

Biblioteca Valenciana

S P E C U L V M

P R I N C I P V M

D. PETRI BELLVGAE VALENTINI

Iurisconsulti Famofissimi,

NVNC PRIMVM PVRGATO OMNI VITIO, ET ERRORE,

Ex

Iure { Diuino   Doctoribus Theologis   Historicis
      { Canonico   Philosophis   Poetis
      { Humano   Geographis   Omniq; Scriptorum genere,

ADDITIONIBVS, ET SVPPLETIONIBVS
ILLVSTRATVM;

Authore Camillo Borrello Iurisconsulto
Oliuetano.

OPVS IVRA PROFITENTIBVS APPRIME NECESSARIVM.

Cum Priuilegijs Regni Neapolitani, Regis Gallie, & Senatus Veneti.

V E N E T I I S,

Expensis Iacobi Anielli Mariæ, Bibliopolæ Neapolitani. M D L X X X.

M V Preuilege du Roy.

HENRY par la grace de Dieu Roy de France & de Pologne, au Preuost de Paris, Bailly de Rouen, Seneschal de Lyon & a tous nous autres Iustitiers & Officiers qu'il appartiendra salut. Nostre chier & bien ayme Iaques Anel de Maria Imprimeur, demeurant a Naples, nous a presente Requête, donnant à entendre, que suyuant le desir qu'il a tousiours eu de prouffiter aux lettres & ayder les gens d'estude. Il a recouuert deux Traictez en Latin, intitulez, *Opera Joan. Thomasi Minadoi, Regij Neapolitani Consiliarij. Idem speculum Principum Petri de Belluga, cum additionibus Camilli Borrelli. I. V. D. Neapolitani.* Lesquelz liures ayant imprimes il desfereroit en faire distribuer paurt en nostre Royaulme, & en debiter; Mais il craint que quelques vns ne s'aduancent d'imprimer sur ses coppies, & par ce moyen le frustrer du labour qu'il auroit pris en c'est endroict & fraiez qu'il lui conuiendra faire pour les enuoier en cestuy nostre Royaulme. Surquoy il nous à faict supplier luy pouruoir: Nous a ces causes desirans subuenir au dict Anel en c'est endroict, & ayder son bon desir, luy auons permis & permettons qu'ayant faict Imprimer lesdictes oeures & traictez audict Naples, & ailleurs ou il aura aduise il les puisse uendre & debiter en cestuy nostre Royaulme sans aucun empeschement. Defendant a tous autres Libraires & Imprimeurs de n'en Imprimer, uendre, ny debiter autres que ceux que seront Imprimés par le dict Anel, iusques a Six ans, a peine d'amande arbitraire, confiscation desdictz liures, & de tous despens, dommages & interestz. Voulons dauantage, & nous plaiet que appresant un brief, un extrait de ce present preuilege à la fin ou au commencement desdictz liures il soit tenu pour deuement signifié, & notifié a tous ceux qu'il appartiendra sans qu'ilz en puissent pretendre cause d'ignorance. Si vous mandons & a chascun de vous expressement enioignons que de nostre presente permission vous faictes & souffriers iouyr & user l'exposant sans aucun trouble ou empeschement. Nō obstant oppositions ou appellations quelz conques faictes ou a faire, pour lesquelles ne uoulons estre differe, Car tel est nostre plaisir. Donne a Paris le 8. Iour de May. Lan de grace. 1575. Et de nostre Regne le premier au bas est escrit par le Roy a vostre Relation, ainsi signe More & sceelle du grand seel dudict S^r. de cyre iaulne en simple queue pendant.

ILLVSTRISSIMO,

ET EXCELLENTISS.

DON IOANNI STVNICA PRINCIPI

PETRAE PERTIAE, REGNI NEAPOLITANI

VICEREGI,

CAMILLVS BORRELLVS S.

De Nores

DEMONAX Philosophus (vt Lucianus tradidit) apud Atheniensium Reipublic. Senatū accusatus fertur, quòd solus omnium Illustrium virorum, & Philosophorum, Mineruæ sacra minimè obtulisset: eumque intrepidè, & constanter asseuerasse tradunt, se Mineruæ sacra non dedisse, quòd suis oblationibus eam egere non putaret. Vnde dum hoc Principum Speculum à Petro Belluga Valentino olim Iureconsulto celeberrimo compositum, ac meis quibusdam rabulis confarcitum, ac notis obumbratum, in lucem iterum dare instituissem, licet tibi illud conuenire non arbitrarer, ut cui maiora hijs deberi omnes nouerint, sub tui tamen solis clypeo, & splendore, illud edere volui, vt his irradiatum luminibus splendidius euagetur. Tibi enim vt iustitiæ simulachro, Populorum suffragatori, subditorum censuræ, & Principum Speculo dico, in quo omnes speculantur: & non ab re id facere institui, quando marmorum, imaginum, ac statuarum quarumlibet ipsa sola scriptura deuincit. Vt iure merito ad huius Neapolitani Regni regimina te præposuerit, Philippus Catholicus, ac Inuictissimus Rex noster, vt qui tuæ clarissimæ familiæ splendorem, morum fragrantiam, vitæ instituta, & fidei sinceritatem, dum præsertim longo pro sua Maiestate interuallo apud sanctam Sedem Apostolicam Oratoris officio fungereris, ab experto perfectè cognouerit. Suscipe igitur (Princeps iustissimo) qualecunque illud erit opus, quod, com-

a 2 munem

munem respiciens Regni totius hilaritatem, meae erit etiam laetitia testimonium, illudque si grato (vt soles) animo susceperis, honestissimi que huius studij ocium mihi dederis, ad aliorum maiori forte studio lucubrationum operum prosecutionem, quae vt prope diem videas quanto citius curabo, tu ipse ingeniorum adiutor, & fautor me incitabis. Vale. Neapoli, Calendis Ianuarijs, Anni M D LXXX.

[The main body of the page contains a large, faint, and mostly illegible watermark or bleed-through from the reverse side of the document. The text is mirrored and difficult to decipher.]

IOANNES FERDINANDVS
 FLORENS OLIVETANVS
 MEDICVS PHILOSOPHVS BENEVOLO
 LECTORIS

HOCION ille vir integerrimus, & dicendi oratione politus (Tha-
 mistio Authore) lector benevole, habita elegenti oratione, ac plauden-
 te paululum Atheniensi populo, an aliquid (inquit) improbe dictum
 imprudenter excidit? Obiectam potius laudationis ansam aucupari cu-
 piens, quam sub silentio, gestiente populo, pertransires. Excellens au-
 tem Iureconsultus D. Camillus Borrellus, tacite vitam suam silentio regere noluit,
 ut qui ex taciturnitate officium suum pratermitti perperam arbitratur, cum scien-
 tibus versato longè suspectius sit tacere, quam loqui. Faxit autem immortalis Deus,
 ut omnis obloquutio mala, sit huic loquela similis: Non est enim (Authore Petrar-
 cha) cuiusvis hominis libros scribere. Magna quidem res est, singularis, & diffici-
 lis, & paucorum hominum, quorum vnus tempestate hac nostra Borrellus est, cuius in-
 genium iam ipso in adolescentiæ flore, augurio quodam, presagioq; concepi, dum
 suorum comes studiorum fui in Philosophicis auscultationibus, licet ego essem etate
 grandior. Is enim dum studijs dialecticæ vacare instituit, undecimus agebatur æ-
 tatis suæ annus, quatuorq; nostri instituti, ac dogmatis exercitio præstitis annis, lega-
 li Philosophiæ se ingerens, tam alacri indefessoq; animo, ea studia prosequi vidi, ut
 menses viderim plures totaliter expletos, quibus non nisi Diuinorum vacatio, ac pau-
 ci cibi receptio, interposita ab eo fuerit, & reliquis & diei, ac noctis horis, modico
 somno contentus continuus, ac inanhelatis vigilijs studia ipsa ita sectabatur, ut nisi
 eum amici scholares, à studio segregarent, releuandi eius animi causa, herclè (ut de
 Portio Latrone asserit Seneca) iungebantur noctibus dies, quibus ad studia indefessus,
 vigilantiusq; accedebat. Unde non mirum, si iam peragrato studij itinere, aduocatio-
 nisq; ac consultoris officio suscepto longa sit clientum obstrepentiũ turba stipatus: undiq;
 ex prouincijs ad eundem veluti ad Apollinem Pythium concurrentium, ut coactus
 fuerit pluries dicere, parentibus suis quodammodo malè succensere, quòd tantis eum
 laboribus, & ærumnis erudiri curauere. Et nonnullos dum rexerit populos, & ciuita-
 tum gubernacula, tanta se in his gessit dexteritate, ut diutius eius imperium au-
 cupent, Principesq; nonnulli spontè metuq; proprio eum pro iustitia administranda
 rogauerint, seuerèque recusauerit, munera similia obuire, ut qui non equo ferat a-
 nimo tot Principum diuersas variasque voluntates. Unde studijs ita se totum com-
 misit, ut non contentus prima compromissorum facultate ab eo exactè discussa, penè
 coactus has apostillas ad Bellugam concinnaui, modico temporis curriculo. Sed tamen
 ista modica sunt, eorum respectu, quæ præ manibus habet, partim elaborata, ac penè
 finita, partim denique principium, partimque medium tenentia: eius desiderium
 crescit indies, & quo plus fit etate longæuus, fit scientia excellentior, & quòd admi-
 ratione dignum est, is non solum utroque in iure consultissimus est, sed Theologia,
 Philoso-

Philosophiaq; gaudet, Historias, & studia etiam humaniora sequitur, ut qui non modo varia, diuersaq; contexta scribendi formula utatur, omnium fere scriptorum iudicio, authoritateq; suffulta, scribit studia suauioris Muse propria, puta historias, commentariaq; aliqua, in aliquos Charonei Plutarchi libros. Nec omitto eundem talem scribendi formulam vulgari Italico sermone conscribere solitum, ut oratori cuius cedere non debeat. Taceo Poeticos eius lusus Italico sermone conscriptos, aliasq; morales virtutes, quibus ornatur, ut admiratione capere omnes non desinant desidia aliquorum maximorum Principum, ut omni eum conatu ad obsequia propria trahere quid remorentur? Verum quia laborum suorum adeo parum est ambiens, ut si dicere vellem ea, quae ab eo elaborata sunt in istum usq; diem, deficiam. Meum erit rogare Deum Optimum Maximum, totius boni datorem, ut sicuti nunc agitur eius caeptus aetatis annus trigessimus, ita diu eundem longo aeuo seruet incolamem, ex eius enim vita, nonnulla communi utilitati profutura proferentur. Ita Deus me adiuuet, & ista confirmet. Vale.

TENTAVIT Belluga super moderamina secli
 Cudere, sed nixus non referavit opus.
 Haud operis ualuit præclara exoluere tanti
 Vires supra suas, sic graue pondus erat.
 Consilium vitæ Speculo nam pandere quærens
 Dat Speculum specoris, non speculumque micans.
 At nostro insurgit Borrellus splendor in æuo,
 Fortiter exantlans omnia vasta cito;
 Qui facundus facunda, immeditataque promit,
 Quod nitidum profert, quod graue reddit opus.
 Quodque magistratus, Dominantes ipsius omnes
 Rara docet leges, norma Poliquè, fori.
 Iustitiæ umbra extabat tunc enigmatè, sed nunc
 De facie ad faciem viscera cuncta vides.
 Obseruet Speculum quisque, veneretur opusque
 Sic doctus, iustus postea recta geret.

Ad eundem Borrellum eiusdem Tetrastichon.

Ars vitreum Petri, Speculum confecit opacum,
 Quod nebulosam vix porrigit effigiem.
 Construxit fornax sed chrySTALLINA Camilli
 Nunc Speculum, per quod splendida cuncta patent.

Ad eundem Distichon.

Quisquis auet sapiens, doctus se noscere si sit,
 Consulat hoc Speculum, sic sibi certus erit.

Ad eundem Distichon.

Diuino speculo sanctus diuina tuetur,
 Hoc, Litæ, lucet lumine tuta quies.

ANTONII FASANI A SANCTO ANGELO IN HIRPINIS

Iurisconsulti Epigramma.

Heroum hoc Speculum rubigo tanta tegebat
 Ut vix cuiusquam redderet effigiem.
 Tersit Borrellus, puroque micantius auro
 Reddidit, hinc Hæros se modo quisque videt
 Ornat ut Heliadum rutilans electra Pyropus
 Candida cum digitis ferta puella gerit.
 Sic, Borelle, Petri decoras monumenta Bellugæ,
 AEqua tibi, ac Petro laus erit, æquus honos.

Ad eundem eiusdem Tetrastichon.

Inuideant alij scriptis, Borrelle, politis
 Queis Speculum exornas, quod Petrus ante dedit.
 Nos ea miramur, legimus; hos lecta probamus.
 Debebit Petro, posteritasque tibi.

SCIPIONIS LONGI IURISCONSULTI ARCHIDIACONI

Laquedoniensis Epigramma Dialogicum.

Si princeps sua iura solet noua condere mundo
 Cur das principibus iussa benigne liber?
 Non ego compono, sed condita iura patefco
 Illis, iure quibus præcipitur regere.

Cur

W Cur ducibus vita, & morum cur dogmata donas?
 Regum si leges iura tenent placita?
 Si placitum est sanctum, si condita iura probantur,
 Vim iuris retinent, iniurięve secus.
 Parcere subiectis, & ponere fręna superbis,
 Cunctis principibus consulo corde liber.

*Ad eundem Borrellum, de hoc opere, & de alio prius compromissorum
 inuulgato eiusdem Distichon.*

Litibus expulsis, inducta pace Camillus
 Coniunctis, Ducibus iura dat Imperij.

IANI PELVSII POETAE CALABRI CROTONIATAE CARMEN.

 <p> HrySTALLINUM Puellę, Iuuenesque, qui sequuntur Lasciua cara amoris Speculum sibi expetessant: In quo uidere possint, In ore si qua turpis Sit menda, vel cicatrix, At vos, quot estis omnes Regesque, Principesque </p>	<p> Hoc aureum Camilli Speculum studete habere. Nam iuris utriusque Consultus, & peritus Vos author hic docebit, Qui regna, quive gentes, Prouincias, vel vrbes, Cum pace, cum quiete, Tempus regatis omne. </p>
---	--

Polydori Contis Sansani Hexastichon.

L Audatur speculi inuentor, quo fęmina vultum,
 Et crines flauos ambitiosa colit.
 Plus es laudandus, mentemque, animumque yirorum
 Qui Speculo Illustri, docte, Belluga regis.
 Tuque pares laudes, Borrellę diserte mereris,
 Qui decus huic speculo, qui superaddis opes.

Innocentię Vrsini Petrapaganensis.

T Hęsetis a cętuo haud poterat seducere tecto,
 Ni sibi certa foret, ni sibi fila data,
 Anchisa satus infernas non isset ad oras
 Ni docuisset eum docta Sybilla uiam.
 Hoc vera a speculo nulli referatur imago,
 Ni Borrellus erat Dux bene iunctus ei.

Pompilię Rusi Bisatiensis.

V luet in æternum, viuet decus omne Camilli
 Borrelli, ætherus dum vehet astra polus
 Per mundum sua fama volat, per Parrhasis Arctos,
 Per Lunę, & Solis lumina, per tenebras
 Semper ad occasum radiis aurora refulget
 Effert hoc nomen nobilitate potens.
 Monstrauit lites fraterno fędere iunctas,
 Nunc regimen Ducibus, principibusque dedit.

Claudę Vrsini Innocentię filię.

A Phębi radiis mundi, vt pars quęque resumit
 Lumen, & immenso lumine lumen habet.
 Quisquis ab hoc speculo, verum sic sumere lumen
 Iustitię, & tenebras pellerę luce potest.
 Debeat addenti sua lumina quisque Camillo
 Lumine de cuius, maius habere potest.

ILLVSTRI DOMINO ALFONSO DE SALAZAR HISPANO

Iureconsulto percelebri,

IN REGNO NEAPOLIS SVPREMI CONCILII SENATORI,
ET REGIAM CANCELLARIAM REGENTI.

CAMILLI BORRELLI F. C. OLIVETANI

P R A E F A T I O.

C I I Reddenda ratio est (Alfonse Salazar Amplissimi Regens) Authorè Casone, ut de eo memoria prodidit in Historiarum suarum praludio Iustinus. Ita ut unusquisque iure merito (dum tamen, bonarum sit ille artium, ac scientiarum amator, ac vel modico versatus) hunc sibi pro totius vite regimine scopum, metamq; proponat; Tum maxime si non Ethnicus ille sit, (Ita etenim, eos, qui extra Christi gregem sunt, voco) uti fundatum à Christi lege, & praeceptis, quibus indices ad oia propulsanda, ac voluptates repellendas instruimur: iuxta illud Evangelicum, quid hic statis tota die otiosi? Laboris etenim potius onus subeundum est, quo vita nostra otio, & voluptatibus non marcescat. Ocio enim, quid detestabilius, quod malitiam omnem edoceat, M. Ant. Nat. teste, in libello de humilitate. Quid enim homini (dum ferinus ille non sit) voluptatibus, otioq; perniciosius? quid ad bonae vitae regimen odibilis? quid è conuerso conuersationi humana utilius? quid conducibilis? quid animo libero dignius, labore, & exercitatione? Nonne ex his totius humana cursus vitae metimur? Nonne, & vitam nostram ab immanium ferarum natura alienam fuisse profiteamur? Tū maxime his hac obueniunt, qui toto se studiis liberalibus dedunt, quorum monumenta laborantium iam facili credulitate in maxima rerum aestimatione reperiri dignoscimus. Ipsorum itaque institutum, uti omni, & iuri, & rationi consentaneum, vitaeq; nostrae accommodatum insequi quis dedignabitur? Hinc Gregorius Cortesius olim Cardinalis meritisimus, in Epistolis familiaribus ad Iulianum Monachum scribens, hortatur eum sequi debere Hieronymum, Basilium, Gregorium, aliosq; complures, per quorum (inquit) vestigia, quisnam est, qui tute possit

incedere, nisi itineris omnes difficultates, & discrimina ab eisdem, & exploratas, & liseris arditas cognoscere valeat? Quod profecto facere nequeunt, qui spreto honestissimis studiis, nihil ferè supra cœm hominum consuetudinem rationem verae vitae, & religionis valeant peruestigare. Hac ille. Ob quod laborandum est, aut sua quia euomens, aut in aliorum scriptorum inuestigatione. Homo. n. labori soli addictus est, ut habetur Genes. c. 3. Quod & voluit Bernardus in Declaratione. Quando renascatur (inquit) miser homo, natus ad laborem. Ita ut illi sit maledictio infligenda, ut in vultus sudore sui pane suo vescatur; Vnde rectè Proba Falconia Romana Famina clarissima in Centone ex Maronis carminibus excerpto inquit.

At tibi pro scelere exclamat pro talibus ausis
Omne auum ferro seritur, Primusq; per Artē
Hæu miserã de puer terrã insectabere rastris
Et bellæ rabies, & amor succrescit habendi.
Cui etiam cōuenit illud viri Consularis clarissimi
Aurelij Prudentij in Cathemerinon, dum ait
His ducibus vitiosa debina
Pasteritæ ruit in facinus,
Dumq; rudes imitatur suos
Fasq; nefasq; simul glomerans
Impia crimina morte tulit.

De qua etiam primi parentis maledictione pulchre meminit nostri temporis Poeta celebris Ioannes Baptista Arcucius Neapolitanus de Natali Christi inquit.

Tunc horrida primum
Intrauit mori in terras, intravit egestas
Et labor, & duri vexantes corpora morbi.
Inde Charulus Paganus Bellunensis de passione Christi exorditur.

Maximus, & cœli, & rerū Plasmator, et Orbis
Præsciis agnouit tempus, quo ponere vitam
Crimine pro primi decreuerat ille parentis.
Itaq; ad nos posteros diffusa maledictio exitit.

b ut

ut (auctore Salomone Proverbiorum. capit. 5.)
 aliunde nobis viuendum non sit, nisi proprijs la-
 boribus. Qui enim otio vitam addicit, ipso lan-
 guescit, in laboribus autem omnia ei fiorent. ut
 ab eodem Salomone Proverbiorum. cap. 14. osten-
 ditur. Inde bonum iudicat esse viro cum portau-
 rit Iugum ab adolescentia sua. Ieremias cap. 3.
 Vnde exercitatione gloriatur Dauid Psalmo.
 Memor fui Dei, & delectatus sum, & exercita-
 tus sum. Hinc præcepti eiusdem memor V as ele-
 ctionis Paulus suis laborat manibus. ut patet pri-
 mo Corinthiorum. cap. 4. Et ad labores alios etiã
 hortatur. Primo ad Thessalonicens. cap. 4. Qui
 manibus enim proprijs laborat a comedunt, hi o-
 bedientes sunt. ut patet Deuteronom. ca. 28. In-
 de Apostolus. 2. ad Thessalonicens. cap. 3. dicit.
 Non laborantes, non manducare. Quod resul-
 etiam Iurisconsulto grauiissimus Federicus Sco-
 tus Placentinus. Respons. 9. Decem. nu. 14. lib.
 3. Tomo 1. Ideoq; ad Christum non accedunt,
 qui laboribus non innituntur, dum Matthai ca.
 23. dicit: Venite ad me omnes, qui laboratis, &
 onerati estis, & ego reficiam vos. Inde Christus
 ab eius natiuitatis primordijs in laboribus ad
 Aegyptum usq; fugiens progreditur, ut verum
 de eo dixerit Archipropheta Dauid Psa. 87. Pau-
 per ego sum, & in laboribus à iuuentute mea. de
 quo etiam Bonauentura in libr. Meditationum
 dies luna. cap. 18. Ad quod faciunt, qua indu-
 dit Ludolphus Saxonius. De vita Christi. parte
 1. c. 14. dum inquit. O quantum puer egregius,
 ac delicatus Rex cæli, & terra, pro nobis labora-
 nit, & quam cisò caperit. Et paulopost. Penurias
 magnas, labores arduos, & afflictiones duras cor-
 poris constantissimè assumpsit. Hinc ex Domini
 calamitatibus fasciculum Mirrha sibi colligasse
 scribit Bernardus, continentem, primo infanti-
 liū illarū necessitatū genera, deinde laborū, quos
 pertulit in prædicando, fatigationum in discen-
 tendo, vigiliarum in orando, tentationum in ie-
 iunando, lacrimarum in compatiendo, insidiarū
 in colloquendo, postremo periculorum in falsis
 fratribus, conuisionum, sputorum, colaphorum,
 subsannationum, exprobatum, clauorum, ho-
 rumq; similium. Quod antea eundem ferè sermo-
 nem adducens in Christi persona adduxit Augu-
 stinus Sermo. 50. O Homo (inquit) ego de limbo
 terra his meis manibus te formaui, & in paradi-
 sum meum, quod non merebaris te collocari, sed
 tu me, meaq; iussa contemnens deceptorem sequi
 maluisti, unde, & iuxta pœna ad inferni suppli-
 cium deputatus es, postea tui miserus carnem

assumpsit, sed & in terris vitam degi, cum pecca-
 toribus habitauit, contumelias, & verbera pro te
 sustinui, ut te susciperem, Colaphos, & sputa su-
 scipi, ut tibi dulcedinem paradisi darem, fel, &
 acetum tibi pro tuo honore, ve pibus coronatus,
 affixus cruci, læcea perforatus sum, pro te mor-
 tuus, & in sepulchro positus, ad infernum descē-
 di, ut te in paradysum deducerem, tartara adij,
 ut tu in cælo regnares. Quod etiam exprimit
 Lactantius Firmianus in carmine de passione
 Christi dum ait

Te propter, vitamq; tuam, sum virginis aluū
 Ingressus, sum factus homo, atq; horrentia
 passus

Funera, nec requiem terrarū in finibus usquã
 Inueni, sed ubiq; minas, & ubiq; labores.

Ob qua idem August. lib. 22. de ciui. Dei. ca. 22.
 ait: Desidia, segnitates, pigrizia, negligentia, vitia
 sunt utique quibus labor fugitur, cum labor ip-
 se, etiam qui est utilis pœna sit, cui subscribens
 Bernardus ad Fratres sermo. 4. inquit. Causam
 laboris cogitet in labore, ut ipsa ei sit pœna. In-
 de Hieronimus ad Paulinum asserit, quod nihil
 sine magno labore dedit Deus ipse mortalibus.
 Quia (ut Bernardus inquit ad Innocent. Epist.
 152.) Mens assuet a delitijs, nec exulta disci-
 plina sarculo, multas contrahit sordes. Inde ne-
 ocio ingenia sterilescerent ludum instituit Py-
 thagoras, quæ Rytmocliam appellauit & simili-
 titulo alium breuem Iacobus Faber Stapulen-
 sis quos præmanibus habemus. Hieronymus
 ideo ad rusticum inquit. Aegyptiorum monaste-
 ria hunc habent morem, ut nullum absq; labo-
 re, & opere suscipiant, non tam propter necessa-
 ria, quam propter anima salutem, ne vagetur
 perniciosis cogitationibus, & instar fornicantis
 Hierusalem omni trãseunti diuaricet pede suos.
 Quodq; ita antiqua illa monasteria seruassent,
 docuit longè, lateq; Ioannes Cassianus per libros
 duodecim, ante libros collationum patrum, & spe-
 cialiter lib. 2. ca. 14. dum ait: Sicut enim nullū
 fermè ab eis ocij tempus excipitur, ita nec medi-
 tationi quidem spiritali finis imponitur. Nam
 pariter exercentes corporis, animaq; virtutes, ex-
 terioris hominis stipendia cum emolumentis in-
 terioris exaquant. & iterum lib. 4. ca. 21. ponit
 Archebji Abbatis exemplum, qui a pueritia, pa-
 tria, parentibusq; relictis, nobili ortus familia,
 patre mortuo, matrem hæreditariarum debitorū
 mole oppressam, triplicato sibi cotidiani operis
 penso, noctibus totius anni, diebusq; desudans,
 non derelinquens spiritalis ministerij labores,

matrem

matrem quinquaginta annorum spatio inuisam, pietatis affectione mollitus a debitorum nexibus, sarcinamq. liberauit. Quod sanctorum Monachorum institutum approbans beatus Basilius in regula Monachorum. cap. 67. dixit: Propter mandatum domini, & propter necessitatem proximo rum solliciti esse debemus, & operari attentius. Hos sequuntur beatus Benedictus in suorum itidem regula inquit. Ociositas inimica est anima, & ideo certis temporibus occupari debent fratres in labores manuum, certis iterum horis in lectione diuina. & post illos Diuus Franciscus in regula fratrum suorum. cap. 6. dixit: Fratres, quibus gratiam dedit dominus laborandi, laborent fideliter, & deuote, ita ut excluso ocio anima inimico, sancta orationis, & deuotionis spiritum non extinguant, cui debent cetera temporalia deseruire. Quorum omnium exemplo fretus ad Gerardum Monachum fratrem scribens Frasciscus Petrarcha Epistolarum Familiarium epistol. 29. dicebat: Non te labor terreat, non te frangat asperitas. Hinc Darius Persarum Rex Xerxis pater se ipsum laudabat, quod in periculis, & praelijs fieret prudensior. docuit Plutarchus Apophtegmat. Regum. 2. Inde apud Ionios etiam Dionysius Phocænsis ad suos in exercitu inquit. Quoniam in summo ancipiti res nostra sunt, viri Iones, ut aut liberi sumus, aut serui, & quidem tamq. fugitiui, si vultis deuotare calamitates, subeundus est nobis in presentiarum labor: ita superatis hostibus liberi esse poteritis. sin autem ignari fueritis, & ab ordine recesseritis, nullam vestri spem habeo, quo minus pœnas regi rebellionis deti. ut voluit Herodotus in Erato li. 6. Ex his ostendens, & in bello etiam labore, & exercitatione necessarium fore. Cui subscribens Vegetius de re militari. libr. 2. cap. 13. dicit. In pugna usum prodesse, potius quam vires. nam si doctrina cessatur armorum nil paganus distat a milite. & eodem li. cap. 15. ait, quod non solum milites, equitesq., sed etiam equos assiduo labore conuenit edonari. Eodemq. lib. cap. 24. Cuius enim (inquit) manibus seruanda respublica est, studiosius oportet scientiam dimicandi, usumq. Reipubl. inqis exercitijs custodire. Hinc denique Leo Imperator statuit, armata militea militem, ob sua munus militea insudare debere. Cui finitimum est illud Hieronimi ad Heliodorum monachum. dum dicit. Corpus assuetum tunica, lorica onus non fert, caput opertum liuteo galeam recusat: Mollem ocio manum durus exasperat capulus. Ex sudoribus etc

nim clarus Magister militum efficitur. ut Imperator ait . . . Nobisq. exemplum prabent historiæ libri, quibus tot Magni Duces, Reges, ac Imperatores, qui clari extiterunt, demonstrantur ob continui labori exercitum. unde bene Frasciscus Petrarcha de remedijs. virius que fortuna. libro 2. Dialogo. 56. inquit. Labor area est virtutum, requies voluptatum, nil sine labore laudabile, nil excelsum, proinde laudis Herculeæ fundamentum labor, nulla re magis Vlixes, quam labore cognoscitur, quantalibet prudentia fingeretur, si ociosa fuisset, ignota esset labor Romulos Duces, Scipiadas, & Camillum, labor Fabios, labor Curios, labor Fabritium, & Metellos, labor quoque magnum Pompeium, labor Annibalem, labor Iulium Casarem illustrant, labor Mario famam dedit, Papyrius Cursorem, & Possennium Nigrum laboriosa militia claros fecit. Hac ille. Ut omittam interim labores Xerxis Persarum Regis, Philippi Macedonis, Alexandri eius (si vero fama nititur) filij, qui ob innumeros eius labores, ut mundum totum sub eius Monarchia redigeret, tot facinora, tam perpetuo, perennique memoratu digna confecit, ut veluti quoddam miraculum inter homines fuerit habitus, & magni nomen quaesierit, ut non mirum si gens ætatis illius credere coacta sit, eum Hammonis Dei (immo maius Demonis) filium fuisse, proindeq. mortis tempore in eiusdem templo tumulari placuerit. de quo nonnulla apud Trogum Pompeium, Plutarchum, Diodorum, Arrianum, Iustinum, Quintum Curtium, aliosq. scriptores Historiarum. Omittam postmodum facta, laboresq. recensere Cyri, Cambisis, Darij, Mithridatis, Selenci Nicænoris, Antiochi Regis Syriæ, Arati, Cleomenis, Leonida, Pelopidæ, Timoleonis, Cononis, Cenei, Antigoni, Demetrii, Epaminunde, Lysimachi, Hannonis, Amilcharis, Asdrubalis, Pompei, Caesaris, M. Attilij Reguli, Acilij, Ferij, Camilli, Curij Dentati, Q. Flamini, T. Sempronij, Manlij Capitolini, M. Claudij Marcelli, C. Marij, Porcena, Pauli Aemilij, Manlij Torquati, Augusti Caesaris, Arsacis, Tamburlani, Attila, Ammurathis, Archidami, Cordri, Idathyrsi, Arturi, Aureliani, Iustintini, M. Sergij, Nerua, Vespasiani, Pirrhi Epirota, Theodorici, Caroli Magni, Caroli Martelli, ut etiam (alios relinquens) præteream ea, qua de Achille scribit dicens Catullus. quod

*Non illi bello quisquam se conferet heros .
Cui etiam astipulatur Horatius dum ait .*

*Scriptor honoratum si forte reponis Achillem
Impiger, iracundus, inexorabilis, acer,
Iura neget sibi nata, nihil nõ arroget armis.*

*Inde hos, aliosvè Romanos bellicosos, qui la-
bores aliquos perpeti non curauere enumerat
Marcus Antonius Sabellicus in elegijs .*

*Et quem decepta, plectentem crimina dextra
Cernere Magnanimus Porsena nõ potuit.
Tercentum Fabios, assertoresq; Camillos,
Nec quibus agnomè Aphrica terra dedit.
Non Catulos, Deciosq; duos, geminosq; Ca-
tones,
Non Capitolini nomina magnalaris.
Non taceat Cossus, nec te Marcelle relin-
quat.
Non Curios Parcos, Fabritiumq; senem.
Tollat in immensum Syllam, Mariosq; Fe-
roces,
Pompeiosq; duos, Casaremq; domum.*

*Hinc in nihilo, præterq; laboribus, exercitioque
iugi laudantur Lacedæmona, qui in omnibus fe-
rè armorum consilijs se strenuè gesserunt, quo-
rum laudes scribit Herodotus in Polymnia lib.
7. & in Calliope lib. 9. Augustinus Niphus Philo-
sophus Suesitanus de regnandi peritia. li. 1. c. 6.
Et ipsi Lacedæmonij pueros ruri aiebant, ut la-
boribus suæscerent, subdicio pernoctarunt frigore,
& aestu, puluere, cursu, venatione, luctatione, ia-
ciendo, prosiliendoq; obdurarent, tantumque va-
luit apud eos exercitatio, ut quamuis pauci ad-
modum essent, uniuersam pænè Græciam subege-
rint. Retulit Franciscus Patritius. de Initi. rei-
pub. lib. 2. tit. 8. Similiq; modo Cretenses, & Cro-
toniata, qui se armis, venatione, ludisq; Olym-
piacis exercebant. Inde iam periclitanti Græ-
cia nauem mittunt Crotoniata, cui præerat
Phiallus vir, πῆρ τῶν οὐρανῶν. 1. Ter certamine o-
lympico victor, author Herodoto in Vrannia lib.
9. & ut procul pellantur antiquorum hominum
Historia, pro tutissimo huiusce rei nobis exemplo
sufficiet VENETIARVM vrbs inclita,
toto hodie terrarum orbe celeberrima, qua tam-
diu propria sui ipsius virtute, totque ciuium illu-
strum, grauiumq; Ducum, hominumque recta
gubernio, perpetua libertate potitur, ut merito
sibi perpetuum, omnique duraturum auo nomen*

*Reipublica quasiuerit, & noua Roma (teste Ra-
phaele Fulgoso) appelletur. Quinimò rectè cen-
sui (meo iudicio) Federicus Scotus in respon-
sis, qui Venetorum Dominium Oclauum esse or-
bis miraculum affirmavit, nec enim ad tantam
propriij Imperij celsitudinem erigi valuisset, ni
continuis exercitationum laboribus defatigati,
extra patrios lares eorum dominium adaugere
curassent. (Taceat Augustinus Niphus de re-
gnandi peritia lib. 2. cap. 4. & a Philosophorum
semitis, eorumque differendis rationibus non a-
uertatur, cum ei tantum uocationi fuerit a do-
mino ascriptus.) CAROLVS quoque Ca-
sar Austriacus Imperator noster, nunquam cor-
pore, vel animo victus, vitam ferè totam, conti-
nuis, iugisq; laboribus in dilatandis Romani Im-
perij viribus nunquam destitit, qui nisi sua ip-
sius virtute, corporis propriij, Imperialisq; vita
immemor, in Christianum populum, eorumque
Rempubicam, Ecclesiam Dei unicam, fidemq;
catholicam inuicelo Marte, contra esseram Tur-
carum Rabiem, & Lutherij, ac sequacium, &
defensorum Ducis Saxonie, & Lantgrauij im-
maniem, tutelam non præstitisset, (bonè deus)
quanta inde mala suborta essent, qua sua virtu-
te, vigilique labore compescuit, fugauit, deleuit,
& domuit. Testes sunt eius gestorum scriptores
Paulus Iouius, Charionus, Ludouicus Dulcis, Go-
dons, & alij. Et idemq; exemplo eodem laudatur
ob tot, tantasq; res pulcherrimè, & sæliciter ge-
stas, Prosper Columna, qui Gallos fugauit, de quo
nonnulla Minturnus Episcopus Vxentinus in
virtute, dum dicit:*

Nec tu mihi Prosper abibis,

*Tu decus Italia, tu uero nomine Prosper
Indictus, patria quantũ procul aclus ab vrbe
Fortuna Imperijs, per tot discrimina belli
Per varios casus, omnes (inuicte) labores
Exuperare potes, magnũq; ascẽdere Olympũ,
Tuq; adeo ad sũmos fato accersitè Triũphos.
Dum patria antiquum (magna spes ulti-
ma
Roma)
Imperium ingenti studio defendis, & arma
Barbara propellis.*

*Et idem Antonius Sebastianus Minturnus in e-
legijs, ad eiusdem tumulum inquit.*

*Italia pepuli fatalis Dux ego Gallos
Prosper, & inuictus contegor hoc tumulo.
Inde magna fama, labore optimo custoditur, ut
Annibal*

Annibal apud Franciscum Petrarcham alloquitur lib. 7. Africa, dicens:

Nunc conseruare labora

Magnus. n. labor est magna custodia fama. Quo suaderi posset, quod si semper in laboribus, Bellorumq; exercitijs Romana fuisset versata respublica, forte non ita prope eorum cecidisset Imperium, iuxta illud Appij Claudij dictum, negotium populo Romano magis conuenire, quam otium, quia (ut ex Valerio Niphus astruit) summis Imperijs otium esset perniciosum; ex ocio namq; opes, ex opibus luxus, ex luxu auaritia, voluptates, libidines, & reliqua turpia proueniunt ut testantur Pauli Orosij verba historiarum lib. 4. c. 22. dum ait. At verò cum alij Romanorum propter perpetuam Romam securitatem, delendam esse decernerent, alij vero propter perpetuam Romanam virtutis curam, quam sibi ex suspitione emula urbis impenderent, ne vigor Romanus bellis semper exercitatus in languidam segnitiam, securitate, atq; ocio solueretur, incolumen Carthaginem statui suo permittendam esse censeret, causam non ex inimicitia laceissentium Carthaginensium, sed ex inconstantia torpescentiũ Romanorum ortam inuenio. Quod patet ex eiusdem Annibalis Ducis Pænorum factis, qui a primis adolescentia annis tantam reipub. Romana Imperio formidinem tribuit, ut plerunq; Senatusconsulti decreto causum esset, ut de relinquenda Italia, alijsq; sedibus quarèdis consultatio peteretur, ut Orosius est author Historiarum. lib. 4. cap. 15. Et demum laxatis habenis, laboribus parcens, ocio deditus, id sibi pramium contingit, ut veneno se ipsum necare coactus sit, ut verè de illo dixerit Eutropius rerum Romanarum. lib. 3. dum ait, Annibalem tamen Campania luxurijs immorantem, provincia delitiosa superauit, dum aquis innatat, dum piscibus, atque ostreis passim inficitur, dum olet, dum potat, dum dormit, aquarum resolutio molliuit punicam feruitatem, & quem alia durauerant, Seplasia vnguents odoratu labefactauit, & soluit. Hac ille. de quo & Linius lib. 23. dicit, in hiberna Capuam concessit, ibi partem maiorem hiemis exercitum in tectis habuit aduersus omnia humana mala sape, ac diu durantem, bonis inexpertum, atq; insuetum, itaque quos nulla mali vicerat vis, perdidere nimia bona, ac voluptates immodica, & eo impensius, quo auidius ex insolentia in eas se immerferant, somnus enim, & vinum, & Epula, & scorta, lineaque, & otium consuetudine in dies blandum ita enervauerunt corpo-

ra; animosq;, ut magis deinde victoria eos, quam presentes tutarentur vires, maiusq; id peccatum Ducis apud perito: artium militariũ haberetur, quam quòd non ex Cannensi acie protinus ad urbem Romanam duxisset. Hac Linius. Cui concinnant verba Seneca ad Lucillum lib. 7. Epistola. 52. dicentis, vna Annibalem hiberna soluerunt, & indomitum illum niuibus, atq; Alpibus virum enervauerunt fomenta Campania, armis vicit, vitijs uictus est. De quo Valerius lib. 9. c. 1. inquit. At campana luxuria perquam vitilis ciuitati nostra fuit, inuictum enim armis Annibalem illecebris suis complexa, vincendum Romano militi tribuit, illa vigilantissimũ duce, illa exercitum acerrimum dapibus largis, abundantis vino, unguentorum fragrantia, veneris usu lasciuiore, ad somnum, & delicias euocauit, & tunc demum fracta, & confusa punica feritas est, cum Seplasia ei, & Albana Castra esse caperunt, quid ergo his vitijs fœdus? quid etiam damnosius? Quibus uirtus atteritur victoria languescunt, sopita gloria in infamiã conuertitur, animiq;, pariter, & corporis vires expugnantur, adeo ut nescias ab hostibus ne, an ab illis capi perniciosius habendum sit. Ideoq; cum primum nascimur, dolores, labores, & afflictiones nobis occurrunt, ut rectè dixeris Christianissimus Iureconsultus Ioannes Antonius Piperonus Contursinus. de omni vero officio. lib. 1. c. 5. At natum (inquit) hominem illico suscipiunt vincula, pannis inuoluitur, pedibus, ac manibus ligatur, vitam a supplicijs auspicando. quod ante ipsum dixerat Plinius Historia naturalis. lib. 7. cap. 1. inde surgit illud Perisauli Faustini de Triumpho stultitia. lib. 2.

Nonne vides? Si tecum habitas, ni desipis esse Omne hominis uacuum studiũ, uanosq; labores? Ob quod ingenuè dici potest, ex laboribus laudes acquiri. Iuxta illud Iani Anisij. Variorum Poematum. lib. 6. ad Ferrantium Gonzagam dum inquit.

Quòd per laborem, perq; virtutem tibi Laudem parasti, semper, & studeas idem. Mercatores, milites, agricola, alijq; complures ex laboribus ocio fruuntur, iuxta illud eiusdem Anisij. lib. 4.

Impiger aquora aspra sulcat Antisthonnũ, ut commutes are merces Mercator, mile q; furètia tractat arma Martis Amans honorum, prodigusq; vita Suffragia populi ambit ciuis, et iter alta Rostra Dies loquaces conterit, laborem

Sole sub ardenti robustus arator otio omni
Præfert nitenti, vilis est q̄, verum.
Propterea Ianus alter Pelusius nostri temporis
poeta celebris vitam scurrarum ociosam, ac sine
labore damnans inquit Lusuum lib. 2.

Expers laboris scurra solus omnium
Vt musca canis aduolat,
Edit, bibitq̄, semper sine symbolo
In omnibus conuiujs.

Ad propositumq̄, nostrum dicebat rectissime Ana-
xagoras philosophus, artes oēs usu comparari,
ocioq̄, ingenia sterilescere, quod retulit cum alijs
multis Marcus Mantua lib. Polymathia, 7. c. 11.
& Petrus Messia in Sylua variae lectionis par. 1.
c. 29. Atlantem deniq̄, ob ingentes labores figu-
rarunt scriptores cælum super terga portare.
Quid etiam Herculem faciat per celebri fama
Illustrem, nisi ardui, inuictiq̄, labores, ut bene
dixerit Boetius de eo de consolatū philosophico,
lib. 8. Metr. 7.

Herculem duri calebrant labores.
Et Seneca in eodem Hercule Farente, cap. 1.
Inducit Iunonem, quæ miratur, quod tot sibi
impositos labores tulerit dum dicit.

Minorq̄, labor est Herculi iussa exequi,
Quam mihi iubere, latus Imperia excipit,
Quæ fera Tyranni iussa violento queant
Nocere iuueni?

Vnde de eodem Ouidius inquit. (Hostis
Quem non mille fera, quem non Sthenelius
Non potuit Iuno vincere, vicit amor.

De quo Hercule etiam Marc. Ant. Flaminius
lib. 1. carminum inquit,
Audisti ne, humeris cælum, qui sustulit altis
Ausus & inferni regna subire Dei?

Et paulo post
Atq; alios inuictus mille labores
Imperio duri susciperet Domini.

Cuius contrarium infami Sardanapalo conti-
git, qui mollibus ocjs ita deditus exiit, ut eius
turpissima vita Assiriorum Imperio finem tri-
buerit, quem etiam muliere corruptiorem fuisse
testatur Iustinus Historiarum lib. 1. & Diodor.
Siculus Bibliotheces lib. 8. qui in toto eius vita
tempore unicum tantum viri aclum in morte
fecerit, ut in pyra extructa in incendium se im-
miserit, ut author est Iustinus. de quo, & Ouid.
in Ibin dicit

Inq; Piram tecum carissima corpora mittas,
Quam finem vite Sardanapalus habet.
De hoc etiam Cicero Tusculanarum quest. li. 5.
In cuius sepulchro hæc inscripta fuer. Sardan

palus Anacyndaraxi filius, Anchialon, & Tar-
son vno die extruxit. Tu aut d Hospes, Ede, bibe,
lude, cum quibus reliqua mortalium omnia non
sunt conferenda. Quod retulit Suidas in Nino
his verbis: Σαρδανάταξ, ὁ ἀνακωδαραξοταξ, ἀγ-
χιάλον, καὶ ταρόν ἐν ἡμέρῃ μὲν ἰδύματα. σὺ δ, ὃ εἶπε ἔδρα
καὶ πίνεσι παύσει, ἅς τὰς ἀλλὰ τὰ ἀνθρωπεία οὐκ ὄντα τῶ
ταξία. Quæ verba retulit et Arrianus de gestis
Alex. li. 2. & hi versus in epitaphio legebantur.

Ede, bibe, lude.
Cum te mortalem noris, presentibus exple
Delicijs animum, post mortem nulla voluptas
Namq; ego sum puluis, qui nuper tanta tenebã
Hoc habeo, quæ edi, quæque exsaturata libido
Hausit, at illa manent multa ei p̄olarata relicta
Hoc sapiens vitamortalibus est documentum.

Quos aliquando Arist. legens admiratus est, &
quædam verba protulit de quibus Laurentius
Girmalinus, de opti. Senat. lib. 2. de quo etiam
Plutarchus lib. 1. de Fortuna, & virtutibus Ale-
xandri, dicit, In sardanapali monumento hoc
videri: Hæc habui, quæ voravi, quæq; per in-
iuriam abstuli. & eiusdem tituli libr. 2. dicit
marmoris hæc inscripta, Ede, bibe, veneri indul-
ge, nam cætera prorsus nihil omnia, de quo etiã
aliqua Paulus Orosius historiarum lib. 1. ca. 19.
Huic proximus est Aclio galus omnium mundi
Imperatorum corruptissimus, ac vitiorum om-
nium sentina, de quo dicenda aliqua non sunt,
cum pleni ac referti sint, de infamissima eius vi-
tamulti Historiographorum libri. Nec immeritò
omni iure otium damnatur, cum et saluti labo-
res ante cibum capti prosint, voluit Gal. 2. part.
Aphor. com. 16 & in li. de Parua pil. exerci. c. 1.
& Bubirit Rafis in tit. de debil. stomac. c. 2. dicit
q̄ inter alia debilem stomachum iuuantia ante
comestionem est, q̄ quis multo utatur exercitio.
Reddit ibi post eum rationem Ioan. Mattheus de
Gradibus Mediolanensis, q̄ per exercitium uinifi-
catur calor naturalis, & quædam superfluita-
tes uaporosa descendunt deorsum, & consequenter
preparatur melius ad cibum. Vnde Fulgentius.
Exercitium (inquit) est humana vita conser-
uatio, caloris naturalis lima, & excitatio, su-
perfluitatum consumptio, virtutum roboratio,
temporis lucrum, ocio inimicum, iuuentutis de-
bitum, & senectutis gaudium, & ille solus exerci-
tio abstineat, qui sanitatis gaudio nult carcere.
Est. n. omni tpe salubris exercitatio. Gal. li. 6. de
morb. uulg. com. 4. Et a prauis cibus minus ladu-
tur laborib. se exercetes. Gal. in li. de Alim. facul.
1. c. 1. Sunt etenim exercitationes saluberrime.

Gal.

Galen. 3. Aphorism. com. 20. Conferunt enim ad sanitatem, (quamvis nonnulli negarint præsertim Aselepiades, & Erasistratus) ut idem Galen. astruit de sanitat. tuend. lib. 1. cap. 8. sunt maxima portiones artis tuende sanitatis. Galen. eiusdem tit. lib. 2. c. 2. & ipsa exercitatio nimis est necessaria. idem Galen. in lib. 9. de placitis Hippocr. & Platon. cap. 2. Et malam stomachi complexionem adiuuant moderatus labor, et exercitium, ut post Petrum Apponensem, tradidit Franciscus de Pedemontium, de agritud. stomachi. c. 4. natura. n. nostræ societas cum exercitijs est. Galen. de sanit. tuend. lib. 1. c. 8. omnes autem homines exercitationes desiderant (licet non faciant) Galen. de sanitat. tuend. lib. 5. ca. 2. laborum. n. amatores, medicis sunt meliores. Galen. in lib. de Victus ration. in morb. acut. c. 2. & virilitas etiam laboribus crescit. Hippocrates in lib. de aere, aqua, & locis. circa med. partes namq; exercitata fiunt robustiores. Galen. in 2. part. Aphorism. comment. 49. inde Aristoteles. Sectione. 2. Problem. 30. inquit, quod laborasse, magisq; non laborasse melius esse perpetuum est. & Alexander Aphrodisæus lib. 1. Problem. 37. quærens, quamobrem ex frigoris vehementia nostri corporis omnes partes rigeant, facies tamen minimè, cum detecta frigori pateat, & inter cæteras, rationem assignat, quod inuat plurimum ad resistendum consuetudo, atq; exercitium. exercitatio. n. Gymnasium dicitur. Galen. in lib. de subtili. dist. c. 2. inde Gymnastes, qui exercitatio ni præst. Galen. de sanit. tuend. lib. 2. c. 2. Hinc Gymnosophistarum scola illorum, qui Indiam colebāt in silvis cuntes, omnium experte: uoluptatum, hiemes, niuesq; ac frigora, calores, laboresq; omnes perferentes, de quibus lōge Plinius lib. 7. c. 2. & Hieronymus ad Paulinum. Apud quos cū in Indiarum expeditione Alexander esset, increpatus ab eis fertur, quod mortali sorte non contentus, cum mortalis esset, Orientem totum latrocinijs infestaret. de quibus Cicero Tusculanarū questionum. lib. 5. inquit. Qua Barbaria, India ualtilior aut agrestior, in ea tamen gente, primū hi, qui sapientes habentur, nudi atatem agunt, & eaucasi niues, hiemalemque vim perferunt sine dolore, cumq; ad flammam se applicauerint sine gemitu aduruntur. Gymnastica autem exercitationes omnes bellicas contineri, & in saltationem, & luctationem diuisi, uoluit Plaso lib. de legibus. 7. inde etiam Aristotele. lib. 8. Politicō. post principium, præcipit, adolescentes Gymnastici, ac pædrotibica uacare debere, ita ut siāt exer-

citatiores, firmioresq;. Inde laudibus miris fertur parue pile ludus, & exercitatio, ut tutissima, omnesq; alias excedens, cum totum corpus moueat. uoluit idem Galen. in libro peculiari, de parua pile exercitatione. Ideo exercitatus imbecillis fortem superat inexercitatum. Gal. in lib. 9. de decr. Hippocr. & Plat. c. 2. & in 2. part. Aphorismorum. comment. 49. ubi etiam ad Propositum Hippocrat. in sex. ait, consueti solitos labores ferre, & sic imbecilles, uel senes, non consueitis foribus, atq; iuuenibus facilius ferunt. Nonnulla etiam mala exercitatione curantur, podagra. n. exercitatione impeditur, si non curatus, falsim præseruatiuo modo. Galen. part. 6. Aphorism. comment. 28. uoluit Aetius lib. 12. c. 7. & Paulus Aegineta lib. 3. c. 78. Petrarca Epist. fam. lib. 3. Epist. 39. inquit, pellere uis podagrā, pelle delicias, Vigily. n. labore, ac ieiunio ipsi resistitur, unde ibidem refert ex Cicerone, quosdam diuites podagricos, pauperes factos morbo curatos. & iterum lib. 6. Epist. 89. Plethora etiam exercitatione curatur. Galen. lib. 9. Method. med. & in lib. de Curand. ratione per uen. sect. c. 3. est autem Plethora sanguinis abundantia, & multitudo in uenis. ut ex Erasistrato docuit Galen. in lib. 2. de compos. med. secund. loc. & in 4. lib. Method. med. c. 5. & in lib. de plenitud. c. 8. & in lib. de curand. rat. per uen. sect. in princ. iuuant exercitia habentes lapides in renib. Gal. in lib. 6. de morb. vulgarib. comm. 1. 4. & 5. exercitia etiam purgāt humores existentes in profundo corporis. Galen. in lib. 3. de locis affect. hepatis etiam obstructio exercitio curatur. Gal. 1. de sanit. tuend. c. 14. Hidropisim, cum anasarcam, tum Asphytē, tum etiam tympanitem exercitio curari, uoluit Alexander Trallianus. lib. 9. cap. 3. & per exercitijs priuationem non modo uenit κακία id est malus corporis habitus, sed & ἀνομία. id est innutritio. Gal. in lib. 1. Meth. med. c. 9. ubi loquitur contra Olympicum. & uoluit Auerroes lib. 6. colliget. c. 2. Aetius, lib. 10. c. 19. & in summa exercitium temperatum sanitatis mirabilis causa existit, & malitia, qua propter priuationem exercitijs accidit incarceratis ostēditur, quia (ut dixi) illorum facies cachexia fiunt, & eorum color est impurus, & omnes operationes eorū sunt lasæ, & hoc accidit non solum homini, sed etiam omnibus alijs animalibus contingit, sicut in uolucris in cameris detentis uoluit Auerroes. li. 6. colliget. & Marcus Antonius Zimara in tabula. in uerbo, exercitium. Hinc (ut ad tela ordinem reuertar) damnatur hæresis Psallianorum.

um de quib. August. in lib. de Hæresibus. c. 57. vel Messalianorum. ut inquit Historia tripartita. li. 7. c. 11. quem diu iam sepultum errorem ab inferis suscitauerunt Vualdenses, ut testator Guido in lib. de Hæresib. Qui impiè assererant nullum Monachis manuum Laborem esse licitum, etiam ob vitæ sustentationem. quorum deliramenta confutauit Theophilactus super expositione Euang. Ioannis. Aug. in lib. de Opere monachorum. Ioan. Cassianus in lib. de Institutione Canobiorum. 10. c. 7. usque ad finem. Quamuis damnatur. ut heretica sententia aliorum, hinc proximè dicta è Diametro repugnans, & contraria, qua asseruerunt omnes monachos proprijs manibus laborare oportere, sine discrimine aliquo, nec posse sibi ipsis modo alio, quam manuum labore victum subministrare. cuius author hæresis, & delirij fuit quidam Guilielmus de sancto Amore, cuius error damnatus extitit ab Alexandro Pontifice huius nominis quarto. Illamq. postmodum pessimè sequutus est Ioan. Vucleph, & post eum impius Lutherus, aduersus quorum dogma subtiliter scripsit Thomas Vualdensis. in lib. Doctrinalis fidei antiquæ. 4. Tom. 1. & nouissimè Alfonso de Castro Zamorensis. contra Hæreses li. 9. tit. de labore. Hæres. 1. & 2. inde proprijs eum manibus laborare asserit Bernardus in li. de schala Claustrali, in princ. dum dicit. Cum die quadam corporali manuum labore occupatus, de spiritualis hominis exercitio cogitans. Et idem Bernar. ad Henricum Archiepiscopum Senonensem. epist. 42. labor, & latebra, & voluntaria paupertas hæc sunt Monachorum insignia, hæc vitam solent nobilitare monasticam. Labores manuum tuarum (inquit Propheeta, Psal. 127) quia manducabis beatus es, & bene tibi erit. Inde Salomon Prouerb. c. 12. dicit: Qui operatur terram suam, saturabitur panibus, qui autem sedatur otium stultissimus est. quem sequutus Hieronymus in Esaiam. cap. 66. inquit, Sudore, & labore nimio ad ubertatem fructuum peruenimus. Ideo Seneca ad Lucillum. lib. 11. epist. 83. asserit, quod magna exercitatione durandus est animus. Ob quod Hieronymus in Ecclesiast. cap. 11. inquit, In adolescentia, & in senectâ æquus sit tibi labor. Quibus concinunt verba Ouidij libro 2. de Arte Amandi.

Dum vires, anniq. sinunt tolerate labores

Iam veniet tacito curua senectâ pede.

Aut mare nauigijs, aut vomere scindite terrâ

Aut fera belligeras, addite in arma manus.

Et Titus Calphurnius Eglog. 5. inquit:

Iam certè potes insudare labori

Iam pro me gnauam potes exercere iuuentâ.

Et Horat. in lib. Epodon ad Canidiam.

Nullum à labore me reclinat otium

Vrget diem nox, & dies noctem, neque est

Leuare tanta spiritu præcordia.

Inde à laboribus laudatur Philibertus Sabaudiensium Dux à Petro Cara Iurisperito in eius Panegyrico. Dum dicit. At Dei clementiæ, & Philippi Ducis nostri laboribus, atque industria, actum esse videmus, ut sublatis bellicorum ardoribus, placatis Regum, atque Principum animis, nos tuti (Dij gratias) & læti domi, forisque viuamus. Ob quod Monachas instituens Hieronymus in libro de Regul. Monacharum. cap. 38. inquit, Ne quicquam otiosum possit Diabolus reperire, ne vanis desiderijs pateat cordis aditus, altera sororum libros scribat, ut ei manus labore, & mens diuino repleatur pabulo. Laboranti enim (ut inquit idem Hieronymus in Ecclesiast. c. 4.) Somnus, & cibus dulcis est. Nullus enim labor durus, auctore eodem Hieronymo ad Demetridem. & Bernardus de considerat. lib. 4. securus (inquit) labor, quem nullus valet euacuare defectus. Inde idem Bernardus in libro de Interiori domo. cap. 35. de seipso conqueritur, cantare (ait) & legere nequeo, laborare nescio, sed sum opprobrium hominum, pecore vilior, & caduere peior. Et domianus Iustus reddis mercedem laborum suorum. ut voluit Salomon Prou. c. 10. Cui subscribit Apost. 1. Corinth. cap. 3. Secundum labores, & miseriae quas in isto seculo patimur, habemus mercedem apud Deum in cælis. Ob quod Hieronymus in Psalmo. 62. dicit, Anima quidem desiderat Deum, sed desideratum finem carnis laboribus peruenitur. Et iterum idem Hieronymus. Psalmus 93. Nemo dormiens coronatur, nemo securus possidet regna Cælorum. Qui ea vult consequi diebus, ac noctibus oret, uigilet, ieiunet, iaceat in sacco, non in pluma, non in serico. Vnde Bernardus in natali Domini, Serm. 3. Agnoscat (inquit) homines, quia qui in labore hominum non sunt, visitari ab Angelis non merentur, agnoscat quàm placeat supernis labor, cuius spiritualis intentio est, quando quidem, & eos, qui pro victu corporis, corporalis urgente necessitate laborant, suo dignantur alloquio, & alloquio tam felici, nimirum humanam

humanam in eis agnoscant ordinationem, quã constituit Deus, ut in sudare vultus sui, vescatur Adam pane suo, & Gillebertus de Hoillanda. *Super canti. Sermon. 5. Exi (ait) in plateas, & Vicos civitatis, ocia discute, & scrutare negocia. Labor itaq; labore pellitur iuxta illud Oribasii in lib. 1. Euporiston. cap. 7. His verbis, κόπῳ κίτῳ. Id est. Labore laborem pelli. Et virgo mundi domina, & acu, & colo, filo, sibi necessaria quasiuit. ut docuit Bonaventura in lib. Meditationum diei luna. c. vl. Sãctos quoq; patres per dies laborasse, ita ut ab oratione non cessarent, & notilibus orationi vacasse scribit Gerson. de imitatione Christi. li. 1. c. 18. & Cassianus in libris de institutione Canobiorum, & in collationibus patrum. Sumus enim in hoc seculo laborãtes tanq; Martha, ut voluit Augustinus, Ad fratres in Hareno. Sermon. 44. Inde plurimum in querendis musis elaborasse scribit eruditus nostri temporis Poeta Ioannes Baptista Argucius. Odarum lib. 2. Ode. 15.*

Quas ego a primis veneratus annis

Quarere occepi varias per artes p; labores. Inde Portij latronis Laudatur exercitium, de quo mirabile scribit inter alios Seneca in lib. 1. declamationum. in prin. dicens: Cum se ad scribendum concitauerat iungebãtur noctibus dies, & sine interuallo grauius sibi instabat, nec desinebat, nisi defecerat. Vbi etiam alia nonnulla de viro illo memoria digna perpetuò videri possunt. Quietis namq; labor premium nobis repromittit. iuxta illud Coriolani Martirani Consentini Episcopi sancti Marci, in Tragedia Promatheï, dicentis:

Semel ut labore perfuncta quiescere valeam. Dũ etenim in hoc huius vasti seculi pelago naufragamur, laboribus parcere nõ debemus, ut tradidit idem Martiranus in Electra.

Versanti in atris fluctibus

Nil arduum (ni exudet) ad votum influet.

Ideo Imperatores Maximi, cum male parere militem vident, aliquo labore compescunt, & expeditionibus detinent, ut ait Seneca ad Lucillum. lib. 7. Epist. 57. Inde Isocrates disciplina radicem esse amarã, fructus suauissimos asserit. & Hesiodus asperã virtutis viã, summitatem facilem, sicuti enim, qui terram colunt, cum labore seminant, cum voluptate fructus legunt, ita disciplina authores post labores gloriam adi-

piscuntur. ut dicebat ille Græcus Aphthonius in lib. Præexercitamentorũ. c. 5. Et sine exercitatione, & labore ad oratoria artis culmen non didicisti prius necessarijs puenire neq; ut voluit post eius libros artis Rethorica Hermogenes Tarsensis. in lib. de formis orationum. lib. 1. in prin. Omnis enim ascensus in labore est, ut voluit Gregorius. lib. Moralium. 7. cap. 12. Inde etiam Gelon Sicilia Tirannus vicis Carthaginensibus ad Himeram, Syracusanos ad agriculturã, tamq; ad expeditionem eduxit, ne ipsi per ocium deteriores fierent, Authore Plutarcho Regum Apophteg. 18. Ad quã omnia concinere videntur verba notatũ dignissima Claudiani in nuptijs Honorij. dum dicit:

*Non quisq; fruitur veris odoribus
Hyblaos latebris, nec spoliãnt fauos
Si fronti caueat, si timeat rubos
Armat spina rosas, mella sequunt apes.*

Ex laboribus etenim fructus colliguntur, ob quod Helicon Cizicennus talento donatus a Dionysio fertur, quòd eidem solis deliquium prædixisset. Nec nisi laborasset ad tantã Ennius Poeta gloriam peruenisset, ut Scipioni Romana Reipub. Patri ita clarus fieret, de quo Ovidius lib. de arte amandi. 3.

*Ennius emeruit Calabris in montibus hortos
Contiguos Pene Scipio magne tuis.*

Et Angelus Polizianus in nutritia.

*Longè gratissimus olim
Scipio magne, tibi, & Calabris vicinus in
hortis
Virtute emeritis cuius gentile sepulchrum
Mox tenuit.*

Ni Plato togatorum omnium princeps plurimis vigilijs se Philosophorum omnium principem professus fuisset, non fuisset ei ab Aristotile discipulo constructa ara, statuave erecta, cum inscriptione verborum sequentium. Hic est ille, quem probi omnes merito debeant & imitari, & comẽdare. de quo etiam Petrus Crinitus. in eius Parthenicis.

*Hac est illa ara, floribus redimita suaue olem
tibus.*

Quam gratus benemarenti statuit discipulus seni.

Tituloq; hoc testatus animum suum, atque officium,

Platonem probandum probè a probis.

Et ut infinitas ferè antiquorum Historias taceam, quas faciliter mihi obuias habere, aureum arbitror seculi illius tempus fuisse,

fuiffe, quo Alfonso Rex Aragonens Regni huius Imperabat, qui ultra iugem, continuamq; eius doctorum hominum societatem, Antonio Panormita ob eius dictorum, factorumque libellum scriptum mille aureos donavit. Nicolaus quoque Quintus Pontifex olim maximus, Poggio Florentino, qui Cyri Padiam Xenophontis librum e Græco in Latinum translatus eidem donauerat, quingentos aureos donavit. Ferdinandus itidem Aragonens rex quoque noster, grandem ex Regio arario pecuniam quotannis statuit profitentibus rethoricam, medicinam, philosophiam, leges, & Theologiam Neapoli. de quo inquit etiam Pontanus, egregium sanè factum, ingenia prosequi, virtutes ornare, & ad excolendos animos excitare iuventutem. Et ob translatum è Græco in Latinum Herodianum Angelus Politianus negocij traductor, ab Innocentio Octavo nominis huius Pontifice, ducuntorum aureorum numero honestatus est; ut idem Innocentius fatetur inter Epistolas eiusdem Politiani. lib. 3. Sed heu ingemisco nostrorum temporum ingenia, cum pateant adeo angusta virtutum premia, ut dicere possimus illud Valerij Marialis lib. Epigrammatum 2. Ad Lucium Iulium, dum inquit.

Sæpe mihi dicis, Luci charissimè Iuli.
Scribe aliquid magnū, desidiosus homo es.
Otia da nobis, sed qualia fecerat olim
Mænas Flacco, Virgilioq; suo.
Condere victuras tentem per secula curas
Et nomen flammis eripuisse meum.
In steriles campos nolunt iuga ferre iuenci,
Pingue solum lassat, sed iuuat ipse labor.

Utiq; institutus a nobis sermo repetatur, nunquam sis (inquit Ioannes Gerson de imitatione Christi. lib. 1. cap. 19.) ex toto ociosus, sed aut legens, aut scribens, aut orans, aut medians, aut aliquid utilitatis pro communi laborans. Inde Plutarchus in lib. de Tuenda bona valetudine. inquit, itaq; imprimis danda est opera, ut sese huic exercitationi familiares, & assuetos reddant, assidue differendo, aut legendo, siue recitando, si quid suspicabuntur corpus esse lassum, aut imbecillius. & idem Plutarchus in lib. de liberis educandis. ait: Quam expeditissima, quamque efficacis sedulitas pariter, ac labor existat, compluribus in rebus facile si conspexeris disces. & bene Isocrates in Orat. 1. ad Demonicum inquit. Corpora laboribus sibi congruis, animus autem liste-

rarum studio crescere solet. Vnde elegantissimè Ionianus Pontanus libro 2. Parthenopei. inquit.

Ocia nunc, musaq; iuuant, dulcesq; recessus,
Et scripta antiquis carmina docta viris.
Hoc sapere est Buxutè, frui melioribus annis
Cum libris fieri, carminibusq; senem.
Cæstra alios, ac bella iuuèt, nos læta colamus
Ocia, & Aonia fila canora lira.
Vita bonum cœe quidem est, bene viuere solus
Nouit, qui ingenij dona beata colit.

Ocia (inquit Gillebertus de Noillanda in cantica canticorum sermone. 41. vel parata, vel elata in usum amoris (sed diuini,) in sapientia meditationem, in dilecti, vel quærendi studium, vel inueniendi complexum tota conuertere. Hinc etiam adeo labor apud Priscos illos sapientes viros cura fuit, ut post Diogenem Laertium in Solone referat Plutarchus, Draconem Atheniensium legislatorem cauiffe, ocij conuictos capitis, sanguinisq; pœna mulctari, quam & refert doctor Gallus bonarum studiosissimus literarum Pardulphus. Præstatius in iuri prudentia veteri. lib. 1. lege 7. Dicens, contra desides eam legem latam fuisse: ut qui conspexisset innumerat malorum chiliadus ex desidia, atque ocio profluere. nam (inquit) & reipublica tranquillitas interturbatur, permulta etiam incommoda, velut ex equo illo Troiano profluunt, & reipublica instauranda, reficiendaq; locus relictus non videatur. deside quidem nihil non excogitant, omne facinus moluntur, desidia scelerum ansam subministrat, aditum flagitijs præbet. Hac ille. Hinc quoque contra ociosos, ac desides Corinthij ciues suos interrogabant, quo artis genere, quo ve modo sibi victum parassent. ut refert Diphilius apud Athenæum lib. 6. His verbis,

Λιπαροὶ ἔχρη
Ἥλωσθε ὑμῶν οὐκ ἔστε, ἢ τοὶ χειροχρήστῃ.

Quam Draconis legem uti nimis asperam (sicut alia etiam omnes sanguine non atramento scriptas traditum est) mitigauit demum Solon, ut Iysias, & Laertius docuerunt, & post illos Plutarchus. Dum permittit cuius accusandi ius, & q; infamissimè esset, qui ocia sceleretur. Hisce verbis. Qui ocia sceleratur oibus accusare uolentibus obnoxium, infamissimè esto. Similem etiā Lacedæmonijs legem tradidit Licurgus,

curgius, ut post pedagogorū vationes, semper laboribus adolescentes occuparentur. ut refert Xenophon in Moral. lib. 1. de qua etiam ipsius Solonis lege retulit Ioan. Charionus chronic. libr. 2. Vnde Catullus ad lesbiam.

Osium reges prius, & beatas perdidit vrbes.
Et Ouidius lib. 1. de Ponto.

Cernis ut ignauum corrumpunt ocia corpus?
Vt capiant vitium hi moueantur aqua?

Et mihi si quis erat dicendi carminis vsus
Deficit, estq; minor factus inerte situ.

Idemq; Ouidius de remedio amoris. lib. 1.

Ocia si tollas, periore cupidinis arcus
Contemptaq; iacent, & sine luce faces.

Et Seneca in Octauia inquit.

Amor est, iuuenta gignitur luxu, otio,

Nutritur inter lata fortuna bona

Quem si fouere, aut alere desistas, cadit,

Breuiq; vires perdit, extinctus suas

Hinc longissimi labore itineris Hierosolimas petijt Saba Regina Austri, ut Salomonis sapientiam audiret, & è Tharso munera eidem preciosissima obtulit. Patet 3. Regum 10. & Mattha. cap. 12. Iosephus antiquitatum Iudaicarum. libr. 8. cap. 2. Hinc etiam Plato Philosophorum omnium facile princeps, inter cetera eius laudum præconia, circumquaque fertur, quod labori non indulgens, in Italiam ad Pythagororum sectam visendam nauigauerit ad Crotoniatas, ubi Philolai Crotoniatæ Pythagorei libros miniscentum mercant, quorum multa in Timeo suo narrauit, demumq; in Indiam ad Gymnosophilas visendos itidem nauigauit, oleum sibi viatici ratione pro mercatura deferens, ter ipse idem in Sicilia insulam nauigauit, ad visendos ænarum ignes, pro eiusdē insula liberatione, iunioris Dionysii tpe, & ultimo ut tyrāno Dionē recōciliaret. Hac Apuleius, & Plutarchus asseruerūt.

Ad Titum deniq; Liniū Laëteo eloquentia fonte, manantem, legitur venisse quendam longo itinere, laboreq; turbatum ab extremis Hispania Galliaq; finibus, ut quem ad contemplationem sui (ut Hieronimus ad Paulinum inquit) Roma non traxerat vnus hominis fama perduxit.

Apollonius quoque Tianeus Magus (ut vulgum asserere circumfertur) vel ut Pythagorici tradunt, Philosophus, (quem nos cum vulgo etiam, ac cum Laëtantio Firmiano Magum dicimus) dum enim Domitianus Imperator eum punire vellet, in eius conspectu constitutum, repente in iudicio non fuit visus. Persas vidit, caucasum intrauit, Albanos, Scithas, Massagetas, Indos,

peruenit demum ad Brachmanas, ut Hierarcha in Throno sedens aureo paucos discipulos docentem audiret, de siderum moribus, cursuq; dierum, demum prætransiens per Elamitas, Babilonios, Chaldaeos, Medos, Assirios, Parthos, Syros, Phanices, Arabes, Palestinos, reuertitur Alexandriam, & perrexit Aethiopiam, ut videret Gymnosophilas. Inueniens ubique quod disceret, semperq; proficeret, & melior fieret, cuius labores, & vitam octo libris scripsit Philostratus, teste Hieronymo ad Paulinum. Ob quod neque laboribus pepercisse Gregorium, demonstrant eiusdem verbum in Præfatione Moralium. cap. 4. dicit, eum scripsisse moralium libros, licet cōsinuo viscerum dolore cruciaretur istomachiq; debilitate lassesceret, & lentis, continuisq; febribus anhalaret. A primo itaq; ad vltimum iam rectè concludere possumus, omnia mala ex otio nasci, & è Diametro bona omnia ex laboribus, & vigilijs progredi, ita ut nullum homo possit in hoc sentire saculo commodum, quietem nullam, nullum deniq; fructum, nullamq; gloriam, sibi vel mundo vanam, vel aeternam sine labore comparare, nam iuxta illud Virgilij.

Per varios casus, per tot discrimina rerum
Tendimus in Latium.

Dominus quoq; noster Iesus Christus instructio nostra caputq; nostrum, & labores, & denique mortem, nobis relinquens exemplum, ut quem admodum ipse fecit, ita & nos faciamus, iuxta illud Evangelicum. Oportuit pati Christum, & ita intrare in gloriam suam. Nec enim coronatur, qui non legitime cersauerit. Nunquam Romanorum duces, alijq; exercituum Imperatores, triumphos, trophæa, laurea, coronas ciuicas, aliasve habuerunt, ni prius eadem ob res optime gestas, sibi ipsis præmia, in virtutis, & gloria præmium decreta fuissent. Vnde rectè Galenus in libr. de cognoscend. cur. anim. morb. asseruit exercitatione indigere hominem toto eius vita tēpore, ut in virum probum euadat. Quis autem ab hoc instituti genere audeat discedere, tum maximè cum in toto huius vita nostra cursu feliciter peragendo, non nisi virtutibus, laboribusq; utendum sit? Omitto virtutum omnium tuarum enumerare præconia, exercitationes continuas, longas vigilijs, labores arduos, inuictos, inuincibiles, nunquam satis (ut decet) laudatos, in quorum præmium donorum, te Regentem amplissimum conspicio, ad scitum ad supremi huius Regni Senatuum, quis autem admiretur?

quis autem admiretur?

quis autem admiretur?

tur? cum præmia (ut patet) merentibus tri-
 buantur. Vnde iure merito Inuictissimus Rex
 noster PHILIPPVS ex totius Hispaniæ,
 Italiæq; viris, Iureconsultos vos elegit motu
 proprio. (cum coillustribus tuis collegis Francis-
 co Reuerterio, & Thomæ Salernitano) quibus
 totius Regni huius nobilissimè committeret, fi-
 deretq; Imperium. Quid autem a Catholico, &
 Potentissimo, sapientissimoq; Principe pro eius
 Regni gubernio, non censetur non maturissi-
 mè factum? Quis ire inficias poterit, quòd dum
 electioni mentem figeret, vos noctu, dieq; &
 corde cogitavit, & opere? Et ita cogitatum suū
 dirigeret, ut omnium Iudicio, & Regum, & sa-
 pientum, sanctam salubrem, optimamq; electio-
 nem fecisse ostenderet? Testimonijs comprobari
 non potest, nec conuenit, quòd Regis placito ve-
 nit, cuius cor in manu Dei est, & quoquo velit
 illud dirigit, exitus ipse ostendit indies, qua
 Regni ipsius populos, hominesq; ita regitis, ut
 meliori, iustiori, sanctiori q; tramite a Papi-
 niano, Paulo, Vlpianoq; regi minimè possent
 in quibus omnes speculantur, oculos, mentes,
 actusq; dirigunt. Quòd & ego diū, multum-
 que prospiciens, volens mea Villicationis ali-
 quam rationem reddere, mihi ipsi dicere co-
 actus fui, serue neq; quo dies tui sub umbra tran-
 seant sine fructu? Nonne, & dominus dixit, Ar-
 borem sterilem, fructumq; non facientem, exci-
 dendam, flammisq; perennibus tradendam? Quid
 ostendemus nostri ingenij sumus? dumq; omnium
 primus occurrisset mihi liber iste, doctissimi, sti-
 mul, ac verissimi Petri Bellugæ Iuriscōsulæ Va-
 lentini, Principum Speculum continens, opus sa-
 nè omni eruditione, doctrina, ac dicendi graui-

tate præditum, quòd cum impressorum incuria
 nonnullis conspersum erroribus cōperissem, dum-
 que aliquandiu illud expurgassem a mendis, a-
 liud agens, ad eundem lucubrari additione. nō
 nullas, pro mea tantum commoditate, non ta-
 men ut in publicum, utq; in manus hominum
 irent, non etenim iudicandum est illas luce di-
 gnas fuisse: suaserunt Amici, Superioresq; impe-
 rarunt, ut diū latere non sinerem, sed in publi-
 cum mitterem. Inter quos tu causa oīum exti-
 tisti, qui mihi, & iussa, leges, & iura imponis, si-
 cuti, & vniuerso huic Regno iura, sanctionesq; p
 instituto vitæ hominū statuis. Feci itaq; lubet,
 ut tua parerem ordinationi, non tamē grato ani-
 mo, cum leue sit opus, & tuæ inconueniens digni-
 tati. Quicquid tamen id sit (Alphōse Regens In-
 stissime) suscipias, lato, alacriq; animo ab homi-
 ne tui sicut studiosissimo, ita & amantissimo, le-
 gas, relegasq; rogo, cum nullus sit liber tam ma-
 lus, tamq; modici ingenij, ut ex eo aliquid utili-
 tatis in cōi non recipiatur, iuxta Pliny dictum.
 quem si receperis eo quo soles animo, es (ut conue-
 nit) pro alia rei materia, de qua scribit, ita ut
 sola tua conueniat dignitati, ostendes unico a-
 ctu, se nouarum rerum indagazione (ut sapien-
 tis est) delectari, simulatq; Bellugæ Hispano iu-
 reconsulto magnam tribuere auctoritatem, me-
 que (ut plus debito teneor) allicies, ut labores
 nostri alij longiori exercitatione, & vigilijs ela-
 borati, in quibus, & non ab alijs adhuc tracta-
 ta, non discussa, & inuisa alteri stilo, & pingui-
 ri in lucem prodeant, quòd cum primum otium
 nanciscar factam, & omnium iudicio maiora
 videbuntur. Interim tamen suscipe ista, qua bo-
 ni consulas, alia expectam.

INDEX LOCUPLETISSIMVS RERVM ATQVE VERBORVM INSIGNIVM,

*Quæ in hoc præclarissimo Speculo D. Petri de Belluga continentur; ad Rubricarum iuxta
ac versiculorum seriem, optimè digestus.*

A

A bono abstinendum si malum sequi videatur, rub. 33. nu. 1
 Absentes causa reipub. quo privilegio gaudeant, rub. 21. nu. 10
 Absente parte qualiter proceditur, rub. 21. nu. 9
 Absentes legitimè citati pro præsentibus habentur, rubr. 5. nu. 2
 Absolutio à iuramento quando locum non habet, infra verbo, iuramento.
 Absolvere nocentem in dubijs melius est, quàm innocentem condemnare, rub. 2. 7. nu. 13
 Absoluendus antequàm absoluat, quid facere habeat, rub. 19. nu. 5
 Accessorium tollitur sublato principali, rub. 41. nu. 62
 Accusare sine calumniæ causa, quæ personæ possunt, rub. 33. num. 21
 Accusatore carente, nemo condemnatur, rubrica 33. numero 17. 28
 Accusatores duo nequeunt esse in eodem iudicio, rub. 33. numero 4
 Accusatore absque nemo est puniendus, rub. 33. numero 17. 28
 Accusatio & inquisitio non possunt criminari, rubric. 33. numero 7
 Acquisitione facti, quæ bona sunt Principis, rub. 14. §. veniamus. vers. nunc videamus, num. 22
 Actio personalis non sequitur fundum, rub. 41. nu. 62
 Actio extincta nunquam renouiscit, rubr. 11. §. videamus, numero 2
 Actione sine nemo experitur, rubrica 12. §. quædam, num. 14
 Actiones suas remittentibus, non est amplius dandus regressus, rub. 19. nu. 6
 Actoris quando est iudicem eligere, rub. 11. §. de usurariis num. 11
 Actus factus contra constitutionem iuratam nullus est, rub. 7. num. 4
 Actus iudicialis sine causæ cognitione.
 Actus qui præsumuntur solemnes, rubr. 26. versicul. Iesus, numero 4
 Adam & Eva per iniustitiam puniti, & Cain, & Lamech, rubric. 11. nu. 2
 Aequitas non debet abesse iudicibus, rubr. 11. §. compendiosè, nu. 1
 Aequitas ubi mouet, iudex suum exercet officium, rubr. 33. nu. 35
 Aequitas & rigor ubi concurrunt, rub. 11. §. compendiosè, num. 3
 Aequitatis & rigoris temperamentum, vers. eo. num. 2. infra verbo, rigor
 Aequitas præferenda rigori in arbitrarijs, rub. 11. §. compendiosè, nu. 4
 Agere non admittuntur nisi quorum interest, rubr. 33. num. 8
 Agere nomine alieno qui uult, docere debet de mandato, rub. 7. nu. 1
 Agere non ualenti non currit præscriptio, rub. 41. num. 37. 56
 Agricolæ dominus quam iurisdictionem habeat in eos, rub. 24. versicul. postremo nu. 4

Alienare quibus modis Principi licet, rub. 9. nu. 6. & infra. uerb. patrimonij.
 Alienare dicitur qui in tempus locat annorum centum rub. 14. versicul. nunc uideamus. num. 1. & an alienat qui patitur usucapi, rub. 21. nu. 35 infra. uerb. locatio.
 Alienare papa uel prælatus an possit, rub. 9. nu. 12
 Alienatione prohibita, an censetur prohibita possessionis translatio, rub. 9. nu. 18
 Alienationes per Principem factæ, quare non ualeant, rub. 9. nu. 2
 Alienatio proprie non dicitur, quod fratri donatur, egeci, rub. 6. nu. 14
 Alienatione prohibita non includitur necessaria, rub. 9. nu. 14. & nu. 11. ca.
 Alienatio si reuocetur, an & fructus percepti, rub. 9. n. 17
 Altari qui inseruit de altare uiuere conuenit, rub. 13. §. tractemus. nu. 15.
 Amortizatio iuristis ignota, & a practicis omiſsa, rub. 14. §. veniamus, nu. 1
 Amortizatio proueniens ex iure, rubrica 14. uersicu. restat, num. 1
 Amortizationis ius à quo excusatur, uersu. eo. nu. 11
 Amortizatio quo iure sit inducta, rub. 14. uersu. restat, nu. 3. rub. 41. nu. 11
 Anima qualiter creatur, & de distinctione ipsius, rubr. 11. num. 20
 Annulatio actus dicitur poena, rub. 16. nu. 6
 Apostatæ dicuntur in Christum præuaricari, rubrica 11. num. 21
 Appellationis uim habet itineris arreptio, rubrica 31 numero. 9
 Appellatio in notorijs non admittitur, rub. 37. nu. 5
 Appellatio a iudice iustitiam denegante, qualiter debet emitti, rub. 11. §. restat. 2. nu. 9
 Appellationis desistor ut admittatur, non licet supplicare, rub. 42. nu. 4
 Appellationis remotio per Principem, quæ remoueat fructuam, rub. 41. nu. 51
 Appellatio post fatalia elapsa, non impedit sententiam transire in rem iudicatam ipso iure, rubrica 42. numero 3
 Arbitrator non potest ius partis auferre, rub. 11. §. postquam, num. 16
 Arbitrari quis debet secundum ius arbitrarij, rubrica 31 num. 3
 Arbitrium Principis includit mortem, rub. 26. uersu. Iesus, numero 15
 Archiepiscopus & prælatus, Præfecto Prætorio comparatur, rub. 6. nu. 21
 Argumentum sit de similibus ad similia, rub. 46. uersu. sunt & alia, num. 4
 Arma à iure ciuili prohibita, rub. 11. §. dubitatur, num. 2. rub. 27. num. 3
 Arma & iudicem eligere, ad quem spectet: an ad appellantem, uel appellatum, rub. 17. num. 27
 Arma deferens clericus, uer. clericus arma, infra.
 Assignatio iudicis uim habet interlocutoria.
 Attentatum, quando pro maleficio consummato, rubr. 27 nu. 36. 37
 Authoris nomen & libri titulus, in proem. nu. 1
 Author deportatus, qui opus hoc confecit, rubrica 35. numero 11
 Autoritas legis, &c. uide uerbo, conditor legis.

c Authoritas

Authoritas superioris in quibus dicitur referuari, rub. 9. numero 31
 Aurum coronarium quid sit, rubr. 46. versic. sunt & alia, numero 1

V
R
B
O
R
U
M
B

Bannimenta qui iudices facere possunt, rub. 24. versic. & primo. 94. 9
 Bannimentum non est sententia: & quid sit, rubr. 24. versic. & primo, nu. 7.
 Bannitus non amittit iura civilia, rub. 24. versic. & primo, numero 5
 Baronix sunt provincie, rubrica 23. versicul. sed pone, numero 16
 Bastardus quando ad duellum admittatur, & quando non, rub. 27. nu. 15
 Beneficio legis utens quando peccet, rubr. 12. §. quaedam, numero 38
 Beneficijs quae interpretatio adhibenda, rub. 13. §. tractemus, nu. 37. rub. 29. num. 10
 Bona clericorum, quae onera subeunt, rub. 14. §. veniamus, versic. nunc, videamus, nu. 11. rub. 17. nu. 15
 Bona delinquentis, quando confiscantur, quibus applicentur, rub. 14. §. veniamus, versic. videamus, nu. 32
 Bona deuoluta in ecclesiam largitione Principis, utrum egeant amortizatione, rubr. 24. versic. nunc, videamus, numero 49
 Bona ecclesiarum eodem gaudent privilegio quo personae, rub. 18. nu. 6
 Bona ecclesiae amortizata seruat Princeps in scrinio: & quare, rub. 14. versic. restat, nu. 24
 Bona ecclesiae quae sunt confiscata ipso iure, rub. 14. versic. restat, num. 22, 21
 Bona executorum uendendi ordo, rub. 41. nu. 43
 Bona immobilia quae non sequuntur conditionem personae, rub. 14. §. veniamus, versic. videamus, nu. 30
 Bona, parentes, & amicos decet defendere, rubric. 27. numero 10
 Bona patrimonialia per Principem nequeunt alienari, rub. 9. nu. 5
 Bona pro publico congregati, non debent contra illud agere, rub. 7. num. 6
 Bona quae fuerunt Principis, qualiter in ecclesiam transire possint, rub. 14. §. veniamus, num. 3
 Bona uasalli qualiter sunt domini, rubr. 36. nu. 9
 Bona uiolatoris pacis applicentur, rubric. 14. §. veniamus, versic. videamus, nu. 34
 Bonus assidua conuersatione efficitur malus, rubric. 21. numero 13
 Brachium militare, qualiter sedeat, rub. 6. nu. 22

C

CANONICVM crimen quod dicatur, & qualiter committitur, rubric. 11. §. uideamus, numero 2
 Canonici ius, infr. uerb. lex canonica
 Canonum contemptores deponendi, rub. 16. no. 3
 Capacitas superueniens iure alteri quae sit, nihil operatur, rub. 14. §. veniamus, nu. 41
 Capi in flagranti crimine quis dicatur, rub. 25. versic. sed pone, nu. 24
 Capit. Si quis suadente, qui eius privilegio gaudent, rub. 11. §. uidentum, nu. 6
 Caplanatores dicuntur fideiussores, rub. 15. §. sed quid dicet, nu. 1
 Captatoria dispositio, duplex, rubr. 17. versic. uideamus, nu. 41
 Captatoria uoluntas utrum ualeat ad pias causas, eodem versic. nu. 39. 40
 Carcerari qui debeant, rub. 31. nu. 2
 Carcer est custodia malefactorum, rub. 31. nu. 1. infr. uerb. officiales
 Carceris intrusio, est terminus peccae alicuius delicti, rub.

12. §. quae iam, nu. 104
 Carceratos male tractans, qualiter puniatur, rubrica 35. num. 24
 Carceribus perpetui condemnati, qualiter tractandi, rub. 23. nu. 9. & dicuntur mortui ciuilliter, rub. 24. versic. & primo, nu. 3
 Carcerari an possit is qui capere potest, rubrica 27. numero 27
 Casus regi referuari, rub. 24. versic. & primo, nu. 1
 Casus a contrario sensu habetur pro expresso, rub. 14. §. ueniamus, versic. nunc uideamus, nu. 20
 Casus fortuitus in potentia fortis consistens, non debet considerari, rub. 31. num. 10
 Casus omissus relinquitur dispositioni iuris communis, rub. 11. §. dubitatur, nu. 10
 Casus peculiare Principis, rub. 11. §. ex quo, nu. 2
 Causa superueniens mutat qualitatem, rub. 13. §. tractemus, num. 48
 Causa pacis & iuramenti est ecclesiae, rub. 11. §. usurarijs, num. 20
 Causa quomodo intelligatur impulsoria, rub. 23. versic. sed pone, num. 23
 Causa cessante dispositionis, cessat dispositio, rub. 14. §. ueniamus, rub. 11. §. de usurarijs, nu. 44. nu. 38
 Causae cognitio, de actu iudicali, rubr. 11. §. tractandum, num. 7
 Causae quarum cognitio spectat ad iudicem ecclesiasticum, rub. 11. §. sunt & aliae, nu. 1
 Causae quare laici sunt subditi dominis temporalibus, rub. 13. versic. restat, nu. 9
 Causae de quibus ratione peccati index secularis cognoscit, rub. 12. §. quaedam, nu. 95
 Causae incidentes remittendae ad iudicem ecclesiasticum, & principalem remorantes, rubr. 11. §. sunt & aliae, numero 2
 Causae ex quibus Princeps curiam conuocat, rubrica 2. numero 5
 Causae quibus curiae conuocantur, rubric. 4. nu. 1. uerb. curiarum, infr.
 Causae meri imperii utrum delegabiles, rub. 24. nu. 6
 Causae populares, infr. uerb. Populares
 Causae quae sunt mere spirituales, rubrica 11. §. uisio, numero 3
 Causae Regi referuae, rub. 24. versic. & primo, num. 1
 Cautela ut testes didicissis, testificatis recipiantur, rubr. 39. num. 39
 Cautio iudicis secularis uolentis aliquem extrahere de loco sacro, rub. 11. §. sed quia loquitur, nu. 6
 Cemiterijs mortui clericis non licet, rubr. 11. §. sed quis loquitur, num. 2
 Caesaris quae sunt reddite Caesari, qualiter intelligitur, uideamus, nu. 15
 Censum soluens tanquam emphiteuta, non propterea emphyteuta censetur, rub. 23. §. tractemus, nu. 45
 Certioratio quando sit necessaria, rubric. 12. §. quaedam, num. 92
 Citandus qua hora, rub. 3. nu. 1
 Citandus quo comparere tenetur, rub. 3. nu. 2
 Citatus quando non tenetur comparere, rubric. 27. numero 21
 Citatioe omissa & partis auditione, iudex non procedit, rub. 37. num. 3
 Citationsis omissio uitiat sententiam Principis, rubrica 12. num. 4
 Citatio & monitio generalis quando toleratur, rubr. 11. §. dubitatur, nu. 9
 Citatus ad curiam, si Principem ibi non inueniat, an sibi eum adire tenetur, rub. 5. nu. 6
 Citatus ad curiam si uenire non potest, debet mittere procuratorem, rub. 4. num. 2
 Ciues ciuibus inuidere naturale est, rub. 10. nu. 6
 Ciuile forum quando credit canonico, uerbo, forum, infra.
 Ciuitates congregatae in curia, qualiter sedent, rubr. 6. num. 20

Clausula

Index.

- Clausula, donat quod plus est: quid operatur, rubri. 12. §. quædam. nu. 57
 Clausula, ex certâ scientia: facit cessare subreptionem, rub. 46. nu. 9
 Clausula generalis quid operatur, rub. 29. nu. 7
 Clausula indiuiduis, quid operatur, co. nu. 10
 Clausula, si tibi videtur, importat arbitrium boni viri, rubri. 17. versic. uideamus, nu. 42
 Clementia & pietas nos Deo parificant, rub. 8. nu. 1
 Clerici alterius diocesis ubi punitur, rub. 11. §. item dubitatur, nu. 1
 Clericus arma deferens punitur, rub. ea. uerb. idem dubitatur, numero 3. & de bellatoribus & seditiosis, numero 4. ibidem.
 Clericatus assumptus crimine commisso, uerb. qualitas. infra, & an gaudeat privilegio clericorum, rubri. 11. §. uidentium, nu. 21
 Clerici coniugati, quando gaudeant privilegio canonice & fori, rubric. 11. §. uideamus, nume. 1. infra, uerbo. monachur.
 Clerici ioculatores perdunt privilegium, rub. 11. §. uidentium, num. 1.
 Clerici propter quæ sunt sub iudice layco, rub. 14. §. ueniamus uersic. nunc uideamus, nu. 16
 Clerici quando requiruntur ab officialibus, rub. 11. §. uidentium, nu. 1
 Clericus quando ipso facto amittit privilegium, rub. 11. §. dubitatur, nu. 5
 Clericus qui non habet instrumentum testaturæ remittitur & quando, rub. 11. §. item dubitatur, nu. 5
 Clerici qui puniuntur a secularibus, rub. 11. §. dubitatur, nu. 11. rub. 13. uersic. restat, nu. 9
 Clerici morari in carceribus non debent, rub. 11. §. sed quia loquitur, nu. 2
 Clericatus probatio est quid spirituale, rubric. 11. §. uideamus, nu. 5
 Clericum si laycus ad forum seculare trahat, punitur, rub. 11. §. uidentium, nu. 3
 Clerici Episcopo consentiente, in foro seculari conueniri non possunt, rub. 11. §. uidentium, num. 4
 Clerici nomine an heremita: infra uerbo, heremita
 Clericus potest detineri pro debito, rub. 11. §. uideamus, num. 7. 8
 Clericus laycum ad spiritualia procuratorem constituit, rub. 4. num. 7
 Clericus quando possit suspendi a Iudice layco, rubric. 19. num. 1. 12
 Clericus detentus ob pecuniam, utrum remitti debeat, rub. 11. §. uideamus, nu. 6
 Clericus quoad patrimonium subest secularibus, rubrica 14. §. ueniamus uersic. nunc uideamus, nu. 55
 Clericum detinere est sacrilegium committere, rub. 11. §. uideamus, nu. 3. 8
 Clerici in quibus sint subditi Principi layco, rub. 6. num. 2. rub. 12. num. 8. 9
 Clerici remissio ad iudicem secularem, qualiter fiat, rub. 11. §. uideamus, nu. 9
 Clerici tabernarum & uilium arrium, amittunt privilegia, rub. 11. §. uidentium, nu. 19
 Clerici uisus & uestitu debent esse contenti, rub. 13. §. tractemus, nu. 38
 Clerici uita comite quæ bona possideant, rub. 14. §. ueniamus uersic. nunc uideamus, nu. 16
 Codex rationum utrum sit scriptura priuata, rub. 17. uersic. uideamus, nu. 16
 Collectas imponere ad Regem spectat, rub. 11. §. postquâ numero 6
 Collecta nimia grauatus quid facere debet, rubri. 46. uersic. restat, num. 2
 Collectæ quæ dicantur, rub. ea. uersic. sunt & alia, nu. 9. cum seq. & uersic. restat, nu. 8. 9
 Compensare est soluere, rub. 41. nu. 22
 Concessio in dubio quam Princeps facit, præsumitur personalis, rub. 47. nu. 9
 Concessio Principis sine alterius damno semper intelligitur, rub. 22. num. 7. rub. 25. num. 14
 Concessio Principis quando extenditur, & quando non, rub. 29. num. 5
 Concordia, an Iudex partes possit cogere ad concordiam, rub. 11. §. compendiosè, nu. 7. uide uerb. discordia
 Condemnatio ex præsumptionibus non potest esse corporalis, rub. 20. nu. 24
 Conditio impossibilis an habetur quod non adiecta, rub. 17. uersic. uideamus, nu. 19
 Conditio nullius sit deterior, ubi res reuertitur ad suam naturam, rub. 18. nu. 4
 Conditio quæ non habetur quod adiecta, rub. 17. uersic. uideamus, num. 20
 Conditio legis ea non obligatur, rub. 11. §. restat, nu. 1.
 Conductio dominium & possessionem transfert, rub. 13. §. tractemus, nu. 42
 Confessio æquipollet instrumento, rub. 41. num. 41
 Confessio elidit præsumptionem, iuris & de iure, rub. 41. num. 40
 Confessiones iudiciales habent executionem paratam, rubric. 40. nu. 42
 Confessio quid operetur, rub. 33. nu. 34. & de confessione multa, num. seq.
 Confessio tacita non infamat, rub. 27. nu. 40
 Confiscatio & multa an differunt, uerb. multa.
 Confiscatio & incorporatio quæ sit ipso iure, rub. 14. §. ueniamus uersic. nunc uideamus, nu. 8
 Coniecturæ sunt in arbitrio iudicis, rub. 31. nu. 18
 Consensus tacitus longuam consuetudinem firmat, rub. 13. §. tractemus, nu. 28
 Consilarii Principis quare honorantur, rubrica 6. nu. 16
 Consilarii Principis sunt membra eius, rubrica 45. num. 1.
 Consilia Principis reuelans capite puniendus, aut furcis suspendendus, rub. 10. num. 5
 Consilio ciuitatis sufficit interesse probos, & boni publici amatores, rub. 7. nu. 13
 Constitutiones a quo tempore ligant, rub. 47. nu. 23
 Constitutiones & consuetudo secundum iura intelliguntur, rub. 11. §. sed quia loquitur, nu. 7
 Constitutionem offendens quam nescit publicatam excusatur, rub. 47. nu. 15
 Constitutio priuata testatoris, legem ceteræ non potest, rub. 14. §. ueniamus uersic. nunc uideamus, nu. 15
 Constitutiones quæ habent ius canonis, rub. 11. §. uidentium, nu. 10
 Constitutio regia qualiter intelligi debet, rub. 25. uersic. sed pone, nu. 22
 Constitutiones regnorum transeunt in contractum & ligant Principem, rub. 9. nu. 1
 Constitutio utrum sit seruanda licet causa non subsit, rub. 12. §. quædam, nu. 89
 Consuetudo acquirit iurisdictionem, & quomodo, rubri. 11. §. uidentium, nu. 14. rub. 13. uersic. restat, nu. 13
 Consuetudo antiqua seruanda, rub. 10. nu. 3
 Consuetudo contra forum non potest introduci, rubri. 23. uersic. sed pone, nu. 13
 Consuetudo contra constitutiones non ualet, rub. 11. §. his igitur, nu. 7
 Consuetudo curiæ est seruanda, rubrica 46. uersic. restat, num. 1
 Consuetudo dat robur contractui, rub. 41. nu. 14
 Consuetudo & privilegium æquiparatur, rubrica 22. num. 11. 32
 Consuetudo habet potestatem in sanguinem hominis, rub. 22. nu. 3. rub. 26. uersic. Iesus, nu. 7. rub. 35. nu. 36
 Consuetudo idem operatur quod privilegium, rub. 29. num. 9
 Consuetudo in quibus decimis sit seruanda, rub. 13. §. tractemus, nu. 19
 Consuetudinis iudices obseruare debent, rubrica 22. numero 39
 Consuetudo omnium est origo, forma & principium, rub. 22. num. 40

Index.

- Consuetudo præscripta vincit legem, rub. 22. nu. 4. rub. 32. nu. 3. verb. consuetudo vincit inf.
- Consuetudo probatur per vnum actum, rub. 4. nu. 8. contra rub. 26. vers. sunt & alia. nu. 2
- Consuetudo pro lege seruatur, rub. 4. nu. 5
- Consuetudo quibus actibus confertur, rub. 22. nu. 14
- Consuetudo scripturam authenticam facit, rubrica 3. numero 1
- Consuetudinem transgrediens puniendus est, rub. 11. n. 6. §. his igitur
- Consuetudo vincit legem, rub. 22. nu. 4. supra verb. consuetudo præscripta.
- Consuetudo vnus curiæ ad aliam non extenditur, rubr. 21. §. his igitur. nu. 10
- Contractus natura inspicienda, rub. 47. nu. 6
- Contractus Principis habet vim legis, rub. 26. nu. 3
- Contractibus Principis seruatur ius commune, rubr. 22. nu. 19
- Contractus qualiter probetur usurarius, rubrica . 41. numero 5
- Contractus quando ui aut metu præsumitur celebratus, rub. 12. §. quædam. nu. 14
- Contractus ratione utrum fiat remissio, rub. 11. §. uisum. numero 1.
- Contractibus quando licet se inuicem decipere, rub. 11. §. de usurarijs. nu. 46. 51
- Contrahentes tacite videntur consentire legibus fori, rub. 11. §. his igitur. nu. 11.
- Contumacia condemnatus qualiter mandetur executioni, rub. 13. vers. sed pone. nu. 30.
- Contumacia procedit ex animo, rub. 47. nu. 22.
- Contumaci prorogatio iurisdictionis non oritur, rubr. 23. vers. sed pone, nu. 27
- Contumacia quando dicatur delictum & quando non, rub. 24. vers. & primo. nu. 6
- Contumacia quibus nocet, rub. 5. nu. 5.
- Contumax veniens, quando admittatur, rubr. 5. nu. . . .
- Conuersatio cum malis, probum malum facit. supra verb. Bonus.
- Coronariam aurum, quid, uerbo, Aurum. supra.
- Credens secundum ecclesiam hæreticus non est, licet interrogatus aliter sentiat, modo non pertinax, quam ecclesia, rubrica. 11. §. viso. nu. 5.
- Crimen canonicum quomodo dicatur, & qualiter committatur, verb. canonicum. supra.
- Crimen commissum in mare, per quos puniatur, rubr. 30. numc. 1
- Crimen falsi est publicum, rubrica. 33. nu. 31
- Crimen notorium quando dicatur, rubrica . 20. numero 22
- Crimina undecumq; claruerunt punienda, rub. 11. §. de usurarijs. numero 35. rub. 33. nu. 30
- Crimina de quibus sola Principum iurisdictionis cognoscit, rub. 22. nu. 60.
- Crimina commissa non debent inulta relinqui, rubric. 33. numc. 29.
- Crimina læsæ maiestatis, rubr. 35. nu. 15.
- Criminalibus quis soluendo, videtur fateri, rubrica. 27. num. 39
- Crimina puniri publicè interest, rubr. 11. §. de usurarijs. numc. 35.
- Chronicis aliquando creditur, rubrica 13. vers. restat. numc. 15.
- Culpa lata quando non equiparatur dolo, rubrica 35. numero 39.
- Culpa lata quod remoueat quem ab officio, rubr. 35. numero 23.
- Culpe leuissimæ exempla, rub. 35. nu. 19. infra, uerb. leuissima.
- Culpe tres sunt species, rub. 35. nu. 17.
- Curia qui vocandi ad curiam Principis. generalem, rubr. 6. num. 18.
- Curiarum conuocandarum causæ, rubr. 1. numc. 1. rubr. 4. numero 1.
- Curie præsidere quis debeat, rub. 1. nu. 2
- Curie diuisio secundum gentis diuersitatem, rubrica. 6. numc. 19
- Curiam solus Princeps congregat, rub. 1. num. 3.

D

DAMNATUS ad perpetuos carceres est mortuus ciuilitate, rub. 24. uersiculo. & primo. numero 3.

Damnum sentiens debet sentire emolumentum, rub. 39. num. 1.

Datio acotorum est meri imperij, rubr. 24. vers. postremo. num. 1.

Deceptio inter contrahentes quæ tolleret, rub. 11. §. de usurarijs, nu. 51

Decimarum causa cuius sit iurisdictionis, rub. 13. §. tractemus. nu. 3. & vers. restat. nu. 1. co.

Decimarum causa dispensabilis, per Papam, rub. ca. §. eo. num. 22.

Decima est onus reale, rubrica. 13. uersiculo. restat. numero 10.

Decimarum cognitio quando iudici layco competit, rub. 13. vers. restat. nu. 3.

Decimarum concessioni quam facit Papa Pontificibus, inest ciuilis obligatio & naturalis præsumpta, rub. 13. §. tractemus. nu. 35

Decimarum concessiones factæ a Pontificibus laycis, rub. 13. §. tractemus. nu. 29.

Decimæ debitæ de iure diuino, rub. 13. §. tractemus. numc. 14

Decimæ debitæ in signum vniuersalis dominiij, numero 8. eodem

Decimarum fructuum causa est laycæ iurisdictionis, rub. 13. vers. restat. num. 12. 16

Decimarum genera quatuor, rubrica. 13. §. tractemus. numero 6

Decimarum ius non potest dari layco, in feudum, rub. 13. §. tractemus. num. 32.

Decimas layco, quibus ex causis Papa layco concedit, ibid. nu. 36

Decimarum solutioni, layci qualiter obligantur, rub. 13. vers. restat. num. 2.

Decimarum subtractio est sacrilegium, rub. . . vers. restat. numc. 4.

Decimæ sunt fructus bonorum de realenco, rub. vers. eo. num. 11.

Decimæ omnia tempora respiciunt. d. §. tractemus. numero 9.

Decreta quando sunt ipso iure nulla, rubr. 11. §. iam supra num. 5

Defensio est de iure naturali, rubr. 26. vers. Iesus. numero 14.

Defensio etiam Diabolo non est deneganda, rubr. 26. ibidem. nu. 13.

Defensio rusticorum, & idiotarum quæ, rubr. 11. §. viso, numero 6

Delatores criminum à quo inuenti, rub. 33. nu. 18

Delegatus in causa sibi delegata est maior quolibet ordinario, rub. 11. §. & quæ. nu. 2

Delegatus si excedat, quo iudice puniatur, rub. 11. §. & quæ numero 4

Delicti causa remota, non operatur delictum, rubric. 27 numero 33

Delicti tatione quis sortitur forum, rub. 11. §. item dubitatur, numero 4

Delinquens in officio venit eo priuandus, rubr. 35. numero 35

Delinquens in officio non debet amplius illud exercere, rub. 35. nu. 27

Denunciatores criminum à quo inuenti. uerbo, delatores.

Deus antiquus populi iudex, infra uerb. iudicium

Diabolum inuocans ad attendendam pudicitiam mulierum non est hæreticus, & quare, rubric. 11. §. viso, numero 14

Index.

- Dignitates duas quis habere non potest, rubrica 144. numero 5
 Dignitas scientiæ præfertur dignitati prælaturæ, rub. 10. num. 12
 Dilatio etiam data a testatore non habet locum in legatis piis, rub. 27. uers. uideamus, nu. 48
 Discordia magnatum respub. læditur, rub. 11. §. compendiosè, nu. 8
 Dispensatio consistit in arbitrio superioris, rubrica. 10. num. 11
 Dispensatio inter præcepta decalogi non cadit, rub. 14. uideamus, nu. 48
 Dispensatio quando debita & quando gratuita, rub. 14. uers. restat, nu. 4
 Dispensatio unius alterius ius non tollit, rubric. 20. numero. 13
 Diuitias Vlpianus æquiparauit dignitati: ideo maledictus uers. Vlpianus, infra
 Docti & boni a Principe præferendi, rub. 6. num. 24. & infr. uerb. scientia.
 Doctorum filij fatui plerunque, uerb. literatorum, infr.
 Dolus qualiter coniecturatur, rub. 35. nu. 14
 Dolus quando in delinquente præsumitur, rub. 11. §. sed quia loquitur, nu. 26.
 Domestici & familiares qui dicantur, rub. 35. nu. 3
 Dominium accipiens contra uoluntatem Principis tyranniam committit, rub. 22. & 57
 Domini definitio, rub. 46. nu. 3
 Dominium, præscriptione acquiritur & qualiter, rub. 22. nu. 12. & an tale dominium Princeps tollere potest, rub. 22. num. 13
 Dominium quando non transit in ecclesiam, & quando non sit locus amortizationi, rub. 14. §. ueniamus, uers. uideamus, nu. 12
 Dominium quando sine scriptura non transeat, rubric. 47. num. 10
 Dominium quando sine possessione transeat, rub. 17. uers. uideamus, nu. 11
 Dominia secularia qualiter mutantur, rub. 23. nu. 13
 Dominium sine possessione transfertur, rub. 14. §. ueniamus, uers. nunc uideamus, nu. 9. rub. 22. nu. 8
 Donans Principi nomine ciuitatis debet habere speciale mandatum, rub. 7. nu. 2
 Donatarius qui rem restituit cum fructibus, rubrica. 9. num. 17
 Donationem non includere mandatum generale, uer. mandatum, infra
 Donatio Principis facta militibus, rub. 9. nu. 8
 Donationem utrum Princeps reuocare possit, rubric. 22. num. 17
 Donatio facta per Constantinum Beato Siluestro, rubrica. 9. 7
 Donatio facta per Principem ut ualcat, quam formam requirit, rub. 9. nu. 15
 Donatione generaliter omnia transeunt, rub. 14. uer. nunc uideamus, nu. 41
 Dos constante matrimonio uiro ad inopiam uergente, petitur, rub. 20. nu. 26
 Dos quomodo restitui debeat, rub. 20. nu. 8
 Dotis priuilegium, rub. 11. §. his igitur, num. 13
 Dubium iuris parificatur ad dubium facti, rub. 23. uers. & scias, num. 8
 Duellum prohibitum, rubric. 27. num. 4. 6. & passim in eadem rubr.
 Duellum quibus legibus permittitur, rub. ead. nu. 5
- E
- E**CCLESIAE bona quæ applicentur, rub. 24. ueniamus, uers. nunc uideamus, nu. 26
 Ecclesia quare sine Principis consensu non acquirit, rub. 14. §. ueniamus, nu. 37
 Ecclesiæ recursus quando habeatur, rubric. 12. §. quædam, num. 35
 Ecclesia titulum suæ possessionis quando ostendat, rub. 74. §. restat, nu. 20
 Ecclesiasticæ personæ, in quibus subsunt laycis, rub. 18. num. 7
 Ecclesiastici iudices à secularibus impediri non debent, rub. 18. num. 1. 2
 Ecclesiastici usupantes iurisdictionem regiam, rub. 17. uer. uideamus, nu. 12
 Ecclesiastico quando fidelitas fieri non possit, rubrica. 17. §. sed quid dices, nu. 4
 Electio examinatorum grauaminum curiæ, per quos fiat, rub. 10. nu. 2
 Electio mala est in culpa, rub. 35. nu. 33
 Electores septem in electione Imperatoris, tres ecclesiastici, & quatuor layci, rubrica 14. §. ueniamus, numero 17. 18
 Emens scienter rem suam non transfert dominium & pretium repetit, rub. 13. §. tractemus, nu. 30
 Emphiteusis & census prælatio est genus seruitutis, rub. 23. nu. 18
 Emphiteuta non potest cogi ad docendum de titulo, rub. 23. nu. 19
 Emptio in pecunia non cadit, & quomodo, rub. 11. §. de usurarijs, nu. 47
 Emptor malæ fidei, pretium recuperet, rubrica. 9. numero 21
 Emptor quando gaudeat priuilegio uenditoris, rubric. 11. §. de usurarijs, nu. 45
 Episcopi ædes utrum gaudeant immunitate, rub. 11. §. sed quia loquitur, nu. 3
 Episcopus fundum resecat sine consensu Principis, non potest, rub. 14. §. ueniamus, nu. 4
 Episcopus habet iurisdictionem ordinariam in tota sua diocesi, rub. 22. nu. 46
 Episcopus laycum sacrilegum incarcerat, rub. 12. §. quædam, num. 101
 Episcopus malitiam & absentiam executorum non supplet, rub. 17. uers. uideamus, nu. 7
 Episcopus non habet potestatem realliter exequendi, rub. 22. nu. 49. rub. 14. §. ueniamus, uers. nunc uideamus, num. 18
 Episcopus procurator pauperum cum libera, rub. 17. uers. uideamus, nu. 15. uers. uideamus, numero 18
 Episcopus territorium non habet, rubric. 14. §. ueniamus, uers. nunc uideamus, nu. 22. 37. 47
 Episcopus uniuersalis executor, rub. 17. nu. 11
 Equitans malè ut scholasticus si equum lædat, utrum teneatur, rub. 35. nu. 20
 Errans in iure stultus appellatur, rub. 35. nu. 28
 Error quando potius quam malitia præsumitur, rub. 35. num. 40
 Euocationi causarum & quando lite contestata non sit locus, rub. 23. uers. sed pone, nu. 6
 Examinator an possit collegæ suo uicem committere, rub. 10. nu. 14
 Examinatores grauaminum curiæ per quas eliguntur, rub. 10. nu. 2
 Examinatores non debent esse aduocati, rubrica 10. numero 4
 Examinatorum curiæ officium, quod & quale sit, rubric. 10. num. 7
 Exceptio in uno firmat regulam in alio, nu. 41. nu. 21
 Exceptio nullitatis processus potest quandoque opponi, rub. 41. nu. 23
 Exceptio omnis superueniens post sententiam potest contra sententiam opponi, rub. 41. nu. 30
 Exceptio præscriptionis cum mala fide utrum aliquid operetur, rub. 17. nu. 9
 Exceptione prohibita officium iudicis continetur, rub. 41. num. 33
 Exceptio quando opponatur lata sententia, rubrica 41. num. 22. 28
 Excommunicatio est pena contemptus, rubrica. 47. numero 21
 Excommunicatus non habet uocem in curia, rubrica 45. numero 7
- Executio.

Index.

Executio an ab executione fit incipiendum. rubric. 41 numero 69.
 Executio victimarum voluntatum est mixti fori. rubric. 17. vers. videamus. nu. 5.
 Executor bonus quid facere debet. rubric. 17. vers. videamus. nu. 13.
 Executor hæredem ex possessione expellere non potest. rub. 17. nu. 5.
 Executoris iuramento in quibus stetur. rub. 17. vers. videamus. nu. 14.
 Executoribus prophanorum legatorum non est iudex Episcopus. rub. 17. nu. 19.
 Executor qua jurisdictione compellatur testamentum exequi. rub. 17. nu. 101.
 Executor quid facere debeat si pecunia testatoris non sufficiat. rub. 17. vers. videamus. nu. 18.
 Executorum testamentorum potestas. rub. 17. nu. 2. & ibi passim.
 Exemplum exempli neque probat, neque fidem facit. rubric. 41. nu. 52.
 Expeditio armorum, causa privilegiorum militum. rubric. 20. nu. 10.
 Expensa monetæ debet fieri ex publico. rubrica 36. numero 7.
 Expensæ contumaciæ veniunt in criminali. rubrica 33. nu. 5.
 Expensæ litis quibus surrogentur. rub. 33. nu. 7.
 Extensio quando non fiat ex identitate rationis. rubric. 16. nu. 1.
 Extractio violenta utrum fieri possit a loco sacro. rub. 11. §. sed quia loquitur. nu. 8.

F.

FACILITAS veniæ in cunctis delinquentibus. rub. 11. §. de usurariis, nu. 2.
 Factum prætextu iniquæ consuetudinis tollitur. rub. 33. vers. sed pone. nu. 15.
 Fama præcedere debet generalem inquisitionem. rubric. 33. nu. 25. vide verb. Inquisitio.
 Fatica quid sit. rub. 41. nu. 7.
 Favor publicus in quibus consistat. rubrica 12. §. quædam. 17.
 Fictiones duæ simul concurrere non possunt. rub. 42. numero 6.
 Fictio per statutum induci potest. rubric. 12. §. quædam. numero 15.
 Fidelium qui dispensationes alterare possunt. rub. 17. vers. videamus. nu. 24.
 Fides indubia quibus habetur. rub. 16. nu. 5.
 Fideicommissarij sunt loco hæredum. rub. 17. nu. 14.
 Fideiusor liberatur reum representando loco & tempore. rub. 31. nu. 27.
 Fideiusoribus reus quando dari possit. rub. 26. vers. Iesus. nu. 7.
 Fideiusoris præstatio quomodo sufficiat. rubrica 31. numero 11.
 Fideiusor quando quis sit tacite. rub. 31. nu. 19.
 Fideiusor quis sit proprie. rubric. 31. nu. 22.
 Fideiusor quomodo reum representare teneatur. rub. 31. nu. 23. 25.
 Fideiusor reum sistere non tenetur. rubrica 31. numero 14.
 Fideiusores testes. rub. 31. nu. 16.
 Filij literatorum virorum ut plurimum fatui. rubric. 11. nu. 11.
 Filij quam pia causa potiores. rub. 17. vers. videamus. nu. 43. 45.
 Filius militis gaudet privilegio militari. rubrica 7. numero 7.
 Filius natus antequam pater sit miles, utrum gaudeat privilegio militari, & quem honorem habeat. rubrica 7. nu. 9.
 Filius Principis & eius locum tenens, quando possunt curiam conuocare. rub. 1. nu. 7.

Fiscus ante occupationem non possidet. rubric. 14. vers. restat. nu. 23.
 Fiscus de factis priuatorum non se debet intromittere. rub. 33. nu. 9.
 Fiscus est saccus Cesaris. rub. 28. nu. 6.
 Fiscus est sanctus, ideo neminem debet calumniari. rub. 33. nu. 26.
 Fiscus non potest alienare de cuiusione illius. rub. 28. numero 7.
 Fiscus præscribi nequit. rub. 14. vers. nunc videamus. nu. 43. rub. 28. nu. 17.
 Fiscus regis & fiscus ecclesiæ quando concurrunt. rubrica 14. §. veniamus, versiculo nunc videamus, numero 25.
 Fiscus solius est Principis. rubrica 24. vers. & primo, numero 12.
 Fiscus suorum subditorum commoda non negligit. rub. 35. nu. 6.
 Fiscus vitur iure priuati nisi specialiter contrarium caueatur. rub. 5. nu. 1.
 Flumina nauigabilia sunt Principis. rubrica 28. numero 10.
 Forma creandi officiales ommissa, reddit eos priuatos. rub. 22. nu. 22.
 Forma ordinandi, seu constituendi iudicos, procuratores, vel nuncium ab uniuersitate. rub. 7. nu. 3.
 Formatum & in esse productum ex causa superuenienti non debet immutari. rub. 47. nu. 25.
 Forum quis sortitur ratione delicti. rubrica 11. §. item dubitatur. nu. 4.
 Forus animæ quomodo intelligatur. rubrica 17. numero 6.
 Forus ciuilis pedifecus. rubrica 12. §. quædam. numero 6.
 Forus proprii iudicij quando declinetur. rub. 11. §. de usurarariis. nu. 10. rub. 25. vers. sed pone. nu. 7.
 Forus secularis non tollitur, nisi sit questio de peccato. rub. 11. §. de usurarariis. nu. 15.
 Francia qualiter se habeat erga bona clericorum. rub. 18. nu. 10.
 Franciæ Rex Imperatorem superiorem non habet. rub. 11. §. his igitur. nu. 2.
 Frater tenetur subuenire fratri saltem quo ad alimenta necessaria. rub. 9. nu. 11.
 Fratres de nouo acquirentes excommunicati. rub. 16. §. sed occurrat. nu. 2.
 Fratres minores domus suas uendere uel permutare nequeunt. rub. 16. §. sed occurrat. nu. 13.
 Fraus legi qualiter fiat. rub. 11. §. sed quia loquitur. numero 5.
 Fraus privilegio fieri non debet. rub. 16. nu. 13.
 Fructus pignoris lucrari ex pacto, utrum sit licitum, & quis iudex cognoscat. rubric. 11. §. de usurarariis. numero 12.
 Fuga militis est ignominiosa. rub. 27. nu. 28.
 Fugiens ad corpus Christi utrum gaudeat immunitate. rub. 11. §. sed quia loquitur. nu. 29.
 Fugiens ad ecclesiam, quando uinciatur cathenis. rub. 11. §. sed quia loquitur. nu. 21.
 Furtum sit ubique contredatione rei furtiue. rub. 23. vers. & scias. nu. 4.
 Furtum non est iniuria personalis. 27. nu. 44.

G.

GEMINATIO causarum multiplicat effectus. rub. 45. nu. 1.
 Genitiuus casus iuris denotat plenitudinem. rub. 11. nu. 4. & ibi additio.
 Genus causarum quadruplex. rub. 33. nu. 14.
 Genus in diuino limitatur. rub. 29. nu. 11.
 Genus ubi permittitur, & eius species. rubrica 23. numero 14.
 Gestæ per præsentem curiæ sine consilio eorum, qui uocati sunt nullæ sunt. rub. 2. nu. 3.

Index.

- Iniuria quæ sit Iudici sapit crimen læsæ maiestatis.
 rubric. 27. numero 46
 Iniuriam remittere nullus tenetur, rub. 27. nu. 11
 Iniuria uerbalis non est iniuria corporalis, rub. 27. nu. 31
 Iniustitiam si iudex fecerit, punitur, rub. 11. nu. 17
 Innocentem occidere, & accusatum non audire, paria
 sunt, rub. 11. §. compendiosè. nu. 14. rub. 26. uersic. Iesus.
 nu. 12
 Inobedientiæ peccatum, rub. 12. §. quædam. nu. 34-37
 38. 45. 46
 Inopia quæ excusat a muneribus, rub. 46. uersic. restat.
 nu. 5
 Inquisitio contra malefactorem qualiter fiat, rub. 25. uer-
 sic. & scias, nu. 1
 Inquisitione generali quæ ueniant, rub. 14. uersic. restat.
 nu. 17. uide, uerb. specialis
 Inquisitio quando de facili permittitur, rub. 33. nu. 19
 Inquisitio quando agi potest, rub. 33. nu. 32
 Inquisitio quando non proceditur, rub. 11. §. de usura-
 riis. nu. 30
 Inquisitionis uis & effectus, rub. 11. §. de usurariis. nu. 31
 Inquisitores fidei de quibus cognoscant, rub. 11. §. uiso.
 nu. 2
 Inquisitor quando condemnat, bona acquiruntur fisco,
 rub. 11. §. uiso. nu. 23
 Institutio nuda facta utrum ualeat, rub. 17. uersic. uideam-
 us. nu. 44
 Instrumento reddito cancellato, utrum solutum præsu-
 matur, rub. 41. nu. 53
 Instrumentorum ubique probatio extenditur, rub. 22
 nu. 71
 Instrumentum signans, omnia in eo contenta approbat,
 rub. 13. §. tractemus nu. 40.
 Insule maris sunt regie jurisdictionis, rub. 28. nu. 15
 Interesse utrum possit uendi in casu in quo ius illud ad-
 mittit, loco usurarum, rub. 11. §. de usurariis. n. 41
 Interpretatio fit contra Principem concedentem, rub. 29
 num. 8
 Intestatus non dicitur committens uoluntatem suam alteri-
 us arbitrio, rub. 17. uersic. uideamus. nu. 40
 Inuidia, uide supra uerb. ciues ciuibus.
 Inuocatio dæmonum quæ non est punibilis & quæ puni-
 bilis, rub. 11. §. uiso. nu. 12
 Inuocator dæmonum utrum sit hæreticus, & quem iudi-
 cem habet, rub. 11. §. uiso. nu. 11
 Ioculariores clerici perdunt privilegiū, rub. 11. §. uiden-
 dum. nu. 20
 Itali excusantur decimis non solutis, rub. 13. §. tractemus.
 nu. 26.
 Iudæi quem crucifigentes &c. rub. 11. §. uiso. nu. 17
 Iudæi peccatum non curatur, rub. 11. §. de usurariis. nu. 25
 Iudæus est creatura Dei, & non ecclesiæ, rub. 11. §. de usura-
 riis. nu. 27
 Iudæi & Saraceni constitutionibus non ligantur, rub. 11
 §. uiso. nu. 26
 Iudæi pena facientis redire ad iudaismum, rub. 11. §. uiso.
 nu. 19. infra. uerb. receptatores
 Iudæus & Saracenus quando puniuntur pro usura com-
 missa, quis sit Iudex eorum, rubric. 11. §. de usurariis. nu-
 mero 29
 Iudex ad concordiam partes cogere potest, rub. 11. §. com-
 pendiosè. nu. 6. 7. rub. 27. nu. 29. contra. nu. 51
 Iudex commissorum in confinibus territoriorū, rub. 23.
 uersic. & scias. nu. 5
 Iudex debet inquirere consuetudinem, rub. 11. §. his igitur.
 num. 9
 Iudex dilationem legalem ex causa præorogatur & minuit,
 rub. 41. nu. 55
 Iudex ecclesiasticus supplet negligentiam secularis, sed
 non contrario, rub. 11. nu. 33
 Iudex ecclesiasticus quando habet carcerem in laycos, rub.
 12. §. quædam.
 Iudex ecclesiasticus utrum laycos possit carcerare, rub. 12.
 §. quædam. nu. 95
 Iudex ecclesiasticus non facit executionem in bonis layci,
 rub. 15. uersic. & scias. nu. 4
 Iudex ecclesiasticus quando laycos detinere possit, rubric.
 12. §. quidam. nu. 98
 Iudex ecclesiasticus quando tradat hominem puniendum,
 rub. 11. §. sed quia loquitur. nu. 28
 Iudex exceptionem non admittens qualiter punitur, rub.
 37. num. 2
 Iudex excusatur decimis non solutis, rub. 13. §. tractemus.
 num. 26
 Iudex excusatur habens doctorum opinionem, rubric. 31.
 num. 15
 Iudex ex probatis arbitratur, rub. 35. nu. 15
 Iudex fugiens habetur per confesso, rub. 35. n. 1
 Iudex habet se & alios iustificare, rubric. 24. §. postremo.
 num. 6
 Iudex iniustitiam faciens puniendus est, rub. 11. n. 17
 Iudex incompetens semper dicitur grauare, rub. 25. uerb.
 septimè. nu. 1
 Iudex inquirendo habet latas habenas, rubric. 33. nu-
 mero 22
 Iudex in modico errore excusatur, rub. 15. nu. 41
 Iudex iudicans scienter contra iura reddat sententiam nul-
 lam, rub. 41. nu. 35
 Iudex laicus nullo tempore, & nullo iure cognoscit de cle-
 ricis, rub. 11. §. uidentiam. nu. 2. tallit, rub. 13. num. 8. 9
 Iudex negans facere iustitiam incurrit Principis indigna-
 tionem, rub. 11. §. restat. 2. nu. 3. 4
 Iudex non debet imponere pœnas insolitas, rubric. 37.
 num. 6
 Iudex ordinarius prouinciæ de quibus causis debet facere
 remissionem ad iudices Baronum & aliorum, rub. 11. 23.
 uersic. sed pone. num. 17
 Iudex potest partem terrere de sententia ferenda, rub. 11.
 27. nu. 52
 Iudex pro delicto familiæ non tenetur criminaliter, rub.
 35. num. 2
 Iudex pro iudice præsumitur, rubric. 26. uersic. Iesus.
 num. 19
 Iudex quando debet laborare ad concordiam, rub. 14. §.
 ueniamus. uersic. nunc uideamus. nu. 24
 Iudex quando sit in arbitrio rei, rubric. 17. §. uideamus.
 numero 6
 Iudex quando potest cogere partes ad concordiam, rub.
 11. §. compendiosè. nu. 7
 Iudex quando denegat iustitiam recurritur ad Principem,
 rub. 25. uersic. septimè. nu. 3
 Iudex quando non punitur pro omissione formæ, rub. 11.
 §. compendiosè. nu. 7
 Iudex qualiter subtiliter recusetur, rub. 11. §. sed quia lo-
 quitur. nu. 25
 Iudex processu in criminali quæ cauere debet, rub. 11. §.
 compendiosè. nu. 15
 Iudex pronuncians contra iustitiam per hoc non est in do-
 lo, rub. 11. §. postquam. nu. 10
 Iudex quando dicatur grauare, rub. 11. §. restat. 2. nu. 1
 Iudex quando sententiam reuocare debeat, rub. 11. §. at-
 tendum. nu. 7
 Iudex quas alienationes et quomodo reuocet, rub. 35
 num. 34
 Iudex qui dolo hominem iudicauit ad mortem, debet
 mori, rub. 44. nu. 4
 Iudex quis cognoscit utrum sit locus immunitati. uerb.
 immunitati, supra
 Iudex qui non emendat crimen quando potest, illud com-
 mittere uidetur, rub. 35. nu. 22
 Iudex quis cognoscit utrum clericus gaudeat privilegio
 uel non, rub. 11. §. uideamus. nu. 4
 Iudex quomodo jurisdictionem amittat, rub. 11. §. dubita-
 tur. num. 17
 Iudex secularis nouem casus circa usuras debet obseruare,
 rub. 11. §. de usurariis. num. 7
 Iudex secularis qualiter suppleat negligentiam ecclesia-
 stici. uerb. laycus. inf. & rub. 11. nu. 3
 Iudex secularis quam format seruat procedendo contra
 clericos, rub. 11. §. dubitatur. nu. 18

Gladii duo urgente necessitate sibi inuicem suffragantur, rub. 11. §. dubitatur. num. 7
Guillelmus de monte Lauduno reprehenditur, rub. 11. §. & quæ. num. 13

H

HABILITAS superueniens iure alteri quæsito, non prodest. rubric. 11. §. & quæ. numero 3
Habitum nouum assumens dissonum aliis religiosis est scandalo. rub. 24. §. ueniamus. nu. 39
Hæretici qui iudaizant, rub. 11. §. uiso. nume. 19. 20. item Apostata. ibid. nume. 21
Hæreticos Princeps debet extirpare. rubric. 23. versic. sed pone. nume. 18
Hæreticus est aliter sentiens de usura quàm sentit ecclesia. rub. 11. §. de usurariis. nu. 54. 61
Hæreticus est attribuens creaturæ quod est creatoris, rubric. 11. §. uiso. nu. 13
Hæreticus non est paratus emendari, rub. 11. §. uiso. numero 9
Hæreticus peccans in sacramento Ecclesiæ, quando est, rub. 11. §. uiso. nu. 10. rub. 39. num. 2
Hæreticus ubi dæmonium inuocat, an sit, rub. 11. §. uiso. nume. 11
Hæresis non potest esse sine errore, rubric. 11. §. uiso. numero 8
Hæreditas iacens vice testatoris, & hæredis fungitur, rub. 17. ver. uideamus. nu. 35
Hæreditas Saraceni decedentis in regno, spectat ad regem, rub. 24. ver. & primo. nu. 11
Hæredum loco fideicommissarij, rub. 17. nu. 14
Hæres officium testatoris impedire non potest, rub. 17. nume. 3
Hæremita utrum gaudeat priuilegio fori, rub. 11. §. uidentium. num. 7
Hispani deficiente sanguine regali, possunt sibi Regem eligere, rub. 14. §. ueniamus. nu. 6
Hispaniæ Reges qualiter regna sua sibi acquisierunt, rub. 14. §. ueniamus. nu. 25
Homicida quod fecit expectet, rub. 27. nu. 2
Homines non propter res, sed res propter homines Deus creauit, rub. 14. §. ueniamus. versic. nunc uideamus. num. 28
Honorem nemo sibi assumit nisi à Deo vocatus, rub. 11. §. postquam. num. 5
Hospitalarij non gaudent priuilegio fori. rub. 11. §. uidentium. nu. 9
Hostiam tradens non consecratam pro consecrata. quos iudices habet, rub. 11. §. uiso. nu. 15

I

IACTARE suum nemo præsumitur, rub. 26. vers. Iesu. nu. 1
Ignorantia consuetudinis qualiter tolleretur, rub. 35. nu. 29
Ignorantia in facto proprio non præsumitur, nisi in antiquo & implicato, rub. 41. nu. 39
Ignorantia iuris neminem excusat: fallit, rub. 9. num. 20
Ignorantia quando non est probabilis, rub. 14. ver. restat. nume. 12
Ignorantia quando præsumitur, rubric. 12. §. quædam. num. 93
Ignorantia quæ non excusat, rub. 47. nu. 20
Ignorantiam quis probare debet, rub. 47. nu. 16
Ignorare quod excellentissimi tantum sciunt, est leuis culpa, rub. 35. nu. 26
Illegitimi, uide infr. verb. naturales
Immobiliu nomine an redditus continentur, rub. 11. versic. restat. num. 8. rub. 41. num. 11. supra verbo, annui redditus.
Immunitas quid prosit, rubric. 11. §. sed quia loquitur. num. 23

Immunitas stante dubio, durat. dicto. §. sed quia. numero 22
Immunitate qui non gaudent, rub. 11. versic. sed quia loquuntur. num. 11
Immunitatem cur publicus latro vel populator non habet. versic. co. nu. 17
Immunitatem non habent raptores virginum. ibidem num. 12
Immunitatem violans qua pœna tenetur, ibid. nume. 10. & quod immunitate non gaudeat, rub. 11. ver. sed quia. nu. 18. aliàs fortè, rub. 46. nu. 7
Immunitas utrum sit læsa, quis iudex cognoscit, rub. 11. §. sed quia loquitur. num. 19. 23. 26
Immunitatis concessio ab omnibus muneribus qualiter fiat, rub. 46. nu. 7
Immunitatis passus & eius mensura, rub. 46. num. 1. aliàs, rub. 11. §. sed quia. nu. 1
Impedito legitime non currit tempus ipso iure, rub. 41. num. 37
Impeditus venire citatus ad curiam, quid facere debet, rub. 4. num. 2
Imperator est lex animata in terris, rub. 14. §. ueniamus. num. 10
Imperator qualiter hodie approbatur, rub. 14. §. ueniamus. num. 24
Imperatores quare, & quando leges tulerunt, rubric. 11. num. 16
Imperatoris iurisdictio uade procedit, rubric. 14. §. ueniamus. num. 7
Imperatoris intentionem non potest ius Ro. tueri, rub. 14. §. ueniamus. nu. 19
Imperatur quod necesse est fieri, & si non fiat pœnam habet, rub. 41. num. 36
Imperialis donatio non eget scriptura, rub. 47. nu. 11
Imperialis excellentia est super omnes, rub. 23. nu. 11
Imperitia artis est lata culpa, rub. 35. num. 25
Imperiti quando habentur pro peritis, rub. 35. nu. 30
Imperium abundat subiectis locupletibus, rubrica. 33. num. 2
Imperium a cœlesti maiestate datum, rub. 6. nu. 4. rub. 14. §. ueniamus. nu. 8
Imperium donando ecclesiæ non minuitur, sed augetur, rub. 6. versic. restat. nu. 5
Imperium & sacerdotium ab eadem fonte procedunt, rub. 14. §. ueniamus. nu. 9
Imperium metrum an præscribitur, rub. 9. num. 16. rub. 22. numero 55
Imperium in crum quibus acquiratur, rubric. 11. §. uidentium. nu. 15
Imperium nunquam a Deo approbatum, rub. 14. §. ueniamus. nume. 12
Imperium uiolentia & tyrannia acquisitum, rub. 14. §. uideamus. nu. 26
Imperium unde primò traditum est, rub. 22. num. 54
Incantatio, uerb. inuocator, uerb. diabolium
Industria electa vnus, quæ in subrogatum non transeunt. rub. 17. versic. uideamus. nu. 9
Industriæ ubi personæ est electa, non habet locum delegatio, rub. 10. nu. 16
Inferior superioris legem tollere non potest, rub. 12. §. quædam. §. nu. 69
Infideles conuersi ad fidem dominium & iurisditionem retinent, rubric. 14. §. ueniamus. nume. 30. quid de aliis, rub. 27. nu. 23
Iniuria debet a Principe esse remota, rubrica 36. numero 2
Iniuria famulo facta, an domino actio competit, rub. 27. num. 41
Iniuria non solam vni personæ crimen sit, sed vniuersis, rub. 19. nu. 10
Iniuria quando dicitur in personam facta, rub. 27. num. 32 supra verb. furtum
Iniuria quæ non cadit in speciale nomen delicti, si cadat in atrocitatem facti, potest capitaliter puniri, rub. 27. numero 45

Iniuria

In dex.

- Iudex secularis quam iurisdictionem exercet in clericos,** rub. 11. §. dubitatur. nu. 6.
Iudex secularis quando non tenetur exequi sententiam iudicis ecclesiastici, rub. 11. §. tractandum. nu. 3. 4.
Iudex secularis suspendens clericum, rub. 10. uel. 19. nu. me. 1. 12.
Iudex secularis requisitus ab ecclesiastico cogit iuramentum seruare, rub. 12. §. quædam. nu. 33. 36.
Iudex secularis sua autoritate a loco sacro quem extrahere non potest, rub. 11. §. sed quia loquitur. nu. 27.
Iudex secularis detinendo clericum quid incurrit, rub. 11. §. item dubit. num. 2.
Iudex secularis quando de matrimonio cognoscit, rub. 11. §. sunt & aliæ. num. 3.
Iudex sequens malam opinionem doctorum qualiter punitur, rub. 35. num. 32.
Iudex utriusque fori quando cognoscit, rub. 11. §. sed quia loquitur. num. 20.
Iudices appellationem denegantes in causa criminali, debent puniri ultimo supplicio, rub. 37. num. 4.
Iudice inquirente non est locus prorogationi iurisdictionis, rub. 33. nu. 33.
Iudicem uadens ad alium quando causam perdat, rub. 15. §. sed quid dices. num. 5.
Iudices utriusque fori quando in unum coire debent, rub. 11. §. uiso. nume. 4. & §. sed quia loquitur. num. 20.
Iudicibus frænorum temperies adhiberi debet, rub. 31. num. 4.
Iudicio illa ueniunt sola de quibus agitur, rub. 41. nu. 17.
Iudicia omnia sunt absolutoria, rub. 27. nu. 38.
Iudicis in competentis sententia per alios iudices nõ exequatur, rub. 27. nu. 22.
Iudicis iniqui mirabilis poena, & de consiliariis malis qui diuinitus suere puniti ac igne cremati, rub. 1. nu. 2.
Iudicis omne factum contra iustitiam utrum sit grauum, rub. 42. nu. 1.
Iudicis ordinarii appellatio an ad delegatũ referatur, rub. 11. §. & quæ. nu. 1.
Iudicium. Antiqui querelas populi Deo deferebant, ut secundum illius imperium iudicarent, rub. 11. nu. 5.
Iudicium contrarium ubi locum habet præcedit contrarius, rub. 11. §. de usurariis. nu. 59.
Iudicium Dei, cui simile debet esse hominum iudicium, rub. 8. nu. 3.
Iura fisci a priuato præscribi non possunt, rubrica. 22. numero 26.
Iura omnia nullus scit, rub. 35. nume. 31.
Iura quæ sunt restringenda, rub. 26. nu. 7.
Iura regum et authoritatibiloni titulo descendunt quàm imperium, rub. 14. §. ueniamus. num. 11.
Iuramenta reprobare qualiter iudex laycus possit, rub. 12. §. quædam. nu. 77. supra. uerb. iudex secularis.
Iuramenti causæ mixti fori, & ad utrumque iudicem quando competant, rub. 12. §. quædam. nu. 1.
Iuramenti effectus actione impeditus lege vel statuto, rub. 12. §. quædam. nu. 25.
Iuramenti prohibitio, ad quem pertinet, rubri. 12. §. quædam. num. 19.
Iuramenti vinculum quando dissoluatur, rub. 12. §. quædam. nu. 53.
Iuramento absolueri quando licitum, rub. 12. §. quædam. num. 31.
Iuramento agenti quando replicatur de dolo, rub. 12. §. quædam. 58.
Iuramento fauens canon quæ excludat, rubri. 12. §. quædam. nu. 54.
Iuramento quando canon non alisitat, rub. 12. §. quædam. nu. 25.
Iuramento spreto quando non committitur periurium, rub. 12. §. quædam. nu. 59.
Iuramentum ad illicita non extenditur, rubrica 26. numero 6.
Iuramentum contra bonos mores non est obligatorium, rub. 12. §. quædam. nu. 51.
Iuramentum de iuncti utrum hæres implere teneatur, rubri. 12. §. quædam. num. 26.
Iuramentum est de iure diuino, rubri. 12. §. quædam. numero 63.
Iuramentum est res spiritualis, rubrica. 12. §. quædam, numero 62.
Iuramentum interpretatur a lege ciuili, rub. 12. §. quædam, num. 68.
Iuramentum inter & simplicem loquelam Deus non facit differentiam, rub. 12. §. quædam. num. 82.
Iuramentum non porrigitur ad id quod quis ignorat, rubri. 12. §. quædam. nume. 82.
Iuramentum, nunquam extenditur ad causam necessitatis, rub. 9. num. 20.
Iuramentum ordinatur ad obligandum Deo & non parti, ibidem. nu. 12.
Iuramentum primum quomodo locum habeat, rub. 12. §. quædam. num. 39.
Iuramentum quando non producat actionem, rubrica. 12. §. quædam. nu. 4.
Iuramentum quando partes remittere possunt, ibidem. num. 71.
Iuramentum quando relaxandum, rub. 12. §. quædam. num. 55.
Iuramentum quando validat contractum a lege prohibitum, ibidem. nu. 11.
Iuramentum qui remittere possunt, rub. 7. nu. 5. vide infr. uerb. lex ciuili. uerb. lex patriæ. uerb. lex regni. & ibi, passim.
Iuramentum recipiens super illicito tenetur illud relaxare, rub. 12. §. quædam. nu. 9.
Iuramentum seruare compellitur quis & censura ecclesiastica & sententia iudicis secularis, rubri. 12. §. quædam. num. 2.
Iuramentum seruandi remedium contra legem præstitũ, rub. 12. §. quædam. nu. 9.
Iuramentum validat contractum minoris, rub. 12. §. quædam. nu. 90.
Iuramentum utrum impediatur dominii translationem, rubri. 9. nu. 4.
Iuratoria cautio quando locum habeat, rubri. 24. uersi. & primo. nu. 10.
Iuri antiquo ubi additur vel detrahatur ius nouum constituitur, rub. 35. nu. 20.
Iurisdictione a principio quorum suis, rub. 23. nu. 53.
Iurisdictione huius præscribitur, rub. 22. nu. 45.
Iurisdictione clericorum potest queri a layco per priuilegium, rub. 11. §. uide uide. num. 13.
Iurisdictionis causarum tres species, rub. 24. nu. 9.
Iurisdictionis cognitio ad quem pertinet, rub. 11. §. uiso, numero 3.
Iurisdictionis diffinitio: ea præscripta quæ sequuntur, rub. 22. nu. 17.
Iurisdictione & dominium æquiparantur, rub. 14. §. ueniamus, uersi. nunc uideamus, nu. 5.
Iurisdictione & ecclesia uendi non potest, rub. 23. uel. sed pone, num. 4.
Iurisdictione Episcopalis a quibus præscribitur, rubrica 22. num. 52.
Iurisdictione Episcoporum, rubri. 22. nu. 44.
Iurisdictione est publici iuris, rub. 23. uersi. sed pone. numero 3.
Iurisdictione inferior quo se extendit, rub. 24. uersi. postremo, nu. 3.
Iurisdictionem inferiorem habens utrum possit bannire, rub. 24. uersi. & primo, nu. 14.
Iurisdictionis iustus error non cadit, rub. 22. nu. 21.
Iurisdictione layca quod non possit in ecclesiasticum transferri consensu partium, rubrica 15. §. sed quid dices, numero 6.
Iurisdictione laycorum in quos clericos se extendat, uerb. laycorum, infra.
Iurisdictione, merum imperium, & mixtum, sunt diuersa, rubrica 23. nu. 1.
Iurisdictione & merum imperium utrum acquirantur consuetudine & præscriptione, rub. 22. nu. 10.

Index.

- Jurisdictio nulla apud infideles, rubr. 27. nu. 23. vide verb. infideles
 Jurisdictio omnis manat a Principe, rubr. 22. nu. 1
 Jurisdictio prelatorum & Abbatum, rub. 22. nu. 50
 Jurisdictio quæ non coheret territorio, rub. 22. nu. 48
 Jurisdictiones qualiter acquiruntur, rubr. 22. nu. 6
 Jurisdictiones qualiter distinguuntur, inter Regem & Episcopum, rub. 14. vers. nunc uideamus. nu. 3
 Jurisdictio qualiter queratur in exemptos, rub. 11. §. videndum. num. 16
 Jurisdictio qualiter Princeps concedat, rubric. 23. vers. sed pone. num. 11
 Jurisdictionem quandam habet pater in filium, rubric. 27. num. 47
 Jurisdictio quando in ecclesiam ex iuris dispositione transeat, rub. 12. §. veniamus. vers. nunc uideamus. nu. 3
 Jurisdictio quare vendi non debeat, rub. 22. nu. 2
 Jurisdictionem quis exercere debeat, rubric. 23. vers. sed pone. num. 1
 Jurisdictio regalis quando locum habeat in clericos, rub. 11. §. videndum, nu. 17
 Jurisdictio sine quibus possideri non potest, rub. 23. vers. sed pone. nu. 4
 Jurisdictio sine scripto quando committatur, rubric. 14. §. recitat. num. 7
 Jurisdictio territorio est annexa, rub. 22. nu. 36
 Iuris diuini ea quæ sunt, sunt incommutabilia & indispensable, rub. 13. §. tractemus. nu. 33
 Iuris ignorantia neminem excusare, fallit, rub. 9. nu. 20
 Iurisdictionem quæ sunt æquæ non possunt, rubric. 11. §. recitat. num. 5
 Ius aliud est quod residet penes me, aliud quod ex eo percipio, rub. 11. §. de usurariis. nu. 48
 Iurisdictionem habetur pro titulo, rub. 22. nu. 38
 Ius naturale in quibus immutetur, rub. 13. §. tractemus, num. 34
 Ius nauigandi non præscribitur, rub. 28. nu. 13
 Ius pluribus modis dicitur, rub. 11. §. recitat. nu. 6
 Ius Regis Valentini ab ecclesia concessum, rub. 13. §. tractemus, nu. 39
 Ius superueniens prodest etiam ante litis decisionem, rub. 20. num. 28
 Iustitia appellatur virtus heroica, rub. 11. num. 9
 Iustitia & de eius materia, uide rub. 11. nu. 4. 6. cum seqq.
 Iustitiam administratores prius se debent iustificare, rubric. 11. §. postquam, nu. 3
 Iustitiam facere negans indignationem Principis incurrit, rub. 24. uer. postremo, nu. 7
 Iustitia hominem Deo æquat, rub. 11. nu. 14
 Iustitia omnibus aliis uirtutibus præfertur, rubric. 8. numero 6
 Iustitia quid sit, rub. 11. §. postquam nu. 1
 Iustitia quolibet bene regenti tria requiruntur, rub. 11. §. postquam, nu. 3
 Iustitia tam lege ueteri, quam noua debetur a Principe, rub. 11. nu. 8
- L**AYCVS an a clerico possit constitui, procurator, rub. 4. nu. 7
 Laycus non potest in iustitia uotum dare, rub. 10. num. 17
 Layci proceres qualiter sedent, rub. 6. nu. 23
 Layci ratione peccati efficiuntur de foro ecclesiastico, & quando non, rub. 17. nu. 18
 Layci tonsurati utrum gaudeant privilegio, rub. 11. §. dubitatur. nu. 1
 Laycorum iurisdictio in quos clericos se extendit, rub. 11. §. uideandum. nu. 20
 Laycus iudex, supra uer. iudex secularis
 Laycus iurisdictioem clericorum querit per privilegium, rub. 11. §. uideandum. nu. 13
 Laycus negligentiam iudicis secularis supplere non potest, rub. 11. §. uideandum, num. 4. 5. & ibid. §. dubitatur, num. 14. 15
 Laycus puniatur clericum extra forum ad secularem iudicem trahens, rub. 11. §. uideandum, nu. 3
 Lata culpæ exempla, rub. 3. nu. 21
 Latio publicus & popularis quare immunitate non gaudeat. uer. immunitati. supra
 Latio publicus quis dicatur, rub. 11. §. sed quia loquitur, num. 13
 Legata antequam soluantur, utrum hereditas adiri debeat, rub. 17. uer. uideamus. nu. 33
 Legatarij dignitas quid operetur, rubric. 14. uer. recitat. num. 14
 Legata quædam substantiam ex modo capiunt, rub. 17. §. uideamus. nu. 21
 Legati in quibus continentur, durante legatione, rub. 21. num. 3
 Legatorum differentia piorum & prophanorum, rub. 17. num. 17
 Legatum pium quid sit, rub. 17. uer. uideamus, nu. 1.
 Legatum pro incertis & male ablatis dicitur pium, rub. 17. uer. uideamus, nu. 2
 Legatus quando de crimine conueniatur, rub. 21. nu. 7
 Leges non dedignantur factos canones imitari, rubric. 11. §. his igitur. nu. 4
 Leges non possunt omnes casus comprehendere, rub. 11. §. his igitur, nu. 3
 Leges præteritis & non futuris certum est formam dare, negotiis, rub. 4. nu. 15
 Leges qualiter ab Imperatore fiunt, rub. 2. nu. 2
 Leges qualiter tollantur, rub. 47. nu. 2
 Leges quare & quando late ab Imperatoribus, rub. 17. num. 16
 Leges transgredi quandoque licet, rub. 26. uer. uel. Iesus. numer. 18
 Legis ciuilibus consideratio, rub. 12. nu. 43
 Legis dispositio quando sapiat naturam consilij & quando præcepti, rub. 12. §. quædam, nu. 40
 Legis privilegium non gaudeat qui committit in legem, rub. 11. §. sed quia, nu. 15
 Legis publicatio utrum ad eius esse sit necessaria, rub. 47. num. 14. 15
 Legis resistentia impedit naturalem obligationem, rub. 12. §. quædam, num. 40
 Legis resistentia quando impedit contractum, rub. 12. §. quædam. num. 23. 21
 Legitima non ut lucrum, sed ut debitum defertur, rub. 14. §. ueniamus, nu. 33
 Legitimatione qui uocandi sunt & quando, rub. 22. numero 72
 Leuissima culpa non uenit in actione mandati, rubric. 35. nu. 18. supra uerbo, culpæ
 Leuissima culpa non est maleficium, rub. 16. nu. 17
 Lex assumit attentatum pro maleficio, rub. 27. nu. 17
 Lex aliquibus correctæ in aliis firma manet, rubric. 35. numero 9
 Lex canonica ualidat contractum à lege ciuili reprobatum, rub. 12. §. quædam, nu. 7
 Lex ciuilibus habet potestatem remittendi iuramentum antequam præstetur, rub. 12. §. quædam, nu. 67
 Lex ciuilibus quando uotum annullat, rub. 12. §. quædam, numero 65
 Lex ciuilibus quando super uoto dispensat, rub. 12. §. quædam, num. 21
 Lex debet esse generalis & uniformis quoad omnes, rub. 47. num. 4
 Lex disponens in casu uero, non habet locum in ficto, ibidem, num. 74
 Lex & pactum, quando privilegium non tollunt, rub. 16. uer. uel. Iesus, num. 8
 Lex & statutum si contractum prohibeant alienationis ratione rei uel personæ, utrum coram iudice seculari agatur, rub. 12. §. quædam, nu. 28
 Lex in damnum priuati personæ an ualeat, uerbo, statuta non debent
 Lex laycorum quæ possit contra iuramentum disponere, rub. 12. §. quædam, nu. 76

- Lex laycorum vtrum dolum & fictionem inducere possit, ad inuvalidandum contractum, ibidem nu. 24
- Lex patriæ vel statutum vtrum possit tollere iuramentum, rub. 12. §. quædam, nu. 61
- Lex regni vtrum iuramentum annullat, ibidem numero 66
- Lex remittendo iuramento habet vim apostoli, rubrica 12. §. quædam. numero. 22. & quando id procedit, numero 79
- L. Senatus. ff. de accusatio. quando locum non habet, rub. 11. §. videamus, nu. 2
- Lex supplet quod iudex omittit, rub. 41. num. 34
- Libertas Christianorum unde procedat, rubri. 33. §. tractemus. nu. 7
- Licetum in persona mandantis, reputatur licetum in persona mandatarii, rub. 27. nu. 26
- Lingua quorum est sepulchrum patens, non creditur illis, rub. 10. nu. 13
- Literas tonsuræ clericus si non exhibeat, remittitur, rubri. 11. §. item dubitat, nu. 5
- Literarum filii ut plurimum fatui, rub. 11. num. 11.
- Latigiosa res qualiter fiat, rub. 41. nu. 46
- Locatio quando pro alienatione habetur, rub. 14. §. veniamus, vers. nunc videamus, nu. 2
- Locum tenens generalis ordinariam habet iurisdictionem, rub. 24. vers. postremos, num. 5
- Locum tenens principis quæ potest, rub. 1. nu. 8
- Locum tenentis regis potestas, rub. 25. vers. sic. sæpius, num. 4
- Locupletari aliena iactura, iura non patiuntur, rub. 11. §. de usurariis, nu. 44
- Locus iudicii inspicitur & quando, rub. 41. nu. 16
- Locus sacer & locus sacratus in quibus differunt, rub. 16. num. 14
- Locus vbi iudicium exercetur attenditur in ordinarijs iudicijs, rub. 11. §. his igitur, nu. 12
- Lusu pecunia credita, an repeti possit, rub. 12. §. quædam, num. 27
- M**
- M**AGISTRATV pro se gerens cum non sit incidit in crimen &c. rub. 22. nu. 15. 25. 67. infra, vers. meri imperij.
- Magistratu pro se gerens, quibus sit obnoxius, rub. 22. nu. 18
- Magistrati rationales, rub. 6. nu. 9
- Magnatus vbi discordant res publica læditur, rub. 11. §. compendiosè, nu. 3
- Maiestatem diuinam offendere grauius est quàm temporalem, rub. 11. §. viso, nu. 18
- Maior pars si consentiat omnes consentire videntur, rub. 12. §. quædam, num. 73
- Maior quod minoris negligentiam suppleat est naturale, rub. 18. nu. 5
- Malefactorem quilibet capit & ducit ad iudicem, rub. 26. vers. Iesus, nu. 16
- Malfidei emptor pretium recuperat, rubrica 9. numero 21
- Mandatum quando non seruandum, rub. 22. §. quædam, num. 41.
- Mandato generali donatio non continetur, rub. 43. nu. 1.
- Mare crimen commissum per quos puniuntur, rub. 30. numero 2
- Matrimonium vbi inuentum, & quando ecclesia dispenset super matrimonium, rub. 14. §. tractemus, nu. 21
- Mens ex verbis præsumuntur, rub. 27. nu. 29
- Mens legis potius quàm verba attenditur, rub. 1. nu. 73
- Mens loquentis vbi que attendenda, rub. 23. vers. sed poac, nu. 21
- Meri imperij cause leues, rub. 24. nu. 8
- Meri imperij cause medijs, rub. 22. nu. 7
- Meri imperij diffinitio, rub. 23. nu. 1
- Merum imperium vsurpans, quo crimine tenetur, rub. 22. nu. 15. 25. 67. supra verb. magistratu pro se.
- Merum imperium vtrum sit præscriptibile, rub. 9. num. 16
- Miles antequam quis possit esse quid requiratur, rub. 20. nu. 7. infra verb. rusticus.
- Miles conuenitur nisi in quantum facere potest, rub. 20. num. 28
- Miles obligatus se repræsentare sub iuramento, si dies pro rogetur, vtrum teneatur, rub. 31. nu. 11.
- Miles otiosus non gaudet priuilegio, rub. 20. nu. 8
- Miles petens duellum quid probare habeat, rubrica 27. num. 14
- Miles pro parte testatus, pro parte intestatus decedit, rub. 20. num. 16
- Miles quando gaudeat priuilegio restitutionis in integrum, rub. 20. num. 20
- Miles vtrum meretrici possit relinquere, rubrica 20. numero 14.
- Militantes extra regnum vtrum gaudeant priuilegio, rub. 20. num. 19
- Militare suis in pensis tenetur nemo, rub. 23. §. tractemus, num. 16
- Militaris dignitas tollit omnem maculam spurietatis, rub. 7. num. 12
- Milites hodie qui non gaudeant priuilegio, rubrica 20. num. 19
- Milites qualiter olim eligebantur, rub. 20. nu. 2.
- Milites qui sunt, & qui militari priuilegio gaudeant, rub. 20. num. 1. & de militibus & earum causis passim d. rubrica 20
- Militis filius gaudet priuilegio muldari, rub. 7. num. 7. verb. filius.
- Ministri iustitiæ, inter iustitiam & misericordiam medijs tenent, sint ergo & misericordes, rub. 11. §. postquam, num. 7
- Ministri noui testamenti cuius sunt dignitatis, rub. 13. §. tractemus, nu. 17
- Minorum contractibus dolus inesse præsumitur, rub. 12. §. quædam, num. 16
- Misericordia seu affectus, quando præsumuntur, rub. 17. vers. videamus, nu. 4
- Mixti imperij cause sunt delegabiles, rub. 24. num. 4
- Mixti imperij diffinitio, rub. 24. num. 1
- Modus impossibilis coherens legato illud vitiat, rub. 17. vers. videamus, nu. 22.
- Modus procedendi per secularem contra clericos, supra verb. iudex secularis.
- Molendina in flumine publico edificata sunt Principis, rub. 28. nu. 11
- Monachus uxorem ducens vtrum sit hæreticus, rub. 11. §. viso, num. 7. supra verb. clerici coniugari.
- Monarchiam nullam præter diuinam Deus approbavit, rub. 14. §. videamus, num. 13
- Monarchia Romanorum verb. Romanorum, infra.
- Monasterium habens ius amortizationis succedit loco liberorum, rub. 14. §. veniamus, nu. 43
- Monasterium ingrediens vtrum succedat, rub. 14. §. veniamus, nu. 33.
- Monasterium quando habeat legitimam monachi, rub. 14. §. veniamus, vers. nunc videamus, nu. 10.
- Monasterium sine amortizatione quæ non attingant, monasterio obligari non possunt, rub. 14. §. veniamus, vers. nunc videamus, nu. 3
- Moneta ex Principis caractere authoritatem capit, rub. 36. nu. 6
- Moneta Hispaniæ immutabilis, rub. 36. nu. 1
- Monitio generalis, tantum valet quoad omnes, quantum specialis quoad singulos, rub. 11. §. dubitatur, num. 12
- Monitio qualiter fieri debeat, rub. 11. §. dubitatur, numero 8
- Mors iusta a nemine fugienda, rub. 31. num. 8
- Multa & confiscatio qualiter differant, rub. 14. §. veniamus, vers. nunc videamus, nu. 29. supra verb. confiscatio.
- Mulieres & viduæ militum gaudent priuilegio maritorum, rub. 20. nu. 11
- Mulier velleiano renunciare non præsumitur, rub. 12. §. quædam, nu. 94

Mulieres vtrum possunt esse testes in testamento, rubrica 17. uersu. uideamus, num. 47
 Multiloquium fide caret, rub. 10. nu. 13
 Munerum immunitas. uerbo. immunitas, uerbo. necessitatibus.
 Mutuum debet reddi in eadem specie & bonitate, rub. 41. nu. 9

N

Naturales & similes vtrum gaudeant privilegio patris, rub. 1. nu. 4
 Naturales insignia legitimorum ferre non debent, nec sunt de agnatione, rub. 7. nu. 11
 Necessitas facit de illicito licitum, rub. 25. uersu. sæpissimè. nume. 7
 Necessitas legi derogat, rub. 1. nu. 4
 Necessitatibus ciuilibus omnes debent succurrere, rub. 46. nu. 8. uersu. sunt & alia. nu. 6. 7
 Negligentia ecclesiastici quando non supplicatur per secularem, rub. 18. nu. 8
 Negligentia iudicis ordinarii causat euocationem, rubri. 23. uersu. sed pone. nu. ...
 Negotium regis est negotium vniuersitatis, rubri. 36. numero 8
 Nihil ad nos de his quæ foris sunt, rub. 11. §. de usurariis, nume. 26
 Nobiles de iure vocantur ad militiam, rubrica 20. numero 5
 Nobilitas acquisita virtute potior illa est quæ acquiritur sanguine, rub. 6. nu. 13
 Nobilitati generi virtus præfertur, rub. 6. nu. 13
 Nobilium dissensio. uerb. Magnatum. supra.
 Nomina debitorum ubi uendi non possunt, rubri. 11. §. de usurariis, num. 39
 Nominis debitoris æstimatio, rubri. 11. §. de usurariis, numero 49
 Notariorum stilus quod non sit multum obligatorius, rubri. 12. §. quædam, nu. 60
 Notarius creatus ab inferiore a Principe, quod non possit extra territorium creatantis instrumenta conficere, rub. 22. num. 70
 Nullitate euidenti quando possit excipi, rub. 41. nu. 19.
 Nullitatis processus, rub. 41. nu. 26

OBEDIENTIA. An inobediens peccatum incurrit mortale, supra, uerb. inobediencia, & de eo qui non obedit Principi, uerb. Pœnam a iure, infra.

Obedientia. Contra obedientiam non possit præscribi, rubri. 22. nu. 30
 Oblatio quam debitor facere debet creditori, rub. 11. §. de usurariis, nu. 56
 Obligatio impossibilium nulla, rub. 47. nu. 18
 Obligatio naturalis quando uertitur in ciuilibus redditu contractum usurarium, rub. 11. §. de usurariis, num. 58. rub. 41. nu. 3
 Obligatio non potest fundari in solo tempore, rub. 41. numero 3
 Obligatio quæ ex delicto nascitur, delinquentem sequitur, rub. 23. uersu. & scias.
 Obluio. uide supra, uerb. ignorantia.
 Observatio iuris a partibus remitti potest, rub. 11. §. restat nume. 3
 Occupatio a rege quid prodest, rub. 18. nu. 11
 Odiosa non debent extendi, nisi ad casus expressos, rub. 29. numero 4
 Offensa multiplex quando ex uno facto oriatur, rubri. 19. numero 9
 Offensio quomodo dicatur fieri, rub. 27. nu. 30
 Offensus in præiudicium reipub. non potest liti renunciare, rub. 53. nu. 13
 Officia nullus emere aut ambire debet, rubri. 26. nu. 2

Officia quæ uendi possunt, rub. 6. nu. 3
 Officialis bonus qualiter esse debet, rub. 35. nu. 42
 Officialis depositus non debet amplius promoueri, rubri. 26. num. 7
 Officialis delinquens duplicem offensam committit, rub. 35. nu. 5
 Officialis quando non tenetur carcerato effugiente, rub. 31. num. 6
 Officialis unius non habet quæ sunt alterius attentare, rub. 2. uersu. sæpissimè. nu. 3
 Officialium quis præteritur, rub. 6. num. 11
 Officiorum nomina Hispaniæ, & quod nobiles sunt aliis in officiis præferendi, rubri. 26. nume. 1. supra, uerbo. docti.
 Officium datum patri & filio, si filius est indispositus reuocatur, rub. 26. nu. 9
 Officium duorum non est inconueniens quod quis gerat, rub. 45. nu. 2. & uide, nu. 4. ibidem.
 Officium iudicis actionem non præsupponit, rub. 14. §. ueniamus, uersu. nunc uideamus, nu. 14.
 Officium iudicis non extenditur ad aliud quàm uerbum sonet, rub. 10. num. 9
 Officium iudicis in criminali deseruit fisco & non parti, rub. 33. nu. 6
 Officium iudicis mercenarium, rub. 24. num. 2
 Officium iudicis mercenarium quando impleteretur, rubri. 24. num. 5
 Officium iudicis quando excusat, rub. 19. nu. 4
 Officium iudicis quando solum locum habeat, rub. 14. §. ueniamus, uersu. nunc uideamus, nu. 13
 Officium iudicis quem moueat iudicem, rub. 17. nu. 12
 Officium uenditum si Princeps reuocet tenetur pretium refundere, rub. 26. nu. 4
 Omne qui dicit nihil excipit, rubri. 11. §. de usurariis, numero 22
 Omnes quod tangit, ab omnibus debet approbari, rubri. 45. nu. 1
 Operarius mercede sua dignus, rubri. 13. §. tractemus, numero 18
 Oppidum dicitur quasi opem ferens, rub. 32. nu. 1.
 Ordinarii iudicis nomine an uenit delegatus, rub. 11. §. & quæ, num. 1. & an maior delegatus, nu. 1
 Ordinationes Francorum super duello, rub. 27. nu. 6
 Ordinationes qualiter a populo & congregatione fiant, rub. 2. nu. 6
 Ordo seu series quam seruant Prælati, proceres & Officiales sedendo, rub. 6. nu. 6

P

PACEM facere an quis cogi possit, uerb. concordia, supra
 Pacis & iuramenti causa est ecclesiastica, rub. 11. §. de usurariis, nu. 20
 Pactio priuatorum ius publicum non lædit, rubrica 23. numero 11
 Papa an possit perpetuò dispensare laycos ne decimas soluant, rub. 13. §. tractemus, nu. 24
 Papa dando iurisdictionem Episcopis non adimit a se supremam, rub. 25. nu. 9
 Papa & prælatus quando possunt alienare, rub. 9. nu. 13
 Papa nec princeps defensionem naturalem potest tollere, rub. 37. num. 7
 Papa omnium ecclesiarum administrator, rub. 13. §. tractemus, num. 20
 Papa potest causam spiritualemente layco committere, rubri. 22. num. 43
 Papæ quæ competunt in signum supremæ iurisdictionis, rub. 22. nume. 42
 Papæ res ecclesiæ ad nutum donat, rubri. 17. uersu. uideamus, nume. 25
 Papa solus uoluntatem defuncti alterat, rub. 17. uersu. uideamus, nu. 23
 Papa utrum perpetuò possit decimam alienare, rubri. 19. §. tractemus, numero 2

Paranga-

- Parangar de quid sunt, rub. 46. nu. 6
 Parificatorium nō dispositum & in altero locum habet
 etiam in correctoris, rub. 1. nu. 11
 Pars est turpis quæ non congruit uniuersa, rubrica 32. nu.
 meo 42
 Pater in filium habet iurisdictionem, rub. 27. nu. 47
 Paterna dignitas in filio continuatur, rub. 26. nu. 6
 Patriam defendere, pium, rub. 46. versic. sunt & alia, nu. 7
 Patrimonium duplex habet Princeps, rub. 28. nu. 4
 Patrimonii quæ sunt Princeps alienare non potest, rubr.
 9. num. 2
 Patrum terminos transgredi non licet, rubri. 14. §. uenia-
 mus, nu. 17
 Pauperes a talia excusantur, rub. 46. versiculo. restat, nu-
 mero 3
 Pauper sicut diues onera patrimonialia subit, rub. 46. ver-
 sicu. restat, nu. 4
 Pax per quamcunque iniuriam rumpitur, rubrica. 27. nu-
 mero 43
 Peccatum ubi versatur, ecclesie subimus iudicium, rub. 12.
 §. quædam, nu. 5. rub. 27. nu. 9
 Pœna arbitraria non potest tanta arbitrari quanta est or-
 dinaria, rub. 27. nu. 42
 Pœna domini negantis iurisdictionem subditis, rubr. 11.
 §. restat. 2. nu. 5
 Pœnæ hodiè arbitrarie sunt, rub. 27. nu. 12
 Pœna inobedientis Principi, rub. 12. nu. 45. §. quædam.
 Pœna iudicis iustitiam facere spernentis & malè iudican-
 tis, rub. 11. §. restat. 2. nu. 10
 Pœnæ se obligare nemo potest, verb. nemo liber.
 Pœna a iure si imposita non est, tanquam arbitraria, po-
 test usque ad mortem extendi, rub. 11. §. de usurariis. nu-
 me 37. rub. 24. ueris. & primò. nu. 2. supra. verb. obedi-
 tia.
 Pœnam corporalem sibi imponere quis non potest, ru. 11.
 §. restat, nu. 2
 Pœna omnis sisco applicanda dicitur criminalis, rubri. 28.
 nu. 5. rub. 24. nu. 3
 Pœna quando imponitur per sententiam requiritur factū
 consummatum, rub. 27. nu. 35
 Pœna rapionis est rei æstimatio, rub. 11. §. de usurariis. nu-
 mero 18
 Pœnæ suos debet tenere auctores, rub. 27. nu. 48
 Pœna transgredientis canonicam, rubri. 12. §. quædam. nu-
 mero 50
 Pœna transgredientis consuetudinem, rub. 27. nu. 34
 Pœna transgressorum legis, rubri. 12. §. quædam, numero
 47. 49
 Pœna usurariorum quando sit ciuilibis, rub. 11. §. de usurariis,
 numc. 18
 Pœnitentiæ quando sit locus in iudiciis & quando non,
 rub. 27. nu. 20
 Pœnitentiæ quando locus non est, rub. 15. §. sed quid di-
 ces, num. 2
 Periurium quando non committatur spreto iuramento,
 verb. iuramento spreto supra
 Periurium respicit Dei irreuerentiam, rub. 12. §. quædam,
 numc. 3.
 Permissum in uno casu prohibetur in alio, rub. 23. versicu.
 sed pone, nu. 20
 Persona mutata quando mutetur priuilegium, rub. 11. §.
 de usurariis, nu. 42
 Personæ miserabiles priuilegio renunciare non possunt.
 rub. 23. versic. sed pone, num. 9
 Personæ quando dicitur facta iniuria, verb. iniuria.
 Personam non egreditur, quod personæ conceditur, rub.
 47. num. 8
 Pietas & clementia nos Deo parificant, rubrica 2. nu-
 mero 1
 Pietas nulla maior quàm defendere patriam, debilem, &
 pauperes, ab hostibus, rub. 46. versicu. sunt & alia, nu-
 mero 7
 Pium legatum, verb. legatum, verb. relicum.
 Podere dicitur collis, in quo uites crescunt, & est uulgare
 Valconum & Hispanorum, rub. 14. §. restat. nu. 13
 Pontem in flumine publico nulli facere licet, rubrica 28.
 numero 8
 Pontifex, supra, verb. Papa.
 Populares causæ, quibus quilibet de populo absentem de-
 fendit, rub. 5. nu. 3. 4
 Populatoꝝ agrorum quis dicatur, rub. 11. §. sed quia loqui-
 tur, nu. 14
 Populus & Imperator nullum ius habent, & quare, rubri.
 14. §. ueniamus, nu. 22
 Portus manufactus est ædificantis, rub. 18. nu. 12
 Possessio & dominium qualiter quærantur, rub. 13. §. fra-
 ctemus, nu. 44
 Possessio ex contractu transit in damnato, rub. 14. §. restat
 num. 21
 Possessio iurisdictionis qualiter quærat, rub. 23. §. sed po-
 ne, num. 5
 Possessor non tenetur docere de titulo, rubrica 28. nu-
 mero 1
 Possessor quando tenetur docere de titulo, rubrica 21.
 num. 69
 Possessor sine iudice ordinario non est ordinandus, rubr.
 28. num. 16
 Possibile censetur solitum a principe concedi, rub. 14. versic.
 restat, nu. 16
 Possidentes ea quæ sunt in regno videntur contra ius pos-
 sidere, rub. 28. nu. 3
 Potestas denegans facere iustitiam, utrum priuetur sua
 iurisdictione, rub. 11. §. restat. 2. nu. 4
 Potestas ligandi animam non potest esse pœnæ laycum,
 rub. 12. §. quædam, nu. 41
 Potestas Petri, & successorum, rubrica 12. §. quædam
 num. 44
 Præcarium prorogatum idem cum primo, rubrica 31.
 numero 10
 Preces importunæ potentatum vel potētum sunt iustus
 metus, rub. 31. nu. 26
 Præceptum iudicis sine causæ cognitione nullum, rub.
 11. §. tractandum, nu. 5
 Præceptum quando sapiat naturam consilij, rubric. 12. §.
 quædam, no. 78
 Prescribens est similis soluenti, rub. 41. num. 65
 Prescribi qui contra se permisit, iuri suo renunciare vi-
 detur, supr. verb. alienare dicitur.
 Prescriptio æquiparatur priuilegio, rub. 30. nu. 7. & supra
 verb. consuetudo.
 Prescriptio longa inducit omnia solemniter acta, rubr.
 41. num. 13
 Prescriptione omnia acquiri possunt, rub. 22. nu. 53
 Prescriptio quadragenaria quando locum habent contra
 Principem, rub. 22. nu. 64
 Prescriptio sine possessione non procedit, rubric. 23. nu-
 mero 19
 Prescriptionibus spectatur initium, & ad prescriptionem
 ius & factum requiruntur, rub. 22. num. 24
 Præsentia Principis quando operetur, verb. Principis præ-
 sentia, infra.
 Præsentia Principis solennitatem supplet, rubrica 25. nu-
 mero 5
 Præses debet purgare, Prouinciam malis hominibus, rub.
 23. in versic. sed pone, nu. 25.
 Præsides prouinciarum & eorum officium, rub. 11. §. cō-
 pendio, nu. 9
 Præsides prouinciarum & eorum dignitas, rub. 6. nu. 8
 Præsidentem quem Baluatum Franci autumant, facit prou-
 inciam, rub. §. iam supra, nu. 2
 Præsidentia officialium & de eorum materia, rubri. 6. pct
 torum.
 Præstatio census utrum præscribat, rubrica 41. nume-
 ro 61
 Præsumptio iuris & de iure quando admittit probationē
 in contrarium.
 Primogenitus ad dextram patris sedere debet, rub. 6. nu-
 mero 5
 Princeps alienare non potest bona quæ sunt de patrimonio.
 rub. 9. nu. 5

- Princeps aliquando subditos cogit ad concordiam, rub. 27. num. 51**
Princeps alterius iuri sine causa decogat, rub. 17. uersic. uideamus, nu. 27
Princeps an possit reuocare priuilegia per eum uel eius antecessores concessa, rub. 9. nu. 23. & an donauit, rub. 22. num. 27
Princeps audiens clamores & lamentationes de officialibus suis, tenetur uenire ad curiam & informare se de ueritate, rub. 8. nu. 4
Princeps concedendo iurisdictionem quamcumque, aliquam retinet, rub. 22. nu. 59
Princeps crimen hæreticos debet extirpare, rub. 23. uers. sed pone, nu. 18
Princeps debet vigilare pro quiete subditorum, rub. 8. nu. 2
Princeps de iure diuino tenetur facere iustitiam, rub. 11. num. 1
Princeps dominium rei mee potest tollere, rub. 46. nu. 2
Princeps Deus in terris, & quæ ueneratione uasallis habendus, rub. 6. nu. 3
Princeps est caput reipublice, rub. 45. nu. 5
Princeps est iudex exemptorum, & exemptio per quæ uerba concedatur, rub. 25. uers. exemptorum, nu. 2
Princeps est lex animata in terris, rub. 10. nu. 19
Princeps est omnium dominus, rub. 46. nu. 1
Princeps est mundi Dominus, rub. 6. nu. 1
Princeps euangelia non tangit dum iurat, rub. 9. nu. 32
Princeps & fiscus, quando utuntur iure communi, & quando non, rub. 26. uers. Iesus, nu. 10
Princeps fundat intentionem de iure communi, rub. 28. num. 2
Princeps in administranda iustitia debet consulti, rubri. 10. nu. 1
Princeps in causa sua & officialium est iudex legitimus, rub. 44. num. 2
Princeps iustitiam non faciens a Deo redarguitur, rub. 11. num. 7
Princeps ligatur ex conuentione passionata sicut priuatus, rub. 1. num. 22
Princeps non debet declinare ad dextram uel sinistram rub. 11. §. postquam, nu. 4
Princeps non recogit ens superiorem non tenebatur seruare leges Romanorum, rub. 1. §. his igitur, nu. 1
Princeps nunquam præsumitur mandasse ut alicui fiat iniustitia ibidem, nu. 3
Princeps omni tempore debet facere iustitiam, rub. 11. nu. 6
Princeps ordinem iudicarium seruare non tenetur, rub. 11. §. restat, nu. 4
Princeps potest subditorum iurisdictiones supprimere, rub. 22. nu. 31
Princeps potest auferre bona Iudæorum, quia illa habent ut peculium, rub. 39. nu. 3
Princeps potest concedere quæ publica sunt, rubrica 28. num. 9
Princeps potest bonis legem imponere ne in monasteriū transeant, rub. 14. §. ueniamus, nu. 36
Princeps potest cogere partes ad compromittendum, rub. 11. §. compendiosè, num. 10
Princeps præsumitur de se iniustitiam facere, rubrica 11. §. postquam, nu. 11
Princeps qualiter immunitatem possit tollere, rubrica 11. §. sed qui loquitur, nu. 4
Princeps qualiter iuris ordine non seruato procedat, rub. 23. num. 3
Princeps qualiter potest punire nobilem negantem iustitiam subditis, rub. 11. §. restat, 2. nu. 6
Princeps quam possessionem sibi licet per suos officiales tollere, rub. 13. uers. restat, nu. 41
Princeps quando aliquid concedit, si accipiat pecuniam, quod sit contractus emptionis & uenditionis: & quid quando nihil accipit, rub. 9. nu. 27
Princeps quando contractum prædecessoris obseruare tenetur, rub. 36. nu. 5
Princeps quando componat cum subditis, rubrica 14. §. uideamus, uersic. nunc de ueniamus, nu. 23
Princeps quando sententiam retractat ad libitum, rub. 24. §. ueniamus, num. 42
Princeps quando non possit agere contra legem, rub. 14. §. ueniamus, num. 42
Princeps quando se & successorem obligat, rub. 2. nu. 3
Princeps quando solus restituit aduersus bannimentum, rub. 24. uers. & primo, nu. 3
Princeps quæ facere cogatur, rub. 14. uersiculo. restat, nu. mero 3
Princeps quæ sunt in regno non præsumitur ignorare, rub. 22. nu. 65
Princeps quod imperium in subditos habet a se abdicare non potest, rub. 23. uers. sed pone, nu. 12
Princeps quomodo teneatur sequi consilium procerum, rub. 10. num. 10
Princeps quomodo alienare potest, rub. 9. nu. 6. rubrica 23. uers. sed pone, nu. 19
Princeps solus habet fiscum, rub. 24. uers. & primo, nu. 12. supra uers. fiscus.
Princeps solus nobilitat, rub. 20. nu. 4
Princeps solus militiam donat, rub. 20. nu. 3
Princeps super lite pendente solus statuit, rubrica 23. nu. 3
Princeps supremam iurisdictionem a se abdicare non potest, rub. 1. nu. 9
Princeps vacare debet iniuria, rub. 9. nu. 29
Princeps ubi alienat cur non ualet alienatio, rubrica 9. num. 2
Princeps ubi interuenit omnia solemniter facta præsumuntur, rub. 26. uers. Iesus, nu. 5
Princeps ubi iurat, utrum debet tangere euangelia, uel sufficiat habere coram se, rub. 9. nu. 32
Princeps uidetur exemptus ab omni præscriptione, rubrica 22. num. 26
Princeps utilitatem publicam præfert priuato commodo, rub. 43. nu. 23
Princeps ut priuatus obligatur, quando priuilegium transit in contractum, rub. 11. nu. 15
Princeps utrum solo uerbo possit condere priuilegium, rub. 14. uers. restat, nu. 6
Princeps utrum teneatur sequi sententiam consiliorum, rub. 10. num. 3
Principe mortuo priuilegium concedenteliteris nõdum concessis utrum officium perdat, rub. 14. uersic. restat, num. 10
Principes constitutiones regnorum ligant, rub. 9. nu. 1
Principes honorare & extollere debent bonos & doctos viros, uel doctos, supra
Principes naturaliter sunt inclinati ad uirtutes magis quæ cæteri, & ratio, rub. 11. nu. 12
Principis absentia facit quædam committi, quæ aliis non committerentur, rub. 23. nu. 5
Principis donatio facta militibus, rub. 9. num. 3. 15
Principis donatio ut sit ualida quam formam requirit, rub. 9. num. 14
Principis dominio olim omnia fuerunt, rub. 13. uers. restat, num. 6
Principis prerogatiua est habilitare processum nullum, rub. 10. nu. 18
Principis præsentia quid operetur, rub. 2. nu. 7
Principis priuilegium quando transeat in contractum, rub. 9. nu. 39
Principis quæ sunt quæ consuetudine acquiri possunt, rub. 22. nu. 62
Principis quæ sunt usurpans capite punitur, rub. 11. §. ex quo, num. 3
Principis reseruata sunt impræscriptibilia, rub. 22. nu. 65
Priuatorum consensus non facit illum iudicem qui nullis præest iurisdictioni, rub. 27. nu. 19
Priuilegia circa personam militum tria, rubrica 20. numero 12
Priuilegia communem legem non faciunt, rubrica 48. numero 51
Priuilegia concessa qualiter reuocantur, rub. 16. nu. 9
Priuilegia non patrocinantur delictis, rub. 11. §. dubitatur num. 16

Privilegia Principis latè interpretanda, rub. 29. nu. 2
 Privilegia quæ sunt in corpore iuris clausa, quòd non præsumantur ut reuocata, rub. 16. nu. 10
 Privilegiati pari privilegio ubi concurrunt fauetur reo, rub. 21. nu. 6
 Privilegiatus concurrens cum privilegiato, privilegium confundit, rub. 21. num. 5
 Privilegiatus contra privilegiatum privilegio non utitur, rub. 6. num. 26
 Privilegiatus, ea quæ quis possidet ab antiquo tanquam privilegiatus possidere censetur, rub. 29. nu. 3
 Privilegio qui abutitur illud amittere debet, rub. 35. numero 12
 Privilegium impetratum ante litem inchoatam prodest impetranti, rub. 20. nu. 27
 Privilegium pecunia obtentum potest reuocari, rub. 26. num. 3
 Privilegium Principis debet esse mansurum, rub. 26. nu. 5. rub. 11. §. his igitur, nu. 5. ru. 16. nu. 12. idq; honestatis est potius quam necessitatis, rub. 36. nu. 4
 Privilegium Principis quando transeat in contractum, rub. 9. nu. 30. & tum obligatur sicut privata persona, rub. 11. nu. 15
 Privilegium Principis qui astutè interpretatur sit infamis rub. 47. nu. 7
 Privilegium qualiter mutatur, rub. 27. nu. 5
 Privilegium Regum Hispaniæ in concessione facièda fra tribus minoribus, rub. 16. nu. 4
 Privilegium superveniens prodest quoad forum, rub. 20. num. 30
 Privilegium vni concessum alteri non debet esse damnosum, rub. 9. nu. 22
 Probatio contraria quando admittitur, rub. 12. §. quædã. nu. 35
 Probatio contra officiales debet esse evidens, rubrica 35. num. 13
 Probatio clericatus est quid spirituale, rubri. 11. §. uideamus, nu. 5
 Probatione deficiente multa iniuste statuuntur, rub. 27. num. 7
 Proceres laici qualiter in curia sedent generali, infra, uer. sedere.
 Probatio leuior admittitur in foro Ecclesiastico, quàm in foro seculari, rub. 11. §. de usurariis, nu. 17
 Processus quando sit nullus, rub. 26. uer. l. esus, nu. 11.
 Proclama generale quid operetur, rubri. 14. §. restat, numero 13
 Procuratio triplex, rub. 46. uer. sic. sunt & alia, nu. 3
 Procurator an dari possit in collegialibus, verbo, suffragium, uer. substituere.
 Procurator an possit esse qui alterius est professionis, rub. 4. num. 6
 Procurator. Edictum procuratorum, permissorium, rub. 4. numero 4
 Procuratoris usus perquam necessarius, rub. 4. nu. 3
 Prohibitio eadem laycorum & ecclesiasticorum, rub. 14. uer. nunc ueniamus, nu. 6
 Prohibitio iuramenti ad quos pertinet, rub. 12. §. quædã. numero 19
 Prohibitum cum quid est, etiam omne illud per quod deuenitur ad illud prohibetur, rub. 1. num. 10. rub. 12. §. quædam. num. 20. & nu. 32
 Prohibitum omnino est, ne iudices seculares usurpent iurisdictionem ecclesiæ, rub. 13. nu. 2
 Promissio quæ habeat executionem paratum, rub. 15. §. sed quid dices, nu. 3
 Prorogatio iurisdictionis quando non habeat locum, rub. 23. uer. sed pone, nu. 13. rub. 33. nu. 33
 Prorogatio quando locum habere non potest, rub. 23. uer. si. sed pone, nu. 10
 Prothonotarii officium, rub. 6. nu. 10
 Proverbum, Aureos montes promittere, uer. multiloquium. Item cum prauis prauus eris, supra uer. Bonus.
 Prouinciam facit præsidatus, cui subsunt plures ciuitates, rub. 11. §. iam supra, num. 2

Prouincia malis hominibus purganda, rub. 11. §. de usurariis, nu. 8
 Prouincia quæ precedat, rub. 6. nu. 24
 Prouincia quando teneatur, rub. 31. nu. 17
 Publica utilitas cuiuslibet privilegio præferenda, rubri. 43. num. 3

QUALITAS delicti quid operetur quo ad iudicium, rub. 12. §. quædam. num. 99
 Qualitas patientis potius quàm agentis quâdo inspicere debet, rub. 23. uer. & scias, nu. 7
 Qualitas requisita an sufficiat ut privilegium det ex post facto, rub. 11. §. uideamus, nu. 3. supra, uerbo clericus factus.

R

RAPTORES virginum immunitatem nõ habent, rub. 11. §. sed quis loquitur, nu. 12
 Ratificatio fit tacite & expresse, rub. 41. nu. 25
 Rationibus reddendis non curatur de modico errore, rub. 17. uer. uideamus, nu. 17
 Receptatores eorum qui ad Iudaismum deuiant, & eorũ pena, rub. 11. §. uiso, nu. 20
 Rectores mali regna destruant, rub. 8. nu. 7
 Referentis & relati eadem authoritas, rub. 47. nu. 3
 Regaliam suam nunquam princeps alienat nisi expresse, rub. 14. uer. sic. nunc uideamus, nu. 42
 Regaliæ solùm principi applicantur, rub. 22. nu. 29
 Regalis dignitas diuinitus populis cognita, rubrica 11. numero 3
 Regiæ parti semper fauendum, rub. 14. §. ueniamus, uer. nunc uideamus, nu. 3
 Regi malè regenti dandus est curator seu coadiutor, rub. 9. num. 3
 Regula, nullus duabus legibus reus sit, quomodo procedit, rub. 11. §. uiso, nu. 22
 Regula. Quod iuris est in toto, & c. rub. 13. uer. restat, numero 10
 Regna subdita Regi Aragonum, rub. 34. nu. 1
 Relictum pro carceratis etiam ex maleficio dicitur pium, rub. 17. uer. uideamus, nu. 3
 Religiosi nomine an continentur hæretici, supra uerbo. Hæretici.
 Religiosi nullo modo succedunt, rub. 14. §. uideamus. numero 32
 Religiosus ordinis minorum factus Episcopus, utrum succedat, rub. ca. §. ueniamus, nu. 40
 Remedium extraordinarium non habet locum ubi est ordinarium, rub. 17. nu. 13. rub. 43. nu. 2
 Remissio an sit contractus ratione, rub. 11. §. uisum, numero 1
 Remissio clerici ad suum iudicem qualiter fiat, rub. 11. §. uideamus, num. 9
 Remissio in criminalibus utrum fieri debeat, rub. 11. §. ex quo, nu. 1
 Renunciare quis non potest iuri suo in dispendium meum, rub. 37. nu. 7
 Reperitio quando locum habeat, rubrica. 12. §. quædam, nu. 52
 Repraesaliæ antequam concedantur quæ sint necessaria, rub. 11. §. iam, nu. 4
 Repraesaliæ & marciis quando non sit locus, rub. 11. §. iam supra, nu. 3
 Requisitiones quæ fiunt ab ecclesiasticis a laycis, rub. 11. §. tractandum, num. 5
 Rescriptum Principis legi derogans, qualiter fieri debeat, rub. 2. nu. 5
 Res donata a Rege qualiter transeat, rub. 13. uer. restat, n. 7
 Res omnis per quascunque causas nascitur per eandem dis soluat, rub. 35. nu. 8
 Respublica beata dicitur quæ regitur a sapientibus & uirtutum cultoribus, rub. 6. nu. 15

Respublica & minor æquiparantur, rubrica 37. numero 20
 Respublica habet proprium patrimonium, rubrica 17. versicu. uideamus, numc. 28.
 Respublica iure minorum uti solet, rub. 6. nu. 25
 Res quæ reputatur possibilis, rubri. 14. versiculo. restat. numero 15
 Res sua sibi ipsi nequit esse obligata, rub. 41. nu. 54
 Reus principalis est primò discutendus, rubrica 31. numero 21
 Reus quando a diuersis iudicibus puniendus, rubric. 11. §. viso, nu. 23
 Reus quando possit iudicem eligere in criminalibus, rub. 23. versu. & locus. num. 6
 Reus transigendo, crimen videtur confiteri, rubrica 33. numero 10
 Rex Arragonum minimè subditus Imperatori, rub. 12. §. quædam. num. 70
 Rex collectam imponit causa necessaria urgente. rub. 11. §. postquam. nu. 6
 Rex est iudex incompetens clericorum, & usurpans in clericos iurisdictionem peccat, rub. 6. nu. 17
 Rex Franciæ Imperatorem superiorem non habet, rub. 11. §. his igitur. num. 2. rub. 14. §. ueniamus. num. 29
 Rex habet iurisdictionem generalem, rub. 24. versu. postremo. num. 8
 Rex in toto regno iudex ordinarius, rub. 14. §. ueniamus, versu. uideamus. nu. 36
 Rigor quando præfertur æquitati, rub. 21. §. compendiosè. nu. 3. supra. uerb. æquitas.
 Romanorum monarchia ultima & quare, rub. 14. §. ueniamus. nu. 14
 Romanum Pontificem qui solum iudicem habet, rub. 11. §. uidendum, nu. 12
 Romanus Pontifex solus exemptionem plenariam concedit, rub. 11. §. uidendum, nu. 12
 Romulus primus curiam celebravit, rub. 2. n. 1
 Rusticorum defensio & idiotarum, inquisitorum, rub. 11. §. viso. nu. 6
 Rusticus ubi suspenditur miles decapitatur, rubri. 20. numero 15

S

SACERDOS concubinæ donare non potest, rubri. 20. nu. 15
 Sacerdotes coniugati, uerbo. clerici coniugati, uerb. monachus uxorem.
 Sacrilegium crimen mixtum, & de eo uterque iudex cognoscit, rub. 11. §. uideamus. 2. nu. 1
 Sanguinem suum redimere cuiuslibet permissum, rubrica 31. num. 7
 Sapiens infidelis magis nocet quàm insipiens, rub. 35. numero 42
 Sapiens præfertur militi, & quare, rub. 6. nu. 12.
 Satisfactio quando absolutionem præcedere debeat, rub. 19. nu. 2
 Saul quia non fecit iustitiam eiectus est de regno, rub. 11. numc. 4
 Sicilia exempta ab omni imperio, rub. 14. §. ueniamus. nu. mero 27.
 Scientia & patientia Principis quando requiratur præscribenti iurisdictionem, rub. 22. nu. 63
 Scientia præfertur prælaturæ in dignitate, rub. 10. nu. 12. supra. uerb. docti.
 Scripturam intelligens, quam sentus &c. Hæreticus est, rub. 39. nu. 2
 Scriptura in quibus casibus requiratur, rub. 14. versicu. restat. nu. 8. rub. 47. nu. 12
 Scriptura probationem operatur, rub. 14. versu. restat. numero 9
 Scripturæ priuatæ statuta contra scribentem, rub. 26. versu. testis. nu. 3
 Scriptura referens est eiusdem auctoritatis cum illa ad quam sit relatio, rub. 47. nu. 3

Secularis ad mandatum ecclesiasticum quid facere debet, rubri. 12. §. quædam. nu. 100
 Seculares ecclesiam non iuuantes non distant ab hæresi, rub. 11. §. tractandum. nu. 2
 Secretarius Principis debet esse miles, rubrica 6. numero 7
 Securitas data, & si dari non potuit, seruanda, rubrica 22. numc. 73
 Sedere debet qui ius dicit, rubrica 5. in principio, supra uerbo. Ordo. uerbo. ciuitates congregatæ.
 Sententia arbitraria dominium non transfert, rubri. 13. §. tractemus. nu. 54
 Sententia contra sententiam, etiam de consensu partium non valet, rub. 41. nu. 50
 Sententia contumacialis lata per iudicem superiorem & ordinarius inferior reclamet, qualiter exequenda, rub. 23. versiculo. sed ponc. nu. 23
 Sententia in absentem nullam litis contestationem præsupponit, rub. 23. versu. ponc. nu. 26
 Sententia inter alios lata aliis non præiudicat, rub. 23. §. tractemus. nu. 33
 Sententia iudicis delegati contra ius lata, an sit nulla, rub. 11. §. postquam. nu. 9
 Sententia lata absente aduocato fisci est nulla, rub. 2. numero 6
 Sententia nulla non potest ius excludere, rubrica 41. numero 24
 Sententiæ quæ nullæ sunt, nullum robur accipiunt, rubrica 41. nu. 18.
 Sententia quando prætextu instrumeti nouiter reperti, retractetur, rub. 41. nu. 31
 Sententia quando est nulla, & appellatio ab ea est defecta, quid agendum, rubrica. 11. §. tractandum. numero 8.
 Sētētia quod ipso iure transeat in rem iudicatam appellatione defecta, rub. 23. num. 6
 Seruitus est mixti imperii, rub. 24. versicu. postremo. numero 2
 Symbolizantibus facillior est transitus, rub. 22. nu. 51.
 Syndicatos officialium debent habere gladii potestatem, rub. 44. nu. 3
 Singularia cum grano salis interpretanda, rub. 11. §. compendiosè. num. 12
 Sociorū, ut vnus admittatur ad cōtrahendum, requiritur quod sit paris potentia, rub. 43. nu. 6
 Soluens ex contractu prohibito, utrum repetat, rub. 12. §. quædam. nu. 31
 Solut qui compensat, rub. 41. nu. 22
 Solutio ex causa famosa non iniuriat, rubrica. 19. numero 7
 Solutio pensionis quid arguat, rub. 38. num. 20
 Specialis inquisitio quando fiat, rub. 33. nu. 24
 Specialitatem allegantem, eam probare tenetur, nu. 12 §. quædam. nu. 103
 Species excepta de regula, non continetur sub genere, rub. 11. §. sed quia loquitur. num. 24
 Spirituales causæ merq. rub. 11. §. viso. nu. 1. & §. uideamus. num. 5
 Spiritus, vide supra. uerb. naturales.
 Status publicus per unum ex priuato turbatur, rubri. 27. num. 50
 Statuta sua intelligenda, ut tollant ius priuato quæsitum, rub. 26. versu. testis. nu. 9
 Statuta non debent fieri ad iuris priuati æmulationem, rubrica 9. nu. 24. fallit, nu. 25. 26
 Statuta penam minuentia quando sunt nulla, rub. 27. numero 1
 Statuta qualiter seruari debent, rub. 41. nu. 43
 Statutum & pactum parificantur, rub. 12. §. quædam. nu. 72. rub. 24. §. uideamus. nu. 34
 Statutum intelligi debet secundum ius diuinum, rub. 13. §. tractemus. nu. 23
 Statutum iuramentum si prohibet, non potest ex iuramento agi nec excipi, rub. 12. §. quædam. num. 75
 Statutum laycorum, utrum hitionem, dolum, uel indolentiam

tionem ad invalidandum contractum possit inducere, rub. 12. §. quaedam. nu. 30
 Statutum quando non valeat, circa usuras laycorum, rub. 13. §. de usurariis, nu. 13
 Stilus curiæ est lex, rub. 17. versic. videamus, nu. 8
 Stilus curiæ pro lege servandus, rub. 41. num. 44
 Stilus curiæ qualiter servari debet, rub. 11. §. his igitur, numero 3
 Subditi quod non possunt extra regnum litigare sine Principis consensu, rub. 15. §. sed quid dices, nu. 7
 Subditus Principis potest cum causa iure suo privari, rub. 2. num. 4
 Subornationis timor plus timetur in criminali quam in civili, rub. 33. nu. 37
 Substituere procuratorem an licet quoad animi sui motum, rub. 10. nu. 14
 Successor in regno, ducatu, vel episcopatu, utrum teneatur de contractu prædecessoris, rub. 9. nu. 19
 Suffragium collegæ an possit delegari, rub. 10. nu. 14
 Superindictum a quo fiat, & quid sit, rub. 46. versic. sunt & alia, nu. 5
 Superioritas utrum præscribatur, rub. 22. nu. 25
 Surdus non excusatur ignorantia legis, rubrica 47. numero 19.

T

TACENS in prohibitis videtur dissimulare, rub. 22. 13
 Tempore necessitatis nullus excusatur, rub. 39. num. 4
 Terminus, habet vim conclusionis in causa, rubrica 41. numero 38
 Testamentum imperfectum quando valeat, rub. 17. versic. videamus, nu. 37
 Testamentum militum novem privilegiis donatum, rub. 20. nu. 11
 Testamentum quando valeat quoad legata pia, rub. 17. versic. videamus, nu. 38
 Testamentum scriptum per notarium, adductum per astantem hæreditatem, non valet, rub. 17. §. videamus, nu. 46
 Testatore mortuo antequam testamentum publicetur, quid iuris, rub. 17. versic. videamus, nu. 36
 Testator, quæ facere non potest, rub. 17. nu. 4
 Testator suos exheredando non præsumitur compos mentis, rub. 17. versic. videamus, num. 45
 Testator utrum possit facere ne executores rationem reddant, rub. 17. versic. videamus, nu. 32
 Testes duo requiruntur in foro animæ, rub. 17. nu. 7
 Testibus publicatis quando non sunt alij recipiendi, rub. 33. nu. 30
 Testis in suo facto nullus est, rubrica 14. §. veniamus, numero 21
 Tonfurati layci an gaudeant privilegio, rubri. 11. §. dubitatur, num. 1
 Tortura delegati non potest, rub. 23. nu. 10
 Traditio facta dominium non transfert, rub. 13. §. tractemus, num. 43
 Traditio quando litem impediatur, rub. 33. nu. 12
 Traditione rei an possit conditio apponi, rub. 14. §. videamus, nu. 31
 Traditio resultans ex patetia quæ sit, rub. 13. §. tractemus, num. 49
 Traditio vera ubi non interuenit donatio non præsumitur, rub. 13. §. tractemus, nu. 46
 Transactio quando litem impediatur, rub. 33. nu. 12
 Transgressio legum quando sit impunita, rubri. 19. numero 13
 Tributum & superindictio non possunt imponi nisi a principe, rub. 46. nu. 5
 Tributum, indictio & collecta, qualiter differunt, rub. 46. versiculo sunt & alia, num. 10. & versiculo restat, numero 9

Tutor: hodie de pecunia pupilli quid facere debent, rub. 11. §. de usurariis, nu. 55
 Tutor quando excusatur a calumnia, rub. 33. nu. 20

VAGABUNDVS, ubique conuenitur, rub. 23. versic. sed scias, nu. 3
 Vassallus quando excusatur a domino, rub. 24. versic. postremo, nu. 9
 Vassallus sine domini consensu iurisdictionem non potest prorogare, rub. 41. nu. 59
 Venditione prohibita an pignoris datio, rub. 14. §. ueniamus, versic. nunc videamus, nu. 1
 Veneti, iugenses & aliæ communitates Italiæ utrum habeant iurisdictionem, rub. 22. nu. 56
 Venie facilitas, dat incenium delinquendi, rub. 25. & ceteris sepiissime, nu. 6
 Verba generalia, ad id quod est iustum extenduntur, rub. 31. nu. 24.
 Verba intelligenda seu uulgò intelliguntur, rubrica 47. num. 1
 Verba qualitatem designantia ad privilegium irrogandum, an ad tempus actus restringantur, supra, verb. clericus factus.
 Verba quando alterant contractum, rub. 11. §. de usurariis, numero 40
 Verba statuti ad casum necessarium concepta non extenduntur, rub. 1. num. 14
 Vicus est ciuitati subiectus, rub. 46. verb. restat, num. 6
 Vicus, suburbium, & oppidum quid sint, rub. 46. versic. restat, num. 7
 Vindictæ publicæ renunciari non potest, rubrica 19. numero 11
 Vindicta quam maritus habet in uxorem, utrum possit dari, rub. 17. nu. 25
 Vlpianus male audit, quia æquiparauit diuitias dignitati, rub. 31. nu. 5
 Vltimarum voluntatum dispositio duplex, rub. 17. nu. 1
 Vocati ad curiam per Principem utrum conueniri possint, rub. 21. nu. 1
 Vocatus a iudice non debet sine eius licentia recedere, rub. 43. num. 1
 Vocatus ad synodum, ibi cogitur se defendere, rubrica 11. num. 4
 Vocatus pro utilitate publica habet ius reuocandi domum, rub. 21. nu. 2
 Vox mortuæ plus quam viuæ non creditur, rub. 14. §. veniamus, nu. 20
 Voluntas defuncti pro lege seruanda, rub. 17. versic. videamus, num. 31
 Voluntas testatoris quando est impossibilis, & quando difficilis, qualiter agatur, rubrica 17. versic. videamus, numero 29
 Voti dispositio seu commutatio fiat in superioris arbitrio, rub. 12. §. quædam, num. 83
 Voto an impubes obligetur, rubrica 12. §. quædam, numero 80
 Votum est res spiritualis, rubrica 11. §. quædam, numero 64
 Usurarum causa est spiritualis, rub. 11. §. de usurariis, numero 14
 Usura commissa a Iudæo vel Saraceno, quis cognoscit, rub. 11. §. de usurariis, nu. 11
 Usura. De usura sentiens aliter quam sentit ecclesia hæreticus est, ibidem, nu. 61
 Usura est mixti fori, rub. 11. §. de usurariis, nu. 9. & quando sit crimen mixtum, nu. 19. ibidem.
 Usura Iudæis an a Rege permitti possit, rub. 11. §. de usurariis, nu. 20
 Usura iure civili prohibita, rub. 11. §. de usurariis, nu. 6
 Usura Iudæis interdicta iure diuino, ibidem.
 Usuram dicentis non esse peccatum, hæreticus est, rub. 11. §. de usurariis, nu. 54

Usura

- Vfura non committitur nisi in mutuo, rubrica 41. numero 3
- Vfura interesse loco, an peti possit, si lex permittat, rubrica 11. §. de usurariis, num. 43
- Vfura iure civili prohibita, rub. 11. §. de usurariis, numero 6
- Vfuram quam præstant pupilli suis tutoribus facti maiores, ibidem num. 57
- Vfura quando locum habeat in venditio. nominis, vide solutionem, &c. rub. 11. §. de usurariis, nu. 50
- Vfura quid sit, rub. 11. §. de usurariis, num. 41
- Vfuræ quis sit iudex, ibidem nu. 3
- Vfura quando sit erimien mixtum, rub. 11. §. de usurariis, num. 19
- Vfura, quod præstatur à tutoribus pupillis, ibidem numero 53
- Vfurarij non puniuntur, num. 1. eo.
- Vfurarij peccatum quare sit mixtum, rubrica 41. numero 2
- Vfurariorum iudex, ibid. nu. 5
- Vfurarius raptori similis est, rubric. 11. §. de usurariis, num. 35
- Vfurarum pœna, rub. 11. §. de usurariis, num. 33. verb. pœna usurariorum, supra
- Vfura utroque testamento prohibita, rub. 11. §. de usurariis, num. 4
- Vfura vtrum committatur in contractibus venditionum, nu. 38. ibidem
- Vsfructuarius habent dominium, rubric. 46. nu. 4
- Vsfructuarius est procurator, rub. 23. nu. 2
- Vfus armorum prohibitus, verb. arma, supra.
- Vfus procuratoris necessarius, rub. 4. nu. 3
- Vtens iure suo nemini facit iniuriam, rubrica 27. numero 24
- Utilitas, supra verb. publica utilitas
- Vulgi opinio maximè instabilis, rubrica 11. §. item dubitatur, nu. 4. in additio.

TABVLA RVBRICARVM,

QVAE IN HOC VOLVME
CONTINENTVR.

PERIS directio ad Alphonsum Siciliae & Arragoniae regem.
De Curia. Rubrica 1
De Inuentione Curiae, & Principis potestate, in legibus condendis.
Rubrica 2
De euocatione ad curiam. Rubrica 3
Vt vocati ad curiam personaliter veniant, cessante impedimento.
Rubrica 4

De accusatione contumaciae absentium & vocatorum ad curiam.	Rubrica 5
De forma & ordine standi vel sedendi per principem in curia praesidentem, & inter conuocatos ad curiam.	Rubrica 6
De habilitatione curiae per principem facienda, & habilitatione per curiam quoque facienda.	Rubrica 7
De propositione Principis in curia facienda.	Rubrica 8
De iuramento per Principem faciendo ad postulationem curiae, de seruandis foris, priuilegijs, & libertatibus regnorum.	Rubrica 9
De officio examinatorum, per principem eligendorum, & per curiam.	fol. 19
De propositione grauaminum coram principe, in curia praesidente, facienda per brachia curiae.	Rubrica 11
De iuramento.	Rubrica 12
De decimis.	Rubrica 13
De amortizationibus.	Rubrica 14
De clerico capto ab episcopo, datis fideiussoribus laicis.	Rubrica 15 fol. 90
De religiosis mendicantibus, nouas domos acquirentibus, de principis sententia.	Rubrica 16
De materia executionum vltimarum voluntatum.	Rubrica 17
De occupatione temporalium.	Rubrica 18
De officiali laico, qui de forefacto fuit excommunicatus, denio absolutus, promittens se remandatis ecclesiae.	Rubrica 19
De militaribus grauaminibus.	Rubrica 20
De Guidatico vocato ad curias.	Rubrica 21
De iurisdictione & vtroque imperio.	Rubrica 22
De effectibus imperij, & iurisdictionis.	Rubrica 23
De mixto imperio, & iurisdictione.	Rubrica 24
De potestate locumtenentis generalis.	Rubrica 25
De priuatione officiorum, quem princeps facit.	Rubrica 26
De principe prohibente militem guerrificare.	Rubrica 27
De preconijs factis, de docendo titulos possessionis.	Rubrica 28
De hastata interpretatione franquesiae.	Rubrica 29
	De iurisdic.

De iurisdictione baronum, an extendatur ad mare.	Rubrica	30
De officialibus incarcerantibus milites.	Rubrica	31
De popularis ad forum Arragoniæ.	Rubrica	32
De materia fiscalium.	Rubrica	33
De gratatis contra forum, vel constitutionem extra regnum in curia interuenientium.		
Rubrica	34	
De grauaminibus ciuitatum, & villarum regalium.	Rub.	35
De mutatione monetæ.	Rub.	36
De executionibus regijs sine processu, & sententia.	Rub.	37
De præsidibus usurpantibus iurisdictionem inferiorum iudicum.	Rub.	38
De petitionibus quæ fiunt per principem, Iudæis & Sarracenis.	Rub.	39
De mercatore Valentino, sub nomine extranei negociari.	Rub.	40
De materia censualium.	Rub.	41
Quid sit grauamen in curia reparabile.	Rub.	42
De officio tractatorum.	Rub.	43
De officio prouisorum grauaminum.	Rub.	44
De inæqualitate vocum.	Rub.	45
De donatio curiæ.	Rub.	46
De publicatione fororum & priuilegiorum.	Rub.	47
De dissoluenda, & licentianda curia.	Rub.	48

SPECVLVM PRINCIPVM D. PETRI BELLVGAE VALENTINI

IURISCONSULTI FAMOSISSIMI

AD ALPHONSVM^a SICILIAE,^b

ET ARAGONIAE REGEM.

SYMMARIVM.

- ¹ Auctoris nomen, ac libri titulus.
² Iudicis iniqui, mirabilis pœna, & Consiliarij mali, diuinitus fœvere puniti, ac igne concremati.

VT IGITVR Cæsarem^c nostrum Gloriosum nomine Alphonsum, dignissimum, ac Christianissimum principē, regem, & dominum Aragonie, ac totius Siciliæ, inuocē. Ad te domine hoc opus dirigo, Cuius partes sapientiæ, ac iustitiæ, esse patet, ad te igitur scientiæ amatorem, iustitiæ cultorem, condigne recurro. Ad te triumphantem rebellium tyrannorum domitorem, aduersus aciem inimicorum obtrectantium, pro meo tutamine accedo. hoc opus tuum, oro defendas, huic faue, hoc libera, ab his qui linguam^d & calamum promptas ad reprobandum^e habent. De quibus loquitur Psalmista. Venenum aspidum sub linguis eorum, contra quos inimicus princeps est, de simonia. c. ex diligenti. Ad te igitur, vt regem, & principem, & dominum dirigo sermones meos, vt decidas, corrigas, & emendes, quia tuo sunt omnia parata iudicio. Ad te sapientem, vt intelligas, ad te iustum, vt in iustitia extiteris, ad te, vt scientiæ dilectorem, vt opus & authorem faueas, ad te, vt Regem, & Cæsarem, vt fiscalia patrimonialia, & curialia de quibus scribo, rectē cōmendes: ad te, vt defensorum, & ecclesiæ vexillarium, vt ecclesiasticæ, ac secularis iurisdictionis altercationes latent, p̄dectas doctorum conscriptas, breui hic compositas, stilo commemoras, ad te, vt militiæ caput, vt militum iurisdictiones, & eorum priuilegia^f militaria conferues. Ad te, vt Reipublicæ protectorem, vt illius esse soles, & singulorum comoditates iustitiæ medicina præseruetur a noxijs. De ijs igitur, breui sub compendio scribere constitui, legens principem aciem suę considerationis ad talia vertere debere, de electione. ca. fundamenta, libr. 6. Tuæ regiæ maiestati, hoc opus

¹ destinandum esse duxi. † Ego Petrus Belluga vtriusque iuris doctor minimus, ciuis Valentiniæ tuæ maiestatis humilis vasallus factura, ac seruus, q̄ tuo mandato viuę uocis oraculo mihi factō in campo del. conante, Speculum principis intitulari mandasti, ut in hoc speculo sapientiæ & iustitiæ prospiciens, salus, & incolumitas tui populi cōseruetur, resq; tua publica augeatur, cum sine hac iustitiā^g etiam latronum conciones diu esse non possint, testante Tullio, minus que respublica, ut satis exemplis probatur Romanorum, ut inquit Valerius, in ti. de iustitia. Si ergo hoc Speculum mentis oculis intuearis, uti Deo authore, spero salus & incolumitas^h tui populi prætolatur indubie, Et à noxijs subditi releuabuntur, & fiscus abundabit utens subiectis locupletibus, in autho. ut iudices, sine quoquo suffragio, col. 3. Et si prout in hoc tuo Speculo decisa reperies iudicabis, non de te loquitur Isaias in 10. cap. Vx qui condunt leges iniquas, & scribentes iniustitias scripserunt, sed quod scribitur Hieremiæ 7. Si inquit hoc feceritis, o reges Iuda, scilicet iustitiam rectam administrando, tenebitis pristinam potestatem. Hoc ergo persuadendum & consulendum duxi, ut iustitiam coram: has leges, & pacta, cum populoⁱ fœderata teneas. † Nā legimus de p̄rio consilio multos malos cōsiliarios diuinitus punitos, hoc que exēplis p̄bare facile est, & priscais t̄pib. in tua eueit Sicilia, in Corindono magistro iustitiæ qui falsō consulebat principem, ut in suis iudicijs procederet per uindictam, fuit igne diuino per medium scissus corā toto populo, in cathedra iustitiæ. Et refert Beda in historiali de Hirlanda, in historia regis Xintimes, q̄ Eliotus malus consiliarius fuit diuinitus punitus, eo quod persuadebat principi, ne leges & pacta populo seruaret. Et si mihi fas sit talia tāto principi persuadere, scio tibi tamen superuacanea. Nā ea est tua alta natura edocentis, & maiorib. instructa exemplis, q̄ gloriosas leges, & pacta tuorum prædecessorum obseruando, nouas edēdo, utiles, & necessarias reipublicæ pacem^k & iustitiam populo tibi commissio tenuisti, & administraisti: sed neq; clementia a te unquā fuit

A aliena,

Speculum Principum, Petri Belluga.

1 aliena, sed semper pius benignus, & clementer
 fuisti, regalem gerendo morum, saltemque Cae-
 sarum ostendendo superbum, quod in animalibus
 edocet natura, ut inquit Seneca in apibus,
 quae iracundissimae, ac pro corporis captura
 pugnacissimae sunt, & aculeos in vulnere relin-
 quunt, sed rex ipse sine aculeo est natura ei coe-
 lum detraxit, & iram eius intermem relinquit
 haec est, quae saluum facit regem, clementia, u-
 num est inexpugnabile munimentum, amor ci-
 uium. Quid pulchrius quam uiuere cunctis op-
 tantibus, haec ille. Edoctus etiam a uiro illo do-
 ctissimo Gratiano temperasti iustitiam miseri-
 cordia, in cap. omnis qui. 46. distinction. Virtu-
 tibus ergo diu te, o Caesar, Alphonse dignissi-
 me, pro subditorum quiete iustitia & pace, di-
 uertis in curijs infudasse, ut tui subiecti sine in-
 quietudine uiuant: & licet plurima optime tuis
 legibus decisa sint, tamen natura quotidie no-
 tias deproperat edere formas, plurima etiam
 antiqua dubia indecisa sunt, de quibus, aut no-
 dicam, uel nullam habemus doctrinam, tui con-
 templatione, & pro tuo seruitio hoc assumpsi
 onus huius compilationis, in qua plurima de
 quibus quotidiane sunt altercationes in regnis
 & terris tuis cismarinis decisa sunt. Et si in ali-
 quibus quaestus aliquis, tuo minuitur imperio,
 concede rogo: quia tui subiecti incrementum
 maximum percipient, si indemnes a iudicibus
 conseruentur, & tuum imperium & fiscus abun-
 dabit, utens subiectis locupletibus, ut dicit in
 simili Imperator, in authen. ut iudices, sine quo
 quo supra. column. 2. in princip. Et sic summè
 rogo princeps dignissime, hoc Speculum iusti-
 tiae minimum tantum principi, sed latè & ma-
 gnum respectu in se uoluntatis: unde uida illa
 quae solum attulit duo minuta, propter suum
 affectum larga, plus omnibus dicitur obrulisse.
 Luc. 23. cap. & 24. quaestio. 1. odi. de peniten. di-
 fin. 5. cap. 1. uersus finem. Ex sterili campo su-
 me fructum uberem, in tribulato mihi tempo-
 re collectum, optima tribulatio & pressura, in qua
 tamen iuxta uerbum Dei porta inferni non
 preualuit. Matthaei. 16. & Marci. 13. Et in cap.
 saluator. 1. quaestio. 3. Maiora polliceor, si fata si-
 nent, me frui prosperis, ut fecit Virgilius. Qui
 calamos inflauit egenus, dum fuit, & ruris car-
 mina sola dedit. Sed cum Augustus patrimo-
 nia praestitit illi grandia, & ut somnos cepit a-
 dire graues.

Et uale Caesar benignissime, felicem statum,
 & dignissimam personam, conseruet altissimus
 in felicitatis augmento, Amen.

CAMILLI BORELLI ADDITIO.

in directione operis.

2 ALPHONSVM.] De Alfonso primo haec Bar-
 tholomaeus Faccius lib. 7. scripsit. Alfonso Neapoli, ur-
 be nobilissima, ac vetustissima, anno demum ab initio.

belli uis, & vigesimo portus eius, in quo ne scias pro-
 fecto, magis ne eius fortitudinem, an constantiam, an
 clementiam, ceteraque virtutes, laudes, an felicitatem
 admireris. Namque in aggrediendis rebus su-
 peger, nec labore vilo defatigabatur, nec periculo ce-
 debat vlls. Tantamq; animi fiduciam in hijs agendis pra-
 se ferebat, ut saepe eius milites cum pluribus ipsis pauco-
 res dimicare non dubitauerint. In bello gerendo adeo
 cobilians, ut eum nec calamitatis uida accepta, nec pe-
 cuniae inopia, nec hyemis magnitudo ab incepto reuo-
 cauerit. In victoria adeo clemens, & moderatus, ut de
 ea laude possit cum quouis antiquorum principum de-
 certare, clementiae par facilitas, ac liberalitas erat. Fa-
 mis, siccis, frigoris, calorisque inaudita patientia, (ad
 quam per assiduos sese, uenandi labores indurauerat)
 adiuncta erat; Ad haec literarum Amor, ipse enim uni-
 cus Rex literarum cultor suae tempellatis fuit. Et vni
 abstinentia accedebat, quod aqua insulim vix eius sa-
 porem referebat. Has tantas Regis virtutes consilij
 Magnitudo rebus Belli, pacisq; pariter apta aequabat, ita
 porro felix, fortunatusq; ut petraris cladibus acce-
 ptis ipse vnus omnium Regum Fortunam in potestate
 habuisse videatur. Haec Faccius. Nonnulla etiam tra-
 didit idem Antonius Panormitan. in lib. 1. pistolar. fam.
 tum ad eundem Regem, tum ad alios complures. alia
 etiam Lucius Marinus Siculus. de rebus Hispanis. lib.
 1. cap. 40. vbi de eodem inquit. Rex quidem vnus, ma-
 ximum sui temporis, omnium virtutum, ac principue li-
 beralitatis exemplum. & ibidem plura, ca. 44. cum plu-
 ribus sequentibus referens nonnullas eiusdem Regis o-
 rationes. de hoc tradidit aliqua Valla Histor. Ferdinand.
 lib. 3. per transitum Vuolfgangus Drechslerus de harræ
 cenorum orig. sub anno 1482. de huius etiam Alfonso
 dictis, ac factis libellum scripsit Antonius Panormit ha.
 pulchrum, proficuumq; ut de eo testatus est Iulius
 Iouius in eius vita.

b SICILIAE.] Credo corruptè scriptum impresso-
 rum incuria, Nusquam enim legimus, Cilicia, quae Re-
 gio syriae proxima est, in minori Asia posita de qua non
 intellexit Dominus Author noster. Haec autem legenti-
 dum est Sicilia: Hoc enim Regnum nostrum Siciliae ap-
 pellatur, cum prius cum Sicilia Insula solum vnum esset
 altero iunctum, quod maris impetu, tempellateque ma-
 ruptum est. ut testatur Virgil. 3. Aeneid.

Haec loca vi quondam, & Vassa commissa Ruina
 (Tantum tui longinqua, valet mutare verus)
 dissiluisse ferunt, cum protinus vtraque tellus
 Vna foret.

Et ideo Rex noster appellare solet Regnum illud Siciliae
 citra, & ultra farum. Vnde Calistodorus. lib. Variatum
 12. cap. 14. exorditur. Rhegienses cives, vltimi Brutio-
 rum, quos a Sicilia corpore violenti quondam Maris
 impetus segregauit, unde ciuitas eorum nomen accepit,
 diuisio enim *stadij* Graeca lingua vocatur. de quo et
 Diodor. lib. 5. 101. ad mare deinde cum descendisset ap-
 primè angustum, ut potè tredecim stadij larum. de lo-
 co supra narrato Thucydides belli Peloponnesij. lib. 4.
 inquit. Est autem fretum inter Rhegium, atq; Messaniam
 Mare, qua breuissimo intervallo distat a continente Sici-
 lia, & hoc appellatur Carybdis: vide Luc. Flor. Epitom.
 lib. 2. c. 2. Vide ad propositum nonnulla per Ferrandum
 Adduensem. li. 1. explicat. c. 16. & Plin. lib. 3. c. 8.

c CAESAREM.] Caesaris nomen pluribus, ac diuer-
 sis modis declaratur ab Accursio, in rubric. Proximij
 Institur. Iustiniani. & in rubrica Proximij digesto-
 rum, in verbo, Caesar. De quibus, an expositiones
 illae verae sint longè, lateque omnes Doctor. ibidem.
 Ex omnium tamen dictis Putarem Caesaris nomen a Iu-
 lio

Cæsaris nomen à Julio Cæsare primo Romanorum Monarcha appellatum, uti & alij ita vocati essent sicut & nominis, ita, & gestorum etiam imitatores, ut præclari illius viri optimi nuncupatione, in suo resurgat, ut notatur in proœmio digestorum s. nos verò. versiculo, discipuli. vbi optimè Hieronym. Cagnolus meto centesimo septuagesimo nono. Quamuis Iulium Cæsarem quoque ab auo nomen Cæsaris cœpisse. veli Volaterranus. in libro decimo quarto, commentariorum. Et Cæsares dici solebant, qui post viuentem Imperatorem erant proxime in Imperio successuri, ut Ammianus Marcellinus docuit. Fuit enim Cæsarium declaratio, non Imperij dignitas, sed quæ gradum ad Imperium faceret, ut voluit Marcus Anton. Sabellicus Aenead. septimo libro octauo. Quod & confirmat Aelius Spartianus in Aelio Vero. Et circa horum confirmantem dicit Paulus Orosius Historiarum. libro septimo. capitulo decimo sexto. Itaque Diocletianus per motus Maximianum Herculeum ex Cæsare fecit Augustum. Et de hoc nonnulla sunt posita apud Hieronymum Cagnol. in repeti. rubric. proœmio. digestorum. numero quinquagesimo octauo. Et sicut antiqui illi ex Cæsariibus fiebant Augusti, ita videmus seruari hodie, quia ex Rege Romanorum quis solet eligi Imperator. In casu tamen nostro, cum Cæsaris Imperatoris sit nomen Alphonsi Regi non spectare Cæsaris Appellationem dicendum fuisset, & authorem nostrum vocationis terminos excessisse, credo tamen Dom. Bellugam voluisse blandiri Regi, vel melius pro authoris defensione dicendum, quod cum opus dirigeret Alfonso Siciliæ Regi, potuit eum Cæsaris nomine appellare, ex quo Rex ille cum Regni nostri Siciliæ Rex esset, est dicendum utiq; qd Imperatori æquiparatur, ut dicit glo. in nostrarum constit. Regni proœmio. in princip. voluit Matthæ. de Afflict. in proœm. constituto. Regni. quæstion. prima, numero primo. Et ideo cum æquiparetur Imperatori, eidem merito Imperatoris nomen conueniebat, cum etiam dicta in Imperatore habeat locum in Rege, voluit Bald. in l. exemplo. C. de probation. Philipp. Decii. in rubric. de constitution. columna secunda. Hieronym. Cagnol. in l. si quis maior. numero centesimo sexagesimo quinto. C. de transaction. Que tanto plus procedunt in Rege nostro cū nō subiaceat Imperio: voluit Afflict. in prædicto proœmio. quæstion. 1. numero quarto. & Ego etiam latè dixi in opere nostro cui titulus, Regia Aragonum. s. terzo, gl. prim. nu. 34. cum 15. sequentibus.

L I N G V A M.] Non mirum si dominus author dubitat de hominum lingua maledica, quandoquidem ita corrupti sunt hominum mores, ut nunquam quis etiã si bonum operetur, non maledictio humanæ subiaceat, contra quos dicitur Ecclesiastes. capit. decimo. In cogitatione tua Regi ne detrahas, & in secreto cubiculi tui ne maledixeris diuiti, quia, & aues cæli portabunt vocem tuam, & qui habent pennas annuntiabunt sententiam, & detrahentes Aaron & Maria Moisi, correpti à domino, Maria lepra fossusa est. Habetur Numeri. in ca. duodecimo. Nolite detrahere alterutrum (inquit Iacob. capit. quarto.) fratres mei, qui detrahit fratri, aut qui iudicat fratrem suum, detrahit legi, & iudicat legem. Et inquit Petr. Epistol. 1. capit. secundo. Lapis offensionis, & Petra scandali his qui offendunt verbo, nec credunt in quo positi sunt. Et propterea Raymundus Iulius libro Proverbio. tertio. capi. nonagesimo secundo. Cum audies dicere malum excusa illum, de quo audies malum dici, habeas pietatem de homine, qui iniuriosè detrahitur, nemo tot habet inimicos, sicut homo detractor. inde dicit Salomon Proverbio. ca.

12. Et coquet peccata labiorum, Ruina proxima malo. Eligenda est enim potius indiscreta prudens, quam stulta loquacitas. ut dicit Raynaldus Corsus in indagatio num. iuris. libro secundo, capit. vigesimo. Quod & ultra confirmat glossa super illo leuitici capit. decimo nono. (Non maledices surdo, nec coram cæco ponas offendiculum) surdo (inquit) maledicit, qui alicui detraxit. Et inquit Salomon Proverbio. capit. vigesimo quarto. Time Deum fili mi, & Regem, & cum detractoribus non commiteatis, quia repente conuertet perditio eorum, & iterum Proverbiorum. capit. quarto. Detrahentia labia procul sint à te, & sapientia. capit. primo. Custodite vos à murmuratione, quæ nihil prodest, & à detractione parcite linguæ. Videmusq; Dei optimi. Maximi sententiam, qui aperta terra viuos operire fecit humo, & in infernum deduci Dathan, & Abyron, eo, quod detraxerant Moisi viro Dei amicissimo, & mitissimo. Habetur Numeri. ca. 16. Deuteronomij ca. v. decimo. Quod & dicebat Dauid Psal. centesimo quinto. Aperta est terra, & deglutitit Dathan, & operuit super congregationem Abyron. de quibus etiam Iosephus antiquitat. Iudaicar. libro quarto. capit. quarto. Vnde Hieronymus: Tu is interficis, si alijs detrahis. & Ilydorus. Quod in alijs, in te potius pertimesce. Et iterum Hieronymus. quando detraho fratri meo, lingua mea, fratrem meum occido. & Bernardus. Gladius Triceps lingua detractionis, qui tres interficit vno flatu, quantum nanquam in se est illius percussit conscientiam, & illius vulnerat charitatem, secum pariter vtrumque perimit. & Paulus ad Roman. capit. primo. Detractoris Deo odibiles. Et Augustinus. Non detrahas, nec audias detrahentem, quoniam, qui detrahit eradicabitur de terra viuentium. & Bernardus amittunt vitam detractores Deo Odibiles, quoniam quos odit Deus mori ac cense est. In de illud, qui odit, & detrahit pariter Homicida est. ut in capitulo homicidium. de pœnitentia distinctione prima. Et de nonnullis pertinentibus ad linguæ proccacitatem dixi ego latissime in tractatibus.

R E P R O B A N D V M.] Ad alterius opinionis repro- hationem non debet quis nimis facilis esse, & irrationabiliter. Secus autem quando is, qui reprobare intendit opinionem aliquam, rationibus validioribus, & melioribus fulciatur, inquit enim Plinius Nepos libro primo, Epistol. decimanona. Rectius arbitror ratione, quã auctoritate superari. Quia ut inquit Cicero libro primo, de natura Deorum. Non tam authores in disputando, quã rationis momenta querenda sunt. Quia secundum Aristotel. Moral. Nichom. 2. Virtus in hoc consistit, ut homo secundum rationem operetur, & viuat. Inde optimus Iureconsultus Perrus Cara in consolatoria ad Carolum Ducem Sabaudia. Age (inquit) ut his animi perturbationibus ratio dominetur. Inde est quod erudito, & prudenti Principi legis ratio est familiaris. voluit Camillus Salernus in proœm. consuetudin. Neapol. s. per quod. in Apostill. incip. certa scientia. in fine. Et quia quot capita (ut comicus ait) tot sententia, & quot homines tot opiniones cap. sicut. vbi gloss. de consecratio. distinctio. quarta, voluit Specul. in titu. de sentent. s. primo. versicul. publicatione. Ideo probabiliori opinione, opinio minus probabilis admittitur reprobari, argumen. clemen. prima. s. aeternum. vbi Card. de summa Trinita. opinio etiam pro zuma minus tutior reprobari. cle. exiui. s. Item quia ubi Card. de uerborum significatione. cap. Iuuenis. de sponsalibus. ca. il lud. de cleric. excommun. capit. secundo. de pœnitent. distinctio. septima. voluit Alexand. in consilio quinquagesimo primo. videretur. columna secunda, versiculo ex his inferitur. volumine quinto. Et in dubio reprobari

opinio contra ecclesiam, & admittitur opinio, quæ est pro ecclesia, vt in l. sunt personæ. ff. de religiof. & sumptibus. funt. & eius au: horitate ita voluit Alexand. in d. b. filio trigésimo quinto, columna tertia, volumine tertio, & in consilio nonagesimo secundo, viso themate in fin. volumine quarto, voluit Mattheus de Afflict. in d. c. fion. Neapolita. 23. Capellani. numero octauo, Curcius Junior in consilio trigésimo quinto, columna tertia, in fine, late Ioannes Baptista Aluicius in dicta l. sunt personæ. Petr. de Anchara. in consilio quadragesimo sexto, prima facie videretur. Raphael Comenlio in consilio centésimo quinto, quædam domina, columna tertia, Franciscus Turzanus. in tracta. regularum. Regu. 101. Andr. Tiraquell. in tract. de priuileg. piz. causæ. priuilegio. 98. & iterum priuileg. 148. Vt plurimum etiam admittitur opinio communis, quæ magis attenditur in iudicando, & in consulendo, reiecta minus communi. iux. illud Philosophi. Quod videtur omnibus, pluribus, & sapientibus. Innocent. & Ioann. Andr. in capitulo primo, & in c. ne inuitaris. de constitutio. Bartol. & Bal. in l. secunda, C. de pœni. iudic. qui mal. iudic. Bald. in l. precibus. G. de impub. & alijs subit. Philipp. Corn. in consilio quinquagesimo quinto, reperio. litera M. in volum. secundo, & in consilio centésimo octuagesimo sexto, quæ quæ. volumine tertio. Felin. in capit. Canonum, columna vigesima prima, numero 101. de constitutio. Iason. in l. si is qui pro emptore. columna 70. ff. de vsucapio. quandoque reprobat opinionem grossorum hominum. Bald. in l. final. opposi. secunda. C. de hæred. Institut. & attenditur opinio hominum, ac Doctorum grauiorum. l. ob carmen. in fin. ff. de testibus, & in l. si idem cum eodem. vbi hoc voluit Angel. ff. de iurisdictio. omnium iudicum. Alexand. in consilio decimo tertio, ex his, columna quinta, volumine primo. est enim qualis qualis excusatio clarorum Ducum in hæssisse vestigijs. voluit Franciscus Petrarch. Epistol. familia. libro primo, Epistola 6. Exemplis enim optimi principis (principem iudico famosum Doctorem) iudicandum est. Paris. in tracta. de duello. libro quarto, capitulo tertio. Et passim hominis sapientis iudicio, & in veritatis propalationem, & non aliter, opinionum reprobatio admittitur, Non tamen, vt id malevolentie, maledicentie ve causa fiat.

PRIVILEGIA.] Nonnulla militum privilegia vide per Hostens. in titul. de testamen. §. tertio. Bartol. in l. neque enim. ff. de testamen. milit. & Bald. in l. milites. C. eodem titul. gloss. in §. planè. institutio. eodem titul. & idem Bal. in l. precibus. opp. 9. C. de impuber. & alijs subit. c. omib. & an milites nostri temporis gaudeant priuilegijs antiquorum militum, gloss. & Bartol. in l. miles. ff. ex quibus caus. maior. vbi etiam Bald. & Cyn. in l. 1. quæstio. sexta. C. de iur. & fact. ignor. & an possint capi personaliter, siue sint creati per Papam, siue per principem, & an gaudeant omnibus priuilegijs, vide Raphael. Fulgosi. in l. prima. ff. ex quib. cau. maior. & per Francisc. Areti. in l. scriniarios. C. de testamen. milit. Felin. in capitulo clerici. circa princip. extra de iudic. Salyce. in l. prohibetis. in fin. C. qui accusar. non poss. vide aliqua etiam per Paulum Leonium. in tracta. substitut. in materia pupillaris. numero 219. & alibi sæpe in tracta. & alios quam plures allegans Dom. Quintilianus Mandosius nouissimè. in tracta. de ætate minorita. capitulo tertio, numero decimo tertio, & iterum capitulo quinto, numero trigésimo octauo, vbi bene, sicuti in omnibus eius operibus ille clarissimus Iureconsultus elegantissime se gesserit, quæ omnia habeo vsque huc impressa in meo Auditorio, & quotidie, & noua, & fructuosa expecto tam ab ipso, quam à Domi. Ho-

ratio eius filio: & is quem honoris causa nominamus Domini. Cyrillus Fulgeonius in praxi crimin. parte prima, titul. de his qui accu. poss. §. decimo octauo, numero primo.

SINE iusticia.] Hoc est quod inquit Augustin. libro quarto, de ciuitate Dei capitulo quarto. Remota iusticia quid sunt Regna, nisi latrocinia? Quia & ipsa latrocinia quid sunt nisi parua Regna? Vnde Lactantius Firmianus. in libro. de ira Dei. in fine. Non faciunt (inquit) Beatum vitiofa, ac mortifera voluptates, non opulencia libidinum incitatrix, non inanis ambitio, non caduci honores, quibus illaqueatus animus humanus, & corpori mancipatus æterna morte damnatur, sed sola iusticia, cuius legitima, & digna merces est immortalitas, quæ statuit à principio Deus sanctis, & incorruptis mentibus, quæ se a vitijs, & omni labe terrena, in tebras inuiolatasque conseruant, & plura alia de iusticia dixi in Regia Aragonum. in præfation. num. 4. cum pluribus sequentibus.

INCOLUMITAS tui populi præsolatur.] Quia secundum Aristotel. libro secundo ethicorum, iusticia regentis utilior est subditis, quam fertilitas temporis. Et ideo Traianus Imperator laudatur ab Aecho Æpartiano, quod vt subditæ viduæ iusticiam ministraret ab e. quo descendit. Nisi enim iusticia in mundo esset nulla respublica potest salua consistere, nec homines in ea quiete viuere. ita inquit Alphonsus de Castro, libro vndecimo, aduersus hæreticos. in ver. occidens. hæresi prima.

MALOS consiliarios.] Inde dicitur malum consilium consultori pessimum. Immo sapiens inique, & corruptè consulens obligat ipsum consultorem. voluit Specul. in titul. de requit. consil. versiculo primo, videntus est Bartol. in l. secunda, ff. mand. Bald. in additione. Specul. vbi supra. quinimò dicit tibi, quod consultor impetite consulens de dolo tenetur & lara culpa, & facit litem suam. Bartol. in l. si. ff. si mens. salt. mod. dixit. Et Olofernes occisus est, quia sanum Achior consilium contempsit. Habetur Iudith. capitulo quinto. similiter Nabucodonosor damnatur, quod spreuerit Danielis consilium, voluit text. Daniel. quarto, & Ioas tandem bonus fuit, quæ diu vixit Ioadas Pontifex, qui cum instruebat, quo mortuo pessimus factus est. secundo Paralipomen. vigésimo quarto, & li. quarto, Reg. duodecimo. Hoc pacto fratres Ioseph damnantur, qui spreuerunt consilium Ruben, quod frater patri daretur. Habetur Genes. trigésimo septimo, & Achitophiel suo iniquo fretus consilio laqueo se suspendit. secundo Reg. decimo septimo & ob malorum consilium Abialon tribus lanceis ictus à Ioab perijt secundo, Reg. decimo octauo. Et ideo damnatur Roboan, qui spreto seniorum consilio, ad iuuenum consilium declinauit. tertio Reg. duodecimo. propter scarpaparam, ac sapientum consilium Achabus victoriam obtinuit contra Adadam Iosafati Regem, & occisi sunt centum viginti septem milia hominum. Habetur tertio Reg. vigésimo. & voluit Ioseph antiquitat. Iudaica. libro octauo, capitulo septimo, & de multis similibus latissime dixi ego in tractat. libro primo, substantiali. scilicet per totum. Alexand. Severus Imperator laudatur de bonis consiliarijs ab Aelio lamprid.

FACEM.] Proprium principis est in pace seruare subditos, & regere populos. iuxta illud Senecæ. in O. clauia. capitulo sexto, dum dicit. Orbi quietem, seculo pacem suo, hæc summa virtus, peritur hac cælium via. & nos latissime diximus in Regia Aragonum. §. primo, gloss. prima, per totum, & numero quadragesimo nono. Et qui pacem in præfenti seculo seruat, artham habet.

bet futuræ pacis in alio seculo. iuxta illud Esaiæ. capitulo ultimo. Erit sabbatum ex sabbatho. & Paul. secundo Corinthio. ultimo. pacem habete, & Deus pacis erit vobiscum.

1 BENIGNVS.] Sicuti Christi benignitas apparuit nobis. Paulus ad Titum. capitulo tertio. Ita dici potest principibus, vt & ipsi benigni, & clementes sint, sicut, & Christus benignus fuit. Docet idem Aposto. ad Ephesios. capitulo quarto, & libro primo Corinthior. cap. decimo tertio. dicens benigni simus. benignus est nam que dominus super ingratos, & malos. Lucæ sexto. & Inde dicit Claudianus ad Honorium. Sis pius imprimis, nam cum vincamur in omni munere, sola Deos æquat clementia nobis. dico infra rubrica octaua, in versu. pietatem.

m MINIMA.] Regia virtus est parua, tam benigne, & comiter accipere, quam magna largiri. Vnde Plinius. ad Vespasianum inquit, Dijs lacte rustici, multaq; gentes supplicat, & mola tantum falsa litant qui non habent taura. & Perseus Rex Artaxerxes aquæ vasculum clementer accepit.

De Curia.

Rubrica 1.

S V M M A R I V M.

- 1 De causis conuocationum curiarum.
- 2 Curia præsidere, quis debeat.
- 3 Solus princeps, curiam congyegat.
- 4 Necessitas, legi derogat.
- 5 Gestæ per præsidem curia sine consilio eorum qui vocati sunt, nulla sunt.
- 6 Sententia lata, absente aduocato fisci, est nulla.
- 7 Filius principis, & eius locum tenens, quando possunt curiam conuocare.
- 8 Locum tenens principis, quæ potest.
- 9 Princeps iurisdictionem supremam à se abdicare non potest.
- 10 Cum quid est prohibitum, etiam omne illud per quod deuenitur ad illud.
- 11 Dispositum in vno ex parificatis, habet locum in alio, etiam in correctorijs.
- 12 Princeps ligatur ex conuentione pactionata, sicut priuatus, & iurisdictionem supremam à se abdicat.
- 13 Mens legis, potius quam verba attenditur.
- 14 Ad casum necessarium, verba statuti & priuilegij non extenduntur.

TRACTATVS patrimoniales fiscalesque materias ac iurisdictionum contentiones: cum sæpe ista in curijs frequentius ventilentur, Existimari hoc Speculum Principis curiale edere, & de curia principaliter intendere, & congruis sub titulis, prædictas pertractare materias. ¶ In pri-

mis ergo videndum est, quid sit curia. ¶ Secundo de causis conuocationis curiæ. ¶ Tertio quis habet in curia præsidere. ¶ Ad primum ergo dicendum, quod curia potest sic describi, cù aliàs diffinitio in iure sit periculosa, Quod curia est congregatio^a populi facta, in certo loco communi à principe, vel alio habente potestatem, curiam celebrandi, ad quam debent solemniter vocari Decuriones, siue consiliarij^b Archiepiscopi, Episcopi, Duces, & cæteri Magnates, nobiles, milites, & generosi, et regni proceres, et hæc probantur in feudis, de clerico violatore pacis. §. post natale, & in cap. imperialem. de prohibita feudi aliena. per Federicum, cum similib. ¶ Ad secundum autem^c de causis conuocationum curiarum debes scire, quod de iure curiæ conuocantur pro reparatione status pacifici regni, & illius utilitatis, & vt singulorum status iugiter conseruetur illæsus, pro iustitia & pace componenda, ac ad regni honorem augendum & officijs regni prouidendum, et hæc omnia probantur in l. obseruare. C. de decurionibus. libro decimo, & in capitulo imperialis, de prohib. feud. alien. per Federic. & in iuribus supra allega. ¶ Alibi tamen iura innuunt curias congregandas, vt deprauata corrigantur^d & status prouinciarum de bono in melius reformentur, vt innuit text. in capitulo quoniam quidem, decima octaua distinctione. Et alibi dicit, & c. ideo debent congregari, vt controuersie & læsiones decidantur, reparentur, & corrigantur. tex. in c. propter. ead. distin. 1. alibi dicit, vt maleficia reparentur & corrigantur. tex. in c. peruenit. ea. dif. Alibi dicit, vt læsiones ad iustum iudicium deducantur, in c. propter ecclesiasticas. ead. dif. Et pro ijs omnibus bene facit. c. in singulis. de sta. mon. & melius in c. sicut olim. de accu. Et videtur bonus tex. in l. 1. C. de vetera. lib. 12. Et fori et constitutiones regnorum & illorum proemia hoc dicunt, scilicet ex prædictis causis curias congregandas. ¶ Nam primus ille iuris gloriolus Rex Iacobus memoriæ recolendæ, hoc fatetur in curia celebrata anno. 300. Kalen. Octobr. dicens se curias congregasse, pro pace & iustitia. ¶ Idem dicit dñs Rex Petrus in curia celebrata Cæsa. Augusti. Anno Dom. 1348. dicens, curiam congregasse ad pacis conseruationem, & iustitiam, & bonum & tranquillum statum totius regni, & id fatetur in curia celebrata Valentinis, vt initio fororum, dicens curiam congregatam pro bono et pacifico statu regni, et pro legibus condendis. Hocq; Rex Petrus etiam in sui fororum initio profertur, hocq; cæteri reges Aragonum in suis principijs fororum Valentinis attestantur. ¶ Similiq; modo dñs Raymundus Comes Barchinonæ id fatetur in principio vistorum. Et est tex. in princi. cur. regis Petri. 11. congregatæ in ciuitate Barchinonæ, et in ca. Itē quod nos etc. In prima curia congregata, per dominum regē

2 Jacobum, ibi pro statuendis, & ordinandis ijs
 qui sunt ad bonum statum terræ, & sic vides tã
 de iure quã de iuribus terrarum ditioni re-
 gis subiectarum q̄ sunt cãe congregationis cu-
 3 riarum. † Ad tertium ergo veniendo quis ha-
 bet in curia præsidere. Et certe de iure commu-
 ni, & ex foris & constitutionibus regnorum cõ-
 muniter, & ordinarie, in curia habet præsidere
 e princeps, quia ita ex imperatorum more fuit
 solitum, vt in tex. notab. in c. imperialis, de pro-
 hibita feu. alie. per Lotarium, & in c. imperiale,
 3 de prohibita feudi alien. per Frede. † Et sic fori
 & constitutiones regnorum disponunt solum
 principem debere curias congregare, & in ca-
 4 lu necessitatis regis personæ, primo genitus, vt
 in foris regis Petri anni 63. Et licet de foro Ara-
 goniz princeps præsideat, in curia iustitiæ tam-
 en Aragonum, vt iudex inter curiam, & prin-
 cipem curiam prorogat, si princeps præfens est
 sui mandato, & consensu. hocque est ius quod-
 dam constitutum, & privilegiatũ: aliã regulari-
 4 ter contra, quia inferior, in maiorem non ha-
 bet potestatem, de ma. & obed. c. cum inferior.
 † De iure autem communi aliquando ob neces-
 5 sitatem reipublicæ præfes prouinciæ coadu-
 nat parlamentum, non autem quod omnes de
 6 prouincia ibi sint, sed quod mittantur nuncij,
 vel legati ab vniuersitatibus, vt in tex. notab. in
 l. si quod extraordinarium. C. de lega. lib. deci-
 mo. ¶ Simile videmus de iure canonico quod
 consilium prouinciale coadunat archiepiscopus,
 h vel patriarcha sinodale episcopus ad cõ-
 silium autem prouinciale vocantur episcopi
 tantum, & non alij de necessitate 18. distinct. c.
 quanquam, cum similibus, cum alij voluntarie
 veniant admittendi sunt. de ijs quæ fiunt a præ-
 lato. ca. fin. Vocantur etiam alij de quorum fa-
 cto agitur, vel quorum consilium est necessa-
 rium 63. dif. c. abeuntibus, ad sinodale autem,
 vel speciale vocandi sunt Abbates, sacerdotes,
 & totus clerus ciuitatis, & diocesis. 18. dist. ca.
 decernimus. Et de ma. & obe. c. quod super ijs,
 de quo vide no. per canonistas in ca. sicut olim,
 de accus. Et super quibus causis debent vocari
 ad talia consilia, vel parlamenta, vide Inn. Host.
 & Ant. de Butr. in c. nimis graue, de præb. ¶ Vo-
 cati autem ad curias consilium, vel parlemen-
 tum in dicta curia, vel cõsilio existentes, vt qui-
 5 dam dicunt, sunt ibi, vt assessores præfidenti
 qui habet ordinariam iurisdictionem. † Et di-
 cunt quod gesta per præfidentem non valebũt
 6 sine consilio eorum & eis requisitis sicut non
 valet sententia lata absente aduocato fiscali. C.
 de senten. l. cum sententiam. ¶ Alij tamen di-
 cunt, quod vocat ad curiam, vel consilium præ-
 fidenti assistentes in cognoscendo sunt ordina-
 6 rij. Cum etiam principaliter cognoscant, † Sed
 in diffiniendo sunt, vt assistentes, qui principa-
 liter non sententiant sed assistent sententiãti
 quod indecisum relinquit, dominus Anton. de

Butr. in c. graue, de præbendis, dicēs tene quod
 placet. Posset dici de iure quod ij qui sunt assis-
 stentes præfidenti in curia pro grauaminibus
 reparandis, qui vulgo examinatores appellan-
 tur, sunt assessores & consiliarij, cum quibus, vel
 quorum consilio prouisiones grauaminum as-
 solent fieri. Etiam grauamina curiarum cõmu-
 niter sunt contra principem, & illius officiales.
 Et tales quæstiones de iure sunt determinandæ
 per pares curiæ, vt in feudis, de controuer-
 sia feudi apud pares terminanda. c. 1. & de con-
 tentione inter dominum & fidelem: de inuesti-
 tura feudi in c. 1. faciunt no. per Inno. & Anto-
 nium de Butr. in c. celerum, de iudi. de for. com-
 pe. c. videlicet. Et ideo merito isti examinato-
 res, vt pares curijs assistent præfidenti in regno
 Valen. & Cathaloniz principi qui præst curiæ.
 Et est iudex in Aragonia iustitiæ, Aragonũ qui
 est iudex inter principẽ, & curiam de foro prin-
 cipe præfidentis. Et sic assidentes, vel examina-
 7 tores vulgo vocati sunt assessores. † Et quia di-
 ctum est supra qui possunt de iure & foro in cu-
 ria præsidere, & curias, vel parlamentum cele-
 brare. Occurrit quotidianum dubium, & sæpi-
 sime ventilatum, forus regni, & constitutio di-
 sponunt, quod solus princeps possit curias, vel
 parlamentum celebrare, & in casu necessitatis
 regis personæ eius primogenitus princeps no-
 ster in armorum degens expeditione, non ha-
 bens primogenitum extra mare constitutus ei
 1 locum ten. generalis vult curias cõgregare. Pri-
 mo dubitatur an de foro sit prohibita conuoca-
 tio. Et posito quod non, an statibus sic termi-
 nis possit fieri, cõuocatio, & curiarum celebra-
 tio. Ad primum videtur quod conuocare pos-
 sit, quia id non vetatur foro, vel constitutione,
 cum solũ prohibeant celebrationẽ, ergo in nõ
 dispositis restat in dispositione iuris commu-
 nis. ff. ad municipales. l. 1. quæ dispositio iuris
 est, vt est dictum, vt ne dum locum ten. genera-
 lis, sed etiam quicumq; præfes possit coaduna-
 re parlamentum, vel curias, vt in tex. notab. Et
 ibi Bar. in l. obseruare. C. de decurionibus. li. 10.
 8 † Quanto ergo id plus potest facere locum ten.
 generalis maximẽ, vt hodie solent constitui cũ
 expressa potestate curias celebrandi. Et consti-
 tuitur, quia ponitur in locum principis cũ ple-
 nissima facultate, merito igitur maiori vtitur
 prerogatiua quã præfes ad hoc ca. si Abbatẽ,
 & quod ibi no. de elect. li. 6. ergo potest ea quæ
 sunt principi reseruata. Ad hoc optimus tex.
 in l. 1. in fi. ff. de offi. præf. prætorio, vbi tex. cre-
 didit enim princeps eos qui ob singularem in-
 dustriam explorata eorum fide, & grauitate ad
 huius officij magnitudinem adhibentur non
 aliter iudicatuos esse, pro luce dignitatis
 quã ipse foret iudicatuos. Et pro hac parte fa-
 cere põt, quia is qui iudicare non põt, obståte
 fori præscriptione, citare tñ potest, & citatus te-
 neã cõparere, allegaturus priuilegium suum, vt
 no. in

not. in l. 2. ff. si quis in ius vocatus nō ierit, in l. si quis ex aliena, de iudic. & in cap. p̄terea, de dila.
 9 † Pro hoc etiā facit, quod in simili dispositū inuenitur, nam quamuis in regno Valētię foro caueatur, quod unus solus uicinus ciuitatis sit iudex ordinarius omnium causarum, ab hac tamē cognitione non excluditur princeps uel eius locum tenens, neque ipforum delegati. Nam princeps nō potest istud imperium a se abdicare.
 m ff. de of. p̄rasi. l. legatus, quę est singularis lex ad hoc, & quod no. Bernardus, in sua gl. aurea, in c. super quęstionum, de offici. delegati. ad hoc l. 1. & quod ibi Bar. in 2. q. ff. de dam. infec. & per eundem, in l. iudicium soluitur. ff. de iud. & in l. si. in fi. C. delegib. Et quod no. Cyn. in l. vnica. C. qui pro sua iurisdōne. Et quod scribit Bald. in seu. de noua forma fidelitatis. Nam princeps nequit a se expropriare iurisdictionem maximē illam sup̄remam, & hęc ultime rationes, sunt cōmunes ad cōuocationem & celebrationē. In cōtrarium tamen. Et quod etiam cōuocatio uideatur prohibita, probatur, nam cum iudex est notorie incompetens, vt posset dici in p̄posito, cū de foro & cōstitutione nequeat curias cēbrare, nec in eis ius dicere, citare nequit, neque citati tenentur cōparere, vt no. gl. in d. l. ex quacunque allegans. l. finale. ff. de iuri omni. iud. v̄ ergo dicitā conuocationem ēt iure prohibitam. † Etiam cum quid prohibetur omnis sequela per quam peruenitur ad id prohibita videtur, vt in regul. iur. c. cum quid vna via, & quod ibi in gl. & in regula, cum quid prohibetur, de reg. iur. lib. 6. Ad id bene facit, immo videtur expressum. l. oratio. ff. de spon. & ibi glo. Nam prohibitum erat senatorib. nuptias cēbrare, & nil dictū erat de spōsalib. Ideo etiam de sponsalibus quę sunt p̄rēbula inhihetur, & ideo dixit ibi glo. not. quod si quid p̄rohibetur, & id per quod peruenitur ad illud, allegat. ff. de pact. l. quod dictū, ff. de fide in l. cum lex. C. de naturalibus libe. l. legem, in fi.
 10 C. de vsuris. l. eos, in fi. cum similib. † Item quia quī uis exp̄sē de conuocatione non sit dispositū ex idemptitate rationis ēt in penalibus, et exorbitantibus sit extensio, vt uoluit glof. magistra. in c. quicquam, de vsur. lib. 6. Nam licet illa cōstitutio solum prohibet usurarijs manifestis cōfectionem testamenti, glof. ex idemptitate rationis extendit ad codicillos. Et ideo datur talis regula, quod quotiens a iure antiquo, duo casus sunt æquiparati, vt in proposito, cum de iure communi, tam conuocatio, quam cēbratio erat p̄rmissa p̄sidenti, tunc ius nouum correctorium loquens in vno casu, intelligitur loqui, etiam in alio. l. fin. C. de indicta uidui. facit. l. si. ff. de accepti. & c. a multis, de ætate & qual. & c. miramur, de serui. non ordinan. l. marcellus. §. 1. et qd ibi no. p̄ Bar. ff. ad trebel. & q. no. gl. in l. q. vero. ff. de legib. Et in l. si q. seruo. C. de fur. & in l. 2. ff. de leg. 2. & sic v̄ quod nedū curiarū cēbratio, sed illarū conuocatio est p̄hibita. † Nec

obstat quod dicitur, quod princeps nequit a se abdicare tale imperium &c. quia imo potest p̄ legem pactionatā, q̄ trāsit in naturam cōtractus. n cū princeps illis ligetur, & eius successores iuxta. c. primū, de prob. & no. p̄ Bal. in l. digna vox. C. de legib. qui alleg. gl. q̄ loquitur de capitulis pac. cōstantię, in auth. de defen. ciui. col. 3. & l. pen. C. de don. inter uirū & uxorē. Et facit. l. Cæsar, de pub. ad hoc quod no. cano. in c. nouit, de iud. & in c. in n̄ra, de iniur. & latius Anton. de Butrio, de const. c. cū. M. Ferrar. Bar. in l. omnes populi, de iust. & iur. Et per ista tacitē responsum est, si bene ponderes ad argumenta in contrariū facta, tamen cogita. Restat circa propositam q̄ nē principalē, secundum dubium, an in casu p̄posito dictę necessitatis, possit dictus locum tenens generalis cōuocare & cēbrare curias, & v̄ quod non obstat. l. regni, s. foro regis Petri anni. 63. quę est lex pactionata in regno Valētię, & transit in naturam cōtractus. Et idem in Catalonia, ex constitutione, ut in iurib. proxime allegatis. Sed in contrarium posset dici stante absētia regis, & illius necessitate. Primo, quia clarū est de iure, quod congregatio curiarū uel parlamenti ad eū pertinet qui est p̄sides in prouincia, ut in dic. l. obseruare. C. de decurionib. lib. 10. Nā ibi dicit rex. obseruare magistratus oportebit, vt decurionib. solemniter in curiā vocatis nominationem ad cōtracta munera faciāt &c. Et p̄ uerbū oportebit, ibi in l̄ra positū, dicit Bar. q̄ necessitas ēt magistratib. imponit cōsiliū, uel parlamentū congregādi, quoties de necessitate hoc faciendū incūbit, scdm Bar. p̄ iā dictis optime facit, immo est ibi casus scdm Bart. in l. pen. de leg. C. lib. x. uidelicet q̄ qui p̄sides p̄uincię, coadunat cōsiliū uel parlamentū vniuersale p̄uincię, qd̄ intellige nō quod oēs de p̄uincia debeant ire, q̄ hoc esset durū &c. adiuuantur ēt p̄ dicta, quia p̄sides p̄uincię quando magnū & necessariū negociū imminet p̄ bono publico, pōt cōuocare cōsiliū, & alios Magnates suę p̄uincię, & alios p̄bos uiros ēt cōuicinos, istud p̄bat ex coniūctione duarū legū. Primo in l. cū no uarchorū. C. de nauicularib. li. 1. 2. Scdo, in feud. de clerico uiolatore pacis. §. post natale. Ergo supposita pt̄ate a iure cōi in casum necessitatis regis p̄sonę uel regni, in quē casum forus non disponit max. non st̄ate primogenito, nō est dubiū qn̄ casus necessitatis restet in dispōne iuris cōis, p̄ dictā. l. primā, ad municipales, cū simili. qd̄ ēt p̄bat, q̄ lex uel forus p̄cedēs dictā. l. uel forū p̄hibitiū curias cēbrari, loquit de curijs cēbrādis, q̄ cēbrant p̄ reformatione status pacifi ci regni, & boni publici reformandi, ac legibus necessarijs concedendis. Et subdit lex iā dicta p̄hibitiua. Item quod curia uel parlamenta non fiant nisi per regem uel eius primogenitum. Et sic erit intelligēdum, & repetendum secundum materiā p̄riacentē p̄ ad quod faciūt no. in l. iure petē. ff. de leg. 3. max. cū æquitatis, rō, id sua deat

deat. Faciunt quæ habentur per Barth. in propria materia, in l. prætor ait. §. erit autem differrentia. ff. vi. bo. rap. † Item quia in ijs legibus potius mentem legislatorum considerare debemus, quam verba, vt. l. cum mulier. ff. soluto matrimonio. l. scire oportet. §. oportet. ff. de excu. tu. & de elect. c. si postquam, in glo. ordina. super verbo mētis. quis enim tam fatuam uult interpretari mentem legislatorum vt in casu necessitatis regis personæ, velit dictam. l. prohibitiuam curias celebrari, in casum necessarium extendi, pro quo allego tibi duo vel tria iura dicentia ad casum necessarium, verba statuti vel priuilegij non extendi. l. prima. C. de nauibus non excusandis, libro undecimo. vbi tex. in fi. cum omnes in commune, si necessitas exigerit teneantur utilitatibus publicis obedire subiectionem, siue dignitatis priuilegio celebrare. per hoc etiam allego. l. primam cum secunda. C. ex quibus muneribus uel prestationibus neminem liceat se excusare. libro decimo. pro quo. l. vnica. C. nemini licere in emptione specierum se excusare, libro decimo. pro quo etiam facit quia ad casum necessitatis, is habet arbitrium & potestatem qui aliàs non haberet, quoties periculum est in mora, vt. C. de nauicularum. l. cum nauarchorum. Et scribit Bal. in l. sed & si per prætorem. §. sed & si magistratus. ff. ex quibus causis, ma. Pro iam dictis optime facit, quia quotiens verba priuilegij, vel statuti trahuntur ad noxam priuilegium reuocatur, vt extra de decimis. c. suggestum. Et maxime quia quod non potest aliàs vigore locum tenentis dicamus posse ex speciali commissione sibi concessa, argumen. not. in glo. in c. is cui, de offi. delegati, libro sexto, in glo. super verbo, per alium, & per Ange. in l. & quia, de iuri. omnium iudic. Et quia iam pluribus vicibus practicum est, vt sit sic introducta possessio, & consuetudo, ad hoc c. cum de beneficio, de præben. libro sexto. Et quod not. in l. 3. C. de episcopali audien. ¶ Et ideo solent conuocari per præsidem prouincie, locum tenentis generalem, in casum necessitatis regis curias habilitare, vt omnis fori dubitatio tollatur, cum etiam in actibus voluntarie iurisdictionis procedat prorogatio iurisdictionis. vt in dandis tutoribus & curatoribus, vt not. singulariter Bald. in l. 1. C. de iurisd. omnium iudi. ¶ Ad quod facit quod idem Bald. not. in l. 1. C. de emenda. lib. & sic is potest actum facere, qui aliàs non posset. Et ita fuit practicum in hoc regno, in curijs celebratis per dominam reginam, vt locum tenentem generalem in villa traygarię. Et per dominum Ioannem, regem Nauarre, locum tenentem generalem in ciuitate Valętię. Anno domini, millesimo quadringentesimo tricesimo septimo, & octauo.

CAMILLI BORELLI ADDITIO.

¶ CURIA est congregatio. Aliàs curia dicitur, & appellatur territorium vel comitatus alicuius Capituli. arg. capitul. 1. de capitul. qui Cur. vendid. per quem ita uoluit Nellus de sancti. Gem. in tract. bannitoru. parte 1. secund. temp. q. 56. circa medium. quem sequitur, & allegat Socyn. in consil. octuagesimo sexto, in causa communitatis. columna secunda, versiculo, secunda conclusio. volumine primo. aliquando sumitur pro loco in quo ius redditur. vt in l. penul. ff. de iust. & iur. alio modo etiam curia appellatur pars ciuitatis, vt fecit Romulus qui diuisit populum Romanum in triginta curias, vt in l. 1. in princip. vbi Hierony. Cagnol. num. 17. num. 22. 25. ff. de orig. iur. & uoluit T. Lilius ab urb. condita. libro 1. in casu tamen nostro hic capitul. pro congregatione, & parlamento quod congregat princeps pro optimo regni statu, & gubernio. per iura hic in principio per Bellugam, allegata. & tradidit Nellus ubi supra. & Cagnolus numero trecentesimo, & uoluit Marth. de Affli. in regn. constitutio. ita uimus. numero quinquagesimo, sequitur Prosper Carauita in pragmatic. hitorum familias. §. quarto, numero duodecimo, cum sequenti, & uideri potest Oldrad. in consilio ducentesimo, Fraciscus Aretinus in consilio decimo quinto, Guido Papę in decisione Gratianop. quadringentesimo quinquagesimo primo, quid contineatur. Nicolaus Boer. in tractatu, de authorit. magn. concilij. addit. 2. nume. centesimo sexagesimo septimo, & late Ioan. Anton. de sancto Georgio dicitur præpositus. in capitulo 1. in prin. de capit. qui Cur. vend. in feudis.

¶ DECURIONES, siue consiliarii. Domin. Belluga in isto loco, siue intelligeret de consiliariis regis, ac Curialibus, iuxta declarationem Bedę super illo textu Marth. decimo quinto, & Lucę vigesimo tertio, Ioseph nobilis decurio, qui asserit decurionem esse illum de ordine curię, & qui officium curię administrat. & hæc declaratio non esset satis absõna, cum in celebratione curię, siue parlamenti pro Regni statu omnia gerat cum consilio suorum consiliariorum. Siue de decurionibus ciuitatum, ad hoc dicit Petrus Iacobus in sua practica, in titulo, de Consuli. numero primo, & secundo, quod consiliarii ciuitatis nostri temporis non sunt uerè decuriones, neque in antiquorum decurionum locum subrogati dicuntur, per rationes, & iura ab ipso allegata. Sed doctores communiter asserunt antiquorum decurionum in locum subrogatos esse consiliarios & antianos ciuitatum, qui sunt deputati ad rei publicę administrationem, & gubernationem. Uoluit Accursi. in rubrica C. de decurion. libro decimo, sequitur ibidem Bartol. Alexand. & Ioan. de illa ca. & Lucas de Penna. Idem Bart. in l. Non ambigitur. ff. de sepul. Iudouicus Romanus in consilio quadringentesimo trigentesimo sexto, quod indultum. numero undecimo, in consil. quadringentesimo nonagesimo octauo, in casu quo queritur. numero decimo sexto. iterum in consilio quingentesimo primo. vt declarationem. numero nono, Alexand. in consilio 16. in causa, & lite. num. 1. vol. 6. in consilio 40. in causa. nu. 1. volum. 7. uidetur etiam hoc de mente Vicentii Maxillę. in commentar. consuetud. Bari. §. inter milites. nu. 8. sub rub. de immunitatibus nob. ciuita. & Dom. Petri Foller. in pragmatic. de regim. antieci. maxime. c. 16. nec immerito dicuntur consiliarii: quia consilij publici causa pbiores elegbantur inquit gl. in ver. decima in l. pupillus. §. decuriones. ff. de ver. sig. ubi ille tex asserit qd decuriones erant illi, quoru decima eligebat cõsiliij gratia, & cõscribebat. Et Petri Iacobi ubi supra.

num.

numero secundo. Et decuriones meliores, ac idoneiores eligi debent. l. ad sabenda. C. de decurio. libro decimo. Et antiquissima fuit eorum creatio observata etiam à Moise. Deuteronom. capitulo secundo, & de nonnullis qualitatibus, & requisitis Decurionum; sive Antianorum, ac gubernatorum vniuersitatum. vide per Petr. Iacob. in titul. de consilibus, per totum, & per Petr. Foller. vbi supra. capitulo decimo sexto. & tales consules debet eligere successores ante finem eorum administrationis per tres menses, vt dicit Martinus Laudens. in tractat. de officialibus dominor. §. quinto, consules, per quosdam iura, quæ ipse allegat, & ego inuenire non potui. Et talis electio debet à superioribus confirmari, ut an l. si quos spontaneos. C. de Decurio. libro decimo, & Laudens vbi supra. per quosdam iura similiter corruptè allegata. Et nonnulla Decuriones habebant in iure priuilegia, & inter cetera, non subijcebantur questionibus, vt in l. decuriones. C. de quaestio. immo etiam qui olim fuerat decurio non torquebatur etiam decurionatu cessante. text. in l. si ff. de quaest. vbi Francisc. Tigrin. asserit per illum textum, Martinum de Fan. quendam à morte liberasse. sequitur Andr. Barbar. in c. Sedes apostolica. columna quarta, versiculo. & etiam allego. de recrip. Hyppolyt. de Marfil. singul. centesimo septimo, priuilegium, & iterum in singul. centesimo septuagesimo nono. viget communiter. sequitur Andræ. Tiraquell. in tracta. cess. caus. limita. §. numero tertio. Ioannes Milleus in praxi criminum. §. conuocato consilio. numero decimo quinto, fol. 125. in paruis. Marfil. in praxi. §. expedita. numero vigesimo septimo. Petr. Iacob. vbi supra. ¶ Limitatur tamen illa conclusio non procedere in crimine falsi quia torquebitur. vt in l. si quis decurio. C. de falsi. Andræ. Tiraquell. in tracta. de poenis. causa. 31. numero vigesimo tertio. ¶ Secundo limitatur non procedere in crimine læsæ maiestatis. l. nullus. C. ad legem Iul. maiestatis. l. de minore. secundo responso. ff. de quaest. Angel. in tracta. malef. in versic. che hai tradito la tua patria. in princip. sequitur referens Iodocus Damhouderius. in praxi crimin. capitu. quadragesimo primo, numero septimo. ¶ Tertio, limita secus seruari de consuetudine, & quotidie torquentur. vt voluit Marthæ. de Afflic. in capital. si voluerit. numero decimo quarto, de Capitan. qui Cur. vend. in feudis. sequitur Andræ. Tiraquell. causa. 21. numero decimo septimo. & ita ante eos tenuerunt multi, quos refert, & sequitur D. Iulius Clarus in praxi criminali. q. 64. numero vigesimo secundo. ¶ Quarto, & vltimo limitatur secus esse si quis deliquerit in officio, ex quo poterit torqueri. ut l. qua liter. C. de decurio. libro decimo, & Andræ. Tiraquell. in dicto tract. de poenis. caus. §. 8. numero quarto. ¶ Decuriones etiam tales donare prohibentur res ciuitatis. voluit Bartol. in l. arbitiosa. ff. de decret. ab ordi. facien. remunerationis etiam causâ donare poterunt. idem Bartol. in dicta l. arbitiosa. columna secunda, versiculo, quæro vtram liceat & ibi Alberic. numero secundo, argumen. text. in l. iubeamus. §. scientes. C. de sacrosanct. ecclesi. sequitur Alexand. in consilio. ibi. viso themate. in fine. volumine secundo. Alberic. de Rosâ. quaestione 122. in prima parte statu. Felin. in capitulo accedentes. columna final. conclus. nona, de prescripio. cum multis allegatis per Andræ. Tiraquell. in rep. l. si vnquam. in verb. donatione largius. numero 22. C. de reuoca. donatio. & tales donationes fieri debent per aduocantias, & maiorem partem, vt per Alexand. in consilio 44. numero 9. volumine quarto, & tenuit Do. Petr. Foller. in prag. de regimin. vniuer. c. 19.

c AD secundum autem.] Causæ conuocationum ex primuntur hic per authorem. & idem Belluga infra ru-

bric. §. per totum ad materiam. per Angel. in Consil. quadragesimo quinto, vacante. per Antoni. Capicium in decisione vigesimo septima, numero vigesimo secundo. ¶ DE PRAVATA [corrigantur] In d. inquit Augustin. in lib. de duodecim gradibus abusionum. in gradibus nono, etenim Regem non iniquum, sed iniquorum, correctiorem esse oportet. & idem Augustinus. in lib. de correctione Donatistar. à ad bonifacium, capitulo sexto, inquit, quando autem pro veritate contra falsitatem, construunt bonas leges, terrentur iniurientes, & corrigantur intelligentes. Vnde Ambrosian. lib. de Paradiso. in cunctis sacrificiis nullam est Deo gratias, quam quod innocens conseruet innocentiam, & inquit relinquat iniquitatem. Inde lactan. in lib. 6. c. 24. inquit. Nemo potest esse tam prudens, tam circumspectus, vt aliquando non labatur, & idcirco Deus imbecillitatem nostram sciens, pro sua pietate aperuit homini portum salutis, vt huic necessitate cui fragilitas carnis subiecta est, medicina penitentia subueniret, ergo qui cunctaque aberrauerit referat pedem, sed quam primum recipiat, ac reformet. Vnde Iacob. c. vlt. qui conuerti facit peccatorem ab errore viæ suæ, saluat animam suam à morte. Inde Gregorius. ego ab omnibus corripere desidero, ab omnibus emendari paratus, illum solum amicum meum assero, per cuius linguam ante aduentum districti iudicis maculas meæ mentis abstergo. & Beda. qui errantem corrigit, per hoc ampliora gaudia vitæ celestis sibi conquisiuit. & Hieronymus. Qui potest obuiare, & perturbare puerios, & non facit, nihil aliud est, quàm vouere impietatem eorum.

c ¶ PRÆSIDERE princeps.] Merito princeps præfideat curiæ, cum oia dicta à Imperatore habeat locum à Regibus. & Principibus. non recognoscit superioribus, veluti est noster Rex iste Hispaniæ & Siciliæ, vt in c. Adrianus, el. 263. dist. omnis Princeps Imperatori similis, merito præfideat, quia est supra omnes laicos præter illos qui sunt in terris donatis ecclesiæ Romanæ. Inno. in ca. Nouit. de sent. exco. Maxi. in tpalib. sua est celsitudo. Card. post gl. in clem. 1. opposit. 4. de iureiur. et. n. supremus omnium. l. p. vbi Bal. C. de bonis q. lib. Ideo ipse debet præfideat cum ita fuerit aliis seruari solitum, vt vult D. Author hic, qui consuetus ordo seruari debet in sessione per voluit Bal. in c. 1. qui feud. d. poss. equit. Martin. Laudens. in tract. de Princip. §. 292. proceres. & in simili ponit Petrus de Monte in sua Monarchia. q. 5. & præcedere is debet in cuius persona concursus est maioris dignitatis. l. 1. C. de consilib. l. 12. & voluit Marinus Freccola. in tract. de subfeud. Baro. li. 2. q. 9. dicat Dux. nu. 46. quis autem Principis personam dignitate præcedi, cum dignitates ab eo fluant, & resuunt, vt voluit Bald. in c. 1. q. dicatur Dux vel March. text. in l. in nomine Domini. vbi Io. Fab. C. de offi. p. sect. p. Afric. & Aluarotus. in c. 1. in princ. de Feud. March. & Princeps ipse de ordine est Concilij, voluit Io. de Pla. in l. ius senatoris. C. de dignita. l. 12. sequitur Nicol. Boer. in addi. Io. Montan. in tract. de Authorit. mag. concil. nu. 130. sequitur Prosper Carant. in prag. filiorum familias. §. 2. nu. 6.

f ¶ NECESSITATEM reipub.] Ad materiam horum verborum vide Bellug. j. rub. 9. & iterum rub. 25. de necessitate plura tradidit Alber. in l. 2. C. de p. b. q. fil. dist. & in l. 1. ff. de of. p. sol. Lud. Ro. in l. si uero. §. de viro. §. fo. ma. & necessitatem Deam iudicauit Plato. in lib. de Repub. 10. Alijque Philosophi iudicauerunt fatum. Refert Plutarch. de Placit. Philosoph. lib. 25. & 27. necessitas dicitur sua per Horatium lib. 1. ode 35. & dira, per eundem. lib. 3. ode 24. gram à Platone in Phædone. Terribilissima à Valerio. lib. 7. & ob necessitatem reipublicæ se per inspicitur eius utilitas. l. hoc modo. in fin. ff. de condit. & demonstrat. faciunt notata per Corn. Perusi. in consil. 237.

littera o,

libera 6, vol. 4, per Hippolit. de Marfil. in fing. 101. parer
 & per Thom. Grammar. in decision. Neap. 11. Hector, &
 Annibal. nu. 7. & ideo solet dici quod necessitas legem
 non habet. l. 1. C. de offi. consul. glo. in l. 2. §. mutui datio
 in versiculo non potest. ff. si cert. petat. Et ideo si celer
 immineat. Res ecclesie sine solemnitate poterit aliena
 ri. voluit Card. in clemen. 1. q. 19. de reb. eccle. nō alie. ra
 tione publicæ utilitatis, cuius ratione propter necesi
 tate Papa potest dispensare vt vnicus filius Regis mona
 steciū ingressus ducat vxorem ne Regnum destituatur.
 Bal. in l. paternam. §. si. ff. de adoptio. ob procuracionem
 liberorum amplectitur iason. in l. si arrogator. col. 2. ver
 sic. item attēde. eo. ti. cū alijs allegatis per Catellian. cot
 tam in memōr. in §. filius vnicus. cui concinunt verba
 Gersonis De contempnu mundi lib. 1. c. 17. benefacit q̄
 magis communitati, q̄ suæ voluntati seruit. & iterum c.
 19. cauendū tamen ne piger sis ad communia, & ad sin
 gularia propior. Et ideo necessitatis tempore licitū
 est furari pro victu ad famem repellendā. c. si quis pro
 pter. de furt. voluit late Ludouic. Roma. in l. si vero. §. de
 viro. fall. §. 4. vbi latissimē ff. solu. matr. & Philip. Deci. in
 l. 1. nu. 8. ff. de offic. eius cui mand. est iurisdic. & in l. quæ
 propter. nu. 4. ff. de reg. iuris, quod ē sequitur Raynal
 dus Corfus indagat. iuris. lib. 1. c. 18. vbi asserit id proce
 dere ēt in vestibus, contra opinionē Deci. vbi supra. Et
 ideo potissimum in duobus laudatur Pertinax Impera
 tor, primo quod legem fecerit vt morientū ab intesta
 to bona ad proximiores, non ad hūcū deuoluerentur,
 & ob id ægrē ferentibus fisci officialibus, deque lata
 lege conquerentibus, respondisse fertur, scio P. C. plures
 esse, qui legem hanc approbant, q̄ qui de ea conquerun
 tur. Secundo q̄ Diuitum Histronum bona pro utilitate
 communi publicari fecit, pro subueniendo reip. necesi
 tati. Testatur Dom. Antonius Guevara in eius vita. & de
 cōi, & publicæ rei utilitate, ac pro necessitate reip. repel
 lenda infinita propemodum ego dixi in tract. 1. substan
 tial. .... vbi vide. & videas nouissimē D. Paulum Merē
 da in confi. 2. in causa. nu. 12. vol. 1.

g ¶ PRAESES Prouintiae] non mirum, quia sicuti po
 terit princeps in vrbe, illud idem poterit praeses in pro
 uincia. l. Fluminum. post princip. ff. de damn. infec. voluit
 Lucas de Penna in l. 1. col. pen. C. de expens. Ludo. lib. 1.
 In regno autem isto Neapolitano praesides prouinciarum
 vocantur iustitiarj prouinciarum, & non habeat in
 omnibus posse principis vt videre licet ex regni consti
 tutionibus. vbi Matth. de Afflic. sub Rubr. de numero of
 ficioꝝ, & in Const. iustitiarj. vbi latissimē Afflic. v
 bi nume. 5. ponit quo tempore tale officium fuerit in
 uentum.

h ¶ ARCHIEPISCOPVS, vel Patriarcha.] Conci
 ciliū Prouinciale congregare tenebitur Archiepiscopus
 Metropolitanus. vt in tota. 18. distinctio. in qua nō extat
 c. q̄. hic corruptē allegatū. facit. c. sicut de Accu. & Ter
 tium Concilium Aurelianense. c. 1. & Conciliū Latera
 nense celebratum sub Leone x. Sessio. 10. & nouissimē
 Concilium Tridentinum. in cap. Prouincialia. Sessio. 14.
 in quo statuit faciendum esse saltem singulo triennio
 post octauam Paschæ resurrectionis D. N. Iesu Christi,
 & in primo concilio prouinciali faciendum post absolu
 tum illud generale mandatum erat Archiepiscopis, &
 primatibus, ad quos spectabat de iure, vel consue
 tudine congregare concilia prouincialia, vt recipiant
 acta in concilio Tridenti. & spondeant obedientiā Ro
 mano Pontifici, & detestentur Hæreses, & alia vt in ca.
 cogit. Sess. 15. & in materia Vide Panor. in cap. quo ad
 translationem. nu. 7. de offi. deleg.

i ¶ SINE consilio.] Vide late infra per eundem Pe
 trum Bellugam Kubricæ. 10. & ego non nulla tetigi in

tractant. de libro 1. substantiali. scilicet per totum. & di
 cam statim.

k ¶ PRINCIPALITER non sententiant.] Credo
 certissimē istam opinionem veriore esse, quod voca
 ti in curia seu congregatione, vel parlamento non dis
 finiant, neque in Principis sententia aliquid ipiōri in
 consilij de necessitate requiratur, alias enim dici non
 Posset Principis placitum legis habere vigorem. iuxta,
 §. sed quod principi. infl. de iure natural. gent. & Ciuil.
 vt breuis autem conclusio fiat, in tantum vocati in con
 gregatione vocem habent sententiandi, quatenus ip
 sis vt prudentibus à Principe concederetur, vt fecit pri
 mus omnium Augustus, qui mandauit vt eius authorita
 te Iureconsulti responderent. Voluit Aymarus
 Ruallius Historiæ Iuris ciuili lib. 5. capitu. 1. & crede n
 dum est quod assultant tantum sententiandi, vt post re
 lator hic voluit Abbas Panor. in capitulo. Et si membra
 quod est si. num. 1. 2. de his quib. sunt a prelato sin. con
 sensu. epif. dicam in Rub. 2. versu. Procerum.

l ¶ LOCUMTENENS generalis.] Arbitror quod
 sicuti Princeps, ita & eius Vicarius, ac locumtenens
 generalis poterit curiam conuocare, & parlamentum
 etiam pro lege faciendā: voluit Angel. in l. Aperitissimi.
 in primo nota. C. de iudic. potest enim omnia locumte
 nens generalis, quæ posset is, in cuius locum substitui
 tur, licet posset prædicta, non tamen alium sibi pote
 terit locumtenentem substituere argumen. leg. a iu
 dice. C. de iudic. in lege, si augustæ. ff. de legatis se
 cundo, voluit Bald. in l. prima, §. a præfectis. ff. de lega
 tis tertio. Paul. de Cassr. in l. 2. in fine, ff. de officio eius
 cui mand. est iurisdic. Alex. in l. & quia. in fin. C. de iu
 risdic. omnium iudicum. vbi ante eum Guliel. de Cunc.
 Habet enim merum & mixtum imperium, & omnino
 dam potestatem, (pro vt amplissimam habet potesta
 tem prorex Regis nostri in Regno) vt voluit Bartol.
 in dicta lege prima, §. his quibus. ff. de legatis tertio,
 Bald. in authentic. sed nouo iure. C. de seruus fugitiuis,
 & Alexand. in lege prima, columna decimanona, ff. de
 officio eius. & ideo locum eius cuius vicem sublinet
 in sessione obtinere debet, talis locumtenens. capitulo
 præcipimus. nonagesimotertia, distinctio. gaudet enim
 eiusdem prærogatiuis, ac priuilegijs quibus gaudet
 Princeps, qui eum constituit, & omnia potest, quæ
 ipse principalis posset. Cardinal. Florenti in clementi
 na prima, opposit. sexta, de offi. Vicar. sequitur Fran
 cis. Marc. Dec. Delphinat. tricentesima decimasep
 tima, numero vigesimoquarto, volumine primo, & in
 decisione quadringentesima uigesimaprima, num. 1. eo.
 volum. uoluerunt Archidiacon. & præposit. in capitulo
 Aretina. sexagesima, atertia, distin. Alberic. in lege sugge
 rente. C. de offi. eius qui Vic. alt. & voluit nouissimē
 dominus Quincellianus Mandorius in l. raxi commissio
 num. form. 1. in versicu. seu eorum locumtenentibus.
 & bene dominus Carauia in Pragmatica filiorum
 familias. §. secundo, numero octauo, cum pluribus
 sequenti.

m ¶ IMPERIVM a se abdicare.] Quod nō cēteatur Im
 perator, Rex, seu Princeps abdicare à se summū Imper
 riū, ac summū ius illud. Voluit Bal. in tit. de pace cōstat.
 in versicu. successorū suorū, & in pludis feudorū. circa
 mediū. uert. expedita diffinitione feudi. et in l. q̄ se phs.
 col. pen. C. de bonis que lib. Idem Bal. in confi. 327. col.
 3. & in confi. 333. colum. fin. vol. 1. Ang. in l. si certarum.
 in fin. ff. de testam. milit. Ioann. de Imol. in rubric. ff.
 de verborum obligatō. sequitur Alexand. in l. filio
 quem pater. in principio. nume. 15. ff. de liber. & pos
 sitham. & idem Alexand. in confi. 24. Ponderatis. col.
 fin. versicu. denique, volum. 5. & Iacobus Mandellus
 Albens.

Albenf. in consilio 62. quamuis numero 10. & iterum in consilio 64. quia articulus, num. 47. & plura alia cumulans Camillus Salernus. in consuetud. Neapol. in Proemio. §. prefatis. in apostill. incip. Magna est Principis. Et ideo si Princeps infeudat castrum, vel territorium cum omnimoda iurisdictione, non veniet eo casu nisi prima cognitio causarum civilium, vel criminalium, nec venient causae appellationum nisi in privilegio fuerint expressae, semper enim videbitur reseruatam ius appellationis, & superioritatis. Ioann. Andr. in additio. Specul. in titul. de iurisdictione. omnium iudicum, sequitur Angel. in l. 1. §. 1. ff. de offic. eius cui manda. est iurisdictione. & ultra rationes ab ipsis inductas potest dici non includi iurisdictionem ipsius Principis potestatem. l. inquisitio. C. de solutio. l. quicquid. ff. commun. praediorum. & in l. si mercedem. §. fina. ff. de actio. empti. Et princeps ipse propria constitutione non ligatur. l. Princeps. ff. de legibus. c. canonum statuta. de constitutio. Cyn. & Bald. in l. cum ipse. C. de contrahend. emptione. idem Bald. in cap. 1. §. ad hoc. de pace iuram. firman. & in l. 1. §. scimus. ff. de latin. lib. toll. vbi dicit ita disputasse Ioann. Andr. In generali enim sermone loquentis persona non venit. l. si peculium. §. sicut. ff. de pecul. legat. Ioann. Andr. in cap. cuilibet. de regulis iuris in 6. quia sibi ipsi imperare nemo potest: l. ille a quo. §. tempestuum. ff. ad Trebellian. l. penult. ff. de arbitr. quorum auctoritate dixit Ioann. Andr. in dicto cap. cuilibet. quod Episcopus constitutione propria non ligatur. Et Andr. de Iern. in titul. de consuetud. recti feudi, dicit quod si princeps statuat in omnibus debere aliquid observari, de se ipso non intelligetur statuere. argumen. l. qui insulam. in fine. ff. locat. Et ideo princeps concedendo baivillis, & eorum officio ut ordinariis causarum civilium potestatem reassumendi instrumenta, non videtur a se talem iurisdictionem, seu potestatem abdicasse, ut voluit Paris de Puteo, in tractatu de Reassumpt. instrum. rubric. 7. numero 6. Facit etiam quod Dominus terrae in qua est portus non potest exigere ius exiturae, vel Anchoragij cum sit de regalibus, nisi specialiter a Principe expressum fuerit, quia censetur reseruatam. Ludouicus Roman. in consilio ducentesimo septuagesimo primo. Vis tota, numero 1. Refert & sequitur Marin. Freccia, in tractat. de subfeudis Baro. lib. 1. tit. de offic. Admirati maris. num. 22. ¶ Limita tamen praemissam conclusionem non procedere, quando dictum est non posse principem supremum illud superioritatis ius a se abdicare, non procedere dum princeps a se abdicaret, & ecclesiae concederet, ut fecit Constantinus Syluestro. de quo per Bartol. in Proem. digestorum, & per Bald. in princ. C. colum. 2. cum sequent. & voluit Iacob. Mandell. in dicto consilio 62. quamuis, numero undecimo. ¶ Sublimitant aliqui procedere solum cum donatio fit in ecclesiam Romanam, secus tamen in alijs, ut voluisse videntur Ioann. Andr. in addit. specul. in tit. de iurisd. omnium iud. in add. incip. Vidisti duas opiniones. Paul. de Castro, in consil. 74. quia frustra. colum. 1. & in consil. 230. dubitatur in antiquis. Cuius contrarium, quod idem iuris sit in alijs ecclesijs. est gloss. in ver. suscipiunt. in cap. solitae. vbi eam sequuntur Innocent. Abb. Panormita. & Felyn. de maiori. & obedien. idem Panormita. in cap. veniens. de accusat. & in cap. 2. in fi. de delictis puerorum. Petr. de Anch. in c. Romana. col. 3. vbi Domin. de S. Gemi. & Philipp. Franc. in §. debet. de appellatio. in 6. maxime cum militet eadem ratio, quia censetur Deo facta donatio, ut voluit Bartol. vbi supra.

& bona omnium ecclesiarum censentur bona vniuersalis Rom. Ecclesiae, voluit Ioann. Campegius, inter consil. Bruni, in consil. 2. col. 5. & 6. & voluit post eos Mandellus in d. consil. 52. nu. 15. & vide Marc. in decis. Delphin. 233. volum. 1.

¶ NATVRAM contractus.] Potest a se abdicare reseruatam per viam contractus, quia contractus facti ab habente potestatem legis condendae habentur pro lege. l. Caeter. ff. de public. & vectig. l. pen. C. de dona. inter virum & vxor. voluit Philipp. Corn. in consil. 70. In hac consultatione. litera, d. volum. 2. & concessio facta dum transierit in conventionem, & contractum est firma, & irrevocabilis, voluit Inn. in c. nouit, de iud. Ant. de Butr. in c. cum M. de consil. sequitur Ludouic. Roman. in consil. 252. pro decisione. num. 3. & iterum in consil. 352. nu. 22. contractus enim Principis obligat ipsum & attingit successorem in dignitate, voluit Iason, in consil. 10. vol. 3. vbi dicit esse communem opinionem. refert & sequitur Io. Baptist. Villalob. in tract. opin. commun. §. Princeps. num. 291. Videas autem Anch. in rep. ca. canonum. colum. 59. de const. tex. sing. in c. 1. vbi docto. & Deci. de Probation. text. in cap. 1. vbi Bald. de natura feudi. Iaso. in l. 1. ff. de consil. Princip. in l. ciuitas. ff. si certum petat. Fely. in d. c. 1. de probat. tenet: quod reuocatio fieri non poterit. sequitur Ludouic. Bologn. in consil. 6. Curtius in consil. 49. Iacobinus de Sancto Georgio in inuest. feud. colum. 2. vers. sed an princeps. & Belluga infra, rubric. 2. & vide Ioann. de Anan. in consil. 81. visq. instrumento. & Bartholom. Socin. in consilio 7. super questione. & in consil. 87. visis. colum. 7. num. 13. versic. primo fundamento. volum. tertio. Quod idem in concessis ab Imperatore, ut successor reuocare non possit, ut in his que sunt de natura, & consuetudine dignitatis, voluit Bald. in consil. 326. Rex Romanorum. vol. 1. & Doct. in l. 1. ff. de constitu. Princip. late Marth. de Afflict. in constitut. Regni. Ea que ad decus. num. 2. ¶ Limita tamen praedictam conclusionem procedere quando princeps sine causa veller contractum reuocare, secus autem si cum causa quia posset. argum. l. qui fundo. C. de omni agr. desert. lib. 1. per quem ita voluit Bald. in l. fin. in princ. ff. de Senator. in l. fin. in princ. ff. de poenis. in l. penul. C. de dona. inter vir. & vxor. Imol. & Anton. in c. cum M. Ferrarjens. de const. Ludouic. Rom. in dicto consil. 352. nu. 22. Alexand. in consil. 101. visis instrumentis. colum. 5. versic. quod superior. volum. 1. Bartholom. Soc. in consil. 58. super proposita, colum. 1. in fi. volum. 3. & Andr. Tiraq. in tract. de poenis. in Prefat. num. 41. ¶ Limitant secundo, & vltimo supra dicta procedere quando contractus esset onerosus, puta quia esset soluta pecunia principi per privilegiatum, quod tunc reuocari nequit, secus tamen si privilegium fuerit ex mera Principis liberalitate, & donatione, quia tunc reuocabile erit. Ita concludit Bartholom. Socin. in consil. 87. visis. numero 33. volum. 3. allegans Bald. in l. nupta. C. de Senat. & hic potest pertinere illa questio saepe, ac saepius in Regno Versatilis, an ciuitas, vel castrum, factum de Demanio Regis possit iterum contra voluntatem subditorum infeudari per Regem, ut per praedictam Socini distinctionem dici, ac solui possit. Hoc dubium ponit Andr. de Ier. in Reg. consil. dignum. Ioan. de Neuzan. inter consil. Bruni, consil. 12. nu. 84. & Ioann. Francisc. Ripa. in eod. vol. consil. 80. Gulielmus Pernus. Siculus in consil. feud. 5. nu. 8. late Barth. Soc. in consil. 4. vol. 3. Lucas de Pen. in l. 1. col. 2. vers. an possit. C. de cupit. ciu. cens. lib. 10. Guido Pap. in decision. Gratianop. 239. & singul. 265. Curt. inior. in consil. 174. Gulielm. Pernus in tract. de Princip. pe. nu. 22. Aymo. Crau. in consil. 241. & antea in consil. 54. & Ioan. Ancon. Rubicus Alexandrin. in consil. 96. Andr. de Iern.

de Iser. in ca. 1. §. similiter. nu. 27. de capita. q. cur. vend. & Hippoly. de Marfil. singul. 634. Abb. Panor. in consil. 3. vol. 2. Math. de afflict. in prælid. constit. Regni. q. 24. & in cap. 2. §. si quis fecerit. quo tempore miles in Feudis. & in §. præterea. ubi Sigismundus Loffredus. eo. ritu. Rodericus Xuarez allegat. 9. D. Cæsar Vitellius Regis consiliarius vir nunquam satis laudatus, in proœm. con iuetud. Neap. §. præfatis. apostilla incip. ad materiam po testatis principis.

o **CLERICO** violatore pacis.] legendum est de pace iuramento firmanda. & viol. §. post natalem.

P **MATERIAM** præiacentem.] Et sic ex præcedenti bus declarantur quæ sequuntur. Acur. in §. sed hodie. In str. de satisfactioni. voluit Socin. in consi. 53. in præfenti consultatione. colum. 3. vers. circa secundum. volu. 1. & in consi. 337. colum. 2. volum. 2. Ex præfationibus enim probatur contrahentium intentio. Liti a. §. idem respõ dit. ff. de verb. oblig. Alexand. in consi. 7. vol. 2. Corn. Pe rufi. in consil. 79. littera k. volu. 3. & Iason ni l. cum hi. in princip. ff. de transact. Et pacta vis ex tractata, & collo quio præambulo, ac præcedenti colligitur. gl. in l. 1. ff. de iud. voluerunt Ange. & Iason in l. Pacta nouissima. C. de pactis Innocent. in c. Innotuit. de arbi. idem Iason in l. si quis cum aliter. ff. de verb. obliga. vbi dicit præcedentia esse præparatoria sequentium. Quorum autoritate ver um dicitur esse illud, quod si ante vel tempore contra ctus liberæ venditionis tractatum fuerit de faciendo pa ctum de retrouendendo, quod licet postmodum fiat pa ctum prædictum post contractum venditionis, censetur contractus simulatus ex præcedenti illo colloquio, & tractatu. Ita voluerunt Bald. & Saly. in l. si per reten tionem. C. de vsur. sequitur Nicol. Boerius. in decis. Bur degal. 102. nu. 5. volu. 1. & idem Boeri. in consil. 40. viso processu moto. num. 36. cum pluribus seq. & dixi ego in consi. meo. 6. in te domine speravi. num. 30. cum plurib. seq. Et proœmium considerari debet tamquam causa fi nalis. l. vt liberis. vbi Bald. in 1. notab. C. de collation. Lu douic. Gozadin. in consi. 7. prima facie. colum. 3. versicu. Mam proœmium. Bartho. de Casseneo. in proœmi. con suetud. Burgund. cum alijs allegatis per Excellentem, & eximium Iureconsultum Regium Consiliarium D. Vin centium de Franchis, in proœm. consuet. Neapol. in ver. idem dicit. Et ex præfatione declaratur intentio finalis, & privilegij inductiua. Marc. Ant. Natta in consi. 104. nu. 3. & iterum in consi. 164. num. 18. & Math. de Afflict. in tract. de iure prothomi. §. 4. num. 13. & in simili Vdal rich. Zasius in l. stipulatio. §. hi qui. nu. 10. ff. de verb. obli gation. & multa ex his, quæ sequuntur manifestantur ex principio, voluit Aristot. in 1. ethicor. refert, & sequitur Camillus Plautius. in l. 1. in princ. num. 6. 7. ff. de off. eius cui mand. est iurisdic.

q **MENTEM** legislatorum.] Mens statuentis etiam ta cita habetur pro expressa, & debet attendi potius quã verba. l. semper in stipulationibus. ff. de reguli. iur. cap. quanto. de cens. l. inter vestem. ff. de auro, & argen. lega. l. cum quæstio. C. de leg. & in l. 3. de liber. præteritis. l. 1. vbi Bald. C. plus valer. quod agit. tex. in cap. secundò re quiris vbi Abb. Panor. de Appellat. Barth. & Iazè Hippo ly. de Marfil. in l. sciendum. ff. ad leg. Pomp. de parricid. Bart. Bald. Angel. Imol. & Alexand. in l. prætor. ff. de ope noui nuocia. & nouissimè excellens Iureconsultus Exi mius D. Borgninus Caualcamus in tract. de tutore, & cu ratore. nu. 84. Et sicut anima præfertur corpori, ita mēs, & intentio præfertur verbis. gloss. notab. in cap. intelli gentia. de verbo. signific. sequitur l'etra. de Anch. in con sil. 282. in auxilium veritatis, & iustitiz. colum. pen. vers. et ratio prædictorum. refert Hippolit. de Marfil. in l. si quis viduam. num. 12. ff. de quæst. licet corrupte alleget

consil. Anch. num. 284. vbi subdit, quod captantes verba contra mentem canonum, & legum, veritatem se op primunt. In legibus enim, vbiunque disponentis mēs certa est, non attenditur ordo scripturæ, aut verborum, vt voluit Bartol. in l. cum pater. §. fidei tuæ cõmitto. per illum tex. ff. de lega. 3. idem Barto. in l. 2. §. prius. in fin. ff. de vulga. & pupillata intelligitur tex. in l. acc enim. ff. de solutio. & Bald. in l. si duas. n. de excus. iuro. & refert, ac sequitur Maranta in Specu. aur. part. 3. num. 109. ex quo mens legis, vel statuti est anima ipsius. l. cū pater. §. auul cissimis. ff. de leg. 2. Dy. in cap. si. de reg. iur. in 6. Bartol. in Lutela. in princip. ff. de leg. tuto. Quinimò temper in Ambiguis attēditur mens potius quam verba. vt voluit Angel. in consi. 3. colum. fin. & iussit mentem legis ha bere, licet verba deficerent. voluit idem Ang. in consil. 168. statutum Dalmatia. licet enim offendere verba le gis, vt deseruiamus menti. voluit idem Angel. in consi. 68. Martinus. colum. 2. Nunquam enim verborum figura potentior erit certo sensu, & mente. idem Angel. in con sil. 119. statuto Iudertinç. circa medium. Attēdi enim debet mens etiam contra verba. Angel. in consi. 169. iu per puncto. colum. 1. & mens attenditur pluiquam ver ba. Ang. in consil. 170. item statutum, in medio. & in cõ sil. 270. statuto. in si. receditur enim a verbis quando con itat de mente. l. non aliter. in princ. ff. de lega. 3. Bal. in l. Iurifigentium. §. pactorum. ff. de pact. Alzaua. in consil. 66. viso puncto. colum. 1. & in consil. 116. Annaduertis. colum. 4. vol. 2. vbi plus dicit, quod vt deseruiamus men ti quandoque vna dictio ponitur pro alia. Angel. in l. 1. in princ. ff. de pignorb. Philip. Deci. communem dicit in l. semper in stipulationibus. num. 3. ff. de reg. iur. & his poterunt adiungi notata per Marian. Socia. in l. 35. cir ca prædictam colum. 3. vol. 1. Andr. Barba. in consi. 58. al lus afferam. colum. 5. volumi. 3. latissime, & eleganter (vt temper) And. Tiraqu. in Repet. l. si vnquam, in ver. li bertis. num. 47. 48. C. de reuoc. dona. & Georg. Natta. in c. quamuis. dolum. pen. vers. quartò. de pact. in 6. & in vl timis etiam voluntatibus voluntas testatoris, etiq; mēs attenditur. l. cum virum. C. de fideicommi. l. cum propo neretur. & l. vnũ ex familia. ff. de leg. 2. Alexand. in con sil. 9. visis. colum. 4. vol. 1. Paul. de Cass. in consi. 316. An dræ. Barba. in consi. post consi. 45. Alexand. de Imol. vol. 4. Bald. in l. cum precibus. colu. 14. C. de impub. & alijs sub. & in l. si. C. de codicil. & det à Iudice legui, sicut te quitur canis le porc m. Philip. Corn. in consil. 95. tandem littera, a vol. 1. Oldradus in consi. 69. colum. 1. vers. licet considerato, & in consil. 95. in princ. & consil. 193. vclit quintò. Bal. in consi. 33. col. 1. ueritatem verba. l. caud. in consil. 52. in princ. vol. 1. Soci. iunior in consi. 26. col. 2. veri. his tamen non obstantibus. vol. 2. & voluit alia l' ha ra allegan. Paul. Leonj. in tracta. Substitutio in mate ria compendiosæ. nu. 719. cum pluribus seq. & conclusi ue in omnibus dispositionibus dubijs recurritur ad mē tem. Abb. Pan. in c. cum dilecti. nu. 2. 3. de donatio.

De inuentione Curiz, & Principis potesta te, in legibus condendis.

Rubrica 2.

S V M M A R I V M.

- 1 Romulus primus curiam cõlebravit.
- 2 Leges qualiter ab imperatore fiant.
- 3 Princeps quando se, & successorem obliget.
- 4 Subditus principis, potest cum causa iure suo priuari.
- 5 Rescri-

- 5 *Rescriptum principis legi derogans, qualiter fieri debeat.*
 6 *Ordinationes, qualiter a populo & congregatione fiant.*
 7 *Prasentia principis, quid operatur.*

HIS præmissis scias quòd curiaz inuentæ fuerunt, iam de in re Digestorum.^a Et qui primo curias celebravit, fuit Romulus^b † primus Imperator Romanus, qui populum Romanum, in tres partes diuisit. Quas partes curias appellauit, sic dictas, quia per illarum consilium curam Reipublicæ expediebat, & sic leges curiatis populo tradidit. vt in tex. in l. 2. in prin. ff. de orig. iuri. Et iste fuit primus qui leges pactionatas fecit, quia quâuis eo iure Digestorû ptâs legis condendæ, esset penes senatum & populum. vt l. non ambigitur. ff. de legi. & in l. omnes populi. ff. de iusti. & iur. Tamen dictus Imperator, consilio populi, tunc leges curiatis, & consilio populi factas promulgauit. Ex post iure. C. omnis potestas translata fuit, de populo in Imperatorē, vt dixit text. notab. in l. 1. §. sed hoc studium, vers. cum enim. C. de ueteri iure enu. Et sic potestas legis condendæ, vt in text. in l. finali. C. de legibus. Est tamen verum, quòd quamuis omne ius, omnisque potestas legis condendæ sit in Imperatorē translata. vt in dictis iuribus. Princeps tamen leges condere solet, cum consilio Procerum,^c Regni Senatorû, & Iudicum. ut in textu. l. humanum. C. de legib.

2 † Et hinc venit populi congregatio per principem, & celebratio curiarum, cum princeps pro reformatione regni leges condere intendit. Et hoc de more introductum est, non exigente iustitia, cum princeps per se solus posset leges condere, ut in dicta l. finali. C. de legibus. Et notat Bald. in d. l. humanum. C. quem morem, probat textus nouus. de prohibita feud. alienat. per Fredericum, in cap. imperialem. Ibi, quapropter dum ex prædecessorum nostrorum more vniuersali curia carrardi Rouceliz pro tribunali sederemus &c. Et idem tex. in cap. 1. de prohibi. feud. alienat. per Lotarium. ¶ Et isto more & consuetudine vsi sunt principes in ijs regnis. Nam quâuis pragmat. sanctiones, uim legis habentes, principes faciant super bono publico, regni & vniuersitatnm, ut in l. fina. C. de diuersis rescriptis, de se cum suo consilio. ut nota. in cap. primo, de rerum permutatione. Leges tamen generales faciunt, & sunt soliti facere cum consilio Procerû in curia congregatorum. Et scias quòd hæ leges in curia factæ si detur per populum pecunia,^d vt assolet fieri, transeunt in contractum. Et hæ sunt leges pactionatæ, & efficiuntur irreuocabiles, etiam per principem. Nam quamuis de natura legis renouatio illius sit ad principis nutum. ut in cap. 1. de constitut. libr. 6. & in l. di-

gna uox. C. de legibus. & non ligare successorem ad obseruantiam. ut in cap. fina. de rescrip. libro sexto. & nota. in dicta l. digna uox. tamen si lex est pactionata, & transiit in naturam contractus, ligatur princeps, & eius successor, cum talis lex & cõtractus habeat iustitiam naturalem, † qua princeps & successor obligatur, ut in cap. primo de proba. Et not. de condi. indeb. l. in summa. Et Bald. in dicta l. digna uox. Allegat gloss. in authen. de defensoribus ciuit. §. nulla. colum. 3. Et idem ibi Cyn. & Guy. de Suda allegat. l. penultima. C. de dona. inter uirum & uxorem. ¶ Et hoc habet communis schola legistarum, & habent hoc pro euangelio, quòd lex quæ transit in contractum, efficitur irreuocabilis, quare consenserunt, qui leduntur, tam quo ad subditos, quam ad extraneos. Et hoc firmat Bartol. tam in l. prima de summa Trinita. quàm in l. omnes populi. ff. de iustitia & iure. Et hanc regulam legistarum firmant etiam canonistæ, Innocen. in cap. nouit. extra de iudic. Et nota. de regula, in omnibus. cap. constitutus. de ordi. cog. cap. dilectus. Et Archidia. in cap. quicumque. 11. q. 1. Et de electione. capit. licet canon. ¶ Quod dictum moderni canonistæ asserunt esse uerum nisi subsit causa.^e Causa autem existen. quo ad subditos, dicunt reuocari posse, ut sentit Innoc. de iniur. & nostra. Et nota. Antonius de Butrio in dicto cap. uouit. de consti. & cap. cum M. Ferrarien. Ratio eius est satis generalis dicens, † quòd subditi possunt cum causa, iure suo priuari. per nota. de constitut. cap. quæ in ecclesiarum. & C. si contra ius, uel utili. public. l. finali.

¶ Pro istorum opinione, optime faciunt duo iura. l. vnica. C. nemini licere, ab emp. specierum se excusare, & de mu. sui come. libro 10. & C. de nauibus non ex. l. 2. lib. 10. Nam ad causam iustam maxime necessitatis reuocatur, & priuilegium & lex, & pragmatica sanctio, ut in dictis legibus. Et ideo dixit tex. iuris canonici quòd cum priuilegium tendit ad noxam^f reuocatur, quia causa subsistit in eius reuocatione, extra de decimis. ca. suggestum. Vt ergo plenius habeas quæ diximus, proprium & peculiare principis est legem condere, & illius humanitatis, non necessitatis est, cum procerum consilio id statuere, ut in dictis iuribus. l. humanum. C. de legibus, & l. fina. eodem titulo. ¶ Scias tamen quòd maioris efficaciz sunt leges conditæ in curia cum consilio Procerum, quàm conditæ per solum principem: etiam quòd factæ in curia, non essent pactionales, de quibus prædiximus. Nam tales leges in curia uel consilio factas, quamuis princeps posset eas tollere, si non essent pactionales, uel transissent in contractum, † tamen contra tales leges in curia, uel cum consilio factas, princeps rescribendo, nisi de illis expressam mentionem faciat in rescripto, non ualet rescriptum, nec tollitur legis dispositio. Si autem esset lex facta per solum principem sine

curia, tunc cum clausula generali, non obstante, & ualeret rescriptum, & tolleretur illa lex, quo ad disposita in rescripto. Verba sunt Archidia. satis bona. in c. 1. de constitu. libro sexto. Et refert ea Bald. in l. humanum. C. de legib. † Scias tamen quod licet peculiariter sit principis leges condere, tamen quilibet populus & congregatio approbata, potest sibi ordinationes, & sua particularia statuta facere, dum tamen non sint contra leges principis. Nam ut dicit tex. in l. omnes populi. ff. de iustitia & iure. Ius ciuile est quod quisque populus sibi constituit. Contra legem autem superioris, populus non statuit, sed illud, uel ultra illud, cum adiectione pœnarum bene statuit, de constitutionibus. capi. ut animarum. §. statuto, in libro sexto. Cum autem venit ad infringendum, uel derogandum ius principis, ut superiore, non ualet, duplici ratione, quia non est iustum, nec bonum ex quo legi cõ superiorum contrarium est. ff. de legibus. l. quod non ratione. ff. de decret. ab ordine facien. l. ambitiosa. Nisi forte fiat ex euidenti & necessaria causa. Arg. ff. mã dati. lege si hominem. Ad quod uide nota. in c. penultimo, de appella. libro sexto, in nouella. Et uide nota. in le. 2. C. de constituta pecu. in fine. Sed quia inferior non statuit in maiorem cum par in parem non habeat imperium. ff. de iure iur. l. nam magistratus. de maio. & obediẽ. ca. cum inferior. cum similibus. Et talia statuta & ordinationes sunt de iure approbatæ, ut not. in dicta lege finali, C. de iurisdictione om. iudicũ, & non indigent ulteriori cõfirmatione, ut in authen. de fideiuss. §. argentaria, iũcta l. penulti. de thesau. lib. 10. Et ideo non uidetur bene dictum, quod glo. uoluit in l. non ambigitur. ff. de legib. dicens, quod citra imperatore approbatione, populus legem non posse sibi legem dicere. Ad quod doctores allegant, in authen. de defensoribus ciui. §. sed interim. colum. 4. Et quod not. Innocen. de constitu. c. cum omnis. ¶ Bene tamẽ credo uerum quod Bartol. uoluit & Bald. in l. humanum. C. de legibus. quod si imperator uel princeps reperiatur p̄sens in ciuitate uel loco ubi talis lex popularis conditur, debet per principem confirmari, quod est summe notandum, † quia id operatur sola principis p̄sentia. ¶ Et scias quod ex quo actus legis condendæ est uoluntariæ iurisdictione per regulam positam per glos. iuncto textu, in le. 2. ff. de officio proconsul. & legati, quia per populum uolentem conditur, uel principem, quod uniuersitas expulsa a proprio territorio, & princeps extra prouinciam, posset leges condere, & pactionales quæ transeunt in contractum, de quibus minus dubium est, aliàs, & quod satis exquisitè sentit Bald. in l. cunctos populos. C. de summa Trini. in 13. corondelo uersicu. Sed sic queritur dicens. Et ideo habentes ordinariam potestatem, possunt in seipos eam exercere ubique locorum, ut l. secunda, ff. de officio proconsul. &

lega. Et ad proxime dicta in ratione, optime faciunt nota. per Innocen. de noui ope. nuncia. cap. cum ex iuncto. & in ciemen. quanuis. de foro compe. ¶ Sed quomodo possunt procedere quæ diximus, nonne leges condere est meri imperij uel iurisdictione^b ut probatur in principio. Nulla res potest melius cognosci, quam per diffinitionem, quia in diffinitione non ponitur nisi substantia. ut nota. in l. 1. ff. de usufru. Sed diffinitio iurisdictionis est talis. ¶ Iurisdictione est potestas a publico introducta, cum necessitate iuris dicendi, & æquitatis statuendi, ut in glo. lege prima, ff. de iurisdictione. om. iudicum. Et ideo dixit ibi Bartol. quod leges condere erat iurisdictionis. Et ideo idem Bartol. in l. omnes populi. ff. de iustitia & iure. Et sentit Innocen. de constitutio. capi. cum accessisset. dicunt quod ille potest statutum pœnale condere, qui habet merum imperium. Ille uero qui habet mixtum imperium, potest condere statutum mixti imperij. Ille uero qui habet iurisdictionem potest condere statutum iurisdictionis. Et hoc innuit bene tex. in c. ut animarum. §. statuto. de rescrip. in 6. ¶ Sed in contrarium dicas quod legem condere non est iurisdictione, imo est permissionis, & uoluntarie iurisdictionis. Et hæc fuit opinio uero Raynerij de furliuio. Nam quamuis collegium fabrorum & pistorum, non habeat iurisdictionem, tamen possunt inter eos statuere, ut in l. finali, C. de iurisdictione omniũ iudicum. Bene credo quod corpora & uniuersitates^h sine licentia, & directa & expressa approbatione superioris, non possent statuta pœnalia facere, nec cum pœna pecuniaria, nec minus corporali quia nec habetur iurisdictionem, nec merum imperium. Et ita posset intelligi dictus. §. Sed iterum in authentica, de defensoribus ciuita. Et quod nota. in dicto capitu. cum omnes, & ut superius dixi. Et quod legem condere non sit iurisdictionis, sed permissionis, firmat Bald. in repetitio. capitu. ut animarum. de constitu. libro sexto. Et Bald. in lege prima, ff. de iurisdictione omniũ iudicum, qui respondet ad rationem de super formatam, de diffinitione iurisdictionis, quam diffinit glossa in dicta lege prima, dicens illam glossam non obstare, quia loquitur de eo quod in iudicio uenit statuendum, non de eo quod per modum legis. Nam leges condere, nusquam est de necessitate. Vnde superiora uerba glossa non possunt adaptari ad hoc, dixit enim cum necessitate iuris dicendi. Et ideo dicit Baldus in lege humanum. C. de legibus, quod princeps in camera sua, potest leges condere. Et hæc est communis & uera sententia.

CAMILLI BORELLI ADDITIO.

^a ¶ DIGESTORVM.] Melius pro sua intentione, & accommodatus dixisset de iure Regio, ex quo uideretur

non recte dixisse, cum appareat hic appellare ius digestorum Romani temporis, quod absurdum est, cum Digesta a postea ceperint à Iustiniani Imperatoris temporibus, qui collexit in unam iureconsultorum prudentum responsa, illa volumina Digestorum nomine nuncupantur. ut videtur licet ex C. uellia. Contra Memor. Pandectas. & de c. in apostil. seq. p. Andr. Alci. in lib. 3. Dispunct. c. 13.

b ¶ **ROMVLVS.**] Videtur mihi non recte dixisse Bellugam hoc in loco, quod inuentor curiarum, & parlamentorum conditoris hominis fuerit Romulus primus auctor, non, & ante ipsum id fecerat primus ille pater Moyses. ut patet Exo. c. 19. ibi (venit Moyses, & conuocatis maioribus natu populi, exposuit omnes sermones quos mandauerat Dominus) & hic est Daniel. c. 6. ibi (conciliū inierunt omnes principes regni tui, magistratus, & satrapæ, senatores, & iudices) quod & fecit Artaxerxes, patet. Ester. c. 1. & apud Iosephum antiquit. iudaicar. lib. 1. c. 6. & 1. Reg. c. 5. vbi Azotij congregauerunt omnes Satrapas Philistinorum, & similiter fecerunt Accaroni ex. & iterum. c. 7. (audierunt Philistinim quod congregati essent filij Israel in Masphath.) & habetur per totos libros Regum. & præsertim. 4. Regum. c. 23. vbi Iosias Rex congregauit omnes senes Iude, & Hierusalem.

c ¶ **PROCE RV M.**] Obseruantia hæc quod Imperator in legibus condendis requirat præsertim consiliū fuit ex mera ipsius voluntate, & non quod de necessitate ita requireret, ita colligitur ex Bar. in l. humanū. C. de legi. vbi dicit quod hoc est voluntariū, non necessariū. quod & concludit etiam Iplemer Barr. in l. si. C. eo. ri. & hic in d. l. non ambigitur. ff. de legi. vbi Accur. potest. tollere ius civile. voluit Inn. in c. q. in ecclesiariū. de consi. & voluit Paul. de Cast. in consi. 15. & colligitur ex s. sed & quod principi. inst. de iur. natu. gen. & ciui. & no. in l. humanū. per quā dicitur legem condidit ab Imperatore cū consilio præsertim. fuit condita à Theodosio, & Valent. & l. si. eo. ri. in qua habetur quod soli Imperatori licitū est leges condere, fuit facta à Iustiniano, qui fuit præfex, vel septem Imperatores post, ob quod postea posteriorē fuit sublata, de quibus per Lobardū de Serico. in suo Augustali, inter opera D. Franc. Petrarchæ. In tñ tñ permittitur præsertim. quātū ab Imperatore conceditur. ut per Bar. in d. l. si. C. de legi. Videas quod dixi supra Rubr. 1. in ver. sine consilio, & in ver. principa liter. & est de mente Bellugæ j. Rub. 10. nu. 10. ubi dico.

d ¶ **PER** populum pecunia.] Et sic lex promulgata data per populum pecunia reuocari nequit, cum transeat in contractū. ut voluit hic Belluga. & supra Rubr. 1. vbi dixi in ver. naturā contractas. Cogitari tñ posset, quod quia pecunia non esset commensurabilis ad gratiā per Principem concessam, posset princeps eam reuocare. ut videtur voluisse Bald. in l. qui se patris. C. vnde lib. ad similitudinē donationis ob meritā, quod si non fuerint æquivalentia reuocari poterit. Corn. Perusin. in consi. 194. Videtur in præfenti. col. 1. vol. 3. Steph. Bertrand. in consi. 135. Item. col. 2. vol. 4. Carol. Ruinus consi. 94. Vitā. num. 20. vol. 2. Ripa respons. 13. Duo sunt. col. 2. lib. 3. late Andr. Tiraq. in Rep. l. si vnquā. in ver. donatione largitas. nu. 79. C. de reuoc. don. & eo casu consideranda sunt merita respectu concedētis, ut si fuerit Imperator, Rex, & Princeps, ut eo casu tanta merita non regnantur, cū principem maior deceat liberalitas, et si merita pauca sint. Corn. in l. si donatione. col. 2. C. de coll. & in consi. 144. licet dicēdū. vol. 2. & Barb. in c. sedes. col. 2. de rescri.

e ¶ **SVBSI** causa.] Cessat. n. priuilegiū cū cesset cā. ut in l. Geom. tra. ff. de excus. tuto. Dy. & Philip. Frac. in c. de cet. de reg. aur. in 6. & Soc. iuni. in consi. 160. circa pñtem. col. si. vol. 2. Glo. In. Ioan. And. Card. Floren. & Panor. in c. Abbate sanē. de verb. sign. 10. de Lign. in procm. Clem. Io. Franc. Ozeri. in s. supradicta. col. 2. nu. 5. de Milit. testa. & Alex. in consi. 35. V. so. pcessu. col. 4. ver. quātū vero. vol. 4. cū infinitis pmodū allegatis ab Andr. Tiraq. in tract. cess. causa. in priuile. causa nu. 203. cum plurib. seq.

f ¶ **TENDIT** ad noxam.] Simile habemus in l. ex facto. in prin. ff. de vulg. & pupil. voluit Ias. in l. quominus. ff. de flumin. sequitur Fely. in c. nouit. nu. 20. cum plurib. seq. ex de iud. cum plurib. adductis per Marth. de Afflict. in consi. Regni. ea quæ decus. nu. 3. cum plurib. seq. sub Rubr. quod null. prælatus. Doct. in c. ad hæc. de cleric. resident. Cardi. in Clem. in præfente. de censib. Lucas de Penna. in l. 2. C. de priuile. dom. Augu. li. 10. Philip. Dec. in consi. 335. ¶ **QUE** oia limita procedere in priuilegijs concessis per principem, non autem ab inferiore, ut primo casu in casib. 2. iure pmissis possit reuocari priuilegiū, secundo tamen casu minime. voluit Ant. de Butt. in c. q. in ecclesiariū. ubi et Io. de Imo. de consi. Ab. Panor. in c. at si clerici. s. de adulterijs. col. 4. de iud. final. in l. 2. col. 8. C. de seruit. & aqua. Federic. de Senis in consi. 195. ubi tenet ob hoc, quod legatus de latere non potest tollere vni ecclesiæ & dare alteri. refert, & sequitur Fely. in d. nouit. num. 35. ¶ **DECLARA** autem tu regnicola hoc vltimum, secus esse in priuilegio concessione feudi facto alicui etiam ab inferiore a principe, quia poterit in regno ipso iure de facto per eundem fieri ipsius priuilegij, & feudi reuocationem. ut in consi. Reg. incip. Const. diuz memoriz. vbi Andr. de Iser. Afflict. & Doct. sub rubr. de reuoc. feud. & in hoc legibus feudorum communibus non subiaccemus, quæ volunt quod alienans feudū amittat. ut in s. 2. & 3. quib. mod. feud. amit. in c. imperialē. s. callidis. de prohib. ali. per Fed. & in c. si. extra de feud. ¶ **QUÆRO** autem an in casu quo fuerit alienatio facta per inferiorem a principe, tunc inferior ille, qui alienauit, volens feudum alienatū reuocari, emptor illius recuperet pretium, vel pecuniam. Hanc questionem bene tractauit D. Ioan. Thomas de Marinis acutissimus Iureconsultus. in tract. de generib. & qualit. Feudo. tit. 11. de feud. ex pñcto, & prouid. antiq. siue patern. s. constitutio regni. nu. 15. nec. quæro in terminis. ubi dicit de iure communi emptorem recuperare pretiū. alle. And. de Iser. in c. imperialem. ver. Imperator Lotharius. nu. 18. & in c. 1. s. Rurhus. nu. 30. quib. mod. feud. amit. & Affl. in c. 1. nu. 10. de aliq. feud. & in consi. constitutionem diuz memoriz. nu. 49. quod dicit procedere quando emptor esset in bona fide, sed secus si emptor esset in mala fide, tunc n. pretium non recuperabit, sed erit acquisitum fisco regio, seu feudi Domino, per allegata per eum ibi. Dicitur tamē eo casu emptorem esse in mala fide, quando emptor emit sine assensu. uoluit Andr. de Iser. in c. 1. in princ. nu. 1. de inuest. de re alien. fact. ultimo tamen loco ex opinione Anton. Capic. in d. c. imperialem. col. 190. 191. qui dicit semper ipsum uidisse iudicari, quod quando sit reuocatio alienationis vigore dictæ consti. constitutionem diuz memoriz. semper debet restitui pretium emptori, dicens in his terminis tunc demum pretium fisco applicari quando venditū esset feudum sine assensu Regis, uel eius reservatione, aut ut res Burgensica. & concludit Ioann. Thom. ubi supra quod hodie tenet hoc pro expedito, quod quando intentatur remedium dictæ constitutionis semper recuperabitur pretium. ¶ **Et an** emptor ager de euictione si emerit sine assensu, vel eius reservatione? Andr. de Iser. in c. 1. s. comertiu. nu. 10. de prohi. seu. alie. p. Lothar. Ioan. Thom. vbi supra. & D. Gaspar Caballitius, in eleganti tract. de euict. s. 4. nu. 49. cū seq. Alex. in col. 71. ... col. 1. vol. 3. Andr. Alciat. in consi. 133. num. 5. & in consi. 138. prima facie. Ludovic. Roma. in consi. 503. Diligenter inspectis. num. 13. Aimō Crauetta. in consi. 24. & iterum in consi. 211. & Carolus Ruinus in consi. 42. nu. 19. vol. 1. ¶ **An** in istis feudis, quæ conceduntur a comitibus, & Baronibus, sufficiat assensus Baronis, vel exigatur etiam Regis? Vide Gloss. in dicta consti. constitutionem. in uer. licentia. & Afflict. in decion. Neapolita. 243. Nardus Cocus. num. 2. vbi dicit quod generali consue-

Speculum Principum, Petri Bellugæ.

tudinē Regni in feudis de tabula non quaternariis sufficiat in alinatione consensus Baronis. sequitur idem recens Thomas Gramma. in decif. Neapo. 77. Excellens comes. nu. 3. & tenet Marin. Freccia in tract. de subfeud. Baron. lib. 2. §. pluribus. nu. 38. 39.

MERITUM imperij, vel iurisdictionis. Leges, & statuta condere iurisdictionis est. Bar. in l. omnes populi. ff. de iust. & iur. in l. ff. de iurisd. om. iud. in c. cū oēs. de cōsti. pertinet. n. ad merū imperium. Inno. in c. cum accessi sent. in gl. sua. in ver. tanto. de const. Bald. in l. nulli. q. 3. C. de sent. & interlo. om. iud. & in sua Margarita. in ver. vniuersitas. ver. 3. Ang. & Alex. in l. 1. ff. si quis ius dicent. non obtemper. & Matth. de Afflict. in prælud. conti. Regni. q. 3. nu. 4. & esse maximi imperij voluit Bar. in l. imperium. ubi Fabius Otinellus. ff. de iurisd. om. iud. & ego dixi in tract. lib. 1. substantiali. 1. per totum.

VNIuersitates. An vniuersitates possint facere statuta, cum pœna, vel sine pœna absque superiores licentia, plenius habetur per Matth. de Afflict. in prælud. Const. Reg. q. 3. per totum. vbi videas.

De euocatione ad curiam.

Rubrica 3.

S V M M A R I V M.

1. *Consuetudo scripturam autenticam facit.*
2. *Citatus quo loco comparere teneatur.*

S V B S E Q V E N T E R quæritur quomodo sunt vocandi qui ad curias conuocantur? Dicuntur per epistolam, vt est tex. & materia propria congregationis synodi vel prouincialis consilij, in c. si episcopus metropolitani. 18. dist. Et tales literæ dicuntur monitoriz, vt in c. decernimus. e. dist. quas nos vulgo literas citatorias appellamus, de quibus in c. cū inter vniuersas. de elect. & talibus literis creditur si sunt sigillo hortantis vel conuocantis munitæ, ad hoc extra de proba. c. post celsionem. & 11. q. 3. c. curiz. de dolo & contu. veritatis. & c. cū obijt. 73. dist. In nomine domini. cum simili. Ad hoc quod not. Inno. in c. 1. & in 2. extra de fid. instrum. Et dominus Ant. de Butr. late distinguens, in d. c. post celsionem, post alios scribentes, dicēs, quod literis citatorijs vel monitorijs sufficit solum quod habeant sigillum notum. allegat. 65. distinc. cap. non debet. & cap. sequenti. 7. q. 1. pontifices. de offic. deleg. c. prudentiam. in prin. ci. de rescrip. c. si citatus. de offi. delega. cap. cum causam. 18. distinc. si episcopus. cum similibus. Et ideo consuetudo obtinet ad omne dubium tollendum, vt tales literæ nedom sint sigillatæ, sed etiam signatæ manu conuocantis curiam; & talis consuetudo facit illis fidem adhiberi, cum consuetudo facit scripturam autenticam. extra de fide instrum. c. cum dilectus. Mero ergo conuocati per tales literas, debent venire, alias potest procedi ad negocia curiz, illorum contumacia, stante. vt 18. distinc. c. per-

uenit. & c. placuit. cum sim. Scias tamē quod in ijs. literis citatorijs, debet fieri assignatio congruo tempore, ut omnes conuocati possint cōmode conuenire in loco, qui debet nominari in literis ad curiarum celebrationem missis, qui conuocari debent in loco populoso, ubi cōmode præsiciens possit præsidere, & assistentes, & vocati astare. ar. extra de priu. c. 1. Et quod tutus pateat accessus & locus securus. ar. c. statutum. §. 1. de rescrip. lib. 6. extra de appel. c. ex parte. 33. q. 2. siue. ff. de iud. l. si longius, faciunt not. ff. ad trebel. l. de ceterate. per Bal. in c. veniens. de acqu. extra. Et dari debet tempus competens, secundum locorum distantiam, & negotij qualitatem. extra de appel. c. cum sit romana. 63. distinc. cum longe. & 7. q. 2. c. vocatio. & ff. de iudic. l. nō nunquam. alias si nimis breuis terminus in talibus literis citatorijs assignaretur, esset grauare subditos. iuxta notata. extra de dilation. c. 1. Debetque locus assignari, & dies certa, vt citatus sciat, vbi, & quomodo comparere debeat. Arg. extra de accusation. ca. veniens. & cap. querelam. de election. ibi, statuto termino. melius in textu nota. in ca. si episcopus metropolitani, ibi, ad constitutam diem. 18. distinc. Et si alia hora vel die actus fieret, esset nullus, ut notatur per Bartol. in l. aut qui aliter. ff. quod vi aut clam, nisi per prorogationem, ut assolet fieri, fiat curiz prorogatio, quia tunc eadem dilatio & assignatio est, vt ff. de precario. l. sed si manente. Et citatus alio loco quam vbi conuocatus est, talis non tenetur quærere iudicē, sed sufficit in loco protestari, ut not. glo. singularis. in cap. cupientes. §. quod si per xx. super verbo, proposita. de elect. lib. 6. quam singulariter commendat Angelus per intellectum. l. 1. §. adeundi. ff. quomodo appellandum sit. neque in his citatorijs literis, debet seruari forma quæ habetur per textum & gloss. in feud. titulo de alodijs. quia loquitur in materia feudali. Et scias quod in dictis literis citatorijs, solet inscribi causa conuocationis curiarum, quæ practica satis est iuri consona, cum causa in citatorio sit inferenda. vt notatur extra, de dilation. cap. praterca. Ad hoc vt citatus non possit deliberatorias petere, & princeps assolcat dicere causam conuocationis curiarum. ut in feud. de prohibita feud. alienation. per Fredericum. cap. imperialem. & in cap. 1. de prohibita feud. aliena. per Lot. ibi pro iusti. & pace componenda & c. Tamen non credo esse conuocationis curiz causam inferendam in citatorio. Tum quia iudex est certus, quia princeps & de eius posse non dubitatur: ut sic non obsint not. in d. cap. praterca. Nec in l. 2. ff. si quis in ius vocatus non ierit. Tum quia iure cautum non reperio, quia textus feudi non est dispositus, solum narrat causam conuocationis habere inducias: ut nota. in dicto c. praterca. Scias autem quod ultra hanc conuocationem literalem dictam, fieri habet conuocatio

g tio ad curiam per sonum tubæ, vel campanæ, & ad hoc vt absentes actibus possint argui de cōtemptu. Et hoc est quod voluit glo. magistra. in l. obseruare. C. de decurionibus. li. 10. Et ibi Bar. & ita practicatur, & caue ut in principio curiæ facias sonare mane & vespere campanam: ut fugias omnem nullitatem.

CAMILLI BORELLI ADDITIO.

a ¶ **MONITORIAE.**] An requiratur trina monitio, vel sufficiat per Archiepiscopum fieri vnicam monitionē coepiscopis suffraganeis? Gl. in d. c. si epus dicit q̄ tali casu sufficiat vnica tantum, nec requiritur trina, nisi actu iudic ali.

b ¶ **SIGILLO.**] Sigillum vim habet subscriptionis. l. tribunus. §. 1. ff. de mil. testa. Bar. Ale. & ceteri. in l. que dotis. circa si. ff. sol. mar. not. in l. 2. C. de reb. alien. non alie. vbi Bal. Philip. Dec. in c. 2. de fid. instr. Philip. idem Felin. in c. tertio loco. in prin. ex. de prob. Franc. Purp. in l. admonen di. col. 28. ff. de iureiur. Lud. Rom. in cōsi. 303. Hęc scriptura. in si. & latissime supra oēs Ioan. de Firmo. in tracta. de episcopo. lib. 3. par. 1. vers. nunc tractemus aliqua. p. tres col. & late ēt Aymo. Crauc. in tract. de antiq. tempo. par. 1. sect. quæritur ēt. nu. 44. Franc. Marc. in deci. Delphin. §. 1. num. 4. vol. 1. ¶ Limitatur non procedere quotiescunque subscriptio requireretur pro forma, & solēnitate actus, tunc. n. sigillatio non sufficeret, vt in testō in scriptis. l. ad testiu. §. si quis. ff. de testa. Alex. & Iaf. in d. l. quæ dotis. & Dec. in d. c. 2. de fid. instr. ¶ Limita ēt dum tñ appareat impressum sigillum ab eo, cuius esse prætenditur, vt voluit Alex. in d. l. quæ dotis. col. si. Dec. in d. c. 2. de fid. instr. ubi post Anto. de Butr. dicit, in dubio sigillū videri appositū de voluntate eius cuius est, quod & voluerat Abb. Panor. in d. c. 2. col. pen. in si. ¶ Quæ plures alias limitationes, & dicta circa materiā sigilli vide per supradictos, ad quos me remitto studio potius breuiandi, & ne trāscribam.

c ¶ **SIGNATAE.**] Et sic subscribens h̄t pro consentiēte si tanquam principalis se subscribat. l. fideiussor. §. si tibi. ff. de pign. Bar. Alex. & alij in d. l. quæ dotis. in si. ff. sol. mar. tri. Notatur in l. plurib. in prin. vbi Ang. ff. de verb. oblig. & habetur in l. de his. ff. de transact. Bart. Salic. & Paul. de Cas. in l. emptor. §. Lucius. ff. de pact. voluit Zaf. in l. si ita. §. chrylogonus. nu. 3. ff. de uerb. oblig. plene Alex. in conf. 147. ponderatis his. col. 2. ver. ad hoc ostendendum. vol. 2. & plura per Marian. Socin. in conf. 15. Visis prædictis. col. 13. ver. ad quintum argumentum. vol. 1. Iate Fel. in c. qm̄ contra. nu. 75. cum plurib. seq. ex. de probat. ¶ Limita plurib. modis breuiter hanc doctrinam, non procedere quādo quis erroneē se subscribat, tñ. n. cōsentire nō v̄t, nota. in l. si. vbi per Bal. in 1. nota. C. plus vale. quod agif. ad quod facit q̄ si quis se subscripserit scripturæ, quā nesciuit, neq; legit, nō præsumit consentire si se subscripserit, nisi fuerit antea præmonitus. voluit Ang. in d. l. si ita. §. chrylogonus. vbi hoc idem voluit Franc. de Aret. idem Bal. in auth. si quis in aliquo. C. de eden. Doct. in c. 2. de si. instr. & idem Are. in l. cum antiquitas. C. qui test. fac. pos. Pau. de Cast. in conf. 352. de casu præfenti. ¶ Limita secundo nō procedere si probet cōtrariū, ex quo licet subscribens præsumitur consentire, & scienter facere, tamen se cus si probaret contrarium. Bar. in l. sicut. §. nō v̄t. ff. quib. mod. pig. vel hypo. sol. & in d. l. quæ dotis. vbi Alex. & idē Ale. in d. cōf. 47. ¶ Limita tertio nō pcedere in eo qui se subscripsit, vt testis, non enim præsumitur consentire. vt in l. Caius. ff. de pign. acti. Bar. & Alex. in d. l. quæ dotis. idem Bart. in l. fideiussor. §. pater. ff. de pignorib. Alexand. Vdalrich. Zaf. & alij in d. §. Chrylogonus. Vide eundem Alex. in conf. 131. col. 2. vol. 2. Panor. in conf. 86. vol. 2.

& Lud. Rom. in conf. 140. Hęc venditio. & ego latius dixi in conf. meo. 24. omni vita tua dilige Dei. nu. 10. cum plurib. seq. quod cōsiliū fuit pro D. Octauio Henrico ac cōnciatio meo cognato contra Iacobū de Petra bl̄ca. In quo vide quia ex ip̄o pōt colligi quo pacto intelligi deant hęc limitationes, p̄ quo ēt vidēdus est Fely. in d. cap. qm̄ cōtra. nu. 75. cū plurib. seq. vbi bene declarat istas, & alias complures limitationes, ad quem me remitto.

d ¶ **CONSuetudo** facit scripturā auth.] Cōsuetudo dat robur scripturæ, q̄ aliā de p̄ se fidē nō faceret. voluit Spec. in tit. de instr. edit. §. nūc dicēdū. ver. hoc quoq; in si. Franc. de Are. in c. cū cām. de prob. & Raph. Comēl. in conf. 6. creditur. in prin. & Matth. de Affli. in cōst. reg. Baiulos oēs. not. 13. voluerat antea fede. de Sen. in conf. 119. nulli dubiū. in si. Bal. in l. cunctos populos. circa fin. C. de sum. Trin. & fid. Cath. & in l. comparationes. col. 4. C. de si. instr. Saly. in Lex. plo. C. de prob. Voluit ēt Alex. in l. q̄dam. §. numularios. ff. de eden. & in conf. 53. In casu verrente. col. 1. vers. attamen vigore. vol. 1. idem Alex. in conf. 170. circa. vol. 7. asserit valere statutū, quo dat plena fides scripturæ priuatae. facit fortius dictū Gemi. in conf. 62. col. 1. dicētis, statutū, & cōsuetudinē posse dare saltim in territorio statuētis p̄tāre cōficiēdi infra publica, & si dē faciētia perionis priuatis, & nō notarijs. & aliqua ponit D. Iac. Nouel. post Duēnā. in regul. 79. p̄ totū. Vidēdū est ēt plenū cōsi. meū. nu. 22. exaudi. p̄ totū. In quo tenui valere cōsuetudinē q̄ credatur libris priuatorū, cui se subscripserūt solēnes Docto. Iulius Cēsar Sarrus, Ioan. Anto. de Nigris, de Cāpania, Ioan. Vicentius, Rufus de Cōtur fio, & D. Fabius Bassus de Oliuero meus affinis. ¶ Limitat aut̄ nostri Doct. supradictā cōclusionē q̄ credat cōsuetudini p̄fate, dū tamē cōsuetudo sit verosimilis fm̄ qualitate p̄sonarū, & cōem æstimationē mercatorū, & nō sit ita ḡnalis, vt dica, credi oī scripturæ oīum mercatorū. Bal. in l. vnica. col. 4. C. de cōf. in cōf. 349. si hoc q̄rif. in 2. du bio. vol. 5. Alex. in cōf. si. col. 2. vers. fortius. vol. 7. & Soci. in conf. 87. col. si. vol. 1. Iaf. in conf. 103. col. 1. in si. vol. 1. in d. l. quædā. §. numularios. col. 2. Felin. in c. 2. nu. 16. de fid. instr. Dec. in c. 2. col. 7. de Rob. & Aim. Crauer. in tract. de antiq. temp. par. 1. vers. venio. nu. 32.

e ¶ **CONTVMACIA.**] Inter alias pēnas p̄ me enumeratas in meo tract. deest ista q̄ citatus ad cōcilium si nō cōparet pceditur ad actus incūbētes in eius cōtumaciā. vbi videas plenissime. Et an sufficiat vnica citatio, vel de bet esse trina, dicit Glo. in c. si epus. vbi Arch. d. 18. distin. Io. And. in c. breui. de iureiur. q̄ sufficit isto casu vnica citatio. idē Io. And. in c. nō minus. de imu. eccl. & in tñ necessaria est ista citatio superioris, q̄ si vnus ep̄s videt alios ire ad cōciliū, nō tñ ire tenebit, nisi vocat. voluit Io. And. in c. ego. M. de iur. p̄ illum tex. qui dicit vocatus ad cōciliū veniam. refert, & sequitur Pet. de Monte in h̄a Monarch. q. 2. in si.

f ¶ **TVTVS** pareat accessus, & locus.] Quod locus in quo q̄s citatur, & ad quē dēt cōparere, tutus eē deat, & p̄ eē congruo, ac securus. tex. cū gl. in c. si epus. 3. q. 2. Inn. in c. præterea. col. 2. ver. Idē si ex prima. ex. de dilati. Spec. in tit. de citatio. §. . . ver. itē q̄ sit ad locū. vbi Bal. ut voluit Ol dra. in cōf. 43. Bar. in l. Metus. ff. ex quib. caus. maior. Car din. in Clem. pastoralis. §. vt illud. de re iudi. & in clem. 1. de iudi. Ang. in l. 2. ff. si q̄s in ius vocat. nō 1er. Abb. Panor. in c. cū dilecti. de dol. & cōt. Bal. in c. 1. col. 3. ver. citatus a iudice. de mili. vass. q̄ cōt. est. i feudis. Pan. in c. si. de eo q̄ mit. i pos. Fel. in c. ex parte decani. col. 4. ver. & no. q̄ talia ex. de rescri. voluit Matth. de Affli. in cōst. reg. causas. no. 4. & in cōst. si quē nostrorū. no. 7. idē Affli. in decif. Neap. 124. ecce datus est. nu. 3. D. Per. Foller. in Praxi. crim. par. 1. §. vel eos verbaliter. nu. 7. & 22. Barth. de C. affe. i cōsue. Burg. in ti. des iustices. §. 6. gl. 1. in si. Io. Belsianus. i cōsue. Aluern. tit. des adiournemes. arti. 4. ver. primo quando. &

Speculum Principum, Petri Bellugæ.

D. Quintilianus Mandosius Romæ in Praxi cõmissionis Form. 4. in ver. etiam per edictum. ¶ Et inde est q̄ citatio ad locum inhonestum non arctat citatum ad comparandum. Gloss. in d. c. si episcopus. 3. q. 2. Spec. ubi Bald. in addit. in tit. de citatio. §. . vers. Itē ratione loci. ¶ Et p̄pter ea nulla est ipso iure citatio quæ fit vt quis compareat ad locum pestiferum, & comparere non tenetur. Bartol. Imol. & Doct. in l. de ætate. ff. ad Treb. Gloss. & Doct. in c. ad supplicationem. de renunt. Bar. in l. 1. ff. de bono. possi. ex testa. milic. Bal. in l. fi. C. de testam. Bar. in l. fi. ff. de in in tegr. rest. Abb. Pan. in c. cum dilecti. col. 7. de dolo, & contum. Cuius occasione dicit Philip. Corn. in consi. 131. In hac consultatione, litera g. vol. 4. quod mulieris testamentum tempore pestis sine propinquorum consensu conditum valebit; quod et voluit Ioan. Fran. Ripa. in tracta. de peste. par. 2. partis. 2. q. 3. nume. 10. sequitur Bernard. Pandus in Ritu de exeq. instrumentorum, parte 2. declarat. 18. num. 66.

¶ TVB AE, vel Campanæ. Idem etiam si vocetur à præcone. vt voluit Gloss. in clem. Grauis. de sentē. excom. & necesse erit citatum vocari, & eius contumaciam incusari. voluerunt Alex. Anto. de Alex. & las. in l. properandū. §. & si quidem. C. de iudi. Alex. in consi. 100. discutiis his. col. 2. vers. sed præmissis. vol. 5. & in consi. 120. Viso processu. num. 7. vol. 7. Bart. in extrauag. ad reprimendum. in verb. Neglexerit. nu. 4. Pet. de Ancha. in consi. 97. In questione. col. 3. & Hierony. Cagno. in repet. l. vinum. nu. 41. & 42. ff. si cer. pet. Ancha. in c. cupientes. §. quod super. de elec. in 6. Matth. de Afflict. in regni const. Penam nouem vntiarum. q. 7. num. 10. de l'æn. contum. in caus. ciuilib. & in regno hoc Neapolitano nunquam dicitur citatus contumax, nisi accusetur contumacia parte instante. vt in Prag. incip. relatione. sub rubr. de form. proced. in caus. prædict. post citationem. Ex quo contumacia habetur pro præsentia. Specul. in titu. de arbi. §. 9. versu. quid ergo. & in titu. de test. §. 8. circa princip. & in titu. de appell. §. 11. vers. sed cum supra. Bald. in authen. qua in provincia. in fin. C. vbi de crimi. agi oport. & in l. cum fratrem. colum. vlti. C. de his quibus vt indign. ¶ Et prædictæ contumaciæ incusatio non requiritur nisi in illis casibus in quibus adest pars, alias enim si procederetur ex officio Curie secus erit, vt post supradictos voluit Do. Folle-rius, in practica Crimina. §. Accusentur contumaciæ. nume. 9. Ego autem semper vidi seruari in Regijs Tribunalibus incusari vltimam contumaciam, & vocari citatum per præconem, vel per Trombettā. & videtur de mente D. Cyrilli Fulgeonij, in summula Criminum. Particul. 1. Rubr. Si reus in ius voc. non ierit. §. 1. per totum.

Vt uocati ad curiam personaliter ueniant, cessante impedimento.

Rubrica 4.

S V M M A R I V M.

- 1 *Causæ quibus curiæ conuocantur.*
- 2 *Impeditus uenire, quid facere debeat citatus.*
- 3 *Vsus procuratoris necessarius.*
- 4 *Edictum de procuratoribus est permissorium.*
- 5 *Consuetudo pro lege seruatur.*
- 6 *Procurator diuersæ professionis vtrum admittatur.*
- 7 *Clericus laicum ad spiritalia constituit procuratorem.*
- 8 *Consuetudo probatur per vnum altum.*

SIAS q̄ de iure causæ quare curiæ vel parlamenta celebrantur, vel consilia provincialia vel sibodalia, sunt ardue, scilicet reparatio iustitię, pacis compositio, prouincię reparatio, delictorum punitiõ officialium creatio: hæc probantur per tex. in l. obseruare. C. de decur. lib. 10. & in feud. de prohibita feud. alienatione per Lotharium, & de prohibita feu. alienatione per Ired. c. 1. & in c. propter ecclesiasticas. 18. dist. 7. Et quia causæ arduæ sunt & maximi præiudicij, necessariõ vocati maxime a principe personaliter adesse debent, saluo legitimo impedimento, ad hoc de iudi. l. non alias, & in c. episcopus ad synodum, & in c. sequenti. 18. dist. 5. q. 2. c. vocatio. Et vbi est impedimentum debent mittere legatum, id est excusatorem ad allegandas causas absentię. §. q. 3. c. si ægrotans, & extra de appella. constitut. 65. distinct. si quis. Et sic videtur quod stante impedimento etiam procuratorem mittere non possent, quod multum durum videtur: ¶ quia vsus procuratorum permissus est, & perquam necessarius, vt in l. prima. ff. de procu. Et quauis in arduis causis quis non cogatur procuratorem constituere, vt in querelam. de procurato. potest tamen si vult, ut ibi notatur. & in c. dilecti. de dolo & contumacia. & notatur in d. c. si ægrotans. Ratio autem quare in dictis iuribus decretorū dicitur quod personaliter adesse debent vocati, & vsus procuratorum in consilijs provincialibus non admittitur: est, quoniam de antiquo iure omnes causæ criminales episcoporum in consilio provinciali tractabuntur. ut in dicto c. propter ecclesiasticas. Ratio, quia in talibus causis non interuenit procurator, b ut in l. pen. §. ad crimen. de publicis iudicijs. extra de accusa. ca. veniens. & c. super ijs. merito coepiscopi conuocati quorum causæ erant discutiendæ, proculdubio personaliter comparere habeant. Sed ubi alias causæ ciuiles illorum essent tractandæ, vel solum de bono publico agendum, vel pro eligendo officiales vel ministros non video, cur maxime stante impedimento non possint vocati procuratorem mittere, cum sit Edictum permissorium. vt in d. l. 1. addo. l. seruum. §. cum vero. eod. titu. ¶ Fateor tamen quod si principi vel præfidenti in tali consilio uel parlamento uidebitur, q̄ uocati personaliter venire habeant, quia negotij arduitas promeretur, vt omnes sint præsentēs, prætorijs remedijs coget absentes venire p̄sonaliter. vt est tex. & ibi Bald. in l. fi. C. de procur. & idem Bal. in authen. causa quæ fit cum monacho. C. de episcopis & cler. & cano. Moderni per illum textu dicunt in c. 1. de iudicijs. li. 6. alias autem per procuratorem maxime stante impedimento, causam tractabunt curiæ vel parlamēti, ad hoc extra de elec. c. si quis isto. lib. 6. ¶ Et ita obseruat

consuetudo quæ pro lege seruatur. ff. de legib. l. de quibus. cum sequenti. legib. & in cap. cum consuetudinis. de consuetu. Ad hoc optime facit. c. Cumana. de elec. Prodest autem procuratoris missio ad curias, quia illo existente, & præsen- te in curia literæ præiudiciales contra principalem, nequeunt expediri sine illius conuocatione. ^c Et si fiat nullum est, secundum Hostiæ. qui ita not. post glo. in ca. cum olim. de re iud. † Sed vidi pluries dubitari, an procurator qui ad curias destinatur pro aliquo corpore vel alio priuato absente, possit esse diuersæ professionis quam sit destinans illum, ut puta, quia miles destinat ciuem: vel clericus laicum: uel uice uersa. Et videtur dicendum quod non. nam in his negotijs collegialibus, ita de iure cauetur, & procurator habeat esse de illo collegio, de quo est instituens. de hoc extra de elec. c. quia propter. † Item quia iura volunt quod illæ qualitates, quæ requirunt in aliquo actû faciente, requirantur in substituto ab eo. ut de rescriptis. c. statutum. §. in nullo. 6. Sed ista iura loquunt in negotio electionis: & in iudicibus delegatis: sed in alijs negotijs non videtur, quoniam clericus etiam ad negotia spiritualia laicum procuratorem substituit. extra de præben. ca. accedens. Et ibi lo. And. in nouel. & religiosus potest esse procurator non religiosi de licentia sui prælati. extra de procura. c. religiosus. in clem. saluo quod habeas in tit. ne clerici uel monachi. † Quid ergo dices? Dic quod non credo ^d de iure quod prohiberi possit homo diuersæ professionis quin ut procurator intercedat, nisi reperiatur contraria consuetudo, ad hoc. ff. q. cuiusq. vniuersitatis. l. nulli. c. gl. sua. q. consuetudo probabitur per unum actum. ^e de p. b. c. c. de beneficio. Et in l. 3. C. de episcopali audi. & in l. Mela. ff. de ali. & ciba. lega. videlicet quod sint repulsi vna uice homines diuersæ professionis ab interessendo, ut procurator in brachio illo cuius est principalis. Et iam maxime si in contradictorio iudicio sit obtentum, ad hoc, de verbo. signi. c. abbate. & quod ibi notatur. & l. cum de consuetudine. ff. de legibus. Credo quod in libris curiæ ad quos est recurrendum, ad hoc de prob. 2. primo. & in cap. quia iudicantur, de præscrip. cum similibus, reperiuntur præteritæ contrariæ, videlicet quod interueniunt layci in brachio ecclesiastico, ut procuratores ecclesiasticarum personarum, & non generosi pro generosis, & generosus pro ciue. Et in hoc casu inspicienda est recens consuetudo, vel possessio, uel quasi. ad hoc. ff. de alim. lega. l. Mela. §. sed si alimenta. ff. de annuis lega. l. Seyo. §. 1. & fin. ff. de leg. 1. l. si mihi & tibi. §. in legatis. cum sim. Cogita tamen, quia inuito collegio vel corpore alius non collegiatus, ut collegiati procurator non intrat collegiû, ut in c. 90. de elec. li. 6.

CAMILLI BORELLI ADDITIO.

^a ¶ PROCURATOREM.] Breuibus agendum, q

procurator in concilio admittitur ad allegandas causas absentis, etiam voluit rex. in l. absens. ff. de procur. & voluit Accurs. in l. reos. C. de accusa. & alia impedimenta; quando principales citati aliquo iusto detineantur impedimento, & vidimus in obseruantia in sacrosancto Concilio generali Tridentino, in quo a nonnullis prælati fuerunt missi procuratores, ut demonstrant acta dicti concilij, & videre licet ex Petro de Monte in iua Monarchia. de potesta. papæ. Concil. & Imperatoris. q. 2. & videndus est D. Petr. Foller. in pract. crim. §. Audiantur excusatores. per totum.

^b ¶ NON interuenit procurator.] Et sic in causis criminalibus non interuenit procurator, nec admittitur, ut in d. §. ad crimen. ad cuius facti limitationem videas Mariz. Soc. in c. meminimus. vbi ponit. 38. Fallent. extra de accusat. quas non pono, ne videar additionis metas excedere, & aliqua ponit Robert. Marant. in Specu. aureo. parte 2. nu. 32. fol. 25. & ponit nonnulla Alber. Gandin. in tracta. malefic. in tit. vtrum procur. in mod. interu. col. 3. Alex. in consil. 116. vol. 2. & Matth. de Afflict. in decis. Neap. 64. quædam num. 2. ¶ Poterit tamen admitti ad media causæ, videlicet ad opponendam fori declinatoriam, ad petendam dilationem, ad producendos testes, vsque ad sententiam exclusiue. ut in l. 2. C. de accus. & voluit Guid. Pap. in decision. Gratian. 338. Aliquis. per totum. ¶ Guido Pap. in d. decis. 338. ponit, an si pro delicto statutum ponit penam pecuniariam possit interuenire procurator? vbi concludit quod non, ex quo inspicitur principium. Sed contrarium tenuit ibi in apostil. Anto. Rambandi. in verb. q. sic dicens non criminis titulum, sed iudicij effectum, & non delicti genus, sed sententiam spectandam esse. authoritate Bal. post Cyn. in l. seruum quoque. §. publicè. ff. de procu. & pro hac re, & vltima opinione facit consilium nostrum, num. . . Pro D. Alex. Bruno Oliuetano. vbi plenissime dixi. ¶ Notandum tamen quod si in causa criminali fuerit admissus, & oppositum non fuerit, celebratus processus valebit. Voluit Lud. Rom. in consil. 215. duo sunt. nu. 3. & Philip. Dec. in consil. 469. & Bernard. Pand. in Ritu. de instr. execut. par. 2. declaratio. 24. num. 106. ¶ Ad summam autem ut in casu concilij loco prælatorum, an possint procuratores mitti, cum intelligantur electæ personarum indutrix? In terminis plenè, benè, subtiliter, & copiosè D. Raph. Fulg. in consil. 118. quod procuratores. per totum. Vbi vide, quia loquitur eleganter. Mihi tamen videtur quod cum sit negotium eos tangens ratione dignitatum, & scientiarum quod ipsi personaliter venire cogentur, nisi fortasse procuratores electi eiusdem essent gradus, aut scientiæ, vel æquè idonei, quæ omnia relinquo iudicio sanctissimi D. N. Pontificis, sanctæque Romanæ matris ecclesiæ.

^c ¶ CONVOCATIONE.] Non immerito citandus erit eo casu procurator, cum specialiter ad id constitutus fuerit, & sit dominus illius negotij effectus, arg. etiã notatorum in c. causam vbi gl. & Panor. num. 2. extra de dol. & contum. clem. causam. vbi Docto. de elect. Rota in nouis. decis. 395. fuit dubitatum. Nicol. Mall. in Repert. in verb. citatio. vers. 1. Sebastian. Vanti. in tract. nullita. titu. de nullita. ex defect. citat. nu. 84.

^d ¶ QVO D non credo.] Procurator enim domini vices cum sublineat, ipsius vice fungitur. l. certe. §. 1. ff. de præcar. voluit Bald. in l. vnica. §. ne autem. col. fi. C. de caduc. toll. l. 2. in §. 1. col. vlti. insti. de act. cum infinitis similibus adductis per And. Tiraq. in tract. de iure const. poss. parte 2. Amplia. 1. num. 2. Et ideo in domini substituentis loco sedere debet. c. præcipimus. 93. distinct. & eiusdem ipsius domini iure uti. l. fin. C. l. 1. C. de colleg. & incorp. lib. 11. Etiam si talis procurator inferioris esset ordinis. tex. decidens quæstionem. in l. comperimus. C. de proxim. sac. scrip. lib. 12.

^e ¶ VNVM

Speculum Principum, Petri Bellugæ.

¶ VNUM actum. J. Ad consuetudinis efficaciam, licet videatur requiri actuum frequentiam, temporis diurnitatem, ac tacitam populi, vel maioris, ac sanioris partis consentum. ex not. in l. de quibus. ff. de legib. vbi Bar. & Iaf. & alij, & nota. in §. ex non scripto. in l. de iur. natur. gent. & ciuil. & no. Cyn. in l. 2. C. quæ sit long. consuet. Et sic non videtur quod sufficiat vnicus actus, vt voluit hic Belluga, sed requiritur saltem binus actus, voluit idem Belluga. infra, nu. 46. ver. sunt & alia munera. & nota. in l. 3. C. de episc. audi. Gloss. in rub. C. quæ sit long. consuet. voluit Bar. in d. l. de quibus. & Ludo. Rom. in consil. 368. Præfens. nu. 6. & Petr. Iacob. in pract. tit. de condit. ex consuetud. num. 3. ver. sed dominus Ioannes. & voluit Franc. Marcus in decisio. Delphin. 255. nu. 2. vol. 1. per trā situm Barthol. Socin. in consil. 111. Visis. vol. 4. Dec. in consil. 215. & in consil. 420. num. 8. & in consil. 489. num. 25. refert, & sequitur Ioan. Baptista Villalob. in tract. opin. commu. §. consuetudo. num. 181. dicens communem esse opinionem actuum pluralitatem, & frequentiam exigi. **¶** Posse autem saluari dominum authorem hic voluisse intelligere de solito, ad cuius inductionem sufficit vnicus actus. vt voluit Bar. in l. Mela. circa princ. ff. de alim. & ciba. lega. & Ioan. de Amic. in consil. 42. col. 11. **¶** Limita etiam præfatam conclusionem non procedere in actibus successiuis, & permanentibus, vt in ipsis sufficiat consuetudo per vnicum actum induci, secus vero in actibus momentaneis in quibus pro inducenda consuetudine actuum pluralitas requisita est. Voluerunt Anto. de Butt. Cardin. Floren. & Abb. Panor. in c. fin. de consuet. in hoc enim vnicus sufficiat actus qui perueniat in notitiam populi, vt referunt proximè relati ex opinione Petri de Belapert. quorum omnium non spernendam esse opinionem asserit Philip. Corn. in consil. 90. Viso. litera d. volum. 2. & ego late dixi in consil. meo. 22. Exaudi Domine. nu. 15. & 16. **¶** Et consuetudo decem annorum spacio inducitur de iure ciuili, siue sit præter ius, siue contra ius. Bart. in l. de quibus. nu. 14. Iaf. num. 4. Panor. in d. c. si. nume. 11. & Aldobrandinus in §. ex non scripto. num. 19. in l. de iure natur. gent. & ciuil. & Thom. Grammati. in decisio. Neapo. 64. num. 39. **¶** Nisi tenderet contra ea, quæ sunt Principi referuata, quia tunc requireretur tempus immemorabile. vt in c. super quibusdam. §. præterea. de verb. sign. Alex. in consil. 6. vol. 1. & Iacob. de sancto Georg. in d. l. de quibus. num. 31. & voluit Petr. Duennas Hilpa. in Reg. 138. vbi colligi possunt plures limitationes. **¶** Non omitram tamen annotare quod qui non habet potestatem conficiendi statuta, nec habebit potestatem sine principis licentia, & consensu inducere consuetudinem. istud mihi est mirabile. & voluerunt Alex. in consil. 173. Viso. nu. 8. vol. 6. Philip. Corn. in consil. 293. col. 10. litera A. volum. 3. Rocch. de Curt. in tract. consuetud. Secti. 4. nu. 24. refert & sequitur Borgninus Caualcans. in tract. de tuto. & curato. nume. 45. vbi dicit secus esse si statuta ab illis condi possent sine principis consensu, quia pariformiter fieri posset de consuetudine. voluit Rolandus a Vallo in tract. de lucr. dotis. q. 99. num. 12. & D. Duennas in Regul. 141. **¶** Et non relinquam quod ad esse consuetudinis non est, vt obineatur in contradictorio iudicio. vt voluit Bar. in d. l. de quibus. quem sequitur ibi Iaf. Bal. in consil. 210. Casus. vol. 1. communem opinionem dicit esse Socin. in consil. 99. vol. 1. similiter dicit Corn. Perusinus in consil. 293. circa litera y. volu. 1. & in consil. 179. Ex puncto. litera d. vol. 3. & in consil. 155. Ex quo. litera h. vol. 4. Bartho. Cyp. in consil. ciuil. 31. Super causa. in fi. voluit Aym. Crauet. in consil. 55. col. 2. in fi. & Iaf. in consil. 46. col. 2. vol. 1. & voluit Ande. Tiraqu. in tract. de primogenitura. q. 91. in fin. refert, & sequitur communem dicēs Villalobos in §. consuetudo. nu. 184. **¶** Videas si posset attentari quod in acti-

bus iudicialibus requiratur quod consuetudo obineatur in contradictorio iudicio, & in hoc procedat opinio dicentiu, & de esse consuetudinis requiritur obineatur in iudicio contradictorio; In actibus uero extraiudicialibus sufficiat consuetudinem introductam esse sine obtentu in iudicio contradictorio, pro quibus tamen videas Aymo. in tract. de antiquit. tempor. parte 4. Sect. Tranco. num. 3. cum plurib. seq.

De accusatione contumaciæ, &c.

Rubrica 5:

SOLET princeps in die assignata pro tribunali sedere, ut in feud. de proh. feu. alie. p. Fredericum, in prin. ibi. Quapropter, dum ex prædecessorū nostrorum more vniuersali Curie Corradi Roucalix, pro tribunali sederemus. Nam proprie iudicantium, vel ius dicentium, est sedere, in auth. de iudicib. §. sedebunt. C. de postu. l. quisquis. C. de dila. a procedente. & in auth. vt ab illustribus. & qui supra eos sunt. circa fi. coll. 5. & in c. fi. de re iudi. li. 6. Et principe sedente pro tribunali, vt est dictum, procurator fisci accusat contumaciam absentium. Ad hoc. l. de vnoquoq. §. qui apud fiscum. ff. de re iud. ¶ Nam semper fiscus vtitur iure priuati nisi in casibus expressis in iure. ff. locati. l. si vno. §. Item cum quidam. Si ergo priuato quaritur ius accusata contumacia, citato non comparente, vt in l. properandum, per discursum legis. C. de iudi. & in l. & post ædictum, cum seq. ff. de iudi. & in l. contumacia, de re iud. ff. sic fiscus priuata contumacia accusata, vt possit procedi ad causas curiæ, & in illius expeditione. Nam locus absentis, Dei præsentia repletur, ut in d. l. properandum. §. cum autem ermodicium. C. de iudi. ¶ Et sic absentes legitime citati, pro præsentibus habentur, in auth. ut omnes obediant iudicibus prouinciarum. §. Si uero neque, & extra de dolo & contu. c. veritatis. ¶ Sed ad quid prodest accusatio contumaciæ, cum etiam contumax ueniens iudice pro tribunali sedente audiatur, de in integr. restit. l. diuus. & princeps sedeat in curia usque ad eius conclusionem, maxime, quia in curia agitur de reparatione iniustitiæ, & pace regni, ut in d. seu. de super alleg. quæ est causa publica, quam iudex & fiscus tenentur prosequi, cessante etiam instantia priuata. Ad hoc not. in l. transigere, de transact. C. de abolitionib. l. 2. dicas quod ideo accusatur contumacia per fiscum, ut in causis curiæ possit procedi hermodicio tracto. Ad hoc. C. de iudicib. l. properandum. Et quia si dictum hermodicium non esset, & iudex faceret actum alio die quam assignato, actus esset nullus. iuxta no. per Bar. in l. aut qui aliter. ff. quod vi aut clā. Bene verum est quod princeps propter impedimenta absentium solet per aliquos

quos dies absen. expectare de gratia, quia potest peremptorio procedere. de offic. deleg. cap. consuluit. C. quomodo & quando iudex. l. 1. ff. de arbitr. l. si cum dies. §. si quis ex litigatoribus. Et ad diem prorogatum, qui idem dies est. ff. de precario. l. sed si manenti. admittere contumaciam, & in negocijs curiæ procedere. Est verum, quod presentes non consentiunt in accusatione contumaciæ, imò protestantur pro eis. Tum, quia aliqui absentes impediti, tum quia aliquæ sunt vniuersitates, vel populi, qui si propter absentiam procuratorum non comparerentur, vel seruarentur illæsi, vel saltem daretur rest. Ad hoc. ff. si quis cautionib. l. nõ exigimus. C. ex quibus cau. maio. l. Respublica. Maxime, † quia hæ causæ cunctæ sunt populares, & quilibet de populo potest defendere absen. & sustinere causam, ad hoc quod not. gloss. ff. de popularibus action. in rubric. † Et ideo credo, quod si contumax absens veniret, etiam accusata & recepta contum. etiam circumscripito omni impedimento, & vellet contradicere alicui actui curiæ, quod esset contra publicam utilitatem, deberet admitti tanquam vnus de populo, & deberet facere contradicitionem tanquam vnus de populo. Ad hoc, quod magistraliter Bartol. scribit. in l. & in prouinciali, in §. fin. ff. de nou. oper. nunciat. facit. l. de populo. §. fin. cum seq. ff. eo. Nam non solum contumax audiendus est, sed etiam princeps tanquam caput Reipub. de per se deberet regium officium impertiri. ut l. licitatio. §. quam illicite, cum simili. ff. de publicanis. † Solum ergo dicta contumacia nocet absentibus, quod in actibus voluntarijs factis per presentes qui non sunt contra publicam utilitatem, uel sunt dubij, uel indifferentes, non possunt contradicere, nam stat præsumptio pro principe. Ad hoc. l. 2. C. de officio ciuili iudicium. Et pro eius processu præsumit, Ad hoc. 40. distinct. cap. non uos. Et not. Bald. in l. fin. C. de precibus impera. offeren. & docere haberet ille qui, ut vnus de populo diceret, actum esse factum, contra publicam utilitatem, ad hoc ut ad contradicendum admitti potest. Et qualiter libellus fit in hac actione, uide Bal. in l. & in prouinciali. §. fin. allegato. † Sed pone quod ueniunt uocati ad curiam, & non reperiunt principem conuocantem, in loco, uel ciuitate destinata ad conuocationem, uidetur quod alibi eum querere nõ habeant. 2. q. 6. §. biduum. & ff. quomodo appellandum sit. l. 1. §. biduum. Et quod not. gloss. aurea. in cap. cupientes. §. quod si per 20. de electio. libro sexto. ¶ Sed dicas quod uocati debeant spectare diem sequentem. argum. cap. consuluit. de offic. delegat. Si tamen post diem assignatam uocati recedunt non puniuntur. ff. de arbitris. l. arbiter, licet. secundum Innocen. & Hostien. qui ita not. in dicto cap. consuluit. Sed si princeps die assignata infirmaretur, uel aliàs esset legitime impeditus, allegato

per aliquem, eius nice impedimento, uocati non debent illicentiati recedere, sed instabiliter, ut alia dies assignetur, arg. ff. de arbitris. l. & si his, primo responso. Et not. Innocen. & Hostien. in d. cap. consuluit. Et ad tollenda ista dubia & constitutiones, & fori regnorum prouident, ut principes certas possint facere prorogationes ante incæptionem curiarum, quibus lapsis, curia spirat, quibus standum est cum sint leges regni pactionatæ, ut prædiximus.

CAMILLI BORELLI ADDITIO.

¶ IVS dicentium est sedere. Ideoque sententia iudice pro tribunali sedente proferenda est. ut notatur in iuribus hic allegatis. & uoluerunt Bart. & Bald. in l. 1. C. de senten. ex breuicul. recit. & uoluit Specul. in tit. de senten. §. iuxta. & in tit. de dilat. §. 4. Et idem etiam fieri poterit si iudex sit iacens in lecto infirmus. uoluit Bart. ubi supra. in fin. & Ioan. And. in c. h. de re iudic. lib. 6. Et eodem modo si esset iudex supra curram uel turrim. gl. Barto. & Bal. in d. l. 1. & uoluit las. in l. ab antiquis. C. de testamen. ubi dicit esse communem opinionem, quod retulit, & sequitur Ioan. Baptista Villalob. in tract. opin. com. §. sententia. nu. 45. & Rober. Marant. in Specul. Aur. par. vlti. in ver. sententia. n. 48. & Sebastianus Vantius in tract. de nullitatib. in tit. de nullit. ex defectu processu. nume. 84. Apud quos uideri possunt rationes, & ideo dicit Ang. in l. cum prætor. §. fin. ff. de iud. ipsum uidisse Reginam Ioannam sedentem in Regali folio, proferentem sententiam contra illos de Baucio. & Ioan. Millets, in praxi criminum. in fin. in §. pronunciatum. nu. 1. fol. 195. in paruis. ¶ Ratio quare sedendo sententia proferri debeat, ea traditur, quod præsumetur ad eam sententiam, deliberatori consideratione processum fuisse. ex sententia Bald. in d. l. 1. col. 2. C. de senten. ex breuicul. recitand. dicentis (ex Philosophi sententia) sedendo animum prudentiorem effici, eaque causa intellectum ad extranea minime distrahi. sequitur Rolandus à Valle. in consi. 4. nu. 15. & antea Dominicus de sancto Gem. in c. h. col. 6. in gl. vlt. de re iudic. in 6. ¶ D. Jacobus Menochius, uir (mea quidem sententia) modernorū omnium quos uique huc uiderim (omnium pace sit dictum) excellentissimus. in tract. de arbitrarijs iudicium quæstion. lib. 1. q. 6. nu. 4. asserit supradictam rationem, non ita facile recipiendam, cum non eo solo præsumatur consideratè lata sententia quod iudex sedens eam protulerit, cum, & alioquin experientia pateat, etiam sedendo sententiam præcipitanter, & inconsiderate ferri posse, ob quod ex l. h. C. de offic. diuers. iudic. ex l. quisquis. C. de postulan. & ex Bald. Saliceto, & Vatio. ipse asserit, ideo iudicem sedendo sententiam proferre debere ad suæ maiestatis decorem. Cyrillus Fulgeonius in summula Criminum. parte 3. Rub. 30. de sententijs. §. vnico. nu. 10. & D. Pollerius. in pract. crimin. §. studeat ornare bene uiuendi morib. nu. 47. apud quos me remitto, ne apostillantis opus excedere uidear. ¶ Limitari autem potest ea conclusio supraposita, quod non procedat in causis summarijs, & in quibus omni iuris solennitate explosa proceditur, ut in his causis, & sententia lata, sedendoq; pro iudicis arbitrio, ac uoluntate fieri ualeat. clem. sape. ubi gl. in ver. stans. de verb. sign. cum alijs adductis per Sebastian. Vant. in tract. de nullitat. de nullit. ex defectu processu. nu. 84. & ante eum Bart. in extrauag. ad reprimendum. in ver. figura. nu. 11. & Paris de Putco. in tract. iudicatus. in ver. sententia. & uoluit Ludouic. Roma. in sing. 729. de vno. Refert sequendo D. Menochius. ubi supra. in fin. & Bernardinus Pandus Grauius in prag. dispens.

Speculum Principum, Petri Bellugæ.

dispendia. nu. 158. licet contrarium suaserit Ripa. in l. 4. §. Hoc autem iudicium. columna decimaquinta. ff. de damn. infect.

b ¶ **IVRE** privati. ¶ Fiscus videtur iure privati, & non est melioris conditionis, quam privatus, ut proprie in beneficio excusationis. voluit Alex. in Apostil. ad Bart. in l. Moschis. ff. de iur. fisci. post Bald. in l. cum eorum. C. de sent. & in dubio deterioris conditionis debet iudicari fiscus, quam privatus. voluit Raphael Fulgos. in consil. 73. paterfamilias. col. fin. In dubijs etenim fiscus privilegiatus non presumitur. Ioan. Francisc. Rip. in l. 1. nu. 4. ff. sol. matr. & in l. si debitor. nu. 7. ff. de pigno. Philip. Deci. in c. ex literis. col. 3. de proba. cum alijs allegatis per D. Gasparem de Caballinis. in trac. euictionum. §. 3. n. 106. 107. Philip. Dec. in l. in ambiguis. nu. 2. & in l. favorabiliores. nu. 3. ff. de reg. iur. & indicatur contra fiscum in fauorem privati. gl. in l. 1. C. de pact. lat. in l. 2. nu. 38. C. de iur. emphiteot. Rodericus Xarez in pro cem. Fori. nu. 28. & D. Borgninus Caualeanus. in trac. de tutore, & curatore. nu. 337. & semper Fiscus priuatorum iure videtur, nisi privilegiatus reperitur. ut voluit Ioan. Fabri. in l. 1. nu. 1. C. de peti. hæred. quod & voluit, ibidem Cy. refert sequens Guido Pap. in decis. Gratianop. 536. de consuetudine. nu. 2. Raph. Fulgo. in consil. 127. Quidam nomine. col. 2. sequitur Andrez. Tiraquel. in tract. retract. consanguineo. §. 1. glo. 14. nu. 100. voluit etiam Franc. Marcus, in decis. Delphi. 661. nu. 7. vol. 1. vbi dicit ideo in causis fiscalibus esse seruandum iuris ordinem, sicut in causis priuatorum. allegat Bart. & Ioan. de Plat. in l. 1. C. de conduct. & procur. libr. 1. idem Franci. Marc. in deci. 32. nu. 1. eo. vol. Et in dubio maxime fauore filiorum iudicandum est contra fiscum. Iaco. Mandellus Albens. in consil. 7. in causa ista. nu. 17. ¶ Appellatur etiam fiscus hæres extraneus. ut in l. 1. ff. de bonis liber. in l. cum qui. ff. de interd. & releg. lex. in c. 1. §. & si clientulus. de alien. feud. quinimmo non hæres verus, sed quasi hæres appellatur à Bald. in ca. 1. col. 2. in fin. qui succedent. Quorum autoritate dicitur, quod non ita de facili (& de hoc statim dicam) feudum transfit ad fiscum, cum non transeat ad hæredes extraneos. Mathæus de Afflict. in decis. Neap. 385. dubium. num. 2. sequitur plures referens aliorum opiniones D. Ioa. Tho. de Marinis Capuanus. in tract. de generib. & qualitat. feudor. lib. 1. de feud. hæredi. nouo. tit. 7. nu. 7. & 8. ¶ Et facta querela violentiæ, & spoliationis, si renunciauerit spoliatus, & spoliator, cessare etiam debet, & fiscus, ne melioris sit conditionis. ut voluit Aegidius Bosius in trac. causarum crimin. tit. de pluribus violentijs. nu. 18. refert, & sequitur alios allegans dominus Iacob. Menochius. in trac. de recuper. possess. remedio. 1. nu. 280. ¶ Et ad illud quod proxime dixeram quod fiscus est hæres, dic quod etiam loco hæredis. voluit Perr. Iaco. in pract. tit. de cau. ex quib. dom. deb. amit. proprie. nu. 7. ver. duodecima distio. ubi dicit, quod loco hæredis extranei reputat. & voluit Lud. Ro. in consil. 73. in causa. per totum. & in consil. 93. visis. col. 2. & in consil. 373. in dubitatione. & Philip. Dec. in l. pari. §. hi qui. nu. 1. ff. de reg. iur. ¶ Et tali casu fiscus priuato succedens, priuati iure vti debet. experiundo hæreditatis petitione, ut iam sæpius dictum fuit. & voluit Franc. Marcus in decis. Delphina. 682. nu. 1. 6. vol. 1. ¶ In terminis autem prædictis si bonorum sibi ex hæreditate inuentorum, inuentarij confessionem non impleuerit, ultra hæreditatis vires minimè tenebitur. Ioan. Fab. in l. tu toris. nu. 1. ad leg. Iul. de vi pub. Angel. in consil. 31. viso laudo. col. 2. ver. nunc ad propositum. Guido Pap. in decis. Gratianop. 333. fiscus. num. 1. & Ias. qui dicit hanc esse communem opinionem. in l. scimus. in princ. nu. 1. C. de iur. delib. Didacus de Couarrunias. in rep. rubr. de testa. c. 1. nu. 4. & D. Iulius. Clarus sententia. lib. 5. §. si. q. 78. nu.

41. ¶ Fiscus autem si bona vacantia prætendens, contra dictorem habeat quempiam, qui se defuncti hæredem prætendat, tunc ad prostrandam fisci prætendentis intentionem, probare sufficit eum publice, & communi voce cum defuncto consanguineum affirmatum, itaque defuncto viuentem inuicem appellari solitos. voluit Mansuer. in pract. sua. tit. de proba. §. item si fiscus possidet. nu. 18. refert, & sequitur cum aliquo temperamento Andr. Tiraq. in retract. consanguin. §. 1. gl. 16. nu. 9. ¶ Si autem fiscus communem habuerit rem cum priuato, & velit, poterit illam distrahere etiam si fuerit socius in re commun. l. vnica. C. de vendi. rei fisci. commu. cum priua. lib. 10. & Abb. Panor. in c. Quamujs. nu. 13. extra. de re iud. Matth. de Afflict. in trac. Protomixie. in princ. l. num. 17. fol. 23. in paruis. Ioa. Baptist. Asinius. Floren. in l. si quis sepulchr. nu. 12. ff. de religio. & sumpt. Fun. Tiraquel. in retract. consanguineo. §. 1. gl. 18. nu. 7. vbi asserit tulit casu consortem admitti, & alijs omnibus præferri oportere. ¶ In diuisionisque casu fiscus diuidet, & priuatus eliget, & sic in optione priuati condõ melior erit, quã fisci. Bar. in l. senatus. §. senatus. ff. de iur. fisci. Marinus Ficcia in Apostil. ad Neapoda in consuetu. Neap. si frat. es. tit. commu. diuid. in Apostil. incip. scias quod Res. ¶ Ante sententiam in bonis delinquentis fiscus nullum ius habet, ut iure communi cautum est. ut in Lex iudiciorum. ff. de accusa. C. y. in l. si quis posthac. C. de bon. dam. Alex. in consil. 75. visis, & diligenter. col. 1. ver. si ergo admittitur. vo. 1. Asinius in l. scriptus hæres. §. sed locus. n. 7. ff. de reli. & sumpt. fu. Raph. Fulg. in consil. 179. nu. 3. Ant. de But. in consil. 61. nu. 3. Paul. de Monte Pico. in rep. l. post contractum. nu. 40. ff. de do natio. D. Iulius Clarus. in d. q. 78. in fi. Nec enim fiscus ante condemnationem super bonis delinquentis aliquam habet hypothecariam actionem, ut placuit Petro Iacobo de Aureliaco in praxi. tit. de actio. in factum Pauliana. nu. 4. cum adductis per Bosium in tit. de bon. pub. nu. 81. ¶ Regni autem huius Neapolitani legib. cautum est, ut si citetur delinquens à Curia, & non compareat, & contumax efficiatur, veniet tertix partis bonorum mobilium confiscatione mulcendus. ut in Regni Constit. pœnam nouem vnciarum. & in constit. grandis veritas. & vtrobi que Iffer. Afflict. & alij. & hoc iure vtimur. licet de iure communi iudicis arbitrio multa imponebatur secundum causarum merita, & personarum. iux. l. vnicam. ff. si quis ius dicent. non obtemp. & multa elegantissime. D. Iacobus Menochius. de arbitr. iud. q. libr. 2. centuria. 3. casu. 280. per totum. ad quem me remitto. & in Regno mortuo contumacis, ac foriudicati patre sine filijs ab intestato in totum succedit fiscus. ut in constit. Regni. ob filiorum culpas. vbi Matr. de Affl. in 1. no. In eademq; re si pater te sum fecerit, & filium contumacem, & foriudicatum in minimo hæredem instituerit, in illo solo, & non totaliter fiscus hæres fiet. Afflict. ibidem notab. 2. & D. Petrus Folter. in prac. crimin. §. annotentur bona contumacis. num. 20. 21. ¶ Nec confiscatio, siue bonorum publicatio ad futura bona, & post publicationem quæ sita trahi poterit. l. si mandauero. §. is cum. ff. mand. glo. & Bart. in l. 1. ff. de bon. dam. Cyn. & alij in l. 1. C. de præscript. Bart. in l. certa forma. C. de iur. fisci. lib. 10. Bald. in l. si an si. C. quæ res pig. oblig. poss. Alex. in consil. 75. visis. col. 4. ver. iniquam autem. volu. 1. & in consil. 88. col. 2. circa prin. vol. 3. ¶ Et in casu publicationis fiscus bona alienari prohibita, & restitutioni fideicommissi subiecta non accipiet. Bart. in l. Imperator. in princ. ff. de fideicom. lib. vbi etiam Angel. voluit Lud. Rom. in l. si finita. §. de vecti. ff. de damn. infe. Alex. in consil. 23. oportune. vol. 1. & in consil. 88. col. 2. vol. 3. Bernardi. Bombinus in consil. 2. testator. nu. 7. 8. & Iacobus Albens. in consil. 7. in causa ista. nu. 17. 18. Lud. Roma. in consil. 247. Primo. nu. 2. vbi dicit ad fiscum non transfi-

transire legatum conditionale, seu fideicommissum. idē tenuit Nicola. Boer. in consuetudi. Bitucens. tit. de iurisd. om. iudic. §. 1. & in decisione Burdegalens. 351. num. 7. vol. 2. Rationes huius videas apud supradictos & præsertim apud Hippoly. de Marfil. in sing. 314. prohibitio. ¶ Tradit autem Hippoly. vbi supra duas rei huius limitationes. Quarum prima est, quod tunc demum a fisco non publicantur bona fideicommissio subiecta, quando personæ ad quas fideicommissum pertineret, existerent, secus tamen si defecissent. l. quoties. vbi Bald. C. de fideicō. cum alijs per eum ibi allegatis. Quibus tu addas Iacob. Mandellum in consil. 7. in causa illa. nu. 19. dicentem, fiscum succedere in bonis fideicommissio subiectis, si is cui confisatio sit delinquenti, vltimus ex fideicommissarijs erit. Et an, & quando res prohibita alienari, non obstante prohibitione alienari valeat. latissime dixi in consil. meo. 12. in cantico Exod. per totum. ¶ Secundam Hippolytus limitationem secus esse in domino vtili, vt intelligatur tunc demum ex bonis fideicommissio subditis publicationem non fieri §. directi dominij. secus tamen in domino vtili erit qui & publicabitur, licet bona fideicommissio restituendo subijciantur, ita inquit auctoritate Bel lemeræ in consil. 23. quidam bastardus. col. 1. cum alijs per eum allegatis. ¶ Tenebitur autē fiscus bona capiens tanquam confiscata, ad onera legatorum, fideicommissorum, & omnibus hæreditarijs creditoribus tanquam hæres. Accur. in l. non intelligitur. §. cum ex causa. in ver. pertinet. ff. de iur. fisc. Alberic. Rosar. dicens communem in l. actione. §. publicatione. ff. pro soc. Aymo. Crauet. in consil. 265. nu. 7. refert, & sequitur Iulius Clarus. lib. senten. 5. §. si. q. 78. num. 40. Immo actiue, & passiuè omni actione tenebitur. Ludo. Roma. in consil. 73. circa per totum. & iterum in consil. 93. visis. nu. 3. & in sing. 64. Tu scis quod hodie Philip. Dec. in l. si. in vlti. lect. nu. 15. ff. si cert. pe. Francisc. de Crem. in sing. 44. an fideiuss. Bartho. Veronen. in consil. ciuil. 58. casus. nu. 3. D. And. Tiraquel. in tract. le mort fait le vis par. 2. declara. 14. nu. 16. & secundum Ang. in cōsil. 31. Viso laudo. col. 2. ver. Hunc ad propositum. Tenebitur secundum vires hæreditarias, nō tamen in solidum, posito quod confiscatus teneretur in solidum. vt in l. 1. §. an bona. ff. de iur. fil. ¶ Et pro bonis publicatis, & confiscatis fiscus non tenebitur soluere gabellam. vt in l. licitatio. §. fiscus. ff. de public. & vectiga. & in l. vniuersi. C. de vecti. & commissis. gl. in l. publicanus. §. 1. in verb. mansuetum. ff. eo. ti. Bar. in consil. 226. cautetur statuto montis Polciani. & plures alios referens Nicol. Boer. in decis. Burdeg. 213. nu. 1. vol. 1. & in decis. 279. nu. 2. vol. 2. ¶ In causa lucratiua priuatus præfertur fisco, in onerosa autem fiscus priuato. post multa Anton. Negusant. in trac. de pig. & hypoth. part. 2. memb. 4. nu. 118. ver. Ego autem puto. dicens esse communem opinionem. Ex contractu tamen priuatus indistincte fisco præfertur. vt communem testatur Didacus de Couarru. lib. variar. resolut. 1. c. 16. nu. 8. & per totum. refert sequendo D. Iul. Clarus lib. senten. 5. §. si. q. 78. nu. 42. Nec concedenda erit Fisco læsio restitutio, quando contractus cum ipso inhitus, ac celebratus, perfectus erat, & absolutus cum omnibus substantialibus, nisi forte esset læsio ex causa nouiter superueniente. voluit alios allegas Matth. de Affli. in decis. Neap. 340. fuit votatum. nu. 3. ¶ Relinquendum deniq; non erit (postquā de fisco loquimur) quod si fiscus illicitam fecerit personæ capturam, vt priuatus ad expensas, damna, & interesse tenebitur. l. 2. §. si publicanus. ff. ad leg. Aquil. l. si fundum. §. si tutor. vbi Accur. ff. pro empt. Ioan. Milleus in praxi criminalia. §. viso indiciorum Eulogio. in ver. præhensionem corporis. nu. 3. 8. fol. 37. in paruis. ¶ Cumque ad conueniendum in habilis sit, de iudicio fisci fiscus fideiussor idoneus non est. gl. in l. 2. in prin. ff. qui satisda. cog. B2. in l. sententia. C.

de fideiussor. Matth. Affli. in decisio. Neapo. 88. in causa. ¶ Stilum, consuetudinemque curiæ obseruare tenebitur. Iodocus Damhouderius in tract. crim. c. 7. de exceptionib. criminalib. num. 6. ¶ Nunquam tamen tenebitur fiscus etiam si generalissimam promiserit de euictione vltra simplicem, re euicta. l. si procurator Cæsaris. ff. de iur. fisc. Rebuffus in tit. de dilat. artic. 2. gl. 1. nu. 32. Nicol. Bellonus. in consil. 51. Riminald. in consil. 103. num. 52. vol. 1. Matth. de Affli. in tract. Pro mixeos. §. 4. num. 26. & nouissime. D. Gaspar Caballinus in tract. euictionum. §. 5. num. 88. ¶ Et fiscus confiscando bona dotare tenebitur filias. post multos tenet Petrus de Benintendis. decis. Bononiens. 91. confiscatis. per totum.

¶ **PR O** Principe.] Præsumitur enim principem iusta causa moueri. Cyn. in l. Rescripta. C. de præcib. in p. offer. Abb. Panor. in c. cum olim. de re iud. nu. 23. Alex. in consil. 94. consideratis his. col. fin. & in consil. 101. Visis instrumentis. col. 6. & in consil. 136. Viso. col. 1. vol. 1. Iason. in l. si testamentum. C. de testam. Barthol. Socin. in consil. 164. Visa bulli. col. 4. ver. sed contra præmissa. vol. 2. Refert, & sequitur Catelli. Cotta in memorab. in verb. Papa ligatur. ¶ Limitant tamen non procedere, nec præsumi principem iuxta causa motum in præiudicium tertij. Bald. & Fel. in c. quæ in ecclesiarum. de constit. Petr. de Anchar. in consil. 308. Præmitto. circa finem. Castren. in consil. 156. Viso. col. fin. & Calderin. & Ant. de But. in c. post exsionem. col. 8. de prob. Franc. Aretin. in c. cum a nobis. de testib. licet asserat contrarium Curtius senior in consil. 49. Memoriæ recolendæ. nu. 30. vbi dicit principem disponentem præsumi iusta causa motum, et si ius alteri quaesitum omnino auferret. vbi latissime. ¶ Secundo limitat Principem iusta causa moueri præsumendum non esse, quādo disponit ad partis alicuius petitionem, tunc enim partis potius importunitate moueri, quā iusta causa præsumendum est. Ludou. Rom. in consil. 436. Quod indutum Petri. nu. 19. Philipp. Deci. in consil. 576. Pro resolutione. col. fin. Refert, & sequitur Ioan. Nicol. Arelara. in Apostill. ad Andr. Alciat. in tract. præsumpt. Reg. 3. Præsumpt. 8. nu. 1. sequitur etiam Hippoly. de Marfil. sing. 6. In principe. ¶ Ad supradicta tamen videri possunt notata per Florian. de S. Petr. in l. si irruptione. §. ad officium col. 2. ff. fin. Regund. Rota. in decis. 331. supposito facto. col. 2. ver. sextum, quia ista. Alberic. in l. 1. C. quā. Imp. inter pupill. Felyn. in c. accedentes. de præsumpt. Thom. Grammat. in decis. Neap. 20. num. 1. & Angel. in l. 2. C. de Quadrien. præscript. Andr. Barb. in consil. 14. vol. 2. & in consil. 62. col. pe. vol. 4. & D. Iacob. Nouelli post Duenn. in Regul. 144. per totum. latissime Socin. inter consil. Curtij Senioris. consil. 20. s. p. numero. col. 5. & seq.

De forma & ordine standi vel sedendi per principem in curia præsentem, & inter conuocatos ad curiam.

Rubrica 6.

S Y M M A R I V M.

- 1 Princeps est mundi dominus.
- 2 Clerici, in quibus sint subditi principi laico.
- 3 Rex Hispaniæ non recognoscit Imperatorem.
- 4 Imperium vnde primo traditum est.
- 5 Primogenitus, ad dexteram patris sedere debet.
- 6 Quomodo sedeant Proceres & Prælati, & Officiales.
- 7 Secretarius principis, debet esse miles.

8 Præ-

Speculum Principum, Petri Bellugæ.

- 8 *Præsides prouinciarum.*
- 9 *Magistri rationales.*
- 10 *De officio prothonotarij.*
- 11 *Orta contentione, quis officialem precedere debet.*
- 12 *Sapiens præsertur militi, & quare?*
- 13 *Nobilitas acquisita virtute potior illa est, quæ acquiritur sanguine.*
- 14 *Principes honorare & extollere debent bonos & doctos viros.*
- 15 *Respublica quando beata dicatur.*
- 16 *Consiliarij principis, quare honorantur.*
- 17 *Rex est iudex incompetens clericorum, & vsurpans in clericos iurisdictionem, peccat.*
- 18 *Qui vocantur ad curiam principis.*
- 19 *De quadruplici diuisione Arragonum, & varia aliarum ciuitatum.*
- 20 *Ciuitates congregatae in curia, qualiter sedeant.*
- 21 *Archiepiscopi & prelati præsento prætorio comparantur.*
- 22 *Brachium militare, qualiter sedeat.*
- 23 *Laici proceres, qualiter sedeant.*
- 24 *Quæ prouincia precedat.*
- 25 *Respublica iure minorum vti solet.*
- 26 *Præuilegiatus, contra præuilegiatum, non vtitur.*

RINCEPS autem † vt regni dominus. ² ff. ad l. rhodiam, de iactu. l. deprecatio, in culmine sedere debet, cum regale culmē appelleretur. C. de quadriennij præscrip. l. bene a Zenone. Et 2. q. 5. c. principis culmen, aut proprie appellatur locus altus ^b super oēs gentes ad curias conuocatas, regna sua & terras representantes. & in dicto culmine debet rex cathedram tenere. Vnde Hier. 1. c. Ecce constitui te super omnes gentes & regna vt edifices, euellas, & plantes, transumptiue, in c. 38. dist. 5. ecce, & in c. solitæ, de maio. & obed. Et ideo legitur. 1. Pe. cap. 2. & transumptiue in d. c. solitæ. Subditi estote omni creaturæ propter deum, siue regi, tanquam præexcellenti & c. Princeps ergo dominus & præexcellens in folio alto, super omnes vassallos debet sedere. Nam scriptum est. Cum rex iustus sederit super sedem, nõ aduersabitur sibi quicquam malignum. Et ideo solitum est, vt fiat quoddam thronum ligneum, quod nos vulgariter eschauffault, seu tabellatum appellamus, in quo sunt multi gradus ad modum gradarij. Et folium regium stat in loco superiori super caput omnium conuocatorum. Sed vidi dubitari, an in tam alto loco deberent stare, vel ad staturam humilium vassallorum conuocatorum ad curiam, & allegabatur quod sic erat antiquitus in curijs generalibus obseruatum, quæ consuetudo est altera lex, vt in l. de quibus. ff. de legi. cum similibus. Sed dicebam quod princeps nedum super humerum debebat sedere, sed super caput vassalli, cum in eius capite habeat potestatem vt dominus, & habens gladij pote-

statem, & maius imperium. Et ideo scriptum est, ad Roman. 13. c. omnis anima superioribus potestatibus subdita sit. † Et quamuis videatur dici de laycis, Idem de clericis quo ad exteriora, id est patrimonialia. 23. q. ultima, tributum. Si ergo anima subdita esse dēt, sic & caput cum inferior suo superiori caput subijciat. Sic legimus dixisse Valentinianum Imperatorem, talē in pontificali sede cōstituere procuratorem te, cui & nos qui gubernamus imperium sincere nostra capita submittamus. 63. distin. Valentinianus. extra de iud. c. nouit. Et maxime honorandus est princeps, quia fides & reuerentia debetur ei. 23. q. 5. §. ipsis. & §. præterea. Et deus imperialem fortunā rebus humanis præposuit, vt dixit Imperator. in l. tanta. in §. sed quia. C. de veteri iure enuclean. ¶ Et vt maior reuerentia principi detur, voluit imperator nomen suū in quocunque instrumento præponi. in aucten. vt proponatur nomen imperatoris. coll. 3. vnde legimus. j. Petri, c. 2. Regem reuerentiamini, & reges seruiendi, & honorandi sunt, vt in c. quo iure. 8. distin. † Et honor Imperatori nostro debetur regi in sua patria, qui imperatorem nõ recognoscit ^c quia a faucibus inimicorum regna sua eripuit, nõ, in c. Adrianus. 63. dist. ¶ Et vide ad saturitatem Oldradum in consilijs, consilio incipiente, Consueuerunt dubitari. & est 69. ¶ Et quia princeps est deus in terris ^d & adorari debet a vassallis, nõ adoratione quæ deo debetur, sed regia subiectione & salutatione, vt inquit imperator in l. j. C. de præpositis sacri cubiculi. & in l. finali. C. qui militare possunt, lib. 12. ibi, nostram purpuram adorantes. † Et quia imperium a cælesti maiestate ^e traditur. C. de veteri iure. enuclean. l. j. nõ mirum si sedeat super caput. Et sic scriptum habes in Psalmo. Omnes gentes plaudite, ibi, quoniam dominus excelsus, terribilis, rex magnus, super omnem terram. Subiecit populum nobis, & gentes sub pedibus nostris. Et in Psalmo. Diligam te domine. ibi. Eripies me de contradictionibus populi, constitues me in caput gentium. Fateor tamen quod si aliter est consuetum, vel in curijs obseruatum, quod illud obseruandum est, quoniam minime sunt mutanda, quæ longam consuetudinem habuerunt. Et quia in his prælationibus standum est longæque consuetudini, vt in tex. notabili. l. non tantum. §. fin. ff. de decurionibus. & maxime si sic sit obtentum in contrario iudicio, ad hoc nõ, in c. fi. de cōsue. per Io. And. in c. abbates sancti Syluani. de verb. signi. Et vidi quod ad instantiam curiæ, fuit depressum tabulatum curiam celebrante domino rege Nauarræ, locum tenen. ¶ Et ideo potest dici domino regi. Non licet tibi transgredi terminos, quos posuerunt patres tui. Prouerbiorum. 22. c. in fi. ¶ Et si dicas quod illud ideo, quia nõ erat rex regni, posset dici quod locum tenen. generalis omnes honores & prerogatiuas regias seruat, quia principem repræsenterat, & alter rex est re-

est representatus. Ad hoc. c. si abbatem. de elect. lib. 6. & ibi no. & ideo standum consuetudini, vt prædiximus, quia mos retinendus est antiquissimæ vetustatis. C. de testamentis. l. testamenta.

† Ex post in generali curia post principem sedet primogenitus, & ad dexteram patris sedere debet. vt no. gl. 7. q. 1. c. quam periculosum. Et Bal. in l. ex hoc iure. de iustitia & iure. ¶ Et denuo sedent præditi dignitate regia, qui prius scribendi & nominandi sunt. l. fin. ff. de albo scribendo.

† Et sedere debent in tabulato regio, in illius gradario, non in summitate, sed coequales Archiepiscopis, & Episcopis, & alijs Magnatibus, vel modicum plus, & sic præ ceteris & priores sedent, inter quos est ordo, nam in manu dextra principis, sedet gloriosissimus Quæstor^s qui hodie Cancellarius, & vicecancellarius etiam appellatur. Et ille primus nominatur ab Imperatore, vt vides in tit. de Iustiniano. C. confirmādo, tanquam maiori præditus dignitate. Et quæ scientia illius præsumitur scientia principis, quia in iustitia principem repræsentat. Ad hoc gl. aurea, in c. statutum. super verbo, literarum. de rescrip. lib. 6. & ideo omnes literæ, & iussiones regie, subscriptionem habere debent gloriosissimi quæstoris. vt in rubro & nigro, in aucten. vt diuinæ iussiones. col. 8. & in l. fi. C. de diuers. rescrip. ¶ Ex post ad latus sinistrum principis, quod est dextrum, quo ad curiales, sedet iustitia Arragonum, ^h qui ex suis fore, prædicit etiam in sui curia Arragonensium, Et illam prorogat, & ista dignitas & officium fuit incognitum de iure, cum sit creatum ex lege regni, & habet magnū participium in regia iurisdictione. Ad hoc. l. j. C. de officio præfecti vrbis: merito honorāndus. Nam quos princeps tali insigniuit honore, & de sua participauit iurisdictione, non est præsumendum, aliter eum fore iudicaturum pro sua dignitate, quam princeps. ff. de officio præfecti. præ. l. 1. circa fi. Merito de isto dicendum est, quod alibi dicit Imperator, potioris gradus iudicibus ab inferioribus competens reuerentia tribuatur. l. 5. C. de officio rectoris prouincie. Post istos ad vnum latus, sedet regni thesaurarius, ⁱ qui et quæstor appellatur, vt dixit gl. in l. vnica. ff. de officio quæstorum. ¶ Et iste quæstor & alius iam dictus sunt illustres, vt in aucten. de appell. §. illo. coll. 4. merito honorandus. ¶ Ad aliud latus, sedet secretarius regis, cui principis secreta committuntur. Et hic vocatur proximus sacri scrinij. Et de isto loquitur tex. in l. proximus. de proximis factorum scriniorum. lib. 12. † Et debet esse miles, vt ibi, & vide illum tex. maxime in fi. Quibus enim archana pietatis nostræ, merito committuntur, ijs pietas nostra, vitam cingulo supradicto continuo ordinādam decorandamq; decreuit. Et sic eum appellat glo. Placent. in l. j. C. eo. Et sic vides quanta honoris prærogatiua iste gaudet, & qualiter a principe extollendus est. Nam iste gaudet privilegij, & prærogatiuis

eorum, qui in sacro palatio militant: & propositorum sacri cubiculi & silentiariorum. vt C. de privilegij eorum qui in sacro palatio militant l. 1. & 2. lib. 12. Et de præpositis sacri cubiculi. l. 2. de silentia. lib. 4. & sic merito honorāndus, maxime hodiernis temporibus. Nam istud officium multum in Hispania a principibus commendatur, merito honorandus est quem rex honorat. ut dicit tex. regnum.

8 **P**ost hos autem sedent præuinciarum Præfides qui vulgò gubernatores appellantur regnorum, qui in prouincia ipsis decreta, maius imperium habent post principem. ff. de officio proconsulis. l. & ideo. ff. de officio Præfidis. l. præses. merito honoris prærogatiua gaudere debent, & honorari. ff. de officio proconsulis. le. si in aliquem. † Denuo sedent magistri rationales ^m regum, qui de rationibus & administrationibus regis cognoscunt, & in hoc sunt procuratores Cæsaris. Ad hoc. l. instar. cum ibi nota. C. de iure fisci. libro decimo: uel dicuntur Comites sacrarum largitionum, qui de debitis principi ex suarum administrationum computis mittunt instructionem. Ad hoc. l. 1. cum ibi notatis. C. de apochis publicis. lib. 11. Et uide de istorum officio. in l. actuarios. & in l. & in prouincijs. C. de actuarijs. lib. 12. Et iste rationalis dicitur procurator Cæsaris, ut l. ad fiscum. C. ubi causæ fiscales. Et sic merito iste rationalis, qui tanto honore & iurisdictione utitur extollendus est. † Vltimus sedet Prothonotarius, ⁿ qui est in dignitate. Et de isto Prothonotario dicitur, quod officium notariatus est dignitas. vt C. de primicerio & secundicerio. l. prima, & 2. libro. 12. Et de isto dicit text. quod magistri scriniorum quodammodo maiestati regie assidere uidentur, in l. vnica. C. de magistris scriniorum. constitutio. græca, nō mirum si quā plurimum extollendus sit, & ideo credunt Prothonotarios se præferendos rationalibus, sed in hoc seruanda est consuetudo, ^o ut in l. 1. ff. de albo scribendo, & stilius curie regie. Et ita intelligo in alijs officijs, de quibus prædixi, ut dixit text. in cubiculario. in l. 1. C. de præpositis sacri cubiculi. lib. 12. Et in l. actuarios. C. de numerar. & actuar. eod. titu. † Et ubi inter iam dictos uel alios regios officiales esset contentio, quis prior sedere deberet, stante paritate officiorum, ille præferendus est, qui laborum comparatione alios superauit, & maiorū meritorū coronā in domo regia portat. ut in l. singuli unicusq;. C. de proximis sacrarū scriniorū. Et sic uirtutes & merita^p faciunt anteire. Ad hoc. l. nemo. C. de of. magistri officiorū.

Post hos sedent Baiuli generales regnorum, qui sunt procuratores Cæsarium & receptores, & sic sunt ipse fiscus, quia facta computatione & diffinitione p ronalē, & ubi est contentio de administratione uel administratis, quod nō sit in exāine cōputorū adhibet ipse Baiulus, ut fiscus & fiscale caput, & p eū cū dicto rationali,

C fit

fit destinatio & iudicium, & facto deinde computo per rationalem, fit incorporatio pecunie in ipsum fiscum, i. per Baiulum, & denuo in ærarium. i. regium tabularium, uel thesaurariū. Ad hoc. C. de canone largitionū. l. i. ad hoc quod nota. gl. singulariter in l. in omnibus prouincijs. C. de numer. & actua. lib. 12. ¶ Et post hunc caput fiscale & ipsum fiscum sedet aduocatus fisci, q̄ multis ornatur priuilegijs. vt vides in titu. C. de aduocatis fisci. ¶ Denuo sedent omnes alij consiliarij Principis, & de suo consilio, qui consiliarij, ut proximi sacri scrinij, multis ornantur priuilegijs & prærogatiuis, ut uides in ti. C. de proximis sacrorum scriniorum. Et isti ordinantur secundum eorum ordinem, in quorum loco substituantur, & uel alijs secundum illorum meritorum præmiū. ut in l. unicuiq; C. de proximis sacrorum scriniorum. lib. 12. Et quia inter hos est paritas officij, standū est uirtutibus et meritis, unde doctor famatus præfertur alijs, et nobilib. et militibus de consilio, et dignior in sedendo alium debet præire, ut no. Bald. in l. decernimus. C. de sacrosa. eccl. Nam melior est sapientia, quam militia. Vnde Ecclesiastici nono. Melior est sapientia, quam arma bellica. Et Psalmista. Non in fortitudine equi uoluntarie habebit: nec uirib. uiri, beneplacitum erit ei. Et alibi in Psalmo. Exultate iusti. Ibi, nõ saluabitur Rex pp multā uirtutem, nec gygas in fortitudine uirtutis. ¶ Et iō de rōne, maior honor debetur sapientibus, quā militibus, qui non debēt esse nisi ex cutores præceptorum sapientū. Ideo dicit tex. Milites nostros, oportet esse defensores, non dominos. C. de captiuis. ab hostibus, in fin. ¶ Et iō principes qui istud prætermittunt, et non curant de hominibus scijs, de eis scribitur Prouerborū. 28. Dux indigens prudētia, multos opprimit per calumniam, quia merita scientiæ nobilitant hominem. Ad hoc facit, quia Vlpianus iuriscōsultus, uocatur nobilis, non propter genus suū: sed propter abundantiam meritorū, & scijs, ff. de excu. tutor. l. 2. §. ult. Ad idē Papinianus uocatur pulcherrimus, licet naturaliter nõ fuerit formosus. ut ff. in procemio. ¶ Vnde qui meruit sua uirtute nobilitatem habere, magis dicitur nobilis, quam hi qui descendunt de nobili genere, quia ex genere non est aliquis nobilis, nisi ex præsumptione, ut ff. de ædificio. l. i. quod si nolit. §. si mancipia. Et plus commendari potest quis, in eo quod a se quærit, quā quod a parentib. habuit. ff. de captiuis & postli. reuer. l. i. qd bello, & l. c. 3. ff. de interd. & releg. Et dicit Seneca, quod qui genus suū laudat, aliena laudat. Et Cato dicit. Scientia, nobilitat animum. ¶ Est tamen fatendum, quod magis ad nobilitatem trahitur, qui de nobili genere procedit. Hinc est quod dicit Philosophus generat Philosophum. Vnde dicit Boetius. Qui sua uirtute pollet, & parentū habet imagines, hic magis præferendus est, & magis dei iudicatus cū degenerat.

t Et hinc est qd̄ uirtus nobilitat hominem. C. de postuland. l. prouidendum. Et uirtutū p̄mia, tribui merentib. conuenit. l. ut uirtutū. C. de stat. & imagin. Et C. de officio p̄fec. p̄. Affri. l. in nomine Dñi. & in c. 1. de ma. & obe. quia ad honoris augmentum non ambitione, sed labore unūquemque conuenit deuenire. in l. contra publicā. C. de re mil. l. 12. cum similib. & ideo, ut cæteri colant uirtutē ¶ solent principes bonos homines scijs, & uirtuosos honorare multum in suo consilio, ut fecit Bonifacius Papa, dominū Richardū de Senis, vt patet in procemio. 6. libri. Et Imperator. C. de nouo. C. cōponendo. in prima cōpilatione dicit tales sunt gloriosi, nedū doctrina legum, sed sapientia rerum. Et isti doctores sunt in dignitate, ut no. Bartol. in l. ex eo tpe. ff. de testamento militis. Et Bald. in lege prima. ff. de iustitia. & iur. Et hi sapientes de regio consilio debent queri a principe fideles, & bonæ cōscientiæ. ¶ Nā sapiēs infidelis plus nocet, quā insipiēs, in auth. de ijs qui ingrediuntur ad appelland. §. illud. Et ita no. Io. Fabri, in principio institutionū. Et inquit Boetius, in 8. prosa, beatas fore res publicas, si eas uel studiosi sapientiæ regerēt, uel earū rectores studere sapientiæ cōtingeret. Et isti de regio consilio nimirū si p̄ponuntur, & multū honorantur, quoniā principem representant, quia nomine consilij, uice regia potest ferri snia. & prouisiones q̄ fiunt in cōsilio habentur pro regijs prouisionibus. Ad hoc quod notat Archidia. 17. dist. c. generalia. Et gl. in l. si. C. de uindicta liber. & apud cōsiliū manumission. Et Bal. in l. 1. C. eod. ¶ Et quanuis in domo regia sint alia officia, etiā maiora aliquibus iā dictis, tñ quia non sunt de consilio regio, solēt inter alios de curia sedere, ubi essent de cōsilio, uel cū uellēt sedere inter regios officiales ordinarentur secundū illorū ordinē & dignitatē, ut p̄diximus de alijs, seruata curiæ & domus regie cōsuetudine. ut in d. l. actuarios. C. de nūcarijs.

Postquam prædiximus de alto solio regie maiestatis, & de loco curialium consilium regni præsentatiū, restat uidere de loco aliorum conuocatorum ad curiam. ¶ Et scias quod ad curiam conuocantur Archiepiscopi, Episcopi, Abbates, & religiosi, præidentes, in administratione possidentes uasallos in regno cum eis interueniant, & non respectu suarum personarum, ¶ cum dominus Rex tanquā iudex laicus, non sit illorum competens iudex, etiam ex prorogata iurisdictione, de foro competenti. c. nullus. & c. si diligētī. de iudicijs. & c. at si clerici. 11. q. 1. c. inolita. & c. placuit. Laicis aut disponēdi de reb. ecclesie nusquā legit attributa facultas. 20. di. c. 1. ¶ Hi. n. qui tñ humanis reb. non diuinis præsent, quo modo de his p̄ quos diuina ministrant iudicare p̄sumūt penitus ignoratur. 26. dist. ca. denique. imo grauer

prin-

princeps delinquit iurisdōne dei vsurpandō, & ei uideēt iniuriā facere. 2. q. 1. c. Et timere debet princeps, ne a domino flagelletur, vt rex Ozias qui lepra legitur esse percussus, quia officium sacerdotij usurpabat. De quo. 2. Paralipomenō 23. & in. §. si nō. 7. q. 2. ¶ Et quod dixi q̄ respectu vassallorum, & bonorum intercedant in curia, quomodo hoc nomine bona clericorum^a gaudēt priuilegio clericorum. 1. 2. q. 2. ecclesiarum seruos. & 1. 6. quaz. 1. similiter. Et bona accessoria sunt ad personam & propter hominem creatā sunt. ff. de usur. l. in pecudum, & de iure codicillorum. conficiuntur, & accessorium naturam sequi congruit principalis. ff. de reg. iur. l. cum principalis. & eo. tit. cap. accessorium. lib. 6. etiā quo ad forum, ut uideamus in vxore, filijs & seruiantibus. C. de Episcopis & cleri. l. 2. & de iud. l. quoties. & C. ubi & apud quos in integ. restit. postu. l. si. & de comitibus Cōsisto. l. ijs. & de proxi. sacri scrinij. l. in sacris. lib. 1. 2. ¶ Duplex est enim militia. 50. dist. clericum, & ca. si officia. Et quōd mutatione personz mutetur forus, etiam quo ad res probatur. Nam ex hoc fundatur æquitas illius tituli, Ne liceat potentiorib. C. Cū ergo bona & iurisdicō sint in ecclesiam translata, eius forum & conditionem sequentur. Nā quz religiosis adherent, religiosa sunt. ff. de rei vendi. l. que religiosis. & magis dignum attrahit ad se minus dignum. extra de consecra. ecclesie uel altar. ca. quod in dubijs. & ff. de usuc. l. eū qui ædes. ¶ Dicat uera esse de iure communi, sed fallit in hoc regno in quo bona de Realeuco sunt affecta, & cōditionate data, vt transcāt in clericos & ecclesiā cū honore regali & uicina ll. & sic propter illa onera. Et q̄ illa sunt de iurisdicōne regia clerici habent^b coram principe in curia interesse, tanquam corā iudice bonorum suorū, ad hoc q̄ no. Bar. in l. rescripto. §. filij. ff. de mune. & hon. melius in l. munerū. §. patrimoniorū. de mun. & hon. in gl. ord. & in c. sine cāx. 1. 1. q. 1. Tū quia ipsi clerici habent multa graua mina contra regios officiales, quz per illos in curia deducuntur. Et hoc iure non vetatur, quia sunt actores, & habent sequi forū rei. de foro compe. c. cū sit generale, cum similibus, ad id quod supra diximus, quod clerici in curijs interueniunt propter bona. Est uerum, nam possessiones clericorum, principum ligantur constitutionibus. no. Inno. in c. postulasti, de foro compe. ¶ Vocantur etiam Duces, Comites, Marchiones, Valuasores, Nobiles, Milites, & Generosi. Insuper & ciuitates & uniuersitates regiz collegialiter vel sub nōine collegii. Et scias quōd cum sunt in curia generali, quzlibet prouincia diuidit inter se suam curiam, ut ita loquamur, non tota cōgregatio est una curia, sed inter se diuidantur in brachia. Nam prouincia Aragonum, diuidit gentem suam cōstocata in quatuor brachia. Primum est, ecclesiasticorum. Secundum est, nobilium. Tertium est,

infancionum uel generosorum. Quartum est, ciuitatum, & villarum. ¶ Valentia uero prouincia, & Cathalonia diuidunt gentem suam in tria brachia, in ecclesiasticum, militare & regale, uel ciuitatum, & uillarum. Et non mirandum de hac diuisione, quia sic fuit diuisa gens in prima curia, quam Romulus primus rex Romanorum celebrauit, & illas partes gentium diuisarum in tres partes, curias appellabit, ut in l. 2. ff. de origin. iur. Et ideo fit talis diuisio, quia quodlibet brachiū nititur suis prerogatiuis tā sedendo, ut statim dicam quam in priuilegijs. Et si aliquoties inuicem in curia contrariantur, non est necessarium, ut unius secreta, alteri pandatur. Et quia cōmunio parit discordiā, solita est fieri talis diuisio. ¶ Restat uidere de modo sedendi inter istos sic conuocatos ad generalem curiam, qui sunt diuersarum prouinciarum. ¶ Et in primis scias, quōd in parte dextra principis, sedent conuocati de prouincia Aragoniz, tanquam regnum, a quo dominus Rex Aragonum denominatur, & primo intitulatur, ut antiquius, & Metropolis, & quz praedecessorum regum perfruitur priuilegijs, & decoratur, ad hoc. l. unica. C. de Metropoli Berit. lib. 1. 1. Et inter istos de hac prouincia Aragoniz est ordo, ut etiam inter alios de alijs prouincijs. Nam primo loco sedent illi qui sunt de brachio ecclesiastico, tanquam digniores, quia Archiepiscopi & Episcopi praelectis pratorio equiparantur, ut dixit glo. in l. unica. ff. de offi. praelecti pratorio. ¶ Et quia congregatio ecclesiasticorū, dignior est ipsa seculari, ad hoc extra de maio. & obed. c. solite, & no. in proemio sexti per Petrum de Ancha. & uide no. in c. per tuas, de arb. & inter Archiepiscopos & Episcopos sacros, ut dicit in auth. de sanctissimis Episcopis. Et non est maior dignitas, quam Episcopalis, & illi etiam Imperator quo ad animam, & spiritualia submissus est, de iudi. nouit. Et ordo clericalis magnæ excellentiæ est, merito preferendus. Ad hoc singulariter tex. 10. dist. suscep. Nam dicit tex. quōd lex Christi sacerdotali nos subiecit potestati. Et in c. quis dubitet. 95. di. & in c. Si Imperator, ea. di. Et non mirandum si tantus honor sacerdotibus debeat, quoniam iam in ueteri lege, dii appellabantur. Nam dicitur Exodi. 22. in fi. applica illos ad deos. i. sacerdotes, & in nouo testamento. lo. 10. dijs non detrahes, s. sacerdotib. Et legitur Malachiz 2. labia sacerdotis custodiunt sciam, & legem exquirunt ex ore eius, q̄ Angelus domini. &c. Et multa bona exempla, in c. sacerdotibus. 1. 1. q. 1. & inter hos est etiam ordo, quia primo Archiepiscopi, & Episcopi sedent, & denuo alij secundum illorum dignitatem, ut uides in feud. de p̄ohi. feu. alie. per Lotarium. c. Imperialem. Et post brachium ecclesiasticum, seder brachium Nobilium, & Baronum. Et hoc in Aragonia, quia quamuis milites sint in maiori dignitate meritō preferendi,

Speculum Principum, Petri Bellugæ.

quanto maiori præfulgent dignitate, ad hoc di-
 cta l. omnes. C. ut dig. ordo seruetur. ¶ Denuo
 22 uenit brachium militare, quia ut in dignitate
 positi, ut in glo. l. primæ. C. de eque. digni. li. 12.
 sunt alijs popularibus præferendi. In alijs uerò
 prouincijs Valentiz, & Cathaloniz, nobiles &
 milites faciunt unum brachium, quamuis inter
 eos sedendo sit ordo, quia duces præferuntur,
 demum Marchiones, comites, Vicecomites.
 23 † Demum nobiles & milites, quia isto ordine
 subordinantur istæ regiz dignitates, ut in feu.
 de feudo Marchiz ducatus. Et in feud. rñ. de ex
 positione uocabulorum quis dicatur Marchio
 dux &c. quamuis aliquomodo istum ordinem
 peruersum reperiã, Marchiones prenomina-
 tos ducibus, ut uidetur in feud. de no. feudorũ
 in fi. aliã est intitulatio tituli, de statutis, & con-
 suetudinibus, circa liber. ecclesiz edit. Et quod
 iste ordo in sedendo seruãdus sit, probatur per
 l. primam. ff. de albo scribendo. Denuo sedet bra-
 chium regale, scilicet ciuitatum, & uillarum re-
 galium. Et inter istos est ordo, quia syndici præ-
 curatores & nuncij ciuitatis matricis metropo-
 d licæ regni^d ut ita loquamur, primo sedent, de-
 nuo aliarum ciuitatum, secundum illarum præ-
 rogatiuam, & ordinẽ antiquitus statutum, ad
 hoc allegat. l. 2. ff. de albo scribendo. C. ut dig.
 ordo seruetur. l. omnis, & l. unicuique. C. de pro-
 xi. sacrorum scri. lib. 12. Et maior honor debetur
 e ciuitati magis populosæ^e quam minus popu-
 losæ. Nam in frequentioribus populis, & maio-
 ribus ciuitatibus dignitatem episcopalem^f præ-
 f se decet. 15. q. 1. cap. præcipimus. Et in c. primo,
 de priuilegijs. Et ait sapiens ecclesiastes. cap. In
 multitudine populi gloria subiectorũ, in pau-
 citate plebis ignominia principis: attenditur
 etiã antiquitas ciuitatis, quia magis antiqua
 g præfertur^g minus antiquæ. ff. de iure immuni-
 tatis. l. semper. Et illa quæ habet episcopum nõ
 habenti, nam proprie non dicitur ciuitas, quæ
 non habet episcopum, ut dicit Bald. in l. rescri-
 pta, de precibus Impe. offe. C. uel in l. fi. C. si con-
 tra ius uel uti. publ. Sed fatendum est, quod po-
 test constitui ciuitas sine episcopo per ipsum
 populũ, maxime principis auctoritate, ut not.
 glo. in Lex hoc iure. ff. de iust. & iure. Et Bar. in l.
 1. ff. de uerbo. signifi. Et quamuis Bar. ibi dicat,
 & est uerum, quod populus potest condere ciui-
 tatem, tamen non dicitur regia ciuitas, nisi sit a
 principe condita, uide tex. & glos. in proœmio
 digestorum, in §. hæc autem tria. Et ad materiã
 uide no. in §. cum ab ecclesiarum, de offi. ordiu.
 Et Bar. in extrauaganti, quoniam nuper, & Bal.
 in Lex hoc iure. ff. de iust. & iure, qui dicit quod
 non dicitur ciuitas, sed oppidum, quæ nõ habet
 episcopum. Sed magis proprie dicitur ciuitas
 habens episcopum, quã si non haberet, & quia
 magis populosa, ut in d. c. 1. de priuilegijs, ma-
 gis honoranda, ut prædiximus. Et scias quod ci-
 uitates præferuntur omnibus uillis, quia magis

nobiles præsumuntur esse in ciuitate, quam in
 uilla uel diocesi, ut notat Bald. per illum tex.
 in c. Rodolphus, de rescriptis, & ex post ceteri
 syndici, & procuratores aliarum uniuersitatum
 sedent secundum ordinem antiquitus consti-
 tutum, uel prout in libris curiz ordo descriptus
 inuenitur, ad hoc. l. prima. ff. de albo scribendo.
 24 Restat igitur uidere, † quæ prouincia debeat
 aliam præferre, in curia generali, in Valen-
 tia, uel Cathalonia, in sedendo & alijs actibus
 curiz, ut uidi iam in curia generali altercarit &
 uidetur quod prouincia Cathaloniz debeat præ-
 ferri, tanquam maior populosa, & maior prou-
 uincia, & magis antiqua tempore Christiano-
 rum, attento ut succedat quæ allegauimus pau-
 lo ante. Item quia sic prætendunt Cathaloni iu-
 dicatum, per dominum regem Petrum, & sic di-
 cta declaratio uel sententia facit ius, & pro ue-
 ritate habetur. c. si sæpius, in integ. postu. l. pri-
 ma. ff. de inoffi. testa. l. Papinianus. §. fi. & no. in l.
 ingenuum. ff. de statu homi. optime facit. l. 2. C.
 de fund. limitr. lib. 11. ubi iudicauerit antiqui-
 tas. Sed in contrarium dici potest, nam prouin-
 cia Valentiana est regnum principis auctori-
 coronatum merito præextollendum prouinciz,
 quæ regnum coronatum non habet. optimus
 textus. C. de metropo. Berito. l. prima, li. 11. ibi,
 iam suis uirtutibus coronatam. maxime quia
 has prouincias Valentinam & Cathaloniam, iã
 sic reperio collocatas, per iurisconsultos. Primo
 Valentinensium. Secundo Barchionensium. ff.
 de censib. l. e. in Lusitania. merito ab ordine scri-
 pturæ debet fieri illarum ordinatio, ad hoc, l. e.
 prima. ff. de albo scribendo, & c. primum de ma-
 io. & obed. Et quod no. in c. nimis, in 2. de exces-
 sibus prælatorum. ubi ex ordine dicit prædica-
 tores minoribus præferendos. Et ex quo digni-
 tatem regalem regio iudicio habent alijs præfe-
 rēdi sunt. ff. de albo scribendo. l. fi. optime facit.
 cap. per tuas, de maio. & obedientia. Et quod
 ibi not. in glo. Nam episcopi exempti, & illi q.
 sunt ordinati a Romano Pontifice, debent in
 meliori loco in synodo sedere, ad hoc de priui-
 legijs. c. ad apostolicæ. lib. 6. ex quo ergo regnũ
 Valentinum meruit regio iudicio regni di-
 gnitate fulgere, claret quod præferendum est
 comitatensibus qui minori sunt constitui di-
 gnitate. ad h. l. omnes. C. ut dignitatum ordo
 seruetur. merito Cathaloni non debent sibi usur-
 pare locum ante regalem dignitatem. Et si con-
 sideremus personam presidentis, quia propter
 regnum est rex, propter comitatum comes, ut
 notat. in glo. l. 3. ff. de offi. præsidis, quamuis du-
 plici fungatur dignitate, ut in ca. a collatione,
 de appella. lib. 6. Et not. in cap. cum olim, de re
 iud. eo qd rex maior est quã comes. Et si utro-
 31 nomine loqui haberet prius, ut rex loqueretur,
 quam ut comes, ut not. in locis desuper allega-
 tis. Et prius se uocat in suo titul. rex, quã ut
 Comes, unde rex Aragonum Valentiz, & cetera.

Demum

Demum uenit ad titulum. C. comiat. nam a dignitate terrarum, fit denominatio persona & eius tituli, ut in feud. quid sit Dux Comes, uel Marchio &c. Merito dicta descriptio ostendit præcellentiam, & prælationem regni & exaltationem regis coronæ. Nec obstat quod diximus de maiori populo, quia hoc acceditur propter imparitatem privilegij, quando sunt duæ ciuitates, quæ habent par privilegium, sed hic est diuersitas privilegij, quia una prouincia est regnum, alia est principatus uel comitatus, & ratione præcellentis dignitatis, præfertur regnum principatui uel comitatui, ut superius satis allegauimus. Nec obstat quod diximus de antiquitate prouinciæ, quoniam si tu consideras a principio, magis antiqua, & nobilioribus ciuitatibus erat plena prouincia Valentie, quæ Cathalonix. Nam ibi erat secunda quæ maior erat post Romam: Et prius describitur, & nominatur per iurisperitos, ut dicimus, si consideras tempus Saracenorum. nam prius regnum erat Valentiana prouincia, per conuersionem ad fidem, uel uerius per nouam Christianorum populationem, nil demetur argum. extra de re scriptis. cap. eam te. & 21. di. in nouo. 23. q. 6. capi. quemadmodum. Nam infideles qui terram habuerunt, conuersi ad fidem, dominium, & iurisdictionem retinent, not. Inno. in cap. quod super ijs, de uoto. Et Oldradus illum allegans, in suis consilijs consil. 69. Nec princeps uoluit illam demere, imo suum titulum continuando se regem Valentie appellat. Et sic non obstat, quod de antiquitate allegaretur. Minusque officeret quod de sententia domini Regis Petri allegatur in aduersum. Tum quia dicitur pro parte Valentinorum, quod dicta sententia non est in lib. curiæ, ubi omnia acta curiæ describuntur, merito de actis in curia non probat, ad hoc, de proba. cap. primo, ibi, actaque in gazophilatio, & in clem. Romani princ. de iureiurâ. ibi libro pontificali. Nam quotiens ad aliquos actus, deputatus est unus tabellio & iudex, qui per alium facit actum, actus est nullus, ut no. Butrigarius, Bar. & Bal. in l. prima. C. de sportul. allegat. le. in fraudem. §. quotiens. ff. de iure fisci, in rubr. de fi de instrum. in principio. subdens, quod adhibetur alij tabularij, cum a lege uel consuetudine, uel a præfidente certa persona nõ est destinata. cū ergo de more antiquissimo, pthonotarius, uel aliquis pro eo regat librum curiæ, et ille recipiat omnia acta curiæ. Si aliquis actus curiæ monstretur extra librum curiæ receptus per alium notarium, qui liber est matrix scriptura actorum curiæ, uel nullus est, uel non carens scrupulo falsitatis. Et sic posset dici de allegata sētētia pro parte Cathalonorum. Tum et, quia hæc sententia nõ fuit, ut fertur, lata cognitionaliter uocatis, & auditis Valentinis: merito potius nouerca iustitiæ, quam matre iudicis fauentis, lata fuit, ut dicitur de sententia Frederi. in clem. pa-

storalis, de re iud. & sic nulla & nõ transiens in rem iudicatam ad hoc nõ in l. fin. C. de legibus, & in c. in causis, de re iud. C. de appella. l. ne causas. Maxime, quia dicta sententia diceretur per seccordiam lata, ubi fuerit lata. Et sic nulliter, quæ contra euidentem iustitiam actorum, ut no. Angelus per illam glo. in l. 2. ff. de ferijs. Maxime quia lata contra rem publicam Valentinorum, quæ gaudet beneficio minoris ætatis, & sic restitutio nis in integrum, ut in l. rem publicam. C. de iure rei publicæ, lib. 10. Et l. res publica. C. ex quibus causis maiores. Sed ad proxime allegata posset allegari in aduersum, quia & si est contra rem publicam, est tamen lata fauore reipublicæ. Et sic privilegiatus contra privilegium, non utitur privilegio. ff. de excu. tuto. le. sed & milites. §. primo, not. in l. finali, ff. ex quibus causis maiores, & in authen. quas actiones. C. de sacrosan. eccl. & in l. quamuis. C. de privileg. Et quia, ubi haberet beneficium restituti in integrum, sunt lapsa tempora quadriennij, & 30. annorum quod tempus datur ad agendum de nullitate ad principium. lege finali, C. de tempori. in integr. rest. p. & cle. ab ecclesia. de in integrum rest. Ad secundum. l. omnes, & l. sicut. C. de præscr. 30. annorum. & no. in §. arbitrarium, l. societate. ff. pro socio. Et ut nil de contingē. omittamus, & ne taceam gloriam gentis nostræ Valentie, scias quod in synodo celebrata, in ciuitate Toletana, sub die. 16. Calen. Ianij. anno quinto regni domini Amarlei Regis era. d. 85. interuenit episcopus Vogelen. nomine Iustus, qui erat germanus Iustiniani de Hispania Episcopi Valentini, de quo facit mentionem sanctus Ysidorus in libro de uiris illustribus. Item ait, quod in alia synodo Toletana celebrata, anno quarto fidelissimi domini Ragaredis regis, die. 8. idus Maiarum era, de 27. in qua interfuerunt. 81. Episcopi, interfuit Murilia Episcopus Valentine. Cuius subscriptio fuit talis, Murilia in Christi nomine Valentie Episcopus. In his constitutionibus quibus interfui, annuens subscripsi. Item ait, quod in alio synodo edita anno tertio, regnan. gloriosissimo principe, domino Sisenando, die nono Decembris, era de 171. interuenit & scripsit Mustatus Ecclesie Valen. Episcopus. Item ait, quod in alia synodo Toletanen. anno quinto, clementissimo domino Antastinico rege regnan. die 15. Calen. Nouembrium. 83. interfuit, & subscripsit Anianus Episcopus Valentinen. ita dicens, Anianus sanctæ Ecclesie Valentie Episcopus, similiter subscribo. Item era de 60. in tempore regis Bambæ fuerunt congregati in consilio Toletanen. 366. inter Archiepiscopos, Episcopos, & Abbates. Et inuitarunt regem Bambam Gottorum tempore, ut uideret inter eos terminos diocesum & cæte. qui uidens contentiones eorum, diuisit terminos & c. Et ibi agens, de Valentia, dicit terminum Valentinorum teneant de filua Vigil, usque in Murem

tum. Et de mare, vsque la ponte. Ex his igitur, videtur apparere, p̄ncis temporibus ante occupationem infidelium, Valentinam provinciam sub legem Christi orthodoxè ussisse. hanc igitur questionem relinquo dubiam, cū egeat principis declaratione, & quia suspitionis ratio patet, quia Valentinus.

CAMILLI BORELLI ADDITIO.

1. ¶ PRINCEPS regni Dominus. Imperator mundi dominus est. Bartol. in l. 1. §. per hanc actionem, nu. 2. ff. de rei vendic. & in extratrag. ad reprimendam in verbo totius orbis. Petrus de Anchara. in consil. 316. sub domini eolum 3. versicu. Christi igitur. Barthol. Socyn. in consil. 177. in causa fratrum. eolum 4. versicu. Præterea etiam non militat. volum. 2. Bald. in auth. habita. eolum 5. C. ne fil. pro patr. Cagnol. in Proœm. digestorum, in princip. num. 18. cum pluribus seq. Iacob. Albens. in consil. 62. quamuis. nu. 20. & appellari solet Deus in terris, ut Seneca de Nerone alloquens lib. 1. de elementia asserit, quem retulit, & sequitur Bald. in consil. 18. quæritur si Rex Romanorum. eolum 3. volum. 1. Iafon. in l. 1. post alios. C. de summa Trin. & fide catholi. Alexand. in consil. 76. in causa. columna fina. volum. 2. & late Curtius in consil. 157. eolum 3. Cazellian. Costa in memorab. in versu. Imperator orbis. Castald. Restaurus, in tracta. de Imperatore. q. 52. & late D. Iacobus Menochius in causa Finariensi. respon. 2. magis profecto. numero 3. eum pluribus sequen. Appellaturque terrestris Deus ab Angelo, in consil. 17. Comes Brandisus. eolum 2. in princip. idem Anchara. in dicto consil. 3. ubi refert formalia Senecæ verba. ¶ Limitari autem sine quædā discerni debet ista potestas, ut rectè intelligatur Imperatoris universalem dominum esse non quod verè totius mundi sit Dominus, cum maior orbis pars sub eo non sit. Neque Imperator Indorum, Parthorum, Persarum, Tartarorum, aliarumque nationum dominus est inquit Didacus de Couaru. in reg. peccatum. parte. 2. §. 9. nu. 7. versicu. secundo adducitur, bene autem dici poterit totius dominus Regnorum sub eo iacentium, ut ideo hoc pacto valeant intelligi hæc huius capituli verba prima à Bellugæ prolata, dum dicit Principem Regni Dominum, & sic non dicit mundi. ¶ Limitatur secundo ipsum Imperatorem non esse dominum rerum privatarum, & particularium personarum. glo. & Bartol. in Proœm. digestorum, idem Bartol. in l. 1. §. per hanc actionem. ff. de rei vendic. Angel. in l. bene à Zenone. C. de quadrienn. præscriptio. & in consil. 139. visis omnibus statutis. eolum 2. versu. non enim vbi dicit mei libri dominum non esse principem. Voluit similiter Barthol. Socyn. in consil. 181. visis capitulis. columna 2. versicu. Aliquando. volum. 2. Abb. Panorm. in capitu. quæ in ecclesiarum. num. 11. de constit. & Iacob. Menochius vir omnium quos viderim suavissimus, ubi supra. num. 102. ¶ Limitatur tertio quod licet non sit dominus rerum particularium Imperator, poterit tamen de eis cum causa disponere, & alteri dare uni auferendo, sine causa tamen minimè. l. Lucius. ff. de cuict. l. Itè verberatum. ff. de rei vendic. Petr. Cyn. & Bald. in l. rescripta. C. de præcib. Imper. offe. Bald. in l. fina. C. si contr. ius vel vilit. public. Alexand. in consil. 136. viso & examinato. eolum 2. versicu. Confirmantur in super. volum. 1. Felin. in cap. quæ in ecclesiarum. num. 35. post Abb. de constit. ubi dicit hanc esse communem opinionem. Ferdinandus Loazes in tracta. de matrimo. regis Angliæ. dubita-

rio. num. 4. Nicol. Bellon. in consil. 2. per totum. & Io. Bapost. Villalob. in tracta. opin. commun. §. Princeps. num. 293. & per transitum D. Duennas in regul. 43. num. 1. & latissime remissive per Andr. Tiraquell. in tracta. de poenis in præfatio. num. 38. Quin immò dixit Angel. in l. 2. C. de quadrienn. præscripti. sine causa Principem posse ius alterius tollere, & quod qui aliter dicunt mentiuntur. Barbat. in consil. 24. volum. 2. refert, & sequitur Iacob. Nouell. post Duenn. in regul. 44. num. 3. & tenuit expressè Ioan. Iacob. de Leonardis inter consil. Albert. Brun. in consil. 114. num. 47. refert, & sequitur Camillus Salernus. in Proœm. Consuetud. Neap. §. præfatis. sub num. 293. Apostill. incip. magna est. ¶ Cui etiam limitationi minimum est illud, posse principem re unius alteri remunerationis causa, donare, & assignare. Ludovic. Roman. in consil. 170. in casu proposito, per totum. Castrensi. in consil. 178. donatio. in 6. volum. 1. Philipp. Deci. in consil. 271. in casu transmissio. eolum 3. Ludovic. Gozad. in causa Illustrissimorum. num. 10. Idem Roma. in singul. 543. Nullus nisi princeps. Nellus de sancto Gem. in tracta. Bannitor. 3. parte 2. temp. q. 6. & q. 64. Marfilus in l. 1. §. pen. num. 1. ff. de quæst. Angel. de Aretio. in tracta. malefici. in verb. Fama publica. num. 77. Andr. Tiraq. in rep. si unquam. in verb. donatione largitus num. 43. C. de reuoc. don. Hieronim. Cagnol. in l. 2. nu. 100. cum pluribus seq. ff. de orig. auris. & Ioan. de Arno no. Epitho. 77. Princeps enim facere potest quod vult. §. sed quod principi. in l. de iur. nar. gent. & civil. & dicit D. Iacobus Menochius. de arbitrar. iudicium questionib. lib. 1. q. 7. nu. 64. causaque erit propter quam uni auferre, & alteri dare poterit princeps, publica utilitas. Bart. in l. hæcunque in fin. C. de iure fic. lib. 16. Ioan. Fab. in l. bene à Zenone. C. eo. late Alexand. in consil. 94. visis eolum. penul. volum. 5. & Panorm. in dicto cap. quæ in ecclesiarum. num. 11. ¶ Limitatur quarto quod licet Princeps sit dominus totius, & non possit de particularium hominum rebus disponere, & auferre, poterit tamen obstaculum de medio tollere etiam sine causa, puta de incapaci, quem facere capacem, uti spurium, ut in hæreditate succedat legitimando. Curtius iunior in consil. 157. num. 19. & in consil. 132. num. 10. dicit hanc esse communem opinionem. quod quomodo intelligi debeat, vide Nicola. Bellon. in consil. 2. num. 3. & Villalobos. in tracta. Opin. commun. §. Princeps. num. 292. ¶ Limitatur quinto, & ultimo, Imperatorem, ac principem dici totius dominum, intelligi debere quoad iurisdictionem, & protectionem. Bartol. in l. 1. eolum. fina. ff. de iurisdictione omnium iudicum, & in l. 2. §. per hanc actionem. ff. de rei vendic. Abb. Panormita. in cap. signifi. casti. not. 2. de præscript. Alexand. in consil. 1. ponderatis. eolum. penul. volum. 5. Iacobinus de sancto Georgio in inuestitur. feuda in verb. Inuestiri. Martin. Laudens. in tracta. de Principib. §. 47. Princeps. voluit Iac. Albens. in cõs. 62. quis. nu. 20. de quo puncto late c. Hiero. Cagn. in Proœmio digestorum in princ. per totum. ¶ De puncto autem principali, an Imperator dominus sit totius mundi, latissime ultra omnes tractavit solemnibus theologus Dominicus de Soto, de iust. & iur. lib. 4. q. 4. articul. 2. & D. Didacus de Couaru. in reg. Peccatum. parte 2. §. 9. per totum. & ego inf. rubr. 14. §. ueniamus. in versu. de precatio.

b. ¶ LOCUS altus. locus ubi princeps sedere assolet culmen appellatur, & est altus supra alios, appellarique solet quandoque thronus, quandoque sedes, quandoque solium, estque locus eminentior propter principum prerogatiuam, iuxta illud Cicero. lib. 2. de finib. sedere in folio ornatum regali, & alibi idem Cicero. de Orator. in folio sedens domi. & inde Virg.

Præ-

De forma & ordine &c. Rubr. 6. 16

Præfatus diuos, folio sic in fit ab alto.
 Cui simile videtur illud Sueton. Trāquil. in Augusto.
 At quoties neruorum caufa, marinis, albulisque calidis
 utendam effer, cōtentus hoc erat, ut infidens ligneo fo
 lio. &c. de culmine autem sic Virg. 2. Aeneidos.
 Hostis habet muros, ruit alto à culmine Troia.
 Et idem Virgilius. 12. Aeneidos.
 Alitis in paruz subito collecta figuram
 Quæ condam in buftis, aut culminibus defertis
 Nocte fedens, ferum canit importuna per vmbras.
 De fede autem idem Virgil.
 Cæfa fedet Acolus Arce.
 Et Suetonius in Cæfare dictatore. Ampliora etiam
 (inquit) humano fastigio decerni sibi paffus est, sedem
 auream in curia. & Cicer. de Priua. consul. Nam si ille
 (ait) aditus Gallis potuiffet, nunquam hæc urbs summo
 Imperio domicilium, ac sedem præbuiſſet. & Plin. Ne
 pos in Paneg. Traiani. Jam dudum illi radiatum caput,
 & media inter Deos fedes, auro staret, aut Ebore. Quib.
 concinunt Bernardi verba ad Eugen. lib. 1. Samia in ban
 cos Rex fatuus. in folio. & illud Antonij Sebastiani
 Minturmi. de Aduentu Caroli 5. lib. 2. dicens.
 Inde alto è folio dedit hæc exordia Cæfar.
 Talisque fedes vocatur quandoque summa. iuxta il
 lud Gregorij Moral. 26. summus locus bene regitur,
 cum is qui præest, vitijs, potius quàm fratribus domi
 natur. debet esse in loco sublimiori, vt hic afferit Bellu
 ga. iuxta thronum Salomonis grandem, quem sibi de
 Ebore construxit, & auro vestiuit sex gradus altitudi
 ne summum. habetur 3. Reg. 10. Et talis principis lo
 cus superior ac sublimior esse necesse est. ca. Episcopus.
 95. distinct. ubi enim maior dignitatis concursus acced
 dit, ibi locus primus assignari oportet. ut in l. 1. C. de
 consulibus libro 10. capitulo solite. & ca. statuimus de
 maiorita. & obed. & per talem locum eius Excellentia
 denotatur, ut voluit Archidiaconus. in cap. 1. de re iudica.
 in 6. quamuis locum nobilitari ab homine, non homi
 nem à loco dici solet. Ideo Aristippus (Laertio teste)
 cum à Siracusano Dyonisio ei extremus omnium locus
 assignatus effer, inquit, illustrem hunc locum fieri, & ap
 parere voluiffi. Et à Ludoro Magistro cum Agefilus
 in loco parum magnifico poneretur. Ostendam (dixit)
 non loca uiris, sed uiros locis dignitatem conciliare. au
 thor. Plutarch. Apophthegmar. . . Cui etiã concinunt ver
 ba Gregorij ad Anastasium. Non loca (inquit) uel ordi
 nes Creatori nostro nos proximos faciunt, sed nos aut
 mærita bona coniungunt, aut mala disiungunt. ut in ca
 pitu. non loca. 40. dist. apud Deum enim non gradus ele
 gantior, sed vitæ melioris actio cōprobat. voluit Pou
 tifex in cap. sicut Excellent. 23. q. 4. inde illud iuuenalis.
 Tota licet ueteres exorner undique cære
 Atria, nobilitas sola est, atque unica uirtus.
 ¶ IMPERATOREM non recognoscit.] Hispania
 rum Rex, ut inuictissimus & gloriosus, ac Catholicus
 Rex noster Philippus de Austria, qui Imperio subditus
 non est, ut dicit Belluga infra rubr. 14. §. ueniamus. vbi
 etiam de Rege Franciæ, & Siciliæ. De Rege autem His
 pania quod Imperatori non subiaceat, originale dictu
 gloss. in cap. Hadrianus. 2. 63. distinct. uoluit Bald. in le.
 ex hoc iure. ff. de iur. & iur. ubi dicit q. si prosapia Regum
 Hispania deficeret, regnicolæ possent sibi Regem eli
 gere. & per transitum tetigit Francisc. Marcus in deci.
 Delphi. 1024. uolam. 1. & uoluit etiam Matth. Afflic. in
 Pro oem. Const. regni. q. 2. num. 7. licet ex Baldo dixerit
 idem Francisc. Marc. in dec. Delphi. 359. num. 5. volum.
 1. quod Hispania subdita erat Imperatori, & regebatur
 per Præsidem ipsius Imperatoris, tamen loquantur ab
 sque testibus, & forsitan si computet tempora longe di

uersum erit. Quid autem de Regibus Franciæ, Sicilia,
 Angliæ, & similibus, latius in loco proprio dicemus in
 fra. in dicto. §. ueniamus, & dixi infra rubr. 11. §. his igitur
 in uerbu. recognoscens.
 d ¶ DEVS in terris.] Princeps est in terris ueluti Deus.
 ut in auth. de instrum. caut. in princ. & Numé dicitur ha
 bere diuinum. lege, neminem. C. de sacrosan. eccle.
 e ¶ A COELESTI maiestate.] Ideoque sapientiæ. 6.
 dicitur. Audite reges, & intelligite, discite iudices finis
 terre, Præbete aures uos, qui contemnitis multitudines,
 & placetis uobis in turbis nationum, quoniam data est
 à domino potestas uobis, & uirtus ab Altissimo. Mul
 ta autem, & ferè dissona à nonnullis scriptoribus scri
 pra sunt, ut diuersi in diuersas iuerint sententias, an Im
 periu à Deo, mediare, uel immediatè dependeat: quorū
 flores sequendo dicam referens quid ipsi, & ipsorum
 quilibet de ea re sentiat. Dicendum est primum, quod
 Imperialis orbis potestas non fuit cognita, nec unquā
 in ueteri scriptura legitur aliquem Imperatorem fuisse,
 regnum tantummodo in nonnullis scripturæ locis sit
 notitia. A Deo autem pendere, ac procedere Imperiu
 nonnullis poterit fulciri rationibus, & auctoribus.
 Primo afferam Pauli Orosij uerba. lib. Historiarum. 6.
 capitu. 1. itaque (inquit) idem unus, & uerus Deus, in
 quem omnis, (ut diximus) & ex diuersis opinionibus
 secta concurrat, mutans regna, & disponens tempora,
 peccata quoque puniens, quæ infirma sunt mundi ele
 git, ut confundat fortia. Romanumque Imperium as
 sumpto pastore pauperrimi status fundauit, hoc per re
 ges, & Consules diu prouectum, postquam Africa, Aphri
 cæ, atque Europe positum est, ad unum Imperatorem,
 eundemque fortissimum, cuncta sua ordinatione con
 gessit. & in fine eiusdem lib. dicit. quod Dominus No
 ster Iesus Christus hanc urbem nutu suo auctam, de
 fensamque in hunc rerum apicem prouexerit, cuius pot
 tissimè uoluit esse. ¶ Secundo adduci potest text. vul
 gatus apud Matth. cap. 22. reddite quæ sunt Cæsaris Cæ
 sari, & quæ sunt Dei Deo. iuxta etiam illud Virgil. diui
 sum Imperium cum loue Cæsar habet. ¶ Terno ec
 clesia, & Imperium fraternizant, ut in auth. quomodo
 oport. Episcop. §. 1. ubi (ex uno, eodemque principio v
 traque procedentia) gloss. not. in capi. nouit. in uersu
 nostram. extra de iud. Bartol. & Alexand. in 1. colum. cō
 stitu. digestorum. Bald. in l. finali C. de quadrienn. præ
 script. ecclesiam autem à Deo institutam nemo est, qui
 dubitet, per ipsum etenim omnia facta sunt, ex Deo. n.
 omnia & nos per illum, & in illum. ut Apostol. ait ad
 Roman. capitu. 1. cuius caput est Christus, & ipse eius
 fundamentum posuit supra firmam petram, duraturam
 in æternum, & in seculum seculi. ergo si fratres sunt
 Imperium, & ecclesia, & à pari procedant (disputan
 di modo id intelligas) debet utique æquiperatorum ef
 se similis ratio, ut unde ecclesia originem habuit, inde
 etiam Imperium habere dignoscatur. argumen. eorum
 quæ notat gloss. in cap. 2. de confess. lib. 6. & in clemen.
 Abbates. in uerbo. Præsidentes. de rescriptis. &c. uoluit
 Ioan. de Arnono in Topic. capitu. 1. & Petrus Andreas
 Gammarrus in dialectica legali. lib. 1. cum notatis per
 Petr. de Anchara. in cap. si postquam. §. fina. in fi. de ele
 ction. in sexto. ¶ Quarto facit textus in cap. si impera
 tor. 56. dist. ubi dicitur, quod Imperator habet priuile
 gia sue potestatis, quæ diuinitus consecutus est, pro ad
 ministrandis publicis legibus. ¶ Quinto facit etiam
 textus in cap. 1. in princip. de pace tenend. & eius uio
 lat. in feudis ubi dicit, quoniam diuina præordinata
 clementia solum Regiæ maiestatis conscendimus.
 ¶ Sexto adduci potest auctoritas scripturæ, ut habetur
 Genes. Fecit Deus duo magna luminaria unum quod præf

Speculum Principum, Petri Belluga.

præfesset diei, alterum nocti, ut illud diei Pontificales, Noctis verò Imperialis dignitas esset adducta, Quod & eo modo induximus, ut illam induxit auctoritatem suam premus Pontifex in cap. solitæ. de maioria. & obed. cui concinunt alia etiam verba. Ecce duo gladij hinc ut & Pontificalis, & Imperialis gladius designaretur. ¶ Septimo facit illud Evangelij in passione. Non haberes potestatem mecum nisi data esset de super. & tamen dicit Pilato esse de super datam potestatem, cum Tiberij Cæsaris Imperatoris personam sustineret. ¶ Octavo, & ultimo, ut interim omittam alia infinita, quæ potestatem asserre, quòd Imperium à Deo dependeat, tenuit Specul. in pro oem. in versicu. Cæterum: dicens, Imperium de Cælo Deus constituit, ut difficilibus questionibus & negotijs disponat, quæ apud eum sunt bona, & bonas decisiones aptet secundum naturæ veritatem. & voluit Alberic. de Rosa. in l. cunctos populos. ubi hoc voluit Francisc. Aretin. num. 3. C. de summa Trinita. & fid. Cathol. tenuit ante eos gloss. in cap. si Imperator. 96. distinet. gloss. in s. sancimus. authen. quomodo oportet. Episcop. Abb. Panormita. in cap. Nouit. num. 12. versicu. quia fatendum est, de iudi. quam opinionem asseruisse videatur Imperator Fredericus Acnobarbus, dum Hadriano Pontifici scribens inquit, cumque per electionem principum à solo Deo Regnum, & Imperium nostrum sit, ut ex Rademico Histor. lib. 1. cap. 10. retulit nouissimè Franc. Hotoman. in tripartita feudo. commetat. parte. 1. cap. 1. ¶ Ego autem ut super hoc meum interponam iudicium, dicerem immediate Imperium à Deo constitutum non fuisse, sed illud tyrannide potius hominum adinuentum fuisset, viribus enim & oppressionibus Romani acquisuerunt Imperium, iuxta illud senecæ ad Lucillum lib. 14. epistola. 91. sed postquam (inquit) surreptibus vicij in tyrannidem regna conuersa sunt, opus esse cœpit legibus, ut etiam voluit Abb. Panormita. in cap. venerabilem. num. 18. de election. Petr. de Monte in sua Monarchia. parte vlti. incip. expeditis. circa finem: Raynaldus Corsus in lib. Indagationum iuris. lib. 1. cap. 15. num. 2. ubi dicit ab infidelibus ortum habuisse nempe à Cæsare. ¶ Permissumque postmodum id Dei nutu fuit propter commune bonum, quia melius est regi per unum, quam per plures. Aristot. teste. in 12. Metaphy. & sequitur Petrus de Monte ubi supra. dicens per illud longissimum tempus, quo Imperium floruit satis superque fuisse purgatum uolentia, & tyrannidis vitium, per tacitum populorum consensum, & in fine nescit figere pedes. ¶ Videtur mihi sine pluribus dicendum in re proposita, Imperium duob. modis à Deo dependere, primo modo subalterno, non immediate, sed mediate, scilicet ab Ecclesia, eiusque summo Pontifice, & ita intelligatur auctoritas Bartol. in l. 1. s. præfides. post num. 3. ff. de requir. reis. ubi tenuit Imperium ab Ecclesia dependere, & ante eum Innocen. in cap. licet. primo, de for. comper. & Abb. Panormitan. in consi. 82. quanquam num. 3. volum. 1. ubi aperte innuit, hodie Imperium dependere ab Ecclesia. Hoc idem voluerat gloss. in c. causam quæ. il. 2. in versicu. ad Regem, extra qui fil. sint legit. referens ita tenuisse Alanum, & Tancredum contra Hugonem qui tenebat, a solo Deo Imperium dependere, & quòd ab ecclesia dependeat tenuit idem Panormitan. in capitu. nouit. num. 12. de Iudi. & in capit. venerabilem. num. 18. de elect. ubi dixit hanc esse communem canonistarum opinionem: quod & refert, & sequitur Francisc. Aretin. in d. l. cunctos populos spb. num. 4. C. de summa Trin. & fid. Catho. iura enim, & cœlestis, & terreni Imperij Petro commissa sunt, dum dixit, ecce duo gladij hic. quæ uerba dixit Petrus, & nō imperator, ipse enim Christus utroque usus gladio,

dum eiecit uendentes, & ementes de templo, Ioan. 2. & facit illud similiter Evangelij, data est mihi omnis potestas in cælo, & in terra: ob quod Christus utrunque habuit gladium, quam potestatem omnibus Petri successoribus transmittit. capitu. 1. 40. distinet. uerum prohibuit Petro Gladij temporalis executionem dum dixit. Conuerte gladium tuum in uaginam. quam gladij executionem temporalibus Imperatoribus, & regibus commisit Ecclesia. ita concludit gloss. in dicto cap. nouit. in versu. nostram, de iud. & cum Papa sit Moyses successor, sicuti Moyses utrunque gladium habuit, ita & Petrus gloss. in cap. causam quæ. lo. 2. qui fil. sint legit. & videtur etiam de mente supradictorum doctorum proximè allegatorum, & uoluit Francisc. Aretin. in l. scire. colum. 4. ff. de verbo. obliga. & habetur aperte in clem. pastoralis. de re iudica. ex quo textu potest colligi tota istius conclusionis ueritas. ¶ Secundo modo intelligi potest modo supradicto Imperialem gladij potestatem circa temporalium executionem a Deo dependere, & ita succedat illud, omnis potestas à Deo, ita tamen ut ordinata sint, quia ut ibi sequitur, quæ à Deo sunt, ordinata sunt, ita ut unus gladius, alio subsistat, iuxta notata in dicta clem. pastoralis. & clarius quàm alibi, in extrauagan. unam sanctam. per totum. de maior. & obed. in extrauag. comun. aliàs enim inordinata essent: & isti duo gladij habent se sicut maior, & minor, superior & inferior. ita residet Abb. Panor. in dicto cap. nouit. num. 12. de iudic. quibus ueluti rectam finem imponere poterunt uerba Augustini, in expositione quarundam propositionum ex epistola Pauli ad Roman. proposition. 72. cuius uerba uti ad materiam satis sufficientia, non me pigebit inferere. Quod autem (inquit Augustinus) ait Apostolus, omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit, non est. n. potestas nisi à Deo. Rectissime admonet, ne quis ex eo quòd à Domino suo in libertatem uocatus est, factus Christianus, extollatur in superbia, & non arbitretur in huius uitæ itinere seruandum esse ordinem suum, ut potestatibus sublimioribus, quibus pro tempore rerum temporalium gubernatio tradita est, existimet non esse subdendum: cum enim conspeximus ex anima, & corpore, quamdiu in hac uita temporali sumus, etiam rebus temporalibus ad subsidium huius uitæ degenere utamur, oportet nos ex ea parte, quæ ad hanc uitam pertinet subditos esse potestatibus, id est hominibus, res humanas cum aliquo honore administrantibus. Ex illa uero parte, qua credimus Deo, & in regnum eius uocamur, non nos oportet subditos cuiquam homini esse, id ipsum in nobis euertere cupientes, quod Deus ad uitam æternam donare dignatus est. Si quis ergo putat quoniam Christianus est, non sibi esse uectigal reddendum, aut tributum, aut non esse exhibendum honorem debitum eis, qui hæc curant, potestatibus, in magno errore labitur. Sed modus iste seruandus est quem Deus ipse præscribit, ut reddamus Cæsari, quæ Cæsaris sunt, & Deo, quæ Dei sunt. quanquam enim ad illud Regnum uocemur, ubi nulla erit potestas huiusmodi, in hoc tamen itinere dum agimus donec perueniamus ad illud seculum, ubi fit euacuatio omnis Principatus, & potestatis, conditionem nostram, pro ipso rerum humanarum ordine toleremus, nihil simultate facientes, & in eo ipso, non tam hominibus, quàm Deo, qui hæc iubet, obtemperantes. Per quæ uidetur concludendum Imperij dignitatem mediâ te Ecclesia, eiusque summo Pontifice à Deo dependere, & gladij utriusque Petro, & successoribus potestatis transmissam, sed tamen executionem temporalis gladij ab Ecclesia Imperatori tributâ. multa potuissem utriusque inducere, satis tamen sit monstrasse locum, qui uolue-

voluerit videre ad plenum uideat Antonium Florentin. in summa. parte 2. tertiz partus. in rubr. de statu summo rum Pontificum. & aliqua etiã per facundissimũ theolo gũ, Dominicũ de toto. de iusticia & iure. lib. 4. q. 4. articulo primo, ad contraria facilis poterit à quolibet a ferri responsio. dico infra rub. 14. 5. veniamus. in uer si. Archiepiscopus Moguntinus. In omnibus tamen, & per omnia quæcunque dixi in præfenti articulo, & quibuscunque alijs ac dicam semper, remitto me iudicio sanctissimi Domini Nostri Pontificis, & Catholicæ Rom. Ecclesiæ.

¶ PRIMOGENITVS.] Et sic habemus, quod primogenitus regis ad eius dextram sedere debet. Idem uoluit glof. & Bald. in l. decernimus. C. de sacrosan. eccles. ubi dicit in sedendo honorem consistere, & quod dignior debet à dextris, inferior autem à sinistris sedere. simile uoluit Præpositus in cap. Episcopus. 17. distinct. & Felin. in rubr. de maiori. & obed. num. 17. Martinus Laudens. in tract. de primogenitur. num. 1. & 2. & Ioannes Sanxon in consuetud. Turonens. titul. de success. feud. articulo. 3. in princip. ubi dicebat quod secundogenitus in oblationibus, & processionibus cedere debet primo genito, sequitur alios allegans Ioannes Lecerier. in tracta. primogenitur. lib. 2. q. 3. num. 1. 2. 11. dicitur enim maior, qui stat proximior post dominum. glof. notab. in uersicu. Altior. in §. aliam. post. de honor. possess. ubi Io. Fab. Christophor. Porcus. Angel. de Aretio. & alij, & uoluit alia moralia, & exemplaria ad propositum induces Nicola. Boer. in addit. ad Ioan. Montan. in tracta. de auctorita. Magni Concil. num. 4. & præfertim quod proximus domino particeps est dignitatis, & splendoris Domini, quemadmodum Luna uti proximior magis soli, elucet supra alia sidera. ad quæ omnia concinat textus à nemine perpenus. in §. fin. insti. de iur. natural. gẽc. & ciu. & in l. si. ff. de Alb. scriben. & uoluit Cardinal. in consil. 33. In hac dubia quæstione. adiungi eisdem possunt uerba Gen. cap. 43. in si. sederunt coram eo primogenitus iuxta primogenita sua, & minimus iuxta ætatẽ suam. Et talis dextera maiorem gradus, & dignitatis prærogatiuam ostendit, sicut patet in illo Psal. 109. Dixit Dominus Domino meo sede à dextris meis. Et ita tim dicam: quandoque enim dextrum appellare solet principium motus. ut ex Aristotel. in primo Cœli. dicit quod oriens est dextrum mundi, quia inde primus incipit motus. Quandoque etiam dicitur respectu loci, cuius oppositum erit sinistrum, & isto casu locum si bi uendicat solum in rebus corporeis, & hæc significatio aptabilis est casui nostro. Dauid autem in loco supra allegato, non dicit dextram pro differentia dispositionis in loco, sed dicit bona potiora, quæ pater potest alicui creature communicare, & sunt ea quæ uoluit de Christo dicere in loco suprascripto Dauid. i. potiora bona patris, in quibus residet filius etiam in quantum homo. i. summum Regnum, & Imperium super omnes creaturas, summum æternum Sacerdotium, uniuersalis iudiciaria potestas, & præriorum distributio, & eadem Adoratio, ac ueneratio simul cum uerbo. ita residet Iacobus Petrus concius Belluz in Commentario illius Psalmi. ita confusus I'orphyrium, qui dicebat, quod si filius sedet à dextris patris: ergo Pater sedet ad sinistram, quia non obitat per supradicia. Cui simillimũ est illud diui Augustini in lib. de Agone Christiano. capitu. 26. inquit, enim, nec eos audiamus, qui negant ad dextram patris sedere filium, dicunt enim, nunquid Deus pater habet laus dextrum, uel sinistrum, sicut corpora? Nec nos ea de Deo patre sentimus, nulla enim forma corporis Deus definitur, atque concluditur, sed dextera patris est beatitudo perpetua, quæ sanctis datur

sicut sinistra eius rectissimè dicitur miseria perpetua, quæ impijs datur, &c. Ut non in ipso Deo, sed in creaturis hoc modo, quo diximus, intelligatur dextera, & sinistra: hæc ille. & nunc propositiõni etiam spectant uerba. Matth. 25. dicentis. tunc dicit his, qui à dextris erũt. Venite benedicti Patris mei, &c. ut demonstratur his præratam benedictionem, quibus dextera domini (idest potiora bona) data est. & iterum Matth. 26. A modo uidebitis filium hominis, sedentem a dextris uirtutis Dei. ad quæ multa dicit super illo Matth. 5. (si oculus tuus dexter) Paulus Palatius eisdem, & iterum capitu. 22. & de his iam satis. quod primogenitus Regis sedeat ad dexteram cum alijs filijs, uoluit Marinus Freccia de subfeud. Baron. libro. 1. titul. de offic. Magni Constabul. num. 25.

¶ GLORIOSISSIMVS Quæstor.] appellari a solet Cancellarius iste quæstor, ut in aurenti. ut diuin. Iust. ubi Accursi. uoluit Lucas de Penna. in l. 2. C. de preti. bon. sublat. lib. 11. & in rubr. C. de quæstor. sequitur Narthex. de Afflict. in constitutio. Regni Iustitiarior. num. 4. candidatus principis. ut est tex. & glo. in l. 1. ff. de offi. quæst. & præfecti prætorio. secundum Lucam de penn. in l. duos. C. de susceptor. & Archi. lib. 10. huius Cancellarius dignitas in Francia etiam omnes præcedat. ut placuit Guilhelm. Budeo in l. fina. ff. de tenatorib. & etiã in urbe Romana omnes præcellit. teste Gomes. in prohemio regul. Cancellariæ. q. 1. de cuius, ac eius uicem gerentis potestate multa reulit disertissimus D. Quintilianus Mandosius. in tract. commission. for. 5. colum. 2. ¶ In Regno autem isto Neapolitano Cancellarij officium sine dubio inter septem Regni principalia officia enumeratur & similiter quæstoris officio successit, ut dixit Lucas de Penna. in l. neminem. C. de decurio. lib. 10. quod officium in sessione penes Regem nostrum ultimum post sex tenet, ut in placuit Marino Freccia. in tract. de subfeudis Baro. lib. 1. titul. de offi. magni Cancellarij. num. 4. & in hoc dissentimus in Regno isto, à Regnis Hispaniæ, ut hic, & à Regno Franciæ.

¶ Nec uideatur bona mihi expositio quod quæstor sit Cancellarius, sed uerior mihi apparet expositio eiusdem quod in locum quæstoris in Regno sit Logotheta, siue prothonotarius, ut uoluit idem Lucas in dicta rubri. C. de quæstor. & sequitur Freccia. in tract. de subfeud. lib. 1. titul. de officio Logoth. cuius quæstoris auctoritatẽ refert Calsiodorus in l. uariarum. 6. inter cetera dicens. quæsturam toto corde suscepimus, quam nostræ linguæ uocem esse censemus, hæc nostris cogitationibus necessario familiariter applicatur proprie dicere possit, quod nos sentire cognoscat, arbitrium nostræ uoluntatis disponit, & ita mentis nostræ uelle suscipit ut à nobis magis putetur exisse, quod loquitur, O quam arduum est, subiectum uerba dominantis assumere, loqui posse, quod nostrum creditur, & nonnulla alia quæ retulit Lucas Penna. ubi supra. de quæstoris officio nonnulla colliges ex Corne. tacito lib. 11. est Prædiano. actione Cicero. in uerrem. secunda. Ioann. Pyrrh. in lib. 2. de magistratib. & alij quam plurimi relati à Hieronim. Ca. nol. in uer. perinde. in l. 2. num. 325. cum pluribus seq. de orig. iur. & Iacob. Curacius in l. 2. C. de per. bon. iu. bla. lib. 10. cum alijs relatis per excellentissimum Iureconsultum D. Iacobum Menochium. de arbit. iud. quæstio. lib. 2. centur. 1. cap. 68. similis. num. 8. cum pluribus seq. Sed ut uerum uerè fateatur, potius cenlet quæstorẽ esse thesaurarium, & commissarios prouinciarum, qui uulgo perceptores appellantur, (& infra dicam in uerb. thesaurarius) & antiquitus etiam apud Romanos, quæstores pecuniæ publicæ curam gerebant, & erant, quæstores urbani, & etiam qui bello proficiscebantur auctore

thore

Speculum Principum, Petri Bellugæ.

thore Cicerone. de senec. Nō me (inquit) ijs esse viribus quibus, aut miles punico bello, aut quæstor in eodem fuerim. & idem Cicer. lib. 2. de Inuentio. inquit, Rhodij quosdam legarunt Athenas, legatis quæstōres sumptū quem oporteat dari, non dederunt, quorum officium erat, vt dicit Budzus: quæstōres vrbani (ait) ærarium curabant, eius pecunias, expensas, & acceptas referre in tabulas publicas consueuerant. Q. Cæpio, qui per id temporis quæstor urbanus erat (inquit Cicero. lib. 1. rethoric. ad Herennium) docuit senarum, ærarium non posse pati largitionem tantam. Quæstōres dicuntur etiam eleemosinarj, qui eleemosinas quærun. de quorū officio laze Lucas de penna. in dict. rubr. C. de quæst. lib. 10. & Angel. de Clauz. in vers. quæstuarj. quam etiam opt. tenuit Fenestel. l. 2. de magistrat. cap. 3. Pompon. Lætus. in tit. de quæst. latissime etiam Hōtoman. in Magistr. Roma. de descriptione. & simili modo habetur etiam per Guilelmum Poitellum, de Magistratib. Atheniens. capitulo 13.

h **IUSTITIA Aragonum.**] In regno isto Neapolē appellatur Iustitiarius, qui Iustitiæ Speculum appellatur ab Imperatore Federico. in Regni Constit. Iustitiarj nomen, & normam. Sub rubr. de offic. Iustitiarj. & iterum in constit. magnæ curiæ. & vtrōque gloss. Andr. Afflic. & alij. ex re. n. cui præest, ei nomen in hō. esse decernimus. C. de Episcop. & cl. e. & in l. 1. ff. de offic. præfect. vrb. & in authen. de defen. ciuitat. in princip. & et in dicta Constit. magnæ. in vers. Magistrum. & Afflic. in constit. Inconsuetum. num. 6. & dicitur luminare maius, cuius aduentu facit cessare luminare minus. vt in cōstit. honorem. eiusque Iustitiarj amplissima est potestas, & præsidis officium gerit. Lucas de Penna. in l. si cū ingenu. C. de quis lib. mūt. lib. 1. & in Regnō est vni ex septem principalibus, & secundam obrinet locum, vt voluit laze Marin. Freccia in tract. de subfeud. Baro. l. 1. tit. de offi. mag. iustit. per totum.

i **THESAURARIVS.**] Iste thesaurarius poterit verè appellari Quæstor, cum ipse conseruet omnes reditus Regios, & istud officium thesaurarij generalis est in Regno, penes quem tota Regis pecunia peruenit, & cauetur nonnullis Regijs Pragmaticis. sub rub. de officio quæstoris generalis. Licet dici possit q. quæstor non successerit thesaurarius, sed potius Comiti Sacrarū largi nonū, qui dicebatur comes utriusque ærarij. vt in l. 1. C. de officio quæstor. & in l. vnica. C. de quæstor. & mag. l. 1. 2. & appellatur et thesaurorū Comis in Laullus. C. de palatijs Sacrar. largit. lib. 12. & voluerunt ibidem Bartol. & Lucas de Penna. Aucto enim ærario, à Romanis quæstōres constituti sunt. vt in l. 2. §. huiusdem temporibus. vbi Zaf. & Cagnol. ff. de orig. iur. dictique fuere quæstōres, qui inquirendæ in ærarium pecuniæ cā crearetur. à quo Trebatius, & Fenestella non dissentiant. Et Bruti temporibus duo fuere, & tumultuante postmodum plebe quattuor, Mox seni, & postmodum (Syllana lege lata) vltra Vicenū numerum excreuerunt. vt Tacitus, Annalium lib. 13. voluit. Prædam vendere eorum munus erat, & inde in ærarium pecuniam reponere. Auctore Aul. Gell. noct. Atticarum. l. 3. cap. 23. & multas irrogatas exequi, & exequutas in tabulas publicas referre. ex Tacito. lib. Annal. 15. Theaurariusque præfatus loco conseruatoris totius pecuniæ dicitur, & ideo et dicendum est per prepositos thesaurorum prouincialium, (qui vulgo, perceptores appellantur) posse regias pecunias per cambia transmitti, & trajeci, ut Comiti præfato olim fieri fas erat. l. C. de canō. larg. n. l. 1. d. j. C. de aur. pub. proseq. lib. 101. de quo etiam aliqua habentur per Francisc. Marc. in decisio. Delphin. 441. per totū volum. 1. per Cagnol. in l. 2. versic. deinde. nume. 34. ff.

de orig. iur. & per Marin. Frecc. in tracta. de subfeud. Baro. lib. 1. tit. de offic. magni Camerarij. hic enim thesaurarius in Regno subest magno Camerario, & consequenter Regiæ Cameræ summarie: vt Freccia ubi supra astruit. & patet ex supranotatis Pragmaticis.

K **ILLVSTRES.**] Is tantū quæstor Illustris dicitur qui in sacro palatio circumit; vt in l. p. cipimus. C. de appellat. & voluit Philipp. Deci. in l. 1. nume. 12. ff. de offic. eius, cui mand. Alberic. de Rosat. in rubr. ff. de offi. quæstor. sequitur cum aliquo temperamento Do. Iacobus Menochius de arbitrar. iud. quæsto. lib. 2. Centuria. 1. casu. 63. num. 8. 9. & uidentur est Hieronym. Cagnio. in dicto. §. deinde. l. 2. nu. 344. ff. de orig. iur.

l **SECRETARIVS.**] Secretarius, & scriba apud Hæbreos maximi erat honoris. patet. 2. Regu. 8. vbi erat Saraias scriba. & apud Græcos etiam honorificentius erat vt refert Aemilius Probus in uita Eumenis. Regios enim scribas cuncti Præsides habent, inquit Herodotus historiarum. lib. 3. & apud Personam Hetruriæ Regem similiter primum locum obtinebat, docuit Lanius. lib. 2. ibi, & scriba cum Rege sedens pari ferè ornatu. de Gneo Mutio loquens. & paulo post. scribam pro Rege obtruncat. apud Romanos uile habebatur officium, ut de Gneo Flauio scriba, Curulem Aedilem factum egrè tulerunt Romani refert Valer. lib. 2. capit. 1. quænta autem apud Hæbreos ea dignitas fuerit, uideamus clarè in sacra pagina, quia & Scribarum consensus in concilio in dominum factu accessit.

m **MAGISTRI Rationales.**] Magistri rationales hō. uere etiam sunt in Regno & proprie in regia Camera Summarie, & dicuntur Cæsaris procuratores, & principes dispensatores, & sacri ærarij Præsides. Voluit Lucas de Penna in l. si quando. la. secunda. C. de Bon. vac. libro 10. ipsi tamen rationales in regia Camera Procuratores Regis dici nequeunt, cōm separatim sit officium Regij procuratoris fisci, qui Principis bona procurat, ipsi tamen Rationalibus spectat computa reddituum Regiorum uidere, & significare. & in hoc sunt nonnulla alia ad eorum officium spectantia, de quibus plura sunt in libro Regiarum Pragmaticarum. sub rubr. de offi. quæstoris Generalis. Antiquitus in Regno Fideles res, & negotia in Regia Siclę Curia tractabantur, quorum loco hodie Regia Summarie Camera statuta est, vt vbi supra tenuit Pennens. in qua loco presidentium Sacri ærarij presunt Locum tenens magni Camerarij, & Regii præsidentes. argum. l. fin. C. de aduoc. fisci. alias appellabantur procuratores Cæsaris; ut ait Lampridius in Alexandro apud Græcos logistę. Postell. Barent. de Magistratib. Atheniens. cap. 14.

n **PROTHONOTARIVS.**] Apud Romanos Magister scriniorum prothonotarius erat, ut sentit Luc. de Penna. in rub. C. de mag. trin. lib. 12. maximaque est in Regno Neapolitano dignitas. quam exercuit Bartholomeus de Capua, Illustris Iureconsultus, quam ita exercuit, vt post se non reliquerit successorem, vt inquit idem Luc. de eno. in l. quoniam. la. secunda, C. de uendit. rer. ff. lib. 10. & tam principis, quam Pape prothonotarius in dignitate esse dicitur. voluit Francisc. Aretin. in l. laudabile. circa fin. C. de Aduoc. diuers. iud. & de prothonotarij, ac vice prothonotarij officio in Regno late Matth. de Affli. in Constit. Regni. In locis demani per totum. presertim num. 10. & talis prothonotarius non solum dignitate pollet, sed in Regno hoc unum ex septem officiis primioribus est, & dicitur Illustris personæ, ut docuit Iacobinus de sancto Georgio. in l. 1. colum. 4. ff. de offi. assessor. Et prothonotarius Pape in dignitate esse dicitur, notarii enim principum dicuntur, & dignitatem habere noscuntur. l. 1. C. de mand. princip.

cip. l. maximarum. C. de excusatio. mune. lib. 10. & debet habere vigesimum annum, vt statutum esse à Paulo Papa I. retulit Francisc. Marc. in decisio. Delphin. 1097. nu. 4. volum. 1. & licet Marinus Freccia. in tract. sub feud. Barro. lib. 1. rubr. de officio Logothe. nu. 16. disputet an possit Viceprothonotarium sui loco substituere Prothonotarius, & quòd ex speciali gratia Nicolaus Freccia fuit substitutus domini Bartholomæi de Capua, fortissim nimium sibi, & familiæ vult placere Freccia, quia istas speciales gratias Inuictissimus Rex noster Philippus continuo concedit, & fortassis sine dubio illa opinio Pennefis quòd in illo officio Bartholomæus de Capua non reliquerit successorem similem sibi, non ita verificata est, scio ego tẽpore meo in loco Viceprothonotariatus Regem nostrum viros scientissimos, & perquam eruditissimos posuisse. Et modo etiam Rege ordinante illud officium mirificè exercet Iureconsultus verè Doctorem seculi huius Monarcha Do. Ioannes Andreas de Curtis Præfidentis Regij Senatus Neapolitani, quem Optimus Deus Maximus ad Nestoris annos conseruet incolumè, cum sit vera iustitiæ statera, & legum fons, qui longo reliquerunt interuallo Bartholomæum de Capua, parcãt tanti viri manes, cui propter mortem defertur, quia iuxta Petrarcham, à morte hominis viuere incipit humanus fauor, & finis uitæ principium est gloriæ. de hoc officio nonnulla Marinus vbi supra, dicens quicum in sessione locum occupare, & mortuo proxime Domino de Curtis, Rex noster in eius locum assumpsit D. Antonium Orificium, qui factus est præfidentis S. R. C. vir sicuti nulli aliorum secundus, ita nemini ipsorum inuides, sed cui omnes ob scientiæ profunditatem inuidet.

¶ **CONSVETUDO.**] Et ideo inquit Bald. in cap. cum olim. de consuetu. quòd consuetudo firmat loca, ac designat, sedendi. idem Bald. in c. Marchio. colum. 3. qui feu. dar. poss. & in l. obseruare. §. antequam. ff. de offi. pro. conf. inde in dicto c. Marchio. Bald. dicit, ordine hæcenus consueto Barones penes Regem sedere oportere. in quibus sessionibus consuetudo attenditur, voluit Bar. in l. non tantum. ff. de decur. Doc. in c. 1. de maio. & obe. Angel. in consil. 111. Ordo Francisc. Aretin. in consil. 23. in præfenti consultatione. colum. 2. & Felin. in c. statuimus. de maiorita. & obed. dubietas enim & ambiguitas, ex his, quæ hæcenus obseruata fuerunt elucidationem recipit. cap. cum dilectus. de consuetud. & in l. si. ff. de offi. præfec. vrb. nec veram diiudico quorundam sententiam, qui consuetudinem istam minime induci assueverant, nisi super præcedentia contradictum fuerit, & simpliciter permittendi tollerantiam vt quis præcedat ad consuetudinem introducendam non sufficere, quia arbitrator simpliciter quem præcessisse verum non esse, nisi ex debito permiffum esset, iactari enim prærogatiuas, ac præcedentias quem ita de facili nõ præsumitur. quia ait Chrysostomus super Matth. Omnes de honore suo solliciti sunt, nec aliquem inuenies (inquit Cicero. de amicis.) qui honorem amici suo anteponat. honorem enim meum (dominus inquit) nemini dabo. & si ex vrbana nitate permiffum esset, præcedentes ex debito sibi ascripissent. iuxta Bart. doct. in. in l. 3. §. ex hoc interdicto. ff. de itin. actuque priuat. Nec requiritur ad consuetudinis introductionem in contradictorio iudicio obtentum ita esse, potest enim consuetudo absque contradictione introduci, vt nouissime docuit supremus Iureconsultus nostra ætate primarius D. Francisc. Burlatus Mantuanus in consil. 50. triplici. nu. 27. volum. 1. vbi alios allegat, dicens hanc communem esse doctorum sententiã cui ego omni prozsus voluntate consentio.

¶ **MERITA.**] Semper enim virtutum merita præmio digna fuere, felice seculum Alfonsi quondam Re-

gis nostri, qui Antonium Pañormitan. ob scriptũ de factis, gestisque suis, librum, aureis mille donauit, & idem etiam quingentis fecit aureis olim Nicolaus Quintus Pontifex Maximus Poggio Florentino, ob conuersam à Græco in Latinum Cyri Pedian. & de Ferdinando Aragoneo ministrante quorannis ex suo crario pecuniã Rethoribus, Medicis, Philosophis, alijsq; scientiarũ professoribus in ciuitate Neapol. dicit Iouinianus Pontan. Egregium sanè factum ingenia prosequi, virtutes ornare, & ad excolendos animos excitare iuuentutem. Inde Suetonius in Cæsare. dicit, ipsum omnes Medicinæ, & liberalium artium professores ciuitate donasse, ut libetius vrbem incolerent. Indeque est merita alias in penalibus in consideratione haberi, ut de Appio legum libros furante refert Iureconsultus in l. 2. §. postea cum Appius. ff. de orig. iur. & in simili habetur per Nellũ Geminianens. in tract. bannitor. 3. parte secundi temporis. q. 6. & q. 64. & q. 65. & Ludouic. Roman. in consil. 310. in casu proposito. nu. 5. vbi Excellent Iureconsultus D. Horatius Mandosius Romanus, filius D. Quintilliani Iuriconsulti ætate nostra Excellentissimi, qui nuper mihi præ manibus uenit, ad quem ita perfecte additiones, & Illustrationes scripsit, quòd mihi non reliquerit ansam in lucem mittendi mea additamenta super eodem, in quibus aliquanto insudaueram, sit Deo, & ipsi laus. Angel. de Aretio. in tract. maleficio. in §. fama publica. nu. 77. & Hierony. Cagnol. in dicto. §. Postea. num. 100. cũ pluribus seq. & Hyppolit. de Marsili. in l. 1. §. pen. num. 1. ff. de quæsitio. & Ioannes de Arnon, Epitho. 77. & Andr. Tiraquell. in rep. l. si unquam. in verb. donatione largitus. nu. 34. C. de reuoc. don. & in tract. de pœnis. causa. 51. per totũ. præfertim num. 151.

¶ **ADVOCATVS fisci.**] Ideo Reges, & præfertim Catholicos, & inuictissimus Rex noster Philippus de Austria Aduocatos in eius fisco tenet quãplures, videlicet in regia Camera Summarie, in qua nunc residet Excellent Iureconsultus nulli secundus D. Marcellus de Mauro, ad cuius officium inter cetera spectat in omnibus rebus, causisque, & negotijs in Camera tractandis, quæ vel modicum vtilitatem, vel Regis interesse haberent pro Rege audire, & in Rota cum Regijs præfidentibus assidere, in quibus causis semel, bis, ac iterum si ei uidebitur audiendus est, vt præfens esset in causis votandis, cauetur Pragmat. 1. incip. Alli tempi. & Pragm. 26. incip. volumus, etiam sub rub. de offi. procur. Cæsar. ibi (in causis, in quibus tangitur interesse Regij fisci non possit aliquo modo procedi nõ requisito aduocato, seu procuratore Regij fisci) & de officio Aduocati fisci Regiæ Camere latè in Pragmat. 20. Aduertentes, Prag. 21. Item mandamus. & Pragm. 26. Item statuimus, & mandamus, & Pragmat. 28. mandamus, & nonnullis aliis Pragmaticis Regijs sub eadem rubrica supra citata. et est etiam alius Regius fisci Aduocatus in magna Curia Vicariæ, prout tunc est excellens Dominus Pyrrhus Antonius Pansaluris Vindex Sanctissimus, de cuius officio latè in libro Regiarum Pragmaticarum. sub titul. de offic. magn. Iustitiaris. sunt & alij assidentes in qualibet Regni Prouincia de quibus Prosper Caruitta. in Pragm. filiorum famil. §. 1. num. 14. 15. 16. Nec ab re in causis fisci aduocatum audiri oportet, maximè in re criminaria, quandoquidem in delictis non pars sola offenditur, sed & fiscus, idest, ipsa Iustitia, vt dicit D. Iodocus Damhouderius. in Praxi crimin. cap. 55. de rapto. num. 5. 6. ¶ Et in torturis Reorum Inquisitorum fisci aduocatus præfens esse debet, vt voluit Ioann. ab Imol. in l. ad custodias. ff. de pub. iud. licet secus sit in Aduocato inquisiti, iuxta notata per Francisc. Marcum in decisio. Delphin. 908. num. 6. 7. volum. 1. ¶ **Aduocatus**

Speculum Principum, Petri Bellugæ.

ius fieri an possit concedere Saluū conductum, hosti, delinquenti, vel Rebelli? concludendum, aut est hostis, & rebellis, & bannitus ab uno iudice, & ille potest saluū conductum facere, aut ab alio, & non potest. ita concludit multos allegans Matth. de Afflict. in decisio. Neap. 4. Aduocatus. per totum. ¶ Et licet alicui sit factus, & cōcessus saluus conductus, non ideo sequitur eum ē banno exemptum, si bannitus erat: saluus enim conductus, quedam est superioris securitas; non autem liberatio, seu gratia. voluit D. Francisc. Herculan. in tract. de caution. de non offend. c. 37. per totum. sequitur Excellentissimus Iureconsultus D. Franciscus Bursatus. in consil. 54. Præsupposito. nu. 8. 9. vol. 1.

¶ PRIVILEGIIS, & prerogatiuis.] Consiliarij non immerito privilegijs quàm pluribus gaudent, cum sub Rege militent, & continuis uentur occupationibus, & poterit quis maior viginti annis consiliarius, & Senator fieri. ut voluit Do. Quintillianus Mandosius. in tract. de erate min. c. 5. num. 84. 85. & aliqua habentur per dominum Afcanium Clementinum. in tracta. de Patria potest. c. vltim. num. 66. vbi ait, has dignitates inter cetera, quem eximere à patris potestate, dum tamen non sint procuratę. ita residet Aican. Clemen. ubi supra. ¶ Qui autem sint consiliarij, videas declarationem Vacanti à Vacuna declaratio. iuris. lib. 6. declarat. 83. num. 2. ¶ Consiliarij dicuntur Illustres. l. quisquis. in versu. Illustrium. vbi Angel. Cyn. ad leg. Iul. maesta. & voluit Martin. Laudens. in tract. de Consiliarijs Principum. §. 17. Consiliarij. ¶ Consiliarijs in regno permissum est hospitari in hospitij inuito domino statuit Rex Carolus Primus. in cap. ad audientiam. sub rubri. & nullus appropri. sibi. & idem confirmavit Carolus Secundus in cap. quod stipendiarij. sub rubri. quod nullus pro seruit. nostr. & vtrouque Io an. Anton. de Nigris, & aliud cap. statuimus ut quoties. sub rubri. quod liceat specialibus perso. vbi idem Niger. ¶ Ad onera collectarum non tenentur consiliarij, ut voluit Guido. Papę. in decisione. 376. in generali. per totum sequitur simpliciter referēs Niger. in cap. Regni. porrecta. num. 113. sub rubrica. de mod. & form. Appret. & etiam quod Consiliarius bis, aut ter soluerit sibi præiudicium nõ fecit. voluit Guido Pap. in decisio. Gratianop. 387. sed quid. quo privilegio vxor etiam eius gaudebit ut idem Guido Pap. in decisio. 379. quæro quid. sequitur nouissimè excellens Iureconsultus Dom. Nicolaus Festasius Mutinens. in tracta. de æstimo. parte. 4. c. 3. num. 6. cum tribus seq. vbi dicit Consiliarium ignobilem gaudere privilegio uxoris nobilis, ex Guidon. Pap. in decisio. 380. sed quid, & voluit Francisc. Marc. in dec. Delphi. 458. nu. 6. vol. 1. ¶ Præsumuntur etiam Consiliarij scire ea, quæ aguntur in consilio, ut voluit Raphael Comen. in consil. 4. Domina Stella. colum. 1. quod intelligendum, dum tamen in consilio sint præsentis ut ibi voluit Comens. ¶ Excusantur Consiliarij à tutelis, & curis, voluit Anastasius. in l. fi. C. de excusat. tutor. per transitum Camillus Salernus in Proœ. consuet. Neap. §. p̄fatis. Apost. incip. Pro conclusione. circa princip. habetur in l. Atleq. §. Gentium. & in Liurisperitos. in prin. ff. de excusat. tutorum, & textus in l. verum. §. ex factio. ff. de minorib. ¶ In Hispania tamen Regij sup̄remi Consiliarij, & Auditores (observatione antiquissima) ius litigantibus reddendo Ecclesiasticos iudices compellunt, si forte aliquibus vim inferrent, & eos cessare faciunt. Ita retulit seruari Didacus de Couarr. Practicarum quæstio. ca. 35. sub num. 3. vers. ceterum in hæc regia. & etiam ex eo quod forte ne præiudicium aliquod fieret. regis, vel aliquorum secularium beneficij, ut in Regis sanctionibus patet. in his quæ sunt de iure patronatus Regis, quoque eoume

rat in Regno Marin. Freccia. de subfeud. Baro. lib. 1. ¶ Quæ autem seruare debet consiliarius Regius, & quæ requisita concurrere in eo debeant? ponit decem, & septem requisita Matth. de Afflict. in constit. Reg. ut vni uersis. à num. 41. vsque ad num. 78. sub rubri. de seruand. Indemni. Comit. Baron. & milit. ¶ Consiliarij Principis ad latus eius sedere debent. Parisi. in tract. sindic. in cap. de excess. Aduoc. Consiliarij tamen Papę debent sedere ad eius pedes. Nicolaus de Neap. in Liurisperitos in princip. num. 1. ff. de excusat. tutor.

¶ D O C I O R Famatus. Et ideo attenditur opinio doctoris magis famosi, & maioris autoritatis, ut voluit Alexand. in consil. 202. viso. colum. ultim. volum. 7. Francisc. Turzan. in tract. opin. com. 160. Hierony. Gra. in consil. 75. quamuis. num. 20. volum. 2. Ludouic. Gozadin. in consil. 39. prima facie. num. 17. cum aliis subtiliter cumulatis à Facundissimo Iureconsulto. Dom. Anton. Maria Coratio Cortonensi in tracta. de commun. doct. opin. lib. 1. titul. 4. nu. 5. & 24.

¶ V I R T V S nobilitat hominem.] Nobilitas enim ex scientia causatur l. 2. §. Amplius. ubi Bartol. ff. de excusat. tutorum, & l. prouidendum. C. de postuland. inde nõ generis, sed uirtutum nobilitas, uirtuteque honestas gratum Deo faciunt, & idoneum seruatore, inquit Pontifex. in cap. venerabilis. vbi gloss. extra de Præbend. cuius autoritate inquit Cardin. in clem. 2. in prin. de sēt. excommun. nobilitas sola est, animum quæ moribus ornatur. inde etiam Platina in Dialogo, de Vera nobilitate, dicebat. Gloriarı quidem possumus nos à claris maioribus sanguinem, artus, viscera accepisse, nobilitatem uero nequaquam, quæ tota ex animis nostris pendet, & nõ aliunde uenit, ne ignarum uulgas sequamur, qui p̄sepe in maximos errores dilabitur. & paulo post. solos illos nobiles existimo, qui aliqua singulari uirtute præditi sunt, non autem illos, qui bene loti, p̄xi, & sericari, coxinatiue accipitrem circumferunt, in ipsa ignauia, non in solertia (ut par esset) nobilitatem collocantes. Quod & clarè ostendunt uerba salomonis. Sapient. 7. Omnibus (inquit) nobilibus, nobilior est sapientia, p̄ponitur enim regnis, & sedibus. Vnde Hieronimus ad Celantiam. Summa nobilitas apud Deum est clarum esse uirtutibus: unde illud Iuuenalis. nobilitas sola est, atque unica uirtus. & ideo dicitur in c. si non ex fidei. 23. q. 4. quod exteriora uirtutum opera uiros eminentes in hac uita construunt. Cui finitimum est illud Senecæ in Epistol. uirtus ueram in anima nobilitatem perficit, quæ natura inchoauit. inde Ouid. lib. 13. Metamorphoseos.

Nam Genus, & Proauos, & quæ non fecimus ipsi
Vix ea nostra Voco.

Et propterea inquit Boetius lib. 3. de consolat. Philosoph. Si quem (ait) propria uirtus non exhibet nobilem, ipsum clarum aliena claritudo non afficit. Audi Chriostomum. sup. Matth. c. 4. super illis uerbis. (Patrem habemus Abraham) quid prodest ei, quem sordidant mores, generatio clara? Aut quid nocet illi generatio uilis, quæ mores adornant. Ipse. n. se vacuum ab omnibus bonis ostendit, qui gloriatur in patribus, Quid profuit Chæ, quod fuerit Noe filius? nonne separatus de medio filiorum, qui secundum, carnem frater fuerat natus, secundum animam factus seruus. Nec familia eius sancta potuit defendere impios mores. & Paulo post. stannum de argento egreditur, sed non est argentum. & deinde inquit. Et ideo melius est ut in te gloriantur parentes, quam tu in parentibus glorieris. Magis enim est metum, quod ex mea probitate, quam quod per antecessores acquirō. l. si quid in bello. ff. de capt. & postlim. reuē. Inde Policraticus lib. 1. cap. 5. in fin. inquit. Nunc uero nobilitum in eo sapientia declaratur, si uenaticam nõ

ueritas

uerint, si in alea fuerint damnabilius instituti, si naturę robur effeminate vocis articulis fregerint, si modis, & musicis instrumentis, virtutis Immemores obliuiscatur. Nobilitas etenim ictu oculi non nascitur. l. Stemma 22. ff. de gradi. refert & sequitur Roland. à Valle. in con. si. 4. 1. Ponderatis. nu. 1. 1. vol. 2. Ideoq; vera nobilitas à virtute prouenit, vt plura scripsisse And. Tiraq. in Tract. nobilit. c. 4. refert vir magnę scientię D. Iacob. Menochius. de arbitrar. iud. q. lib. 2. Centur. 1. casu. 67. nu. 2. si illum tractatum Tiraquelli hic haberē profecto, in hac re non laborarē, cū in his quę à tanto viro tractationē accipiunt, nullam soleat relinquere scintillā, ita vt ad si nē ipsa non reducat, laboro aut in istis occasione iā dicta. Nec erit quispiā, qui me arguat, dicā etenim forte aliqua ab eo nō visa, vel forte nō scripta, saltim à scriptorib. q. post eundē feliciter scripserūt. Vt proprie est profundissimus Theologus Dñicus de Soto Hispanus. qui libr. 3. de iusti. & iur. q. 6. artic. 6. inquit. qua ratione honoramus Illustres, & sanguine ingenuos, q. ppe quorū maiores arbitramur virtutis gradib. sublimē cōscen disse locū. & inde inqt Seneca. lib. 3. de benefic. ad ebur nū. Nemo est altero nobilior, nisi cui rectius ingeniū est, & actib. bonis abūdat. refert. & seqtur Sebastian. Na podā. in Proem. consuet. Neap. s. vt igit. nu. 275. Nec. n. rusticus iō nobilis erit, q. feudū nobile emat, inqt Freccia. de subfeudis Baro. li. 2. sub Rubr. quis dicat subfeudatar. nu. 1. ex Luca Penēsi. inde Franc. Petrarch. de Re med. vtriusq; fortune. li. 1. dial. 16. de gloriāte se de anti qua generis nobilitate inqt, antiqua igit, virtus fuit, sine qua vera nobilitas, nō ē. & circa finē, inqt, verus nobilis nō nascit, sed fit. & multa, ac p. p. modum infinita pulchre in illo Dialogo posuit. Virtus. n. est, q. dat nobilitatē. alia allegās dixit Ang. Clauas. in verb. virtus. Qui bus annecti pnt verba Senecę. in lib. de morib. nobilitas inqt, animi generosus sensus, nobilitas corporis generosus animus. cui astipulatur verba sicuti Tirāni ita Doctissimi Philosophi Phalaridis, in epistola ad Astochū. Virtutē (inqt) solam nobilitatē scio, cetera fortunā. Inde Raymūdus Lullius prouerbiorū pre. 1. c. 95. dixit inter alia. Qui virtutes multiplicat nobilis est, & paulo post. In nobilitate finis est nobilitas opationū. Inde et exordit Seneca Tragediograph⁹ in Hercule furēte. c. 6.

Non vetera patris iura possideo domus
 Ignauus hæres, Nobiles non sunt mihi
 Aui, nec altis inclitum titulis genus
 Sed clara virtus, qui iactat genus tuum
 Aliena laudat.

Ille namq; q. ex virtute notabilitatē acq. fuit p. x. fertur nobili ex genere inqt Cyn. in l. prouidēdū. C. de postu. sequitur Dec. in c. clerici. de iud. refert And. Aleiar. licet aliud eneat in idem Ionan. in tract. pre. l. 1. pre. sumpt. 4. nu. 5. Iacob. Alua. in c. 1. col. antepen. Qui die. Dux, vel March. seqtur ponendo aliquas Fallentias D. Iacob. Nouell. regu. 106. nu. 1. sequitur et Fely. in c. sup. eo. n. 1. c. de testib. nobilitas vero generis, & virtutū, ac animi oib. p. x. fertur, & est excellentior. multa allegans dixit Lucius Paulus Ros. in Apostil. ad reper. Frā. cūci Aret. in ver. nobilitas. vbi bene. ad dignitatē. n. & nobilitatē plerunq; virtute, ac morib. quis ascendit. Inde cū quidā Leonid. diceret, nihilo amplius ipsis subditis p. stare p. ter regiā dignitatē respondit. At ni vobis (inquit) melior existisse, dignitatē regiā adeptus nō essem. refert Plutarch. Apophteg. 50. adeo q. nō semper genus ad dignitatē adducit, nomenq; maiorū. iux. illud Perisauli Faustini de triūpho Fluitiz. li. 1. inquit.

Signis me corā proauos, & themmata iactet.
 Arma, greges, villas, armenta, & iugera mille
 Hunc ego desipere, hunc & delirare fatebor.

Sola enim (id recte intelligas) scientia hominem red-

dit nobilem. uoluit Alex. in consi. 213. vol. 6. sequitur Cassæneus in Catalogo glorię mundi. part. 8. cōfid. 10. refert & sequitur nouissime D. Nicolaus Festasius, in tract. de Aestimo. par. 4. c. 3. nu. 47. & 48. Testes rei huius habemus quā plurimos. Arrianus historicus ad Consularem euectus dignitatē Hadriani, & Marci Anton. Principum beneficio, M. Cicero, Arpino ortus Climate virtute suā ad Romanę Reipublicę principatū aspirare non dubitavit, Appiano Alexandri. teste. Nicolaus Quintus natione Lunensis professione medicus, summo tamen Pontificatu potitus est. Alijsq; huius rei sunt quā plures quos referre, non subtilitas, sed labor esset.

¶ **FIDELIS.**] Fidelis idem est, quod Catholicus. glo. in clem. j. s. regula. vbi hoc tenuit Card. de stat. monach. ut inde dicatur consiliarios fideles, catholicosq; esse oportere, catholicum. n. nil aliud designat, nisi preceptorum vniuersalium, legum, canonum, fideiq; catholicę statuta seruare. Authore Quintil. lib. 2. c. 13. significabit etiā vt Regi, principi; suo seruet fidem, & secretus sit. iuxta illud Ciceron. ad Q. fratrem. Græcorum familiaritates parū fideles. & idem Sulpicio. lib. 4. si quę tuorū fidelium voles, ad me mittas, & idem Cic. pro Pompeio. Scimus Romę, solutione impedita, fidem concidisse.

¶ **BONAE CONSCIENTIÆ.**] Cōscientia, sui scientia, ac notitia eius rei, quę animo nostro inest. vt voluit Bal. in trac. Schisma. col. 3. ver. & rursus. Quę conscientia approbata est à lege. vt in l. 2. not. 4. C. de fideic. est. n. & appellatur bonus vir. voluit Bal. in c. cū cām, de testib. Alex. in litē si pretio. s. 1. in si. ff. loc. est. n. Angel. menti p. x. fidens, vt voluit Bal. in l. 2. not. 2. C. de fideic. est. nāq; lex ipsius intellectus, uoluntatem quodāmodo frenans. Bal. in l. si. s. 1. col. vlt. ver. quid si populus. C. cō. mu. dele. & cū consiliarius bone debeat esse cōscientię, vt eidē veritas cōmissa. Bal. in l. nemo. circa si. ver. quę. ro quid si statutū. C. de sen. & in d. l. 2. not. 4. cui cōscientię nō debet abesse rōnis iudiciū. c. non solū. de reg. iur. in 6. & in cle. quāuis. s. sanē. de sor. cōp. qui. n. l. x. dit cōscientiā, ad gehennā x. d. ficat. c. per tuas. extra de Simo. c. ex his. 28. q. 1. c. per literas. de rest. sp. & voluit Spec. in tit. de aduoc. s. vtriusq;. ver. Item caueat ne falsam. cōscientiā. n. sine scientiā est insipida, & scientiā sine cōscientiā est diabolica. Fel. in c. ex parte. il. in prin. extra de off. del. Debet. n. se conformare, ac regulare fm ius ciuile, & Canonicum. Corn. Perus. in cons. 10. visā, litera 2. & i. vol. 1. & ipsā lege clementior esse nō oportebit. Idē Corn. in cons. 201. in hac litera p. vol. 2. & voluit et Abb. Panor. in c. constitutus. il. 2. nu. 2. de app. iudex. n. se. qui debet conscientiā lege munitā inquit Bal. in l. v. l. C. de p. c. na iud. qui mal. iud. sequitur multa inducens more suo D. Menochius. de arb. iud. quæ. lib. 1. q. 2. nu. 40. cum plur. seq. licet aliās forus conscientię forus p. quita tis appelletur a Bal. in c. cū causam. de testib. refert idē D. Iac. Menoc. q. 49. nu. 6. & quando quid committitur conscientię alicuius, quid denotet talis clausula. D. Menoch. in d. q. 8. & ego latē dixi in regia Aragon. m. s. 2. gl. 6. nu. 47. & 48. ibi videas.

¶ **ARCHIEPISCOPI,** Episcopi, Abbates.] Videri pnt ad hoc doct. in c. nimis. de iure iur. & in c. solite. de ma. & obe. & aduertendū q. hi plati nō vocantur ad concilia, & parlamenta p. eorū dignitatē, sed hi tantū modo de quorū interesse posset tractari, puta, quia possiderent castra, villas, iurisdōnes vel alia feuda. vt voluit Marinus Freccia. in trac. de subfeu. Baro. li. 1. in s. alia et fuit. nu. 28. usq; ad finē. quia personę licet ecclesiasticę possidētes feudū debēt tractari circa feudalia illa tanq; laici, sicuti tractatur ecclesia tenēs feudū. c. verū. de sor. cōp. c. ceterū. de iudi. voluit Matt. de Afl. in deci. Neap. 361. Monasteriū. nu. 11. ¶ Et inde est q. p. x. ius, seu ec-

Speculum Principum, Petri Bellugæ.

clesia tenentur ad omnia tributa, & perpetua onera, & uniformia rei affixa. gl. in c. 1. in ver. bonorū. de immu. eccl. in 6. vbi idem si bene inspiciatur tenuit Philipp. Franc. col. 2. ver. in glo. in ver. bonorum. & voluit Bal. in lad. instructiones. C. de sacros. eccl. Bar. in l. Placet. in re. per. nu. 59. vbi lafon. nu. 17. C. de sacros. eccl. videtur de mente Bar. in conf. 120. si aliqua possessio probatur in l. de his. C. de epif. & cler. & voluit Bal. in auth. Item nulla communitas. C. eo. tit. voluit etiam Pet. de Anchar. in conf. 217. Dubium facit. Abb. Pan. in c. fi. col. pen. de vita & hon. cler. & in conf. 9. Primum. vol. 1. & iterū in conf. 13. Ne hunc casum. per totum. vol. 2. de quo puncto latissime Nicol. Festafius in tract. de Aestimo. par. 4. per totū. & per D. Pet. Foll. in const. Item statuimus. de epif. & cler. & latissime ut bene, ac perfecte affolet. D. Francis. Bursatus in col. 42. traditum. per totum. vol. 1. quib. annecti possunt que voluit Iac. Mandellus in conf. 8. pro resolutione. per totum. licet dubitari possit an ecclesia, vel Prælati sint feudorum capaces. de quo per Matt. de Aff. in decif. Neap. 324. agitur. nu. 1. & in decif. 361. Monasterium. nu. 11. 14. 39. Et videmus in viridi obseruatione feudalia possideri per ecclesias, & prælatos in Regno, vt de nonnullis ponit exempla Freccia, vbi supra. & de nonnullis alijs etiam extra regnum. ¶ Bal. tamen. in l. fi. C. sine cels. vel reliq. dicit qd si ecclesia accipit feudum, quod seruant alij feudatarij & scripta seruare tenebitur. & ita sentit Inn. in c. verum. de for. comp. Ratio est quia per inuestiturā cum principe contraxit, & ecclesia tenebitur ad id quod venit ex natura contractus, voluit Iac. in d. l. Placet. vbi etiam per Thom. Parpalia. Faciunt notata per eundem Inn. in d. c. nimis. ibi, sed certè tunc prædicta subiit nō tanquam munera, sed quia ex pacto, vel alijs ad ea præstanda obligatus est. Quinimo per verba Bald. & Saly. in d. l. sed periculum. C. sine cens. vel reliq. concluditur ecclesiam teneri ad collectas, si sibi æstimum faceret, tanq̄ ex promissione, & consensu, & quamuis clerici fori priuilegio renunciare non possint, exemptionis tamen, & immunitatis priuilegio renunciare valebunt, ut in d. c. non minus.

- z** ¶ **IVDICARE** præsumunt.] Imponendo falcē in mensē alienam, q̄ quos dñ in c. quis dubitet. 96. dist. quis dubitet sacerdotes Christi, Regū, & Principū, oīumq; fidelium patres censeri, nōne? infamiz miserabilis esse cognoscitur, si filius patrē, discipulus maḡm sibi conec subiugare, & iniq; obligationib. illū suę præti subiaccere à quo credit nō solū in terra, sed et in cælis posse ligari, & solui. & posset ei dici: Regnū tuū nō ē de hoc mūdo, Amice, quō huc intrasti nō hās vestē nuptia. quid ad te.
- a** ¶ **BONA** clericorum.] Quōd clericorū bona sint ab oī penitus seculari exactione exēpta. pbatur Gen. 47. & Esdr. 8. doct. in l. placet. C. de sacros. eccl. & in c. non minus. de imm. ecc. & Phil. Fran. d. c. 1. de imm. eccl. in 6. Io. de Plat. in l. fi. C. de exac. tribut. lib. 10. & Gui. Pap. in deci. Gracianop. 372. vide j. in rub. 17. §. fi. ¶ Vide tamen tu eundem Gui. Pa. in deci. 79. an clerici, vbi dicit qd cōstitutio Imperat. vel Regis ligat res, & bona clericorū in eorū territorijs sitas. Inn. & Io. Andr. in c. postulasti. de for. op. licet aliud videat̄ innuere in decif. 381. de clericis. idē Gui. Pa. vbi Rambaudi. in apofth. & idem et in dec. 382. sup. & in dec. 383. sed, dicit idē pcedere qd nec clerici prius tunc teneant. ¶ Clericus tñ cōiugatus à collectis immunis nō est. voluit Albert. Gand. in trac. malef. tit. de pœnis reorum. col. 15. vers. ep̄ allegatur. ¶ An aut teneantur clerici cōtribuere, ad hoc vt territorū rapinis & incendijs nō grauetur? Petr. de Anch. in conf. 96. super dicto dubio p totū. cōcludit, discutiēdo, & cleric. & ecclesias ad tales collectas, & onera teneri. ¶ **CLERICI** habent.] Rex superest oībus prælatis

b ab eo feuda tenentib. & ipse est iudex cōpetens. conclu

dit Abb. Pan. in d. c. verū. nu. 1. 4. 17. ante eū voluit Spec. in tit. de comp. iud. adito ver. octauo. melius per Bal. in c. 1. de controu. inter par. term. in feud. quæ omnia procedunt dū ciuilitur agitur pro feudo, vt tunc demum rex, & iudex feudor. laicus sit iudex cōpetens, secus tñ si ageretur p̄ clericos criminaliter, tunc n. debet causa agitari corā ecclesiastico, ita cōcludit Pan. in d. c. verū. de for. cōp. & fuit de facto contra clericos Oliuetanos cū excellentē D. Baronē Valuz, inter quos vertebatur qdā lis cuiusdā feudi, & fuerūt clerici cōuēti corā R. D. Archiepō Cōiano, eorū diecelano, sup quo extat meū latius cōsiliū, & videbitur Deo auspice in meis cōsilijs.

c ¶ **FORVM REI.**] Quando actor sequatur forū? Marian. Soc. in c. cū sit generale. de fo. comp. Barth. eius filius in reg. in ver. actor. Matt. de Afflict. in const. Siqs in posterum. in gl. in ver. magistri Iustitiarii. & idē Mar. in dec. Neap. 268. Nic. Boer. in decif. Burdegal. 255. vol. 2. & Iac. Philip. Port. in tract. conclu. lib. 1. concl. 19. per totū. & p̄sertim. ver. quinto limita. & iurisc. memoriæ immortalis D. Francis. Bursatus. in conf. 74. mirabit. nu. 44. qd est firmatū à nonnullis iurecōs. Italiz primis, vbi qd actor sequat̄ forū rei, dicit nō pcedere i mercatore.

d ¶ **METROPOLICAE** Regni.] Metropoles (inq̄ Suidas) dñr q̄cunq; ciuitates colonias deduxerunt, & latine matricēs ciuitates poterunt appellari. m̄m̄ m̄m̄ cem sonat, & m̄m̄ ciuitatē. Et in hoc Regno Neapolitano syndicus ciuitatis Neapolis p̄cedit et Barones, & titulos Regni, q̄a singulorū causas agit. l. 5. quib. ff. quod cuiusq; vniuers. nom. & l. munerū. §. defensores. ff. de munerib. & honor. prout et nonnulla p̄tulit de sedē di more, & ordine, & p̄sertim de syndico ciuitatis Neapolis, Marinus Freccia. in tract. de subfeud. Baron. lib. 2. c. de differ. inter feud. Reg. tit. nu. 16. 17. & seq. & post primā ciuitatē Metropolim Regni, sedent alia iuxta fidelitatē, & antiquitatē, nec refert qd iunior sit Archiepiscopalīs, q̄a hoc ut ixius dictū fuit in ecclesiast. pro cedere arbitramur, & latius erit videre per Marin. Frecc. vbi supra.

- c** ¶ **CIVITATIS** populosa.] Et sic concludit D. Belluga ciuitatē magis populosā p̄cedere oportere. Rō vt in promptu, ex quo hoīm copia magis digna ibi p̄sumitur. Sed tñ p̄ra facere vt tex. in auth. de referendaris. §. propterea. Vbi dñ qd multitudo numerosa nihil habet honestū, qm̄ in paucis ex multis, quæ fm virtutē est vita Saluator. vbi gl. in ver. honestū. dicit qd ubi multitudo ibi cōfusio est. arguit. n. imperfectionē multitud. arg. c. multi. 40. dist. alia allegas. D. Ant. Maria Coratius in tract. de cōmun. Doct. opt. li. 2. tit. 8. nu. 15. Multitudo. n. nō inspicitur sed fides, & qualitas. ut in testib. voluit Spe. in tit. de test. §. 12. vers. Quid si plures. Vide mus et nonnullos grauissimos homines in villis, & humilib. locis natos. Bias. n. Prizneus fuit, Pythagoras famius, Anacharsis Scythæ, Democritus Abderites, Aristoteles Stagiritæ, Theophrastus Lesb. Cicero Arpinas, Hippocras, Phidias, & Appelles choi. Quæ nisi humiles patriæ originum Romuli, Humæ, Septimii Severi, Augusti, Caii, Vespasiani, & Alexandri Macedonis fuere, vt interim relinquam totius mundi Dominum Nostrum Iesum Christum in humilissima patria nasci voluisse, verificarique posset illud Ouidii.

Flumina magna uides paruis de fontibus orta.

Negare tñ neq; qd in ciuitate populosa, & magna facilius erit grauiores hoēs iuenire, cū ibi frequentia assilat principū, quorū si qui boni sunt semp doctissimo rū hēbunt hoīm societate, sed vch populo huic, recesserūt Augusti, Mecenatis, Tragiani, Gordiani, Caroli magni, Sigismūdi, Borfii Ducis Ferrariæ Bessarionis Car. Alex. Seueri, Alfonso Regis, Ferdinandi, Pauli Tertii Pōiificis maximi de Illultrīs. domo Farnesia, aliorūq; quāq;

quam plurium felicia secula, quorum opera viri literati in pretio habiti fuere.

- f ¶ **DIGNITATEM** Episcopalem.] Et sic dignitas episcopalis ciuitatem constituit, nec ciuitas appellatur, quæ episcopum non habeat. voluit Bart. in l. si hæres. §. 1. ff. de leg. 1. in l. si. col. 2. ff. de colleg. illicit. & in const. qui sint rebelles. §. Lombardiæ. nu. 5. Bal. in l. si aliquid. ff. de of. procōf. & in Margarita. in verb. ciuitas. in lex hoc iure. in prin. ff. de iust. & iur. Alberi. Rosa. in dictionar. in verb. ciuitas. & Aud. Alcia. in l. Pupillus. §. vrb. ff. de verb. sig. ¶ Contraria uero, & rectè tenet sententiam latè disputas D. Raynaldus Corsus indagatio num iuris. lib. 3. c. 3. ubi latissime per totum.
- g ¶ **ANTIQUA** præfertur.] Facit tex. in c. 1. & c. statum. de maior. & obed. & in l. 1. & 2. ff. de Alb. scriben do. l. 1. C. de consulib. l. 1. C. de præpos. sac. cubicul. & l. 2. C. ut dignit. ord. seruetur. lib. 12. & in sacra pagina dicitur loquere tu maior. quod refert Bald. in l. obseruare. §. antequam. ff. de off. procons. cui concinunt dicta notabiliter per Ang. in consil. 111. ordo consuetudinis. ubi asserit, qd posterior nõ debet locum præcedentis usurpare.
- h ¶ **RESITVTIONIS** in integrum.] An restõ in integ. in ciuitate solõ Romana sit, uel et in aliis omnib. ciuitatib. & uniuersitatib. ac in paruis uillis, & Casalib. gloss. in d. l. reipublica. Specu. in tit. de rest. in integ. §. 2. uersu. idem quoque iuris, ubi Bald. & alij. Paul. de Cast. in consil. 37. ut bene astringatur. vol. 2. Philipp. deci. in consil. 42. in si. Matth. de Afflict. in prælud. consil. Regni. q. 5. per totum. & latè Barth. Soc. in consil. 66. uiso com promisso nu. 6. uol. 4. dicunt: quod sic. idem faceret Vicent. Maxill. in consue. Bari. §. cū minor. nu. 7. de minor.

De habilitacione curiæ per principem faciendâ, & habilitacione per curiam quoque faciendâ.

Rubrica 7.

V M M A R I V M.

- 1 *Agens alieno nomine, debet docere de mandato.*
- 2 *Donans principi nomine ciuitatis, debet habere speciale mandatum.*
- 3 *Forma ordinandi seu constituendi syndicos procuratorem uel nuncium ab uniuersitate.*
- 4 *Actus factus contra constitutionem iuratum, est nullus.*
- 5 *Qui possunt remittere iuramentum.*
- 6 *Congregati pro bono publico, non debent contra illud agere.*
- 7 *Filius militis, gaudet privilegio militari.*
- 8 *De milite seculari, quis sit miles ecclesiasticus.*
- 9 *Filius natus antequam pater sit miles, utrum gaudeat privilegio militari, & quem honorẽ habeat.*
- 10 *Naturales & similes, utrum gaudeant privilegio patris.*
- 11 *Naturales, insignia legitimorum ferre non debent, nec sint de agnatione.*
- 12 *Per militarem dignitatem, omne uitium spiritus est purgatum.*
- 13 *Non omnes de ciuitate debent interesse in consilijs ciuitatis, sed eligendi sunt probi, & boni publici zelatores.*

AD curiam comparent multi per procuratores, & uniuersitates, per syndicos, & princeps, qui in ea præsidet ex sui officij debito p curiæ habilitacione uidere habeat, an habeant sufficiens mandatũ, & sint personæ legitime, ad hoc. ff. ex quibus causis, in poss. eatur. l. hæc autem. §. defendi. ibi liquere constareque debet ptori, ad hoc quod no. Iac. Buttr. & refert Bal. in l. qui stipendia. C. de proc. quia quoties quis ¶ agit alieno nomine, debet de mādato docere, ut no. Spe. in ti. de aētoe, uersu. sed pone quidã, dicens ad hoc no. p Bar. in l. multũ, ff. de cond. & demon. Et quod no. Bal. in l. 1. C. de procu. Et in l. si qui inficiatus. ff. de positi. Ea rōne facit princeps recognosci procuratoria & sindicatus. Nam secũdum diuersarum regionum consuetudinem, uel legem patriæ, procuratoria sunt ordinanda. Ad hoc. l. generaliter. C. de fideiussõ. q̄ est l. singularũ, facit tex. in l. qd si nolit. §. q̄ assidua. ff. de edil. edict. Et qd no. Io. An. in add. Spe. tit. de instr. edi. §. illo, alias, aliqua. Et qd no. Bar. in lex ea parte. ff. de uerb. oblig. Nam in Aragonia, in procuratorem ad curiam per forum regni sunt necessaria certa uerba, nam necessariũ est quod dicatur post nominationem singulorum de uniuersitate, & nos totum cõsiliũ, & sic illa consuetudo uel lex est seruãda. Et tabeliones illam tenentur obseruare, etiam si non diceretur a partibus, ut in dictis iurib. Et maxime ponderanda sunt procuratoria uel sindicatus in curijs, nam magna attribuenda est p curatorib. uel dictis sindicis potestas, quia habet habere ptatẽ cũ principe concordandi de legib. uel constõnib. regnorũ, bonũ publicũ cõcementiũ, faciendum, uel reuocandis iã factis. ¶ Et de principi donãdo: q̄ omnia speciale mādatum requirũt. Et quia sunt stricti iuris, uno expresso non uenit aliud, ut no. Bar. in l. ambitiosa. ff. de decre. ab ordine faciendis. Et in l. si hominẽ. ff. mandati. Et leg. creditor. §. iustus. ff. eo. merito illa sunt specificanda in procuratore, cum clausula generali. Et ista vidẽda sunt per principẽ, ne in dubio acta fiãt, & curia possit habilitari. ¶ Ordinandi sunt igitur sic sindicatus uel procuratoria. Nos talis iustitia, & tales iurati, talis ciuitatis, uel uillæ, tales consiliarij dictæ uniuersitatis, & ceteri probi homines. nominibus omnium expressis b consiliantes, & consiliũ facientes, & ut lex Aragoniæ obseruetur in suo regno: dicatur, Et nos totum consiliũ conuocati ad præsens consiliũ celebrandum more solito, per sonum tubæ, uel cãpanæ, uel uocẽ præconis, prout sit moris, oēs cõcordes, nemine discrepante, uel saltim duz partes, ut. l. quod maior, ad municipales, & ff. qd cuiusq; uniuersi. l. nonnulli. & l. noiationum forma. C. de decu. li. 10. facimus, cõstituimus.

D 2 ac crea

Speculum Principum, Petri Bellugæ.

ac creamus, vos talē præsentem, & acceptan. si præfens sit, in procuratorem sindicum, & nuncium specialem, ad interueniendum pro nobis, & nostro nomine in curia nouiter conuocata p Sereñissimum dominum Regem talem, prout de dicta conuocatione, & causis eius constat, littera sua data sub tali Calendario, ut illa sit pars dicti procuratoris uel sindicatus, arg. ff. de condi. & demonstr. l. si ita scripsero, postisque cum dicto domino rege, ac tota curia, vel cū aliquo vel aliquibus brachijs eiusdem concordare de obtinendo a dicto domino rege, uel priuilegij, in illisque præstandum nostro nomine consensum, & voluntatem vel foris iam factis reuocandum. Et hac de causa vel alijs pro cōmuni bono publico regni, vel particulari nostræ reipublicæ, donandi, paciscendi, & cōcordandi, cum principe, & omnibus actis curiæ interessendi, nomineque nostro, & pro nobis supplicandi, protestandi, contradicendi, & impugnandi, prout uobis dicto procuratori uel sindaco, uidetur expedire. Concedentes uobis, dicto procuratori potestatem generaliter omnia alia, faciendi que personaliter nos possemus, si præfentes effemus. Et sine quibus negocia curiæ expediri non valerent, cum libera & generali administratione denuo ordinetur. Largo modo, cum clausulis de rato, & satisfactionibus, ut est moris, & tabularijs notissimis. Quib. nisi procuratorijs per principem uel eius magistrū scriniorum, solet princeps accusatis absentibus de contumacia, ut prædiximus, p præfentes habiles iudicare, & sic curiam habilitare. Sed quia aliquomodo curia conuocatur, ut prædiximus, in huius opusculi initio per locum tenen. generalem, qui uetātibus foris, & priuilegijs, & constitutionibus nequit curias cælebrare, & circumscripta necessitate regis personæ; quo casu, ut diximus, posset curias cælebrare. Ideo stante dubio necessitatis, ut fori saluentur solent conuocati, qui eo casu ante habilitationem stamēta regni, & non brachia curiæ, se appellant, non obstantibus foris, & priuilegijs habilitare præfidentem pro illa vice, cōsentiendo sub protestationib. quod non trahatur ad usum, neque consequentiam, neque plus iuris vel possessionib. acquiratur principi, neque præiudicium regno generetur, quodam iure curialitatis. ff. de acqu. poss. l. qui iure, & not. in c. cum ecclesia Sutrina, de causa poss. & proprie. Et sic ex tali actu non generatur præiudicium regno, neque quaritur possessio, vel quasi domino regi. Sed quomodo hoc, nūquid & leges regnorum sunt iuratae per principem, ceterosque officiales, quomodo stāte illo foro, uel illa lege iurata, qua cauetur, quod alius quam rex, uel eius primogenitus non possit curiam cælebrare, dispensari potest, non uideatur argum. glo. in cap. cum non debeat, de elec. lib. 6. Et quod nō. Io. An. in capit. primo. de ijs q̄ sunt a prælato, & scribentes in ca. primo, de re-

gularibus, in cle. imo dicit Bald. in l. clari, de fi. deicom. ¶ quod actus est nullus qui fit cōtra cōstitutionem iurata. Et ideo consuluit Petrus de Anch. in dicta cle. quod remoueat prius constitutio, & sublata constitutione non sunt p iurij contrafacientes. Dic quod illud est cum fine causa aliqua fit contra constitutionem iurata, quia tunc illa stāte sunt periurij, contra faciētes, ut nō. in locis desuper notatis. Sed causa suadet, puta Regis absentia, vel necessitas alia occurrerit, tunc sine metu periurij fit contrauētio, de consensu illorum ad quos iuramentū dirigitur. Nam iuramentum semper habet clausulam, rebus sic se habentibus. d. argumento eorū, que nō. in l. quod Seruius. ff. de cond. ob causā. Et q̄ de nouo emergūt, auxilio nouo indigēt. l. prima, in princ. ff. de uentre in spi. ff. de interroga. l. c. de ætate. §. ex causa, cum similibus, uerba sunt Bald. in propria materia, in d. l. clari, si ergo iusta causa suadet talem fieri habilitationē, absurdum foret, ea que statuta sunt pro publica utilitate, contra publicam utilitatem interpretari, argumen. l. cum ij. §. eam. ff. de transact. uerba sunt Bald. in l. obseruare. §. proficisci. ff. de offi. proconsulis. Et sic cum ex causa fit habilitatio, non multum dubij habet quæstio, quia est quodāmodo necessaria. Et ad dictam causam iuramentum non extenditur, sed etiam ubi sola populi uoluntas fit, dispensatio potest fieri ex eo, & alijs, quia iuramentum fororum est factum per principem, in fauorem uasallorum, & directum ad eos, merito, pro illa uice illi posunt remittere iuramentum, ut not. in capitu. præterea, de sponsal. per Innocen. Ioann. An. & Anto. de But. & per Bart. in l. 1. §. & post operis, de no. operis nunci. Merito ergo uasalli congregati totū regnū representantes pnt suspēdere uires legum pro illa uice. & princeps non restat periurus: In quæstione domini Petri de Anch. in dicta cle. statutum erat iuratum per collegiū, & iuramentum alicui, uel ad alicuius priuati utilitatem non dirigebatur, sed soli deo præstatur. Et tunc est seruanda cautela, de reuocando prius, ut ipse consuluit, uel de cum causa cōtroueniendo. ut dixit Bald. in dic. l. clari, uel auctoritas superioris, de iureiuran. c. uenientes. In nostro autem casu, solus consensus populi sufficit, in cuius fauorem iuramentum dirigitur. Ad hoc quod nō. in cap. 1. de renunc. per Innocen. & quod not. per Bar. in d. §. & post operis, & in propria materia, id firmat Io. And. in addit. Spec. ti. de iureiurā. uer. sed pone aliquis. Et sic determinat dominus Anto. de Butrio, prædictā faciens distinctionem, in ca. præterea, de sponsal. in fi. & in d. c. 1. de ijs que fiunt a prælato, dicēs, quod canonici qui iurarūt seruare statuta, si de liberant cōi utilitati cōtra uenire possunt, si tale statutū concernat puram utilitatem eorū priuatum, ex quo ergo ipsi sūt auctores statuti, possunt cōtrauenire in illū casum: quāto plus ubi princeps

princeps est conditor consilio, & consensu curiæ, & illis iurat ad illorum utilitatem populus cui dirigitur, potest dispensare pro illa uice, nō est dubium quin in eum casum princeps, & populus sunt excusati a periurio, bene tamen facit populus si id non faciat nisi causa suadente,

† quia conuocati pro bono publico, non debent contra bonum publicum exercere mandatū, argum. l. creditor. §. Titius. ff. mandati. Sed quia de habilitatione curiæ intendimus, uidi iam du-

bitari. † Filius militis qui generosus est, & gaudet priuilegio militari. C. de filiis officialiū, & militarium. l. 1. & 2. lib. 10. C. de decur. l. priuilegio, lib. 10. C. de professo. & medi. l. medicos, eo. lib. adeptus ecclesiasticam militiam, uidelicet sancti Io. Hierosolymitani, de quibus, in c. cum & plantare, & sequenti. de priuilegijs, uel sancti Iacobi de Spata uel ordinis, de Alcātera uel Calatrua, q̄ sūt religiones approbatę, ut refert Io.

An. in capitu. . . Et sic sunt religiosi, & ecclesiasticę personę, ut in c. religioso, de sententia excommu. lib. 6. uult intrare brachiū militare, dicens se generosum, uel ēt forsitan, ante dictā militiā ecclesiasticā, est miles armatę militiæ: nūquid potest uel erit remittendus ad brachium ecclesiasticū cū sit illius professionis: qđ uidetur cum sit ecclesiasticus, ut prædiximus. Et de vno brachio in alio non debet intrare, ne inuicem se conturbent, ut iam latius diximus, in titu. ut uocati ad curiam personaliter ueniāt. Et mutata cōditiōe personę, rem statim conuenit immutari, C. de impo. lucra. def. l. 1. Et sicut per militiam secularē mutat quis forū, ut C. de agenti. in reb. l. ex eo. & de silentarijs. l. 2. li. 12. & ff. de re mili. l. qui cum uno. §. sin autē reus, multo magis per cœlestē, arg. ff. de arb. l. non distinguemus. §. sacerdotiū. Et sic mutatur forus, & sic & brachiū. Sed in contrarium dici potest,

† quod possit intrare in brachio militari, & sit habilis, & uocem habeat, nam per monachatu quis perdit iura ciuilia, ut in l. deo nobis. C. de episcopis & clericis. Item ille qui monachatur ascēdit ad maiore statū, ut in aut. de monach. in principio. Sed per dignitatem superuenientē, prima ciuilitas non tollitur, ut l. filij. §. senatus. ff. ad municipales, & ff. de sena. l. ultima. Item p monachatum non desinit esse ciuis. Et licet nō teneatur ad munera realia, uel personalia, non minus per hoc dicitur ciuis, ut l. 1. ff. ad municipales, sed dicitur ciuis priuilegiatus. Et ita tenet Barho. in l. prima. ff. ad municipales. Et sic dicti milites⁶ uel generosi per dictam militiā ecclesiasticam, non desinunt esse de brachio militari, licet maiori dignitate ecclesiastica sint p̄diti, licet contrarium uideatur innuere textus feudi, in titulo, de uasallo milite, qui arma bellica deposuit. c. unico, in fine, ibi. eo quod desinit esse miles seculi, qui factus est miles Christi.

Sed loquitur quo ad retentionem feudi^h quia ex quo non potest seruire, non debet habere be-

neficium, ut ibi uides: uerum, in negocijs tangendis brachium ecclesiasticum contra militare, illorum uox non esset æqualis alijs militibus, ut dicam in rubrica de inæqualitate uocum. Sed quid dices de filio nato antequam pater militaret, nunquid ut generosus erit habilis, & admittendus in brachio militari. Et uidetur qđ non per legem. qui ad tempus. §. filijs. ff. de decurionib. Et ibi Barth. idē. in l. senator. C. de dignitatibus, libro duodecimo. Et quod not. per illum textum Saly. in l. imperiali. C. de nuptijs. §. iis illud. Ad hoc. l. Titius. ff. de testam. militis. Communis habet schola quod filius natus, antequam pater militaret non sit generosus, nec gaudeat priuilegio militari. Ad hoc optimus tex. cum glo. in l. senator. C. de dig. lib. duodecimo. Est uerū quod aliquis honor illis debetur, quia sunt clarissimi filij nati ante adeptam per patrem dignitatem senatoriam, sed nō illustres ut in tex. & glo. d. l. si senatoris filium, & sic uideatur quod isti filij † nati antequam pater militaret, non gaudeant priuilegio militari, nec dicantur generosi, licet contrariumⁱ aliqui dicāt, in d. l. Imperialis, & uide ibi Saly. ubi tamen esset consuetudo uel forus, uti in regno Valcię, standum esset illi tanquā legi regni. ¶ Restat uidentum de spurijs.^k Nunquid spurij nobilium uel militum dicantur nobiles uel generosi, & habiles, ad standum in brachio militari in curia,

& uidetur quod non. † Nam spurius non potest dici filius militis, ut no. glo. in l. 1. ff. de test. tutel. Idem quia spurij non dicuntur de domo nec de casato, ut no. Bald. in l. si. C. de uerb. sign. nec possunt portare arma legitimorū, ut no. Dy. de lega. 2. l. cū pater. §. mater. Et Bald. in l. filium. ff. de ijs qui sunt sui uel alie. iur. ubi dixit Bald. quod ubicunque sit mentio filij, respectu alicuius dignitatis assequendę, uel pœnæ infligendę, † intelligitur de legitimo & naturali. ff. de sena. l. liberos, & ibi per Guil. & fuit consultum qđ dominus de petra mala, nō intelligeret de domo de petra mala, licet esset miles eximius. Nec spurij dicuntur esse de cognatione uel agnatione, ut dicit Bar. in l. itē in potestate. ff. de ijs qui sunt sui uel alie. iur. Nec sunt coniunctę personę, ut no. in c. nonnulli. de rescriptis, per Inno. & Bal. in l. cum acutissimi. C. de fideicommiss. nec dār spurij nobiles, no. Bar. in l. Lucius. ff. de leg. 2. Et iō dicit alibi Bald. qđ si est concessa emphiteosis, in tertiā generationē nō includit Bastardus, ut dicit Bal. i. auth. si quas ruinas. C. de sacr. san. eccle. Et alibi cōsultuit Dy. in cōsilijs suis, cō si. 9. quod incipit, in Christi nomine amē. quod appellatione coniunctorū non cōtinetur spurius, uides ergo plura mala de iis spurijs. Quomodo ergo solitū est illos sedere in brachio militari, ut generosos? dic quod milites tanq̄ laici nō curāt de naturalitate. Nā quoad eos a naturalib. differūt, nihil illos redigētes ad primæuius naturę, in aut. qđ. modis naturales efficiātur

Speculum Principum, Petri Bellugæ.

legitimi. §. si quis ergo, col. 6. Et in his multū est consideranda cōsuetudo, & communis usus loquendi, ut dicit Bald. in l. fi. C. de verb. signi. qui habuit a Bar. illud exprimens, in l. pronūciatio. §. familiz. ff. de verbo. sig. quem uide, & in l. tute lās, de capitis diminutione. ex quo ergo communi usu filij uocantur, & nomina, & arma portant, non sunt prohibendi ab honoribus. ff. de decurionib. l. spurij. Bene est uerum quod legitime nati præferuntur, ut in tex. not. l. generaliter. §. spurios. ff. de decurion. qui est pulcher text. in materia. Nam dicit text. cessantibus uero ijs, scilicet legitimis, et spurij ad decurionatum, & re, & ita honesta recipientur, quod utique non fordi erunt ordini. Cū ex utilitate eius semper sit ordinē plenum habere. Et sic utilitas est brachij, postquam in honoribus legitimos præferat bastardis, & sic dicit illos habiles. Et quod pat̄ in dicto brachio stare, maxime si consecuti sint † militarem dignitatem. Nam tunc omnino uitium spuritatis est purgatum, ut in text. not. Et ibi Bal. in l. Imperial. §. si miles. C. de nuptijs. faciant se igitur milites omnes spurij filij militum, ut possint omnes honores militibus pertinere habere, dum tamen princeps sciat quod sint spurij, ut ibi no. faciunt no. in l. quidam consuebant, de re iud. per Bar. per Innocen. in cap. innocuit, de eo qui fur. ordi. recepit. Sed pone,

1 aliquis ciuis^l qui non est syndicus ciuitatis, uel aliquis canonicus qui non est syndicus capituli uoluit intrare brachium ecclesiasticum, uel regale: nunquid poterit prohiberi a syndicis, & interuenientibus? non uidetur, quia est principalis persona, uel una de illis qui syndicum constituit. Et si sit principalis, non possit uetari a procuratore uel syndico, quin assistat si uult. ff. de procuratoribus. l. qui procur. dant. & l. maritus. C. de procur. arg. l. suspecta. ff. de inoffi. test. Dic contra quod nolentibus illis, de brachio intrare non possit, quia ipse non est principalis, sed collegium uel corpus qui constituit syndicum, & uox illius unius est nullius, quo ad iura collegij, maxime extra collegium, quia quod maior pars & c. ff. quod cuiusque un. l. 1. & ff. ad muni. l. quod maior. Et maxime, quia in actib.

13 curiæ non debent † omnes interesse, sed eligendi sunt ceteri probi, & boni publici zelatores, argum. text. not. in propria materia, in feud. de clerico violatore pacis. §. post natali. ibi, septem testimonij uiros sibi eligat, & de qualibet provincia, cum ijs habēdis sagaciter disponat, & c. Ex quo ergo facta est electio illius qui habet interuenire pro illo corpore, alius singulariter nequit interuenire, licet secus sit, in consilio provinciali, ubi alij not. Episcopi etiam non uocati si ueniant admittendi sunt, argum. capitu. fidelis, de ijs quæ fiunt a prælato, & not. per dominum Anton. de But. in c. nimis graue, de præben. Tamen si quod bonum publicum concernens dicat, tractandum erit, per illos syndicos de

brachio, ad dictam curiam destinatos. & hæc sufficiant circa habilitationem curiæ.

CAMILLI BORELLI ADDITIO,

2 ¶ DE MANDATO docere.] Legitimitas enim per sonarum semper exigitur etiam in iudicijs summarijs. l. non ignorat. C. qui accus. non poss. Alexan. in l. iudices C. de iud. & in l. 2. C. de edict. diui Hadria. col. Iason in l. licet. C. de procur. & in rub. C. qui admitt. Riminald. in l. 1. colum. 7. eod. tit. Lanfran. Oria. in clem. spe. in uerfi. figura, ubi Georgius Marth. in §. quæ omnia. colum. 24. de uerb. significa. Hieronym. Zanettin. in ca. 1. colum. 4. de accus. Rob. Marant. in Specu. Aur. parte 4. dist. 9. num. 38. & Bernardinus Pandus in Pragm. dispendia. num. 115. de iud. summar. & talis exceptio reddit iudicium retro nullum, & processum inualidat, & poterit quandoque opponi, ut in d. licet, & in cap. in nostra. in fin. extra eodem tit. l. licet. ff. de iud. sequitur Bald. in le. 2. C. si ex fals. instrum. sequitur Alexand. in consil. 1. colū. 5. in si. volum. 4. & in consil. 35. consideratis. colum. 1. volum. 7. Curtius Iunior in consil. 77. colum. 2. Nicol. Boer. in decisio. Burdegal. 228. in fin. volumi. 2. debet enim quis semper ostendere se talem, qualem se facit in iudicio. Marian. Soc. in consil. 15. uis. colum. 13. uer. seprimo probatur. volum. 1. faciunt notata per Guidō. Papæ. in decisio. Grarianop. 173. in dicto. & iterum in decisio. 320. quia gesta, & latius habetur per Capell. Tholosan. in decisione. 271. Item fuit quæsitum, ubi per Stephanum Aufreri. in Apostillis. & latē etiam Sebalta. Vātius in tracta. nullitat. titul. de nullita. ex defect. manda. per totum, præsertim num. 59. cum pluribus sequenti.

¶ Prædicta tamen limitabis non deberi copiam mādā aut procuracionis ab eo, qui est procurator uniuersitatis, pupilli, collegij, uel personarum, quæ de per se comparere nequeunt. Alberic. de Rosar. in l. ait p̄tor. §. defendi. ff. ex quib. causi. in poss. ea. sequitur Vicentius Maxilla. in Commen. consuetud. Bar. §. cum durante. num. 26. de fid. instrum. ubi dicit ita obtinuisse in regia audien. & aliqua per Dom. Achillem Personalem iureconsultum Mirandulanum. in tract. de adipiscend. pos. ses. num. 66. ¶ Principalem tamen conclusionem limitata procedere quando opponeretur per partem, alias processus sustineretur. ita uoluit Gargiareus Patrocin. 47. quod non curo discutere pro nunc.

b ¶ NOMINIBVS omnium expressis.] In istis contractibus uniuersitatum de iure nomina personarum de scribenda sunt. uoluit Specul. in tit. de syndico. §. 1. uerfi. Item oppono quod nomina. Bartol. in l. 1. ff. de Alb. scriben. Ioan. Andr. Anchara. Imol. & alij, in cap. quanto. de his quæ fiunt a præl. Bald. in l. 1. ff. de Magistra. conue. Abb. Panormitan. in dicto cap. quanto, & Iason. in l. placet. colum. 3. C. de sacro. eccle. Philipp. Corne. in consil. 148. uis. litera e, la 1. volum. 1. & Anton. Capici. in decisio. Neapol. quarta, in causa monasterij. nu. 4.

c ¶ CONSTITUTIONEM iuraram.] Nec etiam contra actum iuratum quid factum ualebit, aut id iuramentum a Principe remitti ualebit. uoluit gloss. sing. in cap. cum non doceat. in fin. de electio. in 6. Philipp. Dec. in cap. constitutus. num. 4. de rescript. Hieronim. Gratus. in consil. 41. num. 21. cum seq. volum. 1. & post multa uoluit Dominus Iureconsultus Modernorum Princeps. Francisc. Bursatus. in consil. 78. uis. num. 18. volum. 1. Dom. Roland. Vall. in consil. 62. factum. num. 5. volum. 2.

d ¶ SIC SE habentibus.] Iuramentum, & quælibet promissio intelligitur rebus sic stantibus. capit. cum inter. de renunc. l. quæro. §. inter locatorem. ff. locat. l. qui seruum

feruum.vbi Bartol.& latissimè Vdalrich.Zaf. ff. de verb. obliga. Et ideo ex noua causa poterit contra iuramentū impunè veniri.iuxta illud Alexand. in consil. 13. ex his quæ in themate. volum. 1. refert Zaf. in dicta l. qui feruum. num. 4. dicens quòd si facio tecum pacem cum pacto de non offendendo, si postmodum offendo ex noua causa, ad pœnam promissionis non teneor. Ita etiam inducit Zaf. ibi ad promissiones defensionū quas inuicem sibi promittunt ciuitates, & Principes confederati, vt debeant defendere in bellis iniustis. allegat. Angel. in l. si quis in graui. §. 1. ff. de Syllan. faciunt nota ta per Docto. in l. fina. ff. qui satisfda. cog. & in capi. què admodum. de iureiur. per Federic. de Senis in consilio. 281. casus talis est. Petr. de Anchar. in consil. 83. & Phil. decisi. in consil. 335. Barthol. Soc. in consil. 129. Præstantissimi. in si. volum. 1. & in consil. 215. vifa prædicta. volum. 2. Philip. Corne. in consil. 192. licet videatur. litera p, volum. 1. tetigit etiam aliquantulum Dom. Petrus Anto. Anguffola Placenti. in consil. 12. aduertendum. num. 2. & 4. volum. 6. & ad materiam idem Anguff. consil. 19. in ter. num. 2. volum. secundo. Mandellus in consil. 76. numero 2. & confi. 77. nu. 31.

e ¶ **REMITTERE** iuramentum.] Non dicitur meo iudicio eo casu iuramentum remittere, sed obligationē vt ex cap. 1. & 2. de sponsalibus, & voluit etiam latè Oldradus. in consil. 241. & videndus est sanctus Thomas. secunda, 2. q. 89. Articul. 9. ex quo iuramenti absolutio Ecclesiastici fori cum sit, à seculari remitti nequit, nisi forte illud à parte remitteretur cui iuramentum præstitum fuit, antequam pars ipsa iurans iuramento contraherit. Argum. notatorum per Bald. in auth. quod eis. C. de nup. & Alexā. in consil. 83. Interrogatus. colum. 2. Versi. benefaciunt. volum. 5. & videtur intentio Matth. de Afflict. in decisio. 30. fuit dubitarum. num. 2. & latissime communem dicens Dom. Rolandus à Valle in cōsil. 34. redemptoris. num. 3. volum. 1. & latè etiam in consil. 93. vifo num. 6. volum. eo. de quo puncto subtilissimè tractauit Dominicus de Soto. Hispanus de iusti. & iure, lib. 8. q. 1. Articul. 9.

f ¶ **SVNT** religiosi.] Idem in Regno videtur dicendum de Militibus Sancti Lazari portantibus Crucem coloris viridis, qui sunt sub regula. S. Augustini, & promittunt obedientiam eorum magno Magistro, & religiosi si dicuntur. Voluit Calderin. in consil. 30. an conuersi. sub tit. de regularibus, & Siluest. in summa. §. ecclesiā. num. 4. & in §. religio. l. 1. num. 3. ibi Hospitalarij. Promittunt etiam castitatem, quia unicam, & virginem uxorem ducere possunt, & ea mortua aliam ducere nequeunt. vt in cap. nicena. 31. dist. Hostienf. in summa de regul. §. 1. & Ioan. ab Imol. in clemen. per literas. de præb. Nec obstat quòd retineant propria, quia etiam Monachi de licentia Abbatis propria retinere poterunt, ratione iniuncte administrationis. ca. Monachi. §. quæro. de statu Monach. & clerici seculares cū clerici sint retinent etiam propria. latè Camil. Salernus. in Proœ. consuetud. Neap. §. præfatis. in additio. incip. Pro conclusio. ne. col. 4.

g ¶ **ET SIC** dicti milites.] Facit quod dicit Abb. Pannonita. in cap. quamuis. extra. de decim. quòd isti milites debent Regere suas ecclesias sacerdotum medio, cū ipsi sint laici, & licet non remaneant in seculo, tamen religiosi dici non possunt, sed hoc tenendum non est, per supradicta. Pro opinione tamen Domini auctoris facit dictum Andre. Barbar. in c. inquirendum. de peculiar. clericor. quòd isti milites magis æquiparantur militibus armatæ militiæ, quam clericis, qua de re iudicandi sunt in eo statu quo magis incalescant. l. quæritur. ff. de statu hominum.

h ¶ **AD RETENTIONEM** feudi.] An clerici succedant in feudis, vide quæ ad materiam dixi supra in rubr. præcedenti in versu. Archiepiscopi. Regulariter tamen clericus feudum possidere nequit, nisi patre mortuo clericatui renuntiet, vel per substitutum seruire velit. Lucas de Penna. in l. nulli. C. de numer. coll. lib. 12. docto. in auth. ingressi. C. de sacrosanct. eccle. & in cap. in præsentia. extra de probatio. præsertim in hoc Regno Neapolitano, vbi quis personaliter seruire nõ cogitur: item admittitur mulier. vt in consil. Regni, vt de successionibus, vbi Iser. Matth. & alij, & tamen de iure communi repellitur, vt clericus, cap. 1. §. filia. de succel. feud. Ergo de iure constitutionum Regni clericus ad feudum successionem admittendus est, cum quoad hoc fœmina, & clericus equiparentur. cap. 1. an mut. vel surd. cap. 1. de benefic. fœm. & cum sit noua constitutio, anti quam corrigēs in vno, in alio etiam corrigere videtur. gloss. act. in l. si quis seruo. C. de furt. Quando autem clericus feudum retineat videas Alex. in consil. 10. volum. 5. Deci. in dicto cap. in præsentia, de probatio. Anton. Capici. in decisi. Neap. 10. in causa Domini Rogasiz. per totum. & iterum in decisi. 31. in causa sancti Cosmati, & latius in decisio. 32. in causa Magnificæ Marielæ. & voluit Matth. de Afflict. in decisio. Neap. 320. Ioannes. num. 6. & per totum, & per Ludo. Gozadinum. in consil. 26. ¶ Notandum tamen est quòd Afflict. vbi supra. num. 2. dixit ex sententia Cy. in auth. ingressi. C. de sacros. vbi dicit clericum siue monasterium succedere feudo, quādo ipsi annexum esset onus, & seruitium reale, vt à contrario sensu, secus dicitur in seruitio personali, id enim ab ipsis impleri nequiret, ita Ruinus in cōsil. 42. num. 10. volum. 1. vbi dicit esse communem, dū tamen huiusmodi personale seruitium non posset per substitutum impleri, vt inquit Aymo Craueta in consil. 303. nume. 10. refert, & sequitur Dom. Iulius clarus. in §. feudū q. 78. per totum. vbi etiam ponit quid de clerico primæ tonsuræ. de qua Clari limitatione licet ipsius mentionem non faciat videri poterit Io. Thomas de Marinis. in tract. de generib. & qualit. feud. in tit. de feudo ex pacto, & prouid. antiq. siue paterno. num. 144. ¶ In specie autem in istis militibus q. de stricto iuris cōmunis rigore in feudo non succedunt, tenuit Bald. in consil. 170. colum. 1. volum. 2. sequitur Andr. Barba. in rubrica de feud. colum. 4. in tract. de Præstantia Cardi. parte. 1. q. 5. colum. 4. & Albertus Brunus. in consil. 17. post multos sequitur Domi. Rolandus à valle in consil. 23. vifo. num. 39. volum. 1. sequitur etiam Domi. Iulius Clarus. in d. §. feudum. q. 78. & Dom. Io. Thom. Mari. in dicto titol. num. 141. ¶ Contrariam tamen sententiam tenuisse videtur Bald. Iacob. Aluarotus, & Matth. de Afflict. in c. 1. de milite Vasal. qui arm. bellic. ubi inter cetera dixit Præposit. cum non perdere statum vnde poterit seruire per substitutum argum. l. nullus. & l. neminem. C. de decur. lib. 10. est enim vt ipse ait, auctus honor, sed causa iuris non mutata. l. falsa. §. 1. ff. de condit. & demonstratio. nisi causa iuris forte ex constitutionibus eorum ordinationum immutationem receperit. vti ibidem Bald. asserit. Curtius sequitur in tract. feudorum parte 3. q. 10. Et huic ego subscribo, maxime in Regno, cum, & personaliter, & per substitutum tales milites seruire poterint, tanto plus, si feudi onus fuerit reale. Nec forte obstat tex. in dicto cap. 1. cum loquatur de clericis, & Monachis, qui bellica arma depoluerunt, secus autem de militibus istis quorum officium erat, & est militare, vt præallegati Doct. dicunt. vide etiam latè Ioan. nem Lecirier. in tract. de primog. lib. 1. q. 24. nu. 81. cum pluribus seq. & post omnes, & ultra omnes D. Iac. Menochi. in cōsil. 54. in cōtrouersia, vol. 1. ad què me remitto.

Speculum Principum, Petri Bellugæ.

I **¶ LICET** contrarium.] Quod nati ex milite, antequam miles pater fieret privilegio militum filiorum gaudeat, & ita de nobili, antequam nobilis fieret, Voluit tex. innixtus. in l. senatoris filium. ff. de senatoribus, vbi id expresse tenuit Guil. de Cun. & Cardinal. in cap. per venerabilem. qui fil. sint legit. & Ioan. de Platea in l. si senator. C. de dignitatib. lib. 10. ¶ Contrarium tamē quod immo tales filij nobiles non dicantur. tenuit Bartol. in l. 2. §. in filijs. ff. de decurio. Bald. in dicta. l. Imperialis. C. de nup. Io. de Platea sibi contrarius, in le. cum adoptiui. C. de decu. lib. 10. Et pro hac opi. facit tex. in l. §. decurio. la. 3. C. de dec. lib. 10. & l. quicūq;. C. de princip. Agen. in rebus lib. 12. tex. in l. filij. §. senatores. ff. ad municip. & in Lex libera. C. de suis, & legit. ¶ Prima opinio, mihi vī verior. pp. tex. in d. l. Senatoris filij. ff. de Senat. cui nullo pacto, recto poterit iure rīderi. ¶ Quibus concinunt quæ circumferuntur de illa quæstione ardua Doct. an natus ex Rege antequam Rex fieret dicatur primogenitus Regis in qua quæstione quod sic tenuit Bella Pertica, & post eum Cy. in dicta. l. Imperialis. §. his illis. & eos sequitur Jacobus Rebuffi, in dicta. l. si senator. C. de digni. lib. 12. vbi plus dicit, quod supposito primogenitum admitti ad Regni successione, quod si Rex alias ex cōcubina (quod plus est) filium susceperit, cum qua postea matrimonium contraxerit, quo filius legitimus intelligitur, si rex fiat, aliosque post Regni susceptionē liberos suscipiat, censetur primus ille ante regnum adeptum primogenitus. quam etiam videtur opinione amplexum fuisse Anto. Corsetum. in tracta. de Potest. & Excell. Regia. q. 26. vbi latissimē. pro qua opi. facit tex. in c. ad extirpandam. extra. de fil. præsbyter. tenuisse videtur Alberic. de Rosat. qō. 157. in 1. parte statutorum. tenuit etiam Salyce. in dicta. l. Imperialis. vbi plures assignat rationes: vbi hoc etiam innuit Ioann. Faber. num. 9. argum. l. si ancillæ. ff. de condit. & demonstr. quam etiam multum latē disputans referendo quatuor opiniones respondens ad quædam motiva in contrariū tenuit solemniter Doctor Gallicus Ioan. Lecerier in tract. de primogenit. lib. 1. q. 12. per totum. ad quos me remitto, & interim cogita.

K **¶ DE SPVRIIS.**] Contra notata hic per D. Bellugam, faciunt illa dicta Doctorum, quod spurius potest esse tabellio. dicit Calder. in consil. 2. sub titul. de fide instrumentorum, & Angel. in consil. 284. præmitto, quem refert, & sequitur licet corruptē allegando Didacus de Couarru. Practicar. quæstionum. cap. 19. num. 6. versu. secundo constat. ¶ Contrarium tamen tenuit Alexand. in consil. 80. examinato. colum. 1. volum. 2. & latē Andreas Tira. in tract. nobilitat. c. 15. n. 15. & c. 34. num. 26. & cauetur etiam iure regni Neapolitani, ut in const. constitutione præsentis. sub rubr. de honore militum. vbi gloss. Andr. de Iser. & Afflic. videtur tamen innuere Angel. in dicto consil. quod si obtinuerint Notariatus privilegium censetur cum eis dispensatum, & tamen quam absumpti poterunt eorum officium peragere, quod ego intelligo dumtamen non surreperint in supplicationibus principi porrectis, sed dixerint de eorū illegitimatione, quia tunc videtur legitimari, & admittuntur, vt voluit Angel. ibi. sequitur Bernardi. Pand. de de Exeq. Inst. ad form. Ritus. parte. 1. declarat. 5. num. 30. & cum Alexandro alios allegans tenuit Do. Rolandus à Valle in consil. 79. stante. num. 52. volum. 2. ¶ Ad ea tandem, quæ hic per transitum tenuit Belluga quod apud spurios anita, vel paterna nobilitas minime conferuetur. tex. in l. humilem. C. de incest. nup. Bartol. in l. tutelæ. ff. de capit. diminu. in l. 1. num. 50. C. de dignit. lib. 12. Bald. in l. cum legitime. ff. de statu homin. Floria. in l. qui testamentum. ff. de probat. Io. & Alex. de Imol. in

Lex factio. §. si quis rogatus. ff. ad trebel. Gemi. in consil. 140. quoad primum Alex. in consil. 25. circa primum. volum. 1. & in consil. 172. colum. si. volum. 7. Franc. Aret. & Fely. in cap. super eo. de testib. idem Fely. in cap. nonnull. h. §. sunt & alij. num. 58. de rescript. Guido Papæ. in decisio. Gratianop. 580. an bastardus, & Bartol. in tract. de de insignijs. & Armis, & latē Nicola. de Vbaldis in tract. de de successio. ab intestat. in princip. colum. 17. versu. sic. ultimo circa istam, dicens etiam quod isti spurij solent ponere barram supra Campum per tranuersum, & dicit ipsum vidisse seruari in Francia, & Britannia, & audisse seruari in Germania, sequitur Franciscus Marc. in decisio. Delphi. 140. num. 3. volum. 1. & la rissimè Andreas tiraq. in tract. retract. consang. §. 1. gloss. 2. num. 4. cum pluribus sequentibus. De armis tamen, & insignijs quod ab eis nō asportentur voluerunt Pan. & Car. in ca. per venerabilem. qui fil. sint leg. Guido Pa. in dicta decisio. 580. Gulielm. Benedict. in rep. capit. Raynutius. in versu. & uxorem. num. 36. & seq. Domi. Card. Illustriss. Palleotus in tract. de noth. & spurij. cap. 60. Camillus Salernus in Consuetud. Neap. si quis. in Apostil. incip. qualiter. de successio. ab intest. tenuit etiam Anto. de Butt. in consil. 54. vbi Gasp. Caballinus in Apostil. ¶ Quod procedit non solum in spurijs, sed etiam in eorum filijs, licet legitimis, & naturalibus, voluit Bald. in l. si. C. de verbo. sig. & Petrus de Anchara. in consil. 389. visis diligenter. ¶ Quod semper limitatur nisi per principem, vel potestatem habentem fuerint legitimati. Matth. de Afflic. in decisio. Neap. 95. dictat. num. 9. ¶ Domus, cognatio, agnatio, casata, & familia in eis non conseruatur dicit Belluga infra rub. 27. §. milites. nu. 16. voluit Inn. in d. c. nonnulli. de rescrip. Bartol. in l. retelas. ff. de c. dimi. in l. pronuntiatio. §. familia. ff. de verb. sig. in l. si. ubi Bald. C. eo. ti. Bal. in l. libertinum. C. de interd. ma. in l. certum. num. 8. C. vnd. leg. in l. fratres. num. 1. C. de inoffi. testam. in l. cum acutissimi. C. de fideicommiss. in l. generaliter. in fi. C. de inst. & sub. Angel. in l. si spurij. ff. vnd. cog. And. de Iser. in cap. 1. si de feud. defunct. Floria. in dicta. l. qui testamentum. Io. de Platea. in l. si senator. C. de dignita. lib. 12. Philip. Francisc. in cap. 1. de scismat. in 6. Ludouic. Bologni. in addit. ad Io. de Anz. in consil. 46. dubia. Benedict. Capra. in consil. 80. punctus fuit. Philipp. Corn. in consil. 169. num. 2. volum. 3. Barthol. Socy. in consil. 102. visis. colum. 4. volum. 3. Paul. Bariffi. in consil. 58. num. 41. volum. 3. Carol. Ruinus in consil. 9. volum. 3. Guido Pap. Singul. 897. & sing. 980. Matth. de Affl. in decisio. Neap. 96. fuit in sacro. num. 9. Gulielmus Benedictus in dicto. cap. Raynutius. in versu. Raynutius. num. 36. extra. de testament. Dom. Ascanius Clementinus in tracta. de patria potest. cap. 5. num. 24. & nouissimè Do. Octavianus Vulpellus in pulchro tract. de pace, & inducijs. q. 84. num. 4. ubi latē. ¶ Nec tales spurij ut alij nobiles à collectis sunt immunes, vt voluit Petr. de Anchara. in dicto consil. 389. visis diligenter. ¶ Recinebunt tamen similes spurij cognationem cum coniunctis ex parte matris, voluit Matth. de Afflic. in dicta decisio. Neapo. 96. fuit num. 10. ¶ Tales etiam sunt omni pœnitentia substantia indigni, & nihil eis à patribus donari, aut in testamento, relinqui poterit. vt voluit Azo in summa. C. de natural. lib. Alex. in consil. 102. col. 1. in fi. volum. 6. & in consil. 54. in princip. vol. 7. Francisc. Aret. in consil. 48. col. 1. & 2. Guido Papæ. in consil. 17. colum. 2. & iterum in consil. 146. in princip. & in Decisio. Gratia. 280. dicens. ita vidisse terminari in Curia parlamenti Delphinalis. Didacus de Couarruuias. in Epith. de sponsal. parte 2. ca. 8. §. 5. num. 3. & D. Iureconsultus omni laude dignus. Julius Clarus. in lib. 4. sentent. §. testamentum. q. 3. versu. sed

De habilitatione curie, &c. Rubr. 7. 23

sed quid dicendum, & ztatis huius primarius Iure-consultus Dom. Franciscus Bursatus Mantuan. in consil. 55. nobilis D. Io. de Burgo. nu. 15. volum. 1. cum multis allegatis per Matth. de Afflict. in decisio. 203. vult. num. 2. ¶ Immo de iure civili nec eis alimenta dantur, vt in auth. ex complexu. C. de incest. nup. in auth. licet. C. de natural. lib. reddit rationem D. Cardinal. Paleot. in tract. de noth. & spur. c. 46. Ascantus Clementinus in tract. de patria potest. c. 5. nu. 37. ubi dicit, istud etiam vno. l. 12. ta bu. capite cautū fuisse, ex meretrice natos parer ne alio. eam tamen. l. ego inuenire non potui apud Cicero- nem, Gellium, Riuallium, Ludouicum Charondam, Ho- romanum, aliosque rei huius scriptores. & de re ista D. Iulius Clarus in dict. §. testamentū. q. 31. vers. sed quid & voluit D. Iacob. Menochius de arbitrar. iud. quzstio. lib. 12. centur. 2. ca. su. 82. num. 33. legem 12. tabulariū. quam refert Clementi. reperio apud Iacobū Spiegel. in tit. de iure filij ¶ Et talis spurius in feudis non succedit. Matthe. Afflict. in c. 1. §. naturales. in princip. si de feud. fuer. controuer. int. dom. & agn. in feudis. Carolus Rui- nus in consil. 36. num. 18. volum. 1. communem testatur. D. Clarus. in §. feudum. q. 82. dicens nō solum in spurio, sed etiam in naturali procedere ex sententia Raphael. Comens. in consil. 168. nume. 4. vbi limitat non proce- dere in legitimatis, de quibus sermo noster non loquitur. ¶ Feudum tamen de nouo spurijs concedi poterit Bald. in l. 2. C. de iure Emphi. sequitur Afflict. in decisio. Neap. 99. si pater. ¶ Et similes spurij non prouocant no- biles ad duellum, vt uoluit Belluga. infra. rub. 27. & uide- tur de mente Paridis de Puteo. in tract. de re militari. lib. 7. c. 11. vbi nesciens figere pedes, tamen conclu- dit quod ubi sit, morū honestas, & proprium honorem prolequeretur, & esset persona armis assueta, vel legiti- macur non potest repelli, & consequenter nobilem pro- uocabit, quod & sequi uidetur Andr. Alciat. (tacito Pa- ride) de singul. certamine. cap. 19. ubi dicit seruandam etiam in hoc consuetudinem. ¶ Dispositio. l. cum acurif- sismi. C. de fideicommiss. in spurijs locum sibi non uen- dicat, ut ibidem uoluit Bald. colum. 2. idem Bald. in con- sil. 476. colum. 2. volum. 5. ¶ Et ideo in noua Roma ta- les spurios ad eorum concilia non admittunt, ita enim de illustri Venetorum republica asserit. Raphael Fulgo. in consil. 62. stante statuto. colum. 2. ¶ Emphiteosis ec- clesiastica, pro se, & filijs recepta, ad spurios filios rece- pta non ueniet. uoluit Bald. in l. generaliter. C. de iusti. & substi. sequitur Ripa in l. ex facto. §. si quis rogatus. l. 1. num. 62. ad treb. quod procedit in emphiteosi ecclie- siastica, secus in recepta a priuato. Parisi. in cap. in prae- sentia. nume. 86. 87. de proba. Rubeas. in l. Gallus. §. qui- dam recte. nume. 154. ff. de lib. & posthu. sequitur, & hōs refert D. Iulius Clarus. lib. 4. sent. §. emphyteosis. qō. 30. l. si unquam. C. de reuoc. donatio. in his sibi locum non uendicabit, nec militabit in eis. Oldra. consil. 278. Curtius Senior. in consil. 74. super memorata, & Bald. in cap. Innotuit. de elect. Guid. Pap. singul. 571. cum mul- tis allegatis cumularissime ab Andr. Tiraquel. in ea. l. in versicu. suscepit liberos. num. 56. cum pluribus sequē. ¶ Et §. ex imperfecto. l. hac consultissima. C. qui test. fa- cer. poss. in similibus spurijs locum habebit. Philipp. De- ci. in consil. 610. num. 2. in fi. Rubeus Alex. in consil. 5. nu- me. 7. Nicol. Boer. in decisio. 240. volum. 2. D. Ascantus Clementin. in tract. de patria potest. cap. 5. nu. 41. vbi li- mitat opinionem hanc non procedere in testamento a matre condito, ex sententia D. Iulij Clari. in §. testamē- tum. q. 12. vers. Et hęc quidem. ¶ Spurius demum Ci- uium appellatione in statutis non uenit. uoluit Bald. in consil. 267. Ad euidentiam. colum. si. uolum. 1. refert, & sequitur Catellia. Corta. in memorabilibus in uersicu.

ciuium. ¶ Nec etiam sunt in patris potestate. Luulgo cō- cepti. ff. de statu hom. §. 1. inst. de nup. §. 1. ubi Aret. inst. de patr. pot. Bald. in c. ex literis. colum. 2. de conuers. in- fid. Paulus Leonius in tract. substitutio. in materia pupi- laris. nume. 74. D. Cardi. Paleot. in tract. de noth. & spur. refert, & sequitur D. Ascant. Clem. in dicto tract. de pa- tris potest. cap. 5. num. 23. ¶ Et de patris morte spurius pacem facere de iure nequit. D. Iodocus Damhoudot. in praxi Crimin. cap. 146. sequitur. D. Octavianus Vul- pelli in tract. de pace, & induc. q. 17. ¶ Qui praestitit cau- tionem de non offendendo pro se, & iuis, uel filijs, non tenebitur pro spuris, late D. Francisc. Herculanius in tract. de cautione de non offend. cap. 32. sequitur D. Cle- mentinus Amer. in tract. de patr. pot. cap. 5. nume. 26. D. Vulpellus. de pace, & induc. q. 16. num. 3. ¶ Et statutū cogens ad compromissum consanguineos, non com- prehendit spurios. Alex. in conbl. 60. volum. 6. D. Vulpel- lus, ubi supra. q. 16. num. 4. refellens Fulgosium contra- rium asseuerantem de naturalibus in consil. 109. & ego latissime dixi in regia Aragonum. §. 1. glossa. 3. nume. 163. cum pluribus sequen. ubi limita ut ibi, ad quæ me remitto.

1 ¶ ALIQUIS ciuis.] Omnes enim ciues per unum loqui videntur, scilicet syndicum. l. 1. §. quibus. ff. quod cuiusque vniuersi. no. & cum omnes id syndico cesserint, priuati censentur. l. si duo. ff. de administra. tutorū, & l. quod in rerum. §. si. ff. de lega. 1. l. 1. C. de offic. præ- sect. Prætor. Aphricz. & de syndico ab uniuersitate con- stituto, & eius potestate latissime dixi pro Mag. Art. & Medic. Doctore Alfonso Taricio ut in consil. . . . & etiā in alio pro nob. Petro Vitali Bisatiensi, ut in consil. . . . ad quæ me remitto, & fortassis propediem in lucem ibūr, amicorum suasu, & iussu.

De propositione Principis in curia facienda.

Rubrica 8.

S Y M M A R I V M.

- 1 Pietas & clementia, nos deo parificant.
- 2 Princeps debet uigilare pro quiete subditorum.
- 3 Iudicium Dei, cui simile debet esse hominum iudi- cium.
- 4 Princeps audiens clamores, & lamentationes de of- ficialibus suis, tenetur uenire ad curiam, & infor- mare se de veritate.
- 5 Causæ quibus princeps, curiam conuocat.
- 6 Iustitia omnibus alijs uirtutibus presertur.
- 7 Mali rectores regna destruant.

1 2 **M**ITARI summum bonū decet principem, in l. Imperialis. C. de nuptijs: quia per ¶ pietatem, & clementiam quā habere debet ad uasal- los, se parem Deo facit, ut in authen. vt iudi. sine quoquo- suffra. §. itaque Deo. Ex qua clementia & pieta- te, Deus omnipotens, rex regum, dominus dominātium, qui pro salute humani generis, carnem humanam suscepit, de uirgine glorio- sissima

Speculum Principum, Petri Bellugæ.

sissima Maria, passusque est pro illius redemptione. C. de summa Trini. & fide catho. le. nos reddentes benignitatem, & amorem quem generi humano habebat, mōstrando corpus suū in cibum, sanguinem in poculum tribuit, de consecra. dist. 2. cap. accesserunt, & ea. dif. capi. quia passus. Etiam ait Christus, caro mea vere est cibus. Io. Vi. cap. & transumptiue, in capit. utrum, & cap. in quibus, & capi. dupliciter. de consecra. dif. 2. unde dicitur. decens quoque liberalitas extitit, & conueniens operatio pietatis, ut uerbum Dei æternum quod rationalis creaturæ cibus est, & refectio, factum caro se rationali creaturæ, homini uidelicet in edulium largiretur. in clem. si dominum in sanctis. de reliquijs, & uenera. sanct. Decet igitur principē imitari, † in clementia, & amore subditorum,

2 Deum omnipotētem, qui corpus suum in utero uirginali incarnatum, pro humani generis redemptione exposuit. hinc legimus Imperatores dixisse pro subditis nostris, uolūtarios labores competimus ut quietem eis præparemus, ut in auth. ut diui in su. suscrip. hanc gloriosi q̄store col. 8. in prin. Et in auth. ut iudices sine quoquo suffragio. in prin. colum. 2. & idē dicit Romanus Pontifex, in procemio. 6. lib. noctesque transimus insomnes, & illos sub æqualitate dierum transeunt, ut subiecti, sub omni quietudine uiuant, ut in dictis iuribus dicti officij nostri debito remedio inuigilat subditorum, extra de officio le. capi. officij, lib. sexto. Et alibi: circa legis studium, & omnia alia à nobis, ideo quotidie cum labore aguntur, ut utilitatem nostris subditis inueniamus, in auth. de ecclesiarum immobilium rerum alienatione, cum similibus. hinc est quod Deus omnipotens, cum omnia certa sunt, munda & aperta oculis, ad Hebræos, cap. 4. & Danielis. 14. Cum uidisset peccata Sodomorum, noluit audita iudicare, sed manifeste cognoscere, quæ dicebantur. ait Gen. 18. cap. descendam, & uidebo utrū clamorem, qui uenit ad me, opere compleuerint. Iudicibus & prælatis dans in exemplum,

3 † ne quid dijudicent, nisi illis constito, ut iudicibus, in cap. Deus omnipotens. 2. q. 1. Et legitur Lucæ decimosexto. capi. quod uillicus ille qui diffamatus erat apud dominum suum quod dissipasset bona ipsius audiuit ab illo quid hoc audio de te, redde rationem uillicationis tuæ, iam enim nō poteris uillicare, extra de accusationibus. capit. qualiter, & quando. in secūdo, dans principi, & prælatis in exemplum, ut cum uident malam administrationem officialium per frequentem clamorem descendunt † ad curias celebrandas, & uideant an clamor qui ad eos uenit, opere compleuerint. Ad hoc tex. in auct. ut iudices sine quoquo suffragio. §. 1. col. 2. nam ut ibi dicit tex. princeps uidere habet, ne subditi^b à iudicibus, vel officialibus aggrauentur, vel male tractentur. Nam

tunc princeps abundat, cum subditi bene tractantur, & sunt locupletes, & tales causæ malæ tractationis uasallorum, & iustitiæ mouere debent principem ad curias celebrandas, ut uides in feudis, de prohibita feu. alie. per Lotarium. capi. Imperial. ibi per multas. Et cum interpellationes ad nos factas didiscimus & cæt.

5 † Quia de re curias celebrare mouere dēt principē iustitia, & pax regni, ita ut iustitia & pax osculatæ sint, ut alibi legitur Dauid. 84. Et ita loquitur tex. feu. allegatus, ubi p iustitia & pace componēda, in qua iustitia uenit ipsius principis, & suorū officialiū iustificatio. Nā iustitia est quædā animi pfectio, se & alios iustificans, scđum Barth. post diffinitionē textualē. in l. iustitia. ff. de iust. & iu. Nā iustitia est constans, & ppetua uolūtas ius suū unicuique tribuēs, ut in d. Iustitia. Pax & regnorū cōcordia, multū pdiligēda est, unde cū oib. hominib. pacem habentes, ad Romanos 12. & ad Corinthios. 8. Et transumptiue inter hęc uerba. 11. q. 3. & in cap. apostolica, de re iudi. libro sexto, unde summus Pontifex, Imperatorem ad pacē hortatur, pro quibus iustitia, & pace, princeps laborare debet, ut in suis uigeāt regnis. unde dicit Imperator, unam quidem esse oīum perfectissimam uirtutē, arbitrandū est hominib. q̄ iura omnib. distribuit, hęc est ex causa cognominata iustitia, etenim unaquaque illarum uirtutum, nisi subsequantur huius bona fiet, nihil eorum quæ competunt. † Itaque neque fortitudinem, que non est cum iustitia laudamus, cum secundū paternam linguam fortitudinem, in armis uirtutem appellet solum, & si qui ab ea iustitiam subtrahat delictorum solummodo non quorūdam bonorum fiet occasio, in auth. ut omnes obediunt iudici prouinciarum, in principio col. quinta, & alibi se dicit Imperator iustitiæ amatorem, & ueritatem colere, de lati. libe. tol. l. unica. Et per iustitiam Reges regnant, ut legitur in ecclesiastico. Et in epistola, inter claras, de summa Trin. pacemque etiam se dicit amare, & pro illa laborare. ut in dicta epistola, inter claras. C. de summa Trini. Et iustitia regni consolidatur habita pace, ut in tex. notabili, in capitu. quis enim. 23. q. 5. Et alibi dicit Imperator, pacem desiderari debere, & terræ necessariam fore, in feud. de pace tenenda, in principio, & bonum, & salus regni in quietudine cōsistit, dicente Casiodoro, omni quippe regno desiderabilis debet esse tranquillitas, in qua & populi proficiunt, & utilitas gentium custoditur, hoc est bonarum artiū mater decora, hæc mortalium genus multiplicat, facultates proterendit, mores extollit. ^d Et ideo dicitur quod congruit præsidii pacatam habere prouinciā, ff. de off. præsidis, congruit. ^e Et alibi, non enim nisi pacis in tempore bene colitur pacis auctor, & tales principes qui pro iustitia, & pace laborant, de eis scribitur, Dauid in Psalmo. 71.

oriētur

De propositione Principis, &c. Rubr. 8. 24

orietur in diebus eius iustitia, & abundantia pacis, donec auferatur Luna. Et isti imitantur Christum, qui uenit pacem docere. Et ait dicens Matthæi decimo capi. pacem meam do uobis: & transumptiuè, in canone, in capi. nisi bella. 23. q. prima. Cū enim princeps, qui per iusticiam rex est, uidet frequentem populi clamorem, iniustitijs oppressum per se, uel suos ministros, id est, suos officiales, dicit ordinem modum, & formam clare, ut subditi ab officialibus non grauentur, & depredentur, ut in authent. ut iudices sine quoquo suffragio, per discursum, uel pro habenda pace in regno castigandis officialibus illis de meritis exigendis, remouendis, uel aliter castigandis, uel pro bono publico regnorum, & ciuitatum reparando.

7 Tum propter ꝑ malorum rectorum regimina, qui regna & terras destruunt, ut in textu notabili, in capitu. fundamenta. §. digne, de elect. libro sexto. ibi no. dispendia intulerunt peregrina regimina. Et ibi sub regente, eo tempore nephando subuersa regimina, & ideo interest principis. Et sic manum quoque apponit, mutando regimina, ut in d. tex. singulari, ibi, aciem nostræ considerationis extendimus, ut felici ducta regimine præseruetur a noxijs, & optatis semper proficiat incrementis: uel pro honore regio, & regni augendo & conseruando ipse princeps rei publicæ, apud curias cōuocat, ut in feud. de prohibita seu. alie. per Frede. & iste est mos regius, ut dicit Impetator in dicto feudo, ibi, qualiter dum apud Roucalias, secundum antiquorum Imperatorum consuetudinem, pro iustitia & pace componenda concederemus omnia, quæ ad honorem Imperij Romani spectare uidentur, solícite indagâtes perniciosam pestem refecare proposuimus &c. Ex his igitur causis, princeps curias conuocare, & in prima propositione aliq̄ ex his causis sollet exprimere. Licet aliq̄n maximè hodiernis tēporibus princeps, ob necessitatē soleat subuentiones petere a uasallis, offert se tamen iustitiam facturum, & reparaturum ad usatitia bono publico leges, foros, & priuilegia concessurum, quæ utilia & necessaria regno sibi uidebuntur, ut plenius uideri potest in libris curiæ.

 CAMILLI BORELLI
 ADDITIO.

a ¶ PIETATEM, & clementiam.] Salomon Prouerbio. 16. Aufer (inquit) impietatem de vultu regis, & firmabitur iustitia thronus eius. Quia Pietas vitam spirat, ut docuit Paul. Apostol. ad Titum. 1. assidui enim esse debemus in pietatibus. Petrus 2. cap. 3. misericordia, & ueritas (dicitur Prouerb. 20.) custodiunt reges, & roboratur clementia thronus illius, & inde Cicero in offi. nil laudabilius, nil magno, & præclaro uiro dignius pietate, atque clementia. vnde Seneca de clementia, inquit.

Nullum magis decet clementia, quàm Principem. præinde humana est uox illa Scipionis, qui se maledicebat unum ciuem seruare, quam mille hostium perdere. & regis est proprie pietas, ut docuit Isocrates ad Nicodem Cypri Regem Oratio. secunda. & clementiæ obseruatio proprie est illorum qui sunt in magistratu cōstituti, docuit Laurētius Grimalius Polonus de optimo Senatore. lib. 2. Albuinus Longobardorum Rex laudatur ob clementiā a Carolo Sigonio. lib. Histor. de Regno Ital. primo, hinc dicit Cassiodor. lib. Variarum. 12. quod pietas Principum totum custodit Imperiū. Vnde illud etiam Claudiani uersiculum.

Sis Pius imprimis, nam cum vincamur in omni Munere, sola Deos æquat clementia nobis.

Quibus iungenda sunt Demosthenis uerba ad Alex. nil habes, inquit, Rex, uel fortuna tua maius, quàm ut possis, uel natura tua melius, quàm ut uelis, seruare plurimos, nulla enim de uirtutibus tuis generosior misericordia, uel admirabilior clementia, nec per aliud proprius Deo accedere potes, quàm ut salutem conferas hominibus, uel dando si egerint, uel parcendo si deliquerint, uel indulgendo si supplicauerint. cui simile est illud Illustris Poetæ Francisci Petrarchè. li. Aphricæ. 8.

Pulchra est uindicta Præcanti

Parcere prostrato, nulla est uictoria maior.

Lactantius (ut idem Petrarcha de remedijs fortunæ. lib. 1. Dialog. 13. refert) inquit. Pius homo, neque Demoni pessimo, neque fato subiacet, Deus enim Pium liberat ab oī malo. ob quod rectè Macedo ille Alexander laudatur, qui Sisigambem. Darii hostis matrem, uxoremque omnium quidem ætatis mulierum pulcherrimam, regio, honestoque nimium more tractari fecit, quam Darii coniugem non solum non violare, sed ne uidere quidem uoluit. Ocamque inimici filium regno reposuit, auctor Q. Curtius. omitto Cæsaris factum, qui Pompeii scriniis apud Pharsaliam habitis, in quibus epistolas cōtra eum scriptas ne legere quidem uoluit, sed igne bona fide assumi iussit. auctore Flin. lib. 7. ut omittam interim Philippū Mariam Mediolani ducē, qui Alfonso Nauali prælio cum fratribus captum nō libertate solum, sed muneribus donauit. Non est (inquit Augusti) quod ita Deo nos faciat amabiles, ut pietas &c. Indeque Ianus Anysius in libro Sententiarum.

Regi est certa securitas clementia.

b ¶ NE subditi.] Imperatores id obseruauerunt in l. 2. C. de offi. Vicar. libenter (inquit) relationes omnium audivimus, ne administratorum decrescere uideatur auctoritas, si eorum consulta, ueluti profanorum præces a nostris aditis repellamus, ut bellissimè conqueritur Aeneas Siluius. in lib. de duobus amantibus, in fi. ad imperatorem etenim, regem, ac superiorem spectat prouidere ne subditi grauaminibus uexentur ab officialibus ut in constitu. cum circa. sub rubr. de ordinand. iudici. notatur plenè in regno. in cap. grauamina. sub rubrica de Graua. uasallorum, ubi Ioannes Antonius Niger. plenissime.

c ¶ IUSTITIA, & pax.] De iustitia effudi nonnulli in regia Aragonum. in præfatione. & de pace ibidè longè, lateque. §. 1. gloss. 1. per totum. & latissimè orbis Primarius tum Theologiæ, tum etiam scientiarum omnium seculi huius Cornelius Mussus Episcopus Bitontinus lib. Sermonum primo. in sermo. de pace. Quibus iunge uerba aug. in lib. de 12. abusionibus, iustitia Regni pax est populorum, tutamen patriæ, immunitas plebis, munimentum gentis, cura langorum, gaudium hominum, temperies aeris, serenitas maris, terræ fecunditas, solatium pauperum, hæreditas filiorum, & inquit Salomon

Speculum Principum, Petri Bellugæ.

Salomon Proverb. 13. Iustitia custodit innocentis viam, impietas vero peccatorem supplantat, iustitia leuat gentem, miseris facit populos peccatum. & Esaias. capit. 32. Et erit opus iustitiæ pax. Inde aurea verba sunt Lactantii. in lib. de ira Dei in fi. non faciunt beatum (inquit) vitioſæ, ac mortiferæ voluptates, non opulencia libidinum incitatrix, non inanis ambitio, non caduci honores, quibus illaqueatus animus humanus, & corpori mancipatus, æterna morte damnatur, sed sola iustitia, cuius legitima, & digna merces est, immortalitas quâ statuit à principio Deus sanctis & incorruptis mentibus, quæ se à vitiis, & omni labe terrena integras, inuolatasque conseruant. Ideo inquit Aristot. 2. topicorum. Iustitia Regentis utilior est subditis, quàm fertilitas temporis. & secundum Cicero. apud maiores nostros fruendæ iustitiæ causa, uidentur olim Reges constituti, nam cum præmeretur ab initio multitudo ab hiis, qui maiores opes habebant, ad vnum aliquem confugiebant uitæ præstantem, qui prohiberet iniuria tutores, æquitate constituenda, summos cum infimis pari iure retinebat, eademque constituendarum legum causa fuit, quæ regni fuerat.

d **MORES** extolht.] Pacis bona nonnulla recensui in regia Aragonum. §. 1. gloss. 1. per totum. ubi remitto me, ne iterum hic eadem transcribam.

e **CONGRUIT.**] Expedit ciuitati seditiones abesse. Plutarch. in Alcibiade. Cassiodorus Epist. 22. decet regalis Apicis curam generalitatis custodire concordiam, quæ ad laudem regnantis trahitur, si ab hominibus pax ametur: quid est quod principem melius prædicetur, quam quietus populus, concors Senatus, & tota re spub. morum honestate prædita. Diuites enim locupletesque habere reipublicæ interest. §. sed & maior. inst. de his qui sunt sui, vel alieni iur. & §. 1. auth. uir. uel. sine quoque suffrag. unde horum autoritate dicitur, quod dominus sperat uasallorum facultatibus abundare. inquit Lucas de Penna in cap. Regni. Comites. in fi. sub rub. de subuentio. uasallor.

De iuramento per Principem faciendo ad postulationem curiæ, de seruandis foris, priuilegijs, & libertatibus regnorum.

Rubrica 9.

S V M M A R I V M.

- 1 Constitutiones regnorum, transeunt in contractum, & ligant Principem.
- 2 Quare alienationes per Principem factæ, non valent.
- 3 Regi male regenti, dandus est curator seu coadiutor.
- 4 Iuramentum utrum impediatur dominij translationem.
- 5 Bona patrimonialia, per principem nequeunt alienari.
- 6 Quibus modis princeps alienare potest.
- 7 De donatione facta per Constantinum Beato Siluestro.
- 8 Donatio Principis facta militibus.
- 9 Quando Princeps alienat ex causa necessaria, ut ijs casibus valet.

- 10 Iuramentum nunquam extenditur ad casum necessitatis.
- 11 Prohibitio alienationis, non includit necessariam.
- 12 Papa & prælatus, quando possunt alienare.
- 13 Frater tenetur subuenire fratri, saltim quo ad alimenta necessaria.
- 14 Non dicitur proprie alienatio, quod fratri donatur.
- 15 Forma seruanda in donationibus Principum, ut non possit impugnari.
- 16 Merum Imperium utrum præscribatur.
- 17 Donatarius qui rem restituat cum fructibus.
- 18 An prohibita alienatione, censeatur etiam prohibita possessionis translatio.
- 19 Successor in regno, Ducatu, vel Episcopatu, utrum teneatur de contractu prædecessoris.
- 20 Ignorantia iuris, neminem excusat, vide fallaciam.
- 21 Emptor malafidei, quod pretium recuperet.
- 22 Priuilegium uni concessum non debet alteri esse damnosum.
- 23 Priuilegium si ex superuenienti alteri noceat, reuocatur.
- 24 Statuta non debent fieri ad iuris priuati emulationem.
- 25 Propter publicam utilitatem, potest fieri statutum, in iuris priuati læsionem.
- 26 Quando princeps facit legem contra ius priuatum.
- 27 Princeps quando aliquid concedit, si accipiat pecuniam quod sit contractus emptionis, & uenditionis, & quid quando, nihil recipit.
- 28 An princeps possit reuocare priuilegia per eum, uel eius antecessores concessa.
- 29 Iniuria debet esse a principe remota.
- 30 Priuilegium principis, quando transeat in contractum.
- 31 In quibus auctoritas superioris semper reseruetur.
- 32 Princeps dum iurat, utrum debeat tangere euangelia, uel sufficiat illa habere coram se.

POST propositionem factam per principem, solet a curia peti, & supplicari Domino Regi, in curia præsidenti, maxime per brachia ciuitatum, & uillarum regalium regni, ut iuret foros, constitutiones, & priuilegia regni. Brachia uero ecclesiasticum, & militare, tali simplici iuramento contradicunt, maxime quoad foros, & priuilegia, dictis brachijs aduersantia, maxime in materia alienationum per principes factarum, de quibus subdo. Et sic dicta brachia protestantur quod non consentiunt tali iuramento, quatenus facit contra eos, & iura sua bona, & uasallos suos. Et potest uidere in libris curiæ. Sed ad quid istud iuramentum, uel dictæ protestationes proficiunt, nonne Princeps in principio

De iuramen. per Prin. &c. Rubr. 9. 25

cipio sui regiminis : & in coronatione iurat
 foros regni, & iura regni sui, & honorem coro-
 næ illibata seruare, de iurei. c. intellecto. Et sic
 iuramentum non est iterabile. & ad quid di-
 ctæ protestationes, cum princeps sit aliàs iam
 astrictus ad obseruantiam dictorum fororum,
 & priuilegiorum, tum ex iuramento præstito.
 1 ¶ Tum quia fori, & constitutiones regnorum
 2 transeunt in cōtractum, & ligant principem,
 vt not. in l. digna vox. C. de legibus. per Bald. &
 not. in l. cunctos populos, de sum. Tri. per eun-
 dem, & habes plures concordantiās supra in ti-
 tu. de conuocatione curiæ, vbi vide. Item quia
 b certum est de iure, quod alienationes^b quas fa-
 cit princeps de bonis coronæ non valent, imo
 & si sint iurata, possunt reuocari. Ad hoc. d. ca.
 intellecto. imo quotiens donatio fit uel aliena-
 tio, & iura regni diminuuntur vel enormiter
 læduntur, non ualet &c. quæ fieret donatio vel
 alie. in ecclesiam non potest, ut no. Guillier. in
 in Spe. in ti. de instr. edi. §. nunc autem, uerfi. fi.
 Et hoc sequitur gl. ord. in auth. quomodo oportet
 2 ep̄os, in princ. ¶ Etiam eadē rōne qua vale-
 ret alienatio ptis puintiæ, valeret de tota pro-
 uincia, & sic regnū deducere ad nō esse, qd̄ ef-
 se nō pōt, nec debet in auth. quomodo oportet
 ep̄os. §. fi. Itē quia tales alienationes sunt cōtra
 bonū publicū, quia cōtra publicā utilitatem.
 Nā ut dicit Aristote. entia nolūt male disponi,
 nec bona pluralitas principū, unus ergo prin-
 ceps. Nam regnū nō recipit sectionē, uel diui-
 sionē, iō non fit in eo detractio legitime, uel a-
 licui^o iuris, ut no. gl. singulariter in fi. in c. licet,
 de vo. & vot. redēp. in antiq. nā oīa patrimonialia
 sunt inalienabilia de iure, q̄a regnū est in-
 diuiduum, & non recipit sectionē seu diuisionē,
 in 10. col. de prohi. feu. alie. §. præterea. Du-
 catus & res coronæ principis, est inalienabilis,
 ut l. apud iul. de leg. 1. Hinc dicit Bal. in princ.
 feudorū, quod princeps non potest a se expro-
 priare territoriū, vel rē suæ coronæ, maximè vas-
 sallos, qui alienari nō pōt realiter sine illorū cō-
 sensu: ut Cyn. in l. prima. C. de noua. & canon.
 in c. dilecti, de mai. & obe. Et ad prædicta vide
 optimum tex. in l. si quā loc. C. de fund. & salti-
 bus rei Dominicæ. li. xi. Si ergo princeps alienā-
 do diuidit puinciā, plures in illa facit prin-
 cipes, uel duos, cōtra publicā utilitatē. Itē quia
 3 per tales alienationes rex ¶ dī male regere re-
 gnū. Et pro illis reuocandis, dādus est illi cura-
 tor, uel coadiutor, in regni administratione,
 c vt in tex. notabi. c. grandi, de supplēda negl. p̄-
 la. lib. 6. Item quia ex quo princeps pactum fe-
 cit, legē uel priuilegiū concessit de non alienā-
 do, & decreuit nullā alienationē, actus est nul-
 lus, ad hoc not. in l. filiusfam. §. diui. de leg. 1. &
 in l. Diuus, de pet. hzred. de accusa. c. prælato-
 rū. Et accedant no. in materia pacti, de nō alie-
 na. in l. ea lege. C. de condi. ob causam. & in l.
 si ita stipulatus. §. ea lege. ff. de uerb. obligatio.

& in l. creditor. §. fi. de distrac. pigno. Nā quam-
 uis ibi dicatur, quod sit necessaria hypotheca
 bonorum, ad impediendam alienationem bo-
 norum, tamen ex quo princeps legē facit plus
 est quā hypotheca, ut uides in titu. de fundo
 dotali. nam per legem non est dubium, impe-
 diri alienationem posse, ut ibi uides. Et no. in
 locis desuper allegatis. Ad quid ergo est neces-
 sarium, nouum iuramentum, & ad quid confe-
 runt protestationes quas faciunt ecclesiastici,
 & militares? dicas quod iuramētū iō de nouo
 præstat per principē, & requirit per brachia
 ciuitatū. Et sic de more, q̄ in initio curiæ præ-
 stetur, ut princeps illud habeat in recenti me-
 moria, quoniā de factis antiquis, homo obliu-
 scitur. ff. de acq. pos. l. peregre. Et magis rubor
 & uerecundia esset principi si periuraret noui-
 ter factō iuramēto, quā pro priori antiquo. Et
 quia habet intendere in reuocādis foris factis
 contra foros in dicta curia, & quia sic practica
 uit antiquitas & minime sunt mutanda, q̄ lō-
 gam consuetudinem habuerūt. ff. de legib. mi-
 nime. & mos relinquēdus est antiquissimæ ve-
 4 tustati. C. de testa. l. testamenta. Et quia ¶ infm.
 multum operatur in foris, uel constitutionib.
 factis, de non alienando, uel etiam in pactis,
 quia licet realiter pactum priuatorū citra spe-
 cialiter obligationem non impediatur dominij
 trālationem, ut no. in l. ea lege. C. de condi. ob
 causam, & in l. ita stipulatus. §. ea lege. ff. de ver-
 bo. oblig. Et in l. creditor. §. fi. ff. de distrac. pig.
 Et idem de iuramento quod non impedit do-
 mini translationem, ut no. Inno. in ca. dilecto.
 de præben. tamen si contractus in ea super re
 d. iam aliàs prohibita alienari^d realiter, licet in
 aliquē casum possit alienare, ut in bonis prin-
 cipis, iux. no. in l. cum multa. C. de bonis quæ li-
 be. tali casu contractus priuati impediret do-
 5 minij translationem^e fortius principis, qui ha-
 bet uim legis. l. Cæsar. ff. de publicanis, & iā for-
 tius si uallaretur iuramento, quo casu iuramē-
 tum impedit dominij translationem, ut est ca-
 sus singularis, a nemine ponderatus, in c. intel-
 lecto. de iureiur. subtiliter intuenti. ¶ Protesta-
 tiones uero fiūt per ecclesiasticos & militares,
 ideo quia in dictis foris, uel priuilegijs factis p̄
 principem, de non alienā. bona coronæ, uel pa-
 trimonialia, se dicunt minime cōsensisse, & sic
 non comprehensos in illis, & sic quo ad popu-
 lares, uel ciues est introducta alienatio, non in
 ipsos milites ecclesiasticos, quia si dictā legem
 dicis ualere ut pactū, p̄ illud pactū non potest
 interdici alienatio, ex quo nō habet obligatio-
 nem uel hypothecam bonorum, ut in casu no-
 tabili, scdm̄ lecturam Pisanam in l. creditor. §.
 fi. ff. de distrac. pigno. Si dicas illam ualere ut
 legē, non tamē communem & generalem, sed
 ut legem regiam confiscantem, quo ad non cō-
 sentientes, in nuda uoluntate principis: & sic
 princeps pōt illā reuocare ad nutū, uel cū clau-

E sula

Speculum Principum, Petri Bellugæ.

fula, non obstantibus, illi contravenire, ut not.
 in l. humanum. C. de legib. & in l. rescripta. de
 preci. impera. offer. & in l. fina. si contra ius, vel
 utili. publi. quia non est lex pactio, nisi quo
 ad consentientes, & paciscentes. ¶ Sed quid est
 hoc dicere, nam de iure factum pactum inter
 me & te, quod dabis vel non dabis tertio, valet, &
 est seruandum, maxime si est iuratum. 1. q. 6. c.
 quotiens cordi oculus, & ibi glo. ordinaria su-
 per verbo, seruierant. & quod no. 1. 2. q. 2. c. qui-
 cunque suffragio. Merito pactum factum per
 principem, cum ciuitatibus, illum ligabunt, quo ad
 tertios, non paciscentes, quia contrarium faci-
 do frangit pactum tertio, cum quo pactus est,
 & ille potest agere ut in simili: ut in l. seruo le-
 gato. §. 1. ff. de leg. 1. Sed dicas quod illud pa-
 ctum & si valeat de iure canonico, attamen quoniam
 non habet bonorum obligationem non impe-
 dit obligationem, ut prædiximus, solum prin-
 cepti teneretur ad interesse. lex autem regia re-
 uocari & contra eam dispensari potest per principem
 ad nutum. ¶ Sed quid dices ad iuramentum
 quod inualidat alienationes? ut in d. c. intelle-
 cto, & ad id quod dicitur, quod bona patrimonialia
 5 Principis, nequeunt per illum alienari, ut su-
 perius satis allegauimus? Dicas hic esse sub al-
 ternatione, uel distinctione respondendum. Nam
 si Princeps uelit uoluntarias alienationes face-
 re, & tunc obstat sibi & iuramentum, & iuris pro-
 hibitio, ne diminuatur regium patrimonium.
 Et isti sunt casus. c. intellecto. de iure iur. & cap.
 grandi. de supplenda negligentia prælatorum
 lib. 6. & l. prohibere. §. plane. & quod ibi no. per
 Bartol. ff. quod ui aut clam, & in iurib. de super
 allegatis. Et tales alienationes ipse idem potest
 reuocare, & potest venire contra factum suum.
 ut ibi not. uel ubi esset datus curator, uel coad-
 iutor, ille teneretur illas reuocare, ut in d. capi.
 grandi. de supplenda negligentia præla. libro. 6.
 6 ¶ Si autem princeps uult alienare ex aliqua
 causa subsistente, & tunc subdistingue, aut cau-
 sa est decens & rationabilis, aut necessaria. De
 primo capite distinctionis, quando dicatur
 causa decens & rationabilis. Pone exemplum, quod
 uult remunerare benemeritum seruitorum, cui
 est obligatus ad antidota. de peti. hæredi. l. sed
 & si lege. §. consuluit. in feud. de natura feudi. ca.
 1. Et quod no. Io. An. de iudi. cum uenissent. &
 Bald. in l. cum multa. C. de bonis quæ liberis: uel
 in magistrum, ut ff. de do. l. Aquilius Regulus. ff.
 de administ. tu. l. qui plures. uel uult soluere so-
 litam mercedem seruitorum, uel uult dare ec-
 clesijs, uel pijs locis pro remedio peccatorum,
 de rerum perm. c. j. uel ecclesias & capellas fun-
 dare, uel similia, quæ ex accidenti occurrunt.
 Et tunc si ex ijs uel similibus causis uelit alie-
 nare? Dicas, aut uult donare ecclesijs uel eccle-
 siasticis, qui dictis foris dicunt se non consen-
 sisse, & ita est quod pro nunc non firmo. Et tunc in
 dubio ualeat alienatio, dummodo regnum non

enormiter lædatur, quia iuramentum factum
 de conseruandis bonis coronæ, ad has rationa-
 biles alienationes, & honori regio concedentes
 non extenditur. Et hoc probatur per c. Abba-
 te sane. de re iud. lib. 6. Et firmat Bart. in l. pro-
 hibere. §. plane, quod ui aut clam. † Et ideo
 7 fuit tollerata donatio facta beato Siluestro
 Romano pontifici & ecclesiæ Romanæ per Co-
 stantinum. Nam ut dicit glo. decreti, quod præ-
 tales donationes ecclesiæ factas, non minuitur
 imperium. in c. ego Ludouicus. 63. dist. & ideo
 tales donationes ecclesiæ factas, tenetur succes-
 sor confirmare, in c. Adria. el primo. ea dist. Et
 ita firmat glo. in l. 1. §. cum urbem, ff. de offi. præ-
 vrbis. Et idem tenet Specula. de dona. factis ec-
 clesijs particularibus, dum iura imperij enor-
 miter non lædantur, in Spec. in tit. de instrum.
 edi. §. nunc autem. uerfi. fi. Et not. Bald. in prin-
 Codicis. Et uide Bal. strenue bene loquentem,
 in ti. quid sit inuestitura, in usibus feudorum.
 Ad hoc etiam facit quod no. Specu. tit. de feu-
 do. in ulti. col. dicens, quod sicut princeps po-
 test patrimonialia donare, sic & fiscalia. Alle-
 gat. C. de quadrien. præscrip. l. bene a zenone.
 Et ad hoc uide priuilegium domini regis Iacobi da-
 tum Valen. 2. Idus Feb. anno D. 1251. Sed hoc in-
 tellige cum causa rationabili, & proprio motu,
 8 non ad postulationem per tex. singularem. in
 l. 1. C. de peti. bono. subla. lib. 10. Ad hoc opti-
 me facit. l. cum multa. & quod ibi no. per Bal.
 C. de bonis quæ liberis, qui est casus singula-
 ris quod illa quæ donantur per principem uel re-
 gem, habentur ut peculium Castrense. Sis ergo
 cautus tu aduocatus qui ordinas donationem
 principis, uel alienationem, ut adicias causam
 si necessaria non subsit, de qua dicam infra, sal-
 tim iustam concedentem & rationabilem apponas &
 9 facias adijci motu proprio. † Si autem uult do-
 nare militibus uel in eos alienare ex dictis cau-
 sis, non est dubium quod ualeat donatio & alie-
 natio, quia dictæ prohibitioni dicunt non con-
 sensisse. Et quia alias de iure illis benemeritis
 10 donare & remunerare potest. ff. de don. l. si præ-
 §. 1. & l. cum multa. de bonis quæ liberis. & l. 1. allega-
 ta, de peti. bono. subla. lib. 10. & in c. ius milita-
 re. 2. di. ¶ In ijs enim casibus in quibus diximus
 alienationem ualere, intelligas semper, dum ta-
 men regna enormiter non lædantur. Et quod
 tales alienationes non sint contra uniuersum
 statum regnorum, quoniam eo casu, successor pos-
 set illas reuocare, ut no. per Archid. in c. non li-
 cet Papa. 1. 2. q. 2. Et per Bar. in dicta. l. prohi-
 bere. §. plane. ff. quod ui aut clam. Et ideo ad fu-
 giendum istud dubium, fac quod talis aliena-
 tio per principem de consilio digesto sui con-
 silij decretetur necessaria, uel saltem ex iusta causa
 facta, & ex ea non parari enorme damnum re-
 gno. Et hæc cautela bene probatur per text. in
 c. 1. de rerum perm. maxime cum alienatio est
 magnæ rei, ut alicuius magnæ ciuitatis uel ville,
 quia

De iuramen. per Prin. &c. Rubr. 9. 26

quia sic facit Papa, cum uult alienare uel infeu-
 dare aliquam magnam ciuitatem, quod id fa-
 cit de cōsilio cætus Cardinalium, ut no. Archi.
 in c. cum redemptio, c. abbatibus. 12. q. 2. ¶ Si
 autē uult alienare in ciues uel populares qui
 sunt de brachio ciuitatum, uel uillarum rega-
 lium qui dicto foro uel priuilegio notoriē cō-
 fenserunt, & tunc non ualet alienatio, quia ob-
 stat lex pactioata, cum suo brachio, quæ est ir-
 reuocabilis, & citra curiam indispensabilis, q̄
 lex impedit dominij trāllationem, ut uides in
 ti. de fundo dota. & maximē in l. 4. Et no. in d.
 9 l. filius fam. §. diuus. de lega. 1. Si autē princeps
 uult alienare ex causa necessaria, pone exem-
 plum, quia uoto præcedentē quod illum obli-
 gat. extra de uoto. ca. licet. & l. si quis rem. ff. de
 pollicitationibus, uult facere peregrinationē,
 in qua facturus est expē. eo. ti. magnæ, propter
 illas extraordinarias expēsas uult alienare, uel
 pro constructione monasterij, uel pro donatio-
 ne ecclesiæ. extra de dona. capi. ad Apostolicæ.
 Melius probatur in c. abbate sane, de re iudic. 12
 lib. 6. qui tex. loquitur in rege Aragonum do-
 nā. monasterio de Benifacano uel Populch. Vel
 pone quod in bello habet soluere armigeris sti-
 pendij. C. de re mili. l. 1. lib. 12. Vel pone quod
 uult dare dotē sororibus. ff. de adm. tuto. l. cū
 plures. & l. tutor, secundum dignitatem. & nō
 sufficiunt redditus uult alienare. Vel pone qd̄
 uult supplere ultimam uoluntatem patris, ut
 in cap. licet, de uoto. & in l. fin. & auth. ibi po-
 sita. C. de fideicommissis, uel similibus. causis, in
 quib. quotidie reges & principes uacantes ar-
 duis negotijs, maxime bellorū uersantur, quæ
 magis ex casuum occurrentia, quod exemplo
 intelligi potest, in talib. uero casib. stante neces-
 sitate regia, & multo fortius si regis psonæ ne-
 cessitas sit, nullum obstat priuilegium, neque
 forus, habito moderamine, ut secundum occur-
 rentiam necessitatis uel causæ alienatio fiat.
 Ad hoc, extra de donat. ca. Apostolicæ. & quod
 ad casum necessitatis, non obstat iuris prohi-
 bitio, nec iuramentum de non alienando, nec
 forus, nec priuilegium de nō alienando. Ad hoc
 facit. c. quærela. de iureiur. quo ad iuramentū,
 quo ad iuris prohibitionem. Quod non exten-
 10 datur † ad causam necessitatis, allego tibi le-
 ges notabiles. l. vnica. C. nemini licere ab emp-
 pterierū se excusare, & de nu. sin. li. 10. Et l. cum
 ad felicissimā, cū seq. C. de quibus mu. uel præ-
 sta. nemini liceat se excusa. & l. multi. C. de na-
 uibus, non excusan. lib. 11. Ibi, cū omnes in cō-
 mune, si necessitas exegerit, conuenit utilitati
 bus publicis obedire, & subiectionem siue di-
 gnitatē priuilegio celebrare. & le. iubemus. C.
 eodem. & C. de sacros. eccl. l. iubemus. Et iō ui-
 des iure prohibita alienari per legem, quia p-
 11 hibitio non extenditur ad alienationem † ne-
 cessariam, uel ex necessaria causa factam. ff. de
 fundo dotali. l. 1. ff. familiz herciscundæ. le. alie-

nationes, cum simili. Et sic uides iure subiecta
 resti. phibita alienari, quia in certis causis ne-
 cessarijs pōt fieri aliena, ut uides in auth. res q̄
 C. communia de leg. Similiq; modo in posses-
 fore hereditatis, controuersia mota, q̄ non pōt
 alienare, tamē certis causis necessarijs pmitti-
 tur alienare. ff. de pet. hered. le. diuus. Sicut ui-
 des in platis ecclesiarū, qui alienare nō possūt
 12 res ecclesiæ, nec† Papa, nec inferiores prælati.
 de Papa. in c. nō licet Papæ. 12. q. 2. de alijs infe-
 riorib. in ca. sine exceptione, eadē causa & qō.
 K Et tamen si necessitas exegerit k seruata solem-
 nitate, de qua in d. c. sine exceptione, ualet a-
 lienatio. 10. q. 2. c. hoc ius porrectum, quæ est. l.
 C. de sacros. eccl. Et ideo allegando dixi in q̄-
 stione facti incliti domini infantis Henrici, de
 donatione facta sibi per dominū regem de ci-
 uitate Sugurbi & aliarū terrarū ob necessitatē
 bellorum pro habēda pace regni, quia erat ex-
 pulsus a suo magistratu sancti Iacobi, & terris
 suis, quod ualebat, non obstatib. foris & priui-
 legijs de non alienando, maxime quia aliena-
 13 tio erat facta † in fratrem domini regis non he-
 reditatum, cui fratri maior & abundās, s. ex a-
 more naturali, & fraterno tenebatur instituere
 saltim quo ad alimenta necessaria. Ad hoc nota.
 in l. qui filiū. ff. ubi pupillus educa. debeat,
 & in l. cum in plures, de adm. tuto. & per Bald.
 14 in l. alimenta. C. de neg. gest. † Et quia non dici-
 1 tur proprie alienatio quod fratri donatur, Ad
 hoc. C. de fideicō. l. uoluntas, cum similib. quæ
 in dicta questione allegabam, quæ sufficiant,
 quia ita fuit de facto pro claro habitum cum
 consiliarijs per remissionibus & sententijs. Et
 uide ad saturitatem Oldradum in suis consi-
 lijs, consilio incipiente, allegabatur, & est. 24.
 Et sic habes casus indubios, cum princeps alie-
 nat ob necessitatem uel aliquam causam ho-
 nestam, & non enormiter læderet iurisdictionē
 suam, ut dicit Bar. in l. prohibere. §. plane. ff. qd̄
 ui aut clam. habita differentia, de qua dixi p-
 pter foros, & regni priuilegia. Et istud quod di-
 ximus loquit in totali alienatione rerū patri-
 monialium, in quib. princeps sibi non seruat,
 neq; canonē, neque aliquod directum domi-
 nium, quia cum per stabilimentum quid alie-
 nat saluo canone, non tamen prohibita est talis
 alienatio, ut uides in l. j. & l. nemo. C. de fun-
 rei priur. 11. Saluo quod habes in le. locali.
 nulli. C. de fund. patrimonialib. lib. 11. Et scias
 quod iste tales alienationes q̄ sunt p̄ principē
 in certa causa sufficiēti uel necessaria, si sint fa-
 ctæ cū decreto, & pragmatica princip. iux. no.
 in c. j. de rerū perm. & in l. allegata. phibere, qd̄
 ui aut clā. & cū cōsilio cōsiliij, ex quo in illis est
 15 seruata † forma consueta, non possunt impu-
 gnari per successorē. Ad hoc allego tibi glos.
 auream in d. c. sine exceptione. 12. quæstion. 2.
 Et quod not. Bald. in authenti. hoc ius porre-
 ctum. circa medium. C. de sacrosanct. eccl. Et
 E 2 in

Speculum Principum, Petri Bellugæ.

in. Lraptores. de episcopis & cler. C. ad hoc. c.
 ceterū. de don. maxime quando consuetudo
 m tanti tēporis ^m cuius initij memoria non exi-
 stit, quia talis dat titulū & iniustum tolerat, da-
 ta scientia & patientia principis contra prin-
 cipem, vt in gloss. singular. in lege. hoc iure. §.
 ductus aquæ. ff. de aqua quotidiana, & æstiuali,
 faciunt not. in l. 1. §. denique. ff. de aqua pluui-
 arce. per Bar. & alios scribentes, ad hoc in l. vi
 ros. C. de diuersis officijs & apparitoribus. lib.
 12. & c. super quibusdam. de verb. sig. Et quod
 n no. in materia iuri Imperij præscribendi. ³ in
 16 l. imperium, de iur. om. iud. & in auth. de de-
 fen. ciuitatū. §. nulla. in si. magnæ glos. in l. 1. C.
 de emancipa. libe. per Cy. & Bal. in quæstione
 Papiæ disputata, quæ incipit Apulus. & quod
 no. Io. An. & Anto. de But. in c. cum contingat.
 de fo. comp. Et aduerte quod in casibus in qui-
 bus prædiximus valere alienationē statim, quod
 princeps concedit vel donat, transfert domi-
 nium, licet regulariter sine traditione non tra-
 feat, vt in le. traditionibus. de pactis. C. & hoc
 privilegio principis, ad hoc. c. si tibi absenti;
 de præben. lib. 6. Et vide quæ scribit Bal. in feod.
 de nona forma fidelitatis. in casibus vero vbi
 prohibitio est de non alienan. vt puta: quia si-
 ne causa probabili alienat, & tunc is in quem
 17 fit alienatio, non facit ꝑ fructus suos, immo il-
 los restituit, vnā cum re, quia cum contra iurā
 mercatur iustum est, vt tali afficiatur pena, ut
 in cap. non licet Papæ. x. q. 2. Et quod ibi not.
 in gl. facit. l. quemadmodū. de agricolis & cen-
 sitis. & c. si quis præbyterorum. de rebus eccl.
 18 non alie. ꝑ Sed est dubium, an si prohibita est
 o alienatio, sit prohibita possessionis trālatio.
 Vide no. per Bal. in aut. hoc ius potestum. de
 sacros. ecclie. Et vide Innoc. de rebus ecclie. non
 alien. c. Episcopi. Et vide in meis notabilibus,
 notabili. 87. ¶ Sed nunquid emptor cui amo-
 uetur res male alienata poterit agere contra
 p Principem ad præcium rei? Dicas sic cōtra vē-
 ditorem, non successorem in regno, nisi conue-
 niret illum vt heredem, quia successor in re-
 gno non est defuncti hæres, quia solū est iuris
 successio, vt no. in c. licet. de voto. Et in auth.
 hoc amplius. de fideicommiss. C. merito. de fa-
 ctis prædecessoris non tenetur, nisi quatenus
 utilitas regni procuratur: si vt hæres conuenire-
 tur & vere esset hæres teneretur ex cōtractu de
 functi. ut no. in ca. parrochiano. de sepulturis,
 ad hoc. ff. de actionibus & oblig. l. ex depositi.
 ff. de reg. iur. l. ad ea. §. in contractibus. de con-
 19 tractu facto per prædecessorem regem ꝑ succes-
 sor rex, vel prælatus, de cōtractu prælati defun-
 cti non tenetur, nisi regni vel Episcopatus, uel
 ecclesiæ utilitas ex tali cōtractu procuretur.
 de solu. cap. 1. & de præca. capi. 2. cum similib.
 contra eundem alienantem qui pecuniam ac-
 cipit, non est dubium competere actionem ad
 restitutionē præcij, ut no. in c. ad audientiā. de

reb. ecclie. non alien. in c. si quis præbiterorum
 eo. tit. ad hoc de prohibita feudi alie. per Fre-
 de. §. nos autem. maxime quia tales emptores,
 sunt bonæ fidei possessores, quia emunt a prin-
 cipe, quem credunt iuste uedēre posse. Et quā-
 uis debeant scire quod in casu nudæ uolunta-
 tis principis rei magnæ, non sit permessa aliē-
 q natio, & iuris ignorantia, ꝑ in eminentem excuset,
 20 maximè quando laicus est in loco in quo peri-
 tiores consulere potest, vt in l. litera, cum simi-
 libus, de iuris & facti ignorantia. at tamen hoc
 fallit in iure difficillimo, in quo peritus aliquo-
 tiens falleretur, ut vidistis per discursum præ-
 sentis dubij, in quo proculdubio, ꝑ probabilis
 fuit ignorantia, ad hoc quod not. Ioan. Fab. in-
 sti. de suspectis tuto. & quod no. glo. in l. 3. ff. ad
 exhib. Et quod no. in c. cum inter R. Seniore;
 de elect. maximè quia propter titulum, dici-
 tur bonam fidem habere, ex quo coloratus est.
 ad hoc not. in l. si fundum. C. dere. uendi. & in
 c. si diligenti. de prescrip. Merito ab ipso vendi-
 21 tore indubie, præcium recuperabit ꝑ emptor,
 & etiam a successore si melior conditio sit illa-
 ta, sicut diximus de ecclesia, & ad saturitatem
 desuper allegauimus. Sed multum obstat di. l.
 quemadmodum, de agri. & cens. lib. 10. nam
 ius commune patriæ, resistit cōtractui: & infir-
 cit titulum & possessionem, & non dat titulum
 præscribendi, vt in tex. not. in feud. de prohibi-
 feud. alie. per Lotarium. c. 1. & in l. si qua loca.
 C. de fund. & saltibus rei Dominicæ. lib. 11. Et
 quod fortius est, quia priuilegijs, de non. alie-
 nando, communiter adiicitur clausula, decer-
 nentes irritum ꝑ & c. quæ facit ut cōtractus re-
 soluatur ipso iure, ut dicit Bald. per illum tex.
 in §. si uero, uel in totum in feud. qualiter olim
 p ot feud. alie. allegat de resti. & ea q̄ parit inf.
 annū luctus, col. 4. §. quamobrem. Sed dices tu
 quod si cōtractus est resolutus ipso iure, iustum
 est præciū restitui, cogita. Sed ubi fit alienatio
 in casum prohibitum, ad quos competat ius
 reuocandi uel in niam grauaminis deducēdi,
 quia congruentius cadit in titulo de proposi-
 tionē grauaminum, dic ut ibi dicam. Sed du-
 bitatur. Pone, aliqua res principis fuit aliena-
 ta, facta est lex per principem cum consensu
 curiæ, de non alienando dictam rem in specie,
 designando illam, an præiudicet detentori, &
 uidetur quod non, quia cū princeps concedit
 priuilegiū sic tēperate, & ciuilitate est intelligē-
 f dū, ut quantū fieri possit, sine alterius iniuria ꝑ
 22 & iuris præiudicio alien. intelligatur ꝑ concess-
 sæ. ff. de adm. tut. l. impuberti. & ad trebel. l. sed
 cum ab hered. C. de emancipa. lib. 1. nec auus.
 ne quid in loco publico. l. 2. §. merito. extra de
 usu & auth. palli. c. ex terrarum. de rescrip. c. q̄
 uis. lib. 6. Et iste intellectus nedum est tēpore
 concessionis, sed etiam in futurum, si trahitur
 t ad noxā iuris tertij ꝑ reuocatur. de uulg. & pup.
 23 l. ex fact. & de decimis. c. suggestū. ¶ Sed his nō
 obstan-

De iuramen. per prin. &c. Rubr. 9. 27

obstantibus vñ dici posse, quod princeps pos-
 sit condere legem vel priuilegium in curia,
 cum curiæ consensu, abdicatiuum domini-
 vel iuris tertij. † Nam quamuis regulariter le-
 ges de iure nequeant fieri ad iuris priuati emu-
 lationem. l. si priuatus. ff. qui & a quibus. l. to-
 tiens. ff. de pollicitationibus. l. ambitiosa. ff. de
 dec. ab ordine fa. Et vtrobiq; per Bar. imo com-
 petit ius appellandi, vt ibi, & in l. 2. ff. de doli
 excep. † Tamen si illæ leges fiant propter pu-
 blicam vtilitatem, etiam ad iuris priuati læsio-
 nem, valent. Ad hoc communiter allegatur. l.
 venditor. §. si constat. ff. commun. prædior. Hoc
 elegantissime firmat Bar. in l. quæcunq;. C. de fi-
 infr. & iur. hastæ fiscal. lib. 10. dicens quod illa
 lex loquitur quando Imperator rescribit p̄
 publicam vtilitatem, quia tunc potest res pri-
 uatorum tollere & etiam ciuitatem, vt l. certa
 forma. C. de iure fisci. & l. item si uerberatum,
 §. 1. ff. de rei uend. & in l. Lucius. & in l. veditor.
 §. si constat. ff. commun. prædi. secundum Bart.
 Sed subtilius posses dicere, nam quotiens alie-
 nationes fiunt contra ius regni, princeps in
 curia de consilio procerum, potest facere † le-
 ges contra ius priuatorum, reuocando aliena-
 tiones factas, & ius quæsitum, etiam ex præscri-
 ptione, & per talem legem præiudicatur dete-
 toribus. Casum habes multum singularem
 iuxta gl. de prohib. feud. alie. per Fredericum.
 c. imperialem. & de prohib. feu. alie. per Lothar-
 rium. c. 1. & est magna ratio. Nam in l. princi-
 pis cum consensu curiæ facta, inest consensus,
 saltim præsumptus detentoris, secundum gl.
 auream in rubrica. C. quæ sit longa consuetu-
 do. Facit. l. q̄ maior, ad municipales. ff. ¶ Et
 quia supra diximus de ijs alienatio. quas prin-
 cept facit de bonis patrimonialibus: & quia
 hæc fiunt aliquotiens per uiam donationis, ali-
 quotiens per uiam venditionis, aliquotiens
 per uiam concessionis & priuilegij, vt in iuris-
 dictionibus fit multotiens in primis duobus
 casibus, venditionis, vel donationis, clarum
 est quod isti sunt contractus nominati, & suas
 pariunt actiones, sicut vides in titulo de actio-
 nibus empt. & in l. si quis argentum. C. de don.
 † Et scias quod in contractu principis, vbi ex
 parte accipientis daretur pecunia principi,
 etiam quod princeps vteretur verbo, indulgemus,
 esset veditio & contractus irreuocabilis
 arg. C. de prædijs curialium. l. si. li. 10. & elegan-
 ter describit Bal. in l. qui se patris. C. vnde lib.
 Si aut princeps sine receptione pecuniæ utere-
 tur verbo, concedimus, vel indulgemus, esset
 priuilegiū, & in hoc est magna vis. Nā si prin-
 cept vendit vel donat in casum permissum, vt
 includamus dubitationem superiorem, tum
 non potest reuocare. l. sicut. de act. & oblig. l. si.
 C. de reuo. don. Si autem cōcedit uel indulget
 in vim priuilegij, potest reuocare ad nutum:
 quia hæc est prærogatiua principis, quod p̄t

28 priuilegia reuocare † per ipsum concessa. nō
 obstante quod dicatur quod decet à Princi-
 pe concessum priuilegium esse mansurum, vt
 in regula, decet. de reg. iur. & in authen. consti-
 quæ de dignitatib. in fi. col. 6. quia ibi verbum
 decet, est honestatis, quo ad principem. Et ita
 dicit ibi glo. super verbo, mansurum. in dicta
 regula allegata, de elect. quia sæpe, in fin. lib. 6.
 de immun. eccles. c. clerici. de sentent. excom.
 c. vit. & 63. dist. c. verum. C. de leg. digna vox.
 Et hoc tenet Nicolaus de Matarell. C. de Iusti-
 niano codice confirmando. contra Guidonē
 de Sudaria, qui dicebat quod Imperator non
 poterat reuocare priuilegium antecessorum,
 nec propriū. Ex quo est efficaciter quæsitū
 ius, dicens, quod per reuocationem fieret alijs
 29 † iniuria, quæ maxime in principe debet esse
 remota. ff. de vulga. subst. l. ex facto. & unde vi.
 l. meminerint c. Sed Nicolaus de Matarell. hoc
 non concedit esse verum, quia non facit iniu-
 riam, cum in nullo sit obligatus, cōcedens pri-
 uilegium hoc seruare, nam sicut lex, ita statu-
 tum, rescriptum, & priuilegium potest reuoca-
 ri, vt patet. C. de sacrosanct. eccl. authen. quas
 actiones. Et hoc dicit verum esse, nisi prætex-
 tu talis concessionis, concedens aliquid sit lu-
 cratus à suscipiente, puta aliquam dilationē,
 vel fructum, quæ habeat perpetnam commen-
 surationem cum re concessa: nam tunc conce-
 dens non potest reuocare, quia committeret
 dolum. ff. de dolo. l. si cum mihi seruum. quæ
 30 opinio est ipsa veritas. quia eo casu † priuile-
 gium transit in contractum, & efficitur irreu-
 cabilis. Ad hoc not. per Innoc. de iudi. c. nouit.
 & de iure iur. c. in nostra. Et satis desuper dixi-
 mus. Et hanc opinionem firmat Bald. in l. qui
 se patris. C. vnde liberi. Et hoc dicit maxime
 verum in cōcessionib. uel priuilegijs, quæ sem-
 per conceduntur absq; præiudicio superioris,
 31 vt in iurisdictionib. † Nā in eis semper auctori-
 tas superioris * reseruatur, & nisi eius auctori-
 tate non p̄t exerceri cum in ea resideat, & su-
 prema potestas inseparabilis, unde p̄t iuris-
 dictiones supprimere aliorum. Et non solū sin-
 gularium personarum: sed et ciuitatum. vt in
 loēs populi. de iustitia & iu. per doct. sed hoc
 tamen limita uerum, quotiens iurisdictiones
 trāseunt in vim nudi priuilegij, non trāseunt
 in contractum, quia si data pecunia, tunc esset
 cōtractus, & haberent locum quæ diximus in
 alijs contractibus principis, quia quāuis anti-
 quo iure iurisdictiones nō essent in cōmercio,
 neq; possent vendi, nec vel in contractū dedu-
 ci, attamen hodie consuetudine est vsurpatū,
 & omnes cōtractus in illa cadunt, vt not. idem
 Bal. in §. eadem l. de l. Corradi. in feud. nimirū
 ergo si in iurisdictionalib. est idē ius. Ex his iḡ
 causis supplicatur rex in curia, vt iuret foros &
 priuilegia, & consuetudines regnorū, & illa iu-
 rat in plena curia, ut diximus. ¶ Sed nunquid

Speculum Principum, Petri Bellugæ.

32 cum iurat rex habet tangere ¶ euangelia, nec sufficit illa coram se proponi, quod videtur, ut dicimus in episcopo, in c. fin. de iurament. calum. sed contrarium est verum. Nam ibi gl. dicit quod episcopus cum iurat, regulariter tangit euangelia. 1. q. 7. c. quotiens, nisi in casibus expressis in iure. De principe autem quod habeat tangere euangelia cum iurat & c. si sit imperator, habes tex. in c. tibi domino. 63. dif. expressius in clemen. Romani principes. de iureiuran. ibi, & tactis sanctis euangelij. Et vide no. per glo. in clemen. 1. de hæreticis. glo. super verb. tacta. & quod not. Inn. & Ioan. And. in c. & si Christus. de iureiuran. & ita practicatur quod iurat tangendo missale præpositum coram eo, auctoritate illius glof. quam not. Et sufficit de principis iuramento.

CAMILLI BORELLI ADDITIO.

- a ¶ **LIGANT PRINCIPEM.**] Principum constitutiones, & rescripta, quæ in contractum trãferunt, eos ligare exploratè iuris est. diximus late supra, in rub. 1. in ver. naturam contractus. & rubr. 2. in ver. per populum pecunia. & in ver. tendit ad noxam. & quod princeps ligatur his quæ transferunt in contractus naturam, & obligari ex eis successores quando dignitatis nomen expressum est, uoluit Iacob. Mandell. Albef. in consil. 67. communitas. per totum. Aymo. Crauetra in consil. 135. colum. 3. Carol. Ruinus in consil. 69. nu. 23. vol. 3. & in consil. 29. num. 4. vol. 4. subtiliter D. Rolandus à Valle in consil. 66. quoniam veritas, nu. 33. 53. & per totum. volum. 2. & elegantissime D. Petrus Ant. Angusfol. in consil. 3. vt propositæ. nu. 1. 3. & per totum. & in consil. 6. traditum est. num. 1. 2. & per totum. vol. 7. & late D. Franciscus Bursatus in consil. 16. Multum. num. 4. 7. quinimò si reuocet præsumitur princeps circumuentus, vt cum multis allegatis per eum dicit idè D. Bursatus in consil. 78. visis. nu. 4. & per totum. vol. 1.
- b ¶ **ALIENATIONES.**] Regalia etiam cum iuramento per principem alienari non posse, doctores cõmuniter concludunt. in c. dilecti. de maior. & obediens. totum namque Regnum paulatim exinaniretur, vt frustatim lupus agnam comedit. inquit Pennens. in l. quicunque. C. de omni agro desert. lib. 11. effer enim Principatum, ac regnum deformare voluit hal. in Procem. Codic. doct. in c. 1. de probat. Cardinal. in consil. 137. Marth. de Afflict. in c. 1. num. 67. quæ sint reg. Barth. Socin. in consil. 4. super quæstione. colum. 4. volum. 3. & in consil. 7. super quæstione mihi. per totum. eod. vol. ¶ Et adeo hæc verã sunt quæ principes de eis testari nequeunt. Anton. Corser. de potestã. & excell. Regi. q. 8. ¶ Quæ omnia limitantur non procedere vbi Regnum modico afficeretur detrimento, secus tamen quando maximo, quia tunc alienatio fieri non poterit. voluit Barto. in l. prohibere. §. planè. ff. quod vi aut clam. Spec. de instrum. edit. §. nunc autem. vbi Bald. idem Bald. in l. cum multa. C. de bonis quæ lib. Oldr. in consil. 94. eleganter. Aluarotus in c. 1. in princip. Episcop. vel Abb. Federic. de senis. in consil. 200. Ioann. de Ana. in consil. 81. Abb. Panormit. in consil. 3. vol. 2. Fel. in c. ad audiendam. de rescrip. Andr. de Yser. & alij in c. Imperialem. §. ita tamen. de prohib. feud. alien. per Feder. Corserus in tract. supra narrato. q. 4. & q. 75. Marth. de Afflict. in rubr. quæ sint regal. q. 5. Socin. in d. consil. 4. & in con-

- fil. 7. & Ioan. Igneus. in l. necessarios. §. non aliàs. nu. 178. ff. ad Syllan. refert, & sequitur allegans alios. D. Rolandus à Valle, in consil. 1. in præfenti consulatione. num. 97. cum pluribus sequenti. vol. 2. Reges tamen nostri temporis videntur de feudis ad libitum voluntatis disponere vt pateat ipsos in hoc legibus non subiacere.
- c ¶ **CVRATOR,** vel coadiutor.] Ad similitudinem prodigi, vel furiosi vt in l. 1. ff. de curator. furios. in regibus tamen nescientibus Regnum defendere, vt iustitiam, & Pacem seruare, maxime religiosis, nec perditã recuperare, datur curator, & coadiutor ut ex mente Innoc. & Ioan. Andr. voluit Philipp. Francif. in d. t. Grandi. colum. 2. de supplen. negligens. prælar. in 6. & talis curator poterit administrare ea, quæ sunt patrimonij, & iurisdictionis, vt inquit Francus. vbi supra. & tale coadiutoris officium morte eius, cui coadiutor datus est, expirat, ita tamen vt si Rex moriens successores relinquat, illi succedant, sin autem non habeat successores succedit dictus coadiutor. Ita glo. in dict. c. Grand. in fi. tenuit Ioan. And. in c. consuluit. de cleric. egrot. tetigit Bart. in l. quæsitum. & seq. ff. de tutel. Bal. in l. post susceptam. ff. de excus. tut. & late Spec. in titul. de feud. §. quoniam. per totum.
- d ¶ **ALIAS** prohibita alienari.] Regulare est non valere alienationem etiam in casibus à iure communi permisis, vbiunque duplex alienationis concurreret prohibitio, §. sanctissimas. auth. de alien. & emphit. late Philipp. Dec. in consil. 636. & dicebat Bald. in c. 1. §. præterea. de prohib. feud. alien. per Feder. ¶ vassallus faciens pactum de non alienando, alienare non poterit etiam in casibus à iure communi permisis. Quibus facit illud quod res legata ecclesie quod non alienetur, etiam in casibus à iure licitis alienatio fieri non poterit. glof. not. in auth. Hoc ius porrectum. C. de sacrosanct. eccle. Salyc. in l. ea. C. de cond. ob caus. sequitur Bart. in d. authen. hoc ius. num. 3. & tenet expresse Abb. Panorm. in consil. 45. videtur primo. num. 4. vol. 2. licet contrarium attentauerit Benedictus Canophylus Monachus. in extrauag. Pauli. Cum in rebus iudicij. de rebus eccl. alien. vel non. Fall. 1. in fi. & nonnulla ad materiam dixi in consil. meo. 12.
- e ¶ **DOMINII** translationem.] Contractus enim prohibitus de iure, iuramento non firmatur. Barto. in l. si quis pro eo. col. 2. ff. de fideiussor. & in auth. sacramenta puberum. vbi tamen vide Marc. Mantua. C. si aduer. vend. & videre licet per Spec. in titu. de emp. & vendi. §. 3. uerbi. quid si uxor. & §. 4. & facit illud quod iuramentum contra legem Aelie Scentiam à patre factum, filijs nõ nocet. Specul. in tit. de feud. §. 3. uerbi. sed quæritur. Faciunt notata per Bart. in l. Titia. §. imperator. ff. de lega. 2. per Paul. de Castr. in l. hæred. §. filia. ff. de pact. Bald. & Ang. in l. fin. §. filijs. C. de bonis quæ libe. iuramentum enim super promissione nulla nullum est. Card. in cle. 1. §. porro. de re iud. no. 6. q. 4. Alex. in consil. 16. col. 2. volum. 3. Iaso. in l. daobus. §. fin. col. penul. uer. tenendo tamen. ff. de iureiuran. sequitur referens, Rolandus à Valle. in consil. 62. factum. nu. 5. 6. vol. 2.
- f ¶ **BEATO SILVESTRO.**] Hanc quæstionem late doct. in Procem. digestorum. Ange. in rubr. auth. Alexand. in l. filius quem pater. col. fi. ff. de lib. & posth. Bald. in l. testamento. C. ad leg. Falc. Abb. Panorm. in c. auditis. de præscrip. Lucas de Penna. in l. quicumque. C. de omni agr. desert. lib. 11. Fel. in c. solitæ. de maior. & obed. Ant. Corser. in tract. de potestate regia. q. 4. Signò fol. Homod. in consil. 69. idem Panor. in consil. 84. vol. 3. Alexand. in consil. 24. ponderatis his quæ. col. fi. vol. 3. & Lucius Paulus Rosellus, in repertorio Francif. Arct. in ver. donatio, & Marth. de Afflict. in Procem. constit.

Rég.

De iuramen. per prin. &c. Rubr. 9. 28

- Reg. q. 2. num. 4. & supra omnes tueretur, ita ut non reliquerit in scribendo alteri ansam, donationem Constantini Siluestro factam omni iure validam D. Franz. Burfatus. in consil. 124. volens. per totum. vol. 1. quibus & nos subscribimus, & assentimur.
- g** ¶ **AD POSTULATIONEM.**] Vide Ludovic. Roma. in l. si vero. §. de viro. ff. soluto matrimon. & in consil. 436. quod indultum. num. 18. 19. 20. refert, & sequitur Ioann. Nicol. Arelata. in apostill. ad Andr. Alciat. in tract. præsump. reg. 3. præsumptio. §. num. 1. Iaso. in l. si testamentum. in fin. C. de testam.
- h** ¶ **BENEMERITIS** donare.] Notandum est istud inter specialia remunerationis, vltra collecta per Iaso. in l. ex hoc iure. ff. de iusti. & iure. & in l. si non sortem. §. libertus. ff. de cond. indeb. cum proprium Regum sit donare. l. cum in plures. §. pen. ff. de administr. tut. dum tamen ex donatione enorme non sequatur præiudicium. vt inquit Philipp. Franc. in c. grandi. col. 2. versu. in gloss. in ver. liberam. de supplen. negl. prælat. in 6. ¶ Et est regula generalis rem aliàs alienari prohibita, ob remunerationem alienari posse. Bartol. in proœm. digestorum. colum. ff. Bald. in c. per tuas. de donatio. & Ias. in locis supra allegatis. Philipp. Dec. in consil. 232. Dura. ¶ Et notandum est, concessa alicui per principem ob remunerationem alteri concedi non posse. docto. in c. nouit. de iud. And. de Ifern. & Matth. de Afflic. in const. Regni. Ea quæ ad decus. Bald. in l. qui se patris. vbi Dominus meus Ioannes Bolognetus. C. unde lib. Lud. Rom. in dicto allegato. consil. 436. quod indultum. Vitalis Cambanis in tracta. clausularum. clausul. non obstantibus. Decius in consil. 293. Matth. de Afflic. in decisio. Neap. 128. fuit dubitarum. per totum. Ant. capic. in decisio. Neap. 116. quod res. nume. 6. & in decisio. 121. in causa officij. ¶ Et donationi per principem factæ ob merita non censetur derogatum per generalè provisionem, etiam causa subsistente, nisi specialiter & nominatim donationi illi fuerit renuntiatum. Paris. in tract. de reintegrat. feudo. fol. 84. capi. & quia multa diximus.
- i** ¶ **ALIENATIONEM** necessariam.] de necessitate nonnulla dixi supra in rubrica. 1. in uersu. Necessitatem reipublicæ. an autem feudum ob necessitatem alienari valeat. Ifern. Bald. & alij. in cap. 1. qualit. olim feud. poter. alien. & in c. 1. §. aut si. quibus modis. feud. amittat. & infra rubr. 25. Philipp. Deci. in l. quæ propter ff. de regul. iur. Cur. & Ias. in l. admonendi. ff. de iure iur. Iason in l. 1. ff. de offi. eius. vbi latè Do. Camillus Plautius. Idem Iason in Authen. res que. C. commun. de leg. Felin. in capi. cum accessissent. de const. Matth. de Afflic. in const. si quando cõtngit. not. 1. & Lucas de Pen. in l. 1. C. de delator. lib. 10. in l. curiales. la secunda. C. de decuri. lib. eo. cui concinit Scipionis historia, qui cum pecunia ad reipublicæ usum esset necessaria, nec posset prohibentibus id quaestoribus ex ærario percipi, clauibus ærarii receptis, eo aperto, legi utilitatem prætulit reipublicæ. author Valer. lib. 3. sub tit. de fiducia.
- k** ¶ **SI NECESITAS** exegerit.] Et sic necessitate subsistente Prælati res ecclesiæ seruata solemnitate alienabit. Archidiacon. in c. placuit. 12. q. 2. glo. in c. vnico. de relig. domib. in 6. & Bald. in autho. Si qua mulier. colum. 4. C. de sacro. eccle. & Vide lapum allegatio. 26. di sputat. vbi etiam in apostill. D. Quintilian. Mandosius. & late Benedictus Canophylus in Rep. extrauag. Pauli. 3. de Reb. eccles. alien. vel non. col. 3. fall. 1.
- l** ¶ **QVOD** fratri donatur.] Ideoque non dicitur alienari quod alienatur in suos, etiã in re prohibita alienari. vt in l. peto. §. fratre. ff. de leg. & in l. pater. §. Iulianus Agrippa. ff. de leg. 3. & in l. in ius. ff. de lib. & posthum.
- Ioann. de Imol. & Ange. in l. ea lege. C. de conditio ob caus. Rayner. de Forliu. Dyn. Barto. Ioan. de Im. & Corneus in dicta. l. cum pater. §. cum inter. Alex. in consil. 62. viso, & discussio. col. 2. in fin. vol. 2. Ande. Tiraquell. in tract. retract. consangu. §. 32. glo. 1. num. 45. & latissime dixi in consil. meo. 12. in cautico. num. 27. cum pluribus sequentibus.
- m** ¶ **CONSVEITUDO** tanti temporis.] Quod consuetudo tanti temporis cuius non exeret hominum memoria in contrarium habeat vim tituli, voluit Abbas in dicto c. super quibusdam. §. Præterea. de verborum signific. Bartol. in l. si publicanus. §. si. ff. de public. Alex. in l. more. col. 2. ff. de acquir. hæred. Francisc. Aretin. in consil. 30. viso themate. Dec. in consil. 341. Abb. Panormita. in c. ad aures. de præscript. ubi dicit quod data probatione præscriptionis immemorabilis non requiritur titulus. Dyn. in c. possessor. colum. 9. in fi. in paruis. de regul. iur. in 6. Alexan. in consil. 69. & viso. col. 4. versu. nec obstat quod videatur. volum. 2. & in consil. 6. per totum. vol. 1. Florian. in l. seruitutes. la grande. col. 12. ff. de seruitu. Alexand. in consil. 7. vol. 2. vbi dicit habere vim priuilegij, & vim concessionis, etiam absque licentia Imperatoris, seu eius scientia. Idem Alexand. in consil. 78. videtur prima. num. 3. & in consil. 110. num. 19. vol. 6. Corn. Perusi. in consil. 22. in princ. & litera 2. volum. 1. faciunt notata per Mar. Soc. in consil. 15. visis. col. pen. versu. confirmatur. vol. 1. Rober. Maranra. in disput. 2. Ambigua nu. 38. & Matth. de Afflic. in const. Regni. siue reali. in fin. & in const. Baiulos. no. 1. late etiã Vincentius Maxilla in proœm. consuetudin. Bari. num. 20. cum pluribus seq. Cardin. Zabarel. in subscriptione. ad Petr. de Anchar. consil. vlti. Ioannes de Arnono in epitho. 21. dixi. Quinimmò talis præscriptio adeo est priuilegiata, vt multi voluerint in ea bonã fidem non requiri. Prout Salye. in l. 2. in princ. C. de seruitu. Philipp. Deci. in l. Traditionibus. C. de pact. & in consilio. 638. & Ias. in consil. 209. vol. 2. licet contrarium asseueret Calcan. & in consil. 52. rubeus. in consil. 13. colum. 4. Guido Papæ. in consil. 91. & Zasius. in consil. 16. vol. 2. Quorum contradictiones conciliat Iacobus Philippus. Port. in tract. conclus. lib. 3. conclus. 46. Et ad materiam vide etiam Matth. de Afflic. in decisio. Neap. 324. agitur, & latissime Iacobus Mandellus Alb. in consil. 64. quia. num. 50. & per totum. D. Rolandus à Valle in consil. 2. in causa. num. 122. & in consil. 47. visis. num. 17. volum. 1. & latissime in consil. 89. Et si. num. 9. cum pluribus sequen. volum. 2. & nouissime D. Franciscus Burfatus in consil. 23. apparet. num. 22. vol. 1. & dixi late in quodam consil. meo pro communitate nostra Oliuetana.
- n** ¶ **MERI** Imperij præscribendi.] Quanto tempore præscribatur merum, & mixtum Imperium? Vide late Bartol. Lud. Roma. et Ioannem de Imola. in l. 1. §. denique. ff. de aqua quot. & xlii. Abb. Panor. & Docto. in c. cum contingat. de foro compe. Ias. & Ottinellum post alios. in l. Imperium. ff. de iuris. om. iud. Perrum de Ancha. in consil. 142. clarior. per totum. ubi subtiliter & bene Alexand. in consil. 16. in causa. per 4. colum. volum. 5. aliqua per Francisc. Aret. in consil. 154. consultatio. Anton. de Butrio. in rep. peruenit. colum. 11. de censibus, vbi etiam tangit quanto, & quando præscribi possit ius carceris. ad prædicta vide Claudium Aqueensem in l. more. colum. 4. ff. de iuris. om. iud. & latissime vltra omnes Io. Francisc. Balbus in tract. præscrip. secunda parte, quintæ partis princip. q. 3. per totum, & vltra allegatos à suprascriptis vide Cur. iuniorem in consil. 174. num. 152. ubi asserit merum, & mixtum Imperium præscribi spacio tanti temporis, cuius non adsit hominum memoria in contrarium. sequitur Nicolaus Bellonus in consil.

Speculum Principum, Petri Bellugæ.

in consil. 46. num. 1. dicens hanc esse communem opinionem, quos idem dicens sequitur Dom. Rolandus à Valle in consil. 89. & si. num. 16. 17. volum. 2. sequitur Curt. Ioann. Baptista Villalobos in tracta. opi. commun. §. merum, & mixtum. num. 86.

¶ **POSSESSIO NIS** translatio.] Vide Bartholo. Socyn. in consil. 241. circa primam. colum. 11. versi. secunda ratio. & in consil. 266. in causa. columna quinta, volumi. 2.

P ¶ **AD** precium rei.] An fiscus teneatur, uel princeps de euictione & proprie in feudo videtur dicendum non teneri, nec ad pretium rei, quia ex euictione ipsius sequitur, de rei natura actio quæuis non competit nisi is à quo euincitur, expressam stipulationis promissio fert euictionem. gloss. Bartol. Bald. sal. Pau. de Castr. & alij. in l. si familiar. C. famil. hereticand. voluit Francisc. de Aretio. in consil. 3. consultatio præmissa. sequitur Curtius in consil. 49. tenuit etiam idem Bald. in cap. 1. in princ. num. 22. de prohib. feud. alien. per Fed. tenuit etiam Curtius Iunior in tract. feudo. parte 4. q. 28. ubi dicit hanc esse communem doctorum sententiam.

¶ Ratio ea mihi videtur, quia cum feudum dicatur beneficium. voluit Freccia. de subfeudis. lib. 1. titu. de origin. feudor. num. 55. Est enim feudum beneuola, libera, & perpetua concessio rei immobilis, uel æquipollentis, cum translatione utilis dominij, proprietate retenta, sub fidelitate, & exhibitione seruitorum, ut dicit Ioan. Raynandi in repe. cap. Imperialem. de prohib. feud. aliena. per Federic. quam refert, (& aliam etiam Matth. de Afflict. in prælud. feudo. num. 59.) Dom. Julius Clarus lib. Sententiarum. 4. §. feudum. q. 4. est enim feudum gratia, beneficium, ac donatio quædam, ut alij allegantes voluerunt apud Dominum Menochium in causa Finariensi, Domini de Collegio Bononiæ respõsõ. 3. Dei optimi, quamuis. num. 6. ob quod cum feudum donatio sit, sicuti in donatione, quæ à traditione incipit euictio locum non habeat. Stephan. Bertrandi in consil. 317. lib. 2. parte prima, Curtius Iunior in consil. 174. num. 34. & Carol. Ruinus in consil. 184. num. 8. volum. 1. Iason in consil. 73. volum. 1. Nicol. Boer. in deci. Burdeg. 67. num. 1. volum. 1. Riminaldus in consil. 409. num. 21. volum. 3. & Andr. Alciat. in consil. 340. filias. ita & pariformiter in feudo, quæ donatio censetur locum non habere. ¶ Contrarium tamen quod immo princeps, & fiscus ad pretij restitutionem teneatur, tenuit Archid. in cap. per principalem. 9. q. 3. Bald. in l. l. serui. C. de quib. ex caus. seru. pro pre. lib. ac. & in l. Titius. §. si. ff. de pignoribus. Philipp. Decius in consil. 357. in casu. colum. 4. & post Archid. & ante alios voluerat Andr. de Iser. in cap. 1. §. similiter. sub num. 7. de Capita. qui car. ue. ad. voluit etiam Hyppolit. de Marfi. in singul. 634. Credo te scire. sequitur Camillus Salernus in Proem. consuetud. Neap. §. præfatis. in additio. incipien. Magna est principis. quæ est vltimo tenuit locolicez videatur potius loqui de pretiato quæ de principe. Do. Ioannes Thom. de Marin. in tracta. de generibus, & qualitat. feudo. tit. de feudo ex pact. & prouid. antiq. siue paterno. §. constitutio regni num. 15. cum pluribus seq. ubi distinguit, an possessor fuerit sciens, vel ignorans, bonæ, vel malæ fidei possessor, & quærit an etiã in euictione veniat interesse. Ad supradicta etiam vide Marin. Frecc. de subfeud. Baro. lib. 2. §. pluribus. num. 38. & 39. & Matth. de Afflict. in decisio. Neapo. 286. Iacobus. & Anto. Cupic. in decisio. Neap. 197. in causa. nu. octauo, quos ultimo loco citatos sequitur Domi. Gaspar Caballinus in utili tractatu euictio. §. 5. numero 49. 50. 51. apud quos videri potest. semper tamen rectè intelligeremus procedere minimè posse, quando res

euinceretur ob proprium delictum, vt tunc demum euictio fisco minime noxia sit, regulanda tamen videtur secundum naturam inuestiturarum. ¶ Aduerte tamen circa ea, quæ diximus an donans de euictione teneatur, iam clarum est donantem ob merita donatario de euictione teneri, vt alios allegans voluit Gaspar Caballin. in dicto tracta. §. 4. num. 4. 5. ubi uide. ¶ Et tali casu dici poterit Principem precij restitutioni obnoxium esse, ex eo solo, quia locupletior factus dicitur cum alicui detrimento. In nam hoc natura. ff. de condi. indeb. l. iure naturæ. cum simil. ff. de reg. iur.

¶ **IGNORANTIA** iuris.] Ignorantia iuris naturalis nullum excusat, Specu. in titu. de summa Trinit. & fide Cathol. nec etiam excusat iuris diuini ignorantia. Cardi. in clem. 1. q. 6. de consan. & affinit. & ad propositum eius quod dicit Belluga, quod iuris ignorantia neminem excusat, nec mulierem, nec rusticum, vt uoluit gl. in l. 1. C. de interdi. matr. & in l. q. cõtra C. de incest. nup. Bartol. in l. nec passim. C. de iur. & fact. ignor. Cardi. in dicta clem. 1. Francisc. Marcus in decisio. Delp. 688. num. 2. uolum. 1. Andr. Tiraquel. in tracta. retracta. consangu. §. 8. gloss. 7. num. 22. Nec etiam excusat prelatum, ut uoluit Lopus allegat. 50. dicebatur. num. 17. & allegat. 73. prelatum. num. 6. & utrobique D. Quintillianus Mandosius, in addit. & in simili Dom. Franciscus Bursarius in consil. 115. ex apostillis num. 16. volum. 1. Aldobrandin. in addit. ad Hormano. Pet. in l. 4. §. Caro. sub. num. 283. in versicu. indicando. ff. de uerbor. obligatio. Dom. Marcus Anto. Corarius de commu. Docto. opi. lib. 3. tit. 13. num. 1. 2. 3. uoluerat etiam Alex. in consil. 165. dubitatur. uolum. 6. Io. Baptist. Plotus in repet. l. si quando. num. 262. C. und. ui. & Domi. Octauia. Cacher. in decisio. pedemontana. 87. quæsitum. num. 4. & Cyrillus Pulgeonius in summa crim. num. parte. 2. titu. de iuris. & facti ignorantia. §. 2. num. 1. ¶ Limita tamen primo supradicta, excusari mulierem, rusticum, militem, & similes quando in loco proprio, peritorum copiam habere non potuerunt, tunc enim excusatione iuris digni erunt, ut uoluit Doct. supra allegati. Non tamen excusabuntur si fuerint in locis circumuicinis. argum. not. per Bartol. in l. continuus. §. qui in sulam ff. de uerbor. obligatio. & aliorum quæ adducit Domi. Rolandus à Valle in tracta. super statu. de lucro dotis. quæstio. 65. num. 4. cum pluribus seq. ¶ Secundo limita, quod ignorantia iuris excusabit, & proderit quoad fructuum acquisitionem. gloss. in l. si fur. §. 1. ff. de usufruc. ¶ Tertio limita Ignorantiam iuris quem excusare à dolo presumptio. Alexand. in l. quod Nerua. ff. de deposit. Bald. & Angel. in le. sicut. C. de præscrip. 30. annorum Castr. in consil. 189. Corn. Perusi. in consil. 177. in hac consultatio. litera x. uolum. 2. ¶ Quarto limita præfatam conclusionem procedere in ignorantia iuris crassa, & supina, secus autem si non fuerit crassa ignorantia, sed iuris dubij, & difficilis, tunc enim excusatio proderit. ita hic tenuit Dominus Belluga. & uoluit Salyc. in l. ita nobis. C. de adult. Ludouic. Rom. in l. 1. §. ocisorum ff. ad Sylla. Io. de Anan. in cap. ad falsariorum extra de falsi. Andr. Tiraquel. in tract. retracta. consangu. §. 35. gloss. 4. num. 24. Curtius in. in consil. 28. colum. 3. Cor. in consil. 307. in hac num. 1. uolum. 4. & uoluit etiam Didacus de Couarruias in Epith. de sponfal. parte 2. cap. 8. §. 1. num. 9. cum alijs infinitis congestis per Dom. Marcum Antonium Corarium, de commun. Docto. opi. lib. 3. titu. 13. num. 3. ¶ Quinto limita non procedere quoad contrahentes incultas nuptias, illo namque casu excusationem afferet. Voluit Couarruias ubi supra. cap. 6. §. 8. num. 22. ¶ Sexto limita excusare iuris ignorantiam, dum tractatur de damno vitando, se-

De iuramen. per Prin. &c. Rubr. 9. 29

causero si de lucro captado. Ita uolunt supra notati, Præsertim Fulgeonius, §. 2. nu. 2. ¶ Septimo, & ultimo (ut hijs finem imponam) limita iuris ignorantiam prodesse minoribus decem annorum, ut alia allegans uoluit D. Mandosius in tract. de ætate minori. cap. 4. num. 37. ¶ Ad supradictorum materiam uide Ludouic. Rom. in consil. 218. pro plena. num. 7. & Iasonem in consil. 33. num. 2. volumi. 1. refert, & sequitur Domi. Borgninus Caualeans, in tractat. de usufruct. mulier. relact. numero 120.

¶ **DECERNENTES irritum.** Clausula decernentes irritum, quod resoluat ipso iure, uidetur etiam text. in clem. 1. in princip. de concess. præben. ubi etiam Cardinal.

¶ **ALTERIUS iniuria.** Semper enim rescripta principum intelliguntur saluo iure tertij. concordat gloss. in cap. 1. ut lit. pend. Andr. de Iser. in capit. 1. qui success. tene. in feudis. gloss. & Jo. Andr. in capit. 2. de decim. in 6. Dominic. de S. Gemi. in add. ad Io. Calderi. in consil. 29. in tit. de preb. & ita præsumitur in dubio principem per priuilegium iuri tertij noluisse præiudicare. l. 2. §. merito, & §. si quis a principe. ff. nequis in loco public. latè Bartholo. Soci. in consil. 15. in causa. sub nume. 7. volum. 3. Ludouic. Bolog. in consil. 6. & latè Andreas Alciatus in tract. præsumpt. reg. 3. præsumpt. 1. ubi latè Arelatanus. tu illis addas Iacobum Mandellum in consil. 34. quis. nu. 10. Petrum Ant. Angust. in consil. 7. ut pposit. n. 29. li. 27. & in pulchro casu. D. Roland. à Valle. in consil. 46. de duob. nu. 7. volum. 1. hinc respondit auctoritate non modica Dom. Iacob. Menoch. de arbitra. iud. quest. li. 2. centu. 2. casu. 156. nu. 6. nō posse principē ad alterius æmulationem ædificare. quam iuris regulam longe lateque tractat idem Menochius eodem tract. lib. 1. q. 48. per totum, ubi ad prædicta duas ad regulam attulit declarationes. ¶ Quibus adde tertiam non procedere quocumque iuri tertij per uerba expressa princeps derogauit, de primo alterius iure mentionē faciēdo, ut uoluit Bartol. in l. si. C. de locat. prediorum, ciui. li. 10. notat ex c. sup. extra. de of. dele. in ca. cō in suz de consue. li. 6. & in c. quis de rescr. eo. li. 10. de Plat. in l. 1. C. de pet. bon. sub. li. 10. Bal. in l. si. C. si cor. ius, vel util. pub. Ludo. Ro. in consil. 298. circa præmissam. Abb. Pan. in consil. 94. in questione. in princ. volumi. 2. Alex. in consil. 3. & iterum in consil. 23. volum. 5. ¶ Et isto casu, si diceretur per Principem, non obstante collatione alteri facta: intelligetur de inuolida. Uoluit Matth. in decis. Neap. 324. agitur. ¶ Et tali casu rescriptum tollens ius tertij præsumitur de falsitate suspectum, quia non solet princeps talia concedere, & ideo uti inconueta continens de falso suspectam reddunt, docuit multos allegans Ripa. in cap. 2. num. 32. de rescrip. ubi dicit Panormita. quod rescriptam principis a suz Cancellariæ antiquo, & solito stilo deuians, continensque nouas, ac insolitas clausulas de falso suspectum præsumitur, unde non uenit exequendum sequitur ibidem Felin. & ante eos Curt. Senior in consil. 73. super memorata. col. si. quos refert, & sequitur Io. Nicola. Arelat. in apoth. ad Alciat. in tract. præsumpt. reg. 2. præsumpt. 30. & reg. 3. præsumptio. 1. sub num. 4. & ultra hos omnes tenuit D. Roland. à Valle in consil. 47. in præsent. num. 57. volum. 2. ¶ Per equipollentia etiam uerba poterit intelligi Principem iuri alterius per rescriptum, vel priuilegium præiudicium inferre, puta per clausulam ex certa scientia, cuius hæc est potestas ut iuri alterius per eam præiudicium fiat. argum. notatorum per Bartol. in lege. conficiuntur. §. codicilli. ff. de iure codicilli. Bald. in capitulo. 1. §. si quis autem. de pace consta. Alex. in consil. 216. Nec arguendi. colum. 5. uersu. sexto

confirmatur. volum. 2. Anania in consil. 81. uiso instrum. Philipp. Decius in consil. 373. uiso. colum. 2. & in consil. 390. quoniam. colum. 6. in consil. 191. in causa colum. 2. & in consil. 498. uiso colum. penul. Carol. Rui. in consil. 175. colum. pe. volum. 1. & in consil. 229. colum. 1. volumi. eod. & Iafredus Lanfranc. in conclus. 172. clausula. & in conclusi. 348. clausula. de qua etiam latissime Iacob. Philippus Portius in tracta. conclu. lib. 1. conclu. 1. ubi ponit. 25. effectus talis clausule. de qua etiam Iacob. Mandell. in consil. 62. quamuis. nume. 41. quod magis nouissimè placuit D. Roland. à Valle. in consil. 3. deuenio. nume. 29. volum. 1. de qua Dom. Iacob. Menochius de arbitrar. iud. quest. lib. 1. q. 52. nume. 9. & Dom. Franciscus Bursatus in consil. 47. testata est. nume. 22. volum. 1. ¶ Idem etiam operabitur clausula motus proprii, ut per eam appareat Principem alterius iuri præiudicare uoluisse. Philipp. Dec. in consil. 137. diuis. no. Curtius in consil. 174. sacratissimæ Trinitatis. ¶ De primo tamen dicto quod clausula (ex certa scientia) nō operatur in præiudicium tertij, uoluit Bald. in præiud. Feudorum, nume. 37. Francisc. Aret. in cap. causam. colum. 3. de testibus. Curtius in consil. 170. colum. 6. Soci. in consil. 120. memini. colum. 4. volum. 3. Paris. in consil. 1. colum. pe. volum. 1. & nouissimè Dom. Angustola in consil. 3. ut pposit. nume. 6. lib. 7. ¶ De secundo scilicet de clausula motus proprii, quod non operetur in præiudicium tertij uoluit alios allegas Hiero. Gigas in tracta. de pens. ecclesi. q. 9. num. 5. & D. Rolandus à Valle in consil. 47. in præsent. num. 57. vol. 2.

¶ **AD NOXAM.** Vide que latius dixi supra rubric. 2. in uerb. tendit ad noxam. ubi me remitto.

¶ **CONTRACTVS irreuocabilis.** Idem quod ubi princeps recipit pecuniam dicitur uenditio, & erit contractus irreuocabilis: dixi in dicta rubr. 2. in uersu. tendit, & iterum in eadem rubrica. quibus iungi poterunt notata per doct. in l. digna uox. C. de legib. Barth. Soc. in consil. 97. num. 13. vol. 3. Iason in Leuitas. ff. si cer. pe. Philipp. Dec. in consil. 151. Matth. de Afflict. in decisio. Neapol. 128. Maxime erit irreuocabilis quando princeps sub fide regia promiserit non reuocare: ut uoluit Decius in dict. consil. 151. ium. præsertim si iuramentum accesserit, quod in actu sui natura reuocabile tollit pœnitentiam gloss. in l. si pecunia. ff. de condic. ob cau. & Philipp. Dec. in cap. 1. de iud. Thomas Ferrarius in cautela 30. reddit enim priuilegium irreuocabile, licet testamentum minime. uoluit Federic. de Senis in consil. 223. Andr. Barbar. in capit. iuram. de probat. Ripa in dicto capitulo. colum. 24. num. 59. de iud. & Anto. Corsetus in repe. rubr. extra de iure iur. priuileg. iur. 2. ¶ Nec desunt, qui in donatione ob merita reuocationi locum fore dixerunt, ut si ob iustam causam uelit Rex, uel Princeps benemeritum remunerare, sed dicendum eo casu Regem, uel principem de suo remunerationem præstare oportere, ut consentiant Hostiens. & Anto. de Burr. in c. quanto. de iure iur.

¶ **AUTHORITAS superioris.** Vide infra rubr. 23. & inde uerū esse uidetur illud, quod Papa committens iurisdictionem, uidetur maiorem penes se referuare. uoluit Bald. in consil. 326. Rex Romanorum.

De officio examinatorum, per Principem eligendorum, & per curiam.

Rubrica 10.

S Y M M A R I V M.

1 Princeps in administranda iustitia debet consili.

2 De

Speculum Principum, Petri Bellugæ.

- 2 De electione examinatorum grauaminum curiæ, per quos fiat, & quomodo.
- 3 Consuetudo antiqua seruanda.
- 4 Examinatores, non debent esse aduocati.
- 5 Reuelans consilium principis, est capite puniendus, aut furcis suspendendus.
- 6 Ciues, ciuibus inuidere naturale est.
- 7 Quod & quale sit officium examinatorum curiæ.
- 8 Princeps, utrum teneatur sequi sententiam consultorum.
- 9 Officium, non extenditur ad aliud quam verbum sanet.
- 10 Princeps, quomodo teneatur sequi consilium procerum.
- 11 Dispensatio, consistit in arbitrio superioris.
- 12 Dignitas scientiæ præfertur dignitati prælaturæ.
- 13 Non creditur illis, quorum lingua est, sepulchrum patens.
- 14 Virum examinatore possit collegæ suo, vicem committere.
- 15 Animi sui motum, utrum aliquis possit committere.
- 16 Industria, ubi persona est electa, non habet locum delegatio.
- 17 Laicus, non potest in iustitia votum dare.
- 18 Prærogatiua principis, est habilitare processum nullum.
- 19 Princeps, est lex animata in terris.

SCIPTAS quod antequam grauamina curiæ proponantur, solent eligi examinatores grauaminum, vel uerius nominari. Et uidentur esse qualiter sint eligendi. Secundo, quomodo nominandi. Tertio, quid sit illorum officium. ¶ Ad primum, qualiter sint eligendi? Dicitur quod examinatores qui pro parte regia nominantur, eliguntur, ut ita loquimur, per ipsum principem, & communiter sunt illi de suo consilio. Et qui alias in administranda iustitia, principem habent consulere, de quibus in cap. generalia. 17. distin. & gloss. in l. fina. C. de uindict. liber. & apud consilium man. in glo. Et per Baldum in l. 1. C. eo. hi enim pars corporis principis sunt. C. ad leg. Iuliam. maiesta. l. quisquis. Et ibi non est seruanda alia solemnitas, nisi quos princeps prælegit, illi sunt examinatores nominandi per principem. † Et solet princeps eligere & nominare, qui per curiam eliguntur & nominantur, & publicantur, uel saltim in æqualibus uocibus. Et si in minori esset numero, alij autem examinatores eliguntur per brachia curiæ. Nam quodlibet brachium eligit certos, prout inter eos conuenitur quomodo ad numerum. In eis autem eligendis, seruantur fori diuersi: quia aliquando per uiam concordem, & sancti Spiritus eliguntur, aliqui de brachio in examinatores, aliqua

do per uiam compromissi: quia concordant de certis personis qui sunt electores, aliquoties per uiam scrutinij: aliquando, maxime in brachio militari, milites eligunt nobiles examinatores, & nobiles milites in pari numero, ut sint tot milites quot nobiles, & e contrario: Et quælibet bona practica. † Et ubi aliqua contentio esset in modo eligendi, seruanda est consuetudo & mos illius brachij, prout solitum est in lib. curiæ, uel in actibus illius brachij curialibus reperitur. Ad hoc l. sing. actuarios. C. de actuarijs. l. 12. ubi non aliter, nisi ut consueuerat, & manus sanxerit principalis, sublimitas tua percipiat ordinari. Ad hoc capit. Cumana. de elect. Et sic inter brachia curiæ, fit electio de dicto examinatorum officio, quodlibet brachium, de suis, faciens suos examinatores.

Et pro modo eligendi, uide glossam in cap. Imperialem. §. præterea. gloss. super uerbo cognitio, de prohib. feudo. alie. Aliquotiens eliguntur inter eos aduocati brachiorum, & seruandum est, quod placet eligentibus. Et bene uerum est, quod improprium est quod sint aduocati † examinatores: quia cum sint aduocati & ordinatores grauaminum, non debent assumere officium consulendi. C. de assessoribus. nemo. Et quia uenenum aduocationis durat: sed est uerum quod quando aduocati sunt pro bi homines, & melius grauamina purgantur, & princeps tollerat, & curia practicat illos eligi in examinatores, & totum reperies in practicatis in libris curiæ. Post electionem de istis examinatoribus factam, fit illorum publicatio & datio potestatis a principe sedente pro tribunali in curia: Nam primo princeps per eum electos facit publicari in plena curia, aliquoties dando illis facultatem examinandi grauamina per iustitiam, demum per supplicationem oblatam coram principe fit nominatio examinatorum, per curiam electorum, dando illis potestatem examinandi grauamina, tamē quod habeant referre brachijs. Et ista non possunt aliquid diffinire sine consulere, sine consensu brachiorum curiæ; ut in l. si quis decurio. C. de falsis, & in l. unica. C. sine iussu principis: aliqua do sine aliqua retentione, ut debet fieri; quia isti (ut statim dicemus) sunt consiliarij, merito non habet reuelare uotum neque secreta consilij regij brachijs curiæ, quæ sunt partes grauamina præponentes, † quia si illorum uotum, uel intentum illis reuelaret de curia quæ sunt partes, ut diximus, suspecti sunt. Ad hoc not. per Innocen. de officio ordina. capitu. irrefragabili. si promunt uel reuelant intentum iustitiæ & purgationis grauaminum, sunt reuelatores consilij regij, merito capite plectendi quia aut uitii exuruntur, aut furcis suspenduntur. ff. de pœnis. l. si quis aliquid. §. transfuga. Quid est ergo quod princeps quandoque tollerat, quod examinatores nominentur, cum potest

De officio examinatorum, &c. Rubr. 10. 30

testatè referendi? dicit quod pro complacendo voluntatibus & passionibus brachiorum, quia communiter inter pares est inuidia, quia naturale est ciues† ciuibus inuidere, b vt refert Seneca, & Ioan. And. in c. Etsi Christus. de iure iuran. Et ideo ceteri de brachio non confidentes de electis, dant talem potestatem, ita quod referre habent quod princeps pro expeditione curiæ, quandoque tolerat, licet sit mala practica & periculosa, vt diximus. ¶ Restat uideri quid sit officium istorum examinatorum.

7 † Dicis quod istorum officium est consulere Principi, super iustitia ministranda, in grauaminibus oblatis. Et hoc bene probat tex. in ca. 1. de prohibi. feud. aliena. per Fredericum, ibi habito consilio Archiepiscoporum, Episcoporum, Ducum &c. In capitul. 1. de controuerfia feudi apud pares terminanda, & de contentione inter dominum & fidelem, de inuesti. feudi cap. 1. & in constituta. Fred. imperialem. Ad hoc not. per Innoc. in capit. ceterum. de iudicis, & ibi Antonius de Butrio. in cap. verum, & capi. ex transmissa. de foro competen. Nam quando dominus grauat subditos, uel officiales, sui pares curiæ habent administrare iustitiam in feudali iudicio, ad cuius instar fit purgatio grauaminum per principem, uel ipsius officiales factorum, quia couocati ad curiam certi electi, qui vulgo examinatores dicuntur; Principi assistunt consulendo in iustitia administranda super oblatis grauaminibus. † Sed nunquid princeps tenetur sequi illorum consilium, uel maioris partis, uel illo neglecto potest ad nutum purgationes grauaminum facere & quod principi placuit sit habendum pro iustitia? Et uidetur quod teneatur sequi illorum consiliu, nam cum communi consensu quid est faciendum cum consilio aliquorum, omisio formæ & consilij viciat actum. Ad hoc de elect. cap. cum in veteri. ff. de admi. tuto. l. Titium & Meuium. Et l. quidam decedens. iuncta. l. consilio. de cura. furios. quia talis conditio consilij sequedi seruanda est. l. pupillus. §. condõ. ff. de institoria. 10. q. 2. c. hoc ius. C. de nuptijs. l. si ut pponis. Ad hoc nota. per dominum Antonium post Ioan. Andr. in capit. cum olim. de arbitris. Bartol. & Salycetus in lege prima. §. si plures. ff. de exercit. Et per Bartol. in dicta lege, Titium & Meuium. Si ergo princeps cum concordia curiæ, facit aliquos examinatores grauaminu, illorum consilium sequi tenetur, aliàs tale officium superuacaneum est. ¶ Item quia ex pacto cum curia per principem inito, datur illis facultas grauamina examinadi, in qua examinatione venit si concludant ad iniustitiam factam per principem, uel per illius officiales. Et condecens prouisio, & omnia sine quibus dicta grauamina, rite & secundum iustitiam examinata non essent. Ad hoc quod eleganter scribit Bartol. in l. ambitiosa. ff. de decretis ab

ordi. facien. 4. colum. ibi. ¶ Prima regula est, quod habentes arbitrium super aliquo, possunt omnia facere & statuere que principaliter expectant ad id super quo habent arbitrium. probatur. ff. de arbit. l. non distinguemus. §. officio. ff. mandati. l. diligenter. ff. de exerci. l. prima. §. non autem. & §. igitur. ff. de instit. l. sed si pupillus. ¶ Item quia id uidemus quod quotiens princeps intendit in reparatione boni publici, & in legibus condendis, id facit cum consilio procerum, & non illo neglecto, ut in l. humanum. C. de legibus. In contrarium tamè uidetur dicendum: Nam aliud uidetur uelle importare, grauamina examinare, aliud grauamina prouidere: in examinatione grauaminu, solum uenit idoneitas grauaminis, ut in clementina, Romani Principes, de iureiur. Quæ idoneitas solum attenditur quod grauamen concludat ad iniustitiam factam contra foros, priuilegia, bonas consuetudines regni, uel naturalem æquitatem, ut plenius dicemus, in rubri. de propositione grauaminum. ergo illorum † officium non extenditur ad aliud, quã uerbum sonet, nec per iuris intellectum possit interpretari, in clementina Exiui. de uerbo. significati. Et quod not. Bal. in l. cunctos populos. de summa Trinita. in prouisoribus uero grauaminum aliud esset. Et ideo nimirum si aliquo modo per principem & curiam, prouisores grauaminum eliguntur, de quibus dicemus, in titulo, de prouisoribus grauaminum. ¶ Itē quia id uidemus, nam iura feudi desuper allegata, quæ dicunt, habito consilio, &c. quamuis loquantur in purgationibus grauaminum: at tamen non dicunt, quod necessario illud consilium esset sequendum, & sic saltim sufficeret inquiri, ut in dicto cap. cum olim. de arb. & nota. in locis desuper allegatis. ¶ Quid dicendū dicas, quod si omnes examinatores tam regij, quam curiales, concordant in consilio dando super purgatione grauaminum, & tunc humanitate regis congruit, ut in publica curia recitentur, ut in tex. notabili, in l. humanum. C. de legibus, ibi, & cum omnes consenserint: Tunc demum in sacro nostro nominis consistorio recitari, ut uniuersorum consensu, & nostre serenitatis auctoritate firmetur, & ibi, Bene enim cognoscimus quod cum nostro consilio fuerit ordinatum, id ad beatitudinem nostri Imperij, & ad nostri gloriam redundare. † Non dico quod de necessitate princeps, uota sui consilij teneatur sequi: quia solum de humanitate est, & de essentia r Principis, ut not. Bald. in dict. l. humanum. Sed hic plus est quã suum consilium, quia ex concordia cum curia facta, illos examinatores & cõsiliarios assumpsit, merito illorum cõsiliu sequi decet principem. Et ubi esset in principis arbitrio, ex quo esset principem decens, humanum, & congruum, & per Principem solitum, licite petitur a Principe,

Speculum Principum, Petri Bellugæ.

cipe, ut sequatur tantorum consilium cum iuris presumptione ad gloriam imperij, non est dubium redundare, in dicta l. humanum. Nam quamvis ea quæ sunt in arbitrio Principis, non veniant in iuris presumptione, vt necessario petantur, vt l. apud Iulianum, de legat. primo. Tamē id fallit cum causa suadet quod fiat. Nā tunc & si in arbitrio vel officio superioris consistant, iuste petuntur: & si non fiant, dicitur grauare, & iniuriam facere. vnde dicimus,

11 d † quod dispensatio consistit^d in officio & arbitrio superioris, & tamen causa debita est. 1. q. 7. capit. exigunt. Et vide Io. 23. q. 1. inoluta. 23. q. 2. capitu. interfectores, & c. de incest. Et ideo dicitur quod subsistente causa, superior cogitur dispensare: licet pro obtinenda dispensatione solum officium iudicis imploretur. l. diffini quis. & c. domino sancto, & cap. minor. quo implorato si non dispensat peccat, & dicitur iniuriam facere, sicut dicimus in postulationibus, de postulatio. prela. cap. bonæ, & capi. fina. l. 1. §. permittimus. ff. de aqua quotidiana & q̄stiuā. Et ideo dicit gloss. quod tali casu agi poterit coram superiore, de iure patrona. cap. nullus in iustitia. Et hoc dicit in d. ca. exigunt 1. q. 7. capi. considerandum; licet non detur actio, de quo per Ioan. And. de elect. licet cano. libro sexto, & ca. cum ex eo. in nouella. & uide ad materiam Innocen. in can. nisi cum pridem. §. propter conscientiam. de renunciatio. Et Cynus, in l. finali. C. si contra ius vel utilita. publi. & dominus Anton. de Butrio in capitu. si cleri. §. de adulteris. de iud. Si ergo causa subsistit, scilicet bonum publicum, & decencia principis, & illius propria humanitas, & iustitia ab eo peteretur etiam quod in eius consisteret arbitrio, quod consilium examinatorum sequeretur in reparandis grauaminibus: maxime, quia sic sunt soliti principes sequi illorum consilium, & si non faceret, curiam grauaret. Et iste est casus singularis, si bene uideas eum in leg. 2. ff. de cadaueribus punitorum. limitans secundum modernos dictam. l. apud Iulianum. & ibi not. ff. de lega. primo. Sed ubi inter examinatores esset discors sententia, siue uotum, quia vni dicerent unam formam examinandi grauaminis. & sic qualiter princeps iudicare habeat, & alij aliter, videretur sequenda maior pars, uel uotum maioris partis. ff. ad municipales. l. quod maior. quia si dicimus illos esse assessores, & habere ordinariam iurisdictionem, in cognoscendo, saltim de grauaminibus. curia. uel consilij, uel parlamēti, uti dñt doctores, & post illos D. Anto. de Butr. in c. nimis graue. de preben. Et diximus in prin. huius operis, merito de eis indicādū est, vt de iudicibus, diximus. Nā aut hæc cognitio & iurisdō eis examinato-rib. cōpetit, ut uniuersis, uti credo: & tunc stādū est maiori parti. Ad hoc ff. de tutoribus & curatoribus. datis ab his. l. ubi absūt, & qđ ibi nota

tur, & qđ no. in c. qđ sint. de arbi. li. 6. Et isto casu vendicat sibi locū. l. quod maior. allegata, & l. plane. & l. nulli. ff. quod cuiusque uniuersitatis nomine. Et tali casu maior pars intelligit^c secundum dignitatem personarum examinatorum. Non credas dignitatem pontificalem,

12 sed † dignitatem scientiæ. Nam in puncto iuris, magis creditur doctori, quam militi. In factis armorum, militi strenuo plus quam militibus gallinas comedentibus: Quia cuilibet ex

f pto, & c. Ad hoc l. prima. ff. de uentre inspicien. & capi. proposuisti, de proba. cum simili

13 bus. Et iō in administratione iustitiæ plus † crederetur singularibus doctoribus & bonæ fame, & conscientiæ zelantibus bonum publicum, quam laicis uel alijs doctoribus, quorum lingua est sepulchrum patens, ut ait alibi Psalmista. Et in hoc multum debet princeps attendere: quia in suo consilio sunt omnes officiales grauamina inferentes, & cæteri, facillime ad complacendum trahuntur per illos. Et ideo bonus princeps, sequitur multotiens meliorem & sanio-rem partem sui consilij, uotum in iustitia ministranda. Et ad proxime dicta, bene facit, quod satis exquisite Bartol. scribit. in l. pomponius. alias incipit, si uni. ff. de re iudic. Si autem ut singulis competeret ista cognitio, vel consilij datio, attenditur maior pars, respectu personarum. ut in l. inter pares. de re iudic. ff. quod esset absurdum, quod tantum ualere-ut uox boni doctoris sine passione consulentis, quantum laici, forsitan fatui. Et ideo tene qđ dixi, & ad prædicta, adde nota. in l. cum ad magistrum. C. quā prouocare nō est necesse. & in l.

14 magistratibus. ff. ad municipa. † Sed quid dices? Vnus de examinatoribus grauaminum, uult committere uices suas alteri, nunquid potest, quod uidetur: quia si illos dicamus habere siue cognitionem siue iurisdictionem ordinariā uel delegatam, committere potest: ex quo a principe habet. C. de iudi. a iudice de of. dele. capitu. pastoralis. cap. ultimo, de of. ordinari. Idem uidetur tenere Bar. in l. Pomponius, alias

15 incipit. Si uni: de re iudi. dicens quod † animi sui motum potest committere confocio, sicut unus tutor potest alteri tutelam gerendam committere. gl. tamē in l. sicuti, de arb. tenet quod animi sui motum nequit alteri committere, & alleg. ff. de arbi. l. 1. Et hanc opinionem sequitur Bald. in l. cum magistratus. C. quando prouocare non est necesse. dicendo quod idem est dicendum in tutoribus & executoribus, quorum est electa industria. † Nam personalis industria, §. alteri committi non potest. Allegat. C. de caduc. tollend. l. unica. §. ne autem, pro eo facit. capitu. is cui. in fine, de officio delega. libro sexto, melius in l. quia tale. ff. soluto matrimo. Et hoc uidetur tutius tenendum, nam cum certæ personæ per principem & curiam in magno numero & arduo negotio, ubi pēdet tota

iusti-

De officio examinatorum, &c. Rubr. 10. 31

iustitia regni sunt electi, uidetur quod alter alteri non committat, sed personaliter adesse debeant, & uota dare, quoniam personalis industria uidetur electa, sed aliquotiens tales commissiones tollerantur pro curia expeditione, † Maxime de laicis, qui nescirent uotum in iustitia dare, & ideo committunt aliis aduocatis. Et sufficit pro ualidando actu, scientia principis id tollerantis. Ad hoc not. per Bartol. in leg. quidam consulebant, de re iudicata.

17 † Et quia principis prerogatiua est habilitare processum nullum, ut in casu singulari, capi ad petitionem Galteri. Sed pone quod inter examinatores est paritas uotorum, tam respectu numeri, quam dignitatis, dicit quod tunc princeps eligit. Arg. ff. de re iudic. l. inter pares. arg. no. in l. si. & in l. humanum. C. de legibus. Sed ubi examinatores nolent uotum suum donare principi super grauaminibus, uel alteri illorum, non potest dici, quod scilicet dicamus istos consultores uel consiliarios assumptos, ex legis dispositione: † quia a principe qui est lex animata in terris, in authen. de consulibus, §. si. coll. 4. q. tunc talis consultor si praesens est, potest per iudicem cogi. Et sic per ipsum principem ad dandum consilium siue uotum, l. finali. §. necessitate. C. de bonis quae liberis, facit. C. de decurionibus. l. si quidem. libro. 10. si essent absentes, & mora esset periculum allegatura, potest actus ille exerceri, non spectato eius consilio, ut l. si longius. ff. de iudic. ff. de iure dotium. lege, si ego. §. primo. & ff. soluto matrimon. l. si cum dotem. §. eo autem tempore, uersicu. quid si latitet. ¶ Et est hodie casus nouus, extra ne sede uacan. c. 1. libro. 6. Aut diceremus illos assumptos ex hominis dispositione, quauis in curia, & per actum curiae, quod non uer. Et tunc si examinatore acceptauit officium, etiam posset cogi dare uotum, uel consilium, arg. l. 3. §. 1. & §. ait praetor. ff. de arbitris. Si tamen mora sit periculum allegatura, eius consilio praetermissio procedi potest, ut in l. fina. C. de iure emphi. & cap. cum olim, extra de arbit. Et ad materiam, uide Ioan. Andr. in cap. ex parte. de consti. Et Anto. de Butr. in d. c. cum olim. Et Saly. in l. 1. §. si plures. ff. de institoria, qui doctores in uarias ruunt sententias. Cum autem ab homine est electus consultor, & si differat consulere, si potest actus geri in alio casu, quam ultimatim uoluntatis per l. fina. §. sed & si quis. C. de munia de lega. Vide ibi, quia isti sunt electi ab ipsa lege per actum curiae. Quare dicitur dixi: haec sufficiant de materia examinatorum.

CAMILLI BORELLI ADDITIO.

2 ¶ CAPITALE plectendi.] Capitis poena afficiuntur secreta principis, uel concilij Regij reuelantes, uoluit gl. in c. de forma. in uersicu. de secreto. 21. q. vlti. Marti. Laud. de consiliarijs Principum. §. 1. Alex. in l. respiciendum. §. delinquunt. ff. de poenis. Archid. in c. anteriorum. 2. q. 6. l. 1. fo. in l. & suu hereuē. §. hodie. ff. de pact. d. n. p. ditor qui talia secreta reuelat. uoluit Petr. de Anch. in cle. 1. §. quia

uero. de stat. monach. & in c. si peccauerit. 2. q. 1. gloss. in c. clericus. il. 1. 46. dist. & dicitur peritius et talis reuelas ut uoluit Bal. in l. nullum. col. 2. C. de testib. & dicitur venire contra iurum suum, & contra pacem, ut ex Bald. in pace Constant. & Marth. de Afflict. in const. reg. ut ueneris. nume. 51. uersu. undecimo requiritur. sub rubr. de seruand. indē. ni. com. & Baro. Allegat ad hoc ualegium. (sicut eius dicitur, & uerborum tenorem non inserat, sed uti ea percepit a Laudens. ubi supra, ita simpliciter retulit, qui similitur, & ipse uerba ipsius non retulit) is autem Valer. Max. lib. 2. de institutis antiquis. c. de maioribus danti. bus exemplum uirtutis iuuenibus. ita dicit (adeo autem magna charitate patriae tenebantur, ut arcana consilia P. C. multis seculis nemo senator enunciauerit) ubi deum, refert Qu. Fabium Maximum, eo quod Publ. Craffo secreta de tertio Punico bello acta in curia reuelasset a Coss. vehementer oburgatum. Quibus addi etiam poterit illud ecclesiasticum, c. 27. Denudare (inquit) amici miseria, desperatio est animae infelicis, quoniam talis secreta reuelans priuari poterat seudo. uoluit Bald. in c. 1. §. Credentia. de pace const. refert, & sequitur Marth. de Afflict. in decil. Neap. 265. Illustrissime. nu. 84. quos nouissimè refert excellens Iureconsultus D. Quynquianus Mandosius in tract. ingratitudinum. cap. 62. causa. 13. ubi alios allegat. ¶ Pena autē falsi, eos reuelatores puniendos asserit D. Iodocus Damhouderius in Praxi. crimin. 123. nu. 19. & ad materiam faciemus notata per Angel. de Aretio. in tract. malefic. in uerb. che hai tradito la patria tua. col. 21 & ultimo in ea re est plenum consilium Hypolit. de Marfil. in cōsil. 1. non auferas. nu. 3. 4. nol. tibi habes ad firmitatem, & prope temporibus nostris, ea ob causam quod Senatorum regionum in concilio Neapolitano uota reuelasset Iureconsultus eximij Ingenij Marinus Freccia, in uita, et Senatorum numero traditur cieclus. de hoc latet Prosper Carau. part. 3. nu. 16. apud Eegyptios reuelanti secreta hostibus lingua absciditur. Diodor. lib. 2.

b ¶ C. I. V. E. S. ciuib. inuidere.] Vulgus odit uulgū; & singulus singulum. gl. not. in l. 2. C. de dol. mal. notauit Bal. in l. 1. C. de praescrip. 30. anno. unde inquit Arist. lib. Rethorico. 2. q. inuidet inuidas simili sibi, in hoc quod similis unus excedit alium. contra quā Isidorus inquit. cuncta bona uirgutu germina inuidia concremar. inde August. tolle inuidiam, tuū est, quod habeo, tolle inuidiam meū est quod habes, ita inquit in Euangel. Ioan. Inde dicitur Sapient. 2. quod inuidia Diaboli mors introiuit in orbem terrarū. cui concinuit uerba Isidori. inuidus (inquit) membrū est diaboli, cuius inuidia mors introiuit in orbem terrarū. Diabolus parentes nostros seducere uoluit, quia inuidebat eis regnum Caelorum, quod perdiderat, & nunc facit similiter nobis. inuidus. n. socius est Diaboli, quia per inuidiam fratres vendiderunt Ioseph, Cayn occidit Abel, Iudaei Christum crucifixerunt. Ad eundem propositum faciunt August. uerba dicentis. Per inuidiam Christus crucifixus est: ideo autē, qui inuidet fratrem suum crucifigit Christum. & Gregorius ait. Inuidia cum mentē tabefecerit, cuncta quae inuenit bene gesta consumit. Unde inquit Isidorus. Inuidia animi ut tinea sensum comedit, pectus urit, mentē afficit, cor hominis, ut quā pestis depascit. Et Hugo de S. Victore dicit, superbia auferit mihi Deum, inuidia proximum, ira me ipsum. Inde scriptura, Gen. 26. dānat palestinos, quod inuidissent puteos Abrahāe. Ideo Salomon Proverb. 23. ait. Ne comedas cum homine inuido, & ne desideres cibos eius, quoniam in similitudine Arioli, & coiectionis estimat, quod ignorat. Nō estimamini (inquit Apostol. ad Galat. c. 5.) inanis gloriae cupidum, inuicē puocates, inuicē inuidetes. Deponetes (inquit episcopus Pet. 2.) omnem malitiam, & omnem dolū, & simulationes, & inuidias. Vira carniū (inquit Salo. puer. 14.) sanitas cordis, & putredo ossium inuidia. inde Aug. ad Iulia. Episcopus. 111.

F inuidus

Speculum Principum, Petri Bellugæ.

invidus vir similis est nauis, quæ iactatur in fluctibus maris, in perturbatione semper est, ut lupus rapax, insanit inaniter, in miseria detinetur. Et Hieronymus in epitaphio Paulæ. semper virtutes persequitur inuidia, & ait Ambrosius, inuidus est certè, qui alieni facit bonum suum inuidendo supplicium. Inuidie error (inquit Eusebius) non solum religioſas, sed & viles animas peruat. Fugiamus inuidiam (inquit Basilus) obicem pietatis, obstaculum regni celestis, pignus, & primitias perpetuæ pœnæ. Est enim ut inquit Remigius, inuidia dolor de alieno bono, vel secundum Ioann. Damascenũ lib. 2. Sen. inuidia est tristitia de alienis bonis. Inuidia mox nominata sonat aliquid mali, inquit Aristote. 2. moral. Nichoma. inuidia (inquit Augusti. ad fratres in Hæremo Serm. 179) est illa fera pessima, quæ fidem tollit, concordiam & iustitiam dissipat, & omnia mala generat, hæc est, quæ Abel occidit, Adã oneravit, exulavit, pastorem suspexit, Petrum iugulavit, dum Christum negavit, Paulum decollavit, Ioannem, & Stephanum lapidavit, Goliath prostravit, David decepit, muros Hierusalem evertit, Romam depopulavit, Carthaginem destruxit, Troiam deuastavit, & multa per hanc feram pessimam mala in orbe terrarum facta esse legimus. O inuidia (inquit Hieron. ad Asellam) primum sui mordax: cui concinit illud Oratij.

Inuidia Sæculi non intuenere tyranni

Maius Tormentum.

Et illud Francisci Petrarchæ lib. Aphricæ. 1. dum pulcherrime inquit.

Radix cunctorum infecta malorum

Inuidia, unde oriens extrema ab origine mors est.

Atque aliena uidentis tristi dolor omnia vultu

Prospera non potuit florentem cernere Romam

A emula Carthago.

Et inde idem Petrarcha de remedijs fortuitorum. lib. 2. Dialogo. 106. inquit. Tricus mos est, inuidia lippa est, longinqua non uidet, vicinitas, atque prosperitas inuidiæ sunt parentes. Refert ibidem Alexandri Macedonis dictum. Inuidos homines, nil aliud esse, quam tormenta seu tortores suos proprios. Qui misero inuidet (inquit idem Petrarcha lib. Inuestiuarum contra Medic. 1. c. 4.) necesse est sit ipse miserrimus, inuidia pestis infelix, inquit Idem Petrarch. epist. 87. famil. inde Cyprianus inquit, hunc vultus minax, toruus aspectus, pallor in facie, in labiis tremor, stridor in dentibus, uerba rabida, & effrenata conuicta, & manus ad uolentiam propria. Quibus non dissentit Cassianus dum inquit. Vix adeo est incurabilis ista inuidiæ pernicietas, ut blandimentis exasperetur, infletur obsequiis, muneribus terreatur. Pulchrum de inuidia ponit exemplum Gregorius lib. Dialogor. 3. inuidia est mala, & per illam desiderant homines habere bonum inquit Raymudus Lullius Frouerb. li. 3. c. 87. ubi de ea nonnulla effundit, & idem fecit Ouidius lib. 2. Metamorphoseos. dum inquit.

Pallor in ore sedet macies in corpore toto,

Nunquam recta acies, liuent rubigine dentes,

Pectora felle uident, lingua est tussibus ueneno,

Risus abest, nisi quem nisi fecere dolores,

nec fruitur somno, uigilantibus excita caris,

Sed uidet ingratos, intabescitque uidendo

Successus hominum, carpitque, & carpitur una,

Suppliciumque suum est.

cui adiungi possunt uersiculi notatu digni, quos reliquit Syllius Italicus. lib. 17. dicens.

O detum exitium mortalibus, o nihil unquam

Crescere, nec magna patiens exurgere laudes

Inuidia.

Ob quam fugiendam nonnulli est propria se abdicarunt patria testes sunt Ipicrates, Conon, Thimotheus, Chabrias, Chares, Hermodorus, Pompeius, aliique quam plu-

rimi. Ita ut ob eam uirandam inter filios, patrem posse vni filio donationem factam reuocare, ut inquit Spec. inti. de donationibus. & de hoc iam satis.

c ¶ VOTA sui consilii.] Dixi Principem non necessitari ad consilia procerum habenda, poterit enim ipse solus legem statuere, tamen ut seruet, quæ alii serua uerunt Principes, suorum consiliatorum uota pro libito sequi assolent: late per me supra. Rubric. 1. in uersicu. decuriones. iterum rubr. 2. in uersicu. Procerum. in uers. sine consilio. & uersicu. Principaliter ubi uideas, ne ad denuo repetam.

d ¶ DISPENSATIO consistit.] In arbitrio superioris est an sit dispensatio faciendâ. Bald. in addit. Specul. in titul. de dispensatio. uers. Tertio, & de arbitriis iudicum, omniumque superiorum iam uideri potest opus Domini Iacobi Menochii Iureconsulti immortalis, in libro de arbitrariis iudicium quæstionibus, suis locis qui in hoc clausit ius dicendi cuiuslibet.

e ¶ MAIOR pars intelligitur.] Contrarium quod immo opinioni plurimum stari debeat uoluit Innocen. in capitu. ne episcopi. de temp. ordi. Pro Belluga autem quod plurimorum sententiæ standum non sit, habetur Exodi. 23. nec in iudicio plurimorum acquiescas nec stitæ. & pro hoc faciunt notata per Specul. in titul. de homicid. §. 1. ubi dicit quod si plures medici deposuerunt uulnus esse mortale, postponitur dicto pauciorum magis peritorum. sequitur Lud. Rom. in l. 1. §. 6. colum. 3. ff. de uerborum obligatio. Anton. de Butr. in cap. proposuisti colum. pen. de probat. & uoluit Iacob. Butrig. in l. maior. ff. de pact. sequitur Matth. de afflic. in decisio. Neapol. 1. num. 1. & ad materiam uide latissime. D. Anton. Mariam Corarium. in tract. de commun. doct. op. lib. 1. titul. 5. num. 1. cum pluribus seq.

f ¶ CIVILIBET experto.] Unusquisque eorum, quæ cognoscit bonus est iudex. inquit Aristotel. 2. Ethicorum. Et de Ludo Azardi creditur plus baroni, quam excellenti Doctori, inquit Ange. de Arctio. in §. præterea quod per alluionem. inf. de rer. diuis. peritis in arte standum est etenim, ut i iuribus hic per authorem adductis, & per Docto. in allegato capitu. proposuisti, ubi Feli. & Deci. de prob. & notatur in l. semel. C. de re milita. lib. 1. 2. late per Luc. de Penn. in l. magistrus. C. de profess. & medi. eo. lib. Socin. in tracta. fallen. regul. 294. & idem Socy. in consil. 164. uisa bulla. colum. 9. uersicu. ex parte. uolum. 2. & tradit Dom. Francisc. Herculian. in tracta. de negatiua. nume. 232. & dum periti in aliquo casu eliguntur duo saltim eligendi sunt, ut multos referens uoluit Dominus Iacobus Menochius de arbitrar. iudi. quæst. lib. 2. centur. 2. casu. 174. nume. 27. & tali casu eorum iudicium uniformi esse conuenit, & concorditer, ut post multos dixi in regia Aragonum. §. 3. glo. 5. nume. 2. ubi uideas. & exigitur quod tales periti iurent, ut dixit dominus Menochius ubi supra. nume. 28. & iterum lib. 1. quæstio. 58. numero. 4. Et ego late etiam dixi in consil. meo pro Nicolao Antonio Cappa, contra Serium eiusdem cognominis in lite conductionis feudi dicti Miglianello in partibus Apulix. & an peritorum sententia in rem transeat iudicatam, quando à iudice eliguntur, & quid quando à partibus? Primo casu à iudice, sententia tunc transitum in rem iudicatam non faciet, secundo autem sic, ut ex Roberto Maranta, & aliis retulit eruditus Iureconsultus Do. Camillus Plautius in repe. l. unice. in uerbo. per suam subtilitatem. num. 42. C. de sent. quæ pro eo quod int. & ad materiam uide Iaco. Mandel. in consil. 20. cum de interpretatione. num. 15. & in consil. 55. ad primam. nu. 5. D. Petr. Anto. Anguff. in consil. 1. iure Cesareo. nu. 9. lib. 5. cum allegatis per Dom. Eximium Iureconsultum Franciscum Bursatũ. in consil. 57. cognitum

De propositione grauaminum, &c. Rubr. II. 32

cognitum. num. 22. & iterum in consil. 131. potuit. num. 5. & 20. volum. 1.

¶ PERSONALIS industria.] Si est electa industria personæ, an possit alius substitui? Plene Bald. in d. s. ne autem, & nonnulla etiam per Ioannem Lecerier. in tracta. de primoge. lib. 3. q. 1. nume. 22. cum pluribus seq. & ad materiam videri potest excel. Iureconf. Do. Rolandus à Valle. in consil. 23. visis num. 16. 17. volumi. 1. & contra principis voluntatem substitutus non admittitur. l. si quis. la secunda, C. de murilegul. lib. 11. & hoc iure utimur in Regno, maxime in regijs officiis. & in quibusdam aliis casibus bene per excellentē Iureconsultum Dom. Ioann. Felicem Scalaleonem in proœm. consuetud. Neap. s. præfatis. in Apostill. incip. exceptio clericatus.

De propositione grauaminum, coram principe, in curia præfidente, facienda per brachia curiæ.

Rubrica II.

S Y M M A R I V M.

- 1 Princeps, de iure diuino, tenetur facere iusticiam.
- 2 Adam, & Eua, per iusticiam puniti sunt, & Caym & Lamech, &c.
- 3 Regalis dignitas, diuinitus populis cognita.
- 4 Saul, quia non fecit iusticiam, eiectus est e regno.
- 5 Antiqui, quærelas populi, ad Deum ferebant, vt secundum illius imperium iudicarent.
- 6 Princeps, omni tempore, debet facere iusticiam.
- 7 Princeps non faciens iusticiam, a Deo redarguetur.
- 8 Iustitia, tam lege ueteri, quam noua, debetur a principe.
- 9 Iustitia, appellatur virtus heroica.
- 10 Anima qualiter creatur, & de diffinitione ipsius.
- 11 Filij literatorum uirorum, vt plurimum sunt factui.
- 12 Ratio quare principes naturaliter sint potius inclinati ad virtutes, quam ceteri.
- 13 Bonus, assidua malorum conuersatione, efficitur malus.
- 14 Iustitia, hominem Deo aequat.
- 15 Præuilegium, quando transit in cōtractum, princeps obligatur, vt priuatus.
- 16 Imperatores, quare & quando leges fecerunt.
- 17 Iudex, iniusticiam faciens, puniendus est.

Nntremus profundū pelagus in materia grauaminum, quæ est materia iniusticiarum in in regno. Quas iniustitias frequenter faciunt principes, & illorum officiales, quæ populum depauperat: ut in tex. no. in authen. ut iudices, sine quoquo suffra. in prin. propter quod uidere habet princeps, & illas iniustitias reparare, & iusticiam facere. † Et præsupponendum est quod tam princeps quàm ceteri officiales, tenentur iusticiam facere popu-

lis sibi commissis. Et in primis uideamus de principe: & dicas quòd de lege diuina a principibus est debita, & eis necessaria administratio iustitiæ. Et ex illorum regali natura, debet eis esse iusticia innata uirtus moralis ex imperatorum, & prudentum responsis illis congrua & condigna. ¶ Videamus imprimis de lege diuina, & certe cum in mundi exordio, rex regum & dominus dominantium, fons iustitiæ. 23. q. 5. cap. si non licet, Deus omnipotens, mundū per se regebat, sine regibus, uel rectoribus, ut no. per Innocen. in cap. licet ex suscepto. de foro compe. secundum iusticiam uiuere uoluit, nam patrem nostrum † Adam & matrem Euā, mandati diuini transgressores iustitia media pena puniuit, Gene. 3. capit. Deinde Caym & Lamech peccantes, in lege nature, pena illos afflixit. Gen. 4. cap. Denuo Noe, quæ regem & mundi rectorem & sacerdotem simul fecit, noluit secū dum legem uenire, ut legitur Gene. 9. Et post, legem dedit populis suis secundum quam uoluit populum uiuere. Et transgressoribus penā imposuit. Et hoc per Moysen, ut uides per discursum, Exodi 22. 23. q. 5. cap. reos. per discursum illius capitu. & seq. † Etiam in ueteri testamento regalis dignitas erat (diuino permittente iudicio) cognita, cum iam multi reges essent uncti, ut uides in Dauid, Saul, & Salomone & alijs a deo approbatis, extra de sacra unctio. capitu. 1. §. cum in ueteri. Et de illis dicitur prouerbio. 8. capitu. per me reges regnant: id est, diuino mandato. Et isti ideo reges fuere: quia iusticiam fecerunt, & iusticiam ministrare iussi sunt populo. Vnde Dauid in Psalmo. 8. Quoniam fecisti iudicium meum, & causam meam, sedi super thronum qui iudicas iusticiam. Et in Psalmo. 71. Deus, iudicium tuum regi da, & iusticiam tuam filio regis. Et in eodem psalmo. Iudica populum tuum in iustitia tua, & pauperes tuos in iudicio: Et in Psalmo centesimo quinto. Beati qui custodiunt iudicium, & faciunt iusticiam in omni tempore: Et in multis alijs locis legitur in Dauid, quod querere uel scribere esset magis laboriosum quam subtile. † Et legimus Saul regem repræhensum, & contraxisse offensam, quia non exercuit iusticiam in Achab hostium regē, primo Reg. 17. Et in ca. est iniusta. 23. q. 4. Et non solum erant iussi iusticiam ministrare, sed etiā nō esse partiales, & sine personarum acceptione. unde legitur Deuterono. 13. capit. si frater tuus, & amicus tuus, & uxor tua, quæ in sinu tuo dormiuit, deprauare uoluerit ueritatem, sit manus tua super eos, & effundes sanguinem ipsorum. Et ut melius iusticiam antiquitus possent iusticiæ administratores administrare † querelas populi tabernaculum dei ingredienti ad dominum refererent ut secundum illius imperium iudicarent. Exodi trigesimo secundo, capitu. & transumptiuē. 11. q. 3. in cap. summo opere. † Item in nouo te-

Speculum Principum, Petri Bellugæ.

stamento, Christus rex super omnes reges, uolens qualis erat iustum se ostendere, & iustitiam facere, Legitur Matthæi. 22. dixisse interrogantibus iudæis, si esset licitum dare tributum Cæsari, red-dite quæ sunt Cæsaris, Cæsari: & quæ sunt Dei, Deo. Et legimus quod omni tempore Rex debet facere iustitiam, tam pacis, quam belli. Vnde legimus in uita sancti Gregori, quod Theodo-rius Imperator fuit abstractus ab inferno, & saluatus, eo quia uadens ad bellum fecit iusticiam de quodam principe. Et legitur Christum dixisse, nisi abundauerit iusticia uestra plus quam Scribarum, & Phariseorum, non intrabitis in regnum cælorum. Matthæi. 5. capi. dans in exemplum principibus, quod ubi iusticia obfuscat per Scribas & Phariseos, i. per malos iudices regna euertantur. † Et certe si princeps rectum iudicium, & iusticiam non seruauerit, a Deo redarguetur. Vnde legimus Ioannis. 16. arguet mundum de peccato, de iudicio, & de iusticia, & noua lege æquali lance iudicandum est, sicut antiqua lege, unde scriptum reperimus. Ita magnum iudicabis, ut paruum, & non erit apud te acceptio personarum, Deuteronomi. capit. 1. & Actuum 11. Et transumptiuè, in capi. nouit, de iudic. Et alibi Marci. 4. ca. & Lucæ. 6. & Matthæi septimo. Eadem mensura qua mensi fueritis, re metietur uobis: transumptiuè in canone, in ca. aliorum. 9. q. 3. † Et sic uides, quod iusticia tam lege ueteri, quam noua, diuina, est debita a principibus, & eis necessaria. Est igitur uidendum qualiter ex illorum regali natura iusticia debeat esse illis innata uirtus moralis. † Et hæc proprie in regibus heroica uirtus appellatur, & ut de his aliqualis detur doctrina, scias quod in initio sue creationis, omnes anime æquali gradu perfectæ sunt, & tantæ beatitudinis capaces una sicut alia. † Nam anima cum creatur, infunditur, & infundendo creatur, & est sicut tabula rasa, in qua nihil est depictum. Imbuatur autem moribus, & doctrinis, ut inquit Philosophus, in primo de anima. Est uerum quod anima quæ infunditur, in male organizato corpore, propter illius complexionem, dicitur anima captiuata, non capax tantæ beatitudinis, quia non ita docilis, nec capiunt uirtutes, ut in anima corporis bene organizati. Et sic uides, quod anima quæ est in corpore rustico, non est tam apta scientiæ. Et ideo aliqui sunt tam rudes, quod non possunt aliquid addiscere. Anima uero quæ habitat in corpore bene organizato, habens molles carnes aptissima est (ut inquit philosophus) molles enim carnes habentes, aptissimæ mentis dicuntur. & huius causa est aliquotiens influxus celestis, ut de corpore, & anima gloriosæ Mariæ, sancti Ioannis & similibus. Aliquotiens constellatio planetarum, in generatione concurrentium, aliquotiens bona uel mala parentum dispositio, concurrens in generatione. † Et ideo uulgariter dicitur, quod filij hominum scientiæ sunt

fatui, & male organizati, quia homines scientiæ habent (ut plurimum) malum stomachum, propter nimias uigilias, & nocturnos labores, & sic habent sperma crudum, & indigestum, & per illos generati, ut plurimum sunt dementes & malæ complexionis, cuius oppositum est in regibus & principibus. † Primo quo ad causam supra caelestem, si deus de eis, & de maiori re, maiorem curam habet, & sic maiorem gratiam infundit in eos. Sunt etiam subiecti melioribus influxibus cæli, & planetarum constellationibus. Post eorum autem natiuitatem, electo lacte, & cibis delicatis, & electis nutriuntur, & non ad ingluuiem, sed ad peritorum astantium consiliu, ut sic morbis innumeris excusantur: sequentes, uiri doctissimi Hipocratis doctrinam, in amphorismis recitatam in canone, in canone tales, de consecra. di. ultima. Præterea illis non deficit communio uel famulatus uirorum illustrium, & doctrina uirorum prudentium. Ex quibus indubie necessario imbui habent uirtutibus. Et hæc innata, & acquisita uirtus appellatur: & omnibus prædictis occurrentibus heroica, id est uirtus superhumana. Et ideo antiqui poetæ, istos principes heroes appellabant, & per has uirtutes principes se Deo pares appellant, ut in authent. ut iudices sine quoquo suffrag. §. itaque Deo, iō antiquitus per has uirtutes poetæ deos appellabant, Iouem, Apollinem, Mercurium, & alios id genus. Et nisi esset conuersatio principis cum aliquibus reprobis, a quibus aliquomodo distrahantur, summe perfecti essent principes. Vnde legitur David in Psal. diligam te domine, † Et cum electo electus eris, & cum peruersis, peruerteris. Et sic uides quod natura regia in se est plena, & debet esse plena uirtutibus, & talis debet esse præsumptio, ex quo ex uirtuosa prosapia descendunt: argumen. quod si nolit. §. si mancipia. ff. de edilit. edicto. & hinc exit Boetij dictum dicentis, qui sua uirtute pollet, & parentum habet imagines, magis præferendus est: quia præsumitur, etiam magis uirtutibus pollere. Et sine iusticia nullam potest rex habere uirtutem, ut in authent. ut omnes obediant iudic. prouinc. in princip. columna. 5. Et alibi dicit Tullius de officijs. li. 1. † Iusticia est illa uirtus, ex qua uiri boni acquirunt nomē, & gloriā: quæ cum quis deserit, deo fit dissimilis, & regio nomine indignus. Et sic uides quod regalis prosapia est naturaliter uirtuosa, & sic uirtus iusticiæ illis debet esse innata heroica, & moralis. Ex prudentium, & Imperatoris responsis illis scilicet regibus est cōdigna. Nam quamuis lex dicat, quod princeps sit solutus legibus. ff. de legibus. l. e. princeps. tamen ipse profitetur secundum legem se uelle uiuere. C. de legibus. l. digna uox, maxime in hoc regno Aragonum, in quo princeps ex pacto obligatus est foris & priuilegijs, & constitutionibus regnorum. Et sic plusquam decens, & condigna est illis iusticia, quia imo naturali æqui-

De propositione, &c. In §. Postquam. Rub. II. 33

15 si æquitate pensata pacti † vel privilegij in contractum transeuntis, obligatus est iusticiam administrare, ad quam talia pacta principē, & successorem obligant, ut pluries diximus: & allegat. c. primum. de proba. & no. in d. l. digna vox. C. de legibus, & per Bal. in ca. nouit, de iudic. & de iurei. c. in nostra, cum similib. Et ubi tale vinculum naturale pacti, non esset, etiam ex prudentum, & Imperatorum responsis, decēs, & cōdigna est principibus iustitia. Nā primū Romani Imperatores adepto imperio, statim uolētes
 16 secundum iustitiam uiuere, leges † fecere, & illas mandarūt obseruari, ut probatur per discursum. l. 2. ff. de ori. iur. Et uide capi. Moyses. 7. dif. Et semper in respondendo Imperatores ad dubias quæstiones secundum iustitiam respōdēt, ut ff. de in diem adiectione. l. Imperatores. ff. de iure fisci. l. Imperatores. Et Imperator alibi dicit in epistola, inter claras, quod per iustitiam reges regnant. Et quod sine uirtute iustitiæ, rex non potest habere uirtutem, ut in dicta authen. ut omnes obediant iudici prouinciarum. Et alibi dicit Roma. Pontifex, se iustitiæ debitorem, extra de foro compe. capitu. ex tenore. Et nulli se facere iniustitiam debere, ut ibi, & uide cap. Regum. 23. quæst. 5. Et ideo quia sententia lata per Imperatorem fuit, contra iustitiam, fuit per Papam nulla declarata, tanquam a nouerca iustitiæ, id est, iustitiæ nonercantis: in clem. pastoralis, de re iudica. Et sic nides qualiter ex prudentum, & imperatorum responsis, principibus est decens, & condigna iustitia. Et si principibus est decens, & condigna, ab inferioribus iudicibus est debita, & necessaria. † Et si iniustitias faciunt, puniendi sunt, ut uides in authen. ut iudices sine quoquo suffragio, & alias faciunt litem suam, ut uides in rubrica & nigro. C. de pœna iudicis, qui male iudicauit, & in l. fina. ff. de vari. & extraordi. cogni. Et in l. ex maleficijs. §. si iudex, de ac. & obliga. Et alias pœnas incurrunt ecclesiastici iudices, ut nides, in cap. cum æterni tribunal. de re iudi. libro sexto, & iudices, qui iustitiam non faciunt, iudices non sunt. 23. q. 2. capitu. secundo.

CAMILLI BORELLI ADDITIO.

a ¶ PRINCIPIS, & illorum officiales] Deberent mundi Principes, potentatus, & domini, sicuti eorum Potestas à domino Deo est, ita grato animo illa uti, ut ad ipsorum exemplū ceteri discerent; Principū namq; uita (ut Plinius nepos in Traiani Cæsaris Panegirico astruit) censura est, eaq; perpetua ad hanc dirigimur, ad hanc conuertimur. Ipsi autem surda aure (serpentum more) fingunt longius ire, & ne videantur eorum opera praua, officiales eligunt, qui postergatis penitus legū, canonumque placitis, nil aliud student, nisi ut domino placeāt, ob quod laxatis penitus uoluntatis habenis, in miseris subditos infeliciter seruiunt, ipsosque bonis spoliant, ut dominos dicent, ac uestiant, ipsosque excoriant, & ad sanguinis usque ac animæ deliquium (ut medicè loquar) emissionem totalem reducant: o miseri, o terque, quaterque miseri, & infelices, cum vnā simul ante Dei

tribunal exactam reddent gestorum rationem usque ad ultimum quadrantem. ego etenim penitus ignoro, cui potius infelicitatem istam tribuam, an officiali talia gerenti, vel domino potius non reluctanti. De his dici potest, q̄ cæcus cæcum ducit, & ambo in foueā cadunt. Gloriantur tales potestates quod crudeles, & rigidi, ac seueri sunt, è conuerso Domini q̄ officiales habent fiscales. ò infelices, quanto nos æthnici antecedunt, cū & Plin. ne pos loco iā relato asserat, tunc Principē bonū esse, dū fiscus eius vincitur, nō autē dū ditatur dū ait. Sæpius vincitur fiscus, cuius mala causa nūquā est, nisi sub bono Principe. horū omniū cā potissime in utroque est auaritia, q̄ cū (iux. Apost.) idolorū sit seruitus, qui eā infectant Christianos se nō esse profitetur. Quia (ut inquit de morib. se neca) nō satiat pecunia auaritiā, sed irritat, ideo semper indiget. Nullū (inquit Cicet. in Orat. pro P. Quinctio) esse pot. officiū tā sanctū, atque solemne, quod nō auaritiæ cōminuere, atq; uiolare soleat. Audiāt Bernardū dicētē. ad imaginē Dei factus es, ut superna aspicias, & terrena nō quæras. Cuius contrariū cum faciāt, cōtra illos Deus quæque irascitur, & dat illud gentib. faciētib. fructus. inde Zacch. c. 1. dicitur. ira magna ego irascor super oēs gētes opulentas. vū Eccl. 10. dī. regnum de gente in gētem trāsferri pp iniustitiā. Inde Esa. 57. inquit, pp iniquitatem auaritiæ iratus sum, & percussi eū. Iā n. (inquit Hieronimus) nō sunt tua, q̄ possides, dispensatio tibi credita est. inde Origenes inquit, copiosa bonitas Dei, q̄ multis peccantibus multa bonā ministrat, blandiēs ut ad penitentiā attrahat, dat ēc tēporalia ad dispensandū, nō ad dominādū. Vnde Augusti. fecit Deus pauperē, ut probet hominē, & fecit Deus diuitē ut pber illū de paupere. laqueus. n. Diaboli est auaritia, ut Paulus, & Hieronimus astruit. Illis tamē rectē dici poterit illud Amos. 3. nescierūt facere rectū dicit dñs, thesaurizantes in iniquitate, & rapinā in edibus tuis. & Abachuc. 1. uel ei, qui multiplicat nō sua, usq; quo aggrauat cōtra se denium iurū. Quæ est ista (inquit August.) Animarū insania amittere uitam, appetere mortem, acquirere aurū, & perdere Celū. & q̄ peius est aliis, ea quæ acquirūt præparāt, cōtra illud Chriostomi. Quid tibi prodest, q̄ filijs præpares hereditatē, & tibi tormetorum acquiris immanitatem. Quæ est ista (inquit Angu.) auaritas concupiscentiæ, cum ipse bellū habeat modū? Tūc. n. sapiunt, cum esuriunt, parcēt uerò præde, cum senserint satiētē, sola uero auaritia diuitum semper rapit, & nunquam satiatur. Melius esset si specularent seiplos in Marco Antonio Philosopho Imperatore, qui exhausto ob bellū cæario, ne prouintias onerib. grauaret, in Traiani foro uasa, ac pocula regia, ornamenta Imperialia, vestes etiam uxorias sub hasta uenditionis posuit. Et Tiberius Cæsar (Suetonio authore) suadentibus præsidibus onerandas tributo prouincias, respondit boni pastoris esse pecus tondere, nō deglubere. Ideo Cato apud T. Liuium, (inquit) auaritiā, & luxuriā omnia subuertisse Imperia. sed proh dolor, domini hodie ita populorum pelles excoriant, ut vix præcariū dimittant spiritum, ut ex Bald. refert Iacobi. in tract. de feud. in versu. qui quidem inuestiti. col. 21. Et in regno est tāta quorsūdā Comitum ob neglectū iustitiæ nequā tyrannides, q̄ uasallos eorū ēc non personalib. seruitiis obligatos, ex ciuitatib. extrahunt ferreis nexib. alligatos. ut uoluit Luc. de pen. in Leolōnos. in fi. C. de agri. & mācip. li. 10. & 10. Anto. Niger in c. regni grauamina in prin. sub rub. de grauaminib. uasall. hæc omnia bonorum pace sint dicta.

b ¶ FILII hominum scientiæ.] Hęc omnia exempla patient in Ciceronis filio, Q. Hortensio, Hærodoto, Marco Anto. Commodi Imperatoris patre, & in patre Licinij Imperatoris, qui (ut Eutropius Refū Romano. lib. 10. astruit) parentibus est ortus splendidissimis, solidus ca-

Speculum Principum, Petri Bellugæ.

In S. Postquam.

S V M M A R I V M.

men, & multum iners, neque ad vsum aliquem publici negocij consilio, seu gestis accommodatus. Pelopides etiam vir clarissimus infamem filium genuit, Authore Plutarcho. Ob quod Thebanus Epaminundas ne filium degenerem produceret, vxorem ducere noluit, cuius contrarium fecit nequissimus Eliogabalus, qui filios nolebat, ne quis ei frugi contingeret. Id tamen Cælo, & Nerue non accidit, qui filios sapientissimos genuerunt. Andr. Barbar. in cap. 1. extra de iudic. Natura autem solet (authore Aristote. in generat.) effectum sibi in qualitate similem producere, hoc tamen (eodem Philosopho teste) in hominibus quandoque fallit, vel quod homo vago plurimum, varioque in coitu soleat esse animo, vel quia filij diuitiarum freti copia, doctrinas, virtutesque alias, quæ labore comparantur, contemnant, & fugiant. Vel vt rectè Alexander Aphrodiscus libro Problem. 1. Proble. 26. astruit, prudetes, doctosque, filios imbecilles, stolidosque procreare, quia cum se coitu tradunt, plerunque animum non liberum, totumque libidini applicant, sed ad variarum rerum indagaciones diuisum, huc, atque illuc varia, diuersaque coniectando diuertunt, e conuerso autem homines stultiore cum concubunt, totos sese libidini dedunt, animoque pœnitens in corporis concreatione demerso, astrictoque rei tantum Venere, semen, vires optimas, tum rationales, tum naturales perfruit, creaturque inde homo prudentior. dixi in Problematicibus meis miscellaneis.

¶ CVM aliquibus reprobis.] Malorum hominum fugienda omnino conuersatio. iuxta illud Salomonis. Prouerb. cap. 1. Fili mi (inquit) si te lactauerint peccatores, ne acquiescas eis. & iterum Prouerb. 4. ne delesteris in semitis impiorum, nec tibi placeat malorum via. & Prouerbiorum. 12. ne contrahas amicitiam cum homine iracundo, & cum homine furioso ne verberis. Fugite (ait Hieremias capitulo. 51.) de medio Babylonis, vt saluet vnusquisque animam suam. Ideo dicitur Num. 16. recedite à tabernaculis hominum impiorum, & nolite tangere, que ad eos pertinent, ne inuoluamini in peccatis eorum. Inde Gregorius. Solus in illicitis non cadit, qui se aliquando, & a licitis cautè restringit. Periculosum est etenim (ut ex Sebastiani Amiani editione ille docuit) cum illis, qui prauæ conuersationis sunt, sociari. Inde Iesus Syrach Eccl. 7. Discede ab iniquo, & deficiant mala abs te, pondus super se tollit, qui honestiori se communicat. Ob quod rectè innuit Paulus. 2. Timoch. 2. iustum igitur, & valde iustum separare eum, qui saluari vult, ab eo, qui non vult. & 3. Thess. 3. Rogamus vos fratres, vt subtrahatis vos ab omni fratre ambulante inordinatè. Ex mala enim conuersatione quis malus presumitur. l. si plures. in versicu. assidue. ff. de administ. & pericul. tutor. cuius auctoritate dixit Albertus Gandinus in tracta. maleficior. titul. de præsumptionib. & indic. colum. 1. versicu. item quia qualem vitam. Malorum conuersationem ad torturam indicium facere. sequitur Bald. in consil. 79. volum. 3. sequitur Ange. de Arezio. in tracta. maleficio. in verb. fama publica. colum. 6. versu. iudex enim bonus: & voluit Marcus Anton. Blancus in repe. l. fin. num. 253. & seq. ff. de quæstionib. Ex mala etenim conuersatione quis malus efficitur, & vitiosus. le. x. dilex. §. Pedius. ff. de Edili. edict. nec in simili ab hæreticis suspitione longe est, qui cum hæretico conuersatur, ipsumque ex sui industria recipit. iuxta notatà per Alphonsum de Castro. de iusta hæreticorum punit. lib. 1. cap. 17. cui concinit illud. qui tetigerit Picem coinquinabitur ab ea. & facit illud Dauid Psalm. 106. non adhæsit mihi cor prauum, declinatem à me malignum non cognoscebã. & multa adducens ad propositum D. Iodocus Damhou. in pract. crim. cap. 10. nu. 4. & seq.

1. *Quid sit Iustitia.*
2. *In quolibet bene regente iustitiam, tria requiruntur.*
3. *Iustitiæ administratores, prius se debent iustificare.*
4. *Princeps, non debet declinare, neque ad dextram, neque in sinistram.*
5. *Nullus debet honorem assumere, nisi a Deo vocatus.*
6. *Ad regem pertinet ex causa necessaria imponere collectas.*
7. *Ministri iustitiæ, inter iustitiam & misericordiam, medium teneant, sunt ergo iusti & misericordes.*
8. *Princeps, nunquam presumitur mandasse, vt alicui fiat iniustitia.*
9. *An sententia iudicis delegati, contra ius lata, est nulla.*
10. *Iudex pronuncians contra iustitiam, per hoc non est in dolo.*
11. *Princeps presumitur de se iustitiam facere.*
12. *Arbiter, non potest ius partis auferre.*

Dostquam prædiximus qualiter a principib. Regibus, & alijs inferiorib. iudicibus est debita, & necessaria administratio iustitiæ: Restat uidere, quod est iustitia. Iustitia autem multis modis describitur. † Nam (vt ait Philosophus secundo Ethicorum) Iustitia est virtus præclarissima, & non est pars virtutis, sed tota virtus: & eius contrarium, non est pars malitiæ, sed tota malicia. Alibi Tullius iusticiam describens ait, in 3. de officijs. Iustitia est illa virtus, ex qua viri boni acquirunt nomen, & gloriam, quam cum quis deseruit, Deo fit dissimilis, & regio nomine indignus, sine qua urbes, & hominum societates stare non possunt, ut et latronum conciones sine ea esse desinant sequeriment, &c. Socrates uero aliter illam describens ait. Iustitia est quæ plurimum prodest ei qui parum potest, sed hoc potius est effectus iustitiæ quàm ipsa iustitia. A iurisperito describitur. Iustitia est constans, & perpetua uoluntas, ius suum unicuique tribuens. ff. de iustitia & iure, in l. iustit. Ex qua diffinitione uel descriptione dicit Bar. de regimine ciuitatis, quod in quolibet bene regente, tria requiruntur. Primo perfecta ratio ad discernendum, ut sciat iustum ab iniusto, licitum ab illico separare, ut ff. de iustitia & iure. l. 1. Secundo debet habere rectam intentionem, & hoc bene probatur, licet Bar. non alleget per cap. omnia qui. 45. distin. Tertio, debet habere perfectam stabilitatem quia cõstans. Alibi describitur iustitia perpetua & immorta

De propositione, &c. In §. Postquam. Rub. II. 34

lis sapientia. Primo, & hoc potest dupliciter intelligi: vno modo prout est in Deo & est verum, & ista iustitia relinquenda est theologis. Alio modo prout in diuino subiecto, scilicet in anima rationali uirorum constantium, & perfectorum: talis enim habitus non moritur, sicut anima est

b immortalis^b atque perpetua, Alio modo de iustitia, ut in abstracto. sed melius ut describas iustitiam, dic quod iustitia est animi nobilissima virtus moralis se & alios iustificans. Probemus igitur hanc descriptionem, primo quod sit

c animi nobilissima virtus, ^c ideo quia sine illa nulla virtus. unde dicit Imperator, unam esse quodam omnium perfectissimam uirtutem, arbitrandum est hominibus, quae iura omnibus distribuit, haec est ex causa cognominata iustitia. Etenim unamquamque aliarum uirtutum nisi subsequatur huius, bona fiet, in auth. ut omnes obediant iudicibus, prout in prima col. & 32. q. prima, capitu. cum renunciatur. Et ideo non potest habere participationem cum homine scelerato. † Quod autem debeant iustitiae administratores se prius^d iustificare, & in se iustitiam facere, multis auctoritatibus & exemplis, probatur. primo auct. Deuterono. 17. ca. cumque fuerit constitutus Rex vester, non multiplicabit sibi equos, nec reducet populum in aegyptum aequitatis numero subleuatus: praefertim cum dominus praecipit vobis, ut nequaquam amplius per eandem viam reuertamini, non habebitis uxores plurimas, quae alicient animam eius, nec auri, nec argenti immensa pondera. Postquam autem sederit in solio regni sui describet sibi Deuteronomij leges, in volumine, accipiens exemplar a sacerdotibus Leuiticae tribus. Et habebit legem secum omnibus diebus uitaes suae, ut discat timere dominum Deum suum, & custodire uerba, & caerimonias eius, quae leges praecipit sunt, ut eleuetur cor eius, in superbiam super fratres suos, † ne declinet in dexteram partem, nec sinistram, ut longo tempore regat ipse, & filius eius super Israel: Haec sunt uerba Dei de monitantis, qualiter rex se debet iustificare. Ex quibus innuitur, quod debet quis ab alio rex constitui, non ipse sibi sua auctoritate regnum assumere, nam tunc non dicitur rex, sed tyrannus:

5 † unde non debet quis honorem assumere, nisi qui uocatur a Deo, ^e tanquam Aaron, in ca. qualiter, de elect. Deinde non dicitur, multiplicabunt sibi equos, quasi dicat, effugiat pompam, seu uanam gloriam. Est enim multiplicare ultra quam expediat. Nec reducet populum in Aegyptum: haec uerba possunt intelligi ad litteram, ut iacent: & nunquam debet ire rex Iudaeorum ad occupandum terram Aegypti. Potest etiam intelligi allegorice, quasi dicat, non reducet rex populum in seruitutem, quae seruitus significatur per Aegyptum, ubi populus in captiuitate tenebatur. Prohibet ergo per haec uerba

6 7

quasi sunt species seruitutis. Ibi notat. habebit uxores plurimas, supra prohibuit uanam gloriam. Hic prohibet in rege luxuriam, illa uero separat animam regis a uero iudicio: non solum erga homines, sed erga Deum, ut accidit in Salomone, qui effectus est idolatra, ut legitur. 3. regum. 11. capitulo. Et non mirandum, quia castitas sola est, quae animas solet Deo representare, ut in auth. de leno. colum. 4. non mirandum, si contrarium uicium animam perimat; Neque auri & argenti, immensa pondera. Hic prohibet auaritiam, sicut enim propter pauperum nimis expenditur, & propter hoc populus aggrauatur, ita propter auaritiam, nimis a populo extorquetur, inde auaritiae caecitas, appellatur ambitio, & improbitas. de primo, in capitu. auaritiae, de secundo, in capitu. quorundam, de elect. lib. 6. & ista duo excacant animos, ut agenda non videant, & a prohibitis non declinent. 47. dist. vii. & in capitu. sunt ij, ibi Deuteronomij, leges huius. Postquam autem prohibuit aliqua fieri a regibus, nunc autem fieri mandatur aliqua, Deutero. secundum interpretatur secunda lex, & est figura euangelicae legis, debet ergo Rex esse fidelis & catholicus. Et hoc praecipit. l. c. de episcopa. aud. auct. statuimus, ubi accipiens exemplar a sacerdotibus Leuiticae tribus. per illos sacerdotes figuratur sancta mater ecclesia, a qua exemplar Christianae legis, omnis rex debet assumere. Nec eleuetur cor eius in superbiam, hic reprehendit, ut aliqua alia prohibeat, scilicet superbiam cordis, quae omnium uitiorum est radix. Super fratres suos apparet: igitur quod illi qui sunt subditi, non sunt serui regis, sed fratres. Nec declinet in partem dexteram, uel sinistram, quasi rectum sit iudicium, non amore uel odio, quasi dicat, sit iustus. Debet iste bonus Rex esse fidelis Christianus, iustus & non pomposus, nec subditorum grauator, non luxuriosus, non auarus, nec superbus, uerba sunt Bald. in dicto tractatu, aliquibus allegationibus demptis, subdens. Alia autem facere debet Rex, quae ponuntur. 23. q. 5. capitu. regum est, & c. rex debet. Sed ea quae ibi ponuntur ad praedicta adaptantur, sed licet ibi ponatur quid rex facere debet, & qualis in se debeat esse, non tamen hic ponitur quid a subditis possit exigere, & ubi expensas maiestati regiae congruentes facere debeat, sed hoc habemus expressum. 10. col. quae sunt regalia. capitu. primo dicitur, quod ad regem pertinent omnia publica uectigalia, & census publici, quae ibi specialiter nominantur. † Et quod ad regem pertineat, ex necessaria causa ponere collectas, ^f ut ibi dicitur, & iure digestorum probatur, quod reges habent omnem potestatem, ut ff. de orig. iur. l. secunda. §. in initio, de quo dic, ut latius dicam infra in rubrica de donatiuo per curiam faciendo. Tantum ergo minister iustitiae se debet iustificare, † ut inter iustitiam, & misericordiam medium teneat

ut ait

Speculum Principum, Petri Bellugæ.

ut ait Gratianus. 46. dif. omnis qui iusticiam iu-
 dicat, stateram in manu gestat, utroque penso
 iusticiam, & misericordiam portet: sed per iusti-
 ciam reddit peccatis sententiam: & per miseri-
 cordiam peccati temperat pœnam, ut iusto li-
 bramine quædam per æquitatem corrigat, quæ-
 dam per misericordiam indulgeat. ¶ Qui Dei
 iudicia oculis suis præponit semper timens, &
 tempus in omni negotio formidat, ne de iusti-
 cix tramite deuia cadat, ut vnde non iustifica-
 tur, inde potius condemnatur. Et etiam iudex
 se debet iustificare, ut aliquomodo compas-
 sionem habeat miserorum in cap. vera iusticia. ea.
 dist. Et aliquomodo per misericordiam neces-
 sario miseretur, vnde iudicium sine miseri-
 cordiam fiet ei qui non facit misericordiam. Ecce-
 siales 7. & in §. præterea. 23. q. 4. & vide. c. sequēs
 cum alijs sequentibus. In tantum autem prin-
 cipēs uel reges iuste præsumuntur, & iusticiæ a-
 matores, ut nunquam † præsumatur illos alicui
 8 mandasse, ut iniusticiam faciant partibus, ut in
 delegatis, no. Innoc. in capi. cum olim abbas. de
 offi. delega. Et ex isto dicto sumunt doctores ar-
 9 gumentum, † quod si iudex delegatus contra
 iusticiam pronunciat, sententia est nulla, quia
 contra formam mādati. Et sic nulliter, extra de
 rescriptis. c. cū dilecta. ff. mādati. l. diligēter. Nā
 nō videtur mādātū quod faciat iniusticiam: Et
 ideo dicūt qđ sentētia excomunicationis iniu-
 ste lata, per delegatum est nulla, & nō tenenda,
 extra de præbendis. cap. si. no. Archi. in cap. pri-
 mo de offi. delega. libr. 6. & in capi. sententia. 11.
 q. 3. & Innoc. in c. quia cunctis, de conce. præbē-
 dæ, & Hostien. in sententia, de clerico excommu-
 nicato ministrante, ubi uide. Et primum de sen-
 tentia iudicis delegati, iniusta, quod sit nulla,
 quia contra formam mandati, tenet Archi. in d.
 c. primo, de offi. deleg. & Ioan. Fabri, in l. prima,
 C. de errore calculi, & in §. in bonæ fidei, insti. de
 actionibus. & Albericus de Rosatis, in l. bonafide-
 des. ff. depositi. Ex est ratio, quia in generali mād-
 ato, non venit iniusticia uel dolus. l. creditor. §.
 Lucius. ff. mandati. quod est utile si est uerum,
 quod sententia iniusta delegati nō transit in re
 iudicatam, etiam lata contra ius litigatoris, qđ
 no. quia multum limitat. l. secundam. C. quan-
 do prouo. non est necesse, & l. primam, quæ sen-
 tentiæ sine appellatione rescindantur, & ca. pri-
 mum extra de re iudi. cum similibus. Sed saluo
 honore tantorum patrum dictum istud nūquā
 mihi uisum fuit, uerum, pluribus rationibus. Pri-
 mo, ex regula generali, quia sententia lata cōtra
 10 ius ligatoris transit^s in rem iudicatam, & appel-
 lare opus est. lege prima, cum similibus, C. si sæ-
 pius in integrum resti. postu. † Secundo quia est
 uerum, quod sit in dolo delegatus, pronuncian-
 do contra iusticiam post quam non expresso er-
 rore, quia in iure maximè difficillimo & c. in pe-
 rito non est dolosa ignorantia. Ad hoc quod no.
 in l. 3. §. idem. ff. ad exhiben. Et quod no. Ioan. fa-

bri, insti. de suspectis tu. §. tutor. & quod no. in c.
 cum inter R. seniore, de elect. Tum etiam, quia
 delegatus quando contra formam expressam in
 mādato pronunciat sentētia est nulla, ut in d. ca.
 pi. cum dilecta, de rescriptis, in c. Pisanis, & cap.
 Lucanus, de resti. spolia. sed iniustus est proces-
 sus uel sententia, quando delegatus non seruat
 formam mandati, sed iniusticiam facit parti.
 Et istud non est facere processum ipso iure nul-
 lum, imo talis processus est aliquis, quia licet
 intentio principis sit quod iusticiam faciat, nō
 tamen hoc est de forma scilicet, iniusticia mād-
 ati, hoc tenet multum singulariter dominus
 Anto. de Butrio, in c. si. de præbendis. dicens nō
 ob stare dictam decretalem finalem, quæ loqui-
 tur quando ut executor procedit, non tãquam
 iudex, ideo est nullus, uel si ut iudex processit
 contra mandatum, facit quod no. de rescriptis,
 ad audientiam, & c. cum dilecta. Quæ uerba ul-
 timate dicta multū pondera, quia limitant no.
 per Archi. in d. c. sententia pastoris. 11. q. 3. Et in
 dicto cap. primo, de officio deleg. Ad primum
 dictum domini Ant. de Bu. licet nil alleget, pro
 eo est datus in ca. Raynucius, de testa. quod not.
 Et sic uides. ex superscriptis qualiter princeps
 11 se debet iustificare. † Et ita de eo semper præ-
 sumitur, quod de se iusticiam faciat, & eam
 mandat: quia administrator iustitiæ. Primo se,
 secundo alios iustificare, vnde dicitur quod nō
 pudeat errores vestros corrigere, qui positi
 estis, ut aliorum corrigatis errores, extra de ac-
 cusa. c. qualiter, & quando. in primo, & alibi le-
 gitur, in quo iudicio iudicaueritis, iudicabimi-
 ni. 2. q. prima, capitu. Deus omnipotens. Sed
 qualis est iustificatio, quā quis in se debet habe-
 re dicit quod regulet se secundum metas, & di-
 spositiones iuris communis, unde secundum
 Bald. in l. iusticia. ff. de iusticia & iure, si compro-
 missum est factum de iure, & iusticia, & secun-
 dum ueritatē, talis arbiter, se debet iustificare
 secundum formam iuris communis. Nam uerū
 & iustum conuertuntur sicut ens, & bonum ar-
 gumen. ff. de statu. hominum. le. libertini, illud
 enim est iustum, & æquum arbitrium, in alio,
 quod bonus uir optat in se ipso. ff. de solu. l. pri-
 ma. Et ideo quæcunque sit data potestas etiam
 12 per ultimam uoluntatem, † non potest arbiter
 ius patris auferre; quia non se & alios iustifica-
 ret, hoc tenet Bartho. in l. dotalem. ff. de testam.
 mili. Et in extranagan. ad reprimendum, super
 uerbo, uidebitur; & ideo iudices in iudicando
 se debent regulare secundum metas iuris com-
 munis, aliās litem faciunt suam, in l. finali. ff. de
 uar. & extraordina. cog. Et in l. ex malefi. §. si iu-
 dex, de actio. & obliga. Et idem in arbitratori-
 bus, h vnde si contra iusticiam pronunciant, si
 13 militer litem suam faciunt; quamuis Bartolus
 dicat hoc leg. non cautum, tamen dicit eos te-
 neri de dolo, & lata culpa, pro Bartol. facit l. un-
 de si Nerug. ff. pro socio, Bald. uero dicit indistin-
 ete eos

Et eos licet suam facere si contra iustitiam immodice partem ledit hoc dicit Bald. per illum tex. in lege, si quis in conscribendo. C. de pac.

CAMILLI BORELLI ADDITIO.

a ¶ **IUSTITIA.**] Belluga inducit hic duas definitiones, ex Aristot. 2. Ethicor. & ex Tullio in Officijs. quarum nulla habet veras definitionis proprietates, & requisita, sunt enim potius quædam appropriata ad iustitiam, quam ipsius definitio. Vnde melior videtur illa tradita à iureconsulto in Iustitia. ff. de iust. & iur. quod sit constans, & perpetua voluntas, ius suum unicuique tribuens. quam definitionem ad legalem, civilemque iustitiã spectare asseruit, probavitque Vaconius à vacuna, declarat. iuris civil. lib. 1. declarat. 30. nume. 10. vbi aliam etiam iustitiæ partitionem attulit. Alio etiam modo eam definiuit idem Aristotel. in moralibus ad Nicomach. lib. 5. quod iustitia sit actus, quo homines acti, ad res iustas agendas, & quo agunt, & volunt iusta. ¶ Cicero libro officiorum 1. iustitia est splendor magnus, ex quo viri boni nominantur, cuius munus primum est, ne cui quis noceat, nisi laesisset iniuria, deinde ut communibus pro communibus utatur, priuatis, ut suis. & ¶ Idem Cicero rursus Rethorico. 3. inquit, quod iustitia est æquitas, ius unicuique rei tribuens pro dignitate cuiusque. ¶ Ambrosius de offic. ait, iustitia est, quæ nihil alienum vendicat, cuiuslibet dat, quod suum est, negligit propriã utilitatem, ut seruet communem æquitatem. ¶ Anselmus in lib. Cur Deus homo. iustitia (inquit) est animi libertas, tribuens unicuique propriam dignitatem, maiori reuerentiam, pari concordiam, minori disciplinã, Deo obedientiam, sibi sanctimoniam, inimico patientiam, & egeno operosam misericordiam. ¶ Ioannes Antonius Pisperonus Iureconsultus Contursinus, olim vicinus meus nonnulla de iustitia memoriter, & iocundè narravit. de omni vero officio. lib. 5. cap. 1. 2. 3. & pluribus sequen. ¶ Ludolphus Saxonius Monachus Cartusien. in lib. de vita Christi, primo, capitu. 21. inquit, quod iustitia est reddere unicuique quod suum est, & hæc videtur similis ferè definitioni supra notatè à iureconsulto traditæ. ¶ Thomas de Aquino in secunda, secunde, q. 58. Articuli vltim. dixit, quod iustitia est habitus, secundum quem aliquis constans. & perpetua voluntate ius suum unicuique tribuit. quam refert, & sequitur Luc. de Pen. in Lueminem. colum. 2. C. de suscept. præposi. & Archi. lib. 10. ¶ Augustinus autè libr. quæstionum. 73. q. 31. inquit, quod iustitia est habitus animi, communi utilitate conseruata, suam cuique tribuens dignitatem. ¶ Cicero lib. 5. de finibus, inquit, quod iustitia est habitus animi, communi utilitate seruata, suam cuique tribuens, atque societatem conjunctionis humanæ munificè, atque æque tuens. à quo cepisse quodammodo videtur August. quam Ciceronis descriptionem probare videtur etiam Andr. Tiraquel. in tract. de pœnis. caus. 24. num. 3. ¶ Salomon sapientiæ primo, iustitia est perpetua, & immortalis, refert Bernardin. Pandus in Prag. dispendia. num. 71. de iud. summar. ea tamen definitio non est, quia illa verba (perpetua, & immortalis) quæ stant pro genere, nõ conueniunt soli diffinito, quia non omne perpetuum, & immortale iustitia est, ut cuiquam recte intueri cognitum est. ¶ Dominicus de Soto Segobiciensis Hispanus. de iust. & iure. lib. 3. q. 2. artic. 1. & Didacus Couarruias. in regul. peccatum. parte. 2. §. 7. nume. 4. enixe defendunt vlpiani iureconsulti definitionem supra notatam. à quo Dominico Soto Pádus ubi supra, nomine ipsius suppresso acceperat omnes responsiones aduersus opposita diffi-

initioni à iureconsulto traditæ. quam etiam tuetur Marin. Freccia. de subfeud. Baron. lib. 1. de offic. magistr. iustitia. num. 6. quam & nos sine alio veram sentimus, & Philosophicè illam defendi subtiliter posse, non est tamen præsentis speculationis, sufficiat loca monstrasse: ¶ Thesaurus autem nouus in enarration. Euange. 6. Dominicæ post Trinit. super illo Matth. 5. (nisi abundauerit iustitia vestra) in eandem iustitiæ diffinitionem uidetur incidere. dicens, iustitia est uirtus, tribuens unicuique quod suum est.

b ¶ **ANIMA** est immortalis.] Non desuere quàm plurimi, spiritu nequam & obstinati in malo ducti, uel eorum obstinatione in reprobum sensum incidentes, aut varijs phâtasmatû, & argumetationû modulis ducti qdixerunt animam simul cum corpore, & interire, & corrumpi, quorum authores Arabes fuisse primos tradidit Eusebius lib. Historiæ ecclesiasticæ. 6. capit. 26. contra quos, & præsentia, & uerbis enixè animæ immortalitatem tutatus est Origenes Græcus. Sed quia opinio hæc manifesto errore dilabitur, & quæ ab anima perennitatem, perpetuitatem, ac immortalitatem disseparet, omnium uuentium is iure merito censetur nequissimus, ita ut à fidelium cœtu disgregatus hæresis crimen apertè incurrisse cognoscat, ob id cum ista pestis multis iam antea seculis orta ab inuictissimis uiris est omniconatu defensa, ita ut apud ecclesiam nostram Catholicam ferè stultum sit de re eadem dubitari, cum & eadè Christo eius capite instructa immortalitatem animarû fateatur, & teneat, idemque constituit legitimè in spiritu sancto congregat. in Lateranensi Concilio cui præfuit Leo Decimus Pontifex maximus. Sess. 8. cap. cum diebus. sub anno Domini. 1513. sub die. 19. Decemb. (quam etiam animæ corruptione & falsam opinionem sequuta fuit Barbara Sigismundi Imperatoris coniux) quam & denuo postmodum suscitauit Hermannus Rissuich de Holandia, contra quos enixe certat summus inter Modernos Theologus Alfonso de Castro 5 heres. li. 2. sub rubric. de Anima. cuius immortalitatem etiam fatentur nonnulli Philophi. ut refert hoc Augustin. sermon. 139. de tempore. de cuius immortalitate multa docuit, & reliquit idem Augustin. præsertim in euangel. Ioannis tracta. 23. dicens. immortalis esse dicitur anima, est quidem quia uiuit semper, & est in illa, quædam uita permanens. & lib. 7. de Genesi ad literam, cap. 28. dicit. Nunc tamen de anima, quam Deus inspirauit homini sufflando in eius faciem, nihil confirmo, nisi quia ex Deo sic est, ut non sit substantia Dei, (& post pauca) & quod sit immortalis, & alibi pluries in operibus eius. quam opinionem pro anima Ethnicus tenuit Plato in Phædro. & post eum Xenocrates eius discipulus, quam animæ immortalitatem à Pherecyde (ut Philophi astruunt) inuentam, & à Pytagora susceptam, ac demum ab Archita Tarentino ea didicisse (Cicerone teste) Platonem. Referente Francisco Petrarca rerum memorandarum. libro primo, tract. 2. capit. 14. quam, etiam sententiam licet Ethnicus tenuit Cicero in Catone maiore. his uerbis. O præclarum illum diem, cum in diuinorum illud animorum concilium, cetumque proficiscar, cumque ex hac turba, & colluione discedam, proficiscar enim non ad eos solum uiros, de quibus ante dixi, sed etiam ad Catonem meum, quo nemo uir melior natus est, nemo pietate præstantior: quam opinionem tenuit, defenditque summus orator, Philosophus, & Theologus Franciscus Petrarca Epistol. familiari. libr. 2. Episto. 12. & iterum Episto. 51. & præsertim eam fassus est immortalitatem Cyrus Persarum Rex (ut Cicero ex Xenophonte docuit) qui dum morti proximus esset filios alloquutus est hæc uerbis. Nolite arbitrari mi filij charissimi,

Speculum Principum, Petri Bellugæ.

me cū à vobis diceffero, nufquā aut nullum fore, neque enim dum eram vobifcum, animum meum uidebatis, fed eum effe in hoc corpore, ex his rebus, quas gerebam intelligebatis, eundem effe credito, & fi nullum videbatis. Refert idem Petrarcha rerum memorandarum lib. 3. tract. 2. cap. 28. fubiungens. Quis enim dempta fpe præmii mortis, tot humanæ uitæ pericula, tantofque labores perferet. Quis fe à voluptatibus arcebit? aut impetus animi frenare volet? Quā ira, aut libido vocabit, fequetur quisq; ira totus hic pulcherrimus atque optimus rationis ordo turbabitur. & de animorum immortalitate libellum fcripfit magifter Philippus de Barbarijs ordinis prædicatorum, quem mifit ad Honoratum Caietanum Fundorum Comitem. Nonnulla etiam differuit Francifcus Philelphus in Oratio. Confolatoria ad Iacobum Anto. Marcellum Parritium Venetum. de Obitu filij. & nonnulli alij de ea relatiſſime fcripferunt, Ioannes Aquilanus & Daniel Vicentinus Sermon. 54. & Petrus Nele in eius fermonibus. & Carolus Bouillus Samarobrinus, & Caſſiodorus poſt libros Variarum. Vnde cum ea non fit inſtitutio noſtri fermis, nec de hac re Chriſtianos dubitare debeant, nec de eius rei ſubſtantia ualeamus differere, concludo cum verbis Auguſtini lib. 7. de Geneſi capitu. 1. ubi ait, cum res hæc difficilis fit, niſi Deus illum adiuuaret non rectè loquuturum. ob quod rem ipſam Theologis reliquimus, cum ſatis nobis ſufficiat Chriſtiana inſtitutio, qua credimus, firmiterque, & tenaciter conſitemur poſt hanc fragilem uitam, animas ſecundum mærita, bonorum, aut malorum, ad uitæ, uel mortis perennè immortalitatem ituras.

c [NOBILISSIMA virtus.] Lactantius Firmianus diuinarum inſtitut. lib. 5. dixit, iuſtitiam, aut ſummam virtutem, aut virtutis fontem. Cicero in offici. omnium virtutum effe dominam, & Reginam aſſeuerat. Ariſtot. lib. 5. Moral. Nichomach. virtutum omnium eam præclariffimam appellat. Idem Cicer. lib. de legib. 1. aſſerit, iuſtitiam omnium virtutum cauſam, & ſententiam effe.

d [SE prius.] Vnde dici aſſolet antiqua illa Philoſophorum ſententia, cognoſce te ipſum. Inde Salomon. Cantic. 2. ſi ignoras te, ò pulcherrima inter mulieres, egredere, & abi poſt veſtigia gregum, & paſce hædos tuos iuxta tabernacula paſtorum. De ſe enim iudicare iudicium eſt grauiffimum, inquit Cicero. in Orat. pro P. Quintio. Inde Seneca lib. 1. de moribus ait, difficillimum eſt ſe ipſum uincere, & paulo poſt. Alteri ſemper ignoſcito, tibi ipſi nunquam: nihil enim turpius quā qui obiicit alteri, quod ſibi obiiciendum eſt, quod enim de alienis tractas, ex tuis iudices. Inde Ioannes Gerson. de imitat. Chriſt. lib. 2. cap. 3. Habe (inquit) primū zelum ſuper temet ipſam, & tunc zelare poteris etiam iuſtè proximum tuum, & ibidem capitu. 4. inquit. Parua in alijs reprehendimus, noſtra maiora pertranſimus, edoctus ab illo. Math. cap. 7. quid vides feſtucam in oculo ſoſtratis tui, trabem autem in oculo tuo non vides. & Lucæ capitu. 6. hypocrita eiice, eiice primum trabem de oculo tuo, & tunc videbis eiicere feſtucam de oculo fratris tui. Quibus concinunt verſus Poetæ illius.

Tollere feſtucam ſi uis de fratris Ocello.

Quæ qua conturbat lumina tolle trabem.

Ob quod Paulus primo Timoth. 3. inquit. Qui domui ſuæ præſſe neſcit, quomodo præſſet alienis? Inde Phalaris in Epiſto. ad Cleoſtratum. Qui alios caſtigare vult, omnium criminum liberum eſſe oportet. cui aſſimilatur illud alterius Poetæ non contemnendum.

Caſtigans alios te caſtiga prius ipſum,

Vt caſtigatus, ſis caſtigare paratus.

Ex hiſtoriarum monumentis Zalencus Locrenſis, &

Charondas Tiriſus in ipſos caſtigationem intulerunt. Quibus etiam Manlij torquati concinit hiſtoria, qui ſecuri filium percuffit, licet victoriam conſequutus eſſet, quia in Samnites contra edictum pugnaſſet, ut inde alij diſcedent legibus obtemperari debere. de quo & virgil. lib. 6. Aeneid.

Sæuūque ſecuri

Aspice Torquatum, & referentem ſigna Cammillū.
c [A DEO.] Iuxta illud. manete in ea vocatione, in qua vocati eſtis, & Matthias forte (id eſt Dei gratia) ad Apoſtolorum aſſumptus, nec enim quis proprio conatu debet honores, dignitatesque ambire, niſi habeat poteſtatem de ſuper. vnde dicitur in cap. miramur. 61. diſtinct. Ad honorem ſine ſuffragio temporis, ſine merito laboris, indignum eſt peruenire, & notari ambitu ſolent, quos probitatis documenta non adiuuant. & iterum in capitu. qui Episcopatum. 8. q. 1. dicitur, locus ſuperior ſine quo populus regi non poteſt, & ſi adminiſtratur ut decet, indecenter tamen appetitur. Inde Chriſtoſtomus in capitu. multi. 100. diſtin. inquit. quicumque deſiderauerit primatum in terra, inueniet conuſionem in cælo, nec inter ſeruos Chriſti computabitur, qui de primatu tractauerit. Ideoque Dominus Matth. cap. 20. matri filiorum Zebedei primatum pro filiis petenti, reſpondit neſcitis quid petatis. & paulo poſt. Et qui uoluerit inter uos primus eſſe, erit veſter ſeruus. Et arguit Iudæos uolentes appellari Rabbi, & appetentes primas cathedras, primosque concubitus. Matth. capitu. 23. Lucifer Angelus ambiit ſibi parem Dei ſeſſionem parari, & cecidit. Adam dum audiuit, & eritis ſicut Dij ſcientes bonum, & malum, guſtauit & pœnas luit. Abimelech à muliere occiſus, eo quod ſeptuaginta ſuos fratres occidi fecerat, ut certum obtineret Primum in Sichem, ut patet Iudicum capitu. 9. & 2. Reg. 11. & retulit etiam Iosephus Antiq. Judaicarum lib. 5. capitu. 9. & iterum lib. 7. capitu. 7. Abſalon occiſus eſt quod uoluerit inter alia principatum patri arripere. 2. Reg. 26. 18. Ioseph. Antiquit. Judaic. lib. 7. capitu. 9. Atalia eſt mulier mortuo filio Ioram ut ipſa ſola regnaret, regios filios omnes interfici fecit (Ioade paruulo excepto, qui abſconditus fuerat) & ob id ipſa demum occiſa eſt: patet quarto Reg. 11. Remus occiſus à Romulo, ut ipſe ſolus regnaret, & eadem cauſa ſe mouit Cyrus erga Babilonios, Alexander Macedo contra Darium, Nabuchodonofor contra Dei populum, nequiſſimus Baſſianus Impe. contra Arthabanum Parthorum Regem, Totila contra Italiam, Turcharum Tyrannus contra Chriſtianos, & Chriſtianos etiam Principes contra ſeipſos, de quibus, & ſimilibus quam plurimis referti ſunt Hiſtoriarum libri. Contra quos Bernard. ait. Ambitio ſubtile malum eſt, ſecretum uirus, peſtis occulta, doli artifex, mater hypoſiſis, & uiciorum origo. eſt enim ambitio inanis affectio poteſtatis, ſiue prælationis, ut docuit Albert. Magnus. lib. 2. ſent. diſt. 25. inde Bernard. in ſermone ait. Poteſtatis ambitio Angelum felicitate angelica ad quam erat creatus priuauit, ſcientiæ appetitus hominem immortalitatis gloria ſpoliauit, non Euiam uis deſſerax, non mandatorum obliuio deſtituerat, ſed promiſſio honoris illecebrosa decepit, & iterum alibi idem Bernard. O peruerſitas, ò ambitio filiorum Adam quod cum aſcendere difficillimum ſit, deſcendere autem facillimum, ipſi, & læuiter aſcendunt & deſcendunt difficilium, parati ad honores, parati ad ceſſitudines ſupra modum, ipſi etiam angelicis ſpiribus formidans. Vnde Leo Papa. 1. q. 1. Principatus, quæ ſeditio extorſit, aut ambitus occupauit, etiam ſi actibus ſuis, uel moribus non offendat, ipſius tamen uitij ſui exemplo pernicioſus, & difficile eſt ut bono peragantur

De propositione, &c. In §. Postquam. Rub. II. 36

gantur exitu, que malo sunt inchoata principio. inde in capitu. in scripturis. 8. q. 1. dicitur. Locus regiminis desiderantibus denegandus est, & fugientibus offerendus. Notanda demum sunt ad hoc verba Innocentij Papæ Tertij in lib. de miseria conditionis humanæ. Ambitiosus in superbiam extollitur, & in iactantiam effrenatur, nec curat prodesse, sed gloriatur præesse, præsumit se meliorem, quia cernit se superiorem, ac bonum non facit gradus, sed virtus, non dignitas, sed honestas, ambitiosus priores dedignatur amicos, notos ignorat, externos, & vomites contemnit, antiquis vultum auertit, uisum extollit, cernicem erigit, saltum ostendit, grædia loquitur, sublimia meditatatur, subesse non patitur, præesse molitur, prælati infestus, subditis onerosus, molesta non suffert, concepta non differt, præceptis, & audax, gloriosus, & arrogans, grauis, & importunus, constat autem quod omnia hæc sunt ad ciuitatū destructionem. & Paulus de Palatio Theologorum modernorum grauisissimus super Math. capitu. 20. inquit. ne scitis igitur quid petatis, creditis uos petere honorem, & petitis summum onus, summum periculum, peritis calicem exultationis, & uerè non est exultationis, sed continuæ passionis. Et idem Innocentius Tertius ubi supra inquit. Ambitiosus semper est pavidus, semper attentus ne dicatur quod displiceat, humilitatem simulat, affabilitatem exhibet, benignitatem ostendit, subsequitur, & obsequitur, cunctos honorat, uniuersis inclinatur, frequentat curias, uisitat optimates, assurgit, amplexatur, applaudit, & dulatur, cui etiam concinunt dicta Aristotel. libro primo. Magnorum moralium. capitu. 25. magnanimus est, qui nec maiore, nec minore, quam par sit uult honore honorari. Inde non spernendus erat antiquus Romanorum mos, quem retulit Augustin. lib. 5. de ciuitat. Dei cap. 1. qui constituerant duo templa unum Dæx honoris, & alterum Dæx uirtutis, & erant contigæ, & ad honoris Dæx templus ingredi fas non erat, nisi per templum Dæx uirtutis. E conuerso tamen Moyses Dei populi Principatum renuit, ut patet Exod. capitu. 3. & 4. Et Ieremias dum mitteretur ad predicationis officium dixit A, a, a, Domine nescio loqui, quia puer ego sum. Patet Hieremix. capitu. 1. Marcus Euangelista, ne assumeretur ad sacerdotium pollicem sibi fecit amputari. Gregorius in palam electus abscondit se in uegete, Hieronymus Cardinalatum renuntiavit, Ambrosius ne Mediolani fieret Archiepiscopus, meretrices ad domum ire fecit, Thomas de Aquino, renuntiavit Archiepiscopatu Neapolitano, similiter sanctus Vincenzus ordinis eiusdem. Raymondus, Ioann. Germanus, Umberto Viennensis, Albertus Magnus ultro se suis Episcopatibus abdicarunt. Bacildis uxor Clodouei regis, Erburga uxor Eduardi Regis Angliæ, relictis Regnis monasterijs se incluserunt, infinitique alij adduci possent pro negocij huius exemplo, placeat tamen tibi optimè lector de honoru ambitu hæc dixisse.

f ¶ **IMPONERE** collectas.] Dubium non est principem supremum, ac regem pro temporum urgentia, & necessitate collectas subditis posse imponere. Bartol. in l. 1. in 2. not. C. de superindict. in l. unica. C. de mu. & in quo loco libro. 10. Bald. in l. placet. nume. 18. C. de sacrosan. eccles. Alexand. in l. 4. §. actor. nu. 13. ff. de re iudi. Fely. in capitu. dilecta. num. 95. de rescript. Cor. Perusi. in consil. 199. num. 23. uolunt. 1. refert, & sequitur Dom. Nicolaus Festasus in tract. de Aestimo. parte 2. capitu. 2. num. 5. & tenuit Dom. Cardi. Parisius in forma appretij. in princip. Sebastia. Neapodan. in capitu. Reg. item quod iustitiarj & iudices, sub rubr. Quod iustitiarj nihil recip. ab uniuers. ubi etiam Ioan. Anto. de Nigris. ubi-

dem num. 15. idem etiam ciuitates principis iure utentes, idem etiam facere poterunt regij consiliarij, Festasus ubi supra nume. 8. & 20. qui Festasus idem dicit procedere in Ducibus, Marchionibus, & Baronibus. sub nume. 12. cuius contrarium uidemus in regno fieri, & obseruari, quia Barones subditis eas imponere nequeunt nisi uniuersitates pro suis necessitatibus aliqua onera statuerent cum superioris licentia. Guid. Papæ in deci. 87. si uilla, & uolunt supra notari.

g ¶ **CONTRA** ius litigatoris transit.] Quod sententia contra ius litigatoris lata transeat in rem iudicatam. uoluit etiam Ludouic. Roma. in consil. 228. pro plena. num. 11. ubi latè D. Orat. Mandosius. ¶ Guido tamen Papa in decisio. Gratianopol. 368. sententia lata. dicit quod sententia lata contra ius litigatoris etiam quod transuerit in rem iudicatam si suaderet æquitas, & probaretur erronea retractaretur. allegat Specula. in titul. de sent. §. si. uers. si sit lata, & capitu. cum inter. extra de re iudica. ¶ Quando autem dicatur sententia ferri contra ius litigatoris. Vide Lanfranc. de Orian. in rep. capitu. quoniam contra. in uersic. reculationes. in fi. extra. de probatio.

h ¶ **IDEM** in arbitratoribus.] Indistinctè veram arbitror sententiam Bellugæ hic in arbitris, ut si eorum sententiam laudumue contra ius ferant, eorum arbitratio nulla sit. Guil. de monte Laudu. Card. & Georgius Natth. in clem. sepe. de uerbo. signifi. Angel. in consil. 188. sed nunc. colum. ult. & in consil. 272. primus. colum. penul. Castren. in consil. 71. Felin. in capitu. Pastoralis. §. quia uero num. 3. de offic. delega. & Ioan. de Arno in Problemat. 56. reponas. & latissimè ultra omnes ego dixi in Regia Aragonum. §. 3. gloss. 4. num. 31. 32. 33. ubi etiam dixi quid in arbitratore. & num. 44. dixi an arbitrator ferat sententiam contra ius litigatoris. & uide ibidem nu. 78. 79. & §. 7. gloss. 1. nu. 4. ubi me refero ne transcribam quæ aliàs dixi.

In §. Restat.

SYMMARIUM.

- 1 Conditor legis, ea non obligatur.
- 2 Pœnam corporalem sibi imponere quis non potest.
- 3 Obseruatio iuris a partibus remitti non potest.
- 4 Princeps ordinem iudicarium seruare non tenetur.
- 5 Quæ sunt inuisgentium, auferrî non possunt.
- 6 Ius pluribus modis dicitur.

Estat exēplis probare, qualiter iusticiæ administrator se debet iustificare: unde refert Valerius maximus libro sexto, in titu. de iusticia. cap. 13. de eo qui legem condiderat, quæ adulter utroque oculo ueniebat priuandus, eius filio de adulterio conuictio, uix omni populo precanti indulgit, ut suo prius, deinde filij oculo eruto usum uidentis filio reliquit, ita debitum supplicij modum, legi reddidit æquitatis admirabile temperamentum, seque inter misericordem patrem, & iustū legislatorem partitus est. Et ideo dicitur quod debitum modum supplicij seruauit quidem Tirus qui antea legē edixerat, ut si quis concio-
nes

DE SPECULUM PRINCIPUM, PETRI BELLUGÆ.

nes ferro accinctus ingrederetur, statim necare
 tur: rure gladio accinctus domū repetens subitō,
 in dictam concionem sicut erat ingressus
 ab eo qui proximē constiterat, soluta a se legis
 fugadmonitus, imo ego illam (inquit) serua-
 bo ac protinus ferro quo secum habebat distri-
 ctō, incubuit. Cumque liceret culpam uel dis-
 simulare, uel errore defendere, penam tamen
 representare maluit ne qua fraus iusticiæ foret.
 Sed ista exempla potius sunt de honestate, quā
 de necessitate, nec imponunt necessitatem aliis
 similia necessario faciendā. Et sic dixit Gra-
 tianus, in dicto. capitul. mandasti. 2. questio.
 5. & quia clara est, † quod lege non ligatur
 conditor, & si a superiore habeat potestatem
 condendi, quamuis contrarium teneat Archi-
 diaco. in capitu. 2. de constitutio. libro sexto,
 allegans capitul. nemo. 11. questio. 3. Et hanc
 partem etiam tenet Paulus, disputando ta-
 men contrarium, communiter tenetur. Nam
 quamuis Episcopus habeat potestatem statuti
 condendi, tamen non ligatur pœnis sui statu-
 ti. Et hoc tenet Ioann. An. in capitu. primo de
 rapt. & ibi dominus Antonius de Butrio, & in
 regu. cui licet, de regulis iuris, in mercuriali.
 Et sic dicti conditores dictarum legum, non de-
 bebant puniri sua lege, † maximē pena corpo-
 rali, quam quis sibi ipsi imponere non potest,
 ut uides in titu. de ijs qui mortem sibi conscia.
 Merito ergo dicta exempla non iuris necessita-
 tem imponunt, sed uirtutis impositionem, &
 maximam sui & suorum executorum iustitiam,
 & condecen. honesta. & uirtutis factam. Sed
 iustificatio in se est, ut secundum iuris disposi-
 tionem iudicet iuris ordinem obseruando. se-
 cūda, quæstione prima, per totam quæstionem.
 in tantum, quod talis † iustificatio obseruantie
 ordinis iudiciarij remitti per partes nō possit,
 ut no. glos. in capitu. de causis. de offic. delega.
 Et hoc fallit in notoriis, in quibus non est usque
 quaque ordo iudiciarius obseruandus, in ca-
 pitu. de manifesta. secūda, quæstio. prima, ex-
 tra de iureiuran. cap. ad nostram. † Fallit etiam
 in principe, qui non tenetur ordinem iudicia-
 rium obseruare, extra de re iudicat. capitul. in
 causis. Tenetur tamen ad faciendum citari par-
 tem, † alias non ualere sententiā principis, imo
 posset opponi de nullitate, argument. le. final.
 cum sua glos. C. de legibus. Ratio enim qua-
 re necessario in principis sententiā pars est ci-
 tanda, est, ut possit se defendere, quæ defen-
 sio est de iure gentium seu naturali. † Et ideo
 non potest auferri, ut lege. 3. §. si ad diem, de re
 milita. Et in capitu. pastoralis, de re iudicata,
 in cle. ff. de adop. l. adopt. non iure facta. Et l.
 nam ita diuus. ff. de adoptio. C. de iure fisci. leg.
 defensionis facultas, libro decimo, not. in lege,
 ut uim. ff. de iusticia & iure. Et quamuis in pro-
 cessu principis, necessario non requiratur ob-
 seruantia ordinis iudiciarij uel solemnitatis le-

galis, tamen ea quæ sunt iurisdictionum non
 debent deesse, quia pertinent ad naturalem æ-
 quitatem. Et hoc uidetur innuere tex. in l. fina-
 li. C. de legibus, in uerbo, cognitionaliter.
 Quem tex. Bald. multum commendat. Aliqui
 tamen uolunt dicere quod in sententiā princi-
 pis non requiratur citatio, allegantes glossam
 in capitulo, Apostolicæ 31. q. nona, & ita tri-
 detur tenere Galycet. in l. ne causas. C. de appel-
 lation. quod dictum posset tollerari, si princeps
 cognitionaliter parte audita de negocio cogno-
 uisset, ut iam non restaret nisi sola sententiæ
 publicatio, ut probat bene ille textus, in l. fina-
 li. Et probatur in capitu. cum olim, de re iudi-
 ca. ubi dominus Antonius de Butrio dicit etiā
 casum, quod quamuis notoriē requiratur sen-
 tētia, ut notatur extra de dinortis. Porro tamē
 princeps, in notorio sine citatione procedit: be-
 ne facit capitu. Cum sit Roma, in fine, de appel-
 latio. Et quod notabiliter tenentur iudices se
 iustificare secundum ius iudicando, & iudicia-
 rium ordinem obseruando, & si contra ius pro-
 nunciant, uel contra ius faciunt, iniusticiam fa-
 ciunt. † Et ius pluribus modis dicitur, ut in l.
 ius pluribus. ff. de iusticia & iure. Sed in no-
 stris regnis, ius & iusticiam principaliter habe-
 mus considerare, secundum ius a lege regia,
 cum regnicolis æditum, quod leges generales
 sunt, & in contractum iuratum transeunt. Et
 ille tanquam ius naturale ex pacto etiam iura-
 menti obligatione, principem, & ceteros of-
 ficiales obligant. Ad hoc nota. in lege, digna
 vox. C. de legibus, cum similibus, sæpe allega-
 tis. Et istæ leges in Cathalonia uocantur con-
 stituciones, in Aragonia, & Valentia uocantur
 fori. Et istæ, ut leges generales, & iuratae,
 sunt ab omnibus iudicibus obseruandæ, extra
 de iureiuran. capitulo uenientes. Item debet
 princeps, & alii iudices, bonas tenere consue-
 tudines & obseruare, extra, de eo qui mittitur,
 in possession. capitu. cum uenisset, & dicto ca-
 pitulo, uenientes. Et istæ in Aragonia obser-
 uantia notantur, & ita princeps in Aragonia
 illas iurat quemadmodum foros, & non est mi-
 randum cum habeant uim legis, lege deficiē. ff.
 de legibus. leg. de quibus. Si ergo casus non es-
 set a lege regni prouisus, standum est longeuæ
 consuetudini. l. diurna. ff. de legibus.

GAMILLI BORELLI ADDITIO.

† IMPONERE non potest.] Pœnam corporalem
 indistinctē quis sibi ipsi imponere nequit, cum mem-
 brorum suorum dominus nemo sit. vulg. l. liber homo.
 la. 1. ff. ad leg. Aquil. cuius autoritate dixit Guido Pap.
 in decision. Gratianop. 278. an homo. quod quis non po-
 test se obligare ad pugni amputationem. de quo uide-
 ri poterit Hyppolit. de Marsil. in sing. 189. Tu audiuisti,
 & in l. 1. nu. 3. ff. de fidei. & lare. D. Iodocus Damhoude-
 rius, in Praxi crimina. c. 88. per totum. In de notatur Mar-
 ci Aemylij Scauri filius, qui cum bellū deseruisset, pro-
 hibitus

De propositione, &c. In § Restat. Rub. II. 37

hibitus à patre, ne ad conspectum eius veniret, sibi ipsi mortem dedit. Authore Plinio Iuniore. De viris Illustribus. capitu. 72. de M. Aemil. Scaur. & dicit etiam Flo. 12. de sanct. Petr. in dicta. l. liber homo. quod quis ideo nec ad priuatum carcerem, nec ad torturam poterit se obligare.

b ¶ **I**VRIS ordinem obseruando.] Ordo iudiciarius non obseruatus reddit sententiam nullam. Doc. in l. prolatam. C. de senten. & notatur in l. 1. C. de execut. rei iudic. & uoluit multa allegans Sebastia. Vanti. in tract. nullitat. titu. de nullitat. ex defect. proc. num. 1. quorum auctoritate dixit Io. de Imol. in l. 1. ff. de ferijs. quod sententia non uisus probationibus prolata nulla est, quia sententia contra iuris ordinem prolata dicitur, & absque causæ cognitione, sequitur referendo Anto. de Alexand. in l. 1. colum. 7. versicu. tu aduerte. C. de eden. quod procedit etiam in causis possessorijs. Bald. in l. naturaliter. S. nihil cõe. ff. de acq. poss. Abb. Panor. & Feli. in c. consultationibus de offic. delega. immo nec posse per partes remitti. l. 1. C. qui accus. non poss. Gui. Papæ in decisio. 216. & Capicius in deci. Neap. 47. in causâ baronis. ¶ Amplia turque hoc procedere non solum in prædictis, sed etiam in causis fiscalibus, in ipsis enim sicut in causis priuatarum ordo seruandus est. uoluit notabiliter Rol. à Valle in consil. 89. Et si apud. nu. 7. vol. 2. ¶ Fallit in Principe, & Imperatore, qui ordinem iudicarium seruare non tenentur, ut hic sentit Belluga. & uoluit Bart. in l. Aemilius Largianus. ff. de minorib. sentit alios allegans, Thomas Grammat. in decis. Neapol. 19. lata sententia. nu. 3. & in decis. 62. in causâ magnificorum. num. 30. 31. ubi asserit idem procedere et in principis Concilio, & Concilio. nouissime etiam quamplures asserens Doctor. auctoritates magni nominis Iureconsultus Do. Iacobus Menochius. in consil. 2. Magni ponderis. nu. 138. volu. 1. Quod est etiam insertum post tractatum de recuperanda possessione eiusdem domini Menochij. Videndus est tamen, quid in ea re dicat Sebast. Vantius. ubi supra. num. 2. 3. 4. ¶ Secundo fallit in præparatorijs iudiciorum, in quibus ordinem iudicarium seruari pro solemnitate non uidetur. sentit Bald. in l. quæramus. ubi dicit esse menti tenendam. ff. de testam. cum moderamine pulchrè posito à nostri temporis celeberrimo Iureconsulto Do. Rolando à Valle in consil. 71. uiso processu. num. 15. volum. 1. ¶ Tertio fallit quando articulus iuris tantum tractaretur, tunc enim iudiciarius ordo non exigitur, ut uoluit Modernorum Princeps D. Iacobus Menoc. de arbitrar. iud. quõib. di. 1. q. 53. nu. 6. ¶ Quarto, & ultimo (ne diutius in hoc detinear) fallit in causis summarijs (ut sunt: oēs ciuiles in hoc regno Neap. per c. detestandus) in quibus iuris ordo non exigitur, immo non solum in causa de se ipsa, ad seipsum, sed de una causa, ad aliam causam. uoluit August. Berous. q. 23. stante cõpromisso, & ex Pari. de Puteo uoluit Bernard. Pand. in prag. dispensa. nu. 13. de iudic. summar. ubi dicit in causis summarijs præposterationis exceptionem esse sublatam.

c ¶ **C**ITARI partem.] Nec Papa, Imperator, aut Princeps citationis solemnitatem poterunt submouere, nec et eadem statuto tolli poterit, ut tenuit Calde. in consil. 8. in fi. in tit. de re iudic. Ange. in consil. 165. in facto proponitur. in fi. Petr. de Ancha. in consil. 211. in iure cõmuni. Vantius alios allegans in tract. nullit. tit. quis poss. dicitur. de nullit. nu. 49. & per transennam uoluit iurisconsultissimus D. Iacobus Menochius. in consil. 100. quæ nunc nume. 97. volum. 1. & uoluerat Fel. in capitu. ex parte, il secundo nume. 9. de offi. & pote. iudic. deleg. ubi dando regulam quod ex statuto possint exceptiones repelli, dicit secus si exceptio ex citationis defectu prouenerit: illa etenim statuto remoueri non poterit, cum iuris sit naturalis, vulga. clem. Pastoralis. de re iud. uoluit Maria. Soci. Senior in consil. 12. quoniam in præsentiarum colum. 2. uersic. Item hoc procedit. volum. 1. Matth. de Afflict. in decisio. Neap. 245. Magnifici nobiles. num. 10. est enim de iure diuino ab hominis creatione, cum Deus Adam citauit in Paradiso deliciarum. Genes. capitu. 4. uoluit Bald. in l. cum fratrem. colum. fina. uersicu. dubitari consuevit. C. de his quibus, ut indigna. Panormi. in cap. 1. num. 5. de caus. poss. & proprietate. & in cap. cum olim. nume. 26. de senten. excommu. Masuerius. in sua practi. titu. de adiornament. num. 2. Robert. Maranta in specu. aureo. 17. distin. nume. 10. Matth. de Afflict. in constitu. Reg. in rubri. de exord. præparat. iudic. num. 2. & Ioannes Belsianus in consuetud. Aruerniens. tit. de Adiornement. articul. 1. colu. 1. Ad tutelam enim, & ad defensionis finem inuenta est, ut possit citatus reus defendi, ut est textus. in l. defensionis facultas. C. de iure sic. lib. 10. quæ defensio, ut proxime dictum est (tollitur, per statutum, aut principem non potest) cum iuris sit naturalis. Lutuim. ff. de iust. & iur. & uoluit Abb. Panor. in cap. dilecti. nume. 13. de exceptio. ubi disputans an defensio possit per statutum tolli: dicit quod aut defensio est iuris naturalis (ut in casu de quo agitur) & tunc nec per principem, nec per statutum tolli poterit. arg. S. sed & naturalia. Inst. de iur. natu. gent. & ciuili. ante cum Bartol. in l. cum mulier. num. 6. ff. solu. matr. aut iuris positui, & tunc tolli poterunt non autem naturalis. quibus iungendus est text. iuncta gloss. in l. si. C. si contra ius, uel util. public. ubi si concessum fuerit rescriptum, bulla, uel pragmatica factio in præiudiciu iuris naturalis non ualeat. Innoc. in cap. quæ in ecclesiarum. colum. 1. de constitu. quod in specie princeps citationem tollere nequeat tenuit Nicol. Boer. in decisio. Burdegal. 247. num. 5. 6. 7. volum. 2. allegat Panormita. in c. ea quæ. nu. 9. de sent. & re iudic. ubi dicit Principem posse supple re defectum iuris positui, non autem naturalis. sequitur ibidem Fel. nu. 5. 6. & plura allegans Hippolyt. de Marsil. singul. 79. cõfirmatio. hinc dicebat notabiliter Bald. in capitu. cum à nobis. in fi. de exceptio. quod statutum tollens defensionem intelligitur de ciuili, non de naturali, sicut & Papa defensionem inductam positio iure tollere poterit: de iure tamen naturali inductam minime. Dominic. Gemi. in capitu. non solum. in princip. de appellatio. in 6. Ideo facit notabile dictum Bald. in l. 1. colum. 4. C. quomod. & quand. iudex. quod statutum permittens abientem condemnari capitaliter, intelligitur dum tamen fuerit citatus, quia alias contrariu à statuto prouideri non posset, ut hoc, & alia multa uoluit Fel. in d. dilecti. nu. 9. de excep. ob quod Bartol. in l. 2. nu. 17. ff. si quis ius uoca. non ierit. dicit quod cõtumax in multa cõdemnari non potest, nisi citetur iteru, & præfiguratur ei terminus ad se defendendu. Eiusdẽ et sibi fuit Ludoui. Rom. in rep. l. 1. col. 15. uers. aduertendu tamẽ. C. de hered. inst. ubi cum moderamine quodam alloquens inquit citatione iuris esse naturalis, non tamẽ per se, sed propter defensionem, ergo (dicit ipse) ubi defensio non cõpetit, nec citatio exigitur arg. notatoru p Bal. in l. executore. C. de execut. rei iud. Vnde dicunt Anto. de Butr. & Io. ab Imo. in dicta clem. Pastoralis, quod non ualeat statutum quod quis non citetur ad finem, (de quoru dictoru ueritate infra latius dicam,) approbarunt hanc et opinionem Cardin. & Panor. in c. 1. de caus. poss. & proprie. idem Abb. in c. in causis. de re iud. in c. cum inter. de elect. in c. causam, de præscr. in c. inter quatuor. de maio. & ob. clarius idẽ Panor. in c. cum olim. de re iud. ubi dicit quod cum citatio sit de iure diuino, ut in capi. dominus omnipotens. 2. q. 1. contra istud præceptu negatiuũ, quod non possit præcedi parte non citata in eã, in qua uerti potest causæ cognitio, Pa-

ris sit naturalis, vulga. clem. Pastoralis. de re iud. uoluit Maria. Soci. Senior in consil. 12. quoniam in præsentiarum colum. 2. uersic. Item hoc procedit. volum. 1. Matth. de Afflict. in decisio. Neap. 245. Magnifici nobiles. num. 10. est enim de iure diuino ab hominis creatione, cum Deus Adam citauit in Paradiso deliciarum. Genes. capitu. 4. uoluit Bald. in l. cum fratrem. colum. fina. uersicu. dubitari consuevit. C. de his quibus, ut indigna. Panormi. in cap. 1. num. 5. de caus. poss. & proprietate. & in cap. cum olim. nume. 26. de senten. excommu. Masuerius. in sua practi. titu. de adiornament. num. 2. Robert. Maranta in specu. aureo. 17. distin. nume. 10. Matth. de Afflict. in constitu. Reg. in rubri. de exord. præparat. iudic. num. 2. & Ioannes Belsianus in consuetud. Aruerniens. tit. de Adiornement. articul. 1. colu. 1. Ad tutelam enim, & ad defensionis finem inuenta est, ut possit citatus reus defendi, ut est textus. in l. defensionis facultas. C. de iure sic. lib. 10. quæ defensio, ut proxime dictum est (tollitur, per statutum, aut principem non potest) cum iuris sit naturalis. Lutuim. ff. de iust. & iur. & uoluit Abb. Panor. in cap. dilecti. nume. 13. de exceptio. ubi disputans an defensio possit per statutum tolli: dicit quod aut defensio est iuris naturalis (ut in casu de quo agitur) & tunc nec per principem, nec per statutum tolli poterit. arg. S. sed & naturalia. Inst. de iur. natu. gent. & ciuili. ante cum Bartol. in l. cum mulier. num. 6. ff. solu. matr. aut iuris positui, & tunc tolli poterunt non autem naturalis. quibus iungendus est text. iuncta gloss. in l. si. C. si contra ius, uel util. public. ubi si concessum fuerit rescriptum, bulla, uel pragmatica factio in præiudiciu iuris naturalis non ualeat. Innoc. in cap. quæ in ecclesiarum. colum. 1. de constitu. quod in specie princeps citationem tollere nequeat tenuit Nicol. Boer. in decisio. Burdegal. 247. num. 5. 6. 7. volum. 2. allegat Panormita. in c. ea quæ. nu. 9. de sent. & re iudic. ubi dicit Principem posse supple re defectum iuris positui, non autem naturalis. sequitur ibidem Fel. nu. 5. 6. & plura allegans Hippolyt. de Marsil. singul. 79. cõfirmatio. hinc dicebat notabiliter Bald. in capitu. cum à nobis. in fi. de exceptio. quod statutum tollens defensionem intelligitur de ciuili, non de naturali, sicut & Papa defensionem inductam positio iure tollere poterit: de iure tamen naturali inductam minime. Dominic. Gemi. in capitu. non solum. in princip. de appellatio. in 6. Ideo facit notabile dictum Bald. in l. 1. colum. 4. C. quomod. & quand. iudex. quod statutum permittens abientem condemnari capitaliter, intelligitur dum tamen fuerit citatus, quia alias contrariu à statuto prouideri non posset, ut hoc, & alia multa uoluit Fel. in d. dilecti. nu. 9. de excep. ob quod Bartol. in l. 2. nu. 17. ff. si quis ius uoca. non ierit. dicit quod cõtumax in multa cõdemnari non potest, nisi citetur iteru, & præfiguratur ei terminus ad se defendendu. Eiusdẽ et sibi fuit Ludoui. Rom. in rep. l. 1. col. 15. uers. aduertendu tamẽ. C. de hered. inst. ubi cum moderamine quodam alloquens inquit citatione iuris esse naturalis, non tamẽ per se, sed propter defensionem, ergo (dicit ipse) ubi defensio non cõpetit, nec citatio exigitur arg. notatoru p Bal. in l. executore. C. de execut. rei iud. Vnde dicunt Anto. de Butr. & Io. ab Imo. in dicta clem. Pastoralis, quod non ualeat statutum quod quis non citetur ad finem, (de quoru dictoru ueritate infra latius dicam,) approbarunt hanc et opinionem Cardin. & Panor. in c. 1. de caus. poss. & proprie. idem Abb. in c. in causis. de re iud. in c. cum inter. de elect. in c. causam, de præscr. in c. inter quatuor. de maio. & ob. clarius idẽ Panor. in c. cum olim. de re iud. ubi dicit quod cum citatio sit de iure diuino, ut in capi. dominus omnipotens. 2. q. 1. contra istud præceptu negatiuũ, quod non possit præcedi parte non citata in eã, in qua uerti potest causæ cognitio, Pa-

pa, vel Imperator non dispensat, quia in tali precepto nū
 quam intelligitur in lege diuina dispensatum. iuxta nota
 ta per Inno. in dicto. c. quæ in ecclesiarum, vbi ceteri do
 cto. de constit. approbat Bald. in l. si. C. de legibus, & in
 preludijs feudorum colum. 4. vbi postquam dixit quòd
 Papa de Potestatis plenitudine potest procedere parte
 non citata, opponit de tex. dictæ clem. pastoralis. de re
 iud. sentiens oppositum. & copiosè Barthol. Socy. in cõ
 sil. 164. uisa bulla. colum. 6. uerfi. contrariam tamen, vo
 lum. 2. latius in consil. 266. in causa quæ uertitur. colum.
 28. uerfi. sed tamen præmissis. eo. volum. 2. naturalia nã
 que iura auferri, aut commutari nequeunt, uoluit Arist.
 libr. 1. Rethoric 16. & libr. 5. moral. Nichomacorum.
 11. & facit c. final. 6. distinct. nec poterit attentari in Re
 gno, cum causæ ciuiles sint summariz, quòd in eis omi
 ti citatio poterit, hoc enim non obstante requiritur, per
 supradicta enim quæ sunt iuris positui intelliguntur sub
 lata, non quæ iuris sunt naturæ. not. in clem. tæpe. de uer
 bo. signifi. uoluit Bartol. in extrauag. ad reprimendum.
 in uerfi. figura. in fi. Andr. de lfern. in regni Consti. item
 dira & dura, sub rub. de inquisit. faciend. vbi dicit princi
 pem nullo pacto defensionem tollere posse. & in titul.
 quæ sint rega. in uerfi. c. Argentariæ. num. 2. uoluit Pe
 trus de Anchara. in consil. 97. Alexand. in consil. 6. circa
 processum. colum. 1. uerfi. tamen hoc. volum. 3. & te
 nuit Bald. in l. prolatam. C. de senten. Troifus, & Pandus
 in pragma. Dispensia. num. 66. Bald. in l. si mancipium.
 ff. de iust. uoluit Francisc. Aretin. in capitul. dilecti. de
 iud. ubi dicit quòd licet per principem causæ sint factæ
 summariz, per talia tamen uerba uidentur sublatæ so
 lemnitates iuris ciuilib, & fortè ordo iudiciarius indu
 ctus à iure ciuili, allegat Anton. de Butrio ibi. & sequit
 ur Philipp. Dec. num. 3. Franciscus Cur. in apostil. ad A
 lex. in l. si ita stipulatus. §. Chrisogonus. num. 8. ff. de uer
 bo. obligatio. & uoluit Maria. Soc. senior. in consil. 24. vi
 sis, ac diligenter. colum. 5. uerfi. in super. volumi. 1. uoluit
 Ludouic. Roma. in consil. 519. in calu. propositæ consul
 tationis. num. 4. uoluit Georg. Nattha. in repe. dictæ cle
 men. tæpe. in uerfi. dilationes. colum. 76. de uerbo. signific.
 Panor. in dicto. capitul. dilecti. num. 5. Bartol. in l. huiusfa
 milias nu. 4. ff. de donatio. Mathe. de Afflic. in decisio.
 Neapo. 391. fuit dubitatum. num. 2. Ante hos Archidia
 con. in cap. Cenomanensem. 56. distinct. Bald. in dicta. l.
 prolatam. Marianus Senior. in dicto. consil. 12. colum. 1.
 ubi dicit quòd Deus citauit Adam, & poterat eum ni
 hilominus de facto punire, nec fuisset, qui ei dixisset
 cur ita facis? sequitur Orianus in dicta. clem. tæpe. colu.
 2. uerfi. sexta conclusio. Paris de Puteo. in tract. indica
 tus. uerfi. sententia. capitulo, utrum iudex. num. 12. Lu
 cas de Penna in l. hac lege. colum. 7. C. de proxim. sacro.
 scri. libro decimo. inde Dominus Anto. de Butrio in ca
 pitul. 2. de iurament. calum. dicit quòd si causa committi
 tur cognoscenda, & terminanda de ueritate, & æquita
 te, quòd excluduntur tantummodo solemnitates rigo
 rosæ iuris positui, non autem iuris naturalis. Idem re
 fert, & sequitur Alexand. in dicto. consil. 6. circa proces
 sum. colum. 1. uerfi. c. accedit. vol. 3. hanc ipsam opinio
 nem tenuit Hosliens. in capitulo. in nostra. de Procurato.
 Angel. in l. princeps. ff. de legibus. Iason in l. nec quicquã
 §. ubi decretum. colum. 5. ff. de offi. proconsul. Vdalrich.
 Zafius in consilio decimo, volumine secundo. Thomas
 Grammat. in Decisio. Neapo. 105. Magnifica Portia. nu
 me. 4. cum infinitis propemodum allegatis per Jacob.
 Phil. Por. in tract. concl. lib. 1. conclusio. 43. Ampliat. 2. &
 hæc est communis Doctorum sententia. ¶ Limita pri
 mò istam conclusionem non procedere quotiescunque
 princeps id faceret de plenitudine potestatis: poterit eo
 casu ab eo citatio omitti, ut uoluit Ioan. de Imol. in di

cto capitu. in nostra. columna quarta, ante eum Ioann.
 Andr. in additio. Specula. in titul. de senten. §. iuxta. in
 uerfi. est etiam nulla, & multa allegans uoluit Marfil.
 singul. 75. citatio. & tenuit Thomas Grammatic. in de
 ciso. Neapo. 65. Excellens Comitissa. num. 50. & sequen.
 ¶ Contrarium tamen quòd nec de plenitudine potesta
 tis possit Princeps citationem omittere, ut multos re
 ferens tenuit Bartol. Socin. in consil. 164. uisa bulla. colu
 na quarta, uerficulo. Amplius tico. & columna quin
 ta, uerficulo. tertium principale. volumi. 2. ubi per duas
 colum. ruerit nõ posse principem omittere citationem
 de potestatis plenitudine. cui me subscribo: habet enim
 ista opinio suos sectatores. Franciscus Aretin. in consil.
 265. colum. 10. uerficulo. uenio ad secundum. Felin. in capi
 tulo cum olim. colum. 10. de re iudicat. Curtium in con
 sil. 50. columna sexta, Iason in l. Gallus. colum. quarta, in
 lectura. in princip. ff. de liberis & posthum. & in consil.
 277. colum. quarta, uolum. 1. Carol. Ruin. in consil. 229.
 colum. 4. uolum. 1. Thomas Grammatic. sibi contrarius
 in consil. ciuil. 81. colum. 3. & in consil. 86. colum. 4. &
 in consil. 150. colum. 1. Licet hanc conetur subuerrere Pe
 trus Duennas regul. 43. Fallent. 5. uerficulo. & idem. ¶ Exci
 perem tamen ab hac opinione, non procedere in bene
 ficialibus, in quibus Papa liberam habet adminiftran
 di potestatem, ut in eis citatione pœnitus omiffa pro
 cedere ualeat de plenitudine potestatis. uoluit Barthol.
 Soc. in dicto. consil. 164. col. 7. uerficulo. secundus casus est,
 uolum. 2. & iterum in consil. 266. colum. 15. uerficulo. secū
 dus. eo. uolum. 2. Aymo. consil. 5. colum. 1. Ludouic. Go
 zad. in consil. 5. colum. penul. ¶ Secundo limita Princi
 pem per clausulas ex certa scientia, & motus proprij.
 adem etiam si esset clausula, supplentes omnes, & singu
 los defectus. Salyce. in l. nec causas. C. de appella. de quo
 rum ueritate copiosissime tractat Portius in tract. conc
 li. 1. conc. 43. Ampli. 2. ¶ Tertio limita non procedere in
 citatione ad sententiam, ipsa enim poterit omitti. ita uo
 luit Socin. in l. si quis arbitrato. colum. 14. ff. de uerbor.
 obliga. Bartol. in extrauagan. ad reprimendum. in uerfi.
 figura. Georgius Nath. in clem. tæpe. §. Et quia, de uer
 bo. significa. Matth. de Afflic. in decisio. Neapolita. 283.
 diu est quòd fuit. num. 6. Portius ubi supra. posito enim
 quòd citatio iuris sit naturalis, & ad defensionis finem
 adiuuenta, ut dicta clem. Pastoralis: tamen cum citatio
 ad sententiam fiat facta conclusione in causa, dici non
 poterit quòd illa citatio fiat ad effectum defensionis, cū
 post conclusionem, defensionem aliquam non admitti
 regulare sit, per conclusionem etenim partibus os clau
 ditur. glo. in §. quem uero multi. authen. de testib. habe
 tur in capitu. cum dilectus, de fid. instrum. Vincet. Maxill.
 in consuetud. Bari. §. cum durante. num. 10. sub rubric.
 de fide instrumentorum. Tum maxime cum citatio ad
 sententiam non sit cognita de iure naturali, quia cum
 inuenta sit propter sententiam, sententia autem iuris
 ciuilib non naturalis est cum sententia principale inuen
 tum sit positui iuris, necesse est: non inficiari citationē
 ad eam audiendam uti accessorium esse eiusdem inuen
 tionis. argumen. capitu. accessorium. de regul. iuris. cū
 similibus. quodque citatio ad sententiam sit de iure ci
 uili. tenuit Rapha. Comensis. in consil. 7. uisis compro
 misso. col. 4. & duodecima. ¶ Quarto limita principem
 omittere posse citationem quotiescunque id faceret fa
 uore ecclesiz, uel piæ causæ. gloss. in le. antepenulti
 ma, ff. ex quibus causis maior. Ioann. Andr. in dicto. ca
 pitulo. cum olim. in fin. in Nouella Marian. Socin. Se
 nior in tractatu citationum columna 59. casu 34. Bald.
 in lege secunda, C. quomodo, & quando iud. Anto
 nius Nicellus in concord. 52. fallen. uigesima sexta, Cro
 tus in l. Gallus. §. quid si tantum. colu. quadragesima sex.
 ff. de

ff. de liberis, & posthum. Parisius in consilio 111. col. 16. volumine primo. ¶ Quinto limitatur non procedere quotiescunque Principi, & superiori innotesceret nullam citando competere defensionem, tunc enim omitti citatio poterit. ita eleganter nonnullas tradens in hoc negotio auctoritates, voluit Famosus Iureconsultus D. Iacobus Menochius. de arbitrariis iudic. quæstionibus. lib. 1. q. 17. nu. 15. cui addi ad eam rem potest, eo, quod frustra sit, quod factum non releuaret. Reg. vulg. temperarem certè dictum ita generale, audiendam fore partem quoties præterderet competere reo defensionem, & consequenter citandam, prout familiari affectione loquendo de limitatione ista D. Menochii dicebat amicus noster Dom. Lucas Antonius Bassus subtilis Iureconsultus. ¶ Sexto, & vltimo limitatur, quod licet princeps citationem; quoad primæua iuris naturalis principia omittere nequeat, tamen hanc, uel istam, quæ ad solam causæ determinationem tendit, omittere poterit ut uoluit idem Dom. Menochius, qui non monochius, sed centum habet oculos in fronte. in eius consil. 100. Quæ nunc. nu. 99. 100. vol. 1. & hæc limitatio tendit, & facit ad tertiam supra traditam.

In §. His igitur.

S V M M A R I V M.

- 1 Princeps non recognoscens superiorem, non tenetur seruare leges Romanorum.
- 2 Franciæ Rex Imperatorem superiorem non habet.
- 3 Leges non possunt omnes casus comprehendere.
- 4 Leges non dedignantur sacros canones imitari.
- 5 Priuilegium principis debet esse mansurum.
- 6 Transgrediens consuetudinem, puniendus est.
- 7 Consuetudo contra constitutionem non ualet.
- 8 Stylus curiæ, qualiter seruari debeat.
- 9 Iudex debet inquirere consuetudinem prouinciæ.
- 10 Consuetudo unius curiæ ad aliam non extenditur.
- 11 Contrabentes uidentur tacite consentire legibus fori.
- 12 Inordinatorijs iudicij attenditur locus ubi iudicium exercetur.
- 13 Dotis priuilegium.

Is igitur ad grauaminum materiam pertinentibus, ut euidentialibus præmissis, est uideendum, quid sit grauamen, quotidie enim de grauaminibus curiæ loquimur, & quid sit grauamen pœnitus ignoramus. Dic ergo quod grauamen est iniuria, uel oppressio a iudice contra iusticiam facta: hoc probatur per capitu. omnis oppressus, & capit. si quis putauerit, & capit. Romana, iuncto capitu. Ideoque §. cum ergo. secunda, quæstio. sexta. qui sunt text. singulares ad materiam. Nam ut ibi uides proprie grauati sunt a iudice oppressi, uel iniuriam passi. Et hoc proprie est ante sententiæ prolationem. Nam post sententiæ prolationem proprie non dici-

tur grauari, sed iniuste condemnari. Iste est mirabilis text. in materia in capi. Ideoque in §. oppressi. secunda, quæstio sexta. ubi text. dicit, oppressi sunt, & se prægruari putantes: intelligatur ante datam sententiam, iniuste uero damnati post datam: Quasi dicant iniuste damnatus per sententiã remedium appellationis, ad dicendum de nullitate, & alia remedia habet, sed oppressus, & iniuriam passus a iudice solum aditum habet ad superiorem per quærelam maxime, quia ante sententiã nisi in casibus iura ciuilia appellare non permittunt. ff. de appellatio. recipiendis. l. secunda. Ad hoc igitur ut plene uideas, in quibus casibus iudices grauant, opprimunt uel iniurias inferunt subditis, & diuitiualibus suis. Et uidere quid iudex facere habet, ut ex illius ergo merito grauamine argui possit. Et certè, ut uidiisti desuper satis late dictum, iudices iusticiam facere tenentur. Et hoc uerbum, satis late patet, nam omnis qui facit contra ius, iniusticiam facit. Et sic grauatur. Sed certè in hoc regno, in quo princeps non recognoscit superiorem Imperatorem, ut nota. in capitulo, Adrianus. sexagesim. distinctio. & in capitulo, & si necesse, de donation. inter uirum & uxorem. & in capitulo. per uenerabilem, qui filij sint legitimi, princeps nec eorum officiales, non arctantur ad obseruantiam iuris communis, iuriscõsultorum nec Imperatorum. Et ideo Parisius, quæ est ciuitas Regis Franciæ, Imperatorem non recognoscens ubi est studium generale, leges sunt prohibiti legi, ut in capitulo. super Speculato. de priuilegijs. ¶ Ideo quia in Francia, & nonnullis alijs prouincijs, laici Imperatorum legibus non utuntur, ut ibi, & ideo dicit Oldradus, suis consilijs, consilio incipiente. Consueuit dubitari. & est consilium 69. quod Hispani fecerunt legem, quod quicumque allegaret legem Imperatoris in iudicio capite puniretur, quam legem hodie non habemus, uel in desuetudinem forsitan abiit, ut notat, in capitulo primo, extra de treuga & pace. Quomodo ergo si princeps uel eius officiales, in ijs regnis non tenentur ad iuris positui obseruantiam, si contra ius faciunt possunt grauare. Dicit, quod si princeps uel officiales eius, in his regnis faciunt contra legem regni pactam, & in contractum transeuntis iuratam uel contra legem regiam Pragmaticam, uel constitutionem, ut in capitu. primo, dixerum permutatione. quod non est dubium quin grauant, quia illud est ius constitutum per principem cum sua curia, ut in l. secunda, de orig. iuris. & commune, quo ad regnum, & sic illius obseruantia omnes ligat, & est irreuocabilis. Sed ubi lex regni non sufficeret, ¶ quia non possunt omnes casus legis comprehendere. ff. de legibus. l. non possunt. ff. de præscriptis uerbis. l. nature. iudex eo casu, naturalem rationem

Speculum Principum, Petri Bellugæ.

rationem seruare tenetur. Et hoc aliquoties. le-
cauetur, ut in Valétina prouincia. Sed ubi hoc
non esset cautum, tunc recurrendum esset ad
ius naturale. Nam ius naturale pro ueritate ha-
betur. §. distin. cap. ueritatis, & sequenti. Et quia
illud præsumitur uigere ubiq; locorum, ut not.
singulariter Bald. in l. 2. C. quemadmodum te-
stamenta aperiantur. Et ubi iure naturali talis
casus dispositus non esset scdm rationem: scdm
bonum & æquum iudex debet procedere, & sic
scdm ius posituum, quia ius & ratio conuertu-
tur. de bonis damnatoru. l. cum ratio, extra de p-
bend. c. rō, & quod ad ius commune sit, eo casu
recurrendum, not. per Hostien. in summa, in ti.
de feud. c. apud quem, versi. si autem uasallus,
& vide. l. omnes populi in fi. de iusticia & iure.
Et deficiente lege, vel canone, ad rationem na-
turalem est recurrendum, & illa pro lege serua-
da est. decimanona distin. cap. si Romanorum,
& 5. distin. c. frustra. & no. prima dist. capi. con-
suetudo. Et hæc ratio naturalis in aliquibus p-
uincijs stat in capite prudentum procerum re-
gni, ad quorum consilium iudices habent iudi-
care, alias grauāt, & malefaciunt ex illarum pri-
uilegio: ubi tale priuilegium non esset, esset ad
principem recurrendum, qui iura omnia in scri-
nio pectoris habere dicitur, de constitu. cap. licet,
& ideo ad eum, ut ad fontem rationis de
dubio iure recurrendum est. C. de legib. l. huma-
num, & l. cum de nouo. Et ibi Bald. & ideo tali
casu princeps consultus solet respondere ad p-
posita; iste est tex. in authen. diuin. iussio. sub-
scrip. §. primo. colum. octaua, & iudex sic proce-
dens non degenerat. Ad hoc allego tibi glo. au-
ream in l. prima, ff. de appellatio. ad hoc notat.
p Innoc. de constitu. quæ in ecclesiarum. Et per
Bald. in l. prima, quomodo, & quando iudex. li-
cet de prædictis nil alleget, & satis perfuncto-
rie transeat. Sed pone quod sit diuersitas, inter
ius canonicum, & ciuile, quod ius sequerentur
iudices, canonum uel ciuile? dicas quod ius ca-
nonicum, quia maiore nititur æquitate, argu-
extra de transact. cap. finali. §. 6. distin. capi. non
sicut, ad finem. Et quia leges non dedignantur
sacros canones imitari, extra de no. oper. nun-
cia. capit. primo, & in authen. ut clerici apud
proprijs episcopos ad fi. colum. 7. in authenti.
de ecclesiasticis titulis; in princip. colum. no-
na & 2. q. 3. cap. hinc colligitur, † Et quia cano-
nes semper recte iudicant. 3. di. ca. canon, & ca-
nonis est approbare, uel improbare, quod lex
statuit. 10. di. cap. leges imperatorum. Et solum
licitas acceptat, & illis utitur. ca. di. si in adiu-
torium, & uide capi. Imperatores, & c. quis ne-
sciat. 10. dif. Et ideo dicit dominus Ioannes de
Imo. in l. centurio, de uulga. & pupil. quod etiã
in ambiguis iure ciuili quæstionibus eligenda
est opinio, b per ius canonicum approbata, al-
legat no. de foro compe. licet ex susceptis, & in
l. quanq;. C. ad l. falci. Si autem essemus in ter-

ris Imperij, & esset diuersitas inter legem cano-
nicam, & ciuilem, quælibet in suo foro allegare-
tur, & seruaretur, nisi l. peccatum induceret. Ad
hoc uide late no. in cap. primo de noui operis
nuncia. Et ad proxime dicta uide singularem
tex. in capi. sana quippe, nona di. in §. cum er-
go. Nam ibi dicit tex. quod ius canonicum ha-
betur pro iure diuino & naturali, quem tex. se-
per not. qui est tex. Augustini. Idem si fiat con-
tra priuilegiu in contractu transiens, quia nec cō-
trahi nec tolli potest. Ad hoc no. per Inn. & D.
Antoni. de Butrio, de iud. nouit, de iureiuran.
cap. nostra, & ad saturitatem per domi. Anto. n.
de Butrio, in repe. ca. cum M. de const. post Bar-
tol. in l. omnes populi, de iusti. & iure. † Idem
etiam quod priuilegium non transierit in cō-
tractum, quo ad inferiores iudices, quia nō pos-
sunt contrauenire priuilegio, quia decet priu-
ilegium principis esse mansurum, in authen. cō.
quæ de dign. §. finali. colum. sexta, quia solius
principis prærogatiua est contrauenire, uel re-
uocare priuilegium, ut dicit glo. in regula, de-
cet, de regulis iuris, lib. sexto. Et diximus supra
in tit. de iuramento per principē, in curia faciē.
Et sic inferiores iudices ita grauarent, contra
priuilegium, etiam non transiens in contractu,
facientes, sicut si contra legem regni generalē
facerent. Idem dicas quod si princeps uel sui
officiales faciunt contra bonam terræ consuetu-
dinem, non reprobata a lege regni, pro tali
casu etiam contra iusticiam facerent, quia te-
nentur ad illius obseruantiam, & contrarium fa-
ciendo grauāt partem, ut habes tex. singula-
res, quibus nescio meliores in iure in cap. cum
uenissent. de eo qui mittitur in poss. causa rei
seruanda, ibi est si consuetudinem quam alle-
gant, laudabile esse constiterit, quia ex hoc se-
quitur eum rationabiliter appellasse. melius
probat tex. in c. uenientes, de iureiur. ibi, & ideo
iudices sicut contra leges, & Cōsules uestri con-
tra consuetudines possent subditos aggraua-
re. Et ideo dicit Baldus in l. si quis non dicam
rapere, de episco. & cler. quod assessores debent
obseruare consuetudinem sicut statutum. † Et
ideo debet puniri, de transgressione consuetu-
dinis, sicut legis scriptæ: dummodo sit consue-
tudo publica, & notoria. Ad hoc de exactio. tri-
buto. l. nisi opinatores, libro decimo, & uide
Bal. in l. prima. C. quæ sit longa consuetudo. Iō
dixi contra consuetudinem non reprobata a
lege regni, quia quamuis consuetudo uincat le-
gem, & contra regem possit consuetudo intro-
duci, not. in cap. finali, de consuetudi. & in l. de
quibus, de legibus tamen lex potest consuetu-
dinem reprobare, d ut in capitulo, tuas, de spō
sa. duorum, & de elect. capi. quia sæpe, libro sex-
to, & in clemen. statutum, de electio. in clemē.
& in authen. nauigia. C. de furtis. † Et ideo con-
tra fores, & consuetudines regnorum, prohi-
bitæ sunt consuetudines, & non potest con-
suetudo

De propositione, &c. In §. His igitur. Rub. II. 39

fuetudo allégari cōtra forum. Et hoc bene potest virtuti fori introduci, quia ius scriptū, vincit non scriptū, quō in scripto de nō scripto fit mentio, extra de constitutio. c. primo, libro sexto. Tamen si forus, uel consuetudo disponeret dicendo, consuetudine non obstante, contra talem legem bene posset consuetudo de nouo introduci, iste est casus iuncta glo. in clement. statutum, de electio. in gloss. super uerbo, consuetudine. Li cet contrarium innuat gl. in capi. primo, de consti. libro sexto. Pro cuius concordantijs uarijs sententijs glossarum resumtis dictis doctorum, domini Antonij de Butrio, in cap. finali, de consuetu. & Ioann. de Imola, & domini de S. Geminiano in capitu. primo, de consti. & domini Petri de Anchara. ibi, & in dicta clement. statutum. Et quod dicunt doctores, in authen. nauigia. C. de furtis, dicas: aut ius resistit consuetudini, declarando ipsam reuocabilem, uel ipsam improbando. Et tunc noua consuetudo induci non potest, not. gl. final. Paulus, & Lauren. in clement. si una, de rebus ecclesie non alienandis, & est dictum Innocen. in capitu. ex parte, de consuetu. in glossa magna, versicu. sed distingue: aut ius commune resistit consuetudini tantum ad finem, ut pristinam consuetudinem tollat. Et hoc constat quia non facit mentionem de consuetudine nisi ut illam tollat, quæ non tolleretur aliter, ut in dicto cap. primo, de consti. lib. 6. Et tunc contra tale ius, posset induci noua consuetudo. Et hoc dicunt doctores per allegatam clementinam: dicentes, quod illa clementi. non improbat cōsuetudinem, sed de ea facit mentionem, quia aliàs non fuisset sublata consuetudo. Aut ius commune simpliciter tollit consuetudinem, nec apparet de fine, quare lex illam tollit, & tunc aut lex disponit super ijs, quæ sunt reseruata in priuilegiū principis. Et uidetur tollere cōsuetudinem, de nouo creandam. Ita potest intelligi glo. §. primi, de cleric. egrotan. libro sexto: aut lex non disponit, in ijs quæ in priuilegium principis sunt reseruata. Et tunc aut consuetudo inuatur de noua ratione seu utilitate, & ualet consuetudo. Et istum dictum domini Anto. de Butrio. in d. cap. finali, de consuetud. refert Gemi. in d. c. primo. Et potest esse ratio, quæ eo casu rationalis est consuetudo. Aut non inuatur noua ratione seu utilitate, & tunc non ualet, quia ex quo habet repugnantiam iuris in dubio presumitur irrationabilis, ut uoluit gloss. in capi. primo de consti. libro sexto. Aut lex non reuocat consuetudinem, nec de ea facit aliquam mentionem, sed improbat quadam ratione. Et tunc licet lex non tollat formaliter consuetudinem, tamē contra illam legem non potest noua consuetudo creari, ut no. Paulus, in clem. prima, de elect. super uerbo, eligat, tenet quod contra illam clem. non posset induci noua cōsuetudo, per illum textum, & tamen ibi nulla

fit mentio de consuetudine. Et potest esse ratio, quia ex quo primò improbat rationem, & consuetudo irreuocabilis non ualet: sequitur, quod talis consuetudo tanquam ratione carens, postea esset inualida. Et hoc est uerum, nisi noua ratione consuetudo inuaretur, ut dixit Domini Antonius de Butrio, in capi. finali, de consuetudine, cuius dictum probō per rationem tex. in capi. consuetudo, duodecima distin. ubi dicit textus, quod ratio suadere habet consuetudini, quem text. multum nota, quia est in ratione tex. singularis. ¶ Ex ijs uides in quibus casibus fori, & constitutiones disponunt consuetudinem futuram reprobando: Et in quibus permittendo, ut sciant iudicantes quæ ad bonam terræ consuetudinem futuram reprobando, in quibus nesciant iudicantes quomodo bonam terræ consuetudinem seruare habeant, ut a grauaminibus se abstineant. Nam transgressores bonæ & rationalis cōsuetudinis, ut legis transgressores, puniendi sunt, nam ampliorem potestatem habet cōsuetudo, quā priuilegiū uel lex ut no. Inn. in c. ad apostolicā, de symonia, & no. Bal. in cap. 1. de natura feudi, maxime quando cōsuetudo est antiqua. Ad hoc extra, de uerbo. signi. c. super quibusdam. Et in l. hoc iure. §. ductus aquæ. ff. de aqua quoti. & estiuā. & in l. 1. §. fin. ff. de aqua pluui. arcen. Et quod ibi no. per Bartho. & alios scribentes. Scias tamen quod etiam ubi est probatio consuetudinis si prætextu cōsuetudinis aliquid fiat, credendo consuetudinem ualere: excusantur facientes saltim a pena libus, dictum est singu. Io. And. in cap. tuas dudum, de spons. duorum. allegat de translatione episcopi, uidetur de electi. c. inter corporalia, ibi, maiorum secuti errorem. Sed qualiter poterit grauare contra consuetudinem ueniendo, pone exemplum, ut quia consuetudo est, quod p debito domini fiat executio in bonis uasallorum, & iudex requisitus non uult secundum consuetudinem suæ curiæ facere executionem in uasallos: quæ consuetudo uel stylus est satis consona iuri, & solet allegari tex. in le. pro hærede. §. si quid tamen. ff. de acquiren. hæredi. quem tex. Bald. dicit non esse alibi in le. prima. C. de operis libertorum. Sed ille text. loquitur in operibus, uel iure operarū, quæ sūt in bonis: ideo cogita si de iure procedat, sed eo quia consuetudo nō improbat nō est, dubiū nō est quod ualeat, † quia curiæ stylus pro lege seruandus est, in cle. sape, ibi Ioan. de Fantuntis, de uerbo. signifi. Et quod no. in l. secunda, C. de consti. pec. & quod no. Bartho. in l. tertia. §. lege Iulia. ff. de testi. Nam ut ibi dicit Bartholo. † Et si a parte consuetudo curiæ non allegetur, de per se debet illam querere iudex. Sed quid dices, pone quod allegetur, quod quamuis ille stylus, uel curiæ consuetudo sit quod ad contractus initos in Aragonia, uel in terris populatis ad forum Aragonum, uel de contracti-

Speculum Principum, Petri Bellugæ.

10 bus in itis in Cathalonia, uel econuerso, † quia
 f consueto unius curiæ ad aliam non extendi-
 tur, vt notat glo. ff. de postu. l. ex ea parte, vbi
 di iam allegari. Et sic dicebatur principem vel
 iudicem non grauasse qui secundum dictum
 stylum executionem non fecerat p̄ edictam. Et
 quæstio stat in hoc quæ consuetudo sit attenden-
 da. Et hic est sub distinctione respondendum,
 p̄supposito q̄ unius puinciæ consuet. possit ali-
 quando loco alterius obseruari, quia p̄o nune
 nec laudo nec reprobo, dicam alibi. Nam aut
 contractus est celebratus extra regnum, & res
 obligata est extra regnum. Et solutio non est de-
 stinata in regno, nec submissio fori non est fa-
 cta, ut comprehendas officiales, de illo regno,
 tunc solum attenditur consuetudo loci contra-
 ctus. ff. de euctio. l. si fundus, ff. de test. l. tertia. §.
 finali. C. de testa. l. si non speciali. & leg. finali. C.
 quemadmodum testamenta aperi. l. secunda.
 Et si res uendita, uel obligata esset alibi. C. de
 contra. emptio. l. prima. Si autem contractus est
 factus extra regnum, tantum destinatur solu-
 tio in regno, in quo dicta uiget consuetudo uel
 stylus. Et tunc quia ex dest. inata solutione ui-
 detur ibi contraxisse. ff. de action. & obligatio. l.
 contraxisse. non est dubium quin consuetu-
 do loci, destinata solutionis debeat obseruari,
 quia ille est locus contractus, maxime si cõcur-
 rat fori submissio iudicis exequentis, in cuius
 foro talis uiget consuetudo. Nam ut ait Calde-
 rinus in sua disputatione, incipiente, statuto ca-
 uetur, quod subijci legibus, uel statutis uel cõ-
 suetudinibus, vt in pluribus regulatur a natu-
 ra, forum sortiri, ut ubi forum sortitur, uel ratio-
 ne contractus, uel delicti, uel quasi, uel ratione
 æqualitatis personæ contra quam agitur, subij-
 ciatur legibus fori illius. et secundum leges
 eius præiudicatur. Et hanc regulam sequitur
 Speculator de constitutio. §. primo, uersicul. &
 non aliàs. Et ideo dominus Antonius de Bu-
 ttrio sequens dictum Ioann. And. in add. ad Spe-
 cu. in titu. de constitu. in cap. quod cleric. de fo-
 11 ro compe. dicit quod † contrahentes tacite ui-
 dentur consentire legibus fori, in quo causa a-
 gitanda est, & cõsentire possunt, & statutis sub-
 iijci. Nam quemadmodum foro subijciuntur, &
 in consequentiam legibus illius fori. Et sic non
 est dubium, quod ex submissione fori guberna-
 tor regni habeat cognoscere factu cõtractu, in
 regno uel destinatis solutio. quod idẽ est, quod
 leges & cõsuetudines sui fori, habebit obserua-
 re tam in decisorijs, quã in præparatorijs. Sed
 pone quod contractus est factus extra regnum,
 & res sita sit extra regnũ, uel populata, ad aliã
 legẽ, & nõ destinata solutio in regno. Et ex sub-
 missione fori gubernator regni cognoscat, qui
 in dicta curia, dictam habent consuetudinem
 uel stylum, quod non uiget in loco contractus.
 Et tunc in diuersitate cõsuetudinũ solet distin-
 12 gni. † Nam dicunt doctores, qd̄ in ordinatorijs

iudicij attenditur locus, ubi iudicium exerce-
 tur, in decisorijs intendimus locum contra-
 ctus uel quasi uel materiæ, ex qua actio produ-
 citur si agitur personali. ff. de euctio. le. si fun-
 dus. ff. de usuris. l. prima, in reali locum rei si-
 ta. C. de edificijs priuatis. l. an totum. ff. de tuto.
 & curato. datis ab ijs. l. pupillo. C. de prædijs ua-
 can. l. finali. lib. 1. l. uenditor. §. si constat. ff. com-
 munita prædiorum, de quo. 12. dicitur illud per
 glo. per Cyg. C. quæ sit lōga consue. l. prima, per
 Barto. Buttrig. & Cyg. de emancipatio. libero. per
 Innocen. uel Hostiens. de ferijs. capi. fina. per Gui-
 liel. in Spe. de fetis. primo, uersicu. sed pone. de
 instrum. editione. §. compendiose, uersicu. quid
 si de consuetudine, & de sententia. §. qualiter.
 Et quod dictum est quoad decisoria sit seruan-
 da consuetudo loci contractus. Idem intellige-
 mus in distractu. † Ad hoc. ff. de condi. indebi.
 13 l. is qui certo loco, & facit. l. 2. C. qui & aduer-
 sus quos. † Sed id fallit in distractu dotis per
 casum singularem, in l. exigere dotem. ff. de iudi.
 secundum lecturam Ange. Et hoc non mirã-
 dum, quia dos hoc specialitatis habet, vt quo
 ad illius exactionem non attenditur consuetu-
 do loci contractus, sed domicilijs uiri, & quod
 etiam promissio de restituendo sit facta gene-
 raliter ubique locorum. Nã distinguitur, an ad
 uiri domicilium. Et hoc tenet Bal. in dict. l. eli-
 gere, allegans not. in spe. titulo de sententia. §.
 qualiter. Ex iam dictis uides, quas consuetudi-
 nes debeant iudices obseruare, tam in litis or-
 dinatorijs quã in decisorijs. Sed uidi, dubita-
 tor an illa quæ respiciunt execution. sint, de li-
 tis ordinatorijs uel decisorijs, Ang. in dicta. l. si
 fundus. ff. de euct. uidetur tenere quod sint de
 litis ordinatorijs. pro quo facit. l. missi opina-
 tores. C. de exactio. tributorum. col. 3. cogita.

CAMILLI BORELLI ADDITIO.

2 ¶ NON recognoscentis.] Et sic Rex franciæ non re-
 cognoscit Imperatorem, nec ei subditus est. vt uoluit
 hic Belluga. & supra in rub. 6. in ver. Imperatorem. Lu-
 cas de Penna. in l. 1. C. de Colon. Palestin. lib. 10. Specul.
 in titu. de appell. §. nunc tractemus. in prin. & in titu. de
 feud. §. quoniam. uers. 15. Iason in l. 1. lect. 1. col. 3. C. de
 summa Trin. & fide cath. ubi dicit ita communiter tene-
 ri. Guido Papæ in decisio. Gratianop. 114. in hac. & te-
 nuit Math. de Afflict. in proœmio const. regni. q. 2. num.
 7. Io. Lecerier. in tract. primogen. lib. 1. q. 22. num. 7. Frã-
 cif. Marcus decisio. Delphi. 1024. volum. 1. Petrus de mō-
 te in sua monarchia. parte ulti. colum. 5. in paruis. Petrus
 Iacobi. in pract. Titul. de præiudicial. act. in rem, per quã
 quer. an aliq. sit seruus. num. 4. Nicola. Boer. in decisio.
 Burdegal. 3. num. 4. uolu. 1. latissime Ioannes Igneus in
 tracta. An Rex Frãciæ recognoscat imperatorem. & per
 transitam Io. Francif. Balb. in tracta. præscriptio. prima
 parte 5. partis princip. q. 2. nu. 5. Petr. rebuff. in Lvnica. nu-
 me. 52. C. de sentent. quæ pro eo quod interest. & Do.
 Iacob. Menochius inter respons. causę Finariens. respons.
 2. num. 103. quod nouissime insertu est in eius volumi-
 ne cõsiliorũ conf. 2. n. 103. & iterum idẽ D. Menochius
 in conf. 92. habet. nu. 32. uolu. 1. D. Nico. Festafius in tra-
 ctatu

De propositione, &c. In §. His igitur. Rub. II. 40

a de ultimo parte. 4. cap. 7. num. 44. & Dom. Menoch. in locis supradictis tradidit de inuictissimo Hispaniarum & Siciliae rege, de Ducibus Sabaudie, Florentie, Mediolani, & Reipubli. Venetorum, ¶ Contrarium tamen quod immo subditus sit Francie Rex Imperio sub dubio tradidit Guido Papæ in deci. Gratianopol. 239. Rex Francie. nu. 2. quod verisimum esse asseruit Andr. Alciat. in lib. 2. dispu. c. 22. & videtur Hierony. Cagn. asseuerasse. in rubr. pro cem. digestorum. nume. 64. ubi satis hanc opinionem comprobatur. quam amplectitur etiam elegatissimus Iureconsultus Dom. Bernardinus Scodobius Mutinensis. in rep. auth. habita. §. eius ministris. nume. 4. Cne fil. pro patre. Vnde ipse dicit quod desipiunt negantes, Quiritibus Gallis dominasse: Inducens pessime egisse Christianissimum Franciscum Francorum Regem, nolentem inuictissimo Carolo Austrio. V. Imperatori Fortunatissimo nostro parere, et ipsam dicit ei de iure subditum, & obnoxium esse. Quod & per transitum aliud agens tetigit Dom. Quintillianus Mandosius Iurecons. Romanus. in pract. commission. formula. 2. in verbo. Eccllesiasticis. in rub. ubi dicit Bonifacium Octauum, Summum Pontificem electum anno. 1294. excommunicasse Philippum Francie Regem, ac declarasse eius Regnum fore Imperio subditum. De his satis dictum sit: nostrum non est uerbis dissidium ponere inter istos Christianorum maiores Principes.

b ¶ **ELIGENDA** est opinio.] Quæ opinio attendenda sit Canonum, uel legum, distingue plures casus, uidelicet quando sumus in materia concernente peccatum, & summus in re spirituali, & tunc Canones attenduntur. Secundo casu quando sumus in materia peccatum non concernente, & sumus in terris Ecclesie, & tunc si militer canonum dispositio sequenda. Tertio casu quando sumus in materia non spuali, peccatum non concernente, & in terris Imperij, & tunc demum leges civiles pualent. Ita notabiliter multos adducens concludit subtilis Iureconsultus Dom. Anto. Maria Corarius in tract. de commun. Doct. opin. lib. 2. titul. 9. nu. 151. casu trigesimo, apud quem tractatur de opinionum electione semper adendum fore arbitror, in eo etenim negotio nihil intactum reliquit.

c ¶ **OBSERVARE** consuetudinem.] Antiqua res est consuetudinem à iudicibus seruari oportere, cuius magna autoritas est auctore Marco Antonio Cuceho instit. iuris canonici lib. 1. titul. 1. in fi. etiam si praua fuerit & iniqua, excusat enim à poena. gloss. in capitu. cum uenerabilis, ubi Abb. Panormita. de consuetud. Do. Corarius de communi Doct. opi. lib. 2. titul. 9. nume. 98. casu. 18. & adde Dom. Petrum Antonium Anguissol. in consil. 56. legum, & statutorum. nume. 3. lib. 3. Sanè tamen hæc intelligenda sunt, tunc demum excusare, quando contra consuetudinem ignoranter quis se gerat, quia si scienter secus. Ita solemniter intelligit gloss. in dicto capitu. cum uenerabilis. Dominus Iacobus Menochius in consil. 37. mirari satis. num. 109. volum. 1. quæ tamen semper de bonis intelligerem consuetudinibus, secus tamen de malis, ac prauis, tunc enim mortis leges appellabuntur, & exi. pandæ sunt. capitu. mala. 80. dist. ut eius autoritate uoluit Iureconsultorum consultissimus Do. Rolandus à Valle. in consil. 79. in casu. num. 47. volum. 2. & Iacobus Mandell. Albens. in consil. 95. tria uidentur. num. 1. Eamque vitare bona conscientia licet. docuit D. Io. Baptista Asinius in l. 1. in princ. num. 59. ff. de religio. & sumptib. fund. cum simili tradito ab excellenti Iureconsulto Dom. Francisc. Bursat. in consil. 116. ex actis. nume. 6. volum. 1. excedens tamen iustam consuetudinem legem excedere dicitur, ut hic uoluit Dom. Belluga. nume. 6. hic cum multis similibus inductis, & allegatis

per D. Menochium. de arbitrar. iudic. quæstionib. lib. 1. q. 71. num. 34.

d ¶ **CONSVETVDINEM** reprobare.] Ita in hoc Regno Neapolitano iura constitutionum Regni tollunt quælibet consuetudines in regno contra ipsas facientes ut est text. in const. post mundi machinam. §. cum igitur ubi gloss. notab. in uerb. Et consuetudinibus. ubi etiam Marth. de Afflict. num. 3. & addentes ad eum. & ibidem D. Petr. Foller. & uoluit Io. Anto. de Nigris in c. regni constitutiones. in princip. sub rubr. Quod seruentur constit. & capitul. potest enim Princeps consuetudines tollere, & poenitus reprobare. ut uoluit Archidico. in capitu. in his 11. dist. Bald. in capitu. 1. de his qui feud. dar. poss. ubi dicit Principem esse legem uiuam, & consuetudinem esse legem mortuam, & ideo maiorem, & fortior esse legem uiuam lege mortua. l. uniuersos. C. de præcib. Imp. off. quorum autoritate ita tetigit Marth. de Afflict. in decisio. Neapo. 305. in causa Martoni. num. 16. quorum dicta referens Dom. Rolandus à Valle asserit Principem tenere sub pedibus consuetudines. in consil. 66. quoniam num. 16. volum. 2. quod & dixit etiam D. Menochius ubi supra proxime. num. 10.

e ¶ **STILVS**.] Curiarum stilus pro lege est. text. notabi. in l. Labco. in uers. morem agentium. ff. de statulib. l. 1. §. in honorarijs. ff. de uarijs & extraordi. cogn. Nicol. de Neapo. in Liurisperitos. in princip. num. 4. ff. de excusa. tutor. Alexand. in consil. 36. colum. 3. volum. 2. in consil. 212. nu. 24. & in consil. 240. num. 2. uolumi. 6. Guido Pape in proemio decisio. Parlamen. Delph. & in decisio. 29. debet num. 2. & in decisio. 198. num. 2. & in decisio. 264. num. 3. & in decisio. 292. nu. 2. Hyppoly. de Marfil. singula. 118. stilus. Nicola Boer. in consil. 8. in princ. Ioannes de Amicis in consil. 42. col. 4. Hiero. Gigas in tract. de pensio. Eccl. q. 22. num. 14. & q. 58. nu. 2. facit quod dicit D. Octavianus Vulpellus. in tract. de pace, & indutijs. q. 83. num. 2. Raynaldus Corfus indagatorum iuris lib. 3. capitu. 15. num. 9. Quæ omnia sanè intelligenda sunt non ita simpliciter ut rectè meo quidem iudicio nos admonet D. Quintillian. Mandos. in Praxi Commis. Formul. 2. in uerb. S. v. & D. Iacob. Nouell. post Duen. regul. 198. ubi uideas. nouissimè D. Brunorus à sole Iuriscopiul. Vene. in consilio crim. num. 125.

f ¶ **NON** extenditur.] Consuetudo localis est & de loco ad locum vires suas non porrigit. Bald. in cap. 1. de feud. cogn. Aymo Crauera in consil. 111. num. 8. refert, & sequitur D. Iacob. Menoch. in consil. 1. num. 132. & in consil. 75. Hæc iam diu. nu. 80. uol. 2. intelligenda sunt iuxta notata per Petrum Duennas in regul. 145. 146. 147. Dominus Nouell. post eum in regul. allegata in precedenti addit. 198. fall. ultim. etiam sequitur D. Ant. Maria Corarius. de communi. Doct. opi. lib. 2. titul. 9. nume. 99. & alios allegans post Lapum allegatio. 91. num. 7. Do. Quintillianus Mandos. ibi in apostil. in uer. extra territorium. & ego late dixi in consil. meo. 4. Bonus, & reclus dominus. per totum.

g ¶ **IN** distractu.] Solemnitas enim requisita in contractu, requiritur & in distractu. argum. Auth. & contra, ubi Barto. C. de repud. Alex. in l. centesimis. §. si in fi. ff. de uerbo. obligat. ex quibus colligitur quod statutum disponens requiri consensum consanguineorum, uel mutuali, in pætu (ut est in regno. in aliquib. locis) talis consensus requiritur etiam in distractu. Ita Bartol. in l. si unus. §. pactus ne petret, ubi etiam Bald. colum. 4. uers. sed quid si statutum. ff. de pact. Idem Bald. in l. pactum. q. 21. C. de collation. sequitur Ioan. de Arnono in comm. 196. quæro adhuc. Quod inducitur in statuto simili disponente filium familias contrahere non posse sine patris consensu, ut & statuti huius solemnitas etiam in distractu

Speculum Principum, Petri Bellugæ.

fracti requisita sit. sentit Dom. Caraita in Pragm. filio-
rum familias. §. 2. num. 18. ubi retulit ita etiam colligi ex
dictis celeberrimi Iureconsulti Regni Primarij D. Tho-
mæ Salernitani nunc regni huius in regia Cancellaria
Regentis meritisimi. ¶ Licet contrariū in statuto men-
tionato videatur colligi ex dictis Ale. in l. si apud. num.
2. C. de transact. & multi quos retulit, & sequitur Ber-
nardin. Pandus in ritu de exeq. instrum. parte. 2. declara-
tib. 18. num. 81. & vidend. is est latissimè Andr. Tiraquel.
in tract. retract. contàngui. §. 1. gloss. 2. nu. 38. & in retra-
ctu conuentio. §. 6. gloss. 2. numero nono. cum pluribus
sequenti.

h ¶ **DOMICILII viri.]** Viri domicilium attendi in
dotis exactone communiter tenent Doct. Bald. & Ale.
xand. ad Bart. in dicta. l. exigere dotem. ff. de iud. ubi ul-
tra omnes Curtius, & Hyero. Cagnol. idem Bald. Ioan.
Baptista Caccialup. in l. cunctos populos, vbi etiam Ia-
son & Franciscus Purpurat. C. de summa Trini. & fid. Ca-
thol. Alexand. in consil. 101. Ex inspectione, per totum.
volum. 3. Raphael Coment. in consil. 72. uisus pactis, & in
consil. 109. Domina Ioanna, colum. 1. in primo dubio.
Curtius Iunior in consil. 129. & Bald. nouell. in tracta de
priuileg. dotalib. parte. 9. priuileg. 18. & Feli. in capitu. 1.
colum. 14. de sponsalib. Matthe. de Afflict. in decisio.
Neapolitan. 226. serenissimus Rex. per totum. quod &
ultimo loco tradit D. Rolandus à Valle. in tracta. de lu-
cro dotis. q. 19. per totum. ubi dicit idem procedere et
in lucro dotis. Quod notandum est in regno pro tertia-
riis, & quartis quas lucrantur mulieres mortuis uiris,
ut intelligantur procedere iuxta consuetudinem loci
viri. ¶ Limitatur tamen non procedere suprapositam
conclusionem, quando partes expresse disposuissent,
quod in loco, & domicilio uxoris restitutio fieret. tunc
enim, statutum loci uxoris attendere. Alberic. de
Rosar. quæstio. 8. parte secunda statutorum. refert, & se-
quitur Rolandus in dicta quæstio. 19. numero. 8. ubi al-
ios allegat. ¶ Limita pluribus modis ut per eundem
Cagnol. in dicta l. exigere dotem, & ad materiam vide-
ri poterint quæ notauit Petrus Duennas in regul. 377.
forum.

In §. Compendiose.

S V M M A R I V M.

- 1 *Aequitas non debet abesse iudicibus.*
- 2 *Aequitatis & rigoris temperamentum.*
- 3 *Aequitas & rigor vbi concurrunt.*
- 4 *In arbitrarijs aequitas præferenda rigori.*
- 5 *Rigor quando præfertur aequitati.*
- 6 *Ad concordiam cogi, vtrum quis possit.*
- 7 *Iudex quando potest cogere partes ad concordiam.*
- 8 *Magnates ubi discordant, respublica læditur.*
- 9 *Præsidis prouinciae officium.*
- 10 *Princeps potest cogere partes ad compromitten-
dum.*
- 11 *Iudex quando non puniatur pro omissione for-
mæ.*
- 12 *Singularia cum grano salis interpretanda.*
- 13 *Iudex transgrediens leges, capite punitur.*
- 14 *Innocentem occidere, & accusatum non audire, pa-
ria sunt.*
- 15 *Iudex, in processu criminali, quæ cauere debeat.*

Compendiosè diximus, quali-
ter iudices iustitiam admi-
nistrare debeant, & leges re-
gni, priuilegia, & bonam
terræ consuetudinem obser-
uare. Et his deficientibus
ad bonam rationem recur-
rere, & illa est ius naturale posituum vt su-
pra satis vidisti. † Sed quia æquitas in iu-
dicibus non debet esse aliena, cum in initio suæ
administrationis, iurent æquitatem seruare,
vt in authentic. iusiurandum, quod præstatur
ab his. collatio. 2. Aliqua de æquitate a iudici-
bus seruanda dicamus. Et scias quod æquitas
non differt a iustitia: quia æquitas est iustitia,
dulcore misericordiae temperata secundum Pri-
scianum. Sed proprie sumpta, iustitia & æqui-
tas differunt, imo aliquotiès aduersantur, & iō
vt in his, aliqualis doctrina de iudicib. Dic qd
aut æquitas, & rigor iuris cōformiter se habēt,
& uterq; seruat. Ille est casus singularis in c. di-
sciplina. 45. distinct. vnde dixit ibi tex. miscen-
da † est ergo lenitas cum seueritate, facien-
dumque quoddam ex utroque temperamen-
tum, ut nec multa asperitate exulcerantur sub-
diti, nec nimia benignitate dissoluantur, &c.
Hoc probans exemplis ueteris, & noui testa-
menti, quæ uidebis per te: quia singulariter q̄
dicta sunt, probat Gratianus. † Sit ergo regula,
ubi æquitas & rigor simul possunt concurrere,
utraque seruanda, extra de re iudica. cap. iur-
gantium controuersias celeri sententia termi-
nare, & æquitati congruit & rigori. Hoc autem
temperamentum in bona capitis iudicantis
dispositione consistit, ut uideat quomodo per
seueritatem ulciscatur, & quomodo per æqui-
tatem & misericordiam ueniam concedat, † in
arbitrarijs magis ad æquitatem quam rigore
declinando, extra de transactio. capitu. fina. &
& quod ibi no. & est singu. tex. in capit. non po-
test. 23. quæst. 4. & in capi. duo, ista. eadem causa
& quæstione. In alijs uerò quæ arbitraria non
sunt iudici. Et tunc aut æquitas & rigor non
sunt scripta in lege regni, priuilegio uel consue-
tudine, nec in communi ratione apud omnes
homines quod ius posituum appellatur, ut in l.
omnes populi. ad fi. ff. de iustitia & iure, & tunc
seruanda est æquitas, quæ sola sufficit ad bene
iudicandum. ff. de excus. tutorum. l. scire oportet. §. sufficit, & in l. placuit. C. de iudicis. † Si au-
tem uero alterum illorum, scilicet æquitatis &
rigoris est scriptū, statuer scripto, nisi iudex ha-
beat potestatem dispensandi: quia tunc adhæ-
rendo æquitati non scripto non grauaret. extra
de pœnis. capitu. licet. Si autem æquitas & ri-
gor: utrunque est generale, uel utrunque est spe-
ciale. Et tunc si constat quod est posterius il-
lud præualeat. de constitu. capitu. 1. lib. 6. Si uero
non constat quod est ultimum, tunc in dubio
seruabitur æquitas. ut l. in omnibus. ff. de reg.
iur.

De propositione, &c. In §. Compendiose. Rub. II. 41

iur. ubi autem vnum non est posterius altero, ita quod rigor in specie, Et hoc constat, tunc vterque seruabitur in suo casu. vt lege sanctio legum. ff. de pœnis. Si vero vnum est generale, alterum speciale, quia species derogat generi, de regu. iur. c. generi. seruabitur species etiam posterior, vt vides in præscriptione. Scias tamē quod dicitur, æquitatem esse in causis obseruandam, & iudicem debere æquitatem præ oculis habere, intelligitur de æquitate iuris informata. Et ideo facit quod si compromittatur in arbitrio, vt casum decidat, secundum æquitatem, intelligitur de æquitate iuris informata. Ad hoc. ff. de po. l. bona fides. secundum dominum Ant. de But. in c. ex parte. 2. de officio delegat. Et hæc sunt generalia tradita à doctoribus in locis vulgatis, quomodo æquitas præfertur rigori. Ex quibus regulis potes sumere quando iudex seruare debeat æquitatem & quomodo rigorem. Et contra faciendo grauaret: quia iniustitiam faceret. Scias tamē specialiter quod obseruantia æquitatis stat in arbitrio iudicis, & non iuris necessitati subijcitur, vt l. non quicquid. ff. de iudicijs. Pone quod multitudo delinquit, de rigore omnes possunt puniri, sed tamē iudex æquitatem pensata vult solum principales punire: potest id facere citra grauamen. extra de transact. c. final. & de clerico excommu. in cap. latrores. Ad hoc. 50. dist. c. ut constituerentur. r. q. 7. cap. quotiens. 4. di. c. non potest, & quod no. in cap. 2. de tempo. ordinando. Sic etiam æquitatem suadente, iudex citra grauamē limites iuris excedit: ¶ Nam quamuis de iuris rigore quis non possit cogi ad concordiam, ut no. gl. in l. 1. §. & post. ff. de noui ope. nunc. tamē æquitatem suadente quā iudex videt durius agi inter partes altercatium, nam tūc iudex potest, imo debet partem ad concordiam reducere, & illas facere concordare, & si id faciat nō grauatur, habes & gl. in ca. placuit. 90. dist. & non est alibi. ¶ Et tali casu si iudex criminum partem de aliqua sententia, vel aliquem terrorem in eufat, vt partes ad concordiam reducat, non grauatur: quia æquitas qua mouetur, grauamen purgat. vt not. Host. in summa de dila. §. 1. versic. & non ibi, & si iudex. Et in §. in quibus. quod sequitur dominus Ant. in c. 1. de mutuis petitionibus. Et ex hac æquitatem amplectenda, dicit Bal. in l. æquissimum. de usufruct. C. quod si quæstio sit inter magnates: quia ex illarum quæstione ¶ re publica læditur, & turbatur. ff. de captiuis. l. si quis ingenuam. §. in ciuilibus. quod illos magnates vel nobiles, etiam ciuilitate altercantes, potest cogere ad concordiam iudex ¶ est, quia bonus præfatus debet laborare ad generalem pacē & concordiam & quietem prouincie sibi decretæ. ff. de officio præfidi. l. congruit. Et ut videas, ista potest facere iudex inferior ex dictis causis ex quadam æquitatem, etiam contra rigorem, & a fortiori id potest princeps ex dictis causis. Et

generaliter in his in quibus generalem & liberam administrationem hēt, potest ad concordiam cogere disceptantes. not. extra de elect. cap. cū inter R. seniore in cap. verbalem. de elect. Ex quo sequitur quod Papa in beneficijs ecclesiasticis, habet liberam administrationem, tanquam dominus, 60. dist. c. oportebat. Et ibi per Archidiacono. in capi. 1. de præben. lib. 6. Et sic potest quemlibet clericum priuare suo beneficio, etiam sine causa, vt no. dominus Antonius de Butrio. in capit. cum M. F. de constitutionibus. ¶ quō in qualibet causa beneficijs, Papa ¶ potest cogere ad compromissum vel concordiam, sic etiam princeps cum altercatur inter duos, ¶ de aliqua gratia, vel priuilegio, de quo totalis dispositio esset in eo, posset ad componendum, vel concordandum partes cogere citra grauamen. Et ad hoc bene facit dictum. ca. cum inter R. Et sic vides ecōtrario, quod æquitatem omissa etiam ius transgreditur, causa suadente, citra grauamen. Pone exemplum. Homo occisus in curia, præfente officiali, in cuius neglectu, vel in ecclesia corā toto populo, vel in cōcione, vel seditione, & timeēt forsan scandalū propter populi tumultum, nam ijs casibus & alijs similibus, ¶ si iudex omittat facere processum regulatum secundum limites fororum vel constitutionum, dum tamen de veritate sibi ut iudici constat, non dicitur ex tali transgressione grauare. Iste est casus singu. in l. si quis filio. §. hi autem. uersic. quid tamen. de iniusto rupto, & irritato factio testamento. Et not. Innocen. in cap. 1. de consti. & ideo dicit Bald. in l. obseruare. §. proficisci. ff. de officio proconsul. quod talis officialis ex tali transgressione, non debet sindicari, cum forte fecerit id per quod multorum salus procuratur. argumen. C. de ferijs. l. prouinciarum. vt de iniusto testamento. l. si quis filio. nam absurdum est statuta facta pro publica utilitate, contra publicam vtilitatem interpretari. argument. ff. de transact. l. cum hi. §. eam. Quæ tamen dicta, quamuis singularia, tu intelligas ¶ cum grano salis. Nam iudex non debet intantum ¶ transgredi leges, quod iustas defensiones delati nō audiat, alias capite punitur. Iste est casus singu. in l. lex Julia. §. hodie. ff. ad l. iuliam repetundarum. per quem tex. dicit Bald. in l. additos. C. de episcopi audiencia, quod paria sunt ¶ occidere innocentem: uidelicet eum qui ad iustam confugit defensionem & accusatum non audire, & non mirandum, quia defensio in lite, est de iure renaturali, in clemen. pastoralis. de re iudica. Et no. in l. ut nīm. de iustitia & iure. Et cuiusque postulanti danda est defensio, in cap. cum inter priorem. de exceptionibus. Et ideo dicit Baldus. in l. præbyteri. de episcopis & clericis, ¶ quod ita puniretur iudex non admittens exceptiones iuris, sicut si non admitteret defensiones naturæ. Et ideo caueant iudices, ut in quo-

Speculum Principum, Petri Bellugæ.

quoenque processu defensionis audiant, quâ
uis ex dictis causis, aliquomodo tempus abbre-
uiet, aliquomodo ad horas, quod aliquomodo
non multum grauaminis ex circumstantijs at-
tentent.

CAMILLI BORELLI ADDITIO.

ÆQUITATEM quam rigorem.] In arbitrariis
iudicem magis æquitati, quam rigori herere debere.
Bald. in consil. 177. in ecclesia Regina. colum. 2. volum.
1. boni viri est enim æquitatem, & charitatem spectare.
Alexand. in consil. 175. num. 7. volum. 6. Craueta in cor-
sili. 190. num. 5. Robert. Aurelianen. sentent. iuris lib. 4. c.
15. refert & sequitur Dom. Medochius de arbitrar. iud.
questionibus lib. 1. q. 13. nume. 15. 16. 17. 18. & iterum
aliud agens. q. 5. num. 7. aequaliter Thomas Graminari.
in decit. Neapo. 1. orta lite. nume. 7. proculis enim ha-
bendam esse æquitatem docuit Iureconsultus. in l. quod
si Ephesi. ff. de eo quod cert. loc. sequitur D. Petrus Folle.
in Praxi criminum. §. studeat se ornare. nu. 7. iuris enim
rigori æquitas præponenda. l. placuit. vbi doct. C. de iudic.
Andr. Tiraquel. in repe. l. boues. §. hoc sermone limi.
9. num. 2. in ff. de verb. significat. C. de iura. in me-
mor. in versi. sententia arbitri. in medio. cum adductis
per Petrum de Beninendis, decisio. Bonon. 39. in causa
mota per Abbatem. num. 21. cui concipit quod dicitur
in l. absentem. ff. de penis, & quod voluit D. Michael Ca-
lidonius in repe. rubr. extra de iudic. num. 74. ubi dicit
facius esse innocentem absoluerè, quam nocentem con-
demnare. Ad quod facit quod habetur in Lubiconque.
ff. de interroga. act. ubi quotiescunque iudicis videbitur,
& æquitas fuerit sunt interrogaciones. sequitur Ray-
naldus Corfus indagat. iuris lib. 3. cap. 16. num. 6. & ego
alias consului æquitate suadente etiam ad partis instan-
tiam in ordinariis causis, & in summaris conclusio-
ne in causa facta, post publicationem iudicem partem,
& testes interrogare debere, ut patet late in consil. meo
21. honor, & gloria in sermone. per totum. cui se sub-
scripserunt nonnulli Iureconsulti, & inter ceteros Do.
excellens Iureconsultus Albertus Bolognetus Bononi-
sis, & Dom. Ioannes Berengucius Senensis Præstantis-
simi præceptores mei, dum in Salernitano Gymnasio iu-
ra publice interpretarentur. Sed ut ad rem redeam æ-
quitatem rigori antecire docuit. Hieronim. Cagnol. in
l. singularia. num. 149. ff. si cert. petat. quod nonnullis ful-
cidit rationibus & historiarum exemplis D. Ioan. Bap-
tista Afinitus in hac si quis. §. Adem Labeo ait. nume. 1. 15.
ff. de religiof. & sumptib. funer. cum his quæ ad hanc ma-
teriam attinet inductis per Dom. Francisc. Barbatum in
consil. 71. dicitur breuiter. nume. 77. volum. 1. quam a
sonijs ecclesiasticis tum maxime sequendam determina-
uit D. Iacobus Menochius, (cuius ego nomine recreor)
in consil. 49. per difficultis. hume. 31. & iterum in consil.
93. cum doct. nume. 33. 49. volum. 1. Ideo dicebat Do-
minus Salomoni. 3. Regum. 9. si ambulaueris coram me
in simplicitate cordis, & æquitaris, ponam Thronum
regis, tui supra Israel in sempiternum. Et ideo si opinio
communis dara fuerit, & rigorem sapiat, contraria
vero magis æqua, hæc sequenda est. Francisc. Purpurat.
in l. Admonendi. num. 55. ff. de iureiur. D. Excellens
Iureconsultus Ioan. Cephal. in consil. 93. cum in testam-
to. num. 6. & dominus præstantissimus præceptor meus
omnium quos meminerim granissimus Ioannes Bolo-
gnertus Bononien. in l. 1. num. 43. ff. si certum petat. Quâ
intellige, & declara ut per Andr. Tiraquell. in tracta. re-
tract. consangu. §. 35. glo. 1. num. 30. & 31. & Dom. An-

ton. Maria Coratius de commun. doct. opin. libr. 2. titul.
9. nume. 100. usque ad nume. 108. videndus est latissime
Dom. Follerius in Praxi censual. in uersicu. iuris moderã
do rigorem. num. 10. cum pluribus seq.

- ALTERCATVR** inter duos.] Propter bonum
namque pacis multa conceduntur, quæ alias non con-
cederentur. gloss. in capitu. ubi. de spons. impube. & ideo
si contentio fuerit inter ciues, uel duas ciuitates inter se
debet eas princeps ad pacem compellere. Bald. in l. con-
gruit. ff. de offic. præsid. ideoque nimirum si poterit co-
gere ad compromissum, ut hic per Bellugam, & ego la-
tissime scripsi in Regia Aragonum §. 1. gloss. 1. num. 36.
37. & per totum. ubi videndum est.
- ET** norat Innoc.] An, & quando liceat leges trans-
gredi, & de hoc Innocentij dicto vulgato fufissime ul-
tra omnes bucunque diximus in tracta. nostro lib. 1. ubi
me remitto in hac materia.

In §. Restat.

S V M M A R I V M.

- 1 *Iudex, quando digatur grauare.*
- 2 *Propriam grauamen curie.*
- 3 *Iudex negans facere iusticiam, incurrit principis in-
dignationem.*
- 4 *Potestas denegans facere iusticiam, utrum priuetur
sua iurisdictione.*
- 5 *Pena domini negantis iurisdictionem subditis.*
- 6 *Princeps, qualiter potest punire nobilem, negantem
iusticiam subditis.*
- 7 *Restitutio, quando locum habeat in dijudicanti-
bus.*
- 8 *Proprium grauamen curie.*
- 9 *Appellatio a iudice iusticiam denegante, qualiter de-
beat emitti.*
- 10 *Pena iudicis, iusticiam facere spernentis, & male
iudicantis.*

- R**estat videre, quando iudices
nō faciunt expresse contra iu-
sticiam, & leges regni, uel il-
lius obseruantias, sed negli-
gunt facere iusticiam, uel il-
lam negligant administrare
uelle, † an dicantur grauare?
Et certe sic. Et proprium est grauamen curie:
† Nam sic dicitur quis grauati, seu opprimi: ex
quo iustitia negligitur. Verba sunt domini An-
tonij de Butr. in c. licet, ex suscepto, de for. com-
pe. † Et ideo contra iudices denegantes facere
iusticiam, statutum est, ut incurrant principis
indignationem, † ut in authen. de manda. prin-
cipum. §. sit tibi quotque. & tenetur læso ad om-
ne interesse & extra ordinem puniri possit, ut
dicit Bald. in authen. statuimus. C. de episcop.
& cleric. querens, † an si potestas denegat iuris-
dictionem alicui priuato, debeat priuari iuris-
dictione? Et dicit quod quidam dicunt quod
non, per dict. authen. nam cum ibi sit speciale
in clericis, quod denegās illis facere iusticiam,
priuari debeat iurisdictione, in contrariam
est ius

De propositione, &c. In §. Restat. Rubr. II. 42

est ius commune in laicis. Ad hoc facit lex. l. ff. ad munici. & istam opinionem tenet. Et dicit, quod comes Flandriæ, denegabat iurisdictionem suam subditis, unde subditi habuerunt ingressum, & regressum Parisijs ad regem Francorum, & dicebant quod Comes debebat amittere iurisdictionem suam, quia sæpissime requisitus iustitiam denegauerat. Sed dicit Petrus, quod Comes de hoc parum habet curare, respectu auferendæ iurisdictionis sibi. Sed bene est uerum, quod per hoc incurrit indignationem principis, uel superioris, allegat dictum. §. sit tibi quoque. in authen. de manda. principum. Et tenetur læso ad omne interesse. † Et quia ut dictum est quod incurrit indignationem superioris extraordin. puniri potest, non tamen iurisdictionem amittit, ut in authen. de quæstore. §. se hoc. collatio. 6. ut in authen. ut litigantes iuren. §. 1. collatio. 8. dicens, quod istud est bene notabile, pro nobilibus qui impetrarunt castra ab ecclesia, utrum possint priuari impetratis, si non faciant iustitiam subditis? Et inducit etiam Petrus ad quæstionem de scholari qui uolebat intrare ad examen, & erat sufficiens, & episcopus uel rector, noluit eum admittere, utrum isti tertio requisiti uel moniti possint iure suo priuari? Dicit Petrus quod non: sed quod incurrit indignationem superioris. Et ita sequitur eum Bald. in dicta auth. statuimus. De quo multum mirandum est, de tantis doctoribus dicentibus, quod talis iudex denegans facere iustitiam, non possit priuari iurisdictione: quia si principis indignationem incurrit, ut uult tex. Et sic ad arbitrium extra ordinem punire potest superior, secundum qualitatem denegationis iustitiæ, poterit pœnam arbitrari, non solû priuationis iurisdictionis, sed suo casu mortem iuxta no. in §. in summa. inst. de iniuriis. Et ideo creditur dictos dominos doctores dixisse quod non est pœna priuationis, iurisdictionis statuta denegantibus facere iustitiam. † Sed non negant quin illa possit inferri per superiorem, maxime quia in casibus non dispositis, de similibus ad similia licitum est arguere, etiam in penalis, ut no. C. de furtis. l. si quis seruo, & in capitu. quamquam. de usuris. lib. 6. in gloss. Et in authen. quas actiones. de sacrosanct. eccl. per Bal. Et late per Matthæum de Matha. in tracta. extensionis. Ergo ex quo in denegantibus iustitiam facere clericis sit statutum, ut perdant iurisdictionem, a paritate uel maioriore rationis in denegantibus pauperibus uiduis miserabilibus uel oppressis, ar. c. regum, & c. administratores. 23. q. 4. Et etiam in aliis ab unâ intolleratam denegationem, princeps suum arbitrium possit declarare, tales priuando sua iurisdictione. Et ideo pluries consultus dixi quod maiores artis notariæ, qui cum iusticia & iure ex priuilegio possunt comprobare tabelliones, & sufficientes nolunt admittere ad examen: quia

negligunt iustitiam facere, imo denegant, priuilegium merentur amittere, qui permessa sibi abutuntur potestate, extra de priuilegiis. capi. extuarum, & sic in periculo perditionis suæ potestatis uel priuilegij se ponunt. Et princeps forte illos posset priuare, sed princeps id tolerat: quia multi sub colore peritiæ intrant examen, cum sint bestiales, & examinatores deuicti præcibus, illos transeunt. Et ut tale inconueniens excusetur, non datur examinandi aditus. Idem tamen Bald. in l. 2. C. ut lite pendente, dicit quod post litem contestatam si iudex non uult facere aliquem actum, potest appellari, & allegat dictum Guillelmum in l. nemo. C. de iurisd. omnium iudicum. Et dicit tunc perdere de facto in Tuderto. Idem Bald. in l. 2. C. de episcopali audien. uideretur tenere quod a denegata audientia non appelletur: sed debet recurrere ad superiorem per uiam simplicis querelæ, per tex. in authen. de quæstore. §. super hoc. allegans no. in Specu. de appella. §. in quibus. uersu. 22. Et hæc est ipsa ueritas quod tale grauamen iudicis tarditatis, uel denegationis iustitiæ non est reparabile per appellationem, sed per uiam querelæ coram superiore, & ideo non est dubium, quia illud sit reparabile in curia, & quod tale non sit grauamen curiæ non dubitatur. Et ideo dicit Bart. in l. si per prætorem. §. sed si magistratus. ff. ex quib. causis maiores. Querens secundum Guillelmum de illo dubio, aduersus dissimulationem & negligentiam & protelationem iudicis competat in integrum restitutio, & remedium appellationis. Et dicit quod aut iudex grauat dissimulando & non potest appellari, sed per uiam simplicis querelæ, debet adire superiorem, & coram eo tarditas seu mora inferioris iudicis in querelam deduci. C. de tempor. appell. l. fina. §. illud, & authen. de quæstore. §. super hoc, aut iudex lædit partem pronuntiando uel procedendo, & tunc potest appellari secundum Guillelmum in l. nemo. G. de iurisd. omnium iudicum. Facit de appella. cap. ex parte, & C. de appella. l. si quis prouocã. Et quod no. in l. a procedente. C. de dila. Unde dicit ipse ubi supra, quod quando iudex nullo modo procedit, non appellatur pro eo: quia non pronunciat tacite uel expresse. Sed si ex hoc sequitur læsio, competit restitutio. Si autem iudex procedit & grauat partem, bene potest appellari, sicut apparet de iudice procedente ad executionem, non discussis exceptionibus, ut C. quorum appellationes non recipiuntur. l. ab executorè. Et facit ad prædicta. l. 2. C. ut lite pendente. Et allegat no. per Cy. C. de episcopis & clericis authen. statuimus. Et uide no. per Archid. in capi. de persona. 11. q. 1. Et uide etiam quod no. in cap. ultimo, de appella. in clemen. Et sic uides quod a tarditate iustitiæ, uel illius denegatione competit extraordinarium remedium aditus ad superiorem per querelam. Et sic tale

fictale proprium curiæ grauamen appellatur: quia subleuari non potest appellation. remedio, ut accedant quæ infra latius deducemus.

8 † Sed quæ dicta sunt, tu intellige quando denegatio iustitiæ uel tarditas uenit in initio processus, ante litis contestationem. Quando autem uenit proposita exceptione, uel partis allegatione in processu ordinario, si iudex exceptionem positam non admittat, sed stet in de liberando, quia non admittit, nec repellit, & procedit. & facit forte ut excipiens uexetur, laboribus & expensis. Et tunc dicit Hostiens. de appellatio. capitulo, interposita, quod si tertio est requisitus, humiliter, & expectato responso congruo tempore & non respondeat,

9 † quod poterit appellari. ar. no. de supplen. negli. prælatorum, capitu. primo, de electio. capi. cum in ueteri. de officio delega. cap. super quæstionum. §. fina. Ad hoc quod no. de testib. cum clamor. Verba sunt domini Antonij de Buttr. in capi. dilecto. de appella. quæ multum limitant dicta Bald. ubi supra, & concordant, ut per Bald. no. in d. l. 2. C. ut lite penden. Et sic uide potes quomodo sit grauamen per querelam deducibil. & sic in curia, & quomodo per appellationem, & sic extra. ¶ Fateor tamen quod si pars omitteret appellare tali casu, & uellet per querelam deducere, quod illud possit: quia tarditas non transit in rem iudicatam. Sed transitus ad ulteriora, extra de appella. capi. ex parte. in 3. Et no. in d. leg. 2. præcedente, & quia ut dicunt doctores; in facultate grauati est appellatio. Et circa hoc uide unum uerbum bonum domini Antonij de Butrio. in cap. cum sit generale. de foro compe. dicens: Quæro cū

10 glo. quæ sit pœna negligentis facere iustitiam? Glo. dicit quod facit litem suam. 23. quæstio. 2. c. dominus. Et si per dolum uel gratiam uel inimicitiam iudicauerit, in ueram litis æstimationem condemnabitur. ff. de iudic. l. filiusfamil. glosam temperat ueram quando petitur iustitia a parte, aliàs nõ habet locum pœna negligentis, ut no. glo. de rescrip. cap. fin. quod dicit notandum propter statuta quæ imponunt pœnam non terminanti infra tempus, & remittit ad glo. 2. q. 6. c. hoc etiam placuit. & uigesimalertia quæstio. 2. cap. dominus. Et no. secundum proxime dicta; quod ad hoc ut iudex possit dici negligens est necessaria instantia partis quod no. Scias tamen quod in certo casu; negligentis corripere violatorem pacis est pœna pecuniaria, & tenetur ad omne damnum iniuriam passo, ut in feud. de pace tenenda. §. iudices. Et uide unum bonum tex. in l. addictos. de episcopali audien. Quomodo autem quis dicatur nolle facere iustitiam, Videno. in c. significantibus. de offi. delegati: Et uide not. in foro tos los habitans. de iurisd. omn. iudi.

CAMILLI BORELLI ADDITIO.

a ¶ **INDIGNATIONEM.**] sub indignatione principis quid ueniat, & an iurisdictionis priuatio locum habeat? sentio cum Belluga hic quod principis indignatio secundum unam opinionem est, quod Princeps indignatus contra non obseruantem dicitur se minus gratiosum eidem exhibere, ut uoluit Bartol. in extrauagã. qui sint rebelles. in uersicu. indignationem, ubi dicit se nullam huius uerbi significationem inuenisse. sequitur eum simpliciter Carol. Rui. in consi. 30. nu. 9. uol. 5. ¶ Alia opinio fuit quod in rescriptis apostolicis tale uerbum, beneficiorum, in rescriptis Principum secularium, feudorum priuationem inducat. Opinionem hanc tenuit Bald. in capitu. 1. §. porro. in uersicu. item si delator. quæ fuer. prim. caus. benefi. amitt. sequitur Iaf. in l. 1. num. 3. & ibi Htero. Cagn. nu. 6. ff. si quis ius dic. non obtép. Ale. uide dicitur in consi. 103. uidetur. colum. 2. uersu. sexto quia arrento. uolum. 1. Aluarotus in dicto. uersu. item si delator. hos sequitur Iacobi. de sanct. Georg. in inuest. feuda. in uerb. dictique uasalli. il primo, causa. 3. Præpositus in dicto. §. Item si delator. colum. 2. Fely. in cap. quod olim. nume. 2. extra de Iudæis, & Sarac. Hippo. de Marfil. in singula. 559. sepe in literis. Idem Fely. in cap. 2. nume. 10. de maior. & obediẽ. ¶ Alia fuit opinio talia uerba esse iudicis arbitrio remittenda, & quod ex eis arbitraria pœna nascatur. sentit Bal. in consi. 367. uenera. col. 2. & in consi. 376. Dñi de la Scala. col. 2. uol. 3. & in auth. statuimus. C. de episc. & cle. Cra. in consi. 233. nu. 3. Hippo. de Marfil. in d. singu. 559. cum multis relatis per dominum Iacobum Menochium. de Arbitrar. iud. quæst. lib. 2. Centu. 4. casu. 365. per totum. Quibus assentire uideatur Feli. in locis iam supradictis, cum aliquali temperamento, ut tunc demum arbitrium in casu isto sibi locum uendicet, dum qui puniendus est talis non sit, qui beneficium, feudumque teneat, quo inobediẽte priuatio fieri ualeat, ut illo casu arbitrio locum sit, secus tamen si beneficium, feudumque quis teneat, tunc enim priuatio (reiecto arbitrio, sibi locum præponet. ¶ Quæ pœna arbitrio iudicis taxanda extraordinaria erit. Io. de Platea in l. 2. colu. 1. C. de petit. Bon. sub. lib. 10. Raphael. Fulgosi. in consi. 191. Titus Iaf. & Cagnol. ubi supra. quam extraordinariam pœnam usque ad mortem exclusiue: cum nonnullis quos refert arbitratus est Cagnol. in d. l. 1. num. 8. qui nimmo mortem includi rectius putauit, secundum rerum qualitates, & negocia. Dom. Menochius ubi supra in dicto casu. 365. nume. 6. asserens auctoritatem Luc. de Pen. in l. 1. C. ut dig. ord. serue. lib. 12. & Thom. Grammatici. in decisio. Neap. 40. nume. 20. Pro qua opinione facit tex. in l. lege repetita C. de erogat. milit. ann. lib. 12. ubi faciens contra principis iussiones, sacrilegii crimẽ incurrit. sequitur hoc idem Zenzeli. in extrauag. Io. 22. Execrabilis. in fi. de Præben. & dignita. ubi etiam asserit huic casu quandoque in Hæreseos crimen incidi, & de positioni etiam locum fore, iuribus ab eo allegatis. ex quibus arbitror in supradictis cum Belluga priuationem officij, ac iurisdictionis locum fore, & etiam grauiori.

b ¶ **DENEGANTIBVS.**] In Magna Curia Vicarij fuit priuatus officij administratione officialis, qui in iustitiæ ministerio negligenter se gesserat, & audientiam subditis denegauerat. ut per Thomam Grammatici. in decisio. Neap. 40. Magnificus Alfonso. num. 19. & per totum; quibus addas notata per Ioann. Anton. de nigris. in capitu. regni pridem. num. 41. sub rubr. de Bobus Arator. non pignoran. & iterum in capitu. quorundam. ubi tex. nume. 3. sub rubr. liter. super iustit. & in capitu. in iun. xii. nume. 22. sub rubrica de quibus causis, & iterum in extrauaganti clement. 7. in uersicu. neglexerint. de uita & honesta. cleri. & notat per Domin. Francisc. Barfat. in consi.

De propositione, &c. In §. Iam supra. Rubr. II. 43

conf. 80. Dominus Ludouicus. nu. 36. volum. 1. multa ad materiam dixit D. Iacob. Menoch. in tract. de recup. poss. remed. 7. nu. 18. cum pluribus seq. usque ad nu. 27. & remed. 15. nu. 385. & latius explicat idem Menochius de arbitrar. iudic. quæstio. lib. 1. centuria. 4. casu. 341. per totum. tu tamen lector pro materia plene videnda, adeas libellū nostrum (in quo multa antequam hos uideremus dulcia scripsimus) dico in regia Arragonum. §. 4. gloss. 6. a nu. 4. usque ad nu. 34. quæso uideas, & non pigebit, maxime tu regnicola.

In §. Iam supra.

S V M M A R I V M.

- 1 Iudices inferiores requisiti a superioribus facere iustitiam quando grauet.
- 2 Præsidentis (quem baliniatum franci autumant) facit prouinciam.
- 3 Reprasalijs & marcijs, quando non sit locus.
- 4 Reprasalia antequam concedantur, quæ sint necessaria.
- 5 Decreta quando sunt ipso iure nulla.

Am supra deduximus, cū per partem instātem, iudices requiruntur, ut iusticiam faciāt, & illam negligunt facere, vel denegant in quibus casibus grauamina inferant: Restat quomodo ab alijs iudici-

- 1 bus requiruntur ut iusticiam faciant & illam negligunt, vel denegant facere, quomodo dicatur grauari? Et hic intramus mare magnū. Nā si solum sit ab abstracto cum iudex requisitus ab alio iudice negligat facere iusticiam, an grauet? anniculus in iure Responderet quod sic, per cap. dominus Deus noster. 22. qō. 3. Sed ut aliqualem fructum ex hoc quæsito tu habeas, dubium est indiuiduandum secundum tria negocia causarum, criminalium, ciuiliū, vel patrimonialium. Et secundum diuersitatem fororū ecclesiastici & secularis. Et nota solum cum requiritur, ut in illis & illarum qualibet iustitia administretur: quia tunc illius recusatio nō est dubium in grauāmen redundare. Sed cum una potestas per aliam requiritur, ut detentus vel districtus remittatur de quo iustitia administretur in loco delicti, vel quasi contractus uel in loco gestæ patrimonialis administrationis, uel ut in vim subsidij, vnius iuris ad alterum, vel per uiam repetitionis districtualis unius iudicis ad alterum. ¶ Est igitur uideri in quibus casibus iudices talia recusantes grauāmen inferant, & de illis posset conqueri in curia generali uel particulari? Et in primis uidentur est cum tales remissiones petuntur a iudicibus unius prouinciæ ab alijs alterius prouinciæ. Ut tu tamen ista uideas melius, scias quod in hoc regno Arragonum cismarino, sunt tres principales prouinciæ, Arragonia, Valentia,

& Cathalonorum. Quæ quidem habent suas metas diuisas & separatas, ut infra dicam. Videamus igitur in primis, quid sit prouincia. ^a Et dic quod secundum ius canonicum, prouincia appellatur archiepiscopatus, & episcopi, qui sunt suffraganei, sunt de illa prouincia, unde dicitur tex. decreti in cap. scitote. 6. q. 3. Scitote certam esse prouinciam, quæ habet decem uel undecim ciuitates, & unum regem, & totidem minores potestates sub se, & unum metropolitanum, aliosque suffraganeos decem uel undecim episcopos iudices. Ad quorum iudicium omnes causæ episcoporum, uel reliquorum sacerdotum, aut ciuitatum referantur: ut ab ijs omnibus iusti cōsona uoce discernatur &c. Et isto modo considerata prouincia ex dicto canonico iure, solum prouincia describitur respectu metropolitæ, uel archiepiscopalis iurisdictionis. Eodem autem canonico iure etiam prouincia cōsideratur alio modo, puta ad uocationē electionis; Nam tunc fit consideratio prouinciæ prout a uulgo prouincia denominatur, quod communiter infra duas dietas intelligitur. de rescrip. nonnulli. Et hoc not. Hostien. extra de elect. coram. Et Ioan. And. in c. ultra tertiam. de testi. Potes ergo uidere quod prouincia in iure canonico, proprie ponit̄ p̄ metropolitano, ut omnes episcopi suffraganei unius archiepiscopi sint sub vna prouincia. Aliquando tamen prouincia in iure canonico impropriatur & stat pro illa parte: quia uulgo prouincia nuncupatur. Ad hoc quod no. gloss. & Hostien. in d. cap. coram de elect. & non mirandum, quia uocabula recipiunt significationem secundum cōmunem usum loquendi. ff. de postula. l. 1. §. bestias. l. librorum. §. quod tamen Casius. ff. de leg. tertio. Sed quo ad iurisdictionalia, prouincia proprie accipitur iure canonico pro metropoli, ut in dicto capi. Scitote. De iure autem ciuili, prouincia multipliciter consideratur. Aliquando ut vna regio unius linguæ, uti Italia, Francia, Cathalonia, & sic accipitur. ff. de interd. & relegatis. l. relegatorum. versicu. si quis eam, & in l. superuacuam. C. de tempo. in integrum restit. pe. Aliquando consideratur prouincia quæ est sub uno præside. ut no. gloss. & Cy. & Barto. in l. si. C. de præscriptione longi temporis. & Bart. in d. l. relegatorum. §. interd. Aliquando sumitur pro ciuitate & illius territorio, ut inquit glo. in l. prouinciales. ff. de verbo. signi. Bar. uero hanc materiā examinans in extrauaganti. Quoniam nuper; & in rubr. qui sunt rebelles. in gloss. super uerbo, Lombardiæ, circa finem dicit: Prouincia uero diuidetur per archiepiscopatus secundum canones, ut dictum est. quod qualiter de iure ciuili procedat: Dic quod quædam sunt ciuitates minores, ut sunt communiter omnes quæ habent iurisdictionem prædictam absque mero & mixto imperio. Aliæ sunt magnæ, ut ciuitates metropolitanæ, nec dico per Archiepi-

H scopatum,

Speculum Principum, Petri Bellugæ.

scopatum, sed quia ibi erat forū causarum ma-
 gnum, cui suberāt multæ aliæ ciuitates, vt ff. de
 excu. tuto. l. si duas. §. est autē, & §. seq. Ista autē
 ciuitas metropolitana dicitur caput prouintie
 C. de metropoli. berito. l. 1. lib. 11. unde merito
 solum totum quod subest vni metropolitano,
 dicebatur prouincia, sicut & hodie faciunt ca-
 nonistæ, ut dictum est in principio glo. † Et eod-
 2 dem modo vnus p̄sidentus dicitur vna prouin-
 cia. Nam ei subsunt plures ciuitates, vt in omni-
 bus legibus quæ faciunt mentionem prouin-
 ciaz. Cum ergo a principe uel a iure fiat appella-
 tio prouinciaz qualiter accipiat? Dic quod quicū-
 que fit appellatio prouinciaz eo respectu: quia
 est sub vna iurisdictione, & tunc cum cōtingit
 quod quælibet ciuitas habet iurisdictionem se-
 paratā, nec est vnus p̄ses cui subsit quælibet
 ciuitas, habetur pro prouincia, vt C. de p̄scri.
 longi tempor. le. fina. Et quod ibi no. Quando-
 que appellatio prouinciaz fit eo respectu quod
 maior est distantia quando extra prouinciam,
 quam quando intra. Et tunc serua, quod no. in
 d. cap. coram, extra, de electio. vt existens extra
 prouinciam si est multum a remotis, habeat-
 3 tur perinde, ac si esset extra, & eodem modo exi-
 stēs extra, si esset multum de propinquis, habeat-
 4 tur perinde ac si esset intra, sicut intelligitur. C.
 de dila. l. 1. Et sic sentit Io. And. in c. vltra tertiā.
 extra de testi. Quandoque appellatio prouin-
 ciaz fit alio respectu, vt quia mittitur legatus in
 tali prouincia, vel aliquid conceditur homini-
 bus talis prouinciaz, tunc appellatio hæc debet
 intelligi, secundum communem, & vulgarem
 modum loquendi, vt Longobardia, Tuscia, Mar-
 chia, & similia, cuius est hic. Et ita tenet glo. &
 Cy. in dicta. l. fi. Et Host. & Io. And. in d. cap. vltra
 tertiam, in 8. q. Et hæc sunt quæ glossando dixit
 Dom. Bartho. Ex quib. satis deprehenditur, &c.
 In hoc regno Arragonum Cismarino habemus
 tres generales prouincias, scilicet regnum Arra-
 gonum, Valentiz, & principatum Cathaloniz.
 Et quamuis omnes sint sub vno rege & p̄sida-
 tu, respectu tamen diuersorum titulorum: quia
 vt Arragonum rex, nō est Valentiz, nec Comes
 Barchinonæ. Facit quod no. glo. in l. 3. ff. de offi.
 p̄sidis. imo habet suas diuisas stationes, & di-
 uersa fiscalia iura & leges diuersas. Et sic de vna
 ad aliam non infertur. ¶ Ad hoc not. in le. pri-
 ma, C. de compensat. Et ideo inter has prouin-
 cias ita se habent iura, ac si essent diuersorum
 dominorum inter se: nam si vna istarum prouin-
 ciarum requirat aliam, ut suum malefacto-
 rem remittat: non tenetur de necessitate: quia
 id non est de more, ut in clemen. pastoralis, de
 re iudica. Nam quamuis de iure nouo authentico-
 rum in magnis criminibus, fiat remissio in
 terris imperij, vt in authen. vt nulli iudicum.
 §. si quis uero compræhensorum, & in authent.
 si uero criminis. C. de adulteriis, & ibi Salycet.
 quamuis de iure digestorum diceretur remis-

sionem ex urbanitate fieri, vt no. glo. & Bar. in fi-
 si tui. §. cum sacrilegium. ff. de publicis iudicijs.
 Hoc ideo est, quia omnes terræ imperij, subsunt
 Imperatori, ut domino uniformiter. ff. ad l. Rho-
 diam de iactu. le. de precatio. C. de quadriennij
 p̄script. l. bene a Zenone. Sic & omnes prouin-
 ciaz & Episcopatus subsunt domino Papæ, tan-
 quam domino rerum ecclesiasticarum vniformi-
 5 ter. 60. dist. cap. oportebat. Merito de iure ca-
 nonico inter ecclesiasticos fit remissio, vt no. in
 c. 1. de rpto. & in c. 1. de priuilegijs. lib. 6. & c.
 vt cōmissi. de hæreticis. li. 6. Sed cū diuise sunt
 prouinciez, & non sub eodem dño uniformiter, &
 tunc nō fit remissio, nisi ut id sit de more: ut in
 d. clem. pasto. Et hoc not. ibi Pan. & Stephanus.
 Ergo ex quo dicta regna subsunt diuerso iure
 domino regi, & habent suas iurisdictiones sepa-
 ratas inter eas, non est de more remissio. Et of-
 ficiales non remittentes non grauarent, nec de
 illis querela fieri posset, sed illas esse sub eodem
 domino prodest: quia &c. quod officiales a prin-
 cipe inferiores neglexerēt facere iustitiam, nec
 3 esset inter illos licitū iudicare † marchas, uel re-
 p̄salias. Nam in his pignorationib. uel rep̄s-
 4 falsijs, b duo requirunt ad hoc ut de iure canoni-
 co, & ciuili toleretur: scilicet quod iudex supe-
 rior in iurisdictione aditus, denegauerit facere
 iustitiam, ut in cap. dominus Deus noster. 23. q.
 2. Ad hoc quod not. in l. nullus. C. de Iudeis. ff.
 de incēdio rui. naufragio. l. nequid. quod vi aut
 clam. le. alius. §. bellissime, & quod ibi notat. Et
 ideo dicit Barthold. in tract. rep̄saliarum, qd
 omnes doctores communiter dicunt, & in sen-
 tentiam istam se inclinant, quod siquidem con-
 tra illum hominem, gentem uel populum, qui
 iustitiam facere, & debitum reddere neglexerit
 potest recursus ad superiorem haberi, † tunc re-
 4 p̄saliæ in foro ciuili, non sunt licite. Et sic di-
 cit intelligendum iura, rep̄salias reprobantia.
 in authen. ut non fiant pignorationes. colla-
 tio. quinta, C. ne uxo. pro marito. authentic. om-
 nimodo. Et in authentica, ut nulli iudicum. §.
 quia uero. C. de actione & obligatione, authen-
 tica, imo. Et ad idem. C. de decurionibus. lege,
 prouidendum. libro decimo, & ut nullus uica-
 rius pro alio debito teneatur. lege prima, libro
 decimo. & extra de iureiurando, & damno da-
 to, capitulo primo, libro sexto, & C. ne filius
 pro patre, authentica, habita. Si autem non pō-
 test haberi ad superiorem recursus, dicit rep̄s-
 falsias instas, duobus concurrentibus. ¶ Primō
 dicit requiri superiorem auctoritatem, non e-
 nim licet alicui sua auctoritate ius sibi dicere,
 ut iura uulgata dicunt, & est expressum. 30. que-
 stione secūda, capitulo prim. ¶ Secundō quod
 superior auctoritas imponatur ibi, & ex iusta
 5 causa: nam ista decreta, † nisi ex iusta & ue-
 ra causa interponantur, sunt ipso iure nulla,
 ut lege, cum uero. §. subuentu. ff. de fidei-
 commissarijs liberis, & lege prima, §. hæc
 uerba.

De propositione, &c. In §. Jam supra. Rubr. II. 44

verba. ff. ne uis fiat ei. Causa legitima esse uide-
tur, si dominus, uel gēs, uel populus, requisitus
iusticiam facere neglexerit, seu denegauerit, ut
in dicto cap. dominus. Et ita dicit sentire Inno-
cent. in cap. dini. et ibi do. Anton. de Butrio. de
restitu. spo. & in c. sitis. de iureiur. Et Cy. in dic.
authen. habita. in fi. Et Iacobus de Beluifo. in q.
sua disputata, quam ponit in d. auth. Ne fiant
pignor. Sic ergo tu uides in his repræsalijs esse
necessaria duo, neglectum, uel denegationem
iustitiæ & indictio a superiore. Et qđ supremus
iudex sit requisitus, quomodo inter has puin-
cias uni domino, quamuis diuerso iure subdi-
tas marchas uel repræsalias permissas. Dices qđ
idē dominus primo habere requiri, & idem de-
cretatur in marchas, quod nō est dare casum si-
ne rebellionē vnus puinciz, quæ a cordib. sub-
ditorū domini nostri Arragonum regis satis est
inimica. Et tali casu nedum repræsaliæ, sed illo-
rum bona essent confiscata, & princeps in præ-
dam posset illa dare ut in d. extrauagati, qm̄ nu-
per. no. per Bar. & in l. hostes. de captiuis. ff. & in
l. amissione. §. qui deficiunt. ff. de capitis dimi-
nutione. Sed in bonis debitoris, uidetur a foro
Valentiæ, marcha concessa data fatiqua curiæ.
in foro Comalgu. de pignoribus. Et uide quod
ibi no. per foritas.

CAMILLI BORELLI ADDITIO.

PROVINCIA.] Iure gentiū adiuuenta prouincia
rum diuisio, & distinctio est, ut Anacletus Papa testatur.
in c. 1. 99. distinct. & sequitur Innoc. in c. cū causam. de
probat. & habetur in c. Galliarum. 25. q. 2. per Matth. de
Asslic. in tracta. Protomixeos. in princip. l. au. 2. quod, &
dixerat antea Bartol. in l. ex hoc iure. colum. prima. ff. de
iust. & iure. Primaque omnium prouincia Sicilia appel-
lata est, ut Cicero docet. quarto, in uerrem. cui illud con-
cinit Ouid. Fastorum. lib. 1.

Redditaque est omnis populo prouincia nostro.
Dum enim Roma mundi Imperio præfisset, procul po-
sitas regiones, cum in ius suū redegisset prouincias ap-
pellauit. Aegissippo teste, ut procul uictas designaret.
Inde M. Marcello, & Ser. Sulpitio Coss. quo tempore M.
Cicero Sicilia pro consule administraret, in populi Ro-
mani ditione multæ erant prouinciz. Sardinia, de qua
triumphauit T. Manlius Torquatus. Corsica de qua C. Pa-
pirius Maso consul. Hispaniz de qua Scipio maior. Asia
de qua primo Lu. Scipio proximē dicti frater, demum
(Mortuo Attalo Rege, qui P. S. Q. Ro. Beneficio eam te-
nuerat) deuicto Aristonico Rege inuasore de eo, & M.
Perpenna, & M. Aquilius triumpharunt. Aetolia de qua
M. Fuluius Nobilior. Macedonia, de qua & L. Aemilius
Paulus, demumque Q. Metellus triumpharunt. Illyrium,
& Dalmatia, de quibus. L. Anicius prætor Gentio Rege
deuicto, eo ante currum cum familia ducto triumphum
egit. Aphrica de qua Scipio Aemilianus, & Achaia de
qua L. Mummius triumpharunt, nomenque ille Aphri-
cani, iste Achaici inde sortiere. Gallia Cisalpina a M.
Marcello (qui primus Anibalem uicit) occiso Virduma-
ro Gallorum Rege singulari certamine, Capſa. Gallia
Transalpina siue Narbo. a Q. Fabio. L. Pauli nepote sub-
acta. Cilicia a P. Serulio Consule, Isauro arce deui-
cto, unde sibi Isaurici nomen contingit, sub iugo de-

ducta. Bithynia prius Pop. R. a Nicomede rege testa-
mento relicta, a Mithridate Ponti Rege occupata, ipso
uicto, eidem Romano popo. Magni Pompei medio
restituta. Syria ab eodem Pompeio. Creta a Q. Metello.
omitto alijs innumeras prouincias ab vrbe possessas,
& quæ sub nominatis etiam continentur, ut Numidia,
Mauritania, Pontus, Armenia, Paphlagonia, Cappado-
cia, Iberia, Græcia, Thessalia, Bœotia, Pamphilia, Ca-
ria, Phrygia, Lycaonia, Lydia, Ionia, Mysia, Galatia,
quæ & Gallogrecia, Pyſidia, Lycia, & Cyprus. & Prope-
modum infinitæ alię de quibus longē, larēque apud T.
Liuium, & Eutropium, & alios uideri potest, qui de
Romanorum gestis Historias conscripsere. ¶ In re ta-
men de qua agitur, quando, & quæ uocetur prouincia
plenissime uideas Franciscum Marcum in decisio. Del-
phi. 36. in fi. & iterum latius in decisio. 366. per totum.
volum. 1. ubi perfectē hanc materiam pertractauit, ad
quem sufficiat. ¶ In hoc tamen regno Neapolitano,
sunt nonnullæ prouinciz, ut duæ Aprutij, duæ Calabria,
Lucania, Principatus citra, Principatus ultra, Campa-
nia, Comitatus Molisij, Capitana, Apuliz, Hy-
drunti, de quibus per Pandolfum Colleenicum Peniaz
rensem Iureconsultum, in historiis huius regn. Neapo-
licani, & per Marin. Frecciam de subfeudo. Baron. libro
primo. & tamen non ideo habent istæ prouinciz plures
reges, sed vnum tantum PHILIPPVM AV-
STRIVM Regem nostrum Catholicum, quem
Deus Regnare faciat in æternum, pro Christianę rei-
publicę tutela. is enim acerrimus S. R. E. defensor, nul-
lam prætermittit occasionem, nullas euitat expensas, ut
immanem illum Tyrannum Turcham in Christi fidem
seuientem non opprimat, de quo sperandum erit quod
illum in Italiam portabit victosque pœnates, cum Chri-
stus sit pro nobis. Adeo quod dici poterit Prouinciz ap-
pellationem interpretandam secundum varias gentium
& populorum nominationes, & vsus. ¶ Nec omitam
interim sub prouinciarum nomine Italiam non contine-
ri, cuius rei causas diiudico, quod cum prouinciz, ex
supra notatis, appellarentur regiones procul uictæ, non
poterat Roma prouinciam appellare Italiam, quæ pro-
cul non erat, nec uicta, tū maxime cum Italia non pro-
uincia sed prouinciarum Domina iure merito appelle-
tur ut uoluit gloss. in l. fi. C. sine cens. uel reliq.

REPRÆSALIIS.] Clarigationem appellauit
latine Andr. Alciat. in J. Prouinciales. ff. de uerborum si-
gnifica. & in epistol. ad lectores in princip. C. quod uo-
cabulum apud latinos ad hanc significationem me non
repperisse fateor, pro huius negotii denominatione. li-
cet alio ēt mō exponant Seruius in lib. 12. Aeneidos, &
Petrus Crinitus, de honesta discipli. lib. 7. cap. 4. & Ale-
xand. ab Alexandro Dierum Genialium. lib. 5. capitu. 3.
Hermolaus autem Barbarus uir latine, Græceque ap-
primē doctus, Venetiarum Decus perpetuum, uocauit
ante Alciatum repræsalias [Clarigationes.] & Plini.
lib. Historiar. natur. 22. capit. 2. ubi ipse Hermolaus no-
uissimē uidentus est. Dominus Hyppolitus Bonacof-
sa Iureconsultus Ferrariensis in tracta. quęstio. crimi. 5.
repræsalię. ¶ Gulielmus tamen Budęus Galliarum Splen-
dor, in annotatio. posterior. in lege, aut facta. 6. Euentus.
ff. de pœn. dicit eas Græcorum uoce appellari.
(ανδρολεψια) id est Androlepsiam. uel in neutro ge-
nere (ανδρολεψιον) id est Androlepsium. quem refert
& sequitur Andre. Tiraquell. in repe. lege si unquam. in
versiculo suscepit liberos. numero 147. C. de reuoc.
donatio. clarigationum autem uocem sequitur Domi.
Octavianus Vulpellus in tractatu de pace, & indutijs,
q. 98. numero sexto. ¶ Summus autem Pontifex me-
liori, & magis frequentiori stilo uocabuli appellatione

Speculum Principum, Petri Bellugæ.

vitur vocando, eas pignorationes. in capitulo primo, de iniur. lib. 6. quam sententia frequentiori commaniter doctores sectantur. Ioan. Andr. Archi. Domini. & Philip. Franc. in dicto capitulo primo, sequitur Philip. Corne. in consil. 160. circa repræfalias, litera m, volum. 2. Andre. Tiraquell. in repe. l. si unquam, in versic. suscepit liberos. num. 147. C. de reuoca. dona. & Angel. in consil. 196. ex themate. colum. 1. Iacobus Spiegellius in lexico iuris. in versicu. hominem pignorari, & in versicu. repræfalia. Guido Pap. in decisio. Gratianopo. 32. repræfalia. in princ. Dom. Iodocus Damhouder. in pract. crim. cap. 98. per totum. Didacus de Couarruias. in reg. peccatum. parte. 2. §. 9. num. 4. uersic. hinc denique. & Do. Bernardi. Schodobius in repe. authen. habita. §. hæc ob alterius. nu. 1. C. ne fil. pro patr. & communiore usu apud nostros ita receptum est. ¶ Talesque repræfalia (ut uisitati apud doctores uocabulo utar) originem traxerunt (V. dalricho Zasio teste) ex antiquis Romanorum uetustis legibus, & ex Numæ Pompilij færialibus officijs, uidentur tamen erit Scodobius, ubi supra. ¶ Ad questionem Bellugæ hic an repræfalia de iure permittantur, longe disputatum est per Doctores nostros usque huc, ita ut nõ requiratur alia discussio communis: etenim iuris regula est tales pignorationes, seu repræfalias iure prohibitæ esse. in iure ciuili habemus. tex. in authen. ut nõ fiant pignorat. §. 1. unde etiam sumptus est tex. auth. sed omni no. C. ne uxor pro marito, & tex. in iure canonico. in c. 1. de iniur. & dam. dar. in 6. in quo capitulo excommunicationis pœna imminet contrasacienti. de iure autem communi proxime allegato quadrupli pœna damni passio reficienda statuta est, & actionis pertinentis iactura. ¶ Tu tamen regnicola, uide etiam quia regni iuribus prohibita est repræfaliarum uia ut in constituto. regni. Comes, & Baro. ubi Andr. & Afflict. sub rubric. de cultu pacis, in qua medietatis omnium bonorum pœna constituta est. & eadem pœna confirmata exitit à rege Ferdinando. in Pragm. incipien. Ad audientiam nostram. sub rubric. de repræfalijs, ubi etiam alia arbitraria pœna sequela imminet, ipsius regis arbitrio referuata, & hoc dubium non est, sed communiter ab omnibus supra citatis ita approbatum. licet pugnare uideatur tex. in capitu. Dominus noster. 23. questione secunda, tamen infra dicitur, unde posita regula pro constanti. ¶ Limita eam primo, repræfalias concedendas fore si interueniat superioris auctoritas, quo minime auctoritate ad concessionem procedi non poterit, ut sub numero quarto, hic asserit Belluga. uoluit Bald. in capitulo primo, de milit. uassallo. qui contum. est. Matth. de Afflict. in regni Constit. pacis cultum. numero quadragesimo septimo sub rubric. de cultu pacis. Dominus Iodocus Damhouderius. in criminum Enchiridio. capitulo nonagesimo octauo, numero nono. 11. Guido Papæ decisio. Gratianopo. 32. repræfalia. nu. 1. qui accepit totam ferè illam decisionem auctoris nostri Bellugæ nomine suppresso è loco isto. Didacus de Couarruias in regul. peccatum. parte 2. §. 9. num. 4. uersicu. hinc denique. de regul. iur. in sexro, ubi ex Ioannis Iacobi de Canibus sententia asseruit, eum posse repræfalias concedere, qui bellum indicere potest. ¶ Secundo limita non procedere ubicunque subesset iusta causa concedendi repræfalias, puta ut hic asserit Belluga, quia princeps, uel superior denegauerit, & iustitiam facere neglexerit, & ita procedit tex. in dicto. capitu. Dominus noster 23. q. secunda. Innocen. in capitulo olim, de restit. spoliator. Cyn. in authen. habita. C. ne fil. pro patr. ubi Dominus Scodobius, ubi supra nume. 4. Archidiacono. in dicto cap. 1. de iniur. lib. 6. Ioannes Andr. in Mercur. in regul. non debet. columna quarta, de reg. iur. in 6. Barto. in dicta au-

thentic. ut non fiant pigno. Guido Papæ in allegat. Decisio. Gratianopo. 32. numero secundo, ubi etiam Anton. Rambaudi in Apostillis. Bald. in capitulo primo, de milit. uassallo. qui contum. in feud. Marth. de Afflict. in dicta regni Constit. pacis cultus. nume. 47. Bald. in dicta authen. sed omnino. C. ne uxor pro marito. Bartol. in tracta. repræfalia. parte secunda, quaestione tertia, Albericus de Rosat. in prima parte statutorum. quaest. 58. Iacob. de Beluio in dicta auth. ut non fiant pignor. Raphael Comens. in consil. 151. in causa uertente. colum. fi. Angel. in consil. 122. quia debitum non est, & in consil. 196. ex themate, per totum. Philipp. Corne. in consil. 160. Circa repræfalias, litera c, & litera n, volum. 2. & in consil. 62. clarissima per totum. volum. 3. Lucas de Penn. in lege unica. C. ut null. ex vicaneis, libro decimo. Bartholom. Socy. in consil. 120. cum in præfenti. colum. fi. uersiculo, circa septimam, & ultimam. uolum. primo, & in consil. 231. Cum in præfenti. quod est duplicatum. colum. fi. uolum. secundo, Damhouderius. in dicto capitulo 96. nume. 4. Couarruias ubi supra numero quarto, uersiculo. hinc. Franciscus Marcus in decisio. Delphi. 169. nume. quinto, uolum. 1. ¶ Declara hanc limitationem in denegatione iustitiæ ex iure gentium debita, & petens iustitiam foueat, cù tunc demum iustitiam denegari dicatur ei, ad repræfaliarum concessionem deueniri possit, non potest enim iustitiæ neglectus opponi, ubi subiecti qualitas deficit. l. Pomponius. in fi. ff. de acquir. possess. ita argumentatur Ludouic. Rom. in consil. 47. inspectis. ubi D. Horatius Mandosius, & uoluit in hoc casu expressim Barthol. Socy. in dicto consil. 120. & in dicto consilio. 231. ¶ Secundo declara debere requiri usque ad supremum superiorem, & usque ad principem, nec sufficere loci iudicem requisitum fuisse, & iustitiam adimplere non permisit, sed requirendos esse etiam magistratus alios appellationum, & superiorum concludit Barto. in dicto tract. q. 2. principali. q. 1. Io. Andr. in dicta regul. non debet. Bald. in dicta auth. sed omnino. sunt enim repræfalia in subsidium reperta, ut si remedia adint ordinaria, ad subsidiaria ista recursus haberi nequit. ita Bald. in lege, ex hoc iure. ff. de iusti. & iure. & Corne. in dicto consil. 160. litera n, uolum. secundo, & in dicto consilio sexagesimo secundo, in fi. princip. uolum. 3. Socy. in dictis consil. 120. & 231. Angel. in dicto consil. 196. allega. 2. uersiculo. tertio peccat, & Comens. in dicto consil. 151. circa finem. ad quod tu regnicola, habes dictam Pragm. Regis Ferdinandi, in qua habeatur recursus ad regia Tribunalia. ¶ Tertio declara tunc demum ad repræfaliarum concessionem procedi posse, si princeps de dano passo per supplicansem fuerit informatus, & sibi cõsterit. Bald. in dicta lege, ex hoc iure. ff. de iustitia & iure, & diuus Thomas de Aquino in secunda, secundæ questione quadragesima. artic. 1. & uoluit Matthe. de Afflictis in dicta constitutio. pacis cultum. nu. quadragesimo septimo. ¶ Quarto declara, dum tamen non solum principi constet de dano passo, sed etiam damnum graue esse, alias enim pro re modica repræfalia concedi nequeunt, quoniam remedia subsidiaria non competunt pro re modica (sicuti est restitutio in integrum) non enim ipsa conceditur pro modico. l. si oleum. §. finali, ff. de dolo. lege scio. ff. de restit. in integrum. eodem modo in repræfalijs erit, cum & hæc subsidiaria sint, ut supra inductum est, ob quod concedi nullatenus hoc casu poterunt & hanc opinionem tenuit Dominus Damhouderius in dicta practica. capitulo nonagesimo sexto, numero nono, decimo. & est de mente Bartholomæi Socy. in dictis consilio 120. & consilio 231. ¶ Quinto de clara, ut is cui concedantur repræfalia subditus sit concedentis, non autem exterus, & sit contra externos quo-

CONTI

contra subditos, & q̄ plus sit tempore damnus passus, secus si postmodum subditus efficeretur, vt notant supradicti præsertim Afflict. & Dom. Iodocus Damhouderius. ubi ad futuritatem uide practicam totius materie plenè, & pulchre ibi per eū positam, à quo, & supplicatio, & libellus accipi poterit. ¶ Nunquid autem ab alio concedi valeant quàm à Principe quod non, neque per Legatum, voluit Francisc. Mar. in decisio. Delph. 769. nu. 6. vol. 1. & aliquid per Couarr. vbi supra. ¶ Contra quas personas concedi nequeant. plenè Angelus de Claua. in summa, in versicu. repræsalia. §. 1. & per D. Iodocum Damhod. dict. c. 96. per totum, per D. Bernardin. Scodobiū in dicta repe. authen. habita, vbi supra, & est tex. plenus in dicta auth. vt non fiant pignorat. ¶ Repræsaliz cōcessæ contra ciues ciuitatis, an comprehendat homines villarum, & casalium. quòd non comprehendantur voluit Bald. in dicta authen. sed omnino sequitur Thomas Gramm. in crim. 48. & In causa Christophori. nume. 4. hic contingit quæstio illa an ciuitatis appellatione veniat villa. de quo sermo noster nō est hic, alibi fortè longius, & melius dicitur. de supranotata tamen quæstione uide D. Octauia. Vulpellum. in tract. de pace, & indut. q. 89. num. 5. ¶ Erga clericos, & personas ecclesiasticas concedi non poterunt. tex. in dicto. c. unico. de iniur. lib. 6. Hyppolit. de Marfil. in rubr. ad leg. Cor. de fals. num. 61. Damhouderius vbi supra. nume. 21. vbi tradit non concedi contra mulieres, nō contra subditum eiusdem Principis, non contra Legatos, seu Ambalciatores, nec contra euntes ad nundinas, seu mercatus, non contra peregrinantes ad loca sacra, non contra personaliter citatos, nec contra mercatores, seu nautas, ventorum, aut tēpestatis vi impulsos alicui portui, nec etiam contra studentes, siue scholares. de quo ultimo D. Bernardi. Scodobius. in dicta auth. habita. loco supra allegato. num. 1. vbi etiam eiusdem est opinionis contra clericos. Secus autem contra clericos debitores inquit Guid. Pap. in decisio. Gratianopol. 34. sed accidit. ubi apostilla Rambaudi plenè. & sequitur dicens communem Ioann. Baptist. Villalobos. in tracta. opin. Commu. §. repræsaliz. nu. 30. & hæc de repræsaliz obiter dicta sufficiant, videas ad materiam plenos tractatus à Docto. compilatos, ad quos me remitto. ¶ Est denique notandum ad materiam quòd si concessæ fuerint repræsaliz contra aliquam nationem, puta cōtra Neapolitanos, Romanos, & similes, eo casu non possunt locum sibi vindicare contra ciues illarum ciuitatum mortuos, ex quo cadauera impediri nequeant. voluit Bald. in l. cum sit. C. de sepulch. viola. sequitur Hyppolyt. de Marfil. in l. fin. nume. 54. ff. de quæstio.

In §. Visum est.

S V M M A R I V M.

I Contractus ratione, vtrum fiat remissio.

Visum est quomodo inter has diuersas prouincias remissio in criminalibus non est necessaria, nec & si non fiat in uim grauaminis deduci non potest. Est uidere quid in contractibus & negotijs patrimonialibus. Et primo de contractibus. Et certum est de iure regulariter in contractibus iudices non arctari ad remissionem, vt no. in l. hæres

absens. ff. de iudic. per glossa. & Doctor. Et quòd no. in capitu. Romana. capitu. contrahentes. de foro competenti, libro sexto, & hæc est regula tradita a Doctoribus vtriusque iuris. Tamen hæc regula fallit in aliquibus casibus, in quibus iudices etiam in ciuilibus contractibus de vna prouincia ad aliam tenentur remissionem facere, aliàs contra iustitiam facerent. Et sic grauarent. ¶ Primus casus, quando in loco contractus vel iudicij iurauit se iudicio fisti. Et spreto iuramento aufugit a loco iudicij: quia tunc ratione periurij posset remitti ad locum vnde aufugit. Et hanc exceptionem a dicta regula, dicit Angel. suam esse in additio. ad Bal. in lege, hæres absens. ff. de iudic. Allegat casū in auth. de exhib. reis. in §. si uero omnino &c. ¶ Secundus casus quando agitur de statu ingenuitatis qua se mala fide cōstituit. C. vbi de causa status. lege prima. & sic si iudex unius prouinciæ seruum sui districtualis peteret remittendum in iusticiam, grauamen inferret, nisi remitteret, & causa illa cum domino & possessore esset tractanda coram iudice requirente. ¶ Tertio hortantur iudices ad remittendum in contractibus, si est quæstio de conditione personæ, quæ dicitur astricta corpori, uel collegio a quo fuit. vt in l. 2. C. vbi de mili. vel coarctali. Quarto hortatur iudex ad remittendum in contractibus, quando contrahens in contractu renunciat priuilegio sui fori. Et hoc tenet gloss. in l. 1. ff. si quis in ius vocatus non ierit. quæ glossa non est alibi, & illam ibi Bal. sequitur, quamuis Angelus ibi teneat contrarium, indistinct. l. hæres absens. Sed pro opin. gloss. & Bald. multum facit glo. in l. prima. ff. de eo quod certo loco. Et quòd not. in l. Titium & Mæuium. §. tutores. ff. de administr. tutorum. Et in dubio tene opinionem glossæ, b sicut facit puer qui nescit equitare, qui se tenet ad arsonium, ut dicit Iacob. Bntriga. C. qui pro sua iurisdictione. Et sic uides in quibus contractibus iudices unius prouinciæ tenentur remittere, aliàs iniustitiam faciunt & grauam, & de tali grauamine una prouincia de iudicibus alterius prouinciæ posset in curia generali conquari, licet communiter non sit in usu: quia cum in ijs una prouincia grauatur, habet aditum ad dominum regem extra curiam, & in talibus prouidet. Et sic talia grauamina ad curiam non reseruantur generalem. si tamen non uellet, non obstante quòd iudices prouinciarum habent principem superiorem, ad quem posset recursus haberi, tamè illorum grauamina etiã curia possent tractari, vt dicam infra latius. De patrimonialibus. uero causis, non est dubiū, qd̄ et in contractibus iudices unius prouinciæ, tenentur remittere ad locum gestæ administrationis. vt in lege, secunda, C. ubi de ratiocinijs agi oportet. Ratio textualis est: quia ibi maior habetur indagatio de gesta administratione quàm alibi. Et ideo di-

cunt iura, quòd in publicis administrationibus certum est, quòd debet fieri remissio. Et ita dicunt glossa, & Bald. in lege prima, C. ubi de ratiocinijs. Et ideo in aliquibus partibus sunt fori, ut in hoc Valentino regno, ut etiam intra prouinciam administratores iurium dominorum locorum remittantur ad locum.

CAMILLI BORELLI ADDITIO.

a ¶ **IN** contractibus.] Regulare est in contractibus de loco ad locum remissionem ab uno foro ad alium non fieri, ut originaliter habetur in dictis iuribus hic allegatis per Bellugam, & voluit Bartol. in dicta lege hères absens. §. si quis tutelam. ff. de iudic. & per Dominic. & Philipp. Francisc. in dicto capitu. Romana. §. contrahentes. de foro compet. lib. 6. Abb. & Fely. in capitu. si. extra eodem titulo, & communi calculo hoc recipitur. ¶ Limitat hic Belluga primo ubi iuratum fuerit in contractu de iudicio filii, tunc enim iuramenti ratione ad locum fit remissio contractus, ut Angeli fuit originale dictum ut hic, quibus adde alia adducentem pro huius confirmatione per Fely. in dicto capitu. fina. nume. 45. de foro compet. & Anto. Corset. in repetit. rubric. extra de iureiu. priuileg. iuramenti. §. quem sequitur tacito tñ auctore Lydo. Ro. in singu. 279. incip. reg. est in cōtractib. refert eū & sequitur Sebastia. Sapia in apost. ad Pan. in dicto capitu. fina. sub nume. 37. de for. compe. Paul. de Castr. in dicto. §. si quis tutelam, & sequitur Nicol. Boer. in consil. 50. videtur primo breuiter. num. 21. & Francisc. Marcus in decisio. Delphi. 400. num. 4. uolum. 1. ¶ Contrarium quòd iuramento non obstante remissio non fiat ad locum contractus tenuit Cardin. in cap. 1. in si. extra de iureiu. sed ut uides communiter doctores sentiunt contra opinionem Cardin. cui communi me subscribo, cum moderamine in ea re tradito per Didacū de Couarruias Practicarum quæst. cap. 10. sub nume. 4. versu. decimo si quis. quo in loco de re hac notabiliter scripsit, sicuti semper suo more. ¶ Limitat secundo Belluga secus esse in causa status, in qua remissio fit. cui ad de tu gloss. notab. idem uolentem in capitu. de seruorum, extra de seru. non ordin. & Philipp. Franc. in dicto. §. contrahentes. colum. 3. versu. si uero loquimur. ¶ Limitatio tertia Bellugæ est etiam in debitoribus fiscalibus, ut in dicta. l. 1. C. ubi quis de curial. & uoluit Philip. Franc. in dicto. §. contrahentes. colum. 3. uersu. secundo. ¶ Limitat quarto Belluga remissioni in contractibus locum fore vbiq; quis in contrahendo eius fori priuilegio cesserit, renuntiaueritque ultra allegata hic per ipsum D. Auctorem. idem tenuit Azo in summa titul. de iurisdic. om. iudic. Archidiacon. in cap. 1. §. 1. q. 1. Innoc. in cap. postulasti. de foro compe. & in cap. dilecti, ubi Maria. Soc. art. 3. extra eo. tit. Bartol. Castr. & Lancello. Dec. in d. l. hères absens. Anto. de Butr. Card. Panor. & Fely. in d. c. si. de for. compe. Bald. in c. præterea. de offic. delega. & in l. cū Archimedorā. C. ut in poss. leg. Ias. in l. 1. ff. de eo quod cer. loc. Philipp. Franc. & Beluissus Junior in dicto. §. cōtrahentes. nu. 94. Abb. Dec. Rip. Berous & Alciat. in c. 1. de iud. & uoluit Francisc. Marc. in dicta deci. Delphi. 400. nu. 3. vol. 1. Didacus de Couarr. plene indico cap. 10. versu. quinto, & Nicola. Boer. in dicto consil. 50. nu. 21. ¶ Quinto ulterius limita non procedere conclusionem supra firmatam ubi quis conueniretur pro reddenda administratione, is enim remittitur ad administrationis agitatæ forum. hic est casus dictæ le. hères absens. §. si quis tutelam. habetur in l. 1. ubi Accurs. & alij doct. C. ubi de ratioci. agi op. Alexand. in apotil. ad

Bart. in dicto. §. si quis tutelam, & Abb. Panor. in dicto. c. si. nu. 37. sequitur ibi Fely. nu. 43. de for. comp. Anch. regiens. quæst. 61. parte. secunda, sequitur eum referens Dominus Borgninus Caualean. in repertorio tractat. de tutorum & curatorum in verb. tutor. Couarruias, ubi supra. ¶ Sexto limita non procedere ubi quis promittit se representare in loco ipsius contractus, tunc enim ad illum locum remissio faciēda foret. voluit Bal. in dicta l. cum Archimedoram. C. ut in poss. leg. Philippus Deci. in cap. 1. num. 23. & ibidem Ripa num. 66. extra de iudic. sequitur Iaso. in l. si conuenerit. nume. 41. ff. de iurisd. om. iud. & Curtius Iun. in d. l. 1. nume. 9. ff. si quis in ius uoc. non ierit. ¶ Septimo fallit non procedere in eo, qui promittit stare in iudicio, & demum se absentando latitat, & occultat, Bartol. in dicta. le. hères absens. §. si quis tutelam. ff. de iudic. Fely. in dicto c. si. nume. 47. de for. competen. & omiffa Bartol. opinione si possideat in loco contractus bona, vel non, tenenda est opinio quòd tunc demum remissioni in contractibus locum erit in latitante, si in loco contractus latitauerit, secus si in alio loco quam contractus, ut rectè quidem animaduertit Philipp. Franc. in dicto. §. contrahentes. Ripa in dicto cap. 1. num. 66. de iudic. & Lancellor. Dec. in d. l. hères absens. §. 1. & uidendus est Ioannes Faber. in auct. si uero. C. ad leg. Iul. de adult. & uoluit Franciscus Marcus in decisio. Delphi. 400. nume. 13. uolum. 1. & Didacus de Couarruias in loco iam sæpius citato. versiculo. tertio inferitur, & in hanc etiam limitationem coincidit alia, quæ à doctoribus assignatur quòd ex nimia contumacia locus est remissioni in cōtractibus de quo per eundem Lancellor. Ripam, & Couarruias in locis supra allegatis. ¶ Octauo limita remissioni locum fore si quis in contractu promiserit soluere aliquo loco, uel tempore puta in nundinis, si enim nundinarum tempore eo loco quis non inueniatur soluere, ibidem conuenietur, & ad nundinarum forum remissio faciēda est. Bald. in cap. 1. de milit. uass. qui contum. quam sententiam approbarunt Curt. Junior in dicta. l. 1. num. 16. ff. si quis in ius uocat. non ierit. Iaso. in dicta l. si conuenerit. Deci. Rip. & Alciat. in dicto cap. 1. de iudic. Videnda tamen sunt ad hanc rem, quæ pulchrè conueniunt notata per Bald. in rubric. C. de reuoca. his quæ in fraud. cred. colum. 11. & exactissimè habetur in capella Tholosa. decisio. 103. itē fuit quæsitum. ubi Stepha. Aufser. optimè in apotill. ad quem me remitto. ¶ Nono, & ultimo, ne hic diutius immoremur remissioni locus erit in actione hypothecaria, quod intellige procedere, ut optime per Philipp. Franc. in dicto §. contrahentes. colum. 4. ¶ Est denique notandum quòd etiam in remissione de qua nunc agimus, in ciuilib. debet procedere aliqualis cognitio. Angel. in l. 1. C. ubi causa status. Petr. de Anchara. in cap. dilecto. de sen. excommu. in 6. & uoluit etiam alios referēs Fely. in cap. si. nume. 47. de for. compe. & de materia remissionis in criminalibus dicam latius in §. sequen. in apotil. in uer.

b ¶ **OPINIONEM** glossæ.] Autoritas glossæ cæteras omnes antecellit. Bartol. in l. ut uim. ff. de iustit. & iure, & in perpetuum non errat qui opinioni glossæ adheret. Bald. in l. si. §. necessitate. num. 9. C. de bon. quæ libe. & latè Io. Baptista Ferret. in consil. 48. in causa matrimoniali. nume. 3. Thom. Ferrat. cautel. 17. D. Iacobus Nouellus in regul. 6. in princ. post Duennas, & nouissimè Illustrissimus Hyero. Cardinalis Alba. ad Bartol. in l. certi condic. num. 5. ff. si cer. pec. dicitur enim idolus aduocatorum ut inquit Cyn. uti cum referunt Riminaldus, & Præstantissimus re, & fama percelebris Iureconsultorum primas D. Ioannes Bolognetus præceptor, & Dominus meus. in dicta. Lut. uim. ff. de iustitia & iure, &

De p̄pofit &c. In §. Ex quo p̄diximus. Rub. II. 46

re, & de hac Re longè, latèque Dom. Anton. Maria Coratius in tracta. de communi Docto. opi. lib. 1. titul. 3. nume. 12. 13. & lib. 2. titu. 9. num. 21. cum pluribus sequen. casu. 7. ubi ad fatietatem. ad quem semper refero dum de opinionum electione res agitur, is enim dilucide nō dum hunc extricauit.

In §. Ex quo p̄diximus.

S V M M A R I V M.

- 1 *Remissio in criminalibus, utrum fieri debeat.*
- 2 *Casus peculiare principis.*
- 3 *Vtens his, quæ sunt de p̄minentia principis, capite punitur.*

EX quo p̄diximus de his remissionib. inter iudices istarum diuersarum prouinciarum, quando sunt necessariae, & quando grauamen appellatur. Videamus quomodo ista petuntur intra iudices p̄

uinciarum, si sunt necesse, & si non fiant, grauamen inducant. Et hic est p̄sciendum, quod hodie in his regnis & terris Aragonum Cismarinis, quælibet ciuitates & uillæ habent suas iurisdictiones distinctas & separatas, non subordinatas ad tribunal magnæ ciuitatis, & sic quasi p̄uincias illas, & illarum quamlibet possumus iudicare, vt no. docto. in d. l. fina. C. de p̄scrip. lō go tempo. Et sic quamuis alias de iure qui sunt sub eodem p̄sidatu, inter eas sit necessaria remissio, vt not. in dicto capitul. 1. de rapto. & in cle. pastoralis. & in authen. qua in prouincia. C. ubi de crimine agi oportet, & in dicta. l. hzres absens. de iudi. tamen quia de more iudex illas remissiones non facit, nec cogitur per superiorem ad istam remissionem faciendā. Quæ consuetudo iudices excusat, quin iudices maiorum sequuntur erronei, vt dicit glos. singul. in capitu. 1. de postulat. p̄xla. lib. 6. quod fuit dictum Ioann. An. in capitu. tuas dudum, de spōsa. duorum, allegans, capi. inter corporalia, de transla. Episcopi uel electi. Et hoc uerum nisi in casibus in quibus fori uel cōstōnes regnorū nō lunt remissiones^a faciendas, uti uidemus in hoc Valētino regno in quo in latronibus & homicidiis condemnādis necessariō fit remissio, & hoc est clarum in terris in quibus iurisdicō nomine regis exercetur, quia sunt ciuitates uel villæ regales, inter illas in dictis casibus † remissio est necessaria vrgente foro, & sumus extra dictum morem quia cōtra fori dispositionem nequit consuetudo allegari, & ius fororum potest consuetudinem reprobare, ut in authen. nauigia. C. de furt. cum similibus, & diximus supra in ti. isto. §. his igitur, versicu. idem dicas. Sed uidimus dubitari, quid si latro uel homicida cōdēnatus in ciuitate uel villa regali, aufugit ad

baroniam militum, uel baronum, uel ad locum ubi ecclesiastici habent omnimodam iurisdictionem, an illi debeant remitti ab eis si petantur, & an p̄sides prouinciarū illos abstrahētes a dictis baroniis grauamē inferant dictis nobilibus uel dominis illarum terrarum. Et uidetur q̄ non inferant grauamen, quoniā in his grauiorib. criminib. detinēs malefactorem, tenetur remittere, & cogi potest a superiore ad id faciendum, in authen. ut nulli iudicum. §. si quis uero comprehensorum, cum similib. ¶ Item quia id uult forus regni quod latro uel homicida cōdēnatus in terra regis non sustineatur. Et sic forus est seruandus, & superior legem regni obseruans abstrahendo talem malefactorem non grauatur: quia legis ministerio facit. ff. de adulteriis. l. grauatus, maxime quia princeps iurisdictionem exercēdo, concedendo baronibus, nō abdicat a se supremū imperium. ff. de offi. proconsul. l. legatis. & quod no. in cap. super quæstionū. de offi. delega. Et sic uidetur concessa, ut illorum iurisdicō inferior meritum superiorum, id est principis cognoscat, ut in tex. no. in l. 1. C. de offi. p̄fecti urbis. In contrarium tamen dici potest: quia isti milites habent suas baronias distinctas & separatas a iurisdictione regia cum suis terminis & territoriis, cum omnimoda iurisdictione & mero, & mixto imperio, non subordinatas regi iurisdictioni ad quā ab eis non recurritur, nec appellatur ad principem, nec ad p̄sidentem. Et sic dicuntur istæ baroniarum prouinciales quædam, & sic non sunt sub aliquo p̄sidatu, nisi in certis casibus † a foro reseruat, in crimine læsæ maiestatis, falsæ monetæ, & plagii, qui sunt casus reseruat, & principi peculiare, merito ex quo alieno non subiacent territorio, sunt quodammodo principes in territorio suo, & habēt iura fisci, unde & pacta illorum habent uim legis, ut le. placet. C. de donatio. inter uirum & uxorem, & l. Cæsar. de public. Nam ut ait Apostolus. Qui non sunt sub lege, sibi ipsi sunt lex. Licet hoc reprehendant Petrus & Cyn. in l. 2. C. de cōdicō. ob causam: dicentes, quod licet nō subiaceāt, subiacere tamen debent: quia nemo est qui non sit sub uniuersali imperio principis uel qui non debeat esse. Et in hoc residet Bald. sed hoc, est uerum quo ad uniuersale dominium, & p̄ncipis p̄minentiam, quod & quā habet in toto regno, ut leg. bene a Zenone. C. de quadrienn. p̄scrip. & l. de precatō. ff. ad legem Rhodiam de iactu. Sed isti nobiles & barones ex bono contractu habent a principe omnimodam iurisdictionem & territorium separatam & non subordinatam ad iurisdictionem p̄sidentis, & sic ex titulo habili, merito se dicunt non teneri ad has remissiones, nisi in dictis casibus a l. regni statutis, falsæ monetæ, plagii, & læsæ maiestatis. Pro quorum opinione potest allegari quod scribit dominus Antonius de Butrio, in capi.

Speculum Principum, Petri Bellugæ.

capitulo, cum contingat, de foro competenti, dicens, quod verum privilegium vel consuetudo, tribuunt iurisdictionem inferri ordinariam tribuere videtur solidū, excluso superiore, vniuersali. Tamen hoc limitat fore verum si hoc specificè disponatur, alias non allegat nota. de officio ordinario. capitu. pastoralis, in gloss. & capitu. cum ab ecclesia, & capitu. irrefragabili. §. excessus. Et sic illud dictum facit pro & contra & uidentia esset concessio iurisdictionis: Nā si princeps totalem iurisdictionem transferret, reseruat casibus fori, & tunc in alijs princeps esset exclusus. Sed barones in omnem euentum dicunt principem exclusum, & hac lege uiuunt licet princeps & sui officiales contradicant. eger hoc principis declaratione, & ideo aliter pronunciano determino. Fatendum tamen est, quod nulla baronorum iurisdictione posset commissores criminis læsæ maiestatis, falsatores monetæ, plagiarios uel hæreticos sustinere, etiam prætextu antiquæ & præscriptæ consuetudinis, quæ illa sunt principi reseruatæ. Merito impræscriptibilia, nota Innocen. de postulat. prelatorum. bonz. Ad hoc leg. comperit. C. de præscriptio. triginta annorum. Et quod nota. Dominus Antonius de Butrio, in capitulo, cum contingat, de foro competen. & glossa ordinaria, in capitulo uolumus. 16. quæstione quarta, & magna est ratio quæ pro hac parte facit. † Nam utens talibus quæ sunt in præminentia principis indult. capitali pena puniuntur, ut in l. sacri affatus. C. de diuersi. rescript. Facit lex prima, & secunda, C. ut in dignit. ordo seruetur. Et ad hoc facit quod nota. Bald. in quæstione per eum disputata, quæ incipit appulimus. Quinimmo dixit Bald. in feudor. titul. quid sit inuestitura, quod princeps non potest alienare expropriando a se territorium, dignitatem, uel iurisdictionem secundum eum, cogita.

CAMILLI BORELLI ADDITIO.

2 **REMISSIONES.**] regula iuris clara est in delictis de foro ad forum remissionem fieri debere. vulga. auth. qua in prouincia. C. ubi de crimin. agi oport. text. in §. si uero. authentic. ut nulli iudic. in cap. primo, extra. de rapt. gloss. in clem. pastoralis. §. denique, ubi Imo. & Cardi. de re iudic. & uoluerunt Cyn. Bartol. Bald. Salyc. Iason, & alij in l. 1. C. de summa Trinita. Io. Fab. in dicta auth. qua in prouincia, & in auth. si uero. C. ad leg. Jul. de adulter. & Angel. & Iacobus de Beluis in dicto §. si uero. & communiter per doctores. Adde nouissimè Dom. Hyppolit. Bonacoss. in tracta. quæst. crimi. in uersicu. remissio. & clara, & indubitabilis est ista regula, quam declarabo per ampliationes, & limitationes ita ut ex hoc labore totam materiam habeas plenissime enucleatam. ¶ Amplia tribus modis, quos posuit Petr. Duennas in regul. 378. quem uide in hoc. ¶ Limita primo istam regulam non procedere in curia Romana (ut ab ipsa uti omnium summa incipiam) in qua delinquens ad iudices proprios non remittitur, ut uoluit Oldradus in consil. 1. 24. in fi. Alberic. de Rosat. in authentica, qua

in prouincia. supra allegata: sequitur Do. Iulius Clarus in pract. crimi. lib. 5. §. si. q. 38. nume. 27. assignans rationem, quod Roma sit communis patria. Adde illi Franciscum Marcum in decisio. Delphin. 200. nume. 1. uolu. 1. adde etiam si tibi uideretur aliam rationem, quia Romana Curia nulli mundano, præterquam summo Pontifici subest & dicitur infra. ¶ Secundo limita dictam regulam procedere ex urbanitate, non autem necessitate ex quo tunc ad remittendum de necessitate quis non cogitur, exemplo Pilati, qui ex urbanitate Christum remisit ad Herodem. not. gloss. in l. si cui. §. fin. in uerb. remittere. ff. de accusa. ¶ Salyc. tamen in dicta. authent. si uero. C. de adulter. dicit hoc nullo pacto verum esse quod ex urbanitate remissio fiat, sed bene verum esse fatetur non posse illum de facto cogere ad remissionem, sed procedendo superiorem adire cogitur, & iuris necessitate cogitur remissionem facere oportere, alias incidat in poenam, & in hoc est gloss. not. in dicta clem. pastoralis in uersicu. ex more, & ibi hoc uoluit Cardi. & sequitur Fel. in c. si. num. 19. de foro compe. & potest dici ex urbanitate fieri remissionem si irrequisitus, & de per se remitteret. uel alio etiam modo, ut primo actu, & tempore petitionis remissionis, si iudex requisitus remittat, dicatur potius urbaniter egisse, faciendo remissionem sine replicatione. Secundo uero tempore, ut facta requisitione non remittat, ille superiorem adeat, & consequenter iuris necessitate illum cogat, & tunc remissio dicitur necessaria, & non urbana. ¶ Tertio limita regulam ipsam non procedere de generali consuetudine, qua remissio delinquentium non fit, ut uoluit Bald. in l. requirendum. colum. 3. C. de seru. fugit. & Ange. in l. hæres absens. ff. de iud. refert, & sequitur Bartholom. Soci. in regul. 335. fall. ult. Bartol. in l. sepulchri. nume. 3. ff. de sepulch. viol. Abb. Panor. in consil. 24. Rodolphus ciuis. num. 1. uolum. 1. & uoluit Thom. Grammati. in decisio. Neap. 26. Michael Hebreus. cum multis relatis per Do. Iulium Clarum in dicta. q. 38. num. 20. ¶ Quæ tamen sanè intelligenda sunt, ut dicta in presenti limitatione procedant in locis, & tribunalibus diuersis dominis subditis, puta ut est respublica Venetorum, & in similes, secus tamen si remissio peteretur in tribunalibus sub uno principe subiectis, ut est in isto regno, si enim Baro requiratur a iudice delicti, & is remittere neglexerit, cogere ipsum rex, & suprema eius tribunalia ad petitam remissionem, ut dicit Bald. in l. 2. colum. 2. C. de seru. fugit. & in in Lunica. C. ubi de crimin. agi oport. & Alex. in dicta l. sepulchri, & Paul. de Cast. in dicta. Lunica. inquit quod non est moris quod fiant istæ remissiones de locis non subditis eidem superiori, sequitur Angel. in dicta. l. hæres absens, & in dicta. auth. si uero. C. de adulter. dicens quod hodie fit remissio in locis subditis vni præfidi, sequitur Bartholom. Veronen. in consil. crim. 58. Paulus Faber. colum. 2. Thom. Gramma. in decisio. Neapo. 26. nume. 5. Steph. Aufrer. in Apostil. ad Capell. Tholo. in decisio. 319. per totum. Io. Millæus in Praxi crimi. in §. edicto. in uerb. ad subsidium iuris. num. 64. fol. 47. in paruis, & habetur per Iulium Clarum in dicta. q. 38. num. 20. & infra dicam post pauca. ¶ Quarto limita remissionem prædictam procedere in delictis grauibus, & atrocibus, secus uero in leuibus, in quibus remissio similis locum sibi non uendicat, & criminaliter intentatis, notat gloss. Abb. Panorm. & Docto. in dicto capitu. 6. de foro compe. Geminia. & Philipp. Franc. in capitu. Romana. §. contrahentes. de foro comp. in 6. Collectar. in capitu. postu. Iasti. de foro competen. Cyn. in dicta. auth. qua in prouincia. Calderin. in dicto capitu. 1. de raptor. Panormit. ubi Anton. Francisc. in apostil. in dicto capitu. finali, num. 15. Millæus ubi supra num. 81. 84. 85. 86. Aufrer. in apostil. ad

still. ad Capel. Tholof. 3 19. Franc. Marcus in decisio. Delphin. 400. num. 1. volum. 1. Hippoly. de Marsil. in Repe. l. vnica. num. 124. C. de raptu virgi. Didacus de Couarru. pract. quæst. lib. c. 11. num. 7. versic. octauo remissioni locus. Petrus Duenn. in regul. 378. limitat. 3. refert, & sequitur D. Julius Clarus in dict. quæstio. 38. num. 23. ¶ Quinto limita positam conclusionem non procedere in vagabundis, quorum remissio nõ fit. vt probatur in l. 1. C. vbi de crimine agi oportet. voluit Ioan. Calderin. in d. c. 1. de rap. cuius. l. 1. textus autoritate dixit Barto. in d. l. hæres absens. §. proinde. nu. 4. ff. de iud. quod hoc textu multi ribaldi suspenduntur in ciuitatibus, vel castris, vbiunque inueniuntur, cum non habeant alicubi forum. & Alberi. de rofar. in dicto §. proinde. Probatur in additio. ad Ioan. monach. in c. inquisitores. nu. 5. de hæret. in 6. & in isto dici poterit secundum præfatos vbi te inuenero, ibi te iudicabo. Aegidius Bellemer. in consi. 11. colum. 2. Milleus vbi supra, num. 88. Panorm. in dicto c. 6. num. 13. vbi Sebastianus Sapia, & Anton. Francisc. in Apostill. Alexã. in l. alio. ff. de eo quod cer. loc. Fely. in d. c. 6. num. 16. Couar. loco supra citato. num. 7. versic. septimo sunt. Guido. Pape in decisio. Gratianop. 202. num. 2. Duenn. reg. 378. lin. 4. Julius Clarus in d. pract. crim. q. 39. num. 7. & Franciscus Marc. in decisio. Delph. 1039. num. 2. volum. 8. ¶ Contrarium tamen in limitatione proposita, quod etiam vagabundus remittatur tenuerunt Innoc. & Card. in d. c. 1. de raptor. Marian. Soc. in c. postulasti. num. 15. & Abb. in d. c. 6. num. 21. de for. compe. quos sequitur Bonifacius Vitalin. de Mantua. in tracta. malefactorum. sub rubri. de inquisitionibus & earum form. nu. 56. Montalius in l. 82. titu. 2. part. 3. in gloss. in verb. (la onzena) in quam partem inclinatur Couarru. in dict. c. 11. num. 7. & Duennas in dicta regu. 276. limi. 4. qui suppresso nomine Couar. idẽ asserit. ¶ Ego non video causam cur magis huic opinioni adhæreã, & ideo mihi placet opinio prior tum, quia magis communis, tum etiam ratione, quæ mihi videtur satis concludens, quia si fit vagabundi remissio, si remittitur dicitur remitti ad proprium, quia non dicitur eo casu vagabundus, cum domicilium habeat vt remittatur, & sic eo casu nõ tractaretur vt vagabundus, sed vt alius, si vero non remitteretur erit vagabundus per statim dicenda, & ideo resideo cum limitatione supradicta. ¶ Sublimita tamen eam, si tibi videtur, non procedere quotiescumque quis præstaret cautionem de redeundo ad locum domicilij, quod intelligendum, de eligendo nouiter domicilio, vel de redeundo ad locum vbi prius domiciliũ, & habitationem habuerat. vt voluit Abb. Panormit. in d. c. fin. num. 13. Alexand. siue quisquis is fit in Apostill. ad Barto. in dicta l. hæres absens. §. proinde. in verbo, vagari. ff. de iudi. & faciunt dicta per Francisc. Marc. in d. decisio. Delph. 1039. volum. 1. ¶ Distingunt tamen in præfata contraria opinione Bartho. de Cassaneo. in consuetud. Burgund. titu. des iustices. rub. 1. §. 5. nume. 14. Couarru. & Duen. vbi supra. quicquid fit teneo opinionem supranotatorum, maxime cum asserat D. Clarus, vbi supra, ita iudicasse Senatũ Mediolanensem contra quendam de Brixia. à quibus non recedendum, quia suprema est illius senatus autoritas. ¶ Vagabundus autem dicitur ille, qui propriam, ac firmam habitationem nõ habet, & licet in suis terris domicilia habeant, si tamen ea reliquerint, & Vaghi oberrant. Accurs. in l. 4. §. prætor ait. in verb. habitationem. ff. de dam. infect. Bartol. in d. l. 1. num. 6. C. vbi de crimine agi oportet. Facit text. in l. eius qui. §. si quis domicilio relicto. ff. ad municipal. Hostien. in summa, titu. de penit. & remiss. §. cui consistendum. versic. quarto cum quis. est tex. in l. 1. C. de colon. Palzsti. lib. 11. & in l. 1. C. de Tironib. lib. 12. l. 1. C. de colon. Tracensib. & ibi hoc voluit Bartol. lib. 11. & in l. quisquis. in f. C. de Agrico. &

cent. lib. 10. & Iodocus Damhouder. in praxi crimin. g. 33. nu. 15. Duennas regul. 378. limit. 4. vbi hoc asserit allegando idem probari, & caueri Hispaniæ legibus. per l. 4. titu. 12. lib. 8. ordinat. ¶ Sexto limita non procedere supradictam conclusionem vbiunque is, de cuius remissione agitur, commiserit delictum apud iudicem, à quo remissio petitur, eo. n. casu & simili facienda non erit, donec patratu sceleris punctio data non fuerit, vt habetur in l. si cui. §. fina. & in l. fin. ff. de accusat. refert & sequitur Guido Pape in decisio. Gratianop. 202. in remissione. sub num. 2. ¶ Septimo limita non habere locum remissionem nisi in subditis eidem imperio, & superiori, vt fuit originalis opinio Odofredi in authen. qua in provincia. C. vbi de crimine agi oportet. & sequitur cum Bald. in l. 1. C. eo. tit. vbi dicit hanc opinionem de consuetudine approbarem. sequitur Marth. de Afflict. in reg. consti. pœnam eorum. nu. 68. sub rub. de forbannitis, & foriud. Bald. in l. 2. C. de seru. fug. Paul. de Leazar. Imol. & alij in dicta clemen. pastoralis. §. denique. Angel. in authen. si vero. C. de adult. ante eos Oldrad. in consi. 124. Bald. in l. 2. col. 10. de hæred. insti. Iacob. de Belusio. in dicto §. contrahentes. Bartholom. Veron. in d. consi. 59. col. 1. Raphael Fulgosi. in consi. 149. colum. 2. Anton. Franciscus in addi. ad Panorm. in allegato. c. fin. sub num. 13. Barth. de Cassen. in consuetud. Burgund. rubri. 12. num. 14. Stephan. Aufrer. in apostill. ad Capellam Tholosa. in decisio. 319. Didacus Couarru. in pract. quæst. c. 11. versic. duodecimo. Nicol. Boer. in decisio. Burdegal. 29. num. 5. vol. 1. & Julius Clarus in praxi crim. §. si. q. 38. nume. 11. & Ioan. Milleus in pulchra (licet inordinata) pract. crimi. vbi supra. nume. 83. referens ita vidisse quotidie seruari quod delinquentes in Regno Franciæ securi sunt in Bearnio. idem tacito authore asseruit Aufrer. vbi supra in fin. & ita etiam videmus in hoc Regno in delinquentibus in eo, ex quo securi sunt in ciuitate Beneuetana, & in alijs terris subditis iurisdictioni ecclesiæ Romanæ, & eius summi Pontificis. Idem tenuit etiam Hippoly. de Marsil. in consil. crim. 32. spiritus sanctus. num. 9. vol. 1. Anto. Rambaud. in Apostill. ad Guido. Pape. in decisio. 202. in verbo Vagabundus. Francisc. Mar. in decisio. Delph. 400. num. 9. volum. 1. Thom. Grammatic. in decisio. Neapoli. 26. Michael Hebræus. num. 5. & nouissime etiam D. Rolandus à Valle in consil. 60. Anton. de Burgo. num. 1. 7. & 21. volum. 2. ¶ Octauo limita non habere locum conclusionem præfaram, vt non fiat remissio ad locum delicti, vel originis, si quis reperitur in ciuitate confederata, quia confederationis vigore in illa ciuitate poterit puniri. text. est qui haud cauillari poterit in l. non dubito. in fin. ff. de capti. voluit Marfi. in repe. l. 1. num. 126. C. de raptu virgi. & in pract. crim. §. oportune. num. 36. & sequitur eam opinionem D. Roland. à Val. in dict. consi. 60. Anto. num. 7. 8. volu. 2. & faciunt notata per Martin. Laudens. in tract. de confederat. §. 7. ratione. ob quod dicit Cataldinus de Boncompagnis in tract. iudic. §. 211. Adde quod si sint. & vide Iulium Clarũ vbi supra. q. 38. num. 10. versic. successiue quæro. & q. 71. num. 11. versic. quæro modo. licet contrarium attentauerint Bald. in l. executorem. col. 8. C. de excep. rei iudic. & Barthol. Soci. in consil. 86. viso capitulo. colum. 2. versic. . . vol. 4. contra quos primam tueretur opinionem Hippol. Marsil. vbi sup. ¶ Nono limita non procedere, nec fieri debere remissionem si remissio peteretur ab eo, de cuius violentia dubitaretur, puta quia esset tyrannus solitus male tractare inquisitos, iuste enim timetur de violentia irrationabili. dicta clemen. pastoralis. de re iudi. de qua etiam violentia irrationabili Specul. in ritu. de sponsal. tunc enim tali superiori tradere non debet, cui tanquam pater debet fauere, nec debet sui subditi beccarius esse, vt inq. Bald. &

Speculum Principum, Petri Bellugæ.

Bald. & post ipsum ibidem Præpositus in cap. 1. §. si iudex. de pace tenen. sequitur etiam Franciscus Marcus in decisio. Delphin. 400. numer. 9. vol. 1. ¶ Decimo limita non procedere conclusionem firmatam si non fuerit petita remissio, vt enim ipsa fiat placuit nonnullis petitionem præcedere oportere. arg. gloss. in c. si. de rescrip. in qua habetur quod licet iudex omittens expensarum condemnationem, de suo refarcire teneatur. l. sancimus. C. de iud. Hoc tamē procedit dum tamen pars petierit expensas. vt ibi. dicit pro hoc singularem, & notandū Abb. Panorm. nume. 15. ¶ Cuius autoritate & aliorum complurium, (ad quod aduertat tu Regnicola iunior ad intellectum Pragmaticæ. odia. de compromisis.) in qua statuta est dupli pœna arbitris non terminantibus infra terminum, quia ego ex his, & alijs dixi arbitros pœnā non incurrere si instantia, & expeditionis petitio facta non fuerit, debet enim peti. dixi longè, lateq; in Regia Aragonum. §. 6. glos. 1. num. 1. 2. 3. 4. & pluribus seq. vbi videas. ¶ Ob quod ad propositum rediens dico in casu proposito ad hoc vt remissio fiat debet peti. notatur in dicto. §. si quis vero comprehensorum. voluit Bald. in ad dir. Specul. in titul. de compet. iud. adit. Ver. index originis. Fely. in dicto. c. fin. num. 22. de for. compet. Bart. & Bald. in dicto. l. 1. C. vbi de crimine agi oport. Ioan. de Anan. in dicto. c. 1. de raptor. Guido Papæ in decisio. Gratianop. 202. num. 2. ver. sexto. Anton. Francif. in Apostill. ad Panor. in c. pastoralis. §. præterea. sub nu. 7. de offic. de leg. Hippoly. de Marfil. in practica crim. §. oportunè. nu. 33. Cepolla in d. confi. crimi. 59. Paulus Faber. col. 2. ver. dummodo. Thom. Grammatic. in decisio. Neapol. 16. Michael Hebræus. nu. 2. Marian. Soci. in c. postulasti. nu. 14. de foro comp. Couarr. in dicto. c. 11. ver. quarto erit. & vltimo loco tradidit Iulius Clarus in dicta q. 38. nu. 19. ¶ Vndecimo limita non procedere quotiescunque constaret remissionem peti ab aliquo superiore ad finem liberandi, vel absoluendi inquisitum remissione obtenta, tunc enim ad eam petens non admittitur. Anania in d. c. 1. de raptor. sequitur eum Marian. in dicto. c. postulasti. quia eo casu permittenda non est, ne delicta remaneant imponita. c. vt famæ. de senten. excomm. lita vulneratus. in pri. respon. in fin. ff. ad leg. Aquil. ¶ Duodecimo limita tunc faciendam esse remissionem si delinquens adhuc condemnatus non fuerit, aliàs ipsa condemnatione facta debet à condemnante puniri, nec remissioni locus erit. Ita voluit Bald. in l. executorem. C. de execu. rei iud. nu. 27. sequitur eum Salyc. in dicta l. 1. C. vbi de crimine agi oport. Ioan. de Anan. in d. c. 1. num. 3. de rap. & Per. de Anchar. in dicto. c. postulasti. in secunda oppo. quod dicit esse sustentabile Fely. in d. c. fin. nn. 21. de foro compet. Barthol. Socin. in d. regula. 335. fallent. 1. tenuerunt Dyn. & Paul. de Cast. in l. a diuo Pio. §. sententiam. ff. de re iu. Couarr. vbi supra. c. 11. num. 6. ver. sexto in hoc. ¶ Decimotertio limita remissionem nõ fieri de delictis confessatis incidenter, puta inquiritur quis de maleficio, & incidenter confitetur de maleficijs alibi commissis, ex quo si per iudicem delicti confessati petatur remissio, fieri non debet. secundum Dyn. & Barto. in d. l. si cui. §. fin. ff. de accus. arg. dicti. §. si quis vero comprehensorum. Si autem delicta omnia principalia sint, tunc remittendus erit ad locum vbi acerbius, & acrius deliquerit, si autē fuerint æqualia remissio fiet ad iudicē, apud cuius locum quis primo deli querit, ibi enim primo se obligasse censetur. argum. l. obligamur. ff. de act. & obligar. quod refert, & sequitur D. Marian. Socin. in dicto. c. postulasti. ¶ Decimoquarto limita non procedere remissionem nisi in iudice Domicilij, vel originis, aliàs. n. uti remissionem facere non potens tanquam iurisdicção ne carens eam facere nequibit. Anto. de Butr. Aret. Pan.

& Fely. in d. c. si. de foro comp. Didacus de Couarrub. §. 1. num. 6. ver. sic. quinto in delictis. ¶ Decimo quinto limita non procedere quotiescunque quis reperiretur in flagranti crimine, tunc enim remissio non fiet. Barto. in l. quod ait lex. §. quod ait. ff. de adulte. Mansuerius in sua pract. titul. de remissio. num. 3. ¶ Decimo sexto limita remissionem prædictam faciendam non esse non præcedente aliquali summaria cognitione, & informatione, & debet constare prius delictum esse commissum. l. 1. §. item illud. ff. ad senatusconsult. Sillan. Oldra. in conf. 124. Petrus Jacob. in pract. titul. de successio. Regni Franciæ. §. & est aliud minus. ver. & est notandum. Cardi. in d. clem. pastoralis. §. denique. ver. vltimo. de re iudica. Paul. de Castr. & Ioan. de Imol. in l. si. §. 1. ff. de Pub. Alex. post Ang. in dicta L. xres absens. §. si quis. ff. de iudi. Panorm. in d. c. si. num. 18. vbi etiam addentes. de foro cõpet. Ioannes Milleus. in pract. crimin. vbi supra. num. 64. Guido Papæ in dicta decisio. 202. num. 1. Francisc. Marc. in decisio. Delphi. 400. num. 7. volum. 1. cum allegatis no uissimè per D. Iacob. Menochium de recuperanda poss. remedio. 10 nu. 45. quam summariam informationem esse capiendam per iudicem petentem remissionē pro ueriori opinione voluit Didac. de Couarru. pract. quæst. c. 11. num. 8. ver. nono. qui multos alios allegat. quibus concinit dictum Andreæ de Iserni. in constit. Regn. Post mundi machinam. dicentis, quod dum iudex ecclesiasticus implorat brachium iudicis secularis, sine causæ cognitione, si iustè impleretur cõcedi non assolet. de quo aliàs dicemus. ¶ Decimosextimo limita non procedere quotiescunque quis peteret remissionem de vno loco ad alium, & is locus esset sub eodem Prætorē, quia tunc remissio faciendam non est. Ita Soci. in d. regula. 335. Fall. 2. allegat Bart. in quadam. l. delic. de requir. reis, quam credo non inueniri in rerum natura, nec potui hanc Barto. doctrinam reperire. Hanc tamen limitationem non arbitror ita faciliter procedere, ex quo licet quoad iurisdicçãoem forte baronis remissio non fieret, uti ei nõ præ iudicialis, deberet tamen fieri, ratione vassallorū ne grauentur, in litigando, & se defendēdo, ac etiam in carcere extra proprios lares, & patriam, maxime in Regno in quo pluribus Pragmaticis, & Regni iuribus cautum est, carceratos nõ asportari extra propriam patriam: vt habetur inter cetera in Pragmat. Regis Ferdinandi incip. quæru. & per Ioan. Anto. de Higr. in c. Regni. grauami na num. 51. sub rubr. de grauam. vass. ¶ Decimo octauo limita supra dictam conclusionem procedere in pluribus iudicibus separatam iurisdicçãoem habētibus in diuersis territorijs, tunc enim remissio locum sibi vëdicabit, secus erit in iudicibus implicitam, & parem iurisdicçãoem habentibus in eodem loco, puta in barone iurisdicçãoem habente in sua baronia, & Magno Iustitiario, vel Iustitiario prouinciali, qui habent etiam iurisdicçãoem in eadem baronia, sicuti in tota prouincia, licet. n. delinquentis sint omnes iudices competētes, inter ipsos tamen remissio locum non habebit, quia tunc is præfer tur, qui in capiendõ realiter præuenit. Bart. & Alex. in l. si pluribus. ff. de leg. 1. Bartol. in l. si maritus. ff. de adulte. & in dicta l. sepulchri. Idem Barto. in tract. de iurisd. ver. quinto quæro. vbi pulchre ad materiam. ¶ Vbi tamē peteretur à tertio, & duo illi ambo pro se peterent, tunc qui præuenisset in inchoando processum, vel citationē verbalem, is in remissione obtineret, & supra omnes præfer tur is qui realiter citauit, ita capturam persone appellat. nota. Bartol. in l. 3. ff. de custod. reorum. in l. 1. ff. de pēnis. in l. diuisim. ff. ad Turpill. Angel. de Aret. in tract. malefic. in §. citetur. late Hippolyt. de Marfil. in l. si. ff. de iurisdicção. om. iudic. & per Domi. Iodocum Damhouderium. in Enchirid. crim. c. 33. num. 6. de quo etiam Mart. de Assl.

De pposit. &c. In §. Ex quo p̄diximus. Rub. II. 48

de Afflicto. in decisio. Neapo. 219. in foro Archiepiscopi. sub nu. 3. quem sequitur referens licet corrupte impres-
 forum incuria D. Francisc. Burfatus in consil. 74. Mirabi-
 tur forsā. num. 3. 4. 40. volu. 1. Quod secus esset si vnus
 baro haberet iurisdictionem priuatiuam, & sic ostende-
 ret priuilegium Regis, prout sunt omnes ferē Barones
 in Regno & dicam paulo post. ¶ Quod sanē intelligen-
 dum est non procedere quotiescunque baro haberet ex
 priuilegio vassallos cum mero, & mixto imperio, & iur-
 isdictione sine territorio, & sic iurisdictione fuerit con-
 cessa respectu personarum, & non territorij. de quibus
 loquutus est Andreas de Iserni in c. Imperialem. §. prae-
 terea. il. secundo. colum. vlti. de prohib. feud. alien. per
 Federic. Bartol. in l. 1. in fi. ff. de iuris. om. iudi. & in Lar-
 bor. §. iudex. ff. commun. diuid. isti. n. videntur habere iur-
 isdictionem, & cognitionem in vassallos vbicumque
 delinquerēt, meritoq; ad delicti iudicem eo casu remis-
 sio locum non haberet, quia si secus esset nunquam eor-
 um priuilegium, nunquam dico, fortiretur effectum, cū
 ista cognitio in vassallos sine territorio nunquam habe-
 ret intentum, vti de regularibus habentibus iurisdictionem
 in monachos priuatiuē ad Episcopum. vt dicit Fel.
 in c. pastoralis. fallen. 7. de offic. ordi. & hoc seruiat pro
 ¶ Decimanona limitatione cum alijs ad regulam supra
 traditam in materia remissionum in criminalibus.

¶ Vigesimo limita non procedere, nec faciendam esse
 remissionem delinquentis ad locum, & forum commisi-
 si facinoris, quando aliquis baro ostenderet priuilegiū
 adeo plenum, & amplum, quod sibi in vassallos, & sub-
 ditos fuerit concessa iurisdictione & cognitio etiam si de-
 liquerint extra territorium suae iurisdictionis: tunc. n. si
 apud eum reperiretur, per eum ad delicti iudicem de-
 linquens remittendus non est. argum. l. 1. in princi. ff. de
 const. Princip. & isto casu procedit opinio Ioan. Calder.
 in dicto. c. 1. de rapto. & Bald. in c. si iudex. de pace tenē.
 & alias vidi pluries repeti plures delinquentes carcera-
 tos apud iudicem delicti, & remitti ad dominum Origi-
 nis, quando priuilegia sunt ita ampla, prout inter cetera
 vidi amplissima priuilegia illustrissimi Consalui Fer-
 dinandi de Corduba Ducis Sueffae, cui Serenissimus
 Rex ob memorabilia facta, amplissima concessit. ¶ Vi-
 gesimo primo limita non procedere remissionem a iudi-
 ce maiore, & supremo ad minorem. vt voluit Oldrad. in
 consil. 124. refert, & sequitur Antonius Bambaudi in apo-
 still. ad Guido. Papae in dicta allegata decisio. 202. arg. l.
 ad cognitionem. ff. ex quibus caus. in poss. eat. l. ad princi-
 pem. ff. de appell. Cassaneus in consuetud. Burgund. rub.
 12. nume. 16. refert, & sequitur Couarruias vbi supra.
 num. 10. versicu. Decimotertio. Vbi id intelligit tantum
 procedere, vbicumq; is superior poterat de iure causam
 ad se auocare, quando autem non, secus erit. Tu autem
 regnicola dicas secus esse in Regno circa primas causas
 (quibusdam criminibus exceptis) quia semper remissio
 fit ad barones, vt videmus in tribunalibus Regni magis
 supremis seruari in viridi obseruatione, & hoc iure vi-
 mur. ¶ Vigesimo secundo limita non procedere in foro
 poenitentiali, in quo licet quis in aliena parrochia pec-
 cauerit, non tamen ad Parochū delicti remittendus est,
 sed apud proprium parochum. Ita gloss. in c. placuit.
 1. 9. q. 1. Abb. Panorm. & Anan. in d. c. 1. de raptorib. An-
 chara. in c. postulasti. nu. 15. de foro comp. Andreas Al-
 ciatus in c. perniciosam. num. 70. de offic. ordi. Couarru.
 dicto c. 11. num. 4. versu. primum si p̄notat. & Petrus
 Duennas in d. regula 378. fall. 1. & nouissime Do. Iulius
 Clarus. sentent. lib. 5. §. si. pract. crimin. q. 38. nu. 5. rationē
 assignat vbi supra Duennas. ¶ Vigesimo tertio limita re-
 missionem nullo pacto admitti in crimine raptus. Ita
 inquit Bal. in l. vnica. nu. 8. C. de rapto virg. sequitur Cas-

aneus in consuetud. Burgund. tit. de aduenz. rubr. 12. §.
 vnico. nu. 11. Quod non approbavit Duennas vbi supra
 limitatione 6. ¶ Vigesimo quarto limita non procedere
 in crimine haeretic. l. Arriani. C. de haeretic. Paulus de Lea-
 zar. in clem. pastoralis. de re iud. Cassaneus in consue-
 tud. Burgund. rubr. 12. §. vnico. nu. 13. tit. des Aduenz.
 refert, & sequitur Duennas regul. 378. limitat. 7. Gund-
 saluus de villadiego. in tract. de haereticis. q. 8. cum tem-
 peramento de quo per Couarr. dicto. c. 11. in fin. ¶ Vigesi-
 mo quinto limita non procedere in fure, is enim vbicum-
 que repertus fuerit poterit puniri. Bart. in l. si dominum
 rei. ff. de furt. Paul. de Castro in consil. 458. num. 2. lib. 2.
 Ang. & Augusti. in additio. ad eum, in tracta. maleficior.
 in §. & vestem coelestem abilit. nu. 15. sequitur Petrus
 Duen. in dicta reg. 378. ¶ Contrarium tenuerunt Couar.
 var. resolut. lib. 2. c. 20. nu. 13. in fi. & pract. questio. c. 11.
 num. 9. ¶ Regnicola, quicquid asserant doctores in hoc
 Regno expedita res est, vt vbi inueniatur ibi puniatur;
 nec fiat remissio, ita pluries terminatum fuit per sacrum
 Regium concilium. vt per Ant. Capic. in decisio. Neapol.
 104. in causa domini comitis. per totum. & cautum est
 in Regno iuribus ipsius, & praesertim Caroli V. Impera-
 toris Pragmatica. incip. item quod officiales sub rubric.
 ubi de delicto quis conueniri deb. in qua statuitur publi-
 cos latrones, & disrobatores stratarum remittendos nō
 esse, sed illos posse a quoocunque officiali capi, puniri,
 & castigari ¶ Vigesimo sexto limita supradictam conclu-
 sionem procedere in inquisitis plurium delictorum, vt
 finito processu ab vno iudice, trāsmittatur Reus ad aliū
 iudicem. vt voluit Aegidius Bossi. in titul. de foro comp.
 num. 58. sequitur, & refert Iulius Clarus. in dicta supra
 allegata. q. 38. nu. 26. ¶ Vigesimo septimo limita non pro-
 cedere in crimine vsurarum, in quo siue per laicum, si-
 ue per ecclesiasticum iudicem procedatur non est faciē-
 da remissio, quia in hoc delicto vsurarum praefertur iu-
 dex, qui praue nit. ut placuit Mansuer. in praxi. titul. de
 remissionibus. nu. 10. vide tamen pro materia Iulii Cla-
 rum. in pract. crim. §. fin. 2. q. 37. num. 2. & ego aliqua ad
 materiam late tractaui in Regia Aragonum. §. 2. gloss. 1.
 num. 103. cum pluribus sequen. vique ad nu. 113. Hae ta-
 men limitatio videtur, quod habeat locum in Regno p̄-
 notata in Pragm. incip. cum satis. §. volentes. sub rubr. de
 vsurarijs. ¶ Vigesimo octavo limita conclusionem non
 procedere in viduis, & miserabilibus personis, quae si
 elegerint aliquod tribunal iurando perhorrescentiam
 aduersarij, eo tunc si per accusatum remissio petatur cō-
 cedenda non erit. vt in l. 1. C. quando Imperator inter.
 pupill. vel vid. & in Regno habemus const. statuimus &
 magnae. sub rubr. de offic. magistr. Iust. vbi Iserni. & Matr.
 de Afflicto. Idem Afflicto in decisio. Neapo. 257. dicit cō-
 stituit. Anton. Capic. in decisio. Neapol. 160. in causa. 105.
 Anton. de Nigris in c. Regni. de violentijs per totū, sub
 rubr. de violent. vidu. illat. Annibal Troisus in ritu 286.
 num. 9. Prosper Carauita ritu. 19. per totum. & iterum
 ritu. 233. num. 9. cum pluribus sequent. D. Petrus Foller.
 in pract. crimin. §. Audiantur excusatores. num. 77. quam
 limitationem sublimitabis vt per supradictos. & etiam
 per D. Iacob. Nouell. in regul. 239. & D. Borguinum Ca-
 ualcan. in tract. de tuto. & curato. num. 307. ¶ Vigesimo-
 nono limita conclusionem praefatam procedere dum ta-
 men remissio petatur sumpibus petētis, uel iudicis pe-
 tentis remissionem. vt voluit Bald. in cap. si iudex. versu.
 sed quæro. de pac. tenēd. Zacharias in Apostall. ad Pan.
 vbi etiam alij in d. c. fin. de foro comp. idē Bald. in cap.
 nonnulli. colu. 3. de rescript. Iason in l. a Diuo Pio. §. sen-
 tētiam. col. 1. ff. de re iudica. & voluit et Didacus de Co-
 uarrui. pract. car. questio. cap. 11. num. 11. versu. Deci-
 moquarto. ¶ Trigesimo limita conclusionē supra posita
 non

Speculum Principum; Petri Bellugæ.

non procedere, quando quis mandasset committi delictum, & demum delictum commissum esset in alio loco, quam ubi fuit mandatum factum, ex quo si mandans carceratur in loco ubi delictum fuit commissum, & consummatum, non debet carceratus remitti ad iudicem loci, in quo fuit factum mandatum. Marian. Socin. in c. postulat. nu. 5. de foro comp. Lancelott. Deci. in l. hæres absens. §. apud Labeonem. ff. de iudic. alios allegans Petrus Plaza in Epitom. delictorum. lib. 1. c. 15. nu. 17. Duennas regul. 378. ampl. 3. & ultimo loco Iulius Clarus in dicta q. 38. num. 6. ubi alios allegat. ¶ Trigesimo primo, & ultimo (tu Regnicola) dicas dictam conclusionem procedere, dum tamen iudex ad quem remissio fieret infra tempus sibi præfixum à iudice à quo remittitur, remissionis decretum ad se recipiat, & carceratum asportari faciat. Caueatur hoc Pragm. Regis nostri inuictissimi Philippi Austrij. incip. circa. sub rub. de remissionib. Et hæc de remissionibus criminalium dicta sufficiant, quæ forte ita alibi non reperies.

In §. Tractandum.

S V M M A R I V M.

- 1 Requisitiones quæ fiunt ab ecclesiasticis, à laicis.
- 2 Seculares ecclesiam non iuuant, non distant ab hæresi.
- 3 Iudex secularis, quando non teneatur sententiam exequi iudicis ecclesiastici.
- 4 Iudex secularis, quando non tenetur iuuare iudicem ecclesiasticum.
- 5 Præceptum iudicis, sine causa cognitione, nullum.
- 6 Iudex, quando sententiam reuocare debeat.
- 7 De actu iudiciali, sine causa cognitione.
- 8 Sententia quando est nulla, & appellatio ab ea est deserta, quid agendum.

TRactandum restat de requisitionibus in viâ auxiliij. Quas frequenter faciunt iudices ecclesiastici secularibus, & illi recusant vel denegant, & in curia frequenter grauamina ab ecclesiasticis proponuntur.

¶ Et in primis videndum est cum vna iurisdictione ordinaria ecclesiastica requiritur seculari, si statim tenetur ad impartendum officium, & si non faciat si grauat, & econuerso &c. Vulgariter dicitur quod vna potestas iuuare debet aliam requisita. Ad hoc vulgares tex. in c. 1. de offi. ordi. 23. q. 5. c. prodest. Et in tex. notabili in c. dilecto. de senten. excõ. lib. 6. ibi. sicque vtrunque quodammodo gladium temporalem & ecclesiasticum, alterum videlicet altero adiuuare, maxime quia hi duo gladij cõsueuerunt exigente necessitate sibi adinuicem suffragari, & in iuuamen alterius, subuentione mutua frequentius exerceri. & in c. princeps. 23. q. 5. 96. dist. c. cum ad uerum. & in c. duo sunt quippe. Circa ista dicas quod aliquando ecclesia est oppressa per laicos, vel etiam clericos per scisma, vel per hæresim, & tunc potestas secularis requi-

fit, statim sine aliqua cognitione debet iuuare ecclesiam & impartiri auxilium. Sic loquitur. c. placuit. 17. dist. Et. 23. q. 5. c. de liguribus. & c. princeps seculi. alias autem si ecclesiam non adiuuantur seculares, non distaret ab hæresi, vt in c. ad abolendam. de hæret. extra in fin. Et qui tale auxilium negligit impartiri, priuari debet sua iurisdictione, vt ibi not. Et intantum istud cognoscere est proprium ecclesie, vt ad solam requisitionem iudicis ecclesiastici sine aliqua indagine seculari, habeat exeq. & impartire officium: vt in capit. vt inquisitionis. §. prohibemus. de hæretic. libr. 6. qui est casus singularis & specialis, vt refert Angel. in l. magistratibus. ff. de iurisdictione omn. iud. De quo latius infra dicam. Non est tamen intantum speciale quin in viam regulæ tradi non possit, cum quadam modificatione, vt in omni causa de qua iudex secularis non potest cognoscere, vt puta, de episcopo, presbitero, vel clerico incorrigibili, degradato per iudicem secularem, de quo de pœnis. c. degradatio. in 6. & in c. cum non ab hoie de iud. de causa matrimoniali, de ord. cogn. c. tuam. quod iudex secularis tenetur impartiri auxilium. Et si non facit male facit, & grauat etiam sine illa cognitione, vt in c. ad falsariorum. de crimine falsi. & in d. c. degradatio. de pœnis. in 6. & in d. c. cum non ab homine. Et est ratio satis euidens: quia ex quo principaliter de causa non potest cognoscere nec requisitus: Et hanc regulam uidetur approbare dom. Anton. de Butr. in cap. 1. de offi. ord. post Innoc. & ideo tex. in c. cum quidam seculares. de excep. lib. 6. prouidet ut iudices seculares passim admittant exceptiones rei per ecclesiast. iudic. Et quæ ad id. possunt per censuram ecclesiasticam cogi. Modificatio huic regulæ est: quia in casu hæresis vel scismatis, vel turbationis ecclesie si secularis suum non impartiretur auxilium ultra grauamen puniretur, aliter quam in alijs causis: ut uidere poteris per te in allegationib. tibi allegatis. In alijs uero causis in quibus cognitio non est solius iudicis ecclesiastici, sed est mixta. ut in usur. de quo. ff. solu. matr. l. titia. per Barto. Et in l. quotiens. ff. de iudic. per Bald. uel quia est locus præoccupationi, ut qui primo incepit cognoscere, finiat. ut not. do. Anton. de Butr. in c. cum sit generale. de foro compet. ¶ Item in sacrilegio quo ad pœnam pecuniariam. ut in l. si quis in hoc. C. de episcop. & cler. No. & melius in cap. si quis contumax. 17. q. 4. uers. de pœna nongentorum. solidorum. Et sic in casu de his potestas ecclesiastica requirit secularem, uel de alijs causis non licet seculari cognoscere, quamuis iudex secularis debeat auxiliu impartiri, tamen primo cognoscet an iustitia requiratur. Nam secularis non arctatur ad exequendum passim processum uel iudicium iudicis ecclesiastici, quado talis causa est, de qua secularis possit inquirere. Ille est text. singul.

De proposit. &c. In §. Tractandum. Rubr. II. 49

lingu. in aucten. de ecclesiasticis titulis. §. si vero crimen, aliàs est de sanc. ep̄is & clericis. coll. ix. quem tex. communiter Docto. antiqui Guiller. de Cugno. in l. magistratibus. de iurisd. om. iiii. Et etiam Bal. & ibi Bar. in d. l. diuus. ff. de custo. reorum. Allegant ad hoc q̄ iudex secularis non tenet stare processui iudicis ecclesiastici: quod dicitur limitari in casibus in quibus secularis p̄t cognoscere, & ideo in casu hæresis in quo secularis nequit cognoscere, vt in d. c. vt inquisitionis. §. prohibemus. de hæreticis. lib. vi. necessario exequitur. Et hoc tenet idē Bal. per illum tex. in auctē. clericus qui. C. de ep̄iscopis & clen. Et Ang. in l. magistratibus, reprehendens Guil. & Bar. qui de dicto tex. non recordabantur. Et ideo dicit Innocē. in c. j. de offi. ordi. quod si iudex secularis cognoscens iniustum mandatū iudicis ecclesiastici, non debet sibi concedere brachiumulare. Nec obstat. c. pastoralis. in fi. extra de offi. deleg. vbi delegatus ad executionem, non admittit exceptiones contra sententiam, neq; cognoscit: quia ibi loquitur in iudice inferiore, non inter pares, vt sunt in hoc, clericus & secularis, vt in cap. solite. de maio. & obe. xcvj. dist. Duo sunt. & in c. verum. Quamuis postea videatur innuere, q̄ si iudex ecclesiasticus secularem requirat in factis extraiudicialibus, & seculari visum est iniustum, non est parendū. In iudiciali vero dicit quod parendum est, & impartendū auxiliū: quia non est eius cognoscere, an bene vel male lata sit sententia. Et ad hoc bene facit, imo videtur casus, licet ipse nō alleget in c. ij. de excep. lib. vj. Tu vero plenius dicas: quod siue in iudiciali, siue extraiudiciali, in casibus non prohibitis seculari cognoscere, vel inquirere, si iudex ecclesiasticus requirat secularem, vel auxiliū inuocet, si pars contra quā imploratur, nihil dicat, vel alleget, statim vna potestas per aliam requisita exequitur, vt in d. c. j. de offi. ordi. vti etiam inter seculares & ecclesiasticas iurisdictiones sit inter eas. ff. de re iudi. l. a diuo pio. §. sententiam. Et in l. argentarium. §. populi uero nomina. Hoc limita etiam uerum, nisi notoriē talis executio, vel imploratio auxiliij, visa esset iudici iniqua, nam tunc iudex illam de se deberet reijcere, & non exequi. Ad hoc quod not. in l. si quis bella. C. vt nemo priuatus. facit. l. sicut. C. de paganis. & in l. vbi pactum. C. de transact. per Bal. & Inno. in c. j. de officio iudicis ordi. Maximē si talis requisitio peccaret in iure, per titulum, Vt quæ defunt aduocatis, vel etiam in facto in casibus in quibus iudex in facto supplere potest. De quibus in c. bene. de postu. prala. & in l. vnica. C. vt quæ defunt aduocatis. per Bal. maxime in miserabilibus personis, in quibus in iure & facto iudex debet supplere. vt no. Bar. in l. iiii. §. hoc autem iudicium. ff. de damno infect. Et Cy. in l. mulierem. C. si mancipium ita fuerit alie. imo plus dicit Bal. in aucten. ad hæc. C. de vsuris. quod quā-

uis iudices in ciuili causa non possunt inquirere. vt no. Inno. de iure iur. c. ad nostram. tamen id p̄t pro miserabilibus: quia iudic. in ijs officij multū exuberat, non immerito p̄ his et obijciētibz videre posset, an iuste vel iniuste petatur executio, vel impleretur auxiliū. Si uerō is contra quem executio, vel subsidium imploratur, ueniat contradicendo, allegando quod sententia lata, cuius petitur executio, non transeat in re iudicatam, quia suspensa appellatione: vt in c. venientes. de iure iur. ciuili. iuncta. l. j. ff. ad turpill. Et in l. iētus fustium. ff. de his qui not. infra. vel quia lata a non suo iudice fori declinatoria opposita. vt. C. si a non competen. iudice, p̄ totum. Et in c. at si clerici, de iudic. de qua exceptione et post sententiam, & sententias cognosci potest, vt not. glo. quam Canonistæ allegant pro singulari, in clem. ad compescendas, de sequestr. posse. & fructuum. pro qua, tu legista habes casum, in l. scire oportet. §. si. ff. de excus. tuto. Et gl. in l. non erit. §. data, de iure iur. ff. Vel pone, dicat quod nullitates sententiæ deduxit coram superiore. Nam quamuis simul cum appellatione possint deduci. ut in l. quædam mulier, familię hercisc. & in l. Carmelia Pia. de iure patron. Tamen si uult, & separatim grauatus deducet, imo imposito silentio super uno, non est impositum super alio, de quo dicendum: ut p̄ Bartol. in l. si expressim. ff. de appellation. Et deductio nullitatis maxime b euidētis impedit executionem, vt not. in l. Si prætor. §. Marcellus. de iudic. & in c. fuscitata. de in integ. restit. Ad hoc quod allegat. Bal. super. l. j. C. ne liceat in una eademq; causa, tertio pronocare. dans intellectum ad clementinam, ut calumnijs. de re iudi. in cle. Nam quamuis dicta cle. dicat, quod post tres diffinitiuas, uel interlocutorias alias exequibiles, latas in petitorio, uel possessorio agendo de nullitate, reus nullatenus admittat, donec hæ sententiæ fuerint plenarię executioni mandata, quod si nullitas est euidens, non obstantibus dictis tribus sententijs deferetur executio. Et pro hoc facit dictum Oldrad. in suis consilij, consi. cvj. Et sic limitandum est, quod not. idem Bal. in l. j. C. de iuris, & fact. igno. & in l. si. C. de except. Si ergo is contra quem petitur executio, uel auxiliū imploratur, ista alleget coram implorato, iudex super sedebit. Et de ijs saltim summarie cognoscet ad se informandū, quia hoc faceret quicunq; executor, etiam inferior, not. Innoc. in cap. de cætero, de re iudic. Et Bal. in d. §. Marcellus, quanto plus secularis, qui est quo ad hoc procur in iurisdictione ecclesiastica, ut in d. c. duo ista. xcvj. distin. ad hoc quod not. Innoc. in c. cum iure, de officio delega. Et hoc quando executio petitur, uel imploratur auxiliū super ijs, quæ iudex ecclesiasticus pronuntiauit sententialiter. Et allegantur prædicta quæ faciunt cessare executionem. Si autē super meritis sit grauatus, ut puta, quia dicat ep̄s, vel

I ordina-

Speculum Principum, Petri Bellugæ.

ordinarius me grauauit, quia nō erat probatū
 3 me. Ideo male pronunciauit, tūc loquitur In-
 nocen. in dicto capitu. primo, de officio ordin.
 Nam iudex secularis non habet curare de iusti-
 cia vel iniustitia sententiæ latæ per ecclesiasticū.
 Et ita loquitur capitul. 2. de except. libro sex-
 to. Nam pro sententia, & act. iudicis ordina. p-
 sumitur. ff. de euct. glof. in l. Herennius. §. Gaya
 Seya. & in capit. in præsentia, de renuncia. Et si
 sententia per ecclesiasticum lata sibi displice-
 bat, appellare debebat. l. 1. C. si sæpius in integ
 rest. post. Et quod dictum est, quod iudex secu-
 laris potest, & debet supersedere in impertien-
 do auxilium, quotiens causā eneruans senten-
 tiam, vel impediens illius executionem allegat
 tur coram eo, & probatur per summariam cog-
 nitionem, tunc fortius supersedebit, in extra-
 iudicialibus, vt quia iudex ecclesiasticus excō-
 municauit, non præcedente canonica monitio-
 ne contra cap. sacro, de sententia excommuni-
 cationis, & cap. constitutionem, eo. tit. lib. 5. uel
 quia absentem & irrequisitum, casu non noto-
 rio excommunicauit contra no. in ca. cū sit Ro-
 mana, de appella. vel pone quod sint causæ cog-
 nitione nō vocato possessore mādauit aliquē
 immitti in possessionē beneficij vel alterius rei.
 & non paret sibi per excommunicationem: Nā
 talis actus est de se nullus, & illum actum non
 debet defendere iudex secularis, nec in talibus
 auxilium impartiri. Et ideo dicit Innoc. in ca.
 querela. de elect. quod tale præceptum iudicis
 c sine causæ cognitione factum † est nullum: & iō
 5 statim debet ipse idem reuocare, & quemad-
 modum fuit iudex facilis in immittendo, sit fa-
 cilis in extra mittendo, vt l. si maior. ff. de euct.
 Et quod no. in l. 3. §. primo. ff. de bo. po. Et quia
 dictum mandatū nullum est, ut not. Cyn. C. de
 fidei. l. quotiens, & quod no. in l. si. de l. commif-
 foria. Et Din. in l. filiusfa. §. diuus, de lega. 1. & iō
 6 statim est reuocandum, † ut no. Bal. in l. 2. C. de
 ferui. & aqua in 11. col. Et idem Bal. in l. edicto,
 in prima columna, C. de edicto. dini Adria. &
 Baldus in lege, si pacto, quo pœnam. C. de pa-
 ctis. Merito ergo si super tali mandato exequē-
 do ecclesiasticus requireret secularem, ille non
 debet impartiri auxilium, quia videt nullitatē
 euidentem. hoc tamen limita fore uerum, nisi
 mandatū fieret per ecclesiasticā, in extraiudi-
 cialibus. Et in ijs quæ spectarent ad suū officiū,
 quia tunc omisio causæ cognitionis non red-
 deret mādaturū nullum, ut tenet idem Innoc.
 in capi. cum uenissent, de in integrum restit. Et
 ponit Arch. in regula, ea quæ, circa princip. de
 regulis iur. merito nisi pars a tali mandato sen-
 ferit se aggrauare appellet, ut in c. concertatio-
 ni, de appella. lib. sexto, secularis requisitus: ha-
 beret auxilium impartiri. Si autem mandatū
 esset extraiudicialiter, & incognitionaliter e-
 manatum, & non in his causis quæ ad iudicis of-
 ficiū spectant. clarū est quod uel est nullū uel

faltim est iniustū, & non exequibile, nec transt
 in rem iudicatam. Nam est cominatio quædā
 per l. secundā & tertiam, C. cominationes epi-
 stolas. Et ita not. Host. in cap. ad aures. ut ibi Io.
 Andr. de tempo. ordi. & capit. ex literis, de in
 integrum restitutio. Si autem mādaturū fieret
 7 in iudicio, † præcedente causæ cognitione, tūc
 non est dubium, quod transiret in rem iudica-
 tam, & haberet locum quæ diximus de iudicia-
 li processu, & sententiā iudicis ecclesiastici. Ad
 hoc allego tibi glo. singula. quæ non est alibi, in
 l. cum non solum. §. necessitatem. C. de bonis
 quæ liber. quæ dicit, quod ex præcepto iudicis
 oritur actio in factum, merito transit in rem iu-
 dicatam, quod est intelligendum (vt prædixi)
 si cognitionaliter fiat. Ad hoc quod not. Inno.
 de præbendis. cap. inter cætera, in addi. & quod
 ponit do. Anto. de Butrio. in repet. c. cum acces-
 sisset, de consti. Et sic uides quomodo tale man-
 datum sit exequibile, uel super eo possit implo-
 rari auxilium, & seculare teneatur impartiri,
 quemadmodum quando est requisitus super
 executione sententiæ. Et quod supra diximus,
 quod si contra quem imploratur auxilium con-
 tra sniam contra eum latam, alleget appellatio-
 nem. Et sic suspensum pronunciatum, & sic au-
 xilium non esse impartendum. Est limitandū,
 quia aut in negocijs priuatorum, ubi solum uer-
 fatur priuatum interesse, & tūc sufficit quod ap-
 pellans doceat de appellatione, quia appella-
 tio a definitiua non requirit causæ expresionē
 ut not. in capi. ordin. de appella. libro sexto. &
 prosecutionem, de quo infra subdam, ad hoc
 vt monstret sententiam suspensam, & auxilium
 non impertiendum. Sed si sumus in negocijs tā
 gen. iudicis officium, & pro quibus ius præsu-
 mitur, pone exemplum pro iurisdictione epi-
 scopali, in tota prouincia præsumitur, in capi.
 cum episcopus. de officio ordi. no. Inno. eo. lib.
 cum ab ecclesiarum, c. modo episcopus ex pa-
 storali officio, prætentit se habere ius visitan-
 di in aliquo monasterio exempto, Abbas alle-
 gat exemptionem, episcopus hoc non obstante
 alium cōdemnat ad patiendum visitationem:
 Ille appellat, episcopus inuocat brachium, ap-
 pellatione denegata. Certe non sufficeret Ab-
 bati appellare, nisi in eadem causam grauami-
 nis exprimeret. Et hoc ideo, quia pro iure epi-
 scopali ius præsumit, & ita tenet post multa do-
 mi. Anto. de Butrio, in d. c. primo, de officio ordi.
 dicens quod appellatione interposita uel
 appellatione pendente, nil est innouandū. Et sic
 non tenuit excommunicatio secuta, de appella.
 c. per tuas, & ex quo sententia est nulla, non
 debet exequi. 11. q. 3. c. qui resistit. Et sic auxiliū
 8 imploratum non est impertiendum. † Sed pone
 appellans contra quem imploratur auxilium
 coram implorato iudice, allegat appellonē. Et
 ex causa interposita implorans, dicit deserta est
 appellatio, erit ne impertiendū auxiliū. Certe
 hac

De proposit. &c. In §. Tractandum. Rubr. II. 50

hæc quæstio dependet ab illa, quis haberet cognoscere de desertione, vel iudex à quo, uel iudex ad quem, nam si iudex, à quo, habet cognoscere, & ille inuocat auxilium, iam dicta desertione cognouit, si ad iudicem ad quem pertinet iudex à quo non poterit auxilium implorare, nisi iudex ad quem pronunciauerit super desertione. Sed quid scribentes in hac dicant materia salua illorum auctoritate & pace, siue iudex à quo detulerit appellationi, siue non, certe deserta appellatione exercitium iurisdictionis, reassumit iudex à quo. Est tamen uerum, quod si aliquod dubium uerisimile sit, an sit deserta uel non, iudex ad quem illud habet determinare, & ad hoc tu uide glo. auream, in l. eos, & ibi Bal. C. de appellat. Et ad uidentum ueritatem iuris, in præfato dubio, uide unam gl. auream, in l. eos, & ibi Bal. C. de appellatio. Et ad uidentum ueritatem iuris, in præfato dubio, uide unam gl. in cap. cum appellationibus friuolis, in glo. super uerbo, refutari: Et in uerbo, remitenda, & uide rex. in cap. primo. de appellatio. libro 6. ubi dicit rex. quod appellans, non prosequens, reputabitur non appellans &c. Et uide rex. in cap. reprehensibilis, eo. tit. in antiq. & uide dom. Anton. de But. Ioannem de Imo. in cle. sicut appellationem. qui tenent contra Paul. & uide rex. l. 3. cum glo. sua. C. de temp. appell. uides ergo quid facturus est iudex requisitus, cum appellatio allegatur, & desertio à quo habet sperare declarationem. Et ideo, ut de ijs saltem per summariam informationem, cognoscat, semper facit partem citari, ut uideat si habeat aliquam exceptionem contra dictum inuocatum auxilium, uti facit in executione sententiarum, ut dicit Barth. in l. prima. ff. nil appell. non pēden. Et idem in l. à diuo pio. §. in uenditione. ff. de rei iud. de quo per Cyn. in l. ab executore. C. quorum appell. non recipiantur, uide Innoc. & An. de But. in c. ex ratione, de appella.

CAMILLI BORELLI ADDITIO.

¶ **REQUIRIT** *secularem.* Iudex Ecclesiasticus mucrone suo puta interdicto, censura, uel excommunicatione non tenetur iudicem secularem iuuare contra inobedientes, & rebelles, nisi per processum legitime factum fiat sibi de inobedientia, uel rebellionem fides. Abbas Panorm. post Innoc. in d. c. j. nu. 2. de offi. ord. & sequit Math. de Afflict. in Proœm. Const. Reg. in prin. nu. 51. ¶ **Quæ**do aut iudex secularis teneat iudicem Ecclesiasticum adiuuare, & eidem suum brachium concedere? Ultra oēs ferre Matheus de Afflict. in d. Proœm. Const. Regni Post mundi machinam. in prin. per totum. & Ioan. Antonius de Nigris. in Regni. c. subditorum. nu. 167. 168. 169. 170. & 171. Sub Rubr. de Violent. & iatē etiam D. Quintilianus Mandos. in Practic. Commiss. Form. 2. in uers. Auxiliumque. ubi etiam quærit an iudex delegatus possit brachium, & auxilium prædictum à seculari iudice impetrare? de quo etiam Niger, ubi supra. nume. 171. & ad materiam Vide omnino Ludouic. Roman. in Consil. 51. ubi Horat. Mandos. in Apostill. Raphael Comens.

in Consil. 140. Domini Iudices. per totum. Hippolyt. de Marfil. in Practi. Crimin. §. Postquam. Vbi cum, aliosque quamplures referens tenuit Hieronymus Cagnol. in d. Cum quædam puella. in prin. nume. 33. ff. de iurisdictione. omo. iudic. & in l. Vnica. in prin. nu. 79. ff. si quis ius dicent. non obtemp.

b ¶ **EVIDENTIS** Nulli dubium quod Nullitas euidentis sententiarum executionem impedit. Ultra hic allegata Paul. de Cast. & Alexand. in dicta. l. 4. §. condemnatum. ff. de re iud. Oldrad. in Consil. 106. dicitur autem euidentis ex notoria & actorum, & processus inspectione. uoluit Ludo. Rom. in Consil. 51. & hanc sententiam tenuit Matth. de Afflict. in Decisio. Neap. 183. Diu est. per totum. Quod etiam uoluit allegans Sebastian. Vant. in Tractat. Nulli. titu. Quot. & intra quod temp. nu. 15. & communem asserit Ioan. Baptista Villalobos. in tract. opin. commun. §. Exceptio. nu. 115. Vbi allegans Iason. in dicto. §. Condemnatum. nu. 5. dicit, quod Exceptio nullitatis non requirens altiore indaginem, sed quæ potest incontinenti probari impedit executionem. Dum tamen nullitas proponatur in modum Exceptionis, non actionis. ut alios allegans uoluit D. Franciscus Herculanus in Tract. de Attentatis appel. pend. c. 13. nu. 14. & iterum. c. 23. nu. 5. 6. Inde inquit Panorm. & post eum Felin. in c. cum dilectus. de Rescript. quod Quando Nullitas sententiarum constat notorie debet eius executio denegari. sequitur ipsos referens D. Bernardinus Bombinus in Consil. 34. Quidam Iudex. nu. 7. Notorium autem dicitur quod constat ex actis, & processu. nulg. c. cum olim. de Verborum signific. Matth. de Afflict. in Consti. Regni. Humanitate. in 7. notab. tenet Barthol. Veronenf. in Consil. Ciuil. 26. Orta fuit. nu. 4. & Stephan. Auferer. in Apostill. ad Capell. Tholosa. Decis. 198. Item fuit quæsitum si acta. Et quod si nullitas pateat ex actis sententiarum executionem impediatur, tenet Petrus Anton. Angussola in Consil. 13. cum nemo. nu. 4. lib. j. & Iacobus Mandellus in Consil. 70. Quia copiose. nu. 13. Vbi dicit quod statutum tollens nullitatem, non tollit nullitatem euidentem. Allegat Alex. in Consil. 106. col. fin. volum. 3. & hoc idem dixit Petrus de Anchar. in Consil. 106. col. fin. volum. 3. & hoc idem dixit Petrus de Ancha. in Consil. 201. col. ultim. Quem refert, & sequitur D. Rolandus a Valle in Consil. 29. Quæritur an a sententia. nu. 43. vol. j. Vbi etiam dicit, quod licet contra executionem trium sententiarum conformiter latorum nullitatis exceptio opponi nequeat. ut in Clem. j. de re iud. Fallit tamen si ex actorum uisura, & inspectione de nullitate constiterit, quia eo casu admitenda erit. ex Baldo, & Salice. in l. j. C. Ne lice. tertio pro uoc. & Alexand. in Consil. 186. colum. penulti. volum. 2. & in Consil. 77. colum. 3. volum. 3. & in Consil. 235. colum. 3. volum. 6. Carol. Ruin. in Consil. 31. colum. 3. volum. 5. & non solum impeditur sententiarum executio si nullitas ex actis pateat, sed etiam si in promptu probetur, idem Rolandus a Valle in Consil. 37. Omissio multiloquio. nume. 14. eodem volumi. 1. Quod etiam alios inducens ad hanc eandem opinionem D. Franciscus Bursatus in Consil. 74. Mirabitur forsan. nume. 30. volumi. 1. & Bartholomeus Bertazolus Ferrariens. in subscripitione eiusdem Consil. Incip. Requisitus ab amicis. numero centesimo octauo. Nec impeditur aliquo pacto sententiarum executio, si nullitas coram inferiori iudice proponeretur, ut uoluit Robertus Marant. in Specul. Aur. parte ultima. in uers. Executio. numero quinquagesimo septimo. Et ad materiam Ioannes Antonius de Nigris in cap. Reg. subditorum. nume. 09. sub Rub. de Violentis. An aut Nullitas euidentis operet, quod non reuocent attentata appellatione pendente? Vide D. Quinti. Mandos. in Praxi Commissio. Formul. 14. in uerb. Imprimis, & ante

Speculum Principum, Petri Bellugæ.

omnia. q. 1. & ante eum Ioann. Anton. Niger. in dicto c. subditorum. nu. 109. & latius D. Herculani. in dicto c. 23. per totum. aliqua per Prosper. Carauit. ritu. 269. nu. 20. & late etiam (quem post supradicta quæ scripseram vidi) Jacob. Philip. Por. in lib. conclusio. 1. conclusi. 32. & latius lib. 4. conclusi. 25. per totum.

¶ PRAECEPTVM.] Nullum erit præceptum sine causæ cognitione factum, & contrario imperio reuocandum. Bartol. & doctor. in l. de pupillo. §. meminisse. ff. de operis noui nunciat. & in l. filiusfamil. §. diui. ff. de legat. 1. iudicialia etenim præcepta causæ cognitionem exigunt vt vim sententiæ diffinitiuæ obtineant. Innocen. in cap. ad aures. de tempo. ordin. in cap. 2. & in c. in literis. de restitu. in integrum, aliàs si causæ cognitio, vel clausula iustitiæ (verum si te senseris grauatam non interueniant, dicitur strangulatum, vt latissime docuit Paris de Puteo in tract. sindicat. in ver. præceptum. c. quia sæpe. nu. 2. 3. 4. cum pluribus sequent. & Robertus Maranta in Specul. Aureo parte vlti. in ver. sententia. nu. 27. & 28. Non seruata etiam forma tali essent elusoria, quod esse non debet. D. Iacob. Menochius in consil. 20. plura efficiunt. nu. 34. vol. 1.

In §. Et quæ dicta.

S Y M M A R I V M.

- 1 An iura loquentia in ordinario, habeant locum in delegato.
- 2 Delegatus in causa sibi delegata, est maior quolibet ordinario.
- 3 Guillelmus de monte lauduno reprehenditur.
- 4 Delegatus si excedat, quo iudice puniatur.

Et quæ dicta sunt vendicant sibi locum, in implorationib. auxiliij, quæ fiunt † per ordinarios ecclesiasticos, in quibus casibus seculares iudices tenentur impartire, & quando non, Et sic videre potes quomodo grauant, & quomodo non. Restat videre cum requiruntur à delegatis vel executoribus, an teneantur auxiliium impartire, & si nō faciunt si grauant. Et in primis videndum est, an delegatus possit auxiliū implorare: & scias quod de hoc dubio, doctores ruunt in diuersas sententias, nam Abbas doctor antiquus, in c. significasti. de officio delegat. tenent quod delegatus nō potest inuocare auxiliium, quia hoc videtur esse concessum soli ordinario, de officio ordi. cap. primo. Et idem tenet Archi. in cap. vt officium, de hæret. lib. 6. allegat. c. quoniam, de offic. ord. & dicunt quod fuit glos. Bernardi, in c. si. de offic. deleg. quæ communiter non habetur. pro istorum opinione, facit stilus curiæ, nam solet in literis apponere clausulam, contradictores &c. Inuocato ad hoc si opus fuerit auxilio brachij secularis. Et si iam de iure posset, frustra clausula apponeretur. sed posset dici quod in d. clausula imponitur quod iam inest de iure, sicut aliàs. in c. mādatum, de rescrip. Et ideo communis, & vera opinio est in contrarium, ui-

a delictet quod iudex delegatus possit auxiliium implorare, Et hoc tenet Inno. & Hostiens. de offic. deleg. c. significasti. & ibi Ioan. & Specu. in speculo. tit. primo. §. sequitur, versic. sed nunquid. Et hanc partem tenet glo. Ioann. And. in c. 1. de offic. deleg. lib. 6. Et hanc opin. sequitur. do. An. de Butr. in c. signifi. de offic. deleg. & in c. quoniā, de offic. ord. Et magna est ratio, quæ pro delegato facit, quia semper est maior in causa sibi commissa quocunq; ordinario, de offic. delega. c. fanē, & c. pastoralis. † Et si ordinarius id post a fortiori delegatus maior eo, Imo plus dicit Innocē. quod manu militari, potest compellere sibi rebellem, & dare possessionem. ff. ne vis fiat ei, qui in possessionem missus est. l. si quis missum. Dicit tamen: quod non poterit bellum indicere, quia hoc est solius principis. 23. q. 3. cap. 1. & 3. Potest etiam delegatus dare possessionem, & non solum causa custodiæ, sed veram, de eo qui mittitur in posse. causa rei seruandæ. c. primo, & secundo, argum. de re iudi. cap. cum aliquib. dicunt tamen doctores, hoc verum si hoc potest sine cōtentione, & sine armis: altās non assumet arma, nec per se bellum faciet, sed recurret ad brachium seculare, & iudicem ordinarium, qui hoc manu militari facit, extra de iudicis, cap. postulasti, 22. q. 5. c. administratores. ff. de rei vē di. l. qui restituere. Sed nunquid delegatus antequam ad auxiliium brachij secularis veniat debet recurrere ad ordinarium ecclesiasticum, quod videtur. Nam certum est in viam iuris, quod remediū auxiliij brachij secularis est subsidiarium. Et tunc demum ad illud remedium habetur regressus cessantibus remedijs ordinarijs, deficient. potestate ecclesiastica, siue defectus sit, in factō, vt in cap. primo, de offic. ord. 23. q. 5. c. administratores. 96. distinct. c. cum ad verum. siue defectus sit in iure, vt extra de iudi. c. cum non ab homine, per quæ dicit ibi dom. An to. de But. quod via inuocandi brachium seculare est subsidiaria, non principalis, scilicet in defectum potestatis ecclesiasticæ, siue detur de factō in factō, siue in iure: non potest ergo principaliter implorare, per quæ dicit se dixisse iudicem ecclesiasticum non posse arētare secularem ad carcerandos clericos pro debitis, nisi habeat potestatem carcerandi, & carceres habiles ad clericos detinendos, Ad hoc dictū ca. administratores, & c. principes. Si ergo iudex delegatus habet remedium recurrendi etiam intra ecclesiam. s. ad iudicē ordinarium ecclesiasticum, non videtur quod possit ad seculare recursum habere, nec si ille non impartitur non grauat.

3 Et hanc partem firmat Guillelmus de Montelugduno, in clem. iudices, de offic. ordi. licet sine fundamentis per nos desuper tactis. Sed saluo honore, non credo eum bene dicere. nam satis ecclesia non habet, quid faciat, ex quo iudex delegatus, qui est maior quocunq; ordinario, ut in capi. fanē, & capit. pastoralis, de officio delega.

De proposit. &c. In §. Et quæ dicta. Rubr. II. 51

 CAMILLI BORELLI
 ADDITIO.

deleg. Et qui mandat ordinario, eo. tit. c. significasti. Fulminant censurâ, & sibi non paretur, maxime quia ex quo causa est commissâ delegato, ordinarius se intromittere nequit, etiam mortuo delegato, quânis delegatio sit consumpta, ut not. Archid. in §. his itaq; . 34. q. 11. Ad hoc facit quod not. Innocen. in cap. cum Martinus Ferrariensis, de constitutionibus. & in cap. cum in cunctis, de concessione præbendæ. Et quod not. Bald. in l. si ut proponis. C. quomodo, & quando iudex. Si ergo ille se intromittere nequit, & totalis potestas illius causæ pertinet ordinario, est in eum translata, quomodo ordinarius adiri poterit. Fatendum tamen est, quod si delegatus vult mandare, ut sententiam per eum latam, & fulminatam publicet uel exequatur ordinarius, id poterit iuxta not. in dict. cap. significasti, de officio delegati, & no. in l. à diu pio. Sed necessario non habet ad eum recurrere. Tum quia est maior eo, tum quia iurisdictio ordinarij est in delegatum translata. Et quia sequeretur absurdum, nam ex quo episcopus posset habere aditum ad archiepiscopum, sequeretur quod nunquam episcopus posset inuocare brachium. Sed ex quo ille aditus est uoluntarius, non tollit auxilium. Opinio Guillelmi de Montelugduno, & aliquorum sequentium, posset tollerari in uno casu: Cum est contentio inter delegatos quorum quilibet se iudicem contendit uirtute diuersarum literarum uel rescriptorum, & quilibet uenit ad inuocandum auxilium brachij secularis. nam tunc secularis non tenetur, nec debet auxilium impartire, quousque ecclesiasticus ordinarius decreuerit, cui illorum parendum sit: iste est casus singularis, in c. cum contingat. extra de rescr. Ibi habes practicam in tex. & glo. qualiter in tali casu, iudex ordinarius se debet habere. nam assignat dictis delegatis, & partibus terminum ad iura sua ostendendum, ut discernere possit, cui sit parendum, tam per ipsum ordinarium, quam per alios, quo uiso & declarato, ille delegatus poterit inuocare auxilium, qui ab ordinario erit declaratus possessor cure fungi, & maiore prærogatiua. Et non mirum, quod ordinarius in delegatis talem habeat potestatem, uel prærogatiuam. † Nam cum delegatus excedit uel delinquit extra causam sibi commissam, est sub iurisdictione ordinarij, ut not. per Cyn. in authent. quia in prouincia. C. ubi de crimine agi oport. Et uide no. in c. primo, de off. ord. in cle. & illius desidiam uel negligetiam supplet ordinarius, extra de offic. ordin. cap. significauit, & ibi per curiam, quia cum inestrenate procedit, quod ab ordinario compesci potest. Et idem quando procedit contra formam commissionis, uel nõ purificato rescripto. de quo per Ioan. And. in c. final. de rescrip. & quod not. Archid. in cap. si eo tempore, de rescript. lib. 6.

- a ¶ **DELEGATVS.**] Delegatus an possit brachium iudicis secularis inuocare? vide Archidiacon. in c. ut officium. de hæretic. lib. 6. Federic. de Senis in consil. 251. Iacob. nu. 4. D. Quintil. Mand. in pract. commissio. form. 2. in verb. auxiliumq; & dixi. in §. præcedenti. in apostill. 1. in verb. requirit.
- b ¶ **MAIOR.**] Quod delegatus quilibet maior sit quolibet ordinario. text. in cap. sane. il secundo de officio. pot. iudi. delega. cap. pastoral. §. Præterea. de off. ord. §. indicare. in auth. de defen. ciuit. Franc. Marc. in decis. 72. nu. 3. 4. vol. 1. Camillus Plautius in l. 1. in verb. delegaram. nu. 20. ff. de off. eius cui mand. Rolandus à Valle in consil. 12. Prima etenim. num. 10. vol. 2. D. Iacob. Menochius in consil. 51. cum rerum omniũ. nu. 9. & 22. volum. 1. & de arbitr. iudic. questio. lib. 1. q. 54. numero 27. eamque rem latè tractat Ioannes Coratius Miscellaneorum. lib. 3. c. 19. per totum. & D. Quintilian. Mandosius in tract. de monitorijs. q. 27. nu. 5. & elegans Marc. Antonius Cucchus institut. iuris canonici. lib. 1. titul. 14. vers. hinc apparet. ¶ Quod intelligitur procedere quoad causam in qua delegati officio fungitur, secus tamen quoad alias. ut in dicto cap. sane. 2. ubi etiam Abb. Panor. & Fely. ac alij supra allegati. ¶ Quod etiam procedit in delegato Fontinçis, Principis, non autem aliorum inferiorum. ut voluerunt Franciscus Marcus, Coratius, & Rolandus & alij vbi supra. & Plautius. ¶ Item ordinarius magis stabilem, & firmam, ac propriam habet iurisdictionem, delegatus autem debilitatem habet ordinario. Voluit Alexand. in rubr. ff. de officio eius cui mand. est iurisd. originalis opinio Archidiacon. in cap. si episcopus. 2. questio. 6. & refert Bald. in l. si ut proponis. la prima, colum. 3. versic. sed si dubitatur. C. quomodo, & quando iud. Coratius & Camill. Plautius vbi supra. ¶ Debet tamen delegationis auctoritatem, commissionemq; ostendere, aliàs licebit ei impune non pareri. c. cum in iure peritus. extra de off. deleg. Marc. Anton. Cucchus & ego latè dixi. versic. deputatiq; vbi videndum est. quamuis in homine probatæ vitæ (dicat) non procedere alios, quâplures allegas D. Menochius in consil. 110. que nunc. nu. 72. 73. 77. vol. 1.
- c ¶ **BELLVM.**] Delegatum hac ratione per Bellugam assignata non posse bellum indicere, cum solus sit Principis, tenuerunt Abb. & Felyn. in d. c. significasti. Nicol. Boerius in decis. Burdegal. 178. num. 8. volum. 1. & latè etiam D. Iodocus Bamhouderi. in Enchirid. crimin. c. 82. num. 12. & 17. & per totum. & Francisc. Marcus in allegata supra decis. 72.
- d ¶ **MANVM MILITARI.**] Opinio hæc fuit Innoc. in dict. cap. significasti. vbi tenuit, quod si delegatus familiarum non habeat poterit ab ordinario familiam petere pro executione suæ sententiæ, sequitur Franciscus Marcus in dicta decisio. Delphin. 72. numero 4. volum. 1. Marcus Anton. Cucchus, vbi supra. libro 1. titul. 14. & ante eos Specul. in titul. de officio delegat. §. sequitur. versiculo nunquid. Felyn. in capit. de cætero. colum. 5. de re iudica. refert, & sequitur Camill. Plaut. in dicta. l. 1. in verbo, delegaram. num. 20. ff. de off. eius cui mand. est iurisd. ¶ Archidiacono. autem in c. ut officium. de hæret. lib. 6. inquit necesse esse, & stilo Romanæ Curie seruari, quod imploratio in rescripto apponatur, & speciale esse in hæresis crimine, ut brachium implorecur, in inquisitore fidei. quem sequitur alios allegans Philippus Francus in dicto capitulo, ut officium. §. denique. in principio, de hæretic. in 6. ¶ Communis tamen videtur doct. sententia brachium secularis iudicis

Speculum Principum, Petri Bellugæ.

delegatum posse inuocare, vt saltim euitetur talis circuitus. ita Hostiens. in c. 1. de offic. deleg. Inn. Io. Andr. & Imolin. d. c. significasti. vbi et Pan. & Fel. & sequitur vbi supra Phil. Franc. & Francisc. Marc. in d. decis. 72. per totum. vol. 1. vbi plene pro hoc.

In §. Videndum.

S V M M A R I V M.

- 1 Clerici quando requiruntur ab officialibus.
- 2 Iudex laicus nullo tempore, & nullo iure cognouit de clericis.
- 3 Pœna laici clericum ad iudicem secularem trahētis.
- 4 Episcopus non potest permittēre, quod iudices laici de clerico cognosceant.
- 5 Negligentiam iudicis ecclesiastici, laicus nō supplet.
- 6 Gaudere qui debeant priuilegio canonis, si quis suadente.
- 7 Heremita vtrum gaudeat priuilegio fori.
- 8 Assumens nouum habitum dissonum alijs religiosis est scandalo.
- 9 Hospitalarij non gaudent priuilegio fori.
- 10 Constitutiones quæ habeant vim canonis.
- 11 Romanus pontifex solus exemptionem plenariam concedit.
- 12 Qui solum pontificem Romanum habent iudicem.
- 13 Iurisdictio clericorū pōt q̄ri à laico per priuilegiū.
- 14 Consuetudo acquirit iurisdictionem, & quomodo.
- 15 Merum imperium quibus acquiritur.
- 16 Iurisdictio qualiter queratur in exemptos.
- 17 Regalis iurisdictione quando locum habeat in clericos.
- 18 Ioculatores clerici, perdunt priuilegium.
- 19 Clerici tabernarum, & vilium artium, amittunt priuilegia.
- 20 Iurisdictione laicorum in quos clericos se extendat.
- 21 Clericus factus, commisso crimine, vtrum gaudeat priuilegio.

Videndum est cum iudices ecclesiastici suos ꝑ clericos reperiunt captos à iudicibus secularibus. Et illi verbo vel facto denegant illos remittere, quō dicantur grauare, maxime, quā illi nunq̄ illos publ. iudic. afficiunt, & furca suspēdunt. Et hic scire debes, quod nullo vnq̄ tpe, nec in l. veteri, nec in noua noui testamēti, neq; ex l. iureconsultorū, ꝑ clericis fuerunt de iurisd. iudicium secularium, sed sui iudices ecclesiastici de illis cognoscebant. Nam à mundi exordio, postq̄ summus sacerdotum, & Rex Regum Deus oīpotens, per multa tpa mūdum per se rexit, vt vides Genes. 2. 3. & 4. c. deuenit, ad committendum curā vel regimen & administrationē, & iurisdictionem oēm ministris, quorum primus fuit Noe, qui etsi non legatur sacerdotem fuisse, tamen officium sacerdotis exercuit. Et ille, vt iudex totius iurisdictionis ecclesiasticæ, & secularis, oēm iurisdictionem exercuit, no. per Inn. & Ant. de Butr. de for. comp. c.

licet ex suscepto. & sic clericorum iurisdictione, fuit penes suos sacerdotes. Ex post, illa fuit apud patriarchas, vt ibid. not. qui iudices fuere ecclesiastici, & iā lege antiqua, prohibitū erat laicis clericos tangere, bene legitur per propheta tam dūm dixisse: qui vos tangit, tangit pupillā oculi mei. & transumptiue, in c. accusatio. 2. q. 7. Et et veteri lege prohibitū erat laicis, de clericis iudicare, dicente propheta, nolite tangere christos meos: & in prophetis meis nolite malignari. In psal. Confitemini dño. & in auct. de nō alie. §. primo, col. 2. Et ideo in noua lege, Sūmus sacerdos, ꝑ se in sacerdotes iurisdōnes exercuit. Nā ementes & vendētes sacerdotes de templo eiecit, Marc. 11. Et in c. accusatio. 2. q. 7. vide ad materiā. c. sacerdotib. 6. q. 2. vbi inuenies multas auctoritates veteris & noui testamēti. Et sic. Iuriconsultorū, sacerdotium non erat sub tēporali potestate, sed priuilegiatum, & cū suis iudicibus, vt in l. non distinguemus. §. sacerdotio. ff. de arbitris, & iure sforum, iurisdictiones erant distincte, vt in l. hēditas. ff. de per. hære. Ibi pontificali vel regali iudicio: & quāuis aliquæ leges Imperatorū in aliquib. causis clericos submittant sub iurisdōne tpali, vt in l. clericus qui. C. de epis & cl. tamen illa tanq̄ errore inducta, noua Imperatorū lege reuocata est. Nam vt dicit Bal. per illū tex. in auct. statuimus. C. de epis & cler. quod clerici nunq̄ fuerunt de iurisdōne tpali, iudicium laicorum. Et illam dicit esse veritatem, quia Deus à principio ipsas iurisdōnes distinxit, & sic quod illud aūtheticum recedit ab errore veterum legum: imo talis iurisdictione, tam clericorum, quam laicorum erat apud ecclesiam, vt vides in c. quicunq; 11. q. 2. Et quod not. in c. nouit, de iud. tñ illa iura correctā sunt, & iurisdōnes sūt distincte, vt dicit Bal. & probatur, in c. qm̄. 10. dist. & 26. dist. c. cum ad verum, & no. in c. Imperiū. 10. dist. quod autē antiquo iure omnes causæ, tam clericorum quam laicorum deferrentur ad ecclesiam, probatur, qui filij sint leg. c. per venerabilem. 11. q. 1. §. relatum. 2. q. 5. c. si qs psbyter. licet hodie distincte sunt, vt diximus in ca. nos si. §. Itē cum David. 2. q. 7. Hoc autē iure canonico fundare est magis laboriosum, quā subtile. Nam & generalia cōsilia, & Romanorum pontificum infinitæ auctoritates prohibent laicis potestatem cognoscendi de clericis, & illorum cognitionem suis conseruat iudicibus. Et in primis hoc statutum fuit in consilio generali Calcedonensi, in c. si clericus, & in ca. clericus cum nullus. 11. q. 2. Et idem in consilio Milenitano, in cap. inolita, ea. causa & quæstio. & in consilio Carthaginensi, in ca. placuit, in quibus iurib. nedum iudices ꝑ laici ventantur de causis clericorum cognoscere, sed in iudicio seculari, eos trahentes causam perdunt, vt ibi vides. imo iudices seculares, qui de clericis se intromittunt iudicando, dicuntur grauare, & iniuriam ecclesie irrogare, vt ha-

De propositione, &c. In §. Videndum. Rub. II. 52

vt habes consiliarem dispositionem ex Parisiē. consilio, in cap. nullus iudicum, de foro compe-
tenti, & vide aliud consilium generale Calcedo-
nensi, in capitu. si quis clericus, de foro compe.
Et plures alias Pontificum authoritates tu ha-
bes. 11. q. 1. cap. peruenit, & in cap. si quis ex fra-
tribus. ea causa & q. cum similibus, & in cap. at
si clerici, & capitu. generaliter, de iudi. & de fo-
ro compe. capit. si diligenti, imo etiam volente
4 † episcopo, b id fieri nequit, quod iudices secu-
b lares de personis ecclesiasticis cognoscant, ut in
capitu. significasti, de foro compet. nec eis uo-
lentibus, vt vides in dicto capitu. si diligenti,
5 † nec etiam per negligentiam iudicis ecclesia-
stici, nam secularis negligentiam ecclesiastici
non supplet, vt in capitu. generaliter, de iudic.
quamnis econtra fit, vt vides, in capitu. licet, &
capitu. ex transmissa, de foro competen. Vides
ergo quod iudices seculares de personis eccle-
siasticis, nequeunt se intromittere, cognoscen-
do vel iudicando. imo ecclesiam iniuriāt & gra-
uant, & pœnas incurrunt, vt vides in locis desu-
per allegat. & infinitis alijs iuribus. Nam non
solum pœnas infamie, & alias incurrunt, sed di-
uinitus pœnis corporalibus iudices laici affli-
guntur, qui officium iudicum ecclesiasticorum
vsurpant: & hoc exemplo probatur, vt legimus
de Ozia, qui fuit lepra percussus, secunda qd. 7.
cap. nos si. §. Item cum Balam. Sed videndum
est, quæ sunt istæ personæ ecclesiasticæ, de quib.
iura consiliaria loquuntur. Et certe de personis
pœsbyterorum, diaconorum, atque religioso-
rū, atque simpliciter tonsuratorum, nulla est du-
bitatio, quia per primam tonsuram clericalis
c ordo confertur, vt in capit. cum contingat, de
ætate & qualitate, & vide. 23. disti. in summa, &
vide ad proxime dicta. 93. di. capi. a subdiacono.
77. disti. illud. Et simili modo, religiosi in-
fra annum probationis sunt personæ ecclesiasti-
cæ, vt in cap. religioso, de sententia excommu-
6 lib. 6. † Et omnes isti indubie gaudent priuile-
gio canonis, si quis suadente Diabolo. 17. q. 4.
& sunt de districtu & iurisdictione Episcopi &
diocesanī ecclesiastici, & non secularis, vt in d.
c. nullus iudicum, & alijs allegatis desuper. Sed
nunquid alij nō insigniti caractere clericali vel
religionis comprobata, sunt comprehensi sub
nomine ecclesiasticarum personarum, quo ad
forum sortiri: & videtur quod sic. Nam gloss. in
dicto capitu. nullus iudicum, de foro compe. ex-
ponens uerbum, minores ecclesiæ, dicit quod
loquitur illud consilium generale de scholarib.
ecclesiæ, uel seruientes ecclesiæ, qui eodem gau-
dent priuilegio. duodeci. questione secunda,
capit. ecclesiarum seruos. Ponit Vincentius exē-
plum, an ianitoribus, & dicit quod illi sunt sub
custodia seruorum. 12. q. 1. omnis etas. hoc ibi
tenet Tan. & Vincen. Item comprehendi dicun-
tur conuersi. de sententia excommunicationis.
parochianos, & 11. quæst. 1. inolita, quod intel-

lige, ut ibi not. quomodo omnino viuunt vt re-
gulares, & sunt in seruitio ecclesiæ. Item gaudet
etiam priuilegio clericali uxor clerici, & legiti-
ma. 32. disti. cap. eos, aliās in cap. a subdiacono-
nibus. 11. q. 1. cap. 2. Et idem de illorum filijs an
te clericatum natis, ut in tex. & glo. l. omnes. C.
de episcopis & clericis, & ibi etiam not. de ser-
uientibus ecclesiæ, quamuis ibi dicat Bald. qd
illud priuilegium habent temporaliter, quam-
diu uiuit clericus, cum non detur principaliter
propter se, sed propter eorum dominos, facit.
ff. de iudic. l. non aliās §. primo. De rusticis autē
ecclesiæ an gaudeant priuilegio clericorum, di-
sputat glo. 89. disti. capi. iudicatum. Et con-
cludit, quod non semper subsunt ecclesiastico
iudici. Ad hoc in Spec. de compet. iudic. ad §. 1.
versicu. 27. Joannes Andr. tenet in duobus tan-
tum casibus, conueniendos sub ecclesia: quan-
do scilicet, hoc cōcessum est ab Imperatore, &
quando rusticus habet administrationem ge-
neraliter ab ecclesia. Addit Specu. alium casum
qd conuenitur pro re quam tenet ab ecclesia,
aliās aut conuenitur ex delicto, uel contractu,
coram iudice seculari, & ita tenet in loco supe-
rius allegato, ¶ De existentibus in familia epi-
scopi quod gaudeant priuilegio fori: notat. de
iudic. capitu. cum non ab homine. & de officio
Archiepiscopi. cap. fina. & in dicto cap. cū mo-
nasterium. † Heremita d uitem quod gaudeant
7 d priuilegio fori: not. in capi. cum monasterium
de pellicia de elect. 93. disti. cap. nulla ratione.
Et idem de pœnitentijs. 11. q. 1. aliud. Et de mu-
liere inclusa. 11. q. 1. capitu. de persona. Et quā-
uis omnes isti dicantur gaudere priuilegio fori
ecclesiastici iudicis, de iure: at tamen consuetu-
do longæua tanti temporis, cuius non est me-
moriam in contrarium, cum scientia & patientia
Romani Pontificis, & aliorum pontificum, in
regno Valentia inualuit, foris & constitutioni-
bus regnorum vallata, quæ pro lege seruanda
est: & pro veritate habetur, ut l. hoc iure. §. du-
ctus aque. ff. de aqua quotidi. & æstiu. Et quod
notat. in l. prima, §. finali, de aqua plu. arcend.
Et in capitu. ueniens. de uerbor. significat. & in
cap. quid per nouale. imo habetur per 400. con-
stitu. quod continua obseruantia, facit ualere
pro nō scripto. Ad hoc quod in omnes passim
laicos non insignitos priuilegio clericali uel ha-
bitu alicuius religionis comprobata iudex se-
cularis, iurisdictionem exerceat, quāuis seruiāt
clericis, vel se Deo dedicēt per Beguinatum, vel
vitam hæremiticam, quamuis contrarium sit
de iure, cum generaliter omnes illæ personæ, li-
cet non faciant professionem, gaudent priuile-
gio clericali, ut no. gloss. & tex. de electio. capi.
indemnitibus, libro sexto, ad finem. Ad hoc
quod not. 12. questione ultima, cap. finali, & de
de maiortate & obedientia, dilecta. in glo. pe-
nulti. Per quod infert dominus Antonius de
Butrio, in capitu. nullus iudicum, de foro com-
peten.

Speculum Principum, Petri Bellugæ.

peten. ad Iesuatos in Italia; qui sunt mares, & mulieres, & subsunt episcopo, cui obedientiam promittunt, & castitatem & paupertatem voluntarie seruant. Et promittunt quamdiu ibi sunt, licet perpetuo non se astringant uoto, sed inter eos stare non potest, proprium volens retinere, aut castitatem nolens obseruare, addens quod cum tales se astringant multis disciplinis & ambulent semper decalciati, possunt dici in statu pœnitentium, qui sunt sub ecclesia. 11. q. prima, cap. aliud, qui status ab ecclesia approbatur: non enim tollitur voluntas pœnitendi & actus. Et tales ecclesiæ subsunt, licet non sit regula approbata, quia nec regulares dici possunt cum non habeant vota perpetua, & tamen non reprobatus status viuendi. Et ad hoc extrauagans, Ioan. 22. quæ incipit, ratio recta, quæ tollit pœnas, clemen. prima, de relig. dom. etiam quoad illas quæ beguinæ vocarētur, dummodo honeste uiuant: & se non implicent prædicationibus & disputationibus. Et hæc ibi Dom. Anto. de Bu. cuius dictum non credo verum, saluo honore tanti doctoris. Primo, quia talium status, ex quo non profitentur, aliquam de regulis approbatam, assumendo habitum difforme aliarum religionum non est approbatus, imo & in re veteri & nouo improbatus, quia scandalosus ut in cap. cum decorem, de vita & hone. cleri. Et per dict. clem. cum quibusdam, quæ habet illorum statum suspectum, & improbatum & punibile. Et quauis d. extrauag. Io. 22. velit pœnas tollere, & statum tollerare, illum tñ non approbat. Multa etenim per patientiam tolleramus, quæ si deducta essent, in iudicio possent impugnari. extra de præbendis & dignitati. capitu. cum iñ dudum, Et sic non potest dici quod illi sint ecclesiasticæ personæ, nec obstat quod dicit de heremitis, iuxta notata, in capitulo cum monasterium, de pelicia. de elect. quia illa opinio nõ est communis, imo credo etiam de iure contrariū. Et hoc magna ratione, quare isti heremitæ non emittunt vota substantialia religionis vel aliquid ex eis. Ad hoc capitu. final. de relig. do. & eo. titu. cap. primo, libro sexto. Et hanc partem firmat Gem. in clem. per literas, de præbend. di-

8 cens, quod etiam † hospitalarij laici, intenti cõiugio portantes aliquod signum uel crucem uel imaginem, non gaudent priuilegio clericali, quia vota religiosorum non emittunt. Maxime, quia isti ut non professi possunt testari, ut laici proprium retinentes, ut no. 27. quæst. prima, capitu. ut lex continentia, & vide quod no. Bald. in l. generalit. C. de episcopis & clericis. & vide not. in §. econtra Paulus. 19. q. 3. & 16. quæstione prima, capit. quia vere, quod nõ possent si essent professi, ut in auth. ingressi. C. de sacro sanct. eccle. Merito ergo de istis, etiam de iure dici potest, quod non gaudent priuilegio clericali, quo ad forum, nec etiam ad priuilegium canonis, si quis suadente. 17. quæstio. 4. De fra-

tribus tertij ordinis, & fororibus, qui dicuntur de pœnitentia. Guillelmus de Montelugduno; tenet quod non subsint episcopo, quia nõ sunt personæ ecclesiasticæ, imo in omnibus sunt sub seculari potestate, quia sunt de ordine approbato, & sunt in statu quodam modo regulari, ideo dicit illos gaudere ut heremitæ. Et hoc posuit, de sententia excommunicationis, cum ex eo, in clem. ubi Ioan. And. & in clem. cum de quibusdam, de relig. domi. dicit eorum ordinem approbatum. Sed Federicus de senis, in suis cõsilijs, consi. 145. Consuluit pro opinione Guillelmi; Sed saluo honore, non credo eos bene dicere, quia isti de tertio ordine sũt de regula approbata, ut vel saltim eorum status est approbatus & permissus. Merito sunt personæ ecclesiasticæ. Ad hoc no. Bartho. in l. prima, ff. de pœnis, & in l. semper §. primo, de iure immunitatis. Et vide quod tot. in Specu. de stat. monachorum, versicu. 37. & quod ibi no. per Ioannem And. Sumamus ergo casus non dubios. Et sit regula, ut omnis clericus insignitus caractere clericali, omnis religiosus professus, aliquam de religionibus approbatis, uel infra annum probationis gaudeat priuilegio omni clericali, nisi per aliquam ex qualitatibus, de quibus infra dicam, priuilegio denudetur, ut patet per iura supra allegata. Alij autem beguini heremitæ seruietes, pœnitentes tertij ordinis, Iesuati hospitalarij Deo cum parte bonorum dati, de quibus in capitu. ut priuilegia, de priuilegijs; & locis desuper allegatis, de iure communi sunt ex doctorum opinionibus, saltem quo ad forum. Nam de alijs priuilegijs datis familiarib. hic aliquid non dicimus. Et quamuis iura faueant, tamen pro parte regni consuetudo antiqua multum contra eos facit. Et pro iurisdictione ecclesiastica, ut est in consuetudine desuper allegata, Maxime, quia fori & consuetudines regnorum passim in laicis, non insignitos clericali caractere, iurisdictionem iudicibus laicis tribuunt, qui sunt pro lege seruandi. ff. de iusticia & iure. lege omnes populi. Maxime felicitis recordationis regis Iacobi, qui ut ab antiquis habemus, fuerunt conditi presentellegato apostolico, † merito habent vim canonis prouincialis, ut in cap. canon. §. porro. 3. distin. Et sic non mirum si in dubijs doctorum & canonis sententijs Princeps laicus potuit eligere, & disponere, annuente legato ecclesiæ. Et sic uidi de facto quendam creatum, ut laicum, & communiter hos de quibus in iure canonico hesitatur, vel etiam de seruietibus clericis, ecclesia illos ut clericos uel gaudentes fori priuilegio non consueuit repetere, obstante antiqua consuetudine, quæ iurisdictionem tribuit, de foro competen. capit. cum contingat. & in l. prima, de emancipa. lib. & dictis fori & regnorum consuetudinibus. Et pari forma ecclesia non repetit clericum uel religiosum exemptum detentum per principem uel

De propositione, &c. In §. Videndum. Rub. II. 53

vel per gubernatorem regni, qui quodam iure constituto, conseruato de more antiquissimo, habet iurisdictionem in exemptos. imo domini Reges foros, super ijs condiderunt, vt exēpti sint, de regio foro. Sed quomodo cōsuetudo hoc casu vel lex laicorum in isto potest dare laicis iurisdictionē contra iura ad consuetudinē, capitulo. inolita, vndecima quæst. 1. vbi talis cōsuetudo appellatur inolita præsumptio, & improbat a iure. Et non mirum quia est contra diuina iura & humana, & sic irrationabilis, vt no. in cap. finali, de consuetu. quod sit contra iura diuina, vide cap. sacerdotibus. 11. quæst. 1. & vide, ad vtrumque ca. continua. l. ea. causa, & quæstione. in qua est contra dispositiones consiliares, de quibus prædiximus: & legitur Constantinum præsentem in Nicena synodo dixisse, vos autem a nemine iudicari potestis, quo ad Dei solius iudicium cernatis. in dicto, capi. continua, ad finem. Quod etiam lex laicorum, id non possit disponere, manifeste probatur, quia contra libertatem ecclesiasticam, merito cassa sunt, & irrita talia statuta. vel leges laicorū vt in authen. cassa. C. de sacro. eccle. & in cap. ecclesia sanctæ Mariæ, de constitutio. Et in capitu. nouerint, de sententia excommunicationis. nec solum contra libertatem ecclesiæ, sed nec personarum licet statuere, vt ibi. Et nedum cum cōtra libertatem vel ecclesiasticarum personarū, quid statuitur directo, nullæ & cassæ sunt leges, Sed etiam cum indirectum, ut puta cum clericis forum declinantib. p iudices seculares protectio illis denegatur: & sic genus clericorū fit timidius, ut no. Butrig. & Bald. in authen. cassa. C. de sacro sanct. ecclesi. Et Barth. in l. prima, §. quæ onerandæ, quarum rerum actio non detur. Et Petrus de Anchara. in cap. cum C. laicus, de foro competen. Quomodo ergo haec consuetudinem, uel forum probare possumus, & quid est hoc quod reges Arragonum, semper Catholici & ecclesiæ vere filij tanto tempore id obseruare uoluerunt & obseruant. Et vt ista uideas, f scias quod exempti f non sunt, sub episcoporū archiepiscoporum, nec Patriarcharum potestatibus: vt cæteri clerici, qui in inferiorum iudicū potestate sunt, ut uides, vt in auth. ut clerici, apud proprios episcopos, & in auth. de sanctis. episcopis. & ponit glo. in authen. statuimus. C. de episcopis & clericis. Et hoc propter suam exemptionem, quæ illos exemit, a iurisdictione episcoporum inferiorum, † cum Romanus Pontifex dicatur episcopus exemptorum, ut dicit Bald. in l. rescripta, de precibus impera. offe. allegans capitu. nulla. 93. distinct. Et qui solus plenariam exemptionem potest concedere 16. q. 1. c. nup. 9. q. tertia, c. non vero. quæ plenaria exemptio, per quæ uerba cōcedatur uide capitu. si Papa, de priuilegijs, libro sexto. qua concessa ab ordinariorū iurisdictione exempti sunt habita differentia, de qua in c. 1. de pri

uilegijs, libro sexto. Et sic exēpti plenariē nō habent iudicem in prouincia, ut in dicta decretali prima, de priuilegijs. libro sexto. Nec ratione delicti, uel contractus uel alias: † solum ergo de iure communi habent iudicem Romanum Pontificem, qui solus est iudex exēptorum. Ex qua causa finali, dicebāt antiqui nostri tollerari cōsuetudinem in regno, ut ne exempti sint, sine iudice in regno, quod rex in eos habeat iurisdictionem. Et ideo tēpore domini Clementis Romani Pontificis, cum per nonnullos sibi datum esset intelligi, quod ideo rex in exemptos iurisdictionem habebat & vendicabat habere, quia erant sine iudice in regno, commissionem fecit domino Iacobo Cardinali Valentino episcopo, quod cum ad aures felicitis recordationis domini regis Ioannis deuenisset, misit ad dictam commissionem habendam a dicto domino Cardinali, qui cum aliquantulum retardarent, ad illam in sui forma tradendam, misit dictus Rex ad illum suum algazirium, ut vel portaret commissionem, uel eum mortuum sibi portaret. qd cum statim dictus Cardinalis sciuisset antequā ab eo dicta commissio peteretur, illam tradidit algazirio, quæ fuit declarata a dicto rege. Et inde forum factus, in Valentia prouincia. ¶ Restat igitur iure fundare forum, & antiquam cōsuetudinem. Nam si dicas illam esse causam finalem, quia sine iudice erant in regno. Iam illa cessabat, facta dicta commissione, & sic cessare debuisset effectus, de appellatio. cum cessante. C. de episcopis & clericis. l. generaliter, quare ergo dictus dominus Ioannes illud reprobauit, facto, dilacerando dictam commissionem, & inde forum faciendo. Et sic videtur quod illud nō esset in causa finali. & quod aliās iure & foro tollerari potest antiqua regni consuetudo, quod princeps in regno iurisdictionē habeat in exemptos. Nam non est præsumendū, quod princeps Catholicus, uti nostri reges Arragonum, & qui iura omnia habent in scrinio pectoris, ut in capitu. primo, de constitut. & quod ibi not. contra libertatem ecclesiasticam uelit statuere, uel contra personas ecclesiasticas. dicas ergo quod dicta causa nō habēdi iudicem in regno in exemptos, non est finalis quare rex in eos iurisdictionem habeat, sed fuit impulsua ad dictam consuetudinem, tam antiquam introducendum. Et illa introducta est pro lege seruata, inde forū faciendum, & sic & si illa cessaret, etiam quod Romanus Pontifex commissionem faceret in regno, pro exemptis, non cessaret effectus, scilicet, antiqua consuetudo, neque forum. probemus ergo talem antiquam consuetudinem ualere, quia ea probata ex qua ex ea Rex potest iurisdictionem habere in exemptos, inde potuit statuere citra libertatis ecclesiasticæ præiudicium. Et ad hoc fundandum, scias quod Romanus Pontifex causas etiam criminales clericorum, potest committere laico, & spirituales

& po-

Speculum Principum, Petri Bellugæ.

& potestatem excommunicandi, vt in capitu. bene quidem, 96. distinct. & 64. distinct. insinuado, & capitu. Adrianus, & 11. q. 1. cap. te quidē, & 96. distinctio. capitu. 1. & quod not. in capit. finali, de officio ordinario. & in capitulo. de

13 cernimus, de iudic. † Et sic vides quod iurisdic-
tio clericorum potest queri a laico, per priuilegium Romanorum Pontificum, ergo & consuetudine cum illa æquiparentur, quo ad vim & effectum, extra de iudi. capit. nouit. Et no. In nocen. extra de simonia, capitu. cum in aposto-

14 lica. † Et quia consuetudo dat priuilegium, extra de priuilegijs. capitu. quod quibusdam, de verborum. significa. in ijs. & capitul. super quibusdam. Et quia consuetudo habet necessariū effectum. l. in capitu. finali, de consuetu. Et quia tribuit iurisdictionem, in l. prima, C. de emancipati. liber. etiam personæ priuatæ, ut in tex. singu. in capitu. cum contingat, de foro comp. Et ideo dicebant Petrus & Cyn. in dic. l. prima, C. de emancipati. libe. quod quemadmodum

15 † merum Imperium erat quæsiibile priuilegio: sic & præscripta consuetudine, saltim illud merum imperium, quod consistit in animaduertendo in facinorosos homines, vt omnium opinionem comprehendamus, Io. And. & domin. Anto. de Butrio, in capitu. cum contingat, de foro compe. & Bal. in quæstione per eum disputata Papæ, quæ incipit: Apulus, & per Lap. allegationibus suis, allegatione. 82. de quo in l. prima, §. denique. ff. de aqua pluuiæ arcend. per Bartolum. maxime principi, vel aliàs iurisdictionem habenti, quia priuato solam potest dare iurisdictionem consuetudo, vt in dicta decretali, cum contingat. Sed merum imperium non datur priuato, ex consuetudine secundum aliquos, per tex. in leg. 2. C. de curiosis & stacionar. lib. 12. & per legem primam. C. de cohortalibus, eod. libr. vbi Imperator reprobatur & annullat consuetudinem dantem aliquibus, potestatem incarcerandi. Et tamen carcer meri Imperij est, vt no. in l. Imperium. ff. de iurisdictione om. iudic. Sed communis opinio est in contrarium, quod etiam priuato detur merum imperium, ex antiqua consuetudine. Ad hoc quod not. Bartol. in l. hostes. ff. de captiuis, & Bald. in dicta. l. Imperium, & moderni in dicta. l. prima, §. denique. ff. de aqua pluuiæ arcen. Multo ergo fortius iurisdictione, & merum Imperium, poterit principi dari, ex tam antiqua consuetudine, cuius non extat memoria in contrarium, in ipsos exemptos. Nam talis consuetudo tam longæua non indiget scientia & patientia eius, contra quem præscribitur, iuxta glo. singul. in leg. hoc iure. §. ductus aquæ. ff. de aqua quotidiana & estiuæ. & quod not. per modernos, in l. si pluribus. de publicanis. Et sic merito Rex potuit hic querere, ex tam antiqua consuetudine, omnem iurisdictionem in exemptos, etiam citra scientiã & patientiam Romani Pontificis, quamuis Ro-

manus Pontifex, talem consuetudinem uniuersalem, in regno Arragonum, non præsumatur ignorare, iuxta not. in capitu. primo, de postu. præla. & iuxta glo. in l. si tutor. C. de periculo tutorum, Et quod nota. in capitu. primo, de confitu. lib. 6. Nam hoc esset ignorare, quod omnes sciunt. Et ideo Imperator non potest pretendere ignorantiam, quin ciuitates Italix exerceuerint merum Imperium. Et sic contra eum scripserint ex antiqua consuetu. ut nota. in locis desuper allegat. & sic tam ex præsumptascentia, quam circa scientiam Romani Pontificis, Arragonum rex potuit querere ex longæua

16 consuetudine iurisdictionem in exemptos. Ad quod no. Innocen. in capitu. primo, de apostatis, & ibi Baldus super Innoc. Maxime, quia de iure consuetudo longæua præsumitur iusta, & de iusta rōe mota ad illū introducendum, iuxta gl. auream, in capitu. in c. illa 12. di. de quo uide D. Anto. de But. in c. cum causam, de sententia, & re iudica. Et Romanus Pontifex videtur tali consuetudini longæuæ accommodasse assensum, vti dicimus, in præscriptione quando currit cū scientia, & patientia illius contra quem præscribitur, ille dicitur tacite consentire. Ex tali consensu, queritur directum dominium, vt ponit Bald. in authen. nisi tricennalis. C. de bonis maternis. quinimo talis præscriptio currit etiã mala fide, vt ponit Bartho. in l. Celsus. ff. de vsu. cap. de quo dicendum, vt per canonistas, in capitulo. finali, de præscript. & in regula possessor. de regulis iuris, libr. 6. Merito ex tali tacito consensu, dicta dici valet optima consuetudo: maximè tanti temporis. Nec obstant iura impugnantia consuetudinem quod laici de causis clericorum non iudicent, vt in dicto capitu. inolita, cum similibus. quia illa iura loquuntur quotiens sine aliqua causa, & sine tacito consensu Romani Pontificis, inducitur consuetudo causa suadente, & consensu Romani Pontificis annuente: nam tali casu non est prohibita consuetudo. Et si a iure generaliter improbetur, quoniam consuetudo iuuatur noua ratione merito potest introduci. Etiam contra iura improbantia consuetudinem. Istud est dictū singulare domini Antonij de Butrio, in capitu. finali, de consuetudi. Et refert Gemi. in capitu. primo, de consue. de quo dicit latius, ut diximus, isto titulo. §. his igitur, uersi. Idem dicas, causa autem impulsiva talem consuetudinem introducendi, fuit satis æqua: quia isti exempti non habent iudicem in regno. Et quia de illis non poterat haberi recursus, nisi ad sūmū Pontificē, qui ineffrenate uiuebant, & multa comittebant, & quasi accephali uagabant. Romanus Pontifex communiter in longinqua prouincia degēs, illos corrigere non ualens, Corrigendos principi relinquit, vt in capitu. illud. 11. quæstione prima. quasi necessitate cogente, vt in capitu. pœnitus, ea, causa & quæst. per hoc opportune facit,

De propositione, &c. In §. Videndum. Rub. II. 54

facit. 23. questione quinta, capitu. princeps seculi, ut iam antiqui canones consentien. episco po laici & clericis concedebant cognitionem, ut in capitu. nullius, & in capi. clericum. 11. q. prima, quamuis contrarium notetur in capit. significasti, de foro comp. quanto plus cōsentie te Romano Pontifice per taciturnitatem tanti temporis. Et non dubitandum quin illius tacitus consensus possit validare consuetudinem, quod Rex exemptos habeat iurisdictionem, quoniam & suam personam, qui est princeps ecclesie, & caput. 60. distin. cap. oportebat, & in capitu. Constantinus. 20. l. prima, distin. submit tit iudicandum per principes laicos. 11. q. 7. ca pitu. nos si. & capitu. mandasti, ea. causa. q. 3. Et maximè, quia iure canonico deficien. episcopa li, & archiepiscopali iurisdictione, permittitur
 17 vsus regalis iurisdictionis, etiam in clericos, ut est casus singularis, cū ibi no. per gl. in c. filijs ac nepotib. 16. q. 7. Et qd̄ absentia iudicis a regno, sit iusta cā introducendæ cōsuetudinis, in exēptos probatur, quia ēt priuato datur cap tura clerici fugientis, cum iudex ecclesiasticus non adest: nec eius copia haberi potest, ut sic lo cum habeat, l. ait prætor. §. si debitorem. ff. de iis qui in fraudem creditorum. Not. Ioan. Andr. de sententia excommunicationis. capitu. ut fa me, & quod not. in capitu. cum non ab homi ne, de iudic. Et quia ex necessitate iudex ha bet arbitrium, qui aliàs non haberet, in le. cum nauarcorum. C. de nauicula. lib. 11. Et quod no. Bald. in l. sed & si per prætorem. ff. ex quib. cau sis maiores. Et iam etiam in ecclesiasticis cau sis, habet potestatem, qui aliàs non haberet ante confirmationem. nam episcopus ultramōta nus, qui subest immediatè Romano Pontifici, & ab illo habet habere confirmationem, admi nistrat, ut in capitu. nihil, in fine, de elect. quod aliàs non faceret, ut in cap. nosti, eodem titulo. Id ergo facit loci distantia quod Romanus Pō tifex, in sua præeinentia tollerat uel permittit quod si propinquitas loci pateretur, id nō per mitteret. Et sic ex iam dictis satis consona iuri videtur talis, & tam antiqua cōsuetudo, quod Rex in exemptos habeat iurisdictionem, & per consequens de illorum iurisdictione disponen di tradita dicitur sibi potestas, cum dominiū illius iurisdictionis hēat ex consuetudine præ scripta. Ad hoc no. in dicta authenti. nisi tricē nali. C. de bonis maternis, & quia dominium & iurisdictione æquiparantur: no. Angel. per il lum tex. in l. qui fuerunt, de statu. homi. & qui dominium habet, dominium ad nutum dispo nit. C. mandati. l. in re mandata. C. de sacrosan. eccle. auct. ingressi. Concluditur ergo istam cō suetudinem iure probari, & tacito cōsensu Ro mani Pontificis. Et vidi bullam à sede apostoli ca emanatam dicentem, quod gubernator regni, qui ex more antiquo solet exemptos in sua iurisdictione protegere &c. approbātem acta,

faltim tacite facta per illum, inter exemptos. hæc volo dixisse, salua semper determinatione sancte matris ecclesie, ut vere catholicus, ut pos ses dicere quod princeps hanc iurisdictionem habeat, in exemptos, ex quodam iure constitu to, conseruato ex diuturna consuetudine, quæ vicem habet constituti. le. hoc iure. §. ductus a quæ, de aqua quotid. & æstiuæ. Et sufficit quod istud ius allegetur concessum & consuetudine approbatum. Ad hoc quod not. eleganter Ioā. de Imo, in cap. secundo, de præbend. libro sex to. dicens, quod tale ius possunt pretendere re ges vncti, qui personam laici meri obtinere nō videntur: inde concludens, quod ex quo po tuit eis concedi, & esset scandalum in auferen do tale ius debeat regibus relinqui. Et sic not. quod reges talia iura possident uice Apostoli ci, & prædicta optime probant opinionem de mōte Imolaico super usatico autoritate & ro gatu dicentis, quod uirtute illius usatici, po test per principem contra clericos procedi, de quo uidi iam aliàs dubitari.

EX præmissis liquide demonstratur, quos indices ecclesiastici, ut suos repetant, ut in cap. si iudex laicus, de sententia excō munica. libro sexto. Et si seculares non remit tant, grauamen inferunt ecclesie, ut in dicto capitu. nullus iudicum, de foro competent. & quod ibi nota, per Anton. de Butrio: Tamen de nonnullis dubitatur, etiam insignitis carac tere clericali. Et sicut iudices seculares dicunt in illos suam iurisdictionem exercere posse ci tra grauamen, & primo ponamus casus non du bios. Primus est in bigamo, ut in capitu. alter cationis, de bigamis, libro sexto, nam talis non gaudet priuilegio clericali, ut ibi, & sic non re mittendus. Scias tamen quod bigamus multis modis dicitur. Nam dicitur bigamus, qui ui duam accepit in uxorem. Item qui duas ac cepit uxores. 84. distinctio. quisquis. Item qui cum corrupta contraxit, de bigamis, capit. pri mo. 26. distinctio. Item dicitur bigamus, is qui se cundum matrimonium de facto contraxit, quā uis de iure non teneat propter impedimentū consanguinitatis, ut tenet Ioann. Andr. de Bi gamis, capitu. nuper. Et ibi per collectarium. quamuis contrarium uideatur tenerè Anton. in capitu. altercationis, de bigamis, libro sex to, & uide quod ibi nota. de multiplici biga gamia. Item in clerico incorrigibili degrada to, de quo no. de iudi. c. cum non ab homine de commune falsi, ad falsariorum, de uerborum si gnificatione, nouimus, de penis, degradatio. li. sexto. 11. quæstione prima, capitu. sacerdotium & tertia, quæstione quarta, clericus. Item in cle rico, coniugato non deferente habitum, & ton suram: de quo in capitulo primo, de clerico, 18 coniugato, libro sexto. † Item in clerico iocu h latore, seu goliardo, seu buffone, si per an num

Speculum Principum, Petri Bellugæ.

num illam artem exercuerit uel minori tempo-
 re, si ter monitus fuerit. Nam tunc extitit sit om-
 ni privilegio clericali, ut in capitu. unico. de ui-
 ta & honestate clericorum, lib. sexto, circa quo-
 rum uerborum expositionem, ibi insistit glos-
 dens esse vulgare Gallorum, & Tuscorum, tu-
 vide circa illorum expositionem Hostiensem,
 in summa de sententia excōmuni. §. si quis pos-
 19 sit, versicu. quid ergo de goliardo. † Idem in de
 ricis carnificum, seu macellariorū, & taberna-
 20 riorum officium publice, & personaliter exer-
 cen. post trinam admonitionem iuxta formam,
 clem. primæ, de uita & honestate clericorum,
 idem est dicendum de clericis sæuis, & enormi-
 tatibus se immiscentibus, post trinam admoni-
 tionē. de sententia excō. c. ad audientiam, & c.
 perpendimus, & c. si uero, & c. contingit. de pri-
 20 uileg. & excess. cū similibus. † Hi enim omnes,
 quamuis clerici, ut non gaudentes privilegio
 clericali, non possunt repeti a iudice ecclesia-
 stico, quia non sunt clerici sui gaudentes pri-
 uilegio clericali, iuxta formā, ca. si iudex laicus.
 de senten. excomm. lib. 6. Et iudices laici non
 grauant, si in illos ut laicos suam iurisdictionē
 exerceāt. ¶ Sed de multis dubitatur, an debeāt
 gaudere uel ne, privilegio clericali, & sic an sint
 retinendi uel ne, & si non remittātur si infertur
 21 grauamen ecclesiæ. † Et sic primo dubitatur de
 clerico caractere clericali insignito, iam com-
 k misso crimine, an pro iā facto crimine debeat
 gaudere privilegio clericali. Et hæc quæstio est
 satis vulgata inter canonistas & legistas. Nam
 Dinus illam quæstionem posuit in l. ita Vulpia-
 nus. ff. de excusa. tu. Guido de sudaria in l. pla-
 cet. ff. si ex noxali causa agatur. & Bart. in l. 1. ff.
 de pœnis. Bald. in l. officiales, & in authen. causa
 quæ fit cum monacho. C. de episcopis & cleri-
 cis, & in l. cum quædam puella, de iuris. omn. iu-
 di. & in l. si quis postea. ff. de iudic. Communis
 habet regula & canonistarum & legistarum, quæ
 si laicus commissio delicto factus sit clericus, quæ
 ad bona possit condemnari, & executuri, quæ-
 admodum si clericatum nō accepisset: quia bo-
 na sunt obligata & affecta illi pœnæ quam me-
 ruit, tempore commissi delicti, ut in l. 1. ff. de
 pœnis. Et hoc est quod satis truncate Bald. scri-
 bit in dicta l. 1. ff. de pœnis. & Bald. in dicta. l. of-
 ficialis. ¶ Si autem loquimur de pœna corpori
 infligtiua, & tunc communis habet opinio, quæ
 si in fraudem assumpsit clericatum, quod sibi
 non prodest privilegium, quia metu delicti cō-
 missi ad euadendam sententiam iudicis secula-
 ris hoc fecit, merito poterit per illū puniri. Arg.
 l. 1. ff. de pœnis. ff. de re mili. l. q. cū uno. §. reus. Et
 quod metu delicti hoc fecerit, præsumitur ex
 modicitate temporis post delictū. arg. l. si neu-
 tri. ff. de priuilegiis credi. ¶ Et quod ibi not. uel
 quia iam iudex cepisset contra malefactorem
 inquirere. ar. l. terti. ff. de bonis eorum qui sibi
 mortem conscii. Et iam a fortiori si præuenta ef-

fet iurisdicção per suum iudicem laicum. Arg.
 l. si quis postea. ff. de iudic. Et præuenitur iurisi-
 dicção per citationem uerbis uel re factam per
 capturam, & sic postquam quis est in carcerib.
 si assumat clericatum, non prodest sibi, ut dicit
 Io. An. in dicto. c. 1. de obli. ad ratiocinia. Et Bar.
 in d. l. officiales. Omnes tamen in hanc concor-
 dant sententiam, quod quamuis iudex laicus
 de tali clerico possit cognoscere illius personā
 non potest per penam corporalem executare,
 nisi præcedente degradatione actuali, quam de-
 bet iudex ecclesiasticus facere. Allegat de re mi-
 litari. l. qui cū vno. §. reus. Et in auth. clericus. de
 epif. & cler. Et quæ ut dicit Bar. in d. l. 1. ff. de pœn.
 Ex quo iudices ecclesiastici nolūt uel recusāt ta-
 lem degradationem facere, ex isto inconuenien-
 ti sequitur aliud inconueniens quod iudices se-
 culares, l. contra iusticiam, illos puniunt. de fo-
 ro tamen regni Valentia, assumens tonsuram,
 in carcere debet iudicari ut laicus, si tamen di-
 ctus forus possit personas clericorū ligare, du-
 bitatur propter no. in c. ecclesia sanctæ Mariæ.
 de constit. & in c. legit. imperatorum. 10. dist.
 Sed dicitur quod in condi. dictorum fororum
 fuit nuncius apostolicus, merito dicti fori sunt,
 lex canonica, & pro canone prouinciali sunt ha-
 bendi, in c. canon græce. 3. di. Sed ecclesiastici si
 quo ad personas non se prætendunt ligatos fo-
 re, hoc non est per nos determinand. uerum so-
 let ecclesia æquanimiter tolerare, si iudex secu-
 laris in tales iurisdictionem exerceat, & non in-
 uiam grauaminis deducere, iuxta cap. ex par-
 te. de priuilegijs.

CAMILLI BORELLI ADDITIO

2 ¶ PERDVNT.] Perdit causam laicus clericum ad
 secularem iudicem trahens in civilibus. Docuit Federi-
 cus. de Sen. in consil. 90. & etiam Ludouic Roma. in con-
 sil. 369. ubi Mandos. uoluit Abb. Panor. in dicto c. si dili-
 genti. nu. 6. de foro compet. D. Roland. à Valle in consil.
 23. in causa presentis. nu. 14. vol. 1. Iacob. Menochius de
 arbitrar. iud. quæstio. lib. 2. centur. 3. casu. 246. nume. 5.
 ubi videndum est. ¶ Tu regnicola nota secus esse in feu-
 dalibus causis, in quibus ad secularem clerici trahi po-
 terunt iudicem, iuxta regum Regni huius contractū cū
 sancta Romana ecclesia initum, ut loquitur text. in ca-
 pitulo Regni. Item statuimus quod clerici. Vbi Docto.
 quod etiam retulit, & sequitur Prosper Carauit. in ri-
 tu 235. numero decimonono, in fine, & idem etiam de
 iure canonico ut in capitu. ex tenore. extra de foro com-
 pe. sequitur Benedic. Canophylus. in tractatu. de priui-
 leg. Ecclesiasticarum person. tit. de fo. comp. 9. priuileg.
 ¶ Sublimitat tamen Sebastia. Neapodan. in dicto capi-
 tulo Regni. Item statuimus procedere tantum quando
 ageretur de proprietate feudi, Vbi etiam vide per Io.
 Anto. de Nigris, & tempore meo clerici Oliuetani in
 causa turbatæ possessionis feudi (de Io Maschione) fue-
 runt conuenti coram Reuerendissimo Archiepiscopo
 Consanensi Diocæsano. ¶ Si tamen esset laicus fide-
 iussor clerici ex persona ipsius clerici iudicium non mu-
 tabit, ut placuit Ioanni de Arnono Problem. 79. ad
 aliud.

¶ EPISCO.

b ¶ **EPISCOPO.]** Clericus coram iudice ecclesiastico non suo absque sui episcopi consensu se submittere nequit, & iudici seculari non potest subijci etiam si episcopus expresse consentiat. ita notatur in capitu. si diligenti, ubi gloss. & in capitu. significasti, ubi glo. si. Abb. Panor. Fel. & alij. de for. comp. l. apus allegatio. §. 8. prælati ecclesie. nu. 14. ubi D. Quintilianus Mandol. in apostil. in versu. significasti. Marth. de Afflict. in decisio. Neapol. 85. diu est. nu. 1. & latè Alex. in consil. 3. videatur super primo. colum. 1. versu. confirmantur prædicta. volum. 1. Nec possunt clerici eorum favori renuntiare, & laicorum iurisdictioni se ipsos supponere, ex quo non eorum personis, sed toti collegio personarum ecclesiasticarum concessum est fori sui iudicium. ut inquit tex. in dicto capitu. si diligenti. & tenuit expresse Matthesila. notab. 60. ubi Gabriel Sarayn. in addit. & voluit Roland. à Valle. in consil. 4. in causa inquisitionis. num. 9. volum. primo, & voluit Petrus Duennas in reg. 100. ampliatio. prima, quem retulit, ac sequitur D. Borgninus Cavalcan. in tracta. de tutor. & curato. aume. 322. Didacus de Couarruu. practica. questio. capitu. 10. num. quarto, versiculo octavo ab eadem. ¶ Ad materiam tamen notandum, clericum laici heredem teneri litem ex præm. a defuncto coram seculari iudice prosequi, ut doct. communiter asserunt relati à Couarruu. ubi supra. capitulo octavo. num. secundo, versiculo secunda conclusio. & notissimè Petrus Anto. Angull. in consil. 59. quando iudicium. num. primo. libro tertio, ad quos breuitatis studio me remitto.

c ¶ **CONFERTUR.]** Indubitata est Canonistarum opinio primam tonsuram (quem psalmistam canones vocant) inter sacros ordines numerari, ut clare docuit text. in dicto capitu. cum contingat. Unde & ipse gaudet privilegio fori, ut docuit Panorm. in capitu. cum nõ ab homine. extra de iudicijs. & clericum prima tonsura initiatum percuciens incidit in canonem. si quis suadente. 17. questione quarta, ubi hoc voluit gloss. etiam in c. clericos. 21. dist. 8. & voluit Marcus Anton. Cuchas. in silio. Jur. canon. lib. 1. titulo 3. versiculo infimus, ubi ipsam ordinis infimam appellat. ¶ Archidiacon. Tamen in dicto c. clericos. dicit esse signum non ordinem. Ricchar. de Media Villa dicit esse dispositionem ad ordines. in 4. sentent. dist. 24. sequitur Angel. de Claua. in summa in verb. ordo. il primo. Vbi asserit ita tenere communiter Theologos. Quinimmo Hugo de sancto Victore lib. de sacram. 2. parte terna, asserit subdiaconatum (nec alios ipsam præcedentes inter sacramenta) collocatum, sacramentum, non esse, licet inter ordines collocetur. Refert, & sequitur Alfonso de Castro contra hæreses. libro 12. in versu. ordo ego censeo salvo iudicio ecclesie, cui me submitto semper. quod omnis ordo in quo imprimitur character dicitur, & enumeratur inter ordines, cum omnis ordo in quo character imprimatur, de necessitate ille ordo omitti nõ potest, ob quod necessario inter ordines enumerabitur. iuxta tradita per Bartholom. Fumium in summa Armilla. in versu. ordo. & clericus primæ tonsuræ ad hoc ut fori privilegio gaudeat, requiritur et de quibus notissimè in concilio Tridentino Sessio. 23. capitu. 6. nullus. Tu regnicola vide Pragma. Regis Ferdinandi. incip. quem admodum. sub rub. de cler. & diaco. sicut. & vide aliqua per Ioann. Anton. de Nigris in extrapagan. clementina septima, in versu. tonsuram. num. 12. de iura, & honestate clericorum.

d ¶ **HÆREMITÆ.]** quod hæreticæ fori privilegio gaudeant, & iudici seculari non subiacent, videtur communis doctorum conclusio. quam tenuit imprimis gloss. in capitu. qui vere. 17. questio. prima, per il-

lum textum, licet ex illo textu nihil aliud probari valeat nisi quod sint honore digni, ut ibi. ¶ Communis tamen doctorum sententia est quod personæ ecclesiasticæ reputantur, & quod clericorum privilegio gaudeant, & scripsit hoc glossa in capitu. nulla ratione, §. 3. distinctio. gloss. in l. prima, in versu. non possunt n. de iniuris vocando. Ange. in consilio. 124. arguo primo, colum. si. & in athen. apud quos oport. cau. dicere monach. Anto. de Butrio. plene in capitu. secundo, extra de foro compe. Ioan. de Imol. in clem. 2. de præbend. Philipp. Franc. in capitu. in demeritis. §. ceterum. no. 3. de elect. in 6. Idem Anto. de Butrio in consil. 9. colum. penultima, versu. Ad notandum bene considerandum, ubi asserit tales heremitas sub episcopi obedientia esse, argum. capituli. aliud. 11. questione prima, & quod reputantur personæ ecclesiasticæ, & clericorum privilegio gaudent. tenet etiam Cardinal. Zabarel. in clem. penul. 9. questione de sentent. excommunicat. tenuerunt. Andr. Sicul. Francisc. de Arezio, & Fely. in dicto capitu. 2. Cardina. de Turre Cremat. in dicto capitu. qui vere. & Anton. Florenti. in 3. parte summe. tit. 16. capitu. 1. §. 2. & faciunt notata per Rotam in antiq. decisio. 167. nota quod mulieres ubi habetur quod si mulieres vivunt sine professionis obligatione, & in regula non approbata, quod sunt sub iudice ecclesiastico, simile notat Philipp. Franc. in dicto. §. ceterum. not. 3. & in effectu idem videtur concludere Abb. Panor. in dicto capitu. cum monasterium. num. 3. dum asserit confirmans opinionem gloss. quod non dicatur persona religiosa, ego etiam (dicit ipse) ita teneo, quod non sit persona religiosa, licet gaudeat privilegio ecclesiastico respectu fori, sine personæ, & sic foretur quoad forum reputari religiosum, quod voluit etiam Ioannes de Firmo in tracta. de episcopo. libro. 2. colum. fina. versu. Sexagesimo octavo quæro, & tenent Angel. de Claua. & Bartholom. Fum. in summis. eorum in versu. heremita, & ista sententia videtur communis. ¶ Licet Ioann. de Lignan. videatur sentire contrarium. in clem. per literas, de præbend. dicens quod sicuti nati sunt laici, ita perseverant sub iurisdictione Imperatoris. quæ sequutus est Stephan. Aufer. in apostil. ad Capell. Tholoia. in decisio. octava, & non eos tamen reprobat Nicol. Boeriu. in tractatu. de statu & iura heremit. numero decimo quarto, & ita concludo, licet male consentiat Belluga. hic. sub nu. 8.

e ¶ **HOSPITALARI.]** Felix in c. 2. nu. 9. de for. compe. refert quosdam Modernos ibi, quod si hospitalarii sunt laici non subiant foro ecclesiastico, secus si sint clerici. Hoc certè mihi videtur risu dignum, quia quis dubitabit quod si hospitalarius erit clericus quod sub foro ecclesiastico subditus erit, & tunc illud potius vigore clericatus quam quod esset hospitalarius. sed dubium est quid in hospitalario laico. Dicas intrepide laico iudici subesse, nec religiosorum appellatione hospitalarios contineri, ipsi enim religiosi non sunt quales monachi. Inn. can. nostra. de sepult. refert, & sequitur Bald. in Margari. in versu. templarij. hospitalaris. n. poterit esse laicus etiam uxoratus. clem. quia contingit. de relig. D. Bar. in l. quod constitutus. ff. de testam. mil. Card. in clem. 2. de præb. quinimmo etiã mulier poterit hospitalaria esse. voluit Card. in clem. 2. §. ut autem. q. 4. de relig. domi.

f ¶ **EXEMPTI.]** Et iõ exempti à prælati capi nequeunt. ut in clem. 1. §. 1. ubi Card. de excess. prælat. exemptus. n. ipso facto de superioris iurisdictione dicitur ereptus. voluit Abb. Fanormitan. in capitu. cum dilectus. numero. 3. de religiosi. dom. & ideo cum sint Papæ subditi debent maiori prærogativa vri, ipsi enim domini, vel Episcopi exempti in generali Concilio debent altiori loco sedere, ut est glossa in capitulo per tuas, ubi textus, de

maiorita. & obe. sequitur Nicolaus Boer. in prima addit. ad Io. Monta. in tract. de author. magn. concil. num. 13. ¶ Exemptionis privilegium non concedit Episcopus. ut in capit. 2. de excess. prelat. neque Archiepiscopus, ut in capit. sicut. eo. titul. Neque etiam legatus de latere, ut in c. sicut de confirma. vii. vel in cil. sed ad solum summum Pontificem talis concessio pertinet, ut not. gloss. & doct. in capit. 1. de privileg. in 6. ¶ Exemptus ratione loci, delinquendo extra locum exemptum puniri poterit ab ordinario loci delicti, Angel. de Clauas. in summa. in versicu. exemptus. nu. 1. ¶ Et si fuerit quis exemptus etiam ratione personæ, puta ob nobilitatem iuxta notata. in l. non tantum. §. Illensibus, vbi Nicol. de Neap. ff. de execut. tuto. vel puta quia essent familiares, aut curiales domini Summi Pontificis, non ideo erit exemptus ratione delicti, vel contractus, ut in dicto cap. 1. de privileg. in 6. Bartol. in l. beneficium. nu. 5. ff. de const. Princip. facit lógam distinctionem, quã videas ne hic transcribam Card. in clem. 1. q. 3. de offi. ordi. Clauas. in summa in versicu. exemptus. num. 8. & vide notabiliter Roland. à Valle. in consil. 24. in cau. proposito. per totum volum. 2. Io. Milleus in Praxi crimi. §. uniuersis. sub verb. Modo non labore. num. 17. fol. 65. in paruis. Philipp. Franc. in d. c. 1. in princip. de privileg. in 6. & Didacus Couarru. practie. quæstio. cap. 11. num. 5. versic. tertio iure verum esse. et in delictis maioribus, vbi timetur fuga exemptus capi potest ab ordinario, & remitti. Feli. in capi. licet. colum. 3. versic. demum, de for. compe. ¶ Et tales exempti licet sint ab ordinarij iurisdictione, non tamen sunt exempti ab obsequio reuerentiali. Doct. in cap. uenerabilis. de censib. Imo. & Alex. in l. Alia. §. eleganter. ff. soluto matr. & in l. sed si hoc. §. patronum. ff. de in ius uoc. l. si non sortem. §. libertus. ff. de cond. indeo. l. si. in fin. C. de honis liber. ¶ Etiam si resistant episcopo, uel archiepiscopo non poterunt ab eis puniri, sed cogendi erunt per superiorem. Card. in clem. finali. quæstio. ulti. de privileg. Si tamen privilegij abuterentur poterunt ab ordinario puniri. clem. 2. §. si. ubi Cardina. de poenit. & remission. ¶ Nec exempti a iurisdictione cuiuslibet ordinarij erunt exempti a iurisdictione delegati. Ioann. Andre. capitulo primo, de privileg. in sexto, in Nouella. Abb. Panormita. in capitulo. graue, numero quinto, de officio ordi. ¶ Et delinquens non ut exemptus sed ut alius, puta monachus est exemptus, factus est prior monasterij non exempti, si deliquit ut prior punitur ab ordinario, ut in dicto cap. 1. §. si. de privileg. in 6. cuius vigore alias nrm sacrum concilium Neapolitanum decreuit, quod licet Neapolitani non possint conveniri nisi Neapoli, secus tamen si quis Neapolitanus deliquit ut baro, non enim reputabitur exemptus, sed punietur ab alio ratione delicti ordinario. ita Antonius Capicius in decisio. Neapo. 59. in causa magnifici Ioannis Andreæ Caraccioli. nu. 1. & 2. ¶ Et asserens se esse exemptum debet probare, quia quilibet presumitur subditus. Innoc. in cap. ex parte. de verbo. signifi. Ludo. Rom. in l. ex quacunque. ff. si quis in ius uoc. non ierit, & Panor. in c. 1. nu. 13. de offi. ordi. in c. accepimus. nu. 4. extra. de privileg. ¶ Quibus verbis fiat exemptionis privilegium Cepolla cautel. 116. nonnulli. Panor. in dicto. c. accepimus. numer. 2. de privileg. & Franciscus Marcus in decisione Delphinali. §. 29. num. 10. volum. 2.

B ¶ **PROBEMVS.** Nulli dabitur quod Belluga hic salua eius pace voluit placere regi, concludendo ualere consuetudinem, & præscriptionem, quod Rex cognoscat de exemptis. Tu fatearis versu esse in contrarij quod talis consuetudo non ualeat, nec præscriptio. ¶ Primò præsupponendum est à iure diuino statutum esse, ut personæ ecclesiasticæ, & clerici iudicibus secularibus non

subiaceant, patet Zaccharie. c. 2. q. uos tangit tangit pupilam oculi mei. & habetur in capitu. accusatio. il primo, secunda, quæstione septima. ubi episcopi à Deo sunt iudicandi, & alibi Propheta. Nolite tangere Christos meos, & in prophetis meis nolite malignari: statim enim quod quis ad sacerdotalem peruenit ordinem, in domini sortem, famularumque translatus dicitur. cap. cui portio. 12. q. 1. ob quod quilibet sacerdos dignior, & superior dicitur qualibet seculari dignitate, etiam si regia, uel Imperiali præfulgeat, ut not. in capitu. duo sunt. 96. distincti. ob quod abique alio multiloquio concludo nullo tempore dubitatum fuisse cognitionem clericorum de iure diuino, ac de præcepto domini ad ecclesiasticorum iudicium cognitionem penitus spectasse, ac spectare, & dicam infra. Ob quod descendendo ad firmandam conclusionem hic supra propositam, contra opinionem Bellugæ hic. ¶ Primo arguo sic, nulli dubium est exemptionis privilegium quod à summo Pontifice, alicui clerico, prelati, vel episcopo, aut cuiuspiam sacerdotali ordini annexo, concedi ob fauorem ipsius, cui privilegium conceditur, nec quempiam alium in superiorem cognoscat præter ipsum summum Roman. Pontificem, fauorque negari nequit. & patet ad sensum quod maiori gaudet prærogatiua qui vnus subiacet imperio, quàm qui duorum plurimum, potestque minus in iudicio vexari quis apud Pontificem apud quem sola factorum veritas exigitur, quàm apud alios forte inferiores, apud quos hominum litibus, & calumniis posset quis prægruari, & grauioribus sumptibus affici, ideoque si privilegium eis fauorabile esset exemptionis etiam quoad aliosecclesiasticos iudices, quantum eis redundaret in odium, si subditi essent Principi seculari. contra not. in l. quod fauore. ff. de legi. ¶ Secundo dico quod distincta est iurisdictione, ut Imperator, & Principes seculares secularibus, Pontifex, eiusque ministri spiritualibus, & clericis. c. cum ad verum. 96. distincti. istas enim Deus distinxit, ut nunquam clerici fuerint de laicorum iurisdictione, immo prohibens clericum coram laico trahi, nõ dicitur ius nouum ponere, quia ita à principio fuit, voluit Bald. in authen. Statuimus. in princ. C. de episc. & cle. Ale. in consil. 8. videretur. col. 1. vol. 1. & voluit ipse Belluga in princ. huius. §. & placuit etiam Do. Roland. à Valle in consil. 4. in causa inquisitionis. nu. 7. vol. 1. ob quod sequeretur (circumscripito etiam exemptionis privilegio) quod quilibet Princeps, & iudex secularis posset totam ecclesiasticam iurisdictionem, & confundere, & sibi ascribere, & ecclesiasticis iudicibus tollere, quod & tenuit multos allegans D. Francisc. Viuius in trac. comm. opi. in litera c. §. 8. lib. 1. & D. de Rota in antiq. decis. 340. vtrum ualeat. ¶ Tertio inde sequitur quod cum potestas super clericos ecclesiasticis prelati sit à diuino iure statuta, ut supra dictum est, & per totum à secularium iudicio sint exempti, ut est in c. si Imperator. ubi gloss. in verb. & discuti. 96. dist. gl. in c. quod de censib. in 6. ob id non solum episcopi, archiepiscopi, sed nec summus Pontifex potest se Imperatoris iurisdictioni submittere, nec potest clericorum causas laicis supponere iudicibus. Io. Andr. in c. Ecclesia sanctæ Mariæ, vbi Panor. nu. 6. de const. Oldrad. in consil. 83. Innoc. in c. 2. vbi etiam Abb. Panor. & Feli. de maio. & obed. & tenuit Card. Zabari. in cap. perpendimus. in princ. de sen. excomm. Ludo. Roma. in singul. 416. Sed an Papa. Benedic. Canophylus. in tract. de privileg. Ecclesiasticarum person. tit. de for. comp. privileg. 1. & voluit Card. Sancti dixti in trac. de potestat. Papæ. q. 25. sine enim maxima causa non potest Papa laicis super clericos potestatem tribuere. Panor. in c. proposuit. nu. 14. de concess. præb. & in ca. literas. nu. 14. de restit. spoliato. unde non potest etiam uolens Papa ea, quæ sunt de iure diuino tollere, aut contra

statuta

statuta domini, & apostolorum leges condere, ut in ca. sunt quidam, & seq. 23. q. 1. & uoluit Abb. Panor. in cap. 1. §. una uero. nu. 1. extra de summa trinit. & fid. Catho. quinimodo Pontifex contra diuinam legem condens constitutionem, dicitur potius errare, quam legem condere, idem Panormita in c. qualiter, & quando. el. secun do nu. 2. de accus. licet aliis Papæ dici nequeat, cur ita facis, uoluit idem Abb. in capitu. inter corporalia. num. 22. de transact. ergo si non posset expresse hoc Pontifex facere, quanto minus tacite, cum taciti expressiq; eadē sit uis, iuribus uigat. & hoc etiam tenuerunt Andr. Alci. in c. cum non ad homine. in princ. de iud. Ioan. Baptista Villa. 0005. in tract. opin. commun. §. clerici. nu. 69. D. Petrus Foller. in Const. Regni sub rub. de episcop. & cleri. §. de personis clericorum. nu. 8. Didacus de Couar. prac. quæst. c. 3. Benedic. Capra in regulis cōclus. 15. in prin cip. Nicol. Euerardus in consil. 42. per totū. & Alphōsus Alvarez olim in regno Neap. in regia Camera Præsides in Spec. Rom. Pontifi. c. 35. Iacob. Concenat. quæstio. iu ris. lib. 2. c. 19. per totū. Ferdinandus Vafonius Hispan. in tract. de succes. parte. 1. lib. 1. §. 10. & parte. 1. lib. 3. §. 22. limi. 17. nu. 58. & uoluit nouissime D. Franciscus Bur satus. in consil. 42. traditum est. num. 2. volum. primo, ubi asserit communem ita esse sententiam. ¶ Quarto ut p xime dictum est, summus Pontifex non potest se iurisdic tionem Imperatoris, aut alterius secularis submittere: cō cessa autem exēptione alicui prælato, uel clerico, iurisdic tionem sibi reseruat cognoscēdi in exemptum, & ideo si per consuetudinem clerici exempti, ex tacito Papæ consensu, cognoscerentur à seculari, potestas illa supzē ma sibi reseruata tacite concederetur principi seculari, & sic suam iurisdictionem seque submitteret illi secula ri, quod esse nequit per notata à Io. Andr. in dicto capi tulo, ecclesie sanctæ Mariæ, & per Cardi. in dicto capitu. perpendimus, & alios supra allegatos. ¶ Quinto seque retur maximum inconueniens, quod statim quod factum esset alicui exemptionis priuilegium, credendo Pontifex iurisdictionem suam esse in exemptum, si prin cept secularis ob consuetudinem in eum cognosceret, sequeretur nullo vnquam tempore exemptos prælatos ad Pontificis maximi amplius iurisdictionem reuertu ros, & sic paulatim tota in exemptos iudiciaria potesta te exueretur, quod uti absōnum, & absurdum, dicen dum non est. I. nam absurdum. ff. de operis libertorum, ¶ Sexto nulli dubium, mitius agi cum iudicibus ecclesia sticis, quam cum secularibus, qui plerumque rigidio res sunt, & clericis maximè infesti. cap. laicos, & capitu. laici. 2. q. 7. indecorum enim & contra iuris præcepta esset clericos à laicis indicari. capitu. nullus. capitu. si dili genti. de foro compe. & uoluit Do. Io. Piccardus inter consilia D. Iacobi Menoch. consil. 52. dubia. num. 104. vo lu. 1. ergo melius erit remota cōsuetudine uti magis infe sta, exemptos à proprio ecclesiastico iudicari, quam à Rege. ¶ Septimo, non refragatur allegata consuetudo ex quo illæ consuetudines amplectuntur, quæ ecclesiis non sunt onerosæ, quæ tamen ecclesias onerant tollendæ, ac refecandæ sunt c. omnia. alia. 12. distinct. & in c. ut constituuntur. 50. dist. & uoluit D. Petrus Folle. in præ cti. crimin. canon. parte 1. c. 1. num. 86. sed sic est, q; si in exemptos prælatos consuetudo iurisdictionem tribue ret principi, ac Regi seculari, onus esset ecclesie, tollen do ei cognitionem: ergo talis consuetudo nulla est, sed pœnitus reiicienda. ¶ Octauo consuetudo ecclesie noci ua non tenet, capitu. 1. de consue. sed sic est quod ta lis consuetudo expresse esset ecclesie nociua, cum tol lat iurisdictionem sibi ipsi debitam, & tradat secula ri, ergo. ¶ Nono non ualet consuetudo per quam ma gis principis, uel superioris ligantur, ut in calu isto li

garentur manus summi Pontificis. argu. notatorum per Rotam in antiquis. in decisio. 103. nota quod non ualet faciunt notata per Aymo. Crauet. in consil. 137. nu. 2. re fert, & sequitur Rolandus à Valle. in consil. 3. quod nobis libus. nu. 12. & in consil. 66. quoniam. nu. 17. vol. 2. ¶ De cimo talis consuetudo esset irrationabilis, & ideo nul la: consuetudo enim irrationabilis nullo iure tenet. dici tur autē irrationabilis consuetudo quotiescunq; obuiat canonibus, & sacris institutis, & a iure improbat (ut in calu nostro) ut in c. cum uenerabilis. extra de consue tud. c. ceterum. de donatio. uoluit Lucas de Pen. in l. uni ca. col. 2. C. ut nemi. lic. in empr. specier. lib. 10. & D. Ga lielmus Redoanus. in tract. de spolis. q. 4. nu. 7. 10. & q. 8. nu. 53. & talis consuetudo irrationabilis dicitur mala, ideo non debet attendi. c. mala. 8. distinct. etiam si esset præscripta per tempus immemorabile, ut alia allegans uoluit D. Thobias Nonius Perusinus in consil. 72. quam uis. nu. 24. quod consilium est totius Collegii Perusini. ¶ Undecimo, non operatur assera præscriptio etiam im memorialis, quia nulla est quando præscribens incapax est iuris quod præscribi tractatur. Ioannes Monach. in c. 2. de præb. in 5. Abb. Panor. in ca. causa. vbi Feli. col. 1. de præscrip. Idem Panormita. in c. quanto. no. 1. de consue tud. Cardinal. in consil. 58. proposita quæstio. refert, & se quitur Hippolyt. de Marsil. in singul. 80. tu habes. sed rex est pœnitus incapax iurisdictionis in clericos, ergo &c. ¶ Duodecimo non sufficit interuenisse tacitum Ponti ficis consensum, tum quia requiritur consensus ex pressus ad hoc ut quis iuri suo dicatur præiudicium in tulisse, ut alia plura allegans uoluit Dominus Franciscus Bursatus in consilio 32. Dominus Ioannes Petrus, nume ro. 38. volumi. 1. dicens ex iuris præsumptione nemi nem psumi tacite renunciare iuri suo. argum. l. si domus. ff. de seruit. vrb. prædior. & eorum que notat Aym. Cra uet. in consil. 200. nu. 10. Tum etiam quia tractatur hoc casu non solum de Pontificis, sed etiam ipsorum exem ptorum præiudicio, quibus Papæ consensus non præiu dicat. iuribus uulgaribus. ¶ Decimotertio, in tacito prætenso consensu non præiudicatur Principem ipsum Pontificem fuisse, ex quo eius intentio uidetur esse ta lis, qualis est legis scriptæ. I. si quando. in princip. C. de inoficios. testam. Bald. in cap. 1. apud quem, uel quos. Pe trus Aueo. Angussol. in consil. 1. iure feudorum nu. 23. & in consil. 7. ut propositæ. num. 30. lib. 7. sed lex scripta su pra relata est, quod clerici soli ecclesiastico iudici sub sint, ergo consensus Pontificis præiudicatur cum disposi tione prædicta. ¶ Decimoquarto talis consuetudo est cō tra libertatem ecclesie, & ideo nulla. capitu. 1. de consue tud. capitu. grauem de sent. excommu. capitu. cum cau sam de re iudic. cap. si de immunit. ecclesi. in 6. Paulus Parisius in consil. 27. uolum. 1. quod tamen talis consue tudo sit contra libertatem ecclesiasticam, & clericos, ac prælatos patet, quia iam uigore consuetudinis, non essent liberi clerici alios quam Regem adire: ¶ Deci moquinto, & ultimo, ut breuibus concludam non ua lere consuetudinem præfatam, est tex. in capitu. at si cle rici de iudic. ubi dicitur non ualere consuetudinē q; cle rici apud secularem iudicem in criminalibus conueniā tur. Rota in antiquis in decisio. 840. Rocchus de Cur te. in capitu. ulim. de consue. cum aliis relatis per Di dacum de Couarru. pract. quæst. c. 31. uerfi. quarta con clusio. cum pluribus seq. & ita concludo, salua correctio ne iudicii melioris ac iudicio summi Romani Pontifi cis, & totius ecclesie Catholice, cui semper me sub mitto.

h ¶ IOCVLATORE.] clericus ioculator esse neq; nec Hystrio, ut latè prosequitur D. Marcus Ant. Cucchus inst. canonicarū. li. 2. tit. 2. uerfi. curare igitur, & Ioannes K 2 Anto.

Speculum Principum, Petri Bellugæ.

Ano. Niger in clem. clementis. 7. in verb. solemn. nu. 1. de vita, & honest. cleric. & dicit Io. Monach. in d. c. 1. de vita, & honestate cleric. in 6. quod verbum Goliardi est Gallicum, quasi (inquit ibi Io. And.) sint gulosi, & leccato res. Baffonis autem verbum est Tuscorum. Quomodo autem isti, (quos Canones appellant Histrones) amittant priuilegium clericale, dicit tex. in dicto. ca. 1. quod si per annum in ea arte perdurauerint ipso iure, sin autē tempore minori tertio monici non respuerint gaudere non possunt clericali priuilegio, ut uoluit etiam alios allegans Io. Bernard. Diaz in pract. crimi. Canon. capit. 62. num. 1. 2. per totum, & habetur in cap. si iudex laicus. de senten. excommu. in 6. isti namque Histrones sunt infames. 4. q. 1. cap. primo, & in l. secunda, §. ait prætor. ff. de his qui not. infam. Vnde Histroni non datur sacramentum Eucharistia, capitu. pro dilectione. ubi gloss. de consecrat. distinct. 2. nec Histroni permittitur accusare. Specul. in titu. de accul. §. 1. & ad materiam per D. Iacob. Nouellum in tract. ad defensam. titu. quæ per lo. accus. non pos. nu. 2. cum pluribus seq. nec Histroni datur episcopalis dignitas. c. maritum. 23. distinctio. cap. donare. 26. Distin. latē Ioan. de firm. in tracta. de episcop. parte. prima, questio. 62.

¶ TABERNARIORVM.] clerici Tabernarij, carnicifones, uel macellarij non gaudent priuilegio Clericali in contrarium uidetur facere tex. in l. 2. C. de episcop. & cleric. ubi uidetur probari quod immo tabernarij esse possint. ¶ Sed dicas, quod in contrarium est ueritas quod tale exercitium vile, ac sordidum tabernarij exercere non ualēt, tenuerūt Paul. de Leazar. Guil. de morte Laudun. & Bonifacius de Vitalin. in dicta clem. 1. de vita, & honesta. cleric. & Io. Bernar. Diaz. in pract. crimi. cano. capitu. 63. per totum. Cæsar Lambertini in tracta. de iure patr. lib. 2. articulo. 26. q. 9. parte prima, nouiter adest decretum sacri concilij Tridentini in capitu. 22. cum dignitates. de refor. sess. 24. Nec obstat text. in dicta l. 2. quia, ut ibidem Accurs. fateretur in uersicu. Tabernarij dicit quod clerici poterunt eorum tabernas locare, & sic priuilegio non priuantur. Idem denotat quod asseruit Dominicus Geminianus, in capitu. primo de uita, & honesta. cleric. in 6. quod ipse defendit quendam clericum qui in taberna per alium fecerat uendere uinum. sequitur ibidem Philipp. Franc. quod etiam uoluit Niger de Campania. in d. extrauag. cle. 7. in uersu. solemn. de vita, & honesta. cleric. et uoluit D. Guilielmus Redoanus in tracta. de spolijs. questione secunda, numero. 42. 47. & licet asserat hic belluga requiri trinas monitiones, tamen vnica monitio cum tribus interuallis idem est, ut uoluit Cardi. in dicta clem. 1. q. 8. quinimmo hoc esse circa monitiones in episcopi arbitrio asseruit. Diaz in dicto. capitu. 63. nume. 6.

¶ COMMISIO.] An, & quando post delictum commissum quis gaudeat priuilegio clericali post modum sumpto? uide Stepha. Aufrer. in decisio. Capella Tholoff. 144. & in decil. 147. Oldrad. in consil. 4. in fi. Couarr. pract. quest. capitu. 32. post nume. 4. Aegid. Boff. in titu. de poenis. nume. 38. Petrus Plaza. lib. 1. delictorum capitu. 35. nume. 3. refert, & sequitur. Iulius Clarus. li. sent. 5. §. fi. q. 36. nume. 17. & nume. 44.

In §. Item Dubitatur.

S V M M A R I V M.

- 1 Clericus alterius diocesis, ubi puniatur.
- 2 Iudex secularis, detinendo clericum, quid incurrat.
- 3 Clericum detinere, est sacrilegium committere.

- 4 Ratione delicti, quis sortitur forum.
- 5 Clericus qui non habet instrumentum tonsurae, remittitur, & quomodo.

Item dubitatur de clerico alterius diocesis delincente in diecesi alicuius episcopi, ut puta si clericus diocesis Barchionensis delinquit in Valentino episcopatu, & sic captus a iudice laico, si per episcopum Valentinum poterit repeti tanquam suus clericus. iuxta. capitulo si iudex laicus, de sententia excommunicatio. libro sexto. Et per illum text. uidetur quod non. Nam dicit si iudex ecclesiasticus repetit suum clericum. Clericus autem qui est alterius diocesis non est suus, episcopo cui non est subditus, quia illa nomina possessiua, suus, denotat plenitudinem iuris, ut in l. suos. ff. de leg. 3. q. est tex. sing. Ex quo ergo talis clericus non est pleno iure subiectus tali ecclesiastico iudici repetenti dicitur caluniose aduocati, quod non competit repetitio. ¶ Sed his non obstantibus dicendum est, quod iudex ecclesiasticus vicinus districtui in quo clericus delinquit vel etiam citra delictum ibi commissum potest repetere clericum detentum in sua diecesi per iudicem secularem. ¶ Primo, quia talis iudex secularis clericum detinendo incurrit sententiam canonis, si quis suadete. 17. q. 4. cuius est executor episcopus, in cuius diecesi laicus clericum detinet, de senten. excommu. quicumque, & quod ibi no. propter quod comminando censuram & illam publicando potest cogere secularem ad remittendum clericum quem detinet sacrilegium committendo, ex quo indubie crimen committit, & est fori illius, de for. comp. c. cum sit generale, quia crimē sacrilegij est detinere clericum. ¶ 17. q. 4. c. quis, & c. de inceps. & c. seq. p. quo potest ordinarius indubie capiē. inquirere contra iudicē laicū, & uide Dñi cū. de S. Geo. in c. si iudex laicus. in prin. de sentē. excō. Et hoc tenet Inn. in c. ut famæ: de sen. excō. uidelicet quod ordinarius ex sacrilegio commisso per detinentem clericum, potest & debet agere contra iudicē laicū ex offic. inquirendo. ¶ Tū quia si clericus delinquit in sua diecesi, satis est suus clericus, quia de foro eius est, de fo. comp. c. si posuisti. C. ubi de crimine agi oportet. l. 1. & aut, qua in puincia, & qua ad eū spectat punitio cogitur secularis ad illā remissionē, quia de re ecclesiastica tractatur: merito secularis non se intromittit, ut in rōe. c. si iudex laicus. ¶ Tū quia rōe per peccati, quod secularis committit detinendo clericum, est de foro ecclesie, de iudic. nouit. Et quia iniuriā facit toti ordini clericali, de fo. comp. si diligenti, & capitu. nullus iudicum, pro qua propulsanda, potest agere iudex ecclesiasticus tanquam iuris executor, etiam contra personas priuilegiatas, cum solum publicet sententias

De p[ro]p[ri]o[rum] & c. In §. Dubitatur. & Ver[bi] Indif. R. II. 57

tias a iure fulminatas, ut no. in clem. 1. de ui. & hone. cleri. de testa. c. 1. de supplenda negligenti. p[ro]la. c. uno. ¶ Tum non obstat illa decretalis, si iudex laicus, quæ dicit, suum clericum repetat, & quod pronóm. suum denotat proprietatem pleno iure: nam sufficit quod quo ad vulgi opinionem, maxime sapientum, suus dici possit, etiam lato vocabulo, uti dicimus in genitiuis qui etiam iuris plenitudinem denotant, tamé sufficit quod ad vulgum etiam rusticorum, significant solum tenutam, ad hoc quod scribit Bar. in Rub. de noui ope. nun. si ergo clericus est persona ecclesiastica, & in illius tenuta comittitur sacrilegium, incurritur sententia canonis, quis dicet hunc maxime delinquentem, & ex delicto forum sortitum non esse clericum suum illius iudicis qui eum repetit. ¶ Item quia uerbum ibi, suum clericum, demonstratiue ponitur, facit. l. mela. de alimentis & cibarijs legatis. ¶ Concluditur ergo iudices seculares grauari, si quoscunque clericos etiam alienæ diocesis non remittant diocesanis illos uendicatis, quia sui sunt, & in sortem domini uocati. 21. dist. clerici. ¶ Sed quid de clericis alienæ diocesis, qui non habet literas originales suæ tonsuræ, sed testimoniales, ut uidi iam de facto, & illarum uirtute repetebatur ab episcopo, in cuius diocesim deliquerat? dicebatur quod non erat remittendus, quia talibus literis non erat credendum quo ad hoc, ut esset remittendus per iudicem secularem, & ad hoc allegabatur no. per Bald. in l. si qua, per calumniam, de episcopis & clericis. C. qui allegat no. per Innoc. in c. post cessionem, de proba. ¶ Sed hoc non obstante dixi contrariu: quia literis testimonialibus episcoporum creditur super ordine dato alicui, ut in c. 1. de clericis peregrinis, & ita no. Io. Calde. & Ant. de But. in cap. post cessionem, de proba. quæ opinio est magis æqua, & iure consona. de quo uide no. per Io. Andr. in mercurialibus, in regulâ, nõ licet ubi ponit questionem de eo qui accusatus de homicidio coram seculari producit literas papales, in quibus nominatur clericus Parisiensis. Et sic petit se remitti ad iudicem ecclesiasticum.

CAMILLI BORELLI ADDITIO.

- a ¶ **SECVLARIS.**] Poterit tamen iudex secularis clericum capere si faciat obuiando delicto committendo per clericu. Abb. Panor. Francisc. Aret. & Phil. Dec. in c. cum non ab homine. ext. de iudic. ubi asserit Panormi. q. si est timor fugæ poterit clericus capi per laicum, quæ defendit Philip. Dec. ibi ab impugnatione Andreæ Sicu. & Aret. idem erit si clericus reperiretur in flagrante crimine ut uoluit Guid. Papæ in decis. Gratianop. 73. index. refert, & sequitur Ioan. Bernard. Diaz. in pract. crimina. Canon. c. 114. per totum. D. Foller. in pract. crimi. Cano. parte 2. c. 17. nu. 21.
- b ¶ **PROVLSANDA.**] Qui. n. tangit mēbrū, totum corpus tangit. l. vulgaris. ff. de furt. Tangēdo. n. clericū v[er]o tāgere p[ro]latum, & ideo poterit agere p[ro]lat. iux. tradita

per Old. in cons. 63. ubi dicit, q. pro iniuria facta vni de Vniuersitate poterit agere vniuersitas. immo eius syndicus, ut alia allegans uoluit Cyrillus Fulgeonius in summula criminu. tit. de his, qui accus. nõ p[ro]f. s. 20. per totu. pari. s. 10. D[omi]n[us] pro subdito poterit appellare. Specu. de appell. s. 1. uerf. pe. Archi. in cad apostolica. de sen. & re iudic. in 8. & facit notata p[er] Cy. in l. si non conuicti. C. de iniur. & per Gui. Pap. in deci. Gratia. 464. utrū. p[er] totu.

c ¶ **VVLGI.]** Cuius opinio maxime instabilis est. Vnde Seneca ad Lucillu. Epist. 45. inquit, nõ felice hunc existimes, quæ vulgus appellat felicem. quib. faciunt uerba Boetij de cos. Philosoph. Prosa. 4. qui nūc populi rumores, quā dissona multiplicesq; sententia; piget reminisci. Vnde ibidem diuus Thomas, dicit, vulgum non iudicare scdm merita reru. etenim (inquit Cicero lib. off. 1.) q. ab imperitæ multitudinis errore p[er]det, hic in magnis uiris non est habendus. Inde illud Philonis in lib. de uirtute. Dei, felix, ac beatus esse nullo mō p[ot]t, quæ uulgus appellat beatu. quæ (ut in oratione pro L. Murena Cicero ait) nihil incertius vulgo, nihil obicurius uoluntate hominū. inde Franciscus Petrarca de remedijs fortunæ utriusq; li. 1. Dialog. 1. inquit, nulla prouior ad errorē, atq; ad precipitium uix est, q. per vulgi uestigia, & nihil a uirtute, & ueritate remotius, q. uulgaris opinio. Vulgi opiniones (inquit Cicero de natu. Deorū. li. 1.) q. in maxima inconstantia, uirtutisq; ignoratione uersantur. inde Phalaris Xenopyti: inquit, non me perturbant calumnia, atque opinionēs, quas iniuste de me habent homines q. me accusant, & idē Phalaris in Epist. ad Stesicorū Poetam. Apud honos (ait) uiros uicuperari tunc uideor, si sceleratissimi me homines laudarent. & ad Egisippū inquit, ego igitur, & quicūq; nõ omnino stultus est, malē ut incerta multitudo sibilis, q. honoribus prosequeretur. nihil. (inquit Franciscus Petrarca. Epistol. famil. li. 1. epist. 1.) iniquius uulgari iudicio, super quo fama fundata est. & iterū idē Petrarca Epist. 8. omnem locū fugias, ubi aut turpiter, aut cū pompa uiuitur, ad solius famæ popularis arbitriū. ob quod de vulgo Phalaris Egisippo scribens inquit, populus omnis temerarius est, demens, desidiosus, promptissimus in quocunq; contigerit mutare soiam, phidus, incertus, uelox, proditor, fraudulens, uoce tantū utilis, & ad iram & laudē facilis.

d ¶ **GENITIVIS.]** Genitiuus casus denotat dominu. l. 2. s. nā cū. ff. de relig. & sumptib. fun. Bar. 12. Rui. & Hormano. Dec. in rub. ff. de ope. nou. nun. Barth. Soc. in l. cē. nu. 2. ff. de acq. poss. Francisc. de Aret. in l. qui absentis s. si qs. ff. eo. ti. Corne. Perus. in cōsil. 282. in hac. litera p, uolū. Lanfr. in cle. dispendiosam. de iudi. idē Corn. in cou. si. 304. rem arduā. litera l, uol. eo. Alex. in cōsil. 171. nu. 3. & in cōsil. 194. p[ro]spectis. nu. 1. uolum. 6. Hiero. Cagnol. in proce. forū. nu. 17. ¶ Denotat et possessionē Bart. in l. 1. s. p[ro]tatis. ff. de pecul. in l. parui. ff. de Naut. Caupo. stabul. Angel. in l. lex Cornelia. s. domum. ff. de iniurijs. Alex. in consi. 5. uol. 4. Corn. in consi. 101. licet. litera g. h. uolū. 1. ¶ Quandoque promiscue significat dominu, possessionē, & detentionē. Cor. in consi. 242. uiso. litera q, uol. 2. in cōsil. 24. licet. uol. 4. & multa diffuse per Io. Baptist. Affiniū. in d. l. 2. s. nam cum. per totum. ff. de relig. & sumpt. fun. & nouissimē etiam D. Thobias Honius in consi. 37. cum. D. Fabius. nu. 4.

In §. Dubitatur. & uerf. Indifferenter.

S Y M M A R I V M.

- 1 Laici tonsurati, utrum gaudeant privilegio.
- 2 V[er]sus armorum prohibitus.
- 3 P[er]na clerici, arma ferentis.

K 3 Clerici

Speculum Principum, Petri Belluga.

- 4 Clerici bellatores & seditiosi, quo iudice puniantur.
- 5 Clericus quando ipso facto privilegium amittat.
- 6 Seculares iudices, quam iurisdictionem exercent in clericos discolors.
- 7 Duo gladij, urgente necessitate, sibi invicem suffragantur.
- 8 Monitio qualiter fieri debeat.
- 9 Citatio vel monitio generalis, quando toleratur.
- 10 Casus omissus, relinquatur dispositioni iuris communis.
- 11 Qui clerici punientur a secularibus.
- 12 Monitio generalis, quando valet quo ad omnes, quantum specialis, quo ad singulos.
- 13 Iudex, quando possit leges transferri.
- 14 Iudex secularis, qualiter supplicat negligentiam ecclesiastici.
- 15 Negligentia ecclesiastici, quando non suppleatur per secularem.
- 16 Privilegia, non patrocinantur delictis.
- 17 Iudex quomodo iurisdictionem amittat.
- 18 Modus procedendi per secularem, contra clericos.

Dabitur etiam an quia hodie maior pars ¶ laicorum, habeat tonsuras ex quib. clericalis ordo confertur, de qua & qualitate cum contingat, & isti sic tonsurati se immiscerent sauis & enormibus arma deferentes, reassumentes tonsuram ad evadendum punitionem criminum, scilicet a iudicibus secularibus deprehenduntur in foris factis, si debeant remitti, si repetantur a iudicibus ecclesiasticis. Et quia in hoc passu alias scripsi in hac Valentina civitate, ad instantiam homini & preceptoris mei Ioannis Mercaderij, Baiuli generalis regni, quia regia vice mihi in iunxit, io tunc nimia allegationu dicta insisto. ¶ **INDIFFERENTER**, hodie episcopi, licet maioribus septennio tonsuras conferunt & ordines clericales, ut sic fere tota provincia plena sit clericis secularibus laicaliter viventibus, qui habitu clericali abiecto, arma deferunt, sauis & enormibus se immiscerentes. Et ut morem regionis geramus, voluptatibus involuti, homicidia, furta, plagium, & cetera maleficia passim committere non formidant, ut vitio nem criminum evadant tonsuram parvulam portant. Factis dictis maleficijs, & alijs capti a iudicibus secularibus, repetuntur ab ecclesiasticis, vel primo firmant de iure coram ecclesiasticis, a quibus defenduntur, ut sic illorum crescit audacia delinquendi: querebatur quo remedio succurreretur patrie, vel regie iurisdictioni, ut tales armati clerici talibus se immiscerentes puniri possint per iudices seculares, & regios officiales, ut de cetero tales & similes formidat, talia vel similia attentare, & sub colore tonsuræ assumptæ vel reassumptæ punitionem criminalem, non evadant.

¶ **IN PRIMIS** ergo considerandum est, quod licet armorum usus, tam clericis quam laicis passim prohibitus sit, ut in rubro & nigro. C. ut armorum usus in scio principe interdictus sit. ff. 11. Et in auth. de armis, col. 5. hoc tamen magis prohibendum est clericis, quia eorum arma sunt lacrimæ & orationes. 23. q. 4. capitu. c. uenior, ea causa & q. cap. armabit. armorum usus verbo Christi sacerdoti primo, ac post Christum a Pontifice fuit interdictus, dum dixit Christus Apostolo. Convertite gladium in uaginam, omnes enim qui acceperit gladium, peribit. Matthei 23. Si enim capi arma carnalia, & militaria, pro domini & magistri defensione prohibuit, ut in cap. cum audiens. 23. q. ultim. fortius voluntatis arma capere clericis fas non est, etiam clericis in primo clericatus gradu, ea causa, & q. 1. quicumque in secundo, Vide ad Romanos. 13. Non vosmetipsos defendentes charissimi. Et inde prohibita est clericis contra professionem sui ordinis secularem militiam exercere, in capitulo, nimirum. 23. questio. 8. Et inde ad Philippen. 2. Nemo militans Deo, se implicat secularibus negocijs. Unde Ambro. Non pila queram ferrea, sed dolor, luctus, lacrimæ, orationes sent mihi, ea causa & questione caption pila. Et ideo iure canonum cautum est, ut clerici arma portantes excommunicentur, in c. clerici, de vi & ho. cle. Et clerici qui voluntarie arma sumpserint, amisso ordinis sui gradu in monasterio perenniter tradantur, in capitulo clerici. 23. questione ultima, & ideo clericis usus torneamenti & duelli interdictus est, sub pena depositionis, extra de tormen. per to. & de clericis pug. in duello per to. ¶ Et intantum iura canonica abhorreere clericos arma portantes, & suum habitum & ordinem relinquentes, ut tales non permittat defendi per censure ecclesiasticæ, nec per iudices ecclesiasticos repeti, ut in c. 1. de apostat. cum ibi notatis. Et ideo clericos, quos nec habitus, nec tonsura clericos profitetur in criminibus deprehensi, ut iurisdictione secularium eludant, habitum clericalem assumptes, vel reassumentes, si iudex secularis in talibus iurisdictionem suam exerceat, ecclesia id tolerat & permittit, ut in casu not. in c. ex parte. de privileg. & iura canonica occisores talium clericorum qui contempto clericali habitu tyrannidi & enormitati se tyrannis immiscerent in ordinis clericalis excessus, ad terrorem, atque correctionem civilium canone lata sententiæ, minime coercentur, in capitu. cum non ab homine. de senten. excommunicat. ¶ Item clerici qui seditiosis & guerris se immiscerunt, summo supplicio per iudicem laicum puniri possunt, nec iudex talia exercens, canonem incurrit, secundum doctorum sententiam, & veram lectionem. capitu. per pendimus. de sen. excommun. ¶ Et clerici qui nec in modo tonsuræ, nec uestimentorum forma, nec in qualitate negociorum, de clericatu quæ

De ppos. &c. In §. Dubitatur. & Vers. Indif. R. II. 58

quam ostendunt ad poenae subterfugium, se ut
 clericos exhibentes, cum super excelsis, quos
 seculari luxu committunt, ad publica iudicia
 pertrahuntur, circumcisus crinibus, ut possint
 circumuenire vindictam se pro clericis reprae-
 sentant, clericalis fori privilegium labijs alle-
 gantes, qui factis paulante negauerant cleri-
 carum, si tales tertio admoniti se contempserint
 emendare illius efficiuntur immunitatis extor-
 res, quae pro laicorum tutela, & laicorum violentia
 coercenda dignoscitur instituta, ut in textu
 notab. in c. contingit. de senten. excommu. in 6.
 Et quamuis doctores iuris ad dicta iura diuer-
 sos tradant intellectus, tamen Hosti. in d. c. per-
 pedimus, dat vnum notabilem intellectum, c.
 dicens illud loqui in dimittentibus habitum ex
 malicia & iniquitate, & contra Deum, & honesta-
 tem cleri, enormitatibus se immisceribus, & in
 illis deprehenduntur: † vnde dicit ipso facto
 privilegio clericali privari. Et ad dictum nota-
 bilem intellectum adducit. c. ex parte, in 3. de
 privileg. qui intellectus est notabilis in mate-
 ria, ut tales clerici, de quibus fit sermo: circum-
 scripta omni admonitione, privilegium amit-
 tant clericale. Tamen non est dubium, quia ta-
 les clerici de quibus praediximus moniti, ter-
 tio suo prelato, secundum lecturam Ioan. Anto. de
 Butr. in c. iam dudum. si contingit post monitio-
 nem, in corrigibiles, privilegium admittant, tã
 canonis, si quis suadente. quã fori. c. nullus iudi-
 cum, de foro competen. per dicta allegata iu-
 ra. Et ita communiter omnes doctores antiqui
 & moderni concordant. Quos recitare esset plus
 laboriosum, quam subtile. Et sic data admoni-
 tione à diocesano facta, totaliter sunt enudari
 dicti clerici, privilegio clericali.

¶ V T I G I T V R uideamus originale & na-
 turalem instit. huius dubij, & omnes opiniones
 sub tuto salvemus. Est videre regni officiales,
 qualem practicam, uel processum tenebunt, fa-
 cient uel seruabunt, ne crimina impunita rema-
 neant. † & tales seditiosi & enormes ultionem
 dignam pro meritis non euadant sub colore
 clericatus labijs allegati, & facto dimissi, ut nõ
 grauet, uel ledant iurisdictionem ecclesiasticã.
 Et si utrique officiales ecclesiastici & seculares
 regij, in iustitia ministranda concordēs existe-
 rent, uti esset dictum, cum una iurisdictione, aliã
 iuuare debeat. 23. quæst. ult. c. administratores.
 c. principes seculi. 90. distinct. cum ad uerum.
 de offic. ordina. c. 1. & c. quoniam; nã dicit text.
 no. in d. c. dilecto. de senten. excommunic. in fi.

† Quod duo gladii, s. iurisdictione ecclesiastica, &
 secularis, consueuerunt exigente necessitate, si-
 bi inuicem suffragari, & cum iuuamine alterius
 subuentione mutua, frequentius exercere. quæ
 maior necessitas posset uideri dictis iudicibus
 quã id in quo maior uersatur publica utilitas,
 ne crimina remaneant impunita, de sententia
 excommu. ut famæ, cum similibus. Certe ipsis

officialibus utriusque iurisdictionis uolentibus
 facere daretur medela, ut omne grauenen au-
 ferretur, uidelicet, ut diocesanus cunctos cleri-
 cos suæ diocesis moneat, ne se seuis & enormi-
 tatibus & aggressionibus, & armis immisceat, sed
 habitum & tonsuram assumant. Et hoc pro pri-
 ma, secunda, tertia, admonitionibus; iuxta. c. co-
 stitutionem, de senten. excommu. lib. 6. alias no-
 tificando illis quod ab ecclesia non defenden-
 tur, neque gaudebunt privilegio clericali, iux-
 c. contingit. de senten. excommu. & terricam.
 docto. Ioann. Anton. de But. & Ioann. de Imo. in
 c. 1. de apostat. in c. ex parte. in 3. de privileg. de
 senten. excommu. c. cum non ab homine. in c.
 perpeditimus. & c. si uero. & c. contingit: & tunc
 plana sunt omnia. Solum restat unum dubium,
 & est tale.

8 ¶ I V T R V M diocesani † monere possint in ge-
 nere uel indiffinitè sine specifica nominatio-
 ne clericos suæ diocesis, ne seuis & enormibus
 se immisceant, & armis non utantur, uel an sit
 necessaria monitio particularis & specifica cui-
 uslibet singulariter clerici talibus se immiscen-
 tis. Et quod debeat fieri monitio nominatim. Et
 tertio probat tex. in cle. diocesanis. de ui. & ho-
 cler. & ibi glos. in uerbo, nominatur, ut dicit gl.
 nominatim. i. proprijs nominibus ipsorum ex-
 pressis. quasi dicat non sufficere diocesano mo-
 nere in genere clericos diocesis suæ, uel clericos
 talis plebanatus, uel talis ecclesie uel parochie:
 sed monere debent exprimendo illius uel illo-
 rum nomina. Allegat concordantiam de senten-
 tia excommu. c. constitutionem. eodem titul.
 c. grauis. in clem. Et glos. in eadem cle. dicit esse
 necessariam trinam citationem per dierum in-
 teruallum &c. quod non uel sufficere quod re-
 maneat unum peremptorium. ¶ Item quia qui
 liber illorum clericorum singulariter laeditur, igitur
 uocandus particulariter. ff. de adopt. l. nam
 ita. diuus. C. si per uim uel alio modo. l. finali.

9 † Sed uidetur in contrarium dicendum quod suf-
 ficiat generalis admonitio, quia tales clerici sunt
 multi & incerti, & tali casu toleratur citatio uel
 monitio generalis utroque iure: iuxta no. in auth.
 si omnes. C. si ut se ab hæred. absti. qui matri. ac
 poss. c. cum in tua. de maiori. & obediens. c. inter
 quatuor. cum similib. Tum quia pluribus gra-
 santibus est locus exemplo. l. aut facta. §. si ff. de
 poenis. ¶ Item ut uidetur melius probari, per lo-
 cum à speciali. d. cle. diocesanis, & dict. c. con-
 stitutionem, de senten. excommu. lib. 6. quia
 si in illis locis Papa prouidit de trina monitio-
 ne nominatim faciendâ, uerbis id expressisset, de
 decimis. ad audientiam. Sed ibi solum requiritur
 monitionem in genere, quo casu uidetur suffi-
 cere generalis, quando multitudo & incertitu-
 do est in obiecto. Ad hoc allego tibi casum no-
 tabilem & formatum, ad hoc in cap. sacerdoti-
 bus, extra ne clerici uel monachi, ubi clerici in-
 uolentes se secularium procuracionibus post
 admoni-

Speculum Principum, Petri Bellugæ.

admonitionem, perdūt priuilegium clericale. Et ibi dixit tex. quòd sufficit generalis admonitio, & hoc ibi exigere videtur illam admonitionem, dicti cap. sacerdotibus, trinam debere esse vel vnicam faciendam, per ipsum in sinod. & cū comminatione sub pena priuationis omnis priuilegij clericali, quia illa proterua citatione habetur, de appellat. C. præterea. de locato. c. 1. de senten. excomm. à nobis. Et hunc intellectum dicunt docto. probari per illum tex. ibi, cum dicit, Publice denuncies. Et ideo dicit ibi do. Anton. de Butr. quod quando admonitio est mere extrajudicialis, non requirit tertiam monitionem, vt no. glo. in cap. si episcopus. 18. distin. de qua fecit sibi. c. Innoc. in c. cum nobis, olim. de elect. Et sic per proxime dicta, videtur quæstionem terminatam fore, videlicet quòd in casib. dicti. c. contingat. & c. in audientia, sufficiat admonitio generalis & publice facta. Et maxime hic debet monere ordinariū vel diocesaniū multitudo habitantium se immiscentium sæuis armis, & enormitatibus. Et ad id bene facit tex. in d. clem. diocesanis. in fi. ibi, aduersus verò alios clericos negociationibus, vel commertijs secularibus, vel officijs non conuenientib. clericali proposito publicè insistentes, vel arma portantes, sic canonica seruari studeant statuta, qd & illi ab excessib. compescantur & c. super uerbo, instituta, alle. c. clerici. & c. contingit. & c. 2. ne cler. uel mona. qui text. loquitur de generali admonitione, ut prædiximus. † Et si Papa in illum casum noluit monitionem nominatim faciendam, in reliquis relinquit dispositioni, & magis ratio reddi potest, cur diuersimode statuitur, quia exercere artem carnificum, nō erat clericis prohibitum, nisi tunc per illam clem. propter clerici honestatem. Sed arma portare, & sæuis se immiscere, utraque lege clericis prohibitum est, ut dixi. Et sic nimirum si in primo casu monitio sit necessaria nominatim in illis verò casibus. Et ad tales admonitiones prompti debent esse iudices ecclesiastici: nam hi clerici, de quibus fit sermo etiam arma portantes.

10 † ex quo arma portant, & in sæuis, & enormitatibus se immiscent cum perseuerantia, etiam citra admonitionem sunt exuti priuilegio clericali, & iudices ecclesiastici illos executantes nō incidunt in canonem, sed neram determinationem. c. ex parte. de priuil. & c. perpendimus. de senten. exco. secundum lecturam Abba. & Ioan. And. De qua in d. c. contingit. eo. tit. facit quod no. Bal. super Inn. in c. j. de apostat. & inde quod no. Bal. in feu. de clerico uiolatore pacis. Si ergo citra monitionem sunt exuti priuilegio clericali, tales clerici secundum dictam opinionem (Vide bona uerba Inn. in c. Ioannes. de cleric. coniu gat) fortius sunt monendi ad cautelam, & debent moneri per suos episcopos, & post illā indubie perdunt omne priuilegium. † Item id ē corroboratur: quia tantum ualeat generalis ad-

monitio, quò ad omnes, quantum singularis, quò ad singulos. ff. de admin. tuto. l. si duo. in fi. Et quia generalia singularibus insunt, ff. de regu. iur. in l. semper in generalibus. cum similib. ¶ Item, quia iura iam in similibus publicis citationibus edicto contentantur. in c. ex tuq. de cler. non resident. in c. cum in tua. qui matr. accusare poss. Et sic dictis considerationibus uidetur concludendum, prelatos tales monitos generales facere debere, maxime attenda multitudine abutentium, & criminum frequentia: in quo casu, licet iudici aliquo modo † leges b transgredi de iniusto rup. testa. l. si quis filio. Et ibi per Bal. qui communiter allegat no. per Inn. in c. canonum, de consti. Quanto plus ubi non fit legum uel canonum transgressio, sed illarum obseruatio, ut clerici in honestate uiuant, & ne talibus sibi prohibitis in cleri opprobrium abutantur.

13 † RESTAT VIDERE si diocesanus istam negligat facere mentionem, qualiter per regios officiales procedetur circa grauamen ecclesie inferendum. Et certe quòd per literas requisitorias, quia cū sit interesse iurisdictionis iudicis secularis propter publicam uindictam, ut in d. c. ut fame. & in l. licitatio. §. quòd illicit. de publicanis. Et ideo requiret una iurisdictione altera ut in c. j. & ibi per Inn. in c. quoniam. de offi. ordin. de sent. excom. dilecto. 23. q. 5. c. principes. 96. dist. c. cum ad uerum. imo aliquando una potestas requisita uirtute, uel iuris dispositione cōpellitur per alteram. de malef. c. 2. ad requisita faciendum. Certe iste processus requisitorius bonus est processus, si iudex ecclesiasticus uti debet, suam exerceat in tales iurisdictionem p monitiones prædictas. Sed quid si negligat, uel recuset illa facere, certe uideretur recurrendum fore ad archiepiscopum, uel consiliū metropolitani, ut tantam suppleat desidiā, nam cum est dare superiorem in iurisdictione, † negligentia unius potestatis ecclesiasticæ per secularem nō suppletur, de iudi. c. qualiter. & in c. licet ex suscepto. de foro comp. & ibi not. in c. ex tenore. per Inno. Sed cum episcopus habeat superiorem, uidetur ad illum recurrendum: maxime quia uti desuper est allegatum hanc facere monitionem ad iudicem ecclesiasticum pertineat, ut in allegato c. in audientia. & c. contingit. de sent. excom. & ibi per Io. And. ergo illam supplere non potest iudex secularis, ut no. in d. c. licet ex suscepto. quia iurisdictionem ecclesiasticam non supplet. Sed uidetur posse dici contrarium, quia ecclesiasticus canonum contemptor uenit deponendus. 4. dist. c. ultimo. Et not. gl. in c. in generali. in gl. contra facientes. de elect. lib. 6. Si ergo dictam non facit mentionem, deponendus est, & iudicis iustitiam facere negligētis genus plectenda est. 24. q. 2. c. dominus Deus noster. Si ergo episcopus negligat corrigere, quod a suis improbe factum est, gens improba, si castigetur quid mali est. Nam homicidas, & sacrilegos,

De p[ro]p[ri]os &c. In §. Dubitatur. & Verf. Indif. R. II. 59

legos, & scenerarios punire, non est effusio sanguinis, sed legum ministerium: in c. homicidas. 23. q. 5. Si ergo tales puniat iudex secularis, maxime post talem negligentiam ecclesiastici iudicis legum ministerium exercet, id est canonum, qui talium punitionem æquanimiter tollerāt, de priuile. cap. ex parte. & de sententia excommunicat. c. perpendimus. † & priuilegia talium clericorum non debent eis patrocinari ad p[er]tinationem scelerum. C. de testib. l. nullum. Nam sicut boni clerici sunt sub protectione imperatoris. Ita mali debent esse sub tremore, vt C. de defenso. ciuit. l. per omnes. & in authen. de mandatis principum. §. festinabis. & in l. 2. de priuileg. scholarium, lib. 1. 2. & C. de ferijs. l. prouinciarum. Et ideo diximus vt ecclesia tollerāt etiam talium punitionem, & tali casu non est dicere, quod secularis suppleat negligentiam ecclesiastici, sed cano iudicis secularis id permittit tollerando tolerantia approbatiua. Nam secundū aliquos docto. in dicto cap. ex parte. alij dicunt permissiua etiam: nam secundum aliquos fortius hoc debet esse stante desidia iudicis ecclesiastici talem monitionem facere negligentis:

17 Nam id videmus in simili econuerso. † Nam iudex secularis negligens facere iustitiam personis ecclesiasticis, iurisdictionem amittit, in authen. statuimus. de episcopis & cler. Non igitur esset inconueniens iuri quod data tali negligentia, & tanta delinquentium multitudine, quod propter publicum bonum iudex secularis possit in tales publicam vindictam exercere, quā vtique passim exercere potest in omnes, tā clericos quā laicos gladio vtentes, vt in textu notabili, in ca. solite. de maiorita. & obediens. Nam per armorum vsum facto clerici ad principis imperium se transferunt, ut ibi. Et quod clerici arma portantes, non possint conqueri, de sacrilegio in eos, vel res suas commisso. habes casum singularem à contrario sensu, in capi. quisquis.

18 17. q. 4. † Merito videtur concludendum quod processus & modus procedēdi per iudicem secularem debet esse talis, videlicet quod per literas suas intimet ac requirat iudicem ecclesiasticum, vt clericos suæ diocesis arma portantes suis & enormibus se immiscentes moneat ut à talibus abstineant, aliās omni priuilegio clericali exuti iurisdictioni secularium, & eius sæueritati subiacebunt. Et hanc monitionem facere debet ecclesiasticus, vt diximus, quod si nolit, & iudices seculares in tales suam vindictam exerceant, ecclesia æquanimiter tollerabit. Et non modo congrue iudices seculares talia facere debent & possunt, ne de talibus reprehensionem sperare, neque de grauamine ecclesia potest conqueri, cum & si aliquis excessus attento tempore, & multitudine crassatorū opus esset exemplo. Et tali casu, licet leges transgredi. ff. de iniusto rupto. l. si quis filio, & ibi Bald. & qd' not. in cap. 1. de const. per Innocentium. Et ab-

surdum esset quod iura canonica quæ talē monitionem pro publica vtilitate introduxerunt, per desidiam iudicis ecclesiastici contra publicam vtilitatem interpretaretur cōtra. l. cum hi. §. eam. ff. de transf. Et ideo dixit, Bald. in l. obseruare. §. proficisci. de officio proconsul. ff. quod cum criminosi aliquomodo facientes id propter quod multorum scelus procuratur, iux. l. j. C. de ferijs. & ff. de iniusto rupto. l. si quis filio. Si iudices eorum leges & statuta aliquomodo transgrediuntur, non possunt sindicari. Et hæc sunt quæ tādū allegando diximus pro parte regie iurisdictionis, verum quia insisto, relinquo cogitandum solum super eo, de quo dixi, si secularis in desidiam ecclesiastici poterit in tales iurisdictionem exercere, tamen bene est firmandum, & tenendum, quod stantibus qualitatibus, de quibus supra, non posset iudicari iudex secularis, nec eius grauamen in curia deduci ex tali executione, Salua determinatione sanctæ matris ecclesiæ.

CAMILI BORELLI ADDITIO.

- a [ARMORVM.] clericis asportare arma non licere, clarum est, & an possint eis auferrī per secularem iudicem, & an in eis habeat locum p[œ]na statuti ea prohibentis? Philippus Corn. in consil. 20. volum. 3. Ioann. de Platea. in §. item lex Iulia. inst. de pub. iud. Bartholo. Soci. in regul. 30. Ioannes Lopes in reper. c. per vestras. §. 1. nu. 13. de donat. inter virum & uxorem Catellia. Contra memorab. armorum. Carolus de Graffis Regalium Francie lib. 2. Priuileg. 17. Bartholom. de Cassaneo. in consuetud. Burgun. rub. 1. §. 5. in verf. Archidiaconus. num. 79. Didacus de Couarr. variarum. resolut. lib. 2. c. 6. & tract. questio. c. 33. num. 7. uerfi. est, & illud. Gulielmus Bened. in rep. c. Raynutius. in verbo, vxorem nomine Adelasia. num. 436. de testa. Andr. Tiraquel. in tract. de nobilit. cap. 20. num. 66. Petrus Plaza epitom. delictor. lib. 1. c. 3. nu. 25. & alij nouis simi. D. Iulius Clarus sent. lib. 5. §. 6. q. 36. nu. 27. D. Iacobus Menochius de arbitra. iud. quest. lib. 2. Centur. 4. casu. 394. & Do. Petr. Foleri. in Praxi. crimin. canon. parte. 3. c. 33. nu. 168. Et ultra omnes ego tracto in tracta. de... lib. 2. c. ... Vbi uidendum est, & ad ea me remitto.
- b [TRANSGREDI] ob multitudinem enim delictorum, ipsorumque frequentiam ex causa leges transgredi licere certum est, iuxta illud Platonis in Phædone: Si qui autem (inquit) propter magnitudinem peccatorum insanabiles esse cōperiantur, qui sacrilegia multa, ac magna, qui cedes nepharias contra leges, qui alia istorum nepharia perpetrati fuerint, hos quidē omnes fors in baratrum tartari abicit vnde nunquam egrediuntur. ob quod (inquit Aristor.) ubicunque res priuatæ, & publicæ, ac mores sunt corruptiores effecti, magistratus poterit ad rigorem declinare, ad carceres, exilia, & neces. Inde mater omnium Eua, quia superbiuit, & vetitum comedit, & sic plus peccauit patre Adam, qui gustauit solum, ob quod maledictioni solæ, vt sui sudoris labore pane uesceretur: illa autem duplici p[œ]na afflictā, ut in dolore pareret, & sub potestate uiri esset, Patet Geneleos. cap. 1. Ioseph. antiquit. Iudaicarum. lib. 1. c. 1. & voluit Albertus Magnus in compendio Theologiz. lib. 2. c. 65. ubi de casu primi hominis tractat. Inde ob criminis immanitatem ob uiolatam Lucretiam Rom. urbis antiqui,

Speculum Principum, Petri Bellugæ.

qui Reges exterminarunt. Inde Lucius Manlius (author Valerio) ob edicti transgressionem filium occidit. Ob quod in Franciæ partibus recta (meo quidem iudicio) punitus extitit ex coriacione viua quidam, qui cõ tumelias plures dixerat erga beatam virginẽ, lapidesq; in eam proiecerat, vt tãti immanissimi sceleris iustè vindicaretur audacia. Retulit Franciscus Marcus in decis. Delphin. 507. per totum. vol. j. Quibus simile est tex. in l. addictos. C. de epil. aud. vbi inuit Bal. quod ob criminis atrocitatẽ sententia executioni mandatur intra x. dies dato ad appellandum. Et o' sceleris grauitatem alteri aliter occidere impunè licet. l. j. C. quand. lic. fin. iud. se vindi. Bal. in Lamissione. §. qui deficiunt. ff. de capit. dimis. Pet. de Anch. in consi. 277. Ex prædicta. col. 6. Et iteranti delictum grauior pena infligitur. Matth. de Afflic. in consi. cum vniuersis. nu. 10. & est tex. in consi. Regni. Magistros mechanicarij. vbi Affli. nu. 5. Itaq; rectè laudantur ea, quæ scriptores asserunt, quod Publicia, & Licinia, quarum prima spurium posthumium Albinum Consulem, altera Claudium Afellum viros veneno necauerant, ob exercendas illecebris luxuriæ ardores, a cognatis confossæ. Authore Valer. lib. 6. c. 3. & ego etiam dico in tracta. in proœmio. & nouissime D. Brunorus a Sõle in cõsilio Crim. nu. 8.

- c ¶ **N**EGLIGENTIAM.] Quod episcopo negligente secularis non se intromittat, sed ecclesiasticus superior. referens Bellugam hic, contra ipsum concludit Io. Ant. de Nigris in extrauag. clem. 7. in vox. monitione. nu. 6. de vita, & honest. cler. allegat Thom. Grammat. in voto. 34. In causa clerici. num. 6.

In §. Videamus.

S Y M M A R I V M.

- 1 Clerici coniugati, quando gaudeant priuilegio canonis & fori.
- 2 Actio extincta, nunquam reuiuiscit.
- 3 Clericatus assumptus, crimine commisso.
- 4 Iudex quis cognoscit, vtrum clericus gaudeat priuilegio, vel non.
- 5 Probatio clericatus, est quid spirituale.
- 6 Clericus detentus ob pecuniam, vtrum remitti debeat.
- 7 Clericus non potest detineri pro debito.
- 8 Detinendo clericum pro debito, incurritur sacrilegiũ.
- 9 Remissio clerici ad suum iudicem qualiter fiat.

Videamus de clericis † coniugatis, ^a qui frequenter ab ecclesia repetuntur. Et in hoc passu posset dici, quod si portat habitum & tonsuram & contraxerint cum vnica & uirgine, quod gaudent & priuilegio canonis, & fori, ut in cap. unico, de clericis coniugatis, libro sexto, & sic merito stantibus dictis qualitatibus, nisi remittantur iudex secularis grauaret. hic tamen multa sunt attendenda. Nam de antiquo iure ante dictam decretalem, pro clericis coniugatis erat regula, quod gaudebant priuilegio clericali. Est tamen verũ qd debebãt portare tonsuram. 23. dist. c. de ecclesiastica. 32. dist. c. si quis uero. in auth. quomo-

do oportet episcopos. §. semel. 20. q. 3. ca. eos. aliàs erant priuadi & denuadã omni priuilegio clericali. 84. dist. c. si quis. Et quod no. in ca. Ioannes. de clericis coniugatis, & Innocentius in cap. clericus. de vita & honestate clericorum. Hodie autem est regula contra clericos coniugatos, & exemptio pro eis: quia si non portant habitum & tonsuram, non gaudent priuilegio clericali: & tunc in duobus tantum, scilicet priuilegio canonis, si quis suadente, & in priuilegio fori quo ad crimen criminaliter vel ciuilitè intentatum, in cæteris autem non gaudet, vt in dicto cap. vnico, de clericis coniugatis, li. 6. Et sic vides quod clericus cõiugatus non, nisi portet coronam de qua constat. Vide quod no. in clementi. quoniam. in glos. Si ergo. de vita & honestate clericorum. Et vestes clericales quæ sint, & in quo consistant, vide in clem. 1. de electio. in glo. dicunt quidam vestes ^b clericales si debent esse solum superiores, vel omnes. Vide scribentes, Dominicum de sancto Gem. & alios in dicto. cap. vnico. Sed circa istos coniugatos clericos, aliquæ oriuntur quotidianæ quæstiones, de quibus est controuersia quotidie intra iurisdictiones, ideo illas inferamus ad uidentũ si seculares iudices lædant, uel grauent iurisdictionem ecclesiasticã. ¶ Et primò, pone quod clericus coniugatus dimisit habitum & tonsuram clericalem, denuo illas reassumit, quæritur an sit remittendus iudici ecclesiastico, & sic an gaudeat priuilegio clericali: Et primo uidetur quod non gaudeat per clem. primam, de uita, & honest. clericorum, ubi clericus perdit priuilegium clericale in illis casibus. ¶ Item id videtur probari, per c. ex parte, de clericis coniugatis. Nam reassumptio tonsuræ, non facit gaudere clericum priuilegio clericali. Et sic inducẽdo illam decretalẽ, p quo facit etiã. ca. ex parte de priuileg. ¶ Item istud corroboratur quod in compatibilibus p iudicialibus & contrarijs, facta unius electione, non datur regressus ad alterum, de postulat. præla. capit. 1. in 6. & capi. ut quis duas. de elec. eodem libro. Electo igitur habitu seculari, non est dare regressum ad ecclesiasticum. ¶ Item quia eo priuato per non delationem factõ, se nõ potest habilitare. de iure patronat. per nostras. 24. quæstio. 1. didiscimus. ¶ Item quia si priuilegium fuit perditum, non potest recuperari, cum sic incedẽdo, licet tacitè renunciauerit priuilegio. 7. qd. 1. cap. quam periculosum. de his quæ fiunt a maiori parte capituli. ex ore. cum concor. ad hoc. ff. de x dil. x dil. l. quid si fugitiuus. in princip. Et hæc sunt quæ pro parte regis iurisdictionis solent allegari, cum alijs quæ infra dicam. ¶ Pro parte ecclesiæ vel iurisdictionis ecclesiasticæ, facit tex. cum gl in dicta clementina. diocesanis. de uita & honestate clericorum. nam in illis casibus clericus est priuatus post monitionem priuilegio clericali, & tamẽ si illam artẽ dimittit, & ut clericus incedit,

incedit, recuperat priuilegium. Et ibi not. glos. ibi in verbo, quam diu. Simile not. Innocen. in c. fina. de vita & honest. clerico. vbi dicit illos clericos priuatos priuilegio clericali, dum se negociationibus implicant, & reassumere priuilegium dum illas dimittunt. ¶ Item istud videtur probari per dictum cap. vnicum, de clericis coniuga. lib. 6. qui text. non dicit quod perdant priuilegium, sed quod non gaudeant. Et ideo dicit Ioan. de Lign. quod de iure antiquo istud priuilegium clericale erat concessum characteri ordinis, & ordini clericali. Cū igitur dominus Bonifacius Papa non statuerit in dicta diocesi de nouo, licet loquatur declaratiue, intelligat quod gaudeat cum illa moderatiue, de qua hic dicitur, vt si non portat suspendatur priuilegium, & non perdit. Et idem tenet Archid. & Ioan. monach. & Dominic. de sancto Gemin. in d. c. vnico. de cleric. coniugat. libr. 6. Et sic vides quod non obstat dicta clement. 1. nec etiam obstat. c. ex parte, allegatum pro quaestione, quia illud exponitur aliter secundum dominum Antonium de Butrio. in cōtrarium, videlicet quod ex reassumptione habitus aliàs gaudens priuilegio clericali reassumit priuilegium: nam ista duo æquiparantur, quo ad perditionem priuilegij in casibus prohibitis, videlicet admittere vel dimittere & reassumere, & sic non obstat qd dicit de incompatilibus &c. quia illud argumentum non habet locum in his in quibus via electa cessat, quæ erat causa perditionis priuilegij clericalis: restat character, & sic reuiuiscit priuilegium & illius effectus. de appell. c. cessante. ¶ & sic aliàs dicimus quod actio semel extincta, nunquam reuiuiscit. l. si res. §. aream. de solu. ff. tamē si remoueas casum extinctionis, etiam ex trinfecus, quia res data in solutum euincitur p hypothecariam, reuiuiscit actio. l. ex sextante. §. Latinus largus. ff. de except. rei iudi. Nec obstat quod factio amisit priuilegium &c. quaeritur an amisit, vt diximus, sed stante sine habitu & tonsura, non gaudet, vt est iam allegatum. Et pro hac parte videtur casus in c. clericus. in 2. de vita & honestate clericorum. Nam ibi dicit, quod assumpserat uxorem, & dimiserat tonsuram, & tamen dicitur quod iterum tondeatur. Et sic videtur velle quod gaudet priuilegio reassumpta tonsura. Ioann. And. in cap. Ioannes, de clericis coniugatis. dicit quod sic vidit Paduz diffiniri, quod tamen dicit communiter doctorib. non placuisse, & sic putat necessariam declarationem, do. Ant. de But. dicit quod si est monitus, & per sententiam priuatus priuilegio, vel immonitus cum continuatione, quod perdit: quod nil videtur esse, quod dico, saluo honore tanti domini. ¶ Dicis ergo distinguendum, aut iste clericus coniugatus, per aliquot tempus dimisit habitum & tonsuram, & post autem delictum commissum, & illo non consciō delicti qd præsumitur ex tempore. de priuileg. credit. l. si ven-

tri. reassumit habitum & tonsuram, & tempore deprehensionis est in habitu & tonsura repperus, tunc sine dubio clericus coniugatus gaudet priuilegio, & est remittendus. Et sic potest loqui gl. in d. cle. j. & Inn. in d. c. fi. de vita & honest. cleric. Et communis schola doctorum, a qua nō est recedendum. aut iste clericus coniugatus factio crimine, vel conscius de illo in fraudem, & ad euadendum punitionem iudicis secularis reassumit tonsuram & vestes, & non recuperat priuilegium. Et sic loquitur c. ex parte. de cleric. coniuga. Et dicit tibi tex. Reddite quæ sunt Cæsaris Cæsari, & quæ sunt Dei Deo, id est tales transfuentes iudici laico, quia ecclesia id tollerat, & idem tex. in c. ex parte. de priuileg. ¶ Nam de iure assumpto clericali in fraudem criminis commisi, non multum confert, ut not. in l. r. ff. de penis. per Bertold. Et ad futuritatem diximus isto generali titulo. §. ex præmissis, vbi vide. minus ergo fraudulenta reassumptio, ad hoc quod not. P. & Cyn. in l. si qua per calumniam. de episcopis & clericis. Et sic vides satis determinatam quaestione vel dubium. Sed dum ansam solui mus, nodum dicimus ligauisse, ut in capit. cum olim, de verborū signifi. ¶ Occurrit igitur aliud fortius dubium. Pone quod talis clericus coniugatus qui dicitur secundum prædictam distinctionem esse in tali qualitate, quod non debet gaudere priuilegio clericali, verum est in possessione habitus & tonsuræ clericalis, iudex ecclesiasticus dicit ad ipsum esse remittendum, & se esse iudicem competentem ad cognoscendum, de dictis qualitatibus: iudex secularis dicit se esse iudicem, & interim non remittendum, quid iuris? Et certe in clerico simpliciter tonsurato non coniugato, nullum est dubium, quoniam casus in cap. si iudex laicus, de senten. excommunic. lib. 6. Nam si notoriè constat illum esse clericum, vel fama publica de hoc est, vel talis est in communi opinione clericus, ante cognitionem statim est remittendus, etiam si nō esset clericus: vt in d. c. §. 1. Si autem de præuentione vt laicus habeatur, tunc non statim remittitur: sed cognitio est iudicis ecclesiastici, ut in §. fina. Dum tamen omnes processus interim p iudicem laicum cōquiescant dum cognoscitur per ecclesiasticū, & hoc bina ratione. ¶ Prima, quia pendet quaestio præiudicialis suæ iurisdictioni, sed quia interim nescit se iudicem, vt no. Ioan. And. in nouella. in dicto capitulo, si iudex, Et refert Bald. in l. si qua per calumniam. de episcopis & clericis. Vbi vide per Cyn. & Butr. multa bona circa materiam dicti capit. Sed erit idē in clerico coniugato, quod videtur, nam datis qualitatibus, videlicet quod cum vnica, & uirgine contraxit, & iam tempore deprehensionis deprehendatur in habitu & tonsura, certe quo ad priuilegium fori in criminalibus gaudet priuilegio clericali, ut in d. cap. unico, de cleric. coniuga. & sic sumus in casu. §. fina. dicti capit. si iudex

Speculum Principum, Petri Bellugæ.

dex laicus. de qualitatibus, de contrahentibus
 forum cognoscatur per ecclesiasticum, & inter-
 rim iudex secularis illum detineat, & processus
 secularis conquiescat. Et quod dictum cap. si iu-
 dex laicus, habet locum in clerico coniugato, te-
 nent domini de Rota, sua conclu. d. xl. incip. Itē
 si clericus, ubi dicunt duo, quod clericus con-
 iugatus, nunquam est remittendus quousque
 probabit se contraxisse cum vna & uirgine, &
 portasse habitum & tonsuram clericalem. ¶ Itē
 quod illa cognitio est ecclesiastici iudicis, ut in
 dicto cap. si iudex laicus, tamen quo ad coniu-
 gatam semper sumus in §. final. dicti cap. pro-
 pter qualitates quas ille habet probare ante re-
 missionem, quicquid dicat Dominicus de san-
 cto Gemi. in cap. unico, de clericis coniugatis,
 se inuoluens. ¶ Sed pone, Dicit Iudex secularis,
 si iste captus qui se dicit clericum coniugatam
 in fraudem reassumpsit habitum, & tonsuram
 est mei fori, ut diximus supra, merito uide-
 dum an mea sit iurisdictio, ego de illis qualitatibus
 sum iudex, quia incidit in causam, iuxta l. quo-
 tiens. de iudic. C. Et sic de illis possum, & debeo
 cognoscere: maxime, quia consistunt in facto,
 merito etiam in causis ecclesiasticis, de illis po-
 test laicus cognoscere. iuxta. not. per Bartol. in
 l. titia. ff. soluto matrimo. & in l. omni innovatio-
 ne cessante. C. de sacrosanct. eccl. & quod no. can-
 non. in clemen. j. de usuris, & signan. Pau. de lea-
 sarijs. Merito ergo de his poterit cognoscere iu-
 dex secularis. In contrarium facit d. ca. si iudex.
 §. fi. & quod supra dictum est, quod idem iuris
 est in coniugato, quam in alio. † Et quia pro-
 batio de clericatu est quid spirituale; merito p-
 suum iudicem est cognoscendum, tam in facto
 quam in iure, ut eleganter scribit Bald. in l. quo-
 tiens. C. de iudic. Bar. reprehendens, dicens quod
 siue sit questio facti, siue iuris, cum ecclesiastica
 causa, non pertinet ad iudicem secularem eius
 disceptatio, uel iudicium secundum eum: cui
 addas etiam quod incidenter moueatur que-
 stio coram seculari, iudex ecclesiasticus est co-
 petens. c. tuam. de ordi. cog. & qui filij sunt le-
 gitimi. c. lator. & c. causamque. Et dicit Innocē:
 in c. cum sit generale. de fo. competen. quod in
 causis pertinentibus ad iudicem ecclesiæ, siue
 sit dubium iuris, siue facti: ut puta, quia nege-
 tur rapina rei ecclesiasticæ, tamen in dubio etiā
 cognoscit ecclesia. xvi. quæst. j. cap. in canonibus
 xxiiij. q. iij. c. si quis de potentib. Et hæc uideret
 ueritas, quod de his qualitatibus, cognoscen-
 dum sit per iudicem ecclesiasticum, fatendum
 tamen est, quod iudex secularis summarie se in-
 format, & cognoscit ad finē remittendi, si con-
 stat de qualitatibus, ut tenet Archidia. in c. fre-
 quens. lx. distinct. & no. do. Anto. de Bu. in c. tuā.
 de ordi. cog. Et sentit id Bald. in d. l. si qua per
 calumniam, dicens quod hæc cognitio non fit
 in modum probationis, sed instructionis, dicens
 quod uera probatio clericatus non potest fieri,

nisi coram epo secundum eum. Et sic uides quid
 facere habet iudex ecclesiasticus, & quid secul-
 6 laris, & sic quando grauat, & quando non. † Sed
 pone, clericus aliquis coniugatus, qui gaudet
 priuilegio clericali est detentus per iudicē lai-
 cum pro debito pecuniario, in casu quo laicus
 posset retinere, repetitur a iudice ecclesiastico,
 nunquid secularis tenetur illum remittere, & si
 nō facit, grauat iurisdictionem ecclesiasticam.
 hæc questio est pluries in facto, & communiter
 scribentes tenent opinionem ecclesiastici iudic-
 7 cis, quod sit facienda remissio ad eum, dicentes,
 quod in casibus, in quibus ius relinquit iurisdic-
 tionem in clericos coniugatos, ut in terminis
 dicitur. c. vnicē. de clericis coniugatis, intelligat
 uerum quando exercitium iurisdictionis cōcet-
 nit discretionem honorum, ita quod ipsorum
 persona non tangatur, nec ipsorum bona ani-
 maduertantur, quia ubi requireretur astrictio
 personarum, illam non faceret iudex laicus secū-
 dum Abbat. de cleri. coniug. ex parte. Pro cuius
 dicto facit quod scribit Guillelm. in Spe. de cō-
 pe. iudi. additione. §. j. charta secunda. §. sed nū-
 quid præmissa. Et ita post multas rationes con-
 cludit Lopus de Castiljon. in sua alleg. cxviij. di.
 quod clericus coniugatus eo casu quo gaudet
 7 priuilegio clericali non poterit detineri in car-
 ceribus pro debito pecuniario per iudicem lai-
 cum, etiā si sit casus, quo laici licite potuissent
 retineri, quia istis clericis, tex. illereseruat pri-
 uilegium canonis eo modo quo prius alia iura
 habebant, quia in nullo diminuuntur. Sed per
 iura antiqua retineri non poterat, sine pena ex-
 communicationis, ut in cap. ij. de foro comp. e.
 & ideo dicit post multa, quod nec hodie pote-
 rit: & est magna ratio, quia si durat canonis pri-
 uilegium, omnis uiolenta detentio facit incur-
 8 rere excommunicationem, ut not. Inno. in c. nu-
 per, de senten. excommuni. † Et quia secularis
 detinendo clericum gaudentem priuilegio cle-
 ricali quo ad canonem, sacrilegium committit,
 ut in cap. sit generale, de foro compet. pro quo
 carcerari potest, & debet per suum prælatū, no.
 Innoc. in c. vt fame, de senten. ex com. Et sic uide-
 tur dicendum, quod iudex secularis male faciat
 & grauat iurisdictionem ecclesiasticam, deti-
 nendo clericum coniugatum gaudentem pri-
 uilegio clericali. Et hæc sufficiant quo ad gra-
 uamina, quæ concernunt personas clericor-
 9 rum, uel gaudentium priuilegio clericali. Vl-
 num tamen non omittamus, quod quoties iu-
 dex secularis debet facere remisiones persona-
 rum gaudentium priuilegio clericali, debet il-
 las facere cum maxima urbanitate, alias autē si
 faciat infamosē, ignominiosē, uel cum uerecū-
 dia, & cum tubis, uel alijs inhonestis, ut multi fa-
 ciunt in cleri. opprobrium, † ex tali remissione
 dicitur iudex secularis laderē iurisdictionē ec-
 clesiasticam; nam inferens uerecūdiā, magnā
 pœnam inferre dicitur. de pœni. di. j. c. quæ pœ-
 nitet

De propositione &c. In §. Videamus. Rub. II. 61

nitēt verſi. oportet ei. Et ſic ex tali afflictione penę vel moleſtię in pſonam clericici excōicatus eſt, vt extra de ſen. excō. ca. nuper. &. 17. q. 3. c. ſi quis ſuadēte. & ſic ex illa eſt puniendus, & gra- uamen infert. Optime faciunt not. per Domini- cum de ſancto Gemīn. in. c. ſi iudex laicus. §. ſi de ſententia excommunicata.

CAMILLI BORELLI ADDITIO.

¶ CONIUGATIS Nulli dubiū videri debet clericos coniugatos cum vnica, & virgine, clericali priuilegio gaudere debere, dum tamen habitum, & clericalem conſuram deſerant. Specul. in titul. de cleric. coniug. in princip. Lapus allegat. 40. An priuilegium. & Allegat. 118. Quæritur. Didacus de Couar. Præct. Quæſt. cap. 31. nu. 6. Et Guido Pap. in Decifio. Gratianop. 83. die quarta. Marcus Ant. Cucchus Inſt. canonicarū. lib. 2. titul. 3. ver. Item hi clerici. & Iulius Clarus ſentent. lib. 5. §. ſi. q. 36. num. 8. Ioannes Ant. de Nigris in extrauag. clem. 7. in verb. Pragmaticam. nu. 5. & D. Proſper Crauta. in Ritu. 66. per totum. ¶ Et nouiſſime Concilium Tridentinum confirmauit dictam conſtitutio. Bonifacij nbnj in dicto. cap. 1. de cleric. coniug. in 6. prout patet de reformatione in cap. nullus. 6. ſeſſion. 23. Vbi ultra habitum, & conſuram, decernit quōd miniſtrēt, & ſeruat alicui Eccleſię ex epiſcopi mandato, priuilegio, uel conſuetudine quauis, etiam immemorabili non obſtante. ¶ In Regno hoc Neapolitano, & in magna curia Vicarię nullo pacto admittebantur, ſed tanquam laici reputabantur. vt in ritu magne Curie. 66. Item ſi aliquis citatus. iure autem regni nouiſſimo confirmantur notata in dicto. cap. 1. de cleric. coniug. in 6. vt in Pragm. Regis Ferdinandi Incip. nuper. & in alia Prag. Incip. quem admodum. ſub Rub. de cleric. & Diacon. ſaluat. ¶ Quæ autem dicta ſunt circa fori priuilegia in clericis coniugatis aſſerunt quidam non habere locum in cauſis ciuilibus, in quibus fori priuilegio non gaudent, & coram ſeculari iudice conueniri poterunt, in qua opinione fuerunt Ioan. Andr. Dominic. & Anchar. in dicto ca. vnico. vbi etiam hoc tenuit Vancheliuſ. Imol. & Cardin. in c. ex parte. de cleric. cōiu. quos ſequutus eſt Didacus Couar. Præct. Quæſt. cap. 31. ſub nu. 6. verſi. Prima igitur conſtituitur. ¶ Contrarium tamen quōd immo etiam in cauſis ciuilibus fori priuilegio gaudeant prædictis concurentibus, nec iudex ſecularis in eis ſe intromittere valet. tenuit Specul. in titul. de compet. iud. adit. §. 1. nu. 24. & Lapus in dicta Allegat. 40. An priuilegium. & Allegation. 118. quæritur. (ſicut Couar. vbi ſupra eum allegat pro contraria opinione, & male, ac corruptè) & Philippus Franc. in dicto cap. 1. §. & cum. col. ſin. verū. cogita tamen quia verior. de cleric. coniug. in 6. Rota in nouiſ. decif. 202. ſi clericus. Barthol. Veronen. in Conſil. crim. 19. non putet aliquis. col. ſin. verſi. ſuper tertio. ſequitur Ioan. Anton. de Nigris in dicta clem. in verb. Priuilegio nu. 289. & nouiſſime D. Quintilianus Mandol. in Apoſt. ſil. Lap. in alleg. 40. & alleg. 118. ¶ In hoc Regno autem Neapolitano opinio iſta indiſtincte, & ſine dubio recepta eſt, videtur aperta Prag. Ferdinandi Regis incip. nuper. in ſin. de clerici. & diacon. ſaluat. ibi (criminaliter, aut ciuilitate) & licet videatur loqui, quando agerentur pro delicto ciuilitate, tamen idem erit in cauſa merè ciuili, quia militat eadem ratio, & tenuit Philipp. Franc. vbi ſupra. ¶ Habitum tamen, & clericorum coniugatorū conſura, ſi quando relictuſ fuerit, & demum reaſſumptus, & tempore delicti cum eo reperiatur nunquā debet fori priuilegio gaudere. Ita tenet Ioannes Andr. & in cap. Ioannes col. 4. de cleric. coniugatis. vbi dicit

itā fuiſſe Paduz iudicatum. Paul. de Leazar. in clem. 1. de vita, & honeſt. cleric. Ioann. Monachus Archidia. Ioan. de Lign. Dominic. & Philipp. Franc. in dicto capitulo primo de cleric. coniug. in 6. Alexand. in conſil. 8. col. ſin. vol. 1. & in conſil. 59. quia ſæpiſſimè. quod eſt Ioan. Andr. vol. 4. Couar. Præct. quæſt. ca. trigefimo primo ver. quinto potiſſimū. & latius quam alius Niger in dicta extrauag. clem. 7. in verſiculo habitum nu. 27. cum pluribus ſeq. de vit. & honeſt. clericor. vbi dicit ita eſſe communem opinionem. ¶ Et tunc demum priuilegio gaudent dum tamen à negocijs ſecularibus ſe abſtineant, alias. n. a. laico potuerunt iudice puniri. voluit Bertrand. in conſil. 13. num. 5. vol. 8. Alexand. de Heuo. Vicentinus in conſil. 60. num. 4. ſequitur referens Iulius Clarus lib. quinto ſenten. §. ſi. q. 36. num. 13. de illicitis tamen negociationibus intelligenda ſunt, ſecus autem de licitis, & permiſſis, maxime victus neceſſitate. vt voluit Couar. Præct. quæſt. capitulo trigefimo primo verſi. ſexto. quæ autem negotia licita, vel illicita clericis reputentur Ponit Ioann. Anton. de Nigr. in dicta extrag. clem. ſeptim. in verſiculo honeſt. num. 17. & in verſiculo ſolemnia. ubi latiſſime, & bene, & plenius quam alius poſuit perfectè Do. Guilielmus Redoanus in Tract. de ſpolijs. q. 2. num. 31. cum pluribus ſeq. ad quem me remitto, vt illi deferatur honor, qui propter rem geſtam ſapienter gloriam mæretur, is enim per longum tractat in eadem quæſtione, quæ clericis liceant, vel non liceant. ¶ Et talis clericus cum vnica, & virgine coniugatus, ea mortua, & uiduo exiſtente recuperat omnia priuilegia competentia clericis non coniugatis. Ita voluit Panor. in cap. clericus. il ſecundò. num. quarto. de vita & honeſt. cleric. Didacus de Couar. in dicto capitulo trigefimo primo verſi. quinto. Iulius Clarus vbi ſupra num. 19. ¶ Quo vero ad collectas, datia, & gabel las tales clericus coniugati tenentur ad eas. vt voluit Panor. in capitulo, ex parte. de clericis coniugatis. Angel. in in authentica. de monachis. §. penult. Ioann. de firmo in tract. de gabellis. parte. 7. num. 12. Guido Pap. in q. 83. die quarta. & q. 383. ſed quid. Didacus vbi ſupra num. 9. ſub verſi. ſeptimo hæc. & Niger vbi ſupra in verb. priuilegio. num. 181. vbi dicunt quōd tantum quoad duo gaudet clericus coniugatus ſcilicet quoad fori priuilegium, & quoad canonem. ſi quis ſuadente. 17. q. 4. & ſupradictam opinionem tener etiam quōd teneantur ad collectas Do. Nicolaus Feſtaſius. in tract. de Acſtimo. parte. 4. capitulo. 1. ſub num. 7. autoritate Thomæ Parpal. in repet. l. placent. numero. 20. 23. C. de ſacroſ. Eccleſi. ¶ In Regno hoc Neapolitano in ſimul cauetur eius iuribus, vt ad collectas teneantur. vt in Pragmatica Regis Ferdinandi. incip. nuper. ſub data aurię. ſub die. 24. Maij. 1469. in qua ordinatur clericos coniugatos cogi ad ſolutionem onerum, & collectarum, ſiſcaliumque functionum, ac etiam onerum omnium vniuerſitatum, ciuitatum, terrarum, & locorū in quibus reperiuntur. De qua credo quōd voluerit loqui Niger vbi ſupra dicto num. 181. eſt in nouiter impreſſis ſub titul. de cleric. & Diacon. ſaluat.

¶ VESTES Circa veſtes tam clericorū coniugatorū quæ etiā nō coniugatorū nullus à iure determinatus eſt habitus, ſed in talib. veſtib. regionis eſt attendenda conſuetudo. glo. Doct. & Inno. in cap. pen. de vit. & honeſt. cleric. glo. ſing. in clem. 1. in ſi. de elect. vbi Andr. Sicul. & voluit Laudun. & Car. in cle. ſi. in ſi. de vit. & hone. cleri. Abb. in dicto cap. pen. eo. tit. vbi etiam Benedictus Capra, & voluit Alexand. in conſil. 8. vol. 1. in conſil. 149. in cauſa inquisitiones vol. 6. capell. Tholoſ. in Decifio. 227. & in Decif. 252. Didacus Couarruias Præct. quæſt. ca. trigefimo primo. ver. quarto illud. Ioann. Bernardus

Speculum Principum, Petri Bellugæ.

Diaz in Pract. crimin. canon. c. 69. per totum. Marcus Antonius Cacehus Instit. canonicar. lib. 2. tit. 2. col. 2. vercurare. Concilium Matifconense primum. c. 3. Arbitrio episcopi vestes remittuntur. vt decretum est in Concilio Tridético sess. 14. de reformat. c. 6. quia vero. dum tamen consuetudo similis congrua sit honestati, & clericorum personis.

In. §. Vifo.

S V M M A R I V M.

- 1 *Causæ quæ sunt mere spirituales.*
- 2 *Inquisitores fidei, de quibus cognoscant.*
- 3 *Cognitio iurisdictionis ad quem pertineat.*
- 4 *Iudices vtriusque fori, quando in vñu coire debeant.*
- 5 *Credens ecclesiam, si credere licet non credat non est hæreticus, nisi opinionem tueatur.*
- 6 *Defensio rusticorum, & idiotarum.*
- 7 *Monachus uxorem ducens, vtrum sit hæreticus.*
- 8 *Hæresis non potest esse sine errore.*
- 9 *Paratus corrigi, non est hæreticus.*
- 10 *Peccans in sacramento ecclesiæ, quâdo est hæreticus.*
- 11 *Inuocator demonum, vtrum sit hæreticus, & quem iudicem habeat.*
- 12 *Inuocatio demonum, quæ non est punibilis, & quæ punibilis.*
- 13 *Creaturæ attribuens, quod est creatoris, est hæreticus.*
- 14 *Diabolum inuocans ad attentandam pudicitiam mulierum, non est hæreticus, & quare.*
- 15 *Hosiam tradens non consecratam pro consecrata, quos iudices habeat.*
- 16 *Iudæi & Saraceni, constitutionibus non ligantur.*
- 17 *Iudæi ouem crucifigentes, &c.*
- 18 *Maiestatem diuinam offendere grauius est quàm temporalem.*
- 19 *Pœna facientis, quod quis ad iudaismum redeat, & quis sit iudex.*
- 20 *Receptatores, quæ poena puniantur.*
- 21 *Prauaricari in Christum, qui dicantur, & a quo iudice puniantur.*
- 22 *Quomodo intelligatur, vt nullus duabus legibus reus fiat.*
- 23 *Vterque iudex, quando ex eodem facto, potest delinquentem punire.*
- 24 *Inquisitor quâdo condemnat, bona acquiruntur fisco.*

Vllo de personis gaudentibus priuilegio clericali, quæ sunt de foro iudicum ecclesiasticorum, videamus de causis ad dictum forum pertinētibus, & sic si iudex secularis de illis se intromittat, dicatur graua re. Et in primis scias, quod causa hæresis est mere spiritualis, & de illa solum iudex ecclesiasticus est iudex, intantum ut secularis sit prohibitus se de illa intromittere, ut in tex. nouo cap. vt inquisitionis. §. prohibemus. de hæreticis. lib. 6. per quem text. dicunt docto. quod iudex secu-

laris requisitus debet mandare executioni sententiam contra talem hæreticum latam, sine alia cognitione, vt ponit Bald. & Ange. in l. magistratib. ff. de iurif. om. iu. Et vide quæ scribit idem Bal. in auct. clericus. C. de epif. & cleri. & quod not. in l. diuus. ff. de custo. reor. Et sic iudex secularis directe, uel indirecte, de illis se intromittere nequit, quo ad cognitionem causæ, nisi exequendo ad requisitionem iudicis ecclesiastici, uel ad illius mandatū, quia quo ad hoc canonis auctoritas superior est, ut dicit Bal. Sed videtur, quod etiã iudex secularis se possit intromittere, cognoscere, & decidere: nam idē videt ei pmissum, auctoritatib. veteris testamenti, nã Deuteronomij. 7. c. fuit mandatū populo Israel, vt anijs hæreticorū soluerent. & 12. c. fuit dictū. Si frater tuus &c. De quo habet. 23. q. 5. Si audieris. & q. 8. legi. & quod de Iosue rege Israel legi quod occidit sacerdotes Baal. 4. Regū. 10. 22. q. 2. vti lem. & 4. Regū. 23. vbi rex Olias ossa hæreticorum comburi fecit. Sed ad ista exempla, & similia potes respondere, quod multa in veteri testamento concedebantur, quæ hodie prohibita sunt, nec sunt trahenda ad exemplum nostræ actionis, ad id. 22. q. 2. c. si quis puectus. & §. pterea. 32. q. 4. si quis ignoret, de pœnit. distinc. 2. Si enim inquit, & quod dicitur translato sacerdotio necesse est, vt legum translatio fiat, ex quo ergo ecclesia sic ordinauit insequendum est, & hodie omnis potestas & iurisdictionis istius criminis est solum ecclesiæ, & habet carceres, & omne Imperium, ut in cle. 1. de hæreticis, quod est consiliū Viennense. Et hæc iurisdictionis inrātū est ecclesiæ, vt in illa habeat iudices qui inquisitores vocantur, quia una cum ordinario ecclesiæ, uel separatim cognoscunt, ut in ca. per hoc, de hæreticis. li. sexto. Scias tñ quod ad hoc quod dicti inquisitores uel alij iudices ecclesiastici, sub ptextu dicti criminis hæresis nō ualeant manū apponere, in alijs criminib. est pmissum, ut ne de diuinationib. aut sortilegijs, nisi pp hæresim manifestā se intromittant, ut in ca. accusatus. §. sane, de hæreticis. li. 6. Et licet regulariter quis cognoscat, an sua sit iurisdictionis. ff. de iudic. si quis ex aliena. de rescriptis, super literis. tamen hoc casu nisi manifeste sapiant hæresim se non intromittet neque pronuntiabit. Et hoc tenet glo. in dicto. §. sane, & idem tenent scribentes super ea. Sed Dominicus de sancto Gemi. in dicto. §. sane, secundum dominum suum, hoc sic temperat dicens, quod si reuocatur in dubiū, & sibi liqueat quod sit manifestum, iudicialiter poterit pronūciare se iudicē. Si vero nō appareat, quod sit manifestū, non se intromittat: & sic limitat glo. pro quo facit, licet ipse non alleget glo. in cap. primo de offi. delega. lib. 6. Sed saluo honore tantorū patrū, hoc nō est verum, quod in casu ubi etiã manifestum uertetur dubium, ipse sit iudex, & hoc propter commodum suæ iurisdictionis applicabile, iuxta

Theoricam

De propositione &c. In §. Vifo. Rubr. II. 62

Theoricam glos. in l. de iure, ad municipalem.
 4. Item quia quoties iura in casum notorium
 dant iurisdictionem, in casum dubij cessat iurisdictionem, ut in ca. primo, de sensibus, lib. 6. & co-
 titu. de pœnis, ca. primo, maximè quia esset ma-
 nifestum, vel non stat hic in iure, ut ni obstat gl.
 in dicto cap. primo de officio delega. lib. 6. Me-
 5. rito ergo super isto iure non decidat inquisi-
 tor, sed conferant inter se iurisdictionem, & ui-
 deant an sapiant hæresim manifeste. Et ita pra-
 cticatur, quòd omnes officiales regii & ecclesie
 in vnum conueniunt locum, & ibi discernitur,
 an sint talia quòd sapiant hæresim manifeste,
 vel ne, in casu uero discordie, & Romanus Pô-
 tifex, & princeps sunt consulendi, argu. c. super
 hoc. de hæreticis. Et quia super hoc passu, sæpe
 iurisdictiones altercant, uideamus aliquid de
 casibus istis dubijs, de quibus dubitatur, an sa-
 6. piant hæresim manifeste. Et primo dubitatur
 de Christiano rustico. qui dicit se credere, q. c.
 5. quid sancta mater ecclesia credit implicite,
 verum, falso opinatur ratione naturali motus,
 quod in trinitate pater sit maior vel prior filio,
 quod tres personæ sunt tres res a se inuicem di-
 stantes, an ista sapiant hæresim manifeste. Et
 certe quamuis illa uerba citra intentionem, be-
 ne sapiunt hæresim manifeste, secus relata ad in-
 tentionem: certe iste talis non est hæreticus, nec
 contra eum ut hæreticum est procedendum per
 inquisitorem, nec etiam peccat dummodo huc
 suum errorem non defendat, & hoc ipsum cre-
 dit, quia credit ecclesiam sic credere, & suam
 opinionem fidei ecclesie supponit. Quare licet
 sic male opinetur, tamen non est illa fides
 sua, sed ecclesie, allegat. c. damnamus, secundum
 Innoc. quia no. in cap. firmiter, de summa Trin.
 6. Et sequitur eum Bal. in rubr. C. de summa Tri-
 ni. dicens illud esse ualde notabile, ad excusatio-
 nem rusticorum & idiotarum, qui sæpe impe-
 tuntur coram inquisitoribus, quod no. Pro qui-
 bus doctoribus & corum opinione, tu allega tex.
 singulari. c. dixit apostolus. 24. q. 3. qui nunquam
 exeat mentem tuam, & uide capi. qui in ecclesia,
 7. ca. causa, & q. Item dubitatur de monacho
 professio, qui duxit uxorem, utrum istud sapiat
 hæresim manifeste, & contra talem possit ut
 contra hæreticum procedi, per inquisitorem
 hæreticæ prauitatis. Et Dominus Iaco. Butrig.
 in l. nemo clericus, de summa Trinitate. dicit
 quod si talis monachus professus exiit mona-
 8. sterium, & contraxit clam, præsumitur in dolo
 & non errore. Et sic non præsumitur hæreticus,
 quia hæresis non potest esse sine errore. Et aut pa-
 9. 44, & tunc quia præsumitur errare, infertur quod
 est hæreticus, quia errat circa sacramentum ma-
 trimonii: Et ideo dicit quod potest puniri per
 inquisitorem hæreticæ prauitatis secundum
 eum. Sed iam habendo de facto quæstionem di-
 cebamus, quòd nullo modo per inquisitorem
 erat procedendum; Cum talis frater non esset

ex tali actu hæreticus, siue occulte contrahen-
 do: nam quod dicitur quod faciens palam præ-
 sumitur errare, est ad exclusionem delicti non
 ad inclusionem. Et ideo dicebam quod nisi iste
 monachus uellet suum errorem defendere, alle-
 gando quod ei sit licitum quod fecit, quòd nõ
 9. sit hæreticus: et nõ paratus corrigi non est hære-
 ticus, extra de summa Trinitate. cap. damnamus, &
 facit quod diximus supra, proxima quæstio-
 ne. Et pari ratione determinanda est quæstio-
 de contrahen. cum duabus matrimoniis, &
 illud consumauerit, quòd non potest contra ta-
 lem ut hæreticum procedi. fatendum tamè est
 quod inquisitor hæreticæ prauitatis, stante isto
 dubio, potest contra istos inquirere ad scien-
 dum qualiter sentiant de isto sacramento ma-
 trimonii. Et si uelit defendere eis licitum uel re-
 ligio contrahere, uel iam coniugato illam du-
 10. cere. Et tunc quia peccauit in sacramento ma-
 trimonii, quod est unum de sacramentis eccle-
 sie, merito tales sunt hæretici. Si autem non de-
 fendat, sed aliàs uoluntate ductus contraxit, li-
 cet aliàs delinquat, & sit per suum iudicem
 puniendus, non tamen est ut hæreticus iudican-
 dus. Et sic intellige & limita not. per Iap. & D.
 de sancto Gemina. in capitu. accusatus. §. sane,
 11. de hæreticis, libro sexto. Et dubitatur quotidie
 e. quid de inuocationibus Dæmonum, nunquid
 sunt hæretici: & ut de hæreticis iudicandum nõ
 tantum ut inquisitor hæreticæ prauitatis possit
 & debeat illos punire & non iudex secularis. Et
 hic scire debes, quod multiplex est inuocatio:
 nam aliqui inuocant Dæmones ex imperio quòd
 12. in eos habent uirtute diuina: et ista inuocatio
 impetratiua cessante omni adoratione honore
 uel fumigatione non est hæreticalis neque cri-
 minalis. Et de hac inuocatione per uiam impe-
 trii dicit unum uerbum Oldradus suis consilijs,
 consilio. 220. Alia est inuocatio, quæ fit cù ado-
 ratione uel fumigatione uel sacrificio Diabolo
 facto, precibus nefarijs ei emissis. Et hoc sine
 dubio hæreticum est, quoniam scriptum est, u-
 num solum Deum adorabis, & illi soli seruies. Me-
 1. rito dantes honorem Diabolo pertinentem Deo,
 ut hæretici sunt censendi uel saltem faciunt a-
 2. 6. tum hæresim sapientem manifeste. 16. q. 4. Igitur
 genus diuinationis & 26. q. 5. in summa, & cap.
 episcopi. Si enim alium quasi Deum adorare
 hæreticum est, uel hæresim sapit manifestam: & hoc
 non est propter personam, sed propter uicium,
 ergo ubi erit maius uicium, scilicet in adoratione
 f. ne diaboli, maius erit peccatum, ut extra de
 hæreticis, cap. accusatus, capi. primo, libro. 6. &
 ibi not. per Domi. Ioannem Monach. ¶ Alia est
 Dæmonum inuocatio, quæ fit simpliciter, nulla
 facta adoratione, uel sacrificio functo ei obla-
 8. to, tunc aut illa inuocatio fit ad effectum ut ex
 Dæmonum responsionibus futura præsciamus.
 13. Et hoc hæresim sapit manifeste, quia creature
 hoc attribuit quòd est proprium creatori, iuxta illud.

Speculum Principum, Petri Bellugæ.

Isaiæ. 41. annunciate quæ futura sunt in futurum,
 14 & sciemus quoniam dii estis vos. † Quando ve-
 ro dzmones inuocantur modo predicto, sed ad
 h attendendam præiudiciam mulierum^b & tunc
 quia inuocatur diabolus ad id quod est huius
 i propriumⁱ scilicet tentare, unde Christus in e-
 uangelio, eum tentatorem vocat, licet tunc hoc
 facere sit turpe, & sedum & mortale peccatum,
 non tamen censeatur hæresim sapere manifestâ
 & cum hac decisione, transit Dom. de sanct. Ge-
 miniano, in d. c. accusatus. §. sanè, & allegat pro
 primo dicto cap. episcopi. 25. q. 5. supprimens
 actorem, quia fuit originaliter dictû Oldradi in
 suis consilijs, consilio incipien. regularis habet
 traditio. 210. Et sic ex dictis distinctionibus vi-
 dere potest quomodo inquisitor de talibus in-
 nocentibus se potest vel debeat intromittere,
 & quomodo non. Quando autem non sapiunt
 hæresim, sed sunt in specie fortilegij, vel malefi-
 cij, tunc puniendi sunt per suos iudices, vt vi-
 des in titu. de fortilegijs, & de male. & mathe. Si
 autem sunt illi, qui dant pocula amatorum, vt
 in l. si quis aliquid. §. qui abortionis. ff. de penis,
 K vel qui dat † hostiam non consecratam^k pro
 15 consecrata, vt in capit. de homine, de celebra-
 tione missarum, talia enim & si fortilega & su-
 perstitiosa sint, nõ sunt hæreticalia, nec sunt per
 inquisitorem punienda, & que scribit Petrus de
 Ancharano, in dicto ca. accusatus. §. sanè, de hæ-
 reticis lib. sexto. Tumq; dubitatur de iudæo
 transeunte ad sectam saracenorum, an contra
 talem possit procedi, vt contra hæreticum, vel
 iudex secularis possit illum punire, & videtur
 dicendum, quod a nullo iudice sit puniendus,
 1 quia ambæ sectæⁱ istæ tollerantur a nobis, vt C.
 de paganis. l. Christianis, extra de iudi. c. & si iu-
 dzos, & cū vtraque sit in statu dñationis, non
 est curandum in qua causarum sit, quia non
 est curandum, quid ex æquipollētibus fiat, arg.
 C. de episcopis & clericis. l. Deo nobis. Et quia
 in quacunque secta sit extra ecclesiã, nil ad nos
 de eo, iuxta verbum apostoli dicentis. 1. ad Co-
 rinthios. 3. quid ad nos de ijs qui foris sunt, &
 16 in cap. multi. 2. q. prima. † Et ideo Iudæi & Sar-
 raceni constitutionibus canonicis non ligantur,
 extra de diuor. ca. gaudemus. Nam cum libero
 arbitrio creauit nos Deus, de pen. di. 2. Si enim
 & ad fidem catholicam, quæ veritatem tulit &
 in qua perfecta salus inuenitur nemo compelli-
 tur. 45. dist. De Iudæis. multo ergo minus quis
 ad superstitionem iudaicam compelletur. Et
 ideo ad fidem catholicam semel susceptam cõ-
 pellitur, vt in dicto cap. & si Iudæos, & melius,
 in cap. christianos, de hæreticis, lib. sexto, quia
 ex quo veritatem agnouit non debet amplius
 m retroire^m iuxta verbum veritatis dicentis Lu-
 cæ nono, Qui ponit manum ad aratrum & re-
 spicit retro non est aptus regno cœlorum, extra
 de voto, c. magnæ, & de tali dicit, quod melius
 fuisset viam dñi nõ agnoscere: quã post agnitã

retroire. 27. q. fi. ca. non obseruetis. Sed in nostro
 casu de iudæo ad sectam saracenorum transeun-
 te dici non potest, quia cum veritatem non co-
 gnouerit, non videtur retro respicere, nec viam
 domini derelinquere, imo cum secta saraceno-
 rum sit minus mala, quã Iudæorum, iuxta ver-
 bum domini dicentis Iudæis, Matthei 11. tolle-
 rabilius est sodomis quã uobis, in die iudicij,
 & propheta Ezechiel dicit eis. Iudicatis sodo-
 mam, quod exponens Augustinus dicit, id est,
 comparatione vestra iustificata est. Et dixit qd
 Iudæi peiores sunt gentilibus. 1. q. 1. c. nonne: &
 quæ sit ratio, ibi notatur. Non est ergo punien-
 dus, qui viam minus malam eligit. ff. de reg. iu-
 ris. l. quotiens. Et quod sint peiores, satis demõ-
 strat etiã ecclesia, quia cum in die parasceue
 oret pro omnibus, pro iudæis non flectit genua
 sed pro paganis sic: Et ideo leges puniētes apo-
 statas semper loquuntur, quãdo catholicus trá-
 sit ad aliam sectam. C. de Iudæis. l. Iudæi, ne san-
 ctum baptisma iteretur. l. 2. imo hoc videtur p
 bari, in l. si. Nam si aliquis renunciauit fidei Ca-
 tholicæ, & conuertit se ad aliam, punitur pena
 exilij, & sic maiori quã si esset perfectè Christa-
 nus, per que videtur consentire, quod si non re-
 nunciasset fidei Catholicæ, licet transfret ad a-
 17 liam non puniretur. hæc sunt originalia domi-
 ni Oldradi consilio. li. incipien. Iudæus. Et quia
 strenue loquit, volo esse felix recitator eius inni-
 tens opinioni. † Sed quid dicis de Iudæo & sara-
 ceno, qui in opprobrium fidei Christianæ in die
 parasceue domini agnũ siue ouem crucifigunt,
 crucem conspuunt, & pedibus conculcant, uel
 in imaginem crucifixi omnia opprobria nouiter
 faciunt, nunquid istos tales punit inquisi-
 tor tanquam hæreticos uel facientes rem hære-
 sim sapientem. Et certe quamuis isti tales sint
 puniendi per iudices seculares de tanto excessu
 arg. l. Iudæos. C. de Iudæis, & cum sit pœna arbi-
 traria, credo quod vsque ad mortem inclusiue
 18 per glos. in §. summa, instit. de iniurijs. † Et quia
 magis est diuinam maiestatem offendere, quã se-
 cularem, extra de hæreti. cap. vergente, attamen
 quia per hoc error non inducitur, non spectat
 ad officium inquisitoris quod est limitatum, vt
 diximus iuxta cap. accusatus. §. sanè, de hæreti-
 cis, libro sexto. nam ad hoc vt quis sit hæreti-
 cus, necessarium est quod ex suo dicto uel facto
 falsus uel nouus error prodeat, iuxta capitu. hæ-
 reticus, cum sequentibus. 22. q. 3. Sed pone quæ-
 stionem quam habui de facto. Iudæus quidam
 uel & saracenus ut nunc est in facto locum de-
 19 derunt, vt quædam mulieres conuersæ ad fidem
 Catholicam vnã cum eis accedant ad terram
 saracenorum, & ibi redeant ad iudaismum uel
 ad sectam Machometicam receptãdo & occul-
 tando illas. † Et sic de facto mare transfretarunt,
 & quædam in Portugallia ad iudaismum, aliæ
 in terram saracenorum, ad sectam saraceno-
 rum sunt reuersæ, per receptationem consi-
 lium

De propositione &c. In §. Vifo. Rubr. ii. 63

lium & fauorem dictorum iudæi & sarraceni, illi
 capiuntur per inquisitorem, & fit processus cō-
 tra illos, de rectoria & fautoria hereticorum.
 Iudices regij petunt illos, queritur an sit casus
 inquisitoris, pertinēs pro iurisdictionē ecclesiæ.
 Et sic inquisitor potest allegare, quod dictæ mu-
 lieres, que iam erant conuersæ ad fidē catholicā,
 ad iudaismum, vel sectam Machometi redeūtes
 sunt hæreticæ, vt in cap. contra christianos, de hæ-
 20 reti. lib. vi. merito † receptatores talium sunt, vt
 hæretici puniendi, vt. ff. de recepta. l. j. & ij. & C.
 de iis qui latrones. l. j. & ij. Ideo grauius, quia a-
 liorum errorem defendunt. xxiii. q. iij. qui con-
 sentijt, & extra de hæreticis, cap. pen. in fine, etiā
 si essent parentes, vel consanguinei, arg. xxvij. q.
 j. de filia, & in ca. si quis episcopus, de hæreticis,
 & crimen receptationis committitur ex vno a-
 ctu, arg. ff. ad l. iuliam, de adulte. l. mariti lenoci-
 nium. §. quæstū, & colligi potest, extra de penis.
 cap. scelicis, ergo a fortiori in nostro casu vbi fuit
 actus cum continuatione, arg. C. de incest. nup.
 l. qui contra, & talis receptator non fuit solā rece-
 ptione contentus, sed auxilium & opem dedit
 illas transfretando. Si ergo christianus hoc fecis-
 set, constat quod contra eum posset per inquisi-
 torem procedi, igitur & contra eum, sed nonne
 excusabuntur, eo, quia iudæi & sarraceni, qui nō
 sunt de foro ecclesiæ, & de illis dicitur de ijs qui
 for. sunt iux. ad nos. de divorcijs, gaudemus, di-
 cas quod non, quia ratione delicti sunt de foro
 ecclesiæ, de iudic. cap. postulasti, verum est quod
 per excommunicationem non possunt compelli,
 quare eum excommunicatio eijsiat extra ec-
 21 clesiam, in iudæo locum non habet, qui extra ec-
 clesiam est. † Item tales appostantes dicuntur
 præuaricari in Christum, vt j. q. iij. cap. iudæi, &
 ij. q. vij. non potest, & ca. alieni. Et ideo pro dicta
 causa, id est assumpta fide per baptismum, di-
 uersam partem adiuanes per infidelitatem &
 ritū, vt ff. de præuari. l. j. de ijs qui no. infa. l. athle-
 tas. §. penulti. Præuaricator potest coram iudice
 coram quo præuaricatus est, & cui per præuari-
 cationem iniuriam irrogauit accusari, quia & p
 eum puniri: vt. C. de calum. l. j. ff. ad Turpil. l. j. §.
 j. & de adu. di. iudi. l. j. & de testi. l. nullum. talis
 autem esset iudex ad defensionem fidei per sedē
 apost. deputatus, scilicet inquisitor: & hoc idem
 contra operantes in crimine per dictum cap. cō-
 tra christianos, de hæreticis. lib. sexto, & co. ti. ca.
 pen. in antiquis. Et hæc est communis sententia
 tam Oldradi in suis consilijs, consilio xxxv. inci-
 pien. infra scripti sunt articuli, quā dominū
 Aymetici inquisitoris in suo lib. dictis, quā a-
 liorum. Sed est maior dubitatio, si inquisitor fe-
 cit processum contra istos, & ut hæreticos fau-
 tores, vel receptatores condemnauit illos: ta-
 men pro prima vice admisit ad abiurationem:
 iuxta cap. ad abolendam. de hæreticis, vel pœna
 exilij illis dedit, vel ad carcerem condemnauit.
 iuxta cap. ad abolendam. nunquid potestas se-

ularis ex eo de factis ex alia criminis specie, vt
 quia liberos homines & catholicos, ad sarrace-
 nos asportauerit, uel alias poterit in illos ani-
 maduertere, & pœnam supplicij imponere.
 22 † Et uidetur quod non, immo grauet, quia
 lege cautum est, ne quis duabus legibus reus
 fiat. Sed dic quod lex senatus non uendicat si-
 bi locum in nostro casu: nam ut dicunt Guil. de
 Cug. & Jacob. de Butr. in l. placet. C. de summa
 trin. vt refert ibi Bald. quod illa lex loquitur de
 delicto simplici, sed quando non est delictum
 simplex, sed ratione qualitatis offenditur, non
 23 solum iudex temporalis, † vterque potest puni-
 re, allegat in aucten. de sanctis episcopis. §. si ve-
 ro crimen, colum. ix. plus dicit dominus Jacob.
 quod quando plures pœnz veniunt ex diuersis
 legibus, habet locum dicta. l. sed quando ueniunt
 ex eadem, omnes imponuntur. Sic ergo dicit
 Bald. notandum, quod pœna temporalis non
 tollit spirituales, nec econtra. vnde licet quis
 acceperit pœnam spirituales de delicto nō mi-
 nus punitur in palatio, secundum dominum
 Jacobum. & ideo dominus Baldus in l. prima.
 C. de summa trinitate, in x. corondello mouet
 quæstionem de illo qui commisit incestum, uel
 adulterium, cum consanguinea & nupta, quod
 crimen pertinet ad ecclesiam, saltem quo ad ec-
 clesiasticam pœnam, ut dixit idem Bald. in au-
 ctenti. clericus, de episcopis & clericis, modo
 episcopus condemnauit illum ad perpetuum
 carcerem, potestas uult eum decapitare, queri-
 tur utrum possit, & dicit quod uidetur quod
 non, quia condemnatio episcopi est terminus
 pœnz. In contrarium allegat dicens, quod quā-
 uis sit terminus pœnz, quo ad iurisdictionem
 episcopalem, tamen temporaliter maior pœna
 debet imponi. Et ideo iudex secularis suo iure
 potest uti: nam pœna episcopi propter qualita-
 tem iurisdictionis non responder excessui. Et
 ideo cum delictum non sit plene punitum, de-
 bet plene puniri. ut. ff. de officio proconsul. l. si
 quid autem. & ff. de officio præfecti uigil. l. fina.
 & C. de spōr. l. ij. ubi in ratione sui uidetur ca-
 sus. Et licet Bald. ubi supra, dicat se dictam quæ-
 stionem non determinare, quia dicit pendere
 de facto, satis sua determinatio pateat per iam
 dicta, etiam per ea, quæ ipse idem dicit, in di-
 cta l. prima, de summa trinit. in nono corondel-
 lo, dando intellectum ad dictam legem sena-
 tus. Et pro parte tu allega tex. singul. in capit.
 scelicis, de pœ. lib. sexto. §. porro. Ex supradictis
 uidere potes, quid iudex ecclesiasticus & secula-
 ris facere debeant, ad hoc ne una iurisdictione, a-
 liam contendant, uel grauet, & censent quodidia-
 næ contentiones. Et hæc sufficiant de hac mate-
 ria hæresis. cætera uide per te in proprijs titulis
 iuris canonici, uel ciuili. alijs de hac sola ma-
 24 teria esset totus liber componendus. † Solum
 scias, quod etiam quod inquisitor condemnet
 hæreticū bona cōfiscantur, & ueniunt ad princi-

Speculum Principum, Petri Bellugæ.

q pem^o & vide quod scribit Oldra. in suo consil. 17. incip. thema tale est, & de foro est decisum, in foro los bens de criminibus.

CAMILLI BORELLI ADDITIO.

[ECCLIASTICVS.] Indubitarum est hæresis crimen ad ecclesiasticum iudicem spectare, vsque ad condemnationem, postquam eius executio ad secularē transmittitur iudicem. Ultrahic allegata idem not. in authen. Gazaros. C. de hæret. habetur in c. excommunicamus. S. 1. extra eo. ti. & in c. ad abolendam, vbi Panor. nu. 7. 12. extra eo. ti. in c. vt officium. c. cū secundum eod. tit. in 6. Doctor. præsertim Andr. Alciat. in c. 1. de offic. ordi. Angel. in l. Diuus. ff. de custod. reorm. Salyce. in Lea qui dem. vers. decimo quero. C. de accus. Abb. Panor. in c. si extra de statu Regul. Matth. de Afflict. in Reg. constit. in consuetilem. not. 20. Lancelot. Conrad. in Prætor. de hæret. c. 1. nu. 18. Rolandus à Valle in consil. 8. num. 5. vol. 3. & in consil. 20. num. 20. eo vol. Socin. in consil. 19. nu. 9. volum. 4. summa Tabicna in verb. hæreticus. 3. pœna. col. 6. Aegid. Bossi. in titul. de foro comp. nu. 159. Nicol. Anton. Granatius ad Vestrinum. li. 5. c. 1. nu. 6. Hieronym. Cagno. in l. cū quædam puella. nu. 33. vers. magistratus ta men. ff. de iurisd. omn. iudi. Gundissalvus de Villadigo in tract. de hæreticis. q. 7. per totum. Simancas in præct. hæreseos. c. 36. Iodocus Damhønderius in Enchiridio crim. c. 61. numero 54. Marcus Anton. Cucchus, Institut. Canon. libr. 4. titul. 3. versicul. postremo si huiusmodi. D. Julius Clarus lib. sentent. 5. §. hæresis. nu. 5. & S. fin. quæst. 96. num. 7. & D. Franciscus Barfatus in consil. 43. ob crimen. num. 23. 24. & in consilio 90. An iudex. numero 16. 19. vol. 1. & in lege veteri solus sacerdos habebat potestatem iudicandi leprosos, parer. Levitic. cap. 13. Leptra autem nil aliud figurauit, quam hæresim, ut ex Augustin. lib. 2. quæstion. euangelica. c. 46.) voluit Alfonso de Castro. lib. 1. de iusta hæret. punicio. cap. 5. & latius capit. 23. ubi abunde pluribus fundamentis dicit hanc opinionem validam, quod secularis contra hæreticum non iudicat. **[Concilium Tridentinum de reformatione. c. 6. liceat. Sess. 24. idē statuit, & quod non cognoscant in absoluendo vicarij, sed ipsi episcopi.]** **[Limita nō procedere, primo quoad sententiæ executionem ab episcopo laicæ, vel iudice ecclesiastico, in illa etenim secularis ex ecclesiastici ordine interponit. vt volunt ferè omnes supra relati Doct.]** **[Limita secundò, secus esse quoad capturam personæ, & incarcerationem, quia hæreticus poterit capi, & de eo dari noticia superiori ecclesiastico, & ad eum illum remittere. Ita Julius Clarus in dict. 5. hæresis. nu. 5. Vbi dicit ita rescripsisse Senatū Mediolanen. se. Dratori Cremonensi.]** **[Limita tertio non procedere nisi quod iudex ecclesiasticus condemnat quem esse hæreticum, & ad ipsum spectat hoc declarare, ad pœnam tamen ignis non condemnat, sed eum remittit ad iudicē secularem puniendum. Ita dicit ibidem Julius Clarus numero. 6. allegat Bossium in titu. de foro competenti, numero. 161.]**

[COGNITIONE.] Hieronymus Cagno. in dicta Leum quædam puella. numero 33. ff. de iurisd. omnium iudicium. ex aliorum ab ipso relatorum sententia asserunt indistinctè, verum esse, quod in delicto merè ecclesiastico, qualis est crimen hæresis iudex secularis executor iudicis ecclesiastici, dum sibi transmittitur condemnatus de hæresi, non debet cognoscere de validitate, vel invaliditate sententiæ, prout voluit hic Belluga. licet contrarium asseruerit Bartol. in l. magistratibus. nu. 5. ff. eod. quia contra eum tenet ibidem Ang.

& Francisc. de Aretio. in t. ar. si clerici. de iudi. vbi dicit dictum Bartol. falsum esse. vbi etiam Augustin. Berous dicit num. 79. communem opinio. esse contra Bartol. canonistarum, sequitur Aegid. Bossi. in titul. de hæreticis. num. 35. Simancas in præct. hæreseos. c. 36. num. 3. & tenuit etiam Martin. Laudensis in tracta. de reprobationib. Bartol. reprobatione. S. Ioannes tamen Igneus in l. 1. §. quum dominus. nu. 4. ff. ad Sylla. ubi refert opinionē Bartoli vidisse seruari Mediolani, & etiam in Gallia. Sed Dom. Julius Clarus Regens meritisissimus in senatu Mediolanensi lib. sentent. 5. §. fin. quæst. 96. num. 7. asseruit senatus sententiam combustionis statim exequisse contra quendam Vicenium Gambam. Maximè tempore nostro regnante Rege Philippo de Austria. & non mirum, cum pro Christi ecclesia Regum omnium futurorum debeat esse perpetuum exemplar, quis enim in tantis immanis Turcæ Tyranni turbinibus, ac procellis, quibus iugiter non fuit sanctam Romanam, Catholicam, orthodoxamque peruertere ecclesiam, eius non videatur tutelam? Non terra, non mari, non quouis genere auxilij ipsam relinquit, hoc vnicum est totius Christianæ religionis tutamen, non legibus solum, sed verbis, sanguine, bonis, statu, armis, manibusque inimicos obstringit, spiritu sancti inspiratione sancto fœdere iuncti Rex noster, Pontifex maximus, eiusque sancta Ecclesia, vna cum Illustrissima, verèque omni laude dignissima republica Veretorum, aliisque pijs, Catholicisq; principibus, iam classe maxima deuicerunt, Ilium in Italiam portantes, victosque pœnates, o si Deus. pro immensa eius in nos misericordia, ad nostra scelera non respiciens graui castigatione digna, iterum, ac denuo pro sancta eius fide regenda, fœdus inierint, non in terris solum, sed in cœlis erit gaudium supra gaudium, superans omne gaudium, pugnantes enim pro ipso, non timebunt quid faciat eis homo, quia quis contra eos erit? si Deus pro eis? super aspidem, & basiliscum ambulabunt, & conculcabunt Leonem, & Draconem, & quis tam vesani capitis erit, qui ab hoc argumento desilerit? Ego (inquit dominus) rogavi pro te Petre, ut non deficiat fides tua. Deus longo interuallo iustineat hos inuidiosissimos Principes ad sui nominis gloriam, ita ut sub vno ecclesie Romanæ Pontifice totus mundus subdatur, fiatque unum Ovilæ, & vnus pastor.

[CHRISTIANO rustico.] Qui enim rusticitate aut simplicitate ductus est, delinquens excusatur. text. cum gloss. in l. 1. ff. legibus, & rusticus aliquid dicens ex ignorantia excusatur, ita ut in hæresim ne incidat, voluit aperte Alfonso de Castro. de iusta hæreticorum punicio. libro primo, capit. nono. inter cætera ita ibidem dicens. Ex his omnibus colligimus nullam hominem etiam si quemlibet pestilentem errorem teneat, & doceat, dicendum esse hæreticum, si absente malicia ex sola id dixerit ignorantia: & pluries in eodem capitulo. Nec eo casu si tenet quis vt tenet ecclesia Catholica, etiam si erret, dicitur hæreticus, quia credendo vt credit ecclesia excusatur à pertinacis vinculo, quod vnum est ex requisitis in crimine heresis, hereticus enim, & pertinax non dicitur qui ecclesiasticæ se subiicit determinationi. Arnaldus Alberpus in tractatu de hæreticis. quæstione tertia, numero vndecimo, in si. quæstio. 29. num. 30. 38. & quæstio. 30. num. 72. & post multos eleganter consuluit Dom. Iacobus Menochius in consil. 82. iussistis. num. 174. & seq. vol. 1. vbi dicit sufficere quod idiota implicite tantum teneat, quæ idē sunt, ex sententiâ Dni Thomæ Aquinæ. 2. 2. q. 2. artic. 6. Alfonso de Castro in dicto. c. 9. & Angelus de Clauas in summa. in versiculo, fides. numero. quarto. & Syluester

Prie-

De propositione &c. In §. Vifo. Rub. II. 64

Prius in versic. fides. num. 6. ¶ Limita primo, quòd licet rusticus credens, vt credit ecclesia, tamen ecclesia nò tenet secundum credulitatem suam, excusetur ab hæresi, non tamen excusabitur: si postmodum informatus de credulitate ecclesiæ, ac correctus, & emendatus ab inquisitoribus, desistere noluerit, hæreticus dicitur, ut voluerunt supra notati, & voluit Bartol. in l. tutor. §. tutores. ff. de suspect. tutor, & voluit Iulius Clarus lib. 5. sententiarum. §. hæresis. nu. 2. Et quis dicatur pertinax in simili delicto. Thom. 2. 2. q. 138. artic. 1. Ant. Floren. in sua summa. parte 2. titul. 1. 2. c. 5. §. 1. Syluester Prius in versic. hæresis. 1. num. 5. Card. a turre cremat. de ecclesi. l. 4. capi. 2. parte. 2. Iacob. Simancas in Praxi Hæreseos. tit. 30. Arnaldus Albertus in dicto tracta. de hæretic. q. 5. num. 7. & q. 30. & D. Menochius in dicto consil. 82. num. 171. cum duobus seq. volum. 1. ¶ Limita secundo quòd licet ille talis in hæresim non incidat, ita tamen errando peccat, vt voluit D. Thomas. 2. 2. q. 2. artic. 5. & artic. 8. cuius autoritate ita voluit Gundissalvus de Villadiegno in tract. de hæretic. q. 2. Syluester Prius in verb. fides. nu. 6. licet enim excusari possit à tam pernicioso facinore, non tamen in tantum excusatur, vt non peccet, & puniri debeat. capitulo. qui secundum carnem. 23. questio. 4. cap. si quis dederit. 24. q. 1. & in c. quemadmodum. 32. q. 7. Gratianus in summa. 15. q. 1. Bonaventura in secunda senten. dist. 22. Alexan. de Alef. in secunda parte summa. q. 172. & iterum in 4. parte. q. 65. membro. 2. artic. 1. quorum autoritate dixit Andr. Tiraquel. in tracta. de pœnis. causa. 1. r. num. 1. 2. quòd licet rusticus, qui simplicitate, & ignorantia delinquit, excusetur, non tamen omnino, quin peccet, & puniatur. allegat suo more nonnullos, & præsertim Thom. 2. 2. q. 76. artic. 3. ¶ Item hæreticus non dicitur, qui de dubiis articulis vnã opinionem amplectitur, quamuis non veram, Innocen. in c. ne innitaris. de consi. Felix. in cap. 1. de hæreticis. ¶ Item qui semel hæreticorum conciones audierit, non dicitur hæreticus, vt voluerunt Io. Andr. & Gemin. in capitulo. secundo, de hære. libr. 6. dum tamen non dedita quis inierit ad ipsos audiendos opera, tunc enim ex malo ipsius animo aliud crederem, & si frequenter censerem eum esse hæreticum, quia ex malorum frequentatione malus quis iudicari debet, ex frequentia, enim periculum audientis imminet, ob quod vitandum est, argum. notatorum per Angel. de Clauas. in summa in versic. hæreticus. num. 4. in fi. oportet enim (inquit Alfonso de Castro de iusta hereticorum punition. lib. 3. capi. 1.) omnes auferre occasiones, quæ possunt ansam hæresibus præbere, euellere omnes radices, ex quibus perspicuum est hæreses facile posse nasci. ¶ Item hæreticus non est, qui ad eos accedit, vt eorum doctrinam audiret, & tamen à fide non deniauit, gloss. & Bartol. in l. 1. c. de summa Trini. & fide Catho. argum. 1. quicunque. §. eos vero. C. de hæreticis. glossa in capitulo. penul. in versic. puniendi. extra de hære. laudarem tamen ab eorum consortio satius esse veluti à pestilenti morbo cauere, ex malo enim non nisi malum, & non potest mala Arbor bonos fructus facere, nunquid colligi poterunt ex tribulis ficus, aut ex spinis vuz? Fons enim qui aqua caret, alios potare non valet, & corpus quod lucidum non est, alios illuminare nequit, inquit Alfonso ubi supra. lib. 3. capi. 3. mala est enim scientia, quæ occasionem peccandi tribuit. gloss. in cap. quamuis. 28. distin. voluit Matth. de Afflic. in consi. Regni. in consuetem. sub nu. 10. sub rubr. de hæretic. & pãtãren. ¶ Item qui per metum gestu, & ore tantum cogitur Mahometum, & alijs idolis reuerentiam præstare, & eos adorare, & corde id non fecerit, non erit censendus hæreticus. vt voluit Syluester Prius in summa. in versic. fides. co-

lum. 4. §. 1. faciunt notata per afflic. in dicta consuetem in consuetem. questione. 2. num. 13. ubi querit de muliere coacta à Demone sanctam Crucem spueri. allegat Nicolaum in summa Pisanelia in versic. Apostasia.

d ¶ MONACHO.] Abbas Panormita. in capit. de homine. num. 6. indistinctè sequitur opinionem, ac distinctionem Iacobi Butrigar. videas etiam Matth. de Afflic. in dicta consuetem. in consuetem. q. 7. num. 23. & Gundissalvus de Villadiegno in dicto tract. de hæretic. q. 9. ubi me remitto.

e ¶ INVOCATIONIBVS.] Demonum inuocatio, an, & quando hæresim sapiat. Syluester de Prius. in summa in versic. hæresis. 2. colum. 2. Gundissalvus de Villadiegno. in tracta. de hæretic. q. 9. & alia per Afflic. in dicta consuetem. regni. in consuetem. vbi videndum.

f ¶ ADORATIONE Diaboli.] Diabolum adorare hæresis manifesta est, tribuitur enim Diabolo creature, quòd Deo summo Creatori tribui deberet, ut post gloss. ex Oldrado, Ioann. Andr. Dominico, & alijs tradidit Philipp. Franc. in dicto capit. accusatus. §. sanè. de hereticis. libro sexto. quòd cum clarum sit, ac nulli dubium, patet per illud Diaboli, cum Christo dixit, hæc omnia tibi dabo, si cadens adoraueris me, cui respondit, dominum Deum tuum adorabis. Ita etiam expressam hæresim Diaboli adorationem esse asseruit Paulus Grilland. in tracta. de sortilegijs. q. 10. num. 8. & 9. quibus poterunt iungi quæ docuit Alfonso de Castro. Aduersus hæreses. lib. 8. in versic. idolatria. cui Addas ita etiã damnari Messalianos hæreticos cuius sectæ principes Datofus, Phibas, & Dalphidius, qui (teste Rauisio) effectum Demonis quendam expectabant, quem spiritum sanctum arbitrabantur.

g ¶ FVTURA præsciamus.] Hæresim esse inuocare demones vt futura præsciantur, etiam ethnicorum probatur autoritate, & præsertim Aristotel. in lib. 1. Perihermenias. siue de interpretatione. vbi dicit, futurorum contingentium non esse terminatam veritatem, cui concinit illud Francisci Petrarche de vita solitaria. lib. 1. tract. 4. c. 3. in fin. ibi. Futuri semper incerta conditio est. & hanc opinionem tenuit Matth. de Afflic. in dicta consuetem. in consuetem. num. 17. & tenuit Geminian. in consil. 54. vt eum refert, & sequitur Do. Iulius Clarus sentent. lib. 5. §. fi. q. 60. & clarius ipse Clarus. in §. hæresis. num. 24. tu adde etiam a nemine allegatum Paul. Grilland. in tracta. de sortilegijs. q. 10. & q. 12. num. 19. vbi dicit distinguendo, & q. 6. num. 4. 5. & latius Thom. in tracta. questionum. q. 16. artic. 7. Syluester in summa in versic. hæresis. 2. col. 2. & Gundissalvus de Villadiegno in tract. de hæretic. q. 9.

h ¶ MVLIERVVM.] Ob amoris in mulierem causam Demones in sui suffragium inuocans non incidere in heresim ultra Bellugam hic voluit Dominicus de sancto Geminia. in consil. 54. Matth. de Afflic. in consi. in consuetem. num. 17. vbi dicit procedere, dum tamen inuocatio fiat per modum Imperij, & nò adorationis. sequitur Dom. Iulius Clarus. lib. sent. 5. in versic. hæresis. num. 24. excusationis causam asserre conantur ob illiciti amoris furorem insaniamque cuius occasione iam plura nefaria, iniusta illicitave patrata esse apud historicorum scriptores narrantur, vt eo furore coacti videantur iuxta illud Poete.

Quid non frangit amor? fulminis qui impetus illi
Aequandus.

De cuius furoris nefando Imperio nonnulla Plato in conuuitio de amore. Dialogo. 8. vbi Marsilius Ficinus in oratione. 5. capit. 8. in fi. & orat. 3. cap. 2. quibus a stipulatur illud Vergilij.

Et genus æquorum, pecudes, pictæque volucres
In

Speculum Principum, Petri Bellugæ

In furias, igne que ruunt, amor omnibus idem. Inde Seneca inquit, amor formæ rationis obliuio est, & insanix proximus. Ob quod Aristoteles lib. Ethicorum. 7. c. 2. ait, Venerorum appetitus, nonnullos in furorē, atque insaniam adigere, quibus concinunt, quæ poluit Andreas Tiraquell. in tract. de pœnis. causa. 4. per totum, & quæ ponit D. Bernardinus Bombinus in consil. 13. præmissis statuto sub num. 46. vsque ad finem. cui similis est Lucretij Pœtæ historia, qui sumpto amatorio poculo, eo furoris raptus est, vt sibi ipsi violentas manus intulerit, dum antea diu delirio laborasset. de quo Angelus Politianus in nutricia.

Nec qui Phyltra bibit, nimioque insanus amore,
Mox ferro occubuit, sic mentem amiserat omnem.
Omitto Paridis in Helenam amorem, vnde tam immane bellum successit illisque destructio, de quo poetarū, historiarumque libri referti sunt. de quo bello Homerus in Iliade, Vergilius in secundo Aeneidos. Seneca in Troade, & inde Propertius, lib. 2. inquit

Olim mirabar, quod tanti ad pergamæ belli,
Europæ, atque Asiæ causâ puella fuit.
Et paulo post.

His olim (vt fama est) vicij ad prælia ventum est.
His Troiana vides funera Principis.
Inde q; ob Læiniam, Latini Regis, & Amatae filiam, Bel-
lunt inter Aeneam, ac Turnum gestum est. Vnde Pon-
tanus lib. 4. de stellis.

Hinc atrox bellum exoritur, pro coniuge certat
Hinc rutulum manus, hinc fulgētibus Arcades armis
Ac tandem victor potitur regnoque, thoroque
Sed fato cadit infelix caua ad Antra Numyci,
Sabinorum quoque bellum cum Romulo gestum est,
ob raptas à Romulo Sabinas, de quo Propertius lib. 2.

Cur exempla peccata Gramme? Tu criminis author
Nutritus duro Romulæ lacte Lupæ.
Tu rapere intactas docuisti impune Sabinas.
Per te nunc Romæ, quidlibet audeat amor.

¶ Alfonso tamen de Castro, de iusta hæreticorum punitione. lib. 1. c. 16. disputando de incantationibus, ac in uocationibus demonum, quas faciunt itæ lamæ, & strigæ. concludit hoc esse omnino hæreticum. Quibus iungi poterunt, quæ dicendo, cum demonibus nullo esse commercio conuersandum, Dominicus de doto de iustitia, & iure lib. 3. q. 3. articul. 2. col. 4. inquit, adnotandū est Demones in Odio Dei, quod primo actu conceperunt, adeo esse obstinatos, & obduratos, ut quicquid vel faciant, vel meditentur ex alio odio demanet, & ad Deū ipsum infestandum procedat, quo circa (id quod considera: e meditandum est) odia, quæ in nos exercent, non in nostrum tantum malum intendunt, sed vt Deum offendant, & iniuriis prosequantur, eumque eo fine, & proposito frustrentur, quo nos creauit: videlicet ne gloria tua, no menque amplifictur; quapropter professio nostra est aduersus illos, tanquam aduersus accerrimos hostes nostros, perpetuum gerere bellum, quod super fontem Baptismi illis indicimus, nomina nostra dantes in militiam Christi aduersus illos, quos ideo abiuramus, reuultiantes illis omnibus pompis eorum, atque adeo sanctissimè pollicitates nullo nos unquam eorum fauore, aut auxilio, aut beneficio vti. Hac soto. Cum quibus ego accederem dicens, nullo vnquam pacto licere hoc casu ad pudicitiam mulierum, hominumve tē-tandam dæmonum suffragiis, inuocationibusque vti licere absque hæresis suspitione, cum fiant similia ad finē mali (venemo negabit) quo casu licere non debet arguorū, quæ tradidit Oldrad. in consil. 210. cum aliis allegatis per D. Bernardinum Alphanum, in collecta-
neo. 702. facientes, Diaboli enim cum sit natura circue-

re, querendo quem deuoret, vt in 1. Petri. 5. si eius fiat inuocatio, siue ob amorem quamuis illseirum, siue ad finem rei cuiusuis, iam nulli dubium eius loquelam, conuersationem, commerciumque grauius homini nocere posse; tuis enim blanditijs mortalis homo posset statim opprimi, tum maxime, cum talē principium sit ad impetrandum ab eo malum, & non ad opprimendam eius malitiam, is enim sua uirtute etiam viros sanctos opprimere non desinit, iuxta illud Ezechix. Aquila grandis magnarum alarum uenit ad Libanum, & tulit medullam cedri.

¶ H V I V S proprium.] Sed quid si Demones inuocentur ad recuperandam sanitatem, an ea inuocatio hæretica sapia: videtur quod non, ex quo Demones magis quam homines intellectus subtilitate, & longa rerum experientia, cognoscere poterunt naturalium effectus, impedimenta, & similitèr causas, & effectus predictos occulto impediētes & producentes, ut capi potest ex Dico Thomæ Aquin. in summa contra gentiles. lib. 3. capitu. 134. quibus concinunt dicta Augustini in capit. nec mirum. 26. q. 5. quod Demones secundum ordinem naturalem quædam operantur, quæ hominibus propter ingenij grossitiam videntur miraculosa, quia ex ingenij subtilitate naturas occultas rerum sciunt. Videndus est idem August. libro 3. de trinit. & Bonauentura libro 2. Sent. disti. 7. & Thomas de Aquino in tracta. quæstionum. quæstio. 5. tit. de mirab. ¶ Saluo tamen Catholicæ, Romanæq; ecclesiæ iudicio, ego in contraria sum sententia, non esse hanc inuocationem sine hæresi, quia tribueretur Diabolo, quod contrarium est ipsius nature, quæ apta est ad nocendum. Diabolus enim ministerio suo malus est, vt voluit August. ad simplicianum. lib. 2. quæstio. 1. dicitur enim sator malorum, vt in clem. 8. vt i. Cardi. de heret. sunt enim Demones hominum deceptores, vt docuit August. in euangel. iohannis. tracta. 7. ob quod sub specie boni malum permitti non debet, cum Demons natura sit non benefacere, vt inimicus (iuxta illud Petri) aduentus vestier Diabulus, inimicitia etenim magna homines prosequitur: quia (iuxta August. flini sententiam de simbolo ad Cathecuminos) liberos, videt, quos tenebat ante captiuos, videt sanos, quos suis iaculis prostrauerat vulneratos: & quod plus celorum sedes conspicit hominibus præparatis, vnde ipse propter superbientem regnandi cupiditatem cecidit & expulsus est, vt nos diximus Problemate. 7. nostrorum Problematum Miscellaneorum. ob quod non potest homini benefacere, quæ (rogo) hominum insanja est, ut homines confidant Dæmonibus, Angelis tamen, & altissimo Deo nequaquam. Vnde dicam cum August. de ciuitate Dei lib. 21. capitu. 6. si enim hæc (inquit) immundi Dæmones possunt, quanto potentiores sancti Angeli, quanto potentior his omnibus Deus? Qui tantorum miraculorum effectores etiam ipsos Angelos fecit. Et quomodo respondebunt Domino dicenti, ego sum via, veritas, & vita. Si ipse vita est viuificans omnem animā, quomodo aliunde vita reperietur? Vnde illud Dei. Ego occidam, & ego viuere faciam. Ipse enim Deus vitæ, ac mortis potestatem habet, vt habetur Sapien. 16. audiendus est August. de tpe Sermon. 215. & si adhuc (ait) vide. is aliquos aut ad fontes aut ad arbores uota redde re & sicut iā dictum est, sortilegos etiam, & Diuinos, vel præcantatores inquirere, filateria etiam diabolica, & characteres, aut herbas, uel succos sibi, aut suis appendere, durissimè tanta eorum peccata increpantes dicite, quia quicumque fecerit hoc malum, perdit Baptismi sacramentum. Si ergo Baptismi sacramentum perditur, vt quid erit in causa, cur in hæresim iste inuocans Dæmonem non incurrat, cui iam Baptismi in lauacro

abre-

De propositione &c. In §. Vifo. Rub. II. 65

abrenunciaverat? iam cum Deo circa Demonum conversationes renuntiationem contractus initus erat, & quod semel eidem placuit, non debet amplius displicere, & iam fides præstita est, quam fallere non licet. contraria nitentibus claudes, cum illo Augustini de tempore sermon. 96. qui ita de Diabolo alloquitur. quare adversarius tuus est, quia contraria iubet, quæ tu facis. dicit tibi, vnus est Deus tuus, vnum Deum cole? Tu vis dimisso vno Deo tuo, tanquam legitimo viro animæ tuæ, fornicari per multa Dæmonia; et quod est grauius, non quasi apertè deserens, & repudians sicut apostata faciunt, sed tanquam manens in domo viri tui admittis adulteros, id est, tanquam Christianus non admittis ecclesiam, consulis Mathematicos, aut aurspices, aut maleficos, quasi de viri domo non recedens adultera anima, & manes in eius coniugio, fornicaris. hæc Augustinus. Inde idem Augustinus in libro. quæstion. vet. & noui testamenti. quæstio. 95. Ars Marcheseos curanda, & fugienda est, hanc enim altitja, & subtilitas inuenit Diaboli, quia enim apertè repugnare non audet auctori, tergiversatione id agit, vt & Deo iniuriam faciat, & hominem legi inimicum constituens mulctet. Si ergo hoc Diaboli inuentum est, quomodo illud sequemur, Dei tñ doctrinā minime? Nonne veritas uera ait. Qui non est mecum contra me est, & qui mecum non colligit, dispergit. Nonne primum Decalogi præceptū habemus, vt vnum colamus Deum. Quomodo ergo idolatriæ (Deo relicto) pro salute corporum recuperanda ad Dæmonia cōfugiemus? Absit a Christianorum mentibus grauis Vēfania, vt hæc vana insectantes, ab alio quæramus auxilium, quàm à Domino Deo omnium Bonorum datore, & largitore, infinitus quippe Dei Thesaurus est, vt in manu eius bona cuncta relideant, qui solus sanat langores, & quod dicere voluit idem Augustinus de tempore, Sermon. 241. nullus ex vobis Carragos, vel diuinos, vel sortilegos requirat, nec de qualibet eos, aut causa aut infirmitate interroget. quæ uerba idem Augustinus retulit in lib. de rectitudine Catholicæ conuersionis, vbi plus post multa inquit, Ideoque fratres omnes adiuuentiones inimici toto corde respuite, & si prædicta sacrilegia cum omni labore, & horrore fugite, nulli creaturæ, præter Deum, & sanctos eius venerationem exhibeatis, fontes, vel arbores, quos sacros vocant, succidite, plantas sine vngulas pedum, quæ per biuia ponunt, si eri vetate, & vbi inueneritis igni cremate, per nullam aliam artem saluari vos credatis, nisi per inuocationem, & crucem Christi. hæc ille. quam opinionem sequi videtur alios allegans Paul. Grillandus in tracta. de sortileg. q. 6. num. 18. & q. 11. num. 18. & Siluester Prierius in summa verb. Hæresis. 2. colum. 1. vbi dicit quod isto casu procedi poterit per inquisitorē hæreticæ prauitatis. inde inquit Dominicus de Soto. de iust. & iure, lib. 8. q. 3. artic. 2. vitam (inquit) nulla res, nisi ab alio uente per generationem habere valeat, vel Deo, qui Dominus est naturæ id præstante. Quis autem tam cæcus erit, qui citra hæresim teneat ad impetrandam corporis sanitatem Demonum inuocationem fieri posse? Sequeretur inde magnum inconueniens, quod si quem Deus infirmitatibus visitare veller, quod quis Dæmonum inuocatione sanitatē recuperare posset, quod nunquam à Deo posset infirmari mortalis quispiam, nec etiam consilium eius fieret, aut voluntas eius stare? quod cum sit à religione Christiana satis alienum, confirmari debemus cum scriptura loquente. Consilium meum stabit, & voluntas mea fiet. aliàs si contrarium asseremus, esset quodammodo libertatem Dei hominum voluntatibus mancipari, quod cum hæreticum, nefariumque sit, dicendum est nullo pacto ad recuperan-

dam sanitatem licere Dæmones inuocare, quin in hæresim incurratur. Et ita concludo, sana ecclesiæ correctione, cui semper me submitto. ¶ Quid autem de eo, apud quem hæreticorum libri reperiuntur? An hæreticus censendus sit, respondet Siluester de Prierio in summa, in versicu. hæresis. quod sic, & Hyppolit. de Marsil. in consil. 52. misericordia domini. num. 34. volum. 1. tenuit Marth. de Afflic. in dicta constit. in consuetem. num. 26. referens Archidiacon. in capitu. quicumque. de hære. lib. 6. latissimè Alfonso de Castro. de iusta hæreticorū puni. lib. 2. capi. 15. 16. 17. & Lancelot. Conrad. de offic. prætor. lib. 1. titul. de heretic. capitu. 7. num. 5. & Excellentissim. D. Iacobus Menochius de arbitrar. iudic. quæstio. lib. 2. Centur. 4. casu. 374. num. 12. Hieronimus gratus in consil. 151. volum. 2. Rolandus à Valle in consil. 45. vifa inquisitione. num. 40. volum. 1. debet enim qui illos habet statim comburere, & illos non retinere, nec legere, sed sanctæ inquisitionis officio præsentare, ac exhibere, vt prædictorum materiam referens, & alios allegans sapidissimè voluit Domi. Franciscus Buriatus. in consil. 7. Franciscus Veronensis. nume. 50. 51. & plenius in consil. 90. an iudex. num. 10. volum. 1. vbi dicit, duo requiri, vt quis retinens hereticorum libros cenicatur hæreticus, primo scientia, secundo quod tales libri sint damnati ut heretici, & quod plus quod requirantur validissimæ cōiecturæ quod tales libri retineantur ad malum finem, allegat Marsil. in pract. crimi. §. diligenter. nume. 92. Calderi. in tract. de hereticis. q. 7. num. 5. & Do. Menochium vbi supra, apud quem me remitto, quia in dictis consiliis diligentissime tangit hoc negotium.

¶ **H O S T I A M** non consecratam.] Non consecratam accipere hostiam in sortilegiis hæresis non est, inquit Oldradus in consilio 210. Regularis habet traditionem quem refert, & sequitur Paulus Grillandus in tracta. de sortilegiis. q. 10. nume. 5. Ego tamen scio hodie seruari quod in similibus proceditur per sanctam inquisitionem. quid tamen de ventibus hostia consecrata? an hæresim sapiat? ponit latè Grillandus in dicto tractatu. de sortilegiis dicta. q. 10. nu. 4. vbi videndum est, & q. 3. nu. 15 & nume. 16.

¶ **A M B A E** scilicet.] Et licet ecclesia Iudæos tolleret, ac ipsorum ritus non tamen posset dare licentiam, quod prædictos ritus seruarent. gloss. notab. in capi. qui sincer. 45. distinct. tollerantur autem ab ecclesia, vt Gundisaluuus de Villadiegho in tracta. de hereti. q. 5. in fi. alruit vt & Holtienf. Butrius, & Panorm. asserunt in capi. & si Iudæos de Iudæis arbitrio percipientes, Iudæorum sinagogam fore Christi lucem suscepturam, ex illo 1. saiz. cap. 10. si fuerit populus Israël, sicut Arena, reliquæ eius saluabuntur, quod & Gregorius asserit lib. Moralium. quarto, capit. 3.

¶ **R E T R O I R E**.] Vide Siluestrū de Prierio in summa in versic. hæresis. la 2. colum. 1. & Gundisaluum in dicta. quæst. 5.

¶ **L O C V M** dederunt.] Bald. in leg. 1. C. de his qui latron. Siluestri. in verb. hæresis. 2. colum. 1. & Gundisaluuus Viladiegho. in tractatu de hæreticis q. 9.

¶ **M A I O R** dubitatio.] Adde quod Baro. in l. magi stratibus. ff. de iurisd. omni. iud. & in l. diuus. ff. de custod. reorum. asseruit quod secularis iudex ab ecclesiastico requisitus, quod sententiam de hæresi condemnatoriam exequatur, exequi eam non tenebitur, nisi processus sibi antea exhibeatur, an benè, aut perperam contra de hæresi damnatum ecclesiasticus iudex processerit. ¶ Contrarium tenet communis Doctorum, præsertim canonistarum sententia. Tenuit Bald. in authen. clericus qui C. de episcop. & cleric. Petr. de Ancharan. in capitu. inquisitionis. §. prohibemus. de hæretic. in 6. Angel. in l. 1. C. de exhib.

Speculum Principum; Petri Bellugæ.

de exhibitis. Salicet. in l. ea quidem. q. 10. C. de accusat. & Iafon in dicta. l. Magistratibus, & nos diximus. cum alijs ibidem allegatis supra ea. Rubric. §. tractandum. in verb. requirit secularem, & iterum plenius in §. in verbo. ecclesiasticus; ubi hanc ultimam opinionem veram diximus, comprobando eam moderniorū ibidem relatorū auctoritatibus.

RECEPTORES.] De impiorum hæreticorū receptoribus multa vtilia tractavit Alfonso de Castro. de iusta hæreticorum punit. lib. 1. c. 17. Bernardus Diaz in pract. crim. canon. c. 107. per totum. Paul. Grillandus in tract. de hæretic. q. 9. per totum. & ego vsque in hunc diem latius quàm alijs tractavi in meo tract. ubi videas quia plene, & nouissime. D. Brunorus à Sole Venetus Iuricons. in consi. Crimin. nu. 42.

AD PRINCIPEM.] est text. notab. in c. vergētis. extr. de hæretic. ubi per Abb. Panor. & est clara conclusio, quòd in terris Imperij, ac iurisdictionis secularis confiscatio bonorum hæretici fit per fiscum secularem. vt in dicto c. vergētis. ubi Panor. tex in c. cum secundum. Vbi Ioann. Monach. de Hæret. in 6. Petrus de Ancharan. in consi. 15. spiritualis iudex. in fin. tenuit Iacobus Zoecus Ferrar. in consi. 81. quidam sacerdos. nu. 6. Crimin. Tom. 1. Antonius de Rosellis in consi. 82. & ita eo. vol. Francisc. Porcellinus in consi. 83. ita vt supra. Franciscus Aluarnus in consi. 24. indubiatum. eo. vol. & Martinus Carrea, laudensis in consi. 58. in facto. in princ. nu. 27. nu. 32. cui se subscripsit Luchinus de Curte. eo. vol. Aimo Craueria in consi. 128. D. Rolandus à Valle in consi. 8. num. 14. 15. vol. 3. Alfonso Alvarez in Thesuro Christian. Religion. c. . . de hæret. nu. 13. Iulius Clarus in lib. sententiarum. 5. §. hæresis. nu. 12. & vltra omnes vsque hæc tractavit plenissime D. Franciscus Bursatus in consi. 43. ob crimen. nu. 36. 37. in clericis autem. & in terris ecclesie bonis confiscantur per fiscum ecclesie. Ita Siluestrina in summa. in verb. hæresis. 1. col. 6. ego tamen in omnibus remitto me iudicio summi Rom. Pontificis.

In §. Sunt & alia.

S V M M A R I V M.

- 1 *Causa quarum cognitio spectat ad iudicem ecclesiasticum.*
- 2 *Causa incidentes remittendæ ad iudicem ecclesiasticum, & principalem remorantes.*
- 3 *Iudex secularis quando de matrimonio cognoscat.*

SVNT & aliæ causæ, & crimina canonica vel ecclesiastica. Et sic per iudicem ecclesiasticum tractanda & punienda, de quibus similiter nullomodo se potest intromittere secularis, & si se intromittat grauat iurisdic-

- 1 *tionē ecclesiasticā, † s. causa matrimonialis & nataliū, de ordine cognitionum, c. tuam, qui filij sunt legitimi, ca. lator, & c. causam, de officio delega. c. causam matrimonij, & de cōsan. & affini. cap. ex lris, & secularis de dictis causis se non intromittit, vt in d. c. ruam, de ord. cog. † & si incidat in causa principali coram seculari, remittitur ad ecclesiasticum, & interim superseditur in principali, vt in dictis iuribus notatur. Sed quo-*

modo quotidie in petitione hæreditatis, coram iudice seculari intetata deducitur de matrimonio & legitimitatis, & in accusatione adulterij, simili modo deducitur de matrimonio. Et dicti iudices seculares incidenter de dicta exceptione cognoscunt & probationes recipiunt & pronuntiant non remittendo dictam incidentem quæstionem ad iudicem ecclesiasticum. Et sic videtur, quòd quotidie grauent iurisdictionem ecclesiasticā. Barth. b vt refert domi. Bald. in l. quotiens. C. de iudic. dicit quòd aut dicta quæstio incidens est facti, quare vna pars dicit quòd Titius subarrauit Bertam per verba de presenti, & anulli immisionem & quòd illā cognouit, & quòd publice habebatur pro viro & vxore, & quòd filius ex talibus & eorum domo est natus & c. Et altera pars hanc articulationem facti denegat, tunc dicit quòd de hoc potest cognoscere † Iudex secularis, quia ista est materia facti inquisitoria, quæ ad eum pertinet, vt ff. ad turpil. l. 1. §. de calumniatorib. Aut super facto certo disputatur de iure, puta, an possit matrimonium contrahi vel non, quia allegatur impedimentum iuris canonici, dicitur enim quòd licet subarrauerit, non tenet matrimonium propter affinitatē vel aliam causam, & sic non est quæstio de actu sed de potentia; tunc dicit hoc pertinere ad iudicium ecclesie. Et ideo dicit quòd tali casu articulus debet ad episcopum remitti per eum decidendus. Et allegat ipse not. in l. Titia. soluto matri. alijs dicit quòd nisi sic intelligeretur decretalis, tuam, & aliz, pauce lites essent, quas iudex secularis posset per se decidere vel expedire: quòd dicit absurdum. Sed Bald. ubi supra dicit, quòd de iure non est vera opinio Bartho. quòd siue de iure siue de facto sit articulus, ex quo causa incidens est spiritualis & canonica, ille articulus est necessario probandus coram episcopo, secundum regulas canonistarum. Sed dicit quòd statuta & consuetudines terrarum, has probationes admittunt coram iudicibus secularibus. Et si tu dicas ista statuta non valent, dixit quòd verum est, in attribuēda iurisdictione, sed bene ualent insequēda ista informatione, nā dicit quòd statutum potest disponere ut stetur, etiam extra iudiciali informationi testium, sicut nos uidemus, cum petebatur bonorum possessio quòd non in figura iudicij instruebatur iudex de filiatione uel cognitione, tamen ualebat decretum, ut ff. de bonorum pos. l. 3. §. placet, cum similib. secundum Barth. Ad hoc facit quòd not. Archi. in c. frequens. 40. di. dicas ergo quòd de consuetudine itemus tali probationi, quæ potest ualide dare probationē minus ualidam c ut in c. cum dilectus, de fide instr. siue dicamus consuetudinē approbasse Barth. opinionem, minime sunt imitanda, quæ longam consuetudinē habuerunt & iudices talem terræ cōsuetudinem insequenti non grauant: faciunt not. in c. cum uenissent, de eo qui mittitur in pos. causa rei seruanda. Et hanc opinionem

De propositione &c. In §. Videamus. Rub. II. 66

opinionem & praxim tenet Do. Antho. de Butri. in c. tuam, de ordi. cog. Est & alia causa mere ecclesiastica, q̄a spiritali annexa, vt causa iuris patronatus de iudi. cap. quanto. Et sic de illa solus iudex ecclesiasticus cognoscit, vt ibi: & idē de causa adulterij cum agitur ad separationē thori vel matrimonij, tunc solus iudex ecclesiasticus est iudex. Et secularis nequit se de illo intromittere, ut in ca. primo, ut lite contesta. Item de crimine simoniæ solus iudex ecclesiasticus cognoscit & de periurio, de his causis & alijs ad forum ecclesiasticum pertinen. uide glossas, in ca. cum sit generale, & cap. ex tenore. de foro cōpe. & in auct. clericus. C. de episcopis & clericis, & in cap. fina. de excep. lib. sexto, gloss. ista multos narrat casus, quæ iure antiquo erant de iurisdictione ecclesiæ, quibus per leges terræ est derogatū, & in contrariam consuetudinem deductum: & princeps nō permitteret iudices ecclesiasticos tali uti iurisdictione, uti in causis uiduarum & similibus, de quibus uide in dictis locis. Et ideo iudices non grauant, ex quo secundum foros habent iudicare, ut in cap. uenientes, de iureiur. & hoc de causis & criminibus mere ad forum ecclesiasticum pertinen. Et sic non est iudicium secularium iudicū nec in illis habet participium.

CAMILLI BORELLI ADDITIO.

- a ¶ **MATRIMONIALIS.**] An de causa matrimoniali principaliter, uel incidenter, & si matrimonium subsistat nec neget an fuerit contractum per uerba de futuro? uideas latissime ea quæ dico in Regia Aragonum. §. 2. gloss. 1. nu. 87. usque ad nu. 100. vbi me remitto, ne idem sæpius transcribam, ibi habetur an se intromittat in eis secularis iudex?
- b ¶ **BARTOL.**] Istam Bartholi distinctionem in dicta. l. quoties. à Baldo relata, refellit idem Bald. in l. non distinguemus. §. de liberali. ff. de Arbit. & Abb. Panorm. in ca. lator. nu. 1. extr. qui fil. sint legit. per. text. clarū in fonte loquentem in c. tuam. de ordin. cognet. & ego dixi in loco in proxima apostilla notato.
- c ¶ **VALIDAM.**] Consuetudo etenim tribuit fidē scripturæ. Vt uoluit Raphael Comens. in consi. 6. creditur. in Princip. licet scriptura de se fidei non faceret, vt in c. cum dilectus. vbi Doct. extr. de fid. instru. specul. in titul. de instrum. edit. §. nunc dicendum. vers. hoc quoq; in fine & uoluit Franciscus Areti. in c. cum causam. extr. de probat. & ad materiam per Iacob. Mandell. in consi. 95. tria uidentur. per totum. & plenē, ac bene Do. Petrus Antonius Angussola in consi. 10. Contra Vberti petitionem. n. 26. lib. 3. facit enim consuetudo licitum, quod alias est illicitum regula, rite. vt per D. Roland. à Valle in consi. 75. primò, nu. 45. vol. 1. uide tamen eundem Roland. in consi. 3. per totum. vol. 2.
- d ¶ **IURISPATRONATUS.**] Causa ecclesiastici iurispatronatus an ualeat cognosci à seculari iudice? Pōno regulā pluribus fundatam argumentis, q̄ nō, & vit. sex limitationes in quibus secularis iudex procedere ualeat de quo articulo disputaui in Regia Aragonum. §. 2. gloss. 1. nu. 101. usque ad nu. 220. ibi me remitto.
- e ¶ **ADULTERII.**] Dum agitur ad Thori separationem nulli dubium causam adulterij ad solam ecclesiastici iudicis spectare cognitionē. uoluit Philipp. Deci. in conf.

217. num. 2. refert, & sequitur D. Julius Clarus lib. sent. 5. §. fi. q. 37. nu. 3. vbi dicit in alijs casibus communis, esse fori, ecclesiastici & secularis. Quibus adde Iodocum Damhoud. in Praxi criminum. c. 89. nu. 1. cum duobus seq. de pœnis adulterij, nonnulla satis eleganter tradidit Do. Ioan. Baptista Asinius in l. 2. §. & pœne pecuniariæ. n. 72. cum pluribus seq. ff. de Relig. & sumptib. fune. & notauit Belluga. in §. seq. nu. 1. in fin.

f ¶ **SIMONIAE.**] Merè ecclesiasticum est simoniæ crimen, & solus ecclesiasticus iudex de ipsa cognoscit. Gloss. fin. in c. cum sit generale. vbi Ioan. de Anan. num. 9. extr. de for. compet. D. Julius Clarus lib. sent. 5. §. Simonia. nu. 8.

In §. Videamus.

S V M M A R I V M.

1. Sacriligium, crimen mixtum, & de eo uterque iudex cognoscit.
2. Crimen canonicum quod dicatur, & qualiter committatur.
3. Lex, senatus. quando locum non habeat.

IDEAMVS de causis & criminibus mixtis ¶ Et primo de sacrilegio commisso in personam, uel res ecclesiæ uel alicuius uenerabilis loci, ut sunt spiritalia uel leprosarua & similia, hoc tenet Hostien. in c. conquestus, de foro comp. & ibi Ioan. And. in nouella, & idem in inuadente bona clericorum, qui gaudent eo priuilegio, ut in ca. finali. de uita & honesta. clericorum, & in cap. ecclesiarum seruos. 1. 2. quest. 2. Et ita uidit seruari de consuetu. Ioan. And. & tenet do. Anto. de Butrio, in c. cum sit generale, de foro compe. & quomodo istud crimen committatur, uide c. sacrilegiū. 17. quest. 4. cum similibus eiusdē causæ & quæstionis. Nā uterque iudex, de hoc potest cognoscere, quamuis sit ecclesiasticum crimen, arg. cap. cum sit generale, de foro compe. nam in fauorem ecclesiæ introductum est ut tales sacrilegos possit conuenire, coram quo maluerit iudice, ut ibi. Et tales sacrilegi pertinent ad iudicium ecclesiæ, ut 12. quest. 2. cap. nulli liceat prædia, & cap. de laicis, imo & si dubium sit puta, quia negetur rapina, tamen cognoscit ecclesia. 16. quest. prima ca. in canonibus. 24. quest. 3. ca. si quis de potentibus. secundum Innocen. in dicto cap. cum sit. Et tamen uidemus, quod de sacrilegio etiam iudex secularis cognoscit, ut, C. de episcopis & clerici. l. si quis in hoc. uidetur ergo quod quilibet iudex, sine grauamine dictum poterit facere processum, & unus alium non grauabit. Dicas quod in isto crimine, ueniunt consideranda duæ pœne, una est excommunicationis usque ad satisfaciendum, ut in cap. conquestus de foro comp. & 7. q. 2. c. nulli. Et isto respectu, hoc crimen est canonicum, & est sub examine iudicis ecclesiastici Si autem agamus ad pœnam corporalem, de qua in dicta. l. si quis in hoc, & in l. raptores. C. de episcopis

Speculum Principum, Petri Bellugæ.

CAMILLI BORELLI ADDITIO.

scopis & clericis, uel etiam ad pœnam nongentorum solidorum, de qua in cap. si quis contumax, uel de pœna triginta librarum argenti, de qua, in cap. quisquis, uel de illis pœnis, quæ habentur in cap. quicumque. 17. q. 4. Et in l. d. barda recitata, in cap. cum deuotissima. 12. q. 2. tunc, quia in pœnis corporalibus, uel pecuniarijs multis, uel pœnis est iudex secularis competens, & ad hoc bene faciunt scripta, per Do. Anto. de Butrio, in cap. cum sit generale, de foro cõpe. & non ecclesiasticus, quare dicitur istud crimen ciuile, & sic per iudicem secularem iudicandum, quamuis quo ad pœnam pecuniariam imminet glo. tenet in cap. si quis contumax, contra, Sed ille tex. satis innuit, quod est dictum, quia quo ad excommunicationem relinquit ad iudicium sacerdotis, in pecuniaria pœna indispositum reliquit. Et glo. in c. quisquis, satis hoc aperit, in gl. prima. Et ad hoc bene faciunt scripta per D. Anto. de Butrio, in cap. cum sit generale, de foro compe. Et ideo dicit Bald. multum singulariter, in aucten. de clericis. C. de episcopis & clericis, quod ex impositione pœnæ dignoscitur crimen canonicum a ciuili. ff. de pœnis. l. quod ad statum, secundum Oldra. Et ideo dicit ipse, quod id quod glo. dicit, in d. aut. de adult. quæ est crimen ciuile, Ber. dicit contrarium, quia cum in adultero b consideretur quoddam spuale, scilicet matrimonio, istud dicitur crimine ecclesiasticum, ut not. Ber. extra de pur. canonica. c. nos inter. Sed dicit ipse, quod quantum ad pœnam canonicam est crimen canonicum, ut extra de pur. c. tuus. Sed quantum ad pœnam gladij, est crimine ciuile, ut C. de adulterijs. l. quauis. Et idem dicit de periurio, quod quantum ad pœnam ciuilem est crimen ciuile, ut ff. de cri. stellio. l. de periurio. Et sic ex genere pœnæ cognoscitur delictum, ut l. 2. de publi. iudi. ¶ Item dicitur crimine canonicum quod principaliter & specialiter spectat ad iudicium, & determinationem ecclesie, quod est ubicumque principaliter committitur in factis uel sacerdotibus, uel in privilegijs eorum, ut in aut. item nulla communitas. C. de episcopis & cler. & quod ibi not. Et finaliter concludit quod crimine dicitur canonicum interdum est ratione personæ, in qua committitur interdum ratione rei, in qua committitur, ut quia in re ecclesie committitur. quandoque ratione loci in quo, ut quia in eccl. delinquitur. quandoque dicitur canonicum ex genere pœnæ ut dicit colligi, ex predictis. Et dicit addendum, quod not. Inno. in cap. licet, ex susceptis, de foro cõpe. Et sic uides, quod in istis criminibus mixtis uterque iudex agit, sine iniuria alterius ad suam pœnam ¶ & non habet locum l. senatus. ff. de accu. argu. l. 2. C. de modo multarum, de quo dicendum, ut per Bal. in l. prima, de summa Trinitate, & in l. placet. C. de Sacro. Sanct. eccl. & diximus supra isto titulo, uer. uiso, de personis. Et quamuis de multis criminibus mixtis dictum sit, in hoc uersiculo sub inuolucro etiam de singulis infra dicemus.

- a ¶ SACRILEGIO.] Mixti esse fori sacrilegij crimen docuerunt omnes Doctor. communiter, & Philipp. Fran. post alios in c. si per hoc 3. notab. de pœnis, in 6. Alex. in cõf. 111. ponderatis. col. 2. vol. 1. tradidit Andreas Barbaria. inter cõf. crim. diuers. vol. 1. in cõf. 93. scribitur sapientia. n. 13. Mar. de Afflict. in cõf. Regni Apostatarum. nu. 30. & in cõf. multæ leges. nu. 4. Stepha. Bertrandi. in cõf. 9. & in cõf. 10. vol. 7. Paulus Grilland. in tract. de pœnis omnifar. coitus. q. 1. nu. 4. Franciscus Marcus in decision. Delphin. 989. queritur super. nu. 4. vol. 1. & Do. Petrus Follerius in pract. Crimin. canon. parte. 2. c. 17. nu. 13. 14. Cyrillus Fulgeonius in summa criminum. parte 2. titul. de pub. iudic. §. 2. nu. 12. per transitum Do. Menoch. de Recuperand. possess. Remedio. 14. nu. 207. & ex auct. sine D. Rolandus a Valle in cõf. 24. in casu proposito, per totum nu. 9. 14. vol. 2. & in hoc crimine preuentioni locum fore asseruerunt Abb. Panor. in dicto c. cum sit generale. Azo in summa. de pœnis, cum alijs aductis per Grill. in dicta, q. 1. nu. 4. in fine. Franciscus Marcus in dicta decision. 989. & Marcus Mantua in cõf. 266. nu. 20. uti cum refert ac sequitur D. Julius Clarus lib. sentent. 5. §. fin. q. 37. numero 6.
- b ¶ ADULTERO.] adulterij criminis, secularis, an ecclesiasticus sit iudex competens, & an sit mixti fori? dixi re missiue supra in §. proxime precedenti in ver. adulterij.
- c ¶ MIXTIS.] Nulli dubium quod in criminibus mixti fori pœna imposita ab uno non impedit pœnam imponendam ab alio iudice, de blasphemio habetur in c. 2. ubi Ab. Panor. & alij extr. de Maled. quinimmo non obstat quod si fuerit ab uno ipsorum iudicum absolutus, poterit ab alio puniri, ob solutoria enim iudicis unius in hoc casu exceptionem rei iudicate non pariet coram alio. Franciscus Aretin. in cõf. 58. in 2. dubio post Bald. in cõf. 260. vol. 3. reuuit Andr. Alciat. in c. 1. nu. 128. de offic. ordin. Didacus a Couarru. Variarum resolut. lib. 2. c. 10. nu. 6. & post multos Do. Julius Clarus lib. sentent. 5. §. fin. q. 58. nu. 12. 15. ubi plus refert idem tenentem Anto. Gomez delictorum. c. 1. post nu. 40. conclusionem prima. ubi dicit, quod si fuisset punitus prius a iudice laico, non posset pro eodem delicto ab ecclesiastico iudice molestari, dum tamen (sub iungit Clarus) sit facta iuste, & æqualis punitio corporalis, aut pecuniaria, ac si punitus esset ab ecclesiastico. Videas tu Bartholom. Veronens. cautela 5. & Ioan. de Amicis in cõf. 37. col. 1.

Sequitur. §. Sed quia loquitur.

S V M M A R I V M.

- 1 Passus immunitatis, & eius mensura.
- 2 Clerici non debent morari in cimiterijs.
- 3 Domus episcopi, utrum gaudeat immunitate.
- 4 Princeps qualiter immunitatem possit tollere.
- 5 Fraus legi, qualiter fiat.
- 6 Cantio iudicis secularis, uolentis a liquem extrahere a loco sacro.
- 7 Constitutiones & cõsuetudo, secundum iura intelliguntur.
- 8 Extrahio uolenta, utrum fieri possit a loco sacro.
- 9 Immunitas quid prosit.
- 10 Pœna uolantis immunitatem.
- 11 Immunitate qui non gaudeant.
- 12 Raptores uirginum, immunitatem habent.
- 13 Publicus latro, quis dicatur.
- 14 Populator agrorum, quis dicatur.

De propositione &c. In §. Sed quia loquimur. 67

- 15 *Legis privilegio non gaudet, cum committit in legem.*
- 16 *Insidijs quando delictum presumatur factum.*
- 17 *Ratio quare publicus latro & populator, immunitate non gaudeant.*
- 18 *Immunitatem violans, illa non gaudet.*
- 19 *Iudex quis cognoscat, utrum sit locus immunitati vel ne.*
- 20 *Quando iudex utriusque fori cognoscat.*
- 21 *Fugiens ad ecclesiam, quando vinciatu cathenis.*
- 22 *Immunitas stante dubio durat.*
- 23 *Immunitas utrum sit laesa, quis cognoscat.*
- 24 *Species, excepta de regula, non continetur sub genere.*
- 25 *Iudex qualiter subtiliter recusetur.*
- 26 *Cognitio immunitatis, ad quem spectat.*
- 27 *Iudex secularis sua auctoritate, a loco sacro quem extrahere non potest.*
- 28 *Iudex ecclesiasticus, quando tradat hominem puniendum.*
- 29 *Fugiens ad corpus Christi, utrum gaudeat immunitate.*

SED Quia loquimur de sacrilegio, quod committitur, ut vidisti in ecclesia iniuriatam, hac iniuria frequenter fit, in immunitate ecclesie infligendo, ut in abstrahente criminofum de ecclesia, nel seruu,

- uel a porticibus ecclesie, ut in cap. si quis contumax: cum sequentibus. 17. quest. 4. & frequenter super hac immunitate iurisdictiones altercant, & ecclesiam se grauata m laxe in curia pre tendit. Hanc aliquantulum discutiamus materiam immunitatis ecclesie. Et scias quod de iure ecclesie maiores habebant immunitatem, & infra. 60. passus, minores ecclesie infra. 30. ut in c. sicut antiquus, iuncto, cap. quisquis. 17. quest. 4. istud tamen non habebat locum in capellis que erant infra ambitum castellorum, uel in modicis populationibus propter loci angustiam.
- 1 *ca. causa & q. c. quisquis, & c. questio. † Et scias*
  - 2 *quod secundum Isidorum passus^a immunitatis est quinque pedum. & quilibet pes est. 16. digitorum, istud tenet glo. in cap. sicut antiquus, allegato, de quo uide in simili, not. in l. uicenna milia passuum. ff. si quis cautionibus. Sed isti passus, a quo loco numerabuntur? & aliqui dicunt quod ab ea parte tantum ubi est cimiteriu & dicunt quod ita tenet Hugolinus & Ioan. in cap. inter alia, & in cap. fina. de immunitate ecclesiarum: non fit mentio de passibus, nisi de ecclesia & cimiterio^b*
  - 3 *Sed ueritas est quod ecclesia habet istos passus, in toto circuitu. Et hoc satis probatur. 17. quest. 4. cap. diffiniuit, & cap. quisquis. Nam maior ecclesia debet habere in circuitu. 60. passus, & minor triginta, pro cimiterio. 17. quest. 4. sicut antiquus. † Et infra dictos passus uulla domus etiam clericorum potest edificari. 12. quest. prima, c. nulla, & ita tenet*
  - 4 *Oldr. consilio. 55. incipien. consueuit dubitari. †*
  - 5 *Sed nunqd ad domu^c episcopi gaudebit immu-*

nitatem, quod uide p c. id constitui. 17. q. 4. ubi uide tex. Oldrad. ubi supra uidetur tenere quod tunc gaudet, cum est infra passus immunitatis, uel secundum Hugo. potest dici quod tunc gaudet de iure cum est in domo episcopali capituli. facit de immunitate ecclesie, cap. penulti. ubi uero non esset capella de se gaudens, potest dici quod si est infra limites uel in porticibus ecclesie gaudet immunitate, facit ca. si quis. contumax. 17. quest. 4. & quod notatur, de immunitate ecclesie, ca. inter alia, per Innocen. & dominus Antonius. de Butri. Quid de ecclesia nondum consecrata, uel ubi diuina officia non celebrantur nunquid gaudebit immunitate, uide not. in c. post. de Immunitate ecclesie, & per Innocen. in dicto ca. inter alia. Sed uidemus quod in aliquibus Regnis & Prouincijs, solae matrices ecclesie gaudent immunitate, ex l. patrie uel consuetudine, una cum triginta passibus. Et uidetur quod talis lex tanquam contra libertatem & immunitatem edita non ualeat, ut in auct. Item nulla. de episcopis & cleri. & in c. nouerint, de sententia excommunicationis, nam uides quod statutz uel consuetudines laicorum quatenus sunt contra fidem catholicam, uel obuiet canonicis institutis non ualent, & consensus, etiam prelatorum & ecclesiasticarum personarum non ualida ret illa. 96. distin. cap. bene quidem, de constit. ecclesie Sancte Marie. † & quod ibi notatur. potest dicere quod princeps, per suum forum bene potest inter ipsos suos laicos consentientes foro disponere, ne gaudeant immunitate, nisi in tali ecclesia, quia hoc est disponere inter suos. Sed ad hoc posset dici quod indirecte tollitur libertas & immunitas ecclesie, † & sic fit fraus legi contra iura. lege, fraus. ff. de legibus, & extra, de priuilegijs, capitulo. quanto. Sed posset dicere, quod in hac materia immunitatis, multum operatur consuetudo, ut notat. Innocentius, in capitulo inter alia, de immunitate ecclesie: uel dicas (uti multotiens diximus) quod presentia legati, que in conditione fororum regni Valencie dicitur fuisse, multum operatur, ut est dictum, uel dic ut dicit Ioannes Andreas in capit. constitutus, de integritate restitu. quod quotiens sunt multa statuta & consuetudines laicorum, quo ad temporalia, sicut pro se clerici accipiunt, sic contra se tenentur recipere, facit quarta questio. tertia. capitulo. si quis. 19. distin. si Romanorum, de quo in Specu. titulo, de disputa. & alleg. aduo. §. postremo, in fina. §. Et uide Cyn. C. que sit longa consuetu. lege secund. alias esset dicendum quod multi fori non haberent locum quos a memoria hominum practicamus. ¶ Vidisti ergo quod ecclesie habent immunitates, uideamus quis sit effectus istius immunitatis. Respondetur de iure, per cap. id constituimus, & cap. reum 17. quest. quarta. quod ab omni penarum genere sint securi, ita ut ei cui reus

Speculum Principum, Petri Bellugæ.

fuerit criminofus, de fatisfactione conueniant,
 & nec pœnam vel mortem iudex ei donare non
 potest, imo vitam & membra habet fibi custo-
 dire. Et hoc confequitur ex dicta immunitate.
 Et ideo iudex secularis cum voluerit extrahere,
 ecclesia non tenetur illum confignare, nisi prius
 ad euangelia iurauerit, quod de morte & debilitate,
 & omni genere pœnarum sine securi, ut in
 dicto capitulo, id constitutum, & capitulo, inter
 alia, de immunitate ecclesie, imo quod fortius est,
 si tanta est fœuitia iudicis secularis, quod non fit
 confidendum de illius iuramento, etiam maior
 cautio, quam iuratoria eſſet exigenda, argum.
 cap. literas, de reſti. ſpoliato, ſecundum Innocen-
 tiũ in dicto cap. inter alia. Scias tamen quod fo-
 rus in regno Valentie, licet reſtringat loca attamen
 maiorem uidetur cõcedere immunitatem, quia non
 permittit quod nec curia nec alius abſtrahat ab
 eccleſia. Et ſic uidetur quod ex quõ fori ſunt ad
 literam intelligendi, quod aliquo modo cum ſecuri-
 tate uel ſine, illi non ſunt tradẽdi iudicibus ſe-
 cularibus, ſed poſſet dici quod dictus forus lo-
 quens, ſecundum ius canonicum, debet intelligi ſe-
 cundam iuris diſpoſitionem. C. de noxalibus. l. ſi ſerui. ¶ veſtri, & quod
 ibi notatur per Bald. Idem in conſuetu. in capi-
 tulo cum dilectus, de conſuetu. ¶ merito intelli-
 gantur ſecundum dictam diſtinctionem; uidelicet
 quod dicta præſtita iuratoria cautione, de qua in
 dicto capitulo, conſtituimus, reſtituatur uel tra-
 datur iudici ſeculari, quaſi ut caſus omiſſus
 reſtet in iuris communis diſpoſitione. l. prima.
 ff. ad municipa. ad quod facit quod ſcribit
 Bald. in Lomnes populi, de iuſticia & iure, ſuper
 ſtatuta, quæ debent ad literam ſeruari quod iuris
 intellectus non eſt prohibitus per clementinã,
 exiui, de uerbo. ſignifica. & idem ponit in
 aucten. ſi qua mulier. C. de Sacro Sanct. cogita-
 bitis, ſed æqua uidetur, ultima opinio. ¶ Item
 ſcias quod iſta immuni. eccleſie, non proficit ad
 euadendam pœnam a iudicibus ſecularibus. Sed
 etiam eccleſiaſtici iudices non poſſunt illos abſtra-
 here, & pœnas etiam canonicas impo-
 nere, quicquid ſentiat Innocentius in capitulo, inter
 alia, dicens quod talis potest detrudi in mona-
 ſterium ad ieiunandum, allegat. l. dic. ſi epiſco-
 pus. C. de adult. aucten. ſed nouo iure, ſecundum
 Joannem Andr. in dicto capitulo, inter alia, di-
 cens quod non putat Innocentiũ. ſic intellexiſ-
 ſe, ¶ imo extractio uiolenta, per eccleſiaſticum
 iudicem uel dominum, de ſubdito uel ſeruo fieri
 non poterit, unde. l. ſecunda. C. de his, qui ad
 eccleſias conſugiunt, dicit nemini licere cõfugien-
 & canoni. 17. quaſt. quarta. ſi iacent. reum ad
 eccleſiam fugientem, quod nemo abſtrahere de-
 beat. ¶ Item diſſinit ſecundum conſilium, ut
 nullus audeat fugientem &c. quod uniuerſale
 negatiuum, quod eccleſiaſticos includit multa
 allegans. Et in hoc reſidet etiam dominus
 Antonius de Butrio, ubi ſupra. Et hanc tene,

quicquid dicant Ioannes de Ligno. & Ioannes
 de Imo. in clemen. prima, de peni. & remi. ¶ In-
 tantum etiam proficit hæc immunitas, ut ha-
 bita immunitate ſemel ex eccleſie immunitate,
 amplius in illo crimine non poſſit accuſari crimi-
 nialiter, aliã paruã uel modica eſſet dicta im-
 munitas, ſecundum Tancretum gotum, Vincen-
 tium & Hoſtienſem, in dicto capitulo inter alia,
 Et notatur in capitulo rerum 17. quaſt. 4. & ita
 tenet Oldra. in ſuis conſilijs. 154. Et ex prædictis
 uidere potes, quis ſit effectus immunitatis.
 ¶ Pœna autem uiolantis immunitatem, uel
 tra excommunicationem, uſque ad debitam ſa-
 ſiſſationem eſt certa pecuniaria, de qua in
 capitulo. ſi quis contumax. 17. quaſt. 4. Et uide
 etiam de illorum pœna, in l. finali. C. de ijs, qui
 ad eccleſias conſugiunt. ¶ Videndum ergo re-
 ſtat, qui ſunt qui dicta gaudent immunitate, &
 qui non, certe canon indiffinitẽ, tam ſeruis
 quam liberis, ad eccleſiam conſugientibus im-
 munitatem concedit. Ad hoc. 18. quaſt. 4. cap.
 ſicut antiquitus, & capitulo. ſi quis contumax,
 & capitulo. id conſtituimus, & capitulo inter
 alia, de immunitate eccleſie, ſolũ excipit duos
 caſus, ſcilicet in publico latrone in dicto cap.
 ſicut antiquitus, uel in nocturno depopulatore
 agrorum, in capi. inter alia, de immunitate eccle-
 ſie, & de canone, poſtquam, non ſit in hac exce-
 ptione indifferenter ¶ oēs gaudent, etiã Iudæi
 ſimulatione ceſſante per. l. 2. C. de his qui ad
 eccleſias conſugiunt, & not. glo. & Innocentius in
 capitulo. inter alia, de immunitate eccleſie, &
 etiam canon alium excipit caſum in eo, quia
 aliã non commiſſurus niſi ab immunitate de-
 fendatur, & immunitatem ſtangit intus eccle-
 ſiam, cimiterium, uel ius immunitatis habentem,
 aliquem occidit uulnerat uel mutilat, ut in ca-
 pitulo finali, de immu. eccle. Et quamuis de iure
 ciuili alios caſus habeas exceptatos a regula,
 ut in auct. de mandatis princip. §. quod ſi de-
 linquentes, columna. 3. ubi homicidæ, adulte-
 riſ & raptores excipiuntur, tamen canon etiam
 raptoribus uirginum præſtat immunitatem,
 35. quaſt. prim. de raptoribus. Et ideo in hac
 materia ſtandum eſt canoni, iuxta not. in cap.
 primo de noui ope. nuncia. & in c. eccleſie Sancte
 Mariæ, de conſt. & in l. priuileg. de ſanctis eccle-
 ſiis, & per Baldum, & ita tenet in materia pro-
 pria Oldrad. in ſuis conſilijs, conſilio. 154. nil di-
 co de caſib. a foris regni exceptis, quia ſuccedat
 quæ ſupra diximus. Sed uideamus de ſingulis
 caſibus exceptionis. ¶ Et primo, de publico la-
 trone. Et iſte publicus latro ita demũ dicitur, &
 non gaudet immunitate, ſi in ſtratis publicis
 quẽ per inſidias fuerit aggreſſus, & de iſto loqui-
 tur, lex in l. unica. C. ne liceat ſine iudice ſe ui-
 dicare. Sed qd ſi ipetu, uel caſu fortuito hoc cõ-
 mittunt, tunc immunitate gaudent, & ita tenet
 d. An. de Bu. in c. inter alia, allegato. Et licet ipſe
 nõ alleget hæc opinio, ſeqtur Old. in ſuis cõſilijs
 conſilio

De propositione &c. In §. Sed quia loquimur. 68

consilio 154 incipien. quidam relinquit, dicens
 quod in nostro casu, publicus latro dicitur, qui
 itinera frequentat derobando, & de isto loqui-
 tur. l. capitalium. §. famulos. ff. de penis, & pro-
 batur secundum eum, per Authen. vt nulli iudi-
 cum. §. eos vero, colat. nona. Et hanc opinio-
 nem, amplexus est forus regni Valentiz. Et sic
 in hoc regno nulla est dubitatio, seruiat ergo
 pro alijs, vbi foro vel consuetudine non cauea-
 tur, † Videamus ergo de populatore agro-
 rum nocturno, & vt dicit Innocentius in d. capi-
 tulo, inter alia. Ideo nocturnus dicitur sic dictus,
 quia de nocte segetes destruit, dum ibi se ab-
 scondit vel iacet, vel quia propter homicidia
 & rapinas, quas facit in strata & comburit & de-
 struit agros eorum, qui eis non seruiunt, qui
 hoc vult dicere, quod duo predicta genera ho-
 minum, se in vijs publicis per insidias aggressi
 fuerint aliquem, quod non gaudent immunita-
 te, quia si non in stratis publicis hoc facerent,
 immunitate gauderent, quamuis posset dici,
 quod quicumque insidiosè offendit, † hoc pri-
 uilegio non gaudet, quia non debet gaudere
 priuilegio legis, qui committit in legem, extra
 de vsuris, capitulo. qui frustra, si autem non in-
 sidiose facit, puta ex impetu vel casu fortuito,
 semper gaudens immunitate. Sed dices quare
 ergo decretalis fecit mentionem de ijs duobus
 generibus hominum. Respondet quod is sem-
 per presumitur quod insidiosè fecerit, secundum
 Innocen. sed hoc vltimum † quod faciens deli-
 ctu insidiosè nō gaudeat immunitate, salua opi-
 nione tanti doctoris, non credo verum. Tam-
 quia sua ratio generalis, quod committit in le-
 gem &c. vendicat sibi locum, in quocunque
 crimine committentis, & quia quodlibet cri-
 men presumitur a pensatis fieri, vt in l. prima. C.
 ad l. Cornel. de sicar. & in c. primo, de presump.
 Et sic nullus prima facie haberet immunitatem.
 ¶ Item quia illa ratio non est quare canon illos
 duos criminosos excipit † Tum est ratio, quia
 plurimum interest, illos puniri quam alios ma-
 lefactores, quia plurima delicta cogitant quam
 alij. 23. quest. 4. ca. est iniusta. Et hanc rationem
 assignat glos. ordina. in cap. finali, de immunita-
 te eccle. Et miror quod dominus Antonius de
 Butri. ad hoc non aduerterit: imo transit Inno-
 centius recitando. ¶ Restat uidere de tertio ca-
 su, de illo qui violat † immunitatem, quod non
 gaudet illa, ut in cap. finali, de immunitate eccle.
 quod videtur verum, si immunitatem violet ani-
 mo, vt defendatur ab ecclesia, dic quod in du-
 bio presumitur presumptione iuris, & de iure
 facere hoc contra quam non admittitur proba-
 tio in contrarium. Et ideo dicit dominus Anto-
 nius de Butri. in cap. finali. de immunitate ec-
 clesie. Et etiam quod de illa voluntate non con-
 fter, vel etiam si non sit huiusmodi voluntatis lo-
 cū habent aliæ causæ de quibus in dicta decreta-
 li, quæ fuerunt finales dictæ constitutionis, hæc

autem impulsua, ad hoc allegat de pe. & remis.
 capitulo, cum infirmitas. ff. de postu. l. prima. §.
 sexum, subuenitur tamen ei si contrarium pro-
 baretur secundum eum. ¶ Item dicit Hostien.
 quod ille qui non ex proposito propter inimi-
 citias veteres, sed ex verbis nouiter ortis, homi-
 cidium comisit, gaudet immunitate, & non ha-
 ber locum dicta decretalis secundum eum, &
 hæc sufficient, de isto tertio casu. † Sed po-
 ne quod homicidium vel vulnus factum est, di-
 citur quod ista triginta passus vel intus eccle-
 siam, vel in casib. exceptionis, & sic dicitur crimi-
 nosum, non gaudere immunitate, quis erit iu-
 dex competens cognoscendi de hoc. Et primo
 videamus, cum allegatur quod sit publicus la-
 tro vel depopulator, quis cognosceret, † Iudex se-
 cularis uel ecclesiasticus, dic quod quilibet iu-
 dex potest de hoc ingreere & cognoscere ad suos
 effectus. Iudex secularis ad hoc, vt possit eum
 extrahere ut non gaudentem immunitate, & sic
 illum ut talem punire tanquam hominem sui
 fori, maxime data regula, quam ponit Barto.
 l. l. Ticia. ff. soluto matrimo. & in l. omni nouatio-
 ne. C. de Sacro. Sanct. eccles. & in l. quotiens, de
 iudic. quia ex quo super facto est dubitatio, Iu-
 dex secularis de eo potest cognoscere, maxime
 de foro huius regni Valentiz, Iudex etiam eccle-
 siasticus ad effectum defendendi immunitatis
 vel remittendi sine cautione, de qua in capitulo
 diffiniuit. 17. quest. quart. etiam potest de illis
 qualitatibus cognoscere, argum. notatur per ar-
 chi. in capitulo sequens. l. dist. & per Dominus
 Antonium in capit. tuam, de ordin. cog. † Et
 interim is qui ad immunitatem confugit ibi cu-
 stoditur, & ponitur in compedibus & cathenis,
 per vtrumque iudicem, † quia immunitas stan-
 te dubio, interim non spoliatur, argum. capitul.
 si iudex laicus, de sententia excommunicatio-
 nis, lib. sexto. Sed maior est dubitatio cum est al-
 tercatio, si infra immunitatem delinquit vel ne,
 & sic gaudet immunitate, quis erit iudex com-
 petens secularis uel ecclesiasticus. Et videtur
 quod secularis, de hoc habeat cognoscere, quia
 si est in casum exceptuatum, videlicet vbi im-
 munitas est † violata per malefactorem, certe
 ille est sui fori, & est licitum illum sibi extrahere,
 ut in dicto capitulo. sicut antiquitus, & capitulo
 inter alia, & cap. exceptiones. derogabant regu-
 læ. ff. de regula Cathonia. l. prima, secundo Resp.
 † Et quia species excepta de regula non conti-
 netur sub genere. ff. de penis. l. sanctio legum. ff.
 de uerborum oblig. l. doli clausula. ff. de legatis.
 3. l. uxorem. §. felicissimam, pro qua etiam exce-
 ptione facit in aucten. vt liceat matri & auia. §.
 quia uero ita. columna. §. Item quia si iudex
 ecclesiasticus id faceret, scilicet dictam co-
 gnitionem, si monstraretur illum immunitatem
 fregisse cognouisset de homine nō sibi subdito,
 & quæ pretextu immunitatis, defendere nō pos-
 set, si monstraretur immunitatem nō fregisse pro-

80 Speculum Principum Petri Bellugæ

pter commodum quod habet inflexionis immunitatis. Et sic ex ea iurisdictionem habere videtur, quod non possit dicere, an sit sua iurisdictione, iuxta nota. in glo. 3. in l. de iure. ad nuncios. Item quia hoc asserit pars & nititur probare, scilicet eum non violasse immunitatem. Et est sic quod quotiens iudex cum parte assumit disputationem, & sic se constituit adversarium, nequit pronuntiare an sua sit iurisdictione. Et hec est theoricæ glo. in cap. statutum, §. primo de rescrip. lib. sexto, glo. super verbo. copia. Et fuit dictum originaliter Innocen. in cap. ex parte de verbo. significa. pro iurisdictione ecclesie, & quod iudex ecclesiasticus possit & debeat cognoscere, videtur, quia delinquentes infra ecclesiam vel cimiterium vel infra spacium, quo ecclesia gaudet immunitate, & iurisdictione ecclesie delinquent, ut in ca. diffiniuit. 17. q. 4. ubi datur forma super ijs & laicis & clericis, igitur ecclesie est cognoscere, uocato ad hoc iudice seculari, cuius interest, ar. ca. si iudex laicus, de sententia excom. lib. 6. & in extractione, ut est dictum, seruatur forma. d. cap. diffiniuit. Et hoc uidetur in hærete Cy. in l. presenti, de ijs qui ad ecclesiam confugiunt. Ibi secundo quero, ubi dicit quod dicto casu iudex ecclesiasticus puniet delinquentem. Alio modo dicit in aucten. si quis. ad l. Iuliam. de adulte. tamen rationem assignat quia delinquit in territorio ecclesie. Et quod ipse abstractio de ecclesia, siue delinqueret infra ecclesiam vel eius spacium, ut dictum est, siue extra non pertineat ad iudicem laicum, sed ad ecclesiasticum, de iure satis probatur clare per l. presenti. C. de his qui ad eccle. confugiunt, & per dictum cap. quia uero. ita in aucten. ut liceat matri & auia. Et quod cognitio eorum que pertinent ad immunitatem spectent ad iudicem ecclesiasticum, clare colligitur ex dicta l. presenti, & quod ibi no. in glo. pauperu, ibi, & hoc inquit prælatus. Clerici autem uolentes extrahere, & tradere curia, suo casu puniantur poena apposta in dicto ca. diffiniuit. Non tamen datur auctoritas iudici seculari aliquo casu abstrahere. Est ergo differentia inter committentes extra terminos ecclesie, & infra, quia delinquentes extra, trahuntur per sacerdotes ecclesie, sine alia cognitione, cum cautione &c. Delinquentes infra facta cognitione per iudicem ecclesiasticum secundum Cy. in præallegata aucten. si quis ita quod punietur per iudicem suum, suo casu, & per ecclesiasticum etiam de sacrilegio, quod est mirabile. Et quod iudex ecclesiasticus tradat aliquem sine cautione puniendum, sicut in casu hærete, extra de hærete. c. excommunicamus, sed hoc proprie nihil est dicere. Dicis ergo quod non est dubium, quod ipsa abstractio habeat fieri per iudicem ecclesiasticum laico tradentem, Sed cognitio si delinquit infra immunitatem, vel extra, uterque iudex de illis qualitatibus poterit se informare & cognoscere: uisus ad effectum

puniendi sacrilegium, contra immunitatem intelligentem, & iste est ecclesiasticus, alius ad effectum condemnandi de crimine principaliter commissio, & sic quilibet pro suo interesse potest cognoscere, ut succedant que supra diximus in questione proxima, quando negatur esse latro, uel populator, uide ibi. Et interim ut diximus criminofus stat captus, uide supra, & ut ista materia sit plene discussa, Videamus quid de eo qui confugit ad corpus Christi an gaudet immunitate sicut confugiens ad ecclesiam. Hostien. tenet quod sic. in c. sane. de celebra. missarum. Et ibi uide suas rationes per dominum Anto. de Bu. & Ioan. de Imo. in clem. 1. de peniten. & remiss. ad que loca sufficiat remissio. Et hæc sufficiat de materia immunitatis, & super altercationibus iuris. Super ea de debitore pro debito civili si debeat extrahi ab ecclesia ad illam confugiens, Vide Oldrad. suis consilijs. consilio. 54.

CAMILLI BORELLI ADDITIO.

- a **PASSVS.]** ex quinque pedibus constat passus, & pes ex quindecim digitis, quorum passuum mille faciunt miliare. ut in l. 3. l. mille passus. ff. de verb. signif. Bartol. in l. in itinere. ff. eo. tit. Alexand. in consi. 145. nu. 14. uol. 7. Idem in §. rursus. num. 58. inst. de actioni.
- b **CIMITERIO.]** cimiterium ecclesie gaudet privilegijs & immunitatibus, ut uoluit Florianus de Sancto Petro. in l. quidam Hiberus in fin. princip. ff. de seruituribus. tit. general. polluta enim ecclesia censetur etiam pollutum cimiterium, uti ecclesie pars cap. unico de consec. eccles. vel altar. lib. 6. Inde est, quod obtinens gratiam pro beneficio uacaturo in ecclesia, extenditur etiam ad beneficium uacans in cimiterio. vel ambitu. ut uoluit Rota in nouis. decisio. 197. habens gratiam. & factum in cõfinibus ecclesie, & in eius circuitu dicitur factum in ecclesia. Angelus de Aret. in tract. Maleficior. in §. in scalis Sancti Petronii. circa medium. & reconciliata ecclesia intelligitur etiam reconciliatum cimiterium eidem contiguum. Archi. & Ioannes Andreas in dicto capitulo unico. & Angel. de Clauas. in summa in verbo, consecratio cimiterij. numero 7. sicut in ecclesia cause ciuiles, uel criminales non debent agirari eodem modo nec in cimiterio. capitulo fin. extr. de Immun. eccles. Ioan. Andr. in addit. Specu. in tit. de immun. ecclesia. uersicu. ex practi. cis. Refert, & sequitur Benedictus Canophylus in tract. de priuilegijs ecclesie. tit. de immun. eccles. priuilegio 6. priuileg. 16. & priuileg. 19.
- c **DOMVM.]** episcopi domus tunc demum gaudet priuilegio, & immunitate confugientium ad eam, si intra iuridicum ecclesie ambitum fuerit, probat text. in capitulo, quisquis inuentus. 17. q. 4. uide tamen Cardinal. Zabarell. in Clem. primo de penit. & remiss. & tetigit remissioe etiam Guido Papæ in decisio. Gratianop. 121. in camera consilij. in fin. & per transitum Angelus Clauas. in verb. immunitas nu. 25.
- d **NON dum consecrata.]** gaudet priuilegio ecclesie consecrate, etiam ecclesia adhuc non consecrata, & ideo sicuti ecclesia consecrata, & polluta reconciliatioe indiget, eodem modo etiam, ecclesia non consecrata. gloss. in capitulo ecclesie. ubi doct. extr. de immun. eccles. & quod gaudeat tenuit expressim Benedictus Canophylus in tract. de priuileg. ecclesie. tit. de immun. ecclesie. priuilegio uigesimo. allegans textus in dicto

- dicto. cap. ecclesie . vbi tenuerunt Cardinalis & Abb. & voluerunt Laur. & Ioann. de Ligna. in clem. 1. de poenit. & remiss. Angelus de Clauas . in verbo. immunitas num. 25. Marcus Antonius Cucch. in l. canon. libr. 2. titul. 14. versu. ecclesie .
- ¶ S I S E R V I.]** Ad dictam l. si serui vestri, que est l. 2. C. de noxalibus. vide Iuliu de Castr. in l. fin. §. in computatione in fin. C. de iur. delib. Alexand. in l. inter cetera numero quinto. ff. de libr. & posthu. Iason. in l. 1. num. 22. ff. de lega. primo. & ibi Alexand. Socin. senior, & Herculian. & Socin. iun. colum. 7. Angelus in consi. 6. lata sententia, & nouissime D. Bernardin. Alfanus in collectan. iuris ciuilis. 981. statutum.
- ¶ S E M E L.]** vera mihi videtur opinio ista, vt perpetuo duret ista immunitas semel habita, est enim ecclesie priuilegium, vt ad ipsam confugientes tuti reddantur, cuius priuilegij natura perpetua est cap. decet. de regul. iur. in sexto. & in specie inquit Albericus de Rosat. in l. cum quidam in fin. ff. de Ann. legat. quod immunitas concessa simpliciter intelligitur esse perpetua. argu. dict. cap. decet. & l. beneficium. fr. de consi. princip. Ioannes Andreas, in ca. cum nuncius. de testib. Bart. in l. non solum. §. si liberatio nis. ff. de liberat. lega. & voluit Andreas Tiraquellus in Rep. l. Boues. §. hoc sermone. limitat. 8. num. 4. ff. de verborum signif. Glos. in cap. Reum 17. q. 4. & tenuit ibidem Archidiacon. vbi reulit ira tenere Hugonem. sequitur Clauas in summa in verbo. Immunitas nu. 16.
- ¶ P O E N A.]** de poena violantis Immunitates ecclesie. vide in cap. aduersus extr. de immun. eccles. & in c. 1. cap. clericis. eo. ritul. iu. 6. ca. quamquam de censib. in 6. clem. prax. enti. eo. tit. de censib. & habet iure ciuili. in l. Fideli. C. de his qui ad eccles. confug. & Marc. Anto. Cucchus in sition. iuris canonici lib. 2. titul. 14. iure tamen ciuili de ecclesia aliquem extrahens lese maiestatis crimen incurrit l. present. C. de his qui ad eccles. confug. Ioannes Corasi. Miscellan. li. 3. c. 23. remissive Do. Bernardin. Alphan. Collectan. iuris 10. Vide Angelum de Clauas. in verbo immunitas num. 21. tetigit Guido Pap. in decisio. Gratianop. 121. in camera circa finem.
- ¶ S E R V I S.]** aut seruus ad ecclesiam cofugit sine armis solu vt se a domino subtrahat, & eo casu redditur domino, aut cum armis, & tunc statim extrahitur. l. si seruus. C. de his qui ad eccl. confug. & in omni casu prestatur iuramentum de impunitate. vt in cap. inter alia. de immun. eccles. Clauas. in verb. immunitas. nu. 12. & Guido Pap. in dicta decisio. 121. in fin. vbi asserit in omni extractionis casu recipiendum esse hoc iuramentum Boer. in decis. 109. num. 2. vol. 1.
- ¶ L A T R O N E.]** publicus latro non gaudet beneficio confugientium ad ecclesias, nec etiam nocturnus agrorum depopulator. vt in c. iam cetera. de immuni. eccles. voluit Guido Pap. in decisio. Gratianop. 121. in camera consilij. in fin. Ioannes Milleus in praxi crimin. in §. hoc exacto. in verb. locum sacru. nu. 20. fol. 40. in paruis. Ang. de Clauasio. in summa. in verb. immunitas. nu. 17. Nicol. Boeri. in decisio. Burdegal. 109. nu. 3. parte. 1. & pulchre in Tomo. 1. criminalium. D. Bernardinus Plotus. in consi. 132. Hercules Gonzaga. nu. 17. in fin. & num. 19. ¶ Raptor Virginiu immunitate confugij ad ecclesiam non gaudet dicit Milleus ubi supra. num. 14. & Clauas. in dicto nume. 17. Ioan. Antonius de Nigris. in c. Regni. Item ita: uimus ¶ ecclesie. nu. 2. sub rubr. quod rei fugientes ad eccle. non extrahant. & D. Iulius Clarus, qui plene materiam tractat lib. sentent. 5. q. 30. nu. 10. ¶ Homicidarius appensate de licum committens. c. 1. de homicid. qui & ipse tali beneficio, & ecclesie priuilegio, & immunitate non gaudet voluit Angelus de Clauas. in dicto verb. immunitas. nu. 17. Ioannes Milleus loco iam supra allegato. numero, 19.

vbi refert se ita seruasse, & quendam homicidam Parisijs dum ipse ibidem iudex, & propositus esset extrahi fecit ab altari, & patibulo affici, & ita per Senatum, ac parlamentum fuisse eius iudicium confirmatum, & tenuit per transitum Ioannes Anton. de Nigr. in dicto. c. supracitato, num. 2. maxime quando proditorie committeretur homicidium, vt late disseruit, & concludit Dida. de Couarru. lib. secundo variarum resolutionum. cap. 20. num. 7. cum sequitur Petrus Plaza. epitom. delictorum libr. 1. cap. 21. num. 7. & post illos D. Iulius Clarus loco supra allegato. num. 11. ¶ Quae omnia procedunt etiam in homicida & delinquente intra ecclesiam, vt eius priuilegio ille non gaudeat, quia temerario ausu ecclesiam maleficio polluerit, & contra eam aliquod commiserit, maxime si id sub venie spe fecerit, ut in cap. fin. extr. de immun. eccles. & in dicto. c. inter alia. & vtroque Abb. Panormitan. voluit Guido Pap. in dicta decis. 121. in fi. ¶ Limitari tamen posset ista conclusio non procedere si homicidium in rixa, & casu, & non opera dedita ac appensate fuerit patratum, eo etenim casu sine dubio confugiens ad ecclesiam eius immunitate gaudere debet. Alexandr. in consi. 145. vol. 7. Didacus in dicto. c. 20. in fin. versu. Nonno ab eisdem, prout communem asserit hanc opinionem Iulius Clarus, in dicto nu. 11. vbi dicit ita seruatum fuisse a senatu Mediolanensi, in quodam de palmerio, Quod voluit etiam Do. Bernardin. Plotus in allegato consi. 133. nu. 19. ¶ Carceratus a carcere fugiens iudicis, & ad ecclesiam confugiens, vel si a manibus familie eum portatibus se exemerit, & per loca prophana ad ecclesiam se contulerit. Cynus in aut. si qui ei. C. de adulter, quod extrahi possit, voluit, & quod immunitate non gaudeat, sequitur Alexander in consi. 24. animaduersis. colum. 8. versu. vltimo quod excessus. vol. 2. Marfil. in l. vnica. nume. 111. C. de rap. virgin. ¶ Contrarium tamen, quod immo hoc similiter casu ecclesie immunitas sibi locum vendiceret, voluerunt communi calculo doctores. Bald. Ludou. Roma. Alexand. & Ias. in l. plerique. ff. de in ius vocand. Ioannes Igneus, in l. 1. col. 3. ff. ad. sen. Con. Syllan. Ioannes Lopes in rubr. de donat. int. vir. & vxor. §. 38. numero 4. cum alijs quos allegauit subtilis doctor Dominus Didacus de Couarru. lib. var. resolut. secundo. cap. 20. num. 12. Aegid. Bossius in titul. de captura. num. 22. sequitur alios allegans, ac dicens ita per Mediolanensem tenatu seruari solere. Do. Iulius clar. in d. q. 30. numero 20. ¶ Excommunicatus autem an & ipse ad ecclesiam pergens eius Priuilegio gaudeat, & immunitate, vt inde abstrahi nequeat? Didacus de Couarru. loco supra notato. cap. 20. numero 11. asseruit excommunicatum omnino gaudere debere, quam ante eum communem dixit Nicolaus Boeri. in decisio. 110. num. 4. 5. 7. vol. 1. Quos sequutus est fauore ecclesie Dom. Iulius Clarus. in dicta. q. 30. num. 19. ¶ Ego autem ut super hoc meo vtar iudicio, vrcunque illud minimum sit, ratione potius quam auctoritate id dicēs, assero nullo pacto excommunicatum hac immunitate ecclesiastica gaudere debere, excommunicatus. dum in excommunicatione ipse perseuerat diabolo traditus cum sit quomodo matris ecclesie poterit se priuilegio meri, dum in eam deliquit, & per excommunicationem ab ea se disgregauit? cum sathan traditus dicatur. capitulo. audi. 11. quzst. tertia. ob quod si nulla ei suffragia ecclesie catholice profunt, vt comuniter Theologi asserunt. in quarto sentent. distinct. 22. & si a celestis Regni fruitione excluditur. c. nemo. 11. q. terti. cap. quodcunque 24. q. 3. quanto plus a fruitione immunitatis ecclesie militantis excludi eum oportet? ob quod relinquendo alijs cogitandum, quid sentiant. ¶ Delinquens in vna ecclesia, & ad aliam confugiens non gaudet immunitate ecclesie vt post Capell. Tholof. in decisio. 422.

Speculum Principum, Petri Bellugæ.

& Remigium de Gonny in tract. de immun. eccles. tenent
D. Iulius Clarus in loco supra allegato. nu. 16. ubi reuocit
opinionem Syluestri de Prierio. in verb. Immunitas §. 3.
q. 2. reddit rationem, quia vna est vniuersalis ecclesia, iux-
ta illud articulum vnam sanctam ecclesiam catholicam.
& iuxta illud Salomon. in Cant. una est colūba mea, specio-
sa mea.

K ¶ **I V D A E L.]** Nullo debent ecclesie immunitate pacto
gaudere Iudæi. Nicola. Boer. in decisio. 110. num. 6.
vol. 1. & Didac. Couarruias. lib. 2. Var. Refol. c. 20. num.
11. quem vltimo loco approbat D. Clarus. ubi supra. nu.
18. ¶ Idemque dicendum est de hæreticis vt non gaudeant
vt uoluit Gundislaus Villadiëgho. in tract. de hæret. q.
11. nu. 15. Marfil. in lex Senatufconsulto. in fin. ff. de fisci.
& Didacus ubi supra. & idem etiam afferunt procedere
in blasphemio, & apostata; supranotari Doct.

l ¶ **A B S T R A H E R E.]** Regulariter accedo ad opinio-
nem D. Rolandi a Valle Iurifconsultissimi, in cuius ore
semper uideo veritatem in consi. 24. in casu. nu. 15. & in
consi. 60. Antonius de Burgo nu. 21. vol. 2. q. aut deliquit
extra ecclesiam, & ad eam confugit, & eo casu iudex lai-
cus propria autoritate ipsum extrahit, aut intra ecclesiam
& tunc non extrahitur sine episcopi, vel abbatis licentia,
& huic ego omnino inhæreo. uideas interim Guido. Pap.
in decis. 121. in fin. & Guliel. Bened. in rep. c. Raynuntius in
verb. vxorē. n. 444. de testam. Didac. referens Bellugam in
hoc loco. in dicto. c. 20. nu. 18. Nicol. Boer. in decis. 109.
nu. 2. vol. 1. & Do. Iulius Clarus ubi supra nu. 21.

m ¶ **C H R I S T I.]** Confugiens ad clericum portantem
corpus Christi ecclesie immunitate gaudet, vt inde ex-
trahi nequeat. Archi. in c. quæsitū. 13. q. 2. Panor. in c. fanē
de celebr. miss. Ludo. Gomez. in §. pœnales. nu. 50. inst. de
act. Didacus Couar. modernorum splendor in alleg. c. 20.
nu. 6. Ioan. de Arnono soliloquio. 80. dicit capitulum;
cum alijs allegatis per Do. Petrum a Plaza. in epit. delict.
lib. 1. c. 34. nu. 16. Quibus adde Angel. de Clauas. in sum-
ma in verbo immunitas. nu. 28. & Benedictus Canophy-
lus in tract. de privileg. eccles. titul. de ipsarum Immun.
privileg. 18. & privileg. 23. hoc tamen limitationem re-
cipiet, sicuti & de ecclesia dictum est, ut non procedat
in eo qui delinquit corā, & prope dictum sanctissimum
Eucharistie Sacramentum, prout in abolitione, & gene-
rali indulto concesso a Serenissimo, & Catholico Rege
nostro PHILIPPO DE AVSTRIA omnibus de-
linquentibus sub anno Domini. 1554. exceptionem fecit
ut de prædicto indulto non participarent qui multos oc-
ciderant prope portantem Sacramentum Eucharistie, &
vulnerauerant clericum illud asportantem in Casali Ce-
rasin Valle Noui, vt patet in prag. edita tempore Illustris-
simi Petri Pacechi Cardinalis Seguntini proregis
in Regno. incip. hauendo. sub Rub. de abolitionibus. in
nouis.

n ¶ **C I V I L I.]** an debitor ciuili confugiens ad ecclesiam
gaudeat privilegio, vt nō extrahatur? distinguit Angelus.
de Clauas in verbo immunitas. n. 13. & vide Couar. in di-
cto c. 20. nu. 14. Marfil. in l. vnica. nu. 111. C. de rapt. Virg.
Aufferius in apostill. ad Capell. Tolos. 422. Nicol. Boer.
in decis. 115. nu. 6. & alios multos refert Petrus Duen-
nas in Regul. 175. limitatione. 3. ubi multos congerit.

Sequitur. §. de Vsurarijs.

S V M M A R I V M.

- 1 Vsurarij, non puniuntur.
- 2 Facilitas ueniæ, est incentiuum delinquendi.
- 3 Vsuræ, quis sit iudex.
- 4 Vsuræ, utroque testamento prohibita.

- 5 Iudex usurariorum, quis sit?
- 6 Vsuræ, qualiter iure ciuili sit prohibita.
- 7 Casus nouem, obseruandi per iudicem.
- 8 Prouincia, malis hominibus purganda est.
- 9 Vsuræ, est mixti fori.
- 10 Forus ciuili, quando cedat canonico.
- 11 Actoris quando est iudicis electio.
- 12 Fructus pignoris, lucrari ex pacto, vtrum sit licitum,
quis iudex cognoscat.
- 13 Statutum, quando non valeat.
- 14 Causa vsurarum, est spiritualis.
- 15 Forus secularis, non tollitur, nisi sit questio de peccato
- 16 Vbi est questio peccati, ecclesia cognoscat.
- 17 Lenior probatio, admittitur in foro ecclesiastico, quam
in foro seculari.
- 18 Pœna vsurariorum, quando sit ciuili.
- 19 Vsuræ, quando sit crimen mixtum.
- 20 Causa pacis & iuramenti, est ecclesiæ.
- 21 Vsuræ commissa a Iudeo vel Sarraceno, quis cognoscat.
- 22 Omne qui dicit, nihil excipit.
- 23 Iure diuino, Iudæis vsuræ interdiciuntur.
- 24 Rex vtrum possit permittere iudæis vsuram com-
mittere.
- 25 Peccatum Iudæi non curatur.
- 26 Nil ad nos, de his quæ foris sunt.
- 27 Iudæus, est creatura Dei, & non ecclesiæ.
- 28 Iudæus, quando puniri debeat?
- 29 Iudæus & Sarracenus, quando puniuntur pro vsuræ
commissa, quis sit iudex eorum.
- 30 Inquisitione quando non procedatur, & vbi.
- 31 Inquisitionis via & effectus.
- 32 Vsurarius, raptori similis est.
- 33 Pœna, vsuram committentis.
- 34 Pœna raptoris, est rei æstimatio.
- 35 Crimina puniri, expedit Reipublicæ.
- 36 Crimina, vndecunque claruerint, punienda.
- 37 Pœna, vbi a iure certa non est imposta, est arbitra-
ria, & potest vsque ad mortem extendi.
- 38 Vsuræ, vtrum committatur in contractibus vendi-
tionum.
- 39 Nomina debitorum, vbi vendi non possunt.
- 40 Verba quando alterant contractus.
- 41 Vtrum interesse possit vendi, in casu quo ius illud ad-
mittit, loco vsuræ.
- 42 Persona mutata, quando mutetur privilegium.
- 43 Cessante causa cessat effectus.
- 44 Locupletari aliena iactura, iura non patiuntur.
- 45 Emptor, quando gaudeat privilegio venditoris.
- 46 Contrahentibus, quando liceat se inuicem decipere.
- 47 In pecunia, non cadit emptio, & quomodo.
- 48 Ius aliud est quando residet penes aliud, quod ex eo
percipio.
- 49 Nominis debitoris æstimatio.
- 50 Vsuræ, quando locum habeat, in venditione nominis
vide solutionem & c.
- 51 Deceptio inter contrahentes, quæ tolleretur.
- 52 In æstimatione iuris, quæ veniant.
- 53 Vsuræ, seu interesse, quod præstatur à tutoribus pu-
pillis.

De propositione &c. In §. De Vfurarijs. Rub. II. 70

- 54 *Vsurā, dicens peccatum non esse, hereticus est.*
 55 *Tutores, hodie de pecunia pupilli, quid facere habeant?*
 56 *Oblatio, quam debitor facere debet creditori.*
 57 *Interesse, seu usura, quam præstet pupilli, facti maiores suis tutoribus, & curatoribus.*
 58 *Obligatio naturalis, quando vertitur in civilibus, reddit contractum usurarium.*
 59 *Iudicium contrarium, ubi locum habet, præcedit contractus.*
 60 *Pupillus, & ille cuius negotia geruntur, obligantur.*
 61 *Aliter sentire de usura quam ecclesia, est hereticum.*

DE usurarum crimine aliquid dicamus, quod licet multum sit in practica eius punitio vel cognitio, iam recessit à curijs. Nam iam non videmus aliquem usurarium punitum: & facilitas veniæ, iam eis tribuit incentiuum delinquendi contra iura. 33. q. 3. & est iniusta. & 35. q. nona. ca. leo. Videamus ergo de hoc crimine, quæ sit iudex cõperens an ecclesiasticus uel secularis? ¶ Et ante quã de hoc dicam, scias quod usura est prohibita, & est crimen utroque testamento prohibitum, ut potes uidere, Leuitici. 25. & Deuteronomi. 23. Ezechiel. 18. & Lucæ. 6. Et quod habetur Deuteronomi. 15. cap. ubi à nullo recipies usuram. Et in Psalmo. Domine quis habitabit in tabernaculo tuo. ibi, Qui pecuniã suã, non dederit ad usurã: ut in cap. quoniam multi. 9. q. 4. Et quamuis iura Digestorum, & C. uideantur usuram permittere, & illam inter crimina non numerare, ut in titul. de usuris. C. & ff. Communis tamen habet opinio, quod iure aucten. usura sit prohibita, & lege damnata. Et ita uidetur tenere gloss. in l. i. de summa trini. & in auctem. ad hæc. C. de usuris: Et Panor. in clemen. de usuris. Et Archidiaco. 24. q. 4. c. quid dicam. Pro hoc in aucten. de eccle. titulis, in princ. col. 9. Nã ex quo lex præcepit quatuor consilia seruanda, inter quæ est usurarum prohibitio, non est dubium quin usura allegata, saltim tacite, sit reprobata. Et hæc est sana opinio, quicquid dicat Butri. in auct. ad hæc. C. de usuris, & Bar. in dicta. l. i. C. de summa Trini. De quo etiam uide late not. in regula peccatum. de regu. iur. libro. 6. in mercuriali, & in clemen. prima de usuris, & quia hoc non est modici fructus, ut dicit Ioã. And. supra, ideo omittamus. Vide late scripta per dominum Pett. de Anchar. in repetitio ne regulæ, peccati uenia, de regulis, libro. 6. ¶ Et intremus materiam principalem, quis sit iudex competens: & uidetur quod ecclesiasticus, quia est crimen ecclesiasticum, & ita tenet gloss. in cap. ex literis, de iureiur. & in cap. cum sit. & c. ex tenore. de foro compe. Et ita ui-

detur tex. & glo. in clemen. dispensiosam. de iudi. & maxime effert hoc uerum stante opinione contraria, quod l. civili non sit prohibitum, quã multi sequuntur, ut Batri. Bart. ubi supra, & Hostien. in summa huius tituli. §. 2. versi. ex his. 6 quia si non est prohibita: nec est crimen de quo cognoscat secularis iudex, qui secundum leges habet iudicare. ¶ Sed posses dicere quod ex dispositione generali ex qua quatuor consilia mandantur obseruari. in aucten. de ecclesia. titul. in principio. Et quia lex nutrit peccatum, merito iudex etiam secularis debet in suo foro casus nouem obseruare, ut not. in cap. primo de noui ope. nuncia. Et iam fortius si ex statuto uel l. iudicis secularis esset etiam usura reprobata, uel pœna imposita, ut in regno Valen. ex foris regni, ubi est usura prohibita, & certo casu adiecta pœna, ut in milite fenerante, & etiam data iurisdictio iudici seculari, in quo casu non est dubium quod secularis summ laicum distringere, & pœna fori potest castigare, quia eius interest suos subditos habere bonos & prouinciam purgare, ut l. congruit. de offi. præsidis. Ecclesia uero, uel iudex ecclesiasticus, ad pœnam canonicam, de qua in cap. quia in omnib. extra de usuris. & in c. quanquam. de usuris. li. 6 non est dubium illum posse punire. ar. no. C. de adul. l. si quis, & sic loquitur Ioan. And. in cap. 1 de usuris. li. 6. in nouella. Et hac ratione dicit d. Anto. de But. in cap. cum sit generale. de foro competen. Quod ideo usura posset dici mixti fori dicens, quod quodocunque dubitatur ad substantiam usurarum an sit crimen usurarium uel non? & tunc super hoc non cognoscit secularis, quia hæc est determinatio pro causa. Et ideo hoc non determinat iudex secularis. hoc dicit putare se, nisi notorie constaret usurã esse uel non esse, quia licet non cognitionaliter, posset tamẽ exceptionem oppositam admittere uel repellere, arg. eius quod no. glo. de iudic. cũ uenissent. & de priuileg. cum personæ. & de rescrip. cum contingat. ¶ Sed dubitatur de soluto, uel non soluto, uel de sola substantia contractus, an sic sit contractum, uel non, uel et de simulatione, an sit contractus simulatus, uel non? & sic non negatur usura, nec de illa dubitatur, & tunc cognoscere potest de hoc laicus, Et dicit Butri. C. de usuris, l. cum allegas. Et Bal. in l. titia. ff. solu. matrimo. & in l. omni. C. de sacrosanc. eccles. Et Pau. in clem. 1. de usur. Idem si petitur restitutio usuræ, poterit de hoc peti coram iudice seculari, & ad hoc excipi, ex quo non negatur usura, uel solummodo solutum esse uel non esse, no. Archi. 14. q. 4. ca. quid dicam. per quæ dicit, Putarem posse cognoscere iudicem secularem, si questio coram eo uerteretur, ut rationem agendo uel excipiendo, habeat de usura: & hoc ea ratione, quia in tali casu forus civilis cedit canonico, ut not. in regula possessor. de regu. iur. libr. 6. de præscriptionibus. cap. fin. Vbi concurrunt

Speculum Principum, Petri Bellugæ.

curreant iurisdictiones, lite non cepta, erit de-
 11 **ctio** actoris, alias lite cepta, iudex cognoscat
 coram quo incidit, nec fit remissio secundum di-
 stinctionem supra proximam. Per quæ putat quod
 si petatur pignus, quasi fructus debeant in for-
 tem compensari, quod si est tantum quæstio
 de quantitate fructuum, nec negatur usura,
 quod poterit de hoc secularis cognoscere. Idem
 12 si petatur pignus, & creditor dicat quod fructus
 habet extantes & restituere intendit, sed uult
 quod debitum sibi restituatur ante, vel quia
 pactum est factum de fructibus non repetendis,
 antequam solvatur debitum, ut in terminis. c.
 ad nostram de iureiur. ¶ Sed si dicatur licitum
 ex pacto fructus lucrari, hoc cognoscat ecclesia,
 satis tamen possit iudex secularis hanc exceptionem
 ut notorie falsam rejicere, non adhibita cogni-
 tione super ea. Idem si uellet fructus in alio in-
 teresse debere in sortem compensari, non nega-
 do ipsos cessante interesse, debere in sortem
 compensari, satis putat per hanc doctrinam
 posse secularem contra laicum de hoc cogno-
 scere, & idem si velit petere usuram ut interesse
 non ut usuram, ut in terminis, capitul. salu-
 briter. & l. curabit. de ac. empti. vel quia petit
 usuras præcij non soluti, ex quo oportuit cum
 usuras recipere: & tantum soluit, quia tunc non
 petit sub ratione usure, quod intelligo, nisi per
 partem reuocetur in dubium, an hæc petitio
 nutriat peccatum, & sic intelligit Lap. sua alle-
 gatione. 62. & 63. Hæc ergo in simili materia
 approbatur per Ioann. And. in cap. tuam. de or-
 di. cog. Et hanc theoreticam tenuit Frede. de se-
 nis, suo consilio. 91. & sic de facto consul-
 nit: per quæ dicit, quod si statutum disponeret
 propter ius super probatione, quod quis sit usurarius,
 quod cum hoc vertatur in dubium de
 13 substantia usurarum, quod statutum non va-
 let secularis, ut quia in instrumento contineretur,
 quod si quis fecerit refutationem de debi-
 to, in instrumento contento, pro minori quan-
 titate quam contineatur in instrumento, quod
 eo ipso, hic concludatur usurarius, tunc non va-
 let statutum. Per quæ dicit patere quod statuta
 quæ habent quod stetur probationi solius fa-
 mæ, cum ordinetur ad concludendum pecca-
 tum, non dubium, si fiant a laicis talia statuta non
 valent quæ dicit bene notandum. Lap. tamen sua alle-
 gatione. 57. & 58. & 75. dicit se de facto pluries
 obtinuisse. Et sic dicit curiam obseruare curiam Ro-
 manam, quod quâdocumque disputetur de usura,
 vel quæ repetitur, si tamen quæstio sit usurarum, ut
 usuræ, hæc quæstio non potest tractari coram iu-
 dice seculari, sed coram ecclesiastico, allegat gl.
 in dicta cle. dispendiosam. gl. de iureiur. c. ex li-
 14 teris, quæ dicit quod causa usuræ est spiritualis
 ad hoc glo. in dicto cap. cum sit generale. de fo-
 ro competen. quæ dicit, quod crimen est eccle-
 siasticum usura, de officio ordinar. capitulo. pri-
 mo. r. quæst. 1. in summa. 6. quæst. 2. c. 1. & cle.

dispendiosa. quæ usuram numerat inter causas
 spirituales & ecclesiasticas. Allegat glo. in d. c.
 si annum, de iudic. lib. 6. super uerbo, infantis,
 quæ exemplificando de causa spirituali, exem-
 plificat de causa usurarum. Et idem concludit
 dictus Lap. sua allega. 75. quod practica di-
 stinctionem de prohibito, & cõcesso non admit-
 tit, nec curia. Ideo dicit quod ubicunque pe-
 tuntur uel repetuntur usuræ, uel quoquomodo tan-
 gantur, cognoscat ecclesiasticus solus, hoc ideo
 quia negari non potest, quin dicta causa sit spi-
 ritualis, uel saltem quasi spiritualis, & sic anne-
 xa, igitur solus ecclesiasticus cognoscat, supra
 tit. 1. c. quanto. Et ideo dominus Ant. de Butrio
 in c. cum sit generale. dicit quod si practica hoc
 habet, seruanda est, & stilus curiæ si talis est: ve-
 rum de iure satis putat, quod procedant prius
 dicta, quia non altero respectu potest dici hæc
 causa spiritualis, nisi quia peccatum habet an-
 nexum, res enim subiecta. i. usura soluta tempo-
 ralis est, & in quantum curia secularis adiretur
 pro turpiter quæsito etiam in quo nutriretur,
 uel daretur concursus peccati, dummodo non
 disputetur de peccato, per hoc non tolleretur fo-
 15 rus secularis, ut patet de condi. indebi. ff. p
 totum. de furtis, & u. bonorum rapt. de dolo, me-
 tus causa. per totum. ¶ Ex quo ergo forus secu-
 laris, in hoc cedit canoni, quod turpiter sit que-
 situm ex usura sicut in furto uidemus. ff. de fur-
 tis, per totum. sic & pro posse potest agi coram
 seculari, ut in lib. feudo. de pace tenenda. & c. &
 de treuga & pac. c. 1. Et si hoc uerum foret, quod
 ubi in acquisitione temporali daretur concursus
 peccati, ex hoc, causa diceretur spiritualis,
 iam euacuaretur forus secularis. Ad quod alle-
 gat not. de iudic. nouit. Et quod not. Bart. in ex-
 tra uaganti, ad reprimendum. solum ergo cogno-
 scit ecclesia quando dubitatur an sit usura: quia
 16 de hoc crimine an sit peccatum spectat ad ec-
 clesiam. Et hæc sunt quæ satis prolixè reperio scri-
 pta per dominum Antonium de Butrio, in cap.
 cum sit generale. de foro competen. Et licet mul-
 tum late loquatur, & multa bona dicat, quæ ex
 causa ut infra dicam, attamen non recedit ab
 opinione Paul. in clemen. prima de usuris. ne-
 que Bart. in dictis locis in l. titia, solu. matrim.
 & in l. omni in nouatione. C. de sacrosanc. eccle.
 Dominus Bald. tamen aliter scribit, in l. quo-
 tiens. C. de iudiciis. dicens, quod tam in usuris,
 quam matrimonio, siue sit quæstio in iure, siue
 in facto, semper principaliter & incidenter cog-
 noscat ecclesia, & non est quæstio agitanda, co-
 ram iudice seculari, per ca. tuam, de ordinar. cog.
 & qui filij sint legitimi. cap. causam quæ. cum si-
 milibus. Et illam opi. sequitur etiam Do. Pet.
 de Ancha. quæ uidetur bene intelligentibus opi-
 nio glo. in clemen. dispendiosam. de iudic. quâ-
 uis dominus Ioannes de imola, dicat quod do-
 minus Petr. de Gaspar. & de Calderinis, consul-
 uerunt contrarium, credo quod uoluerunt di-
 cere,

De propositione &c. In §. de Vfurarijs: Rub. II. 71

esse, quod predicti doctores contra opin. glo.
 & Bald. consuluerunt, & contra opin. Petri de
 Ancha. in lectura, & monstratur per ea quæ di-
 cit do. Ant. in fin. dicens, quod opi. glo. forte
 seruaretur in practica, dicens, quod pro ipsa fa-
 17 ciet quia facit, forte ¶ leuiiores probationes ad
 mitterentur & sufficerent in foro ecclesiastico;
 iuxta not. de iureiur. ca. ex literis, sic & in matri-
 monio, licet quædam quæstio sit facti, forte ad-
 mitterentur testes in foro canonico, qui alias
 non admitterentur: ut in cap. super eodem. de
 testibus. Sed saluo honore tanti patris & domi-
 ni, hæc rō multum est grossa, quod propter faci-
 liorē modum procedendi, detur in ecclesiam
 iurisdictio. Et iō de iure videtur verior opinio
 Bald. in dicta. l. quotiens. & glo. in dicta. clem.
 Nam de iure canonico, solum illud erat crimen
 & punibil. vt in titulo de usuris, merito erat
 crimen ecclesiasticum, ut dicit glof. in dicto c.
 cum sit generale. & vbiq. glo. istud tenet, & in
 dubio adhæreas gl. sicut puer qui nescit equita-
 re, se tenet arcono, ut refert But. C. qui pro sua.
 l. 1. Et sic solus iudex ecclesiasticus de illo co-
 gnoscat principaliter, & incidenter: vt de ordi.
 cog. ca. tuam. & q. filii sint legitimi. c. causam. &
 tenet Bal. & gl. Sed quia in hoc regno, & in aliis
 do. Arragonum regi subditis, ex foris & consti-
 tutionibus, usurę reprobantur & imponit pena
 18 & sic ex l. & ex pena, fest crimē ciuile, ut not. in
 aucten. clericus qui. C. de episcopis & cler. per
 19 Cyn. & Bald. ¶ Merito potest dici quod in his
 regnis est crimen mixtum, & vterque iudex est
 competens inter laicos, pro sua pena seculari,
 pro vfararum restitutione, & opertione, & pœ-
 na suo casu a lege imposita, & ecclesiasticus,
 pro sua. Et hoc sentit dominus Anton. de But-
 trio in princ. suæ notæ, vbi supra. Et hoc in re-
 gno posset verificari dictum Bartold. & Pauli
 de Castro, super ista materia vfararū, & illorū
 distinctio, an sit dubium in iure, uel in facto?
 &c. tamen etiam illorum opinionem, vsque qua
 que non credimus veram, nisi cum hoc grano
 salis. Nam iudex secularis aditus contra laicum
 vt usuram restituat, uel pignoris computet fru-
 ctus in fortem, iunctis regulis iuris communis,
 etiā si de facto negetur vifura, & sic resultet iuris
 altercatio: attamen si iudex secularis iuris ca-
 nonici regulis seruatis, velit declarare usurā, &
 sic restituendam, hoc poterit quærere iudex se-
 cularis, etiam de exceptione ad ecclesiam perti-
 nen. quo ad cognitionem, si de illa notorie cō-
 flet, potest & debet habere rationem. Faciunt
 no. per glo. de iudic. cum venissent. de priuil.
 cum personæ. & de rescrip. cum contingat. Nec
 potest dici quod hæc causa sit mere ecclesiasti-
 ca, nec quod iudex secularis sit prohibitus iudi-
 care, nisi quia ubi de contrario pronunciet, nu-
 triretur peccatum, propter vfararum prohibi-
 tionem: ut dicit dominus Antonius de Buttri:
 in dicto c. cum sit. de foro compe. Pro quo opti

me facit. c. quāto. extra de usuris: maxime, quia
 forus regni concedit cognitionem, uideatur
 ergo concessisse de omnib. in causa incidentib.
 & ad causam pertinere. C. de iudic. l. quotiens.
 & quod not. in cap. 1. de ordi. cog. cum similib.
 Ergo videtur quod iudex secularis, tam super
 facto, quam super iure, vifura data lege regni
 cognoscere, & pronunciare posset, verum vbi es-
 set casus dubius, nōdum decisus, per regulas iu-
 ris canonici expresse, & ventilaret de eo quæ-
 stio, ut in aliquibus casibus, de quibus infra di-
 cemus: tunc si iudex secularis uellet dicere, non
 esse usuram, uel nōllet ex suo sensu id declara-
 re, male faceret: quoniam ratione peccati, hoc
 pertineret ad ecclesiam. de iudic. nouit. Et tale
 dubium veniret per ecclesiam decidend. qui fi-
 lli sint legitimi cap. per venerabilem. cum simi-
 libus. Et sic intellect. nota. Bart. & Pau. in hoc
 regno posset pro cōmuni obseruatione teneri.
 Alias autem esset dicendum, quod de treuga,
 & pace iuramento firmata, uel si esset fracta, uel
 quo ad effectum iuris, iudex secularis non pos-
 set se intromittere, quod est contra. l. de pa-
 ce tenenda, & iuramento firman. cum simili-
 20 bus: quia ¶ causa pacis, & iuramenti, est de
 foro ecclesiæ. de iudic. nouit. & sic cum hoc
 temperio intelligas nō. per Paul. & Bart. & nō
 errabis: quia si bene ponderes attēta diuersita-
 te fori, ad ius commune, ciuile, uel legale, non
 21 differunt. ¶ Sed quid dices de Iudæis & Sarracenis,
 usuram committentibus? nunquid ec-
 22 clesia, uel iudex secularis puniet eos, uel erit ne
 seruanda distinctio supra proxima? Et videt qd
 nullus eorum, maxime in Iudæo: quoniam sua
 secta, uel eorum antiqua lex, est in tollerantia.
 extra de Iudæis. ca. & si Iudæos. & secundum il-
 lorum legem, dicūt ipsis licitum fore cum Chri-
 stianis fenerari. Allegant Deuteronomi. 23. ca.
 vbi dicitur. Non fenerabis fratri tuo ad usuram,
 pecuniā tuā: neque fruges, nec quamlibet a-
 liam rem, sed alieno. fratri aut tuo, absque vsu-
 ra, id quod indiget commodabis, & benedicat
 tibi dominus deus tuus, in omni tempore tuo.
 Et uide etiam Deuteromi. 28. Ex quo ipsi in fe-
 runt, qd alij qui non est frater in eadē fide, iuxta
 c. ad mensam. 11. q. 3. erit licitum fenerari. ¶ Se-
 cundo pro hoc adducitur dictū Augustini, qd
 habetur in ca. ab illo. 14. q. 4. vbi dicitur, ab il-
 lo exige usuram, cui merito desideras nocere.
 ¶ Sed contra Iudæos facit quod habetur Dei-
 ternomi. cap. 15. ubi dicitur, quod a nullo reci-
 piendæ sunt usuræ, quæ est uniuersalis negatiua
 22 ¶ & qui totum dicit, nihil excludit. de maio. &
 obed. solite. Et argumentum a contrario sensu,
 23 quod allegat Iudæis, non procedit ¶ quia resul-
 tat prauus intellectus, & contra illorum legem
 Deuteronomi. cap. 15. Et Dauid in Psalmo. Do-
 mine quis habitabit in tabernaculo tuo, ibi:
 Qui iurat proximo suo, & non decipit. Qui pe-
 cuniam suam non dedit ad usuram, & munerā
 super

Speculum Principum, Petri Bellugæ.

super innocentes non accepit. Ad hoc. l. i. de
 offi. eius cui manda. est iurisdictio. & quod not.
 in l. conueticulam. de episcopis & clericis. Nec
 obstat dictum Augustini in capitu. ab illo. Nā
 ut dicunt docto. illud debet intelligi negatiue,
 id est sicut nulli quis debet nocere, sic nulli de-
 bet fenerari. Et ita communiter tenetur per
 Guil. in cle. 1. de usur. Et per Hostien. in summa.
 ritu. de usuris. §. aliquādo. & per docto. in cap.
 cōquestus. de usuris. & c. quanto. & c. post mise-
 24 rabilē. † Sed qd dices de iudæis in hoc regno, &
 in aliis terris domino nostro Arragonū regi sub
 ditis, vbi Iudæi habent ex priuilegio, ut pos-
 sint fenerari. Et certe licet Guilielmus de mon-
 te Lugduno, in clemen. 1. de usuris, dicat quod
 rex non potest illud priuilegiare, citra pēnam
 clementinæ. Et expresse loquatur de nostro do-
 mino rege Arragonum, ut ibi refert dominus
 Ioan. de Imola: tamen iudex secularis non exe-
 cutaret illam formam priuilegii, non exceden-
 tem: de stricto rigore, credo quod illorum pri-
 uilegium non valet. ¶ Primo, quia ut diximus
 contra illorum legem, & sic eis non prodest ar-
 gu. l. die Sabbato. C. de Iudæis. ¶ Secundo, qui
 contra legem diuinam, pariter & humanam, ut
 est dictum, & etiam contra legem regni, secun-
 dum quam ipsi debent uiuere. C. de Iudæis,
 iudex, nisi dicas principem excusando, quod
 25 ex quo de † peccato iudæi non curatur, cum
 sit in continuo peccato, & sic de his qui sunt fo-
 ris, nihil ad eos: & quia usura a lege imperii nō
 erat reprobata, ita quod Iudæos astringeret
 (vt supra diximus) etiam quod a foro sit repro-
 bata ex priuilegio Iudæi excipi possunt: non ob-
 stat quod in eorum peccet legem (vt est allega-
 tum) quia de illorum peccato non curatur, qd
 etiam princeps & ecclesia sciunt quod ipsi pec-
 cant in articulis fidei, qui sapiunt sacratissimā
 26 humanitatem Christi: & tamen tollerātur, & ta-
 men nil ad nos, † de his quæ foris sunt, de di-
 uor. gaudemus. 2. q. 1. c. multa. Et ideo dicit Pa-
 de Lezare in clem. prima de usuris, qd Iudæus
 asserens usuram non esse peccatum, non esse ut
 hæreticum puniendum. Allegat. 45. distinctio.
 de Iudæis. 1. qō. 7. conuenientibus. 23. quæ. 5.
 si nos. & capitulo non vos. 27. quæstio. quinta.
 alieno. & in capitul. quicumque. & capitulo hæ-
 27 retici. † Et quia licet Iudæus sit creatura dei,
 non tamen est creatura ecclesiæ, quæ eos non re-
 generat per baptismum, & ideo canonibus nō
 arctatur. 2. qō. 1. multi. Bene tamen dicit ibi gl.
 & scribentes, qd si talia dogmatifarent quod ef-
 28 sent per ecclesiam † puniendi. Allegat not. de
 noto. c. quod super ijs. Et hæc possent excusare
 principem concedentem priuilegium a pœna
 consilij generalis, in clementina prima. de usu-
 ris, si ualet illorum priuilegium, hoc tamen nō
 29 firmo, quoniam magna est dubitatio. † Sed po-
 namus, ubi Iudæus, uel Sarracenus in casum p-
 hibitum usuram exercent, corā quo iudice est

agendum, vel quis eos puniet? Dic quod iudex
 secularis illorum, & non ecclesiasticus & pote-
 rit fieri ad requisitionem ecclesiæ. Ad hoc not.
 extra de usuris. capitulo. quanto. & quod not.
 30 in dicta clemen. & quia † de ijs qui foris sunt
 non curat ecclesia. de diuor. gaudemus. 2. quæ-
 stion. 1. cap. multi. Sed scias quod in hoc Valen-
 tino regno, de priuilegio, nequid procedi per
 inquisitionem in causa usurarum, & satis est
 de mente fori, sed hoc est per iudicem secula-
 rem quando ipse de usura cognoscit. Sed eccle-
 siasticus bene potest in usura procedere per in-
 quisionem, ut not. Innocen. in capitulo ad no-
 stram. in 2. de iureiuran. maxime quando de iu-
 re canonico omnia crimina sunt publica, ut
 no. Innocen. in cap. crimina. de collu. deteg. Et
 ideo, ut de isto crimine possit procedi inqui-
 tendo sit commissio alicui ecclesiastico a sede
 apostolica, qd etiā de forma cōmissionis potest
 inquirēdo pcedere. de quo in dicto c. ad nram.
 31 in 2. de iureiuran. † Sed dubitat quis sit effectus
 istius inquisitionis, nūquid si per istam inquisi-
 tionem cōstet de usurarijs a quo est extorta po-
 terit illam habere, uel coget eum commissarius
 vel episcopus ad restitutionem, & uidetur qd
 non quia dum proceditur per inquisitionē, a-
 gitur ad pēnam canonicam imponendam, nō
 ad utilitatem alicuius. priuatæ personæ secun-
 dum Innocentium, qui ita not. in cap. ad no-
 stram. in 2. de iureiurando. Fateatur tamen Ho-
 stiensis quod per quandam consequētiam po-
 test recuperare usuram, ijs a quo est exacta, &
 iudex illum cogere. quia aliās pœnitentiā fru-
 ctuosam agere nequit, nisi restituat alienum,
 vt. 14. quæstion. 6. si res. & infra de usuris, cap.
 cum tu. Secundum Hostiensem addas aliam ra-
 tionem, quia si non restituit, habet locum pœna
 canonica, de quibus in cap. quamquam. de u-
 suris. libro sexto. ¶ Item quia episcopus potest
 cogere existentem in peccato, quod exeat, &
 32 quod restituat quod rapuit. † Nam usurarius
 raptori similis est, ut in c. si quis usuram. 14. quæ-
 stione. 4. sed pœnam pecuniariam non posset
 imponere ex tali inquisitione etiam in casu, ubi
 a lege regni est imposita pœna, quia non agi-
 tur ad hoc. Sed pone quod agitur coram iudi-
 ce laico ad instantiam partis constat de usura,
 33 & pœnunciat illum usurarium, † & usuram te-
 neri restituere, nunquid ex delicto poterit ad
 aliquem pœnam condemnari pecuniariam do-
 mino regi applicandam, uel in corpore. Et cer-
 te si agitur ad rei restitutionem, non quia & si
 agatur de crimine, nō est tamen huius quæstio
 criminalis. De procurator. cap. tuæ. & sic ei ali-
 qua pœna imponi non potest. Sed si ille fuit ac-
 cusatus uel denunciatus de crimine, coram iu-
 dice criminali, est dubium an sit pœna pecunia-
 ria domino regi applicanda, uel alia corpora-
 lis? Et certe in hoc regno Valentino in multis
 est adiecta pœna, si usuram exercent, quia resti-
 tuit

De propositione &c. In §. de Usurarijs. Rub. II. 72

tui principale, uel sortem cū usura, & dimidia
 fortis applicatur domino regi. ¶ Sed qd in Pa-
 gano, uel non milite? Et certe uidetur relictum
 in dispositione iuris, & sic quod nullam penam
 præstet, sed quod restituat usuram, qā si de alio
 uoluisset princeps dixisset, de decimis, ad au-
 dientiā. Et in nō disposit. restat iuris cōis dispo-
 sitio. l. r. ad municipal. l. præcipimus. C. de appel-
 latio. cum similibus. Maxime, quia id foro caue-
 tur in contrariū, & quod domino regi aliquid
 acquiratur, probatur per. l. Lucius. in fine. ff. de
 iure fisci. ff. de inofficioso testamento, lege. Pa-
 pinianus. ait contra veteran. §. meminisse.
 ¶ Item quia usura est rapina, ut. l. 4. quæstio. 4. c.
 34 si quis usuram. † Ergo ut raptor præstet penā,
 ut instit. vi bonorum raptorum. §. si quis con-
 tra, quæ est rei rapte æstimatio, ut ibi, maxime
 qā si hoc non esset, esset dicere crimē, sine puni-
 35 tione, & sine pena, cōtra publicā utilitatē: † qā
 interest Reipublicæ ne crimina remaneant im-
 punita. l. licitatio. §. qd illicite. ff. de pub. & ve-
 cti. & in c. ut famæ. de sententia excoicationis.
 36 Et ubicunq; crimina † claruerint, puniēda sūt
 24. q. 2. ecclesie. Si ergo puniri habet aliqua ha-
 bet esse pena, illa ergo erit arbitraria. ff. de pe-
 nis. l. hodie. & in arbitrarijs venit mors inclusi-
 ue secundū gl. in §. in summa instit. de iniurijs.
 ¶ Sed in nostro casu non esset tale arbitriū, ne-
 que posset esse: quia ex quo pro tali & simili de-
 37 licto, aliās non est indicta talis pena † mortis
 uel corporis, illa non posset venire in arbitra-
 ria secundum glo. notabilem, in cap. inquisitio-
 nis, de accusa. Vel posset dici quod iam a foro
 sit pena adiecta pecuniaria, scilicet dimidia
 fortis, & illa est fisco applicanda ipsi foro. Et
 sic aliās præsumitur. l. agraria. de termino amo-
 to. ff. ¶ Nec obstat quod ille forus loquatur in
 milite, quia etiam a paritate, uel maioriāte ra-
 tionis etiam in criminibus & penalibus fit ex-
 tensio & l. loquens de vno extenditur ad aliam
 casum, etiam legis non tantum. De quo uide
 glo. in cap. quāquam. de usuris. libro sexto. glo.
 fina. & in ca. 1. de tempo. ordi. libro. 6. glo. super
 uerbo. Italiz. Et uide glo. in l. si qui seruo. C. de
 furt. Vide nota. per Bald. in aucten. quas actio-
 nes. C. de sacrosanct. eccle. & per Marthæum de
 Mathal. in tractatu exten. iuris. ubi uide in locis
 ubi dictus forus non uiget, si est forus uel consti-
 tutio illa seruanda est, alias ueniat pena arbitra-
 ria, uti diximus. ¶ Hic autem esset quærendū
 quid sit usura, & quare fuit prohibita a lege di-
 uina & multiplici genere usurarum, & de con-
 tractib. initis in fraudē usurarū, & de aliquib. ca-
 sibus in quibus dubitatur an usura committa-
 tur, quod hic inferere esset facere de hac mate-
 ria librum, & potius laboriosum quam subtri-
 le. Ideo uide quod not. Innoc. & Hostiens. in c.
 1. de usuris. & in cap. in ciuitat. & in aliis capitu-
 lis eiusdem tituli. per Baldum in rubrica. C. de
 usuris. & per Butri. & cum in l. cum alle-

gas. C. de usuris. per Baldum & Angelum, in
 aucten. ad hæc. & Petrum de Ancharano, in re-
 gula. peccati ueniam. de regulis iuris. libro. 6.
 Et per Ioannem And. in mercenali, in regula
 peccatum, & per Ioannem & Antonium de Bu-
 trio in cap. ad nostram, de emptione, & uend.
 Ad quæ loca sufficiat remississe. ¶ Sed quia in
 hoc regno quotidie de aliquibus dubitatur an
 usura cōmittatur, ideo de his practicabilibus,
 & de quibus dubitatur quotidie aliqua dica-
 mus. Et primo. uidi sæpe dubitari in hoc regno
 in occurrentibus casibus. Pone. Venditor uen-
 38 dit domum, turrim, uel campū, † Cum emptor
 pecuniā promptam non haberet, & quia uen-
 ditor carebat re, & præcio, fuit constitutum per
 emptorem certum interesse annuū præstandū
 uenditori, & sic in casum permissum iure ciui-
 li, pariter & canonico, ut in l. curabit de actio-
 nibus empti. & l. initio. de pact. inter emptorem
 & uenditorem. Et quod notatur in. l. 1. C. de
 summa Trinita. & in l. 1. C. de sentētijs quæ pro-
 ceo quod interest proferuntur, & in cap. sacro. de
 sententia excommunicationis. Modo ergo do-
 minus dicti interesse, ut ita loquamur pecuniā
 indigens, uendit, uel de foro celsionem fecit
 alicui tertio, de dicto nomine & interesse, quia
 39 de foro in hoc regno, nomina † uēdi nō possunt,
 sed ubi essent uerba, uēdidit, celsit etiā uti iam
 de facto uidi ēt quod ut uenditio nō ualeret, ut
 in. l. si creditor. C. de hæredi. uel ac. uendi. Et qā
 ex quo in cōtractu sunt adiecta uerba habita
 ad celsionem secundū quam ualere pōt, uide
 dicendū qd pro illa ualeat, quasi uerba aliquid
 debent operari. arg. l. si uno. ff. locati, & faciunt
 40 † transire cōtractū de una materia ad aliam.
 iuxta. l. cum ita donatur. ff. de donation. causa
 mortis. Facit quod notatur in. l. si insulam, de p-
 script. uerbis. ¶ Sed quid dices in dubio princi-
 pali? Pone quod illius nominis est facta habili-
 ter celsio in tertiu. Nūquid ille tertius, licite re-
 cipiat istud interesse sine eo quod usuram com-
 mittat, & uideatur quod non sit licita percip-
 tio istius interesse, ut in emptorem: quia ille
 nō caret re & fructibus, quemadmodum autor
 suus, in cuius personam erat licita perceptio in-
 teresse, merito uideatur quod in eo non sit licita pe-
 41 ceptio, & possit sibi dici quod si illud exigeret,
 est usura. † Nam causa exaction. talis interesse,
 est carentia rei & fructuum, ut in dicta. l. cura-
 bit, cum similibus. Et p. hac opinione facit, qd
 singulariter no. Bal. in Rubrica. C. de usuris. in. l.
 quæstione. ubi dicit qd interesse qd marit' licet
 recipit propter dotem non solutam, iuxta capi-
 tulo salubriter. de usuris, non potest uendi ne-
 que cedi, quia non licite per alium recipere-
 retur. ¶ Sed hoc non obstante pluries consului,
 & iudicialiter obtinui contrarium, quod sit
 licita perceptio dicti nominis in emptore uel
 celsionario. Non obstat quod dominus Baldus
 ibi uoluit dicere de marito, quod non potest in
 alium

27 .ii Speculum Principum, Petri Bellugæ.

alium transferre ius recipiendi interesse, quia
 cōtrarium voluit Ang. in repet. authen. ad hęc.
 C. de vsuris pro concordandis. Quibus opinio-
 nibus posses dicere, quod aut maritus ex ipsa
 dote non soluta licite recipit interesse & exegit
 ex mora, iuxta. l. vnicā. de rei vxō. actio. & quod
 no. in d. cap. salubriter, & hoc propter onera ma-
 trimonij, si illud nomen citra prouisionem ali-
 cuius interesse ex pacto vel stipulatione per so-
 cerum alteri cedat quod tunc cessionarius, vel
 emptor non poterit petere interesse, quia is nō
 sustinet onera matrimonij. Si autem per socerū
 sit constitutum interesse annue soluendū, iuxta
 materiam dicti cap. salubriter, tunc illud posset
 cedi & licite recipit per cessionarium, vel em-
 ptorem. Et sic loquatur Angel. & hęc distinctio
 bene fundatur pro infra dicendis ad nostrum
 propositum, istud reducendo, præsупposito qđ
 opinio Bald. de qua in dicta rubrica esset vera,
 non facit contra cessionem habentem vel em-
 ptorem: quia in quæstione Bal. causa quare em-
 ptor vel cessionarius non potest recipere inter-
 esse, est quia maritus & illius persona erat cau-
 42 sa illius priuilegij. † mutata ergo persona, mu-
 tatur causa priuilegij. C. de imp. lucra. l. 1.
 libro 10. & l. licitatio. §. si. ff. de pub. Et de acqu.
 hæred. l. Paulus. secundum Baldū. ibi potest esse
 alia ratio, quia in quæstione Bald. causa recipiē-
 di interesse, est supportatio onerum matrimo-
 nij, vt in cap. salubriter. extra de vsuris, qua ces-
 43 sante, † cessat dispositio, in cap. cum cessante.
 de appell. cum similibus. Cum igitur in empro-
 re vel cessionario, cesset illa causa, sonus matri-
 monij, posset dici secundum Baldum, cessare
 interesse, nostro autem casu longe diuersum: nā
 causa quare venditor iuste recepit interesse ab
 emptore est duplex, s. quia caret re & pretio. Et
 quia emptor est in mora nō soluendi pretium,
 & non est illa sola ratio quod emptor colligit
 fructus ex re. Et hoc probatur ea ratione: quia
 aliās diceretur quod nullum interesse debere-
 tur ex re, quæ nullius est fructus, empta & non
 soluto pretio, cuius contrarium habetur in l. Lu-
 cius, secundum vnam lecturam, de act. empt. &
 quod no. Bald. in l. 2. C. de vsuris. vnde cum ean-
 dem moram committat emptor, cum isto ces-
 sion. vel nominis emptor, satis cum primo cre-
 ditore eundem debet præstare interesse, maxi-
 44 me, quia ex vsu rei vel ex fructibus, † locupletat̄
 cum iactura aliena, quod iura non patiuntur,
 45 † Et quia de iure iste emptor nominis, vel de il-
 lo habens cessionem, gaudet eodem priuilegio
 quo venditor vel cedēs. ff. de hære. vel ac. vendi.
 L. emptor nominis, maxime quia is qui interes-
 se permisit rem illam afficit & obligauit pro il-
 lo interesse & quasi censu, vt ita loquamur.
 ¶ Ad hoc optime faciunt nota. per Innocentiū,
 in cap. in ciuitate, de vsuris, & quod ibi scribit
 dominus Antonius de Butrio, super quæstione,
 communis bestiarum. Et pro hac parte fuit plu-

ries pronunciatum in hoc regno. ¶ Pone etiam
 id quod quotidie fit per mercatores & alios e-
 mentes cessiones, accipientes cessiones sub no-
 minib. uel pensionib. censualiū, quorum dies
 nondum cessit & dant statim venditori uel fa-
 cienti cessionem pecuniam, minus tamē quā
 sit nomen uel pensio, aliquando minus tertia
 parte, aliquoties minus quarta uel quinta p-
 uti possunt conuenire, nunquid quod ultra e-
 xigitur a dictis debitoribus nominum uel pen-
 sionum, sit usura, & repeti possit, & uideatur qđ
 sic: qđ pecunia pecuniam parit isto casu con-
 tra iura. 14. q. 3. cap. plerique, uendendo ei
 siue emendo nomen, vř vendi pecuniā in qua
 non cadit uenditio, quare nō est ad hunc usum
 destinata, ut not. in capitulo. 1. de usuris. Vnde
 licet quis in ea transferenda utatur uerbo, uen-
 do, tamē debet dici mutuum in effectu qui de-
 bet attendi, ut not. in d. capitulo. plerique. &
 l. si vno. ff. locati. Et quod not. Host. in cap. pe-
 titio. de procura. & in cap. intelligentia. de ver-
 borū sign. ¶ In contrariū uideatur dicendum,
 quia in nominibus debitorū, cadūt oēs tituli, le-
 gati, donationis, emptionis, & uenditionis, & si-
 milium. ut. l. ab Anastasio. & l. per diuersas. C.
 mādati. & C. & ff. de hære. uel ac. uēdi. & l. ex lega-
 to nominis. C. de legatis. ¶ Consequenter infer-
 tur quod sicut in alijs rebus in quibus cadunt
 contractus emptionis & uenditionis, non cura-
 tur æqualitas ualoris rei uenditæ ad p̄cium, dū
 modo ultra dimidiā nō extendat, imo expresse
 46 in dimidiam. licet † contrahentibus se decipere
 l. 2. C. de rescin. uendi. & l. in causa. §. pen. ff. de
 mino. & et de iure canonico. ut in c. cū dilecti.
 de emptio. & vendi. Sic ergo uideatur dicēdum
 in emptione nominum, sicut aliarum rerum,
 47 quæ sunt in cōmercio. † Non obstat qđ dicit qđ
 pecunia pariat pecuniā, & quod in pecunia nō
 cadit emptio, qđ fatendū est immediate: Sed
 mediate siue p̄ modū aliarū rerū super quibus
 contractus emptionis, & uenditionis & simi-
 lium iunguntur, pecunia, pecuniam parit, rem
 scilicet emptam minori p̄cio, alteri plus uen-
 dendo, & ita in casu nostro mediante nomine
 empto, ultra quam emerim uel excessione de-
 derim a debitore nominis exigo, ipsum ergo
 nomen est tanquam materia siue res in contra-
 ctū deducta, & non pecunia, quod patet: quia
 si non habet debitor pecuniam unde soluat v-
 num nummū, nihilominus obligatus est in to-
 to debito, ut patet in titu. q. bonis credere pos-
 sunt. C. & ff. istud ergo ius incorporale est res
 quæ uenditur principaliter non pecunia. Facit
 48 quod no. in ca. quamuis. de decimis. ubi † aliud
 est ius quod residet p̄nes me, aliud quod ex
 illo iure consequor, ut fructus ex iure deciman-
 di. ¶ Præterea illud nomen ita emptum subia-
 cet periculis, & expensis, & laboribus, quia de-
 bitor poterit effici non soluendo, & forte etiā
 quod sit soluendo, oportebit cum eo litigare, &

sumptus.

De propof. &c. In §. de Vfurarijs. Rub. II. 73

sumptus, & expensas facere, & expectare dubiū
litis euentum. ff. de peculio. l. si quod debetur,
de indic. l. properandum. in prin. C. de iudic. c.
dispensio. de decimis, in 6. de dolo & contu. c.
49 finem. Ex quibus nomen debitoris debet ꝑ
siderari, & tantominus existimari, ut not. Bart.
post glo. in. l. ab Anastasio. C. mandati. ¶ Hoc
tū credit esse verum, d. Petr. de Anch. ubi talis
emptio nominis fiat ex cā, & de nomine dubi-
tato, utrū statim uel in termino præfixo soluat
uel non soluat. Vbi autē est oīno certū qđ soluet
puta quia est fidelis, uel tutus mercator, qui te-
netur in diē soluere centū mihi, & ego indigens
de præfenti pecunia delegē tibi eum vel faciā
tibi cessionem, ut tibi soluat dicta centū in ter-
mino, & mihi das. 80. nomine præcij dicti nomi-
nis, statim credit illa quæ recipies in termino,
50 ab illo mercatore ꝑ censiuri usuram. Et ita dicit
quod consuluit in foro cōscientiæ cuidā iuueni
mercatori in Venetis, dicens qđ facit c. nauigā-
ti, de usuris, sed non uidetur talis distinctio de
nomine dubitato uel indubitato iure, probari.
Nam si dicta distinctio esset vera, idem ius esset
in re empta minori præcio, quod infallibiliter
plus ualet, quia sicut in illa re cadit contractus
emptionis, sic in nominib. de iure uel cessione de
foro, & in his contractib. & in quolibet eorū tol-
51 leratur ꝑ deceptio, dum tū nō ultra dimidiam,
etiam de iure canonico, ut in dicto c. cum dile-
lecti. de emptio. & uendi. ¶ Item quia & ratione
temporis & periculi, & propter expensas, mi-
nus ualet illud nomen, & id uenit in ꝑ æstima-
52 tione de iure, iuxta not. in dicta. l. ab Anastasio,
Nonne bonus, & fidelis mercator propter mul-
tos casus & infortunia potest effici non soluendo
uel facere creditorem litigare, uel ciuitas po-
terit pati aratum, uel propter guerras non solu-
uere pensiones censualium, & sic cessione esset si-
bi inutilis, maxime quia etiā factō cedētis pōt
a te auferri, & suscipis periculū ex quib. indu-
bie minus ualet nomen. nō obstat si tibi per ꝑ
missam euictionē cauisti, qđ etiam sunt litigia.
Et quia tu cedens potes effici non soluendo, Et
sic uidetur dicendum tales cessiones non usu-
rarias. Indistincte faciunt not. ꝑ d. Ant. de But.
in c. in ciuitate. de usur. quem uide ad materiā
aut factum, consulendū est do. Petr. de Ancha,
quia Christiani bene faciunt, si a talibus cōtra-
ctibus cessant: ut in dicta decretali, in ciuitate.
Expōst nimis est rigorosa opinio, & cōtra regu-
las utriusq; iuris. Sed quid dices de usuris uel
interesse, ad qđ quotidie curatores pupillis cō-
demnantur, & de illo quod per contrarium iu-
diciū tutelæ, tutores, & curatores retinent.
53 ¶ Et primo uideamus de usuris, ꝑ uel interesse
pupillare, quod præstant tutores uel curatores
ipsis pupillis, an sit usura, uel interesse permis-
sum? Et certe de iure ciuili nulla est dubitatio.
Nam tutores, & curatores tenentur fœnerari,
& de usura respondere pupillis, uel ex mercia-

re. in locis idoneis collocando pecuniam, aliās
tenētur ad usuras, ut in aucten. ut hi qui obli-
perhi. habere res mi. coll. 4. & C. de admi. tuto.
l. tutores. ff. de admi. tuto. l. siue hæredem. §. Mo-
destinus. & l. tutor qui repertorium, cū similib.
Sed hoc non uidetur iure canonico approbari,
cum usura sit ab ipso consilio generali reproba-
ta in cap. quia in omnibus. de usuris. immo &
qui dicit pertinaciter illam non esse peccatum
54 ꝑt hæreticus^b iudicandus est, ut in clem. 1. de
h usur. quomodo ergo iudices seculares quoti-
die condemnant tutores, & curatores, ad interes-
se pecuniæ ociosæ pupillis. ¶ Dicitur quod dictū
interesse nō est usura, imō est interesse debitum
ex ipsa tutelari administratione cui ius fauet,
& canonicum non resistit, ut sentit singulariter
Innoc. in ca. sacro. de sen. excō. Vnde dicit Bart.
in. l. diuus Seuerus. ff. ad l. falcidiā, quod id qđ
55 antiquitus statutum erat quod ꝑ tutores tene-
bantur fœnerari de pecunia ociosa pupillorum
& de usuris hodie rñdere. tenēt illā pecuniā da-
re mercatori, ut de parteciusi lucri possint pu-
pillis rñdere. Et id sequit Bal. in l. 1. de condi. in
debi. Allegat c. ꝑ uestras. de dona. inter uirū &
uxo. Et alibi Bal. in l. fi. C. de peti. hære. tenet qđ
interesse quātū ex prædio empto haberet, iuste
petit & exigit. Facit qđ no. Inn. in c. in ciuitate,
de usuris. hoc tñ intellige si ꝑcedat cōtract^o ha-
bilis, uel actio illū de iure ꝑducens, sicut est tu-
telarius, ut not. Inn. in ca. sacro. de senten. excō-
munication. Et sic uidetur dicendum, iudices
iustitiam facere, ad tale interesse condemnan-
dato tempore uel subducto infra quod potue-
rint exmerciari tutores, & curatores. & in d. au-
cten. ut hi qui perhib. oblig. habere se res mi. &
usque ad tempus realis restitutionis pecuniæ
ociosæ etiam finita tutela. ut. ff. de admi. tuto
l. tutor, qui repertorium. §. fin. & l. Lucius. §. quæ-
situm. 2. eodem. titul. Et. l. 1. §. fin. de usuris: nisi
ea deposuerit, ut in l. tutor pro pupillo, eodem
titul. de admi. tuto. Quod solitus sum limita-
re sic quando pecunia quam restitutus est tu-
tor uel curator, est liquida, quia tunc nisi solu-
uatur uel deponatur, ut est dictum non libera-
tur a cursu usurarum, uel interesse, iuxta. l. ac-
ceptam. C. de usuris. Sed si pecunia quam
tutor uel curator est restitutus, non est liqui-
da ex probabili dubio facti uel iuris, tunc quia
talis tutor uel curator non est improbus litiga-
tor non committit moram, & sic non tenetur
ad usuras. ff. de usuris. l. si quis solutioni. &
l. tutor condemnatus. & l. non uidetur impro-
bus. ff. de regulis iuris. Et ideo dicit glo. in di-
cta. l. acceptā. gl. super uerbo, usur. quod quan-
do non est liquidum debitum citra depositio-
nem liberatur ab usura. Alleg. ff. si certum peti-
tur. l. quidā. & uide quod ibi singu. Bald. scribit
in principi. oppositionum, & in sexta oppositio-
ne ubi allegat singula. l. quam sum semper so-
lit^o allegare. l. statuliber ratioñ. ff. de sta. liber. &

N licet

Speculum Principum, Petri Bellugæ.

licet non alleget ipse, habes sociam in. l. seruis
 si hæredi. aliás. l. cum hæres. ff. eo. 6. oppo. Dici-
 tur hic, qđ obligatio, consignatio, & depositio,
 suos effectus operentur, debet offerri totum de
 56 bitum cū suis accessorijs, † contrarium imò vi-
 detur, quod sufficiat partem offerre. ut. ff. de stz
 tuliber. l. statuliber rōnem. ¶ Solutio, aut totū
 debitum est liquidum: & tunc totum debet of-
 ferri, ut hic. & ff. eo. l. tutor. §. Lucius, aut est pars
 liquida, & pars non, & tunc sufficit offerre id
 quod est liquidū. Nam in liquida dum non con-
 tra hitur mora, antequam sit per iudicem de-
 claratum. C. de vsuris. & fruct. litium. l. 2. hæc
 sunt formalia verba Baldi, in dict. ltu multum
 not. pro mea sub proxima distinct. & pro ea fa-
 ciunt quæ scribit Bar. in. l. qui Romæ. §. Gaya.
 ff. de verbo. oblig. Et quod dubium facti uel iu-
 57 ris dictum cursum vsurarium, † vel int. esse im-
 pediat. Facit tex. in l. emptor. §. lucius. de pactis
 tex. cum glo. in l. tertia. §. ibidem. ff. ad exhiben-
 dum. & quod not. Inno. in. c. cum inter R, senio-
 rem de elect. Et no. ista, quia si bene intelligas,
 facient tibi honorem in practica. ¶ Nunc restat
 videre de interesse, uel usura quam petit tutor,
 uel curator, uel negotiorum gestorū ex impē-
 sis in administratione contrario iudicio tutelæ,
 uel negotiorum gestorū, ut uides sunt soliti
 condemnare minores, uel pupillos factos ma-
 iores, & illorum bona, & de iure ciuili, quod
 bene faciunt, non est dubium: quoniam hoc
 vulgatum est legistis, de tutore uel curatore, ut
 in. l. 3. §. contrarium. ff. de cōtrario iudicio tuto-
 rum, & negotiorum gestorū. in l. at qui na-
 tura. §. non tantum. ff. de nego. gest. ¶ Sed quo-
 modo hoc potest tollerari iure canonico cum
 sit contra regulas iuris canonici in hac materia
 vsuraria, nam certum est quod si tutor uel cu-
 rator, mutuat suam pecuniam pupillo, & suæ
 administrationi, pro illa pecunia non potest
 parere pecuniam uel aliquod commodum, ut
 in cap. plerique. 13. quæst. 4. & §. 8. distinct. cap.
 eijciens. ¶ Item quia ex tali mutuo, seu impen-
 so solum oritur aduersum pupillum naturalis
 oblig. l. sed & si lege. §. consuluit. de peti. hære-
 58 di. & in cap. cum in officijs. de testamētis. † Sed
 quotiens obligatio naturalis, uertitur in ciuile,
 est contractus vsurarius, ut no. Ioan And. in ca.
 consuluit. de usuris, imò statutū quod uult qđ
 illa naturalis obligatio in ciuilem uertatur, ut
 in Bergamo, est nullum, & reprobatur per cle-
 men. 1. de usuris, & quod ibi no. gl. super verbo,
 onera. Merito ut ita dicam, lex disponens super
 hoc qđ illa naturalis obligatio ex mutuo uer-
 tatur in ciuilem, est a iure canonico reprobata.
 Et sic uidetur, quod iudices laici, male faciunt
 ex contrario iudicio tutelæ, uel negotiorum ge-
 storū condemnare, uel interesse iudicare, cū
 sapiat vsuram. Sed his non obstan. dicendū est
 istud cōtrarium iudiciū procedere, & quod est
 iustū interesse multis considerationib. ¶ Primo

quia ista contraria iudicia tutelæ negotiorū ge-
 storū, & similia reperta sunt quadam pro æq-
 tate, ut sicut tutores, & curatores negotiorum
 gestorū præstant interesse pro pecunia ociosa
 sicut & eius præstetur cōtrario iudicio, ut in di-
 ctis legibus. Et hoc repertum est in magnum fa-
 uorem pupillorum, ut facilius tutores in admi-
 nistratiōe impendant, & bona pupillorū, præ-
 inopia ne pereant, ut aiunt, tex. in l. 1. in prin. ff.
 de contrario iudicio tutelæ. ¶ Item & istud est
 59 singulare dictum, quia in his in quibus habet
 locum † contrarium iudiciū tutelæ, uel nego-
 ciorū, uel pro socio, semper procedit contra-
 ctus præambulus, uel actio præambula, ad quā
 facta relatio præstatiōis. quæ dicitur usura ad il-
 lud attendens resultat, quasi facio, ut des. ut in
 omni matrimonio, ut, extra de usuris c. salubri-
 ter, uel uendo & trado, ut des. C. de actionibus
 empti. l. curabit. uel facio ut des, ut defende.
 c. 1. uel est susceptio particularis. ut des. l. peri-
 culi. de nautico feneratorē, aut alia cōformitas
 vnus ad alterū, ubi proprie non dicitur usura,
 quia non est lucrum, sed est compensatiō quæ-
 dam debita hinc & inde, ut in legibus allega-
 tis. Et ita debet intelligi quod no. in. l. socium
 qui in eo. ff. pro socio. secundum Bald. in l. 1. de
 sum. Tri. in 6. corōdel. Sed sic est huius, qđ a pro-
 cedit contractus societatis uel gestio uel tutelæ
 administratiō, propter quam bene & utiliter
 gerēdam impendit, & sic facit & impendit ut
 recuperet cum eo quod sua interest, & sic cum
 suo iusto interesse, & sic nō est usura. Nec obstat
 quod canonista dicit, quod ex tali mutuo uel
 impenso in administratione, solum oriatur natu-
 ralis obligatio, quare hoc non est uerū, imò
 ex contractu præambulo ius dat fomentum, &
 naturalis uertitur ex ciuili ab ipsa lege, faciunt
 not. in l. legē. C. de pactis. Et idem dicēdum est
 60 quod † pupillus, & naturaliter, & ciuilitate est
 obligatus suo tutori uel curatori, & is cuius ne-
 gociā per tertium administrantur. Et sic non ut
 vsurā, sed ut interesse iustum, iuste petitur, & fit
 condemnatio. Faciunt etiam no. per Inno. in. c.
 2. de sentētia excommunicationis. ¶ Et hæc suf-
 ficiant de materia vsurarum. De ceteris cōcurrē-
 tibus dubijs in materia vsurarum, uide in suis titu-
 lis, & in locis desup alle. & Hostien. in summa,
 titu. de usuris, quæ hic nō curo inserere, suffi-
 ciat cotidiana terigisse. hoc semper intellectu,
 quod de dictis, & dicendis uolo stare determi-
 nationi sanctæ matris ecclesiæ, tanquam vere
 catholicus. Et quia potissime, in hac materia
 61 iuris determinatio, ad illam spectet: & aliter †
 sentire quam sentiat est hæreticum, ut uides in
 clem. 1. de usuris, & hæc sufficiant pro nunc.

CAMILI BORELLI ADDITIO.

2 ¶ V T R O Q U E.] Illud, quod hic dicitur, nulli dubiū
 est, qđ utroq; testamento scripturæ prohibita est usura, &
 uoluit Dauid in Psal. hic allegato per Bellugā. qđ est. nu.
 14. & Ezechiel. c. 18. Ad usuram dantem, & amplius ac-
 cipientem

sapientem nunquid uiuet. Voluit Ianoë in rub. Extra de
 usur. Lucas de Penna in l. apud eos col. prima: C. de de-
 bit. ciuit. lib. 1. Joano. Anton. de Nigris. in cap. Regni. no-
 uiter. num. 2. sub rub. de usuris. ubi tenuit utroque testa-
 mento, & ueteri, & nouo prohibitas usuras. Tenuit Ro-
 landus à Valle in consilio. 55. si consideremus. num. 16.
 vol. secunda. Christoph. de Castillon. in consilio. 36. In
 facto. num. 6. in fin. Ioann. Francisc. Scalionus in Ritu.
 20. num. 6. Didacus Couarr. Var. Resoluti. lib. 3. cap. 1.
 num. 5. Ambrosius à Vignate in Tract. de uisuris. num. 13.
 D. Petrus Foller. in Pract. censuali. in verb. Nicolaus epif-
 copus. num. 26. D. Vicept. Maxilla in consuetud. Bari. §.
 si inter. num. 37. in fine. sub rub. si paries sit in consin. D.
 Julius Clarus sentent. lib. 5. §. viar. num. 3. Angel. Cla-
 uas. in summa in uerb. usura. 2. num. 1. & March. Anto.
 Cucehus iustit. Canon. lib. 4. titulu. 7. in princip. & hoc te-
 nent etiam Theologi Antonius Florenti. in tract. de Usu-
 ris. in prin. nu. 4. Quam opinionem apud Theologos com-
 munem asserit Ioannes Aquilanus. sermon. 37. non est
 hic homo. sub ver. septimo usurarius. allegat simpliciter
 huius sententiæ auctores, Augustin. Hieronymi. Ambros.
 Christostom. Thom. Albert. Ferrum de Plaud. Alexand.
 de Ales, & Bonauenturam. & nouissime benè, & subri-
 liter Dominicus de foro de iustit. & iur. lib. 6. q. 1. arti-
 cul. 1. col. 4. Et non mirum cum etiam apud Ethnicos pro-
 hibebatur vitæ pessima apud Aegyptios, & apud Athenen-
 ses, ut uolui. D. Foller. ubi supra. num. 232. Inde apud Ari-
 stotelem lib. Politic. 1. & Moral. Nichomach. 4. Usurarij
 appellantur turpes Lucratores. ob quod quidam Falsidius
 generator notatur per Horati. hisce uersibus in lib. ser-
 monum, primo. dum inquit,

Falsidius Vap. & famam timet, ac Nebullonis,
 Diues Agris, diues positus in fenore nummis.
 Quinas hic capiti mercedes exigit, atque
 Quanto perditior quisque est, tanto acrius urget.
 Et de alio etiam quodam Scauro, qui & ipse usuras exer-
 cebat, ipsiq; inhiabat, ita loquitur Srozza Pater.
 Scaurus habet Villas, Urbana palatia, nummos,
 Pinguiaque innumeris prædia bobus arat.
 Huic tamen assidue maior succrescit habendi
 Nunquam diuitijs ex latiat a fames.
 Dicitur est igitur patrio contentus agello,
 Qui uiuit nullo fuenore Fabritius.

Antonius etiã pius Imperator eo quod trientarium fe-
 nus exercuit multa afficitur nota à Iulio Capitolino. sic
 etiam Atillus apud Saxonem, Grammaticum. Carictes
 apud Plutarchum in Phocione, & de multis similibus
 apud scriptores ingenuus lector poterit uidere.

COMPE TENS.] Quis sit cõpetens usurariæ causæ
 iudex ecclesiasticus an secularis, ex eo questio ista pen-
 det an usurae crimen ecclesiasticum sit uelulare? De
 quibus dico infra in uers. Mixti fori.

LEGE CIVILI.] Usura an iure civili dicatur esse
 prohibita? Quod non sunt omnino prohibita de iure ci-
 uili alios referens D. Prosper Carauita in ritu. 21. num.
 5. Contraria tamen est communis sententia omniũ. post
 glo. in authen. Ad huc. C. de usuris. & Azo in summa de
 usuris. retulit Christophorus Castillionus in consil. 36.
 in facto. num. 7. Vicentius Maxilla in consuetud. Bari. §.
 si inter. num. 37. sub rub. si paries sit in consin. & Ioa.
 Aquilanus in sermon. 37. uers. sexto usurarius. Albericus
 in l. cunctos populos. nu. 15. C. de summa Trinit. & fide
 cath. ubi Iason num. 47. Alexand. in consil. 1. circa primũ.
 in prin. uol. 2. & in consil. 49. paucis utar. col. 1. uol. 4. quod
 consiliũ non est Alexand. sed D. Antonij de Prato ueteri.
 Refert, & sequitur D. Rolandus à Valle in consil. 55. siue
 consideremus. num. 11. uol. secundo. communem hanc
 esse sententiam asserit Ioan. Baptista Villalobos in verb.

usura. num. 67. & tenuit etiam D. Julius Clarus in dicto.
 S. usura. num. 4. alios allegans.

MIXTI FORI.] Usura crimen est ecclesiasticum.
 text. cum glo. in summa. r. 1. q. 1. Et ad ecclesiasticum per-
 tinet iudicem, ut uoluit Paulus de Leazar. in cle. ex gran-
 di; extra de usuris moderando sequitur Bartol. in l. Titia
 num. 7. ff. sol. matr. Gaspar Calder. in consil. 336. Inherẽ-
 do. in fin. inter consilia. Anchar. Federic. de Scis in consil.
 96. in consilio 245. in consilio 300. Alexand. in consilio.
 58. circa primũ. in fin. in consil. 59. Viso Instrumento.
 col. 3. uol. 1. Idem Alexand. in consil. 39. Viso statuto, &
 Themate. col. secunda uers. secundo moueor. uol. 4. Gaspar
 Calder. & Philipp. Franc. in cap. 1. de usur. in 6. Idem
 Calder. in consil. 3. Andr. de Isernia in cap. 1. §. contra-
 hentium incestas nuptias. col. 1. quæ sint regal. in feudis.
 Cardin. in consil. 120. Petr. Philipp. Cor. in consil. 227. ui-
 so processu agitato. litem d. uol. 3. Raphael Fulg. in con-
 silio. 134. In questione uersa. col. fin. uers. Postremo. Fel-
 lia. & alij in capitulo, cum sit generale. extra. de For. com-
 pet. Ioan. de Firmo. in tract. de episcop. li. 4. parte. 2. col.
 2. uers. tertio quæro. Laurent. de Rodolphis in tract. de
 usuris. q. 114. Sebastianus Neapodanus in capitulo re-
 gni. Item statimus quod officiales, siue seculares. sub
 titul. quod person. secul. non se introm. in aliq. crim. eccl.
 Paris de Puteo in tract. sindicatus. in uers. inquisitio. in
 fin. Francisc. Marcus in Decisio. Delphin. 497. quæritur.
 à num. 21. usq; ad finem. uol. prim. & Robert. Maranta
 in specul. Aur. in uerb. Inquisitio. numero 107. cum pluri-
 bus. seq. Ioan. de Arnon. in Problem. 13. in epithomatib.
 & Domino Follerius in Pract. Crim. cano. parte. 2. cap.
 20. num. 2. Alfonso Alvarez. in Speculum. ca. 67. de uis
 num. 7. Anton. Corsetus in consilio. 25. per totum. consi-
 crim. tomo. 2. ubi latissimè Alexander de Neuo in consi-
 99. nu. 3. & in consil. 100. per totum. Cachera. in Deci-
 sion. Pedemont. in Decis. 137. per totum. Petrus Roi-
 zius in Decis. Lituana. 5. de fenore num. 2. cum tradi-
 tis per Dominũ Iuli. Clarum. in dicto. §. usura. numero.
 2. & in Pract. crim. q. 37. num. 3. & nouissimè Dominus
 Francisc. Bursatus in consil. 90. An Iudæus. num. 27. vol. 1.
 & nos diximus sup. oes in regia Aragonũ. §. 2. glo. 1. nu.
 100. usq; ad nu. 115. ubi posuimus regulam quod usura
 rum causa ecclesiastica sit, & ad eos pertineat iudices, &
 demũ ubi posuimus multas limitationes, & ubi me remit-
 to, ne hic iterũ transcribam. & post oes uide plures cõ-
 cordantias quas inducit D. Quintilianus Mados. ad Lap.
 Alle. 55. in uerbo. seculari Iudice. ubi bene.

IVDAEIS.] Nec etiã Iudæos Hæbreosque usuras ex-
 exercere posse aperte docuit Iosephus antiqu. Iudaica-
 rum lib. 4. c. 8. Mutuum dare (inquit) ad usuram Hæbreo-
 rum nemini liceat, neque cibum, neque potum, non est
 enim iustum redditus captare ex fortunis tribulium, sed
 præstat opem ferre illorum necessitatibus, & ad lucrũ
 imputare eorum gratiarum actionẽ, & Dei retributio-
 nẽ, quæ huiusmodi beneficentiam solet consequi. Hęc Io-
 sephus, quem refert & sequitur D. Petrus Foller. in Praxi
 censual. in ver. Nicolaus Episcopus. num. 231. licet im-
 pressorum vitio referat in 6. capitulo. & referat alijs ver-
 bis, tamen supradicta sunt uerba ipsius Iosephi ex inter-
 pretatione Sigismundi Gelenij. quod aliàs declaratum
 extitisse per S. D. N. Paulum. & in actis redactum retulit
 Ill. D. Gabriel Paleotus Card. in decis. rote. 270. Quidam
 Salomon in fin. quos retulit, & sequitur D. Francisc. Bur-
 satus. in consilio. 90. An Iudæus. numero. 27. volumine. 1.
 Curtius Iunior in Leius qui in prouincia. nu. 5. ff. si cert.
 pet. Alexand. de Neuo in consil. 100. num. primo in consi-
 101. numero. 14. ubi multum inuehit contra doctorum
 malitiam permittentium consuetudinem Hæbreorum
 permittentem fenerari, etiã in terris ecclesie. & idẽ dicit
 N 2 in consi.

Speculum Principum, Petri Bellugæ.

- in confi. 102. nu. 13. licet contrarium seruetur, ut voluit D. Julius Clarus in dicto. §. v. iura. num. 7. Ad materiam Rainaldus Corfius indagat. iur. lib. 3. cap. 11. num. 3. Marcus Anton. Cacchus Instit. Canonice. lib. 4. titul. 7. vers. Iudæi quoq;. Et peccant fruerando christianis, ut ex Canonistarum, & Theologorum sententia retulit. Mathæus de Afflict. in confi. Reg. vsurariorum. num. 25. sub rub. de vsur. puniendo. latiff. Marquerdus de susannis in tract. de Iudæis parte. 1. cap. 11. per totum.
- f [FORIS.]** Regula hæc quod ecclesia nihil curat de his, quæ foris sunt, tam in non procedit in Iudæis fruentibus, quia ad iudices spectat, Iudæos compellere ad vsurarum restitutionem. ut alia allegans voluit Matthæus de Afflict. in confi. Regni, vsurariorum. numero. 26. de vsurarijs puniend.
- g [ARBITRARIA]** quod vltra pœnas ordinarias vsurarius etiam extraordinarie puniatur, pœna arbitraria tenuit Philipp. Corn. in confi. 19. Videtur. litera h. vol. 3. & sequitur aliud non dicens, sed referens Corn. Philipp. Deci. in l. Rogati. §. si tibi. in fin. ff. si certum petat, de reb. cred. & latè Camillus Salernus in Froem. consuetud. Neapol. §. Prefatis. in vers. pro conclusionem. col. secunda. licet referat ibi de Philipp. Deci. in confi. 270. num. primo. & vltimo loco eandem prosequitur. opinionem D. Iacobus Menochius. de Arbitrar. Iud. quæstion. lib. 2. Caput. 4. num. 15. 23. vbi ad facietatem, ita ut sufficiat pro isto negotio ipsum allegasse.
- h [VIT. HAERETICVS]** Vsuram non esse peccatū asserens ut hæreticus estimandus est, inquit Cardin. in dicta clem. 1. de iur. Philipp. Dec. in l. Rogati. §. si tibi. in fin. ff. si cert. pet. Marcus Anton. Cacchus. Instit. Canon. lib. 4. titul. 7. circa finem. & Dominic. de Soto de Iust. & iur. lib. 6. quæst. prima. Articul. 1. col. 4. Paul. Grillandus in tract. de Hæretic. q. 2. num. 11. cum peccatum esse grauisimum nemo est, qui ambigat. concludit Soto ubi supra. Albertus Magnus in lib. 2. septent. & Alij Doctores allegati per Ioannem Aquilanum in sermon. 37. quam supra narratam conclusionem tenuerat ante eos Bald. in authentica. Ad hæc. col. 2. C. de vsur. & in l. 1. col. 4. C. de summa Trin. & fide cathol. ¶ Limitantur prædicta nõ procedere si ioco, uel linguæ lubrico id dictum fuerit uel si quis id dixerit esset Iudæus, non enim eo casu dicitur Hæresis, ut voluit Cardin. in dicta clem. 1. de vsuris.

De iuramento. In §. quædam.

S V M M A R I V M.

- 1 Cause iuramenti sunt mixti fori, & ad vtrunque iudicem quando competent.
- 2 Ad seruandum iuramentum, compellitur & censura ecclesiastica, & sententia iudicis secularis.
- 3 Periurium, respicit dei irreuerentiam.
- 4 Iuramentum quando non producat actionem.
- 5 Peccatum vbi versatur ecclesiæ subimus iudicium.
- 6 Forus civilis pedissecus.
- 7 Lex canonica validat contractum a lege civili reprobatum.
- 8 Iuramentum contra bonos mores, nõ est obligatoriū.
- 9 Remedium seruandi iuramentum contra legem præstitum.
- 10 Prohibitio contractuum, qualiter dirigatur.
- 11 Contractus prohibitus à lege, quando validetur à iuramento.
- 12 Iuramentum ordinatur ad obligandū deo, & nõ parti.
- 13 Recipiens iuramentum super illicito, tenetur illud relaxare.
- 14 Contractus quando præsumatur, aliter factus aut extortus.
- 15 Fictio per statutum induci potest.
- 16 In contractibus minorum præsumitur dolus.
- 17 Favor publicus in quibus consistat.
- 18 Præceptum quando sapiat naturam consilij.
- 19 Prohibitio iuramenti, ad quos pertineat.
- 20 Prohibitū una via omnibus modis censetur vetitū.
- 21 Lex civilis super voto quando dispenset.
- 22 Lex in remittendo iusiurand. habet vim apostoli.
- 23 Legis resistentia quando impediatur contractum.
- 24 Iuramentum & simplex loquela non parificantur.
- 25 Effectus iuramenti actione impeditus lege vel statuto.
- 26 Iuramentū defuncti, utrum hæres implere teneatur.
- 27 Pecunia credita a lusore, vtrum repetatur.
- 28 Lex & statutum si contractum prohibeant alienationis, ratione rei uel personæ vtrum coram iudice seculari agatur.
- 29 Lex vel statutum patriæ, utrum tollere possit iuramentum.
- 30 Statutum laicorum, vtrum fictionem, dolam, vel inductionem ad inuvalidandum contractum possit inducere.
- 31 Absolutio à iuramento, quando locum non habeat.
- 32 Cum quid prohibetur, & omne id per quod deuenitur ad illud.
- 33 Index secularis, quando facit iuramentum seruari.
- 34 Sine actione nullus experitur.
- 35 Recursus ad ecclesiam, quando habeatur.
- 36 Index secularis requisitus ab ecclesiastico, cogit iuramentum seruare.
- 37 Peccatum inobedientiæ, quando locum habeat.
- 38 Non obediens superiori incurrit peccatum mortale.
- 39 Iuramentum primum, quomodo locum habeat.
- 40 Dispositio legis quædo sapiat naturam consilij, & quædo præcepti.
- 41 Mandatum quando non seruandum est.
- 42 Legis civilis consideratio.
- 43 Potestas ligandi animam, non potest esse penes laicū.
- 44 Potestas Petri, & successorum.
- 45 Pœna non obediens principi.
- 46 Lex diuina, & humana, superiori obediendum esse imperant.
- 47 Pœna transgressorum legis.
- 48 Qui peccauit contrahendo, potest non peccare contractum seruando.
- 49 Legis transgressor, qualiter peccatum incurrat.
- 50 Pœna transgredientis canonem.
- 51 Soluens ex contractu prohibito, vtrum repetat.
- 52 Repetitio, quando locum habeat.
- 53 Vinculum iuramenti quando dissoluatur.
- 54 Canon fauens iuramento, quæ excludat.
- 55 Iuramentum quando sit relaxandum.
- 56 Ex iuramento agenti, quando replicetur de dolo.
- 57 Clausula, donat quod plus valet, quid operetur.
- 58 Iuramento quando canon non assistat.
- 59 Periurium quædo nõ committatur spreto iuramento.

De iuramento. Rub.12. In. §. Quædam. 75

- 60 Notariorum stilus, quod non sit multum obligatorius.
- 61 Lex patria vel statutum, utrum possit tollere iuramentum.
- 62 Iuramentum est res spiritualis.
- 63 Iuramentum de iure diuino.
- 64 Potum est spirituales.
- 65 Lex civilis quando votum annullat.
- 66 Lex regni vtrum iuramentum annullat.
- 67 Lex civilis habet potestatem remittendi iuramentum antequam præstetur.
- 68 Iuramentum interpretatur à lege civili.
- 69 Inferior superioris legem tollere non potest.
- 70 Rex Aragonum minime subditus Imperatori.
- 71 Partes quando iuramentum remittere possunt.
- 72 Statutum & pactum parificantur.
- 73 Maior pars si consentiat, omnes consentire videntur.
- 74 Lex disponens in casu vero non habet locum in fillo.
- 75 Statutum iuramentum si prohibeat, non potest ex iuramento agi nec excipi.
- 76 Lex laicorum quod possit contra iuramentum dispo-
nere.
- 77 Iuramenta reprobare, qualiter iudex laicus possit.
- 78 Minores, & feminae, qualiter decipiuntur.
- 79 Lex quando habeat vim apostoli.
- 80 Pubes non obligatur voto.
- 81 Resistencia legis, impedit naturalem obligationem.
- 82 Inter iuramentum & simplicem loquelam deus non facit differentiam.
- 83 Voti dispositio seu commutatio, stat in superioris arbitrio.
- 84 Lex laicorum vtrum dolum & fictionem inducere possit ad inuvalidandum contractum.
- 85 Probatio contraria quando non admittatur.
- 86 Clausula adducenda legi contraria iuramento.
- 87 Præsumptio iuris & de iure, & quando contra eam admittatur probatio.
- 88 Beneficio legis vtens, quando peccet.
- 89 Constitutio vtrum sit seruanda, licet causa non subsit.
- 90 Iuramentum validat contractum minoris.
- 91 Iuramentum non porrigitur ad id quod quis ignorauit.
- 92 Certioratio quando sit necessaria.
- 93 Ignorantia quando præsumatur.
- 94 Mulier velliciano renuntiare non præsumitur.
- 95 Causa de quibus ratione peccati, iudex secularis cognoscat.
- 96 Iudex ecclesiasticus, vtrum laicos carcerare possit.
- 97 Iudex ecclesiasticus quando habet carcerem in laicos.
- 98 Iudex ecclesiasticus, quando laicos detinere possit.
- 99 Qualitas delicti, quid operetur quo ad iudicium.
- 100 Secularis ad mandatum ecclesiastici, quid facere debeat.
- 101 Episcopus, laicum sacrilegum carcerat.
- 102 Clerici panis legalibus non puniuntur.
- 103 Specialitatem allegans eam probare tenetur.
- 104 Intrusio in carcerem est terminus pene alicuius delicti.

De iuramento. Rubr. 12.

In. §. Quædam.

- 1 **Q**uædam sunt causæ, quæ etiam mixtæ pertinet ad vtrumque forum, secundum diuersas considerationes, ut causæ iuramenti. Nam si dubitatur de vinculo iuramenti, si liget vel non, hoc spectat ad ecclesiam, & sic loquitur tex. in c. uenerabilem, de elec. de iure iur. c. quanto, & de iudiciis, capitulo nouit, & quod ibi not. per glo. & Innoc. & quod not. per glo. & Ioann. And. in nouella, in c. cum. C. laicus, de foro compe. li. 6. Nō dico quin iudex secularis seruando regulas iuris canonici, possit cognoscere, & iudicare iuramentum esse seruandum. Ad hoc tex. in capitulo licet, de iure iurādo lib. sexto. in uerbo, eis constet legitime, & in fi. capitulo ibi pronunciare, & de pactis, capit. quamuis. Et ad hoc, scilicet ad illud seruandum uel faciendum obseruari, compelli potest per censuram ecclesiasticam, ut in dicto. capit. licet. Et sic uides quod causa iuramenti non est mere spiritualis, etiam quo ad uinculum iuramenti, quoniam de illo secularis cognoscit, & discernit, secundum regulas iuris canonici, & potest esse ratio, quia periurium directe respicit dei irreuerentiam, quæ proprie est Christianæ religioni contraria, merito per iudices coerceda, ut in ca. Rex debet. 2. q. 5. Si autem de iuramento agatur in foro pœnitentia, & tunc de illo solum cognoscit ecclesia, & est crimen ecclesiasticum, & sic loquitur. 2. q. 1. c. prædicandum, & quod not. in cap. nos inter, de pur. canonica, super prima glo. Et est ratio, quia iudex secularis non habet clauium potestatem, ut possit absolueri in foro pœnitentia uel ligare, ut not. de officio ordi. pastoralis, & in c. noua quædā, de pœnitē. & remiss. Si uero agatur de iuramento ad penam periurii, put lex civilis uel lex patrie illū puniret, tunc ad illā penā cōueniret coram iudice seculari, ad hoc not. in l. 1. C. de reb. creditis, & in l. ulti. de extraordi. crimi. & in l. si duo 9. fin. de iure iur. 2. q. 5. Rex debet. imo plus credit do. Ant. de Butrio, in c. cum sit generale, de foro compe. Et quod etiam iudex secularis posset laicum punire de periurio, de pœna etiam a canone uel sinodali constitutione indita uel imposita, allegat capitul. de rapt. & quod not. Paul. in clementina pastoralis, de re iudi. Sed quid dices in quotidiana quæstione? iuratum est super contractu reprobato, & de iure civili, uel de lege regni, ex tali iuramento non producit actio, quia lex non assinit, imo forte resistit impugnando iuramentum. ff. de fide iur. l. si quis pro eo. uel quia est præstitum lege prohibente: tali casu, quod non firmat contractum. Sed tantum potest & debet seruari secundum dispositionem iuris canonici, quia potest seruari sine interitu salutis æternæ, ut de iure iurando.
- 2
- 3
- 4

Speculum Principum, Petri Bellugæ.

ca. cum contingat. de pac. c. quâuis, & tunc aliqui dicunt solum agendum corâ iudicē ecclesiastico ratione peccati, ad hoc de iudi. nouit, cum similibus. domin. Antonio de Butrio, in dicto capitulo, cum contingat, alias cum sit generale, de foro compe. tenet contradicēs, quod tali iuramento potest agi in foro ciuili, & sic coram iudice seculari. Et hæc est ratio, quia in illius non obseruantia nutritur euidentis peccatum, quod est Christianæ religioni contrarium. Nam ubi euidentissimum discernitur peccatū per ecclesiam, forus secularis arētatur ad obseruandum quod determinat ecclesia, de iureiur. c. licet, li. 6. & notatur in regula possessor, de reg. iuris li. sexto, super ultima glo. ubi dicit, qđ crimen periurij, non est mere ecclesiasticum, sed mixtum, unde non mutatur ex eo, sed accumulatur forus per quod dicit ex iuramento, vt multotiēs aptissimè peccatū in nō obseruātia poterit agi coram ecclesi. & corā seculari poterit illud crimē puniri. ff. de crimi. stello. l. penul. de iurei. si duo. §. fin. 23. q. 5. c. Rex debet, in hoc ergo forus ciuili pedisse quis efficit, & nō de dignatur credere & seruare, qđ lex canonica præcipit fieri sub ratione peccati, de iudic. c. clerici & in aucten. ut clerici apud proprios episcopos §. primo, coll. 6. ad hoc de iureiur. cap. licet, lib. sexto. Si ergo lex canonica ualidat contractum aliās inuālidum, de iure ciuili, ita quod propter iuramentum cogatur ad obseruantiam iuramenti & contractus, in cap. cum cōtingat, de iureiurand. & in cap. quâuis pactum, de pactis, lib. sexto. Fortius tunc potest agi, in utroque foro, ut tenet latius domi. Ant. in cap. allegato, cū sit generale. Sed ex prædictis insurgit magna dubitatio, quia si lex ciuili uel patriæ reprobabat contractum & annullat illum, uidetur iuramentum non ualere. C. de legibus. l. non dubiū, & l. finali. C. de non numerata pecu. Et iam fortius lex annullat contractum, & iuramentū, quæ neutrum ualet. ff. de lega. primo. l. si quis inquit lino. §. finali. Et quia tale iuramentum tanquam contra bonos mores præstitum nō est obligatorium, vt in cap. nō est obligatorium, de regul. iur. lib. 6. & maxime ubi lex patriæ præsumit uel fingit dolum, ut in hoc Valentiano regno, ut in contractu minorum, quod tunc iuramentum non ualet neque contractus, arg. no. in aucten. sacramenta puberum. C. si aduersus uenditionem, uidetur ergo, quod iurans non possit conueniri prætextu talis contractus, neque iurati coram iudicē aliquo, neque seculari neque ecclesiastico. In contrarium uidetur, & quod saltem coram iudicē ecclesiastico possit conueniri, saltem uia denuntiatiōnis euangelicæ, ad obseruantiam iuramenti, ex quo potest seruari sine interitu salutis æternæ, merito seruandus; de iureiur. capitulo, debitores, & c. quanto. ¶ Item quia non spectat ad iudicem laicum annullare iuramentum, quod est uincū

lum, quod in deum dirigitur, principaliter, ad hoc not. per Hostien. in capitu. ad hoc c. quemadmodum: de iureiur. Et sic homo de illo non dijudicat contra statuendo, quia non sunt subiecta legi ciuili de regula, capitulo. licet de testi. capitulo cum esset, & capit. relatum. Quid dicendum in hoc quotidiano passu, quia practica est in hoc regno, ut ad virtutem iuramenti tollendam, & fori annullant contractum, & præsumunt dolum ad hoc ne per præstationem iuramenti obligetur uel conueniatur, saltem in foro ecclesiastico. ¶ Est ergo uidere si ualet forus, & ubi ualet, stilo non obseruante, poterit conueniri coram iudicē ecclesiastico. Et in hoc ergo reperio multas opiniones. Prima fuit Barto. in l. si quis pro eo. ff. de fideiussio. dicens, quod aut lex dirigit prohibitionem, ad personam, ut puta prohibendo, ut ne mulier alienet, uel ne minor alienet, & statuit & prohibet iuramentum non obligare, quia ex quo dirigit prohibitionem ad personam, agit prohibere personam. Ideo in quantum uertitur in uictum a lege incurrit peccatū inobedientie, & ex consequenti se inuinculat, & iuramentum ut nutriens peccatum non est obseruabile, absq; præiudicio salutis æternæ, & sic nō obligat secundū eum, in dicta. l. si quis pro eo, ad hoc de maio. & obed. c. si quis uenerit, & 10. q. 1. qui resistit. 13. q. 1. ca. quod præcipitur, cum similibus. Si uero lex inhibens contractum, non loquitur in personam, sed in rem, ut res dotalis uel res minoris non alienetur & similia, quia interio nō fuit ligare personam, sed solum in quantum agit intentione fuit annullare actum. ¶ Unde contractus inuālidatur a lege, nihilominus iuramentum obligat, quia potest seruari sine interitu salutis æternæ, ut hic. Et dicit quod hoc casu ualidabitur contractus, ut in auct. sacramenta puberum. C. si aduersus uenditionem. Et quod non tantum obligetur iuramento, sed etiam ualide tur contractus patet: quia aliās si ex contractu solueret, cum ille non haberet ius retinendi, posset repeti, iuxta cap. debitores, de iureiurand. quod esset contra auct. sacramenta puberum. ¶ Item quia rem teneret sine causa: ¶ quia iuramentum ordinatur ad obligandum deo tantum, & non parti. Et istam eandem opinionem sequit inde Bar. in dicta auct. sacramenta. Et idem tenet Ioan. Cal. in c. cum contingat, de iureiur. addens quod aliās deciperentur leg. canonica, si res transiret per multas manus, cum iuramentum non obligaret successores, neque in rem, neque singulariter, iuxta not. in cap. veritates, de iureiur. unde a successoribus posset repeti. Alia fuit opinio Frederici de Senis, suo consil. dine meorum consiliorum. 272. dicen. quod ex quo iuramentum recipiens fecit contra prohibitionem statuti ciuitatis, ex causa facti cum obtemperare debuit, & non contrauenire. §. di. quæ contra. & 11. quæst. 3. capitul. qui resistit.

De iuramento. Rub. 12. In §. Quædam. 76

resistit. cum ex dicta transgressione puniri debe-
 ret, non debet illud commodum reportare. 16.
 q. prima. c. legi, & de preben. cum qui. lib. sexto.
 dicit quod potest compelli ad relaxandum iura-
 mentum, neque in hoc uenit iurans contra iura-
 mentum, cum ita petens relaxationem iuramē-
 ti, fatetur se esse obligatum iuramento, sicut ac-
 cidit in eo, qui iurauit soluere usuras qui obliga-
 tur iuramento, & tamen potest petere relaxatio-
 nem f de iureiur. c. debitores. & ca. primo. † Si
 13 cut ergo nbi recipiens iuramentum, super re il-
 licita, quo ad se cogitur relaxare iuramentum;
 ita hic iuramentum erat licitum ex parte reci-
 pientis, propter prohibitionem legis cui debuit
 obtemperare. & credit quod ratione peccati iu-
 dex ecclesiasticus poterit facere dictam compul-
 sionem, & iudex secularis eum recipiens est lai-
 eus. Et sic tenet domi. Frede. in dicto consi. Bald.
 uero in aucten. sacramenta puberum. C. si aduer-
 sus vendi. dicit quod antiqui aduocati tenebāt
 quod ubi statutum reprobatur expresse contractū
 & iuramentum, neutrum ualet, ut l. si quis in-
 quilinos. §. si. ff. de leg. primo, tamen secundum
 Bald. ibi loquitur quando iuramentum erat re-
 probatum, propter publicam utilitatem. ¶ Item
 quod ibi erat reprobatur, a iure communi, nā
 dicit quod ille tex. non probat quod statutum
 ualeat. Et ideo i multis locis statuta sic disponē-
 14 tia dicunt, quod fingatur † contractus, aliter fa-
 15 ctus extortus per dolum uel metū, † potest enim
 statutum inducere fictionem, qua inducta per
 aucten. sacramenta. contractus non ualere, ut
 in dicta auct. versu, per iudic. autem. & ista cau-
 tela est ualde bona, credit tamen quod etiam
 quod dicta uerba non sint in statuto, tamen ua-
 let statutum si habeat rationem, puta quia ma-
 licia hominum illius loci erat multa, puta circa
 decipiendos minores. Et ideo emanauit statutū
 nam cum habeat in se æquitatem, & rationem
 naturalem, non potest dici statutum iuri esse cō-
 trarium. Et ita dicit seruari de facto, secundum
 Bald. quæ opinio directo facit pro sustinendo fo-
 rum huius regni, iuramentum reprobatur. & con-
 16 tractum annullantibus, & doli † præsumptionē
 fungentibus in minoribus. ¶ Fuit & alia opinio
 17 g domi. Anto. de Butrio, in cap. cum contingat,
 de iureiurand. dicens, quod si statutum habet
 fundamentū solius fori ipsius qui iurauit, quod
 iuramentum semper obliget, etiam si in conse-
 17 quentias remotas adsit in prohibitione † fauor
 publicus, scilicet quod liberi procreentur, uel ci-
 ues diuites mancant & locupletes, & non depau-
 perentur, quia in quātum, quod præceptum di-
 rigitur ad personā, putat facere personæ præce-
 18 ptū q sapit naturam consilii. ff. mandati. l. pri-
 ma. ff. de lega. secundo. l. cum pater. §. mandato,
 de cond. & demon. l. titia. cum similibus, ad hoc
 quia præcepta intelliguntur secundum naturā
 materiæ. 11. q. uæst. 3. rogo, & dicit se dixisse, in c.
 nam & concupiscentiam, de const. Et dicit non

obstare quod contrahens cum isto sic iurante,
 ligatur ad peccatum: talia ergo iuramenta sunt
 seruanda, nisi lex statuens in prohibēdo habeat
 respectum ad aliud, quam ad fauorem & fragili-
 tatem iurantis, dum tamen doli sit capax iurās.
 de delictis pue. ca. primo & secundo. Et hoc pu-
 tat uerum, etiam si statuta annullent iuramenta
 19 quia dicit quod prohibere † iuramēta non spē-
 h ciat ad iudices seculares nec legem ciuilem: ad
 hoc allegat quod notat Hostien. in ca. quemad-
 modum, de iureiurand. ¶ Item quia talia iura-
 menta, cum principaliter diriguntur in deum
 non sunt subiecta legi, maxime ciuili, allegat de
 regula. licet. & quod not. de testa. cap. cum esses,
 & c. relatum. Putat etiam idem esse, & si iuramē-
 to daretur solemnitas a statutis, quia talibus lex
 ciuilis non potest addere solemnitatem, in qua
 tum obligatio dirigatur in deum, sicut dicimus
 in dispositionibus ad piam causam, ut in l. pri-
 ma. C. de Sacrosanct. eccle. & quod not. in dicto
 cap. relatum, & c. cum esses. Idem dicit si annul-
 larentur instrumenta uel fraudem præsumerent,
 alia non apparente causa, præsumendi extrinse-
 cus, uel si imponeret pœnas uenientibus ad con-
 tractum. quia omnia confingi possent, ad exclu-
 dendam iuramentalem obligationem, quod uia
 20 † indirecta fieri non potest, per regulam. cum
 quid una, & de priuileg. quanto. Et dicit quod
 21 non obstat, quod Bart. uoluit allegare, quod † lex
 ciuilis super voto potest disponere, in l. 2. ff. de
 22 pollici. † & lex in remittendo iuramentum, ha-
 bet uim apostoli. quia dicit quod non ualent le-
 ges ille in quantum infligunt uotum, ut not. 32.
 quest. secunda, c. mulier, in glo. penulti. & ultima
 23 ¶ Item dicit non obstare quod legis resistentia †
 impediatur naturalem obligationem. ff. de fideiui-
 l. cum lex. ff. de condi. indebi. l. si. non sortem. et
 ergo eadem ratione & iuramentum, ut 22. q. 5. iu-
 rati. quia id uerum quādo illi prohibitioni con-
 sonat ius diuinum, ut in usuris. ¶ Item licet infli-
 gere possit naturalem, in quātum obligatur par-
 ti, & etiam iuramentalem, quo ad secundariam
 obligationem, quæ dirigatur in partem non in-
 fligit nec infligere potest obligationem iuramē-
 ti, in quantum principaliter dirigatur in deum,
 24 † nec in hoc sunt paria simplex loquela & iura-
 mentum, quia iuramētum principaliter in deū
 dirigatur, loquela in partem, quo ad cuius com-
 modum, lex potuit obligationem impedire, ad
 quod allegat de iureiurand. cap. debitores. Ex
 quibus concludit, quod tali casu non obstante
 statuto uel lege iuramentum obligat, sed non fit
 mat contractum; ut ex eo agi possit uel excipi.
 25 † effectus autem ualiditatis iuramenti erit, quia
 poterit cogi, saltim uia denuntiationis uel offi-
 cio iudicis, ad obseruantiam iuramenti uel alijs
 remedijs, quib. cogitur iurās, de soluendo usuras
 in cap. allegato, debitores. Addens quod non ha-
 bebatur remedium dicti cap. debitores. soluendi
 & repetēdi, ut uoluit Frede. in dicto suo consilio,
 quia

Speculum Principum, Petri Bellugæ.

i quia dicit quod ca. debitores. ⁱ loquitur quãdo arguitur turpitudine, ex parte eius cui soluitur, ideo ibi datur repetitio, quia tunc iuramentum non obligat, nisi ut momento soluat: hic nulla adest turpitudine, nec obstat, quia dicitur posse repetere cum sine causa sit penes eum solutum saltem conditione sine causa, quia quo ad repetentem, qui iuravit, sine causa non est penes eum, quia obligatus est. Ideo ad mihi tradendum uel dandum, quia sufficit te repetere nõ posse. non impletur ergo obligatio iuramenti, qua teneor ex eo momentaneo implemento, nisi, arguatur turpitudine in recipiente, ut in dicto cap. debitores, uel ex hoc maius bonum impediatur, de spon. cap. commissum, per quæ putat quod hæred. iurant. tenebuntur ad obseruantiam iuramenti, non quod quasi contraueniendo se illaqueat. ad periurium: quare iuramentum, quo ad hoc est personale, de iureiurand. cap. ueritatis, sed quasi cõtraueniendo illaqueat animam

26 † defuncti ad quam exonerandam tenentur, in ca. finali. de sepultu. & in c. in literis. de rap. cum similibus. Fatetur tamen quod ubi argueretur deceptio. haberet iurans remedia, de quibus not. de iureiurand. cap. quinta uallis, & cap. debitores. Ad hoc allegat glo. de iureiurand. cap. ueniens glo. finali. cum iuribus quæ allegat. Et hoc quia enormiter præsumitur dolus, & subest causa sic præsumendo. ut l. omnes. §. Lucius, de ijs quæ in fraud. credi. ff. de proba. l. qui testamentum, & quod ibi notatur. Vnde adesset turpitudine ex parte eius, cum quo contrahit, & cui iurauit, & idem putat si contractus initeretur, cum statim uere simuletur consumpturo, ubi hoc constaret euidentia facti, uel quia notorie esset prodigus, uel cui bonis ut prodigo foret interdictum, quia ibi aliqualis est turpitudine ex parte contrahentis, quæ materiam dat iuueni consumpturo ad proprium consumendum, ut lex ex causa legitima, fraudem vitalem præsumit, ut ff. pro emp. l. si quis, cū sciret. ff. de mi. l. quod si minor. §. finali, & l. si uero non remu. §. adolescens, unde dicit quod si mutuaret uel contraheret cum parato ad † ludum uel corrupto notorie, in acta ludi, uel in uanitatibus mulierum, remedium foret aduersus iuramenta, per illa iura. Nec putant sufficere si statuta præsumant fraudem dolum uel deceptionem, ad auertenda iuramenta indirecte, nisi habeant aliam causam præsumendi promptam, alias dicit quod aperte esset uia legis ciuilis, ad prohibenda iuramenta indirecte, quod non est concedendum. Et hoc tenet dominus Anto. de Butrio, in dicto ca. cum contingat. residet finaliter in opinione, quod generaliter lex laicorum, non potest reprobare iuramentum dolum præsumendo nec fictionem, nisi ex causa expressa, & in hoc residet & sic contra Bartho. & Bald. Fred. in eadem tamen decretali ante hic recitata, uoluit tenere opinio. Bartho. cum quodam temperio, dicens quod in

quantum lex uel statutum est præcepti, quod si fiat in materiã obligationis ad peccatũ. dicit quod dicit uerum Bar. Idem si fiat in materiam ponderosam uel periculosam. Et dicit quod ut breuiter loquatur, per quæcunque uerba loquatur statutum, ubicunque statutum intelligitur esse præcepti, & illaqueat ad peccatum conuentio, quod quomodo sit dicit se dixisse in cap. nam & concupiscentiam, tunc putat quod iuramentum non obligat, unde non est præcepti. ita quod nõ illaqueat ad peccatum, tunc ualet iuramentum. Ita ibi concludit Angelus, in l. si quis pro eo, & alii legitæ communiter transeunt, cum opinio. Bar. & illam sequitur do. Petr. de Ancha. in cap. cum contingat, de iureiu. Ioannes de Luano ibi, atque Saly. in auct. sacramenta pube. non sequitur opinio. Barth. neque approbavit eius distinctionem, an sit prohibitio in rem uel in personam, cum utrobique sit legis trãsgressor faciens contrarium. l. non dubium. C. de legibus, & sic utrobique incurrit peccatum inobedientie, facit quod habetur in cap. generali. glo. contra facientes, de elect. li. 6. ¶ Item quia dispositio super effectu intelligitur etiam facta super casu inciden. effectum, quia qui uult consequens, uidetur uelle antecedens. l. ad rem mobilem, & l. ad legatum. ff. de procur. facit quod habetur, de officio deleg. cap. præterea, & cap. ex literis, & ideo ex quo statutum annullat contractum, & annullatio est effectus prohibitionis, ut patet in l. non dubium. C. de legibus. Et facit cap. uides. 10. distinc. uidetur in consequentiam prohibere contractum. Et quia prohibet effectum, uidetur ergo q̄ prohibet causam efficientem, & p̄ consequens ipsos contrahentes contrahere, ex quo prohibet ipsum contractum, uel annullat illum, & ideo uidetur secundum eos, quod non sit facienda prædicta Bartholo. differentia, dominus & præceptor meus dominus Ioannes de Imola, repetendo dictum capitulum. cum contingat, ut in eius repetitione, quam sub eo reportauimus, multas recitat opiniones, & nunc aliqua dicta reprehendit, nunc alia, & bipartite dictã disputat per me positam quæstionem, cuius dicta hic inserere esset facere unum librum de hac materia, prout fecit de illa repetitione. tantum fuit prolixus: sufficit quod aliqua sua bona, & aliorum hic inferamus, in decisione dubij occurrentis, cum ijs quæ Deus nobis ministrabit. Cum omne bonum optinuum omne domum perfectum, desuper est descendens, a summo culmine rerum. 1. q. 1. cap. cum Paulus. Et ideo præmitto quod dubium desuper formatum habet tria dubia inclusa, quamuis sub uno uerborum in-

28 uolucro unicum uideatur. Et est primum an si lex uel statutum prohibet alienationem in personam uel in rem, ex iuramento possit agi corã iudice seculari uel ecclesiastico ad illius obseruantiam: & uel an præstans illud possit petere

29 relaxationem ab ecclesia. † Secundum an lex pa-

trix uel statutum possit tollere iuramentum, & an ualeat super hoc lex laicorum. Tertiū an laicorū statutū possit inducere dolū fictionē uel in ductionē dolosam, ubi iuramentū interuenit ad inualidandū contractum & iuramentum. Et ad primū dic, quod sic siue lex prohibeat personā contrahere siue ipsum contractum. Et si lex civilis per uerba præceptiua loquatur, non est dubium iuramentum esse seruandum, ex quo seruari potest sine interitu salutis æternæ, ut in dicto cap. cum contingat, de pact. cap. quamuis, lib. sexto. & cap. licet mulieres, de iureiur. eo. lib. non facta differentia, an sit prohibitio facta in rem uel in personam, ut uoluit Bartho. quia ultra rationes Saly. de quibus in dicta aucten. sacramenta pu. est alia ratio, quia prohibitio. l. Iulix, in l. lex Iulia, de fundo dotali. ff. est facta in psona uiri ne alienet, & tamen si ualletur iuramento, tenetur quis ad illius obseruantiam, ut in dicto capitulo. cum contingat, & a tali iuramento non potest fieri relaxatio, quicquid dicat Vincētius, in dicta decretali, cum contingat, cum contrarium teneat Archi. in cap. 2. de iureiurand. li. sexto. & Angel. in l. si quis pro eo. de fideiussoribus dicens, quod in casu dictæ aucten. sacramenta, & cap. cum contingat, ualeat contractus, ¶ ne que peti poterit absolutio. Et quod non sit faciēda illa differentia, an in rem uel in personam sit facta prohibitio probatur, nam lex prohibendo contractum, sic uidetur prohibere contrahentibus ne attentent contrahere arg. cap. qui contra iura, de regu. iuris. lib. sexto. Et quia uerba prolata in rem, potius concernunt personam, quam res ipsas. facit, cap. tanta, de excess. prelato. Et de iure non refert, cum quo quis loquatur. l. cum pater. §. donationes. ff. de legat. 3. Et pro hoc bene facit secundum dominum meum domi. Ioannē de Imola, quia senatusconsult. Velleya. prohibet contractum & obligationem mulierum, ut in l. secunda. ff. ad Velleyanum, & tamen dicitur mulieribus esse interdictum contractum siue obligationem, ut in l. prima. ff. eo. ¶ Item quia cum lex prohibet contractum uel obligationem uel alienationem, uidetur prohibere ea per quæ ad illa peruenitur, ad hoc l. oratio, ff. de spon. cum similibus, & sic per consequens uidetur etiā personas contrahentes uel alienantes prohibere, facit quod idem Bartho. not. in l. cū lex, de fidei. ad fi. & (ut diximus) dictam distinctionē reprobat Saly. & Ioa. de lig. & domi. meus uti diximus. Et potissime, quia posito quod lex civilis patriæ, uel statutum prohibeat contrahere in rem uel in personam, attamen debet subintelligi secundum ius commune. l. si serui ueltri, de noxalibus. Et sic merito iuxta dictum cap. cum contingat, & cap. licet mulieres, de iure. ut si in contrarium iuretur, teneatur ad illius obseruantiam. Sed in hoc casu iudex secularis admittet hanc exceptionem iuramenti, uel si ex eo agatur, ad obseruantiam contractus audiet allegarum de

iuramento: non obstan. lege regni uidetur quod non, sed hoc solum habet allegans remediū, quoad iudicem ecclesiasticum recurrat per uiam de nuntiationis euangelicæ, ad obseruantiam iuramenti, iuxta not. de iud. nouit, & in extrauaganti. ad reprimēdū, quia iuramentum ex quo lex reprobat contractum, & illam habet obseruare iudex secularis, nec parit actionem uel obligationem iuramentum, ut legitur & not. in l. 2. C. de operis libertorum. merito ex illo uel de illo, non habebit rationem iudex secularis, nisi mandato uel requisitione iudicis ecclesiastici, ut in cap. licet, de iureiur. lib. 6. Et hanc opinionem uidetur sequi Ioan. de Imola, in cap. cum contingat, in repe. de iureiur. Sed contrarium uidetur tenere domi. Anto. de Butrio, in dicto cap. cum sit generale, de foro competen. ut supra recitauimus. dicens quod de tali iuramento agendum est etiam in foro seculari. Et ultra per eum allegata dicas, quod ¶ iudex secularis auctoritate canonis tale iuramentum seruari, facere debet, & de illo habere rationē, quia autē ex illo dicimus roborari contractum, & tunc est clarum quod ex ualido contractu canonis auctoritate potest agi & excipi. Et illam uidetur tenere Barto. & Ang. in locis desuper allegatis. Si teneamus communem quæ est quod ualidetur si agatur ex iuramento, cum iura non dicant contractum ualidari, sed cogi quem ad obseruantiam iuramenti tunc etiam quædam nascitur obligatio, quæ in partem dirigitur quando prohibitio est in rem ex quo etiam potest agi, ut uoluit dominus Antonius, in dicto cap. cum contingat. Sed non dicit coram quo iudice agetur, sed uidetur quod etiam coram iudice laico, possit de illo agi, secundum eum, iuncto cap. cum sit. Et hoc hac potissima ratione, quod si iudex ecclesiasticus aditus per uiam denuntiationis euangelicæ, uel uirtute dictæ secundariæ obligationis decernat iuramentum obseruandum, iudex secularis id habebit obseruare, quanto plus hoc faciat canonis auctoritate mandante iuramentum obseruari, maxime quia in hac materia lex succumbit canoni, ut dicit domin. Anton. & probatur in dicta decretali, licet, & in cap. cum contingat, & cap. quamuis. Sed contra hoc facit, scilicet pro opinione domini Ioan. de Imo. quia quamuis non obseruantia iuramenti nutriat peccatū & iuramentum, illo casu data prohibitione, in rem pariat aliquam obligationem, secundum dominum Anto. tamen ex illis non est agendum, nisi coram ecclesiastico, quia forus civilis, ¶ sine actione non spirat. l. si pupilli. §. uideamus. de nego. gest. & quod nota. in ca. abbate, de re iudica. Et ideo civili actione deficiente uel modo agendi ¶ recurrendum propter peccatum ad ecclesiam, ut not. in dicto cap. nouit, de iudi. & in cap. quia plerique, de immunita. ecclesia. in dic. extranaga. ad reprimendum, super uerbo, denuntiationem. Fatendum tamen quod si ¶ iudex ecclesiasticus

Speculum Principum, Petri Bellugæ.

ecclesiasticus ordinet uel decernat iuramentum
 obseruari requisitus, secularis compellit laicum
 ad illud obseruandum, & hoc ex coniunctione
 duarum decretalium, cap. 1. de offi. ordi. & dict.
 cap. licet mulieres, de iureiur. lib. sexto, facit ca.
 2. de except. eod. lib. Et hæc uidetur uerior opi-
 nio de iure, & uidetur etiam tenere Ioan. Andr.
 post Iacobum de Beluifo, in additio. ad Specu-
 titu. de sententia prolacione. §. hoc autem uidē-
 dum. Sed ad propositum, primum mēbrum di-
 ctæ principalis propositæ quæstionis redeundo,
 quomodo stare potest dicta nostra opinio, con-
 tra Barto. doctrinam, quæ uidetur prima facie
 de iure fundata, quia ut ipse dicit si prohibitio
 dirigatur in personam siue iurantis siue iuramē-
 tum recipientis, secundum aliquos contra ue-
 niens iurando uel recipiendo faciunt cōtra legē
 prohibitiuam, & sic facit ut contra faciens incur-
 rat † peccatum inobedientiæ, ex quo uenit con-
 tra legem uel statutum factum ex iusta causa, fa-
 cit quod habetur de maiori. & obed. cap. si quis
 37 uenerit, ibi non obediens † iusto præcepto supe-
 38 riore, uidetur incurrere mortale peccatum. Ad
 hoc etiam quod habetur ad Romanos. 13. & in
 cap. qui resistit. 11. q. 3. ubi dicitur quod qui re-
 sistit potestati superioris, dei ordinationi resistit
 & ad damnationem sibi acquirit, facit quod ha-
 betur. 14. q. 1. cap. quod præcipitur. & ideo tunc
 iuramentum non uidetur obligare, quia uidere-
 tur nutrire peccatum, & per consequens non ui-
 detur posse seruari sine interitu salutis æternæ.
 Et ideo glo. Ioan. Andr. in d. cap. licet mulieres,
 de iureiur. lib. 5. dicit quod si mulier, primo iura-
 uit non alienare, & demum alienat & iurat, non
 39 habet locum, illa decret. & hoc propter primū
 iuramentum. Quid ergo dices ad has rationes
 super quibus opinio Barto. fundatur. Et do. Ant.
 de Butrio. ut diximus dicit non esse uerum, quod
 dispositio legis uel statuti illaqueet ad peccatū,
 quia tale præceptum legis sapit tunc potius na-
 turam consilii, allegat ad hoc quod habetur in l.
 1. ff. mandati, & in l. cum pater. §. mando. ff. de le-
 ga. 2. & in l. titia. ff. de condi. & demonstr. dicens
 se de hoc latius dixisse, in cap. nam concupiscen-
 tiam, de consti. ubi in effectu concludit, quod in
 materia, quæ sui natura est præcepti per quæcun-
 40 que uerba fiat, † dispositio intelligitur esse præ-
 cepti, sed ubi materia de se est materia consilij,
 tunc per quæcunque uerba apponatur, non in-
 ducunt præceptum, sed consilium. Vbi autem
 materia est indifferens, tunc si apparet de mente
 illud seruetur. Si uero aliud apparet, dicit atten-
 denda uerba, aut dicit statuimus, tunc non ui-
 detur esse præcepti, secus si dicat præcipimus,
 saluo nisi præceptum fiat fauore personæ, quia
 tunc dicit potius sapere naturam consilij per di-
 ctam legem, cum pater. §. mando. secundum eū
 Sed iura allegata per dominum Antonium, non
 uidentur obitare. Primo non obstat. l. prima. ff.
 mandati, quia ibi loquitur cum sit mandatum

per uiam contractus, per illum qui non habet
 potestatem in illum cui mandat, & ideo tunc ni-
 mirum si mandatum sit gratia mandatarij, iudi-
 catur consilium. ¶ Item non obstat quod habe-
 tur in §. mando. l. cum pater, quia ibi loquitur
 quando per testatorem sit mandatum in fau-
 rem eius cui mandatur, quo casu necessario tale
 41 mandatum † non est seruandum, per id quod
 habetur in l. filius famil. §. diui, de legat. primo,
 uersu. nudum preceptum testatore factum, in fa-
 uorem hæredis, necessario non est seruandum:
 secus si fieret in fauorem alterius, ut ibi patet,
 & in l. peto. §. fratre, de lega. secundo. Sed in casu
 quæstionis & distinctionis Barto. loquitur, quan-
 do prohibitio fit a lege uel statuto, quo casu præ-
 ceptum est seruandum alias non ualeat quod agi-
 tur, ut in l. non dubium. C. de legibus, & sic uide-
 tur distinctionem Barto. stare in suo robore. Sed
 dominus meus, domi. Ioann. de Imola in dicta
 repetitio. singulariter responderet ad allegata, per
 42 Barto. dicens, quod lex † civilis non uidetur in
 dubio uelle illaqueare ad peccatum, quia non
 considerat animam neque bonum uel malum
 animæ, sed potius bonum civile, tendens ad cō-
 seruationem societatis humanæ, cuius cōtrario
 finis est iuris canonici. Et ideo dicit, quod uide-
 tur quod licet lex civilis dirigat prohibitionem
 ad personam, non uidetur uelle illaqueare per-
 sonam ad peccatum, sed potius inducere nulli-
 tate actus. Et hoc satis uidetur probari, in l. non
 dubium. C. de legibus. ¶ Item quia etiam ubi
 de intentione statuti constaret expresse, quod
 uellet illaqueare animam transgressoris talis
 ordinationis factæ, quo ad laicum non posset di-
 43 ci obligari ad peccatum, † quia potestas ligan-
 di animam tanquam rem spiritualement non po-
 test esse penes laicum, qui non habet potestatem
 clauium, ligandi uel soluendi animam, ut fuit di-
 ctum, de officio ordina. cap. pastoralis. §. finali,
 cum glo. & super ea. Nam illa sola data est Petro
 & successoribus, de pœnitent. & remis. cap. noua
 quedam. Et pro hoc etiā bene facit secundum
 eum, quod habetur in cap. qui resistit. 11. quæst.
 3. uersu. litera, dicit quod Imperator uel iudex se-
 cularis bene habet potestatem imponendi pœ-
 nam carceris uel temporalis, non autem pœnam
 Gehennæ seu martyris æternis. Et innuitur quod
 44 non habet † potestatem ligandi animam. Nec
 obstat secundum eum quod habetur in cap. se-
 cundo, de ma. & obed. quia quatenus ibi dicitur
 qui non obediens principi, morte moriatur, si
 intelligatur de morte æterna, & sic de illa quæ
 actio. . . ad peccatū mortale, debet exponi prin-
 cipi, id est prelato, ubi uoluit glo. uel si intelli-
 gatur de morte temporalis, tunc non obstat con-
 trarium, quia tanta potest esse inobediencia, &
 in tanto negotio quod poterit damnari ad mor-
 45 tem, non obediens † principi seculari, facit quod
 habetur in l. si. ff. de rerum diuisi. Fatetur etiam
 quod si præceptū iudicis secularis esset iustū, &
 subditus

subditus esset inobediens, posset tunc implorari
 auxilium iudicis ecclesiastici, per ea quæ haben-
 tur, in ca. primo de officio ordina. Et si talis sub-
 ditus tunc monitus per ecclesiasticum perseue-
 raret in cõtumacia, posset excommunicari, quia
 tunc peccaret non obediendo iudici ecclesiasti-
 co, & sic etiam potest intelligi quod habetur in
 dicto cap. secundo. de maiorita. & obed. secun-
 dum eum. Non obstat etiam quod habetur ad
 Romanos. 13. & in dicto cap. qui resistit, vbi dici-
 tur quod qui resistit potestati, id est superiori ha-
 bentis potestatem ex ordinatione Dei, resistit Deo:
 cū omnis potestas a deo sit, ipso uergente uel p-
 mittente. 24. quæst. 1. cap. quod culpatur, & etiã
 uidetur ita exponere Archidia. in dicto cap. qui
 resistit. nec obstat quod sequitur, & damnationẽ
 sibi acquireret, quod potest exponi, id est propter
 inobedientiam potest damnari, intellige ad pœ-
 nam temporalem, quæ congruit iudici seculari,
 non autem ad pœnam spiritualem, quæ sibi non
 congruit, sed iudici ecclesiastico, facit quod ha-
 betur, de ordi. cog. ca. tuam, & sic non intelli-
 gitur de pœna peccati, uelut spirituali. Et sic per
 prædicta dicit uideri, quod licet statutum uel
 lex dirigat prohibitionem ad personam, non
 per hoc sequitur quod iuramentum non habeat
 ligare, quod ut dixi, non uidetur in dubio esse de
 mente legis uel statuti illaqueare aliquẽ ad pec-
 catum, sed ad pœnam nullitatis actus, cum id nõ
 posset expressẽ, ut est dictũ. Fateatur tamen quod
 si statutum emanauerit in materia in qua secun-
 dum ius diuinum uel canonicum transgressio
 obligaret ad peccatum, tunc etiam incurrit pec-
 catum contrafaciens, sed non uel statuti sed le-
 gis diuinæ uel canonis. Et dicit notandam præ-
 dictam considerationem, quoniam dicit illam
 nouam, & non per alios tactam in quantum ad-
 dit, dicens non obstat prædicta, si dicatur quod
 licet lex civilis uel statutum, prohibendo perso-
 nam, non uidetur uelle illaqueare contrafacien-
 tem ad peccatum, quia ad hoc tendit finis legis
 civilis, ut superius est dictum, tamen uideatur
 46 quod ex quo lex canonica & lex diuina dicunt
 obediendum esse iusto præcepto superioris, ut
 patet ex ijs quæ habentur in ca. qui contra mo-
 rem. 8. distinct. & 10. quæst. 3. qui resistit, & de ma-
 iori. & obedien. cap. solitæ, uideretur quod non
 parens in dicto casu incurrat peccatum, saltim
 attentata dispositione prædicta legis diuinæ & ca-
 nonicæ. Nam dicit quod potest responderi, quia
 licet secundum legem diuinam & canonicam,
 obediendum sit iusto præcepto superioris, illud
 est uerum, quo ad hoc scilicet ut superior iuste possit
 punire subditum inobedientem per suas pœ-
 nas temporales. facit quod habetur in dicto ca.
 qui resistit, non autem per hoc sequitur quod
 peccet contraueniens, & sic etiam potest intelli-
 gi, quod habetur in cap. quis. aliàs debet allega-
 re, in ijs. aliàs cap. qui dixit. 10. distinct. aut. 11.
 di. glo. tum ibi, cum tex. uidetur uelle quod pec-

cetur inobediens legi. Sed potest dicere secundum
 eum illud procedere, quando præceptum ema-
 naret in materia, de cuius natura esset, quod trans-
 gressio induceret peccatum. facit secundum eum
 quod not. Bal. in l. non dubium. C. de legibus, in
 17. opinio. uel potest intelligi, quando ex contẽ-
 ptu, quis faceret contra legem, quando propter
 elationem & superbiam non uult obedire legi, &
 non uult obedire dispositioni legis, facit quod
 not. Archi. §. 1. distinct. cap. quicumque. & 76. di.
 in cap. vtinam, secus uidetur quando non ex cõ-
 temptu venit contra legem positiuã. Nam tunc
 uidetur, quod non incurrat peccatum, licet
 possit puniri per superiorem. Demum quæ-
 rit dominus meus, quæ sunt pœnæ transgre-
 dentes legem. Et dicit quod hoc tetigit Iaco-
 bus de Beluifo, & Bald. post eum, in dicta. l.
 non dubium. ubi concludit, quod ultra pœnam
 nullitatis actus, habebit locum pœna, si speciali-
 ter reperiatur imposita, & si non reperiatur im-
 posita, poterit puniri pœna arbitraria. facit quod
 habetur, in l. sanctio legũ. ff. de pœnis, & in l. pri-
 ma, §. expilatores. ff. de effrac. & quod habetur de
 officio delega. cap. de causis, melius loquitur
 idem Bald. in l. legis uirtus. ff. de legibus, quem
 rogo uideas. Et sic ex prædictis dicit uideri con-
 cludendum, quod licet, quis non obediat iusto
 præcepto legis positiuæ, non incurrat peccatum
 nisi contrafaciat, ex contemptu, uel nisi emana-
 ret, in materia cuius transgressio sui natura indu-
 ceret peccatum. ¶ Item dicit aduertendũ, quod
 etiam rationi Barto. possit responderi, nam etiã
 posito quod prohibitio dirigatur ad personam
 peccaret contra faciens, tamen ut dicit supra te-
 tigisse non uidetur, quod peccet seruans contra-
 ctum, quẽ prohibitus est facere, quia statutum
 uel lex hoc non prohibet, etiam quod ille se obli-
 get ad obseruantiam, sed solum prohibet ne ali-
 quis contrahat, & ideo uidetur, quod si iurat ser-
 uare contractum uel non contrauenire non pec-
 48 cet sic iurando, licet pœccauerit contrahendo,
 facit secundum eum quod habetur in simili, in
 cap. debitores, de iurciurando, & in cap. ad au-
 dientiam, quod metus causa. Et in hoc residet
 dominus Ioannes, circa reprobationem Barto.
 & suarum rationum, in fundamentum suę inten-
 tionis allegatarum. Et hæc dicta domini Ioan-
 nis sunt uera, quia leges seculares etiam actus
 vel personarũ prohibitiua, ex sola non obseruan-
 tia, non obligant ad peccatum, & in hoc diffe-
 runt a canonibus, quia canonis transgressor pro-
 hibitionem continen. punitur depositione. 4.
 distinct. cap. ultimo, & quod notatur in capit.
 primo. de treuga & pace. Et sic incurrit mortale
 49 sed legis civilis transgressor non ex non paren-
 do sed ex contemnendo, sicut innuit textus no-
 tabilis, cum glos. in capit. quis dixit. 10. distinct.
 & illam glos. not. quare nescio meliorem. Et hæc
 differentiam inter contemptum, & non obser-
 uantiam legis, quia qui contemnit, peccat, ut ibi,
 sed

Speculum Principum, Petri Bellugæ.

sed non transgrediendo, sufficit quod incurra-
tur pœna uel statuta uel arbitraria, ut dixit Bal.
In dicta l. non dubium. Alia uero iura, quæ in cõ-
trarium allegatur, cap. quisquis, & ca. quod præ-
cipitur. 14. quæst. prima, loquuntur de canonis †
50 transgressore, & quæ sit pœna illius, & differen-
etiam quando contemnunt, uel transgreditur
canon, uide per glo. in cap. generali. glo. contra
facientes, de elect. lib. 6. Et sic ex iam dictis, per
domi. Ioann. de Imol. & per me additis satis ui-
detur opinio Barto. non posse sustineri. Maxime,
quia si uera esset opinio Bart. quod cõtra faciès
n legi civili peccaret, idem ius esset, si prohibitio
fieret in rem sicut quando fit in personã per ra-
tiones Saly. in dicta aucte. Et sic uidetur quod si
ue fit in rem siue in personam, cessantibus alijs
qualitatibus, de quibus dicam, semper iuramẽ-
tum sit seruandum, ex quo potest seruari sine in-
teritu salutis æternæ, ut in dicto cap. cum con-
tingat, & cap. licet mulieres. de iureiurando. Et
iudex ecclesiasticus aditus uia denuntiationis
euangelicæ uel debite, coget ad obseruantiam
iuramenti, & mandabit obseruandum uti est di-
ctum. Sed erit ne uera opinio Frederici de senis,
51 in dicto consilio. 272. † quod talis soluens pos-
sit repetere, iuxta cap. debitores, de iureiurand.
uel quod petatur relaxatio iuramenti ex quo le-
ge prohibete contrahi est præstitum, secundum
opinionem Vincentij, in dicto cap. cum contin-
gat. Dic quod in casu nostræ quæstionis, in pri-
mo capite ubi lex expresse non reprobatur iuramẽ-
tum, sed annullat contractum minorum uel mu-
lierum, sine certa solemnitate factum uel indi-
stincte: Et isto casu est distinguendum. aut iurãs
talem contractum, petit relaxationem iuramen-
ti, uel post solutionem uel repetere, iuxta cap.
debitores, de iureiurando. eo prætextu, quia con-
tra formam legis prohibentis contractum. Aut
eo quod contra formam legis, & quia in ipso cõ-
tractu uel distractu interuenit iniquitas uel do-
lus, re ipsa quæ ex perspicuis coniecturis uult p-
bare per legem, dolum. C. de dolo. uel deceptio-
nem, uel quia contractus sit factus cum uerisimi-
liter consumpturo, & euidenter constaret, uti di-
cetur. Primo casu dicas, quod non potest petere
relaxationem neque repetere tãquam sine cau-
sa existentem pecuniam penes illum cui iuramẽ-
tum est solutum legis uigore. Et hoc ea ratione,
quia recipiens iuramentum & pecuniam, non
turpiter recipit quia suum uel sibi debitum reci-
pit. l. si me & Titium. ff. cer. peta. Nec obstat quod
contra legem, & sic cum peccato, ut uoluit
Bartolus, quoniam hoc non est uerum, ut su-
pra satis est fundatum. Et sic non potest argui
turpitudine in recipien. pecuniam uel iuramen-
tum, & ideo non impletur obligatio iuramen-
ti, ad cuius obseruantiam tenentur cessate
dolo & metu, ut in capitulo. cum contin-
gat, ex momentaneo implemento, quemadmo-
dum in capitulo. debitores, cum ibi arguatur

iuris diuini, & humani turpitudine in recipien.
quia super præstandis vsuris, sic ibi sufficit mo-
mentanè implementum, & quia sine causa
52 est penes illum, datur repetitio, † & sic duabus
concorren. datur repetitio turpitudinis in reci-
pien. & non præ existentia causæ. Sed in no-
stro casu non est turpitudine, quia licite recipit
suum recipiens, ut in causa, quia mutui uel cõ-
tractus, quamuis a lege reprobati. Et ideo illius
uirtute non agit, sed ex obligatione, quia in Deũ
dirigitur ex qua solutus est, astrictus ad dan-
dum & recipiens iuste recipit. Et hæc est opi-
nio Domini Anto. de Butrio, magis iuri cano-
nico consona, quia ex quo potest iuramentum
seruari sine interitu salutis æternæ &c. Et quia
53 nisi maius bonum impediatur † uinculum iura-
menti, non dissoluitur, iuxta not. de spon. com-
missum. Et in dubio fauendum est opinioni,
quæ fauet iuramento, & sic tenenda opinio,
o quæ uult donationem factam per patrem filio
in potestate constituto ualere, de quo per Bald.
in l. finali. C. pro donato. Et hoc de primo ca-
pite distinctionis reprobata opinione Frederi-
& sequen. Si autem iurans uult repetere, eo quia
contra formam legis iurauit, & in ipso contra-
ctu uel distractu interuenit iniquitas uel dolus,
re ipsa uel deceptio, uel quia est factus cum ue-
risimiliter consumpturo, Et de hoc consta-
ret euidentia rei, quia mutuauit parato ad lu-
dum, uel illi qui in amorem mulierum uole-
bat consumere. Et ijs casibus & similibus in-
trinsecus accidentibus, ex quo datur turpi-
tudo in recipiente, habent locum remedia,
quæ uoluit Fredericus repetitionem. Et hoc pro-
batur multis rationibus. ¶ Primo quia dictum.
54 capitul. cum contingat. quod fauet † iuramẽ-
to præstito contra legem, excludit ab eo dolum
uel metum. Si ergo est dolus dans causam con-
tractui, qui iam de se per legem regni est nullus
merito solo implemento satisfactum est iura-
mento, & datur repetitio, ut in di. capit. debi-
tores. de iureiurand. maxime quia propter do-
lum inest turpitudine in recipiente, ut ibi, & iste
p dolus probatur ex perspicuis coniecturis, ut
in l. dolum. C. de dolo. & capitulo finali de renu-
lib. 6. Et in hoc tu habes duas opiniones concor-
des quod hoc casu, uel non est seruandum iura-
mentum, uel saltem est petenda relaxatio iura-
menti & concedenda. ¶ Prima est domi. Anto.
de Butrio in dicto capitulo, cum contingat, de
iureiuran. ¶ Alia dom. Petrus, de Ancha. in repe-
titione. c. 1. de const. in 11. coronæ. ubi concordi
q ter tenent quod data lesione uel deceptio ex
55 contractu, uel data exceptione re ipsa, sit † iura-
mentum relaxandum, sicut quando interuenit
metus, ut in c. si uero, de iureiu. motiua eorum uide
per te, quoniam longa sunt, cum singularia
uerba posuit do. Ant. de quotidiana. concludunt
in effectu quod aucten. sacramenta puberum. nec c.
cum contingat, non habet locum quando appa-
ret de

De iuramento. Rub. 12. In §. Quædam. 79

ret de enormi læsione, per rationes ibi per eos allegatas, quas uide ibi per eos, & tali casu ijs in reuoluentibus, de quibus diximus, habet locum opin. Fred. de Senis, in suo consilio. 272. & potest peti iuramenti relaxatio, imo plus credo tali casu, quod agenti ꝑ ex iuramento replicabitur de dolo, & quod relaxare habet iuramentum & admitteatur exceptio. Facit quod habetur in l. Pa pinianus. §. si filius. ff. de inoffi. testamento, pro quo facit glo. in ca. pastoralis. circa finem, de causa pos. & proprie. ubi glo. vult quod licet per l. si quis in tant. C. unde ui. si spoliator agat rei uendicatione eo casu quo possit, poterit obijci exceptio, quod not. Et adde ad prædicta. Non tamen omitto unum bonum uerbum. do. Anto. de Butrio in dicto cap. quod credit de iure quod etiam quod in tali contractu minore a leg. reprobato. r. adijceretur illa clausula ꝑ quam tabelliones adijciunt communiter in contractibus ex theorica Bartold. in l. si quis, cum aliter. de uerborum oblig. 57 & in l. 2. C. de reso. vend. ꝑ quod oẽ illud & totum quod plus ualet res donat, & donare intendit contrahenti secum. ut multotiens ponitur in contractu, quod adhuc idem erit dicendum, f. quod erit fienda relaxatio iuramenti ꝑ Et est ratio secundum eum, quia licet contractus sit ualidus & iuramentum, tamen ex quo intantum lædunt minorem contrahentem, non uidetur absque fraude & dolo eius qui contrahit cum ipso minore, & nedum cum consumpturo, sed etiam cum actualiter consumentur. Facit quod habetur in l. si quis cum sciret. ff. de usucap. pro empto. & in l. si uero nõ remunerandi. §. si adolefcens ff. mandati, & in l. quod si minor. §. penulti. ff. de mi. ff. quarum rerum actio non datur. l. 2. unde cum fraus tunc uideatur inesse ex parte recipiẽtis. 58 Dicendum est quod iura canonica non ꝑ assistant talibus iuramentis, per id quod habetur in ca. debitores. Et prædicta dicit etiam uera esse, & illud esse uerum præcium rei de quo in instrumento fit mentio, quia si postea constet de opposito, talia poterunt reuocari, per id quod legitur, & not. in cap. cum impositionibus, de iure iuran. lib. 6. ꝑ Et quia iuramentum taliter præstitum censetur præstitum, sub confidentia quod illud sit iustum præcium rei de quo fit mentio in instrumento. Vnde si reperiatur rem aliter se habere, uidetur quod non sit periurus, licet temere iurauerit, ex quo in ueritate præcium erat maius, allegat quod habetur de iure iuran. c. quemadmodum. Sed melius facit cap. ueniens, eodẽ ti. alleg. etiam quod habetur. 22. q. 2. per totum. Et sic dicit se consuluisse in quaestione cuiusdam puellæ, quæ a quodam suo attinente fuerat inducta ad iurandum, dicens quod æquitatem habet quod superius est dictum, & præsertim, 60 quia talia opponuntur per ꝑ notarios, a seipsis aliquando sub inuolucro uerborum fiunt talia iuramenta a minoribus, maxime fœminis, quæ non bene intelligant quid agant, seu quid agatur.

Et no. superius dicta per dominum Antonium, quoniam quotidiana sunt. Et uide ad proxime dicta not. in l. creditor. §. Lucius. ff. mādāt, & in l. tres fratres. ff. de pactis. Et not. per glosam & Bartolum. in l. 2. C. de rescin. uendi. per glosam & Ioannem Andrez in capitulo. penultim. de emp. & uendi. & hoc de prima parte dubij principalis. ¶ Secunda pars principalis dicti dubij 61 est, an ꝑ lex patriæ uel statutum, possit tollere iuramentum, & disponere annullando contractum & iuramentum, & an ualeat super hoc lex laicorum? Et quia hoc est quotidianum & necessarium in curiis super foro. consulend. ideo altius exordienđ. ut in l. legauit. ff. de libe. leg. Et primo uidetur quod lex laicorum, non possit iuramentum reprobare. ¶ Primo, quia ad iuramentum ꝑ tanquã sit res spiritualis de ea non potest se intromittere iudex secularis. argu. capitulum. de ord. cog. Et quia de iure diuino scriptum est. Iurate & reddite uota uestra, Deo uestro. de iure iur. ca. & si Christus. Contra ius ergo t. diuinum ꝑ uidetur non posse fieri statutum uel 63 lex per iudicem secularem, quia obligatio ꝑ iuramenti dirigitur in Deum, ut in c. & si Christus. & cap. debitores. de iure iuran. Ergo non uidetur quod possit impediri hæc obligatio per legem humanam, sicut neque naturalis, ut in st. de iure naturali. gent. & ciuili. §. naturali. ¶ Item prohibere iuramenta non pertinet, neque spectat ad iudices seculares, neque ad leges ciuiles, ad hoc quod no. Ioannes Andreas post Hostien. in cap. quemadmodum. de iure iurand. super glo. ¶ Item quia cum talia iuramenta principaliter dirigantur in Deum, non sunt subiecta legi, præcipue ciuili. arg. de regula. cap. licet. facit in simili quod legitur & notatur in cap. cum esses. & c. relatum. de testa. & per Bart. in l. 1. C. de summa Trinitate, super dispositionibus ad pias causas. 64 ¶ Item quia sicut ꝑ iuramentum est res spiritualis, sicut & uotum, & quamuis lex ꝑ ciuilis uotum annullat in filiofamil. sine patris consensu, uotum emittentis, ut in l. 2. §. uoto. ff. de pollicitation. attamen illi legi iure canonico derogatum est secundum glo. in cap. si mulier. 32. q. 2. quia est super re spirituali, de qua dispositio non pertinet ad laicum. Et hæc sunt fundamentum Barto. & Raynerij de foroliuio, id tenentium in l. omnes populi. de iustitia & iure. ff. Et Dom. Antonius & domini mei dominus Ioannes do Imo. in dicto capitulo, cum contingat. & Frederi. de Senis, consilio. 272. in contrarium 66 & quod statutum uel lex ꝑ Regni possit iuramentum annullare, probatur, quia causa iuramenti, ut supra uidisti, non est mere ecclesiastica. Ad hoc quod notatur in capitulo cum. C. laicus. de foro competen. libr. 6. & in aucten. clericus qui. C. de episcopis & clericis, Per Cy. & Bald. supra late diximus, & sic est mixti fori. Et sic uterque iudex, tam ecclesiasticus quam secularis, de illo possunt disponere, maxime legem

Speculum Principum, Petri Bellugæ.

legem condendo, quia legem cõdere regulatur ad metas iurisdictionis iudicis statuentis secundum Bald. in repe. cap. 1. de rescript. aliàs. C. ne sine iussu principis fiant cõfessiones. ¶ Item
 67 quia de iure ¶ lex civilis habet potestatem remittendi iuramentum ante illius præstationem. l. quæ sub conditione. ff. de cond. insti. ¶ Item & habet lex civilis potestatem præstitum remittendi iuramentum, & fungitur uice apostolici vel Papæ, ut in l. adigere. §. fina. Et ibi glo. singula. ff. de iur. patronatus. ¶ Item quia lex civilis potest
 68 interpretari iuramentum & statuere quod iuramentum non extenditur ad casus illicitos. Facit quod habetur in l. non dubium. C. de legibus & in l. si quis inquilinos. §. fina. de legatis. 1. ff. Ad hoc. l. fina. ff. qui satisfac. cogantur. & l. final. C. de non num. pecunia. ¶ Nec obstat si dicas
 69 quod ¶ inferior legem superioris tollere non potest, in c. cum inferior. de maio. & obe. Sed Imperator in aucten. sacramenta, præcipit obseruari talia iuramenta, ergo statutum uel lex inferioris secularis contra legem Imperatoris non sta-
 70 tuat, quia illa ratio in regno ¶ Arragonum non uendicat sibi locum, quoniam rex Arragonum non est subiectus legibus Imperii, quoniam Regnum suum eripuit a manibus inimicorum, & sic non recognoscit imperium, ut no. glo. in cap. Adrianus 60. dis. & vide quod no. in c. per venerabilem, qui filij sunt legitimi. & in c. & si necesse de dona. inter uirum & uxo. merito potest contrarium statuere. ¶ Itē pars ¶ ex pacto potest parti dimittere iuramentum, quādo concernit partis interesse, ut in l. si libertus non aluerit. ff. de bon. liber. & in l. si. ff. qui & a quibus. Et bene probatur per ea quæ habent canonistæ in cap. præterea. de sponsa. per Ioann. And. & Do. Anto. & per Guiller. in Specu. tit. 2. §. ostendendū. uersic. hoc quoque. Si ergo illud potest pactū, ergo statutum, cum illa uideantur ¶ pacificari per ea
 72 quæ habentur in rubrica. C. de decretis decurionum, li. 10. Et in l. nō impossibile. de pactis. Maxime hæc ratio implicat in his regnis domino regi subditis, in quibus fiunt in principem cum curia leges, quæ proprie curiæ, uel curiales appellantur, ut in l. 2. ff. de origine iuris. in quibus curiæ concessus & brachiorum curiæ adhibetur.
 u Et sic omnes de regno ¶ uidentur ¶ consentire;
 73 etiam qui non interuenerunt. Faciunt no. in l. omnes populi. de iustitia & iur. & in Rubr. quæ sit longa consuetudo. & in l. quod maior. & l. municeps. ff. ad municipales. per quem confectum, non est dubium iuramentum remitti posse per prædicta. Et hanc satis subtilem & bene fundatam rationem pensauit, & antequam uiderem Salicetum, qui similem habuit considerationē; licet non tam clare loquatur. Sed hæc sua ratio & nostra non est uniuersalis, quia forenses cõtra hētes cū minore regni nō haberet, qd̄ est dictū quia ille, neq; re, neque fide, non remisit iuramentum. Et quamuis dicta ratio sit satis subtilis

& fundata, uidetur dubitabilis, quia etiā quod expressus consensus operetur in relaxatione iuramenti, ut notatur in loco desuper allegato, tamen non uidetur quod quamuis iuris fictionis præsumatur legi consentire, quod etiam inducatur alia fictio quod uideatur iuramentum remississe, contra l. 2. C. de dotis promissione. ¶ Item
 74 quia ¶ lex disponens de casu uero non habet locum in ficto. l. 3. §. hæc uerba. ff. de nego. gest. & sic iura loquentia de dicta doctorum remissione iuramenti per partem faciendā, non uendicabunt sibi locum in casum fictum ex ficto consensu legis, & ideo super hac ratione cogitabitur. ¶ Sed in dubio principali si lex laicorum potest reprobare iuramentum. Bald. istud dubium in pluribus locis tetigit, uidelicet in l. pactum. C. de col. la. & in l. neque patronus. C. de operis liber. & in l. nō dubium. C. de legibus. & in l. 2. C. de rescindenda vend. & in auct. sacramenta. si aduersus vendi. in dicta. l. pactum. dicit no. quod si statutum prohibet iuramentum recipi nō potest ex illo iuramento agi uel excipi, per id quod habetur in l. 2. C. ne fideiusso. dotium dentur. ¶ Demum in eadem lege querit, utrum per statutum ¶ possit prohiberi quod non ualeat iuramentum, & dicit quod sic, quia lex uidetur obtinere uim apostolici seu Papæ in remissionem iuramenti. Alleg. glo. in dicta. l. adigere. §. fina. ff. de iure patro. & idem uidetur tenere in eadem lege pactum in 1. 1. quæst. ubi uidetur uelle quod ualeat statutum disponens quod mulier non possit contrahere sine consensu suorum consanguineorum; nec obligetur aliter, etiam si iurauerit quod iudex secularis teneatur illum cogere qui aliquid recipit ex tali contractu restituere dictæ mulier. Et idem uidetur tenere in dicta lege, neque patronus. Et idem in l. non dubium. licet prolixius ibi loquatur, uide per te. Et hanc opinionem sequitur Salycetus, in aucten. sacramenta pub. allegata. Et idem uidetur tenere do. pet. de Anch. in repe. ca. 1. de consti. & in 3. quæstione, & in 1. 1. quæstione, & in repe. regule. ea quæ de regulis iuris, in 6. & in 3. quæst. Et non curro dicta sua recitare, quia sequitur Bald. quasi per omnia concludens quod leges & statuta possint disponere super iuramenta subditorum, & per consequens iudices laici, ut illarum ministri, sunt super ijs iudices competētes, ad quorum officium spectat leges statuere. l. 2. ff. de origine iur. Et sic concludit ¶ lex laicorum possit contra iuramentū
 76 statuere Innocen. aliter uidetur. concludere in c. quia plerique, in fi. de immuni. eccle. ¶ Quid erit dicendum in tanta doctorum diuersitate? Dicas quod reprobare indistincte iuramenta, non est iudicis laici. tum quia contra regulas iuris diuini, & canonici. Iurate & reddere uota uestra Deo nestro, in c. & si Xps. de iureiu. Et quia iuramenta quæ possunt seruari sine interitu salutis æternæ, sunt seruanda, ut in dicto cap. cum contingat. Et quia esset aperire niam
 per

per iura contra legem primã. C. si aduersus ven-
 77 di. † Et ideo si leges laicorum prohiberent pas-
 sim iuramenta sine causa non liberarent ab obli-
 gatione quæ in Deum dirigitur per iuramentũ.
 Sed si leges laicorum reprobant iuramenta præ-
 standã super aliquo contractu ex aliqua iusta
 causa, ut puta quia multitudo contractuum fre-
 78 quentantur in patria, per quos mulieres † & mi-
 nores semper leduntur, quæ personæ facillimæ se-
 ducuntur, quandoque minis, quandoque blan-
 ditiis, seu adulationibus, & pollicitationibus. Fa-
 cit quod habetur in aucten. ut immobilia, ante
 nupt. dona. in 2. col. col. 5. Et tali casu statuta uel
 leges causam annexam habentes in ipsa prohi-
 bitione ualent, & non potest agi uirtute iuramẽ-
 ti. Tum quia statutum est factum per superiorẽ,
 ut ex iusta causa, cui est parendum. §. distin. quæ
 contra mores. Tum quia tali casu iudex secula-
 raris habens leg. condendæ potestatem ex ius-
 79 sta causa disponendo habet potestatem † apo-
 stolicam, uel Pape, super remis. iuramen. & ita in-
 tellige illam glo. l. adigere. ff. de iurepat. Et ita ui-
 detur loqui Do. Petr. de Ancha. in dicta regula
 ea quæ, de regulis iur. lib. 6. secundum Bal. in lo-
 cis allegatis, licet non ita clare loquatur. ¶ Nec
 obstat quod dixit Fred. in dicto conf. 272. quod
 iura uel leges laicorum, quæ disponunt super
 uoto scilicet. l. 2. §. voto. ff. de pollicitatio. sunt re-
 probatæ de iure canonico. Et allegat gl. in cap. si
 mulier. 32. q. 2. in glo. penul. & vlti. quoniam illa
 glo. non tenetur, imo Inno. ten. & Hostien. & Io.
 Andr. in ca. scriptur. de uoto, tenent quod dicta
 lex. 2. §. de uoto, de pollicita. habet locũ de iure
 canonico, & quod obstante patria potestate,
 80 etiam † pubes patre nolente & prohibente non
 obligat uoto, & sic uidetur quod lex possit de uo-
 to & iuramento disponere, & nimirũ quin leg.
 81 † resistentia impedit naturalẽ obligationem. ff.
 de fideiussor. l. cum lex. & l. si non fortem. §. 1. ff. de
 condi. indebi. & sic iuramentale, quia inter sim-
 plicem loquelam & iuramentum, deus nullam
 82 facit differentiam. † & ad probandam iam dictã
 differentiam quando statutum est causa subni-
 xum quod potest reprobare iuramentum, & quã-
 do sine causa. Non adduco quod not. glo. in ca.
 non est. de uoto. & quod habetur in cap. 1. co. tit.
 83 Nam licet † dispositio uoti uel eius commuta-
 tio stet in arbitrio superioris, tamen ad tollen-
 dam obligationem quæ in Deum dirigitur, ne-
 cessario habet subijci causæ, ut ibi. & not. illam
 glo. quæ est singularis. Et sic quamuis iudex se-
 cularis possit vice apostolici reprobare iuramẽ-
 tum, ut in glo. l. adigere. Hoc tamen limitan-
 dum est causa suadente, uti est dictum. Et nota
 istud, quoniam multum confortat dictam opi-
 nionem. & tali casu cum statutum uel lex, ex cau-
 sa reprobat iuramentum, si ex tali iuramento
 agatur coram ecclesiastico, poterit peti relaxa-
 tio, & de illa obijci, ut uoluit Fred. in dicto conf.
 272. Et hoc de secunda parte dubij principalis.

84 ¶ Tertia pars principalis dicti dubij est, an † lex
 laicorũ possit inducere, dolum, fictionem uel inductio-
 nem dulosã, ubi iuramentũ venit ad inuolidandũ
 contractum & iuramentũ? Et certe sub eadem
 distinctione est respondendum, qua supra re-
 sponsum est. Nam ex causis prædictis & simili-
 bus ius ciuile, & lex laicorum potest dictam fi-
 ctionem, inductionem uel dolum, inducere &
 præsumere, ut uoluit Bald. in dicta aucten. sacra-
 menta. & Barto. in l. omnes populi. ff. de iustitia
 & iure. licet de eo Baldus non faciat mentionem
 Et idem ibi Salyce. Et inducta dicta fictione per
 85 legem non admittitur † probatio in contrariũ.
 Facit quod notatur in l. siue possidetis. de pro-
 ba. & in l. si quis pro emptore. ff. de usucap. & in
 l. vnica. §. accedit. C. de rei vxo. actio. & quod no.
 in c. is qui. de sponsa. Et hæc est communis opi-
 nio, licet eam non sequantur do. Anto. neque
 do. Ioan. Sequere ergo illam, quia non est dubiũ
 legem, maxime ex iusta causa, uti diximus, posse
 fictionem inducere, & fictionem pro ueritate ha-
 beri, ut plene notatur in d. l. si quis pro emptore
 de usucap. & per canonistas in cap. is qui. de
 spon. ut ergo saluetur opinio. Si habes ordina-
 ric forum uel constitutionem iuramenti prohi-
 bitiuam, fac ut causa adijciatur ex contractuũ
 frequentia, sed quod perceptiue loquatur & do-
 86 lum, inductionem, & fictionem inducat. Sed quid
 dices? Pone quod est lex quæ dictam fictionem
 inducit, ex contractu minoris agens contra mi-
 nores, qui iuramento se astringit, cum repelli-
 tur fictionis uirtute, & doli præsumpti, replicat
 quod cessat in contractu omnis dolus & fraus, &
 fictio, quoniã in uera necessitate pupilli nume-
 rauit, nunquid admittetur probatio contra le-
 gem inducentem fictionem? & certe non, quia
 est iuris & de iure præsumptio, ut not. in locis desu-
 per allegatis. ¶ Sed quid si minor in iudicio me-
 dio iuramento respondendo positionibus & ar-
 ticulis id confiteretur, nunquid hæc probatio
 87 admitteret? quod uidetur, quia cõtra præsum-
 ptionem iuris, & de iure admittitur probatio in
 contrarium, per confessionem in iudicio factã,
 secundum glo. in aucten. de æquali. dotium. §. il-
 lud. Et ideo dicit Innocen. in cap. quia plerique
 de immu. eccl. quod uidetur quod constitutio
 iusta fuerit ex causa, si causa iusta cessat in casu
 de quo modo agitur, uel in foro animæ, & com-
 muni: tamen restitutio restringenda est ad illum
 casum ubi fuit iusta constitutio, ut uerbi gratia,
 iusta fuit constitutio, quæ dat exceptionem Ma-
 cedoniam propter causam iustam. Sed si certũ
 est quod illa causa nõ subest, ut si in necessitate
 88 mutuasset, † peccaret qui exceptione se desen-
 deret. Et sic uidetur quod ex quo constat de
 ueritate, & quod causa inducendi fictionis
 cessat, & hoc per confessionem illius cum
 quo contractum est, talis probatio est admit-
 tenda. Sed in contrarium uidetur dicen-
 dum, quoniam dictum statutum uel lex, fin-
 git dispo-

Speculum Principum, Petri Bellugæ.

git disponendo, & non probationem inducēdo, quo casu non habet locum illa glo. quod per cōfessionem in iudicio admittatur probatio in cōtrarium, secundum Bald. quia ita singulariter limitat illam glo. in aucten. sed iā necesse, de don. ante nup. Pro quo facit, licet ipse nō alleget tex. cum glo. in ca. consulationi, de spon. ¶ Itē Inno. non residet in illo dicto. in dicto capitulo, quia plerique. imo dicit quod quidam alij dicunt, quod ex quo facta est constitutio, licet sit facta contra ius naturale, dummodo iusta causa fuerit constitutionem illam faciendi, licet postea eueniat casus ubi cessat causa iusta, † tamen constitutio seruāda est, quæ generaliter facta nō potuit, nec fuit: expediens omnes articulos sigillatim comprehendere. ff. de legib. l. non possunt, nisi sint casus qui a iure excipiuntur. Et id etiā sequitur do. Anto. quando lex generaliter casum posuit, aliās non. Et ista tene menti, & seruiet tibi. ¶ Et hæc sufficiant de hac materia iuramenti, licet de pluribus esset, querendum, sed uide per te in repe. dicti. c. cum contingat. ubi do. meus, hanc materiā, & plures alias quæstiones repilogauit. ¶ Vnum tamen nolo omittere, quod licet † iuramentum ualidet contractum minoris, ut in aucten. sacramenta puberum. C. si aduersus uendi. Et hoc est uerum, si minor fuit certificatus de beneficio minoris ætatis, restitutionis in integ. q. sibi pertineat, nā aliās iuri per eū ignorato, non uidetur renunciare posse ut in l. mater. ff. de inofficioso testamento. & sic iuramentum non uidetur † porrigi ad id quod quis ignorauit. l. fin. ad municipa. ¶ Item quare renunciatio generalis non porrigitur ad ignorata. l. tres fratres. ff. de pactis. ergo neque iuramentū ubi haberet uim renunciationis? ¶ Tum etiam quia † certioratio est necessaria in tali beneficio, ut tenent fere omnes scribētes in l. 2. C. de rescind. vend. & in capit. penul. de empt. & uendi. ubi Ioannes Andreas, & Antonius de Butrio, † Si ergo certioratio est necessaria, illa non præsumitur interuenisse, igitur: ad hoc le. prima & quod ibi no. ad Velleya. Et istud firmat glo. & Dyn. in lege, sciendum, de uerborum obliga. & Bald. in l. secunda C. de rescin. vendi. cum distinctione, tamen quam uidelicet illam reprobat Saly. in aucten. sacramenta puberum. C. si aduersus vendi. Ad hoc facit quod scribit Bal. in l. prima. C. de rebus creditis, in fi. Et hanc partem tenet Ioannes Andreas, & Antonius de Butrio in capitulo penul. de emp. & uend. Barto. tamen in lege, sciendum. allegata, tenet cōtrarium. Et idem tenet in lege, si duo patroni. §. idem Iulia. ff. eodem titu. quem sequi uideretur Bal. in l. 1. C. de rebus creditis, dicens se ita consuluisse, & fuisse approbatum consilium Mediolani. motiua Bart. sunt: quia ad hoc ut quis sibi piudicet per iuramentū, nō requirit quod sciat illud, sed sufficit iurare super facto, ut l. si duopatroni. §. idem. in l. de iure iuran. ff. & l. duob. §. si

quis iurauit. ff. eo. tit. Et sic sufficit quod iuret non venire cōtra rationem minoris ætatis. ¶ Tum etiam, quia eo ipso quod minor iurat contractū firmum habere censetur maior, & sic non tollitur beneficium vi renunciationis, sed eius natiuitas impeditur ratione ætatis legitimæ, seu legitimitur a iuramento, secundum Bar. Archidia. in c. quāuis pactum, de pactis in 6. dicit quod eo ipso quod in contractu esset præstitum iuramentum, cū ad iurandum quis de facili non ueniat præsumitur certificatus. Bald. in dicta. l. 1. C. de rebus creditis. addit aliā rationem, quod aucten. sacramenta puberum, non requirit certiorationem. ¶ Sed hoc non obstante, tu tene cōmunem opinionē, quæ est, quod requiratur certioratio & motiuis. Bar. & Archi. & Bal. tu respōde, primo ad l. si duo. §. idē Iul. & ad l. duob. §. si quis iurauerit. ff. de iure. quod illæ leges loquuntur in iuramento litis decisiuo, quod interponitur super facto esse uel non esse de præterito, de quo iurant, constat uere uel præsumptiue. quod dictū est loquitur de iuramento in facto, & in futurum obligatiuo, & super incognito præstito, & etiam ad renunciationē inualidā & nullā, ex defectu ignoratiæ & certiorationis omissæ. ¶ Tum quia leges Bar. loquuntur in maiore, qui non est necessario certificandus, quemadmodum minor qui præsumitur illud beneficium iuris ignorare. Facit quod not. in l. regula. ff. de iuris & facti ignorantia. in quo est necessaria certioratio secundum Dyn. & fere omnes. Et ideo in beneficio senatusconsulti Velleya. in quo est necessaria certioratio secundum gl. in l. fi. ad Velleya. & in auct. quomodo oportet Epōs. §. igitur, ordinandus. est indubitātū quod per iuramentum non præsumatur certificatus. † Nec uideatur illi beneficio renunciare tanquam ignorato, per mulierē: & ita uidet tenere gl. in dicta lege, sciendum. de uerb. oblig. & ibi Dyn. & ita uidetur tenere Saly. in dicta. l. fi. ff. ad velleya. Et hanc communem opinio sequitur Ioan. Andr. & Dom. Antonius de Butrio, in cap. cum causam. de emp. & uendi. Sed quomodo hoc? nunquid iste minor etiam non certificatus, qui iurauit Deo, se obligauit iuramento per eū præstito, & sic uidetur ex periurio teneri? ut in ca. pueris. de delictis puerorum. ¶ Sed dicas quod eo quia ignorauit ius sibi competens illi non renuntiavit, ut est dictum, & sic illo potest uti, uel dicas quod petet relaxationem iuramenti, ex dicta causa. & illa erit sibi concedenda, Ad hoc dicta Fred. in suis cōsiliis, conf. 272. ¶ Et hæc sufficiant de materia iuramenti pro nunc. Sed vnum te restat scire qd in casibus de quibus supra vidisti, in quibus ratione iuramenti, potest agi coram ecclesia, & iudice ecclesiastico, etiam contra laicum. Et hoc est uerū, inquantū agit contra præstantem iuramentum, & per illud se obligat inquantum agit contra hæredem: licet ualidetur contractus secundum unam † opinio. & ad ipsum hæredem transeat

De iuramento. Rub. 12. In §. Quædam. 81

transcat ratione iuramenti, uel contra eum obligatio, ut teneatur seruare quod tenebatur defunctus, ex iuramento agitur in tali casu causa coram iudice seculari, solum excluso ecclesiastico, & hoc quia iuramentum tunc non astringit ad peccatum heredem, ut meram personam, ut not. per Innocen. in cap. veritatis. de iurciuran. sub cuius peccati ratione, aditur ecclesia. Et hoc tenet Ioann. And. in c. si. de sepultu. Et sic limita. c. nouit. de iudic. ut causa iuramenti sit ecclesiastica, in quantum agitur contra principalem iurantem, non in quantum agitur contra heredem: quod no. quia multum limitat supradicta.

95 **S**unt & aliz cause, de quibus iudex ꝑ ecclesia sticus se potest intromittere ratione peccati quod committitur per laicos, de quibus iudex secularis non se intromittit, quare ius nõ assistit obligationi. Et hæc uia agendi coram ecclesia, per denunciationem iudicalem fit. Et hoc est regulariter, quando ius ciuile non assistit obligationi, & promittens uel iurans cum peccato, ioceret uel retineret quo ad Deum, uel cum agitur contra notorium peccatorem, ut desistat a peccato. De quibus uidelicet quando possit agi, & per quem, & quis sit effectus, uidelate do. Anto. de Butrio, in cap. nouit, de iudic. Et per Bar. in extrauaganti, ad reprimend. sup. verbo, de nuntiationem. & Innocen. & Anto. de Butrio. in cap. quia plerique. de immuni. eccle. Et Bald. in aucten. Ad hæc. C. de usuris. Ad quæ loca sufficiat trãsmisisse, quia de hac sola materia possemus facere librum, sed quia modici est fructus in hoc regno, maxime attentis foris, ideo remissiue me expeditio.

96 **P**ostquam diximus de causis & criminibus, ad forum ecclesiasticum pertinent. & in quibus iudices seculares non debent ecclesie iurisdictionem perturbare, uideamus si iudex ecclesiasticus cognoscens de crimine ecclesiastico inter laicos, poterit ꝑ illos carcerare? Non dico in crimine hæresis, quia in illo habet carcerem, etiam quo ad laicos ecclesia, ut in cle. 1. de hæreticis. Et uidetur quod episcopus non possit ꝑ incarceratione laicos pro criminibus ecclesiasticis, per c. cum episcopus de offi. ord. in 6. ubi tex. loquitur de ordinaria iurisdictione episcopi, & de incarceratione e se restringit ad clericos. ¶ Itẽ pro hoc facit, quia episcopus cognoscendo de crimine per iurij, ad forum ecclesie spectans cogit iurantem per excommunicationem, ut in c. cum laicus. de fo. compe. lib. 6. & tamen de iure teneret eum captum, nisi cessionem faceret, ut in l. 1. C. quibus bonis cedere possunt. ¶ Item pro hac parte facit tex. in c. quamuis de pœnis. li. 6. ibi subiectos tibi clericos. ¶ Itẽ pro hac parte facit quia de iure ciuili episcopus non potest cognoscere siue pœsidere, in aucten. de mādatis principum §. si uero canonicū. coll. 3. Pro hoc facit. l. placet. C. de Sacrosanct. ec. ubi primo crimine ad forū

ecclesie spectante, iudex ecclesiasticus excommunicat, & secularis deportat sacrilegum. ¶ Item quia speciale uidetur in crimine hæresis, ut ecclesia possit laicos captos tenere. in contrarium tamen uidetur, & quod episcopus possit tenere laicos captos pro criminibus ad forum ecclesie spectan. Probatur, quia ꝑ qualitas delicti fecit illud de foro ecclesie. C. de epi. & cle. auct. Item nulla communitas, & quod no. in. c. cum sit & c. ex tenore. de fo. compe. Ad hoc. ca. 1. de offi. ordi. ubi dicit episcopū posse inuocare brachiū seculare, & pœcipue in his ecclesiasticis, nec distinguitur inter clericos & laicos. Ad hoc in aucten. causa que fit cum monacho. C. de epi. & cle. Ad idem de pœnis. c. scelicis. li. 6. ubi Papa punit illos tam graues sacrilegos relicta aliarum pœnarum secularium impositione laicis iudicibus. ¶ Item quia in crimine hæresis ad ecclesiam pertinentis, uidemus expressum quod ecclesia habet carcerem etiam inter laicos, ut c. ut commissi. de hæreticis. lib. 6. & eo. ti. in cle. 1. Oldr. in suis consilijs consilio. 36. non firmat, sed alleg. pro & cōtra. do. Io. de Imo. in c. cum episcopus, de offi. ordi. tenet quod episcopus laicos pro crimine ecclesiastico non possit carcerare, sed iudex secularis ad mandatum ecclesiastici tenebat illos incarceratione, dicens quod forte papa noluit tantam potestatem conferre episcopis, ne usurparet iurisdictionem. Et ad glo. in cle. 1. de usuris. super uerbo, censura, & dictum Innocen. in ca. significantibus, de offi. deleg. ubi dicit Inno. quod quādo est facienda executio in bonis laicorum, fiat executio per iudicem laicum, ad mādatum ecclesiastici. Io. An. in addi. ad Spec. in ti. de offi. ordi. dicit, quod communiter tenetur inferiores pœlatos potestatem de qua queritur non habere, ut idem uidetur sequi do. Pe. de Ancha. in d. consi. cum episcopus. Do. de Sancto Gem. in d. c. cum episcopus. dicit quod illa opi. quod epus potestatem incarcerationi non habeat laicos, pro delictis ecclesiasticis numquam sibi est uisa uera. ¶ Primo quia iure probatur quod epus potest laicos ꝑ carcerare pro crimine quando committit crimē sacrilegij, ut in tex. & glo. 26. q. 5. cōtra idolorum. Et istud ibi tenet glo. quæ dicit quod pro crimine ecclesiastico, potest episcopus carcerare reos, & loquitur text. de incarceratione laicorum. ¶ Nec dicit obstare, si dicatur quod illud est crimen hæresis, & sic non differt a primo casu: quoniam hoc negat, quia differentia est inter sortilegium, & hæreticum, ut probat diuersitas rubricarū, de hæreticis & sortilegiis. ¶ Itẽ dicit quod est tex. quod episcopus sacrilegū carcerat, ut patet. 17. quæst. 4. c. attendendum. Nec obstat quod dicas, quod ille tex. non loquitur specificè de laicis, quare dicit quod loquitur in definite, contra sacrilegos, ergo indefinite debet intelligi. 19. dif. capitulo, si Romanorum, quia iudex ecclesiasticus est iudex competens contra laicum sacrilegum. ¶ Item habemus quod

Speculum Principum, Petri Bellugæ.

episcopus carcerat laicum pro crimine stupri, ut patet de adulteriis. c. 2. quod ca. loquitur de laico, quod patet, quia dicit quod illa erat pena legis civilis plectend. ergo sequitur, secundum eum, quod erat laicus, quia clerici non puniuntur penis legalibus, ut notatur in capitulo, ad reprimendum, de offi. ordi. ¶ Item probatur illud esse laicum, quia primo vult quod contrahat matrimonium, cum illa, apparet ergo quod in criminibus ecclesiasticis episcopus carcerat laicum, nec est bona ratio quod sit speciale ijs casibus, nam qui specialitatem allegat, illam debet probare vel monstrare. Nec obstat secundum eum tex. pro quo allegat, quia oēs inducuntur, sumpto argu. a contrario, quod argumentum non procedit, cum contrarium monstratur in iure, ut not. glo. in ca. significasti. de fo. compe. Nec sequitur secundum eum episcopus excoicet laicum, ergo non pot. capere. Et sic uides do. Do. de sancto Gemini. tenere capturam licitam in laicis per episcopus de crimine ecclesiastico. Et pro eo etiam facit, quia episcopus habet carcerem, ut in aucten. causa quæ sit cum monacho. C. de epis. & cle. in qua innuit nuncios aberrantes qui ut plurimum sunt laici.

102 Et quia intrusio in carcerem de iure canonico est terminus pœnæ alicuius delicti, ut nos In. de accusa. c. qualiter in. 2. & si illa pœna non possit punire laicum, non haberet quid pro tali delicto imponeret. ¶ Item quia dare in ecclesiam iurisdictionem pro crimine ecclesiastico, est illa dare cum omni Imperio. l. 1. §. cum urbem. ff. de offi. præfec. urbis, in quo uenit carcer, ut no. Bal. in d. auct. causa, quæ sit cū monacho, & ecclesiæ carcerem habere non est dubium, ut no. glo. in dicto cap. attendend. 17. q. 4. Et no. in c. in primis. 2. q. 1. Et sic uidetur dicendum episcopos hanc potestatem habere, districto iure, tamen in hoc multum est attendenda consuetudo, quæ dat & adimit iurisdictionem, ut in c. cum cōtingat. de foro compe. ut in l. 1. C. de emanci. lib. & quod no. in l. 1. §. si. ff. de aqua plu. arcen. cū simi. ut si episcopus sic excarcerare sit solitus illam iurisdictionem a criminibus ecclesiasticis, in sua iurisdictione non turbetur, aliàs seruabitur communis opinio, de qua diximus.

CAMILLI BORELLI ADDITIO.

- a. [CAUSAE Iuramenti] causa validitatis, uel inualiditatis iuramenti, uel periurij ad quem spectat ad ecclesiasticum, uel secularem iudicem? vide Hierony. Cagnol. in l. si quis maior. num. 19. 109. 126. ubi alij Doct. C. de transactio. & Ludo. Roma. in consilio. 512. ubi Dominus Horatius Mandos. in apollill. Guido Papæ in decis. Gratianop. 176.
- b. [PERIURIVM] Nonnulla dixi de periurio in Regia Aragonum. §. 2. glof. 1. nu. 396. 397.
- c. [FORVS.] Iuramentum accumulatur foro foro. capitulo finali. de for. compe. in 6. capitulo. nouit, extr. de iud. capitulo, cum sit generale. extr. de for. compe. voluit Ludouicus Roma. in singul. 219. & in singul. 426. & etiam

- Antonius Corfer. in rep. rub. extr. de iureiuran. privileg. Iuram. §. sequitur Matth. de Afflic. in decisio. Neap. 163. in causa lucillæ. post. numer. 3. ubi tractat an si fuerit iuramentum illicitum, quis possit autoritate propria contrahere, uel saltem ad iuramenti obseruantiam debeat adiri iudex ecclesiasticus.
- d. [DOLVM.] posito quod iuramenti effectus sit, ut per statutum tolli non possit, artamen fieri poterit, ut si in prohibito contractu iuramentum interuenit, præsumatur dolum interuenisse, ut uoluit Curtius Iunior in cons. 118. numero. 6. & Iason in auct. sacramenta puberum. nu. 85. C. si aduerf. vend. ubi dicit communem. sequitur Ioannes Baptista Villalob. in tract. opin. communium. §. iuramentum. num. 152.
- e. [PRIMA opinio Bartol.] quod si prohibitio dirigatur ad perionam iuramentum non obstat, si ad res obstat tenuit Angelus in dicta. l. si quis pro eo. idem Bartolus, in auct. sacramenta puberum. num. 15. C. si aduerf. vend. sequitur eum ibidem Antonius de Alexandr. col. 2. Ancharan. in cap. cum contingat de iureiuran. Ang. in consilio. 160. pro decisione quæstorum, quam communiter a doctoribus legistis teneri Docuit Imola in dicto capitulo cum contingat. ¶ Contra tamen hanc Bartoli, & sequacium opinionem communis laborat opinio de qua quia latissime tractatum in Regia Aragonum. §. 1. Gloss. 3. nume. 20. cum pluribus seq. ideo dictis inibi pertransiens me remitto.
- f. [RELAXATIONEM] Iuramenti relaxatio potest a seculari iudice per secundum Felinum in c. 1. de iureiuran. uel iurans absolutionem petet ab episcopo. Bart. in dicta. l. si quis pro eo, Abb. Panor. in capitulo ad aures extr. de his quæ vi. cum adductis per Lapum in allegatio. 10. ubi latissime Dom. Quintil. Mandos. & addit Bart. in dicta. l. si quis pro eo, quod absolutione obtenta, absolutus liberatur a contractu, & potest solum ante absolutionem repetere, quæ procedunt antequam promissor infiderit in perurium. uoluit Federi. de Senis in consilio 300. in sua Lud. Rom. sing. 493. Abb. & Felin. in dicto cap. primo de iureiuran. & Alexander in consilio decimo septimo. vol. 3.
- g. [ALIA opinio.] Quam tenuerunt Panor. & Imol. in dicto capitulo cum contingat. Paulus de Castro in dicta l. si quis pro eo. Philippus Corne. & Iason in dicta auct. sacramenta puberum. C. si aduen. vend. Felin. in capitulo secundo de maior. & obedi. Philipp. Deci. in capitulo nam concupiscentiam. de constitutio. Alexandr. in cons. 27. vol. primo.
- h. [NEC legem civilem] quod a lege civili circa iuramenta aliquid non statuatur concludunt Cyn. Salyc. et Paul. de Castr. in l. si. C. si contra ius, uel util. pub. Salicet. & Castrens. & Mantua in allegata auct. sacramenta puberum. C. si aduerf. vend. Doct. in c. tua de decim. & in cap. quanto. extra. de iureiuran. & Alexandr. & Iaf. in l. fina. ff. qui satisd. cog.
- i. [C. DEBITORES] Non procederet, quando ex utraque parte turpitudine adesset, tunc enim in pari turpitudinis causa prior est conditio possidentis. l. 2. C. de condic. ob turp. caus.
- k. [EXONERANDAM] Iuramentum licet quoad spiritualitatem non liget animam hæredis, sine eius cōsensu. ut uoluit glo. in summa. 24. q. 3. & Cardi. Florent. in cons. 137. in fin. secus tamen quoad obseruantiam iuramenti. Andr. de Isernia in constituti. Regni. eos qui scienter. ubi etiam Matthæus de Afflic. & idem etiam Afflic. in Decisio. Neap. 381. Quædam Hippolyta. nu. 2. faciunt notata per Alexandr. in cons. 119. Quæritur. col. antep. vers. Nec obstat q. pena. uol. 2. Abb. Panor. in ca. Parrocchiano. n. 4. de sepultur. & in c. a nobis. in secundo, in fin.

in fin. de seqt. Excomfion. Guido Papæ in Decif. Gratia-
nop. 414. Iuramentum. fason in cõf. 76. col. 1. vol. 1. Tho-
mas Gramm. in cõf. Ciuil. 100. col. 8. Paul. de Castro. in
confilio. 384. uol. 2. Iacob. Philipp. Portius in tract. con-
cluf. lib. 1. Concluf. 3. in princip. & Do. Ioan. Baptista Af-
nius, in l. 1. in princip. num. 21. cum pluribus feq; ff. de
religios. & fumpt. fun.

¶ **ABSOLVTIO.]** Absolutio à Iuramento non peti-
tur; & fi petatur & concedatur non eneruat difpofitionē
Auct. Sacramenta puberum. C. fi aduerf. vend. Decreue-
runt Domini de Concilio teste Marth. de Afflic. in De-
cif. Neap. 322. Dominus Ciccus. nu. 8. & Do. Ioan. Ceph.
in cõf. 34. cū honeftz. nu. 5. Vbi dicit neq; ad aduerfius
difpofitionē c. Quamuis. de Pact. lib. 6. peti poffe abfolu-
tionē à Iuramēto. & idem in cõf. 142. Magnifica. num. 5.
vol. 1. ¶ Itē non conceditur Iuramēti abfolutio, ei, q; Iu-
rauit ipfam non petere. Iuxta tradita per Marth. de Affli.
in Decifio. Neap. 220. In cā dñi nu. 21. Faciunt notata per
Alex. in cõf. 17. Ponderatis col. 2. uol. 3. Pet. de Anch. in
cõf. 199. Prædictis fubtiliter. col. fin. ¶ Item abfolutio
nō cōceditur, ubi cōceffa nihil operat. Lud. Rom. in cõf.
46. in cā Dñe Camillæ. ¶ Item concedenda nō erit Iura-
menti abfolutio nifi petatur ante diem promiffioni fla-
bilitum, aliās frustratoria effer eius petitio, & nō conce-
denda, ut uoluit Federic. de Senis in cõf. 301. in fin. Lu-
douic. Roman. in cõf. 326. col. 2. Alex. in cõf. 222. col.
3. vol. 2. cum alijs allegatis per Dominum Roland. à Val-
le in cõf. 34. uifis. nu. 2. vol. 1. & Afflic. in Decif. Neap.
30. nu. 5. ¶ Et licet Afflic. in Decif. 31. nu. 2. dicat quod ab-
folutio Iuramēti petenda est per uiginti dies ante. Quini-
mò eius dictis facilis patet refponfio, pro ut ego aliās
hoc anno plures dedi refponfiones defendendo Czfa-
rem de Iudice contra Anton. Balafcium de Caletro, qui
Czfar meus Cliens per diem ante debitum abfolutionē
impetrauit, & quod valida effer abfolutio latē confului,
& obtinui.

¶ **MORTALE.]** Omnis anima potestatibus fubdita,
& Principi. cui ois à Dño potestas tributa ell, obedi-
endum igit. Alias. n. non modo peccatum graue effer; &
mortale, fed hæreticum quoddam, Ideo damnat eccle-
fia Vualdenfes, qui impie, dicebant obediendū non effer
fummo Rom. Pontifici, alijsq; ecclefie Prælati, quos fe-
quuti funt Ioannes Vuicleph, & Iannes Hus, & illorum
fequaces, ac Pseudoapoftoli, Begardi, & Beguinz, &
dēnum, Lutherus, quos vti impios iulle damnauit eccle-
fia, & confequenter Alfonfus de Castro. lib. hærefum.
6. titul. de ecclefia. Hærefi. 3. & nos latē docuimus alibi.

¶ **PROHIBITIO.]** Lex peccati nutritiua illaqueat
ad peccatum, & nulla ell, & opus non ell quod irriteretur
cum irrita fit. Abb. Panor. in cap. fin. col. 4. de præfcript.
Thom. de Aquino in fuma. parte. 2. q. 96. articul. 6. ubi
dicit, & tractat an & quando lex ciuilis, uel ftatuti liget
quoad fõrum animæ. prouide etiam Petr. de Anchar. 1.
in cõf. 21. pro folutione. col. 2. & in cõf. 412. Federic.
de Senis. in cõf. 21. fuma Pitana in ver. lex. §. vtrum le-
gis humanæ. Siluettrin. in ver. lex. Doct. in c. clerici. de
uit. & hone. clerico. Abb. Panor. in c. 1. num. 9. de cõf.
& fupra omnes perfectiffimè eam rem tractauit, & ele-
ganter Dominicus de foro de Iulli, & Iure. lib. 1. q. 6. ar-
cul. 4. 5. & 6.

¶ **DONATIONEM.]** Firmatur Iuramento donario
quæ fit filio in potestate. Bald. & alii in l. fin. C. de ufu-
cap. pro donat. & in c. cum contingat. extra de iurtur. in
auct. sacramenta puberum. C. fi aduerf. vend. Alexand. in
cõf. 82. uifis, & confideratis. uol. 1. & in confilio. 20. pō-
deratis. uol. 3. & in confilio. 7. uifō Inftumento. num. 8
vol. 6. Francife. Aretin. in l. placet. col. 3. ff. de acquir. here.
& in confilio 72. præfupponitur in factō, & in cõf. 77.

ut Ratio fcribendi. Barthol. Veron. Gaufel. 249. Deci. in
cõf. 216. & in cõf. 229. & in cõf. 631. Barth. Socin.
in cõf. 107. in cā mota. vol. 3. Philipp. Corin cõf. 338.
quãquã. litera. l. & t. uol. 1. in cõf. 42. plura dubia. in cõf.
267. quamquam. litera. e. vol. 3. & in cõf. 306. oportunū
& expēdiens. litera. e. vol. 3. & in cõf. 289. circa primū.
litera. 2. vol. 4. Guido Papæ in Decif. Grauanop. 126. in
fin. ubi dicit ita fuisse determinatum. Anton. Capic. in
Decifio. Neap. 61. in caufa pnti. num. 3. Francife. Marcus
in decifio. Delphin. 326. nu. 3. uol. 1. & Anton. Corie-
tus in Rep. Rubr. extra. de iurcur. Priuileg. Iuram. 24. &
ell communis omnium Doctõrum fententia, & ego p
traufitum dixi. in Regia Aragonum. §. 1. glo. 3. num. 30.
tenuit Do. Rolandus à Valle in cõf. 77. præfupponitur.
per totū. uol. 1. licet fubtiliter contrarium tenuerit D. Ia-
cob. Menochius in cõf. 84. hæc pposita. p. totū. vol. 1.

¶ **DOLVS probatur.]** Qui dolus non præfupponitur nifi
probetur, & euidenter. Decif. in cõf. 94. nu. 4. Anno.
Crauet. in cõf. 143. num. 12. Alexander de Neuo. in
cõf. 30. nu. 2. D. Iacob. Menoch. de Arbitr. Iud. quæft.
lib. 2. Centur. 2. cafu 116. num. 13. D. Francife. Buriat. in
confilio. 40. Dominus. num. 63. uol. 2. & D. Iacob. Meno-
ch. in cõf. 22. Hęc confultatio. nu. 20. uol. 1. ¶ Probatur
tamen Dolus ex ætate minori. ut in l. 1. ff. de minorib. un-
de dicit Bald. in cap. 1. §. Item sacramenta. q. 4. de Pace
tenendo, quod minor ætatis fimplicitate præfupponitur in
ductus ad renuntiaudum. ¶ Probatur ex fexu fragilitate
ut in muliere. tot. titul. ad Senarusconfultum Velleianū.
Inde poff Arifto. Bal. in C. de rer. permot. l. 1. dicit quod
mulier inualidum habet iudicium, & minor imperfe-
ctum, & teste Eupide in Medea. Ad bona confilia mu-
lier pauperrima ell. de muliere nonnulla dixi in Regia
Aragonum. §. 2. glo. 4. num. 20. cum pluribus feq. vbi nō
nulla. ¶ Probatur etiam ex enormiffima læfione, ut in l. 1.
fi quis cū aliter ff. de ver. oblig. Anchar. in cõf. 39. Phi-
lipp. Deci. in cõf. 180. Abb. Panor. in cõf. 8. uol. 2. Ia-
cob. Mandell. in cõf. 77. fecundum ea nu. 23. & in cõf.
100. Si uera. nu. 6. Do. Ioannes Cepha. in cõf. 51. Domi-
na Lafia. nu. 8. in cõf. 66. Illuftrif. num. 21. vol. primo &
in cõf. 207. Illuftrifimus. num. 75. & in cõf. 210. Vō-
gonix ftatuto num. 81. uol. 2. & ego dixi in Regia Ara-
gonum. §. 7. glo. 5. num. 9. 10. ¶ Probatur dolus commif-
fus in ædibus pñuatis per leuiores probationes. Corne-
ia in cõf. 124. num. 4. uol. 3. Refert, & fequitur Iacob. Man-
dell. in cõf. 77. fecundum. num. 9. ¶ Dolus probatur et
contra aliquem ftatim cum non obferuat aliquid intra
tempus promiffum, ut uoluit Alex. in cõf. 101. in fin.
vol. 2. text. ell in l. fi procuratorem. §. Dolus. & l. dolus. ff.
Mand. Ludoui. Rom. in cõf. 332. in fecondo. dubio. An-
mo. Crauet. in cõf. 6. num. 96. in cõf. 75. num. 6. in cõ-
fil. 100. nu. 9. & in cõf. 192. nu. 15. Corn. Peruf. in cõf.
116. in fin. uol. 1. Do. Roland. à Valle in cõf. 57. num. 7.
vol. 1. ¶ Arguitur dolus contra tutorem omittentem in
libris rationum fcribere particas exactas, ut alia allegas
uoluit idem Do. Rolandus à Valle in cõf. 49. in pnti.
num. 55. vol. 1. Dolus etiam arguitur in eo, qui facit ea,
quæ funt de genere prohibitorum. Doct. in l. fi non con-
uicti. C. de Iniur. & uoluit D. Ioannes Cephal. in cõf.
35. in caufa ficali. num. 16. vol. 1. Idem in his quæ funt de
licta, & delictorum faciem habent. idem Do. Ioann. Ce-
phalus in cõf. 230. præftans Vir. num. 3. uol. 2. ¶ Dolus
probatur eo ftatim quod quis Valiffiam primo figillatā,
reftituit diffigillatam uoluit fason in l. fi quando. C. vi-
de ui Paul. Parisius in cõf. 74. num. 16. uol. 1.

¶ **DATA læfione.]** Læfio dolum arguit, ut in fupra no-
tata apoftilla. no. in l. qui fuperfite. C. de Dolo. l. aul. de
Castro in cõf. 174. Anton. de But. in cõf. 46. & Decius
in l. Pactum. C. de collat.

¶ ILLA

Speculum Principum, Petri Bellugæ.

De decimis. Rubrica 13.

In §. Tractemus.

S V M M A R I V M.

- r** ¶ **ILL A clausula.** Quod plus valet donat, tollit remedium. l. secundæ. C. de rescind. uend. ut noluit Guil. de Caneo in l. si tibi decem. in princ. ff. de pact. Barthol. Socinus in tract. Fall. Regul. 436. nu. primo Bart. Lud. Rom. Francisc. Arcin. & Iaf. in dicta. l. si quis cum aliter ff. de verb. oblig. Petr. Cyn. Bart. Bald. Salic. & omnes in dicta l. secunda. Abb. Panor. in capitulo, cum causa nu. 4. in fin. de empt. & uend. Alex. in consilio. 42. super premissis. col. 3. & in consi. 125. visis, & consideratis. col. 5. uol. 1. & in consilio 127. viso processu. col. 2. uol. 2. in consi. 28. in causa col. secunda uol. 5. & in consi. 105. Ponderatis nu. 3. uol. 6. Philipp. Corn. in consilio. 288. viso litera. 2. vol. 3 Stephan. Bertrand. in consi. 103. nihil in fin. uol. 1. And. Tiraq. in tract. retract. consang. 5. 1. gloss. 18. nu. 14. Petr. Jacob. in sua pract. tit. de Actio. ex vendit. col. secunda vers. attamen. Bart. Socin. in consi. 48. viso Instrumento. num. 8. uol. 4. Fabian. de Monte San. Sabin. in tract. de empt. & uend. Parte. 8. princ. q. 5. Nicol. Boer. in Decisio Burdegal. 142. nu. 4. uol. prima.
- f** ¶ **RELAXATIO Iuramenti.** Absolutio à Iuramento an requiratur quando quis uult intentare remedium l. 2. C. de Rescinden. uend. Curt. Iunior in consi. 66. col. fin. Corn. in consilio suo 189. vol. primo & in consi. 112 vol. 4. Parisius in consi. 45. uol. 1. & latissimè Hierony. Cagnol. in Rep. l. secund. num. 97. cum pluribus seq. C. de rescind. uend.
- e** ¶ **DIVINVM.]** Iuramentum est de Iure diuino, ut in dicto capitulo, & si Christus. dicitur etiam de Iure naturali. uoluit Archid. in capitulo autoritate § 1. q. 6. Pet. de Anchar. in consi. 382. retento ordine.
- u** ¶ **OMNES De Regno]** Factum enim à maiori parte ab omnibus factum uidetur. l. Aliud. §. refertur. ff. de regul. Iur. capitulo, cum omnes. de constit. & cap. fin. extra de his quæ fiunt à maior. part. capit.
- x** ¶ **IURAMENTVM.]** Iuramentum regulariter ad ignorata non extenditur. ca. Breui. extra de iureiur. ubi enim consensus deficit, Iuramentum non operabitur. ut in l. fin. C. de non num. pec. ad id enim, quod ignorata r. consensus esse non potest. l. cum Aquiliana. ff. de transactio.
- y** ¶ **RENUNTIATIONIS.]** Specialis renuntiationis, & Iuris expressi uim habet Iuramentum. Bal. in l. 1. col. pen. q. secunda. C. commod. & Alex. in l. 1. §. si quis ita nu. 12. ff. de ver. oblig. Iaf. in §. item si quis postulare. nu. 14. Inst. de Act. Anton. Corset. in Rep. Rubr. extra de iure iur. Iuramenti priuileg. 36. Barthol. Socinus in consi. 200 col. pen. vol. secund. in consi. 103. in casu conuentionis col. 2. & 3. vol. 3. & in consilio. 48. viso instrumento. nu. 7. uol. 4. Florian. de sancto Petr. inter consi. Comens. in consi. 7. visis compromisso. col. pen. Andr. Tiraquell. in tract. legum Connub. glo. 5. in quarto genere expressi. & in repet. l. si unquam. in prefation. num. 132. 148. C. de Reuoc. Don. D. Rolandus à Valle in tract. de Lucro Dotis. q. 42. num. 10. Guido Pap. in Decis. Gratianopol. 128. & Nicol. Boerus. in consilio. 38. viso compromisso. num. 7.
- z** ¶ **VNAM Opinionem.]** Quam tenent multi Doct. in capitulo, ueritatis. de iureiur. Ludouic. Bolongn. in consilio. 45 Decius in consilio. 639. Matth. de Afflict. in decisio. Neapolitan. 381. in fin. & Anton. Capici. in decisio. Neap. 174.
- a** ¶ **ET HOC Tenet]** Id etiam sequitur Lud. Roma. in singul. 322. tu habes. Afflict. in dicta Decis. 381. Abb. Panor. in capitulo cum sit generale. de For. compet. Bald. in auct. sacramenta pub. C. si aduer. uend.
- 1 Decima si debeantur, & quo iure.
  - 2 Papa, utrum perpetuo possit decimam alienare?
  - 3 Decimarum causa, cuius sit iurisdictionis?
  - 4 Decima debita de iure diuino.
  - 5 Decima, utroque testamento est in precepto.
  - 6 Tria tempora, & quatuor decimarum genera.
  - 7 Libertas Christianorum, unde procedat?
  - 8 Decima debita in signum uniuersalis dominij.
  - 9 Decime, omnia tempora respiciunt.
  - 10 Decima, qualiter soluebatur quatuor temporibus?
  - 11 In corde cuiuslibet Christiani, quid scriptum est.
  - 12 Decimarum genera, quatuor.
  - 13 Temporis gratia libertas.
  - 14 Decimas non solueas, peccat mortaliter.
  - 15 Ratio naturalis uult ministrum altaris, ex bonis altaris pascendum.
  - 16 Militare suis expensis, tenetur nemo.
  - 17 Ministri noui testamenti, cuius sint dignitatis?
  - 18 Operarius, mercede sua dignus.
  - 19 Consuetudo, in quibus decimis sit seruanda.
  - 20 Papa, omnium ecclesiarum administrator.
  - 21 Matrimonium, ubi inuentum sit: & quando ecclesia dispense super matrimonio?
  - 22 Causa decimarum, est dispensabilis per Papam.
  - 23 Statutum, intelligi debet secundum ius diuinum.
  - 24 Papa an possit perpetuo dispensare laicos, ne decime soluentur?
  - 25 Conscientijs cuiusque, relinquitur decimarum solutio.
  - 26 Itali excusantur, decimis non solutis.
  - 27 Non soluentes decimas, quid excuset?
  - 28 Tacitus consensus, longæ uam consuetudinem firmat.
  - 29 Concessionones decimarum, facta a pontificibus laicis.
  - 30 Quod apud hostes est, donari non potest.
  - 31 Decima, utrum a laico possideri queant.
  - 32 Ius decimarum, non potest dari laico in feudum.
  - 33 Ea quæ sunt iuris diuini, sunt incommutabilia, & in dispensabilia.
  - 34 Ius naturale, in quibus immutetur?
  - 35 In concessione decimarum, quam facit Papa principibus, inest ciuilis obligatio, & naturalis præsumpta.
  - 36 Causa, ex qua legitime Papa concedit decimam laico.
  - 37 In donationibus & beneficijs, plenissima sit interpretatio.
  - 38 Clerici, victu & vestitu, debent esse contenti.
  - 39 Ius regis Valentia, ab ecclesia concessum.
  - 40 Signans instrumentum, omnia in eo contenta approbat.
  - 41 Soluens censum, tanquam emphiteota, non propterea emphiteota censetur.

- 42 Conductio, dominium, & possessionem transfert.
 43 Ficta traditio dominij, translationem non operatur.
 44 Possessio, & dominium, qualiter quarantur.
 45 Ex contractu inutili, non potest informari traditio.
 46 Vera traditio, ubi non interuenit, donatio non præsumitur.
 47 Principi quod non licet, successoribus indicat.
 48 Causa superueniens, mutat qualitatem.
 49 Traditio resultans ex patientia, quæ sit.
 50 Emens scilicet rem suam, non transfert dominium, et præcium repetit.
 51 In quærenda possessione, est necessarius quærentis aïus.
 52 Episcopus, in feudare decimam laico non potest.
 53 Sententia, inter alios lata, non præiudicat.
 54 Sententia arbitraris, non est apta ad dominium trāsferendum.
 55 Conseruatio priuilegij, quod nil noui addat.

TRACTEMVS in nomine Domini, materiam decimarū quo ad illarum iurisdictionē in alijs, de quibus antiqua est quæstio inter iurisdictiones, & pendet de facto. Et quamuis hæc materia sit periculosa tractatu, propter

not. in clemen. cupientes. de pœnis. in capitu. primo, de decimis. lib. 6. quia ut ibi vides, non est licitum quid dogmatizare, per quæ quis retrahatur a decimarum solutione, pena excommunicationis prædicatoribus eminente, ut in dicta clem. cupientes. in prin. quæ pœna, an habeat locum in aduocantibus decimas non soluentes, uel contrafacientes leges, vel statuta in materia decimarum. communiter tenetur, quod non, quia dicit Guil. de Montelugduno. in cle. dispondiosa. de iud. quod iure non probatur, quod tales sint uel possint excommunicari. Vide ibi scripta per do. Ioan. de Imola. Tamen operis præsentis prosecutio, me cogit hanc quotidianā materiam, ac eminentē examinare, cōfusus de Dei auxilio, sine quo nullā rite fundatur exordium, testante Paulo, ad Cor. 3. cap. Et ad Timo. 3. & in canone in capitulo, cum Paulus. 1. q. 1. Et quia licet quid iuri aduersum, quod absit dixerō, non pertinaciter id affirmans, & si redargui possim non damnari. Facit quod not. Inno. de sum. Trin. capitulo damnamus. & Bal. in l. nemo. C. de sum. Trin. & quod not. in clem. 1. de vsuris. Semper hæc & quæcunque per me scripta submittens iudicio meliori meo, ac determinationi sacrosanctę matris ecclesię, ut vere catholicę. ¶ Intrem⁹ in nomine dñi hanc materiam decimarū quæ maxime in hoc regno, multas habet difficultates. Et primo uideamus de illo antiquo dubio † si decimæ sint debite, & quo iure. Secundo uidebimus, si summus pontifex tam de iure percipiendi quàm de fructib, potuit disponere, † ppetuo alienādo maxime in laicos. ¶ Tertio, cui⁹ sit iurisdicctio causarū decimalium. Et his tribus principaliter uisus, &

examinatis, erit uisa materia decimarum, & decimæ dubitationes quotidianæ, de quibus alter catur inter iurisdictiones. ¶ Ad primum ergo, si decimæ sint debite, & quo iure? Et uidetur dicendum quod de iure † diuino utroque testamento. Legimus Abraham obtulisse decimas Melchisedech sacerdoti, de omnibus. Genesis. 14. ¶ Item Iacob promisit Deo, quod cunctorū quæ sibi Deus daret decimam solueret. ut Gen. 28. Et transumptiue istæ duæ auctoritates sunt in canone, in cap. decimas. 16. q. 8. Et Exodi legitur. 22. capitulo, Decimas & primitias, nō tardabis inferre. Et Leuitici 27. circa fi. Omnes decimæ terræ, siue de fructib. siue de pomis arborū domini sunt: oues, boues, & capræ, quæ sub uirga pastoris sunt, transeunt, quicquid in decimam venit, sanctificabitur domino: & non eligitur, neque bonum neque malum, neque altero commutabitur. transumptiue in canone, in capitulo, omnes decimæ. 16. q. 7. Et Numeri. 18. circa finem. Filijs Leui dedi oēs decimas Israel in possessionem, pro ministerio quo seruebant mihi in tribus scederis. & Deuteronomi. 12. capitulo: ibi. Offeretis uictimas, decimas, & primitias manuum uestrarum. Et in 14. capit. ibi. Decimam partem separabis de omnibus fructibus tuis, quæ nascuntur in terra. ¶ Item 2. Paralipomeno. 31. capitulo. circa prin. Vbi primitias obtulerunt primi frumenti, uini & olei, mellis quoque, & omnium quæ gignit humus, decimas obtulerunt. Et Thob. primo. Thobias fideliter offerebat decimas, & primitias. ¶ Itē Ecclesiastici 35. circa princip. In exultatione sanctifica decimas tuas. Et Malachiæ, 3. c. ibi. Quia fraudastis me parte mea, hortor uos atque comoneo, ut offeratis decimas in horrea mea. Et transumptiue in canone. in cap. Reuertimini. 16. q. 1. ¶ Et hæc sunt auctoritates ueteris testamenti. In nouo autem testamento tu habes auctoritates Lucę. 18. capitu. do decimas omnium quæ possideo. Et Matth. 22. Vt uobis qui decimatis mentam, & anetum & cetera, & relinquitis, quæ grauiora sunt legem, misericordiam, iudicium, & fidem, hæc oportuit facere, & illa nō omittere. Et sic uides quod utroque † testamento decima sit in præcepto, etiam auctoritates noui & ueteris testamēti, si uis querere, uide Hofstien. in summa, tit. de decimis, cap. utrum præbyteri, sub §. 8. versicu. magistri uero canonum. Et uide Innocē. in rubrica de decimis. Et sic uides decimam esse sub præcepto diuino. Et ita tenet Innocen. in dicta rubrica reprehendens theologos, & canones, uidentur adherere huic opi. quod traxerint originem, & sint ex præcepto diuino. 16. q. 1. cap. decimas, ubi diuina sanxit auctoritas. Et publice hoc ponit Hieronymus super Malachiam transumptiue in dicto cap. reuertimini. 16. q. 1. Et Augustinus ea. causa, & quæstione. apostolicæ. 17. q. 7. decimas. Vbi Gregorius & Ambro. 16. q. 7. quicumque, ubi & integrit

Speculum Principum, Petri Bellugæ.

tegriter dicit dandam decimam, & non dantē, tanquam peccantem emendare. cap. omnes. & cap. decimas. Ad hoc cap. parrochianos. & in cap. in aliquibus. & cap. cum sint. & cap. tua de decimis. Vnde uides quatuor doctores sanctos ecclesie concludere vno ore concordantes, quod decimæ sunt sub præcepto legis diuine. Et hanc opinionē tanquam tutiorē dicit Ioan. And. sequēdā in c. 1. de decimis. li. 6. in gl. 2. quā uis Hostien. in c. in aliquibus de decimis, distinguat inter reales, & prædiales, & hæc debentur iure diuino, personales nō. Alibi tamē Hostien. prolixius, & aliter loquitur in. c. a nobis. de decimis. recitans opinionem Hugonis de sancto Vi

6 **ctore**, considerat tria tempora, & quatuor † de cimarū genera. ¶ Primo considerat tempus ante legem scriptam ueteris testamēti, scilicet tēpus naturæ, quod tempus autem licet ipse non dicat secundum Helix opinionem recitatā in lib. hæbraice uocato Hanodazara. c. 1. & in Cauthedrin. c. vlt. Tempus uanitatē, fuit, & durauit per duo millia annorum, usq; ad legē Moysi quæ palia duo milia annorum, parum plus uel minus, durauit ante Christi aduentum. Et secūdo considerat quod istud secundum tempus legis ueteris testamēti. Tertium tempus gratiæ, post aduentum Christi. Vnde dicit qđ dicebat Hugo predictus quod secundum primū tempus^b decimæ erant de consilio, & non de præcepto: quia nullibi reperitur quod Deus ante legem scriptam præcepisset decimas solui. ¶ Secūdum autem secūdum tempus, scilicet legis antiquæ fuerunt in præcepto. Secundum tertium tempus legis nouæ, & post Christi aduentum,

7 sunt in † libertate spiritus, hoc est quod uidentur relictī libertati spiritus. Hoc ponit dicit Hugo, in libro de sacramentis, parte. 1. lib. 1. c. 4. Et hæc uerba sua formaliter sunt ista, loquendo de decimis. Ante legem paruulos consilio erudit, postea sub lege præcepti tentauit, nouis sume sub gratia perfectos, sub libertate spiritus ambulare permittit. Et subdit ibi, Nunquam enim legimus quod ante legē scriptam, Deus homini dixerit, Qui decimam non dederit. &c. ¶ Dicebat secundo, quod erant quatuor genera, & omisissis tribus generibus, quartum accipiamus, quod facit ad nostrum propositum prout pertinet ad debitam subuentionē qđ dicit fuisse in signum, & figurā debitæ recognitionis^c seu domini † uniuersalis, & in hoc includit

8 quid morale, quod est rectum rationis dictamē recognoscere uniuersalitatē domini, & per diuinam inspirationem, & proprietatem ipsius, hac consideratione ratio humana dictat, quod ista recognitio conuenientissime fit per decimæ, partis separationem & dationem; ideo ratione huius, tam debiti, & tam conuenientis signi † decimæ manent, & respiciunt omne tempus, siue naturæ, siue legis, siue gratiæ. Et per hoc tanquā fundamēto immobili, innititur au

9

toritas ecclesiastica, de decimis, tua nobis. & ca. cum non sit in homine. r. 2. quæst. 2. cap. decimæ. Vnde dicit, quod tempore legis fuerunt quatuor genera decimarum, ut not. in capit. 1. de decimis. † Quia primum genus erat, quod

10 **d** **populus** dabat leuiticis. ⁴ Secundum genus, quod leuitis sacerdotibus, Tertium, quod unusquisque sperabat in horreis suis ad comedendum in uestibulo templi. Quartum quod pauperibus erogabant, ut patet, in dicto capitulo. 1. ¶ Sed ipse dicit, quod primum, secundū, & quartum dantur ad subuentionem. Adueniente autem tempore gratiæ, considerauit ecclesia, quid in hac re esset eligendum, & statuendum, & attendens signum uniuersale domini, quod quasi fundamentum posuit, ideoque in ueteri lege & testamento, Deus primum genus decimarum sibi remittit, & ipsis leuitis dare præcipit, quod ratio naturalis dictabat, ut qui domino pro populo ministrabant, deberent a populo sustentari, & sic erat debitum quod amodo moralis conuenientius aliam portionem quam istam quam dominus præcepit, poterit ecclesia suæ ecclesie assignare, statuit & præcepit qđ populus decimas daret, & redderet ecclesijs, & clericis, sicut patet in toto titulo de decimis, & r. 6. q. 1. capitulo, decimas, & in multis alijs iuribus, ea. causa. & q. 7. & approbabit hoc Imperator, in Lombardia. de decimis per totum. quamuis ergo sit translatum sacerdotium quantum ad ritum colendi, tamen quia in sacerdotio, nouæ legis, manet onus ministri, propter, quod est necessaria communicatio bonorū spiritualium, per excellentiam sacramentorū quæ sunt saltem quantum ad substantiam præcepti remanet istud præceptum de decimis soluendis, ut morale, uel quasi. † In corde enim cuiuslibet Christiani scriptum est, quod communicanti & seminanti spiritualia, communicentur & ministrentur temporalia, & firmetur ut iudiciale quantum ad taxationem decimæ paratæ, & decimationem, & quantum ad ecclesias, quibus ex debito est reddendum. Et posito, quod diceremus, præceptum nō esse morale uere, uel quasi ad minus morale, & disciplinæ, hoc est legis, per quam habet uita humana regi innitendo institutioni diuinæ & humanæ, de iuramento calum. cap. 1. de consti. cap. 1. Est ergo morale disciplinæ: quia legis scriptæ, humanæ, & canonicæ, & quod plus est euangelicæ. Matt. 24. & Luc. 11. Et in hoc concordant sancti, & quatuor doctor. ecclesie principales. Ex quibus concludit qđ est præcepti, & quod tale præceptum est morale, uere, uel quasi, siue morale disciplinæ, seu iudiciale secundum æquitatem. ¶ Ex quibus concludit, quod primum † genus decimæ stat in præcepto, sed limitatur. Secundum etiā remanet: sed declaratur. Tertium cerimoniale est & euacuatur. Quartum uero liberum relinquitur: sed perfectius infertur. Remanet in questio

11

12

nc

ne, quod ex iuribus diuinæ legis nō est sub præcepto, sed sub debito ad præceptum reductū ecclesiæ informatum, tamen ex mente legis diuinæ, est morale, & inimitabile, licet distinguibile sic, quia posset restringi, & possent aliquæ personæ eximi, quæ alias tenebantur causa subsistētia. ¶ Demum tamen in fine suæ glo. ad hoc videtur recedere, & sentit, quod sit præcepti, etiā diuinæ legis. Nec obstat quod dicit Hugo prædictus, quod tempus gratiæ consistit in libertate spiritus, quia potius intendit ostendere antiquiorem modum animi, quem ex charitate, & sic libero spiritu debet implere hoc præceptum, quod ex timore seruali implebat Iudæus, de regula, cap. licet. Et hoc sentit Hostien. ubi supra Innocen. in dicto. cap. 7. de decimis. indistincte tenet decimas sub præcepto diuino, & in hoc videtur concordare omnes quatuor doctores sancti, Gregorius, Augustinus, Ambrosius, & Hieronymus, in dictis iuribus. 16. q. 1. & q. 7. quasi per totum. Innocen. differt ab Hostien. qui videtur tenere in dicto cap. a nobis, quod decimæ non sunt in præcepto legis nouæ, sed in libertate spiritus, sed ab ecclesia informatæ, & ex lege Dei, quod idem quod lex dei præceptum est morale, quod obligat secundum modificationem ecclesiæ, etiam si sint clerici. ¶ possessionibus imbuti, & in hoc ultimo concordat, cum Innocen. super rubrica. ¶ Ex quibus concludit Hostien. canonicè monitum decimas nō soluentē integraliter peccare mortaliter. ¶ quæ transgressor est diuinæ, & humanæ legis, & iudici contumax reperitur, unde excommunicari potest, de decimis, cap. ex parte. 16. q. 7. cap. decimas. Ad hoc lex Lombarda, de super alleg. Et hodie est rex nouus, quem ipse non allegat in clemen. dispendiosam. de iudicijs. Archidiaconus in rosario, in cap. decimæ. 16. q. 1. alio modo loquitur distinguens tria præcepta. ¶ Quædam sunt cerimonialia, & talia tempore legis gratiæ adueniente, ut sonant, ad corticem non sunt seruanda, quia euacuata sunt aduentu Christi, & licet ipse non dicat, de his scribitur, translato sacerdotio, necesse est, ut legis translatio fiat, in cap. translato. de constit. & quod ibi no. Quædam sunt præcepta moralia, & hæc omnia seruanda sunt, ut patet. 6. distin. §. his ita. Quædam sunt iudicialia, & talia si non obligent tempore gratiæ, seruari tamen possunt sine peccato. Et ad eorū obseruantiam obligamur si sunt statuta auctoritate eorum, quorum est leges cōdere, ut puta si princeps aliquis statueret, ut qui furatus fuerit ouem, reddat quattuor oves, ut legitur Exodi. 23. Cuius subditi tenentur obseruare. Dicit autē quod præceptū decimarū, partim erat morale, partim iudiciale, de iurei. partim cerimoniale. Morale est in quantum datur ad sustentationem ministrorum. Malachiæ. 3. ibi. Offerre omnem decimationem. ¶ Nā ratio naturalis dicitur his qui diuina mi-

nistrant, ad salutem totius populi, ipse populus necessaria ministrat. 1. ad Corinth. 9. Nam suis stipendijs ¶ non tenetur militare. Ad hoc. 13. q. 1. §. his ita. ¶ Item partim est iudiciale. Nā tribus leuitæ domini ministri capti, & mancipatam possessionem nō habebant, unde mandauit dominus eis decimas prouentuum dari ut honorabilius uiuāt, & sic erat iudiciale quod pertinebat ad equalitatem inter homines seruandam secundum conditionem istius populi licet ex sequenti aliud figuraret, sicut, & omnia facta illorum, facit ad Corinthios. 10. Omnia in figuris contingunt illis, & in hoc conueniebat cum cerimonialibus præceptis. post multa concludit, quod decimatio, & præceptum est a lege canonica secundum humanitatem quandam, ideo non minus populus legis nouæ gratiæ exhibeat, quàm ueteris ministris. ¶ circuncisio, cū populus legis nouæ ad maiora obligetur, secundum illud Marci. 5. cap. Nisi abundauerit iustitia uestra &c. & ministri ¶ noui testamenti sunt maioris dignitatis quam sint ministri ueteris testamenti, ut dicit Apostolus ad Cor. 3. ¶ Concludit finaliter quod ad solutionem decimarū pertinet ex iure naturali, & ex institutione ecclesiæ, qui tamen a pensatis facultatibus ipsorum pensent decimare aliam partem soluendam. Et dicit ultimò quod illud in quantum est morale, est in euangelio firmatum. Dignus est ¶ operarius mercede sua, Mat. 10. Ecclesia, ab Apostolo ad Cor. 9. Ioan. Andree in glo. ord. cap. 1. de decimis lib. 6. recitat multas Theologorum opiniones dicens, quod ut refert Petrus Lombardus, qui fuit magister sententiarum, aliqui Theologi dicunt, quod præceptorum aliqua sunt moralia, & hæc sunt ad literam seruanda, ut non occidas &c. Quædam cerimonialia. Et hæc nō seruant ad literam, ut de purificatio post partum, c. uno. Quædam mistica. Et hæc sunt sacrificiorum præcepta, quorum nō uerba sed mens seruanda est. Et sic dicunt in decimis, ut scilicet sint mistica, uel partim moralia, ut sufficiat aliqua dari p decima ex uigore cōsuetudinis. puta centesimam uel ulteriorem partē. Ad hoc. 5. di. in princ. 6. di. cap. ultimo, de decimis, cap. commissum, & cap. aliquibus, in fi. & cap. ad apostolicę, cum similibus. Sed ut dicit Ioan. And. in dicta glo. hæc opinio falsa & reprobata est per omnia iura, & per consilium generale, de decimis. In aliquibus, ubi dicit decimas integraliter persoluendas. Alij Theologi dicunt, quod hodie decimæ non debentur, quia olim in se erant dari clericis, quia nihil aliud habebant, ut numeri. 18. ubi dicitur clericos parte decimarum esse contentos debere, hodie uero habent prædia, unde eis decimæ non debentur, & hæc opinio reprobatur, de decimis, tua nobis. Alij dicunt quod decimæ in aliis locis in quibus non est consuetudo, quod soluatur nec exigantur nec prædicantur, non soluere non sit peccatum

Speculum Principum, Petri Bellugæ.

peccatum, quasi ex tolerantia Papa dispensare videtur posse, secundum ea, quæ notantur de decimis, à nobis, ubi autem exiguntur & prædicantur non soluere est peccatum, quæ opinio secundum eum per dictam decisionem primam & per omnia consilia generalia reprobari videtur, in quibus satis videtur quod Papa non tolleraret, sed contradicit expresse, optime facit, licet glo. non alleget, clem. cupientes. de pœnis, & quod not. Archidi. in capitulo, quicumque. 16. q. 7. allegat glo. Exodi. 22. Ibi decimas & primitias non tardabis offerre, consequenter dicit glo. quod Hostien. in capitulo. in aliquibus, de decimis dicit, quod prædiales debentur lege diuina, personales, non. Et ideo in primis non admittitur, & consuetudo, in secundo uero sic, ut de dicit quod si consuetudo est personalis prestari non debent, & sic intelligit finem illius decretalis. Sed ut dicit glo. Inno. super Rubricam hoc execratur, & quod illius opinio in hoc est tutior, & ideo tenenda, de pe. di. 7. cap. in his, & hanc opinionem, quod etiã personales sine sub præcepto tenuit Archi. in cap. quicumque. 16. q. 7. Sed Hugo de ordine fratrum prædicatorum, dicit quod non reperitur quod personales ex ueteri testamento soluereantur. Et ideo quod non sunt ex diuino præcepto, & ut refert Ioan. And. in mercuriali, in regala, qui prior, maior pars Theologorum tenent opinio. magistri sententiarum, quam supra uidisti. Dominus Ant. de Butrio, in capit. parrochianos, de decimis, tenet credendum quatuor doctoribus ecclesiæ. Nam Augustinus 16. q. prima, capitulo, reuertimini, & 17. q. 7. capitulo maiores, hoc declarat pertinere ad præceptum euangelij, quod est Cæsaris cæsari dato, & quod Dei Deo. Idem Ambrosius, ea. di. quæcunque, aperte hoc dicit Gregorius, ea. q. cap. peruicax, talia tendere ad præceptum diuinum. Ad hoc Hieronymus. 16. q. 1. ca. apostolicæ. hoc etiam declarat ecclesia pertinere ad præceptum domini, de decimis, capitulo tua, igitur dicit standum declarationi ecclesiæ. Aduerte, quia licet in hac materia doctores ruant in diuersas sententias, tamen facilis est responsio ad quæsitum, quia negari non potest decimas ex veteri testamento esse sub diuino præcepto per auctoritates desuper allegatas, & præceptum approbatum noua lege gratiæ, ex quo durauit causa præstationis decimarum. Et deum per ecclesiam confirmatum, quæ ecclesia prædicat ex diuino esse præcepto, ut in cap. tua & alijs iuribus iam allegatis. Sed hoc præceptum non est prorsus morale, neque de præceptis decalogi, quæ præcepta sunt irremissibilia, & indispensable, nam neque in parte neque in toto remitti possunt, absque dei offensa, ut in præceptis. Non habebis deos alienos, Honora patrem, Non occides. Nam ratio naturalis dicit illa non posse remitti, tamen distinctionem uel interpretationem recipiunt, ut not. glo. & Bal.

in l. omnes, si contra ius, uel utilita. publi. ubi vide exempla. Hoc autem præceptum decimarum dispensabile est & remissibile, quia in eo consideratur honor Dei, ut decima detur clericis, & ecclesijs, & hoc ipsorum respicit temporale commodum, cum autem Papa sit omnium ecclesiarum rector, & vicarius clericorum, & generalis administrator cum libera, ut not. Archi. in capitulo oportebat. 60. dist. de præbend. ca. primo, lib. 6. & quod not. dominus Ant. de Butrio, in rep. capitul. cum M. F. de constitutio. uimurum, si in hoc præcepto in remittendo commutando uel modificando, multam habet potestatem, ut dicemus in dubio statim declarando. Et uides simile, nam licet matrimonium sit inuentum in Paradiso terrestri per deum, ut in capitulo, primo, de uoto li. sexto, & sicut lex dicta, quos deus coniunxit homo non separet, tamen ecclesia hanc legem modificauit quando coniunctio est facta uerbis cum carnis commixtione, alias si uerbis etiam de presenti ecclesia disponit, & tollit illam legem, quia per ingressum religionis fit seperatio, ut in cap. ex publico, de conuersa. coniug. Quanto plus in isto præcepto in quo uersatur interesse ecclesiarum, & clericorum, in quo ecclesia habet omnimodam potestatem, ut uides, quod plures religiones priuilegauerunt de decimis non soluendis, ut in c. ex parte, & cap. subiectum, & in multis iuribus quod si præceptum fuisset morale minime potuisset, fuit ergo morale, & diuinum in uentione, nunc autem est diuinum aut canonicum & dispensabile, tamen causa subsistente, ut infra dicitur. Et ideo dicitur quod lex uel statutum, quod continent, id quod ius commune & debet intelligi, secundum ius commune, in. l. si serui uestri. de noxalibus, & hoc est quod sentit Archidiaconus, in capitulo, decimæ. 16. q. prima. Simile uides in uoto, nam leg. dei illius obseruantia est sub præcepto, uouete, & reddite uota uestra deo uestro: tamen apostolicus causa subsistente alterat commutat, & dispensat, ut uides in capitulo primo, & in capitulo, non est, de uoto, & ca. cum ad monasterium, de statu regula. & sic non est præceptum mere morale, quamuis sit morale disciplinæ, id est legis canonicæ, super qua apostolicus habet potestatem, & hoc de primo dubio principali. ¶ Ad secundum accedamus, an summus & Pontifex, tam super iure percipiendi decimas, quam ad fructuum perceptionem poterit disponere perpetuo alienando, maxime in laicos. Et scias, quod in hac materia duplex potest esse consideratio alienationis: una est omisiua ex patientia & tollerantia magni temporis, ut quia laici decimas non soluunt, & Papa sic tollerat. Alia est alienatio auctoritate expressa summi Pontificis, qui dedit Hispaniarum Regi & Aragonum retentionem decimarum omnium terrarum, quæ à manibus sarracenorum euelleret. Et in prima sunt plures opinio-

nes, nam

De decimis. Rub. 13. In § Tractemus. 85

nes, nā in personalib. tenuit Hostien. qđ pretextu antiquę consuetudinis excusent nō soluētes in c. i. aliquib. de decimis, & illa est opinio theologorum, Hugo. de ordine fratrum p̄dicatorū, & aliorū, ut recitat Ioan. And. in regula, qđ prior, in qōne porrorum, quicquid sentiat Archid. in c. quicunq; 16. q. 7. Quia si scientia, & patientia apostolici nō nos excusaret, nō esset dicendum, nisi quod oēs damnatur, quod absit. Et iō refert d. Anto. de Butrio in cap. parrochianos, de decimis, quod ipse sup hoc consuluit Valentissimos viros, s. magr̄m Luchā ordinis humiliatorum, & alios. & oēs dixerunt quod quāquam ecclesia iubeat, & p̄dicet decimas soluēdas, nō reperitur tñ quod p̄cipit, in ipsa tollerat, & sic
 25 statur, ergo † conscientijs vniuscuiusq;. Et isti idem sentiunt de decimis p̄dialib. Innoc. tñ super Rubrica, & quasi oēs canonistę quidē tenent, qđ nō excusentur p̄textu consuetudinis
 Quid ergo dices, Dic ubi est generalis patrię
 26 consuetudo, ut puta in † Italia, in qua lex canonica non est moribus recepta, uel ipsa generali consuetudine abolita ecclesia id tollerante non est dubium, quia excusentur ā peccato nō soluētes, " per ea quę notantur, in capitulo, primo, de tregua & pace, & in capitulo, quod dilectio, de consang. & affinita. & super Rubrica de consuetudine, nam scientia, & patientia apostolici multum operatur, etiam in ijs, quę per subditos, aliās legitime non possidentur, maxime tanti temporis, cuius contrarij memoria non existit, facit quod not. in l. 1. §. fin. ff. de aqua quotidiana. & æstiuā. & quod not. in capitulo, veniens, de verbo. sign. Et cum in personalibus sit vniuersalis, quasi in mundo consuetudo quod non p̄stentur videntur excusati non soluētes. Ad hoc facit quod not. Ioann. And. in capitulo, tuas dudum, de sponsa duorum, & quod not. in capitulo, primo, de postu. p̄la. li. 6. in glo. super verbo, de cetero. Nam excusatur ille, qui p̄textu generalis consuetudinis quid facit etiam si illa sit improba, quasi multorum sequentes errorem, de transla. episcopi. cap. inter corporalia. Et sic quamuis consuetudo non ualeat, maxime in p̄dialibus, ut not. in capitulo, aliquibus, de decimis, tamen ex causa generali & antiqua cōsuetudine, & scientia, & patientia summi Pontificis non est dubium, illos
 27 non † soluētes excusari: nō dico qđ si Papa, & p̄lati monerent non soluētes, quod tūc monitione p̄missa possent de iure excōmunicari, quia tunc propter contemptum peccarent, & ita loquitur cle. dispendiosam, & iura ibi allegata in glo. Et hoc ultimum uidetur tenere Héricus Bohic. in c. nō est, de decimis. Et hoc uerū nisi iam ecclesia loco decimarū aliud percepisset ā laicis, quia tunc non posset ab illis dici decimam petere, ut dicitur factum in Italia, quia id quod datum est vic. permutari domini fingitur, ut in. l. nuper. §. idem obseruandum

aliās est lex. ff. de lega. 2. & in l. ita constante. ff. de iure dotium. Non dico^p quod ubi clerici aliunde habeant, quod laicus se possit retrahere ā decimarum solutione, quoniam contrarium not. per Innocen. Hostien. & Ioannem And. in locis desuper allegatis. Sed dico in casu ubi loco decimarum & auctoritate summi Pontificis aliqua bona sunt data ecclesię, quoniam eo casu non debet ecclesia locupletari cum iactura laicorum, & illi bina p̄statione non debent onerari contra iura. Scias tamē quod possessiones vel alia bona laicorū, nequeunt dari clericis pro liberandis alijs terris laicorum, ā decimarū solutione, quoniam super ijs non valet permutatio neque transactio, ut in tex. & glo. in cap. fi. de rerum permuta. & in cap. primo de transact. & quod ibi not. Et sic talis consuetudo eo p̄textu non posset introduci, nisi auctoritas summi Pontificis interueniret, ut tenet do. Anto. in dicto cap. fi. post glo. de rerum permutatione. Et sic talem consuetudinem habet approbare
 28 uel expressus † sensus summi Pontificis. Et sic talis habet introduci consuetudo, ut ibi, uel in longinqua consuetudine sufficit tacitus, ut no. in. l. hoc iure. §. ductus aquę. ff. de aqua quotidiana. & æstiuā. Et nota hanc considerationem quare noua est, & non ita perfecte tacta. Et hoc de primo membro. Alia est expressa alienatio,
 29 quę fit per summum † Pontificem de iure percipiendi decimas, & earū fructus laico, vti fuit factum per dominum Vrbanum Sanctio Hispaniarum regi, & per Vrbanum Petro Hispaniarum regi, de terris ā manibus inimicorum, & paganorum eripiendis. Et primo uidetur, qđ talis alienatio non ualeat. Primo quia fructus
 30 decimarum erat † apud hostes, merito, donare non poterat, neque de illis potuit fieri concessio, ut. l. id quod apud hostes. ff. de legat. 1. Sed ad id facilis est responsio, quia iam primū tota Hispania fuit christianorum, merito propter ius postliminij ualeat donatio, ut not. in dicta. l. id quod apud hostes, per quę dicit Barr. ibi, quod ualuit donatio facta per Papam Carolo, & eius successoribus de regno Hierusalem, ex quo iam illud fuit in dominio christianorū. Et iam melius potuit ualere dicta decimarum cōcessio, quia fuit conditionata ad tēpus, quo in dominio christianorum. Et iam melius potuit ualere dicta decimarū cōcessio si rediret, ut notatur in propria materia, in tex. & glo. in c. Abbate sane. de re iudica. li. sexto. qui loquitur de donatione facta monasterio de Benefata. per dominum Aragonum regem. Sed fortius uidetur obstare, quod dicta donatio uel concessio decimarum, minime ualuerit. Constat enim dominum nostrum tunc Aragonum regem, & Hispaniarū esse laicum, & suos successores, qui, nō erāt habiles ad ius decimarū, tanquā spirituale possidere. Tum quia ius sacerdotum est. 16. q. 7. cap. decimas, tum quia ius diuinum 16. q. 1.

Speculum Principum, Petri Bellugæ.

cap. finali, tum quia sanctuarium dei, de decimis, cap. ad hæc, tum quia per laicum posside
 31 rit nequeunt, de præscript. cap. cum causam, & cap. quamuis de decimis, & eo. titu. cap. prohibemus. 16. q. 7. cap. primo. Nam decimæ dantur intuitu diuini obsequi 13. q. prima §. is ita. ¶ Item quia decimæ sunt cibus in domo domini. 16. q. prima, c. reuertimini. Et quia debent illis dari à quibus spiritualia recipiuntur. 14. q. 32 prima. §. ijs ita. ¶ Item quia ius † decimarum tanquam spirituale, nequit in feudum dari laico maxime perpetuo, iuxta not. in cap. vestra, de locato, & quod not. in cap. quamuis, de decimis. ¶ Item videtur quod Papa istud ius decimarum nequeat in laicum transferre, quia cū sint debite ex præcepto diuino, vt vidisti, uide
 33 tur illud † indispensabile, & incommutabile, per Papam, imò illud debet custodire vsque ad sanguinem. nigesima quinta, quæst. prima, cap. sunt quidam. §. di. quæ contra. glo. ordina. mouens istud dubium, in cap. à nobis, de decimis, dixit qd Papa nō dat priuilegiū alicui, de non dandis decimis, sed cōcedit illi administrationē decimarū, ut tantū suscipiat sustentationē, & residuum cōuertat in usus pauperū, tali modo. Concedit Monachus sic posse laico cōcedere, uel dicit, qd contra ius naturale dispensare
 qd pōt remittendo decimas † alicui spiritualiter, non tñ constitutionē posset facere, quæ omnino tolletet illud præceptū, qd ius naturale immutabile permanet. §. di. in princ. verum est insimul, sed non indiuiduis, id est non potest tolli, sed in quibusdam potest remitti, sicut illud ius
 34 † naturale, quod omnes sint liberi, immutatū est in quibusdam. Sed non in totum, hoc enim fuit impossibile, quod omnes essent serui uel liberi, propter naturam correlatiuorum, hoc dicit dicta glo. Doctores dicunt quod ēt omnib. laicis posset concedere decimas ad tempus ex cā, quia hoc nō est ex toto tollere, sed distinguere. Nec obstat si dicatur, qd contra ea, quæ sūt præcepti non dispensat. Nā dicunt esse speciale in hoc præcepto, ut dicit ibi Hostien. ut interpretationem, & limitationem recipiat, quod non est in alio morali, ut supra satis est deductum. domi. Anton. de Butrio, in dicto capitulo, à nobis, uidetur tenere, quod suadente causa Papa potest laico exemptionem decimarū concedere. Quid dices, dic quod Papa tanquam generalis administrator, cum libera bonorum ecclesiarum & clericorum, ut not. in cap. primo. de p̄bendis, lib. 6. & locum dei tenēs in terris potest etiam laicis nedum fructus decimarum, sed ipsum ius decimandi concedere, & p̄petuo causa suadete, ut puta illos cōcedēdo principi pauperi in regno, uel militi pauperi in sua terra. Et hanc causam iustam, dicit esse dominus Ant. in dicto cap. à nobis, dicens quod satis Deus honorat, ex quo pauper hoc recognoscit ab ecclesia habere. Et etiā possit dici qd Papa appli-

beram dictam administrationem, quam habet posset decimas, sine causa laico etiam diuiti cōcedere, dempta parte pauperum, quia in illa illi multum præiudicarent, iuxta notata, in cap. nobis. 12. q. 2. & cap. sequen. nam sicut posset sibi appropriare, sic de illis disponere. Ad hoc. 25. q. prima. §. ijs ita, uersic. sic non obstat. 16. q. 3. §. sic & prædia, quoniā allegādo loquitur Gratianus, secundum Archi. ibi, qui allegat dictū §. ijs ita, & per hoc uide quod not. Bald. in l. si cui. C. de non numerata pecuni. dicens, quod
 35 in † concessione, quam facit principibus de decimis, inest ciuilibus obligatio, & naturalis præsumpta, uide ibi. Et hoc est de iuris rigore, quāuis tutius sit ei cōsulere, ut dictas concessiones faciat cā suadete. ¶ Itē est iuxta cā apostolico decimas cōcedendi laico, ēt diuiti, ut defendant laici ecclesias, ab hæreticis, & alijs oppressionibus, quoniam illa causa est sustinenda faciēda ab antiquo, data de decimis, ut notatur per glo. & docto. in capitulo, quamuis, de decimis, & quod not. in capitulo, prohibemus, eod. titu. cessante illa causa nouæ infeudationis, fuerunt prohibite, ut in dictis iuribus. Et sic non est dubium concessione decimarum factam Aragonum regi Hispaniarum per summum Pōtificem, de terris a manu hostium fidei, cum ad eius dominiū peruenerint habuisse iustam causam, ut ecclesias construēdas, à fidei immunitate defenderent, maxime cum præbiteri ibi præponendi non erant fraudati debita portione, ut in dictis concessionibus est uidere. Est ergo dicendum indubie dictam concessione, ut
 r causæ subnixam inexpugnabilem. Et scias, qd per dictas cōcessiones, nedum p̄ceptionem fructuum decimarum, uidetur concessisse Papa domino regi, sed ipsum ius percipiendi. Tum
 37 quia in † donationibus, & beneficijs plenissima est interpretatio faciēda, ut in cap. cum dilecti, de donatio. ¶ Item quia uerba id satis sonant, tum quia hoc potest apostolicus, concedens donare etiam laico, & hoc est singulare dictum domini Anto. in cap. cum in apostolica, de ijs quæ fiunt à prælato, ubi limitando iura in materia infeudationis decimarum loquentia, dicit, uidete in feudare respectu iuris spiritualis, neq; olim licuit, ita qd transferri ius, saltem utile, nisi auctoritate, sed apostolicæ, &c. ergo cū ei auctoritate dominiū utile vel quasi uel utilis actio, ad illud, cū p̄pria dominia, nō cadāt in iuribus incorporalibus. ut no. i l. 4. ff. de usu fru. illius iuris potest transire. Et pari ratione, propter uniuersitatem domini, & liberam administrationem, quæ est in Papa dicto iure, & aliarum rerum ecclesiarum, quis dubitat totum ius, maxime ex dicta causa in principem esse translatum. Sed quomodo hoc, quia (vt supra diximus) pars quæ est pauperum in translatione decimarum, non ueniat propter pauperum præiudicium. Posset dici quod in ista decima

De decimis. Rub. 13. In § Tractemus. 86

ma principi data, non erat ius quæsitum pau-
 peribus, quia nondum erant in dominio chri-
 stianorum, uel quod tunc sunt pauperum, cum
 pertinent ad clericos, quia bona clericorū pau-
 perū sunt, in cap. episcopus habeat. x. q. 2. & 12.
 38 q. prima, cap. ultimo. Nam clerici uictu † & ve-
 stitu contenti esse debent, residuum est erro-
 gandum pauperibus. 13. q. prima, cap. clericus
 qui. & cap. duo. Aut quādoque esset in illorum
 patrimonio, saltim utili, ex dicta causa bene pu-
 tuerunt donari principi, cum illud ius donatū;
 solum esset quoddam ius ad rem, uel si uelis be-
 nignius, dic quod dominus rex Iacobus, colen-
 dæ memoriæ timens se & conscientiam lædi suā
 ex integra decima, quam in regno obtinebat
 ex dictis concessionibus, duas partes decima-
 rum remisit, & relaxauit clericis, ut pars paupe-
 rum ab illis posset deduci, quod male practi-
 cant clerici, qđ dolenter referimus. Et sic uides
 dictā concessionē principi factam & suis succes-
 soribus, de decimis & illarum iure, per summos
 Pontifices ualuisse. Et maxime quia dominus
 noster rex & illius gloriosi successores, in magna
 abundantia bona temporalia largiti sunt ec-
 clesiasticis, & etiam duas partes decimation. re-
 miserunt, & sic ubi aliquis foret stimulus, debet
 etiam a bonis mentibus procul esse, quia quā-
 uis Innocen. concludat, quod propter bona tē-
 poralia clericorum, non debent laici retrahere
 se a decimarum præstatione, ut ipse tenet super
 Rubrica: tamen præcedente titulo apostolico, &
 ijs, quæ in decimarum cōpensatione, & alijs q̄ p̄
 dotatione ecclesiæ data sunt, satis bene ipsis
 clericis, potest citari, quod scribitur Numeri.
 28. circa finem, quod contenti debēt esse de di-
 ctis duabus partibus & alijs, quæ pro dotatio-
 ne ecclesiæ eis data sunt, & dabuntur, & quoti-
 die per fideles erogantur. Tertia uero pars de-
 cimarum, & ius earum restat in principis do-
 minio, & de hoc est casus in foro, vnica Rub. qđ
 generosi possint emere bona de realenco, ubi
 in emptionibus fiendis a militibus princeps re-
 tinet tertium decimi. Scias tamen quod id qđ
 supra diximus, quod Papa potest ex causa, & si
 ne causa in casu decimas, & ius earum in laicū
 transferre, est uerum particulariter in aliquo re-
 gno uel prouincia uel alicui Comiti, Duci, uel
 Militi, uel alicui particulari: uniuersaliter uero
 non posset statuere uel concedere laicis omni-
 bus, de mundo omnes decimas, tum quia esset
 in totum tollere mandatum Dei, ut est dictum.
 Tum quia esset peruertere uniuersum statum
 ecclesiæ. quod non cadit in Papæ potestate, ut
 not. in capitulo, proposuit, de cōcess. præbend.
 Et hoc ius tertij decimi, cum esset penes prin-
 cipem uocatur regalia, quia ea quæ princeps
 habet, ex concessionibus Romanorum Pontifi-
 cum regalia appellatur, ut not. Ion. monachi,
 in ca. generali de elect. li. 8. & not. Bal. in feud. i
 tit. episcopū, Abbatem uel Abbatissam feudū

plebis dare non posse. cum est in alios transla-
 tum in casibus in quibus potest transferri. Iam
 non proprie regalia appellatur, quia ad priua-
 tam pertinet utilitatem. ff. de iniurijs. l. & sane
 si. in feud. titu. quæ sint regalia. Sed ut supra ui-
 disti, diximus, quod tertium decimi, restat in
 pleno principis dominio, & illorum qui ab eo
 causam habent, iuste, & canonice in pleno do-
 minio cuius uomine uenit directum ut in l. pri-
 ma. ff. si ager uectigalis uel emphiteoticarius,
 petitur. Sed quomodo hoc pōt p̄cedere, qđ sit
 in dominio directo. Nam cū serenissimus rex Ia-
 cobus memoriz laudis dignus, duas partes deci-
 marum absoluit & diffiniuit ecclesiæ sanctæ
 Mariæ ciuitatis Valentiæ. Et tunc episcopo, &
 capitulo, illas ipsis relaxando, & remittendo,
 tunc episcopus Valentinus, & totum capitulū
 eiusdem, per eos & omnes successores eorum,
 cum consensu, & consilio domini tūc archiepif-
 copi, dedit in perpetuum feudum dicto S. do-
 mino regi Iacobo, & successoribus suis, in re-
 39 gno Valentiz † succedentibus, tertiam partem
 omnium decimationum terrarum, & possessio-
 num dicto domino regi subiectarū in ciuitate
 & episcopatu Valentiz, & tertiā partem piscā-
 tionum maris & albufere, & animalium, &c. &
 40 hoc in eodem instrumēto † firmato, & subscrip-
 to, tam per dictum dominum regem, quā per
 dictum dominum episcopum, & canonicos, &
 per regium scriptorem subscriptum, & sigilla-
 tum regio sigillo, † per quæ princeps uidetur
 concedere & firmare omnia, in dicto instrumē-
 to contēta. Ad hoc. l. gayus, de pig. ac. l. publica.
 §. finali. ff. de positi. ff. ad macedonianum. l. si
 filius. ff. absente parte, facit quod not. in l. quæ-
 dam. §. finali. ff. de eden. per Barth. & 9. di. si Ro-
 manorum. Et sic uidetur quod per dictum in-
 strumentum probetur, saltim quadam tacita
 acceptione per principem factam, dominiū di-
 rectū, & ius feudi ecclesiæ pertinere utili, & feu-
 dali in principe, & ab ipso causam habente re-
 stan. Nam quamuis ante istum contractum, do-
 minum esset principis directum, tamen ipso cō-
 tractu, & priuilegio dominiū transiit in eccle-
 siam. de contractu, patet in l. finali. C. de sacro
 sanct. eccle. de priuilegio, qđ not. Bal. de noua
 forma fidelitatis in feudis. & in principi. feud. Nā
 in materia feudorū est sic, quare feudatarius, id
 est, is q̄ recipit feudū ab aliquo, non solū habet
 vsumfructū, sed uile dominum directū, restat
 penes concedentem, ut plene legitur & notatur
 de capital. Corradi. §. primo, in glo. magna. Est
 magna ratio, quia ex omni p̄prietario contra-
 ctu quæritur utile dominium, ut insti. locati. §.
 adeo. & ff. de superbi. l. prima. §. quod ait, & si de
 feudo contro. fuerit. cap. si uassallus, & feudum,
 & emphiteosis, quo ad ista æquiparantur, ut
 uoluit Bal. in principi. feu. Et probatur in feud.
 de inuestitura facta de re. aliena. capitulo, pri-
 mo, & in l. 4. ff. de usufruct. in quo emphiteo-

88 Speculum Principum, Petri Bellugæ.

ta est sic, quod in eum transit utile dominium, ut in l. possessiones. C. de fundis patrimonialibus lib. 11. Et in ijs iuribus incorporeis, & etiã in personalibus cadit ista distinctio, saltim respiciente, quia sicut in corporalibus est dare diuersitatē respectu utilis, & directi dominij, ut not. Bald. in l. si quis ui. §. differentia. ff. de acqui. posses. sic & i incorporeis, dat actio utilis que competit feudatario contra detinentes. Id quod præstari habet, ut directa feudum concedenti, ut uides cum infeudatur annuus redditus, ut ponit Bald. in princip. feud. ut sic idem seruatur, quod in emphiteota, ut in dicta l. possessiones, in fi. C. de feud. patrimo. lib. 11. Et sic uiderur, quod rex Aragonum dicti tertii decimi, & illius iure restauerit dominus utilis uel quasi restan. directo dominio uel actione in ecclesiã, incontrarium tamen fortiter facit. Primo quia istud ius decimarum, & summi Pontificis auctoritate, & concessione, pleno iure transiuit in principem, & in eius successores, & sic in quolibet successore uidetur facta fuisse noua concessio, ad hoc. l. antiquitas, cum gl. C. de usu fructu. Nam hoc est quodammodo, quædam res relicta uel data dicto regi Iacobo, & data eius successoribus, & sic bina concessio. Ad hoc. l. stipulatio ista habere lice. §. si quis ita. ff. de uerbo. oblig. maxime, quia hoc quod regibus, & successoribus datur, non transmittitur ad hæredit. Sed pro successoribus, in regno conseruatur, & in quolibet est eorum ius. Ad hoc notatur, in cap. licet, de uoto, iuxta. l. si in annos. ff. quib. modis amitta. usus fructus. Et sic de isto iure dictus rex Iacobus, nisi ad tempus non poterit disponere. Et posito quod potuisset disponere in ecclesiis uti faciunt principes de illis rebus regni, in casibus de quibus dixi in Rubrica de iuramento, per principem in curia faciendo. Est tamen uidere si hoc casu dominium uel quasi huius iuris, per dictum contractum uel instrumentum transiit in ecclesiã, Et hoc ideo dubitatur, quia si uerum est quod prædicatur, quod ex papali concessione decime & ius ad eas esset i regē & in principem translaturum recipiendo tertiam partem in feudum ab ecclesia, & tanquam dominium directam, errauit, & merito in causa dominium non transtulit. l. 2. §. subtilius. ff. de condi. cã data. Et ideo dicebat Bald. in l. non idcirco. C. de iuris & facti igno. quod si aliquis soluat censum tanquam emphiteota, referendo se ad contractum antiquum, qui re uera non erat emphiteoticarius, nõ constituit emphiteosim, quia error in origine apparet, q constituit errorem in progressu, & sic facit deficere consensum, & ideo tunc dici potest, ut à primordio tituli posterior reformet euentus, ut. l. 1. C. de impo. luc. de scrip. li. 10. facit quod notatur. ff. de usuris. l. cum de in rem uerso. in glo. & C. de pactis. l. si certis, & dicit Bald. hoc dubium impedere de facto ubi supra. Sed uidetur quod dictus rex Iacobus acceptando, saltim tacite dictam tertiam partem in feudum ab ecclesia in illam transtulit dominium directum, & feudale ecclesie priuilegio, in quam dominium transfertur per contractum per leg. ut inter diuinum. C. de sacro sanct. eccle. Et quia præcedente titulo quando

42 ab aliquo quid * conducto transfertur in illud dominium, & possessio, ut. l. quædam mulier. ff. de rei uendi. Et hæc est cã habilis, scilicet facta donatio si trado scienter indebitum, ut. l. cuius per errorem, de regulis iuris. cum ergo sit tacita donatio per dictam feudi acceptionem transfertur dominium in ecclesiam, & hoc uideatur probari, per gl. in l. si aliquam rem. ff. de acqui. posses. Sed hoc nõ obstante est dicendum contractum, quod præsupposito dominio uel quasi dictarum decimarum in Aragonum rege per dictum titulum per dominum regem Iacobum factum, cum ecclesia non potuit transire dominium in ecclesiam, quia ille titulus est fictus, & facta traditio accipiendo rem suam, ut ecclesie, merito, non operantur translationem dominij. l. ei à quo, & quod ibi notatur in gl. ff. de usufructu. & l. qui rem. C. locati, & quod notat ibi per Cyn. l. cuius per errorem, de regul. iuris, loquitur quando interuenit fictus titulus, & uera traditio. l. quædam allegata, loquitur quando interuenit titulus & uera traditio, ut ponit Bart. in l. si aliquam rem. ff. de acqui. posses. Et ideo ibi idem Bart. mouet quæstionē, de nobili habente suum podere proprium, & recepit illud podere in emphiteosim ab ecclesia, & fuit factum instrumentum per talia uerba, talis Abbas talis monasterij, concessit in emphiteosim tale podere tali nobili, demum illenobilis uendito dicto podere monasterio irrequisito, tunc monasterium uolebat uendicare ab empitore. Dixit Bartho. quod ipse dixit quod nullum dominium fuit translaturum in ecclesiam, quia in dicto contractu fuit fictus titulus & ficta traditio, ideo non operantur translationem dominij, ut. l. ei à quo, de usu cap. & l. qui rem. C. locati. Et ita dicit consuluisse oēs doct. Sed dicit quod opposuit eis, & non fuit responsu quod dictus titulus, & ficta traditio ideo nõ operantur translationem dominij, ut doct. dicunt ne concurrant duæ fictiones, circa idem, ut. l. prima. C. de dotis promissio, & l. cum post §. generaliter. ff. de iure dotium. Sed in ecclesia acquiritur dominium sine traditione. ut. l. si nãli. C. de sacro sanct. eccle. ergo non sunt duæ fictiones, imò ex solo titulo queritur dominium breuiter ipse dixit quod si ille dominus recepisset in emphiteosim illas res tanquam suas, tunc dicit, quod concederet contrarium quod in ecclesiam transfertur dominium, quia nõ sunt duæ fictiones. Sed in quæstione proposita iste dominus recepit emphiteosim tanquam prius esset ecclesie, quo casu indistincte dominium non perditur, secundum eum. multominus si dominium esset suum accipiens, ignorabat, per

De decimis. Rub. 13. In §. Tractemus. 87

I. dedi. §. subtilius. ff. de condi. causa data. Et sic ipsemet soluit ad contrarium dictis doctoribus formatum. ¶ Alibi tamen Bartholus aliter loquitur, in l. cum falsa. C. de iuris, & facti ignorantia. dicens, quod si confiteor, & recognosco scienter rem meam esse ecclesie, in dominio & possessione, mihi præiudicio secundum Bartholum, quod secus dicit esse inter priuatos, quia non præiudicatur nisi quo ad onus probandi contrarium, quia fictus titulus donationis, & ficta traditio possessionis non transfert dominium, ut dicta. l. si aliquam rem, & sic vides eum sibi quasi contrariari. sed Bald. ibi melius loquitur, & subtilius, dicens, quod, confessio informis super dominio nullum dat titulum, præsertim specialem. Et ideo non est hic fictus titulus, sed nullus, unde in conclusione sequitur, quod dominium non transfertur. Sed secus si essent verba dispositiua, ut si dicerem, do tibi rem meam, & pro te possidere confiteor, quia tunc

44 transfertur possessio, & dominium. Nec est verum quod hic sit ficta donatio, imò est vera donatio, & verus titulus secundum Petrum, ut refert Bald. in l. qui rem C. locati, ubi dicit, quod cum est facta traditio, & nullius adest traditionis titulus, quare qui scit se dominum, scit se non posse rem suam conducere, & ideo nec animus habere efficaciter potuit conducendi. Et sic ex inutili quasi traditione non præsumitur utilis donatio, quia ex inutili contractu non potest informari traditio, quod est ergo corruptum in radice, est corruptum in consequentiam ff. de serui. rusti. l. qui habet. Et vide alia bona uerba eiusdem Bald. in l. ad probationem. C. locati, dicens, quod imaginaria donatio etiam inter scientes non præsumitur, ubi

45 non interuenit uera traditio, & sic limitat. l. cuius per errorem, de regulis iuris. ¶ Item in eadem. l. dicit quod si instrumentum dicit, quod conduxit à tali rem illius, non propter hoc probatur illum dominum, quia illa uerba sunt narratiua, & ex natura contractus incidenter prolata, & non operantur incidenti, nisi quatenus oportet ad ipsum principale, ut legitur, & notatur de contrahenda & commi. stipu. l. optimam. Et quia præsumitur error. C. de iuris, & facti igno. l. cum falsa. Et sic videtur dicendum quod siue sciuerit ius decimarum ad se pertinere siue ignorauerit, tunc iam fortius non tran-

46 sivit dominium feudale uel quasi in ecclesiam, nec à se abdicabit dominium, uel illud ius proprietatis uel dominij uel quasi, & minus à successoribus suis, quia quod sibi licere non potest, non potest suis successoribus præiudicare, ut in cap. finali de rescript. lib. sexto. Et quia dicta infeudatio, quæ per ecclesiam allegatur, non habet substantiam, quia in ea defecerunt essentialia, ex quibus resultat nullitas contractus, iuxta textum & quod ibi notatur per Bald. in capitulo, primo, circa finem, quid sit inuestitura, in usu-

bus feud. Nam de substantia realitatis feudi uideatur esse inuestitura, ut in dicto capitulo, primo. Nam ut dicit Bald. in principio feud. quo dicitur pro iuribus, quod in possessione inducatur, ad hoc ut ius perfectum consequatur, si sint talia in quibus cadat traditio aliqua corporalis uel incorporealis, ut de usufruct. l. 3. §. dare, & notatur in capitulo, primo, de immunitate ecclesie. per Innocentium. ¶ Item dicit quod est duplex inuestitura, scilicet uerbalis, & realis. Per primam non transit possessio, de fide instrumenti, capitulo, inter dilectos. C. de furtis. l. & si nondum, & ff. de acquiren. possess. l. si ex stipulatione. Nam solo uerbo non transit dominium, neque possessio. C. de pactis. l. traditionibus. ff. de pactis. l. diuisionis placitum. nisi in ipso uerbo seu per ipsum mutetur causa possessionis concessori. ff. de acquiren. possess. l. quod meo, uel causa superueniens transmutat qualitatem possessionis concessori. ff. de iure dotium. l. si sponsus. §. primo, nec differt titulus uniuersalis à particulari, ut intelliguntur not. in l. prima. ff. de usucap. pro doctore, unde dicit quod sine possessione non dicitur processum ad actum conferentem ius. Alia est realis, tunc si possessio est penes tradentem, & tunc inuestitum transfertur per modos habiles possessionem transferendi uere uel ficte. De primo per realem inductionem iure, uel iuribus, ut in l. prima, & 3. ff. de acquiren. possessio. & quod notatur in capitulo, cum dilectus, de capellis monachorum. per Innocentium. uel ficte, ut in l. quod meo. ff. de acquiren. possess. ff. de pact. l. ab emptione, & in l. quædam mulier, de rei uendi. & in c. cum nris, de concessio. præbend. ¶ Sed contra proxime dicta opponitur, nam etiam quod realis inuestitura non fuerit facta. de dicto feudo, per ecclesiam in principem, tamen negari non potest, quin per uerbalem inuestituram sit data principi licentia propria auctoritate possessionem uel quasi habendi dicti tertij decimarum, & dicti iuris, ut not. Inno. in capitulo, ex parte, de consu. Et in capitulo, cum inter R. de elect. Et sic ex tali auctoritate princeps nactus possessionem ex patientia ecclesie uidetur uere & realiter inuestitus de dicto feudo. Nam dicit Bald. in principi. feudorum quod traditio transmutans ex patientia consentientis, dicitur uera traditio, sed tacita quia modo est tacitus ex quo resultat uera possessio, & c. Et sic princeps habendo ex ecclesie patientia possessionem quam habuit per multiplices actus, cum etiam per binum uel trinum acquiratur, in materia feudali, ut notatur in capitulo, primo. §. si uero, quid sit inuestitura. in uerbis feudorum. dicitur inuestitus possidere. Sed dicas quod princeps nunquam fuit uere, uel ficte inuestitus, uere non, quia neque per uerbalem inuestituram coram alijs feudatarijs ecclesie factam, neque per actum corporeum per quem dei rei feudalis possessio, neque ficta. quia non per aliquod signum tor-

18 Speculum Principum, Petri Bellugæ.

poream, ut per hastam uel anulum, & sic nul-
 liter, ut omnia hæc bene probatur in cap. 1. qd
 sit inuesti. in usibus feud. & in ca. ex ore. de his
 que fiunt à prælato. ¶ Item quia si diceret, qd
 ille cōtractus concessiois feudi operaret uim
 intestituræ illa non ualuit, quia facta à non do-
 mino neque possessore neque habente potesta-
 tem nouum feudum concedendi, ut uidisti, qd
 decimæ illarum ius erat penes principem, & e-
 ius successores in regno, & sic illud, nec de illo
 inuestituram episcopus facere poterat, ut in
 text. capitulo, prim. per quos fiat inuestitura.
 ¶ Item quia pro dicto feudo nullum fuit præ-
 stitum iuramentum, per dominum regem, qd
 est de esse feudi ante realem inuestituram, ut in
 cap. primo, quid pro mercede debeat uassallus
 & de noua forma fidelitatis. Et sic uides quod
 in hac materia forma substantifica, in actu est
 necessaria, tam ex parte dominij quàm ex par-
 te uassalli, sine qua non queritur actio uel obli-
 gatio, ex tali contractu, ut dicit Bald. per illum
 tex. in cap. 1. quid sit inuestitura. Et sic posset di-
 ci quod id quod dicitur, qd acceptando rem
 meam, ut alterius, uideor in illum transferre-
 ius, & ab eo accipere in casibus, uti uidisti de
 super deductum, non uendicaret locum in ma-
 teria feudali, quæ uerborum expressioem, & fa-
 cti tractatum requirit & formam, ut in cap. cle-
 ricus, de iureiur. lunc. not. in l. prima. de dotis
 promissione, quia in hac materia tres haberet
 concurrere fictiones simul. Et quia de foro etiã
 50 scienter emendo rem meam non transfero do-
 minium in uenditorem, imò præcij soluti da-
 tur repetitio, ut in foro si algu. de emp. & vendi.
 Neque suprascripta obstant, quod dictum est
 quod patientia ecclesiæ, cū principis possessio-
 ne operetur feudi possessionem, & inuestiturã,
 quia possessio principis dicti tertij decimi, &
 aliorum Baronum, & Militum in regno à princi-
 pē causam habentium, non fuit possessio, ut p-
 iure feudali non uidetur quæ sita possessio, quia
 in quærenda possessione alicuius seruitutis uel
 iuris est necessarius animus quærentis, ut que-
 51 rat acquirere eo animo possessionem, uti pro
 illo iure, arg. l. finalis, & quod ibi notatur. ff. que
 madmodum seruitutis amittatur. ff. de itinere
 actuque priua. l. finali, & quod not. in cap. bone
 de postu. præla. per Inno. & in cap. cum ecclesia
 Sutrina, de causa possel. & ppria. Sed princeps,
 & alij, tam ex illorum factis, quàm ex dictis, non
 possessionem quæsierunt pro illo iure, quia nū-
 quam pro dicto iure decimali tertii decimi ad
 ecclesiam, ut dominam feudi, ut iudicem adie-
 runt, quod utique fecisse debuissent, si illo iure
 possidere intendissent, tam de iure communi,
 in cap. imperialem, & quod ibi notatur, de pro-
 hi. feud. alie. & in cap. ceteri, de iudic. & quod
 ibi per Inno. quam de iure forum regni. Et sic
 ex quo princeps, & ceteri non possiderunt, ut
 rem feudalem non præsumitur, ut pro illo tit-

possideret, sed pro suo, ar. l. sicut. §. superuacuis
 ff. quibus modis pig. vel hypothe. sol. Non ob-
 stat si dicas quod ex quo alius contractus, quã
 iure proprio præcedit uidetur pro illo iure pos-
 sidere uti uoluit Bald. in l. prima. C. de dona. an-
 te nuptias. Et melius Bartholus, in l. si ex stipu-
 latione. ff. de acqui. possessio. quia duæ sunt so-
 lutiones, una est, quod est verum, quod quan-
 do possessio est habilis, ut pro illo iure nouiter
 quæsit, ut uoluit Innocen. in cap. bonæ, de po-
 stu. præla. Sed hic illa possessio non est formis
 52 (ut uidisti) ut pro iure feudali. ¶ Item quia etiã
 quod talis fuisset rite factus, contractus, erat
 nullus, & prohibitus episcopo, talem nouam fa-
 cere in feudationem, ut in cap. 3. de decimis, li.
 sexto, & quod notatur, in capitulo, cum in apo-
 stolica, de ijs que fiunt à prælato, & maxime, de
 foro regni, in capitulo, de re censita, ubi est pœ-
 na mortis acceptando feudum ab episcopo. Et
 sic non est præsumendum principē & alios uo-
 luisse inici, ut pro iure nullo, sed suo ualido, ma-
 xime, quia actus non erant compatibles ad
 ius nullum, ut diximus, quare concludi posset,
 quod dictum assertum ius feudi, nihil iuris tri-
 buit ecclesiæ neque parauit præiudicium rega-
 li dignitati. Sed cōtra hoc uidetur obstare, quia
 per sententiam arbitralem stante quæstione, in-
 ter nonnullos, possessores cayemellis fucari, &
 dominum episcopum, fuit per arbitros pro-
 nunciatum, quemadmodum, ex dicto contra-
 ctu deprehenditur, uidelicet ecclesiam domi-
 nam directam dicti tertij decimi, quæ senten-
 tia ex post, per dominum regem Nauarræ locū.
 tenentem generalē, & per dominum regē fuit
 confirmata. Et sic ex dicta saltim confirmatio-
 ne uidetur præiudicatū domino regi, & ius feu-
 di ab eo recognitum. Sed dicit quod illa arbi-
 53 tralis sententia, tanquam inter alios lata, non
 habuit præiudicare iuri regio, & aliorum ma-
 gnatum, in regno per regulam generalem, res
 inter alios acta, & cetera. l. res inter alios. ff. qui-
 bus res iud. no. in cap. quamuis, de re iudica.
 ¶ Item quia arbitri de illo pronunciare non po-
 terant, quia non erat quæstio de hoc. Cum er-
 go compromissum sit stricti iuris, ut in l. non ex
 omnibus, de arbitris, & l. si de certa. C. de tran-
 fact. cum similibus, quia transactio, est quoddã
 compromissum, ut in aucten. ut diffe. iudi. §. si
 vero. Et sic merito nõ ueniebat, nisi id de quo
 uel super quo transigebatur, ut in l. si de certa.
 C. de transactio. & non de feudo, uel iure feudi
 tertij decimi. Et sic merito per dictam arbitro-
 rum sententiam ius regium, & aliorum, maxi-
 me in compromisso non firmantium, non fuit
 perditum, neque arbitralis sententia fuit habi-
 54 lis ad dominium transferendū, ut notatur in
 cap. Raynaldus, de testa. per Innocen. merito ex
 tali sententia non fuit domino regi nec alijs
 præiudicatum. Neque obstant confirmationes
 allegatæ, per principem, & suum locum tenen-

De decimis. Rub. 13. In §. Tractemus. 88

tem factæ, quia talia rescripta non potuerunt iuri regio præiudicare, ut in l. singulari, si qua loca. C. de fundis & saltibus rei dominicæ lib. 11. quã multum tibi commendo, in hac materia. ¶ Item quia ista confirmatio ^a fuit in forma communi Et sic nil noui iuris tribuit, ut in c. cum dilecta, de confirma. utili uel inuti. & in c. quia diuersitatem, de concessio. præbendæ, de re iudica. cap. cum inter, & de fide instru. inter dilectos, de priuileg. cap. quia intentionis, & no. C. de donationi. inter uirum & uxorem. l. ex uerbis. Et maxime quia istæ confirmationes fuerunt obtentæ sine causæ cognitione, merito nil noui iuris uenit in illis, ut not. Innocen. in c. dudum. de decimis, neque aliquid iuri contrarium ut notatur in dicta l. si qua loca, imo præsumitur quod per obreptionem fuit impetrata, ut ibi notatur, & in dicto cap. dudum, in nouella, ubi etiam notatur quod ubi certa priuilegia confirmantur, nõ
55 intelliguntur confirmari, ut aliquod ius † nouum detur nisi constaret de intentione confirmantis, argumentum ad hoc ff. de liber. l. Aurelius §. testamento, nisi esset factum proprium confirmantis, quia tunc illius ignorantia non præsumeretur, arg. ff. de legatis primo. l. legata inutiliter, uel nisi quædã confirmaret. ff. de mili. testamen. l. tribunus, secundum Baldum in titulo quid sit inuesti. ca. primo, in uerbo. sed iusta, in vfi. feud.

¶ Item ad hoc est casus expressus, quia si sententia arbitralis sit lata uel contra formam iuris uel compromissi, uti in proposito, & supra diximus, non ualidatur, per confirmationem in forma communi obtentam, in capitulo, examinata. de confirmatione utili uel inutili, qui est casus singularis & menti tenendus. Neque obstant alique infeudationes, quæ allegantur per ecclesiã factæ de dicto tertio decimi aliquibus Baronibus, quia de foro sunt nullæ, & imminet pœna mortis, ut in foro primo, de re consta. Concludamus ergo quod neque per sententiam arbitratorum neque per confirmationes prædictas iuri regio, & aliorum a principe causam habentium fuit præiudicatum.

CAMILLI BORELLI ADDITIO.

^a ¶ QVO iure.] Quod de iure diuino decimæ debeantur uoluerunt Gloss. Archidiacon. Anchar. Francisc. Aretin. Dominic. Philipp. Franc. & alii. in c. 1. de decimis. in 6. Io. And. in Rubr. ead. Innocen. in c. fin. de Parrochian. Card. in c. in aliquibus. de decim. Rota in antiqui. in decis. 25. nota quod ubi petuntur. Alexand. in cons. 60. vol. 4. Mart. de Afflic. in cons. quarto. vers. tertio quæro, de decim. facit text. in c. Parrochianos. extr. de decim. ibi (sed ab ipso domino sunt institutæ) in c. ruz. eo. tit. ibi (diuina constitutione debentur) in c. in aliquibus. in fin. eo. tit. ibi (quæ debentur ex lege diuina) & vltra authoritates hic per authorem allegatas veteris, & noui testamenti alias congerit Afflic. ad cons. quanto. q. 2. tenuit Marc. Anton. Cucchus Inst. canonicarum. lib. 2. tit. 15. in princ. Dominicus de Soto de iust. & iur. lib. 9. q. 4. Artic. 1. & com-

munis est opinio ut per Benedic. Capram. communi Regul. 98. per forum late Petr. Rebuff. in tract. de decim. q. 1. num. 6. D. Franciscus Burlat. in cons. 50. triplici. num. 9. vol. 1. & nouissime Dom. Iacobus Menochius in cons. 9. interrogatus. n. 11. vol. 1. nouissime D. Iosephus Lado uicus in decisio. Peru. 106. Pius quintus. num. 53. vol. 2. & Mar. Antonius. Marf. Archiep. salernit. in tract. de eccles. red. orig. & iur. parte. 3. ca. 16. n. 2. & ideo ecclesia orthodoxa rite damnauit hæresim Pseudoapostolorum inter quos fuit Gerardus Sagarellus de Parma, quos demum sequeutus est Io. Vuesteph & oēs Vuiclephitæ. qui tenebant decimas simplices esse elemosinas, & non deberi ex domini præcepto, contra quos uti impios subuliter scripsit Alfonso de Castro contra hæreses. lib. 5. tit. de decimis in princip. ¶ Limitant istã conclusionem non procedere in decimis personalibus, quas iure diuino deberi negant Henric. in c. peruenit. in fi. de decim. & Host. in summa. tu autem dicas communiter teneri cõtrarium. ut per Innoc. in d. c. fin. de Parroch. Cardin. in d. ca. in aliquibus. Rot. in dicta decis. 25. in antiquis. textum habeo inuictũ Deuteron. 12. offeretis decimas, & primitias manuum uestrarum. cui nulla ualet (meo iudicio) responsio assignari.

^b ¶ PRIMA E VVM tempus.] Abraham omniũ primus quos ego usque huc in veteri scriptura legerim decimas Melchisedech Regi Salam Dei sacerdoti persoluit de omni præda ex bello consequuta, cuius uictoriam obtinuit contra quinque Reges, scilicet Regem Sodomorum, Regem Gomorræ, Regem Adamæ, Regem Seboim, & Regem balz, quæ est Segor. ut patet Genesios. ca. 14. Quod & Camillus inter Gentiles obseruauit auctore Luiu. lib. 5. alijque etiam nonnulli similiter diuino quodam instinctu, decimam Deo persoluentes obseruauerunt. accipi potest ex Vlpiano in l. 2. circa finem. ff. de pollicitat. & est auctor plenius. Quam ob causam plerique asserunt, Lucullum quod Decimas uouisset, & persoluisset, maximis opibus, fortunisque auctum, ut nouissime retulit Alexander ab Alexandro Neapolitanus. Genial. dierum lib. 3. capitulo. 22.

^c RECOGNITIONIS.] Decimam Deus instituit, ut gentes illum uniuersi dominum profiterentur. ut in c. tua. 11. 2. extr. de decim. & eam uictui, clericorum uel sustentationi assignauit, ut Dei legi, altarique ministerio vacare possent. c. ex his. 12. q. 1. & ideo habetur lib. 2. Paralipomenon. c. 13. præcepit Ezechias populo habitanti Hierusalem, quod darent partem sacerdotibus, & leuitis ut possent uacare legi Dei. M. Anto. Marf. Archiep. salern. de ecclesiast. reddit. orig. ac iure parte terti. c. 16. num. 3.

^d LEUITICIS.] Prima, quæ leuitis dabatur de omnibus frugibus à populo. ut in c. 1. extr. de decim. Habetur exodi cap. 22. & leuit. c. fin. Secunda dabatur a leuitis summo Pontifici Aaron ut patet. numeri. c. 18. tertia quæ dabatur a quolibet Hebræo, & separabat in horreis comedenda in templi vestibulo. ut in dicto. c. 1. de deci. & habetur Deuteronom. c. 12. 14. & Quarta dabatur pauperibus deuteronom. c. 26. ibi. (Quando compleueris decimam cunctarum frugum tuarum, anno decimarum tertio dabis leuitis, & aduenz, & pupillo, & uiduz ut comedant. vide nouissime Marf. columna Archiep. Salern. de ecclesiast. redd. orig. parte. 3. cap. 16. nu. 3. & seq.

^e ¶ SI SINT clerici.] Decimæ soluendæ sunt a clericis pro bonis propriis, siue patrimonialibus. c. si quis laicus. 16. q. 1. Gloss. in c. 2. extr. de decim. debentur etiam a clericis cõductoribus honorum alterius, ut in c. dilecti. extr. eo. tit. non tamen tenebuntur ad decimas bonorum dotalium ecclesiæ. tex. iuncta Gloss. in dicto c. 2. ubi uidentur est. Vide etiam clem. 2. ubi gloss. eo. tit. & constitutionem Bonifacij Octauij in cap. unico. eo. tit. in extravag. communibus

Speculum Principum, Petri Bellugæ.

communibus. vbi an ecclesia teneatur ad decimas summo Pontifici, & quo casu videas latissimè Marcum Anton. Cocchi. in lit. canonic. lib. 2. tit. 15. in fin.

F **PECCARE** mortaliter.] Adeo quod decimas nõ soluentes excommunicari poterunt. c. c. nõ sit. in fi. extr. de decim. & non anima solum, sed corpore affliguntur, ita vt solvere denegantes pauperes efficiantur. c. reuertimini 16. q. 1. & erunt etiam infirmi. c. decim. ea. causa, & q. & carent. demum ecclesiastica sepultura. cap. prohibemus extra. de decimis.

G **TRIA** præcepta.] Hæc tradit diuus Thomas in prima 2. 2. 99. artic. 4. sequuntur Doct. in c. fin. 6. distinct. & in c. primo de decim. in 6. Felin. in c. translato. de constitutio. & Iason l. i. ff. si cert. petat.

H **AD** sustentationem.] Inde dicitur numeri c. ultimo. filijs Leui dedi omnes decimas, pro ministerio, quo seruiunt mihi in tabernaculo foederis. & est text. in cap. his itaque. 13. q. 1.

I **VIGORE** Consuetudinis.] Opinio communis est quod consuetudo decimas in totum tollere non potest. ut communiter asserunt theologi, & canonistæ. latè habetur per Siluestrum Prieri. in summa in verbo Decima col. 3. Petrus de Anchar. in consi. 196. Magnifice. Abb. in cap. experie. de decim. Cardin. in c. in aliquibus. eo. tit. Abb. Panor. in c. Parrochianos. nu. 3. 7. de deci. nouissime Do. Yosephus Ludouic. in decis. Perus. 106. Pius. num. 8. & 9. vol. 2. quinimmo (quod plus est) nõ soluens decimas ex Papæ permissu non est tutus apud Deum. Abb. in cap. tua nobis. nu. 5. de decim. circa autem dubium an minuens decimam consuetudo valeat? hæc est dubitatio, in qua dissentiunt Doctores inter se magnopere legitæ canonistæ ac theologi. Quicquid in ea re senserint, ego cõsului pro reuerendissimo compatre meo Valerio Cancellario episcopo Bisariensi, nullo modo valere consuetudinem diminuentem decimam: motus inter alia, quæ non referam, quia cum decima spirituale quoddam ius sit, & Dei sanctuarium a laicis possideri nequit. Panor. in ca. adhuc. nu. 3. extr. de decim. & cum qui prescribit possideat, nec detur sine possessione prescriptio, dicendum est decimas a laicis præscribi non posse. Idem Abbas Panormit. in c. cum contingat. num. 3. in c. cum homines. num. 3. 7. & in c. tua nobis. num. 10. extr. eo. tit. nec vigore cuiusvis consuetudinis, taciteque consensus prælatorum, ac clericorũ decimas non soluens tutus est a peccato. Abb. in dicto. c. Parrochianos. nu. 3. 7. cum enim Deus sibi decimas reseruauerit in signum vniuersalis Domini, & recognitionis, & pro vtilitate, quæ sacerdotibus datur pro cultu, quem Deo tribunt. Abb. Panor. in dicto cap. tua nobis. num. 4. & in c. exhibitæ. nu. 4. de rer. permut. ob quod cõ sit ipsius Dei dominium, quomodo poterit hominum, sacerdotũ, prælatorumve placitis submoueri? & quod talis consuetudo decimam minuens nõ teneat, ueluit canonistarum maximus Hostiens. in summa eius tituli. §. & vtrum. q. 7. per totum vbi opinionem hanc sileat lege, ratione, & auctoritatibus, subdens, absit quod contrarium dici rectè possit, quia magis credendum est ecclesiæ, canonibus, cuiusque ecclesiæ doctoribus, quàm alijs quibusvis secularium zelo contra forte consulentibus. hoc voluerat antea gloss. in dicto. c. in aliquibus extr. de decim. quæ dicit non valere consuetudinem quod detur duo decima, vel vagesima, sine licentia Papæ. quia consuetudo quantumuis longa contra legis diuinæ præceptum, & quæ abiq; mortali peccato seruari non potest, non valet. per iura ibidè allegata. Voluit Gossfred. de Trano in summa eiusdem tit. colum. 3. vers. Item nunquid longa consuetudo. tenuit eã Felin. in c. com ex officij num. 10. de prescript. ubi dicit allegans quodam consilium Cardinalis quod consuetudo alterans quorã decimarum valida est non autem dimi-

nuens. Hanc opinionem sequitur Innocent. in dicto ca. in aliquibus. Ioan. Andr. in c. 2. de decim. lib. 6. vbi reprehendit quosdam theologos contrarium asseuerantes. quem sequitur ibi Guil. de Monte Lauduno. sequitur Raphael comens. in consi. 64. Titius, & in consi. 83. quia causa. Raphael Fulgos. in consi. 166. in quaestione. & dixi latè in dicta consulatione ad quam me refero, & hanc opinionem tenere tum quia magis videtur iuri consona, tum etiam quia fauorabilior pro ecclesia & tutior pro anima.

K **GENERALIS**.] Vide Marth. de Afflict. in verb. vctigalia in tit. quæ sint regal. in vrbibus feudorum.

L **TESTATEM**.] An Papa super decimis dispensare valeat, uel illas remittere? Doct. in c. 2. nobis. de decim. Philipp. Deci. in ca. cum ordinem. de rescrip. & in consilio 113. Socin. in consi. 297. vol. 2. & Felin. in consi. 26. num. 11.

M **MODIFICAVIT**.] Vide Bald. in l. Deo nobis c. de episcop. & cler. Petrum de Anchar. in consi. 240. Farum dubitationis. in c. primo col. 6. de const. I. Philipp. Decius in consi. 112. & Bartol. Socin. in consi. 28. circa primum quaesitum. vol. 1.

N **PECCATO** non soluentes.] Et hoc ex Pontificis taciturnitate talis oritur excusatio. Abb. Panor. in c. a nobis. & in c. in aliquibus. de decim. Felin. in cap. causam. de prescript. vnde non soluentes non peccant, quia cum eis dispensasse credendum est, nisi a clericis fuerint Decimæ petite, vel nisi eas non soluendi obstinatio adsit. Panor. in dicto cap. in aliquibus. & in c. ex parte. de deci. Siluestri. in summa in verb. decima. Afflict. in consi. Regni. quãto. quinimo asseruit beatus Thom. quod ill. et. 2. artic. 3. q. male faciunt prælati, & Rectores ecclesiarum Recipientes decimas, ab illis, qui ex consuetudine non tenentur, cum ea petitis tumultis, & scandalis occasione præbeat. Si tamen clerici eas petierint, & etiam præterita soludæ sunt. Roza in antiquis. in decisio. 25. nota quod vbi petuntur. tenent etiam Panormitan. in c. peruenit. extr. de decimis, quia solo temporis lapsu debitor in mora constituitur. iuxta illud exodi c. 22. decimas, & primitias Deo non tardabis offerre. Benedicendum est quod quamuis fuerint in mora non tenebuntur tamen ad præcium quanti plurimi, sed ad præcium, quod tunc temporis valebat, vt notant Bartol. & Doct. in l. Diuortio. §. donatione ff. solut. matr.

O **LOCO** decimarum.] Hæc ratione dicit Marth. de Afflict. in dicta const. quanto ceteris. quod ciuitas Neapolitana non soluit decimas clericis, ex quo clerus habuit 2 decimas Casale Turris Græci, sed quid si res præmutata casumate pereat, an debeantur decimæ? quod sic responderunt Ioan. de Imol. in c. fin. de rerum permut. & voluit Andreas Barbatia. in capitulo, vt super. in primo not. de reb. eccles. non aliena.

P **NON** dico.] Vidde Petrum de Anchar. in consi. 187. Magnifice. Abb. Panor. in rub. extr. de decim. & Thom. de Aquino in secunda secundæ. q. 87. artic. 3.

Q **REMITTENDO** decimas.] Papæ an super decimis dispenset vide Hostiens. & Ioann. An. in c. a nobis. de decimis. & alios quos supra citauimus in verbo potestatem.

R **INEXPUGNABILEM**.] Licet ius istud percipiendi decimas sit spirituale, & a laicis possideri nequeat potest tamen ex iusta causa alicui laico concedi. ut auctor hic concludit, & voluit Beatus Thomas secunda secundæ. q. 87. artic. 4. Doct. in c. causam quæ. de rescrip. in c. 2. de iud. & in ca. quamuis de deci. quod sanè fieri poterat ante Lateranense consilium, postmodum vero etiã ex iustissima causa non potuit. vt in cap. cum apostolica. de his que fiunt a Prælat. c. quamuis. vbi Doct. & c. prohibemus. extr. de decim. & in c. 2. §. sane. eo. tit. in 6. fuit autem hoc Lateranense consi. celebratum ab Alex. 111. in Anno

De decimis. Rub. 13. In versiculo Restat. 89

Anno Domini M C L X X I X. vt post historicos tradiderunt Doct. in dicto ca. cum apostolica. Capella Tolos. in decisio. 439. & Guido Pap. in decis. Gratianop. 288. vbi de hoc habes. tradidit nouissime Carol. Sigonius Historiarū de Regno Italię lib. 14. ¶ Sed quomodo probabitur concessionem fuisse factam ante ipsum Lateranense cōsiliū? respondeatur ex probatione immemorabilis possessionis. voluerunt Ioan. Andr. Anro. de Butrio. & Cardinal. in dicto c. cum Apostolica. Petr. de Ancha. in dicto c. causam quę. de præscript. Alexand. in consi. 6. vol. 1. ¶ Sed tu dicas requiri etiam famam quod concessio ipsa facta fuerit ante cōsiliū Lateranense. iuxta opin. Abb. Panor. in dicto c. cum apostolica. & Felyn. in dicto cap. causam quę. & in ca. cum contingat. de for. compet. vide etiam ad hoc Raphael. Comensem in consi. 84. quia causa decimālis. & quod decimę ante cōsiliū Lateranense potuerint concedi. vide Rotam in decisio. 498. nota quod cap. in antiquis. ¶ Sed an si concessę fuerint decimę laicis ante Lateranense cōsiliū. possint de nouo laicis in feudū dari? Cardin. in c. 2. de feud. tenuit concedi posse: cuius opinionem communiter seruari docuit Ioan. ab Imol. in dicto c. 2. col. pen. contraria tamen opinio quod infeudatio de nouo laicis fieri nequeat. verior est. ut voluit Calderin. in consi. 1. titul. de decim. cuius opinionem. & veriorē. & tutiorem esse voluit Imol. vbi supra. & præpositus in c. 1. §. i. c. i. de feud. cognit. Quibus addunt limitationem quod fieri possit noua infeudatio. quando decimę ad ecclesiam rediissent. non de per se sed accessorie. sed cum vniuersitate Castri alicuius. tunc enim possent cum Castri concessione de nouo concedi. ut dicimus de iure patron. c. ex literis. & c. cū feculū. de iure patron. præsertim cum ecclesia decimas retinuerit vt domina Castri. non vt ecclesia. & voluit Doctor. in dicto c. cum Apostolica. hoc ius posse ecclesijs donari. per laicos. vt id ecclesie eodem iure. quo laici decimeant. Item per regulam c. accessorium. de Regul. iur. in 8. ¶ contraria tamen sententia videtur verior stante omnimoda prohibitione Lateranensis cōsiliij. nec illud de iure patronatus militat in præfati questione. quia id spirituale non est. sed spirituali annexum. vt dixi late in Regia Aragonum. §. 2. gloss. 1. num. 199. & ideo cum vniuersitate vendi potest c. de iure. de iure patron. & potest possideri a laico. tot. tit. supra. p. xime allegato. & dixi vbi supra latissime. Non tamen sic est in decimis. quę spiritualia sunt. voluit Federic. de Sen. in consi. 245. in fin. tit. de ordin. cognit. Marc. Anton. natta in consi. 385. vol. 2. & in consi. 561. vol. 3. & D. Petr. Foller. in prænomina consi. quanto. in princ. sub rubric. de decim. ad id quod dicitur ecclesiam vt dominam feudū decimas retinere. respondetur. non ideo inferri posse quod de nouo cum laicis possint infeudari. cum etiam per laicos alijs laicis vendi nequeant. ut communiter videntur Doct. concludere in dicto c. cū Apostolica. in dicto c. prohibemus. in dicto c. quamuis. Nec obstat quod cum Castrum sit seculare. ius etiam decimarum ipsius sit seculare. vt ipsius accessorium. feudum enim cum sit quoddam ius vniuersi. potest sub se plura continere quę feudalitiam non sunt. Ab. Panor. in c. cum seculum. de iure patron. nec accessorium principalis naturam sequitur. vbi ratio diuersa militat vt in casu nostro. voluit Philipp. deci. in l. cum principalis ff. de regul. iur. Ratio diuersitatis patet. cum decimę de nouo infeudari nequeant. vt supra dixi. Feudalia autem possunt si sunt solita concedi cap. 2. de feud. vide tamen quid in hac re pulchrè scripserit iuriscō sibilissimus D. Franciscus Bursatus in consi. 50. Tripher. n. 12. cum pluribus seq. vol. 1. ad quem me remitto.

¶ **R. B. G. I. O. Sigillo.** ¶ Quod sigillum probet conclusio doct. in l. Admonedi ff. de iure iur. l. h. q. dōis. ff. solut. mati. in l. ad testium. §. si quis. ff. de testa. Ludo. Roma. in consi.

303. vbi D. Horatius Mandos. Philipp. Deci. in c. 2. de Fid. instr. & in c. tertio loco. de probat. Felin. in ca. scripta. de instrum. confirmatur hoc a D. Iacob. Menoch. in consi. 1. num. 337. cum duob. seq. vol. 1. vbi asserit hoc procedere in sigillo Principis. secus dicit ipse in sigillis primatum quia sine suscriptione trium ei fides non adhibebitur. ex Socino Sen. in consi. 258. col. 3. vol. 2. vide tamen Menochi. vbi supra. cum supradictis autem quod rectam contra sigillantem sigillum faciat probationem. voluit Do. Ioan. in consi. 141. verba statuti nu. 11. vol. 1. videas D. Roland. a Valle in consi. 2. lucā nu. 140. vol. 1. D. Fran. Bursat. in consi. 39. in causa subhastationis num. 26. volum. 7.

t **ACTIO utilis.** ¶ Hanc Baldi opinionem sequitur Paris. de Puteo in tract. de reinte grat. seu. c. quid si. Comes. propē finem.

u **INVESTITURA.** ¶ Quod de substantiali essentia feudi sit investitura. tenuit Bald. in l. 1. C. de rer. permut. Alex. in consi. 136. col. 3. vol. 1. Mart. de Afflict. in decisio. Neap. 129. Comes. nu. 3. Iason in Prælud. feudorum. num. 12. cū alijs traditis per Dom. Iacob. Menochium in consilio. 1. num. 23. vol. 1.

a **TRANSACTIO.** ¶ Dixi late in Regia Aragonum. §. 2. gloss. 1. num. 191.

b **CONFIRMATIO.** ¶ Vide Archidiacon. in c. in fmo do. 63. distinct. Ioan. de Deo in tract. Cauillation. lib. 5. c. 14. Bald. in l. 1. C. de Codicill. Angel. in l. Adoptio. ff. de Adoptio. Abb. Panor. in consi. 7. vol. 1. Alexandr. in consi. 122. viso puncto. vol. 4. Barbat. in ca. ex re scripto extr. de locat. Felin. in cap. cum venisset. extr. de testib. Iason in l. More. ff. de iurisd. omni iud. & in summa notandum est vt quando concedens primę concessioni nō inicitur. clausula. & de nouo concedimus. nouam importabit concessionem. ita voluit Innocent. in dicto ca. inter dilectos. de priuileg. colum. fin. sequuntur ibidem Hostiens. Ioan. Andreas Abb. Panor. & Felin. And. de Iern. c. 1. de vassall. decrepit. vta. & ibi Mart. de Afflict. & in c. not. 3. per quos fiat inuestit. Deci. in consi. 445. in casu ad me transmissio. Anton. Capic. in repet. c. imperizlem. col. 170. de prohib. feud. alien. per Federic.

In versiculo, Restat.

- S. V. M. M. A. R. I. V. M.**
- 1 *Causa decimarum cuius sit fori.*
  - 2 *Laici qualiter compelluntur, ad decimarum solutionē.*
  - 3 *Iudex laicus, quando cognoscat de decimis.*
  - 4 *Subtractio decimę est sacrilegium.*
  - 5 *Iudex ecclesiasticus, non facit executionem in bonis laici.*
  - 6 *Omnia a principio fuerunt, in dominio principis.*
  - 7 *Res donata a rege qualiter transeat.*
  - 8 *Anni redditus, inter immobilia computantur.*
  - 9 *Causę quare clerici sint subditi dominis temporalibus.*
  - 10 *Decima est onus reale.*
  - 11 *Decimę sunt fructus bonorum de realenco.*
  - 12 *Causa fructuum decimarum est iurisdictionis laicę.*
  - 13 *Consuetudo iurisdictionem tribuit.*
  - 14 *Princeps quam possessionem sibi licet per suos officiales.*
  - 15 *Chronicis aliquando creditur.*
  - 16 *Quod iuris est in toto idem in parte quo ad partem.*

RESTAT

Speculum Principum, Petri Bellugæ.

RESTAT videre cuius sit iurisdic-
tio, in causis & litibus decimarum, an ecclesie uel domini Regis, & sic iudicium secularium. Et certæ glo. in ca. ex tenore, de foro competen. dixit
1 † causam decimarum, ad iudicium ecclesie & sic ecclesiasticum iudicem pertinere. Et quia † laici compelli possunt per ecclesiam, censura ecclesiastica ad decimarum solutionem p. episcopū ordinariū, in cap. tua, in frae de decimis, in sexto, & in clemen. dispendiosam, de iudi. imo ecclesia cōtra rebelles decimas denegantes, uel soluere recasantes, potest auxiliū brachiū secularis inuocare, ut in cap. postulasti, de homicidio, & sic uidetur quod principaliter cognitio pertineat ad ecclesiam, iuxta notata in c. primo, de officio ordina. Et hanc partem tenet glo. ordina. in cap. placuit. 16. quest. 3. §. sicut archidiaconus. & Ioannes Andreas in cap. si de iudi. Doctores tractantes hanc materiam de iure concludunt, quod quando est questio, de iure decimandi, ut puta, quis se dicit ad illarum solutionem, nō teneri ex priuilegio, compositio-
2 ne uel aliā, & sic ius decimæ repocatur in dubiū, & tunc dicunt hanc causam esse spiritualement, & per iudicem ecclesiasticum terminandam, de ordi. cog. tuā. Et de sententia excommunicationis, capitulo si iudex laicus. Et sic dicunt, uti dicitur in iuramento, & usura, & sic loquuntur glossæ allegatæ, & 11. quest. prima, in summa. Si autem agatur ad fruct. perceptionem decimarum, qui locari & vendi possunt laico, in capitulo. uestra, de locato, & in capitulo, primo. ne prelati uices suas. Et quia in illis cadit permutatio, de rerum permuta. cap. si. & quod not. in cap. cum super, de rebus ecclesie non alienandis. Et sic isto casu requiritur sola compulsio laicorum, quæ in facto consistit, tunc dicunt † iudicem laicum esse iudicem competentem, & ita communiter transeunt doctores, Petrus de Ancha. in regula, ea quæ, de regulis iuris, li. sexto. Dom. de sancto Geminiano in ca. fin. de foro comp. Fred. de Senis in suo consilio ordine meorū, 245. fatetur tamen in fine nō esse magnum peccatum, tenere indistincte quod ecclesia cōtra laicos super decimis habeat duos iudices epm hoc ecclesiarum fauorem respiciat. Et pro hoc facit d. c. postulasti, de homi. maxime cum subtractio † decimæ aliarum rerum spiritualium possit dici sacrilegium. Ad hoc de peccato clericorum. cap. inquirendum. 12. quest. 21. cap. 3. cum similibus. Et si sic est, habeo intentum ut in cap. cum sit generale, de foro compe. secundum eum, uel posset dici de iure, & est noua opinio, quod siue agatur in facto, siue in materia decimarū & aliarū exactione siue iuris, siue facti ad fructuum perceptionem contra laicū, si agat coram ecclesiastico per censuram illā potest fulminare, & sic loquatur iura, de decimis, ex parte, & c. tua. in clem. dispendiosam, de iud. Si uero loqua-

mur de executione facti, siue bonorum, siue personarum, tunc est iudex laicus competens, & non alius. Et sic loquitur. ca. postulasti. de homicidio, & sic quilibet est iudex, tñ quilibet exequitur, p. suam iurisdictionem. Et ad hoc allego tibi dicta Innocenti. in capitulo, significasti, de officio delegat. dicentem, quod executionem facti in bonis laicorum non facit iudex † ecclesiasticus, etiam de causis ad forum ecclesiasticum pertinentibus minus de persona, ut in dicto capitulo. postulasti, de homicidio, & hoc est de iure. Sed quid dices in hoc regno Valentino ubi sunt fori, quod tam clerici quam laici cōuenti super hæreditatibus uel possessionibus uel fructibus eorum, debent respondere sub iudice laico, quoniam † a principio oīa fuerunt in principis dominio, ut in foro finali, de iurisdictioni om. iudi. ¶ Item & de foro illa quæ transeunt, in ecclesiam transeunt cum honore regali & uicinali, ut in foro stabiliui. in fine, cum similibus, de rebus alienandis uel non. Si ergo decime duæ partes, in ecclesiam uenerunt ex largitione † regia & sic fuerunt bona, de Realeuco, & sunt fructus possessionum duplici capite, respondere habet coram iudice seculari, tum quando clerici illa bona habuerunt a laicis, ex regia concessione. Et quia annui † redditus inter im-
3 mobilia computatur, in clemen. ex iui, de uerbo, significa. propter quæ clerici ratione temporalium sunt dominis temporalibus obnoxii. 11. quest. prima. §. si quæ causæ. §. cum igitur, & uide tu Legista gl. iuris ciuili in l. §. patrimoniorum. ff. de mune. & honori. ¶ Tum quia sunt fructus terrarum & possessionum, de Realeuco, de quibus habet responderi de foro coram laico iudice,
4 ¶ Item & alia ratione, quia decima † est omnis reale, ut de decimis, tua, & sic merito si dicamus ut quidam dicunt, quod per rei uendicationem petatur, ut 16. quest. prima, ca. reuertemini, & tunc est clarum quod talis actio tanquam realis, de foro componenda, est coram iudice laico. Sed communis habet opinio, quod conditione ex canone & sic personali, in l. i. de ac. §. si itaque, ut tenet glo. in dicto capitulo, tua, & Innocen. in cap. Parochianos de decimis, & Fredericus de Senis, suo consilio ordine meorum. 71. Et sic uidetur quod illa personalis actio maxime, quia cum peccato detinet laicus decimas possit moueri coram iudice ecclesiastico, iuxta no. de iudi. c. nouit. Et sic merito uenit censura ecclesiastica, quæ per iudicem infligitur ecclesiasticum propter decimas non solutas, ut dicto capitulo, tua, & dicta clemen. dispendiosam. Sed dic quod lex laicorum maxime in hoc regno, solutioni decimarum non resistit, imo assistit. Et sic merito ex quo conueniri potest coram iudice seculari propter peccatum laicus ad iudicium ecclesie non trahitur, alias omnes causæ traherentur laicorum ad forum ecclesie, quod esse nō debet secundum Barto. in extrauaganti, ad reprimendum, & notatur in dicto capitulo nouit, non obstat quod causa decimarum

marum est ecclesiastica, & quod illarum detentores possunt excommunicari &c. quia hoc est de iure, quando clerici habent proprio iure decimas. sed hic illas duas partes habuerunt a principe. Et sic illas possident, ut bona de Realenco cū onere suo, & sic cum principis iurisdictione, quasi bonis affect. ante donationem, ut not. in l. rescripto. §. finali. ff. de muneribus & honoribus. & per Baldum in l. placet. C. de Sacro Sanct. ecclesi. & latius deducetur in sequenti. §. Et negari non potest, quin decimæ ¶ sint fructus bonorum, de realenco, qui eodem iure cēsentur, ut in de foro si. de iurisdictione om. iu. sic iurisdictione ¶ fructuum decimalium^d est de foro iudicum laicorum, & ecclesia de illorum iurisdictione, se nequit intromittere. Et sic uides quod dominus rex dictis causis decimalibus dedit iudicem, quem ex suis provisionibus, ordinariam uocat, quod facere potest ut not. de offi. ordi. cum ab ecclesiarum. Et in l. & quia. de iuris. om. iudi. & ille ex sua seculari iurisdictione, tam iuris quam facti, quæstiones dirimit decimales. Et dominus Rex Iacobus, regni conquestor sua sententia diremit, iuris quæstionem per iudicem secularem decidendam. Et sic princeps est in possessione, & sui officiales soli solent quæstiones decimales etiam iure suis sententijs terminare. Quæ ¶ consuetudo iurisdictionem tribuit. C. de emancip. libr. 1. 1. & quod ibi no. & in cap. cum contingat. de foro compe. & quamuis antiquis temporibus sic per ecclesiasticos prelatos fuit attentatū per cēsuram ecclesiasticam, & iudices a sede Apostolica deputatos procedi, contra aliquos laicos, attamen princeps nunquam permisit suos laicos & sibi subditos, in iudices ecclesiasticos prorogare iurisdictionem, nec sub illis respondere, quod potuit, iuxta no. in l. 1. §. & post operis. de noui ope. nun. & in l. si qui, ex consensu, de episcopali audien. & in c. uerum. de fo. compe. & eo. tit. in c. ex transmissa. per dominum Ant. de But. & Bal. in l. decernimus. C. de Sacrosanct. ecc. & uide glos. in 10. coll. de prohibi. feud. alie. §. principi. & sic fuit factum per dominum regem Petrum Petro de xerica, in petito per episcopum Sugurbicensem coram sede Apostolica, super materia decimali, quod princeps prohibuit illum de causæ respondere coram iudice ecclesiastico, & sic uides quod

14 ¶ dominus rex & sui officiales, per quos princeps in suis iurisdictionibus conseruat possessionē, iuxta nota. per Inno. in c. cum dilectus. de capellis monachorum. Et ibi per dominū Antonium de Butrio sunt in possessione, & soliti iudicare de decimarum causas, & de eis non cognoscit iudex ecclesiasticus, imo princeps reintegrando suam iurisdictionem procedit ad occupationem temporalitatum. Aliqui tamen ecclesiastici uolentes destruere fundamenta regis iurisdictionis, dicunt quod concessio facta de dictis decimis per dominum Urbanum, summum Pontificem Sancto, & Petro Hispaniarum regibus, & eorum le-

gitimis successoribus, non fuit concessa Arragoni Regi ut dicitur ex cronicis ¶ queratio multum est friuola. ¶ Tum quia dominus Rex Arragonum, in suo archiuo, habet dictas concessiones, & sic præsumitur ille uel illius successor, iuxta no. per glo. in l. fin. C. de pactis conuentis, & in ca. coram de officio deleg. per Inno. & in l. uulgo de admi. tuto. per Bar. ¶ Tum quia non est in dubium reuocand. quin saltim dominus Rex, sit successor in Hispania, uel partis Hispaniæ, & quod ¶ iuris est in parte, quod in toto. ff. de reuendi. l. quæ de tota. Et sic non obstat curiosa dubitatio de qua supra contenditur. Igitur clerici de eo quod suum est, iuxta regulam Christi, Reddite Cæsaris, quæ sunt Cæsari, & quæ Dei Deo Marci. 12. & Matthei. 22. 23. q. 8. §. ecce. in fin. & c. sequenti. & ecclesia recognoscens iura Imp. soluit. 11. q. 1. §. tributum & cap. magnum 23. q. ultima. ca. tributum & c. conueniendum. ¶ Et hæc sufficiat de materia decimarum, omittendo dubium hodiernum, quia inter partes priuatas pendet. An non obstante sententia Domini Regis Iacobi, super non solutione decimarum de conymellis succariolata, propter excrecentiam earum sit declaranda decima deberi. Et quia ad priuatam pertinet utilitatem, non pertinet ad huius libri materiam, quare non insisto.

CAMILI BORELLI ADDITIO.

- a ¶ [ECCLESIAE.] Decimarum causa spiritualis est, & ad iudicem spectat ecclesiæ, nec a laico cognoscitur. ut ueltra hos hic allegatos uoluit Federic. de Sen. in consi. 245. domino Andree Raphael Comens. in consi. 83. quia causa decimalis. Calderin. in consi. 15. an iudex. sub rub. de iudic. Raph. Fulgos. in consi. 166. in quæstione. Felin. cap. causam. in fin. de præscript. ¶ Amplia procedere etiam in arbitrio ut causæ decimarum in arbitrium laicum committi nequeant, ut late dixi in Regia Aragonum. §. 2. glos. 1. numero. 314. cum pluribus sequentibus. ubi etiam dixi quid in arbitratoribus ¶ Limitatur tamen secus esse in fructibus decimarum, & ipsorum quantitate, quia de eis bene poterit per laicum procedi. ut dixi ubi supra. num. 327. & Petrus de Anchar. in consi. 34. in hac causa col. 2.
- b ¶ [ANNVI.] Connumerantur inter immobilia redditus annui. rex. in §. uult. n. illa Auth. de nō alien. aut pmut. reb. eccles. glos. in §. quoniam autem (uidemus. auct. ut hi qui obligat. se hab. perhib. Bartol. in Liubemus, la secunda. in princip. nume. 10. C. de sacros. eccles. & Ludouic. Roma. in consi. 187. & Alexand. in consi. 179. num. 4. vol. 6. Federicus de Senis. in consi. 12. Parisius in consi. 56. num. 13. vol. 3. Carolus Ruin. in consi. 82. vol. 2. Francisc. Marc. in decif. Delphin. 817. quid contineatur. vol. 1. D. Borginus Caualecanus. in tract. de usufruct. mulier. relicto. num. 83. D. Ioan. Cephalus in consi. 98. Dominus. nu. 5. vol. 1. Nicolaus Bellonus in consi. 23. num. 29. D. Iacobus Menochi. in consi. 29. non parum num. 16. vol. 1.
- c ¶ [RATIONE temporalium.] Vide Petrum Bellugam supra in rubric. 6. n. 2.
- p ¶ [FRUCTUM decimalium.] quod de fructibus decimarum cognoscat iudex laicus. dixi ego in Regia Aragonum. §. 2. glos. prima num. 327. & tetigi supra. hoc eodem §. in uerbo ecclesiæ.
- e ¶ [PRINCEPS est in possessione.] Et similiter seruat in Regno

Speculum Principum, Petri Bellugæ.

Regno Neapoli, quia in causis decimarum cum omni tempore breuitate procedunt consiliarij supremi Senatus qui collatorales appellantur, ac Regentes Cancellariam, & vidi eorum processum R. Episcopi Ifernatis cum suis subditis in eodem consilio terminatum, & nunc de facto coram eisdem pendet lis inter Ill. & R. Meum Petrum Antonium Vicedominum episcopum Bisatensem, & S. Angeli, cum eius subditis, quæ postmodum extitit in eodem supremo consilio terminata hoc anno 1577. Mense Ianuario.

SANCTIO, & Petro. Quod Sanctio Regi fuerit facta decimarum concessio apud Historicos ego non reperti, sed bene quod fuerit facta Petro Regi concessio per Urbanum secundum Pontificem scribit Lucius Marineus Siculus rerum Hispanicarum. lib. 8. cap. 13. ibi hic Rex impetrauit ab Urbano secundo summo Romano Pontifice primitias, decimas, & omnia beneficia iuris patronatus, quæ quidem sacerdotia Gentilitia Latine vocantur, vbi inserit Bullæ tenorem. hic Sanctius fuit Ramiri primi Regis Aragonum filius, qui Sanctius corporis, & animi dotibus claruit, cum Mauris Bellum gerens nonnullas victorias reportauit, Stellam, Lunam, & Ayernem, aliaque oppida plurima condidit, & Christianæ religionis amator fugatis ex Abdera, (quæ nunc Almeria dicitur) Mauris, corpus Sancti Indaletii, diui Jacobi Olim discipuli, & Almeriæ episcopi ad ecclesiam Sancti Ioannis à Pegna trāstulit. similiter Petrus de quo hic facit mentionem Belluga, fuit Sancti supradicti Regis filius, armis virtute simili modo patri non difformis, erga Mauros egegie, & fortiter dimicauit, multosque fudit prope Oscam ciuitatem in loco Alcarraz ex Mauris ductis per Almozaben eorum Regē, demum, ex Agnete vxore susceptos liberos Petrum, & Isabellam tumulat, demumq; & ipse nullo superstite, iuuenis annorum triginta quinque moritur in Anno. 1108. & isti Petro fuerat facta decimarum concessio per Urbanum vt supra, & ideo videtur indubitabile illud, quod hic reducit in dubium Belluga, an si fuit ei facta concessio decimarum Hispaniæ, comprehendatur etiam Regnum Aragonum quia iste Petrus tunc temporis quando concessio fuit ei facta erat Rex Aragoniæ, tum etiā qā Aragoniæ Regū Hispaniæ ceteronis parte esse non est dubitandum. patet ex Plinio. lib. 3. ca. 3. Ptolomæus. lib. 2. c. 6. Pōponius Mellæ. lib. 2. cap. 4. & Solinus in Polyhistore. ca. 25. & ex Anto. Augustin in itinerario.

De Amortisationibus. Rub. 14.

In §. Veniamus.

S V M M A R I V M.

- 1 Amortizatio, a iuristis ignorata, & a practicis ommissa
- 2 Amortizatio quo iure sit indulta?
- 3 Bona qua fuerunt principis, qualiter in ecclesiam transire possunt?
- 4 Fundū episcopus reserare, sine cōsensu principis nō pōt.
- 5 Per vniuersitatem transeunt, quæ per singularitatem transire non possunt.
- 6 Hispani, deficiente sanguine regali possunt regē sibi eligere
- 7 Imperatoris iurisdicctio, vnde procedat?
- 8 Imperium a cælesti maiestate datum.
- 9 Imperium & sacerdotium, ab eodem fonte procedunt.
- 10 Imperator, est lex animata in terris.
- 11 Iura regum, ex auctorisabiliore titulo descendunt quā imperium.
- 12 Imperium nunquam a Deo approbatum.
- 13 Nullam monarchiā præter diuinā, Deus approbauit.

- 14 Romanorum monarchia vltima, & quare?
- 15 Casaris quæ sunt reddite Casari, qualiter intelligatur
- 16 Imperium, violentia & tyrannia acquisitum.
- 17 Patrum terminos, trāsgredi non licet.
- 18 Inter præcepta decalogi, non cadit dispensatio.
- 19 Ius ciuile Romanorum non potest tueri intentionem Imperatoris.
- 20 Mortuæ voci, plus quam viue, non credatur.
- 21 In falso suo, nullus est testis.
- 22 Populus & Imperator, nullum ius habent, & quare?
- 23 Septem electores in electione imperatoris, tres ecclesiastici, & quatuor laici.
- 24 Imperator, qualiter hodie approbetur.
- 25 Reges Hispaniæ, regna sua qualiter acqviserint?
- 26 Dominū alicuius, nō pōt Imperator tollere sine causa.
- 27 Sicilia, exempta ab imperio.
- 28 Iura, subiectiones, a quibus præscribi non possunt?
- 29 Rex Franciæ, superiore non habet.
- 30 Infideles conuersi ad fidem, dominum & iurisdictionem retinent.
- 31 In traditione rei, potest conditio apponi.
- 32 Religiosi, nullo modo succedunt.
- 33 Ingrediens monasterium, vtrum succedat?
- 34 Quod potest fieri per pactum, potest fieri per statutum
- 35 Legitima non vt lucrum, sed vt debitum defertur.
- 36 Princeps potest bonis legem apponere, ne in monasterium transeant.
- 37 Ecclesia quare sine principis consensu, non acquirit?
- 38 Cessante causa dispositionis, debet cessare dispositio.
- 39 Habilitas superueniens iure alij quæsito, non prodest
- 40 Religiosus ordinis minorū, factus ep̄s, vtrum succedat?
- 41 Capacitas superueniēs, iure alteri quæsito, nil operatur
- 42 Princeps, quando non possit agere contra legem.
- 43 Monasterium habens ius amortizationis succedit loco liberorum.

VENIAMVS ad nouam contentionem, quæ est in & sup materia amortizationū, q̄ materia a iuristis & ignorata est & a foristis ommissa, adco est querenda doctrina, ¶ Videamus imprimis quid sit amortizatio, & quo iure amortizatio sit introducta. ¶ Secundo in quibus casibus amortizatio sit necessaria vel ius ex ea debitum. ¶ Tertio quis modus sit procedendi ad habendum ius amortizationis. Ad primum igitur accedamus, quid sit amortizatio, & quo iure sit introducta. Et ut uides hæc principalis quæstio est bispartita. Nam primum quæritur quid sit. Secundo quo iure sit introducta? ¶ Ad primū dic, quod amortizatio est in manum mortuam trālatio, principis iussu, vt ab illusione vocabuli fiat interpretatio & descriptio, vt in §. est & aliud. in sti. de dona. & quod not. in l. facta. §. si in danda. ff. ad trebell. ¶ Ad secundum quo iure sit introducta, videtur quod iam iure digestorum. & C. esset reperta, & decretorum iure confirmata, quia iam l. digestorū prohibuit quod sacra loca ne fierent sine principis iussu, vt in l. sacra. ff. de rerum diuis. & hoc decretorum iure videtur confirmari, quia bona

De Amortisationib. Rub. 14. In §. Veniamus. 91

bona temporalia, quæ clerici possident, non possunt possidere illa, nisi secundum leges terrenorum regum, ut in capitulo, per. 23. quæst. 7. & in capitulo. quo iure. 8. dist. ¶ Sed dic quod licet aliqui noui inuectores velint istud dicere, quod iam de iure digestorum erat reperta amortisatio, nesciunt quid dicunt, illorum pace semper salva. Nam aliud est rem effici sacram, vel religiosam, & aliud effici ecclesiæ uel templi, de antiquo iure. Nā sacra vel religiosa, nequeunt fieri sine principis iussu, de iure, ut in dicta. l. sacra. ff. de rerum diuisi, sed ecclesiæ bene fiunt, & in illius dominio transeunt, & transire possunt, sine principis licentia, ut in l. annua. §. si. ff. de annuis legatis. & in l. 1. C. de Sacrosanct. eccl. & eod. tit. l. scimus. & l. si. 23. q. 8. §. nuper. Bene tamen iura antiqua trahi possunt in arg. amortisationum. Et quia sic olim ea quæ publica, vel iuris publici erant, nequibant sacra fieri sine principis iussu, ut in dicta. l. sacra. & ibi Bald. sic bona quæ ab ipso initio fuerunt ꝑ principis ipsa lege effecti, in dominium ecclesiæ transire non possunt sine licentia & iussu principis, ut l. si quis sub hoc pacto. de contrahenda emp. quæ vulgo amortisatio appellatur. ¶ Ad hoc adduco quandam notam do. Bal. in l. si is qui. §. rerum. ff. de rerum diuisione, dicentis. Sed hic quæritur an sine iussu vel licentia principis possit fundus fieri sacer, sine iussu auctoritate seu licentia domini territorij auctoritate Pontificis, de licentia domini prædij consecrati? Et uidetur quod sic, per text. feudi, in titu. de pace te. & iur. fir. §. ad hoc, de alodiis, aliàs est in tit. de allodijs, i prin. secus in fundo feudali, quia requiritur consensus domini cuius ius deperit ut in feudis, qualiter olim feudum alie. poterat. capitulo. primo Guiller. in l. sanctum. de rerum diui. dicit quod etiam proprium fundum ꝑ non potest episcopus cōsecrare, de uolūtate domini, nisi ad id accedat principis consensus, per. l. si. ff. ut in posse legatis, quod an sit verum de iure canonico remittit ad Archidiaconū. 23. q. 6. c. secundū canonicā, & 16. q. 1. in sacris, sine cōsecratione. n. pōt alienari in ecclesiā sua causa, nisi in casib. in quibus phibitū est in ecclesiā trāsferri, ut in emphi teosi & feudo, c. vt no. de ver. obli. l. si ita q̄s. §. ea l. & in auc. de alie. & emphi. §. si uero cōtigerit quemlibet. colla. 8. quamuis etiam hoc casu per vniuersitatem ꝑ transeat commoditas in ecclesiā, licet non transiret, tit. sing. ut not. extra de proba. cap. in præsentia. per Innoc. ¶ Ex his no. quod cum per statutum Perusinum prædia sunt tributaria pro datis & collectis, quod si testator mandat in prædijs fieri unum hospitale vel cappellam quod non potest consecrari, nisi habita licentia a communi Perusij, secus esset in alodio franco: quia, ibi sufficit pontificalis auctoritas, quia lex hoc pontifici cōcedit, in aucthen. de ecclesiasticis titulis. §. si quis ædificationem, col. 9. & insti. de rerum diui. §. sacre. in verbo, per

Pontifices. de testa. ca. nos quidē, hæc sunt verba Bald. Et adde quod not. Ioannes Fabri in dicto. §. sacre. quem multum no. pro mea distinct. ¶ Et hæc amortisatio, id est in manum mortuā translatio ab ipsa lege fororum introducta est, quoniam princeps bona fide Realenco afficiendo onere regali sibi reseruabit, ut possit donare ecclesijs, ut in foro si. de iurisdictione om. iu. ergo & donanti consentire, ut in l. fin. & quod ibi no. C. de pact. qui consensus vel licentia vulgo amortisatio appellatur, & operatur ut pactum ut supra pluries diximus. Ad hoc no. in l. digna vox. C. de legibus, & in cap. nouit. de iudic. & de iureiuran. capitulo. in nostra. Et sic bonis affectis a principio per dominum omnium rerum ipsa acquisitione, nam Rex Arragonum, ut ceteri reges Hispaniæ a manibus inimicorum, regna sua eruerunt, ut notatur in cap. Adrianus. 63. dist. & sic dominium acquisit pleno iure & possessionem. insti. de rerum diui. §. ¶ Item ea quæ ab hostibus vendicantur in pleno dominio nostro sunt, de captiuis. l. hostes. & l. post liminium. Et de verbo. sig. l. hostes. Et not. per Inno. de resti. spo. in cap. cum olim. Intantum autem ipsa regni acquisitio dominium trāstulit ad acquirentem, & regni conquerentem, ut quamuis de iure omnes prouinciæ sint sub naturali principis imperij dominio, non possint alicui conferre merum imperium, in aucten. defen. ciui. §. interim ꝑ Tamen prouinciz Hispaniæ vbi totalis regalis profapia deficeret in totum regnicola possent sibi regem eligere, ut no. elegāter Bal. in l. ex hoc iure. ff. de iusti. & iur. Et intantum isti domini Hispaniæ Reges & Franciæ ex ipsa acquisitione se ab imperio eximerunt ut regibus imperij non subijciantur, & illas reprobant, de priuilegijs, c. super specula. Et vt scribit Oldrad. in suis consilijs, consilio. 69. quod Hispani fecerunt legem, quod quicumque allegaret legem imperatoris in iudicio, capite puniretur. Sed quomodo hoc, quia monarchiam concedere necessarium est, ut in cap. futuram ecclesiam. 12. q. 1. & dicebat Bar. ¶ Qui vt pessimus canonista & peior theologus, de his noluit aliqd sentire. Nam cum decretales allegat videtur quod sint metra poetica, quod qui diceret imperatorem non esse dominum & monarcham totius orbis esset hæreticus, quia diceret contra determinationē ecclesiæ cōtra tex. sancti Euangelij, dū dixit exiuit edictū a Cesare Augusto, ut describeretur orbis vniuersus, ut habes Luce. 2. Sed non aduertit quod ibi euangelista solum recitat sic factum: quare sub illa monarchia erat tunc mundus ex tyrannia occupata, & destructa per verum monarcham qui erat Christus, ut infra late videbis. ¶ Et aduerte quod monarchia secundum deriuatores dicitur a monos, quod est vnum, & archos princeps, quasi vnus principes & vnus principatus, & sic videtur quod acquisitio bellica non potuerit eximere

Q dicta

Speculum Principum, Petri Bellugæ.

dicta regina ab Imperio: & ab ipso Imperatore
 q dominus mundi est. ff. ad l. rhodiam de iactu. l.
 f de precatio, f. 23. q. 7. c. conuenientior. Et sub
 eo sunt omnes nationes. 11. q. 1. §. hæc si quis. Et
 ideo dicit glo. in cap. per uenerabilem, qui filij
 sunt legitimi, q rex Franciæ de facto non reco-
 gnoscat Imperatorem, dicens quod de iure sub
 esse debet, quia vnicus debet esse Imperator. 11. q. 1.
 cap. in apibus. Quod imperium ecclesia de
 Græcis transtulit in Germanos, id est in Alama-
 nos, de elect. cap. venerabilem. ¶ Item quia ali-
 quid possidere in mundo, nequit citra ius im-
 peratoris. §. dist. ca. quo iure. ergo reges aliquid
 de orbe possidentes illum in dominium, reco-
 gnoscere habent, intantū ergo dominiū est pe-
 nes Imperatorē, ut qui contemnit illius præcep-
 tum, iudicium sibi acquirit, & inter homines
 penam luit, & apud eum frontem non habebit.
 11. q. 3. §. imperij. ¶ Item si consideramus ius ci-
 uile Romanorū, quorū septē sunt species: leges
 plebiscita, magistratuū edicta, & responsa pru-
 dentum, insti. de iure naturali. §. scriptum, & ff.
 de iustit. & iure. l. ius autem ciuile. ita omnia
 ab ipso populo, uel Imperatore susceperunt
 fomentum, & autoritatem. C. de legibus. l. fin.
 & ff. de legibus. l. nō ambigitur. & quod ibi not.
 de origi. iur. l. 2. §. exact. Et sic omnia uidentur
 7 habere auctoritatem ab ipso imperio, quia po-
 pulus in eum omnem iurisdictionem & potesta-
 tem in Imperatorem transtulit. insti. de iure na-
 turali. §. sed quod princip. C. de ueteri iure enu-
 8 clean. l. 2. §. cum igitur. ¶ Item quia Impe-
 8 rium à cœlesti maiestate traditum dicitur. C.
 de ueteri iure enucleand. l. 1. in princi. Merito
 videtur quod à Deo supremum dominium, &
 9 potestatem habuerit in temporalibus. ¶ Nam
 sacerdotium & Imperium, ex eodem fonte pro-
 cedunt, in aucten. quomodo oportet episcopos
 §. 1. de non alienā. ve. permu. eccle. rebus. §. si u-
 nus col. 2. Et ideo de imperio scribitur, quod
 Deus de cœlo Imperium constituit, ut difficilib.
 legem imponat, & humano generi distribuat,
 in aucten. de fide instru. §. quia igitur, & impe-
 10 ra. dicitur ¶ lex animata in terris. in auct. de con-
 sulibus. §. fin. col. 4. Et quod Hispania fuerit sub-
 iecta Romanis, uide Machabeorum. §. Et quod
 fuerit subiecta imperio, patet de origine iur. l. 2.
 §. quia. de interdicitis & relegatis. l. relegatorū.
 §. interdiceret, ubi respondet præsi Hispaniæ.
 & 11. q. 1. §. hoc si quis. uers. Gratianus.
 allegat. l. obrogatam. Sed etiam melius proba-
 tur in l. cum possessor. cum sequentibus. ff. de cœ-
 sibus. quæ leges non sunt obrogatæ, in quib. cō-
 stat, & Franciam, & Hispaniam iuris Italici, &
 Imperatoris esse. Et quia imperium uidetur ab
 ipso Christo approbati, ipso dicente. Reddite q̄
 h sunt Cæsaris, Cæsari, h & quæ sunt Dei Deo. Mat-
 thæi. 22. Et alibi legitur in Euangelio. Exiit ædi-
 ctum à Cæsare Augusto, ut describeretur uni-
 uersus orbis. Lucæ. 2. cap. Et sic uidetur Imperiū

approbatum, & unicum esse, & sub illo esse uni-
 uersas nationes, & principes uel reges non po-
 tuisse se eximere ipsa acquisitione ab ipso im-
 perio, quia si subiectos imperio Hispanos perdi-
 tos & hostes Imperii reges recuperarunt iure
 postliminii. Quomodo ergo dicere possumus,
 quod reges Hispaniæ, & Franciæ non cogno-
 scant Imperatorem ipsa acquisitione, quia re-
 gna sua à manibus inimicorum eripuerunt, ut
 not. in capitulo, Adrianus. lx. distin. & quod nō
 habeant Imperatorem, neque fiscum contra se
 ut not. gl. in cap. & si necesse. de dona. inter uirū
 & uxorem. Facit quod not. Bald. in l. 1. de sum-
 ma Trin. dicit quod iure diuino, pariter & hu-
 11 mano, iura regis ex ¶ auctoritateabiliore titu. de-
 scendunt quam Imperatoris, & illorum titulus
 est catholicissimus, & etiam in exempto ab ip-
 so Imperio. Et primo de iure diuino uideamus
 & certe de iure diuino nusquam legimus quod
 12 Imperium ¶ esset à Deo approbatum, neq; alia
 quam monarchiam Deus approbauerit ultra
 suam, quia per se mundū rexerit, & sicut factor
 rem suā gubernauit Genesis. 2. Et transgredien-
 tibus, & peccantibus contra mandatum Dei, pe-
 nam apposuit. Et habetur: Genesis. 3. & 4. Et li-
 cet dicatur quod Noe monarchiam tenuerit, &
 sacerdotium, ut not. in cap. licet ex suscepto. de
 fo. competen. per Innocen. non tamen legitur
 quod dominium mundi tenuerit, licet in mun-
 do restantes gubernauerit. Regum autem do-
 minia ab ipsa lege diuina, & antiqua, primo do-
 minium omnium rerum fuit Dei. Nam quam-
 uis Deus propter hominem cuncta creauit. Ge-
 ne. 1. & ff. de usuris. l. in pecudum, & in psalmo.
 Cælum cœli domino: terram autem dedit filiis
 hominum. Tamen uerum est quod omnia fue-
 runt, & sunt in pleno dominio, Dei, ut in psal-
 mo, Domini est terra &c. Tamen ipse Deus om-
 nia distribuit generi humano dicens. Quacun-
 que terram, pes tuus calcauerit tua sit. Deutero-
 nomi. 14. capitulo. Et sic occupanti illa conce-
 dit. Et sic regibus regna sua acquirantibus, qui-
 nimo ipsa lege antiqua ipsa regia dignitas fuit
 inuenta, & approbata. Nam reperitur quod
 ipsa lege plures reges fuerunt uncti, & approba-
 ti à Deo, ut de Dauid, & Saul, & Salamone, &
 aliis, extra de sacra unctione, capitulo, unico.
 §. cum in ueteri. Et scribitur Prouerbiorum. §.
 Per me reges regnant, & Dauid in psalmo, Deus
 iudicium tuum regi da &c. Et tamen hac. l. an-
 tiqua, non legimus, quod Imperium uel mo-
 13 narchiam ¶ ultra diuinam ipse Deus approba-
 uerit. Minus autem legis Euangelii monarchia
 uel imperium fuit approbatum, imò uerius
 reprobatum, imò regalis dignitas, fuit appro-
 bata. i. Pet. 2. cap. Deū timete, Regē honorifica-
 te. Et subsequitur. Subditi estote omni crea-
 turæ propter Deum, siue regi, tanquam præex-
 cellenti, & ducibus tanquam ab eo missis, & in
 capitulo. solit. 2. de maio. & obe. Quinimo per
 Christum

De Amortificationib. Rub. 14. In §. Veniamus. 92

Christum fuerunt omnes monarchiæ reprobatae & destructæ, ipse enim est lapis sine manibus abscissus, qui statuam percussit in pedibus, & contriuit. Per quã statuã illæ quatuor monarchiæ figurantur, scilicet Sironum, Persarum, Græcorum, & Romanorum, ut habetur Danielis secundo. Et ibi Chrysostomus. & ideo dicitur quod eam percussit in pedibus, quia sicut pes est ultima pars corporis, sic Romanorum monarchia fuit ultima. Vnde illam uidetur spiritualius reprobasse, & non immerito quia omnes monarchiæ initiũ per uolentiã & usurpationem receperunt. dignum etenim fuit, ut per iniustitias suas Regnum de gente in gentem transferretur. Ecclesiastici. 10. capitulo. Et factum est regnum huius mundi Domini Dei nostri Christi filij eius, & regnat in secula. Apoca. 11. Sibi data est omnis potestas in celo & in terra. Matthæi ultimo. Ut impleretur illud Ezechiel. 77. Faciam eos gentem unam, & erit unus Rex, omnibus Imperijs, & non erunt ultra duæ gentes. Vnde glo. Daniel. dicit quod sicut a principio nil fortius Romanorum, & sic in fine nil debilius inuenitur. ¶ Et ita hodie uidemus ipsa lege antiqua, neque Euangeliorum non esse monarchiam approbatam, & regnorum regimina sic. Nec obstat quod ex diuerso potest allegari quod scribitur Matthæi. 2. Reddite quæ sunt Cæsaris Cæsari, & quæ sunt Dei Deo. Quæ sunt uerba Christi, per quæ uidetur imperium approbari. ¶ Sed respondetur quod non indistincte iubentur ei omnia reddi tamquam domino, sed quæ sunt sua. Nam relatiuũ (quæ) restringit inter prerogationem, iuxta. l. Cunctos populos. Et quod ibi no. de summa Trinitate, & hoc ex eodem capitulo bene probatur. Nam cum Iudei tentantes interrogant Christum, si liceret cæsum dare Cæsari † Primo uoluit dicere. Afferre mihi numisma cæsus, & exhibito dixit. Cuius est imago hæc & subscriptio? At illi dixerunt Cæsaris. tunc dixit. Reddite quæ sunt Cæsaris Cæsari, & quæ sunt Dei Deo: quasi suam imaginẽ sibi reddi iusserit, uel id decimis dominio præsumebatur ex suis armis & subscriptione, ut scribit Bar. in tract. de insignis & armis. Et quia imperator & si ex tyrannia id solitus erat recipere, nõ erat sua possessione spoliandus. de resti. spo. in literis, & sibi iure solui poterat. de condi. inde l. si urbana. Et quod not. Innocen. in capitulo quod sicut, de elec. & Bal. in l. 2. C. de serui. & aqua, & sic Christus fons iustitiæ. 23. quæst. 5. cap. si non licet, noluit quod ex suo dicto Imperator etiam iniuste tributum recipiens, illius destructa monarchia per Christi aduentum, priua retur sua possessione, uel forte hoc Christus dixit tunc pro euitando scandolo, sicut pro illo euitando, ipse tributum soluit. Matthei. 18. 23. quæst. 1. cap. iam nunc. Nam ea quæ possunt fieri, pariter & omitti, pro euitando scandolo, ab ijs est cessandum, testante Apostolo. 1. Corin.

§. & in cap. cum ex iniuncto. de noui ope. nunci. 16 † Et quod imperia & monarchiæ per uolentiã & tyranniam sint, & citra iuris diuini & naturalis approbationẽ, probatur. Nam ut uidisti auctoritate diuina, terra per gentes fuit occupata & terrarum dominia naeta. Deuteronomi. 14. & ibi. Quacunque terram, pes tuus calcauerit &c. Et sic capta & occupata per reges unctos, & approbatos, ut est dictum, non est dubium illorũ fuisse iure diuino pariter & humano. Ad hoc. 7. distinct. cap. ius gentium. Non ergo licuit imperatori dominia regum auferre, & terram inter eos diuisam regibus auferre, ut in diuisione facta inter Abraham & Loth, imo potest dici imperatori id quod scribitur in Prouerb. 22. cap. Tibi non licuit transgredi † terminos quos 18 posuerunt patres nostri. Et inter † præcepta decalogi, nulla cadit dispensatio, inter quæ est. Nõ concupisces rem proximi tui. Exodi. 20. cap. In quo omnis rapina & uolentia prohibetur. 24. quæst. 5. penale. & sic merito imperator sine peccato, non potuit iura regum occupare. & hoc de iure diuino: uideamus ergo an de iure humano imperator iura regum potuerit occupare. ¶ Et scias quod iuris humani plures sunt species. Nam nos habemus ius naturale primæuum & ius gentium, & ciuile, & etiam ius canonicũ, ff. de iustitia & iure. l. 1. §. penul. & fin. & l. ius ciuile. §. 3. in prin. Et si loquamur de iure naturali primæuo, neque fuit illo iure imperium, neque regna, quia illud ius consistit in his quæ omnibus animalibus, tam rationabilibus, quam irrationabilibus communia sunt, ut est maris & fœminæ coniunctio, & liberorum procreatio & educatio. ff. de iusti. & iu. l. 1. §. ius naturale. & 1. distinct. cap. ius naturale. ¶ Aliud est ius gentium quod etiam naturale appellatur. insti. de rerum diui. §. singulorum, quia naturali ratione introductum, ex quo iure introductum est, ut quæ in nullius bonis sunt occupati concedant, ut. ff. de acqui. rerum dominio, quod enim, & 1. distinct. ius naturale, & insti. de rerum diui. §. quod enim. quia ad hominum utilitatem, Deus cuncta creauit. de usuris. l. in pecudum, et de isto iure fuere dominia distincta et regna condita, ut. ff. de iusti. et iure. l. ex hoc iure. et sic isto iure intetio regum est fundata et iustiorẽ titulum habent, cum istud ius imperium non recognouerit, et reges a iure quodammodo naturali habuerunt initium, quod ius quadam diuina prouidẽtia constitutum, semper est firmum atque immutabile perseuerat, insti. de iure naturali gentiũ. §. §. singulorũ inst. de rerum diui. ff. de acqui. rer. do. l. 1. §. & quia. Et de his regib. scribit, quod nulli subsunt legi, sibi ipsi sunt lex secundum Apostolum. Merito uidetur ergo quod isto iure ab ipsa lege Dei confirmatum, iustior sit titulus regalis quàm imperatoris, si loquatur de iure ciuili, quorum septem sunt species (ut supra diximus) uidetur quod iustior sit titulus imperatoris,

Q 2 quamuis

Speculum Principum, Petri Bellugæ.

quàmuis ciuile per excellentiam intelligitur. Romanorum iusti. de iure naturali. §. quotiens, qd ius ab ipso imperatore uel populo suscepit auctoritatē. C. de legi. l. si. ff. eo. nō ambigitur. ff. de origi. iur. l. secunda. §. exactis. qui populus in ipsum imperatorem transtulit potestatem, ut in d. l. 2. tum similib. Et sic uidetur quod ipso iure ciuili sic considerato, pro ut est Romanorum ius Imperatorū, sit titulus Imperatoris iustior. Si autem consideramus ius ciuile prout est cuiuslibet ciuitatis. ff. de iusti. & iure l. omnes populi. Tunc ius regū est iustior, qm̄ ipsi tūc legibus suis, & non utuntur legibus imperij. Sed si consideramus ius † ciuile, prout est Romanorum, illud ius non est habile ad fundand. intentionem imperatoris, quoniam eis non creditur in causa propria, nec sunt iusti iudices, ex quo sperant emolumentum, uti no. in l. de iure. ad municipales. ¶ Ad primum. l. omnibus. C. de testibus, cum simili. Et sic credi non debet illorum dictis quorum reprobantur auctores, de hæreticis. cap. fraternitatis. Et de testi. cap. licet ex quadam. Nec plus debet credi mortuæ voci quàm uiuæ. Leges enim sunt mortuæ voces principis, ipse autē est uiua vox, in auct. de consulibus. §. fin. colum. 4. & sic cum populo Romano, uel etiā imperatori id affirmanti, non esset credendū. quia in factō † proprio in quo nullus est testis idoneus. ff. de testib. l. nullus. Et ipsi sic dici potest. De te ipso testimonium perhibes, testimonium tuum uerum nō est, & sic nō mirum si imperatorū rescripta, principes reiiciant, ut in d. c. fraternitatis, & c. licet ex quadam. Et ex illorum dictis non possunt Imperatores fundare ius suum, nec suam iurisdictionem, maxime cōtra legem Dei ut no. in c. cum inferior. de maio. & obe. & in l. ille a quo. ad Trebel. neque contra ius naturale quod inconmutabile permanet (ut est dictum) Maxime quia si ipsi uolunt suum dominium fundare, etiam suo Romano iure non procedit contra leges illorum fundamentum, imo ex suis Romanis legibus, & ipsorum imperatorum possumus ius imperatorum reprobare & sic possumus dicere quod ex illorum codicibus conuincimus eos. 45. di. ca. qui sinceram. nā imperator non potest se dominum mundi probare de iure gentium, uel ciuili, prout est necessarium. J. in rē actio. ff. de rei vēdi. Quia ius quod a populo ipse imperator præcedit habere, eum iure non tuetur, quoniam populus plus iuris in eum transferre non potuit quam ipse habebat. ff. de acqui. rerum dominio. l. traditio. de re. iur. l. aliud. §. absurdum. de iure patronatus. c. quod autem. Sed populus non habuit dominium sup̄ alias nationes, ergo neq; imperator. Et haberet populus uel imperator, de dominio allegās id probare, aliās debet sequi absolutoria, etiam si possidens non sit dominus. C. de rei vendi. l. ultima. cum ergo Reges Hispaniæ sua regna possideant, Imperator dominium Regnorum alle-

gans deberet de illo docere, & cum non doceret, debet de iure succumbere. Et etiam pro regib. facit, quia populus dominium potestatem & iurisdictionem quam habuit fuit usurpatus, & sic nitiose imperator transeunt. Nam Romana ciuitas fuit cōdita p̄ duos Romulos fratres, q̄ ambo reges fuere, q̄ p̄ cōstructionē & populationē ciuitatis, nacti sunt iurisdictionē. ar. in auct. de q̄store. §. si uero forsan. col. 6. & quod no. in capit. quid per nouale. de uerb. sig. per Ioan. Andr. Et sic dominium eorum æquiparatur. ff. de sta. ho. l. qui furere, & unus alium occidit, quia contra suum fecit interdictum, ut in l. si. de rerum diuisione. & 7. q. 1. c. in apib. & quod habetur in l. 1. in principio. ff. de origine iuris. Et sic ante fuit dominium regum ipsa urbe ædificatum quam populi. Populus autem suum regem & dominū expellendo iram Dei contra se prouocarunt, 7. quæst. prima. capitulo denique, & in crimen ceciderūt lesæ maiestatis, ut in tit. ad. l. Iuliam maiestatis. C. & ff. maxime in l. 3. §. qui se imo imperator utens illis insignib. regalibus puniri debebat, per l. sacri affatus. de diuersis rescriptis. & in l. 1. C. ut dig. ordo. seruetur. Et sic neque populus neque † ipse imperator ab eo se possunt dicere, neque dominium, neque iurisdictionem habuisse. Nam ius dicitur quod iustum est. 1. diuin. ius naturale, & quod populus expulerit dominum suum, nec fuit iustum neque licitum, & sic nō potuerunt aliquid iuris in Imperatorem transferre, quod nō habebat ipse populus. & neque dici potest quod per occupationem quæsiuerit iurisdictionem, quia ea quæ sunt imperij non queruntur occupatione. de Sacrosan. eccl. l. discernimus. Et usurpatio officiorum prohibita est, ut in l. 2. C. de ex. & exactoribus. li. 12. Neque populus, neque impetor ab illo causam habens habentes minus iustum ingressum dignitatis uel officij, se possunt tueri præscriptione, ut l. si quis decurio. C. de decurionibus. lib. 10. Et facit. l. eum qui. eo. titu. & quia malam fidem dicitur habere imperator & eius successores, & sic non præscripsit, ut iura domini. uel iurisdictionis uniuersalis, quia possessor malefidei non præscribit, ut in c. si. de præscrip. ¶ Non obstat si dicatur quod qui in alterius locum succedit iustam habet ignorantia causam. ff. de regu. iur. l. qui in alterius. Quia hoc esset uerum ubi ageret de ignorantia facti, sed causa cōsistit de uolentia per iura, ut in iuribus iam allegatis, & iura sunt certa ut. ff. de iuris & facti ignorantia. l. 1. in omni tēpore, potius est hæc ignorantia tam iuris quam facti, quæ in præscriptionibus non prodest, ut ff. de usuc. l. nunquam. & ff. de iur. & facti ignorantia, l. iur. igno. & ideo omnes uidentur esse successores uitiorum & culpæ. digestis, de diuersis & tempo. præscri. l. cum habes. & de fruct. & lit. expen. l. secunda. Et sic ius Imperatorum, uidetur ex proxime dictis reprobari prorsus. Et hoc ultimo uidetur concordare

De Amortifationib. Rub.14. In §. Veniamus. 93

contordare Oldra. in suis consiliis, consilio 69. Sed saluo honore non videtur bene dictum. Nam quamnis a principio non habuerit bonum ortum imperium, ab ipsa populi concessione, que proprie concessio appellatur, ut not. Bal. in l. non ambigitur. ff. de legibus. & in l. manumissiones. ff. de iusti. & iur. Attamen non est dubium quod attento tempore, cuius initij memoria in contrarium non existit, ius Imperatoris sit radicatum, ut in l. hoc iure. §. ductus aquar. ff. de aqua quotidiana. & æsti. & in l. §. si. & quod ibi no. ff. de aqua pluuiali arcenda. Maxime hodie, quod ad Imperatorem eligendum, tam de iure, quam antiqua consuetudine, sunt dati septem^k electores, tres ecclesiastici, scilicet archiepiscopus Maguntians¹ & Coloniensis, & Treuerensis. Et quatuor laici, scilicet Comes Regni, Dux Saxonie, Marchio Mardeburgensis, & Rex Boemiar, Olim Dux. Vt no. in c. ad Apostolicar. de re iudica. li. 6. & declaratur ab ecclesia & Summo Pontifice Rex Romanorum, & illius persona approbatur, vngitur & coronatur, & iurat: ut in c. venerabile de elec. & in cl. Romani principes. de iure iuran. & sic non est dubium hodie Imperatorem Romanorum habere iustum titulum. Sed forsan Oldra. voluit sentire de tempore concessionis a populo. Sed licet Imperium sit ab ecclesia approbatum, & ungitur ab ea ut est dictum, sicut de regibus diximus: tamen non approbatur vt habens uniuersalem monarchiam, & quin aliqua Regna ab illius dominio non sint iure abstracta, nam cum Imperium Romanorum incepit (ut diximus) plures erant Barbararum nationes, & aliarum que non erant sibi subiectar, imo erant hostes populi Romani & Imperij. Et certe si ipse populus uel Imperator illas iure belli acquisiisset, fuissent factar sue. ff. de captiuis. l. postliminium. & l. hostes. Multo ergo magis Hispaniarum potuerunt occupare sua, que uel nunquam fuerunt Imperij, uel habita pro derelicto & obliuione dominio perduto ab ipso populo & Imperatore, ut not. in l. peregre. de acqui. pos. & ff. pro derelicto. l. 1. & illorum possessione perduto, quia iuste suspicabatur populus & Imperator se minime admitti, ut in l. clam possidere. §. qui ad nundinas. ff. de acqui. pos. & sic illa ab Imperatore non debent recognoscere. Neque obstat. ff. de captiuis. l. si captiuus, quia si tempore quo illa iura belli Hispaniarum Reges habuerunt non erant in domino Imperatoris nec redierunt iure postliminij ad dominium cuius non fuerunt ut est dictum. & sic non obstat dicta. l. si captiuus. Maxime quia domini Hispaniarum reges, sine adiutorio Imperatoris proprio sanguine & cum multis expensis & periculis terram acquisiuerunt, ut no. in c. Adrianus. 63. dist. Et sic dominium & iurisdictionem ipsa bellica acquisitione habuerunt, sine eo quod recognoscat Imperium. ¶ Nec obstat quod dicitur quod imperator est dominus mundi. in l. deprecatio. ff. ad l. Rhodiam, de iactu. & in l. bene azenone. C. de quadriennij prescrip. quia quam-

uis hoc dicat Imperator, cui non est credendum ut est dictum, tamen suo dicto non obstante, ipse Imperator fatetur alibi quod multi erant subditi & aliqui erant hostes, aliqui foederati, aliqui Reges, alij amici. ff. de captiuis & postliminio reuersis. l. postliminiu. & l. non dubito. C. de summa trinitate. l. cunctos populo. & de commer. & mercan. l. mercatores. Et quod ibi nota. & in proemio digestorum, in prin. ubi omnem nostrarum Reipublicarum & de nouo. C. confirmando. l. 1. in fi. ubi nostro subiectus imperio, & ibi no. Minus obstat quod dicitur quod imperium fuit a Deo constitutum, quia hoc non reperimus, neque Lueteri, neque noua, uti uidisti, illud aut dictum quod Imperium a celesti maiestate traditum dicit in aut. de non alien. §. si minus, potest intelligi, id est Deo permittente, quia omnis potestas a Deo iuxta uerbum Christi. Ionn. 18. cap. non haberes potestatem in me, nisi data esset tibi de super. ¶ Neque obstat quod legitur de iure canonico, quod ecclesia de Grecis transtulit in Germanos Imperium, & quod Imperatorem confirmat & coronat. de elec. venerabilem de iure iur. c. Romani. Et quod ibi no. in clemen. quia per hoc non probatur quod illum approbet ut mundi dominum, quia ecclesia neque in translatione, neque in confirmatione plus iuris sibi tribuit quam habebat, quia plus non tribuit per confirmationem. de confir. utili uel inutili. ca. 1. & 2. ¶ Nec obstat cap. in apibus. 7. q. 1. quia illud, c. non probat quod Imperator totum habeat gubernare, nec dicit quod in Imperio sint duo Imperatores, sicut aliquando fuerunt. ff. de pactis. l. Imperatores, neque quod in uno Regno sint duo Reges, sed quod in Imperio sit unus Imperator, & in quolibet Regno unus rex cui datum est gentem suam gubernare. 23. q. 4. c. duo ista, & sic ex illo. c. iuncto, dicto c. ista, permitti uideretur diuersitas dominorum in orbe, sed non in una prouincia, & hoc ea ratione, quia quod dominandi cupiditate inflammatus, uel fastu dominationis clarus non desiderat habere consortem. 23. q. 7. cap. quod autem, & ideo secuta est mors inter duos Romulos fratres, ut habetur in dicto. c. in apibus, & in l. si. de rerum diuini. Et sic uides quod ex dicto ca. non prohibentur in orbe diuersa dominia. Sed quod in quolibet Regno sit vnus Rex disponitur, ut etiam uides in exemplo ibi posito Nam vnus apes, non est rex omnium apium, imo in quolibet vase vnus est rex. Nec omnes grues de mundo sequuntur vnam, sed vna congregatio sequitur vnam, alia aliam. ¶ Neque officit quod est allegatum, quod Imperatori omnia licent, ut uides notatum. in l. si. C. si contra ius uel utili. pub. & in c. quare ecclesiarum, de consti. & quia ut ibi uides dominium rei mex tollere non potest sine causa, & tunc aliquid donat honoris gratia possessori. ff. de rei vind. l. Item si uerberatum. & de euic. l. Lucius, quod utique non facerent si omnia essent sua. Neque obstat capitul. quo iure octau. distinct. ubi dicitur quod iura humana

Speculum Principum, Petri Bellugæ.

Imperatorum sunt, quia non solum Imperatorem, imo & Regum sunt, ut probatur ex eodem textu, ubi per Imperatores & Reges seculi & ibi per iura regum possidentur possessiones. Non obstat quod Imperator habeat potestatem per electionem populi, quia & alij principes per electionem etiam assumuntur, ut apparet in Saul primo Regū. c. 9. & s. q. 1. c. Moyses. Et ibi no. quia non omnes principes assumuntur per electionem: quia aliqui per successorem. 7. quæstio. 1. ca. denique, & quod ibi no. extra de supplen. neglig. prela. c. grandi. lib. 6. & ibi per Innocen. & Archidiacono. & ita est communiter in Hispania, deficiente tamen legitima successione ius electivum ad ipsum populum pertinet secundum Bald. in l. ex hoc iure, de iusti. & iure. & posito quod possit sibi eligere Principem & Imperatorem, non tamen illa iura probant quod possit eligere principem qui dominetur toti mundo, quia posito quod possint sibi eligere dominum, non per hoc sequitur, quod possint aliis eligere dominum: Et unde potestates ortum habuerunt, uide in summa collationū 2. parte, cap. 2. ¶ Neque obstat quod dicitur, quod sub imperio sunt omnes nationes. 11. q. 1. §. Hæc si quis, quia illud est dictum Gratiani, qui refert Imperatorem Carolum sic dixisse. Nam ut supra uidisti, plures erant nationes hostes imperii, & alix federatæ. & hoc bene probatur per tex. iuncta glo. in clemen. pastoralis, de re iudi. & glo. super uerbo, districtum, ubi est rex. quod † Sicilia est extra districtum imperii, & quod dñs Rex n̄ rex Siciliæ non recognoscit Imperatorem in dominum. ¶ Non obstat quod dicitur quod totius mundi obtinet monarchiam. 12. q. 2. futuram. Nam ibi dicitur quod principes Romani, qui totius mundi monarchiam tenebant. Nam non negatur quin tenuerint, & tamen non sunt nunc domini, quia licet iura † subiectionis, non possunt præscribi a priuato, ut l. comperit. C. de præscrip. 30. annorum, tamen ab alia ciuitate & principe bene possunt præscribi, ut no. Archi. in c. placuit, 16. quæst. 3. & quod no. in l. 1. §. fin. ff. de aqua plu. ar. per Bar. & alios. & quod not. in c. cum contingat. de fo. competen. per dom. Anto. Non obstat. 11. q. 3. c. Imperatorum ubi uidetur dicere quod qui præceptum Imperatorum contemnit, iudicium sibi acquirit, & inter homines pœnas luit, & apud Deum frontem non habebit, quia non loquitur tantum in imperatore, sed in alio quolibet principe veritate inhibentis. & probatur per id quod sequitur, quod facere uoluerit quod ei per quod regis ipsa ueritas inserit, cor enim regis in manu Dei est, & ubi uolet inclinabit illud, ut in epistola, inter claras, & sic intelligitur c. qui resistit ea. causa & quæstione. Non obstat glo. in c. per uenerabilem, ubi dicitur quod rex Franciæ factus non recognoscit † superiorē, quia nec de facto neque de iure, ut patet per prædicta. neque obstat dicta glo. in dicto. c. per uenerabilem. Primo quia contra textum. Secundo quia eorum dicta, licet

sint rationabilia, non tamen sunt auctorifabilia. 9. distinctio. denique 11. q. 3. nolite. Et ibi Archi. & quod no. ff. de offi. præsidis. l. sed licet. Maxime, quia suspitionis ratio, patet, quia dicti glossatores erant Alamani, ut Ioann. teutonicus, & alij Italici, qui fecerunt dictas glossas, & illam feudi, in c. 1. in prin. de pace tenenda, & iuramento fir. quæ allegat. l. 1. C. de offi. præfati Aphr. Sed Hispani notauerunt contra. 63. distinctio. cap. Adrianus, & etiam Vincentius, & Io. de Deo. de dona. inter uirum & uxorem c. & si necess. & pro istis facit quod no. Innocen. in c. quod super ijs, de uoto. dicens quod infideles qui terram habuerunt, † conuersi ad fidem Domini, et iurisdictiones retinuerunt. Et sic iure, dixit dominus Rex Iacobus, quod omnia a principio sua fuerunt in uero & totali dominio ex ipsa belli acquisitione, & sic ex iure gentium, de iustitia & iure. † Merito rex in traditione suæ rei, illam potuit lege afficere & conditionem apponere. ff. de pactis. l. in traditionibus. ff. de contrahenda emptione. l. si quis sub hoc pacto, ut bona de Rea lenco; ad quemcumque transeant, etiam ad clericum, subeant onera regalia & uicinalia, & quod non in manum mortuam scilicet in ecclesiam non potest transire, sine principis iussu, & licentia quasi a principio bonis affectis ipsi legi regni. Sed nonne hoc est contra ecclesiasticam libertatem? Et sic non valent tales forales dispositiones. C. de Sacrosanct. eccle. autentica causa, & c. quæ in ecclesiarum. de consti. Et quod not. Bald. in autentica, iam nulla communitas. C. de episcopis & clericis, dicens similia esse in fraudem ecclesiasticæ libertatis. Ad quod facit c. nouerit. de sententia excommunicationis. Sed Dominus Bald. dixit in l. rescripto. §. finali, de muneribus & honoribus. quod antequam bona transeant in ecclesiam potest sic affici, ut transeant cum honore † & tunc contribuunt, ut si essent bona laicorum tanquam iam primum affecta. Et istud dicit colligi ex nota. per Innocen. in cap. postulasti, de foro comperen. & ita dicit quod fecerunt Perusini. Et dicit quod Eugubij tenuerunt unum alium modum securum, quod quilibet ciuis & comitatensis donauit communi omnes possessiones quas habebat designando illas per confines, & illas possessiones recipiebant a communi tributarias, & in hoc residet Bald. tamen hoc limitat uerum in l. placet. C. de Sacrosanct. eccle. quando illa affectio uel indictio est facta a principe, quia tunc, bona restant affecta tributo, & si transeant prædia in ecclesiam. Et sic secundum ista dicta satis uidetur tollerari quo ista bona quæ a principio fuerunt in pleno principis dominio, sicut. l. dicta affecta ut non possint transire sine honore regali, & vicinali, & cum iurisdictione Regia, etiam in ecclesias, uel clericos. Sed quomodo lex ciuili, uel patriæ poterit disponere, quod ecclesiæ, uel monasteria, uel Sancti non possunt acquirere bona citra Regiam licentiam, etiam cum dictis oneribus, quoniam

De Amortisationib. Rub.14. In §. Veniamus. 94

nam hoc uidetur esse: contra libertatem eccle-
 siæ, ut uidetur notari in l. Deo nobis, de epis-
 copis & clericis, & quod no. in l. fin. C. de pactis.
 & in auct. de sanctis, episcopis. §. nullam. & §. in
 terdicimus. Nam ibi tex. dicunt, quod per in-
 gressum religionis, filij nõ possunt priuari legiti-
 ma bonorum successione, quod fori in hoc re-
 gno prohibent expresse, dicentes quod filij uel
 monasterium ab intestato, neque ex testamen-
 to † succedant in bonis patrimonialibus, vel
 parentum, quod uidetur contra libertatem eccle-
 siæ. Et sic merito talis patriæ lex non uidetur
 valere, cum talis lex retrahat homines ab ingres-
 su uitæ contemplatiuæ, & sic uidetur turpis, &
 inhonesta, arg. in aucten. de sanctis, epi. §. sed
 hoc præsentis initio, cap. erit autem lex. 4. distin.
 & in cap. 1. de consi. lib. 6. Doctores altercan-
 tur in hoc an valeat lex vel statutum quod † in-
 grediens monasterium non succedat, transeunt
 communiter cum hac distinc. ⁹ quia aut sta-
 tutum uel lex disponit de ingrediente per hæc
 verba, ingrediens monasterium, uel si quis in-
 tret monasterium, sit priuatus iure successione
 uel non succedat. Et tunc dicunt statutum va-
 lere, quia non disponit circa clericum, & circa
 laicum, & sic circa personam sibi subiectam.
 Nam laicus est ille qui intrat religionem, meri-
 to de eo lex laicorũ potuit disponere, sicut dici-
 mus quod quis uiuens, moritur, ut in l. q. duos.
 ff. de manu. testõ. Et sic eo casu dicunt obstare
 aut. cassã. C. de sacrosanct. ecclesi. & auc. nisi,
 ad Trebel. quia ibi grauabatur si monasterium
 ingrediebatur: in casu superiori lucrum aufer-
 tur, non ius iam quæsitum grauatur, arg. de cõ-
 di. & demo. l. titio centũ. §. 1. ¶ Si uero statutum
 uel lex disponit de iam ingresso, per hæc verba,
 Si quis fuerit ingressus monasterium, & tunc di-
 cunt non valere statutum, quia non posset au-
 ferre clerico, uel monacho, uel monasterio ius-
 suum, & esset contra libertatem ecclesiæ, ut di-
 cta. l. Deo nobis, de epi. & cle. arg. de manumif-
 sis testõ. l. Stichus. Et ratio quare in dictõ primo
 casu valeat statutum, patet, q̃a hoc possunt lai-
 ci inuicem paciscentes saltim cum iuramento,
 ut in cap. 2. de pac. lib. 6. ergo potest fieri p † sta-
 tutum ut no. in rub. de decur. lib. 10. secundum
 Bar. in l. fi. C. de pact. & in l. Deo nobis, de epi-
 sc. & cle. & in l. Si is qui. ff. de iure fisci. Sed Bald. in
 dicta. l. fina. C. de pactis. dicit quod dictum sta-
 tutum non ualet quo ad legitimam filiorum,
 quia illa non deferretur, ut † lucrum, sed ut debi-
 tum, ut no. in l. prima. C. de iuris & facti igno.
 Et ideo dicit Bald. quod in eo, quod est su-
 pra legitimam potest saluari distincio Bartho.
 ut idem possit pater testando quod lex statuen-
 do, & hoc dicit uerum credere. nõ obstat quod
 pactũ est fauorabile, sed statutum est odiosum,
 nam propter religionem non debet quis con-
 sequi penam priuationis. Non enim delinquit,
 sed meretur ingrediens, ut in auctentica de san-

ctis. episcopis. §. sed hoc præsentis. coll. 8. pactũ
 autem ideo est fauorabile, quia fauorabiliter
 fit argumen. extra de dona. capitulo, cum dile-
 ctus. ¶ Sed uidetur quod etiam ultra legitimã
 non valeat statutum, quia est inhonestum, & re-
 trahit homines ab ingressu religionis, & sic ele-
 ctionis uitæ contemplatiuæ contra. §. sed hoc
 præsentis, in auctentica de sanctis, episcopis. Et
 hoc uidetur tenere Matthesis de Mathal. suo no-
 tabili. 151. dicens, quod statim cum quis inci-
 pit ingredi, ut q̃nia assumit habitum nouitio-
 rum, uel nouitiarum, quis proprie dicitur ingre-
 diens. Nam ingressus dicitur demum post pro-
 fessionem expressam uel tacitam, & uidetur p-
 petuo obligatus religioni in genere uel in spe-
 cie, ut in auctentica, ingressi. C. de sacrosanctis
 ecclesijs. & dicitur effici ecclesiastica persona
 ut in cap. religiosus, de sententia excommuni-
 cationis. lib. 6. Et sic merito non potest ligari
 statuto uel lege seculari secundum eum in di-
 cto notabili, ¶ Aduerte, & est subtilis, & singu-
 laris limitatio ad iam dicta. Nam aut prin-
 cept de per se citra populi consensum statuit,
 siue phibendo successione ante ingressum, si
 siue post, & nõ ualere statutum, quia tunc esset
 contra libertatẽ ecclesiæ, & quia inhonestũ. De
 primo aut hęc causa. C. de sacrosanct. eccle. & au-
 cten. itẽ nulla cõmunitas. C. de episcopis, & cle.
 & dict. ca. nouerit. de sen. excom. & in §. sed hoc
 præsentis, in aucten. de sanctis episcopis. col. ulti-
 ma. ¶ De secundo in dicto. c. erit autẽ lex. 4. di-
 stin. & sic siue loquat̃ intra legitimã siue ultra.
 Ex quo per ipsum statutum, retrahuntur homi-
 nes ab ingressu uitæ contemplatiuæ non ualẽt
 limites, nisi quando princeps ad id statuendũ,
 moueretur ex aliqua causa, ut puta pro conser-
 uandis bonis, & hæreditate in filijs masculis, ex-
 clusa filia femina monasteriũ ingrediente. ¹ Nã
 tunc ex quo est iusta causa id statuẽdi, scilicet p
 conseruatione domus, & agnationis, & licite
 statuitur, saltim ad id quod tali filie pertine-
 ret, saltim ultra legitimam, & hoc est quod satis
 confuse Bald. sentit, Butrigarium limitando di-
 xisse in l. Deo nobis, de epi. & clericis. Et sic li-
 mitando posset intelligi quod prædicti Bald. &
 Matha. sibi contrarij dixere in locis desuper al-
 legatis. Si aut princeps consensu populi id sta-
 tueret iuxta no. in l. non ambigitur. ff. de legib.
 tũc q̃a ipse populus in dictis successorib. sibi ip-
 sis posset præiudicare per pactũ, ut in c. quãuis
 pactũ, saltim cum iuramento, de pactis. lib. 6. Et
 id possunt per legẽ in quã consenserunt, iuxta
 no. ff. de pactis. l. nõ impossibile. in glo. & Rub.
 ff. de decretis decurionum, habita differentia,
 de qua dixit Bald. in d. l. fi. C. de pactis. an dis-
 ponat ultra legitimam, uel intra, quæ distincio
 satis est equa. Sed etiam dictum suum tu potes
 limitare, nisi lex talis p ingressum diminueret
 legitimã, quo casu ẽt caderet in potestatẽ sta-
 tuentiũ, iuxta no. in regula, indultũ, de regu. iu-
 ris

Speculum Principum, Petri Bellugæ.

ris & in l. fancimus. C. de nuptijs. per Bald. & in l. cū legis. C. de epi. & cle. & in auct. inuitis autē, quia ex quo statuta ualent, maxime cōsensu populi facta super diminutione legitime, etiam p illud ingrediens qui statuto consentit uel præsimitur consensisse, ut not. in Rubrica quæ sit longa consuetudo, sibi præiudicauit, & hoc est de iure communi, sed de iure fororum huius regni, latius patet potestas principis in statuendo, quod bona de realenco non possint peruenire ex successione ex testamēto, uel ab intestato ī monachū uel monasteriū. Et hoc ideo, quia ut est dictum, omnia bona de realenco fuerunt à principio principis, & ipsa lege sunt bona affecta à principio, quod in dominium ecclesiæ

36 † transire non possunt citra regiam licentiam, quæ uulgo amortizatio, appellatur, quam conditionem princeps potuit apponere, & legem dicere, quemadmodum si omnimodam alienationem prohibuisset ipsam rem afficiendo, & obligando. ff. de condi. ob causam. l. ea lege, & qd̄ ibi no. & in l. si ita stipulatus. §. ea lege. ff. de verbo. obliga. & in l. si q̄ sub hoc pacto. de contrahen. emp. & sic in illis bonis ubi alienentē reseruabit sibi manus iniectionē, quod potuit, & sic merito potuit priuare ingredientem monasterium successione cum bona per eum quærentur monasterio, ut in aucten. ingressi, de sacrosan. ec. & nedum dominio, sed in possessione ut not. in l. si adoptaero. ff. de præcario, quod est à lege regia dictū per dominum regē ab initio vetitum, & prohibitum esse censetur. Sed an est talis lex cōtra charitatem, quod ecclesiæ uel loca pia illa bona non habeant, & certe uidetur qd̄ non. quia, ut dicit Bar. in dicta. l. rescripto. §. si. quod causa iusta statuendi, est, ne omnia bona ueniāt in ecclesiā. Et ideo princeps iam sibi

37 reseruat, q̄ cum eius licentia possint pia † loca quætere, uel acquirere, ut possit uidere, & scire quæ bona transeant in ecclesiā, & maxime, quæ forus editus super hac prohibitionem successione in foro incipienti si alginotra. de intestatis. est factus cum consensu curiæ, & sic brachii ecclesiastici, qui pro bonis suis in curia intercedūt, & pro talibus bonis clerici sunt donis temporaliibus obnoxij. r. l. q. j. c. si quæ causæ. §. cum igitur ut diximus supra, in Rub. de ordine standi, uel sedendi in curia, & sic merito omnes etiam futuri tali legi curiæ præsumentur consensisse, ut not. in Rub. quæ sit longa consuetudo. Merito talis forus non uidetur neq; contra libertatē ecclesiæ, neq; piudicialis ecclesiæ, imò pro statu laicorū obseruādo, & ne omnia bona citra principis, & omniū dominorum licentiam transeāt in ecclesiā. Sed uidi dubitari. quid si monasteria habeant licentiam possidendi bona de Realenco, quibuscumque titulis, ad hos perueniāt nunquid tali casu adueniēte successione paterna ad filium religiosum, & sic ad monasteriū ex illius persona poterit illam successione capere

re, qd̄ uidetur, tū, quia de iure id potest monasterium capere ex persona monachi, in dicta auct. ingressi, & in auct. si qua mulier, & in cap. in p̄sentia, de proba. & quod ibi notatur. Et quia tēpore delatę successione erat habile monasterium ad acquirendum. Et sic sublato impedimento inhabilitatis acquirēdi uidetur, qd̄ possit succedere, quasi cessante † causa dispositio- nis debeat cessare, & dispositio. ff. de iure patro. Ladigere. §. quamuis: & quia sufficit, quod delatę successione sit habilis successor, & quod capere possit, de h̄redi. insti. l. in tempus, & melius in l. si alienum. §. in extraneis, & de acqui. h̄re. l. si seruus eius. cum ergo tempore delatę successione monasterium sit habile, sequitur quod poterit succedere. Nam ex quo successio defertur eo tempore, quo potuit habere efficax principium monasterio habilitato per licentiā regiam, merito ad illud statutū debemus referre, ut actus ualeat. ff. de dona. inter uirum & uxorem. l. si eum, & in c. de uxore. de sepulturis. Et quia ex quo monasterium principis beneficio utitur reintegrando illud, & habilitando perinde haberi debet, ac si medio tempore habile fuisset. l. finali, in fine. ff. de natalibus restituendis, facit. l. quæris, eo. ti. & quodam iure antiquo uidetur gaudere habilitatione facta iuxta. l. si q̄s filio. §. si pater, de iniusto rupto. & pro hac parte facit auct. idem de Nestorianis. C. de h̄reticis, ubi non capaces tempore delatę h̄reditatis, si demum sint habiles bona recuperant. Sed in contrarium uidetur facere, quia superueniens

39 habitas † super ius quæsitum alijs de parentela, non potest religiosus prodesse, arg. l. finali. §. quod si forte. C. de episcopis, & clericis, & in l. finali. C. sententiā pas. & in cap. quāuis, de rescriptis, lib. 6. & l. prima. §. ult. ff. de contrahen. Sed ius est quæsitum per forum agna. & cognata. merito etiam per monasterium habilitetur ad possidēdū bona de Realenco, talis habilitatio nō præiudicat ijs ad quos h̄reditas est delata. Ad hoc not. per Bart. in l. Gallus. §. quid si tantum. ff. de lib. & post. & qd̄ not. in ca. per uenerabilē, qui filij sint legitimi. ¶ Item quia forus inhabilitans monachos uel monasteria ad successione, est factus per dominum regem cum curia, merito inest consensus, populi, saltim præsumptus, ut notatur in l. omnes populi. ff. de iusti. & iure. & in Rubrica, quæ sit longa consuetudo, per gl. & l. si ex dolo. ff. de dolo, & in l. municeps, & in l. quod maior. ff. de munic. Merito populus per pactum saltim iuramento uallatum, à tali successione se potuit excludere intrando religionem, iuxta cap. quamuis pactum, de pactis lib. 6. Quid dicendum, quoniam quotidianum est dubiū, & pendet de facto, uidetur dicendum, qd̄ si quæramus de successione testamenti, & temporis conditi testamenti, & aditionis, monasterium non esset capax. etiam quod ex post ueniret habitas, ius esset quæsitū cognatis

vel

De Amortisationib. Rub. 14. In §. Veniamus. 95

vel agnatis : & non posset monasterium recu-
 rare, quoniam illis temporibus habitas est ne-
 cessaria. l. si alienum. §. in extraneis. ff. de hæred.
 insti. Si autem his temporibus erat iam mona-
 sterium habitatum, per licentiam regiam, tunc
 monasterium possit succedere ex persona mo-
 nachi, quia habitas fori est sublata, & nulli præ-
 iudicatur, & hoc satis induit forus in additio-
 ne, quod possit pater sibi relinquere ex sui vo-
 luntate, & quod bona transeant cum onere, quæ
 admodum transeunt habita amortizatione. Si
 queramus de successione intestati, & tunc autem
 stante inhabili monasterio, cognati vel agnati
 adiuerunt hæreditatem, per quem dominium
 quæsierint. l. cum hæredes. ff. de acqui. poss. tunc
 in iure eorum præiudicio non valet habitatio,
 neque eis præiudicat ex post quæsitæ amortiza-
 tione, & ad hoc faciunt iura allegata, cap. quæ-
 uis, de rescript. lib. 6. & l. finali, senten. pas. & l.
 prima, capit. ult. de cõtra tabul. cum iuribus al-
 legatis, per Fredericum de senis suis consilijs.
 26. & 27. ubi tractat de hac materia. Si autem an-
 tequam cognati vel agnati adirent monasterium
 habitaretur, & tunc quia illis efficaciter non
 erat ius quæsitum, quoniam solum habebant
 ius adeundi, quod non est in bonis. l. prætia re-
 rum, circa medium. ff. ad legem falcidiam, & in
 l. si sponsus. §. si maritus, ff. de dona. inter uirum
 & uxorem. Tunc habitato monasterio poterit
 succedere saltim usque ad legitimam filio per-
 tinentem, ut in aditione fori. Et ad hoc facit de
 cisio quæstionis ^f motæ per Bald. in l. Deo nobis
 de episcopis, & cle. & illo, qui decessit relicto fi-
 lio fratre ^f minore, quod monasterium est inca-
 pax successione iuxta cle. exiui, de uerbo. signi-
 tamẽ antequam alij ueniẽtes ab intestato ueniret
 & adirent hæreditatẽ, iste filius factus est episco-
 pus, an possit adire, & illis quibus erat ius dela-
 tum auferre hæreditatem. Et refert Fredericum
 de senis, illam quæstionem habuisse, ut ipse re-
 fert in suis consilijs cõsi. 27. & ibi refert opinio.
 quorundam doctorum: nam aliqui dixerunt,
 quod licet esset res integra quantum ad ius de-
 lationis, quia delatum erat ius adeundi alijs co-
 gnatis, ergo firmiter debet residere in eis, ut in
 regula iuris. id quod nostrum. præterea superue-
 niens capacitas nil operatur post ius quæsitum
 alteri, ut in l. fina. §. quod si forte. C. de episcopis
 & cle. Non obstat secundum Bal. de hæreti. C. in
 auct. idem de Nestorianis, quia ibi solum super-
 uenit ^f capacitas, sed superuenit restitutio in
 pristinum statum: in dicta quæstione solum su-
 peruenit capacitas, facit, secundum eum quod
 notatur in l. Gallus. §. & quid si tantum, de libe-
 ris, & posthumis, cõ similibus. Sed dicit, quod
 his non obstantibus domi. Fede. secundum Bal.
 in illam partem quod possit episcopus, qui prius
 monachus, erat uel monachus, qui est factus,
 postea capax possit succedere: nam ut Bald. di-
 cit dignitas superueniens, est quædam motio

prioris obstaculi, unde sicut filius legitimatus
 re integra succedit secundum consilium Dini.
 Ita iste idem quasi legitimatus, & habitatus
 omnibus sequentibus obstabit, Ideo quasi ad
 suam naturam reuersus ne in imagine nature
 veritas obfuscetur, arg. ff. de libe. & posthu. l. fi-
 lio quem pater, Nec obstat secundum Bald. di-
 cta. l. id quod nostrum. ff. de regul. iur. quia ibi lo-
 quitur de iure plenè dominij. Sed est quædam
 facultas quæ nondum in bonis nostris conu-
 numeratur. ff. ad l. falci. l. prætia rerum, circa me-
 dium, quod dicit Bald. sibi multum placere.
 Sed quomodo respondebis ad ius quæsitum ex
 iuris dispositione cognatis uel agna: quomodo
 per sequentem habilitationem potest tolli, quia
 nil aliud fecit forus, nisi tollere successione
 monacho, & monasterio, quod ex causa potest,
 ut supra uidisti fundatum. quomodo ergo con-
 tra legem in contractum transeuntem poterit
 fieri habitatio, maxime, quia id uidetur foro
 los caualers quals coses puxen esser alienades.
 42 Et quia princeps ^f nequit agere contra legem
 in contractum transeuntem, ut in glo. singu. in
 aucten. de defen. ciuita. §. nulla. col. 3. quam mul-
 tum commendat Bald. in l. digna uox. C. de le-
 gibus. quomodo ergo dicta principis habilita-
 tio poterit monasterium integrare, & capacem
 facere? posset dici, quod causa inhabilitationis
 monasterij solum est, quia bona de Realenco
 nequit possidere circa amortizationem de fo-
 ro cessante, ergo illo impedimento uidetur lex
 cessare, ut in dicta. l. adigere. §. quamuis. ff. de iu-
 re patro. sed hoc nil est dicere. quoniam ut in
 titulo uniuersali esset habilis, ut in bona immo-
 bilia posset succedere, sed foro vetatur. Sed pos-
 ses dicere quod ius legitime non est sibi uetitum,
 ut in aditione fori. Et sic data habilitatio-
 ne statim uenit successio, nec est uerum quod es-
 set ius quæsitum cognatis uel agnatis ante adi-
 tionem, sicut dicimus in illegitimo facto legiti-
 mo ante aditionem, iuxta consilium Dini. & tã-
 git Bald. in dicta. l. Deo nobis, quod legitimis
 non est ius quæsitum, imò uenit legitimatis, &
 tamen de foro, & iure prohibiti erant succede-
 re: nam antequam adeant, non sunt domini, ut
 in l. cum hæredes. ff. de acqui. poss. Et sic prin-
 ceptus reintegrando, & habitando monaste-
 riũ ante aditionem, & iam fortius si ante mor-
 tem testatoris monasterium succedit. Non ob-
 stat forus, los caualers, quia ille non reprobat
 nisi priuilegium ante factum, concedendum,
 non reprobat. ad hoc de rescript. capitulo fina-
 li, lib. 6. maxime, quia ut uidisti dicti fori sunt
 aliquantulum exorbitantes, & ut non habentes
 iustitiam naturalem facillime & princeps in eis
 dispensat, facit quod notatur in l. digna uox.
 C. de legibus: Nec est uerum quod infringatur
 lex in contractum transiens, sed ut illa non ob-
 stet fit per principem habitatio, ut dicimus
 ip spurio legitimato. nam cum legitimare non
 est

Speculum Principum, Petri Bellugæ.

est contra legem prohibentem eum succedere, sed eum habilitare, ut possit succedere: quod princeps potest, uide late, scripta, in dicto capitulo, per uenerabilem, qui filij sint legitimi, & etiam de foro non est uerum quod ante mortem neque ante aditionem sicut ius quæsitum ex foro, quia etiam ex pacto non quæretur neque posset queri agna. vel cognati. ius ante mortem, ut in l. pacta, & ibi notatur in glo. C. de pactis, & in l. pactum, & quod ibi not. in gloss. C. de colla. merito neque ex statuto per equiparationem, iuxta not. in glo. de decretis decurio, & in l. non impossibile. ff. de pactis. Et sic uideatur dicendum quod monasterium quod habet iuris amortizationem, id est habilitationem

43 per principem possit succedere, † non obstante foro, maxime si amortizatio sit habita ante mortem defuncti, de cuius successione agitur, non tamen firmo ad presens quare pendet in causa in facto, cuius sum aduocatus.

CAMILLI BORELLI ADDITIO.

- a ¶ **MORTVAM.]** Manus mortua est ecclesia, Ciuitas, uniuersitas, quia sicut mortuus iam amplius non moritur, sicut, & prædicta loca nunquam moriuntur, priuaturque Dominus ex tali concessione, sicut iure sibi spe competenti, ea etenim corpora nunquam moriuntur, quamuis personæ, ex quibus consistunt moriantur, & deficiant. l. proponebatur. ff. de iudic. l. sicut. §. In decurionibus. ff. Quod cuiusque uniuers. nom. l. Grege. ff. de leg. 1. l. Inter stipulantem. §. sacram. ff. de uerbor. obligatio. l. qui res. §. Aream. ff. de solut. & uide Lucam de Pen. in l. si qui C. de diuers. præd. libro. 1. 1. Vel dicitur Amortizatio, quia res mori dicitur, cum nunquam ad Dominum redeat. & de materia uide nonnulla per Ioannem Belsiati in consuetud. Aruernæ. capitulo 27. Della conditione main morte. per totum.
- b ¶ **AN SIN È iussu.]** Vide textum in §. sacra. Inst. de Rer. diuis. & lege Papyria prohibitum fuit ædes sine plebis iussu consecrari, ut testis est Cicero in Oration. pro Domo sua ad Pontific. tulit eam legem. Q. Papyrius Tribun. Pleb. Authore Vdalrich. Zas. in Catalogo. ll. Antiqu. in titul. de lege Papyria de sacrandis Agris. & Antiquitas cõsul solus, uel Imperator templa dicabat. ut author est Alex. ab Alexand. Dierû Genialium. lib. 3. capitulo. 16. quo tamen ritu, modo forma, ac sollempnitate apud Christianos ecclesia consecratur, abunde Pontifices nostri in titulis de consecratione ecclesie, uel Altaris, quo in titulo etiam Goffred. et Hostiens. in summis. & breuius, et pulchrius per Marcum Anton. C. cch. Institutio, Iuris Canon. lib. 2. titul. 1. 1. per totum. Vbi plene.
- c ¶ **EMPHITEVSIS, & feudo.]** Præctica obseruat quod Emphyteosis non potest in potentiores alienari, ut uoluit Alexand. in l. si fin. ita. §. de Vectigalibus. num. 36. ff. de Dam. infect. l. in l. fin. num. 90. & 97. C. de Iure Emph. Hierony. Gratus in consilio. 80. num. 2. vol. 1. Refert, & sequitur D. Iulius Clarus in lib. sentent. 4. §. Emphyteosis. q. 22. ubi ponit exemplum in Curialibus, militib. & clericis. uideri autem possunt Docto. in l. si ita quis. §. ea lege. ff. de uerbor. oblig. in capitulo, Potuit. de locat. & Alexand. in consilio. 120. uol. 1. & Guido Pape in consil. 139. Emphyteosim extraneorum, & sic non ecclesie, ad Monasterium, & ecclesiam transire uoluit Hierony. Gratus in consilio. 55. nom. 29. vol. 1. D. Iul. Clar. in dicto. §.

Emphyteosis. q. 28. sequitur Rimald. in consilio, 166. num. 2. vol. 1. ipsosque nouissime sequitur D. Fracisc. Burfat. in consilio, 48. Dominus Ludouicus. num. 22. vol. 1. Quamuis contraria ignitur sententia Paul. Parisius. in capitulo, in præsentia. num. 196. extra de probatio. quem sequi uidetur cum aliquo temperamento D. Iulius Clarus. in dicto. §. Emphyteosis. q. 33. Vide tamen quid in ea re sentiat idem D. Burfat. in consilio. 60. Fuit alias. num. 29. 35. vol. 1. ¶ Feudum autem an transeat ad ecclesiam? Vide Doct. i. capitulo, 1. §. donare. qualiter olim feud. alien. poter. & in capitulo, 1. §. inde potest. de Alien. feud. Lucas de penna in l. si qui. C. de Diuers. præd. lib. 1. 1. Paris de put. de reintegr. feud. capitulo, an si quis uend. rem feud. fol. 145.

- d ¶ **LEGIBVS imperij.]** Idem Belluga supra. Rub. 6. ubi dixi in uersiculo Imperatorem. & dixi etiam supra. Rub. 1. 1. §. His igitur. in uersiculo recognoscentes. & uide Andr. in Præud. Feudorum. q. 1. Doct. in capitulo, per uenerabilem. Qui fil. sint legit. Henricus Boich in capitulo, si diligenti. ex. de præscript. Doct. in l. Benè à Zenone. C. de quadrien. præscript. Lucas de Penna in l. 1. C. de Colon. palæst. lib. 1. 1. in quibus locis clarè habetur, Hispaniarum regem Imperio, cuiusque legibus subditum non esse.
- e ¶ **ET DICEBAT Bart.]** Opinionem Bartoli quod qui diceret Imperatorem non esse totius orbis dominum esset hæreticus sequitur Alfonso Aluaro. in Specu. cap. 4. 1. col. 5. uers. & potest princeps Lancelett. Corrad. in tẽplo omn. iud. lib. 1. §. 1. q. 2. capitulo, primo. sed ego sequor Bellugam, quod hoc est somnium, ex quo in hoc casu nõ concurrunt errores contra fidem catholicam, nec pertinacia, ut dici posset hæreticus, uoluit Thom. secunda. 2. q. 1. 1. Samancus in praxi Hærescos. titul. secundo.
- f ¶ **DEPRECATIO.]** Ad intellectum. d. l. Deprecatio. & illius dicti, quod Imperator est mundi Dominus, & quomodo intelligatur, & procedat, Vide Roland. à Valle in consilio. 88. num. 7. & 28. vol. prima Andr. Alciat. disputation. lib. 2. capitulo. 5. Restaurum Castald. in tract. de Imperatore. q. secunda. Vacon. à Vacuna lib. De. claratio. 3. Declarat. 6. & nouissime alios quam plures allegant. Do. Bernardin. Alfanu in Collectan. Iuris. 4. Imperator. & latius ego supra Rub. 6. in uersiculo Princeps Regni Dominus.
- g ¶ **CAELESTI maiestate.]** Imperium an Mediate uel immediate à Deo dependeat? Dixi latissime, & supra omnes per plures columnas supra Rub. 6. in uersiculo à celesti maiestate. ubi me remitto.
- h ¶ **CAESARIS cesari.]** De intellectu uide quæ supra dixi in dicto uersiculo. A celesti Maiestate. & Doctores Theologi, & nouissime per D. Paulum de Palateo Gratense ibi apud Mathezum cap. 22.
- i ¶ **VIOLENTIAM.]** Quod Tirannide inuentum fuerit Imperium late dixi in supra allegato uersiculo à celesti Maiestate, & uide Innocent. in capitulo, Quod super his. extra de uot. & uoti Redempt. Albericum de Rosar. in l. 1. C. de summa Trinit. & Fid. Cathol. Andr. de Isern. in Præud. feudorum. q. 2. Abb. Panor. in capitulo, per uenerabil. de elect. ostenditq; sapide Augustinus Niphus sueslanus. de Regnandi pericia lib. 1. capitulo, 2. cum pluribus sequentibus, & per Transitum idem Niphus Philosophus in lib. de inimicitiam lucro cap. 3.
- k ¶ **OBPTEM.]** Quomodo eligatur Imperator. Videri potest liber Restauri Castaldi in Tract. de Imperatore. & Nouissimo in uulgari lingua Itala in primo volumine literarum Principum. circa principium. in quo sunt duæ epistolæ, declarantes totum id, quod gestum fuit Germanie in Coronatione immortalis memorie Caroli quinti de Austria Imperatoris, Regisq; nri animi nunq. uicti. Vbi apparent omnes solemnitates. sunt etiam post

De Amortisaionib. Rub.14. In. §. Veniamus. 96

in Pontificali ecclesia, & nouissime etiam Lancelot. Conradus in templo omnium iudicum per totum.

¶ **ARCHIEPISCOPVS** Moguntinus.] Sed istud ius eligendi imperatorem quis tribuerit ipsis principibus Germanis. Ioan. And. in c. ad Apostolicam. de re iudicat. in 6. dicit hoc eis fuisse ab ecclesia concessum. arg. c. per ueuerabilem. ubi hoc voluit Panormit. extr. de elec. action. sequitur Alfonso Aluar. in specul. Romani Pontific. cap. 56. colum. 1. ubi etiam asserit quod si negligant electores eligere electio spectabit ad Papam. Inde Thomas de Aquino de Regimin. Principum. lib. 3. cap. 18. & cap. 19. dicit quod imperium tamdiu durabit in Germanis, quantum Romana ecclesia expediens iudicauerit. sequitur Lancelottus Conrad. in templo omnium iudicum lib. 1. cap. 1. q. 2. numero. 9. quoddamque a Pontifice, & eius ecclesia ius Imperatorem eligendi habuerint, dicam statim, & patet ex eo quod fuit translatum imperium per ecclesiam a Græcis in Germanos, propter imperatoris Constantinopolitani desidia, negligentiam, & suspicionem omittendo defensionem ecclesie a populationibus Longobardorum, hæreticorumque disidijs, & primus coronatus fuit Carolus Magnus. ut uoluit Card. in clem. prima de iurciurand. dicens hoc fuisse in Anno Domini 1250. Bertachinus in verb. Imperium dicit fuisse in Anno. 1264. tempore, quo fuit Stephanus Papa Tertius. Alfonso Aluar. ubi supra dicit Carolum suscepisse imperij Diadema Anno Domini. 1304. Ioannes Baptista Egnatius lib. 3. Romanorum principum in vita Caroli Magni. & Platina in vita Leonis Tertij asserunt hoc fuisse in Anno Domini 800. uerum Egnatius, & Platina uerius dixerunt, ex quo prima Caroli Magni coronatio fuit de Italia Regno anno. 773. ut uoluit Ioann. Tilius in Chronicor. de Regibus Francie. uel ut alij, anno. 774. tempore Hadriani Papæ: per Archiepiscopum Mediolanensem Modetæ corona ferrea & Imperiali diademate demum coronabatur an. 799. ut placuit Adoni Viennensi. in chronico. Aitatem. 6. sed uerior est opinio quod coronatio fuit in anno. 801. tempore Leonis Tertij Pontificis, ut uoluit Marc. Anton. Sabellicus. lib. 2. & lib. 9. in princip. 8. Eneadis. sequitur Lancelot. Conrad. ubi supra. q. 1. nu. 2. Ioannes Tilius ubi supra. & nouissime satis accurate Carolus Sigonius historiarum de Regno Italie. lib. 4. licet Onuphrius Panuinius in lib. Romanorum Pontificum dicat fuisse in anno. 800. quod parum, aut nihil refert. Sed aduertendum quod uidentur minus recte asserere scriptores primam imperij translationem fuisse factam, ad Germanos, cum re uera fuerit facta ad Francos in personam suprascripti Caroli Magni, ut cuilibet intuenti patet. & annotauit etiam Carolus Degraffalio. in trac. Regalium Francie. iure. 3. penes quos durauit, & stetit Imperium per multos annos, quia post Carolum successit Ludouicus Pius, eius filius Lotharius, Ludouicus. 2. Carolus. 2. Caluus. Carolus. 3. Arnulfus, uel (ut alij) Ranulfus. Ludouicus. 3. Balbus. Berengarius. Conradus, qui mortis tempore imperij diadema non receperat, Berengarius. 2. Henricus. Berengarius Tertius. Lotharius. 2. Berengarius. 4. & post hos Otho primus Germanus, & intercesserunt anni circiter. 150. & menses nouem, iuxta computationem Benuenuti de Rambaldi in suo Augustali, uel iuxta computationem Sigonij intercesserunt anni. 161. & ad Francos peruenisse fateatur etiam Ioannes Zenaras Annalium parte 3. in uita Irene, & Constantini eius filii in fine. Paulus Diaconus ad uitas Imperatorum post Eutropium. lib. 23. sub uita Eirene. Ioann. Charionus. lib. 3. quod tenuit etiam Nicetas in Annalib. li. 5. in uita Irene post quos demum Imperatores peruenit Imperium ad Othonem primum Germanum tempore Ioannis Papæ 12. anno. 962. ut testatur Sigonius de regno Italie. lib.

6. qui de Othone loquens inquit, Carolum Magnum Italie Regnum adeptum, nouum Romani imperij titulum in Franciam retulisse, se pariter deuicta Italia, si se res dederit, idem decus sue parere Germanie posse. & Benuenutus Rambaldus in Augustali in Othone primo dicit, Otho primus Henrici filius, ex Germanorum gente primus ex Theutonicis solus obtinuit Imperium occidentis, & post eum soli Theutonici imperauerunt. nec obest quod asserit Lancelot. Conrad. ubi supra lib. 1. cap. 1. §. 2. quod Carolus Magnus erat Germanus, quia dicebatur Austriacus, tum quia sapit diuinationem, tum etiam, quia dato sic eum appellatum fuisse, quod nego adhuc dici poterat Austriacus a Fannonia deuicta, quæ est Regio Austriaca, quam uictus Iringo ipsorum duce subegit. Sigon. Historiarum. lib. 4. quam Pannoniam Austriam esse uoluit Federicus scot. resp. 28. num. 167. lib. 6. Tom. 1. de principibus eligentibus tractat Riualius Historie iuris ciuilib. lib. 4. & Ioannes de Vanquel in suo Breuiario in allegato c. ad Apostolicam. Quoddamque imperialis electio ab ecclesia, & Rom. Pontifice ortum habeat, & hodie pendeat habemus Innocentij Secundi Pontificis historiam, qui in Basilica Lateranensi pingere fecit Imperatorem Lotharium ab eo coronam imperii accipientem, & ante eius pedes prostratum, tamquam uasallum, ubi sunt hi uersus.

Rex uenit antefores, iurans prius urbis honores

Post homo sic Papæ, sumit, quo dante coronam.

Quos uerius retulit etiam Sigonius li. histor. 11. & Franciscus Horomanus in disputatione. Feudistica. cap. 5. inde Legati Hadriani Papæ Imperatori Friderico, respondisse ferunt, a quo ergo habet, si a domino Papa non habet imperium? refert Radeuscius histor. lib. 11. inde Hadrianus Papa scribit ad Archiepiscopos Treuerensem, Moguntinum, & Coloniensem his uerbis. Romanum imperium a Græcis translatum est ad Alemannos, ut rex Theutonicorum, non ante quam ab Apostolico coronaretur, imperator uocaretur, ante consecrationem rex, post imperator unde igitur habet imperium, nisi a nobis? ex electione principum suorum habet nomen regis, ex consecratione nostra habet nomen imperatoris, & Augusti, & Cæsaris, ergo per nos imperat. cum reliquis quæ sequuntur quæ ponit Ioann. Auentinus. lib. 6. aliam epistolam eiusdem tenoris fere scriptam ab eodem Hadriano ad Fridericum Imperatorem retulit Sigon. lib. 11. Nec suprascriptis obstat quod Ioannes Charionus. lib. chronicorum. 3. asserat Carolum natum fuisse in Oppido Ingelheim comitatus Palatini propè Maguntiam, quia comitatus Rheni Palatinus nulli dubium, quin sit situs in Gallia Belgica, prout apparet ex Ptolemeo Geograph. lib. 2. in Tabula Europæ. 3. Quoddamque ab Ecclesia Electores potestatem eligendi Imperatoris habuerint. docet idem Charionus lib. 3. & uide quæ dixi supra Rub. 6. in uer. A cœlesti Mâiestate. & idem tenuit per alia media fundata iure Canonico, ac diuino Marquard. Susannius in tract. de Cœlibatu sacerdot. non abrogand. parte 1. cap. 2. a numero. 5. usque in finem.

¶ **REX** Francie.] Videas Lucam de Penna in l. 1. C. de Colon. Palestin lib. 11. Math. de afflict. in prælud. const. regni. q. 2. nu. 5. & latissime Carolus Degraffalio. in trac. de regalib. Francie per totum, ego supra dixi rub. 11. §. his igitur. in uer. non recognoscentis: ubi me remitto.

¶ **ECCLESIA M.**] Sic ecclesia dicitur manus mortua. ut supra dixi in uer. Manus mortua. ipsa etenim numquam moritur. ut conclusiue dicit do. Francisc. Bursat. in const. 30. omiffis. nu. 46. vol. 1.

¶ **ECCLESIASTICAM** libertatem.] Quia onera per laicos imponi non possunt, per quæ libertas ecclesiastica

libera

lica minuitur, vel tollitur capitulo, 1. & c. fin. de Immun. eccle. in 6. Felin. in capitulo, ecclesia sanctæ Mariæ. col. 1. de Constit. & in capitulo, nouerint. extra. de sent. Exco. & per Anton. Capici. in Decisio. Neap. 161. in causa Crusconi. num. 6. & dicuntur onera, & statuta contra libertatem ecclesiasticam, quando per ea tolluntur, aut diminuntur priuilegia ecclesijs, uel ecclesiasticis personis concessa per Papam, vel Imperatorem. Iuxta relata; & amplè tradita per Barthol. Socin. in consilio. 241. circa primam. col. 3. vers. At quinto. vol. 2. ¶ In casu tamen de quo hic agitur dicendū est, quod quilibet in re sua est moderator, & Arbitrator, ut idem videmus in Feudis, inde notabiliter dixit Oldradus in consilio. 17. Thema tale est. consuetudinem non esse ecclesiæ onerosam, quæ bona quæ sita ei non aufert, etiam si induceret, quod non acquirit. Vide Bart. in consilio 37. quidam Cola Pauli. Philipp. Deci. in capitulo, Ecclesias Sanctæ Mariæ. col. 24. vers. 3. conclusio. & in consilio, 269. & Signorol. Homode. in consi. 21. statuto ciuitatis Mediolani. vide ad materiam Lapom Alleg. 92. num. 3. vbi. D. Quintilian. Mā dos. in Apollin. in verb. immunitatem.

P ¶ **ONERE.]** Vide Andr. de Ifern. in titul. quæ sint regalia. vbi per domi. Nardum Liparulum de Neapoli meritisimum Anasilitem Neocastrenf. in Additionibus nouissime in lucem editis. & Angelus, in consi. 206. Inter ordinamenta. & Lucas de Pen. in l. fi. C. de exact. tribut. libr. 10. ecclesia namque tenetur ad tributa, si ad eam prædistributaria peruenerint. l. si diuina domus. C. de exact. trib. eo. lib. 1. de his. C. de episco. & cleric. voluit Laurentius Siquanus in consi. 30. Nicolaus Euerardus in consi. 42. col. 6. Ioan. lupi. in tract. de immun. eccle. quæstio. 4 in princip. Marcus Anto. Natta in consi. 280. vol. 2. Benedict. Capra regul. 96. nu. 62. D. Fernand. Vasquius in tract. de success. parte. prima lib. 1. §. 10. num. 654. & D. Folletius in Regni consti. item statuimus. num. 3. sub Rubri. de Episcop. & cler. & in const. prædecessorū. num. 11. 2. 6. sub Rub. de sacros. eccle. quos nouissimus omnium accepi à D. Francisco Bursato. in consilio 42. traditum est. num. 6. cum pluribus seq. vol. 1. quibus adde Benedictum Canophylum in tract. de priuileg. ecclesiasticarum personarum. titul. de Immun. eccl. priuilegio. 14. onus enim Reale regulariter semper rem sequitur. tradidit D. Ioannes Cephalus in consilio. 191. Petrus. num. 11. uol. 2. & in casu proposito quod ecclesia teneatur ad onera perpetua & vniformia annexa Rei, alios quam plures referens tenuit Iacobus Mandell. Albenf. in consilio. 8. Pro resolutione. num. 1. 2. cum alijs relatis per D. Iacobum Menochium in consil. 63. dubitationem. num. 11. vol. 1.

Q ¶ **CVM** hac distinctione.] Hæc distinctio fuit Bartol. in l. fi. C. de pact. Communiter autem ab omnibus concluditur indistinctè hanc opinionem non valere. ut per Angel. Fulgos. & alios in dicta. l. fin. idem Ang. in questio. incip. nobilis quidam genere. Alexan. in l. stipulatio hoc modo concepra. ff. de verb. oblig. Ioann. de Imol. in cap. quamuis. de pact. lib. 6. Brunus in tract. stantibus Mascul. foemin. non succed. Articul. 6. q. 2. Membri. 1. Iason in dicta. l. fin. C. de pact. & ibi Philipp. Deci. idem Deci. in ca. in præsentia. col. 25. de probat. Alexand. in consilio. 139. vol. 2. Barth. Socin. in consilio, 81. in præsentia consultatione. col. pen. vers. sed restat. vol. 1. Et in consilio, 241. circa primam vol. 2. ¶ Notandum tamen est quod licet omnes concludant, id per statutum induci non posse, non tamen aliqui id negant fieri posse pacto, s. quod si ingrediatur non succedat, per verba Bart. in dicta. l. fin. ibi patet quia potest fieri per pactum saltem iuramento firmatum. Sed dicta Bartoli opinio procedere potest, quando is renunciat hæreditati delatæ ante professionem secus si deferendæ ad quod uidet Barthol. Socin. in l. 2. ff.

de his, quæ poene nom. Hæreditatis namque futuræ renuntiatio, tacitam conditionem habet, si renuntianti deferatur. Paul. de Castr. & Iason de Imol. in l. qui superstitis. ff. de Acquir. hæred. Alexand. & Deci. in l. pactum C. de Collat. Vnde conditione cessante, & renuntiatio cessabit, ex quo potest professionem immediatè deferri hæreditas. Imol. in l. si pater familias. ff. de hæred. in sti. Doct. in capitulo, in præsentia. de proba. Alexand. & Barthol. Socin. in l. 1. ff. de Vulg. & pupill. Benedict. Capra in consilio, 24. & Barth. Socin. in consilio. 245. uol. 2. quinimmo quando hæreditas Monasterio acquiritur Monacho mediante, dicendū erit idem idē si filius renunciauerit, cum per renunciationem suitas non tollatur, sed ipso iure hæres efficiatur. dicunt Bald. & Salyc. in l. quidam Eulogio. C. de Iure delib. Et sic filio delata erit hæreditas ea non obstante, eodemque instanti in monasterium delata, dato quod demum repudiationis vigore monachus excludatur. ad quod ad sunt notata in l. filius qui patri. ff. de Vulg. & pupill.

M ¶ **ONASTERIVM** ingrediente.] Statutum expresse excludens Moniales à successione nullum est, ut voluit alios allegans Bartholom. Socin. in consilio. 81. in præsentia. col. pen. vers. circa primum. uol. 1. Laurent. Calcan. in consilio. 7. num. 18. ¶ In casu tamen prædicto debetur tali Moniali Paragium ingressarum, nam si cur si nuberet viro temporali debet considerari paragium secundum conditionem viri, ita quando nubit sponso cælesti, & tunc paragium debet esse iure naturæ. ut voluit Andr. de Ifern. in consti. Regni. in aliquibus. circa finem sub titul. de success. comit. & Bar. quem refert, & sequitur Sebastian. Neapodan. in consuetud. Neap. si moriatur nu. 66. cum pluribus seq. sub Rubr. de success. ab in testato. Alberic. de Rosat. in Authentica. sed quamuis. C. de Rei vxor act. Petrus de Anchar. in consilio, 107. in paucis uerbis. & Alexand. in consilio, 139. uol. 1. Math. de Afflict. in Decis. Neapol. 348. Pater posuit. & uoluerunt Bartholom. Martialis Anton. Capicius. & Marinus Freccia post Neapodanum in dicta consuetud. si moriatur, & post eos nouissimè Camillus Salernus. qui alios complures refert, videri tamen ad hanc rem possunt, quæ ex cõmuni annotarunt Iacob. Mandell. in consilio. 98. Quo ad primum num. 1. & in consilio, 100. si uera. num. 1. & D. Francisc. Bursatus suo more quam plures allegans in consilio 93. in causa magnifici. num. 28. vol. 1.

D ¶ **DECISIO** quæstionis.] Andreas de Ifern. ita dicit in simili in cap. 1. de Milit. Vassall. qui arm. bellic. de po. quod si clericus mortuo patre clericatum dimittat antequam de Feudo questio moueatur illud recuperabit. sequitur Lucas de Penna in l. nulli. C. de Numerar. & Actuar. lib. 12. & Math. de Afflict. in dicto. cap. 1. de Melic. Vassall. idem dicit Anton. Capic. in Inuestitura Feudal. sub titul. Feudatar. Habiles. uerfi. clericus si efficiatur. fo. 244. voluit idem Capicius in Decisio. 115. num. 11. Ioan. Thomas de Marinis. in tract. Feudorum. lib. 1. tit. 1. §. cõstitutio. num. 140. vers. tertia, & ultima.

In versiculo, Nunc videamus.

S V M M A R I V M.

- 1 Prohibita venditione, vtrū pignoratō sit prohibita.
- 2 Locatio quando pro alienatione habeatur.
- 3 Quæ in monasterium sine amortizatione non transeunt, monasterio obligari non possunt.
- 4 Iurisdictio, & dominium æquiparentur.
- 5 Iurisdictio quando in ecclesiam, ex iuris dispositione transeat.

6 Eadem

De Amortizat Rub. 14. In versi. Nunc videat. 97

- 6 Eadem prohibitio, laicorum, & ecclesiasticorum.
- 7 Ex legato ius amortizationis debetur.
- 8 Confiscatio, & incorporatio, quæ sit ipso iure.
- 9 Dominium, quando sine possessione transeat.
- 10 Monasterium quando habeat legitimam monachi.
- 11 Bona clericorum, quæ onera subeant.
- 12 Dominium quando non transit in ecclesiam, quando non sit locus amortizationi.
- 13 Iudicis officium quando solum locum habeat.
- 14 Officium iudicis, actionem non presupponit.
- 15 Priuata constitutio testatoris, legem euertere nõ pot.
- 16 Clerici uita comite, quæ bona possideant.
- 17 Ius eligendi quando transeat in heredem.
- 18 Ius eligendi, quando transeat indistincte in heredem.
- 19 Regia parti semper fauendum.
- 20 Casus a contrario sensu habetur pro expresso.
- 21 Inter casus expressor, non veniunt omitti.
- 22 Acquisitione facti, quæ bona sint principis.
- 23 Princeps quando componat cum subditis.
- 24 Iudex quando debeat laborare ad concordiam.
- 25 Fiscus regis & fiscus ecclesie, quando concurrant.
- 26 Quæ bona ecclesie applicantur.
- 27 Res clericorum sequuntur conditionem personæ.
- 28 Non homines propter res, sed res propter homines deus creauit.
- 29 Multa, & confiscatio qualiter differant.
- 30 Bona immobilia, quæ non sequuntur conditionem personæ.
- 31 Clerici propter quæ sunt sub iudice laico.
- 32 Quædo bona delinquentis confiscatur, quib. applicetur.
- 33 Quod quisq; iuris statuerit in aliū, eodē iure utatur.
- 34 Bona violatoris pacis cui applicantur.
- 35 Clericus quo ad patrimonium subest secularibus.
- 36 Rex in toto regno iudex ordinarius.
- 37 Episcopus territorium non habet.
- 38 Episcopus realem executionem non habet.
- 39 Iurisdictiones, qualiter distinguuntur, inter regem, & episcopum.
- 40 Bona deuoluta in ecclesiam largitione principi, utriū egeant amortizatione.
- 41 Ex generali donatione omnia transeunt.
- 42 Regalia suam principis nunquā alienat, nisi expresse.
- 43 Fiscus præscribi nequit.

NUNC videat in quib. casib. sit necessaria amortizatio, vel ius ex ea debitū. Et scias qd amortizatio ē necessaria, & ius debitū i omni casu prohibito pforū, vel priuilegiū trāsferre i ecclesiā aliquā ré. Et hoc est i oibus bonis sedentib. in domib. hæreditatib. vel possessionib. vel ortis, & alijs, ista. n. de foro nequeunt transire in ecclesiā, ut in foris, in Rub. quæ res alienari non debent in foro, aquell. & in foro stablim. in primo, & secundo. Et in foro los caualers, & in foro feni far nou. Et i titulo de intestatis c. si el testador, & in foro cascu & cascuna, in additione, & in titu. de intestatis, c. si el regno. ibi, eu axi empero, que cases, e hitas o coses se-

hentes no siens donades alochs religiosos, mas tant solament lo pren de aquelles coses. Et ista bona sedentia vocantur transire in ecclesiam, per quēcunque contractum dominiū transeat, siue per ultimam uoluntatem, siue per contractum inter uiuos, ut in dicto foro, stablim, ubi uetatur omne genus alienationis, latiori modo quo per ius possit intelligi, ut uideatur uetitus omnis cōtractus per quē aliquod ius queratur, iuxta legē finalē. C. de reb. alienis non alienandis & in c. nulli liceat. de rebus eccles. non alienandis. Et hoc ideo forus disponit expresse, quia loquitur in materia exorbitanti, & si solum uetuisset alienationem, solum intelligeretur prohibitus contractus, per quem transiret dominium, ut in l. prima. C. de fundo dotali, & in l. alienationis, de verbo. signi. Et ideo nisi expresse prohibuisset, in pignorationem non comprehenderetur sub nomine alienationis, nisi esset pignoratō per tantam quantitē, quod non esset ipes luitōnis, ut. ff. de legatis tertio. L. qui habebat, & ff. de pigno. l. in quorum, & ideo odiosis prohibitionibus non uenit locatio, etiam ad centum annos scdm glo. in l. codicilis. §. instituto, de lega. 2. licet illam non sequatur Dy. quoniā talis locatio habetur pro alienatione, & de illa loquitur tex. in capitulo, nulli liceat, de rebus eccles. non alienandis. ¶ Sed nunquid per dictū forum uidetur etiam hipotheca prohibita, & in ecclesiam transire, & uidetur quod non quia ratio diuersitatis patet inter pignus & hipothecam, quia in pignore creditor possidet: in hipotheca, non, ut in l. si rem alienam. §. proprie. ff. de pig. ac, & sic ratio diuersitatis patet, quare in pignore prohibuit, & tacuit de hipotheca, quod si uoluisset dixisset, de decimis, ad audientiam. Sed dic contra, imò & hipotheca uidetur etiam prohibita, quia quantum ad actionem in nullo differunt Insti. de ac. §. Item Seruiana. ff. de pignoribus l. res hipothecæ. §. penul. Et ideo dixit Ioann. So. di. c. primo, q. inter pignus, & hipothecam, non est differentia, nisi in nomine. ¶ Item quia eadem ratio, ergo idem ius. l. adigere. §. quamuis. ff. de iure patro. & in l. illud, ad l. Aquiliam. Et quia prohibita alienatione, est prohibita etiam hipotheca, ut est tex. in capitulo, nulli liceat, de rebus eccles. non alienandis. & in dicta. l. fin. Et si res immobilis de Realenco, nequit hipothecæ dari seu obligari ecclesie sine principis licentia, & soluto iure amortizationis, & pari forma super re immobili de Realenco, non potest ius ususfructus constitui, neque seruitus ecclesie donari vel consignari, ut in dicta. l. finali. C. de rebus alie. non alienandis, quia usufructus pars domini est. ff. de usufructu. l. usufructus, & pari forma non potest aliquis contractus constitui proprietarius, cum ex eo transeat utile, uel restet utile dominium accipientis, & directum in conceden. in sti. locati. §. ad esse, & in l. possessiones. C. de fundis

R dis

dis patrimonialibus, lib. 10. Et ideo forus, stabli
 quæ res alienari non possunt, prohibet et cen-
 sum constitui, vel tributum responsionem fieri,
 vel de parte fructuum responderi ecclesiæ su-
 per re de Realenco. & iam fortius contractum
 censualem, & emphiteoticarium constitui, siue
 in perpetuum cum gratiæ instrumento, quia iste
 est proprietarius contractus & pars fundi, & in ec-
 clesiam alienatur. l. fundi partem. ff. de contra-
 henda emptio. Et quia isti annui redditus inter
 immobilia connumerantur in clemen. exiui, de
 verbo. significa. quæ immobilia alienari in ec-
 clesiam prohibentur ex dictis rationibus. Et quæ
 ex dicto contractu censuali, & si in nuda percep-
 tione esset, oritur duplex actio personalis, & hi-
 pothecaria, ut not. Bald. in authe. si quas actio-
 nes. C. de sacrosanct. eccle. per tex. in authe. de nõ
 alie. §. scientiæ. & vide. l. prædia, & quod ibi nota-
 tur. C. de fidecommis. merito illa actio hypo-
 thecaria per ecclesiam possideri nequit, citra
 amortizationem, & licentiam regiam, ut su-
 pra est dictum. sic neque censualia etiam nuda
 perceptione. Neque ecclesia potest possidere
 iurisdictiones bonorū de Realenco citra regiã
 licentiam, cum iurisdictione & dominio æqui-
 paratur. ff. de statu hom. l. qui furere, & ibi Ang.
 Sed id videtur limitandum si iura prædicta cen-
 sus vel tributis servitutis, vel alia similia sint con-
 stituta specialiter, super re de Realenco. Sed si
 constituatur generaliter super omnibus bonis
 in testamento, vel ultima voluntate, capellania
 ad annuversarium vel lancea, vel aliud dandum
 annue pro sua anima ecclesijs vel locis religio-
 sis videtur, id à foro permissum, & sic citra
 ius amortizationis soluendum, quia id dici-
 mus posse facere, quia postquam lex non resi-
 stit ideo assistit, tali contractui iuste fit, iuxta
 notata, in l. cum lex, de fideiuss. ff. & in l. non
 dubium. C. de legibus, & quia istud annue sol-
 uendum non exit manum laicam, quia per ma-
 num hæredis est soluendum ecclesiæ, vel clericis,
 merito omnem aufugit amortizationem, quia
 nil transit in ecclesiam, neque dominijs neque
 possessionis, ex quibus debeat amortizatio,
 uti vidisti. Et ideo cõmuniter tabelliones uolen-
 tes iura regia tollere, & intricaciones in suis te-
 stamentis, quæ ordinant imponere, dicunt, qd
 testator ordinat & vult quod per manus hære-
 dis sui laici, tot solidi solvantur, & quod nil ali-
 ud in ecclesiam transferatur, quam quod ma-
 nus sua vel hæredis laici habet in illis, vel quod
 nullum ius in ecclesiam transferatur, sed quod
 suus hæres ista soluat, vel similia, ex quibus ver-
 bis credunt aufugere ius amortizationis. Et plu-
 ries de ijs & similibus vidi contentionem in re-
 gio consilio, partibus contendentibus se non
 obligatos ad ius soluendum amortizationis, illis
 de regio consi. dicentib. qd ius amortizationis,
 erat debitum: & eorum, qui plus intelligebant
 in hac materia, fuit pro parte regia potissima

ratio, quod ex tali legato iurisdictione transfertur
 in ecclesiam, ut in pio legato, ut notatur in capi-
 tulo. nos quidē, de testa. & dicitur late infra, in
 materia executionū ultimarum voluntatum,
 & sic dominium, ut. l. qui furere. & quod ibi no-
 tatur. ff. de statu hominum, merito ex tali tran-
 slatione debeat amortizatio, uti in quacun-
 que alia translatione domini, in ecclesiam,
 dicendo, quod hæc fuit opinio illius ualen-
 tis viri de regno Arragonum domini Beren-
 garij de Bardarino. Sed credo, salva tantorū pa-
 trum doctrina, qd vel recitatores nõ intellexe-
 runt, vel ipse non bene dixit, quoniã ex tali iuris-
 dictione translata in ecclesiã, non debetur ius
 amortizationis, quoniã illa non transfertur ex
 legato, sed ex iuris dispositione, quæ dat ponti-
 fici iurisdictionem, pro executione piorum le-
 gatorū. ff. de peti. hæredi. l. hæreditas. Et sic ex ta-
 li legato nõ trãsfert iurisdictione neq; dominiũ,
 Tum qd magnum sequeret inconueniẽs, quod
 pro quocunque legato pio, etiam statim sol-
 uendo, & in pecunia debetur amortizatio, quo-
 niam pro illa habet iurisdictione pro illius exe-
 cutione, salvo quod dicitur infra in materia
 executionum ultimarum voluntatum, ut patet
 in dictis iuribus. merito sua ratio nõ ualet fab-
 bam, iam magis esset friuola, si dicamus inter
 laicos de foro executionum testamentorum, ad
 ecclesiam pertinere, ut in foro, tot hom. & in fo-
 ro si clerg. de iur. om. iudicum, iuncto foro la-
 cort. de exe. rei. iudi. qd p nunc nõ est firmadũ:
 uide quæ dicã in illa materia. Quid ergo dices
 tu banit. dices quod fæderati ignorãt? durũ est,
 sed quis taceret, dicas quod in omnibus casib.
 prædictis exemplificatis desuper, ex tabellionũ
 stilo, & et in alijs, qui possent exemplificari per
 additionem fori, stablim, semper est debita a-
 mortizatio domino regi, uel ius ex eo, de quo
 iure infra dicitur. sed alijs rationibus quã præ-
 dictis: primo, quia ex tali legato, quamuis hæ-
 redem laicum soluẽdo transit hypothecaria ac-
 tio in ecclesiam, per legem. 2. C. communia, de
 legatis, quod quamuis dirigantur beneficia
 to capellaniæ, ecclesiæ quæritur iuxta notata in
 l. prima. C. de summa Trini. & in authentica, li-
 centiam. C. de episcopis & clerici. & in capitu-
 lo, primo, de peculio clericorum, & in capitu-
 lo requisiti, de testa. ¶ Item quia eadem ¶ est
 prohibitio, de personis ecclesiasticis, quod de
 laicis, ut in foro stablim, in. 2. que res alie. non
 possunt, salvo quod canetur de acquisitione de
 vita per clericos facienda de bonis de Realen-
 co, in foro regis Martini, merito ex quo talis hi-
 pothecaria actio ad habendum legatum tran-
 sit in ecclesiam, quod erat foro vetitum, quod
 hypothecæ alienatio transeat in dicto foro sta-
 blim, & desuper satis est deductum, meri-
 to ex tali ¶ legato debetur ius ammortizationis.
 Sed quid noui iuris dicta additio
 statueret cum in alijs bonis de Realenco, in
 ecclesiam

De Amortifac. Rub. 14. In vers. Nunc videat. 98

ecclesiam trāferri prohibitum esset, idem quod
 soluto iure amortizationis licitè ad ecclesiam
 transferantur, vt est dictum, habita principis li-
 centia. Sed dic, quod longè diuersum, quoniam
 si aliqua res de Realenco, specialiter donetur
 alienetur, vel pignori donetur, vel hypothece-
 tur ecclesie, vel sanctis, statim ipsa manus inie-
 ctione reseruata, & re effecta primæuo dominio
 est principis, & siue processu & sententia auoca-
 tur in principem deuoluitur, vt in foro vnico
 regis Alphonfi, Rubrica, quòd generosi possint
 8 emere bona de Realenco. Et ista confiscatio † &
 incorporatio fit ipso iure, & seruit ad hoc, quod
 c statim princeps de illis bonis, facit fruct^o suos
 tanquam dominus, ad hoc. ff. de ijs quibus, vt
 indignis. l. eum qui, & not. gloss. aurea. in auth.
 de incest. nup. colum. 2. & facit. l. commissa, de
 publicanis, & in hac confiscatione, quæ sic fit ip-
 d so iure est & aliud speciale, ^d quod dominium
 † sine possessione transit, vt notatur in authen.
 9 de rapt. & mulieribus, quæ raptoribus nubunt,
 colum. 2. & per Ioan. monachi, in ca. cum secun-
 dum leges, de hæreticis, libro 6. iam fortius, vt
 in nostro casu vbi est reseruata manus iniectio
 per principem & rebus sic affectis est facta
 alienatio, in quo casu statim redit dominium
 ad principem, per l. si quis sub hoc pacto, ff. de
 contrahenda emptione, & quod notatur in l. ab
 emptione. ff. de pactis, per Bald. & in l. prima &
 secunda. ff. de pactis, inter emptorem & vendi-
 torem, maxime principis priuilegio, iuxta. d. l.
 commissa, de publica. Sed quantuncumque sit
 priuilegium principis, in recuperatione domi-
 nij, tamen nõ recuperat possessionem, nisi illud
 apprehendat princeps, vel suus fiscus, vt nota-
 tur in l. cum duobus. §. idem respondit socius, si
 cessante. ff. pro socio, in gloss. super verbo, domi-
 nium. Et quod notatur in l. finali. C. de sacrosan-
 ctis ecclesiis. & in dict. l. commissa. nisi dicas prin-
 cipem habere ciuillissimam possessionem, quæ
 comitatur dominium, de foro in foro. Se alcu-
 na cosa, de donationibus, quæ possessio ciuillis-
 sima appellatur, de quæ in cap. ex literis, de con-
 sue. in tex. & ibi per Innocen. & in l. raptores. C.
 de episcopis et cler. per Bal. & in casu, ubi super
 omnibus bonis fit legatum capellanie uel an-
 niuersarie, vel lampadis: isto casu non fit bono-
 rum, vel hypothece, in ecclesiam translata con-
 fiscatio. Sed restat ius petendi iura amortiza-
 tionum principi, & hoc dicit forus, stablim, in
 fine. ubi dicitur talia restare cum suo onere, hoc
 est cum iure amortizationis soluendo, & quod
 istud onus sit ius amortizationis probatur per
 forum, si aliqua morrà, in fine, in additione,
 de intestatis. nam si filius ingreditur religionē
 cum uoluntate patris, & ei relinquit legitimam
 10 illam habet monasterium ex persona † mona-
 e chi per auth. ingressi, & auth. si qua mulier, de
 epi. & cle. & quod no. in c. in presentia, de prob.
 tñ cum suo onere, ut dicta, fori in additione, &

istud aliud non potest esse onus soluendi ius re-
 gis amortizationis, quoniam clerici etiam pro
 rebus iam amortizatis, & de quibus habent li-
 11 centiam possidendi, subeunt onera regalia, &
 personalia, ut in foro finali, de iurisdictione om-
 nium iudic. & maxime hoc necessario habet cõ-
 cludi, aliàs sequeretur inconueniens, quod mo-
 nasteria ex iure legitime sui monachi posside-
 rent bona de Realenco, sine licentia regia, ipso
 foro, quod est absurdum, quoniam generali le-
 ge regni uetitum est, illa posse possidere bona
 de Realenco, in tacita permissione est cum re-
 gia licentia, vti desuper est dictum, & isto modo
 intelligitur hæc materia intacta, & immota. Fa-
 tendum tamen est, quod ibi testator relinque-
 ret arbitrio, & uoluntate suæ hæredis solutionē
 talis capellanie, vel anniuersarie, & prohibuisset
 12 aliquid iuris transire † in ecclesiam, tunc ex
 quo ius dominij, neque hypothece non transit
 in ecclesiam, neque hæres per hypothecariam
 nequit compelli, non debetur amortizatio, quo-
 niam non est quid amortizabile in ecclesiam
 transiens, ex quo nil de Realenco, in eam tran-
 sit, ut satis fundatum uidisti ex doctrinis de
 super tactis. Sed quid vbi testator uetuit in te-
 stamento, quod aliquo ius transiret in eccle-
 siam, & sic uetuit ius hypothece, quod uidetur
 posse facere per legem testamenti, in authen-
 tica, de nuptiis. §. disponat, & in l. prima. C.
 de sacrosanctis ecclesiis, & sic solum restat iudi-
 13 cis † officium contra heredem, ad exoneran-
 dam animam defuncti, per capitulū, parrochia-
 nos, de sepulturis, & per l. Quintus. §. finali. ff.
 de annuis legatis. quod non est quid reale, ne-
 14 que persupponit † actionem, ut ibi facit. l. qui
 per collusionem, de actio. empti. ff. & sic nõ est
 quid mortizabile. Sed uidetur in contrarium
 dicendum, quod testator obligando hæredem
 ad soluendum non potuit tollere hypotheam à
 iure introductam, saltim in effectu pro legati so-
 lutione, uel executione, per l. nemo potest, cū
 sua gloss. ff. de lega. primo, & capitulo, requisisti,
 15 de testamentis. quoniam priuata † constitutio
 testatoris, non potest generalem constitutionē
 canonis immutare, ex cuius translatione debe-
 tur amortizatio, cum illa sint prohibita transi-
 re in ecclesiam, ut in dictis foris stablim, me-
 rito ex concessione licentie regie ad illam habi-
 litandam, q̄ possit talem hypotheam posside-
 re, uenit ius amortizationis, etiam tali casu.
 ¶ Or de isto iure amortizationis habes scire,
 quod Galli etiam plurimum utuntur, & Reges
 Francie fecerunt plures foros, quos Galli ordi-
 nationes appellant, & non solum rex illis uti-
 tur, sed etiam, quilibet dominus temporalis,
 & quando decime sunt amortizate per came-
 ram compotorum iudex ecclesiasticus amplius
 nõ cognoscitur, ut in suis foris. ¶ Et quia tra-
 ctamus quomodo ecclesia potest bona de Rea-
 lenco possidere, uel clerici, uel religiosi
 R 2 cum

Speculum Principum, Petri Bellugæ.

cum licentia uel amortizatione regia occurrit
 quotidianum dubium, Clerici generalem licea-
 tiam uel facultatem habent possidendi duran-
 16 te † uita bona de Realenco, dum tamen illa re-
 linquere habeant laicis, & redeant in manum
 laicam. ¶ Modo unus clericus moritur inte-
 status, parentes, & proximiores iure successio-
 nis, ab intestato uendicant ista bona: rex statim
 illa occupat, tanquam sua ex reseruata sibi ma-
 num iniectione de foro, queritur an grauet
 uel iniustitiam facit. ¶ Et primo uidetur quod
 sic, quia contra fori dispositionem, nam forus
 regis Martini habilitat personas clericorum, &
 religiosorum ad possidendum omnia bona de
 Realenco, dum illa in morte uel uita laicis relin-
 quat, & sic redeant in manum laicam, sed (ut su-
 pra diximus) moriendo intestatus ius presu-
 mit uoluntate defuncti, illa esse qd bona ueni-
 entibus ab intestato, ut. l. conficiuntur. ff.
 de iure codicillorum, qui sunt isti proximiores
 qui petunt, ergo illis uidetur relictum ex tacita
 uocatione, ab intestato, & sic si uerba fori, hoc
 non habet, mens tamen fori ex iuris presump-
 ta uoluntate, hoc dicit. ad hoc, l. scire oportet.
 §. oportet. ff. de excusationib. tutorum, ubi est
 casus in ratione, facit. l. cu mulier. ff. soluto ma-
 trimonio, quid enim amplius refert quod ex te-
 stamento probetur uoluntas quam ex iuris dis-
 positione presumatur, quoniam iuris presump-
 tiones sunt liquidæ probationes, ad hoc. l. licet
 Imper. ff. de lega. primo, & l. tutor si petit us. C.
 de periculo tutorum, & l. si quis locuples. ff. de
 manumissis uindicta. Cum ergo si clericus
 mortuus reliquisset parentibus laicis iuste illi
 possiderent sine eo quod nihil solueret princi-
 pi, sic, & nunc ex tacita uocatione, ab intestato
 iuste dicamus eos possidere. maxime quia he-
 gari non potest, quin isti uenientes ab intesta-
 to sint heredes, saltem de bonis, quæ possunt pos-
 sideri à clericis sine licentia, & non sunt ecclesie.
 merito isti ut heredes poterunt declarare se il-
 los esse laicos, quibus ille uolebat, & poterat
 relinquere, in morte, & in uita ex fori dispo-
 17 sitione, quoniam cum ius † eligendi com-
 petit ex causa lucretiua fit transmissio ad here-
 dem, & ad eum pertinet electio. Iste est casus, in
 l. si quis à filio. §. si quis plures. ff. de lega. primo,
 & ita intelligit Bartholus illum textum, in. l. in-
 ter stipulantem. §. si stichum. ff. de verb. obliga.
 maxime, quia ius eligendi competens, proprio
 18 iure † transmittitur. l. illud aut illud. ff. de op. le-
 gata. C. communia, de legatis. l. finali, & ita intel-
 ligit Barth. dictum Cy. quod est in l. finali. C. de
 contra emptione, in. l. si stipulatus, in principio
 de uerbo, obligatio. merito enim iure uidetur
 quod proximiores istius clerici omni iure pos-
 sint, & ualeant uenire. ¶ Item & singularis pars
 iutorum proximorum fundatur de iure, quoniam
 etiam in materia stipulationum, quæ sunt stri-
 cti iuris, ut. l. quicquid astringēde. ff. de uerbo. ob-

bliga. facta stipulatio. ut possit testari, ueniunt
 ab intestato proximiores quasi illis uideatur
 relictum. Isti sunt tex. singulares, in. l. si mu-
 lier dotem. C. de iure dotium, & in. l. secun-
 dum Responsum. C. de contrahenda, & comi.
 stipula. ¶ Or nunc, tu clare uides quod ista con-
 19 traria sunt fortissima contra † partem regiam.
 bene audirem quod aduocatus fisci responde-
 ret, sed non curemus, faciemus bonum omni
 tempore, pro parte regia fortius facit, quia fo-
 rus regis Martini permittit dispositionem in te-
 stamento, alias inter uiuos, ergo a contrario sen-
 su non uenit casus intestati, & sic in illo foro tu
 habes casum pro parte regia. Nam casus à con-
 20 trario sensu, habetur pro † expresso, etiam in pa-
 ctis. l. inter socerum. §. cum inter. ff. de pactis do-
 talibus, quæ lex benefacit in ratione pro parte
 regia, ad hoc quod notat Bald. in l. conuenticu-
 lam. C. de episco. & clericis. ¶ Item, quia in no-
 stro casu sumus in materia prohibitiua, quia
 prohibitum erat clericis possidere bona de Rea-
 lenco de iure antiquo, forum, ut in foris de su-
 per allegatis, uenit forus nouus regis Martini, &
 permittit illos possidere posse. De uita tamen
 permutando, quod possunt testari uel donare
 21 inter laicos, ultra ergo inter casus † expressos,
 non ueniunt omisi, ut in dicto. §. cum inter,
 imo restant in dispositione iuris prohibitiui.
 Ad hoc. l. prima. ff. ad municipales, quia si prin-
 ceps id uoluisset expressisset, de decimis, ad
 audientiam. ¶ Et sic non obstant illa fortissi-
 ma contraria ex aduerso forinara. l. si mulier. C.
 de iure dotium, & l. secundum responsum. C. de
 contrahenda, & commi. stipulatione, quoniam
 illa iura loquuntur in materia permissiua, alias
 quam ex stipulatione, qui a citra stipulatione
 habent heredes actionem, ad recuperationem
 dotis per legem uniam. C. de rei uxo. actio. Et
 sic non mirandum, si expresso uno casu uenit al-
 lius, cum casus expressus non habeat pro cau-
 sa si. ut ibi notat Bald. & gl. sentit, quæ diximus.
 ¶ Sed in nro casu, ois casus erat prohibitus pos-
 sidendi clericis bona de realenco, & sic relin-
 quendi alicui: permisso igitur casu testamenti,
 uel contractus inter uiuos non uidetur permis-
 sa dispositio intestati, etiam ex presump-
 ta uoluntate. Maxime quia si bona de Realenco sunt
 empta, de bonis ecclesie, uel etiam in dubio
 cum presumatur pro ecclesia, ut notat glo. in
 capitulo primo, de peculio clericorum, & Inno-
 cen. in capitulo, cum in officijs, de testamenti s.
 ecclesia tam ex testamento, quam ab intestato,
 in illis bonis succedit, ut in aucten. licentiam,
 & quod ibi notatur. C. de episcopis & clericis,
 & in. l. si quis presbiter. C. eo. Sed etiam cum
 de foro ecclesia citra amortizatione nequiret il-
 la bona possidere, imò ipsa acquisitione facta
 22 † sunt principis sine processu, & sententia, ut
 in foro regis Alphon. Et et sequitur, qd talia bo-
 na iuste p. princeps incorporat. ¶ Solum restat
 dubium

De Amortifati Rub. 14. In vers. Nunc. videā. 99

dubium; cum constat bona non esse quaesita intuitu ecclesiae, quod qualiter habeat constare, vide Inno. in d. cap. cum in officijs. in talibus succedat quae diximus. ¶ Nec obstat quod dicitur, quod ius eligendi vel declarandi eo casu pertinet ad heredem, & caetera, quia non est verum, quoniam illa electio, vel declaratio in nostro casu est data, ad certum & limitatum casum testamenti & non intestati, & sic non transmittitur ad hoc. l. idem Pomponius scribit si frumentum, in fi. ff. de rei uendica. & ibi glos. & inter stipulantem. §. si stichum stipulatus. ff. de verbo. obli. & in l. centesimus, eodem titulo. Et quod scribit dominus Ant. de Butr. in capitulo, cum ad sedem, de restit. spo. Nec obstat. l. conficiuntur, ut l. quidā referunt, quoniam illa loquuntur, quando testator, in utroque casu potest disponere expressè testando, vel tacite ab intestato, sed non loquuntur an permisso sibi casu testamenti sit causa testati permessa in materia prohibitiua, & videtur dicendum quod non, per iam dicta. Et sic vides quod haec quotidiana quaestio est dubia, sed sunt multae rationes pro parte principis, & indiget principis declaratione. Et ideo solent officiales regij vela, vel signa regna apponere in rebus, quas de Realenco clerici possidebant, in vita illis morientibus ab intestato, & sic capta possessione, vel facta apprehensione, se reū constituat princeps, & venientes ab intestato actores. Et hanc practicam regij officiales habent à dictis Innocen. in capitulo, ex parte, de verbo, signifi. & eam clarius tradidit Oldradus suis consilijs, consilio. 83. Et solet de tali dubio
 23 componere princeps, † cum suis subditis, ex quo quaestio non est decisa, ut videtur bona practica, & communiter seruatur, quod princeps est vnus de heredibus, si sunt plures, alias habent quintam partem, & hoc casu talis concordia, vel compositio, pro iure dubio, licite fit, etiam iudice interueniente, imò aliquo modo cogente. Ad hoc text. cum glo. in capitulo, placuit, 90. distinct. & quod not. Bald. in l. æquissimum, de usufru. unde dicit Specul. in titulo, de præpa. iudiciorum, §. 1. uers. caeterum,
 24 & uers. sed quid, quod laborare † ad concordiam † licitum est iudici, quando iura partium sunt dubia, & ibi Ioannes And. in additio. ad Specul. & quod scribit Antonius de Butrio in capitulo, r. de mutuis petitionibus. Neque præ dictis obstat. l. non puto delinquere eam, qui in dubijs quaestionibus contra fiscum facile respondet, quod ibi notatur in gloss. & Bart. ibi. ff. de iure fisci, uidelicet quod illa lex potest exemplificari, etiam in dubijs quaestionibus iuris, etiam circa legum intellectum, quoniam id est uerum in dubio probabili, de quo etiam peritus interrogatus nix scires respondere, ut in alia materia dixit Ioann. Fabr. institu. de suspecto. tuto. §. suspectus, ad hoc quod notatur

per gloss. in l. 3. §. ibidem. ff. ad exhibendum, & quod notat Innoc. in cap. cum inter, de electio, sed in nostro casu dicit princeps, quod clara est sua intentio, & quod in principio sua acquisitione bellica, fundauit intentionem in omnibus rebus regni, ut in dicto foro finali, de iurisdictione omnium iudicum, & satis desuper uidisti fundatum, & nunquam alibi melius, & sic laudanda est tali casu concordia. ¶ Sed pone & occurrit dubium quotidianum, clericus habens uel possidens bona de Realenco, quod potest de foro, commisit crimen hæresis, propter quod omnia bona sunt confiscata, ut in capitulo, cum secundum leges, de hereticis, libr. sexto. vel pone, clericus habens filium spurium, habuit quendam laicum, de quo confidit, & tacite rogat de dandis bonis vel restituendis filio suo spurio post mortem, & sic hæreditas ab isto, ut ab indigno est auferenda, & applicat fisco, p. l. ex facto, in fi. de uulga. & pupil. & p. l. Papinianus. §. meminisse. ff. de inof. test. p. l. Claudius, cum similibus. ff. de his quibus, ut indign. & pone ut diffilior sit quam quod ecclesia cuius est clericus habet facultatem possidendi à principe bona de Realenco, & sic amortizationem, quia si non haberet non haberet non habet dubium quaestio, quoniam ipsa acquisitione, de foro sunt bona principi acquisita, ut in foro regis Alphonsi sæpius allegato, sed ubi ecclesia est habitata, ad possidendum bona de Realenco indefinite, quæcunque obueniat uel usque ad certam summam, ut communiter fit, quaeritur cui fisco tales hæreditates quæ ab indigno auferuntur, uel alias confiscantur, debeant applicari. † Et videtur quod fiscus ecclesiae præferatur, quoniam ecclesia tulit sententiam super hæc. Si ergo per sententiã iudicis ecclesiastici, nō capiet fiscus regius, maxime, quia ecclesia semper in bonis clerici præfertur fisco imperij, ut l. si quis presbiter, de episcopis & clericis, & in auct. de ecclesiasticis titulis. §. interdicimus, & in aucten. cum de appellatione cogno. §. si uero filij. Et hæ sunt ratione Bal. in dicta. l. si quis presbiter. ¶ Item quia in crimine hæresis uidemus quod ecclesia bonis confiscatis præfertur fisco, ut in aucten. ite. de Nestorianis. C. de hereticis. ¶ Item id uidetur determinari per glo. & docto. in clem. uolentes, de hereticis ubi notatur in gloss. super
 26 verbo etiam ecclesiae, quod † bona propria hereticorum clericorum fisco ecclesiae applicantur. Ad hoc facit quod notat Ioan. Andr. in ca. quia diuersitatem, de concess. præben. Or aduerte an tequam magis protelemus materiam, si quaramus de bonis de Realenco, quæ auferuntur hæredi laico tacite rogato, de restituendo filio spurio testatoris clerici, Nonne dubia quaestio, quoniam post aditam per eum hæreditatem institutum hæreditas, iam sunt propria bona hæredis. ff. de acquirendit. hæred. l. hæres quandoque, &

Speculum Principum, Petri Bellugæ.

l. hæres in omne. Sed ab illo auferentur, ut ab indigno, ut in dictis iuribus, & sic applicatur fisco eius, cui subditus est indignus, qui est laicus, & sic principis fisco, & ita determinat Bal. in dicta. l. si quis presbiter, licet sic formaliter non concludat. Restat igitur dubiū, quā venit cōfiscatio ex cā hæresis vel ex alio crimine ex sentētia iudicis ecclesiastici, uel iuris dispositione cōtra clericum, ex quo bona de Realenco confiscantur ipso iure uel per sententiam si applicabuntur fisco ecclesie, et habente amortizationē, uel fisco regio. Et ultra allegata pro parte ecclesie

27 facit, quia restat clericorū sequuntur conditionē personę. C. de impo. lu. def. l. prima. li. x. & in autentica, de ecclesiasticis titulis. §. ad hæc, extra de iure patro. c. si laicus, eo. tit. c. i. li. 6. nō. n. homines

28 et propter res, sed res pp homines Deus creauit ff. de usuris. l. in pecudū, facit de iure codicillorū. l. quidā referūt. Præterea bona clericorū gaudēt eo priuilegio sicut bona ecclesiarū. l. 2. q. 2. capitulo, ecclesiarum seruos. l. 6. q. 1. capitulo, si militer, ergo si ecclesiarum bona non possunt venire in confiscationem, in crimine hæresis et in fiscum ecclesie, qui habet fiscum, ut in cle. nolentes, de hæreticis, in clementinis, ergo nec bona clericorum, ubi veniant applicabuntur ecclesie, uel eius fisco regio. et Item uidetur text. in autent. ut clerici apud proprios episcopos ubi multa cleric. applicatur episcopo, sed istud non multū facit, quoniā loquitur de multa pecuniaria, non de bonis de Realenco immobilibus conditionatis, de quib. est quæstio.

Item quia regaliter cōfiscatio habet fieri per ordinarium delinquentem habentē merum imperiū, uti est episcopus clerici, ut. C. ne sine iussu principis certis iudicibus liceat confiscare. l. vnica, iunctis notatis in cap. in archiepiscopatu, de raptoribus. Et quod ecclesia præferatur fisco regio, patet in autent. de ecclesiasticis titulis. §. si quis autem episcopus. Sed dic contra, & quod fisco regio debeāt applicari non obstant, cōtrarijs fortissimis pro parte contraria allegatis. Ex primo pro huius quæstionis, & eius decisionis notorio fundamento, in hoc Valentino, regno, ex fori dispositione est præsupponendū, quod omnia bona de Realenco sunt conditionata, & lege affecta uti est satis desuper late deductū, & illa bona etiam cum transeunt, in clericos, uel ecclesias in casum permissum, restant cum onere regali, & uicinali, & sunt de iurisdictione principis, & de illis clericus habet respondere corā iudice laico ut in foro finali, de iurisdictione om. iudi. Et sic est verum dicere, quod pro talibus bonis cleri, sunt temporalib. bonis obnoxij l. 1. q. 1. cap. si quæ causæ cap. cum igit, & quod not. glo. in l. munerum. §. patrimoniorū de muneribus & honori. Or hoc factō præsupposita est videre dicta bona, ex iuris confiscatione uel sentētia episcopi cui fisco applicatur, an fisco ecclesie uel fisco principis, & dic quod fisco

co principis sine dubio. Primo quia bona immobilia maxime onere affecta nō sequuntur conditionem et persone. Sed restant sub eodem onere. l. vnica. C. de impo. lucra. descriptione, ubi nunquam enim curiale prædium sine prædicto onere lucrabitur, & sic ppter bona de Realenco clerici sunt sub iudice et laico obnoxij pp mobilia episcopo, quia illa sequuntur personam, ut in dicta. l. prima. Et sic merito dicendum est illa bona per delictum possessoris dominio temporali, ad hoc applicari. C. de annonis, & tributis. l. iudices, lib. 10. facit. 8. distin. c. quo iure. et Item hoc uidetur probari per. l. fina. C. de exact. tributo. lib. 10. Et facit. C. de uectigalibus & commissis. l. ex præstatione, nam cōfiscatio rei affectæ fit illi ciuitati in qua est scita cum illo onere, & magna est aliās in iure differentia inter bona mobilia et immobilia, quia immobilia semper redeunt ad priorem dominū iure postliminij, ff. de captiuis & postliminio reuersis. l. si captiu. §. j. Sed mobilia iure prædicto sunt occupatum. eodem titulo. l. quid. et Item quia aliquando in iure reperimus quod aliqui sunt priuilegiati, ut ad sordida munera minime teneantur, nunquid illud priuilegium ad bona immobilia extendatur? Et certe non, quia illa non sequuntur conditionem personæ. Ad hoc. l. prima. C. de iis qui in facto palatio militant li. 12. Sic ergo bona de Realenco, per clericum possessa non sequuntur forum clerici, sed sunt sub foro regio, & de illius iurisdictione. et Item bene probatur a simili in materia feudali, quoniam cum igitur ad priuationem rei feudalis, & de illius incorporatione agitur corā domino feudi, ut. l. 10. col. de prohibita feud. alie. capitulo, imperialem. §. illud, & pro qua re feudali etiam clericus tenetur respondere sub iudice laico domino feudi, secundum communem, & veram opinionem, de quo in cap. uerum, & cap. ex transmissa, de foro compe. bene facit ad hoc cap. Romana, cap. debet, de appella. lib. 6. cum ibi not. quoniam iurisdictione temporalis, quam habet episcopus in loco nō est subordinata ad tribunal archiepiscopi, sed suum iudicem principē recognoscit, & pari forma utitur ecclesia quoniam si uassallus laicus ecclesie committat tale quid propter quod feudo priuari debeat feudum uel res feudalis ad ecclesiam redire debeat & non ad iudicem suum secularem, qui eū iudicauit, extra de penis. cap. felicis. li. 6. merito, ut paritas in iudicem obseruetur. l. fin. C. de fructibus, & litis expen. & ecclesia ius meum

33 non statuerit et pro se quin recipiatur contra se, ut l. prima. quod quisq; iuris. l. 9. di. c. si Romanorum. Inde dicamus cum quis possideat bona affecta, & conditionata, & sub principis iurisdictione, quod si ab illis eū priuari cōtingat ad dominū tpalē sub cuius dominio originario fuerunt & sub cuius iurisdictione reuertant, uti dicimus in eo, q. violator pacis est, & a facie iudicis.

De Amortifac. Rub. 14. In vers. Nunc. videat. 100

34 dicis an fugit, † nam tunc res eius populo dispē-
santur, res vero immobiles hæredibus applican-
tur. Si vero eis auferantur non committuntur
ei, qui de persona eius iudicauit, sed regi vt in
feud. 10. colum. de pace tenenda, & eius violato-
ribus. §. si vero violator pacis. & si clericus est
mulcta. 20. librarum punitur, quæ pœnalitè
condemnetur ab episcopo applicatur domino
temporali, vt in tit. de clerico violatore pacis, in
principio. Præterea id videtur probari per aucto-
ritatē glo. in l. addictos. C. de Episcopali audi.
iuncta textui, vbi habes quod clericus punitur
per laicum iudicē ex quo est patrimonialis pu-
nitio, & in patrimonio † clerici quasi subsit iu-
dici laico quo ad patrimonium. ¶ Item aduer-
te quod rex in toto regno est iudex ordinarius
& superior tam ratione territorij, cum sit domi-
nus omnium rerum de regno saltim protectio-
ne. C. de quadri. præscrip. l. bene a Zenone, & iu-
dex † ordinarius omnium, & iudex etiam rerū
de Realenco, quoniam illa q̄ trāseant in ecclesiā
sunt principis & iudicis secularis iurisdictione
de foro vt in dicto foro finali, & in his bonis nul-
lā habet episcopus iurisdictionē. Quinimo solā
personam clerici habet subiectam, etiam sine
37 territorio quoniam episcopus non habet † terri-
torium, quod patet expresse. nā dicit lex quod
si quis episcopus, pronunciauit inter clericos
iudex secularis executionem mandabit, & hoc
38 ideo quia episcopus non habet potestatē † rea-
liter exequendi, ut in auct. de sanctis. episcopis.
§. si quis vero litigantium, & quia sequeretur in
conueniens, diceremus episcopum habere terri-
torium, nam pari forma, habet subiectos laicos
sicut clericos, in sua diœcesi existentes, & ita di-
cit Oldra. in suo consilio. 17. adde nota. per Bal.
in l. prima. §. cū vrbem. ff. de officio præfecti vr.
Si ergo princeps est supremus iudex, tam ra-
tione territorij quam ratione rerum sibi debet
bona applicari, sicut videmus quod quando
sunt duo, superior & inferior rem amittit, vel nō
acquirat applicatur proximiori, & magis specia-
li & non alteri. ff. de lega. 2. l. ultima: & de prohi.
feu. ali. imperialem. §. illud, cum enim princeps
sit dominus duobus respectibus, quia habet iu-
risdictionem territorij, & quia iudex specialis,
quo ad res, magis, sibi quam episcopo debet ap-
plicari, & duo vincula vnum vincant, ut insti.
de adopt. §. secundo, & de consanguineis, & vte-
rinis fratribus, circa finem. C. de adop. l. cum
adoptiuus ¶ Item certum est, quod dictæ res
sunt in territorio principis, licet inter episcopū
39 † & principem distinguantur iurisdictiones,
per personas magis quam per territoria, tamen
licet res temporales per clericum teneantur, quia
quam tuncumque est de rebus ipsis adhuc reman-
ent in ordinatione ipsius regis, & ius commit-
tendi res istas penes eum remanet sibi saluum,
neque illa bona sequuntur conditionem perso-
næ, ut probatur. C. de episcopis & cler. l. de ijs, &

l. si quis presbiter, circa medium, argu. ff. de muner. & honori. l. munerum. §. patrimonium, & in
l. si. C. de exac. tribu. lib. 11. quæ est singularis,
quare est uerum dicere quod principi & non
episcopo debet applicari. Ex hoc dicimus quod
dominus temporalis, in rebus & earum amissio-
ne, potest clericum condemnare, non applicabi-
tur episcopo, imo domino temporali. vt. C. vt
nemo priuatus. l. 2. C. de episcopis & cle. l. repe-
tita. C. de Sacrosanct. eccle. l. iubemus. C. de na-
uibus non excusandis. l. 2. lib. 11. quare non est
mirum, si hæc bona de realenco, in quibus prin-
ceps habet ius reale & omnimodam iurisdic-
tionem sibi applicentur, & non episcopo, pro quo
bene facit cap. postulaisti, de foro comp. Nam li-
cet episcopus domicilij clericum condemnet
ad priuationem beneficiorum, episcopus tamē
in cuius diœcesi sunt beneficia exæquetur & ad
eum pertinebit dispositio beneficiorū. Ad hoc
bene facit l. cum vnus. §. ijs qui. ff. de bonis au-
toritate iudicis possi. ¶ Item quia vbi bona
sunt conditionata & affecta legi, & iam fortius
si iurisdictione, & aliquis habet ius in eis si con-
tingat illū delinq̄re, q̄ tenet illa & illa cōfiscari
non debent applicari bona illi, qui condemnat,
sed alij respectu cuius bona erant cōditionata,
hæc probatur. C. de incestis nup. l. 3. C. de bonis
præscriptorū. l. 1. et si. C. de episcop. & cle. l. si qs
presbi. & ff. de bonis damnatorum. l. si. §. si in li-
bertum, arg. ff. de publicanis. l. a princ. Et sic ui-
des satis clare fundamentum, quod quamuis
episcopus ferat sententiam confiscation. vel
iure bona clerici sint cōfiscata ipso iure, vel per
suum bona mobilia confiscantur episcopo, bo-
na autem de Realenco applicantur principi,
etiam si episcopus habeat licentiam possiden-
di, nec obstant iura in contrarium allegata, quo-
niam loquuntur in bonis, quæ sequuntur condi-
tionem personæ, & quæ sunt sub iurisdictione
ecclesiæ, & tali casu uendicant sibi locum, iura
in contrarium allegata, auct. idem de Nestoria-
nis. de hereticis. C. cum similib. secus in bonis
cōdicionatis, & de principis iurisdictione, quo-
niam illa sibi confiscantur per iura prædicta, &
adde quæ in materia propria scribit Oldradus,
suo consilio. 17. quod consilium multum com-
mendo & oro videas, quoniam rex debet literis
aureis facere illud scribi, & hæc sufficiant de hoc
extraordinario dubio. ¶ Sed pone rex dedit mu-
tas villas & loca magistro Minuteffe cum omni-
bus commodis, & cum omnimoda iurisdic-
tione, vtrum ius amortificationum restat saluum re-
gi vel erit domini magistri, & videtur quod nō
40 sit regis quia illa loca iam semel per largitionē
regiam transierunt in ecclesiam, & sicut non in-
diget alia amortificatione vel licetia, ut in l. dona-
tionis. C. de dona. inter uirum & uxorem, & quia
41 ex generali † donatione omnia transiunt. C. de
contrahe. emp. l. in modicis, & in l. 1. §. cum vrbē
ff. de officio præfect. vrb. ¶ Sed in contrarium vi-
detur

Speculum Principum, Petri Bellugæ

43 detur posse dici, quoniam ꝑ prínceps alienando dictas villas, non videtur alienasse regalia suam, nisi expresse de illa fecisset mentionem, ut nota in in l. prohibere. §. plane. quod vi aut clā. & quod no. Bald. in d. l. 1. §. cum urbem. Et ideo merum imperium non venisset, nisi princeps dixisset, ut no. in l. 1. ff. de offi. eius cui mandata est iurisdictio, & Bal. vbi supra. Et sic illa regalia amortisationis nō ueniūt. ¶ Neque obstat quod per primam donationem factam magistro, omnia de magistratu uidentur amortisata, quoniam non est uerum, quoniam ea quæ sunt in patrimonio proprio uasallorum, non transeunt in ecclesiam, neque in ordinem Minutensium, imō sunt propria bona uasallorum. si ergo de illis fiat capellanía uel anniuersarium, quis dubitat quod ius amortisationis non sit ex ea debitum, iuxta regulam fori, neque dictum magistrum potest iuuare consuetudo uel prescriptio & possessio quam allegat, quoniam in ijs quæ sunt propria principis & regaliæ periculosum est pretendere possidere. Vide l. sacri affarus. Et ibi Bald. C. de diuersis rescrip. Et uide l. 3. §. si. ff. ad l. Iul. maie. & l. 2. C. de executoribus & exact. li. 12. & quia si-

43 feus prescribi ꝑ nequit. l. comperit. C. de prescrip. 30. annorū, & quia est in facto pronūc nō determino. ¶ Scias tamē quod istud ius amortisationis & confiscationis est principis, & suorum fratrum, & filiorum, in terris suis, ex foro regis Alphonsi. & ideo in terris illorum, princeps non habet ius amortisandi, quod facit pro illis Baronibus, qui habent terras emptas a filijs, uel fratribus regum. Cogita & ad id quod primum dixi, quod donatio facta ordini Minutensium, non fuit de singularibus rebus uasallorū. Vide omnino scripta per dominum Ioannem de Imola, in l. si. ff. soluto matrimonio, qui optime probat quæ dixi

CAMILLI BORELLI ADDITIO.

a ¶ **LOCATIO.**] Locatio ad centum annos uidetur quod dicatur alienatio, arg. l. si. ff. si ager uectigal. & ead. audientiam. de rebus eccl. non alien. & uidetur text. in extranag. Pauli. 3. de rebus eccl. non alien. quod ex alio potest suaderi, quia locatio de Noanenjo in nouennium dicitur alienatio. iuxta tradita per Alexand. in consi. 63. vol. 1. quanto magis locatio ad centum annos, arg. auct. multo magis. C. de epis. & cler. ¶ Sed quicquid dici potest, cenico locationem ad centum annos alienationem non dici, cum per eam dominium non transferatur, & potest etiam notari ex l. 1. C. de iure emphyte. & late per Philipp. Deci in consi. 645. presuppōsita. & ultra glossam quam allegat hic Belluga in dicto. §. instituto. in verb. nō extitisse, dico quod in prohibitionē ista, locatio ad longum tempus non comprehenditur, diuersa etenim ratio militat, finita enim locatione ad locatorem reuertitur, & ad manus mortuas non potest dici per locationē transisse, remanet etiam locatione durante apud locatorem proprietas. l. 1. & l. seq. ff. si ager uectigal. uel emph. l. si dominus. §. vltim. ff. locat. per eam hypotheca, uel pignus nō prohibetur, cum nō transferat dominium. A. pignus. Gi

de pignor. actio. concludunt Gloss. & Doctores in l. si. C. de rebus alien. non alien. Socin. in consi. 75. circa presentem consultationem. vol. 1. Philipp. Deci. in consilio. 645. presertim. quia licet per ecclesias acquiri non possint, uendi tamen possunt iux. Doctri. Bartol. in l. quorum. ff. de pignoribus. ita etiam circa fructus, sicuti dicimus de fructibus feudi, qui uendi, ac donari possent durante feudatarij uita. Andr. de Isern. in cap. Imperialem. de prohib. feud. alien. per Feder. & in c. 1. de leg. Corrad. in ca. 1. an agnar. Idē Andr. in cōst. regni, si qs post litē. vbi Afflicolum. §. Iason in §. Item seruana. inst. de Action. Bald. in l. voluntas. C. de fideicommiss. Idem si ecclesie alienetur, cum pacto quod alteri laico restituar. arg. l. si. §. si. C. de Bon. quæ libro. Angelus in dicta. l. voluntas. C. de fideicommissis.

- b ¶ **LATE** infra.] Scilicet Rubrica. 17. per totum.
- c ¶ **FRUCTVS** suos.] Quod a die commissi criminis quo ad fructus fisco adiudicentur, & incorporantur per notata hic per Bellugam, uide ultra eum Ioan. And. Dominic. Philipp. Franc. & Petr. de Anch. in cap. Felicis. §. nullus. de pœnis in 6. Cyn. & Bald. in auct. Incestas. C. de Iocēt. nup. Andr. de Isern. in c. 1. §. Item si fidelis. quibus mod. feud. amitt. Petr. Iacob. in Pract. in titul. super cōdi. ex morib. colum. 1. Alexand. in l. 1. C. de his quib. ut indign. Petr. Ferrar. in titul. form. libell. in caus. spo. poss. §. ipso facto. in fin. Angel. de Aretio in tract. Malencior. §. & eius bona publicamus. vbi August. Arimenes. Albert. Brun. in consi. 41. uiso instrumento. col. 5. Marr. de Afflic. in consi. Pactarenorum. col. 4. uerf. sed quæro an ista public. & in consi. si dubitatio. colum. 2. uerf. prima quod vbi agitur. Felin. in cap. Rodolphus. col. antep. de rescrip. Petrus Rebuffi. in Arbore Feudal. in fin. & ad hunc effectum refert Bellugam hic Andr. Tiraquell. in rep. l. nunq. in verb. reuertatur. num. 268. C. de reuocan. donat. & didacus Couaruuas. in epith. de sponsalib. parte. 2. cap. 6. §. 8. num. 8. 9.
- d ¶ **SPECIALI**.] Dominium licet sine possessione non transeat ut in l. si ager. ff. de rei vend. l. traditionibus. C. de Pact. & tradit. Petr. de Anch. in consi. 310. tres domini. in fin. de quibus etiam per Andr. Tiraquell. in tract. de iure constit. parte. 2. ampliatio. 8. num. 1. tamen speciale est in casu isto, ut sine possessione transeat. Doct. in l. commissa. ff. de publica. & uectigal. Bartol. in l. Imperator. C. de iure fisci. & in l. si ita quis promiserit. §. eadem lege. col. 2. uerf. prædicta uera. ff. de uerbo. oblig. & Iason in l. Cimitas. num. 6. ff. si cer. per ubi dicit dictam l. traditionibus, non procedere in contractibus Principis. refert & sequitur nouissime D. Bernardin. Alphan. in Collectane. iuris. 183. in materia. ¶ Et licet possessionem non acquirat nisi eam apprehenderit, ut astruunt Bart. Bald. Rom. & Angelus in dicta. l. commissa. & per Bald. in l. si quis in tantā. C. ynd. vi. Anchar. in c. cum secundum. de heretic. in 6. Fortius tamē, pleniusque ius consequitur, quā is cui dominium ipso iure non queritur arg. l. Pomponius. & eorum quæ ibi notat Accurs. §. Quæsitum. ff. de acqui. poss. Marti. Jaud. in tract. de princip. §. 291.
- e ¶ **PERSONA** monachi.] Vide Doctor. in l. 1. ff. de vulg. & pupill. subst. & in cap. Rainutus. extra. de testam. Socinus in consilio. 31. volum. primo. & in consilio. 52. volumine quarto.
- f ¶ **CONCORDIAM**.] Latissime ego scripsi in Regia Aragonum. §. primo. gloss. prima per totum vbi me remitto.
- g ¶ **BONA**.] Vide in simili quæstionem quo ad feudum, uel Emphyteosim. per specul. in tit. de feud. §. 1. Bart. in l. si finita. §. de uectigalibus. ff. de damn. infect. Aegidi. Bellamer. in Decisio. 725. Alexand. in consi. 25. col. 3. vol. 1. D. Iulius Clarus in l. sentent. 4. §. emphyteosis. q. 29.
- h ¶ **Multa**

¶ MYLCTA.] Quid sit multa, & sola dicatur quādo qs pecuniariter punitur, vel alijs etiā modis. uideas ea, quæ late dixi in Regia Aragon. §. 6. gloss. 3. num. 16. 17. 21. cum pluribus seq.

¶ PRÆSCRIPTIO.] Traditum est communi cōclusionē quod ad præscribenda Regalia sufficit tempus immemorabile. Abb. Panor. in cap. super quibusdam. §. prætera. de verbor. signif. & in cap. cum a nobis. de præscrip. Alexand. in l. More. col. 2. ff. de Acquir. hæred. Franciscus. Aretin in consi. 30. Iason in l. de quibus. ff. de legib. Philipp. Deci. in consi. 341. & in consi. 496. Innocent. in c. si diligenti. in fin. de præscrip. Guido Papæ in Decisio. Gratianop. 307. per totum. Ioann. de Arno. epitho. 21. Alexand. in consi. 16. vol. 5. Petrus Hunius de exequend. mandat. reg. cap. 1. nu. 15. vers. octauo. Ioan. Baptista Villa lobos. in tract. opin. commun. §. præscriptio. num. 222.

¶ Dicitur enim quod talis præscriptio vim habet tituli. l. 1. §. fin. ff. de aqu. plu. arcend. hoc iure. §. ductus aquæ ff. de aqu. cotid. & æstiuæ. ¶ Habet talis præscriptio vim specialis concessionis, & priuilegii, Alex. in consi. 7. volu. 1. & in consi. 78. videtur prima. num. 3. & in consi. 110. nu. 19. vol. 6. Philipp. Corne. in consi. 22. videtur in princ. & litera. 2. vol. 1. Robertus Maranta in disputa. 2. n. 38. & voluit Iacobus Mandell. in consi. 16. casus iste num. 9. & in consi. 64. quia articulus num. 50. Matth. de Afflict. in Decisio. 254. sepe fuit. num. 3. 4. & in Decisio. 324. agitur causa. num. 6. cum alijs allegatis per Do. Roland. a Valle in cōf. 89. & si nu. 1. 33. vol. 2. latissime D. Thobias Nonius in consi. 83. cum illustri. nu. 1. 2. & per totum. & nouissime D. Iacobus Menochius in consi. 21. est mea quidem. num. 20. vol. 1. & ab omni exclusionē præsumptionum censetur exclusiua immemorialis præscriptio. vt alios allegans voluit D. Franciscus Bursatus. in consi. 23. apparet. num. 23. vol. 1. Nec videtur quod in ea principis scientia requiratur voluit Alexand. in consi. 6. vol. 1. Felin. in c. de quarta. de præscrip. Decius consi. 85. & in consi. 241. & in consi. 499. Matth. de Afflict. in Decisio. allegata 254. sepe. nu. 5. Andr. Tiraquell. in tract. retract. conuention. §. 1. gloss. 2. nu. 25. & voluit Ioan. Baptista Villabos in tract. communium opin. §. præscriptio. nu. 222. vbi latissime

- 18 Generale proclama, quid operetur?
- 19 Bona ecclesie amortifata, seruat princeps in scrinio, & quare?
- 20 Ecclesia. ritulum sua possessionis, quando ostendat.
- 21 Possessio ex damnato, transit contractu.
- 22 Bona ecclesie, quæ sunt confiscata ipso iure.
- 23 Fiscus, ante occupationem non possidet.

RESTAT Videre quid sit ius ex amortifatione & proveniens & certe hoc iure, nec foro non cauetur: quoniam ius canonicum, neque ciuile, de tali iure specificè non curarunt. istud autem ius in quo, ex consuetudine inuentum est, videlicet quod soluantur quatuor solidi pro iure amortifationis, & vnus solidus pro iure sigilli, & ex quo ex more introductum est amplius non posset exigi citra grauam en, vt in tex. notabil. l. penulti. C. de exact. tributorum. lib. 10. ibi consuetudine seruata regionum, melius probatur in l. 1. C. de canon. largition, libro. 10. vbi quæ sacris largitionibus ex more petuntur: & non potest reddi ratio, quare magis illa quota quàm alia sit statuta, quoniã hoc est ad bene placitum principis id inducentis a principio, maxime ex quo est gratia. Ad hoc optimus tex. in l. modios. C. de susceptoribus. & arca. li. 10. Neque aliquis posset conqueri de principe, si talem licentiam non concederet: quoniam ea quæ sunt in principis arbitrio ¶ non necessitantur iure necessitatis. ff. de iudi. l. nō quicquid. & communiter allegatur. l. apud Iulianum. in fi. ff. de lega. 1. quæ bene facit. Sed credo quod si iusta subest causa petendi dictam licentiam possidendi bona de Realenco, vt pūta, quia ecclesia pauper, vel similia, quod ex quo princeps solitus est talem licentiam concedere male faceret & grauaret non concedendo, ad hoc tex. a contrario in d. l. apud Iulianum. in fi. melius probat tex. in l. 2. ff. de cadaueribus punitorum, nam ea quæ sunt in arbitrio vt dispensationes superior ex iusta causa tenetur & ¶ cogitur illas facere, nam quandoque est delata dispensatio. 1. q. 7. c. exigunt, & no. Ioan. 23. quæst. 2. inolita & ca. interfectores, & in cap. de incest. non tamen datur actio pro obtinenda dispensatione, licet possit implorari iudicis officium. l. distinct. c. si quis. & c. domino sancto. & ca. miror, quo implorato, si non dispensat peccat, & dicitur iniuriam facere, sicut dicimus in postulando, de postu. prælat. bonæ. & cap. fin. l. 1. §. per mittimus. ff. de aqua quo. & æstiu. ¶ Idem dicit glo. quod agi poterat coram superiore, de iure patronatus. cap. nullus. ad hoc dicit in d. c. exigunt. & in cap. considerandum. de quo per Io. And. in c. licet canon. & cap. cum ex eo. de elec. li. vi. in nouella. Si autem sine causa petatur, nō est debita, nec superior grauat. & hoc est quod dicit Archidia. de elec. c. licet canon. et dicto c. vt confi-

In Versiculo Restat.

S V M M A R I V M.

- 1 Ius, ex amortifationibus proueniens
- 2 Quæ sunt in principis arbitrio, non necessitantur.
- 3 Princeps, quæ facere cogatur?
- 4 Dispensatio, quando debita, & quando gratia?
- 5 Imperium donando ecclesie, non minuitur, sed augetur.
- 6 Princeps, utrum solo uerbo condere possit priuilegiū?
- 7 Iurisdictio sine scripto, quando committatur.
- 8 Scriptura, quando requiratur?
- 9 Scriptura probationem operatur.
- 10 Mortuo principe, priuilegium seu officium concedente, literis minime consensit utrum officium perdat?
- 11 Ius amortifationis, a quo excusatur?
- 12 Ignorantia quando non est probabilis?
- 13 Podere dicitur colis, in quo vites crescunt, & est vulgare Vasconum, & Hispanorum.
- 14 Dignitas legatarij, quid operetur.
- 15 Res quæ reputetur possibilis.
- 16 Solia a principe concedi, censentur possibilis.
- 17 In inquisitione genarali, quæ veniant?

Speculum Principum, Petri Bellugæ.

vt constitueretur, dicens quod dispensatio est quandoque permiffa, & hæc est gratia: quandoque est ꝑ debita, & est ius, cum fit executio iustitiæ. ff. de aqua quodid. & zsti. l. 1. circa fin. ad hoc quod no. Inno. in cap. nisi cum pridem. §. propter. de renunc. Cyn. in l. fin. si contra ius vel vti. pub. & Anton. de Butrio, in cap. at si clerici. §. de adulterijs, de iudicis. Et sic uides quando princeps male faceret, & grauaret talem licentiam denegando, & quando non: tamen principes caritate moti, & quia ecclesia etiam pro eis orat illam solent denegare, & ideo minime sunt mutanda, quæ longam consuetudinem habuerunt, & quia donando ecclesiæ non diminuitur, sed augmentatur imperium, ut fecit foelix Constantinus donando ꝑ ecclesiæ, de quo dicitur vt ad saturitatem diximus in titulo de iuramento per principem in curia faciēdo. ¶ Sed ad quid soluitur ius sigilli, quoniam aliàs non crederetur literis principis, vt no. gl. in prohemio. 6. lib. allegat. 26. dif. cap. nobilissimus. & l. vnica C. de mandatis principum. ¶ Sed nonne princeps potest ꝑ verbo ^b condere priuilegium? b quod videtur probare tex. in clemen. dudum. de sepulturis, vbi priuilegia gratias verbo vel scriptis. Et etiam & ibi dicit Paulus de Leazaris quod princeps dat priuilegium sine scriptis, vt dicit notari. 2. §. q. 2. c. institutionis, dicēs quod etiam sine scripto ꝑ committitur iurisdictionis, & a quolibet ordinario, vt dicit notari in speculo de proba. §. videndum. vers. quid de auditorib. remittens ad nota. per Archid. in probemio. 6. libr. & pro hac parte videtur tex. in aucten. vt litigantes iurent. §. vltimo. sed ille loquitur cum est princeps præfens, & aliquid mandans, quoniam tunc non sunt necessariæ aliæ literæ secundum Iacobum But. in l. vnica. C. de mand. principum. & quod non sit de esse scriptura, siue bulla in principis concessione. Allegat Archid. super data. libr. 6. insti. de dona. §. perficiuntur. C. de donat. inter uirum & vxo. l. donationes, la. 3. ¶ Item allegat cap. fin. de concess. præbendę libr. 6. dicit tamen Archi. quod ad probationem rei gestę, requiritur ꝑ scriptura, vt dicebant aliqui curiales, pro quibus facit. 2. q. 1. legum, & extrauagans Bonifacij, quæ incipit iniunctis. de sententiã excommunicationis. proinde. de testibus. presentium. cum similibus, pro quibus etiam facit, cap. vt diligenti. de simonia. Nam cui per Papam fit gratia, debet esse literis munitus, vt ibi. c ¶ In contrarium ^c tamen quod expiret gratia vel principis concessio, nisi monstretur scriptura & bulla probari videtur per legem. sacri affatus C. de diuersis rescriptis, quæ lex loquitur in priuilegio. ¶ Item facit. l. bene, a Zenone. §. quæ omnia referuantes. C. de quad. præscri. ¶ Tum quia in concessione dignitatis, vel officij, quam facit princeps, intercedere debet scriptura. C. de agētib. in rebus. l. matriculam, circa finem. libr. 1. 2. & eo. lib. C. de diuer. offi. l. probatorias. Pro quo

facit. C. de episcopis & cle. l. si qua per calumniã, et que habentur. 10. q. 2. cap. sed & permutare, cum alijs multis iuribus per eum allegatis. Concludens quod gratia valet, sed quod ad rei probationem ꝑ requiritur scriptura bullata, & d hanc partem ^d semper sequitur Bald. tam in l. si qua per calumniam, de episcopis & cle. quam in l. humanum. C. de legibus. dicens, quod de esse concessionis, vel gratiæ, non est necessaria scriptura. Si tamen habet probare, vel facere fidem in iudicio, esset necessaria scriptura, & ideo dicit quod mortuo ^e ꝑ principe, vel papa ante signaturam, vel bullaturam, gratia non expirat, sed esset bullanda per successorem, facta mentione de tenore, & hoc dicit ibi Ioan. And. in nouella. dicens, se uidiſſe practicari tali modo. & istud tenet domini de Rota sua cõcl. 1. 2. 2. Aduerte quod uerum est quod de esse gratiæ uel concessionis, non est scriptura. Hoc bene probat tex. in dicto ca. institutionis. 1. §. q. 2. & dicta cle. dudum, & quod no. Innocen. in cap. constitutus de rescrip. & sic non expirat gratia, imo debet fieri scriptura vel bulla, sed si bulla esset amissa & nollet successor illam reparari facere, vel quia nollet eam facere bullare, tunc credo quod probato tenore gratiæ uerbo, fact. vel scrip. redditus & perditis, & amissis, uel qd successor nollet reparare, vel bullare, cum alijs circumstantiis requisitis, tunc esset talis probata gratia, & conferret ius, iuxta nota. per Inno. & Anto. de Butr. in cap. cum olim. in primo, de priuileg. & ita tenet & additur per Dominicum de sancto Gemini. in prohemio. 6. lib. & per Ioannem Andr. in mercuriali. in regula, priuilegium.

VLTIMO Videamus quis, modus sit seruandus ad habendum ius amortisationis regi pertinens? & certe satis planus est modus ex prædictis, nã si constat res esse in ecclesiam translatas citra regiam licentiam, locus est occupationi per forum regis Alphonſi, & tunc est in facultate principis, recepto iure amortisationis, si uellet ecclesiæ res restituere. ¶ Item si est quid mandatum dari per testatorem, nondum facta conſignatione, tunc de illo exigetur ius amortisationis prædictum. ¶ Sed est dubium, ꝑ a quo exigetur, an ab herede, uel ab ecclesia legataria? Et certe si testator id mandabat quod tot solidi censuales emantur pro tali beneficio, uel ecclesia, licentia regia præſente, (vt communiter fit) Et tunc non est dubium quod hæres debet soluere ex lege testatoris, in aucten. de nup. §. disponat. ¶ Sed quid ubi non est tantum lege testatoris, sed solum testator mandauit dare domum ecclesiæ, uel celsum censulam emi, & est iam emptum per heredem & uult conſignare ecclesiæ, dicit ecclesia, Soluetur ius amortisationis, quoniam ad te spectat, iã enim sciebat defunctus non posse possidere citra amortisationem de foro, uel scire debebat, & sic non cadit probabili

- 12 lis † ignorantia. l. error. C. de iuris & facti ignorantia. l. regula. ff. eo. Merito videtur nobis omnia legasse, sine quibus nos id habere non possemus, ne legatum fiat inutile, quod lex non presumat. ff. de fundo instructo. l. fundus qui locatus. & sic heredem prestaturum nobis legatariis omnem impensam. arg. l. cum servus. ff. de le. primo & quod no. in c. iudicante, de testa. ¶ Sed videtur contrarium, & quod legatario pertineat solutio amortisationis ex regula, quia commodum est sibi applicabile, & sic debet onus sentire, in l. vnica. §. pro secundo. C. de caducis tollendis. & l. fin. C. de furtis, cum similibus. & in regula iuris, qui sentit, & in l. & si contra. ff. de vulga. & pupil. ¶ Preterea id videtur tenere Bal. in l. qui alie nam. C. de legatis, quod si quis legauit aliquod podere fratribus mendicantibus cum isto onere, quod ibi debeant construere locum vbi morerentur certi fratres, alias perdant legatum, quod istud legatum non valet, quia est impossibile, id est nimis difficile, cum non possint noua loca assumere, nisi speciali licentia apostolicæ sedis quam non est verisimile eos obtenturos, contra sacrum consilium, ut in cap. 1. de exc. prela. lib. 6. innuens ad eos fratres legatarios pertinere, & spectare, habere dictam licentiam, & suis expensis, & sic habeant legatum, alias perdant secundum Bart. in l. apud. & l. si. ff. de legatis. 1. vel secundum Bal. in dicta. l. cum alienam, debeat fieri commutatio in alium pium usum, & sic videtur quod ius amortisationis, & onus habendi licentiam possidendi pertinet ad ecclesiam legatariam, & non ad heredem, & hoc facit totus titulus, de his quibus vt indignis. nam si in capici legatum fiat, non est onus hæredis cum facere habilitari, sed applicatur fisco, ut l. Claudius, cum similibus, de ijs quibus vt indignis. ff. videretur dicendum onus pertinere hæredi habendi dictam licentiam, & amortisationem, & solvendi ius ex ea, primo ex presumpta mente defuncti, quia cum ipse velit ecclesiam habere dictum podere † vel prædium, & uel tot solidos censuales, voluntas esse presumitur quod illos integros habeat, & quod non haberet si amortisationem soluere ecclesia haberet, imo quarta pars ab ea auferretur ex iure amortisationis, & sigilli solutio. & hæc prædominare debet. l. in conditionibus. ff. de condition. & demonstr. ff. de legatis primo. l. si mihi & tibi. §. in legatis. coniecturata igitur mente defuncti, & quia talis est mos regionis, vt pro talibus legatis debeatur amortifatio, & quia legatum fit ecclesiæ, & sic ex dignitate
- 13 † legatarij fiat ampliatio legati. ad hoc. ff. de legatis. 1. l. si seruus plurium. §. fin. & l. ornamento rum. §. fin. ff. de auro, & argento lega. ¶ Breuiter allego pro ecclesia legataria tibi casum in ratione in l. apud Iulianum. cum. l. sequenti. ff. de leg. 1. vbi est casus, quod vbiunque res est in nostro commercio, vel est possibilis esse, quia vt dixi, ex
- 15 quo est solita concedi, reputatur † possibilis, per l. secundam. ff. de cada. punitorum, quod quauis non sit in commercio legatarij, absque tamen suo delicto debetur estimatio, si scientiam incapacitatis testator non ignorabat, quinimo heres tenetur illam rem habere, si sit facile, ut † a principe haberi poterit. Merito ex quo princeps est solitus dictam amortisationem concedere, cogatur ab illo hæres rem habere, id est licentiam possidendi, & ita communiter practicitur. Sed quid dices cum sunt incertæ res vel legata, quorum debeantur amortizationes propter illarum pluralitatem, cum princeps certificabitur, dicens quod ex quo ista sunt iura regis, etiam in ciuili proceditur per inquisitionem. & hæc est vna fallacia tradita a regula posita per Innocentium in cap. ad nostram, in 2. de iureiuran. & probatur per casum. l. vltima. & quod ibi Bart. C. de bonis vacanti. lib. 10. & in cap. cum dilecta. de confirm. vtili vel inutili, & in cap. si. de supplen. negli. prela. & hæc inquisitio a principio est generalis ex quo ignoratur quæ ecclesiæ sunt quæ possideant bona de realenco sine amortifatione, & ex post cum in fisci notitiam uenit inquiritur specialiter, ut dicit Innocentius. & Host. totum mundum seruare in c. bone. de elect. & in inquisitione generali ueniunt, ut fiat edicta vel preconiã generalia, ut manifestentur quæ sunt bona, quæ ecclesia possidet, cum amortifatione, & quæ sine, nam quando sunt incerta, de quibus est
- 17 inquirendum, sufficit generale proclama, & idem operatur quod operaretur specialis citatio, quo ad certos, ut in aucten. si omnes. C. si ut se ab hærede abstineant, & quod ibi per Barto. & Bald. ut in ca. cum in tua, qui matrimonium accusa. possunt, & ibi per Innocen. & Anton. de Butr. & tunc princeps describit apud suam matriculam, et habet in suo archiuo quæ sunt bona
- 19 † quæ iuste ecclesia tenet, et inde sumatur probatio, C. de diuersis officijs. l. probatorias. illa uero quæ termino preemptorio assignato non sunt manifesta, uel amortifationem non docuerunt princeps occupat, cum eis obstet preemptorium vt l. mancipiorum. ff. de optione legat. & in dicto cap. cum in tua, cum similibus. nisi fuerit iuste ecclesia impedita, quod non potuerit ostendere infra tps terminatum titulum, ut in c. postoralis. de excep. vel petendo restitutionem, et ostendendo titulum † eo quod ecclesia, ut in ca. auditis. cap. coram foelicis. de restit. in integ. et quod ibi no. Sed quomodo hoc, quare ecclesia compelleretur ostendere titulum suæ possessionis contra iura. l. cogi. possessorem. C. de peti. hæredi. et idem esset in foro, quod quis non cogitur ostendere titulum suæ possessionis, quare ergo ad id ecclesia compellitur, nam quamuis contractus ab ipsa lege regni sit damnatus, quia in ecclesiam bona de Realenco nequeunt transire
- 21 contra amortifationem, tamen etiam ex † dånato

Speculum Principum, Petri Bellugæ. I

nato cōtractu, trāsit possessio, vt in l. 1. §. si vir uxori. & qd̄ ibi no. ff. de acqui. pos. & ideo singulariter dicit Ba. in l. 2. ff. de iurisd. omni. iudicum. quod quamuis sit prohibitum vendi forensibus ab statuto, tamē trāsit possessio, qm̄ verba iuris adiecta in statuto non prohibent factū, ex quo possidetur, per dictum cap. si vir uxori. ¶ Item quia quamuis bona de Realenco in ecclesiam 22 translata sint ꝑ consecrata ipso iure per forum & possunt occupari sine processu & sententiā, cū 23 fiscus antef occupationem non possidet, vt no. glo. in l. cum duobus. §. idem respondit. ff. pro socio. & sic merito est dicendum ecclesiā possidere, & vti posse commodo possessionis, & sic non cogi ad ostendendum titulum suæ possessionis, vti de iure & foro cauetur. ¶ Sed dicē cōtra multis rationibus. Primo quia ecclesia neq̄ possidere bona de Realenco, citra amortisationem, cum de foro sit prohibita omnis transportatio, etiam facti in eam, & sicut ipsa non possidet, neque potest possidere, aliās ab ea non euo caretur citra processum & sententiam, per. c. licet. de præben. lib. 6. quod facit de foro. ¶ Item quia de foro tēporanæ, videtur laicis data possessio, quamdiu in ecclesiā nō alienabunt, merito desinunt statim possidere, cū in ecclesias trāspōrtāt, & ideo princeps vtitur verbo rēfessionis. ad hoc facit quod not. Bal. in l. 2. C. de condi. ob causam, & Bar. in l. qui abseati. ff. de acqui. pos. & sic merito ex quo non possident, non possunt vti commodo possessionis, & sic cogantur adhibere titulum, cum de factō se contendant tenere, vel ubi posset dici ecclesias aliquam de his bonis tenentiam habere, ex quo tenent cōtra ius, & intentio principis est fundata de iure fororū, in foro fin. de iurisd. omnium iur. quod etiam potest cogi de iure & de foro, ad ostendendum titulū suæ possessionis, inter ea quæ in simili no. in c. ordinarij. de offi. ordi. Facit ca. ad decimas. de resti. spo. li. 6. & eodem libr. de privileg. cum personæ, & quod no. in dicta. l. cogi. C. de peti. her. & sic non obstat quod no. Bar. in l. secunda. C. de conduct. domus August. quia ibi illi nobiles de quibus ibi, non erant prohibiti de iure acquirere; uti est ecclesia de foro, & hoc dicit dom. Anto. de Bat. in cap. Item cum quis. de resti. spo. quod quotiens a iure possessio est infecta ipso iure, & quis inhabilitatus ad possidendum, non admittitur petens restitutionem, secus si per sententiam. Allegat dictum Innocenti de excel. prælatorum, cap. inter dilectos, & glo. 1. & quod not. Archidiaconus. 78. distinct. capitulo. quo iure. & Compos. de elect. capitulo. expressiue, Vide quæ ibi ponit dominus Antonius in dicto ca. item cum quis. ¶ Et hæc sufficiant de hac materia amortisationis.

CAMILLI BORELLI ADDITIO

¶ **CONSTANTINVS.]** De donatione facta per Constantinum Papæ Siluestro, quod valida fuerit, dicit idem

Belluga. supra. rub. nono. vbi dixi in verb. Beato Siluestro adducens super hoc copiosissimum consilium D. Francisci Bursati Mantuani iuriconsulti: etate nostra celeberrimi in consil. 124. volens. per totum. vol. 1. vbi hanc opinionem sustinet ex omnium fere scriptorum opinionibus, & autoritatib. Laudē in tract. de princ. §. 84. donatio.

¶ **VERBO.]** Adde Felin. & Deci. in rub. extr. de consil. Glo. in cap. 1. verb. in scriptis. de censib. in 6. enumerat viginti octo casus in quib. exigitur scriptura. & sex alios casus ibidem addidit Ioannes Andreas in Nouella. & sex decim addit ibidem Lopus, & alios vsque ad num. 58. super addit ibi philippus Franc. in §. postquam. vide Rotā in decis. 96. nota quod reservationum. & in decis. 131. nota quod in capitulo. in antiquis. & iterum in decisio 246. constitutio, siue statutum. & in decis. 331. licet Romana curia. in nouis. ¶ Notandum tamen est quod statutum poterit testibus probari. Rota in dicta decis. 246. in nouis. ¶ Constitutio. Papæ testib. probatur. Rota in alleg. Decis. 96. Collatio beneficij absque dispositione facta benemerito. Bald. in cap. 2. de resti. spo. Rota in Antiq. in decisio. 780. dic quod collatio. ¶ Potestas iudicij ordinarij vt episcoporum, prætorum, & similium, probatur testibus. voluit Rota in decisio. 47. valent acta. in nouis. & Philipp. Deci. in consil. 169. ¶ Papa, & Imperator solo verbo creant Doctores. Baldus in Proem. decretorum. colum. 13. Angelin. l. cum saluatus. C. de sentent. pas. & voluit Martin. Laudē, in tract. de princ. §. 207. licet multa. ¶ Papa solo verbo constituit Abbates episcopos, & similes. Abb. in cap. in nostra. de rescrip. in cap. tua. de his quæ sunt a præl. sin. consens. cap. & Martin. Laudens. in tract. de princ. §. 185. ¶ Item solo verbo Papa & Imperator cassant inferiorum sententias, vt voluit Angelus in l. 1. C. de sent. pass. Laudē in tract. de princ. §. 343. princeps. ¶ Item similiter princeps Papa vel Imperator solo verbo sententias proferre possunt sine scriptura. glo. in cap. constitutus. 16. questio primo. Alberic. in aucten. nisi breuiore. C. de sentent. ex breui. recit. ¶ Prioritas privilegij probatur testibus. glo. in capitulo. si a sede. de præben. in 6. & in cap. duobus. de rescrip. in 6. ¶ Testibus similiter probabitur fuisse plus dictum in gratijs, quam scriptum, & e conuerso. Rota in dicta decis. 331. in nouis.

¶ **IN CONTRARIUM.]** Et hoc est regulare, quod gratia principis probatur per scripturam. vt in l. 1. C. de mand. Princip. l. fin. C. de diuers. offic. lib. 12. Guid. Papæ in decis. Gratianop. 322. & per Sebastian. Vantium in tract. nullit. titul. de nullit. ex defectu iurisdic. & Vnd. num. 16. & Math. de Afflict. in Decis. Neapoli. 319. quondam. num. 10. 11. sequitur Vincentius Maxill. in comment. super consuetud. Bari. §. licet vocis. in fin. sub rub. de testibus.

¶ **ET HANC partem.]** Idem concludunt Abb. Panor. in c. qualiter. & in c. nosti. de elect. Cardinal. in Proem. cie. quod limita vt per Bal. in c. 2. per illam text. de resti. spo. Rota in allegata Decis. 780. Dic qd̄ collatio. in antiq.

¶ **QVO D mortuo.]** Domini de Rota idem concludunt in decis. 882. nota quod si gratia in antiq. inseruntque ad duo. primum quod beneficium mortuo impetrante, etiā ante confectas literas, per mortem vacare dicitur. Archidiaconus in cap. si electus. de elect. in 6. secundum quod si alicui beneficium reseruatū collatum fuerit, & moritur extr. Romanam curiam ante duas diebus, etiam antequam literas habuerit, non dicitur amplius reseruatū, hæc vero procedunt in gratia simpliciter concessa: secus, quando sic in datū alteri qd̄ conferat, vt voluit Oldr. in consil. 324. factū tale est. col. 2. & Bal. in l. si. col. 1. de consil. Princ.

¶ **LOGI.]** Regulare est neminem cogi suæ possessionis titulū ostendere. l. extr. decretū. ff. de iure fisci. l. 2. ff. de probat.

de probat. §. commodum inst. de interdi. l. in speciali. ff. de rei v. d. l. 1. l. siue possidetis. C. de prob. l. fin. C. de rei vendit. l. nimis graue. C. de testib. Ad quam regulam vide notata per Bartol. in l. 1. C. de conduct. & procur. lib. 10. Bal. in l. 2. C. quo. & quā. iud. & in l. instrumenta. C. de fideico. Petr. de Anch. in c. fin. de regul. iur. in 6. Lucam de Penna in l. quicunq. C. de Fund. limitroph. lib. 11. & 20. duas limitationes adhuc regulam tradidit Mat. de Afflic. in c. primo notab. 7. de contro. inuestit. & in const. Regni ab officialibus. not. 3. & in decisio. Neap. 265. Illustissime. num. 26. 87. Philipp. Deci. in consi. 51. col. 2. Ludouic. Roman. in consi. 163. col. fin. & per Nicolaum Boer. in Decis. Burdegal. 281. num. 5. cum pluribus seq. vol. 2. Philipp. Corn. in consi. 313. littera. d. vol. 4. & nouissime sex alias limitationes tradit D. Jacob. Nouellus. in regul. 217. cū alijs allegatis per D. Roland. in consi. 89. & si apud. num. 21. 22. vol. 2.

De clerico capto ab episcopo datis fideiussoribus laicis. Rubr. 15.

In §. Sed quid dices.

S Y M M A R I U M.

- 1 Caplanatores, dicuntur fideiussores.
- 2 Penitentis, quando locus non est?
- 3 Promissio, quæ habeat executionem paratam.
- 4 Ecclesiastico, quando fidelitas fieri non possit.
- 5 Vadens ad alium iudicem, quando causam perdat.
- 6 Iurisdictio laica, quod non possit in ecclesiasticum transferri consensu partium.
- 7 Subditi quod non possint extra regnum litigare, sine principis consensu.

SED Quid dices cum aliquis clericus est captus per episcopum, & debet ex criminis natura tradi ꝑ caplanatoribus. id est fideiussoribus laicis, et promittit in curia ecclesiastica iudici ecclesiastico, & eius curia eum representare sub certa pena cum stipulatione tabellionis, ex qua quaritur, his quibus interest, ut l. 3. & quod ibi not. ff. rem pupilli saluam fore, & quod no. in c. dudum. de conuersione coniuga. & clarius per Bald. in l. non enim aliter. ff. de adop. prorogando in eum iurisdictionem, ex qua videtur efficaciter obligatus. l. 1. & 2. ff. de iudi. & quod ibi no. & in l. 2. de iurisdictione omnium iudicum. C. maxime, quia in iudicem presentem est facta prorogatio, in tantum quod penitentis locus non est, & si renunciatum non esset. l. si conuenerit ff. de iuris. om. iur. iste est casus secundum nouum intellectum domini Antonij. de But. in ca. 1. de iudic. quamuis secundum lecturam Cyn. in addi. Sicut etiam casus in l. est receptus. ff. de iuris. om. iudi. est dictum originale Guil. de Cugno, in l. 1. ff. de iudi. & quia iurisdictio episcopi est prorogabilis etiam per laicos. l. episcopale. et aucte. si qs

litigantium. C. de episcopali audien. & sic merito isti laici potuerunt fideiubere, & se obligare & iurisdictionem prorogare: quia ex promissione facta de representando coram officiali, quæ ius his quibus interest. ff. de in ius vocado. l. cum eorum, & ad id potest executiue procedi officio iudicis secundum Bar. ibi, qui allegat Iacob. de Beluifio, & est ratio secundum Bal. quia promissio facta in iudicio, habet vim confessionis, & ideo habet executionem paratam, Quod tu nota pro istis obligationibus, quæ quotidie fiunt apud curiam, tam in curia civili quam criminali, quod habent executionem paratam. Ad quod facit dictus §. qui prouocauit, & quod ibi per Bal. & Ange. ¶ Sed contra ista videtur facere. l. sine apud acta. C. de tras. sed non facit si bene poteret, cum ibi loquatur de contractu apud acta solennizato, quod dictum est, quod loquatur de confessione extra promissione facta officiali, & curia, quæ sine dubio habet executionem paratam. Et hoc sequitur do. An. de Bu. in c. P. G. de officio deleg. uidetur ergo dici posse ex tali obligatione coram episcopo facta laicum obligatum, & ex prorogata coram episcopo facta posse agi: si contingat executionem in bonis de Realenco fieri illa fiet ꝑ suum iudicem laicum, quod habet res subiectas, ut in c. postula. de foro compe. Sed in contrarium videtur concludendum hoc precipuo fundamento. quoniam omnes laici tenemur, & sumus astricti fidelitatis principi, & alij domino seculari vel ecclesiastico non possumus facere fidelitatem, et ꝑ re feudali, ut in foro priore, de recessita, & in foro totos richshomes, de feu. Item habemus et de foro, quod laicus est conueniendus coram iudice laico, & curia, in foro. Si clergue, de iuris. om. iudi. & neque forus mutari, imo si ad alium vadit iudicem, causam perdit: ut eo. ti. c. tot hoies. & sic merito est dicendum quod in tantum sumus principi astricti, & hoies & vasalli sui, quod contra consensum suum non possumus iudicem non suum, videlicet ecclesiasticum iurisdictionem prorogare. ad hoc contra per omnes allegat glos. in c. Imp. §. preterea. de ꝑ hi. feudi. alijs. ꝑ Freder. quis illa gl. recitet duas opiniones, sed prima attribuit glosatori, ut dixit Bar. in l. 1. §. & post operis. de noui operis nuntia. dicens, idem dico ergo hodie de iure nostro si est aliquis de aliquo comitatu, vel regno, ut si ibi comes, vel rex perpetuus, istorum subditi non poterunt litigare coram alio extraneo, sine eius ꝑ consensu: dicit quod pro hoc dat glosam notabilem, iuxta collationem de prohibend. feu. aliena. cap. Imperialem. §. preterea, circa finem ubi hoc videtur velle glosa: etiam demum subdit quod in regnis & comitatibus in quibus omnes sunt vasalli, & feudatarii, non potest fieri prorogatio, sine consensu domini &c. & sic vides quod Bartol. allegat illam glosam ꝑ illam opinionem: et sic illam opinionem tribuit glosatori, & illam fulsit rationibus predictis. Et simili modo allegat Bal. glosam illam, in l. decernimus C. de sacrosan. ecclesiis, dicens quod quicunq; subiuramento fidelitatis, est iurisdictione alicuius, non potest prorogare iurisdictionem

iurisdiccionē in alterum iudicē dominum, uel populum, nisi domino suo consentiente, & allegat dictam gl. Et hanc etiam opinionem, imo ipsam inris ueritatem, sequitur do. Ant. de But. in c. ex transmissa. de foro competenti. dicens, per illum textum. Nota q̄ uassallus, inuito dño, non p̄t iurisdiccionē prorogare, & idem in quolibet alio subiecto, quā rōne nudi exercitij iurisdiccionis. allegat qđ no. Inn. de iudi. ceterū, & p̄ Bar. in l. ij. ff. de iudi. & in l. j. §. & post op̄eris. de no. op̄e. nū. ubi dicit, q̄ ubi q̄s est subiectus qđ hic nō prorogat iurisdiccionē inuito dño, q̄a eadē est rō q̄ in clerico, allegat ad hoc, qui filij sint lēgimi. c. p̄ venerabilē, ver. in sup. Et sic uides oīum concordare sniam, qđ laici in hoc regno non p̄t iurisdiccionē in ep̄m. neq; in aliquē iudicē ecclesiasticū, progare. Et iō tabelliones, in fori submissione, semp dicunt, in quēcunq; iudicē laicū, tū ut saluent fidelitatē p̄hētibus. & q̄a aliās talis proga tio esset nulla. Et sic tales p̄missores, uel fideiufsores laici, in curia ecclesiastica nequeunt conueniri. Sed nūqđ, si homo nō restituatur iudici, ex dicta p̄missione, poterit saltem laicus corā suo iudice cōueniri. Et certe ad p̄cā p̄missam, nō, q̄a si principalis obpo est nulla, ut diximus, itā & accessoria. C. de legib. l. non dubiū. Sed nūqđ ad interesse, saltem stip̄one uotarij, ut quod nō, in d. l. non. n. aliter, de adopti. & p̄ Alb. de Roza. in l. eum p̄ quo. ff. de in ius vocā. ad hoc l. ij. §. ex hoc. ff. de eo p̄ quē fact. erit. cogita. Sed scias qđ d. Bar. in l. j. ff. si q̄s in ius voc. non ierit, dicit, qđ si clericus fideiussit corā iudice laico, licet coram laico non possit conueniri, conuenietur coram ecclesiastico, ex tali obligatione, secundū eū. Et sic ut q̄ pari rōne possit laicus, ex fideiussione facta coram ecclesiastico cōueniri corā ecclesiastico, quod est notabile. Sed cogita p̄dicta.

CAMILLI BORELLI ADDITIO.

- a [DICES] Vide Mar. Soc. in c. j. col. 3. ver. Decimanona declaratio. & col. 6. ver. 21. de foro compe. & Doctō. in l. si fideiussor. ubi Bal. ff. qui satisf. cog.
- b [LSI CONVENERIT] De huius legis intellectu uide Andrea Alciar. lib. Paradox. 2. c. 17. Ioan. Corasium Miscellaneor. lib. 4. c. 5. Philip. Dec. & Rip. in c. j. ext. de iud. cum alijs allegatis per D. Bernardinum Alphan. in Collectan. iuris. § 74. Pacto de litigando.
- c [OBLIGATIONIBVS.] Obligationes iudiciarię, & apud acta curię stipulatę promptā habēt executionē, Philip. Dec. in l. in bonofidei. col. pen. C. de pact. in auth. si quis in aliquo. col. 2. C. de edē. lason in l. si. col. 3. C. de edic. diui Adri. toll. Hierony. Cagnol. in l. in testamento. nu. 10. ff. de reg. iu. Matth. de Afflict. in Const. Regni. Dilationē notab. 3. & in Decisio. Neap. 387. si vno, & eodē. Nicol. Boer. in Decis. Burdeg. 293. vol. 2. & ad materiam Io. de Amicis. in consi. 129. oritur.
- d [BARTOLVS.] An opinio ista sit uera uide Spe. in tit. de compe. iud. adi. §. j. col. 17. ver. sed pone clericus. ubi Bal. in addi. Item Bal. in rub. C. de priuil. dot. in tit. Lud. Ro. in sing. 944. Nunquid fideiussor clericus. & laicius alia etiam Allegans Hippolyt. de Marfil. in Rep. Rub. ff. de fideiuss. nu. 310. & 311.

De religiosis mendicantibus, nouas domos acquirentibus, De Principis sententia.

Rubr. 16.

In §. Sed occurrit.

S V M M A R I V M.

- 1 Fratres minores domos suas vendere uel permutare nequeunt.
- 2 Fratres de nouo acquirentes, excommunicati.
- 3 Canonum contemptores, deponendi sunt.
- 4 Priuilegium regum Hispania in concessione faciendā fratribus minoribus.
- 5 Fides indubia quibus habeatur.
- 6 Annulatio actus dicitur p̄na.
- 7 Iura qua sunt restringenda.
- 8 Extensio quando non fiat ex identitate rationis.
- 9 Concessa priuilegia qualiter reuocantur.
- 10 Priuilegia qua nō sunt in corpore iuris clausa quod non presumantur & reuocata.
- 11 Iuris facultas nunquam prescribitur.
- 12 Priuilegium principis debet esse mansurum.
- 13 Fraus priuilegio fieri non debet.
- 14 Locus sacer & locus sacratus in quibus differant.

ED OCCVRRIT dubiū,

de quo religiosi mendicantes, habentes domos seu monasteria antiqua se grauatos dicunt, eo quod eorū iur. priuilegia infliguntur, qm̄ per Dec. Bonifacij octauī, in c. vni co, de excels. prel. lib. vj. est expresse prohibitū, ne aliqui uel aliq̄s de t̄ mendicantibus quibuscū que super hoc priuilegio moti, existerent: quare priuilegia nullatenus eis uoluit suffragari, in aliqua ciuitate, castro uel uilla ad habitēdum, domos uel loca quēcunq; de nouo recipere seu hactenus recepta mutare, uel ea uenditionis, permutationis, donationis aliter cuiusuis alienationis titulo quocūq; in alios transferre presumat, absq; sedis apostolicę licentia speciali, plenam & expressam facientē de prohibitione iam dicta mētionē in irritū in contra factū decernēdo. Et p̄ cle. ex post, in contrariū facien. est snia excōicationis, ipso facto promulgata, ut in cle. cupiētes. de p̄c. Et rex, & regina, ut locum tenens ḡnalis noua loca concedunt religiosis mēdicantibus, de ordine sancti Francisci, de obseruātia, & illi erigūt monasteria de sancta Maria de Iesu. Et sic ut q̄ princeps id nequeat face re, infringendo priuilegia aliorū q̄ habent antiquas domos. Et q̄a ēt fratres nouiter acquirentes t̄ sunt excōicati ipso facto, p̄ d. cle. cupiētes.

2 Et quia ut canonū t̄ contēptores ueniunt deponendi. 4. dist. §. ult. & qđ no. gl. in c. ḡnali. in glo. contra facientes, de elect. lib. 6. & ēt quia id qđ supra dictum est, est concessum, quocunq; priuilegio non obstāte, merito princeps t̄ istorum fratrum, antiquas domos habentiū, priuilegia, neq̄t hoc concedere, imo in p̄rium faciendū, d̄t grauari,

De religiosis &c. Rub. 16. In §. Sed occurrit. 104

grauiare, et male facere, et contra ius, vti uide-
tur prima facie ignorantibus, qui de isto con-
sulti sic responderunt, non curantes plus sapere
quam rudis uerborum materia pandit. Dicitur
ergo quod rex et sui locum tenentes iur. et iuste
possunt talia concedere, et citra grauiamen, et
religiosi talia noua loca acquirendo, nec sunt
excommunicati, neque peccant. † Nam scias,
quod Alexander secundus, Gregorius et Vrba-
nus suis literis prouisionalibus, siue bullis, Ro-
manæ curiæ bullatis, quas ego habeo, aucten-
tica forma Regibus Hispaniæ patri, & filio, &
Petro illorum success. suis p̄cerib. in regno et
in regno successoribus concesserunt iur. esse ut
ecclesias villarū tā earū, q̄ i Saracenorū terris ca-
pere possēt, q̄ earū q̄ ipsi i regno suo ædificari
fecerūt, vel p̄ capellas: vel p̄ q̄ uoluerunt mona-
stera, sedib. duntaxat ep̄alibus exceptis, distri-
buere illis liceat, & monasteriū ditioni subdere,
ut ex illorū bullis auctē. i archi. Barchinonē recō-
ditis, ex qb. ut dixi, habeo bullā auct. clarius q̄ di-
xi loquentē. Et quis aliq̄ curiosi dilcep̄tes de
his q̄ nō multū expediūt, & plus sapere q̄ oportet
p̄tra doctri. apostoli, temere attētates, dicāt
illā priuileg. nō esse cōcessa regib. Aragonum. de
quo sunt digni magna reprehensione. Quis. n. du-
bitat regnū Aragonū, cōphēso ē regno Valētię
& principatui Cathalonix esse partē Hispaniæ.
ut in l. penn. ff. de censib. Et quis in Hispania ho-
die sint plura regna diuersa, tā est uerū dicere,
qd̄ hodie sereniss. noster rex est successor in par-
te His. & qd̄ iur. est de tota, est de parte, ut l. q̄ de
tota. de rei vend. ff. Et q̄a ex quo in p̄tate regis
reperiunt̄ dictæ cōcessiones bullæ siue priuile-
gia, seu i eius archiuo publice. Et iō fides i indu-
bia adhibēda: ut in c. 1. de prob. et de p̄c. c. ad au-
dientia, cū similib. iuris p̄sumptione p̄sumit̄ di-
cta priuilegia sibi & suis p̄decessorib. esse cōces-
sa, & tāquā legitimē succedētib. in parte Hisp.
arg. gl. in l. si. C. de pact. conuen. & qd̄ not. Ina. in
c. corā de offi. del. & Bar. i l. uulgo, de admi. tut.
& in l. 3. §. causa, ff. de Carb. edi. Et sic est uerū di-
cere, qd̄ princeps & rex n̄ Aragonū sup̄ his pri-
uilegiatus est, q̄ priuilegia data sunt, quo ad Vr-
banū, sub annis domini, incarna. 1095. quo ad
Greg. sub ann. 73. & sic decretalis. cū ex eo. q̄ cl.
cupientes, sunt iura posteriora, ex post p̄dicta pri-
uileg. cōcessione facta, ut patet in datis 6. lib.
¶ Or̄ isto facto fundamento est sciendū, qd̄ tā c.
cū ex eo. quā cle. cupientes, sunt iura noua cor-
rectoria penalia & exorbitantia, nā ante p̄c. 1. de
religiosis domib. li. 6. minores & p̄dicatores no-
ua loca acquirere poterant, ex post uenit dicta de-
cre. cū ex eo, & hoc p̄hibet, et actū annullat, q̄ an-
nullatio actus dicit̄ p̄na, cū annullatio actus
fiat rōne p̄hibitionis, merito dicit̄ p̄na. l. Sena-
tus. ff. de contrahen. emp. & l. nō dubiū. C. de le-
gib. & ibi hoc tenet Iac. But. & Bal. & sic limitat̄
no. p̄ Io. An. in c. si. de elect. li. 6. & qd̄ not. in l. ne-
mo martyres. C. de sac. san. eccl. & ex post ē uenit

cle. cupientes, q̄ ē p̄nalis est, ut patet ex ea, ibi
in text. ex aggrauatione p̄narū. Merito ergo
ista iur. † correctoria & p̄nalia sunt restringen-
da ad casum expresse dispositū. de elec. c. statu-
tū. li. 6. de p̄. di. 1. §. p̄na. quinimo i iurib. cor-
rectorijs non fit extensio, ē p̄ identitatē rōnis,
ut uoluit Bar. in l. si cōstā. in nona q. soluto mat.
& no. in c. 1. de temp. ord. li. 6. Casus aut̄ disposi-
tus ab ipsis iurib. nouis est, ut dicti fratres nō as-
sumāt nouas domos, ē obtētū corū priuilegio-
rū, ergo priuilegia alijs cōcessa, puta regib. His.
et Ara. nō sunt reuocata: qm̄ cōcessa, † p̄ priuilegia
non reuocant̄ ē p̄ cōtraria concessa priuilegia
vel iur. dispōnū. nisi in reuocatione de illis frat-
mentio. de p̄sc. c. ueniens. & ibi not. & in c. 1. &
c. cum ordinē. de refer. q̄a priuilegia q̄ non sunt
† in corpore iuris clausa, cum sint facti, & in fa-
cto cōstant, p̄sumit̄ ignorantia. a principe
legē condente. & sic nisi de illis fecerit mentio-
nē non fit reuocatio. Arg. not. in c. 1. de const. li.
6. et not. in c. ueniens. de p̄sc. & in c. cum non
deceat. de elect. li. 6. Ideo aut̄ dixi, qd̄ priuileg. non
clausa corpore iuris, non reuocant̄ p̄ sequentē
dispositionē iuris vel priuilegiorū, propter p̄-
sumptam principis ignorantia, ut in dictis iurib.
q̄a in priuileg. clauso in iure cōiqa non p̄sumit̄ de
illo ignorantia, ut in d. c. 1. tollit̄ p̄ sequentem
contrariā dispositionem, ut not. gl. in c. ut circa
de elec. li. 6. & nota. in c. ignorantia. 38. dist. Cum
ergo dictum priuileg. & priuilegia aposto. non
sunt corpore iur. clausa, merito p̄ d. ca. cū ex eo.
neq; per c. cupientes, q̄ iura sunt posteriora, ut
patet ex data 6. li. & data dictorum priuileg. prin-
cipi. concess. non sunt reuocata, imo stant in uir-
tute obseruantia. C. de h̄ret. l. Arriani. Et qui di-
ceret talia priuileg. in acquisitione bellica, concess.
sa per papam, esse irreuocabilia, non esset pone-
re os ad cælū. Salua sp̄ determinatione sanctæ
m̄ris eccle. ut uere catholicus, qd̄ pro nunc pro-
sequere non curo, q̄a non est necessarium: dicā,
forte alibi, maxime q̄a p̄iceps est usus priuile-
gijs ex post plures fundando et erigendo eccle-
sias et monasteria, uirtute dictorum priuilegio-
rum, ut sic dici neq̄at, qd̄ p̄ non usum sint. abro-
gata. ut not. de nundinis. l. vnica. & c. accedenti-
bus. de priuilegijs. Nam ea q̄ sunt in iuris facul-
tate † non p̄scribunt̄. ff. de uia publica. l. uia
publicam, et modicis actib. sustinentur, ut no-
in l. 2. C. q̄ sit longa consuetudo, et in c. si. de cō-
suetudine. Quāuis ergo sint reuocata priuile-
gia religiosorū p̄ dicta iura, ex post edita, q̄a de
illis est facta mentio nō tā priuilegia principū
Hispaniæ, quia de illis non est facta mentio. Et
quia ius correctoriū & p̄nale nō extendit̄ ad
reuocationē priuilegiorū, de quib. nō est facta
mentio, p̄ iura iā allegata. & qd̄ not. in auct. quas
actiones. C. de Sacrosan. eccle. Maxime quia ut
uides dicta priuilegia Apostolica sunt bina cō-
firmatione confirmata, & reprehensū ep̄iscopī
illa impugnantēs, ut ex illorum tenore est uide-

Speculum Principum, Petri Bellugæ.

12 re, & decet privilegiū principis esse mansurū,
 in aucten. consti. quæ de dic. col. 6. Ex quo ergo
 non mutatur quare stare nō prohibet. C. de ap-
 pella. l. præcipimus. in fi. cū similib. Merito ergo
 dicendū est dicta privilegia non reuocata, per
 dictā iuris noui dispositionē, & sic religiosi mē-
 dicantes, a domino Arragonū rege, sup hoc pri-
 uilegiato, domos, & noua monasteria acquirere
 possunt, aliās si illi capere nō possent, per indire-
13 ctū reuocaret privilegiū, & illi fieret fraus con-
 tra iura, de privileg. c. quanto. & in l. fraus. et q̄
 ibi notat de legib. ff. & sic uidetur indubie dici
 posse dicta regia privilegia minime reuocata,
 & religiosos illorū uirtute, salua conscientia a
 principe super hoc potestātē habente, posse dic-
 ta monasteria, & loca habere, & principis ius-
 su ædificare, imo impugnatores ex Gregorij pri-
 uilegio, debent formidare sententiā excomuni-
 cationis, & princeps talia cōcedendo non gra-
 uat alias domos antiquas habentes ædificatas
 in noīe Iesu, qm̄ salua cōscientia, hoc facere pos-
 sunt, & monasterium sic ædificatum, posset di-
14 ci locus ꝑ sacer non dico consecratus, qm̄ hoc
 fit per Pontificē, certa forma seruata, ut in titu-
 de consec. ecclesie vel altaris, ꝑ totū. & signāter
 i c. aqua. Sed dico sacer, Nō obstat c. ad hoc. de
 religio. domib. vbi Pontificis auctoritas est ne-
 cessaria, intantū ut si quid ædificetur ꝑꝑria au-
 ctoritate, nō habita pontificis licentia, etiā si ef-
 set monasteriū non diceretur sacrū, & posset ꝑ-
 pria auctoritate destrui, ut notatur in clementi-
 na, q̄a contingit, de relig. domibus. r. 8. q. 2. qdā
 & quod ibi notat in c. sacra. insti. de rerū diui.
 & in l. non totū. §. sacra. ff. de rerū diuisio. ut vide-
 tur tex. sing. in auctentica, de ecclesiasticis titu-
 lis. §. si q̄s aut. Qm̄ hic princeps qd̄ cōcedit, fa-
 cit vice Apostolici, ut dicit glo. in simili, in l. ad i-
 gere. §. quāuis. ff. de iure patrona. et adde quod
 not. Io. in c. licet. de ꝑbend. li. 6. ¶ Aliud etiā non
 omitto ꝑ dictorū fratrū quiete, qd̄ si aliquod ef-
 set dubiū circa reuocationē dictorū privilegio-
 rū, tñ ex quo princeps ab antiquo utitur talib.
 privilegijs, et diocesani sciunt et tolletant qui-
 nimo et summus Pontifex, nullum est periculū
 religiosis, quasi maiorum secuti errore, in c. in-
 ter corporalia. de transla. episcopi uel electi. Ad
 hoc adduco tibi glo. ordinariam singularē c. r.
 de postu. prela. li. 6. quæ non est alibi melior, fuit
 tamen originale dictum eiusdē Io. An. glosat. in
 c. tuas. dudū. despon. duorū, licet pro isto bene
 facit glo. in c. venerabilis, de consue. et tex. in c.
 aqua in fi. de celeb. missa. qui est tex. singularis
 factum ab eo qui ea quæ sunt or. non poterat
 exercere propter antiquum errorē. et nota ista,
 quia ab alio nunquam melius audisti, et tene-
 menti, quoniam seruiet tibi ad multa.

CAMILLI BORELLI ADDITIO.

a ¶ ANNULLATIO.] Actus annullatio videtur q̄ nō

fit ꝑen. aper. tex. in c. si qui presbyterorū. de reb. eccle. nō
 alien. c. ꝑen. de postul. prelat. l. eius qui delator. ff. de iure
 fisci. cum alijs quæ inducit Petr. Rauenna in Alphabet.
 Aur. in verb. annullatio in princip. ¶ Contrarium tamen
 verius esse inquit Bald. in l. non dubium. C. de leg. quem
 refert, ac sequitur Rauenna vbi supra. per. l. si quis maior
 C. de transact. vltra iura hic allegata, & voluit idem Bal.
 in l. Turpia. ff. de leg. 1. Alexand. in consi. 36. nu. 13. vol. 4.
 & in consi. 90. nu. 3. vol. 7. Cor. Perusi. in consi. 86. vol. 2.
 Hierony. Gratus. in consi. 46. nu. 15. in consi. 47. num. 14.
 vol. primo. & contraria procedunt, quando actus annulla-
 tio procedit ratione omissionis formæ, secus quando
 ratione prohibitionis legis, ut hic, & voluit suprascripti.
b ¶ PRIVILEGIA non reuocantur.] Dixi aliqua in rub.
 9. in verb. contractus irrevocabilis, quodque indiuidua
 derogatio requiratur in sequenti privilegio tenuerunt
 Alexand. in consi. 11. vol. 6. Philipp. Deci. in consi. 193. &
 in consi. 580. requiritur specifica, indiuiduaq; derogatio
 quando de maximo, grauique præiudicio agitur. Angel.
 in consi. 365. col. 3. ver. credo autem. Alexand. in consi.
 134. vol. 1. & in consi. 187. vol. 2. Ludouic. Bologni. in cōf.
 6. requiritur etiam in privilegio remunerationis serui-
 torum. Paris de puteo in trac. de reinteg. feud. c. & quia
 multa diximus. fol. 84.

c ¶ PRÆSCRIPTIO ignorancia.] Vide Bal. in l. fin.
 ver. dicas. etiam. C. quæ sent. rescind. non poss. Bart. Soc.
 in cōf. 260. col. 2. ver. & ad ꝑbationes respōdēdo. vol. 2.

d ¶ IVRS facultate.] Quod facultati præscribatu, vi-
 dentē cōcludere Alberi. de Rosa. Raph. Comens. & Bal. in
 l. licet. C. de iur. deliber. Panor. in c. v. privilegia. extr. de
 privileg. Jas. in l. fi. ff. de consti. princ. in l. 2. ff. de acquir.
 hæred. ¶ Tamen cōmunis omnium conclusio est cū sen-
 tentia ista quæ & Belluga hic tenuit, q̄ meræ facultati ꝑ-
 scribi nullo tempore valeat. Cyn. eam tenuit in l. cum
 notissimi. C. de præscrip. 30. ann. Salyc. in dicta l. licet,
 Paul. de Castr. in l. Creditores. C. de pignori. acti. Anton.
 de Bar. in dicto. c. v. privilegia. Felin. in c. cum accessis-
 sent. de consti. Ludouic. Gozadi. in consi. 100. & Paris. de
 Reintegr. feud. c. videndū est itaq; fol. 135. ¶ Per actus
 enim etiā per mille annos continuatos, nunquā aliqua
 consuetudo, aut seruitus introducitur, nec per actus q̄s
 intelligitur sibi præiudicasse. Inni. in c. cū in ecclesia. de
 caus. poss. & ꝑpriet. Abb. Pan. in c. Sancti. Siluani. de ver.
 signific. & in c. ad nostræ. de cōfirmati. vti. uel inutil. nu.
 21. & in c. quoad translationē. n. 4. de offic. leg. & utrobiq;
 infert Abb. ad hoc, q̄ si q̄s ꝑ mille annos iuisset ad molē-
 dū in molēdino alicuius, nō ꝑ hoc iudicet cōsuetudo q̄
 semp̄ ibidē ire teneat ꝑ molitiōe. qd̄ et sequit Bar. Cēp.
 in tract. de seruit. vrb. præd. in c. de Furno. latissimē ꝑ-
 sequitur Iason in l. Quominus. in 3. q. princip. ff. de flu-
 minib. Felin. in capitulo. cum M. Ferrariensis. num. 18. de
 const. & hoc aliās dicebam in facto ꝑ communitate
 nra, ꝑ eius dñm, qui ꝑtendebat in sacro Concilio ꝑ-
 hibere vasallos ne alibi irent ad molendafrumenta, præ-
 terquam in suis Molendinis, nec ad molendas oliuas,
 ꝑterquam in tappetos, & torcularibus suis ex eo quod
 semper merat ad molēdina, & tappeta sua, quia dicebā
 nunquam per tales actus inductum fuisse consuetudinē,
 cum sint facultatis, quæ sunt præscriptibilia. l. viam. vbi
 Barr. ff. de via publ. Abb. Panor. in cap. inter cætera. extra.
 de rescript. in cap. cum Ioannes. ante finem. de cleric.
 coniug. Andr. Tiraquellus in tract. de retract. §. 2. gloss. 2.
 num. 2. in fin. quia quæ sunt facultatis continent infini-
 tatem, & vti infinita, & quæ sine terminari nequeunt im-
 præscriptibilia. Ioannes Andreas in capitu. Non est. de
 cōsuetud. in 6. Felin. in repet. Rub. extr. de prescri. in vlti.
 charta col. 2. in fin. & in ca. cum accessissent. col. 13. nu.
 41. ver. secundo declaratur. de consti. & in ca. causam.
 que

De materia execu.&c. Rub. 17. In Finaliter. 105

que col. 15. de rescrip. & Hippolyt. de Marfi. in rep. Rub. ff. de fideiuf. num. 101. in fin. & voluit Ioann. Franciscus Balbus in tract. prescrip. 4. parte. 5. partis. q. 5. Ioannes Baptista Villalob. in tract. Opin. Comun. §. prescriptio. n. 254. quibus concinunt que alias dicebat D. & preceptor meus Ioannes Berengucius Senensis in l. 1. C. quand. non petent. part. quod iuri immiscendi nunquam prescribitur, cum consistat in volutare, & sit quoddam ius voluntarium. in qua alias nonnulla scripsi pro dicta vniuersate, ut patet in consiliis meis. ¶ Limita primo, secus esse in facultate, quod non deducit ius in iudicium deducibile. ita Roman. Angel. & Imol. in l. si finita. §. postea autem. ff. de damn. infect. & Philipp. Cor. in consilio. 305. volu. 3. ¶ Limita secundo secus esse in facultate, quod competeret ex contractu secundum Felin. in dicto capitulo, cum accessissent colum. 13.

e ¶ **LOCVS** facer.] Vide supra in rubrica. 14. §. veniamus ubi dixi in verb. An sine iussu.

De materia executionum vltimarum voluntatum. Rubr. 17.

S Y M M A R I V M.

- 1 Vltimarum voluntatum dispositio duplex.
- 2 Executorum testamentorum potestas.
- 3 Hæres officium executoris impedire non potest.
- 4 Testator quæ facere non potest.
- 5 Executor hæredem de possessione expellere non potest.
- 6 Forus animæ, quomodo intelligatur.
- 7 Duo testes requiruntur, in foro animæ.
- 7 Clausula testamenti, qua mandatur executoribus, vt male ablata restituant quid operetur.
- 9 Exceptio prescriptionis, cum mala fide, vtum aliquid operetur.
- 10 Executor, qua iurisdictione compellatur testamentum exequi.
- 11 Episcopus vniuersalis executor.
- 12 Officium iudicis, quem moueat iudicem.
- 13 Remedium extraordinarium non habet locum, vbi est ordinarium.
- 14 Fideicommissarij, sunt loco hæredum.
- 15 Bona clericorum, gaudent eodem priuilegio, quo persona.
- 16 Vbi conueniatur hæres, priuilegio non obstante.
- 17 Differentia legatorum, piorum & prophanorum.
- 18 Ratione peccati, laicus efficitur de foro ecclesiastico, & quando non.
- 19 In executoribus prophanorum legatorum, non est iudex episcopus.

FINALITER, Vt demus conclusionem factis & negocijs ecclesiasticis & altercationibus quotidianis, videamus de executionibus vltimarum voluntatum, quatenus concernunt iurisdictionalia, & habes duplices dispositiones vltimarum voluntatum. vna est legatorum prophanorum, Alia piorum legatorum. & quandoque fiunt executores ad restitutionem omnium male ablatorum inter quorum quæ tamen probari legitime poterunt foro animæ benigniter obseruato, vel etiã

certorum, vel quod per manumissores, vel executores soluantur omnia disposita & ordinata in testamento dando illis plenam facultatem propria auctoritate capiendi tanta bona hæreditaria quæ sufficiant, & illa vendendi & alienandi sine curia, quæ clausula multum operatur, videlicet quod in tali alienatione non est necessarium curiæ decretum secundum glo. in l. 3. C. quando decreto opus non est. Et quod no. in l. alijs hæred. ff. de ali. & ciba. leg. ¶ Sed quomodo executor vendendo uirtute dictæ clausule poterit transferre dominium & possessionem & videtur quod sic per dicta iura. & quia hæres non potest impedire officium execu. nec rescindere prius propositum testatoris. Ad hoc. ff. de iure do. l. & si ego. §. 1. de lega. 2. cum peri. §. moneo. ¶ Sed in contrarium videtur dicendum, quod nisi hæres discedat a possessione non perdit dominium neque possessionem. Arg. ad hoc. ff. de contrahenda emptio. l. fistulas. §. fundum. Et si tu dicis quod sufficit quod emptor immittatur in possessionem, licet non constituatur verus possessor, vt. ff. de fundo dotali. l. si fundum. Sed respondetur illud esse verum quod dominus vendebat: hic non vendebat dominus, sed eius minister. Ad hoc facit. ff. de public. l. si quis prohibuerit, & licet executor habuerit potestatem testatoris, tamen non potest facere testator quod dominus sine possessione transferat, & ita est uerum, quo ergo remedio succurret emptori, dicitur ager emptor ex contractu contra hæredem & consequatur possessionem & dominium iudice mediante. ff. de acqui. pos. l. qui vniuersas. §. Item cum emptor. non. n. potest executor prius expellere hæredem de possessione. ff. de re. iuris. l. non est singularis. scdm Bal. l. id quod pauperibus. C. de epis. & cl. Cane ergo ne erres, sis cautus, & a tali manumissoribus non emas, sine eo quod hæres firmet, in ueditione vel saltim iudicis officio in possessionem inducaris, nam iudex debet te immittere, & te petente cogere hæredem ad consentiendum venditioni. Nam quod factum est ex mandato vel auctoritate. l. necesse est ratificari per tex. in auct. si captiui, de epis. & cl. C. p. quæ tex. dicit Bal. quod licet executor pleno iure habendo mandatum a testatore potest scire, tamen ille qui emit ne unquam possit pati controuersiam ab hærede potest petere quod hæres cogatur expresse ratificare simile non. secundum eum in l. Item apud Iulianum. ff. ad trebel. §. Item Iulianus, facit licet ipse non alleget, quod not. Bar. l. Stichus ff. de peculio leg. ¶ Item scias quod illa verba (foro animæ benigniter obseruato) non venit quod hæres crediti facio petetis, quia forus animæ est uult plenam probationem duorum testium, vt in c. in omni negotio, de testib. ¶ Sed generaliter est dicendum quod illa probatio que requiritur contra defunctum, requiritur contra manumissorē vel executorē, & non semper plena, quia etiã contra defunctum satis fuisse coniecturalis scdm Bal. in l. id quod pauperibus. C. de episcopis & clericis, allegat. C. de periculo tutorum. l. tutor. & de cond. & demon. stratio. l. Lucius, & de lega. 1. l. licet Imperator.

Facit capitulū. 1. et capitul. quia verisimile. Et quod ibi per iuramentum, de præsump. † Ad-
 das etiam, quia illa clausula executorum super
 solutionibus debitorum foro animæ benigniter
 obseruato &c. operatur vt executor possit & de
 beat soluere debita per testatorem præscripta,
 vt tenet Iacobus Butri. in quadam sua disputa-
 tione, vt refert Bald. in l. si inutiliter. C. de fidei-
 commissi. & est ratio secundum Bald. quoniam
 salua conscientia hoc non poterat testator reti-
 nere. Et licet ipse non alleget, allego tibi tex. sin-
 gularē, in auct. vt ecclesia Romana gaudeat
 præscrip. c. annorum. ibi, iniquissimum præfidiū
 præscriptionis. Secus dicit si mandatū esset fa-
 ctum inter viuos. ff. de solutionibus. l. si is cui. §.
 Flavius. & est ratio differentie secundum Bald.
 quia moriens magis videtur cogitare de salute
 animæ, quam uiuens. Alibi tamen Baldus in q-
 sitione per eum disputata, incipiente, statuto ca-
 netur, si scelerator, distinguit quod aut testator
 præscripsit cum bona fide, & tunc quia talis præ-
 scriptio tollit omnem obligationem, & elidit
 naturalem, ut no. in l. si. ff. rem ratam haberi, & in
 l. si quis postquam. ff. de fideiussoribus. Tunc quia
 f tale debitum non est naturaliter f neque ciui-
 liter debitum, executor non soluit. si autem est
 præscriptum cum mala fide. et tunc quia iure
 canonico improbat, vt in ca. fin. de præscrip.
 in regula, possessor. de regu. iur. tunc tenetur exe-
 cutor illa debita soluere. Ad hoc facit secundum
 Bald. not. ff. de neg. gest. l. atqui natura, & de ad-
 mini. tutorum. l. si pupillus, & l. si. rem ratam ha-
 beri, & idem dicit in omni præscriptione quan-
 do testator alia debita non habebat, nisi præscri-
 pta, quia tunc illa clausula esset inutilis, nisi de
 illis intelligeretur: intelligatur ergo de illis, arg.
 leg. fundus qui locatus, ff. de fundo instructo.
 ¶ Sed quomodo poterit sustineri opinio Bal-
 di, vel distinctio, quæ facit differentiam inter
 præscriptionem cum bona fide, & cum ma-
 la, quia ex quo loquimur de personalibus obli-
 gationibus, in quarum præscriptionibus nõ cu-
 ratur de bona fide, quia id a debitore non
 possidet cum facto & negligentia credito-
 ris currat, et sic currat etiam præscriptio cū
 mala fide, vt no. Bar. in l. sequitur. §. si via. ff. de vsuc.
 & Innocen. in cap. cura. de iure patrona. & bene
 facit quod ipse no. in cap. quia plerique, de im-
 muni. ecclesiarum. Et quod not. Ioannes Andr.
 in cap. 2. de præscrip. lib. 6. ¶ Sed quia dicta ista
 ut iacent, non sunt uera, & est larga materia, suf-
 ficit remississe. Et uide domi. Anton. de Burrio.
 in capitulo finali. de præscrip. & ibi Domi. Ioan-
 nes de Imo. in repetitione & quæ ipse dicit in
 propria materia sentiens dicta contraria in l.
 quibus diebus. §. dominus seruo. ff. de condi. et
 demon. sufficiat generaliter dicere, quod in om-
 ni casu in quo mala fide non currit præscriptio,
 9 executori non tenetur soluere, quia exceptio præ-
 scriptiois cum mala fide non seruaretur in fo-

ro ciuili, cum in his canon præualeat, vt not.
 h in dicto capitulo finali, h de præscripti. & in
 regula, possessor. multominus in canonico nec
 iure politico, et sic tene Bal. distinctionē. ¶ Alia
 multa circa hanc materiam executorū, et ista-
 rum clausularū in testamentis adiectarū, p exe-
 cutione vltimarum voluntatem, vide Baldum.
 in lege, id quod pæuperibus, & in l. nulli, & in l. si
 quis ad declinādā. C. de episcopis & clericis.
 ad quorum dicta sufficiat remississe. non faciam,
 quæ fecit in hac materia, Spe. in tit. de instrumē-
 torum diuisione. §. nūc uero aliqua. alias est ver-
 cum. §. componit, qui refert quendam tractatū
 Iaco. de Aret. quæ fecit in materia executorum.
 Solum ergo tractemus de eo de quo est nostra
 principalis intentio. ¶ Et primo uideamus in
 ijs executoribus datis ad soluenda debita vel le-
 gata prophana, cuius sit iurisdictio compellen-
 di, exequendi, & subrogandi. Et uidetur primo,
 quod hæc differentia prophanorum, & piorum
 non sit faciendā, quoniam omnis ultima uolun-
 tas testatoris, p̄t dici pia et seruari debere, ar. l.
 1. C. de Sacrosanctis eccle. & sic omnem execu-
 10 tionem † ultimæ uoluntatis, dicam ad episcopū
 pertinere, ad hoc, cap. tua nobis, de testa. ibi, ut
 secundum defuncti voluntatem uniuersa proce-
 dant: sic non facta differentia, inter pia & pro-
 phana, ut omnia episcopus exequatur, ad hoc
 in aucten. de ecclesiasticis titulis, in. §. si quis au-
 tem. Ad hoc etiam facit cap. Ioannes, ibi, satisfi-
 eri creditoribus per eosdem, & loquitur manu-
 missoribus, qui per episcopum compelluntur.
 Et sic uidetur quod uniuersorum sit episcopus
 executor, ad hoc, cap. si hæredes, ibi iussu testato-
 ris, de testa. & ibi, ut uota defuncti implentur.
 11 Et hanc partē quod episcopus † sit uniuersalis
 executor, tam piorum quam prophanorum, se-
 quitur Innocen. & Hostien. in cap. nos quidem,
 de testamentis, & Host. in cap. tua, & Archidia-
 conus, in cap. Siluester. 1. q. prima. glo. tamen
 ordinariæ cōmuniter se inclināt in aliam par-
 tem, uidelicet quod solum piorum legatorum
 sit executor, & hoc uidetur tenere glo. in dicto c.
 tua nos. dicens, quod ad casum pium restringi-
 tur executio vltimarum uoluntatum episcopo
 pertinen. Ioann. And. & Dominus Anton. de Bu-
 trio, in cap. Ioannes, de test. pro concordia opi-
 nionum dicunt, quod opinio eorum, qui dicūt
 quod episcopus solum de piis se intromittat sit
 uera, quando inter laicos agitur uia ordinaria
 pro executione legatorum. Alia quæ habet qd
 de omnibus se potest intromittere est uera, quā
 do eps ex suo officio intendit, ut piam causam
 executioni mandare vltimam uoluntatem.
 & hanc dicunt esse conclusionem ueram. Sed sal-
 uo honore tantorum patrum, hanc distinctio-
 nem non credo ueram, imo est uera opinio glo-
 12 satoris † quod in prophanis in testamentis lai-
 corum, & datis laicis executoribus, episcopus
 nil facere habet. & hoc sic probatur, quoniā in
 legatis

legatis prophanis iam sunt prodita actiones a iure, quibus legatarij experiuntur, vt in l. 2. C. communia, de legatis. illis tacentibus, officium iudicis non mouetur, inquirendo in causa ciuili, ut notatur in capitulo, ad nostram, de iureiur. Et vbi haberet moueri moueretur officium iudicis laici, quod habet personam subiectam, scilicet laicos executores, quoniam officium iudicis mouetur & incitatur coram illo iudice. coram quo principalis actio esset intentanda, ut in l. 2. & quod ibi notatur. C. ubi & apud quos, & sic personalis actio, & hypothecaria esset intentanda coram iudice laico, sic in quistorum officium ubi sic posset procedi, maxime stante regula quod laicus reus est conueniendus coram forensi iudice, in capitulo, si clericus laicum, de foro competenti. Et quia quamdiu locus est remedio ordinario intentanda actionis non est locus extraordinario officio iudicis, & in l. & prouintiali, & quod ibi notatur. ff. de noui operis nunci. Et eadem est ratio, quod ad solutionem debitorum. Nam creditores hypothecarij & etiam chirographarij, suas habent actiones, quas habent deducere vel contra heredem uniuersalem, uel non dato heredem, contra fideicommissarios qui loca heredum habent, ut in l. alio, & quod ibi no. ff. de alimen. & ciba. legatis, etiam si probationes sumant creditores ex ipso testamento, ut notatur in l. rationes, & autentica. quod obtinet. C. de probationib. Merito si nil aliud esset facturus in his episcopus sibi imputent legatarij, uel creditores si non agant, & sic opinio predictorum Ioann. And. & domini Antonij, non uideatur esse vera, maxime quia non fundatur iuribus pro eorum parte. Et primo non probat, capitul. Ioannes, de testamentis, quoniam illa hereditas erat clerici, & sic subiecta episcopo de iure, quia bona gaudent eodem priuilegio, quo personar. 12. quast. secunda, capitulo, ecclesiarum seruos. Et quia debet heres uel is qui eius locum tenet conueniri, vbi defunctus, nullo priuilegio obstante, de iudic. l. heres absens. Neque obstat pari forma, capitul. Siluester. vndecimo, quast. prima, quoniam illi executores erant clerici, qui habebant conueniri, ut patet ibi, in nostro iudicio, quis ille est, qui clericos lacefferit. minus illorum opinionem confortat capitul. tua nobis de testamentis. quoniam ibi loquitur, quando bona ex testamento descendunt debent in usus pios expendi, & sic patet illa dicere & loqui in legatis, pijs. neque obstat uerbum, vniuersa procedant, quoniam in precedentibus limitatur ibi: cum igitur in omnib. pijs voluntatibus sit per locorum episcopos prouidendum. ad hoc. l. qui non militabat. ff. de hered. instit. Neque obstat. §. si quis autem, de ecclesiasticis titulis, quoniam, ut uides omnes illi. §. loquuntur in legatis pijs. Nec obstat capitulum, si heredes, quo-

niam illud capitul. intelligitur, de iussis pijs, ut in dicto capitulo, tua, & ita uidetur tenere glo. ibi, & latius firmat in dicto capitulo, tua. Nec officit, capitul. nos, quidem. quoniam ut ibi uides loquitur in legato pio constructionis monasterii. Neque est uera illa generalis ratio, quoniam omnia legata sint pia: quoniam non est uerum, nam ut infra uidebis alia priuilegia habent legata pia, & alia prophana, & sic credo quod etiam de iure non est uera opinio Ioan. And. neque aliorum dicentium, quod prophana legatorum sit episcopus executor. & minus est uera de foro regni, quoniam executio testamentorum & relictorum fit per curiam secularem. in foro, la tort, de exe. rei iudi. Et quia laicus, si ad alium iudicem trahatur, non tenetur respondere, & trahens perdit causam, ut in foro. secundo. & quarto, de iur. om. iudi. Et quia certi sunt casus, de quibus laicus habet respondere coram ecclesiastico, ut in foro, tot hom. de iuri. om. iudi. Neque obstat quod posset per illos allegari, quod manumissores uel heredes, tenentur ad exonerandam animam defuncti, ut in capitulo, parrochianos, de sepulturis & capitulo, in literis, de raptis. & peccat non faciendo, & ideo uidentur esse de foro ecclesie, quoniam ratione peccati laicus efficitur de foro ecclesie, de iudic. capitulo, nouit, & quoniam capitul. parrochianos, & capitul. in literis, de raptoribus, loquuntur, quando laici defuncti erant, pro manifesta offensa ecclesie facta excommunicati, uel pro crimine ad ecclesiasticum forum pertinent. aliam pro crimine seculari non possent excommunicari, & fuerunt absoluti, prestita cautione, de satis factione pro qua heredes conueniuntur quemadmodum defunctus, ad animam illius exonerandam, ad hoc capitul. ex parte, de uerborum signi. ad id quod dicitur ratione peccati est de foro ecclesie: non est uerum, quando est uia per quam posset laicus coram iudice laico conueniri, aliam ecclesia in omni casu locum uendicaret, per indirectam sibi iurisdictionem, ut not. Bartho. in extraua. ad reprimendum, & quod not. in dicto capitulo, nouit. Et sic tene, quod in dispositionibus prophanis, non est executor episcopus. Et consequenter, neque posset subrogare, quoniam non est iudex competens in illis, neque habet bona in sua iurisdictione, merito nil super illis potest autorizare, arg. l. si pradium, & quod ibi notatur. C. de pradiis minorum, & quod not. in l. iuris peritos. §. cum oriundus, de execu. tutor. & in l. magis puto. §. illud. ff. de rebus eorum. & in capitulo, pastoralis, de priuilegiis. Et sic concludo quo ad prophana legata uel dispositiones, nil ad episcopum pertinere, sed hac pertinent de iure & de foro ad dispositionem iudicis secularis.

CAMILLI BORELLI ADDITIO.

EXECUTORES. Dicuntur executores vicimarum voluntatum

voluntatum. vt in cap. Ioannes. de testam. capitulo, religioſus. capitulo, ſane. eo. tit. in 6. quibus aſſentit ſpecular. in titul. de Inſtrum. edit. §. nunc vero aliqua. & per Angel. de Aretio in Tract. de testam. in gloſ. Executores autem reliquit, per totum. Appellatur etiam plerunque alijs pluribus, diuerſiſque nominibus puta diuiſores. l. pecunie. ff. de alim. & cib. leg. Item diſtributores. gloſſa rogerii in dicta. l. pecunie. habetur Ioan. capitulo. 6. ibi. diſtribuit diſcubentibus. diſtribuire. n. eſt in plures diuidere capitulo, ſin. §. ſui aſt. de conceſſ. præb. in 6. capitulo, cum acceſſerent. de conſt. l. Diuus Pius. ff. ſi cui pluſquam per leg. Falcid. Item diſpenſatores in authentica. vt liceat matr. & au. §. 1. capitulo, diſpenſatio. 43. diſtinctio. Item miniſtri, ratione miniſterij illis commiſi. l. ſiquis tizio decem. ff. de leg. 3. capitulo, primo. 33. diſtinctio. capitulo, miniſtrum. 23. diſtinctio. Item gardiatores. Specul. in dicto. §. nunc vero aliqua. Item etiam negotiorum geſtores. De quo uide Specul. vbi ſupra. Item aliquando procuratores. Item Vicelegatarij. Item Viceheredes, Item Fideicommiſſarij, Item commiſſarij. de quibus omnib. latiffime per D. Ioannē Iacobum à Canibus. in tract. de executor. vltim. uolunt. parte. 1. num. 6. vlt. ad nu. 21. & tractatum eiusdem tituli inuulgatum edidit Ioan. Oldē dorpi. quem ego ppter prohibitionē Ecclēſiæ proieci.

b ¶ **GLOSSA** in. l. 3.] Quod vbi eſt data executoribus alienandi poteſtas poterit alienatio ſine curiæ decreto fieri. tenuit Specul. in titul. de Inſtrum. edit. §. nunc vero aliqua. Bald. in l. illud. C. quand. decret. opus nō eſt. Bald. in l. 1. ff. de rebus eorum. & voluit Matth. de Afflic. in Decifio. Neapo. 285. Balij. nu. 10. ¶ Et poterunt occasione facultatis prædictæ non ſolum uendere, ſed etiam inſolutum dare. ſecūdum Bartol. in l. alio. ff. de alim. & cib. leg. & in l. id quod pauperibus. C. de epiſcop. & Cleric. Angel. de Aretio. in Tract. de testam. §. executores autem reliquit. col. 4. verſ. quero an executor qui habet poteſtatem. nec ſolum præſenti pecunia, ſed etiam habita fide de prætio. vt voluit Bartol. in dicta. l. alio.

c ¶ **DOMINIVM**, & poſſeſſ.] Quod transferant poſſeſſionem, uoluit Bartol. in dicta. l. alio.

d ¶ **QUOD** hæres firmet.] Vide Bartol. in dicta. l. alio. & in l. nulli. C. de epiſcop. & cleric. & Petr. de Anch. in c. tua nobis. de testam.

e ¶ **DVORVM**] tam canonico, quam ciuili iure etiam foro animæ, & in pijs cauſis requiruntur duo teſtes. Bal. Ioan. Fab. Salic. Fulgos. Paul. de Caſtr. Aretin. & alij. in l. 1. C. de ſacroſ. Ecclē. Corne. Peruſin. in conſilio 259. littera. e. uol. 4. cum alijs propemodum multis traditis per Andr. Tiraquell. in tract. de priuileg. piæ cauſæ. priuileg. 1.

f ¶ **NATURALITER**] Et hoc eſt quod executor poteſt naturaliter tantum debita ſoluere. ut dixit Bald. in l. id quod pauperibus. q. 9. C. de epiſcop. & cler. quia ecclēſiaſtica curia non curat ea quæ ſunt iuris ciuiliſ. ut in capitulo, 1. de pact. & Bald. vbi ſupra aſſerit executorem poſſe ſoluere debita, de quibus per iniquam ſententiam apparebat Abſolutus. Tiraquell. in tract. de priuileg. piæ cauſæ. in præfat. in ſin.

g ¶ **REPETITIONE**] Col. 18. verſ. & per prædicta etiam patere poteſt. vbi uidendum eſt.

h ¶ **CAP. finali**] Vide Doct. in capitu. 1. de oper. nou. nūtia. Bart. & Bal. in l. Priuilegia. C. de ſacroſ. ecclēſ. glo. & Philipp. Franc. in cap. 1. de præſcrip. in. 6. Ange. de Aretio in. §. furtiuæ. inſtit. de Vſucapio. Abb. Panor. in capitulo, ſin. de conſtit. Alexand. in l. cum aliquis. C. de iure de lib. Dominic. Gemin. in capitulo, ſacroſancti. 22. diſtinctio. Felin. in capitulo, cum nobis. De præſcript. Matth. de Afflic. in decifio. Neap. 368. In cauſa nobilis. & Anton. Capic. in Decif. Neap. 4.

i ¶ **GLOSSATORIS**] Hanc opinionē quod piorū

legatorum tantummodo ſit epiſcopus executor, uidentur tenuiſſe Angel. de Aretio. in tract. de testam. §. Executores autem reliquit. col. 1. verſ. ſecundo aduertendū eſt. ibi. Elapſo anno executio relictorum in piam cauſam de uoluitur ad epiſcopum. arg. l. nulli. & notatorum ibidē per Doct. C. de epiſcop. & cleric. & quare epiſcopus teneatur obſeruare ea, ad quæ tenebatur executor. Iaſo. in l. ſi eum. §. Qui iniuriarum. num. 21. 22. 24. ff. ſiquis caution. et an epiſcopus poſſit alteri committere vices ſuas. Deci. in conſilio. 72. num. 2. Refert ſequendo Bernardin. Alphan. in Collect. Iuriſ. 501. legatum. poterit tamen executor teſtamentarius quando legata pia ad certas conſtituta ſunt perſonas alium ſibi pro illorum diſtributione ſubſtituere. cum alijs quos allegat, tenuit Do. Franciſ. Burſatus in conſilio. 55. nobilis. nu. 29. vol. primo.

K ¶ **ILLO** iudice.] Scilicet originis ipſius teſtatoris, quando locus originis certus eſt, ſin autem locus in quo natus eſt certus non ſit, tunc in dubio locus in quo teſtator teſtatus mortuus eſt, & ille iudex, ut voluit Angel. de Aretio. in tract. de testam. §. executores autem col. 1. & benè per Ioannem Iacob. à Canibus. in Tract. de executor. vlti. volum. Parte. 3. num. 7. & 8. vbi videas.

L ¶ **BONA** gaudent.] contra facit text. in capitulo, cauſam il ſecundo. extra, Qui fil. ſint legit. ibi. Ad Regem pertinet, non ad ecclēſiam de poſſeſſionibus iudicare. text. in capitulo, ſiquis cauſæ. §. his itaque. l. 1. q. 1. ibi, clerici ex officio ſunt epiſcopo ſuppoſiti: ex poſſeſſionibus autem prædiorum ſunt Imperatori obnoxij. & in capitulo, ſi de morte. 23. q. 8. ibi. temporalia penitus abijciunt, ne eorum occasione legibus Imperatorum obnoxij teneantur. & text. in capitulo, ſi epiſcopus. 18. diſtinctio. & in capitulo de rebus. 12. q. 2.

In verſiculo Videamus.

S V M M A R I V M.

- 1 Legatum pium quid ſit.
- 2 Legatum pro incertis, & male ablatis, dicitur pium.
- 3 Relictum pro carceratis, etiam ex maleſicio dicitur pium.
- 4 Miſericordia ſeu affectus quando præſumantur.
- 5 Executio vltimarum voluntatum eſt mixti fori.
- 6 Iudex quando ſit in arbitrio rei.
- 7 Epiſcopus malitiam, & abſentiam executorum ſupplet.
- 8 Stilus curiæ eſt lex.
- 9 Electa induſtria non unius, quæ in ſubrogatum non tranſeant.
- 10 Actio ſubrogata ſapit naturam principalis.
- 11 Dominium ſine poſſeſſione tranſfertur.
- 12 Ecclēſiaſtici uſurpantes iuriſdictionem regiam
- 13 Executor bonus quid facere habeat.
- 14 In quibus executoris iuramento ſtetur.
- 15 Epiſcopus procurator pauperum cum libera.
- 16 Codex rationum utrum ſit ſcriptura priuata.
- 17 In rationibus reddendis, non curatur de modico errore.
- 18 Si pecunia teſtatoris non ſufficiat, quid executor facere habeat.
- 19 Conditio quæ non habetur pro adiecta.
- 20 Conditio impoſſibilis, habetur pro non adiecta.
- 21 Legata quadam ſubſtantiam ex modo capiunt.

De Materia execu.&c.Rub.17. In ver. Videat. 107

- 22 Modus impossibilis coherens legato viciat illud.
 23 Solus Papa uoluntatem defuncti alterat.
 24 Qui fidelium dispositiones alterare possint.
 25 Papa res ecclesie ad nutum donat.
 26 Rex qualiter rerum omnium intelligatur.
 27 Princeps alterius iuri sine causa derogat.
 28 Res publica habet proprium patrimonium.
 29 Voluntas testatoris quando est impossibilis, & quando difficilis, qualiter agatur.
 30 Commutatio sine causa fieri non debet.
 31 Voluntas defuncti pro lege seruanda est.
 32 Testator vtrum possit facere, ne executores rationem reddant.
 33 Legata antequam soluentur, vtrum hereditas adiri debeat.
 34 Passiua persona deficiente agens nihil facere potest.
 35 Hereditas iacens vice testatoris & heredis fungitur.
 36 Testatore mortuo antequam testamentum publicetur, quid iuris.
 37 Testamentum imperfectum quando valeat.
 38 Testamentum quando valeat, quo ad legata pia.
 39 Captatoria voluntas, vtrum valeat ad pias causas.
 40 Commitens voluntatem suam in alterius arbitrio, non dicitur intestatus.
 41 Captatoria dispositio duplex.
 42 Clausula, si tibi videtur, importat arbitrium boni viri.
 43 Maior fauor pijs legatis quam filijs non debetur.
 44 Institutio nutu facta vtrum valeat.
 45 Testator suos exharedando non presumitur compos mentis.
 46 Testamentum scriptum per notarium adductum per affectantem hereditatem non valeat.
 47 Mulieres vtrum possint esse testes in testamento.
 48 Dilatio etiam data a testatore, non habet locum in legatis pijs.

VIDEAMVS quid erit in legatis pijs. Et hic videndum est, quæ sunt legata pia, & certe omne legatum pro anima est pium, siue detur pro redemptione capitulorum, vel in pauperum erogationem, ^b vt in l. si quis ad declinandam. C. de episcopis, & cleri. & ut dicit ibi Bald. siue certæ vel incertæ personæ relinquatur, ut pauperi vel miserabili pium dicitur, & pro anima relictum. ¶ Item id quod pro sepultura, ^d vel capella vel monumento faciendo, legatum pium dicitur. l. hereditas, & quod ibi notatur. ff. de peti. heredi. Et subdit idem Bal. querens, quomodo cognoscetur quando ad pium usum relinquatur, respondet quod illa verba denotant actum successiuum, & quæ non consumitur momento, puta ad perpetua alimenta, ^e de legatis primo. l. ciuitatibus, vel pro reparatione ecclesie ^f vel pro luminaribus in ecclesia, vt in capitulo ultimo, de testa. vel in anniuersarijs, siue alijs ad perpetuum cultum diuinum legantur ecclesijs vel alijs pijs locis, vt ibi, & in capitulo, Ioannes, co. tit. & sic idem iu-

g ris est in omni legato hospitali ^g vel alijs locis pijs factis, ut notatur in l. id quod pauperibus. C. de episcopis & cleri. in authet. de ecclesiasticis titulis. §. si quis edificationem, vel pro constructione alicuius monasterij, ^h quod etiam pium dicitur, vt in capitulo, nos quidem, de testamentis. ¶ Item omne id quod relinquatur pro incertis & male ablatis dicitur pium, ut notatur in capitulo primo, de priuilegijs. in clementi. & quod not. Bal. in l. hereditas. ff. de pe. heredi.

k ¶ Item legatum libertatis ^k dicitur pium, vt notatur in l. in testamento. ff. de fideicomis. liber. & in l. qui filio impuberi. §. seruus testamento, de hære. insti. Et scias quod id quod relinquatur pro redemptione eorum, qui sunt in carcere pro maleficio dicitur pium, facit quod notatur in l. si quis Titio, de lega. secundo. & quod nota. Bald. in l. illud. C. de sacrosanct. ecclesi. & idem Bald. in l. prima. allegata per gloss. in dicta. l. si quis Titio. dicit quod omne relictum pro anima dicitur relictum ad pias causas. Item illud quod relinquatur consanguineo pauperi, ^m secundum glo. in capitulo, 2. de sepulturis, & vide quod not. Bal. in aucten. similiter. C. ad l. fal. vbi ponit multa exempla priuilegiorum. Item etiam dicitur pium legatum dotis ⁿ vel dotis nomine factum, maxime si fiat pauperi, ut est tex. vnicus in iure, in l. cum is. §. mulier. ff. de condi. indebi. Et ideo quia pium habet priuilegium, ^o vt morte mandatarij non finiatur tale mandatum, de dote danda vel consignanda, ut est tex. in l. si ego, de iure dotium, per quem tex. hoc dicit Bal. in l. mandatum. C. mandati. Et ex illis iuribus, iuncto tex. singulari. l. asiduis. C. q. potio. in pig. ubi no. de dote muliebri, quam ad suos victus suasque alimonias mulier possidet, potest dici quod legatum alimentorum dicitur pium. Et iste videtur tex. singulari. in l. Mela. de ali. & ciba. lega. ibi tamen pietatis, & dicitur lucratiuum lega. & potius ad pompam factum. l. ex duobus. ff. de nego. gest. si testator dicat quod ex cæ pietatis relinquit, quia de facili committeretur fraus si staretur illi assertioni secundum gloss. & Bald. in l. & illud. C. de sacrosanct. eccle. ad hoc. ff. de proba. l. qui testamentum. C. de colla. si donatione. de castris peculo. l. si forte. C. de dona. l. datam. Iam pridem vbi dicitur expressim quod intelligit verum, nisi coniuncta persona esset posita in necessitate, puta quia uirgo & pauper & donat sibi pro ipsa maritanda, vel est in carcere constituta, quia quando coniuncta persona est in necessitate magis ad eam presumitur misericordia quam affectus. C. de captiuis. l. liber captus, quam dicit. l. notabil. ad hoc concluden. quod aut causa pietatis congruit personæ, & intelligitur ad pias causas, aut non congruit personæ, & non intelligitur ad pias causas quod not. pro deductione falcidiz. Hoc viso restat videre vtrum piorum legatorum sit executor episcopus solus, quando est laici hereditas,

Speculum Principum, Petri Bellugæ.

tas, & laici sunt executores, & videtur quod sic, per capitulum, Ioannes, & capitulum tua, & capitulum, hæredes, & capitulum nos quidem, de testamentis, & in capitulum silvester. 10. q. prima, licet ibi manumissores vel hæredes essent clerici. In contrarium tamen est quod non solide ad iudicem ecclesiasticum pertineat iurisdictio, sed sit mixta inter iudicem secularem, & ecclesiasticum inter laicos, probat tex. in l. hæreditas. §. si defuncto. ff. de peti. hæred. Et quod ibi not. Bald. dicens, nota quod relictum ad pias causas mandatur executioni, non solum per iudicem ecclesiasticum, sed etiam per iudicem secularem, & uterque habet temporalem iurisditionem in laicos, ad id facit secundum eum, quod not. Innoc. in capitulum, nos quidem, de testamentis, & Archi. in capitulum, silvester. 11. q. prima. in Speculo de officio iudicis. §. primo, versiculo, item imploratur contra heredem. ¶ Item quod hæc iurisdictio sit mixta, probat tex. in auth. de ecclesiasticis titulis. in §. si quis autem uoluerit fabricare. ibi, a beatissimo locorum episcopo, & synonomis eius, & civilis iudicis eam expellere, & in §. si quis ædificationem, ibi, oratorum, quod infra quinque annos compleri iubemus prouidentia locorum episcopi, & civilis iudicis. Et sic videtur quod de iure executio piorum legatorum sit mixti fori, etiam inter laicos. Sed qualiter dicis mixti fori, quod ambo simul habeant cognoscere, ut duo iudices ordinarij unius causæ iuxta materiam. l. inter pares. ff. de re iudi. quod videtur per tex. in auth. de ecclesiasticis titulis, in §. si quis autem, & in §. si quis, ædificationem. vbi loquitur per copulam, ibi & civilis iudicis. Et ille est tex. nouus, & sic videretur quod vnus sine alio aliquid facere non posset, ut in auth. vt iudices non expertas sacras iunctiones. §. primo. Et quod notatur in l. sicuti. de arbitris, & in l. magistratus. ff. ad municipales. Sed in contrarium videtur veritas, & quod quilibet habet suam iurisditionem, per l. hæreditas. ff. de peti. hæredita. ibi principali, vel pontificali. Et sic iurisdictio videtur attributa per disunctionem, & quilibet in solidum. Et hoc etiam probat tex. in l. nulli. C. de episcopis, & cleri. ibi quicquid pro huiusmodi causa a testatore relictum fuerit vniuersi quod id quocumque modo cognouerit, vel uiri clarissimi rectores prouincie vel urbis episcopi, &c. Et sic videtur utriusque data facultas cognoscendi, & sic quilibet habet solidam iurisditionem, & potest ius dicere exequendo piam uoluntatem. Ad hoc l. prima, & quod ibi notatur. ff. de officio proconsul. ita quod occupantis melior sit conditio, ut ibi, uel quod partes possint gratificari coram quo uelint subire iudicium, ut in auth. habita. C. ne filius pro patre, breuiter videtur dicendum de iure hanc executionem ultimarum uoluntatum in causis pijs esse mixti fori, ut uterque iudex de illa possit cognoscere civilis, & ecclesiasticus solidum. & regalem habeant

locum forum accumulantes, ut si aliter non est determinatum a lege sit electio actoris, ut in dicta auth. habita. Et plenè per Ioan. And. post dispositionem Iacobi de Beluio, in capitulo, primo, de priuilegijs, lib. sexto. in §. priuilegio in nouella, ad hoc. l. final. C. vbi in rem actio, ad hoc in prohemio. forum. §. penult. Et sic videtur esse in facultate actoris, coram quo iudice uelit eum trahere, & hoc cum ad partis postulationem procederet. Et tenet dominus Anto. de Butrio, in capitulo, cum sit generale, de foro compe. Sed an proceditur ex officio inquirendo, uti potest fieri in casu praiacento, pro executione ultimarum uoluntatum in causis pijs. nam cum proceditur iudicis officio, ut in nostro casu proceditur summarie pro tali executione, per hæreditas, de peti. hæredita. ita notatur in Speculo in titulo de instruct. adi. §. nunc uero aliqua, ubi questio auth. aliter imò etiam nemine petente potest episcopus inquirere, ut not. in Speculo in titulo de testa. §. i. primis. §. pone nullus, & recitat Bald. in l. hæreditas, de peti. hæredita. ff. Tunc quilibet iudex secularis, & ecclesiasticus possunt procedere inquirendo, sed poterit unus alium preuenire, ut sit locus præoccupationi, ad hoc glo. aurea, in capitulo finali, de arbitris, lib. 6. ad hoc quod notatur per Bald. in l. 2. C. ubi de crim. agi oportet, & in l. iuris peritos. §. cum oriundus. ff. de excusa. tuto. per Nicolaum de Neapo. & per Dy. in l. pupillus. §. territorium, de uerbo. signi. ¶ Si autem non appareat quis primo inquirere incepit, tunc tractus per inquisitionem habet eligere & gratificare, ut notatur in l. 2. si quis cautionibus. ff. per Petrum, & dicit Bald. in l. prima. ff. de officio consulis debet quod reus teneatur eligere coram quo compareat, alias uterque eum reputaret contumacem, arg. ff. de adul. l. 2. in princip. Et sic uides quid iuris sit, de iure in executionibus ultimarum uoluntatum in causis pijs, quæ sunt mixti fori. Et sic uterque iudex potest inquirere, ut defuncti pia uoluntas compelleretur, & compelleretur quilibet per iurisditionem quam habet, & sic quilibet poterit subrogare manumissores per iurisditionem suam, quando est locus subrogationi per mortem inhabilitatem, & longam absentiam, & quilibet ex causa poterit terminum executoribus prorogare, ut dicit Bald. in episcopo in l. nulli. C. de episcopis, & cleri. licet Bald. in dicta l. nulliter, dicat quod per mortem unius, uel absentiam executorum, non debet fieri subrogatio, quia episcopus negligentiam & malitiam executorum supplere potest, ut notatur in capitulo, ultimo, de testamentis, lib. sexto, in nouella. & uide ibi glo. ordinariam, licet contrarium sit in practica curiarum. Et minime sint mutanda, quæ longam consuetudinem habuerunt l. minime. ff. de legibus. Et stilus tunc curiarum fit pro lege seruandus: imò iudex de per se debet de illo querere, uide. l. 3. §. lex Julia, & quod

ibi Barth. ff. de testibus, not. in l. prima. ff. de ex-
 traordi. cognit. Et sic uterque iudex in dictis
 causis pijs, faciet dictos actus subrogationum
 prorogationum, & auditionem computorum.
 9 ¶ Scias tamen quod ubi à testatore est data fa-
 cultas vendendi propria auctoritate iuxta not.
 in l. tertia. C. quando de cap. opus non est. exe-
 cutor subrogatus habebit illam potestatem da-
 tam primo defuncto, vel impedito, quoniam e-
 lecta erat illius industria, arg. de officio delega.
 10 capitulo, is cui, nec obstat quod actio ¶ subro-
 gata ^x sapit naturam principalis. l. si eum. §. qui
 iniuriam, si quis cautionibus. ff. quoniam id fit
 cum ab eodem fonte fit subrogatio ut ibi. ¶ Itē
 scias, quod quæ diximus, vendicant sibi locum
 de iure communi, de foro autem regni Valen-
 tiæ standum est, concordia facta inter principē
 & ecclesiam, arg. capituli primi, de proba. ibi
 pacta: quæ gotzefilacon. ¶ Item quid de foro, si
 agatur ex testamento actione propria contra
 aliquem ad habendum legatum per hypothe-
 cariam, vel personalem, iuxta. l. 2. C. commu-
 nia de lega. quæ executiva uia, & de foro etiam
 erit agendum tali casu coram iudice seculari.
 Et ab illo mandatum executorium esset impe-
 trandum per forum, la cort. de exe. rei iudi. Et
 iam fortius si rei vendicatione pro re de Ralen-
 11 co legata, cuius ¶ dominium esset translatum in
 legatarium, per. l. à titio. ff. de furtis, quoniam
 res de Realenco nequit peti coram alio iudice
 quam laico, de foro, in foro, si lec. o. clerg. de iu-
 ri. omnium iudi. Et sic, & quæ dicta sunt & regis
 concordia vendicant sibi locum in causis tan-
 tum pijs. Et cum agitur ex officio ad implendā
 voluntatem defuncti, & ad habendas rationes.
 Sed quomodo præticabimus istud, cum su-
 pra dixerimus, quod quo ad executores legato-
 rum prophanorum nil habet facere episcopus,
 sed sic in pijs cum quotidie videamus, quod
 istæ executoriæ, uel manumissoriæ sint mixtæ p
 prophanorum, & piorum? dicas quod solum epis-
 copus se intromittet de pijs, & audiet compu-
 ta de pijs legatis, & non curabit de prophana
 nis, ne mittat falcem in messem alienam, cōtra
 iura, de elec. venerabilem, neque debeat iuris-
 dictionem regiam perturbare, iuxta cap. nouit,
 in princi. de iudi. Sed executionem prophano-
 rum, & auditionem computorum illis iudicib.
 secularibus relinquere, sed ecclesiastici non cu-
 rant, sed passim in omnia tam prophana quā
 12 legata pia ¶ iurisdictionem regiam vsurpando,
 ut dicit glo. in simili, in capitulo, si clericus lai-
 cum, de foro competen. suam iurisdictionem
 exercent nulliter, & male. Quo remedio succur-
 retur, quando est danda ratio de executoria,
 vel manumissoria mixta: ubi sunt prophana, &
 pia, dic quod reddatur ratio coram seculari,
 qui est competēs ad omnia tam prophana quā
 pia, & suo casu habeatur ab illo prorogatio, vel
 subrogatio. fatendum tamen est, quod si iu-

dex ecclesiasticus de pijs legatis habuit ratio-
 nem, ulterius non est querendum à seculari, an
 licet. ff. nauta caupo. stabu. secus, si pro prophana
 nis, quia illa pertinent ad iudicem secularem,
 ut uidisti: ex quo sequitur, quod subrogatus exe-
 cutor de episcopo nil de prophanis poterit ad-
 ministrare. Cautela est ergo, ut uterque iudex
 faciat subrogationem. Et scias quod reddenda
 y est ratio suis casibus, cuicumque iudici, ⁷ prout
 13 ad eos pertinent, isto modo: quoniam boni ¶ exe-
 cutores, ut quilibet bonus administrator tenetur
 facere codicem rationum & suæ administratio-
 nis. Ad hoc notatur, in l. tutor, qui repertorium.
 ff. de admini. tutorum, & in l. prima. ff. de tutelis
 & ratio. distr. in l. Nescennius. ff. de nego. gest. &
 tunc illo exhibito iuxta. l. cum seruus. ff. de condi.
 & demonstra. cum sacramentum executorū
 14 ¶ sufficiat in minutis expensis, ² de quibus non
 z potest fieri commode instrumentum, puta, si
 det quinque solidos pro quolibet paupere, se-
 cus autem in his datis, quæ continent aliquā
 quantitatem maiorem, de qua consueuerunt
 fieri instrumenta. nam codex rationum est pri-
 uata scriptura, unde non creditur ei pro scribē-
 te. ¶ Item non sufficit solum sacramentum ad
 plenam probationem: facit quod notatur. C. de
 iure delibe. l. finali. §. in computatione, secundū
 Bal. in dicta. l. id quod pauperibus. C. de episco-
 pis, & clericis. Subdit tamen quod ex qualita-
 a te personæ ³ si uideatur epō, deferendum iuramē-
 tum, quod esset tali iuramento standum, cum
 15 episcopus non sit iudex solum, sed etiam ¶ pro-
 curator pauperum, cum libera administratio-
 ne. Et ideo potest deferri iuramentum, quia re-
 putatur ipsa pars, sic potest intelligi. C. de do-
 na. l. si quis pro redemptione, secundum Bald.
 & ad prædictā distinctionem de minutis ad ma-
 gnas expensas, adde quod not. glo. ordi. in ca.
 qualiter, & quando. de accusat. ¶ Item adde
 prædictis uerbis Bal. & limita in eo quod dici-
 16 tur quod codex ¶ rationum est priuata scriptu-
 ra, & quod non creditur ei pro scribent. quod
 est uerū, nisi ex alijs capitulis libri rationum
 fundaretur intentio cōtra manumissorem, quia
 tunc in alijs habet stari, etiam pro se, arg. l. que-
 dam. §. nummularios. ff. de edendo, ubi hoc te-
 net Bar. arg. l. publica. §. si. ff. de edendo. Ad hoc
 uide Bal. secundum Nicolaum de Materell. in
 Rub. C. de fide instru. i. 20. col. & in l. rationes, C.
 de proba. & latius de hoc dixi in meis notabi-
 lib. Et isti iudices in hac ratione reddenda se
 debent bene habere, considerata conditione
 17 personæ, & non curare de modico ¶ errore, quo-
 niam de illo non curatur in rationibus reddē-
 dis, dum abesset dolus. ff. de condi. & demonstra.
 l. quamuis, & accepto computo, debent facere
 suas diffinitiones, iuxta consuetudinem curia-
 rum. Ad hoc. l. quod si nolit. §. qui assidua. ff. de
 edili. edicto, & l. fina. C. de fideiussoribus. Sed
 pone, testator mandauit aliquid fieri per suos
 executores

18 executores, sed ꝑ pecunia relicta, non sufficit, vel pone qđ nequit obtineri locus, uel aliqua difficultas ingeritur, quod impleri nequit, quid facturus est executor, ut possit obtinere suā diffinitionē ex quo est sine culpa. Et quia in hac materia iam aliās pensauī, licet ad alium finē: Aduerte quoniā clarius loquar, quā ab alio audieris. Nam quandoq; testator apponit aliquā cōditionē in legato, uel hereditate, quæ cōditio est impossibilis d̄ iure, uel de facto uel ēt difficilis, & tūc uiciat cōditio, & non uiciat. Nā reiecta cōditione ualet legatū, & non cogit eā implere legatarius, uel h̄res: habita tñ distinctione in cōditione impossibili de iure quam ponit Bartho. in l. prima. ff. de cōditio. institutionum, ꝑ rime dicta probantur per dictam. l. primam, cum ibi notatis, & ff. de cōditio. & demonstrat. l. obtinuit, & not. instit. de h̄redi. instit. §. impossibilis, de difficili cōditione, quod notat Bartho. in l. continuus. §. illud, de uerbor. obligatio. Bald. in l. cum alienam. C. de legatis. Sed quod dictum est quod impotentia implendi cōditionem, quia est impossibil. uel difficil. de iure, uel de facto, facit eam haberi pro impleta,

19 ex quo non stat per eum & habetur ꝑ pro non adiecta: Est uerum in cōditione potestatiua, secus in mixta, ut l. in testa. & quod ibi notatur ff. de cōditio. & demonstratio. & notatur in. l. quæ sub cōditione. §. quotiens. ff. de cōditio. instit. nam tunc potentia eam implendi, impedit legatum capi, ut ibi, non sicut in modo. nā si modus impossibilis apponatur, sed impleri non potest, quod per eum stat, habetur pro non adiecto, ut l. si fundum per fideicommissum. §. Julianus. ff. de lega. primo. qui nō est alibi secundum Dy. tu allega & alium, ut in. l. Lucius. §. quisquis, el primo. ff. de lega. primo. Et quod dicitur de mixta cōditione, est idem in legato facto, de re principis non solita distrahi, quia neque quid capitur ex legato, ut in tex. l. apud Iulianum, in fin. de lega. primo. Ea tamen quæ supradicta sunt, intellige cum grano salis. Nam

20 uendicant sibi locum, si cōditio ꝑ impossibilis totaliter apponatur, ut puta si cœlum digito tangerem, nam tunc est uerum quod supradictum est, quod talis cōditio impossibilis habetur pro non adiecta, ut in iuribus supra alleg. Idem fr̄dicat si partem bonorum in mari proiciat, uel similia, ut l. quidam, in suo. de cōdi. insti. Nam tunc laudandus est potius, qui eam non implet, ut ibi. Sed si testator quid impossibile disponit ad aliquem finem honestum, qui impleri non potest, tunc non prorsus uiciatur cōditio, sed committatur aliquam iustam causam: & est casus, in l. legatum. ff. de admini. rerum ad ciui. pertinentium. & ibi Barth. & in l. legatum. ff. de usufr. legato, & ibi etiam Bartho. & notant canonistæ, in clemen. quia cōtingit, de religi. domi. hoc habito moderamine, quia si impossibilis est quod hoc relinquit,

fiat, ut puta, quia pecunia nō sufficiat, tunc partes de per se hoc committant in aliam uoluntatem. Si autē esset multum difficile, quod reputaretur impossibile, tunc est necessaria licentia principis, ut in dicta l. legatum. ff. de admī. rerū ad ciuitat. pertinentium, uel summi pontificis in spiritualibus, ut in cle. qa contingit, de religio. domib. Et ista sumuntur ex dictis Bar. in l. legatū. ff. de usufr. & in l. legatū, de admini. rerum ad ciuita. pertinen. Bart. tñ alibi dicit se consuluisse in Ancona, de facto, quidam testator reliquit fratribus mendicantibus aliquod ꝑdere cum isto onere, quod ibi debeant construere locum ubi morēntur certi fratres, alias perdant legatum, quod istud onus adiectum non ualet, quia impossibile est, id est nimis difficile, cum non possint noua loca assumere sine speciali licentia apostolicæ sedis, quod non est uerisimile contra factum consiliū eos obtenturos, ut in c. primo de excess. prælat. lib. 6. & in clemen. cupiētes, de pœnis. Et ita se dicit pluries consuluisse, credo quod non fuerit recordatus de supradictis. Et ideo Bald. in dicta l. cum alienam. C. de legatis, dicit, cauetibi ne erres, quia dum ipse dicit, quod istud onus adiectum non ualet, intelligas, quod tamen transferri debeat ad alium pium usum arbitrio superiorum ut in cle. qa contingit, de religio. domib. & dicta l. legatum, & per easdem leges, id uidetur sequi Bart. in authen. ingressi. C. de sacrosanct. ecclesi. Quamuis Bald. in fratribus minoribus teneat contrarium per clemen. 13. §. ad hæc, de uerbor. significa. in cle. dicens, considera. n. quod quædam legata substantiam ꝑ capiunt ex modo, sicut sunt ea, quæ relinquuntur istis fratrib. qui non sunt capaces, neque propter se neque propter monasterium. Modo in istis dicit, quod nūquam sit conuersio in alium usum, sed modus impossibilis coherens legato uiciat legatum, ut in dicto cap. ad hæc. quædam sunt legata, quæ non capiunt substantiam ex modo quia possunt simpliciter fieri, isto casu duo sunt præcepta, uel

21 de si ꝑ modus non tenet, debet procedi de similibus ad similia, ut dicta l. legatum, & in clemē. quia contingit. arg. de condi. & demonstrati. l. in testamento. Sed circa iam dicta oritur maximum dubium canonistis, qui hoc habent pro euangelio, quod citra Romanum Pontificem nequeat defuncti uolūtas alterari, dicētes hūc casum debere sedi apostolicæ reseruari, ut notatur in capitul. quod translatione, de offi. legati, imō dicunt quidam quod alterare uoluntatem defuncti, non decet ꝑ Papam, ut notatur. 12. quæst. 2. capit. non licet Papæ. pro qui hys facit dicta l. legatū, de admini. rerum ad ciuita. pertinentium. Circa quod dubium collectis dictis doctorum, dicas quod in dispositis per fideles, q̄ sunt possibilis, clarum est, quod soli principi ecclesiæ, & summo Pontifici pertineat alteratio, & non decet Papam dictam uoluntatem

De materia exec. &c. Rub. 17. In vers. videat. 109

24 luntatem alterare ꝛ sine iusta causa, ut notatur
 in dicto capitu. non liceant, & in capitu. non
 est, extra de uoto. Est tamen uerum, quod si
 uellet posset de plenitudine potestatis com-
 mutare uoluntatem defuncti, quia siquid est,
 quod ecclesie sit relictum, tanquam dominus
 rerum ecclesiasticarum remittere potest, ac do-
 25 nare res ecclesie ad ꝛ nutum uoluntatis, ut in
 capit. oportebat. 9. di. & ibi Archid. in capit.
 primo, de preb. lib. 6. imò etiam res ecclesie lai-
 cis potest donare, ut in text. notabili, in §. his
 ita. 35. q. 1. Si in remissionem peccatorum reli-
 ctum sit uel in aliam causam piam, etiam po-
 test per eum remitti, cum solum id proficiat
 ad purgatorij penas, ut notatur in capit. quod
 in te, de pe. & remis. quarum est Papa dispositor
 ex clauium potestate, ut notatur in d. c. quod in
 te, in cle. 1. de pen. & rem. & in c. 1. de pe. di. 6. &
 late p Pet. de Anc. in regula, peccati, de reg. iur.
 li. 6. Istud tñ princeps non posset facere, de lega-
 26 tis prophanis, qñ dñi uel reru regni est illius,
 quo ad tuitionem & protectionem, ut in l. bene
 à Zenone, quod ibi notatur. C. de quadriennij
 27 p̄scri. ideo iuri ꝛ alterius non derogat sine cau-
 sa. l. Lucius, de euiet. Et qd not. in l. quotiens. C.
 de p̄cib. imp. off. & in l. si. si contra ius. Si autem
 legatum esset factum reipub. possit illud remit-
 tere cum sit dñs uel alterare, ut d. l. legatū. Sed
 hodie non posset cum respubl. habeat propriū
 28 ꝛ patrimonium, ut eis possit legari, ut l. ciuita-
 tib. de leg. 1. & sic acquirunt dña, & actiones à
 quib. à principe non formant, sine causa. Si aut
 29 uoluntas ꝛ defuncti est impossibilis, prorsus
 imperator non potest, in secularib. h̄ pro non
 adiecta: si difficilis, partes, quorum interest in-
 teresse, p̄nt remittere uel committere, ut d. l. le-
 gatum. ff. de usufr. legato, in spiritualibus opus
 est superioris auctoritate, ut in c. nos quidem,
 de testam. & superior hoc casu intelligitur die-
 cesanus non solus Papa, ut nota. L. apus in d. cle.
 quia contingit, de redig. domib. Et ideo dicit d.
 Ant. de But. in c. signatum, de p̄b. secundū Inn.
 quod si pacta, uel conditiones, respiciunt t̄pali-
 tatem, non possit illam remittere inferior à Pa-
 pa, si spiritualitate inferior à Papa commutat,
 ut d. c. significatum. scdm eos: hoc tñ intellige-
 uerum, cum iusta causa suadet, aliàs non debet
 30 fieri ꝛ commutatio, iuxta notata in dicto cap.
 non est, extra de uoto, nam uoluntas defuncti,
 31 ꝛ seruanda est pro lege. 1. 2. questio, secunda. vlti-
 ma uoluntas, in authenti. de nup. §. disponat, vn-
 de Abacuch. secundo, capitulo. benedictus sit
 à domino, qui eandem fidem quam seruauit
 uiuus, seruauit, & mortuus; & secundum prædi-
 ctam distinctionem, serendo executores, ali-
 quando commutata uoluntate, uel in alium
 usum conuersa superiore author. pro ut in sin-
 gulis desuper est prouisum: nō est dubiū, quin
 audiens rationes illas definit, & absoluet. Sed
 32 an testator ꝛ poterit onus reddendæ rationis

remittere manumissoribus: & certe tex. uidetur
 quod non, in capitulo, tua, & ibi dominus An-
 ton. de Butrio, de testamen. Henricus ibi uide-
 tur tenere contra per. l. cum necessitatis. C. de
 fideicom. dicens ibi esse casum. Sed saluo ho-
 nore, non facit ad re, quoniā loquitur de præte-
 rita administratione, ut ibi patet in glo. prima.
 Et quia si dolose gessit, etiam de præterita est
 habenda ratio. ff. de administra. tuto. l. quidam
 decedens. & quia in ultima uoluntate non po-
 test remitti futurus dolus, ut ff. de leg. primo. l.
 si seruus uetitus. Et ideo uidetur opinio Hen-
 ricus non procedere iure, sed obligatos fore ma-
 numissores, ad rationes reddendas, non obsta-
 te testatoris remissione. ubi autem testator tan-
 tum uellet eos releuare onere reddendæ ratio-
 nis, dicat ut iam fieri fecit, quod expresse eis
 omnem dolum futurum remittit, & quod si
 quid penes eos de bonis suis restauerit ex dicta
 administratione, etiam in locis, & personis de-
 signatis, uel per eos eligend. quod illud eis le-
 gat. Et tunc bene posset procedere opinio Hen-
 ricus, & per hoc tu habes tex. in l. si quis ratio-
 nes. ff. de liber. legata. 6. Sed nunquid ad hoc ut
 33 ista pia legata ꝛ possint solui per manumissores
 est necessarium, quod hæreditas adeatur per he-
 redem, & uidetur quod sic, quoniā ad hoc,
 ut legata debeantur ex testamento, requiritur
 quod adeatur hæreditas ex testamento, ut l. eā
 quam C. de fideicommissis. l. si nemo. ff. de testam.
 mentaria tutela. sic etiam in legatis debitis, ue-
 repetitis ab intestato requiritur, quod adea-
 tur hæreditas ab intestato, ut est tex. singularis,
 in l. secunda. ff. de fideicommissa. liberta. & te-
 net gloss. singul. in l. qui filio impuberi. §. seruus
 testamento. ff. de hæredi. instituen. Et istud ui-
 detur tenere Bald. in l. eam quam. C. de fidei-
 commif. dicens, quod si hæreditas ex testamen-
 to non aditur, omne ius testamenti soluitur,
 quia ubi non est hæres, non est persona que
 obligatur. *Item quia ubi non est passiuæ ꝛ persona,*
 34 *agens esse non potest. ff. de iudic. l. in tribus, un-*
de in iudicio oportet fundari rem sicut actio-
rem, ut in, l. prima C. de aliena. mu. indi. causa
facta. Et ideo hæreditas iacens, non dicitur ob-
 35 *bligata quia fungitur ꝛ vice testatoris, non uice*
hæredis. Constat enim testatorem proprijs le-
gatis non obligari. ff. de lega. primo. l. legatum.
§. alumnus. ff. de hæredi. institutione. l. non mi-
nus. §. finali, dicens, quod si fisco succedit in bo-
nis vacantibus, quia nullus est qui uelit hære-
ditatem adire, fisco tenebitur ad legatorum
præstationem, quia lex facit eum hæredem, ut
ff. ad Trebell. l. Marcellus. §. finali. & est expres-
sum in lege, recusare. §. fisco. ff. eo. Idem tamen
Bal. in l. hæreditas. ff. de petitione hæreditatis, ui-
detur tenere quod non requiratur aditio, quia
in talibus proceditur per officium iudicis, un-
de nō requiritur aditio, næque obligatio, aliàs
 require.

Speculum Principum, Petri Bellugæ.

requireretur additio, ut notatur in l. si nemo. ff. de regulis iuris licet se remittat ad notata in dicta lege, eam quam, & ad notata in Specul. in titulo de teste, in §. Restat, post principium, & quod etiam notatur in cle. dispendiosam. de iudiciis. Idem Bal. in l. qui filio impuberi. §. servus, dicit idem quod non est necessaria additio quoniam ista legata non subiugantur legibus prophanis, iuxta notata in l. prima. C. de sacrosanct. eccle. Sed Ang. in dicto. §. servus testamento, tenet contra Bal. reprehendens illum, dicit tamen quod cautela est, nam sicut in libertate proprium est ne pereat, non per additionem quod bona adduntur cum libertatis conservanda, ut instituit de eo cui cum liber. bona adduntur. circa medium, ita cum conservandorum legatorum ad pias causas. Et dicit hoc tenere expresse Io. And. in additio. ad Specul. de instrum. edi. §. nunc vero aliqua, in addi. que incipit, hic communiter actor, & hoc tenet idem Bal. in l. prima. C. de summa Trinita. & in l. prima. C. de bonis vacantibus. lib. 10. Quid dices, die quod si legata arij pij velint agere suis actionibus, tunc est bona cautela Angeli, quod bona adduntur legatariis, ex quo non est persona contra quam possint suas actiones exerceri, neque illas habent formatas, quousque sit hereditas addita per illos prestita cautione, de solvendis creditoribus. ut in dicto tex. insti. de eo cui liber causa bona adduntur. Si autem episcopus velit ex officio sequi piam voluntatem, compellendo executores, id poterit, & executores poterunt exequi citra additionem, ad hoc tex. qui est melior, qui sit in iure, in cle. exini. §. ad hoc. vers. ad que legata, de verb. sig. quod no. quoniam hanc distinctionem a nullo audivisti, licet illum tex. alleget Bal. in authen. si qua mulier. C. de sacrosan. eccle. & predicta questio de foro regni non est multum dubia, quia sine hered. institutione valet testamentum. Sed pone casum mihi de facto contingentem, mulier quaedam suum ordinavit testamentum in presentia notarii, ubi erant multa pia legata annua hered. relicta, & aliqua prophana, antequam testamentum publicaretur moritur, probatur tamen illam fuisse suam voluntatem, querebatur an valeret, saltem quo ad pia legata. Et videbatur quod non, per tex. in l. fideicommissa. §. quotiens, & quod ibi glossa. Item quia tunc valet inter liberos testamentum imperfectum ratione solennitatis, cum est scriptum propria manu testatoris, per authen. quod sine. C. testamentis, etgo si est scriptum manu Tabellionis, etiam ratione liberorum, & piae causa, non valet. Et hoc videtur tenere ibi Bal. Bar. tunc ubique tenet contrarium videlicet quod valet ratioe piae causa testamentum imperfectum ratione solennitatis, postquam est perfectum ratione voluntatis, & hoc per. l. in testa. ff. de fideico. liber. ubi hoc tenet Bart. & in l. fideicommissa. §. quotiens. ff. de leg. 3. quia in dispositione inter liberos vel in pijs causis, sufficit qualitercumque constet de voluntate, iuxta not. in l. si. C. fami-

liae eris. & sic indistincte, et sine eo quod non sit scriptura manu testatoris, postquam constet illam mandasse scribi, valet in pijs causis, non tamen quo ad prophana legata. Ad hoc facit c. iudicant. de testa. ubi nudis verbis, & quod ibi notatur in gl. 1. & c. cum tibi, eo. tit. Sed quomodo hoc, nonne testam. censetur, quid individuum, ut l. furioso. C. q. testa. facere poss. quia illud verum est, ex dispositione iuris civilis. Sed contrarium videtur, ex equitate iurisperitorum, & est alias ex mente iuris civilis in talibus actibus, quia ex quo dispositio fit super similibus rebus separatis, videtur, quod tot censentur esse dispositiones quot sunt ipsae res, arg. l. scire debemus. ff. de verbo. obliga. Et sic equitas indubitanter suadet talem voluntatem debere servari, ex quo de illa constat, quae satis de se, & ex se est perfecta, quo ad id de quo queritur secundum dominum meum, domi. In de Imola, in l. si is qui testamentum. ff. de testamentis. pro quo tu allegas dictum Innocentium in cap. cum tibi. de testamen. & quod not. Bartho. in l. prima, de testamen. Et ita me advocante fuit obtentum, & executor scriptus, mandavit executioni ultimam voluntatem, quo ad pia ommissa prophanis legatis. Item etiam dicit multum singulariter do. Io. ibi in d. l. si is qui. quod in dictis pijs causis testam. imperfectum ratione voluntatis valet, si non est verisimile testatorem dictam dispositionem voluisse mutare, ut si mandavit fieri capellam, in certo loco, certa consignata pecunia, tunc dicit, quia videtur quod valeat, quia illa voluntas de se est perfecta, quo ad actum illum de quo querimus. Nam non est verisimile, testatorem talem mutasse piam voluntatem. arg. l. nam ad ea, de condi. & demon. Ergo non debet viciari, ut alio actu omisso seu separato, arg. capit. vtile, de regulis iuris. Sed nunquid captatoria voluntas valet ad pias causas, Bart. semper dicit, quod sic, in l. prima. de sacrosanctis eccle. & in l. illa institutio, de hered. insti. & allegat capit. cum tibi, de testamen. vbi dicitur, quod qui committit ultimam voluntatem in alterius dispositione, non videtur decedere intestatus. Et dicit ibi Innocentius, quod videtur relinquere ad pias causas. Sed Dy. & Cy. tenent contrarium, in l. captatorias, de test. militis. Bal. in l. de sacrosan. eccle. dicit, quod est duplex dispositio captatoria, & potest intelligi dupliciter, vno modo ratione incertitudinis, & dubietatis. Et hoc casu valet ad pias causas, ut dicit de legato incerto, cum saltem pauperibus, debeat erogari, ut in c. cum sit. de iudicis. Secundo modo dicitur captatoria, quia est posita in potestate obligandi, an velit vel nolit, verbi gratia. Dicit testator, dabis bona mea pia mea si volueris, illo casu dicit quod non valet quia non obligat, & ita intelligit dictum Dyni & Cy. secus si diceret forte, si tibi videtur, quia tunc importat arbitrium boni viri, argum. l. fideicommissaria, de fideicom. liber. secundum Bald. in dicta l. prima, & idem Bald. in l. &

De materia exc. &c. Rub. 17. In vers. videat. 110

in epistola de fideicommissis, dicit quod dictum Barth. quod dispositio captatoria habet locum in pijs causis debet intelligi de distributiva, quod non possit facere aliquem heredem, ad faciendum cum vniuersalem heredem testatori secundum eum. Et quatenus supra tactum est de intellectu. c. cum tibi, de testamentis, in quantum ibi dicitur in glos. quod nutu ualet testamentum ad pias causas, & hoc uideatur ibi firmare Innoc. Bal. uero, in l. & in epistola. C. de fideicommissis. dicit quod Innoc. non intellexit dictum cap. cum tibi, quia ibi testam non fuit factum nutu, sed verbis expressis, quoniam non maior [†] fauor ^h debetur piæ causæ quam ^h filijs, qui nutu non possunt institui, ut in auth. de testamen. imperfectis. Et recitat aliquas opiniones Innoc. quas uide per te. Dicit etiam quod Io. Andreæ tenet quod tali casu, testator uideatur reliquisse omnia bona ad pias causas expendenda per suos manumissores, & dicit, uidelicet si non haberet heredem legitimos. Aduerte si loquamur ⁱ de pijs legatis nutu factis, ad interrogationem notarij uel alterius, & tunc nulla est dubitatio fauore piæ causæ, quoniam hoc iam in fideicommissis uedicat sibi locum, in dicta l. & in epistola. C. de fideicommissis. & in l. nutu. ff. de lega. 3. Et ita loquitur glos. in d. c. cum tibi, de testamen. & hanc opinionem uidetur tenere Ioan. And. in additio. ad Specul. in titulo, de testam. §. in primis, sed si loquamur de hæredis institutione, ista nequit fieri, etiam in pijs causis nutu, quia scribi uel nuncupari habet hæres. C. de testamen. l. iubemus, & ff. eodem. §. hæres palam. Et quia hoc priuilegium non habent liberi, ut in dicta auth. de testamen. imperfectis, quod nutu possint heredem facere, ut in l. Lucius. ff. de testamento militis, & ita intelligit glos. ordinaria illum textum, in l. in fraudem. §. primo. ff. de testamento militis, quæ est glos. singularis. Et ideo dicebat Albertus Papiensis, ut refert Ioan. Andr. in titulo, de testamentis. §. primo, in primis, quod iste modus testandi non est inuentus neque approbatus, imò reprobatus. Sed posset dici quod licet talis institutio non ualeat iure institutionis propter deficientem solennitatem, reputabitur, tamen fideicommissum relictum ab intestato, ut res ualeat, & non pererat, ut eleganter no. C. familie ercis. l. quoties, & ponit Bal. in d. l. & in epistola. C. de fideicō. loquens generaliter, tam rōe piæ causæ quā aliās, quia ponit casum in vxore sic nutu instituta. Et in quantum ipse generaliter loquitur, quod si institutio nutu facta ualeat quo ad omnes, ut fideicommissum non bene loquitur, & Ange. in l. in fraudem. §. primo. per glo. ibi positam, decidit contrarium in questione facti, quidam loquela amissa fuit interrogat^r ab amico, si uolebat eum heredem instituere, data manu astringeret illam sibi. Et sic fecit coram testibus. dicit quod nihil ualet secundum eum, & bene, quoniam nisi fauore piæ cau-

sæ talis non tolleratur institutio, neque ut fideicommissum: ne quod una via prohibetur, alia admittatur, neque crederet statim liberis testatoris, gratis tamen, & obediens, quod institutio facta etiam in pijs causis ualere, ut fideicommissum, neque ut institutio. Primo quia est contra consilium Augustini. 17. q. ult. cap. ultimo. ¶ Item quia non presumitur quis extraneos heredem suis antepone re. C. de fideicommissis. l. cum acutissimi. Et quia lex non tollat tales inductiones contra sanguinem proprium, in l. non est. ff. de inofficio. testa. & quia testator non presumitur compos mentis filios sine causa exheredando, sed quod turbatus mentis cogitatione fecerit, ut in l. hac consulti. §. at cum humana. C. q. testa. facere possunt, & quia filij præteriti de foro, & iure, rumpunt testamentum. l. prima, cum sequentibus. de iniusto rup. Et hoc uoluit sentire Bald. in dicta. l. & in epistola. allegando dictum Ioan. And. in cap. cum tibi, ibi, dum dicit, quod intellige nisi testator haberet liberos. Hoc tamen ego credo uerum, nisi testator nutu disposuisset omnia bona sua pro male ablatis incertis debere restitui, quia tunc sciretur magis, & famosus latro, & quod omnia de rapina acquisuisset, dixit sacerdos coram testibus, si uolebat quod omnia bona sua distribueret pro male ablatis incertis, & ut præteritio tollatur, relictis certum filiis & nutu annuit. Certe dicerem talem dispositionem ualere, saltem, ut fideicommissum (ut est dictum) quia cessant rationes supradictæ, quia magis presumitur eum animam suam uelle lucrifacere, quam filios diuites relinquere, iuxta illud: quid prodest homini si uniuersum mundum lucretur, anima uero eius detrimentum patitur. de simonia capitulo, Matthæus: & quia moriens non presumitur habere mentem suam corruptam, sed de salute anime, pensare: facit quod notatur in l. rationes. C. de proba. Scias tamen quod isto modo institutio, etiam nutu facta, ualet etiam ad non pias causas, saltem ut fideicommissum in uno casu, uidelicet, quando testator ordinauit, uel tabellioni ordinari fecit testamentum. Et antequam publicaretur obmutuit, & tabellio legit sibi testamentum, & illum interrogauit an uellet, quod illud esset suum ultimum testamentum, ille nutu annuit, certe ualet talis dispositio, arg. notatorum per glo. & Bald. in l. iubemus. C. de testa. nã si dixisset ad interrogationem not. si uolebat sic testari, pro ut ipse de mandato suo scripserat. Et ipse dixit, uolo, ualet, ut testamentum in scriptis secundum Nicolaum de Materell. & Martinum Salomini, ut refert Bald. in dicta l. iubemus. allegat. l. Pamphilo. §. propositum. ff. de lega. tertio. ¶ Si tamen notarius adhibitus non per testatorem, sed per hereditatem affectantem, interroget infirmum, & ille nutu respondeat, & dicat (sic) talis institutio nihil ualet, per dictam legem, iubemus. C. de testamen. secundum Iacobum de arena, & clarius hoc tenet Ioan. And. in addi. ad

Speculum Principum, Petri Bellugæ.

Spec. tit. de testa. §. in primis, & est ratio secundum eum, quia sic daretur materia falsum fabricandi. Nam mens infirmi turbata mortis cogitatione omnibus applaudet, & ad suggestionem notarij facilliter inclinatur, & sic non valet quod agitur: & nota ista, quoniam quotidiana sunt.

¶ Sed pone, dicit decretalis, quod testamentum factum per presbyterum parochianum cum duobus, vel tribus idoneis, vel legitimis testibus, valet in causis pijs, ut in c. cum esses, & c. relatum, de testamentis, ecce quod sacerdos deficit, sed est factum, ut probatur per duos testes, certe ad **K** piam causam valet. Sed ad non piam dicit Speculator quod non valet, nisi sint quatuor testes, ut ipse dicit in Spe. de instru. edi. §. compediose, uers. item per ius canonicum, licet dominus Anton. de Butr. dicto cap. cum esses, dicebat quod et, quod etsi non sit presbyter valet, ex quo probatur per duos testes, etiam ad non piam causam, ut in utroque foro, licet dicat, quod opinio Speculato. seruaretur in practica, uide ibi late per eum.

¶ Item scias quod in pijs causis, non sunt necessarii testes rogati in testamentis, quicquid dixerit Franciscus de Aretino, consulendo, quoniam in his pijs ius canonicum considerauit meram æquitatem iuris gentium, uide quod not. La pus sua allegatione 31. Et ideo dicit dominus Antonius de Butr. in capit. Relatum, de testamentis, quod si statutum dicat quod non ualeat testamentum, nisi sit positum in memorialibus, quod si sit factum testamentum, ad pias causas & non sit positum in memorialibus, valet, non obstante statuto, quia in istis ad pias causas, non habet potestatem statutum statuendi ad iudicium ecclesiarum, ultra statuta a iure naturali primæuo: & ita iam de facto consultus ruder domi Anton. de Butr. & pro eius dicto, uide Bartho. in l. prima, C. de sacrosanc. ecclesi. & Ioann. Andr. in c. quanquã, de vsu. li. 6. Idem dicit d. Ant. de Butr. in c. cum laicis, de reb. eccle. non alie. & in c. eccle. de consti. Et plus dicit d. Ant. de Butr. in ca. quod cleri. de foro compe. quod si ecclesia uel causa pia est instituta hæres in testamento, minus solemniter cum duobus testibus, & sine insinuatione: & sunt ibi legata prophana, quod quo ad illa et valet testamentum, de quo uide ibi per eum: quod an sit uerum dubito, propter iam desuper tacta. Sed nunquid mulieres, **46** possunt esse testes in testamento ad pias causas. Bal. in l. 1. C. de sacrosanc. eccle. tenet, quod sic dum tamen sint fide dignæ, arg. not. C. de testa. l. hæc consultissima. §. ex imperfecto. & in l. fi. C. de codicillis. Sed Feder. de senis in suis consiliis, cõs. 33. secundum ordinem aliquorum consiliorum tenet contrarium, per tex. in dicto c. cum esses, & c. relatum, quod dicunt testes requiriri idoneos, & legitimos. Sed mulier in causa criminali non est testis idonea, neque legitima in testamento. p. l. in testamento. §. mulier. ff. de testib. ergo neque in testamento ad causam piam sed posset dici satis esse testes ido-

neos & legitimos, secundum legitimitatem iurisdictionum: postquam alias fuit boni testimonij, & ius canonicum, aliud non considerauit, & quia in codicillis possunt esse testes, ut no. glo. in l. fi. C. de codicillis. & sic ex quo probant uoluntatem, sufficere uidentur in causis pijs. cogita pro auctoritate D. Frederici. Sed queritur, an executor testamenti cui est datum a testatore onus de restituendis male ablati. certis, debeat facere distributionem in loco domicilij testatoris, uel ubi negociatus est defunctus, uide D. Feder. de senis, suo consilio ordine meorum, in consilio 33. & ibi remissiones. Sed not. **P** quod de leg. pijs non est detrahenda falcidia, in aut. similiter. C. ad l. Falc. & dicit tex. in corpore unde sumit, quod in omni falcidia cessante, debeat fieri solutio legatorum. Sed solet dubitari, quid de Trebellianica, & canonice in ca. si pater, de testa. tenent quartam Trebellianicam deducendam. ar. dicti c. cum ibi, non detrahatur, quia directa substitutio. Iacob. Butr. distinguit, quia aut relinquitur pro persona, puta alicui fratri pauperi: & tunc detrahitur, aut in aliam piam causam, & tunc cessat falcidia, & Trebellianica: & ita dicit eõter seruari in l. si quis ad declinandam. C. de epis. & cleri. Bal. ibi dicit, quod siue relinquatur persona, siue causa, dum tamen pro persona, & pro anima cessat Falcid. & Trebell. secundum ueram opinionem. Et hæc dicit probari, per illum text. in §. si autem. Et hanc etiam opi. sequitur Barth. in l. Marcellus. §. quod autem. ff. ad Trebel. & idem Bald. prolixius loquitur eadem sequens opi. in l. id quod pauperibus. C. de episc. & cleri. pluribus rationibus. Primo quia non est fauorabilior Trebel. quam Falcid. C. ad l. Falcid. authen. similiter. Et quia tex. in corpore illius authen. dicit, omni Falcidia cessante. Et qui omne dicit, nihil excludit: tamen dicit quod hoc uocabulum non comprehendit debitum bonorum subsidiũ. arg. l. si quis. §. fi. C. de inof. testamen. Et hæc est ipsa ueritas, pro legitima est deducenda de legatis pijs, & ita tenet Ioan. Andr. in dicto cap. si pater. Tertio dicit Bal. quia si id fideicommissum uniuersale, si hæres esset in mora ad eundem, uel decessisset sine hærede ualere: unde cessat ratio Trebel. deducendæ, quæ est, quod beneficio hæredis aduentis, fideicommissarius consequitur fideicommissum: nam in hoc casu, et sine aliquo facto hæredis, & sine aliquo eius adminiculo consequitur immediate per beneficium legis, unde non detrahit Trebellianica. argumen. C. ad Trebel. l. penult. §. si autem. Unde secundum eum ad repellendum Trebel. possunt pauperes allegare, & dicere hæredi, quod eorum beneficio non eius additione beneficium consequitur, & fideicommissum. Præterea tex. in authen. de hære & tal. §. si uero, dicit quod hæres debet estimare lucra in benefacendo, non enim aliquid retinendo. ¶ Item hoc probatur per regulam. ff. ad Trebel. l. Marcellus §. quod autem: nam ubi cessat falcidia fauore testatoris, cessat Trebell. sed hic est fauor testatoris.

De materia exc. &c. Rub.17. In vers. videa. III

totis, quia pro anima sua, ergo &c. Et etiam ista dicit esse ueritatem iure. & eam tenere Iaco. de Beluifo, & Bartho. Et respondet ad capitulum si pater, quod ibi sumitur argumentum a contrario sensu, quod est tacitum. l. inter focerum. §. cum inter. ff. de pactis dota. unde cessat in eo quod est expressum, quia expressum concludit tacitum, & est potentius illo. C. de impu. & aliis substi. l. precibus. & ita concludit ibi. idem sequitur in authen. similiter. C. ad. l. falci. Sed nunquid de relictis pauperibus certe uel incerte sit soluenda quarta specialis, uide nota. in capitulo secundo, de sepul. & in dicta authen. similiter. per Bald. & hæc sufficiant, reliqua uide per te in locis desuper allegatis. Vnum tamen nolo omittere, quia nescio si aliquando audieris: neque si aliquis te docebit, quod in legatis piis est unum speciale, quod si a lege uel testatore detur annualis dilatio in ipsis pijs legatis, non habent locum: sed statim debentur. Iste est casus in l. si ita fuerit libertas, de manu miss. testat. & non reperies alibi. Et si alium mihi ostendis, dabo tibi unum par caponum.

CAMILLI BORELLI ADDITIO.

- a** **REDEMPTIONE** captiuorum.] quod legatum relictum pro captiuorum redemptione dicatur pium. habetur in l. si quis pro redemptione. C. de donatio. & in §. si unum de predictis. authen. ut cum de appell. cog. etiam si essent captiui ex delicto. Bald. & Paul. de Castr. in l. illud. C. de sacros. eccles. idem Bald. in authen. similiter. C. ad leg. Falcid. latissime Andr. Tirraquell. in tract. de priuil. piæ causæ. in præfatio. col. 10. in paruis. uers. ite relictum.
- b** **PAUPERVM** erogationem.] idem Tenuit Specula. in tit. de instr. edit. §. nunc uero aliqua. uers. & scias. Bal. & Castrensi. in dicta. l. illud. & in dicta authen. similiter. etiam si talis pauper amicus fuerit, uel consanguineus. glo. in capitulo secundo, extra de sepul. quam allegat Bald. in l. 1. C. de sacros. eccles. & Alexand. in consi. 153. vol. 7. dicitur autem quis pauper, & diues habitatio loci, & personæ, qualitatis, & conditionis consideratione Barthol. in rep. l. 1. q. secunda, secundæ. q. princ. C. de sacros. eccles. Benedic. Capra in consilio. 54. col. 4. quinimo etiam si diuiti relinquantur a credente eum esse pauperem relictum dicitur pium, ut uoluit Barthol. in dicta l. 1. q. 2. C. de sacros. eccles. quis autem dicatur diues, uel pauper, iudicis Arbitrio relinquitur, ut uoluit d. Iacob. Menochius. in tract. de Arbitrar. Iudicium quæstio. lib. 2. centuria. casu. 65. num. 7. Cornelius Benincas. in tract. de priuileg. paupertat. q. 9. special. 6. num. 16. & sequ. & nouissime D. Borgninus Caualecan. in tract. de usufruct. mulier. relict. num. 226.
- c** **PRO** anima.] ut in §. vnum de predictis. authen. ut cum de appell. cognos. Petrus de Auchar. in consilio. 144 præfatis nominibus. Florian. de sancto Petro in l. cum q. dam. §. si dies. ff. de usur. Philipp. Corn. in consilio. 38. pro decisione. col. 3. in fin. uol. 3. Andr. Barb. in consilio. 71. illud col. 6. vol. 3. Ludouic. Rom. in consilio. 69. uiso.
- d** **SEPULTURA.**] relictum pro sepultura, & monumento construendo pium dicitur. Angel. & Fulgos. in l. 1. §. fin. ff. ad leg. Falcid. & Bald. & Ang. in l. hæreditas. §. si de functo. ff. de Petit. hæred. quod tamen limitant ibidem Ioan. & Alexand. ab Imol. cum allegatis per Andr. Tira-

quell. in tract. de priuileg. piæ causæ. in præfatio. col. 19. in paruis. uers. ite legatum factum ad constructionem. Sepulchrorum diuersorum genera, & sepeliendi usus varios olim in usu habitos perfecte declarauit D. Ioan. Baptist. Afinius. in titulo ff. de Religios. & sumpt. funer. quem magna dote ornauit. Monumentum dicitur locus antequam ibidem condatur cadauer, quia post modum dicitur sepulchrum. l. monumentum. ff. de Religios. & sumpt. funer. quibus faciunt notata in euangelio passionis Dominicæ ibi, fuit positus in monumento nouo, in quo nondum quisquam positus fuerat. quid autem sit monumentum, & quare ita dicatur, pluribus refert modis ex Varrone, & alijs D. Ioan. Baptista Afinius in l. 2. §. monumentum est. per totum. ff. eo. tit. Idem etiam si legatum sit pro capella, uel imagine depingenda dicitur pium. l. lineam margaritarum. ff. ad leg. Falcid. Ludouic. in repet. authen. similiter col. 2. ff. eo. tit. Florian. in l. cum quidam. §. si dies. ff. de usur. Angel. in consilio 124. Casus est Iacob. in fin. Bernard. Landrian. in Apostill. Barthol. in consilio. 26. testator in testamento.

e **AD PERPETVA** alimenta.] Quibus concinunt dicta per Bald. in dicta authen. similiter. ubi asserit, quod alimentorum pia cautio dicitur, cum per eam releuetur corpus animatum, quod quidem fit per alimoniam. & habetur in l. Mela ff. de alim. & cib. leg. l. sancimus. C. de sacros. eccles. Raphael Comens. in consilio. 30. statuto cauetur. col. 2. philipp. Deci. in consilio 72. uiso puncto. col. 3. Quod intelligas dum tamen pauperibus relinquuntur. ut in dicta. l. sancimus. C. de sacros. eccles. Bart. in l. alio. col. 2. ff. de alim. & cib. leg. qd uide rectius apud Andr. Tiraquell. in tract. de priuileg. piæ causæ. in præfatio. col. 10. uers. item legatum alimentorum. quod nouissime approbavit Do. Martinus Azpilcueta in tract. de reddit. Benedic. eccles. q. 1. num. 62.

f **REPARATIONE** ecclesie.] procedit etiam in reparatione, & constructione, & refectione pontium, & & uiar. glo. Nicol. de Neap. Angelus. & Alexand. in l. 1. §. ad municipium ff. ad leg. Falcid. Ioan. And. in capitulo, tua nobis. in uers. alios. de decim. Florian. de sancto Petro in l. cum de in rem uerso. col. 2. uers. sed adde. ff. de usur. Philipp. Deci. in dicto consilio 72. uiso puncto. col. 3. faciunt notata per Barthol. Bald. Angel. Fulgos. Alexand. & Iason. in l. si certis annis. C. de pact.

g **HOSPITALIS.**] relictum hospitali factum pium est. tex. in l. orphanotrophos C. de episcop. & cleric. ubi Bald. Paul. de Cast. in consi. 4. dicendum est. uol. 1. Benedic. Capra in consi. 18. uiso, & considerato. col. pen. & in cõf. 54. hoc caput. Cardinal. Florent. in consi. 121. ad primu. in princip. Alex. in consi. 210. statutis accurasse. uol. 2. & in consi. 190. plura narrata. col. 4. vol. 6. philipp. Corn. in consi. 140. circa hanc consultationem. col. 2. uol. 1. Ang. in consi. 117. in canonica portione. col. 2. Petr. de Anch. in consi. 129. super primo. col. 1. Ludouic. Roma. in cõf. 457. In casu. col. pen. Abs. Panor. in cõf. 32. circa duo nu. 4. vol. 2. Stephan. Bertrand. in cõf. 244. uiso processu. nu. 3. uol. 1. Cur. Juni. in consi. 20. Petr. Peru. in tract. de quarta Can. episcop. c. 10. cum alijs propemodum infinitis quos allegat. D. And. Tiraquell. in tract. de priuileg. piæ causæ. in præfatio. & faciunt et notata p Ang. de Arerio. in tract. de testam. §. Item iussit, & mandauit post mortem, per totum. Quando aut hospitalis dicatur locus pius, & quæ requirantur remissiue Doct. ubi supra. & nouissime D. Thobias Nonius in cõf. 61. duo sunt. nu. 5. & d. Iosephus. Ludouicus in Deciso. Peru. 30. agentes. nu. 7. uol. 1.

h **MONASTERII.**] piu est legatum monasterio factum D. Fer. uasqu. de success. l. 2. §. 1. nu. 54. d. Horatius Mandos. ad Roman. in consi. 59. nu. 10. cum his quæ refert, & sequi d. Francis. Burfat. in consi. 47. testata est. nu. 12. uol. 1.

Speculum Principum, Petri Bellugæ.

- I** **INCERTIS, & male.]** legata incertorū, & male ablatorum nulli; dubium quod primum est. Bald. & Angel. in l. hæreditas. §. si defunctio. ff. de petir. hæred. Florian. de sanct. Petr. in l. cum quidam. §. si dies. ff. de usur. & And. Tiraquell. in tract. de privileg. piæ causæ. in præfatio. col. 19 in paruis. vers. Item relictum pro incertis. col. 1. in tract. de testament. in §. Item relictum pro incertis. col. 1.
- K** **LIBERTATIS.]** Tex. in l. 1. §. fin. vbi Bald. C. de cōmu. seru. manumiss. & in l. contra uoluntatem. C. de manu. testa. Bartho. in l. si cui annum. ff. de Ann. leg. Alexan. de. in l. Capratorias. C. de testam. milit. & Idem Alexan. de. in consilio 109. vo. secundo. Quinetiam legatū libertatis fauorabilius est, quam pia cauiā. ut uoluit Raph. Fulg. in l. Papinianus. §. quarta. ff. de inoff. testam. & non nulla congerit D. Tiraquell. vbi supra in præfatione. & eundem uideat And. Tiraquell. in Rep. l. si vnquam in verb. Donatione largit us. num. 329. cū. plurib. seq. C. de reuoc. don.
- L** **IN CARCERE.]** Ita post Bal. inquit Paul. de Castro. in dicta l. Illud C. de sacros. eccles. per glo. in capi. sacrorum. 12. q. 2.
- M** **CONSANGVINEO pauperi.]** & dicitur eo casu primum tale legatum. Ioan. And. in addit. Specul. in tit. l. de instr. edit. §. nunc uero aliqua. in addit. incipi. ad istū finem. Alex. in consilio 158. Viso in fin. vol. 7. ¶ Fallit, si cōsanguineo diuitibus; tunc enim potius consanguinitatis, quā pietatis causa relictum dicitur fieri. glo. Bald. & Paul. de Castro. in l. illud. C. de sacros. ecclesijs. Bald. & Ludo. Rom. in authen. similiter C. ad leg. Falc. Lopus allegat. q. 92. in nomine domini. casus. vbi D. Quintilian. Mandos. in verb. in nomine pietatis. Petr. de Ancha. in consil. 25. uide tur prima facie. col. 2. And. Barbat. in consilio 58. clemētissimi Dei col. antepen. uol. 1. Stephan. Bertrand. in consilio 82. quoniam reperio. col. 1. vol. 3. Marti. Azpilcueta. in tract. de Redd. Benef. ecclesiast. q. 1. num. 62.
- N** **DOTIS.]** Nulli dubium dotis legatum, etiam si filiz relictum sit primum esse Ioann. And. in capitulo, tua nobis extra. de Decim. Bartol. in l. si ego. §. 1. ff. de iur. dot. Albericus de Rosar. in prin. per testatorum q. 3. Bald. in l. mandatum. col. 3. vbi Salycet. col. 6. C. mand. Alexand. in l. si certis annis. col. 3. C. de pac. & in consil. 90. plura. uo. 6. Ioan. de Anan. in consil. 57. Visis, & consideratis in prin. Laurentius Calcan. in consilio 13. pro parte. col. 2. Barto. Socin. in consilio 82. in causa uertente. col. pen. vol. 4. & Ioan. de Firmo. in tract. de episcop. parte. 4. li. 4. q. 3. uer. Congruenter hic dicendum est. approbat Martinus Azpilcueta in transt. de Redd. Benef. eccl. q. 1. nu. 62.
- O** **MORTE mandatarij.]** Bartol. in l. 2. §. sed si quis. ff. de Donat. Bald. in authen. si qua mulier. C. de sacros. eccles. Iason. in l. eius qui in prouincia col. 1. ff. si cert. peti. & Ludouic. Roma. in consilio 119. in prima conclusione.
- P** **IN contrarium.]** Quod sit mixti fori sentiunt Doct. in l. 1. C. de episcop. aud. & in capitulo 1. de empt. & uend. Innoc. & Ioan. And. in capitulo significantib. de offic. de leg. Franc. Aret. in l. 1. C. de sacros. ecclesi. Ang. in consilio 119. Andr. Barba. in consilio 42. clementissimum Deū col. 4. uerf. Capiō nunc secundam. vol. 4. Alexand. in consilio 170. circa primum dubium vol. 2. & dixi supra eadem Rubric. §. finaliter. in verb. illo iudice. Quibus adde quis cognoscat: quando testator decesserit in mari? uide glo. in capitulo ubi periculum de elect. in 6. & Ioan. And. in dicta additione. Specul. vers. quid si episcopus. Tiraquell. de Priuil. piæ cauiæ. Priuil. 149.
- Q** **SVMMARIE.]** notatur in cap. cum tibi. de testa. pia rum enim cauiarum fauor iuris subtilitates rescindit. ut uoluit ex alijs And. Tiraquell. in tract. de priuileg. piæ causæ. priuileg. 3. uo. fin. Bald. in l. 1. C. de sacros. ecclesi. Ro. in authen. similiter. C. ad leg. Falc. cum alijs cumularis p. D. And. Tiraquell. in tract. supradicto priuileg. 157.
- R** **PRÆVENIRE.]** Quomodo dicatur iudicem præuenisse? uide Marian. Socin. in capitulo, proposuisti. col. 5. vers. primo. igitur quero extra. de foro compet.
- S** **LONGAM absentiam.]** exequutorum potestas annualis est, & anno terminatur, post annum autem cessat. Innoc. in ca. nos quidam. de testam. Doct. in authen. Hoc amplius, & in l. nulli. C. de episcop. & cler. ¶ Fallit si episcopus terminum ultra anni curriculum prorogauerit. ut uoluit Bald. in dicta. l. nulli. ¶ Fallit etiam in Relictis sub conditione. l. quidam testamento. §. si scriptus ff. de leg. 1. ¶ Fallit si opera, & negotia ob eorum grauitatem, & magnitudinem non possunt intra annum exequi, Federicus de Sen. in consilio 124. refert Bald. in dicta. l. id quod pauperibus. C. de episcop. & cler.
- T** **LICET Bald.]** Hanc Bald. opinionem antea tenuerat Cyn. in dicta. l. id quod pauperibus. q. 13. C. de episcop. & cler. Bald. in l. Magistratus. C. quand. prouoc. non est neces. Angel. in l. cum debitorem. ff. rem. raram haber. Archidiano. Dominic. & alii in capitulo fin. §. fin. de testamen. in 6. etiam si subrogandi potestas esset executori concessa. Ioan. Andr. in capitulo 1. de procuratoribus in 6. Benedic. Capra in consilio 54. punctus. Bald. in l. Capratorias. C. de testa. & in l. 1. C. de sacros. eccle.
- ¶ In legatis tamen pijs prædicta nequaquam uerant, quia cum in eis iuris subtilitates locum non habeant, executores subrogare poterunt, concludit Bald. in capitulo, in causis. de electio. Ludo. Roman. & Philipp. Corn. in dicta. l. Capratorias. & poterit etiam de alio executor testator prouidere, casu quo primus negligens fuisset, & ita episcopum excludere, concludit Bald. in l. si fundum. §. fuchum. ff. de leg. 1. & in authen. licet. C. de episcop. & cleric.
- U** **STILVS.]** quod stilus pro lege seruari debeat dixi supra in Rub. 1. §. his igitur in uerb. stilus. ubi uideat.
- X** **SUBROGATA.]** subrogatum sapientius naturam in cuius locum subrogatur, concordantias tradit d. Ioannes Piccardus inter consilia d. Menochij in consilio. 52. dubia semper. num. 68. vol. 1. quæ regula quoad commoda, & incommoda procedit. ut uoluit Ludouic. Gozad. in consilio 65. nume. 12. & Socin. Iunior. in consilio 74. nu. 4. vol. 3. vti. eos refert, & sequitur idem D. Iacob. Menoch. in consilio 70. Sine controuersia num. 10. & 11. vol. 1. & in consilio 75. nec iamdiu. num. 18. & in consilio 95. & si doct. nu. 50. in consilio 97. habet nume. 157. 158. vol. 1. Iacobus Mandellus in consilio 26. tritissima. nu. 6. 7. & in consilio 62. quamuis dubia. num. 28. d. Ioannes Cephal. in consilio 20. Usufructus. num. 2. 3. & in consilio 52. proponitur num. 31. & in consilio 62. illustris. num. 51. & in consilio 67. circa castellaniam. nu. 9. vol. 1. & in consilio 281. magnificent. num. 1. vol. 2.
- Y** **CVICVNQVE iudici.]** & hoc in foro defuncti (ut supra dictum est) reddenda est ratio hæredibus, & legatarijs. secundum Specu. in dicto. §. nunc uero aliqua. executor tamen coexecutori rationem reddere non debet. l. actus. ff. de admin. tuto. & in l. 2. C. eo. tit. licet extra iudicialiter sic. dicta. l. actus. et. l. 3. ff. eo. tit. Adeo q. poterit ut suspectus recusari Ioan. Andr. in dicto. §. nunc uero aliqua. uerf. sed an simplex. de hac tamen relativissimè Ioan. Iacob. a Canibus. in tract. de executor. ult. uoluntate. parte. 2. §. nouissimum. per totum.
- Z** **MINVTIS expensis.]** In reddenda ratione in modicis expensis sufficit probatio per iuramentum. ut per Speculat. in tit. de instrum. edit. §. nunc uero aliqua. uerf. 20. Barthol. in l. diuus. ff. si cui plusquā p. leg. Falcid. Nicol. ve Neap. in l. j. §. offi. ff. de tutel. & ration. distrah. Philipp. Franc. in c. vnico. §. fin. de cleric. agror. Bart. Soc. in consilio 40. circa primum. num. 2. uol. 4. Bal. in l. id quod pauperib. & in l. nulli. C. de epif. & clerici istis namq; libris

De Materia exc.&c.Rub.17. In ver. Videamus. 112

libris creditur quando verosimilia continent cum scribentis iuramento. l. edita, vbi doct. C. de ed. præsertim Guil. de Cuneo. Bald. in l. 1. col. fi. C. eo. tit. arg. l. si quis pro redemptione. §. pe. C. de donat. in l. per hanc. §. pen. C. de erog. militar. annon. lib. 10. & dixi plenè in consilio meo. 22. exaudi domine. num. 28. vbi se subscripserunt solemnes Doct. Do. Ioannes Antonius de Nigris, & Do. Præceptor meus Ioannes Berengucius Senensis. Quod non procedit si liber continet magnos sumptus, & maximas expensas, & summas, ut voluit Paul. de Ca. in consil. 3. 1. Ad bene examinandum. volum. 1. Alex. in consil. vltim. versicu. consideratur etiam aliud. volum. 7. Philipp. Deci. in dicta. l. edita. in 2. nor. C. de eden. ¶ Contrarium quod magnæ etiam summæ quando verosimiles sunt probentur per libros, videtur asseuerasse Bald. in rubr. C. de fid. instrum. col. 10. versu. sequitur videre de scripturis quorundam officialium. ibi, propter operis euidentiã ut in ædificijs. sed dic. quod ædificia minoris expensis fieri, vel quod ex operis euidentiã non verosimilis resultat probatio, sed vera, cum per expertos expensarum valor estimari possit. quod Baldi notandum est pro fallètia. ¶ Secundo fallit in expensis litis, quas iudex etiam magnas ex causæ qualitate taxare poterit. Bar. in l. fi. §. in computatione. C. de iure deliberandi. ¶ Tertio fallit si ab alijs contrarium fuerit obseruatum, qui enim non egit, quod fieri non consueuerat, culpa notandus non est, sed satis erit, quod alios administratores, & exequutores imitãdo, omnia in libris annotauerit, & in rationes reddiderit, descripseritque. l. si pignore. §. fi. & ibi Bartol. ff. de pignorat. actio. & in terminis Philipp. Corn. in consil. 8. volum. 4. & Abb. Panor. in consil. 16. volum. 2. quod dicti libri probant in his summis, de quibus instrumenta fieri non consueuerant.

a ¶ **QUALITATE** personæ.] Et rectè, quia in minimis etiam rationum liber non probat cum iuramento, si scribens non sit persona fide digna. Bald. in l. unica. col. 3. C. de confess. Barthol. Socy. in consil. 161. volum. 2. ¶ Secundo requiritur quod contineat causam. l. Nuda. ff. de donat. vbi Bartol. & Doct. Alex. in consil. 182. volum. 6. gloss. fi. an. fi. in l. 1. ff. de interrog. actio. gloss. Cy. Bartol. Bald. & alij. in l. generaliter. C. de non num. pec. in l. instrumenta. C. de prob. Lud. Rom. in consil. 292. pro habèda. num. 3. & in consil. 373. in casu proposito. num. 4. Alexand. in l. Titio. num. 6. vbi Vdalrich. Zaf. num. 10. 11. ff. de verbo. obliga. Hippolyt. de Marfil. singul. 249. obligatio. & in repet. rubr. ff. de fideiuss. nu. 318. Aymo. Crauetta. in tracta. de antiq. temp. par. 1. sectione, Vidimus, & abunde. nu. 23. Matth. de Afflic. in decis. Neap. 389. super dubio. num. 1. Ioan. de Amicis in consil. 129. oritur. col. 1. & Bernardin. Pand. in tract. de exeq. instrum. part. 3. declarat. 4. nu. 39. quod procedit in similibus scripturis priuatis vbi non interuenit iuramentum. Bartol. in l. scripturas in fin. C. qui pot. in pig. hab. & est de mente supra notatorum. ¶ Tertio requiritur quod contineat data, & accepta, distinctè nominando à quo receptum sit, & cui datum, & ex qua causa. ut voluit Bart. in l. comperimus. C. de nauicul. lib. 11. Bal. in l. rationes. C. de prob. Alexã. in d. l. admonendi. fol. pen. ff. de iureiur. Item dies receptionis, & solutionis Bart. in consil. 150. Alexand. in consil. vlt. vol. 7. Corneus Perusin. in consil. 196. vol. 3. Soci. in consil. 46. & in consil. 73. uol. 1. ¶ Quarto requiritur, quod partitæ sint verosimiles. ut supra dictum est, & voluit Iason in l. admonendi. col. 17. versu. quarto fallit. ff. de iureiur. Francisc. Aretin. in consil. 159. longa. Soc. in consil. 2. vol. 4. Philipp. Dec. in consil. 510. col. 1. ¶ Quinto requiritur iuramentum scribentis, nisi ille mortuus sit, quia tunc eius mors vim iuramenti obtinebit. Ita Paul. de Castro. in consil. 301. Ad bene examinandum. vol. 1. &

Decius in d. l. 2. C. de edend. & in c. 2. de iudi. ¶ Sexto requiritur quod non contineat alia administrationis bonorum executoris negotia, sed tantummodo bonorum hæreditariorum. Ioann. de Imol. in c. cum in officijs. de testa. Bartholom. Socin. in consil. 159. versicu. secundo probatur, volum. 2.

b ¶ **CIRCA** quod dubium.] Quæro an Papa voluntatem defuncti ex causa alterando, ut princeps secularis debeat nomini, ac famæ ipsius testatoris, inscriptione, vel alio simili modo contulere. iuxta tex. in l. legatum. ff. de adm. rei. ad ciuit. pertin. Dicendum est quod non, canones enim leuia hæc, & mundi pompas ac vanitates non attendunt, sed animarum saluti consulunt.

c ¶ **SED NVNQVID.**] An legata pia debeantur hæreditate nondum adita? remissive vide nonnullos, quos refert D. Andr. Tiraquel. in tract. de priuileg. piz causæ. priuileg. 33. & post eum videas etiam D. Ioan. Bapt. Afinium. in l. at si quis impediatur. §. sed si adita. nu. 3. ff. de religiof. & sumpt. fun.

d ¶ **SVIS** actionibus.] Quæ actio comperat hæreditate non adita? vide Bal. in l. 1. col. fin. versicu. subsequenter quæro. C. de sacrosanc. eccl. Ludo. Rom. in auct. similiter. in 2. speciali. C. ad leg. Falc. Imo. & Alex. in l. qui filio. §. j. ff. de hæred. instit.

e ¶ **RATIONE** solemnitatis.] Testamentum valet ad pias causas vbi est imperfectum ratione solemnitatis. c. relatum. vbi doct. de testa. Ludou. Roman. in d. auct. similiter. in 13. speciali. C. ad leg. Falcid. Philip. Dec. in cõsil. 159. & in consil. 610. & voluit Tiraque. in tract. de priuileg. piz causæ. priuileg. 6. & iterum priuileg. 7.

f ¶ **RATIONE** voluntatis.] Fulgos. in consil. 117. Ioãnes quondam. Alexand. in consil. 61. viso tenore. col. 3. versicu. Aduerte tamen. volum. 1. Panorm. in consil. 105. casus in facto. uol. 2. latissimè Andr. Tiraquel. in tracta. de priuileg. piz causæ. priuileg. 7.

g ¶ **SED NVNQVID.**] Communis est doctorum conclusio, & opinio quod captatoria voluntas iustineatur fauore piz causæ. tex. in c. cum tibi. de testam. late Doct. in l. 1. C. de sacros. eccl. & in l. captatorias. C. de militar. testa. l. captatoria. ff. de leg. 1. l. hæreditas. §. si defuncto. ff. de petit. hæred. Angel. in consil. 97. Viuianus. Imol. in l. captatorias. ff. de hæred. instit. Soc. in consil. 53. in præcedenti. volum. 1. & in consil. 49. uiso instrumento. volum. 4. & ad pias causas captatoriam voluntatem valere voluit esse magis communem opinionem Alexand. in cõsil. 14. num. 9. uolumi. 1. refert, & sequitur Io. Baptista Villalobos in tractat. opin. commun. litera c. nume. 22.

¶ Ampliant hoc idem Angel. & Imol. etiam in legatis prophanis, modo statutum id permittat, cum prohibitio sit de iure ciuili, ut in dicta. l. Captatorias. ff. de hæred. instit. vbi (Senatus improbauit) potuit etiam, & contrario iure periri, & etiam consuetudine contraria, quæ tollit inducta de iure positiuo. secundum doc. in cap. clericus. de uita, & honesta. clericor. ¶ Contrarium tamen concludas cum Areti. & Iafone in l. 2. ff. de vulg. & pupilla. quia de testamenti essentia est testantis ipsius voluntas, & statutum contra substantialia actus nihil operatur. cap. non puramus. vbi gloss. de consuetud. in 6. Et de iure voluntas captatoria reprobat, ut repugnans bonis moribus, & continens fallaciam, ac dolum sub se, ut voluit Abb. in dicto. cap. cum tibi. Ita quod contraria consuetudo, & statutum non tenet. Bartol. in l. omnes populi. ff. de iust. & iu. Ob quod semper malam iudicauit semper opinionem Matth. de Afflic. in decis. Neapo. 260. Nunquid. vbi asserit quod in statutis requirentibus consensum consanguineorum in contractibus mulierum, requiratur etiam in testamento. Quia semper iudicauit contrariam opinionem ueriorum, ne forte voluntas

Speculum Principum, Petri Bellugæ.

lutas eo casu captatoria esset, & depēdens ab alieno arbitrio. pro quo faciunt notata per Alexand. in consil. 55. consideratis, verbis. in si. volum. 1. & in consil. 215. num. 5. vol. 6. & in terminis tenuerunt Ioan. de Arnoo epit. 16. & in specie contra Matth. de Afflict. Vicent. Maxill. in com. conuētud. Bari. §. mulier. nu. 14. & seq. sub rubric. qual. mul. alien. permitt. fit. Quibus facit iniuncta ratio, quod sicuti non valet directē statutum quod mulier nō possit testari sine consensu viri, vt rectē admonet Vdaltich. Zasius. in l. stipulatio hoc modo concepta. nu. 1. ff. de verborum obligationibus. eodem etiam modo indi rectē ipso statuto de testamento nihil loquente debet facilius procedere opinio, ut sustineri nequeat. et quia alijs ad longum scripsi super ista difficultate, pro nunc sufficiat breuiter tetigisse.

h ¶ **MAIOR** fauor.] (Legitima excepta) magis piæ causæ, quam liberis faueri. argum. Auth. si qua mulier. C. de sacros. ecclesijs, & vide Petr. de Anch. in consil. 46. prima facie videtur, apud quem me remitto.

i ¶ **ADVERTE** si loquamur.] Quod valeat ad piæ causæ testamentum nutu factum. Angel. Alexand. Iafon, & Corn. in l. iubemus. C. de testam. Calderin. consil. 3. in titul. de testam. Iafon in auth. si qua mulier. C. de sacros. eccles. Ludo. Bologni. in consil. 53. Venerabilis Dominus & Stepha. Bertrand. in consil. 101. licet testamentum. volum. 1. licet nonnulli teneant contrarium tamen hanc dicit esse communem opi. Andr. Tiraquel. in tract. de priuileg. piæ causæ. priuileg. 8. quam ibidem limitat duobus modis, ut ibi per eum. ¶ Et isto casu debent probari signa efficacit. Panorm. in dicto cap. cum tibi. ¶ Si tamen testator prius articulatē loquebatur, & demum testamētum fuerit nutu factum, non ualere, mortuo enim simili præsumeretur ex vocis amissione, vt dicit Salyet. in l. in epistola. C. de fideicom. & voluit Paul. de Cast. in l. heredes palam. colum. 1. de testam. & dixit Cy. in dicta. l. iubemus, quod glossa quæ uult ualere testamentum ab eo factum, qui interrogatus an uelit talem hæredem: responderit, quod sic, ita demum procedat si nimis grauatus infirmitate non erat. Cogita tamen quia in contrarium uidetur text. in l. quoniam indignum. C. de testam. ibi. (nec necessaria sunt momenta uerborum, quæ forte seminecis, & balbutientis lingua profudit.) ¶ Item limitatur conclusio prædicta in testamento cæci. secundum Angel. & Corne. in dicta. l. iubemus. ¶ Item limitatur non ualere etiam ad piæ causæ testamentum factū ab hæretico, uel excommunicato. concludunt Bald. in dicta. l. iubemus. Bartol. in dicta. l. 1. q. 6. C. de sacros. eccles. lapus allegatio. 87. & hoc est uerissimum, licet contrarium teneat Bald. in l. 1. C. de sacros. eccles. Quia ecclesia à talibus elemosinas nō recipit, nisi in casu necessitatis, & occultè, non publicè, ut concludunt Doc. in c. cum uoluntate. de sen. excommu. & inde August. de uerbis Domini, de iustis laboribus facite elemosinā. Hoc Augustinus in lib. de uerbo. Domini secundum Lucam, Serm. 35. & iterum idem Augustinus ad Iulianum Comitem. Epistola. III. Melius est (inquit) ut ex præupertate pusillum tribuat, quam mul. ex iniusta acquisitione.

k ¶ **AD PIAM** causam.] Adde Andr. Tiraquel. in tracta. de priuileg. piæ causæ. priuileg. 1. & ea quæ dixi in Rubr. 17. §. finaliter. in uerb. duorum. per transitum Marcus Mantua in auth. nouissima. col. 40. in paruis. versic. & hæc pro ueritate rei. C. de inofficio. testam. Villalobos. in §. testamentum. nu. 33.

l ¶ **TESTES** rogati.] Quod testes etiam non rogati admittantur in testamentis ad piæ causæ. Ultra omnes tractat Andr. Tiraquel. in tracta. de priuileg. piæ causæ. priuileg. 4. & communiter ita teneat omnes, & est communis opinio, ut per D. Quintilianum Mandos. in Apo-

st. ad lap. alleg. 30. in uerb. Rogati.

m ¶ **NON** habent.] Quinimmo dixerunt non posse priuilegia à laicis concessa reuocari. Bartolus. in lege, priuilegia. C. de sacros. eccles. & Pa. de Castro. in l. si quis curialis. C. de epis. & cler. & vide Alex. in consil. 210. sit tuis accurate perispectis. volum. 2. & las. l. non amplius. §. 1. ff. de lega. 1.

n ¶ **MULIERES**.] fauore piæ causæ possunt mulieres esse testes in testamentis ad piæ causæ. doc. post gloss. in aut. quod sine. C. de testam. Imol. in l. qui testamento. §. mulier. ff. de testam. Ang. in consil. 233. in causâ prædicta. cum alijs allegatis per Andr. Tiraq. in priuileg. piæ causæ. priuileg. 5. Adde Carol. Rui. in consil. 71. uolum. 3. Socy. iunior in consil. 88. num. 4. uolum. 3. & Dom. Iul. Clarus in lib. sen. §. testamentum. q. 6. Dom. Bernard. Alphan. collect. 739. Nicolaus Bellonus in consil. 14. nu. 8. sequitur communem dicens Ioan. Baptist. Villalobos. in tract. opin. commu. §. mulier. num. 144. ¶ Secundo poterit esse testis mulier in testamento principis. vt in l. omnium. C. de testam. ¶ Tertio poterit esse testis in testamento coram principe facto. ut in d. l. omnium. ¶ Quarto in testamento facto tempore pestis mulier testis esse poterit. l. sed & si quis. §. quæsitum. ff. si quis cautionib. l. casus. C. de testam. & vide Ioan. Francisc. Rip. in tracta. de repe. par. 2. nu. 12. 13. & 14. vbi uidetur contrarium attentasse. ¶ Quinto in testamento inter liberos. ut in l. Hac consultissim. §. ex imperfecto. C. de testam. vbi doct. & voluit Corn. in d. consil. 261. in hac consultatione. vol. 1. ¶ Sexto poterit esse testis si esset consuetudine id permittum. uulga. l. de quibus. ff. de legib. ¶ Septimo, & ultimo ex principis permittu, & dispensatione testis erit, Princeps. n. tali solemnitate de iure positiuo inductæ poterit dispensare. Bartol. & doct. in l. si. C. si contra ius, vel utilita. publi.

o ¶ **SED** Federicus.] Consilium incipit. Factum tale est: quidam nomine p. quam Federici opinionem sequitur Ludouic. Roma. in dicta. auth. similiter. in 16. speciali. C. ad leg. Falcid. & Andr. Barba. in consil. 108. clementissimi Domini. volum. 4. in contrarium tamen uidetur opinio communis.

p ¶ **FALCIDIA**.] Videt doct. in l. Marcellus. ff. ad trebel. & in l. cum dorem. ff. ad leg. Falcid. Alex. in l. 1. §. ad municipium. ff. eo. tit. Iafon. in l. 1. C. de sacros. eccles. Aret. in consil. 67. diligenter. Benedic. Capra. in consilio. 78. Punctus.

q ¶ **TREBELLIANICA**.] Quod detrahatur Trebellianica tenuit Io. And. in dicto cap. si pater. de testa. in 6. Inno. in c. si tibi. de test. & idem Io. And. in addi. Spec. in tit. de Instrum. edit. §. compendiose. versicu. sed deductio. Albe. in l. si quis ad declinandā. C. ad leg. Falc. Salyet. in dicta. authentica, similiter. ubi Ludouicus Romanus in quadrag. speciali. ubi Corneus Perusinus. qui dicit hanc opinionem esse substantialem. quam tenuit Paul. de Castro. in consil. 29. circa primum. uolum. 1. & Iafon in l. Marcellus. ff. ad trebel. Andr. Tiraquel. in tracta. de priuileg. piæ causæ. priuileg. 27. & post eum Iac. Philipp. Port. lib. 5. conclusio. 6. & iterum conclusio. 9. & post eum Anto. Gabriel. Titul. de pia causa. conclusio. 2. quos refert, & sequitur nouissimè. Domi. Iosephus Ludouicus in decis. Perusi. 30. Agentes. nume. 8. ubi dicit hanc opinionem esse magis communem. ¶ Contraria tamen quod non deducatur trebellianica de legatis piis uidetur communior, docuit Bald. in consil. 325. Francisc. china. volum. 3. Panor. in c. Raynaldus. de testam. Ludouicus Roma. in consil. 239. in hac re. & Benedic. Capra in consil. 18. cum uiso. Phili. Dec. in consil. 299. in cā mihi commissa. Petr. Philipp. Corn. in consil. 93. licet. volum. 1. quam dicit in practica tenendam Saly. in dicta. authentica, si.

De occup. tempor. Rub. 18. In §. Denuo. 113

ca, similiter. C. ad legem Falcidiam, & secundum eam fuisse iudicatum asseruit Specu. in dicto. §. compendioso. versu. sed cum deductio, & ita ait seruari in practica idem Specu. in d. l. si quis ad declinandam. C. de epis. & cler. & ueram, & approbatam esse hanc opin. voluit Ang. in consil. 41. punctus. & eam ab omnibus communiter approbari voluit in consil. 59. quidam paterfamil. & in consulendo, & iudicando ab ista opinione non esse recedendum voluit Ludouic. Roman. in consil. 239. supra allegato, & secundum istam opinionem vidisse solemnia doctorum consilia refert Abb. Panormita. in consil. 32. circa duo. volum. 2. quam in legendo tenuit Bartol. in auth. sed etiam. C. ad legem Falcid. & in consulendo ut in consil. 6. viso testamento, & in consil. 34. factum tale est Maffius Martini, & in consil. 68. proponit quod Ioannellus Alexand. de nouo in consil. 28. nume. 11. Cornel. Benincas. in tracta. de priuile. paupert. q. 9. special. 6. num. 23. Anto. Gabriellus in titul. de trebellia. conclusio. 11. num. 2. 4. quos refert Iureconsultissimus. D. Francisc. Bursar. in consil. 46. dominus Ludouicus. nume. 16. & iterum in consil. 55. nobilis. num. 32. volumi. 1. & hanc opinionem ego teneo uti favorabiliorem pro ecclesia. ¶ Amplia eam etiam in legatis confraterita ti, ut de eis quarta non detrahatur. Ludouic. Romanus in dicta auth. similiter & Bartol. Socin. in consil. 82. volum. 4. Pau. de Caltr. in consil. 167. præsupposita. volumi. 2. & Laurentius Calca. in consil. 21. colum. 2. & alios alle gans voluit etiam Iacob. Philipp. Port. lib. 5. conclusi. 6. versu. Contrarium quod ego. ¶ Amplia etiam secundo idem procedere in hospitali priuato. Fely. in c. de quarta. extra de præscrip. Barba. in capitu. nulli. colum. 1. de reb. ecclæs. non alienand. Portius ubi supra conclus. 9. in principio.

QUARTA episcopalis.] Vide Doctor. in capitu. 2. de sepultu. & Abb. Panormita. in capitu. officij. de resta. Io. Andr. in c. dudum. de conuer. coniug. Bald. in l. si quis ad declinandam. C. de epis. & cleric. & in dicta auth. similiter. C. ad legem Falcid. Benedict. Capra in cõ sil. 25. cum de pluribus quæzatur. & Barthol. Socin. in liquidam relegatus. ff. de rebus dub. Ludouic. Roma. in consil. 477. in casu propositæ consultationis. colu. 3. vbi Dom. Horarius Mandos. & latissimè Andr. Tiraquel. in tractatu. de priuileg. piz causz. priuilegi. 28. ubi uiden dum est.

De occupatione temporalitatum. Rubr. 18.

In §. Denuo.

S V M M A R I V M.

- 1 Ecclesiastici iudices a secularibus impediri non debent.
- 2 Omnino prohibitum est, ne iudices seculares usurpent iurisdictionem ecclesie.
- 3 Iudex ecclesiasticus supplet negligentiam secularis, & non econtrario.
- 4 Conditio nullius fit deterior, ubi res reuertitur ad suam naturam.
- 5 Maior quod minoris negligentiam suppleat, erit naturale.
- 6 Bona ecclesiarum, eodem gaudent priuilegio, quo personæ.
- 7 Ecclesiastica personæ, in quibus subsint laicis, et quo

modo eos secularis potest punire.

- 8 Iudex secularis ob negligentiam ecclesiastici, utrum cognoscat de clericis.
- 9 Clerici, pro quibus sunt principi subditi.
- 10 Francia qualiter se habeat erga bona clericorum.
- 11 Occupatio a rege, quid prodest.

DENVO conquritur ecclesia & iudices ecclesiastici de principe & alijs iudicibus secularibus: quia cum ipsi suâ iurisdictionem exercendo, ecclesiam interdico supponunt uel alias in communibus ad suam iurisdictionem pertinentibus, procedunt principes uel alij iudices seculares, eorum occupant temporalitates: & sic eos grauant, contra ius & iustitiam, cum iudices ecclesiastici non debeant impediri iudicibus secularibus, quominus libere sua utantur iurisdictione. extra de iudi. cap. nouit, quoniam si sic esset, esset ponere falcem in messem alienam, quod esse non debet. extra de elect. capitu. venerabilem. Item quia omnino prohibitum est laicis se intro mittendi de iurisdictione clericorum, etiam per uiam negligentiz, uel alias. extra de iudi. capitu. qualiter, nam quamuis secundum canones, iudex ecclesiasticus possit negligentiam secularium supplere, de fo. comp. c. licet ex suscepto, ¶ non tamen econtrario, secularis supplet negligentiam uel malitiam ecclesia. ut not. in d. ca. qualiter, & est ratio diuersitatis secundum D. Anto. de But. in d. c. qualiter, de iudi. quia olim omnes causæ clericorum & laicorum deferebantur ad ecclesiam, qui filij sint legi. per venerabilem. 11. q. 1. c. relatum. 2. q. 5. c. si quis presbyter. Et ideo si redeat laicus ad suum primæuum forum, non uidetur eius conditio deterior, sicut neque dotis conditio fit deterior, quando redit ad suam naturam. ff. de pactis. l. si unus. §. quod si non. 35. di. c. ab exordio. Item dicit quod est naturale, quod maior supplet minoris negligentiam 2. q. 3. cum simus. Et notatur. 11. q. j. in summa. ¶ Item laicis, de clericis, uel rebus ecclesie disponendi, nulla ceterur attributa potestas, quos obsequendi manet necessitas, non auctoritas imperandi. 96. distin. cap. bene quidem. 16. q. ulti. cap. laicis, & c. non placuit, de rebus ecclesie non alienand. cap. laici. ubi est tex. quod clerici, laicorum iurisdictionem non possunt impugnare, seu usurpare, & in cap. ecclesia sancte Mariæ, de consti. Et quia bona ecclesiarum eodem gaudent priuilegio, ¶ quo personæ, de uita & hone. clericorum. c. fin. 11. qua. 2. ecclesiarum. ¶ Item si episcopus in aliquo est negligens uel aliquid male facit, iam sunt prodita a iure remedia, quibus est utendum, coram superiore, id est archiepiscopo, in cap. Romana. de supplenda neglig. prelat. lib. 6. & in c. Romana. de appella. lib. 6. ¶ Videtur ergo quod isti processus

Speculum Principum, Petri Bellugæ.

cessus qui quotidie fiunt per principem, uel regni gubernatorem, sint processus tediales, & de facto, & aliqui uolunt dicere, quod sicut ecclesia de facto aliquid facit excommunicatio, uel manum apponendo, in ijs quæ non pertinent ad suam iurisdictionem, sic etiã de facto princeps eis auferat temporalitates: aduerte cum iudices ecclesiastici aliquid usurpant de iurisdictione, uel regalia principis, de facto, & contra iustitiam, princeps habet hanc prerogatiuam, quod potest de hoc cognoscere † & punire etiam clericos^b non dico in persona potest, sed bonis patrimonialibus, super quibus subsunt iudici seculari. *11. q. 1. c. si quæ causæ, & notatur in l. munerum. §. patrimoniorum. ff. de muner. & hono.* Et hoc quod supra dixi quod hoc casu princeps cognoscit & punit tali casu in patrimonio. Habes tex. & glo. singulares, quod ne scio meliorem, in l. additos. C. de episcopa. audientia. in glo. super uerbo, uindiceretur. Maxime quia princeps primo monet, ut suam reintegrent iurisdictionem, quibus id facere non curantibus, plectit, id est occupat bona quæ sunt sub sua iurisdictione, & sibi subiecta, cum non possit personas, arg. cap. Dominus Deus. n. 23. q. 2. quia quasi ulciscitur pulsatus ultione permessa, ut ibi, capiendum in suo districtu & territorio bona iniustitiam facientium, & regiam iurisdictionem opprimentium, sicut facit ecclesiasticus, quod per iurisdictionem quam habet procedit contra secularem iudicem quando facit contra iustitiam, & contra eum procedit, ut est optimus casus, in cap. dilecto, de sententia excommu. & sic ut non ut ad imperia iudicentur iurisdictiones punitur dicta occupatio, et iusta sumitur ultio: Est et alius casus, in quo princeps potest procedere contra clericos quo ad illorum bona, non ad incorporationem sed ad tuitionem bonorum de Realeco per ecclesie utilitatem: quæ bona per episcopum, uel patronos laicos sunt ecclesie donata, et per ipsos clericos deuantantur; tunc demum cum illorum iudex est negligens. Et hoc per tex. & gl. in capitu. filiis & nepotibus. 16. q. 7. licet illam glo. ibi non teneat Archid. dicens quod in illa decretali ideo loquitur regi, ut rex admoneat uel instet coram superiore, uel ut adiuuet, non ut ipse diiudicet, sed sic debet ibi intelligi secundum eum, dicens illam glossam esse falsam, & quod capitu. ex transmissa, quod allegat glossa, hoc non probat, & idem sequitur Antho. de Buttr. in capitulo. qualiter, de iudic. ¶ Aduerte si loquamur an iudex secularis ex negligentia iudicis ecclesiastici. † cognoscat de causa cleri. benedicunt Archidiacono. & Antho. de Buttr. ubi supra, quod secularis non supplet negligentiam iudicis ecclesiastici, imo Papa expresse id prohibet, in dicto capitu. qualiter. Si uero loquamur, an princeps possit cognoscere de bonis in dotem datis ecclesie, quorum conserua-

tio ut patrono ad eum & ad laicos patronos pertinet, pro rebus conseruandis, pro quibus clerici † sunt principi subiecti, ut not. Guillelmus in authentica, clericus, de episcopis & clericis, dicens quod sic utitur in † Francia, & in regno Valentie est lex, & ista l. sunt bona affecta, ut supra uidisti, rubrica 17. §. finaliter. Non est dubium quin princeps hoc possit, quonia tunc non recognoscit de forisfacto personæ, sed de bonis suæ diocesi subiectis, & sic intelligendo restat tex. & glof. plani. & repræhensio Archidiaconi non procedit. In alijs uero casibus in quibus iudices seculares, temporalitates usurpant, eo quia clerici aliquid nolunt facere, quod ab eorum dependet arbitrio, ut conferre beneficium alicui, cum princeps mandat sine titulo, uel cum utens sua iurisdictione repetit clericos in casu permissio, tunc talis occupatio facti est. Ideo dixi in casu permissio, quia si prohibitio, iam essemus in casu primo, de quo supra diximus, quoniam regiam turbant iurisdictionem clericis, & ideo stante dubio solent iurisdictiones conuenire, & sic se concordare, & uel ubi non concordant, saltem est in mora ecclesia, a qua erat probabiliter excusata, dū de iuris dubio altercabatur. ff. de his quibus ut in dig. l. penultima, & tunc in eorum contumacia fit occupatio. Et aliquotiens tam evidens potest esse præiudicium, quod ne princeps præiudicatus intret litem statim nec fiat reintegratio fit occupatio, & denuo iurisdictiones conueniunt, ut communiter faciunt regij officiales quod princeps sit reus, non actor, iuxta theoreticam Innocen. in cap. ex parte, de uerb. significatio. quam ponit Oldrad. suis consilijs, consilio 83. Hoc totum stat in arbitrio uel discretione bonorum officialium qui bene sciāt iura, & regalias regias.

CAMILI BORELLI ADDITIO.

a ¶ NEGLIGENTIAE.] Videtex. in ca. filiis, uel nepotibus. 16. q. 7. & in c. principes. 23. q. 5. & Maria. Soci. in capitulo primo, col. 5. versic. 4. fallit. extra de foro competenti.

b ¶ ETIAM clericos.] Facit ad hoc, laicum posse clericum qui est paratus aliquem offenderè, de persona ligare, & capere ut uoluit Innoc. in cap. Si uero. de sententia. excommunicati. laici demum possunt clericis uolentiam inferre, abique metu excommunicationis, se & sua iuste defendendo. capitu. olim. il. primo, de restitu. spoliatorum. ad quæ uide omnino D. Iulium Clarum lib. sent. 5. §. si. q. 28. num. 6. Hinc est quod si reperiantur eorum animalia dare damnum agris laicorum, capi poterunt pro damni emenda, ut uoluit Lucas de Penn. in l. iubemus nullam nauem. C. de nauibus non excusa. lib. 1. d. Possunt etiam pro tributis, & terrarum censu capi. Guil. de Cun. in l. de his. C. de episcopis. & cleri. Saly. in auth. sed & periculum. C. sine cens. uel reliq. in contrarium tamen uide Bald. in dista. l. de his, & Rapha. Comens. in leg. iubemus nullam. C. de sacros. eccle. Potest etiam si penes clericum depositum factum fuerit, per laicum iudicem cogi ad depositi exhibitionem. Bald. in l. si ff. de iussor.

De offic. laico, &c. Rub. 19. In §. Ultimo videamur 114

de iussor. ff. qui sacros. cogā. Salycet. in l. Acceptam. C. de viis. Math. de Afflic. in decisio. Neapo. 24. quidam clericus, num. 3. laico demum succedens clericus litem inceptam coram seculari iudice cogitur prosequi. Paul. de Castro, & Angel. in l. hares absens, & in l. si quis Rome. ff. de iudic. Ioann. de Imol. in leg. si cum hominem. ff. de fideiuss. Alexand. in apostill. ad Bart. in l. 1. ff. de iudic. Io. Andr. Cardin. & Anch. in cap. 1. extra. de obligat. ad ratio cin. Francisc. Aret. & Andr. Barbat. in ca. 1. de iudic. Bald. in consil. 207. Tria sunt. volum. 1. Barbatiam. in consil. 1. volum. 3. & Et si contrarium sentiāt Abb. & Felyn. in dicto c. quia. de iud. Alia vide per Marian. Soci. in c. 1. de foro compe. ubi ad clericorum forum. multas adducit ampliationes, & limitationes, & nouissimè Strepha. Auferri in Repe. clem. primæ. de offi. ordina. & vide Bellogam supra in rubr. 15. ubi dixi.

De officiali laico, qui de forefacto fuit excommunicatus, denuo absolutus, promittens stare mandatis ecclesiæ.

Rubrica 19.

In §. Ultimo uideamus.

S. V. M. M. A. R. I. V. M.

- 1 Iudex secularis, suspendens clericum.
- 2 Satisfactio, quando absolutionem precedere debeat?
- 3 Laicus quando non possit absolui nisi a Papa, aut a Legato de latere.
- 4 Officium quando excuset.
- 5 Absoluendus, antequam absoluator, quid facere habeat?
- 6 Actiones suas remittentibus, non est amplius ad eas dandus regressus.
- 7 Solutio ex causa sanosa, non infamat.
- 8 Confessio, quando non infamet?
- 9 Offensam multiplex, quando ex vno facto oriatur?
- 10 Crimine non solum vni personæ sit iniuria, sed vniuersis.
- 11 Publica vindicta renunciari non potest.
- 12 Clericus quando possit suspendi à iudice seculari?
- 13 Transgressio legum, quando sit impunita.

ULTIMO uideamus de eo de quo sæpe dubitau. Officialis regni aliquid fecit contra ecclesiasticam libertatē, clericum suspendendo, bona clericorum, contra iustitiam inuadendo, uel similia facien-

do, propter quæ nimirum iudex ecclesiasticus eum excommunicauit, & excommunicatum publice nunciavit, & ciuitatem interdicto supposuit. Ex post iudex secularis ueniens ad obedientiam ecclesiæ promittit stare mandatis ecclesiæ, & episcopus relaxat interdictum vel suspendit, & dat tempus congruens illi ad habendam absolutionem a summo pontifice, illo promittente iniunctam penitentiam, ac satisf-

factionem facturo, quam summus pontifex ordinabit. Et ita fecit. Ex post in curia opponitur in uiam grauaminis, quæritur an possit? Et primo est uidentum, an isti facere possint, & ad cōmunionem admittēre talem officialem ante satisfactionem & absolutionē a summo pontifice habitam, cum sit excommunicatus pro manifesta offensa? Merito ¶ satisfactio debet precedere absolutionem, de uerborum significatio. capitu. ex parte, & capitu. olim, & capitu. uenerabilibus, capitu. sequenti, de senten. excommunicationis. lib. 6. ¶ Item quia is officialis laicus, qui pro uiolenta manuum iniectio- ne fuit excommunicatus, nequit absolui, ¶ præterquam in mortis articulo ab alio, quàm a summo pontifice, uel eius legato a latere, de senten. excommunicationis. non dubium. & capitu. parrochianos, & capitu. ad audientia. 17. q. 4. capitu. si quis suadente. Merito episcopus nequit illum absoluerē, neque interdictū suspendere, etiam cum reincidentia. Breuiter quo ad istud dic quod episcopus potest eum absoluerē, eo quia iudices seculares, semper aliquam causam prætendunt, & si aliquando minus iustam, & illa non minus faciat offensam notoriam, ut nota. per Innocen. in cap. uerbal. de cens. gloss. ordina. in capitu. statuimus. de officio delegati. Tamen quia corpus & cadauer restituntur, iuxta notata in capitu. ex parte, de uerborum significatio. illa confessio notoria uidentur cessare. Et quia uenit ad ecclesiæ obedientiam, & iurat implere mandatum apostolicum, ut in capitu. de cætero. de sententia excommunicationis, & capitu. cum desideres. Et quia ratione officij ¶ excusatur, & est temporaliter impeditus de accessu personali ad sedem apostolicam, ut in cap. de cætero, & in ca. cum desideres, & in c. quamuis. de sent. excom. lib. 6. Merito episcopus eum absoluit, dato termino congruenti, ad habendam absolutionem: aliàs cum reincidentia, ut in cap. allegato eos, & in clem. cupientes. ¶ Ex quibus iuribus isti domini ecclesiastici sumunt practi- cam istius absolutionis. sed posito quod ista absolutio ualeat, uti est præsupponendum, & sic satisfactū est de iniuria parti & ecclesiæ illata, cum aliàs nequiret absolui, ut in cap. desideres. de sen. excomm. quomodo ergo in uiam grauaminis, talis iniuria potuit refricari. Nā remittentibus actiones suas non est amplius ¶ regressus ad eas dandus. l. quæritur. §. si uenditor. ff. de ædificio edicto. ¶ Item solutione eius quod debetur, omnis tollitur obligatio, in instit. quibus modis tollit obligatio, in principi. ¶ Itē quia omnia iudicia sunt absolutoria, ut in §. si. insti. de perpetuis & tempo. actio. & in l. si reus paratus, de procuratoribus. ff. iuncta. l. si debitor. de solutionibus, & notatur in c. 2. de officio iudicis. Et hæc regula habet locum tam in ciuili, quam in criminali, tam ad euitandam po-
nam,

Speculum Principum, Petri Bellugæ.

nam, quàm infamiàm, & hoc est de mente Bar. in dicta. l. si reus paratus. Optime facit. l. hoc edicto. in prin. de publicanis, unde dicit Bald. in l. si reus paratus. ff. de procurat. Nota quòd solutio quæ fit ex causa ¶ famosa, non infamat, immo est cautela, quòd solvatur ante sententiam, quia tunc non potest sequi condemnatio, ergo non venit infamandus. Et inde dicit singulariter Salycet. in l. insurandum, & ad pecunias ff. de iureiuran. in §. finali, per illam glo. iunctam textui. Ex hoc recipe cautelam pro eo qui venit et condemnandus aliqua actione famosa, ut condemnatoriam non expectet, sed prius solvat, ut sequatur absolutoria ab observatione iudicij secundum eum. ¶ Item quia licet qui paciscitur intelligatur confiteri, in leg. quoniam. ff. de his qui notant infamia, tñ talis confessio ¶ nō infamat. Et hoc dicit ibi Bal. & alii, & ad hoc vide gloss. quam ipsi non allegant in l. sed & si possessori, de iureiuran. Adverte: nam ista quæ dicta sunt, loquuntur in privatis delictis, in quibus est licita concordia inter partes, & nullum vertitur iudicis interesse secundum lecturam Butrigarij, in leg. transigere. C. de transactio. ¶ Sed in publicis in quib. est prohibita transactio, uel et quod sit pmissa, quo ad partes, restat iudicis & Reipublice interesse; ut in l. secunda, C. de abolitionib. tunc non habet locum illa, quòd omnia iudicia sunt absolutoria, saltem quo ad fiscum, cū ipse ex eadem instantia procedat, ut in dicta. l. secunda, C. de aboli. & quòd not. Bar. & Bald. in l. transigere. C. de transa. Et hoc est quòd uoluit sentire Cy. in addi. in dicta. l. si reus paratus. Et allegat optime tex. ut in l. locum. §. si quis. ff. de tabulis exhi. Ad hoc. l. fina. ff. ui bonor. raptor. & quòd no. Bartol. in l. qui ea mente. ff. de furtis. In nostro autem casu officialis in personas, uel res ecclesie, delinquendo, binam contrahit ¶ offensam, & uel trinam. unam personæ, cui fit aliam ecclesie, ut in dicto capitu. cum desideres, de senten. excommunicationis. Et tertia fit Reipublicæ, in l. licitatio. §. quòd illicite. de publicanis, & in capitu. ut famæ, de senten. excommunicationis. Nam ut dicit Iacobus Butriga. in sua disputatione, in criminibus publicis, nō tantum fit iniuria uni private personæ, sed etiam in uniuerso. Allegat. C. de hæreticis. l. manicheos. Atrocitas enim criminis facit ¶ uniuersis inferre iniuriam, a quo iure publico & uindicta publica, non est liberatus officialis p satisfactionem ecclesie uel personæ factam, sed restat publica uindicta, cui ecclesia nunquam renunciat, neque potest ¶ renunciare. Ad hoc allego tibi casum notabilem, & ibi expresse hoc firmat Bald. in l. si quis in hoc genus. C. de episcopis & clericis. in propria materia, & sic non est dubium, quin officialis inquisitus in curia uel tabula possit puniri. Et hoc dico, cū in casu prohibito hoc facit, uel non sibi saltem

tollerari, quia ubi in casu permissio uel tolerabili, ut puta quia magna sequeretur in populo strages, iuxta. l. si quis filio. de iniusto rupto. l. additos. de episcop. audientia. C. nisi talis clericus ¶ demeritus & seditiosus executaretur, tunc non potest puniri talis officialis, quoniã licite in casu necessitatis canones transgreditur ac leges, ut ibi, & no. Innoc. in c. 1. de constitu. Unde dicit singulariter Bald. quòd potestas tali casu leges ¶ transgrediens non det sindicari dicens quòd absurdum foret statuta facta, pro publica utilitate, contra publicam utilitatem interpretari. argum. ff. de transact. le. cum hi. §. eam. Et hæc sufficiant pro grauaminibus ecclesie particulariter dinumeratis. Alia autem ex uniuersaliter dictis comprehendi & decidi poterunt intelligentibus. Et benedicatur Deus quòd eximus eorum contentiones, quæ sunt in finitæ. Quibus si uelim consulere, de iure, non est qui exequatur, & sic parum prodest. de re in di. capitu. cum aliquibus: pro quo accedat, quòd no. Hostien. in capitu. fina. de rebus eccle. non alienand. dicens, quòd rectores & pontifices sunt muti de iure suo male turti: cum sicut cornuti non audent cornibus uti, contra quos 43. di. c. sic rector, & 16. q. 1. in canonibus.

CAMILI BORELLI ADDITIO.

- a ¶ **VIDEAMVS.**] Vide Syluestrum de Prierio in summa sua in uerbo. absolutio. §. 4.
 b ¶ **SATISFACTIO.**] An & quando satisfactio precedere debeat absolutionem ab excommunicatione, & an possit quis absolui, sub iuratoria, uel fideiussoria cautione de satisfaciendo, & alia pulchrè tradidit Hostien. in summa de senten. excommu. §. & qualiter hæc absolutio. uersicu. secundum, & Angel. Clauasius in summa. in uerbi. absolutio. 3. nu. 2.
 c ¶ **OFFICII.**] An, & quando quis excusetur a delicto, uel præsumpta calumnia. Bald. in capitu. quoniam contra. colum. 9. uersicu. extra quæro. extra de proba. & in consil. 119. statuto cauetur. uolum. 2. & latius Andr. Tiraquel. in tract. de pœnis. caus. 58. per totum, & præsertim nume. 9.
 d ¶ **TRANSIGERE.**] Vide Ferrantem Gargiarè in consil. 123. & si deducta. nume. 28. uolum. caus. crimi. primo refert eum etiam Dom. Bernard. Alpha. iuris collectatio. 490.

De militaribus grauaminibus.
Rubrica 20.

In §. Quia post ecclesiam.

S V M M A R I V M.

- 1 *Milites qui sint, & qui militari privilegio gaudeant.*
 2 *Milites qualiter olim eligebantur.*
 3 *Solus princeps militiam donat.*
 4 *Princeps solus nobilitat.*
 5 *Nobiles de iure, uocantur ad militiam.*
 6 *Paterna dignitas, in filio continuatur.*

7. Miles antequam quis possit esse quid requiratur.
8. Miles ociosus non gaudet privilegio.
9. Rusticus ubi suspenditur, miles decapitatur.
10. Expeditio armorum, causa privilegiorum militum.
11. Testamentum militum, novem privilegij donatum.
12. Privilegia circa personam militum tria.
13. Dispensatio unius alterius ius non tollit.
14. Miles vtrum meretrici possit relinquere.
15. Sacerdos concubina donare non potest.
16. Miles pro parte testatus, pro parte intestatus decedit.
17. Militibus quibus privilegia non competant.
18. Miles non conuenitur, nisi in quantum facere potest.
19. Milites hodie, qui non gaudeant privilegio.
20. Miles quando gaudeat privilegio restitutionis in integrum.
21. Mulieres & viduae militum, gaudent privilegio maritorum.
22. Crimen notorium, quando dicatur.
23. In delictis secretis, strictior probatio admittitur.
24. Condemnatio ex presumptionibus, non potest esse corporalis.
25. Dos quomodo restitui debeat.
26. Dos constante matrimonio, viro ad inopiam vergente, petitur.
27. Privilegium impetratum ante litem inchoatam, prodest impetranti.
28. Ius superveniens prodest, etiam ad litem decisionem.
29. In obligationibus rerum donatarum, a quo tempore fiat aestimatio.
30. Privilegium superveniens prodest, quo ad forum.

VIA post ecclesiam in curijs sedent viri militares, & sua grauamina proponunt, vti vidisti supra in rubrica de ordine standi vel sedendi in curia, de illorum particularibus grauaminibus videamus. Sed quia de grauaminibus militum loquimur primo videamus quod sunt milites & quod sunt gaudentes privilegio militari: & de aliquibus eorum privilegijs. Et scias quod milites antiquitus eligebantur a commilitibus, ex post mandabatur scribi in matricula a principe, & tunc consequerentur dignitatem militarem, quae dignitas est, vt in l. vnica. & ibi gl. C. de Equedignitate. & in l. si. C. qui milita. non poss. eo. lib. ad princip. l. ex eo. ff. de testam. milita. Et ideo alius quam princeps non potest illam dignitatem donare, vt in tex. smg. l. neminem. C. de remili. & dicta. l. si. qui mili. non poss. ibi, a nostra manu donationes accipiunt, & ibi Bart. in l. i. C. de dignitate. l. i. 2. Et ideo solus princeps aliquem nobilitat, & facit generosum. Sed quod quotidie videmus quod vnus miles facit alium

militem, nunquid talis gaudebit privilegio militari, & certe si isti sint iam generosi & descendunt ex genere militari, vel sint a principe generosi facti, bene datur illis insignia militare ab alio milite, cum iam alias gaudebant mil. priuil. vt in l. priuil. C. de decurionib. l. i. 6. & l. medicos C. de pfeffor. & medi. & quod not. in l. imperialis. C. de nupt. Et quia iam de iure ad parentum militiam vocantur. C. de filijs offi. & milita. l. i. 2. merito solum a milite recipit insignia privilegia & dignitate a iure, cum paterna dignitas in filio continetur. ff. de sena. l. filia senatorum. Sed non retrahitur ad natos ante adeptam dignitatem, vt ibi not. & in dicta. l. imperialis. & in l. quod ad tempus. §. in filijs. ff. de decurionib. & in l. senator. C. de dignitate. l. i. 2. & quod ibi per Bart. ubi not. quod filij nati antequam pater militaret, non gaudent privilegio militari, & dixi supra de habit. curiae. Sed hodie prouisum est foro regni Valentiae, quod etiam ante nati gaudent, merito et possent insignia militie habere ab alio milite. Alij autem qui non sunt generosi non possunt militare nisi a manu regia donatione acceperint, & literas probatorias regias habent, imo contraria consuetudo est reprobata, vt in l. neminem. C. de re mili. Sed milites preterdunt, quod in bello possunt alium donare privilegio militari, & princeps scit & tollerare & illos vt alios milites tractat, merito illos videtur habitare, facit quod non in l. quodam consuebat. de rei iudi. & sic merito de consuetudine id tolleratur. Dicit Ioan. Fabri. insti. de testa. mili. in prin. Et scias quod ad hoc vt sit miles, requiritur primo quod sit de genere, & non non sit negociator. C. negociatores ne militent. l. vnica. l. i. 2. Item quod examine, vt in l. i. C. qui militare non possunt. Item quod preter iuramentum per genium principis, & Deum omnipotentem, quod reipublica causa mortem non curabit, Veget. in l. 20. de re mili. Item quod ei ensis cingatur. ar. ff. de testa. mili. l. filius fami. Item insignia. i. not. publico debet eius brachium scribi vel imprimi. C. de fabrica. l. 3. l. i. 1. Item in nu. aliorum debet poni & scribi, vt ff. de testa. mili. l. ex eo. & isti milites tales habent privilegia quae dicuntur leges concedi militibus. scdm glos. ordi. in l. milites. ff. ex quibus causis maiores, & in §. si. in auc. de manda. principum. col. 3. Item & videtur septimum addi debere, quod vacet armis, nam alias si vacet ociosis, & stat tota die ad cineres, non gaudet privilegio militari scdm Petrum & Cynum in l. prima. C. de iuris & facti ignorantia, tamen dicit ibi Bal. quod si non vacet armis milites nostri temporis sunt tamen milites veri, licet in causis eorum non sint seruande formae antiquae militum scdm eum. Et gl. ordina. in l. filius fa. §. veterani, dicit quod milites sine actu vel exercitio belli aequantur veteranis, cum sint in actu milites. & ibi et hoc tenet Bal. idem tamen Bal. in l. milites. ff. ex quibus cau. maior. dicit quod ex quo milites nostri temporis

V habent

habent superiorem auctoritatem, & faciunt
militarem perfectionem, sunt veri milites, ta-
men eorum militia non est privilegiata, & de-
bent uti iure communi in eorum actibus, &
ideo dicebat Bald. in dicta l. fili usfam. §. vetera-
ni. ff. de procura. quod milites nostri temporis
qui non vacant militiz, possunt esse procurato-
res, tam ad iudicia, quã ad negocia, de quo in
Spe. de procura. §. 1. vers. item quod est miles.
Sed ista dicta doctorum ita crude & indigeste
prolata non habent quid saporis, quoniam se-
queretur quod milites nostri temporis possent
furcis affici, & penis ignominiosis supponi, cõ-
tra not. per Bar. in l. 1. ff. de re mili. ubi not. per
illam, l. quod in casu in quo paganus vel vilis
† suspeditur, miles decapitatur. Et similiter se-
queretur, quod milites nostri possent torque-
ri, contra l. milites. ff. & C. de quest. & sic est ex
superiori doctrina, sequeretur quod etiam pos-
sent conveniri ultra quam facere possint, con-
tra l. miles, de re iudi. Ideo iam alias dubitans
super hoc passu cogitavi de iure posse dici, quod
quædam sunt privilegia que militibus sunt cõ-
cessa, quorum est causa armorum † expeditio,
vt puta in testamento, videlicet quod sangui-
ne rutilanti scribãt in vagina vel clipeo, quod
testes non rogati sufficiant, vt l. milites. ff. de te-
sta. mili. & quod testentur qualiter velint, & se-
cundum modum iur. gentium, vt in l. 1. ff. de te-
sta. mili. Propter quæ verba videtur dispensatũ
in nouem privilegijs, in testando militibus cõ-
cessis, de quibus per Bar. in l. neque. §. depor-
tati. ff. de testa. milit. & per Barto. in l. milites.
C. de testam. mili. dicentem quod in testamẽ-
to † militis sunt considerata quatuor. ¶ Pri-
mo forma & solemnitas testamenti. ¶ Secundo
persona testantis. ¶ Tertio persona hæredis in-
stituti seu rogatoria. ¶ Quarto ipsa substantia
dispositionis. Circa primum scilicet circa for-
mam & solemnitatem testamenti videtur a iu-
re dispensatum esse cum milite in nouem. ¶ Pri-
mo in numero testium. ¶ Secundo quod nõ re-
quiritur quod sint rogati, cum ista sunt introdu-
cta de solemnitate per iur. civil. dispositionem
vt not. in l. 1. ff. de testamen. mili. & in l. milites.
C. de testa. milit. ¶ Tertio quod non requiritur
quod teneantur filium instituire vel exhæreda-
re, dum tamen faciant scienter, vt l. sicut, & l. se-
quẽ. C. de testa. mil. & l. q. in ff. eo. tit. ¶ Quarto
quia agnatione sui quæ fit per, l. Velleiani non
rumpitur testamentum, vt l. idem. ff. de testa-
ment. milit. l. milit. codicil. in princip. ¶ Sexto
quia eius testamentum facilius confirmatur, vt
l. in fraudem, & l. militis. §. veteranus. ff. de testa.
mili. ¶ Septimo in substitutione pupillari, quia
non requiritur quod sibi fiat testamẽtum, vt l.
miles ita, in fin. ff. de tes. mil. ¶ Nono & ultimo,
quia potest decedere duobus conditis testamẽ-
tis. l. crebatur. ff. de test. mili. Et in istis nouẽ vi-
detur cum milite dispensatum, per illa verba.

l. 1. ff. eod. testentur quomodo velint, & quomo-
do possint, & hoc circa solemnitatem testamẽ-
ti. Scias tamen quod licet miles possit testari
quomodo vult, ut est dictum ex iuribus vulga-
tis, hoc est intelligendum de bonis proprijs,
nõ autem circa bona aliena, iste est casus singu-
laris in l. impuberi filio centurio. ff. de admini-
tuto. Et ideo in datione tutoris & curatoris ijs-
dem regulis regulantur milites & pagani, uide
quod ibi notatur in glos. & per Barto. Secundo
est considerata persona testantis secundum
predictos doctores. Nam dicunt circa personã
testantis, uidetur dispensatum † in tribus. ¶ Pri-
mo in condẽnato in crimine capitali. ff. de te-
sta. mi. ex militari. ¶ Secundo indubitanter de
statu suo, ut. d. l. ex militari. §. si miles, in eo uero
qui est pupillus uel seruus hostium non uide-
tur dispensatum, vt. C. de testam. mili. l. si. & ff.
ea. l. Et est ratio, quia talia impedimenta non
uidetur sublata, cum sint de iure gentium pro-
pter animi imbecillitatem, & uel propter hosti-
les impedimentum, quod est de iure gentium
in quo ius civile non dispensat. ¶ Tertio est cõ-
sideranda persona hæredis instituti scripti seu
legatarij. Et hic est aduertendum quandoque
quis est impeditus de iure communi propter
defectum iuris gentium, quia seruus, & tunc in
hoc non uidetur dispensatum cum milite, ut
ff. de testamento militis. l. si seruum, & supra est
dictũ: aut propter impedimentum iuris civilis
¶ & tunc aut si esset dispensatum, tolleretur ius
alterius, & non intelligeret dispensatũ, ut. ff. de
testamento militis. l. in fraudẽ, in princ. & l. do-
talẽ, quod dicit ibi Bar. notandũ ad ea q̄ ibi di-
xit. Aut non tolleretur ius alterius, & tunc in-
telligitur dispensatum in tribus. ¶ Primo quia
potest institui ille q̄ aliã nõ posset, vt in dicto.
§. si deportati. ¶ Secundo quia sufficit quod sit
capax tẽpore mortis, ut in dicto. §. si deportati
¶ Tertio quia fauore militis est cõstitutum, quod
nõ possit relinquere mulieri in qua est curpis
† suspitio, vt l. miles ita, §. mulier. ff. de testa. mi-
litis. Sed secundum Bar. hoc non est uirtute di-
ctorũ uerborũ positorũ. ff. de testa. mili. l. 1. Sed
ex rescripto diui Adriani, vt in dicto. §. mulier,
ex quo sumunt glo. argumentum idem esse in
milite cœlestis militiz, qui nõ p̄t concubina
† donare, p̄ æquiparationẽ quã facit gl. in l.
miles, de re iudi. de mili. arma. & cœlestis mi-
litz, per quã firmat Bar. in l. mulierẽ. ff. de his
quib. vt indig. & in l. miles. §. mulier, de testa.
mili. & fuit originaliter dictum Ioan. Andr. in
capit. de his, de sepulturis, in nouella. Et ex
paritate rationis, dicit idem esse in aduocato
& doctore, quia non possunt suis concubi-
nis donare nec legare, quod idem est, vt
lege, legatum, digestis de lega. secundo. Et
hoc fuit dictum Hosti. in summa, in titul. de
don. §. & cui in summa hoc dicentis ex æquipa-
ratione militis ad aduocatum, 23. q. 1. capit.
militare

De milit. graua. Rub. 20. In §. Quia post eccl. 116

militare, extra de ser. non ordi. ca. eo libentius, ad quod. l. aduocari. C. de aduo. diuer. iudi.

¶ **Quartum** quod debemus cōsiderare ipsam dispositionis substantiam secundum predictos doct. An qs est prohibitus disponere vt auferat ius alterius, & tunc hac prohibitio durat etiā in milite, vt ff. de tes. mili. l. cū filius, & dicta. l. miles. Ita autē ius alterius non auferitur, & tunc aut ideo est prohibita dispositio, quia contra edicta prator. vel contra bonos mores, & non videtur dispensatum in milite, vt l. si a milite. §. edictum. ff. de tes. milit. aut alia ratione est prohibita dispositio in priuato, & tunc videtur dispensatum in sex secundum eos, & ego addo septimum. ¶ **Primo** quia miles potest instituere ex re certa ex alijs non, & sic pro parte potest

16 **decedere testatus pro parte non.** ff. de testa. milit. l. & miles ita, in prin. ¶ **Secundo** quia potest extraneo substituere directo, vt ff. de testa. mili. l. milites. §. hi qui, & de vulga. & pupilla. l. centurio. ¶ **Tertio** quia obliqua trahuntur ad directam, vt ff. de testa. mili. l. milites. §. fin. cum sequen. ¶ **Quarto** quia verba enunciativa ppter aliud emissa, inducunt dispositionem. C. de testa. milit. l. ex his. ¶ **Quinto** quia emancipato substituit directo. ff. de testa. milit. l. miles. §. ex hęc dato. ¶ **Sexto** quia potest heredem grauare ultra dodrantem, vt l. si certa. cum l. sequenti, de testa. mili. C. ad. l. falcid. l. in testamento. ¶ **Septimum**, quod ego addo, est quod miles potest substituere extraneo, etiam post aditam hereditatem, matre etiam existente in medio. Iste est singularis casus in l. in testamento. C. de testamē. milit. & vide quod ibi not. Et hęc sunt priuilegia militibus competentia in testando, & istorum priuilegiorum in magna parte, & nonnullorum que recitantur per Azonem in summa. C. de test. mili. & per Dy. ff. eo super rub. quorū

17 **expeditio belli est causa priuilegij, & talia priuilegia, non competunt militibus non degentibus in expeditione armorum.** l. ne vt quidam C. de testa. mili. vbi est casus, & sic cessante qualitate expeditionis armorum, ob quam dicta donantur priuilegia, cessare debet dispositio. Ad hoc. l. semper. §. negociatores. ff. de iure immuni. ad hoc optime not. per Bart. in l. ex facto ff. de vulg. & pupil. Si autē loquamur de priuilegijs militaribus concessis militibus ob prerogatiuam militaris dignitatem, ut puta ne conueniantur, nisi in quantum facere possit, vt in

18 **l. miles. ff. de re iudi.** Et est causa ne cogantur in militum opprobriū, mendicare, tali priuilegio gaudebunt milites, etiā nō degentes, qa si p eq parationem militar. dignitat. nt extētio ad clericū & ad aduocatum, vt supra vidisti, qui non sunt in armis, a fortiori intelligitur qd militibus, etiā nō degētibus. i armorū expeditione eq quid dicat ibi gi. & aliq. doctores qd priuilegio illius l. non gaudēt his. s. milites in armorum expeditione nō degētes, qd verū nō credo p pdicta.

& quia tex. loquitur solū de milite, q aliquo tē pore sub armata militia stipēdia meruit. Et idē est dicendū in priuilegio minoris punitionis, vel non uilis, & ne torquētur, vt in l. milites. C. de quaestio. & similitum ob prerogatiuam militarem concess. quod milites etiam non degentes in expeditione armorum, gaudent illis priuilegijs. Et pro hoc videtur tex. recte intuenti in l. pdicta, milites, ibi, & si non emeritis stipendijs suis uidentur esse dimissi, allego etiam ad hoc casum formatū, quē multū not. in l. eā legē C. de excusa. mune. lib. 10. vbi est casus, & sic his similibus causis, quamuis ppter expeditionē militarem denē priuilegia militibus. qn alia causa est, q potest reformare priuilegiū, vt puta honor & prerogatiua militaris, licet prima causa cesset, non cessat priuilegiū, ad hoc. l. j. §. sexū. ff. postu. & est ratio, quia in talibus. l. unum nascit priuilegiū, potius in eis habetur ppetuitas, ex parte principis ppetuo concedentis & statuentis, quā ex parte cause, & est ideo, quia licet causa cesset, auctoritas tū principis remanet, que omnia facit durare C. delegib. l. de quibus. de offi. deleg. c. si. cum ibi not. Ad hoc faciunt nota. p Guiller. in clemen. 1. de rescrip. & elegantius p D. Anto. de Buttr. in clemen. & si principalis, eo. titu. hanc etiā distinctionē ego comprobo per tex. expressum insti. de mili. testamen. in prin. vbi est tex. quod miles q occupatus est in expeditione militari, gaudet priuilegijs concessis militibus in testando: illis autē temporibus, in quibus citra belli expeditionē vagant in alijs locis, uel suis xdibus, minime talia priuilegia possunt sibi vindicare, sed bene restat eis priuilegiū, q etiā qui sint filij famil. possunt testari, quod ut pagani nō possint, vt ibi in tex. & glo. merito vides quod milites nostri temporis etiā

19 **gaudēt p priuileg. militaribus. dēptis illis, quorū finalis & solatio armorum expeditionis isignit.** Hoc etiā ego fundo per rationem tex. in l. 1. ff. de bono. posses. ex test. mil. vt illa priuilegia q dāt in testādo i loco hostili, nō dāt solis militibus. sed oibus degentibus in loco belli, & ibi morientibus. Et sic illud priuilegium in testando non est militare, sed continue degentibus in expeditione belli, & sic ex illa sola causa est concessum. Sic videmus in priuilegio, quod conceditur militibus q sunt in bellica expeditione, quod

20 **habeant beneficium restitutionis intē integrū, quia illud conceditur ex causa iustæ absentie, & oibus causa reipublicæ absentibus.** ut in l. 2. C. de resti. militum, tali priuilegio non utitur miles in domo stando, vt. l. si. C. de resti. militum. Sed si degat in castris, sic ē extenditur ad illius uxorem, & familiares cum eo degentes, ut in l. 1. & 2. C. de uxori. militum. Sed si restant domi, non habent illud priuilegium, sed eis priuilegijs, quæ ob militarem dignitatem donantur, gaudent p mulieres, etiam cum uiris non degentes, quia vidux & relictæ, talibus

21 **gaudent**

Speculum Principum, Petri Bellugæ.

gaudent priuilegijs, vt in l. quotiens. C. de priuilegijs scholarium, li. 12. & in l. filij. §. vidua. ff. de munic. & quod ibi notat in glo. & cum hac distinctione tu potes intelligere hanc materiã, & limitare dicta doctorum, de quibus miror quod hanc distinctionem iustificatam non viderunt, sed pro mea distinctione bene facit vnum verbum Iacob. de are. de quo per Ioann. Fabri. insti. de milita. testamen. in princ. qui dicit, quod milites nostri temporis, gaudent priuilegijs militaribus, quibus antiqui, quando ad hoc eadem ratio se extendit. & sic omnibus priuilegijs in prerogatiuam militaris dignitatis concessis. Et ita vides quod milites habent multa priuilegia de iure quæ cessant, si non sint in expeditione, ut puta, quod conueniantur coram suo iudice, vt l. magist. C. de iuris. om. iudi. si tamen negocietur, pro illa negociatione non vtitur fori præscriptione neque conuenitur, vt miles coram magistro militum, sed vt alius negociator coram iudice contract. vt C. in q. casu. mili. fori præsc. vt non poss. l. vnica. ¶ Item & restant sibi priuilegia ne torqueantur iuxta. l. milites. C. de quæstionibus. Et in casu occurrenti, cum contra militem ageretur de vulneribus quæ dicebantur per eum perpetrari, contra eum probabatur quod visus fuerat cum facie sanguine resperfa prope locum vulneris, & quod id extraiudicialiter confessus fuerat, & quod fama erat, quod ipse vulnera perpetrauerat, & fuga a loco delicti, vbi antea erat videbatur ex his iudicijs & iuris præsumptio. quæ condemnari deberet miles, quia iuris præsumptiones sunt liquidæ probationes. ff. de lega. 1. l. licet imperator. ff. de manumissis vindicta. l. si quis locuplex. C. de peri. tuto. l. tutor si petitus. & sic ex quo talia & tanta iudicia monstrabantur probata, posset dici plene probatum contra militem. l. iudicia. C. de rei vendi. ad hoc quod not. Dy. in l. 2. ff. de excusa. tuto. & quod iudicia iam dicta essent sufficientia, & quodlibet iudicium de per se probatur, de primo quod not. in l. fin. ff. eod. per Bal. in l. additos. C. de episco. audiẽ. qui allegat dictum Inno. in cap. statuimus. de offic. deleg. dicens, crimen notorium esse quod est probatum per vehemens iudicium, quia per hoc efficitur notorium. ipsum maleficiũ, & qui interfector visus est fugere gladio sanguinolento. &c. de extra iudiciali confessione, quod not. in l. capite. §. ff. de adul. Bald. in l. unica. C. de confess. Innoc. de elect. ca. per inquisitionem. & Anto. de But. in cap. at si clerici. de iudi. ¶ Ad tertium de fama, quod not. in l. de minorib. §. tormenta. ff. de quæstionibus, per Bar. & Innoc. de verb. signi. cap. ueniens, & cap. quid nouale, de fuga in l. lex cornelia. ff. ad Sylla. per Bar. & quod iam dicta iudicia maioris veritatis lumine fulgerent, adiciebatur qualitas, quod delictum de nocte commissum fuerat, & quod in secretis

23 † delictis propter probationis difficultatem:

peruenitur ex iudicijs solis ad torturam, quandoque absolutionem vel condemnationem, vt no. Bal. in l. quicumque. de seruis fugit. in 8. not. Et licet quodlibet dictorum indiciorum vt melius poteram attenuarem, dicendo quod licet de per se non erat plene probatum, quia non cum duobus testibus h iuxta theoreticam glo. in l. quotiens. familia hercis. C. attamen, quod & si probata forent contra militem priuilegio militari non poterat sequi cõdemnatio, saltem quo ad pœnam corpori inflictiuam, quia quamuis indicia prædicta si probata essent, facerent indicium ad torturam contra paganum, vel vilem personam, quæ torqueri posset, sed ex quo miles priuilegio militari nequã torqueri, per dictas leges nõ poterat sequi sententia condemnatoria in corpus afflictiuam, ad hoc allegabam dictum Bal. in l. si. C. de proba. ¶ Item quia quotiens iudex pronunciat ex præsumptionibus non potest condemnare, in pœna corporis inflictiuam, vt est casus in cap. afferte. de præsum. & ibi domi. Anto. de But. & eo. titu. cap. quanto. & ponit Inno. eo. titu. cap. quia verisimile. de præsump. & ita i obtinui & fuit lata sententia ex præmissis, in alia maiori causa obtinui, quam omitto ex militari priuilegio nota. Sed istis priuilegijs militaribus quibus gaudent milites, et nõ degentes in militia, gaudebit, is qui lite pœdente factus est miles, vt puta, est in facto. Quidam ciuis pauper habebat uxorem diuitem, qui vniuersam substantiam suam sibi in dotem portauerat: mulier veniens ad mortem, non fecit hæredem maritum, sed alium: maritus timens ne dos sibi auferatur, de foro compet. quoniam non habet priuilegium ne conueniat ultra quam facere possit, nisi sit miles: ante mortem uxoris se fecit generosum vel militem, illa stante in infirmitate de qua decessit, vel post mortem mulieris, cum dos ab eo repetitur, allegat priuilegium militis quod habet ne conueniatur, nisi in quantum facere potest, per l. miles. de re iudicata. & beneficium iuris. l. maritum, & l. facere posse. ff. soluto matrimonio. quod retinet militares qui noluerunt suo priuilegio renunciare, nec tali foro consentire in contrarium edito. Quæritur, an tali priuilegio se possit iuuare miles nouus olim ciuis & dotem retinere de vita? Et videtur dicendum quod non, quoniam † dos fuit constituta tempore quo ille erat ciuis. Et sic secundum legem suam & loci contractus, quæ est ut dos accepta habeat restitui sine aliqua dilatione, non obstante illa exceptione, ne conueniatur ultra quam facere possit. ad hoc. ff. de euictionibus. l. vt fundus. & l. semper in stipulationibus. ff. de regulis iuris, iuncta l. exigere dotem. ff. de iudic. & quod ibi per Angel. vbi dicit ex prædictis etiam potest dici, quod si contractus est factus in domicilio viri attendatur consuetudo domicilij viri, quo ad lucrum dotis, & dicit esse valde utile in partibus Tusciæ, in qua diuersa

De milit. graua. Rub. 20. In §. Quia post eccl. 117

diuersa sunt statuta secundum Ang. & pro hac parte tu habes casum secundum lecturam glo. & Ange. in l. si uxor. ff. de iudi. nam ibi est casus quod uxor quæ accepit uirum, & sibi cauit de dote restituenda, & matrimonium fuit Romæ solutum: etiam quod ille esset legatus in priuilegio legationis, nõ tenetur Romæ respondere. l. 2. ff. de iudi. tamen si matrimonium Romæ diuertit, tenetur nullo priuilegio obstante Romæ respondere: & est speciale in dote secundum Ange. Et sic secundum hanc lecturam est casus, quod superueniens priuilegium non impedit dotis restitutionem, etiam in loco distractus, quod bene nota. ¶ Item iste nouus miles qui promisit dotem restituere in omni casu dotis & augmenti restitutione non uidetur attingere promissum, nouo priuilegio utendo, & sic merito ex primæua obligatione potest conueniri. ff. si quis cautionibus. l. qui autem nouo priuilegio, facit. l. penul. ff. si ex noxali iudicio agatur. ¶ Item quia actione hypothecariam iā uxor habebat natam a tempore dotis constituta per legem primam, C. de rei uxorie actio, iuncta. l. assiduis. C. qui potiores, licet constante ¶ matrimonio non sit in exercitio, nisi in certis casibus, ut no. in l. si constante. ff. soluto matrimo. & in l. ubi. C. de iure dot. ergo illa nõ mutabitur ex superuenienti priuilegio, neque in aliqua eius qualitate, faciunt not. in leg. 1. ff. de pænis. Sed in contrarium posse dici uidetur, nam priuilegium impetratum ante ¶ litispendentiam prodest impetranti, ut in capitu. dilectus, ut lite pendente, & quod ibi per Innocen. & quod not. in l. penul. ff. si ex noxali causa agatur. maxime quia ut omnis tollatur dubitatio, etiam istud priuilegium fuit impetratum, tã ante litem contesta. quam actionem propositam, ut tollatur contentio, de qua per Innocen. in dicto capitu. dilectus, ut lite pendente. in clem. secunda, ut lit. pendente, in clementinis.

26 ¶ Item quia ex iure ¶ superuenienti quis se potest inuare ad litis decisionem. ff. de rei uendi. l. si quis post acceptum. quinimmo, priuilegiũ impetratum lite pendente, lite finita proficit ad futuram litem, ut no. Innocen. & Anthon. de Butr. in dicto capitu. dilectus, ut lite pendente. ¶ Item ex isto nouo priuilegio militari, nil habet impetrans nisi moratotiã quandam quã non est dubium principem posse concedere, ut in l. quotiens, & l. uniuersa. C. de precibus imperat. offe. ¶ Item quia in stipulationibus rem reddi in dubio fit estimatio eius tempore, quo restreddi habet, ut in l. unum. ff. si certum petatur. sed eo tempore res est priuilegiata, igit priuilegij habenda ratio. ad hoc. leg. prætor, in prin. ibi uel si qua sacerdotum nacti sint, ff. de ua. mu. in §. si post causam. ¶ Item prout mutatur causa uel qualitas, mutatur & priuilegiũ. ff. de uaca. mun. l. his honoribus. §. auctis: & faciunt not. per Dy. in l. Vulpianus. ff. de exec. tut.

¶ Item pro isto uidetur casus in l. si quis postea. ff. de iudic. a contrario sensu, nam militia superueniens lite capta, non facit mutare forũ, a contrario, si lis non est capta, neque conuētus sit præuentus, prodest militare priuilegium superueniens, ad hoc. l. cum quædam puella, ff. de iurisd. omni. iudicum, de foro compe. cap. proposuisti. Aduerte si ciuis ab euentu post dotem constitutam factus est miles, non data opera ad priuilegium obtinendum in fraudem dotis non restituendæ, tunc loquerentur ista iura nouissime allegata, quia ex quò non est præuēta iurisdictio, potest nouum priuilegium militare acquirere, sicut nouam militiam ecclesiasticam, ut clericatum, non obstante primæua obligatione: ad hoc de obligationi. ad ratiocinia, capitu. unico, & quod ibi notatur in gloss. etiam quo ad forum, quã quo ad dilatoriam conueniretur coram iudice militari, & de moratoria solutionis ex priuilegio militari rationem haberet, quoniam illa potest opponi per militem, etiam in executione, ut notat. in l. Nescenius. ff. de re iudica. per Bartol. sed si in fraudem future litis, & data opera habet priuilegiũ militare morandæ solutionis gratia, non prodest, quominus non obstante priuilegio, in cã procedatur, per tex. in l. non distinguemus. §. item si quis Romæ. ff. de arbi. qui textus intelligitur secundum gl. in l. qui autem nouo. ff. si qs cautionibus. quando nouum priuilegium legationis impetratur, non data opera per debitorem qui contraxit, quia tunc a causis etiam primo inceptis excusatur, ut ibi. Pro hoc etiam facit quod not. gl. in dicto cap. unico, de obli. ad ratiocinia, nam quotiens dolo stat teneri per motum episcopus eum eiicit, quemadmodum infamẽ, ut finaliter p. hac distinctione, do tibi casum singularem, in le. prima. C. qui militare non possunt. lib. 12. ubi est casus, quod nullus causa litis uitandæ potest militare, immo princeps aduersarium postulantem, debet soluere sacramento quo ut miles tenetur, de quo supra diximus. Et no. illum casum, quia qui istas fraudes filiis suis consulunt, ut teneant alienum, non consulerent, si illum rex. bene intuerentur. Sed quia nil est tam facile quin aliquam recipiat dubitationem, & quia sunt iustitię administratores credunt quod per phas uel nephas obtinebunt, & si hoc mundo obtinent, in alio pænas debitas luunt. Et princeps providebit, quoniam maliciis hominum non est indulgendum, hoc ergo militare priuilegium habent uere milites, non illi qui in fraudem se faciunt militare, quia isti militant, ut catulus in siluis, & alibi dicit glo. in l. unica. ff. de bo. po. ex testam. milit. Et hæc sufficiant pro introitu huius materiz militaris, & militum priuilegij in genere. Restat uidere de aliquibus specialiter, de quibus solent militates se grauatos, in curia in uia grauaminum allegare.

Speculum Principum, Petri Bellugæ.

CAMILLI BORELLI ADDITIO.

- a** ¶ **MILITES.**] Quæ sunt militum insignia. sex ponit Accursius in l. penu. ff. ex quib. caus. maior. & ibi dicit primo quod ponantur in albo ac militum numero, & matricula, item quod non sit negociator, item debet ei poni stigma in brachijs, item examinetur, item præstat sacramentum de repub. defendenda, item ei cingitur ens. sequitur simpliciter Angel. de Aretio. in tract. de testam. in §. miles. in princip. & D. Paul. Leonius in tracta. substitut. in materia compendiosæ. num. 113. & seq. de diversis ipsorum sectis, & insignibus latissimè habetur in tractatu de militum origine, auctore domino Francisco Sansouino, & dicit Belluga infra nu. 7.
- b** ¶ **TEMPORIS.**] An milites nostri temporis gaudeant privilegijs militum? Vide Angel. in dicto tracta. de testamen. in §. miles. & Paulum Leonium in tractatu substitut. in materia compendiosæ. nu. 112. usque ad numerum 113. ubi cum quodam moderamine tenet quod sic. dum tamen sint in armis periti, voluit domin. Io. Cephalus in consilio 110. milites detenti, numero vigesimo, volum. 1.
- c** ¶ **DECAPITATUR.**] Vide Iason. in lege miles. in princip. ff. de re iudica. & remissionè Domi. Bernardi. Alphon. Collecta. iurif. 481. & quod decapitetur miles, & non suspendatur, voluit Bald. in c. 2. §. si rusticus. de pæne tenen. in v. sub. feudo. Alexand. ad Barbat. in l. desertorem. §. pœna militum. ff. de re milit. Bartholo. Cepoll. crim. nal. consil. 40. Lucius. colum. 2. in primo dubio & etiam latissimè vtrâ omnes tradidit D. Andr. Tiraquel. in tractatu de pœnis. causa. 31. numero quinto, vbi videndum est.
- d** ¶ **TURPIS.**] An mulieri turpi, & concubinae relinqui possit, & an per alios? vide Barrol. in l. donationes in concubinam. in l. affectionis. ff. de donat. & in l. miles ita hæredem. §. mulier. ff. de milita. testa. Abb. Panor. in c. 1. de cleric. & grot. Ludouicus Romanus in dicta. l. affectionis, & Fely. in c. cum ex officij. colum. 1. de præscrip. & late Ang. in consilio. 171. & etiam Capella Tholosana, in decisio. 141. vbi Ausfret. in apostill. & nouissimè tractauit hanc quæstionem, & eam perfecte digessit subtilissimus iureconsultus Dominus Thobias Norius in consilio quinquagesimo tertio, cum a pagano. per totum, ad quem me remitto, quia solus sufficit in casu necessitatis.
- e** ¶ **EXPEDITIONE.**] quam opinionem tenuit etiam Cyrillus Fulgeonius in summula crimin. sub rubr. de his qui accusari, vel accusare non poss. §. 18. milites. nume. 1. uersus. sciendum tamen est, ubi hanc opinionem aliquantisper temperat. non procedere hanc opinionem quando miles tempore modico extra expeditionem degeret, ut ibi est uidere satis clarè.
- f** ¶ **TORQUEANTUR.**] Vide Paul. Grilland in tracta. de quæstion. & tortur. q. 8. per totum. Aegid. Boss. in tit. de indicij. nu. 104. & post eos Iul. Clarus in practi. crim. q. 64. nume. 20. quicquid tamen dicant, hodie videmus quod de consuetudine seruatur contrarium. ut voluit Mareb. de Affli. in c. si voluerit. num. 14. sub rubric. de capit. qui cur. vendid. in v. sub. feudo. post eum videndus est Cyrillus Fulgeon. in dicta criminum summula. tit. de quæstionib. §. 2. per totum.
- g** ¶ **NOTORIVM.**] Quando dicatur delictum esse notorium & quæ requirantur, & quot testes. vide Dominum Iulium Clarum in practi. crim. q. 9. per totum. Fulgeonium in summula criminali. tit. de officio præsidis. §. 8. per totum Ludouic. Gomez. in regula de anal. possess. q. 4. uersus. non obstant modo. Andr. Tiraquell. in tracta. de pœnis. in præfatio. num. 57. §. 8. D. Rolandus

à Valle in consil. 99. pro fundamentis. nu. 15. volum. 1. & in consil. 48. Magnificus. nume. 15. volum. 2. Iacob. Mandellus in consil. 72. constar. num. 5. Dom. Ioann. Cephal. in consil. 57. videbatur. num. 33. volum. 1. & Do. Franciscus Barlat. in consil. 9. quoniam. num. 27. volum. 1. & iterum in consil. 111. potuit. num. 21. co. volu. 1. & Petrus Calzafatus in consil. 104. indiuiduæ. num. 14. caus. crim. volum. 1. Ioannes Ronchegallus in consil. 127. numinis. num. 1. co. volum. 1. plenè Barthol. Ghirus in consil. 159. perspeti. per totum. co. vol. aliqua nouissime tradidit D. Iosephus Ludouic. in decisio. Perusi. 17. Antonius Michælis. num. 20. parte. 1. ante eos Francisc. Marcus in decisio. Delphi. 51. nu. 2. & in decis. 514. nu. 23. vol. 1.

h ¶ **QVIA** non cum duob. testibus.] Illud dictum quod in cuiuslibet inditij probatione requiruntur duo testes procedit in probatione inditiorum remotorum, secus in inditijs delicto proximis, in quibus admittuntur et testes non omni exceptione maiore. late uoluit Lancelot. Conrad. de offi. prætor. in caus. crimina. §. 3. Claud. Bartheoder. in regul. crimi. 26. Hyppol. Bonacosse. in qq. crimi. §. iudicia.

i ¶ **ET ITA** obtinui.] Miror quo iure obtinuit, cū per narrata ab ipso non debuisset obtinere, sed credo quod habuit iudicem aliquo sibi ex capite beneuolum.

De guidatico uocato, ad curias.
Rubrica 21.

In §. Et primo videamus.

S Y M M A R I V M.

- 1 Vocati ad curiam per principem, vtrum conueniri possunt.
- 2 Vocatus pro utilitate publica, habet ius reuocandi domum.
- 3 Legati in quibus conueniantur, durante legatione.
- 4 Ad sinodum uocatus, ibi cogitur se defendere.
- 5 Priuilegiatus concurrens cum priuilegiato, priuilegium confundit.
- 6 Priuilegiati pari priuilegio, ubi concurrunt, fauetur reo.
- 7 Legatus quando de crimine conueniatur.
- 8 Militantes extra regnum, vtrum gaudeant priuilegio.
- 9 Contra absentes qualiter proceditur.
- 10 Absentes causa reipublica, quo priuilegio gaudeant.

ET primo videamus de illo curiali dubio, de quo frequētissime milites conqueruntur. Nam cum sint uocati a principe particulariter & specificè singuli ad curias celebrandas, iuxta late scripta in rubrica, de uocatione ad curiam, & ueniant cum suis familiaribus prætendentes se guidatos & securatos, ueniendo, stando, & redeundo, tam de iure quod de foro illorum guidatica infringuntur, quoniam tam ciuilitè quam criminaliter contra eos proceditur, cum ad partis instantiam

stantiam quam ex officio. Queritur de duobus:

- 1 Primo, si vocati ad curias celebrandas sunt guidati & conueniri non possunt, & in quibus causis, & ad quos dictum guidaticum extendatur, deinde videbitur si infringatur si est grauiamen. Quia ad primi dubij decisionē restat vltimum decisum. Videamus igitur de iure, & regni Valentiz foro, si uocati a principe ad curias celebrandas sint guidati, ut in eorū causis ciuilibus, uel criminalibus prouinciale non tenetur suis insidiatoribus respondere. 6. q. 2. capit. uocatio, & cap. finali, in authen. de sancti. episcopis, §. si uero episcopi, col. 9. facit. l. 2. §. legatur. ff. de iudi. ¶ Item quia uocatus pro publica utilitate habet ius reuocandi domum, ut in capit. exposuit, de dilationibus, & sic ibi nequit conueniri. ¶ Item hoc uidetur probari per l. non alias. ff. de iudi. Nam uocatus a principe, ibi conuenitur nisi ibi contraxerit, Et sic uidetur quod isti milites & etiam alij conuocati nequeant conueniri, neque ipsi neque familiares eius, qui quo ad hoc eodem gaudent priuilegio, ut in dicta. l. non alias. §. legatis. ff. de iudic. nisi ibi contraxerint, uel delinquant. ¶ Item quia hoc uult forus in Valentina prouincia quod milites & alij homines, qui principis mandato vadunt ad eum, sunt salui, & securi, eundo, stando, & redeundo, cum eorum hominibus, & omnibus rebus suis, ut in foro, totis los cauallers, in titulo, de guidatico, & trega. Et sic uidetur quod benedicant milites, & etiam alij conuocati quod sunt guidati, & in eorum causis est superfedendum etiam de foro, & non solum ipsi, sed eorum homines, & etiam serui, ut in dicto foro, & in dicta. l. non alias. Sed uidetur in contrarium dici posse, quia cum princeps curias conuocat, & milites & alios appellat communiter, dicit quod p iustitia, & bono statu regni illam congregat, & hac causa illam debet congregare, ut de prohibita feudi alie. capitulo, imperialem, & sic uocatio est facta, pro iustitia administranda, non autem quod sit in illa superfedendum, & sic forus nec ius commune non loquitur de uocatione curiæ, quæ pro iustitia componenda, & administranda congregatur, sed de alia uocatione, quæ fit a principe pro publica utilitate, uel necessitate, ut in dicto cap. exposuit. Et hoc uidetur iure fundatum. Nam
- 4 uocatus ad sinodum cogitur ibi se defendere in capitulo, primo. de libelli obla. Aduerte quoniam de iure glo. decreti, in capitulo, uocatio. 5. q. 2. tenet, quod de causis criminalibus uocati ad consilium, uel sinodum non tenentur respondere, secus in ciuilibus. hanc practicam communiter principes in curijs amplectuntur custodiendo conuocatos, & suos familiares sine fraude, iuxta. l. non alias, de iudic. ff. Et sic me ad uocante pro militibus, liberaui homines multum a carceribus pro commissis, in ciuilibus,

vero dicunt, non esse seruandum, & allegant dictam glo. licet ita practiceretur de rigore iuris, etiam in ciuili procedit guidaticum. nam in ciuili loquitur. l. non alias. ff. de iudic. & capitulo, exposuit, de dila. & tamen habent guidaticum, Sed credo quod hoc fiat potissima ratione, quia si in ciuilibus guidaticum seruaretur, aliqui sunt tam inuoluti in litigijs, quod nunquam darent conclusionem factis curiarum, ut nunquam possit aliquid ab eis exigi, & ideo priuilegium tenderet ad noxam rei publicæ, merito reuocandum, de decimis, capitulo, suggestum. ¶ Item quia tale guidaticum ius dat pro publica utilitate, & sic non debet contra illam interpretari de trans. l. cum hi eam. quod esset si curiarum negotia pertraherentur. Et quia sic diutius usus est princeps, & minime sunt mutanda, quæ longam interpretationem habuerunt, ubi autem cessaret quod dictum est de iuris rigore crederem guidaticum esse seruandum. Sed pone quod est litigiū criminale, in quo sine dubio est miles guidaticus, eo quod ad curiam conuocat inter duos milites ad conuocatos, quorum uterque simili gaudet priuilegio, & guidatico, dubitat an utatur reus priuilegio, & guidatico, & uidet quod non quia cum priuilegiatus cum priuilegiato concurrat priuilegium confunditur, & restat in iuris communis dispositione. l. sed & milites. §. primo. ff. de excu. tutorum. Sed in contrarium est ueritas, & quod utetur priuilegio, quia cum par est priuilegium actoris, & rei, reus utitur priuilegio contra actorem, ut in l. verum. §. item queritur, & facit. §. finali. eiusdem. l. ff. de minorib. ¶ Item quia priuilegiatus contra priuilegiatum utitur priuilegio, quando qui uult uti aliquod damnum sentit, uel sentire sperat, ut facit reus in lit. l. finali. ff. ex quibus causis maiores. ¶ Item quia ecclesia priuilegiata si præscribat contra ecclesiam, ecclesia contra quam præscribitur, utitur suo priuilegio, ut notatur in authen. quas actiones, ubi de materia. de sacros. eccle. & sunt bonæ rationes Bald. ibi, nam licet ambæ ecclesie sint priuilegiatæ, in genere, tamen respectu cause de qua tractant non sunt priuilegiatæ, sed illa quæ læditur per prescriptionem. Sed uides in casu occurrenti quod reus qui impetitur & utitur priuilegio respectu huius cause est priuilegiatus, quia non actor qui uult in causa procedi, merito reus certans de damno uitando utetur priuilegio, maxime quia iura & fori generaliter uolunt quod uocati a principe sint guidati, & assegurati in personis & bonis, & sic generaliter quo ad omnes est intelligendum. 19. di capitulo, si romanorum, maxime, quia fori sunt ad literam intelligendi, & non recipiunt glossas legum, ut in clementina, Exiui, de uerbo. significa. Et hanc credo iuris indubitatum ueritatem quod miles conuentus contra alium etiam militem uocatum utetur priuilegio guidatici

Speculum Principum, Petri Bellugæ.

datici, de contractibus, uel delictis antea com-
 missis, quia in comittendo durante uocatione,
 non est dubium quod de ijs potest t̄ conueniri.
 7 l. secunda. & l. non alias. ff. de iudic. Præfectus ta-
 men maris quem Admiraldum uocant, inter
 accordatos, & habentes etiam per guidaticum
 solet cognoscere, standum est suæ consuetudi-
 ni, quia non est per omnia scripta, stat in ca-
 pite eorū. ff. ad l. Rodiam, de iac. l. de precatio.
 Et quod dictum est, uendicat sibi locum in uo-
 catis à principe, sed quid de his qui ad suum
 seruitium accesserunt in regno Neapolitano si-
 ne uocatione, & sunt in eius seruitio continuo,
 nunquid habent guidaticum, uel superfedea-
 tur in causis eorum? communiter deciditur, &
 ita determinari uidi & consului in regia audie-
 tia, quod si princeps concedat generale guida-
 ticum omnibus, qui in suo t̄ seruitio ibunt,
 8 quod facit frequenter fauore armatur, quod ser-
 uandum, quod principi placuit. l. habet uigorem,
 maxime quia sola est moratoria quam
 princeps potest concedere, in. l. quotiens, &
 in l. uniuersas. C. de precibus Imp. off. Sed ta-
 li cessante guidatico non habent à iure tale
 priuilegium, imo de iure patiuntur primum
 decretum, ut in l. Ignorare, de restit. mili-
 tum, & dicunt doctores quod si tales t̄ absen-
 9 tes non sperant in breui reuersuros, debet dari
 curator bonis, contra quem proceditur lit. or-
 dina. & ad diffinitiuam, & bonorum distractio-
 nem, ut in l. idem. ff. de priuilegiis. creditorum
 & in l. ab hostibus, in princip. ff. ex quibus cau-
 sis maiores, secundum Bartho. in dicta. l. ignora-
 re, & sequitur eum Bald. & addit notata per In-
 nocen. de uerbo. signifi. capitulo, dilecto, & qd
 notatur in l. cū & minores. C. si aduersus rem iud.
 & in l. postquam. §. nupet, ut lega. nomine ca-
 ueatur. Est tamen uerum quod si in aliquo læde-
 rentur haberent beneficium restitutionis, tan-
 10 quā t̄ absentes cā reipublicæ ff. ex quib. causis
 maio. l. milites, & l. is qui, & l. fin. imò istud bene-
 ficium transmittunt ad eorum hered. læsione
 consummata in eorum uita, ut. l. Valerianus. C.
 de restit. militum, & non consummata læsione in
 eorum persona executā, datur heredi restitutio
 secundum unam opinionem transmissam, secū-
 dum aliam ex persona heredis ex equitate, ut.
 l. paulo minus. ff. de acqui. & quod ibi notatur.

CAMILLI BORELLI ADDITIO.

■ [PRIVILEGIATVS.] Videtur esse regulare qd
 priuilegiatus non utitur priuilegio contra priuilegiatū
 Nicolaus de Neap. in l. sed & milites. in princ. ff. de excuf.
 tutor. in lectura Bartol. & idem Bartol. in athen. Quas
 actiones. nu. 3. C. de sacros. eccles. Alexand. in l. siue apud.
 ff. de Minorib. Felin. in cap. In presentia. col. 15. de probat.
 Videndi autem sunt Ludouic. Rom. in athen. simili-
 ter. col. 101. C. ad leg. Falcid. Corn. in consil. 140. litera.
 p. & q. vol. 1. & in consilio. 236. litera d. vol. 3. & in consil.
 21. litera. a. & k. uol. 4. Barth. Socin. in l. r. nu. 15. ff.

solut. matr. Hippolyt. de Marfil. in singul. 99. priuilegiatus
 Ioan. de Arnon. cautel. 32. quamuis. ¶ Notari debet ta-
 men singulariter quod in re indiuidua non priuilegia-
 tus concurrens cum priuilegiato gaudebit priuilegio
 ipsius priuilegiati. Innoc. in capitulo, ad audientiam. de
 prescript. Panor. in capitulo 1. co. rit. Iason. in l. mater. nu.
 10. C. de inoffic. testa. & Nicola. Boeri. in Decisio Bur-
 deg. 300. uol. 2. & post omnes D. Borgni. Caualecan. in
 tract. de usufruct. mulier. relict. nu. 165. ¶ An uero priuile-
 giatus succedens non priuilegiato utatur iure suo, ac suo
 priuilegio? Vide Cyn. Bald. & Fulgos. in dicta auth. quas
 actiones. Bart. in in. l. Ficus. ff. de iure hici. & in l. cum fi-
 lius. §. in hac. col. 1. ff. de verb. obligat. text. & glo. ubi etiā
 Dominic. in capitulo primo, de iur. patroa. in. 6. ¶ Quo-
 modo formet libellum priuilegiatus contra priuilegia-
 tum? uide Specul. in titul. de priuileg.

De iurisdictione & utroque Imperio, Rubrica 22.

In §. Et quia quotidiana.

S Y M M A R I V M.

- 1 Omnis iurisdictione manat à principe.
- 2 Iurisdictione quare uendi non debeat.
- 3 Consuetudo habet potestatem, etiam in sanguine ho-
minis.
- 4 Consuetudo vincit legem.
- 5 Exercitium iurisdictionis, id est officium, uendi non
debet.
- 6 Iurisdictiones qualiter acquirantur.
- 7 Concessio principis, sine alterius damno semper intel-
ligitur.
- 8 In donatione principis, quando sine traditione tran-
seat dominium.
- 9 In contractibus principis, seruaturs in commune.
- 10 Iurisdictione, et merum imperium, utrum acquirantur
consuetudine, & prescriptione.
- 11 Consuetudo, & priuilegium equiparantur.
- 12 Dominium prescriptio. acquiritur, & qualiter.
- 13 Dominium quasitum per prescriptionem principis
- 14 Consuetudo quibus actibus causetur.
- 15 Gerens se pro magistratu cum non sit, incidit in cri-
men lese maiestatis.
- 16 Iura fisci à priuato prescribi non possunt.
- 17 Iurisdictionis diffinitio, & que prescribantur, que se
quantur.
- 18 Gerens se pro magistratu, quibus sit obnoxius.
- 19 Prescriptio sine possessione non procedit.
- 20 Iurisdictione sine quibus possideri non potest.
- 21 In iurisdictionalibus iustus error non cadit.
- 22 Forma creandi officiales ommissa reddit eos priuatos.
- 23 In prohibitis tacens, uidetur dissimulare.
- 24 In prescriptionibus initium spectatur, et ad prescrip-
tionem ius & factum requiruntur.
- 25 Superioritas utrum prescribatur.
- 26 Ab omni prescriptione princeps uidetur exemptus.
- 27 Donationem utrum princeps reuocare possit.
- 28 Utens mero imperio, principe prohibente, potest impu-
ne occidi.
- 29 Regalia solum principi applicantur.

De iurisd. &c. Rub. 22. In §. & quia quotidiana. 119

- 30 Contra obedientiam non potest prescribi.
- 31 Princeps potest subditorum iurisdictiones supprimere.
- 32 Consuetudo, & privilegium equiparantur.
- 33 Omnia prescriptione acquiri possunt.
- 34 Genus ubi permittitur, & qualibet eius species.
- 35 Prescribi qui contra se permittit, iuri suo renuntiare videtur.
- 36 Iurisdicção territorio est annexa.
- 37 Quaecunque competunt per modum signi, competunt per modum signati.
- 38 Ius gentium habetur pro titulo.
- 39 Consuetudines, iudices observare debent.
- 40 Consuetudo, omnium est ergo, forma, et principium.
- 41 Quae sunt meri imperij, quae non competunt in signum supremae potestatis.
- 42 Papae quae competant in signum suprema iurisdictionis.
- 43 Causam spirituales, potest Papa laico committere.
- 44 Iurisdicção episcoporum.
- 45 Iurisdicção bassa prescribitur.
- 46 Episcopus, habet iurisdictionem ordinariam in tota diocesi.
- 47 Episcopus, non habet territorium.
- 48 Iurisdicção, quae non cohaeret territorio.
- 49 Episcopus, non habet potestatem realiter exequendi.
- 50 Iurisdicção pralatorum & Abbatum.
- 51 In symbolizantibus facilius est transitus.
- 52 Iurisdicção episcopalis, a quibus prescribitur.
- 53 Iurisdicção a principio quorum fuit.
- 54 Dignitates unde ortae sunt.
- 55 Merum imperium, utrum sit prescriptibile.
- 56 Veneti, Ianuenses, & aliae communitates Italiae, utrum habeant iurisdictionem.
- 57 Dominium accipiens contra voluntatem principis, tyranniam committit.
- 58 Universali dominio, omnes subsunt.
- 59 Iurisdictionis alienationem quaecunque faciat princeps, semper aliquid penes eum remanet.
- 60 Crimina de quibus sola principum iurisdicção cognoscit.
- 61 Principi reservata sunt imprescriptibilia.
- 62 Principis quae sunt, quae consuetudine acquiri possunt.
- 63 Scientia, & patientia principis, quando requiratur prescribentibus iurisdictionem.
- Prescriptio quadragenaria, quando locum habeat contra principem.
- 65 In prescriptione iurisdictionis, quae requirantur.
- 66 Intentio principis est fundata de iure divino.
- 67 Usurpans merum imperium quo crimine sit reus.
- 68 Princeps quae fiunt in regno non presumitur ignorare.
- 69 Possessor quando teneatur ostendere titulum.
- 70 Notarius creatus ab inferiore a principe, quod non possit extra territorium creatoris instrumentum facere.
- 71 Instrumentorum ubique probatio extenditur.
- 72 In legitimatione, qui vocandi sunt, & quando.
- 73 Securitas data, & si dari non potuit servanda.

T qua quotidiana materia melius & subtilius intuenda. l. le gani, de libe. legata. nam quotidie de his quae scribere intendo, in presenti. §. est contentio in regno, merito, & subtilius, & difficilius pertractandum.

1 Scias ergo quod licet antiquitus omnes iurisdictiones essent penes principem, & derivantur in suos regios officiales, & penes illos quibus illarum administrationem committebat, l. prima. C. de officio praefecti urbis, & l. prima. §. cum urbem ff. de officio praefe. vr. & sic tantum erat proxima principis, quod non erat in commercio neque alienari vendi, neque ius pignorum in eo consistere poterat. Et hoc ea ratione, quia publici iuris est iurisdicção, ut not. glo. in l. prima. ff. de iuri. omni. iudi. cum aliqui habent super Rubrica ad hoc. l. apud Iulianum, in ff. de lega. primo, Hostien. & Innocen. in cap. primo, ne prelati vices suas. dicunt, quod ideo prohibitum est, ne iurisdictiones vendantur, ne subditi graentur per illarum emptores illicitis extortionibus, in authen. ut iudices sine quoquo suffragio, per totum, & in authen. de mandatis principum. §. illud, & ideo dicebat Barthe. in l. si is cui. §. iura praediorum. ff. de pigno. quod ius iurisdictionis ut iurisdicção quam habet dominus in vassallum obligari non potest, neque ius pignoris in ea consistere. Et ideo antiquitus, neque iurisdicção

b neque merum imperium vendi, neque obligari poterat, licet de consuetudine sit usurpatum ut notat singulariter Bald. in feud. de l. Corradi. §. eadem. l. quae consuetudo habet potestatem etiam in sanguine hominis. ff. de extraordi. criminib. l. saeculari. §. est quedam, & haec ratio est mea, & propria. quo ad merum imperium, Bald. ibi dicit quod ratio est, quia consuetudo

4 t vicit legem: allegat de feud. cogni. & quod notatur. ff. de fideicommiss. liberta. l. inuitis. verba sunt Bald. ubi supra. propter hoc, capitulum cum contingat, de foro compe. & quod ibi notatur, & in l. prima C. de emancip. liberorum. Nam si consuetudo sufficit ad dictam dandam iurisdictionem, in civili, & criminali. Ad hoc quod notatur, in l. prima. §. finali, de aqua plu. arcenda: a fortiori ad dandum titulum, ad illam iurisdictionem, vel merum imperium querendum, ut dixit Bald. Et sic vides, quod iurisdictiones sunt hodie in commercio, & veniunt in contractibus emptionis, & venditionis & alijs, & ita transerunt, & retinentur, quemadmodum rerum dominia. ff. de sta. hominum. l. qui furere. per Bal. & Angel. Et per certos actus queritur illius possessio, vel quasi, de quo per Innocen. & Anto. de Butrio, de capellis monachorum, dilectus. per Angel. in l. sed si hac lege. §. qui manumittitur. ff. de in ius vo. per Barthe. in l. 2. C. de serui. & aqua, & tangit etiam Innocen. in capitulo, licet causam, de proba. in glos. quid ad rem, & domi. Anto.

Speculum Principum, Petri Bellugæ.

Anto. de Butrio, in capitulo, in literis, de resti. spo. ad quæ loca sufficiat remisisse. Et erat simile de foro, regni Valenciæ. Nã de foro antiquo merum imperium non poterat exerceri per aliquem de regno, imo contrarium priuilegiũ erat annullatum, ut in foro, algun hom, de rerũ diuisi. Et in priuilegio regis Iacobi anni 1250. §. item cum iustitiæ corporales, ex post cõcessio principis. de mero imperio cum charta regia est permissa, de foro regis Alphonsti, in Rubrica de iurisdictione concessa non habentibus merũ imperium, ex quo foro est concessa iurisdictione, & aliquid de basso imperio non habentibus. merum & approbatum in regno, haberet merum imperium, ex titulis habilibus, de quibus infra dicitur. Et scias quod nedum est vsurpatum consuetudine, quod iurisdictiones, & merum imperium transferatur in milites, sed etiam in ipsos rusticos, vt dixit Bald. vbi supra. Non tamẽ credas quod id quod supra dictum est, per Innocen. & Hostien. in dicto capitulo primo, ne prelati vices suas, sit immutatum per consuetudinem, quia ipsi non loquuntur quando iurisdictione venditur, vt dominiũ, expropriando priorem dominiũ, sed cum ipsum exercere ¶ iurisdictionem & fructus venduntur ex quibus indubie subditi aggrauantur, & depauperantur illicitis extortionibus, ut in dicto tex. ut indices sine quoquo suffragio, quoniam illud est res mala & reprobata, & de tali alienatione non loquitur Bald. quod illud approbet consuetudo, imò vt dicunt Innoc. & Hostien. quod res mali, & committitur peccatum, imò si est spiritualis committitur simonia, ut notatur per glo. in c. 2. eod. titu. Et hoc est contra principes qui vendunt officia iurisdictionem exercentia, quia emptores pro precijs recuperandis indebitas faciunt exactiones. Et sic tanquam de male factõ, & improbato subditi, tanquam de his alienationibus aggrauati possent conqueri, & in uiam grauaminis deducere. ¶ Postquam diximus qualiter iurisdictiones, & merum imperium sunt in commercio, & potest super ipsis per principem & alios, contractus iniri, & disponi, est uidere de modo acqui. qualiter acquirantur. Et certe à principe, & vendi, & donari in priuilegium, concedi, & permutari, & alij contractus de illius iurisdictione ¶ & mero imperio potest celebrari cum priuatis, maxime in hoc regno in quo expresse cauetur, quod valet concessio cum charta per principem facta in foro, sots pœna de feud. Hoc tamen tu intellige, iuxta notata supra in Rubrica de iuramento, per principem in curia faciendo, vbi posuimus materiam, de non alienando p principem. Et saluo honore alteri quæsito, ex concessionibus, vel foris prioribus, quam principis ¶ concessio semper fieri, intelligitur, sine præiudicio iuris alieni. l. 2. §. nequid à principe. ff. ne quid in loco publico. Factis autem istis cõ-

tractibus donationibus, uel concessionibus. per principem isti habent uim legis. l. donationes. C. de dona. inter uirum & uxorem, & l. Cesar, de publicanis. ff. & quod not. in l. digna uox. C. de legibus, per Cy. & Bal. habita tamen differentia, an in uiam nudi priuilegij, & non data pecunia, uel data pecunia, uel in uim contractus transferatur, ut plene diximus, limitando dicta Bal. in l. qui se patris. C. unde liberi, in Rub. de iuramento per principem faciendo, uide ibi circa finem, & nota illa dicta, quoniam singularia sunt, & nunc sufficiat remisisse ad ibi notata. Vnam tamen distinctionem, quam sentit Andreas de Ysernia, & recitat Bald. in feud. in §. inuestitura, de noua forma fidelitatis, non posui ita clare in dicta Rub. & ideo nolo omittere hæc. quod si princeps donat, uel in uim priuilegij concedit, statim, & sine ¶ traditione transfertur dominiũ, per capitulo, si tibi absenti, de præb. lib. 6. Si autem princeps aliter cõtrahat per venditionem, uel alium cõtractum, est necessaria traditio ad dominiũ acquisitione iuxta. l. traditionibus. C. de pac. & ideo dicit Bald. vbi supra, quod in talibus ¶ contractibus principis seruandum est ius cõmune. C. de pactis. l. traditionibus. C. de contrahenda. empti. l. stipulatione. C. de rei uendi. l. quotiens, dicens quod. l. omnes, & l. bene à Zenone. C. de quadriennij præscrip. habent locum interueniente traditione, de quo etiam uide per eum, in princip. feud. hoc tamen tu limita nisi interuenisset ficta traditio, pro constitutione præcarij, ut assollet instrumentis apponi, de quo in. l. quædam mulier. ff. de rei uendi. & l. quod meo. ff. de acqui. possess. & quod notatur, in capitulo, cum nostris, de concessione præbendæ, ubi not. per Innocenti. quod tractatus institutionis præcarij habet locum in corporalibus. Et adde quod etiam habet aliud specialitas principis concessio, quoniam ea facta is cui facta, est tanquam inuestitus principis beneficio, potest propria auctoritate accipere possessionem, ut not. Innocent. in capitulo, ex parte, de consuetudine. Et illam possessionem accipiet per actus applicabiles iurisdictioni concessæ, de quo in dicto capitulo dilectus, & in alijs locis desuper allegatis, & ij sunt modi quærendi iurisdictionem uel merum imperium.

SED nunquid consuetudine, uel præscriptio
 10 ne poterit quæri iurisdictione, & ¶ merum imperium per subditos regis. Et scias quod licet tam consuetudo quam præscriptio sint modi quærendi iurisdictiones, & dominiã, uel quasi:
 11 nam consuetudo ¶ & priuilegium æquiparantur. 9. q. 3. capitulo, conquestus, & 63. di. quia, & de iudic. nouit, & dat iurisdictionem. de arbitris dilecti. C. de emancipatione libero. l. prima & vlti. & capitulo, cum contingat, de foro com.
 12 pe. ¶ Item p præscriptione quæritur ¶ dominiũ
 in

in authen. nisi tricēna. C. de bonis maternis. vti
 secundum aliquos, vel directum secundum
 diuersas opiniones, de quibus ibi per Bald. in
 capitulo, finali, de præscript. per do. Ioann. de
 Imola, qui si contra scientē, & patientē, quærūt
 directū scdm eos. est tñ differētia inter hos mo-
 dos quærendi, q̄a. quæsitū ex cōsuetudine p̄t p
 13 principem ꝛ tolli, qui potest reprobare, & sup-
 primere consuetudinem. C. de testa. l. finali. C.
 de furtis. aut. nauigia, de consti. capitulo pri-
 mo, lib. 6. & eo. tit. l. cap. quia sæpe. de elect. cū
 similibus. Sed ius quæsitum per præscriptionē
 non potest tolli per principem, ut in authent.
 ut ecclesia Romana gaudet privilegio centum
 annorum. in principi. Et non mirandum, quia
 cum ex ea quærat directum dominium, ut in
 iuribus supra allegatis, non potest tolli p̄ prin-
 cipem, ad hoc l. quæris, de nataliabus resti. ff. &
 in l. finali. C. si contra ius, uel utili. publicam, cū
 similibus, & est bona ratio quare facilius tolli-
 tur ius consuetudinis, quā præscriptionis, q̄a
 14 consuetudo causatur ex duobus, uel tribus a-
 ctibus, ut notatur in l. 3. C. de episcopali audi.
 & in capitulo, cum de beneficio de præbendis,
 lib. 6. & l. Melz. ff. de alimentis & ciba. lega. sed
 præscriptio ex continuata possessione pluriū
 actuum. ff. de serui l. seruitutes. cum similib. Et
 primam differentiam inter ius quæsitum in ma-
 teria iurisdictionali, ex cōsuetudine, & præscrip-
 tione sentit Bald. in l. imperium. ff. de iuri. om.
 iu. quod ego soleo limitare, nisi in casu impre-
 scriptibili, quia princeps tali casu etiam repro-
 bat præscriptionem, & eius est iudicare an præ-
 scribi possit. iste est tex. singularis, in l. agros. C.
 de fundis limitrophis, lib. 11. Ius ergo magis ra-
 diatum est præscriptum, quā consuetudi-
 narium. Et ideo quotiens iura loquuntur de
 consuetudine in genere stat pro præscripta,
 ut est casus singulariter secundum Ioann. And.
 in capitulo, Cumana de ele. Or videamus ergo
 si subditi regis possint ex cōsuetudine præscri-
 ptæ quærere iurisdictionem, & merum imperiū
 in suis hereditatibus. Et uidetur quod non. Nā
 maxime merum imperium ipsa lege datur, uel
 ab ipso principe. C. de fundis patrimonialibus
 l. iure emphiteotici, & l. longe. de mortuo infe-
 rendo, iunctis notatis in l. & quia. de iuri. omni.
 iudi. ¶ Item quia isti uassalli regis sunt obliga-
 ti sacramento fidelitatis principi, merito, non
 possunt prorogare aliorum iurisdictionem, qui
 se pro magistratu gerant, imo actus est nullus
 ut in glo. notab. de prohibita feudi alie. per Fre-
 de. & sic ex actis nullis nequit introduci consue-
 tudo vel præscriptio, quia ex nullo nō fit aliqd.
 ¶ Item iste subditus qui se gerit pro magistratu
 15 cum non sit incidit in crimen. l. iulie ꝛ maiesta-
 tis. Ad hoc l. quisquis. C. ad l. iul. maiest. & l. 3. §.
 qui se. ff. eod. merito ex tali tyrannia & usurpa-
 tione, non p̄t quærere iurisdictionē neq; cōsue-
 tudinē neq; præscriptionē introducere, imo ex

dicto crimine p̄dit bona, & maxime iurisdictiona-
 lia ut dicta. l. quisquis. ¶ Item iura fisci p̄ priuātū
 16 ꝛ p̄scribi nō possunt, ut. l. comperit. C. de p̄scrip-
 ti. 30. ann. ergo neque iurisdictionem neque me-
 rum imperium quorum fructus sunt fisci. qualia
 sunt banna, mulctæ, & p̄neque fructus sunt iu-
 risdictionis, ut i feudis, que sunt regalie, & ponit
 Bar. in l. in ijs. soluto matrimo. & Bal. in l. Barba-
 rius. ff. de offi. p̄torum & Iano. in cap. dilectus
 de capellis monacho. ¶ Item id uidetur proba-
 ri, quod merum imperium non possit consue-
 tudine, uel præscriptione acquiri, per tex. in l. 1.
 C. de curiosis & stationarijs, lib. 12. vbi Impe-
 rator reprobat & annullat consuetudine dante
 aliquibus potestatem incarcerandi, & tamē car-
 17 cer meri imperij est, ut patet ex notarijs, in l. im-
 perium. de iurisd. om. iudi. & in capitulo, quali-
 ter, & quando, in magno. de accusa. per Innocē.
 ¶ Item pro hoc uidetur facere tex. in l. 2. C. de
 executoribus, & exactoribus. vbi usurpatio offi-
 ciorum uidetur prohibita ꝛ Item & istud funda-
 tur ratione, quia cum iurisdictione sit potestas de
 publico introducta, ut notatur in l. 1. ff. de iurisd.
 di. om. iudi. nemo nisi de publico per concessio-
 nem, uel confirmationem a superiore eā habe-
 re potest, in authen. de defen. ciuitatum. §. inter-
 rim. de mandatis principum. l. prima. C. de di-
 uersis offic. l. probatorias. cum l. sequenti, li. 12.
 Et confirmatur ratione iuris, quia iure quis non
 posset dictum merum imperium exercere, nisi
 iuraret in manu superioris, ut in authen. iusur.
 quod præstatur ab his. ¶ Item si merum impe-
 rium posset præscribi, esset verum dicere, quod
 clerici possunt præscribere iurisdictionem Cæsa-
 ris a laicis, quod est omnino prohibitum. C. de
 testa. l. consulta, & de episcopis, & clericis. l. repe-
 tita. ¶ Item istud etiam probatur ratione uitan-
 dæ abusionis. Nam si merum imperium, & aliquid
 posset præscribi, quod in capitalibus causis con-
 sistit, pari ratione ius creandi tabelliones posset
 præscribi. ¶ Item & legitimandi spurios, crean-
 di magistratus, concedendi ueniam ætatis pos-
 sent præscribi, cum ista sint imperij simpliciter
 quod uidetur falsum cum ista sint de reseruatjs
 ut notatur per Inno. in capitulo, cum P. Tabel-
 lio. facit in authen. quibus modis naturales ef-
 ficiantur sui. §. finali, col. 6. tenet conclusio, nam
 si potest præscribi iurisdictione, ergo iudicis dan-
 di licentia, & sic creandi alium iudicem. ff. de
 iuri. omni. iudi. l. imperium. §. finali. ¶ Item de-
 linquendi auctoritas non præscribitur. ff. de pe-
 nis. l. diutina. Sed priuatus pro magistro se ge-
 18 rens, ꝛ semper delicta multiplicat, & quotiens
 hominem necat semper incidit in l. Cornel. de
 sicarijs, & quotiens ligat, incidit in crimen pri-
 uati carceris, ut. ff. ad l. iul. de vi. l. legis. ff. ad l.
 iul. repetundarum. l. lex iulia. C. de priuatis car-
 ceribus. l. vna. ¶ Item & quod merum imperiū
 sit impræscriptibile probatur ratione inconui-
 19 uibili, quia sine possessione præscriptio ꝛ nō præ-
 cedit

Speculum Principum, Petri Bellugæ.

- cedit, ut in regula, sine possessione, de regn. iur. lib. 6. ¶ Sed iurisdicção non potest ab aliquo possideri sine causa id est sine titu. & superiore auctoritate, ut in d. §. sed interim, ergo nec prescribi, & confirmatur hoc quia a quoremque esse, remouet possessio, talis esse sicut entiu seruitus & essentialitas iurisdicção. remouetur a priuato, ergo & quasi possessio, quia impossibile est aliquid possideri, quod non est. ff. de publiciana. l. si ego. §. partus. neq; in iurisdictionalib. potest
- 21 cadere iustus ¶ error sine titulo, de resti. spolia. capitulo, ad decimas lib. 6. secundum Bald. in l. prima. C. de emanci. libe. ¶ Item quia certa forma est data super creandis officialibus, qua non seruata priuatorum loco habentur. C. de numerarijs & actuarijs. l. actuarios, lib. 12. Et in
- 22 lectura ipsorum est seruanda ¶ forma antiquitatis consueta. C. de iure fisci. l. super creand. lib. 10. ff. de condi. & demon. l. publius. ff. de nego. gest. l. quo utiliter, de elec. capitulo, quia sepe, de admin. tuto. l. quidam discedens. ¶ Item id dicit Bald. probari a sufficienti partium enumeratione. Nam aut iste prescribens præendit iurisdictionem, a se ipso, & illud est impossibile, quia in se ipso est priuata persona. Et quia nemo sibi ipsi dat titulum, arg. l. 2. ff. de sti. seruatorum. aut principe, vel rege. & hoc est falsum, quia silentium non dat titulum. C. de transf. si p. fundo. Nam silentium nihil est, titulus autem & iurisdicção aliquid sunt. ¶ Item in prohibitis
- 23 qui tacet, videtur pro meliori dissimulare, non aut cõsentire. ff. de fur. l. qui vas. §. vetare. Aut ab ipso territorio, ut in patiente, non autem ut in conferente, maxime, quia territorium in quantum territorium est res inanimata sicut ager, & domus, non enim hæc seruitutem donant, sed suscipiunt eam facto hominum. ff. de negoc. gest. l. qui aliena. §. finali. ¶ Item & quod non possit quæri merum imperium prescriptione, probatur, quia quærens habuit iniustum principium, quod viciat totum temporis processum. ff. de acqui. poss. l. clam possi. in princ. ¶ Item superior non admittit, ergo inferior non prescribit, arg. ff. ex quib. causis maior. l. nec vtilem. ¶ Item ad prescriptionem requiruntur duo, ius & factum: id est possessio iusta, nam contra ius diuinum, vel naturale, vel civile. Et maxime in incorporalibus quæ plurimum iuris habent, de conce. præben. capitulo, eum nostris. C. de agricolis & censitis. l. quem admodum, de vsucap. l. si is qui pro emptore, & l. vbi lex. Sed uti iurisdictione est contra omnes leges, de iudic. l. nemo. ff. quod metus causa l. extat. ¶ Item quod alienum est, vnusquisque scit ad se non pertinere. C. vnde vi. l. finali. Sed ista iurisdicção est aliena, quia in solo alieno, ergo vtens ea, ut propria est malæ fidei possessor: merito non prescribit, in regula, possessor, de regulis iuris lib. 6. ¶ Item si possessor isto prescribat contra superiorem, istud est impossibile
- 25 quod superioritas ¶ prescribatur, nam non habet gradum supra se, & sic nõ est dare assensum quia non est dare gradum supra supremum, & vtile ius scriptum debet finire directum, quia contra iudicem acquiritur, de prescrip. 30. annorum. l. si quis emptionis. ergo quod vnus baro, vel vnum castrum prescribat contra supremum regimen, videtur factum dicere. ¶ Item inferior non prescribit iurisdictionem superioris maxime supremæ, de iure iur. capitulo, venientes. C. de appella. l. si appellatione, per Cy. ¶ Item non est verisimile quod princeps, qui dedit prescriptionibus robur dederit contra se, & contra statum imperij sui, de peculio l. si peculium. Et si ius civile non esset, prescriptio nes non essent. ff. de vsuc. l. finali. ff. de verb. signi. l. transacta. C. de edicto diui Adriani. l. finali. §. penulti. cum similibus. ¶ Item id etiam videtur probari. Nam ab omni prescriptione princeps
- 26 ¶ videtur exemptus, extra de capell. monachorum. capitulo, dilectus. vbi notatur, & in capitulo, cum satis, de offi. Archi. vbi reprobatur consuetudo, per quam vetitum vsurpatur officium. ¶ Item non plus potest operari tacita donatio quam expressio. Sed si dicas quod per consensum principis tacite donatum per. l. cuius per errorem, & quod ibi notatur. ff. de regul. iur. ex tali donatione non est irrevocabiliter translatum in priuatum, quin etiam sine causa princeps
- 27 ¶ posset libere reuocare, quia hoc est principis. C. de omni agro deserto. l. qui fundos, li. 11. quæ lex est multum notabilis ad hoc secundum Bald. in dicta l. prima. C. de emancip. libero. Ego alio lego tibi text. melius probantem ubi est casus formatus, quod si quis aliquid pertinens ad sacrum principis dominium sua auctoritate occupat, non obstante prescripto principis, vel prescriptione longi temporis debet ab eo reuocari, quoniam illa non possunt principis privilegium abolere, in. l. si qua loca. C. de fundis & saltib. rei dominicæ, quam dicimus singulari. aliqua alia vide per do. Bald. allegata. ¶ Item qui vult uti mero imperio principe prohibente, potest tanquam rebellis impune ¶ occidi. C. de desertoribus. l. 2. lib. 12. ¶ Item regaliæ nulli
- 29 nisi ¶ principi applicantur, vel competere possunt, in capitulo, primo, quæ sint regaliæ colito. Et hoc videtur dicere glo. decreti, in capitulo, volumus. 16. q. 4. quod contra principis supremam potestatem nemo prescribit. Et sic sentit Innocen. in capitulo, bonæ de postu. prælat. unde si princeps mandat ne ultra procedatur, debet pareri: quia contra obedientiam ¶ non potest prescribi, de prescrip. capitulo, cum non liceat. ¶ Item & hæc videtur fortissima ratio: in iurisdictionalibus est tanta principis potestas, quod in eis semper auctoritas superioris sanatur, & nisi eius auctoritate, non potest exerceri, cum in eo resideat suprema potestas in
- 31 separabil. vnde potest iurisdictiones ¶ supprimere a li-

De iurisd. & c. Rub. 22. In §. & Quia quotidiana. 121

te aliorum. Et non solum singularum persona-
 rum, sed & etiam ciuitatum, vt notatur, in l. om-
 nes populi, per doct. secundum Bald. in l. qui se
 patris. C. vnde liberi, de quo dicto faciunt ma-
 gnum festum consiliarij regij qui sciunt de pa-
 trimonialibus principis. Et hæc sufficiant pro
 parte negatiua, quod merum imperium non
 sit præscriptibile. Sed quod præscribi possit,
 32 probatur, quia consuetudo & priuilegiu[m] sequi
 parantur de iudi. c. nouit. 11. quæst. 3. cap. con-
 questus. Sed priuilegio potest quæri, ergo &
 consuetudine. ¶ Item consuetudo dat priui-
 legium, de verborum significatione. cap. super
 quibusdam, & cap. in ijs, & quod not. Innocen.
 in ca. cum in apostolica, de simonia, sed per pri-
 uilegium transfertur iurisdic[tio], vti vidisti de
 super fundatum, igitur per consuetudinem. Et
 quia consuetudo merum effectum. l. habet, de
 consue. c. fi. Et sic dicam datam consuetudinẽ
 & iurisdic[t]a lege datam, maxime præscriptam
 vt in c. cum autea. de elect. ¶ Item castru[m] potest
 quæri præscriptione, ergo merum imperium.
 C. de diuers. offic. & apparitoribus. l. 2. libr. 1. 2.
 ¶ Item videtur id probari ratione, nam omnia
 33 possunt quæri ¶ præscriptione. ff. de publi. l. cū
 qui, & l. quæcunque. ff. de contra. empt. l. clauib.
 nec miru[m], quia vna est vtriusq[ue]; alienationis nota,
 ff. de verb. sig. l. alienationis. Tps. n. (vt sic dixe-
 rim) vicem persone alienando gerit. C. de omni
 agro deser. l. qui agros. omnia. n. vt a suo termi-
 nantur primordio. s. nouissimo iure gentium,
 quo omnes gentes vtuntur introductu[m] est, & iu-
 risdictiones transmitti posse, ut uides, nam du-
 catus & marchionatus, quæ sunt per diuersa
 mundi climata, nõ fuerunt ab origine gentiu[m],
 sed usu inueteratissimo data & instituta sunt.
 Nam omnia licita facit uetustas, sicut natura
 cum causa quædam est. ff. de aqua plu. arc. l. fi.
 ff. de aqua quo. & est. l. hoc iure. §. ductus aque,
 ubi Bart. tangit. Quia qui petit originem, quæ
 haberi non potest in his quæ hominum paren-
 tes & ætates accesserunt, non iusta petit. ff. de
 proba. l. si arbitet, memoria enim hominum &
 oritur & moritur, sicut homo, quia in homine
 est. ff. de fur. l. quidam. ff. de aq. plu. arc. l. j. §. pen.
 & in auth. hæc constitutio innouat, ergo si ista
 sint transmissibilia, ergo & præscriptibilia, & si
 omnis iurisdic[tio] est præscriptibilis, ergo & im-
 perium, quod est species iurisdic[tio]is. potest præ-
 scribi, quia cum genus ¶ permittitur quælibet
 34 eius species, u[bi] permittitur, nisi inueniatur esse p[ro]-
 hibita. ff. ex quib. cau. ma. l. nec non. ff. de testi. l.
 lab ea parte, positio. n. generis ponit eius sp[eci]es
 ac si dinumeraret. ff. de lega. 3. in l. si chorus, &
 notatur in cap. in literis, de iure patron. Quod
 autem iurisdic[tio] sit præscriptibilis, patet, quia
 potest consuetudine quæri, ut in l. j. & fina. C. de
 emancipat. libero. & in cap. cum contingat, de
 foro competen. ergo præscriptio dat iurisdic[tio]nem.
 ff. de iurisd. omnium iudic. l. more. ¶ Item

dicit Bal. ubi supra, possessio defendit possesso-
 rem, donec cõtrarium probetur. C. de seru. ex-
 por. l. moucor, quod enim uniuersi negant, sin-
 guli negare non possunt. ff. de reg. iuris. l. aliud.
 §. refertur. ¶ Item dicit probari si longa pacien-
 tia habetur pro priuilegio & electione, argu. ff.
 de usur. l. cum de in rem uerso, de elect. quere-
 la, patientia seu tollerantia superioris, cum obe-
 dientia inferioris, seu præstatione, habetur pro
 facto, non solum quo ad præstatem, sed quo ad
 patientem quod poterat prohiberi præstanti
 uitium ne præstaretur. ¶ Item qui patitur con-
 35 tra se præscribi iuri suo uidetur ¶ renunciare. l.
 sicut. ff. quibus mod. pign. uel hypo. sol. ¶ Item
 ex longa obedientia inferioris, & patientia su-
 perioris præsumitur causa. C. de acq. hæredi. l. si
 filius, & l. qui in aliena. §. final. ff. eo. sufficit ergo
 allegare concessionem, quæ præsumitur, ex quo
 superior præsumitur scire, & tollerare, & eius su-
 bditus obedit & donat. Et maxime, q[ui]a in incor-
 poralibus nõ requiritur titulus expressus. ff. de
 serui. uendi. l. si quis diuturno, nisi in spirituali-
 bus, in cap. ad decimas, de restitu. spol. lib. 6.
 ¶ Item probatur, quia uniuersitas præscribit
 potestatem statuendi ex consuetudine de me-
 ro imperio & de pœnis capitalibus. ff. de extraor.
 crimi. l. sacularij. §. sunt quædam, ergo præscri-
 bit merum imperium, quod de iure communi
 non est apud uniuersitatem, neque apud recto-
 rem prouinciarum. ff. de officio præsidis. l. illicitas.
 §. qui uniuersas, de constit. cum omnes, & ideo
 de iure communi uniuersitas nõ potest aliquẽ
 relegare cum sit meri imperij. C. de sententijs. l.
 nulli. ff. de iudi. l. 2. §. fi. ¶ Item probatur, ubi ter-
 36 ritorium ibi iacet iurisdic[tio], quæ cuilibet ¶ ter-
 ritorio est annexa. C. ubi & apud quos. l. fin. Et
 hoc patet ex ipso nomine, quia unusquisq[ue] in
 suo territorio habet ius utendi, de uer. sig. l. pu-
 pillus. §. territorium. Et quilibet in suo territo-
 rio est maior. ff. de manu. l. apud eum. in gl. Sed
 castra & oppida habent territoria propria & di-
 stincta ubicunq[ue]; habent tribunalia & magistra-
 tus, de res. sp. c. cū ad sedẽ. per Inn. Ergo ratione
 territorij concessi uel præscripti, etiam merum
 imperium continetur. ¶ Itẽ etiã probatur alia
 37 ratione, quæcunq[ue]; ¶ cõpetunt alicui per modu[m]
 signati, cõpetunt per modu[m] signati. ff. de ser. ur.
 præd. l. hæc autem iura, ubi qui retinet fenestrã
 retinet seruitutem, sic qui longo tẽpore tenuit
 furcas erectas habet imperium, & uiam signi.
 Quinimo locus in quo sunt furcæ erectæ, est fa-
 ctus publicus, & dominus patiens sibi præiudi-
 cat secundum Andr. de Pisis, & ponit Bar. in l. si
 prius. §. si proprius, de mortuo inferendo. ¶ Itẽ
 probatur merum imp. posse præscribi, nã talis
 p[re]scriptio potest considerari duob. mod. prout
 ad uniuersitatem procedit inspiciẽtẽ personã
 cui p[re]stat obediẽtia, & hoc modo ista cõsue-
 tudo ẽ uniuersorũ, & territorii. l. uẽditor. §. si cõ-
 stat. ff. cõia p[re]di. ¶ Itẽ prout a possidẽtẽ p[re]cedit

Speculum principum, Petri Bellugę.

in præiudicium superiorum cuius ius usurpatur. Et hoc modo est præscriptio non consuetudo, quia Titius possidēs, & Seius paties sunt duæ personæ, quæ non possunt facere consuetudinem, modo ista duo simul iuncta, scilicet consuetudo & præscriptio sunt iuncta & annexa. Si consuetudo dat merum imperium sic & præscriptio ei annexa. Et ualet talis consuetudo, ut tueatur possidentem contra subditos, & præscriptio tueatur eundem contra superiorem, arg. C. de his qui à non domino manumi. l. fin.

38 ¶ Item probatur sic, ius gentium ¶ hñ p titulo, ut patet in his, q̄ in nullius bonis sunt. Et ideo occupantibus conceduntur, dñia namq; rerum oim & iurisdictionum à possessione cœperunt. ff. de acq. pos. l. 1. in prin. Et ideo dicit Bal. in d. l. 1. C. de emanc. lib. quòd hodie ubicunque iurisdictiones uacant, ut in regnis infidelium, apud quos non est uera dignitas, neque uera iurisdictione occupanti conceduntur catholico, ut fuit de regno Hispaniæ, ut not. gl. decreti quam ipse non allegat, credo quòd dicat de glo. in ca. Adrianus. 62. distin. & idem si aliquis rex esset Christianus, & fieret hæreticus, nam cum perdat ueram iurisdictionem, & uacat, conceditur catholico occupanti, quia hoc ex iure gentium nascitur quòd est immutabile. ff. de iusti. & iur. Lex hoc. Et istas rationes ipsarum rerum ueritas introduxit, quia impossibile est uiuere sine magistratibus & sine iustitia, iuxta illud: Pacite iustitiam coram domino, &c. Tob. 1. 3. ff. de iust. & iur. l. 3. §. & post originem, & in auth. ut oēs obediunt iudicibus prouinci. in principio. Multo fortius sunt ualidæ iurisdictiones, quæ procedunt à consensu obedientium sponte, ar. C. de tran. l. fin. & de agri. & cens. l. si coloni. & l. militibus. Qui enim prohibet alicui ne submittere possit in sui præiudicium... certe nihil. C. de tral. l. fin. Et superior negligendo puta spacio xl. annorum uidetur ius suum habuisse pro derelicto, uel saltim alteri concessisse. ff. de damno in factis. l. si prætori, in princip. de prob. l. proculca, ergo præscriptum est imperium. ¶ Item probatur, nam præsidēs prouinciarum & cæteri officiales debent conseruare consuetudines locorum ff. de officio proconsulis. l. obseruare. §. penulti. qui fil. sint legit. habemus ideo iurisdictionem ex consuetudine introductam. ¶ Item id uidetur melius probari posse quòd iudices teneantur seruare consuetudinem per l. missi opinatores, de exac. tributorum, lib. 10. & per l. 2. C. quæ admodum test. aper. ff. de test. l. 3. §. si. imo dicit Bar. quòd index de per se debet illam quærere, merito debeat seruare consuetudinem maxime præscriptam, per quam merum imperium est translatum in militem uel alium præscribentē.

39 ¶ Item hoc probatur, nam in terra & mari præscribitur castrum. C. de fundis limitrophis. l. quicumque castellorum, lib. 11. ¶ Item præscribitur ius piscandi solum in aliqua maris parti-

cula, de diuersis & tempor. præscri. l. si quisque. ¶ Item præscribitur ius corrigendi, de off. ord. c. irrefragabili. §. excessus, quòd est meri imperio ergo præscribitur merum imperium. ¶ Item & præscribitur ius imponendi ne alius adeatur, ipso postposito in delictis, de off. archi. ¶ Item officium dandi tutores & curatores, & auctoritates imponendi. C. de emanc. lib. 1. r. & fi. ¶ Item ius eligendi imperatorem, ut notatur, in ca. ad apostolicæ, de re iudi. lib. 6. in ultima glo. Et cõmuniter dicitur, quòd consuetudo est omnium origo forma & principium, iuxta illud Aristotelis. Consuetudo, est altera natura. & ideo merito seruanda. C. de petit. bonorum subla. l. 1. li. 10. Et de exact. tribu. l. missi opinatores. ff. de orig. iur. l. 2. in principi. ¶ Item certum est, quòd aliqui possunt esse domini temporales principales alios dominos sub se habentes. C. de hæreti. auth. si non dominus. Et hoc esse non potest, nisi ab ipsa uniuersali consuetudine, aut principali concessione. ¶ Item ut etiam expressum in feudali iurisdictione quòd præscribatur, iuxta col. si de feudo fuerit cont. in c. si qui per 30. de feudo dato, in uicem. l. commiss. §. fina. ¶ Item hoc probatur auctoritate gl. in l. si. de præsc. longi tempo. quæ dicit quòd potestates terratum habent iurisdictionem ex consuetudine, per qua faciunt gl. in c. quanto, de off. ordin. & in c. conquestus. 9. q. 3. & in l. uiros. C. de diuersis offic. lib. 12. & facit. l. magistratui. ff. ad municipa. Et hæc sunt rationes doc. hinc & inde tactis aliquibus per me additis. Quid ergo dicendū in hoc quotidiano, licet uulgato dubio, & scias quòd hanc quæstionem publice disputauit Francisc. Aretij, & alleg. pro & contra, & nihil concludit. Iacob. de Arena tenuit quòd merum imperium non possit præscribi, et per tantum tps, cuius non stat memoria in contrarium, quoniam merum solum datur per uiam legis, alle. C. de fundis patrimonialibus. iure emphyteutici. cum si, Iacob. de Beluiso etiam publice disputauit, ut ponit Cyn. in l. 1. C. de emancipa. liberorum, & concludit quòd si allegetur priuilegium obtentum, super mero imperio habentis potestatem id concedendi, quamuis non producat, sed ad illius probationem adducatur uel allegetur tempus, quòd sufficit. ff. de usuris. l. cum de in rem uerso, de censibus. ca. peruenit, & quòd ibi not. Petrus & Cyn. in dicta l. 1. C. de emanc. lib. qui tenet indistincte merum imperium præscriptibile, quoniã potest per priuilegium concedi, ergo & consuetudine cū illa parificentur, de iudi. nouit. 9. q. 3. §. conquestus. ¶ Item quia præscriptio uel consuetudo præscripta dat priuilegium, de uerb. sign. cap. super quibusdam, & cap. in his, Bart. ubique tam in l. prima. ff. de damno infecto, quàm in l. prima. §. denique, de aqua pluuiæ arcend. tenent, tam ex priuilegio, quàm ex præscripta consuetudine quæri posse. Et idem post multa tenet Bal. in l. prima, de emancip.

emanci. libe. & in l. imperium, de iuri. omn. iud. Hostien. dicit quod consuetudo bene potest dare iurisdictionem non habenti, ut in c. cum contingat, de foro compe. non merum imperium, dominus Ant. quem videtur sequi dom. meus Ludouicus Romanus, de urbe, in c. cum contingat, & dictus domi. Ludoui. in l. prima §. denique, de aqua plu. arcen. distinguunt, quod quaedam sunt meri imperij seruata in priuilegium principis, de quibus notatur, in c. quod translationem, de officio legati, & in ca. sicut unire, de exc. prelato. & in l. fina. C. si contra ius vel utili. publi. Et hec sunt impræscriptibilia, quia sunt reseruata in signum supreme potestatis, ad hoc communiter allegatur, quod not. Innocen. in c. bonę de postul. prelato. & l. comperit. C. de præscrip. 30. annorum ¶ Quaedam sunt meri imperij, quæ solam competunt principi, non tamen in signum supreme potestatis, ut creare notarios, legitimare, concedere uectigalia uel pedagia aut studiorum priuilegia, & ista sunt quælibilia consuetudine, ut dicunt doct. de verbo. sig. in iis, & quod no. Innocen. in c. cum P. tabellio, de fide instrum. Quaedam sunt meri imperij ordinē concernentia specialem, & ista quæri nō possunt consuetudine, de exc. prelato. accedentibus, & c. quanto. de consuetudine. Quædam sunt meri imperij, quæ priuilegio uel lege conceduntur capiti prouincię, q̄ nobili officio expeditur, & pp̄ finem publicę utilitatis principaliter ut cognitio criminaliū, & hæc a priuato consuetudine non querunt. Sed si habet territorium uel alios subiectos uel aliquā præminentiam in seruiētes, ut Cap. pōt quæri, qđ est meri imperij per inferiorem prelato, sicut per inferiores magistratus, ut dicunt tenere Bar. in d. l. prima, de aqua plu. arcen. & in l. 1. de summa trini. Et hanc quætionem tenent domini de rota sua q. 310. allegat. de præscr. aud. & c. cū olim. 16. q. 3. quicunq; de offi. ord. c. dilecto, cum similibus. Aduerte quoniam ista sic ruditer dicta modicum saporis habent. Sed diuidamus iurisdictionem ecclesiasticam a seculari, propter diuersas earum iurisdictiones & diuersos effectus. Et uideamus primo de ecclesiastica, si ecclesiastica iurisdictione uel imperium est acquisibile præscriptione. Et certe multa sunt, quæ pertinent ad supremum imperiū, & in signum uniuersalis dominij & priuilegij singulari apostolico, id est summo pontifici, quia dicitur dominus omnium rerum ecclesię. in c. oportebat. 60. distin. & potest dare & auferre rem unius ecclesię & dare alteri, ut ibi notatur, & 16. q. 1. ecclesię, & hoc non est quælibilia præscriptione uel consuetudine, cū prelati ecclesiariū prætextu consuetudinis modicum solum possunt donare, de don. c. cæterum. ¶ Item in iis quæ sunt sibi in plenitudinem potestatis reseruata, ut sunt fere omnia, quæ non sunt cōtra articulos fidei, ut notatur in c. de illo. 32. di. uel quæ nō sint cōtra apo-

stolum. 25. q. 1. sunt quidam, in c. non est, de uoto, & in c. cū ad monasteriū. de statu monacho. illa non sunt quælibilia præscriptinne per inferiorem, sed dī potius corruptela contraria consuetudo, & multa exēpla possunt poni ex notatis in c. qđ translationē, de officio legati, & in l. fi. de præscriptionibus C. per Bal. Idē est dicendū de aliquibus reseruatis pontificibus ex ordinis prærogatiua, illa non sunt quælibilia præscriptione uel consuetudine, per non habentē illum ordinem parem, per quem possunt tales ordines exerceri sicut not. in cap. quanto, de consuetudine, & in ca. aquam. de conse. ecclesię uel altaris, & est mirabile, quia licet possent priuilegia concedi per summum pontificem in minoribus constitutis, ut no. in dicto c. quanto de consuetudine, non tamen ipsa consuetudine uel præscriptione, ut ibi. Et est ratio, quia plus potest priuilegium quo princeps utitur ex potestate suprema, quam consuetudo. Nam Papa potest mere laico committere causam ¶ spirituales, ut 37. distin. uerum 96. bene quidem, & notatur in c. decernimus, de iudiciis, & tamē ex consuetudine laicus id querere non posset, 11. q. 3. c. inolita. Et non mirum, quia maior est auctoritas papę, quam sanctorum auctoritas. 20 d. de libellis ergo maior quam populi introducentis consuetudinem. ¶ Item quia eam reprobat, de elect. c. quia sæpē, de consuetud. quanto, cum similibus. Nam nemo attentare potest sedi apostolicę reseruata. 17. distin. huic sedi, & 3. distin. cap. porro. ¶ Or uideamus de iurisdictione & mero imperio, quod habent episcopi in suis episcopatibus, quæ sunt sibi reseruata, ut quasi præsi illius prouincię & habenti territorium in illa prouincia, secundum opi. gl. in c. quod translationē, de officio legati. quod episcopus habet territorium, & an sit uerum dicemus statim, & an sua iurisdictione & suum merum imperium sit præscriptibile? Et certe de eorum iurisdictione ¶ bassa, non est dubium, quia præscriptibilis est etiam per non habentem aliqualem iurisdictionem, iste est casus, & alibi melius non probatur in c. cum contingat de foro competen. & ita loquitur etiam opinio Hostien. dicentis, iurisdictionem ex consuetudine posse quari. Sed nō merum imperiū, quia a lege datur l. 1. ff. de officio eius cui mādata est iurisdictione, ergo nō queritur consuetudine, ut in l. iure emphiteotici. C. de fundis patri. scđm Iacob. de Arena. ¶ Aduerte, episcopus in tota sua diocesi iurisdictionem habet ¶ ordinariā, de offi. ordi. ca. cum episcopus lib. 6. Attamen episcopus non habet proprie territorium neq; sua iurisdictione uel imperium coheret ¶ territorio proprie sicut aliorum ordinariorom, ut in l. fina. C. ubi & apud quos, quāuis tex. iuris canonici uideantur sentire contra in capitulo ut animarum, de constitu. libr. 6. & in dicto cap. cum episcopus, & melius in cap. omnes basilicę.

Speculum Principum, Petri Bellugæ.

sicut. 16. q. 7. ubi textus dicit quod ecclesie episcopi
 48 patus sunt iuxta suum territorium constituti.
 Et Ioan. And. & alij in dicto cap. cum animarum,
 tenent quod episcopi habent territorium, & du-
 bitant de inferioribus. Sed illorum dictum tu
 intelligas respectiue, scilicet respectu finium dio-
 cesum, de quibus in cap. cum causam, de proba.
 non autem quod eorum iurisdictio coheret
 territorio, quia adheret solo alieno, & sic omnis
 iurisdictio episcopi esset regis, & sic exponere
 territorium, id est diocesim. Et ita videtur quod
 Bar. velit istud limitare in l. 1. ff. de officio præ-
 fectionis vrbis, quamuis primo videatur tenere con-
 trarium, & sic caue ne erres. ¶ Sed elegantius
 loquitur & planius Oldra. in suis consiliis, con-
 silio. 17. dicens expresse quod episcopus non
 habet territorium, & dicit quod id lex expresse
 disponit. Nam si quis episcopus pronunciauit
 inter clericos, iudex secularis executioni trade-
 re debet, & hoc ideo quia episcopus non habet
 49 potestatem, & realiter executandi, in aucten. de
 sanct. episcopis. §. si quis vero litigantium. Et
 etiam demum subdit, quod episcopus non est
 ordinarius ratione territorij, quia si sic esset, si-
 militer haberet iurisdictionem & potestatem
 in laicos sicut in clericos. Et ideo dicit Bald. in
 dicta. l. 1. ff. de officio præfec. vrbis, quod tran-
 sumptiue, quilibet ordinarius habet territo-
 rium, hoc est dicere, quod infra certos limites
 locales, potest uti sua iurisdictio. Et isto mo-
 do archidiaconus infra limites archidiaconatus
 50 habet ordinariam, & suum territorium, &
 sic de ceteris prælatibus, puta abbatibus, in suis
 monasteriis, & monachis plebanis, & aliis qui
 sunt ordinarii, & possunt excommunicare, ut
 not. in dicto cap. ab ecclesiarum, de excess. præ-
 la. ad hæc. 16. q. 1. alia est. Et inter hos non est du-
 bium, quin ea quæ sunt iurisdictiois, possunt
 præscribi & consuetudine quæri, imo ea quæ sunt
 meri imperij, quia in habentibus symbolum,
 51 & facilius est transitus, quia ex quo sunt iam ordi-
 nati, & alias habent iurisdictionem facilius est
 acquisitio consuetudine vel præscriptione. Et
 hoc tenent domini de Rota. sua conclusio. 309.
 allegant de præscript. audit. & cap. cum olim.
 16. q. 3. quicunque, de officio ordi. dilecto, de ex-
 cess. præla. accedentibus. Et idem esset de Cap. pro-
 pter præminentiam, quam alias de iure habent
 Ad hoc licet non allegent, est casus in c. irrefra-
 gabili. §. excessus, de officio ordi. per quæ potest con-
 cludi, quod tales possunt præscribere potestatem
 excommunicandi, incarcerandi, & alia agendi,
 quæ sunt de mero imperio, iuxta notata, in ca.
 qualiter & quoniam. il. 2. de accusa. Ad hoc de appel-
 la. dilectis, & c. significauit, & c. dilecto, de senten-
 tia excommunicata. Et sic potest esse conclusio, quod
 isti possunt omnia quæ sunt episcopalis pote-
 52 statis & præscribere, siue sit de lege diocesana,
 siue de lege iurisdictiois, postquam non sunt de
 his quæ sunt ordinis pontificalis, vel ab eisdem de-

penden. ut supra vidisti. & ut intelligas, Inno. &
 Host. loquuntur iuridice, ut intelligas modicam
 iurisdictionem, omnem illam quæ non concludit ea
 quæ sunt ordinis, & bene videntur ipsi innue-
 re, cum dicunt, quod non possunt clericum depo-
 nere, & est verum, quoniam id ordinis est pontifica-
 lis, & nequit dari consuetudine secundum eos, &
 idem sequitur Ioan. And. in ca. irrefragabili. §. ex-
 cessus. de officio ordi. ¶ Sed dubitatur an priuata
 personæ non habenti alias iurisdictionem, pos-
 sit consuetudo dare iurisdictionem, id est pote-
 statem cognoscendi de lenibus criminibus,
 vel excommunicandi? Et Ioan. An. videtur tene-
 re quod non perno. de officio archi. ca. cum satis. cum
 sequen. licet secus dicat, c. prælati de elec. c. du-
 dum, & c. cum ab ecclesiarum, de officio ordi. c. con-
 querentis in glos. sicut ordo, ubi dicit Ioan. An.
 priuatum consuetudine quærere non posse po-
 testatem audiendi confessiones, vel audiendi
 ea quæ sunt curæ, in c. olim. de præscr. tenet sim-
 plicem clericum dummodo præsit alicui posse quæ-
 rere consuetudine potestatem excommunican-
 di. Nam si episcopus potest expresse illa commit-
 tere & delegare, sic & potest tacita patientia tran-
 sferre. Et hanc opinionem tenent domini de
 Rota, sua q. 409. Et idem tenent Inno. in c. qua-
 sicut, de his quæ sunt a maiori parte capituli,
 dum tamen iste qui quærit consuetudine alias præ-
 scriptione, habeat aliquam præminentiam,
 per quam in subiectos habeat prælationem, istam
 potestatem potest quærere. Et ista fundantur per di-
 ctum c. cum contingat, de foro competen. &
 per c. irrefragabili. §. excessus. de officio ordi. Et sic
 expeditus est punctus iste quo ad iurisdictionem
 ecclesiasticam. ¶ Nunc videamus quid iu-
 ris in iurisdictioe seculari, & mero imperio,
 an ista sint quælibet consuetudine præscripta
 53 ¶ Hic aduerte, a principio iurisdictio, & omnis
 potestas fuit regia, nam iure regio gentes ui-
 uebant, ut in l. 2. in principio. ff. de origine iu-
 ris, ex post per usurpationem fuit populi, ut ibi
 quia expulsis Regibus, & eorum dominiis, ut
 in §. exactis, demum populus omnem iuris-
 dictionem in imperatorem transtulit, instituta,
 de iure naturali. §. sed quod principi C. de
 ueteri iure enuclean. l. 2. §. cum enim. Et sic fuit
 ipsa monarchia per tyranniam cepta, & prin-
 cipes regebant omnem iurisdictionem. De
 quo uide late quæ scripsi in isto titulo, in §. ue-
 niamus, super materia amortizationum, cum-
 que princeps non posset de per se iurisdictio-
 nem & imperium regere, creauit suos officia-
 les, & cui committebat prouinciam, illi com-
 mittebat merum imperium, & non poterat per
 alium exercere citra crimen l. iuliam maiestatis.
 l. 3. §. qui se ff. ad l. iuliam maiesta. Denuo creatæ
 sunt a principibus aliquæ dignitates, & ali-
 54 quæ ipsa consuetudine & introductæ, ducatus
 h Marchionatus, & comitatus, ut uides in feu. quod
 sit Dux, Marchio & c. Et isti habebant iurisdictio-
 nem & me-

De iurisd. & c. Rub. 22. In §. & Quia quotidiana. 123

& merum imperium : quia fuit iam consuetudine usurpatum, quod esset in commercio, & princeps illis concedebat expresse. Et hoc est quod uoluit Bald. in §. eadem, de l. Corradi. in feud. Ideo autem dixi, quod princeps illis concedebat, quoniam alias de iure merum imperium non ueniebat, nec transferebatur, nisi princeps specialiter concederet, ut dixit Bal. in l. j. ff. de off. pref. urbis. alleg. l. 1. de off. eius cui in data est iurisd. ¶ Item fuerunt aliqua baroniae creatae, quae habent iurisdictionem & imperium, etiam ab antiqua consuetudine, ut in c. dilect. de off. ordi. ¶ Et sic uides quod merum imperium fuit etiam intra prouincias generales diuisum, & alij exercebant illum inter suos, quae hi qui prouincias regebant. ¶ Item aliqua ciuitates Lombardiae, hoc habuerunt in privilegio, a Frederico Imperatore, ut in 10. col. de pace constantiae. c. 1. Et sic merum imperium fuit profanatum, & in commercio, tam ex privilegio, & alias. ¶ Nunc ad propositum redeundo, an iurisd. & merum imperium sunt de iure prescriptibilia, & consuetudine quae sibi? Et tunc si tu loquaris de illo supremo imperio, quod princeps uel rex habet in suo regno, ut dominus & protector, de quo in l. bene a Zenone. C. de quodrien. prescript. & in l. de precatio. ff. ad l. Rhodiam, de fact. super quo fundatur obedientia uassalli, & quod non fuerint eius imperio & ditioni subditi, & istud est, clarum quod nullus in regno potest acquirere consuetudine uel prescriptione, quia ut accessit id querere non possunt nam non decet a capite membra discedere, in cap. cum non deceat, de prescrip. Et quod non. Ioan. de Leguidiano. in cap. cum ex officij, de prescrip. Ad hoc illa notat singulariter Inno. in c. bonae. de post. praes. & l. comperit. de prescrip. xxx. ann. C. 90. distin. c. nulla. Et hoc etiam dicit Ant. de But. in dicto c. cum contingat. de foro compet. Et ita potest intelligi, quod scribit Bart. in l. hostes, de captiuis. saluo quia non bene considerant super exemptione regum Hispaniae, quia habent iustum titulum ut diximus supra, de isto titulo tractando materiam amortizationum, & sic ipsi non curant de prescriptione, quia illa non indigent. ¶ Sed ex hoc potest dici, quod in quantum Ianuenses Florentini Senenses, & Veneti & alij uolunt se dicere exemptos ab imperio, nisi habeant privilegium Imperatoris, ut dicit Bar. in d. l. hostes, quod dicunt Veneti se habere, quod consuetudine uel prescriptione dictam exemptionem non possunt querere, sed talis exemptio est tyrannica. Ad hoc l. decernimus. C. de fact. eccl. Et quod ibi Bald. dicens, dico in primis quod prouinciae, quae consueuerunt regi per principes & reges, debent esse sub eorum naturali dominio natura, id est de iure gentium. ff. de iustitia & iure. l. ex hoc iure. ¶ Et si aliquis accipit ibi dominium contra uoluntatem regis uel principis,

ille est tyrannus, ut dicit ibi esse text. Et sic quo ad querendum illam exemptionem non sufficit consuetudo uel prescriptio. ¶ Non curo pronunc. si ualet electio eius dic. uel exercitium meri imperij, quia dicemus infra, solum est improbanda exemptio si illam praecedant, & pro hoc dictum Petri & Cyn. quod refert Bald. ibi in l. 2. C. de cond. ob causam. dicentium, quod nobiles Barones qui habent baronias allodiales, non possunt pretendere, quod non sint sub principis imperio dicendo, quod si hoc pretendunt, de facto hoc faciunt. ¶ Nam nemo est qui non sit sub uniuersali imperio principis, uel quod non debeat subire secundum eos, & ideo nequeunt pretendere, quod pactum eorum habeat uim legis. & sic l. Caesar, de publica. & l. 1. de don. inter uirum & uxorem, non habent locum in eis, quoniam ista sunt in uim singularis prerogatiuae principibus reseruate. ¶ Item ex hac prerogatiua principis, semper penes principem aliquid habet restare de iurisdictione in regno, et si in alium merum imperium transferatur, quia nulla iurisd. baronum, posset sustinere commissores criminis lese maiestatis, falsatores monetae, plagiarios uel hereticos, etiam sub pretextu antiquae & praescriptae consuetudinis, quoniam illa sunt principi reseruate, merito imprescriptibilia, quod non. Inno. in c. bonae. de post. praetorum. Ad hoc l. comperit. de prescrip. 30. ann. C. & quod non. gl. in c. uoluimus. 16. q. 4. Et dominus Ant. de But. in c. cum contingat. de foro compet. Et sic etiam quod forus regni non prouidisset principi cessarent salui dicti casus ob prerogatiuam principalis dominij reseruari. Et ab ista singulari prerogatiua nunquam per quamcunque concessionem se uidetur princeps expropriare. Et sic intelligas dictum Bald. in feud. titulo quid sit inuestitura dicentis, quod princeps non potest alienare uel iurisdictionem, pro quo facit, licet ipse non alleget. l. legatus. ff. de officio praesidis. Et quod not. gl. singularis in c. super questionum, de officio delega. & dicit Bald. in l. 1. ff. de officio praef. urbis, allegando Bar. in l. prohibere. §. plane, quod ui aut clam. quod princeps non potest concedere priuato suam supremam potestatem, quoniam ista loquuntur quo ad ea quae tangunt superioritatem & supremam dominij & principi peculiaritatem. ¶ Sed quo ad aliam iurisdictionem quae est in commercio, & potest in contractu transire, consuetudine & privilegio totaliter transit totum illius dominium, in eum cui est facta translatio; ex quo hoc agitur ut transferatur. Ad hoc de off. ordi. c. passo, in gl. & c. irrefragabili. c. excessus. de off. ordi. Et uide quod non. D. Anto. de But. in c. cum contingat, de foro compet. in notab. ¶ Nunc ad propositum redeundo, illa quae sunt in singularem prerogatiuam, & supremi imperij, clara est non

non sunt quælibet consuetudine, vel præscri-
 ptione. ¶ Alia sunt quæ sunt etiam de princi-
 pis imperio, & maximo, non tamen in signum
 supremæ potestatis, vt creare notarios, legiti-
 mare, concedere vectigalia, vel pedagia, aut stu-
 diorum priuilegia, & alia, de quibus vide Bald.
 in l. imperium. ff. de iurisd. om. iud. Et ista bene
 possunt quæri cōsuetudine. Et intellige de præ-
 scripta, vt not. in c. Cumana. de elec. Nam aliàs,
 vt supra in principio diximus, posset per prin-
 cipem reuocari. Et quod ista sint quælibet cō-
 suetudine, probatur per ca. super quibusdam.
 de verborum significatione. Ad hoc quod not.
 Innoc. in c. cum P. tabellio. de fid. instru. ¶ Scias
 tamen quod hæc cōsuetudo habet esse præscri-
 pta, & tanti temporis, cuius cōtrarium memo-
 ria non existat secundū Inno. in d. c. super qui-
 busdam. de verborum sig. Et est ratio secundū
 glo. auream ibi. & secundū Inno. in c. cum in
 apostolica. de simonia, quia illa consuetudo cu-
 ius in contrarium memoria non existit, ius siue
 priuilegium inducit. ff. de aqu. quotid. & æstiu. l.
 hoc iure. §. ductus aquæ. ff. de aqua plu. arcen. l.
 1. §. fin. 3. q. 6. c. hoc quippe. p. q. 3. cap. conque-
 stus. 70. dif. mos antiquus. c. de testa. Et sic quo-
 ad prædicta acquirenda, non sufficeret præscri-
 ptio, quia illa non est habilis ad id quærendū vt
 sentit Bal. in d. l. r. C. de emanci. ltb. dum dicit
 quod tabellionum creatio nō potest quæri præ-
 scriptione. Allegat dictum Inno. in c. cum P. ta-
 bellio. Sed vt dicit Inno. bene potest quæri con-
 suetudine. Et est ratio differentie, quia in con-
 suetudine concurrunt duo, consensus populi,
 qui sunt plures, seu vniuersitatis, qui populus
 potest iurisdictionem dare. de offi. ordi. c. cū ab
 ecclesiarum. In præscriptione autem non sic:
 quia solum agitur de facto præscribentis, & pa-
 tientia eius, contra quem præscribitur. ¶ Item
 quia in hac longissima consuetudine præscri-
 pta, non est necessarius titulus præscribentis, vt
 in text. singulari, in l. hoc iure. §. ductus aquæ. ff.
 de aqua quoti. & æstiu. quod est forte necessa-
 riū in præscriptione talium rerum, vbi possent
 præscribi, & si incorporales sint. Et sic non ob-
 staret. l. si quis diuturno. ff. si seruitus vendice-
 tur. Ad hoc quod no. gl. in l. cum de in rem ver-
 so. ff. de usuris. & quod not. Andreas de Barulo,
 in l. cum scimus. C. de agricol. & sensu. libr. 10. 7
 ¶ Ad primum quod no. Ioan. Andr. in nouella,
 in c. dilecto. de of. ord. addo etiam aliam ratio-
 nem. Nam cum ius commune faciat contra
 istos, talia volentes præscribere, necessario ha-
 bent quærere tam longa consuetudine, argum.
 ca. ad decimas. de resti. spoliato. & c. PP. de præ-
 scrip. libr. 6. haberet allegare titulum. ¶ Et scias
 quod in præscriptionibus talium iurium, in ca-
 su in quo possunt præscribi, vtpotē cum titulo,
 63. est necessaria scientia, † & patientia principis,
 vel illius, contra quem præscribitur, sicut in cæ-
 teris iurib. incorporatis, in l. 2. C. de ser. & aqua.

Et hoc tenet Bar. in l. si publicanus, de publica.
 ¶ Hoc tamen fallit in præscriptione, vel consue-
 tudine tanti temporis, cuius initij memoria in
 contrarium non existat. vt l. hoc iure. §. ductus
 aquæ. ff. de aqua quotidiana & æstiu. in gloss.
 quamuis Barto. in d. l. si publicanus, & in l. r. de
 aqua pluuiali arcen. videatur dicere contra-
 rium. intelligatur ergo de præscriptione, vel cō-
 suetudine minori tempore introducta. Et de il-
 la dicit gl. in ca. frustra. 8. dist. quod illa requirit
 scientiam & patientiam principis, de quo dicit
 vt not. in c. fi. de consue. Et sic quotiens de ta-
 lium consuetudine agitur uel dubitatur, tu ad-
 uocatus, non te fundes super præscriptione, sed
 super antiqua consuetudine, & tanti temporis,
 cuius initij non fit memoria, aliàs non obtine-
 res. Hoc verum credo, nisi haberet priuilegium
 de quo esset dubium, an principis concessio in-
 præiudicium successoris, uel aliàs ualeret, quia
 64. tunc si super illo allegatur † quadragenaria præ-
 scriptio, tutus est etiam contra principem, iste
 est casus iuncta gl. in l. si. C. de fun. patrimo. lib.
 11. Quem casum nota, quia singularis est. Et
 quamuis doctores exemplificent in dictis rega-
 lijs, idem iuris est in portibus maris, & alijs re-
 galijs, de quibus in feud. quæ sint regalia. ¶ Ad
 hoc allego tibi duo iura singularia. l. sanè si ma-
 re. ff. de iure iur. & l. si priusquam, de diuersis &
 tempo. præscri. iunctis gloss. ¶ Restat uidere de
 mero imperio & iurisdictione, prouti est ius a-
 nimaduertēdi in facinorosos homines, de quo
 in l. imperium. Et tunc aut consideramus cum
 prout iusta iurisdictione, uel imperium est com-
 municatū priuatis, & etiam pertinet ad priua-
 tam utilitatē, & alius priuatus quærit illud præ-
 scribere, tunc iurisdictiones & imperia præscri-
 buntur, ut cætera rerum dominia, cum æquipa-
 rent dominium & iurisdictione. h. qui furere. ff. de
 sta. hominum, & sic præscribuntur, ut etiam ex-
 teræ seruitutes, ut in l. fin. C. de præscrip. longi
 temporis, habita differentia, de qua in l. si quis
 emptiones. de longi temporis præscrip. C. Maxi-
 me si præscribit iurisdictionē, uel imperium co-
 hæretē territorio, ut in l. si. C. ubi & apud quos,
 quoniam eo casu eodem tempore præscribitur
 iurisdictione tanquam plantata & annexa terri-
 torio q. ab eo nō diuiditur, imo transferē cum
 eo. ff. de contahenda emptione. l. in modicis,
 & de iure patrona. ex literis, de re iud. cap. cum
 Bertholdus, argum. l. 1. §. cum urbem. ff. de offi.
 præfect. urbis. ¶ Si autem loquamur de iurisdic-
 tione, uel imperio, quærendo cōsuetudine, uel
 præscriptione a principe, & tunc aut adest titu-
 lus præscribenti, licet minus iustus, sed dubita-
 bilis, & tunc 40. annis præscribitur etiam con-
 tra fiscum, ut in l. final. de fundis patrimoniali-
 bus. C. libr. 11. Aut non adest titulus, & tunc est
 necessarium tantum tempus, cuius initij nō fit
 memoria. Et hæc est opinio Guillelmi de Cu-
 gno. in l. imperium. ff. de iurisdictione om. iu-
 dicum,

De iurisd. &c. Rub. 22. In §. & Quia quotidiana. 124

dicum, dicentis quod ad nouiter querendum imperium per eum qui alias nullam habet iurisdictionem, † tunc requiritur tempus cuius contrarij memoria non existat, quia causam habet discontinuam. Allegat. l. hoc iure. §. ductus aque. de aqua quotidiana & æstiva. Bald. dicit quod non est uerum quod iurisdicção, uel imperium in præscriptione habeat causam discontinuam, nam ut ipse dicit in præscriptione iurisdictionis, uel imperij tria considerantur. Primo actum superioris scientis & patientis: superiorem appellat eum, ad quem pertinet ille locus ex natura loci, id est exitus. ff. de iudicij. l. insula. Nam sine eius scientia præscriptio non procedit. de postulat. prelatorum. bone. per Innocen. ff. de aqua pluuiali arcenda. l. 1. §. p. c. per Bar. & in l. si publicanus. ff. de publicanis. Et secundum eum in l. 1. C. de emancip. liberorum. ista scientia & patientia habet causam continuam. Allegat. de contrah. stipul. l. magnam. C. ¶ Secundo actum præscribentis, & iste in genere suo est continuus, quia cum tribunal habet eius statuta vigent. C. de hæretic. l. Arriani. Sed in singularibus actionibus non est continuus, non enim semper dijudicat. de ferijs. l. finali. ¶ Tertio factum inferioris obedientis, quam obedientiam pati, & silentij, non est dubium quod est continua. argum. l. dedi, in prin. de cond. ob. causam, dicens, non esse sic in seruitute aque ductus, quia prædia non dñr obedire, vnde passiva possessio, non firmatur in animo, sed constat ex facto, & ideo naturalis quasi possessio ibi attenditur, non quasi civilis, ut no. per Butrig. iusti. de actio. §. ea que. secundum Bal. ubi supra, nihil aliud in hoc pñcto boni dicentē, nisi quod nititur reprehendere Guiller. qui bene loquitur in dicto §. & si non in causa. Nam cum contra præscribentes faciat ius commune cum

66 princeps fundet suam intentionem † in regno, de iure communi, & sic merito autem in præscriptione est necessaria allegato titoli, & tunc præscribitur quadraginta annis, uti est dictum, aut non habet titulum, & tunc tanti temporis est necessaria præscriptio, cuius initij nõ sit memoria. ¶ Iste est casus in c. 1. de præscrip. lib. 6. & necessario de iure sic habemus dicere. ¶ Tum

67 quia sic iure introductum est. † Tum quia is qui sine titulo & modico tempore se dicet merum imperium præscripsisse, dicet et se criminatum, & usurpatorem regie iurisdictionis & præminentie, & sic capite puniendum. l. facti affatus. & ibi Bald. C. de diuersis rescriptis. ¶ Item quia incidet in crimen. l. Iulie maiestatis se gerendo pro magistratu. l. 3. §. qui se. ff. ad l. Iuliam maie. Et sic merito talis non præscribit præscriptione, sed cum titulo 40. ann. sine eo pertantum tempus, cuius contrarij memoria non existat. Et secundum hanc distinctionem intellige glossas iur. civilis, & tex. & dicta doctorum dicentium, merum imperium posse quæri præscri

ptione, uel præscripta consuetudine, ut gloss. in authen. de defen. ciuita. §. nullam. & in L. uiros. C. de diuersis officijs. l. 12. & in l. more, de iurisdicção omnium iud. Et sic intellige. l. 1. cum ibi nota. de emancip. lib. & c. cum contingat, de foro compe. Et quod ibi scribit dominus Ant. de But. & Bar. in l. 1. §. denique. de aqua pluui. arcenda. & Guiller. & Bald. in l. imperium. Et hoc potest dici quod ciuitates Italie, quæ habent priuilegium eligendi & exercendi merum imperium, ut dicunt Veneti, ut refert Bar. in l. hostes. de captiuis. ff. si tale habeat priuilegium etiã quod alias possent impugnari, tuti sunt. 40. annorum præscriptione, & iam fortius tanti temporis, illi autem qui non habent priuilegium ex illa præscr. tanti tps, cuius in trium non sit memoria, tuti sunt. Et sic intellige quæ sentit Bartol. in l. hostes, de captiuis. Pro quo facit dictum Bal. in l. decernimus. C. de sacrosan. eccle. qui approbat electionem ducis Venetorum, ex suo bono regimine & longa consuetudine. ¶ Alii tamen idem Bal. in Rubrica de rerum diuisione, in 2. charta. dicit unum uerbum notabile pro ipsis, quod ex quo Veneti in mari pñt pretendere libertatem, quia non edificauerunt in solo alieno, & quod edificat in mari, est edificantis. Alleg. l. in tantum, de rerum diuisione. Sed saluo honore, nõ credo eum bene dicere, quia ex hoc nõ quæsiuissent iurisdictionem in territorio, quod prætendunt, & eorum dux solum iurisdictionem haberet in ciuitate. ¶ Item quia non est uerum quod non edificauerint in solo alieno, quoniam iurisdicção & territorium in mari est illius domini cuius est terra adiacens, ut in textu singulari, in l. unica, de classicis. libro 10. quem no. gl. in c. ubi maius, de elect. li. 10. & Ange. in l. insula. ff. de iudicis, ergo sua intentio est fundata super priuilegio, uel longa consuetudine, uti est dictum. ¶ Scias tamen quod in quacunque præscriptione istarum quæmetam antorum habet, & si sit quadragenaria, requiritur scientia & patientia principis, ut no. Innoc. in ca. bonæ. de post. prel. & Bar. in l. ff. de aqua pluui. arcen. & in l. si publicanus, de publicanis. etiã ipse idem uoluit idem esse in præscriptione tanti temporis, cuius initij nõ sit memoria, quia non uidetur procedere per dictam. l. hoc iure. §. ductus aque. de aqua pluui. arcenda, & potest esse ratio, quia in præscriptione tanti temporis præsumitur scientia principis, cum

68 aliquid † in regno nequeat fieri tanto tempore quod principes præsumantur ignorare. Faciant notata in l. si tutor, C. de periculo tutorum, & in ca. 1. de postula. prela. In feudali autem iurisdictione acquirenda, dicit esse necessaria 30. annorum præscriptio. De qua uide late per Bal. in l. 1. C. de emancip. libe. limitatem. §. quod si per 30. In tantum autem ex talibus præscriptionibus, fundata est intentio possidentium istas iurisdictiones ab antiquo, ut etiam

de iure

Speculum Principum, Petri Bellugæ.

69 de iure non cogantur ostendere titulū, vt not. Ioan. And. In nouella, post Hostien. in c. dilecto, de off. ordi. Quod hoc facit contra principes, qui castra, & iurisdictiones occupant, nisi ostendatur titulus, qui requiritur, contra iura. C. de rei vendi. l. fina. C. de peti. hared. l. cogi. vt eccle. siastica beneficia. c. 1. Nam sufficit quod sic ab antiquo fuerit obseruatum, licet secus dicat in ecclesiastico iudice, de quo remittit ad Host. in summa, de prescrip. rerum immobilium. §. quæ exigantur, sub §. quantum. ¶ Ad hoc facit quod not. Bart. in l. 2. C. de priuileg. domus Augustalis. lib. 11. vbi milites, & barones aliquid ab antiquo possidentes, non coguntur ostendere titulum. vide ibi Bar. & scias quod in casibus, in quibus ea quæ sunt supremi imperij, quæ prescriptibilia sunt, prescribuntur, & longa consuetudine queruntur, de quibus supra diximus, vt puta in creādis tabellionib. vel legitimacionibus, tales actus non porrigunt effectum ultra territorium facientis qui prescrip. sit, vnde notarius creatus à barone, qui ex priuilegio, vel consuetudine, habet talem potestatem, non posset conficere extra locum instrumentum, etiam ex prorogata iurisdictione secundum Ioannem Andream, in additio. ad Specul. in Specu. titulo de fide iustrumento. §. restat, vers. quid si de iis, secundum Guil. de Cun. Alleg. l. consulta. C. de testa. & l. repetita. C. de episcop. & clericis, cum similibus. Bene tamen confecta in loco probant ubique locorum, vt tenent domini de Rota, sua quæstio. 389. aliās 39. dicentes, quod talia instrumenta probabunt etiam in curia Romana. Ad quod vide Bart. in l. 1. C. de summa Trinitate. Et vide domin. Anton. de Butt. in c. per venerabilem, qui filij sint legitimi. & in c. cum P. Tabell. de fide instrumentorum. ¶ Simili modo legitimatus à barone, talis non succederet in bonis quæ sunt in Realenco, quia in loco rei, sicut vrget lex vel forus, qui prohibent, & talium successorem, quam nō potuit tollere contra istam, in suo loco dispensans cum tali, nam licet in suo loco abstulerit ius, quod potest ex consuetudine, non extra territorium suum id facere potest. Maxime quia per hanc legitimacionem fit præiudicium venientibus ab intestato, & ijs deficientibus fisco qui venit vt ad vacantia bona, non dato legitimo hærede, in istis bonis quæ sunt extra territorium, merito iste comes, vt baro, ex sua legitimacione non poretit illis præiudicare, quia vocandi essent, tanquam in actu eis præiudicali. de adoptio. l. nam ita diuus. ff. Faciunt notata per Bar. in l. Gallus. §. quid si tantum. ff. de libe. & posth. vt notatur in regula, sine culpa. de regul. iuris, in mercuriali. Et ideo dicitur, quod Papa in terris Imperij non legitimat, quia illis qui sunt in territorio Imperij, paratur præiudicium. De quo vide plene notata in ca. per venerabilem; qui filij sint legitimi. Quod est verum sine du-

72 bio, si † legitimatio obtineretur, mortuo eo, de cuius hæreditate agitur, quoniā respectu iuris, saltim ad rem, & illi erant conuocandi, quod non poterat, quia non restrictuales, quia non valet talis legitimatio, quo ad eos, & bonā extra districtum venientibus ab intestato pertinentia (ut est dictum.) Sed si legitimatio obtinetur in vita patris, & sic ante ius quæsitum agnatis, uel cognatis, uel fisco. Et tunc quia ipsis non paratur aliquod præiudicium, non sunt conuocandi vt dixit Bar. ubi supra. Merito postquam habilis & capax sit in loco vbi hæreditas sibi deuenit, ad omnem hæreditatem ubicunque sitam porrigetur effectus. ¶ Faciunt notata in l. 2. C. quemadmodum testamēta aperiantur. & sic habebit hæreditatem vbicunque sitam. Et sic dicas de emancipatis, in loco habili, vt in l. prima. C. de emancipa. libe. licet cōtra hoc uideatur decidere Bald. in l. 1. C. de summa trinitate, in quæstione de statuto disponente, quod filius spurius possit succedere, quod non succedit in bonis in alio territorio, sicut uide ibi eos. ¶ Et extra prædicta potes sumere argumentū, imo potest dici probari expresse, quod quamuis de foro regni nullus possit gaudere uel assecurare in regno, nisi princeps, quod eo quod milites & barones à tanto tempore citra cuius non stat memoria in contrarium: sic usi sunt talem consuetudinem præscriptam, possunt in iudicio prætere, & ex ipsa obtinere, quia talis cōsuetudo dat ius & priuilegium, de uerborum signific. cap. super quibusdam, in gl. & nota. de simonia, cum in apostolica. Et sic assignati in eorum baronijs, non possent abstrahi a regijs officialibus, maxime quia securitas 73 † data alicui, & si dari non possit, data est seruāda secundū Bart. in l. is qui reus. ff. de publ. iud. Faciunt nota. in c. hortamur. 1. q. 9. & quod notat Bal. in l. libertas. ff. de statu hominum. Et uide de Barto. in l. 1. ff. ad l. Iuliam maiestatis. Neque obitat quod per forum regis Petri, est reprobata consuetudo contra forum, sed non præscriptio, quia ius quæsitum ex ea, nequit tolli per principem; quemadmodum alia rerum dominia. l. si. si contra ius, cum similibus. Et quia ille forus non uidetur de tali cōsuetudine sentisse tanti temporis, quæ habet priuilegii instan. ad hoc qd' no. Bal. in c. 1. de natura feudi. Et quia talis potest introduci consuetudo, etiam post iura consuetudinem repugnantia. Ad quod uide quod diximus isto generali titulo. §. ijs igitur, vers. idem dicas. ¶ Et hæc sufficiant de modis acquirendi iurisdiction. & imperia.

CAMILI BORRELLI ADDITIO.

2 [PRINCIPEM.] pœnes quem fuit translata à populo. l. 1. post princip. ff. de offic. præfec. prætor. Aphric. l. j. C. de veter. iure enucleand. in auct. de defens. ciuitat. per

per totum. And. de Iser. in vers. potestas creandorum magistratuum. vbi præpositus. col. v. quæ sint regal. in feu. 2. dis. & plenius ego alibi dixi.

- b** ¶ **IURISDICTIONE**] Tam iurisdicção. quam etiã merum, & mixtum imperium, hodie in isto regno ex Regis priuilegio habent Barones, etiam ex venditionis titulo. vt in const. regni, eaque ad decus. vbi Iser. & Affl. Bald. in c. 1. §. ad hæc. de pace iura. firm. Lucas de Penna in l. 1. col. 3. C. de priuileg. scholar. lib. 1. in l. contra publicam. col. 7. C. de re milit. lib. 12. Matth. de Affl. in decisio. Neap. 122. si comes. per totum. & Marinus Freccia in tract. de subfeud. Baron. lib. 2. author. 13. nu. 9. & ego plenè dixi alibi, & videbitis si Deus voluerit.
- c** ¶ **REPROBATA**] Qui enim dat pecuniam pro officio habendo malum animum habere præsumitur. l. 2. C. de iurisd. lib. 10. & sequitur Martin. Laudens. in tract. de officialib. dominorum. §. 38. qui dat. officia tamen curia Romanæ vendi consueuerunt vt inquit Laudens. vbi supra. §. 17. officia. officia similia etiam in regno vendi consueuerunt, vt actuaria. Et officia iurisdictionalia in regno vendi non possunt, nec ad alterius instantiam petitionem, vel fauorem concedi, maximè officia Regia. vt cauetur Pragmatica Regine Ioannæ. incip. decet nos. & tribus aliis inuictissimi olim Caroli Quinti Imperatoris, quarum vna incip. mandamus etiam. alia Incip. recolimus, & alia incip. Et quia sæpenumero sub rubr. de officialib. ad partis instan. vel per pecun. non creãda. vbi sunt nonnullæ penæ stabilitæ.
- d** ¶ **PRAESCRIPTIONE**] Nūquid iurisdicção, merum, & mixtum imperium præscribi valeant? Ultra omnes vide Ioan. Franciscum Balbum in tract. præscri. Parte 2. §. partis principa. ques. 3. per totum, vbi apostillæ, & latè, ac pulchrè D. Iacob. Menochius in consil. 2. maioris nu. 308. & seq. vol. 1. vbi cum alios nonnullos alleget ad eum me remitto.
- e** ¶ **CARCER**] Carceratio quando est ad finem carceris, simplicis est iurisdictionis, secundum Guliel. de Cun. Alber. Bal. Salycet. Alexand. & Iason in Imperium. ff. de iurisd. omn. iud. aliàs si carcer est pro poena iuxta canones est meri imperij, & voluit Bar. in arbore iurisdicção. in fin. Ioann. de Firmo in tracta. de episcopo. in præiudiciis colum. fina.
- f** ¶ **SANCTORVM**] Ex quo Papa habet clauem potestatis. vt dicitur in c. 1. 20. distin. in cuius sine statuitur quod in scripturarum explanatione, & expositione, sanctorum dicta doctorum præferuntur, in definiendis autem causis, quia eis deficit clauis autoritas Papa præfertur. Quod & gloss. ibi tenuit.
- g** ¶ **EPISCOPVVS**] Et ideo episcopus potest in qualibet sua diocesis parte ius dicere. hostiens. in summa tit. de feudis. §. apud quem. vers. nam is. Aretin. in tract. maleficio. in verb. potestas sedens pro tribunali, & Felyn. in c. pastoralis. colu. 4. de offic. ordin. refert, & sequitur Matth. de Affl. in const. regni, iudices vbique locorum. nu. 11. sub rubri. de elect. official. & ita respondebam proximis diebus pro Reuerend. Compatrie meo Episcopo Bisantiensi, coram Reuerendissimo D. Marcho Anto. Piscara iureconsulto subtiliss. & archiepiscopo Corsano, contra quosdam canonicos S. Angeli Lombardorum petentes quod vicarius generalis, eorum causas iudicaret sancti Angeli.
- h** ¶ **DVCATVS**] de Baronum, comitum, Marchionum, & Ducum origine, & autoritatibus, dixit aliàs benè Marinus Freccia in tract. de subfeud. Baron. lib. 2. vbi facit plura capitula quis dicatur Baro, quis dicatur comes, & sic de singulis. ad quem me remitto.
- i** ¶ **IANVENSES**] ex Andrea Barbatia, Decio, Restauero, Castaldo, & aliis refert D. Iacob. Menoch. in consil.
2. magni ponderis nu. 52. & 53. volu. 1. vbi asserit quod Genuenses ab omni seruitutis, ac subiectionis nexu sunt soluti, & in eodem prærogatiuæ gradu confirmatum extitisse à Diuo Carolo Quinto Inuictissimo olim Imperatore nostro.
- k** ¶ **FLORENTINI**] Florentia Hetruriz totius ciuitas nobilissima, simul, & pulcherrima, olim fluenta dicta, eiusque populi fluentini appellari ob arni fluminis fluentiam (vt Marcus Cato in originum libris, & Angelus Polizianus in epistola ad Bartholomæum Scalam annotarunt) sed verè Florentia dicitur cum in ea omnium rerum desiderabilium abundantia floreat, & omnium scientiarum ibidem floreat studia, simul, & alantur, crescant, & floreat, respub. olim, sed postmodum, Dei iudicio, ac numine sub imperio est Mediceorum, nõ minus felicitat; necessario: satius est. n. ac melius sub vnus ditione florere, quam ciuiliu perturbationum nexibus ancipitem titubare, maximèque floruit sub ditione serenissimi nuper viri sancti COSMI MEDICI, & augustissima nunc est sub felicitissimo Imperio FRANCISCI, nunc primogeniti eiusdem, ac magni Hetruriz Ducis, de quorum laudibus Principum fortassis si mihi, & anxia, & tempus, & occasio exhibitã fuerit longiore encomio, in nostrorum operum fronte videbitur, de qua etiam per D. Iaco. Menoch. in consil. 2. magni. num. 66. 67. volum. 1.
- l** ¶ **SENESENS**] Sena vrbs Tusciæ nobilissima à Brenno Gallorum Duci condita trecentis annis ante Christi aduentum, qui Brennus, & Veronam condidit, quam à suo nomine brennona dicebat. de hoc Eutropius Rerum Romanarum lib. 1. c. 13. floret, & nunc, ac perpetuò florebit sub Augustissimo eiusdem Francisci Medicei tutamine, vnde non est amplius respublica, sed subdita.
- m** ¶ **VENETI**] Venetiarum Vrbs Inclita, toto terrarum orbe celeberrima, Troiana ortos stirpe (ex Catone retulit Plin. lib. 3. c. 18.) Venetos, quibus assentire non videtur Iacobus Philippus Bergomas supplementi chronicarum lib. 9. vbi asserit ex venientibus Nobilibus ex Patauio, Verona, Vicentia, & aliis, Venetos dictos, huius autem Augustissimæ vrbs Imperium: antiquum illud Romanæ Vrbs statum repræsentat, quo autem Regatur consilio quæue prudentia, res ipsa ostendit indies, vt non immerito eam nouam Romam appellet Raphael. Fulgo. in consil. 62. stante statuto, & quod Veneti superiorem non recognoscant voluit Bartol. in l. hostes. ff. de capri. & post lim. reuers. Bald. in l. 1. ff. de rerum distin. Iason. in l. cunctos populos nu. 14. 15. in 1. lectu. C. de summa trinit. & fid. cathol. vbi causam reddidit cum aliis allegatis per D. Iacob. Menoch. in consil. 2. magni. num. 65. vol. 1. vbi dicit Venetiarum ciuitatem dici communè patriam. hinc dicitur eadem iura Venetos habere in sua iurisdictione, quæ habet Imperator in Imperio, vt voluit idem Do. Menochius in consil. 75. hæc iam diu num. 37. vol. 1. & cum superiorem non recognoscant statuta condere possunt inquit D. Ioann. Cephal. in consil. 32. regula nu. 5. vol. 1. omnia. n. in dominio suo exercet Veneti, quæ in toto orbe Cesar agit. Iason in consil. 70. num. 1. vol. 3. cum aliis traditis per D. Nicol. Feltas. in tract. de estimo. parte 4. cap. 7. num. 27. & seq. liberi dominij eam urbem vocat, & potestatis illibata. D. Federicus de cotus iureconsultus iure merito literarum bonarum apprime eruditus in consil. 1. si vnquam num. 118. lib. 1. tomo. 1. & in consil. 28. existimo num. 112. lib. 6. tomo. 1. & Sebastianus Medices. in tract. de legib. & statutis. parte 2. q. 5. sub nu. 3. Non omittantur tamen opiniones illorum qui asserunt Venetos dici ab Hæneto Paphlagoniz loco insigni à quo in Italiã transuecti Paphlagonæ, mox Veneti dicti vt voluit Cornelius Nepos auctore Iulio Solino in

Speculum principum, Petri Bellugę.

Polyhistor. cap. 45. & Curti. libr. histor. 3. & liberam
a subiectione, & alicuius imperio asserit Carol. Sigon.
Historiarium de reg. Italilib. 4. Camill. Borrell.

De effectibus imperij & iurisdictionis,
Rubrica. 23

In §. Dicamus,

S V M M A R I V M.

- 1 Iurisdictione merum imperium & mixtum sunt diuersa, & quomodo.
- 2 Solus princeps super lite pendente statuit.
- 3 Princeps, qualiter iuris ordine non seruato, procedat.
- 4 Citationis omissio, viciat sententiam principis.
- 5 Præsentia principis solemnitate supplet.
- 6 Sententia, quod ipso iure transeat in rem iudicatam, appellatione deserta.
- 7 Meri imperij diffinitio.
- 8 Condemnatus ad perpetuos carceres, qualiter debet tractari.
- 9 Carcerati, non debent aere priuari.
- 10 Tortura, delegari non potest.
- 11 Imperialis excellentia est super omnes.
- 12 Fines episcopatus, immobiles & imprescriptibiles.
- 13 Secularia dominia, qualiter mutantur.

DICAMVS de effectibus & privilegijs ex ipso imperio, & iurisdictione prouenientibus. Et hic scias quod ista sunt diuersa, Merum & imperium, mixtum, & iurisdictione, quo ad eorum effectus & fines. Merum autem imperium est duplex. Vnum est supremum & absolutum in principe, & istud duplex est. Vnus in signum vniuersalis dominijs, eminentiæ, & superioritatis, & istud non est acquisibile, etiam data potestate alienandi in principe, aliquo et contractu, consuetudine, vel præscriptione, ut supra diximus. Aliud est etiam supremum, quod in absoluta potestate consistit principis, & istud bene communicatur ex privilegio vel antiqua consuetudine, ut supra diximus. Et ad hoc imperium principis pertinet legitimare illegitimos, in authen. quibus modis naturales efficiantur legitimi. §. si. §. restituere famę. ff. de postu. l. 1. §. de qua. ¶ Item restituere in integrum per gratiam contra sententias criminales. l. re legati. ff. de penis. ¶ Item concedere ueniam ætatis, ut C. de his qui ueniam ætatis impetrauerunt. l. 2. ¶ Item interponere decretum in emancipatione infantis, vel absentis. C. de emanci. liberorum l. iubemus. ¶ Item conferre statum alteri. ff. de nata l. quæris, quod intellige cum causa. l. Lucius. ff. de cuius. & lege. Item si uerberatum, de rei uendica. ¶ Item dispensare super natalibus. ff. de ritu nuptiarum. l. in prouincia. §. diuus. ¶ Item creare tabelliones, de fide in-

strumen. cap. cum P. tabellio. per Innoce. ¶ Item & milites creare. l. nemine C. de re mili. ¶ Item quia solus princeps potest facere statutum super lite pendente, & non inferior, in authen. ut cum de appellat. cognoscitur, in principio. ¶ Item quia solus princeps delegat merum & mixtum imperium. C. qui pro sua iurisdictione. l. vnica, in fine, & quod ibi notatur, Et per Bar. in l. pater §. quindecim de lega. 2. Ex quo princeps semel delegauit, efficitur delegabilis, principis priuilegio. ¶ Item quia solus princeps, confert magnas dignitates. C. de diuersis offi. l. p. batorias. Item solus princeps assignat in sulā deportato a præside, ut not. in l. illicitas. §. qui vniuersas. de of. præsi. & in l. si quis filio. ff. de iniusto rupto. ¶ Item quia solus princeps procedit, omissio ordine iudiciario, ut no. in c. in causis. de re iudi. Istud tamen non sic intelligas crude, ¶ Nam quamuis princeps possit procedere, non seruato iuris ordine, non tamen potest omittere citationem ¶ quia alias non ualet principis sententia & potest contra eam opponi de nullitate. tex. est cum glo. in l. si. C. de legibus Et dicit ibi Bal. quod ideo pars est citanda, ut possit se defendere, quæ defensio est de iure gentium, seu naturali. Et ideo non potest auferri. ff. de re mili. l. 3. §. si ad diem, & cap. pastoralis, de re iudi. in clementinis. ff. de adop. l. adopti. nõ iure facta, & in l. nam ita diuus, cum similibus. ¶ Item coram principe requiritur examinatio, & reuelatio ueritatis, quia inquisitio ueritatis est de iure gentium. Vnde licet solemnitates legales non teneatur princeps seruare, obseruantiam iuris gentium tamen non debet omittere, quia pertinet ad naturalem æquitatem. Et hoc est quod vult tex. in l. si. C. de legibus, vbi cognitionaliter, secundum Bal. & hanc opi. quod in sententia principis requiritur citatio, sequitur Gemin. in cle. pastoralis. de re iudi. Sed Saly. videtur tenere contrarium per l. ne causas. C. de appel. Et alle. glo. in ca. apostolicę. 35. q. 9. Sed ego in meo examine sic limitabam, cum fui examinatus Bononię, in iure canonico, & data esset mihi in punctis dicta decret. in causis, de re iud. quod cum querimus an princeps possit sententiam dare sine citatione, & an sententia principis sit nulla sine citatione, quod aut princeps cognitionaliter processit iam ad missis defensionibus, & plene cognito negotio, & tunc potest sine citatione sententiare principis priuilegio, & ita loquatur Saly. opi. & d. l. ne causa, & bene probat ille text. & glo. in d. cap. apostolicę. Si autem princeps incognitionaliter processit, non valet sententia sine citatione, ut in d. l. si. assignabam rationem, quoniã defensio in lite, est de iure naturali l. defensionis facultas, de iure fisci. li. 10. C. & in c. cum inter, de excep. & in cle. pastoral. & quod no. Bal. in l. ut uim. ff. de iusti. & iure. Merito per principem tolli non potest, quominus quis in defensionibus

sionibus audiatur. argum. not. in cap. ex parte
 de offi. dele. nisi in notorijs, in quibus princeps
 potest procedere sine citatione, quod alij non
 possunt, vt no. de diuersis. c. porro. Iste est casus
 secundum lecturam dom. Anton. de Butr. in c.
 cum olim, de re iudi. que limitatio multum pla-
 cuit domino meo Ioan. de Imol. presidenti in
 collegio, & alijs dominis de collegio. ¶ Itē est
 & aliud in illo supremo imperio, nam sententiā
 nullam validat princeps, vt est casus sing. in c.
 ad petitionem Galteri, de accusa. & ibi gloss. &
 quod not. in q. 6. c. hoc quippe. & c. in primis. 2.
 5 quæst. 1. ¶ Item quod præsentia † solius princi-
 pis, supplet defectum omnis solemnitatis. vt
 d not. in C. de testamentis. l. omnium. ¶ Itē quia
 solus princeps imponit superindictum. C. de
 superindict. l. libr. 10. ¶ Item princeps potest
 rem iudicatam rescindere absque appellatio-
 ne, nā coram principe magis habet locum veri-
 tatis, quam ritus iudiciorum. ff. de quæst. l. 1. §.
 ff. quis ultro, secundum Bald. in l. fina. C. de pre-
 cibus impera. offeren. Pro quo etiam facit, quia
 princeps non curat, nisi de veritate. l. 1. de ædili-
 cio. ¶ Alibi tamen Bald. dicit. s. in l. 2. C. vt lite
 pendente, quod quando appellanti sunt lapsa
 6 fatalia quod ipso iure sententia † transiit in
 rem iudicatam, absque aliqua pronunciatio-
 ne, vt no. C. de appell. eos. in gl. magna, & quod
 non licet supplicare, vt defertor admittatur vl-
 terius ad litem peragendam, vel pandantur iu-
 ra sua, vel suæ defensiones. Et si princeps hoc
 concederet, non valeret rescriptum, nisi dice-
 ret, non obstante desertione, etiam quod ex sen-
 tentia esset translatum dominium. de quo in l.
 Julia. verum debitorem. ff. de cond. inde. ¶ Item
 princeps cōmittit causam, appellatione remo-
 ta, de sent. & interloc. om. iud. l. fin. C. de off. del.
 super quæst. §. nos autem, de effectu cuius clau-
 sulæ dic vt plene not. in cap. pastoral. de appel.
 ¶ Item quia princeps potest cognoscere de cau-
 sa propria, ut in l. proxim. & in c. cum venissent,
 de iudicijs. ¶ Item solus princeps potest clausu-
 lam (nō obstantium) apponere, in his quæ sunt
 contra iura. l. ne quicquam. §. si. ff. de offi. procō.
 ¶ Item de foro, thesauri inuenti sunt principis
 de iure, vide. C. de thesauris. l. vnica. li. 10. & in-
 sti. de rerum diu. §. thesauros. ¶ Multa sunt alia,
 quæ princeps solus potest, quæ per. te. quære-
 & vide bonum tex. 1. Regum 8. Erit hoc ius re-
 gis & c. quem Bald. alleg. fisci priuilegia enume-
 rando. in l. 1. C. de haredi. vel ac. uendi. Aliqua
 ex his ponit Bald. in l. imperium. ff. de iur. omn.
 iud. aliqua in l. fin. C. de precibus impera. offer.
 alia sunt addita, quæ occurrerunt. Et ista, ut su-
 pra diximus, quamuis sint de supremo princi-
 pis imperio, attamen transeunt priuilegio, &
 contractu, & dicta longæua consuetudine, habi-
 ta distinctio, de qua supra diximus. Vnum
 tamen scias, quod quæsito vno de prædictis cō-
 suetudine, vel præscriptione, non quæritur reli-

quum, quamuis sint eiusdem generis imperij.
 Ad hoc. c. dilecto. & quod ibi not. per Innocent.
 de off. Arch. quoniam in quæsitā consuetudine
 vel præscriptione, a iure exorbitantibus, non
 habet locum alluuo, ut ibi. & quod no. in c. au-
 di. de præscrip. imo in eo solo in quo probatur
 obtentum, consuetudine, vel præscriptione, se-
 quitur condemnatio. per tex. in d. c. dilecto. qui
 est singu. maxime quia ista quæri consuetudine
 vel præscriptione, est à iure exorbitans, & requi-
 runt titulum secundum Hosti. ibi alleg. de præ-
 scrip. si diligenti, de quo dic, ut supra diximus,
 & vide plene materiam, ibi per do. Ant. de Bu.
 qui clarius loquitur quàm Inn.

7 **A**LIVD est Imperium ius animaduertendi in
 facinorosos homines, vt in Imperium, quod
 communiter diffinitur. Merum † imperium, est
 iurisdictio sæuioris vltionis inferendæ per ac-
 culationem, uel mero officio, principaliter in-
 troducta, ad publicam utilitatem, secundum
 Jacob. de Beluis. & Petr. de Bellaper. & sequitur
 eum Bald. in l. imperium. de iuris. omn. iudic.
 neque pro nunc curandum de Bar. redargutio-
 ne, quoniam hoc est relinquendum. Et hoc me-
 rum imperium habent isti barones ex princi-
 pis concessione, vel consuetudine antiqua, ut
 est dictum, in suis baronijs, & ex isto possunt ius
 gladii exercere, & in metallum damnare, quo-
 niam hæc sunt meri imperii. l. illicitas. §. qui v-
 niuersas. ff. de off. præsid. deportare tamen in in-
 sulam non possunt, quoniam illæ sunt in prin-
 cipis dominio, & nullus illas assignat, nisi ipse
 princeps, ut ibi no. in glo. & vide. l. si quis filio.
 ff. de iniusto rupto. Et ideo isti milites & baro-
 nes qui habent merum imperium, possunt con-
 demnare ad perpetuum carcerem qui æquipa-
 tatur damnationi in metallum: nam quamuis
 de iure ciuili quis non debeat condemnari ad
 perpetuum carcerem, uel in perpetuis uinculis.
 l. aut damnus. §. solent. ff. de pœnis, tamen si
 fiat ualet, in x. c. quamuis carcer, de penis, lib. 6.
 quod not. in authen. interdiciamus. C. de sacros.
 eccle. per Bald. ista est pœna capitalis, & æqui-
 paratur damnato in metallum secundum Inn.
 qui ita not. in c. qualiter & quando, de accu. Et
 sic merito de mero imperio, & de quadruplici
 genere carcer est. Et quando dicatur de mero
 imperio, & quando de iurisdictio, vide Bal.
 in l. imperium. ff. de iuris. omn. iudic. ¶ Aduerte
 tamen ad vnum bonum, quod tibi dicam, qd
 8 isti domini uel iudices, qui condemnāt aliquē
 ad perpetuos † carceres, in casu ubi tales rei
 non mereantur mortem, & hoc quo ad iudices
 seculares, uel quo ad ecclesiasticos, in omni ca-
 su, si tales iudices locum carceris assignent cō-
 demnatis taliter quod sol, & aer nequeant in-
 gredi, propter quod breuiter moriantur, eccle-
 siastici sunt irregulares, seculares homicidæ. nā
 ut dicit Bald. in l. de pecoribus. C. ad l. Aquiliā,
 quod

Speculum Principum, Petri Bellugæ.

quod si episcopi aliqui aliquos condemnât ad perpetuos carceres, in tam arcto loco, quod nō habeant aerem sufficientem, vel darent sic parum comedere, quod faciliter morientur, quod ipsi essent irregulares. alleg. l. necare. ff. de liber. agnoscend. Pro quo facit quod not. Ang. in l. 2. C. de custod. reorum. & alibi Bald. in l. si is qui. §. rerum. ff. de rer. diui. dicit quod iudices non debent tales incarceratos sic aere † priuare, q̄ moriantur, & dicit quod sic dicunt canonistæ, licet ubi non alleget. tu vide eos in cle. 1. de peniten. & remissio. ¶ Item uirtute meri imperij possunt reos suis membris mutilare, quoniam membri mutilatio, de mero imperio est, & hoc uidetur tenere glo. in d. l. imperium. & idem tenet in l. 1. §. & ideo. ff. de offic. procur. Cæsaris. & in l. si quis non dicam rapere. C. de episcop. & cler. in 2. quæstio. C. de transact. l. transigere. in 3. quæst. & dicit Bald. in l. imperium. ff. de iurif. omnium iud. quod teneas menti, quod omnis sententia corporalis, est meri imperij superioris. Aduerte quia Bartol. alibi in l. iudiciorum, mouendo dubium, an abscissio membri sit pœna capitalis? dicit quod uidetur, q̄ non, quia illa dicuntur capitalia, ex quibus inferitur mors naturalis & ciuili, ut in d. l. iudiciorū, sed per membri abscissionem inferitur coertio ad corpus, & sic uidetur non esse crimen capitale. ¶ In contrarium tamē dicas quod determinat Dynus, quia membri abscissio æquiparatur morti, in authen. de colla. §. ad hoc. Et not. in l. 2. C. de officio eius qui uicem alterius iudicis obtinet, dicens quod aliqui dicunt in contrarium per dict. l. ex iudiciorum. Nec dicit obstare iura per Dynum alleg. quia loquitur quo ad iudicis competentiam, ille enim potest membrum abscindere, qui potest uitam auferre, uidelicet qui habet merum imperium, non tamen est capitalis pœna, & ita dicit quod aliqui doctores pertranseunt. Sed sibi uidetur quod membri abscissio, non sit pœna capitalis proprie loquendo, quia per hoc caput de ciuitate non eximitur, ut dicit quod dixit patere, quia ille cui amputatur manus uel pes, nō perdit ciuilia, ergo non perdit ea quæ iuris ciuili sunt, ergo pœna capitalis non est, sed dicit q̄ largo modo potest dici quod est pœna capitalis, quia licet non inferatur mors toti corpori, tamen moritur membrum quod abscinditur, hoc respectu potest dici capitalis improprie. Et ideo tanta auctoritas requiritur & potestas sicut in iudicante super toto corpore: quia requiritur merum imperium. Et uide ibi qualiter membrum accipiatur. Sufficit quod communis est opinio, q̄ quo ad exercitium iurisdictionis ad merum imperium pertineat membri mutilatio, & habens mixtum illud non possit facere uel exercere. Et uide ibi late Bartol. quæ dicantur pœnæ capitales, & illæ omnes pertinent exercenti merum imperium, & habenti mixtum uel ciuile

iurisdictionem talia non pertinet. ¶ Item per-
10 tinent ad merum imperium tortura, † & patet,
f quia delegari † non potest in authen. de testi. §. si uero igno. unde de iure nō hñtes mixtum imperium, neque bassam iurisdictionem, non possunt tormentare. Et uideo forus in regno Valentiz regis Alphonsi reseruat tormentorum executionem superiori habenti merum imperiū, quamuis causæ cognitio & crimen sint de mixto imperio, uel bassa iurisdictione, sicut aliās. Facit. l. in simili in l. fina. ff. de officio præfec. uigilum. ¶ Et scias quod isti nobiles & barones, & iam fortius duces, comites, & marchiones qui habent suos ducatus, comitatus, & marchionatus uel baronias ex regia concessione, cum suis territorijs mero & mixto imperio, & omnimoda iurisdictione fundant intentionem suam de iure communi in dictis baronijs, ducatus, & ceteris, & illorum territorijs, sicut princeps in regnis suis quo ad iurisdictionem in toto eorum territorio fundandam. Et hoc est quod singulariter scribit Ioann. And. & Ant. de Butr. post eum, in c. nimis. de iureiur. ubi dicunt quod eo q̄ aliquis est dominus ciuitatis uel prouinciæ fundat intentum super robur ipsius, quo ad iurisdictionem in ibi existentes & bona ibi sita uel possessa in aliquo loco uel castro prouinciæ. ff. de censibus. l. forma. §. uices. ff. de publica. l. imperatores. ff. ad municipal. l. incola. de offic. præfec. urbis. l. 1. §. cum urbem. Sed quo ad seruitutem non, nisi probetur imposita uel annexa. de censibus. c. licet. C. de seruit. l. altius. Sed contra hoc uidetur dicere Hostien. in c. dilecto. de offic. ordin. ubi dicit quod domini temporales non fundant intentionem suam de iure communi in territorio eorum, et si sint comites & duces, uel principes, excepto imperatore, & in ipso dicit quod hoc operatur excellentia † dignitatis imperialis, quæ super omnes est in auth. quomodo oporteat episcopos. in prin. ff. ad l. Rhodiam, de iact. l. de precatio. 12. quæst. 1. cap. in apibus. Et dicit quod non obstat. §. distinct. c. quo iure, ubi in plurali loquitur de imperatoribus, quia illud plurale loquitur de regibus Romanorum, & licet non sit nisi unus, habuit respectum ad futuros, uel non loquitur in plurali, uel ideo loquitur in plurali, quia quandoque fuerunt plures. C. de defen. ciuit. l. 2. & in l. fina. ff. de rerum diui. Assignant docto. rationem quare hoc non competit comitibus & baronibus, sicut episcopis qui in tota diocesi fundant intentionem suam de iure communi. 16. quæst. 1. cap. omnes basilicæ,
12 quia fines episcopatum † stabiles sunt, nec immutantur, nec præscribuntur, de parrochijs.
13 super eo. mundana uero dominia † per potentiam usurpantur & mutantur, de uoto. c. quod super his. & sic uides Hostienf. contrariari Inn. & Ioan. Andr. in dicto c. nimis. Sed dicit q̄ hoc est dictum dom. Antón. de Butr. Licet non ita
clare

De effectib. imp. & c. Rub. 23. In §. Dicamus. 127

clare loquatur, quod aut isti nobiles & barones, uel duces, habent baronias uel ducatus ex regis concessionibus, & tunc in toto territorio dictæ baroniæ, quo ad iurisdictionalia, fundant intentum de iure communi, quoniam prædictam concessionem uel per approbatam consuetudinem præscriptam habent dictam baroniam, cum omni suo territorio, quæ quedam prouincia est. Alleg. l. pupillus. §. territorium. ff. de uerb. sign. & melius probatur in l. fin. C. de præscrip. l. 6. temp. & sic merito intra dictam prouinciam habet omne ius excluso superiore. & sic pari forma, si infra dictum ducatum, aliquis habet partem sibi datam, ex principis concessione uel consuetudine præscripta sup hac, nõ semper fundabit intentum, monstrata consuetudine uel concessione, quia excluso eo intelligitur facta concessio. l. 2. §. merito, & §. si quis a principe. ff. ne quid in loco publico. Et hoc colligitur ex nota. per dictum do. Antonium de But. in c. dilecto. de officio archi. & in c. nimis, de iur. iuran. Qui ergo contra istos in suis baroniis intendit præscribere pari forma haberet uel titulum, uel longissimam præscriptionem allegare, iuxta c. 1. de præscrip. lib. 6. sicut contra principem, & potest esse ratio. Nam quamuis de iuris rigore, nulla ciuitas neque alius dominus habet fiscum, neque iura fiscalia. l. simile. ff. ad municipal. & ff. de uerb. sign. l. eum qui nectigal. tamẽ omnes ciuitates & alij qui præscriperunt merum imperium, uel alias, ex regia concessione, tales habent iura fiscalia, & dicuntur procuratores fisci ut in fem suam, ut notat singulariter Bar. in l. cunctos. de summa trini. Et sequitur eum Bald. in l. 1. C. de actio. uel hzre. uendi. Et dicit unum uerbum in l. 2. C. de condi. ob causam. Et idem uidetur tenere Bar. in l. ex quibusdam, de iure fisci. ff. Facit quod notatur in l. Antiochenis. ff. de priuileg. creditorum. Merito gaudent fisci priuilegio, & possunt constituere fisci procuratorem, & uerius substituere. ¶ Itẽ & isti domini habent & habere possunt furcas erectas, in signum sui imperij, ut no. in l. hæc autem iura, de seruitu. urbanorum. & in l. 1. de emancipatione libere, per Bald. sed nõ debet eas facere in prædijs subditorum, ubi alibi commode facere potest, secundum Bar. quia ita no. in l. si quid. §. si proponis. ff. de mortuo inferendo. ¶ Sed dicit per illum textum, quod si domino apponente ibi furcas, subditus passus est aliquẽ suspendi, non potest amodo prohibere, quia locus est factus publicus per illum tex. Allegat etiam. l. sabinus. ff. communi diuidendo. Sed dicit quod dominus tenetur soluere precium fundi subdito. Allegat notata. ff. quemadmodum serui. amit. l. si colonus. §. eum uia, secundum eum. ¶ Scias etiã quod isti domini habentes merum imperium, possunt omnia facere quæ sunt de mero imperio, & sic faciunt confiscationes bonorum, ut in textu singulari in l. vnica, ne sine iussu princi-

pis fiant confiscationes. Per quem tex. dicunt legistæ quod illi qui habent merum imperium possunt facere statuta quæ sunt de mero imperio, & adhibere pœnas mero imperio pertinentes, ut mortis, mutilationis, uel confiscationis, uel similes: alij inferiores habentes mixtum, uel minimam iurisdictionem non possunt statuere sup his quæ sunt mero imperij, uel tales pœnas adiacere. Sed vnusquisque secundum metas suæ iurisdictionis statuit, & pœnas imponit. Et ita tenent Bar. & Bal. in l. cunctos populos, de summa trinit. & Bartol. in l. omnes populi, de iustitia & iure. Et idem tenet Bald. per illum tex. in repeti. cap. ipso iure. de rescrip. Et Ioan. And. in cap. fina. de immunitate ecclesi. libro 6. in nouella. ¶ Hoc tamen ego limito fore uerum, nisi consuetudo aliud haberet quod inferior, & qui merum imperium non habet, qd statuat pœnas mero imperij, quia tunc de morte tolleratur. Ille est textus singularis, & non est alibi in l. facularij. §. sunt quædam. ff. de extraordinaria criminibus, quia in prouincia solus habet imperium. l. illicitas. §. qui vnuerfas. ff. de officio præsidis. Sed ut ibi uides ex more prouinciales statuunt pœnas in aliquibus criminibus quæ sunt mero imperij, & not. istud, quoniam nescio si vnquam audiisti.

CAMILLI BORRELLI
ADDITIO.

- a ¶ **LVCIVS**] Vide Aimon. Crauet. in consil. 95. uisus, quæ copiose. Vdalrich. 27. in consil. 10. num. 8. uolu. 2. & remissiuẽ Bernardin. Alphan. in collectan. iuris. 321.
- b ¶ **INSVLAM**] Et ideo in regno in officialibus Baronialibus inoleuit mos, ut faciant relegationes, & deportationes in insulam declarandam, per regem, uel eius pro regem, quia insulæ sunt in principis dominio. gl. in dicto. §. qui vnuerfas. Bellug. infra num. 7.
- c ¶ **SENTENTIA**] Bal. in d. l. fin. dicit quod etiam coram principe causæ cognitio non est omittenda, per examinationem, & uentilationem, quæ est de iure gentium Felin. in c. quæ in ecclesiarum. colum. 2. uer. limita sexto. de const. & late in cap. cum olim. col. 9. uer. sicu. processus Papæ. de sent. & re iudi. Nec præsumitur pro sententia principis quod sit iusta, quando ibidem non apparet parus citatio. Abb. Panor. in c. 1. col. 1. de caus. possess. & proprietaria. & Hierony. Gigas in tract. de pension. eccles. q. 37. num. 8. & per totum Tho. Gram. in decisio. Neapo. 105. num. 4. & infinita propemodum allegans Iacobus Philippus Portius in trac. conclus. lib. 1. conclus. 43. ampliatio. 2. ubi urde de ueritate quæstionis.
- d ¶ **OMNIVM**] Vide Riminaldum in §. 1. iustit. de donation. num. 189. 138. Marian. Soci. junior. in consil. 138. num. 5. uolum. 1. Franerisc. Viuius lib. 1. commun. opin. in uer. testis. uerf. a Par. remissiuẽ do. Bernardin. Alphan. collectan. iuris 876.
- e ¶ **AERE**] Carcer sine aere, ideo grauis est, ex quo respirari potest. ex aere. enim statum generari asserit Aristotel. in section. 5. problemate. 17. Nec. n. debet lumine carere, & subterraneus esse, ut uoluit Corn. Perusin. in co. consilio 326. numero 24. uolumine 4. & ex Follerio, & alijs tradidit domin. Iacobus Menochius in trac.

Y de arbi-

Speculum Principum, Petri Bellugæ.

de arbitr. iud. quæstion. lib. 2. centur. 4. casu. 303. nu. 45. & ideo carolus quintus imperator edixit in hoc regno non licere baronibus, tenere carceratos in foueis subterraneis, & sine lumine, ut in prag. incip. Perche per quanto. sub titul. de baronibus, & eos officio. quæ est sanctissimi regis nostri Philippi de Austria.

f [D E L E G A R I] Credo hodie non seruari, quia videmus in viridi obseruantia quod omnes causæ criminales delegantur, etiam quoad pœnam vltimi supplicij. vt voluit Hieronym. Cragnol. in libello exercitator. c. 1. & in l. nemo potest gladij. ff. de re. iur. & post multos d. Julius Clarus in pract. Crimina. 41. num. 1.

Camillus Borrellus.

In vers. Et scias.

S Y M M A R I V M.

- 1 *Inquisitio contra malefactorem, qualiter fiat?*
- 2 *Obligatio quæ ex delicto nascitur, delinquentem sequitur.*
- 3 *Vagabundus ubique conuenitur.*
- 4 *Contractatione rei furtiua, ubique fit furtum.*
- 5 *Iudex commissorum, in consensu territoriorum.*
- 6 *Reus, quando possit iudicem eligere in criminalibus.*
- 7 *Qualitas patientis, potius quam agentis, quando inspicere debeat.*
- 8 *Dubium iuris, parificatur ad dubium facti.*

ET scias quod isti comites & barones & milites, in suis baroniis exercent imperium & iurisdictionem tam inter suos quam in alienos per omnes modos fororū sortiendi notatos, de foro compe. cap. fina. ff. de iudic. l. hæres absens. l. finali. C. ubi in rem actio, & in l. prima & secunda, & in aucten. qua in puincia. C. ubi de criminibus agi oportet. & in cap. cum sit generale, de foro compe. & sic si aliquis extra districtum baronis cõqueritur de suo subdito de crimine uel contractu habet eum conuenire, quia actor forum rei sequi debet, & dictis iuribus, & de foro regni Valentie. Sed videmus dubitari. Vasallus militis cõmisit delictum extra districtum baronis, nunquid baro cognoscet de suo delicto ratione originis uel domicilij, quamuis alibi delinqueret, postquam est ratione subditus territorij. Aduerte, Odofredus, ut refert Bal. tam in l. 1. de summa trini. quam in l. 1. ff. de offi. præfecti urbis, tenet quod non potest procedi contra malefactorem, si inquirendo ex delicto alibi cõmisso extra territorium, quia inquisitio pertinet ad rem publicam, quæ res publica offenditur. sed hic non offenditur ista res publica, sed alia: ergo non potest inquiri, quia nil ad nos, de iis quæ extra territorium fiunt. ff. de iurisdictione omnium iudi. l. extra territorium, Et idem uidetur tenere Dy. Ioan. And. ponit hanc quæstionem, in titulo, de competeh. iudici. addit. & tenet quod nõ

possit inquiri. Ad hoc facit ca. ut animarum. §. statuto, de consti. lib. 6. Sed ueritas est in contrarium, quod potest inquiri. Et iam fortius per denuntiationem uel accusationem procedi. Et ita tenent Cyn. & Bar. rationes uide per te. Sed hæc est potissima ratio, quia ¶ obligatio quæ contrahitur ex delicto, insti. de obli. quæ ex delicto nascuntur. in princ. sequitur delinquentem cum noxa caput sequatur, merito potest per proprium iudicem puniri, etiam inquirendo, & non attenda qualitate personæ, quæ affecta est propter delictum, sicut enim in ciuilibus officium suum, ex omni causa impartitur, ita in criminibus cum redigantur ad instar ciuiliu in procedendo, ar. ff. de pœnis. l. absentem. Et sic miles uel baro cognoscet de crimine alibi cõmisso, per suum uasallum. Sed nunquid poterit cognoscere de crimine cõmisso per non suum uasallum, extra suum territorium, quem cepit in sua baronia. Et certè si iste criminosis est uagabundus, ¶ clarum est quod ubique locorum potest conueniri, quia habet totum mundum pro territorio, ut notatur in l. 1. C. ubi de criminibus agi oportet. Sed Thomas de Formaginis, ut dixit Bal. in d. l. 1. dixit quod si uagabundus uellet cauere de stando iuri in proprio domicilio, quod non potest alibi tanquam uagabundus conueniri siue puniri, & uix inuenitur aliquis, qui possit uerè dici uagabundus secundum eum, & id uidetur tenere gl. in l. 4. si 1. ff. de damno infecto, ubi dicitur proprie uagabundus, qui propriam habitationem non habet, & ita describit Barto. uagabundum, per illam glo. Si autem non est uagabundus, & tunc si est fur, & contractat rem furtiuam extra territorium, ex tali contractatione ¶ cõmittit furtum, merito poterit ibi cõueniri, sequendo opinionem Bar. in l. si dominiu, de furtis. ff. de qua re per Bar. in l. si abducta. C. de furtis, per Ant. de Bur. in cap. fin. de foro compe. Si autem nõ contractat, sed aliquod delictum fecit in territorio, de quo ibi possit accusari, alia alibi facta faciunt eum famosum, unde si fur fecisset plura furta alibi, pro primo furto, haberet locum pœna mortis, & non haberet locum, aucte. sed nouo iure. C. de seruis fugitiuis, quia alia faciunt eum famosum, & sic ut famosum puniendum, de pœnis. l. capitalium. §. famosos, & ibi Barto. & Bal. in l. extra territorium, de iur. omn. iud. Si autem aliquid horum non esset, non credo eum posse conueniri, si delinquens est extraneus, & ibi non delinquens neque uagabundus, nisi uellet ¶ baronem iurisdictionem prorogare, nam postquam iste habet merum imperium habile ad recipiendum prorogationem potest eius iurisdictione prorogari, ut notatur in lege si qui ex consensu. C. de episcopali audi. & in lege, si se subiiciant. ff. de iudic. In hoc tamen aduertendum est, quia de hoc fuerunt opiniones, an in causa criminali habeat locum pro-

rogatio,

De effectib. imp. & c. Rub. 23. In vers. Sed pone. 128

rogatio, etiam in habente imperium, quia in non habente non est dubium quod non ualeat. Quia Spe. in titu. de com. p. eten. iudi. additione, dicit quod in criminibus non potest fieri prorogatio iurisdictionis, in non suum iudicem: pro ipso facit ratio, quia si sic posset fieri esset aperta via fraudibus. Nam statim reus faceret quod caperetur per baronem, & procederetur contra eum, & absolueretur, quod esset absurdum: sed quod ualeat facit glo. in l. 1. C. ubi de crimine agi oporteat, & in l. 1. C. de sicariis. gl. tamen in l. 1. ff. de iudic. uidetur dicere quod potest fieri prorogatio in causa criminali in habentem imperium, & ista est ueritas. hoc tamen intellige sic, quod per hanc prorogationem neque processum nullum fiat prejudicium iudicis. compe. & suae reipublicae cui debet pena applicari. Nam ius publicum non potest immutari per consensum priuatorum. l. iurisdictionum. §. si pacifear. de pactis, secundum Bald. qui ita tenet in l. si qui ex consensu. de episcopali audi. quod nota, quia etiam quod si punitur per iudicem prorogatum poterit puniri, & per proprium, quo ad penam pecuniariam sibi applicandam. Ad hoc facit. C. de sportul. l. 2.

¶ Item ubi plene ille non punisset cum iudex competens potest reintegrare penam in eo in quo ille defecit, & debet plene punire. ff. de officio praetor. l. si quidem, alias incipit, quae seruat, & ff. de offi. praefec. uigilum. l. fina. Si autem punitus esset, & nulla esset pena pecuniaria sibi uel suae reipublicae applicanda, non habet etiam iudex proprius amplius curare, quia de delicto huius non est sapius querendum. ff. nauae caupo. stabularij. l. licet. Scias tamen quod ad hoc, ut ista prorogatio sit ualida quando per inquisitionem, iste dominus uult procedere, est necessaria expressa prorogatio, quoniam tacita non prodesset in inquisitione. Nam in processu inquisitionis non habet locum prorogatio, quia non fit litis contestatio, per quam efficitur irreuocabilis prorogatio. ff. de iuri. om. iudi. l. si conuenerit. & quia in inquisitione non sunt propriae partes qui possint prorogare iurisdictionem, & hoc tenet Innocentius in cap. ad petitionem, de accusa. & Bald. in l. prima. C. ubi de crimi. Faciat ergo Bartolomeus uel habens imperium, ut iste forensis, in istum praesentem & acceptantem expressè proroget iurisdictionem, & tunc quia prorogatio est irreuocabilis, etiam ante litem contestatam secundum casum singularem, qui non est alibi in cap. primo, de iudi. & fuit dictum Guil. de Cagno, in l. prim. ff. de iudic. & ibi refert Angelus, Merito erit efficax prorogatio. Si autem est tacita prorogatio non ualere in inquisitione, sed bene ualere si procederetur per accusationem, ut in l. prima. C. ubi de crim. & ibi notatur. Et nota ista, quoniam bene indiges, tu qui quotidie habes consilere militibus. ¶ Item & cognoscunt domi-

ni habentes iurisdictiones de dictis commissis in confinio. Nam uterque iudex est competens, scilicet iudex cuiuslibet territorij. ff. de executorum. l. inrisperitos. §. cum oriundus. Et ita tenet Guillelmus de sizaria in autentica, qua in prouincia. C. ubi de cri. & in l. sine contra. §. primo, de lib. agno. Bald. in l. secunda. C. ubi de cri. tenet quod ambo possunt cognoscere, sed quod uno praeniente satisfactum est iuri. Sed dicit quod istud non est ita expeditum, quia utrumque iudicium uidetur suae rei publice iniuriam prosequi. Et tamen iniuria fit pluribus, licet unus exequatur propria uindicta, aliter non repellitur ab exequendo sua, ut ff. de iniuriis. l. 1. §. fin. de procura. l. non solui. §. si pater, & sic residet. uidet ex suis dictis melius esse quod uterque faciat pro eo ad quem pertineat, & ita practicitur. Sed ubi non possent concordari tunc est locus praerogationi, ut notat Dyn. in l. si pupillus. §. territorium. ff. de uerb. sign. & doc. in dicto. §. cum oriundus, & Ioann. And. in regula, in obscuro, de regulis iuris, lib. 6. in mercuriali. facit quod no. Bartolomeus in l. si maritus. ff. de adulter. in princi. Sed ubi non constaret de praerogatione, neque uellent concordare, ut saepe euenit in militibus, tunc tanquam duo pares iudices aequae iurisdictionis inuicem se impediunt, donec reus gratificetur, coram quo uelit respondere, ut notatur in l. 2. §. penul. ff. si quis cau. per Petrum, & secundum Bal. in l. 1. ff. de officio consulum. tenetur reus eligere unum coram quo uelit expediri, alias uterque reputabit eum contumacem, arg. ff. de adulter. l. 3. in princip. secundum Bald. hoc ego uerè credo quotiens ratione iudicis delicti commissi in confinio, est de foro illorum. ubi autem esset penes unum ex illis aliqua causa forum accumulantes, domicilium & delictum, faciunt, nota. per dom. Ant. in cap. primo, de iudi. Et idem posset dici de sagittate & vulnerante alium in alio territorio, qui stabat in alio, quod ab utroque iudice posset puniri, ut notatur in c. 1. de priuili. 6. p. Jo. And. in regula, in obscuro, in mercuriali. & ita tenet d. Ant. de But. in c. si de foro compet. dicens, quod si concurrant, debet preferri iudex in cuius loco erat sagittarius, de quo remittit ad notata per Cyn. in l. 1. C. ubi de possel. agi oportet, Bald. ibi uidetur tenere, quod praerogatio in cuius territorio est uolens sequatur, dicens, quod magis debet inspicere qualitas patientis, quam agētis, allegat. l. palā, de ritu nuptiarum, & quod tunc maleficium accipit formam & statum, quem non habebat secundum eum, puto quod esset faciēda d. iustitio proxime dicta in alia questione, quia cum sit dubium iuris parificat, ad dubium facti, quod est quod in confinio factum est, faciunt no. in c. cum inter, de elec. Sed quod dicitur de eo quod mandauit delictum committi in alio territorio, nunquid poterit puniri in territorio ubi factum est

Speculum Principum, Petri Bellugæ.

maleficium, & certe sic ut notat Barthol. in l. si ut proponitur. ff. de fideiussor. Et quid in contractibus, uide Ange. in l. hæres absens. ff. de indi. §. apud Labeonem: ad utrumque uide notata per domi. Anton. de Butrio, in ca. finali, de foro compe. Et uide Petrum de Ancha. in clemen. prima, ut lite pendente. Sed ille bonus homo solum Bar. recitat sumpto argumento, a gloss. dictæ clementinæ, & adde quæ dixi in meis notabilibus.

CAMILLI BORRELLI
ADDITIO.

- a ¶ VAGABUNDVS] De vagabundis nonnulla dixi supra in Rub. 16. §. ex quo. in uerb. Remissione col. 2. ubi videndum est.
- b ¶ CONTRECTATIONE] Contrectatio. n. est de substantia ingredientium in furti definitione, ut in §. furtum. insti. de furt. ponit multa Do. Iodocus Damhouder. in Enchirid. crimi. ca. per totum. & do. Iulius Clarus in lib. sentent. §. §. furtum. per totum. Honorius Bartolini. in consil. 28. uisa quadam. num. 4. 17. volum. 1. consil. crim. diuersi. Et in specie an ex contrectatione, & furto, quod quis facit fortiaur forum, ut hic uoluit Belluga, uide in terminis Ioann. de Lignano in consil. 10. factum tale est, quidam scholaris. per totum. eod. volu. ubi se subscripserunt Barth. de Salicer. Bauctus de Dionisijs, Baldassar de Calderin. & Raph. Julgofius. & Rolandus de Curte in consil. 75. Relatis per totum. eodem volum. cui accesserunt Stephan. Fozardus & Iacobus de Puteo. d. Roland. à valle in consil. 45. uisa. num. 30. & 34. volumin. 1.
- c ¶ VTERQUE] Quæ opinio uerissima est quod uerterque iudex potest procedere, quam probat Aegid. Bossus in titu. de for. compet. num. 60. & d. Iulius clarus in pract. crimin. q. 28. nu. 11.

Camillus Borrellus.

Invers. Sed pone.

S Y M M A R I V M.

- 1 Iurisdictionem quis exercere debeat.
- 2 Usufructuarius est procurator.
- 3 Iurisdictio est publici iuris.
- 4 Iurisdictio ecclesiastica, uendi non potest.
- 5 Possessio iurisdictionis, qualiter queratur.
- 6 Euocatio caru, & quando lite contestata non sit locus.
- 7 Forum proprii iudicis, quando declinetur.
- 8 Negligentia iudicis ordinarij, causat euocationem.
- 9 Personæ miserabiles, priuilegio renūciare non possunt.
- 10 Prorogatio quando locum habere non possit.
- 11 Iurisdictionem qualiter princeps concedat.
- 12 Princeps imperium quod habet in subditos, a se abdicare non potest.
- 13 Prorogatio iurisdictionis, quando non habeat locum.
- 14 Contra forum non potest consuetudo introduci.
- 15 Factum preteritu iniquæ consuetudinis, tolleratur.
- 16 Barones sunt prouincia.
- 17 Iudex ordinarius prouincia, de quibus causis debet facere remissionem ad iudices baronum, & aliorum.
- 18 Princeps crimen hæreseos, debet extirpare.

- 19 Princeps quo modo alienare non potest.
- 20 Promissum in uno casu, in alijs censetur prohibutum.
- 21 Mens loquentis, ubique attendenda.
- 22 Constitutio regia, qualiter intelligi debeat.
- 23 Causa quo modo intelligatur, impulsua.
- 24 Capi in flagranti delicto, quis dicatur.
- 25 Preses debet purgare prouinciā malis hominibus.
- 26 Sententia in absentem, nullam litis contestationem præsupponit.
- 27 Ex contumacia, prorogatio iurisdictionis non oritur.
- 28 Sententia contumacialis lata per iudicē superiorē, si ordinarius inferior reclamet, qualiter executioni mandatur.
- 29 Ex uerbis denunciationis, meretur ius competentia iudicis.
- 30 Conuictus, & per contumaciam condemnatus, qualiter mandetur executioni.

ED pone, Baro quidam qui habebat merum imperium, decessit relicto fratre hærede, & usufructuaria uxore, usufructuaria prætendit quod exercere imperium, & iurisdictionem pertineat ad usumfructum. Proprietarius uero dicit quod ipsū exercere iurisdictionem uel imperium pertinet ad eum: emolumenta uerò, ut banna, pœnæ uel multæ pertinent ad usumfructum. pro usufructuaria facit quod dicit do. Antho. de Butrio, in c. 1. ne prælati uices suas, ubi uult dicere quod ipsum exercere iurisdictionem est fructus iurisdictionis, merito ergo pertineat ad usumfructum, sicut dicimus in patronatu, quia præsentatio est fructus patronatus, & ideo pertinent ad possessorem bonæ fidei, de iure patronatus, ex literis. ¶ Itē quia usufructuarius est domini procurator, & in ipso usufructu in rem suam. l. 1. §. finali. ff. usufructuarius, quemadmodum caueat, merito poterit illa quæ dominus posset exercere. ¶ Itē quia usufructuarius naturaliter possidet, ut l. naturaliter. ff. de acquir. poss. ex qua ipse facit fructus suos. ff. quibus modis ususfru. amittitur usufructuarius. Et sic uidetur quod saltem naturaliter possideat ius iurisdictionis & eius exercitium, quinimo & illud ius, quasi possidet ciuilitate, in quo hēt usufruc. ff. ex quibus causis maior. ait prætor. ¶ Item, quid dicendum, dic & ita me aduocante fuit obtentum in casu occurrenti in loco, dels cauernes blanques, quod ipsum exercere iurisdictionem uel imperium pertinet proprietario, commoditas, ut banna multæ pœnæ, & alia emolumenta ex ipso exercitio prouenientia, pertinet usufructuario. Ad primum, de exercitio. l. locū. §. ex eo. ff. de usufructu, ubi tex. dicit quod proprietarius plenissimam habet coercionem, in seruo cuius usufructus alienus est. Ad secundum de emolumentis. l. usufructu legato, & litē si fundi. ff. de usufructu. ubi hoc alij tenent, & quod ipsū exercere iurisdictionem pertineat proprietario, probat l. si statu

statu liber. ff. ad l. falci. & per l. primam in prin-
 cipio. ff. ad Silleyanum. Nam verus dominus,
 dicitur proprietarius, non usufructuarius, ut in
 iuribus supra allegatis, & in l. recte. ff. de verbo.
 sign. Et potest esse ratio, quia ipsam exercere iu-
 risdictionem non est fructus iurisdictionis, sed
 prouenta vel emolumenta inde prouenientia,
 ut multa pena, & banna, illa sunt fructus iuri-
 dictionis. pro primo quod not. Innocen. in cap.
 cum dilectus, de capellis monachorum, & Bal-
 in l. Barbarius, de offic. prator. dicens quod pra-
 sentare est fructus iurisdictionis, non autem
 iudicare vel sententiam dicere iurisdictionis,
 quia imo est labor & onus. Pro secundo, quod
 banna, pena & multa, & cetera emolumenta
 fiat in fructu iurisdictionis, probatur, & cogit q.
 sunt regalia, in v. s. feudorum, & l. multarum,
 de modo multa. & quod no. Bart. in l. finali. ff.
 soluto matrimonio. Neque obstat predictum
 dictum domini Antonij, in dicto cap. primo,
 ne praelati vices suas, dicens ipsum exercere
 iurisdictionem esse fructus iurisdictionis. Quo-
 niam saluo honore, improprie loquitur, nam
 apertius loquitur Innocen. in cap. cum dilect.
 allegato, quia exercitium iurisdictionis non est
 in usufructu, imo est onus iudicandi. Nam si
 ipsum exercere esset in fructu, vendi posset,
 quemadmodum ceteri fructus, ut in cap. fina-
 ne praelati vices suas. Sed ideo vendi non po-
 test, quia est proprietatis & dominij. ff. de statu
 hominum. l. qui furere. Et quia publici iuris
 est iurisdictionis, ut not. gl. in l. prima. ff. de iurisd.
 omn. iud. Et ideo vendi non potest ecclesiasti-
 ca iurisdictionis, ut not. in dicto c. 1. Neque obstat,
 qd. dicitur quod usufructuarius possidet natu-
 raliter ex quo ipse facit fructus suos, & quod
 sic vt quod saltem naturaliter possideat ius iu-
 risdictionis & eius exercitium & c. Na talis pos-
 sessio non causatur super exercitio iurisdictionis,
 sed in iure percipiendi emolumenta, quae
 proueniunt ex iurisdictione, quae sunt fructus iu-
 risdictionis: & talia emolumenta recipiendo
 quasi fructus a solo separando facit suos. p. quo
 facit q. no. Cy. in l. ceteru. C. de rei vend. & Bar.
 in l. 3. §. ex contrario. ff. de acq. poss. ita intellige
 do. l. si usufructuarius messem, & in l. si fur. ff.
 Possessio autem quam usufructuarius habet, est
 in suo iure percipiendi fructus quos civiliter
 quasi possidet, non exercitium iurisdictionis,
 quod est ius dominij & proprietatis. Et p. hac
 parte quod ipsum exercere iurisdictionem sit in
 proprietate, probatur nam dñs proprietatis, p.
 custodia proprietatis dat iudicem & ponit offi-
 cialem, ut l. si ita legatus. §. dominus propieta-
 ris, de vsu & habit. & sic ille habet iurisdic-
 tionem. ff. de officio eius cui mandata est iurisdic-
 tio. l. prima. ff. de iurisd. om. iud. l. 1. & quod ibi
 notatur, & sic intellige notata per Inn. in c. 2. de
 in integr. restit. & in cap. cum ecclesia Sutrina,
 de causa poss. & propie. & in cap. consultatio-

nibus. de iure patro. dicendo, quod ius dicen-
 di iurisdictione utendi intellect. magis fundatur
 in possessione quam in proprietate, ut re-
 fert Bald. in l. certam. C. de rei vend. Et ideo di-
 cit Inn. valere sententias latas per possessores iu-
 risdictionis, nam verum est, quod fructus iuri-
 dictionis concernunt possessorem, illum intelli-
 gas, qui iure proprietatis possidet, quamuis
 possessio sit penes alium, quia per actus iurisdic-
 tionis proportionabiles queritur possessio iurisdic-
 tionis, ut not. Innocen. in cap. dilectus, de capel-
 lis monachorum, & Ang. in l. si quis hac lege. ff.
 de in. ius uoc. & Bald. in l. 2. C. de serui. & aqua.
 & Ant. de But. in c. ex liceris, de restit. spoli. Sed
 usufructuarius qui nihil possidet propieta-
 tis, nec possidet, ut pro iure proprietatis, ut l.
 acquiritor. §. fin. ff. de acq. rer. domi. non poterit
 exercere actus iurisdictionis, neq. per eum ge-
 sta valebunt. sufficit quod comoda & emolu-
 menta colligat (ut est dictum) & ita fuit obten-
 tum & sententia transiit in rem iudicatam.

OCCURRIT quotidianum dubium: Mi-
 les vel Baro, cognoscit de causa sui uassalli
 rei civili vel criminali, quia non est vis ad in-
 stantiam actoris non uassalli, qui est alterius iu-
 risdictionis, vel pone, quod antequam cogno-
 scere accipiat actor petit causam euocari ad
 regiam audientiam, forte pretextu miserabili-
 tatis, uiduitatis vel pupillaris aetatis, uel post-
 iam inceptam lite coram barone petitur euo-
 catio. Ex dictis causis queritur an princeps gra-
 uet uel gubernator regni tales causas, euocan-
 do pretextu talis priuilegij miserabilitatis, no-
 dico si sit causa inter uassallos, quoniam ia cau-
 tum est de hoc foro in regno Valētia, quod ad
 instāiam uassallorum nequeat fieri euocatio,
 neque pretextu grauaminis per uiam misera-
 bilitatis uel alia, & sic de hoc non est questio.
 Restat dubium quando ad instantiam non uas-
 falli petitur euocatio. Et primo est unus casus,
 quando lis est coepta coram barone & perpe-
 tuata iurisdictione coram eo, & cessant priuilegia
 miserabilitatis, uel pupillaritatis, & tunc est cla-
 rum, q. princeps illam nequit euocare, neque
 minus regni gubernator, qui ex priuilegio pra-
 tendit in principis absentia, uti illius preroga-
 tiua causam euocare, quia lis ubi coepta est de-
 bet finire. l. ubi coepta de iudi. quia instan-
 tia diuidi non potest. C. de iudi. nulli, & quia
 a foro sui iudicis trahi non pot, nisi in casum
 intelligētiae uel deneg. iusti. sui iudicis, in auth.
 de questore. §. super hoc, & in l. 2. C. ut lite pen.
 Et iste uidetur unus casus indubius. Est &
 alius casus antelitem coeptam, & tunc etiā non
 procedit euocatio. Primo, quia iurisdictione est
 militis uel baronis, tam de iure, quam de foro
 regni Valētia, quia actor debet sequi forum
 rei. l. 2. C. de iurisdictione omni. iudicium. l. fina. C.
 ubi in rem ac. l. 1. q. 1. c. experientiae, & in c. cum sit

generale, de foro competere. & in multis foris in regno Valentie cautum est. Si ergo miles paratus est facere iustitiam, & non est, ab eius mora examine causa non subtrahetur, ad hoc dictus §. super hoc. Et quia de iure ita est introductum, ut a propria prouincia non recedatur. C. ubi de crimi. agi oportet, & in corpore unde sumitur, & in authen. ut disse. iudices. §. primo, merito ergo si contrarium faciat princeps male facit & grauat. Sed in hoc casu grauat princeps si utatur euocationibus, & Milites & Barones taceant, ergo, quoniam & tacebo, & princeps quiritur ex consuetudine & possessione, maxime, quia facta contradictione obtinetur in contradictorio iudicio pro principē, & sic est modus validus consuetudinis introducentis, vt in cap. abbatis sancti Siluani, de uerbo. signi. & quod ibi notatur, & communiter pro hac parte allegatur forus. Sils cauallers de feudis, & quod ibi notatur per Guiller. Iaser. Est alius casus cum ad instantiam viduę pupilli, vel miserabilis personę petitur euocatio, ante litem coęptam uel post. An ista euocatio possit fieri, & scias quod licet de iure etiam notio causę non poterant trahi ad curiam principis, nisi in causam ¶ negligentię iudicis ordinarij, in authent. ut different. iudices, in principio, & in authent. de quęstore. §. super hoc & lite pendente, nisi abnegata audientia non licebat appellare uel supplicare, vt in l. 2. & quod ibi notatur. C. ut lite pendente. Et auditus per simplicem querelam est realiter prohibitus, nisi in casibus expressis in iure, ut not. Bald. post Guil. in l. nemo. C. de iurisd. omnium iudic. Tamen aliquę personę priuilegiatę habent priuilegiũ, ut non possint trahi extra eorũ prouinciam etiam negligente iudice prouincię secundum lecturam Bart. in l. prima. C. quomodo imper. inter pupillum & uiduam. Nam tunc demum alius esset dādus iudex in prouinciam. ¶ Item ex illa lege habent aliud priuilegium, quia ad eorũ postulationem, per uiam simplicis que reię possunt aduersarij trahi de eorũ prouincijs, ut ibi secundum ueram doctrinam illius legis. Quinimō dicit ibi glo. notabilis, quod tali priuilegio ¶ non possunt renunciare, & sic hanc euocationem princeps facit in principis priuilegio, qui debet has personās tueri 23. q. 3. cap. ab Imperatoribus, & 23. quęstio. 5. cap. administratoribus, & in dicta rubr. in l. vna, quando imperator inter pupillum & uiduam. Nec obstat si dicas, quod iudicium erat coęptum, & protogata iudicis iurisdicção per illam uiduam vel miserabilem, qua obstante, nequit fieri euocatio, quoniam ad tollendum principis priuilegium non prodest. nam dicit dominus Anton. de Butr. in cap. significasti, de foro compe. quod in ijs quę sunt supremi imperij, & reseruata principibus, non habet ¶ locum prorogatio, merito uidua vel pupillus, quibus ex regali ofi-

ficio princeps habet subuenire, maxime de foro regni, in foro finali, de curia ad tollendam adiutum, ad superiore non possunt prorogare, quin princeps eorũ causas possit euocare, & ita princeps praticat & bene. Sed est dubiũ quę sint istę personę gaudentes isto priuilegio, & tex. in dicta l. vnica, loquitur de uiduis & pupillis, & de diuturno morbo fatigatis, & debilibus, quod dicit Barto. relinquendum arbitrio iudicis, quod dicit facere ad statuta loquentia, de miserabilibus personis. De aliquibus dubitatur, uidelicet de orphano, an gaudeat simili priuilegio, & Odofredus in dicta rubrica, quomodo imperat. C. tenet illum gaudere, & dominus Anton. de Butr. in cap. significantibus, de offic. delegati, tenet illum gaudere, ex generalitate dictę l. vnice, pro eis bene facit. tex. in c. desolatis. 87. distinct. ubi text. dicit desolatis proprię defensionis auxilio, qui suis actibus interesse propter infirmitatem ætatis non possunt, exoratum decet pontificem subuenire. Et ad hoc uide duos foros regni Valentie, in foro finali de curia, & in foro fem. fur. non quę si negu. de malefeytors. ¶ Item sen ex. 87. distinct. cap. liberti. ¶ Item expositi, ea. distinct. cap. fina. ¶ Item cæci, mutilati membris, captiui, leprosi, & debiles. Et alij ad quos miserandum natura mouetur, secundum Innoc. & Anton. de Butr. in dicto cap. significantibus, allegant dictam l. vnica de censibus, cap. licet. C. de episcopali audientia. l. iudices. Qualiter autem probentur pauperes, neque qui pauperes dicantur, hoc stat in iudicis arbitrio attentata conditione personę, vt notatur in l. paupertas, de excusat. tuto. in l. si constante. ff. soluto matrimo. habent etiam de iure canonico priuilegium, ut possint recurrere ad ecclesiam, tunc demum cum omnes iudices mediati & immediati sunt negligentes, & ita dicit Archidiaconus, in cap. non ita 2. q. 6. quod nota, quia limitat ea. primum cum sequentibus. §. 3. distinct. & cap. ex tenore, & cap. ex parte, & quod ibi notatur, de for. comp.

N V N e dicamus de illo quotidiano dubio, de quo sapissime in curijs milites proponunt grauamen, cum criminosi in terra de realenco delinquentes fugiunt ad baronias, & ibi per illarum dominos affecurantur, & per regios officiales abstrahuntur, qui prætendunt hoc iure posse facere. Et pro parte regia faciunt, quę sequitur primo, quia dicunt quod de foro regni Valentie nullus potest affecurari nisi solus princeps uel primogenitus. Et quia hoc de iure ad præsidem prouincię spectat, notatur in l. is qui reus. ff. de public. iudi. & in l. i. ff. ad l. Iuliam maiestatis. ¶ Item quia etiam de foro princeps in mero imperio, fundat intentionem suam, ut in foro, rich. hom. de rerum diuisione, & de feudis cap. fors pœna in priuilegijs regis Iacobi, datis Morelle, Anno dñi. 1250. §. Item

§. Item statuimus & ordinamus. Et sic est de iure quod iurisdictiones omnes sunt principis, vt in font. & nequibant alienari, licet consuetudine sit usurpatum, vt inquit Bald. in §. eadem lege, in feudis, de lege Corradi, & in ca. primo, de noua forma fidelitatis, & in princip. feudorum, & diximus supra isto. titulo. §. & quia. Et præsupposito quod princeps in aliquem baronem merum imperium transportasset & concessisset in baronia, non pro hoc se denudauit

11 sua iurisdictione & imperio, & sic videatur cōcessa baroni, sine præiudicio regie iurisdictionis, vt inferior gradus meritum superioris cognoscat, vt in text. singul. in l. prima. C. de officio præfecti vrbis. ¶ Item pro hoc facit illud dictum elegans Hostiensis, in cap. delicto, de officio Archidicentis, quod comites & barones, dempto imperatore, non fundant intentum suum, de iure communi. Et quod in imperatore hoc operatur excellentia dignitatis imperialis, que super omnes est, in authentica quomodo oporteat episcopos, in princip. ff. ad l. Rhodiam, de l. & l. de precatio. 7. quest. prima, cap. in apibus.

¶ Item quia princeps non potest abdicare à se

12 imperium quod habet super omnes baronias regni. l. legatus. ff. de officio præsid. & quod notatur in cap. super questionum, in glo. Bernardi. Et ideo dicit Bald. in l. prima. ff. de officio præfecti vrbis, quod princeps priuato non potest concedere suam supremam potestatem, al legat dictū Bar. in l. prohibere. §. plene. ff. quod vi aut clam. Pro hoc etiam facit dictum Bald. multū no. in feud. quid sit inuestitura, qui dicit quod princeps non potest alienare expropriando à se territorium, dignitatem, vel iurisdictionem, secundum eum. Et sic videtur, quod qualitercunque isti milites & barones habeant iurisdictionem & imperium, & illud possint exercere, non tamen intelligas, principe excluso ne que eius imperio. ¶ Item quia si talis reus est miles, cuius executio est principis & cognitio, insti. de foro regis Alphonsi, de electio. vel ciuis Valentinus, qui ex priuilegio non de foro baroni, quomodo per eum poterit receptari, cum non habeat personam subiectam, neque haberi possit etiam ex prorogata iurisdictione, quoniam in præiudicium regie iurisdictionis in tales pertinet, nequit fieri prorogatio: ad hoc glo. in cap. imperialem de prohib. feudi alien. de qua facit Bald. magnum festum, in l. decernimus, de sacrosanct. eccle. facit quod dicit do. Anton. de Butr. in c. significasti, de foro comp. qui dicit quod in his, que sunt supremi imperij, &

13 reseruata principi, quod non procedit prorogatio. Item dicit Bald. multum singulariter, in l. qui se patris. C. vnde liber. quod in concessionibus iurisdictionum, semper auctoritas superioris seruetur illæsa, cū citra eius auctoritatem nequeat exerceri, cum in eo resideat suprema potestas inseparabilis, vnde potest aliorum iu-

risdictiones suppressere, & non solum singularem personarum, sed etiam ciuitatum, allegat not. per doct. in l. 1. C. de summa Trin. Quid dicetis domini militares, qui hoc habetis pro euāgelio, quod malefactor ex in vestris baronijs receptati nequeunt ab illis abstrahi, eo quod si princeps vel eius officiales hoc faciunt, grauant fact. ad contrarium responderi. Namque his contrarijs respondebit, bene meretur unum bonum equum. Pro parte baronum & militū, facit primo quod ipsi regno contra suas baronias vsi sunt assecurare, & receptare tales criminosos: & tanto tempore cuius initij non est memoria, quæ consuetudo sic præscripta, prodest ad querendum ea, quæ sunt in viam superioritatis principi reseruata, de verborum signific. cap. super quibusdam, & quod nota. in c. cum P. tabellio, de fide instrum. per Innocent. Nam talis consuetudo præscripta, habet vim tituli, & priuilegij. ff. de aqua quotidiana, & æstiu. l. hoc iure, quod notatur in cap. cum in apostolica, de simonia, per Innocent. & quod notatur in l. viros, de diuersis offic. lib. 1. 2. q. 3. cap. conquestus. Neque obstat si replices, quod contra forum nequit consuetudo introduci, quia potest dupliciter soluere; quia & si consuetudo sit reprobata, non præscrip. ex qua ius questum nequit tolli, ut in authen. nisi tricennalis, & quod ibi nota. C. de bonis maternis. ¶ Item quia ex quo habet ritulum in iurisdictionalibus, secuta præscriptione, & si titulus esset minus sufficiens, non posset reprobari præscriptio vel consuetudo, ad hoc. l. fm. C. de fund. patrimo. li. 1. r.

¶ Item quia non videtur reprobata consuetudo tanti temporis, faciunt notata per Bald. in feud. de noua forma fidelit. Aliter etiam potest respondere, ut notat, supra isto titulo sub. §. & quia, in vers. Sed nunquid, in fine, vbi tracto materiam meri imperij querendi ex consuetudine: dic, ut ibi diximus. ¶ Item princeps concedendo istis baronibus, omne merum & mixtum imperium, & omnimodam iurisdictionem, vel ipsi illa querendo ex consuetudine ab antiquo, quod idem videtur in cap. dilecto, de officio Archi. omnia ibi possunt, quæ posset vnus præses, argu. l. primæ. §. cum vrbem. ff. de officio præfecti vrbis. Et sic merito exercere omnia querant de maximo imperio. l. illicitas. §. qui vniuersas. ff. de officio præsidis. Et sic merito possunt assecurare & guidare. Ad hoc nota. in l. is qui reus. ff. de public. iudic. & in l. libertas, de statu hominum. imo dicit Bart. in dict. l. is qui reus. ff. de public. iudic. quod & si non haberet potestatem dandi securitatem, iudex deberet obseruare ne illi qui eam acceperunt decipiantur sub iudicē fideli. Nam iam aliās ius tollerant acta nulla propter publicam utilitatem, in l. casius. ff. de senatoribus. Et quod factum

15 est prætextu iniquæ consuetudinis tolleratur; de cruce ecclesie uel altaris, cap. aqua, quasi illi, qui

li, qui maiorum errorem sequuti sunt, sint excusati, de transla. episcopi vel electi. §. inter corporalia, ad hoc dictum Ioann. Andræ; in cap. tuas dudum, de sponsa. duorum, de quo ipse fecit glo. in cap. primo, de postul. prælato. libr. 6. ¶ Merito ergo isti qui talem securitatem, ab ipsis baronibus & habentibus merum imperium assumpserunt, debent esse securi, & non debent abstrahi à principe vel officialibus principis, citra granamen. Maxime quia isti barones, in suis baronijs fundant intentionem suam de iure communi, sicut princeps in regno quo ad iurisdictionalia, ut notat Ioann. Andr. & Anton. de Butr. in cap. minis, de iureiurand. postquam habent de eis principis concessiones, vel sunt eorum ab antiquo. & ita limitatur dict. Hostiæ. in d. c. dilecto. Et ibi etiam hoc tenet D. Anto. de Butr. unde etiam barones, qui sic ab antiquo habent istud merum imperium, habent iura si fealia. ut not. Bald. in l. 1. C. de hæred. uel actio. vendita. Et sic habent fisci priuilegium, & sic merito possunt assecurare & gñidare etiam si fisci esset prorogatiua, & adde quæ diximus supra isto titulo in uers. aliud est imperium.

¶ Item quia hodie isti ducatus & comitatus & baroniæ, sunt quædam prouinciolæ ex quo habent sua regimina & iurisdictionem de per se, ut not. glo. magistra. ad quam semper recurremus. in l. fin. C. de præscr. long. tempo. in glo. super uerbo, prouincia. A prouincia ergo baronis, non abstrahitur inuitus criminiosus, maxime assecuratus, argum. in authen. ut disse. iudi. in principio. Ad hoc etiam adduco istud singulare uerbum Bald. de pace Constantiæ, in c. j. in glo. super uerbo criminibus, quod cum quælibet ciuitas hodie sit prouincia secundum gl. iam allegatam. C. de præscrip. longi temporis. Merito potestas ipsorum, merum & mixtū imperium exercent, quemadmodum præsidēs deputati, ad regimen prouinciæ exercebant. ff. de officio præsidis. l. . Merito ergo sic dicā de istis baronibus, qui in suis prouincijs imperium, & sic proprie firmat dominus Anton. quod baro-
 16 niz ¶ sunt prouinciæ ¶ in cap. nimis, de iureiur. d. Bartol. tamen in lege, relegatorum, de interd. & relegatis, dicit quod illæ sunt hodiè prouinciæ, quæ sunt sub eodem præside, sic intelligens. l. finaliter, de præscr. longi tempo. C.

¶ Item & istud est forte, nam cum ex priuilegio, vel consuetudine datur alicui subdito, etiā superior aliqua iurisdictione in aliquos, illa datur excluso superiore, ex quo hoc agitur, ut inferior sit iudex, ad hoc glo. ordina. de offic. ordin. cap. pastoralis, & in cap. cum ab ecclesiarum, & facit cap. ad hæc, de excess. prælatorum. Nam quamuis episcopus sit iudex ordinarius prouinciæ, in subditos archidiaconi nil attentat, vel exercet iurisdictionis. Sed debet illis suam iurisdictionem conseruare, aliàs ecclesiasticus ordo peruertitur, si sua unicuique iurisdictione

non seruatur. 9. quæst. prima, cap. peruenit, facit cap. irrefragabili. §. excessus, de offic. ordi. Nam quamuis archiepiscopus sit ordinarius prouinciæ, de subditis suffraganei nō se intromittit, nisi in casibus expressis in iure: ¶ sed princeps vel prouinciæ præses de causis vel iurisdictione baronum non se intromittet, nisi in casibus à foro reseruatis, læsæ maiestatis, falsæ monetæ, & plagij, in alijs autem signanter iurisdictione baronum, quoniam hoc quærere intenderunt barones, & milites, ab antiquo principem excludere. Et hoc princeps uidetur eis concessisse, dando omne imperium & iurisdictionem quam in illis habent, quoniam omne ius quod in eis habet uidetur transferre. l. si domus, §. si. de leg. primo, dempto illo iure superioritatis, ex lege regni reseruato, in dictis tribus casib. & de iure additur crimen hæresis. quoniam illud crimen per catholicum nequit sustineri, de hæreticis cap. ad abolendam, & cap. excommunicamus. Et princeps illud ¶ debet extirpare, ut ibi uides, & facit authen. si uero dominus temporalis. C. de hæret. Et sic demptis illis casibus, a foro & l. regni statutis liberè baroni, in suis baronijs, sua utantur iurisdictione, ad hoc quod not. Ioan. Andr. in cap. cum episcopus, de offic. ordin. quod ex consuetudine antiqua, inferior episcopo, potest habere cognitionem omnium causarum in certo territorio, excluso episcopo. Unde dicit dominus Anton. de Butr. in c. cum contingat, de foro competen. quod ubi priuilegium uel consuetudo tribuunt iurisdictionem inferiori ordinariam, tribuere uidentur solidè, excluso superiore, ex quo hoc specificè actum est, quæ multum limitant. l. primam, de officio præfecti urbis. C. nam illa intelligitur in iurisdictione subordinata inferiori, iuxta. l. si ut proponis. C. quomodo & quando iudex, nam tunc inferior iurisdictione meritum superioris debet recognoscere, & hoc sequitur Bald. in l. prima. ff. de offic. consulis, ubi extra quæritur, an si duo sint & c. Secus cum princeps concedendo se illa expropriat, uel consuetudo id agit, ut superior concludatur. Non obstat quod princeps ¶ non potest alienare expropriando, quia uerum est supremum imperium quod est in recognoscendo se esse subditum, & fidel. & in casibus reseruatis à lege regni, in uim principalis præminentia, s. læsæ maiestatis, falsæ monetæ, & hæresis, & plagij, quia in hoc non potest operari consuetudo, ut diximus supra isto titulo. §. & quia, uers. sed nunquid. Et istud etiam melius probatur, nam cum aliquid, regij officiales sub colore criminis plagij, uel aliorum à lege regia reseruatorum intrabant iurisdictiones baronū, & trahebant criminiosos & illos puniebant. Pro uidet forus regis Mattini, ne sub colore criminis plagij ullus abstrahatur, de baronum iurisdictionibus, imo si contingat sub illo colore quem abstrahi debent officiales promittere illum

De effectib. imp. & c. Rub. 23. In vers. Sed pone. 131

lum restituere, nisi illud crimen fuerit proba-
 20 tum. † Merito ergo princeps in foro permittē-
 do abstractionem, pro illis casibus, in ceteris
 videtur prohibuisse. ff. de iudic. l. prator. Ma-
 ximè quia forus iam prouidet, quod illud cri-
 men plagij, si non p̄betur fiat restitutio baro-
 no, & sic i ceteris sub sua manet iurisdictione.
 Hoc ergo, probatur a uerbis, quoniam litera-
 le significatum fori hoc habet satis. a quo non
 21 est recedendum, de lega. 3. l. non aliter. † Item
 & mens condentis secundum iuris dispositio-
 nem, intellecta, quæ attendi debet, solu. matti-
 m. l. cum mulier. ff. de excu. tuto. l. scire oportet.
 Nam forus ille, propter adiectionem nec-
 eam limitat ex quo est generaliter. ff. de le. 2. §.
 1. maximè quia dispositio fori uidetur fieri se-
 cundum interrogationem. ff. de interrog. ar. l.
 si defensor. §. qui interrogatur. ¶ Itē forus de-
 bet recipere significatum secundum iuris di-
 spositionem. C. de noxalibus. l. si serui ueltri,
 22 quæ est, ut ex quo milites, per regiam † con-
 cessionem uel consuetudinem præscriperunt
 & uel quæsierunt imperium & iurisdictionem
 in baroniis excluso superiore, nisi in casibus
 specialibus, illud idem uideatur princeps sta-
 tuisse. ¶ Item quia prohibendo, quod in plus
 est, uidetur princeps concedere quod minus
 est, arg. auctentic. multo magis. C. de sacrofan-
 ct. ecclesijs. Sed sub colore criminis priuile-
 giati phibuit, ergo multo fortius sine colore.
 23 † ¶ Item quia illa causa, in l. est impulsua, ex
 quo alia repetitur maior ex qua lex posset su-
 stineri, scilicet, ne fiat p̄iudiciū iurisdictioni-
 bus, & unicuique sua seruetur iurisdictione, me-
 rito illius defectus nō curatur. l. prima. §. sexū
 ff. de postulando. Et sic uidetur quod grauent
 regij officiales, intrando & abstrahēdo crimi-
 nosos pro aliis causis, quā a foro specificatis.
 Maximè quia iste infantionū, id est priuilegia
 quod certo loco uel prouincia, quis abstrahi
 non possit, a iure fundatur & tolleratur, ut in
 tex. & glo. in l. quid sit fugitiuis. §. apud La-
 beonem. ff. de edilicio edicto, quæ glo. dicit, qđ
 Ferraria habet tale priuilegium. Ideo cum de
 talibus est posita querela in curia, princeps
 cassat & annullat in cōtrarium facta, & sic me-
 rito tali facto. l. non assistit. ff. de fideiussori-
 bus. l. cum lex, & C. de sacro sanct. ecclesijs. l.
 nemo. Sed dicitur pro parte regie iurisdictioni-
 nis, quod sine præiudicio alicuius iurisdictioni-
 nis, & quod possit trahi ad usum neque con-
 sequentiam ab aliqua præcium. Merito talis
 p̄testatio saluat ius utriusque iurisdictioni, iux-
 ta notata in c. cum M. ferrariensis, de constit.
 & in l. cum non solum. §. moritur. de noui o-
 per. nūci. Quid ergo dices in tanto perplexo.
 Aduerte siquidem malefactor insequatur a iu-
 dice, & is intret baroniam uel territorium ba-
 ronibus ubi a præside crimine flagrati capiatur,
 non læditur baronis iurisdictione: quia in terri-

torio præsidis censetur captus ex quo male-
 ficio flagranti exequendo capitur, per l. quod
 ait lex, & quod ibi notatur. ff. de adulter. &
 in §. sed neque, in auctentica, de manda. prin-
 cipum, Neque obstat. §. si uerò quis. in feud.
 de pace tenenda, uersicul. uidetur. quid si fu-
 giat faciem iudicis, quod ideo non possit ca-
 pi in alio territorio, quia ibi solum dicit cum
 24 aufugit, & sic factum narrat, † non uetat quin
 possit flagrati crimine queri & capi uti dicunt
 communiter doctores per dictam. l. quod ait
 lex. & per l. si quis in seruitutem. ff. de furtis.
 Quinimo dicunt doctores in dicta lege, quod
 ait, quod fragranti maleficio, dicitur post
 duos dies, quia ibi tex. loquitur post dies, &
 sic ad minus de duobus intelligitur. ff. de te-
 sti. l. ubi numerus. aut cessat criminis flagran-
 tia, sed trahitur sub colore criminis plagij, &
 tunc forma fori est seruanda, quod præses ha-
 bet facere foridicam promissionem, & ita præ-
 sicitur, aut iste reus qui stat in baronia, non
 contentus in aliis per eum factis, etiam quo-
 tidie intrat ciuitatem uel uillam regalem, &
 subditos regios dānificat & lædit, & credo qđ
 talis p̄ses possit abstrahere & punire sine gra-
 uamine, maximè monito barone. Et ad hoc a-
 25 llego tibi primo, quia cōgruit bono & æquo
 præsidis † purgare prouinciā malis homini-
 bus. ¶ Item quia per hoc multorum salus pro-
 curatur, merito legis transgressio, ut p̄missa,
 ad hoc. ff. de feriis. l. prouinciarum. ff. de ini-
 usto rupto. leg. si quis filio. ¶ Item hoc proba-
 tur per casum singularem quē nescio in mū-
 do meliorem, in §. finali, in auctentica, de mā-
 da. principum, colum. 3. ubi est text. quod ij
 qui de ciuitate priuilegiata accedunt ad pro-
 uinciam, & populum in turbas sollicitant, cō-
 stito, per inquisitionem, debent p̄nas susti-
 nere, & sic merito tales puniendo, non posset
 baro conqueri de præside, sed cōqueratur de
 se, qui tales non castigat. ad hoc facit quod
 no. Bald. in feud. de clerico violatore pacis, ca.
 publici latrones. Si autem sumus in casu ubi
 malefactor quiete uiuit & stat in baronia, &
 hanc questionem princeps, in curia neq; cir-
 ca eam uoluit determinare, imo restant ex p̄-
 testationibus iura iurisdictionis salua, & sic
 non est nostrum determinare, nisi rex mihi mā-
 daret, & aliquādo determinabitur in curia. Ex
 prædictis tamen floribus colligite granum,
 quia nūquam melius discussum audistis hoc
 quotidianum dubium, Et omnia quæ dixi-
 mus de baronibus est dicendum de ciuitatibus
 possidētibus baronias, iure baronis, quia ut ta-
 lis baro illam possidet & exercet imperium,
 per suos officiales, & sicut baro indicatur, fa-
 ciunt notata, de appella. Romana. §. debet. in
 cap. a collatione eod. titulo lib. 6. & in capitu-
 si duobus, de appella. faciunt notata, in l. si
 pater. ff. de adop. Sed pone, reus est abstractus
 a baro-

Speculum Principum, Petri Bellugæ.

a baronia, ponamus in casum permissum, si habet sententiam in absentia latam per ordinarium, præses uel gubernator nequit illam executioni deducere nisi in faciam, dicit ordinarius, remittit meum districtualem, quem habeo condemnatum ut executioni deducam sententiam, per tex. in auc. ut nulli iudicum. §. si quis uero comprehensorum, unde sumitur auct. si uero criminis. C. de adulteriis. in contrarium dicit præses, quod ex regia præminetia ipse abstraxit hominem a baronia, quem ex dicta præminetia habet castigare, hæc inferioribus non est communicanda, neque inferior manum apponere debet, de officio lega. capitu. quod translationem. ¶ Item quia illi tex. authenticorum, loquuntur inter pares iudices, nam superior non astringitur, maxime quia potest executioni deducere, ut patet ex ibi no. in clemen. pastoralis, in glo. super uerbo, de morte. & quod ibi notatur. Et ideo ad omne dubitationis obstaculum tollendum, ambo tam præses quam ordinarius, solent conuenire & ambo exequi sententiam pro illo ad quem pertinet, uel ambo faciunt pari forma sibi processum, si non est in absentia factus, alias, sine processu nequit executari. ut dicitur infra, cum hæc discutietur materia late. Sed quid dices in casu occurrenti, & habui in facto contra aliquem districtualem ordinarij iudicis, factus est processus absentis, & lata sententia, per Præsidem uel Gubernatorem, tacite iustitia iudicis ordinarij, & non facientis sibi processum: demum præses cepit malefactorem, & uolebat exequi sententiam per eum, & curiam suam latam, iudex ordinarius dicebat ad eum pertinere, cum esset suus districtualis & subditus, & sic ipse erat eius ordinarius, a lege regni, quod dat ordinariam, iuxta notata in l. & quia. ff. de iurisd. omnium iudi. & in capi. cum ad ecclesiarum. ff. de officio ordin. & ipse ordinarius poterat prohibere prorogationem expressam sui subditi, ut ponit Barth. in l. prima. §. & post operis, de no. ope. nunti. quanto plus tacitam, ubi ex dicto processu & sententia resultaret, maxime in hac causa criminali in qua nequit prorogari iurisd. iudicis incompetentis, ad præiudicium generandum iudici competenti & sue reipublice. Et hoc tenet Bald. in l. si quis ex consensu. C. de episcopali audientia, & Spe. in titu. de cõpetentis iudicis additione. Quanto plus, quod iste districtualis iustitie, per contumaciam & fictam confessionem, non prorogabat neque poterat prorogare iurisdictionem, saltem efficaciter. Cum nulla esset facta litis cõtestatio, neque aliquis actus, qui equipollet litis cõtestationi, per notata in capi. primo, de elec. li. 6. & in cap. præterea, de dilationibus, & quod notant legistæ in l. nihil. C. de procura. Et sic merito nulla est facta prorogatio, unde dicit Bal. in l. si qui ex consensu, de episcopa-

li audientia. C. quod per contumaciam nunquam fit prorogatio ipso iure, in iudicem incompetentem, ¶ Si ergo nulla erat facta prorogatio, illa ficta confessio, quæ resultabit ex contumacia erat facta coram iudice incompetenti, & sic nulliter, & non poterat sequi sententia. C. si a non competenti iudice. l. 2. extra de iudi. c. at si clerici. Merito ergo dictus præses non poterat exequi sententiam nullam, neque per dictam fictam confessionem condemnare. Et sic iudex ordinarius poterat suum subditum repetere, arg. notatorum, in l. prima. ff. de re. uendi. & in cap. si iudex laicus, de sententia excomm. lib. 6. cum ergo in casu occurrenti essem a præside requisitus, ut consulerem, cum aliqui bestiales dicerent, quod seruaretur practica supradicta, quod præses & iustitia exquerentur: dixi eis ne facerent, quoniam inferior iudex ordinarius occideret hominem sine processu & sententia, & non erat sua executare superiorum sententiam, & sic ponebant ordinarium in magno periculo. Sed ex conuerso nullum est præiudicium periculum, quoniam in multis casibus potest exequi sententiam inferioris. Breuiter in casu occurrenti dixi, quod præses uel gubernator solus poterat & debeat sententiam suam executioni mandare. Primo quia in denuntiatione erant positæ aliquæ qualitates, quæ faciebant eum fortiri forum gubernatoris, ex quibus causis in libello deductis metimur iura quæ ad iudicis competentiam faciunt per notata, in ca. cum sit generale, de foro compe. & in l. cum quædam puella. ff. de iurisd. omnium iudi. & in l. 2. ff. si quis in ius uocatus non ierit, maxime quia iste reus cõtumax, omnia in libello posita, uidetur de foro confiteri, imo quia dicit Cald. multum singulariter in l. 2. §. penultimo. C. de iuramento calumn. quod de omnibus qualitatibus uidetur esse confessus, ut sic merito iuste lata est sententia, & per iudicem competentem, & ulteriori non erat opus prorogatione. Tum quia præses uel gubernator regni ex negligentia, & sic quadam tacita fatiga, quia delato non fecerat processum, inst. ex stilo gubernationis, & alias de iureiur. notata per Bal. in l. sed si prætorem. ff. ex quib. causis maio. facit. §. si tibi quoque. in authentica, de manda. principum. pro quo facit quod diximus supra, isto titulo. §. Restat videre. ubi late examinauimus materiã tarditatis uel negligentie iudicis, & quod potuit gubernator procedere. Et si fuit executum per gubernatorem, & ordinarius non curauit, bene requiescat eius anima in pace. Aduerte tamen tu aduocatus, qui quotidie cõsulis iudicibus in criminibus. Nam practica doctorum est, quod ex quo est quis condemnatus in absentia, & ex forma statutorum est habitus pro conuicto & confessio, quod interrogato eo, si est ille qui condemnatus est, & eo confitente esse talẽ, uel

con

De mixto imp. & c. Rub. 24. In §. Mixtum. 132

constitit per informationem illum esse talem statim, potest mandari sententia executioni, sine alio processu. Et hoc sumitur ex dictis Bartol. in l. diuus. ff. de custodia reorum. Nā illa practica multum est dura, sic passim intellecta, quā aliquotiens pro modico crimine, ex quo reus est absens, opponitur qualitates, quæ sunt falsæ, propter quas ad mortem est cōdemnatus, quia aliās non condemnaretur, & sic talem suspendere durum est. Et sic tali casu ubi aliās de hoc constaret, iudex posset admittere reum, ad se defendendum super illis, iuxta notata per Salyc. in l. secunda. C. de requi. reis. Dum tamen hoc possit iudex, ut præses prouinciz, quia iustitia hoc non posset ex quo semel condemnauit. ff. de quæsti. l. prima. §. finali, & ibi Bartol. ex quo ciuitas ad cuius consilium fertur sententia, habet superiorē ad iurisdictionem, si autē non haberet, posset ciuitas remittere pœnam, & sic parcere processui. Et ideo nobiles & barones, qui in suis iurisdictionibus non habent superiores, ad quos recurrat, hoc possunt, hoc ponit Bartol. in satis peregrino loco, in l. acta. §. de amplianda. ff. de re iudi. Remedium est tūc, ut inferior consulat principem. Et hoc sumitur ex dictis Bartoli, in dicta lege prim. §. fina. ff. de quæstio.

CAMILLI BORRELLI
ADDITIO.

- a ¶ VBI CAETVM] Latē felin. in ca. ex tenore. extra de descrip. Abb. Panorm. in capi. vt debitus. de appella. Anton. Corfet. in sing. in ver. iudicium. Bernard. Diaz in Reg. 382. Afflic. in decisio. 354. in causa remissiuē dom. Bernardin. Alph. in collectaneo. iuris. 585. iudicium.
- b ¶ PAUPERES] Pauper quis dicatur, & quomodo probetur, & quando remittitur iudicis arbitrio. ponit expresse do. Iacobus Menochius in tract. de arbitr. iud. quæstionibus. lib. 2. centur. 1. casu. 65. num. 7. vbi potest recurri.
- c ¶ REGIAE IURISDICTIONIS] Vide Bald. in l. 1. ff. de offi. consul. Idem Bald. in consil. 326. Rex Romanorum. & Lud. Roman. in consil. 393. Præfens consultatio. Philip. Deci. in consil. 3. & ideo locus est præuentio ni. vt voluit Angel. in l. 1. §. si quis in appella. coulum. penul. ff. de appellat. & Franciscus Aretin. in consil. 101. spectabilis domine. Gemini. in c. per hoc. de Hæretic. in 6. ¶ Limitatur quando præparata conclusio procedat vbi priuatiuē fuisse iurisdictione concessa. Ludouic. Roman. in dicto consil. 393. & singul. 21. & in cap. pastoralis. de offi. ordinar.
- d ¶ PROVINCIAE] Prouincia quando, & quæ appellatur. vide supra Rub. 11. §. iā supra. in ver. Prouincia. Camillus Borrellus.

De mixto imperio & iurisdictione. Rub. 24.
In §. Mixtum.

S Y M M A R I V M.

- 1. Mixti imperii diffinitio.
- 2. Officium iudicis mercenarium.

- 3. Pœna quæ fisco applicatur, dicitur criminalis.
- 4. Mixti imperii causa, sunt delegabiles.
- 5. Officium iudicis mercenarium, quando impleretur.
- 6. Causæ meri imperii, vtrum delegabiles.
- 7. Meri imperii, causa media.
- 8. Meri imperii, cause leues.
- 9. Iurisdictionis causarum tres species.

MIXTVM autem imperium, & iurisdic. in regno Valentino, quibus ex lege regni legis Alphonsi, non habentes merū imperiū vtuntur, qd sint videamus. Mixtū t̄ autem imperiū est iurisdictione, quæ nobili officio iudicis exercetur, priuatorū vtilitatem respiciens. ideo dicitur, nobili officio iudicis exerceri, quia officium t̄ mercenarium deseruiens actioni, secundum naturam actionis, est simplicis iurisdictionis, & ideo dicitur priuatam vtilitatem respiciens, ut differata mero imperio, quæ principaliter respicit vtilitatem publicam, ut ff. de publi. l. licitatio. §. quod illicitas. de sententia excommuni. cap. vt fama. Et sic diffinitur a Bal. post textualem descriptionem in l. imperium. de iurisd. omnium iudi. Et idem sequitur domi. Anton. de But. satis truncate, in capi. quod sedes, de offi. ordin. vbi canonistæ tractant hanc materiam, & aliqui in capit. archiepiscopatu, de raptoribus. & hoc mixtum imperium iurisdictioni coheret, quasi habeat participium de utroque. s. imperio & iurisdictione, ut in textu & glo. in l. imperium, de iurisd. omnium iudic. ut dicit Bald. ibi, quod ideo dicitur mixtum, quia habet mixtam naturam. Secundo, quia in eo concurrunt diuersæ qualitates, vnde participat ratione qualitatis, de quolibet extremorum, vt dicit notari in l. iubere cauere. ff. de iurisd. omnium iudic. Et ibi ponit etiam quotuplex sit mixtum imperium, vide per te. Vnum tamen non obmitto, quod ipse ibi dicit quærendo in quibus consistat mixtum? Et dicit principaliter in tribus, quæ sunt multū notabilia, & multum magna. ¶ Primo, consistit in concessione noui iuris, ut patet in bonorū possessione, quæ tribuit ius, ut in l. 1. ff. de iur. omnium iudicū, & per hoc comprehenditur non solum ius domini, sed etiam ius officij, ut patet in exemplo dantis tutorem. ¶ Secundo, consistit in roboratione actus inualidi, vt interponendis decretis, in alienatione præditorum, & similia, & transac. alimentorum, ut not. in l. com. ij. §. si prætor. & ibi no. ff. de transactio. ¶ Tertio consistit in propulsanda cōtumacia rebellium per missionē in possessionem, ut sit ad partīs vtilitatem, vt in l. iubere, de iurisd. omnium iudi. & quod no. in l. cognitio. §. vt bonorū. ff. de officio eius cui mandata est iurisdictione. Multa autem ad commodum fisci, cum est de gradu meri imperij, nihil

Speculum Principum, Petri Bellugæ.

- nihil boni allegans. ¶ Sed potes dicere quòd
- 3 ideo est, quia pœna † quæ fisco^a applicatur, di-
- 2 citur criminalis, secundum glo. Et quod ibi no. in Lagraria, de termino amoto. & in l. q sepulchra. C. de sepulchro uiolato. & no. in cap. qualiter & quâdo. de accusationibus. Et adde nota, per Bald. in l. placet. C. de pedaneis iudicib. ¶ Insuper Bald. in dicta. l. imperium. querit que sunt causæ mixti imperij, & dicit quod si aliqs querat regulam, addiscat unde formabit, isto modo: quicquid expedit officio nobili, ad partis utilitatem est mixti imperij, uel sic: quicquid consistit in concessione noui iuris, uel in roboratione actus inualidi, uel in propulsanda cõtumacia rebellium ad partis utilitatem, & officio iudicis expeditur, est mixti imperij. Exempla patent in l. 1. ff. de iuris. omnium iudicum, in l. cognitio. ff. de officio eius. & quod ibi not. in glo. ¶ Denuo querit quæ causæ mixti imperij † sint delegabiles, remittit se ad notata in l. iubere. ff. de iurisd. omnium iudicum. ff. de officio procuratoris Cæsaris. l. ne quicquam. §. ubi decretum, & uide notata in l. cognitio. ff. de officio eius cui mādata est iurisdicção. ¶ Item dicit qd casualiter non regulariter potest mixtū imperium delegari, & remitti ad l. placet. C. de pedaneis iudicibus. Et ibi latè uide Bald. quæ
- 4 sunt causæ mixti^b imperij, quæ possint delegari, & quæ non, uide notata in d. l. iubere. ff. de iurisd. omnium iudi. & in l. cognitio. ff. de officio eius cui mandata est iurisdicção. ¶ Iurisdicção autem est potestas de publico introducta, cum necessitate iuris dicēdi & æquitate actionis intentatæ: consistit autem in omnibus causis pecuniariis, ubi civilis actio intentatur, &
- 5 mercenariū iudicis officium † imploratur, secundum Bald. in dicta. l. imperium, & ibi uide per eum, quotuplex sit iurisdicção. Vnum tamē bonum dictum Bal. in l. placet. C. de pedaneis iudicibus. non est omittendum, nam dicit qd in omnibus prædictis mero imperio, mixto, & iurisdicção, est considerare de iure quid delegabile, & quid indelegabile. Nā in mero^c im-
- 6 † perio est considerare tria genera causarum, quia quedam sunt magnæ, & istæ secundū omnes non delegantur, nisi contingat principem abesse causa reipublicæ, uel si necessariam moram patitur in itinere, uel quando proconsul suo delegato mandat, in ijs casibus, solū cognitio madatur, ut in l. 1. §. huius rei. ff. de officio eius cui mandata est iurisdicção, & l. solent. ff. de officio proconsulis. ¶ Quedam sunt mediæ, † ut relegatio & grauis coertio^d tamen non excedens relegationem, & tunc non delegantur, nisi in prædictis casibus, tamen ista quo ad decisionem delegantur indistinctè, quia competunt iure magistratus, ut in §. audient. in auctè. de mādatis principum, & ff. de officio eius cui mandata est iurisdicção. l. 1. §. quæ uerò. ¶ Item in causis mixti imperij est considerare quasdam
- e^e magnas, ut sunt illæ quæ requirunt plenā causæ cognitionem, & illæ non delegantur. Quedam sunt leues, † ut quæ non requirunt plenam causæ cognitionem, & illæ delegant, licet sint mixti imperij, ut l. nec quicquā. §. ubi decretum. ff. de officio proconsulis & legati, sed hoc intellige, quo ad cognitionem, sed quo ad cõmissionem re ipsa nequit fieri, quia respicit territorium & sine territorio esse non potest, & sic cõmitti non potest, quia in commissione nō trāsit territorium, ut in causis iurisdicçãois habet cõsiderare tria genera causarum. ¶ Nam quedam sunt † magnæ, quedam mediæ, quedam minimæ, ut quæstio status, licet gloss. causam status ponat inter causas mixti imperij, & male. Sed in hac causâ status, Iacobus de Arena dicit, quòd aut est quæstio ingenuitatis & libertinitatis, & tunc est delegabilis, sicut si esset quæstio de dominio cuiusdam rei uilis: ut Liamdudum. C. ubi de causâ status. Sed hoc nō credit Iacobus Butrigarius per l. 1. C. de ordine iudiciorum. ¶ Causæ autē mediæ sunt illæ quæ excedunt 300. aureos, † & in his dicit, quod aut præses nū multum occupatur, aut sic. ¶ Primo casu nō potest causam in totum delegare, licet sit iurisdicçãois, ut dicit l. placet, in principio. Potest tamen quantum ad cognitionem committere, reseruata sibi sententia, ut dicta lege, uersicū. quod usque adeo, & tūc debet ter causam audire. C. de iudiciis. auctè. ad hæc. ¶ Quedam sunt causæ minimæ, ut illæ quæ non excedunt summam trecetorum aureorum, & in his dicebant quidam qd præses non poterat olim cognoscere, sed habebat necesse delegare. Hodie uerò potest etiam per se cognoscere & delegare, ut in l. fin. C. de pedaneis iudicib. Et sic in quolibet genere causarum secundum Bald. & Iacobum Butriga. Aliqua sunt delegabilia alia non. ¶ Et sic uides de iure, quæ sit differentia inter merum, mixtum imperium, & iurisdicçãoem. aliquando tamen non plena iurisdicção includit, & merum imperium, & ponitur prout genus, & prædicatur de qualibet eius specie, ut cum habes merum imperium, mixtum, & iurisdicçãoem dominus rex, donat, concedit, uel uendit castrum^g cum plena iurisdicçãoe, includitur merum imperium. Nam nomine castri territorium significatur, cui inest merum imperium & mixtum. l. 1. §. cum urbē. ff. de offi. præfect. urbis. Ad hoc no. per Bar. in c. quod translationem, de offic. delegati. Ad hoc quod no. Innocen. in cap. præterea. de offic. delega. in uerbo, plenariam. Faciunt no. de foro cõpeten. capi. conquestus, de uerborum significatione. ueniens, de foro competen. ca. 1. in clemen. per Guillerimum de monte fugduno. de reliq. & uenera. sanctorū, reg. decet. libr. 6. per loā. And. in nouella, Et adde no. per eundem, in capi. cum ad sedem. de resti. spol. & uide Bar. in l. si finita. §. hoc edicto. ff. de damno infecto. Et his præ-

Etis de iure, in materia meri & mixti imperij, & iurisdictionis, pro ijs prouincijs, quæ reguntur ad formam & ordinationem iuris communis, quia Valentia prouincia, ex l. regni, iam habet fines limitatos, quoniã habet bassam iurisdictionem, id est mixtum imperium, & ciuile iurisdictionem, omnia exercent, dempta morte naturali, & ciuili, & membri mutilatione, vt in foro regis Alphonfi. Rubrica, de iure concessa, his qui non habent merum imperium. Sed quia habet illam iurisdictionem ciuilem & mixtã, sunt cauti in regno, & quotidie oriuntur altercationes inter iurisdictiones, aliqua de his ptãgã.

CAMILLI BORRELLI

A D D I T I O.

- a **[FISCO]** An. & quando causa dicatur criminalis, & quando est pecuniaria, & applicatur fisco? Vide D. Iacobum Menochium. In Tract. de Arbit. Iudic. quzil. 9. 8. 2 per totum. & D. Julius Clarus in Pract. Crim. q. 1. per totum. & ego latissimè dixi in Regia Aragonum. §. 2. glo. 2. nu. 55. cum pluribus seq. ibi me remitto.
- b **[MIXTI]** Causæ mixti imperij an sint delegabiles & an possint mandari? quod sic Raphael Fulgos. in l. 1. ff. de offic. eius cui mand. est Iuris. Andr. Alcia. in c. quod sedes nu. 70. de offic. ordin. & in lib. 2. Paradoxor. c. 1. & latius comprobat D. Camillus Plaut. in dicta. l. 1. in Versic. Declaratio nu. 24. 69. 9. 1. & in uerb. Cum alias nu. 17. 18. usq; in fin. ff. de offic. eius, cui mand. est Iuris. Quid sit autem mixtum Imperium & unde dictum sit, & dic ut latissimè Vaconius à Vacuna lib. 6. Declaratio 78. nu. 10.
- c **[MERI]** Causæ meri Imperij an sint delegabiles? quod non regulariter sentiunt Bart. Bal. Castrens. Angel. Imo l. 2. Alexand. Socin. Iaf. Dec. & alij. in l. 1. ff. de offic. eius ubi Plautus, in uerbis. Declaratio, num. 25. & in Versic. Huius Rei, nu. 7. et An delegatus principis possit causas meri Imperij delegare? Vide eundem Plautum. in dicta. l. 1. in uerbis. Delegaram, nu. 15. Quid sit Merum Imperium, & quæ ueniant eius appellatione Vaconius à Vacuna in lib. 6. Declarat. 78. nu. 7. cum duobus seq.
- d **[COERTIO]** Modicæ coercionis causam delegari non posse, astruit Vaconius à Vacuna in dicto lib. 6. Declaratio. 78. nu. 5. Vbi et satis laborat ad Assignandã definitionem.
- e **[QVASDA M]** Quot sunt Mixti Imperij? Gradus. sex dicit esse Bartol. Aduersù tñ Vaconius ubi supra. nu. 12.
- f **[CCC. AVREOS]** Quæ dicatur causa Maxima, magna, uel parua Iudicis arbitrio relinquendum, & quã do? Poni latissimè & pulchre D. Iacob. Menochius. in Tract. de Iudic. Quzil. lib. 2. Centur. 1. casu. 72. per totum.
- g **[CASTRVM]** In Castri concessione absoluta non uenit merum & mixtum Imperium, nisi per Principem concedentem exprimat, ut uoluit Bald. in c. 1. §. ad hæc de Pace iurament. firm. Lucas de Pen. in l. 1. col. 3. C. de Priuileg. scholar. lib. 1. & in l. contra publicam, col. 7. uer. ad hoc adde. C. de re militat. lib. 12. Matth. de Afflic. in Decisio. Neapol. 122. si comes. per totum. & tradidit Martinus Freccia in Tract. de sub feud. Baron. lib. 2. Autoritat. 13. num. 9. & ego latius dixi lib. 1. substantiali primo ubi limbo non procedere ubi concedens in Castro nil aliud habeat præter merum, & mixtum Imperium, ut ibidem dico: & uidebitur deo Auspice.

Camillus Borrellus.

In Versi. Et primo Videamus.

- 1 Casus regi reseruati.
- 2 Pena, ubi a lege nõ est certa, manet in arbitrio iudicis
- 3 Dånatus ad perpetuos carceres, est mortuus ciuilitar
- 4 Iurisdictione inferiorẽ habens, utrum possit bannire,
- 5 Bannitus, non amittit iura ciuilia.
- 6 Contumacia, quando dicatur delictum, & quãdo nõ?
- 7 Bannimentum non est sententia, & quid sit.
- 8 Princeps, quãdo solus restituit aduersus bannimentũ?
- 9 Bannimenta, qui iudices facere possint.
- 10 Iuratoria cautio, quando locum habeat?
- 11 Hereditas sarraceni decedentis in regno, spectat ad regem.
- 12 Solus princ eps, habet fiscum.

B PRIMO videamus de iure regni Valentiz, quæ ex lege regi reseruatum est, hñtibus merum imperium, per forum regis Alphonfi. Et certe quatuor uidentur esse reseruata de foro. Primum est mors naturalis. Secundum, mors ciuilis. Tertium, membri mutilatio. Quartum, executio pœnz corporalis, prædictis simul in subsidium faciẽda. Põr & quintum addi. scilicet exilium & similes casus, ut ex dicto colligitur foro. Videam in primis de primo casu reseruato. & hic est mors naturalis per quã a corpore separatur, & a rebus eximitur humanis, de rescriptis. c. susceptum, de offi. deleg. c. si delegatus, tunc enim corp' manet nõ forma, id cõpositio aĩe ad corpus mutata est. ff. de uerbo. sign. l. mulierẽ. §. abesse. Et hoc positum est in uia regulæ permissiue hñtibus inferiorẽ iurisdictione, ut oĩa eis liceat, de p̄tis casibus p̄dictis. Est ergo dubium in primis. Pone quod ex aliquo delicto nõ est pœna a lege regni taxata, & sic uenit in arbitrio l. hodie. ff. de p̄nis. An hñs mixtum imperium & iurisdictione ex l. regni possit quẽ condemnare ad perpetuum carcerem, dic quod nõ, quia morti æquiparatur, uel dånationi in metallum, secundum Innocentium. quia ita notat in c. qualiter, in secundo, de acc. & est capital. ut est supradictum isto tit. 9. quæ uerf. aliud, & ibi. Et quia iste cõdenatus p̄petuus, & ciuilitar mortuus est, ut nõ. in locis desup allegatis, merito est in casu reseruato. Est & aliud dubium, si ex aliquo crimine possunt bona publicari, p̄ hñtem bassã iurisdictione, id est mixtum imperium, & certe nõ: quia publicatio, mors ciuilis est. Iste est textus in l. actione. §. publicatione, & idẽ in de portatioue, quia ciuilitar mors est. ff. de fideiuss. l. si debitori deportato. merito neque deportant neque in exiliũ dāt, quia p̄ ista caput eximitur de ciuitate, & sic est mors ciuilis. l. publicorũ iudiciorũ. ff. de publicis iudicijs. Sed nunquid exiliũ tpale p̄hit, quod uerf. quia exiliũ dici p̄prie nõ p̄t, ut nõ. gl. in l. nemo. C. de ep. audiẽtia, ut sic in exilio tpali nõ uideat loq. l. 2. ff. de publ. iudicijs

Z Sed

111 **Speculum Principum, Petri Belluga.**

- Sed forus indistincte exilium a regno referuat supremæ potestati, non distinguens temporale a perpetuo, & forus est ad literam intelligendus de foro. Et quia temporaneè videtur esse mortuus civiliter, & caput eximi de ciuitate, iuxta d. l. secundam. ff. de publicis iudi. quauis aliqua retineat, de quibus in. l. relegatorum, de interdicitis. ff. dic ut ibi. Maior tamen quotidie contingit dubitatio, an habes inferiorem † iurisdictionem, possit contumacem bannire, nolentem assecurare a rege, iuxta formam fori regis Iacobi, in foro fina. de guidarico & treugis. Et videtur quod non possit a regno bannire, quia ab eo loco quod non est in suo dominio non potest bannire, quemadmodum præses nequit assignare insulam, quod non est in suo præsidatu. ff. de interdicitis & relegatis. l. relegatorum, in princ. in versi. ceterum. ¶ Itē bannimentum quod est relegatio, id est extra prouinciam expulsio, ut ibi. Et sic merito nequeat fieri per non habentem merum imperium. ¶ In contrarium videtur quod fieri possit per habentem mixtum imperium, cum omnia ei liceant, nisi illa quatuor prædicta, inter quæ est exilium, & non bannimentum, & sic merito stet regula salua, nisi quatenus derogatum est per exceptionem. ff. de penu. leg. l. nam quod liquidè. §. fina. ¶ Item quia bannimentum a regno non fit ex sententia iudicis, sed fori dispositione, in c. fina. allegato. De guidarico & treug. & sic solum iudi. ministerium est citatio verbalis quæ potest fieri, etiam subdito existente. ex districtu, iuxta no. in. l. omnes. §. si vero. C. de ep. & cleri. quia pœna ex ipsa. l. venit. ff. de verb. sign. l. si qua pœna. & sic ipso foro facta declaratione per iudicem venit pœna, & hoc videmus in simili. Nam curia alicuius loci, ciuitatis, vel villa, non habet potestatem, super toto regno, nec exercitium meri imperij, nisi infra limites sui territorij cui coheret iurisdictione. l. si. C. ubi & apud quos, iuncta. l. extra territorium, de iurif. omniū iudi. & in. c. animarum. §. si. de consti. li. 6. Et tamē in casum prædictum banniūt a regno, & idē faciunt, cum aliquem pro homicidio condēnant. ex quo de foro possunt a toto regno bannire. ¶ Item quia per hoc bannimentum non adimuntur † sibi iura ciuilia Romanorum, ex quo non exulat nunc, bonis ademptis, ut late prosequitur Iacobus de arena, in tractatu bannitorum. Et Bart. in quæstione per eum disputata, quæ incipit, statuto Lucanæ ciuitatis, & sic talis pro ciuilitate mortuo haberi nequit. De quo vide late scripta per Bar. in. l. 1. C. de hære. instituē. quia & si teneremus opinionem Frederici de starell. de Bononia, ex quo iste non est bannitus pro crimine capitali, bannimentum hoc, non potest æquiparari deportato, maxime quia iste est bannitus propter contumaciam solam, in non assecurando, non est bannitus propter delictum. Nam hoc casu, ex quo contumacia † non venit propter delictum, non dicitur ma-
- delictum secundum Bar. in. l. omne delictum, de re mili. & Cyn. Bart. Bal. & per Bartholomæum de Salyce. in rub. C. de crim. stellio. Et uide Bal. in. l. ignorantia. C. de crim. stellio. Et est ratio secundum eos: quia maleficio strictè loquendo non continet delictum: quia est in omittendo, sed solum id quod est in faciendo, & ita dicitur debere intelligi in statutis, ut cōsuluit Bar. in illa quæstione: dicitur statutum quod in palatio duplicetur pœna malefactorum, modo quis maledixit deum in palatio, utrum duplicetur pœna? dicit quod non: quia istud non erat malefactum, sed maledictum. Et quia uerba statuti sunt strictè intelligenda: quamuis Bal. hoc non sequatur, propter atrocitatem resultantem ratione loci, ut de per eum ibi. sufficit quod est verum dicere quod iste non fuit bannitus propter delictum, & quia fori virtute est bannitus, & per solam iudicis interlocutoriam. Et ex hoc sequitur id quod singulariter & alias dixi, quod iudex qui publicationem banni fecit, potest illud reuocare statim quod reus vult obedire, & assecurare, quia illud † bannimentum non fit per sententiam, neque est sententia, sed prouisio iudicis, C. de sententijs ex periculo recitandis. l. præses. Et quod non sint iudiciales sententiæ, & quod possint per eosdem reuocari cōsuluit domini: Anthonius de Butrio, in suis consilijs, consilio. 7. Allegat de sententia excomm. dilecto, & c. venerabilis, lib. 6. Vnde dicit Bal. singulariter in. l. 1. C. de hæred. instituē. quod tale bannimentum habet naturam cuiusdam prouisionis interlocutorie, qui potest mutari & corrigi per eundem iudicem. ff. de rei iudi. quod iussit, & de arbitris. l. qualem, & subdit quod ideo a tali bannimento non appellatur, maxime quia contumax, cuius appellatio denegatur a iure, Allegat de iudic. l. ppendendum. §. cum autem, † Si autem bannimentum esset factum propter delictum, tunc solus princeps haberet concedere remeatum exili, vel illi qui habent merum imperium ex prescriptione vel consuetudine, ut no. Bar. in. l. relegati. ff. de pœnis. Sed ad id quod supra diximus quod habentes inferiorem iurisdictionem, possunt bannire, videretur contrariari glossa ordinaria, instituta, quibus modis ius patriæ potestatis sol. in. §. relegati, quæ dicit quod † bannimenta quæ fiunt nostris temporibus, sunt de mero imperio, & ideo illa inferiores iudices non faciunt: Sed Iacobus & Petrus de bella pertica, dicunt quod non videntur quod sint de mero imperio, quia in publico crimine, non interuenit procurator, ut. ff. de publicis iudicijs. l. penultima. §. ad crimen. Sed in relegatione interuenit procurator, ut. ff. an per alium cause appella. l. prima. §. sed si ea, ergo & c. ¶ Item in his quæ sunt meri imperij, absens non potest damnari, quod secus est in relegatione. ff. de pœnis. l. absentem. Et sic secundum eos non videretur dictum glossa procedere. Sed opinionem glossa approbat Spec. in titulo

titulo de fide instrumē. §. compendiose. Sed Io. Fab. videtur distinguere & bene, quòd aut loquimur de banno quod fit per contumaciā, & tunc non assimilatur deportato, quia nulla defertur sententia contra tales. Si autem de bannimento pp crimen, quamuis hoc et nō sit de mero imperio, tamen maioribus iudicibus cōmissum est. ff. de interdētis & relegatis. l. relegatorum. Et ideo putat quòd minores iudices qui non habent imperiū, non possunt talia bāna facere, & ita seruat de facto secūdū eū. Quæ oīa nota, quia optima sunt, & sic intellige notata p Angelū, in l. certa forma. C. de iure fisc. lib. 10.

¶ Sed nunquid habentes bassam iurisdictionē & mixtum imperium, poterunt recipere assecurata inter suos? & sic quamuis de foro assecuras se debeat obligare ad arbitrium curiæ, ut in dicto foro, si caualler, de guidatico & treug. tñ cōmuniter intelligitur & practicatur quod si nō cauet idoneē cū fideiussoribus uel pignoribus ad pœnam iudicis arbitrio imponendā, quare tūc dī idoneē cautū. l. s. acim. C. de verb. sig. cum similibus, q̄a non reperit fideiussores uel pignora, ad hoc quod habet præstare sacramētum & homagium, & alias cautiones pœnales, p motu iudicis, cum hoc sit regulare, q̄ cū nō potest satisficere q̄ debeat † iuratoriz cautioni remitti. ff. qui satisficere cogantur. l. 1. Et nihilominus cauebit sub oblig. bonorum. ff. ut in posse. legatorum. l. filio, & l. si quando. Et no. in l. 4. & in l. cum non facile. ff. si cui plus quam per. l. falcidiā, per Iacobum de Arena. Et ideo ex quo pœna fractionis sacramenti & homagii est, pditionis, & sic de mero imperio, uidetur quòd dominus mixti imperij talē pœnā apponere, neq; recipere talia securamēta nō possit. Et eadem est quæstio si possunt inter suos recipere pacē & treugā, sub iuramēto & homagio? & uidetur qd̄ non, quia appositio pœnæ meri imperii, nequit fieri, nisi per habētē merū imperium. Allegatur. l. vnica. C. ne sine iussu principis, ponit Bal. & Bar. in l. cunctos populos. C. de sum. tri. in repeti. c. ut aīarum, de cōstitutionibus. Et hoc est qd̄ dicit quotidie noster fisci procurator, in regno Valētiæ, Petrus de Angularia, quòd iustitiæ ciuiliū iurisdictionum, tales paces nequeūt recipere, sic audiuit ab aliquo doctore antiquo, uidetur ergo quod bene dicat pcurator regius per prædicta. Pro quo etiam facit, quia hæc assecuramenta, & paces, & similia, sunt de mero imperio. ff. de officio præsidis. l. illicitas. in principio, & §. ne potentiores, & de usufruct. l. æquissimum. & de variis & extraordinariis cognitionibus. l. de vsu aquæ, ut no. per Guillelmum de cugno. in l. denūciamus. C. de his qui ad ecclesias cōfugiunt. Ad hoc notatur in l. qui bona. §. qui damni, aliās in §. si quis iuxta, de dāno infect. p. Bart. & Ange. & quod not. Bar. in l. 3. ff. de offic. præfe. vrbis, & quod no. in l. quod iussit, de re iudica. & in ca. in præsentia, de prob. per Innoc. &

per Ioan. And. in addi. Spec. in titulo, de pignoribus. §. sequitur, vers. quid si timeo, quoniam ad has securitates uel paces, habet cogere iudex superior, & is qui offensam potest punire, & sic cognoscere de crimine & punire habet antequam cogat ad pacem, secundum ueram opinionem notatam per doctores in locis præallegatis. Et facit quod not. Guille. C. de sententiis. l. ex stipulatione. & Bald. clarius in l. transigere. C. de transact. Et sic iudex inferior, qui non habet aliud merum imperium ad delictorū punitionē, non poterat illa assecuramenta respicere, & pacē, neque ad illas cogere. ¶ In contrariū uidetur dicendum, & quòd pertineat ad iudicē inferioris iurisdictionis, saltem quòd possit illa recipere assecuramēta & paces, probatur per dictum forum, qui per viam regulæ, omnia permittit habētibus mixtum imperium, & inferiorē iurisdictionē, dēptis illis quatuor prædictis, de quibus hic casus non est, quia non est mors naturalis neque ciuilis: quia ciuilis mors est, cum aliquis patitur maximam, mediam, siue minorem capitis diminutionem. ff. pro socio. l. uerū. §. societas. Et quod notat Hostiensis, in summa, in titulo de pignoribus. §. qualiter admittitur. Et quod notatur in l. finali. ff. de capitis diminutione, & in l. amissio. no. §. qui deficiunt. ff. eo. Et quia uti uidiſti late supradictis pœna talium recusan. est de mixto imperio. Facit etiam ultra ibi allegata quod not. Cygnus in add. in l. imperium. ff. de iuris. om. iud. ¶ Neque obstat quod dicit quòd pœnæ ad quas se obligant sunt de mero imperio, quia proditoris & bāfiz sub sacramento & homagio, & quòd illæ nō possunt imponi ab illo qui non habet merum imperium, quia uerum est de iure. Sed ibi duo faciunt hic tollerari posse. ¶ Primum quod partes coram iudice se obligant, foro, dantur iudici arbitriū erit sup modo assecurandi, & super obligatione iudex arbitrat. Et bene, p solitā obligationem, ar. l. fin. C. de fideiussoribus, & l. quod si nolit. §. qui assidua, de ædificio ædicto. ¶ Itē cōsuetudo quoq; pōt operari, ut is qui nō hēt imperiū, neque maiorem iurisdictionē, neque pœnam maiore possit executare, quod illam apponat & iudicat, ut est casus singularis in l. sacularii. §. sunt quedam, de extraord. criminibus. Et quia in his non curatur quis sit iudex, sed is primum ad eundem est, cuius præsentia primum haberi potest secundum casum singularem in l. 1. C. in quibus casibus coloni capi. censit. dominos accusare possint. Et quia cōiter consuetum est in regno q̄ tales minores iudices pacem & securitatem recipiant, merito minime mutanda, quæ longam consuetudinem habuerunt. ff. de leg. l. si de interpretatione. ¶ Et quia ut supra late diximus, habilis est consuetudo, ad hanc dandam iurisdictionē, de qua uide quæ diximus isto titulo. §. & quia, uers. sed nunquid. Ad hoc adduco illud elegans dictum

Speculum Principum, Petri Bellugæ.

dictum Bal. in feud. de pace constantiz. §. uafalli. dicentis, quod licet quis non habeat potestatem super corpus liberum. l. liber homo. ff. ad. l. Aquilam, & quod no. glo. 23: q. 5. cū homo, tamē potest se obligare ad aliquas pœnas etiā d corporales^d ne tale quid faciat, quia tales obligationes de consuetudine tollerantur, quæ habent potestatem in sanguinem hominis. Allegat. l. saccularij. §. sunt quædam, de extrarod. criminibus. Et ideo dicebam quod ualebant obligationes mulierum, quas quotidie faciunt in curia criminali sub pœna uerberum, si reperiatur cum tali &c. quia de curiæ consuetudine tollerantur. Et nota ista, quia multum limitant dictam glo. in ca. cum homo. de qua canonistæ faciunt magnum festum.

SED QUID dices de illo quotidiano dubio, de consuetudine regni, hæreditates f^r sacra-
 21 racenorum decedentium sine liberis in potestate existentibus, deferuntur ad dominum terræ quæ consuetudo uidetur approbari per Ioannem fabri, instit. quibus modis ius patriæ potestatis soluitur. in princip. Est tamen dubiū ad quem dominum dicta pertineat hæreditas, vel bona, an ad dominū maioris iurisdictionis, & meri imperii, vel ad dominum inferioris iurisdictionis? Et quod ad dominum maioris imperij pertineant, probatur. nā ad fiscum, tales hæreditates non habentium hæredem deferuntur legibus. l. 1. & l. vacantia. C. de bonis vacantibus. libro. 10. Sed habentes inferiorem iurisdictionem non habent fiscum, quia nullus habet
 e nisi princeps^e ut in. l. similem. ff. ad municipa-
 12 les, vel ij qui iura fiscalia præscripserūt, ut sunt isti nobiles & barones, qui ex consuetudine vel
 f præscriptione, vel concessione^f iura meri imperij exercuerunt, ut no. singulariter Bald. in. l. 1. C. de hæredi. act. vendi. Et sic merito talia bona ad iura fiscalia pertinent, & sic ad dominum supremæ iurisdictionis. ¶ Item quia istud est quædam tacita confiscatio bonorum, ut in. l. 1. ff. de iure fisci, quæ sine iussu principis, uel habentis merum imperium fieri nequit. C. ne sine iussu principis fiant confiscationes. l. vnica. Et sic merito habēs inferiorem iurisdictionem, vel in corporationem facere non poterit, sed pertinet ad habentem merum imperium vel superiorem iurisdictionem. ¶ In cōtrarium uidetur & quod pertineat ad dominum inferioris iurisdictionis, quoniam illorum hæreditas & bona debent pertinere ad illorum dominos ratione prædiorum quæ habent in illorum dominio & nō est curandū de iurisdictione, quoniam antiquitus omnis erat principis. Et ad hoc allego tibi. l. singularem, finalem. C. in quibus casibus coloni capi. censiti dominos accusare possunt, lib. 11. ut bona illorum esse cognoscant, cuius & ipsi sunt, & tamen non erant astricti illi ibi, illorū dominus ratione iurisdictionis, quæ nullam habebat cū omnis iurdictio esset prin-

cipis, cum postea sit consuetudine usurpatum quod in alios trāsferatur secundū Bald. in. §. eadem, in feu. de l. corradi, sed solum ratione dominij terrarū & præstationis census, & sic uidetur ibi esse casus nostræ quæstionis, & quod illa iura. l. 1. & l. vacantia, intelligantur quando nō habent aliū dñi cū rōne bonorum sint obnoxii. Et non est verum quod ratione imperij fiat talis successio, quoniam similes successiones fiūt, & non tñ ratione iurisdictionis, ut uides in hæreditate decurionum. C. l. vnica, & in hærede socij imperialis. C. si socius imperialis. l. 1. & hoc aliquando ratione cōiunctionis, ut uir & uxor. l. 1. & autē. Præterea aliquoties rōne præsumptionis iuris, unde bona peruenerunt, ut in clerico, de episcopis & clericis. C. l. si quis præbiter, de peculio clericorū, c. 1. & de testamē. c. cū in officijs. Et sic pōt dici in uasallis, quæ ex nostris p̄diis oīa q̄serūt, iustū ē ut bona nostra eē cognoscant cui^o sint p̄sonæ nostra possidētes. Ad hoc allego tibi illud elegans dictū Bal. in. l. prima. C. de hæred. decurionum, & allegat dictam. l. finalem. C. in quibus casibus coloni capite censiti: dicētis quod de iure nobiles qui habent homines illis succedunt, & quod nequent testari si hoc habet consuetudo. Et sic uidetur ad dominos inferioris iurisdictionis pertinere, maxime sic se habete uniuersali regni cōsuetudine, q̄ p̄ lege seruatur. ff. de legibus. l. si de interpretatione, & l. de quibus. imo priuilegio æquiparatur secundū notata in. c. nouit, de iudi. 9. q. 3. cap. conquestus. Hanc cōsuetudinem dico attendendā, quæ cum sint iura consuetudinaria illius cōsuetudinē, dicimus obseruādā. Ad hoc. l. nisi opinatores. C. de exact. tributo. lib. x. ibi cōsuetudine seruata regnorū. Hoc idē dicimus, quia in aliquibus partibus in regno, vsi sunt diuidere has hæreditates inter dominū maioris iurisdictionis & minoris, quæ cōsuetudo esset seruanda de iure. Nā minime sunt mutanda quæ longā consuetudinē habuerunt. Et scias quod ijs qui ad has hæreditates & bona vocātur, tenentur creditoribus: ex quo ex lege vel consuetudinis dispositione vocantur. Ad hoc. l. non intelligitur. §. cū ex causa. ff. de iure fisci. & quod ibi Bar. & in. l. princeps bona. ff. de verb. significatione. Et qd̄ ponit Bal. in. l. post venditionem. C. de pactis.

C A M I L L I B O R R E L L I

A D D I T I O.

- a **ARBITRIO]** Quinimo per textū in dicta. l. Hodie dicit Paul. de Castro in Consil. 328. Vol. 2: q̄ omnis pœna etiam si fuerit à lege statuta erit ipsi Iudici arbitraria, de qua materia habetur largissimē per D. Iacobū Menochium in Tract. de Arbitrar. Iudic. quæst. per totum.
- b **MALEFICIVM]** An & quando cōtumacia sit de hctum, & quando non? Vide Glo. in c. ex litteris. de cōstitut. & Lanfran. in Decisio. 154. contumacia.
- c **CAUTIONI.** Quando quis non inueniens fideiussores

De mixto. imp. &c. Rub. 24. In ver. Postremo. 135.

Assortes relaxetur sub cautione iuratoria, & an pauper & an qui parum deliquit, & an mulier? Vide Iarē Hippolyt. de Marfil. in Rub. per fideiuss. nu. 169. Nicolaus Boerius. in decision. Burdegal. 349. Catellian. Cotta memorial. in uer. iuramentum probat. & Socin. in consil. 79. col. 2. uol. 2. & Fabius mote leonius in pract. arbitral. fol. 485. nu. 12. & do. Iulius clarus in pract. crim. q. 46. nume. 14. 15. 16. & 17.

d **[CORPORALES]** Non ualet tamen consuetudo quod percutiens ponat se in manibus percussis. Hippolyt. de Marfil. in singul. 189. & Nicolaus Boerius in decision. Burdegal. 262. num. 4. uolu. 2. & remissiuē do. Bernardin. Alphan. in collectan. iuris. 627. uemo.

e **[PRINCEPS]** Ita, & taliter principis est fiscus, ut ab Vlpiano princeps fiscus appelletur. ut i. l. 2. § hoc interdico. ff. ne quid in loc. publ. inde dicitur quod quicquid est fisci, est Cesaris. ut uoluit Ang. in l. bene à zenone. C. de quadrien. prescrip. Et fiscus ecclesie Romanæ est ubicunque. Bal. in l. hæreditas. ff. de hæredi instituēd. & in Rub. ff. de rer. diuis. ¶ An autem episcopus habeat fiscum? Videas Ioan. Bernard. Diaz. in tract. crim. cano. 124. nu. 39. & c. 134. nu. 6. & ad materiam uide nonnulla per Guliel. Benedict. in rept. c. Raynu. in uerbo, & uxor ē noīe Adelastiam. nu. 385. cū plurib. seq. extra de testamē.

f **[CONCESSIONE]** Vt sunt omnes duces, marchiones, comes, & barones in regno, qui habent merū, & mixtum imperium ex principis priuilegio, & apud barones non appellat fiscus, sed coadiutor curiæ, pœnæ autem & redditus feudales ueniunt penes camerarios baronales quos ærarios uulgo nominant. de quib. per Marinum Frecciam de sub feud. baron. lib. 2. anctori. num. 37. per totum & nos alibi tractabimus ad plenum si deus uoluerit.

Camillus Borrellus.

In uersu Postremo restat uidere.

- 1 *Datio acotorum, est meri imperij.*
- 2 *Seuinitus est maximi imperij.*
- 3 *Iurisdictio inferior, quo se extendat.*
- 4 *Dominus agricoliarum, quam iurisdictiōnem habeat in eos.*
- 5 *Locumtenens generalis, ordinariam habeat iurisdictiōnem.*
- 6 *Index debet se & alios iustificare.*
- 7 *Iustitiam facere negans, indignationem principis incurrit, & qualiter puniatur.*
- 8 *Rex habet iurisdictiōnem generalem.*
- 9 *Vasallus quando eximatur a domino.*

OSTREMO Restat uidere de foro regni regis Alphonsi, de iurisdictiōne concessa ijs q non habent merū imperiū: & est concessū posse infligere pœnam centum acotorū, uel uerberum, & infra centum habētib. bassam iurisdictiōnem & mixtum imperium. Pone q aliquis fuit per talem dominū mixti imperij, & ciuilib. iurisdictiōnis condemnatus ad centum, uel infra, iuxta limites suæ iurisdictiōnis, uult illos remittere uel componere cum condēnato, dominus meri imperij dicit quod non pōt sine eo uel suo consensu. Quid dices, quo-

niam de hoc est sepe altercatio in curia & iam tempore regis Petri fuit dominus tex supplicatus, ut puideret in curia, & nil aliud uoluit disponere, quā esset prouisum per forum regis Alphonsi pallepati, ut uides in terminis anni. 42. in foro incipien. Itē quæ sua merce. ¶ Est ergo uidere quid sit dispositum per dictū forum, & aliās de iustitia. Et uidetur quod ex dicto foro iudex inferioris iurisdictiōnis, nō possit componere, uel remittere, sine iudice superioris iurisdictiōnis, quoniam sic est ex dicto foro immediate pœnarum ex uulneribus pertinentium domino maioris imperij, quod non potest condemnare uel remittere, sine iudice inferiori. in §. retinui empero. ¶ Item quia satis clarē uidetur foro probari ibi cū dicit, E si per los dits a co es. ubi disponitur quod si ex illis centum acotis, reus se uult dare in captiuitatem, quod debet uendi, & medietas pœcij est domini habentis supremum imperium, & alia medietas domini inferioris iurisdictiōnis. Et sic merito in præiudiciū istius iuris, quod potest sequi, non potest fieri compositio sine consensu domini meri imperij. Ad hoc. l. in concedendo. de aqua pluuiali arcen. & capinter quatuor. de maio. & obe. ¶ Item quia ex quo emolumenta ex istis acotis prouenientia, ratione seruitutis quæ sequi potest, sunt communia vnus iudicium sine alio, neque remittere neque componere potest. arg. notatorū per Barto. in lege, si vni ex plurib. ff. de re iudi. imo est necesse constare alterum nolle, uel non posse. Allegat. ff. de legat. 1. l. si fundum. §. his uerbis. Et ad Trebell. hæredes mei. §. fin. pro quo facit. ff. qui & a quibus. l. si quis hac lege. §. quociens. ¶ Item quia datio ꝑ acotorum est de merito imperio. No. Saly. in l. transigere, uel pacisci. C. transac. facit capi. in archiepiscopatu. de raptoribus. Et sic etiam q infra suam centum sunt permisi iudici inferiori infligi, attamen non illorum remissio, ex quo potest sequi seruitus ex datione acotorum quæ pœna est de merito imperio, & mors ciuilib. est. ff. de pœnis. l. 2. ff. de bonorum possess. l. edicto. §. rei capitalis. Ad hoc faciunt no. in lege. 1. ff. de of. consul. per Barto. & Bal. ad Trebell. & l. hæredes mei. §. pœto. ¶ Sed in cōtrarium uidetur ꝑ ff. dici, quoniam ex dicto foro, compositio de centum acotis infra uidetur relicta inferiori iudici, quia illi datur cognitio & executio, & solum dominis maioris iurisdictiōnis est reseruata executio & compositio de ceterum supr., & sic de inferiori suam permisit iudici mixti & basse iurisdictiōnis arg. ff. de iudic. neque obstat. §. retinui. quia ibi conceditur medietas pœnæ ex uulneribus proueniens habenti inferiorem iurisdictiōnem. Et sic non mirum si in eius præiudiciū nequit aliquid componi uel remitti, saltim de parte pertinenti domino inferioris iurisdictiōnis, minor nequit cōponere uel

Z 3 remitte-

Speculum Principum, Petri Bellugæ.

remittere, ut æqualitas & ius equum seruetur. C. de fructibus & lit. expens. l. fin. Et sic posset dici q. tali casu, vbi pro pœna vulnerum esset adiudicatum centum verbera vel infra q. ex quo medietas compositionis pœnæ est domini maioris iurisdictionis. per dictum. §. retinui, & ex illorū datione posset sequi seruitus, 2. † q. est de maximo imperio, vt est dictū p. dictā legem secundam. ff. de pœnis. Et cuius medietas præcij est domini maioris imperij, quod sine eo nequit fieri cōpositio, q. illius interest. Et quia habet participium in iurisdictione, & sic succedant, quæ supra allegauimus, denota. in dicta l. si vni. & in l. 1. ff. de officio consulis, & in l. hæredes mei. §. fina. Sed in casu ubi verbera sunt adiudicata pro illis criminibus quæ sunt de mixto imperio & infra summam cētum, ex quo & criminis cognitio & executio est domini inferioris iurisdictionis, & emolumēta ex tali iurisdictione proueniētia sunt sua, argu. notatorum in l. fin. ff. solu. matrimo. & sic merito de illa pœna possunt componere. Si autē eueniat casus quod seruitus subsequatur, erit tūc propter dictam pœnam seruitutis, quæ est de mero imperio, ut in d. l. 2. ff. de pœnis. medietas domini maioris iurisdictionis, quia ex tali crimine modico, non est læsa sua Respublica, neque spectat quouismodo ad eum punire, & sic videtur quod non habeat curare de remissione vel compositione, quia has remisiones & compositiones, curia de foro facere potest, postquam non habeat sequi mors, vel membri abscisio, tam ante condemnationem quam post, ut sic de foro regni non habet locum. l. 1. §. fina. & l. dum fratres. ff. de quæstionibus. quæ post condemnationem, sit principi reseruata, quia solum reseruatur ubi est pœna mortis ciuilibis, uel naturalis, uel membri abscisio, quæ est etiam de foro & iure de mero imperio, ut in dicto foro, de iurisdictione concessa non habentibus imperium, & in auctent. de collatoribus. §. ad hoc prohibemus, in aliis autem remisiones & compositiones inferioribus iudicibus sunt reseruata, & sic fortius istis dominis inferioris iurisdictionis qui sunt iustitiæ & domini, & sic practicatur in regno, & esset bonū declarari propter contentiones, quas aliqui scrupulosi imponunt cōtra iustitiam meo uidere.

SCIENDVM est quod antequam cōderetur forus regis Alphonfi de iurisdictione concessa non habentibus merum imperium, iam de iure antiquo fororum, domini castrorum habebant iurisdictionem, & totum mixtum imperium & carcerem. Et quamuis fori antiqui regis Iacobi, de iurisdictione omnium iudicum, solum videatur concedere illis dominis castrorum iurisdictionem ciuilem in homines suos cuiuscūque essent numeri cassatorum, & si vnum solum cassatum haberent, quia fori non distinguunt cassata, ut ui-

des in foro sil cintada, & in foro, tots los habitados, de iurisdictione omnium iudicum. tamen ex quo forus regis Alphonfi, de iurisdictione concessa non habentibus merum imperium, loquatur declaratiue, uolens quod intelligatur in omni casu vulnerum, cum omni mixto imperio, & carcere, est uerum dicere quod iam eo iure habebant prætex. in auctent. de filiis natis ante dotalia instrumenta. §. fin. Et hoc prodest scire ad multa. † Nam iurisdictione criminalis inferior, quæ est superaddita per dictum forum nouum, non habentibus imperium, est solum inter suos, & pro delictis commissis infra limites Alquerçarum seu locorum suorum tantum. Sed illa antiqua iurisdictione quam olim habebant quæ est declarata per forum nouum habent inter non suos, & pro delictis alibi commissis, dum tamen rei uel conuenti sint habitatores Alquerçarum seu locorum illorum prout patet in dictis foris Sil cintada, & capi. tots los habitados, in addi. ibi posita. Et ita etiam practicatur in regno q. forensis conuenit ciuilitate uasallum coram suo domino inferioris iurisdictionis ex contractu alibi inuito. ¶ Item & prodest ad hoc scire, quia cum aliqui dictis foris non consenserunt, ut dominus de Lima, neque alij, q. etiam domini Alquerçarum etiam habent aliqualem iurisdictionem & mixtum imperium declaratum, quia hoc est ex l. antiqua secundum quam illa domus uiuit. Sed hodie non habet dubium: quia ex quo bona illius domus fuerunt principis talem iurisdictionem concedentis, qui in domino Alquerçarum habet totalem iurisdictionem iuxta terminos dicti fori nati sunt arg. ff. de usucal. si vir prædium, & l. quotiens. ff. de excep. rei uendi. Et istud multum facit pro quæstione domi. Bernard. forell. contra ciuitatem Sugurbi: & licet ratio suspicionis pateat, q. sum illius aduocatus & amicus, tamen dicere possum, quia iam habet sententiā pro sua parte, quæ facit ius. l. si. . . ¶ Item & prodest ad aliud, quia uidentur fori antiqui iuri communi concordēs, qui dominis castrorum inter suos agricolas dedit cognitionem & iurisdictionem ipsos a lege iudices dando. ut in text. singul. in auctent. de quæstore, in §. si uerò forsan. in 2. Et per illā rex. hoc dicit ibi Iacobus de beluifo, nota dominos † agricolarum iudices constitui a lege inter suos agricolas, de quo remittit in feud. de prohib. feudi alien. §. præterea. Et hoc prodest, quia edificando nouiter castrum uel turrim, in termino alicuius, & eam populando de agric. quarere iurisdictionem, quia clarum est quod possum facere castrum in campo meo proprio, & domos agricolis, & habeo ex noua etiam fundatione illam iurisdictionem quæ a lege & foro mihi donatur, & lex non repugnat, imo assistit. Sed per hoc etiam si ciuitatem magnam edificassem in territorio alieno, nō propter hoc quærō me-

Demixto imp. &c. Rub. 24. In vers. Postremo. 136

rum imperium, & altā iurisdictionem; imo est illius cuius est ciuitas, in cuius est territorio. ff. ad municipales. l. qui ex uico. Et quo ad hanc iurisdictionē habet locum, quod dicitur: quicquid plantatur in solo alieno &c. Et ita intellige quod no. Bald. in l. 1. §. initio. ff. de officio p̄fec. urbis. ibi. Sed p̄nē: princeps donauit, aliās non procederent per eum dicta. & ita intellige not. in Specu. in tit. de reli. domibus, uersic. quid si petatur ciuitas, qui dicit, q̄ qui in solo iurisdictionali ædificat alicuius illius efficitur subditus. Et refert Bald. in l. si is cui. §. rerum. ff. de rerum diui. qm̄ debet intelligi quo ad maius imperium, non quo ad agricolarū iurisdictionem. Ad hanc distinctionem faciunt notata per Jo. And. in nouella. in capi. quid per nouale, de uerborum signi. & per Bald. in feud. de his qui feud. dare possunt, in capi. 1. Est tamen uerum, nisi ciuitas sit ædificata in loco habito pro derelicto, uel in mari in loco nulli ditioni subiecto, ut dicit Bald. in l. 1. C. de emancipa. liberorum, quia tunc pleno iure quæret omni modam iurisdictionem secundum eum. Et ex hoc sequitur qd̄ illi qui nouiter loca fecerunt & casata de numero fori construxerunt quod habēt fori iurisdictionem. Et ad id bene facit forus ibi Ho. aura. quia Anton. domibus iustū est ut habeant priuilegiū. Ad hoc leura. §. deficientium. ff. de mune. & hono. & ff. de uacatione & excusatione munerum. l. ijs honoribus. §. autem. Et isti domini qui habent mixtum imperium & ciuilem iurisdictionem ex foro, possunt quem ponere in castello, & ideo possunt illum tenere hæreticum, quemadmodum domini meri imperij furcas, ut supra diximus, & hodie prouisum est per actum curiæ propter locum, de la pobla. cuius dominus in uiam grauaminis obtulit coram rege Nauarræ, locu tenenti generali, & ideo non insistendum.

¶ ET CVM TRACTEMVS DE HIS iurisdictionalibus, occurrit dubium de quo iā uidi altercationem in curia ducis Gandiæ, in suo ducatu habet merum imperium, & aliqui milites inferiorem iurisdictionē. Euenit quod dux Gandiæ qui est rex Nauarræ, erat locumtenens generalis, ut dux Gandiæ, grauauit vnum militem contra iustitiam, in ijs quæ ad suā inferiorem iurisdictionem pertinebant, uel aliās ille miles de eo grauamē in curia posuit, dicebatur quod nō procedebat in uiam grauaminis in curia, quia ut alius. s. ut comes, baro, uel dux hoc faceret, & sic tanquam contra locumtenentem nequit quærela proponi. argu. ff. de ado. l. si pat. er. §. qui duos, ad quod. ff. qui satisf. da. cogam. l. si filies. & ff. pro socio. l. socium. §. si. & C. de iure deli. l. cum aliquis, faciunt. l. fina. ff. de iusti. & quando ex facto tutor. l. post mortē. de uerborum oblig. l. si ita quis. §. Grisogonus. ff. de procura. l. procurator, qui pro euictione ¶ In contrarium tamen dicebam, & quod erat

grauamē curiæ, & reparabile, quia locumtenens * † generalis mandatam iurisdictionem habet, non ideo delegatam, sed ordinariam, in cap. legatos, de offi. legati, in capi. si abbarem, de elec. lib. 6. Et mandatū per ipsum susceptū, de administranda iustitia, & ita præsumitur et talem qualem princeps foret administraturus, ut in tex. notabili, in l. 1. in fin. ff. de offi. p̄fec. p̄to. & in mandato de iustitia administranda uenit se & alios † iustificare, ut in l. iustitia. ff. de iust. & iur. & ibi Bald. & quauis generalis & ampla detur potestas, administratio uel mandatū, non uenit dolus, uel non bona fides. ff. mandati. l. creditor. §. Lucius. Et est sic quod in hoc argumento de tanquam, quoties quis ex fide suscepta uel mandato tenetur ad aliquid etiam ut alius aliud facere non potest quam quod in mandatis suscepit. Iste est casus singularis, in lege prima. C. de dolo. facit. l. finalis. §. quatuor. ff. de legatis. 2. Nā fideiussor qui suscepit fidem & mandatū, soluendo nequit pignora emere, sed tenetur luere & soluere. Si ergo locumtenens generalis qui mandatū suscepit de iustitia administranda nequit ut alius iustitiam facere, quia quo ad fidem & mandatū susceptum officium, non est separabile a persona. ¶ Præterea id etiam uidetur probari per id quod dicit Bald. in feud. de pace tenenda, in §. publici latrones, quod si habens castrum in feudum male tractat^b Burgenses castri, quod dominus potest eū monere, ut eos tractet modo debito & consueto, aliās curia domini potest sibi auferre castrum. Si ergo locumtenens generalis ut comes, dux uel baro, grauatur contra iustitiam & forū homines in tali ducatu uel comitatu terram possidentes, quin possint recurrere ad curiam non dubitatur, & quin de hoc cognoscere possint, & grauamē reparare, & hoc iam efficacius potest in curia deduci si iā dictus locumtenens generalis, fuit iustitius & requisitus, ut iustitiam de seipso, ut iudice uel barone faceret, & expressē denegasset uel eam facere neglexisset, quia tunc ex dictis causis, locus est indubitanter recurui ad superiorem, & sic ad principem & curiam. Nam qui denegat^c faceret iustitiam, incurrit principis indignationem^d ut in aucten. de manda. principum. §. sit tibi quoque. & tenetur læso ad omne interesse, & extra ordinem puniri potest, ut in dicto. §. & in aucten. de quæstore. §. sed hoc. colu. ultima. & in auctenti. ut litigantes iurent. §. primo, colu. 1. & uide quæ circa hoc Bald. scribit, in aucten. statuimus. C. de episcopi. & clericis. Et idem Bal. in l. 2. C. de episcopali audientia, tenet quod denegata audientia non appellatur, sed quod potest haberi recursus ad superiorē, & sic no. idem Bald. in l. 2. C. de lite pendente. & tenet Guil. de Cug. in l. nemo. de iurisd. omniū iudicum. C. & Anton. de But. de appella. capi. dilecto. & in capitul. ex parte. & uide eundem Bal.

Bald. in lege, sed si per prætorem. §. sed & si magistratus. ff. ex quibus causis maiores. Si ergo tali casu potest haberi recursus ad superiorem, in fortiori ad eum in curia existentem pro administranda iustitia, & grauaminibus reparandis, ut in feud. de prohibita feudi alie. per Erede. in princip. Et quæ dicta sunt possunt etiam corroborari, quia grauamē illatum per aliquē iudicē qui superiorem recognoscit, & ad quē superiorem per quærelā potest recursus haberi in curia reparabili, ut probat tex. singulariter. in capit. clericus. iuncto. capi. si episcopus fortis. xij. q. 3. ubi dicit tex. quod clericus qui episcopi cohortionem circa se putat iniustam, recurrat ad synodum, quæ tex. gloss. & doc. intelligunt iuxta tenorem dicti capit. si episcopus fortis. 12. q. 3. Et sic quamuis clericus p appellationem possit adire archiepiscopum, & episcopi negligentiā possit archiepiscopus supplere, ut in iuribus vulgaribus. c. Romana. de supplen. negli. prælatorum, libro 6. & in capitu. Romana, de appella. libr. 6. tamen clericus grauatus ab episcopo, recurrat ad synodū, iuxta formam dicti capi. clericus, & ca. si episcopus, forte. ea. causa & quæstione. Et sic habere iudicē uel non habere, qui possit refrenare fore factū non facit, quominus grauamen in curia sit reformandum, maximē quia idem est iudex & motus animi idem est ut baronis, quod ut locumtenentis, quo ad ministrandam iustitiam, uti dictum est, & ita semper credidi & credam, donec aliud mihi efficacius ostendatur. Et ad hoc bene facit forus, sicut caualers, & feudals, Et quod ibi no. per Guil. iasser, quid dicit q licet nobilis uel baro habeat iurisdictionem altam & simplicem in sua baronia, tamen non est verum quod dominus rex nullam iurisdictionē habeat in eis, cū ipse in omnibus regnis, & terris suis sit monarcha & dominus quo ad iurisdictionem ¶ generalem & protectorem, iuxta opin. Bald. quam dicit per gloss. approbatam, in prima constitutione digestorum in princip. & C. de quadrienn. præscrip. l. bene à Zenone. Et Archid. illam approbat. 13. q. 8. capi. quamuis. & melius in capi. tributum. & 9. q. fin. capi. per principalem, ratione cuius omnes grauati & oppressi possunt recurrere ad dominum regē, quia regum est propriē facere iustitiam, atque iudicium, & liberare de manu calumniatium, uti oppressos. 23. q. 5. regum. Possunt etiam oppressi a suis dominis uel maioribus ad dominum regem uel eius officiales habere recusum, institutu. de his qui sunt sui uel alie. iur. §. si. ¶ Insuper & uasalli grauati per dominos suos, possunt firmare de iure, in posse domini regis, ut in dicto foro. Et ideo dicit quod nedū per appellationem, sed per quærelā potest adiri dominus rex, & quærelæ proponendæ, locus habilis est curia, maximē attentis prædictis qualitatibus, imo dicit Ioan. Fabri, in dicto. §. fin. in-

stitutu. de ijs qui sunt sui uel alie. iur. quod si dominus grauatur, uel male tractatur uasallum, quod potest ¶ eximi ab eius iurisdictione per principem. Allegat. C. de officio comit. sacra pala. §. quæcunque prædictus potest leg. 1. ff. de adulter. l. si postulauerit. §. iubet lex, si quis a parente fuerit manumissus. l. fin. C. de episcopali audientia. l. si lenones. Et super hoc iudex debet ex officio prouidere. ff. de officio præsidis. j. illicitas. §. 3. uersicu. priuata, imo dicit quod si superior grauatur indistincte subiectos, potest omnino interdici sibi administratio, & ex minori causa quam alia, bonorum administratio. alle. extra. de supplenda negli. præla. §. grandi. libr. 6. Et ibi hoc no. Archid. de sententia & re iudi. capi. ad apostolicæ, de elec. capi. uenerabilem, quod nota, quoniam optima sunt.

CAMILLI BORRELLI ADDITIO.

- a** ¶ **LOCUMTENENS**] Generalis locumtenens est ut hodie uidemus prorex in regno, qui representat immediatē personā regis, cuius adeo suprema est potestas ut generalem possit legem condere, dum tamē non sit contra legem principis. Angelin. Lapertissimi. in 1. notab. C. de iud. Ioann. Crotus in rep. l. omnes populi. numero 11. ff. de iusti. & iur. Odofredus in lege, formam. C. de offic. præfect. prætor. & uoluit vdalrich. zatus. in consil. 15. nu. 13. uol. prim. & uideri potest ad materiam Camillus Plautius in l. 1. in uers. mandata iurisdictione per totum. ff. de offic. eius. & de locumtenente regis dicitur quod est legatus regis, cui summa ius dicendi nō est potestas. Ioan. Co rasius in l. legato. ff. de offic. assessor. de quo etiam per Lucam de Penna in l. in officio. C. de castrensi. libr. 12. Andr. Barbat. in consil. 26. uolum. 2. Salicet. in l. cum indulgentia. C. de sentent. pass. Stephan. Bertrand. in consil. 156. uolu. 3. & latiss. Manen. Freccia de subfeud. Baron. lib. 2. titu. quis dicatur dux. nume. 19. cum pluribus seq.
- b** ¶ **MALTRACTAT**] Adde Paulum de Castro in athen. qui rem. nu. 3. in fin. C. de sacrosan. eccles. dominic. in c. ad Apostolicæ. nu. 8. de re iud. lib. 6. Cur. Iunior. in consil. 137. habita. nume. 4. cum aliis nonnullis traditis per D. Quintilian. Mando. in tract. ingratitude. c. 62. causa. 73. & c. 63. & Paris de Puteo in tract. sindicat. in titu. de excessib. Baron. num. 12.
- c** ¶ **DENEGAT**] Denegantes iustitiam facere quam pœnam incurrant, & quid facere habeat hi quibus denegatur. Puteus in dicto tract. cap. incip. sindicantur & officiales ratione, ubi uidendum est.
- d** ¶ **INDIGNATIONE**] De indignationis pœna idem Paris de Puteo in tract. sindicat. in capi. an si propter. num. 2. per totum. & ego latissimē dixi supra Rubric. n. §. restat. in uers. indignationem. ubi uideat.
- e** ¶ **MONARCHA**] Præsertim rex Siciliæ, & Hispaniæ. catholicus ut est inuictissimus rex noster Philipp. de Austria, & dixi in regia Aragonū. §. 3. gl. 1. per totū.
Camillus Borrellus.

De potestate Locumtenentis generalis.
Rubrica 25.

In §. Sapissime uidemus.

S V M M A R I V M.

1 *Iudex incompetens semper dicitur grauare.*

2 *Prin-*

2. *Princeps est iudex exemptorum, & exemptio per quæ verba concedatur.*
3. *Officialis vnus, non debet quæ sunt alterius attendere.*
4. *Locum tenentis regis, potestas.*
5. *Principis absentia facit quedam committi, quæ alijs non committerentur.*
6. *Veniæ facilitas dat incentiuum delinquendi.*
7. *Necessitas facit de illicito licitum.*
8. *Iudex, quando denegat facere iustitiam.*
9. *Papa dando iurisdictionem episcopis, non adimit a se supremam.*
10. *Priuilegio suo, quilibet renunciare potest.*
11. *Princeps, quando sententiam retractet ad libitum.*

AE P I S S I M A E videmus dubitari, an locum tenens generalis, possit militem decapitare, cuius criminis cognitio est iustitiæ, executio realis est principis, uel sui primogeniti de foro, & an gubernator regni de milite cognoscens in casu sibi permisso, in crimine plagij, uel alijs, si poterit executare suam sententiam, uel si remittet condemnationem & executionem ad regem uel ad suum primogenitum, quemadmodum tali casu iustitiam facere tenetur. ¶ Et primo uidetur quod neque locum tenens generalis, neque gubernator de illorū causis se possunt intromittere, saltem quo ad executionem corporalem per forum regis Alphonsi, de electione iustitiæ, qui forus milites submittit, quo ad cognitionem in foro iustitiæ, reseruata principi condemnatione uel executione, qui etiam forus extensus est per actus curiæ ad nobiles, & ad aliquos generosos qui habuerunt officia publica, pro cuius dispositione bene facit. l. si grauius. C. de dign. libro 12. & sic forus dat iudicem quo ad cognitionem militibus, & reseruat principi condemnationem, ergo alios prohibere uidetur. ff. de iudic. l. cum prætor, sic & alijs de iure milites in criminibus

- militaribus sunt de iurisdictione omnimoda magistri militum. C. de iur. omnium iudi. lege magisteriæ, in atrocibus criminibus, propter quæ perdunt milites militare priuilegium. l. 7. C. ubi senatores uel clarissimi, sunt sub præside ubi delinquunt, & hoc est, quia eorū amissū est priuilegiū, & iustū est quod eo nō gaudeat qui in talibus se immiscuerunt, ut l. iudices. C. de dignitatibus. In alijs aut mediocribus criminibus, solam cognitionem habet præses, remittens punitionem ad magistrum militum, & ita notatur in dicta. l. magisteriæ. C. de iurisdic. omnium iudic. l. fin. C. de re milit. libro 12. & omnes alij iudices sunt incōpetentes militibus, & omnes grauentur si in illorum causis procederent. Dempto magistro militum & alijs in casibus prædictis. † Nam iudex incompetens semper dicitur grauari, qualitercunque procedat. C. de decu-

- rationibus. l. militaribus. libro 10. ¶ Item & istud uidetur iure fundari, quoniam isti uirtute dicti fori milites, uidentur esse exempti, a iurisdictione omnium ordinariorum & immediato subesse præcipi, qui est iudex immediatus exemptorum. 94. di. nulla, & per quæ uerba uideatur exemptio fieri uel concludi, uide cap. si Papa, de priuilegijs, & capi. cum personæ, cod. titu. libro 6. Saltem ista exemptio uideatur concessa, & principi reseruata, quo ad sententiam & executionem, & de his quæ principi reseruata nullus debet attentare, uel super iis potestatem habere contendere. 17. di. capi. huic sedi, & de officio delega. ca. quod translationem. ¶ Item quia ex quo ista specialis iurisdictione est data iustitiæ, & sententiæ executio præcipi, habens generalem commissionem uel potestatem, de illa se intromittere nequit. ff. de lega. primo. l. seruam. §. si quis, post. per Iacobum de arenâ. ¶ Item quia vnus † officialis nequit se de officio alterius intromittere, ex quo vnus nō subalternatur alteri, ut C. de executoribus, & apparitoribus. l. 2. lib. 12. & quod no. ff. de manumissionibus. l. apud eum. ¶ Item quia ex quo certi sunt dati iudices, quo ad istos milites, de causis illorum, aliqui se nequeunt intromittere. C. de test. l. consulta. Et per illa proximè dicta potest limitari. l. prima. C. de offic. præfecti urbis, secundum Bald. qui ita singulariter no. in l. prima. ff. de officio consul. qui limitat dictam legem primam. C. de offic. præfecti urbis, & alibi melius eam limitatam non uidi, saluo quod tibi dixi isto titulo. §. & quia, uersic. nunc dicamus, in quibus dictis, tu intelligens satiaberis, quia bestiales modica ratione sunt contenti. Sed in contrarium uidetur dicendum, & quod locum tenens generalis, non primo genitus, etiā possit sententiarum & executare militem, & etiā regni gubernator uel præses, in casibus ad suam iurisdictionem pertinentibus. Et primo quia regni locum tenens tanquam habens b merum imperium & iurisdictionem in regno ab ipso principe super hoc potestatem habente, non uidetur exclusus, ab illa regia iurisdictione & præminentia. Ad hoc de elect. capi. si abbatē, libro 6. Nam princeps de tali locum tenens non credit eum alteri iudicaturū pro sapia dignitatis, quam ipse princeps, ut in tex. singulari in l. prima. ff. de officio præfecti prætor. Et sic merito quemadmodum princeps non excluditur a tali iurisdictione pronuntiatione & executione, neque ipse locum tenens, maximè quia hodie ex stilo ipsarum locum tenentiarum apponuntur illa uerba † (ponentes uos in locum & ius nostrum) ex quibus uerbis indubie talis locum tenens uidetur constitutus, ut procurator in rem suam, & proprio iure locum tenens exercet utiliter, quicquid ad principem pertinet, ut in casu singulari, in l. quadringēta. ff. ad Trebellia. per quam l. hoc ibi determinat Angel. & in l.

Speculum Principum, Petri Bellugæ.

in l. si cum emptore. ff. de pactis, & in l. 3. C. de
 nouationibus. Et uidetur tenere domi. meus;
 Ioan. de Imola, in dicta. l. qui quadringenta. ad
 minus est uerum dicere, quod habent manda-
 tum cum libera. Et uoluit sentire Barto. in l. in
 prouinciali. §. si ego. ff. de no. ope. nucia. ex quo
 mandato potest ea etiam quæ ex speciali man-
 dato habent transire, ut in capi. qui ad agen-
 dum, de procura. libro 6. Sed non est dubium
 principem & causas meri imperij, quæ indele-
 gabiles sunt, de iure, ut in l. prim. C. qui pro sua
 iurisdictione, & in l. pater. §. quindecim de leg.
 2. & omnia etiam illa quæ in signum priuilegij
 & prerogatiuæ singularis sunt principi reserua-
 ta, potest committere, ut in cap. quod transla-
 tionem, de officio. lega. quanto plus de causis
 eorum, qui sibi subsunt solum, quo ad condē-
 nationem uel absolutionem, & executionem,
 quorum cognitio est inferiorū, cognoscet uir-
 tute tã supremæ potestatis. Maximè qa prin-
 5
 cipis absentia facit aliqua esse † commissibi-
 lia, quæ nõ essent. ff. de officio eius cui manda-
 ta est iurisdictione. l. prima. ¶ Item quia si hoc ef-
 fet quod locum tenens generalis militū crimi-
 na, maximè enormia, in quibus mors deberet
 pro quibus sunt de iure sub præsidis potestate.
 C. ubi senato. uel clarissimi. l. prima, non pos-
 sent punire & executare durante regia absen-
 tia, multa inconuenientia sequerentur. Nã fa-
 6
 cilitas ueniz tribuit † incentiuum delinquen-
 di, ut sic merito dici potest, quod ex tanta ne-
 cessitate † illud sit licitum, quod aliàs non ef-
 7
 fet, & ille habeat potestatem, qui aliàs non ha-
 beret, C. de nauiculare. l. cum nouarcorum, lib.
 11. quanto plus, quod ex prædictis, etiam iu-
 re talis potestas uidetur locum tenen. attributa.
 Maximè quia hoc uidet in simili: nã de foro
 regni, omnes causæ habent determinari per
 iustitiam ciuitatis, & non per alium, ut in foro
 los caualers. in Rub. de curia. Et tamè princeps
 per hoc non abdicauit sibi potestatem causas
 committēdi, etiam principales, sicut quotidie
 facit etiam fororum auctoritate, in ca. cum al-
 gu. de sententiis & act. & de appellationibus.
 cap. tots, & de iuri. omnium iudic. ca. no. puxa
 negu, & de malefactoris, cap. 2. & de uerborum
 signi. capi. la sententia, cum similibus. ¶ Item
 hoc est etiam de iure, nam etiam quod prin-
 cept aliquam iurisdictionem de superiori offi-
 cio, dederit inferiori, nõ detrahitur a superiore,
 imo debet inferior meritum superioris co-
 gnoscere. l. 1. C. de offic. præfecti urbis, neq; ob-
 stat limitatio Bal. in l. 1. ff. de officio contul. su-
 pra dicta, ex quo vnus nõ subalternatur alteri,
 & quia imo subalternatur, qa cognoscit in ca-
 sum fact. iust. reparat. iniust. iudic. ordinarij, ex
 stilo gubernationis, iure fundato, in autentica
 de quæstore. §. si uerò forsan, column. 6. Nam
 quotiens inferior iudex est repertus in fatuca
 iustitiz, quod euenit duobus modis: uel in fa-

tica expressa, uel tacita expressa. Si dicat nõ
 tibi facere ius tacita, quando differt sine causa,
 ut nõ. Innocen. in capi. significantibus, de offi-
 8
 cio. delega. † Superior tunc qui est præses &
 superior de causa cognoscit, imo de tota causa
 potest cognoscere, & iustitiam facere per dictū
 capi. Et non est mirum, quia tali casu iurisdic-
 tio ad superiorem deuoluitur, ut in autentica,
 statuimus. C. de episcopis & cleric. pro quo
 facit in feud. pro quo tempore miles inuestituram
 petere debeat. §. fin. Et si de inuestitura lis
 oriatur inter dominum & uasallum, ca. primo,
 de quo plenè diximus isto titulo. §. restat uide-
 re, ubi examinauimus materiam negligentiz
 iudicum. Et sic merito dici potest subalternatã
 esse iurisdictionem, & sic nõ est dubium quod
 superior non est exclusus, neque detractum est
 iurisdictioni superioris. ¶ Item & quia forus il-
 le, & si dat iurisdictionē iustitiis in cognoscen-
 do, non ad eunt iurisdictionem præsidis, in ca-
 sibus, aliàs de iure reseruatis. Sed ibi & a lege
 regni ut læsæ maiestatis, plagij, falsæ monetæ, &
 similibus, quoniam illa sunt principi peculia-
 ria, & de supremo imperio, & non ueniunt etiã
 ex ampla concessione iurisdictionis. Ad hoc
 nota. in l. prima. ff. de officio præfecti urbis, per
 Bal. & dom. Anton. in capit. cum contingat, de
 foro compen. ad hoc allego tibi singul. decre-
 talem, in capit. quod translationem, de officio
 lega. ¶ Item princeps reseruando sibi iurisdic-
 tionem militum sententiã uel eius executio-
 nem, non abdicat, quin aliis committere pos-
 sit, ex quo iure ordinariæ potestatis hoc sibi cõ-
 petit, iste est casus, & quod ibi Bart. in l. pri. ff.
 de damno infecto. Nam ex quo iurisdictione non
 exit regios officiales nec transfertur, ut do-
 minium nõquam princeps abdicat a se impe-
 riũ. ff. de officio præsidis. l. legatus, & quod nõ-
 tatur in ca. super quætionum, de officio dele-
 ga. per glo. Et hoc est quod Bal. scribit in feud.
 titu. quid sit inuestitura, quod princeps nun-
 quam expropriat a se iurisdictionem uel im-
 perium, ex quo sine dubio potest aliis commit-
 tere, & causam delegare, per iura & foros iam
 dictos: quanto plus vnã talē dignitatē crea-
 do ordinariã, iuxta ca. legatos, de officio le-
 gati, libro 6. uideatur sibi dare omnem iurisdic-
 tionem, imperium, & potestatem etiam reser-
 uatã. ¶ Item & iure canonico, hoc multum
 bene uidetur posse, nam quamuis vniuersã
 9
 iurisdictionē Papa † dederit episcopis in dio-
 cesibus, attamen per hoc nõ acquirunt sibi po-
 testatem committendi, tã ex priuilegio gene-
 ralis legationis quã simplicis commissionis.
 Ad primum, cap. cum episcopus, de officio or-
 dina. lib. 6. & 16. q. 6. cap. omnes basilicæ. Ad se-
 cundum, c. legatos, de officio legati, libro 6. &
 cap. quod translationem, allegatũ, & totus ti-
 tulus. ff. de officio proconsul. & legati. Nã Papa
 uocando episcopus, in partem sollicitudinis nõ
 abdi-

De priuatione of &c. Rub. 26. In §. Princeps. 138

abdicat a se plenitudinem potestatis. 2. q. 7. §. qui se scit, & in 3. q. 7. capi. multum stupeo, & de auctoritate & usu pallij, cap. ex tuarum. Merito princeps neq; uidetur abdicare a se illud imperium committendi personæ, saltim eū representanti, attenta necessitate regis absent.

¶ Item quod forus in casibus ad præsidē pertinētibus, nil uideatur disponere, sed quod restet in sui primæua dispositione, quod ad eum pertineant pleno iure, & de primo capite locum tenentis, & pro ea rex Navarra tunc locum tenens generalis, sic pronunciauit etiam cum contradictione brachij militaris, & de facto pronunciauit in causis criminalibus aliquorū nobilium & militum, de pardo, & de fisco, & de soler, & aliorum. Sed militares interposuerunt supplicationem, & pari forma gubernator regni, quotidie in causis militum in casibus ad suam iurisdictionem pertinētibus pronunciat, & milites contradicunt, quid iuris: Ex per me allegatis, collige conclusionem, quoniā facile est: vnum tamen uolo quod scias, quod quamuis iustitia non possit militem condemnare uel executare, tamen si ex processu eum uiderit, in casum absolutionis poterit per ipsū absolui: iste est casus singularis, in l. quotiens. §. primo, & §. uiros. C. ubi senatores uel clarissimi, & potest esse ratio, quoniam in priuilegiū militare uidetur hoc esse concessum, & sic merito militis absolutionem acceptam, uidet permissa absolutoria iuris ordinariæ potestatis:

10 quoniam † priuilegio in sui fauorem concessio, quilibet potest renunciare. C. de pact. si quis in conscribendo, allego tibi gloss. in propria materia, in lege, omnes. C. ut dign. ordo seruatur, libro 12. ad hoc in autentica, ut clerici apud proprios episcopos. §. penultim. quod uidetur mirabile, cum sit regula iuris in oppositum: quod is potest absolueri, qui potest condemnare. leg. nemo potest, de regulis iuris. Sed ideo delegatus p. consulis, & qui ex eius commissione cognoscit, neque absolueri neq; condemnare potest, ut lege, solent, de officio proconsulis. ff. Et dicit Bal. ibi quod posito, quod iste talis possit declarare absoluendum, ista est interlocutoria, quæ nō arctat maximè superiorem ad quem pertinet sententiare, neque arctare successorē. ff. de re iudi. legē, quod iussit, ideo dicit quod siue ualeat siue non, tamen nō transit in rem iudicatam neque habet uim definitiue. † Et ideo princeps ad sui libitū posset talem sententiam retractare, & ideo ad hoc, ut absoluendus plena gaudeat securitate est necessarium, ut iustitia principem consulat. Et hoc uidetur probari per tex. in dict. autent. ut clerici apud proprios episcopos, in §. penultimo, & firmat gloss. in lege quotiens. C. ubi senatores uel clarissimi. Et sufficiant de hac materia, quoniam multa bona dixit bannitus iste, nota. Laudetur deus, qui ista bona sibi mōstrat,

ut, ut quod perdit in bonis, recuperet in ijs, quæ bona dei sunt,

CAMILLI BORRELLI
ADDITIO.

- a [MAGISTRI MILITVM] Miles coram magistro militum in criminalibus conuenitur. ut uoluit glo. in consil. reg. ut uniuersis. in uersis. militaribus. sub Rubr. de seruand. honor. comitibus. ubi Matth. de Afflic. numer. 1. 2. 37.
- b [HABENS] Locumtenentis generalis regis potestas apparet ex his, quos supra retulimus. §. precedenti. in uersis. locumtenens. ubi me remitto ad ibidem allegata.
- c [NECESSITATE] Regula iuris facit quod necessitas legem non habet. c. quod non est. ubi glo. de regu. iur. cap. sicut. de consecratio. distinct. 1. glo. in l. 1. §. expedire. ff. de officio Consul. item quamuis. ff. commu. diuid. & in l. 1. ff. de oper. libertor. & necessitas facit licitum, quod aliàs est illicitum, ut plura inducens uoluit domjn. Guliel. Redoanus in tract. versicul. de rebus ecclési. non alien. in rub. de caus. propter quas sunt alien. nu. 65. cum pluribus seq. & ubi necessitas urget, ibi legis dispositio dissoluitur. Iacobus Philippus Portius in consil. 16. contingit. num. 2. volum. prim. & in consil. 19. in proposita. num. 88. eo. uolum. & in consil. 38. contingit. num. 2. 3. 8. uolum. 2. & Federicus scotus in consil. primi si uquam. num. 271. libr. pri. Tom. prim.

Camillus Borrellus.

De priuatione officiorum, quem princeps facit. Rubrica 26.

In §. Princeps.

S V M M A R I V M.

- 1 Nomina officiorum Hispania, & quod nobiles sunt alijs in officijs præferendi.
- 2 Officia, nullus emere aut ambire debet.
- 3 Contractus principis, habet vim legis.
- 4 Princeps si renocat officiū venditum, tenetur præcium refundere.
- 5 Priuilegium principis, debet esse mansurum.
- 6 Iuramentum ad illicita, non extenditur.
- 7 Officialis depositus, non debet amplius promoteri.
- 8 Officia que vendi possunt.
- 9 Officiū datum patri & filio, si filius est indispositus, renocatur.

1 **P**RINCEPS quotidie officia iurisdictionalia concedit militibus & magnatibus, regu. præsidatus, baiulias, alcaydias castrorum, & similia, quia cōmuniter istæ dignitates & officia, conferuntur militibus & generosis, & tales etiam de iure sunt præ ceteris eligendi, ut C. de condi. & horreis publicis. l. primā, de decurionibus. l. ad subeundam, in autent. de defensoribus ciuitatum. §. si qua uerò, in bonis eum parentibus esse debent, qui ad talia eliguntur, in autent. de refere. §. finali. Nā (ut ait Boetius

tius) qui sua uirtute pollet, & parentum habet
 a imagines, magis honorandus est, & concurrē-
 tibus uirtutum ^a præmijs, ut l. ut uirtutum. C.
 de statutis & imaginibus, & generosi tales sine
 dubio talib. officiis & beneficiis debent a prin-
 cipe præferri, de quo uide plenius quæ scripsi
 supra in Rubrica de ordine itandi uel sedendi,
 circa finem. Sed pro dolor, istis temporibus
 de hoc non curatur, neque curamus: quoniam
 hoc tangit prædicatores, & regios confessores,
 nonne cum non sim rector neque hodie rector,
 sed abiectus (quod dolenter refero) & redar-
 gui non possum, iuxta capi. sic rector. 40. di. Sed
 ponamus, princeps prædicta officia militi cō-
 cēdit uel per contractum data pecunia in eū
 transportauit, & suos uel unum heredem uel
 in infinitū: modo reuocat illū ab illo officio &
 dat alij, quæritur an grauet, & si de hoc potest
 grauamen in curia proponi. Et primo loqua-
 mur de officijs iurisdictionalibus, ut in præsi-
 datur, vigueria, bauilia, uel alijs quæ ad nutum
 proponuntur, de sententia excommu. cap. qui-
 cunque, quæ officia habent exercitium iurisdic-
 tionis. Et scias quod de iure, quis ad talia of-
 ficia ^a non potest neque debet promoueri pe-
 cunia data ^b nam ad talia officia, quis non de-
 bet promoueri ambitione uel precio, si proba-
 ta uita uel suo ingenio augeatur dignitas, ut in
 tex. & gloss. in l. final. C. ad l. Iuliam repetundarum,
 imo cum promouentur ad talem digni-
 tatem uel officium, debent iurare quod pro dicto
 officio nil dederunt, neque in futurum dabūt,
 imo si contempto iuramento quid fecerūt tā-
 quam de publico crimine possunt accusari, &
 cōuicti quadrupli pœnam sustinent, ut in di-
 cta lege, finali. C. ad l. Iuliam repetundarum. Et ad
 hoc uide singularem tex. in aucten. ut iudices
 sine quoquo suffragio, in princip. ubi impera-
 tor dinumerat mala & damna quæ ex datione
 pecuniz per officialem sequuntur in subditos,
 quare prohibet, uide illum textum oro & ibi
 inuenies, quod imperator consilio cūiugis hoc
 fecit, quā reuerendissimam appellat, credo
 erat talis a qua princeps sine uerecundia po-
 terat capere consilium, quæ sagacissima & uir-
 tuosa, uti est gratia dei domina nostra regina
 Maria, quæ inter reginas obtinet principatum,
 quam deus per suam pietatem conseruare di-
 gnetur, & ex ea nobis optimum successorē da-
 re, amen. ¶ Or redeamus ad propositum, quia
 clarum est quod de iure talia officia & digni-
 tates, nequeunt uēdi, neque pro ijs pecunia dari
 citra crimen, facit. l. si quemquam. C. de episcopis
 & cleri. Merito si princeps concessit unum
 præsidatum uel gubernatorē, vni, de facto data
 pecunia pro se & heredibus uel herede, & tūc
 quamuis princeps loquatur per uerbum con-
 cedo, ^c est pura uenditio & contractus, & sic
 irreuocabil. merito arg. l. fina. C. de prædijs cu-
 rialium. Et hoc tenet Nicolaus de Materell. C.

de Iustiniano codice confirmando. Et non mi-
 3 rum, quia ^a contractus principis habet uim le-
 gis & est irreuocabil. C. de dona. inter uirum &
 uxorem. l. donationes. ff. de publicanis. l. Cæsar.
 Et quod notatur in l. digna uox. C. de legibus
 per Bald. & in c. 1. de proba. per canonistas. Et
 sic merito dici potest quod si princeps sine cau-
 sa reuocat talem concessionem & uerius con-
 tractum, quod grauat. Sed cōtra istud & quod
 princeps possit ad nutum reuocare citra gra-
 uamen probatur per text. in l. Titius. ff. de ob-
 sequijs, ubi uidetur quod pecunia pro assequendo
 beneficio uel priuilegio potest reuocari per cō-
 cedentem. Sed non uidetur id ad quod addu-
 citur probare, quoniam ibi pecunia dabatur
 per seruum, quæ iam erat domini, hic non, imò
 erat propria uasalli. ¶ Item quia ibi inter do-
 minum & seruum non poterat contractus iniri,
 obstante dominica potestate: Et sic merito ra-
 tio diuersitatis reddi potest, ad dicta superius.
 Sed pro hac parte multum facit, quia contra-
 ctus est à leg. reprobatus, per dictam l. finalem,
 & pœnalis. C. ad l. Iuliam repetundarum, & sic uidetur
 quod quilibet possit illum infringere, etiam
 iniens contractum, & emptor talis iurisdic-
 tionis non faciat fructus suos. Ad hoc notata in
 cap. non licet papæ. 12. q. 2. ad hoc. l. quemad-
 modum. C. de agricol. & censi. & quod notatur
 in cap. si quis præbyterum, de rebus ecclesie
 non alien. dic quod ex quo princeps quotidie
 talibus contractibus in populi præiudicium
 sentit, ut dicit glo. in l. prima. C. ad l. Iuliam de
 ambitu, quod non habet locum in curia, sicut
 simonia in curia Papæ, ut notatur in ca. primo,
 extra de simonia: quod satis potest dici, bonæ
 fidei emptores uel cōtractores, ut fere dici pos-
 sit, quod iurisdic-
 4 tio & illius uenditio sit in com-
 mercio, & de consuetudine sit usurpatum, ut di-
 xit Bald. in §. eadem, de l. Corradi. & sic merito
 faciant fructus suos. ff. de rei uendi. l. certum.
 Bene est tamen uerum quod in his iurisdic-
 5 tionalibus siue in uim priuilegij, uel concessionis,
 siue in uim contractus transeant, ad nutū sunt
 superiorum, & hoc est quod dicit Bald. in l. qui
 se patris. C. unde liberi, & possunt ad nutum re-
 uocari per principem. ^a Sed est uerum quod
 princeps tenetur, & est obligatus ad restitu-
 tionem recepti sub nomine præcij ^d ad hoc text.
 singula. in feud. de prohibita feudi alien. §. nos
 autem. Et ad ea quæ dixi supra, in rubr. de iu-
 ramento per principem in curia faciendo, cir-
 ca finem. Est uerum quod nisi princeps talia ef-
 fet solitus facere nomine pœnæ à iure debite
 quadruplici, posset tale præcij retinere: ad
 hoc d. l. fina. C. ad l. Iuliam repetundarum. Sed
 princeps non debet officiales sine causa reuo-
 care, quia decet principis ^a priuilegium esse
 mansurum, in authent. consti. quod dig. in fin.
 colum. 2. Non tamen ad hoc est obligatus, neque
 grauetur nisi iurasset seruare, quia tunc iura-
 mentum

mentum quod est deo prestitum, & quod potest
 seruari sine interitu salutis eterne est seruand-
 dum etiam per principem, de iureiurand. cap.
 quanto: & iudex qui non seruat quod iurauit gra-
 uat. de iureiur. c. ueniētes, & ad illius obseruā-
 tiam cogitur ab ecclesia, de iud. c. nouit. quod ue-
 rum credas, cum sine causa uult remouere & al-
 teri dare. Si autem talis official. delinqueret in
 officio propter quod illo debet priuari iuxta. l. si al-
 liquid. C. de sulce. & archa. libro. 1. t. tunc non
 obstante iuramento, posset remouere talem of-
 ficialem, quia ad illicita non extenditur tale
 iuramentum, ut in d. c. quanto. de iureiur. & quia
 concessio talis, & si iurata tēdit ad populinoxā,
 merito reuocari debet, de decimis. suggestum,
 & causa suae depositionis, talis officialis potest
 esse, uel crimen commissum in officio, ut quia sub-
 ornatus contra tex. in auctē. ut iudices sine quo-
 quo suffra. & in c. cum ab omni, de uita & ho-
 nesta cleri. uel malum eorum regimen ut in c.
 fundamenta, de elec. lib. 6. uel similia. Et ex quo
 semel depositus est non debet amplius ad il-
 lud officium reassumi, ut in c. non potest. 2. q. 7.
 & quod notatur in tex. & gl. in d. l. si aliquid. Si au-
 tem loquamur de Alcaydis, & quae sunt officia
 sine exercitio iurisd. solum pro custodia datur
 emolumenta. Et in his non uidemus, quod aliquo
 iure sit prohibitum, pro illis pecuniam inter-
 uenire, & contractus de illis celebrare. Et est ue-
 rum quod supra dictum est, quod ex quo pecunia in-
 teruenit, quae commensuratur uel comensura-
 ri potest cum re quae donatur uel in contractum
 deducitur, ut puta cum emolumentis talis Al-
 cayda, est contractus emptionis, & si princeps
 utatur uerbo concessionis, secundum Nicolau,
 praed. est obligatus, & concedens illa obseruare
 quemadmodum ceteros contractus iurisperitorum,
 ut dictum est, quod alias princeps est in dolo reti-
 nendo rem pro praetextu datam. ff. de dolo. l. si
 cum mihi. Si autem in uim nudi priuilegij esset
 concessum in prerogatiua principis, tolli & re-
 uocari potest grauamen de iuris rigore, quam-
 uis principem non deceat, illa priuilegia per eum
 concessa reuocare, ad hoc not. in regula decet,
 de regulis iur. libro. 6. per gloss. & Dyn. imo & si
 non data pecunia princeps concessit alicui ca-
 strum uel officium castellaniam, & quod istud ca-
 strum est ei defendendum non auferendum, imo
 si postea aliquis dictum castrum impetraret,
 esset ipso iure nulla concessio, & praesumeretur
 surreptio uel abreptio facta principi, ut est glo.
 C. de fund. & sal. rei dominicae. l. si qua loca, lib.
 10. secundum Bal. in l. 1. C. de legib. & Sed quid
 dices in quotidiano dubio, data fuit Alcaydia
 pro se & filio, filius est indispositus, pro custodia,
 poterit ne reuocari: dic quod sic, quia iusta est causa
 remotionis, sed est sibi de consimili beneficio
 prouidendum, iuxta notata per gl. in c. unico, in
 feudis, an mutus uel surdus feud. retineat. Sed
 dubitatur, reuocatio est facta in casum prohibi-

tum, ut cum pecunia interuenit ex parte eius, cui
 est facta concessio, & data est Alcayda alteri uiri
 iam uidi, de facto opponitur grauamen, in curia
 contra principem dicitur, quod contra detentorem
 est agendum uel rei uendicatione, ex in rem ac-
 tione ubi competeret. ff. de rei uedi. l. in re actio.
 uel quia sunt iura incorporea personae ad rem com-
 petentia, possunt possessoria interdicta sententiari
 pro spoliatione uel turbatione possessionis.
 ad hoc de elec. c. quarela. de censib. c. perue-
 nit. per Cy. in l. si certis annis. C. de pactis, pro
 quo. l. quotiens. de seruitutib. ad hoc c. si. de iudi.
 & ibi per do. Anto. de But. & plenius in c. in
 literis, de resti. spol. in rep. c. si. de causa posse. &
 proprie. Et haec semper contra possessionem in-
 tentanda sunt, de proba. c. licet causam, faciunt
 notata per Bar. in l. 1. in princ. ff. uti possidetis.
 Et quia possessor quauis iniustus uocandus est
 ad causam suae possessionis defendend. de pre-
 bendis. c. licet episcopus, li. 6. & quod notatur in l.
 si C. de edicto diui Adria. Et sic quod grauamen non
 est in curia reparabile, sed quod agendum esset con-
 tra possessorem. Maxime quia possessor possidet
 suo nomine, id est iure proprio Alcaydi sibi per
 principem collato. Ad hoc tex. ille sing. in gl. c.
 quicumque 12. q. 2. & 16. q. 1. ca. in canonib. sed
 potes dicere sicut alias in curia dicebatur, quod rex
 fuit requisitus, ut possessionem qua me priua-
 uerat uel quasi, restitueret, & non fecit, neque uo-
 luit restituere, sed sinit secundum iniustum detentorem
 possidere, & grauamen concedit contra
 principem, quia princeps & iudex potest gra-
 uando spoliare, de resti. spo. c. cum uenissent, &
 quia Alcayda, & si iura eorum possideant, & qua-
 si tamen principis nomine possident. Et sic prin-
 ceps est conuocandus principaliter & primo lo-
 co. Ad hoc allego tibi casum singulare in c. de
 reb. 12. q. 1. & nescio in mundo meliorem. nam cum
 una res est data semel ecclesiae, & princeps illam
 tertio concedit, dicit tex. ibi statuimus, ut prius
 consula. principem ad resequendam, tam praesump-
 tam factionem ad cognoscendum utrum illius
 sit concessio an in ualuafore fuerit praesumptio,
 quod principis fuerit inordinata largitio, ipse sit
 princeps pro emendatione redarguendus &c.
 Et sic patet tali casu. 1. agendum contra principem,
 fateor tamen quod pro purgando grauamine est et de-
 tentor conuocandus, quia potest sua interesse:
 & sic uocari heret. ff. de ado. l. nam ita diuus, & i. d.
 c. licet episcopus, de pbendis, in li. 6. l. si per vim
 uel alio modo. iura tamen sua summarie discutien-
 tur, sine libello & snia. Ad hoc not. in l. super. C.
 finium regundorum, & l. liber. §. si. de libe. ca. imo
 forte princeps posset & deberet sine aliquali
 causa cognitione & conuocatione restituere spo-
 liatum, tali iure. Primo quia sine causae cognitione
 & istius uocatione spoliavit priuam possessorem, &
 fuit facilis in mittendo. ff. de euictionib. l. si mi-
 nor, C. de pact. l. si pacto quo poena, in fine, & ibi
 Bal. & Inn. in c. quarela, de ele. facit quod dicit Bal. l.

Speculum Principum, Petri Bellugæ.

finali. C. de edicto. in 2. colum. allegat. l. meminerint. C. unde ui, & l. fina. C. si per uim uel alio modo. ¶ Item quia notorium est principi spoliati, primum secundum esse non iure possessorem & non rite primum esse spoliatum, & sic non rite potest malefactum reuocari ad primum dictum, cap. cum uenissent. de resti. spol. ad secundum q̄ notat Bald. in l. C. de serui & a. qua. ¶ Item quia ex quo est notorium principi, per suorum actorum inspectionem, de appell. c. ex insinuatione. per Inno. sine citatione princeps p̄cedit, de re iud. c. cum olim, secundum dominum Antonium ibi, & ex præmissis uideri potes, quando princeps, potest officia remouere, & quando non. Et quia non pauci effluxere dies, fuit magna cōtentio in regno Aragonum, super remotione iustitiæ Aragonum, quæ est materia ad hanc multum pertinens, de qua scripsi, ideo hic inserere deliberaui.

CAMILI BORRELLI ADDITIO.

- a [VIRTUTVM] Inde scriptores plurimi faciūt Michridatem Pōti regem, quōd Platonis sola motus gloria, egregio Sylois opere eidē itatutam posuit, in scribens: Michridates Rhodoarx filius hanc Platonis imaginem, Musis dicaram, erexit. ut author est Plutarchus. & de alijs quāmpluribus apud Ioānem Rauisium in officina. parte. 1. de quo Diogen. Laert. in Platon.
- b [PECVNIA DATA] Quod officia ipsa, pecunia obrineri nequeant, plura induxi supra in rubric. 22. §. & quia quotidiana. in uer. reprobata. ibi me remitto.
- c [CONCEDO] Verbum, cōcedo, intelligitur secundum naturam contractus super quo interponitur. uoluit Archidiacon. in c. 1. de utur. lib. 6. ¶ In incorporalibus uerbum (concedo) importat donationem iurium. Ange. in l. non solum. post gl. ff. de peculi. importat quādoque dispensationem. Inno. in c. coram. de offi. ordin. importat pactum obligatorium, cuius uigore poterit agi. Azo. in summa. titu. de donat. Bar. in l. 5. §. stipulatio. col. 2. uer. quædam sunt stipulationes. ff. de uerbo. oblig. importat quādoque donationem. c. pastoralis. de dona. & Bar. in luxori. §. fin. in fi. ff. de leg. 3. Florian. de Sanct. Petro in l. si eodem. in prin. ff. de seruit. rust. præd. maxime quando non subest alia causa. ut uoluit ibidem Bar. larius Alex. in l. sed si me putem. in prin. ff. de condi. indeb. & in l. a titio. ff. de uerbo. oblig. ubi ponit exemplū) peto à te equum titulo commodato, & respondit, concedo, intelligitur in commodatū. & uoluerat antea Abba. Panor. in c. uenerabilis. de excep. importat sæpe dominij translationem nisi alia præsumptio, uel coniectura obster. Zaf. in l. a titio. in prin. nu. 17. ff. de uerbo. oblig. Florian. in l. arboribus. §. usufructuarius. ff. de usufru. importat etiam in substitutione uerbum concedo directā, ut uoluit Bal. in l. si. col. pe. C. de sacros. eccl. & uide Guilielm. Benedic. in rep. c. Raynucius. in uer. eidem impuberi. numc. 8. de testament.
- d [PRAECII] An teneatur ad præcij restitutionem? do. Ioan. Thom. de Marinis in trac. de generib. & qualit. feud. tit. 11. nu. 15. & dixi supra rubr. 2. in uersic. tendit ad noxam. & in rub. 9. in uer. ad præcium. ¶ Quæ omnia limita non procedere in feudo Guardæ, & Castaldæ in quo nunquam recuperatur præcium. ut in c. 1. de feud. guard. & tenuit do. Ioan. Thom. de Marinis in trac. præfatio titu. 29. num. 5. ubi uidentum est. & etiam Maçin.

Freccia de subfeudis baronū. li. 2. §. plurib. nu. 37. fo. 13.

e [GRAVAT] Quia standū est promissis, alias dici poterit illud Solomonis. prouerb. 25. Nubes, & uentus, & pluuiz non sequentes, uir gloriosus, & promissa nō cōplexus. Inde seneca in lib. de moribus priusquā promittas deliberes, cum promittis facias. Inde fidei seruato rem se esse gloriatur Phalaris in epist. ad Hippolitōnem. Non ignōres (inquit) nemini me unquā fidem fregisse. & Polychimoni scribens ait, apud omnes testimonio confirmare poteris, ea fide Phalarim esse, ut neminem unquā decipiat. & fidem apud alios malè seruari, scribit Polluci: fidem (inquit) non modo non in alijs, sed ne in amicis quidem firmam inuenimus. Iuramentā. n. seruanda sunt dum tamen illicitis non sint annexa. post alios Paris de puteo in trac. sindicatus. tit. de excessibus consiliar. numc. 5. Camillus Borrellus.

In uersicu. Iesu Christi.

S V M M A R I V M.

1. Suum iactare, nemo præsumitur.
2. Liber ad pœnam se obligare non potest corporalem.
3. Priuata scriptura statur contra scribentem.
4. Actus qui præsumantur solemnes.
5. Princeps ubi interuenit, oia solēniter facta p̄sumunt.
6. Liber homo, utrum ad pœnam corporalem se obligare possit.
7. Consuetudo habet potestatem in sanguine hominis.
8. Lex & pactum, quando priuilegium non tollant.
9. Statuta ita intelligēda, ut nō tollāt ius priuato q̄sitū.
10. Princeps & fiscus, quando utantur iure communi, & quando non.
11. Processus quando sit nullus.
12. Innocentem occidere, & nocenti defensionem denegare, paria sunt.
13. Defensio etiam diabolo non est neganda.
14. Defensio est de iure naturali.
15. Arbitrium principis, includit mortem.
16. Malefactorem quilibet capit, & ducit ad iudicem.
17. Fideiussorib. quādo reus debet dari, & quando non.
18. Leges transgredi, quandoque licet.
19. Pro facto iudicis inquirentis, præsumitur.

ESV CHRISTI, & eius gloriosæ uirginis matris MARIÆ beatorum apostolorum Petri & Pauli, Hieronymi, Dominici & Francisci, Augustini & Bernardi confessorum, Catherinæ uirginis, Michaelis archangeli, ac totius curiæ supernorum nominib. uocatis, Casus de præfenti, in hoc regno occurrens talis est. Serenissimus dñs Aragonū rex, officiam iustitiariatus Arragonum gratiose cōcessit Martino Didati militi, ad eius uitæ decursum: post tres uel quatuor mēses dictæ concessionis, pure ac simpliciter dictus Martinus, iam habens pacificam possessionem uel quasi, albarano propria manu scripto, armisque propriis sigillato, promisit dicto domino regi, quōd quotiens per regiam maiestatem requireretur, quōd dicto officio renuntiaret, dicta renuntiationi opera daret cū effectu, postquam

De priuat. offi. &c. Rub. 26. In ver. Iesu Christi. 140

postquam sibi per dominum regem restitueretur bautilia & rectoria generalis regni Arragonum, quae officia iam primum possidebat, & nisi faceret illas se passurum poenas promittebat & offerebat, quas regia voluntas arbitraretur, prouti in dicto arbitrio diffusus recitatur. Nunc nouiter rex actu publico intercedente fecit renunciare ex officio bautilia, & rectoria generalis ferrario de lanuca, illud obtinente, ad hoc est causa, ut libere posset conferri dicto Martino didati, ut ex forma albarani pacti facere habeat, fecitque serenissimam dominam reginam, eius consortem nuntiam & procuratricem, ad hunc actum illi vices regias cum speciali potestate committendo, cum instructionibus ac literis regis, intantum voluntatem & mandatum regium nuncios, volens dictum Martinum renunciare debere dicto officio iustitiae, & illi conferri debere dictum officium bautilia & rectoria, quod si facere recusaret regium arbitrium, literis prolatum fuit, quod dictus Martinus esset ipso facto & iure priuatus dicto officio, in poenam & poenae nomine voluit quod esset priuatus, omni beneficio, foro, libertatibus & priuilegijs regni, inquam, quod perderet bona & personam. Tandem dicta domina regina Maria nuncia & procuratrix, intimans ac certificans dicto Martino didati regiam voluntatem & arbitrium, actu publico mediante. Ostendensque dictam renunciationem, de dicto bautilia officio ac rectoria. Et quod offerebat se vice regia illius tradere possessionem, uel quasi illum monuit, ac vice regia monitum monstrauit, ut dictam renunciationem faceret, alias locum esse poenis praedictis intimauit, qui facto & verbis renuit dictam renunciationem facere, dicens se deliberare uelle. Tandem cum dicta domina regina astantibus diceret, quod recederet, & quod ibi dictus dominus Martinus remaneret, ut melius deliberaret & moram purgaret, ille a tergo monstrata fuga recedebat, dicta domina regina dictam uidentem inobedientiam, illum manibus proprijs cepit, qui ut regni officialis clamabat ayde, al rey, ut est de more Arragonum cum vis officialibus imprimatur. Tandem illo capto, cum aliqua fieri comminaretur, ut fama publica attestabatur, quae ommitto, dicta regina illum captum & custoditum, ad quoddam castellum extra Arragoniam transfudit, & haec est facti quaestio satis succincte recitata: ut tamen melius uideatur materia & casus, dubitatio post dictum Albaranum post plures annos, fuit factus forus in Arragonia, quod de persona iustitiae Arragonum in criminalibus, ad priuationem officij uel punitionem personae, non possit rex neque aliquis officialis nisi princeps, in curia praesidens, de & cum consilio curiae, procedere, & non alias, prout in foro facto in alcanycó, in curia celebrata per regem Navarra locuentem generalem, latius exaratur; ex cuius

casus positione insurgunt dubia sequentia
 ¶ Primum dubium, an stante foro Arragonum, quo canet, quae priuatae scripturae non statuerent nisi inter mercatores, dicto albarano fides adhibeatur, ut ex eo agi possit, contra dictum Martinum illud scribentem. ¶ Secundum dubium, an forus de alacanyis in fauorem iustitiae Arragonum editus, de emptione iustitiae personae, a foro regio citra curiam potuerit derogare albarano pacto, cum principe facto. ¶ Tertium dubium an rite sit processum contra dictum Martinum, ad depositionem officij, & ad alias poenas, per principem inflictas ex contumacia in non renuntiando commissa. ¶ Quartum dubium, an dictus Martinus olim iustitiarius potuerit extrahi, extra regnum Arragonum captus, per dictam dominam reginam. ¶ Ad primum dubium uidetur prima facie dicendum, quod non debet stari albarano, cum de foro sit cautum regni, ut priuatae scripturae fides non adhibeatur, ideo standum est foro tanquam legi patrona in contractum transeunti, ad hoc. l. Caesar. ff. de publicanis. C. de donatio. l. donationes, extra de proba. ca. 1. & quod notat glo. in aucten. de defensi. ciuitatum, & Bald. in l. digna uox. C. de legi. Janoc. in capi. nouit, de iudi. & de iureiurand. cap. in nostra. Barto. in l. cunctos populos. C. de summa trini. & ad saturitatem ponit multum late & attente domi. Anton. de Butri. in repeti. capi. cum M. ferrariensis, de constitutionibus. ¶ Item quemadmodum lex uel consuetudo patriae fidem tribuit ex scripturis, extra de fide instrumen. capi. cum dilectus, sic a contrario, ut ita dixerim, illius fidem attenuet, ad hoc faciunt notata in l. 2. C. quemadmodum testamenta aperiantur, nam illis fidem attribue re multum operatur lex uel consuetudo, ut ibi, & lege, si non speciali. C. de testament. uideretur ergo quod ex tali Albarano princeps intentum suum fundare non possit: Maxime quia pactio dicitur inita cum principe, & per dictum Martinum iam habita pacifica possessione officij, merito non est praesumendum dictum Martinum suum uelle iactare, de probatione lege, cum de indebito. Sed id factum esse praesumitur ob quendam timorem reuerentialem lege, prima. §. quae oneranda. ff. quarum rerum actio non datur. Et quia talis actus praesumitur impressiuus, ad hoc quod notat Bald. in lege, eam quam. C. de fidei commissis, in nona columna, & quod notatur in lege, vnica. C. si quacunquae praeditus potestate. ¶ Tum quia dictus Martinus erat liber, & se ad poenam corporalem uel corpori inflictiuam nequibat obligare, ut notat gloss. 23. quaest. 5. capi. cum homo, ad hoc. l. liber homo. ff. ad lege. Aquiliam. ¶ In contrarium uidetur, nam certum est de iure, quod priuatae scripturae statuerent contra scribentem. C. de probatio. le. instrumenta. & l. rationes. & qui potio. in pig. habeatur. l. scripturas, & l. in-

Speculum Principum, Petri Bellugæ.

ter cartulas, de conueniendis fisci debitoribus. Neq; obstat, quòd de foro Arragonum in oppositum allegatur. Nam ex quo dictus Martinus constiteret coram dicta domina regina, nuncia, & procuratrice uices regias gerente, illud albaranum scripsisse, talis scriptura habet paratam executionem, ut publicum instrumentum, ad hoc quòd eleganter Bal. scribit, in l. cum te transegisse. C. de transactio. ¶ Tum quia omnes contractus iudic. uel iudicial. promissio presumitur solemnis etiam si deficiat stipulatio, iste est tex. notabilis, in l. cum ostendimus. ff. de fideiussoribus tutorum, ad hoc quòd notatur, in l. non enim alter, de adop. & in l. cum pro quo. ff. de in ius uocando, per Albericum de Rozate, & Bal. ¶ Item quia omnis contractus, cum principe initus habet uim legis, ut in l. Cæsar, de publicanis, cum similibus. Et sic non debet claudicare contractus quòd quo ad ligandum principem sit lex, quo ad priuatum non. ¶ Maximè quia quotiens princeps interuenit^b omnia presumuntur solemniter acta. C. de testa. l. omniū. Et sic interuentus principis fecit dictam scripturam authenticam & solemnem, & ut publicam exequibilem. Neq; obstat q̄ de impressione dicis & allegas no. Bal. in l. eam quā. C. de fideicommissis, quia illa loquitur in prohibita, ut in adulterio. Sed si princeps contractet in premissis, metus nunquam presumitur, nisi probeat, ut notatur in l. interpositas. C. de transactio. Maximè quia illa neque presumitur, aut ten. conuen. in albarano, & in metu, de uerisimili sufficit arguere. ff. q̄ metus causa. l. q̄ uerisimile. Ad id qd̄ dicis, qd̄ dictus Martinus erat liber, & ad poenā corporale nequibat se obligare uel corpus suum, q̄a liber homo. ff. ad l. Aquiliā. & quòd notatur, in gl. decreti, de sup. allegata. Dicas q̄ imo talis obligatio est pmissa, q̄a talis obligatio faciebat pp̄ crimē cotumaciæ, si comitteretur. Nā eo calu cotumacia crimen est, pro hoc quòd no. in l. omne delictum. ff. de re militari, per Bar. & per Saly. in Rubri. C. de cri. stellionatus, & per Cy. & Bar. in l. 1. C. eodem, & q̄ notatur per do. Anto. de Butr. in ca. si diligenti, de foro compe. Quinimo tales obligationes, de consuetudine tollerantur, quæ habet ¶ potestatem in sanguine hominis. l. facularij. §. sunt quædā. ff. de extraord. criminib. uerba sunt Bal. multum singularia, in feud. de pace cōstetia. §. uasalli. Et ex proximè dictis, terminari potest dubium primo loco formatū, ut uides. ¶ Ad secūdu dubium uidetur per dictū forum derogatum pacto predicto. Nam certū est, q̄ lex uel forum de alcanyis est pactionatus & transit in contractum, ut prædiximus, in primo dubio. Et ultra ibi allegata, uide Archid. in c. quicumque. 1. q. 1. qui allegat, de donationibus, quæ sub modo. l. perfecta. 20. q. 2. c. non est. Ad hoc no. de religiosis domib. c. constitutus. de ordi. cog. c. cum dilectus, si ergo dictus forus

habet uim pacti cum curia & regnicolis initi & conuenti, & id potest lex qd̄ pactum & ecōtra, & utraque pariunt obligationē, ut in duabus aureis glossis, in l. nō impossibile. ff. de pactis. & de decretis decurionū. C. super Rub. lib. 10. Et in pactis sit sic, q̄ ultimum tollit primi obligationem, ut in l. si vnus. §. pactus ne peteret, cum similib. ff. de pac. ergo uideretur dicendum dictam pactionem in albarano contentā per secundam legis pactionatam reuocatam, maximè quia in dicto foro sit specialis mentio de dicto foro, iustitia tūc Martino didati, & de futuris, & sic uideretur derogatū primo pacto, arg. ff. de leg. 3. l. si quis, in princi. Et quia princeps dictum forum confirmans, & iurās certus esse poterat, quia de facto suo nō intricato neq; antiquo. Ad hoc. l. si. ff. pro socio. de rescriptis, c. ab excōmunicato, ut nō absint notata in lege, peregre. ff. de adquisitiōe possessio. ff. de pactis. l. emptor. §. lucius, & quòd notatur in l. certum. ff. de confessis, per Bartolum. ¶ In contrarium tamen dici potest, nam certum est, quòd iustitiar. Arragonum & si ex regni obseruatiā, uel de foro nō subsit iudicio regio citra curiā, attamen non tollitur, quin ex uoluntaria illius prorogatione subijci possit, & sic uerius submissione, ad hoc. ff. de iuri. omni. iudic. l. est receptū, & ibi Cy. & Bal. & q̄ notat archidia. 24. q. 1. c. cum in quibusdam, Neq; obstat si dicas q̄ recessum erat a dicta prorogatione uel submissione per dictum albaranum, facta per forum de alcanyiz: nā de isto albarano uel de illius prorogatione uel submissione non erat facta mentio in dicto foro. Et sic ex quo de pacto albarani specialis mentio non est facta, non uidetur statuto uel foro pacto derogatum. Ad hoc notat Dy. & sequitur Barto. in l. omnes populi. ff. de iustitia & iure. Et quia nunquā ¶ lex uel priuilegium quando de pacto nō facit mentionem illi præiudicat: iste est casus extra de decimis, capitu. multiplici, maximè quia forus de alcanyiz potest intelligi in suo casu, ut dictam submissionem non tollat: & sic soluemus utrumque scilicet pactum & forum, ut res potius ualeat quā percat, maximè quia talis potest fieri interpretatio, salua ratione recti sermonis, ad hoc. l. plaucius. ff. de auro & argento lega. Nam pactum Albarani solūm erat initum super renuntiatione faciēda, cum primum princeps illi officium restitueret, & illo casu erat facta submissio ubi dictus iustitia recusaret, uti recusauit renuntiare: forus autem loquitur uel potest loqui, in casibus aliis delictorum uel forisfactorum, ubi de eo esset cognoscendum. Et sic forus ille generalis, non tangit casum specialiter pacto albarani pronisum ff. de alimentis legatis. lege, alimenta. §. basilicæ. ff. de legatis tertio. lege, hæres. §. primo. de fundo instructo. lege, quæsitum. §. finali, de uerbo. obli. l. doli clausula, cum similibus. Nam ex

De priuat. of. &c. Rub. 26. Invers. Iesu Christi. 141

quo pactu albarani erat specialiter notatu dignum, & res magni effectus, debebat de eo foro mentio fieri, aliás uideretur neglectum, & non tactum: nam ea quæ speciali nota sunt digna nisi specificè commendentur, uidentur esse neglecta. ff. de iniur. l. Item apud labeonem. §. p̄tor ait. Nec enim uerisimile est principē talia concessurum, & sic in generalitate non ueniat nisi probetur certa scientia principis, quæ p̄bari habet ex aduerso, ad hoc de cōfirmatione utili uel inutili, c. porrecta, & ibi per Inn. de capellis monachorum, ex parte. Maximè quia dictus forus fuit factus, ad regnicolarum postulationem & brachiorum regni, quorum maior pars notorie ignorabat pac. albarani, & sic non uidetur petiisse aliquid q̄ ignorato pacto derogaret. Nā non est presumendum q̄ aliud uerbo uel scriptis petiissent, quàm in eorum mentibus agitaretur, arg. ff. de supellectili leg. l. labeo. §. tubero, & de leg. 3. l. librorum. §. q̄ tamē Calsius, & sic princeps forum cōdendo nō uidetur aliud respondisse uel concessisse, quàm per curiam petebatur. ff. de uerb. obl. l. 1. §. de interrogatore actionib. l. si defensor. §. qui interrogatur, & sic forus ad casum, pacto speciali prouisum non tangit, ex quo de illo non est facta mentio, maximè quia ut tollamus ambitionem a foro, ne sit factum ad emulationē iuris regij, & iuris sibi ex pacto quæsitum, dicamus illum forum de materia pacti & contentorū, in albarano non facere mentionē. Ad hoc. l. si priuatus. ff. q̄ & a quibus, & ibi Bar. & q̄ no. in l. quoties. ff. de pollicitationibus, & l. oēs populi, de iusti. & iure. per Bar. & in l. ambitiosa, de decretis ab ordine faciendis. † Nam statuta semper intelligi habeāt, ut non tollant ius priuato quæsitum, ut in l. 2. §. si quid a principe. ff. ne quid in loco publico, cum similib. a maiortate rationis, per aucten. multo magis. C. de sacro san. eccl. Est dicendum in regio iure pacto quæsitum in quo ut priuatus habetur, quia iurisdictiones sunt conuentiones d & principē ut priuatum ligant, ut diximus. † Et quia princeps & eius filius semper utuntur iure cōmuni, nisi in casibus expressis in iure. ff. locati. l. si vno. §. item cū quidam. Et ex prædictis satis responsum uidet ad in cōtrariū allegata, quā si priuatus non præsumatur ignorare factū proprium non longinquum uel intricatum, princeps tñ propter inuolutionem negociorum & importunitatē petentium, de illis etiam de iure notorio consiliorū obliuiscitur, ut in d. c. porrecta, de confir. utili uel inutili, & i c. ex parte, de capellis monachorū, maximè quia forus non uidetur renuntiare, q̄ facti est, nisi q̄ iure. Nam secundum tollit primum, quia in iure consistit, non autem q̄ in facto ut pactum, casus est in ratione in c. licet Rom. p̄s. tificex, de constit. libr. 6. quāuis attentis prædictis superuacaneē. de hoc disputauimus, qui etiam si sciret uel scire præsumeretur factū Al-

barani, de illo nil tetigit uel disposuit dictum forum condendo, ut prædiximus. Et quamuis ultra iam dicta possent multa allegari, quæ in condendo foro interuenerunt, scilicet q̄ actu publico mediante fuit dño regi Nauarræ locūtenen. curias, in alcanyiz celebrant protestatū, q̄ si dictum forum, de quo altercatur non faceret curia, nō concluderetur, neque fieret principi donatium, q̄ quāti sit ualotis rege in necessitate posito, neque si in libertate sit factum bene facit d. l. si priuatus an ratione & an tali forus sic editus possit reuocari, pro nunc non insisto, quia dicitur inferius ad saturitatem in materia, uide Anto. de Bu. in repet. c. cū M. ferrariensis, de constit. & in c. nouit, de iudic. post Inn. & in c. in nostra, de iureiu. ¶ Ad secundum dubium, q̄ est an rite sit processum, contra dictum Martinum tunc iustitiariū ad depositionē, & ad alias pœnas per principem inflictas, ex contumacia in non renunciando commissa. Et uidetur q̄ non, primo ex inhabilitatione personæ iudicis, quia dicta dña regina, nec ut locum tenen. neque ut commissaria nequibat iurisdictionem exercere, quousque iurasset foros & priuilegia regni, quæ non iurauerat, eo tunc & sic de foro regni, neque iudicare neque ius dicere. Tum quia ad priuandum dictū Martinum tunc iustitiariū tela iudicij erat necessaria, & ordo iuris seruandus, aliás processus est nullus, de foro Arragoniæ. Et etiam de iure, quia in quocunque crimine ordinate est agendum contra criminosos, etiam in notoriis legitimæ defensionis dandæ delato. ff. de iure fisci. l. defensionis facultas, & notatur in l. ut uim. ff. de iureiurand. c. ad nostram, in 2. cum similibus, quia non minus punitur occidens † innocentē quam cum qui ad iustā iuris confugit defensionem. ff. ad l. Jul. repetund. l. antep. §. hodie. Nam diabolo non est deneganda † defensio etiam in lite. l. de † iure naturali, ut in d. l. facultas, notatur in d. l. ut uim, & in cle. pastoral. de re iudi. uidetur ergo non rite processum contra dictum iustitiarium, maximè quia in nulla uidebatur esse contumacia uel inobedientia, ex quo tempus ad deliberandum petebat. ff. de interroga. actio. l. qui interrogatur. ff. de peti. hæredi. l. si debitor. C. de iure delibe. l. si curatore. Et si contumax non erat, capi nō poterat, maximè quia multa bona immobilia possidebat in regno. Et sic satisfacere non cogebatur. ff. qui satilda. cogantur, lege, sciendum. ¶ AD PARTEM aduersam fundandum est præsupponendum, quod quotiens per contractum & sic per legē, qui se principi obligat ad pœnam illa uenit ipso iure, ut in tex. notabili, in lege, commissa. ff. de publicanis. facit. lex prima. §. an bona. ff. de iure fisci. nam obligando se illi, obligat pœnæ. ff. de iure fisci. lege, imperatores, & tali pœna afficitur, etiam absens maximè contumacia etiam facta præcu.

Speculum Principum, Petri Bellugæ.

ut in capi. ex tuz, cum ibi notatis, extra de clericis non residen. facit. l. absentem. ff. de pœnis. Maximè quia uerba pacti pœnalis sunt concepta per uerba de præfenti, & præeunte contumacia, & sic incurritur ipso iure, ad hoc, de sententia excommunicata. capi. a nobis, in principio, de temporibus ordinandorum, ca. primo, libro 6. ff. de capi. diminutione. l. amissione. §. qui deficiunt. ad hoc. l. si qua pœna. ff. de uerborum signi. Nam ex quo pœna statuta est statim ea debetur, ut ibi ad hoc nota. in leg. iubemus. C. de sacrosanct. ecclesi. Ex quo ergo ipsa pœna infligitur ipso iure, ut nõ requiratur, nisi sola declaratio arbitrij principis, potest fieri per epistolam principis, ut in leg. fina. ubi senatores uel clarissimi. melius probatur per l. si quis filio exheredato. §. eius qui. ff. de iniusto rupto irritoque factõ testa. ff. de pœnis. l. diui fratres, in fin. Dominus rex igitur uidens iustitiam, sibi obligatum ad renunciandum, & si recusaret esse obligatũ pœne sub arbitrio collatæ, cũ monuit, ut renuntiaret offerens sibi implere in pactum contractũ & legẽ inter eos. cõuentã deducta, & ubi recusaret nunc prout ex tunc, & eõtra, dictas declarabat pœnas in suum arbitriũ collatas, in quo arbitrio uenit mors inclusiue iuxta glossam singularem, in §. in summa, institutu. de iniur. Potuit ergo dominus rex dictas pœnas p suas literas declarare ut prædiximus, Et tales declarare ex quo in suo erãt collatæ arbitrio, & illę infliguntur, & talem facere declarationem, nunc prout ex tunc licita fuit principi, iuxta nota. in cap. ut animarum, de consueti. libro 6. & in cap. a nobis, de sententia excommunicati. Et ut de contumacia dicti iustitiam, constaret, rex fecit dominam reginam nunciam & procuratricem, ad illud intimandum pro uti intimauit, ex qua intimatione procul dubio dictus iustitiam, fuit in mora, cũ etiam extra iudicialis intimatio constituat quem in mora, iuxta notata per gloss. in l. uinum. ff. si certum petita. facit lex. si ex legati causa. ff. de uerborum obliga. & l. mora, & l. sciendum. ff. de usur. Et sic uidetur quòd dicta domina regina circumscripta omni iurisdictione potuit dictum actum facere, & sic non tenebatur iurare foros, quia ut minister & procurator. neque obstat si dicas quòd domina regina dictum cœpit Martinum olim iustitiam: quæ captio uidetur esse iurisdictionis cum circumscripto crimine carcer priuatus nequeat fieri, ut C. de priui. carcerib. in l. vnic. Sed posset dici ex quo dictus iustitiam, renuntiare recusabat, erat in crimine & pœne obligatus. † Et est regula quòd quilibet etiam priuatus, potest capere criminofum fugientẽ qualis erat dictus Martinus olim iustitiam. Et in hoc etiam priuatus est minister iustitiæ, ut in tex. notabili, cum ibi notatis. C. de malefic. & mathe. l. final. Et id potest maximum procurator cuius interest, uti erat domina regina. Et

ad hoc allego tibi glo. quã nescio, alibi in l. prima. C. ubi de militari uel cohartali, qui dicit quòd. l. ait prator. §. si debitorem. ff. de iis qui in fraudem credi. habet locum in procuratore, uidelicet quòd procurator creditoris, potest capere debitorem fugientem. & sic ex crimine oblig. & criminofum, & sic domina regina quòd fecit ut nuncia & procuratrix, est circumscripta omni iurisdictione cõtētiosa, ut sic forus iurare non tenebatur, Et ubi quid iurisdictionis exercuisset, stante fuga criminofis, illud poterat, ex quo tempus nõ patiebatur iurandi, nam stante nece sitate habet arbitrium, & potestatem, qui alias non haberet, ut in casu notabili, in l. cum nauarcorum. C. de nauiculariis. lib. 1. quæ est. l. singul. neque obstat quòd dicitis, quòd rela iudicij erat seruanda, alias qd processus est nullus. Nam ex quo iste erat officialis, & pactus cum principe, & nõ erat quiddiscutiendum, sed sola contumacia exigendi, etiam absens poterat condemnari. Ad hoc. leg. prima. §. q. si de frumentaria. ff. de admi. rerum, ad ciui. pertinen. & quòd ibi nõ. per Bar. in ratione, nam alia iudicaria discussio non erat necessaria, maximè quia ex contractu principis pœna uenit ipso iure, ut est dictũ facta declaratione arbitrij per principem, & i tali casu ex quo est in notoria contumacia subditus per actum publicum, qui faciunt notorium, extra de appella. capi. ex insinuatione, per Innocen. princeps pronunciat sine citatione, iste est casus secundum lecturam domi. Anton. de Butr. in capi. cum olim, de re iudi. nã quamuis princeps pronunciare habeat citãdo saltim ad discussionem negocij, ut in l. fina. cum ibi notatis, C. de legibus, & in cle. pastoral. de re iudi. iust. notatis in l. ne causas. C. de appella. tamen ibi in notoriis procedit in quibus negocij discussio non est necessaria, potuit sine citatione & alia discussione declarare arbitrium. Nam nil aliud uidere princeps habebat, nisi an renuntiare uellet uisa recusatione & contumacia in non remittendo per actum publicum, restabat sola declaratio arbitrij, quæ facta ipso iure pœna infligebatur. Ad hoc in auctentica de incestis nuptiis. §. primo. Et quia de iure officialis de commissis in officio absens citatus tamen condemnatur contra regulas iuris communis, ad hoc tex. & ibi Bar. in l. si apparitor. C. de cohartali, & in l. diuus. C. de pœnis, neque appellat. l. nulli. C. quorum appella. Ad id quòd dicitis, quòd erat in mora ex quo tempus ad deliberandum petebat, potes dicere quòd imo erat, quia in facto proprio non longinquo, neque intricato, & sic non debebat habere inducias, quia non erat probabilis ignorantia. ff. ad Velleyanum. l. quanquam, de reici. capi. ab excommunicato, nõ. Ioan. & Host. & Io. And. extra de testibus, cap. ex tenore. Cyn. in l. 1. C. de iuramen. calum. & domi. Anton. de But. in cap. cum

De principe &c. Rub. 27. In §. Milites. 142

cum causam, maxime quia iam erat instructus per officiales regios, notos sibi de mandato regis, & sic deliberatorias non habebit, ad hoc extra de priuil. c. cum olim essemus apud Parisiū, & quod ibi no. in. ca. nobilissimus, ad id quod ex quo multa bona possidebat satisfacere non cōpellebatur &c. Possit dici quod. l. sciendum. allegata, loquitur in ciuili, in criminali vero causa, secus. Nam ex quo potest puniri p̄na corporis infligētia capi poterat, & † fideiussoribus dāndus nō erat, iuxta notata. in. l. 1. ff. de custo. reorum. Et Bar. in. l. cum hi. ff. de transact. per Bald. & sic possit concludi dictam capturam permisam, & iure factam citra grauamen.

¶ AD QVARTVM dubium quod est, An dictus Martinus, olim iustitia. potuerit extrahi extra regnum. ¶ Et primo videtur quod non, quia de foro Arragonum dicitur caueri, vt quis extra regnum trahi nō possit, & id est etiam de iure. Nam criminofus extra prouinciam trahi non potest, in aucten, vt omnes obediant iudici prouinciarum. §. si igitur, coll. v. & in aucten. qua in prouincia. C. vbi de crimi. agi oportet, videtur ergo dictum iustitiarū olim etiam criminofum a regno Arragonum trahi non posse. Maxime, quia quamuis rex Arragonum sit rex Valentie, attamen tanquam alius est, & prouincie sunt diuersae, & de vna ad aliam non inferitur. C. de compensa. l. 1. cum similibus, & diuersae sunt prouinciae, de praescrip. longi temp. l. fin. Et vt rex Arragonum non habet territorium in regno Valentie, neque econtra. Ad hoc extra de appell. c. a collatione. ff. de adop. l. si pater. cum similibus. & ff. de officio praesidis. l. 2. per glo. & ibi Guil. de cugno. ¶ Simile vides, quia appellatur ab episcopo qui habet temporalem iurisdictionem non appellatur ab archiepiscopo, de appella. c. Romana. §. debet, li. 6. & eodem titulo. c. duobus, in antiquis, quia vt alius tenet illā iurisdictionem, & sic videtur quod id quod domina regina fecit, sit nulliter factum & cum grauamine, quia extra territorium &c. ¶ In contrarium tamen videtur dici posse, nam quamuis terminis sic se habentibus possent contraria concedi, attamen attentis circumstantijs negocij, videtur tollerari posse, quia notorie contabatur, & per informationem receptam, quod plures aduersum publicam disciplinam se mouentes inania verba protulerunt, ex qua aliqui multa grauissima passi sunt, & executari per dictam dominam reginam, iuxta. l. primam. C. de seditiosis. Ex quibus satis dubitandum erat quo casu licet & necessarium est, † quādoque leges transgredi, vt in. l. si quis filio. §. quid tamē aliās ē versus. ff. de iniusto rupto. Ad hoc, quod notat Innocen. in. c. 1. de constit. & tali casu iudex leges transgrediens, non grauatur, & hoc singulariter dixit Bald. in propria materia in. l. obseruare. §. proficisci. ff. de officio proconsulis, dicens quod licitum est aliquando potestatis

terrarum leges transgredi, cum hoc aliquando faciant, vt multorum salus procuretur. ar. C. de ferijs, l. prouinciarum, & d. l. si quis filio, dicens, absurdum esse statuta facta pro publica vtilitate, contra publicam vtilitatem interpretari, argu. ff. de transact. l. cum ij. §. eam, & sic satis videtur de iustiti. dictam abstractionem a regno tollerabilem, citra grauamen. Et vbi quid ambiguitatis in rectitudine processus per dominam reginam facti, possit allegari, attamen attenda qualitate negotij, & quia praesumitur pro † facto iudicis inquirentis. C. de officio ciuiliū iudicum. l. 2. ad hoc quod notat Bald. in. l. vnica. C. ne quis in causa sua. Et quia standum est in dubio processui regio, cum pro eo praesumatur 40. distinct. c. cum vos. Et quia princeps de plenitudine potestatis nullum processum vallidat vt est casus, iuncta glo. de accus. c. ad petitionē, satis citra grauamen processum esse dici potest Et hęc tunc allegādo diximus, & quia bona & quotidiana hic inferi, in pertinenti materia hic declarabimus.

CAMILLI BORRELLI
ADDITIO.

- a ¶ **SCRIBENTEM**] Doctor. in. l. Admonendi. vbi Iason. ff. de Iureiu. Aymo Cavretta in Tract. de Antiquit. Tempor. parte 1. sectione. Viso de verbis, nu. 15.
- b ¶ **INTERVENIT**] Et Ideo ubi Principis interuenit autoritas, ibi lesio nō intelligitur. vt post multos uoluit D. Franciscus Bursarius in Consil. 27. Visis, nu. 1. uol. 1.
- c ¶ **SCIENTIA**] Probanda est scientia, quia non praesumitur, vt in simili per Ioan. Cephal. in Cōsil. 76. Illust. Dominus. nu. 21. Vol. 1. cum allegatis per D. Roland. à Valle. in Consil. 79. Viso processu, nu. 11. Vol. 1. D. Francisc. Bursar. in Consil. 37. licet. nu. 20. Vol. 1. Ioan. Baptista Ferrer. in Consil. 98. super articulo, nu. 7. Vol. 1. Portius Imolens. in Consil. 106. Dominus constantinus, nu. 61. Vol. 3. in Consil. 147. Contingit, nu. 71. 73. Vol. 10. Et in specie de scientia principis quod debet esse certa, & ex rescripto apparere, uoluit Ioā. Baptista Ferrer. in Consil. 359. Rescripta, nu. 3. 4. Vol. 3.
- d ¶ **CONVENTIONES**] Quod conuentiones, & contractus tamen nominati, quam etiam innominati sint de iure gentium. text. in. l. ex hoc iure. ff. de Instit. & Iur. & huius legis, & aliorum autoritate ita dixit Vacarius à Vacuna in lib. Declarat. iurisciuiilis, c. 79. nu. 1.
- e ¶ **CRIMINOSVM**] Adde Nicolaum Boerium in Decisio. Burdegal. 84. Vol. 1. Iare Annibal Troisius. in Ritu. 56. nu. 2. 3. & seq. & D. Iulium Clarum. lib. sent. 5. q. 63. num. 40.
- f ¶ **C. VBI DE MILITARI**] Mendosè, Castiga. Vbi quis decuriali.
- g ¶ **CORPORIS**] Vbi uenit Imponenda p̄na corporalis non habet locum fideiussio. concludit etiam Paul. Grill. in Tract. de Relaxatio. Carceratoriū. in Titul. de fideiuss. Reor. nu. 6. ante eos Card. Alex. in. c. quisquis. 2. q. 8. & communem opinionem asserit esse Anton. Gomez Delictorum cap. 9. nu. 8. & post eum D. Iul. Clar. lib. sent. 5. q. 46. nu. 7.

Camillus Borrellus.

De

Speculum Principum, Petri Bellugæ.

De Principe prohibente, militem guerrificare.
Rubrica 27.

In §. Milites conquæruntur.

S Y M M A R I V M.

- 1 Statuta penam minuentia, quando sint nulla.
- 2 Homicida, quod fecit semper expellet.
- 3 Arma a iure civili prohibita.
- 4 Duellum prohibitum.
- 5 Duellum, quibus legibus permittitur?
- 6 Francorum ordinationes super duello.
- 7 Probatione deficiente, multa iniuste statuuntur.
- 8 Multi sub clipeo iustitiæ periere.
- 9 Canon statuit, ubi lex peccatum inducit.
- 10 Bona, parentes, & amicos licet defendere.
- 11 Iniuriam remittere, nullus tenetur.
- 12 Pœna, hodie arbitraria sunt.
- 13 In dubijs, melius est nocentem absoluerè, quàm innocentem condemnare.
- 14 Miles petens duellum, quid probare habeat.
- 15 Bastardus, quando ad duellum admittatur, & quando non.
- 16 Arma domus, bastardus non portat.
- 17 Arma, & iudicem ad quem spectet eligere, an ad appellatum, aut ad appellantem.
- 18 Pugnare pro se in duello qui non debeant?
- 19 Priuatorum consensus, non facit illum iudicem, qui nulli præstet iurisdictioni.
- 20 Pœnitentiæ quâdo sit locus in iudicijs, & quâdo nō.
- 21 Citatus, quando non teneatur comparere.
- 22 Iudicis incompetentis sententia, per alios iudices non executatur.
- 23 Apud infideles, nulla est iurisdictionis.
- 24 Utens iure suo, nemini facit iniuriam.
- 25 Vindicta quam maritus habet in uxorem, utrum possit dari.
- 26 Licitum in persona mandantis, reputatur licitum in persona mandatarij.
- 27 Capere cui permissum, utrum liceat incarcerare?
- 28 Fuga militis est ignominiosa.
- 29 Ex verbis mens præsumitur.
- 30 Offensio quomodo dicatur fieri.
- 31 Iniuria verbalis, non est iniuria corporalis.
- 32 Iniuria quando dicatur fieri in personam.
- 33 Causa remota delicti, non operatur delictum.
- 34 Pœna transgredientis consuetudinem.
- 35 Pœna, quando imponitur per sententiam, requiritur factum consummatum.
- 36 Attentatum, quando pro maleficio consummato.
- 37 Lex assumit attentatum pro maleficio.
- 38 Omnia iudicia, sunt absolutoria.
- 39 In criminalibus causis qui soluit, confitetur.
- 40 Confessio tacita, non infamat.
- 41 Ex iniuria irrogata famulo, non nascitur actio domino.
- 42 Pœna arbitraria, non potest tanta arbitrari, quantum est ordinaria.
- 43 Pax per quamcumque iniuriam rumpitur.

- 44 Furtum non est iniuria personalis.
- 45 Iniuria quæ non cadit in speciale nomen delicti, sed cadat in atrocitatem facti, potest capitaliter puniri.
- 46 Iniuria quæ fit iudici, sapit crimen læsæ maiestatis.
- 47 Pater habet iurisdictionem quandam in filium.
- 48 Pœna suos debet tenere auctores.
- 49 Iudex ad concordiam partes hortatur, sed non potest cogere.
- 50 Status publicus plerumque ex priuato turbatur.
- 51 Princeps aliquando subditos cogit ad concordiam.
- 52 Iudex potest partem terere de sententia ferenda.

MILITES conquæruntur de principe & suis officialibus qui hoc tēpore eos guerrificare, seu bellare non permittunt, cum defidentis iuxta legem patriæ obstante edicto treugæ, tempore guerræ, inditur, & aliàs pbo-

no publico conseruando, imo illos cogunt ad pacem, positos portarijs ad ianuam, capiendorum parentes, similesque faciunt vexationes vt guerram illis à foro permissam perturbent, & illos capiunt & renunciant, quæritur an grauent, & pro certo hæc materia pulchra est. ¶ Et primo videamus vnde fomentum trahunt fori regni, qui medijs diffidamentis guerram permittunt, & se inuicem libere sinunt damnificare, imo duellum fidei necessarium esse dicunt, & permissum esse a foro. Et primo de iure diuino, tanquam de nobiliori videamus, & hoc iure non permilla videtur pugna, neque proximi damnificatio, quoniam hoc est contra præceptum domini. Matthæi. 22. vbi dicitur. Dilige proximum tuum, sicut teipsum. Et quamuis legamus Dauid pugnasse in duello cum Golia, & eum occidisse. 1. Regum. 17. attamen hoc fuit instinctu spiritus sancti, & non est trahendū ad consequentiam. 2. q. 5. monachiā. Et ibi not. in glo. quod idem fuit in Sansone pugnante cū Philistij, & allegat. 33. q. 5. c. si non licet, & de duor. c. gaudemus. ¶ Item quia hoc est contra præcepta decalogi, Non occides, cuius contrarium permittit forus qui contra legem dei quod non potest statuere. Et ideo dicit Hostien. in ca. fin. de consuetudine, quod statuta ¶ diminuentia pœnam pro homicidio, quæ est pœna mortis, vt Exodi. 21. quod non valent, tanquam contra legem dei, & ideo dicit tex. in l. nemo. C. de episcopali audientia, quasi homicida, ¶ quod fecit semper expellet, id est, mortem. ¶ Item de iure naturali, etiā hoc erat in prohibitione, ipsa natura edocente, vt proximum damnificare nō deberemus, & ideo fuit punitus Cain & Lamech qui peccauerunt in legē naturæ. Genesis. 4. cum nondum Deus legem dederat Moyse, & sic iure naturæ monstrauerat, quod vnus alium damnificare non deberet. Et sic quod natura abhorruit ciuilia iura non debent concedere, quia ciuilibus ratio

ratio naturalia quidem iura prohibere non potest. §. distinct. §. 1. ¶ Item iure civili hoc etiam prohibitum est. Primo quia non est licitum sine iudice vindicare, maxime gladio quia gladiatores reprobati sunt ipsa lege. C. de gladiatoribus. l. vnica, li. 1. & in l. vnica. C. vt armorum vsus, & in aucten. de armis, in princi. ¶ Item neque pugna^a duelli erat ipso civili iure permiffa, in l. negantes. C. de act. & obli. neque armis possim meum debitorem compellere, ff. quod metus causa. l. extat. Et pluribus rationibus Martinus de fano. in l. qua actione. §. si quis in colluctatione. ff. ad l. aquiliam, tenet de iure civili reprobata pugnam. Et vltra leges quas allegat, dicit quod et naturalis ratio suadet quod hæc pugna sit interdita. Nam ad hoc ut iudicium æquo liberamine procederet, esset necessaria æqualitas per omnia personarum, tam in persona, quam in fortitudine. Sed quia natura hodie varias formas & fortitudines producit, igitur ex inæquali iudicio æquum non potest transgredi iudicium. Allegat ad hoc. ff. de iudic. l. euidenter. C. de legibus & constitu. l. quod fauore. ff. de adimendis legatis. l. legata inutiliter. ¶ Item quod sint prohibita talia, videtur tenere Bal. in dicta. l. negantes, & §. penultimo. in titu. de accusa. §. sequitur, ver. sed quid si. in Specu. ¶ Item iure canonico hoc expresse prohibitum est, etiam cum diffidamentis damnificare, vt notat Hostien. & Ioann. Andr. in nouella in ca. pro humani, de homicidio, lib. 6. ¶ Item ¶ duellum prohibitum, quia & ecclesiastica sacramenta denegantur, & canonica sepultura, vt uides in titulo, de clericis pugnantibus in duello, per totum, & de torneamentis. per totum, quia Deus per hæc tentatur, & instigante diabolo talia sunt reperta. 2. q. 5. c. monomachia. Neque consuetudo potest excusare a talibus. in auctentica, ut nulli iudicium. §. 1. ibi male enim a dinueta. Ad hoc. c. fin. de consuetudine, quia ex quo eius obseruantia nutrit peccatum, diuturnitas temporis non minuit, sed auget. ¶ In contrarium tamen uidetur. & quod sit permiffum iure diuino, pariter & humano, ex quo lex patrie p principem cum uoluntate & consensu populi facta id statuit, quod præcedentibus diffidamentis, possim aduersarium offendere, quasi ex iusto bello quod a principe uel eius auctoritate indictum est, & si iuste gladium accipitur contra diffidamentum, uel in duello, ex quo principis auctoritate consentiente, uel iubente in eius sanguinem irruit, in. c. ille gladium, a contrario sensu. 23. q. 4. ¶ Item quia iustum est bellum ex quo princeps indixit, & non peccant pugnantes, neque deprestantes in eo. Ad hoc nota in. c. olim. de resti. spo. & in. c. sicut, de iureiur. per Innocen. ¶ Item quia iuris auctoritate & iudicis, hoc facit, & sic non peccat, quia iudex eum uidetur dedisse executorem, & sic etiam pars iusti. exequitur, & non peccat, iuxta nota. p Bart.

in. l. iuste. ff. de acqui. pos. & in. l. 4. §. iudicati. ff. de iudic. Et Innocen. in. c. cum nostris, de cõcessio. præben. ¶ Item hoc expresse comprobatur text. noui iuris civilis, qui approbant duellum in casum pacis factæ, in feu. de pace tenenda, & eius uiolatoribus. §. 1. & §. si quis alium, & de clerico uiolatore pacis. §. si miles. ¶ Et hoc expresse habet lex Lombarda, quæ in uiginti duobus casibus permittit duellum. & communiter leges terrarum permittunt ista. ¶ Nam Franciæ sunt ordinationes, quod in omni crimine quod probari non possit, excepto furto, possit duellum indici, ut recitat Ioan. fabri. inst. de hæred. ab intestato. §. per contrarium. ¶ Item fori conditi super diffidamentis sunt conditi propter bonum publicum conseruandum, ne milites sine diffidamentis sibi inuicem malum faciant, quod cum diffidamentis permittitur, ne proditorie se occidant, & ideo iure sancitum. lege. 2. C. quãdo liceat unicuique. ¶ Item & fori conditi super duellis, omne uoluntarium duellum excludunt, & illud in casu necessitatis deficiente ¶ probatione permittunt, ubi agitur de fide non seruata uel rupta, quod æquum erat sic statui, quia multa contra rationem statuuntur ob defectum probationis, ut non legitime probationi stetur. de testibus, ueniens. C. de repudijs. l. consensu, §. super plagijs. ¶ Item quod iuramentum parati deferatur. ff. de iureiuran. l. admonendi, & C. de rebus creditis. l. in bonæ fidei, & sic merito hoc statui poterit ad probationis defectum, & propter bonum publicum, ne maleficia remaneant impunita, maxime tam grandia, de sententia excommunicationis, ut famæ, & l. licitatio. §. q. illicitis, de pub. Quod princeps duellum habeat concedere. Et sic contrarium faciendo, uidetur grauare, & male facere, nisi permittat guerram, inter milites diffidamentis præcedentibus. Quod dicendum uidetur non posse iure fundari, neque diuino, neque humano, quod tales leges regni valeant, tam super duello quã quod præcedentibus diffidamentis quis ab inimico possit occidi. Primo quia canon expresse sacra scriptura ruminata dicit hoc diuino iure non perinitti, & quod factum Dauid & Goliz, non est trahendum ad cõsequentiam, in. c. monomachiam, 2. q. 5. ¶ Item quia Goliath erat hostis populi dei, & sic ex iusto bello per deum in dicto licite poterat occidi. ¶ Item quia talibus sic pugnantibus & morientibus, ecclesia denegat ecclesiasticam sepulturam, vt est allegatum, & ideo est, quia in peccato moriuntur. Et ad ecclesiam sine dubio pertinet talia determinare, an sit cum peccato, uel non. Ad hoc, de iudi. no uit, & qui filij sint legitimi. c. per venerabilem, quæ ecclesia tales uulgares pugnationes reprobatur, extra de purga. uulgari, per totum. Nam ¶ multi sub iusto clipeo iustitiæ cecidere, & alijs peccatis existentibus, de purgatione uulgari. c. 2. Et ideo dicit tex. quod tales uulgares purgationes

Speculum Principum, Petri Bellugæ.

tiones, instigante diabolo sunt repertæ. 2. qu. 5. menia. & per has Deus tentari videtur, de purg. vulg. c. fi. Et hanc opinionem video quod tenet totus mundus, & omnes scribentes prædicti, & Ioan. Fab. insti. de hæredi. quæ ab intestato. non obstante lege quæ est in Francia, dicens, quod ram bellantes, quam iudex, peccant mortaliter & quod duellum non potest de iure sustineri. Sed ad iura feudi non respondent, quæ permittunt duellum, in casum pacis fractæ. Sed ibi imperator habuit respectum ad ius fori, & non ad iura populi, sicut multa alia statuta sunt, per quæ nutritur peccatum, ut præscriptio, eum multa fide, quam canon considerans animæ salutem, reprobat in. c. fi. de præscrip. & in regula possessor malefici, de regulis iuris, & quod ibi notatur, tali casu standum est ꝑ canoni, ex quo lex inducit peccatum. ¶ Sed aduerte quoniam pro sustentandis foris regni, in materia duelli, pensant quod princeps ex causa inter suos subditos bellum permittit, & iustum est, maxime princeps non recognoscens superiorem ut noster dominus Arragonum rex. Ad hoc quod notat Inno. in. c. olim. de ressi. spo. Faciunt tex. in. c. ortatu. & ca. scire. 1. 3. q. 8. sic ergo istos duos pugilles vel championes, potest princeps approbare hostes, & mortem victo iure inferendam. Nam iam ille, cui veritas depraua batur, poterat manum suam in illum extendere, & poterant sanguinem effundere, ut habes tex. Deuteronomij. 7. Nam dicit tex. Si frater tuus, & amicus tuus, vxor tua quæ in sinu eius dormit, de prauare voluerit veritatem, sit manus tua super eos, & diffundes sanguinem ipsorum. Et transumptiue in canone, in. c. legi. 2. 3. q. 8. Et Petrus Apostolus morti tradidit ananiam & saphiram mentiētes, in. c. Petrus. eadem causa & quæstione. Et sic is cui illatum est facinus, vel qui scit alium tam magnum facinus commisisse, & illud negat, iuste in eum irruit per duellum a principe inductū, quasi hostis, nam talia crimina punire non est seneritas, & ut minister Dei & iustitiæ facit in. c. qui malos. 2. 3. q. 6. Et hoc est quo ad militem, vel championem requirentem. Requisitus autē si credit veritatem defendere, pro veritate defendenda, & etiam pro patria defendenda, potest pugnare, in cap. omni timore. 2. 3. quæst. vlt. Et licitum est sibi defendere, & suum honorem & personā. Nā vim vi repellere licet. ff. de iustitia & iure. l. vt vim. C. vnde vi. l. 1. de sententia excommunicatio. c. si vero. de homici. ca. significasti. & nedum personam suam licet defendere, cuius defensio est de iure naturali, ut notatur in dicta. l. vt vim. sed & bona. ff. de vi & vi arma. l. 3. §. cum igitur. pro quibus recuperandis licet conuocare amicos, ut ibi notatur in gloss. & in. l. gracchus. C. de adulter. per Iacobum butriga. ¶ Et quod liceat bona defendere probatur, de homicido. c. 2. & c. suscepimus. & 2. 3. quæstio. 1. §. primo. ¶ Item & parentes & amicos li-

cet defendere, de sententia excommunicatio. nis. c. dilecto, lib. 6. & notatur in. l. vt vim. ff. de iustitia & iure. ¶ Item & proprium honorem, vnde non licet militi fugere, vnde si quid faciat uel fugiat miles sibi nō imputatur. Ad hoc no. per Bar. in. l. 1. C. unde vi. Ergo iste miles requisitus pro propulsanda iniuria, iuste resistit requirenti, & eum desideranti percutere. Maxime & quia si hoc non facit, haberetur pro proditore, ex ipsa lege regni, per quam ad libellum fidei habet respondere per duellum data difficultate probarionis. Si ergo miles iste est obediens legi & iuri regni, & principi qui sic mandat, non est homicida, etiam si occidit, ut in. c. miles. 2. 3. q. 5. Et hæc possunt allegari ꝑ defensione duelli, & alia quæ tam Petrus Iacobi, quam Ioannes de leguiano in tractatu belli & duelli scripserunt, quæ hic inferere esset de hoc solo facere librū. ¶ Et si ex præmissis non possunt fori regni sustineri, qui de duello loquuntur, Deum querant adiutorem. ¶ Sed uideamus de foris loquentibus de diffidamentis postquam permittitur offensio in personam diffidati, tractatis decem diebus, si iura tales leges permittant diuina, seu humana, & ultra iam dicta uideatur quod non. Nam hoc est contra Christi præcepta siue mandata, qui præcepit pacem cum proximo haberi, & seruari. Marci. 10. c. Et inde scribitur ad Romanos. 12. Nō uosmetipsos uir dicantes, sed magis iniuriam percip. & magis fraudem patiamini. ¶ Item apostolus ad Romanos. 6. ait. Nobis iam ultra bella non esse carnalia peragenda, sed animæ certamina contra spirituales aduersarios. Et inde Christus ꝑ Apostolum ait ad Epheseos. 6. c. Induite uos armatura Dei, ut possitis astare aduersus astutias diaboli. Et ad has auctoritates uide. c. nisi bella. 2. 3. q. 1. ¶ Item de iure diuino & foro animæ, quis cogitur ad relinquendum rancorem, per. l. diuinā si quis contristatus, & de poeni. distinct. 4. ca. ad hoc instat. Nam quod tibi non uis fieri, alteri facere non debes. 40. distin. c. licet plerunq. Ne que proximo licitum est aliquo odio habere. 2. 4. quæst. 4. c. cum in lege. 11. quæst. 3. c. interrogatoria uerba. Si autem ad aliquid tenetur sibi aduersarius, hoc non tenetur renuere, sed agendum est coram iudice incompetenti, quia 11 nullus ꝑ iniuriam tenetur remittere. 2. 3. q. 4. c. si illic. 45. distin. & qui emendat. Ad hoc quod notat glo. in. c. prælati. de homi. lib. 6. & in. c. quia præulatus. 1. quæst. 4. ¶ Aduerte quod istæ leges seculares non considerant ius populi, sed ius fori, & per aliquam æquitatem moueatur ad earum æditionē, puta ut maius malum euitetur, ne milites uel ciues, sine diffidamentis se occidant, quemadmodum præscriptionem introduxit ius, ne rerum dominia sint sub incerto. Ad hoc illud elegans dictum Augullini, in 1. lib. de libe. arbitrio. Lex enim ita quæ de regendis ciuitatibus fertur, multa concedit, & impu-

impunita relinquit, quæ per diuinam pronidē
tiam vindicantur. Sed ius poli hoc non confide
rat, quia nil est faciendum cum peccato, vt ma
lum euitetur, neque videtur sufficiens esse cau
sa diffidamenti, ad dandum permissionem ho
micidij, merito lex iniusta, & nulla, vt notat In
nocen. in c. fin. de consuetudine. ¶ Ad primum
quod no. Hostien. in cap. pro humani, de homi
cidio, lib. 6. ad. l. vel fori inualiditatem. Facit q̄
notatur in. l. 1. C. de cessione bonorum, nam nō
valet lex, per quam datur facultas occidēdi de
bitorem, quia quamuis debitum subsistat, non
est singulis permittendum, quia talis occidens
peccat, non obstantibus diffidamenti. Tamen
nō credo cum posse puniri ex quo a lege regni
est permittum, etiam quod præsupponamus in
ualiditatem legis vel fori. Ad hoc quod no. Bar
to. in. l. iustē. ad. ff. de acqu. possessione. Ad qd̄
facit. l. 1. in. ff. de abigeis, & l. igitur. 2. respōso
ff. de libe. causa. Ad hoc quod no. Bal. in. l. vnica
C. quando liceat sine iudice vindica. dicens, q̄
non est delictum punibile, ex quo a lege permit
titur. Sed si lex haberet iustam causam, vt in for
is permittentibus bannitos occidi, quia inest
delictum, & tunc iuste statuitur & iuste talis pu
nitur, saltem in territorio statuentis. Ad hoc. l.
3. §. transfugas. ff. ad legem corneliam, de sica
rijs. & in. l. raptores. C. de episcopis & clericis, &
an liceat extra territorium occidere talem ban
nitum, per hominem eiusdem territorij cui est
obnoxius bannitus. vide Bald. in. l. 1. C. de sum
ma trini. in. l. 1. corondello. ¶ Ex his satis colligi
potest quid est de validitate talium fororum.
Sed nulli dubium quod diffidamenta sunt per
missa de foro, & princeps, & sui officiales gra
uant, si illa non permittant dari, quoniam per
illa multa mala excusantur, quia quis prodito
rie nō occiditur. ¶ Item quia habet remedium
de iure firmandi, & sic curia habet eum de foro
adiuare, nisi in casu in quo princeps ædictum
fecit de treuga, propter publicam utilitatem &
quietem, quod potest de foro, in. c. nos pridem
de guida. & treuga. Ad hoc nota. in. l. 1. §. quo
ties. ff. de officio præfect. vrbis. & in. l. æquissimū
ff. de vsu. & in cap. 1. de mu. ¶ Sed dubitatur de
treuga indita tempore guerræ, per dominum
regem, eo quod ibi erat adiecta pœna mortis,
cum ex foro solum damnorum restitutio, in da
cta tali treuga erat ordinata, sed non uetatur
12 quin alia pœna possit statui, † quia pœnæ ho
die sūt arbitrariæ. ff. de pœnis. l. hodie. ex quo er
go erat in principis arbitrio poterat usque ad
mortem arbitrari, ut in gl. notabili, in. §. in sum
ma. inst. de iniuran. Et quia necessitas guerra
rum hodie suadebat, & sic priuilegium ubi
esset non extēdebatur ad id. ad hoc. Liubemus.
C. de nauibus non excusandis, & C. nemine lice
re ab empt. spe. se excu. l. 2. lib. 10.

¶ O R, I S T A R V M legum tā duelli, quam
diffidamentorum, positis pro constantibus, qd̄

autem iuris sit tolligas ex prædictis. ¶ Primo
aliqua de duello utilia, & ad necessitatē regni
necessaria pertingam. ¶ Et scias quia licet mi
lites & alij pugiles in regno Valentiz multum
loquantur de iure armorum, attamen non ha
bent aliquod ius scriptum commune omnibus
quod sit ius imperij, nisi ipsi capiant ius Lom
bardorum, quod permittit duellum in. 24. cas
bus, & de modo tractant, constitutiones Fre
derici, quæ sunt locales in Scicilia. Sed istis iuri
bus in regnis Arragonum, milites non possunt
uti, ut puta ut legibus nō approbatis per priu
cipem, neque communibus. Et quia dominus
noster rex Arragonum, talibus legibus non est
astrictus, uti uidisti in principio huius tituli. Et
maxime, quia sunt contra ius diuinum & hu
manum, & sic non acceptabiles per principes
catholicos, & ideo domini reges nostri, in solo
casu fidei & prodicionis sancunt assuetū duel
lum admitti. si partes concordent, data difficul
tate pbationis, uel quotiens princeps iudicat
per duellum dirimendam quæstionem. Et sic
dempto casu prodicionis est in principis arbi
trio iudicandi, an per duellum sit quæstio diri
menda, sed ex uoluntarijs duellis, sibi posse ab
dicauit princeps, ut hæc colliguntur ex foro pri
mo & secundo, de duellis & bellis. Sed si requisi
tus offert probationes legitimas uel testes, in
sui defensionem, quod princeps nequit prontri
ciare duellum, sed per probationes dirimere
quæstionem, secundum foros. ubi autem non est
probatio si partes concordant, est assuetum per
mitti duellum, & tunc nisi permetteret, graua
ret milites, & uel faceret contra fori dispositio
nem. ¶ Secundum quod elicitur est, quod in ar
bitrio principis est iudicare, an per duellum sit
quæstio dirimenda, ubi non sunt probationes
in quocunque crimine, quia solum duellum uo
luntarium est sibi prohibitum. Et ex hoc est di
cendum quod nunquam princeps denegando
duellum grauat, nisi in crimine prodicionis, de
ficientibus probationibus, & partibus concor
dibus, præsupposita fori ualiditate, quia ad id
quod stat in eius arbitrio princeps nō arctatur
ff. de iudic. l. non quicquid, tex. optimus. ff. de
lega. 1. l. apud Iulianum, neque est iusta causa
difficultas probationis concedendi duellum;
13 quia in dubijs, melius est † nocentem absolue
re, quam condemnare innocentem. ff. de pœnis.
l. absentem. Et quia ut dicit forus in foro secun
do, illo titulo, iudicio dei & hominum relinque
dum est. Et sic ex quo non est iusta causa nō ar
tatur princeps ad concedendum quod in eius
stat arbitrio. Ad hoc no. in. l. 1. §. permittitur, de
aqua quotidiana, & xti. & quod no. per Cy. in. l. fi.
C. si contra ius uel utili. publi. in. c. at si clerici.
§. de adulterijs. de iud. & de elec. ca. cum ex eo.
lib. 6. per Archidia. & Ioann. And. Sed nunquid
istud duellum in casu prodicionis uolentibus
partibus deficientibus probationibus, poterit
curia

Speculum Principum, Petri Bellugæ.

curia commendare finem domino regi? Videtur quod sic per forum Lo bataller. Rubrica de bellis, vbi principe absente, curia habet pignora victi militis. Et sic patet quod in casu a foro permissio curia poterat tenere campum. Sed credo quod ille forus debet intelligi quod curia potest tenere campum duelli in dicto casu, de principis mandato, vel in sui locumtenentis. Ad hoc quod facit forus primus dicto titulo, vbi a principe & suo locumtenen. fit abdicatio belli voluntarij, & sic ad principis prorogatiua videtur inferuatum. & sic alijs ordinarijs videtur inhibitu. de officio legati. c. translatione. Maxime in militibus est clarum, quia in eorum causis non habet curia condemnationem, vel de foro, quam utique haberet si duellum permitteret & etiam executionem per illum qd aliu commilitonem in duello occideret, vti vidisti supra, in hoc. §. quia executor est iustitiae. ¶ Et scias quod de iure fororum in hoc regno quicunq; miles potest de duello eximere alium commilitonem. Et eo quod miles dicitur contra similes, de iure autem imperij, miles qui aduersus alium militem pro pace violata, vel alia capitali causa per duellum committere uoluerit, non datur sibi facultas pugnandi, nisi ꝑ ꝑbet quod ipse antiquitus cum parentibus suis natione legitimus miles existat, vt est tex. sing. in feud. de clerico vio. pacis. §. si miles, & sic non dicitur cōsimilis, nisi ab antiquo de genere militari fuerit, & hoc multu seruit. Nam si aliquis in crimine prodicionis te inculpat iuxta foru, sufficit quod sit miles etiam quod incipiat militare. Si autem in alijs causis uoluntarijs vel ubi forus non permittit, posses illum recusare, quia tunc seruari habet ius commune, saltim tanquam rem, ut diximus supra, isto titulo, & sic a lege potest refutari. ¶ Et pari forma quicunq; 15 ꝑ baltardus possit refutari, quia si est miles in crimine prodicionis non potest refutari in alijs sic: quia non potest dici filius militis, ut not. gl. in l. i. ff. de testa. tutela. ¶ Item quia non dicuntur esse de domo ꝑ ꝑ vel de casato. ut no. in d. l. fin. C. de uerb. significatio. neque possunt portare arma legitimorum, ut no. Dyn. ff. de leg. 2. pat. r. §. mater, neq; dicuntur esse de cognatione, uel agnatione, ut notat Bartho. in lege. ¶ Itē in potestate. ff. de his qui sunt sui uel alieni iuris, & multa mala de istis bastardis uide. supra, in rubrica de habilitatione curia. Et sic merito talis non potest dici quod ipse cum parētib; suis, natione legitimus miles existat, nisi dicamus quod per militiam sibi a principe datam uideatur dispensatum, de quo uide quæ ibi dixi. ¶ Scias etiam in hac materia quod milites qui uoluntarie quærunt duellum, quod dico uoluntarium, ex quo non est in casum prodicionis, qui sunt certi & taxati a foro casus uel nō iudicatum duellum per principem, omnia de facto faciunt & sine lege, quia ipsi non habent

aliquod iuris armorum quod de hoc loquuntur, dicantur de dictis constitutionibus Lombardorum & Frederici, quæ sunt particulares. Et in certis etiam casibus, duellum permittunt ut diximus, sed dicunt ius armorum, quod non habemus, sicut. l. Rhodia q̄ stat in capite aliquorum maritimorum, sic istud stat in capite antiquorum militum & expertorum in arte bellica vt hodie nobiles Petrus Maca, & Petrus Pardo, qui audierunt ab eorum antiquis & in hac arte sceleriter experti sunt, a quibus esset quærendum quid uetustas statuit. Ad hoc. l. diui fratres. ff. de iure patronatus, & facit. l. certi. C. de iudicijs. Et quod ibi nota, & nota. in. c. licet ex quadam, de testibus, & quod no. in. c. ueniens. de uerborum sign. & in. l. cum super. mancipijs. C. de rei uendi. Et a peritis in arte quærendum est de his quæ sunt artis. l. i. de uentre insp. ff. ad hoc no. in prohemio digestorum, per Bald. in. c. proposuisti, de proba. per do. Antho. de bu. Et si isti male dicerent, essent habendi peritiores, si reperiuntur in regno, quoniam dictum illorum non transit in rem iudicatam. Ad hoc, l. arbitrio. ff. qui satisda. cog. & quod ibi no. & hoc expresse tenuit Ioan. An. in add. ad spe. in titulo de homicidio. §. i. Et quia de isto iure armorum quod nō habemus est contentio inter istos de aliquibus quatenus cum iure communi dari poterunt dicamus. ꝑ Et primo est dubiu an habere iudicem non suspectum, & arma diuisa pertineat ad requirentem uel requisitum, & certe ut plurimum ex literis & libris antiquis eorum, qui circa talia uersati sunt, deprehendi potest, hoc dicto esse ius requisiti iudicem habere, & arma diuisare. Ad hoc de armorum diuisione, facit constitutio Frederici incipiens, consuetudinem. in materia duelli edita vbi dicit quod si miles fuerit is qui in pugna impetitur, & eques se uoluerit defendere, aduersarius eius quamuis miles non sit, eques, similiter eum impugnet, & econtra si pedes fuerit qd se defendere nititur, licet is qui pugnam obtulerit, fuerit miles non vt miles, sed ut quilibet pugil alius incusatum impugnet, unde dicit Bal. in fed. de pace tenenda, in fine, allegans dictam constitutionem, dicit nota. tex. qui sequitur de feud. Nam debet esse electio qualiter melius se defendere valeat ab alio, consonat in ratione sui. C. de in integ. restit. petend. & regula non debet actori, de regulis iuris. libro. 6. Et dicit Bald. ibi, quod dicta constitutio dicit quod si habens duos oculos prouocat ad duellum, habentem unum oculum tantum, debet unus sibi claudi, & subdit similiter idē in digitis & in alijs membris hoc uolumus obseruari, iuxta ꝑborum uirorum consilium & discretionem. ¶ Idem ait quod ille qui attingit sexagesimum annum, vel est minor uiginti quinque annis, ꝑ se pugnare ꝑ minime teneatur, sed in defensionem suam potest ponere campionem. Et dicit quod

De principe prohi.&c.Rub.27. In §. Milites. 145

quod illa sunt statuta localia Frederici. Tamen quia habent in se discretionē, & naturaliter quietatem, ideo dicit illa se retulisse ad quandam instructionem mentis, non tanquam ius scriptum reseruat alijs, tam consuetudini quam moribus & peritioribus in arte. Alle. l. semel. C. de remili. l. 10. secundum eum, & ideo minime sunt imitanda, quia longam consuetudinem habuerunt. ff. de legibus l. minime. Et ijs libris antiquis de his quae tunc temporibus agebantur, de quibus alias uix haberi potest memoria, est standum, facit de pba. l. si arbiter. & quod notatur in ca. ad audientiam, de prescrip. cum similibus, alias autem de iure ex quo iurgantes uel per duellum concertantes, relicto proprio iudice, qui est princeps forensis, quarunt iudicem per prorogationem ad eum ad eundem, utriusque partis consensus est necessarius, & quod alias praesit iurisdictioni & habeat merum imperium, & omnimodam iurisdictionem, quia alias per priuatum consensus non facit iudicem eum qui nulli praesit iurisdictioni, & materia prorogationis, quae ambarum partium consensus. ff. de iudicijs. l. si se subiiciant. & C. de epi. audiē. l. consensisse. & quod ibi no. & quod duret usque ad litis contestationem, alias ante eam locus est poenitentiae. ff. de iur. om. iur. l. si conuenit, nisi sit facta prorogatio in iudicem partem &

19 acceptantem, quia tunc non est poenitentiae locus, iuxta casum in. c. 1. de iudicijs, secundum nouum intellectum domini Antho. de Bu. quod fuit prius dictum domini Guill. de Cug. in. l. 1. ff. de iudicijs

¶ Et ex his potes habere duas conclusiones. Vna est quod iure consuetudinario, & antiquitus obseruato armorum, est, quod requisitus querat iudicem, uel partes de eo concordent & in eum prorogent iurisdictionem. ¶ Secunda est, quod si requireris praeter uoluntatem requisiti, querit iudicem, requisitus potest illum renuere, & in eum non progare iurisdictionem. Nam extra proprium iudicem, non tenetur subire iudicium, neque extra patriam litigare inuitus, de foro comp. capit. dilecti, & quicquid factum esset per talem iudicem, siue in actis uel sententia esset nullum, extra de iudicijs. c. at si clerici. C. si a non compet. iudice. l. 2. &

20 fin. neque citatus tenetur per comparere, not. in. l. 2. ff. si quis in ius uocatus non ierit, & in ca. preterea, de dilationibus. Ex quo constat notorie illum non esse iudicem competentem, ut ibi not. ¶ Scias tamen quod in hoc regno Arragonum, in quo omnes subditi & uasalli regis sunt astricti sacramento & homagio regi, & sunt eius solidi uasalli, ut in clem. pastoralis, super uerbo, homoque legi, isti sine consensu principis nequeunt in alium iudicem extra regnum prorogare iurisdictionem, imo quicquid talis iudex faceret, esset nullum sine licentia principis. Ad hoc allego tibi gloss. auream & singularem in ea lectione quae ap. probatur a Bart. & Bal. in feu. de pace tenenda, & iuramento firmata. c. imperialem. §. praeterea, alias in titu. est de prohi. feudi alie. per Frede. in. c. imperialem. §. praeterea. Et ita ego teneo in volumine. Et hoc

sequitur Bald. in. l. decernimus. C. de sacrosan. eccle. Ad hoc quod no. Bar. in. l. 1. §. sed & post operis. ff. de noui ope. nuncia. & quod no. canoniste, in. e. ex transmissa, de foro compe. Et ex hoc sequitur multum singulare quod etiam ubi aliquem ex iure armorum permetteret iudicem habere. citra consensum principis quis coram illo trahere non posset, neque arderetur, atramen uel sententia illius foranei iudicis, neque comparere teneretur si nollet: imo de hac incompetencia posset dici post ternam etiam sententiam, non obstantem clem. ut calumnijs, de re iudic. in cle. a tortiori, post unam, ad hoc ultimum. quod not. gl. in cle. unica. de sequestra. possel. & fruct. per alleg. tex. in. l. scire oportet, in si. ff. de excu. tutorum. Ad primum quod not. Bald. in. l. 1. C. ne liceat in una eademque causa tertio prouocare. Ex quo sequitur quod quamuis de iure armorum communiter in talibus sequatur damnorum & expensarum condemnatio & rei restitutio, uel in iure aestimatio ad iudicis arbitrium, ut legitur in Lombarda & Frede. constitutionibus, & foris nostris in casu, in foro permissio, quod si talis iudex citra regis consensum aditus condemnaret, principis non teneretur illum ad literas eius executare, neque marcas in effectu iustitiae timere, quoniam iura quae loquuntur quod ad literas iudicis requirentis, iudex requisitus tenetur exequi. ff. de re iud. l. a diuo pio. §. sententiam Romae dictam, & in. l. argentarium. §. pupilli uero nomine. ff. de iudicijs. Et in. l. si unus. ff. de bonis auctoritate iudicis possi. de iurisdictione omnium iudicum. l. magistratibus, & in cap. postulasti. de foro competenti, & de officio

21 ordina. cap. 1. loquitur, per cum iudex requirens est competens. Sed si iudex aditus citra regis consensum, non est competens, ut uidisti: merito exequi non tenetur. No. Innoc. in. d. c. de offi. ordi. Nam cognitio est iudicis exequētis partis iurisdictionis de nullitate iudicis requirentis uel actorum coram ipso auctoritatem dempto casu fidei, per cap. ut inquisitionis, de haereticis, lib. 6. de quo uide quae diximus isto titulo. §. iam supra deduximus. ¶ Fateor tamen quod si ex literis duelli essent concordēs milites, quod unus iudicem haberet & habuit, iuxta conventionem quod iudex habitus posset praecedere ad condemnationem, & operae effectum: quia si bona condemnati ueniret in forma illius, ille saltem de facto exequeretur, uel de iure consuetudinario iure armorum. ¶ Item quod qui non accessit, teneretur et coram domino rege ad omnia damna, & expensas, ex non impleta conventionem, & rex teneretur illum ad id condemnare. Ad hoc. ff. de cond. causa data. l. si pecuniam. Vbi autem non est conuētio, non teneretur ad aliquid, qui non accessit, solum est hoc, quod si ex dicto armorum iure ad recurrentem ad iudicem pertinebat illum habere, & habuit qui non accessit, restat notatus & infamatus, et per illum condemnatus, iure armorum. Sed nunquam princeps exequitur,

quetur, nisi suus consensus accedat, quia tunc est index cōpetens. Est etiam verum, q̄ si is ad quē non pertinebat habere iudicē illum habuit, puta requirens uel non concordato duello, & alius requisitus pro allegando de suo iure, & pro suo honore habuit mittere uel accedere ad allegandū incompetētiā & iura pp̄ hanc uexationē tenerur, & princeps debet condemnare talē in damnis & expensis. ff. de iudic. l. cum quē teme re. l. de iudicijs. C. p̄perandū, de dolo & cōtū. ad finē, & q̄ no. in. l. 2. si quis in ius uocatus nō ierit, & in. d. c. p̄terea. de dilationibus. ¶ Scias tamen quōd quicumque habeat, habere uel que rere iudicē, debet habere catholicum: q̄a apud

23 † infideles nulla est iurisdictio, uel dominum ut no. Inno. extra de uoto. c. quod super ijs. ¶ Itē quod non sit suspectus, puta inimicus regis, q̄a ex inimicitia uel hostilitate est suspectus, neq; tenetur stare literis de saluo conductu, extra ut lite non contestata. c. accedens, quæ autem sunt causæ iustæ suspicionis, uide no. in. ca. si insinuat, de of. deleg. & in. c. cū sup, & in. ca. sup q̄stio num. eo. ti. de app. l. c. suspicionis, eo. ti. c. legitima lib. 6. & inspec. de recus. iudi. & C. de iud. l. cū specialis. q̄d̄ ibi nota. ¶ Ex his uides quādo grauet princeps non concedendo duellū, & quā non, quia in casu prohibito facit tales uolentes pugnare denunciare, uel capit illos, & non est

24 grauamen, quia † nemini facit iniuriam, q̄ utitur iure suo. de electio. capit. cum ecclesia. ¶ Et hæc sufficiant de hac duellari materia, quaten⁹ attingit ius cōe, & fororum, cætera uide p̄ Petrū Iacobi, qui fuit noster ultramontanus, & in tractatu suo, de quo facit mentionē Bal. in. l. ob 25. C. de act. & obli. & per Ioan. de limano, in tract. de duello & bello, & redeamus ad materiā diffidamentorum.

¶ ET PRAESUPPOSITA validate fororū in hac materia loquentiū, q̄ post diffidamenta liceat occidere uel dānificare militi militē, ciuī ciuē. Et cum dubitatur quotidie de aliquibus, quæ sūt quotidiana & nō tacta, & ad intellectū fororū necessaria, hic tractare intendo. ¶ Et primo uideamus, pone quōd sunt data forordice, unus miles mandauit suis hominibus & seruatoribus quod talem suū inimicum diffidatum caperent, & ad eum adducerēt, & ita factū est. Dubitatur de tribus. ¶ Primo an miles possit capere militē diffidatū. ¶ Secundo an dictā captionē possit demādere suis hoībus. ¶ Tertio an sit licita detētio circa p̄nā priuati carceris. ¶ Ad primū an miles possit capere militē diffidatum, & uidetur quod sic. Nam casus uidetur in foro Fem. fur. nou. in rubr. de malefactis, ubi dicitur quōd sine diffidamenti non licet capere, uel dānificare. Sed cū eis uidetur permissa captio, sic dānificato, quasi sumpto argumento a contrario. ¶ Sed diceret aliquid illud argumentū a cōtrario sensu dē cōiecturale & interpretatiuū, ergo nō hēt locū in statutis

uel legibus municipalib. ut notat. C. de furis. l. apud antiquos, in glo. ord. Nam imo tale argumentū dē tex. legis ēt municipalis uel statuti, & illud argumentū dicitur statutum uel lex a cōtrario sensu. ff. de testamentis. l. qui testamento. §. mulier. & ibi notatur, ff. quibus ex causis in possessionem eatur. l. in possessionē. §. 1. & not. Dynus in regula, peccatū, de regulis iur. libro. 6. & Bal. in. l. conuenticulam, in princi. C. de epi. & cleri. Facit tex. in. l. 1. §. huius autem. ff. de offic. eius cui mandata est iurisdī. Et id quōd proxime dictum est, quōd argumentum a contrario sensu habeatur pro expresso, probatur ex æquiparatione quadam pacti ad statutum, ut notat glo. super Rubrica. C. de decretis decurionum, libro. 10. & in. l. non impossibile. ff. de pactis. Nā sicut dictum argumentum a contrario sensu, in pacto habetur pro expresso, ut in tex. singulari, qui melius hoc probat quā aliqua. l. de corpore iuris in. l. inter socerum. §. cum inter. ff. de pactis dotalibus, sicut dicamus in foris uel legib⁹ patriæ: maxime quia in hoc regno sunt communia iura. Et ita consulerunt in questione facti, Dynus & Cyn. de pistorio in suis consilijs, consilio incipienti. Statuto ciuitatis Pistorij, & pro his faciunt iura uulgaria, de ijs quæ sunt a prelato. c. cum in apostolica, de elect. c. publica to. Et ibi Ioan. And. & quod no. glo. in cap. 1. de ætate & qualitate, lib. 6. ¶ Item quia dictus forus prohibet sine diffidamenti, uel illis datis durantibus decem diebus, occidere uel capere, & in fine lapsis decem diebus, permittit occidere uel dānificare. Et sic sub illo uerbo generali dānificare uidetur est captio repetita. ff. ad laquiliā. l. quemadmodū, in fi. & inlt. ad. Laquiliā. §. hoc tamē capite, & quod no. in. l. p̄tor 2d̄ xit. §. erit itaq; differētia. ff. ui bonorū rpto. Ne que obstat q̄ ibi no. per Bar. quōd quādo aliqd̄ in p̄cedentibus ponitur in. l. quod exorbitet a iure communi, non uidetur repetitum, & allegat. ff. de lega. 3. l. uxori. §. uxori. & quod not. in gl. in. l. talis scriptura, ff. de lega. 1. quia id uerū, nisi ex p̄sumpta mente statuentis id repetitum censeatur, arg. l. licet, in princi. ff. de lega. 1. Et quia talis sit mens statuentis, probat argumentum sumptum a contrario, ut est dictum, & quia maiora permittit post diffidamenta. l. mortis, de regul. iur. c. cui licet. ¶ Ad secundum est uidere, an p̄supposito q̄ captio sit permissa militibus post diffidamenta, si illam possunt demādere suis hominibus quōd capiant militem diffidatum. Et primo uidetur quōd non, q̄a licet illa sit permissa militi a foro p̄sonæ militis demonstratio, uel nominatio a foro facta personalis est. ff. de statuliber. l. sexus si hæredi post principū. Et si alijs etiam militibus mādato nō uidetur commissā, & ideo uindicta † quæ viro in uxorem a lege permittitur, non delegatur nisi filijs, ut in. l. gracchus. C. d̄ adulterijs. Ex qua. l. Bald. in. l. non solum. §. si mandato. ff. de iniurijs,

De principe prohi.&c.Rub.27. In §. Milites. 146

iniurijs, dicit quod privilegium vel facultas que datur viro quod possit occidere uilem adu-
 rum, inuentum cum uxore, quod cum hec facul-
 tas sit concessa personæ viri, non potest hoc mā-
 dare alijs nisi filijs. Et ideo Bald. determinat q̄
 quotiens a lege alicui datur facultas occidēdi,
 quod talis facultas non est delegabilis. Et istud
 sentit Bald. in. c. 1. in. §. si quis uero. de pace iura-
 mento firmanda, in feud. 10. colla. Et id uide-
 tur firmare Salic. in dicta. l. gracchus, dicēs esse
 speciale in filijs quod illis mandari possit, licet
 cogitandum relinquat. Et idem uidetur tenere
 Bah. in. l. vt vim. ff. de iusti. & iure. ¶ Sed in con-
 trarium uidetur posse dici, & determinari, quod
 captura ista potestemandari. Et hoc uidetur
 firmare Bal. in dicta. l. gracchus. C. de adulterijs,
 dicens, quod quando ex forma statuti bannicus
 de certo crimine nō potest occidi, nisi a suo ini-
 mico, quod potest occidere per assassinum mā-
 dato inimici, nam q̄ est licitum † in personam
 mandantis, reputatur licitum in persona man-
 datarij, ut dicit esse text. expressus in dicta. l.
 gracchus. Cuius opinionē comprobo p̄ casum
 singu. in. l. si quis in seruitutem. §. si. ff. de furtis,
 ubi manus iniectionem quem habeo in furem
 fugientē, possum demandare uicino uel amico.
 ¶ Item id approbo etiam per glo. sing. in. l. 1. C.
 ubi de militari uel cohartali, ubi dicitur quod
 captura debitoris permisa creditori potest de-
 mandari procuratori. ¶ Item & istud compro-
 batur auctoritate gloss. ord. per Bar. approbata
 in. l. cum fundum. ff. de ui & ui armata. Nam
 uindicatum mihi permillum a fure pro recupe-
 ratione rei mez, & in. l. 3. §. cum igitur. ff. de vi
 & ui arma. possum demandare alijs, quāuis Ioā.
 contra in ea. gl. tñ prima opi. placet Bar. p. d. l. si
 quis in seruitutē. Et illa tenet Pe. de bella pt. in
 l. 1. C. unde ui. Id ēt probatur per tex. in. l. si quis
 in grani. §. si maritus. ff. ad Silleya. Nā ubi pmic-
 titur uindicta marito, parcutur seruis, quamuis
 alijs ex dicto pro occisoribus habeantur. Ad
 id ēt facit regula, qui per aliū. de reg. iur. lib. 6.
 Et hęc opinio q̄ captura ista potuerit delegari
 vř magis iure fundari, quia ubi in morte que est
 grauior, sunt opiniones, vt vidistis: in captura q̄
 non est ita grauis non uidetur dubiū esse. Maxi-
 me attentis notatis per Salyce. in. l. nō ideo mi-
 nus. C. de actio. qui pro cōcordandis dictis op.
 dicit q̄ in 1. quæstione suæ lecturæ dictæ legis, q̄
 grauiora, ut mors, que sunt licita & permilla in
 mādatante, non sunt licita neque permilla in mā-
 datario, nisi sit filius, & sic loquitur dicta lex,
 gracchus. Sed in alijs leuiorib' ut captura, & ca-
 stigatio, que sunt licita in mandante, sunt licita
 in mandatario. ¶ Et sic potest concludi talē ca-
 pturā facta mādato militis diffidati, uel diffidā-
 tis permillam. ¶ Ad tertium. Si est permilla de-
 tentio citra pœnā priuati carceris, & uidetur q̄
 nō, nā licet aliquādo alicui permittatur captio
 a iure, illa sic sibi permittitur, ut ad iudicē com-

27 portet, † Nā non uidetur sibi permilla retētio,
 ultra 24. horas. ff. de adulterijs. l. cap. 5. Et quod
 ibi not. ff. de furtis. l. interdū. §. qui furem, & in. l.
 si. C. de maleficis & mathematicis. ¶ Item quia
 si in carcerem teneret, committeret crimen car-
 ceris priuati, quod est capitale ut. C. de priuatis
 carceribus. l. vnica. Et quia crimen læsæ maiesta-
 tis, uidetur cōmittere, ut non suffragaretur, pre-
 textu consuetudinis. Ad hoc. l. 1. C. de curio. &
 stationarijs, lib. 12. & col. lib. C. de cohartalibus,
 l. 1. ¶ Sed in contrariū uidetur dicēdū, nā si per-
 missa est dānificatio, vt cap. quod est initium, er-
 go & detentio que est sequela. ff. de iniur. l. non
 solum. §. quamquā. Et hoc sequitur Bal. in. l. vna
 ca. C. de priuatis carceribus, dicens q̄ ille qui ca-
 pit bannitum, & eum incarcerau. uel torquet, q̄
 potest dānificare uel occidere, quod non de-
 linquit, cum sit iuris executor, & sic non incidit
 in crimen læsæ maiestatis, nam cum possit im-
 pūne torquere, uel carcerare, dicens quod ex
 hoc non resultat aliquod crimen, ex quo legis
 auctoritate hoc facit, secundum eum. ¶ Sed in
 hoc multum dubitō: quod possit qui tenere
 in tpe regno propter hoc quod læditur maie-
 stas regia, ad quam miles captus potest recur-
 rere, & de iure firmare, ut in foro seu sur, non
 que negu. quod non possit, dum stat captus.
 ¶ Item quia tenere carcerem est de mero im-
 perio, & sic non uidentur concessa. Ad hoc no.
 in. l. imp. erium. ff. de iu. om. ju. nisi expresse forus
 concessisset. Ad hoc no. in. l. 1. ff. de offi. præfect.
 vt. & sic de principi reseruatis, & sic non com-
 municantur, ad hoc. l. 1. de curiosis & stationa-
 rijs, libro. 12. Tutius ergo est tenere, quod si non
 uult eum dānificare, remittat. ¶ Scias tamen,
 quod quamuis quis possit militem diffidatum
 occidere uel dānificare, de foro, hoc non potest, dū
 ipse captus portatur a iudice. Et hoc tenet Iaco-
 bus Butrigarius, & sequitur eum Bald. in. l. fina.
 C. de malef. & mathema. rationes ibi uide.
 ¶ SED SOLET DUBITARI, Aliquis mi-
 les sine diffidamētis insequitur aliū milite, ar-
 mis euaginat, & fecit eū fugere, tñ eū non te-
 rigit, quia forsā non potuit, q̄ritur, an incidat
 in crimen proditiōis, prouti a foro statuitur,
 qñ sine diffidamentis sibi facit malum, occidit,
 uel capit, uel istra decē dies, id facit, & iā fortior
 est dubitatio, si clamidē, uel equū uel aliqd tale
 dimissū pfugietis ille miles insequēs accipit, &
 secū portat, ut alijs uidi. Et primo q̄ iste miles
 incidat in pœnā fori uř p̄bati. Nā miles fugiēs, dē
 offensus, cū ex tali fuga puocet ad uerecūdiā,
 vt p̄batur in cōstitutione Frede. de pace cōstā-
 tiz, circa prin. Et ponit Bar. in. l. licitatio. §. q̄ il-
 licitis. ff. de publicanis. Licet ibi hoc dicat uerū
 qñ ex tali factō nō ueniret pœna infligēda com-
 missori. Sed hoc idem Bar. alibi dicit quod etiā
 quod ex tali factō non ueniret pœna imponen-
 da commissori diceretur, quis offendit. in. l. 1. ff.
 de ijs quibus ut indig. per illū rex. ubi dicit, qd

241 Speculum Principum, Petri Bellugæ. 93

- vbi ex aliquo mihi facto, prouocor ad verecundiam, dicor etiam proprie offendi, licet ex illo facto non veniat factori pœna imponenda, ut ibi uidetur tex. innuere, quod quid tenendum sit dicemus inferius. ¶ Præterea quotiens faciēti actū, venit pœna imponēda, dicitur quis offendi, per l. testamento centurio. ff. de manumissis testa. & secundum dictum Bart. ubique. vt vidisti. Sed isti militi insequenti venit pœna infligēda, quia animo percutiendi accessit, uel insecutus est, per l. si qs cū telo. ff. ad l. corneliā de fidei.
- 28 ¶ Item quia iste miles † fugatus ad magnā dēt reputare iniuriam, & offensam, eo q̄ fugit cum sit miles, facit. l. in ea. ff. ex quibus causis maiores, & quod no. Bar. & Bal. in l. 1. C. vnde yi. Merito ex tali fuga nedū dicitur talis miles iniuriatus, sed offensam passus. Et multo fortius si miles insequens clamaret ad mortem, ut assolet, quoniam ex talibus uerbis † animus † occidendi demonstratur, quoniam non est præsumendum quod aliud in mente gerant, quā uerbo expresserint. ff. de supellectili legata. l. labeo. §. tubero. & de legatis. 3. l. librorum. §. quod tamē casus. Et quod iste sit modus animi probandi, uide glo. & Barth. in l. fulcinius. ff. ex quibus causis in possess. eatur. Et si ut dictum est, res eius sint ablata. Iā maius dicitur offensam passus, eo quod sibi est illata uis seu uolentia in rebus suis, cum dictus miles insequens res insequenti abduxit, ad hoc quod notat glo. in l. itaque fullo. ff. de furtis, in glo. super uerbo, de improbita. facit. ff. de inieciurand. l. sed est quæstionis. Et sic maxime omnibus ijs concurrentibus, potest dici militem fugatum esse offensum, & iniuriam passum. Et sic insequentum sine diffidamentis pœnas fori incurrisse, & sic prodicionis. Sed in contrarium uidetur quod talis miles insequens, non cadat in pœnam fori, nam dicta l. siue foris. est exorbitans, tam a iure communi, quā ab alijs legibus regni, cum uelint pro iniuria in personam illata pœnam mortis incurri & prodicionis. Merito talis lex pœnalis & exorbitans non ueniat extendenda ultra casum expresse dispositum. l. quod uero. & sequenti. ff. de legibus. l. si uero. §. de uiro. ff. soluto matrimonio. Et uidetur esse casus planus, ad hoc in c. primo, ne clerici vel monachi, in 6. & de elec. cap. statutum, eo. lib. & quod notat loā. And. in regula odia. de reg. iuris, lib. 6. in mercuriali, facit. l. penul. ff. de pœnis, de pœni. di. prima, cap. pœnz; pro hoc quod not. Barth. in l. prima. ff. de uerb. sign. Et Cy. in l. quicumque. C. de seruis fugi. mentō ergo dictus forus non extenditur ad aliam casum quā expresse dispositum. Cum ergo solum loquatur, de offensa in personam, quia prohibet quem occidi uel capi uel malū inferri sibi, quod omnia ex significatione uocabuli, de offensa in personam loquitur, non ergo uenit neq; offensa simplicis uel etiam uerbalis uel illa q̄ rebus inferitur, ex quo nō fit in personā
- 30 † nam offensio in personam fit quando persona tangitur, uel res personæ coherens, de primo l. prima. §. hæc autem, de his qui deiecerunt, uel effud. quod notat Inno. in capit. nuper, de sententia excomm. ad hoc facit forus sem. fur. non, in Rubrica de guerriciar. in quo in illo milite q̄ in bonis damnificat solum est pœna priuationis medietatis omnium bonorum. Ex quo ergo in nostro casu persona non fuit tacta; neque bona personæ adhaerentia, merito offensio personalis in personam dici nequit, & sic non comprehensa in foro. Ad hanc partem faciunt notata per Guillelmum de cagno, in l. si qua per calumniam. C. de episcō. & clericis, in illa quæstione; an faciēns uel committēns iniuriam circa uestes clericis, sit excommunicatus; & dicit quod non, quia licet iniuria fiat personæ, nō tamen fit in personam, remittens se ad notata in dicto cap. nuper, de sententia excomm. per Innocen. Subdens quod maleficia iniuriosa continent offensam personæ, sed non in personam; & ibi Bal. Merito in nostro casu, quamuis dicta iniuria secundario tangat personam, non tamē fit in personam, quod uult dicta. l. ad hoc, ut illa tam magnā pœna incurrat. Et sic non fiet extensio de iniuria, quæ secundario fit personæ ad iniuriam in personā. Pro hac parte facit, quod clarum est in uiam iuris, quod per uerba iniurioso facit iniuria. l. & si non conuicij. C. de iniur. & in cap. cum te. a. b. de sententia & re iudi. & in multis foris regni, & scilicet maleficia dicitur iniuriosa, & secundum regulam Guillelmi, de qua supra continent offensam personæ, secundario tamen non est dicendum, quod † iniuria uerbalis fit iniuria corporalis, uel in personam per tex. singulariter, cū nota. p. Bal. in l. omnes. §. præterea. C. de episcopis & cleri. per quem tex. potest dici, quod impulsio alicui facta, & sic fugato nō est iniuria corporalis uel ēc secundario. tex. pro uti inducit Bal. nam tex. dicit, nullus executor uexare contumelijs clericos ullos, nullis impulsionebus molestare, nullis exprobrare contumelijs, aut corporalibus, in iure fatigare conetur, dicit Barth. quod præpter copulam, aut demonstratur differentia inter iam dicta, & sic inter impulsiones & corporales iniurias differentia est, & sic unum in altero non comprehenditur maxime in pœnalibus, ut est dictum. Quinimo si forus specificè non uetisset capturam, & per illam dictum crimen prodicionis incurri ita uetisset, quando sine diffidament. fit uel infra decem dies, per dictam capturam non diceretur quis iniuriam passus in personam uel corporaliter læsus, ad hoc quod notat dom. Ant. de Butrio, in cap. nuper, de sententia excommunicationis, in princ. notandō ista pro statutis puniētib. corporales læsiones. si ergo captura q̄ est fortius in foro, non est prohibita, non esset iniuria personalis, uel saltem in personam, & per hæc qs incurrit pœnā fori, nisi specificè prohibita minus

De Principe prohi. &c. Rub. 27. In §. Milites. 147

minus per verbalem iniuriam uel fugationē uel impulsū. Et hoc uidetur probare tex. in dicto cap. nuper, ibi dum dicit, qui clericos sine læsione tamen in custodia publica detinent uel priuata, & sic uidetur innui, quod per carcerem de iure quis non læditur, neque iniuria in personā irrogatur, quamuis semper in generalitate iniurietur, sicut per uerbales iniurias miles iniuriatur, attamen non in personam. Et potest esse

32 ratio, † nam tunc proprie dicitur fieri in personam quando tangitur persona, uel res personæ adhærens, ut not. Innocen. in dicto cap. nuper, & tex. secundum eum, in l. sed est quæstionis, circa principium, facit. ff. de rei uendi. l. que religiosis, & de sepulchro violato. l. 2. pro uti loquitur de statua affixa in monumento, & notatur in l. iniuriam. §. qui ad statuam. ff. de iniurijs. Et sic debet intelligi, quotiens agitur contra aliquem ad pœnam sibi suo delicto infligendam, & odio rationabili secundum Bart. in dicta. l. licitatio. §. quod illiciti. ff. de publicanis: Neque proxime dictis uideretur obstare tex. & Innocen. in dicto cap. nuper, de senten. excommunicati. & quod ponit archidia. in cap. si quis suadente. 17. quæst. 4. ubi dicitur, quod detinens clericum in priuatum carcerem, est excommunicatus: Quia canon, si quis suadente, & alia iura per quæ excommunicatio incurritur, ex uolenta manu iniectio, solum ponderant uolentiam in clericum illatam, de sententia excommunicati. cap. contingit. Non autem iniuriam in corpus cum nulla fiat, ex quo corpus non tangitur. l. prima. 9. hæc uerba, de his quæ deiecerunt, cum similibus. ¶ Itē & pro hac parte quod dictus miles non incurrat pœnam prodicionis, probatur

33 quia in legibus particularibus, † causa remota delicti non operatur delictum, quia in ipsis non proceditur per interpretationem seu fictionē iuris, nam in ipsis non habet locum, secundum Iacobum Butrigarium, in quæstione quā disputauit, sub qua respondit domi. Iacobus Caposeius, ut refert Bald. in l. si quis non dicam rapere, Sed licet ipse Bald. non alleget de quo miror, p̄ illo est illa gl. quæ quotidie uenit ad scholas, in l. 3. §. hæc uerba. ff. de nego. gest. quā Bart. examinat in repetitione. l. si is qui pro emptore. ff. de usuc. & in l. omnes populi. ff. de iusti. & iure. Et ideo dicebat Bald. in dicta. l. si quis non dicam rapere, quod ubi punitio maleficiorum descendit ex consuetudine uel statuto, in consuetudine stabitur consuetudini & eius obseruantia, in tali genere maleficiorum, ut in l. facularii. §. sunt quædam, de extraordinariis criminibus, facit quod notatur in l. quid ergo. §. pœna grauior. ff. de his qui notantur in fa. dicēs

34 quod assessores † ita debent obseruare consuetudinem sicut statutum: & ita debent puniri sicut de transgressione legis scriptæ, dum modo sit consuetudo publica & notoria: in pœna autem statuti, uel legis imperialis, standū est scri-

scripturæ uerborum, unde si lex dicat, ad ultor decapitetur, requirit factum consummatum, & ita dicit tenere Spe. ut Cy. refert. in l. is qui cum telo. ff. ad. l. cornel. de sica, quia in statutis non habet locum argumentum de eo de quo est maior ratio ad id de quo est minor ratio, neque habet locum fictio, & ita dicit seruari consuetudine, quod dicit menti tenendum. Ad hoc facit licet ipse non alleget, quod singulariter no. Bar. in l. si in rixa. ff. ad. l. corneliam de sicarijs, & qd̄ ibi notatur, quia aliter est habenda ratio in pluribus uulnerantibus, quando statuta puniūt delictum, quā quando de iure communi, quia in primo casu requiritur factum consummatum, de quo uide ibi. ¶ Item & etiam hæc pœna prodicionis imponitur ab ipsa lege regni, & cū pœna † imponitur per sententiam legis, requiritur factum consummatum, ita notat Ioā. And. in nouella, in cap. perpetuz, de elect. lib. 6. & in cap. pœnis, de regul. iuris merceriali. Cum ergo dictus miles non consummauit delictum feriendo uel in personam tangendo militem, pœnæ graui legis nō subiugatur. Sed diceret quis, quid loquimini, æquiparatimne nostras leges communis patriæ statut. municipalibus? dicas sic quoad hoc, quia leges communis imperij, in grauioribus punierunt solum attentatum, postquam ad actū propinquum processum sit, ut in dicta. l. si quis non dicam rapere, & C. de episco. & cleri. & in l. is qui cum telo. C. ad. l. Corneliæ, de sica. imo aliquando solum attentatum puniunt pro maleficio, & nomen malefici assumit, ut in l. prima. §. bestias, de postulando, in cap. pro humani, de homicidio, libro. 6. quia in talibus casibus non est necessarium, qd̄ iudex condemnet reum, sed solum quod declaret culpabilem, ut notat Ioan. And. in dicto cap. pro humani. in uerbo, requirat. Si autem hoc ab ipsis legibus indictum non esset, & loqueretur per uerbum facti, opus esset facti, aliās pœna non incurreretur, maxime in grauioribus, sicut neque in dicto prætoris, ut in dicta gloss. l. 3. §. hæc uerba. ff. de nego. gest. Et ideo est uerum quod supradictum est, quod in legibus etiam communibus regni quæ non puniunt ipsum attentatum pro maleficio, ut in foris disponentibus de sagittante in ciuitate, & in uico, uel in uadente hospitia aliorum, uel in uenenante aliquem morte non sequuta, habetur pro homicida, & tenetur ad pœnam mortis. hoc est ideo, quia

35 lex assumit ipsum † attentatum pro maleficio, ut dicto. §. bestias. Sed regulariter fori loquentes de homicida, uel de alio loquente requirunt factum consummatum, Et ideo uulnerans ad mortem & proposito occidendi, quia in capite & cum ensē uel claua, ex quibus de proposito constat, de homi. cap. significasti, & in l. prima. §. diuus. ff. ad. l. cornel. de sica. nō tenet, nisi de uulnerato, quia uolunt fori factum, & nō uenit casus per fictionem uel similitudinem,

Speculum Principum, Petri Bellugæ.

ut dicit Bald. per illam glo. in dicto. §. hæc verba. Et hoc multum debent notare assessores, & ita practicatur, quia licet talis attentatus sit malefactor, & de ijs solent tales castigare per capturam personarum, attamen quia non transit in naturam delicti, nisi sequatur vulnus vel mors, demptis illis casibus, nequit processus fieri neque sequi condemnatio, quia non vivitur legis imperij, sed legis fori. Et hoc dicit Bal. quod ita servat consuetudo. Et hanc differentiam multum nota: quia nullus ex practicis vel foristis, tibi dixit, ne sis bestia recordare de §. bestias, q. bene est de nostra materia. ¶ Item neque predictis potest obstare, si dicas quod res milicis fuerunt captæ per militem insequentem, quia non illius personæ coherens & sic non iniuria corporali vel in corpus, ad hoc quod notat Innocen. in cap. nuper, de senten. excommuni. & Barcho. in dicta. l. licitatio. ¶ Item quia ex quo non agitur furti, vel vi bonorū, rapto. in quibus actionibus non habet locum penitentia, ut notatur in. l. qui ea mente, de furtis, & l. si. vi bonorum rapto. Sed agitur ad iniuriam propterea irrogatam videtur, quod illarum restitutio ante sententiam sufficiat tam ad vitandam penam, quam infamiam: nā ꝑ omnia iudicia sunt absolutoria, in. §. final. inst. de perpetuis & tēp. actionibus, & in. l. si reus paratus. ff. de procu. ad hoc l. hoc edicto. ff. de publicanis, & hoc videtur tenere Bart. in dicta. l. si reus paratus, licet Cyn. in addi. tenuerit cōtrarium, per. l. locum. §. si quis. ff. de tabulis exhibendis. Et hoc ea ratione, quia in ꝑ criminalibus causis, qui soluit, confitetur. Sed potest responderi, quod illa tacita confessio ꝑ non infamat, ut notatur. l. quoniam. ff. de his qui notatur. infra. per Bald. unde ergo ista solutio vel rei restitutio, quam quis facit ante sententiam, & iam fortius si ante accusationem, & antequam aduersarium onere probendi graua verit penam excusat & infamiam. l. cum. qui. ff. de iureiuran. ad hoc quod scribit Salyce. in. l. iusiurandum, & ad pecunias. §. finali. ff. de iureiuran. ¶ Item neque videtur obtare si forsitan miles aliquis insequens familiam fugitiui percussit, uti vidi de facto, & allegabatur quod ex quo pro illius iniuria poterat dominus agere, de appell. cap. dilect. de priuileg. capit. auctorita. l. e. dicatur, quod dominus sit offensus, ꝑ regulam Barcho. in dicto. §. quod illici. Nam potest dici, quod illa iniuria irrogata in personam famulo, nō est irrogata in personam domini, quoniam alia persona est, & sic vna sub alia non comprehenditur, ut. l. si ista stipulatos. §. grifogonus ff. de verborum obligation. Et sic dici non potest, quod ex tali ꝑ iniuria famulo irrogata actio competat domino proprio nomine, ut exigit Barcho. in dicto. §. quod illici. Nam clarum est, ut dicit Innocen. in dicto capit. dilectus, de appella. quod dominus non potest agere personali actione, ꝑ actione famulo competentura,

quia sua principaliter interest, igitur ex tali iniuria famulo irrogata, non potest dici offensa in personam domini inferri, maxime ad effectum talem penam imponendi. Sed contra hoc facit, quia iniuria est irrogata contemplatione domini famulo. Et sic proprio nomine videtur illum dominum posse agere, ad hoc quod notat Innocen. & Hostien. in dicto capit. dilect. de appella. & recitat gloss. ordinaria, in capit. auctorita. de priuileg. libro. 6. & ideò in hoc casu cogita. Sed ꝑ principali dubio videtur dictum militem non incurrisse crimen prodicionis, nam vides quod aliæ iniuriæ, tam verbales quam aliz, iure ordinario fororum pecuniariter puniuntur, & hæc est illorum pena ordinaria. Sed iniuria in personam militis irrogata est mors, & prodicionis pena. Et si dicamus quod ex ista iniuria non in corpus irrogata habeat pena ꝑ arbitrari, nō poterat arbitrari tanta quanta est ordinaria, & sic nō habet locum, quod no. gl. in §. in summa, insti. de iureiu. qd ubi pena venit in arbitrio, potest usque ad mortem arbitrari, quia istud limitatur nisi quando ordinaria erat mors: quia tunc arbitrium nunquam ascendit ad ordinariam statutam, ista est gloss. singularis, in cap. inquisitionis. gloss. 3. de actionibus, quam nota & tene menti, quia multum seruit, per quam dicit domi. Anton. de Butrio in dicto capit. inquisitionis, quod ubi loco ordinariæ penæ, relinquitur pena ad arbitrium iudicantis, iudex potest arbitrari usque ad quantitatem penæ ordinariæ, cuius loco arbitraria ordinaria est irrogata, sed non potest illam imponere, quod ualde nota: & notandum est, quoniam multum limitat dictam gloss. in. §. in summa. Quid dices in tam periculoso dubio, non est nostrum hoc decidere, quoniam fuit in facto inter magnates, & absit ut quod princeps noluit condemnare, ego absoluam, sed colligere ex predictis. Sed quia non est bonum etiam eis dare incentiuum delinquendi, uolo allegare duas rationes contra talia amodo attentantes & quod incurrant penam fori: Nam princeps inter istos milites & honoratos sine diffidamentis bellum gerere prohibuit, quasi pacem inter illos ponendo, dum non sunt in diffidamentis, sed pax rumpitur, per quamcunque iniuriam, ergo & per istam, ut in feudis de pace tenenda & iuramento firmanda. §. iniuria. Quinimo & per furtum, ut in. §. si quis quinque solidos, de pace tenenda & eius violatoribus. Et tamen furtum non est iniuria ꝑ personalis neque offensa ad personam, sed offensa simpliciter, & venit in contractu pacis, quicquid dixerit Barcho. in. l. verum, de furtis. ¶ Item quia iniuria quæ non cadit in speciale nomen delicti, tamen cadit in atrocitatem facti, & potest capitaliter puniri, ut dicit Baldus in. §. iniuria, de pace tenenda & iuramento firmanda. Et sic videtur, quod hæc atrox iniuria potest

43 sit sic capitaliter puniri. Sed aduerte, quia ibi loquitur de iniuria iudici irrogata, quæ sapit
44 † crimen læsæ maiestatis; & hoc quo ad ultimam rationem, quo ad primam fori iniuriam non deliberate considerauerunt, quo ad incurrendam illam pœnam, quia pro damno bonis illato solam pœnam perditionis medietatis bonorum posuerunt, sed est verum post diffidatam: sed quid iuris, ante cognita per prædicta.

¶ **EX PRAEDICTIS** videre satis potes, quando diffidamēta vel duella a foro permittantur. Sed in his casib. nisi princeps permitteret, malefaceret vel sui etiā officiales, & grauarēt nisi illos excusarēt trengis a principe inditis, uti diximus supra, & in casu a foro permisso, neque diffidans neq; diffidatus possunt capi, quia iure permittente, id faciunt: minus pater eorum vel filius vel frater, ut in rubro & nigro. C. ne filius pro patre, & id etiā est de foro, nisi diffidatus uelit firmare de iure, quia tunc necessario est asscurandus a diffidamentis, & iudex potest illum capere, & suo casu bannire, iuxta formam fori. Si caualer o proho de marge, & de creua, & in foro fem, fur, non. de malefactor. ¶ Sed nunquid cum filius uult sine diffidamentis, guerram facere, uel non uult asscurare, poterit ne pater illius, qui eum habet in potestate capi citra grauamen? uidetur quod non, per regulam prædictam, sed uideretur contrarium, quia pater † habet quodammodo quãdam ciuilem iurisdictionem in filiū ex patria potestate, quia antiquitus poterat illos necare, ut notatur in l. in suis. ff. de liberis & posthu. hodie autem potest illum corrigere & emendare, ut C. de emendatione propinquorum. lege, vna. sic debet eum facere uiuere, secundum legem terræ, quod si non faciat, ipse plecti poterit quemadmodum iudex ex iustis denegans, imo & illius subditi quandoque plectuntur, ut in capi. dominus deus noster. 23. quæst. secund. & hoc sentit forus primus, ne filius pro patre, quia loquitur de filio emancipato quasi pro filio in potestate, quo ad hæc quæ ipse potest & debet facere ex lege, patri teneatur. Si autem non haberet filium in potestate, & iuraret illū habere non posse non esset in fatiga. Et sic non debet portare iniquitatem filij, nec contra. Deuteronomi. 24. capi. C. de pœnis. sanximus: nam pœna suos debet tenere auctores. Sed pone, quodam magnus Baro alium diffidauit propter quod tota ciuitas ex dictis diffidamentis turbata est forte, regnum, quod quasi ruit in duas partes: princeps uel præses uidens rempublicam lædi eos capit, & uult eos ad pacem cogere uel eijcere eos de ciuitate & uillis regis: queritur an ex hoc milites possint conqueri, uel dicere se grauatos, cum neque de foro neque de iure cogendi sint ad pacem, quia solum rancorem tenentur quis remittere in foro conscientie, ad hoc
46 inlitur. de iniuriis. §. finali. † Et quia iudex

hortari potest partes ad concordiam, non compellere; ad hoc quod notat archidiacon. in capi. discordantes. §. dign. & Guillelm. de Cug. C. de sententiis. lege, stipulatione: Ad hoc quod notatur in capi. uos sancto. 15. quæstion. 6. Aduerte, siquidem unus istorum est iniuriatus, & iudex etiam talem iniuriam non puniuit, sed restat impunita: & tunc interponere se debet iudex & hortari: cogere autem ad pacem neque de iure neque de foro nequit, & sic procedant proximè dicta. Si autem iudex puniit dictam iniuriam per se uel pcessum, uel iam est punita de iure & de foro potest cogere ad pacem. de foro clarum est, quia ex quo unus uult stare iuri, guerra non est permissa in dicto foro, fem, fur, no. de malefactor. de iure pari forma, nã ex quo iniuria est punita, iudex potest partes cogere ad concordiam. Et hoc est quod singulariter Bald. scribit in lege, transigere. C. de transact. dicens, quod iudex non debet in criminalibus intromittere se ad concordiam, antequam puniat, post punitionem autem potest studere ad concordiam, & ita dicit quod habent quidam in Laquisimum, de usufruct. per Iacobum Butriga. Et cum hoc temperamento debes intelligere, quod notat idem Bald. in dicta l. xquisimum, dicens, quod iudex post delictum commissum debet potius studere ad uindictam quam pacisci, ne delicta remaneant impunita, de publicanis. l. licitatio. §. quod illicitur. Si autem non est contentio inter istos magnates propter iniuriam, sed ob aliam causam uoluntariam: uel propter uerba, uel ex quacunque alia causa, quam iudex non posset media iustitia terminare & subleuare, ex quo sūt in diffidamentis a lege regni pmissis, non posset eos ad pacem cogere. Sed quia status publicus, turbari uidetur, propter istorum contentionem posset eos extra ciuitates & uillas regias proicere pœnis & multis inditis, & si essent inobedientes capere, ad hoc cognouit. ff. de officio præsidis, per quam legem probatur quod præses debet studere ad generalem pacem, & quietem prouincie sibi decretam. ad hoc. l. prima. §. quies, ff. de officio præfecti urb. unde dicit ibi Bald. quod regens prouinciam uel ciuitatem, debet subditos conseruare in pace, & debet rumores impedire, & subditos ad quietem uiuendi non solum hortari, sed cogere. Nam plerūque status † publicus ex priuato turbatur, allegat. ff. de captiuis. l. si quis ingenuam. §. in ciuilibus. Et ideo dicit ibi Bartol. in dicto. §. in ciuilibus, quod priores qui habent arbitrium super bono & statu pacifico ciuitatis possunt facere statuta, ut collantur bene, & distinctiones inter ciues, quia per hoc status rei publice læditur, secundum Bart. Sed si causa istius discordie uel distinctionis esset aliqd
47 antiquum litigium & intricatum in facto uel
48 in iure. † Et tunc princeps posset cogere partes,

Speculum Principum, Petri Bellugæ.

tes, scilicet istos magnates ad compromittendum pacem. Ad hoc allego tibi casum, in capi placuit. 100. distin. ad hoc quod notat Bald. in dicta. l. exquisitum. ff. de usufruct. Et maxime hoc dicimus in principe, qui maiorem potestatem habet super ijs concordis & compulsionibus, quam alius inferior, ad hoc capit. cum inter Rubrica de elect. & quod ibi notat Ioannes Andr. eodem titu. capitu. venerabilem. Alij autem inferiores iudices possunt terrere partes & comminare de sententia ferenda contra illos nisi componant. Ad hoc quod not. Hostien. in summa, de dilationibus. §. primo, uersic. & nota, & §. ex quibus, in fine columnæ. An autem iudex in ciuilibus questionibus, iusta & salua conscientia possunt ad concordiam laborare, conclusio est, quod in dubiis questionibus. iusta & salua conscientia laborat. Si autem clare liquet, de iure vnus partis, non debet laborare nisi alie circumstantie adsint, de quo dicendum ut per Guillelmum, in speculo de præparat. iudiciorum. §. primo, uersicu. ceterum, & uersicu. sed quid, & ibi Ioannes Andr. in addi. ad spec. & uide, quod late scribit dom. in. Anton. de Butriu. in capitulo. primo, de mutuis petitionibus, ubi uide.

CAMILLI BORRELLI ADDITIO.

- a ¶ **P V G N A**] Duellum prohibitum est in hoc regno. ut in cõstit. regni. Monomachiam. ubi And. de lser. & Matthe. de Afflic. & larè per Paridem de Puteo in tract. de re militari, per totum. & per Andr. Alciatum in tract. de singul. certamine per totum.
- b ¶ **A R M I S**] Armorum asportatio que, & quando, & quibus modis & quando licitum est. Vide plenè dom. Julium Clarum in pract. crimin. 2. per totum. do. Franc. Bursat. in consil. 77. omiffa num. 10. uolu. 1. Petrum Duennæ. in regu. 55. do. Roland. à ualle in consil. 3. quod nobilibus per totum uolu. 2. do. Federicus Scotus in consil. 12. de cõ. nune. 18. libr. 4. tomo. 1. Et plenius quam alius quispiam ego dico alibi, & uidebitis deo uolente.
- c ¶ **D E C L E R I C O V I O.**] Vult dicere de pace tenend. §. si rusticus. uersicu. si miles.
- d ¶ **D E D O M O**] Vide doc. in l. pronuntiatio. ff. de uerborum signi. Florian. in l. qui testamentum. ff. de proba. Ioanna. de Platea. in l. si senator. C. de dignitat. libro. 12. Andr. de lseru. in cap. 1. si de feud. fuerit conuo. defuncti. Philipp. Francisc. in cap. prim. de scismat. libr. 6. Benedic. Capra in consil. 80. Punctos. Corn. in consil. 169. uolu. 3. socin. in consil. 102. uifis colum. 4. uolumi. 3. dixi ego supra Rubr. 7. in uersu. de spurjs.
- e ¶ **P O R T A R E A R M A**] Parto. in tract. de insign. & arma: & in l. fin. C. de uerborum signific. Anton. de Butr. Card. & alij in cap. per uenerabilem. extra qui fil. iunt legic. Anton. de Butr. in consil. 54. Bald. in l. huius. ff. de his qui sunt sui vel alien. plenissime Andr. Tiraquel. in tract. de nobilitate. cap. 15. num. 13. ego dixi ubi supra Rubr. 7. in uersicu. de spurjs.
- f ¶ **V E R B I S**] Ideo Aristoteles libr. primo, Perihermenas, dicit quod uerba sunt eorum, que sunt in anima passionum notæ. Inde illud Matthei. c. 13. ex abundantia cordis os loquitur. Vbi Nicolaus Iyra. dicit quod Ver-

bam exterius est significatiuum interioris. Inde Matthei. c. 15. que de ore procedunt de corde exeunt. Oratio. n. est mentis interpres. Cicero. de legib. lib. 1. & abundantius alibi nonnulla estudimus.

- g ¶ **A T T E N T A T V M**] An & quando delictum attentatum, & non consummatum puniatur, & qua pena habui in facto pro quodam qui præparauerat Venenum, & dedit crateram in manu, & demum pœnitentia ductus reaccepit, & consului: Videri potest in Confineo, 7. ubi plenè. & plenius dixi & consului in causa attentati Assassini pro Iacobo Catalano Laquedonensi inquisito contra quem officialis illius ciuitatis protulit uotum de torquendo, à quo introduxi appellationem in Regio Auditorio, & ibi, & uoce, & scriptis pro cliente obtinui hoc anno 1576. apparebit ex consilio meo.

Camillus Borrellus.

De præconijs factis, de docendo titulos possessionis. Rubrica.

In. §. Perquam durum.

S V M M A R I V M.

- 1 Possessor non tenetur docere de titulo.
- 2 Princeps fundat intentionem de iure communi.
- 3 Possidentes ea que sunt in regno, uidentur contra ius possidere.
- 4 Patrimonium duplex habet princeps.
- 5 Omnis pena fisco applicanda, dicitur criminalis.
- 6 Fiscus est saccus Cesaris.
- 7 Fiscus non potest alienare, & de euisione illius.
- 8 Pontem in flumine publico, nulli facere licet.
- 9 Que publica sunt, princeps potest concedere.
- 10 Flumina nauigalia sunt principis.
- 11 Molendina in flumine publico edificata, sunt principis.
- 12 Portus manufactus est edificantis.
- 13 Ius nauigandi, non præscribitur.
- 14 Concessio principis, intelligitur sine alterius præiudicio.
- 15 Insula maris, sint regie iurisdictionis.
- 16 Possessor sine ordine iudiciario non est ordinandus.
- 17 Contra fiscum, non præscribitur.
- 18 Emphiteosis & census præstatio, est genus seruitutis.
- 19 Emphiteota non potest cogi, ad docendum de titulo.
- 20 Solutio pensionis quid arguat.

PER QVAM durum uisum est militibus, & grauaminis illati quod aliquando fuit factum per dominum regem & suos officiales, madado præconijs, ut ostenderent titulos suarum possessionum, saltim eorum que patrimonialia fuerunt vel ut regalia semel a principe detenta, alias que procedetur ad occupationem uel incorporationem. Et aduerte, quia quilibet prima facie diceret hoc grauamen esse, & contra foros & iura, prouti est sic in abstracto considerato. dubio quia

De præconijs fact. &c. Rub. 28. In §. Perquam. 149

1 quia de iure possessor cogi non potest ad ostē-
 2 dendum titulu suæ possessionis, in l. cogi^a. C. de peti. hæredi. & in foro primo, eodem titulo. Sed aduerte, quoniam q̄ principē forsan mo-
 3 uerunt, & suos officiales sunt hæc, quoniã prin-
 ceps in suo regno fundat intentionem suam, de iure communi. ut notat Innocen. & Ioannes Andr. in ca. minis, de iureiur. licet contrarium uideatur innuere Hostien. in ca. dilecto, de of-
 4 ficio archidiacono. de quo tamen quid iuris sit, uide quę scripsi isto titu. §. restat. uersicu. aliud, ad hoc facit. 8. distin. quo iure, † Metito ergo
 5 qui ea quę sunt in regno possident, uidentur econtra ius possidere, de restit. spolia. ad deci-
 6 mas. libr. 6. merito coguntur titulum ostende-
 re, de offi. ordin. capi. ordinarij. lib. 6. Maximè si illa quę sunt per priuatos possessa. sint fiscalia uel patrimonialia principis, quę per priuatum
 7 possideri nequeunt. Et scias ut hanc materiam ab intrinseco fundamento uideas, quòd prin-
 ceps habet duplex patrimonium, vnum fiscalē seu camerę fiscalis, ut introitus & exitus ca-
 8 merę fiscalis, & ad istud patrimoniu pertinet quicquid ciuilitèr uel criminaliter ipso facto uel per sententiam confiscatur, ut ff. de iure fisci. l. prima, & leg. imperatores, imo generaliter
 9 potest dici quòd omnis pœna fisco † applicā-
 da dicitur fiscalis, arg. notatorum, per Innocen. in capi. primo, de testibus cogendis. sicut dicitur criminalis^b quę fisco applicatur. l. agraria, de termino amoto, & quòd notatur in l. qui sepulcra, de sepulcro uiolato. ¶ Item dicitur fiscalis confiscatio, ut uectigalis, quę fit ipso iure. ff. de public. l. commissã, & in aucten. de incest. nup. Et hæc materia in scãdi, seu iura fisci dis-
 10 peria est per corpus iuris. C. de iure fisci, & C. de priuilegio fisci. Et ad istam cameram fiscalē pertinent, quę auferuntur indignis, & fisco applicātur, in l. hereditas. C. de ijs quibus ut indign. C. de fideicommi. l. eam quam. Et dicit notabiliter Bald. super Rubri. C. de priuilegio fisci, quòd ad fiscum propriè non dicuntur pertinere, nisi illa quę imbutantur uel incorporantur ei, quia fiscus idem est q̄ saccus † Cæsaris^c uel regis, ut nota. C. de actua. & numera. l. e. & in prouincijs. Aliud est patrimon. principis, quod patrimoniale appellatur, ut sunt illa quę sunt in æterno rei publicę, id est principis patrimonio. Ad hoc. ff. de iure fisci. l. & in fraudē. §. neque. Et ista sunt propria principis, & regaliz appellantur, sicut tributa, & alia quę ad itatum imperij pertinet, de quibus in usibus feudorum, quę sunt regaliz, & hanc sentit Bald. in leg. prima. C. de hæred. uel actio. uend. Et idem uidetur sentire, in dicta Rubri. C. de priuilegio fisci. Et dicit Bald. in dicta. l. quod iura camerę
 11 fiska. cōsistūt in conferuando: vnde fiscus † nō potest alienare, nisi præcio soluto, & non potest peruenire nomine euctionis, nisi simplum & si
 12 amplius promittatur non tenetur nisi ad sim-

plum. ff. de iure fisci. l. si procurator. ¶ Item nequit alienare nisi cum solemnitatibus, de quibus in l. 3. & l. si tempora, & l. si duplex. C. de iure fisci, libr. 10. & in pluribus alijs, quę ibi enumerat, quę uide per te, & nota illa, quia bona sunt quodammodo quædam camera fiscalis & patrimonialis priuilegiata. Sed uideamus quę sunt proprie patrimonialia principis, ad hoc uideamus cum sunt penes alium priuatu: qd iuris in presenti dubio si cogetur ad illius titulum ostendendum. Et certe ad uidenda ista iura patrimonialia, q̄ regaliz appellantur, tu potes uidere duos tex. Primum, primo Regum, c. 8. ibi, hoc ius regis erit. Secundum, in capi. primo, quę sunt regaliz in usibus feud. qui tex. passim commemorant, & fiscalia & patrimonialia, & omnia sunt regalia. Et ibi. 2. 3. numerantur, quę regaliz appellantur alamaniz uia publicę flumina nauigabilia, & illa ex quibus nauigabilia fiūt, portus ribatica uectigalia mul-
 13 tæ & pœnæ bona uacantia & quę ab indignis auferuntur. ¶ Item bona contrahentium incestas nuptias condemnatorum bona, angaria, perangaria & præstantiorum & nauium præstationes, & extraordinaria collatio potestas constituendorum magistratuum argentarię, & palatia ciuitatum assueta, redditus piscium & siluarum, & bona de læsa maiestate, condemnatorum, & dimidium thesauri inuenti, hæc sola dinumerat ibi tex. Sed tu potes donare vnã bonam regulam, quod quicquid ad principē pertinet & est in suo patrimonio sine coeessione pōtificum uel aliorum, est regalia, ut no. Ioan. Monachi, in capi. generali, de elect. libro. 6. & Bald. in feud. episcopum abbatem uel abbatis-
 14 tiffam feud. plebis dare nō posse. Sed quia plura sunt non specificata per interpretatorem, in dicto feud. quę sunt regaliz. de aliquib. uideamus. ¶ Et primo de ponte uel iure pontagij, & certe istud est regalia, quia in flumine publico
 15 nulli licet facere † pontem ut sic ambas ripas possideat. ff. de fluminibus. l. finali, nisi a principe concedatur: Quamquidem concessionem princeps potest facere, imo & ipsa flumina potest concedere, quia quę publica sunt, princeps potest † concedere, de rerum diui. l. sacra. §. sciendum, & si concessum est flumē poterit is cui concessum est colligere passagium, ibi consuetum colligi: quia solo coheret, & quæ uidetur in pleno dominio esse concessum, secundum Bald. in Rubric. ff. de rerum diui. Et sicut
 16 flumina † nauigabilia sunt principis, ut nota. Dy. in leg. quominus. de fluminibus. auctori. & potestate, sicut & iura, quę pro eorum passagio exiguntur, ut pontagium uel barcagium. Scias tamen, quòd si pontagium est cōcessum, quòd exigat in tali pōte a principe, quod mutato ponte perditur, quo ad illud ius exigēdi, quia iam est alius pons, argum. ff. de eo quod certo loco. l. 3. §. Idem Iulia. & l. finali, de seruit. ruti.

Speculum Principum, Petri Bellugæ.

rasti, prædiorum faciunt no. per Barto. in dicta
 l. quo minus, de fluminibus, in 17. quæst. & per
 Bald. in dicta Rubrica. secus si dirupto ponte
 reedificaretur, facit iuxta de iudic. capit. con-
 sultuit, & omnia alia iura passagij & alia que di-
 uersis nominibus nuncupantur, secundum co-
 suetudinem regionis principum sunt, ut C. no-
 ua. ue. le. 2. & in l. uectigalia. ff. de publicanis, p
 Bartol. in capitu. super quibusdam, de uerbo-
 rum signifi. & sic regaliz, † Item & molendina,
 11 q̄ in flumine publico sunt edificata, sunt prin-
 cipis, quia in publico nullus ædificare potest,
 sine iussu & licentia principis, aliàs quòd ædi-
 ficatur, cedit solo & est principis, ad hoc not. p
 Barto. in l. lapilli, de rerum diui. & in Rubr. eo-
 dem titu. Nam quamuis domini riparum flu-
 minis, possint constituere ibi molendina, in ip-
 sis propriis ripis nisi diuertant aquam, uel ali-
 quo modo impedirent usum nauigandi uel pis-
 candi, non tamen in flumine possunt id ædifi-
 care, ut dicit ibi Bal. & in l. lapilli, eodem titu.
 quia per hoc nauigatio impediretur, quæ est
 publica. Sed contra id uidetur facere quòd no.
 Barto. in repe. dictz. l. quominus, de fluminib.
 dicēs quòd ea quæ ædificantur in flumine pu-
 blico, si sunt ædificantis, tamen idem ipse sub-
 dit, quòd quædam licet facere & habere si per
 hoc iter uel nauigiū nō sit deterius & sine uici-
 norum incommodo quasi iuuans, quòd licet
 quis in flumine publico possit quid facere &
 ædificare. & sic quòd ædificatum est ædifican-
 tis, sicut nauis. ff. de acquir. rerum dominio, ta-
 men quòd in publico ædificatur ad tollendum
 nauigationem est principis, uel illius cui prin-
 ceps concessit, quia potest totum flumen con-
 12 cedere, ut uidisti: simile uidemus ī portū † ma-
 nu factu, quia est ædificatis. Sed portus est pu-
 blicus, & ius ex eo est regium, quia regalia, ut
 in dicto capi. quæ sunt regalia, & hoc etiā ui-
 detur sentire Bald. licet non ita clare, in di. Ru-
 brica. ff. de rerum diui. Sed idem Bart. in l. flu-
 minum, de danno infect. uidetur aliter dicere,
 dicens quòd ædificium quòd in flumine pu-
 blico quo cooperit aqua tunc usus ad rigandū
 uel ad alia necessaria est ædificantis, proprietas
 autem remanet publica. Si autem non co-
 operiatur aqua, sed est supra aquam, ita quòd
 faciat insulam, tunc est illius qui ædificauit, al-
 legat. l. penultim. ff. de acquir. rerum dominio,
 & sic in proprietate & usu. Non tamen credas
 ad impediendam nauigationem, quia quo ad
 hoc semper locus remanet publicus, ut uoluit
 gloss. singul. in dicta. l. fluminum. Et sic pertrā-
 sit Bald. in feud. de controuer. inuesti. capitulo
 primo. §. si quis, de manso. Et hæc possunt ser-
 uire ad acuta uel represias, quæ fiunt in flumi-
 ne nauigabili, nam siquidem fiunt sine princi-
 pis auctoritate ad usum rigandi, uel alia neces-
 saria, certè ex quo non resultat aliquid ædificij
 supra aquam quasi insula publica sunt, & non

possunt impedire nauigationem, quia ius ex
 ea principis est, & usus aquæ communis, & ta-
 les dicta acuta ponentes non prescribunt, quia
 iuri facultatis quòd habet populus nauigandi
 13 † non prescribitur. ff. de uia publica. l. uia pu-
 blicam. Neque si princeps concederet licentiā
 faciendi, uideretur prohibitus usus nauigan-
 14 di, quia concessio † intelligitur sine præiudi-
 cio iuris alieni. l. secunda. §. merito. ff. ne quid
 in loco publico. nisi id expressè cōcederet pri-
 ceps, quia tunc possit flumen concedere, mul-
 15 to fortius impedire usum nauigationis. † Itē
 & insulæ maris sunt regie iurisdictionis, ut
 l. insulæ, de iudic. & notatur in l. illicitas. §. qui
 vniuersas, de officio præsidis. & nō sunt patri-
 moniales si sunt desertæ, imo occupati & ædi-
 ficanti acquirerentur. ff. de acquirendo rerum
 dominio. l. adeo. §. insula, dum tamen illas pos-
 sit sustinere, aliàs occupare non dicitur, ex quo
 non potest conseruare. ff. de acquir. rerum do-
 minio. l. 3. §. in laqueū. Si autem sunt populate,
 sunt patrimoniales, & in patrimonio, ut Cici-
 lia, Cerdenia, Maiorita & similes: Ad hoc cle-
 pastoralis, de re iudic. & q̄ ibi not. ¶ Item do-
 mus assueta in ciuitate, ut regalis & alfondi-
 cum, sunt principis regaliz, pōdera mercium,
 ut ius in eis, parcella & piscateriaz, & alia q̄ in
 publico sunt constructa indicta, & superindicta,
 & alia quæ principes soliti sunt possidere
 aliquotiens in pleno dominio, aliquotiens in
 directo recognoscendo eum in dominum di-
 rectum priuati, ut de ijs & aliis potes plene ui-
 dere, in locis desuper allegatis. Nunc pone: ali-
 quis miles uel alius possidet aliquid de rega-
 liis prædictis, ut puta portum in mari, uel ius
 exigendi porteria uel passagia, uel aliquid de
 suprædictis, in quibus, ut regalia princeps fun-
 dat intētionem, uti diximus, & quia soli prin-
 cipi sunt reseruata, merito a singularibus ui-
 dentur esse exēpta. C. de decurionibus. l. eua-
 cuatum, libro. 10. C. noua ueg. l. 2. & in le. apud
 Iulianum, in fin. ff. delegat. prim. Et sic merito
 uidetur, quòd sic principis & fisci prerogatiua
 talia possident contra ius commune, & con-
 tra principem cogantur titulū docere. Ad hoc
 dictum, cap. ordinarij, de offic. ordin. & c. apit.
 ad decimas, de restitu. spolia. libro. 6. Aduerte
 aut tales possessores prætendunt illa talia uel
 res possidere, ut pro iure suo priuato, ad eorū
 priuatam utilitatem, quòd possunt ex princi-
 pum concessionibus, uel per longissimam &
 præscriptam consuetudinem, de diuersis & tē-
 porib. præscrip. l. si quisquam. ff. & l. sane si ma-
 ris. ff. de iniurijs, & capitu. super quibusdam, de
 uerborum signifi. per quam indubie in talibus
 queritur ius. Et ex quo est tanti temporis, non
 requiritur etiā scientia & patientia princi-
 pis, ut not. per glo. l. hoc iure. §. ductus aque. ff.
 de aqua quotid. & æsti. aut possident, ut pro
 iure emphyteotico principem in directum, do-
 minium.

minium recognoscendo & se, ut emphiteu-
 ticas. Primo casu ex quo isti possessores sunt ca-
 paces talia possidendi ex principum cōcessio-
 nibus, & antiqua consuetudine non coguntur
 docere de titulo, de foro, neque de iure per fo-
 rum primum allegatum, de petitione heredita-
 tatis, & per dictam. l. cogi. C. de peti. heredita-
 tur. Sed si princeps id petere uel auocare uult
 ab eis, sua martelis currat data facultate defen-
 dendi. C. de iure fisci. l. facultas, libro. 10. Et ad
 hoc optimè facit q̄ no. Barto. in l. 2. C. de privi-
 leg. domus augusti. Neq; obstat quòd princeps
 & sui officiales plerumque faciunt, q̄ se reos
 constituunt. & alios actores occupando prius,
 ut dat pro cautela Oldradus, in suis consilijs,
 consilio. 84. allegat quòd notat Innocen. in cap.
 ex parte, in princip. de uerborum sig. quia hoc
 est cum notorie constat, de improba, detinen.
 possessionem, aliàs quis sine ordine iudica-
 16 rio † non est spoliandus sua possessione. C. ad l.
 Julia. deni publica. l. si quis a se fundum, de re-
 stitu. spolia. capit. ad decimas, libro. 6. & quod
 nota. in capi. constitutus, de filiis præbitero-
 rum, & late per dominum Anton. de Butri. in
 cap. de literis, de restitu. spoli. Et si contrarium
 princeps faceret, & grauaret, & simili modo sui
 officiales, & talia solent principes reformare
 grauamina, maximè nostri reges, qui auxilio
 sui boni & fidelis populi a manibus paganorū
 regna eruerunt, ut dicit glossa in cap. Adrianus,
 63. di. & sic digni, ut aliqua de suis regalijs pos-
 sideant, & in eis non debent inquietari, quia
 suorum sanguis est titulus, sufficit quòd ab an-
 tiquo talia possideant, arg. de officio ordina.
 capi. dilecto, & ibi uide Ioan. And. qui remittit
 ad Holtie. in summa, de præscrip. in §. quæ exi-
 guntur sub capi. quantum. ¶ Tu tamen aduo-
 17 catus, qui super iis formas, de iure uel eas ordi-
 nas non innitere solæ possessioni seu p̄scriptio-
 ni, quia contra † fiscum non p̄scribitur. C. de
 p̄scri. 30. uel 40. annorum. l. comperit, sed lō-
 gæ consuetudini, & p̄scriptioni, cuius ini-
 tij memoria in contrarium non existit, iuxta
 capi. super quibusdam, de uerborum significa.
 iuxta notata, in l. si quisquam, de diuictis & tē-
 por. p̄scrip. & in l. sane si mare, de iniur. in gl.
 Et quia in alia p̄scriptione haberes probare
 scientiam & patiētiam principis, quòd in hac
 non requiritur, ut in glo. in l. hoc iure, §. ductus
 aquæ, de aqua quoti. & ætiu. ad hoc uide. l. ui-
 ros, & quòd ibi not. C. de diuers. offic. & appa-
 ritoribus, libro 12. Si autem priuatus aliquam
 de iis regalijs in emphiteusim uel feudum a
 principe se cognoscit tenere, & tunc princeps,
 ut directus dominus poterit cogere talem em-
 phiteutam, ad docendum titulum suæ emphi-
 teusis & instrumēta acapiti. Et hoc tenet spe-
 culator, in titu. de iure emphiteutico, uersicul.
 18 141. & est ratio, quia & † emphiteusis & census
 præstatio est genus seruitutis. Et cū agitur pro

aliqua seruitute contra aliquem habet uidere,
 quis petitoris & quis possessoris partes obti-
 neat, ut. l. sicuti. §. sed si queratur. ff. de serui. ven-
 dicitur. Si uerò quis partes possessoris obtineat
 iste habeat plura auxilia, tamen sustinet partē
 actoris quo ad hoc, quòd habet probare sibi cō-
 stitutam seruitutem, nā certum est quòd a prin-
 cipio ista in emphiteosim donata, uti asserua-
 tur, erant libera, & in principis patrimonio, &
 talia p̄sumuntur similiter, nisi contrariū pro-
 betur, arg. C. de proba. l. sine possidetur, de pig.
 ac. l. nec creditores, ita not. glo. in dicto. §. Sed
 19 si queratur, † Item & quòd emphiteota possit
 compelli ad ostendendum titulum uidetur ca-
 sus cum glo. ff. de censibus. l. prima, glo. prima,
 & de actionibus empti. l. tutius, & hoc not. glo.
 C. quando & quibus, quarta pars uidetur. l. 2. su-
 per uerbo iurata fide, lib. 10. pro hoc etiam glo.
 in feud. de prohib. feu. ali. §. illud, super uerbo
 nisi requisitus, ad quod. C. de fideicommiss. l.
 instr. & quòd ibi not. de quo uide Iacobum de
 Beluifo, in capitu. uasallus, si de feudo fertur
 contro. & dic. ut ibi notatur. Sed nunquid
 sufficit emphiteotis, quòd dicant principi,
 quòd tanto tempore præstiterunt censum ip-
 si & p̄decessores sui, ex quibus ius emphi-
 teoticum legitime constitutum p̄sumitur. Et
 quòd alium titulum ostendere non tenentur,
 quia ex quo princeps passus est tanto tempo-
 re sibi solui, ut domino rei emphiteoticæ sibi
 p̄iudicasse uidetur. C. de dona. l. si functiones,
 & l. censualis. C. de dona. & quòd ibi notatur,
 quasi ex tacita donatione. ¶ Item quia quæ ad-
 modum princeps posset contra priuatum extē-
 dere emphiteosim, ex longa p̄statione. C. de
 pact. l. si certis annis. ff. de usur. cum de in re uer-
 so, d. allegato tit. ex longa p̄statione pro eo
 p̄sumitur, de censibus. capi. peruenit, de elect.
 quærelam, & cap. cum ecclesia sutrina, de causa
 posse. & proprie. & quòd ut ubiq̄ not. dic ne
 constituam ius iniquum & contra principē pri-
 uatus tueatur. C. de litibus & fructuum expen-
 sis. l. si. C. de iudicis. l. die sabbato, & quòd not.
 in. l. prima. C. quod quisque iuris. ff. ¶ In contra-
 rium tamen & pro principe facit, quia quam-
 uis soluam censum tanquam emphiteotam re-
 ferendo me ad antiquum contractum, non em-
 phiteoticum non constituo emphiteosim, quia
 error in origine apparet, qui constituit errorem
 in processu, & sic facit deficere censum, & ideo
 tunc dici potest a primordio tituli posterior re-
 formetur euentus, ut. l. prima. C. de impo. loc.
 descriptione, lib. 10. facit quòd nota. ff. de usur.
 l. cum de in rem uerso, in gl. & C. de pact. l. si cer-
 tis annis, & dicit Bald. pendere de facto, in. l. nō
 idcirco. C. de iure & facti igno. Si ergo talis p̄-
 statio non iuaret principem neq; priuatum
 contra eum. Quinimo posito quòd esset facta
 expressa recognitio domini directi, per emphi-
 teotam, non per hoc uideretur dominium esse
 transla-

ORI . . . Speculum Principum, Petri Bellugæ.

translatum in principem; neque per hoc posset etiam præsupponi contractum emphiteuticum esse constitutum, quia ex tali recognitione resultat fictus titulus, & ficta traditio, quæ non sunt habiles ad translationem dominij, ut l. ei a quo, & l. si aliquam rem. ff. de acquir. poss. Si ergo hoc principem non iuuat in domino directo neque priuatum in utili. Et sic alio titulo opus est, quid dicendum, uideretur, quod si de iis solutionibus diutine præstitis cõstet, quod factis ad confirmandum possessorem, & illum iustificandum sufficiat, ad hoc. l. litibus, & C. de agricolis, & censitis, & dicit Bal. in l. cum falsa. C. de iuris & facti igno. q. eo ipso quod fit præstatio sub nomine pensionis, uideretur fieri formiter, quia de necessitate sequi uideretur quod fuerit locatio uel cõtractus emphiteuticarius, allegat ad hoc notata, in l. 1. §. 1. ff. de superficiebus, & in l. si quis ante. ff. de acquir. poss. Et dicit Bal. ubi supra, quod talis præstatio facit probationem. Et nisi contrarium probaretur per libros antiquos, uel alias legitimè, talis præstatio uel recognitio habetur pro ueritate. Et sic pariat possessorem quo ad utrũq., & ad dominum regem & priuatum. ff. de serui. l. quotiens, cum similibus, et sic tali casu uideretur quod de titulo isto modo fiat fides per annuas præstationes, ut de re emphiteutica, & maximè si de ultimis. C. de apochis publicis. Iam fortius, si ultimis præstationibus & apochis mediis, & primis, fiat fides, quia ex iis præsumitur cõtinuata solutio, secundum gloss. auream, in capi. uolumus. 16. quæst. 4. & quod notat Barro. in l. celsus, de usucap. Et nota ista, quia dubito quod melius nunquam audiueris.

CAMILLI BORRELLI

ADDITIO.

- 10/
- a [L. COGI] De materia huius tex. uide quæ dixi supra in Rub. 17. §. restat. in uer. l. cogi.
  - b [CRIMINALIS] An & quando poena quæ applicatur fisco dicatur criminalis dixi plenè in Regia Aragonum. §. 2. in gloss. 1. per totum. ubi me remitto.
  - c [QVOD SACCVS CAESARIS] Et ideo fiscus appellari solet Bursa male acquiritorũ, inde illud Plinij Nepotis in Panegyrico Traiani Cæsaris. sæpius, inquit vincitur fiscus, cuius mala causa nunquã est, nisi sub bono principe; fiscus autem uerè dicatur principis, contra ærariũ uerò populi, ut patet: ex uerbis Spartiani i Adria no. Quandoque etiam ponitur vnus pro alio, ut in l. 1. §. 5. ff. ad leg. corne. de fall. uoluit Francisc. Hotoma. in cõmentar. uerb. iuris. in uersicu. AErarium. & in uersicu. fiscus. Appellatur etiam fiscus, quo oleæ præsumuntur sub prælo. ut uoluit Ulpian. in l. sed addes. §. illud. ff. loc. ibi. Fiscos autem quibus ad præmendam oleam utimur, colonum sibi parare debere Neratius scripsit. Varro et nonnulla, de re rust. lib. 2. c. 22. Columella libr. 12. ca. 47. 49. & 50. & de principis fisco nonnulla tangit Horomanus in commenta. capitu. prim. in uersicu. regaliz. titu. quæ sint regal.

- De hastata interpretatione franquesiæ.

Rubrica 29.

In §. In beneficijs.

- 1 - In beneficijs interpretatio, quæ fieri debeat.
- 2 - Privilegia principis, late interpretanda.
- 3 - Ea quæ quis, ex antiquo possidet, tanquam privilegiatus possidere censetur.
- 4 - Odiosa non debent extendi, nisi ad casus expressos.
- 5 - Concessio principis, quando extendatur & quando non.
- 6 - In privilegijs est locus iuri accrescendi.
- 7 - Clausula generalis, quid operatur.
- 8 - Interpretatio fit contra principem concedentem.
- 9 - Consuetudo, idem operatur quod privilegium.
- 10 - In indiuiduis clausula quid operatur.
- 11 - Genus in indiuiduo limitatur.

N BENEFICIIS perspicuissima est faciendat interpretatio. ff. de constitu. principum. leg. beneficium, extra de donationibus. capi. cum dilectus: ¶ nam privilegia principum non sunt astute interpretanda, sed sane & proprie intelligenda & benigne, ut est optimus tex. in l. ex facto, in principio. ff. de vulga. & pupilla. Et ideo milites se grauati dicunt, nam cū princeps eis communiter in curiis propter eorum impensas factas & seruitia in curia, extra facta concedat illorum uasallis, frãquesias, immunitates & libertates, uel cum illas possideant ab antiquo, regij officiales illorum significatũ restringentes solum in specificatis credunt illa locũ habere, & nil ex clausula generali illos habituros, & sic almo diuagium illos nõ excusare, tanquam non expressum, neque antiquas franquesias uolebant obseruare, quamuis postea per actum curiæ, in anno. 28. & sic per dominum regem feliciter regnãtem prouisum in iure ueteri, q. antiqua obseruentur, quæ p. uisio est iuri consona, cum ea quæ quis ex antiquo ¶ possidet tanquam privilegiatus possidere censetur, extra de simonia. capi. cum in apostolica, per Innocen. quia privilegiũ. & antiqua consuetudo æquiparantur. 9. quæst. 3. capi. conquestus, de iudic. capi. nouit, ad hoc. le. hoc iure. §. ductus æquæ. ff. de aqua quotid. & aesti. & l. uiros. C. de diuersis offic. & apparitoribus. libro. 12. Sed est vnus quod in iis quæ sitis ex antiqua consuetudine non habet locum alluuiõ, quia in agris limitatis nõ habet locum alluuiõ. ff. de acquir. rerum dominio. l. i. agris, de quo late profequitur Innocen. ut refert domi. Anton. de Butr. in capi. dilecto, de offi. archidi. dicens quod Innocen. declarare uolens an & quando uniuersalis extēdatur ad particularia ponit gl. suo more, in empt. compositam, quã dicit reducere ad aptissimam & intellectuallẽ compo-

De hastata inter. &c. Rub. 29. In §. In beneficijs. 151

compositioni, nam quod non difficilis, sed intellectualis uidetur secundum eum, uide per te. Et sic uideretur quod miles qui has franquessias possidet ab antiquo, & non monstrat priuilegium uel concessione, quod solum ueniunt specificata, & nulla fiat in eis extensio, cum sint contra ius principis, & sibi odiosa non debet extendi, nisi ad casus expressos, arg. de consue. e. 1. de decimis, tua. 10. d. c. omnia. 11. di. c. catholica, uti dicimus in prescriptione, de prescrip. c. auditor. Si autem illi possident, ex priuilegio uel concessione principis, siquidem habent franquessiam in solis casibus exemplificatis, sine clausula generali: & tunc priuilegium uel concessio in ceteris uel denegare, de presump. c. none, de iudi. l. cum prator, & sic ad non expressa non extenditur concessio. Si autem est franquessia generalis casibus specificatis secuta clausula generali uti assolet, non uidetur dubium, quin alia ueniant quam specificata etiam si maiora forent specificatis, & hoc per regulam generalem super dictam, ut in eis latissima fiat interpretatio. ¶ Item principis priuilegium uidetur concedi pleno iure, ut notatur aucten. ut liberi de cetero. 9. 1. Et ideo in priuilegiis est locus iuri accrescendi, ut in l. 1. C. si locus liber. impe. sine herede decesserit, libr. 10. Neque obstat, de rescri. c. sedes, & in clem. non potest, de proc. in clem. quia hic in nostro casu princeps cum priuilegiat, demum dinumerat causas, deinde sequitur clausula generalis non nuda, sed cum adiuncto, uidelicet iuribus principi pertinentibus. Merito fiat ampliatio ab adiuncto ut ab omnibus iuribus regis sit exemptus & liber, ad hoc tex. in c. dilecto, de offic. archid. unde dicit ibi dom. Ant. de But. ibi, quod quia clausula generalis, post dinumerationem specierum simpliciter confertur absque adiuncto, & maiora dicit, non comprehendit in expressis, ut in d. c. sedes, de rescri. aut proferunt cum adiuncto illud determinando, & tunc illa clausula generalis potius recipit determinationem, ampliativam uel restrictivam ab adiuncto, quam ab enumeratione specierum precedente, ut dicit probari de rescri. c. Rodolphus, & dicit esse casum in d. decre. dilecto, ubi expressit procuracionem, & in clausula generali, & quibusdam aliis, adiecit ad eum expectantibus ratione archidiaconatus; & ideo maiora specificatis comprehenduntur secundum eum. Et sic non obstat. l. fina. §. cum dulcia. ff. de uino tritico, oleoque legato, ubi precedentia minuunt significatum generalis clausulae, neque. l. nam quod liquid. §. finali. ff. de pen. legata, quia ibi clausula generalis erat, sine adiuncto, & generalitas restricta specificatur, quasi ut quaedam particularitas ex denumeratis, hic autem clausula generalis est ampliata ex adiuncto, ut omnia iura ad principem pertinentia comprehendat, maxime in beneficiis, in quibus late fit interpretatio (ut est dictum) & sic non erat

dubium almodi uagium comprehendendi, maxime quia minus erat, quam alia iura specificata, ad hoc, de procura. c. qui ad agendum, libr. 6. & quod non in l. sed & si quis. §. quaesitum. ff. si quis cautionibus. ¶ Et multo fortius contra principem concedentem debet fieri interpretatio, ad hoc extra, de auct. & usup. allij. c. ex tuarum, de priuilegiis, c. quia circa, ad hoc. l. si quando, & quod ibi notatur. C. de bonis uacantibus, li. 10. Et idem dicere possumus etiam si tales franquessias ab antiquo possiderent ne fiat extensio, etiam in non denuntiatis, ut in almodi uagio, quia (ut est dictum) talis antiqua consuetudo, idem operatur quod priuilegium. 3. q. 9. ca. conquestus, & alia iura desuper allegata. Et quia in his, ex antiqua consuetudine quaesitis, etiam fit extensio de iure ad ius, ut notat Innoc. in c. dilecto, de officio archid. Ad hoc facit. l. prima, & quod ibi notatur. C. quae sit longa consuetudo, Aduerte, siquidem habens antiquam franquessiam uult pretendere se liberatum ab almodi uagio, quod nunquam soluit, possent loqui praedicta si tamen illa soluit, quia illi extensioni sibi soluendo prauidicauit, uel non utendo extra, de priuilegiis. c. si de terra. ff. de fundis. l. prima, princeps uel sui officiales non grauentur si talibus libertatem denegarent talia iura non soluendi, cum per contrarium actum se priuarunt, & princeps est in possessione & consuetudine talia exigendi, merito exigere possunt citra grauamen, ad hoc. l. missi opinatores, de exac. tributorum. lib. 10. Sed contra ea quae dicta sunt, quod illi qui franquessias uel priuilegia a principe habent non soluendi iura, quod uirtute clausulae generalis se possunt immunes dicere a casibus maioribus specificatis, uidetur ob stare & pro principe facere, & sic quod non possint se excusare quin absoluantur, in non specificatis, quia regula est, quod si enumeratis aliquibus ¶ in diuuis subsequitur clausula generalis, non ampliatur diuuisuorum enumeratio, imo stat in suis finibus sicut prius, quemadmodum dicimus de eo qui legauit duas statuas marmoreas, & omne marmor, quia per adiectionem, omnis marmoris, de statutis marmoris, non ueniant nisi duae. ff. de leg. 3. l. haeres meus. §. 1. de auro & argento leg. l. 1. §. Item si duae. ff. Et si uidetur quod d. clausula generalis nihil operetur ultra specificata ¶ uel eis annexa. Nam genus diuuisuorum limitatur. ff. de fundo instr. §. cum fundum, & notatur in eo. ti. l. quaesitum. §. si quis ita fundum. ¶ Item per hoc facit quod generalitas sermonis, postremo loco, plati distinctionem, limitationem & specificationem recipit ex specie precedentis, neque ultra ipsam amplius euagat. C. familiae circun. l. quotiens. & ff. de le. 2. l. legatorum. §. 1. alias est sub. l. cum ita. §. si ad hoc quod not. Old. suo cons. 3. Et sic ex his factis excusati erant officiales. Sed princeps uidetur quod non late fiebat interpretatio, etiam in nouis, apponit & specificat illud ius, & credo quod

fit pronisum per actū curiæ q̄ fiat extensio, etiā ad non specificata uirtute clausulæ generalis.

De iurisdictione Baronum, an extendatur ad mare. Rubrica 30.

In §. Pari ratione.

- 1 *Crimen commissum in mari, per quos puniatur?*
- 2 *Præscriptio, æquiparatur privilegio.*

PARI RATIONE se grauatos milites dicunt. Nam cum exregiis concessionibus uel ab antiquo possideant suas baronias cum iuribus, & pertinentiis uniuersis, & sic cum territorio, castris & terminis adiacentibus, ut not. In no. in c. cum ad sedem. de restitu. spo. Et sic per consequens littus mare adiacens territorio talis baroniæ, infra centum miliaria habent territorium, ut in foro. 2. Rubric. de termino regni & ciuitatis, & Viceadmiraldus de delictis commissis per illos qui sunt accordati etiā in termino maris baronum uult cognoscere, imo indifferenter baiulus generalis de delictis commissis in mari uel eius littore, præten dit se cognoscere, etiam inter non accordatos, dicens hanc regiam prærogatiuam, ut maris iurisdictione sua sit restringens significatum concessionum baronibus factarū, uel etiam ciuitatib. de termino, q̄ de iure nō uī pcedere. Nā princeps cōcedendo baroniā cum termino, uidetur cōcedere territorium, in mari adiacenti, & sic in eo omnem iurisdictionem, nam mare sicut in terra restringitur, ut no. per glo. in c. ubi maius. de electio. lib. 6. & in l. 1. C. de classicis. libr. 11. & in l. deprecario. ff. ad l. Rhodiam. de lac. & ita tenet Bal. in l. beneficium. de cōstitutionib. principum. Vnde dicit Angel. in l. insulæ. ff. de iudiciis. per illam legem fuisse conclusum per Barto. in ciuitate Pifarum, quod delictum commissum † in mari Pisis propinquo debebat ibi puniri, quia illa particula quantum ad iurisdictionem censebatur subiicere ciuitati Pifarū. Et addit Ang. q̄ etiā si illa maris particula esset valde remota, si tamē nulli alij loco terrestri esset propinquior ubi redderetur imperium, deberet puniri Pisis, & idem dicit de aliis ciuitatibus, dicens esse casum in l. vna. C. de calsi cis. lib. 11. & non esse alibi. Qualiter ergo princeps in præiudicium dominorum baroniæ uel ciuitatis potuit concedere iurisdictionem accordatorum uiceadmiraldo, & aliorum non accordatorum in mari baiulo, istud grauamen dici potest, sed non uidetur, quia isti accordati habent suos iudices, sicut milites in campis. C. de iuris. om. iud. l. magisteriz. Et ista cōcessio iurisdictionis in accordatos uī foro approbati, & hoc quoad istos accordatos. Sed quo ad iurisdictionem quam princeps in mari & lit-

tores præten dit, est ideo, quia dicit esse de sua regalia maris iurisdictione, & antiquo iure cōsuetudineq; inueterata in illa, ipse & baiulus suos iurisdictionem præten dunt, & sic iā est ius proprium regium, ad hoc. l. sane si mare. ff. de iniur. quæ est. l. notabilis ad hoc. Nā sicut priuatus si ex proprio iure illam quæsiisset ea uteretur, quanto plus princeps. Ad hoc q̄ no. Bal. in Rubric. ff. de rerum diuisione, quærens, an quis potest præscribere mare, uel aliquem usum uel iurisdictionem in mari, & dicit q̄ uidetur quod non, quia uidetur esse contra naturā rei & maris, q̄ est commune omnium hominum, & omnium animantium. Nam contra omnes infantes & non damnatos impossibile est præscribi. ¶ Item & uidetur contra ius naturale, & ideo maximè sine titulo præscribi non potest. ¶ Sed in contrarium determinatur per. l. si quisquam ff. de diuersis & tempor. præscrip. & arg. l. uenditor. ff. communia prædiorum. ¶ Item quia in mari est iurisdictione sicut in terra, nam mare in terra, & in aliquo solo fundatum est, sicut in terra, sic in inferiori sphaera, ut dicit notari de elect. c. ubi periculum, lib. 6. ergo præscribi potest, ut l. ueros. de diuersis officiis, lib. 12. Nā præscriptio æquiparatur † privilegio. de uerb. sign. cap. super quibusdam. §. præcrea. Si ergo princeps & suis baiulus, iurisdictione maritima usi sunt pro semper, hoc est ius propriū regium, quemadmodum si priuatus usus esset, esset priuati per dictā. l. sane si mare, & sic hoc ius potius meretur ex consuetudine uel privilegio, quā aliās. Et sic si baro, solitus est in mari adiacenti uti iurisdictione, uel specificè hoc suum uellet privilegium grauare, si princeps talē sibi tolleret iurisdictionem, aliās pro principe & suis officialibus. facit regula & ius fundatum ex antiqua consuetudine, & pluribus privilegiis regis declaratum. Et propter hoc, cum in mari uel in littore, in ciuitate Valentie, fit maleficium, propter dubium fori, quod dat ordinatio iurisdictionem, per capi. miliaria in mari insti. & baiulus pro eo ad quem pertineat executant, ut tollatur grauamen. Ad hoc. l. iurisperitos. §. cum oriundus. ff. de excu. tuto. & quod ibi not. & est bona practica.

De officialibus incarcerantibus milites.

Rubrica 31.

In §. Quamuis carcer.

S V M M A R I V M.

- 1 *Carcer, est ad custodiam malefactorum.*
- 2 *Carcerari quis debeat.*
- 3 *Arbitrari qui debet, secundum ius arbitrari.*
- 4 *Indicibus frenorum temperies adhiberi debet.*
- 5 *Vlpianus maledicus, quæ æggaui diuitias, dignitati.*
- 6 *Officialis quando nō teneatur carcerato effugientes.*
- 7 *Sanguinem suum redimere, cuiuslibet permissum.*
- 8 *Mors si iusta est, nullus debet fugere.*
- 9 *Itineris arreptio, quando habeat uim appellatio-*

nis

De offic. inc. & c. Rub. 31. In §. Quamuis carcer. 152

nis interposita.

- 10 Præcarium prorogatum, idem est cum primo.
- 11 Miles obligatus, se representare sub iuramento, si dies prorogetur, utrum teneatur?
- 12 Fideiussoris præstatio, quando sufficiat.
- 14 Casus fortuitus, in potentia sortis consistens, non debet considerari.
- 15 Iudex excusatur habens doctorem opinionem.
- 16 Testes sunt fideiussores.
- 17 Proxenetæ quando teneantur?
- 18 Coniecturæ, sunt in iudicis arbitrio.
- 19 Fideiussor, quando quis sit tacite.
- 20 Res minorum, & Respublica, assimulantur.
- 21 Reus principalis, est primo discutiendus.
- 22 Fideiussor quis sit proprius?
- 23 Fideiussor quomodo reum præsentare teneatur?
- 24 Verba generalia, ad id quod est iustum extendantur.
- 25 Fideiussor quando reum sistere non teneatur?
- 26 Ex delicto quis præmium non consequitur.
- 27 Fideiussor liberat, reu representando loco et tempore.

QUAMUIS CARCER datus sit † ad custodiam * malefactorum in c. quamuis, de pœnis, lib. 6 ff. de pœnis. l. aut dâna. §. solent. hodie, prohdolor præfides in pœnam dant etiam militibus, qui eos in carceribus cõmunibus ponunt, & aliquando cum cathenis & compedibus nolendo illos dare fideiussoribus, imo illos aliquando per annos tenent in sala ciuitatis, & bonâ propria expendunt, neque curant de protestationibus quas contra eos faciunt, imo quod fortius est, vnus processus criminalis durat per decem annos, ut sic partes tædio affectæ, relinquunt iura sua, uel habent necessariò componere. † Et de his & similibus multa grauamina in curia solent poni, & non modica cum ratione, quia sunt talia iuris & fori grauamina, quia de iure, quis non debet poni in carceribus, ex quo fideiussorem dare potest, nisi cum graue crimen commiserit, ut mortem, uel membri mutilationem mereatur, secundum uerum intellectum. l. diuus. ff. de custodia reorum, & l. si confessus. ¶ Item nisi sit in fuga. ff. ad Sillaya. l. lex Cornelia, qd' limita si capiat in fuga. Sed si primo loco fugit, & demum citatus uenit, non habetur pro fugitiuo, secundum Barto. & Salyce. in le. quid si fugitiuus. §. Cælius. ff. de ædificio ædicto, uel nisi sit conuictus. C. de custo. reorum. l. 2. uel quando nõ potest dare fideiussores. C. de appel. l. minimè, & l. eos. §. super his, uel si est enorme crimen, ut dicta. l. diuus. ff. de custod. reorum. Et ideo de iure antequam iudici constaret per informationem, argumen. in auctent. de lenonibus. §. 1. colla. 3. & sic intelligunt docto. l. 2. C. de exhiben. reis, & l. fina. C. de actionibus, & innitens foro iuris communis, & eius dispositioni in regno Valentia, statuit etiam multum latè, quod accusatus

de aliquo crimine, uel maleficio, ex quo si probatum foret, deberet sibi mors inferri, non debet statim tradi carceribus nisi apprensus; uel manifesta præsumptio fuerit contra eum, ut in foro quinto, de criminib. Et quia has præsumptiones arbitrari, b tam de iure quam de foro erat relictum ad iudicis arbitrium, ut in l. 1. ff. de custod. reorù, & in dicto foro. Et licet (Vig. in c. reg. sub. nu. 127. de uiolèt) haberet tales præsumptiones arbitrari. tenebatur illas arbitrari † secundum ius, aliàs esset iniquum arbitrium. Ad hoc. l. continuus. §. cum ita. ff. de uerborum oblig. quæ est. l. sing. & licet ad aliud uulgariter allegetur, tamen Bal. solet illam singulariter allegare q non plus operatur præsumptio, quam certitudo ueritatis, secundum eum in auctenti. licentiam. C. de episcopis & clericis: & hoc ego corrobore, quia iuris præsumptiones sunt liquidæ probationes. C. de periculo tutorum. l. tutor, si petitus. facit. ff. de manumissis testamento. l. si quis locuples. ff. de lega. 1. l. licet imperator. Ideo hæ contentiones oriebantur. Nã licet in materia coniecturali sint a iure proditæ aliquæ regulæ, quando sint præsumptiones de delicto, de quibus infra dicemus cum erimus in materia ciuitatum & uillarù, quia uulgares ex præsumptionibus iudicantur, arramè etiam de iure in arbitrio erant iudicis relictæ, arg. l. 3. ff. de testibus. de quo per Barto. in l. fin. ff. de quaestionibus. Et Saly. in l. fina. C. eod. Ob quam incertitudinem est limitandum iudicis arbitrium, ut freni temperies iudicibus, † non modice fauientibus imponatur, ut in. 2. C. de custodia reorum, stilus curiarum ut uniuersalis in regno, qui pro lege seruandus est, ex quo forus non resistit, ubi latè diximus, isto titulo. §. his igitur. Ad quod. l. 3. §. lex Iulia, & ibi Barto. ff. de terti. legem, & forum interpretatus est in hãc formam, q cum accusato proponitur cõtra aliquem, siue per partem, siue in uiam inquisitionis particularis per fiscum, statim capiat delatus, si est crimen tale q ex ipsa propositione criminis probata, mors deberet sequi delato, uel membri mutilatio, & in carcerem detruderetur, & ibi stare debet per quinque dies post exactas confessiones, & publicatas, & si infra illos quinque dies, si manifeste probationes non apparent statim dandus est caplenatoribus, sicut est dandus statim quando non est tale crimen q pœnam mortis, uel membri mutilationem mereatur. Hoc tamen est intelligendum, & ita obseruauit antiqua uetustas, q fit differentia in modo detinendi inter nobiles & honoratos homines & plebeios uti uoluit. l. 1. ff. de custod. reor. Ad hoc. l. grauius, de dignitatibus, lib. 12. Nam hoc iudicis arbitrium regulariter pro criminis qualitate & honore delati & eius facultatib. innocetia personæ & dignitate accusati consideratur, quod est mirabile quod tantum ponderentur facultates; quan-

Speculum Principum, Petri Bellugæ.

5 tum dignitas militaris. Et maledicatur † Vul-
 cianus, quod diuitias æquiparauit dignitati
 militari, uti uideretur facere imperator: in l. no-
 biliiores. C. de commerciis & mercatorib. ¶ Et
 bene facendum est quod ciues diuites hono-
 rati quo ad subeundas pœnas, & ad modum de-
 tentionis eorum in criminibus regulantur ut
 milites. Et hoc est quod sentit Baldus, in le. ca-
 pitalium. §. & ut generaliter. ff. de pœnis, & Bar-
 to. de falsyctis, in le. diuo Marco. C. de quæstio-
 nibus, per illum tex. Et sic miles uel honoratus,
 cum denunciatur de crimine capitali si non
 est de crimine confessus, sed apparent aliquæ
 præsumptiões, detinetur aliquaturn bene cu-
 stoditus, cum ianitoribus, & hoc per quinque
 dies. Et si non appareret manifeste præsumptio-
 nes, statim dādus est fideiussoribus, nisi in cer-
 tis casibus in quibus de foro, non est locus ca-
 plenatoribus. l. cū est quis denunciatus de cri-
 mine seditionis, ut in foro aquell. qui sens ma-
 nament nostre, de malefactoribus. ¶ Secundus
 est, cum retinet delatus pro habenda ueritate,
 in foro penultimo, de sagionibus. ¶ Item in ca-
 su manifestæ proditiōis, quæ manifesta dicitur
 per confessionem uel rem iudicatam, ut in
 foro quinto, de securitate, in ijs casibus non est
 recipienda fideiussio de foro. sed bene sunt cō-
 siderandæ præsumptiones, quæ sunt contra de-
 latum, & personæ conditio, per dictam. le. pri.
 ff. de custo. reorum, cum similibus, ad modum
 & formam detentionis personæ. Est tamen ue-
 rum quod & si sunt milites uel honorati gene-
 re, ignobiles tamen uirtutibus qui se sceleribus
 & uilibus criminibus se immiscent, ut furtis,
 uel roboriis & similibus, in nullo gaudent mi-
 litari prærogatiua, uel honoratorum, ut in tex.
 in l. iudices. C. de dignitatibus. libr. 12. Et præ-
 sides aliter istos tractantes quam sit dictum in
 honestioribus non grauentur per dictam legē.
 aliās autem in honestis militibus & honoratis
 hominibus, imo grauarēt iudices, quia iste est
 stilus curiarum, quem iudex de per se debet q̄-
 rere, ut not. Barto. in le. 3. §. l. Julia. ff. de te-
 bibus. Et quia iuri & foro consonus, quasi ipse forus
 dici potest, ex quo ex illius mente procedit. Ad
 hoc. l. 1. & quod ibi notatur. C. quæ sit longa
 consuetudo. Et quia iudices & assessores ita de-
 bent obseruare consuetudinem sicut statutum,
 & ita puniuntur de transgressione consuetudi-
 nis sicut legis scriptæ, dummodo sit commo-
 da publica, & notoria, ut Baldus dicit in leg. si
 quis non dicam rapere. C. de episcopis & cle-
 ric. & in leg. prim. C. quæ sit longa consuetudo.
 Et iam fortius pro euitandis iis iudicum ma-
 licūis, cauit ne quis ultra triginta dies, captus
 teneri possit, ad imponendum freni temperiē
 iudicibus, iuxta. l. 2. C. de custodia reorum. Et
 ipsi hodie tenēt per menses & annos, & aliquā-
 do cum custodibus quos soluere faciunt ante-
 quam reus condemnetur, & aliquando absol-

uitur, & cum soluere habuerit expensas restat
 condēnatus, quia nil recuperat. Ita si sint gra-
 uamina, lipi uiderent, ad quid tales officiales
 teneantur, dicemus infra in alio loco in quo p-
 tinentius cadet, expertus loquor, quia per gn-
 quaginta dies me tenuerunt cum compedi-
 bus, & quatuor custodib. in quadam turri sol-
 uendo dietim uiginti solidos, denunciatus de
 crimine non capitali, omnia ego Deo dimitto,
 quia iam incepti uidere punitionē de aliqui-
 bus, qui occasionem dederūt, & in causam mi-
 hi sunt, Deus parcat eis. ¶ Nunc redeamus ad
 propositum: intantum autem iura uolunt ho-
 mines honoratos bene tractari in carceribus,
 uel in modo detinendi, quod si officialis curia
 liter tenet hominem integræ opinionis & fa-
 mæ, & eum relinquit sub iuramento & homa-
 gio, & ille fide mentita recedit, non tenetur
 † officialis, unde dicit Angelus in le. si a bona-
 fidei. ff. de rei uend. ibi esse casum pro quæstio-
 ne quæ occurrit domino Guelfo de pratis, co-
 mitatus Florentiæ, tunc potestatis Bononiæ,
 cui assignatus fuit custodiendus, de mandato
 antianorum, quidam nobilis, magnus miles, &
 quia curialiter detinebat eū esse integræ opi-
 nionis & fidei, prout æstimabatur, fugam arti-
 puit, ut non teneatur potestas quasi malè cu-
 stodierit, & dicit esse nota. dignum. Et facit se-
 cundum eum. ff. commodati. l. argentum. & l. si
 ut certo. §. custodia, & l. in rebus, & ff. de noxa-
 libus, tamen dicit quod uidit dictum potesta-
 tem stare in magno periculo, secundum Ange.
 Bene facit dicta. l. si a bonæ fidei, ubi est casus
 secundum Bal. quod homo bonæ fidei, non p-
 sumitur fugitiuus. Ad hoc facit extra de pign.
 cap. significasti. & l. quod si nolit. §. qui manci-
 pia. ff. de ædificio ædicto. Et pro dicto potesta-
 tes facit. l. si grauius. C. de dign. libr. 12. ¶ Sed
 nunquid ille qui stat captus sub iuramento uel
 homagio, quia confidit officialis de eius bo-
 na fama, & opinione, si scit quod princeps mā-
 dat eum occidere pro delicto, pro quo captus
 est, debet fugere, & dicitur ruptor sacramenti
 & homagij. Et certe si mors erat iniuriosa non
 tenetur stare, neque si in fuga redire, neque ob
 hoc frangit iuramentum, neque fidem. Et hoc
 tenet gloss. in clemen. pastoralis. de re iudic. in
 gloss. super uerbo, per uolentiam, & est ratio,
 quia magis tenetur sibi quam proximo. 23. q.
 5. ca. si non licet. † Et quia licitum est cuiun-
 que sanguinem suum redimere qualitercunq;
 Ad hoc. l. 1. ff. de bonis eorum qui mortem sibi
 consciuerunt, & hoc quod no. Archidia. in cap.
 cum homo. 23. quæ. 1. Sed si mors erat iusta pro
 maleficio, neq; debet fugere, & tenetur pro ob-
 seruando iuramento uenire, & ita tenet illa gl.
 in d. clementina. & idem tenent Pau. & Step. &
 Gengelinus, dicentes qd fugiēs iustitiā non re-
 deundo, uel captus si illam fugeret, peccaret
 Allgat. 1. dif. cap. ius gentium, & id uidetur se-
 qui

qui Archidia. 22. q. 2. §. item quod dicitur. Et idem sequitur Bartho. Brixensis, in quaestione sua, quæ incipit in carceratus. Aduerte, quia dominus Anthonius de butrio, quem sequitur dominus & præceptor meus Ioannes de Imola, cuius anima requiescat, me audiente dicebat, quod si captus est quis pro causa pecuniaria, & aufugit, in damnum tertij, talis peccat. Si autem fugit ad euitandam mortem iniustam, secundum omnes non peccaret, rationibus prædictis. Si autem aufugeret ad euitandum mortem iustam, & tunc si delictum erat occultum, non credunt quod peccaret, quia nulli est dicendum, de pœnis, dist. 3. capitulum non tibi dico. Si autem delictum est publicum, tunc si pœna mensuraretur pœnæ naturali, & si aufugeret animo pœnitendi de peccato, non credunt quod peccaret. Si autem animo indurato, tunc sic peccaret. Durum enim uideretur secundum eum determinare quod homo debeat ultroneus se offerre morti etiam iuste, quando aliter potest saluari & pœnitere. non enim ad salutem pœna contentiosa est omnino necessaria, sed sufficit contritio & pœna spiritualis secundum eos. Credo de iure tenendam opinionem glossatoris & aliorum. † Sed si mors erat iusta quod non debet fugere, ante debet omnia mala pati & mortem quam malo consentire, in ca. conuenire. 23. qu. 8. quod esset utique frangendo iuramentum.

¶ Item & pro hac parte uidetur casus in. c. non est nostrum. 23. quæst. 5. ubi tex. dicit, non est nostrum mortem accipere, sed illatam ab alijs libenter accipere. Vnde & in persecutionibus, non licet propria petire manu, absque eo ubi castitas periclitatur, sed percutienti colla submittere, itante regula quod iuramentum est seruandum, quod potest sine interitu salutis æternæ, de iure iuran. ca. debitores, & cap. ad nostram, & ca. quanto. & c. si uero.

¶ Item quia pro aliquo metu mortis, non debet mortale peccatum committere, de his qui ui metusve cap. c. sacris. Fateor tamen ut ibi notatur quod minus peccat prætextu metus.

¶ Sed pone, Miles stat captus in palatio ciuitatis, sub sacramento & homagio pœnaque decem milium florenotum, protestatur præfidi, ut eum liberet nel condemnet, ille recusat uel tacet, uel aliter eum grauat, ille rumpit arresta & ad principem uadit, & statim id protestatur quod iter arripit ad principem ueniendi, erit ne periurus & fractor homagij, & incidit in pœnam? quod uidetur, quia iuramentum est seruandum in specifica sui forma, de iure iuran. cap. ad nostram, in principio. unde qui iurauit soluere non potest compensare, ut ibi nota. licet habeat uim solutionis, sic ergo miles iste qui se obligauit ad non exeundum de palatio aliqua arte uel ingenio, & si iret ad principem, non uideretur liberatus, quia iam non seruauit promissum, in contrarium tamen uerbo posse dici, per text. in le. quid si fugitiuus. §. apud

labeonem, & §. idem Vlpianus. ff. de ædil. ædic. ubi qui ad Cæsarem confugit fugitiuus non est, neque ex hoc animus punitionem euadendi demonstratur, ut ibi. Aduerte, si miles captus se grauatum prætextu, per capturam, quod reparare alijs non posset, ad superiorem, id est principem accedit faciendo id notificari præfidi uel officiali eum detinenti, uidetur tutus esse, cum interim uideretur sub principis protectione, & ex hoc sequitur, quod si iudex inferior quid attemptat contra eum, debet reuocari, ad hoc casus in capitulo dilect. de appellat. & ponunt Innocent. & Ioan. Andr. in capitulo. ut debitus, de appellat. & hoc ponit Bartol. in leg. de pupillo. §. si quis ipsi prætori. ff. de noui operis nuncia. Et iam fortius, si per scripturam positam coram præfide, constat quod ille se submitit principis protectioni, quia illud habet uim appellationis secundum Cyn. C. si quacunque præditus potestate. le. vnica, & dicit Bald. quod vnico uerbo in leg. allegatas, in autent. si quis litigantium. C. de episcopal. audi. Et scias quod etiam quod grauamen fiat uel inferri timeatur extra iudicium, si probabilis est causa grauaminis protestatio coram iudice cum † itineris arreptione, habet uim appellationis, sed est necesse quod iudici intimetur ad effectum retractandi attemptata si eius copia haberi potest, & hoc satis colligitur ex not. per domin. Antonium de Butri. per illos tex. in capitulo. meminimus, & capitulo. suggestum de appella. Quinimo posset pars citare in tali scriptura iudicem grauantem coram superiore, ut not. in capitulo. de priore, de appella. Scias etiam quod intimetur arreptio post grauamen illatum ad superiorem, notificata causa grauaminis, habet uim appellationis, de officio delegat. capitulo. cum causam, de dolo & contuma. capitulo. cum olim nota. archidiacon. in capitulo. si episcopus. 11. quæstio. tert. tam ad effectum deoluendi, quam retractandi, dum tamen in tali itineris arreptione seruentur quæ sunt seruanda in appellatione ab interlocutoria, scilicet quod infra decem dies, & quod causa exprimat, ut no. Innocent. in capitulo. cordi, de appellat. libro. 6. & prosequitur late Anton. de Butri. in capitulo. ut debitus, de appell. & hoc de iure canonico. De iure autem civili non appellatur ab interlocutoria, nisi in casibus, ut in le. secund. ff. de appellat. recipi. Et sic ubi esset interdicta appellatio & itineris arreptio. Sed succederent quæ diximus, quod ille saltim esset sub protectione principis, & saltim esset ligata manus inferioris, quemadmodum si princeps iam manum apposuisset. ut not. Bald. in l. si ut proponis. C. quomodo & quando iudex, qui allegat dictum Archidiacon. in §. is ita. trigesima quaestione 3. Ad hoc quod not. Innocent. in capitulo. cum. M. Ferrariensis, de constit. & iu. c. quæcunct. de concessio. præbend. Et sic tali casu ubi a

Speculum Principum, Petri Belluga.

grauamine factio uel reparato hoc iudici protestato per procuratorem talis militis iter arripientis, non posset agi ex ruptura arresti, quia sub principis protectione est, & non ad poenam euitandam, hoc fecit, sed uerius ad grauamen reparandum, & hoc ex post facto ante factum consulendum est, ne talia attemptent, nisi timeant grauamen irreparabile, et tunc ex predictis sumant consilium. Sed pone, et hoc quotidie accidit: miles est datus ad representandum se tali die sub iuramento & homagio, & certa poena die data uenit, & se representat & prorogatur sibi terminus sine noua iuramenti & homagij praestatione. quaritur si non uenit die prorogata an incidat in poenam fractionis iuramenti & homagij, quod uidetur quod idem terminus est cum primo, sicut dicimus in precario prorogato, quod idem est

10 precarium ¶ cum primo. ff. de precario. l. sed si manentis. Et quia iudex cui iuramentum erat praestitum, poterat illud progare, sicut remittere, ut not. Innocent. in capitulo. praeterea, de spon. Sed communiter tenetur contrarium ea ratione, quia in iuramento exprimitur notabilis expressio, & formalis ad concludendam obligationem, & ideo non sufficit consensus simplex cum relatione ad aliud alias praescriptum, & sic non sunt paria quid exprimi per se, uel per relationem ad aliud non principaliter expressum commemorari. & sic ubi exprimitur extra forma in actu, actus de praeterito praestitus non potest ad aliud extendi illa forma specificè non repetita. Et de hoc est casus in c. clericus, de iure iuran. secundum dominum Anto. de Buttr. Et ideo

11 miles qui promisit se representare ¶ sub iuramento, quod alias fecit, non dicitur obligatus in aliquo iuramento. Facit quod no. Archid. in cap. ne quis. 27. q. 2. Et ideo dicit Ioan. And. in addi. ad Spe. in titu. de iure iuran. ad fin. quod subditus qui primo iurauit domino, post conuenit ut illud iuramentum ad aliud extendatur, non extenditur ad alia secundum eum. Et ideo talis miles non potest dici fractor iuramenti & homagij, quae formam habent. s. ex iudiciali promissione quanti interest partis uel sisci. l. ex hoc ad dicto. ff. de eo pro quem factum est, uel ad poenam si illam promisit ex stipulatione tabularij. Ad hoc non. in l. non enim aliter. de adop. & in l. 3. ff. rem pupilli saluam fore, & in c. dudum. de conuer. coniuga. sed potest se pretendere grauatum miles qui est denunciatus de crimine, poenam pecuniariam exigens principaliter, & in subsidium corporalē, si non statim datur caplenatoribus uel fideiussoribus, & uidetur quod non, nisi soluat pecuniam sisco debitam ex tali poena sub conditione, si condemnabitur. uti uoluit tenere Bar. in l. 1. de custodia reorum. ff. de solutionibus. l. e. si sub conditione. Et est ratio secundum eum, quia quauis ille qui fideiussorem dat uel pecuniam de-

ponit soluendo sit cum illos dat, ut in l. nemo dubitat, de reg. iur. & sic pro eo tempore. Sed non est certum quod erit soluendo tempore con-densationis, si fideiussores efficerentur non soluendo, uel pecunia deposita periret, & sic poena deluderetur secundum eum. Et hanc opinionem dicit Bal. communem in l. cum ij. §. si ad habitationem. ff. de transa. ¶ Sed in contrarium uidetur posse dici, tam de iure quam de

12 foro. ¶ Primo, quia qui fideiussorem ¶ idoneum dat, soluere uidetur. ff. de muneribus & honoribus. l. rescripto. §. debitum, & in l. procurator. ad fi. ff. de tributaria. ¶ Item quia quotiens per curiam quam quis soluturus est non est liquida,

13 sufficit ¶ fideiussor. praestatio. ut. ff. de statu. liber rationem, & quod scribit Ang. in l. praetor. §. si quis paratus. ff. de noui ope. nuncia. ¶ Itē quia qui deponit, soluere uidetur. l. acceptam. C. de usuris. Et ad utraque facit. l. satisfactio. ff. de solu. Et sic uidetur quod ille debeat liberari dando fideiussores uel faciendo depositum. Neque obstat quod dicit Bartol. quod fideiussores poterant effici non soluendo, uel pecunia poterat perire, quia ille casus fortuitus in potentia fortunae consistens, non debet per iudicem ¶ considerari. leg. cum ij. §. si ad habitationem. ff. de transa. ¶ Item quia uani timoris non est consideratio. lege. si quis ab alio. ff. de re iudic. Quia etiam si fideiussores efficerentur non soluendo, uel depositum periret, non uenit in consideratione iudicis, sufficit quod illo tempore iudex illos idoneos recipiat. l. prima. §. magistratus. ff. de magistratibus conuen. & leg. prim. C. de periculo nomina. libro. 1. c. 2. §. si in eodem. ff. de administr. re. ad ci. per titu. ¶ Item quia satisfactio pro ista satisfactioe habetur. leg. prim. ff. qui satisfat. cog. & quamuis quae diximus, Bartol. opini. contundere uideantur, attamen de iure qui sequeretur Bartol. opini. non grauaret, quia iudex excusatur

15 habens opinio. ¶ doctorum, maxime si est criminis, ad hoc quod not. in cle. ne Romani de elect. Sed quia foro cautum est, quod nisi sit crimen quod mortem mereatur, non detineatur captus, & tunc non, nisi sint manifestae praesumptiones contra eum, ut in foro. quint. de crimi. Communiter mea opinio. tenetur, & dicitur grauare iudex, nisi det illum caplenatoribus, & pluries obtinui in recursibus. Sed multotiens uidi quod iudices uidentes quod delati sunt dati fideiussoribus, de rigore iuris, nullum reperiunt bonum fideiussorem, dicentes quod nobiles & magnates non sunt faciles ad conueniendum, quia habent suas baronias ubi se possunt reponere. Ad hoc text. cum gloss. in leg. secund. quae incipit, fideiussor. ff. qui satisfat. cogant. & simili modo dicunt de notarijs & iuristis, quia secum rationibus defenderent, de alijs dicunt quod non sunt sufficientes ad quantitatem quam ipsi arbitrantur. Et sic non

fic non sufficientes pro modo facultatum iuxta. d. l. 2. & sic nullum reperiunt idoneum fideiussorem, & miser captus interim detinetur. Sic metuerunt quamuis opulentiores homines ciuitatis darem in fidancias. Caue, caue bone officialis, & tuus assessor, quoniam scrutans corda & renes Deus, ista bene videt, & si nunc non doles, in futurum pœnas laes. Et iura talibus malicijs reliquerunt medelam & prouident, sed prohdolor. Reoessit a longe iustitia, & non est qui faciat bonum usque ad unum, sed non tacebo pro tempore quo Deus illū permit tet reuiuiscere. ¶ Aduerte quotiens nobiles, & Barones etiam habentes minutissima castella, subsunt dominio & iurisdictioni principis & suorū officialium, & sub illorum obedientia. Isti rales non possunt dici officiales, ad conueniendum uel executandum, quos executat un⁹ claudus sagio curiæ ad mandatum gubernatoris. Si aut esset aliquis rebellis, uel tyrānus habēs fortaliciū, ut loquatur glo. illa. in dicta. l. fideiussor, secundū Ang. ibi & bene, nā cū ipsi illos uolunt executare sunt faciles, sed ad detinēdū sunt nō faciles, sicut de iuristis & notarijs, quia ex quo nō sunt privilegiati, ut clerici, uel scholares idonei sūt, ex quo aliās sūt locupletes, sicut & alij, neq; iudices in fraudē dnt tā magnā quantitātē arbitrari, q̄ reus non reperiatur fideiussorē, q̄ sic fraudem faciūt legi. Ad hoc. ff. de legibus. l. fraus, de priuil. c. quanto, & quia locuples dicitur, ex quo habet p̄ quantitate pœnæ, uel rei petitiæ. Ad hoc. ff. de verb. sign. l. quos nos. Et ideo forus quintus, de criminibus dicit q̄ det fideiussores conuenientes, & quando dicentur conuenientes, stilus curiarum hēt quod tunc p̄ informationem curiæ uel in curia receptā, cōstet illos esse idoneos pro quantitate petita. i. tanta bona in ciuitate possidere, in. c. aq̄lqui. Rubrica de fideiussor. Ad hoc. ff. qui satisda. cog. l. sciēdum, & in aucten. de exhib. reo. §. scimus. Et hoc de informatione curiæ repertum est, quia iudices habent monstrare quod illo tempore erāt idonei quo illos recipiebant pro illorum excusatione. Ad hoc. l. 4. §. si magistratus. ff. de magi. conueniend. ut in hoc possint monstrare tales recipi, faciunt informationes, & bene faciunt. Et sic practicarur, & iudex q̄ tali modo inuētū fideiussorē non recepit reu illum grauat, ut habes casum in. l. si uero pro cōdemnato. §. q̄ p̄ rei qualitate. ff. qui satisda. cog. ¶ Sed nunq̄d testis qui testificatus est in tali informatione affirmās idoneos fideiussores tenebitur si illi repertantur non idonei fideiussores: & sit uerum qd̄ singulariter dicitur q̄ testes ⁊ sunt fideiussores, ex quo testificantur iuper idoneitate fideiussoris & uidetur q̄ non, quia si tales id affirmāt citra dolum non uidetur quod teneantur, ut est casus notabilis in. l. eleganter. §. si. ff. de dolo, iūctā. l. si quis affirmauerit, in princip. ff. eo. & ibi gloss. & Bal. pro quo facit tex. in. l. 2. ff. de proxe-

17 netis, ubi proxeneta ⁊ laudando unum de contrahentibus non tenetur nisi dolo & calliditate creditorem circumuenerit, ut ibi. Et hoc est uerum regulariter, quod testis qui affirmat alium esse idoneum, non tenetur nisi dolo & calliditate id affirmauerit, & hoc habet deprehēdi ex perspicuis cōiecturis, ut in. l. dolum. C. de dolo, & in. cap. si. de renunc. lib. 6. ut puta, quia aliās induxit curiam, cum sciret illum non esse soluendo, uel aliās ex plurimis ⁊ cōiecturis potest deprehēdi, quæ in iudicis sunt arbitrio, ut in. l. 3. ff. de testibus, aliās autem citra dolum non tenetur ex affirmatione. Hoc tamē fallit in eo qui illos dixit uel nominauit sufficientes in causam pupilli, quia tunc tenetur etiam quod citra dolum id affirmauerit. Ille est casus in. l. cum ostendimus. de fideiussor. tuto. & non est alibi. ⁊ Et est in fideiussore aliud speciale, quia fideiussor pupilli, qui se passus est scribi p̄ fideiussore etiam quod per stipulationem non promittat, est fideiussor, ut ibi est casus singu. & alibi melius non probatur. Et sic a simili potest dici quod cum res minorū & Respublica ⁊ eq̄ parentur. ff. ex quibus causis maiores. l. Respublica. & l. Rempubicam. & C. de Republic. q̄ si in causa fisci quis fideiubeat permittēdo scribi apud acta se fideiussorē, & quod & si nō promittat erit fideiussor. Idem si quis talem affirmat idoneum fideiussorem in causa fisci, similiter tenetur sicut pro re pupilli. Caueāt igitur fideiussores, & affirmantes illos esse idoneos, in causa fisci. Ad quod facit quod notat Bar. in. d. l. eū ostendimus, & facit. l. r. cum seq. C. de pericu. nominatorum, lib. 11. Et not. ista & liga tibi in bursa: quoniam nescio si hanc differentiā ab aliquo audiisti, quia ego multotiēs illas leges audiui & uidi ea apud scribentes, & nō fuit qui me doceret. Magister tamen cui nilest absconditum, laudetur ergo ipse. ¶ Sed quid dices, pone quod delatus est ad representandum, & sic proprie est fideiussor de iudicio sisti ad certam diem, die adueniente nō præsentaui, iudex cōtra eum procedit executiue ex contractu, & iudiciali prouisione. l. eum pro quo. ff. de in ius uocan. & quod ibi. no. in. l. tale pactum. §. qui procurauit. ff. de pactis, dicit ipse fideiussor, quod prius reus principalis ⁊ est discutiendus, antequam ipse fideiussor. Ad hoc aucten. præsente. C. de fideiussoribus, quod licet loquantur in fideiussore contractus, idem uidetur esse in fideiussore, de iud. fisci, si conueniatur ad interesse, ut tenet Guil. de Cugno, & Bald. in. l. 2. §. si quis ff. qui satisda. cog. Nam secundum eos, est propriet̄ fideiussor, accedens promissum rei de itādo iuri. ff. de fideiussoribus. l. sicut reus. §. post litem, & argu. l. tribus. ff. de usus. carum rerū. Sed hoc credas uerum esse si agatur contra eum ad interesse, ut est dictum: quia tunc habet beneficium discutionis: si autem agatur ad ipsum sisti in iudicio, tunc nō habet beneficium discutionis,

fionis, quia tunc ratione contemptus conuenitur, unde officio iudicis cogitur per dictam. l. cum pro quo. ff. de in ius uocando, & sic non habet locum discussio. Et sic etiam in criminali causa, fideiussor de iudicio sisti non habet beneficium discussionis. Et est ratio, quia officio iudicis proceditur contra eum ad ipsum sisti in iudicio. ff. de custo. reorum. l. si quis reum, & facit. 23. q. 5. cap. si homo. expresse hoc firmat Bal. in. l. 2. §. si quis. ff. de custo. reorum. Et ego scripsi late in meis notabilibus, notabili. 34. ubi uides merito talis fideiussor non habet tale beneficium discussionis, habet tamen beneficium a foro & iure, ut si reus iste forte est impeditus in aliquo loco remotiori, ut ampliatur fideiussori terminus, & detur dilatio ad illum representandum secundum locorum distantiam, ar. l. sancimus. C. de fideiussoribus, & in foro quinto de criminibus. † Sed queritur, datus est fideiussor simpliciter qui promisit reum iudicio sisti, tenetur ne eum perpetuo sistere, certe gl. in. l. si quis reum ff. de custo. reorum. tenet, quod non tenetur nisi ad sententiam lata sententia liberatus est. Et hoc credit ibi Bar. uerum per. l. grecæ. §. cui ergo. ff. de fideiussoribus. nisi fideiussor promississet reum representare quotienscunque iudici placuerit, dicens quod isto casu non est simpliciter fideiussor de iudicio sisti, cum ergo persona rei etiam post sententiam requiratur, ut in eum possit fieri executio, credit quod illum teneatur sistere post sententiam secundum Bartho. Sed dominus Dyn. uidetur tenere contrarium in. l. continuus. §. cum quis sub hac. ff. de uerb. obli. ea ratione, quia illa stipulatio est prætoris. & ita debet interpretari secundum intentionem prætoris. l. damni. §. & quod stipulatione. ff. de damno infecto. & quod ibi no. per Iacob. de Arena. & sic iuxta dictam. l. grecæ. Et hoc dicit Bald. uerius, 24 quia uerba † generalia debent restringi ad id quod est iustum, & non extenditur ad id quod iniustum est, ut. ff. de serui. l. si cui. Et idem tenet Bald. in. l. qui crimen. C. qui accusare non possunt. ¶ Sed pone, Fideiussor promisit reum præsentare, totiens quotiens iudici placuerit, uel fuerit bene uisum: representauit eum iam bis, queritur an sit liberatus, uel in infinitum restet obligatus, & uidetur quod si sumus ante sententiam secundum omnium opinionem restet obligatus, tam ex uerbis quod illud sonant, ar. l. si finita, & quod ibi not. in gloss. super uerbo quantumcunque. ff. de damno infecto. quam etiam quia ius uult quod illum habeat sustinere usque ad sententiam exclusiue, si sumus post sententiam, & credo quod si iam bis illum præsentauit, sit liberatus, & sic potest intelligi quod uoluit Ang. pet. l. fideicommissa. §. si quis decem. ff. de leg. 3. in. l. si finita. ff. de dam. infecto. & in. l. oratione. ff. de ferijs, & in. l. qui eximendi. ff. de custo. reorum, qui dicit quod fideiussor qui promisit representare quem, totiens quotiens opus

fuerit, uel ad iudicis uoluntatem, liberatur representando bis, & ita dicit consuluisse per dictam. l. fideicommissa. §. si quis decem. Et hoc etiam ratione infinitatis uitandæ. ff. de damno infecto. l. qui bona. §. si. ¶ Item quia in quilibet representatione fit damnum sumptuum & expensæ, & sic non præsumitur in infinitum se obligasse, arg. dicti. §. si quis decem. Et pro hac opinione facit quædam glo. ex intentione domini Benedicti de Plumbino in. l. duobus. §. a fideiussore, in uersu. si uero, super uerbo, exhibuerit. ff. de iur. iuran. quæ si cum tex. coniungatur, tenet quod fideiussori de representando, liberatur semel representando, quod est uerum lata sententia, ante autem tam ex sui promissione, quam ex iuris auctoritate tenetur usque ad sententiam exclusiue sistere per. d. l. grecæ. Et bene æquum uidetur, & iure fundatur quod cum sumus post sententiam & in sola interpretatione uerborum promissionis factæ de totiens quotiens, quod non in infinitum iste restet obligatus, sed si bis præsentauerit liberetur. ¶ Ad hoc optime facit quod notat Speculum, in speculo, titulo de arbitris. §. sequitur, uersicul. quid si in compromisso. Et ponit Bald. in. l. si duo. §. semel. ff. de arbitri. quod si in contrarium dictum fuerit, quod poena totiens committatur, quotiens fuerit contra factum, quod non committitur, nisi bis, per dictum. §. si quis decem. Et consuluuit Bald. in suis concilijs, consilio. 444, quod si in compromisso sit data facultas prorogandi, totiens quotiens, non possunt prorogare ultra bis. Et miror quod domini mei Ioann. de Imola, & Ludouicus de Roma, qui Angelum reprehendunt, cur dictam distinctionem non uiderunt, & cum dominus Ludouicus descendisset a cathedra in Bononia, cum legisset dictam. l. si finita, sustinebam Angelum cum dicta distinctione, & multum sibi placuit & mihi, & illum sequor. Et ea ratione foris in regno Valentia disposuit quod isti caplenatores personarum, per biennium liberentur a fideiussione. ¶ Sed pone casum, de quo in curijs in uiam grauaminis uidi magnam contentionem. Aliquis tenebat Titium ad representandum totiens quotiens iudici uideretur, sub certa poena pro aliquo casu ciuili, licet ex crimine descenderet, isto interim reus fecit unum homicidium, & aufugit: mandatur fideiussori quod hominem restituat, ipse nequit, imò se excusat, quod ex superuenienti casu non tenetur, quia sufficit quod pro casu pro quo fideiussit illum defendat, uel soluat quanti interest. His non obstantibus, gubernator pro tota poena illum executauit, & promisit sibi quod si hominem sibi restitueret, uel in sumum posse poneret, quod pecuniam restitueret, fideiussor tenuit modum, & gubernator habuit illum & suspendit, petebat fideiussor pecuniam. dicebat iudex, quod iam erat in corbanam, licet esset præcium sanguinis. i. in computum regium. Hic

De Offi. inc & c. Rub. 31. In §. Quamuis carcer. 155

Hic de duobus quærebatur. ¶ Primo an ille fideiussor esset executatus, eo quod se offerebat liti pro casu pro quo fideiussor erat, & erat parat^{us} suscipere defensionem uel soluere quanti interest illius qui capturam delati instabat. ¶ Secundo an posito quod potuisset executari si potuerat moram purgare, restituendo delatum, & sic erat seruandum per gubernatorem, quod promiserat restituere fideiussori. Et uideamus de primo si fideiussor erat liberatus p casum mortis superuenientis factæ per caplenatum quod uidetur: quia impossibile est ipsum uenire ex quo sine periculo mortis uenire non potest. l. 2. §. quod diximus, si quis cautionibus, & sic non tenetur sistere, neque committitur stipulatio, ut ibi. ¶ Itē id uidemus cum quis moritur uel ciuitatem amittit, quod non tenetur fideiussor
25 † sistere reum, in l. sed si decesserit, ff. qui satisd. cog. Satis enim amissa est ciuitas, in quam sine pœna mortis intrare, & se repræsentare non potest. ¶ Sed in contrarium uidetur posse dici, quia ex quo culpa sua incidit in casum, hominem occidendo, q̄ non liberetur, quia sui culpa uenire non potest, merito non subleuatur, imq̄ committitur stipulatio. l. 2. §. simili modo, ff. si quis cautionibus, ibi uel causam præstitit, & hoc ibi
26 tenuit Umbertus de Bobio, dicens q̄ ex † suo delicto non debet consequi præmium, ut ff. de interdic. & releg. l. relocatorum. §. pen. C. de decur. l. ne quis, in fi. ¶ Item quia talia maleficia possent fieri data opa, ne teneretur pro prima causa sistere in iudicio, & sic non dēt p illud præmium consequi. Ad hoc. l. data, ex quibus cau. maio. & facit. l. etiam. §. 1. ff. solu. ma. & sic uidetur quod per sequens maleficio non sit fideiussor liberatus, licet Bald. in simili uideatur de terminare contrarium. l. si uerò, in princ. ff. qui satisd. cog. dicens quod potestas qui ex forma suæ electionis, tenetur repræsentare in tabula suos familiares, quod etiam si data opera bantisset eos, dum tamen delictum subesset q̄ est excusatus. Alleg. tex. cum gl. in l. capitur. ff. de fideiussor. dicens quod illa lex melius illud probat, quam aliqua alia: dicens quod hæc est bona cautela pro officialibus. Quid in tanta diuersitate dicendum cogitabis, & alibi dicam. ¶ Sed ponamus quod non sit liberatus fideiussor, sed dicit quod uult reum defendere, uel saltem soluere quanti interest, de defensione in criminali non multum curandum, quia etiam procurator fieri nequit. ff. de publicis iudicijs. l. penul. §. ad crimen. Sed de soluendo interesse uidetur quod procederet, & quod ad pœnam conuentam & stipulatam non teneretur, quia talis fideiussor ad aliud non tenetur. ff. si quis in ius uoca. non ierit. l. si. quia pœna quod a modo ratione diffiniendi interesse ponitur, & si tantum est, tantum soluitur. ff. de præst. stipul. l. fina. si minus est, uidetur per errorem pœna pmissa, & datur replicatio ad inuvalidationē pœ-

næ promissæ. Iste est casus singularis in l. sed & si q̄s. §. fina. ff. si quis cautionibus, p quē potes tu intelligere. l. fideiussor. §. si. ff. q̄ satisd. cog. in qua. l. sed. et si q̄s. §. si. dicit Bar. eē casū subtiliter in uenti: quod in dubio in talibus obligationib^{us} præsumitur, & non certa scientia, nam text. dicit, iuuatur replicatione certę scientiæ. Si ergo hoc uenit per uiam replicati, ergo actor debet replicationem reprobare, iuxta regulam. l. in exceptionibus. ff. de proba. Apparet ergo quod præsumitur erratum, nisi actor probaret replicando certam scientiam, secundum Bar. Bal. remittit ad glo. quam dicit notandam de nouationibus. Et ad nota. in l. si. C. de spon. in. 3. oppositione. Sed dicit quod notarij in instrumentis consueuerunt apponere, ex certa scientia & expresse, & non per errorem, & apponunt illa uerba, ut instrumentum sit efficax, cum tamen certa scientia uel error consistat in animo, uel in mente, per illa uerba non probatur certa scientia, nisi præsumptione, quia pars uidetur confiteri id quod scriptura continetur. s. quod hoc facit ex certa scientia: unde si postea probatur re aliter se habere, uidetur quod confessio illa præsumatur erronea, de interrogator. act. l. de atate. §. si. ff. unde iste fideiussor qui in rem alterius & causam fideiussit, iuris præsumptione erroneè fideiussit per gloss. in l. si quis delegauerit, de noua. Et quod no. in l. qui hæres erat. ff. fam. hærescun. ¶ Item quia nunc in ueritate monstratur, minus interesse esse quam pœna. Merito ad amplius non tenebatur per dicta iura. Et ideo cum erā assessor ultra cautelam Bal. quam dicit tabelliones apponere de certa scientia, & certè, faciebam apponere clausulam sequentem. Quam quantitatem pro pœna & nomine pœnæ, damno & interesse soluere promitto. Et si non esset tantum interesse loco contentus soluendi, ut quod amplius est possit peti p. l. apud celsum. §. 1. alias est. §. Item quaeritur, & q̄ ibi no. ff. de doli exceptione. ad hanc cautelam, q̄ no. in l. 2. ff. si quis cau. & in l. qui fidē. ff. de tran fact. & melius in l. si quis rem. ff. de arb. & quod ponit Bal. in l. ubi pactum. C. de tranfact. & Angel. in l. 2. & l. si duo. ff. si quis cau. Et hoc de primo. ¶ Sed ponamus quod in totum uel in partem esset iam exactus fideiussor, nūquid demū hominem repræsentando, potuit purgare moram, uel teneatur iudex implete quod promissit de restituenda quantitate executata. Et certe dictus fideiussor ex casu superuenienti habebat etiam de foro tempus congruens ad hominem repræsentandum, ut in foro. §. de criminibus. Etiam a fortiori potest moram purgare. Et ita in proprijs terminis terminat Bald. in l. qui accusare non possunt, dicens quod fideiussor post moram repræsentando reum congruo
27 loco † & tempore liberatur a pœna, ut. C. de fideiussoribus. l. scimus. & l. & si post tres. ff. si q̄s cautio. imo & fortius dicit, si cum iuramento fi deiu-

deiusit, quòd etiam potest moram purgare posse, ut dicit notari in cap. apud misericordem. 22. q. 1. Et sic non est dubium quod dictus fideiussor debeat suum recuperare, tum ex more purgatione ex promissione & pacto offe. qd̄ eum obligat. ad hoc extra de proba. c. 1. Et ita fuit per actum curiæ declaratum, licet nil boni allegatū sit per aliquē partium. Et rogo teneas menti, quę tibi in hoc, §. dixi, si bene consideras & nescio in hac materia undē tanta posses colligere. Lauda dominum, undē omnia bona proueniunt, quia laudo.

CAMILLI BORRELLI ADDITIO.

Camillus Borrellus.

- a ¶ **AD CVSTODIAM**] Paulus Grillandus in Tract. de Relaxat. Carcerat. q. 1. num. 4. Vide Roland. à Valle in consil. 2. nu. 49. Vol. 1. D. Federicus Scotus in Consiliorū Præfatio. Et carcer dicitur locus malę mansionis, clausuris circumdatus, & tenebrosus. Signorol. Homod. in cō. fil. 97. nu. 2. Cataldin. de Boncompagn. in Tract. sindic. nu. 103. Marfil. in. l. 1. nu. 9. ff. de quæst. Et appellatur carcer species Torturę. Bald. in. l. si clericus. col. 2. C. de episcop. aud. Et grauior est p̄na carceris, quā si quis tota die foderet. Præposit. in c. super eo. el. 2. no. 3. de appell. & Ioan. Heuzan. in consil. 60. nu. 8. Inde Cicero in Cætilinam, Inquit, Carcerem esse nefariorum, ac manifestorum scelerum Vindicem. cui cōcinit illud Liuii, Ab Urb. condita, lib. 1. Ingente (inquit) incremento rebus auctis, cum in tanta multitudine hominum, discrimine recte an facti confuso perperam, facinora clandestina fierent: carcer ad terrorem incrementis audacitę media Vrbe imminens foro edificatur. ¶ Et ideo ad carceres perpetuos regulariter condemnatio fieri nequit, nisi de iure canonicō. Barth. in. l. Imperium. ff. de iurisd. omni. iudic. Lancellott. Conrad. de offic. prætor. in caus. Crim. §. 3. c. de Contumacibus. nu. 25. & Marc. Mantua lib. Dialogor. Denar. classe. 17. c. 10. num. 2. Cyrill. Fulgen in summula Crim. titulo, de Custod. reorum. §. 1. num. 2. ¶ Plato in libro de legib. 34. Dialog. 10. ponit tres carcerum species Una in foro uenialium rerum ubi carcerati cautē custodiantur, secunda ubi cætus eorum sit, qui nocte congregantur, correctionis nomine appellatus. Tercia uero in media regione, ubi quāmaxime desertus siluestrisque locus est, supplicij nomine notatus. Postquā hęc scripsi mus vidimus nonnulla ad hunc effectū tradita per Iacob Menoch. de Arbitra. lud. quæst. lib. 1. q. 89. per totum.
- b ¶ **ARBITRARI SE CVNDVM IVS**] Et ideo cui cōcelsū ē arbitriū, nō intelligitur absolutū, sed regulatū, & sequi tenetur Canones Iuris, rōnis, & equitatis. Bal. in c. 1. §. Iudices. nu. 5. ¶ pace Iur. firm. Cur. in Trac. d. Monetis q. 7. in fin. Cæpol. in. l. si fugitiui, nu. 33. C. de seru. fug. Gomez. in c. 1. nu. 225. de const. Robert. Aurcl. sent. iuris, lib. 4. c. 5. Intelligitur. n. concessum alicui Arbitrium sine alterius damno iniuria, & detrimento. Barth. in. l. Ambitiosa, nu. 12. ff. de Decret. ab ord. fac. Ioan. Thomas Miranda in Decisio. Neap. 13. comitilla. num. 2. Chacheran. Decisio. Pedemonta. 71. nu. 53.
- c ¶ **VLPIANVS QVOD DIVITIAS**] De diuitiis nonnulla dixi in alio opere meo nōdū impresso, q̄ ad hoc præmanibus habeo, sed uidebitur si dominus uoluerit, ibi me remitto.
- d ¶ **MINORVM ET RESPVBLICÆ**] Quod æquiperentur Minores, & Respublica, uide Barth. Cæpoll. Cautel. 139. Vide Bernard. Alfan. Collectan. iuris. 650. & latius

explicantem Iodoc. Damhouder. in Tract. Parium aut si mil. §. Respublica. æquiperantur. n. minores Ecclesijs, q̄ alia allegauit uoluit Franciscus Sarmant. in Tracta. de Reddit. Eccl. parte. 1. cap. 2. nu. 10.

e ¶ **FIDEIUSSOR POST MORAM**] An fideiussor de reum præsentando, si non statim præsentauerit admittatur ad purgationem more ipsius postmodū præsentando, sacrum concilium Neapol. decreuit quòd expectetur exitus causę partis inquisite, ut si forte Reus condemnatur debeat fideiussionis p̄nam soluere fideiussor, sed si absoluitur, debet et fideiussor absolui. Tho. Gram. in Decisio. Neap. cōsi. 95. per totū. Foller. in Praxi crimin. §. Verum si citati compareant. nu. 13. Iacius per Octau. Cacher. Decif. Pedem. 51. a Bonacoss. in qq. Crim. §. Fideiussio.

De populatis ad forum Arragoniæ. Rubrica 32.

In. §. Populati ad forum.

S V M M A R I V M.

- 1 *Oppidum, dicitur quasi opem ferens.*
- 2 *Pars est turpis, quæ non congruit uniuerso.*
- 3 *Consuetudo præscripta, uincit legem.*

OPVLATI ad forum Arragonum in omnibus curijs cōque runtur quòd illis fori & obseruantię Arragonum, non seruātur per regios officiales, & qd̄ præses debet illos iurare obseruari foros & obseruantias Arragonum iuxta illorum forum, quia ita disposuit, aliās quòd nō potest in eos iurisdictionem exercere, & uideatur quòd non benedicant, quoniam rex Iacob. regni acq̄sitor, suos foros & leges generales in regno edixit, quas generaliter obseruari mandauit in toto regno, imo prohibuit quòd aliz leges, uel consuetudines in regno uel in alio loco regni seruentur, nisi fori & costumes, quas sic appellat regni Valentię, ut hoc gloriosus rex expresse dicit post prohēmium suum in rubrica, Incipiunt consuetudines & stabilimenta regni, in uersiculo, ueniam^o ergo. Et similiter hoc statutum est de foro regni, qui uult quòd unus forus, una moneta, unum pondus, & mēsurā sit in regno, in foro finali, de stabilimentis & precibus principi offerendis. Et ideo dicunt foristę, in prohemio fororum, quòd fori regni sunt ius commune, dicentes modos cognoscendi ius cōmune, de quibus in. l. 2. C. de legibus, & allegat quòd notat Gratia. in. c. fidei, super uerbo, perpetuo, de summa trinitate, & præcipue quia fori antiqui fuerunt conditi, conuocati prælatis & nobilibus, & alijs regni procenb^o, & de ipso consilio iuxta formam. l. humanum. C. de legibus, Merito sunt leges generales quoad omnes, & ad materiā, uide quę scribit Bald. in dicta.

De Populatis ad fo. & c. Rub. 32. In §. Populati. 156

1.2. circa modos cognoscendi leges generales.
¶ Sed uidetur in contrarium dicendum, & qd' populati ad forum Arragonum suos foros & consuetudines retineant, & illa debeant sibi obseruari, prædictis non obstantibus. ¶ Primo, quæ dictus rex Iacobus, regni acquiritor, cum foros suos ædidit, in prohemia fororum rogauit & mādauit omnibus qui erunt uel uolunt esse intus dictos foros quod dictos tenerent & obseruarent, & quod secundum illos iudicarent quasi non imponant alijs necessitatem illos obseruandi, qui illos non acceptarent. ¶ Et quod iste est sensus patet, quia aliquæ nullæ regales nõ acceptarunt pro tunc dictos foros regni Valentie, & restarunt sub prolatione antiqua fororum Arragonie, ut patet in uilla burrianæ, & in uilla regali, quousque acceptarunt foros regni Valentie, imo illis non uocatis & consentientibus, princeps uoluit illa facere de foro regni Valentie, ut patet in quadam prouisione regis Alphonsi, data in curijs generalibus, ante secundam publicationem quæ incipit, Nos Alphonsus. ¶ Item & id expresse firmat forus dicti regis Alphonsi in rubrica de locis, in quibus seruatur forus Arragonum, redactus ad forum Valentie. c. uno, in quo expresse cauetur, quod domini locorum, qui in dictis foris consenserunt, in quibus locis seruabatur forus Arragonum sunt redacti ad forum regni Valentie. Et sic patet qd' illi qui non concesserunt foris iam dictis, restat in sua obseruantia. l. inter socerum. §. cum inter ff. de pactis dotalibus. Et constat quod domus de lima domus de exerica, domus darenosio, domus de vrrea, uel de allalten, non consenserunt dictis foris, neque uilla almamore. Imo hodie uiuunt sub foris Arragonum & illius obseruantijs. Et multi reges in suis prouisionibus & priuilegijs, mandarunt obseruari populatis illum forum Arragonum. senerensimus rex Arragonum, in curia Muti ueteris, cum sua prouisione mandauit tunc gubernatori, quod intraret foros priuilegia & libertates regni Arragonum populatis ad illum forum, & sic iurauit tunc generali in curijs quas celebrauit Arragonensibus per suum iuramentum priuilegiũ concessit populatis in regno Valentie, ad forum Arragonum deberi obseruari foros Arragonum, & in omnibus curijs populati ad forum Arragonum id expresse protestantur quod non consenserunt foris, neque prouisionibus, uel priuilegijs æditur. quatenus derogent suis foris, priuilegijs, libertatibus obseruantisque Arragonum, ex quibus protestationibus, iura partium conseruantur, iuxta no. in. l. non solum. §. mortis. ff. de noui. ope. nunci. & in capi. cum martinus Ferrariensis, de consti. de elec. cap. cumana, cum simili. Et sic uidetur, quod ex antiqua populatione & communi obseruantia talibus sint fori Arragonum obseruandi, nam satis obser-

uantia talium fororum est in principe approbata, quod nisi esset talis obseruantia non ualere, imo haberet obseruari lex communis regni, ad hoc. l. fina. C. de testa. & quod no. singulariter Bald. in. l. t. C. quæ sit longa consuetudo. dicens notandũ, quod oppida possunt habere propriam consuetudinem, & dicitur oppidum ¶ quasi opem ferens, id est, terra murata non habes episcopum, & idem in castris & uillis, quæ possunt habere propriam consuetudinem, non repugnãtem legi uel consuetudini propriæ ciuitatis, nã ubi repugnaret nõ haberet locũ consuetudo rusticana nisi esset confirmata per superiorẽ, allegat dictam. l. final. C. de testa. Et sic est de iure quod omnes qui sunt de vna prouincia debet uiuere sub lege & consuetudine illius. §. di. cap. contra mores. ff. di. cap. non licet, & ff. 2. dist. capit. 1. ¶ nam turpis est pars, quæ suo non congruit uniuerso, de spon. duorum, capi. tuas dudum. nisi sint illis alia concessa priuilegia uel leges. Et sic si hoc tenemus officiales habent illis iurare obseruare foros & priuilegia Arragonum. Nam ante ex illorum foro inter illos nõ possunt iudicare, neque aliquam executionẽ facere, & cum faciant quotidie citra illud iuramentum executiones, ideo se grauatos sic populati dicunt. Sed maior contentio inter istos stilius curie gubernationis habet, ut pro debitis domini possunt uassalli executari, & bona uassallorum capi, gubernator contra istos populatos uult stilius seruare, quia dicunt se forum habere, quod pro debito domini uassal. nequeunt executari: gubernator dicit quod curia sua est generalis in tota prouincia, & postquam est stilius curie suæ quod illum potest & debet obseruare inter omnes, etiam populatos ad forum Arragonum. Sed uideamus primo unde sometum traxit dictus stilius curie dictæ. Et uidetur qd' de iure communi, quia ius uassalagij & operarum ueniunt in executione, ut est tex. in. l. pro hærede. §. sed quid tamen. ff. de acqui. hæredi. & quod notat Barth. in. l. prima. C. de operis libertorum, & ita dicunt aliqui bestiales quod iure fulcitur stilius curie gubernatoris. Sed non est uerum, quia ius uassalluticij & operarum, ut ibi uides, sunt in bonis domini, & tanquam bona domini ueniunt in executionem, quia rem in bonis nostris habere non dicimus, quotiens ad id habend. actionem habemus. l. rem in bonis. ff. de acqui. rerum dominio. Et sic nimirum si illud ueniat in executionem, alias nequeunt bona propria uassallorum executari, quia nõ sunt bona domini, ad hoc quod notat domin. meus dominus Ioan. de Imola, in. l. finali. ff. soluto matrimonio. & allegat notata in. l. bene a zenone. C. de quadriennij præscrip. dicens, quod bona uassallorum non sunt domini sicut neque bona singulorum sunt imperatoris, & sic in illis, de iure nequit fieri executio. Et ideo aliqui foriste in foro, can. algu, Rubrica, de pigno: dicunt illud esse

Speculum Principum, Petri Bellugæ.

esse præter ius & sic approbati per nota. p Cyn. in.l. prima. C. quæ sit longa cõsuetudo. Et istud est falsum, imo expresse contra ius, nã licet cum index superior est in fatica iustitiæ possit sua gens plecti & executari, ut in cap. dñs deus no. lter. 23. q. 2. tamen hoc est propter defectũ iustitiæ, quam denegat expresse uel tacitè, q̃a tunc est in fatica iustitiæ, ut notatur in cap. significãtibus, de officio deleg. per Inn. & tunc demum cum omnes superiores iudicis sunt negligẽtes, ut notat Inn. in c. olim. de resti. spoli. Sed de iure uel de foro nequit fundari, quia sine fatica iustitiæ subditi possunt marquari, quia unus p̃ alio nequit executari, neque filius pro patre, neque uxor pro marito, ut in iuribus vulgaribus, min⁹ filius subditus pro domino, demptor dicto casu faticz. Sed sola consuetudo & stilus id introduxit contra regulas iuris ciuilib, q̃ consuetudo habilis est ad causandã obligationẽ, et ubi ius illã reprobat, ad hoc. l. certi cõdictio. §. si minor. ff. si certũ petz, & q̃ notat Bal. in. l. non enim aliter, de adoptionibus. Et quia hæc antiqua consuetudo uel stilus ualet loco priuilegij a principe cõcessi, extra de verb. sign. c. sup quibusdam §. præterea, & 9. q. 3. c. conquestus, & q̃ notatur extra de iudic. c. nouit, & in. l. hoc iur. §. ductus aquæ. ff. de aqua quoti. & æstiuã. Ad materiã p̃ priam uide q̃ Bal. scribit, allegã. l. missi opinatores, de exact. tribu. lib. x. & in. l. etiam. C. d. ex rei iudi. Et hunc stilũ & curiæ consuetudinẽ, iudex debet obseruare, ut notatur in. l. 3. §. lex Iulia. ff. de testi. per Bar. Et hæc consuetudo siue stilus, extenditur ad omnes subditos siue districtuales sui præsidatus, & ad omnes foros sub eodem præsidatu. Sed nõ ad aliud prorsus diuersum territoriu secundũ gl. singular. c. m. in. l. ex ea parte. ff. de postulando. Ex quo ego soleo dicere quòd dictus stilus curiæ gubernatoris extenditur ad oēs curias locum ten. gubernatoris, & totius prouinciz. Non tamẽ ad curiã gubernation. orile, quæ est ultra sexonã, cũ sit alius præsidatus p̃ se, & alia prouincia, ex quo est sub alio præside, ut notatur in gl. fi. C. de præsc. longi tẽporis, & sic aliud territorium, & talis consuetudo nõ extẽdenda, maxime quia est inducta cõtra naturalem æquitatem, q̃ pro facto alterius executetur, ut dicit expresse tex. in. l. unica. C. ut nullus ex vicarijs, pro alienis uicariorum debitis teneantur, lib. 11. & in. l. prima. C. de exac. tributorum, lib. 11. & uide, quæ circa hoc scribit, dominus meus Ludouicus de vrbe, in. l. prima. §. familiã er. ff. de pub. post Bar. nam filius non portabit iniquitatem patris, nec econtra. Et sic merito non est extendenda talis cõsuetudo, ad hoc. l. prima. C. quæ sit longa consuetudo, & sic alius officialis uel delegatus a principe, talem consuetudinem uel stilum nõ obseruabit, & sic pluries est obtentum. Sed redeundo ad propositum si gubernator in populatos ad forum Aragonũ suum stilum seruabit, non uidetur mul-

tum dubium, etiam quod ipsi habeant forum in contrarium, quoniam hoc ex consuetudine tam antiqua, cuius initij non est memoria, & sic legitur præscripta f̃ & uincit legem. b C. quæ sit longa consuetudo. l. 2. & quod ibi notatur. Sed adde, quæ circa hoc dixi isto titu. §. his igitur, ubi tracto quando executio est fienda pro contractibus innitis in Arragonia, si seruabitur stilus, & ibi dicta addas ad ista, & ista ad illa, & hæc sufficiant.

CAMILLI BORRELLI

A D D I T I O.

a ¶ DICITVR OPPIDVM] Laurentius Valla dicit uoluit oppidum omnem urbem, præter Romanam, quæ peculiari nomine Vrbs appellari cõpta est, ut ceteræ urbes uocarentur oppida. Verum in Bellugæ sententiam uoluit Andr. Alciar. oppidum id esse, quod tanquã propugnaculum aduersus hostes, factum est, & mœnibus uallatum. Et ut inde dicatur habes textum uilium in. l. Pupillus. §. oppidum. ff. de uerb. sign. Inde illud Virgili. Egloga 4. dum dicit.

Quæ cingere muros, oppida.

Videndus tamen est Alexand. in. l. 1. §. siue autẽ. ff. de ope. noui nunt. Felin. in. c. Rodolphus. col. 13. extra de Rescr.

b ¶ VINCIT LEGEM] consuetudo an, & quando pro lege seruanda sit, & quæ concurrere debeant, ponit latè Sebastianus Medices in Tract. de leg. & statut. Parte. 2. quæst. 16. per totum.

Camillus Borrellus.

De materia fiscalium. Rubrica 33.

In §. Rem nouam

S V M M A R I V M.

- 1 A bono abstinendum, si malum sequi uideatur.
- 2 Imperium abundat subiectis locupletibus.
- 3 Expense litis, quibus subrogentur.
- 4 Duo accusatores nequeunt esse in eodem iudicio.
- 5 Expense contumacia ueniunt in criminali.
- 6 In criminali officium iudicis deseruit fisco, & non parti.
- 7 Accusatio & inquisitio, non possunt criminari.
- 8 Ad agendum non admittitur nisi quorum interest.
- 9 Fiscus de factis priuatorũ, nõ se debet intromittere.
- 10 Reus transigendo crimen uidetur confiteri.
- 11 Pactio priuatorum, ius publicum non ledit.
- 12 Transactio quando litem impediãt.
- 13 Offensus in præiudicium rei publicæ, non potest liti renuntiare.
- 14 Genus causarum quadruplex.
- 15 Crimina læsæ maiestatis.
- 16 Publica crimina prosequuntur a iudice, parte non subsistente.
- 17 Sine accusatore, nemo condemnatur.
- 18 Denuntiatores malefactorum, fuerunt inuenti a numma Pompilio.

19 In-

De materia. &c. Rub. 33. In §. Rem non nouam. 157

- 19 Inquisitio quando de facili permittitur.
- 20 Tutor quando excusetur a calumnia.
- 21. Quae persona sine metu calumniae accusant.
- 22 Iudex inquirendo habet latas habenas.
- 23 Probationes in criminalibus, debent esse luce clariores.
- 24 Specialis inquisitio quando fiat.
- 25 Fama, praecedere debet generalem inquisitionem.
- 26 Fiscus est sanctus, ideo neminem debet calumniari.
- 27 Delinquens in officio, non debet amplius illud exercere.
- 28 Sine accusatore, nemo est puniendus.
- 29 Crimina semel commissa, non debent inulta relinqui.
- 30 Crimina undecumque claruerint, non debent impunita relinqui.
- 31 Crimen falsi est publicum.
- 32 Quando per inquisitionem agi potest.
- 33 In iudicem inquirentem, non est locus prorogationi iurisdictionis.
- 34 Confessio, quid operetur.
- 35 Confessio quando sit nulla, quid operetur.
- 36 Testibus publicatis, quando non sint alij recipiendi.
- 37 Timor subornationis plus timetur in criminali quam in ciuili.
- 38 Aequitas ubi mouet iudicem, suum exercet iudicium.
- 39 Cautela ut testes didicitis testificatis recipiantur.

EM NON NOVAM neq; insolitam, sed potius nimis frequentatam aggredimur fisci materia tractaturi, quo ad fisci aduocatum & procuratorem. Et primo de ijs de quo milites in curijs sunt conuerti, quod cum fisci aduocatus & procurator sint a publico, id est, ab ipso principe salariati & ab ipsis rei condemnati, expensarum nomine salaria exigunt. Et fuit qui centum libras habuit & sibi taxari fecit a bonis cuiusdam militis condemnati, quod est durum iuri & rationi contrarium, quia aduocatus fisci, dat uotum suum in condemnatione uel absolute, & si condemnatus habet salarium, si absoluit nihil, & sic in periculo stat condemnandus & absoluendus. Non est dubium hoc mali speciem esse a qua prohibet apostolus quemlibet abstinere. ad Thesalossenses ca. ult. & in c. cum ab omni, de vita & honestate cler. c. si audiuimus, de simonia, & ne dum ¶ a malo & eius specie est abstinendum, sed a bono si malum speretur ne cler. uel mon. c. ult. Et per hoc iudices qui sunt salariati de publico, nihil salarii possunt a partibus exigere, neque iure canonico neque ciuili, & minus canonico, de quo id est prohibitum, et delegatur, quid recipere, ut in c. statutum. §. in super, de rescr. lib. 6. Et de iure ciuili tales a publico salariati officiales, nihil a partibus habere possunt, ut habes tex. in auct. ut iudices sine quoquo suffragio. §. cogitatio, col. 2. ubi est text. optimus, ubi dicit imperator, cogitatio igitur nobis facta est, quod

agētes omnia quaecunque in nostris prouincijs sunt uno actu cōi ad meliora migremus, hoc enim inuenturū credimus, si praesides gentium quicumque ciuiles administrationes prouinciarum habent, puris procuremus uti manibus & ab omni abstinere acceptatione pro illis solis contentos eos, quae a fisco dantur, quod non aliter fiet, nisi & ipsi singula sine mercede accipiant nihil omnino dātes, neque occasione suffragiorum, neq; alij hominum ulli: & nota uerbum, neque occasione suffragiorum quia nihil capit, ut det aduocato. Et sequitur, considerantes quod licet quæstus non immodicus imminuatur imperio, tamen nostris subditis incrementum suscipientibus, si indemnes a iudicibus conseruentur, & imperium & fiscus abundabit utēs subiectis locupletibus. Et uno hoc introducto ordine, plurimarum rerū innumerata erit libertas. uide igitur qualiter loquitur magnifice imperator. Nam dicit imperium & fiscum abundare subditis locupletibus, hodie si quis condēnatus de crimine, resultant heredes destructi, quia expensarum nomine omnia asportant aduocatus & procurator fisci, & expresse processus, quod si ad principem & suum fiscum proueniret, etiam tamē subditi aggrauarentur. per hoc est tex. in auct. de defen. ciuitatum. §. quia uero, col. 3. ubi est tex. quod etiam minores iudices, nil possunt habere salarii nomine, nisi id quod consuetum est eis a publico dari uel a principe, & ita habet intelligi necessario. l. prima. C. de aduocatis fisci, quod aduocatus fisci propter salarium non solum, non debet relinquere causam. Et sic non potest loqui de expensis, in quibus delati salarii nomine condemnantur. ¶ Item id uidetur probari, quod aduocatus & procurator fisci, nil pro expensis uel expensarum nomine, possint habere a condemnatis, ¶ Nam expensae uel earum condēnatio, sunt subrogatae loco decimae litis quae antiquitus praestabatur per aucten. generaliter. C. de episcopis, & cle. & quod ibi notatur, & est sic quod illa decima litis non habet locum in causa criminali, insti. de poena temere litigantium. Sed solum similitudo supplicij. C. de accus. l. finali. ¶ Item quia illa decima litis quae antiquitus praestabatur, non dabatur nisi parti uicenti, ut uides in dicta aucten. generaliter. C. de episcopis & cleri. & sic non possunt dari expensae neque salarium aduocato fisci neque procuratori. Sed ubi in expensis esset condemnandus reus condemnaretur parti uicenti, & sic solum taxaretur salarium sui aduocati & procuratoris & non fisci. Quia aut pars principaliter prosequitur accusationem uel denuntiationem & aduocatus fisci assistit solum ne colludat iuxta. l. si suspensa. de inofficio, testa. Cum aliās non possit, quia non adueniente legitimo accusatore cessat inquisitio. l. 2. §. si publico, & quod ibi notatur. ff. de adulter. Et tunc pars prosequens & uicens debet habere expensas, ubi expensae in crimina

Speculum Principum, Petri Bellugæ.

4 li debeantur de iure, de quo dicam infra, quia duo ꝑ accusatores vel partes nequeant esse in iudicio, ff. de accu. l. si plures, quia unū habet iudex eligere, ut ibi. Si autē procurator fisci principaliter prosequatur inquisitionem, tunc non videtur quod habeat locum refectio expensarum. Nam tex. est cum glo. in c. cum dilecti, extra de dolo & contu. glo. super uerbo expensis, quæ dicit quod in criminali causa inquisitionis habet locum cōdemnatio expensarum, qui tex. est singularis. & alibi melius non probatur, habet locum cum priuatus prosequitur inquisitionem, secundum dom. Antho. de butrio, ibi allegat quod not. Guiller. in Spe. titu. de expen. §. primo, in fi. fisco enim prosequente non. Et ita uidetur tenere do. Jacob. Butrig. in l. eū quē temere. ff. de iud. dicens, quod in causa criminali non habet locum refectio expensarum. Et hoc tenet glo. in prohæmio institutionum, in uerfi. calumniosam, & ad hoc allegat dom. Jacob. l. nō ignorant. C. qui accusare non possunt, qui dicit uerum, quod expensæ ꝑ contumaciæ ueniūt in criminali, & sic intelligitur. l. final. C. de fruc. & lit. expensis, & l. qui crimen. C. qui accu. non possunt Bald. in aucten. generaliter recitat dominum Jacob. & non determinat. Et vna de rationibus domini Jacob. Butri. & Bal. quæ multum facit ad nostrum casum, quod procurator neque aduocatus fisci nil debeant habere, est quia dicit quod in criminalibus officium iudi. deseruit fisco & non parti. Et quia accusator est procurator in rem fisci, unde si condemnatur reus, & condemnatur fisco in expensis, & contra si succumberet actor condemnaretur fisco reo, sed illud est falsum, ergo & primum, quia in correlatiuis, si unum est falsum, & reliquū est falsum, ut in l. ult. C. de fruc. & lit. expen. in ratione sui. Et sic secundum eos uidetur quod nūquam quis sit condemnatus in expensis fisco, neque fisco delato, Bald. autem in l. qui crimē. C. qui accusa. non possunt, in hoc dubio, an in causa criminali habeat locum refectio expensæ arguit pro & contra, & dicit finaliter tene qd̄ vis, Bartho. tamen in l. prima. ff. ad turpilianam tenet quod habeat locum cōdemnatio expensarum, & idem Inn. in cap. cum oporteat, de accusa. & Spe. in titu. de expensis. §. finali, uerfi. ex præmissis, ad fin. & id uidetur firmare dom. Antho. de Butrio, in cap. finem, de dolo & contu. Sed omnes isti loquuntur cum pars instat, & sic non faciunt contra ea quæ dicta sunt, quod pars non debet condemnari fisco in expensis & est magna ratio, quia reus a fisco iuste se defendit, quia licitum est qualitercunque redimere sanguinem suum. ff. de bonis eorum, qui mortem sibi consciuerunt. l. prima, & sic defendēdo se. Et sic si uincatur a fisco, nil ab eo habere potest nisi expensas contumaciæ, ut dicta. l. final. C. de fruc. & lit. expen. & l. qui crimen. C. qui accusa.

5 non possunt de foro autem regni Valentie ꝑ cū

priuatus prosequitur accusationem uel denuntiationem, si non probat ultra pœnam calūniæ uel talionis, ueniunt expensæ in cōdemnationem, uel in foro. 2. qui accusare possunt uel nō, imo etiam in priuilegio regio. Dat. Valentie ꝑ Kal. Maij. Anno domini mill. 357. Et si priuatus non prosequatur denuntiationem, si non probetur, uenit expensarum cōdemnatio. Et de foro regis Alphonſi debet denunciator uel accusator, dare fideiussorem pro expensis. ubi tale denuntiatum uel notificatum non probetur, ut in foro, lo aduocat, de ordine & cognitione causarum fiscalium. Sed nil cauetur de expensis soluendis, cum solus aduocatus fisci prosequitur causam per inquisitionem, quasi in iuris communis dispositione uidetur relicta. l. prima ad municipal, & quod notatur in principio fororum post prohæmium, aliās in tit. de conti. & regni stablimentibus in fi. per foristas Sed fisci aduocatus dicit & procurator, quod habent pragmaticas regias, & regia priuilegia, per quæ dicunt se iure tales expensas recipere, & prætextu taliū extrauagantium seu pragmaticarū seu priuilegorū iusti. isti, aduocati & procuratores talia exigunt & iudices non grauaret ad talia condemnando, ad hoc not. in c. primo de rerum permuta, & de re iud. l. cum prælati, & de fide instr. c. pastoral. Sed princeps grauaret id statuendo tanquam contra rationem, & subditorum euidens damnum & præiudicium & populum depauperans, & ad noxam tēdens, uti desuper uidisti fuudatum, merito reuocandum, de decimis c. suggestum. Et ex dictis præsentis pragmaticis ipsi abutuntur. Nam uidi quod aduocatus fisci, erat aduocatus actoris, & petebat in expensis & nomine patris cuius erat aduocatus & fisci nomine, et ubi pars habebat alium aduocatum et fisco adhærebat uel partem faciebat, ne pars colluderet petebatur a parte uincente salarium pro suo aduocato & procuratore, & ex alia parte petebatur pro aduocato fisci et procuratore salarium, et sic pars condemnata nimis grauabatur expensis, quod est contra iura, et credo contra uoluntatem & intentionem principis, quæ est semper p̄sumenda, ut iustitia fiat, ut late diximꝰ supra. ¶ Et quod hoc sit contra iura, etiam ultro prædicta probatur, quia ꝑ accusatio & inquisitio non possunt cumulari, nam accusatio tollit inquisitionem secundum Dy. in l. siue contra. §. si. ff. de liber. agnoscend. quod limitat Bal. fore secundum Cy. ibi in addi. nisi inquisitio esset iā liquidata, ante superuenientem accusationem & allegat notata per Inn. in c. final. de purgatione canonica. Sed dictum Dyn. Bald. in l. edita. C. de adendo, limitat sic. quia tunc uerum est quod actio tollit inquisitionem, quando accusatio proponitur per illum, qui suam uel suorum iniuriam prosequitur; de sepulchro uiolato, l. sepulchri. Sed si publicam, præfertur iudex

De materia &c. Rub. 33. In §. Rem non nouam.

iudex, & sic fiscus tanquam idoneior, non obstante, quod inquisito sit remedium extraordinarium, quia est introductum favore publico & quod ad iuuandum, ut notatur. ff. de rei uendi. l. per hanc. ¶ Item quia & accusatio, quæ nõ tãgit rem uel personam accusatoris dici potest remedium extraordinarium, quia irregulare cum regulariter ad ÷ agendum non soleant admitti, nisi quorum interest. ff. de appell. recipiend. l. prima, in princip. de accusa. super ijs, per Inno. secundum Bald. in dicta. l. edita. Finaliter conclusio est, cui nusquam est dare cauillationem, de qua tamen dicendum est, ut per Bartho. l. 2. §. si publico. ff. de adulterijs, & latius, in. l. si maritus. ff. eo. & per Bald. in. l. ea quidem. C. de accusationibus, ÷ Neque fiscus de factis priuatorum se debet intromittere, in. l. ea quidem, & quod ibi notatur. C. si mancipiũ, ita fuerit alienatum. & sic ut pars in eadem causa non poterat admitti, nisi assistere fiscus poterat, ne pars colluderet, & sic non debuit salarium habere etiam ut aliàs esset sibi permissum, de quo iam supra diximus, quid est de iure. Et ideo decens & necessaria esset principis prouisio, quoniã multa dãna & incommoda, & subditorum de paupationes sequũtur. Debet igitur princeps prouidere in ijs. Fatendum tamen est, quod ubi pars relinquit causam fisci persecutioni, & dederit cautionẽ de expensis, iuxta forũ regis Alphonsi allegatum, & in foro domini regis Petri, Anni millesi. 383. qui annullat in contrarium factum, & fiscus prosequeretur, uel forte quia pars renuntiavit in casu prohibito & fiscus prosequitur, quod potest: uel quia prosequens inquisitionem est inhabilis, in quibus casibus iste fiscus procedit, iuxta notata, per glo. in cap. cum oporteat, de accusa. in glo. ex hoc uidetur, & in summa Godfredi, de accusa. §. item quid si repellitur, & per hoc facit quod notatur per Iacob. de Beluiso, in auct. de questore. §. si uero aliqui, in. 2. oppositione, & uide ea quæ not. per Inno. de iudic. exhibita, & in summa Hostien. de denuntiare. §. in uers. quid si in hoc casu uellet denuntiare, & in titulo de collusione detegenda. §. quis collaudat, uers. ubi uero in causa criminali. Nam quotiens priuatus desistit inquisitioni & renuntiat uel transegit cum reo iudex, & sic fiscus iuste prosequitur eandẽ instãtiam, imo ÷ reus uidetur crimen confiteri. ff. de his qui notantur in fa. l. quod. §. quoniã, ad hoc. l. 2. C. de aboli. & quod ibi notatur, & q̄ notat Innoc. in ca. crimina. de collu. detegẽda, & sequitur eum Angel. in. l. athletas. §. item si quis. ff. de his qui notantur in fa. Et est ratio in promptu, quia executio delictorum continet ius publicum. ff. de publicanis. l. licitatio. §. quod illicitè. ÷ Sed actio priuatorum ius publicum non tollit. l. iurisgentium. §. si paciscar. ff. de pactis. Ad hoc quod notat Angel. in. l. prima. §. si mulier. ff. ad fillayanũ. Sed hoc debet intelligi cum ÷ transa-

ctio est prohibita a iure, iuxta notata in. l. transigere. C. de transac. Si autem esset permissa, tunc transact. quæ licite sit in causa criminali, impedit processum ex eadem instantia per quẽcumque tertium, uel etiam iudicẽ, arg. l. eum qui. §. in popularibus. ff. de iureiuran. iuncta dicta. l. transigere, & quod ibi notatur. Sed alibi Bald. in. l. si quis in hoc genus C. de episco. & cler. tenet indistincte, quod licet pars remittat iniuriam, faciendo concordiam uel pacem, non tamen iudex secularis debet desistere ab inquisitione & punitione. Et ex hoc dicit quod sequitur quod in prãiudicium reipublice, ÷ offensus non potest renuntiare processui inquisitionis, dicens, quod loquitur de iure communi: & istud dicit fallere in uno casu. ff. ad Sillayanũ. l. diuus, & quod ibi notatur in uerbo, laudabile genus intentionis. Et sic non uidetur facere distinctionem. de transac. permissa ad prohibita. & pro hoc bene facit. l. 2. C. de abolitionibus, quæ habet locũ secundũ Bar. in dicta. l. transigere. C. de transac. tam in publicis, quam in priuatis, licet Butrig. solum intelligat dictam. l. 2. C. de abolitionibus. in publi. sed non bene cũ utrobique fisco prãiudicetur, ad hoc glo. in. l. 2. ff. ad fillayanũ, & uide quod notat Inn. in c. qualiter, in. 2. de accusa. q̄ practicãt communiter iudices & assessores in regno Valentie, quia non concedunt abolitionem, nisi saluo iure regi, & fisco pertinenti, & si eis uideatur quod tales sint cõiecturæ uel probationes, eandẽ instantiam prosequuntur, quia maxime attentis foris regni non multum est grauaminis. Et in ijs casibus ibi fiscus prosequitur de per se, uel quãdo incipit solus sine stimulatione alicuius partis, & tunc statibus pragmaticis, quas pro se allegat non est multum grauamen, sed ut dixi, species mali est quod fisci aduocatus qui restat in cõsilio & habet dare uorum, speret prãmium uel salarium, si reus condemnatur, & si absoluitur non. Et ideo deberet in his princeps prouidere ut prãdiximus. Aduerte tamen ad unum bonũ dictum, quod aduocatus fisci facit litem suam si per eius imprudentiam succubit fiscus, in ist. quibus manu, non licet. §. finali, in gl. pen. & ff. de min. l. prima, in gl. fragile, & in Spe. de aduocato. §. penultimo, uers. quid si per imprudentiam, & Hostien. in summa. §. finali, uers. tenetur &c. & in titulo, de po. §. ult. uers. tenetur, etiam Ioan. And. ibi in addi. Spe. & fisci aduocatus, de clementum, quod pro uicio eius fisco ingeritur resarcire urgebatur, ut in. l. fina. C. de bonis vacan. lib. 11.

¶ ET SCIAS quod quadruplex est genus ÷ causarum & quatuor modi in eis procedendi. Primum est causarum principaliter regi pertinentium, ut in ÷ crimine læsæ maiestatis iniuriarum factarum suis officialibus, quod incidit quasi in idem, quia in secundo capit. legis Iulie, cum sint pars corporis. ff. C. ad leg.

iul. maie. l. quisquis, ad hoc no. in l. 1. ff. eo. per
 Bar. ¶ Itē in committēte crimen carceris priua-
 ti, cum enim sit crimē. l. Iulie, vt in l. unica. C. de
 priuatis carce. & in falsatorē monetæ, ut in l.
 prima. C. de falsa moneta, ut si iniuria sit facta
 vel dicta iudicibus ordinariis uel delegatis, utē
 tibus regia iurisdictione, uel furtum principi fa-
 ctum, ista sunt facta & negocia propria princi-
 pis, quia eū & suam maiestatem principaliter tan-
 gūt, & sunt facta ppria ipsius, & in ijs sunt mul-
 ta specialia, quia princeps de per se cognoscit.
 ff. de his qui in testamento delentur. l. proxime
 & q. not. de iud. c. cum uenissent. ¶ Itē & aliud
 speciale de foro, quia princeps pōt tales si uult
 accusare uel denunciare, q. regulariter in causis
 fiscalibus nequit, in c. no. podē, in si. q. accu. pñt.
 ¶ Itē q. de his proprijs negocijs principis, prin-
 ceps extra regnū neq. facere cōmissionē guber-
 natori baul. uel eorum locum. uel alijs regis of-
 ficialibus, in foro primo, de ord. & cogni. causa-
 rum fiscalium regis Alphonsi, & non immerito
 in dicto foro ponitur copula inter uerbum,
 fiscalibus, & proprijs regijs, quasi ut diuersa, ut
 infra uidebis, & cum tali causa princeps sine
 aliquo denūtiatore priuato, si uult potest insta-
 re inquisitioni & illā prosequi, q. forte in alijs
 nō posset per forū, lo aduocat, in Rub. de cog. &
 ordi. causarū fisca. regis Alphonsi, dum tamē fa-
 ma uel informatione præceden. procedat iuxta
 ca. qualiter, in. 2. de accus. Et idem est dicendū
 in ciuili, pro contractibus initis cū principe, q. a
 in proprijs principis negocijs, et in ciuili est p-
 missa inquisitio secundum Inno. qui ita not. in
 c. ad nostram, de iureiu. Aliud genus causarū
 fiscalium stat in pœnis legalibus aut statutis in
 foro in factis criminalibus uel ciuilibus, inter
 priuatos, quarum persecutio principaliter per-
 tinet priuato. licet rex principaliter habeat par-
 tem in dictis pœnis, cum fuerint adiudicatæ, &
 istæ pœnæ non possunt peti per fiscum donec
 per sententiam, quæ in rem iudicatam tran-
 suerint, fuerint adiudicatæ, quia tunc sunt de-
 bitæ fisco, ex quo non ueniunt ipso iure, sed per
 sententiam ea lata, ad hoc in aucten. de inestis
 nupt. in princip. & capit. cum secundum leges.
 de hæreti. lib. 6. & quod ibi not. & sic in eis sola
 restat executio petenda per fiscum, iuxta forū
 tertium, de criminibus, & quod ibi not. Aliud
 genus causarum stat in pœnis cōventionalibus
 stipulatis per partem, aut per notarium domi-
 no regi in contractibus initis inter priuatos,
 & istæ pœnæ non possunt peti per fiscum, do-
 nec pars in cuius fauorem fuit dicta pœna ap-
 posita, posuerit suum clamum uel libellum, cō-
 posito, incontinenti, fiscus potest petere pœ-
 nam, ad hoc uide priuilegium regis Iacobi, Da-
 tum Valentiz. 6. Id. Januarij, Anno domini mil-
 lesi. 317. Et ad distinctionem istarum causarū,
 uide priuilegium magnæ regis Iacobi, Datū
 Valentiz Kalē. Decemb. Anno domini millesi.

283. circa principium. Et uide aliud priuile-
 gium regis Iacobi Datum Valentiz Kalē. Maij,
 16 Anno millesi. 221. † Est & quartum genus cau-
 sarum fiscalium, ut sunt regulariter crimina pu-
 blica quorum persecutio pertinet ad fiscum, &
 quæ sint publica crimina, uide. l. primam. ff. de
 public. iudi. & illa pertinent ad publicā uindi-
 ctam, quam iudex et nemine prosequente, de-
 bet uindicare, ut dicta. l. licitatio. §. quod illicitē.
 ff. de publicanis, quia reipublicæ interest,
 ne maleficia remaneant impunita, de senten.
 excommun. c. ut famæ, & quia res publica offen-
 ditur cuius offensam habet iudex uendicare, et
 parte non prosequente, ut not. Bal. l. si quis non
 dicam rapere. C. de epi. & cleri. & hoc confide-
 rans in canonicum, scilicet offensam publicam
 omnia crimina publica dixit, ut not. per glo. &
 Inn. in c. 1. de collu. deteg. Sed ius ciuile nō tam
 late publica crimina intellexit, uti uidere potes
 in dicta. l. prima. ff. de publi. iud. Sed quomodo
 dices quod omnium publicorum iudiciorū est
 fiscus prosecutor, nemine et prosequente, quo-
 niam regulariter inquisitio est prohibita, quia
 17 † sine accusatore nemo damnatur. l. rescr. §. si
 c. q. accusatus. ff. de muneribus & honori. & hoc
 firmat gl. in l. 2. §. de pub. ff. de adul. dicens in-
 quisiōē regulariter prohibita, nisi tribus casibus,
 in lenocinio uxoris propriæ. ff. de adulterijs. l. 2.
 §. si publico, in falsa carta. C. de prob. l. penul. in
 falso teste. C. de test. l. nullū, in falso & calūnio
 accusatore. C. de calū. l. 1. & in notorio crimine.
 Aduerte, si tu loqueris de iure canonico, in quo
 sunt omnia crimina publica. ut not. in dicto c.
 1. de collu. deteg. & quo iure inquisitio est reme-
 dium ordinarium, & isto iure est permessa in-
 quisiō, in quocunque crimine, & est unus modus
 permittus agendi de iure canonico, ut in ca. su-
 per his, de accus. postquam forma præcedat, ut
 in cap. qualiter & quando, in. 2. de accusa. de si-
 monia, capi. licet heli. & isto iure non sit crimi-
 nū differentia. Et stat regula pro inquisitione
 sola fama differente. Si aut loquamur de iure ci-
 uili, & hic est considerare, quod aliquoties præ-
 ses uel iudex inquit generaliter ad crimen in-
 ueniendū, & hoc est tripliciter. Vno modo facit
 d. do & constituendo † denunciatores & certos
 18 officiales, qui denuntiant omnia maleficia, quæ
 in aliqua prouincia districtu uel territorio cō-
 mittuntur, de quibus. ff. custodia reorū. l. diuus, &
 in l. 1. §. quies. ff. de off. præf. urbis, & in l. 1. de
 curiosis & stationar. lib. 12. & in l. ea quidem. C.
 de accus. de testibus cogend. cap. præterea. Quā-
 doq. fit ista inquisitio per ocularem inspectio-
 nē iudicis, uadit. n. iudex psonaliter, & inspicit
 vulneratū uel rem malefactā, ut in l. si. C. de cu-
 stodia reorum. C. de episcopali audientia. l. iu-
 dices. Tertio modo fit per inquisitionem gene-
 ralem, in qua inquiruntur latrones, & alij male cō-
 ditionis & famæ, ut in l. congruit. ff. de officio
 præsidis. Ista tamen inquisitio generalis potest
 fieri

De materia &c. Rub.33. In §. Rem non nouam. 161

fiēri tribus modis. Primo modo generaliter quō ad personas, & quo ad delicta, ut puta si est aliquis in ciuitate uel prouincia homo malae conditionis, ut fur, latro, homicida &c. Quandoque generaliter de personis, delictum uerō est speciale, ut puta si est in ciuitate ista aliquis, qui fecit tale crimen, & de ista inquisitione potest intelligi. l. prima. C. de priua. & l. si, C. ad. l. iulianā de vi, & ff. ad. l. iuliam peculatus. l. 3. §. primo. Potest etiam esse generalis quo ad delicta, & specialis quo ad personas, exemplum, inquirō de tutore suspecto, interrogabo an commisit dolum in administratione uel culpam, & sic crimine nō expresso. Ita potest intelligi. l. hoc enim. §. si. & quod ibi notat, in glo. ff. de suspect. tuto. & cap. fina. de purga. canonica. Isti sunt tres modi, ad inueniendum maleficia non ad puniēda, quia ex neutro istorum, sequitur condemnatio. Sed solum crimen secundum Bart. qui hoc habuit a dom. Nicolao de Mata, in quadam sua disputatione, quam refert in. l. 2. §. si publico. de adulterijs, dicens, quod ille melius attingit ueritatem quam aliquis ex scribentib. Et subdit quod quandoque fit inquisitio ad maleficia puniendum. Et in hoc dicit aduertendum, quia licet glo. & Dy. in dicto. §. si publico. dicāt quod regulariter inquisitio non potest fieri, tamen dicit quod ritus in contrarium se habet. Et quod ea, quae in dicta glossa enumerantur, ut casus speciales faciunt regulam. Nā quod sicut non permittitur alicui accusare sine metu calumniae, ut in. l. si cui, in princip. ff. de accusa. sic non permittitur de facili iudici inquirere, scilicet in quibusdam casibus, in quibus permittitur actio sine metu calumniae, in his rationibus.

19 ¶ inquisitio de facili permittitur. Dat ergo regulā, uerū est iudicē posse inquirere per officialem, ad hoc deputatur denuntiatio, ut dicta. l. diuus. ff. de custodia reorū, & l. ea quidem, C. de accus. cum similibus supra allegatis, ratio autē

20 huius dicti est secundum eum, nam sicut ¶ tutor excusatur a calumnia ratione officij, si est instigatus a iure & ab alijs; ut. l. tutorem. ff. de his quibus ut indig. ita eadem ratione excusatur iudex ex denuntiatione officij, Ad hoc deputati a praesumpta calumnia, & hoc etiā sequitur Bal. in. l. ea quidē, C. de acc. dicens, quod si per statutam sint deputati custodes in comitatu dato quod statutum non praecedat ultra, dicendo quod ad relationē istorū iudex inquirendo procedatur, tamē nihilominus debet inquirere, quia debet moneri ad illorū rationē, ut. l. ab accusatore §. nuntiatores. ff. ad turpilianū. Alia regula est secundū Bart. ibi quod iudex potest inquirere propter incidētē cognitionē: ratio enim est, quia ubi cunque iudex cognouit de crimine, de illo crimine potest cognoscere, & allegat pro casu, ut ibi dicit optime pbari, in. l. 1. C. si aduersus libertatē, allegat simile quia per incidentē relationē criminis, quod excusatur a metu calumniae, ut. l. quod cum

maior. §. si libertus. ff. de bonis libertorū. Tertiam dat regulā, quod iudex potest procedere per inquisitionē, pro praecedētē generalē inquisitionē, ubi cū quod enim iudex in generali inquisitionē cōperit aliquē deliquisse in eodē casu, potest ad inquisitionē praecedere specialiter & illū reum cōdenare, & ita debet intelligi. l. congruit. ff. de offi. p̄fid. & tex. p̄bat expresse, in. l. 3. §. 1. ff. ad. l. iul. peculatus. Ita potest intelligi in auct. de colla. §. iubeamus. Et simile uides in accusatore, nam si accusator reperit in testamento eius cuius est haeres, quod talis fecit tale delictū, excusatur a praesumpta calumnia, & sic accusat illum de quo testator dixit, & hoc propter notificationē testatorum, ut in. l. qui cum maior. §. fin. de bonis liber. Quarta regula propter magnum dolorem seu magnā offensam: ubicunque committitur corā iudice, de illo potest iudex per generalem inquisitionem hoc cognoscere, hoc p̄batur in caluniatore. C. de calū. l. 1. & in falso teste. C. de testib. l. nullū. & in falsa carta. C. de p̄b. l. pen. Et habemus simul in accusatore marit. de adulterio uxoris, mater de morte filij & similes personae.

21 coniunctae sine calūnia ¶ accusant propter nimium dolorem, ut. l. si. de publ. iud. l. mater. C. de calumniatoribus. Quinta regula est propter immensum crimen. Sunt n. aliqua crimina ita enormia, in quibus potest quod accusare siue metu calumniae. Ita in illis potest iudex inquirere, facit. l. si quis in hoc genus. C. de epi. & cle. Et ita dicit debere intelligi.

22 hanc materiā, & sic dicit quod iudex in ¶ inquirēdo, hēt magis latas habenas quā credatur, & hoc dicit de iure cōi, sed de iure municipalis dicit quod in quibusdā terris sunt statuta, quod iudex possit in distincte per inquisitionē praecedere, quasi iuuat illa seruanda. Tu adde sextam regulā quā ibi Bart. oblitus est, quādo crimē de nocte frequentatur ut contra fures nocturnos & balnearios, contra istos enim potest iudex ex officio praecedere inquirendo, & quia crimina de nocte fiūt, & sic nō hēt promptas p̄bationes. Iste est casus optimus, in. l. 1. ff. de furtis balnear. & ibi hoc sentit Bart. Et aliud speciale in his criminibus occultis & tractatibus & consilijs, quod propter p̄bationis difficultatem puenitur ad torturam, & quandoque ad condēnationem uel absolutionē solis indi. si sunt ita certa, quod uix negare sufficiat. C. de quaest. l. 3. §. oportet, & de execn. tuto. l. 2. per Dy. secundū Bal. in. l. quicunq;. C. de ser. fugi. Sed inquantū dicit quod ex solis iudicijs possit praecedi ad condēnationē uel absolutionē, non uideatur bene dictū, quoniam ¶ p̄bationes debent esse lucetariores in criminalibus. l. si. C. de prob. & qui accusare uolunt probationes habere debent. C. de eodē do. qui accus. Maxime de foro regni Valētie, de quo quis condemnare non potest ex praesumptionibus, in foro algu, de criminibus, nisi limites dictū Bal. quod quando iudex iudicat, de iure ex praesuppositionibus sine cōfessione delati, nō potest imponere iudex p̄nā corporālē, quia propter inopiā

Speculum Principum, Petri Bellugæ.

probationū minuitur pœna, hoc est, q̄ nō pōt punire plus in criminali quā cōdēnaret in ciuili. hoc est q̄ not. Inno. in c. afferte, de p̄sum. ubi est casus, & eo. ti. c. quia verisimile. quod an procedat de foro per dictum forum cogita.

¶ **FOR VIDE AMVS** ad principale intentū in materia inquisitionis, & aduerte q̄ Bart. idē dixit in. d. l. 2. §. si publico, dixit in extrauag. ad reprimend. super uerbo, inquisitionum, quā ipse glosauit. Inno. aut in c. bonę, de elec. sentit duplicem formam inquisitionis, una quæ fit ex officio necessitatis, ad purgādū prouinciā malis hominibus, incertis tō, & p̄ hāc generaliter inquiritur q̄ sint fures uel latrones uel alij criminosi in prouincia, & in illa nemo citatur, nisi testes, & sic per illā nemo cōdēnatur. Sed aliquo ²⁴reperito culpabili fit † specialis inquisitio contra illum, de certo crimine, certo loco & tpe commisso, & p̄ istā secūdā inquisitionē specialē iudex purgat prouinciā malis hoibus, & ita intelligitur l. cōgruit, de of. p̄sid. quā sic dicit totū mūdum practicare, Bal. uerō more suo cōuertēs modū loquendi, & aliter quā Bar. loquatur, in l. ea quidem. C. de accusa. dicit aliqua bona uerba non multū differentia a p̄dictis, dicit enim q̄ de iure ciuili nō admittitur regulariter, nec p̄cedit inquisitio nisi in crimine notorio, non dicit notorio plene, sed solū p̄sumptiue, q̄ sit fama publica diferente secundum Cyn. in dicta. l. ea quidē. Et dicit nō ob stare. l. cōgruit, s̄pe alleg. quia ibi p̄cedentē inquisitionē fit iudici notorium p̄sumptiue, & semiplene, & ideo pōt inquiri specialiter. ¶ Item. l. nullum. C. de testibus, & l. penul. C. de proba. non sunt casus speciales, ibi crimen est notoriū incidēt, & ideo uenit sub ista regula, quod de notorio uidetur q̄ non possit regulariter inquiri, hoc dicit fallere si crimen committeretur cōtra diuinā maiestatem, ut. C. de hæret. l. manichæos. ¶ Item si secūdario, ut in omni crimine sacrilegij, ut in. l. 4. ad. l. iul. peculatus, & sic dicit loqui. l. si quis. C. de epi. & cle. ¶ Item si crimē committeretur contra principē, uel contra rē publicam, quia istud crimē est plus quā sacrilegiū, ut. l. 1. C. ad l. iul. iul. maie. unde cōtra turbatorē publici ita tus pōt p̄cedi per inquisitionē, et de iure cōmuni, maxime quia istud crimē non committitur contra certam personam, & ideo nō debet spectari quod aliquis singulariter accuset. ¶ Item quia tales offendunt directē maiestatem p̄toris: uñ iudices possunt merito ulcisci ex officio, ut not. Inno. in cap. ex parte, in. 3. de uerb. sign. ad hoc bene facit tex. in ratione sui, licet ipse nō alleget extrauag. ad reprimend. ¶ Itē dicit Bal. quod etiam inquisitio potest fieri ubi accusator desistit, colludens cum reo, ut l. 2. C. de abolitio. de cuius intellectu, desuper tibi dixi. ¶ Itē potest iudex procedere ubi accusator moritur, factis probationibus, & sic notorium a modo de crimine, ut in. l. penul. ff. de publ. iudi. Et di-

cit quod conclusio patet ex p̄dictis, quod in criminibus notorijs per famam uel p̄sumptionem proceditur per inquisitionem. ¶ Item quando offenditur diuina maiest. uel publicus status, uel maiestas p̄toris in omnibus istis potest per inquisitionē p̄cedi. Et isti ultimi processus uocant̄ parciales. Et secundū constitutiones Cathalonix habent suos modos procedendi, qui seruandi sunt. Adde quod facta denuntiatione iudici quod aliqui potētes opprimūt humiles uel miserabiles, statim iudex ex officio potest procedere cōtra tales, ad hoc quod not. Ioann. And. in cap. nouit, de iud. Et dicit Bar. in extrauaganti, ad reprimendum. quod hoc sibi placet interpretatione iuuand. quoniā rei publice utilitatem continet. Sed hoc uidetur prima facie contra dictum Inno. in ca. ad nostram; in. 2. de iureiur. ubi dicit quod iudex ex officio non potest procedere per modum inquisitionis super iuribus singularium personarum, quia debet procedere ordinarie intentaris actionibus: sed istud dictum Bal. in satis peregrino loco limitat fore uerum in delictis tā publicis quā priuatis commissis, uel ne committantur, contra miserabiles personas iudex ex officio potest p̄cedere, & inquirere, ut. l. illicitas. §. ne potētiores. ff. de offi. p̄sidis, & l. si. ff. de offi. procuratoris Cæsaris. Sed de alijs iuribus dictarum personarum secus, & ita intelligitur dictum Inno. & hæc dicit not. & menti tenenda, in aucten. ad hæc. C. de uisuris, in fi. & ad primum bene facit ca. regum. 23. q. 5. & ad secundum cap. administratores, ea. causa & questione. Vnum tamen te scire uolo, quod in casibus in quibus potest fieri specialis inquisitio, de quibus supra uidisti, ²⁵ necessarium est quod fama † p̄cedat, & de ea constet per informationem antequam procedatur ad inquisitionem, de accus. c. qualiter, in 2. aliās condemnaretur fiscus uel iudex suo nomine in expēsis. Si autem p̄cedat fama, & de illa constet, excusatur iudex & fiscus, licet inquisitus absoluat, cum iudex id fecerit ex necessitate sui officij, ut in dicto. ca. qualiter & quando. de accus. de simonia. c. licet hely, & quod nota. de off. deleg. cap. ab arbitris, lib. 6. neq; enim debuit dimittere indefensum ius rei publicæ, pro timore expensarum. Ad hoc. l. 2. C. qui accusa. non possunt, nisi propter necessitatem officij accusans excusetur, a pœna calumniæ. ¶ Item quia motus propter famam p̄cedentem, habuit istam causam inquirendi, quæ excusat a condemnatione expensarum, de elect. cap. 1. lib. 6. & quod ibi uot. Si uerō non p̄cedente infamia, uel calumniose procederet, locus esset condemnationi expensarum, quæ uenit ut interesse, ut dictum est, nō obitate quod procedat ex officio, ut patet de senten. excommuni. cap. sacro, ubicumq; enim est probabilis causa, excusat, de quo per Cyn. C. de iud. l. sancimus, & hoc expresse tenet do. Antho. de Butt. post

De materia &c. Rub. 33. In §. Rem non nouam. 160

post Ioan. Andr. in capi. dilecti, de dolo & contumacia, & allegat gloss. in capitu. ad aures, de simonia, & quod not. archidia. in capitu. ut officium. de hæret. lib. 6. Cautela est ergo pro excusando fisco, ut uel habeat vnum testem pro se uel saltim constet de fama per informationem, ad hoc. l. qui cum maior. §. fina. de bonis liberorum, & l. diuus. ff. de custod. reorum. cum similib. C. qui accus. nō possunt, & l. Pola, de his quibus ut indign. & ita multotiens excusauit fiscum sententias perdentem, q̄ est uerecundum, quia per talem informationem se debet monere, quod indubitanter se teneat. nam

26 † fiscus qui sanctus est non debet quem calūniari. Sed uidi illum plures sententias perdere, in quibus nulla fama procedebat, imo uerius malitia & oppressio, & non condemnabatur in expensis. Et pro talibus oppressionibus, subditi depauperantur, quia cum absoluntur sunt condemnati, propter expensas quas fecerunt, & nequeunt illas recuperare. Et ideo princeps tales oppressiōes debet castigare. Ad hoc scribitur Hieremias. 7. capitu. Nolite contristari, ut non solum eripiatis, sed ne patiamini quid ut uestra conuiuentia eueniat eos ab illis contristari, & sanguinem ignoscentem non effundatur. In loco isto homicidas & sacrilegos. Et subiūgitur, si inquit, hoc feceritis, o reges Iuda, tenebitis pristinam libertatem. & transumptiue in canone, in captu. Regum. 23. quæsti. 5. † Et

27 ideo tales qui in tali oficio delinquant, princeps debet remouere, & nunquam ualeant ad illud restitui, in l. si aliquid. C. de suscep. & archa. libro. 10. de foro autem regni Valentie, regula est negatiua, quod inquisitio nequit fieri nisi in casibus expressis, in iure regni, publice tamen diffamati de tali crimine, ut contra sodomitas, homicidas, latrones, & fures, & rapinā cōmittētes inuasorū domorū raptorū, itinerū, depopulatores agrorum, uinearū, & hortorū, & de incēdiariis, & de crimine leix maiestatis, & falsatores monetæ, facta sibi prius denuntiatione, & non aliās, ut hoc cauetur foro, in Rubrica de curia, capitu. la cort, & de aliquibus casibus ibi enumeratis, etiam foris aliis cauetur, qui in dictis casibus inquisitionē permittunt, ut de homicidio uides in foro, iat sia aco, de criminibus. ¶ Item in furto, si res furtiua sit reperta, in posse furis, & sit persona diffamata, & uerbo sit facta curiæ denuntiatio est casus inquisitionis, ut in capitu. vnico, de furtis, & in foro regis Alphonsi. Et quod sit regula prohibitiua in inquisitione. † de foro probatur, quia in criminibus nemo audiendus est, sine accusatore uel denuntiatore priuato, ut in foro qui accusare possunt. capitu. la cort. Sed quomodo hoc cum aliqui fori specialiter in aliquibus casibus prohibeant inquisitionem, ut in incellu, in foro per coltre uexato regis Alphonsi, Rubrica de ordine cog. caufarum fiscalium. ¶ Item

in crimine prodicionis cum miles damnificatur nisi secuta morte, ut in foro regis Martini, Rubrica de guerriar, & in inuadentib. domum alterius & similibus, ergo uidetur in contrariū regulam esse scilicet iure nouorum fororū permissam inquisitionem. In aliis casibus, quasi a prohibitione antiqua sit recessum. Sed posset dici hoc nomine addi, in dictis casibus, quod etiam aliquantulum curiæ constet in aliquo processu coram iudice forte per concessionem alii cuius delati, non poterit procedi per inquisitionem, quod alias in omnibus publicis criminibus posset, ad hoc not. per Bartol. & Bald. in dictis legibus. l. 2. §. si publico. ff. de adulte. & in lea quidem. C. de accusationibus, & quod no. Innocen. in capitu. bone. de elec. Neque obstat forus, la cort, quæ in aliis casibus designatis, ut supra specificatis non permittit inquisitionē, quia ibi uides quando contra illū, contra quē fiebat specialis inquisitio, non erat notorium crimen, non dico omni notorietate, sed per solam infamiam, ut ibi dicit forus. Si autem curia in generali inquisitione tales habuisset testes per quos crimen esset probatum uel semiprobatum, ut per vnū testem, ut probatur, in l. de excus. tuto. ex cuius dicto, delatus posset torqueri, si talis esset reus qui torqueri posset, ut l. 2. C. ad l. Iulia. maiest. uel quia forte indecenter ex dictis correorum cōstat in processu de maleficio, iuxta not. in l. fina. de accusa. quæ dicta, quatuor sint efficaciz dicam alibi, sufficiat pronunc. quod sint efficaces ad capiendum malefactorem & inquirendum, ut statim dicam. Et sic in aliis publicis criminibus, ex quo est factum quasi iudici notorium, non est dubium illum inquirere posse, & punire, nam crimina

29 semel † amissa apud iudicem, nullo modo ab eo debent præteriri, ut in capitul. crimina, de collusione detegenda, nam † crimina vnde cūque claruerint peniēda sunt. 23. quæsti. 3. cap. ecce. & 86. di. capit. si quid. Et ex his dicebam, in quæstione facti, cum ex testimonio, de facto nō posset probari maleficio, in foro tituli, de testibus constaret ticium commisisse crimen falsi, & sic cōstabat iudici, saltim semiplene de delicto, ut not. in dicta. l. 2. C. ad l. Iulia. maiest. ex quo erat testis de actu propinquo, iuxta nota. in l. fina. C. de quæstionibus. & ff. ea. l. fina. & in l. fin. famil. etc. C. saltim ad effectum capiendi confocium, ut notat gloss. singul. in capitu. si clericos, de senten. excommuni. lib. 6. gloi. fina. Et sic ex quo iam aliquam certitudinem curia habebat, fiscus addidit primæ uē denuntiationi seu inquisitioni confocium, qui cum per inquisitionem prosequeretur: dicebatur quod non poterat, quia crimen falsi non est de casibus enumeratis in foro, in quibus inquisitio possit fieri, in foro, la cort, Rubrica, de la cort. Sed in contrarium consului: quod imo tali casu fiscus poterat prosequi contra illum confocium,

etiam

Speculum Principum, Petri Bellugæ.

31 etiam per inquisitionem, quoniã crimen falsi est publicum crimen, ut not. per gloss. in l. 1. C. de public. iudic. ad hoc no. C. de falsis. l. eum qui. Ex quo iudici constabat, saltem semipleaẽ per dictum confocij de foro, ex quo masculus, quia, femina de foro non potest in criminalib. esse testis, in foro en testament. Rubrica de testi. de foro, qui non potest facere testimonium, non facit iudicium siue præiudicium, in foro inans, de testibus, de quo uide no. per Bar. in l. 1. maritus. ff. de quæstionibus, uidebatur iudicẽ iuste procedere, ad fisci instantiam, continuãdo primæuam instantiam, de quo iam erant in genere denunciati omnes confocij, de quibus fiscus protestatus fuerat posse addere, & per inquisitionem ex quo iã per acta, processus quasi sibi notorium erat, non dico maleficium, sed acta, de appel. ex insinuatione, per Innocent. & de maleficio (ut est dictum) constabat semiplenẽ quod impunitum nõ debebat relinquere. Ad hoc allegabam illam gloss. capit. si clericos, de senten. excommun. libr. 6. ¶ Item quia qualitercunque de crimine constet coram iudice, de illo ipse potest cognoscere & est iudex, qui aliàs non esset iudex. l. 1. c. si aduersus libertatem, nam per causæ connexitatẽ est idem iudex. C. ubi causæ fiscales. l. cum venden. & quod not. in l. cum eorum, C. de sententiis, & quod no. Barto. in 2. & 3. regula, in dicta. l. 2. §. si publico, de adulteriis. Neque dicebam obstare q̄ aliqui forte dicunt, in foro, nõ podẽ, qui accusare possunt, quod criminã ex quibus debetur confiscatio bonorum, nõ sunt propria principis, & quod in illis, non potest ipse accusare uel denunciare, quia uerum est. Sed bene dicunt illa esse fiscalia, & sic possunt prosequi

32 per inquisitionem, maximẽ quia in negociis principis in quibus agitur de bonis sibi incorporandis agi potest per inquisitionem, ut in l. 1. & si. C. de bonis uac. & ibi per Bar. lib. 10. & quod no. Innocent. in cap. ad nostram, in secundo de iure iur. per quæ forsan posset dici, quod in criminibus in quibus est debita confiscatio, possit procedi per inquisitionem, non obstant. foro, maximẽ, quia iã liquet iudici, ut in casu prædicto, & ita consului, & factum fuit, & pendet de facto, nescio quem finem habebit. Et ex dictis iuribus potes dicere q̄ in aliquo genere causarum patrimonialium potest procedi per inquisitionem, & quæ sit differentia inter causas patrimoniales & fiscales, uide quæ scribit Bald. in l. 1. C. de hæred. uel acti. uendi. ¶ Itẽ & princeps contra suos officiales, qui iurisdictionem uel res patrimoniales exercuerunt uel negociati sunt potest per inquisitionem procedere. iste est tex. l. 3. §. præterea. ff. de suspectis tutoribus. Et ita per illum tex. dicit Bal. in l. obseruare. §. proficisci. ff. de offi. proconsulis, pro quo facit c. qualiter & qñ, in 2. de accusa. quod no. ¶ P O S T Q V A M uidiſti in quibus, caſi-

bus possit procurator fisci procedere, de iure & foro per inquisitionem, uideamus quid sit inquisitio, & Baldus. in dicta. l. ea quidem. C. de accus. illam diffinit sic. Quod inquisitio est requirendi & puniendi repertum culpabilem, ex officio inquirentis, quam diffinitionem dicit probari per l. 4. §. 1. ff. ad l. iuliam peculatus, & in l. iustissimos, de officio rectoris, puin. secundum eum, de hac materia, uide plenius in speculo, titulo de inquisitione, in 3. porticula in principio, & in §. sed nunquid inquisitores, de foro autẽ, quæ forma sit in inquisitione seruanda, habes in Rubrica, de la cort. capit. la cort, & cap. enfar inquisitionis, & uide quæ ibi habes per foristas, qui ad dictum forũ, la cort, uolunt addere unum casum, in quo dicunt inquisitionem locum habere dicentes, q̄ cum uirginitate & castitate fiat furtum, in auct. de lenonibus §. præconizamus, c. innotuit, quod de tali crimine stupri possit inquiri iuxta formam, remittunt tamen ad not. per Iaco. de Belui. in d. §. præconizamus. ad hanc materiam inquisitionis. uide Bald. in d. extrauag. ad reprimendã super uerbo, inquisitionem. Et quod no. Salyc. in l. ea quidem. C. de accusationibus. Vnum tamen uolo quod scias quod iudex prosequitur in & per inquisitionem si reperit maleficium fore factum, & sic per quem damnum est datũ, quod iudex inquirens debet facere ut primo satisfiat damnum passo, & demum si quid superest satisfiat curiæ, & ita de facto iudicauit consilium regis Franciæ, secundum Innocent. qui ita no. in c. cum oporteat. de accusa. pro quo in ratione faciunt multi fori & priuilegia regni Valentia, quibus cauetur, quod donec læsus satisfiat, non soluatur pœna fisco, sed illud est partis agentis, hic solum iudice inquirente, quod est

33 singulare. ¶ Item scias quod in iudicem inquirentem, non habet locum prorogatio iurisdictionis, & ita dicit Bald. in l. 1. in fine. C. ubi de crimine agi oportet. dicens qd suo uidere hoc tenuit Speculator quod in inquisitione, nõ habet locum prorogatio iurisdictionis. Et est ratio, quia ibi non ht litis contestatio: nam proprie loquendo, non sunt ibi partes quæ possint prorogare iurisdictionem, & iudex in seipsum non prorogat, neque fama prorogat, quia non habet in se consensum secundum eum, ex quo potest dici, quod in qualibet parte causæ reus potest declinare forum, & dicere sententiã nullam, tanquam a non competenti iudice latam, ut in l. 2. C. si a non competenti iudice, & extra de iudiciis. c. at si clerici. Hoc tamen aliqui limitant, nisi reus in ipsa inquisitione esset crimine confessus: ¶ quia si confessio emanat principaliter propter se, etiam quod iudicium sit nullum, potest sequi condemnatio, ut est casus iu. c. 1. de accus. lib. 6. & in l. si confessus. de custodia reorum. ff. per Bar. Sed ijs non obstantibus tenendum est contrarium: nam ex quo nõ fuit

35 in inquisitione facta ualida prorogatio, semper iudex inquirens restauit incompetens, & confessio ¶ fuit nulla, saltem ut iudicialis, ut est tex. & ibi dominus Antonius de Butr. in capit. at si clerici. de iudiciis. De qua nullitate potest opponi etiam post sententiam, secundum glo. auream. in cle. vnica, de sequestra. possess. & fructuum, de qua Angelus facit magnum festum, dicens non esse alibi in l. 4. §. hoc autem iudicium. ff. de damno in fec. sed pro illa allego tibi casum, in l. scire oportet. §. fina. ff. de excu. tuto. quem tene mēti: quia habes casum, de quo canonistæ faciunt sibi magnum festum, de gloss. & legistæ multotiens illum casum ignorantes. Et sic talis iudex incompetens, uirtute confessionis non poterit condemnare, cū omnia acta sint nulla, neq; obstat illa decretalis prima de accusa. neque notata in dicta. l. si confessus, quā loquuntur, quando iudex est cōpetens, & alias processus peccat in aliqua nullitate. ¶ Item et illud limitatur nisi nullitas peccaret in defectu illegitimi accusatoris: quia tunc etiam ex cōfessione nequit condemnare, secundum auctoritatem gloss. in l. si filium. C. de libe. causa, quā nescio alibi, & ibi Bald. sed talis confessio forte daret materiam inquirendi, ex quo est iam notoriū iudici. Ad quod faciunt quæ supra diximus, & cogetur reus perseuerare in illa confessione, ad hoc quod no. Innocen. in capi. per inquisitionem, de elec. ¶ Et no. in hac inquisitionis materia, quod semper præsumitur pro iudice inquirente, ut est casus in l. 2. C. de officio. ciuiliū iudicium. intantum, ut nō habeat locum recusatio, neque procedat reconuentio, cum præsumatur ex odio proponi. de accusat. cum. P. Et ita tenet spe. in titu. de inquisitione. §. 1. & gloss. & dominus Anton. de Butrio, in capit. qualiter & quando, in 2. de accusa. Et si uis uidere aliqua specialia in materia inquisitionis, uide Hostien. in capitul. qualiter, in primo, de accusat. & ibi aliquid de forma inquisitionis, quæ est materia propria capit. qualiter. & in 2. in §. debet. eodem titu. ¶ Si queris de confessionibus factis in inquisitione, & de illarum reuocatione uel interpretatione, uide capitul. cum dilecti, & quod ibi no. de accusationi. Materiam autem inquisitionis specialis & generalis, tam in capite quā in membris, & de multis particularibus, in materia inquisitionis, uide dominum Antonium de Butrio, in capitulo. qualiter, in magno, de accusa. in capitulo. cum Ioannes de re iudica. quæ hic tibi enumerare non curō: quia possem facere de hoc unum librum, sufficiat tibi remisisse, nisi quatenus ad nostrum propositum attingat, ex quibus multos flores colligas. ¶ Vnum tamen non omitto, de quo sapissime delati conquærantur formata inquisitione, & receptis confessionibus. & testibus, & illis publicatis, quia forsan crimen nō est probatum: dicit pars prosequens inquisi-

tionem uel filcus, quod detur sibi dilatio: quoniam nouiter testes ad eius notitiam deueniunt, queritur an sit danda dilatio? & quid si pro parte rei ad defensionem testium productio requiratur & dilatio? De hoc ego uidi pluries cōtendi. ¶ Nam dicitur quod regula est quod testibus publicatis, qui lapsis dilationibus, publicatis sunt habendi, non debent, neq; possunt testes recipi: in autentica de testibus. §. quia uerō, & in cle. de testi. in cle. & ratione illorum iurium est timor subornationis, quæ multo magis odiosa debet esse. ¶ in criminali quā in ciuili, quia ubi maius periculū, ibi cautius est agendum, de elec. capitul. ubi maius. ¶ Item istud iam fortius procedit de foro, de quo solum post publicationem datur facultas obijciendi & sententiandi in negotio ab ipso foro, Enfer, inquisitionis, & in foro la cort. Rubric. de la cort, ubi hoc tenent aliqui foristæ, ut habeo per dominum Generium rabacam. Sed salua eius determinatione & pace, credo eū non bene dixisse: Nam multi sunt casus de foro, in quibus si præcedat infamia, & priuata sit facta denuntiatio, etiam aliquando sine illa iudex inquirat, & illam priuatus non prosequitur, & illam iudex filco instante prosequitur ex officio, ut satis latè diximus, merito iudex ex officio tali casu, tam ad offensionem, quā ad defensionem, potest testes recipere. ¶ Ille est casus in capitul. cum clamor, & ibi per Innocen. de testi. & hoc sequitur Bald. in l. præsbyteri. C. de episcop. & cle. & forus in aliquo non contrariatur, sed est casus a foro diuisus. Si autem priuatus prosequitur inquisitionem, esset maius dubium propter timorem subornationis. Et ideo in hoc est iudicis arbitrium & suum officium, ut si uideret aliquas uerisimilitudines de delicto, quæ suum officium moneāt, tã ad offensionem, quā in defensionem, testes ex officio recipiat, non ad partium productionem, & tunc iudex assumit suum officium abstractum a partium instantiis: Et ad id allegatur communiter Bar. in l. 2. C. de abolitionibus, extra de col. de ee. capitul. 2. de pœnis. l. si non defendantur. & in autent. de tabellionibus. §. ultimo. & nota. in l. si idem: §. tibi de condi. ob turpem causam. Et ita ipse perfer in l. 1. §. fin. ff. de questionibus, & in l. si non defendantur, de pœnis. Et clarius loquitur in l. 2. §. si publico. ff. de adulteriis, quia dicitur tam ad offensionem, quā ad defensionem in sua disputatione, incipien. iudex malefactorū, & uide Bal. in dicta. l. præsbyteri. Et talis receptio testium ex officio iudicis nō uetatur foro, quia ubi cū-
 38 que æquitas ¶ mouet iudicem, suum exercet officium. l. ubicunq; ff. de interrogatoria actione. Et post renuntiationem in causa, ut in capitul. cum Ioannes. de fide instrumen. & ibi no. in causa causam. de iuramento calum. & istud officium impartitur iudex ob publicam utilitatem, ne maleficia remaneant impunita, de senten-

Speculum Principum, Petri Bellugæ.

ten, excommunic. capitu. ut famæ, de publicanis. l. licitatio. §. quod illicitis. Et quia magna ratio suadet ob maleficia pœnas lui. l. si in area. §. fina. ff. de fideiussoribus. Et pari forma ne innocentes cõdemnentur. ff. de pœnis. l. absentes. Est ergo cautela, ut prosequens inquisitionem, uel delatus notificent, uel notificari faciant iudici inquirenti qualiter sunt tales & tales testes, qui sciunt facti ueritatem, & iudex exuariis circumstantiis arbitratitur illos ex officio recipiendos, uel nõ. arg. l. 3. ff. de testibus. Ibi tu magis scire potes &c. Pro hac cautela facit quod nõ. Bal. in lampliore. C. de appella. dicens inferri quãdam nouam conclusionem, quod dato quod clemẽtina (testibus) haberet obseruari, quod in cã appellationis non possint testes recipi, remedium est, quod ille qui non potest producere testes, didicistis testificatis, nomina testium det iudici, & absentent se, & tunc ex quo non timetur subornatio recipiat dictos testes, & iuramẽta, & depositiones, & ualebunt eorum testimonia secundum Baldum ibi. Sed ut ipse loquitur, non credo eum benedicere, quod iudex teneatur testes recipere, imo erit in suo arbitrio circumstantiis, tã testium quã partium attentis, uti diximus. Neque obstat quod per absentiam partiũ non timetur subornatio, quia potuit procedere ante testium nominationem, & sic hoc dico arbitrium. Non obstant quod fori dilationes sint lapsæ, quia nouæ probatiões quæ nouiter prouenerunt, non uidetur quod possint claudi in dilationibus a foro datis. Ad hoc extra de exceptio. capitu. pastoralis. Ad hoc allego tibi illud elegans consilium Dyni, q̄ dominus Bald. ibi allegat, in l. inuitus. de procura. C. ubi dicit q̄ licet statutum uel ius commune dicat, quod in causa nullitatis uel appellationis, nõ debent recipi nouæ probationes, tamen debet recipi si prouenerint de nouo: quoniam cũ non potuerunt claudi in primæuo iudicio, ne frustra oriantur, possunt de nouo allegari. argum. ff. de condict. sine causa. l. si filio, secundum eũ. Et nota ista, quia nescio si melius audiuisti discussam hanc materiam. Ex qua colligere potes, quando per fiscum subditi grauantur, & quando non.

CAMILLI BORRELLI

A. D. D. I. T. I. O.

2 [DE FORO AVTEM REGNI VALENTIÆ] Quod priuatus prosequens quærelam, aut accusationem, uel denuntiationem, & non probans, uel alio modo succumbens, condemnari debeat ad expensas. Habetur in l. i. querit. C. de excus. tutor. uoluit Guido Pap. in decisi. gratianop. 269. Marsil. in l. patre, uel marito. numer. 17. ff. de quæstion. uoluit etiam Tho. Grammat. in Decisi. Neap. 39. Ioannes Baptista per totum. Vbi quod plus est nu. 8. dicit, quod dicta condem-

natio expensarum facienda est, etiam si pars quærelans declarasset se nolle litigare, uel partem facere in iudicio. Quinimo iudex malè denuntiantẽ, uel succumbentẽ quærelantẽ omittens ad expensas condemnare ipse tenebitur. auctoritate Guid. de Suzzar. ira uoluit Amod. Iustin. in tract. iudic. in Rub. qual. pun. ofi. de Neglig. & Cyrill. Fulgeon. in summula crim. parte. 1. tit. de Alcius. §. 3. num. 7. uoluit etiam Bald. in consil. 426. nu. 1. uol. 5. Caraldin. in trac. iud. num. 113. Et ideo inoleuit practica, quæ inquisitus perit quod accusator declaret, an uelit facere partem in iudicio, & in casu acceptionis præstat cautionem expensarũ, quæ aliàs esset elusoria, si nõ fieret accusatoris condemnatio ad expensas. ut Angel. in consil. 56. quidam. & uoluit Bonacossa in qq. criminalib. §. accusatio. & Conrad. de offic. prætor. caus. crim. tit. de accusation. nu. 18. ubi ponit regulam cum quatuor ampliacionibus, & quatuor limitationibus. Gargiar. parro. c. 19. numer. 91.

b [REVS VIDETVR TAMEN CONFITERI] An, & quando transigens super delicto, uel concordas se cum parte accusante uideatur delictum cõfiteri. Blac. in l. fin. numer. 306. ff. de quæst. Moron. in tract. de fid. treg. & pace. & Jacob. Nouell. in pract. crim. in fin. ubi tractat de pace. remissive. Bonacossa. in qq. crim. §. concordia. & Octauianus vulpell. in tract. de pace, & in dic. q. 27. per totum. Foller. in tract. crim. canon. parte. 2. accusatione. porrecta. num. 63. & seq.

c [SINE ACCVSATORE NEMO DAMNATVR] Cui concinit, illud domini in euangelio, mulier ubi est, qui te accusat, nemo domine, nec ego te cõdemnabo. Io. c. 18. Barto. in dicta. l. 2. §. si publico. ff. de adult. Hostiens. in summat. tit. de crim. fin. ord. pre. col. 2. quinimo Bald. in l. 1. num. 33. C. de confess. inquit, quæ non posse damnari, etiam si sit confessus, sine accusatore, uel inquisitione, nisi extraordinarie. Tu tamen uideas Lancelot. Courad. de offic. prætor. in caus. crim. §. 3. titu. de accus. num. 8. & in titu. de notor. crim. num. 5. ubi adducit plures limitationes. & uide Folle. 2. in pract. crimin. canon. parte. 2. §. uel flagitium carnis. numero: 13. cum sequ.

d [CONSTITVENDO DENVNTIATORES] Quæ requirantur in denuntiatore maleficiorum publicè conficito, & an debeãt iurare, & an eis credatur, & ex eorum dicto possit procedi ad condemnationem. Vide Ange. ubi Augustin. in tract. maleficiorum. §. Hæc non ad denuntiam. per totum. Cæpell. in consil. crim. 40. num. 9. Hippolyt. de Marsil. in pract. crimin. §. principium. num. 23. Conrad. in Breuiario. de offic. prætor. in caus. crimin. §. 3. titu. de renuntiat. per totum. Iodo. Damhoder. in Enchirid. crimin. c. 6. Ioan. Maria Monticell. in pract. crimin. regu. 1. num. 46. Iul. Clar. in pract. crimin. q. 7. per totum. Jacobu. Menoch. de Arbitr. iud. quæstion. libr. 2. Centur. 2. casu. 198. per totum. Luchin. de Curtis. in consil. 63. uolum. 1. criminalium. Francisc. Maria de Plotis in consil. 167. eodem uolumi. Planç. in pract. 5. postquam. numer. 3. & §. hys. numer. 130.

Camillus Borrellis

Degrauatis contra forum, uel constitutionem extra regnum, in curia interuenientium. Rubri. 34.

In §. Vltimo.

S P M M A R I V M.

I Regna subdita regi Arrogonum.

VLTIMO

VLTIMO pro cōclusionē negotiorum, militares tangētiū, restat vnum videre, de quo sēpe militares in curiis conqueruntur. Nam cum aliqui sint qui habēt hēreditates in Arragonia Catalonia Regno Maioricarum Sardenia Sicilia, quæ omnia regna sunt subdita domino regi Arragonum, & alicui milit., uel baroni, est subtracta aliqua baronia, uel aliqua terra, per principē & data alijs, uel sibi retēta, ut euenit sēpissimē, in Sicilia, uel Sardenia. Nunc cum princeps tenet curias generales uel particulares, in his regnis cismarinis, opponitur in uiam grauaminis. ¶ Pro parte regia allegatur, q̄ ut alius sedet in curiis istis, quam ut rex Siciliæ uel Sardeniæ, ergo de negotiis illorum regnorum non habet tractare, argumen. l. si pater. de adop. & capit. a collatione, de appellat. qui est bonus text. in materia. Ad hoc, capitu. Romana. §. debet. Et quod ibi notatur de appella. libro. 6. ¶ Sed in contrarium uidebatur: quoniam ex quo princeps uidebatur in dolo, militem re sua spoliādo, non habebat locum argumentum de tanquam, neque dicere poterat, quod tanquam alius hoc fecisset. Ad hoc. l. j. C. de dolo, & quod ibi no. & l. fina. §. quatuor. de legatis secundo. ¶ Sed communiter tenetur contrarium: quoniam & fiscus, & stationes sunt diuersæ, & de vna ad aliam non infertur. C. de compensa. l. 1. & quod ibi notatur. Et quia fisco in fiscalia nō uocato cuius intererat, non poterat in integrū restitu. capitu. cum ex literis, cum similibus: & quia si alius totius possidebat, ille erat uocandus. l. 2. quæst. 2. capitu. de rebus, qui non erat uocandus, neque poterat extra suam trahi p̄ uinciam inuitus. Et sic uidi determinari in curijs, in concordia.

De grauaminibus ciuitatum & uillarum. regalium. Rubric. 35.

In §. Post militares.

S Y M M A R I V M.

- 1 Iudex fugiens, habetur pro confesso.
- 2 Iudex, pro delicto familie non tenetur criminaliter.
- 3 Domestici & familiares qui dicantur.
- 4 Iudex, qui habeat gladij potestatem.
- 5 Officialis delinquens, duplicem offensam committit.
- 6 Fiscus suorum subditorum commoda non negligit.
- 7 Quis non potest renuntiare iuri suo, in dispendium meum.
- 8 Omnis res per quascunque causas nascitur, per easdem dissoluitur.
- 9 Lex in aliquibus correctā, in alijs rma remanet.
- 10 Iuri antiquo ubi additur uel detrahatur, ius no-

nam constituitur.

- 11 Pro iustitia defendenda, Petrus Belluga, loco premij, fuit deportatus.
- 12 Qui abutitur priuilegio, illud debet amittere.
- 13 Probationes contra officiales, debent esse probationes euidentes.
- 14 Dolus, qualiter coniecturatur.
- 15 Iudex, ex probatis arbitratur.
- 16 Importuna preces potentum sunt iustus metus.
- 17 Culpa tres sunt species.
- 18 Leuissima culpa, non uenit in actione mandati.
- 19 Exempla, leuissimę culpę.
- 20 Equitans male, ut scholasticus, si equum lædat, utrum teneatur?
- 21 Lata culpa exempla.
- 22 Iudex qui non emendat crimen quando potest, illud committere uidetur.
- 23 Lata culpa quod remoueat quem ab officio.
- 24 Male tractans carceratos, qualiter puniatur?
- 25 Imperitia artis est lata culpa, uide supra, exēplum in iudice.
- 26 Ignorare quod excellentissimi tantum sciunt, est leuis culpa.
- 27 In ijs quę exorbitant a iure communi, faciliter erratur.
- 28 Errans a iure, stultus appellatur.
- 29 Ignorantia consuetudinis, qualiter tolleretur?
- 30 Imperiti, quando habentur pro peritis?
- 31 Omnia iura, nullus scit.
- 32 Iudex sequens, malam opinionem doctorum, qualiter puniatur?
- 33 Electio mala est in culpa.
- 34 Iudex, quas alienationes, & quomodo reuocet?
- 35 Delinquens in officio, uenit eo priuandus.
- 36 Consuetudo habet potestatem in sanguine.
- 37 Leuissima culpa, non est maleficium.
- 38 Quando quis punitur de dolo, uel de lata culpa, utrum sit infamis.
- 39 Lata culpa, quando non equiparetur dolo.
- 40 Error, quando potius quam malitia presumatur?
- 41 Iudex, in modico errore excusatur.
- 42 Magis nocet sapiens infidelis, quam inspiens.
- 43 Officialis bonus, qualiter esse debeat.

POST militares in curijs, sedent syndici, & nuntij ciuitatum & uillarū regalium, ideo de illorum grauaminibus particulariter pertangamus.

¶ Et primo videamus materiā inquisitionum officialium, de qua ciuitates & uillæ regales sēpissime conqueruntur. Cur inquisitiones non fiunt contra Gubernatores, & Baiulos, non curando de eorum officialibus iustit. iurat. & nindacatis. Et quia omnes recusant inquisitiones, princeps euadendo, generaliter eas concedit, ut unis recusantibus ceteri euadant. Et sic prohdolor, nos subditi de pauperamur, a grauamine, & reaggrasamur, & periclitamur in nostra iustitia. ¶ Et ut hanc mate-

materiam tu funditus uideas, tam de iure quã
 de foro, scias quòd de iure omnes iudices post
 depositã administrationẽ habebãt stare in lo-
 co uel puincia quã administrauerãt, & respon-
 dere de eis quærelantibus, & hoc probant text.
 in l. vnica. C. ut omnes, tam ciuiles, quã mili-
 tares. & in auctent. ut iudices sine quoquo suff-
 fragio. §. necessitatem. colla. 2. & si fugiebant,
 habebantur pro confessis, ^a de criminibus, &
 foris factis illis impositis, ut in l. consiliarios. C.
 de assesso. & in eo habebat locum remissio, ut
 in dict. §. necessitatem, quia retinebatur ad lo-
 cum gestæ administrationis, & aliqua fori de-
 clinatoria allegari nequit, ut est text. optimus
 in l. fina. C. ubi de ratiociniis agi oportet. Nam
 ut ibi dicit tex. ibi, debet respondere in quo lo-
 co suos contubernales dicitur affixisse, Si au-
 tem auro iustitiam uendendo in principe, pœ-
 nis subiicitur legitimis & scælestibus suppli-
 ciis reus erit, & quòd iniuste rapuit, in quadru-
 plum debet restitui, ut in dict. §. necessitatem.
 Et nedũ pro suis foris factis tenetur, sed & suæ
 familiæ & mancipiorum, ut est optimus tex. in
 l. j. C. ad Iuliam repetundarum. Hoc tamen tu
 limita fore uerum quando illi delinquant sub
 prætextu officij domini, ut est tex. in aucten. de
 iudicibus. §. ne autem, colla. 6. Si autem delictũ
 non erat commune cum officio, ut quia vnus
 familiaris fecit vnum homicidium, uel vulnus,
 non tenetur de iure pro eo, ut no. de restit. spo-
 lia. capitu. cum ad sedem. ¶ Et scias quòd quã-
 do statuta terrarum, disponunt quòd iudices
 terrarum teneantur pro factis uel delictis ¶ fa-
 miliæ, ^b intelligitur ciuilitè non criminaliter,
 secundum glos. in l. obseruare. §. proficisci. ff. de
 officio proconsulis. Et sic quando tenentur de
 iure, ut in factis prætextu officij uel ex statuto
 ex aliis foris factis, solum tenetur ad interesse
 parti læsæ ex facto suæ familiæ. ff. de furtis ad-
 uersus nautas. l. 1. §. serui, & in auctent. ut differ-
 ren. iudices. §. si tamen. Et plus dicit Bal. in di.
 §. proficisci. quòd etiam quòd potestas se obli-
 gauerit pro sua familia ad soluendum pœnam
 omnem ciuilem, & criminalem per illos incur-
 rendam de familia sua, solum intelligitur de
 pœna pecuniaria, non de pœna corporali, quæ
 per alium pro alio solui non potest, neque pro-
 mitti. arg. ff. de interrogatio. acti. l. qui seruum.
 in princip. & quòd no. 23. quæst. 5. capitu. cum
 homo. Sed quòd dicitur quòd dominus regula-
 riter non tenetur pro delictis familiæ com-
 missis extra officium domini, est uerum, quã-
 do nil ad dominum peruenit. Si aliquid ad eũ
 peruenit, tunc tenetur per tex. in l. 1. §. quòd igitur,
 cum similibus. ff. de ui & ui arma. dum ta-
 men immediatè uel ab ipso famulo in domi-
 num peruenit. Si autem ab alio ad dominum
 peruenerit, non tenetur secundum Innocen. qui
 ita notat in capitu. cum ad sedem, de restit. spo.
 & ad materiã quòd dominus uel officialis te-
 net de facto familiæ, uide Bar. in l. 1. C. de epis-
 copis & clericis, & in Rubric. de pœna iudicis
 qui malè iudicat. Et dicit vnum uerbum in l.
 Titius. de testamentum milit. quòd quamuis
 statutum obliget dominum uel officialem pro
 facto familiæ intelligitur de commissis duran-
 te famulatu. Non autem de ante commissis p-
 l. prouidendum. C. de decurionibus. lib. 10. que
 ad hoc notabilis. ¶ Qui autem dicantur fami-
 liates, & qui domestici, uide text. in dicto. §. fa-
 miliæ, & in l. prim. §. familiæ. ff. de ui & ui arma.
 Et uide tex. & Ioann. And. in capit. sicut nobis.
 de uerborum signi. libro. 6. Et Bald. in l. 1. C. de
 episcopis & clericis. Et scias quòd de generali
 italix consuetudine uocatur sindicatus, & iu-
 dices sunt iudic. sindi. Et ideo hanc materiam
 tractat Ioannes Andr. in addi. ad speculum, in
 tit. de sindico. Dicens iudices syndicatores de-
 bere habere gladij potestatem. Alleg. quòd no.
 in §. necessitatem. in auctentic. ut iudices sine
 quoquo suffragio, quòd est notandum quod iudi-
 ces inquisitores qui generaliter deputantur, &
 datur illis potestas inquirendi & puniendi, quod
 uidetur illis attributa potestas ¶ gladij. Et id
 uidetur sequi Bald. in l. obseruare. §. proficisci,
 de officio proconsulis, dicens quòd iudex istius
 sindicatus est princeps. ¶ Item præfectus præ-
 torio. ¶ Item is cui præfectus committit. ¶ Itẽ
 episcopus, allegat. ut omnes, tam ciuiles, quã
 militares iudices. l. 1. in fine, & in auctentica, ut
 iudices sine quoquo suffragio. §. necessitatem.
 ¶ Sed dicit quòd generaliter consuetudine rati-
 onali, iurisdictio episcopi euauit, sed quia
 præfectus prætorio in Italia nõ habetur, debet
 sindicari prædecessor, coram successore, habente
 merum imperium, de iudiciis. l. pars litera-
 rum, secundum eum. Et allegat dictum Ioanni.
 And. allegatum. ¶ Sed ex prædictis iuribus, tibi
 desuper allegatis, tu nõ habes quòd siue prin-
 ceptus, siue alius iudex sindicatus a principe, uel
 a lege datus, possint per inquisitionem proce-
 dere, cum tex. allegati dicant, quòd episcopi
 habet suscipere conuentiones, & sic petitiones
 in scriptis, ut ibi in §. necessitatem, & in dicta.
 l. vnica. C. ut omnes, tam ciuiles, quã crimi-
 nales. quòd per accusationem habeat procedi
 ibi per inscriptionem, laqueos irretitus, & sic
 quod de iure uia agendi contra tales in ciuili est
 petitio, in criminali accusatio. Sed dicit quod of-
 ficialis ¶ delinquens in officio, duplicè offen-
 sam committit. Vnam ciuitati uel provincie,
 & rei publicæ, quã administrauit uel rexit.
 Aliam singularibus offensis, de sententia excõ-
 municationis, ut famæ, & capitu. contingit, &
 llicitatio. §. quod illicite, de publi. cum similibus.
 Respectu autem offensæ publicæ, princeps est
 iudex, potest & debet generaliter iquirere cõ-
 tra tales officiales. Nam contra omnes officia-
 les procedi possunt per inquisitionem, ut dicit
 Bald. in d. §. proficisci. Ibi quinto quæritur, li-
 cet

tet dicat quod damnati per inquisitionem, non sunt infames; quia in eo quod grauantur præter legem, subleuantur. lege tertia: §. præterea. ff. de suspectis tutoribus. Et si ex generali inquisitione reperiuntur in aliquo culpabiles: contra illos procedetur per inquisitionem specialem, ut notat Innocentius in capitu. bonæ. de electio. & Bartolus in lege secunda. §. si publico. ff. de adulteriis, sic intelligens. leg. congruit. ff. de officio præsid. Et dixi satis latè supra in §. rem non nouam. in uerliculo. Et scias. Et si per talem inquisitionem incidenter constat de damno dato priuato, illam iudex faciet resarcire, etiam quod sola civili actione teneretur, quod est speciale in hac inquisitione, quia quamuis cū de delicto constat per inquisitionem specialem iudex debeat facere primo loco iniuriã passo satisfieri, & demum curiæ, ut dicit Innocentius per illum textum in capitu. cum oportet, de accusatio: attamen, quia in civili causa, realiter inquisitio est prohibita, ut nota. Innocentius in capitul. ad nostram. in secundo, de iuriurand. quia inquisitio ad priuata intra, non extenditur ut ibi, tamen propter publicam interessè peruenitur ad illam & si incidenter, de damno dato, uel indebite capto ab officiali constet, iudex facit id restitui ne fiscus suorum & subditorum commoda negligere uideatur. argumento legis, interdum. §. qui furem. ff. de furtis, & lege solemus. §. latrunculator. ff. de iudiciis. Et bene probatur in dicto. §. necessitatem, in autentica. ut iudices sine quoquo suffragio. Et id sentit Baldus in dicto. §. proficisci, licet non ira clarè loquatur. Si autem priuatus uelit agere civiliter, uel criminaliter, hæc iudicia regulantur sicut alia, quia per uiam accusationis propositæ, uel actionis intentatæ, uel inquisitionis in casibus a iure permissis, sicut in cæteris reis, licet in forma agendi, est differentia, uti late uidebis infra, in titul. de purgatione grauaminum, quia ibi apertius cadit.

¶ Sed uideamus de iure, quibus causis poterit sindicari, dicit quod de omnibus forfactis, prætextu officij, puta de summis malè oblati, & de barateriis & similibus dolo commissis. Ad hoc. l. secunda. quod quisque iuris. ff. Si autem delinquit extra officium, puta adulterando, dicit Guillelmus de Cugno, quod hoc non pertinet ad syndicatores. Sed proceditur cõtra talem officialem, quemadmodum contra alium priuatum, ibidem delinquentè, usque ad uiginti annos, non attenda mora uel ordine sindicatus. iuxta leg. quærelam. C. de falsis. Hoc tenet Guillelmus. C. quorum appellatio. non recipian. lege, nulli: Allegat. ff. nauatæ, caupones, stabularij. lege tertia. §. penultimo. Sed Baldus in dicto. §. proficisci, tenet contrarium, dicens illud esse uerum, si conuenitur de factis uel commissis extra, puta, Si

conuenitur, quia ante promiserat ibi soluerè, de constituto, pecunia l. cum qui. §. Iulianus. Sed de eo quod factum est infra terminos loci, & temporis officij de toto debet sindicari, ut de furto, & iniuria, & probatur in dicto. §. necessitatem, in autentica. ut iudices sine quoquo suffragio, & in dicta. l. prima. C. ut omnes tam ciuiles, quam militares. qui text. optime probant: ex his in iure dispositis, normam accipiens serenissimus rex Iacobus secundus, suo in curiali priuilegio & foro communi, in curia ædito concessit generaliter inquisitionem faciendam, contra omnes officiales, quod uidentes iurati ciuitatis, quod similiter eos tangebat & officiales ciuitatis, supplicarunt principi, quod illud irrueretur, uel superederet, & fuit per sex dies post illius supplicationem supercessum, ut patet per regiam prouisionem, de qua omittenda, nescio si dicam, quod deus parcat impetrantibus, qui fuerunt in causam destructionis, quia iurati & alij officiales uidentes contra eos non posse inquiri, quod etiam impetrarunt cū aliis regibus prouisionibus, multa faciunt, quæ in destructionem ciuitatis tendunt ferè ad interitum.

¶ **EXPOST DOMINVS** Alphonsus primus in suis foris, Rubrica, de inquisitione officialium. capitu. unico. prouidit quod quolibet anno fiat inquisitio cuiuslibet iustitiæ & accessoribus & nindacassis, per regios inquisitores, dando formam & tempus inquisitioni, uidelicet quod inquisitio habet incipere infra xl. dies, finito anno administrationis, & quod continetur inquisitio usque ad finem, & quousque officialis sit absolutus, uel condemnatus per sententiã, in qua inquisitione olim officiales debent facere ius quærelantibus, & quod si infra dictos quadraginta dies, princeps dictam inquisitionem non fecerit incipere uel continuare, uel ubi officialis esset absolutus, uel condemnatus, nequeat fieri inquisitio denuo contra eum, sed teneatur facere contra eum quærelantibus rationem coram ordinariis, per petitionem, denuntiationem, uel accusationem. ¶ Item rex Petrus in suo foro sanxit quod gubernator & eius locumtenens, debet dare cautionem de iudicio listi, & iudicato soluendo coram rege, uel ab eo delegato super omni clamo, contra eum proposito. ¶ Item ex post coram domino rege feliciter regnante in curiis quas in regno Valentie celebrauit in Anno dñi. M.ccc. xvij. coram eo in uiam grauaminis offerretur, quare contra gubernatorè & baiulum suos locumtenentes & baiulos, non fiebat inquisitio, prouidit quod iuxta priuilegium regis Iacobi, & forum fieret inquisitio contra oēs officiales gñaliter, quod prouisio nõ fuit facta cū uoluntate curiæ, nõ acceptata p curiã finaliter ultimati curiis celebratis per regem Navarra locutentem. in eia

E e uitate

uitate Valentia, in viam grauaminis oblatum & fuit multum altercatum me disputante pro parte curia, & domino Ioanne Mercadier tunc baiulo pro parte regia. ¶ Et pro parte regia allegabatur quod dictus forus vel privilegium regis Iacobi in eadem curia ad suppositionem iuratorum, fuit supercessum, & sic non potest vires habere, quia non receptum, neque moribus utentium approbatum. Ad hoc nota, in capitulo primo, de treuga & pac. ¶ Item quia quod fieret inquisitio contra omnes officiales, sicut iam primum erat ordinatum per regem Iacobum erat prouisum per regem Alphonsum feliciter regnantem in curijs. Anni millesimi quadringentesimidecimioctauo. quæ erat quzdam declaratio dictorum, & sententia principis respond. super dubio fororum, & in lege, cum de nouo, & quod ibi not. in glo. C. de legibus, & ff. de legibus lege, & ideo, eo titulo. Nam vt ait Demosthenes. Et sic dicebat ipse quod illa principis prouisio dicto grauamini facta, erat principis sententia & declaratio, quæ pro lege erat seruanda. C. de legatis lege finali. ¶ Item allegabat dictus dominus quandam prouisionem regis Petri, anni sexagesimiterrij. quæ inhibet inquisitiones officialium & fuit impetrata ad postulationem ciuitatis, ex quo dicebat quod ex quo inquisitio officialium, inferiorum, & eiusdem generis inquisitionis cuius est superior iurisdic-tio erat sublata, & per consequens superior. Ad hoc allegat dict. leg. prima. C. de officio. præf. urbis. ¶ Item & dicebat quod per dictum forum regis Alphonsi recessum erat a dispositione ueteris iuris, & nouissima principis uoluntas, legis condem. seruetur. ff. de legatis, primo lege. si mihi & tibi. §. in legat. & l. si quis, in princip. testamenti. ff. de legat. 3. de adimendis legatis. lege, translatio, in fin. de constitut. capitulo primo. libro sexto. cum similibus. ¶ Pro parte curia allegabam quod ex quo cum consensu totius curia serenissimus rex Iacobus forum ædidit & publicauit ex quo cum consensu totius curia, seruit, & ius ex æditione fuit quæsitum omnibus brachijs curia & singularibus eiusdem ad supplicationem ciuitatis, uel etiam totius brachij ciuitatum & villarum nequibat renocari, neque supersederi; quoniam etiam quando ex alterius facto sentio commodum, iuxta iam mihi quæsitum ille non potest renuntiare suo fanori, vt perdam ius meum, & in mei damnum. ff. de contratabula. lege. post mortem. Et quod ibi notat Bartolus. Facit quod notatur in lege, petendum, de integro restitutio. minorum. C. & leg. amplio-rem. C. de appellatio. & lege, omnem honorem, C. quando prouocat. non est necesse. ¶ Et pro isto facit quod notat Innocentius, Hostiensis, & Dominus Anthonius de Bu-

trio, in capit. ex conuentione, de resti. spoliato- rum, quod etiam rescriptum ad partis instanciam impetratum, si fuerit presentatum pars impetrans ex quo est factum crimen, non potest in præiudicium rei renunciare. Si autem proprio motu sit concessum, etiam ante præsentationem nequit illi renunciare altera partium, & idem est dicendum in privilegio alicui concessio, ex quo alteri ius pottrigitur, quod impetrans nequit illi renunciare, si usus est eo, uel si concedens proprio motu concedit, uel concedens omnibus ius querere intendit. Ad ad hoc quod notat Ioannes Andreas, in capitulo primo, de concessione præbend. libro sexto. Et quod notatur in lege, qui absentis. ff. de acquirenda possessio. Vnde dicit dominus Anthonius de Butrio, in capitulo allegato, ex conuentione, de restitutorio. spoliato. recollectis dictis prædictorum, quod si concessum est privilegium capitulo metropolitanæ ecclesie, quod adueniente tempore vacationis, possit eligere vnâ cum suffraganeis, quod si vti sint privilegio præsentando, uel concedens omnibus querere intendat, uel proprio motu concedat in præiudicium suffraganeorum, uel sine illo, & consensu, nequit tali privilegio renuocari secundum eum. Cum ergo dictus forus per publicationem sit factus communis toti curia, in illius singular. præiudicium ciuitas, uel unum brachium nequeunt renunciare. Nam eadem solemnitas quæ fuit necessaria in concedendo, scilicet totius curia consensus ad faciendum legem communem & curialem erat necessaria in distractu. Ad hoc. l. si ad soluendum. C. de prædijs minorum, & omnis res per quascunque causas nascitur, per easdem dissoluitur, in capitulo primo, de regulis iuris. ¶ Neque obstat quod allegatur quod in dis-suetudinem abiit, quia contra forum, nequit consuetudo, uel desuetudo allegari de foro. Maxime quia fuit semper in curijs petita a principe, & sic tanto magis in grauamen potest deduci. ¶ Item ad id quod dictus dominus meus, tunc baiulus dicebat de foro regis Alphonsi, & quod primæua dispositio erat, immutata, etiam dicebam quod in officialibus ibi expressis clavis uerbis bene erat facta immutatio, in alijs autem non, quia dicebam quod quotiens noua lex in aliquibus inducitur, ueteris correctio in cæteris firma manet, ut est textus in auctentica de administratione officiorum, colla. tertia. C. de appella. lege, præcipimus. C. de testamen. scimus. Ad hoc optime clemen. prima, de statu regula. in fine, & ibi glo. & in clemen. 1. de hæreticis, & in clem. quia plarisque de elect. & in auctentia de nupt. in prin. collatione. quarta pro quo etiam facit lex, alumna. §. qui filias, in fine. ff. de adi. lega. ¶ Et quia quod iuri antiquo additur uel detrahatur, nouum ius constituitur, ut leg. ius ciuile.

ciuile. ff. de iustitia & iure, & quod ibi Bald. Ex quo ergo in alijs officialibus in dicto foro expressis certo modo est prouisum per dictum forum nouum super inquisitione fienda, illa in ipsis seruabitur. In non dispositis, restabunt antiqua iura, maximè quia ille forus non potest intelligi de alijs. Ex quo de certis & specificatis iudicibus loquitur, scilicet de iustitia assessoribus nintacaphis, ad alios non extendam. l. si uerò. §. de uiro. ff. soluto matrimonio. ¶ Neque dicebam obstare. l. prim. C. de officio præfecti urbis. quia & si concedatur quòd inferiores iudices habeant meritum superiorum cognoscere, ut ibi, ex quo tantum habent a lege diuersas dispositiones, ille prouti disponit, in vnoquoque seruabuntur, quia non est nouum, ut diuersum statuatur in officiis. l. ex eodem fonte procedant, quia omnes a principe ut uides in titulis particularibus officiorum, & in titulo de diuersis officiis & peritoribus. ¶ Neque obstat prouisio domini regis Alphonsi feliciter regnante, facta grauamini allegato, uidelicet quòd seruetur forus regis Iacobi iuxta eius seriem & tenorem, & quòd habebat uim legis & sententiæ principalis: quoniam illud erat potius grauamen, & contra forum regis Alphonsi. Et sic neque potuit dici principis respòsum, & super dubio iuris, quoniam hoc ius certum est per forum regis Iacobi, & limitatum per forum regis Alphonsi, & sic non est dubium probabile, sed mens & ratio legis, & significatum uerborum, meritò stādum est uerbis, neque tunc recurrendum est ad principem consulendum, nisi fortè emergeret iniquitas. l. ille aut ille, de legatis. tert. §. cum in uerbis, & l. prospexit. ff. qui & a quibus. secundum Baldum, in l. cum de nouo. C. de legibus. ¶ Neque obstat quòd dicas illam principis sententiam, quia non fuit cognitionaliter lata, & sic potius comminatio quædam. l. terti. C. comminationes epistolæ, & quòd notatur in dicta. l. finali. C. de legibus, & in l. ne causas. C. de appellatio. ¶ Neque obstat si dicas quòd fuit prouisio grauaminis &c. quia non fuit prouisio cum uoluntate curiæ, neque per curiam acceptata, uti debebat esse, ad tollendum forealem dispositionem, ut in feud. de prohibita feudi alienatione, per Federicum. capitul. imperialem. Ad hoc quæ latè diximus supra, in titulo de officio examinatorum, & sic uidebatur dicendum quòd in officialibus, de quibus cautum erat in foro regis Alphonsi, seruaretur forus regis Alphonsi, in gubernatore & baiulo locatenentibus, & assertionibus seruetur forus regis Iacobi in tantum, & ad prædicta adde Baldum. in l. ius ciuile. ff. de legibus. per Bald. Nam dicit quòd quando quid est additum nouo statuto, non possumus sequi antiquum statutum, sed nouum. Allegat. l. finali. C. de aquæductu. Si ergo in iustitiis assessoribus, nintacaphis est qd

additum, per forum regis Alphonsi, in illis stādum nouo foro. Et hæc allegabā pro parte curiæ. Et ita fuit declaratum per actum curiæ, sed nunquam fuit executatum, neque erit, quia iustitia longe recessit, & rex noster non potest uidere, quæ hic geruntur, occupatus in alijs, ut sibi dici potest. Ut quid domine longe recessisti. Et ego de ijs bene debeat recordari, quoniam maledictæ allegationes fuerunt pro me, quia pro ipsis ego sum in exilio, & multa damna passus sum, quemadmodum pro iustitia † defendenda debebam præmium habere. ¶ Sed consolor ex uerbo Christi filij dei domini nostri, Beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam &c. Deus parcat ei qui in causam mihi est, quoniam sibi modicum profuit, nisi quia uenter eius malitia saturatus est, mihi autem cædit in destructionem. ¶ **ORADVERTE** & dimittamus ista pro die iudicij, ubi de his & alijs sumus reddituri rationem instructa inquisitione. Sed ecce princeps concessit per suum priuilegium iuratis officialibus ciuitatis, ut contra eos non possit inquiri, dubitatur an tale ualeat priuilegium, quia est contra forum iamdictum regis Iacobi, qui forus est priuilegiatus. Et sic meritò de illo erat specifica facienda mentio, de rescript. capitul. cum ordinem. C. de silentiariis. l. prim. libro duodecimo. & l. decurionibus. Et quòd notatur in lege finali. C. si contra ius uel utilitatem publicam. ¶ Item quia erat necessarium tale priuilegium impetrari ab eo, qui dicto foro poterat derogari, ut lege tertia. §. diuus. ff. de sepulchro uiolato. Et iste erat princeps cum curia. Et quia ex quo forus transiit in contractum nequit reuocari, ut notatur in lege, digna uox. C. de legibus, & in capitul. nouit, de iudiciis. & de iureiurando, capitul. in nostra, per Innocentium. Et sic tale priuilegium, ciuitas habebat impetrare a principe cum consensu curiæ, aliàs uideretur non ualere. Sed uideretur quòd uoluerit quatenus concernit suos officiales, quia in hoc non præiudicatur alijs brachijs, sed soli brachio ciuitatum, & sic tali fauori possunt renunciare, de pactis. l. si quis in conscribendo, & sic potuit a principe impetrari, & sufficit quòd princeps in uiam priuilegij concedat. Et si non dicat, non obstante iure, uel tali iure, uideretur ualere, ex quo forma priuilegij & bulla regia bullatum est, non est necessaria alia clausula derogatoria, quia statim apparet ipso facto, quòd tunc princeps uult infringere ius commune. ff. de re iudicata. lege, quidam consulebant, secundum Baldum, in lege, lapilli. ff. de rerum diuisione. Sed contra proximè dicta multum facit: quia etiam contra iustitias possent milites & clerici conqueri, uirtute dicti fori regis Iacobi, & in inquisitione facienda emendarentur. illorum foris facta, & sic in

Speculum Principum, Petri Bellugæ.

illorum præiudicium uidetur quòd dictæ inquisitioni, nequiverunt renuntiare, per l. post mortem. ff. de contra. cum aliis superius allegatis, cogitabitur.

¶ **SED PONAMVS** pro constanti quòd valeat concessio. Et pone quòd princeps uideri iuratos qui dilapidant bona ciuitatis, nūquid etiam non obstante priuilegio, poterit inquirere: & certè uidetur dicendum quòd sic. ¶ Primo quia non est iustum priuilegium concessum in fauorem publicæ utilitatis, contra publicam ueritatem interpretari. ff. de transactio. l. cum ij. §. eam. Et quia in generali mandato non uenit dolus. l. creditor. §. Lucius. ff. mandati, & futurus dolus, non uidetur remissus. ff. de administratione tutorum. l. quidam decedens, & ff. de lib. legat. l. Aurelius. §. Gayus. & l. si quis rationes, & quod notatur in l. cum necessitate. C. de fideicom. C. de transactio. l. actione, Et quod ibi notatur. ¶ Item quia isti sic priuilegiati, qui tali utuntur priuilegio, illud merentur perdere, ex quo permessa sibi abutuntur potestate, extra de priuilegiis. capitu. ex tuarum. Et quia ex quo priuilegium tēdit ad noxam, debet reuocari, de decimis, capitu. suggestum. Et quia princeps propter eorum malum regimen se potest interponere, & officium impartiri. Et sic contra eos inquirere. Ad hoc optimus text. in capitu. fundamenta, de electione. libro 6. ubi aciem nostræ considerationis auertimus. Et ibi perinde officij uostri debitum &c. & quia incidunt in l. Iulia. peculatus, potest contra eos inquiri, ut patet in l. lege Julia. §. mandati. iuncto. §. fin. eiusdem. ff. ad l. Julia. peculatus.

FORMA AVTEM inquisitionis officialium, nō traditur a foro: sed uidetur forma seruanda in foro. Enser inquisitionis, Rubrica de curia, sed ille loquitur in particulari inquisitione, quæ fit priuato prosequente. Sed contra istos officiales potest fieri generalis inquisitio, ut l. 3. §. præterea. ff. de suspectis tuto. ut supra diximus, & per reperta in generali inquisitione procedetur etiam per iudicem ex officio in particulari, ut no. Barto. in l. secund. §. si publico. ff. de adulteris, & Innocent. in capitu. bonæ. de elect. & in hac inquisitione particulari eadem est forma obseruanda, quæ in dicto foro traditur. bene est uerum quòd ex quo de iure talis inquisitio est modico tempore duratura, ut in dicto. §. necessitatem, in aucten. ut iudices sine quoquo suffragio, non tam longæ dilationes darentur, & posset procedi diebus feriatis, argumen. l. secund. & tert. ff. de feriis. Imo de iure, quando contra tales officiales proceditur, etiam priuato conquerente, sufficit talis qualis petitio, & sola facti narratio. de quo Bald. in dicto. §. proficisci, remittit ad norata in auctentic. nisi breuiones. C. de sententiis ex periculo recitandis, & prim. quæsti. 4. capitu. quia

13 præfulatus. Facit extrauagans, ad reprimendū. Et scias tamen quòd quicquid sit in ordine procedendi, siue secundum formam iuris uel fori, quia non multum differunt, semper contra officiales † probationes debent esse euidenter, cum pro eis præsumatur. C. de officio ciuiliam iudicum. l. secund. ¶ Sed dubitatur quotidie de quibus possit inquiri contra tales officiales? Et certè de iure iam tibi supra dixi. Sed de foro dicuntur officiales, quòd non possunt contra eos inquiri, nisi de foris factis per eorū dolum culpam uel negligentiam, per forum regis Petri qui incipit. Item ordinamus. Et quamuis ille forus quòd ante non fiat compositio, cum olim iudicibus antequam satisfiat damnificatis per dolum culpam uel negligentiam, non tamen uetatur inquiri, & si sic ueritum componi, quia ob aliud uenit illius fori dispositio, scilicet ad prohibendam compositionem ante satisfactionem, & sic non inducunt dispositionem in tactando casus inquisitionis. Ad hoc lex, si quis sub conditione. ff. si quis ommissa causa testamenti. Et ad hoc faciunt illæ uulgares regulæ, uerba enunciatiua propter aliud prolata, non inducunt dispositionem. De quibus per Bartol. in l. ex hac scriptura. ff. de donat. per Bald. in l. ex his uerbis. C. de milita. testamento. ¶ Sed ponamus quòd iste intellectus esset fori, quòd solum de commissis per dolum culpam uel negligentiam, possit inquiri, uideamus quòd sub ijs uerbis comprehendatur. ¶ Et quia tibi dixi quòd primo tenetur de dolo. Et forus in Romancio dicit. Eugun, an appellatio, de Eugun, ueniat dolus: dicitur quòd sic ut patet in Rubrica, de mal euga, & discursum tituli, ubi eugun in Romancio stat pro dolo, & uerba sunt intelligenda secundum commune & uulgare significatū. l. cum delanionis. §. asinam. ff. de fundo instructo. l. labeo. §. tubero. ff. de supellect. legata. & l. librorum. §. quòd tamen Cassius, de legatis. ter. ¶ Sed quid sub nomine doli comprehendatur uideamus? Et certè in criminibus per ipsum commissis. s. officiale non est dubium contra eum inquiri, quia in illis iam est dolus iuris præsumptione. C. de iniur. l. si non conuitij. C. ad l. Cornel. de Sica. l. prim. extra de præsump. capitu. prim. nam licet dolus regulariter non præsumatur. l. quotiens. §. qui dolo. ff. de probatio. l. dolum. C. de dolo. Hoc fallit in criminibus qui fieri non possunt citra dolum, & ideo tenetur de omni homicidio, de adulterio, furto, roberia & similibus, & sic est approbata de foro, Baldi opinio, quòd etiam de criminibus commissis per officialem durante officio possit inquiri, etiam quòd non prætextu officij, ut ipse ponit in dicto. §. proficisci, quoniam forus non ponderat, nisi quòd dolo officialis sit quis damnificatus, ad hoc ut possit contra illū inquiri, ut in d. foro, ergo iā fortius si officij prætextu sit factū maleficium: ut patet

De Grauami. &c. Rub. 35. In §. Post militares. 165

ut puta homicidium; pone quia occidit hominem sine defensionibus, quia talis iudex homicida reputatur, etiam quod alias reus mortem mereretur, ut est casus singularis & optimus in l. lex Julia. §. fina. ff. ad l. Juliam repetundarum; & per eundem tex. habes idem esse quod ob hominem necandum pecuniam accepit uel ob illum alias condemnandum, uel in uicium landum, uel in carceres ponendum, ut iam uidi fieri, & facilius officialis, uel eius amicus posset cum illius muliere dormire, & adulterari, & uide totam illam l. per discursum, uel pone quod habuit a rectorib. uel destructoribus uerius ciuitatis pecuniam pro consuado eis regimen, quia commisit crimen peculatus. Et idem cum accepit pecuniam, ob sententiam dandam, quia tenetur. l. Julia repet. ut l. inbemus. C. ad l. Juliam repetundarum, & est poena tripli. Et iura multum exasperant pecuniam recipere pro sententia danda, quia sententiae istae uenales sunt nullae, neque est ab eis appellare necesse. secund. quaestio. 6. §. uenales. C. quando prouoca. non est necesse. l. uenales, & iudex talem pecuniam recipiens, ut usuram restituet 16. quaestio. secund. capitu. prim. licet; ¶ Sed pone, probatur in inquisitione iudicem pecuniam recepisse pro danda sententia, nunquid recuperabit illam pars uel fiscus, & quidam dicunt quod si pars dans pecuniam protestata est quod illam dabat non ut iudicem corrumpere, sed ut iustitiam faceret, quod potest repetere. argument. 14. quaest. quint. capitu. non sane. Et quod notatur in capitu. super eodem. de testibus cogendis, alias si non protestatur non repetit ipse, quia in pari &c. Sed accipiens illam restituet, ut usuram. 15. quaestio. secund. capitu. primo. Et sic quod ab indigno affertur, fisco applicabitur, iuxta regulam. l. Papinianus. §. meminisse. ff. de inofficio. testamento, de quo uide notata per collec. & Antonium de Butrio, in capitu. cum ab omni. de uita & honestate clericorum. Vel potest poni exemplum si coegit districtualiter ad nuptias contrahendas puellam diuitem, uel uiduam, cum eo, uel aliquo parente, ex quo imo ex solo conatu incurrit poenam decem librarum auri, ut in lege, vnica. C. si quacunque praeditus potestate. & in aliis exemplis, quae per te quaerere potes, capiendos homines sub colore criminis, pro armanda galea & similibus. Omnia ista & similia quae sapiunt crimen sunt dolosa, & per consequens de illis agi potest, etiam de foro in inquisitione generali & speciali. In ciuilibus autem regulariter dolus non praesumitur, ut in dicta. lege, quotiens. ff. de probatio. Sed habet probari ex perspicuis coniecturis. C. de dolo. l. dolum. & in capitu. final. de renunciat. libro sexto. ut puta, quia fecit sibi fieri ab aliquo donationem omnium bonorum forsitan per interpositam personam, cui eius no-

mine & commodo fiebat, talis enim donatio ius dolosa & per dolum extorta praesumitur, & sic nulla, ut in l. unica. C. de contra-
 14 tribus iudicum. Coniecturabitur tamen dolus isto modo, ut puta, quia persona cui facta est donatio, est coniuncta persona, uel multum curialis iudici. ff. unde cognati. l. octauus, uel statim post donationem iudex uisus est tenere & possidere illa bona donata. ff. de privileg. creditorum. l. si ventri, & l. sicut. §. superuacuum. ff. quibus modis ius uel hypotheca soluitur, & quod utrobique notatur, uel quia inter donantem & donatarium nulla stat amicitia, sed cum praeside, & sic illius causa & contemplatione praesumitur facta. l. sed & si plures. §. in arrogato. ff. de vulgar. & pupillar. & quod ibi notatur, & l. finali. C. de iure dotium, & in l. 3. ff. de dona. inter uirum & uxorem, uel potest poni exemplum si iudex qui rem a sua curia emere non potest, ut in l. non licet, de contrahenda emptione. Facit quod clam hora captata suus amicus ad commodum suum minori precio emat, nam ex qualitate facti, & minoritate praecij, tali casu dolus arguitur. C. de rescinden. uendit. l. dolus, iuncta l. si quos. eodem titulo. Ad hoc. l. 2. §. 1. ff. de admini. rerum ad ciu. pertinentium. Ex talibus uel similibus, habet dolus argui, uel etiam metus per illum illatus ad aliquid faciendum: quia non sufficit dicere, hoc feci pro officiali, puta unam obligationem, uel fideiussionem, ergo per metum feci. Ad hoc. l. si ab inuidiam. C. quod metus causa, sed
 15 metus habet alias probari, & ex t probatis iudex arbitratur, iuxta nota. in l. interpositas. C. de transact. ¶ Et hoc exempli gratia sufficiat in dolo, uel de dolo, de quo in inquisitione agi potest contra officialem inquisitum, generaliter, uel particulariter. Quid sit dolus uide. l. 1. §. dolum. ff. de dolo, & quod ibi notatur, & ibi quot modis sumatur. Vnum tamen non omitto, quod aliquotiens offi. aliquos cogunt ad faciendos aliquos contractus, & ille talis factus nihil ualet, ut in l. si per impressionem. C. quod met. cau. Et de istis tanquam dolo commissis potest agi in inquisitione, & uidi unum officialem, qui per fortes minas de suspendendo hominem, coegit illum ad quandam ducendam in uxorem, cum qua fuit repertus, quae cum pluribus se sic dietim inuoluebat, & dicebam quod contractus non ualebat per. c. cum locum; & quod ibi notatur. de sponsalibus, imo iustitia erat puniendus. Et hoc allegabam quod singulariter Bal. scribit in feud. de pace iura. firm. §. iniuria. dicens quod inhibitiones & iniuriae potentum, quae incutiunt terribilem metum, inducunt uolentiam impulsuam, ac si prohiberentur armata manu. Allegat notata per Innocent. in capitu. querelam. de electio. & in l. c
 16 metum. ff. quod metus causa, imo fortius dicitur quod t importune preces potentum inducunt

Speculum Principum, Petri Bellugæ.

ducunt iustum metum si est potens, ut in capis
quia propter, de elec. in nouella. Et ad materiã,
uide bonam gloss. C. si rector prouinciã, in glo:
super uerbo pignori, iuncta textui. Et adde qd
ex quo officiales fatentur contra eos posse in-
quiri ex dolo de foro, per consequens de frau-
de, cū fraus sit dolus, ut est casus in lege insu-
randi. §. sed si fraudandi. ff. de pactis.

¶ **IN VNC VIDE AMVS** de culpa & negli-
gentia, id est de damnificatis culpa uel negli-
gentia iudicis, ob quas ex dicto foro potest in-
quiri: & damnificati dicuntur ij, quibus quid
abest de suo patrimonio, ut l. 3. ff. de damno in-
fecto, uel quibus aliquod corporale damnum
euenit, & hoc ex vulgari interpretatione, l. cum
delationis. §. a sinam. ff. de fundo instructo. Et
uidetur quod rex in dicto foro uoluerit facere
differentiam inter culpam, & negligentiam, p
disiunctam inter illa uerba positam, cuius cõ-
trariũ iure cauetur, quoniam magna culpa &
negligentia per omnia idẽ sunt cum dolo, & sic
disiuncta ponatur pro coniuncta, iuxta notata
in l. Lucius. ff. de hæredi. institu. & l. pri. de uer-
borum signi. C. & in l. si hæredi, plures de condi.
institu. per gloss. ¶ Aduerte quod hanc mate-
riam culpæ & negligentiz doctores multum
examinant, & signanter Bar. in l. quod Nerua,
ff. de positi, & ibi singulariter Salyce. Jacob. But-
tri. in l. in rebus. ff. commodati, quæ materia si
diffusius tractaretur, esset de ea facere repetitio-
nes, uti fecerunt prædicti doctores, solum ergo
quatenus expedit & facit ad fori consideratio-
nem, aliquid dicam. Et scias quod culpæ tres
sunt species, 4 lata, leuis, & leuissima. De dua-
bus prioribus speciebus est casus in l. si ut cer-
to. §. nunc uidendum. ff. commodati. C. de ne-
gotiis gestis. l. tutori. Et de tertia, scilicet leuissi-
ma, est casus in l. Aquilia. ff. ad l. Aquiliam.
Baldus uerò secundum Ioannem de Bronosco,;
dixit quod sex erant culpæ species, siue gradus,
quia alia est latissima, i superlatiuo, alia latior
in comparatiuo, alia lata, in positiuo. Et alia le-
uis, alia leuior, alia leuissima. Latissimã dixit
esse dolum uerum siue manifestum, qui ex ma-
nifestis indiciis probatur, cum aliàs probari
non possit. Quia animi, solus Deus est scruta-
tor. C. de dolo. l. dolum. Latiorẽ culpam, dicit
esse dolum præsumptum, quia ex præsumptio-
nibus non manifestis probatur. Et quia præ-
sumptiones istæ, de necessitate dolum non ar-
guunt, præsumptum dolum inducunt. ff. man-
dati, lege, si procuratorem. §. dolum, & l. dolum.
Et de tali præsumpto dolo dicit esse casum in
l. quod Nerua. ff. de positi. Latam culpam dicunt
esse neque dolum uerum, neque præsumptum,
sed æqualiter suspicatum, & ob hanc causam
leges dicunt latam culpam æquiparari dolo.
Nam licet non sit uerus dolus, de eis tamen iu-
dicatur cõmuniter, quod de uerò dolo. Et ita
intelligit iura dicentia latam culpam dolo cõ-

parari. ff. si menfor fals. modum dixit. l. 1. §. hæc,
uerficu. planè. ff. ad Trebellia. l. mulier. §. si hæ-
res, & ff. si quis testamento liber esse iussus fue-
rit. l. prima. §. non autem, & ut in posse. legato-
rum. l. prim. §. dolum, & ff. de præcario. l. quæsi-
tũm. §. culpam. Culpam uerò leuam uel leuissi-
mã fatentur dolum non esse neque ei æqui-
parari, & de singulis ponit diffinitiones, uerũm
quia dictus Iacobus Butriga. & Saly. in aliqui-
bus suppleat Barto. diffinitiones, illorum diffi-
nitiones sufficiant enarrare, quia optimè lo-
quunt. Et prim. de lata culpa uideamus, Quid
sit lata culpa: & dicunt, quod lata culpa est im-
prudenter & sine proposito omittere, quod
communiter ceteri eiusdem conditionis non
omississent, hanc descriptionem dicunt proba-
ri, in l. quod Nerua. ff. de positi, & ff. de uerborũ
signi. l. latæ culpæ. & intelligunt ceteri uel ma-
ior pars, ut dicit gloss. in dicta. l. latæ, sine pro-
posito. Ideo dicit, quia si cõm proposito scribe-
retur uero dolo uel præsumpto eiusdem con-
ditionis dicit, ut comprehendat homines suæ
professionis, quod dicunt euenire, quãdo res
ei commissa consistit in alicuius professionis
peritia, non autem sic dixit, ut aliorum maio-
rem diligentiam excludat, neque de maiori
quã uerè sit sua, cõm teneri nõ uellet, qui di-
cit quod malè diceret, siue res cõsistat in alicu-
ius artis uel possessionis peritia siue non. Non
tamen dicit eum teneri ubi alij eo diligetiores
potuissent prouidere uel eidẽ custodire, ut di-
cit probari, institu. quibus modis re contrahi-
tur obliga. §. item is cui, & ff. locati. l. item quæ-
ritur, in principi. & §. si magister, licet mala ele-
ctio quocunque sit in culpa, ut institu. quibus
modis re contrahi. obliga. §. præterea, in fin. &
hoc quo ad latam culpam. Leuem autem cul-
pam describit sic: Leuis culpa est imprudenter
& sine proposito omittere, quod quilibet di-
ligens fecisset, uel facere quod quilibet diligẽs
omississet. Leuissima uerò culpa est impruden-
ter & sine proposito, qd quilibet diligentissimus
fuisset facturus omittere: uel facere qd nullus di-
ligentissimus fuisset facturus, licet diligens uel
diligentior idẽ fecisset, qd dicit probari per l. in re-
bus. in prin. ff. cõmodati, & ff. locat. l. si merces.
§. pen. De leuori uerò non curat de ea tanquã
de qua iure non cauetur. Sed ponit Salycetus
exempla, dicẽs, qd non cogitare casum natura-
liter uel uerisimiliter euenturum, inspecta indi-
gẽtia præsentis status, sit lata culpa, uel de spe-
ciebus latæ culpæ, hoc dicit probari in l. si quis
bona fide domũ. §. pen. ff. locati, ideo cõductor
sumptus quos fecit in fundo fructuario, nõ re-
petit mortuo fructuario locatore ante finitã cõ-
ductione, quia hoc euenire potuisse debuit co-
gitare. ¶ Item si quis incurrit mare tẽpestatis
tempore sine magistro nauis, ut ff. locati. l. item
quaritur. §. si. & §. si magister. ¶ Item si qs pas-
sus nõ sit sibi uel alij medicinã adhiberi, ut ff. ad l.
Aquil.

Aquil. l. qui occidit. §. fina. & ff. de edi. edicto. l. quod si nolit. §. si mancipium. uerisimil. culpā. Idē si malum medicū adhibuit, ut ibi dicitur. Et hoc not. glo. in. l. ab hostibus. §. si uir uxorem ff. soluto matrimo. quam glo. Saly. multum commendat. Similiter lata culpa est enormiter errare in arte consueta, & in qua uersatur, ut ff. si mē for fallum modum dixerit. l. prima. §. hęc actio & l. si seruum. §. si calicem. ff. ad. l. aquiliam, & l. item queritur. §. si gemma. ff. locati. ¶ Item one rare equum vel mulum nimio pondere, ut ff. cōmodati. l. finali, & ff. locati. l. qui insulam. §. qui mulos. ¶ Item non colere agrum uel non seruire temporibus congruis, ut ff. locati. l. si merces. §. conductor. ¶ Item dicit quōd quidā scribūt latę culpę esse asseuerare, qđ quis ignorat, & inducunt. ff. de act. empt. l. Iulianus. l. 2. quōd dicit cordi tenendum. Exēpla autem leuis culpę, sunt in sceneratore, qui res pigaoratas minus diligenter excussit a tineis uel a corrosione murium, & idem in fullone, ut ff. locati. l. itē queritur. §. si fullo. ¶ Item si fullo uel librarius, vnā rem pro alia re, unum librum pro alio libro tradidit, credens illius esse, ut in. §. si fullo, hęc culpę non sunt latę, ideo adiudicandę sūt
18 leues, & † leuissima, quia ueniunt in actione locati, in qua non uenit leuissima culpa. ¶ Item ignorare qualitatem rei suę est leuis culpa. ff. locati. l. sed addes. §. primo. ¶ Item mercenarios uel negligentes operarios adhibere, ff. locati. l. uideamus, in principio, & l. si merces. §. penul.
19 † Exempla leuissimę culpę consistunt in non faciendo, id quod diligentissimus esset facturus, ideo non diligentissime custodire est commissum, leuissima culpa est, ut ff. de offi. presid. l. diuus, & de officio p̄fecti uigilum. l. 3. ¶ Itē non diligentissime ægrotum curare uel curari facere. ¶ Item non equitare ut diligentissimus faceret, leuissima culpa est. † Et ideo dubitatur si quis commodauit equum ei qui non beneneque competenter equitare solebat, neque sciebat an super illius equitationem equi lęsionem siue deteriorationem est passus, teneatur cōmodatarius, & in hoc dicit Bal. quōd equitando iuxta suam diligentiam culpā non commisit, sed ex sua iustitia hoc processit, ut in scholaribus euenit multotiens, tunc ipse nō tenetur, sed imputet sibi qui accommodauit. Secus si culpam in eo in quo potuit esse diligens omisit, ut eum non pascendo uel illum minus locando uel ad uentum ligatum eum calidum retinēdo, uel in loco non tuto relinquendo, uel ipsum currere faciendo, necessitate non imminente. Nam his casibus dicerem teneri, licet leuissimam culpam commiserit secundum naturam commodati, quia in contrarium facit, quibus modis re contrahitur obligatio. §. at is qui utendum. Sed potest responderi, quōd ibi in custodia & diligentia, quam non tantū per se, sed et per alium adhibere debet in casu nostro lo-

quitur in equitatura suę personę, quā p aliū nequit adimplere, sed tantum pro se, ideo diligentia sui ipsius tantum est consideranda, quā habet in equitando. Et hęc sunt exempla tradita a doctoribus dictarum culparum & negligētię. Sed quantū ad nostrum propositum uidea
21 mus. † Et primo, de exemplis latę culpę quo ad iudicem, quia omisit capere malefactorem, quem sciebat mei patris homicidam, ad hoc c.
22 p̄terea, 27. q. 8. ubi rex. † quōd iudex qui crimina potest emendare, si nō emendat ipse illa committit, qui est singularis in materia, & uide singulariter tex. in. l. prima. C. de desertoribus, lib. 7. ubi dicit glo. Nota contra officiales, qui p̄enas legibus inditas, uel gratia uel dissimulatione differunt, dum aliquando rixantes uidebant, non se interposuerunt, quod unusquisq;
23 officialis bonus fecisset, est culpa lata per quā potest ab officio remoueri secundum Petrum, ut not. Cy. C. de noxalibus. l. si seruus, & Bald. in l. prima. §. quies. ff. de officio p̄fecti urbis. Pro quo facit quōd non caret scrupulo societatis occultę, qui manifesto facinori desit obuia-
24 re, extra de hom. cap. sicut dignum. † Vel pone quōd male tractauit hominem captum in carceribus, non dando ei cibaria necessaria uel non relinquendo sibi locum ubi sol & aer intrare possit, ex quo est secuta sibi mors, uel grauis infirmitas. Nam si dolo fecit tenetur Cornel. uel si culpa est aliās puniendus, ut hoc not. per Bald. in. l. de pecoribus. C. ad. l. aquil. & per Angel. in. l. 2. C. de custodia reorum, & per canonistas in cle. prima, de p̄nit. & remissionibus. In assessore autem lata culpa non potest exemplificari si omisit requisitus consulere hominem captum pro casu non requirente p̄nam mortis uel mutilationis, uel pro ciuili dare fideiusforibus, asserens quod de iure ex quo erat denūtiatus debebat captus stare, cuius contrarium cauetur de iure & foro, de iure in. l. prima. ff. de custod. reorum, per Bart. de foro, in foro quinto de criminibus, cuius ignorantia est lata ex quo
25 sunt iura uulgaria. Et quod dicitur quod † imperita artis est lata culpa, ut in tex. notabili, in l. prima. §. hęc autem. ff. si mensor falsum modū dixerit, est uerum de iuribus communibus & uulgariibus, iura autem difficillima, illorū ignorantia non inducit latam culpam, sed leuē uel leuissimā, & hoc tenet Bar. in. l. quod Nerua. ff.
26 de positi. Nam dicit quōd † ignorare id quod excellentissimi tantum sciunt, est leuis uel leuissima culpa, quod dicit probari per. l. lat. ff. de uerbo. significatione. quod eleganter Saly. ibi sub distinctione limitat, quōd aut queritur de ignorantia iuris communis, aut iuris municipalis uel consuetudinarij. Si iuris communis, & tunc aut de ignorantia iuris regularis aut iuris special. exorbitantis a iure regulari, aut de alio non speciali uel singulari nec regulari. Sed de alio simpliciter communi. Primo casu talis igno

ignorantia est lata culpa, sed non ita sentit glo. in. l. quod te. ff. si certum petatur. Et est ratio
 27 quia ¶ in ijs q̄ exorbitant a iure cōmuni facili-
 ter apertè erratur, & sic intelligit. l. lat. ff. de uer-
 bo. sign. & l. leges sacratissimæ. C. de legibus. Et
 28 hinc dicimus quòd ¶ errans à iure, stultus ap-
 pellatur. ff. de iuris & facti igno. l. regula. §. pen.
 & quod not. glo. in. l. liberum. §. penul. ff. de ijs q̄
 notantur. Tertio casu, aut est ius vulgatum, &
 tunc eius ignorantia est lata culpa. Aut est ius
 peregrinum in communi vsu non existens, ut
 sunt multa iura in tribus libris. C. quæ etiā do-
 ctoribus non sunt cognita, & tunc illius igno-
 rantia non est lata culpa, sed leuis uel leuissima.
 Et idem dicit ubi illud ius non est certum & fi-
 nitum, quia de eius intellectu sunt distinc-
 tiones inter glossas & doctores, ut not. glo. C. de le-
 gibus. l. leges sacratissimæ, dicitur enim tale ius
 non finitum, quia de eius intellectu sunt dissen-
 siones, & sic licet eum ignorare, ut notat glo. in.
 l. 2. ff. de iuris & facti igno. Similiter idem dicit
 Bartho. ubi de iure illo non est casus legis, sed so-
 lum habemus argumenta, ad probationem &
 decisionem eius facientia, quia neque certum
 29 neque finitum illud censetur. ¶ Si uero quaras
 de ignorantia iur. municipalis uel consuetudi-
 narij, dic quod aut querim' de hominibus eius-
 dem municipij: & idem est dicendum, quòd in
 præcedentibus propter identitatem rationis.
 Aut queritur de hominibus alterius municipij
 & tunc de illis non debet talis ignorantia scribi
 latæ culpæ. Sed de ea ut de ignorantia facti de-
 bet iudicari, extra de consue. c. 1. lib. 6. Et p hoc
 allegant quod not. glo. in. l. item Mela. supra ad
 Laquiliam. Et habent locum prædicta, nedum
 30 in imperitis, sed etiam in peritis, quia ¶ impe-
 riti habentur pro peritis, ex quo possunt consu-
 lere peritiores, quod si non fecerunt, latæ culpæ
 scribi potest, ut. ff. de uerbo. signifi. l. magna. Ad
 hoc probandum adducit. l. in bonorum, de bo-
 norum posses. titulo generali. Et pro hac distin-
 ctione facit bene quod not. Ioan. fabri, instit. de
 suspect. tuto. §. suspect. tuto. §. suspectus, dicens
 quòd si iuris ignorantia esset lata culpa, uti uult
 glo. ibi, omnes homines de mundo essent in la-
 31 ta culpa, quia ¶ nullus scit omnia iura, maxime
 ex improviso. Sed dicit quod doctores intelli-
 gunt, de iuribus vulgaribus & criminibus, &
 quæ frequenter sunt in practica, secus forte de
 materia de manumissionibus & de vulgari, se-
 32 cundum eum. Scias etiam quod ¶ iudex, qui
 elegit malam opinionem, quam aliqui doctores
 tenuerūt, nō est in toto excusatus, sed mitius
 punitur, ut not. institu. de obli. quæ ex quasi de-
 lict. in princip. & Bart. ponit in. l. cum prolatus.
 ff. de re iudicata, ad materiam uide canonistas,
 in cle. 2. de elec. Et ex præmissis potes colligere
 multa exempla, in iudicibus assessoribus, quan-
 do dñtur esse in lata culpa, & quando in leui uel
 leuissima si ex leuibus indicijs & non sufficien-

tibus, quem ponunt ad torturam, quam nullus
 ex tam leuibus arbitratus fuisset, quia non fecit
 dum regulas traditas per doctores, in. l. fina. C.
 de quætionibus. l. milites, & in. l. fi. §. eo. & in. l.
 prima, eod. titu. vel quia ultra solitum tortus
 est hominem, & quando reus in tortura deficit,
 & quando per iudicis negligentiam causæ pro-
 telantur, quia aliquando non deciduntur per
 annos, de qua negligentia uel forus disponere
 quod teneatur iudex, quando autem dicatur ne-
 gligens dicit Inn. c. significantibus, de officio
 deleg. quod tunc demum cum requisitus uel ex-
 presse denegat uel moratur illam facere. Et
 quòd de tali negligentia loquatur forus,
 etiam quòd talis possit ascribi culpæ leui uel
 leuissimæ, aliquando probatur, quia ex quo ius-
 titia negligitur satis dicitur quis opprimi seu
 grauari, ut dicit dominus Antho. de Butrio, in
 c. licet ex suscepto, de foro compe. quæ grau-
 mina cupiens reparare, forus ille uoluit iudices
 teneri de dolo culpa uel negligentia, & de his
 aduersus eos inquiri. Materiam autem negligē-
 tiæ iudicum posuimus satis diffuse supra eo. §.
 restat, in princ. Sed pone quod dicit guberna-
 tor, quod id quod fecit, ex culpa uel negligē-
 tia uel dolo assessoris fecit, quia sic faciendum
 consuluit, nunquid excusatur iudex se quando
 consiliū imperiti assessoris. Et certe quo ad hoc
 quod ex proprio dolo uel culpa puniatur excu-
 satus est, per. l. 2. ff. quod quisque iuris. Sed quā-
 tum ad hoc ipse iudex faciat litem suam si ini-
 que fecit uel pronūtiavit quia nō est excusatus per
 l. si iudex. ff. de uar. & extraord. cog. & ita nota.
 glo. & Bald. in dicta. l. 2. ff. quod quisque iur. Et
 etiam ipsi assessores tenentur de proprio do-
 lo & imperita, ut dicit gloss. Et dicit Bald. quòd
 assessores imperiti sunt in magno periculo con-
 stituti, & tenentur de imperito consilio, quod
 datur potestari, licet sententia non formetur in
 personam assessoris, sed iudicis. ff. quod metus
 causa. l. metum. §. sed prætor, ibi, & per prætorē.
 Sed in regno Valentie non credo hoc locum ha-
 bere, quia etiam eliguntur assessores, uel dantur
 a principe, quorum consilium iudex habet se-
 qui. Et sic ex quo ipse non habet sibi assumere
 assessorem, non uidetur quod ex illius facto uel
 ordinatione teneatur. Ad hoc. C. ut nullus uica-
 rius teneatur. l. unica, lib. 11. Et hanc opinionē
 ex post uidi quod tenet Bald. super Rubr. C. de
 pœna iudic. qui male iudicauit, ubi uide. Si au-
 tem iudex sibi assumit assessorem, procedant
 33 desuper allegata, quia ¶ mala electio est in cul-
 pa, ad hoc insti. quibus modis re contrahitur
 obligatio. §. præterea, & ubi iudex non assumit
 sibi assessorem, sed datur sibi a principe uel a
 populo ex electione, tunc electores seu nomina-
 tores tenentur de dolo & eius imperitia. C. de
 periculo nominatorū. l. prima, & 2. lib. 11. Sed
 tunc demum in subsidium, ut in. l. aduersus. C.
 de mag. conueniendis. Sed pone, iudex inquisi-

uit contra me & non probauit, nunquid in inquisitione debet mihi soluere expensas, & dicit quod si culpa deprehendi potest, contra iudicem, uel fisci aduocatum, quod tenetur ad expensas, quia temere inquisiuit. Ad hoc. C. de execu. tuto. l. si seueriter, & l. unica, de sumptibus recuperandis, lib. 10. secus si non temere, ut puta, quia in informatione præcedente & fama, de qua constat per informationem ex officio susceptam. Ad hoc not. in cap. dilecti, de dolo & contumacia, per Ioan. Andr. & Ant. de Butrio, post glo. & quia præsumitur pro iudice inquirente, ut in l. 2. de officio ciuiliu iudicum, & l. iustissimos. C. de officio rectoris prouinciarum. Nam non debet enim erubescere, quod male inchoauit bene diffinire, & absoluere, de iudic. l. destitisse. melius facit tex. in cap. qualiter & quando de accus. in principio, ubi non pudeat errores corrigere, qui positi estis, & aliorum corrigatis errores. Et quia ex iniustis executionibus multi conqueruntur, non omitto unum dicere, Quod dupliciter possunt esse iudices in culpa executiones faciendo, nam aliquotiens fit executio contra iustitiæ effectum, quia executatus nullo modo erat obligatus, aut contra iustitiæ modum, ordine prætermissio, primo casu iudex est in dolo & culpa, & facit litem suam. de periculo & commodo rei uenditæ. l. lectos. Secundo casu, aut executionem passo aliquid abest, ut liberatio, ut tunc executio non debet retractari, ut l. finali. §. finali. ff. quod metus causa: qui est casus singularis, quod executio non rite facta, non reuocatur, si pro debito est facta. Ad hoc quod notat Innocen. in cap. cum uenissent. de integram restitu. iudex tamen tenetur iniuriarum si dolo fecit. aut executionem passo nil abest; tunc debet retractari quod factum est. ff. de iudi. l. si cum nulla, de euic. l. minor, & de accus. c. qualiter, in princip. & de re iud. cap. quod iussit, & extra, de appella. cap. cum cessante, & ff. si mulier uentris nomine. l. prima. §. necessario. Et ad hoc facit, quia iniuriosa executio retractatur, si qualitas facti patitur. ff. de admini. rerum ad ciuitatem pertinentium. l. 2. §. graui, de pig. cap. ex litteris. & ff. de re iud. l. a diuo pio. §. si super rebus, & quod notatur in l. ob maritorum. C. ne uxor pro marito. ubi enim ideo retractatur, quia uergit in iniuriam, & sic hoc summarie. Et nihilominus iudex facit litē suam & tenetur in expensis & damnis parti læsæ, secundum Bald. in l. obseruare. §. proficisci. ff. de officio proconsulis. Et ex his deciduntur quotidiana dubia, quod si quis executatur a iudice, & tertius se opponit proprietate, quod sufficit, quod solam proprietatem uel solam possessionem præterdit, ut not. in l. a diuo pio. §. si super rebus. ff. de iudi. quod si oppositione posita exequatur iudex, executio retractatur tanquam nulla, quia iudex procedit inordinate & perperam, ad hoc tex. in aucten. ut nulli iudicū,

§. super hoc, & quod not. Bal. in l. ob maritorum. C. ne uxor pro marito. ¶ Idem etiam dicebam in questione facti, quod iudex qui uelo elenato sine partis uocatione ad suas manus habuit locum, de alcantera, & uerius spoliavit detentorem, quod debebat statim restituere, extra de resti. spo. cap. cum uenissent, & quod ex inordinata executione fecerat litem suam, & sic quod debebat cōdemnari in damnis & interesse parti læsæ, & ita per actum curiæ fuit declaratum prædicta. Neque obstabat quod dicebatur, quod locus erat curiæ affixus, & sic merito ex quo fuerat alienata in præiudicium affectionis † iudex ex mero iudicis officio illum poterat reuocare tanquam quasi lite pendente alienata re, quā iudex reuocat per meritum iudicis officium, ut notatur in cap. primo, ut lite pendente, & ibi Hostien. & ponit glo. in clemen. 2. ut lite pendente. ad hoc glo. in cap. non solum, de appella. lib. 6. super uerbo, reducendum. In isto tamen iudicis officio, dicebam uersari duo. Primum quod postuletur. l. 4. §. hoc autem iudicium. ff. de dāno infect. Secundum aliqualis causæ cognitio, & sic partis præsentia. Ad primum quod in dictis glossis notatur, ad secundum. l. in causæ. §. causa cognita. ff. de minori. Et quod debeat fieri in talibus partis uocatio, etiam si in fraudem fuit alienata, probatur per tex. in §. item si quis in fraudem, insti. de actionibus, & tenet Bartho. in repe. l. 3. C. de pig. & sequitur Bald. in l. unica de alie. iudicij. C. & uide quæ late dixi, in meis notabilibus. 57. Cum ergo iudex uocauerit possessorē, neque aliquā leuē causæ cognitionē adhibuisset, dicebam totū processū nullū & cum litem suam fecisse. Et sic intelligebam. l. unicam. §. si necessario. ff. si mulier uentris nomine, in possessionem calum. causa esse dicatur, & ita fuit declaratum per actum curiæ. Sed dubitatur, quæ sit pœna iudicis, sic per inquisitionem uel aliās ad partis postulationem, reperti in dolo culpa uel negligentia. Et certe de hoc tradidi tibi regulam non posse, quia aliquotiens uenit amissio iurisdictionis, ut in aucten. statuimus. C. de episcop. & cleri. aliquotiens officij priuatio, ut not. Cy. in l. seruus. C. de noxalibus, & Bal. in l. prima. §. quies. ff. de officio præfecti urbis.

35 Et communiter traditur pro regula, quod † de linquens in officio † debet eo priuari, in l. si aliquid, de suscep. & arca. libr. 10. aliquando tamē propter nimium dolum posset ad mortem uel exiliū puniri, ut in l. iulia. per discursum. l. ff. ad l. iul. repe. de quo uide Bald. in l. prima. ff. quod quisque iuris, & Ioan. Fabri. inst. de obli. quæ ex quasi delicto, in princip. Et aliquando solum punitur in ueram litis contestationem, de quo uide cap. cum æterni tribunal, de re iud. lib. 6. & uide. C. de pœna iudicis, qui male iudicauit, & in l. ex maleficijs. §. si iudex. ff. de ac. & obl. & in l. si iudex. ff. de uarijs & extraord. cogn. & aliquando in pœnam quadrupli, aliquando tripli con-

Speculum Principum, Petri Bellugæ.

condemnatur, ut in l. consiliarios, C. de assessori-
bus, ut in l. unica, C. ut omnes tã civiles quam
militares, & in §. necessitatem, in aucten. ut iu-
dices sine quoquo suffragio, col. 2. & secundum
modum doli & culpæ genus pœnarum in iure
36 reperies variatis † aliquando ex regionũ con-
suetudine, quæ habet etiam potestatem in san-
guine hominis. ff. de extraord. criminibus. l. fac-
cularij. §. sunt quædam. Et illis non dispositis
veniunt pœnæ ad arbitrium iudicis. ff. de pœnis
l. hodie. Scias tamen quod quamuis de foro iu-
dex vel officialis teneatur de leui vel leuissima
culpa, tamen propter illas non potest puniri
criminaliter, sed ex solo dolo puniatur quis cri-
minaliter, vel etiam ex lata culpa, tamẽ mitius
secundum Cy. in l. si quis non dicam rapere, C.
de episc. & cler. & in l. prima. ff. de legibus, ad q̃
uide quod notat Bartho. in l. quid ergo. §. cū au-
tem. ff. de ijs qui notantur in fa. Bald. verò in di-
cta l. prima. ff. de legibus, dicit quod aut pœna
requirit atrocitatem delicti, ut quia est pœna
similiter atrox & corporalis & talis requirit do-
lum, & si cessat dolus, cessat illa pœna ita atrox
vt C. de falsis. l. neq; exemptum. ff. de abigeis. l.
finali. in fin. de liberali causa. l. illud, & not. C. de
plag. l. plagarij, & de uerbo. signi. l. magna ne-
gligentia. Aut pœna non requirit atrocitatem
delicti, ut quia est pœna pecuniaria, & tunc ex
quo legislator non facit mentionem doli, non
exigitur dolus, sed sufficit lata culpa & leuis for-
te. ff. de incēdio ruina & naufr. l. qui edes. † Sed
37 leuissima non sufficit, quia leuissima culpa nõ
est maleficium, ut l. si cuius. §. de præteritis. ff. de
usufruct. & de hoc uide quæ scribuntur in l. pri-
ma. ff. si quis testamento liber esse iussus fuerit,
uide notata in l. in actionibus. ff. de in litem iu-
rando, & per Dyn. in l. penulti. ff. de adulterijs.
38 † An autem cum quis remouetur ab officio vel
aliàs punitur per inquisitionem, de lata culpa
vel dolo, sit infamis, uide notata in l. 3. §. præ-
terea. ff. de suspect. tuto. & uide glo. & Ioannem
Fabri insti. de suspect. tut. §. suspectus ¶ Et scias
quod lata culpa quo ad pœnam corpori affli-
ctiuam, non equiparatur dolo, arg. l. cum quidã
ff. ad l. corneliam, de sicar. & hoc communiter
sequuntur doctores in dicta. l. cum quidã, &
ibi glo. & in l. in actionibus. ff. de in litem iuran-
do. Fallit tamen in aliquibus casibus, quos di-
numerat Saly. in l. quod Nerua. ff. depositi. ubi
39 uide. † Et nota quod in aliquibus iudicijs
bestialibus uel assessoribus, ex qualitate & corũ
rudi dispositione, potius præsumitur error, si
errant uel non faciunt secundum limites iusti-
tiæ quàm malitia, ad hoc tex. optimus, in l. qd̃
adhibetur. C. de his qui sibi ascribunt in testa-
40 mento. † Et sic ubi modice peccarent debent
pro excusatis haberi, quia aliquando modicus
error non nocet. l. quamuis. ff. de cond. & demõ-
stra. Et multos cognosco, qui sunt ipso iure de
talib' excusati, quia (prohdolor) uix sunt boni

laici. Si autem sunt periti, & corũ qualitas ma-
litiõsa & uenenõsa, semper præsumitur potius
malitia quàm error, & multum est cauendum
41 a tali consiliario uel assessore, † quia magis no-
cere põt sapiens infidelis quàm insipiens, in aucten.
de his qui ingrediuntur ad appellandum. §. il-
lud, qui tex. fuit factus pro uno assessore, q̃ om-
nem malitiam colorat sagacitate, maledica-
tur ipse. Et talis non habet excusationem, quia
etiam quod non sit magnus clericus in scien-
tia est sagax & negociorum expertus. l. aliter. §.
finali, de execu. tutorum. Qualis debeat esse bo-
42 nus consiliarius, † dicit quod bonus optimus
purus undique est cõtentus his qui dantur fi-
sco, aliàs si transgreditur expelli debet, & alius
bonus introduci, in aucten. de mandatis prin-
cipum. §. præcipue, col. 3. & uide do. Ant. de Bu-
trio, de iureiur. c. quanto. Et hæc sufficiant, de
materia inquisitionum.

CAMILLI BORRELLI

ADDITIO.

2 ¶ HABEANTVR PRO CONFESSIS] Regu-
lariter fuga officialis facta in sindicatu, operante quod
habetur pro confesso. ut in alleg. l. consiliarios. C. de As-
sessorib. Reddit namque eundem fugientem suspectu m.
§. si uero. auct. de Requiren. Reis. & Gloss. in l. Impuberi-
bus. §. Pœna. ff. de suspect. tutor. & uoluit Paris in tract.
sindicatus. §. & in iudicijs, nu. 2. in fi. fol. 305. Iason in l.
Admonendi nu. 77. ff. de iureiurand. Est tamen aduertē-
dam quod hoc non debet ita sine scrupulo procedere,
sed cum moderamine, ut tunc demum in criminibus fu-
ga faciat eum pro confesso haberi si officialis existens
carceratus aut uergeret, ut bene aduertit nouissime Iose-
phus Cumia ficulus Carinensis in Praxi sindicatus. cap.
23. num. 45. ubi allegat hanc limitationem ad illam ré-
gulã, ex sentētia Patei, ita inordinatè procedentis in illo
suo tractatu, sicuti procefferat subtilissimè, ita ut iure
merito laborauerit & labore D. Flauius Henricus meus
affinis, qui nouissimè, & post omnes totam sindicatus
materiam eleganti, ac celebri stilo Volumine uno di-
strinxit, ita ordinatè, ut iure sibi maximam ex opere lau-
dem consequuturus sit. ¶ Quinimmo contra officialem
fugientem iurari posse in litem traditum est ab eodem
Iasone in dicta. l. admonendi. num. 77. quod post modũ
pluribus modis limitat Ioann. Baptista Piorus in Rep. l.
si quando, nu. 332. cum pluribus seq. C. Vnde li. Ad ma-
teriam tamen poterit Videri Ioan. Bernard. Diaz. Regul.
303. Francisc. Viui. in com. opi. versu. Fuga. Iodoc. Dam-
høder. in Enchirid. c. 10. nu. 9. & c. 18. nu. 1. & plenè c. 36.
per totum. Iul. Clarus in Pract. q. 2. 1. per totum. Ioann. de
Amic. in Consil. 86. Petrus Duennas Regul. 389. fac. Me-
noch. de Arbitr. iud. q. lib. 2. Centur. 4. Casu. 301. Cyril-
lus Fulgeon. in summula Crim. tit. de q. §. 6. nu. 8. & in to-
to tit. de Custod. Reorum. Iacob. Nouell. in Tract. Ad de-
fensam. Rub. An Iudicia pro reo danda. nu. 67. cum plu-
ribus seq. & nu. 101. Ioan. Maria Monticell. in Pract. Cri-
min. Regul. 9. num. 4. Et si Hæretico carcer sit pro pœ-
nitentiã assignatus, & aufugiat, dicitur in Hætesim fuis-
se relapsum. Iocatell. Inquisit. Iud. §. Hæreticus, num. 37.
& 38. & Anton. Augustin. Controuer. lib. 3. Decis. 3. de
Appell. & confess. quos sequitur Francisc. Bursat. in cõs.
7. num. 35. Volu. prim. uide Iacob. Menoch. in Consil. 94.
nu. 36

tu. 35. Volu. 1. Thob. Nonium. Confil. 99. nu. 12. Paul. Me read. in consil. 10. nu. 9. Vol. 1. & in consil. 36. co. Vol.

b ¶ **VEL DELICTIS FAMILIAE** An & quando Dominus teneatur pro facto familiae? Curt. Iun. in l. 1. nu. 13. C. de ser. fugit. Francisc. Marc. in Decif. Delphin. 61. Volu. pr. Thom. Grammar. in Decifio. Neapol. 34. nume. 39. Ioan. de Arnono Pialogo. 4. Vdalrich. Zaf. in cōf. 15. Volu. 1. Plaza Epito. Delict. lib. 1. c. 14. & An pro incendio commisso per Famulum Teneatur Dominus? Vide Menoch. in consil. 53. Vol. 1. Francisc. Bursat. in consil. 59. num. 14. Volu. 1. late Remissive, & nouissimè Hippolyt. Bonacoffi. in Tract. de seruis, & famul. q. 57. & q. 160. 167 Et habui in facto hoc anno pro quodam Sanctoro de Guardialis bardorum, cuius Famulus incendium posuerat in Tugario, & alius petebat damnum, quorundam suorum animalium ibidem igne consumptorum.

c ¶ **IMPORTVNAE PRAECES POTENTVM** Quod praeces importunae potentum iustū inducant mortem. uoluit Accursius in libr. 1. in 5. Quemadmodum. ff. Quod iussu. tractat Ioann. de Imol. in cap. cum inter. R. de elect. & c. Peritio. in princip. de iureiuran. Quibus con cinit illud Poetz.

Est rogare Ducum specie? Violenta iubendi.

Quod procedere solum in superiore, & principe seuro, & iolito malè tractare subditos uoluit Felin. in ca. 1. nu. 2. extra de offic. & potest. iud. deleg.

d ¶ **CULPAE TRES SVNT SPECIES** Culpa species quot sint, quibus modis distinguantur, & cogno scantur vna ab alia, & in quibus contractibus locum habeant, & an culpa lata æquiparetur dolo? latissimè tractat Alphonsus Alvarez in specul. Roman. pontif. cap. 80. per totum. ¶ Ad materiam est notandum culpā quam tumlibet leuem in criminalibus puniri iudicis Arbitrio uoluit Francisc. Zoannetus. in Rep. l. v. uim. Parte. 2. nu. 86. ff. de iustit. & iur. tractat etiam Iacob. Menoc. in trac. de Arbitr. iud. quæst. lib. 2. Centur. pri. Casu. 82. num. 61. & Centu. 2. Casu. 182. nu. 59. ¶ Et quo casu ex culpa leui vel leuissima quis teneatur in foro conscientiae tractauit diligenter Didacus de Couarruias in. Epith. parte 2. cap. 6. num. 11.

e ¶ **IMPERITIA ARTIS** An, & quando iuris igno rancia excuset uel non excuset? Vide latissimè tractan tem Anton. Mariam Corauium in Tract. de Comm. doct. opin. elig. lib. 3. Titul. 13. per totum. Ioan. Bapt. Caccia lup. in c. 1. parte. 7. §. Accedo. nu. 8. & 9. de Feud. cognit. Sebastian. Medices in Tract. de Regul. iur. Regul. 7. num. 50. & in tract. de legib. & statut. parte. 4. q. 7. num. 2. Illu strissimus Cardin. Paleot. in Tract. de Nothis, & spurijs, c. 9. nu. 7. & 11. Felin. in Consil. 7. nu. 6. & in consil. 32. nu. 19. Ioan. Thomas Minadous olim in Senatu Neapolita no Regis consiliarius in consil. 11. nu. 7. D. Feder. Sco tus. in consil. 6. nu. 3. lib. 3. Thom. 1. & in consil. 3. num. 32. lib. 4. Tomo. 1. & in consil. 43. num. 7. 8. lib. 3. Tom. 2. Fran cisc. Bursat. in Gonfil. 115. nu. 16. Vol. 1.

f ¶ **DELINQVENS IN OFFICIO** Inde dicitur quòd Antiani poterunt remouere officialem ab officio, si non facit id quod debet. Angel. in l. 2. §. finali. ff. de his qui sunt sui, uel alien. iur. Iason in l. in ius uocari. ff. de in ius uoca. Thom. Grammatic. in Decifio. Neapolitan. 40. nu. 1. uide ad materiam Lucam de Penna in dictal. si aliquid, cuius textus autoritate dixit Bartho. in l. 3. §. hac lege num. 1. ff. ad leg. iul. repetūd. quòd non creditur instrumētis notarij qui in eius officio deliquit, & plenè tra ctat: Pennens. in dictal. si aliquid. et Hippolyt. de Marfil. in Rep. Rubricæ de Fideiussor. num. 184. Afflic. in Const. Regni Officiales Reipublicæ num. 2. Carauit in prag. fi litorum famil. §. 6. nu. 25.

Camillus Borrellus.

De mutatione monetæ. Rubrica 36.

In §. Graue damnum.

S. V. M. M. A. R. I. F. M.

1. Moneta Hispania, immutabilis.
2. Iniuria debet esse a principe remota.
3. Priuilegium pecunia obtentum, potest reuocari.
4. Priuilegium principis, quod debeat esse mansurum est potius honestatis quam necessitatis.
5. Princeps quando prædecessoris contractum, obserua re non tenetur.
6. Moneta ex principis caractere, auctoritatem capit.
7. Expensa moneta, debet fieri ex publico.
8. Negocium regis est negocium uniuersitatis.
9. Bona uassalli qualiter sint domini.
10. Conuentiones secundum rei naturam immutantur.

RAVE DAMNVN inge ritur reipublicæ, ex monetæ mutatione, & ideo solent ciui tates & villæ conqueri, de mu tatione monetæ. Et scias q̄ serenissimus rex Iacobus re gni acquiritor pro communi regni utilitate & habitatione eiusdem, pro securitate & perpe tua firmitate monetæ regalis Valentiz, quam tunc nouiter cudi fecerat & formari, ut in futu rum per mutationem dictæ monetæ, non pos set aliquod damnum euenire, cum deliberatio ne, tractatu, consilio & consensu illustrium filio rum suorum infantium, Petri & Iacobj primo & secundo genitorum, & procerum ciuitatis villarum regalium dicti regni: † considerans, q̄ inter alias res temporales præcipua & magis ne cessaria generaliter gentibus esse dignoscitur, quod moneta qua fori habent, esset semp una immutabilis & firma per se, & omnes successo res & hæredes, qui pro tempore essent, magna cū soleinnitate, statuit perpetuò & ex certa sciē tia concessit dictis proceribus, & omnibus ciui bus & habitatoribus dictæ ciuitatis & regni Valentiz, præsentibus & futuris, & promisit & obligauit se & suos successores dictis proceri bus, & ciuibus & habitatoribus, & ciuibus & successoribus illorum perpetuò, quòd moneta regalium Valentiz, quam tunc cudi fecerat & formari in illa forma rotunditatis, figura, pon dere & lege, in sui totali firmitate, prouti tunc erat, curreret publice & haberet perpetuam p manentiam & durationem in ciuitate & regno prædict. ita quòd neque per dictum regem, ne que per hæredes, neque per successores illius, non posset dicta moneta destrui neque mutari neque nouiter cudi, etiam de illa eadem lege, pondere & figura, neque posset diminui vel au geri, etiam casu quo dicta moneta diminutio nem acciperet, intantum quòd uix de illa repe riretur quòd esset damnus regni, & quòd ne cessaria

801. Speculum Principum, Petri Bellugæ.

cessarium foret quod de illa caderetur sub eadem forma rotunditatis, figura, pondere, & leg. prædict. dictus rex neque sui successores, de illa cudi facere non possent, nisi de consensu & uoluntate procerum ciuitatis & regni Valentiz, & eo tunc cū & de consilio eorum in dicto casu cudi haberet plus de dicta moneta: uoluit concessit & statuit, quod dicta moneta in ciuitate Valentiz, & non in alio loco caderetur fideliter & bene, Et tunc apposuit duos ex proceribus dictæ ciuitatis quod adessent & viderent, quod dicta moneta caderetur fideliter, secundū quod fieri deberet & promissum est. ¶ Promittens dictus rex proceribus prædictis & eorum successoribus, quod pro posse viribus laborarent, quod prædicta & instrumentum inde factū per summum pontificem confirmarentur, ut cōtrauenientes sententia excommunicationis ligarentur. Quæ omnia & singula proceres ciuitatū & villarū, qui præsentis erāt prædictis ciuitatibus & villis, & pro omnibus habitatoribus illarū, & pro alijs habitatoribus in regno Valentiz presentibus & futuris, cum gratiarum actione acceptauerunt dictam concessionem, obligādo se & hæredes & successores suos, & dicti regni habitatores dicto sereni ssimo regi Iacobo, & suis in regno successoribus, q̄ omnes habitatores in regno soluerent perpetuo, & de septennio in septenniū, p̄ domo cuiuslibet, qui plus quindecim morabatorum habet in bonis, unum morabatorum ualoris septem solidorum dictæ monetæ, q̄ etiam rex acceptauit, & iurauit, & dicti etiā infantes pari forma, ut hac & alia carta pactionali publica Data Valentiz 18. Kalen. Maij, Anno domini mill. 265. Latius b demonstratur regio sigillo signata, quæ omnia ex post per regē Petrum confirmata regio priuilegio. Dato Valentiz 18. Kalē. Octobr. Anno domini millesi. 336. Et habes vnum præsupponere in facto cōsistēs, quod eo tunc de marquo argenteo secundum pondus, & legem regalium & illorum formam non poterant fieri, nisi. 68. regalia argēti. Et post dicitur quod sequa siue cudico monetæ, fuit arradenda sub ea forma, quod de quolibet marquo argenti haberent fieri. 72. regalia, & sic in lege fuit diminuta moneta, & in magna copia facta regalia contra formam dicti priuilegij. Et sic non immerito ciuitates & uillæ se grauatas dicunt, quia illud priuilegium est regis contractus, & sic ligat successores. C. de legibus. l. digna uox, & quod ibi Bald. dicit. de proba. capi. primo, & quod ibi not. & per Inn. in cap. nouit, de iudi. & de iureiuran. capi. in nostra, per eundem. Et ex quo fuit data pecunia principi, & eius successoribus etiam datur, q̄a soluitur monedaticū siue morbati. etiā q̄ princeps utatur uerbo, indulgemus, uel simili, transit in naturā contractus & efficitur irreuocabilis. arg. de prædijs curialium. l. fin. li. 10. & hoc tenet Nicolaus de matharellis. C. de Iustinian. C. confirmando

limitans dictum M. de suzaria, qui dicebat in dī
 stincte q̄ princeps nō pōt reuocare priuilegiū
 antecessoris. ex quo est efficaciter quæsitū ins,
 2 dicens, quod per reuocationem fieret alijs † in
 iuria, quæ maxime a principe, debet esse remo-
 ta, arg. de vulg. & pupil. subit. l. ex facto. vnde vi.
 l. meminerint. Sed dicit dictus Nicolaus de ma-
 tharel. quod illud nō credit esse verū, quia non
 facit iniuriā, ex quo nō est obligatus, concedēs
 illud obseruare: nam sicut lex pōt reuocari, ita
 statutū, rescriptū & priuilegiū, ut dicit patere p̄
 auct. quas actiones. C. de sacr. sanct. eccl. nisi præ
 textu cōcessionis concedens aliquid sit lucratur
 a suspiciēte, puta aliquā dationē uel factū, quæ
 habebat p̄petuā cōmēsuratiōnē, cū re cōcessa
 nam tunc potest reuocari, quia reuocans com-
 mitteret dolum. ff. de dolo. l. & si. §. cū mihi. secūdū
 eū cuius opinionē cum quadā parua distinctio
 ne sequitur Bal. in. l. qui se patris. C. vnde liberi:
 cum ergo proceres regni principi soluāt mone-
 daticum, & princeps concedit non mutare mo-
 netam a forma neq; lege, clare de grauamine ui-
 detur constare. Sed uidetur posse dici cōtrariū,
 3 † quia & si detur pecunia, potest reuocari priui-
 legiū, & ad hoc allegatur. l. titius. ff. de obsequiis,
 ubi uidetur casus. Nam datio pecuniæ nō uide-
 tur quod tollat illā principis sup̄mā potesta-
 4 tem reuocandi, quod concessit, quia † q̄ deceat
 priuilegium principis esse mansuetū, est de honestate
 & nō necessitate, nor. gl. in regula, decet, de reg.
 iur. lib. 6. Et quia istud priuilegiū uidetur con-
 cessum in præiudiciū successorū, & regis præ-
 eminentiæ, quod est, quod possit mutare mone-
 tam, dum tamen populo graue damnū nō infe-
 5 ratur, de iurciut. quanto. ¶ Item eam cudi face-
 re. C. de veteris numismatis potestate. l. 1. & si. li.
 5 11. Et sic contractum in fraudē successorū factū
 principis successor nō tenetur obseruare, etiam
 iuratū uel p̄onale, ut tenet glo. aurea, in. l. si pa-
 tronus. ff. de his quæ in fraudē creditorū, maxi-
 me quia iuramentum in part. præsent. est perso-
 nalissimū, de iureiu. in c. ueritatis. per Innoc. Et
 quia rex nō est successor hæreditatis, sed succes-
 sor iuris. de uoto. c. licet. & ibi no. Et quia legē si
 bi nō potuit imponere a qua eum recederenō
 liceat, neq; minus successoribus indicare. c. si. li.
 6 6. de legibus. l. digna uox. Aduerte † moneta li-
 cet auctoritatē suscipiat a principis caractere
 d † ut in. l. 1. C. de veteris numismatis potest. li. 11.
 tamen illa debet esse talis, q̄ deductis expensis
 illius fabricæ tantum valeat in metallo: plus di-
 7 cunt legistæ, q̄ † expensæ cudendi monetam, de-
 bent fieri expensis reipublicæ, ut nota. in. l. Pau-
 lus, alias. l. creditorem. ff. de solutio. ad hoc. l. pri-
 ma. ff. de contrahenda emptione. Sed canonistæ
 dicunt, quod præstans auctoritatē monetæ,
 non tenetur de suo facere expensam, ut ex offi-
 cio non habeat compendium neque damnū,
 ff. ex quibus causis maiores. l. prima. §. Respōso,
 & l. uidelicet, cum concordantijs, & ita not. in
 dicto

dicto cap. quanto, de iureiur. Et plus dicunt In no. & Host. in dicto cap. quanto, quod principi non licet sine consensu populi, monetam factam diminueri, sed consensu populi potest, quia qui libet potest iuri suo renunciare. 7. q. 1. ca. quam periculosum. Et quia ꝑ negocium regis reputatur negocium uniuersitatis regni, sufficit consensus maioris partis regni. C. de iuramento calum. l. 2. §. si autem. ff. de condi. & demonstra. l. ciuilibus. ff. ad municipales. l. quod maior. Et hoc credunt cum pecunia est expédenda in regno: in quantum autem pecunia pro maiori parte esset expendenda extra regnum, non sufficeret consensus totius populi secundum Inn. allegat Hostien. de iur. om. iud. l. si. Et sic uides quod dicta conuentio facta per populum cum principe, habuit fomentum & auctoritatem ab ipsa iustitia naturali & æquitate, & uel fuit principi & successoribus, qui habuerunt & habent ius monedatici siue morabatini, concedendo, quod de iure & æquitate fulciebatur, & in reg. & successorum tendebat utilitatem, merito debet a successore obseruari, iuxta not. in c. si. ne prelati uices suas. maxime quia quilibet rex antequam sibi fidelitas promittatur, id iurat ex forma dictæ conuentionis, & sic ex proprio iuramento obligatur, maxime stante regula, de qua diximus: quod priuilegium in quo data pecunia transit in contractum, efficitur irreuocabile, etiam inter subditos, nisi subit causa reuocationi iusta, ut nota. per Bar. in. l. omnes populi, de iusti. & iure, & per D. Ant. de Butrio in repe. c. cum Martinus Ferrarien. de const. ad hoc nota. per doct. in c. fin. de rebus eccle. non alienan. & in cap. constitutas, de relig. do. neque obstat quod princeps potest suum priuilegium reuocare, ut notatur in dicto cap. decet, de regulis iuris, lib. 6. quia ibi de priuilegio non transeunte in contrarium, qui principem obligat, de p. ba. capit. 1. & not. in dicta. l. digna, qui contractus eo quod conuentiones sunt de iure naturali, ut ibi not. merito illos obligant principes, neque obstat quod dicitur quod etiam ubi datur pecunia uel pro beneficio consequendo, potest fieri reuocatio per concedentem, & allegatur. l. titius. ff. de obsequijs, quia illa. l. nihil facit, quia loquitur in pecunia data per seruum domino, quæ pecunia est domini, quia quicquid acquirit, domino acquirit. ff. de acquir. rerum do. l. seruus, cum similibus. Et quia obstante dominica potestate nequibat celebrari inter eos contractus neque cautiones interponi, ad trebel. l. Imperator, & l. namque: hic autem loquimur in pecunia data per subditos quæ erat propria subditorum & non domini, ut scribit dominus meus, in. l. si. ff. solut. matr. & est uerum, quia ꝑ bona uassalli non sunt domini, nisi protectiue, ut in. l. bene a Zenone. C. de quadrienni præscrip. Et ideo illorum dominium non tollit sine causa, ut nota. in. l. fin. C. si contra ius uel

uel utili. publ. & in c. quæ in ecclesiarum, de constitutionibus, merito illis nõ reuocat priuilegia quæ in emptione uel alium transierunt contractum. Et quia omnes essent in dolo successores accipiendo morbatinũ, ut accipiunt, & infringendo priuilegiũ. ff. de dolo. §. si cũ mihi, & tunc bene succedunt dicta dicti M. de Suzaria, quæ Bal. refert in dicta. l. qui se patris. Quid ergo dicendum? dicas quod respectu diminutionis monetæ in. l. quod sicut antiquitus fiebat de marca. 68. regalia argenti, hodie fiant. 72. nõ uel fore grauamẽ, quia re ipsa hoc immutatum est, quia argentũ ascendit in precio, & sic conuenit diffinire legem illorum, & sic plura facere. Et hoc est quod dicitur quod etiam ꝑ conuentiones secundum rei naturam immutantur, ut. l. fundi, de fundis patrimonialibus, lib. 1. l. Et ad hoc allego tibi duo iura, id optime probantia, in. l. cura. §. deficientiũ. ff. de munerib. & hono. & in. l. his honoribus. §. autem. ff. de execu. munerũ: unde quod disponitur tempore paupertatis, non habet locũ tempore ubertatis, uel econtra, ut ibi. Et quia esset durum priuilegium, quod ad noxam principis tẽdit ex rei natura non posse contraueniri, extra de decimis. c. suggestum. Sed in hoc est regium præiudicium & grauatum, quia sine populi consensu nouiter cuditur moneta, & forma priuilegij nõ seruatur, quia populus uidens maximum ualorem argenti, necessariõ habuisset condescendere, ex dicta causa ad præstandum consensum, ut moneta similis cuderetur ob patriæ necessitatem ad respectum precii argenti, ut officium regium non esset in damno sibi, ut expensas de proprio facere haberet, iuxta opinionem legistarum, quæ euauit amplexa opinio. canonistarum fere per totum orbem, quia ubique deducunt expensas metalli & operariorum. Et ad hoc quod dixi quod necessario populus habuisset condescendere est uerũ, aliàs proced. illorũ dissentio ne uel iniusta uolentia principis arbitriũ, ut in. l. 1. C. de nupt. & l. in conuentione, & instit. de satisfacta. tu. §. si autẽ. & ff. de adm. tut. l. 3. §. si. imo etiam stante casu necessitatis principis dicit Inno. in c. quanto, de iureiur. quod potest princeps propter potestatem, iurisdictionem, & auctoritatem, quam habet, a qua & cuius caracteris auctoritate monetæ recipiunt communẽ facere monetam aliquantulum, sed non multum minorum ualorum quam metallum etiam deductis expensis, non ut modicum, sed non multum lucrum, inde sentiat princeps, & quod licite id fit data illius indigentia, & moneta extra regnum non spargeretur, secundũ eũ, hoc tamẽ obstante dicto priuilegio in dicta moneta regalium nequiret fieri, & sic solum posset locum habere in alia moneta, de qua non loquitur priuilegium prædictum. An autem creditor cogatur recipere solutionem in istis regalibus nouiter factis, qui de antiquis mutauit, & an debitor obligatus ad restituendum florenos auti il-

lorum valore argumentato teneatur, de illis solute uel antiquam æstimationem, de hoc sufficiat remittere, quia non est de libri materia, uide Immo. in dicto ca. quanto, de iureiur. & ibi late per do. Antho. in cap. cum olim, de censibus & uide Bar. in l. Paulus, aliàs, creditorem, de solu. Cy. & Petrus, in l. cum quid mutuum. ff. si certum p̄ta. & in l. in minorum. C. in quibus casibus, in integrum resti. non est necessaria, & uide not. in l. eleganter. §. qui repertos. ff. de pign. ac. Et cauene consules principi monetæ mutatio nem in damnū populi, quia non eris conscius, sed deceptor, ut papa de consiliarijs reg. Arragonum, qui ei consuluerunt, ut malam patris monetam intraret conseruare.

CAMILLI BORRELLI
ADDITIO.

¶ MONETAE MUTATIONEM] Moneta. ærea, Argentea, & Aurea, quando primum cudi cæperit. late Plin. lib. 33. capi. 3. quem sequitur Aymarus Riuallius Historiæ Iuris civilis, lib. 1. in Seruio Tullio. Didacus Couarru. de Veter. numismat. potest. capit. 2. Andr. Tiraquell. in Tract. Retract. consang. §. 1. glo. 29. nu. 9. Verum non prætereundum est quòd eo loco Plinius asserit, Argentum fuisse signatum anno ab urbe condita. 585. quinque annis ante primum bellum Punicum tempore consularis Q. Fabij Maximi, quia Couarru. ubi supra ex Holcandro, Glareano, Polibio, Gellio, Vasszo, & Liu. dicit hoc fuisse anno Urbis 484. ¶ Ego autem animaduerte, nec Pliniū, nec Couarruiam, nec annorum curricula bene computasse, ex quo primum bellum Punicum fuit anno urbis (secundum Eutropium. lib. 2.) 483. uel melius ut ex chronologia Caroli Sigonij fuit anno Urbis 489. tempore consularis Appij Claudij Caudicis, ac M. Fuluii Flacci, qui A. Claudus primus de Poenis triumphauit, ut uoluit Eutropius. licet Sigonius dicat hunc Triumphum egisse primum M. Valerium Maximum Messalam. Plinius est mendosus etiam quia anno unico fuit consul ante primum punicum bellum Q. Fabius Maximus Gurges, si de illo Gurge loquuntur, uel forte uoluit dicere de Q. Fabio Pictore, & tunc dicere debet numerum. annorum Plinij 485. Sed dicendum quòd Eutropius omniū recte sensit, quòd Argentum fuit signatum post captum primum bellum punicum Consulibus M. A. Emilio Paulo, & S. Fuluio Nobiliore, qui captis nauibus pœnorum, ob diuitias inde populo Rom. illatas argentum signari cæpit. Verum de hoc non loquar amplius dicam alibi longiori stilo. ¶ De Mutatione monetæ, uide latissime Socin. in Conf. 48. dubio 2. Vol. 1. Iason. in l. Puniri. C. si contra ius uel utilit. pub. & Hieroni. Cagnol. in Rep. l. 2. nu. 217. C. de Pact. inter emp. & uend. & Philipp. Deci. in l. Quod te nu. 8. ubi etiam D. Præceptor meus Ioannes Bolognæ. & tradidit etiam nonnulla ad materiam Ioann. Anton. Fortiatus Castellatianus in Rep. d. l. Quod rē. ff. si certū. per. & Idem D. Meus Ioan. Bolognæ. in conf. 11. in facto proponitur nu. 34. usque ad nu. 50. ubi latissime.

¶ LATIUS DEMONSTRATUR] Hunc locum Belingæ allegat Iacob. Menoch. in conf. 49. nu. 37. Vol. 1
¶ ITEM EAM CVDI FACERE] Monetam signari facere spectat ad principem, & est de Regalibus, cuius iniussu signari nequit, ut uoluit tex. in l. 1. & l. fina. C. de uer. numismat. pot. & in l. pen. C. de falsi. mon. And. Præposit. Afflic. Hotoman. & alij in tit. Quæ sint Regal. in

uerst. Monetæ. ubi plene. & Anton. Capic. in Inue. Historiæ Feud. tit. de Regalib. in uersiculo Monetæ. Francif. Marchus Decif. Delphin. 152. nu. 1. Vol. 1. & Decib. 186. nu. 1. Deci. 187. nu. 3. Vol.

d ¶ EX PRINCIPIS CARACTERE] Ad eo q̄ Imago, & nomen Principis facientis est de substantia monetæ, & inde dominus in Euangel. Matth. c. 22. Dixit, Cuius Imago hæc. ex quo dicitur, pecuniam principis imaginem continere debere. Ob quod Isidorus lib. Etimolog. 16. dicit quòd Numisma est solidus aureus, uel Argenteus, uel æreus sic dictus, Quia nominibus Principum, effigieque signatur & propter nomen principis debet Numisma appellari, nisi fuerit mutata littera ò in u, ita ut dicatur Numisma. & ad hoc uide Lucam de Penna. in Rub. C. de Ver. numism. pot. & March. de Afflic. in uersicu. monetæ. nu. 6. Quæ sint Regal.

Camillus Borrellus.

De executionibus regijs sine processu & sententia. Rub. 37.

In. §. Inhumanum.

S V M M A R I V M.

1. Papa nec princeps defensionem naturalem potest tollere.
2. Index exceptionē non admittens, qualiter punitur.
3. Sine citatione & partis auditione, index nō pcedit.
4. Iudices appellationem denegantes in causa criminali, debent puniri ultimo supplicio.
5. In notorijs, non admittitur appellatio.
6. Index non debet imponere pœnas insolitas.

INHUMANVM inoleuit a nouercant. iustitia fomentum accipiens, quòd princeps imò & præsidet sine processu & sententia, nonnullos executant & furca suspendūt, quod grauamen notorium est, utriusque iuris paginā attestatur. Nam in primo mundi peccato, quod fuit in primis parentibus, de pœn. c. primi parentes. iudex ipse qui fuit deus omnipotens, qui regnum mundi per se regebat, licet notorium esset illos peccasse, tamen etiam illorum excusationes audire uoluit, dicens, Adam ubi es, quid fecisti? quasi illum personali citatione apprehendens, audire quod uoles illos in suis defensionib⁹, licet sibi occultum esset. Qui se defendendo, Adam dixit, mulier decepit me, & Eua dixit, serpens decepit me, quasi peccatum confitentes, ut legitur Genesis. 3. & in c. serpens, in c. Adam, de pœ. di. 1. dans nobis exemplum, q̄ quamuis delictum sit notorium iudici, tamen etiam iudicialiter, & ut iudex de illo informetur, etiam legimus, q̄ quamuis peccatum sodomorum esset grauissimum & publicum, attamen dominus ait, descendā & uidebo clamorē qui uenit ad me utrum opere compleuerint, Gen. 18. dans nobis exēplum, ut & si

De execu.&c. Rub.37. In §. Inhumanum. 170

& si subditorum delictum sit publicum, etiam iudex de illo se debeat informare & audire illius defensiones. Et hoc etiam lege noua euangeliorum, probatur, Luce. 16. cap. Nam uillicus ille esset diffamatus, de mala administratione, dixit dominus illi, quid hoc audio de te, redde rationem uillicationis tuæ, iam enim non poteris uillicare, & sic uoluit dominus audire illius excusationes, iure etiam naturali, etiam est defendendi facultas data. Nam & litis defensio etiam contra fiscum est, de iure naturali, in l. defensionis facultas. C. de iure fisci, libro 10. Et præsertim ubi agitur ad pœnam sanguinis, ut est tex. in clein. pastoralis. de re iudi, unde dicit Bal. in. l. ut vim, de iustitia & iure, quod ea per quæ uita hominis conseruatur, & eius contrarium repellitur, sunt de iure naturali. Vnde neque † Papa neque † Imperator naturalē defensionem potest tollere, per dictam cle. pastoral. Et unicuique dandus est terminus ad se defendendum, nisi sit reprehensus in fragranti crimine, ut. ff. de re mili. l. 3. §. si ad diem, nam contra notorium factum facti permanentis, quæ defensio cadere potest, ideo tunc nō est danda dilatio, ad quid enim daretur super impossibili, arg. ff. de statu homi. l. arethusa, & sic pōt planē intelligi. ff. de adulterijs. l. in crimine. Et defensio in lite a quocunq; audienda est etiā ex cōmunicato, de excep. c. cum inter priorem, imo dicit singulariter Bal. in. l. presbyteri. C. de ep. & cle. † quod iudex non admittens exceptiones iure puniretur ac si nō admitteret defensiones naturæ. & idem Bal. dicit, in. l. additos. C. de ep. audi. quod paria sunt occidere innocentem & eum qui confugit ad iustam iuris defensionem allegat casum, in. l. lege Iul. §. finali. ff. ad. l. Iul. re. pe. & no. illum casum qui non est alibi, imo si iudex procedit nullas dando dilationes processus est nullus, quia ordo iudiciarius conuertitur, ut not. archid. 17. qu. 4. c. uxor fœlic. & Bald. in. l. 3. C. de episcopali audi. Et quamuis princeps sit legibus solutus, tamen in cognoscendo ad partem audiendam citare debet eam, ut notat. in. l. finali. C. de legibus, facit. l. ne causas. C. de appella. & quod not. in capitu. in causis, de re iudi. Et id etiam cauetur foro regni in foro la cort, & in foro, enser inquisitioni Rubr. de curia. Et ideo quamuis in criminalibus except. ut puta hæresis, læsæ maiestatis & simoniæ, a iure sint sublata aliquæ defensiones, ut puta aliquæ iuris obiectiones contra testium personas. Nunquam tamen reperies quod obiecta, quæ fomentum trahunt a iure naturali, sint ablata: ut puta testium inimicitia, ut in cap. per tuas, de simonia, & in. ca. fide, de hæret. lib. 6. ubi hoc tenet Dominus Petrus de Anch. allegans quod nota. Bartho. in. l. filius, de donationibus. Aduerte quoniam regulariter uerum est, quod neque princeps neque alius iudex inferior, potest neque in ciuili uel criminali, iam fortius tolle-

re defensiones in litem, quæ de iure naturali sunt (ut prædiximus) sed fallit in aliquibus casibus, in quibus si iudex non audiat defensiones, non grauat. Primo quando quis capitur in fragranti crimine, & dicit se nullam defensionem habere, uel nolle se defendere: unde dicit Bald. in. l. raptores. C. de epi. & cle. quod licet aliquis tanquam malefactor capiat & ducatur ligatus ad potestatem, potestas non potest eum punire, nisi primo legitimas exceptiones, & iuricognitas probationes admittat. Et ideo oportet quod detur terminus ad faciendum defensiones suas. ff. de mili. l. 3. §. si ad diem. Si tamen reus cōfiteatur se nullā habere defensionē, & nō uult terminū, nō est dandus terminus, ut. l. de furi. balnear. Nō obstat. l. nō tantū. ff. de appell. quia hic delictū erat notoriū, ibi non secundū Bal. ubi supra. ¶ Item fallit ubi iudex deprehendit testem præsentem in falsitate quod ex quo est præsens, nō ē necessaria alia citatio, imo posset per iudicē puniri: ad hoc nota. in. l. nullū. C. de testibus. ff. de his qui notantur in fa. l. i. c. t. s. f. stium. Ad hoc facit tex. in auct. nulli iudicium. §. si quis non comprehensorum, de quo uide Cy. in. l. ubi. C. ad. l. corn. de fal. & uide Guil. in Spe. ti. de teste. §. 1. uers. sed nunqđ iudex falsum testē. ¶ Itē fallit quādo factū est notoriū, & nō requiritur sentētia siue cōdēnatio, sed sola iudicis ordinatio uel inhibitio, ut puta quia est facta aliqua ordinatio notorie, contra libertatē ecclesie, quæ nō ualent, ut in auct. cā. C. de sacrosan. eccl. de sent. excōi. c. nouerit superior. Nōne citatio potest puidere & mādare ne talia obseruentur, ut not. archi. in c. quæ Lotarius. 2. q. 1. & not. Bal. & in. l. presb. C. de epi. & cle. ¶ Itē istud fallit quādo agitur p reddēda rōne official. offic. administ. q. uis libris administrationis introitus & exitus, pōt fieri cōdēnatio in absentia, ut no. Bar. i. l. 2. §. q. si de frumētaria de admin. rerū ad ciuit. pertinentiū. ¶ Itē & istud fallit quādo princeps est ueridice informatus de negocio, quoniam tali casu nōnunquā exceptiones repellit, ut no. Inn. in c. ex parte, de offi. deleg. Et istud fallit quādo princeps cūfulitur a iudicibus inferioribus sup iure, qm̄ eo casu a principe nemo uocatur neq; datur dilatio. C. de dil. l. cū a nobis. Et tunc princeps scribit, si sic p̄babit, sic iudic. uel q. sic est p̄batū sic iudica, ut in auct. ut in medio litis nō hāt sacre iursiones. §. 1. col. 8. & quod no. gl. & Bar. in. l. 1. §. 1. ff. de appell. & Bal. in. l. prim. C. quomodo & quando iudex, & minor quod non allegat dictum Innoc. in c. quæ in ecclesiarum, de const. neque dictum tex. in glo. per me allegatur. Alias autem regulariter etiam in notorio ubi factum est tale, in quo certē cōdemnatio speratur † quantumcunque sit iudici notorium, tamen non potest p̄cedere ad cōdemnationē sine citatione & auditione partis. l. 3. §. si ad diē. ff. de re mil. in dicta cle. pastoral. ad hoc q. not. extra. de diuortio. c. porro, licet nou sic in

071 Speculum Principum, Petri Bellugæ

notorijs ordo iuris hucusque seruandus sit, iure iur. c. in nostra. Et ideo non est in talibus necessario sententia ferenda in scriptis, ut notatur in auct. ut iudices sine quoquo suffragio. §. necessitate, col. 2. Et potest esse ratio: quia audito reo talia poterit allegare & probare, quæ notorium offucarunt, ut notatur in ca. pri. de offi. delega. lib. 6. & in ca. Romana, de appell. eo. lib. hoc tamen fallit in principe procedente super notorio, quia si constat de notorio crimine, potest procedere absente parte & non citata, & dicit D. Ant. de Bu. quod est casus in c. cum olim, de re iudi. licet videatur casus in contrarium, in dicta cle. pastoral. de re iud. Sed potest dici quod ideo annullata fuit sententia, quia notorium, uel quia rex Sciciliæ non erat subiectus Imperio, ut ibi notatur.

¶ Item & istud fallit cum proceditur super notorio, & agitur ad pœnam spiritualem excommunicationis, quæ medicinalis est, de sent. excommunicati. cum medicinalis, quia tunc absens & irrequisitus potest excommunicari, ut fecit Paulus corinthiũ, notoriũ fornicatorẽ quẽ absentẽ & irrequisitum apostolus excoicauit, de quo est casus in cap. cum sit Romana, de appella. ¶ Itẽ istud fallit quando aliquis latro manifestus capitur, uel aliquis seditiosus, & in crimine fragranti, tunc iudex potest leges transgredi, nõ admittendo eius defensionem, ut est casus singularis in l. si quis filio. §. finali. ff. de iniusto rupto, ad quod facit quod notat Innoc. in c. primo, de cõsti. Scias tamen quod licet regulariter reus in criminibus debet citari, & audiri in suis defensionibus. Sed eo audito si constat de crimine, etiam absente accusatore, & non citato, potest sequi condemnatio ex probatis uel confessione, ut est casus singularis, in l. quamuis indubitati. C. de adulterijs, & assignat Bald. rationem in l. ea quæ C. quomodo & quando iudex, quod iudex potest supplere ratione publicæ seueritatis. Ad hoc facit l. 2. C. de abolitionibus. Et ex præmissis uidere potes, qualiter & quomodo iudices debeant defensiones admittere, alias multum grauant, & sunt seuerissime puniendi, aliquando morte, aliquando exilio, ut in text. notabili, in l. lex Iulia. §. finali. ff. ad l. Iul. rep. Et hoc facit contra ¶ iudices qui denegant in casu capitali appellationem: nam ultimo supplicio puniri debet iudex, ut C. de appella. l. a proconsulibus, in cuius uerò causa punitur triginta pondus auri, ut C. de appellatio. l. quoniam, in casibus tamen bene potest denegari appellatio, ut in l. 2. C. de appella. recipiendis, & in quibus casibus etiam ex priuilegio regni Valentia, est inhibita appellatio & multa indicta appellanti, alias autem regulariter, in maioribus & minoribus, admittenda est appellatio, imo tertius pro condemnato potest appellare, de appella. non tantum. C. de episcopali audientia. l. additos, imo fortius dicit Innoc. in cap. si quando, de

officio delega. quod si in causa criminali est interposita appellatio in casu permissio. Et in omnibus iudex uult exequi, quod potest iudici de facto resisti & exec. de facto impediri, quia per appellationem ablata est iurisdictio iudici, a quo: & sic tanquam priuatus exequitur, merito iuste sibi resistitur, ad hoc. l. prohibitum C. de iure fisci, libro decimo. Et quia recisa est sententia per appellationem. ff. ad turpil. leg. prim. merito interim pro non condemnato habetur, neque iudex potest neque debet exequi, quod hodie non currant iudices inferiores in contemptum principis & superiorum; non currant nisi denegata appellatione procedere ad executionem capitalem. Et tales iudices merentur quod princeps remoueret eis caput. Bene est uerum quod multotiens ego consului in criminali causa denegandam appellationem ab interlocutoria tormentorum, quando reus est conuictus per uehementissima indicia, quia tunc dicitur notorium ipsum maleficium, ut quia uisus est fugere malefactorem per plateam gladio euaginato sanguinolento, uel quia repertus in domo furando aliquibus rebus ablatiis reconditur uicino intrantur, uel quia nudus in lecto, & solus cum sola repertus, per iustitiam per talia & similia iudicia notoria conuictus non appellat, ad hoc not. Innoc. in capit. 1. de offi. delegat. lib. 6. & Bald. in l. additos. C. de episc. audien. & idem dici potest in appellatione diffinitiuã, quoniam ¶ in notorijs non admittitur appellatio. de appella. c. Romana, lib. 6. quando autem dicatur notorium, & per quod tempus probetur, & quid manifestum, quia nõ est presentis libelli speculationis sufficiat remisisse, & uide nota. in cap. de manifesta. 2. quæst. & in cap. uestra de cohabita. cleri. & mulie. de purga. canonica, cap. dilectio, & uide ibidem Innoc. & domin. Anton. de Butrio, uide Barth. & Bald. in l. ciues. C. de appell. & Ioan. Fab. in st. de iure naturali, & in Spe. ri. de notorio crimine, & in mille alijs locis. Vnum tamen uolo tibi dicere, quod in his criminalibus causis, iudices debent esse multum pijs & misericordes & multum abstinere ab executione corporali, nisi ad casum necessitatis, in tantum quod si iudex uidet sententiam iniustam, quæ sibi consulitur, nunquã det illã exeq. sed debet referre uel cõsulere superiorẽ, & omni ingenio quo potest executionem debet impedire, ut est casus. ff. de quæstio. l. prima. §. si quis ultro, & notat Bald. in l. additos. C. de episcopali audientia. ¶ Item etiam tu nota aliud quod quamuis constet de delicto contra reum, & hodie pœnæ sunt arbitrariæ, tamen ¶ iudex non potest neque debet imponere pœnas insolitas, imo debet imponere secundum consuetudinem regionis, quia consuetudo distinguit genus pœnarum, ut in l. facularij. §. sunt quædam, de extraordin. criminibus. Unde dicebat quidã ualens

De præsidib. &c. Rub. 38. In §. Conqueruntur. 171

valens doctor Florentinus Paulus de Castro, & iudices pro homicidio, non debebant hodie ad bestias dare, uel alias pœnas, hodie insolitas inferre.

CAMILLI BORRELLI
ADDITIO.

- 2 Delegati sunt maiores ordinario.
- 3 Iudex quando denegat iustitiam, recurritur ad principem.
- 4 Reatus, omnem honorem excludit.
- 5 Ordinarius, quibus modis se intromittat de causis de legatorum.
- 6 Assignatio iudicis, habet uim interlocutoria.
- 7 Præceptum iudicis, est sententia.
- 8 Vbi quis appellat a captura, potest interim detineri.
- 9 Torti iniuste, confessio nulla.
- 10 Vnus officialis, non debet se intromittere, de officio alterius.
- 11 Si dominus negat facere iustitiam nassallo, iurisdictione deuoluitur ad superiorem.

- a ¶ PAPA, NEQUE IMPERATOR] Quod Papa Imperator, statutum, & princeps quilibet non possit defensionem tollere, plura dixi in Regia Aragonum. quibus adde ad materiam quæ traddidit nouiter D. Simon de Prætis, in consil. 14. nu. 9. Vol. 1. Nouissimè D. Thom. Minadous in consil. 30. nu. 5. Idem Minadous in Decisio. Neap. 42. num. 7. Hierony. de Tortis in consil. pro Repub. Florentin. nu. 53. post consil. Butrij. Arius Pinellus in Re pub. l. 2. parte. 1. cap. 2. nu. 21. C. de Rescind. Vendit. Marcus Mantua Dialog. Denarrat. 34. nu. 1. classe. 4. & Dialo. 52. nu. 7. eadem class. 4.
- b ¶ CAPITVR IN FRAGRANTI] Nullam competere defensionem capto in fragranti crimine. Voluit etiam Paris de Pucéo in Tract. iudic. in uers. condemna tio. c. An potestas. Hippolyt. Marfi. in Lunius. §. cognitum. per totum. ff. de quæstion. & in Lunica, nu. 171. C. de Rapru Virgin. Text. in Const. Regni. Iustitiarum non per calendas. ubi, Afflict. Petrus Foller. in Pract. Criminal. §. Item quod fuit captus, in fragranti crimine per totum. & latè etiam Tractat. Iulius Clarus in Pract. Crimin. quæstio. 8. nu. 3.
- c ¶ IRREQUISITVS POTEST EXCOMMUNICARI] Quod nulla citatione præntia excommunicari quis possit. Voluit Anton. de Butr. in c. uestra, col. 4. 1. uers. nunquid autem omiffa. extra de cohabit. cler. & mul. Nicola. Mil. in Repertor. in uers. citatio. Glo. & Pan. in c. cum sit Romana, col. 1. in fin. de Appell. Innoc. in ca. ex parte & primo circa finem. de verb. signifi. Abb. Pan. in c. fin. de iuram. calumn. Arerin in c. 1. col. 6. de iud. Felin. in clastro col. 2. de sent. excommunicata. Lopus allegat. 73. ubi Mandosius in Apollill. & latissimè traddit Anto. Gabr. lib. 2. Titul. de Citationib. concl. 1. nu. 165. ubi late tractat, & declarat quando procedat. & pro materia uideas Al. Anton. Cucch. insti. Canonice. lib. 4. Titul. 11. & per Foller. in Pract. crimin. canon. Parte. 2. §. Rep. si culpabiles citentur nu. 15.
- d ¶ AB INTERLOCVTORIA TORMENTO RVM] Sed regulariter appellatio interponitur non solum a Decreto de torquendo, sed etiam a comminatione torturæ, & est commune dictum. And. de Isern. in uers. Maiestatis. Titul. quæ sunt Regal. & in const. Regni. intentionis. uoluit Guido Pap. de cis. Gratia Neapol. 74. Thom. Ferrati. Cautel. 239. Sebastian. de Neapoli, Barth. de caoua, & Ioan. Anton. niger. in c. Regium si Iustè. Fracisc. Marc. decis. Delph. 907. Vol. 1. Iul. Clar. in pract. q. 64. nu. 30. Brunor. à sole in Consil. Crimin. nu. 171. cum pluribus seq. Caraut. Ritu. 259. nu. 14. Ioan. Monticellus in pract. crim. Regul. 100. nu. 24.

Camillus Borrellus.

De præsidibus usurpantibus iurisdictionem inferiorum iudicum. Rub. 38.

In §. Conqueruntur.

S Y M M A R I V M.

- I Priuilegium uel consuetudo, ubi dant inferiori iudici ordinariam, excludunt superiorem.

CONQUERVNTVR quod tidie ciuitates, & villæ regales de gubernatoribus regni, qui omnimodam iurisdictionem suorum officialium vsurpant. Nam cum de foro regni iustitia habet cognoscere de omnibus causis ciuilibus & criminalibus, ipsi tum per miserabilitates, uel uiduitates, tum propter stilos gubernationis in causis corporum in uassallis sarracorum per uiam recursus, & alias omnem iurisdictionem absorbent, imo dogmatizant, de totali iurisdictione nihil est ab eis detractum per concessionem iurisdictionis, iustitijs factum in foro Vn sol, uchi, de curia, quia saltem in habitu restat sibi iurisdictione ad libitum assumenda per leg. primam. C. de officio præfecti urbis, quæ lex in mille errores facit cadere sapientes in hoc regno. ¶ Aduerte clarum est quod forus Vn sol, uchi, Rubrica de curia & baiulo. ponit regulam affirmatiuam & exclusionem negatiuam, dicendo quod unicus solus uicinus ciuitatis sit curia ciuitatis & termini, & ipse solus audiat & determinet oēs causas nelites ciuiles & criminales, & non sub examine alicuius alterius. Et sic uidetur quæ sita iurisdictione ipsa lege regni, excluso superiore uel alio quocunque iudice, ex quo ipsa lege hoc agitur ut cæteri excludantur. Ad hoc decretalis, cum contingat, & quod ibi notatur per Dominum Antonium de Butrio, de foro competenti. qui dicit nota, quod ubi fuit priuilegium uel consuetudo, tribuit iurisdictionem inferiori ordinariam, illam tribuere uidetur, excluso superiore, ex quo specificè actum est. Hoc etiam probatur de iure, nam cum alicui etiam subdito a superiore datur ex priuilegio, uel consuetudine, iurisdictione semper uidetur actum quod superior excludatur. Ad hoc quod notatur in glossa ordinaria, de officio ordina. capitulo, pastoralis & capitu. cum ab ecclesiarum. Et facit capitu. ad hæc, de excessibus prælatorum, & quæ latè diximus isto generali titulo. §. & quia, uersiculo, nunc dicamus, ubi diximus de

Ff 3 intel-

Speculum Principum, Petri Bellugæ.

intellectu dictæ legis primæ, ubi uide. ¶ Sed ue-
rum est quod quamuis in causis regulariter præ-
sidis iurisdictione sit coarctata, & exclusa, saltem in
exercitio iurisdictione tamē regia, neque in exer-
cicio, neque in habitu ē exclusa: quia licet prin-
ceps illā concesserit, iurisdictione non concessit
a se expropriando. Ad hoc quod notat Bald. in
feud. in rubrica, quid sit in uelitura. Ad hoc fa-
cit. l. legatus. ff. de officio proconsulis, & l. præ-
sid. & quod no. in c. super questionum, de offic.
delegati, & sic per dictum forum, non est exclu-
sus princeps, neque eius † delegati, qui in cau-
sa sibi delegata maiores quocunque sunt ordi-
nario, de officio delegati, ca. sane, propter prin-
cipis auctoritatē, & plenitudo potestatis prin-
cipis per dictā concessionem non uidetur sub-
lata, ad hoc. ff. de damno infect. l. 1. & quod ibi
no. ¶ Pro quo facit, quia papa uocando præla-
tos in partem sollicitudinis non abdicat a se ple-
nitudinem potestatis. 2. q. 7. c. qui se scit. & 3. q.
7. cap. multum stupeo. Ad hoc facit, quod no.
Bald. in dicta. l. 1. ff. de damno infect. & in l. iudicium
soluitur. ff. de iudicijs, in prima quæst.
& in l. finali, in fine. C. de legibus, & quod scri-
bit Cy. C. qui pro sua iurisdictione. l. unica. Et
quod non obstante dicto foro rex possit se in-
tromittere de causis principalibus, & eas dele-
gare, probatur in c. quantalgu. de sent. & actis.
Et in foro totis. de appellationibus, & in foro, no-
puga negu. de iurisdictione omnium iudicam,
& de iudicijs. c. 9. & de malefactoribus. c. 2. & de
verb. sign. c. la sententia. Et sic principis supra-
ma potestas, non est abdicata, sed sic præsidis
iurisdictione coarctata, nisi in casib⁹, in quibus in-
fra dicemus, & hæc suprema potestate non uter-
tur gubernator, etiam rege absente, ex priuile-
gio regis Iacobi, quoniam hæc sunt de reserua-
tis in uiam supremæ potestatis, merito uirtute
talium concessionum, utetur, de officio deleg. c. q.
translationem, male ergo facit regni procurator,
si tali utatur præeminentia, passim de omnibus
causis cognoscendo principaliter, uel eas dele-
gando. Nunc uideamus de quibus ergo causis
regni gubernator potest cognoscere, citra gra-
uamen, etiam foro non obstante, & dicit quod
de illis de quibus per alios foros sibi datur fa-
cultas cognoscendi, ut puta in causis * pupillo-
rum, uiduorum, hominum senium, & debiliū, &
sic miserabiliū psonarū, ut in foro, nos & la. cort.
in rubrica, de curia, quia tales sunt sub prote-
ctione regia & iurisdictione, ut. l. unica. C. quan-
do imperator inter pupillum & uiduā. Ad hoc
no. de foro competen. c. ex tenore. & de offi. de-
legati. c. significationibus. ¶ Sed uidetur obsta-
re foris regis Alphonsi, de elect. iustitiæ, in fine,
ubi de criminibus uiduorum, & pupillorū co-
gnoscit iustitia & non alius, quia hoc est uerū,
ipsis non petentibus. euocationem, & in eius
favorem est concessum ipsis autem uolentibus
& euocationem petentibus, nō est dubiū pro-

curatore in regium de illorum causis cognosce-
re posse, & hoc erat eis a iure concessum secun-
dum ueram doctrinam & intellectum dictæ le-
gum. C. quando imperator, merito iura loque-
tia, prouti ius commune secundum illum intel-
ligatur. C. de noxalibus. l. si serui uestri, & quod
ibi Bald. scribit. Et quia ex quo erat concessum
uiduis & pupillis, in uim singularis priuilegii,
per sequentem generalem dispositionem, nō ui-
detur reuocatum, secundum glo. in l. si grauius.
C. de dignita. lib. 1. 2. Imo quod fortius est, quā-
uis uidua prorogasset iurisdictionem in iusti-
tiam, ipsa petente euocationem, gubernator au-
diat illius casum. Vnde dicit dominus Antho-
nius de Butrio, in cap. significasti, de foro com-
peten. quod in ijs quæ sunt supremi imperij, &
reseruata principi, non habet locum proroga-
tio. Cum ergo ad regium imperium & sui pro-
curatoris in regno, pertineat tales uiduas, & pu-
pillos, & miserabiles, in sua protegere iurisdic-
tione, nihil obstat prorogatio. ¶ Ad primum.
23. q. 3. cap. ab imperatoribus. 23. q. 5. c. admi-
stratores, & dicta. l. unica. C. quando imperator.
Sed quæ sunt istæ personæ, de quorum causis
procurator regni, se potest intromittere, & fo-
rus ille finalis, de curia solum loquitur, de pupil-
lis, uiduis, & hominibus senibus, & debilibus, &
de illis quibus natura mouetur ad miserandum.
Dicta autem lex unica, loquitur de uiduis, pu-
pillis, & diuturno morbo fatigatis & debilibus
quod Bar. dicit hoc relinquere in iudicis arbitrio.
¶ Item de iure, senex habet illud priuilegium.
87. distinct. ca. liberti. ¶ Item expositus, ca. dist.
cap. fina. ¶ Item cæci, mutilati membris, capti-
ui, leprosi, & debiles: & alij ad quos miseran-
dum natura mouetur: ut notat Innocentius, &
Antonius de Butrio, in capit. significantibus,
de officio delegati. Allegant dictam. l. unicam,
de censibus. c. licet, & C. de episcopali audien-
tia, l. iudices.
¶ DE VNO uidi sæpius dubitari. An gaudeat
illo priuilegio. l. de orphano? Et Odofredus sup-
illa rubrica. C. quando imperator, inter pupillum
& uiduā, tenet orphanum gaudere priuilegio
pupilli, & uiduæ. Et idē tenet Do. Antonius de
Butrio, in c. significantibus, de offic. deleg. Ego
semper opinionis, quod hoc esset in iudicis
arbitrio relinquendum. Nam non omnes or-
phani sunt miserabiles, neque de eis natura
miseretur, quia possunt esse tam opulenti, & ta-
les qui in suis negocijs, possunt multum bene-
interesse, & foras a alijs interessent, & non est
iustū q̄ tales gaudeat priuilegio, cuius cā fuit
quā supra dixi, uel quā natura de ipsis miseret,
uel quia propter debilem ætatem & indisposi-
tionem, suis negocijs interesse non possunt, sup-
quibus fundatur ratio priuilegij, ut in dicta. l.
unica. C. quando imperator inter pupillum &
uiduam, & in foro fina. rubrica. de curia, ef-
fet talis orphanus qui propter fragilitatē sexus
non

De præsidib. &c. Rub. 38. In §. Conqueruntur. 172

non possit suis negotiis interesse, ut puta, do-
 micella maior uiginti annis orphana, non ha-
 bens uirum, uel alius orphanus, sine parentib.
 uel indispositus. Et iste proculdubio, gaudebit
 privilegio, quia stat causa concessiois privi-
 legij, ergo idem ius. l. adigere. §. quamuis, de iu-
 re patronatus. Et hoc bene probatur per capi.
 defolatis. 87. distinct. ubi dicit text. defolatis,
 proprie defensionis auxilio, qui suis actib. in-
 teresse, propter infirmitatem ætatis non pos-
 sunt. exoratum decet pontificem: Pro quo fa-
 cit forus, Fem fur. nou. quæ si algu. rubrica, de
 malefactoribus. Si autem esset orphanus ma-
 joris ætatis, iã nupta mulier, uel uir opulentus,
 prætextu orphanatus, nõ gaudebit privilegio,
 ex causa privilegij cessante, de appella. cũ ces-
 sante. C. de episcopis & clericis. l. generaliter, &
 quod ibi notatur. Et hoc totum puto pende-
 re in arbitrio iudicis, ut prædixi. ¶ Item est &
 alius casus, in quo procurator regni cognoscit
 principaliter in casum appellationis interpo-
 sitæ in casu fori vnici, de elect. iustitiæ, ad fin.
 Non dico quod ipse sit iudex a foro omnium
 appellationum, sed in casum illius fori, quia imo
 communiter fit sibi generalis commissio per
 principem, omnium causarum appellationis,
 a delegatis interpositarum, & secundarum ab
 ordinariis, & in illis est delegatus. Quã gene-
 rale commissio ob publicam utilitatẽ con-
 suetudo tollerauit, ne partes magnis cum expẽ-
 sis habeant quærere principem, quod alias de
 iure tam late commissioes non ualere, ex-
 tra de rescrip. capit. quia nonnulli, & quod ibi
 notatur. ¶ Item cognoscit gubernator regni,
 de crimine læsæ maiestatis, falsæ monetæ, pla-
 gij, & de raptoribus itinerum, & de resistentia
 commissæ officialibus regis: quoniam ista cri-
 mina, principaliter tangunt principem, & sic
 illi est reseruata iurisdictio, & habenti locum suum
 in regno. Ad hoc quod notatur de iud. cũ in-
 uenissent. ff. de his quæ in testamento delentur.
 l. proxime, & in l. & hæc Tiberius Cæsar. de hæ-
 rebibus instituendis. Neque obstant nota in
 cap. nõ podem, qui accusare possunt, ubi nota-
 tur quod ista negocia non sunt propria fori ad
 illum effectum quod princeps possit accusare,
 uel denunciare, uti permittitur ab illo foro. Sed
 quoniam talia crimina, non tangant principa-
 liter eum, & suam maiestatem, non dicitur, imo
 ibi notatur quod de his criminibus ipse est iu-
 dex, de quo etiam uide notata in foro stablim,
 de procuratoribus. imo ex prædictis commis-
 sis, gubernator potest tales reos abstrahere de
 baroniis & infanconiis: quoniam talibus non
 uidetur data immunitas de foro. Et sic merito
 de illorum criminibus principaliter iudicat, &
 inde potest dici idem ius esse in crimine pri-
 uati carceris, cum sit secundario crimen læsæ
 maiestatis, ut l. i. C. de priuatis carceribus. Me-
 rito ergo procurator regni de illo potest cognos-

cere, ut de crimine læsæ maiestatis, ut prædixi-
 mus. ¶ Sed quomodo quæ diximus, possunt
 procedere de foro, cum curia de foro possit in-
 quire, de publicis infamatis, de raptoribus
 itinerum, de crimine læsæ maiestatis, & falsæ mo-
 netæ facta sibi denuntiatione. Quomodo ergo
 dicis cognitionem talium ad præsidem pertinere:
 quod non est inconueniens, quod curia possit
 de criminibus illis in foro expressis cognosce-
 re, iuxta fori formam, & quod præses, siue gu-
 bernator etiam de illis possit cognoscere, & quod
 ad utraq. pertineat cognitio etiam principa-
 liter, & de per se, ut si iustitia capiat & punit
 talem criminosum, in casibus fori bene faciat,
 & idem de gubernatore, iuxta l. 1. & quod ibi
 Bal. ff. de officio consulis. ¶ Sed quid dices, ubi
 quilibet concurret in inquisitione, uidetur quod
 sit locus gratificationi rei, ut notat Petrus de
 Bella perrica, in l. 2. §. 2. ff. si quis cautionibus,
 & quod reus cogatur eligere, alias quod quilibet
 iudex possit illum reputare contumacem.
 ff. de adulteriis. l. 3. uel quod sit illius iurisdictio,
 qui præuenit, iuxta notata per Dynum, in l. pu-
 pillus. §. territorium, de uerborum significatio-
 ne: & per doc. in l. iuris peritos. §. cum oriundus.
 ff. de excu. tutor. & per Ioannem Andream, in
 regula, in obscuris, de regulis iuris. li. 8. in mer-
 curiali. & Barto. in l. si maritus, in princip. ff. de
 adulteriis. Sed ex quo gubernator est superior
 iudex, uidetur ille præferendus, & quod possit
 a se totam causam euocare, quia principalis
 iurisdictio ad præsidem pertinebat. Unde qua-
 nis de foro, ex illa iurisdictioe quid sit attribu-
 tum iustit. non tollitur principalis iurisdictio.
 Nam a minori non fit nouatio. ff. de uerborum
 obligat. l. qui usufruct. ¶ Iste est casus singula-
 ris in l. prima. C. de officio præfecti urbis. Et sic
 uidetur posse dici, quod præside euocante cau-
 sam iustit. non se possit intrromerere, arg. nota-
 to. per Innocen. in capitu. cum M. Ferrateñ. de
 constit. de concess. præben. capit. quia canctis.
 gloss. fina. Et quod notat Archidiacon. in §. his
 ita. 34. q. 6. ¶ Sed prædicta iura loquuntur in ha-
 bentibus iurisditionem subordinatam, & in-
 feriore, secus in non subordinatis, ut est iuris-
 dictio iustitiæ, quæ quo ad primarias causas
 habet distinctam & separatam iurisditionem,
 excluso superiore, ab ipsa lege regni, quo casu
 non uidetur habere locum dicta. l. 1. C. de offi-
 cio præf. urbis, scilicet quod iudex, cui hoc spe-
 cialiter lege regni est commissum exequatur,
 etiam excluso generali præside. Ad hoc quod
 notat Iaco. de Arena, in l. seruam. §. si quis poss.
 de legat. primo. Et hoc uidetur tenere Bal. in l.
 1. ff. de officio p. consulis, dicens, quod tali casu
 vnus officialis non debet applicare se officio,
 ad alterum pertinenti, & allegat. l. 1. C. de exe-
 cutoribus & apparitoribus, lib. 12. Et hæc pos-
 sunt habere locum regulariter in aliis causis in
 quibus iudex habet cognitionem, iuxta nec fori.

Vn sol uehi, quia in illis exclusus est gubernator, quo ad primariam cognitionē. Sed in istis casibus, qui regiam præminentiam tangunt, non est exclusus gubernator, imo a iure & foro est sibi referuata potestas, merito ut superior poterit reuocare p̄ p̄dicta, & hoc iure utimur. ¶ AD HOC AVTEM dubia remouenda, cum iustitia incipit inquirere, & gubernator euocat causam, uterque cognoscit pro illo ad quem pertineat, quod est remedium miserorum. ¶ Itē cognoscit procurator regni, de causis corporum, uel vniuersitatum. Ad hoc, ff. ad municipa. l. de iure. in princi. Imo est stilus curiæ gubernationis, quod si singularis agat cōtra vniuersitatem uel ecōtra, cognoscit gubernator, quod aliqui foristæ dicunt iure fundari: quia iustitia esset suspecta, cum habeat pronunc, cum consilio vniuersitatis, ut in titulo de curia, cap. la cort. ¶ Potest etiam melior ratio assignari: quia causæ corporum uel vniuersitatum sunt consistoriales, ut dicit Bald. per illum tex. in l. fina. C. de diuersis rescriptis, & sic per principem, & eius procuratorem, & consilium sunt determinādē. ¶ Item gubernator cognoscit in fática tacita, uel expressa iudicum inferiorum expressa, ut si dicit. Nolo iudicare tacita, si taceat & nolit procedere, ut notat Innocētius, in cap. significantibus, de officio delegati. qđ est de iure fundatissima. Nam quando † iudex denegat, uel negligit facere iustitiā, potest haberi recursus ad superiorem, per uiam simplicis querelæ. Iste est textus optimus, in autentica de quæstore. §. super hoc. colla. 6. & ita tenet Bald. in l. 2. C. de iurisdictione omnium iudicū. Et refert Bal. l. sed & si per prætorem. §. sed & si magistratus. ff. ex quibus causis maiores, dicēs nota quod aduersus dissimulationem, negligentiam, & protelationem iudicis, cōpetit restitutio in integrum. ¶ Sed Guillelmus. de Cugno querit, an possit appellari ab isto grauamine? Et dicit quod aut iudex grauatur dissimulando, & non potest appellari, sed per uiam simplicis querelæ, debet adiri superior, & corā eotarditas inferioris iudicis in querelam deduci. C. de tempo. appellationum. l. fina. §. illud, in autentica de quæstore. §. super hoc. Aut iudex procedit, & lædit partem pronuntiando, uel procedendo. Et tunc potest appellari secundum Guillelm. de Cugno, in d. l. nemo. & in d. §. sed & si magistratus, imo iudex iste uel qđ denegat, uel qui non uult facere iustitiam, incurrit principis indignationem, in autentica de mādatis principum. §. si tibi quoq; , merito extra ordinem procedi potest, in autentica. ut litigantes iurent. §. 1. colum. 8. de quo uide Bal. in autentica. statuimus. C. de episco. & clericis. ¶ Item potest gubernator refrenare inordinatos processus ordinariorum & delegatorum a principe ex stilo curiæ gubernationis, qui stilus fundatus est de iure. Nam quamuis delegatus sit,

maior quocunque ordinario in causa sibi commissa, de officio delegati. capitu. sane, tamen si delinquat in causa sibi commissa litem suam faciendo, de hoc potest conueniri coram ordinario, ut notat Bald. in authentica. qua in prouincia. C. ubi de crimine agi oportet, secundum Cy. qui dicit ibi quod quamuis in procedendo sit maior eo, tamen cum delinquit, est sub eo, quia † reatus omnem honorem excludit, ut. l. 1. C. ubi senatores, uel clarissimi. † Et scias quod tribus modis superior ordinarius se potest intromittere de causis delegatorum a principe. ¶ Primo cum delinquit extra causam sibi commissam, uel in causa sibi commissa, litem suam faciendo, & de hoc in d. authentica. qua in prouincia. C. ubi de crimine agi oportet, per Cyn. & Baldum, & per canonistas, in c. 1. de offic. ordi. in clemen. Et ibi per dominum Ioannem de Imol. ¶ Secundo ex desidia uel negligentia illorum, uel ex illorū ineffrenatis processibus, ut notatur per canonistas, in cap. significauit, de officio ordinarij. uide per curriculum. ¶ Tertio si procedit extra formam suæ commissionis, uel non purificato rescripto, de quo per Ioann. Andr. in cap. fina. de rescrip. in nouella, & posuit unum uerbum Arch. in c. si eo tempore, de rescrip. lib. 6. ¶ Et scias quod in his querelis uel recursibus, de quibus Gubernator cognoscit, est istud sciendum, quod si ordinarius, uel delegatus in causa, procedunt interlocutoriē uel diffinitiuē pronuntiando, ex quo de foro regni ab interlocutoria est petēda correctio infra decem, uel transit in rem iudicatam, quo ad partem, ut notatur in l. quod iussit. de re iudicata, in cap. quod ad consultationem, de re iudica. & in cap. fina. de appella. lib. 6. in gl. ordina. & a diffinitiuā est interponenda appellatio, quæ sunt remedia ordinaria: & sic querelæ, uel recursus, quod est extraordinarium non habent locum. ff. de noui oper. nuncia. l. & in prouinciali: nam appellare debuerant, si sibi sententiæ displicebant. l. 2. C. si sæpius, de integ. restitutio. postuletur. in talibus casibus gubernator nequit se intromittere. Et idem posset dici de iudice procedente ad ulteriora, quod qđ se debet munire appellatione, uel correctione: quoniam ex tali transitu ad ulteriora, non discussis exceptionibus tacitis, iudex interloquitur, extra de appella. cap. ex parte, & ibi nota. & not. extra de appella. cap. dilecto. C. de dila. l. a procedente, unde quando iudex procedit ad executionem, non discussis exceptionibus, locus est appellationi, ut notatur in l. ab executorē. C. quorum appellationes nō recipi. Et sic uideretur, non posse superiorem quis adire, per querelam: ex quo sibi a iure est indultum beneficium appellandi, uel a foro beneficium petendi correctionem, infra decem, quod idem uideretur esse: tunc ergo locus erit querelæ, uel recursui, cum iudex recusat, uel negligit, uel cū aliter

De præsidib. &c. Rub. 38. In §. Conqueruntur. 173

aliter quàm diffinitiuè uel interlocutoriè pronuntiat. ¶ Sed quomodo hoc? quia iussus iudicis, habet uim interlocutoriè. ¶ Itē assignatio termini. l. qualem. §. dicere. Et ibi glossa in uerbo, iussus. de arbitris, per quàm. l. dicit glos. singu. in aucten. de litigiosis, colla. §. quòd omne præceptum iudicis, quod fit ad causam, faciendā est interlocutio. Ad quod facit. ff. de arbitr. l. diem. & quod scribit Dominus Antonius de Butrio, in rep. cap. cum. M. Ferrariensis, de constitu. Et Innoc. in cap. inrer cetera. de præbend. in addi. Ad quod facit. l. præsentī, de his qui ad eccle. confu. Quinimo glo. in l. cum non solum. §. necessitatis. C. de bonis quæ liber. dicit quòd † præceptum iudicis, est sententia, & ex eo datur actio in factum. ¶ Sed hoc tu intellige uerum, quando mandatum uel actus fit p iudicem, cum causæ cognitione præcedente, & sic parte præsentē. Ad hoc. l. in causæ. §. causa cognita. ff. de minoribus: tunc aurem tales prouisiones iudicum, sunt interlocutoriæ, uel suo casu diffinitiuæ. l. iudicum comminationes, ut in l. 2. & 3. C. comminationes, epistolæ, & ita tenet Hostien. in cap. ad aures. de tempo. ordin. & ibi Ioan. And. in nouella. in capi. ex literis. de in integ. restit. & per Bald. in l. error. C. de iuris & facti igno. Et ex prædictis uidere potes, quando est locus quærelæ, uel recursui, & quādo appellationi uel correctioni.

¶ SED NVNQVID de hoc recursu, uel de hac quærela cognoscet iudex in scriptis? Et certè nō regulariter, quia cum de iudicis iniquitate cogatur, sufficit d q̄ summarie cognoscatur, & uerbo pronuntietur, ad hoc quod notatur in aucten. nisi breuiores. C. de sententiis ex periculo recitandis. Et melius probatur in propria materia, per notata in §. necessitatem, in aucten. ut iudices sine quoquo suffra. Sed si aliquid extrinsecus recursum ex fatica, uel aliàs iustum fundam. allegetur in scriptis per partē, si iudici uideatur ad solam memoriam loco talis qualis petitionis, iuxta not. in clemen. sæpe. de uerbor. signi. iudex illam admittet, & summarie cognoscet, neque a declaratione recursus appellationem admittet, quia regulariter intermedia causæ de iure civili, neque fororum non admittitur appellatio, ut lege. ante sententiam. ff. de appella. recipiend. neque correctio, cum iam iudicis prouisio per superiorem sit confirmata, quòd forus aliud non requirit in iudicum prouisionibus, nisi quod per adiunctum accessorem confirmetur, captum in correctione. Et quia forus loquens de correctionibus petendis, loquitur de prouisionibus, & interlocutionibus iudicum, non autem de recursuum, & quærelarum cognitionibus. Is tamen qui se grauatum dicit, bene posset principem adire, ut in dicto. §. super hoc, aucten. de quæstore, sed inferior iudex interim procedet, donec inhibeatur a superiore, arg. capi. non so-

lum. de appella. libr. 6. ¶ Sed pone quod iustitia, ex aliqua cognitionali prouisione grauauit partē, grauatus dicit. Domine iustitiar. uos me grauastis, ego recurro, uel recursum emitto ad gubernatorem, nunquid iustitia. ante inhibitionem poterit procedere, & si procedit sit nullū? uidetur quod non sit nullum, imo potest procedere, quousque inhibeat, ut in dicto capitu. non solum, de appella. libr. 6. & hoc est uerum. Tamen si grauatus haberet bonum procuratorem prope, & sibi consulere quod sic formaret recursum. Domine iustitia, uos me grauastis ex tali uel tali causa, & sic statim ego emitto recursum ad gubernatorem, & submitto me sub protectione, & salua guardia ipsius, & statim ad eum accedo, & iter arripio, quicquid faceret index inferior esset nullum, ut hæc probantur in l. vnica, & quod ibi per Cyn. & Bal. C. si quacunq; præditus potestate, & quod not. Bald. in l. de pupillo. §. si quis ipsi prætori. ff. de noui ope. nuncia. Ad hoc quòd no. in cap. dilecti, de appella. ad quod nota. per Innocen. & Anto. de Butr. in cap. ut debitus, de appella. Et latius in dicto capitu. dilecti, & in cap. meminimus, de appella. Et tali casu deberet gubernator retrahere acta per inferiorem, quemadmodum si ipse inhibuisset: quoniam tali casu est sub sua protectione. Ad hoc quòd no. Bald. in auctentica, si quis litigantium, de episcopali audientia. ¶ Sed pone casum quod uidi de facto, pronuntiata fuit quædam interlocutoria tormentorum, reus appellauit, fuit sibi denegata appellatio, & positus in tortura, interim suus procurator emisit recursum, & gubernator inhibuit iustitiam, iustitiar. relinquit hominem in tortura, & accessit ad purgandum grauamen, dicebam quòd fecerat cōtra inhibitionem superioris, quia quāuis † ubi quis appellat a captura, possit interim detineri per l. eos. §. super his. C. de appellatio. & quod notat Innocētius in capitu. ut famæ. de sententia excommunicationis, quamuis per detentionem oriatur nouum grauamen, quia est appellatio ab interlocutoria, per quam iudex non inhibitus procedere potest, ut in capit. non solum, de appellationibus, libr. 6. Et quia est timor, ne ille reus fugiat, si pronuntietur malè appellasse. ¶ Sed hic iudex iam erat inhibitus, & dolor & cruiatus durabant, quæ cessare debebāt. Ad hoc l. minime. §. absq; iis. C. de appellationibus. Et quod eleganter Baldus scribit in l. 2. C. de episcopali audientia, ubi eleganter dicit, quòd si ex forma constitutionum non potest innouare aliqd contra appellantem ab interlocutoria, tunc allegans nō poterit detineri in carcere, quia successuum grauamē est, nisi appellatio esset friuola manifeste &c. Et sic dicebā qd iustitarius erat puniendus de transgressione mandati, & plus quidam Datianus, qui ei consuluit. Et dicebam, quòd quicquid secutum erat uel confessio

Speculum Principum, Petri Bellugæ.

6 fessio delati, uel alia acta, sunt nulla, quia tibi
 9 quis torquetur, ubi alias torqueri non debet,
 non præiudicat sibi confessio, secundum Ang.
 in l. qui aliena. §. Celsus. ff. de acq. hare. qd not.
 ¶ SED PONE & in hoc multotiens præiudicatur inferioribus iudicibus ordinariis, quod
 causa est coram gubernatore per recursum, gubernator de tota causa uult cognoscere, & sic
 appropriat sibi omnes causas. Quarit an grauet? & certè si reperit iudicem inferiorem non
 grauasse, & tunc gubernator non potest inhibere iustitiam, ne procedat: quia etiam superior
 non potest inhibere inferiori iudici, ne sua iurisdictione utatur, ut notat Archidiaconus in
 capitu. de persona. l. 2. quæst. prima, nisi ex causa deuoluta ad superiorem, ut ex causa appellationis & nullitatis, coram superiore intentatis. C. de accusationibus. l. 4. argu. C. de transactione. l. si causa cognita, & nisi inferior habeat iurisdictionem concessam ad nutum domini sui, id est iudicis: ut in l. iudicium soluitur. ff. de iudiciis, secundum Bald. in l. prim. ff. de officio consulis. Merito dictus gubernator finita causa quærelæ, non potest iustitiis uel iudicibus inhibere, neque de illorum causis se intromittere
 10 re citra grauamen: quia t vnus officialis, non debet se intromittere de officio alterius officialis, neque officio alterius se implicare, ut in l. 2. C. de executoribus & exact. l. 2. lib. 12. Et qd notatur. ff. de manumissionibus. l. apud eum. Et quia iurisdictione redit ad iudicem qui non grauauit. ff. de minoribus. l. intra utile, imo uult forus regis Petri, quod fiat condemnatio in expensis duplicatis tali casu. ¶ Sed est dubitatio cum per gubernatorem reperiatur grauamen, & sic quærelam procedere, an possit de tota causa cognoscere. ¶ Aduerte, quia si iudex denegat, uel negligit facere iustitiam, & ex hac causa subditus emittit quærelam uel recursum ad superiorem totius causæ cognitio est ad superiorem delata constito de fatiga iustitiæ. ¶ Iste est casus in §. si uerò forsitan, in aucten. de quæstore, colla. sexta. Et ibi hoc tenet Iacobus de Beluiso, dicens quod si iudex inferior denegat iustitiam subditis, quod iurisdictione deuoluit ad superiorem. Allegat. C. de episcopis & cleric. auctenti. statuimus. Et dicit quod hoc est argumentum
 11 ad feudum quod t si dominus denegat facere iustitiam uasallo, quod iurisdictione deuoluatur ad principem, uel comitem, uel alium superiorem, ut in feud. pro quo tempore miles inuesti. petere debeat. §. finali. & si de inuestitura lis oriatur inter dominum & uasallum. §. 1. uersic. si testes. secundum est. Et ideo practica est, qd gubernator mandat iudicibus, quod faciant in tali causa iustitiam, alias quod ipse faciet: & tunc illo negligente inferiore iudice, non est dubium quod talis causæ cognitio est ad superiorem deuoluta. Ad hoc quod magistraliter scribit Bald. in feud. de pace tenē. §. publici latro-

nes, dicens, ad hoc sume argumentum, quod si
 habens castrum in feudum, malè tractat burgenses castri quod dominus potest monere ut
 eos tractet modo debito & consueto, alias curia domini potest auferre sibi castrum, quod
 dicit summe notandum. Et quotiens superior iudex aditur per quærelam potest mādare inferiori iudici, si inuenerit quod grauauerit partem
 adhaerentem, quod reuocet grauamen. & si periculum fuerit in mora, ipsemet potest reuocare: uel narrato sibi grauamine, pōt mandare, si ita est quod grauamen reuocet. Ad hoc
 quod legitur & nota. extra de rescript. capitu. ab excommunicato, & de senten. excommuni. capitu. per tuas. sacrosan. de offic. ordin. capitu. ad reprimendam. ¶ Si autem ex iniustitia facta per iudicem inferiorē parti est omissus recursus uel quærela, & tunc si constat grauasse. Et ex hoc iudex a modo suspectus habetur, uidetur quod uolente grauato, de tota causa possit superior cognoscere, quia sic transfertur totius causæ cognitio superioris per appellationem ab interlocutoria si pars doceat de grauamine, ut est casus in capitu. cordi, de appellatione. libro 6. Et idem tenet Cynus, de iure ciuili esse in l. per hanc. C. de tempo. appellationum, nihil allegans, sed pro suo dicto est casus cum glossa secundum lecturam Placentin. in l. si quis prouocatione. C. de appellationibus. De quo uide Bartol. in l. eius. ff. de appellatione. recipiendis, sic per recursum uel quærelam. Et sic tali casu non uidetur gubernatorem grauasse, qui reperta iniuria uel iniustitia, per inferiorem iudicem facta ad instātiā grauati, de tota causa cognoscit: sed super hoc cogita, quia practica est in contrarium, uidelicet quod purgato grauamine, remittatur causa ad iudicem inferiorē, uel a quo est recursus emissus, & minime sunt mutanda, quæ longam consuetudinem habuerunt. ff. de legibus. l. nunc, & mos relinquendus est antiquissimæ uetustati. Ad hoc C. de testibus. l. testamenta omnia. Pro quo facit forus regis Martini, de modo & forma qualiter uasalli magistri minutessæ, possunt habere recursum, capitu. vnico. Et uide forum mouitisoni, anni. 63. capitu. item cani segons, & regis Ioannis Anni. 74. capitu. itē com, & in multis priuilegiis, & in stilo curiæ gubernationis. ¶ Item cognoscit gubernator regni ex stilo curiæ gubernatiōis de uasallo militis uel baronis delinquentis extra districtum uel territorium baronis uel militis. ¶ Sed de hoc prætendit iustitia quod habet forum regis Petri pro se, & sicut stilius contra forum, nequit de foro allegari. Sed dicitur quod ille forus non est auctenticus, quia non habetur bulla plumbea principis, neque matrix scriptura, merito exempla quæ exhibentur, non faciunt fidem, de fide instrumentorum. §. si scripturam. Et quod notatur in l. sempronius proculo. ff. de legatis secundo, &

De præsidib. &c. Rub. 38. In §. Conqueruntur. 174

do, & in Rubrica. C. de fide instrumentorum, per Bartol. & sic præualebit stilus qui est scriptus in curia, iuxta notata in l. prima. C. si mulier secundo nup. serit, & in auctentica, cui relatum. C. de indicta uiduitate, & in l. tertia, de testibus.

¶ **SED DICITVR** quod ille forus est confirmatus per regiã prouisionem regis Alphonsi, scilicet regnantis, qui facit mentionem de illo foro. Et sic merito ex quo sup. illo foro fundatur intentio principis dictam prouisionem facientis illi statuitur, de proba. cle. literis. Et qd ibi notatur, & in l. ex hac scriptura. ff. de donatio. & sequitur etiam aliud notabilius, quod ex quo ille forus commemoratur a principe qui habet potestatem foros condendi & leges, qd ille habetur pro foro auctentico. ¶ Nec obstat auctentica, si quis in aliquo documento. C. de edendo, ubi instrumentum faciens mentionem alterius instrumenti, non probat, quia ratio est quia fabricator talis instrumenti, nõ habet potestatem aliquem obligandi. ¶ Sed in nostro casu princeps de lege uel foro faciens mentionem, bene habet potestatem hoc disponendi de nouo, merito etiam quod de ueteri statuto, uel foro non appareat, standum est narratis. argumentum. ff. de legatis secundo. l. Lucius. §. quisquis, & C. de donationibus. l. si donatio, & ibi bona glossa probat solutionem. Et hoc uidetur tenere glossa in l. admonendi. de iureiurando. Et ibi Salycetus, ubi dicit quod ex hoc habes in practica quod si consilium prouideat populo sub ista forma, quod inficiatus depositum soluat triplum, secundum dispositionem statutorum, neque aliquid apparet de dispositione. Ad quod facit etiam quod notat Baldus in l. si donatio. C. de donationibus. Et hoc idem uidetur determinare Bal. in l. prima. C. de episcopis & clericis, dicens, quod quotiens in ultimo statuto inseritur tenor primi statuti, ad qd fit relatio, & quod nõ expedit scire de illo quia statuitur narrationi, ut in prima constit. C. §. quibus, aut non inseritur tenor, & tunc aut ex statuto referente apparet certitudo dispositi. Et idem est, ut est textus in lege prima. C. de episcopis & clericis, ubi iuxta factionem, aut nõ apparet certitudo, & tunc nisi constet de statuto referentis, ad quod fit relatio, & tunc non sufficit statutum, maxime in pœnalibus. Allegat. l. in testamento, in princ. ff. de condi. & demonstra. secundum eum. Et ista allegauit in questione facti isto anno, & ita iustitia illum executauit, licet gubernator fuerit protestatus, quod non fieret sibi, neque suæ curiæ præiudicium, neque posset trahi ad usum neque consequentiã, Et finaliter gubernator cognoscit de causis, ex stilo suæ curiæ pertinentibus de quibus specificè non cauetur, quia ut est dictum, stilus curiæ maxime scriptus debet custodiri multũ a iudice, de quo per Baldus. in l. prima. C. de

summa trinitate, & per Cynum in l. prima. C. quæ sit longa consuetudo. Et quod notat Bartol. in l. 3. ff. de testibus. §. lex Julia. Et quod notatur in l. 2. C. de consti. pecu. Et quod notatur in clementina, scilicet, de uerborum significatione. Et ex his satis clare uidere potes, quando grauat, & quado non, gubernator de causis ad forum ordinarium pertinens, se intromittendo, & hæc sufficiant, quia de cæteris claræ sunt determinationes.

CAMILI BORRELLI
ADDITIO.

- a **¶ IN CAUSIS PUPILLORVM, VIDVARVM**] Et in reg. magnus iustitarius, ac eius magna curia uicaria cognoscit de criminibus, ac de causis uiduarum, & pupillorum, & possunt eligere forum dicte magnæ curiæ, omisso proprio eorum foro. ut in c. requi. iudicorum. & in c. de uolentijs. & in c. inianxit & in constit. regni. statuiimus. 2. ubi liern. & Afflic. & Ios. Anto. Nig. in dicto c. de uolentijs. nu. 9. & 10. Marth. de Afflic. in decis. Neap. 257. per totum Antonius Capici. in decis. Neap. 160. Anibal. Troisius. in ritu. 266. numero. 9. & 10. ad materiam uide Bernardin. Alfanum collectan. iuris. 350.
- b **¶ NAM NON OMNES ORPHANI**] Quod orphani, & pupilli tunc demum miserabilium personarum priuilegio gaudeant, quando sunt pauperes. ut multos allegans uoluit Andr. Tiraquell. in tract. de priuilegiis. p. cauz. in præfat. uers. Et uidetur hoc plenè Menoch. de arbitr. iud. quest. libr. 2. centur. 1. casu. 65. & casu. 66. per totum.
- c **¶ AB EXECVTORE**] Vult dicere. l. ab executione. in qua tractatur materia an, & quando ab exequutore iniuste exequente possit appellari. de quo uide Alexan. in l. 4. §. condemnatum. nu. 25. ff. de re iud. Bartol. Veronens. in cautel. 2. Socin. regul. 79. Corin. in consil. 221. uolum. 4. & Hierony. Grat. in consil. 16. & in consil. 19. uolum. 2. & Ferrand. Gargiarum in patrocini. 50. plures sunt. nu. 2. Guidon. Papæ. in decision. gratianorum. 574. Marth. de Afflic. in constitution. regni. Penam. eorum. num. 64. & Anton. cap. in decis. Neap. 34. nu. 4. Vbertip. Zuccard. in rep. l. in. num. 363. C. de edict. diu. Adrian. coll. Achilles personalis in trac. Adipiscend. poss. nu. 335.
- d **¶ SVFFICIT QVOD SVMMARIE**] In causis breuib. aliqua scriptura non exigitur. Matthesian. Notab. 1. & 2. Socin. regu. 5. limi. 1. Felso. in cap. asciscitatus. extra de rescrip. Ludouic. Rom. in singul. 5. & 6.
- e **¶ QVIA VBI QVIS TORQVEIVR**] An confessio facta in tortura iniuste illata, ac non præcedentibus iudicij ualeat, & præiudicet constitenti uide plenè Bart. in consil. 39. Gandin. in titul. de questionib. & torment. num. 13. Ange. in uers. fama publica. uers. aduertitas tamen. ubi Augustin. de Arimino. Paul. de Castr. in consil. 273. in princip. uolumin. prim. Falgou. in consilio. 106. num. 4. Raph. Armenox. in consil. 139. Ludouic. Ro. in singul. 131. & Cora. in consil. 134. uolum. 4. Hippolyt. de Marfil. in consil. 8. num. 13. consil. 12. numer. 39. Item grammat. in consil. crim. 15. numer. 9. & in consil. 21. nu. 18. capric. in decision. Neap. 145. Imo. in consil. 109. Cataldin. in trac. Syndic. quest. 212. Item grammat. uoto. 6. per totum.

Camillus Borrellus.

De peti-

Speculum Principum, Petri Bellugæ.

De petitionibus quæ fiunt per principem,
Iudæis, & Sarracenis. Rubr. 39.

In §. Nouissime.

- 1 *Dammum sentiens, debent sentire emolumentum.*
- 2 *Scripturam aliter intelligens, quam sensu Spiritus Sancti, hæreticus est.*
- 3 *Princeps potest auferre bona Iudæorum, quia illa habent ut peculium.*
- 4 *Tempore necessitatis, nullus excusatur.*

NOVISSIME altercantium est an ciuitate regales & uillæ sit grauatæ, ideo quia rex Nauarræ, locumtenens generalis curias celebrans in regno Valentiz, nomine regis, promissit quod usque ad quinquenniū,

non faceret petitiones uel demandas, ubi aliquo casu posset facere brachiis curiæ uel singularibus eiusdem, ex aliqua causa quantuncūque eminenti, & ita iurauit quod expost fuit confirmatum per serenissimum regē Alphonsum foeliciter regnantem, denuo mandato regis Petrus de Bissulduno, regis secretarius exegit a moreris regiis & alianis Iudæorum, & ab aliquibus singularibus eorum aliquas demandas, uel petitiones. Dicebant ciuitates, & uillæ regales, quod hoc erat contra actū curiæ, quaeritur quid iuris?

¶ ET PRIMO uideat dictos Iudæos & Sarracenos debere gaudere dicto actū curiæ, & sic lege regni. **¶ Primo** ex eo quia dicti Iudæi & Sarraceni, suam partem exsoluerunt, in donatiuo curiæ, ob quod dictus actus curiæ fuit factus, & sic ex quo **†** damnum sentiunt, debent sentire emolumentum. ff. de regulis iuris. l. secundum naturam, in clemen. qui sentit. de regulis iuris, libro sexto. **¶ Item** quia Iudæi & Sarraceni uiuere debent secundum^a legem regni, sicut alij Iudæi imperij, secundum legem imperij, ut C. de Iudæis. l. Iudæi Romano, que lex per actum curiæ confecta, habet quod infra quinquennium, princeps dictis brachiis & illorum singularibus petitiones facere nequeat, cum ergo sint singulares ciuitatum & uillarum, sequitur ad eos actum curiæ se extendi. **¶ Item** quia Iudæos & Sarracenos, clarum est habere bona, & possunt illa possidere, & illorum dominio non sunt spoliandi sine causa, quæ causa potest esse si delinquent in lege naturæ, ut notat Innocen. in ca. quod super his, extra de uoto. Et constat de iure talibus posse legari. ff. de rebus dubiis, lege, quod senatus, & sic eis acquiri potest, per priuilegium.

¶ ITEM QVIA index cum suis bonis conseruare eos debet, & nō a quoquam inuadi, uel molestia inferri. C. de Iudæis. l. nullus, & de Iudæis, cap. multorum. Et intantum rerum suarū

dominia, retinent Iudæi, ut & contra Christianos possint prescribere. 15. quæst. tertia, capit. rogo, & ibi notatur. Et sic ex quo iuste sua bona possideant, nō debet ab aliquo bonis^b suis spoliari, ut notatur. 14. quæst. 7. non de rebus. Et ibi Archidiaconus. Vnde princeps si sine causa bona sua eis aufert, peccat, quia licet sit dominus quo ad petitionem subditorum, non tamen subditos sine causa bonis suis spoliari debet, ut notatur. C. de quadrien. prescriptioe. l. bene a zenone, ut notat Innocentius in d. cap. super his. Et etiam Papa, nō debet eis bona auferre, imo debet eos quādiu potest tolerare. 45. distinct. cap. qui sinceram, & de Iudæis capi. & si Iudæos. Et est ratio ut per Christianorū confortium, eos deo lucrifacere possit. 24. quæst. 4. infideles. Et argum. 11. quæst. 3. ca. ad mensam, & de diuortis, gaudemus, & cap. quanto. Si ergo princeps terræ, Iudæis & sarracenis possit facere petitiones ad nutum per indirectum bonis suis eos spoliaret fraudem legi faciendo quod esse non debet, de priuilegiis, capitulo quanto. ff. de legib. l. fraus. Et dicit Oldradus in suis consiliis, consilio ordine meorum. 87. quod maxime sunt tolerandi Iudæi, qui utiles sunt fidei nostræ. Allegat illud Augustini sup psalmo. 40. Iudæi tanquam camparij nostri, nobis seruiūt. Nam studentibus Codices nobis præstant, ut per eorum Codices, in quibus sunt lex & prophetæ, per quos Christus prædicatus est fidem nostram, probemus cum paganis & aliis incredulis. Nam cum Codices nostri sint suspecti eis, melius eos per Codices inimicorum cōvincemus. Et Gregorius super Homelia Innocentiū dicit quod in fine mundi a Christo illuminabuntur, & sic reliquæ Israel saluæ fient. Et sic uidetur concludere in dicto cōsilio, quod sunt tollerandi, & non bonis suis spoliandi. Allegat in fine sui consilij quandam epistolam missam per Gregorium procuratori patrimoni in Sardinia, ubi dicit Gregorius quod nō augeat pensiones Iudæis, sed quod permittat eis remissiones pensionis. **¶ Ad hoc** ut citius conuertantur secundum eum. Quid dicendum uidetur quod nullum sit factum grauamē ciuitatibus, neq; uillis minusq; ipsis Iudæis & Sarracenis. **¶ PRIMO QVIA** actus curiæ, & sic priuilegium ex illo concessum non porrigitur ad Iudæos, uel Sarracenos: quia infideles non habentes catholicam communionem, ut est textus in rubro & nigro, in autentica, de priuilegiis, doctes hæreticis mulieribus non præstando, & in autentica, Item priuilegium. C. de hæreticis.

c Nam **†** priuilegium dotis quod datur mulieribus in proprietate & prioritate ratione suæ dotis per l. asiduis. C. qui potiores in pign. habeantur, non habent mulieres non catholice, uel quia catholicam communionem non habent, quod est notabile per Sarracenis & Iudæis nostris quod illorum mulieres nō habent prioritatem

De petitionib. &c. Rub. 39. In §. Nouissime. 175

ritatem aliis creditoribus, iuxta. l. asiduis, al-
 legatam. Non obstat q̄ ille textus autenticorū
 loquitur de mulieribus hæreticis, quia non est
 uerum, inno de omnibus mulieribus non habē-
 tibus catholicam communionem. Et quia Iu-
 dæi & Sarraceni, sunt ^d quasi hæretici, ut nota-
 tur per Innocētiū in dicto c. quod super his,
 de uoto. Ego dico q̄ sunt plenè hæretici, ut pro-
 batur in l. 2. C. de hæreticis, ubi hæreticorū uo-
 cabulo continentur, & latis aduersus eos san-
 ctionibus, debent succumbere, qui uel leui ar-
 gumento a iudicio catholicæ religionis, & tra-
 mitibus detecti fuerint deuiare. Cum ergo in
 pluribus deuiant, quia Iudæi in Messia, & in
 noua lege non seruanda, Sarraceni in trinitate
 & nouam sectam contra legem dei inducendo
 a fide apostatare & hæreticos dicere, de iure cla-
 rum est. Ad hoc facit cap. hæresis, & cap. hæreti-
 cus est, & capit. qui in ecclesiam. 24. quæstio. 2.
^c † Nam ^e quicūque aliter scripturam intelligit,
 quā sensus Sancti Spiritus, a quo scripta est,
 hæreticus est. Merito ergo cum Iudæi & Sarraceni
 sunt tales, merito hæretici iudicādi, & sic
 talibus priuilegia concessa per principem non
 extenduntur. Maximè, quia uerba actus curiæ,
 illos non comprehendunt, neque comprehendere
 possunt, ergo extra illa pro eis non fiat in-
 terpretatio. l. non aliter. ff. de leg. 3. C. de hæreti-
 cis, quæ loquuntur in propria curia. Nam ipsi
 non sunt brachia curiæ, neque singulares bra-
 chiorum, neque uasalli eorum, imo sunt solidi
 uasalli regij & principis serui, extra de Iudæis.
 c. & si Iudæos. Nam ut ibi uides, propria culpa
 illos perpetuæ seruituti subiecit, & hoc p̄ mor-
 tem Christi, quorum executio fuit commissā a
 Deo Constantino imperatori, ut notat Hostiē-
 sis extra de Iudæis, c. consuluit. Et hoc dicit Ar-
 chidiaconus. 45. distinct. capi. qui sincerum. Si
 ergo serui sunt, uendi possunt, per principem
 eorum dominum. C. de seruis exportandis. l. 1.
 & secūda. Et si dicis quod hoc est uerum in Iu-
 dæis, dic quod maiori persecutione digni sunt.
 ipsi Sarraceni, ex quo contra nos sæpe pugnāt,
 ut est casus in c. dispar. 23. quæ. 8. quia ipsi ubi-
 que seruire parati sunt, merito minus coercen-
 di, licet sit uerum dicere quod minus mala sit
 in se secta Sarracenorū, quā Iudæorum, iuxta
 uerbum domini Matth. 11. Tolerabilius est so-
 domis, quā uobis in die iudicij, innuens ma-
 ius peccatum esse Iudæorum, quā sodomorū.
 Et Propheta Ezechiel dixit eis. Iudicatis sodo-
 mam, Ezechielis. 16. quod exponens Augusti-
 nus dicit, id est comparatione uestra, iustifica-
 ta est sodoma, dicens quod Iudæi priores sunt
 gentilibus, prima quæst. 1. c. nonne. Et uide ibi
 rationē per doctores, † Et quod princeps pos-
 sit eis bona auferre, probatur, cum illa solū ha-
 beant ut peculium, ut notat Archidiaconus in
 59. distinct. fraternitatē. Et sic potest princeps
 illorum bona auferre, secundum eum. Allegat

extra, de Iudæis, capitu. Iudæi. Vbi dicit textus
 quod si tales conuertantur, non sunt bona au-
 ferenda. Et Oldradus in dicto consilio qui alle-
 gat dictum Archidiaconi dicit quod melius
 facit cap. sicut. de Iudæis, ubi est tex. quod Iu-
 dæi uel Sarraceni, non sunt molestandi, neque
 priuandi bonis, sine licentia terrenæ potesta-
 tis, ergo cum licentia possunt a contrario sen-
 su, & sic non obstat dicta lex, nullius. C. de Iu-
 dæis, quæ loquitur in priuato, inuadente bona
 Iudæi uel Sarraceni, cui est uetitū propria au-
 thoritate id facere, ut in l. Christianis. C. de pa-
 ganis. Principi autem ut eorum domino licitū
 est ab eis exigere quodlibet, maximè consueta
 seruitia: & ista sunt istæ petitiones temporis
 necessitate principis & belli, ut fuit factum tē-
 pore domini regis Petri. Et sic meritò Iudæi
 uel Sarraceni non debent id ad iniuriā repu-
 tare, ex quo sunt consueta principi præstare
 seruitia, quæ consuetudo inducitur per unicum
 actum, ut in capitu. cum de beneficio, de præ-
 bendis, libro sexto. Et a talibus seruitiis exigē-
 dis a Iudæis, uel Sarracenis, ex quo sunt solita,
 nemo prohibetur, ut est textus optimus in ca-
 pitu. sicut. de Iudæis, ubi neque aliquis ab eis
 coacta seruitia exigat, nisi quæ ipsi tempore
 præterito facere consueuerūt. Et sic exigere ab
 eis talia consueta non est grauamen. argumen-
 nota. in capitu. 2. de excess. prælatorum. Et offi-
 cialis nullus ad exequendum non habet de alio
 curare, nisi exigere consueta, ut in lege, mis-
 si opinatores. C. de exact. tributorum, libro de-
 cimo. Et sic dictus secretarius non errauit, atrē-
 ra persona executata, quia est principis seruus,
 misericordia conseruatus, & bona ut peculium
 relicta, & sic ad nutum domini, unde serenissi-
 mus rex Petrus, eos in vulgari confratres regij,
 uel tecacia principis allegat, uti uolens innue-
 re, q̄ princeps illa possit aperire ad libitū uo-
 luntatis, quanto plus stante regia necessitate,
 temporis bellorum, tenetur tales ad subuēti-
 onem, † quia tempore talis necessitatis, nullo
 quis priuilegio excusatur. l. 2. C. de nauibus nō
 excusandis, & in l. prima. eodem titulo, in fine,
 libro undecimo, & in l. cū ad felicissimam. C.
 de criminibus, muneribus, & præstationibus,
 nemini liceat se excusare. Et argum. l. vnica. C.
 ut nemini liceat in specierum cōparatione se
 excusare, libro decimo: quando plus dicti ser-
 uij, & ex consuetudine obnoxij exigi poterunt.
 ¶ Ad hoc optimè facit text. in ratione in l. 1. C.
 de hæreticis, Nullum ergo grauamen ingerit ur
 ciuitatibus uel uillis, neque ipsis Sarracenis, si
 pro uiribus patrimoniorum eorum faciāt pe-
 titiones. ut notat Inn. de senten. excommu. ca.
 graue. Ad hoc. l. 1. & si. C. de munerib. patrimo-
 niorum, li. 10. Et q̄ nota. Bar. in l. 4. §. actor mu-
 nicipium. ff. de re iudicata. Et sic dicti Iudæi
 & Sarraceni in nomine dñi, ex quo stant in do-
 mib. suis quieti, & non sentiunt armorū strepi-
 rum,

Speculum Principum, Petri Bellugæ.

tum, adiuent dominum suum, & principem in pecuniis, qui cū multo, & innumerabili labore corporis & infinitis expensis satagit regiã exaltare coronam.

CAMILI BORRELLI ADDITIO.

- a** ¶ **SECUNDVM LEGEM REGNI**] Et dicuntur de corpore ciuitatis, in qua habitãt, & illius statutus utitur iudæi. Voluit Felin. in c. sicut, de iudæ. Inde Bald. in l. spadonem. §. iam autem. ff. de excus. tutor dicit quòd statuta ciuitatis extenduntur ad iudæos, sicut ad Christianos, & alios incolas. uoluit etiam Alex. in cons. 75. uideatur uol. 5. And. Sicul. in cons. 63. uol. 4. uoluit bene Marquardus de susannis in tract. de iudæis parte. 2. ca. 2. nu. 1. Iason. in l. 3. §. in eas. nu. 10 ff. de iureiur. Philipp. Deci. in c. 1. nu. 90. extra de prob. Parisius in cõs. 2. uol. 4. Ferrar. Cant. 24. & Gozardin. in cons. 24. col. pen. Portius latè in cons. 4. lib. 1. & in cons. 94. lib. 2.
- b** ¶ **BONIS SVIS SPOLIARI**] Pro ista opinione quòd nõ possint auferri bona iudæis tenet Marquard. in d. tract. de iudæis parte 1. c. 7. Contrarium tamè quòd imo possint eisdem bona auferri uoluit Ioann. de Anania. in c. Et si iudæos. extra de iudæ. Anto. Corset. in tract. de potest. & excell. reg. parte ultim. q. 8. uolum. 3.
- c** ¶ **NAM PRIVILEGIUM DOTIS**] Contra Bellugam hic quòd immo privilegium dotis comperens mulieri. arg. l. Alsiduis. C. qui pot. in pigno. comperat & mulieri iudæ. Voluit Hostiens. Ioann. Andr. & alij in c. gaudemus. de diuort. ubi etiam hoc tenuit Ant. de Butri. Anto. Negus. in tract. de pignori. & hypothecc. parte. 2. Membro. 4. & Marquard. in dicto tract. de iudæis parte. 2. cap. 1. num. 9.
- d** ¶ **SVNT QVASI HAERETICI**] Quòd iudæ. sint quasi hæretici controuersum est inter doctores. Tamen perfectè, ac diligenter multos casus annotauit Ioan. Calderin. in tract. de Hæretic. capit. 36. per totum. Marquard. de iudæ. parte. 2. c. 6. num. 15. & 16. & Iacob. de Simancas. in tract. Hæreseos. tit. 17. ubi declarat quãdo procedat.
- e** ¶ **NAM QVICVNQVE ALITER SCRIPTVRAM**] Sine dubio, qui sapere uoluerunt plusquã oportet, & propriis ipsorum opinionibus, ac ipsorum spiritibus ducti. Volentes scripturæ sensum spiritu proprio, ac nouis eorum intellectibus sarcire, in maximos errores ceciderunt, & non modica in ecclesia dei catholica, schismata produxerunt, indeque tot hæreses ecclesiam dei infestauerunt, Sanctus namque Spiritus in Sanctorum uirorum pontificum, consiliorumque mentibus scripturam sacram, uerũque sensum, & intelligentiam subministravit, & subministrabit, & intulit uim mentibus ad ueram ipsarum declarationem, quãdoquidam, spiritus (ut ait Apostolus prima Timot. capitulo. quar.) manifestè loquitur. & ecclesia, pontificesque, & uiri sancti ab eodem Spiritu edocti scripturæ sensus interpretati sunt, Spiritu. n. Sancto in Spiritu loquuti sunt dei homines. ut patet, secund. Petri. capitu. prim. Inde Matthe. capitu. decim. dicitur. Non enim uos estis, qui loquimini, sed Spiritus patris uestri, qui loquitur in uobis. Hinc dicit Damascenus. Per Spiritum Sanctum & lex, & Prophetæ, & Euangelistæ, Apostoli, & Pastores loquuti sunt; & doctores. & alibi idem Damascenus. Simili quoque pacto, & Apostolicæ gratiæ, & dignitatis successores, pastoresque, & doctores illuminatricem Spiritus gratiam adepti, tum miraculorum uirtute, tum sermonis gratia, obscuratos illuminauerunt, &

errore deuios conuerterunt: exempla patent in Moyse homine prius rudi, qui (Exodi. c. 3.) dixit, quis sum ego ut uadam ad Pharaonem, & educam filios Israel de Aegypto? & iterum cap. 4. Obsecro (inquit) domine non sum eloquens ab heri, & nudius tertius, & ex quo locutus es ad seruum tuum impeditioris, & tardioris linguæ sum. unde audire meruit, Perge igitur, & ego ero in ore tuo, doceboque quid loquaris. In Petro etiam, & alijs infinitis. Inde idem Petrus. 2. epist. c. 3. dicit illos, qui suo consiliũ sunt ingenio, turpiter in sacris literis hallucinatos exitisse. Unde etiam 2. Petr. 2. dicitur futuros quosdam in Ecclesia magistros mendaces, qui perditionis sectas introducerent. Propterea Augustin. in libro de Speculo peccatoris. cap. 6. inquit, erubescat ergo superbus, & infelix peccator, & timeat, elatione cæcatus, ira inflammatus, Impatientiæ uitio sedatus, scientia inflatus, cui placet Ars Aristotelis, quã scientia de apostolis, plus codex Platonis, quam liber diuinus, quem nulla lectio lætificat, nulla scientia ædificat, nullus sermo sapit, nisi fuerit gramaticè conceptus, dialceticè imaginatus, rethoricè purpuratus, stultus es, qui hæc ignoras, & erras, quoniam, qui talia agunt, & in talibus dies suos consumunt, peccatum sibi generant, & mortem parant, qui ex simili studio similem concipiunt scientiam, hoc est folia colligunt, non fructus, subaudi uerba & non uirtutes Verba in uentum proferunt, & aerẽ uerbis uerberant, uerbo sitatem sonant, & iactantiam ostentant, de isto tamen articulo ne addentis metas transgrediar multa dicerem quæ relinquo, & de his habetur per Ioannem Rossensem in lib. contra assertiones Lutheri in proxm. per totum. ei diligenter &c. per Melchiorem Canun. de locis Theologicalibus lib. 4. & plenius lib. 7.

Camillus Borrellus.

De mercatore Valentino sub nomine extranei negocian. Rub. 40.

In §. Nouiter.

NOVITER ortum est dubium in regno ex quo dubitatur: An grauamen inferatur, & est tale de foro regni. Mercator Valentinus nõ soluit lendam vel portorium, de rebus suis proprijs, sed solum de commodatis, & mercibus extraneorum, ut in foro, si mercator de lenda. Nunc mercator Valentinus propter bella, quia aliàs tunc nauigare non potest, faceret onerare multas res sub nomine mercatorum extraneorum, qui de mercibus suis pedagium soluere habent, ut merces sub illorum nomine, salue & secure possint nauigare, quarebatur an de illis debeant lendam vel pedagium soluere? Et uidetur de iuris rigore illos compellendos ad dicta iura soluendum, cum de iure ab illo est facienda actio, qui rem detinet. Ad hoc. l. 1. & 2. C. de annonis & tributis. & quod ibi nõ. in glo. ordinaria. & in l. 1. C. de impo. lucra descriptione lib. 10. & in l. vnica, de mulieribus. & in quo loco. per Bart. eod. lib. Ad hoc facit. l. fina. C. sine censu, vel reliquijs. Nam non curatur, nisi de tenuta rei, per quem detineatur.

Ad hoc

Ad hoc. ff. de publicanis. l. imperatores, p. quas leges Bal. in cap. 1. per quos fiat inuestitura in feud. dicit quod usufructuarius feudatarius & maritus, ratione possessionis, tenentur soluere collectas. De quo etiam per Bar. in l. Lucius. §. idem respondit. ff. ad munici. Et ex hoc dicunt doctores, quod onus impositum per superiorē alicui dignitati, sequitur possessorem in dubio, & si duo contendant super illa dignitate, etiam onus sequitur possessorem, ut no. Ioann. Andr. & Antonius de Butri. in cap. per venerabilem, qui filij sint legitimi. ¶ Item quia pedagiū seu gabella, quæ soluitur reale munus est, ut notatur in l. 2. C. de priuilegiis ueteranorum, & in l. fin. C. de canone largitionalium titularum. Et ibi notatur in glossa, quod gabella est imposita personæ pro rebus, & sic solum uidetur consideranda persona, quæ illas merces detinet, siue portat, & ex illa habemus metiri priuilegiū. ¶ SED IN CONTRARIUM facit, cum debeat solū considerari primæus titulus bonorum cuius sit, quamuis ad obligatum perueniat, iuxta nota. in l. prima. C. de imponenda lucra. descriptione, & quod ibi notatur in glo. 1. Et quia ex quo de domino constat de accommodato nomine in iure non curatur, ut in rubro & nigro. C. plus ualere quod agitur, & in l. multum. C. si quis alteri, uel sibi, & in Lab Anastasio. C. mandati. ¶ Itē quia ex necessitate bellorum impelluntur mercatores ad accommodandum nomen, merito non obligantur uectigali, uel pedagio, iuxta legem finale. §. si propter necessitatem. ff. de publicanis, per quem textum dicit Barto. alibi multum singulariter in l. prim. C. de naufragio lib. 1. Quod si in tempore necessitatis & siccitatis, homines vicini ciuitatis ueniunt ad nundinandum in territorio nostro, quod posset reportare bladum sine solutione gabellæ, quia propter necessitatem famis uenerunt. ¶ Item etiam id uidetur multum bene fundari foro. Nam de foro non attenditur quis rem teneat, sed cuius sit ad soluendum uectigal, unde si mercator Valentinus qui non habet aliquid de pedatico uel lēda soluere, pro alio extraneo negotietur, soluit pro illis rebus, ut in foro, si mercader, & in foro primo, delenda. Et sic uis quæ questio est dubia in iure & foro, merito princeps consulendus, ut C. delegibus. l. cum de nouo. Et sic merito regij officiales, exigendo ius a rerum possessoribus non grauent, quousque princeps declararet propter dubium iuris, in quo dubio debent officiales regij principem constituere reum. ad hoc allegat Oldradus in suis consiliis, dictum Inno. de uerborum in signi. capitu. ex parte. Credo tamē quod princeps debet declarare, ob publicam utilitatem, & temporis necessitatem, quod fraude cessante sint mercatores liberi, quemadmodum sunt perforum primum de lenda, in propriis rebus, & quod de accommodato

nomine non curetur, ex quo fit ob necessitate belli per prædicta. Sed quomodo constabit quod illa bona siue merces, sint mercatoris Valerini, & non extranei sub cuius nomine oneratur: dic. quod si mercatores sint fide digni, cum illorum iuramento, facit. l. non omnes. §. a Barbar. de re militari. & istud tenet Bald. in l. uniuersi. C. de uectigalibus. Sed bona esset cautela ad fraudes euitandas, quod princeps statueret quod ante onerationē mercium, alicui probo uiro fieret secrete manifestum medio iuramento amborum mercatorum, tam Valentini, quam extranei, cogita tamen propter hominum malitiam superextrescen.

De materia censualium. Rub. 41.

In §. Leges regni.

S Y M M A R I V M.

- 1 In solo tempore, non potest fundari obligatio.
- 2 Usura, quid sit.
- 3 Quotiens ex pacto, naturalis obligatio uertitur in civilem, est contractus usurarius.
- 4 Peccatum usurariū, quare sit maximum.
- 5 Contractus, qualiter probetur usurarius.
- 6 Dua fisiones simul concurrere non possunt.
- 7 Fatica, quid sit.
- 8 Usura non committitur nisi in mutuo.
- 9 Mutuum debet reddi in eadem specie & bonitate.
- 10 Deceptio qui iura tollerant.
- 11 Anni redditus inter immobilia computantur.
- 12 Actio personalis non sequitur fundum.
- 13 Longa præstatio inducit omnia solemniter acta.
- 14 Consuetudo dat robur contractui.
- 15 Leges præteritis & non futuris certum est dare formam negotijs.
- 16 Quo ad ordinē executionis, inspicimus locu iudicij.
- 17 Illa sola in iudicio ueniunt, de quibus agitur.
- 18 Sententiæ quæ nullæ sunt, nullum robur accipiunt.
- 19 De euidenti nullitate, quando possit excipi.
- 20 Allegatio falsitatis contra instrumentum non impedit executionem.
- 21 Exceptio quando opponitur lata sententia.
- 22 Compensare est soluere.
- 23 Exceptio nullitatis processus potest quandoquæ opponi.
- 24 Sententia nulla non potest ius excludere.
- 25 Ratificatio fit tacite & expresse.
- 26 Nullitatis processus.
- 27 Quis in iudicio non admittitur, ut talis nisi se probauerit esse talem.
- 28 Exceptio quæ opponitur post sententiam.
- 29 Quod quis recipit pro se, debet recipere contra se.
- 30 Omnis exceptio superueniens post sententiam, potest contra sententiam opponi.
- 31 Sententia quando pretextu instrumenti nouiter reperi retrahitur.
- 32 Index iudicis sciēter contra iura, reddit suam nullā.
- 33 Quamuis lex prohibeat exceptionem non uetat officium iudicis implorari.

18.
2014
1 A
2014

Speculum Principum, Petri Bellugæ.

- 34 Lex supplet, quod iudex omittit.
- 35 Iudex dilationem legalē ex cā prorogat & minuit.
- 36 Quod imperatur, necesse est fieri, & si non fiat, pœnam habet.
- 37 Legitimè impedito non currit tēpus, etiā ipso iure.
- 38 Terminus habet nim conclusionis in causa.
- 39 In facto proprio, non præsimitur ignorantia, nisi in antiquo & in implicito.
- 40 Confessio, elidit præsumptionem iuris, & de iure.
- 41 Confessio equipollet instrumento.
- 42 Confessiones iudiciales, habent executionē paratā.
- 43 Ordo nendendi bona executatorum.
- 44 Stilus curia, pro lege seruandas est.
- 45 Statuta qualiter seruari debent.
- 46 Res litigiosa, qualiter fiat.
- 47 Exemptio in uno, firmat regulam in alio.
- 48 Notorium probationis plus potest, quam notorium præsumptionis.
- 49 Pars nequit renuntiare transitui in rem indicatā.
- 50 Sententia contra sententiam etiam de consensu partium non ualet.
- 51 Remotio appellationis per principem, quod remoueat tantum frivolas.
- 52 Exemplum exempli, neque probat, neque fidē facit.
- 53 Instrumento reddito cancellato ntrum solutio præsumat.
- 54 Res sua sibi ipsi nequit esse obligata.
- 55 Actio personalis, non sequitur fundum.
- 56 Non valenti agere, non currit prescriptio.
- 57 Priuilegia, communem legem non faciunt.
- 58 Frustra precibus impetratur, qđ a iure conceditur.
- 59 Vasallus sine domini consensu iurisdictionem non potest prorogare.
- 60 Ab executione non est incipiendum.
- 61 Præstatio census, vtrum præscribatur.
- 62 Sublato principali, tollitur accessorium.
- 63 Præscribens est similis soluenti.

REGES REGNI, contractus & instrumenta censualium multis munierunt singularibus priuilegiis & prerogatiuis, uidelicet qđ nullæ ponantur exceptiones seu defensiones, nisi quæ statim per publicum instrumentum demonstrant, uel solutionem uel uitionem uel contractus notoriam nullitatem. Et qđ non possint alongari uel guidari, etiam propter hostem uel bellum, ut in c. actus curia Cathalonix, de quo factus est forus in Valentia, & in foro muri ueteris facto per dominum regem feliciter regnantē, & demum per suam pragmaticam, etiā ad contractus responsionis interesse extensum, ut ex illorū inspectione clarius dictæ prerogatiuæ uel priuilegia poteris denumerare. Cūque aliquādo sit supercessum, in illorum executionibus regio mandato, queritur an sit grauamen. Et quia hæc materia est quotidiana & non tacta, necesse est ut aliquantulum hanc discutamus

materiam. Et primo est uidere an contractus censualium uel uiolatorū, sint liciti & permisi, etiam in foro animæ. Secūdo, si contractus iā facti potuerint sic legis priuari. Tertio, de affectibus priuilegiorum a foro inductorū. Quarto si possint aliquo casu alongari uel impediti, illarū executiones citra grauamē. Ad primū, an contractus censualium uel uiolatorū, sint a iure permisi & liciti, etiam in foro animæ. Et primo uidetur qđ non, quia ipse contractus cōficitur, pecunia interueniente, & in illius recisione est necessaria pecunia & tantundem pecuniæ restituitur, & sic est mutuū. l. 2. §. appellata, & l. cū quid. ff. si cert. peta. merito cōtractus usurarius ex quo aliquid interusurium soluit, ad hoc illud Lucæ. 6. mutuū dantes, nihil inde sperantes, unde dicit canon, qđ, usuræ actus nequissima faciunt, ut ex auro aurū nascat. 47. d. c. sicut. Et qđ sit usura probatur, ex quo aliqđ lucrum sentit is qui pecuniā dedit, siue statim siue ex post facto, & sic annuatim, ut tex. in ca. 1. 3. & 4. 14. q. 3. & ita notatur in d. c. 1. per archi. imo dicit gl. in summa dictæ causæ & quæstionis, quod non solum omne lucrum, sed etiam ipsa spes facit contractum usurarium, allegat dictum c. primum, de quo per Ioan. And. extra de usur. c. consuluit. Neque obstaret si dicemus, quod in dicto contractu agitur, quod sit uenditio, quia dicit Archi. in c. si scenerarius, qđ pecunia improprie locatur uel uenditur, sed proprie mutuatur, & ad hūc u sum est apra, unde licet in domo, equo & aliis cadat emptio & locatio, non tamē in pecunia, quia non reperitur in ea usus separatus a corpore siue a substantia rei locatæ uel uēditæ, & sic merito usura. Ad hoc etiam facit quod scribit Bald. in l. cunctos populos. C. de summa trini. dicens, qđ ratio est quare usuræ sunt prohibitæ, quia i cis est figura, siue materia, sine substantia, & sine causa. Nam omnis præstatio excepta donatione, debet proportionari ad aliquid. Sed quando transfertur usus rei cum dominio, sicut est in rebus mutuabilibus. l. 2. ff. si cert. peta. usura enim non potest proportionari nisi tempore. Sed cum tempore nulla est proportio, quia est commune sicut aer & sol. Ex quo sequitur qđ præstatio usurarum non habet causam, † quia in solo tempore non potest fundari obligatio. l. obligationum fere. §. placet. ff. de act. & obligat. ad hoc quod nota. Innocent. extra de usur. ca. in ciuitate. Et sic uidetur qđ iste contractus censualis nullam habet substantiam & causam, saltem efficacem, nisi temporis discursu ad pariēdum pensiones, & sit usurarius, quia in pecunia (ut uidisti) non cadit contractus empti & uēditi, qui tibi attribuitur, & nomē emptio nis qđ ei attribuitur, non minus tollit esse usurā. de emptione & uenditione. cap. ad nostram, & de pigno. c. illo uos, & in nomine non debemus facere differentiam, cum in fraudem usurarum

videa-

De materia &c. Rub. 41. In §. Leges Regni. 177

uideatur nomen accommodatum, ad hoc quod notat glo. & Bald. in l. cum allegas. C. de usuris. Ad hoc adduco etiam auctoritatem beati Thomae in secunda secundae quaest. 78. argu. 2. dicentis, quod si quid ultra percipitur siue pecunia siue quod possit pecuniae commensurari, peccatum incurritur & usura committitur. Nam illud habetur pro pecunia quod potest pecuniae commensurari, ut dicit philosophus. 4. ethico rum, & in l. 1. ff. de contrahenda emptione, pro cuius dicto facit, c. plerumq. 14. q. 3. Et pro hac parte et facit, quia pensiones quae parit censuale vel uiolarium sunt superabundantia fortis, merito usura, cuius omnis usura est superabundantia, in l. de usur. c. consuluit. facit, c. in ciuitate eo. tit.

¶ Item in contractu censualis naturalis obligatio, uertitur in ciuilem, quia ex mutuo, ex quo solū naturalis, quo ad alia quā mutui restitutio nē oritur obligatio, & sit promissio, de soluēdis annuis pensionibus, merito est usura. Nā regula traditur a canonistis quod quotiens quis ex pacto naturalem obligationem uertit in ciuilem est contractus usurarius, ut not. Ioā. And. in nouella, in c. consuluit, de usuris, & posuit gl. ordinaria, in c. vnico, de usu. in cle. ¶ Item istud uidetur probari ex diffinitione usur. quae uidetur ad aptari ad contractum censual. igitur usurarius. Diffinitur autem usura secundum Ioan. And. in regula, peccatum, de reg. iur. in mercuriali. Usura est lucrum ex mutuo pacto debitum uel exactum. Gotus uerō aliter diffiniuit usuram, uide licet, quod quicquid sorti accedit, usura est, pacto uel conuentione praecedente, ad hoc. 14. q. 3. capi. platrique. Si ergo in contractu censuali aliquid ultra sortem accipit, ut pensio, est usura, & sic etiam dicam in contractu uiolarij. ¶ Item in alijs contractibus locati uel similibus non transit dominium in recipientem, sed solum usus rei, & penes tradentem remanet proprietatis. l. non solet. ff. locati. Non mirum ergo si ex re, quae non definit esse mea possum de illo usu alteri concesso aliquid recipere, puta mercedē, ff. locati. l. in operis, & l. si merces, & quasi per totum. ff. locati. Sed in rebus consistentibus, in potestate, numero, uel mensura, dominium & possessio & usus rerum transit in recipientem, & nil remanet penes concedentem uel mutuantem nisi sola actio personalis, ad tantum habendum, ut puta certi condictio, quae datur ad tantum recuperandum in eadem bonitate, numero, pondere, & mensura. l. 2. & l. cum quid, & l. certi condictio. ff. si certum peta. ultra ergo in his aliquid recipere & sub nomine pensionis est iniquum & iniustum, ut ex re mea aliquid recipiam. Nam usus & consumptio in praedictis rebus adeo sunt connexae, quod non potest una ab alia separari: nam pecunia unum & similia consumitur ipso usu, quod non contingit in alijs rebus in quibus salua rei substantia reperitur usus. l. prima. ff. de usufruct. ¶ Item pecunia &

alia mutuabilia non producant naturaliter fructum. Sed usurarius germinare illa facit, unde dicit canon, quod usuraria arte nequissima, ex auro aurum nascitur. 67. di. ca. sicut, imo etiam contra naturam facit dum rebus destinatis ad usum unum ipsas trahat ad usum non sibi naturaliter deputatum. Sic ergo faciendo mutuans ad censuale uel uiolarium usuram committit, ad quod facit quod late Ioan. And. prosequitur in dicta regula, peccatum, in mercuriali. Et ibi dicit quod malum quod committit usurarius est maximum, propter quatuor. Primo, quia contemnit deum audacius. Secundo, quia contemnit naturam expressius. Tertio, quia contemnit scripturam deterius. Quarto, quia contemnit iura diutius, quod prosequere, ut ibi per eum. ¶ Item iste contractus censual. est contra politiam, & bonum regimen regni & conseruationem illius merito potest dici usurarius. Nam per hos contractus censualium & uiolariorum homines studentes auaritiaē deserunt actus uirtuosos & industriales, & deserunt agrorum culturā, gregium cultum, domorum emptiones, & sic ruinis dantur ciuitates & uillae. Et haec fuit causa usurae prohibitionis secundum Inno. in cap. 1. de usu. Bald. uero super Rubrica. C. de usur. dicit quod obligatio usurarum, ideo est prohibita, quia aut nos dicemus quod contrahatur re, & est falsum, ut. ff. si cer. petatur. l. rogasti. §. si tibi. Aut dicemus quod contrahatur uerbis uel consensu, & istud est iniustum, quia omnis obligatio relativa requirit extremum equipollens, & sic probat debitor, qui promittit usuras habet dominium usus, quia usura non consistit, nisi in rebus mutabilibus in quibus usus rei non distinguitur a domino rei: praestans ergo usuras, praestat eas ei, qui nullum ius habet in dominio rei, & sic uidebitur. Et si dicatur, quod non praestat illas pro re, sed pro beneficio: respondetur quod remuneratio istius beneficij non est tachata a iure naturali, neque ab aliqua ratione intellectus, quia propter deducere uolendo ad necessitatem & obligationem informem ad obligationem formatam non est secundum naturam iustitiae naturalis, neque est ex debito iustitiae, licet sit ex debito amicitiae ex quo non iudicatur necessitas, sed spontanea uoluntas, secundum Thomam. Ad hoc facit secundum Bald. capit. consuluit, extra de usur. ubi text. dicit, quod omnis usura ex superabundantia prohibetur, unde secundum eum est nedum contra charitatē, quae est uirtus theologica, sed est etiam contra temperantiam, quae est uirtus moralis, & ideo dicit, quod etiam apud Aristotelem, usurae dicuntur esse lucrum naturaliter prohibitum. Et ideo iste contractus censualis uidetur esse contra iustitiam naturalem, & sic ab ipso foro fomentum accipere non posse, ad hoc cle. prima, de usuris. ¶ Item & quod contractus censualis uel uiolarij sit usurarius, probatur ex facultate data uenditori,

Speculum Principum, Petri Bellugæ.

de rediendo pro eodem pretio, & cū hoc plus pensionibus & portatur, ad hoc capit. illo uos, de pignoriibus. Maximè quia aliquotiens fit oneratio censualis modi prætij super re magni ualoris, ex cuius minoritate prætij cum illa restitutione lucratis pensionibus potest iure præsumi, in fradem usurarum contractuum, censualis uel uolarij celebratum, de emp. & uend. capit. ad naturam. Aduerte quia in hoc Valentino regno nos habemus plures species contractuum censualiū, vulgo sic appellator. Primus est cum aliqua res immobilis cōceditur ad plenam emphyteusim per illius dominum cuidā in perpetuā cum respōsione certi census. Alius est cōtractus censualis cum fatica & laudimio & omni iure emphyteutico super aliqua certa proprietate assignatus. Est & alius contractus censualis, in censu mortuo super aliqua re immobili, & talis contractus est perpetuus, & non potest lui siue quitari, & nō habet laudimium neque fatica. Alius autem est nudus contractus censualis cū speciali obligatione siue laudimio & fatica, cum alio tamen iure emphyteutico cum certa pensione, instrumento gratie mediante. Alius est contractus censualis, sine speciali obligatione, in sola generali cū instrumento etiam gratiæ. ¶ Ad primum cōtractum emphyteuticum ueniēdo ille permissus est iure ciuili & canonico, quia hic non cōcurrit mutuum. Sed dominus rei per contractum in scriptis celebratum, retento dominio suę rei directio, concessit utile perpetuo emphyteu, ut in l. 1. ff. si ager uestigal. uel emphyteuti, petatur, & in l. prima, & ibi per Cyn. C. de iure emphyteutico, & quod scribit Bald. in Rubrica. C. de iure emphyteuti, ponens differentiam inter contractum emphyteuticum, & libellarium, & alios contractus, de quo uide ibi per eum. Et istum contractum approbat ecclesia, de locato, capi. potuit, imo ecclesia istis utitur contractibus, in causis de quibus in aucten. de non alienandis uel mutand. §. quia uerò leonis. colum. 2. & in aucten. de alien. & emphyteuti. §. hoc quidem, colum. 9. & in auctenti. qui res, cum sequen. C. de sacrosanctis ecclesijs. Et in hoc cōtractu nō datur pecunia ex parte concedentis, sed emphyteu. Aliquando quoniam hoc non est de esse quod necessario pecunia habeat interuenire, licet glo. uideatur innuere cōtrarium, in dicto cap. potuit, de locato. Sed doct. ibi tenent, quod dixi. Et scias quod (ut ibi notatur) iste contractus solum consistit in rebus immobilibus, & in hoc differt a contractu locationis, unde non possunt donare librum uel equū in emphyteusim, sed solum rem immobilem, uide ibi late dom. Anton. de Butri. post glo. in quibus differat iste contractus, a locatione, & uide Guillelm. in spec. in ritu. de locato. §. nunc aliqua, & Cyn. in l. 2. C. de re emphyteu. Et sic iste cōtractus non subiacet periculo usurarum. Nā

quod datur annuatim pro censu, ut dicunt doctores est pro recognitione dominij directi. Ad hoc ca. fin. & quod ibi notatur, de causa posse. Et quia dominus directus caret utilitate rerū, & fructuum in emphyteusim concessorum, unde iniustum est quod suus census uel annua pensio sibi solnatur, argum. l. curabit, de actio. empt. C. cum similibus. Et in tali contractu non obstant argumenta in contrarium facta, quoniam loquuntur omnia, quando super datione pecuniæ formatur contractus, hic autem ex utili dominij translatione, qui contractus a iure propriam habent naturam, ut in l. prima. C. de iure emphyteu. in tantum quod si ex imperitia tabellionis diceretur, uendo tibi talem rem in emphyteusim: uerbum, uēdo, impropriaretur, & stare pro concessione emphyteuticaria secundum naturā contractus, secundum Bald. in Rubrica. C. de iure emphyteutico, allegat. ff. de don. a. l. donationes in concubina. §. species. Sed melius facit. l. vbi ita donatur. ff. de dona. causa mortis, & facit. l. species. ff. de auro & argento legato, & l. proculus. ff. de usufru. extra de pigno. cap. illo uos. Cetera autem in materia huius contractus, uide per Bal. in dicta Rubri. & in l. prima & 2. C. de iure emphyteu. Ioan. And. & Anton. de Butrio, in dicto capi. potuit, & Cyn. in l. 2. C. de iure emphyt. & plenius per Guil. in Spe. in titu. de locato. §. nūc uerò de aliqua. Et de hoc contractu, ut plurimum loquuntur fori regis Iacobi, Rubric. de re censita. ¶ Nunc uideamus de censuali cum laudimio & fatica, sed cū alio pleno iure emphyteutico, super aliqua certa proprietate assignato. Et uidetur quod iste contractus iure fulciatur, quia ex tali contractu transfero rei meę super qua tu istud oneras utile, & directū dominium, & quadam breui manu tu mihi restituis utile & constituis contractū emphyteuticū, & est simul naturæ contractus, primitiuus & emphyteuticarius, solum differt, quia per illum in te rei meę transfero perpetuo directū dominium, & a te utile accipio, & sic plenā emphyteusim constituo. † Sed quomodo de iure iste contractus potest sustineri, quia tres concurrunt factiones, & duę simul concurre non possunt. l. 1. C. de dotis promi. Nam ibi cōcurrit fictus titulus directi dominij transferendi rei specialiter obligatæ in dominium censualis & ficta retraditio utilis in emphyteutam, & ficta traditio per conductionē uel præcarij rogatū, quæ non sunt habilia ad dominij translationem, & hoc tenet gl. in l. ei a quo. ff. de usufru. & uidetur ibi probari in tex. & quod notatur in l. qui rem. C. locati. Et istud eleganter tenet Barto. in l. si aliquam rem. ff. de acqui. posse. dicens quod quando interuenit fictus titulus, & ficta traditio, ut quando conduco a te rem meam scienter, tunc non sufficit ad translationem dominij. & sic dicit loqui legem, ei a quo, &

De materia &c. Rub. 41. In §. Leges regni. 178

quo, & quòd ibi notatur ff. de vsuca. & in l. qui rem. C. locati, & per hoc dicit determinasse questionem de facto. Quidam nobilis habens suum prædium proprium, recepit illud prædium proprium in emphiteosim, & fuit factum instrumentum per talia uel similia verba, talis abbas talis monasterij, concessit in emphiteosim, tale prædium tali nobili, demum ille nobilis uendit illud prædium, monasterio irrequisito modo. Monasterium uolebat uindicare ab eo emptore ipse dixit quòd nullum transfertur dominium in ecclesiam per hoc, quia fictus titulus, & ficta traditio, ut l. ei a quo, ff. de vsuca. & l. qui rem. C. locati, & ita dicit quòd consulerunt omnes doctores Pisæ. Et sic uidetur quòd in isto contractu emphiteotico, sic causato super re mea, quam scio meam, nullum sit dominium translatum in dominum censualem, & sic contractus nullus.

¶ ADVERTE quia superius dicta, non tangunt casum nostrum, quia in isto contractu est uerus titulus emptionis & uenditionis, quia habens rem suam uendit super illa ceterum solidos censuales cum laudimio & fatica, & cum pleno iure emphiteotico habendos & percipiendos quolibet anno suis terminis, & sic est uerus titulus, scilicet contractus emphiteoticarius, qui habet propriam naturam, ut in l. prima. C. de iure emphiteotico, & uenditionis directi dominij rei emphiteoticariæ, quod sonant uerba uenditionis, & tali casu ex ficta traditione transfertur dominium, ut l. quedam mulier. ff. de rei uend. & sic merito clausula precarij, quæ habetur proficta traditione, ut ibi, non est dubium dictum contractum habere efficaciam. ad hoc facit quod nota. glo. in dicta. l. si aliquam rem. ff. de acqui. posse. Et quia in isto contractu interuenit precium & scientia uenditoris, quæ proculdubio faciunt transferre dominium in emptorem, ex quo non errat, quia tunc non transfertur, l. 3. §. subtilius. ff. de condi. ob. causam, merito scies transferret dominium, ad hoc quod notatur in propria materia, per Bald. in l. cum falsa. C. de iur. & fact. ignorantia, & in l. ad probationem. C. locati, & in l. qui rem. ad fi. eo. ti. Nam ex quo contrahens, potest dictum contractum facere habiliter, transferendo rem in dominium censualem, & ab illo illam recipiendo, ex quo sciet contrahit, uidetur firmiter contrahere, & ex necessitate sequi uidetur contractus emphiteoticus iure formatus. Ad hoc nota. in l. prima. §. 1. ff. de superficiebus. nã si recognitio talis iuris scienter facta facit præsumi dictum contractum emphiteoticum legitime præcessisse, ut notatur in dicta. l. cum falsa. C. de iuris & facti ignorantia, & in l. censuales. C. de dona. per Bal. merito multo fortius per contractum habiliter factum etiam quòd aliquis actus occultetur expressæ uenditionis iuris directi, quoniam hoc aliquando in iure fit, quòd ille contractus occultatus, a iu-

re præsumitur, postquam alia habiliter fiant, cuius per errorem. ff. de regul. iur. ad hoc facit. l. 3. ff. de dona. inter uirum & uxorem. Merito potest concludi dictum contractum iure fulciri, & esse plene emphiteoticum. Et de foro talis contractus uidetur approbari, saluo quòd in ecclesiam non transferatur directum dominium, quòd est uetitum transferri, aliàs super re sua quis potest censum uel tributum statuere, & transfert directum dominium in illum cui est facta concessio. ad hoc probatur in foro stabilim. quæ res possunt alienari. Et iste contractus est etiam perpetuus, quemadmodum alius superior, quia eiusdem sunt naturæ, & quia natura iuris emphiteotici est perpetuitas, quoniam directum dominium perpetuo alienatur, & ita probatur per Bald. in dicta Rubrica. C. de iure emphiteotico. ¶ Alius autem contractus censualis mortui, super certa possessione assignati, eiusdem est naturæ: solù ab illo admittitur laudimium & fatica, quæ sunt in superioribus contractibus emphiteoticarijs. Et hoc ideo, quia de foro in tali contractu uenisset fatica & laudimium nisi partes excepissent, ut in foro los senyors. de recensita. Et sic in dicto contractu, nihil aliud deest a superioribus, nisi fatica & laudimium, quia ex conventionem partium fuit remotum uirtute fori, in ceteris regularatur, ut superiores contractus. Sed quid importent illa uerba, laudimium & fatica, dicit quòd laudimium est de foro extra pars rei emphiteotecariæ, quæ uenditur uel alienatur, ut in foro. 3. de re. censita, quæ etiam habet locum in permutatione, quia permutatio similis est uenditioni, ut est forus, in c. ille qui tenebit, de feud. & hoc etiam uidetur probari de iure, arg. ff. de excep. doli. l. apud Celsum. §. actoris autem in quibus causis in possessionem eatur. l. finali. C. de reru. permuta. l. 2. ff. quando actio de peculio est annualis. l. prima. §. in alienatione, ad hoc. l. finali. §. penult. ibi uel æstimationis. C. de iure emphiteo. Et de foro regni regis Alphonsi feliciter regnantis, Anno millesimo. 418. etiam debetur ex generalidonatione annuum bonorum, ubi sũt bona emphiteotica. † Fatica autem est facultas uendendi rem quam habet dominus directus intra triginta dies p. eodem precio quo uenditur uel alienatur, ut in foro los senyors. de re. censita, qui dies incipiunt currere a die notificationis sibi factæ, ut in foro el dia, de re. censita. & in aliquibus in his recessum est a iuris dispositione in foro, ut potes uidere in. l. finali. C. de iure emphiteotico, quia ibi quinquagesima pars est nomine laudimij soluenda. Et scias quod hanc fatigam habet dominus pro se, & ad sui utilitatem, & sic pro altero uel ad opus alterius non potest fatigam retinere, sed reuera sibi ipsi hoc uidetur expressum. ff. de in diem adiecti. l. cum qui. §. cum igitur. Ad hoc. ff. de iure dotiũ. l. si mulier. §. ex asse, de vsucap. l. labeo. §. primo, de

de testamen. tutela. & de sacrosanct. eccl. l. sacro sancta. Et pro hoc benefacit. C. ut de cetero nō fiant conui. re ecclesie aliz. §. primo, column. 5.

¶ Sed contrarium practicatur, quod dominus rei emphiteoticarie directus concedit fatiam cui vult, & per tantundem præcium quod offer tur habet illam, tam ipse quam alius cui fatiã concessit, & minimè sunt muranda, quæ longã interpretationem semper habuerunt. ff. de legi bus. l. minime. Sed pone quod emphiteota dixit se maiori precio rem emphiteoticariam uē didisse quam in veritate reperiret, quæritur an res cadat in commissum? & uidetur quod sic, p l. si uenditor simulauerit. ff. de in diem adiectio ne, in principio, pro hoc. ff. quibus modis pign^r nel hypotheca soluitur. l. sicut re corporali. §. si debitor, uerfi. sed si concesserit, dic quod illa iura non probant, quod ex mendacio sit res cō missa, fateor tamen quod si dominus concessit fatiam, & habuit laudimium, quod potest p vero precio retinere rem, ad hoc. ff. de acquirē. hæred. l. si quis mihi bona. §. sed si coram. Ad hoc casus feudi, de prohibita feudi aliena. per Frede. c. Imperialem. §. callid. Cetera autē cir ca has materias laudimij & fatiæ, nō curo hic recitare, quia satis doct. in locis allegatis latè prosequuntur, & forista non omittunt.

¶ NVNC videamus materiam censualium; cū speciali obligatione sine laudimio & fatia. Sed cum omni alio pleno iure emphiteotico cū instrumento gratiæ, & iste contractus nō habet dubitationem in iure, cum sit legitimus; quia hic illius specialis obligationis fit translatio do minij directi in emptorem censualis, & sic pars fundi alienatur. l. fundi partem. ff. de contrahē. emp. & cōtractus est emptionis & uenditionis unitus cum contractu emphiteotico, illo dem pto, quod ex pacto contrahentium admittitur laudimium & fatia, quod esse potest per dictū forum, los senyors, in ceteris restat contractus emphiteoticarius censualis licitus & permissus omni iure, quia non uetatur in contractu quan tuncunq; perpetuo concedere instrumentum gratiæ, quod instrumentum facultatis redimen di pro precio empto, ut habes duos usus singu lares, qui directo loquuntur in instrumento gratiæ in. l. si a te. C. de pact. inter emptorem, & in l. pri ma. C. quando decreto opus non est. Sed illa iu ra loquuntur quando datur facultas redimen di uel luendi ad tempus, & sic quando tempo raneè conceditur instrumentum gratiæ. Sed quando conceditur perpetuò quando cunque placuerit, licet redimere, habes casum, in. l. si fundum. C. de pactis inter emptorem. Et sic in ipso contractu nihil aliud additur, nisi quod ex pacto in ipso contractus initio, uel in eius limi ne inito partes paciscuntur, de instrumēto gra tiæ concedendo, quod pactum operatur pro prios effectus, si statim uel in continētē opponā tur. C. de dona. l. legem. C. de præscriptis uerbis

l. rebus, & quod notatur in. l. 2. C. de pactis in ter emptorem. in glo. ordinaria. Et sic dixit glo. in pacto legis commissoriæ & adiectionis in diem, quod debet apponi re integra, & in prin cipio contractus in. l. ab emptione. ff. de pactis, ex qua glo. dicit Bald. quod pactum legis com missoriæ & adiectionis in diem, ad hoc ut pos sit operari proprios effectus, requiritur, quod apponantur in principio contractus. Et credo quod his rationibus moti, conditores fororum regis Alphonfi foeliciter regnantis, in muro ve teri cauerunt, ut instrumenta gratiæ apponan tur iuxta instrumenta originalis carregamenti adiecta pœna tabellioni. Sed ego credo quod adeo debuerunt illud statuere, ne perderetur in strumentum gratiæ, & reperto instrumento car regamenti fieret executio & nequiret fieri luitio, & sic ne vnum sine alio possit reperire sanc tum, ut simul fiant, quia alias de iure, postquã partes in ipso contractu hoc essent pactæ, seor sum possent concedere instrumentum, & opera retur illum effectum, ar. l. Modestinus. ff. de solu tionibus. subtiliter inducendo, facit. l. pacta. ff. de contrahenda emptione, & l. lecta. §. dicebam ff. si certum petat. & l. petens. C. de pactis. Non obstat quod notatur in dicta. l. 2. C. de pactis in ter empto. in glo. ordina. quia verum est quod ipsa conuentio habet fieri in ipso limine contrahentium, ut ibi. Sed in. l. instrumentum etiam separatim fieri potest, ratio autem quare in ipso limi ne contractus habent talia pacta apponi, est, quia re non integra pacta non possunt operari recisionem contractus, imo actus retro similis est necessarius. l. prima & secunda. C. quando li ceat ab emptione discedere, & in. l. ab emptione, de pactis. Et scias quod istud instrumentum gratiæ, id est facultas de redimendo potest fieri per uerba obliqua. ut in. l. si a te. C. eo. titu. secus est in pacto legis commissoriæ & adiectionis in diem, qui habent fieri per uerba directa, ut no tat glo. in. l. prima. ff. de dona. in magna glo. de ratione, uide Guiller, de Cugno. & Bald. in. l. ab emptione. ff. de pact. ¶ Vnum tamen scias, quod habes singulare, quod prodijt uirtute instrumē ti gratiæ, quia si solum sit factum, per uerba obliqua, & quæ sunt illa uide Barth. in. l. centurio. ff. de vulgari & pupilla. & Bald. in. l. finali. C. de sacrosanctis ecclesijs, si uenditor censualis uult illo uti instrumento, & est paratus soluere pre cium & emptor recusat illud recipere facta cō signatione, oblatione & depositione, non cur runt fructus siue pensiones, imo si ab alio reci piebat emptor, illos restituit, ut est casus singu laris, in dicta. l. si fundum. C. de pactis inter em ptozem.

¶ SI A VTEM est concessum instrumētum per uerba directa, ut sit res inempta, uel sit luitum uel quittatum uel similia, & tunc facta ob latione consignatione & depositione, habetur pro facta, & non currunt fructus, ac si nunquam fuisset.

De materia. &c. Rub. 41. In §. Leges regni. 179

fuisset causatum censuale, ut in l. finali. ff. de lege commissoria, & in dicta. l. si a re. Et statim directum dominium specialis obligationis quod erat penes emptorem censualis deuenit uel reuenit ad uenditorem, etiam quod illud directum dominium esset minoris, etiam citra decretum iudicis, ut est casus singularis, in l. prima. C. quando decreto opus non est, quia illa alienatio, quæ fit per luitionem est necessaria & fide cõventionis & pacti, de reuendendo facta. Et sic non est necessaria iudicis auctoritas uel decretum, ut ibi. Sed dubitatur quotidie in regno Valentiz, ecce factum est instrumentum uel contractum operationis censualis, super aliqua speciali obligatione cum instrumento gratiz emptor censualis antequam ego facerem luitionem contractauit obligationes & hypothecas, ergo uirtute instrumenti gratiz feci luitionem, & sic habui illud dominium quod fuerat alienatum per uenditionem censualis, & sic illam fundi partem, quæ erat in posse emptoris, ut in allegata. l. fundi partem. Et ex quo in bonis illius erat facta hypothetica, per illius creditores. Et sic cum est in posse meo, creditor illius, emptoris intentat actionem hypothecariam contra me, quæritur an procedat. Et uidentur quod non, quia illud ius directum quod fuit penes emptorem censualis reuenit ad me de necessitate, quia uirtute instrumenti gratiz merito omne ius pignoris & seruicutis sit extinctum ut. l. 2. §. sed marcellus. ff. de in diem adiectione, & in l. 3. ff. quibus modis pignus uel hypotheca soluitur, in princip. ubi sunt casus singulares, quando res deuenit ad primum uenditorem, uirtute contractus, præambuli uel pacti, de necessitate astricto emptore, uirtute primæui contractus, omne ius pignoris est extinctum. Et ita firmat gl. singularis in dicta. l. 3. §. sed Marcellus, quam tene menti, & Barth. in. l. in diem adiectione. ff. de qua pluuiali arden. idem tenet contra quos casus legum habes multas sententias in regno Valentiz, & nedum in censualibus quitatis cum speciali obligatione, sed sine ea est fortius quia in illis sunt omnes etiam rationes prædictæ. Et quia ex quo est solutus contractus, & exactio extincta per luitionem, quomodo poterit amplius reuenire l. si rem. §. arca. ff. de solutionibus. Sed dicunt quod est extincta, sed reuocabiliter, & sic potest per hypothecariam euocari, ut leg. ex sextante. §. latinus largus. ff. de ex rei iudi. & quod notatur in l. prima. C. si antiquior creditor. per Cy. in. 3. quæst. sed illa iura non tangunt casum nostrum. Nam in quæstione præposita, res quæ debent ad me reuerti erant pacto & obligatione affecta, ut ad me haberet reuenire quotiens precium restitueret, & sic quamuis a principio teneat pignoris constitutio, quia interim est in dominio emptoris, tamen si ego utens in instrumento pacto & obligatione, quibus mihi est emptor obligatus, facio luitionem, extingui

tur ius pignoris, ut est tex. formatus in dicto. §. sed Marcellus. l. 3. ff. de in diem adiectione. & in dicta l. 3. ff. quibus modis ius uel hypothecæ sol. neque obest finis dictæ. l. 3. ff. quibus modis, neque. l. bona. §. pignus. ff. de edilicio edic. quia ibi res deuenit ex sola uoluntate emptoris, ut not. glo. in dicta. l. 3. §. sed Marcellus, & Barth. in dicta. l. in diem, simile uidemus quotiens legis dispositio ne res uenit ad dominum principalem, quia uenit extincto iure obligationis & hypothecæ, ut in l. lex uectigali. ff. de pignoribus. In dictis autem iuribus, in l. sextante. §. latinus largus, ibi res deuenit ad creditorem, & fuit extincta hypotheca solutione uel satisfactione, si illa euincitur, reuincit ius pignoris, quia habetur pro non satisfacto, quia acquisitio domini non debet nocere creditori, neque pignus extinguitur tali casu, ut. l. debitor, ad trebellianum, de quo uide Bartho. & ibi remissiones in dicto. §. latinus largus, & sic uides quod malissime tales scientiæ promulgantur, & est communis error in hoc regno, & sic amodo me actore a tanta iniustitia caueant pronuntiantes. Quæ sententiæ possent habere locum de iure, ubi per uiam reuenditionis censuale esset in potestate prioris domini, ad quam forte non erat astrictus emptor ex primæuo contractu.

¶ ET AD OMNE debium remouendum, soleo consulere tabellionibus, ut in instrumento gratiz apponantur talia uel similia uerba. Et quia in ipso contractu & eius limine, est inter uos & me conuentum stipulatum, & in pacto deductum, ut uobis facerem & cõcederem gratiz instrumentum. Ideo astrictus uirtute pacti promissionis & stipulationis prædictorum, promitto quod quotiens per uos & uestros, uel aliquem loco uestri, dictum precium fuerit per uos mihi restitutum &c. Luam & quitabo uel concedam luitionem, & quitamentum, & uobis restituiam omnes uoces, actiones & dominia per uos cum præsentis contractu in me translata, & cetera. Vel quod ipso iure & facto habeantur pro translatis contracti, immunes ab omni obligatione & hypotheca, pro factis & dictis contracti. meis & a me causam habentibus, & ad hoc obligo generaliter omnia bona mea, & specialiter omnia iura, dominia & actiones per uos in me translata, & cetera. & sic cum alijs clausulis ponatur in tali forma. Et si sic ordinet facta luitione, tu luens non habes timere hypothecas quia quancunque præcedit tua, & specialis illa obligatio impedit in præiudicium tuum aliam cauari, ut in casu singulari secundum Pisanam lectionem, in l. creditor. §. finali. ff. de distrac. pignorum. Ad hoc not. in Lea. lege. C. de condi. ob causam, per Bal. & in l. si ita stipulatus. §. ea lege ff. de uerbo. obliga. per Barth. Et nota prædicta quia neque forista neque aliquis doctor in regno, unquam hanc materiam tibi declarauit, & multi eam non intelligebant, qui illam lingua matr-

Speculum Principum, Petri Bellugæ.

materna poterunt prædicare, laudetur deus.

¶ **SED** veniamus ad materiam censualium sine speciali obligatione, qui solum constituuntur in nuda perceptione, ut sunt omnia censuaria universitatum, & aliquorum magnorum duitum, de quorum obligatione generali multum confiditur. ¶ Item omnia uiolaria, quia illa non habent specialem obligationem. ¶ Item retrocensuaria, quia quamuis habent specialem obligationem alicuius proprietatis, ex quo dominus directus habet iam directum dominium, nihil de illo potest alienari, & sic solum ius quod habet obligat, & sic utilitatem. l. si domus. §. finali. ff. de lega. primo, & sic isto respectu possit dici, quod iam ista retrocensuaria habent specialem obligationem, & sic de ipsis ut de alijs est censendum. Dicamus ergo de censualibus, quæ nullam habent obligationem specialem, sed solum constituunt in nuda perceptione, de quibus est dubium an sint licita, quia in ipsis possunt formari contraria, de quibus prædiximus. Sed uidetur quod de iure dici possit tales contractus censuales iure permittos extra usuram. Et primo hoc probatur ex regula tradita doctoribus, ¶ quia usura non committitur nisi in mutuo, ut not. Hostien. in summa in ti. de usur. §. an aliqua, uerbi. quid de his quæ emunt, & ibi Ioã. Andr. in addi. ad Spe. Idem tenet Do. Petrus de Ancha. in questione per eum disputata, de emphyteus factis per ciues Venetos, communitati Venetorum, de quibus aliquid recipiunt nomine pensionis, de qua etiam per eum in repetitione, cap. peccati uenia, de reg. iuris, libro. 6. Sed in isto contractu non est mutuum, imo emptio & uenditio, & sic non obstant iura dicentia, mutuum dantes nihil inde sperantes, &c. Et quicquid forti accedit, usura est, quia hic annuus redditus qui emitur est res emptæ, & pecunia quæ datur est precium. Et quod non sit mutuum, probatur, quia non habet reddi necessario precium, imo illud pertinet perpetuo ad uenditorem & censuale uenditum, & annui redditus ad emptorem, & sic uenditio, & non mutuum, ¶ quia in mutuo necessario habet reddi in eadẽ specie & bonitate. l. 2. & l. cum quid. ff. si certum pe. neque obstat si dicas, quod in luitione habet reddi precium, quia illud est ad rem uenditam rehabendum, quia semper pro simili precio habet recuperari uirtute instrumenti gratia, ut in l. 2. C. de pact. inter emptorem, quæ actio est, uel præscriptis uerbis uel ex empto, ut ibi, non autem certi conditio, quæ daretur ex mutuo, ut in l. certi conditio, & l. 2. ff. si cer. petatur. Ad hoc facit quod dicit dictus dominus Petrus de Anchara. in repe. dictæ regulæ, peccati uenia, de regul. iuris, lib. 6. in. 12. q. ibi. Sed dices quare est magis permittis emptio cæterorum reddituum, perpetua uel ad uitam, & non ad tempus certum. Respondet, quia primo casu est uera emptio, cum redditus perpetuo spe-

et ad emptorem, & precium ad uenditorem. Sed in secundo casu, cum sit talis emptio ad breue tempus res uendita, hoc est redditus reuertuntur ad uenditorem & precium, cum augmento reperitur pœnes emptorem uendi, accedit potius ad naturam mutui quam emptionis licet sit sub nomine emptionis contractum. allegat notata per Barth. in l. cum stipulatus sim. de uerbo. oblig. Et per illam differentiam dicit quod licet emphyteus Venetorum possit licite & salua conscientia emi perpetuo, pro se & suis hæredibus uel ad uitam, tamen emendo ipsam ad certum tempus, puta quatuor uel quinque annos, quicquid plus percipit emptor quam sit precium, reputatur usura, postquam certum est usurarium plus certè ex tempore esse recepturum. Cum ergo in emptione censualis, sit certum precium & perpetua uenditio annui redditus, non est dubium omnem usurariam prauitatem in illo cessare.

¶ Item hoc probatur, nam sicut super re mea singulari possum constituere censum & emphyteusim, sicut super omnibus bonis meis censum, cum iure emphyteotico, dempto laudimio & faticæ, quia quod iuris est de parte quo ad partem, est de toto quo ad totum. ff. de rei uendic. l. que ad tota, & idem operatur generalis obligatio, quod ad omnia. quod specialis quo ad singula. l. finali. C. quæ res pignori obligari possunt. Ergo possum super omnibus bonis meis uendere censuale annuum ex parte recipiendum, quia in hoc contractu censuali quod stat in nuda perceptione uenditor in re quam dat, nihil habet remittere, sed prorsus in suum feudatarium transferre, ut rem uel pecuniam, & censatorius promittit respondere de censu: quod secus est de iure emphyteotico, quia ibi est retentio directi dominij, & hæc singulariter colliguntur ex text. & gloss. in cap. Constitutus, de religio. domi. & ibi Inno. Merito ergo iure etiam canonico, iste contractus approbatur, iam enim fortius si per emptionem & uenditionem perpetuo faciendam causentur, in quo contractu, ¶ etiam deceptio- nem dum non ultra dimidiam iusti precij, iura ciuilia & canonica tollerant, ut in l. 2. C. de resc. uendi. & in cap. cum dilecti, de empt. & uendi. Et sic non obstant cap. ad naturam, de emp. & uendi. neque cap. illo uos, de pign. quia cap. ad naturam, loquitur quando cum paruitate precij concurrat pactum de reuendendo ad certum tempus, quo casu ex dictis coniecturis ius præsumit contractum simulatum, uel in fraude usurarum conceptum. Sic in capi. illo uos, ex quo erat pactum adiectum, de fructibus in sortem computandis, quod est de natura pignoris, & quia solitus erat foenerari mercator ius præsumit contractum usurarium, illis enim cessantibus, cessarent dictæ præsumptiones secundum Hostien. Innocen. & Dominus Anth. de Butrio, in dictis cap. ad naturam, de emp. & uend.

&

De materia. &c. Rub. 41. In §. Leges regni. 180

& in dicto cap. illo uos, de pignoribus. Cum ergo in operationibus censualium, quæ sunt per uenditionem, cessent dictæ præsumptiones, sicut merito talis contractus nequit usurarius iudicari. ¶ Item hoc probatur iure expresso, nam Imperator Christianissimus, qui quatuor consilia seruanda decreuerat, per quæ usuræ erant reprobata, ut in aucten. de ecclesiasticis titulis, in princ. col. 9. iuncto cap. quia in omnibus, extra de usur. cupiens omnem materiam peccati amputare, ut ipse dicit in aucten. ut hi qui obli. perhib. habe. res minorum, in princ. ut in §. licebit, eiusdem auctenticæ, col. 6. dat licentiam tutoribus & curatoribus præseruari si aliquos forte cautos inuenire poterunt redditus & comparare minoribus, etiam data illis licentia, ut dicit ibi gloss. quod uerbum (redditus) stat proprie, & quia tales redditus inter immobilia comparantur, allegat in aucten. de non alienandis §. alternæ, & licet glo. non alleget, est text. optimus in clemen. ex iui. de verb. signi. ubi textus.

11 Cumque ¶ annui redditus inter immobilia computentur, quos habere solum prohibet canon fratribus minoribus, quibus omnia immobilia sunt prohibita possidere, ergo alij uideantur permittitur, arg. ff. de iudic. l. cum prætor. Maxime quia tales redditus possidere ecclesiam lex auctenticorum permittit, in aucten. de non alienand. col. 2. §. alternæ, & in §. nos igitur, ibi etiã prohibet tales redditus alienari ab ecclesia, ibi cum dicit, aut ciuiles annonas, & ibi, nec ciuilem annonam, quæ ciuilis annona dicitur esse redditus, quod singulis annis in festo percipitur, uel etiam in priuato, ut ibi in glo. in priuato, super uerbo, ciuiles, sed annui redditus aliter iuste constitui non possunt quam per emptionem & uenditionem, quia aliàs esset usura, igitur tales contractus censualium dicam approbatos.

¶ Item hoc probatur auctoritate domini Innocentij, qui fuit magnus canonista & legista, & papa, & quamuis ut papa non condiderit librum, non tamen de eo dogmatizaret opiniones, quæ nutrent usurarum prauitatem. Et ut ipse ponit in capitulo, in ciuitate. de usuris, & sequitur cum Ioannes Andre. & dominus Antonius de Butri, quod licitum est emere pro certa pecuniæ quantitate redditum perpetuo sibi, & suis hæredibus dandum a uenditore & suis hæredibus, uel ad certum tempus, uel ad tempus uitæ alicuius, quod licitus est ille contractus: dum tamen redditus annuus & perpetuus, communi æstimatione non excedat redditum quem haberet uel habere posset. Si certam uel aliquam possessionem ex tanta pecunia emisset, & si excederet communiter non est licitum, de usuris consuluit. Aliqui dicunt quod quando imperpetuum emit, licitus est semper contractus, quia licitum est contrahentibus se decipere in precio. ff. de minoribus. l. in causæ. §. penulti. Aliis uidetur, & forte melius secundum eum, quod

sive ad tempus siue imperpetuum, quis emat redditum per contractum & constitutum semper licitus sit contractus secundum Innoc. ultimum tenet etiam Hostien. dummodo neuter decipiat, ultra dimidiam iusti precij, & in fraudem usurarum nil fiat, aliàs secus, allegat, de empt. & uendi. cap. ad naturam, & idem dicunt aliqui secundum Innoc. Si quis emat redditum, de nouo constitutum, sed quod consule dum est fidelibus, quod nouas constitutiones redditum non emanant secundum eos. Merito ergo emptio redditus annui, etiam pecunia data, licitus est, quanto plus quod sapit naturam iuris emphiteotici, dempta farica & laudimio, quod ex pacto partium inuitur, & iste contractus uniuersum patrimonium uenditoris afficit, & uulgo censuale appellatur; sic dictus ab annuo censu, ut in cap. constitutus, de religiosis domibus, solum differt in hoc ab eo censuali, quod habet specialem obligationem, quia ex illa nascitur hypothecaria expresse in re, quæ sequitur quencumque possessorem, de foro & iure, & pro omnibus debitis pensionibus, nouus detentor poterit hypothecaria conueniri directa uia. Sed in executione ueniat bona hypothecata, ut est text. optimus in iure, in aucten. de non alienandis. §. sciencie. Ad hoc nota in l. finali. C. sine censu uel reliquiis, in alijs aut censualibus, licet sint bona hypothecata, ex generali obligatione, tamen executione non possent conueniri detentores bonorum, nisi tunc demum facta discussione, ut in alijs hypothecarijs actionibus intentandis, ut in aucten. hoc si debitor. C. de pignoribus. Et hoc facit uirtus contractus emphiteotici, cum speciali obligatione, & ita uult etiam forus regis Martini, quod etiam quod cum honore talis censualis non emerit res specialiter obligatas, pro omnibus pensionibus executabitur, & directa uia conuenietur detentor, licet eius bona non sint obligata, nisi pro tempore quo tenuerit, & onus sciuerit. De iure autem non erat dubium, quod de pensionibus, quæ currebant, durante possessione noui possessoris conueniebatur nouus possessor, etiam quod bona non essent in patrimonio noui possessoris, ut in l. finali. C. sine censu uel reliquiis. ibi, & si nondum perfectio censualis, coniuncta gloss. & ibi Barth. Et idem tenet in l. si negocium, de negociis gestis, ad quod facit. l. si pendentes. §. si quid. ff. de usuris. Sed de pensionibus præteritis tempore antiqui possessoris debitis dubitatur de iure, quia Speculator in titulo. de locato. §. nunc aliqua, uers. nono quarto, & uers. quarto, dicit quod non potest pro illis conueniri nouus possessor, & est ratio secundum eum, quia ¶ actio personalis non sequitur fundum. l. prima. §. si hæres. ff. ad trebel. ad l. Imperatores. ff. de publicanis, quæ posset pro contrario allegari: Respondet quod est ibi speciale in fisco, de quo ibi per eum. Saluo honore non credo eum bene dicere, quia

081 Speculum Principum, Petri Bellugæ.

quia non est verum, quod sola nascatur actio personalis, ad pensiones ex contractu censuali emphiteotario re specialiter obligata, imo nascitur hypothecaria; per dictum textum in dicto §. scientiæ, in auct. de non alienandis, quem ad hoc magistraliter allegat Bald. in aucten. si quas ruinas. C. de sacrosanctis ecclesijs; quæ habent concomitantiam, cum personali, quæ oritur ex ipso contractu, merito illa sequetur fundum & novum possessorem, etiam si esset clericus vel papa, ut not. Bald. in auct. Item nulla cõmunitas. C. de episcopis & clericis. Ad hoc notata per Angelum, in l. Imperatores. ff. de publicanis. Sed an pro pœna retardationis solutionis possit conveniri novus possessor, unde quæ latè scripsi in meis notabilibus, notabi. 55. Et sic vide quod iste contractus censualis, etiam cum sola generali possit sustineri, & etiam in quo differat ab omnibus alijs contractibus censuali. cum speciali. Et ex proxime dictis potest solvere ad contrarium quod ex aduerso formatur, quod solum datur actio personalis ex mutuo, quæ dicitur certi conditio. & c. quia hoc est falsum, quia licet ex isto contractu, duæ actiones oriantur, personalis & hypothetica, neutra istarum datur ad precium recuperandum, cum illud perpetuo transeat in dominium uenditoris. sed ad pensiones habendas, nisi in unico casu ex defectu specialis obligationis, vel quia uenditor sit effectus non soluendo, & hoc non ex natura ipsius contractus, sed ex prouisione facta per uenditorem, de clausula adiecta, de faciendo, hère licere tenere & possidere & c. & ex qua clausula si dictum censuale emptum, & eius possessiones emptor non potest habere, quia debitor non habet unde soluat, ut quia discussus, & sic notorie constat non esse soluendo. ff. de actionibus empti. l. emptorem. Ad hoc no. ff. si certum peti. l. finali, & in l. decem. ff. de verb. obliga. vel quia res erat in speciali obligatione est eucta, & sic illa non potest habere & possidere emptor, neque consequi pensiones, quæ committ. p stipulationem in illa clausula; cõrètam de habere licere, ut. ff. de euct. l. habere licere. eodem titu. l. si seruus uenditus. §. 1. Et quod notatur in l. stipulatio ista. in princi. de uerborum obliga. ¶ Et ex ijs solent assessores pronunciare in istis censualibus esse casum & locum luitionis, & sic emptorem posse habere suum precium censualis uenditi. Aliquando tamen quando specialis obligatio est eucta, solent pronunciare sic conditionaliter, quod illam rem æquiualem reponat in speciali obligatione, per l. si quis accipit. ff. de condic. causa data. Bene facit cap. ecclesie sanctæ Mariz, in secundo, ut lite pendens. Aliàs pronunciant esse casum & locum luitionis. Et utræque practica, potest de iure sustineri. Et sic uides quod actiones quæ prodeunt in ipso censuali, non sunt certi cõditiones, ad habendum precium, quod perpetuo est factum

uenditori, & non recuperatur, nisi ex luitione, uirtute instrumenti gratiæ, ex euctione. sicut recuperaretur quodcunque aliud precium alterius rei. l. 2. C. de euct. cum similibus. ¶ Ad id quod dicit Archidiaconus in capit. si foenerarius. 23. q. 3. & Bald. in l. 1. C. de summa trinitate. Et Innocen. de vsuris in ciuitate, quod in pecunia non cadit emptio, & quod in solo tempore non potest fundari obligatio. Respondetur quod hic non emitur pecunia, quia imo est precium emptæ, quod est ipsum censuale, & ius percipiendi annuos redditus, & pensiones siue canones ciuiles a priuato, quæ possunt a quocunque emi & uendi, sicut alia immobilia, quia inter illa cõnumerantur, ut in clemen. exiui. de uerborum significa. sola ecclesia prohibetur sic alienare, quia neque alia immobilia potest alienare, ut in aucten. hoc ius porrectum. C. de sacrosanctis eccle. Ad hoc in aucten. de non alien. §. a leone, col. 2. Et quod ista iura maxime, quæ de se uel ratione contractus habent ius percipiendi, possint uendi & emi, & in contractum deduci, probatur, quia est uera emptio iuris percipiendi talem redditum, ut. ff. de periculo rei uenditæ. l. necessario. §. ultimo, & de contrahenda emptione. l. ultima. §. fina. secundum Oldr. qui hoc prosequitur suis consilijs, consilio. 207. Et ideo dicebat Dominus Petrus de Ancharano. in repeti. regulæ, peccati ueniam, de regulis iuris, lib. 6. in. 8. quæstione, ubi mouet quæstionem de empræstita Venetorum, quod faciunt ciues communi, & commune illis respondet certum interesse quod habet aliquam similitudinem cum nostris censualibus; quod tributa census a iure pensionis, seruitia personalia, & similia, reperiuntur in rebus & personis ab antiquo casata, ut decima Deo, tributum Casari, census superiori, pensiones annuæ, & ciuiles canones monasterijs & ecclesijs. ¶ Item de nouo ista iura præstationum in rebus immobilibus creantur, ut in rebus proprijs, ususfructus, alias concessio in emphiteosim in perpetuum, pro annuo canone, ut probantur ista de decimis, capit. tua nobis. 11. q. 1. cap. si tributum, de relig. domibus, capit. constitutus, de elect. capit. quærelam. C. de sacrosan. ecclesijs. l. iubemus. 28. quæstio. cap. Eleutherius. 12. quæstione. 2. §. apostolica, & in cap. bonæ, & capit. concessio, & capit. si quos, ubi manumittitur seruus ecclesie, constitutus in bonis ipsius. 20. pro annua pensione. Et prædicta dicit habere similitudinem cum dictis empræstitis Venetorum, quia sunt perpetua, & regulariter in pecunia consistunt, & relationem habent in principio, cum creantur ad aliquod certum tempus, siue causam, & tamen nulli dubium quod dicti annui redditus ex iure censuali, decimali, tributario, & quando cunque alio prouenientes, sunt in commercio hominum, & uenduntur, permutantur, donantur, & alijs legitimis titulis, de uno in aliud transmutantur.

De materia. &c. Rub. 41. In §. Leges regni. 181

tantur, siue transferantur, sicut bona immobili-
 lia, vt. C. de sacrosan. eccl. lib. 6. de locato,
 c. 2. de decimis, c. quamuis, clemen. prima. de re-
 bus ecclesie non alienan. l. 7. de iure emphiteo-
 ti. C. l. 3. & per totum. ff. de usufruc. ¶ Si ergo di-
 cta iura canonica & ciuilia, & alia quampluri-
 ma approbant hunc contractum emptionis &
 venditionis annui redditus, absurdum esset di-
 cere, quia talia emere & mercari iuris auctori-
 tate esset peccatum, siue usura. ca. qui peccat. 1. 4.
 q. 4. & l. gracchus. C. de adult. secundum eum. &
 pro isto dicto faciunt. c. finale, & quod ibi nota-
 tur, de causa posses. & proprietate. de censibus ci-
 cum uenerabilis. ¶ **ET QVOD ISTE** con-
 tractus censualis licite possit formari, de iure
 probatur, quia si tacito consensu potest forma-
 ri, a fortiori expresso, ne plus operetur tacitum,
 quam expressum. Quod tacito consensu consti-
 tuatur, probatur, dum tamen scienter. Nam est
 casus in l. si functionis. C. de dona. Vnde dicit
 Bald. in l. in censualis. C. de dona. per illam leg-
 quam allegat pro casu, quod si rem propriam
 recognosco a monasterio censualem, ex certa
 scientia, statim efficitur censualis. Et dicit qd
 est casus in dicta. l. si functionis. Si ergo ipso taci-
 to consensu efficitur & causatur censuale, a for-
 tiori expresso, ar. autentice, multo magis de sa-
 crofanctis ecclie. ¶ Item etiam hoc probatur, na
 si quis multo tempore soluit censum tanquam
 ex contractu pambulo censuali, postquam diu-
 tius formiter sit prestitum, efficitur censualis.
 Nam tunc solum tempus non inducit obliga-
 tionem. Sed causa pretenso census probatur
 ex patientia tanti temporis, ut notatur de cen-
 sibus cap. peruenit. de causa posses. cap. cum ec-
 clesia. de elect. cap. quarela. Ad hoc. C. de pa-
 ctis. si certis annis, & ff. de usuris. l. cum de in re
 uerso. Ad hoc. C. de fundis patrimonialibus. l.
 iuris emphiteotici, & l. finali, libro. 1. 1. Ad hoc
 facit quod no. Specu. in titulo de locato. §. nu-
 aliqua, versu. cu. 64. qui dicit, quod si quis lon-
 go tempore soluit censum, uidetur emphiteosis
 esse concessa, licet instrumentum concessionis
 non appareat. Nam dicit quod longa presta-
 tio inducit coniecturam, & omnia solemniter
 acta esse, argumen. ff. de usuris. l. cum de in rem
 uerso. in situ. de fideicom. §. finali. ¶ Item &
 quod contractus censualis sit licitus, probatur
 ex uniuersali regni consuetudine, cum scientia
 & patientia principis, & apostolici. Et quod in
 talibus omnes ecclesie regni uersentur, & in il-
 lis ut plurimum stat. eorum redditus. Ad hoc
 quod eleganter scribit ille famatus iurium mo-
 narcha Oldradus, suis consilijs, consilio. 207.
 dicens in propria materia, quod tales contra-
 ctus approbat & roborat, & ab omni suspicio-
 ne illiciti reddit alienum, ipsius regni, imo fe-
 re totius mundi consuetudo, secundum quam
 tales contractus continue celebrantur. Alle-
 gat. ff. de contra. emptio. l. si in emptione. §. 1. ff.

communia prediorum. l. uenditor. §. si constat,
 cum similibus, secundum eum. Ad hoc quod d-
 dicit Bald. multum eleganter, in l. unica. C. de
 his qui pona nomine, dicens quod quando
 contractus frequentantur in regione, & inter
 bonos si fiant, uerisimiles sunt permisi. argu-
 l. 3. finali, cum sua glo. ff. de eo quod certo lo-
 1. 4. co. Merito ¶ consuetudo d. dat. robur contra-
 ctui. Ad hoc. ff. si certum petatur. l. certi condi-
 ctio. §. si nummos, secundum Bal. in l. non aliter,
 ff. de adop. Ad hoc. ff. de adicio adictio. l. quod
 si nolit. §. qui assidua. Facit. l. fin. C. de fide in st,
 & quod no. in l. ex ea parte. ff. de uerb. oblig. per
 Bart. Et patientia & scientia apostolici, quam
 consuetudinem ignorare non presumitur, de
 postu. prelatorum. c. 1. ualidet, & det etiam robur
 istis contractibus. Facit quod notat Bart. in l. 1.
 9. denique. ff. de aqua pluuiali arcent. Et quod
 no. ff. de re iudica. l. quidam consulebant, de si-
 lijs presbyterorum. c. uenias, & c. diuersis fal-
 lacijs, de clericis coniugatis, per Innocentium.
 Maxime quia tales contractus conseruant re-
 gni policiam, uiduas, & pupillos, clericos, & or-
 dines, & hospitalia, & sic bonu publicum, meri-
 to illos impugnare non debemus. ¶ Scias tamen
 quod censuales isti debent uendi precio ratio-
 nabili & communi in regione, imo dicit Inno-
 centius in capit. in ciuitate, de usuris, quod des-
 bent emi ad illud precium, ex quo tot reddi-
 tus haberentur, ex predio empto, quod facit
 contra illos qui emunt decem mille pro mille-
 nario, uel duodecim, quia talis contractus non
 differt ab usura, quia non est secundum con-
 suetudinem regionis. Ad hoc de legatis pri-
 mo, lege, apud Iulianum, cum similibus. Et
 quia nunquam ex predio empto, tantus fru-
 ctus communiter haberetur. ¶ Et ex predi-
 ctis satis fundatam habes de iure materiam
 censualium, & uiolatorum permissam, & iure
 refundari. Sed consulo quod si habes emere
 de nouo censuale quod sit cum speciali ob-
 ligatione, quia talis contractus melius a iure
 fulcitur.

A D S E C V N D V M, An contractus cen-
 sualium, uel uiolatorum, iam facti pos-
 sint, sic possint sic leges priuilegiari, quod
 non possint aliqua rationes, uel exceptiones,
 uel defensiones poni, nisi de solutione, quae
 monstratur per instrumentum publicum,
 etiam prouti in dictis foris est uidere. Et
 uidetur quod non, quia uenditor censua-
 lis ante dictum forum contractando, uide-
 tur se subijcere legibus tunc in foro contra-
 ctus uigentibus. ff. de euictio. lege, si fun-
 dus, & quod notatur in lege, cunctos popu-
 los. Codic. de summa trinitate, & in capitu-
 1. 5. lo, quod clericis, de foro competen. ¶ & le-
 ges cum conduntur, ad futura negotia, & con-
 tractus dant formam, non ad praeterita Codic.
 delegibus, l. leges, imo in causa nouit et

Et tunc post legem nouam, si super contractu,
 ante initio ante legem nouam facto lex uetere
 debet in illius iudicio obseruari in aucten. ut cum
 de appell. cognoscitur. in principio, & in aucten.
 consti. interpretatur constitutionem, & C. de re
 stamentis. l. iubemus. ¶ Aduerte regulariter lex
 imponit formam futuris negocijs, non præteri-
 tas calumnias execat. C. de decurionibus. l. r.
 lib. decimo, & in c. cognoscentes, de const. ¶ Sed
 istud fallit, nisi expresse id in lege caueatur, ut in di-
 cta lege. leges. Cod. de legibus, & in c. secundo
 de constitut. prouti in dicto foro. zdito in ma-
 teria censuali, per regē feliciter regnātē in mu-
 ro ueteri, ubi expresse disponitur quod for^o ha-
 beat locum in executionibus omnium contra-
 ctuū censualium iā factorū. de quibus non sunt
 lapsi decem anni quibus sit petita pēfio. Et sic
 non est dubium forum uel legem tales contra-
 ctus, etiam præteritos, posse priuilegiare, maxi-
 me quia disponit de litis ordinatione, & sic me-
 ritō noua lex de illo bene disponit, etiam si nō
 dicatur, licet non de validitate uel inualidita-
 te actus intelligatur lex noua disponere. Ad hoc
 optima glo. in cap. licet canon. de elect. libro 6.
 Nam cum agitur de validitate uel inualiditate
 contractus, pars non potuit nouā legē diuinare
 C. de testibus. l. testium. C. de test. l. iubemus. 8. 3.
 distin. ca. proposuisti. Et ita tenet Guido de Su-
 daria, ut refer Bald. in dicta. l. leges. licet illā glo.
 nō alleget. Sed dicit quod ius formatū in esse &
 solemniter, non debet immutari in casu super-
 uenienti, arg. C. de dona. quæ sub modo. l. perfe-
 cta. ¶ Sed si cōstitutio loquatur circa ordinatio-
 nem sentētiz uel processus causæ, tunc dicit de-
 bere attendi statutum nouum, quia licet causa
 prima sit de præterito causatum super quo di-
 sponitur, ipse modus procedendi est de futuro,
 secundum Archidiaconum, qui ita notat, de of-
 ficio delegati. §. deliberatione, lrb. 6. ¶ Et scias
 quod processus executiuus, & ordo executionis
 concernunt litis ordinationem, secundum An-
 gelum, qui ita notat in leg. si fundus. ff. de euct.
 Meritō uidetur quod si id forus non statuisset
 quid de præteritis contractibus, dum tamen
 solutiones pensionum non fuerint decennio re-
 tardatæ & non petitæ iudicialiter, intelligatur
 forus quod in omnibus futuris executionibus,
 forus esset seruandus, ex quo ordo executionis
 concernit litis ordinationem. Sed iam melius
 ex quo fraus clare loquitur comprehendendo
 præteritos contractus, aliquos excipiendo, ut
 omnem iuris dubitationem amputaret. Et nō
 est dubium principem cum curia, dictā legem
 astrictam dicere potuisse, etiam contractibus
 iam factis: quia in curia est consensus tacit^o, om-
 nium de regno, imo uerius expressus, quia ex
 quo omnes uniuersitates, & eorum syndici &
 milites & alij ecclesiastici, sunt conuocati p̄sen-
 tes & cōsentientes uel pars illorū. ff. ad munici.
 quod maior totum regnum uidetur consentire

& esse in fuctione talis legis. Argu. glo. notabilis
 super Rubrica. Codic. quæ sit longa consuetu-
 do. & habes aliam. ff. de dolo. l. si ex dolo, merito
 per suum consensum præiudicium. poterit pa-
 rari prædictis contractibus, quia quilibet po-
 test iuri suo renunciare. Codic. de pact. si quis
 in conscribendo. Maxime quia lex & con-
 suetudo dant auctoritatem & fomentum ali-
 quibus contractibus, & prohibent exceptiones
 aliquas proponi, nisi certas contra illorum exe-
 cutionem, ut in instrumentis garantigiatis in
 Tuscia, & in alijs partibus per statota particula-
 ria. De quo uide Bartholum in lege prima. ff.
 quod in aut clam. Cyn. in lege, itaque pudor.
 Codic. ad lege Julia. de adulte. Et dominus
 Antonius de Butrio. in capitu. item cum quis
 de restitu. spoliato. ¶ Et si uis uidere plenius
 hanc materiam, quando noua lex compræhen-
 dat iam factos contractus, uel negocia, & quan-
 do non, uide Iacobum de Beluifo, in aucten.
 ut cum de appellat. cog. in princ. ubi ponit quæ-
 stionem quam in hac materia disputauit, & ui-
 de eum in auct. ut factæ nouæ. constitutio. in
 ff. uide Cyn. & Baldum in dicta. l. leges. Codic.
 de legibus. Et Bartholum in leg. omnes popu-
 li, de iustitia & iure. De quo uide per canonistas
 in cap. 2. de constit. per glo. & doct. in capitu.
 licet canon, de elect. libro sexto, & ibi per Petru
 de Ancharano, & per Ioannem Andream in ca-
 pitulo finali de uerborum significa. libro sexto.
 Et per modernos in prohemio cle. quos tu ui-
 dere potes, hanc materiam repetere, quæ ut lon-
 ga & non multum fructifera, non curo cam ple-
 nius tibi recitare, uideas eam plenè in locis per
 me allegatis. ¶ Solum uolo tibi commemorare
 duo uel tria notæ digna. ¶ PRIMVM est,
 quod quotiens lex loquitur declaratiue ad le-
 gem ueterem semper lex noua trahitur ad præ-
 terita, dum tamen non decisa. Ad hoc. l. non
 dubium. Codic. de legibus, & C. de episcopis &
 clericis. lege, si quis in conscribendo, ultimo res-
 pōso. & ita dicit Baldus in dicta. l. leges, in prin-
 cipio. ¶ Item quando lex noua interpretatur
 ueterem semper trahitur ad retro. Nam lex no-
 ua; nihil noui facit, sed quod est iam statu-
 tum detegit, ut nota. in aucten. de filijs ante
 dotalia instrumenta natis. ¶ Item quando
 lex noua disponit super aliquo actu de futu-
 ro, quamuis habeat dependentiam ab actu
 de præterito, extenditur ad illum futurum ac-
 tum, per quod dicit Petrus de Ancharano in
 capitu. licet canon, de elec. lib. 6. quod si statu-
 to cauetur quod mortua uxore in matrimonio
 sine liberis, quod maritus lucretur certam par-
 tem dotis, quod habebit locum in dotibus da-
 tis ante statutum, si post istum statutum talis
 uxor moriatur, & assignat rationem: quia illud
 propter quod debetur cauetur post statutum,
 ergo habeat locum in dotibus datis, ad qua
 no. cetera uide per te.

AD TERTIVM de effectibus privilegio-
rum a foro introductorum super ijs contra
tractibus sensualium, & illarum executionibus.
¶ Et scias quod antiquitus contractus censua-
lium & iuris emphiteotici, ut plurimum non
erant executorij. Merito in eis non procedeba-
tur ad executionem. Sed ex quo cesareri vel em-
phiteota erat obligatus medio instrumeto pu-
blico ad aliquid dandum vel faciendum iuxta
privilegium regis Petri, sequebatur condemna-
tio pœnæ quarti. Nam condemnabatur em-
phiteota ad decem dies ad soluendum pensio-
nem sub pœna quarti, salvis rationibus, & la-
pſis decem diebus factò recto clamò, fiebat ma-
datum executorium. Nam de foro talis senten-
tia transit in rem iudicam, sicut alie sententiæ
& meretur executionem, ut in foro unico de ex-
ceptionibus regis Alphonsi. Et sic videtur ap-
probari opinio Innocen. in c. fi. de cohabit. cleri-
corum & mulierum, & gl. in ca. ex parte. de ver-
borum signifi. quod mandatum iudicis, de sol-
uendo ad certum terminum cum f. modificatio-
ne quod si habet iustas rationes, illas ponat,
quod non positis rationibus, habet vim senten-
tiæ definitivæ. Si autem rationes ponuntur in-
uim simplicis citationis resolvitur. Et hoc seq-
tur Bald. in l. actione. C. de transact. & Angelus
& dominus meus Ioannes de Imola, in l. de pu-
pillo. §. meminisse, de novi ope. nuncia. Et cum
tale mandatum iudicis transit in rem iudicatam
ex eo datur actio in factum, ut ex aliis sententijs.
Istud dicit glo. notanda in l. cum non solum. §.
necessitatem. C. de bonis quæ liber. ¶ Illud ta-
men credas verum, cum tale mandatū sit per
iudicem cognitionaliter, parte presente, & sen-
tentiantem iudic. uirtut. conditionaliter prou-
ti est dictum, ex quo reperit aliquem obligatū
cum instrumento publico. Nam tunc est verum
quod non positis rationibus, habet vim senten-
tiæ. arg. c. qui nubent. 1. 2. q. 3. de re iudic. l. quod
iussit. Nam alias non omnis uox iudicis habet
rei iudicatæ auctoritatem. C. de sententijs. l. sti-
pulatione. l. 2. §. 3. C. comminationes epistole. Et
in hac condemnatione, causæ cognitio, quæ uer-
satur, est quod sit pars præsens, & quod mon-
stretur instrumentum per quod monstratur reū
esse obligatum ad dandum vel faciendum. Et
tunc si non ponantur rationes, est uera senten-
tia, & habet effectum sententia de iure & foro
regni, quia mandatur executioni, ut uera sen-
tentia, & habet executionem privilegiatam, ut
in dicto foro unico, de except. ¶ Et ex hoc po-
test dici quod talis condemnatio non posset fie-
ri parte absente, etiam intimatè per nuncium,
ex iudicis mandato. Et hoc uidetur tenere Ioan-
nes Andr. in additio. Spec. in titulo, de aduoca-
to, dicens tale mandatum factum per iudicem,
absente parte, uel per nuncium mandato iudi-
cis, in omni materia esse nullum, nisi in materia
noui operi nunciationis.

¶ PRIMO, quia illud fuit per nuncium reci-
tatum, quod non potest fieri, ut. C. de sententijs,
ex periculo recitandis. l. fi. & in cap. fin. de re iu-
dicata, libro sexto. ¶ Secundo, quia prolatum
causa non cognita, quia absente parte & non
citata. C. de sententijs. l. prolatam, extra de con-
stitutionibus. ca. ex clam. cum similibus. ff. quæ
sententiæ sine appella. re. l. 1. §. item cum ex di-
cto. Alibi tamen idem Ioan. Andr. aliter loquitur,
in titulo de sententiæ. §. species, uers. habeo quæ-
stionem, alias dubium solemniter disputatum.
Dicit quod ubi tale mandatū emanat super eo
iudex parte presente & iuxta, percipere potuit
set, tunc tanto maius illa absente, & ignorante,
l. qui potest. ff. de regulis iuris. l. sed si unius. §. fi-
lio, cum similibus. ff. de iur. ut puta si esset ti-
morrix, uel armorum terror, si iudex in hoc nõ
expedisset, quia tunc hoc posset iuxta parte. l.
quod iussit. & ibi gloss. ff. de re iudic. l. relegato-
rum. ff. de interdic. & relegatis. Facit. ff. de usu-
fru. l. æquissimum. Aut tale præceptum emanat
super eo, quod requirit causæ cognitionem, &
parte presente, forte iudex non fecisset dictam
condemnationem, tunc tale præceptum non
ualet secundum eum pro quo facit. Nam talia
iudicis præcepta incognitionia sunt nulla, ut
notat Cynus. Q. de fideiuss. lege, quotiens. Et
Dy. in lege filius familias. ff. de lega. primo. Ad
hoc not. in lege finali. ff. de lege commissoria. Et
dicit singulariter Innocen. in cap. quærelam,
de elect. quod ex quo est notorium talia præ-
cepta fore nulla, statim sunt per iudicem reuo-
canda, sine aliqua causæ cognitione, & ita sequi-
tur eum Baldus in lege secunda, Codic. de ser-
ui. & aqua, & in lege, si pacto quo pœnam Codic.
de pactis, & in lege finali Codic. de edicto diui-
Adriani. ¶ Et hæc omnia tu intelligas in iu-
dicialibus, in quibus iudex habet seruare or-
dinem iudicarium, quia in extrajudicialibus,
omissio causæ cognitionis, non reddit nullum
præceptum, quando quod præcipitur, spectat
ad iudicis officium. Istud est dictum singulare,
Innocen. in cap. uenissent, de resti. in integrum.
Cum ergo istæ condemnationes sub pœna quar-
ti fiant iudicialiter, & pariant in factum actio-
nem, ut uidisti, causæ cognitionem desiderat, &
sic per nuncium, uel libellum nequeunt espe-
diri, neque mandatum etiam in scriptis mis-
sum. ff. de re iudic. l. omnia. Et per hoc dicit
Ioannes Fab. in l. de pœna temerè ligantium. §.
omnium, uers. sic, illa enim mandata quæ ema-
nant quotidie a curia regis Franciæ, per quæ
mandatur solui, nisi se opponant, sint iusta & c.
quæ omnia nota, quia utilia sunt. Ex quo supra
dixim, quod positis rationibus, resolvitur ma-
datum in uim simplicis citationis, ostenditur ef-
fectum præctica, quæ in regno seruatur, quæ est
quod sicut positis rationibus infra decem die
recto clamum, & datur mandatum executorium
ut possit procedi usque ad realem executionem ex

Speculum Principum, Petri Bellugæ

diffine, quia videtur mala practica, quia dicta
condemnatio fuit conditionata, vt dicit Bald.
in d. l. actione. C. de transac.

¶ **ITEM** quia positis rationibus, iam non
est sententia, sed citatio. Et sic merito non exe-
quenda, neq; per actionem in factum, nec iudi-
cis officio, vt no. Bar. in l. intra dies. & l. a dino-
pio. §. sententiam. ff. de re iudica. ¶ Sed contra-
rium videmus seruari consuetudine. Sed cre-
do quod male, maxime si instrumenta, cuius
virtute sunt condemnationes sunt conditio-
nata, & non pura, & agitur de illorum purifica-
tione. Nam dum de tali purificatione alter-
catur, non est autem ad executionem proced-
endum, unde dicit Bald. multum singulari-
ter in l. si quidem. C. de executionibus, quod
cum aliquid conditionale deducitur in iudi-
cio, debet conditio liquidari. Ad hoc ff. de
uerborum obligati. l. hoc iure, vbi dicit esse tex-
singularem & dicit probari multis casibus le-
gibus argumen. & communibus. Et ideo dicit
quod instrumentum conditionale non mere-
tur executionem, quia oportet conditionem
iudicialiter liquidari secundum eum. Et idem
Bald. in l. cum testamento. C. de testamentaria
manumissione, dicit ad finem. Et nota ad in-
strumenta garantigæ, quod si habent condi-
tionem re vera purificatam, sed in iudicio
nondum probatam, dicuntur instrumenta pu-
ra, & non conditionalia, licet ad executionem
facti non possit procedi, donec liqueat iudi-
ci, & allegat dictam leg. hoc iure. ff. de uerbo-
rum obligation. quam dicit esse ualde notabi-
lem. Ad hoc adde quod notat Baldus in lege
si causam. Codic. de execu. rei iudicatæ, ¶ Se-
cus tamen esset dicendum, si instrumenta cuius
virtute instatur condemnatio, non erant purifi-
cata, respectu quantitatis, uel alias, quia erant
confecta super uniuersalibus iudicijs: quia
tunc sufficiat quod durante instantia execu-
tionis purificentur, & proceditur in eis, ac si
esset pura sub dubio, si purificabunt, ut te-
net singulariter Bartholus, in lege prima. ff. de
iudicatum solui, & est ratio. Quia talia iudi-
cia, ex illorum uniuersalitate sunt incerta, &
sufficit quod durante executione liquidentur,
ut notatur in lege prima in principio, in glossa
magna. ff. de zdendo. Et sic intelligitur lege
prima, & secunda Codic. de sententijs quæ si-
ne certa quantitate proferuntur. Et ita dicit
Bartholus ibi quotidie practicati in instrumen-
tis confessionatis, siue garantigiatis, quæ me-
rentur executionem secundum formam statu-
torum Italiae. Nam si non continent certam
quantitatem meretur tamen executionem, de-
clarata prius & limitata quantitate durante
executione, ut prædixit. Et hoc cum instru-
menta sunt non executoria: quia tunc in illis
proceditur per condemnationem sub pœna
quarti. Si autem sunt instrumenta confessio-

nata executoria super censuali, uel iure em-
phiteota facta, uti hodie sunt, etiam anti-
quo iure fororum, procedebatur in eis execu-
tione: quia curia tales conventiones de foro ad
executionem deducit, ut in foro la cort. Ru-
brica, de executione rei iudicatæ. Et quia in
talibus instrumentis, ex speciali pacto, uoluit
partes executionem fieri posse, uti de re iudi-
ca, & condemnatione pœnz quarti, retro cla-
mo subsecuso, ut contra eos possit fieri exe-
cutio, ut adaptetur forus regis Alphonfi, de
exceptionibus, & priuilegium domini regis Ia-
cobi ibidem enarratum. Ad hoc leg. tale pa-
ctum. §. qui pronocabit, & quod ibi notatur. ff.
de pactis. Facit. ff. de re iudicata. lege, si con-
uenerit. ¶ Et quia talia instrumenta de uni-
uersali curiarum consuetudine, merentur exe-
cutionem, ad hoc quod notat Bartholus in le-
ge, a diuo pio. §. sententiam Romæ dictam. ff.
de re iudicata, ad finem, dicens. Et per hoc di-
cimus idem in instrumentis, in quibus conti-
netur præceptum garantigæ secundum con-
suetudinem Tuscanæ, ut possint ubique execu-
tioni mandari, nullius expectata requisitione.
Et idem tenet Baldus in lege, si causam. Codic.
de executione rei iudicatæ, imo dicit Baldus
in lege prima Codic. ne filius pro patre, quod
si dictat statutum, quod instrumenta ubi est
præceptum garantigæ mandentur executioni,
etiam de citatione non permissa, uiso instrum-
to, dicit quod habebit locum in instrumen-
tis etiam extra locum confectis, nam dicit quod
procedere ordine prætermisso est quidam or-
do irregularis. Nam ordo est non seruare or-
dinem in talibus. Sed quantum ad ordinem
inspicimus locum iudicij, siue ordinem exe-
cutionis, lege secunda Codic. quemadmodum
testamenta aperiantur, & lege, misi opinato-
res. Codic. de exactoribus tributorum, libro de-
cimo, & allega. quod notat Bartho. in dicto. §.
sententiam Romæ dictam. leg. a diuo pio. ff. de
re iudica. Et nota. multum dictum Baldum in
eo quod dicit quod ¶ quo ad ordinem execu-
tionis inspicimus locum iudicij: quia de isto
dicto facit Angelus magnum festum in lege, si
fundus. ff. de cuius. Et sic uides quod in talibus
contractibus executorijs procedebatur execu-
tione, & seruabantur illa quæ per dictum priui-
legium regis Iacobi & fori regis Alphonfi erant
ordinata super exceptionibus reo competenti-
bus, & exceptio solutionis, seu quæuis alia exce-
ptio per partem apposita, non ualebat executio-
nem impedire, nisi cum instrumento publico
probata fuerit, quod quidem instrumentum ha-
bebat produci coram ipso iudice exequente in
fra tempus executionis. Et ita etiam uult fo-
rus, quod exceptio executionis hæat p publicum
instrumentum productum coram iudice probari
& si nullitas allegetur, habebant monstrari cui-
dentes per monstratiōem actorum uel sententiæ.

Et sic

De materia. &c. Rub. 41. In §. Leges regni. 183

Et sic contra talem executionem ad illam impediendam, nil poterat allegari per testes probandum. Et sic in instantia executionis, quæ instantia per se dicitur, ut in l. 1. & quod ibi notatur C. de iur. & fact. igno. Sed p̄ modū petitionis uel actionis principaliter intentatæ bñ poterit reus suas exceptiones in sūmario iudicio executionis repulsas, vel in alia instātia reseruatās i sua requisitōe deducere. Ad hoc no. i. l. iij. §. ibidē, ad exhibendum. ff. & l. si is a quo. ff. vt in posse. leg. & in c. cum dilectus, de ordi. cogn. Ad hoc faciunt no. in Spe. de sententijs. §. iudex propositionis seriem versu. Nunquid ergo parte condemnati, & de libelli conceptione. §. nunc dicendum, versu, quid si sententia dicitur nulla, imo & si iudex repellit fori auctoritatis exceptiones. Deno reus per viam requisitionis iura sua poterit deducere, vt notat Cynus in l. ad peremptorias. C. sententiam rescindi non posse. Et plus dixit ibi Baldus, quod ille qui habet electionem, vtrum velit agere vel excipere non tenetur excipere. ff. de euct. l. vendicantem. licet sit ei assignatus terminus ad exceptiones proponendas: quia scit ius suum durare per viam agendi, quod dicit notandum. Et maxime, quia de foro in viam exceptionis non potest opponere exceptiones, quæ per testes habeant probari. Et sic merito iudex per suam sententiā illos non videtur excludere, de quibus non cognouit, cum illa sola ueniant in iudicio, de quibus agitur, ut ueniant. ff. de iudicijs. l. solemus. De causa possess. cap. cum ecclesia Sutrina. Sed de foro agitur ne tales exceptiones requirentes longum tractum admittantur, uel executione possint impedire. Merito uidentur reseruare ad hoc. l. quod in diem. §. si rationem. ff. de compēsa. Ad hoc faciunt notata per Bal. in l. si contra maiores. C. de inoffi. test. pro hoc etiam facit q̄ scribit Bartho. in l. j. §. & parui refert. ff. quod ui aut clam. ad finem, ubi dicit quod quando exceptio non potuit examinari in iudicio executionis, uetante statuto, non uetatur quin conditione indebiti, uel sine causa possit agere. Allegat quod scribit Cyn. in l. j. C. de conditione indebiti, & cap. debitores, de iure iurando, ubi de bitores cogurur soluere usuras, & repetunt, & est ratio secundum eum, quia per iuramentum in viam exceptionis non potuit de usura opponi ad quod cap. constitutus, de appella. & quod ibi no. & c. suscitata, de resti. in integ. Et iustum fuit sic statim quod exceptiones quæ executionem habebant impedire haberent per publicū instrumentum probari, quoniam iam alias de iure exceptiones nullitatis, quæ longum tactū habebant in probando non impediabant sententiæ executionem, ita dicebat Gulielm. in Specu. titulo de libelli conceptione. §. nunc dicendum uerli. penul. Et hoc etiam sentiebat Inno. in duobus locis, in c. cum in iure, de offi. deleg. & in c. ex ratione, de appella. & Bar. in l. iij. §. condem-

natum. ff. de re iud. qui dicebat quod quando ex parte eius qui ponit exceptionem nullitatis, nihil erat probandum, ut quia dicit non fuit citatus, uel non fuit procurator qui egit, & tunc exceptio nullitatis impedit executionem, ut in l. 4. §. condemnatum. ff. de re iudi. C. de procuri licet. l. ij. C. de sententijs quæ sine certa quantitate, & ita intelligit dictum Innocen. in ca. cum in iure allegato, & l. si cum nulla. ff. de re iudica. & l. 1. C. de execu. rei iudic. quandoque est aliquid prodand. in causa nullitatis, Et tunc aut ista cognitio habet altiore indaginem. Et tunc dicit non impedire executionem, ut in l. ultima, in fine. C. de ord. cognitio. l. ii. C. ad legem Corueliam, de fal. ¶ Si uero incontinenti posset probari, & tunc impeditur executio, ut in l. iudicati. C. si ex falsis instrumentis, & de iudi. l. si prætor, §. Marcellus, ubi dicit hoc probari, & sic intellexit dictum Guillelmum, in Speculo, titulo de sententia. §. quid autem. Baldus uero in aucten. quæ supplicatio. C. de precibus impetra. offerend. simili utitur distinctione. Nam dicit quod si in promptu offertur probatio nullitatis, non fit executio. Allegat l. quartam. §. condemnatum. ff. de re iudicata. Si non offertur in promptu probatio, non differtur executio. l. fina. C. de ordi. cogn. dicens quod non obstat dictum Innocen. in cap. cum in iure dicentis, quod nulla. l. cauetur quod pendente iudicio nullitatis, non possit fieri executio, quia dicit se credere quod Innocen. senserit quod si fiat, non retractatur per viam attentati, sed spectabitur finis negotii, non autem intelligit quod Innocen. tradat regulam super executione interim fienda, quoniam dicitur falsum secundum eum. Nam cum interim sit dubium iudici, non debet esse uelox ad exequendum, quod est not. dignum. Et ex hoc pluries dixi, quod quando ex processu requisitionis constat iudici de intentione rei, etiam quod non sint lapsa tempora obiciendi, ex quo est dubium saltem iudici, si est licita executio, debet in executione tardare, & non esse uelox in exequendo, & hoc in omni alia materia quam censualium, quia de eis specificè foro nouo cauetur, quod super requisitione habeat habere sententiā in rem iudicatam transactam. Ad hoc facit quod notat Innocen. de re iudica. cap. de cætero. & in cap. primo de offic. ordin. Nam iudex exequens si quid uideret quod sententia sit iniusta moratur in executione. Et uide quæ scribit Angelus in l. si prætor. §. Marcellus. ff. de iudi. ¶ Sed dictum Innocen. in dicto cap. cum in iure, alibi idem Bald. melius intellexit in l. 1. C. Ne liceat in una eademque causa tertio prouocare, uidelicet quod causa nullitatis pendens principaliter & agendo nō impedit executionem, & est ratio, quia exceptio est præiudicialis, sed non actio. Et de iure dicebat in promptu offerri probatio, quæ infra triuū offerebatur secūdu Arch. qui ita not. 3. quæ-

Speculum Principum, Petri Bellugæ

ffio. r. in summa. gl. tamen in l. is a quo. ff. ut in
 poss. legato. tenet esse in iudicis arbitrio. Et
 hanc opinionem ubique tenet Bal. tam in l. 3. §.
 ibidem. ff. de exhi. quam in l. 2. C. de dicto diui
 Adriani, & in l. fi. C. de ordi. cogn. & in l. nam,
 & postea. in principio, de iurciurando. Et ideo
 forus ad tollendas ambages quando diceretur
 constare in promptu de nullitate, statuit q̄ quæ
 cunque sit exceptio siue solutionis falsitas, uel
 quæuis alia habeat probari per publicum in-
 strumentum, de qua habeat fieri iudici infra rō
 pora executionis fides, uel si exceptio nullitatis
 quòd de eis habeat constare per inspectionem
 actorum, uel sententiæ, ut in foro regis Alphon-
 si sæpe allegati. Et ideo pars contra quam insti-
 tur executio potest petere iure quòd non pro-
 cedatur ad executionem, nisi edatur sententia,
 & processus, ut ex illis possit redarguere de nul-
 litatibus. Nam ut dicit Innocen. in c. G. perpe-
 tuus, de fide instrumen. quando petitur senten-
 tiæ executio, debent produci acta causæ, quia
 sententia fundatur ex processibus secundū eū,
 licet contrarium uideatur tenere, in capit. quo-
 niam contra falsam. C. de pb. Sed loquitur quā-
 do ex exhibitione actorum, non potest deprehē-
 di sententiæ iniquitas. ¶ Sed pone quòd post
 tres sententias lras cum executantur, dicit re-
 ecce quòd per inspectionem sententiæ uel acto-
 rum, constat de nullitate, & sic sententiæ nō pos-
 sunt executioni mādari iuxta forū: quia solum
 pōderat quòd de nullitate cōstet per inspectio-
 nē sententiæ uel actorū, dicit petēs executionē
 q̄ casus est in cōtrariū in cle. ut calūniis, de re iu-
 di. in cle. post tres sētētiās lras in petitorio uel
 possessorio, nō agitur de nullitate, nisi facta ple-
 narie executione. ¶ Sed in contrarium est dicē-
 dū, quia talis nullitas impedit executionē, pri-
 mo ex fori dispositione, a cuius uerbis nō est re-
 cedendū. l. prospexit. ff. qui & a quibus. l. 3. §. hęc
 uerba, ff. de negotij gestis. Nam forus solū pōde-
 rat nullitatem per inspectionem actorū uel sen-
 tentiæ probari, & non curandū etiam de millē
 18 sententiis. ¶ Nam sententiæ quæ nullæ sunt, nul-
 lū robur accipiunt, neq; tribuunt. ff. de app. l. si
 expressim, & q̄ nullū est nō debet ex eo seq. ali-
 quis effectus, de legatis. 2. l. cum pater. §. curato-
 ris. ¶ Et quia canon ex quo super temporalibus
 disponit, & lex non nutrit peccatum, seruabitur
 canon in suo foro, & lex siue forus secularis in
 suo, ut notatur de noui ope. nuncia. ca. 1. de ap-
 pella. c. si duobus. ¶ Item nullitas quæ monstra-
 tur per inspectionem actoris, uel sententiæ, di-
 citur euidentis. Ad hoc quod not. Innoc. extra de
 19 appel. c. ex insinuatione. Sed ¶ de euidenti nul-
 k litate. potest excipi post trinam sententiam,
 & impedit executionem, non obstante dict. cle.
 ut calūnijs, ut dicit singulariter Bald. in l. pri-
 ma. C. ne liceat in una eademque causa tertio p-
 uocare, dicens quòd sunt notanda uerba in di-
 cta cle. in ratione, ut calūnijs occurratur, et-

go si nullitas est euidentis, quia constat de non
 calumnia opponentis, potest dici de nullitate,
 neque fit executio, quia petens executionem,
 debet iurare quòd non petit animo calumnie,
 alias non fit executio. ff. ad exhi. l. thesaurus, in-
 de & si non excipiatur, tamen officio iudicis
 impeditur, ut no. de transact. l. ubi pactum. C. se-
 cundum eum. & hoc idem tenet Oldr. quem ip-
 se non allegat in suis consilijs, consilio. 6. qui di-
 cit quòd quotiens ex acti. principalis causæ po-
 testate nullitatis offertur probatio, nulla potest
 ibi præsumi calumnia, quæ est ratio dispositio-
 nis dictæ clemen. & sic talis nullitas habeat im-
 pedire dictam executionem, & dicit quòd est
 casus expressus, qui quæstionem decidit. C. quā-
 do prouoc. non est necesse. l. prima, extra de res-
 tit. spoliat. cap. literas, penulti. responso, ubi &
 probationes accesserunt incontinenti parato. ¶
 Nec dicit obstare tex. in dicta clemen. ubi nul-
 latenus admittatur, quia debet ciuilititer intel-
 ligi, scilicet quòd saluæ essent exceptiones,
 quarum probationes esset in promptu, & alio-
 rem indaginem non requirerent, sicut habetur,
 ff. ut in poss. legatorum. l. is a quo, ad exi. l. 3. §.
 ibidem, ad trebel. l. ille a quo. §. si de testamen-
 to. C. de dicto diui Adriani. l. 2. Et quòd talis
 uniuersalis sermo aliorum iurium terminatio-
 nem recipiat, probatur expresse, secundum eū,
 ff. quod uiaut clam. l. 1. & ibi notatur in gloss.
 sed tali ratione. ff. de peti. heredi. l. & non tan-
 tum, quòd si peremptorie, & ibi notatur in glos-
 sa, nimis large locutus est & c. secundum Oldra-
 dum. Pro quorum determinatione, allego tibi
 glossam ordinariam, id bene probantem in l.
 prima. ff. de tabu. exhiben. in glossa, super uer-
 bo, infectam, de qua Oldradus alibi facit ma-
 gnum festum, dicens, quòd licet statutum re-
 pellat exceptiones, non intelligitur repulisse
 notorias, uel euidentes nullitates, ex inspectio-
 ne apparentes, sed non recordor ubi sufficit
 quòd habeas glossam quam ipse allegat, quam
 tene menti. Et sic non est dubium, quòd tam
 fori, quam iuris auctoritate, etiam post sentē-
 tiam ter confirmatam possit talis nullitas eui-
 dens impedire executionem, & sic uidentur cas-
 sus in dicto foro unico, pro decisionibus docto-
 rum in dictis locis, & tene menti. ¶
 ¶ SED MULTOTIENS dubitauit, quid
 forus dicti domini regis Alphonfi addiderit,
 ad priuilegium regis Iacobi, quod priuile-
 gium iam prohibuerat, quòd quamuis exce-
 ptio non impediatur executionem, nisi esset pro-
 bata per instrumentum publicum, frustra er-
 go id est superadditum, de nullitate probanda
 per inspectionem actorum uel de exceptione
 solutionis. Sed dic quòd nullitas non est pro-
 priè exceptio, unde dicit Baldus in lege prima
 Codic. de iuris & facti ignorantia, quòd ter-
 minus statutus a iure, uel statuto municipalis ad
 excipiendum, non comprehendit exceptio-
 nis

De materia. &c. Rub. 41. In §. Leges regni. 184

nis nullitatem, quod dicit notatu dignū. Merito necessario in foro erat superaddendum.

¶ Scias tamen quod per dictum forum solum erat statutum, quod exceptiones non haberent impedire executionem vel nullitatem obiectas, nisi essent probatae per instrumentum publicū, vel actorum inspectionem: nil tamen in eo cavetur quod de officio iudicis principaliter im-

1 plorato ad sententiae rescissionem, ut puta de restitu-
tione in integrum postulata, an illa habeat impedire executionem, & hoc dimissum erat in iuris dispositione, ad municipales. l. 1. & in proemio fororum. Et communiter doctores per capitul. sciscitata, de in integ. restituit. sic distinguunt, aut impetratur restitutio bona fide, aut temere. Si bona fide, interim omnia stant in suspensio. C. de transactionibus. l. si causa cognita. Si temere, refert, aut est temeritas eiusdem, quia in colorante petitur restitutio, tunc non suspenditur exceptio, ut ff. de minori. l. minor, aut magistratus, aut temeritas est uelata, tamen lex presumit contra perentem, & sic fit interim executio, satisfactione tamen praestita, & non aliter, secundum aucten. quae supplicatio. C. de praec. imper. offic. ubi hoc tenet Bald. ¶ Item scias quod dictus forus non prohibet aliquam exceptionem, neque ullam admittit, nisi quae possunt probari per instrumentum publicum. Sed quae sic probatae impediunt executionem, hoc non dicit forus. similiter restat in iuris dispositione, uti est dictum in praecedentibus. Et ideo videndum est quae sunt exceptiones, quae impediunt executionem. Et dicit quod exceptio quae reddit iudicium retro nullū, ut exceptio m. falsi. extra de excep. capitul. cum venerabilis. ff. de excep. l. qui agit. Sed intellige ut est dictum, quod de dicta falsitate constat per inspectionem praetensi instrumenti, ut quia non erat notarius, cuius signum est appositum, vel quia iam priuatus, vel defectus numeri testium, & sic instrumentum nullū uicio uisibili ut in l. 2. C. de addi-

20 ¶ Quod diuini Adriani toll. cum similibus, & alias si causa morandae solutionis allegaretur falsitas, non differretur executio. C. de falsis. l. satis aperte, & quod ibi nota. ¶ Item possunt opponi exceptiones, quae non detrahunt sententiae, sed modificant executionem. l. prima. C. de iuris & facti ignoran. ff. ad Maecdo. l. tamen si, ut non exigantur, nisi in quantum facere possunt. ff. de re iudicata. l. Nefennius. §. finali. ff. soluto matrimonio. l. ex diuerso. §. finali. Et idem de exceptione compensationis, de qua domi. Anton. in capitul. exceptionum, de excep. remittit ad nota. de fide instrumen. capitul. cum Ioannes, in ultima glo. & ad Innocen. de ordin. cog. capitul. super spoliatione. dicens, quod talium exceptionum ius non tollitur per sententiam. Et idem dicit de exceptionibus criminum, cum opponuntur contra electum. Idem in hypothecariis, quo ad ius probationis. ff. de excep. rei iudica-

l. si duobus. ¶ Item dicit quod potest opponi exceptio quae oritur in ipsa prolatione sententiae, uel post sententiam, uel in ipsa sententia renouatur, ut in muliere condemnata ex alterius obligatione, quae iuuatur Velleiano, quia pro alio intercedit, sententia fortificat ius intercessoris, ideo obstat exceptio post sententiam, ante non opposita, alias dicit quod regulariter non potest opponi exceptio post sententiam,

21 ¶ SED DICIT quod fallit in milite qui illam potest opponere, ut in l. prima. C. de iuris & facti. igno. Fallit in Macedoniano, odio creditoris. l. tamen si. ff. ad Macedonianum. ¶ Item dicit etiam fallere quando sententia non transijt in rem iudicatam. de re iudic. capitul. actor, & capitul. consanguinei. ¶ Item dicit fallere in minoribus, ecclesia, uel absentibus causa reipublicae qui restituuntur, ut in capitul. secund. de restitutio in integrum. Et ita dicit intelligendum Archidia. 3. quae. 7. capitul. exceptio. Et ad hoc dicit quod possunt reduci casus quos ponit Specu. in tit. de excep. §. dicto uersu. Hoc tamen fallit. Et in hoc residet dominus Anton. de Butri. in dicto capitul. exceptio. de excep. Sed in quantum dominus Anton. dicit de exceptione compensationis, quod potest opponi in executione, est clarū de iure, quia habes casum in l. si cum milite. §. si intra. ff. de compensat. & in lex causa. C. de compensa. Et est ratio,

22 quia compensare est soluere, ut l. si debitor. ff. qui pot. in pignor. habeantur, & l. amplius ff. rem ratam haberi, & hoc ponit Bald. in l. de hereditate. de petitio. heredita. & domi. Anton. in capitul. suborta, de re iudic. Quod de iure est limitandum, si exceptio est liquida, uel possit liquidari infra breuem terminum, ut in l. fin. C. de compen. quod arbitrio iudicis est relinquendum secundum Baldum ibi. ¶ Sed Barto. in l. aufertur. §. qui compensationem. ff. de iure fisci. dicit quod liquidatio debet fieri infra tempora executionis. Sed de foro, per dictum forum de exceptionibus regis Alphosi, haberet probari per instrumentum publicum, licet si aliqd esset dubium, sufficeret liquidari secundum Bartolum infra tempora executionis, quod nota. Bart. uero in l. prima. post glossam. ff. de iuris & facti ignoran. aliter & plenius loquitur dicens: regulam esse quod exceptio peremptoria non potest opponi post diffinitiuam uel habentem uim diffinitiuam, & est ratio secundum

23 eum, quia ex ipsa sententia oritur nouū ius, quod exceptionem non concernit, ut ff. de cuius. l. fundus. §. si plures. ff. de fundo instructo. l. nepoti. ff. fami. erciscunda. l. cum praesentare. instituit. de excep. §. Item si in iudicio. & plene legitur & notatur. ff. de condi. indebi. l. Iulianū. Sed iam dictam regulam dicit fallere in multis, ut in d. l. prima. fauore militiae, in qua representatur publica utilitas. ¶ Secundo fallit. ff. de iudic. l. Nefennius. §. fina. ff. solut. matrimonio. l. ex diuerso.

481. Speculum Principum, Petri Bellugæ.

diuerso. §. fina. & in aliis casibus notatis in glo.
 in d.l.1. Quam tamen Bar. dicit ibi imperfecta:
 quia ponit casus, & non rationes casuum. Et
 ideo dicit Bar. quod ideo aliqui volentes com-
 prehendere casus & rationes casuum sic di-
 cunt. At exceptio concernit nullitatem pro-
 cessus, & omni tempore potest opponi, vt. C.
 de procur. l. licet. Aut concernit iniquitatem
 processus de quo agitur, & ista debet opponi
 ante sententiam, ut. ff. de exceptio. doli. l. qui
 zquitatis. Aut concernit reuerentiam perso-
 næ vt in parentibus & patronis, vel similibus,
 vel forū, vt in militibus, vel odium, vt in Ma-
 cedoniano, & tunc possunt post sententiam op-
 poni, vt. l. ex diuerso. §. finali. & l. nefennius. §. fi.
 & in l. allegata. ff. ad Macedo. l. tamen si, secun-
 dum Cynum, qui ita no. C. de probal. exceptio
 nem, in addi. suis, & idem Iacobum But. in d.l.
 1. C. de iuris & facti ignoran. Imo licet prædicti
 doctores non dicant illa exceptio quæ compe-
 tit ob reuerentiam personæ, vt in parentibus
 & patronis, nedū potest opponi in executione.
 ¶ SED si in initio processus opponatur, impe-
 dit litis ingressum, ut no. Bar. in l. vir bonus iu-
 dicatum solui, & sic illa exceptio est addenda
 ad cap. vnicum, de litis contestata. lib. 6. & ad no-
 ta. in l. fina. ff. pro suo. quod no. Sed reuertamur
 ad propositum, & dic secundum Bal. in d.l. j. C.
 de iuris & facti. igno. quod aut per exceptionē
 declaratur nullitas processus, tunc potest sem-
 per opponi: quia ista non est proprie exceptio,
 sed defensio. Et quia semper sumus ab initio,
 24 cum processus sit nullus, & quia ¶ sententia nul-
 la, non potest excludere ius. Facit. ff. de interro-
 ga. a. cione. l. si filius. el. secundo. de iure patro-
 natus. l. Carmelia Pia. ff. fam. erciscund. l. quardā
 mulier. C. quomodo & quando iudex. l. si vt. p-
 ponis, præses. C. de accusa. l. absentem. ff. de re
 iudi. l. 4. §. condemnatum, & l. si cum nulla. &
 de purga. uulga. cap. significantibus. Aut exce-
 ptio non concernit processus nullitatē, & tunc
 aut natura sui tendit ad excludendum conde-
 mationem, & non potest opponi post conde-
 mationem, nisi in causa appellatiōis, ut. C.
 de temporibus appella. l. per hanc, & C. de ap-
 pella. l. amplioem. Et est ratio, quia per senten-
 tiā talis exceptio excluditur ppter duo. ¶ Pri-
 mo ratione contrarietatis. ¶ Secundo ratione
 termini legalis, quia sententia est pro termino
 preceptorio ad opponendum. Et dicit Bal.
 addend. quod notat Innocen. in c. cum in tua,
 qui matrimonium accusa. possunt. Aut exce-
 ptio non ordinatur ad excludendam conde-
 mationem, quinimo præsupposita cōdemna-
 tione tendit ad moderandum condemnatio-
 nem, siue eius executionem, tunc talis conde-
 matio compatitur se cum sententia, & potest
 proponi cum executione, ut. l. ex diuerso. §. fin.
 cum simil. secundum Iacobum Barrig. Et dicit
 ibi Bald. quod per hoc cognosces quod com-

pariat̄ se cum ciuili & naturali obligatiōe;
 ex qua agitur. ff. quod cum eodem l. prima, se-
 cū dum Baldum. ¶ Aduerte quia in primo ca-
 pite distinctionis cum exceptio concernit pro-
 cessus nullitatem, prædicti doctores solum ex-
 emplificant in materia falsi procuratoris. per l.
 licet. C. de procur. & licet sit uerum quod illa
 exceptio reddit iudicium retro nullum, ut in
 dicta. l. & ff. de iudi. l. licet. Est tamē uerum, ni-
 si pars uiderit eum procuratorem agentem uel
 defendentem, & tacerit, quia tunc tacitē acta
 sunt per dominum approbata, & non resultat
 nullitas, ut notat Innocentius in capit. ex par-
 te decani, de rescriptis. Et Angelus in l. cū ostē-
 25 dimus, de fidei u. tutorū. ¶ Nam sicut expressē
 possunt ratificari acta, sic tacitē. De quo uide
 notata in l. si tutor. C. in quibus causis in inte-
 gram restitū. non est necessaria. De quo uide
 plenius Bald. in l. Iulianus. ff. qui satisfacere co-
 gantur. Et tali casu de tali nullitate, non potest
 opponi.

26 ¶ ITEM ¶ ET EST ALIA NULLITAS
 processus, quia ex falso uel non autētico instru-
 to fuit pronuntiatum comperta falsitate, uel
 alio uicio instrumenti redarguitur nullitas. De
 exceptionibus, capit. cum uenerabilis. ¶ Item
 tione personæ agentis, qui ut hæres obtinuit,
 uel ut hæres, & uel ut successor agit cum re ue-
 ra, non sit, & sine actione experitur cōtra regu-
 lam. l. si pupilli. §. uideamus. ff. de nego. gestis,
 meritō agens antequam fiat executio se hære-
 dem monstrare, ne iudicium fiat nullū. Ad hoc
 ff. de peti. hæredi. l. si debitor, & in foro fina. co-
 dem titul. & in l. prim. ff. famil. erciscund. non
 dico ante litem cōtestatam, ex quo agit nomi-
 ne proprio, sed antequam fiat executio, de quo
 per Guillelm. in specu. in titul. de actore. §. sed
 pone. Quidam dicens se episcopum, & uide
 Compoellanum, in capitu. nihil, de elect. po-
 terit ergo opponi contra petentem executio-
 nem, tu non es hæres, uel successor, neque ha-
 bes ius agendi, imo hæc exceptio elidens per-
 sonam actoris, est priuilegiatissima, quia quā-
 uis ad eam liquidandam, requiratur altior in-
 dago, attamen nisi ipsa liquidata non sit exe-
 cutio. Vnde dicit Bal. in l. 3. §. ibidem. ff. ad ex-
 ecu. quod si exceptiones non tangunt factum,
 sed personam actoris, etiam quod requirāt al-
 tiorem indaginem, non debent repelli, neque
 etiam sufficit quod sint propositis, probentur
 semiplenē, ut notatur in Speculo de summaria
 cognitione, uersicu. quid si opponitur actori.
 Ad hoc quod not. Bart. ff. de testamen. l. si que-
 ramus. Ex quo pluries dixi quod quamuis di-
 ctus forus regis Alphōsi, requirat ad exceptiones
 probandas instrumentalem probationem,
 tamen quia obiectus exceptionis ad repellē-
 dum actorem, non requirit, ex parte rei proba-
 27 tionem: ¶ quia cū quis in iudicio uult admitti-
 ti, ut talis ante se, talē debet probare, aliā non
 admitti-

De materia &c. Rub. 41. In §. Leges regni. 185

admittitur ad talem exceptionem proponendam, & actor plenè fundare debet de iure agendi, & si de hoc est contentio, etiam plenè talis exceptio est discutienda in summario etiam iudicio. Nam in omni iudicio civili & criminali, prius animaduertenda est persona, & in omni iudicio quantuncunq; summario plenarie discutiendum, ut iudicium fundetur soluto matrimonio. l. Titia. ff. de ventre in possess. mittendo. l. prima. §. si ea, in glo. secundum Bal. in l. fin. C. de edicto diui Adriani. ¶ Et hæc sufficiant de dicto membro, cum exceptio cōcernit nullitatem processus. Solum addas quòd nedum talis exceptio est admittenda, & plenarie discutienda, sed etiam iudex de se debet talem actorem ius agendi non habentem repellere, & potest supplere defectū personæ excipientis. ff. de heredi. peti. l. planè, & l. final. secundum Bald. in l. ubi pactum. C. de transact. Pro quo facit quòd notat idem Bal. in l. ne quis bella. C. ut nemo priuatus. Et quòd notat Bal. in l. edicta, ad finem. C. de edendo. Cum autem exceptio quæ opponitur non est exclusiua p. sententiam, tunc datur pro regula quòd potest opponi post sententiam secundum Bald. in dicta l. prim. C. de iuris & facti ignoran. Sed quomodo potest excludi exceptio, ex quo non fuit obiecta neque ventilata in iudicio. Respondet quòd excluditur indirecte, quia ius agentis quod fuit ventilatum est exceptio in contrarium, & posito vno cōtrariorum remouetur reliquum.

28 ¶ Sed quando est talis exceptio quæ examinatur seorsum a principali, & nō elidit ipsū principale, ista bene opponitur post sententiam secundum Baldum, ponens tria exempla. ¶ Primum est in exceptione cedendarum. ff. de fideiussio. l. si fideiussor. §. idem respondit. Et hoc vult dicere, quia actor qui non potest cedere actionem, repellitur ab agendo, obstante exceptione cedendarum. l. stichum. §. si creditor. ff. de solutioni. & l. si pupillus alterum, de administra. tutorum, quod latè Bartolus examinat in l. si stipularus esses a me. §. si ex duobus. ff. de fideiussio. Modo reus qui executatur ante solutionem, iuxta notata in l. Modestinus, de solutionibus, petit cessionem, tunc si actor nō potest cedere, fortè quia alios conteos liberauit, repellitur: & talis exceptio admittitur post sententiam. Et hoc est quòd Baldus in duobus verbis dixit in dicto exemplo. ¶ Secundum exemplum ponit in exceptione pretij non soluti, quæ tanquam in expleto modo potest exequendo peti in excipiendo sententia. ff. de rescin. uendi. l. fundum, qui Lucij Titij.

¶ SED QVOMODO potest esse verū dictum Bald. quòd dicta exceptio pretij non soluti possit opponi in executione cum uenditori uideatur preclusa uia, ex quo nō eam posuit ante sententiam. C. sententiam rescindi non posse. l. ad peremptorias. C. de prediis mino-

ram. l. ueteris. Et quia non excipiendo fuit in mora. Ideo sibi imputet. ¶ Item exceptio pretij non soluti, non est propriè peremptoria, sed magis dilatoria solutionis rei ueditæ, quòd patet: quia non est perpetua, nam quodcunq; soluetur pretium debet res tradi, ut l. si p. emptorem. ff. de actio. emp. Sed certum est quòd dilatoria solutionis, non potest opponi post sententiam, quia debet opponi ante litem contestatam, argum. C. de procura. l. ita demum, in contractibus autem innominatis & in pactis, quæ debent ueliri rei interuētū exceptio de non implendo implemento agentis est peremptoria. Et hoc est utile scire, propter allegata pacta, quæ apponuntur in contractibus nominatis, si ad ipsa pacta agitur, & agens non impleuit pro parte sua, quia licet pactum nondum ueliatur coherentia contractus, tamen si est appositum per relationem ad aliquid implendum, non nascitur actio prescriptis uerbis, nisi impleat secundum Iacobum de Arena & Pet. unde exceptio non implementi est obuiare naturi actionis, ut C. de rerum permuta. Lex placito. Et his & aliis rationibus Bal. & alij uidentur tenere non posse opponi exceptionē pretij non soluti, per condemnatum, ut ipsi dicunt in l. si duo patroni. §. si quis. ff. de iureiurando. Sed his non obstant. Bal. in l. peremptorias. C. senten. rescindi non posse, tenet quòd exceptio pretij non soluti, potest opponi in executione. nam dicit ipse, sicut possessio potest iure pignoris retineri pro pretio, ut ff. de acqui. emp. l. Iulianus. §. offerri, & de edilit. edicto. l. quod si nolit. §. Marcellus, & de ista hypotheca non est pronuntiarum, ergo potest opponi de ea, ut l. sextante. §. Iatinus largus. ff. de exceptio. rei iudi. & l. debitor. ff. ad Trebellia. & hoc tenet Archidia. secundum eum. 3. questio. 6. capit. tibi semper. Item pretium debetur ex eodem fonte, ex quo agitur, ut C. de euic. l. si post, & l. prim. §. prim. ff. de excep. rei. Et ita dolo facit emptor, post sententiam non soluendo pretium sicut ante, unde exceptio opponit, quasi ex nouo dolo. ff. de except. doli. l. pater. §. ex quadrante.

¶ ITEM dic quòd hæc exceptio inest ex eodem contractu, ergo &c. iuxta doctrinam Bal. in l. eum qui. §. cum ita. ff. de uerborum obliga. ¶ Item contractus non debet claudicare. ¶ Item contractus non debet diuidi, quia totum est unum instrumentum, & quòd quis recipiat pro se, debet recipere contra se, secundum Bal. ubi supra. Quinimo dicit Bald. in l. si pater. C. de actio. emp. ad fin. quòd si iudex uideret pretium non solutum ex suo officio potest mandare emptori agenti quòd soluat pretium, licet ad hoc non sit actum: & est ratio secundum eum, quia est quid connexum actioni. facit. C. de sententiis. l. eum eorum. quòd dicit menti tenendum. Et sic vi-

Speculum Principum, Petri Bellugæ.

sic uides quod aduerso præcij non soluti potest
 opponi in executione. Sed cū hodie in instru-
 mentis, cuius uirtute instatur executiones ap-
 ponantur confessiones præcij soluti, & renun-
 tiationes pecuniæ non numeratæ, & cū instru-
 mento, uidetur quod non habeat locum excep-
 tio, neque possit opponi talis exceptio, neq;
 impediatur executionem. l. in cōtractibus. C. de
 non numerata, cum similibus. ¶ Aduerte si q-
 dem sumus in instrumento confessionato de-
 biti. Et tunc serua distinctionem. l. si ex cautio-
 ne. C. de non numerata pecunia, iuncta. l. finali
 eodem titol. & capitu. si cautio. de fide instru-
 men. Si autem in aliis contractibus, & tunc si
 tempora suffragantur, ita quod non sint tem-
 pora lapsa non numeratæ pecuniæ, potest talis
 exceptio opponi, quoniam illa confessio ap-
 ponitur, ex consuetudine tabellionum. Merito
 potest opponi exceptio infra tempora. l. si in-
 tra, & l. si cui. C. de non numerata. & in auten-
 tic. quod locum. C. de dote cauta, nisi interue-
 nerit bina confessio, quia tunc non admittitur
 ad dictam exceptionem proponendam, ut in
 lex contractibus. §. sed quoniam. C. de non nu-
 merata pecunia, in glos. & in l. vnica. C. de plus
 pe. de quo nide notata per Bald. in autenti. sed
 iam necesse, de dona. ante nup. & uide quod
 not. Angelus in glos. assiduis. C. qui po. in pi-
 gnorib. habeantur. ¶ Item Bald. in dicta. l. pri-
 ma. C. de iuris & fact. ignoran. ponit aliud ex-
 emplum in exceptione inuentarij non confe-
 sti, quod potest opponi in executione, argum.
 ff. de confelsis. l. cum fideicommiss. Et sic dicit
 quod per sententiam augetur effectus in his
 quæ opponuntur præter sententiam, ad hoc
 allegat in ratione sui. l. si soror. ff. de colla. ¶ Et
 concludendo dicit quod quædam licet oppo-
 nere secundum sententiam, puta in sententia
 continetur conditio uel modus, cer. licet op-
 ponere de effectu conditionis, uel modi. ff. ad
 lege. Aquiliam. & in lege. si deletum, & de sen-
 tentiis & interloc. omnium iudi. l. cum eorum.
 ¶ Quædam opponuntur præter sententiam. Et
 ista similiter possunt opponi, puta quod sen-
 tentia non sit liquida. Verbi gratia, super ex-
 pensis nondum taxatis, & ideo non execu-
 dis in expensis, ut in materia. l. terminato. C. de
 fructibus & litis expen. & in l. hoc autem. §. 1.
 ff. quibus caus. in poss. eatur. in uerbo, liquere
 constareque prætori. Finaliter ponit pro regu-
 la ubique exceptio non redargu it senten-
 tiam de iniquitate potest opponi, ut nota. Cy.
 in l. prima. C. de condic. indebi. Interdum au-
 tem exceptio opponitur contra sententiã, tūc
 dicit quod regula est, quod non potest opponi
 propter auctoritatem rei iudicatæ, fallit quan-
 do exceptio superuenit post sententiam, ut ff.
 de condic. sine causa. l. si fullo. Ex qua. l. secun-
 dum eum, potest dari alia regula, quod om-
 nis exceptio superueniens post sententiam po-

test contra sententiã opponi. ratio quia in iu-
 dicio non potuit includi, & sic neque per
 illud excludi, quia ius & causa superueniunt
 postea, ad hoc. ff. de trans. l. & post re. §. primo.
 Secundo fallit quando talis exceptio est serua-
 ta a iure post sententiam, quod non contingit
 nisi in casibus expressis, in iure, in quibus con-
 currit ratio fauoris uel odij, ut in l. tam & si. ff.
 ad Macedo. cum similibus. Et ideo Martinus
 fil. disputando tenuit, quod exceptio banui, quæ
 est mero odio introducta, etiam in forma per-
 emptoriæ possit opponi post sententiam, quia
 lex tacite restituit ad opponendum, per dicta.
 l. tam & si, secundum eum.

¶ I T E M fallit in casibus ubi conceditur restitu-
 tio in integrũ iud. ministerio, quod est, quã-
 do est obreptum in probationib. ff. ad Trebel-
 lio. l. seruo. §. cum prætor. Nam obreptio solius
 libelli seu petitionis, non inducit restitutionem
 in integrum, ut l. cum putarem. famil. erciscun.
 nisi forte in causa criminali secundum quos-
 dam, ut in l. si quis obreperit. ff. de falsis. Sed
 glossa intelligit illam. l. in obreptione probatio-
 nis, & hæc est ueritas. Interdum exceptio non
 opponit sententiã, sed actioni de nouo inten-
 ratæ, tunc ista exceptio potest opponi, quia nõ
 fiat ipso iure per sententiam sublata, & denuo
 agens non innititur sententiã, unde imputer si-
 bi, hoc dicit gloss. ordina. ff. de excep. rei iudic.
 l. duobus. & probatur. ff. de minoribus. l. minor.
 35. annis, cui fideicommissum. in ratione sui. Er-
 go sententia non proderit ad replicandum cõ-
 tra excipientem, quod forte non est uerum.

¶ Nam cum ex sententia oriatur actio, multo
 fortius oritur replicatio, opinio tamen glos. est
 ut est dictum, & gl. sequitur Petrus Cyn. & Bar-
 to. secundum Bald. in dicta. l. prim. Sed ex præ-
 dictis uidetur quod non habeas perfectam do-
 ctrinam, an exceptio instrumẽti nouiter reperi-
 ti post sententiam possit opponi, & impediatur
 executionem quod uidetur de foro prædicto,
 quia aliud non requirit, nisi exceptionem pro-
 bari per publicum instrumentum. ¶ Sed in cõ-
 trarium uidetur per Imperatores. ff. de re iud.
 & per capitu. inter monasterium, & capitu. sub-
 orta, de re iudic. Nam prætextu nouorum in-
 strumentorum sententia non debet restaurari.

31 ¶ Aduerte si sententia est lata non integrã pro-
 batione, retractatur ex instrumẽto de nouo re-
 perto, ut. ff. de iurciurand. l. admonendi, & no-
 tatur de purgat. canon. capitu. ex tuarum, &
 de purga. vulgar. capitu. secund. Sed si est lata
 ex plena probatione dubitatur Specul. in titu.
 de sententiã excep. §. postremi. uersic. illud aut
 dicit, quod sibi subuenitur, petita restitu. in in-
 teg. Nam si soluisset posset conditione sine cã
 repetere, & ergo fortius retinere. Ioannes And.
 ad Specu. titu. de instrum. edi. §. postquam, su-
 per uerbo, quod si solui decẽ. Recitat Hug. re-
 nuisse, quod potest agere ad interesse, cur dicitur

ditor

De materia &c. Rub. 41. In §. Leges regni. 186

ditor non redditur instrumen. debiti, quando soluit, quod facere tenebatur, per l. si quis aggentariis. §. ultimo. ff. de edendo, & hoc tetigit Specu. in titulo præallegato. Sed Ioannes And. in addi. in loco præallegato, post Cyn. in l. prima. C. de condi. indebiti, dicit cessante etiam dolo actō. potest petere restitutionem ex clausula generali, allega. l. si is ad quem. ff. de acqui. hæredi. in fina. ad Trebellia. l. seruo. §. cum prætor. Et idem tenet Ioannes And. de purga. vulg. capitu. secund. post Iacob. de Arena. ad hoc l. si hæret. ff. de excep. rei iudic. ad hoc. ff. mandati. l. fideiussor. §. in omnibus, & hoc sequitur domi. Anton. de Butrio, in capitu. cum Bertoldus. de re iudica. ¶ Ad iura quæ dicunt, quod prætextu nouorum instrumentorum nõ restitatur sententia, potest dici non uia ordinaria uel iure communi, sed sic petita restitutione ex clausula generali, & sic etiam sentit gloss. in capitu. inter monasterium, de re iudic. gloss. finali. Et in quantum supra diximus, quod quando est obreptio iudic. in probationibus est sententia nulla, & de hac nullitate potest post sententiam opponi. Et hoc intelligas uerum, quando est aliquid obreptum prætori exprimendo falsum uel narrando, ita qd subreptio est in falso exprimendo, & licet quidam dicant hoc casu opus fore restitutione: tenetur tamen communiter quod sententia est nulla, secundum gl. in l. si prætor. §. Marcellus. ff. de iudic. quoniam scienter falsum allegauit. secus si dolus fuit re ipsa, & non ex proposito, quia tunc est opus restitutione, ut uult glossa notabilis ibi in uerbo scienter, quod bene nota, quia multi errant, quæ uolentes deducere nullitatem, non curant articulare sententiam. Sed idem putamus si dolo tacuit aliquid, propter quod aduersarius obtinisset: maxime illo absente, ut in dicto. §. Marcellus. l. si prætor, ut no. Innocen. in capitu. fina. de acq. & domi. Anton. de Butrio, in capitu. si dolus, de appellat. Et de intellectu dicti. §. Marcellus, uide Innocen. in capitu. cum dilecta, de rescrip. & in capitu. Bertoldus, de re iudic. & ibi Anton. de Butri. uersicu. inde. de quo late uide post Angelum, domi. Ioann. de Imola, in l. seruo. §. cum prætor. ff. ad Trebellianum. Sed in quantum forus prædictus de excep. regis Alphonsi requirit nullitatem probandam, ex inspectione actorum, & siue quomodo, hanc nullitatem iudex poterit persequari, & potest poni exemplum, quando iudex non uisis actis uel sine causæ cognitione, ex corrupto pronuntiauit, quia non seruando ordinem a foro introducum, in procedendo dicitur nulliter procedere. C. de sententiis. l. prolatam. Et cum iudex non plenè instructo processu pronuntiat nulliter pronuntiat, ad hoc de elec. capitu. dudum, & de re iudic. capitu. cum Bertoldus. Et assignat ibi Innocen. rationem, quia tunc reperitur sententia lata sine causæ cognitione, & siue ordine iu-

diario, quia iudex probationem partis non uidit, ut dicta. l. prolatam. secund. quest. prima, per totum. Hoc tamen magis considerandum est ex breuitate temporis quam ex non uisis probationibus. nam in secundo casu presumitur pro sententia, ut notat Barto. in dicta. l. prolatam. Ad hoc de rescrip. in integrum, capitu. cum ex literis. In primo casu quando ex abrupto & breui termino pronuntiauit nulliter est pronuntiatum, ut nota. gloss. de constitu. capi. ecclesia, & Innocen. de concef. præbendæ, post electionem, unde dicit Butriga, in dicta. l. prolatam, quod si compromissum est in arbitratu cum plenaria potestate, quod non potest immediatè post compromissum pronuntiare. Nã dicit quod est contra ius, qd ita fulminet omisso ordine. Facit quod notatur. ff. ex quib. causis maiores. l. sed & si per prætorem. §. quotiens nisi iudicaret de consensu partium. ff. de re iudic. l. si conuenit, uel partes emologarēt: quia rati habitio trahitur retro secundum Bald. in dicta. l. prolatam, unde dicit Bald. in præmissis ff. totum. in §. sed cum nos. in fine, quod non potest fieri processus iudic. totus una die, ut notatur. ff. quibus ex causis maiores. l. sed & si per prætorem. §. quotiens. & factus non ualere secundum Cy. quod nõ possit esse, probatur secundum eum, quia nimis est festinatum. ¶ Et iudex qui sic pronuntiat contra iura cũ illa sciat, dicitur per seordiam pronuntiare, & sic nulliter secundum gloss. & Angelum, in l. prima. ff. de feriis, ubi uide. Cum ergo talis nullitas allegatur, necessario iudex habet uidere acta processus, & ex illis deprehendere an ex abrupto an seruato ordine fori sit processum. ¶ Est & aliud exemplum per quod iudex potest deprehendere nullitatem ex actis, quando sententia habet specificam rationem ad acta, ad illa se restringendo: ut puta cum iudex in sententia dixit, quod ex actis erat probatum uel non probatum, quo casu propter relationem expressam uicium actorum uideretur in sententia, & apparet iudicem applicuisse animum ad solam probationem actorum propter relationem ad illa se restringendo, quo casu sententia est nulla. Secus forte esset si sententia haberet aliquam relationem ad acta, si ex alijs iudex qui ad illa sola non se altrinxit, potuit informari: quia iudex ex multis motum sui animi potest informare, & pro eius presumitur sententia, extra de renuntia. capitu. presentia. Et hanc distinctionem sentit Innocen. in capitu. cum Bertoldus, de re iudic. & sic potes intelligere, quod ipse ponit in capitu. quoniam contra falsam, de proba. ubi late hoc prosequitur Dominus Antonius de Butrio, & ad hoc uide dños de rota sua questione 335. ubi tenent sententiam nullam, quando error parer ex actis. allegat dictū Pauli de Leazaris, in cle. pastoralis, de re iudic. & archi. de sententia ex communi. Romana, libro 6. Et idem

no.

281 . Speculum Principum, Petri Bellugæ

not. per dictos dominos sua conclusione. 334.
Et hoc videtur tenere Cyn. in l. primâ. C. de errore calculi. Et sic cum hac limitatione potest intelligi quod notat Bald. in l. prolatam. C. de sententiis. licet ibi dicat: quod communiter dicitur, quod per auctoritatem sententiarum, sententia valeat, etiam quod dictam falsam relationem ad acta habeat, & allegat ff. mandati. l. si fideiussor. §. fina. & dicit expressum, in l. argentiarius. §. cum autem. ff. de edendo, in verbo, non curavit, sed remittit ad notata per Innocen. & Ioannes Andreas in dicto capitulo cum Bertoldus, sed dic ut ibi dixi, & vide quod Bartol. & dominus meus Ioannes de Imola. scribunt in l. si is ad quem. ff. de acquir. hzredi. ubi videtur tenere opinio Innocen. in dicto capitulo. quoniam contra falsam, de probat. opponit de dicto capitulo, cum Bertoldus, & non soluit, quia videatur concedere contrarium, sed intellige ut ibi dixi, quoniam optima est limitatio ad materiam.

¶ I T E M potest opponi exemplum, quando in sententia exprimitur falsa causa, quæ reddit sententiam nullam. ff. de execu. tutorum. l. qui testamento, & idem est in decreto iudicis, in l. cum uerò. §. subuentum. ff. de fideicommissariis liber. Sed hoc decreto tu intellige, quando falsitas causæ concurrat ad ius agentis, ut agit Barto. in dicta. l. si is ad quem, & in l. institui. ff. de acqui. possel. & facit. l. prima. §. hæc uerba. ff. ne uis fiat ei. Sed quod dictum est, quod falsa causa adiecta in sententia reddit sententiam nullam, est uerum sine dubio, quando est falsa in facto, & iure, uel iure tantum, & sic loquitur dicta. l. qui testamento. ff. de execu. tutorum. & C. quando prouo. non est necesse. l. secund. & de appell. l. si expressum. Aut fuit falsa in factotantum, ut quia dixit, cum reperimus talem soluisse, idèo absoluimus, cū de solutione non monstratur, uerum sententia est, opus est appellatione, ut l. si pzes. de re iudic. & ita potest intelligi gloss. in l. si is ad quem. ff. de acquir. hzredi. secundum Barto. ibi, qui etiam dicit quod si ex alia causa index potuisset idem iudicare, & ex alia causa sententia per iudicem confirmabitur, allegat. l. finalem. ff. quod cum eo, quæ incipit, titianus alias Lucianus, quæ est. l. singular. sed saluo honore, non credo cum bene dicere. Primo, quia uidetur tenere contra gloss. in dicta. l. si is ad quem, quæ dicit quod ex alia causa, etiã uera non iustificatur. Non obstat dicta. l. Titianus, ff. quod cum eo, quia ibi falsa causa non erat expressa, scilicet minus sufficiens. Merito ex uera sic iustificatio sententiarum, & sic nobiliter intelligit illam. l. Bald. in l. prima. C. de condic. indebi. Et miror quod oblitus est, de dicto Innocen. in capitulo in presentia, de renuntia. qui dicit quod quædo duæ causæ non legitimæ exprimentur in sententia, quarum una est legitima, alia non, uideretur sententia nulla, ex capi-

te illegitimæ, sed potius iuaretur ex capite legitimæ, ut in dubio potius res ualeat quam periret, & præsumatur potius pro sententia. ut in dicto capitulo in presentia, & l. quotiens. ff. de rebus dubiis, quasi dicat secus si falsa esset expressa & tacita uera, quia nunquam ex uera confirmatur, ut dicit gloss. in dicta. l. si is ad quem, de acquir. hzredi. quod nota.

¶ I D E M V L T I P L I C I nullitate potest uideri notata per dominum Antonium de Butrio, in capitulo Bertoldus, de re iudic. de proba. cap. quoniam, de renuntia. in presentia, uide dom. Ioan. de Imola, in dicta. l. si is ad quem. ff. de acquir. hzred. ff. ad Trebellianum. l. seruo. §. cum prætor. ff. de re iudica. l. diuus, post Bartol. & Angelum, & uide in aliis locis desuper tibi allegatis, & uide etiam notata extra de probat. ba. cap. licet causam. Sed quid dices, pone quæ reus opposuit suam exceptionem, quam per suum instrumentum fundauit, in forma publica, actor ad obfusandum instrumentum articulat, de falsitatis fictione, uel simulatione uel de alijs quæ possunt instrumentum enervare, & dicit quod ista requirunt altiore investigationem, & iudicium executionis est summarium, & sic discordia in alia instatia. l. 3. §. ibidem ad exhibend. l. si is a quo, ut in posse. legatorum. cū similibus. Sed dic contra. Primo quia sola negatio actoris non facit rem dubiam, ex quo habet de iure, præsumptionem contra se, quia pro instrumento præsumitur, de dicto diui Adr. l. 2. & finali, & sic merito ex quo negatio habet præsumptionem contra se. l. instrumentum rei, illa non facit rem dubiam, ut tenet gloss. singularis in l. si uero pro condénato. §. qui pro rei qual. ff. qui satisf. cogantur, quæ gloss. limitat. l. 3. C. quibus ad libertatem proclamare non licet, & l. plures. C. de fide instrument. Et pro hoc facit quod not. glo. in cap. primo, de officio delega. libr. 6. glo. super uerbo conseruatores, & quod no. Archid. in cap. deus omnipotens. 2. q. 7. Fa-teor tamen quod si actor allegaret defectus instrumenti per reum producti, qui possent ipsa inspectione uideri, quod tales obiectus repellent instrumentum. l. 2. & quod ibi notatur. C. de dicto diui Adr.

¶ I T E M scias quod exceptio quæ non potest examinari seorsum a principali, etiam quod requirat longum tractum & altiore investigationem non reseruantur, sed in ipsa executione plenariè discutuntur. Et ideo si reus qui habet actorem sibi naturaliter solum obligatum, in uiam exceptionis sibi opponit compensationem, potest iuxta. l. etiam, quod natura. ff. de compensat. quod talis exceptio est plenariè discutienda secundum Iacobum de Rauena, ne exceptio pereat, nam id uidemus in alijs exceptionibus, quæ per se moueri non possunt, ut in exceptionibus præscriptionis & pactilicet non sint liquidæ, sunt tamen examinandæ, & non

& non negligendæ, allegat Bald. in l. fina. C. de excep. ff. de re uendi. l. officium.

¶ **ITEM** pro hoc dicit Bald. quod facit dicta l. finalis. C. de compensa. quæ intendit provide re utrique parti, aëtori, scilicet in consequendo, & excipienti in iure seruando, sed hoc casu nõ posset referuari, quia super naturali obligatione non potest iudicium principaliter fundari, ergo exceptio omnino discutienda est, arg. C. de temporibus in integrum restitut. petend. l. petendæ. Neque obstat secundum eum, si dicas quòd fauorabilior erit exceptio, ex sola naturali, quàm ex naturali & ciuili. Respõdet quòd hoc nõ procedit ratione maioris efficaciz, sed ratione maioris periculi secundum Iacobu. de Ra. & Cyn.

¶ **FOR TV VIDISTI** multa bona circa intellectu dicti fori, qui forus solum coarctat exceptiones, non defensiones excludit, uti diximus. Ad hoc quòd notat Bald. in dicta. l. prim. C. de iuris & facti ignoran. Neq; excludit quin possit implorari iudicis officium, nam ¶ quãuis lex prohibeat exceptiones proponi, non tamẽ prohibetur iudicis officium implorari. Ne agens faciat illicitam extorsionem & iniquum lucrum, ut l. planè. §. finali. ff. de peti. hæredi. & l. 3. ff. nau. caupo. & hoc dicit Barol. in l. prima. ff. quod ui aut clam. & Bald. in dicta. l. planè, quod dicit esse argumentum, quòd si ex forma statuti accusatus, non potest audiri excipiendo, nisi comparuerit personaliter, tamen etiam per p̄curatorem poterit implorare iudicis officium, in locum deficientis exceptionis si euidentis sit calumnia aduersarij uel impunitas facti, arg. ff. de peti. hæredi. l. postquam. in fin. & ff. de bo. li. l. qui cum maior. §. si pars. facit, quod notat Cyn. C. de accusa. l. reos. & Inno. ce. in capit. primo, de officio uica. Et non est mirum, quia pro exceptione mihi competenti possum iudicis officium implorare, ut aduersario simile enim imponatur, ut notatur. ff. de liber. lega. l. Aurelius; §. centum, & in l. si concedat. ff. de fideiusso. per Barto. & latius posuit in l. si finita. §. elegantet. ff. de damnõ infect. Ad quas ambages, & iuris intricaciones, quæ saluæ restant, in aliis executionibus, quàm contractuũ censualium serenissimus rex feliciter regnãs, in curia muri ueteris, in materia censualium forma addidit in effectu, continentis, quòd si ratione censualis uel uiolarij, impetrabitur, uel fiet mandatũ executorium contra aliquam vniuersitatẽ uel singulares, quòd contra tale mandatũ executorium, non possit poni exceptio aliqua, solutionis, falsitatis, nullitatis, uel alia quæuis exceptio, similis uel dissimilis, neq; defensio aliqua, nisi talis exceptio uel defensio posita fuerit, & complete probata per instrumentum publicum, uel aliam publicam uel autentica scripturam plenam fidem facientem, infra decem dies in mandato executorio cõtentos, alias iu-

dex teneat cõtinuare & pericere exceptionẽ; non obstante quacũque exceptione seu defensione, saluis exceptionib. & defensionib. in alia instantia iudicij probãdis testib. uel instrumentis, uel prouti opponenti uidebitur. quæ initia dictam executionem non habeat impedire nisi illa fuerit obtenta sententia, quæ in rẽ transiit iudicaram, de qua fidem faciendo impeditur executio, ut in principio dicti fori, usque ad uer. ordenam, seriosius linguamaterna iuxta morem patriæ cauetur. Ex quo principio habes multum notare, quæ supra dicta sunt foris & dispositionib. antiquis, & lignatur dicto foro regis Alphonsi, de exceptionib. Nam per illum (uti diximus) non erãt subiate defensiones. Et sic neque officium iudicis, hodie autem neque exceptio neque defensio potest proponi; & sic neque iudicis officium implorari, ut notat Bar. in l. 1. ff. quod ui aut clam. & Bald. in d. l. planè. ff. de peti. hæredi. nisi quòd habeant probari cum instrumento publico.

¶ **ITEM** super additur, nam sicut exceptiones per dictũ forum poterant probari quacũque, saltem durante tẽpore executionis, & per dictum forũ, & per notata per Bar. in l. auterf. §. qui compensationem. ff. de iure fisci. Hodie autẽ ab ipso foro & l. regni habet proponi & p̄bari, infra decẽ dies, in mādato executorio specificatos. Et sic quãuis a iudice in d. mandato executorio fiat assignatio ad proponendũ rōnes, ab ipsa l. regni, intelligitur data dilatio ad probãdum, completæ omnes exceptiones seu defensiones, & sic flet. supplet quomittit iudex, arg. l. 3. §. si qs condemnatus. ff. de re iud. secundũ Iacobũ de Are. ¶ Sed nunquid iudex hãc dilationẽ decẽ dierum a l. datam possit saltem cã cognita alõgare? ¶ uidetur, nã hoc expressẽ tenet Bar. in l. qui p̄ tribunali. ff. de re iud. dicẽs quod ipse tenet quẽ indistinctẽ iudex dilationẽ legalem potest abbreviare & alongare cã cognita. Nã dicit quod id uidet in exceptionib. p̄emptoriis, ad quas p̄ponẽdas est statutũ tẽp̄ a l. iud. mysterio, nã potest prorogare tẽpus. Et dicit quod hoc tenet Dy. in regula. in dubiũ, de reg. iur. & dicit quod est tex. in c. pastor. de exce. & allegat sua iura, breuiter, v̄ tenendũ esse contrariũ, quia ista dilatio datur a l. sine aliqua cause cognitione, meritõ non spectat ad iudicẽ illã modificare uel ampliare, ut in auten. hodie. C. de appellat. & in capitu. pia. de excep. libr. 6. & eod. libr. de restitu. spo. §. frequens, & hoc tenet Bald. in auten. offeratur. C. de lit. contestat. & in auten. iubemus. C. de iudi.

¶ **ITEM** quia iste terminus datur ad p̄ponẽdũ & p̄band. per instr. solũ, exclusõ alio genere p̄bationis, & completur, qui terminus & eius lapsus habet uim renuntiationis & conclusionis, quo ad probationes facti, licet non allegationis iuris, ut not. multum singulariter domin. Anton. de Butr. in c. licet causam, in 4. co. II rondello,

rondello, de prob. meritò nullum est mysteriū in differendo dilationem legalem. Maximè, quia a foro imponitur iudici necessitas executionē continuandi, nisi taliter infra terminum sit facta probatio, & quæ præcipitur imperat: quæ imperatur, necesse est fieri, & si non fiat pœnā habet. l. 4. q. 3. c. quā præcipitur. ¶ Sed quid dices, pone quæ infra decem dies, pars fuit impedita, nunquid erit admittenda post decem dies, saltem ex clausula generali per resti. in integ. & uidetur quæ sic, quia legitime impedito nō currit tempus, etiam ipso iure, de concess. præbendæ, c. quia diuersitatem, de elec. c. si elect. lib. 6. de appel. ex ratione per Inn. ff. si quis cau. l. nō pignus, per Bal. & ibi uide de aliquib. impedimentis. Sed quomodo probatur impedimentum? & uidetur quæ per solum iuramentum, tam iure ciuili quā iure canonico: de iure canonico probatur, quæ per solum iuramentum probetur impedimentum, extra de elec. c. quia propter. §. illud, & 4. q. 5. c. fin. de iure ciuili probatur, de excu. tutor. l. scire oportet. §. sufficit. ff. de mili. l. 3. §. si ad diem, & l. qui comatus, dum modo persona sit honesta, ut eo. tit. l. non omnes. §. a barbar. ad idem facit. l. 3. §. sciendum. ff. ad exhi. & l. Thefaurus. & C. de fide inst. l. fin. & C. de bonis autoritate iudi. poss. l. fin. Et hanc partem tenet Guil. in Spe. ti. de dila. in fine, uer. in summa. Et Compostellanus, extra de elect. c. quod sicut, & idem tenet Guil. de Cug. in l. 2. §. si quis. ff. si quis cautionibus, & Iacob. de Beluifo, in autē. ut nulli iudicium. §. quia uerò. & pro hoc facit quæ notatur in Spec. ti. de appel. §. hic uidetur, uer. sed quid ergo, & per Inn. in c. cum olim, de priuileg. pro quo facit rex. in c. ex literis, de integ. resti. In contrarium tamen facit, quæ nō sufficiat iuramentum, quia alia dilatio non datur, nisi cum causæ cognitione, id est probato impedimēto, ut C. de dila. l. a procedente, & per actionem in summa, & pro hac parte facit quod notat Inno. in c. præsentium, de testitur. & extra de elect. cupientes. §. quod si post uiginti, & C. de tempo. appella. l. fina. §. finali.

¶ **A D V E R T E** do. Bal. post alios, hunc passum examinat, in duobus locis, in l. 1. C. de dila. & in l. 2. §. si quis. ff. si quis cautio, & ex ipsius Theorica, collige decisionem quæstionis: nam dicit ipse, quod aut prætenditur tale impedimentum, quod potest de facili probari, tunc non sufficit iuramentū, sed ualet interuenientali quali probatione uel coniectura impedimenti cum iuramento, arg. ff. de Carbo. adic. l. 3. §. causæ duæ. Aut est difficilis probatio, tunc uidetur stari iuramento si persona sit honesta, ut in d. §. a Barb. cū similib. Vel dicit quæ aut agitur de magno præiudicio aduersarij, & nō stat iuramento, ut l. si. §. fin. de tempo. appella. Aut non agitur de excludendo iure aduersarij, sed solum de admittendo probantem. & tunc sta-

tur iuramento, ut dicit l. Thefaurus. Et finaliter dicit, quod quid sit si iudex arbitratur standum iuramento & differt, iuramentum præsumitur recte factum. Ad hoc adducit quod notat Innocen. extra de eo qui fur. ordi. recepit, cap. innotuit, secundum Bald. Cum ergo hic agatur de termino probatorio, uidetur iudicem recte arbitraturum, si deferat iuramentum. Et adde quod notat Nicolaus de Neapoli post Bar. in l. scire oportet. §. sufficit, de excu. tutorum. Sed pone quod post terminum decem dierum, comparet reus, & ponit suas exceptiones, quas probat cum instrumento, iuxta forum. uidetur quod in hac instantia executionis, non sit admittendus propter termini lapsum. ff. de opt. legata. l. mancipiorum. C. de ingenuis & manumissis. l. diffamari. C. qui accusa. non possunt. l. si ea. qui ma. accusare possunt. ca. cum in tua, de remi. pig. l. si eo tempore, de proba. licet, & quod ibi notatur, & hoc uidetur tenere Guil. in Spe. de dila. §. uidentum quid si datus, nam boni iudicis est lites dirimere, de dolo & contu. c. finali, maxime quia iam restat saluum ius in alia instantia iudicij. Sed dic quod aut reus, qui obijcit exceptiones post terminum, illas probat per instrū liquidum & clarum solutionis, contra quæ actor uerisimil. nequit allegare, & tunc admittitur, non obstante lapsu termini, quia monstratur de calumnia petentis executionem, & notorie de non iure agentis. & sic iudex etiam de per se posset acto rem repellere, iuxta notata. C. de trans. l. ubi pactum, de off. uic. c. 1. per Inn. multo fortius, de partis postulatione. Nā quamuis sit exclusā per lapsum termini, ex quo ius aduersarij nō est illæsum uel perditum, nō obstante termini lapsu, potest & debet admitti. ut not. glo. in cle. sepe, de uerbo. signi. in glo. super uerbo, non obstante. Aut illud instrumentum quæ producit, habet aliquos uerisimiles obiectus, ex parte actoris iuris uel facti, ad iudicis arbitriū, & tunc fit executio dilata discussione exceptionis post terminū propositū, tū obstāte termini lapsu, quæ

38 ¶ terminus (uti diximus) habet uim renūciationis & cōclusionis in causa, uti dicit D. Ant. de But. in d. c. licet. de prob. & instrumēta produci nō possūt, post dictā renūciationē. & conclu. de fide instru. cū dilectus, & de causa posse. pastoralis, & quod ibi not. Tum quia nō constat, de calūnia executionē petentis, ex quo per eius allegationes obfuscat instrumētū productū, maxime uerisimil. ad hoc not. extra de appel. c. cū specialis, & in l. plures. C. de fide instru. ex quo nō exuberat iudicis officiū, ad repellendū acto rē, uti in casu supra posito. non obstat quod officij iudicis est sublatū per forū (uti diximus) quia uerū est postulātū non notabile, quod reperit corā se calūniantem, & sine actione experiuntē, ut est dictū. Sed cōtra hoc multū facit, cōtra quæ not. Bar. in l. prima, quæ ui aut clam, quæ dicit quod

cit quod non habet remediū, nisi quod soluat & repētat, ut in capitu. debitores, de iureiuran. quia ibi propter iuramentum quod est seruandum in foro, specificat, de iureiur. ad nostram, hic iudicis officium quo fit executio, non necessitatis ubi nulla subest actio uel obligatio, quæ est sublata solutione, de qua constat per publicum instrumentum, pro quo facit quod no. Archi. in cap. iudicantem. 30. q. 5. & ad materiā uide Barto. in l. mancipiorum. ff. de op. lega. & Cy. in l. si ea. C. qui accusa. non possunt. Sed cogita, si autem instrumentum est repertū de nouo per reū, hoc medio iuramento aduerante, uidetur dicendum quod termini lapsus non impediatur illius productionem, ad hoc. c. pastoralis, de excep. Sed illa decretalis loquitur in dilatore.

¶ I T E M ibi terminus non erat peremptorius, merito ex quo in dicta decretali duo statuuntur, contra regulas iuris communis, uidelicet quod post peremptorium audiatur, & quod in causa propria stetur iuramento non fiat extensio, ut in regula, quæ contra, de regul. iur. lib. 6. secundum Compostellanum, in cap. quod sic, de elec. Sed hoc non obstante, est dicendum contrarium, per capi. ut circa, de elec. lib. 6. & quia exceptionem antiquam, quæ de nouo ad mei uenit notitiam † & quæ non est de facto meo, quia in illa nō præsumitur ignorantia, de rescrip. ca. ab excommunicato, & ff. pro suo. l. fin. nisi sit antiquum. l. peregre. C. de acqui. posse, uel implicitum. l. emptor. §. Lucius. ff. de pac. tū possum opponere post terminū peremptorium, secundum Paulum de Lezariis, in cle. constitutionem, de elec. & idem tenet do. Anton. in dicto capitu. pastoralis. Neque obstat quod hoc casu lapsus termini habet uim renuntiationis & conclusionis in causa, uti diximus. Et sic merito omnis productio instrumentorum, uidetur prohibita, de procurato. capit. auditis, de fide instr. capitu. cum dilectus, & cap. cum Ioannes. de causa possessionis, capitu. pastoralis, & quod ibi notatur. Sed dicit quod illa iura non uendicant sibi locum, quo ad productionem instrumentorum, quæ nouiter ad notitiam deueniunt, hoc probando proprio iuramento, ut ponit Barto. in l. admonend. de iureiur. Sed domini de Rota. sua conclusione. 30. & 85. dicunt tutius esse, quod reperiens instrumentum ueniat per uiam in integrum restitutionis, allegat quod no. Inno. de rescrip. in integrum, cap. coram, & idem tenet domi. Anton. de Butr. in cap. pastoralis, de excep. & domi. Mathæus de Math. suo notabili. 58. Sed nunquid si dato mandato executorio, currentibus decem diebus partes compromittunt, nunquid current tempora, uel suspenduntur per compromissum, ut in cle. quamdiu, de app. pel. & in auten. si tamen. C. de tempo. appella. Sed dicit contra, quia ex quo terminus decem-

dierum datur vni parti tantum, scilicet reo ad proponendum & probandum suas exceptiones compromissum non impedit cursum decem dierum, ad hoc quod no. Paulus de Leza. in dicta cle. quamdiu, de appella. ubi dicit dictam cle. non habere locum, in termino dato ad appellandum, quia datur alteri parti tantum, secus in tempore ad prosequendum, quia datur utriusque parti, ideo, communis consensus impedit cursum. Et per illud dictum, in propriis terminis hoc firmant domini de Rota, sua conclusione. 354. dicentes quod si terminus est communis ad probandum utrique parti, per compromissum, impeditur cursum, si est statutus alteri parti, non secundum eos, & hoc etiam sequitur dominus Antonius de Butr. in capitulo. licet causam, de probat. Sed quia noster forus restringit genus probationis ad instrumentalem probationem, pone quod reus articulauit suas exceptiones, ponamus de soluto, non habet instrumentum, dicit iudici quod exigat responsiones medio iuramento, & clarum est de iure, quod infra terminum cogitur actor respondere de iure & de foro (uti diximus) in capitulo, si post præcium, de confessis, libr. sexto. Sed post terminum quod ponens exceptiones non admittatur neque actor cogitur respondere. Nam post terminum datum ad probandum, nequit fieri positio, ut tenet Guillelm. in Spe. ti. de dila. cap. uidendum, uer. item quid si datus, & de pensionibus. §. qualiter, uer. sed si autem, nam cum illa succedant loco probationis, non poterunt dari a parte, quæ est exclusa per lapsum termini. Dicit tamen quod iudex ex officio poterit interrogare partes, per capi. cū Io. de fide instr. 25. q. c. iudicantē, & l. obiecti. que interrog. actio. Quod no. quia uult quod dictū c. iudicantē, & dicta lex ubicunq; habeat locum post renuntiationē in causa, quæ bene probatur per dictum c. cum Ioan. Heremita, de fide instr. imo plus dicit d. Ant. de Butr. in c. pen. de iur. mēto calumniæ, quod dictæ interrogationes ex officio post renuntiationem in causa, habeat iuuare probationem, per text. l. generaliter. C. de rebus cred. Sed quæ dicta sunt, quod post terminū probatoriū, non sunt admissibiles probationes, est uerum in plenariis causis, in summaris in quibus potest procedi summarie, & de plano potest fieri positio, post lapsum termini, & etiā post conclusionem in causa, & ad instantiā partium, ut est tex. & gl. in cle. sape, de uerb. sig. in gl. super uerbo, interrogauit, quod multum facit per causas, quæ in nostro regno uentilantur, in quibus de foro est procedendum summarie. Sed ecce posita exceptione, actor confitetur solutionem. Nunquid cessabit iudex ad executionem, & cōdemnabit actorem in expensis imposito illi silentio. Et uidetur quod non, obstante foro, quia non est probatio per instrumentum. Sed dicas contrarium quia lapsus cuiuscunq; ter-

Speculum Principum, Petri Bellugæ.

mini probatorij nō excludit probationem per confessionem, ut in capitul. Ioanne. de fide instrument.

¶ ITEM quia confessio non est proprie probatio, sed probationis reuocatio, ut notat dom. Ant. de But. in Rub. de pb. Et quia ¶ presumptionem iuris, & de iure elidit confessio, ut no. in auten. sed iam necesse. C. de don. ante nupti. & in c. quia plerique, de immunita. ecclesiarū, per Inno. ¶ Item idem operatur confessio, qđ publicum instrumentum factum de cōtractu, neque est minor probatio per confessionem, quā per publicum instrumentum, iste est casus singularis secundum Bald. in leg. cum te. C. de transact. ad hoc facit in auten. de æqualitate dotium. §. aliud. Maxime quia non est iudicialis, quæ æquipollet instrumentali probationi, ut in l. rura. C. de omni agro deserto, li. 11. Ex quibus iurib. sæpe dixi, in practica, qđ licet forus & priuilegium, de cōdemnationibus, sub pœna quarti loquentes, dicant, qđ illæ fiant uirtute publici instrumenti, qđ quis confitetur in iudicio se albaranum p̄pria manu scripsisse, per qđ monstratur quem obligatum ad aliquid dandum uel soluendum qđ poterit condēnari, & ita practicatur, & bene: quia ¶ confessiones iudiciales habent paratam executionē, ut in l. tale pactum. §. qui prouocabit. ff. de pactis. Et ideo etiā de iure obligationes, quæ sunt in curia executantur, ut publica & executoria instrumenta, & ponit Bal. in l. cum eorum. ff. de in ius uocando, & idem sequitur dom. Ant. de But. in c. de p. & g. de offi. delega. & hoc sentit etiam forus regis Alphonfi, de excep. in princ. in narratione priuilegij. Sed quia forus regis Alphonfi feliciter regnantis, prædictus restringens modum probationis, in exceptionibus probandis, uoluit illas solum probari per publicum instrumentum, uel autenticam scripturam.

¶ EST uidere quid dicatur publicum instrumentum, & quid autentica scriptura, de quo uide gl. & Inn. & do. Ant. in c. 1. & 2. de fide instru. Et aduerte quod priuata scriptura, potest dici autentica, in auten. de instru. cautela, §. sed & si, de quo. ff. de iureiurand. l. admonendi per Bar. C. de proba. l. instrumenta, & l. rationes, de quo plenē in d. cap. secundo, de fide instru. per do. Anto. & in l. scripturas. C. qui potio. in pig. habeantur. Sed pone producitur albaranū p̄pria manu confectum actoris, ille negat, quod sit propria manu scriptum, & sic negat autenticum: admittetur ne probatio per literarum comparationes, & aliās per testes, qui uiderūt scribi, in hac instantia iudicij executionis, qđ uidetur, ex quo facto partem suam scripturam negantis id euenit, argument. notatorum per Innocen. de testibus, tam literis.

¶ ITEM quia ex quo id negatur qđ notorie habet elidere intentionem super eo, probatio

est recipienda. Ad qđ no. gl. in c. 1. de offi. dele. lib. 6. maxime, si id prima facie uideatur iudici, ex aliarum literarum inspectione, & sic de calūnia petentis executionē. Ad hoc. ff. ad exi. l. thesaurus. Et quia forus solum requirit probationem per autenticam scripturam illa producta, si de illius uiribus altercatur, facto partis discutendum est, (ut supra diximus) in aliis dubiis. Sed erit ne aliqua exceptio, quæ possit opponi, etiam qđ probetur instrumento publico, dic qđ sic, ut exceptio incompetentis iudicis. Nam illa exceptio non uidetur a foro repulsa. Nam quid a iudice competente mandatur uel agitur coram illo est nullum. C. si a non competente iudice, per totum, de iud. c. at si clerici. Et hæc exceptio quæ sic reddit iudicium retro nullum potest quocumque proponi, notat Bal. in l. si. C. de excep. imo & post sententiam, de tali nullitate potest opponi secundum glo. de qua canonistæ faciunt magnum festum in clemen. ad competēdas. de sequest. pos. & fruc. pro qua tu legis, uide pulchrum casum, in l. scire oportet. §. si. ff. de exec. tutorum, & uide quod no. gl. in l. non erit. §. dato, de iureiurand.

¶ SED QVIA forus dicit, qđ probatio exceptionis habeat fieri publico instrumento, uel autentica scriptura. Habui de facto questionē, dato mandato executorio uirtute instrumenti censualis, de pensionib. 20. anno. reus obiecit de solutione, & produxi appocham, per quam apparebat, qđ vno semel soluerat tres pensiones trium annorum proximorum, de quibus vna uice solutio erat facta, vna appocha, dicebat reus, qđ ex illo instrumento iuris presumptione, præsumebatur omnes p̄siones esse solutas, ut l. quicumque, de appochis publicis, li. 10. & sic se dicebat consequutum liberationem, quæ lex habet locum, in solutionib. quæ fieri debent ex contractu emphyteutico, ut no. Bar. in l. 2. C. de iure emphyteutico, & Dñi de rota, sua conclusi. 299. imo habet locū in quolibet censu, ut no. Spe. in ti. de iocato. §. nunc uerò aliqua, uer. 27. & duob. sequentib. & Host. in summa, eo. ti. §. hoc quoque uerendum, & Ant. de But. extra de dila. §. literæ. Nam iuris præsumptiones, liquidæ sunt probationes, ad hoc. C. de peric. tutor. l. tutor si petitus, de leg. 1. l. licet imperator. ff. de manumissis testamento. l. si quis locuples. Et istius opinionis erant ferè omnes doctores in ciuitate me existente iudice, uidelicet quod lex, quicumque, allegata, haberet locum, etiam quod vna præstatione esset facta solutio trium pensionum. Sed non obstante hoc in contrarium pronuntiaui. Primo argu. eorum quæ notat Cy. in l. si certis annis. C. de pac. dicentis, qđ præsupposito. leg. cum de in rem uerso. ff. de usuris, quæ est quod causa allegata probetur, ex decenniali præstatione, non habet locum, si quis vno anno soluerit pensionem decē anno. nam ex illa vnica solutione decennialium

pensio.

De materia. &c. Rub. 41. In §. Leges regni.

pensionum, non oritur præsumptio, de qua in d.l. cum de in rem uerso, & idem tenet in l. 2. C. dotis promissione, & est ratio secundum eum, quia in præsumptione dictæ. l. cum de in rem uerso, sunt necessarij actus repetiti annuatim p decenniu, ad inducendâ dictâ præsumptione.

¶ ITEM quia is qui annuatim soluit magis de libertate uidetur soluisse, quàm is qui vna semel decennales soluit præstationes secundum eum. ¶ Et ex prædictis Bald. argumentatur ad decissionem quæstionis nostræ in d.l. 2. C. de dotis prou. decidens qd præsumptio dictæ. l. quicumque. nõ habet locum in eo qui vna die triu annorum soluit pensiones, & secundum eum ita pronuntiãui, & per dei gratiam transiuit in re iudicatam, sicut ceteræ, quas usque nunc pronuntiãui, quæ uel parres acquiruerunt meæ pronuntiationi, & transuerunt in rem iudi. uel in finalibus uel ultimæ sententiæ sunt confirmatæ, laudetur deus. Reuertamur ad fori intellectum. Dicit forus, qd si talis non allegetur, exceptio probetur per publicum, uel autenticum instrumentum, iudex teneatur continuare & perficere executionem. Sed quomodo perficiet executionem, pone qd reus positis rationibus, uel nõ positis infra decem obrilit re specialiter obligatam censuali, nunquid illa habebit prius distrahi antequam fiat mobilium executio uel aliorum immobilium? qd uidetur, quia facultas est data reo, infra decem offerendi, qua reus fundari non debet. ¶ Sed contrariu practicamus, quia uerba iudicis recipiunt iuris interpretationem, nam aliter salua esse non possunt, quia grauarent creditorem, qui a iure habet ordinem in executione, ut prius mobilia deuo immobilia executentur, ut in l. a diuo pio. §. in uenditione. ff. de re iud. bene est uerum qd illa debet immobilia prius uendi, quæ minus nocent debitori, ut no. in gl. & Bar. & idem in immobilibus, ut no. in l. quamdiu. C. de distra. pign. Et p hac opinione uidetur forus, in c. fi. de dila. Et p hoc priuilegium domini regis Petri Datu Valentiz, Kal. decembr. Anno dni millesimo 254. Sed quid si debitor & possessor rei specialiter obligata pro censuali petat bona p censuali obligata adijci in solidum domino cens. alias instans, de re executione, & uidetur qd de iure procedat si in illis bonis nõ reperiat emptor uel ad iustum præcium dās, cum illa de iure æquiparentur, in l. 2. C. si in causam iudicati, & l. non dubium. ff. de lega. 3. & glo. in l. a diuo pio. §. in uenditione. ff. de re iud. Et quod ista adijcio insolutum possit fieri creditori certo præcio restimata uidetur text. in auten. de iudicijs floribus. §. qd autem, col. 1. & in auten. hoc nisi. C. de solu. & in auten. de alie. & emphi. §. postquã uerò, & in auten. hoc ius porrectu. C. de sac. san. ecclie. & in l. 2. C. si in causã indi. & in l. a diuo pio. §. si pignora. ff. de re iudic. & ibi dicit glo. nota, quod ita seruat consuetudo, & illam gl. all. Bal.

& eam sequitur in l. ordo. C. de excep. rei iud. & eam sequitur Bar. in illa. l. a diuo pio, & hoc et tenet Bald. in d. authen. hoc ius porrectum, pro hoc uidetur. facere forus finalis, de dila. in fine. Sed communiter contrarium praticarunt nostri antiqui, uidelicet quod nisi uolentibus, creditoribus non fiat a dictio insolutum, & eorum ratio erat, quod cum de foro in executionibus faciendis sit forma introducta, ut in foro, sicut cort. & in foro sem, fur, nou, de cuius. uidelicet, quod fiat triginta dieru subhastatio, & distrahatur plus offerenti, ut ibi: ab illa forma nõ est recedendum. ff. de iur. fisci. l. certa forma. lib. 10. & ff. de cens. l. forma. Et quia talis est mos uel stilius curiaru, qui p lege seruandus est ff. de testi. l. 3. c. si. Et pro eorum opin. allego tibi illud elegans dict. Bal. in l. ordo. C. de excep. rei iudi.

44. qui dicit ¶ si statuta ciuitatis, de materia executionum aliquid disponit, talia statuta sunt ad uinguẽ seruanda, tam in tpe quàm in forma, ut no. in l. fi. C. de iure domin. impetrand. quod si contrarium foret esset nullum ipso iure, quia fieret contra ius, quod non insuper ordinat dictus forus, quod si ante impetrationem mandati executorij litigiũ aliquod fuerit motum contra instrumentũ censuali, uel uolarij, allegando illũ esse falsum, nullũ simulatũ fictum cancellatum extinctum, uel aliqd ius litigium natum fuerit, qd non obstare dicto litigio, pot impetrari mandatum executorium, & fieri executio, nisi super dicto litigio fuerit obtenta sententia, q in re iudicatã legitimẽ transiuerit, cuius uirtute tunc dicta posset impediri executio: ex quibus uerbis hęc notare, hoc esse statutum contra regulas iuris communis satis iuste, pp dolosam mentem, & absconditã machinationem partium, ut in illa materia, dicit tex. in l. fi. C. de litig. Nã partes facientes censualia & uolaria, uidentur instare diem pensionis in iudicio, in plenaria instantia impugnabant. Et dicebãt contractum esse litigiosum non liquidum, & sic non exequibilem. Et sic ex eo non posse emendare mandatum executorium. Nã intetato litigio super actione reali, uel personali non est dubium, quod saltem interpretato litigio uel actione facta litiscontestatione actio sit litigiosa, ut in l. 2. C. de litigiosis, ut oēs diuersas doctorum sententias comprehendamus, Bal. in l. 1. C. communi diuidan, & Bartol. in l. 1. ff. de litigiosis. Si ergo litisconfesta. erat facta, aut primus actus, per partes in iudicio summario uti sunt omnia in nostro regno, quod habet uim litisconfest. secundum gl. aureã quod in c. 1. de elec. lib. 6. & notant legistæ. in l. nihil arbitramur, de proc. non erat dubium dictam actionem esse litigiosam, quinimo ipsa res. Nam per litiscontestationem factam in actione non est dubium, etiã ipsam re effici litigiosam, ut est glo. ordinaria singularis, in l. Iulianus. §. quanquam. ff. de aqu. plu. arc. & habes aliam in l. 2. C. de litigiosis, licet sit gl. con-

traria, in l. si quis missum. §. fin. ff. de damno. infect. cuius opinionem sequitur Innocen. & Ioan. And. in cap. cum M. ferrariensis, de constit. & Bald. in l. prima. C. communi diui. & Barto. in dicta. l. secund. C. de litigi. Sed contrarium ipse tenuit in l. 1. ff. de litigiosis. Sed dominus meus, domi. Ioan. de Imola in dicto. §. Iulianus, tenet opinionem glo. in dict. l. 2. & fere omnes moderni, & hoc probant per tex. in aucten. de litigiosis. §. hoc autem litigiosi uocabulo. ubi tex. excipit ab actionibus intentatur rem litigiosam facientibus actionem hypothecariam tantum, ergo patet quod in omnibus aliis vult
 46 remanere regulam firmam, videlicet ¶ q. quacunque actione intentata, sine reali siue personali, dum modo pro re res litigiosa efficiatur,
 47 exemptio enim in vno firmat regulam in alio, ut in aucten. de non alie. §. ut autem, & ff. de pen. legata. l. nam quod liquide. §. final. ff. de legibus. l. in his, in gloss. & per Dyn. super Rubrica, de regulis iuris, præterea aucten. litigiosa. C. litigiosis, posita super dicta. l. 2. corrigat illam tantum, in hoc videlicet quod ibi vult, siue personali siue reali actione intentata, rem effici litigiosam, per litis contestationem tantum, quod hoc non sit verum in hac reali, quia in illa efficitur res litigiosa, per actionem. Si ergo tamen in hoc corrigatur illa lex ergo in aliis suis partibus, remanet firma dispositio, argu. C. de testa. l. scimus, cum similibus. ¶ Si ergo secundum hanc opinionem, tam res quam actio erant litigiosæ, & sic non liquidæ uidebantur non exigibilis, arg. l. hoc iure. ff. de uerbor. obliga. & quod no. magistraliter, per Bald. in l. si causam. C. de excep. rei iudic. qui dicit, quod dum pēdet per obiectum exceptionis liquidatio instrumenti, ex quo non potest liquidari neque exequi, uide ibi. Sed ad istud fugiendum, quod inoleuerat in practica, & mille executiones impediēbat, factus est forus prædictus quo expressè cauerur, quod quousque super tali processu sit lata sententia, quæ in rem iudicatam transiit nō impediatur executio. Sed ego credo quod etiam de iure communi pēdentia talis litigij, non poterat impedire executionem, quicquid dicti cauillantes, & perfidi aduocati allegabant, quia si res & actio essent litigiosæ, non uerebatur is qui in possessione, uel quasi erat illarum pensionum, iura sua experiri corā suo iudice, quia uicium litigiosi solum facit re uel actionem nō alienetur, non quominus suas pensiones recipiant possessores, ut lite pendente, c. ecclesia Sanctæ Mariæ, in 2. de consti. capi. cum M. neq; obstat liquidatio, quia ex quo instrumentum est purum, & habet formā instrumenti, & non impugnat uicio uisibili. Sed alio intrinsecus meretur executionem, casus est in l. 2. C. de adictio diui Adria. imo & si ante impugnetur quam executio petat, fiet executio, in l. si. eo. ti. & ibi notatur. Et pro hoc allego tibi

dictum Inn. sing. in c. cum in iure, de officio delega. qui dicit quod nullo iure cauetur, quod quæstio nullitatis agendo, motam impediatur executionem, quam sic intelligit Bald. in l. 1. C. ne liceat in vna eademq; causa tertio prouo. Et sic talis processus ordinarius requisitionis, ad euitandum contractum, & illum annullandū, non habet impedire executionem secundū eū, Et ideo est dicendum qd forus statuit quod iā a iure communi inest, qd nota pro illis contractibus, qui non sunt censualium. Sed fatendum qd hoc est superadditū, ad iuris dispositionē, & quod requiratur sententia, quæ transiit in rem iudicatam, quoniam de iure sufficeret probatum esse, contra instrumentum, etiam quod alias probatio non deberet admitti, nam non curamus ex quo probatum est, de inoffic. testa. Pap. §. si quis ex his, & no. de accus. c. super his, per Inn. arg. ff. iudicatum solui. l. 3. §. nunc uideamus, in uerbo admiserit, imo plus dicit alibi Inn. qd si contra sententiam probatio uoluntarie admittatur, qd constituto de iniquitate per probationes, quia notorie constaret, sententia retractaretur, ut ipse tenet de rescri. c. cum dilecta, de re iud. c. cum Bertoldus, de appella. c. ex ratione, de frigid. c. fraternitatis. licet contrarium sentiret, & non bene, in c. quoniam contra falsam, de probatio. secundum do. Ant. de But. in c. quia plerique de immunitate ecclesiarū, & sic ratio secundum eum, nam dato quod sententia, ut habens probationem iuris & de iure non admittat probationem in contrarium ea tamen facta uoluntarie, ut notoria tollit præsumptionem sententiæ, quia ¶ plus potest notorium probationis, quam notorium præsumptionis, ut dixit in materia notorij, in c. uestra, de cohab. cler. & mulierum. ¶ Neque dicit ob stare si dicatur quod acquiescendo consentiat, quia ille non est uerus, se interpretatus a lege fori contentiosi secundum eum. Sed hoc intelligas si pars consentiat probationi recipiendæ, uel saltim non contradicat, quasi uelit nouari sententiam. C. de exce. rei iudicatæ. l. si causam, alias esset uerum dicere quod esset iudicis arbitrio eneuare res prius iudicatas, quod non est de iure. l. 1. C. quando prouoca. non est necesse. ¶ Neque obstat si dicas ¶ qd pars nequit renuntiare transitui in re iudicatam, ut not. gl. in l. si diuersa. C. de transact. & no. in l. actorum uerba. ff. de re iudi. & ¶ sententia contra sententiam etiam de uoluntate partium non teneat ut ibi, quia hoc est uerum, nisi notorie constet de iniustitia primæ. Et ita tenet dominus Anton. de But. in c. cum Bertoldus, ad finē qd multum nota, quia ualde limitat notata, per glo. & Bald. in dicta. l. si diuersa, & dictam. l. primam. C. quando prouoca. non est necesse.
 ¶ **S V B S E Q V E N T E R** vult dictus forus, qd ubi aliquæ rōnes, posite fuerint in processu executorio, ad impediendū mandatū executoriū, & super

& super illis fuerit pronunciatum mandatum executorum valere & tenere in totum uel in parte non obstantibus predictis rationibus, quod a tali sententia non possit appellari, neque peti correctio recurri, reclamari, uel supplicari remedium uel iudicis officium implorari.

¶ Sed quod debeant a iudice repellere, sicut per dictum forum illa repelluntur adiecta pena centum librarum aduocato, & quinquaginta procuratori, quia a tali causa ceciderit per sententiam in rem iudicatam transactam, etiam in alia instantia iudicij, & impugnaverit contractum censualis uel uiolarij. Et ut melius & facilius contra facientes possint puniri dicta pena, uult forus quod fiant interrogaciones quis ordinauit, & usque ad §. uolumus tamen, ut latius hæc ubi & alia describuntur. Et sic uides quod omnis appellatio, supplicatio, querela, correctio, recursus, remedium, uel officium iudicis sunt inhibita, & sic uictus destitutus omni remedio habet necessariò soluere & repetere, ut not. Barto. in dicta lege prima. ff. quod ui aut clam. Facit capit. debitores, de iureiuran. Sed quid si pars uicta opposuit exceptiones etiam a foro permissas aduocari sine pena, ut sequitur in di. §. uolumus, & usus est probatione permissa a foro in principio fori scilicet instrumentali, uel per auctenticam scripturam, tamen iudex forte contra iustitiam partis pronunciauit mandatum executorium ualere, pars uicta appellauit, queritur an talis appellatio sit inhibita a foro, quod uidetur, quia forus in fine, & si permittat aduocari & poni aliquas rationes sine pena, tamen quo ad executionem faciendam, uel non faciendam, uult seruari quod est predictum in principio fori.

¶ SED IN contrarium uideretur prima facie, quia remotio appellationis per principem facta, non tollit nisi appellationes friuolas & eas quæ ius expresse non permittit, ut in cap. pastoralis, & in capit. ut debitus, de appella. Sed si appelletur adiecta iusta causa ius expresse permittit, ut in capit. cordi. de appella. libro sexto appellationem, ergo talis appellatio non uidetur reiecta. ¶ Aduerte, nam aliud est appellationem prohiberi in rescripto, quo casu ut sit stricti iuris, & semper legitime exceptiones uidentur reseruate, de offi. delega. cap. ex parte, aliud cum per legem communem per principem, cum populi consensu factam, quia tunc ex quo concedens est princeps, ad quem omnis causa appellationis est deuoluenda, & omne tribunal est sub eo, non est dubium remotionem appellationis de iure ualere, ut notatur de iur. iurando, capitu. uenientes. l. prima. §. si quis. ff. a quibus appellat. non licet. & in capit. fina. de appella. per Ioannem Andream, in nouella, & per Barto. in l. omnes populi. ff. de iusticia & iure, maxime cum consensu populi: quia etiam ex pacto, possunt appellationi renunciare. Co-

dic. de tempo. appellationum. l. fina. De cuius intellectu per Bald. in l. prima. Cod. de pactis.

Et sic non est dubium appellationem esse sublatam, quo ad omnem eius effectum, unde dicit dominus Antonius de Butrio, in capit. pastoralis, de appellationibus, quod quando a iure legitime appellatio, quod est quando omnia tribunaia sunt sub iudicio remouentur, illa tollitur quo ad omnem effectum, ut dicit in statutis Italiae, quæ tollunt facultatem appellandi in instrumentis guarant. Idem dicit cum appellatio remouetur a partibus, quia partes sunt sibi in hoc præiudicatae. Allegat dictam leg. fina. Codic. de tempo. appella. Cum ergo hic sit & superioris & populi consensus per illos qui in curijs interuenerunt, ut notat gloss. super Rubrica Codic. quæ sit longa consuetudo, est dicendum appellationem sublatam, quo ad omnem illius effectum. ¶ Sed aliqui uolunt dicere quod mens fori, quæ attendi debet, ff. de executorum. l. scire oportet. §. oportet, est quod repellatur appellatio, solum ad illum effectum quod per illam non impediatur executio, quod a hoc autem, ut de iustitia negotij uideatur, non uideatur inhibita, & hoc dicunt probari ibi, & incontinenti, per iudicem repellitur, & illis non obstantibus continuatur executio &c. quasi dicant quod ad illum effectum est appellatio repulsa, & sic denegant appellationem, quo ad executionem faciendam sed admittunt quo ad merita discutienda coram superiori. Sed nescio si de iure procedat, quia ex quo est delatum per iudicem etiam ubi appellatio inhibetur ligatae sunt manus deferentis, ut in capitu. cum appellationibus friuolis, de appella. lib. 6. Sed dicunt quod non est delatum ad illum effectum: cogita.

¶ SVBSEQUENTER in foro uolumus tamen & prouidemus quod in casibus subscriptis, aduocatus, syndicus, uel procurator, uel pars non incurrat penam aliquam in ordinando uel ponendo uel aduocando, rationes, exceptiones, uel impugnaciones sequentes.

¶ PRIMO si in processu executorio uel in alia instantia iudicij positum fuerit uel allegatum contractum esse falsum, extinctum, redemptum, luitum, uel quitatum, uel non obligatus in contractu dicet se rem obligatam non tenere tali modo quod contra eum possit dirigi executio, uel dicet bona per eum detenta non esse obligata, uel dicet se singularem successorem esse, & sic contra eum ut detentorem non posse dirigi mandatum executorium, uel dicet se non heredem obligari, uel non acceptasse hereditatem, uel si aliqua uniuersitas ecclesie, baroni, milites, uel generosi fecerint aliquam rationem censualis uel uiolarij. Cuius uirtute sit impetratum mandatum executorium, & contra illud instrumentum censualis uel uiolarij, allegabitur nullitas, quia factus sine contractus

sine

Speculum Principum, Petri Bellugæ.

finelicitia & auctoritate domini contra forum regis Martini de re censita, & actum curie brachio militari concessio per dictum regem, uel si is contra quem est directum mandatum executorium dicet & allegabit quod talis contractus non fuit factus, & sic requireret contractum exhiberi quod in talibus casibus quælibet prædictarum exceptionum possit ordinari & poni & allegari incurfu pœnz. ¶ Tamen si prædictæ exceptiones habeant impedire dictas executiones prouidet seruari quod in principio fori est prædictum &c. Nunc dicamus de singulis exceptionibus reseruaris, quæ sine pœna possunt in iudicio deduci. ¶ Et primo de exceptione falsitatis, & hæc exceptio est semper priuilegiata, & potest usque ad uiginti annos opponi per uisum accusationis C. de falsis. lege quærelam, & de exceptionibus capitu. cum uenerabilis, imo & ibi post sententiam, quia ut ibi nota. reddit iudicium retro nullum. Sed cum morandæ solutionis gratia allegatur, differtur falsi discussio facta executione, ut Codic. de falsis. Laperte, nisi habeat probationes in promptu, ut ibi notatur, & hoc de iure, de foro autem falsitas haberet probari per instrumentum publicum, uel aliam authenticam scripturam, ut in principio fori. ¶ Sed quomodo per instrumentum publicum poterit probari aliud instrumentum esse falsum? dicit quod ex eodem instrumento producto ex rasura, & in loco suspecto, ex falso signo, quæ colliguntur ex notatis, in capitu. inter dilectos, de fide instrumento. uel quia aliter est scriptum in protocollo quam in not. uel extenso, quod de iure esse non debet, quia non plus debet continere instrumentum quam matrix scriptura, in auctent. de tabellionibus, colla. 4. §. finali. Ad hoc nota. per Bald. super Rubrica. C. de fide instrumen. & in lege Sempronius Proculo. ff. de legatis secundo. Vel quia per instrumentum publicum probat se alibi fuisse die confecti contractus, & sic falsus, lege, qui ueluti. C. de falsis. Ad hoc. l. optimam, C. de contrahen. & committen. stipula. ¶ Sed quid si opponatur contra instrumentum aliter gestum, quam sit scriptum, iuxta notata in capitu. cum Ioannes, de fide instrumen. & in lege secunda. ff. quemadmodum testamenta aperiantur, & in cap. ad audientiam, de præscript. Forte ex inaduertentia tabellionis, erit ne hæc exceptio de reseruaris? certe sic, quia species falsitatis est, ut notat. in dicto capitulo, cum uenerabilis. de except.

¶ **ITEM** est reseruata exceptio extinctionis, redemptionis, luitionis, & quitamenti. Et hæc quasi sunt synonyme, quia soluendo precium censuale, uirtute instrumenti gratia, de quo supra diximus, extinctum est censuale, redemptum, & luitum: quia solutione eius quod debetur, omnis tollitur obligatio: institu. quibus modis tollitur obligatio, in principio. Et quia reddito

precio extinguitur contractus, argum. leg. si a te. Codic. de pactis inter emptorem. ¶ Sed & aliter potest dici extinctus contractus, puta per cancellationem contractus factam animo liberandi, ut in lege prima. ff. de his qui in testamento delentur, aliàs regulariter cancellatio restringitur ad causam cancellationis. lege, cancellauerat. ff. de his qui in testamento delentur. Et ideo instrumentum cancellatum non meretur executionem, etiam aliàs sit extinctum, & ob aliquam causam habeat reuiuiscere, puta quia errore sit facta cancellatio, & ita sentit Bartol. in lege prima in principio, & §. fina. ff. de his qui in testamento delentur. Et est ratio, quia cancellatio tantum operatur quantum sententia, & dicit Bald. quod est casus qui non reperitur alibi, in l. si præses. C. quomodo & quando iudex, sed illud loquitur in cancellatione actorum, & quando iudex expressit causam cancellationis secundum Baldum ibi. Sed cancellatio instrumenti facta creditori facit præsumi extinctionem contractus, iuxta notata in c. ecclesia, 2. ut lite pendente.

¶ **SED PONE** questionem quam habui de facto, quædam uniuersitas faciebat unum magnum censuale magnæ quantitatis cuidam militi, qui miles partem censuales uendit tertio. Et quia maior pars censuales restat pœnes cum retinuit originale instrumentum originalis caricamenti, dato alteri transumpto autentico. Denuo dicta uniuersitas redemit illam maiorem partem censuales ab illo milite, & sic reuoluit instrumentum originalis caricamenti, & fuit in forma cancellatum, ut est moris per rasuram, alter qui em erat dictam partem uirtute instrumenti exemplati, abstracto ab exemplo originalis caricamenti instabat executioni de sibi debitis pensionibus. Nunc quærebatur an possit eo quia exemplum exempli. Et quia originale erat cancellatum, & in posse uniuersitatis. ¶ Ad primum dicebam quod exemplum exempli non probat, uelque fidem facit secundum Richardum Malumbrae, & Cygn. & Bald. in lege sancimus. C. de diuersis rescriptis, allegant. l. fina. C. de fide instrumen. secundum eos. Et uide Dominum Anton. de Butrio in cap. primo, de fide instrumen. ¶ Ad id quod dicitur, ¶ an per redditionem instrumenti, & reposito eo cancellato præsumatur liberatio & solutio, dicebam quod si constabat instrumentum originalis debiti, esse redditum & cancellatum, antequam fieret uenditio partis censuales & nõ erat a dicta causa cancellationis, tunc præsumitur pro debitore, & sic liberatus, ut in foro. Si ei creditore, de pactis, & ff. de pactis. l. labeo & in cap. ecclesia sanctæ Mariæ, in 2. & quod ibi notatur, ut lite pendente. Et hoc si debitor probet uoluntate creditoris instrumentum ad se peruenisse, ut notat glo. in l. quod debitori. C. de solutionibus, quod intelligit Bald. in lege si post.

postquam. ff. de pact. quod debeat probare per duos testes, uel forte per famam sufficeret, ut dicitur notari in l. secunda. §. primo, de excu. tuto. Et quod redditio instrumenti facta a creditore debitori, animo liberandi, liberationem inducat: probatur, extra. de pactis, capit. cum pri dem. C. de remi. pigno. l. creditorem. C. de donat. causa mortis. l. mortis causa. §. titia. Si autem non probetur redditum, sed reperitur cancellatum, tunc recurrendum est ad distinctionem notatam in l. prima. §. sed ne furandi. C. de lati. liber. tollenda, & in l. si chirographum. ff. de prob. & in dicto capit. ecclesie sancte Mariæ, in 2. & ibi remi. per Dominum Antonium de Butrio. Si autem post uenditionem factam de parte dicti censualis facta fuit redditio instrumenti, & tunc non uidetur extincta, nisi illa pars que erat pœnes tradentem instrumentum, quia tunc ex presse non potuisset facere quittance, uel liberationem, nisi de parte sua, quia plus iuris in eum transferre non poterat, quam habebat, de iure patrona. cap. quod autem, & solum ius quod in eo habebat uidetur transfuisse. ff. de lega. primo. l. si domus. §. fundus municipium. Si ergo merito tacite non uideatur transfuisse quod non habebat. Et idem dico si causa cancellatio nis appareat, uidelicet quod pro maiori parte redempta, reddit & cancellat instrumentum. l. cancellauerat, & quod ibi notatur. ff. de his qui in testamento delentur. Et est alius modus extinctionis contractus censualis, quoties res specialiter obligata, deuenit ad dominum censual. uel cum successit debitori. C. de pact. l. debitori tuo. ff. de solution. l. stichum. §. aditio. Cod. ad l. fal. licet. C. de fideicommiss. l. cum secundum de nego. gest. l. si ab eo. ff. de fideiussoribus. leg. si debitori. Et quando res obligata peruenit ad dominum censual. fiat extinctio contractus, quia est facta consolidatio utilis cum directo dominio, & sic res sua amodo sibi seruire non potest. ff. de seru. urba. prædiorum leg. iure communi. Et sic res sua sibi ipsi nequit esse obligata. ff. de regulis iuris. l. neque pignus, & lege. ex sextante. §. Latinus largus. ff. de excep. rei iud.

54 ¶ SED PONE questionem quam habui de facto: erat censuale oneratum super alcarea specialiter, & generaliter sub omnibus bonis domini alcarea, & cuiusdam militis: per retardationem pensionum alcarea fuit capta in commissum per dominum censualis. denuo pro pensionibus agebatur contra militem. Miles dicebat censuale esse extinctum per consolidationem utilis, cum directo, uti est dictum, & quia illa obligatio censualis est indiuidua, ut in l. communi diuidundo. ff. communi diuidundo. Et sic merito ex quo in re est extincta sit prorsus sublata.

¶ ITEM quia dominus censualis repelli debet ex eo, quia efficaciter non poterat actiones contra conreum cedere, & sic merito repellatur lege, si stipulatus. §. ex duobus. ff. de fideiuss. ubi

late Bart. ut supra diximus, quod non possit cedere actiones efficaciter contra conreum, probatur: quia non contra bona que erant conrei, & specialiter obligata, cum sit illa obligatio extincta consolidatione.

¶ SED IN CONTRARIUM uidebatur, quia ex ipso contractu censuali oritur hypothecaria quo ad rem specialiter obligatam, & hæc concomittatur personalis, ut tenet Bal. in aucten. si quas ruinas. Codice de sacrosan. ecclesi. per textum in aucten. de non alienan. §. sciētia, ergo si deficiat hypothecaria, quo ad rem specialiter obligatam, non deficit personalis, que potest exerceri contra personaliter obligatos, qui sunt illi qui ex eorum personali obligatione, ad dandum, uel faciendum tenentur. l. actio num genera. ff. de ac. & obli. & inst. de ac. in principio. Et quod no. in l. fina. ff. de contrahē. emp.

¶ Item quia res deuenit ad dominum censualis ipsa lege contractus, & sic omnium aliorum obligatio est perempta, & contra eam non tenetur aliquam cedere actionem, argu. ff. de pign. l. lex uectigali. Et sic restat dubia hæc questio, quæ pendet de facto inter parentes meos. Sed quid si dominus censualis succedit uni ex obligatis in censuali, nunquid ex additione erit confusa omnis actio contra conreos alios non uidetur, quia solida actio quemlibet tenet. l. si non singuli. C. si certum petatur, ex ficta omnium numeratione, maxime factis renunciationibus solitis & sic contra alios solide poterit experiri dicens si re uera pecunia uenerit ad defectum, quamuis quo ad dominum omnes sint conrei, tamen quo ad effectum erant fideiussores. Et sic per additionem illius et fideiussores liberantur per additionem. ff. de fideiussoribus. l. hæres. §. quod si stipulator. ¶ Si autem de hoc non constat non poterit solide executare, saltem partem defuncti contingentem, ad quam ipse idem obligatus est & quam conrei, & cum cessione, & sine ea sub illo erant habituri, ut notatur in lege prima. C. de duobus reis, per Bald. Sunt & alie exceptiones reseruatæ ex dicto foro, uti est dictum, quando non obligatus in contractu dicit se re obligatam non detinere tali modo quod contra eum possit dirigi executio, uel dicit bona per eum detenta, non esse obligata, uel dicit se singularem successorem esse, & sic contra eum, ut detentorem non posse fieri executionem, uel dicit se non esse heredem obligati, uel non acceptasse hereditatem &c. ¶ Sub isto enim uerborum inuolucro, multæ sunt reseruatæ exceptiones. ¶ Et primo uideamus de eo qui dicit taliter se non possidere rem quod contra eum possit dirigi executio. Et potest poni exemplum in eo qui ex auitino testamento pretendit rem possidere, quam pater hæres in primo gradu non poterat alienare, neque obligare demptis casibus in iure & foro reseruatæ, in aucten. res que. C. communia de legatis, & aucten. contra rogatus quis. C. ad

Speculum Principum, Petri Bellugæ.

ad trebell. & in foro si a quel. de hæred. institut. & circa hoc sunt quotidianæ altercationes in regno. Primo quia aliquando est dubium si subiaceat res obligatæ restitutioni uel ne, & hoc ideo, quia in substitutione non vocauit aius nepotem. Sed apposuit illam clausulam, & si filius meus morietur sine filijs, & euenit casus quod fuerunt filij qui dicunt se uocatos iudicio testatoris auitino per l. Lucius. ff. de hæred. institut. licet contrarium ibi dicat glos. & uidetur probari, per l. filiusfamilias. §. cum quis rogatus. ff. de legatis primo. De quo per Cyn. & Salycetum. in lege prima C. de conditionibus insertis. Communis tamen schola in hoc regno habet tali casu, filios filiorum non uocatos iudicio auitino, sed in uiam conditionis adiectos, nisi testator adiecerit illam clausulam, & si filij filiorum de fecerint sine filijs &c. Quoniam tunc filij filiorum uidentur uocati iudicio testatoris secundum theoreticam Bart. in l. Centurio. ff. de vulga. & pupill. Ad hoc nota. in l. filii. ff. de lega. 3. Et in l. ab eo. C. de fideicommissis, per Bald. Nam opinionem Barto. uidetur approbare isto casu consuetudo in hoc regno, quam utique uidetur mordere dominus meus Ioannes de Imola, in przallegata. l. Centurio, sed iudicantes in hoc regno, imo regis sententiæ amplectuntur opinionem Barto. & sunt pro lege seruanda. l. fina. C. de legibus, uel si ex aliquibus uerbis præcedentibus, uel subsequenter deprehendatur nepotes uocatos ad substitutionem. ff. de hæred. insti. l. qui non militabat. facit de lega. primo. l. licet imperator.

¶ **ITEM** & est dubium quotidie quando heres in primo gradu super re subiecta restitutioni oneratur, & potest detrahere legitimam quia per testamentum non priuatur ab ea. quod per quæ uerba uideatur priuatus. Vide Barto. in l. Centurio. ff. de vulga. & pupil. & Bald. in l. precibus. C. de impub. & alijs substi. De quo. ff. de lega. 3. l. fideicommissa. §. si quis. Ita & in l. Paulo Calimaco. Et tunc dicit dominus censualis, quod licet res sit subiecta restitutioni, tamen heres ueditor & censualis potuit pro concurrenti qualitate suæ legitimæ, uel trebellianicæ, suo casu alienare, & alienata imputat in suam portionem, & bene dicit. ad trebell. l. Marcellus, & in dicto foro si a quel. de hæred. insti. ¶ Sed est dubium, si forte primitus aliud alienauit, quod correspondeat suæ legitimæ, & hæc facti quæstio dirimenda est per inuentaria hæreditaria, & alias legitimas probationes.

¶ **ITEM POTEST** dicere non obligatus, rem possidere obligatam. Non tamen eo modo quod contra illum possit dirigi executio, uidelicet quando dominus alicuius loci possidet iure domini terras uel possessiones, alicui censuali obligatas, quas emphiteotæ relinquerunt, ut euenit in locis depopulatis, & habui isto anno in facto, in quadam quæstione nobilis auuncu-

li mei, Ianfridi de tous, super quodam censuali onerato per homines d' Orpefa tempore quo erat populatum, & contra eum nunc dirigebatur executio tanquam detentorem terrarum, & possessionum, quæ fuerant quo ad utilitatem uassallorum olim suorum. ¶ Sed dicebam quod non erat obligatus: quia ex priori titulo domum possidebat, & non mutauerat sibi causam possessionis, ex qua noua causa extrinsecus non ad uenerat. C. de acquiren. possess. l. cum nemo. ff. eo. l. 3. §. illud quoque. & ff. de usuc. l. non solum §. quod uulgo, cum similibus. Et ex eadem causa præsumitur possidere, ex quo causa mutatæ possessionis, nou monstratur. l. sicut. §. superuacuum. ff. de quibus modis pig. uel hypo. soluitur. Et quod non singulariter Bald. in leg. prima C. de dona. ante nuptias. Et unum est ius domini, quod habet dominus in omni suo territorio, per quod colligit iura domini, aliud dominium quod habet uassallus in re sua quam censuali obligauit, & scribit singulariter dominus meus, dominus Ioannes de Imola, in l. finali. ff. soluto matri. dicens, quod aliud est ius domini, aliud ius uassallorum, & sic nobilis pro iure suo domum possidens, non possidet ut pro iure uassalli. Si autem coleret agros, tunc quatenus pro iure domini posset deducere quod solitus erat recipere, deductis expensis, cætera essent in obligatione censuali, quia illa utilitas erat uassallorum, & sic censuali obligata. Et dominus iure domini, & primæui stabilitamenti, quod communiter fit, ad usum boni laboratoris, & quod teneantur prædia quæ eis in populatione dantur in condirectum, sic fertilia, & alia non tantum fertilia, ut. l. qui fundos, C. de agro omni deserto, & l. quicumque & l. qui uitalia. lib. 17. potest si laboratores illa non tenent in condirectum, uocatis illis per prædicta alijs stabilire, ut in l. locorum domini. eod. titu. Nam dominus propter censuale obligatum, per suum uassallum non debet suo iure priuari, quod ex tali fundo percipiebat, imo forte tali casu, omne ius censuale euanesceret, ut in l. singulari, lex uestigal. ff. de pig. ¶ Et has rationes allegabam pro domino auunculo meo & obtinui, quia pro sua parte fuit pronunciatum.

¶ **EST ET** alia exceptio de reseruatibus si dicat reus bona per eum detenta non esse obligata, & hoc ex inspectione originalis caricamenti, & ex illarum confrontationibus cerni potest. ff. de censibus. l. forma censualis. ¶ Item est alia exceptio priuilegiata, cum dicit quis se singularem successorem esse, & sic non posse conueniri, ut detentorem, & est ratio: quia actio personalis non sequitur fundum. l. prima. §. si hæres, ad trebel. Hypothecaria autem quæ ut diximus nascitur ex tali contractu concernit & de iure & foro possessorem rei specialiter obligatæ, non autem aliarum rerum uenditoris, quia ad illa nequit ueniri, nisi per hypothecariam discussis bonis.

bonis. C. de pig. auften. hoc si debitor. ¶ Item
 est alia exceptio. Non sum hæres, uel non ac-
 ceptauit hæreditatem, quia quem esse hæredem
 uel non, ex inspectione testamenti cerni potest,
 uel si est de illis ad quos proxima linea attingit
 ut in autentica, de hæreditatibus, quæ ab inte-
 sta. deferuntur. §. primo, & autentica, in suc-
 cessione. C. de suis & legitimis. ¶ Item aditio hæ-
 reditatis probabitur per uerba & facta per hæ-
 redem talia, quæ non possint fieri per alium ci-
 tra ius & nomen hæredis. l. pro hærede, & l. gerit
 ff. de acquiren. l. potuit. C. de iure deli. ¶ Sed q̄s
 habebit probare aditionem, an hæres, uel domi-
 nus censualis agens, quod uidetur per leg. quo
 riens. ff. de proba. & l. si uero pro condemnato.
 §. qui pro rei qualitate. ff. qui latifida. cogantur.
 Et hanc partem tenet gloss. in l. si cum dotem, §.
 transgrediamur. ff. sol. matrimo. quod creditor
 habeat probare immisionem, & non hæres su-
 ostensionem. ¶ Item hoc probatur. Nam filius
 non tenetur creditoribus ex quasi contractu, in
 ducto per immisionem iuris civilis, sed p̄ suã
 immixtionem, ut insti. de obli. quæ ex quasi cõ-
 tractu. §. etiam. aliàs est. §. hæres autem, ergo an-
 tequam se immisceat, non quasi contrahit, er-
 go non tenetur. ¶ Item hoc probatur, quia in
 suo actus immisionis est necessarius. ff. de
 acquiren. hæredi. l. cum bonis. ¶ Item suus redi-
 gitur ad instar emancipati per beneficium præ-
 toris, quod habet abstinendi. ff. de lega. primo
 l. nam neque emancipatus. ¶ Item hoc agitur
 de onere dicti filij, merito non habetur pro hæ-
 rede. ¶ Sed in contrarium uidetur quod filius
 suus & necessarius, ipso iure est hæres, ex l. 12.
 tabularum. ff. si quis omiffa causa testamenti.
 l. 1. §. qui sunt in potestate. ff. de acquiren. hære-
 di. l. necessariis. insti. de hæred. quali. & differen-
 tia. §. suo. ¶ Item in suo non est dare hæredita-
 tem uacantem, uel iacentem, ut notat gloss. in
 l. cum hæreditas. C. de positi. ¶ Item inter mor-
 tem & immisionem in suo hærede non est
 dare medium, ita tenet gloss. in lege, si alienum.
 §. in extraneis. de hæred. insti. ¶ Aduerte si lo-
 quimur de hærede extraneo scripto in testamē-
 to uenienti, dico extraneo ad exclusionem suo-
 rû, & tunc clarum est quod indiget aditione ad
 hoc ut possit conueniri, quia ex aditione quasi
 contrahit. l. apud alienum. ff. ex quibus causis
 in possideatur, & ideo creditor habet probare
 illum adijisse, & ideo statuitur a iudice tempus
 ad adendum hæreditatem infra quod habeat
 adire, uel repudiare, & ad hoc debet statui tan-
 tum tempus de iure, quantum datur a iure, ad
 bonorum possessionem agnoscendam. Nã præ-
 tor extraneis indulget centum dies, descenden-
 tibus annum, & illud ædictum habet prætor
 imitari consimilem dationem concedendo
 secundum Bartol. in l. si quis instituat. ff. de
 hæred. insti. quod dicit probari, in l. 2. ff. de iu-
 re deli. & in lege prima. §. largius. ff. de successo-

rio ædicto. quod dicit menti tenendum quia a
 fessores in hoc multum errant statuendo mi-
 nus tempus ad delibe. Et sic dicit notandum
 quod si iudex facit aliquem citari ut sciat si
 uult esse hæres uel non, debet dare tantum tem-
 pus quantum datur bonorum possessioni, &
 non potest minus tempus statuere, ut in præ-
 lega. l. Et per hoc dicit quod mille processus de
 uasiantur & cum eodem errore idem sequi-
 tur Barto. in lege prima. ff. de iure deli. & in le-
 ge quamdiu. ff. de acquiren. hæred. & interim
 nil debet attetari per creditores, arg. ff. de dilis.
 siue pars, & lege finali. §. donec. ff. de iure deli.
 Bald. uerò in Rubr. C. de succ. ædicto. dicit glo.
 tenere contrarium, sed quod debet implorari
 auxilium prætoris uiui qui ex æquitate poterit
 tempora hæredi abbreviare ad petitionem cre-
 ditorum. ff. de iure deli. lege prima. Sed dicit q̄
 quidam non fatentur hoc, sed dicunt quod cita-
 bitur, si quis uult esse hæres uel bonorum posses-
 sor, & defendere bona, & si nemo ad defensionem
 compareat, tunc fiet missio in possessionem ad
 instantiam creditoris, tanquam in bonis inde-
 fensis. Si autem compareat aliquis, cui compe-
 teret beneficium ædi, & imploraret illud nõ de-
 bet sibi denegari. Nam successores præcipitan-
 di nou sunt. ff. de successor. ædicto. l. prima. §. lar-
 gius. ff. de hæredi. institu. l. si quis instituat. &
 de iure deliberan. l. prima & 2. Et quod ibi per
 Jacobum de Arena. sed secundum Bald. dici
 potest quod terminus abbreviari potest ad in-
 stantiã creditoris, ut ei cui delata est hæreditas,
 non acceptan. infra terminum curator assignetur
 hæreditari, qui satisfaciat creditorib, quo-
 rum debitum est liquidum, & qui stet cum eis
 in iudicio, ut dicit notari in simili C. quando fi-
 scus uel priuatus lege. si in causam, & l. sequen.
 Et dicit quod propterea, non perdit ius succe-
 dendi, ut C. de iure deliberan. l. cum antiquori-
 bus, secundum Jacobum Butrigarium.

¶ SED MIRANDVM est de tantis docto-
 ribus qui non aduertunt, quod Bart. male dixit
 in eo, quod dicit, quod quando est faciendã as-
 signatio termini, est assignandus terminus, qui
 datur in bonorum possessionem, quia rex. non
 Codic. dicit contrarium in l. final. §. sed quia
 quidam. C. de iure delibe. quia a principe est
 annale tempus indulgendum, ab inferioribus
 nouem mensium, de quo text. licet sit singular.
 & unicus in iure, prædicti tamen doctores non
 aduertunt, & non mirandum, quia est de tene-
 bris iuris civilis. ¶ Et aduerte, quia facta as-
 signatione termini ad instantiam creditorum, si
 hæres expresse non repudiat, habetur pro ad-
 cõte, quo ad illos creditores, ad quorum instan-
 tiam est facta termini assignatio, argum. ff. de
 interro. ac. l. de ætate. §. qui tacuit, uersu. con-
 tumax autem, & in l. fina. de quo per Barto. in l.
 quamdiu. ff. de acquiren. hæred. & per Bald. in l.
 fin. C. de iure delib. ¶ Has autem ambages fo-
 rus

101 Speculum Principum, Petri Bellugæ.

rus amputando in foro fina. de iure delibe. statuit quod hæres præfens in regno Valentie habeat tres menses ad adeundum, uel repudiandum. Et si infra tres menses non est adita, habetur pro repudiata, & reuertitur proximioribus defuncti, si fuerit hæres extra regnum a tẽpore manifestationis, & sic a foro currunt tempore ipso foro, & si infra illa adit, habetur pro repudiata. Et foro habes quod tempus quod datur ad adeundum uel repudiandum, est trium mensium. Et sic ubi ex clausula iustæ ignorantie, iuxta l. si. C. de præscrip. long. tempo. uel minoris æta. uel alias iuxta l. pantonius, de acqu. hæ. esset a prætorẽ uiuo statuendus terminus ad adeundum essent tres menses assignandi per forum, ut prætor uiuus imitetur prætoris mortui, Facit quod nõ. in d. l. si quis statuatur. ff. de hære. iusti.

¶ Sed dubitatur quotidie in regno, an dictas forus habeat locum in substituto hærede? & uideatur quod non, quia durante tempore primi instituti, ille non potest adire, & in euentum casus uel conditionis, & sic a non uolenti agere non currit præscriptio. ut perfectius. C. de annuali except. ¶ Item quia forus inuult fieri computationem trium mensium a morte defuncti, & est impossibile in substituto, quod habeat adire, antequam habeat certitudinem hereditatem sibi deferendam.

¶ I T E M quia de hærede loquitur forus, ergo ad alium non extendam. l. si uero. §. de uero. ff. sol. matrimo. maxime in pœnalibus, quia forus est priuatius hereditatis, & sic odiosus, & non ampliandus, in regula, adia. de regu. iuris lib. 6.

¶ Item fideicommissarius hæres directo non est sed utiliter & improprie. l. ff. de fideicõ. hæredi. ¶ Sed in contrarium uideretur posse dici: quia substitutus effectu quodammodo hæres est. ff. quod cum eo. l. si filius. §. fina. ¶ Item omnis substitutio est institutio, ut notat gloss. in l. cohæredi. §. cum filia. ff. de vulg. & pupil. & in l. in ratione. §. quod vulgo. ff. ad. l. falli. & in l. Galus, in principio, & ibi Barr. ff. de liberis & posthu. ¶ Item quia omnis dispositio que uerificatur in hærede uerificatur in substituto, ut est casus optimus in l. si plures gradus. ff. de legatis primo. Merito ergo foralis dispositio habeat locum in substituto. ¶ Item ex quo est eadem ratio idem ius debet esse in uno sicut in alio. ff. ad lege aquil. l. illud, & ex identitate rationis etiam in pœnalibus fit extensio, ut dicit gloss. in capitu. quamquam, de usuris. libro sexto, & in lege, si quis seruo. Codic. de furtis, de quo in clemen. prima, de rescript. & in capitu. primo de tempo. ordin. libro sexto, cum similibus, quod profequitur late Mathar. in suo tractatu de extensione iuris, ubi uide, usque huc non uidi illud dubium determinari in regno, & pender inter magnates, & sum aduocatus unius partis, non caro pro nunc determinare.

¶ R E D E A M V S ad propositum, & quid

dicendum de iure & hærede suo, de cuius aditione non constat, an habeatur pro hærede, ut statim possit a creditoribus conueniri, etiam citra quod probent immixtionem creditores, & ut uideri gloss. in l. cum dotem. §. transgrediantur, dicit quod creditores habent probare immixtionem. Barto. in lege, necessarijs. ff. de acquiren. hæredita. dicit quod gloss. ibi, & in lege prima. Codic. si ut se ab hereditate abstineant, & ibi moderni secundum eum uacillant, & secundum eum ueritas est ista, quod utraque opi. potest sustineri. Nam filius de iure ciuili, est hæres nomine & effectu, ut in dict. leg. necessarijs, & in §. sui, institut. de hæredit. quali. & dif. ff. si quis omnia causa test. leg. prima §. qui sunt. & de condi. & demon. l. conditionibus, & C. de curatore furio. l. fin. §. si. & ideo creditoribus tenetur, neque ab isto onere liberatur nisi uelit se abstinere. ut dicit text. in dicto §. sui, oportet enim quod filij uoluntas probetur & declaratur, ut lege si ita legatum. §. illi si uoluer. ff. de legatis primo. ¶ Sed si non appareat de illius uoluntate, dicit quod in dubio non debet condemnari, sicut enim is qui obligatus est pure, & obligatio illa speratur nouari in conditionis euentum, interim non executatur. ff. si cer. peta. l. si pecuniam, ita est filius licet sit obligatus pure de iure ciuili: quia speratur tolli illa obligatio in conditionis euentum. si si uoluerit se abstinere, interim conueniri non poterit secundum eum. Bal. uero in l. secunda, Codic. si ut se ab hereditate abstineant, aliter loquitur. Nam in prin. leg. dicit quod suus hæres habetur pro hærede, nisi abstineat quantum ad suum commodum, sed non quantum ad suum onus. Nam prætor qui introduxit beneficium, introduxit hoc in fauorem sui, non in eius odium ita dicit tex. in l. si filius qui patri. ff. de vulg. & pupil. Denno circa finem legis, circa distinctionem cuiusdam questionis præpositæ dicit quod quando filius litigat ut hæres in iudicio, tunc dicit quod non est dubium quod immiscuerit se.

¶ Secundus casus est cum litigauit ut quilibet litis defensor, & tunc simile, & dicit quod nõ est dubium quod se immiscuit, quia non tãquam hæres litigauit, sed tanquam simplex bonorum defensor. ¶ Alius casus secundum eum, quando non apparet utrum tanquam hæres uel tanquam simplex defensor defendit iudicium, & iste casus est dubius secundum eum, & dicit quod Richard. Malumbre consuluit quod debet haberi pro hærede, unde dicit quod illa interrogatio an sit hæres, non est necessaria in suo ar. l. ff. de condi. furtiua. Sed dicit quod Dyn. tenet contrarium, ut refert Cynus in add. in l. necessarijs, de acquiten. hæred. Si ergo est processus non facta interrogacione, temere processit agens ut l. ff. de inter. ac. Ex hoc sequitur secundum Bal. ibi. Et sic ex probatis non potest condemnari, si certa sunt probata, sed non est probatum de

De materia &c. Rub. 41. In Leges regni. 193

immixtione, ita ex non probatis non potest ab solui. Nam defensorio nomine non, quia non comparuit eo nomine: proprio nomine non, quia in eum proprio nomine non cadit obligatio. ¶ Item neque hereditario nomine, quia non heres, non potest ergo fundari absolutio ex defectu principalis obligationis, sed solum ex eo quod non constat eum heredem. Allegat simile in lege, si a te. ff. de except. rei iudica. Si ergo postea adeat, uideatur quod poterit conueniri in facto ex causa superuenienti secundum eum. Dic addito foro allegato, quod si quis conueniat heredem suum ut heredem, & non interrogatur, & tunc procedit dictum Baldi, si sumus infra tres menses a foro concessos: quia post habetur pro repudiata hereditas, & sic similiter neque potest condemnari uel absolui. Ideo bona est cautela ut interrogetur si uult heres esse uel non. Si respondet sic, contra eum indubie; posunt dirigi actiones: quia heres est, ex quo illius uoluntas declarata est. C. de iure delibe. l. potuit. & quod no. in lege, gerit. ff. de acquiren. heredita. Si autem petit ad deliberandum tempus, si est heres scriptus in testamento de quo loquitur forus, habebit tres menses, a morte testatoris, iuxta fori dispositionem. Sed ab intestato habebit locum dispositio. lege finali. §. sed quia quidam. Codic. de iure deli. Sed in hoc regno ex quo princeps non ardeatur ad legales dilationes non crederem quod iudex male faceret si ad arbitrium tempus statueret ut uoluit. Baldus in rubrica, de successorio edicto, dum tamen non minus tribus mensibus a morte uel scientia computatis, ut uult forus, statueret, quasi forum in simili casu statutum immittendo. ff. de legibus. lege, non possunt. Et quod dictus forus loquatur tam in suo quam extraneo herede instituto, probatur, quia indefinite loquitur, non distinguens inter heredes institutos, neque nos distinguamus. ff. de publiciana. lege, deprecatio. ¶ Et hec sufficiant de hac quotidiana materia, in qua si bene ponderes multa pulchra tibi dixi.

¶ **N V N C** prosequamur intellectum fori, & est alia exceptio a foro reseruata & privilegiata, uidelicet cum contractus censuales est oneratus supra aliquam uniuersitatem ecclesie uel baroni, sine licentia domini eorum: eo quia de foro contractus est nullus, in capitulo penultimo, de re censita regis Martini, & per actum curie brachio militari, concessum per eundem regem, & sic talis nullitas contractus potest allegari, etiam per eorundem uenditores, ut innuunt dicti fori, & hoc in penam ementis censuale contra iuris dispositionem, ut leg. quemadmodum. Codic. de agricolis & censitis, libro sexto. ¶ Sed nunquid eadem nullitas erit si uniuersitas sit alienius ciuis? Et uidetur quod non, quia hoc in

uim singularis prerogative & privilegii, concessum est ecclesiasticis & militibus: ergo non sunt a ceteris trahenda in consequentiam. Nam dicit textus, quod temerarium est & indignum aliquem sibi sua auctoritate presumere, quod Romana ecclesia alicui certa ratione inspecta, singularibus uoluit privilegij, uel beneficijs indulgere, extra de privilegij, capit. sane, & 16. q. Huic etiam, & in cap. privilegium, de regulis iuris, libro sexto. Nam quae per privilegium conceduntur, non debent trahi ab alijs in exemplum, ut ibi. quia privilegia communem legem non faciunt. 26. questio. 2. capit. non exemplo, de concessione prebendae. cap. constitutus. de constituto. principum. l. prima. ¶ Sed in contrarium uidetur dici posse. Nam frustra precibus impetratur, quod a iure communi conceditur. l. prima. C. de thesauris, libro decimo. Sed de iure & ratione nullus vassallus qui fidelitatem promisit potest se obligare, neque in aliquem iurisdictionem prorogare sine domini licentia secundum glossam auream sic a doctoribus intellectam in feudis, de prohibita feudi alienatione. per Fredericum. §. praeterea. quam sic intelligit Bartol. in l. 1. §. post operis. de noui operis nunciaciones. Et Bald. in l. si qui ex consensu, de episcopali audien. Cum ergo uassalli ciuiliam sint eorum uassalli promissa fidelitate, & sic alienis debitis sine suorum dominorum licentia & auctoritate, nequeunt obligare, maxime se alienis iudicibus submittendo, uti fit in contractibus censualium. ¶ Praeterea, & istud uidetur decidere questionem. Nam dicit dom. Anto. de But. in c. licet causam, de proba. Nota secundum Hosti. quod homines mei sine meo consensu, non possunt se facere aliteri censuales. De quo remittit ad no. de foro comperen. c. Verum. ubi not. per dictum Hosti. & per dominum Ant. quod uassallus in prauidicium domini, neque quo ad proprietatem, neque possessionem potest alium cognoscere, neque se domino subtrahere secundum eos.

¶ **ADVERTE** quia isto sero ego loquar tibi subtiliter, & truncate. Nullus uassallus regis, baronis, militis, ecclesie, uel cuiuslibet ciuis in prauidicium dominorum & iuris ad dominos pertinent. potest contractum facere sine sui licentia domini. Ad hoc quod eleganter scribit Bald. in l. debitorum pactionibus. C. de pact. ubi dicit quod subditi non possunt facere ligam, uel contractum aliquem in prauidicium eorum superiorum, qui ipsorum est nimirum creditor. l. dominus. Sed in proprium prauidicium ipsorum bene possunt facere pacta & confederationes secundum eum, & dixit se dixisse in l. si qui ex consensu. de episcopali audien. Et allegat ibi, quod not. Archid. 9. questio. 3. conquistus. Nam si ex illorum contractu ius domini laeditur, uel ei iura sua non

K k soluantur

Speculum Principum, Petri Bellugæ.

foluuntur libere, bona & terras uassalli capit dominus, & alijs stabilis, ut in lege, omnium prædiorum. C. de omni agro deserto. Imo illis captis per dominum ex dicta causa omne ius hypothecæ, & obligationis euacuatum est, quo ad domini præiudicium, ut in l. lex vectigali. ff. de pigno. ¶ Si autem dominus in tali contractu præstitit suam auctoritatem, tunc saluo sibi iure, ceteræ utilitates ueniunt in obligatione censualis, & istud est singulare, si intelligas ad quid tibi potest seruire, quibus addas. l. fin. C. de uend. re rum ciuitatis lib. 11. Et tu aduocate fisci teneas dictum Bald. supra allegatum ad memoriã, pro iure regio conseruando, in uniuersitatibus quæ ex illorum contractibus sunt deductæ, & non plus de hac materia, quia periculosa est, & magis in illa dare doctrinas certas, ideo non curo magis insistere. ¶ Et secundum hæc quæ proxime dixi est differentia inter uniuersitates ecclesiæ & militum: quia ipse ipso contractu sunt nulli contractus de foro. Et uniuersitates regiæ & ciuium, quia isti quatenus derogatur iuri dominorum rescinduntur contractus, ut uidisti, & nunquam quæ tibi dixi sic ab alio audiisti si bene ponderes.

¶ EST ET alia exceptio de reseruat, cum reus negat contractum factum & petit additionem instrumenti in mandato executorio uanato. Et est iustum, nam cum mandatum executorium in illo suscipiat fundamentum. Nam si alijs ab executione non est incipiendum. l. 1. C. de excep. rei iudicatæ, merito debet addi ante litem contestatam, uel aliquem actum qui habeatur pro litem contestatione, ut est primus actus qui fit in iudicio secundum glossam in capitulo primo, de elec. libro. 6. ¶ Et talis debet fieri additio, ut saluum sit ius in deliberatorijs reo, ut notatur. ff. de rei uendica. l. si in rem agat quis, unde dicit Specu. in titulo de instrumentatio additio, §. nunc dicamus, uersicu. quid si quis in libello, uel positione facit mentionem de aliquo instrumento suo non alterius, quod iudex ex officio suo facit illud exhiberi, etiam ante litem contestatam, uel ante aduersarii responsionem. Argumen. ff. de addendo, lege finali. Nam sine illius inspectione, non potest plene deliberare respondens. Argumen. ff. de addendo l. 1. in principio secundum eum, quem uide ibi late. ¶ Sed dices, Nonne sufficit productio iam facta iudici ante emanationem mandati executorii, uel eius curiæ? Dic quod nou, quia demonstratio fit norariis curiæ, a principio, cum emanant mandata executiua, & sic ex illis non potest sumi probatio, quia de actis probatorijs est facienda additio iudicis presenti, ut notat Baldus, in leg. is apud quem. ff. de addendo, & in authentica, quæ supplicatio. Codic. de precibus. Allegat leg. initar. de iure fisci, libro decimo leg. in fraudem. §. quotiens. ff. de iure fisci. Et posito quod iudici esset facta fides, esset facien-

da additio parti, etiam post litem contestatam. Nam acta producta ante litem contestatam, uel primum actum qui habetur pro lite contestata, ut est dictum, non probant, ut dicit Fredericus in quodam suo consilio. Et sequitur eum Dominus Antonius de Butrio, in capitulo primo de probatio, & Mathal. suo notabili quadragessimoprimo. ¶ Sequitur in foro quod dispositio dicti fori non habeat locum in executionibus contractuum censualium, quorum pensiones non fuerunt solute, uel petite a decennio citra tempora additionis fororum.

¶ ITEM QVOD FORVS solum habeat locum in habitantibus in regno: quia habent censualia uel uiolaria. Ex cuius fine fori uidetur inductum nouum genus prescriptionis, ut censualia quæ non fuerunt decennio exacta, uel pensiones solute, non possent amodo exigere.

¶ SED IN contrarium uidetur: quia personali actioni, quæ nascitur ex contractu ad exigendas pensiones non prescribitur, nisi triginta annis de foro, ut in foro, si creditor. De prescript. & est uerum, quia forus hic non intendit prescriptionem introducere. Sed non in tantum priuilegiare illorum executiones illorum censualium, quorum pensiones tanto tempore non sunt exactæ, in prescriptionibus uero seruandum est quod in aliis foris est ordinatum. Nam quod non mutatur quare stare prohibetur. de appella. l. precipimus. in fine, cum simi. ¶ Sed nunquid si infra triginta annos non fuit soluta uel exacta pensio, erit prescriptum contractui censuali, & omnibus pensionibus præteritis, uel solum erat prescripta pensio primi anni, a quo iam triginta anni effluxerunt. Dic quod si teneas opinionem quod ex contractu censualis nascatur hypothecaria, ipsam rem specialiter obligatam per triginta annos solum est prescriptum personali, ut in dicto foro si creditor, de prescript. & in lege, sicut. de prescript. triginta uel quadraginta annorum. Sed hypothecaria restat, ut in lege si intelligere. C. de luitione pignorum, cum illa duret quadraginta annis, ut Codic. de prescript. triginta annorum. lege, cum notis in is, & lege secunda Codic. de constit. pecunia. Et quod ex tali contractu nascatur hypothecaria uidetur tenere Bald. in authen. si quas. Codi. de sacrosan. eccle. & sic ad tollendum tale ius hypothecæ quo ad rem esset necessaria quadraginta annorum prescriptio, & illa hypothecaria post triginta annos, stat sola siue personali, & potest exercere contra quemcunque possessorem, etiam quod creditor sui negligentia non possit cedere personale, quæ prescriptione triginta annorum amisit, & tali casu non repellitur exceptione cedendarum secundum Jacobum de Arena, in lege, intelligere. de luitione pign. Codic. quæ multum l. stichnm. §. si creditor. ff. de solutio. & quod notat Barto. in l. si stipulatus

De materia. &c. Rub. 41. In §. Leges regni. 194

pulatus, §. duobus. ff. de fideiuss. ¶ Sed restat uide-
 dere an præscriptio per triginta annos quo ad
 personaliter obligatos in censuali, uel. 40. quo
 ad eos, qui ex rei possessione hypothecaria te-
 uentur sit præscriptum omnibus pensionibus,
 uel solú illis qui sunt ultra metam præscriptio-
 nis, & uideatur quòd non sit præscriptum omni-
 bus, quia istæ pensiones sunt annuæ, & debentur
 ex stipulatu, & sic quælibet habet suã actio-
 nem, cui est necessarium præscribi, ut in l. uulga-
 ta, cum notissimi. §. in ijs. C. de præscrip. 30. uel
 40. annorum, & opin. Marti. ibi dicit. Sed dic cõ-
 tra, quòd lapso tempore 30. uel 40. annorum, se-
 cundum differentiam supra proximam, & sic
 præscripto principali contractu præscriptum
 est omnibus pensionibus censual. quæ sunt
 fructus pendentes, ex quo non sunt exactæ ut
 tenet Bald. in feud. de pace tenenda. Et sic me-
 rito præscriptum est illarum exactiõni præscri-
 pto principali contractu, ut est casus formatus
 in lege. eos Codic. de usuris. in princip. Neque
 obstat quòd dicit Martin. quòd ibi odio usura-
 rum, quia idem in fauorabili quòd sunt fructus
 sic sunt uti dixi, pensiones censualium quæ iu-
 re subsistere nequeunt, neque peti sublato prin-
 cipali contractu præscriptione, ac si solutio de
 omnibus esset facta, ut in lege, si pupillus. ff. de
 administ. tuto. ¶ Neque obstat prædicta lex,
 notissimi. §. in ijs, quia loquitur in annuis obli-
 gationibus, quæ ueniunt principaliter propter
 se in nostra quæstione loquimur de accessorijs
 62. quæ ueniunt primæui contractus. Merito ¶ sub-
 lato principali, tollitur accessorium. Et hoc
 sentit Baldus in dicta lege eos, uel melius pos-
 ses dicere quòd in nostra quæstione, illæ pensio-
 nes debentur ex natura primæui contractus.
 Et quauis sit stipulatio adiecta, illa est una, le-
 ge. Stichum. §. stipulati. ff. de uerborum obliga-
 tion. & sic una præscriptio. ¶ Item cum om-
 nis actio sit sublata, tam personalis quàm hy-
 pothecaria præscriptione, quomodo sine actio-
 ne experietur, contra leg. si pupilli. §. uideamus
 ff. de nego. gest. Neque potest dari actio ad fru-
 ctus uel pensiones præscripto principali con-
 tractu, ut in dicta lege, eos. Et sic apparet hanc
 exceptionem præscriptionis esse etiam de pri-
 uileg. licet expresse in foro non dicatur cum
 per præscriptionem sit contractus extinctus,
 63. ut uidisti, quia ¶ similis est soluenti præscri-
 bens, ut in dicta lege, si pupillus. ff. de admini-
 strata. tuto. & tollatur omnis actio, ut uidisti,
 imo ciuili & naturalis obligatio saltem effe-
 ctu, ut notatur in lege finali, Codice, rep. ra-
 tam haberi, & in aucten. nisi tricennal. Codice
 de bonis maternis, per Bald. imo hæc excep-
 tio præscriptionis si de ea clare constet ut pu-
 ta per lapsum temporis inspecto calendario
 obligationis, non solum potest opponi in uiam
 exceptionis, tanquam extincto contractu, sed
 & impedit litis ingressum, ut notat Bartolus

in lege finali. ff. pro suo. Quæ autem exceptio-
 nes uideantur reseruatæ, etiam quòd a statu-
 tis exceptiones repellantur, non curo hic latè
 discurrete, quia non est de nostra materia. Si
 uis scire uide Bartol. in lege prima. ff. quod uir
 aut clam. uide Cynum & alios, in lege, ita no-
 bis pudor. C. de adulte. latè per Dominum An-
 tonium de Butrio, in capitulo, cum quis. de re-
 stitu. spolia, ubi ad saturitatem tu potes uide-
 re. ¶ Vnum restat mihi dicere quòd habeo in
 facto in causa propria, cum haberem censuale
 oneratum, super certa obligatione, & generali-
 ter super omnibus bonis: quia specialis obli-
 gatio erat modici ualoris, fuit per me per pen-
 siones mihi debitas executæ. ¶ Demum ueni
 ad executionem cuiusdam horti qui erat in
 generali obligatione. Tandem fuit mihi per
 curiam datum in solum pro certa quantitate
 liberum & francum, & sic per aliqua tempora
 possedi, & discussi principales obligationes.
 Tandem pro tempora repertum est super illo
 horto esse oneratum quoddam censuale post
 meum, & sic post meam obligationem & hypo-
 thecam, allegari quòd non eram talis detentor
 quòd contra me posset fieri executio, quia
 non eram cum illo onere, & sic per forum
 regis Martini, res meæ non erant obligatæ cen-
 suali specialiter super horto onerato. ¶ Sed re-
 plicabatur, quia poterat ipsa res obligata ex eo-
 dem foro executari. Sed dicebam quòd hanc
 executionem poteram impedire ex priori mea
 hypotheca, & ex quo ex illa me in possessio-
 nem reperiebam docto statim de iure meo per
 prioritatem hypothecæ in illa sum tuendus pos-
 sessione. Ad hoc quòd notat. Specul. in titulo
 de contumacia. §. sequitur, uersiculo, sed pone
 quòd conuenit. & refert Bar. in lege tertia. §. ge-
 nera ff. de acquiren. possess. ubi dicit quòd si cre-
 ditor est missus in hypothecata re in possessio-
 nem, non auditur debitor de possessione, si cre-
 ditor est paratus ad hypothecaria statim doce-
 re, & sic non habet locum, lex, si quis empt. §.
 penni. C. de præscrip. 30. annorum. De qua la-
 te per Dominum Antonium de Butrio, in capi-
 quoniam. §. in aliis, ut lite non contesta. Ne-
 que obstat si dicat dominus censualis quòd
 per onerationem sui censualis est effectus domi-
 nus directus specialis obligationis, & sic quòd
 per hypothecariam illam habebam ab eo cuo-
 care, quia dicebam quòd statim constat de
 mea hypotheca per inspectionem mei instru-
 menti, & quia ex quo est facta discussio per
 curiam, notoriè locus est hypothecariæ, iuxta
 no. in lege, decem. de uerborum obligation. &
 in lege finali. ff. si certum petat. Merito ut circui-
 tus euitetur, dabitur priori retentio, quia etiã
 per hypothecariam similiter rem euinceret.
 Ad hoc. ff. de condi. inde. dominus testamento.
 quòd ibi Bart. in l. cum fundus. §. seruum tuum
 imprudens. ff. si certa. petat. Maxime quia

Speculum Principum, Petri Bellugæ.

CAMILLI BORRELLI

ADDITIO.

res iudica, sententia in solutum, certa quantitates mihi debita data erat, & sic sententia iuncta prioritati meæ hypothecæ operatur, ut res a me auferri non possit. ff. qui potiores in pign. habe. l. si & iure, iunct. l. creditor. eodem titulo. Et ad id quod dixi quod erat notorium de iure meæ hypothecæ. Bene facit tex. in l. ex empto. §. emptorem. ff. de acti. empt. & ista allegabam pro mei parte, nescio quem finem habebit. Et quia in causa propria nolo determinare, suspicionis ratio patet. ¶ Ultimo ergo forus nō vult locum habere in extraneis extra regnum, sed in solis Valentinis qui habent censualia, quia ex quo non contribuebant in donatio curiæ, sed soli Valentini, iustum erat quod illi solum commodum sentirent, qui erant in damno donatiui participes, ut in regula iur. qui sentit onus, cum concordant. in gloss. allegat. & hæc sufficiat, credo quod sui prolixus, sed utilis. ¶ Scias tamen quod exposit fuit facta per dominum regem pragmatica, & censualia fuerunt multum priuilegiata, ut audio: quia illam non uidi: quid tibi dicam, nisi quod serues mandata, & non errabis, & omnia priuilegia censualium sunt extensa ad instrumenta debiti, cum responsione interesse iuxta materiam. l. e. curabit, de actio. empt. C. Et sic isti contractus sunt adæquati, materiam uide in l. omnia. C. de episcopis & clericis.

¶ AD QVARTVM an possint aliquo casu alongari. Et certè plures foros & actus curiæ habes quod non. Et singulariter habes forum factum ex capit. Cathaloniz, quod etiam prætextu hostilitatis non possunt alongari, neque supersederi, & nouissime est confirmatum per actum curiæ, in curia celebrata per regem Navarra, locum tenen. Sed quod rigida sint executiones, sed frustra iura conduntur, nisi sint qui ea tueantur: quia hodie sunt plura super sedimenta facta, quia iudices nolunt facere executiones. istud quod sit grauamen non est dubium, quia tarditas iustitiæ, ut plenè supra uidi. Sed uidi dubitari de eo quod pridie faciebat baiulus generalis, qui non permittebat executionem fieri de censualibus oneratis, super loco de capdz, a tempore belli: & tempore quo fuerunt in dominio castellanorum præterens, quod si ab eo tempore fieret executio, sequeretur loci depopulatio, in damnum iurium regionum. quo ad hoc uide, quæ supra tibi tetigi proximo uersiculo. ubi hanc materiam truncatè examinaui. Alia etiam possent dici, quæ subtraherentur ex causa. Et hæc sufficiant in hæc materia censualium, quàm non uidi unquam ita examinatam. Laus sit domino a quo omnia procedunt.

- a ¶ OMNIS usura est superabundantia] plures usuræ à Doctoribus traduntur diffinitiones. uide ex Alberico, Iulium clarum. in §. usura. Dominicum de Soto. de iusti. & iur. lib. 6. q. 1. articul. 1. & 2. & Petrum Foller. in Praxi Censual. §. Nicolaus episcopus, num. 26. Ioann. Sortealum in summa Pontificalium §. usura. latissimè & per Alfonso Aluarez in Specu. capit. 67. per totum. & est text. in c. Usura. 14. q. 3. aliam etiam usuræ diffinitionem tradidit Thomas. in qq. de Malo. q. 13. articu. 4. & complures & Ioannes Aquilanus sermone quadragesimali. 37.
- b ¶ VSURA non committitur nisi in mutuo] Non solum in mutuo, sed in alijs etiam rebus, & contractibus fit usura licet secretè, palliatè, & sub inuolucro uerborum, ut dicunt supra notari, & signanter Alfonso Aluarez. Dominicus de Soto. Ioannes Aquilanus. sed uideri etiam poterit Marcus Mantua in Dialog. De narrat. 4. class. 6.
- c ¶ DECEPTIONEM dum non ultra dimidiam] qui nimis & iura etiam decepto intra ac citra dimidiam iur. currunt censentque ut precium suppleatur. c. per tuas. ubi glo. Panor. & Ioan. de Imol. extra de Donat. Franc. Marcus decis. Delphina 467. num. 7. uol. primo. & aliquid ad materiam per Anchara. in c. peccatum. nu. 21. de Regul. iur. in 6. Sed uidendus est Arius Pinellus in Rep. l. 1. parte. 2. cap. 2. no. 34. & 35. C. de rescind. uend.
- d ¶ CONSVETUDO dat robur contractui] licet regulare sit consuetudinem dare robur contractui, nō tamen censere contractum huiusmodi censualium, ex eo solo, sine alijs rationibus, iuribus, & causis, ualere, quod consuetudine fuerit seruari solitus, quia consuetudo peccati nutritiua, inductiua, uel causatiua non attenditur. argu. cap. erit autem lex. Distinctio n. 4. & in c. 1. de consuetud. Nec quæuis consuetudo aliquem excusat à simonia. ut in c. Non satis. extra de Simon. esset enim talis etiam consuetudo simoniaca. Panor. in c. proposuisti. extra de consecratio. Eccles. uel Altar. Francisc. Marchus in decisio. Delphin. 988. num. 8. uol. primo. similiter nequaquam Valida est cōsuetudo quod moniales pro libito egrediantur de Monasterio. Dominic. de sancto Gemin. in c. 1. de statu Regul. lib. 6. Marchus in decisio. 958. eo. uolum. primo. ex quibus arbitraret solam consuetudinem non sufficere ut dixi.
- e ¶ SEMPER lex noua trahitur ad præterita] Articulus iste difficile est, & subtilis, ut nonnulla statuta intelligi possunt ex eius declaratione, ipsum tamen tractauit per secltè Sebastian. Medices in tract. de legib. & statut. parte. 4. q. 35. per totum. ubi me remitto.
- f ¶ CVM modificatione quod si habet iustas rationes] An talis sententia dicatur conditionalis, uel pura dicendum breuiter, quicquid dicant Doctores se inuoluentes quod pendente probatione dicitur conditionalis, & do nec conditio non fuerit uerificata operabitur quod talis sententia manet in suspecto, nec moeretur executionem aliquam, si tamen in termino in sententia præfixo probauerit, uel non probauerit, sententia dicitur resoluta, & pura, & tunc demum de eius executione tractabitur. Ita Socin. in consi. 94. nu. 3. ubi dicit quod sententia absolutoria prolata, cum reservatione quod si probabitur error in quodam libro, posset actor iterum petere, dicitur pura, & facta probatione diceretur resoluta. sequitur Thomas Grammar. in deci. in cap. 58. nu. 10. Vdalricus. Zafi. in l. a diuo pio. §. in uenditione, num. 40. ff. de re iudicat. Sed ramen ad materiam plenius quàm alibi uideas Octauian. Cacheran. deci. pedemont. 145. per totum, & in deci. 146. & ibi ad futuritatem.

g ¶ IN-

¶ INSTRUMENTUM CONDITIONALE NON MOERETUR EXECUTIONE Instrumentum continens debitum conditionale, exequitur purificata conditione ad formam instrumentorum guarétiqz, ad formam ut dicimus in hoc Regno Ritus Magnæ curiæ Vicar. arg. notat. per Sal. Aretin. Alex. lasó. Socin. Anton. de Alex. & Rip. in l. In illa. ff. de verb. oblig. & per Ias. in l. si. s. r. ff. de uulg. & pupill. Aretin. & Claud. de Seifello in l. si mihi, & tibi. s. 1. ff. de leg. 1. Dum tamen liquidatio fit prius facta Alexan. in consi. 119. Vifo. uol. 1. & in consi. 90. Vifo. uol. 3. & in consi. 20. Vifo. Vol. 6. Corn. in consi. 156. Videtur uol. 1. Deci. in consi. 46. consideratis, & in consi. 107. In causa. Anton. Capic. in Decis. Neap. 48. In causa Bernardin. Pand. in commentar. Ritus de exeq. Instrum. parte. 3. Declaratio. 9. num. 21. & 21. Marin. Freccia in Tract. de præsent. instrumentor. parte. 8. q. 1. nu. 11. & ego dixi in Regia Aragonam. §. gloss. num. ubi me remitto.

¶ ET ITA ETIAM VULT FORVS Ego salua opinione Doctorum Hispanorum, qui melius sciunt uim legum Hispanicarum, & earum obseruantiam. ad huius leges fori intellectum posset dici quod cum statutum, & lex ipsa fori dicat qd probatio contra executionem instrumenti fiat per instrumentum, & scripturam, quod isto casu admitteretur etiam probatio per testes argu. l. in exercendis. C. de fide instrum. ita distinguendo concludit Nicolaus Bellonus in consi. 22. iuxta præcedens per totum & in fin. Sed ad materiam uideat Felin. & Philipp. Deci. in cap. 2. extra de probat. Bernardin. Pand. in tract. de exeq. instrument. parte 4. Declarat. 10. nu. 71. & diligentius tractantem Chacheran. in decisi. Pedemontana. 52. in q. num. 7. & seq.

¶ QVAE INFRA TRIDVVM De trium dierum dilacione, ad probandum quid incontinenti fieri dicatur. Voluit Bald. in consi. 157. Vifo. uol. 2. quod. plures inducens opiniones, in materia purgationis mortæ, quando dicatur incontinenti purgari. Retulit Jacob. Menoch. de Arbitrar. iud. quæstion. lib. 2. Centur. primo casu. 7. nu. 8. & latius per Octavian. Cacheran. in deci. Pedemontan. 71. in processu. per totum.

¶ POTEST EXCIPI POST TRINAM SENTENTIAM An possit impediri executio trium sententiarum conformium prætextu nullitatum oppositarum, cõmunis Doctorum conclusio est, qd si nullitas opposita reidat ex eisdem actis, & incontinenti qd impeditur executio trium sententiarum conformium. ut nonnullos allegans uoluit Anton. Gabrielus. lib. 2. tit. de excep. con. cluf. 4. Ioan. Franc. Ripa. in l. 4. s. condemnatum. nu. 30. ff. de re iud. Dominus Didacus Couarru. practic. quæst. cap. 25. nu. 7. Ioan. Heuizan. consi. 56. nu. 4. M. Anton. Natta. in consi. 502. nu. 7. uol. 3. & post eos Menochius. de Arbitr. Iud. quæst. lib. 2. centur. pri. casu. 9. nu. 3. Ultra illos Sebastian. Vant. in tract. nullitatum titul. Quor. & intra quod. sub nu. 3. & 4. Octavian. Velti. in praxi. tit. de nullita. Frã. Herculan. in tract. de actentatis appel. pen. d. c. 23. sub nu. 8. Quintilian. Mandos in tract. Inhib. q. 29. nu. 1. cum pluribus seq. Hierony. Gratus in consi. 72. col. 2. uol. 2. Gratiatius ad Vestrium. lib. 4. c. 4. & Emauel Suarez. in thesauro recep. in uers. sententia, nu. 73. cum pluribus sequi. Declarat autem duobus modis Anton. Gabriel ubi supra. primo dum tamen pars nullitates allegans præueniat ante executionem, quia alias non impediretur executio. allegat Socin. in consi. 78. col. 3. uol. 3. Secundo quando tempus esset præfixum ad opponendas nullitates, & lapsum esset, quia tunc post terminum non audiretur ad impediendum. Alexan. in consi. 105. column. 2. uolum. 5. Socin. in consi. 121. Volum. 3. Lud. Gozadin. in consi. 103. num. 9. Sed non est locus hic tractandi materiam cum alio loco tractauerim latè, Gasp. Gaball. ad cõfil. Butr. 18.

¶ DE restitutione in integrum postulatâ fufissime tractat hanc quæstionem Didacus Couarr. practic. quæstion. cap. 25. nu. 7. an & quando Restitutio in integrum postulatâ impediatur executionem, & an impediatur exequutionem trium sententiarum conformiter latarum. ante eum Capella. Tholos. in Decis. 54. & Jacob. Menoch. de Arbitrar. iud. quæst. lib. 2. Centur. pri. casu. 9. nu. 3. ubi uidentur dendum est.

¶ V T exceptio falsi exceptio falsi impedit executionem instrumenti guarétiqz, uel ad formam rini (ut dicimus in Reg.) dñ tñ in propu appareat. Philip. Deci. in c. ex parte. 2. col. 3. de offi. deleg. Hieron. Cagu. in l. In testamento nu. 11. ff. de reg. iur. And. Barbat. in consi. 2. omni potente. col. pen. uol. 1. And. Tiraquell. in tract. Retract. consanguin. §. 1. gloss. 20. nu. 11. Bened. Barz. in Tract. de instrumen. Guarétiq. parte. 3. q. 9. Grammatic. in consi. civil. 66. quia col. 2. Iason. in l. Ait prætor. §. iurati. ff. de iureiuran. Pand. de instrumen. exeq. parte. 5. declarat. 10. num. 36.

¶ C V I V S signum signi inculptio a notario in instrumento apponi est de solemnitate, alias esset nullum. Felin. & Dec. in c. 1. extra de probat. Idè Felin. in c. cõ p. Tabelio. col. 2. de fid. instrum. Philip. Deci. in consi. 36. Circa uol. pr. Cagu. in proximo digest. in princ. Tho. Gramm. in Decis. 106. In causa nu. 18. & 27. Nicol. Boer. in Decis. 37. uol. 1. & Marinus Freccia (si is est) in tract. de præsent. instrum. parte 1. nu. 12. Quæ omnia in Reg. præteritum uel dicant sibi locum in instrumento, quod reassumitur in forma probante in charta membrana secus in protocolis, & scheda notariorum, quia in scheda conseruantur sine tali solemnitate, quod aduertit etiã Paris de Purco in tract. de Reassumption. instrum. Rub. 18. nu. 34. & 35. quem uisimè refert Gargiareus Patrocin. 27. num. 31.

DE exceptione compensationis An compensatio exceptionis præpediat instrumenti guarétiqz executio-nem cõtrouersum est inter Doctores, præsertim ubi in instr. interuenit iuramentum, renũtiantumqz fuerit exceptioni cõpensationis. Vide Bal. in cõfil. 317. uol. 3. Angel. in cõfil. 137. quidã. Alexã. in cõfil. 12. uol. 2. Steph. Bertrand. in consi. 289. tria col. 2. uol. 2. And. Tiraq. de Retract. cõ angu. §. 3. gloss. 3. nu. 6. Matth. de Afflic. in Decis. Neap. 163. Dic. & in decisi. 121. Fuit. & in decisi. 381. Anton. Capic. in decisi. 167. In causa. Steph. Aufrer. in decisi. Capel. Tholos. prima & in decisi. 139. Socin. in lege, Iulianus. col. penul. ff. de cond. ei demon. Pand. in Commentar. Ritus. de exeq. instrum. parte 5. Declarat. 12. per totum. Freccia (licet ipse non sit) in tract. de præsent. instrum. parte. 17. per totum. M. Anto. Natta in consi. 54. uol. primo. Octavian. Cacheran. in decisi. Pedemontan. 92. per totum & plenius per Franciscum Borsarum in consi. 106. per totum, uel primo.

¶ EXEMPLVM exempli An & quando probet exemplum exempli, cõmuniter ac regulariter non probat, secus utro si fuerit iuramentum iudicis autoritate, parte consentiente, uel contradicente, & reiecta, ut concludit Philipp. Deci. in dicta auet. siquis in aliquo. nu. 39. C. de edend. ubi Bal. & uidentur est Alexan. in consi. 138. uol. pri. Corn. in consi. 24. uol. 4. Card. in c. Albericus. extra de testib. Ferrant. Gargiar. Patrocin. 24. nu. 12. & patrocin. 32. nu. 2.

¶ E O cancellato An per cancellationem instrumenti presumatur debiti solutio, aut liberatio, & an uerba in margine instr. scripta per notarium, quæ dicunt casum, & cancellatum de uoluntate partiũ, pbet, qd hoc cotidie accidit? Vi de plene per Frã. Marcu in dec. Delph. 743. p. totum uol. 1.

¶ L. fin. s. sed quia quidam alias est. s. Et hæc qd de ista ad cuius textum intellectu uide et And. Tiraquell. in Rep. l. Pous. §. Hoc sermone nu. F37. ff. de uerb. signifi.

¶ NON VALENTI AGERE NON CVRRIT

PRÆSCRIPTIO Juxta Regula notatur in l. 1. C. de Annal. excepte. & in l. fin. C. eo. tit. ubi dicitur quod non currit præscriptio agere non ualentis. Quam Regulam limita quando quis sua culpa impedimentum causaret. ut uoluit Iudo. Roman. in consil. 9. quod pars. num. 1. & Marc. Manua classe. 14. Dialog. De narr. 35. nu. 1. Iacobi Nouell. in Regul. Post Duen. 159. nu. 26. & Videndus est Philipp. Corn. in Consil. 95. lettera se Volu. 4. Panor. Felin. & Paris. in c. ex transmissa. extra de Præscripte. Idem Parisi. in consil. 104. num. 147. Volum. primo. & Laurent. Calcan. in consil. 6. col. 7. Roland. à Valle in consil. 79. num. 28. Vol. primo. Nicol. Bellon. in consil. 1. nu. 13. Balbus in Tract. Præscript. rer. immob. nu. 42.

¶ VSQVE NVNC NON VIDI istud dubium] salua opinione rectius sentiētis ceterē obiectū. l. dicti fori. habere locū nō posse in substituto, per regulā q̄ hæres hæredis, & sic substitutus nullam potest habere noticiā, & cōsequenter terminus ei nō currat nisi a die euentus cōditionis, siue substitutionis maxime fidei cōmissariz. pro quo faciunt notoriē dicta per Corn. in consil. 127. licet. per totum ferē. vol. 1. Nouell. post Duenā. licet corrupte allegauerit quædā. Reg. 159. n. 96. & latē Octauia. Cacheran. in Decis. Pedem. 177. per totum.

¶ IURISDICTIONEM PROROGARE] Quod uassalli in præiudiciū domini iurisdictionis non possint iurisdictionē prorogare tenuerit cōmuniter Doctores in d. c. Imperialē. §. Præterea inter duos. de Prohi. feud. alien. per Feder. de qua ē quæst. latē Marc. de afflic. in d. §. Præterea inter duos. nu. 9. usque ad num. 16. Pot. consil. 105. num. 16. Vol. 3.

¶ AB EXECUTIONE NON EST INCIPIENDUM] & ideo si uari sunt 1. Tituli de Re Indicarā] et post modū de executionibus. Quā Regulā pone, & declara, ac limita ut p̄ Ios. Cora. lib. Miscell. 1. c. 16. p̄ totū

¶ SED NVNQVID SI INFRA XXX. ANNOS] Ista quæstio an per lapsū tēporis 30. annorum censetur præscriptū contractus censuali, & oibus p̄sonibus præteritis quicquid concludat Belluga hic, dicendū q̄ auo loquimur in præscribendo censū, & tributū debitū principi, quæ datur in signū supremi dominij, & ista sunt im præscribilia ut census, & tributa. l. cōperis. C. de p̄scrip. 30. ann. & uoluit Bal. in l. sicut. col. fi. C. eo. tit. Iudo. Roman. in consil. 252. Pro decisione. nu. 1. cū allegatis per Bernardi Alphan. collect. iuris. 406. & diffusus per Nicola. Boer. in Decis. Burdeg. 264. nu. 19. cū pluribus seq. Volu. 1. ubi amplissimē tractauit, quid in reseruatīs Principi in signū singularis Præiulij, ut Create Tabelliones legitimare spurios. & similia, & in his dicit currere præscriptionē sciēte, & patiente superiore, ut in c. sup̄ quibulda. §. præterea. de uerb. sig. Panor. in consil. 18. uolum. si. uol. 1. & istud procedit nō solum sciēte Principe, sed et sciētibus eius officarijs, uel alijs uidentibus, & nō cōtradictentibus. ¶ Quid in alijs iam fisco incorporatis, & quid in destinatis ad publicū usum flatē idem Boer. in dicta q. per totū. ¶ Aut quæritur in censibus debitis per sonis p̄uatis, & eo casu datur siue dubio præscriptio, quinimodō ē contra Principem, quando nō sunt de his tributis ut dixi, concernentibus sup̄remā principis, eiusque domini potestatem. ut plenē tractat Bar. de Cassen. in Consuet. Burgun. tit. des Cenies. Rub. 11 §. 2. nu. 33. & diffusus tractauit Petr. Foller. in Pract. Censuali. §. Huiusmodi censualia super rebus, nu. 92. ubi plenissime dicit ē quæst. quādo cēsus deberetur ex contractu, & oia concernētia ad materiā. ubi uidēdū est, quia tractat de cēsu debito ex ultima uoluntate. & in eadē pract. §. Tanquam res iudicatas, nu. 35. Raph. Fulgos. in consil. 166. colū. 1. Comens. in consil. 149. In quodā castro. 102n. Franc. Balbus in tractat. Iacobus Mandell. in consil. 62. & iterū in consil. 64. in quo ē tractat similitē materiā. Anno Crauetta in

consil. 111. Horatius Mando. ad Roman. in consil. 52. nu. 4 in uersu. temporis. Riminald. in consil. 31. nu. 30 uol. 1. Nico. Festaf. de Aestim. parte. 4. q. 7. nu. 12. Alber. Brun. in cō fi. 36. nu. 4. Franc. Bursat. in consil. 26. nu. 31. uolum. 1. Claudi dius de Scifell. in specul. Feudorum tit. qui feud. dare pot sunt, uersicu. Prædicta tamen sunt intelligenda. & ponit Lau. Conrad. in Templo omn. Iud. lib. 1. cap. 1. §. ult. Imperator habet dominium. per totum Roland. à Valle. in consil. 59. nu. 12. uolu. 4. Camillus Borrellus.

Quid sit grauamen in curia reparabile.
Rubrica 42.

In §. ultimo postquam.

S Y M M A R I V M.

- 1 Omne factum iudicis contra iustitiam, utrum sit grauamen.
- 2 Habens remedium ordinarium, non potest petere extraordinarium.
- 3 Cum appellanti sunt lapsa fatalia, sententia ipso iure, transit in rem indicatam.
- 4 Non licet supplicare, ut desertor appellationis admittatur.
- 5 Sine appellatione quando iudex ex pronuntiato conueniatur.

- VLTIMO** postquam uisum est de particularibus grauaminibus, omniumque brachiorum, & ex quibus potest resultare grauamen, uideamus generaliter ¶ an omne factum iudicis contra iustitiam, sit grauamen in curia reparabile, & an omnis iudic. & sic illius qui habet superiorem immediatum in ciuitate ad reparandum forisfactum. Et uidetur dicendum, quod non: aliās sequeretur unum inconueniēs, quod de iniust. oīum p̄cessuū, in quibus iudices regij suas protulerunt sentētiās interlocutorias, uel diffinitiuas, esset in curias cognoscendū, quod eēt absurdū. Et ideo rex. ille singularis, in c. ideo que. §. oppressi. 2. q. 6. dicit qd̄ ante sententiæ prolationē, dicitur quis grauari, post sententiæ prolationē iniuste cōdēnari. quasi innuat, qd̄ post sententiā diffinitiuā, si sentētia sibi displiceat, appellare debuerat, ut in l. 1. C. si sepius in integrū rest. post. quinimo licet (uti dictū est) ante sententiā dicatur q̄s grauari, tñ alia grauamina reparabilia sunt secundū canones adiecta causa pro semper, ut in c. cord. de appel. lib. 6. secundū leges in quibus casibus notatis in l. anteq̄ sententiā. ff. de appel. recip. & in c. nō ita. 2. q. 6. Et de foro petitur correctio a tali grauamine nō minus operatur, quin posse appellare secundū Iac. Butrig. ut refert Bal. in l. y. ff. q̄ quisque iuris. ¶ Et sic ex quo grauati uel iniuste condemnati, habent remedium ordinarium appellationis uel correctionis, non uidetur quod possint ad extraordinarium remedium recursum habere. In prouinciali, & quod ibi notatur. ff. de uoui operis nunci. pro hoc facit quod notat Bal. in auct. cleri.

clericus, C. de episcopis & cleric. Nam qui per sententiam iudicis patitur iniustitiam non audit nisi appellet. Et in hoc dicit concordare ius civile & canonicum, quae iura concorditer sic disponunt, ut in capitu. ultimo, de excep. lib. 6. quod dicit esse menti tenendum. Et sic sentit, quod tali casu non potest per querelam venire.

¶ **ADVERTE** si vis hanc materiam intelligere, est dicendum. Aut enim quis vult dicere in curia se per iniustitiam condemnatum, & sic causarum merita discutere in curia coram principe, citra appellationem, vel illa deserta, & hoc non potest, quia appellare debuerat, si sibi sententia displicebat, ut in dicta. l. prima. C. si saepius in integrum restitutio postuletur. & illam prosequi, alias videtur appellationi renuntiare & consentire litigare coram iudice, a quo pro quo tex. in auten. de his qui ingreduntur ad appellandum. §. si uero, & in l. prima. §. ita autem. ff. si tabulae testamenti nullae extabunt, ut notatur in l. si ego. de neg. gest. & in l. ex facto. si quis bonorum. ff. ad Trebellianum, & ponit Bald. in authen. si. C. de temp. appellationum, & uide notata, in l. Si emancipata. C. de iuris & facti ignoran. unde ¶ cum appellanti sunt lapsa fatalia ipso iure sententia transit in rem iudicatam absque alia pronuntiatione, ut notatur. C. de appella. l. eos. in principio, & gloss. magna. Et ideo dicit Bal. in l. 2. C. ut lite pendente, ¶ quod non licet supplicare, ut desertor admittatur ulterius ad litem peragendam, uel quod audiatur iura sua, & iura defensionis. Et dicit quod si princeps hoc concederet, non ualere rescriptum, nisi diceret, non obstante desertione, ut ipse notat in l. rescripta. C. de praecibus Imperatori offerendis, dicens quod coram principe magis habet locum ueritas, quam iudiciorum rigor arg. l. prima. §. si quis ultro. ff. de questio. pro quo facit. l. unica. C. de iudic. lib. toll. Et sic uides quod de iure hoc est in principis arbitrio, de foro dubito, quia princeps non rescribit contra forum, & sic in omnem euentum non est praesumendum principem id in curia facturum. l. apud Iulianum. ff. de lega. primo. Maxime quia soliti sunt principes talia facere: ad hoc not. in l. 2. ff. de cada. punitorum. Et sic tali casu pars sua ordinaria habet prosequi remedia, & non curiam inuolueri, quae pro communi regni utilitate congregatur, uti pluries supra diximus, cum iurium allegationibus. Aut grauati uel iniuste condemnati, non curando de meritis causae respectu partis arguit iniustitiam respectu iudicis contra iustitiam, per imperitiam uel dolum pronuntiantis, & tunc non est dubium hanc querelam coram principe, in curia posse deduci, in qua agitur de castigatione malorum officialium, ut habes casum in capitu. clericus, qui. l. 1. quest. 3. & idem cum iudex citra aliquem ordinem iudicarium, ex ira uel furore quid male facit, talis querela iudicis instituitur apud curiam

deducitur, ut in capitu. si episcopus fortis. l. 1. quest. 3. puta occidendo, militando, uel banniendo cum similibus. Sed in primo casu in quo diximus, quod de tali querela possit in curia agi, quando solum agitur contra iudicem, eo quod litem suam fecerit, & ad illius castigationem non respectu partis & particularis interesse, quo modo hoc ex quo pars habuit sua remedia appellationis ad retractandum sententiam, si remedium appellationis omisit, sibi debet imputare & non iudicem uexare, argumen. ff. de euis. l. Herennius, in fin. Et quia renuntians saltim tacite appellationi, & eius accessoriis uidetur renuntiasse, de appella. capit. sollicitudinem. si quis cau. l. 2. & sic querela, quam contra iudicem habeat. Et quia per appellationem fuit pronuntiatum extinctum. l. prima. ff. ad Tullian. & fingitur non pronuntiatum. leg. iustus fustium. ff. de his qui notantur in fa. ¶ Sed his non obstant. est dicendum, quod siue pars appellauerit siue non, siue prosecuta fuerit appellationem siue non, potest iudex conueniri per querelam, quod fecerit litem suam ex imperitia dolo uel culpa, ut dicit glo. in l. prima. post principium. ff. quod quisque iuris, & illam sequitur ibi Guil. de Cugno. Nam iudex non potest parti imputare cur contra ipsius iudicis factum non uenit, nam cum culpent alij &c. ff. de iure dotium. l. cum in fundo. §. si mulier, & idem tenet Bernardus, in capitu. pastoralis, de officio de lega. & ibidem Innocen. in capitu. sepe, de appella. & ibi Ioann. And. & Anton. de But. ratio autem horum est, quia ad aliud agitur, allegant. ff. de inoffic. testa. l. contra maiores, & idem sequitur Ioann. Fabri, institut. de obligat. quae ex quasi delicto, in principio, & Bald. l. fin. C. de poena iudicis, qui male iudicauit, & id est latius sequitur Bart. in questione per eum disputata, quae incipit, sententia iudicis, qui per imperitiam, ubi dicit hanc opinionem ueram, & dicit quod hoc uidetur expressum, in l. si expressum, cum glo. sua. ff. de appella. ubi dicit, quod licet quis habeat beneficium appellandi, nihilominus iudex facit litem suam, & hoc etiam dicit tenere glo. si bene aduertatur, in l. si perimprudentiam, in principio, in gloss. magna. ff. de euis. ubi dicit quod uictori uicto. &c. Denno dicit distinguendum, aut pars appellauit & in causa appellationis obtinuit, ita quod sententia est recensa, tunc dicit quod iudex nihilominus poterit conueniri, & tunc dicit quod non habebitur ratio totius interesse quod erat ab initio, sed habebitur ratio sumptuum & expensarum, quae factae sunt in causa appellationis, quas utique non sustinisset, nisi quia contra eum iniuste iudicauit, ut ff. rem ratam haberi. l. sine §. cum autem, & §. Marcellus, uel quia propter dilationem, quia quae occurrit in causa appellationis, debitor est effectus non soluendo in totum uel in partem, ut ff. de appella. re. l. periculum, &

lum; & C. arg. tu. l. secund. Ad hoc optime facit secundum eum, cap. in. ubicunque, de sentent. excommunic. lib. 6. unde licet interfuerit pluris ab initio, tamē definit interesse facto ipsius actoris; ergo & c. ff. de condi. furtiua. l. & ideo.

¶ ITEM definit interesse per interpositionē appellationis, quia fingitur retro non esse iudicatum, ergo & c. ff. de furtis. l. si fideiussor. §. fin. Et hoc modo intelligit, quod notatur in l. fina. C. de nariis & extraordin. cog. in gloss. ubi dicitur, quod quādo sententia est nulla iudex nō facit litem suam, scilicet quo ad totale interesse, sed quo ad expensas factas propter hoc, ad interesse & cetera damnā tenetur ut dictum est. Aut in causa appellationis, appellator succubuit, & sic sententia fuit confirmata, & tunc iudex non poterit conueniri, talis enim sententia excusat iudicem, ut C. de appella. l. a proconsulibus facit, ad hoc. C. si plures vna sententia. l. prima, & hoc dicit quod uidetur sentire gloss. in l. 1. C. de excep. rei iudic. circa principium. Aut causa appellationis pendet, & tunc quia statim appellatione interposita extinguit pronuntiatum, ut in l. prima; in fine. ff. ad Turpilli. & sic definit interesse, dicit idem quod poterit conueniri solum ad expensas, & cetera damnā cum primum ius sibi remaneat illatum, ut ff. de alie iudi. mutandi causa facta. l. 3. §. ex quibz. Et id quod ibi dicit de mutatione aduersarij: & idem hic est dicendum in mutatione iudicis. Ad idem optime facit. ff. mandati. l. creditor, in princip. neque dicit obstare si dicas, quod pendet causa praeiudicialis, quia hoc est inter diuersas personas, ut dicit notari in dict. l. creditor, nec dicit obstare quod notatur per Azonem in summa. C. si aduersus rem iudicatum, quia ibi fuit interposita appellatio ab ipso curatore eodemque debitore, unde non praeiudicat in actione ei quaesita, secundum Barto. dicit quod si sententia fuit confirmata, quod iudex non poterit conueniri, quia talis sententia eum excusat, & allegat. C. de appella. l. a proconsulibus. Nam istud non uidetur uerum, neque dict. lex, a proconsulibus. hoc probat, quia licet confirmatoria iudica. facit praesumi pro prima sententia, non tamen excusat iudicem, cum quo non est actum, & sic res inter litigatores acta neque potest iudicem condemnare uel absolueri eum, etiam quod tres sententiae essent latae contra iustitiam per imperitiam uel dolum, licet quo ad habendum iustitiam cum parte non sit a modo remedium ius per appellationem. C. ne liceat, in vna eademque causa. 3. prouocare. tamen, quin quilibet iudex possit conueniri qui fecerit litem suam non uetatur a iure, quia cum alio nunc agitur, & hoc sentit Ioan. And. in dicto capitu. saepe de appella. & id expressius firmat Bald. in l. fina. C. de poena iudic. qui male iudicauit, dicit quod si sunt latae tres sententiae conformes quilibet iudicium

tenetur si fecerint litem suam, quia vnus imperitia alium non excusat, secundum Bald. ibi, unde ex praemissis potes videre, quando per querelam potest adiri princeps contra iudices litem suam facientes, etiam de causis de quibus etiam inter partes pendet processus. Sed regulariter de illis foris factis & iniustis, quia iudices extraordinarie faciunt, & sine causa cognitione & iuris ordine, de quibus multa exempla, cum tractauimus de particularibus grauaminibus curiae diximus ubi potes videre, non est dubium quod talia in curia contra officiales possunt deduci. & sunt solita deduci, ad hoc text. allegat. clericus qui. 11. q. 3. ubi text. est, quod clericus grauatus ab eo potest ad synodum recurrere, quod gl. intelligit secundum cap. episcopus forte, ea. causa & quaestione, ubi rex. dicit si episcopus iracundus, quod esse non debet, cito & aspere commouetur, aduersum presbyterum siue diaconum, & eundem ab ecclesia exterminare uoluerit, prouidendum est ne innocens damnetur, aut perdat communionem. Et ideo habet potestatem is qui abiectus est, ut episcopus finitimos interpellet, & causa eius audiatur ac diligentius pertractetur. Et sic ex illis duobus capitulis habes, quod factum iudicis extraordinarie, & contra iustitiam procedentis est in curia deducibilis, etiam quod iudex habeat superiorem, quia episcopus habet archiepiscopum, ad quem per appellationem posset recursum habere, si ordinarie procedendo grauaret, ut in cap. Romana, de appella. lib. 6. cum similibus. Et sic potes intelligere c. quia cognouimus. 10. q. 3. saluo quod supra diximus, cum iudex conuenitur cum fecit litem suam. Et idem si iudex ex abrupto sine processu & sententia aliquem banniuit, uel alias iniuste, iste in curia poterit contra talem iudicem suam querelam deducere, & annullato actu, iudex condemnabitur ad omnia damnā, & interesse & expensas, quae talis bannitus fecit, ut tenet Inn. in c. si. quod metus causa, & Bald. in l. si. C. de poena iudic. & pro quo facit dictum cap. si episcopus forte. in ratione quo ad hoc, ut in curia deducatur, sicut causa clerici in synodo. Ergo in curia sunt deducibilia grauamina, quae ipse princeps uel ipsum Locumten. faciunt, & de his non est dubium, quia cum superiorem non habeat, nam sibi sunt lex, ut inquit Paul. qui nulli subsunt legi, sibi ipsi sunt lex, sed ipsi profitentur se uelle secundum leges vivere, in l. digna vox. C. de legibus, maxime in his regnis Arragonum, ubi princeps uiuit legibus pactionalibus, & in contractu transuentibus, & tenetur ad illarum obseruantiam, ut ibi notatur, & in cap. primo de proba. et de iudic. nouit, cum similibus. Et ex illarum transgressione resultat grauamen, quod princeps qui pro iustitia regni componenda curias celebrat, ut in feudis de prohib. feudi alie. per Lotharium

Quid sit &c. Rub. 42. In §. Ultimo postquam. 197

thariū, habet in curiis reparare, ut se prius iustificet cum hæc sit iustitia se prius, demum alios iustificare secundum Aristotelem, & notatur per Baldum in l. iustitia, de iustitia & iure. ¶ **ITEM** grauamina aliorum officialiū sunt reparabilia in curia, etiam inferiorum, qui habent iurisdictionem subordinatam, ab aliis superioribus iudicibus, uel quos inferiores superior potest reprimere, & hoc probatur in feud. de prohibi. feudi alie. per Frede. capit. Imperialem, ibi ex causa alienationum, quæ fiebant per inferiores, fuit curia congregata & ibi prouisum, quia maletractatio clerici, & inordinata est causa congregandi consilium uel sinodum, ut in capit. clericus, qui iuncto capit. si episcopus fort. 13. quæst. 3. tamen episcopus superiorem habet, scilicet Archiepiscopum ad quæ aliàs de iure poterat in iudicialibus recurrere, ut in capit. quia cognouimus. 10. quæstio. 3. ¶ Sed hoc quod dixi de inferioribus iudicibus, quod quærelæ illorum sunt in curia deducendæ, ut possint deduci. Est pro certo uerum, ut in dubium non cadat, quando pars adimit iudicem superiorem, pro suo reparando grauamine, & ille noluit uel denegauit, iuxta notata de offi. delega. capit. significantibus, per Innocen. quia tunc locus est quærelæ, apud superiorem, ut notatur de foro competen. capit. licet, ex suscepto, argum. capit. dominus deus noster. 23. quæst. 2. & quod notatur, de restit. spolia. capit. olim. lo. 3. Si ergo superiores iudices non fuerunt requisiti, quos in promptu habere poterat, est quod parti imputetur, & ideo uel non admittentur in curia, uel prouidentur in promptu per mandatum factum gubernatori delegato, ut iniustitiam faciunt. Et ideo ut plurimum grauamina curiarum sunt grauamina contra principem & illius locumtenen. qui illius utitur prerogatiua: ut de elect. capit. si abbatem, & contra gubernatorem & baulium & illorum locatenen. qui non habent superiores nisi principem, & sic illorum grauamina nō sunt facillimæ reuocationis, cum princeps, ut primum procul absit, qui illorum fore facta possit refrenare, & sic practicitur in curiis, & minime sunt mutanda, quæ longam consuetudinem habuerunt. ff. de legibus. l. minimè. Et scias quod multipliciter potest iudex grauare, nam aliquotiens iudex uult extendere iurisdictionem suam ad alia, quæ non sunt sibi commissa, & tunc grauatur, & in illo non est proprie iudex, imo datur contra eum interdictum, unde ui, imo fortius quia tali iudici potest resisti. C. de iure fisci. leg. prohibitum. libro decimo. facit. 63. distinction. quia per ambitionem, in gloss. de officio delegat. capit. ex literis patriarche Grædensis. Quandoque iudex non excedit terminos suæ potestatis, sed aliàs male agit siue iniuste, & tunc licet hoc sit certum, non tamen de facto est resistendum, sed appel-

lādum, uel per quærelam coram superiore deducendum, ut notat Innocenti. in ca. si quando, de officio delega. Sed si pars appellauit, & iudex uerbo uel facto aliquid attemptaret in causa non est sibi obtemperandum, sed de facto sibi resisti potest, secundum Ioann. Andr. in dicto capitu. si quando, quod dictum non credo sic indistinctè uerum, quod post appellationem possit resisti, quia potest esse quod appellatio erit iniusta, & iniustitia ab eo denegat uerbo uel facto per transitum ad ulteriora per quæ uidetur denegata appellatio, & tacitè iudicem interlocutum denegata appellatione, extra de appella. capit. ex parte. Et sic stante dubio, iudici non resistitur, secundum Innocen. in dicto capitu. si quando. Et quia iudex superior hoc habet uidere apud quæ est in quærela denegatio deducenda. C. de appella. l. a proconsulibus. Sed dominus Petrus de Anchara. in regula, eoque, de regulis iuris, in repe. in princip. in quinto corondello, dicit quod si iudex in commissis suo officio uel arbitrio exequatur, non est de facto resistendum, sed obtemperandum, uel si displicet appellādum, ut l. additos. C. de appella. & l. si quis prouocatione, hoc tamen intelligit uerum, cum per appellationem potest illa executio de facto retractari; ut in ca. non solum, de appella. lib. 6. Si autem retractari non potest, ut si pendente appellatione uel alio remedio recissorio, uult exequi sententiam corporalem uel membri, tunc credit quod possit sibi resisti uiolenter, postquam periret iustitia partis, per talem executionem, ne enim peccet iniustitia de facto, quædam aliàs prohibita sunt concessa, ut sibi ius dicere, & capere debitorem fugitiuum, repperit in fragranti crimine, ut l. ait prator. §. si debitorem. ff. de his quæ in fraudem credi. & quod notat Innocen. in c. olim, in princip. de restit. spolia. & in l. capite quinto, de adulter. facit capit. licet. de feriis, allegat per eum notata, post Paul. in clem. prima, de re iudica. ubi permessa executio in casibus dictæ clem. debet retractari si per executionem periret ius parti, & remittit ad notata per Innocen. in simili in capitu. secund. de dila. secundum dominum Petrum de Anchara. in dicta regula. Et sic limitat dictum Ioann. Andr. in capitu. si quo, quando executio est irtractabilis, quæ opinio ex postfacto, ubi constaret de iniusta sententia, & de notorietate iuris condemnati, & sic de iniusta executione non multum a iure deuiaret, cum tale arbitrium ulterius, a iure uideatur sibi indultum. C. de metar. l. deuotum. libr. 12. ¶ Sed ante factum consulendum est, non resisti, tamen quia pro iudice presumitur. C. de officio ciuiliū iudicum. l. 2. Tum quia stante dubio postquæ ad iudicem pertinent, non resistitur secundum Innocen. in capitu. si quo, de officio deleg. Tum quia hoc dirimere, an iuste sit denegata appellatio,

Speculum Principum, Petri Bellugæ.

pellatio, ut dicta. l. a proconsulibus, maxime stante regula iuris civilis. ne liceat vnicuique sine iudice se vindicare. Est melius talia principi dimittere puniendâ, nam tali casu si videt per dolum denegatam appellationem, & latâ sententiam capite puniet officialem, ut dicta. l. a proconsulibus, iuncta. l. penultim. §. l. Julia. ff. ad l. Juliam repetundarum. Et sic communiter talia grauamina ad curiam relinquuntur puniendâ per principem. Aliquando iudex extra iudicium procedit, & tunc si non spectat ad eius officium, non ualet, neque sibi paretur, ut in dicta regula. eaque, idem si spectat, sed causæ cognitionem non adhibuit, ut C. commi. epistolæ. per totum, & quod notat Innoc. in capitu. ad aures, de tempo. ordin. ¶ Sed dominus Petrus de Ancharano in dicta regula dicit uerius esse, quod cõmissio causæ cognitionis, non reddit præceptum nullum, sed quod præcipit spectat ad iudicis officium, ut dicit, not. Innocen. in capitu. cum uenissent, de restit. in integrum, in glo. super uerbo, inhibitionem, & ibi plenius in nouella, in glo. super uerbo. non uidetur, ubi dicit hoc uerum, nisi præceptum esset notoriè iniustum, ut in capitu. qui resistit, & in capitu. si dominus, & in capitu. Iulianus. l. 1. quæst. 3. Sed dicit ipse si ualent gesta per iudicem, sine causæ cognitione, si spectauit ad officium suum, quando habebit locum titulus. C. comminationes epistolæ programmata, & c. in omnibus etenim legibus illius tituli patet mandata iudicum de soluendo debitum siue pœnam, & non audita neque examinata causa non ligat, ad idem. C. de sententiis. l. stipulatione, ubi non omnis uox iudicis iudicantis continet autoritatem. Ex quibus iuribus, male uidetur dicendum, quod dicit Innocen. quod ualeant & ligent præcepta iudicum, sine causæ cognitione. Sed dicit dominus Petrus quod ille titulus debet intelligi, in his quæ reducta erant in iudiciû, uel debeant reduci principaliter, & per diffinitiuam sententiâ terminari, talia enim comminationibus, epistolis subscriptionibus expediri non possunt, sed iuris ordine seruato, & præmissa causæ cognitione, ut l. prolatam, & quod ibi per Barto. C. de sententiis, in talibus enim iura dicunt iudicis officium limitatum. Et licet ipse non alleget sic possunt intelligi notata, in l. finali. ff. de lege commissorâ, imo tale iudicis præceptum sine cognitione est nullum, ut no. Cy. in l. quotiens. C. de fideiussoribus, & Dyn. in l. filiusfamilias. §. diuus. ff. de leg. primo. Et iudex sicut de facto, & nulliter illud fecit, potest ergo imperio, & sine causæ cognitione reuocare, ut l. si minor. ff. de euic. & quod notatur, in l. 3. §. primo. de bonorum possess. plus etiam dicit Innocen. in capitu. quærelam, de elect. quod ex quo est notorium dictum præceptum fore nullum statim reuocandum est, & ita notat Bald. in l. secund.

C. de serui. & aqua. in l. 1. columna, & ipse idem Bald. in l. dicto, in prima columna. C. de dicto diui Adrian. & in l. si pacto quo pœnam. C. de pactis. Quædam autem sunt, quæ iudici sunt commissæ, non in figura iudicij terminandâ, sed in hoc suum officium exequendo, ut cogere clericos quâdoque ad promotionem uel moniales non uelatas, ad uelum assumendum post annum probationis, uti nunc facit fieri domina regina uti audio, & in his & similibus, locum habet dictum Innocen. in dicto capit. cum uenissent, de in integrum restituit. ut ligent & ualeant mandata non præmissa causæ cognitione, secundum dominum Petrum de Anchar. in dicta regula. Et est ratio secundum eum, quia in talibus non reperitur ordo a iure traditus, in mandando talia præsumendum est pro iudice, in his quæ suo officio sunt commissæ, ut in capit. innotuit, de eo qui fur. ordines suscepit, per Innocen. Et ex prædictis additis per me dictis potes distinguere, cum quaritur an sit parendum iudici factò uel uerbo quid agenti seu executanti. qui autem non erat iudex super eo quod statuit, aliàs decreuit, & impune non paretur, & potest sibi resisti, ut extra de constitut. capitul. ut animarum, libro. 6. C. de iure fiscali. l. prohibitum. C. de metatis. l. deuotum. libro. 12. aut erat iudex super eo, & tunc aut præcipit siue mandat id quod illicitum est uel delictum, & non est parendum, ut in capitu. si dominus, & capitu. Iulianus. l. 1. quæst. prima, in dubiis autem parendum est iudici mādâri. Aut id quod præcipit non est delictum, & tunc aut loquitur in his, quæ deduci debent in iudicio, & decidi seruato iuris ordine oblato libello & lite contestata, & similibus: in his hoc ordine prætermissio non ualet quod agitur, neque est sibi obtemperandum. Et sic loquitur totus titulus. C. commi. epistolæ, & ea quæ supra diximus. Aut loquimur in cõmissis suo officio uel arbitrio, & tunc siue factò siue uerbo exequatur, non est de facto resistendum, sed obtemperandum, uel si displicet appellandum, ut l. additos, & l. si qs prouocatione. C. de appell. saluo, quod tali dixi quod executione irretractabili, & ad materiam uide notata per Barto. in dicta. l. prohibitum. C. de iure fiscali, & domin. Anton. de Butria in dicto capit. si quando, de officio deleg. post Innocen. & Ioann. Andr. Moderni tamen in cap. dilecto, de senten. excommunic. libr. 6. uidentur tenere nunquam, etiam permissam resistentiâ nisi quando iudex non facit suum officium exercendo, & sic intelligunt dictam. l. prohibitum, & uide aliquid per Innocen. de immuni. ecclesiarum, capitu. primo, de privileg. cap. cum olim, in secund. per Ioann. Andr. in nouella, & per Paulum in cle. finali, de decimis. Et sint deo gratia, quia finitur hæc latissima Rubric. de grauaminibus curiæ.

De offi-

De officio tractatorum,
Rubrica 43.

In §. Post grauaminum propositionem.

S V M M A R I V M.

- 1 *Quantumcunque sit mandatum generale, non includit donationem.*
- 2 *Princeps præsert viilitatem publicam suo privato commodo.*
- 3 *Publica viilitas principis priuata, subditorum præsertur.*

POST grauaminum propositionem solent tractatores eligi, siue nominari à principe & curia. Et communiter tot nominantur à principe, quot ab omnibus brachijs curiæ.

Aliquando tamen solum princeps dat duos, vel tres, saluo sibi iure nominandi, ut curiæ negocia citius expediantur. Et quodlibet brachiorum nominat in æquali numero. Et in his standū est consuetudini curiæ, tam in modo electionis vel nominationibus, quam in alijs quæ in dubium frequenter agitantur, ut in tex. ult. actuarios. C. de actuarijs, libro. 12. de quo uide quod plenè diximus in Rub. de officio examinatorum. His autem communiter datur potestas tractandi negotij curiæ cum principe, cum potestate referendi, ut dicunt brachia curiæ, quod est dicere, quod nullam potestatem dant illis. Sed quod id quod tractauerint habeant referre, & sic sunt tractatores relatores, quia habent referre brachijs curiæ, & forma mandati est seruanda, & actus factus in contrarium est nullus. ff. mandati. l. diligenter, extra de rescript. cap. cum dilecta. Et sic not. quod tali casu quicquid isti promitterent nomine curiæ principi non ualere, neque curia esset obligata, cum non haberet ad hoc potestatem, & sic ex defectu mandati nullum est per illos conclusum uel promissum. C. de procurat. l. licet. ff. de iudic. l. licet. Si autem illis esset datum indistincte posse tractandi cum rege curiæ negocia.

Est dubium si illi pro habendis aliquib. prouisionibus utilib. grauaminibus, uel nonis priuilegijs, uel concessionibus, quod promittat regi, si est curia ad id obligata. Et uidetur quod non, quia ¶ quantumcunque posse generale datur alicui, non uidetur data potestas donandi, nisi expresse dicatur, quamuis à lege, uel ab homine habeant potestatem. ff. de offic. procurat. se dicatur. l. 1. ff. de solutio. l. si is qui. §. finali, in fin. ff. de pact. l. contra iura. §. si filius, imo secundum aliquos, etiam quod haberet liberam, ut ff. de donationib. l. filius familias. §. uidebimus, sed glos. in l. procurator, cui generaliter, dicit quod forte hic nō habebit liberam. Cum ergo

isti solum haberent potestatem tractandi negocia curiæ, non uideretur eis data potestas dandi, neque poterat obligare absentes de curia, qui non fuerunt presentes neque contentientes dictæ promissioni. Et ideo reipublice administratores, non possunt concedere, quæ sunt reipublicæ, neque donare neque per eorum concessionem res publica absens obligatur. ff. quod uiant clam. leg. prohibere. §. planè.

¶ **A D V E R T E** quia in more isti tractatores eliguntur ad hoc, nam cum aliqua in uiam grauaminis proponuntur, quæ de iuris rigore uel fori non procedunt sed indigent magis gratia uel noua concessione, uel quia aliàs cupit habere nouos foros, uel noua priuilegia median. istis tractatoribus, & his interuenientibus certū donatiuum per curiam facturum principi promittentibus, ut princeps inducatur ad prædicta facilius concedendum, & cum tali donatiuo fori & priuilegia transeunt in naturam contractus, & efficiuntur irreuocabilia, uti pluries diximus, superiori titulo. Ad hoc notata. C. de legibus. l. digna uox. ff. de iustitia & iure. & l. omnes populi, per Bartolum, & in capitu. nouit, de iudic. & de iurciurando, capitu. iniuriam, per Innoc. & domin. Anto. de Burrio, in repetitionibus, capitu. cum M. Ferrariensis, de constitu. imo plus dicit Nicolaus de Marbachel C. de iustitijs. C. dice confirmado, quod si princeps recepit præcium pro concessione legis uel priuilegij, significat uenditiuam, etiam si princeps uteretur hoc uerbo, indulgemus, uel simili, & esset contractus irreuocabil. & non priuilegium, argumen. C. de prædijs curialium. l. fin. lib. 10. ut refert Bal. in leg. qui se patris. C. unde liberi, merito isti tractatores qui potestatem habent curiæ tractare, sunt quasi negociatores p. curia & tractant de precio fororū & priuilegiorum, quibus curia indiget. Et sic merito cum principe contractando obligat curiam, quia sufficit eos qui negocia gerunt consentire, unde inter absentes quoque talia negocia contrahantur, & illi sunt nunc per quos curia obligatur, ut in tex. & gloss. singulari. in l. consensu. ff. de ac. & obli. Et talis potestas eis uidetur data, quia sine illa tractatus expediri non posset. l. 2. ff. de iuri. omn. iudi. Neque obstat quod diximus, quod ex tali mandato non uenit donatio, quia hoc non est pura donatio, sed præcium priuilegiorum & fororum obtentorum, uti uidisti. Et sic secundum contractus naturam uerba impropriantur, uti dicit Nicolaus prædictus. Nam licet dicatur donatiuum curiæ est præcium, sic licet princeps dicat indulgemus, est uenditio. Nam id quod agitur facit de uno contractu in alium transire. l. ubi ita donatur. C. de don. causa mortis. facit. ff. de usus fru. l. proculus.

¶ **I T E M** natura istius contractus hoc habet, ut aliquid principi detur, ut quid cōcedat in uim legis uel priuilegij. merito id etiam nudi procuratores

Speculum Principum, Petri Bellugæ.

ratores id poterant promittere, argum. l. bene a zenone. §. autem tempore. C. de quadriennij præscrip. & l. illud, de eue. unde licet regulariter procurator non possit obligare dominum ad penam. l. si procurator. ff. de condi. indeb. fallit, quando illa uenit ex natura contractus, ut in emptio. & vend. promissio euictionis, ut dictis legibus. Ex quibus dicit Ang. in l. secund. ff. de iurisd. omn. iudi. signanter per tex. in dicta. l. bene a zenone. C. de quadriennij, præscri. quod quotiens pena est consueta apponi in contractibus. procurator in nomine domini, potest illam apponere & promittere, & dominus ex illa obligatur. unde si datum est mandatum, de firmanda pace in tali contractu procurator potest penam in nomine domini promittere, quia est solita apponi in contractibus pact. ad hoc facit. l. quod si nolit. §. quia assidua. ff. de edilio. adic. & l. fin. C. de fidei. Si ergo isti tractatores promittendo principi faciunt quod natura tractationis requirit, & quod est solitum ex talibus cõcessionibus, quid promittere principi, ut firmiter sit quod princeps concedit, quia tunc transit in contractum & efficitur irreuocabile, quod non esset si pecunia non daretur, quia princeps ad nutum posset reuocare, ut no. de regulis iuris. capitu. licet, lib. 6. Et quia ipso gestu utilitas erat reipublice, ut dicitur quod dante ille dantur, uti diximus, ergo ciuitas obligatur ex contractu administratoris, ut no. ff. si certum petat. l. ciuitas. Et sic uidetur curiam obligatam, & per consequens totum regnum in curia presentatum, iuxta glo. in Rubr. quæ sit longa consuetudo. Et maxime quia fiscus & ipse princeps, ex modica obligatione sibi querit, uti pupillus, ut no. in l. cū ostendimus, de fidei. tuto. ff. & ad hoc fugiendam brachia solum nominat tractatores, & quod nil possint concludere, sed referre, uti diximus. Sed quia in principio huius Rubricæ diximus, quod post grauaminum propositionem fiunt tractatores, & aliquibus libris curiæ reperiuntur simul eum examinatorebus electos, & aliquando autem & non esse factos examinatores, quomodo ergo in uiam regulæ, quod dictum est, tradi potest? dic quod ordo regulatus est quem diximus, quia princeps solitus est suum peculiare commodum subditorum utilitatibus postponere, ut in tex. notab. in auten. ut iudices sine quoquo suffra. circa principum, col. secund. Si autem magna est principis necessitas præponitur eius publica utilitas priuatur, subditorum, & fiunt autem tractatores, & intenditur in subuenienda necessitate principis, qui est publicæ rei caput. Et eo casu publicæ utilitas principis priuatur utilitati subditorum præfertur, ut in capit. bonæ. in princip. de postula. prælato. & 7. quæstio. prima, capitu. scias, & ff. pro socio. l. actione. §. labeo, & C. de caducis tollendis. l. vnica. §. ultimo, & in auten. de restit. & ea quæ parit. §. eaque communiter. Et quia in tali cõmuni & publica uti-

litate principis, propria subditorum est clausula. & sic merito præferenda, alia autem regulariter seruetur, quod diximus in principio. Et tamen quæ diximus supra ex promissionem tractatorum curiam & regnum obligatum, est uerum proculdubio nisi ex eorum inordinata promissione, regnum esset enormiter læsum, quia tali casu essent in dolo administratores, & non obligarentur principal. ut in l. creditor. §. lucius. ff. mandati, quia ex illo mandato si quid dolo uel fraude factum est ut ibi. & in l. contra iur. §. fin. & ibi plures concordantiæ, in capitu. cum nobis olim, in gloss. finali, de elec. quod est contra illos tractatores, qui istud ex fide & mandato suscepto ex bona fide a publica, ab ipsa curia debent negocia regni bene & utiliter tractare, ad habendum bonas prouisiones grauaminibus utiles reipublice. & regno, & bonos foros, & privilegia non curant, nisi quod habeat aliquam prouisionem a domino rege si ipsi offerant uel offerri faciant magnam quantitatem, ex cuius oblatione magna sequitur læsio reipub. teneat, quia ibi tractant & tractabuntur apud scriptum tribunal, & eadem mensura qua messi fuerint, remetietur. Marci. 4. & Luca. 6. Matthæi. 6. capitu. & melius esset eis furari a priuato quam a re publica.

CAMILLI BORRELLI ADDITIO.

¶ **DATA POTES TAS DONANDI** Ista quæstio an factio alicui mandato procuratorio de comparendo in curia, seu parlamento, (ut pluries accidit cotidie in ciuitate Neapolis, quia uocantur ad publicum parlamentum omnes Barones titulati, ac sine titulo, & omnes regni proceres, & magnates, & omnes regij feudatarij, pro negotiis tractandis in curia, & ibidem non omnes concurrunt, sed impediti constituunt procuratores) an tales procuratores possint facere donatum regie maiestati? Videtur dicendum quod cum talis procurator sic constitutus ad comparendum, & tractandum in tali curia, etiam si in mandato procuratorio dicatur quod promittat habere rata omnia gesta per procuratorem, talia uerba generalia ponuntur ex superabundanti, & non operabuntur effectus non specificatos. Voluit dicens communem Iason in l. quæ acta. nu. 21. ff. de offic. procur. ¶ Secundo in donatione faciendâ requiritur specialis potestas. ut uoluit ex illo tex. Bartol. in l. Titius famil. nu. 8. ff. de dona. Quia licet maritus habeat generalem potestatem disponendi de bonis dotibus constante matrimonio, non tamen ea potestas extenditur ut possit donare cum sit perdere. Ita concludit Didacus de Segura in tract. de bonis lucrar. cõstare matrimonio. fol. 60. colu. 4. & uoluit Ioann. Lopez. in Rex. Rubric. de don. inter uirum & uxor. §. 66. num. 29. ¶ Tertio, & ultimo, procurator Cesaris licet liberam habeat administrationem, donare tamen non potest. ut in l. 1. ff. de offic. procur. Cesar. ¶ Quicquid tamen dici possit, ista quæstio non procedit ubicunque quis haberet mandatum cum libera potestate, quia tunc quando habet liberam administrationem poterit donare, ac donatum facere. Ita intelligitur. l. procurator cui libera. ff. de procurat. Nec obstat tex. l. 1. ff. de offic. procur. Cesar. quia ibi loqui

De offic. &c. Rub. 44. In §. Quia multitudo. 199

loquitur in habente liberam a lege, & ideo ei non permittitur donare, secus in habente liberam ab homine, quia poterit ut in dicta l. procurator cui. & uoluit ibi dem Bald. & idem Bal. in c. 1. §. donare, qual. olim. feud. alien. pot. Neque etiam obstat l. filiusfamilias. ff. de donat. quia ibidem procurator non habebat liberam. ut uoluit glo. in dicta l. procurator cui. in uersu. procurator. Et hanc opinionem quod procurator habens liberam possit donare, uoluit Ioan. Lepez ubi supra. nu. 29. Faciunt notata per Iafredum Iansfranc. Decis. 52. ubi exigitur. & per Catellian. Corram Memorab. in uersu. procurator cum libera. & remissiuè adde Bernardin. Alphar. collect. iuris. 597. tantum. ¶ Secundo an currēdo cum Belluga hic, dicendum quod talis procurator poterit regi facere donationem ob gratias forte, quas in populonim, & subditorum fauorem recideret, quia tunc non dicitur simplex donatio, sed remuneratio in premium gratiarum receptorum, & habitatum, & eo casu talis donatio ualebit. ita est tex. in dicta l. filiusfamilias. ff. de donat. & hanc opinionem tenuit ibidem Barto. & alij si bene considerantur. & sequitur in terminis Francisc. Aretin. in consil. 24. quatuor dubia. col. fin. in 3. dubio. refert alios allegantes Andr. Tiraquel. in rep. l. si unquam in uersu. donatione largitus. num. 26. C. de reuoc. donat. Et uidemus in isto regno Neapolitano concedi per maiestatem regiam gratias, quando sunt donatiui. Quid autem sit donatiuum. Vide que dico infra Rubric. 46. §. donum, ubi uideas.

Camillus Borrellus.

De officio prouisorum grauaminum.
Rubrica 44.

In §. Quia multitudo.

S V M M A R I V M.

- 1 Consiliarij principis, sunt membra eius.
- 2 Princeps in causa sua & suorum officialium, est iudex legitimus.
- 3 Syndicatores officialium debent habere gladij potestatem.
- 4 Iudex qui dolo hominem iudicauit ad mortem, debet mori.

QUIA MULTITUDO grauaminum uel principis occupatio, in causa sunt aliquando, ut princeps personaliter cum grauaminu prouisoribus per eum & curiam deputatis, nequit interdere in prouisoribus grauaminum, ideo concordat cum curia, ut dentur per eum, cum curia grauaminu prouisores, qui eliguntur & nominantur a principe certi, & a quolibet brachioru certi. Et sic in plena curia publicatur. Numerus autem illorum est incertus, quia est ad beneplacitum principis & brachioru curie, de forma nominationis, electionis & publicationis, dic ut in simili diximus supra, in tit. de officio examinatoru. Sed scias quod communiter eliguntur tot prouisores per principem, quot per omnia brachia curie, uel si minores hoc acto, quod maior pars prouisoru per dominum regem electoru habeat esse in prouisione. Et hoc ideo, quia principalis iurisdictio & potestas

est principis in his prouisoribus, & sic merito maior pars est per eum assignanda prouisoru, qui communiter sunt illi de suo consilio, qui principis membra sunt. C. ad Liul. maie. l. quisquis, & qui eum reputat, ut in gl. l. fi. C. de uindicta libert. & apud consiliu man. & per Bald. C. eo. l. 7. Et communiter ista potestas per actum curie facta publicatione in curia prouidendi grauamina per iustitiam. Et ante hanc materiam discutiam, scias quod licet princeps de se teneatur, per se suosque officiales iustitiam administrare, & sic grauamina prouidere per iustitiam, & subditi cum eo non habeant participium in iurisdictione, quia omnis potestas & iurisdictio est in principe. l. 1. §. sed hoc studium. Et sic princeps posset dicere, uolo per me prouidere grauamina, cum in eo consilio, & illis debitis prouisus essent reparata grauamina. Tamen mos antiquus inoleuit a iure fundatus, & approbatur quod princeps consilio curie & brachioru, uel cum eorum examinatoribus grauamina prouideat, qui mos probatur in feudis. Et sic princeps licet alias in causa sua & suorum officialiu sit iudex competens, ut not. de iud. ca. cum uenissent, & tamen ut se magis iustificet, consilio curie, scilicet examinatoru per curiam eligendoru grauamina sua & suorum officialiu prouidet, ut late diximus in d. Rub. de offi. examinatoru. Et quando personaliter circa has pensiones intendere nequit, uenit ad concordandum prouisiones, & per predictum participium quod habet in prouisionibus curialibus, et suos prouisores eligit, & nominat, & a principe publicatur, & per actum curie illis datur predicta potestas. Et scias quod de iure non debent nominari uel eligi in prouisores officiales, contra quos sunt proposita grauamina, neque illi qui proposuerunt particularia grauamina in curia, quia essent iudices in causa propria quod iura abhorret, ut in rubro & nigro. C. ne quis in causa propria ius sibi dicat. in tantum, ut et si non apponatur iudiciu, ipso iure est nullu, si quis in causa sua iudicet, & si non apponatur uel non appellet, ut est casus secundum lecturam Do. Ant. de Bu. in c. dilecti. de appel. quod not. Sed quia istud est repellere regiu consiliu, quod est plenu officialiu, contra quos sunt proposita grauamina, ideo consueuit praticari, quod si eligantur prouisores, tamen in grauaminibus contra eos propositis, nullam habent uocem neque sunt presentes in prouisionibus, & ita actu curie cauetur restatibus aliis, in prouisione dictoru grauaminu, & est bona practica. Nunc primo uideamus, an isti prouisores sint ordinarii uel delegati, uel si nullam habeant iurisdictionem, dico durante tempore eis assignato ad prouidendum, uel si non assignato tempore, dum durat illoru grauaminu prouisio. Et dicendum est istos esse ordinarios iudices. Primo quia ipsa lege per actum curie est illis data potestas, & sic ordinaria iurisdictione. l. 1. & quod ibi not. ff. de iur. om. iud. ¶ Item quia est eis attributa potestas super uniuersalitate grauaminu, merito iuris ordinarie potestatis. ar. l. 1. §. cum urbe. ff. de offi. prefec. urb. l. fi. C. ubi & apud quos. ¶ Item huic administrationi prouisionu

Ll gra-

Speculum Principum, Petri Bellugæ.

grauaminum inest iurisdictio, ut infra uidebis. Et sic merito ordinaria in prima const. digest. §. pen. & in auct. hab. C. ne filius pro patre, ubi doctoribus conceditur iurisdictio in scholares, que si non dubio est iurisdictio ordinaria. Ad hoc quod singulariter scribit Bar. in q. per eum disputata adu. cia. generalis & c. Et in l. ambitiosa in fi. ff. de decr. ab ordine faciend. Et multa in istis prouisoribus concurrunt per que habemus eos ordinarios appellare, quia ad uniuersitatem causarum, quia ad omnia grauamina proposita & ponenda curia durante uel tempore ad prouidendum taxato. Et sic merito ordinarii, ad hoc quod not. Iam. de offi. ordi. c. cum ab ecclesia. allegat. l. 1. §. cum urbem. ff. de offi. prefec. ur. in auct. de consul. §. ultimo, obtemperat Host. uerbum, in capi. quoniam, de offi. delega. nisi principes expresse dixisset, que causas illas illi denegabat. Et sic dicit loqui in auct. de indic. §. 1. & 2. & §. iudices itaque col. 6. imo etiam dicit idem Hostien. quod idem esset, si tales iudices sic dati essent a quocumque inferiore a principe, que tamen alias potestatem haberent faciendi iudicem ordinariu. alleg. l. 2. ff. de officio proconsulis & legati. ff. de iuris. omnium iud. l. more, & est gl. ord. in c. 1. ne prelati uices suas. ¶ Item quia isti qui a curia nominantur & eliguntur, a principe confirmantur, merito ordinarii. C. de iur. om. iud. l. si. in auct. de defen. ciuitatu. §. sed interim. ¶ Item quia illorum potestas datur a lege per actum curie, merito ordinarii. C. de officio rec. prouinc. l. prima. C. de modo multarum. l. eos, & l. quia, de iuris. om. iud. Et quod isti iuri, qui principis auctori. presente curia eliguntur sint ordinarii, habes casum, in l. quicumque summantes. C. de dec. li. 10. quam. l. sic in alia materia notat Bald. in l. & quia, de iuris. om. iud. dicens quod omne officium potest adaptari officio decurionum per modum ordinarii officii, quia est officium multum uniuersale, circa communem utilitatem patrie. Et allegat dictam. l. merito: ergo dici potest illorum officium in omnibus & per omnia ordinariu. Sed est dubium hanc potestatem ordinariam, qualiter uideatur attributa istis prouisoribus in dubio. Et si dicamus quod ut officio decurionum, uel ordinarii talis sit facta commissio, & sic oēs prouisores deberent uocari, & sic duæ partes sint presentes sufficit. ff. quod cuiusque uni. l. plane. ff. de decr. ab ord. facien. l. 3. & not. glo. in c. si. de arb. lib. 6. Et iste est casus in l. nominationum forma. C. de decurionibus, lib. 15. Ibi tex. dicit quod duæ partes ordinis in urbe positis totius curie instar exhibeant, quicquid sentiret Barto. in lege, Pomponius, alias incipit, si uni. ff. de re iud. ubi uideatur sentire quod omnes debent adesse in iudicando, per. l. ubi adsunt. ff. de tuto. & curato. datis ab his. que debent intelligi, ut prædixi quod omnes debent uocari, & sufficit quod duæ partes sint presentes, imò plus dicit Baldus in lege prima. ff. de offi. consul. quod sufficit, quod

maior pars, quia quando lex pluribus quid committit semper tacite uidetur inesse, ut sufficiat maior pars. l. maiorem. ff. de pactis, & lege plane. ff. quod cuiusque uniuersitatis. Etiam dicit plus si tanquam singulis fiat commissio, secus dicit si per hominem fieret commissio, ut lege, sicuti. ff. de arbitris, & sic ex quo per actum curie. Et sic cum per legem est facta commissio istis prouisoribus uidetur sufficere quod eorum maior pars sit in prouisione, ad hoc ut ualeat etiam quod ut singulis esset facta commissio, prouti est, quia non est facta pluribus sub nomine collectiuo, quia tunc esset ut ordini facta, ut leg. 2. §. ex his legibus. ff. de origi. iur. in uerbo apud collegium pontificum. non dico singulis iure proprio, quia tunc necesse haberent omnes adesse & non sufficeret maior pars, ut in l. per fundum. ff. de seruitu. rustic. prædiorum, ut notatur extra de constit. c. cum omnes, sed dico, ut singulis designatis proprijs nominibus electis ad aliquid faciendum. Et sic loquitur dicta lex, plane, quod cuiusque uniuersi. & lex, quod maior pars. ff. ad municipal. Et sic potes intelligere notata per gloss. in dicto capitu. finali. de arbit. lib. 6. & per Barto. in dicta. l. si uni, & quod notatur in l. magistratibus. ff. ad muni. & in Spe. titu. de sententia prolatione. §. sequitur, uersi, quid si sunt, & quod not. Bald. in l. non ambigitur. ff. de legibus. ubi uide. Et istud est magni effectus, quia si isti sunt ordinarii, & durante eorum officio, quod prouiderunt uel ordinarunt, possunt illud reuocare, dum tamen eadem concurrant solemnitates in reuocando, que in faciendo per leg. si ad resoluedum. C. de præditijs minorum, cum hæc sit natura legis uel statuti quod possit mutari durante officio, secus si per uiam sententia definitiua quid statuissent, alias prouidissent quia tunc non posset reuocare nisi prætextu nullitatis. ff. de re iudi. l. quod iussit, & in lege, post sententiam. Codic. de sentent. iuncta l. si ut proponis. C. quomodo & quando iudex. Et hoc est quod satis confuse dixit Barto. in l. ambitiosa. ff. de decr. ab ordi. faciendis, & in dicta disputatione. Et sequitur eum Bald. in l. & quia. ff. de iuris. om. iudicium. Et quia possent multæ conuersiones oriri super prædictis, solet princeps cum curia dare istis formam & modum procedendi. Et dictas faciendi prouisiones, & de loco conueniendi certa hora diebus non feriatis. Et quod maior pars presentium ualeant dictas facere prouisiones & c. prouti princeps cum curia concordant, & iam hora assignata interpellant, uel facit pulsare certa hora campanam, ut fugiant altercationes, de quibus per Bald. in l. prima. ff. de officio proconsul, & per Barto. in l. hæredes mei. §. peto. ff. ad trebellia. Et ab hac forma non est recedendum. Codic. de iure fisci. l. super creandis, libro x. Nunc uidentum restat qualis sit potestas istorum prouisorum & quanta iurisdictio eorum. Et uidetur quod in prouidendo, grauaminibus per

iulti-

Iustitiam omne imperiū & oēm iurisdictionem habeant civilem & criminalē merū & mixtū imperiū, duobus consideratis principaliter quia in grauaminibus oblati principi, in curiā, ponuntur quærelæ officialiū, & petitur iustitia administrari, quæ clausula complectitur omnia, quæ ex post probabuntur in iudicio, & ius competens & quæ narrata sunt, ut not. de ord. cog. c. cū dilect. per Inn. & Do. Anto. de Bu. post Io. Calderinum. Ergo si probetur, de homicidio dolo facto per officialem, ubi est pœna mortis officiali, ut in text. not. in l. lege Iulia. §. si. ad l. lul. repe. & notat Bar. in l. i. ff. quod quisque iuris. Et princeps sup hoc dat potestatem per iustitiam prouidendi, p quā tenet iurisdictionis commissio, ut in text. not. & quod ibi no. de offi. deleg. ca. 1. in prin. in dubio omnis iurisdictione ad actum provisionis necessaria uidetur concessa, ad hoc not. de præsump. c. dudum, per Inn. & Do. Anto. de Bu. & per moder. nos, in cle. iudices, de offi. deleg. & in cle. auditor de rescrip. Et quia princeps respondendo curiæ quod placet sibi dare illam potestatem, uidetur in dubio respondere secundum interrogatā. ff. de interrog. ac. l. si defensor. §. qui interrogatur, quæ est ut fiat debita grauaminibus prouisio, p iusti. Et iam maxime, si uerba præfationis hoc sonant, ad hoc. l. si. ff. de hæred. inst. Et si merito omnis iurisdictione & merum imperiū cum tollit sit necessarium ad debitam prouisionem per iustitiam faciendam tali grauamini, & iam fortius si eodudat talē officialē puniri & castigari, uti in pluribus grauaminibus fit, & adijcitur talis conclusio, & sic nō est dubiū uirtute talis potestatis oēm iurisdictionē & imperiū esse concessum, & ē executionē, quia cum sint ordinarii a principe. habeant imperium in dicta potestate tradita, nō est dubiū per iurisdictionem quam habēt posse exequi, ut notatur per Do. Anto. post Host. extra de foro compet. c. cum contingat.

3
c
† I T E M quia isti quodammodo sunt syndicatores officialium, qui debent habere gladij potestatem, ut notatur in auct. ut iudices sine quoquo suffragio. §. necessitatem, & notat Ioā. And. in add. ad Spe. in ti. de sindaco. Sed quid possunt isti promissores uirtute potestatis eis attributæ & dic quod omnia pnt facere & prouidere, quæ principaliter spectant ad id super quo habent potestatem, argu. ff. de arbi. l. non distinguemus. §. de offi. ff. mandati. l. diligenter, de exerci. leg. r. §. nō autem, & §. igitur, & l. sed & si pupillus. §. cōditio, cum similibus, merito poterunt prouidere actum deduct. in quærelam ualidum uel inualidum annullare, saltim quatenus de facto processit, & ex forisfacto contra foros & priuilegia, uel aliās indebite condemnare officialē ad pœnam sibi debitam, uel quod fecerit litem suam, iuxta uerba in lege ex maleficis, §. si iudex. ff. de ac. & obli. & institu. de obli. quæ ex quasi delicto. in princip. & quod ibi not. quia principaliter ad id agitur per partem grauamina proponen-

tem, uidelicet ad suum interesse consequendū, & ad debitam pœnam iudici infligendam si id petatur specificè, uel si ex deductis potest comprehendī ex illa clausula: peto iustitiam administrari, uti diximus. Et notatur in dicto ca. cū dilectus, de ordine cog. imo & si solum fiat narratio casus sine aliqua conclusione, quia in criminali non est necessaria conclusio, de accusa. l. libellorum, & ibi Barto. & de iudi. capitu. examita, per Domi. Anto. Si autem grauamen concluderet ad annulationem actus solummodo, uti iam uidi, uel ad restitutionem interesse, quia istud est civile iudicium, licet aliquando actus annullatio sit pœna, ut notatur in l. nemo. C. de sacro. sanct. eccle. per Bald. tamen si in tali iurisdictione constaret promissoribus, de forisfacto: per quod alia pœna ueniret infligendā iudici, nō possent illam criminalem pœnam infligendam prouidere uel decernere, quia non agitur, ad hoc ut ex civili iudicio, non potest resultari pœna seu infamia, argu. ff. de suspect. tuto. l. 3. §. præterea. Sed bene si solum brachium posuisset grauamen concludens ad punitionem, & castigationem, si constaret de interesse incidenter prouisores possent prouidere, & iudicem ad id condemnare restituendum parti læsæ, ut lege. interdum. §. qui furem. ff. de furtis, & l. solemus. §. lastrunculator. ff. de iudic. Unde dicit multum singulariter Bal. in l. obseruare. §. proficisci. ff. de officio proconsulis. quod rector ciuitatis tenetur generali iudicio domino suo, id est principi & uniuersitati seu ciuitati, quam gubernauit, particularibus autem quos læsit, tenetur singulari iudicio, quo ad publicam pœnam proceditur principaliter, quo ad particulare interesse non nisi incidenter. Hinc est quod si uerbi gratia condemnatur de furto criminaliter, etiam ad rei restitū. condemnabitur accessorie, ne fiscus suorum subditorum commodā negligere uideatur, argu. de furtis. l. interdum. §. qui furem & in §. necessitatem, in aucten. ut iudices sine quoquo suffragio. Et dicit quod hoc est iam magis notatu dignum in inquisitione, quam tunc accusando proceditur, cum inquisitio ad priuata iura non uideatur extendi, extra de iur. iuran. cap. ad nostram, per Innocen. de accusa. capitu. cum oporteat, per eundem, secundum Baldum.

† I T E M possunt dici prouisores facere & ordinare omnia antecédentia super quo est eis data potestas, per quæ ad illud perueniri potest, ut probatur in l. cui iurisdictione. ff. de iurisd. omnium iudi. & ff. de procura. l. ad rem, & l. ad legatum, unde si uiderent officialem talem, quod esset præsumptio fugæ ex debitis uel maleficiis possent illud carcerare, uel inde possit sequi condemnationem, & eorū prouisio non fieret ludibrio, argu. notatorum in dicta. l. secunda. ff. de iurisd. omnium iudi. Nam cum (uti uidi) ipsi habeant merum imperium, habent omne ge-

Speculum Principum, Petri Bellugæ.

nus carceris, ut notat Bald. in l. imperium. ff. de iurisd. omni. iudi. quando plus, quia iste carcer est custodia, merito est illius iurisdictionis uel imperij, cuius est causa ex qua capitur secundum Guillelmum de cugno, in d. l. imperium. Possunt que dicti prouisores accipere de illo representando uel iudicio fisci uel iudicato soluendo idoneos fideiussores, iuxta notata in l. prima, & in l. diuus. ff. de custodia rerum, omnia hæc sunt antecedentia, ad quod sunt ordinat. merito recidit in illorum potestate.

¶ **ITEM** possunt dicti prouisores omnia consequentia, sine quibus id quod commissum est explicare, ita commode non posset, ut. l. cui. iurisd. ff. de iurisdictione omniū iudicum. Et not. in lege, non distinguemus. §. de officio. ff. de arbitris. Merito poterunt locum querelantibus in publicum assignare, & officialibus ut adsint ad uidendum purgationem, & prouisionem grauaminum, alias partes non tenerentur illos, in eorum domibus uel hortis perquirere, ut in lege prima. §. ad eundem. ff. quando appellandū sit, nisi alias iudex solitus sit sibi dare audientiam, ut in gloss. singulari, in capitu. cupientes. §. quod si per uiginti, de elec. libro sexto. ¶ Item possunt ordinare nuncios uel portarios, & mandat. per eos fiend. iuxta nota. in lege prima ad municipales. per Bar. & in l. ambitiosa. ff. de decretis ab ordine faciendis. Et tabelliones publicos ad acta cōficienda assumere, sine quibus acta iudicij nequeunt commode fieri, de quo de proba. c. quoniam contra falsum, & in l. 2. C. de sportul.

¶ **ITEM** possunt eorum iurisdictionem impediens capere, & multare, & partes & illorum contumacias ultione debita castigare, de offi. delega. capit. primo, & capit. præterea, & ca. significasti, & capitu. prudentiam. Nam omnia possunt, sine quibus commode talis iurisd. requirit expediri, ut ibi. Et inde possunt penas apponere, non obtemperantibus illorum mandatis. lege prima. ff. si quis ius dicenti non obtemperauerit. Et possunt terminos assignare ad compellendum quod per eos mandatur, argu. l. quid tamen. §. solutioni. ff. de arbitris, non autē possunt prouidere uel decernere super eo quod non spectat ad id super quo concessa est potestas neque super illius accessorio. Ad hoc de rescript. capit. cum dilecta. ff. mandati. l. diligenter, & ff. de arb. l. non distinguemus. §. officio. Et ideo non possunt aliquid statuere quod non esset prius statutum foro uel privilegio, neque facere delictum, quod non erat, sed solum habent potestatem decernendi si est grauamen, si est facta partini iustitia, si est commissum delictum p. officialem uel non, si est punibile uel non, & qua pena si annullabit actus uel non, & sic de cæteris ad grauamina pertinentibus. ¶ Scias tamē quod ex quo indices sunt in ordinata potestate, quia princeps nisi expresse dicat, suum supremum imperium non uidetur commisisse argu.

de offi. delega. ca. super questionum, unde licet princeps in curia possit purgare grauamina manu regia, & arbitrio regio: quia omnis rex habet supremam potestatem & liberum arbitrium, ut no. Innocen. de fide instrum. cap. cum P. tabellio. & probat text. & gloss. in l. 2. ff. de origi. iur. & ibi Bald. hanc supremam potestatem non uidetur prouisoribus commisisse, argum. l. legatus. ff. de offi. proconsu. Et quod no. in l. prima. §. cum cum urbem. ff. de offi. præfecti urbis. ¶ Sed occurrit dubium. Quid si est commissum prouisoribus grauaminum, ut possint reparare grauamina, etiam super sententias regias, & alias præminentiar reperirentur illata, est dubium an talis commissio ualeat, uidelicet an possit tale grauamen per illum cui commissum est reparari, & uidetur tex. in capitulo, de confirmationibus, de confirma. utili uel inutili, & no. per Dominum Antonium de Butrio, in capitulo, ut debitus, circa finem, de appella. ubi sic inquit, per hunc finem. Et concludit Vincentius quod hoc loquitur in ordinario, quia non est aliqua causa tam ardua, quæ non possit tractari, coram papæ delegato, secundum Dominum Antonium de Butrio, ubi supra, & latius in capitulo per uenerabilem, qui filij sint legitimi, ut probat tex. & gloss. in capitu. quod translationem, de offic. delega. & tex. in lege quotiens Codic. ubi sena. uel clarissimi, & nota. per Barto. in l. ambitiosa. ff. de decretis ab ordi. faciendis. ¶ Sed in contrarium uidetur text. in aucten. ut in medio litis non fiant sacre iurisdictiones, column. octaua, cui concordat pragmatica regis Petri ultimi. Datum Valentia uigesimo secundo die Septembris Anno. M. CCCLXXXII. Tamen rex maxime cum curia, qui superiorem non recognoscit, & habet talem potestatem in regno suo qualem Imperator in imperio disponendo contrarium de certa sui scientia tollit prædictas dispositiones, iuxta not. per Bald. in lege. continuus. §. cum quis. ff. de uerborum obligat. & in l. apud Iulianum. §. fina. ff. de lega. prim. & in l. prohibere. §. plane. ff. quod ui aut clam. Unde dicit Bald. in prohemio feudorum, in fine prime diuisionis, quod certa scientia principis idē operatur quod clausula, non obstante, Allegat dictū Archi. quod nota.

DUBITARI consuevit quis ordo sit seruandus per ipsos prouisores in prouidendis grauaminibus. Ecce certe grauamen & in eo narrata sunt intimanda officiali, contra quem dirigitur, seu fisci procuratori, si contra principem, quia siue sit processus specialis inquisitionis, & dari debet inquisitioni copia, eo presente & uocato, & facultas defendendi, & de iure & de facto, in capitulo, qualiter & quando, in secundo. §. debet. de accusa. & in foro, En fer, inquisitionis, Rubrica de curia, & in lege, defensionis facultas. Codice de iure fisci, lib. decimo. Siue dicamus grauamen esse unam

De Offi. &c. Rub. 44. In §. Quia multitudo. 201

vnam talem qualem petitionem quæ sit in iudicio summario, ut notat glossa in clemen. sepe, de uerborum signi. Et Bar. in extranagati, ad reprimendam, & tunc quia succedit loco petitionis debet dari copia & facultas defendendi, ut ibi in dicta cle. Licet solemnitas ordinis iudicialij nõ seruetur hucusque, sicut neque hodie de foro regni seruetur, quoniam in omnibus causis habet procedi simpliciter, summarie, & de plano. Sed est uerum quod dantur certæ dilationes a foro introductæ quæ longum tractum desiderant, quæ sine dubio in ipsis grauaminibus non essent seruandæ: sed dabuntur dilationes ad arbitrium dictorum prouisorum, tam ad instruenda grauamina quam ad ponendas & probandas defensiones officialium: quoniam de iure quærelæ contra officiales tractantur, ut causæ breuiores, iuxta formam authenticæ, nisi breuiores. C. de sententiis ex piculo recitan. & sic sine scriptis solum ad memoriã redacta quærela in scriptis. Ad hoc nota in §. necessitatem. in auten. ut iudices sine quoquo suffra. & quod nota. 1. q. 4. c. quia præfulatus, secundum Bal. in l. obseruare. §. proficisci. ff. de offi. proconsulis. ¶ Sed dicit quod his debet cõtestari, & allegat auctoritatem gl. in l. unica. C. ut oēs tã ciuiles, quam militares iudices in glossa parua, quæ dicit quod cõtestatio litis dicitur orta, quã gl. dicit notandã. Sed eam non credo bene dicere, quia si quærelæ officialiũ sunt lites breuiores ut inquit Bal. causæ cognitio nõ est necessaria, ut in dicta auct. nisi breuiores, & sic neque litis cõtestatio, quæ neque in iudicijs summarijs requiritur secundum tex. in clem. sepe. de uerb. signi. Vnde puto quod prouisores debent, maxime attento foro regni per quæ omnes causæ sunt summarie, & a fortiori per prædicta in querelis officialium litis cõtestatione repellere. Sed data copia & facultate defensionis dilationibus coarctatis ad modicum tempus procedere ad prouisiones iustitiæ, maxime quia hoc suadet dilatio, quæ communiter breuis datur ad has querelas terminandas a iure, ut in d. l. unica. C. ut omnes, tam ciuiles, quã militares iudices, & in §. necessitatem, in auct. ut iudices sine quoquo suffragio, & ab ipso actu curiæ ad dictas faciendas prouisiones, quo casu etiam ferri non seruentur, ex quo res est tempore peritura, extra de iudi. c. fi. & quod no. in l. 1. ff. de ferijs, merito est etiam causa amputandarũ dilationũ, ut no. in auct. offerat. C. de litis cõtesta. ¶ S CIAS tamen quod quicquid sit in ordine procedendi quãuis summario cõtra iudices cõtra eos tũ clarissime dẽnt esse probationes, & euidentes, cũ iudices habeant iuris præsumptione, quia pro eis præsumitur, de renũciatione c. in præsentia, & in l. 2. C. de officio ciuiliũ iudicum, & idem cum extrajudicialiter proceditur, de eo qui fur. ordines suscepit. c. innotuit per Inn. & iam fortius si criminaliter agitur cõtra eum per l. fi. C. de prob. Et sic in omnẽ euen-

tum probatio habet esse euidentis contra iudicẽ. Quales autẽ pœnas inferendas dicti prouisores possunt prouidere dictis iudicibus, plenẽ tibi dixi in rub. de propositione grauaminum in §. post militares, in uers. forma, circa finẽ, ubi tractauit materiam inquisitionum cõtra officiales ideo dic ut ibi dixi. ¶ Adde tamen unum quod ibi omisi, quod istis supremis iudicibus est deferendum in pœnis, quia nisi de magno dolo constet contra eos non debent puniri pœnis corporalibus, sed sit commutatio in pœnam pecuniariã, ad iudicis arbitrium. Iste est casus singularis in l. quicumque iumentes. C. de decur. lib. 10. ¶ Secus esset si in dolo uel malicia hominem occidisset, quia tunc ut homicida capite plectendus est, ut in tex. singu. in l. leg. lul. §. si ff. ad legẽ iuliã rep. qui et nõ est alibi, quẽ Bar. ignorauit, in l. 1. C. quod quisq; iur. Et ibi Bal. allegat ad hoc. ¶ S ED EST dubium, an facta prouisione & condemnatione, contra officialem per prouisores officiales condemnatus poterit appellare? Et uidetur quod sic, quia in omnibus negocijs, permessa est realiter appellatio. l. & in maiorib' C. de appella. Et quia regulariter, nisi quis sit confessus, & conuictus de crimine, potest appellare, ut in l. obseruare. Codic. quorum appellat. non recipiantur, & in l. additos. C. de appella. Imo & a multis iudicũ licet appellare, ut leg. & in multis. C. de appella. ¶ Aduerte, quia ad hoc ut uideas hanc materiam, scias quod potestas cõmuniter datur istis prouisoribus sub hac forma, quod quicquid per prouisores fuerit prouisum, siue ordinatum, habeat illam efficaciam uim & auctoritatem, ac si per principem in plenaria curia esset factum, statutum, ac prouisum, & habeat uim actus curiæ & legis generalis, quæ clausula facit, ut factum istorum prouisorum fingatur factum principis in curia factum, & sic actus curiæ uel lex, & hæc fictio appellatur inductiua, de qua per Barto. in lege, si is qui pro emptore. ff. de usucap. l. quid sit fictio inductiua, quia specificè de hac non tangit. ¶ Sed ego do tibi casum formatum, in l. 2. §. exactis, in primo uersu. Postea autem, de origine iuris. Nam quamuis antiquitus omnis potestas esset penes populum, attamen populus de cemuiros deputauit, ita quod quicquid per eos ordinaretur, haberet uim legis, & sic illi iuris fictione populũ representabant: & illorũ prouisio siue lex, erat lex populi, & ab illa non prouocabatur, ut ibi tex. licet quo ad hoc de appellatione remota, uideatur ibi casus in contrariũ, quod appellatio nõ sit remota, nisi expresse cõcedẽs id dixisset, ut ibi populus inhiuit. ¶ Sed tu dic contra, quod ibi non inhiuitur appellatio, quasi sit necessarium illam inhibere, sed exprimitur id quod a iure inest, quod sic probat. Si factum decemuirorum ualet ut lex, & iuris fictione habetur pro lege populi, sed ab illius duritia, uel iniquitate, ut ita loquamur, nõ ap-

Speculum Principum, Petri Bellugæ.

pellaretur, de appella. l. fina. ff. de uerbo. signifi. si qua pœna. l. prospexit. ff. qui & a quibus, merito neque ab istorum prouisione uel. l. quã princeps facit in quem omnis ptas est translata, ut in d. l. 2. §. nouissime. ff. de origine iuris, uult haberi pro sua prouisione actu curiæ & lex poterit appellari: quoniam a leg. sententia non appellatur, ut in dicta lege, si qua pœna, de uerb. signifi. ff. Neque recipitur appellatio, super eo quod ex edicto publico statuitur, ut in l. fina. ff. de appell. recipien. per quam leg. dixit Barto. quod dicunt canonistæ, quod ab iniquitate legis seu statuti non appellatur. Allegat. ff. de uerbo. signifi. l. si qua pœna. secundum Dynum. De quo dicit se dixisse, in l. omnes populi. ff. de iusti. & iure.

¶ ITEM id comprobatur, quod ab istorum prouisione, & lege seu actu curiæ, non possit appellari, quia tale negociũ prouisionũ grauaminũ, & circa illas actũ curiæ fiend. princeps cõmittit uiros singularis industriæ & fidei exploratos, & grauitat. merito illos extollendo ad illius officij magnitudinem non aliter credit eos iudicatos, quã ipse foret iudicaturus. Merito ab illorũ prouisione, uidetur appellatio inhibita: ut in tex. notabili in l. unica. ff. de offi. pratoris. ¶ Sed proxime dictis uidetur obstare: quia lex uel actus curiæ, seu prouisio faciend. per istos prouisores grauaminum, concernit certam singularem personam, commodum uel damnum ipsius, quod dirigitur contra aliquem ex regijs officialib⁹, uel aduersus principem. Et sic licet eius prouisio habeat uim legis, tamen tali casu, licita uidetur appellatio: quia cum lex uel statutum specialiter concernit commodum, uel damnum alicuius non uidetur ualere, & a tali nequitia potest appellari, & est ratio, quia lex est commune præceptum uirorum prudentum, ut in l. 1. ff. de legibus, per quam dicit ibi Bald. quod si lex respiciat alicuius singularem gratiam, seu fauorem, non ualet, & idem in l. odio, ut in l. quoties. de poll. & ibi Bar. in l. si priuatus. ff. qui & a quibus. ¶ Aduerte, quia cum lex, uel actus conditur in speciale commodum alicuius: quia causa mouens est is cuius commodum uel emolumentum tangit, & specificatur in ipsa lege. Et tunc hoc non ualet ut lex: quia non est commune præceptum, ut in dicta lege 1. ff. de legibus, & ideo permittitur appellatio, ut notatur in d. l. quotiens, de poll. & in l. fina. ff. de appell. recipien. Si autem lex nõ est communis, quo ad formam exterius, sed in speciale odium alicuius & tunc non licet appellare. Sed is qui læditur potest principem supplicare, & illam de iniquitate arguere, cum competat sibi doli exceptio ut est casus notabilis in l. prima. §. fina. ff. de doli exceptione, prouti ponit de dolo, quod committitur in legi. condendis. licet Bar. in l. 2. ff. de origi. iur. in §. postea. intelligat dictam l. primã quod possit appellare grauatus, sed hoc ex ea

nõ probatur, imo plus potest is qui ex tali actu curiæ præiudicatur: quia potest expresse protestare & contradicere, & non nocebit sibi secundum Cyn. in l. 1. C. quæ sit longa consue. in quarta quæstione principali. Et ideo canonistæ contradicentes statuti episcopi uel capitularibus factis in eius damnum, non præiudicantur ex illis, de quo uide Innocen. & Anton. de Butrio, in capitulo, cum accessissent, de constitu. & tangit Bar. in l. fina. de appell. recipien. Et inde a curiis assumpta est practica, ut quotiens sentiunt actum curiæ fieri, quod posset esse præiudiciale uel damnosum alicui brachio uel singulari, ponunt in curia suam protestationem & contradictionem, & sic merito illis non præiudicat. Sed hoc credas uerum quando ex tali odio uel præiudicio quod tertio paratur, lex infringitur, ut puta: quia cõtra regulas iuris communis aliqd per talem legem statuitur, tunc habet priuatus ius contradicendi, & l. iniquitatem impugnan. di, aliàs non. Et hoc sentit Bald. in l. 1. ff. de legibus. Cum ergo dicti prouisores nil noui statuunt sed secundum iustitiam prouideant, nõ est quod in speciale odium statuarur, imo secundũ leges regni per illos iustitia ministratur: & sic ab illius prouisione uel actu curiæ non appellatur, sicuti in officialium fauorẽ si quid prouideretur nõ appellatur, quia fauor naturali ratione munitus, & sic talis licite uenit etiam in legibus, secundum Baldum in l. prima. ff. de legibus. Et sic uidetur nullatenus a tali prouisione permissam appellationem. Et ita uidi me existente uno de prouisoribus in curia celebrata proxime, per regem Nauarræ locumtenentem generalem domini nostri Arragonum regis in regno Valentia, fuisse denegatam appellationem emissã per unũ officialẽ. ¶ Sed nunquid isti prouisores habent facere prouisiones suas in scriptis? & si dicamus has causas breuiores, nõ: quia in talibus non fertur sententia in scriptis, ut notatur in autent. nisi breuiores. C. de sententijs ex periculo recitandis. Sed si nõ sunt causæ summaria, & sententia uel declaratio est in scriptis faciend., ut in clemen. sãpe, de uerb. signifi. Et iam fortius, quia talis prouisio habet habere effectũ legis, & actus curiæ, & sic est ipsa lex, ad cuius esse requiritur scriptura secundum Petrum de bella pertica in l. humanum. C. de legibus. dicẽs, quod in legibus requiritur scriptura, ratione formæ aliàs posset pretendi ignorantia. l. nõ scriptæ, neque consuetudine approbatæ, & esset lex ludibrio, quod est inconueniens dicere secundũ eũ. Sed Bal. in dicta. l. humanum, refert aliquos dicere, quod scriptura non requiritur ratione formæ, sed ratione obseruantie, sicut requiritur publicatio legis. Vnde secundum istos scriptura non est forma substantialis legis uel statuti, sed est quædam forma accidentalis, quæ requiritur ad hoc ut lex liget. Nam dicit Bal. sicut in contractibus uidemus, nam contractus prin. ha-

De officio &c. Rub. 44. In §. Quia multitudo. 202

bet esse quam obliget, ut patet in contractu cōditionali, ita dicit in legibus. Sola uoluntas principis, uel statuentis uerbis expressa est lex, scriptura uero sequitur ad illius obseruantiam, & obligationem subditorum. Ad hoc allegat. ff. de constitutio. principum. l. prima. in uerbo placet, ubi text. dicit. Quod principi placet, habet legis vigorem, non dicit scriptum est, ad idem. 30. quæstione. 2. capitu. institutionis. Et quod notatur per Ioā. Andream, in capitu. nemo potest, de regulis iuris. libro 6. in mercuriali. ¶ Aduerte, quia istæ prouisiones, habent effectum sententiæ & legis, & habent executionem contra condemnatos, merito habent esse scriptæ, ut possit illarum uirtute executive procedi. Facit quod notat Bartol. in l. prima, & in le. cancellauerat. ff. de his quæ in testamento delentur. Et quia supra diximus, quod nisi aliàs esset dispositum per actum curiæ, isti prouisores habent talem potestatem, quod eorum maior pars possunt prouisiones facere, ut in le. plane, quod cuiusque uniuersi. Et allegaui tibi Bald. in l. prima. ff. de offic. consulum. Est nunc dubium ubi non esset prouisum per actum curiæ, an unus uices suas, uel uocem suam alteri possit committere: & certe non, quia istorum industria est electa, merito hæc potestas non communicatur, ut in cap. is cui, de officio deleg. lib. 6. cum similibus. Et quod industria electa a principe præsumatur, probat causarum arduitas quæ commissæ sunt, ut dicit Bald. in lege vnica. ff. de officio præfecti præto. quod ex magnitudine causæ præsumitur electa industria personæ secundum eum, merito non est talis potestas delegabilis, de officio deleg. cap. fin. §. his autem. Et ibi latè de hoc, & ideo postquam dicti prouisores concordauerunt de hora & loco, uel ab actu curiæ, sicut facta designatio, si maior pars esset præsens & concordans in prouisione ualet quod geritur, ut in dicta lege plane, quod cuiusque uniuersitatis nomine. Nam quotiens publicum negotium pluribus committitur, sufficit maior pars, ut ibi. Secus si negotium priuatum, ut in l. sicuti. ff. de arbitris. Et nota quod quæuis istud negotium non sit commissum ut corpori uel collegio, quia expressis certis nominibus, tamen debent in unum conuenire in deliberatione, non tamen debet scrutiniū inter eos obseruari, ut no. Bal. in l. non ambigitur. ff. de legibus, & quæ dixi in unum, intellige de maiori parte, quia apud illā est potestas, ut dixi. Et iō dico si durante tempore eis ad prouidendum assignato, aliquis uel aliqui ex prouisoribus moreretur, restante maiori parte, quia mortuus pro absente habetur. ut in l. mulierem. §. abesse. ff. de uerborum significatione. Et ideo postquā duæ partes restabant, sufficit. Si tamen tantæ petitis uel absentia ueniret, quod non restaret maior pars, nihil possent agere. Et hoc ideo, quia ut singulis hæc potestas uidetur attribu-

ta. Si autem ut collegio attribueretur, apud unum, restaret ius collegii, ut in le. sicut, quod cuiusque uniuersi. Et nota. de postu. præla. capitulo, gratum. Nam cum iura collegii resideant in uno solo, ille solus habet tantam potestatem quantam haberent omnes de collegio. Imo & ius eligendi apud eum residet, ut no. Archidiacon. 66. distinctio. si for. Et uide quod nota. Archidiacon. 10. quæstio. 2. capitu. 1. 9. quæst. ultima. capitulo, congregatio. ¶ Et hæc sufficiant de hac materia prouisorum: quia ut plurimū per actum curiæ prouidetur & circumscribitur illorum potestas, & ab illa forma non est recedendum. C. de iure fisci. lege. super. creandis, libro decimo.

 CAMILLI BORRELLI
 ADDITIO.

- a ¶ QVI principis membra sunt. ¶ Quod consilarii sint membra principis. uulg. l. quisquis. C. ad leg. iul. maiest. uoluit Nic. Boer. in decis. 17. nu. 4. vol. 1. & in trac. de Author. magni concil. nu. 129. Octavian. Cacher. in Decis. ped. in pro cem. nu. 1. & Caro. de Grassalio. Regal. Franciæ. lib. 1. iure. 12. uersic. insuper. uoluit Mart. Laud. in Trac. de consiliariis. per totum. & Lancelot. Conrad. in templ. omni. iud. lib. 1. c. 1. §. 4. in uersic. magni Cancellarii officium. num. 10. & nu. Inde uarie disputatū extitit p. Doctores an offendens, uel occidens Principis consiliarium læsæ maiestatis crimen incurrat. Ut accidit in personam Andreæ de Isernia qui fuit occisus Neapoli ante portam Petrutiam, & fuit contra homicidam processum tanquam contra committentem crimen læsæ maiestatis. de quo per Paridem a Puteo, & Atiliū. quos allegat Iul. Clar. Sent. lib. 5. in §. læsæ maiestatis. nu. 5. Vide Guidon. Pap. decis. Gratianopol. 344. num. 2. Bartholom. de Cassan. in Catalog. gloriæ Mund. Parte 7. confid. 13. de quo plene Hieronym. Gigas in tract. de crimin. læsæ maiest. q. 13. q. 27. & q. 52. sed recipiunt declarationem datam ab Aymon. Crauet. in consil. 6. nume. 79. Bartholom. Socyn. in consil. 275. in causa fratrum. columna. 2. late Ioann. Anton. Niger. in cap. Reg. nuper apud Trantum. nume. 79. in regno uidentia est Constitut. hi qui. §. præterquam. ubi uide. adde ei Roland. a Valle in consil. 15. per totum. vol. 4. Circa primum autem dictum quod consilarii pars Principis reputantur, faciunt notata per Laurentium Grimalium de optim. Senatore. lib. 1. ubi de senatoribus alloquens, itaque (inquit) necesse fuit Regibus, socios sibi ad imperandum asciscere, ut communi consilio, prudentiaque, cum his reipub. melius gubernarent. de his, & similibus ego fusius didico & dissero alibi.
- b ¶ SIT iudex competens. ¶ An princeps sit iudex competens in causa subditorum, dicendum est, quod ei permittitur, & uidetur hoc de indubitabili. Sed dubium est quid in causa sua? quod possit in propria causa iudicare. allegatur text. in l. & hoc Tiberius. ff. de hæredi. instimen. aliàs incip. & hoc Titus. iux. Alcianum. Martin. Laudens. in tractat. de princip. q. 108. Paris. de Puteo in tract. de re milit. lib. 2. §. Nobilis nume. 11. & concludit post multos etiam Lancelot. Conrad. in templo iudicum lib. 1. cap. 1. §. 4. uersiculo decimo, non inargute. nume. 1. & 2. Adde his Hippolyt. de Marsil. in singu. 405. Iafredus Lanfranc. Balbus

Speculum Principum, Petri Bellugæ.

bus decif. 107. & eleganter Stephanus Forcatulus in Necyomantia iuris dialogo. 96. num. 5. Alfonso Alvarez in Speculo Romano. pontif. cap. 55. in fin. Albertus Brun. in consil. 9. nume. 3. & in consil. 45. uume. 13. (& quid in feudalibus tractat. Iacob. Ardizon. in summa feud. cap. 138. Gulielm. Hanneron. iuris feudorum lib. 4. cap. 1. Franciscus Duaren. cap. 20.) Craue. in consil. 153. num. 2. & ego etiam dico alibi, ad quæ me refero.

SINDICATORES officialium. Quod syndicatores habeant gladii potestatem, & dicantur officiales Regii in hoc Regno, ut pluries annotauit Paris in tract. find. & quod habeant iurisdictionem, uoluerunt Amodæus, Cataldin. & alii in eorum tractatibus. uoluit Ioann. Anton. Niger in cap. Item statuimus quod iam iustitiarum. num. 69. & Carauita in Ritu. 295. per totum. Nouissime uide Virginiū Boccacium in comment. consil. Picenti. Gloss. 6. nu. 20.

De inæqualitate uocum. Rubr. 45.

In §. Quamuis.

S Y M M A R I V M.

- 1 Quod omnes tangit, ab omnibus debet approbari.
- 2 Non est inconueniens, quod quis duorum officium gerat.
- 3 Geminatio causarum, multiplicat effectus.
- 4 Duas dignitates, quis habere non potest.
- 5 Princeps est caput Reipublicæ.
- 6 Ut unus ex socijs admittatur ad contrahendum, requiritur quod sit paripotens.
- 7 Excommunicatus, non habet uocem in curia.

I V A M V I S regulariter uerum sit quod id quod omnes tangit ab omnibus approbari debeat, extra de officio Archidiaconi. capi. ad hæc, in fine, & in capi. si archiepiscopatus, de tempo. ordina. 8. quæstio. 1. capitu. licet ergo, & ff. de aqua pluuiæ. arden. l. in concedendo. C. de aucto. præstanda. l. ultima, & C. de omni agro de ferto. l. quicumque, in fine, lib. 12. ff. de adop. l. nam ita diuus. tamen aliquando sine aliquorum approbatione & consensu negocia curiæ concluduntur, & illi obligantur, quod uidetur durum, quia iure communi potior est conditio prohibentis. ff. communi diuidendo. l. Sabinus, & quod inuiti, & contradicentes obligentur donatio curiæ uidetur iniquum: quomodo ergo dices quod negocia curiæ possint concludi, in uitis & uel contradicentibus aliquibus? Dic quod in curia interuenientes, aliquando interueniunt pro alio procuratorio nomine, uel syndicario, aliquando suo proprio, ut communiter in brachijs, ecclesiastico & militari, aliquando utroque suo & procuratorio. primo, & ultimo casu, cum alieno nomine, & uel suo & alieno interueniunt, habent nomine constituentis uocem talem qualem ipse constituens, de elect. capitu.

quia propter §. illud quoque, & eod. titu. si quis iusto, libro. 6. & iam maxime si de certo uoto uel uoce danda dederit in mandatis, ut in dicto capitu. si quis iusto. §. penultimo: quia tunc mere pro uoce donum habetur, & potest tunc suo nomine contrarium uouere a uoto emisso nomine alieno, quia alias non posset: quia non potest aliter tenere conscientiam informatam ut procurator, quam suo nomine, ut ibi notatur. & sic is qui ut procurator interuenit, solū habet uocem quam haberet constituens, si suo & alieno habet duas uoces, & eo nequit dici pinguior uox sua quam aliorum, quia uox sua non est una, sed duæ, qui uice sua & alterius, & sic est uina uox, quamuis in idem habeat concordare (ut est dictum) † neque est inconueniens quod officium duorum, quis gerat. ff. de aucto. tuto. l. accipientur. & ff. de contrahen. emptio. l. fistulas. §. 1. ff. de adop. l. si consul. in his quæ sunt negotiationis uel uoluntariæ iurisdictionis, ut ibi notatur in gloss. & extra eam, Aliquando autem interuenit quis, suo nomine proprio solum, & tunc aut is habet duas dignitates, quarum quælibet habet & potest in curia interuenire, ut puta si magister Minute siæ haberet commendam, uel habens duas commendas, quarum quilibet commendator soleat in curia interuenire. Vel pone aliquem comitem Deuiæ, & ducem Gandiæ, uel baronem duarum baroniarum, quo casu dicunt canonistæ, Host. & Innocen. & Ioann. Andr. & Anton. de But. in capitu. cum olim, de re iudica. quod si quis habeat duas dignitates aliquibus in diuersis, & a qualibet distributione surgeret ius uocis dandæ tunc quamuis æquum esset quod non haberet nisi unicam uocem, quia non habet nisi unicam, ratione dignitatis, tamen dicunt de iure posse habere duplicem uocem. ¶ Primo, quia concurrentibus pluribus qualitatibus in personam eiusdem faciunt loco plurium censi, de elect. capitu. cum inter R. & capit. scriptum. Ad hoc de decimis, c. pastoralis, clemen. prima, de censibus. ff. de contrahen. empt. l. alienatio. & l. 1. C. de ac. empti. l. creditor. §. fina. ff. de lega. 3. l. prædiis, ff. de regu. iur. l. omnibus. Ad hoc facit quod dicitur de duobus quartis deducendis, quarum unam detrahit, ut hæres, aliam, ut filius, de testamentis. Raynuncius, & capitu. Raynaldus. Ad hoc no. de probat. capit. ex literis, de adop. l. si consul. ff. de operis liberis l. duorum, de actio nibus empti. l. non est nouum. de lega. primo, lege, si mihi. Ad hoc quod dicitur de duplici patronatu, qui potest haberi a filio & hærede. ff. de bonis libertorum. l. si filius. ff. de fideicom. liberta. l. si filius. Et quia † geminatio causarum, geminat & multiplicat effectus. l. dominus. §. dominus. ff. de peculio, de stipula. seruorum. l. 3. Et quia causæ diuisæ sunt in præstatione & effectu. ff. de priuat. delict. l. nunquam plura, de excep. rei iudicatæ. l. si mater. §. primo. & §. eadem

dem sit, & in iureiurando. ff. de iureiurando. l. si duob. §. ex eo. & §. si quis iurauerit. & §. qui iurauerit. Ad hoc quid notat glos. de præbend. c. quia intantum.

¶ **ITEM** quia si dicit ipsum unam uocem uocem habere non potest ostendi, quare magis ex una qualitate quam ex altera cum ad utraque qualitas concludat, ideo utraque attenditur. Argumen. l. generaliter. ff. de fideiussori. secundum Ioannem Andream in dicto cap. cum olim. de re iudica. Per quæ dicit se consuluisse in ecclesia Florentina, quod thesaurarius qui ex statuto habet certas distributiones & uocem in capitu. licet non sit canonicus, et similiter habent canonici, quod si occurrerit quod quis habuerit thesaurariam & canonicatum, quod habebit duplicem uocem, & duplicem distributionem. Sed domino Antonio non placet id, quia dicitur de duplici distributione, sed bene quod dicitur de duplici uoce: quia illæ dantur ad consequentiam dignitatis. Et ideo multiplicata dignitate, multiplicata uoces, sed non sic de distributionibus, in quantum sunt ueræ distributiones: quia dantur ratione seruitii personalis interessendi in diuinis, unus uero non potest in seruitio interesse ut plures, cum non sit nisi unus, et non seruiat nisi pro una persona, licet habeat plures dignitates. Nam si duo haberent et unus interesset, et alter non interesset, non deberetur, neque dicit obstare dictam. l. generaliter, quia ibi neutra perimitur ex quo non apparet de qua, et non plus grauatur de duobus, quam de una, sed huic præiudicaretur ecclesia, quæ ultra impensum seruitium grauaretur secundum dominum Antonium de Butrio, cuius opinionem probat uniuersalis ecclesiarum consuetudo, quæ est optima legum interpres, de consuetu. cap. cum dilectus. ff. de legibus. l. si de interpretatione.

¶ **ADVERTE** quia de iure uerum est: quia respectu duarum dignitatum dantur duæ uoces. Ad hoc cap. à collatione, & quod ibi notatur de appellationi. libr. 6. Et quia episcopus canonicus, habet uocem in c. ut canonicus, & ut episcopus. Sed ad id quod dicitur de distributionibus, licet sit uera opinio domini Antonij in distributionibus, cum causa præstationis earum est seruitium personale, & interessentia in diuinis, quod seruitium, uel interessentia, non multiplicatur ex multitudine dignitatum. Ad hoc nota. in cap. 1. de clericis non residentibus, libro 6. pro quo allego tibi textum optimum, in l. his quibus. C. qui mili. non possunt, libr. 12. Nam quis non potest habere duas dignitates, ex quibus duo recipiat stipendia, ut ibi. ¶ Sed credo quod de iure, si quis habet duo officia, uel duas dignitates ex privilegio, uel alijs licite, quibus singulis sit salarium certum deputatum quod habebit duplex salarium, ut in auth. ut iudices sine quoquo suffragio. §. illud. Et ibi

glos. ordina. & notat Iacobus de Beluifo in proemio. C. in §. ideoque, & ibi Baldus, & in l. si con sul. ff. de adop. in fine. Et est ratio, quia in duobus officiis uel dignitatibus duplex est labor seruitii, & sic debet esse duplex emolumentum, uel si in curia quæ esset electus tractator, & examinador, ex bino officio deberet contentari uel remunerari. Et istud nota, quia non confundit dicta per dominum Antonium in distributionibus: quia ibi unicum seruitium & due dignitates: hic duplex seruitium, & sic duplex emolumentum, ut in dicta glossa, quam nota. Quando autem quis possit habere duas dignitates seculares, uel officia. Vide quæ scribit Baldus in proemio. C. §. ideoque, & quod notatur in dicta. l. his quidem quibus. C. qui milita. non possunt, libro 12. Hoc aut quod dixi, respectu duplicis dignitatis, habet duplicem uocem, procedit de iure: quonia consuetudo, uel stilus curiarum talem practicam non admittit, quod dux, uel comes, uel dominus duarum baroniarum habeat duas uoces, cui consuetudini est standum, ideo glo. ordi. in c. cum olim, de re iudica. dicit, quod habens duas dignitates, non habet duas uoces, nisi hoc habeat consuetudo. quasi uelit dicere quod in hoc standum sit consuetudini, fatetur tamen quod uox unius, potior est quam uox alterius, ratione dignitatis sicut in testibus. Alle. extra, de testibus. capit. in nostra, quam gloss. no. in eo, quod dicit, quod potior est uox existentis in dignitate, & habentis plures dignitates, quam in eorum qui non sunt in dignitate, uel non habent tot dignitates. Et hoc est quod rubrum istud sentit de inæqualitate uocum, quia pinguior est uox existentis in dignitate quam non existentis, & hoc sentit glo. in l. Pomponius. ff. de re iudica. gloss. finali, pro quo text. ff. de pactis. le. maiorem. Imo ratione magnæ discretionis diceretur habere potiorē uocem, unde pinguior est uox baronis antiqui, sagacissimi, & prudentis, quam militis qui uadit canendo per strata, ad hoc in authen. de defen. ciui. §. nos igitur, col. 3. Et quod not. gloss. in dicta. l. si uni, de re iudica. ¶ **Item** est pinguior uox eius, qui magis habet contribuere, quam eius qui modicum uel nihil contribuit uel soluit, argument. tex. in l. maiorem. ff. de pactis. ¶ **Item** est pinguior uox illius qui certat pro bono publico, quam alterius qui de illius damno certat argumento, notatorum in capi. dudum & in capi. scriptum, & in capi. ecclesia uestra, de election. unde in paritate uocum præfertur ille qui magis proficuum bono publico, & regno elegit, ut ibi uide. Vnde in primis consideratur numerus, unde si sunt duæ partes curiæ possunt curiæ negocia concludere, quia tota curia est in illis duabus partibus representata, ut in l. nominationum forma. C. de decurionibus, libro 12. ¶ **Hæ** autem duæ partes possunt intelligi ratione dignitatis, & maioris cumuli solution. uel contributionis faciendæ in donatio pro

Speculum Principum, Petri Bellugæ.

pro habendis foris & priuilegijs ad regni utilitate[m], uel suo casu, pro regia necessitate succurrenda: quia principi soluendo subuenitur ip[s]i si Reipublicæ, cuius princeps est caput, & necessitatis urgentis, cõuenit utilitati Reipublicæ obedi-re. l. 1. C. de nauibus non excusandis, lib. 11. Et ideo quotiens maior pars curiæ dignitatis respectu & contributionis pro bono publico, pro foris & priuilegijs consequendis, uel pro subueni-enda principis necessitate, uult subuenire, hoc uidetur factum a tota curia, & alij minoris digni-tatis & zelo, non obstante contradictione contri-buent, quia nbi respectu maioris potest sequi commodum, non possunt minores contradice-re. Iste est casus in l. maiorem. ff. de pactis, & qd̄ ibi notatur, & sic non habet locum. l. Sabintis. ff. communi diuidendo: quia ibi in meris & uolun-tarijs, ubi contradictio unius illum præseruat a damno hic quotiens socijs speratur aliquod cõ-modum. Et sic non obstat quæ in principio huius rubricæ dixi, quia ad hoc ut unus ex socijs ad-mittatur ad contradicendum requiritur quod sit paris potentia. Ad hoc. l. fina. C. de auctoritate præstanda, & c. humilis. de maiorit. & obedi-; & hoc est quando unus uult facere actum uolun-tarium, quia tunc quilibet potest contradicere & impugnare, & ex eo præseruatur. Ad hoc qd̄ notat Innocen. extra de constitu. cap. cum acces-sissent, secus si aliquod commodum potest seq̄-õmmunitati: quia tunc statur maiori parti. ff. ad municipales. l. quod maior. Et quod cuiusq; uniuersi. l. nulli. & dicta. l. nominationum forma. C. de decurionibus, lib. 11. ¶ Item scias quod si aliquis de corpore curiæ esset ^b excommunicatus: quod talis nullam uocem haberet in actibus curiæ, quia cum sit excommunicatus est extra communionem, & extra corpus curiæ, & sic non habet uocem in curia, quod no. in c. illa, de elec. quod nota.

CAMILI BORRELLI ADDITIO.

¶ QVOD officium duorum quis gerat] Istud etiam potest pluries occurrere in Regno in parlamentis, & curiis ubi dandæ sunt uoces per titulos, & per barones, & potest dubitari, an si quis Comes & Baro, compareat nomine suo, ac nomine alterius cum mandato, possit dare duas uel plures uoces diuersas. quicquid dicant alij, dicendum est non posse aliquo modo nisi unica uoce explorare omnes personas, pro quibus compareret. ita uoluit Vinco. & post eum Abb. Panor. & Felin. in c. quamuis. de offi. delegat. ubi dicit delegatum principis procedentem nomine suo, & sui collegæ non posse ferre diuersas sententias argu. ca. pen. de elect. in 6. sequitur Anton. Corset. in Notab. in uersu. uox. & dictum rex. dicit esse unicum. in Aluando Ludouic. Roman. in singul. 76. scholaris, quod scholaris si habet duas uoces pro se, & alio, non potest nisi uni dare illas, nec poterit aliquo modo diuidere. Philip. deci. in dicto c. quamuis Panor. in c. cum olim, nu. 9. ubi Felin. no. 3. de Re iud. uoluit Abb. in ca. constitutus. & post eum

Dec. nu. 7. extra de appel. amplissime Lopus allegat. 23. an sufficiat. ubi Quinsilian. Mandos. in uersu. Nihil agit. ¶ Lamentant secus esse ubicunque is qui dedit ei potestatem dandi uocem, expressisset cur uellet dari, ex quo tunc posset diuerso modo uocem dare. Felin. in alleg. c. quamuis. Ad materiam uide Franciscum Marc. deci. delphi. 525. uolu. 1. Philip. Franc. in dicto c. pen. §. Porro. de elect. in 6. licet contra commuem supra notatam in quæstione principali, uoluerit. Ioan. de Firmo in Tract. de episcop. lib. pri. parte. 3. quæ. 14. Possibilis ad Bernardinum Scodobium in rep. auct. Habita c. 8. nu. 102. C. de fil. pro parte. & M. Mantua Dialog. Denar. 53. class. 5.

^b ¶ ESSE T excommunicatus] in curia excommunicatus an habeat uocem plenè tractat Iano. in c. illa. de elect. ubi distinguit an sit excommunicatus excommunicatione maiori, uel minori, & an sciant eligentes illum excommunicatum. & uidetur quod concludat quod habeat uocem in electione, dum tamen si sciunt eum excommunicatum faciant cum protestatione. Contrarium tamen censuit M. Anton. Cucch. Instic. Canon. lib. pr. tit. 7. quod procedere ait tantum ut excommunicatione maiori innodatus non eligat, secus in excommunicatione minori excommunicatione qui eligere potest. ita Cucch. lib. 4. titu. 1. uersu. At qui minore. Et nonnullas pœnas, quas incurrunt excommunicati enumerat. D. Simon Maiolus Episcop. Vukerānen. in Tract. de Irregularitatib. lib. 3. cap. 21. quem librū ipse D. Author liberalissimè mihi misit dum in Ciuitate Ariani anno proximè elapso 1577. Gubernator pœcessit. Sed longius, & diffusius per Petrum Rebuff. in concord. titu. de excommunication. non uitand. §. 1. in uersu. statui-mus, quo in loco enumerat sexaginta duas causas, pœnasque quæ dantur excommunicatis. Camillus Borrellus.

De donatio curiæ. Rubr. 46.

In §. Donum appellatur.

- 1 Princeps est omnium dominus.
- 2 Princeps, dominium rei meæ potest tollere.
- 3 Dominijs diffinitio.
- 4 Usufructuarij habent dominium.
- 5 Tributum & superindictio, non possunt imponi, nisi a principe.
- 6 Perangaria quid sint.
- 7 Concessio immunitatis ab omnibus muneribus, qualiter fiat.
- 8 Omnes ciuilibus necessitatibus debent succurrere.
- 9 Per clausulam, ex certa scientia, cessat subreptio.

ONVM APPELLATUR quod q̄s liberalitatis uel munificentia gratia, in donatiu confert, ut accipientis fiat perpetuo, ut probatur in l. prima, ff. de donatio. & l. inter donu, ff. de uerborum signific. Aliquando fit donum ob causam. Et causarū sunt multæ species. Nā aliquando est causa remuneratiua. Et hæc proprie non est donatio, sed remuneratio, ut ff. de dona. l. 2. quibus. aliquando ex causa existenti, uel futura, ut dotis. De qua, de iure dotium h. fina. C. & autem. eo decursum. Aliquando mortis causa, ut in titu. de donatio. causa mortis. C. & ff. ¶ Videndum est ergo quod donum, uel quæ

De Donat. &c. Rub. 46. In §. Donum appella. 204

quæ donatio est ista, quæ in principem confer-
 tur a regnicolis, pro subuenienda principis ne-
 cessitate, uel pro habendis & obtinendis foris
 & priuilegijs a principe in curia præfidente.
 ¶ Sed uidet quòd nullo modo possit dici do-
 num siue donatiuum: quia si donatur pro obti-
 nendis foris & priuilegijs a principe, hoc nõ est
 donum, sed præcium, & loco præcij habet. Nã si
 pro concessione a principe facienda, princeps
 recipit pecuniã, est uenditio, etiam qd prin-
 cept utatur uerbo, Indulgemus, & est irreuoca-
 bilis contractus, argumen. C. de prædijs curia-
 lium. l. finã. libro. 10. Et hoc tenet Nicolaus de
 Matharell. C. de Iustiniano codic. confirman. &
 sequitur eum Bald. in l. qui se patris. C. uel deli-
 beri. Si autem sit illa datio ex causa necessita-
 tis principis, pro subuenienda illius necessita-
 te, non uidetur esse donum, cum ad illam sub-
 ueniendam, omnes regnicolæ teneantur, nõ ob-
 stante aliquo priuilegio, ut in l. prima. C. de na-
 uibus non excusandis, libro. 10. Non ergo exer-
 cet liberalitas in necessitate. ¶ Itẽ quia ¶ prin-
 cept dominus est omnium. ff. ad l. Rhodiam,
 de iact. l. deprecatio. C. de quadrienn. præscri-
 ptione. l. bene a zenone, & in foro finali, de iuris-
 dictione omniũ iudicum. Ergo uidetur quòd
 in principẽ magnificencia uel la, gitas, nequeat
 conferri, sed sibi offertur quod est suum. ¶ Itẽ
 quia nõ licet dicere qd principi nõ liceat, qua-
 si omnia sibi liceant, §. distinct. cap. quo iure. Et
 quia rerum dominia penes priuatos sunt quã-
 diu princeps uult, quia in principis potestate
 est. 23. quasi. 7. cap. primo. ubi textus singularis.
 Et quamuis res quæque terrena nõ recte a quo-
 quã possidet, nisi uel iure diuino, quo cũctã ius-
 torum sunt, uel iure humano, qui in potestate
 est regnum terræ. ¶ Item ¶ princeps potest rei
 meæ dominium cum aliquali causa tollere. ff.
 de nact. restit. l. quæris, de euctionibus. l. Lu-
 cius. de legatis secundo. l. qui solidum. §. primo,
 de rei uendic. l. item si uerberatum, imo dicit
 plus Baldus in l. rescripta. C. de præcibus im-
 peratori offerend. quod quo ad priua. domi-
 nio rei meæ, habetur pro causa quælibet ratio
 motiua ipsius principis secundum eum. ¶ Ad-
 uerte qd ab ipso mundi exordio, omnia q̄ crea-
 ta fuere, fuerunt creata propter homines, ut ha-
 beretur. Genesis primo, & ff. de usur. l. in pecudũ.
 Et terra data fuit filiis hominum, ut in psalmo.
 Cælum cœli domino: terram autem dedit filiis
 hominum. Erat autem cõmunis omnibus ante
 peccatum Adæ, ante naturæ corruptionẽ: quia
 vnus nõ plus habebat quã alius, isto iure na-
 turali primæuo, omnia erant communia & cõ-
 municanda. Et de isto uoluit sentire gloss. in l.
 ex hoc iure. ff. de iustitia & iure. Post peccatum
 autem Adæ, & sic naturæ corruptionem ince-
 perunt gentes esse, & sic fuit ius gentium, insti-
 tu. de rerum diui. §. singulorum. Et sic fuerunt
 dominia distincta: quia dictũ fuit a Deo. Quã-

cunque terram pes tuus calcauerit, tua sit. Deu-
 teronomij. 14. capitu. Et sic ab ipso diuino iam
 erat cognitum dominium, quod a iure gentiũ
 dicitur introductum in l. ex hoc iure. ff. de iusti.
 & iure, & in capitu. ius gentium. 1. distinct. Ex-
 post etiã ipsa. l. dei, confirmata sunt dominia,
 ipsa lege Moyfi, ubi uetatur furtum fieri, neque
 rem alienam concupisci. Et sic siue inuentione
 siue approbatione gentes rerum dominia na-
 ctæ sunt ipsa lege diuina, & iure gentium. Et
 hoc ipsum ius gentium introduxit ex quadam
 naturali ratione, ut quæ in nullius bonis sunt
 occupanti concedantur. ff. de acquiren. rerum
 dominio. l. q̄ eũ, & prima distinctioe, ius natura-
 le, & inst. de rerũ diuisione. §. quæ enim. Diffe-
 bat tamen ius diuinũ ab ipso iure gentiũ: quia
 ius diuinũ dominia reprobis uel malis nõ per-
 mitteretur, nisi iustis, quia labores impiorũ iusti
 edebãt. Sapientia. 11. Et de iure diuino omnia
 sunt iustorum. 23. quasi. 7. c. pri. Ius autem gẽ-
 tium non distinxit iustum ab iniusto, quia nõ-
 dũ data erat lex Moyfi, ut notatur per glossam
 in d. l. ex hoc iure. Cũ ante legẽ datã Moyfi, trã-
 sierũt dno mille anni de mũdo, q̄ Iudæi dicũt,
 tẽpus uanitatũ. Sed data l. Moyfi, populus licet
 haberet ius gẽtiũ, habebat uiuere secundũ legẽ
 dei, q̄ data erat Moyfi. Tamen utroq; iure, tam
 gentium, quam diuino populus dominia pos-
 sidebat, uel iure dominij res iustis titulis, iure-
 gentium acquisitas. Et quamuis tunc plu-
 res esẽt reges vncti & approbati a deo, ut Saul
 Dauid & Salomõ, & alij, ut patet. 3. Regum. 20.
 9. capitu. & in capitu. vnico, de sacra vnctioe.
 Tamen etiã populus res suas possidebat, quas
 reges illis tollere non poterant, imo peccabant
 reges illas auferendo, nisi gratis a detẽtoribus,
 principi offerentur. Vnde legitur. 3. Regum. 21.
 capitu. Quod cũ quidam Nabot sanctus uir,
 teneret quandam uineam, quæ erat hæreditatis
 paternæ, & peteretur sibi a principe, ille respõ-
 dit. Absit ut ego patrum meorum, tradam hæ-
 reditatem. Rex contristatus ex ista denegatio-
 ne, consilio muliebri illum occidit iniuste, quia
 Nabot iuste denegabat rem suam uel hæredita-
 tem suam principi dari. ut in capitu. conueni-
 re. 23. q. 8. ¶ Expost obuenerunt iura ciuilia, &
 populi iureconsultorum, & imperatorum, quæ
 dominia distinxerunt. Nam ius gẽtiũ talem
 distinctionem non nouit, ut dicit Bald. in l. ex
 hoc iure. ff. de iusti. & iure, & plures modos ac-
 quirẽdi dominium per contractus introduxit
 ius ciuile ad ius gentium, addendo, ut notatur
 in dicta. l. ex hoc iure, de iustitia & iure, glos. fin.
 Videamus ergo secundum omne ius quid est
 dominium. Nam dicit Aristoteles. Si uis essen-
 tialia alicuius rei cognoscere, accẽpe nominis
 diffinitionem: quia illam hoc demonstrat. Et
 dominus Bartol. in l. si quis §. differentia. ff. de
 acquiren. posses. dicit quod ¶ dominium est ius
 de re corporali perfectẽ disponendi, nisi lege
 pro

Speculum Principum, Petri Belluga.

prohibeatur, dicēs, quòd ius ideo dixit, ad differentiam ipsius rei corporalis, quæ est facti, & ideo dicit quod dicitur. ff. de acquirend. rerum dominio, in Rubrica, quod aliud sit dominiū, quam res ipsa, & hoc dicit pbari, de exceptione rei iudicatæ. l. & an eadem. §. actiones, de re corporali, ideo dixit ad differentiam incorporealem, in quibus propriè non cadit dominiū, ut dicit notari in l. 4. ff. de usufructu. ¶ Sed quicquid glo. ibi se innouat, ueritas est, quòd sicut est reperire dominiū proprietatis, est reperire dominiū usufructus, quod pbaratur, quia uerbum dare, cadit in usufructu, ut in l. omniū prædiorum. §. dare. ff. de usufructu. Et hoc probatur ex textu & gloss. in l. qui usufructum. ff. si usufructus pefa. Et ibi dicit glossa, quod si dominiū habent usufructuarij, qui sunt de iure civili. Ad hoc quod notat Bald. in dicto. §. dare. l. omniū. ff. de usufructu. qui allegat dictum Guillelmi super Rubrica. §. de usufructu. Et quòd no. Innocen. in capitu. primo de immunita. ecclesiarum. Et Specu. in titu. de locato. §. nunc aliqua. uersicul. 130. Et sic ab eius diffinitione debet remoueri uerbu, corporali, & restat uerbum indiffinitum, res, ut possit comprehendere corporales & incorporeales. Item ait Baldus quòd perfectè disponendi in dicta diffinitione, ideo dixit per l. in remandata. C. mādanti, ad differentiam possessionis: quia est ius insistendi, ut ipse dicit in l. prima. ff. de acquirend. possel. nisi lege prohibeatur. Ideo dixit ppter rem pupilli, & per ea quæ ponuntur in l. 2. ff. de his qui sunt sui uel alieni iuris, secūdm eum, ut dicit de iure civili, libera dispositio unicuique relinquitur rei suæ, nisi a lege prohibeatur. Tu uerò supple nisi ab ipsa natura contractus cum speciali rei obligatiōe prohibeatur, ut est casus secundum Pisanam lecturam, in l. creditor. §. finali. ff. de distract. pign. Et miror quòd de hoc Barto. non aduertit: quoniam illa Pisanam lectura fuit Bartol. De quo uide eundem in l. si ita stipulatus. §. ea leg. ff. de uerborum obli. Vide Bald. in l. ea lege. de condict. ob causam, perfectè disponendi, intelligas intantum ut possim rei meæ dominiū temporaliter in te transferre, sicut & possessionem, ut est casus in l. finali. C. de legatis, & quod notat Bald. in l. secund. C. de condic. ob causam. Et Bart. in l. qui absenti. ff. de acquirend. possel. Ex isto iure civili, dispositio libera pertinet suorum bonorum uasallis. Nam alia sunt bona uasallorum, alia principis, Neq; obstat. l. deprecatio. ff. ad l. Rhodiam, de iac. & l. bene a zenone. C. de quadriennij præscrip. Nam licet princeps dicatur dominus, quo ad protectionem & iurisdictionē, non tamen habet singularium rerum subditorum dominiū, ut notatur in dicta. l. bene a zenone. Et ponit dominus meus, dominus Ioannes de Imola, in l. finali. ff. soluto matrimonio, Et sic princeps, iure civili non tollit dominiū uas-

allis rerum suarum, nisi ex causa iusta, ut notatur in l. finali. C. si contra ius uel utilita. publicæ in capitu. quæ in ecclesiarum, de constitutio. Neque obstat. l. Lucius. ff. de euct. neque. l. item si uerberatum. §. quod si fortasse. ff. de rei uendica. quia secūdm Iacobum de Arena, & Cynum intelliguntur quòd præcium erat æquale rei: sed dicitur modicum, quia ab inuito extorquetur res. ff. de rei uendica. l. nec quasi. Sed Bald. indistinctè tenet tam in dicta. l. itē si uerberatum, quā in l. rescripta. C. de præcibus imperatori, offeren. quòd princeps ex absoluta potestate potest causa adiecta qualibet motiua principis, quia illa habetur pro iusta. Secus dicit in alijs dominijs uel ciuitatibus. Allegat. ff. qui & a quibus. l. si priuatus, & de pollicitationibus. l. quotiens, secundum eum. Barto. autem dicit quòd ciuitas non potest alicui particulari tollere dominiū rei suæ, sed uniuersaliter legem condendo sic. l. uenditor. §. si constat. ff. communia prædiorum, & hoc ipse ponit in l. Antioensium, de priuileg. creditorum, & in l. toties, de pollicita. ¶ Sed ego credo quòd de iure civili, princeps sine aliqua causa dominiū rei meæ non possit tollere, & quod opinio Cyni & Innocen. in capitu. quæ in ecclesiarum, de cōstituta. sit uera. quod probo, quia non rescribit princeps, peremptoriam concedendo, imò nō ualet tale rescriptū, ut in l. quotiens. C. de præcibus impera. offerē. ¶ Item quia princeps cōtractus iure gentium per quos dominiū quæritur, uult firmos esse & nō rescindi in suo rescripto, etiam quòd sint facti cū principe uel fisco, ut in textu notabili, in l. raras. C. de rescindenda uendi. ¶ Item quia hoc esset prædictam dominiij diffinitionem tollere & abolere, & esset uerum dicere, quòd dominiū non esset inter priuatos. ¶ Item quia princeps contractibus iure gentium etiam cum subditis initis obligatur, quanto plus debet obseruari facere aliorum contractus. ¶ Ad primum nota. C. de legibus. l. digna uox, per Cynum & Bald. & capitu. 1. de proba. Pro hoc communis schola canonistarum. in capitu. quæ in ecclesiarum, de constituta. & legistarum in l. præscriptione. C. si contra ius uel utilita. publicæ. & l. fina. & l. quotiens. de præcibus impera. offeren. Et sic causa semper necessaria est, & dicit Cynus in l. fina. C. si contra ius, quòd semper causa præsumitur, nisi aliqua insufficiens exprimat. Sed hoc non probatur iure, bene tamē fateor quòd si exprimat a principe causa, quòd si illa non est notorie insufficiens, quòd in dubio præsumitur sufficiens, & sic potest intelligi. l. item si uerberatum. ff. de rei uendi. & l. Lucius. ff. de euct. quia causa belli, pro collocandis militibus princeps modico dato possessori priuabat subditos iure suo, & in dubio licet leg. non caueatur, causa illa iusta præsumitur. Et sic poni pōt in uim cōclusionis: quia iure civili princeps sine cau-

De Donat. &c. Rub. 46. In §. Donum appella. 205

sa non putat subditos dominio. ¶ Scias tamen quod princeps ecclesie scilicet Papa maius dominium habet in rebus ecclesie, quam princeps secularis in secularibus, quia Papa in ecclesiasticis & rebus ecclesiarum, habet liberam plenam & largam administrationem. Adeo ut possit res vnius ecclesie capere & dare alij, & priuare etiam sine causa clericos suis beneficiis, & dare cui vult, ut no. Archid. in capitu. oportebat. 60. dist. & no. in capitu. secund. de prebend. lib. sexto. Non tamen posset omnes clericos priuare omnibus beneficiis: quia hoc esset facere contra vniuersum statum ecclesie, quod non cadit in Papae potestate, ut nota. de concess. prebend. capitu. proposuit. Tamen licet habeat potestatem liberam in beneficiis & rebus ecclesie, non tamen habet dictam liberam potestatem in rebus patrimonialibus clericorum, ideo non posset bona patrimonialia clericorum auferre sine causa, sicut neque Imperator, ut notat dom. Anton. de Butrio, in capitu. 1. de summa trinita. in clemen. Ergo bona patrimonialia clericorum & laicorum in eorum sunt peculiari dominio, ut ab eorum dominis, sine causa euelli non possunt. Et ideo dominium recte diffinitur, quod est ius de re perfecte disponendi, quod est assumptum. ¶ Scias tamen quod est duplex dominium, scilicet directum, & aliud utile, quod probatur in lege, possessores, in fine. C. de fundis patrimonialibus, lib. 11. ubi dicit quod emphyteota est dominus. Ad hoc. l. 1. & 2. C. de iure emphi. Et sic sunt duo dominia necessario concluditur quod sunt diuersa dominia: quia idem dominium non potest esse penes duos. leg. si ut certo. §. si duobus uehiculum. ff. commodati. & est text. 10. col. de inuestit. facta, de realiena. c. primo. ¶ Item probatur per legem primam, in fi. ff. de aqua pluuiali arcenda. Vbi per vsuc. acquiritur utilis seruitus, eadem ergo ratione qua ponimus seruitutem directam & utilem, eadem ratione directum dominium, & utile. Idem uidemus in petitione hereditatis, que est in rem. l. sed & si lege. §. petitio. ff. de petitione heredi. Sed ius hereditarium diuiditur in directum & utile, ut ff. quod cum eo. lege si filius. §. primo, ubi dicitur quod effectu quodammodo heres est, quod tantum est dicere, quantum utilis, ut in glo. in aucten. 2. C. de bonis maternis, pro hoc de exceptione rei iudic. l. si mater. §. eandem, in fin. Et facit l. secunda in fin. ff. si ager uectiga. secundum Barto, in lege si quis ui. §. differentia. ff. de acquiren. possessio. ¶ Plus dicit, quod utile dominium non est unicum, sed plura sunt dominia utilia: quoniam unum est quod competit uero dominio, aliud utile, quod quaeritur in prescriptione, de quo per Barto. in lege, usucapio. ff. de usuca. & in aucten. nisi tricennae. C. de bonis maternis, aliud quod uerum & directum dominium recognoscit, ut illud quod competit emphyteote & su-

perficiario, & similibus. ¶ Scias tamen quod quamuis dominium habeat istas duas species, directum & utile, tamen nomine domini non uenit, nisi directus dominus, ut in lege prima, & ibi Bald. ff. si ager uectigalis. Et ideo licet emphyteota sit utilis dominus, ut in lege, possessiones. C. de fundis patrimonial. libro undecimo. tamen non dicitur dominus. in dicta. l. prima, si ager uectiga. Ad hoc quod no. Dyn. extra de regu. iur. c. possessor. lib. sexto. Et sicut, ut praedixi dominia iure gentium fuere in populis, iure ciuili confirmata & approbata, ita quod a principibus non possint sine causa euelli, sic principibus statuen. Pari benignitate serenissimus rex Iacobus, memorie laude dignus, regni acquiritor, dominia subditorum etiam per nouam acquisitionem belli causa, a Saracenaorum manibus approbavit, in foro. 3. de acqui. rerum dominio. Et licet ipse in foro fina. de iurisdic. omnium iudicum, dicat quod a principio omnia sua fuerunt, non uetat, imo ipso foro permittit acquisitionem & dominium per sua dominationem uel contractus, & alii serenissimi domini Arragonum reges, ut Alphonfus & Martinus aliquibus qui prohibiti erant, emere bona de realenco, cum suis foris permiserunt, ut generosis perpetuo, & clericis ad uitam. Et uult dictus rex Alphonfus, quod generosi & milites ementes bona de Realenco habeant franca, &c. Et sic uassallorum dominia, omnis iure, tam diuino quam fororum sunt approbata. Merito tamen circumscripto casu necessitatis, de quibus dicitur infra, bene potest dici donatum curiae, quia gratis datum, & congruit doni descriptio, de qua in principio rubricae dixi.

¶ ADVERTE ERGO tu curialis, quia aut donatur principi in curia praesident. gratuito propter impensas, circa curiam per cum factas, aut quia in grauaminibus administrat iustitiam, & sic sine pacto expolit, & hoc gratuitum donum est, & hoc donatum curiae appellatur, & sic congruit descriptio. l. 1. ff. de don. quia magnificentia uel liberalitas est subditorum erga dominum, quia pro iustitia administranda, nil principi subditi uel eius officialibus dare tenentur, ut in aucten. ut iudices sine quoquo suffragio, circa principium, columna tertia. ubi pulcher text. in ratione, dicit enim Imperator. Consideramus enim, quia licet quibus non modicum inquitur impio, attamen nostris subiectis incrementum maximum percipientibus, si indenes a iudicibus conseruetur, & imperium & fiscus abundabit utes subiectis locupletibus, & uno hoc introducto ordine plurimarum rerum & innumerata erit ubertas, & in pluribus in rebus prohibetur quod accipi a iudicibus pro iustitiae administratione, de quo, de vi. & honest. cler. c. cum ab omni, de reser. c. statutum. §. insuper, & in auct. de iud. §. ne autem, col. 6. ubi uide plures remissiones. Sed pro subsidio ratione impensarum factarum a prin-

202 **Speculum Principum, Petri Bellugæ.**

eipe iuste datur & præcipitur, arg. de officio ordi. capitulo, conquerente, & extra de censibus, eum apostolus. Et istud donum gratuitum appellatur, ut ibi, quia charitatiuutri subsidium in prælatis appellatur, ut in dictis decretalibus, & ff. de uerbo. significat. lege, munus proprie. Et sic tali casu donum curiæ rectè dicitur siue munus, quod idem est quò ad hanc significationem, unde munera dici solent dari mitiue. ff. de uerborum significatio. & dicitur infra. Interdum datur principi pro obtinend. for. & priuileg. ab eo in curia uel extra eam.

¶ Et tunc licet princeps utatur uerbo, concudimus, uel populus uerbo, donamus, non est concessio priuileg. uel donum, imo irreuocabilis contractus, ut dicit Nicolaus de Matharel. Codic. de Iustinian. Codicis confirmando. Et sequitur eum Bald. in lege, qui se patris. Cod. unde liberi. Et non est mirum, quòd eo casu uerba principis, uel populi impropriantur, quia hoc est ideo ut res potius ualeat quam peccet, quia si esset simplex concessio & purum donum, reuocaretur ad principis nutum, ut ibi notatur, & in regula, decet, de regulis iuris, libro sexto. per Dyn. Si autem esset contractus, non potest reuocari. Codic. de dona. inter uirum & uxorem lege, donationes. Et sic part. & indic. tali uerba impropriantur, non est mirum, ut dicit gloss. notabilis, in lege, & puto. ff. famil. hercif. Et quia secundum naturam actus qui geritur, uerba sunt intelligenda, etsi sonent in alium contractum, lege, ubi ita donatur. ff. causa mortis, ad hoc. ff. de usu. fru. lege, proculus. ff. de dona. l. donationes in concubinam. §. species. & lege, species. ff. de auro & argento legat. Et sic non proprie donum uel munus appellatur, sed uerum precium, quamuis aliud sonent uerba pottingentium. Aliquando datur principi ex aliqua causa consuetua uel necessaria. Et hoc proprie loquendo donum non est, sed munus, quamuis munus sit doni species, & iste est casus, in lege, inter donum. §. munus. ff. de uerborum significatio, & l. munus proprie. ff. eo. quòd necessario subimus more imperio ue eius, qui iubendi habet potestatem. Ex qua lege tu nota, quòd ista munera cause consuetudinariæ uel necessariæ adiacentia, tripliciter possunt intelligi, scilicet more imperio ue eius &c. Et sic tam lex, quam consuetudo, quam imperium, habent potestatem, sufficit ad dicta munera indicenda, quia lex uidetur loqui diiunctiue, ibi, imperio ue eius, quòd uidetur in singulis, apposita doli clausula. ff. de uerborum obligationis, & sic sufficit quòd uerificetur in quolibet extremorum lege, si hæredi plures. ff. de condi. insti. Vel etiam quòd sub copula uel coniunctim a lege indicerentur, ex quo quòdlibet est sufficiens per se, si alterum desisse sufficit alterum, ut leg. uentri. §. in bonis. ff. de priuileg. creditorum, & notatur

ff. de re iudic. lege, si quis ad exhibendum. Et hoc ultimum tenet Barto. in dicta lege, munus proprie. ff. de uerbo. significatio, quicquid ibi dicat gloss. quia uidetur innuere quòd omnia sunt coniunctim necessaria, sed non est uerum. ¶ NVNC ergo de quolibet munere dicamus. Et primo, de munere a lege indicto, & glo. in dicta. l. munus. proprie exemplificat per. l. de his. C. de episco. & cler. Et illa loquitur de fiscali tributo, pro quo omnia prædia etiam clericorum sunt obligata, & sic de munere patrimoniali, de quo in lege, munerum. §. patrimoniorum. ff. de muneribus & honoribus. ad hoc. l. q. i. c. si quæ causæ. §. his itaque, & c. si tributum. Et istud munus, scilicet fiscale tributum, regulariter nõ soluitur in Arragonia, Valentia, neque principatu Cathalonix, quia iuris Italici sunt, & fuerunt exempti iam a iure a tali fiscali tributo, in l. final. ff. de censibus, ubi fit specialis nominatio istarum prouinciarum. Et istud tributum erat prædiorum. Aliud erat pro capit. & erat pro masculo aurens, pro femina medius, ut dicit gloss. super Rubrica. C. de annonis & tributis, lib. i. o. Alibi tamen dicit gloss. in l. agens. §. i. de uerbo. signi. ut dicit Bald. in l. ex hoc iure, quòd olim rustici non soluebant imperatori nisi modicum æs, scilicet uiginti sex denarios, pro quolibet capite seu fumante, quia ut dicit Bald. plus princeps non indigebat. Sed hodie, prohdolor, pellè pullorum excoriant, & uix præcarium relinquunt spiritum secundum eum. Est & aliud munus patrimoniale, a lege inductum, in l. ad instructionem. C. de sacro. sancte eccle. & ab isto nemo excusatur, sicut neque a patrimoniali prædiorum ut C. de muneribus patrimoniorum. l. neq; protestatio, libro decimo. imo & clerici & ecclesiarum bona tenentur, & sunt obligata, ut in dicta l. ad instructionem, scilicet pro uisum & pontium refectione, & murorum qui sunt ad ciuitatis custodiam, secundum Barto. ibi. Et istud commune onus patrimoniale similiter est a lege fori inductum in regno Valentix, in for. tota excusatio remoguda, de rerum diui. in tantum est commune, ut omnes tam milites quam ecclesie, religiosi, & omnes alix personæ sunt pro isto munere patrimoniali obligatæ, & istud munus soluendum est pro solido & libra, secundum priuilegium regis Iacobi, Datum Valentix secundo id. Februar. Anno domini millesimo. CCLII. Et scias quòd munera recipiunt diuisionem, quia alia patrimonialia, alia personalia, alia mixta. Personale dicitur cum sollicitudine. Patrimoniale, cum dispendio rerum. Mixtum, ex utraque. Et his trimuneribus pone exemplum. ff. de muneribus, & honoribus, lege prima, & lege munerum §. patrimoniorum, & §. mixta. Et ut dicit glossa super Rubrica. C. de muneribus patrimo. libro decimo. Personalialia respiciunt publicam utilitatem principaliter, ut legatio, uel priuilegium princi-

De Donat. &c. Rub. 46. In §. Donum appella. 206

principaliter ad cautelam, ut patrimoniale. Aliud adiudicatur personæ pro rebus. Et hoc tamen ciuibus & incolis, ab ipsis possessoribus & alienigenis, qui modo aliquid possident, ut ff. de muneribus & honoribus. l. rescripto. §. finali. & C. de annonis & tributis. l. 2. libro decimo, glo. autem, in l. indictiones. C. de annona & tribut. dicit quod est duplex munus patrimonij, unum est quod imponitur rebus, ut in dict. l. indictiones, & illud dicit quod subeunt, etiam non municipales. Et potest esse ratio, licet glossa non dicat, quia a detentore fit exactio. ff. de usufruct. l. si pendentes. §. colacarij.

¶ ITEM ET QUI scenus exercet subit munus patrimoniale, & debet præstare secundum modum prædictum, quod notat glo. C. de annona & tribut. super Rubrica. Est & aliud quod personis pro patrimonio. Et tunc tantum municeps subit, ut ff. de muneribus & honoribus. l. rescripto. §. finali, & leg. finali. §. patrimoniorum. Et istud munus inducebatur per singula lustra p. uincijs, auri primo, argenti secundo, æris tertio, lustro, ut in aucten. de colla. in principio & fine, ut not. glo. C. de indictionibus, super Rubrica. libro decimo. Et est redactum ad ordinarium munus, & dicitur canonicum, ut in lege, omnis omnino. C. de indictionibus, libro decimo. Et dicitur superindictum, de quo in lege, unica de superindicto, libro decimo. Et scias quod munus patrimoniale, quod imponitur rebus principaliter, ab ipsa lege principis uel eius p. missu afficit rem, ut ad quemcumque transeant prædia, etiam in ecclesiam, teneatur, ad tributa. Et ideo dicit Bar. in l. rescripto. §. si. de muneribus & honoribus. quod cautela est, quod per statutum, fiant omnia prædia ciuium, quæ sunt in commitatu tributaria ipsa lege, & affecta onere tributorum pro collect. imponendis, & ad quæcumque transeant, etiam in ecclesiam sunt obligata prædia, & detentores, ut dicit colligi ex notatis, in c. postulasti, de foro comp. per Inn. quod fecerunt Perusini. Merito imponunt collectas omnibus possessionibus, etiam quod peruenerunt ad ecclesias uel clericos, post dictam. l. factam secundum eum. Plus dicit, quod Eugubii tenuerunt unum aliud modum securum, quod quilibet ciuis & comitatensis donabat communi omnes possessiones, quas habebant nominatim distinguendo per confines, & illas possessiones rapiebant a communi sub tributo & censu, & collecta, & quod semper in qualibet alienatione uel testamento intelligatur exemptum ius communis. Et dicit quod istæ cautelæ sunt necessariæ, quia clerici tantum excrecebant in diuitiis, quod possessiones non remanebant ad onera subeunda. Et hoc dicit salua determinatione sanctæ matris ecclesie, quia si aliud determinaret, & ipse aliter determinat. Bald. uero in l. placet. C. de sacrosanct. eccl. ubi Bart. idem tenet, dicit quod opin. Bar. non est uera, nisi quando tributum procedit ex

ordinatione principis, quia tunc agnoscit ecclesia, ad quam uadit res tributaria, ut in c. si tributum. r. i. q. prima, secus dicit si per inferiorem a principe ordinaretur, quia tunc dicit quod ecclesia non tenetur nisi ad tributa præteriti temporis, postquam autem res est facta ecclesie, dicit quod ecclesia liberata est a tributo, & dicit quod est casus in auct. item nulla communitas. C. de episcopis & cler. Et per hoc dicit derogari omnibus fraudibus statutorum factorum, quæ sunt in præiudicium ecclesiarum. Et ideo Bar. in casu quem ponit, dicit quod Bald. non dicit uerum, & dicit quod pro hoc facit auct. sicut alienatio. C. de sacrosanct. eccl. & in 10. col. quibus modis olim feudum alienari poterat, c. primo. circa medium, Jacob. Butri. in auct. item nulla communitas. C. de episcopis & clericis, dicit quod si prius est factum prædium tributarium & postea est alienatum, transit cum onere suo neque releuantur clerici uel ecclesie ab isto onere, & sic concordatur cum Barto. in effectu. Bald. uero ibi dicit contrarium, nam dicit quod Imperator non permittit quod prædia Italica sint tributaria, ut plenè nota. gloss. Codice sine censu uel reliquis. l. omnes, unde dicit quod in fraudem ecclesiasticæ libertatis talia statuta non ualent. Sed fatetur quod extra Italiam, ubi sunt prædia tributaria, quod transeunt cum onere tributi, unde dicit quod aliquod est alodium francum, & istud uadit ad ecclesiam libere, ut notatur. ff. ad municipales. lege, incola. Nam quoddam est alodium tributarium, & istud transit ad Papam cum onere, secundum Odo-fredum.

¶ ADVERTE, quia quotidie in hac materia recurrit legista ad dictum Bartoli in dicta lege, rescripto, quem Dominus Baldus more solito uisus est ignorare. Sed saluo honore non credo eum bene dicere. Primo in eo quod facit differentiam, an tributum sit impositum a principe, & quod tunc prædia tributaria transeunt in ecclesiam, cum onere, secus si a priuato, quia quamuis tributum uel superindictio non possint imponi, nisi a principe, ut in dicto capitulo, si tributum. undecima questione prima, & in l. unica. Codice de superindictio. libro decimo. Tamen aliæ uniueritates seu ciuitates, quæ superiorem non recognoscunt, quia iura fiscalia præscripserunt, nam sunt princeps sibi ipsi, ut notat Barto. in lege, relegati. ff. de poenis, & habent bursam fiscalem, & fiscum, ut nota. Bald. in leg. prima. C. de hered. uel ac. uendi. Et sic merito dictum fiscale tributum, non possent imponere. non est dubium quælibet uniueritates pro earum oneribus posse inter se, facere talias & collectas, de quo in leg. quarta. §. actor municipum. ff. de re indicata. Et sic populi statuto pro illis obligare eorum prædia, quia rei suæ quilibet est moderator, et in traditione, ut autem quis suam rem potest afficere pa-

Speculum Principum, Petri Bellugæ.

cto & coditione. l. in traditionibus. ff. de pactis iuncta. l. si quis sub hoc pacto. ff. de contrahen. emp. Si ergo quilibet singularis posset suam rem prædium suum afficere obligare, & hypothecare pro collectis & tributis futuris, sic id potest populi statutum, quia inest omnium popularium tacitus consensus, ut in glo. singulari, in Rubrica. C. quæ sit longa consuetudo, & habes aliam. ff. de dolo. l. si ex dolo. Neque obest si dicis, quod hoc est in fraudem ecclesiasticæ libertatis, quia non est verum, quia id statuitur antequam ad dominium ecclesie perveniant, & sunt in bonis statuentium & obligantium. Merito possunt dicere sibi legem, vel quod non transeant in ecclesiam, vel si transeant quod subeant onera, quibus sunt affecta, nam hoc non est contra libertatem ecclesie, facit de alien. feud. c. 1. & de alodiis. c. 1. §. 1.

¶ ITEM IN illa communitas loquitur, cum sunt iam bona in posse ecclesie vel ecclesiasticarum personarum, secundum Iac. Butrig. ibi. neque obstat quod dicit Baldus ibi, quod imperator non vult prædia Italica esse tributaria, quia verum est tributo fiscali olim indicto, sed quin teneantur ad superindictiones, quæ prædijs imponuntur non liberat Italicos, ut in lege, indictiones C. de annoniis & tributis, & in lege, omnes omnino. Codic. de indictionibus, libro decimo. & sic nulla prædia neque earum possessores liberant etiam prætextu privilegij, ut in dicta lege, omnes omnino. Et sic prædio affecto a principio muneribus patrimonialibus futuris, sequitur realis obligatio, & hypotheca possessorem novum, etiam privilegiatum, ut lege, munerum. §. patrimoniorum, de muneribus & honoribus. Ideo dixi quod est necessarium, quod afficiant prædia pro collectis & tributis speciali obligatione hypotheca, quia si solum esset specialis obligatio detentor non sequeretur novum possessorem, ad hoc lege, finali. §. finali. ff. de contrahen. empti. & facit lex prima. §. si hæres, ad trebell. necessarium est ergo, quod prædia afficiantur, & hypothecentur expresse futuris collectis & tributis, & ad quemcumque transeant, transibunt prædia cum dictis oneribus ex priori obligatione legis vel statuti, quod alias non esset, quia pro futuris collectis non nascitur a iure hypotheca, ut notatur in lege, incola iam. ff. ad municipa. per gloss. Et ideo quia prædia non sunt hypothecata, nisi specificè hypothecentur, privilegiatus clericus non convenitur. Et sic de iure verior videtur opinio Butrigæ, & Bartoli quam Baldi, quod etiam potest fundari alia ratione, quia de iure id potest statutum quod pactum, ut in gloss. Rubricæ, de decretis decurionum, libro decimo, & in lege, non impossibile. ff. de pactis, sed per pactum potest induci, ut bona quæ veniunt ad ecclesiam teneantur ad collectas, ut notat Inno-

cen. de foro competenti capitulo, verum, & Baldus in lege, neminem. C. de sanct. ecclesiis, sicut per statutum bonis affectis, & hypothecatis oneribus. Et ideo pluries dixi, quod quotiens bona sunt allibrata, & posita in æstimo communi, & affecta oneribus communis universitatis & si transeant in clericos vel ecclesias, vel etiam militares, qui a foro sunt privilegiati, quod tenentur ad futura onera, sed pauca bona affecta & hypothecata reperies, quamvis sint allibrata, & sic non præiudicantur clericis vel militibus, pro futuris oneribus quamvis sic pro præteritis: quod nota, quia est multum in practica.

¶ ITEM est a lege & foro aliud munus introductum, scilicet perangarium, quod est patrimoniale, & est partim reale & partim personale, ut in lege finali. §. mixta. † Dicuntur autem perangariæ munus eundi, & insequendi principem vel officialem suis propriis expensis, & in regno Valentie dicitur Hostien. & causalcata. A quo munere de foro sunt impunes milites & generosi, in foro regis Alphonsi Rubrica, quod generosi possint emere bona de Reallenco, sed tenentur alio munere perangariarum, quia tenentur sequi suis expensis vexillum civitatis, ut in foro etiam regis Alphonsi Rubrica de elect. insti. Sed ab his angariis & perangariis sunt clerici omnino liberi. C. de episcopo, & clerico. l. 2. Et ut dicit Dominus Antonius de Butrio, in cap. non minus, de immunitate ecclesiarum, secundum doctores. Est hoc verum quo ad res deputatas alimoniis eorum, qui ecclesie deserviunt, & non multum abundant, duodecima q. secunda capitulo ecclesiarum servos, & C. de sacro sanct. ecclesiis. lege, placet, & lege privileg. d. Secus tamen est in rusticis & colonis possessionis clericorum vel ecclesiarum, qui ab angariis vel perangariis, imo etiam ecclesia a talibus, secundum aliquos, in adventu principis non excusatur. C. de sacro sanct. eccle. l. neminem. Ergo vides ex prædictis satis, de muneribus patrimonialibus, quæ a lege deducuntur. Sed scias quod ab istis muneribus patrimonialibus, quis non excusatur prætextu generalis privilegij, per quod quis a muneribus excusatur. Nam generalis immunitas munerum, non se extendit ad patrimonialia. ff. de vacatione munerum. l. his honoribus: secundum D. Anto. de Bu. in c. pervenit, de immunitate ecclesiarum. Sed melius probatur per tex. in l. qui immunitate. C. de muneribus patrimoniorum, lib. 10. sicuti immunitas generaliter concessa, non intelligitur de muneribus ordinariis, nisi extraordinariis, ut C. de his qui a principe vaca. munerum ac. l. prima, lib. 10. † Cum ergo vis impetrare vacationem munerum vel immunitatem fac, quod princeps proprio motu tibi concedat immunitatem omnium munerum, etiam patrimoniorum & ordinariorum, & extraordinariorum, realium &

De Donat. &c. Rub. 46. In §. Donum appella. 207

& personalium. Et sic concessa immunitas est seruanda, secundum Domin. Anton. de Butrio, qui ita notat, in capit. peruenit, de immunitate ecclesiarum. Et idem dicit de pacto, quod si quis sub pacto se fecit ciuem alicuius ciuitatis, quod teneatur ad collectas, quod non potest cogi ad has soluendas, per l. primam. C. de his qui sponte munera subeunt, lib. 10. Sed quomodo potest ualere rescriptum uel priuilegium immunitatis munerum, cum tale rescriptum uel priuilegium a iure dānetur, in l. euacuatis. C. de decurionibus, lib. 10. Et omnes ciuilibus necessitatibus debent succurrere, ut ibi. Nam quāuis a muneribus personalibus, quis excusetur multis modis per legem. ff. de uac. munerum, & de iure immunita. per totum, ex illis causis non excusatur a patrimonialibus, ut lege, neque tempore, & lege sequenti. C. de muneribus patrimoniorum, libro decimo. Ergo neque a superiore poterit obtineri in praiudicium, maxime ciuium cuius esset consensus necessarius, quia costangit in regula iuris, quod omnes, de reg. iur. lib. 6.

¶ I T E M uidetur tale priuilegium non ualere, cum sit concessum super re ad aliud pertinere, scilicet ad communitatem cuius interest onus collect. diuidi in plures, ut leuius supportetur: ergo sine consensu eorum: priuilegium uidetur nullum, ut leg. in diem. cum sequenti. ff. de aqua pluuiā arcenda, & tale priuilegium aduersatur publicæ utilitati, ergo non prodest, etiam si coeleste oraculum in medio proferatur. C. si contra ius, uel utilita. publi. lege final. imò talia priuilegia sunt arripienda, de producentium manibus, argum. C. de sarac. & paganis. l. si quid. Sed in contrarium uidetur posse dici, quod talia etiam priuilegia ualeant. Primo, quia decet principis priuilegium esse mansurum, in aucten. constitu. quæ dign. colum. sexta. & in regula, decet, de regul. iuris, libro 6. & quia quilibet est tuendus in concessa libertate, 25. quæstione 2. capitulo primo, & 11. quæst. capit. peruenit. Et quia donum & superiores tales immunitates iur. concedunt, facit de restitu. in integrum, capit. audit. & de officio archipræbiteri, capitulo finali, de religio. domi. capitu. constitutus. Et hoc tenet Innocentius, & Antonius de Butrio, in capitulo, peruenit, de immunitate ecclesia. & licet ipsi non allegent, tu habes casum, in leg. sunt munera, in fine. ff. de uac. munerum, ibi præter eos, quibus principali beneficio concessum est. Sed restat respondere ad iura noua, quæ reprobant rescripta uel priuilegia talem immunitatem concedentia, uidelicet ad dictam l. euacuat. C. de decur. lib. 10. & ad l. primam & secundam. Cod. de immuni. nemini concedenda. Et quia contraria neque per eos formantur, neque soluantur, potest dici quod in dictis legibus reprobatur subreptum rescriptum, quod præsumitur

eo quod de tali immunitate conceditur, ad hoc lege in fraudem. C. de annona & tributis, libro decimo, & in lege prima. C. de censibus & censitoribus, libro undecimo. Secus si priuilegium emanauit ex iusta causa, quia tunc si ex probata causa id princeps concedit, ualeat priuilegium, ut in lege unica. C. de immunitate concedenda libro decimo, & in l. immunitates. C. de agricol. & censu. lib. decimo. Causa exprimens est in priuilegio, uel non præsumitur, arg. notatorum C. de colla. l. si donatione, & C. de sacro. sanc. eccl. illud.

¶ I T E M est necessarium, quod princeps ex certa scientia hoc concedat, ad hoc ut omnis uideatur subreptio cessare, quia per clausulam ex certa scientia principis, cessat subreptio, ut notat singulariter Bar. in l. cōficiuntur. ff. de iure codicillorum, allegat. l. 1. ff. de offi. præfec. præf. & capit. primum & secundum, de confir. utili. & inutil. Et iam fortius cessaret subreptio si exprimat motus principis proprius, ut in capitu. si motu proprio, de præbend. lib. sexto, & sic consuluit in talibus concessionibus apponendum, scilicet quod motu proprio princeps talem facit concessionem uel immunitatem concedit, in c. 2. de immunitate ecclesiarum. Sed nunquid est necessarium, quod princeps rescribat cum clausula derogatoria, non obstant legibus in contrarium editis, uel ex quo lex in specie disponit super immunitate, quod specificè dicat non obstant dictis legibus specifica denumera, ut notatur in l. ratas. C. de rescindenda uend. & in l. finali. C. si contra ius uel utilita. publicam per Bal. qui dicit quod ubi rescriptum est prohibitum in specie, quod tunc requiritur specialis clausula, exemplum in dicta l. ratas. C. de rescindenda uendi. Si autem prohibitum in genere per uiam regulæ legis, neque dānosum, tunc credit, quod sufficiat generalis clausula, non obstantium, sic ut generalis clausula derogatoria, derogat generi, & species speciei, non autem genus speciei, argum. ff. de legatis secundo lege, legatorum. §. si plures, secundum eum. Sed hoc credas esse uerum, in rescripto, quia in eis est necessaria clausula (non obstantium) generalis uel specialis prouti dictum est. Sed in priuilegio non sic, nam ipso, quod princeps uocat ipsum priuilegium, & bullatur bulla priuilegiorum, non est necessaria alia clausula derogatoria, quia statim apparet ipso facto, quod tunc princeps uult infligere ius commune, ut lege, quidam consulebant. ff. de re iudica, sicut in iuribus non est necessaria clausula non obstantium, ut in capitulo primo, de constitu. libro sexto, secundum Baldum, qui hoc sic singulariter limitat, in lege lapilli. ff. de rerum diu. Et hanc limitationem a nemine uidi tactam: nota ergo & pondera, & facias semper concedi in uim priuilegii, ne ex clausula non obstantium tibi im-

Speculum Principum, Petri Bellugæ.

 CAMILLI BORRELLI
 ADDITIO.

pugnetur. Scias tamē quod per tale privilegium
 vel immunitatē superioris non debet graue dā
 num ingeri reipublicæ, quod si fieret, est hoc ad
 principem recurrendum, & ipsius remediū im-
 plorandum, ut priuileg. reuocetur. extra de de-
 cimis, c. suggestum. in tātum autem ex tali pri-
 uilegio conseruatur ius reipublicæ immune &
 intactum, ut si princeps uel superior talem con-
 celsit immunitatem, ut subdiri quid annuū ha-
 beret soluere domino, illud quod priuilegiatus
 haberet soluere, non priuilegiatus deducat,
 ut notatur in l. euacua. C. de decurionibus, & p
 Guillelmum in Speculo in titu. de censibus, al-
 leg. l. creditores. C. de pact. & l. finalem. C. si cō-
 tra ius uel utili. publ. ff. de leg. primo. l. si fundū.
 §. si libertas, & ff. adimend. lega. l. 3. Et hoc sequi-
 tur dominus & pater meus, D. Ioan. de Imo. post
 Steph. in cle. finali, de censibus, & in cap. secun-
 do de immuni. ecclesiarum, per Dom. Anth. de
 Butrio, qui dicit non obstare. l. ab omnibus. ff.
 de lega. primo, ubi uidetur casus in contrarium
 ubi quando pluribus onus iungitur, deinde
 unus eximitur ab habent. potestatem, ceteri ad
 onus integrum tenentur, sed non facit, quia ibi
 testator unum eximit, ceteros fideicommissō
 grauauit, quod potuit. l. ab eo. C. de fideicom-
 miss. secundum Dy. ut refert Dom. Anto. ubi su-
 pra. Sed Bald. in l. etiam. de exce. rei iudi. aliter
 dicit, quod aut quis est exemptus ante obliga-
 tionem contractam, & reliqui tenentur soluere,
 & sic intelligit dictam l. ab omnibus. ff. de le-
 ga. primo, aut post obligationem contractam,
 & tunc non tenentur soluere partem contingē-
 tem exempto, quia satisfactum est eximenti, li-
 cet gratis exemerit. Nam cum obligatio cer-
 tam formam distributiua assumperit, a statu
 ipsius non est recedendum, argu. ff. de uerb. ob-
 ligatio. leg. infulam, secundum eum. Sed pone
 ob alienius fauorem est concessum sibi priuile-
 gium ciuilitatis a superiore, ut puta alicui fo-
 rensi uel homini uillæ est concessum ut habeat
 omnia priuilegia ciuium Valentinorum. Nun-
 quid tenebitur cōtribuere in muneribus & col-
 lect. ciuium, tanquam ciuis? certē sic, quia istud
 non est odium proprie loquendo, sed est de na-
 tura rei concessæ cui est hoc onus adnexum, &
 istud dicit Bald. in l. quod fauore. C. de legibus,
 esse de mente Petri, in quinto coronello. Sed
 etiam quod gaudeat ciuium priuilegio, non
 admittit priuilegia forensium, secundam Bar-
 to. qui ita notat in l. 3. §. cum emancipatus. ff.
 de contrahat. Et hæc sufficiant de muneribus
 patrimonialibus, a lege indictis. Sed scias
 quod etiam a lege potest induci manus perso-
 nale, sicut patrimoniale, ut tenet Barto. in lege
 prima. ff. ad municipa. Et hoc de muneribus a
 lege indict.

¶ DONVM appellatur] multas differentias inter do-
 num, & Munus amplissimē plusquam alius tractat Fran-
 cis. Hotomanus. in commentar. Verborum iuris. §. Do-
 num, ad quem me remitto. De istis donatiuis quæ sunt
 principi ob gratiarum concessionem, potius dicuntur
 remunerationes, quam donatiua simplicia, cum fiant ob
 causam. Non omitto autem quod aliquando donum si-
 gnificat signum insigne, siue notā infeudationis, quod
 donum inuestiture. ut in c. 1. §. si duo homines. de pace te-
 nend. & eius uiolat. quod nos traditionis, dominiique,
 & possessionis signum dicimus. Quod loci in uersiculo
 Donum, pulchre (ut semper) Hotomanus affert authori-
 tatem Abbat. Vrspergensis in Chronicon. Anni. 808. Du-
 catum Sueuorum inquit uiuente adhuc Ottone Duce, Hé-
 ricus, Imperator Bertholdo Comiti promiserat, eique
 annulum suum, uelut huius commonitorium, dederat,
 quem illic diligenter seruans, post amborum obitum,
 Imperatoris, scilicet, & Ducis, Imperatrici Agneti Impe-
 rium tunc disponenti obtulit, eamque Annulum agno-
 scentem, pro Ducatu sibi commisso commonuit. Idem
 Hotoman. in lib. de Feudistica disputation. cap. 37. In idē
 Carolus Sigonius Historiarum de Regno Italiæ. 6. Ne-
 quid (inquit) intentatum relinqueret, epistolam sagitte
 una cum annulo ab Othone accepto alligauit, atque in
 tento arcu in arcem transmisit. Traduntur diuersimo-
 dē signa, & notæ inuestiturarum, quas ego soleo appel-
 lare primo propriissimam, ut quæ sit cōstitutio infeudan-
 te, & feudatario super loco, uel re qua fit inuestitura, ar-
 gu. l. traditionibus. C. de pactis, habetur in c. 1. de consue-
 tud. recti feud. Cart. fol. 18. Iacobin. in uerb. inuestiui. nu.
 1. Practica Obseruat. feudal. Obseruat. 10. Petrus de Bel-
 la pertica. in tract. de feud. titul. 8. nu. 3. Capic. in secunda
 parte feudali, in uers. feudorum inuestituræ, col. 3. uers.
 Et de inuestitura, qua in re Hotoman. in Disputat. Feudi-
 stic. c. 16. asserit, non prodesse feudatario corporale rei
 traditionē, nisi inuestitura præcesserit, cui ego cōsentio.
 ¶ Alia dicitur propria, ac uera, ut quæ mediante scrip-
 ta inuestituræ per Baculum, Burrecium, annulum (ut su-
 pra) ensē, & his similia fiat (licet impropria istam
 appellet Andr. in c. 1. in princ. Quid sit inuestit.) ipse ta-
 men Andr. in prolog. col. fin. Inuestituram comitatus per
 uexillum dari asseruit, & in magnis feudis dari per en-
 sē. Bald. in dicto cap. 1. in princ. col. 4. sequitur Capic.
 ubi supra. Quam appellauit abusiuam Iacobin. ubi supra,
 & per hunc modum dominium, & possessionem non
 transferri, sed dari inuestito auctoritatem tali casu ap-
 prehendi possessionem, ut supra autem concludit Bella
 pertica, loco supra allegato. uidendus est Afflict. in dicto
 capitu. 1. ubi uidetur quodammodo se inuoluere: sed
 Martin. Laudens. ibidem dicit idem quod post eum dixit
 Iacobinus. ¶ Aliam ego appello impropria, quando
 dominus inuestias dicit uade, & apprehende talem pos-
 sessionem, ut uoluit Iacobin. in uers. Inuestiui. in princ.
 & hoc dico argumento sequentium. ¶ Aliam ultimam
 appellare soleo impropriissimam, ut quando traditur
 possessio per constitutum, qua in re ne transcribam
 dicta ab aliis, remitto me ad notata per Bartholom.
 Camerat. in Repet. capitul. Imperialem. columna.
 25. uers. Illud se offert. de Prohib. feud. alien. per Feder.
 aliqua uide per Ioann. Vicentium de Anna. in Rubric. de
 uasall. decrepit. xrat. nu. 58. & seq. & ad materiam eun-
 dem Hotoman. in §. callidis. in uersic. colore, de prohib.
 feud. alien. per Feder. & Quintil. Mandos. in tract. ingra-
 titudinum cap. 62. in prin. & per Roland. à Valle in con-
 sil. 1. nu. 50. §. 1. uolum. 4.

¶ TRIBV.

De Donat. &c. Rub. 46. In §. Donum appella. 208

TRIBUTUM, ET SUPERINDICTIO IMPONUNTUR A PRINCIPE Solus princeps, & qui iura principis, & regalia obtinent tributum indicare posse censendum est, quæ facere possunt omnes domini, & principes, qui superiorem non recognoscunt, ut Dux Sabaudiz, Florentiz, Ferrariz, & Matuz, ac Respubli. Veneta. arg. l. vnicæ. C. de mulier. & in quo loco ubi Barto. Idem Bar. in l. 1. notab. 2. C. de superindict. libro 10. Alex. in l. 4. §. actor. num. 13. ff. de re iud. Petr. Aniboli. in tract. de muneribus. 2. parte principal. §. restat. num. 1. & §. 4. in princip. corn. in consi. 199. nu. 11. uolu. 7. Ioan. Bertachin. in tract. de gabell. parte. 1. num. 15. & tradidit Octavian. Cathera. in deci. pedemone. 155. iuu. 4. celsus hugo. in consi. 34. per totum. & in ansil. 92 Lançelor. Conrad. in templo omn. iud. lib. 1. cap. 1. ff. 4. in uer. collectas. nu. 1. in materia dominic. de toto de iustit. & iure. libro. 3. quæ. 6. articul. 7. Capic. in inuestitura feud. in 2. parte uerfic. regalia. Iulius Ferretus in tract. de uectig. & gæll. num. 419. Francisc. Bursat. in consi. 16. nu. 29. uolum. 1. & nouissime Virginius Boccatius in consi. Picetinas. gloss. 6. num. 60. & Nicol. Festasius in tract. de ultimo. parte. 2. capi. 2. num. 1. cum plurib. seq. Ex quo imponere tributa, census, & uectigalia est de regalibus ut uoluit Abb. Panormit. in consi. 13. num. 4. uolum. 2. & Bal. in l. etiam num. 2. 1. C. de exeg. rei iud. dixit esse meri imperij, sequitur Corn. in consi. 333. num. 33. uol. 1. & mixti imperij esse uoluit Alexand. in consi. 35. uiso. uolu. 2. & meri, ac mixti imperij esse asserit ex Bald. Alex. & Curt. Iunior. Festus. ubi supra. num. 12. quo loci inuehit contra parpaliam in l. placent. numero. 30. C. de sacrosan. eccl. si. qui dixerat quod habens merum & mixtum Imperium non habet talem potestatem nisi habeat iura imperij, dicens ipsam parpaliam aberrasse. Ego parpaliz adhzreo, & hinc uideamus quod licet in hoc regno. Nea polis omnes principes, & Barones a rege habeant merum, & mixtum imperium, & omnimodam iurisdictionem, non tamen habent potestatem imponendi tributa, aut collectas subditis, nisi exigendi subuentiones, & adiutoria in quattuor casibus notatis in constitu. regn. quamplurimum tributum. 6. census, & similia datur soli principi in eiusque subsidio: census uero de capite ad profitedu principi subiectione, ut auctor est Dom. Soto loco supra citato. tributum. n. (ut Festus ait) quia ex priuato in publicum tribuitur. Vel quia tributum (quasi per tribus) ut Varro est auctor, per singulos soluebatur aliqui a tributo. Mandos. in tract. de casib. atten. num. 41. Ioan. Bapt. lupus in tract. de usur. comme. 2. §. 2. num. 52. Non omitto, quod census nil aliud est (ne forte cum communibus doctorum traditionibus transeamus, qui sensum nominant annuos illos canones ac redditus rerum stabilium, ac fructuum pecunie, quæ datur communiter ad tot pro quolibet centenatio) quam numeratio capitum, quæ fieri cæpta est a populo Romano, tempore Seruij tolli, & censita sunt capita, numer. 80. millia. ut auctor est suis libr. 1. & fiebat finis censitationis quinto anno, ex Ser. Tulli instituto, dicente ubi supra l. uio. edixit, ut omnes ciues Roma. equites peditesque in suis quisque centuriis in campo Martio prima luce adessent, ibi exercitum omnem, sue, one, taurilibus lustrauit, idque conditum lustrum appellatum, qui in censendo finis factus est. Quamquam alij. 84. millia hominum Romæ primum censum fuisse scribat Eutropius libr. 1. ibi, sub eo Roma omnibus in censum delatis, habuit capita. 84. millia ciuium Romano. & Pomponius Lætus dicit fuisse. 84. millia & 700. de quo Ser. Tulli instituto loquitur Onuphrius Pannumius commentar. Reipu. Roma. lib. 2. ubi de ciuit. Romana, ibi, tribus Romæ primus in urbanas, rusticasque diuisit, centum instituit, lustrum

condidit. & iterum in capi. de censu 1. & lustrum instituto d. Onuphrius. d. lib. 6. & ideo censesores primi creati Lucius Papyrius Mugillanus. & L. Sempronius Atratinus. Anno urbis 310. (licet Onuphrius dicat in anno. 311.) M. Gegano Macerin. & L. Quirto Capitolino consulis, & tempore quo Papyrius, & Sempronius censum fecerunt, uidecimum fuit lustrum, itaque decem aliz lustrationes præcesserant, antequam censorum magistratus institueretur. & recte, & diligentissime aduertit, historiarum peritissimus, simul, & antiquitatum scrutator diligentissimus Carolus Sigonius. in chrouologia regum, consulum & aliorum magistratum Roma. de quorum censorum potestate latissime Lius pluribus in locis, fenestella. cap. 17. Pomponius Lætus. cap. de censoribus. De quo etiam & nos latè alibi dicemus si tempus, & otium dabitur.

PERANGARIA QUID Est perangaria opus a uasallo personaliter factum suo sumptu, & expensa. Accur. in uer. Angariorum. Quæ sint regal. ubi And. Aluarrot. num. 5. Hocoman. nu. 12. idem Hocomanus de uerbis feudalib. in uer. Angariorum. Lucas de penna in l. 2. in fin. C. de quib. munerib. libr. 10. & in l. 1. C. quemadmod. ciuil. muner. eo. libr. Angarus. n. baiulus, uel operarius est; *ἄγγαρος* enim græce, quæ fuisse perficæ uocē testatur Francisc. Hocoma. mihi nemini posthabendus in uerbis iurisc. ea dictione ex Hesychio dicente *συναίμα δὲ καὶ τοὺς ἀγγαροὺς βασιλικῶν γραμματεῶν* Id est, significat eos, q. regias epistolas alter alteri succedendo ferunt, quos dicit vulgus postas, quasi possitas cursorum stationes appella. *ἀγγαρεία* ut inqt Suidas dictio est perficæ, quasi feruitus coacta, qb. adnecti possit dicta p. Herodotum in Vrannia lib. 8. his (inquit) nuncijs nihil perniciosius transcurrit in rebus humanis, quod negocium hunc in modum est a perfis excogitatum. quot ex diebus tota uia constat, totidem equorum ac uiros ferunt esse distinctos, ad singulorum dierum iter faciendum, quos neque uis niuium, neque imber, neque ætus, neque nox distincter, quin propositum sibi cursum celerrimè conficiant, quorum curiorum primus mandata tradit secundo, secundus item tertio, & ita deinceps illa mandata in alium, atque alium pertranseunt. quemadmodum apud græcos fax, quam vulcano per uices ferre cursores perseverant, hanc equorum cursitationem perficæ *ἀγγαρεία* appellant. Hæc Herodotus. qua in re in iure nostro situs cursus, aliam nominis declarationem inuenimus. & præsertim in l. 2. ff. de in ius voc. ubi iurisc. consulti asseruit. Nec uocari in ius posse, qui cum equo publico, in causa publica transuehatur. Quam transuectionem, interpretatus est accur. in quendam præconem Theobaldum, quæ sequitur ibi alio non quæsito Barto. errore lapsi, sed non mirum, cum in eius etiam intellectum lapsus fuerit etiã Guliel. Budæus, alioqui seculi sui specimen, qui monstrat, munerationemque militum eam transuectionem appellauit. Vnde rectius illum textum enodauit Ioan. Coras. Miscellan. lib. 1. capi. 1. quod transuectio ista sit, celerissimus cursus cum equis, hodie uulgo postas, & stalfetas appellamus, & equus cursui destinatus ueredus appellatus est, & Cursores eorum ueredarij dicente Martia. Parcuis utaris moneo, rapiente ueredo
 Priscæ, nec in lepores, tam uiolantus eas.
 & alibi in distichis.
 Stragula succincti, uenator sume ueredi
 Nam solet a nudo, surgere ficus equo.
 Circa quam usus publici cursus aliqua tradidit Iacobus Menoch. de arbitr. iud. quæst. libr. 2. centur. pri. casu. 2. nu. 3. quibus a stipulatur etiam Iulius Firmicus libr. Mathe. seos. 3. regum (inquit) nuncios, ueredariosque redolent. & Corasium sequitur Maria. Freccia de subfeud. Baron. lib.

Speculum Principum, Petri Bellugæ.

In Vers. Sunt & alia munera.

S Y M M A R I V M.

- 1 Aurum coronarium quod sit.
- 2 Ad probandam consuetudinem, saltem binus actus est necessarius.
- 3 Procuratio est triplex.
- 4 De similibus ad similia fit argumentum.
- 5 Superindictum a quo fiat, & quid sit.
- 6 Vtrum a munere indictio ob necessitatē sit aliqui immunis.
- 7 Nulla maior pietas, quàm defendere patriam debilem, & pauperes ab hostibus.
- 8 Publica utilitas est cuiuslibet privilegio præferenda.
- 9 Collecta quæ dicantur.
- 10 Differentia inter tributum, indictionem, & collectam.

lib. 2. titu. quis dicatur dux. nu. 35. quæ in re faciunt etiam notata per Aureliū Cassiodorum. lib. uariarum. 2. epist. 31. ubi inquit. quatenus fiscalij humanitate recreati, excursus cum ueredariis per Alueam Padi more solito faciatis, ut diuiso labore equis publicis debeat subueniri, quando cursus uester non atteritur, qui per uias liquidas expeditur. Ex more ergo græcorum arbitror fecisse regem nostrum, cuius mandato per omnia loca maritima singulis tribus milliariis erecta turris est, miris, pulchrisq; ædificiis, in quarum singulis excubiæ, custodiæq; perpetuæ sunt stabilitæ, ut ab hostium incursum litora securiora reddantur, hac lege statuta, ne igne, & flammis in summitate constitutis, quæ prior turris hostium notitiam habuerit, uel piratarum incursum nouerit, per accessum flammæ, alteri notitiam afferat, & sic deinceps, una alteri, & ita facili, & uigil. custodia omnia in regno, Neapolis maris loca seruantur.

d ¶ **SECVS TAMEN IN RVSTICIS**] Ista conclusio quod pro aduætu principis teneantur clerici pro possessionibus rusticis ad perangarias. An & quando clerici ad collectas teneantur latè Anton. Capic. in inuestitur. feud. parte. 2. uerb. regalia feudorum. s. collectæ. & Iulius Ferrer. in tract. de public. gabell. nu. 424. cum infinitis seq. & ego latius quam fortè alius dixi pro Venerab. cap. Carbonariensi, & clericis contra vniuersitatem in consi. meo.

e ¶ **L. VACVATIS. C. DE DECVR.**] An & quædo ualeat immunitatis privilegium, & in quibus casibus teneat? latè Do. Præceptor meus Ioan. Bolognet. in cõf. 1. per totum, & latissi. plusquam alius Francisc. Burfar. in consi. 16. per totum. & in consi. 19. uolum. 1. & ego pro vniuersitate Bisalæ in consi. & latius plusquàm alius Simon de Pretis in consi. 170. totum. uol. 1. ad quem me refero. Roland. à ualle in consi. 100. num. 61. uolu. 4.

f ¶ **CLAUSULA EX CERTA SVA**] Quod per talem clausulam cesset subreptio antiqua res, & ca. & absq; dubio non procedit, & ut addentis in hoc metas non egrediar sufficit remissiuè locos demonstrare, & quod habeant istam uim prænarratam alios allegans uoluit M. Anton. Natta. in consi. 160. nu. 16. & in consi. 209. nu. 6. uolum. 1. in consi. 367. nu. 10. uolu. 2. & in consi. 420. num. 24. eo. uol. & in consi. 636. nu. 163. uol. 3. Comens. in consi. 164. Ioannes Baptista Ferrer. in consi. 31. nu. 31. & 33. uol. 1. Felyn. in consi. 31. nu. 16. Iacob. Philipp. fore in consi. 19. num. 19. uol. 1. & in consi. 107. num. 15. uolu. 3. Menoch. in consi. 36. num. 17. & nu. 59. cum seq. uolu. 1. apud quos uideri poterit potius hoc procedere secundum formam contractuum, factorum, priuilegiorum, & causarum, ut aliquando operentur, aliquando uerò nullam operationem faciant. nouissi. Cephal. in consi. 302. num. 34. complurib. seq. uolum. 3.

g ¶ **MOIUS PROPRIUS**] An uerum sit quod tollatur subreptio, & obreptio per istam clausulam latè Iacob. Menoch. in dicto consi. 36. præceden. additione allegato. & talis clausula dato quod tollat subreptionem, non tamen operabitur in tertij præiudicium. Ioan. And. & alij in dicto c. si motu prop. de præbend. fin. 8. Argid. Bellamer. decis. 475. geminia in consi. 104. col. fin. latius Ioan. Baptista Ferrer. in consi. 280. num. 9. uolu. 2. Petr. Anton. August. in consi. 7. num. 16. & seq. lib. 7. Io. Iacob. de Leonard. in consi. 117. num. 294. cum pluribus seq. inter consi. Albert. Brun. Petr. de Anch. in consi. 295. Bar. Soci. in consi. 113. col. 1. uol. 3. cardin. in cle. si Romanus. col. 3. de præb. Ioan. Monach. & Philip. prob. in ca. fin. de offic. deleg. in 6. Ioan. Brunellus in tract. de dignit. legati conclus. 31. & latius per Petr. Rebuff. in concord. ritu. form. Mand. apostolic. in uersicu. motu proprio. ubi ponit. 47. effectus huius clausulæ.

S VNT ET ALIA munera patrimonialia & personalia siue mixta, quæ ab ipsa consuetudine inducuntur, siue induta sunt. Et primum inuenio
 1 † aurum^a coronarium, quod
 2 in principis coronatione datur a subditis. Nā istud exigi non potest, nisi ab illis qui consueti sunt illud præstare, ut in l. vnica. C. de auro coronario. lib. 10. & ibi dicit glos. quod soliti sunt præstare Iudæi, & ad hoc allegat. l. Iudæorum. C. de Iudæis. Et sic quicumque sunt soliti præstabant hoc munus. Sed quando dicitur solitus solueri, uel consuetudinem esse soluendi? dicas quod ex bino uel ulteriori actu, quod iudicis determinatur arbitrio ex quo a lege non determinatur secundum Bal. qui ita notat in l. 3. C. de episcopali audientia, de quo uide Barro. in l. Mela. ff. de alimentis & cibariis legatis. Sed uidetur quod vnicus actus sufficiat per tex. in cap. cum de beneficio, de præbendis, lib. 6. per quem tex. id uidetur tenere Ioan. And. in capitu. finali, de consuetudine, qui innititur opinio. Petri, in l. 2. C. quæ sit longa consuetudo, qui dixit quod actuum frequentia in consuetudine inducenda est necessaria quo ad monstrandum populi consensum. Si ergo potest constare de consensu populi per vnicum actum, ulterius non requirit, allegat ad hoc. ff. de legibus, ff. de ædifi. priua. l. an in totum, & per l. 1. & 2. C. quæ sit longa consuetudo.

¶ **ADVERTE** quia cõmunis schola habet, quod ad probandam consuetudinem saltim binus actus est necessarius. Et hanc tenet Azo in summa, & Guillelm. de Cun. in dicta. le. de quibus. ff. de legibus, & ibi etiam Baldus firmat, quod super pluralitate stetetur iudic. arbitrio. Nam dicit quod non possumus recedere a dispositione textuali, nā tex. in l. de quib. dicit, morib. in plurali. similiter, in §. ex non scripto, institu. de iure naturali, similiter dicit tex. moribus, in l. mori-

De Donat. &c. Rub. 46. In Vers. sunt, &c. 209

moribus, de vulga. pupilla. & de adop. l. si tibi
 filius, & C. quæ sit longa consuetudo, leg. pri-
 ma, dicit frequenter simile uerbum. C. de ædifi-
 priua. l. an in totum, Ad hoc facit licet non al-
 leget in auten. quomodo oporteat episcopos.
 §. dum ex frequenti, coll. prima. Et idem tenet
 Jacob. de Arena, & allegat in auten. de defen. ci-
 uitatū. §. finali, & l. cum alij. C. de curato. furio.
 & ff. de testi. & l. tertia. §. fina. Hosti. ut refert Ar-
 chidiaco. in capitu. primo, de constitu. lib. 6. te-
 net quod non est lege determinatum, an actus
 sint necessarij, ideo est iudicis arbitrium. l. pri-
 ma. §. expilatores. ff. de effra. cum similibus.
¶ ADVERTE, quia semper credidi quod
 vnus actus non erat sufficiens ad consuetudinē
 fundandam, sed bene duo sufficere possent, si
 id iudici uideatur, & sit arbitrium in duobus
 supra. Sed in vnico nō posset arbitrari consue-
 tudinem introductam, per iura superius allega-
 ta, nec obstat, cap. cum de beneficio, de præbe-
 dis, lib. 6. quod dicit beneficium consuetum
 possideri, quod vna uel pluribus uicibus datū
 est, quia vnus actus bene sufficit ad proprietatem
 iuris fundandam, & ad illam præscribendā
 & possessorium pariendum, sed non ad consue-
 tudinem inducendam, quia duo uel plures sunt
 necessarij secundum Innocent. qui ita notat in
 capitulo, cum ecclesia Sutrina, de causa posses-
 sionis & proprietatis, & ibi dominus Antonius
 de Butrio allegat. l. secundam. C. de episcopali
 audien. quæ nihil facit, quia illa loquitur de af-
 suetudine, prout est facti secundum Baldū ibi.
 Sed sufficiunt iura, quæ desuper allegantur, sed in
 nostro casu, si princeps vna uice recepit aurum
 coronarium, ex quo ille actus est talis nature
 quod quis nō solueret vna uice, nisi obligatus
 talis actus habilis est ad querendum possesso-
 rium, & cum tempore princeps legitimè præ-
 scripisset contra semel soluentes, argu. l. 1. §. fuit
 queritum. ff. de aqua pluuiæ. arden. & in dicto
 capitu. cum de beneficio, secundum Innocent.
 qui ita notat in dicto capitu. cum ecclesia sutri-
 na, de causa possess. & propri. Est aliud munus
 consuetudinarium de iure, sed a lege fororū in-
 ductum, scilicet cenæ, quæ datur loco seruitio-
 rum solitorum, quod antiquitus principi da-
 batur pro illius expeditione, in l. cum ad for-
 licissimam. C. de quibus muneribus uel præsta-
 tionibus liceat se excusare. lib. 10. Et in l. nemi-
 nem. C. de sacro sanct. ecclesi. & illa subsidia si-
 sue cenæ ab alio quam principe non accipitur
 ut ibi, neq; principis exercitus illam habet, ut
 in cenaticorum nomine. C. de eroga. militaris
 annonæ. lib. 11. neque etiam legatus principis
 cum solum possit recipere xenia modica gra-
 tis oblata, ut l. solet. in fine. ff. de officio procō-
 sul. De iure autem canonico ista cenæ appella-
 tur procuratio, quæ debetur legatis, uel nuntiis
 sedis apostolicæ, Archiepiscopis, episcopis, Ar-
 chidiaconis, & aliis uisitantibus, ut in capitu.

procuraciones, & in capitu. uenerabilis, & cap.
 uenerabili, de cuius forma uide capi. cum apo-
 stolus. eod. titu. & capitu. cum instantia. † Et
 scias quod est triplex^b procuratio, vna est quæ
 debetur ratione uisitationis, ut in dicto capitu.
 procuraciones, & in capitu. cum apostolus, co-
 titu. Et ista cenæ præsentis, quæ datur principi
 uisitati, & de ista loquitur forus regis Petri, An-
 ni mill. 371. & etiam datur primogenito. Alia
 est absentis, sicut procuratio, quæ ex consuetu-
 dine introducitur, 18. quæst. secund. capitu. ser-
 uitium. & soluitur, licet princeps non uisitet, &
 de foro datur soli principi, ut in foro vnico re-
 gis Martini. de cenis, & in foro vnico, de cenâ p-
 sentis &c. quamuis multotiens contra fiat, ex
 quo grauamina sæpe proponuntur, & forus ser-
 uandus est, quia principū priuilegia non sunt
 astute interpretanda, sed sane & proprie intel-
 ligenda & benigne ut est optimus text. in l. ex
 facto. ff. de vulga. & pupilla. Et ad materiā uide
 Oldra. suis consiliis, consilio. 98. & Anto. de Bu-
 trio, de præscrip. Tertia procuratio. est ratione
 pacti, ut 18. quæst. secund. capitu. Euleuteurius.
 Potest addi quarta ex priuilegio, extra de cen-
 sib. prælatorum, capitu. accedentibus. Et scias
 qd ab isto munere sunt immunes milites, qui
 ad talia seruitia seu munera non tenentur, ne-
 que ueterani, ut in l. fin. §. penultimo. ff. de mu-
 neribus & honoribus, ut notatur in l. secund. C.
 de quibus muneribus uel præstationibus. libr.
 decimo.

¶ I T E M excusant illi qui sunt muniti priuile-
 gio, extra de cens. capitu. cum instantia. Et
 sic milites & generosi in regno Valentis, qui a
 foro regis Alphonsi Rubri. quod generosi pos-
 sint emere bona de realenco sunt exempti a ta-
 li cenâ. Hosti. a caualcata, & de toto alio onere
 seu seruitio reali & personali non tenentur ad
 illam præstandam. Et nota quia congrue fuit
 in foro facta specificatio, etiam de cenâ uel fa-
 cta remissione seu relaxatione de omnibus ser-
 uitiis nū ueniret cenâ præsentis, quæ datur p-
 pter uisitationem, iste est casus singularis, extra
 de censibus, capitu. cum uenerabilis. Et per il-
 lam decretalem dicunt aliqui curiales, qd quā-
 uis sit concessa immunitas soluendæ cenæ, non
 tamen uidetur remissa cenâ præsentis, quæ p-
 principis uisitatione datur, facit 16. quæst. se-
 cunda, capitu. uis. extra de donatio. capitu. p-
 storalis, facit. l. tertia. C. de bonis libertorum, &
 quod notatur in glo. ordinaria, in capitu. cum
 uenerabilis, extra de censibus. Sunt & alia mu-
 nera consuetudinaria, quæ principes & domini
 temporales iure consuetudinario exigunt a ua-
 sallis propter natiuitatem filiorum, & propter
 suas uel filiorum nuptias, uel ubi transfretant
 mare, uel propter nouam militiā, uel aliis cau-
 sis in quibus sit consuetudine inductum, imo
 † de similibus ad similia sit extensio consuetu-
 dinis tali casu, ut notat Cyn. in l. secund. C. quæ
 sit lon-

200 Speculum Principum, Petri Bellugæ.

fit longa consuetudo, & etiam dominus Antonius de Butrio, extra de officio Archidiaconi. capitulo. cum dilecto, ad finem. Et ista munera consuetudinaria possunt iure fundari per text. in l. inter donum, in fine. ff. de uerborum significat. ibi natalitium nuptiarum, dicēs de illis causis munera indici. Et miror quod de illo textu doctores non aduertunt. Et de hac materia uide in Speculo, titu. de feudis. §. primo uersu, & nota etiam quod uasalli comitum, & Hostien. in summa sua, de immuni. ecclē. §. quibus, uersic. extraordinarium, & Joann. Blanc. in summa super uisibus feud. quibus modis feud. admittatur. §. erunt &c. Et Petrus Iacobi in titu. in quibus causis uasallus, quantum est de iure rescripto debet admittere feudum, uersicul. item in summa, & Rolfredus in suis libellis, in Rubric. sacramentum cuiuslibet uasalli. & Bald. in feudis, in Rubric. de capitul. corrad. §. finaliter, & uide Bartolom. de Salice. in l. ut uirtutum. & in l. nostra. C. de statutis & imaginibus. † Est & aliud munus, quod indicit a principe ex causa sua necessitatis, & istud superindictum appellatur, ut in tex. notab. in l. vnica. C. de superindicto, libro decimo. secundum lecturā Placērii & Accursij glossatoris. Et istud habet indici a principe, & literis suis intimari aliorum officialium aliās non creditur, ut ibi. Et ad hoc superindictū dicit ibi gloss. quod excusatur ecclesia. allegat. C. de sacrosanct. ecclesi. leg. placet, & silentiarij, & in sacris militantes, allegat. C. de silentiariis. lege secunda. C. de propositis sacri scrinij, leg. quarta. C. de execu. munerum. leg. maximarum, & de canone sacrarum largitionum. leg. sic percipit. Et in militibus id uideatur foro fundari, in foro, quod generosi possint emere bona de realenco, capitulo. vnico. Sed gloss. prædicta non se refirmat in dicta opinione, sed dicit quod superindictum est quod propter necessitatem extra ordinem indicitur, & illam sequitur glossator, & non dicit quod aliqui sunt ab illo necessitatis superindicto excusati. † Est ergo uidendum, an de iure a superindicto uel munere indicto ob principis necessitatem sit aliquis excusandus uel immunis. Et certè de iure nullus uidetur excusatus. Et ad hoc adduco tibi plures authoritates utriusque iuris canonici & ciuili. Primo, quia episcopus cum est in necessitate, potest quære charitatiuū subsidium a subditis. ad eius impositionem requiritur manifesta & rationalis causa ex necessitate instante, & debet commensurari exactio ad necessitatem instantem, ut in capitulo. conquirente, de offic. ordin. & ibi dominus Anton. de Butrio, in notabil. demum in fine dicit quod causæ iustæ petendi subsidium sunt, quando episcopus fecit magnam emptionem, uel fecit grandes expensas pro eundo ad Papam uel imperatorem, pro litigando pro iuribus ecclesiæ, uel quocunque casu superuenient. propter quod

supportandum habet necesse talia portare, hoc uerum dicit nisi in casum incidat culpa sua, de ætate & qualitate, capitulo pri. quia si propter sui prodigalitate incidit in necessitatem sibi habet imputare, de consuetud. capitul. ex parte, secundum eum, quod no. pro dominis prodigis, qui petunt a uasallis, pro eorum necessitatibus uoluntariis, quod iure uasalli denegat subsidium. Et quamuis de iure canonico tale subsidium charitatiuū appelletur, tamen episcopus ostensa necessitate, potest cogere subditos ad illud præstandum, ut tenet Innocent. extra de censibus, capitulo, cum apostolus, & ibi Antonius de Butrio. Nam dicunt quod sicut episcopus pro suis necessitatibus, habet quandoque potestatem fructus retinēdi, ut ecclesiastica beneficia, capitulo. vno, in fi & in clement. frequens, de excel. præla. ergo a fortiori ad dictum subsidium compellere potest secundum eos, quod Ioannes Andre. trahit in argumentū quod domini subditorū, pro suis necessitatibus, possunt subditos collectizare. uide ibi cum in nouella super uerbo, necessitatibus. Et plus dicit dominus Antonius de Butrio, in capitulo. peruenit, de immunita. ecclē. quod si sine uolentia dominus secul. agens petat ab ecclesia uel clerico uasallo suo, ecclesia tenetur ei dare si egeat, prius tamen consulto Romano pontifice, de immunitat. ecclesi. capitulo aduersus, quia cum naturaliter teneatur cuiuslibet ex præcepto domini in suis necessitatibus subuenire, de seruis exportand. leg. si seruus. 86. dicto capitulo. non satis, multo fortius illi a quo habet beneficium, de testamen. capitulo. cum in officiis, quo casu etiam dicit quod episcopus potest cogere subditos ad charitatiuum subsidium. Allega. de censibus. capitulo. cum apostolus. capitulo. prohibemus. Et sic uides quod in domini temporalis necessitatibus, ecclesia & clerici uasalli, tenentur ad subuentionem, & iam maximè si dominus temporalis est patronus dotator ecclesiarum uel sui prædecessores, quia tunc in necessitatibus tenentur subuenire, quia & alere eum tenerentur. 16. quæstio. septim. capitulo. quicunque. Et hanc subuentionem dominus Antonius de Butrio, in capitulo. non minus. de immunita. ecclē. appellat extraordinarium munus respiciens pietatem, quia in eius necessitate subditus pietate motus elargitur, & dicit quod necessitas domini potest esse quando magnam emptionem fecit, uel captus est, uel filiam maritauit, uel miles factus est, uel quia ad principem iuit pro suis negociis, uel quia aliās expensas graues & intollerabiles fecit rationaliter, uel alia quacunque de causa depauperatus est, uel nimis obligatus, uel non habet aliquid, quod comedat, & de istis remitto ad ea, quæ supra tibi dixi, & ipse ponit in capitulo. peruenit, in fine, de immunitate ecclē. uidelicet quod etiam ecclesia & clerici uasalli tenentur subuenire Romano

De Donatio. &c. Rub. 46. In Verf. Sunt, &c. 210

mano pontifice consulto, uti dixi, & ultra illa
 7 dicit, quòd ¶ nulla maior pietas quàm defen-
 dere patriam debilem & pauperes ab hosti-
 bus. 23. quæstio. rer. capit. fortitudo, & capit.
 si quis. dicens, quòd hoc munus concernit pu-
 blicam utilitatem secundum eum, quòd nota
 quòd subuentio donum est publicæ utilita. &
 ideo ne mirum si ab hoc munere de iure nullus
 excusetur. Et maximè quando necessitas est
 tempore belli pro patria defendenda. Ad hoc
 optimus tex. in leg. iubemus nullam. C. de sa-
 cro sanct. ecclesi. per quam dicit singulariter
 Bald. ibi nota ex hac leg. argument. quòd a ne-
 cessitatibus eminentibus propter bellum ec-
 8 clesiæ Romanæ, nullus potest se excusare ratio-
 ne priuilegij, siue sit concessum dignitati siue
 regioni siue personæ, quia ¶ publica utilitas est
 cuiuslibet priuilegio præferenda: quòd dicit esse
 notatu dignum.

¶ FOR AD fundanda tã singularia dicta do-
 ctorum concorditer dicentium ad donum ne-
 cessitatis nullum de iure subditum excusa-
 tum, neque ratione priuilegij dignitatis perso-
 næ uel religionis. Ego allego tibi aliquas leges
 singulares id expressè probantes. Primo. leg.
 omnes. C. de indictionibus, libro deci. ibi nul-
 la igitur domus, uel sacri patrimonij uel em-
 phiteutici iuris uel hominum priuatorum, &
 si priuilegiū aliquod habere doceat ab hac ne-
 cessitate si iniuncta sit, excusetur q̄ iã nõ extra or-
 dinarium, ut hætenus, sed ipsis facientibus, ca-
 nonicum nomen accepit. Et secundum glo. lo-
 quitur de superindicto ob publicam necessita-
 tem, de quo loquitur l. vnica. C. de superindict.
 eodem libro.

¶ ITEM allego alium text. optimum, in lege
 maximarum. C. de excusa. munerum, libro de-
 cimo. ibi exceptis. his quibus ex more rectus
 limes includere uel expeditionem illiric. pro
 necessitate uel tempore utilitatis adiunatur &c.
 Et sic hæc. le. proprie loquitur de principis ne-
 cessitate. Ad hoc etiam adduco alium casum,
 in leg. cum felicissimam. C. de quibus muni-
 ribus, uel præstationibus liceat se excusare. libro
 decimo. ubi textus uult in principis expeditio-
 ne neminem ab aliquo munere excusari, siue
 sit domus principis uel August. uel ad sacro-
 sanctas ecclesias uel qualibet illustres domus
 pertinent, neque legis pragmatica, neque di-
 uina aduocatione sacroque oraculo excusatos
 indictionibus magnificentiarum, sed tempore
 nostræ expeditionis decerni obedire. Ad hoc
 est lex socia, & l. neminem. C. de sacro sanct. ec-
 clesijs, & leg. nullus. C. de cursu publico. libro
 duodecimo. Et facit optimè, lex prima. C.
 de nauibus non excusand. libro undecimo.
 Ibi cum omnes in communi, si necessitas ex-
 gerit, conueniat necessitatibus publicis exp-
 ditæ, & subuentionem sine dignitatis priuilegio
 celebrare, Et facit lex secunda eodem titulo

& has leges reperio singulares, ad fundandum
 prædicta doctorum dicta. Et hoc de iure dictu,
 salua semper determinatiõe sanctæ matris ec-
 clesiæ, tanquam uere fidelis. Nam si sancta ma-
 ter ecclesiæ aliter determinat, & ego aliter de-
 termino, uti in simili dixit Bartol. in leg. rescri-
 pto. §. finali, de muneribus & honoribus. Sed
 nunquid de foro aliquid est immutatum? mi-
 lites dicunt quòd ipsi per forum regis Alphon-
 si, quòd generosi possint emere bona de realē-
 to, sunt exempti ab omni seruitute reali & p-
 sonali debita principi, & bona eorum sunt frã-
 ca, ut ibi uides. Et etiam hoc erat de mente fo-
 rorum antiquorū, in foro encara, sem, fur, nou.
 & in foro sem, fur, nou, quæ alienari possunt in
 clericis uel ecclesijs bona de realenco, transeunt
 de suo onere, ut eodem titulo, capitul. stablim.
 & in aliis foris regis Martini. An autem per
 hoc se possint excusare a prædictis, cogitabit.
 Et ex prædictis potes uidere, quando imminet
 domini necessitas, atque in quibus casibus, &
 qualis debet esse subuentio, si bene consideres.
 Et quamuis proprie hæc superindictio sit, &
 munus si in curia sit ut donum appellatur, qd̄
 est tollerabile ex communi usu loquendi. lege,
 cum delanionis. §. afinam molendinariam. ff.
 de fundo instructo, & leg. libtorum. §. quod ta-
 men Casius. ff. de delegatis tertio. Et sic commu-
 niter sit donatium curiæ, & offertur in plena
 curia, principe sedente pro tribunali, & ac-
 ceptante, ut deinde nascatur obligatio. argu-
 mento legis tertiz. ff. de fideiussoribus tuto-
 rum; & leg. tale pactum. §. qui prouocauit. ff.
 de pact. & quòd notatur in lege, cum pro quo.
 ff. de in ius uocando. Et (ut dixi) aliquando
 est paruum donum, aliquando munus, aliquan-
 do uerum præcium. Et hoc utilius populo,
 ut dixi.

CAMILI BORRELLI

ADDITIO.

2 ¶ AVRYM CORONARIUM] Qui trium-
 phabat coronabatur laurea prius corona, & demum in
 triumpho aurea fieri cepta est. ut uoluit Aul. Gell. lib.
 5. c. 6. sequitur Conrad. in templo omni. iud. lib. 1. cap.
 1. §. 1. in uet. Coronatio. Indeque aurum coronarium,
 quòd exigebatur in corona faciendâ pro triumpho uo-
 luit Cicero in Pisonens diebus, mitto aurum coronariu,
 quòd lex, & decerni, & accipi uerat, nisi decreto trium-
 pho. Francisc. Hotoman. in comment. uerbo. iuris. uerb.
 aurum coronarium. Quamque Crassum diuitem, primum
 fuisse, qui argenteo, aureoque, (folia imitatus) ludis suis
 coronas dedisse, ut author est Angel. Politian. Miscell.
 cap. 1. ubi de Lemniscatis coronis agit. Sed tamen
 ego arbitror aurum coronarium nil aliud esse, nisi sub-
 uentionem subditorum, quæ dabatur imperatori, tem-
 pore coronationis. Adde Pm. libr. 1. §. cap. 10. ubi de eo-
 corona spinea. & lib. 16. cap. 4. & lib. 11. cap. 2. & 3. Vo-
 lator. Philolog. 26. Flavius Blond. Roma. triumphant.
 libro sexto.

b ¶ PROCV.

Speculum Principum, Petri Bellugæ.

B **¶ PROCURATIO TRIPLEX**] Procuratio ali-
quando administratio, & inde procurator aliena nego-
tia, & lites administrans. l. 1. ff. de procur. cui conciaunt
dicta Cice. lib. 1. de natura deorum dicentis. Philosophi
fuerunt, qui omnino nullam habere senserunt, rerū hu-
manarum procuracionem deos. Idem Cicero libr. 4. de
Finibus, sapientiam totius hominis custodem, & procu-
raticem. Idem Cice. Academicarum quest. 1. Dum me
ambitio, dum honores, dum causæ, dum Reipub. non so-
lum cura, sed procuratio, multis officiis implicatum, &
constrictum tenebar. Est & procuratio anoxa uisitatio-
ni episcopi, & est onus episcopale. c. cauendum. 1. q. 3.
de qua Cardin. in clem. 1. q. 3. in princ. de iure parro. &
plenè per eundem Card. in clem. 1. & clem. 2. de censib.
per totum. per Felin. in capitu. accedentes. in fin. de præ-
scriptione.

C **¶ SUPERINDICTVM**] In casibus necessitatis im-
ponitur superindictū, quod est noua impositio, quæ im-
ponitur supra ordinariam, argu. notatorum per Luc. de
Venna. in Rubr. C. eo. tit. lib. 10. loquitur. Iulius Ferrer.
in tract. pe. public. & uectigal. nu. 405. & 600. Et super-
indictum appellatur collecta, quæ belli occasione impo-
nitur uoluit Francisc. Marc. Decis. Delph. 458. nume. 23.
uolumin. prim.

D **¶ CHARITATIVVM SVBSIDIVM A SVB-
DITIS**] Quando, quibus casibus, & quæ personæ ec-
clesiasticæ imponere ualent charitativum subsidiū? Ple-
nè tractat Francisc. Pavin. & Remigius de Gonny in trac.
de charit. subsid. Nico. Boer. in Dec. 133. & in Decis. 134.
uol. 1. Tho. Grammar. in Decis. Neapol. 82. per totum. Li-
cellor. Conrad. in templo omni. iud. lib. 1. ca. 1. §. 4. in uer.
collectas, per totum. Ioan. Anto. Niger in c. Reg. Comi-
tes. nu. 11. Francisc. Marc. in Decis. Delphi. 472. per totū.
uol. 1. & in Decis. 1025. nu. 11. uolu. 1. ¶ Et de subsidiis
dandis domino feudi à uasallis, latissimè prosequitur
Quintil. Mandos. in tract. ingratiud. c. 62. ubi enumerat
piures clausas quibus feudum amittatur. In hoc regno
circa subuentiones debitas, & subsidia à uasallis Baro-
nibus, extat consilia. incip. quamplurimum. ubi Iser. &
Afflic.

E **¶ DEFENDERE PATRIAM**] Nonnulla de ingratiudi-
ne ciuium erga patriam adduxit Quintilian. Mandos. In-
gratitudinum lib. c. 27. quibus addè. Quod duxit Phala-
ris Atypalensibus. Quid patriæ amatori pulchrius. Et
naturale est (inquit Hieronymus in Hierem. cap. 7.) ut
uultusque natalè diligat iolum, & nihil dulcius hæ-
beat patria. Inde Camillus in oratione ad quirites apud
Liuium lib. 5. Non ut ego (inquit) utique in patria es-
sem, & nunc quiescerem, ac tacerem libenter, nisi hæc
quoque pro patria dimicatio esset, cui deesse quoad vi-
ta suppeditat, aliis turpe, Camillo etiam nefas est. Pul-
chra etiam Perollæ filij Paculli Capuani, qui dum esset
Patriæ proditor ob Annibalem, nonnulla uerba in pa-
trem pronauit. auctore Liuiio li. 22. Inde Iſocrates in ora-
tion. ad Philippum. 12. etenim (inquit) Argos tibi pa-
tria est, cuius iustum est tantam te curam, & providen-
tiam gerere, quantum tuorum quidem parentum. Pro-
pterea non paruum quidam existimat Plato patriam li-
berare, uel aliorum dominio præcipere. uti refert Ari-
stides in oration. 2. de quatuor uiris. Tom. 3. aliqua ad
hoc refert Bartholo. de Cassen. in Catalog. gloriæ mud.
parte. 1. u. consideration. 17. & And. Tiraq. in tract. legum
conqub. l. 7. nu. 66. quo in loco furti arguit Callzænam.
quos ego tantum refert, ne dum eorum scripta transcri-
berem, & ipse furti argueret. de quo etiam Cicero in
somnia Scipionis, sunt (inquit) optimæ curæ de salu-
te patriæ, quibus excitatus animus uelocius in cælestem
sedem, & domum suam peruolabit. sequitur Ioan. Ant.

Piperonus de omni uerò offic. lib. 7. ca. 1. conciaunt car-
mina M. Antonij Flaminij. lib. carminum. 1. ad Stephanū
Santhum.

Scilicet ut Romæ corruptas fugimus auras
Et riguos patriæ montes, salusque salubres
Venimus, æfferos uenit quoque robur in artus,
Diffugit macies, diffugit corpore pallor,
Et somnus uigiles dirrepit blandus ocellos.

& Paulo post:

Iam ualeat Romana meo cum principe tellus
Certum est in patrijs æuom consumere filius,
Si lætus pomis, & Lili pascor oliua.

Nec extra propositum sunt Carmina Pontani ad Nico-
laum Mariam Buxutum dum edumerat nonnullos, qui,
& pœnas, & pericula, & mortes pro patria sustinuerunt.
lib. Amorum. 1. dum dicit.

Militrix quædam partes, ac iura fuerunt
Turari Patriæ dulcia tecta suæ.

A fociis arcere minas, pepulisse Tyrannos
Hostis & incurfus, continuiffe uagos.

Hinc Decij, fortesque Fabij, clarique Metelli
Ac lectum Pauli, Scipiadumque Decus.

Cannarum hinc tumuli, cæsoque Dracone superbus
Regulus. ac duri Cymbrica Palma Mari.

Hinc Pontem fregisse ferox sua nomina Cocles
lactat, & exuias Cossus ab hoste refert.

Atque alius uicto redit in Capitolia Gallo
Et spolia antiquo reddit opima Ioui.

Ille triumphatis præscribit iura Britannis,
Et Rhæni tumidas Ponte restringit aquas.

Ille etiam rubri penetrauit ad equoris yndas
Et uictor primus Parthica signa fugat.

Hic Dacos, cilicemque forum, Pœnumque rebellem
Ducit uictrices Candidus ante Rotas.

Nonnulla etiam pro sua patria laudanda Bernardi. Sco-
dobijs in rep. auct. Habita. cap. 6. nu. 12. ubi apostillans.
C. ne fil. pro patre. & Iacob. Menoch. in consil. 161. num.
39. & in consil. 175. nu. 22. uol. 2. nuper in lucem edito. &
nonnulla ad hoc propositum adducit Petrus Rebuffus
in concord. tit. de collate. §. uolumus. in uerfi. Vacantia.
uer. quinto quando beneficium. Vnde Silius Italicus lib.
& Belli Punici, inducit Fabium ad filium ita loquen-
tem.

Iamque hoc ne dubites longæui nate parentis
Accipe, & æterno, fixum sub pectore serua,
Succensere nefas patriæ, nec foedior ulla
Culpa, sub extremas, fertur mortalibus umbras
Sic docuere senes.

Et nonnulla adhunc effectum cumulat dominus Mantua
libro. Polymathiz. 10. capit. 5. & Dialog. De narrat. 32.
Class. 14. Camillus Borrellus.

In uerfi. Restat uidere.

S V M M A R I V M.

1. Consuetudo curiæ est seruanda,
2. Grauatius nimia collecta, quid facere debeat.
3. Pauperes a tallia excusantur.
4. Pauper sicut diues onera patrimonialia subit.
5. Inopia quæ excuset.
6. Vicus est ciuitati subiectus.
7. Vicus, suburbium, & opidum quid sint.
8. Collecta quæ dicantur.
9. Differentia inter tributum, indictionem, & colle-
ctam.

RESTAT

De Donat. &c. Rub. 46. In versi. Restat uidere. 211

ESTAT VIDERE de cō-
 parimēto donatiui, qualiter
 debet diuidi inter brachia
 curiz. Et certè contributio
 semper est faciēda, prouti so-
 litum est fieri, leg. percipit. C.
 de canone largitionaliū titolorū. li. 10. nisi spe-
 cialiter a quolibet brachio quid certum sit p-
 uisum, quia tunc ultra promissum non fit ex-
 actio, ut in l. locali, quæ incipit, illud. de annona
 & tribut. lib. 10. † Consuetudo autem curiz su-
 per hoc compartimento, est querenda in libris
 curiz, ad hoc de proba. c. 1. in auten. de collat.
 §. hoc autem col. 10. qui tex. loquitur in ppria
 materia, secundum quos libros fit comparti-
 mentum per fumantes, & brachium ciuitatum
 & uillarum regalium, soluit medietatem dona-
 tiui, & aliam medietatem brachium ecclesiasti-
 cū, & militare, siue illorum uasalli, quia ut dixi
 secundum numerum fumantum, fit cōiter cō-
 partimentū, & cū sunt tot casata in brachio ci-
 uitatū, & uillarum regalium, quā in aliis in-
 ter ecclesiasticos & militares, de illa dimidia
 eos contingente, sunt quinque partes, tres sol-
 uit brachium seculare, alias duas brachium ec-
 clesiasticum. Sed nouissimè fuit inter eos alter-
 catum, quia ecclesiastici dicebant quòd non
 habebant tot casatos seu fumantes. Sed ego p-
 militarib. dicebam, qd exactio solita erat faciē-
 da, quia illa monstrabat publica librorū curiz
 descriptio, & allegabam dictum. §. hoc autem
 iubemus, in auten. de collatorib. col. 9. & qd
 notatur in gl. ordinaria, in l. fi. C. quemadmodū
 ciuilia munera indicantur. lib. 10. Et si casata seu
 fumantes erant diminuta, qd aliis accrescebat,
 ut in l. 1. C. de omni agro deserto, lib. 11. Et ad
 hoc quod dixi de diuisione uel compartimen-
 to faciendo per fumantes, est de more intro-
 ductū, quia aliās in dubio iudicio fieret perso-
 nis p- uiribus patrimonij, & ita sentit Bart. in l.
 4. §. actor municipiū. ff. de re iud. allega. l. rescri-
 pto. §. si. de munerib. & honorib. Ad hoc. l. oēs.
 C. de operib. publicis, & l. indictiones. C. de an-
 nona & tribut. li. 10. Sed rex Nauartz locum ten.
 generalis nescio quid pronunciauit inter eos,
 non uidi pro nunc. Sed est nunc dubiū, an pars
 doni quæ uenit cuilibet brachiorū, qualiter in
 domos uel fumantes seu uasallos fit faciēda
 compartimentū uel exactio. Et dic, qd si ciuitas
 uel uilla habeat bona in communi uel reddi-
 tus, illi debent prius executari uel de illis solui,
 quia illi sunt prius obligati munerib. uniuersi-
 tatis, ut in tex. notabili, quē nescio alibi in l. 2.
 C. de prædiis curialium sine decreto non alie-
 nand. li. 10. ad qd facit. l. 1. §. quod si nemo, qd cu-
 iusque uniuersi, faciunt notata in l. 3. C. de quib.
 munerib. uel præstationibus liceat se excusare,
 libro decimo. Si autem sunt bona in communi
 sicut nostris peccatis exigentibus hodie, neces-
 sariò imponitur tallia uel collecta. Et licet fit

mos quòd imponatur per fumantes, tamen se-
 cundum uires patrimoniorum, quia ex mune-
 re patrimoniali descendit, ad hoc quod notat
 Hostien. extra de simonia, capitu. dilectus, &
 Innocen. in capitu. graue, de sententia excom-
 mun. & Barto. in l. 3. §. actor municipum, & Bal.
 in le. prima. §. quod si nemo. ff. quòd cuiusque
 uniuersi. ubi dicit quòd si est inter incolas zsti-
 mum bonorum, secundum illud fiet exactio, al-
 legat not. ff. ad municipales l. incola. iam dicēs,
 quòd onus burfale debet distribui pro rata pa-
 trimonij secundum eum, ad hoc. ff. de muner.
 & hono. l. rescripto. §. fin. & quod ibi not. & Lin-
 dictiones. C. de annona & tributis. cum similib.
 In tantum autem debet fieri distributio secun-
 dum uires patrimoniorum, ut nequeat fraus
 cōmitti ex iniqua distributione. Sed circa om-
 nes par, atque æqualis illatiōis forma seruetur,
 in l. in fraudem. C. de annona & tribut. lib. 10.
 Et licet ille tex. ad literā intellectus uidetur in-
 nuere, quòd par atque æqualis debet fieri di-
 stributio, tamen est intelligendum secundum
 res patrimonij, ut l. ultra modum. C. quemad-
 modum ciuilia munera indicuntur. imo si de
 quantitate fiscalium indictionum collator du-
 bitauerit, & de ratione possessionis, p- qua exi-
 guuntur fiscalium descriptionum cultodes, uel
 per iudicem prouincialem, uel per locorum
 episcopum proferre coguntur, & fiscalium osten-
 dere quantiratem, ut secundum æquitatem pu-
 blicæ descriptionis, pro uirib. patrimonij pos-
 sessores exigantur, in auten. de colla. §. hoc au-
 tem iubemus. & sic intelligit gloss. in dicta. l. ul-
 tra uires, dictam. l. in fraudem. Ad hoc. l. omnes.
 C. de operibus publ. † In tantum, ut is qui ma-
 iori debito in tallia uel collecta aggranatus est,
 potest infra annum deducere querelam coram
 ptafide, post annum nō audietur, ad hoc. l. qui
 grauatos. C. de censibus & censitoribus, lib. 11.
 uel si uult potest per appellationem negocium
 deducere ad superiorem, & frui beneficio ap-
 pellationum, dum tamen seruet tempora legi-
 bus constituta, ut est tex. in auten. de collatori-
 bus. §. si quis autem putauerit, colum. nona. Et
 iste est casus notab. de iure ciuili, in quo quis
 potest appellare, ab extraiudiciali, de iure ca-
 nonico non multum dubium, de quo extra de
 appel. cap. ut debitus, eod. titu. capi. a collatio-
 ne, lib. 6. cum similibus. Et scias quòd diuisio
 per fumantes seu compartimentum inoleuit
 ex consuetudine patriæ, & a Bononiensibus &
 Perusis indicuntur per focularia, ut refert Bal.
 in auten. defuncto. C. ad tertulianum. Et hoc est
 dicere, quia licet in vna domo sint plures filij
 & plura patrimonia filiorum in potestate exi-
 stentium, & mulieris, tota illa domus habetur
 pro vno fumante, argumen. notatorum, in le.
 secund. C. qui ætatis, lib. decimo. Et notat Bal-
 in l. etiam. C. de execu. rei iudi. Et ideo dicebat
 Bald. in d. auten. defuncto. C. ad Tertulianū, qd
 Nn domi-

1.5.375 Speculum Principum, Petri Bellugæ.

domini directum dicit, quod ciues debent ire in exercitum, intelligitur vna persona p qualibet domo, quia ut dicit Bald. in d. l. etiam. C. de exec. rei iudi. debet intelligi, de capite familie uel fumantur. quia in vna domo non possunt esse plura onera & liberi congruentiam partem exonerant, quã debeant grauare secundum eum. Sed licet, ut dixi fiat diuisio per fumantes, tamẽ pro uiribus patrimonij cuiuslibet domus. Primo secundum Cy. Si factum est, ut notatur in l. incola iam. ff. ad municipales, uel secundum faciendũ est, ut est dictum supra. † Et nõ. tamen quod pauperes, ubi est no. paupertas, ut hi qui dietim laborant pro uictu quendo, nihil conferre debent, quia cum eis uix sufficiat p alimentis, non debent munera patrimonialia subire. Idem in iis qui lapsi sunt facultatib. unde dicit gl. quod ppter depaupertatos fit nouum æstimũ, & quod exactores debent se habere patrimoniali modo, ut notatur in l. indictiones. C. de annonis & tribu. li. 10. facit eod. ti. l. prius, & de immunitate nemini concedenda. l. si. & C. quẽadmodũ ciuilia munera inducuntur. l. fin. & C. de quib. munerib. nulli liceat se excusare. l. 1. li. 10. Ibi dum dicit a summis sarcina usq; ad infimos decurrat &c. secundum Baldum in l. etiã. C. de excep. rei iud. & in auten. defuncto. C. ad Trebellianũ. Sed. l. 1. per Bald. allegata facit contra cum, † quia ita diues sicut pauper tenetur ad munera patrimonialia, ut ibi. Sed dicit quod tanta potest esse inopia alicuius quod etiam patrimonialib. est excusatus, quia sunt ei ab aliqua elemosina alimenta consignata, quia tunc ppter pbabilem inopiã est excusatus, quia † intollerabilis inopia excusat. ff. de muner. & honor. l. cura. §. inopes. in prin. Et ibi per Dynũ. Et quod no. in l. ad subeunda. C. de decurionib. li. 10. Quod autẽ relinquatur arbi. iudi. arg. no. in l. paupertas. C. de exc. tu. aliã autẽ etiam pauper qui habet patrimonũ, licet modicum pro modo facultatũ tenetur, & ita uidetur inniere gl. in l. alle. §. ad hoc. C. de annona & tributis. l. 2. & l. p. locis. de prædiis nauicularũ. l. 2. & de censib. l. 1. & l. qui grauatos. li. 10. & in l. fin. C. de immunit. nemini concedenda. l. si. quemadmodum ciuilia munera inducuntur. l. u. secundum And. de Barplo, in allegat. l. 1. post gl. ¶ Itẽ scias quod ab his munerib. uel collectis patrimonialib. non excusatur quis ppter liberorũ pluralitatem, ut in l. neque tẽpore. C. de muner. patrimonialib. li. 10. Sed hoc intellige nisi habeat quoddecim liberos: quia tũc etiam a patrimonialib. excusatur, ut no. in l. semper. §. demonstrantur. C. de iure immu. a personalib. autem prætextũ munerũ liberorũ, si quinque habeat excusatur, ut in l. penultim. & ulti. C. de iis qui nu. liberorum, libro 10.

¶ SED PONE quæstionem quã accidit de facto. Curia promisit domino regi certos armigeros p guerra castellæ, & loco illorũ certã pecu-

niã quantitã p illis habenda, dubitat ex quo nõ erat pecunia in coi, tallia uel collecta qualiter erat facienda. Et certẽ fuit conclusum, quod non per capita, sed p as & librã, id est p uiribus patrimoniorũ, quia onus mittendorũ armigerorũ cõplebatur pecunia. Nã eos conducĩ oportebat: quia nemo tenetur gratis ire, arg. C. de nauicular. l. cũ nauarorũ, li. 11. Et ideo est munus patrimonij. Ad hoc in authent. ut iudices sine quoquo suffra. §. illud scientes, ibi dũ dicit, & non possunt ultra pecunias hoc explicare. Et facit quod no. Bal. in l. 1. §. q. si nemo. ff. quod quisque uniuersi. dicens, quod omne onus burfale debet diuidi seu distribui p rata patrimonij. Si autẽ esset prouisum principi quod de quolibet fumante seu domo iret vnus, p firmantes fieret cõpartimentũ, non habita ratione patrimonij, ut sicut sentiunt releuamentũ, ita contribuant, quia pecunia quã datur, subrogatur, & sic sapiant eadẽ naturã, arg. l. si donatur. §. si sponsus. ff. de dona. inter uir. & uxo. l. si eũ. §. qui in iu. ff. si quis cautio. Ad hoc cõis deci. Bart. in l. 4. §. actor municipum. ff. de re iudicata. Et quod dicit Baldus in l. etiam. C. de excep. rei iudica.

SED VIDEAMVS qui sint illi qui in hoc donatiuo habent contribuere: quia nos habemus ciues & incolas, & municipes. Municeps autẽ est genus, Ciues & incola sunt species, ut no. in gl. in l. ciues. C. de incolis. li. 10. & illã sequitur Dyn. & Bar. in l. 1. ff. ad munip. Municeps autẽ dicitur quasi munerũ particeps, qui recepti sunt in ciuitate, ut nobiscũ in munerib. contribuant, ut sunt nouiter in ciues recepti, ut in l. 1. ff. ad municipales, qualiter autẽ quis ciuis, seu incola constituatur, no. in l. 1. ff. ad munici. & p gl. in l. alleg. ciues, & istud non est dubiũ, quin contribuere habeat, cũ in ciuitate teneant domũ, seu fumantẽ, uel saltim in aliquo castro ciuitatis, quia natus in castro illo non dicitur ciues, neque incola, sed bene municeps, ut tenet Bar. in d. l. 1. ff. ad munici. Alle. no. de municipiis & originariis, super Rub. Et sic illi qui habitant in castris uel nullis, qui sunt de totali contributione ciuitatis, non sunt ciues. Ad hoc d. l. 1. ff. de publi. l. sed & hij. §. pterea, & potest esse municipiũ, etiam nõ subiectũ ciuitati, ut ff. in poss. leg. l. munic. † Sed nõ sic uicus, quia est ciuitati subiectus, ultra contributionẽ municipa. ff. de le. 2. l. cũ pater. §. uicos. C. de episco. & cler. l. nulli. §. quod si ex uico, & l. q. ex uico, ad munici. Et proprie uicus appellatur nõ muro clausus. ff. de legatis secund. lege heres. §. uicus. Et secundum hoc murus uetus, licet contribuat cum ciuitate, & sic sint municipes ciuitatis, & subiecti ciuitati, nõ tamẽ homines dicuntur ex uico ciuitatis, sicut hoies de melicina, & alboraia, & similes, sed sunt ex castello ciuita. subiect. & municipio. Ad hoc. C. de fundis limitrophis. l. quicumque castellorũ. lib. x. Villa autẽ municipalis, dicitur locus sine alque-

De Donat. &c. Rub. 46. In versi. Restat uidere. 212

ne alquiereā vbi villici seu agricultores morantur, causa fructuum colligendorum. ff. de verborum signifi. l. urbana, & l. nec. §. in istis. ff. de seruitu. Suburbium, est locus positus circa ciuitatem, quem nos Rauale appellamus, vt est rex. cum gl. in l. cui pacto. ff. de seruis exportand. Opidum autem dicitur locus opem ferens ciuitati, quemad. habemus. ff. de verbo. signi. l. pupillus §. opidum, & §. incola. Omnes autem isti municipes dicuntur, quia subeunt munera, non tamen ciues vel incolæ. vt notat, in dicta lege, pupillus, & in alijs locis desuper allegatis. Et sic omnes istis qui sunt de vniuersali contributione ciuitatis, cum ea habeant contribuere muneribus, debent tamen vocari in distributione, ne quid fraudi locus sit. Ad hoc. l. fina. C. de muneribus patri. libro. 10.

¶ SED NVN QUID pro ista collecta imposta, sunt ciues & municipes naturaliter obligati. Bal. in Lex hoc iure. ff. de iusti. & iure. dicit quod sic, si est imposta propter reipublicæ necessitatem. Allegat. leg. veluti, eod. tit. si solius principis voluntate. Nam & hoc facit pro his quæ notantur in cap. quia plerique, de immunitate eccle. an ad illa præstanda teneantur in foro conscientie. ¶ Sed pone. Aliquis ciuis vel incola, seu municeps, qui habet domum intus contributionem, & aliqua bona, plura tamen extra contributionem, nunquid cum fiet extimatio patrimonij pro solido & libra extimabitur patrimonium quod tenet extra contributionem? & videtur quod non: quia sic iam pro ea duobus locis solueretur, altera in tributo & altera patrimonialis præstatio, ut ff. de censibus. l. forma. §. si vero, quod esse nõ dēt. & facit. C. de muneribus patrimoniorum. l. patrimoniorum, lib. 10. secundum glo. in l. i. C. de muneribus, & in quo loco. ¶ Item quia si sic esset, quod pro bonis alibi sitis fieret æstimum, haberet in duplici loco idem munus subire quia in loco ubi est res sita, fiet alia extimatio quod esse non debet. Ad hoc no. per glo. in l. ciues. C. de incolis, lib. 10. Sed videtur in contrarium dicendum, & quod æstimū omnium bonorum debeat fieri in loco domicilij, tam æstimatorū intus contributione, quam extra. primo ex eo, quia res & bona debent secundum personam conditionari. C. de imponen. luc. de scr. l. i. §. 1. l. 10. & l. Paulus respondit. ff. de acquirend. hæreditate, pro hoc argument. ff. de rebus eorum. l. magis puto. §. illud & l. libertus. §. sola. & quod ibi nõ. in l. indictas. C. de annonæ & tribu. libro. 10. & eodem libro. C. de muneribus patrimoniorum, in rubri. ¶ Itē quia quis non potest dici habere diuersa patrimonialia: quia vnus onus vnus est patrimonij. l. iuris peritos. §. cum oriundus. ff. de excu. tuto. Sed cū collecta ista vel tallia imponatur personæ pro rebus, cum descendat ex munere patrimoniali. arg. nota. C. de superindicto, in rubri. lib. 10. & Bar. in l. 2. §. actor municipum. ff. de re

iudi. Merito persona talliabitur, vel taxabitur secundum vniuersum patrimonium, etiam alibi situm, neque est verum quod munere patrimoniali oneretur: quia non est verum. Nam bona mea extra domicilij domum sita, non possunt pro collecta talliari, ubi sunt, ex quo non sum ibi domiciliatus. Ad hoc optimus tex. in l. rescripto. §. sciendum. ff. de muneri. & hono. Maxime secundum intellectum Barto. ibi, qui dat in hac materia optimū intellectum. Nam dicit aduerte, quia quædam sunt munera mere patrimonialia, quæ inducuntur possessoribus, de quibus tex. ibi dicit, quod sunt in tributo seu retributiones, quasi dicat tributa quæ sunt prædia tributaria, ut. C. de epi. & cle. l. de his. & quod quilibet mundet viam, aut domum suam, hoc est onus domus, ut de muneri. & honori. l. 2. §. munus. Et ideo potest imponi hoc onus cuilibet possessori, etiam forēsi, & etiam ecclesijs & clericis, ut. l. de his. C. de epi. & cle. C. de sacrosan. eccl. l. iubemus nullam nauem, nisi esset eis specialis aliqua remissa, ut in. l. i. C. de epi. & cle. ubi clerici non tenentur suscipere hospites ¶ Collecta vero dicuntur, quæ imponuntur personæ pro rebus. Et ideo clericis non possunt imponi collectæ, ut. C. de epi. & cle. aucten. Item nulla cōnunitas. & dicta. l. de ijs, neque etiam forensibus, ut in dicto. §. sciendum, secundum Bar. & hoc est quod terratinentes nõ tenentur ad collectas personis pro rebus inditas, neq; ad donā domini, ut in pragmatica & foro: secus si esset indictio imposta: quia tunc ubi sunt res contribunt: quia illis imponitur, ut in. l. indictiones. C. de anno, & tributis, libro 10. Et ideo semper fui opinionis, quod terratinentes qui non sunt domiciliati, non debent taxari pro bonis quæ tenent, nisi in loco domicilij, licet coharrarium sit practicum & male. ¶ Et ideo est differentia inter tributū vel indictionem & collectā: quia tributū vel indictio, hodie manus ordinariū sunt. Lomnes. C. de indictionibus, lib. 10. Sed collecta est proneniens ex æstimo cōis, est munus extraordinariū, nõ aut potest peti ut tributum: quia nõ continet quid uniforme, & certi, ita dicit Spec. in tit. de cleri. cōinga. §. cōtingit. versu, ad huius autē articuli. Idē tenet Archi. & Io. An. in nouel. in c. i. de immuni. eccle. l. 6. Et idē dicit Bal. in l. nemine. C. de sacros. eccl. q. subsidiū pro curatorū aduocatorū & delega. & decimæ personalis accedit magis collectæ, quam tributo. Et ideo solū debetur in diocesi ecclesie, non in diocesi rerū, quod dicit esse tenendū. ¶ Ex ijs tu habes quod collectis quæ imponuntur personæ pro rebus principaliter considerat domicilium. §. non res, & sic forenses et terratinentes illis nõ obligantur. Et ideo dicta pragmatica seu for. solū considera uit rerum onera, non personarum propter res, & ad illa astrinxit terratinentes.

¶ S E D Q U I D dices in questione facti factio donatio curiæ, antequam ciuitas vel vil-

215 1079 Speculum Principum, Petri Bellugæ.

In collectam imponeret aliquis ex ciuibus uel
 uicinis, uel municipibus, ut uerbo generis utamur
 renunciauit ciuitati, uel incolatui, uel municipio,
 sed in aliam ciuitatē uel uillam transferendo, uel
 nuda uolūtate, ut ff. ad municipales. l. nihil. &
 quod not. per Barto. in l. de iure, eodem tit. uel
 factō mutando totam suam substantiam cum animo
 se transferendi, ut l. 2. & l. ciues. C. de incolis,
 libr. 10. Nunquid si expost imponatur collecta,
 erit obligatus, qui renunciauit incolatui? Dic
 quod sic: quia sufficit quod causa ex qua collecta
 est imposita, habuerit originem illo tempore,
 quō ille erat in illa communitate. arg. l. si vnus
 ex sociis, in princ. ff. pro socio, & secundum
 istum intellectum quem ibi ponit Barto. est casus
 in l. incola iam. ff. ad municipi. Si autem nondum
 erat factum donatiuū curiæ, cum ille renunciauit
 incolatui: quia debitum non erat ante contractum,
 tunc non teneretur soluere collectam quæ
 imponitur pro illo debito. Et ita tenet Dyn. &
 alle. l. prouidend. C. de decurionibus, secundum
 Barto. in l. incola iam. ff. ad municipi. & alleg.
 C. nullus uicarius pro alienis debitis exigat,
 l. 1. l. 11. dicit quod quando denunciatum erat
 consulibus illius terræ, quod sit secundum eum
 quādo ciuitas maior imponit collectam &
 denunciat consulibus comitatus, ut eam
 soluant. Nam iam uideretur munus destinatum,
 Et amodo non potest recedere nisi soluant,
 quia iam imposita uideretur, argum. l. municeps
 ff. ad municipi. secundum Barto. in dicta. l.
 incola. Et ideo ciues uel incolæ, qui recedunt
 quādo uident ciuitatem uel uillam multum
 oneratam, male faciunt: quia pro debito
 destinato & contracto iā obligati sunt, maximè
 quando ex sindicatibus in uim legis factis
 sunt obligati, quia ex eorum ppria obligatione
 obligantur, ut not. Barto. in l. 4. §. actor
 municipi. ff. de re iudica. nam si boua essent
 super ex crescentia, & recederent haberent
 partem, ut not. per Barto. in l. fina. & l. ff. de
 colleg. illiciti. & per Innocen. extra de excel. prala.
 cap. dilecta. & sic debent onera contracta
 subire, argum. dicta. l. 1. ff. de colleg. illicitis.
 quod sentit Barto. in d. l. incola iam. ad municipi.
 Faciunt no. extra de rescrip. cap. cum dilecta.
 Sed hoc uideretur limitandum, nisi res quas
 talis recedens possidebat alteri idoneo ad
 soluendum collectis uenderet & faceret
 poni in ultimo suo loco, arg. l. 2. & autem
 ibi posita. C. sine censu, uel reliquis: quia
 tunc ex quo bona obligata stant pro quibus
 ipse soluebat de illius persona non curatur,
 quia iam est in suo loco munera soluit,
 secus si respectu amplioris sui matrimonij
 recedens esset obligatus vnā cū uniuersitate,
 tūc stat quod supradictum est. Et nota ista,
 quia nunquam ab alio melius, neque clarius
 audiuit. ¶ Sed occurrit dubium quod sæpe
 habebis in practica. Nam istas uillas uel
 castella, seu uicos ciuitatis, sæpe uidemus
 possessos, seu pos-

sessa per militares, & milites, ex priuilegio
 fori regis Alphonfi, Rubri. quod generosi
 possint emere bona de Realenco, bona quæ
 possident habent franca pro semper de
 questa cena. Host. & caualcata, & illorum
 redemptione, & ab omni seruitute reali
 & personali debita domino regi, saluis
 contributionibus decimalibus, de quibus
 in foro, tota exceptio remoguda, de rerum
 diu. & in defensione fororum, ut in foro
 vnico, in fin. de elect. dicti regis Alphonfi.
 Et ex dicto foro, tota exceptio remoguda.
 Milites solum tenentur ad reparationem
 murorum & uallorū, & in uis, pontibus
 & in custodia ciuitatis, & in mundatione
 aquarum, & sic ad alia non tenentur,
 quomodo ergo coguntur illorum uasalli
 contribuere? Aduerte quia aliquæ sunt in
 regno Valētiæ caualleriz ab antiquo, ita
 quod de hominum memoria non fuerunt
 alicuius hominis peyteri, ciuis, uel incolæ,
 sed militaris, & isti contribuunt, & sunt
 soliti contribuere cum brachio militari,
 in donatiuis, & aliis quæ indicuntur,
 & ista loca non sunt de totali contributione
 ciuitatis, uel uillæ: quia ex quo ab antiquo
 præstat obsequia & contributionem
 brachio militari, non potest brachium a
 tali contributione ab antiquo priuari.
 Ad hoc de offi. ordi. c. dilecto. de excel.
 prala. c. 2. Nam functiones debent
 recognoscere sub solito exactore. Ad hoc
 l. hi penes quos. C. de agricolis & censu.
 libr. 11. in fin. & ad aliam contributionem
 non tenentur, ne bina præstatione grauentur.
 Ad hoc quod not. in gl. in l. ynica. C. de
 muliere & in quo loco. libr. 10. Solum
 ergo contribuunt istis caualariæ antiquæ
 in casibus in dicto foro, tota exceptio
 remoguda, specificatis. Si autem non sunt
 caualarij ab antiquo: sed emuntur nouiter
 a militibus ab aliquibus uillanis peyteriis,
 & sunt loca solita contribuere omni
 contributioni cum ciuitatibus & uillis
 regalibus, uel aliis. Et tunc pro militis
 emptione non immutat naturam, sed
 habet contribuere, ubi solita est contribuere,
 uti diximus de caualeria ab antiquo: quia
 hoc onus non est domini sed uasallorū
 qui sunt de totali contributione, ad quem
 tenentur, domini autem eorum qui sunt
 milites, habent bona franca, de foro
 antiquo & nouo, exceptis casibus
 prædictis reseruat. ¶ Et sic potes
 intelligere foros antiquos in foro, Encara,
 & in foro Fem fur, nou, quæ res
 possint alienari, & foros nouos, de elec.
 instit. & quod generosi possint emere
 bona de realenco regis Alphonfi. Nam
 generosi & milites, bona quæ emunt de
 realenco habent franca, & non tenentur
 ad illam contributionem, quā a foro
 reseruatam. Sed uasalli empti qui sunt
 de totali contributione bene tenentur,
 quia a nullo foro eximuntur. Pro hoc
 facit quod vulgariter dicitur, & soleo
 dicere, quod alia sunt bona domini,
 alia uasallorum, & not. in l. si ff. sol. ma.
 per do. meū, d. Ioan. de Imola. Et sic
 quāuis ut bona militis non contribuāt
 uasalli eorum bona

De Donat. &c. Rub. 46. In versi. Restat uidere. 213

rum bona, sicut ab antiquo est solitum contribuent, & ita uidi pluries iudicari in regno & iudicauit. Ad quid autem terratinentes, si tenebitur ad id quod alij terratinentes propter dictos foros ex quibus habet bona franca? cogita.

 CAMILLI BORRELLI
ADDITIO.

a [**QVOD PAUPERES**] A tallis, collectis, & tributis, eorumque solutione an pauperes sint immunes, tractat plene istam questionem Nicolaus Festasius in tract. de aestimo. parte. quar. capit. secund. num. 60. cum pluribus sequ. quo in loco concludit immunem esse a collectis, dum tamen, pauper is sit adeo quod neque ex bonis, neque ex operibus uiuere possit. cui adde etiam Petrum Gerard. in singul. 73. pauperes. & Ioannes Antoniger. in capitu. regni. porrecta. numer. 75. quis autem eo casu possit dici pauper, & quomodo probabitur, id ex communi sententia totum iudicis arbitrio relinquatur. ut uoluit Niger in dicto capitu. reg. porrecta. & post alios Iacob. Menoch. arbitr. questio. libro secund. centu. prim. casu. 65. per totum. & post eum tractat primam questionem, an teneatur ad collectas, & quod stetur iudicis arbitrio in considerata paupertate. Sebastia. Medices in tract. de casibus fortuitis. Parte secund. questio. quart. numer. secundo 13. & Ioseph. Ludouicus Decif. Perusin. 33. numer. 20. & in Decif. 58. ubi tractat an pauper teneatur ad refectionem melioramentorum.

b [**INTOLLERABILIS INOPIA EXCVSAT**] De nonnullis priuilegijs paupertatis tractat lucas de penna in l. finali. C. de his qui numer. libro decimo. & in l. uicica. C. de mendicant. ualid. & latis per Cornelium Bonincas. in peculiari tract. de priuileg. paupertat. & aliqua per Ang. Tiraquellum in tract. de priuileg. puz. causi. Marth. de Afflic. in const. regni. lege present. numer. 6. ubi Cucchalón, in Apostill. & ego dico in lib. prim. de edictis magistratuum. cap...

c [**VICVS APPELLATUR**] Quis dicatur uicus plene Barto. in l. si heres. §. uicis. ff. de legatis, prim. & in consilio 196. numer. 5. circa fine. est text. in l. qui ex licet. ff. ad municipal. de incol. Hodie autem communi uocabulo, praesertim regni huius appellatur uicus intra ciuitatem, & castra, & est illa uia, quae aditum habet non autem regressum, nec exitum. Est tamen uicus appellatio multiplex, uideo. n. apud historias quandoque uicum appellari locum, ac congregationem paucarum domorum, in quo modica hominum multitudo reperitur, ut est uidere in illo Liuji dicto libr. 38. nocte (inquit) ad orti uicum maritimum, nomine Ian, improuiso occupare, uicani, quique ibi habitabant exules, primo inopinata re territi sunt. simile etiam libro 22. prope (inquit) eum uicum (de uico canuensi loquutus) Annibal castra posuerat. & Lucius Flores in Epith. de gesti Romanorum. libro secund. capitulo sexto. quartum (inquit) id est penè ultimum uicium imperij, Cannaz ignobilis Apuliz uicus, sed magnitudine cladis emerfit. & in hoc idem propositum Paulus Orosius libro historiarum. quart. capitu. 15. ibi, impatientia Varronis consulis infelicissimè apud Cannas Apuliz uicum omnes Romanaz spei uires penè perierunt. & Eutropius rerum Romanarum. libro tert. capitu. secund. contradi cente (inquit) altero consule, apud uicum, qui Cannaz Apuliz pugnatu esset, ambo consules ab Annibale uincuntur: sed memoriz est tradendum quod uicus etiam erant uic intra urbes, ut in urbe Romana, uidemus enu-

meratos fuisse, uicus honoris ac uirtutis, uicus fortunaz, uicus drufianus, uicus pulucriarius, ritium ararum, Fabricij, mineruz, apollinus, ueneris, bellone, mamurei, fortunaz, suspicii, paci, curiarum, piscinaz, dianaz, ceios, triari, salientis, portaz Nzuz, uictoris, fidei, caietij, ualeri, laci, capitis canteri, loreti, armilustri, mudiciei, Censor. gemini, rostrat. logi aquile, status siciane, quadrati, Racilian maioris, & minoris, Pauli, 6. Luczi, simi publici, Patratilli, Sausi, Sergii, Ploti, Viberini, Gaiani, Cereris, Proserpinaz, Argzi, Parcaru, Isidis, Iunonis, Scipionis, Pomonaz, Victoriz, Ganymedis, Gordiani, folis, fauci, libertor. Publii, Vrsipileati, Palloris, Siluani, Capulatores, strictorum, necnon uicus Albus, Anciportus, Balsianus, Afellus, Lanarius, Primigenius, foeleranus, eros, fortunatus, sadalixius, succusianus, Vltrinus, seuus, Tragocedus, unguentarius, ualulinus pasiores, caricarius, nouus, caprarius, Gentianus, herbarius maufectus, Segilarius, solitarius, emilianus, piscarius, coelatus, uicinus, Græcus, Troianus, Peregrinus, castus, tabellarius, manci nes, lotarius, salutaris, framentarius, lamelensis, Brutianus, quæ omnia, & pauci ut uideri possunt latus apud sextum Rufum, & publinum Victorem in libris de Regionib. urbis.

d [**COLLECTAE** dicuntur] collecta latine, Grece *εὐμβάλα*. appellatur, nil aliud nisi plura in unum colligens. Inde Cicero in 3. de orat. collectam a conuiuis exigens. Inde etiam symbolum Apostolorum in quo duodecim fidei nostræ Articuli continentur in unum a duodecim Apostolis collati. ut testatur in eius symbolo Ruffinus. dum dicit, symbolum. n. Grece, & indicium dici potest, & collatio, hoc est quod plures in unum conferunt, & paulo ante dixerat. Apostolos (dum post Christi præceptum, quod per uniuersum irent mundum, & euangelium prædicarent omni creaturæ, & eiusdem ad caelos ascensum, dum spiritu sancto repleti, uariis loquerentur linguis) profecturi ad onus prædicationis impositum, ne in diuersas forte traherentur sententias, & alii Pseudo apostoli in doctrinæ traditione cognoscerentur, collatis inuicem sermonibus symbolum illud statuerunt. Hæc eadem tradidit Augustinus. De tempore sermon. 181. Melchior Canis. de locis theologal. libro tert. capitulo quinto. & collectarii appellantur, quasi coactores agentariorum, ut in l. quisquis. C. si certum petatur. de quo late Alezius. Disputat. libro primo. capitu. 22. & nouissimè Ioann. Baptist. Lupus gemin. in tract. de usur. commentar. 3. §. 2. num. 50. & circa uerbum collecta aliqua uide per Nicolaum Festas. in tract. de aestimo. parte 2. capitu. 1. num. 1. & do. Ioannes Cephalus in consi. 317. nu. 31. uo. 3. Roland. de uall. in consi. 79. per totum. uo. 4. Camillus Borrellus

De publicatione fororum & priuilegiorum. Rubric. 47.

In §. Sciendum.

S V M M A R I V M.

- 1 Verba sunt intelligenda, seu vulgo intelliguntur.
- 2 Leges qualiter tollantur.
- 3 Scriptura referens est eiusdem authoritatis cum illa ad quam fit relatio.
- 4 Lex debet esse generalis & vniformis quo ad oēs.
- 5 Priuilegium qualiter mutatur.
- 6 Natura contractus inspicienda est.
- 7 Qui a stute priuilegia principum interpretatur, est.

Speculum Principum, Petri Bellugæ.

- infamis.*
- 8 Quod persona conceditur, personam non egreditur.
  - 9 Concessio in dubio præsumitur personalis.
  - 10 Dominium quando sine scriptura non transeat.
  - 11 Imperialis donatio non egit scriptura.
  - 12 Casus in quibus scriptura requiritur.
  - 13 Iura nolunt quod defectu probationis alicuius iura periclitantur.
  - 14 Vitium ad esse legis publicatio sit necessaria.
  - 15 Faciens ignoranter contra constitutionem qui nescit publicatam excusatur.
  - 16 Ignorantiam quis probare debeat.
  - 17 Non est præsumendum quod quis sit immemor sue salutis.
  - 18 Impossibile obligatio nulla est.
  - 19 Surdus non excusatur ignorantia legis.
  - 20 Ignorantia que non excusat.
  - 21 Excommunicatio est pena contemptus.
  - 22 Contumax procedit ex animo.
  - 23 Constitutiones, a quo tempore ligent.
  - 24 Generalis cessatio privilegiorum, quid operetur?
  - 25 Formatum & in esse productum ex causa supervenienti non debet immutari.

SCIENDVM quod nos habemus foros, consuetudines scriptas, uel constitutiones generales. Et hæc sunt nomina synonyma, & vulgariter sic dicti, siue nominati, seu dictis siue nominatis. † Et tollerabile est, quia uerba intelligenda & nominanda sunt prouti a vulgo in l. cum de lanionis. §. a sinam. ff. de fundo instructo, cum similibus, alias autem ex iuris uocabulo recte leges generales curiatis appellantur. Et sic eas appellauit primus Romulus imperator Romanus, qui curias celebrando leges ædidi generales curiatis a curia dictas, & eum uoluntate & consilio curiæ editas in l. 2. in principio. ff. de orig. iur. quod autem sint generales leges illæ quæ in curia cum uoluntate & consilio curiæ per principem æduntur probatur, quia habent communiter illa signa de quibus habetur in l. leges generales. C. de legibus. & quod no. in c. fidei, de sum. trini. super uerbo, perpetuo, & per foristas, in fin. proxijs fororum domini regis Iacobi.

¶ **I**TEM quia communiter eduntur iuxta formam. l. humanum. C. de legibus. quia conuocatis prelatis, nobilibus, & militibus, & regni pceribus. & illorum uoluntate & consilio, & iuxta formam traditam in feu. de prohibi. feudi alie. per Fredericam c. imperialem. & sic merito leges generales. Et ideo bonæ memoriæ dominus rex Iac. in prin. fororum, illum librum iuris appellat: quia ius commune est generale, & in regno & ius pacti & contractus: quia transit in contractum ex datione pecuniæ, ut dixi plenè supra Rub. de don. curiæ, & etiam in Rub. de inuentione curiæ. Et sic merito nequeunt reuocari, ut

no. C. de legibus. l. digna uox, per Cy. & Bald. & plenius per do. Ant. de But. in repe. ca. cum. M. Ferrariensis, de constitu. Imo fortius tibi dico, quod fori seu constitutiones curiæ generales non possunt tolli, diminui, neque aliquid eis addi, uel detrahi. Et quod fortius est, non possunt etiam declarari, nisi in casu euidentis necessitatis & utilitatis, & etiam de assensu & uoluntate totius generalis regni, ut in quodam priuilegio regis Iacobi, Dat. Valentiz. 12. Kalend. Aprilis. Anno domini. M. CCXX. Et in curia generali, ut continetur in alio priuilegio Dato Valentiz. Kal. Maij. Anno a natiuitate domini. M. CCCXXI. † Et sic quod antiquitus inter prædictos iuribus doctores dubitatur per dicta priuilegia declarata. Habent etiam de iure aliam prærogatiuam dictæ leges generales, cum uoluntate & consilio procerum editæ, quia licet non transiissent in contractum, quod est quando non dato aliquo per ipsum principem, cum procerum consilio eduntur, quod licet princeps regulariter possit contrarium scribendo leges tollere, cum clausula. Non obstantium, ut not. in l. fi. C. si contrarius uel uti. pub. habita distinctione, de qua ibi per Bal. Et quod no. in c. 1. de consti. libr. 6. & in c. quæ in ecclesiarum, de constitu. tamen contra tales leges consiliares consilio populi additas, princeps rescribendo etiam cum clausula generali derogatoria, non tollit tales leges, nisi fiat specialis mentio illius. l. consiliaris, ut not. Archi. in c. 1. de consti. libr. 6. & sequitur eum Bald. in l. humanum. C. de legibus. & sic concluditur foros regni in curia editos, uoluntate & consilio curiæ esse leges generales irreuocabiles, & in contractum transeunt. Et licet quidam foriste uelint dicere quod princeps foros nequeat facere citra curiam, tamen non est uerum indistinctè. Bene tamen fateor quod foros contra generales foros nequeat facere ex regni priuilegio (ut prædixi) sed foros & leges generales sic, quia hæc est principis potestas, & illas potest in camera facere, ut no. Cy. & Bal. in l. humanum. C. de legibus, & illæ uocantur decretales epistolæ, ut ibi, uel pragmaticæ sanctiones, ut in l. fin. de diuersis rescriptis. C. & in c. 1. de rerum permutu. Et similiter sunt leges generales, & sic largo modo possunt fori appellari. Sed proprie leges generales, & fori appellantur in curia æditi, & in uolumine fororum reconditi, ut in l. metu. §. quod prætor. ff. quod metu causa. & in l. unica. C. de nouo Codi. compo. Alias autem licet sint generales, appellantur, uel pragmaticæ, uel extrauagantes, quæ licet generales sint, & habeant uim legum, ex quo a principe æditæ sunt, tamè de illis est probabilis ignorantia, ex quo non sunt in corpore fororum, uel non apparent bullatæ, ut not. in capitu. pastoralis, de fide instrument. per Innocen. & in le. cum prolati. ff. de re iudicat. per Barto. unde dicit ipse quod licet quis annunciet expresse contra extrauagantem illam

De Public. for. & c. Rub. 47. In Sciendum. 214

illam ignorando, non esset nulla sententia ipso iure: quia est probabilis ignorantia, & sic dicebat Innocen. in dicto capitu. pastoralis, quod quamvis esset sub bulla non statim recipienda. Et allegat. Codic. de legibus. l. secunda. Et hoc dicit propter probabile dubium, ex quo non est in corpore. Sed Dominus Antonius de Butr. in d. cap. pastoralis. dicit, quod hoc quod est dictum de probabili dubio extrauagantis est verum antequam princeps sit consultus: quia si exposit contra illam pronunciaretur, esset nullum secundum eum. Bal. uero in l. si dicit quod id quod dicitur, quod liceat ignorare extrauagantes, & quod sententia contra eas lata, non sit nulla, cum probabiliter dubitatur de illis esse uerum, nisi sint publicae notae: quia tunc non licet eas ignorare, neque pronunciare contra illas, ut dicit patere in quinquaginta decisionibus Iustitiani secundum eum, posset etiam poni exemplum in extrauaganti, execrabilis, & similibus. ¶ Item & etiam tibi hoc limitem, nisi princeps in foro uel lege generali, de illa extrauaganti faceret mentionem: quia tunc ex quo princeps idem, qui illam extrauagantem condidit, uel condere poterat, de illa facit mentionem est sibi credendum, & non habet locum. l. si quis in aliquo documento. Cod. de edendo. Et iste est text. in lege prima C. de epi. & de ibi iuxta sanctione. Hoc tamen intelligo secundum Baldum ibi, quando constat de tenore dictae extrauagantis, per insertionem tenor. uel de ibidem disposito, tunc non sufficit relatio secundum eum. Alleg. leg. in testamento, et primo, de condi. & demon.

¶ PRO PREDICTA etiam limitatione facit optime. l. si donatio. C. de dona. Et quod ibi dicit quod ibi scriptura referens est eiusdem auctoritatis, cuius est illa ad quam fit relatio, creditur scripturae referenti per dictam. l. unde ex quo princeps facit mentionem de extrauaganti, & constat ex relatione de ibi dispositis, non licet ignorare dictam extrauagantem, neque contra eam pronuntiare: quia referens scriptura cum referent. sunt eiusdem potentiae, & auctoritatis. Pro quo facit gl. aurea in l. admonendi. ff. de iure iur. Neque obstat secundum Salyc. ibi auct. si quis in aliquo documento. C. de edendo, ubi instrumentum faciens mentionem de alio, non probat, & ibi est ratio, quia fabricator talis instrumenti, non habet potestatem alium obligandi. Sed in nostro casu legislator habuit potestatem disponendi de nouo. Et si de prima lege non constaret, uel non appareret, argu. ff. de lega. 2. l. Lucius. §. quisquis. & C. de dona. l. si donatio, & ibi bona glo. Et ex praedictis dicit Salyc. ibi unum quod dicit bonum in practica, quod si consilium populi prouideat sub ista forma, quod inficiatus depositum soluat triplum secundum dispositionem statutorum, neque aliter appareat de illa dispositione, quod nihilominus

inficiatus soluet triplum ex praesenti dispositione, quod dicit esse notatu dignum. Sic ergo si princeps qui habet potestatem dictam extrauagantem, uel legem condere, sufficit quod de illa faciat mentionem, ut sic de illius esset tenore, uel de in ea dispositis constet per praedicta.

¶ ITEM scias quod habemus actum curiae quod est indifferens ad legem & privilegium, sed differt a lege: quia illa generalis, ut dictum est, actus curiae particularis ad unum uel duo brachia curiae. item dixi indifferens: quia aliquando in uiam legis profertur, quod cognoscitur aliquibus signis, no. in l. leges. in 1. C. de legibus. Aliquando in uim privilegii: ut quia utitur princeps uerbo, concedimus, uel indulgemus, argu. no. C. de Iusti. codi. confir. l. unica, & in l. q. se patris. C. unde liberi. per Baldum, quod not. in l. si quando. C. de inof. test. Sed siue in uim legis, siue in uim privilegii concedatur, si datur pecunia, etiam quod sit lex generalis uel particularis, & sic actus curiae dicitur contractus, ideo autem dicitur actus curiae: quia lex habet esse generalis & uniformis, quo ad omnes, ut d. l. leges generales. C. de legibus. Sed actus curiae est particularis, quo ad unum brachium, uel duo, & illorum singulares illis legem condendo, uel illos privilegiando, & est minoris efficacitatis quam sit lex generalis quantum ad hoc: quia lex generalis, omnes ligat, etiam inuitos uel retinentes. l. leges. C. de legibus. Sufficit quod cum uoluntate & consilio, maioris partis curiae sit adita l. forma. C. de decurionibus. Sed actus curiae, editus consensus unius brachiorum, si ab alio brachio impugnetur, contradicatur, & protestetur brachio contradicenti & protestanti non obest. Et potest esse ratio: quia non est lex: quia non est commune praecipuum uirorum prudentum, ut uult lex, prima. ff. de legibus. Et quia condendo legem generalem, princeps ipse priuatorum bene potest tollere, quicquid dicat in contrarium Innocen. in c. quae in ecclesiarum, de constit. ut in leg. Antio. censum. ff. de privilegiis credito. & in l. uenditor. §. si constar. ff. communia praediorum, & utrobique Bart. Sed faciendo actum curiae. uel legem priuam, contra unum ex brachijs, hoc non potuit ut. l. quid si priuatus. ff. qui & a quibus, & in l. quotiens, de pollicita, & utrobique Bar. Et ideo si a brachio uel singulari contra quid fiat, permissum est appellare, ut nota. in d. l. quotiens. ff. de polici. & in l. si. C. de appell. recipien. Imo plus, potest is qui ex tali actu curiae praedicitur expresse potestare & contradicere, & non nocebit sibi secundum Cyn. C. quae sit lon. consue. in quarta questione principali. Et ideo sentit Innocen. quod canonici contradicentes statuti episcopi, uel capitularibus factis in eorum damnum, non praedicitur ex illis, ut no. per eum. in cap. cum accessissent, de constit. & tangit Bar. in l. si. de appella. recipien. ¶ Sed hoc

Speculum Principum, Petri Bellugæ.

hoc tu intellige quando ex tali actu curiæ particulari per quod paratur odium, uel præiudicium tertio lex infringitur: quia contra regulas iuris communis aliquid per talem legem statuitur, tunc brachium uel priuatus qui præiudicatur, habet potestatem impugnandi uel contradicendi, aliàs non, secundum Bald. qui ita no. in l. 1. ff. de legibus. Vnde si per talem actum curiæ fieret præiudicium alicui brachio, uel singulari ex illis licet protestatur, & impugnatur, si contra regulas iuris communis læditur, secus si nõ tali forma læditur: quia neque potest impugnare, neque contradicere, sed ex tali actu, non obstante contradictione, fit particularis lex brachio cui conceditur, uel priuilegium per actum curiæ, quod secus esset si in uim legis generalis esset editum, quia tunc ex quo a principe, cum uoluntate & consilio maioris partis curiæ esset factum, censeretur factum a tota curia. l. nominationum. C. de decurionibus. libro decimo. ad municipales. l. quod maior. ff. quæ sit longa consuetudo, super Rubrica. ¶ Est tamen uerum, quod si lex communis & generalis, quo ad formam est edita, sed in speciale odium alicuius, is qui ex ea læditur, potest principem supplicare, & illam de iniquitate arguere, cum competat solius doli exceptio, ut est casus notabilis in l. prima. §. finali. ff. de doli exceptione, prouti ponit ibi de dolo, qui committitur in legibus condendis, quam legem singulariter Baldus in materia factis peregrina, intelligit quod potest querelam per appellationem deducere in l. 2. §. postea. ff. de origine iuris. Quicquid sit, sufficit quod in uiam querelæ uel appellationis grauatus uel læsus querelam possit deducere. Sed pingius ius esset stante Bal. opinion. quod per appellationem possit deducere, per ea quæ loquuntur in capit. non solum, de appell. lib. 6. & in rubro & nigro, ut nil nouari appellatione pendente. Et uidi hoc de facto, & licet is contra quem lex erat cõdita, haberet optimum & ualentem aduocatum, non est usus his remediis, quæ sunt singularia. ¶ Et ex his potes colligere quem effectum habent protestationes, quæ quotidie fiunt in fine curiæ per brachia curiæ in publicatione fororũ & priuilegiorum, ante licentiandam curiam, ex quibus orta est practica curialium protestandi, ut dixi supra, de offi. prouisorum grauaminum. Et not. ista, quia tu nunquam audiuisti ista, ita singulariter, neque ad practicam adæquata, & tene menti: quia sunt iurium flores, ex quibus posses laureari. ¶ Item & habemus priuilegiũ, quod idem est quod priuata lex. 3. dist. cap. priuilegia, uel potest exponi. i. contra legem priuilegians. Vnde dicit multum singulariter Bal. in l. lapilli. ff. de rerum diui. quod eo ipso quod princeps uocet priuilegium, & bullatur bulla priuilegiorum, non est necessaria alia clausula: quia apparet ipso facto, quia tunc princeps uult infringere ius commune, ut. l. quidam consulebãt

ff. de re iu. secundum cum. Et quia priuilegium dicitur lex priuata, dicit glo. in cap. priuilegia. 3. dist. quod uerba priuilegij debent esse certa si cut leg. 4. dist. erit autem lex. Et ideo illorum uerba in dubio, potius sonant in causam quam in conditionem, uel potius ponunt casualiter quã conditionaliter. Ad hoc alle. quod dicit Innoc. in c. abbate, de uerborum significatione. Et in tantum debent uerba priuilegiorum esse clara & certa, ut in dubio potius sit facienda interpretatio, ut aliquid conferat ius commune, de priuilegiis, cap. in his, & in dicto. ca. abbate, ut potius ualeat quam ut pereat. ff. de rebus dubiis l. quotiès; quia aliàs frustra a principe imploratur. C. de thesauris. l. unica. Et hæc principis priuilegia, non sunt astute interpretanda, sed sane & proprie intelligenda, ut est opti. tex. in leg. ex facto. ff. de uulg. & pupil. non sic tamen ut aliorum ius lædatur, quia semper intelliguntur concedi, sine iuris præiudicio alieni, extra de auct. & usu pallii. c. ex tuarum, de eccle. ædifi. ad audientiam. ff. ne quid in loco publico. l. 1. §. si quod a principe. C. de emanc. l. nec auus. In tantum autem intelliguntur concedi sine præiudicio iuris alieni, quod si ex post facto enorme damnum tertio ingerat, priuilegium reuocetur, extra de decimis. capit. suggestum. Facit. ff. de uacatione munerum l. in honoribus. §. autem. Sed an tunc dictum priuilegium elidatur ope exceptionis, uel sit opus quod a concedente reuocetur? dicit quod opus sit reuocatoria, ut tenet Dominus Antonius de Butrio, extra de immuni. ec. capit. peruenit, quæ est singularis limitatio ad d. capit. suggestum. Pro quo facit. l. Neratius, in fin. ff. de reg. iur. quia principis est sua priuilegia æstimare, si damnum ingerant. Et miror cur in d. capit. suggestum, de d. c. non fecit mentionem. ¶ Item not. quod priuilegia debent esse perpetua. 25. q. 3. cap. 1. & 2. & in aucten. consti. quæ de dign. ¶ Sed scias quod licet sint perpetua possunt per concedentem reuocari, ut no. gl. in regula, decet de re. iur. lib. 6. Dicens quod uerbum dicens est honestatis. Hæc tamen intellige, nisi transierit in contractum, quod est quando data est pecunia uel alia res quæ commensuretur priuilegio quod conceditur: quia tunc potius est contractus quã priuilegium, secundum Nicolaũ de Mathar. C. de Iustitia. C. confir. & Bal. in l. qui se patris. C. unde liberi. Facit quod no. per Innoc. de iudi. nouit. & de iur. iur. c. iniuriam, & quod plenè posuit Dominus Antonius de Butrio in repet. c. cum. M. Ferrarien. de const. Et quod nõ per Cy. in l. digna uox. C. de legibus. Vnde dicit Bal. in l. princeps. ff. de legibus, secundum Cyn. in d. l. digna uox, quod princeps potest contrahere cum suis fidelibus, & tenetur eis de iure gentium & civili: quia civilis ratio & naturalis ratio cooperatur. ff. de positi. l. bona fides. Nam si princeps non obligaretur aliis, certe neque alii obligarentur sibi, ex regula correlatiuorum. & sic

sic esset principi interdictum commercium, & esset tanquam exul, qui est omnium præsul secundum eum. Et scias quod in privilegiis quæ in contractum non transferunt, sunt aliquæ causæ illius reuocationis uel perditionis. † Primo, si quis abutitur privilegio, 11. q. 3. c. privilegium 74. dist. cap. ubi ista. Et alibi dicunt text. quod privilegium meretur amittere: qui permittit sibi abutitur potestate, extra de priuil. ca. ex tuarum. ¶ Item perditur per delictum. 25. q. 2. cap. ita uos. ¶ Item perditur privilegium per non usum spacio 10. annorum. ff. de nundinis. lege prima. ¶ Item per contrarium factum perditur privilegium. de præbend. cap. pro illorum, extra de consti. c. cum accessissent, de priuile. cap. si de terra. ¶ Item perditur privilegium, si contra illud pronuncietur, & sic per contrariam sententiam, de re iudicata. c. inter monasterium, & ca. suborta.

¶ ITEM perditur seu reuocatur privilegium per secundum privilegium faciens mentionem de primo, extra de præscript. c. ueniens. Et hoc est quod supra dixi, quod privilegium quod non transit in contractum, est ad nutum concedentis. ¶ Item derogatur privilegio, per tacitam uel expressam renunciationem, de rescrip. c. nonnulli, de foro competen. c. dilecti. ¶ Item derogatur privilegio generali per privilegium speciale, etiam non faciens mentionem de illo secundum Host. qui remittit ad c. 1. de rescript. ¶ Item derogatur privilegio per specialem conventionem uel pactum, extra de decimis. ca. ex multiplici, & de pluribus privilegium reuocantibus, uide in Spec. de instru. c. di. §. nunc autem in fi. Et ex prædictis causis perditur uel reuocatur privilegium, quando non transfuit in contractum. Nam cum in contractum transfuit, non perditur, nisi sicut perditur ipse contractus, quia tunc est perpetuum & irreuocabile, unde † ipsius contractus natura est inspicienda, unde dicit Bald. in l. beneficium. ff. de constitu. principum quod privilegia debent intelligi perpetuo iure, ut in aucten. consti. quæ de dig. §. illud. Sed cum perpetuum dicatur multis modis. Vno modo, ad uitam suam & suorum liberorum, uel omnium, usque ad gradum certum, ut in aucte. de non alienan. §. emphiteosim. Alio modo ponitur sine temporis præfinitione. ff. de seru. rust. prædio. l. cum debere columnam. De quo quorundam modis dicatur perpetuum, uide gloss. ff. pro socio l. 1. Unde dicit ipse quando aliquid pluribus modis dicitur natura rei debet inspicere, & in de assumere modum significandi, ut l. sciendum. ff. de uerborum significatio. & de danno infest. l. inter quos, & ibi per Iaco. de arena. Nam dicit ipse intellectus imitatur rationem & naturam. ff. de usur. l. si stipulatus. Et ideo dicit quod licet omne feudum ex natura sui propria sit personalis, tamē beneficio principis factum est reale, & transitorium ad quosdam hæredes de

suo sanguine, ut in tit. qui feud. dare pos. cap. 1. §. cum uero, colum. 10. secundum eum, & sic perpetuitatem privilegiorum habes considerare secundum naturam rei, super qua conceduntur. Et iam fortius si in uiam contractus, quia habet perpetuam naturam. C. de actio. & obliga. l. sicut. ¶ Sed pone, concessum est privilegium quod transfuit in contractum, nunquid in eo erit locus iuri accrescendi, sicut in privilegio. ex natura privilegiorum, in l. 1. C. si socius liber. imperialis, sine hærede decesserit, lib. 10. uel inspiciem naturam contractuum, in quibus non est locus iuri accrescendi, nisi quando alias contrahentium dispositio redderetur omnino inutilis, ut ff. de contrahen. empr. l. fundus ille. C. de const. pec. auct. si quando. Dic quo ad hoc inspicere suam primariam naturam & formam, quæ est in privilegiis, ut aliquid addat ad contractum, arg. extra de priuileg. cap. in his. Ex natura autem contractus habebit perpetuam firmitatem ut est dictum. Et nota quod licet in privilegiis accipiat intellectum ab intellectu scribentis, de nulga. & pupilla. l. ex facto: sic in beneficio. ff. de reg. iuris l. Neratius, & sic iure rescrip. extra de except. ca. cum ecclesiasticis, per Innocen. tamen in dubijs in privilegiis est optio eius, cui concessum est unde si princeps uacantibus tribus officiis dicat, concedo tibi unum ex tribus, mea est optio ut leg. 2. C. de castren. & minist. lib. 12. ¶ Item nota quod intantum sunt perpetua privilegia, quod non expirant re integra morte concedentis. Unde gratia executores illam ad effectum deducunt, ut est casus nouus nouus in ca. si super gratia, de offi. deleg. lib. 6. Et allegat Bald. in leg. beneficium, de consti. principum, quod notat Innocen. extra de filiis præsb. ca. ex tua. Et per dictum cap. si super gratia, dicit Bar. singulariter in l. fundi debitor. ff. de acquiren. posses. qd si iudex mandauit nuncio de mittendo quem in possessione, quod finito officio iudicis, poterit mittere. Et idem dicit Bal. in l. si de interpretatione. ff. de legibus, quod mandatum de danda tenuta non expirat morte. Et idem tenet in l. & q. ff. de iuris. om. iu. Sed dicta decretalis si super gratia, & prædicta dicta doctorum tu limita, nisi executor esset mixtus, qui aliquam causam cognitionem habet obseruare, quia tunc morte concedentis expirat mandatum. ut in c. gratum, & c. relatum, de offi. delegati, quod quando dicatur mixtus, colligitur ex nota. per Innocen. extra de præsumptionibus. cap. dudum, & per Dominum meum Dominum Ioannem de Imola in clem. iudices, de offi. deleg. & per Bal. C. de legib. l. non dubium, & sic dicta decretalis & doctorum dicta intelliguntur in mero execute.

¶ Et hanc limitationem dant domini de Rota, in decisionibus nouis, decisione incipiente, Itē fuit dubitatum si papa mandat, ubi uide. Et nota, quod in priuileg. & beneficiis principis, statim

Speculum Principum, Petri Bellugæ.

tim facta gratia, uel concessio priuilegio, est ius
 quæsitum ei cui est facta concessio, & ideo mor-
 te non perimitur concedentis, ut in auctent. ut
 nulli iudicum. §. & hæc uero iubemus. Et ideo
 et ante præsentationem litterarum dicitur ius
 quæsitum, cum absenti & ignorantibus quærat
 extra de præben. ca. si tibi absenti. lib. 6. de iure
 iur. l. labeo. Et q̄ limitat Bal. in l. beneficium. de
 consti. princi. quod quæritur ius beneficii, sed
 non exercitii, ar. l. penul. de eo qui pro tutore. &
 ideo dicit quod ex rescripto ad lites, ante eius
 præsentationem non est quæsitum efficax iurisdictio
 de resti. spo. c. ex conquestione, per Innoc. Sed
 hoc quod dicit de rescripto non uidetur funda-
 re per ius dictum, quia in rescripto ad lites,
 ideo ante præsentationem non potest illo uti, cū
 ab eo tempore habeat efficacem iurisditionem,
 extra de appell. c. super eo. in fi. in 2. Sed in pri-
 uilegio uidetur secus dicendum, quia efficaciter
 est ius quæsitum, etiam absenti & ignorantibus,
 ut d. c. si tibi absenti. de præben. lib. 6. Cum gra-
 tia statim conferat suum effectum, ut notat. in
 proz. 6. li. per Archid. & ideo uidetur distinguen-
 dum, ut alias Bal. distinguit in l. falsus. C. de fur-
 tis. Nam aut priuilegia sunt talia quæ non con-
 tinent in se aliquid perfectum, sed conceditur
 ad aliquid faciendum, & talia similia sunt ap-
 stola, merito id fieri nequit, nisi receptis literis.
 Et licet inspiciatur tempus datum quo ad uali-
 dationem gratiæ, tamen quo ad eius executionem,
 requiritur quod literæ exiuerint de cancel-
 laria. Cum uero priuilegia continent in se quid
 perfectum statim signata supplicatione, est gra-
 tia perfecta & plenum ius quæsitum, neque re-
 uocatur morte concedentis, ut no. in proz. lib.
 6. per Archid. & Ioan. An. in no. Tunc uero priu-
 ilegium habet uim constitutionis, & ius quæritur
 ignorantibus, quia gratiæ æquiparantur lega-
 quæ ignorantibus acquiruntur. ff. de leg. 2. l. cum
 pater. §. surdo. ff. de iure iur. l. labeo. Nec mirum
 quia apud solum collatorem residet ius conferre
 di, facta cultas acceptantis est inspicienda. ff. de ac-
 qui. hered. l. si filium, & de præben. c. si tibi absenti,
 libro sexto. secundum eum. Et ideo in priuile-
 giis, cum princeps id intendit, quod est quædo
 perfecte aliquid disponatur, uel donatur a prin-
 cipe, etiam sine traditione transit dominium, de
 quo uide Bald. in feu. in proz. feu. & in tit. de
 noua forma fidelitatis, ubi omnino uide. ¶ Et
 7 scias q̄ qui astute priuilegia principum interp-
 tatur infamis efficitur l. 3. C. de legibus, & no. gl.
 in ca. ut priuilegia, de priuilegiis, & ideo in du-
 bio sunt interpretanda, ut sunt realia potius quàm
 personalia, secundum Bart. qui ita no. in l. patri
 ff. de serui. legata, ad hoc quod not. in Specu. in
 ti. de instru. xdi. §. nunc autem, uers. sunt autem
 dubium. Et per hoc dicit Bar. ibi, quod si Impe-
 rator concedit iurisditionem in quodam ca-
 stro quod uidetur ipsi territorio castri attribuis-
 se iurisditionem. Et sic quilibet cui postea con-

ceditur dictum castrum, haberet eandem iuris-
 dictionem tanquam realem, nisi appareret de
 contraria mente concedentis secundum eum.
 Sed Bal. in l. si. de consti. principum, dicit contra.
 si conceditur iurisdictio personæ in loco: quia
 tunc non territorio sed personæ in territorio da-
 tur priuilegium. Sed si conceditur personæ pro-
 pter locum: tunc fatetur quod realis est conces-
 sio, & transit ad alium quancumque, quia co-
 hæret territorio, ar. l. uia constitui. §. si fundus. ff.
 de serui. rusticorum prædi. ¶ Item posito quod
 esset realis in primo casu, tamen esset concessa
 mixta consideratione loci & personæ. Et ideo
 finiretur & annullaretur extincta persona, qua-
 si extincta causa finali, secundum eum. Posset
 uerius dici salua tantorum patrum debita reue-
 rentia, quod aut uerba priuilegii diriguntur
 in personam uel in rem. Si in personam cui con-
 ceditur, & tunc potius præsumam concessio-
 nem personalem quam realem: quia quod per-
 sonæ ꝑ conceditur, personam non egreditur, in-
 sti. de iure naturali gentium & ciuili. §. plane. 16
 q. 1. c. huic etiam, & ff. de regu. iur. cum priuile-
 gia, cum similib. quod autem in locum conceditur
 seu dirigitur, reale est. 16. quæstione. 1. §. huic. &
 ff. de iure immunitatis. l. prima. Vel potest & cla-
 rius distingui, aut causa mouens principem, est
 persona, & potius præsumam illud personale:
 quam reale. Aut locus, & tunc potius reale. Ad
 hanc distinctionem facit l. sed si plures. §. in ar-
 rato. ff. de uulg. & pupill. Et quod ibi no. in l. si.
 C. de usufruct.

¶ Si autem est dubium quod discerni nequeat
 ad quem dirigatur, recurrendum est ad conce-
 dentem ut interpretetur, de uulg. & pupill. ex
 facto. Facit l. Neratius, in fi. ff. de reg. iur. Si autem
 9 haberi non possit: ut quia mortuus uel absens,
 in dubio præsumitur personalis concessio, secū-
 dum gloss. auream. 25. q. 2. in sum. Ad hoc extra
 de constitu. c. cum uenissent, ubi uide latè per
 docto. Sed quia tractaturi sumus materiam pu-
 blicationis fororum & priuileg. est primò ui-
 dendum an fori & priuilegia ad suum esse req-
 rant scripturam: ut sic uideamus, an debeant in
 scriptis publicari.

¶ Et primo uideamus, an de esse fori, & sic legi
 generalis (ut prædixi) sit scriptura, Et Petr. te-
 net in l. humanum. C. de legibus q̄ sic, q̄ scriptu-
 ra requiritur ratione formæ, alias dicit quod pos-
 set prætendi ignorantia legis non scriptæ, neq;
 consuetudine approbata, & esset lex ludibrio;
 quod est multum inconueniens dicere secun-
 dum eum. Sed Bal. ibi refert alios dicere: quod
 scriptura non requiritur ratione formæ, sed ra-
 tione obseruantia sic, sicut requiritur publica-
 tio eius, unde secundum istos scriptura non est
 forma substantialis legis uel statuti, sed est quæ-
 dam forma accidentalitatis quæ requiritur ad hoc, ut
 lex liget. Nam sicut in contractibus uidemus,
 prius contractus habet esse quàm obliget, ut
 patet

patet in contractu conditionali: ita in legibus sola uoluntas principis uel statuentis uerbis expressa, est lex. scriptura, aut requiritur ad legis obseruantiam & obligationem subditorum.

Ad hoc. ff. de consti. principum. l. 1. ibi, q. principi placet, legis habet uigorem, non enim dicit, scriptum est, sed dicit, placet. Ad idem 25. que. 1. c. institutionis, de quo Balibi remittit ad Ioā. An. in mercuriali, in regula, nemo potest. de regu. iur. lib. 6. Et pro hac opi. quod lex ualeat etiā sine scriptura, facit ille optimus tex. in aucten. ut litigantes iurent. §. ulti. ubi iussio principis procedit sine scrip. Sed illum text. intelligit Iaco. Butrig. in l. unica. C. de manda. princi. quando princeps est p̄sens: quia tunc non requiruntur littere: quia sua loquela est lex, & iussio, & aliz littere spectandæ non sunt. Pro quo facit in aucten. de litigiosis. §. omnem. ¶ Item pro hoc facit, q̄a si forus trāsit in cōtractū habet illius naturam & cōtractus ualeat sine scrip. C. de pact. l. pactum. C. de fide instrum. l. instrum. ¶ Sed quid dicemus de priuileg. uel gratia principis, nunquid illa ualeat sine scriptura, & uidetur quod non 2. q. 1. c. legum, nam & de gratiis reconcilia tionibus ordinationibus, & de aliis habenda est scriptura, aliās uidentur non ualere, ut in fi. di. di. capitu. Et pro hoc facit extrauagans Bonifacii, quæ incipit, in iunctis, de sententia excom. proinde, de testi. p̄sentium, lib. 6. r. 3. q. 5. c. 1. r. 1. q. 6. cap. si episcopus. Facit de Simonia. c. ex diligenti, in fi. ubi ut a mortibus latrantium tutus & munitus existas, literas plenariæ indulgentiæ, indulgemus. ¶ Item & quod priuilegium requiritur principis scripturam, probatur per leg. facti affatus. C. de diuersis rescriptis. Nam principis priuilegia, debent scribi imperiali incausto, & in membranis, & subscribi manu principis, aliās non ualent facit. C. de quadrienni p̄scriptio. lege, bene a Zenone. §. quæ omnia referuntur.

¶ ITEM hoc probatur. Nam in concessione dignitatis uel officii, quam facit princeps inter cedere debet diuina probatoria principis. C. de agentibus in rebus. l. matriculam, circa fin. libro duodecimo, & eodem libro, de diuersis officijs. l. probatorias.

¶ ITEM facit. C. de episcopis & clericis. lege, si qua per calomniam, & quæ habentur. 10. que. 2. c. sed & permutare, de rerum permuta. cap. si princeps. de clericis non residentibus. ca. fratratuati.

¶ Item ¶ quia in talibus non queritur ius, neque transit dominium sine scriptura. C. de fide instrum. l. contractus. C. de suffra. l. 1. Et quod ibi dicitur est speciale, ut ibi notatur. ¶ Item quia littere priuilegiorum habentur loco tituli. Facit quod no. de litis contest. c. 7. dib. 6. super penultimo. Et quod notatur in cap. 1. de priuileg. eodem libro uerficu. in eos. super uerbo, indultum.

¶ SED IN contrarium quod non requiratur

scriptura ad esse priuilegii uidetur probari extra, de clericis peregrinis, cap. inter quatuor, & cap. tuæ. C. de pactis. l. pactum, quod bona fide C. de fide instrum. l. instrum. ¶ Item cum scriptura fiat ad faciliorem probationem, sine illa ualeat quod agitur, dummodo aliās probari possit. ff. de pign. l. contrahitur. ff. de fide instrum. leg. iur.

¶ ITEM cum non reperiat iure cautum & requiratur scriptura, ergo superstitiosum est hoc requirere. 20. q. 5. consuluit. Et hanc partē quod princeps concedat priuilegium sine scripto, firmat gloss. ordin. decreti, per illum tex. in c. institutionis. 25. q. 2. Et pro hac parte habeo tex. expressum, & glo. in clementi. dudum, de sepulturis, ibi uniuersa priuilegia, gratias, uerbo uel scriptis. Et uide glo. super uerbo, nec scriptis.

¶ Aduerte quia Archi. in prozimo, libr. 6. dicit gratiam, uel priuilegium non scriptum seu bullatum ualere, & non expirare morte concedentis. Alleg. de p̄bend. cap. si ab apostolica, libro sexto. iulti. de dona. §. perficiuntur. C. de dona. inter uirum & uxo. l. donationes. la. 3. C. de testa. l. omnia. ¶ Item pro hoc facit de concess. p̄ben. c. si. Et sic dicit Ioann. And. ibi in nouella se consuluisse, & alleg. 25. q. 2. ca. institutionis. De quo per eum, in regula, priuilegium, in mercuriali. amen quo ad probationem rei gestæ requiritur scriptura, & allegat iura superius allega. 2. q. 1. c. legum, de simonia. c. ex diligenti, cum similib. Et ad hoc facit quod no. Ioann. in c. constitutus, de rescriptis, in gl. si nunquid, & in c. cum olim, in glo. si uerfic. Item per testes. ¶ Sed refert Archi. quosdam distinguere, an gratiæ factæ adnexa est iurisdicctio uel non? ut primo casu requiratur scriptura. C. de manda. principum. Sed nota quia ¶ imperialis^b donatio non eget scripto

¶ C. de dona. l. scimus. §. exceptis. Facit ad hanc distinctionem. C. de nuptiis. aut maxime Ioann. And. dicit se uidisse plures litteras uiccancelationum tempore mortis papæ, fuisse in cancellaria bullatas, toto litterarum illarum inserto tenore. ¶ Item quandoque litteræ papales de tali testimonio factō super gratiis p̄sentantur sub bulla, secundum Ioan. An. Et hanc conclusionē sequuntur domini de Rota, suis conclusionibus antiquis. q. 122. Sed Paulus de Leazaris, ut refert Dominicus de sancto Gem. in prozimo. 6. lib. distinguit, quod quædam est gratia quæ mētē uerbo prolata per scripturam demonstrat. Pone, portexi petitionem meam, papa mandauit litteras fieri, hoc non sufficit, & in hoc dicit non procedere opi. Archi. quædam est gratia, quæ fit uerbo, & mente, in qua aliquando fit scriptura, ut appareat de mente. Exemplum in similib. dixerunt duo clerici episcopo, quod uolebant permutare beneficia, episcopus mandauit notario quod faceret publicam instrumentū ex illo. modo episcopo mortuo, hoc p̄bato per testes ualeat permutatio, & in ijs & similibus sit

Speculum Principum, Petri Bellugæ.

sit uera opi. Archid. secundum Paul. Et pro hac
 distinctione secundum Domini. de sancto Gem.
 facit c. si motu proprio, in fi. & quod ibi nota. in
 glo. de præben. lib. 6. ubi si motus proprius qui
 procedit ex mente papæ, si non est uerbo prola-
 tus, scriptura litterarum non potest postea pro-
 bari per testes secundum Domini. de sancto Ge-
 min. Petrus uero in l. si qua per calumniam. C.
 de epi. & de. dicit quod gratia papæ, non potest
 probari per testes, gratia autem inferioris, si cõ-
 fert maximam dignitatem uel beneficium, req-
 ruit scripturam. Si confert paruum, & non requi-
 ritur secundum eum, quem sequitur Cyn. Bald.
 ibi dicit quod eo ipso quod papa fecit gratiã
 simplici uerbo, statim facta est collatio, etiã an-
 tequam fiant litteræ. Veritas est tamen secun-
 dum ipsum quod probatio non potest fieri, ni-
 si per litteras. 23. q. 2. ca. institutionis. & de hoc
 dicit quod disputauit Archid. & Ioan. Andr. in
 probæ. 6. li. ad quos remittit. Dicens quod gra-
 tia inferioris, semper potest probari per testes,
 quicquid dicat Pe. quia ista gratia non est pro-
 prie donatio, sed est debiti officii executio. Et
 ideo leges Pe. quæ loquuntur in donatione, non
 faciunt ad propositum secundum eum. ¶ Item
 Bal. in l. humanum C. de legibus, dicit quod si
 c papa uiuæ uocis oraculo dixit. Pronúciamus ta-
 12 iem episcopum talis loci, quod antequam † lit-
 teræ sint formatae, iste sic pronúciatus erit epi-
 scopus: quia dicit quod litteræ non requiruntur
 ad esse, sed ad probationem, & alle. d. c. institu-
 tionis. & dicit quod de hoc fuit magna contro-
 uersia, ut refert Arch. in probæ. 6. lib. Et idem
 per Ioan. Andr. in noie. Non ergo requiritur scri-
 ptura ad effectum gratiæ, sed ad eius probatio-
 nem. unde si papa interim moreretur antequã
 litteræ fierent, non expirat ius quæsitum, sed
 deberent postea fieri litteræ tempore succes-
 soris, faciendo mentionem de dispositione præ-
 decessoris, quod dicit ualdeno. & menti tene-
 dum. Et sic effectualiter Bal. sequitur opin. Ioã.
 And. de qua supra tibi dixi. ¶ Aduerte si pla-
 cet, quia omnes fere doct. in hoc concordant,
 quod gratia principis expresse uerbis compræ-
 hensa sortitur effectum, statim uerbo per princi-
 pem prolato, sed ad illius probationem, est ne-
 cessaria scriptura. ¶ Sed tu dic quod gratia
 principis, quo ad omnes eius effectus, sortitur
 effectum statim uerbo per principem prolato:
 quia eius decretum statim afficit omnes etiam
 ignorantes, ut est tex. expressus in ca. quodam,
 de præben. lib. 6. & eo. ti. c. dudum. §. nos. agi-
 tur, & eo. lib. de conce. præben. c. 1. & sic quo a il-
 lius priuileg. seu gratiæ plenum effectum suffi-
 cit eius uoluntas uerbis expressa, ad hoc cle. du-
 dum, de sepul. ibi uerbo uel scrip. Sed est nunc
 nidendum, si tenor priuilegii uel gratiæ pote-
 rit aliter probari quam per instrumentum. Et
 hic aduerte, quia aut stat per partem quomi-
 nus producat tenorem, quia forsan non curat

extrahere a cancellaria cum posset soluendo iu-
 ra sigilli, quia cancellaria est parata sibi trade-
 re literas sub forma communi, uiuente princi-
 pe, qui concedit, uel sub forma quam dicit Ioã.
 An. & Bald. supra, & domini de Rota, mortuo
 principe sub tenore factæ gratiæ per prædeces-
 sorem, & tunc non est admittenda alia proba-
 tio, quã instrumentalis, quia sic de tenore pri-
 uilegii deprehenditur ex inspectione priuile-
 13 giorũ, de priuile. c. porro. † Et hoc est quod di-
 cit glo. in c. 1. de cens. lib. 6. quæ enumerans ca-
 sus in quibus requiritur scriptura, allegat dictũ
 cap. porro. Et sic alibi dicitur quod priuilegia
 sunt inspicienda, ut sciatur quid continetur in
 eis. de priuilegiis. c. recepimus, & de fide instr. c.
 accepimus, & ut uideatur si habet formã & sub-
 scriptionem requisitam in l. sacri affatus. C. de
 diuersis rescrip. Si autem non constat per partẽ
 quo minus perducatur, quia successor recusat da-
 re literas iuxta formam traditam per Ioã. And.
 & Bal. & dominos de Rota, uel quia iam formã
 priuilegiorum in publicum abstracta & bulla-
 ta, & tunc si probetur principem talia concess-
 sisse uerbo, ex quibus uerba & mens concess-
 ris possint deprehendi, nondum scripta uel bul-
 lata gratia, uel post scriptam & bullatam pro-
 bando omissionem, & tenorem, & quod habeat
 omnem solemnitatem, & sine uicio facilitatis
 fuissent in formam abstract. sufficeet, argumẽ,
 de priuile. cum olim essemus apud Parisium, &
 ibi glo. ordin. & Innocen. in l. fina. C. de fide in-
 strumen. & l. sicut iniquum, eodem titu. Et tali
 casu licet instrumentũ priuileg. de iure uel con-
 suetudine requireret ampliorem numerum tes-
 tium, tamen per duos testes posset probari, de
 tenore & omissione, & alijs solennitatibus, quia
 ex quo iura uolunt quod tenor & alia possint
 probari per testes, ut dicta. l. sicut iniquum, cũ
 similibus, ergo duo sufficiunt. ff. de test. l. ubi nu-
 merus. requiritur tamen quod testes tenore de-
 ponentis asserant, quod in instrumẽto fuerunt
 tot testes quot ad instrumenti ualiditatem re-
 quiruntur, alias non pbarent, & sic notant doc.
 in l. secund. C. de bonorum posses. secundum tabu-
 lu. & domin. Anton. de Butr. in dicto cap. cum
 olim essemus, pro quo facit tex. & gloss. in l. hæ-
 redes palam. §. sed si notam. ff. de testa. Sed cõ-
 tra hoc uidetur glo. ordin. in le. cum propone-
 batur, ff. de leg. secund. facit quod no. C. de Co-
 dicillis. l. prim. & in l. qui ex liber. §. testamen-
 to. ff. secundum tabu. Sed posset dici quod di-
 ctum dominus Anton. sit uerum: contraria lo-
 quuntur, cum actus non habuit a principio de-
 bitam formam, quia debet fieri coram septem
 uel quinque testibus, & tunc per minorem nu-
 merum non probatur. Sed quãdo priuilegium
 uel instrumentum. habuit a principio debitam
 formam approbãdi tenorem, sufficiunt duo tes-
 tes, ad hoc quod no. Dy. & Barto. in dicta. l. hæ-
 redes palam. §. sed si notam. ff. de testa. Bal. late
 in l. cr-

in l. errore. C. de testamen. do. meus Io. de Imol. in l. cum proponeretur, allegata. Possit tamen dici quod etiam tali casu sit deueniendum ad iurim in defectu probationis, vt in l. admonedi, ff. de iureiu. Et hoc vñ sentit gl. i. l. sicut iniquu. C. de fide instr. tñ testes qui super tenore & alijs solenitatibus habent deponere, habet esse periti, & quod substantialia priuilegij cōprhēdāt, & falsitates, quas nō oēs capiunt scdm do. Ant. de Bu. in d. c. cū olim, & consuluit ibi Io. An. qd fiant articuli, & ponatur dies & locus instrumēti secū dū eū, vide ibi late per doc. & quod hoc casu admittatur pbatio, per testes pbaturo, qz ex quo non stat per partē, & est sibi impossibile instrumenta priuilegij producere, non debet frustrari suā intentione, ex quo est sibi efficaciter ius quesitū, nā cū difficultas pbatōnis emergit minus sufficiens probatio est admittenda. C. de repudijs, l. consensu, §. super plagijs, extra de testi. c. veniens. nā iura nolunt quod iura alicuius ex defectu probationis periclitentur. Ad hoc no. C. de naufragijs, l. de submersis. Maxime, qz vt dicit gl. in d. l. sicut iniquum, C. de fide instr. illa minus sufficiens probatio suppletur, cū par tisiuramento. Scias tñ quod tunc est admittenda probatio per testes in priuilegij. quando uerisimile est, uel de amissione, uel quod non potuerit abstrahi in formam priuilegij ad hoc facit dictum, c. cū olim essemus, ut puta quia iudex uel alij probi uiderunt iam priuilegium in forma, uel fama publica uel simili: quia regula est quod non est deueniendū ad minus sufficientē probationē, nisi qñ est uerisimile aliam nō esse sufficientē. Et hoc tenet singulariter d. Ant. de Bu. in c. tertio loco, de prob. allegat dominum suū idē tenere, in suis consilijs, consilio 24. in fi. Scias tamē quod facilius est admittēda pbatio, quando instrūm priuilegij est perditū culpa aduersarij, ad hoc. C. de pba. l. si de possessione. Et sic habes dilucidā hāc materiā, an ad esse priuilegij requirē scriptura, & alibi meli⁹ nō legisti.

15 **S**ED VIDEAMVS † An de esse legis uel fori seu priuilegij, sit publicatio, & ut quod sic, quia tunc ligat lex, cū publicē editur, aut solēniter publicatur, extra de postu. praelat. c. j. in auth. ut facte noue consti. col. 5. & quod no. 82. di. c. proposuisti. Dicit tñ de esse le. minus & priuilegij est publicatio, nā non est de eorum forma substantiali publicatio, sed est de forma accidentali, quæ requiritur ad hoc, ut lex liget secundum Bal. qui ita no. in l. humanum, C. de legi. Aduerte qm do. Bald. non proprie loquitur, quia non est publicatio legis, de forma accidentali, ita quod requiratur, ad hoc ut liget: bene fatendū est, illā esse de forma accidentali, quia potest esse & abesse, & erit lex, & ideo non de necessitate requiritur publicatio, nisi ad hoc, ut illius sciētia presumatur post duos menses. Et is qui ignorantia allegare uult post duos menses a tpe

publicationis illā habet probare, quia contra eum presumitur, ex quo publicē edita uel solēniter publicata est, & ita loquuntur illa iura superius allegata. c. j. de postu. praelat. & c. proposuisti, & qz ibi no. 72. di. & tex. in auth. ut facte noue consti. nām ex quo cōstitutio publice priuilegiata est, quilibet eam scire tenetur, ut in d. c. j. & 12. q. 2. qui & humanis, 16. dist. c. qz dicitur. Nam de iure quilibet tenetur illam scire infra duos menses, ut in dicta auth. ut facte noue consti. col. 5. licet quidā dicant quod de iure canonico esse secus, quod habet tps sex mensium, ut in c. decernimus. 18. di. sed non est uerum. quia & de iure canonico non dantur, nisi duo menses a tēpore publicationis, ad hoc ut ignorantia post illos non presumatur. Ad hoc extra, ne clerici uel monachi. c. & de sen. excommu. c. no uerint. Nec obstat dictum cap. decernimus, quia illa decretalis non loquitur de tempore dato ad ligandum post publicationem constitutionis. Sed de tempore quod datur episcopis ad publicandas constitutiones factas in sinodo secundum Host. qui ita no. in c. quia cunctis, extra de conce. praelat. & Io. And. in data. 6. libr. Et sic solum sit publicatio, ad hoc ut faciat presumi sciētiā: unde ex predictis patet quod si quis ante publicationem editam leg. faceret scienter contra legem, ut transgressor legis puniretur, quia uirtus legis ea facta statim sortitur effectum, & afficit omnes scientes, ad hoc de constitu. principum, l. j. leges generales, C. de legiti. Et sic intellige quod dixit Baldus in l. leges generales C. de legibus, quod leges generales uel generalia statuta indigent publicatione. Sed ex post subdit quod talis publicatio non fit, quod lex generaliter seruetur, quasi innuat quod quo ad scientes non est necessaria alia publicatio. † Sicut si publicatione facta & lapsis duobus mensibus, quis eisset contra constitutionem ignorans eam non obligatur, ad hoc de consti. c. ut animarum periculis, libr. 6. ff. de decret. ab ordine faciend. l. finali. Sed fateor quod presumere sciens. Et propter presumptionem transfertur onus probationi ignorantiam, in l. transgressorem, † Nam propter presumptionem quis cogitur ignorantiam probare, extra de electionib. capi. innotuit. j. q. j. cap. si quis a simonia, C. de periculo tutor. l. j. unde ignorans legem nouiter editam sequens antiquam, l. obseruantiam, non dicitur errare, C. de testamen. l. iubemus, in fi. Sed qualiter hanc ignorantiam poterit probare, alii qui dicunt quod cum iuramento, ad hoc. 24. q. 2. capit. multum, alias in lectum, extra de sen. excommu. si uero. Et not. 3. q. 5. cap. si quis, in fi. Ad hoc extra de homicidio, cap. signific. & de elec. c. ut circa, lib. 6. cum similibus. Et potest esse ratio secundum Hostien. † quia non est presumendum quod quis sit immemor suæ salutis, prima. q. 7. cap. scimus.

Speculum Principum, Petri Bellugæ.

¶ I T E M cum similibus, cum ignorantia aliter probari non possit, & sic probationibus succutend. extra de testibus cogendis, capitulo finali. ¶ Item quia illi magis credendum est, qui melius ueritatem nouit, extra qui matrimo. accus. possunt. c. vi. Et nullus post deum melius scire potest ueritatem seu conscientiam eiusdem, cuius ignorantia dubitatur, faciat ergo homo quod potest. 22. q. 2. c. faciat homo, & impossibilitatem nulla est obligatio, extra de reg. iur. c. nemo. lib. 6. secundum Hostien. qui ita no. in dicto. c. signifi. de homi. Sed contra glossatorum opinio est in contrarium, nam glo. in c. cognoscentes. de costi. dicit quod ille qui uult probare ignorantiam constitutionis, debet probare se extra prouinciam tunc fuisse, uel aliud impedimentum. Et glo. in dicto. c. proposuisti. dicit, quod si presumptio est contra allegantem ignorantiam non statuitur iuramento. Et glo. in c. qui diuini. 12. q. 2. dicit quod ignorantiam costi. probabit probando quod fuit in alia prouincia, allegat de testi. c. ex tenore, & c. de contrahen. & com. stipul. optimam, uel dicit stare iuramento secundum glo. ¶ Aduerte, quia credo quod probatio sit arbitraria. arg. l. 3. ff. de testi. quia iudex poterit arbitrari, ex modicitate episcopi lapsi, post aduentum allegantis ignorantiam. arg. ff. de privileg. creditorum. l. si neutri. Et uel quia multo tempore allegans ignorantiam, fuit extra prouinciam, ad hoc, extra qui matri. accusa. possunt. c. cum in tua, ubi de hoc semper iuramento ab ignorantiam alleganter exigendo, arg. l. scire oportet. §. sufficit. ff. de excusa. tu. Vbi autem aliqua probatio non posset haberi absentis, alijs circumstantijs, ut puta, quia modicum tempus effluxit post duos menses, & persona sit fide digna, forsitan standum esset iuramento, ad hoc de elec. c. quia propter. §. illud, & 4. q. 5. c. si. de re mili. l. 3. §. si ad diem, & l. non omnis. §. a barbaris. ff. de carboniano edicto. l. 3. §. causa dicitur. cum similibus, quod iudic. arbitrio est relinquendum, cum habet esse coniecturalis probatio, ut uidisti ad hoc nota. in l. si. de questio. Sed secundum predicta si ignorantia haberet excusare & semper, surdus qui nihil audit esset excusatus a legum scientia, quod est falsum, ut est casus in l. 1. §. propter casum. ff. de postulando. Et sic uidetur quod post duos menses, non sit probabilis ignorantia, sed quicumque siue sciuerit, siue non incidat in legem. ¶ Aduerte quia aliquando quis facit actum contrarium iuri naturali, uel quasi naturali, & tunc talis ignorantia non excusat a pena, nisi furiosum infantem, & dormientem, ut in clem. si furiosus, aut infans, de homicidio. in cle. alij autem, aut sciunt, aut scire debent actum damnatum a lege nature: & sic non excusantur, ut in l. uenia. C. de in ius uoc. Nam filius debet reuerentiam patri iure naturali. l. 2. ff. de iust. & iur. & libertus patrono, de iure quasi naturali, quo cautum est ut beneficentibus. benefaciamus, ut. l. sed & si le

ge. §. consiliuit. ff. de peti. heredi. & in c. cum inofficijs, de testa. Aut quis ignorat constitutionem, & tunc excusatur, in c. ut animarum periculis, de constitu. libro 6. Et hanc distinctionem sentit glossa in dicta. l. uenia. C. de in ius uocand. Sic ergo posset dici, quod aut surdus commisit uel incidit in rem a iure diuino, uel naturali prohibitam. Et tunc ex quo est capax rationis punitur pena a lege illius terre statuta, quia licet ignoret penam a lege statutam explicite, tamen ex quo delinquit, scit, aut scire debet se penam subiugandum, & uidetur se penam consentire, ut l. r. §. bestias, & ibi notatur in glossa. ff. de postula. in authen. de non alien. §. si uero leonis, etiam, colum. 2. Et sic merito puniendum pena loci delicti. Neque obstat, c. ut anima. de constitu. lib. 6. quia ibi loquitur in penis spiritualibus impositis pro contemptum clauium, & mandati in quibus quis ignorans non punitur, quia non contemnit. Unde ut habeas materiam, tu clare uideas forte melius quam unquam audiueris, quando ignorans constitutionem puniatur, scias quod aut quis ignorat delictum, & penam delicti, ut puta princeps statuit, ut non sint nisi certi procuratores uel notarij, in ciuitate procurantes, ego ignorans legem, uel sic delictum esse, uel penam delicti, quia procurare alias non erat prohibitum, postulauit: ista ignorantia bene excusat me nisi fuerit crassa & supina, iste est casus in l. final. ff. de decret. ab ordin. faciend. & sic potest intelligi cap. ut animarum, de constitu. Nam si princeps statuatur quod mulieres non vadant ornate, uti assolebant, uti fuit factum, & in uiam fori prouisum per regem Alphonsi feliciter regnantem, & aliqua mulier ignorans constitutionem uel forum porteret ornamenta ignorans, excusatur a pena, nisi fuerit ignorantia crassa & supina, ut in dict. iuribus. Et potest esse ratio, quia portare ornamenta non erat alias prohibitum, neque delictum. Merito mulier ignorabat delictum esse, & penam delicti excusaretur ignorans, ut praedixi nisi talis fuerit ignorantia crassa & supina, & iste est casus, in cap. ut animarum, de constitu. libro 6. Et uide ibi no. per glossa quae dicatur ignorantia crassa & supina, ut in cap. penulti. de clerico excommunicato ministrante. Aut quis scit delictum esse, sed ignorat penam delicti, ut quia facta est lex patria, quod faciens magnum furtum possit usque ad mortem inclusive puniri, tunc etiam ignorans legem punietur, quia ex quo scit uel scire debet delictum esse, licet ignoret penam delicti implicite, punietur pena legis, etiam ignoranter, quia ignorantia constitutionis non te excusat, quia ex quo scis te delinquere uidetur in penam patrie consentire, & sic quod puniaris ut ceteri fures in regno, ad hoc. l. prima. §. bestias. ff. de postulando, & quod ibi not. in gl. & in d. §. si uero leonis, in authen. de non alienan. col. ij. Aliquando quis

quis scit delictum & pœnam delicti, sed ignorat aliam pœnam, quæ requirit illud crimen in quo se cognoscit delinquere: uerbi gratia, episcopus fecit constitutionem, ut nemo committat furtum sub pœna excôicationis, tunc ignoras constitutionem episcopi, non erit excôicatus, nã licet tu scias delictum, & vnã penã delicti scilicet furti, saltim implicite, vt dictum est, sed ignoras aliud delictum scilicet cõtemptũ clauium, & mandati huius delicti, scilicet excôicationis, Et ideo dico q̃ a pœna furti tu nõ es excusatus, sed a pœna contemptuũ clauium tu bene es excusatus, pp̃ ignoratiã cõstitutionis, nisi sit ignorantia crassa vel supina, vnde tali casu excôicatio non est pœna furti, sed est pœna cõtemptus. Nã cũ ep̃s prohibet furtũ fieri sub pœna excôicationis, ille qui facit furtum, contēnit præceptum episcopi, ergo pp̃ contemptum est excôicatus, † quia excôicatio est pœna cõtemptus, de

22 bebis ergo puniri pœna furti, quæ imponitur a iure cõi, nõ aut pœna excôicationis, q̃a hæc pœna requirit delict. contemptũ, quia aliud a crimine a quo cognoscebas delinquere, sed ignorabas constitutionem, nõ incidisti in crimine cõtemptus clauium & mandati, igitur neq; in pœnam excôicationis, pro illo crimine impositã, & ita intelligas c. vt aiarũ periculis, de consti. li. 6. qui intellectus est singularis, & ex p̃dicto itellectu limitantur notata, in l. fina. ff. de dec. ab ordine faciendis, & sic intelligas dictũ. c. vt animarum, qui est male glossatus & non bene intellectus a canonistis scribentibus. Si ergo surdo, q̃ nil audit, vt sunt cõiter muti a natura, est do-

23 iniquũ, q̃a surdus non est contumax, cum † contumacia procedat ex aĩo. Et dicit q̃ est argm̃ de surdo, q̃ non audit sonum cãpanæ quod non puniatur ad penã duplæ & facit secundum eum, l. 2. §. occisorum, ff. ad Sillayanum, & de in integrũ resti. l. diuus. Et sic uides. quod surdus ignorans non puniatur pœna. leg. uerissimiliter ignoranter. Sed si delinqueret contra ius naturale uel eõe, quorũ pœnas implicite uel explicite scit, uel scire potest, non excusatur, unde miles uel mulier, licet intr. ignorantia excusetur, ut in l. regula, ff. de iuris & facti ign. tñ a penis legis nat. nõ excusantur, ut uides in mille legibus. C. & fforũ. Et nota ista. quia nescio si unquam melius audi

uisti, & uide hanc materiam late tactam per doctores, in ca. 2. de consti. & in l. fi. ff. de decre. ab ordi. faciendis, & in l. j. C. de summa Trini. Et uide quædam uerba bona Bald. in l. j. ff. de legiti. qui ponit de ignorantia habente culpam annexam, ubi uide. Et sic uidere potes ad quid conferat fororum & legum publicatio, quia ut dixi ad hoc, ut illorum ignorantia non prætendant. Præuilegia autem, quæ solum aliquem præuilegiant, & non habent aliquem illaqueare non indigent publicatione, sicut neque lex in fauorẽ certę personę edita. Vnde dicit Bal. singulariter, in l. generales, C. de legibus, quod dixit alias de facto, quod si est statutum in ciuitate, quod non ualeat statutũ nisi sit publicatũ in ciuitate in certis partibus, per præconem, quod si factũ erat statutum in fauorem tertij, etiam quod non esset publicatum per præconem, ualeat, quia illa publicatio non fit ob aliud nisi quod lex generaliter seruetur, quæ ratio cessat in statuto facto in fauorẽ regula. personæ, & hoc optime dicit probari ibi. coninecto ultimo responso dictæ. l. Et ideo communiter leges generales fororum & præuilegiorum, quæ aliquos habent illaqueare publicantur per principem in plenaria curia, ut sic illorum ignorantia prætendi non possit, ut dictis iuribus, de postu. præla. ca. 1. & in auth. ut factæ nouæ constitu. col. 3. Cætera autem præuilegia, quæ non habent aliquos illaqueare non publicantur, sed omnia datur sub bulla, ad hoc ut fidem faciant, ut in præmio sexti & clementinarum. Sed ut tu uideas plenius hanc materiam † est uidere a quo tempore ligent constitutiones uel leges generales regni, & do. Anto. de But. hunc passum plene examinatus est in præmio Gregoriano, & in cap. 2. de consti. Et Paulus de Leaza. in præmio clementinarum, & ibi etiam do. meus in iure canonico, do. Jo. de Imo. tñ reassumptis aliquibus doc. dictis non p̃fectæ examinatis cũ debitis suppletionib. & de iure fundatissimis dicas quod quædam sunt leges uel constitutiones ueteris iuris declaratoriz, & in tabulis dicit gl. cle. quæ siue princeps utatur uerbo (declaramus) siue nõ, ligant statim a tempore quo sunt editæ & trahuntur retro eo quod editæ, de usuris, c. cum tu, & no. de consti. c. fina. ad hoc dicta gl. ordina. allegat clementinam quod circa, de electio. & cap. sequen. & quod nota. de rescript. cap. gratiz, & de electio. cap. constitutionem, de officio delega. cap. iudices, cum alijs multis. Sed illa per glossã allegata id non probant, quia solum dicunt quod ueniunt ad declarationem, non a quo tempore ligent & ideo allegabam dictum cap. cum tu, & not. in dicto cap. finali. Et est ratio, quia lex declarans trahitur ad legem declaratam, & sic retro ligat in anthen. de filijs natu. ante dotalia instrumenta, colla. 3. ubi tex. dicit, cum omnibus manifestum sit oportere ea quæ adiecta sunt per interpretationem in illis ualere in quibus interpretatis legibus sit locus, unde dicit Baldus in l. leges & consti.

constitutiones, C. de legibus, quod cum lex nova emanat declaratiue ratione termini ad que fit relatio porrigitur retro, nisi esset causa decisiva. allegat, C. de epis. & cle. l. si quis in conscribendo, ultimo responso, & l. non dubium versi. qd ad oes, C. de legibus, sed melius probatur in dicto tex. allegato. Hoc tam e singulariter limitata fore veru, nisi lex antiqua habuerit contraria consuetudine, qd tunc contra facientes legi non ante publicatione per duos menses non ligantur, quia sequedo maioru erroru hoc fecerunt & sunt excusati, ad hoc de transla. epi vel ele. c. inter corporalia, ad hoc gl. or. qua canonista multo comendant, in c. j. de postul. p. tala. quod fuit dictu originale Io. An. in c. tuas dudum, de spons. duoru. Si aut ius nouum concordat antiquo retro ligat scdm Pau. de Leazar. in prohemio cle. qd temperat esse verum, quando nouum disponit ad limites antiquos. Si aut disponit in antiquo modificando uel detrahendo ad ius antiquu, dr quod vs ius nouum in eo quod disponit nouiter, & non ligant, nisi a tpe quo aliud omnino nouum ligaret, quia istud ius modificans, vs ius nouum corrigens vel rigore temperans reducendo ad equitatem, allegat cle. quauis. de appe. secundum eum, pro quo facit lex, ius ciuile, ff. de iusti. & iu. vnde cum est additum veteri statuto non possumus sequi antiquu statutum, sed nouum, arg. l. finalis, C. de aqua ductu. l. x. Et non quod lex renouata per modum confirmationis a noua lege retrahat, ff. de li. legata. l. Aurelius, §. testamento. Si aut per modum correctionis, ligant, vt nunc a tpe scientie. Si aut per modum adiectionis, et videtur noua statuta, vt in auth. vt facta noue consti. §. si. per Iac. de Belui. vbi oino vide. Na subtilius & magis fundate loquitur qua Pau de Leaza. neque alij sup hoc passu scribentes. Adde et vnum notabile verbum Inn. qd legis reuocatio non trahitur retro, nisi princeps fingat illam legem reuocatum non esse facta, vt no. Inn. in c. si. de ele. li. 6. quod no. ¶ Item dicit Pau. de Leaza. in dicto prohemio, quod constitutio que est approbatoria antiqua consuetudinis generalis similiter trahitur retro, sicut quando est approbatoria iuris cōis antiq. ad hoc allegat, de arate & qualitate, cle. generalis. Et idem dicit gl. ord. in dicto prohemio, quando iura citra adiectione alicuius pena precipiunt vetera iura seruari, secus si adijciunt aliquam pena. Quaedam sunt constitutiones nouum ius promulgantes, & tunc quedam sunt promulgatorie iuris singularis vel privilegiati, sicut in cle. dignu, de celeb. missarum, & de baptismo. c. j. Et tunc dicit Paulus, quod illa incontinenti ligate videntur a tempore adiectionis, de conce. preben. c. j. lib. 6. & quod vs ibi placere Inn. qd licet privilegiu simpliciter datu, imprimat effectum adie. promulgationis, non sic in privilegio per via constitutionis dato, na sapit in hoc natura constitutionis, quod no. qd limitat in hoc dictu, c. j. ad hoc d. Ant. de Bu. in dicto phe. alle. c. si pauper gratia, de offi.

dele. li. 6. & no. de rescrip. c. j. vbi in multis fit differentia inter privilegiu simpliciter concessum, & ad corpus iuris redactu, secundum eum. Sed hoc non vbi bene dictu, salua pace tati Doc. qd scdm hoc potius esset ius privilegiatu non redactu in corpus iuris, qua redactu, quod vbi falsum, de iure, 25 cu facilius tollat qua redactu i corpore iuris. ¶ Na generalis cassatio privilegioru vbi cassare privilegia extrauagantia, non ea que sunt in corpore iuris inclusa. Et iste est casus scdm lecturam Guil. de Cugno. Bar. & Bal. in auth. qua in prouincia, C. vbi de cri. agi oportet, allegat, gl. l. 2. §. legat, ff. de iu. qd dicit Bar. valde notad. licet contrariu videtur inntere gl. or. in c. vt circa, de ele. li. 6. Ex qua gl. no. d. de Sa. Geminiano, ibi dices ex ista gl. Nota qd de priuile. corpore iuris clauso iudicatur sicut de alijs iuribus, quo ad effectum reuocatoru quo privilegiu est generale, de quo dixit se plenius dixisse in c. ignorantia. 38. di. Sed idem Bar. i extrauag. ad reprimendu. tenet id qd supra dixi, & ipse tenuit in dicta auth. & hoc et tenet gl. l. hares absens, ff. de iud. & sic tenendu, qd cōiter a glossis & Doc. tenetur, & non multu cures de gl. sexti, qd dicit Io. An. qd velo eleuato illas fecit & iuuenis. Quare in preinserto dubio, an ius cōe privilegiat statim obliget, est dicendu qd aut solu het privilegiare & nullum illaquare, & tunc statim, siue sapiat natura legis, siue privilegij, habes videre, ad hoc quod scribit Bald. in l. leges gnales, C. de legib. Si aut heat aliquos illaquare, & tunc serua opl. Inn. & Ant. de Bu. & e ro, qd stat tunc ro de qua supra dixi, de presumenda ignorantia infra duos menses a tpe publicationis. Et io fori uel actus curie, qd privilegiat clericos uel milites i uasallus, ex quo uasalli illaquantur, uel cu eis cotrahentes non litigant, nisi a tpe publicationis, post duos menses, Et sicut alias dixi i questione facti, na per actu curie dni regis Martini fuit psum, quod uasalli militu non possent se obligare, in contractu cesualiu, sine domini eorum licetia, quod non poterat allegari i contractibus factis infra duos menses a tpe publicationis, nisi pbaret scientia emptoris cesualis, p pdicta, & idem est i uasallis ecclesie, quod tene meti. Quaedam sunt constitutiones promulgatorie iuris noui & cōis, & generalis, qd cognoscere habeo per modos notatos, i l. leges generales, C. de le. & i istis si apparet de mēte cōdentium ligat statim si uult statim ligare, in c. j. de sum. Tri. & de cle. c. ne Romani, de iure iu. c. Romani, de re iud. in c. pastoral. i clem. qd constat quod illa publicauerat Clemens, & quod non mandauit quod statim ligarent. Idem si mandat legislator de aliquo tempore, ut post mensem, de prebendis, c. cum singula. li. 6. de uita & honesta. cler. ca. 2. ante finem. Idem si de tribus mensibus, in auth. ut priuilegia domus oratoria non fiant, ad finem. Idem si de sex mensibus, r. s. dis. c. decernimus. & generaliter si disponit constitutionem promulgans de tempore quolibet. Quandoque promulgans nihil disponit. Et tunc aut constitutio est particu-

laris

De Public. for. &c. Rub. 47. In §. Sciendum. 219

bris loci, vt statutum municipale, vt sunt quota vel stablimēta ciuitatū, & sciētes vel ei⁹ notitiā habētes ligātur statim, ignorātes aut & q̄ possēt hoc ignorare a quo tpe ligātur. Et Paulus de leazar. vbi supra dicit qđ tps est arbitrarium, allegat dictū Host. in summa de consti. §. quanto. Et hoc idem tenet Ioan. monachi. de concess. przbendæ. c. 1. li. 6. neq; obstant notata, in c. pro posuisti. 82. di. & 18. c. decernimus, quia ibi loquitur, de tpe dato ad intimandum gesta consilij prouincialis, non de tpe ad cōstitutiones obseruandas. Quandoque constitutio est cōis, & tunc aut est certū qđ constitutio ad aliquos puenit, & ipsius habuerunt notitiā & ligant illos in illo tpe ex peccato, scđm Paulum, vbi supra, aut est certum qđ non potuerunt habere notitiā constitutionis vel verisimiliter habuisse, vt quia erant in alijs prouincijs longinquis, & non ligant illos, quo ad penā uel quo ad culpā. quā tum aut de nullitate facti contra constitutionē bene ligant, allegat qui matrimo. accusare possunt, c. cum in tua, de rescrip. c. ex tenore, de ele. c. in plerisq; , in cle. ff. de decretis ab ordine faciend. l. fi. & 82. dist. c. proposuisti, 12. q. 2. c. qui & humanis. Et miror quod do. Paulus sibi attribuat. & d. Ant. eum refert, quia istud dictum est originale gl. ord. in cle. volentes, de hære. gl. sup verbo ex tunc. q̄ nō est alibi, quā tu nota, vnde licet ignorantia habeat quandoq; excusare a lege nouiter ædita obseruanda, non tamē operatur quin actus cōtra legē sit nullus, qđ bene nota. Saluo quod tibi dixi quando lex vel privilegiū habet aliquē illaqueare, quia tūc credo, qđ hoc esset intelligendū iā lapsis duobus mensibus per prædicta quādoq; est dubiū, an ad aliquos transierit noticia, ita quod verisimile potuit transire. Et tunc aduerte, quia gl. in prohæ. clemētinarū, vñ velle, qđ aut cōstitutiones sunt publicatæ, quia sunt in publicū lectæ, & non ligant, ac si non essent publicatæ, qđ intelligunt doctores verū. quo ad illos de quorū sciētia nō constat, qđ dicūt notabile: nā scđm dictā gl. paria sunt constitutiones publicatas non esse, vel publicatas & non datas. ¶ Aut publicatio est facta & constitutiones sunt datæ. Et die quod i locis ad quos peruenit publicatio statim ligant, qđ p̄sumitur sciētia. de postu. præla. c. j. in auth. vt factæ noue constitutiones. in prin. in locis vbi non sunt publicatæ, aut constat famā publicationis ibi puenisse, & adhuc ligant scđm Paulū de Leazaro. in dicto procemio, qđ non est necesse, quod singulorum acribus inculcetur, vt d. c. j. de postu. præla. Imo plus vñ velle Paulus ibi qđ constitutio publicata in curia, vel i studijs, ligabit in Bonoia, lapso tanto tpe, qđ per famā & relationē potuerit ibi verisimiliter noticia peruenisse, de quo remittit ad datā, 6. lib. ¶ Sed istud tu non intelligas sic, vt dictus dñs Paulus, crude & indigeste tibi tradit, quia constitutiones generales, et quod per famā vel aliās sit verisimile peruenisse ad prouincias, non ligāt nisi per

duos menses vt in auth. vt factæ noue constitutiones, col. v. & i d. c. j. de postu. præla. no. Ad hoc ne clerici vel mona. c. fi. & de sen. exc. nouerit. Et quod no. de constitu. c. 2. de concess. præben. c. fi. Sed quod no. Io. An. super data sexti, in gl. or. & singulari, qđ iura non indigēt alia publicatione, nisi illa quæ fit in consistorio, qđ non est necesse quod i singulis prouincijs publicetur, vel studijs. & tunc per duos mēses vbiq; locorū ligabunt, Sest tunc pōt habere locū dictū Pauli, si in prouincijs infra duos mēses eorum noticia potuit cōmodē peruenire, aliās erit arbitrarium scđm eū. Vel posset dictū Pauli hñe locum in regulis cancellariæ, qđ fiunt in curia non per modum cōstitutionis ad corpus iuris redigendum, qđ ex quo in illis non reperitur tēpus arbitrarium, statur arbitrio iudicis, secundum d. Ant. de But. in prohæ. cle. in recollet. Ex quibus dixi aliās de facto, qđ cum ex decreto consilij Basilicæ erant reuocatæ oēs gratiæ spectatiuæ, & decretum in di d. consi. in publica cessione erat publicatum, & lapsi duo mēses, licet non esset mensis quod in forma publica erat, in ciuitate Valentiz, quod spectantes non poterant gratiarum virtute impetrare, tum quia publicatum in consilio publ. & lapsi duo menses a tempore publicationis, scđm dictā glossam Ioān. And. super data sexti libri, & qđ dixit Paulus, & desuper recitauit.

¶ T V M quia in decreto erat decretum interpositum, & sic erant ignorantes etiam effectu, de p̄b. c. quodam, lib. 6. & eo. ti. c. dudum. Et qđ no. in c. 1. de concess. p̄b. eo. lib. Tum quia solūm hic querebatur de actu inualiditatis gesto qđ decretum, & sic status actus annullatur, neque aliud est sperandum tps scđm gl. quam supra tibi allegauit in d. clem. uolentes, de hæreticis, qđ nota, quia quotidie ista dicta poteris praticare. Et nescio si melius alibi ista inuenires. ¶ Sed pone, princeps in curia inter alios foros vel constitutiones ædidi & publicauit qđ mulieres nō possent portare certa ornamenta, ille forus nō fuit moribus vtentium approbatus, iam lapsis decē annis post forum, quiritur an ille forus sit abrogatus, & gloss. in cap. 1. de treug. & pace, dicit quod sic, quod si hoc moribus vtentium non recipitur, abrogatur, & idem no. in gl. in c. dolentes, de celebr. miss. Nam inter cætera q̄ requiruntur ad esse legis, est necesse, quod vtentium moribus approbetur. Ad hoc. 4. di. §. leges. Et Bertrand. in proæ. clem. dicit Ar. dia. hoc tenere, per dictum. §. leges. Fatebantur tamen, quod mulieres poterant compelli, quod constitutiones seruent. Bertran. ibi distinguit, quod aut constitutio infixit penam ipso iure. Et tunc abusus constitutionis, non tolleretur penā cōstitutionis, in quā ipso iure incidunt, incidendo in factum ipsa lege damnatum, cum lex permittat facere leges superioribus supra subditos 11. distin. c. catholica, de maiori. & obe. c. 2. de constitu. in 6. Sed si lex vel constitutio non imprimit penam ipso iure sed mandat imponi, bene pōt tollere abusus,

Speculum Principum, Petri Bellugæ.

vt d. §. leges. Et hanc opinionem recitat d. Ant. de Bu. sup. pressio auctore. vt i d. c. j. de treu. & pa. dicit qd si iura sunt præceptiua et qd non recipiuntur, non per hoc abrogantur, licet in sua tenuerit, cū gl. in d. c. j. Pro eo facit. 12. dist. c. 2. in prin. & 88. d. c. unde pposuisti. Nam ex quo lex est præcepti, ergo in abrogando per desuetudinē, non pot dari bonum initiū. Et sic est impossibile qd præscribatur, unde cū non possit fundari p initiū præscriptionis, qd semper quis peccat, talis desuetudo uel cōsuetudo, semper est irrevocabilis, secundum eum. Ioa. And. ibi remittit ad no. super Rub. de consuetu. Io. Calderin. concludit ex ibi notatis, quod quando constitutio præceptoria emanat super eo, cuius contrauentio, de se generat peccm mortale. Et tunc nusq̄ desuetudine tollatur, et si a principio non recipiatur, argu. ca. fi. de consue. quandoq; emanat super eo, cuius conuentio de se non generat mortale, & tunc quanq̄ primi nri parentes tali legi præceptorio, peccauerunt mortaliter, per. c. quod præcipitur, (4. q. j.) & 4. dist. §. si. tamē cōtra ipsam p̄t præscribi, vt i d. §. leges. Et postq̄ est præscriptū, cōtra facientes, nō peccāt mortaliter, vt in d. §. Et sic dicit debere intelligi no. in d. c. j. Et dicit responsum ad rationem Ho. ibi, quia non sequitur, primi peccauerunt, ergo & sequentes peccant, quia non astringuntur per dictam legē, cū sit p̄scriptū q̄ eā, neq; obstat, quod solū tps non est modus tollendæ obligationis & c. qd hoc nō operatur solū tps, sed & resistētia subditorum, quorum moribus affirmatio vna cū lapsu tps hoc inducit, & secundū dictū Io. Calderini, sufficeret lapsus decennij, iuxta no. in c. fi. de cōsue. ¶ Aduerte quia prædictus Calderinus, vt tenet opi. in l. si quis pro eo, de fideiussor. quod contraueniens cōstitutioni laicali præceptiue peccet, de quo vide que late dixi supra in ti. de pro. grau. §. qdā sunt, vbi examino materiā in fi. d. Ant. de Bu. i d. §. de treu. & pa. dicit si p̄stitutio p̄mittit, seu disponit, potest bene per desuetudinē tolli, si ius vetat uel p̄cipit, si ad cōmodū priuatū p̄t tolli, quia est factū, & renūciatione p̄t tolli, sic irrevocabiliter dicit gl. in l. de quibus, C. de legibus, si præceptū cōcernat honorē Dei, vt i d. c. j. vel cōmodū publicū an possit de desuetudine tolli, Et dicit quod si primū oēs tpe legis aditā non receperunt, & superior sciēs patitur. Et sic tacite consentit huic non receptioni, dicit qd tale ius non ligat, sic dicit loqui. c. leges 4. dist. Sed si superior non scit hanc non obstantiam, & sic non patitur, tunc dicit quod ligat, & non obstat secundum eum, quod consuetudo nō habet iustum initiū, quia aliud est ius tolli, & tunc requiritur consuetudo legitima. Aliud ab initio non recipi. Et tunc nulla est rescriptio, sed sufficit qd non fuerit sciente principe ab initio receptum. Si hoc principi constet secundū do. Ant. de Bu. in d. c. j. de treuga & pace. Pro quo facit, licet ipse non alleget aliud elegans dictum Io. And. in add. ad spe. in ti. de clā

destina desponsa. dicentis, qd dissimulatio & tollerantia superioris habet vim dispensationis. Circa qd dominus Ant. de Bu. in c. quod circa de consang. & aff. dicit singulariter, ex cuius di. clarescit materia de super tacta, qd quando ab ipso principio, quo ius traditur generaliter ab oibus non recipitur & superior tollerat. Et tunc dicit qd illud ius non ligat, 4. di. §. leges, & allegat dictā gl. c. primi, de treuga & pace, & que de super tibi recitauit per oū scripta, quia dicit ipse, vox populi vox Dei. Et ex certa papæ tollerantia inducitur exclusio iuris. Quādoq; ius recipitur partim & partim non, & tunc dicit qd tollerantia hæc generalis, non excusat a peccato. Et dicit esse casum in c. cum iam dudum, de præben. Quādoq; ius ab initio recipitur, & ex post facto ab oibus vniuersaliter nō seruetur. Et ad huc credit qd hoc ius tollitur, p desuetudinem ex quo superior scit & tollerat quasi princeps videatur velle, quod vult vniuersalis populi collectio, ex quo non cōtradicit, 4. di. §. leges, ff. de legibus. l. de quibus, Quādoque ius recipitur vniuersaliter, ab omnibus, Papa vel princeps sciente sit aliquid contra legem, & tunc Papa aut princeps, expressè & expressissime cum causa scribit, de tollerantia dicti cuius ad hoc subrogatur loco dispensationis, & dicit quod est casus in capi. circa, allegato, de consangu. & affi. Quādoque nil specificè disponit, sed tacet, & dicit quod non habet vim dispensationis, & idē dicit, quo ad alios inferiores, quo ad illorū leges sedm eū. Et miror qd p̄dicti doc. nō allegāt dictū tex. legū, in hac materia, q uidentur probare id quod ipsi allegāt, qd leges per desuetudinē obrogantur scilicet, tex. in prohe. institutionū, vbi tex. dicit, qd leges in desuetudinē abierūt, ad hoc in auth. de fidei. in prin. colla. j. Sed ad hæc q̄ supra dixi possint vendicare locū, in nostris foris, qui sunt cōtractus cū principe inniti, multū dubito, quia sunt cōtractus siue leges p̄petuæ, C. de don. inter virū & vxor. l. penult. ff. de publica. l. Caesar. Tum quia de foro regis Petri nequit consuetudo contra forum allegari. ¶ I T E M quia expressa tollerantia principis, non potest contra forum introduci, quia princeps citra curiam, nō potest foro detrahere, addere uel diminuere, neque interpretari, ut in priuileg. regis Iacobi. Dat. Valentiz. 12. Cal. April. Ann. dom. mille. 270. & in alio priuilegio Da r. Valentiz, Kal. Maij, Ann. dom. mille. 321. Et sic minus tacita principis tollerantia cōtra forū possit inducere dispensationē, ne plus opere tacitū quā exp̄ssum, & ideo cogitā. Restat nunc uidere, an uirtus uel effectus legis seu priuilegij, extendatur ad omnes causas p̄teritas, p̄sentes, seu pendētes etiā p appellationem, & an futuras tñr cōprehēdat. Et vt qd legis uirtus solū ad futuras cās uel cōtrouersias trahat, & de p̄teritis nil disponat, nisi expressè caueat in cōstitutione. C. de legib. l. leges, de cōsti. c. cognoscentes, & c. fi. Ad hoc. 10. q. 1. c. sicut quidam, de elec.

elec. c. cum in cūctis. §. hoc sane, q̄a id expresse
cauet̄ in l. clarū est, q̄ respicit retro constitutio,
ut ibi. Idē est si lex uel cōstitutio respicit ius na-
turale uel diuinū, q̄a tunc etiā p̄terita respicit,
extra de vsur. c. cū tu, q̄a non est p̄priē nouum
ius, sed renouatio antiqui & diuini, sicut dici-
mus, q̄ statuta q̄ cōtinēt id q̄ ius ciuile debent
intelligi secundū ius ciuile, ut notatur in l. si ser-
uini nostri. C. de noxalib. Et idē est cū noua lex cō-
cordat antiqua, q̄a tunc est reuocatio ueteris iu-
ris, & sic causas p̄teritas respicit secundū Hosti.
q̄ ita not. in c. si. de consti. alle. c. cū in magistrū,
de elec. Idē dicit Bald. q̄ lex noua porrigitur ad
causas p̄teritas, cum p̄cedit declaratiue, q̄a rō-
ne termini ad quē fit relatio porrigitur retro,
nisi esset causa decisa, ut habetur in l. si q̄s, in cō-
scribendo, ultimo responso. C. de episco. & cler.
& ita intelligit. l. non dubium. §. q̄ ad oēs. C. de
legib. quando autē lex p̄cedit depositiue non
porrigitur retro, q̄a terminus ad quē fit relatio
nō est de p̄terito, sed de futuro. Et q̄a conuenit
legi futuris formā imponere nō p̄teritas calum-
nias excitare. C. de decurionib. l. i. li. 10. Ad pri-
mum mēbrum distinctionis cum p̄ceditur de-
claratiue, q̄ ligat retro, bene facit, in auten. de fi-
liis ante dotata instrumenta natis. §. fin. & q̄ ibi
notatur. Et hanc distinctionē, quā Bal. refert, po-
nit Io. And. in c. 8. de uer. signi. li. 8. Et dicit Bal.
in d. l. leges, q̄ rō est quare non trahitur retro, q̄a
non debet fingi contra ius, quōd tunc uigebat.
¶ **ITEM** quia ibi deficiunt essentialia nunquā
retro fingitur, licet ibi deficiunt conditionalia,
quādoq; retro fingatur. ff. q̄ potiores in pigno-
re habeatur. l. potior, & l. q̄ balneum, & notatur.
ff. de leg. 1. l. talis scriptura, secundum eum. Sed
ponit q̄ causa est de p̄terito, lis est de futuro, q̄a
tēpore legis noue, iudicium agitatur. Et certe
gl. ord. in l. leges & cōstitutiones. C. de legib. di-
cit q̄ debet seruari uetus, & nō lex noua. alle. gl.
in auten. ut cum de appel. cognoscitur in prin.
& in auten. hęc constit. interpre. constitutionē,
ut in l. iubemus. C. de test. in fine, p̄ quo, q̄a iu-
dicium v̄ trahi debere ad tēpus causę. l. si rē. §.
fi. ff. de pig. ac. gl. etiam ordi. in c. licet canon, de
elec. li. 6. in glo. sup uerbo, decetero. mouens q̄-
stionem. An noua cōstitutio extēdatur ad prę-
sentia, etiā si pendeat p̄ appellationē, dic q̄ sic,
si negociū pendeat p̄ appellationē, debet de-
cidi secundū ius q̄ erat tēpore primę sniæ, non
secundū ius q̄ emanauit appellatione penden-
te, ut in authen. ut cū de appellatione cogn. in
prin. & in §. 1. col. 8. Si autē principaliter pen-
det, dicit Host. in c. 2. de cōsti. q̄ debet decidi se-
cundū ius q̄ emanauit. Godfredus ibi & Accur-
sius, in d. gl. alle. tenet q̄ secundū ius, q̄ ante cō-
stitutionem erat, & uterq; allegat dictū auten-
t. gloss. ibi dicit secundum gratiam, quod aut cō-
stitutio loquitur de ordinatione negotij, uel
contractus, ut de numero testium, de scriptura
uel de alia solemnitate, & uera est opin. Gotfre-
di & Accursij, non enim pars potuit diuinare

C. de testi. l. testium. C. de testa. l. iubemus. 87.
di. capitu. proposuisti. Si autem constitutio lo-
quatur circa ordinationem sententię uel pro-
cessus, ponit exemplum de iuramento calum-
in. c. 1. §. ult. de sententia & re iudi. c. 8. potest u-
ra esse opin. Hostien. ita quōd processum cau-
sę iam factum non tangat, sed faciendum se-
cundum glossa. Et istam distinctionem ponit
Guido de Sudaria, & Archidia. in capitu. de
liberatione, de officio legari. libro sexto. licet
per alia uerba. Et dicit quōd ita determinauit
Nicolaus Terceus, in extrauaganti prout Bald.
refert, in l. leges & constitu. C. de legibus, dicens
secundum eos, quod aut constitutio, emanat
super ordinatione negotij uel contractus, aut
de numero testium adhibendo in ipso contra-
ctu, uel de scriptura, uel de insinuatione tēpo-
ris contractus, uel de alia solemnitate coniūgē-
da cum contractu, & tunc inspicitur lex uigens
tempore contractus, & est ratio, quia contrahē-
tes poterant diuinare de alia solemnitate, ut C.
de testibus. l. testium. C. de testa. l. iubemus.

26 ¶ **ITEM** † quia iam formatum solemniter &
productum in esse nō debet immutari ex causa
superuenienti, argumen. C. de donat. quę sub
modo. leg. perfecta. Si autem constitutio loqua-
tur circa ordinationem processus uel senten-
tię, tunc attenditur lex noua, quia licet causa
prima sit de p̄terito, causatū tamen sup quo dis-
ponitur, & ipse modus p̄cedendi est de futuro,
quod dicit esse uerum Bald. & non facit mētio-
nem de gloss. ordin. per me alleg. quę idem te-
net. Sed Iacob. de Belui. in autentic. ut cum de
appellat. cognoscitur, tenet quōd etiam consti-
tutio disponens, etiam super ordinatione iudi-
cij nō respicit pendentia, nisi exprimat, allegat
tex. ibi in dicto autentic. ut cum de appellati.
cog. in princip. ibi, nos itaque, & uersic. hęc ea-
dem. Ex quibus colligitur, quōd appellatione
interiecta a snia sine rōne facta, ad principē, p̄
iudicando autē sniam quantū ad iudicandum
seruabuntur leges q̄ erant tēpore appellationis
aut relationis ad diē, adducit eadem col. ut in
medio litis nō fiant sacrę iursiones. §. sup autē.
Et de his qui ingrediuntur ad appellandū. §. il-
lud quoq; inducit, & C. de iuro calumnie. l. 2. §.
fi. & in auth. ut litigātes iurent. §. fi. Sed istę duę
leges aperte faciūt p̄ opi. gl. & Guidonis, & Ar-
chi. cū in eis dicatur, qd lex de iuro p̄stando in
lite, siue de calūnia, siue aliud est p̄standū in
litibus p̄dētibus. Et sic ille tex. summatur per
Bal. & alios, qd lex noua quę loquitur de p̄cessu
cāz, habet locū in lite p̄dēte quo ad p̄cessum
futurū. Et p̄t esse ratio, q̄a respicit litis ordina-
tionē, & excludit corruptionē & calumnias cir-
ca illas. Sed Iac. de Beluiso in p̄dicto loco dicit
q̄ hoc ideo est, q̄a ibi princeps sic statuit, aliās
in contrariū est ius cōe. Io. And. in nouel. dicit
post suā gl. q̄ iō ibi est expresse, q̄a xquū &
iustū est sic statui. Sed dicit Io. Andr. q̄ istud est
respicere futura, & non p̄terita, cū isti actus sint
de futu-

de futuro secundum Io. And. Et sic uides quod Ioan. And. nescit quid concludatur, an per glossam an per Iacobum predictum. Sed clarum est glossa. uerum dicere. Et illa est consilii, & uera, quod quo ad litem ordinatorem attendit lex, quae postea emanauit, quia proprie illud est futura respicere, quia respicit actus nondum factos. Et sic futura ad quam coiter constitutio respicit & non precedit, ad hoc de offi. dele. c. penul. in fine. unde dicit Bal. in l. leges & constitutiones. C. de legib. quod aut lex loquitur de re formata, aut formanda, aut dubitatur, in dubio intelligitur disponere de re formanda, quia res formata non indiget beneficio statuti. Ex quo dicit, disponit de contractu aut iudicio. Primo casu intelligitur de contractu futuro. Secundo casu intelligitur de iudicio futuro, licet pendeat ex contractu preterito. Denuo dicit aduertendum, quod aut lex disponit, de iud. quo ad decem causas, aut quo ad probationem causarum, aut quo ad ordinationem litem. Primo casu inspicitur tempus causarum, non autem tempus legis conditum. Ita dicit determinare glossa. in l. leges Sed clarius. hoc determinat glossa. in d. c. licet cano, de elec. lib. 6. quod non alie. Secundo casu idem quod inspicitur, quo ad solennitatem probationis tempus contractus, licet quo ad qualitatem testium, si mutata esset, inspiceretur tempus iuramenti & depositionis ipsorum, ut dicit probari ex coniunctione duarum legum. C. de test. l. 1. & ff. ad carbonianum. l. 2. §. duae causas. Tertio aut loquitur de iudic. respectu actus exerciti, aut respectu exercendi. Primo casu non habet locum noua lex. Secundo sic, ut probatur in l. si. §. si. C. de iura. calumnie, ubi est textus. secundum Bal. Et sic uides coiter teneri, quod quo ad litem ordinatorem in actu. nondum factis seruatur ius nouum, quia est actus de futuro, sub l. comprehensus, secundum consensum doctorum per quos facit, quia iudex qui litem ordinationem subordinat, non habet inspicere nisi consuetudinem, quam in suo uertitur foro, cum actum exercet, ad hoc. l. c. missi opinatores, de exact. tributo. li. 10. & quod notatur in l. si fundus. ff. de euct. & in l. 2. C. quae sit longa consue. cum similib. Et per hoc dicit Bal. ibi in d. l. leges. se consuluisse in quadam questione, deputati, erant quidam in ciuitate Florantiz, quidam in questione fallitorum, postea sunt eis adiuncti alij duo: querebatur an isti adiuncti uiderentur adiuncti in liti. pendente coram primis, & dicebant quidam quod non, per legem primam. ff. de offi. consu. Sed ibi loquitur in iudiciis habentibus iurisdictionem quilibet in solidum, unde ista lex non facit ad propositum. Unde dicit se consuluisse, quod adiecti essent necessarii, quo ad reliquum processum, quia lex noua respicit formam processus, & habet partes destinatas siue disiunctas, unde quantum ad praeterita non stamus legi nouae, sed quantum ad futura sic. Neque praedicta obstat dicit in authent. ut in medio. litem ne fiant sacrae. quia ibi loquitur, de decisorio & non de litem ordinatorem, ut ff. de iudic. l. iudicium soluitur, refert etiam Bal. opinionem Oldradi, de qua l. continuus, §. cum quis, ff. de uerborum obligationi. qui sic distinguit, quod

aut est questio de substantia contractus, aut de executione. Primo casu, aut est questio de iure rei, uerbi gratia, prohibetur res uendi, non alibrato, & statuit antiquae legi, quia quo ad eam res non est in commercio, ff. de uerborum obligationibus, leg. inter stipulantem, §. sacram. Aut de iure personae, uerbi gratia prohibet nouum statutum contrahi cum minore, 18. annorum, & tunc idem, ut ff. de stipulatio. seruator. l. si usufructus aut de iure forme contractus. Et tunc idem, ut infra de testa. l. iubemus, in si. ibi, quid enim. Secundo casu principali statuit statuto nouo, ut ff. de fide instrumen. l. contractus, & C. de iuramento calum. l. 2. refert etiam Iacobum Bal. informasse istam questionem. Si in ciuitate uel castro statuta sunt reuocata & uetera, postea confirmata & pro parte infirmata & pro parte correcta. Item quaedam noua sunt facta ex quo tempore ista statuta ualeant. Nam si ualeant ex tempore publicationis non fingunt retro, quia publicatio est principium & terminus, & sic incipit uinculum, ideo enim non refertur in praeteritum, quia non ligantur ignorantes, ut in authent. & factae nouae constit. §. si minus. Et sic uidetur quod tempus reuocationis sit spectandum, ff. de testa. milit. l. tribunus, ff. ultimo, C. de donat. inter uirum & uxorem, Lex uerbis. Sed quod non sit inspicendum tempus reformationis sed tempus legis quae reformatur, ut C. de donatio. inter uirum & uxorem. l. donationes, ff. de iure codicillorum, l. 2. & l. quidam referunt, ff. ad l. Falc. l. miles. Et dicit Iacobus praedictus, quod aut in l. exprimitur ex quo liget, & ex tunc ligabit. aut non exprimitur, tunc in confirmatur. ligant retro, in correctis uel additis, ligant ex tempore correctionis uel additionis. Sed dicit Bal. quod non loquitur ita clare, tamen ita credit quod intellexit. in dicta authent. ut factae nouae constit. in §. fina. secundum eum. Sed clarius tibi desuper dixi distinguendo per membra si bene aduertis. Denuo Bald. in dicta. l. leges, refert distinctionem quam posuit Iacobus de Beluifo, in dicta authent. ut cum de appellatio. cog. in principi. ubi sic distinguit. Quod autem constitutio uel statutum est iuris diuini aut humani. Primo casu aut disponit circa obseruantiam & trahitur retro ad praeterita. ut extra, de usuris. capitulo cum tu, & institu. de iure naturali, §. sed naturalia, & notatur in c. si. de const. aut disponit circa poenam, & tunc non trahitur ad praeterita nisi noiatim sit dictum, de incest. nu. §. si hoc quidem, & in autem, de sanctis. episco. §. si. & de consti. c. 2. Et potest esse ratio, licet ipse non dicat, quia illa additur propter contemptum, quod est actus de futuro, & hoc est quod supra tibi dixi circa intellectum, c. ut animarum, de consti. li. 6. Si autem est constitutio uel lex iuris humani, dicit ipse, quod regula est, quod in omni ordinatione actus humani, & in omni lite decidenda, in qua inspicitur principium actus, uel noua, non trahitur retro. Sed praedictis Iac. de Beluifo, ad dictam regulam ponit quaedam exceptiones. Prima est

De Public. for. & c. Rub. 47. In §. Sciendum. 221

est, qd si p impressionē uerbor. trahitur ad p̄terita, ut in d. l. leges, & in c. fin. de consti. cū similib. Sc̄da exceptio est secūdu eū, quando sc̄dum mētem legis, non potest trahi ad futura, nā tunc ut lex nō sit frustra necessario cōcernit p̄terita, ponit exēplum. Si statutū disponit de cancellationib. bannitorum, puta qd banniti in personam cancellētur, danē decē. Nam ista est q̄dam abolitio, q̄ congrue non potest adaptari, nisi ad p̄terita, ut ff. de legib. l. cum lex, & ibi p̄ Odofredum. Sed Bal. ibi dicit, qd Cy. in d. passu distinguit, qd aut uerba statuti sunt de p̄terito, aut sunt de futuro, aut sunt implicita ad utrumq;. Primo casu respicit p̄terita. Sc̄do casu respicit futura n̄m. Tertio casu de natura legis respicit tantūmodo futura, unde futurum subiunctiui in statutis accipitur p̄ futuro, ut notatur in l. cum tale. §. fin. de condi. & demon. ubi est gl. singularis sc̄dum Cy. Bal. t̄m ibi dicit qd dictum Cy. haberet locum in dispositione indifferenti, exēplum, in l. illicitas, in prin. ff. de offi. p̄sidis, secus quādo rō p̄teriti & futuri discrepant, q̄ tunc interpretamur legem in sensu benigno & xquo ne det cām delinquēdi. Et ideo in exēplis dicti Jac. de Beluifo & statuti dicit tenendā oīum illorum opi. & non Cy. Adde tu vnū uerbum qd est singulare, & seruit ad multa in practica, quōd aliquando lex noua disponit, sup aliquo indulgēdo ultra regulas iuris uel statutorū, uel circa illa dispensando, disponendo sup actis p̄teritis, licet solutionē uel indulgentiam recipiant de futuro, & ista lex solū cōprehēdit actus p̄teritos. Verbi gratia, sc̄dum generalē legē, homicida debet mori. C. de epif. audientia. l. nemo. Et sic cauetur l. regni. Pone qd p̄pter bellum facta est reformatio qd banniti p̄ homicidio habita pace & soluendo decē, extrahantur de banno. Nam tota lex ista, est p̄teriti tēporis, non futuri, nisi in cancellatione, & solutione banni. Et ideo si qs esset homicida, non tamē esset bannitus, non p̄dest ei lex noua. ¶ Item neque futuro homicidio, allegat. ff. de peculio legato. l. cū dominus. Nam ista lex est q̄dā dispensatio, q̄ non refertur ad ignoratos defectus, secūdum Bald. q̄ hoc posuit in satis p̄grino loco, in l. cum lex. ff. de legib. Et hoc pridie allegabam, qd ita guidatica, q̄ quotidie a principe conceduntur qd intelliguntur de malefactorib, ante datam guidatici, non ex post delictū cōmittentib, cum plarib. aliis rationib. q̄ hic inferere esset longum. Et q̄ uis ex p̄dictis potes satis instructus esse, in hac materia, tamē ut nil omittam, dicam tibi conclusionē, quam facit Bal. in hac materia, secundum iura cluilia, ego addam aliam quam habui a domino meo domino Io. de Imo: quam subiungam. Bal. uerō dicit in d. l. leges. C. de legib. Concludamus, qd aut lex est noua, quo ad materiam & ad formam, & certum est qd non trahitur retro, sicut ius ciuile non disponit ea q̄ ante ipsum ius nō erant introducta, neq; in materia, neq; in forma, ut no. ff. de iusti. & iure. l. ius ciuile. Aut disponit ius nouum respectu formae,

& non respectu materiz, & idē q̄a non p̄ retro trahi ad tēpus, ubi nulla erat forma. Aut nō disponit ius nouum in materia & forma, sed confirmat uetera statuta, tunc trahitur retro, dum tamen illa statuta retro habuerunt uigorem. Sed si sumant uigorē ex confirmatione, tunc confirmatum trahitur ad tēpus confirmationis, non ecōtra, & idē in infirmatione. Nā aut hēnt uetustiorē causam, & tunc nō fingunt retro. Ista dicit p̄bari in rōne sui, in l. obseruare, in fi. ff. de offi. pro consulis. ff. ad Treb. l. si qs priore. ff. de mili. test. l. tribunus. §. ult. Ex qb. potest sc̄dum eum cōcludi ad plures q̄stiones. Pone, statutum uetus cōtinebat qd banniti eximerentur de banno, solutis quinquaginta libris, postea superuenit nouum statutū, quo cāntū est qd banniti eximantur de banno solutis centum libris. Modō q̄dam erat bannitus ante sc̄dum statutū, uult soluere quinquaginta libras, uigori primi statuti. Econtra dī qd debet soluere centū libras uigore sc̄dī statuti. Et dicit Bal. aduertendū qd format q̄stionem in banno de p̄terito, ne sit contra dictum Odofredi. Et dicit qd quidam dixerunt qd debent t̄m soluere quinquaginta: quia erat sibi ius q̄situm ex ueteri statuto. Et quia leges dant formam futuris, non p̄teritis. Guid. de Sudaria, & Jac. de Aren. dicunt qd debent soluere centū libras, q̄a statutum illud loquitur de exēptione, seu de modo liberationis, nō aut loquitur de obligatione inducenda, cū ergo ip̄a liberatio sit de futuro, ergo disponitur ab statuto nouo sc̄dum eos. Sed Bal. dicit qd de natura istius statuti est se referre ad p̄terita, ut supra declarauit: t̄m dicit qd dubiū suum stat in hoc, ut r̄ referatur ad p̄terita cōtra ius exēptionis, iam q̄sitū bannitis. eximend. a banno. credit t̄m qd sic, quia illud ius erat q̄sitū ex mero beneficio statuti. Et ideo tale b̄ficium potest reuocari, ut no. in l. q̄ semel. ff. de decretis ab ordine faciend. Et ideo credit dictū Guidonis & Cy. esse uerū, non tamen ipsi inducunt bonā rationem sc̄dum eum: & de ratione, remittit ad notata p̄ Paulum de leazar. in prohemio clementinarum, & in c. licet, de elec. l. 6. per Ioann. And. & per Bald. in l. oēs populi. ff. de iustitia & iure, q̄ dicit tunc uidere non potuisse, q̄ tamen supra in effectu recitauit. Et ex p̄ximo dicto Petrus de Ancha, sc̄lix recitator in ca. licet caon, de elec. l. 6. decidit plures q̄stiones similes p̄tractis, quas uide. Inter alias ponit vnam. Statuto cauetur qd mortua uxore in matrimonio sine liberis, qd maritus lucretur certam partem dotis, utrum habeat locū in dotib. datis ante statutū, si post ipsum statutū talis uxor moriatur, & dicit qd sic, ratio sc̄dum eum: q̄a illud propter qd debetur, cauetur post statutum, ergo habet locum in dotib. datis ante per p̄dicta, secundum Petrum de Anchar. ubi uide. Nūc aduerte ad distinctionem domini mei, quam dicebat se dixisse, cū legebat Sextam, in d. c. licet caon, qd aut constitutio disponit super actu habente diuersas partes uel actus an super actu habente vnā partem.

eam partem uel actū. ¶ Primo autē casu, aut illi actus sunt totaliter de præterito, neq; habēt cōnexitatē cum illis q. sunt faciendi de futuro, tūc ad illa non extenditur, sed ad sola illa q. sunt de futuro bene extenditur, uti dixit gl. in d. ca. licet canon, & idem gl. in clem. dispendiosam, in fi. de iudi. Si uero actus q. sunt de futuro, habent cōnexitatē cum actib. qui fiunt in præterito, tunc si non possunt actus qui sunt de futuro expediri sine actib. qui fiunt de præterito, & cōstitutio nō extenditur ad talia, ut no. in gl. in clem. 1. de test. Aut actus non habent nisi unīcam partē, & tūc aut cōstitutio disponit super ipso actu, aut super executione actus. Si super actu non extenditur, ex quo actus iā est creatus, de maio. & obē. c. statimū. de consti. c. fi. si super executione actus: tunc extenditur ad executionē q. est de futuro, licet actus fuerit de præterito, ut no. glo. in clem. 2. de uita & hone. cleri. scđum eum, & licet ipse p. alia uerba loquatur, nil noui dicit ab iis q. ibi dixit, nisi quia allegat nouas glossas, ideo notabis illas. Et sufficit de hac materia.

¶ Vnū tamen nolo omittere. Nā diceret aliquis: Ad quid pdest obtinere foros & priuilegia, uel illa publicare, nisi respectu principis concedentis qui ligatur l. contractus, uel le. in contractum transente. C. de don. inter uir. & uxo. l. penul. & q. no. in gl. ordi. auten. de defen. ciuit. c. interim; & p. Cy. & alios. C. de legib. l. digna uox. Sed respectu successorum non uidetur quod illos possit obligare, unde dicit tex. in ca. fin. de rescrip. li. 6. Quodq; nobis licere non patitur, nostris successorib. indicamus, dicit gl. quod legem sibi imponere non potest. Nā par in parem non habet imperium, de elec. c. innotuit. ff. ad Tre. l. ille a quo §. rēpētūm, secundum gl. Sed est melior ratio, quia successor principis non hēt ab eo causam: quia per nouam elec. eligitur, de elec. uenerabilē. Et quia est iuris successio, in qua non ueniunt de sancti obligationes. Ad hoc no. extra de uoto. c. licet. Et sic non ligatur contractu prædecessoris. Ad hoc ff. de pi. l. uectig. ff. locati. l. si quis domum. Sed dicit quod imo ligantur principes successores, ad ea q. sunt de natura sui officij, uel consuetudine, sicut est feuda concedere. Ad hoc in auten. ut nulli iudicum. §. & hoc uero iubemus. & in auten. hęc consti. q. de dig. §. illud. & multa potest facere & concedere. Aliqn necessitatē, aliquando utilitatē concernētia, q. etiā ligant successorem, de quib. dixi plenē in Rub. de iuramēto, per principē faciēdo, ibi uidē. Et ideo reges nouiter ueniētes, iurant seruare foros & priuilegia: quia aliās iuramentum pdecessorum eum non ligaret, de iure iur. ueritatis, per Innocent. Et hęc sufficiant, quia fessus sum ad mortem.

CAMILLI BORRELLI
ADDITIO.

1 [LEX DEBET ESSE GENERALI S, ET UNIFORMIS] Ego plusquam alius plenē tractaui in libro de edictis magistratum. i. c. 1. ubi dico, ibi uidēdum est.

b [IMPERIALIS DONATIO] Donationem imperatoris insinuatione nō egere, uoluit tex. in l. sancimus C. de don. & auten. ibi seq. gl. in §. & retro. in fi. de dona. hostiens. in ti. eo. §. quz don. in prin. quia publicē fieri dicitur quod coram imperatore fit, cui tot proceres assistunt l. omnium. C. de test. & uoluit Marc. Mantua in consi. 332. col. 2. Ang. in l. pen. C. eo. tit. ubi Bal. illam rationem inducit. Alia potest esse ratio, quia imperator cum id ipse statuerit, semper uidetur exceperē se suam personam, cum in generali sermone, semper autoritas superioris intelligatur excepta, iuribus vulg. & cum coram magistratu fieri dixerit, iam nulli dubium, & coram eo factam tenere, cum ipse sit summus magistratus, e cuius fonte omnes riulz magistratum fluant. Bal. in c. ad hęc. col. 4. de pace iura. firm. arg. l. priuatorum. ubi Cy. C. de iurisd. omni. ind. Alex. in l. 1. in fi. ff. de iurisd. omni. ind. & Inn. in c. cō. ab ecclesiarum. de offi. ord. & ego dico de edic. magistratum lib. 1. c. 1. ¶ Idem etiam procedit in donatione quz fit a rege superiorem nō recognoscente, ut est rex noster, quia non requiritur aliqua insinuatio. Io. And. in addit. ad Spec. in tit. de don. §. porro. in addi. Mag. in fi. Oldr. in cō. sil. 231. Rom. in consi. 59. in quinto dubio. Alex. in consi. 156. col. 2. uol. 1. Corn. in consi. 299. col. 5. uol. 1. de quibus latē Gabriel. Com. opi. lib. 3. titu. de don. conclus. 1. nu. 22.

c [FRONTIAMIUS TALEM EPISCOPVM] Episcopi electio, per quz uerba fiat notatur in c. 1. de postul. pralat. in 6. & uoluit Bar. in Lapud Auidium. nu. 2. ff. option. leg. & in l. serui electione. per totum. ff. de leg. j. & latius ista materia tractatur per Io. Bertachinum in trac. de episcopo. per totum. & Lancelott. Conrad. in templo om. iudi. lib. 2. c. 5. §. 1. in c. incip. quomodo per totum. & duob. c. seq. p. Io. Coclier de Vanquel. in breuiario sexti. in proemio. & in d. c. 1. de postul. pralator. sed altius, ac lacus uide Alfonso Alvarez in Spec. Rom. Pontif. c. 10. per totum. plenū Petr. Rebuff. in concord. titu. de mandat. apostol. §. 1. in uerfi. literas.

d [SIT PUBLICATIO] An de esse, & substantia legis sit quod publicetur. Quia lacus tractō in libr. de edictis magistratum. secun. capit. ibi remitto lectores omnes ut uideant.

e [EXCOMMUNICATIO EST P OBNA CONTEMPTVS] Et ideo Adam quia uerum comedit, pceptum dei contemnis quodammodo, excommunicatus dici potuit. ut hęc & alia circa materiam definiendz excommunicationis tradiderunt Goffred. & Hostiens. in summa eiusdem titu. & habetur in c. 1. eo. titu. in 6. per omnes summistas. Ang. syluestrin. tabien. pisan. & Armill. in §. excommunicatio. Quod ratione contemptus infligatur, innuit Augustin. qui aliās (inquit) emendari non potest, tanto suo malo commotus erubescat, & ad ueram poenitentiam redeat, & saluus sit spiritus eius in die domini. Augustin. in lib. de fide, & operibus. c. 3. & in lib. de cor. & gratia. c. 15. & habetur in consi. Turonens. 1. c. 8. & Prosper Aquitanicus lib. de uita contempl. c. 7. Cucchus in fi. canonicarum. lib. 4. c. sentit. 11. & nouissimē lacus enucleauit in ultima parte nouiter in lucem data, Iacob. Menoch. de arbitrar. iud. quæst. libr. 2. c. 20. §. casu. 416. per totum.

Camillus Borrellus.

De dissoluenda & licentianda curia.

Rubic. 48.

In §. Solent princeps.

S V M M A R I V M.

1 Vocatus a iudice, nō debet sine eius licētia recedere.

S O L E N T

De dissoluen. &c. Rub. 48. In §. Solent principes. 222

SOLENT PRINCIPES peractis de quibus dixi, Curiam licentiarum, & sic dissolvere. Et debent fieri actus de dicta licentia & dissolutione, ut libere vocati possint recedere. Nam vocatus a iudice, sine eius licentia recedere non debet, aliis dicitur contumax. Ad hoc. 1. q. 3. c. certum, & in capitulo. 1. de iudi. ff. de excu. tuto. l. scire oportet. §. servabunt. Ad hoc no. per Hostiensem & Ioan. And. de offic. de lega. cap. consuluit. Imo plus dico quod is qui fuit coram tribunali iudicis, & illicentiatum recessit, posset dici contumax verus, & sic in publico potest dici manifestus contumax, iam notorie constito de comparitione, constat notorie de recessu nimis tempore. Ad hoc gloss. in capitulo. venerabilibus. §. secus. versicu. in iudicio, de sententia excommunicationis, libro sexto. Et quod no. in Specu. de citatione, §. sequitur, licet. sed nunquid. Et per Ioan. And. in add. ad Specu. de contu. §. primo. in additione magna, quod multum limitat nota, in clem. si autem, de dolo & contu. Et possent sic recedentes illicentari, pro contumacia puniri & multari, etiam sine nova citatione. Ad hoc notat. per Bart. in h. ex quacunque. ff. si quis in ius vocatus non ierit. De quo per dominum Anto. de Butr. quoniam. §. porro. ut lite non contestata. Item sicut recedentes tanquam contumaces non possent appellare ab iniquitate statuti, neque protestari, ut late dixi supra, titulo proximo, nisi admitteretur beneficio in integrum restitutionis. ff. de in integ. rest. l. diuus. ex aliqua causa. Sed neque princeps post licentiatam curiam, potest facere actus curie, cum deficiat partes substantiales curie. C. de legibus. l. humanum, & in feudis, de prohibi. feud. alie. per Frede. capi. imperialem, quae partes sunt brachia curie, ut in l. 2. ff. de origine iuris. Et quia ex quo curia est licentiatum actus fierent sine citatione, & sic nulliter. C. de legibus. l. fin. & quod ibi no. & in capi. in causis, de re iudi. Et sit finis. Deo gratias. Amen.

BENEDICTIO, & Claritas, & Sapientia, & gratiarum actio, Honor, Virtus, & Fortitudo, Deo nostro, in secula seculorum, Amen. Apocalypsis.

OSVMMA DEITAS, inefficabilis trinitas saluatoris domini nostri IESU CHRISTI, Unde cuncta bona procedunt, testante Apostolo, ad Timotheum. 3. c. Quia aliud fundamentum poni non potest, nisi quod positum est, quod est CHRISTVS, in cap. cum Paulus. 1. q. 1. Gratias tibi ago, quas humana sciuit fragilitas, cum hoc opus mihi difficillimum tuo auxilio, hoc mihi infelicissimo tempore dignatus es. Non ergo si quid boni, legens reperiat, meae prudentiae ingenioque attribuat, sed diuinae attribuat uirtuti, cum pro certo in tam tribulato mihi tempore, & carceris, & banni, & totalis meae ruinae, bonorum fortunae, non fuit humani ingenij, quae in hoc uolumine scripta sunt

inuenire. ¶ Agamus igitur gratias omnipotenti deo, qui cuncta largitur. Iuxta docti in a textualem, in capitulo. Reuertimini. 1. q. 1. Nam si quis doctus & eruditus in lege domini, alios potest erudire, non debet suae assignare providentiae, ingenioque quod possidet. Sed gratias agat primum domino, qui cuncta largitur. Et deinde sacerdotibus & ministris, a quibus doctus est. Si enim non egerit gratias, sed scientiam dei sibi uendicauerit in penuria, maledicetur, quod si intelligens largitorem Deum, & agens ijs gratias per quos a deo eruditus est, & humiliauerit se, quod & in horreum dei intulerit cibos, hoc est, scriptis alimenta in ecclesia populis ministrauerit, statim aperientur in eum charactera caeli, & effundetur super eum pluuia fitualis, & mandabit nubibus luis, ut pluat super eum imbrem, & abundantia omnium rerum perfructur, ut ibi. fecutus ergo consilium Hieronymi super Malachiam & decret. post innumeratas deo gratias, non minus refero patribus & preceptoribus meis in iure canonico & civili, a quibus in Bononiensi sui educatus studio, a quorum fontibus scientiarum aequam canonicam & legalis sapientiam hauriui pro maiori parte, videlicet famatissimis utriusque iuris doctoribus, domino Ioan. de Imola, & domino Ludonico Pontano de urbe, quorum animae requiescant in pace inter beatos, qui uera laude digni sunt. O mors amarissima, quae orbem tantis partibus uidualisti. Non obliuiscor regratiari reuerendissimo in CHRISTO patri, domino Alphonso, dei & apostolicae sedis gratia episcopo Valentino, utriusque iuris doctori famatissimo, cuius instigatu hoc opus incepi, celebrante curias generales, in regno Valentiae, sub serenissimo principe rege Nauarrae, in annis domini. 1438. & 39. Sed occupatus ex curiarum interuentu, uix quinque perficere potui. Ex post superuenit ualida pestis in ciuitate & regno Valentiae. Et stando in meo loco de Benexida, per duos menses uacauit circa illud. Denuo fui captus in compedibus ferreis, in quadam turri ciuitatis Valentiae, & ibi per mensem uel duos uacauit. Finaliter fui banitus a ciuitate & regno, & in uilla Almanca, in regno Castellae, per quinque menses compleui hoc opus ad laudem & gloriam omnipotentis. fiscalibus & patrimonialibus pro maiori parte, hic liber editus est. Et ad proximi salutem & instructionem perfectus fuit, die Martis hora octaua post meridiem. 17. Ianuarij. Anno domini. 1441. Meique tristis exilij. mese quinto.

¶ORO VOS o lectores, patres, doctores, & fratres, & filij scholares, qui huc legeris librum, si quid superfluum, defectuosum, siue falsum minusque bene dictum reperieris, corrigatis, radatis, & emendetis, quia per me scripta se offerunt correctioni, post meam ignorantiae cecitate, attribuat tribulationem, in qua positus sum, & sine animi quiete, solum effectum meum commenda-

2091 Speculum Principum, Petri Bellugæ.

commendatis, quia & si male scripſiſſem de beo cõ-
 mendari, quia inueſtigãdæ veritatis materiam
 illiſ præparauit, ſecundum Philoſophum. Et
 ponit Ioann. Andr. ſuper data ſexti libri. ¶ Be-
 ne autem ſcripta luſcipite, quia à Deo ſunt.
 Non enim locutus ſum à me ipſo, in cap. Salua-
 tor, de conſecratio. diſtinct. ultim. Bene ergo di-
 cta aſſumite, quia à Deo, male dicta corrigite,
 quia homini pura ſunt, ſubmittens omnia per
 me dicta, deciſioni ſacroſanctæ matris eccleſiæ,
 vt vere catholicus.

¶ O SVMMA bonitas, patet omnium, &
 creator, ſcio quod omnia bona a te deſcendit,
 ſine re nil bonum, nil perfectum, nil ſanctum.

¶ ORO tuam ſacraſſimam dignitatem, qd
 ſi quid in hoc opere ſcripſerim, quod ſit cõtra-
 riũ tuæ voluntati & ordinationi, ante huius ope-
 ris publicationem me illumines, vt digne ſub-
 dam correctioni & emendationi. Et quia in his
 ſcribis ſum dignus. Oro deuote, illam piã ma-
 trem virginem immaculatam, vt pro me digne
 tur intercedere omnes apoſtolos & euãgelistas
 ſanctosque doctores eccleſiæ & ſignanter glo-
 rioſos patronos meos Dominicum & Franci-
 ſcum, Auguſtinum & Hieronymum, & glorio-
 ſam Catherinam, ſanctosque angelos glorioſos,
 Michaelẽ, Gabrielẽ, Raphaelẽ, & Ange-
 lum mihi cuſtodem, quorũ meritis ad tan-
 tam gratiam digne ualeam peruenire, & dice-
 re ualeam quod ſcribitur Sapientiz. 5. cap. Iu-
 ſtum deduxit dominus, per uias rectas, & oſten-
 dit illi regnum Dei, & dedit ei ſcientiam ſan-
 ctorum. honeſtauit illum in laboribus, com-

pleuit labores illius, in fraude circumuenien-
 tium illi aſſuit, & honeſtum fecit illum, cuſto-
 diuit eum ab inimicis, & à ſeducitoribus tuta-
 tus eſt eum, & certamen forte dedit illi, ut uin-
 ceret & ſciret, quoniam omnium potentissi-
 mus eſt ſapientia, hoc uenditum, iuſtum non
 derelinquet, ſed à peccatoribus liberauit eum,
 deſcenditque cum illo in foueam, & in uin-
 culis non derelinquit illum, donec afferret illi
 ſceptum regni, & potentiam aduerſus eos,
 qui eum deprimebant, & mendaces oſtendit,
 qui macularunt illum. Et dedit illi clarita-
 tem æternam dominus Deus noſter. illi deo
 Deo gratias.

CAMILLO BORRELLI
 ADDITIO.

¶ VOCATVS à iudice ſine eius licentia recedere
 non debet.] Citatus ad Curiam, & comparens, an &
 quando debeat diſcedere ſine iudicis licentia, vel illicen-
 tiatus. Bart. in l. ſi finira. §. Iulianus. per totum. ff. de dam.
 infec. Alex. in l. qui ante calend. ff. de verbo. oblig. ubi
 pulchrè Zaſius in ſin. inducens quid ſeruetur in conſisto-
 rio Enſicheim. tractauit etiam Specul. in titul. de Inquiſi-
 tion. §. verſic. quæritur contra abſentem. & pulchrè Bald.
 in c. 1. colum. 7. de milit. vaſſall. qui contumax eſt, & de
 his qui venerunt in curia, quod illicentiati non poſſunt
 diſcedere, ita ſeruatum extitit in Concilio Tridentino,
 in quo poſt expleta conſilij negotia, & poſt gratias deo
 actas, fuerunt omnes concilij patres licentiati, & ad ma-
 teriam aliqua ponit Petrus Rebuff. in concord. in
 Gallicosque prælatos. col. mihi. 3. verſ. ſecundo fallit. ti-
 tul. de conſtitutione.

Camillus Borrellus.

F I N I S.